LVI
H
5.

BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
LVI
H
5
NAPOLI

HISTORIA
HUNGARICA.

REGNI HUNGARICI HISTORIA,

PER

NICOLAUM ISTHUANFFIUM PANNONIUM,

ejuſdem Regni Propalatinum,

LIBRIS XXXIV.

exactè deſcripta.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus JOANNIS WILHELMI FRIESSEM
Bibliopolæ, ANNO M. DC. LXXXV.

S. GREGORIUS NAZIANZENUS
AD
NICOBULUM.

Præclarum eſt mentem hiſtoriarum cognitione refertam habere : eſt enim Hiſtoria conglobata quædam & coacervata ſapientia, hominumque multorum mens in unum collecta : Teſtis temporis, vitæ memoriæ, nuntius antiquus; atque ideo Hiſtoria ab hyſteron, id eſt, videre vel cognoſcere, dicta, quòd antiquitus nemo ſcribebat hiſtoriam, niſi qui vidiſſet.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

CVm ſopitis penè omnibus in Europa bellis orbis jam univerſus aliquot abhinc ſecu'is; hoc verò præcipuè tempore in unam oculos convertat Pannoniam, bellorum veluti ſimul & calamitatum theatrum: quàm hinc diverſæ ex Europa Chriſtiani nominis gentes ac nationes pro reipublicæ Chriſtianæ ac Pannoniæ ſalute; illinc barbari ab ultimis Aſiæ, Syriæque & Ægypti finibus exciti adeò pertinacibus animis armiſque inter ſe contendant: operæ me tibi pretium facturum exiſtimavi, ſi nobile illud Regnum opibus, ac militaribus olim, & nunc viris florentiſsimum; ditiſsimum frugum, animalium, fluminum, piſcium, rerum denique omnium fœcunditate; urbibus verò ac munitionibus cùm arte tùm naturâ validis nulli ſecundum, accuratè & copioſè deſcriptum proponerem, ut plenam & planam tàm geſtarum quàm gerendarum rerum cognitionem & ſcientiam poſsis percipere. Hujus autem rei, regnique Hungarici copioſiorem planioremve quàm in Nicolai Iſthuanffii hiſtoria notitiam me judice non invenies; utpote qui illuſtri in Pannonia loco natus (ut vitam auctoris ſimul tribus, quod ajunt verbis exprimam) in prima juventute ſua Patavii, Bononiæque humaniores æque ac ſublimiores ſcientias hauſit, tum verò etiam Græci Latinique ſermonis fuit peritiſsimus. Linguas fermè omnes Europæas, vaſta quadam ingenii capacitate, ne dicam, felicitate complexus, ſexaginta inſuper propemodum annis in aulis verſatus eſt. Primum à ſecretis rerum Vngaricarum Divis, MAXIMILIANO ac RUDOLPHO, Imperatoribus fuit; tum per omnes honorum ac dignitatum gradus eò pervenit, ut factus Conſiliarius ac Locumtenens officii Palatinalis, Prætoriâ quâdam authoritate jura Vngaris dixerit. Iuventutem in armis exercuit, ac in arce Szigeth ſub Illuſtri Comite Nicolao Zrinio (cùm aliis rebus, tum vel maximè Szigethianæ obſidionis conſtanti tolerantiâ celebratiſsimo heroe) prima militiæ rudimenta poſuit, atque ad extremam uſque ætatem, octogenarius viridi ſenectâ miles, nullis ferè celebrioribus expeditionibus abeſſe voluit. A RUDOLPHO Imperatore non ſolùm aliis graviſsimis negotiis adhibitus, ſed & Tranſilvaniæ dirigendæ Commiſſarius, & pacis cum Turca ineundæ Tractator nominatus, ſummâ cum prudentiæ & dexteritatis laude in omnibus, apud omnes, omnium teſtimonio eſt verſatus: unde factum ut non aliorum inſtar hiſtorias rumore collectas, aut mendace famâ hauſtas ſcripſerit; ſed pleraque quibus interfuit, aut præfuit, quorum origines, initia ac progreſſus exploratos habuit, ad amicorum inſtantiam, venerandus ſenex, poſteritati commiſerit. In cujus ſcriptione quid magis mireris, ambigere poſsis: Veritatémne nullâ paſsionum aut affectuum nube fuſcatam? an claram, nervoſam, ſuccinctamque brevitatem, rerum tamen omnium domi bellique geſtarum copiam? an ſingularem modeſtiam, ſenilemque ac maturam prudentiam, præcipitis expertem temeritatis, & judicandi præfidentiæ? Iure igitur merito non exiguæ illud mihi duxi felicitatis, quòd hiſtoricum hoc Opus, ab auctore, dum morti vicinus eſſet, illuſtriſsimo olim Strigonienſi Archiepiſcopo Petro Pazmano, ſuo ante hac amico, benevolentiâ, mutuâque ſtudiorum & ingeniorum harmoniâ ſibi conjunctiſsimo teſtamento legatum; ex hujus autem munere ad manus noſtras integrum devenerit, quò tibi nunc illud in meliores diſtinctum paragraphos & annos tum ad æmulam pacis bellive artem, tum etiam variarum gentium ac regnorum notitiam liceat communicare. Vale, & fruere.

CON-

CONTENTA HUJUS OPERIS.

PRimo & ſecundo libris continentur res geſtæ ab anno 1490. uſque ad annum 1493
Libro tertio comprehenduntur res geſtæ ab anno 1493. uſque ad annum 1500
Quartus & quintus complectuntur res geſtas ab anno 1500. uſque ad annum 1514
Sextus proſequitur res geſtas ab anno 1514. uſque ad annum 1521
Septimus liber & octavus edunt res geſtas ab anno 1521. uſque ad annum 1527
Nonus & decimus eloquuntur res geſtas ab anno 1527. uſque ad annum 1530
Liber undecimus in rebus ab anno 1530. uſque ad annum 1533. geſtis eſt occupatus.
Liber duodecimus deſcribit res geſtas ab anno 1533. uſque ad annum 1535
Liber decimustertius res geſtas ab anno 1535. uſque ad annum 1540. deducit:
Liber decimusquartus res geſtas ab anno 1540. uſque ad annum 1542. pertexit.
Liber decimusquintus res geſtas ab anno 1542. uſque ad annum 1544. continuat.
Liber decimusſextus & decimusſeptimus res geſtas ab anno 1544. uſque ad annum 1552. ob oculos ponunt.
Liber decimusoctavus anni 1552. hiſtoriam perſtringit.
Liber decimusnonus ab anno 1553 uſque ad annum 1557. progreditur.
Liber viceſimus ab anno 1557. uſque ad annum 1562 pergit.
Liber viceſimusprimus hiſtoriam ab anno 1562. uſque ad annum 1564. provehit:
Liber viceſimusſecundus hiſtoriam ab anno 1564. uſque ad annum 1566. texit.
Liber viceſimustertius annum 1566. abſolvit.
Liber viceſimusquartus ab anno 1567. uſque ad annum 1572 hiſtoriam nectit.
Liber viceſimusquintus ab anno 1572. uſque ad annum 1585. deſcendit.
Liber viceſimusſextus ab anno 1585. uſque ad annum 1590. hiſtoriam proponit.
Liber viceſimusſeptimus ab anno 1590. incipiens, in anno 1594 definit.
Liber viceſimusoctavus ab anno 1594. uſque ad annum 1595. res geſtas enarrat.
Liber viceſimusnonus anni 1595. hiſtoriam habet.
Liber triceſimus annos 1596 & 1597. percurrit.
Liber triceſimusprimus hiſtoriam ab anno 1598. uſque ad annum 1600. ediſſerit.
Liber triceſimusſecundus annos 1600. & 1601. exequitur.
Liber triceſimustertius hiſtoriam annorum 1602. 1603. & 1604. expromit.
Liber triceſimusquartus hiſtoriam anni 1605. cum non paucis ſequentibus, uſque ad Matthiam Rudolphi II. Imperatoris fratrem, profert. Vale Lector, & Annalibus Vngaricis ob bonum publicum tum Latino, tum luce donatis utere, fruere.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER I.

PANNONIÆ Regnum, ex quo Chriſtianam religionem amplexum eſt, ſemper nobiliſſimum atque florentiſſimum habitum fuit, diuque Chriſtianam Rempublicam adverſus barbarorum incurſiones armis defendit: donec enormi rerum omnium negligentiâ, ac deinde cruentis inteſtinarum factionum diſſidiis, diverſarumque partium ſtudio in ſummum diſcrimen venit libertatis ſalutiſque amittendæ. Nam cum Matthias clariſſimus, fortiſſimuſque Rex, hoſtes ac perduelles ſuos vi atque armis domuiſſet, Polonos, & Bohemos procul finibus ſubmoviſſet, Pajazetem Turcarum principem ad amplectendas pacis conditiones compuliſſet, ipſeque in medio ferè ætatis flore fato functus pacatum regnum reliquiſſet: proceres Pannoniæ, ac nobilitas quietem, & tranquillitatem nacti adeo corpora atque animos laxaverant, ut labante ſenſim militaris diſciplinæ atque religionis cura, quibus illa regnum ſtabiliverat, non aliud quàm ſuis commodis atque avaritiæ ſtudere, nec, tametſi hoſtes terrâ marique imminerent, quiſquam eorum Remp. capeſſere; ſed omnia per otium, & ignaviam tranſmittere, regiam auctoritatem magiſtratuumque honores non ad publicum decus, ſed ad privatum quæſtum revocare; denique rempubl. ex bona deterrimam reddidiſſe viderentur. Et quo magis libidini atque luxuriæ ſuæ fræna laxarent, quum Matthiam mors inopinata oppreſſiſſet; alijs competitoribus, atque ipſo etiam Joanne Corvino, Matthiæ filio, ante legitimas nuptias genito, præteritis: Uladiſlao Caſimiri regis Poloniæ filio, tunc Bohemis imperitanti, quietis, & otij appetentiſſimo homini, regnum detulêre: eumque ſuffragantibus Beatrice Regina, quæ illius nuptias appetebat, earumque ſpe haud dubia ſuſtentabatur, & Stephano Zapoliano Palatino Comite Scepuſienſe, quem largitione, & ingentibus promiſſis in partes traduxerat, Albæ ſolenni ritu ſacro diademate ornavere. Nec multò pòſt exarſit magnum, & multiplex bellum, cum uno eodemque tempore hinc Maximilianus Cæſar tanti nominis, & dignitatis princeps; illinc vero Albertus eodem quo Uladislaus patre Caſimiro genitus, ad occupandam armis Ungariam animum adjeciſſent. Ille enim vicini opportunique regni jura, quæ ob redditam coronam ſibi, patrique Friderico Imperatori communibus omnium votis delata eſſe prætendebat, armis proſequi decreverat: hic vero oblatam ſibi regiam poteſtatem lubrica paucorum quorundam procerum fide à fratre præoccupatam graviter ferebat. Et Maximilianus quidem audito Matthiæ obitu, nullam ſibi moram interponendam ratus, legiones è Suevis, & Vindelicis conſcribit, equites ex tota Germania evocat, tormentorum curruliium, & commeatus magnam vim navigijs imponendam curat, ac ſumma celeritate, ſecundo Danubio in Auſtriam devehitur; miſſiſque idoneis hominibus de adventu ſuo Viennenſes certiores reddit: ſimulque ſtudia, & mentes eorum pollicitis ingentibus ſibi conciliat.

Matthias Rex obit, An. 1490.

Vladiſlaus Caſimiri Regis Poloniæ filius Matthiæ ſuccedit.

Urbi Viennenſi præeſt Stephanus Zapolianus Comes.

Præerat urbi cum ſumma poteſtate Matthiæ Regis nomine Stephanus Zapolianus Comes Scepuſienſis Palatinus, idemque præfectus ærario, quem Ungari ob inveteratam ejus officij dignitatem Theſaurarium vocabant: vir omnibus bellis ſpectatæ fidei, & virtutis: ſed cujus omnis exiſtimatio, una hac deſertæ, neque viriliter defenſæ Viennæ infamia, ſine merito ſugillari poſſit. Ad eum ab amicis, atque adeo præſidiarijs quibuſdam Germanicæ peritis linguæ deferebatur, Cives occulta perfidia laborare: ejus rei indicia eſſe, quod nocturni cætus ac conciliabula paſſim ineantur, & civium domus armatis compleantur, erectique ſint omnium animi ad rerum novarum expectationem. Quibus permotus rumoribus, prætori urbis Johanni Ibermano edicit, ut cum decemvirum Collegio, penes quos juris dicundi poteſtas, & portarum cuſtodiæ habebantur, ſequenti die, ſummo mane, domi ſuæ, quam in urbe amplam, & magnificam, amœnoque verſus Danubium proſpectu habebat, præſto adſint, eſſe de quibus cum illis agi opus ſit. Eos igitur, ſceleris cogitati conſcientia dejectis animis advenientes ſeverioribus verbis caſtigat, quod nefaria conſilia de prodenda Civitate agitare ferantur, debere ipſos meminiſſe, quam clementem, & liberalem Matthiam Regem experti fuiſſent, qui libertates eorum, & immunitates non tantum ratas habuiſſet; ſed novis ſuperadditis benigne auxiſſet: eoque vel ſuperſtite, vel poſtea fatis concedente, quam ipſe placidum, & mite in illos imperium exercuiſſet; itaque ejuſmodi defectionis conſilijs abjectis, ſi meliores felicioreſque eſſe vellent, poſitis armis pacem colerent. Sin minus, ſe extemplò in eos, ut omnium hominum ingratiſſimos, ac extrema quæque prome-

Cives defectionem ad Caſ. Maximilianum moliuntur.

Quos Comes acrioribus verbis perſtrictos abs ſe dimittit.

ritos crudeliſſime animadverſurum. At illi compreſſa, quantum poterant, fraude perplexo titubantique ſermone, ſe omnium adverſus rempubl. conſiliorum immunes eſſe, jurejurando affirmare: nec ſumma liberalitate, & indulgentia ſibi ipſis imperitatum, inficias ire; quod vero milites ex urbana juventute perpaucos ſtipendio conduxerint, putare id ſibi per interregni tempora licuiſſe, ut opportune collocatis præſidijs, res ipſorum in tuto eſſent, ſe ſummis precibus ab eo contendere, ne adverſis de ſe rumoribus, qui nullo certo auctore orirentur, credere vellet.

Dimiſſis hac ſimplici interminatione decurionibus, equum poſcit, & armatus in arcem defertur. ibi præfecto, ac quadringentis Ungarici nominis militibus ſtipendia perſolvit: eóſque ſpe maturi auxilii, & præmiorum oneratos, arcem novo Regi Ungariæ contemptis omnibus periculis ſervare jubet: ipſe navibus conſcenſis, ſecundo amne Budam contendit: quo Hadvigam uxorem, lectiſſimam fœminam è Teſſinienſium ducum familia, regiæ ſtirpis oriundam, & liberos antea præmiſerat. Non defuere ea quoque tempeſtate viri graves, & cordati, qui majorem in Stephano militaris prudentiæ ſimul, & ſeveritatis vim deſideraſent, utpote cui iniria ſeditionum, auctoribus oppreſſis, ex diſciplinæ præſcripto, mature extinguenda, ac urbis defenſio ad extremum uſque ſpiritum toleranda fuiſſet. Sed ipſe Bohemico, ut credi par eſt, auro captus, ſibique potius privatim, quam Reipubl. conſultum cupiens, tantæ urbis, & provinciæ ubertate agri, & rerum omnium copia, nulli Germanicarum ſecundæ, jacturam parvi fecit. Cui vero præfecturæ munus concrediderit, Annalium ſcriptores, nec ipſe Bonfinius eorum temporum æqualis, tradunt; in quibuſdam tamen annotamentis Ladislao Uporio ei nomen fuiſſe invenio; ſed quibus nec præſtare fidem, nec derogare auſim. Cognito Zapoliani diſceſſu, qui fugæ erat ſimilis, Decuriones ingenti cura, & metu liberati, in Curiam conveniunt, ac multo ſonitu æris campani populum ad arma concitant, portas majori numero militum muniunt; aquilas, Romani imperij inſignia, per frequentiores urbis regiones circumferunt, Friderici, & Maximiliani Cæſarum Auguſtorum nomina magnis clamoribus ingeminant, domos & hoſpitia Ungarorum diripiunt: demum duos è Senatorum numero ad Maximilianum in Caſtris ad Clauſtrum Neoburgum, rerum urbanarum ſtatum anxio pendentique animo expectantem, citatis equis ire jubent: qui ſeque, & Civitatem in ejus poteſtate eſſe nuncient: eumque hortentur, ut quam fieri poſſit ocyſſime, in Urbem venire maturet.

Viennenſes concitato tumultu, domos Hungarorum diripiunt

Cæſar collaudatis Viennenſibus, nihil cunctatus, aſſumpto ſolo prætoriano, & aulico comitatu, alaque una equitum, viæ ſe dat: tormenta currulia, atque exercitum ſine mora ſubſequi jubet, & quum ad urbis portam, quæ à Turre Rubea nomen habet, eſſet perventum, à Decurionibus ſenatuque, & omnibus ordinibus cupidiſſime excipitur: indeque ſub umbella, ſuſtentantibus eam prætore, & alijs Civitatis principibus, in templum, quod divo Stephano protomartyri ſacratum, media in Urbe magnificentiſſimum, ac ſumptuoſa præaltaque turre longè elegantiſſimum habetur, fauſtis Senatus populique, & omnium ordinum acclamationibus, & plauſu deducitur. Ubi primum omnium gratias Deo Opt. Max. egit, quod terram patriam, & provinciam ſui ac majorum ſuorum altricem, à cujus conſpectu tam diu exulaverat, divino numine recuperare licuiſſet.

Se & ſua Caſ. poteſtati ſubmittunt.

Poſtero die tormenta, quæ jam advecta erant, duabus ex partibus, arcis mœnibus protinus admoveri, eamque ijs conquaſſari jubet. Verum tribunus ac Centuriones qui in arce erant, adventantis Maximiliani fama, ac civium rebellione nequaquam animis fracti, omnia quæ tolerandæ obſidioni neceſſaria ducebant, ſumma ope celeritateque curaverant, tormenta idoneis in locis collocaverant, eaque corbibus vimineis craſſioribus ingeſta terra oppletis, nota ratione, obſepſerant: impigreque ſeſe ad defenſionem præparaverant, uſque adeo ut hoſtes difficiliorem quam putarant oppugnationem experirentur. Germani cum ſuperior murorum pars ferreis globis decuſſa eſſet; ut præſente Cæſare, quantum virtute viribuſque valerent, oſtenderent, ſcalas derepentè arripere, ac acerrimam impreſſionem, vel injuſſu ducum, facere cœperunt: ſed propugnatorum fortitudine repulſi, multis acceptis vulneribus, multiſque interfectis, incepto deſtiterunt. Quanquam autem Cæſar hoc accepto detrimento, ſatis caſtigatam militum temeritatem arbitrabatur, eos tamen acri ſermone increpavit: vetuitque ne amplius, niſi juſſu ſuo, tale facinus aggredi auderent. Ad inviſendos deinde aggeres, & munitiones, è quibus tormenta explodebantur, profectus, quædam obſtacula correxit, & eam mœniorum partem quæ inter templum Divi Auguſtini atque ipſam Arcem, verſus ſolem occidentem, erant, utpote debiliorem acerrime verberari juſſit. Interea per transfugas Ungaricæ linguæ gnaros tentari propugnatorum animos placuit: eiſque oblata incolumitate, rerum omnium liberum abitum offerre, ſi reddita arce gratiam potius quam vim Cæſaris experiri mallent. Sed illi miro ſilentio uſi, nec verbum quidem ad ea reſponderunt. Jam aliquot dies prætierant, ex quo Cæſar Viennæ hærebat; quum novæ Civitatis ſeu Neoſtadij nuntij in Caſtra venerunt, ſe quoque compulſis in Arcem Ungarorum præſidijs, Urbem felici aſtutia occupaſſe adferentes, proinde ſi manum aliquam militarem eo mitteret, fore, ut arx quoque rebus neceſſarijs ac commeatu deſtituta, in poteſtatem veniret. Quod poſtquam Cæſar læto animo audiviſſet, eorum petitioni paruit, miſſiſque quatuor centurijs militum, arcem obſidione arctiori premi juſſit.

Caſ. Maximilianus urbe occupata, arcem obſidet.

Interea cum Viennæ aſſidua tormentorum vi, magna in muris ſtrages edita eſſet, ut Cæſar ipſe, & duces poſſe irrumpi exiſtimarent; tribunis militum cohortiumque præfectis ad ſe vocatis mandat, ut in ſequentem diem ſupremi certaminis aleam omnibus viribus tentare, ac in arcem omninò evadere conentur. Signo igitur dato, ſublatiſque vexillis, ac magno tympanorum ſonitu, clamoreque èdito, milites ad pugnam alacriter procurrunt, & per murorum ruinam aſcendere ſumma ope nituntur. Aderat Cæſar ipſe hortator acerrimus, auguſta ſua dignitate, oriſque & vultus majeſtate, tanto nomine dignus, præmia militibus, prout cujuſque vir-

virtus atque opera enituiſſent, pollicens; pugnatum eſt diu, & acerrime, nec Ungari magno præſentique animo moram dimicandi fecere, multis horis neutro inclinante victoria. Cum autem ancipiti in certamine feſſis, & vulneratis integri ſubmitterentur, & Germani ſubinde numero viribuſque aucti, ſigna in ſuperiorem muri partem certatim inferrent, contineri Cæſar non potuit, quin ſe pugnantibus immiſceret, ac militis ſimul, & ducis munia fortiſſime obeundo, multum animos ad virtutem, & rem gerendam inflammaret, quo in certamine vulnus in humero accepit, quod quanquam non erat lethale; tamen milites, ea re intellecta remiſſius pugnam capeſſebant: ipſeque prælio excedens receptui canu juſſit. Periere ex Germanis paulo minus centum, duo ſigna capta. Ungaris quoque haud incruenta ea victoria ceſſit; compluribus ex ipſis interfectis, & multo maxima parte vulneribus debilitata. Quapropter tribunus, & Centuriones, mutuo habito colloquio, quum mœnia non in uno loco quaſſata, & diruta cernerent, ac de auxilijs omnino deſperarent: heſternoque prælio vix non manu captam arcem memoria recolerent, aliam oppugnationem minime ſibi exſpectandam tempeſtive decreverunt, ne poſtea nullam à Cæſare ſaucio, ob idque graviter exacerbato, miſericordiam conſequerentur, ſicque poſtero die, qui fuit obſidionis decimus, è muro de deditione agere cœperunt. Neque ægre impetratum, ut tradita arce, omnes incolumes in patriam, aut quo vellent, libere demigrarent.

Cæſar in oppugnanda arce vulnus accipit.

Hungari ſe Imp. dedunt.

Per hunc modum quinquennio poſt quam arx, & civitas in Regis Matthiæ poteſtatem venerat, Maximiliano reddita eſt, & noſtri ea exceſſere. Eodem quoque tempore arcem Neoſtadienſem Ungari, qui in præſidio erant, iiſdem conditionibus dediderunt, ut incolumes cum armis, & impedimentis dimitterentur: quum ad extremam omnium alimentorum inopiam redactis nulla ſpes auxiliorum affulſiſſet. Nec multo poſt Joannes Tarcianus, è Tarcia ſuperioris Pannoniæ familia nobili, & honeſta oriundus, ſed inefficacis vir ingenij oppidum Pruccum, à ponte ad Laitam flumen denominatum, ſirpina ſua incuria, ac clancularia Germanorum fraude amiſit. Is enim cum ſacri audiendi cauſa ex arce ad templum, quod in oppido habetur, incautius, quam temporis, & rerum ſtatus poſtulabat, progreſſus eſſet, à Civibus per inſidias interceptus, vinculiſque conſtrictus fuit: nec ulla alia conditione liberatus, quam ut arcem cum tormentis, & omnibus munimentis traderet, res ſuas, & militum, qui in præſidio erant, quo vellet, aſportaret. Sicque brevi interjecto tempore Maximilianus trium inſignium Auſtriæ Civitatum imperio, fere ſine ſuorum ſanguine, facillime potitus; & abeuntibus noſtris fidem egregie ſervavit. Cætera quoque oppida, & municipia, aut metu excedentibus præſidijs, aut fœde ſeſe dedentibus, parvo negotio, & labore, in ejus ditionem redierunt; quum novus rex, ac Comes Scepuſienſis, cæterique duces Ungari, pari ſocordia atque ignavia agitati, maturam, uti debebant, opem ferre neglexiſſent. Cæſar incredibili celeritate, tantam adeptus victoriam, quanquam magnopere lætaretur, quia tamen ex vulnere nondum convaluerat, & tunnis murorum, quas ingentes brevi tempore ediderat, reſtaurandis incumbebat, aliquot dierum moram ſibi interponendam cenſuit, ut interea exercitus quoque paulisper conquieſceret, & ex copioſiſſimæ urbis commeatu, cibarijs alijſque rebus neceſſarijs recrearetur.

Cujus fidei, & Neoſtadienſis arx acceſſit.

Et Pruccum.

Cætera quoque Auſtriæ oppida Hungaris adempta ſunt.

Sed Uladislaus, & Ungarorum proceres, repentino hoſtium impetu, ac proſperis eorum ſucceſſibus conſternati, non ut decebat, exercitum comparare, neque auxilia ſuis laborantibus mature adferre, nec denique pro veteri generis gloria acie confligere: verum abjecto degenerique animo, legatos ad Maximilianum expedire decreverunt. Itaque mittuntur Stephanus Criſpus Sirmienſis Epiſcopus, varijs functus legationibus, ac Joannes Sullemburgus Bohemicus Cancellarius, viri graves, ac Maximiliano cogniti; qui forte eo die Viennam appulere, quo Cæſar capto Clauſtro Neoburgo, eodem venerat, arcemque obſidione cingere ſtatuerat. Hos Cæſar haud cunctanter admiſit: & quum nomine Uladislai regis Ungariæ eum initio ſermonis ſalutaviſſent, non tantum alienato, ſed contumaci propemodum animo negavit illum legitimo jure regnum acquiſiviſſe, quod multis ante annis, parenti ſuo adhuc ſuperſtiti Friderico Imperatori auguſto, ac demum ſibi, votis & ſuffragijs univerſorum ordinum, juſta perpetuæ hæreditatis prærogativa, ac tabulis rite confectis, ſi Matthias abſque prole deceſſiſſet, delatum foret. Poſtea tamen recollecto, & mitigato animo, legatos verba proſequi permiſit. Qui exorſi à vetuſtiſſimis fœderibus, quæ inter Cæſares, & Bohemiæ Reges aliquot antè ſeculis icta, & poſtea ab ipſis confirmata fuiſſent; quibus caveretur, ſi quæ inter ipſos ſive de finibus herciſcundis, ſeu de provinciarum ſucceſſione, aut alijs rebus graviſſimis controverſiæ orirentur, eas non vi, & armis, ſed arbitrario vicinorum principum interventu dirimendas eſſe, propoſuere illis Uladiſlaum in hac quoque diſceptatione, cuncta ex æquo, & bono componere, quam ancipiti bellorum ſorti ſubjicere malle. Tabulas quibus Cæſar jus ſuum tueatur, vel ex peritiſſimorum Juriſconſultorum ſententia, viribus deſtitui, utpote, quæ non ſpontaneis, ſed coactis ſuffragijs editæ, conſenſu nobilitatis ac populi caruerint: qui eas cum ſumma indignatione exploſas rejecerint, vix prohibiti, quin interficiendis legatis, qui tabulis conficiendis affuerant, violentas manus injeciſſent. De Auſtria eas inter Fridericum Auguſtum, ac Regem Matthiam icti fœderis conditiones interveniſſe, ne illa, niſi aliquot myriadum ſumma pecuniæ depoſitæ, adimi ab Ungaris poſſit. Proinde ſe à Cæſare etiam atque etiam obnixe petere, ut depoſitis ſimultatibus atque offenſionibus, ancipiti jure ſuo decedere, æquiſſimaſque Uladislai, & Ungarorum rationes admittere; potiuſque arma in barbaros Turcas jam Sirmio, & vicinis Iſtro provincijs imminentes, ſacro indicto bello, convertere vellet.

Legati Uladislao ad Cæſ. miſſi rebus infectis redeunt.

Legatorum oratio.

Ad ea Cæſar, paucis in deliberando diebus interjectis, durius, quam legati ſperarant, reſpondit: ſe alijs in rebus Uladiſlaum amici fratriſque loco habuiſſe ſemper, & deinceps habiturum: ſed juribus ſuis, quæ ad regni Hungarici hæreditatem non ambigua, ut ipſi dicerent, ſed clara admodum, & perſpicua haberet, nul-

Ad eam durum Cæſar reſpondet.

lis petitionibus, nullis minis, nulla periculi denuntiatione deceſſurum: Uladiſlaum Bohemiæ regno ampliſſimo, cum annexis provincijs, utraque Sileſia, Moravia, duabuſque Luſatijs contentum eſſe debere: æquo conſentaneum videri, ut alijs quoque id promeritis ſceptra, & imperia gubernanda permittat. Quod ſi aliena ſibi vendicare pergat, tum ſe alijs adhibitis principibus brevi curaturum, ut libidini ambitionique ejus obviam eatur. Legati hoc reſponſo rebus infectis dimiſſi, cum in itinere certis nuntijs intellexiſſent, Uladiſlaum ad exequendos veterum more coronationis ritus Buda Albam eſſe profectum, ut illius ſolennibus intereſſent, ac regem de irrito legationis exitu edocerent; relicta ad levam Budenſi via, Albam contenderunt. Quo delati quum eſſent, Regi, & proceribus peragenda primum coronatio, deinde cætera poſt eam in accuratiorem deliberationem revocanda viſa fuere.

Vladiſlai inauguratio Albæ magno ſplendore celebratur.

Omnis ordo totius coronationis atque ſeries ex præſcripto librorum pontificiorum pendet, illincque deſumi, & perfici ſolet. Ejus vero caput, & ſumma eſt, ſacratis antiſtitibus verba juriſjurandi prælegentibus, regem fide ac Sacramento obſtringi, quod Religionem Catholicam, ac omnes ordines in ſuis libertatibus, regnique fines, & limites pro virili defenſurus ſit: ac jus æquabiliter dicundo omnibus ex æquo juſtitiam adminiſtraturus. Quibus verbis prolatis ſacra capiti ejus corona imponitur. Sacram appellatam tradunt, quod cum eam Romæ fabrefactam Benedictus Pontifex ejus nominis ſeptimus, Meſconi, ſeu ut à Polonis nominatur Mencislao eorum principi mittere animo deſtinaſſet, cœlitus admonitum, ut illa potius Stephanum Pannoniæ principem ornaret, qui recens religionem Chriſtianam ſuſcepiſſet.

Corona Ung. cur ſacra dicatur.

Nec me operæ pretium facturum reor, ſi omnes cæremoniarum partes ſingillatim ac minutatim perſequar. Illud non prætermiſerim, Uladiſlaum cum alias ubique tum Albæ exquiſitiſſimis honoribus, ac omnium ordinum lætitia plauſuque exceptum: Nam præterquam quod vulgi innumera multitudo ad ſpectandam regiæ inaugurationis pompam confluxerat; nemo ferè fuit ex Bohemia, Sileſia, Moravia, ac ipſis Pannoniæ finibus, qui ea tempeſtate longè lateque patebant, alicujus famæ, aut nominis nobilis, ſenator aut eques, qui non ad cohoneſtandam, & ornandam eam celebritatem certatim nomina daret. Unus Laurentius Sirmij dux, quem Poloni, & Bohemi Friſtacium ab oppido ejus vocare ſolent, ob veteres ſimultates cum Uladiſlao ſuſceptas, intereſſe noluit, quæ poſtea in apertum bellum erupêre; Laurentiumque ipſum in maximum vitæ, & fortunarum diſcrimen præcipitavêre, ut poſtea commemorabimus. Blaſius Magiarus, ab Alberto Uladiſlai fratre, eodemque regni competitore, & æmulo, in partes traductus, ſimili contumacia abfuit. Hic eſt ille Blaſius præfectorum Matthiæ Regis pugnaciſſimus, conſilioque, & manu promptiſſimus, quem Matthias ex gregario milite, ſola virtutis commendatione, ad ſummos militiæ honores, & divitias promotum, emenſo, & enavigato è Senienſi Dalmatiæ portu, mari Adriatico in Italiam ire juſſerat, cum duobus millibus peditum Ungarorum, adverſus Turcas, qui Hydruntum in Salentinis maritimam civitatem ceperant; atque ipſe, compulſis ad deditionem barbaris, victor, & magnis à Ferdinando Aragonio, Siciliæ, Neapoliſque rege, Matthiæ ſocero, excultus muneribus cum triumpho redierat.

Laurentius Sirmij Dux, & Blaſius Magiarus huic pompæ non interfuere.

Cum Joanne Corvino Uladiſlaus, non multis ante coronationem diebus, opera Sigiſmundi Quinque Eccleſienſis, & Urbani Agrienſis Epiſcoporum, oportune pacem fecerat, neceſſariam potius quam honeſtam, ijs, quæ extant, conditionibus; conceſſa nimirum ei, & de manu tradita, omni ultra Dravum flumen Illyrici ditione, uſque ad Dalmatiæ limites, & oram Adriatici maris: ita tamen, ut ſi abſque liberis, ſicuti evenit, decederet, omnia ad regnum Ungariæ revolverentur. Is igitur, uti erat miri liberalique ingenio, obliterata offenſarum memoria, inſtructiſſimo equitatu, validiſque peditum deſcriptorum cohortibus, pompam omnem ſtudioſo animo condecoravit: ipſique ante alios omnes geſtandæ coronæ munus delatum fuit. Zapolianus, qui Palatinatum, primam ſecundum Regem dignitatem, obtinebat, ac Stephanus Bathorius, re & cognomine cælebs, Paulus Quiniſius, Bebecus, Gerebus, ac cæteri, quos longum eſſet commemorare, quum poſt tot, & tantas auſpicijs Matthiæ regis victorias, ex diverſis hoſtibus devictis reportatas, & ſpolia adempta, opulentiſſimi evaſiſſent, ornatiſſimas & ipſi equitum alas adduxerant; quæ præterquam quod generoſiſſimis equis, undique magno ſumptu conquiſitis conſtabant: tum vero militum gladij, muciones, ſicæ, ſecures, clavæ ferreæ, atque equorum frena, frontalia, cæteraque inſtrumenta auro atque argento elaborata, miroque ſplendore fulgentia cernebantur. Admirationi etiam exteris hominibus erant hippopotamorum caudæ, pectinibus mollitæ, ac equorum pectoribus appenſæ. Ea animalia in vaſtis Nili fluminibus, rara captu naſcuntur, idque genus ornamenti equeſtris, & magnum obtinere pretium, & apud Turcas, & Pannonios etiamnum in uſu eſſe videmus; fuêre copiæ non ſolum elegantia apparatus divites, & dignæ admiratione; ſed etiam numero minime contemnendæ; Decem enim millia equitum facile expleviſſe dicebantur. Neque Bohemorum, Moravorum, & Sileſiæ agminum numerus longe Ungariæ erat inferior: ſed qui atris in morem Germanorum armis, veſtibuſque protectus, Ungarorum varietate, & fulgore omnium judicio vinceretur. Suadebant nonnulli ex ducibus, hoc eodem exercitu Maximiliano obviam eundum, ac collatis ſignis acie decernendum; ſed Uladiſlaus otij, & quietis cupidior, incertum quibus de cauſis Budam redeundum exiſtimavit: vel quod Maximilianum Auſtriâ recepta contentum, arma ulterius minime promoturum arbitraretur; quanquam à legatis, qui ab eo paulo ante redierant, indomitos illum ſpiritus gerere, & ad proferendum imperium hoſtilia animo agitare intellexiſſet.

Cum Joanne Corvino pacis inita conditiones.

Hippopotamorum caudæ.

Decem millia equitum adfuiſſe dicuntur

Igitur peracta coronatione, paucos dies Albæ moratus, Budam ſe cum exercitu recepit. Nec multo poſt nuntij è diverſis partibus, alij poſt alios adcurrere, qui multiplicibus belli procellis regnum agitari premique adferebant. Nam Jacobus Siculus, quem Matthias Racoſpurgo, ac Petoviæ, nec non Stiriæ à ſe ſubjugatæ præfecerat, accepta, in præmium defectionis,

Iac. Siculus, & Chri-

Steph. Frangepanus aliique ad partes Caeſ. deficiunt.

nis, duarum arcium Ormoſdi, & Borlini in Stiria ditione, & Chriſtophorus Frangepanus, Segniæ, Vegliæ, Modruſiæque Comes, multis in Dalmatia, & Illyrico arcibus, & clientelis potens, cum Joanne Halapſitio, alijſque compluribus, ad partes Maximiliani tranſiiſſe, atque illum ſponte concitatum, ad aſſerenda jura ſua, & proſequendum bellum acrius ſtimulare dicebantur. Civitas quoque prope Collegium ſacerdotum Zagrabiæ, ſupra collem à Bela Rege condita, quem montem Græcum vulgo vocant, Germanis intromiſſis, pari ſcelere Uladiſlai partes deſeruerat.

Uladiſlai, & Alberti fratrum de regno certamina.

Quanquam autem Uladislaus ante coronationis ſuæ tempus, Albertum fratrem cum octo millibus Polonorum equitum, ad Peſtana uſque ſuburbia, hoſtiliter urendo obvia & prædando, adventantem, ac regnum ſibi à paucis quibuſdam plebeijs hominibus populari acclamatione delatum, armiſque reperere conantem primum per legatos ultro citroque commeantes, deinde mutuo habito, ad ripam Danubij ulteriorem, colloquio, certis oblatis conditionibus pacatum reddidiſſet; ita ut ille quinto, poſtquam venerat, die, in Poloniam pedem referret: quia tamen à Uladislao fratre conditiones non fuiſſe adimpletas querebatur, ſuaſu, ut ferebatur, Philippi Callimachi, è ſancto Geminiano Hetturiæ oppido oriundi, viri docti, ac Varnenſis hiſtoriæ ſcriptoris elegantiſſimi, cujus conſilio utebatur, bellum renovare, reſumptiſque armis omnia turbare, & in ſuperiore Ungariæ regione Caſſoviam Urbem acri obſidione cinxiſſe nuntiabatur. Comperio apud authores fidedignos, quod Bonfinius reticet, Glogovianum in Sileſia principatum illi fuiſſe promiſſum, ſi bello abſtineret: neque tamen ad condictum diem traditum, eamque fuiſſe cauſam renovati belli. Cui fratrum diſſenſioni Caſimirus, utriuſque parens, incertum quas ob cauſas, haud diſſimulanter connivebat; ac Uladislaum odio proſequi ingratumque appellare, & Alberto copias militares & pecuniam, ad ſtipendia militum aperte ſubminiſtrare dicebatur. Et acciderat iiſdem diebus, quod quum Beatrix regina quadringentos expeditos equites, ſua pecunia conductos, audita Caſſoviæ obſidione, illuc miſiſſet, ut obſeſſis auxilio eſſent, ſimul ut Uladislao gratificaretur, ij à Blaſio Magiaro, cum veteranorum valida manu, ad partes Alberti forte tranſeunte, in itinere deprehenſi, non multo negotio funderentur; equiſque, & armis, impedimentiſque omnibus exuti dilaberentur. Verum Blaſio hæc victoria ultimum operum fuit; eodem enim itinere gravi morbo correptus, quod Alberto ejuſque partibus magnum attulit incommodum, è vita exceſſit: hærede omnium bonorum, unica filia nomine Benigna, teſtamento relicta: quam eventu ſterilem Paulo Quiniſio, præfecto Temeſuarij nuptui tradiderat. Hæc omnia adverſa accumulavit Beatricis Reginæ importunitas, magna Uladislai Regis cura doloreque, quæ tunc Strigonij in arce ſe continebat, & fœdera conjugij ſibi promiſſa frequenter, & fere impudenter flagitabat; quæ niſi conſequeretur, ſe una cum arcibus, quæ in ejus poteſtate habebantur, commutata voluntate ad hoſtes tranſituram comminabatur.

Albertus Caſſoviam obſidet.

Beatricis Reginæ 400. equites à Magiaro funduntur.

Magiarus obit.

Beatrix acriter matrimonium promiſſum ſollicitat.

Tantis difficultatibus circumventus Uladislaus, non ſe animo demittit, ſed ſuaſu ſenatorum, quibus fidebat, quorumque conſilio utebatur, Poſonium ſe confert: & ſine mora ſex vel ſeptem cohortes veteranorum peditum, quos Matthias Rex ad imitationem Janicerorum Turcicorum, perpetuis ſtipendijs, ad quatuor millium numerum, alere ſolitus erat, quæ Nigræ vocabantur, quæve eo tempore in agris Poſonio ac Tirnaviæ ſubjacentibus in ſtativis erant, præſenti pecunia conducit, iis conditionibus, quibus interregni tempore à Jano Epiſcopo Varadienſe inauctorati fuerant.

Inanibus autem promiſſis lactata fruſtratur.

De Beatrice diſputatum eſt in ſenatu acriter in utramque partem, an illa ulteriori ſpe conjugij ſuſtentari deberet, aut aperte nudatis ſenſibus repudij conſilia ei offerenda. Neque Rex ipſe negabat à ſe illi ſpem præbitam, ut facilius Regni jura adipiſci poſſet: ætate tamen ejus, & importuna ſterilitate terreri, ut alieno ab ea ſit animo. Itaque cum ſententiam Ungarorum, & Bohemorum ſingillatim exquiſiviſſet, omnibus, præter paucos, quos illa muneribus corruperat, contentionibus, ſummo ſilentio decernitur, ad ſpeciem officij conveniendam eſſe, ac compoſito ad diſſimulandum animo ſpecioſa verba ei danda, quæ demum factis minime ſint reſponſura. Cum autem ſecundo Danubio Budam reverti ſtatuiſſet, & Strigonium, ubi illa erat, præteriri nequiret, literas ſua manu ſcriptas ad eam dedit, quibus ſe brevi apud eam futurum ſignificabat, ac in negotio, cujus lætum exitum tantopere deſideraret, eas rationes initurum, quibus ea haud dubie contenta eſſe poſſet. Ad eam igitur Strigonium divertens, paucis, quos chariores habebat, arbitris adhibitis, & dextra data, ſpondere ſe dixit, ipſam ex ordinum regni voluntate in Conjugem accepturum, cum primum à tot, & tantis hoſtilium bellorum procellis quies aliqua aut otium pararetur. Quibus verbis atque alijs accommodatis exhilarata, eum ad communes epulas amanter invitavit: Sed Uladislaus varios belli rumores cauſatus, quibus iter accelerandum eſſet, eodem die Viſſegradum citatis remis navigavit: ibique ea nocte tranſacta, ſequenti die Budam tenuit. Delinita in hunc modum ad præſens Beatrice, nihil Budæ moratus, cum jam exercitum, quem ad certum diem ex omnibus provincijs ad oppidum Hathuanum, ſexto à Buda milliari diſſitum convenire juſſerat, cum nigris cohortibus ac prætoriano comitatu, ad ſolvendam Caſſoviæ obſidionem proficiſci feſtinavit. Cumque prima poſt diſceſſum ab urbe caſtra metaretur, Stephanus Zapolianus Comes Sceepuſienſis, & Palatinus, cum mille equitibus, ac quatuor millibus & quingentis peditibus adfuit, & ſe cum rege conjunxit. Quæ res Uladiſlaum magna affecit lætitia, adeo ut hilari ſermone vultuque gratias ei ageret, quod ad eum tanta celeritate tantiſque viribus adventare maturaſſet.

Uladiſlaus ad Caſſoviam obſidione eximendam inſtructo exercitu contendit.

At Maximilianus ſuis rationibus inſiſtere certus, ex hac Uladislai profectione, occaſionem gerendi belli oblatam ratus in Ungariam irrupit; exercituque ubique militari via ducto, tertijs caſtris Sopronium venit, nobili vino, & ubertate agri oppidum celebre. Quod quidem quum vim, & impetum ejus ſuſtinere non poſſet, ac abſente Rege, auxilijs juvari poſſe deſperaret, celeriter deditionem fecit; ea condi-

Maximilianus interea copiis comparatis in Hungariam irrumpit.

  tione,

Sopronium, *Sabariā*

tione, ut Cives & incolæ toto eo bello, neque Cæſaris, neque Uladislai partes ſequerentur; cui conditioni Maximilianus abſque cunctatione, plurimis admirantibus, ſubſcribere non dubitavit. Inde Sabariam ductus exercitus, eaque debili ac vetuſto muro, pauciſque militibus cuſtodita, ſine ulla mora portas aperuit.

Vaſuarum occupat.

Deinde ad oppidum Vaſuarum, quod caſtrum ferreum vocant, Arrabonem flumen ponte trajecit, ibique biduum moratus, Ladislaum Caniſianum, & Nicolaum Secium, claros nobilitate, & opibus viros, ac Bartholomæum Beriſlavum Priorem Auravæ, ſed qui privatis potius, quam publicis commodis conſultum volebant, cum eorum militibus in caſtra recepit. Quæ cum Uladislao crebris nuncijs allata eſſent, ſe cum principibus ducibuſque ſuis communicata, non inanibus conjecturis illum ad urbem Albanam oppugnandam, uti poſtea evenit, properare exiſtimarunt: idque eò proclivius, quod Joannem Viceſitum Veſprimienſem antiſtitem, aſtutia Jacobi Siculi, ac ingentibus Cæſaris pollicitis deceptum, ſecus quam ſacratum virum decebat, ſumma levitate Germanis hoſtibus adhæſiſſe intellexiſſent.

Alba munitur.

Mittuntur igitur ad muniendam præſidio rebuſque neceſſarijs Albam è veſtigio Stephanus Bathorius, ac Paulus Quiniſius, ambo virtute domi militiæque viri inſignes, qui cum primum omnium mœnia, & propugnacula, ut in longa pace neglecta, reparanda cenſuiſſent; ſummam etiam tormentorum, & ſulphurei pulveris penuriam in urbe eſſe deprehenderunt. Itaque ad ea curanda, & adminiſtranda non modicam vim pecuniæ civibus imperarunt; quos tamen ad eam præſtandam opinione ſua duriores invenerunt, eo quod omnes eorum opes, & facultates, quæ alioquin non immodicæ erant, ad coronationis pompas, auctumque & amplificatum cuſtodiarum numerum, cæteraque innumera onera, plus æquo attritas, & exhauſtas eſſe affirmarent. Cum autem nec temporis brevitas erigendis munitionibus opportunitatem concederet, & ab exploratoribus ac agricolis in urbem metu Germanorum confugientibus Maximilianus non procul abeſſe diceretur, Bathorius & Quiniſius collatis conſilijs, Albæ potius jacturam quam Budæ, quæ rebus omnibus vacua erat, minoris ducentes, relicto Albæ quingentorum quinquaginta quinque militum præſidio, ac defenſione urbis prætori, & decurionibus, ac præſidij præfectis commendata, Budam ejus muniendæ ac tuendæ cauſa contenderunt.

Cæſar Albā oppugnandā caſtra promovet.

At Cæſar paucis interpoſitis diebus, quatuor ſigna peditum Suevorum ad oppugnandam Caſtri ferrei arcem reliquit: caſtraque Albam verſus promovit: & per ſaltus illius anguſtias, qui à lupo nomen habent, & haud procul à Caſtro ferreo abſunt, lentis paſſibus iter fecit; quandoquidem inclinante in brumam authumno, tormenta, & impedimenta, humida & cænoſa tellure, magno jumentorum labore ægerrime vehebantur.

Abeunte Cæſare Suevi milites, quum excubias negligentius agitarent, & vinum, quod eo autumno ubertim provenerat largius, & liberalius potarent, quodque præcipuam eis exitij cauſam peperit, hoſtes temerarie, & inſolenter contemnerent, ſingulare acceperunt detrimentum. Nam præſidiarij, qui ex paucis veteranis, ac quibuſdam vagis abſque ſtipendio peditibus, necnon eorum, qui metu hoſtili ſeſe cum ſarcinis, & conjugibus, parvuliſque liberis illuc receperant, agreſtium numero conſtabant, viſa Suevorum negligentia, non dubitavere, quin erumpendum, & reprimendam eorum temeritatem judicarent. Itaque ſilentio obſcuræ noctis egreſſi, in ignaros, & nihil tale expectantes, magno ſublato clamore irruerunt.

Cæſariani à præſidiarijs caſtri ferrei non levem accipiunt cladem.

Accinxere illi tamen ſe ad pugnam, ac gladijs, & ſclopetis rem gerere, ſeque egregie tueri ceperunt. Sed quum urgente hoſte in unum globum coire non poſſent, & modo huc, modo illuc, diſſipatis promiſcue & manipulatim c[illegible]tādum eſſet, ad extremum terga vertere, fuſoſque & fugatos, ac caſtris, & impedimentis exutos, Ungari ad Arrabonis uſque pontem, quem neceſſe erat fugientibus tranſire, propinquioreſque ſylvas proſequuti ſunt, magna pro Germanorum numero cæde edita; multi in fuga, ac demum errabundi per montes, & ſylvas ab iratis agreſtibus, quos varijs modis vexatos ſpoliaverant, crudeliter cæſi, pauci ſylvarum latebris tecti, aut melioris fortunæ beneficio ſervati, ad Cæſaris caſtra pervenerunt.

Jam Cæſar in conſpectum Albæ venerat, Caſtraque in ſubjectis Urbicampis opportuno loco poſuerat, quum ab exploratoribus, transfugarum ſpecie clam ſubmiſſis, certo intelligit ſuburbana tecta, quæ ad Bacaniam portam inſtar oppidi ampla erant, flammis abſumpta eſſe, quod ab ea parte Germanos Urbem oppugnaturos crediderant: ſed in mœnibus nulla fere tormenta collocata, aut ſi quæ ſint, pilas eorum ferreas anſerini ovi magnitudinem vix æquare: tum nihil quod ad ſuſtinendam obſidionem è diſciplina militari neceſſarium foret, haberi paratum: adeoque inter cives, & præſidiarios milites inteſtina odia gliſcere.

Albanæ urbis ſitus.

Albana urbs in locis limoſis paluſtribuſque ſita, duabus utrinque paludibus, incertæ altitudinis, equiti pariter & pediti invijs, cingitur: quorum uni Soſto, quæ orientalior eſt, alteri Ingovano nomen eſt, quæ ambæ ex fluvio Sarvizio, æque paluſtri ac cænoſo, carectiſque & arundinetis impedito (qui è Balachone lacu, quem fluvius Sala efficit, prorumpens prope Bacham oppidum Danubio miſcetur) occultis & ſubterraneis quibuſdam meatibus ortum ducere, ac in latis cavarum vallium ſpatijs perpetuo ſtagnare creduntur. Hæc autem Alba duplici ratione Regia appellata eſt, tum quod in ea priſci Reges Pannoniæ ſacro diademate caput cingebantur, & cum vita functi fuerant ſepulturæ quoque honorem accipiebant: tum vero ad differentiam alterius inferioris, quæ ad Iſtri Savique confluentes poſita, ab antiquis Taurunum, nunc à Germanis Græca, atque ab Ungaris Nandoralba, à Thracibus Belgradum, vocari ſolet.

Cæſar ab exploratoribus edoctus, Albanos rerum omnium neceſſariarum inopia premi, rem cum tribunis, & Centurionibus Suevorum, & e Vindelicia militum communicandam cenſuit: Simulque propoſuit urbem in manibus eſſe, ſi ipſi viri fuerint, proinde ſe eam ipſis diripiendam conceſſurum, ſi primo congreſſu, conſcenſis mœnibus eam expugnaverint; ſed ita ut à templorum direptione prophanas manus abſtinere, nec quenquam ex Civium numero,

mero, barbaricum in morem ſervituti mancipare debeant. Qua voce ſimul, & lucri cupiditate inflammati, animis frementes, & pugnam poſcentes, verſus urbem citato gradu progrediuntur. Quo animadverſo cohortes Ungaricæ, iiſque permiſti nonnulli ex Albana juventute Cives, tyrocinio quidem alacres, ſed rei militaris imperiti, uſque ad ſuburbia, quæ ut diximus ſubjectis ignibus concremaverant, fatali errore ducti, urbe egredi, & prælium tentare decreverunt. Sed Germani numero plures, & multis retro actis ſtipendiis exercitati, denſatis agminibus, & longioribus haſtis inſtar herici prætentis, valida etiam ſclopetariorum manu de more permiſta protecti eorum impetum fortiter exceperunt. Nec diu ſuſtinuere certamen Ungari, tametſi aliquantiſper præſenti animo ſeſe defendiſſent: quin crebra ſubitaque glandium procella vulnerati, plurimis cadentibus, terga verterent, & effuſa fuga ſeſe in urbem recipere cogerentur. Jam cupide fugientium veſtigiis inſiſtentibus Germanis, ut multi ex victoribus immiſti Ungaris in urbem irrumperent: & cum ſubductilem pontem, qui cathena ſuſpenſus attolli portamque claudere ſolet, Ungaris fugientibus ſublevare non permitterent, ibidem in fruſta conciderentur. Ab ejus pugnæ læto ſucceſſu Germani milites, & imprimis Conradus Langus Suevicæ legionis tribunus, velut omine accepto concitati, prætereito, quod ad dextram intrantibus erat propugnaculo, quodque ab Ungaris metu, & pavore conſternatis deſertum erat, ad mænia urbis defenſoribus vacua certatim provolant: ac in foſſas, quæ præaltis, & limoſis aquarum gurgitibus plenæ erant, ſeſe dejiciunt: in quibus quum multi periiſſent, alii contempto diſcrimine, partim haſtis ſubnixi, partim natantes foſſarum marginem ſuperant, aliiſque poſt alios confeſtim ſuccedentibus, murum nemine defendente occupant: deſilientesque globo facto portam effringunt, & commilitones ſuos, atque turmas cataphractorum equitum, qui foris ad incerta belli excubabant, intromittunt. Ungari conſpectis in muro ſimul, & oppido hoſtibus, fracti animis, deſperataque ſalute, arma fœde abjecere, & ad quærendas latebras diffugere. Nec mora Germani ad diripiendam urbem converſi, præſidiarios omnes reſiſtere auſos, & obvium quemque inuſitata crudelitate trucidarunt; ita ut nec ſexui, nec ætati barbara rabie, & feritate parceretur, quicquid cladium unquam, quicquid calamitatum captæ direptæque urbes à barbaris victoribus pati ſolent, ad omnia irarum, invidiæ atque avaritiæ, & crudelitatis exempla, id omne infelix Albanorum Civitas abunde pertulit; luctus ubique, & pavor, & ejulantium fœminarum, & puerorum clamor audiztur: tum truculentæ, & aſperæ militum trucidantium, & rapientium voces. Nec à templorum donariis ac vaſis Deo dicatis impias manus abſtinuiſſent, niſi Cæſar eos, qui tale facinus patrare auſi eſſent, laqueo ſe puniturum ſevera voce edixiſſet. Dominicus loci Antiſtes, trepidus & exanimis in præaltam turrim ſe receperat, captis ſecum cum ſuis privatis, tum publicis templi ſuppellectilibus, quæ ambæ erant admodum opulentæ; ex qua turri prodiens ab adveniente triduo poſt Cæſare ita ſervatus eſt, ut ſubſtantia ſua omni, ac ſacerdotiis exutus, ſolum vertere cogeretur, templorum donariis quæ reperiri poterant, mox redditis. Edixit deinde Cæſar, ut omnes Cives & incolæ urbis domos quiſque ſuas repeterent, omnibuſque priſtina libertas, fundique & agri redderentur. Sed in tanta rerum & fortunarum clade, hominumque cædibus, pauci qui edicto parerent, apparuere.

Alba à Caſ. occupatur.

Et miſerandum in modum à militibus [illegible] efferatis diripitur

Capta & direpta in hunc modum Albâ, (quum nondum à coronatione Uladislai bimeſtre ſpatium temporis prætериiſſet) auctor & tantis ſpoliis locupletato exercitu Cæſar ad obſidendam Budam ſine mora proficiſci ſtatuerat; & ſi adhibita celeritate eo copias adduxiſſet, non parva erat ſpes illius potiundæ, quæ inſtar Albæ rebus neceſſariis improviſo deſtituta erat. Sed militari ſeditione, quæ pro prædæ diviſione inter equites, & pedites exarſerat, prohibitus fuit, eaque mora urbi ſaluti fuit: quam Bathorius, & Quiniſius interea rebus omnibus ad tolerandam obſidionem neceſſariis, ac cibariorum omnis generis copia abunde comportata, reparatiſque propugnaculis, & mænibus longe omnium ocyſſime, & maxima diligentia munierant. Seditioni cauſam præbuit quitum cataphractorum poſtulatio, qua prædam communi virtute partam, communiter etiam dividendam urgebant, recuſante peditatu eam in commune conferre. Quum vero tribuni, & Duces Cæſaris, voto equitum ſatisfaciendum, prædamque omnem in forum comportandam eſſe, ut ex æquo divideretur, juberent, Suevi, & Vindelici eo acrius tergiverſari, neque dicto audientes eſſe: ſuo ſanguine & virtute captam urbem, ſibique omnem prædam promiſſam dictitantes, ſe id quod in equitum poteſtatem veniſſet, quod quidem haud contemnendi momenti eſſet, minime repetere, quamvis illi à ſuis commilitonibus poſt captam urbem forent intromiſſi: communi militaris diſciplinæ uſu, ac conſuetudine ubique terrarum, & gentium receptum eſſe, ut quum urbes expugnantur, aut quum juſta acie confligitur, lucrum omne militi, cujus virtute illud acquiritur, cedat: ſtipendia ipſis multa deberi, neque unquam eorum ſolvendorum ſpem eſſe ullam; tum etiam hoc exiguum commodum, virtute partum, ſibi invideri & extorqueri. Quum hæc atque talia in coronis atque conciliabulis militum jactarentur, neque aliud quam dux aliquis aut anteſignanus eis deeſſe videretur, nox miſcendæ ſeditioni apta ſupervenit. Cujus obſcuritate adjuti ſoluto imperio, inſalutatis præfectis & tribunis, agminatim domum redire cœperunt: jamque vaſtiſſimos fines Sylvæ Baconiæ attigerant, qui non procul Alba longe, lateque porriguntur, quum Cæſar equitibus, ut eos inſequerentur, juſſit, ſuoque nomine monerent, ut collectis animis dolore inani aut errore corruptis, pertinaciæ finem imponerent, reverſique ad officium ſtipendia ſua integra, quæ eſſent in numerato, ad ſe reciperent. Sin minus, nuſquam terrarum ac gentium locis ac latibulis ſeſe abdere poſſent, è quibus non ab ſe irato ad certum ſupplicium, uti caſtrorum, & militiæ deſertores, extraherentur. At illi mandatis ſurda aure rejectis, per tranſverſa itinera, colleſque & tramites, qua cuique viſum, ire dilabique perrexerunt.

Cæſar à Budæ obſidione militari ſeditione inhibetur

Quæ ex prædæ diviſione exorta Cæſareum exercitum diſſolvit.

Supra hanc cohortium fœdam conſternationem,

nem, & diſceſſum, Cæſar tunc rei pecuniariæ egentiſſimus vehementer erat ſollicitus, unde illis, qui in officio permanſerant, militibus ſtipendia perſolvenda eſſent, verebaturque ne illi etiam concitata ſeditione importune dilaberentur. Igitur Quinque eccleſias ad Sigiſmundum Epiſcopum nuntios mittere placuit, qui mutua ſexaginta millia aureorum ab eo peterent. Erat is Joannis Erneſti e Suevia oriundi, ſed regno Ungariæ inſiti Civis, multaſque arces & ditiones adepti filius, quem Ungari Hamponem appellabant, quique paucos ante annos vita functus erat, ingentemque auri atque argenti vim à patre relictam, ac è ſacris redditibus collectam poſſidere dicebatur: homo inſigni prudentia & probitate, atq; Uladiſlao ſumma fide obſtrictus. Huic Archiepiſcopatum Saliſburgenſem in Germania ampliſſimum, & opulentiſſimum promittebat, ſi ſibi extrema neceſſitate circumvento deeſſe nollet. Verum Sigiſmundus ne patriæ ſuæ, ac novi Regis æmulo atque hoſti pecuniam, nervos rerum gerendarum ſuppeditare videretur, eaque re non famæ ſolum, ſed & ſalutis ac fortunarum diſcrimen ſubiret, ſe apud Maximilianum accomodatiſſimis, quib⁹ potuit, verbis excuſavit.

Caſ. rei pecuniariæ inopia laborans, ab Epiſcopo Quinqueeccleſienſi fruſtra mutuam petit.

Itaque hiſce rerum difficultatibus preſſus, & ulterioris belli gerendi cogitationes omittere coactus, Viennam, unde venerat, repetendam, reducendaque caſtra decrevit, valido relicto Albæ præſidio: paululumque progreſſus arcem Pauli Quinfij, quæ Vaſonum appellatur, ex itinere miſſis aliquot cohortibus Germanicis in poteſtatem redegit. Ex Suevis autem, & Vindelicis peditibus, qui ſeditione facta caſtris ſe invito exceſſerant, quos aut in itinere aſſecutus eſt, aut demum Viennæ deprehendit, ad proximas ſalices laqueo ſuſpendi juſſit, præfectis ductoribuſque ordinum, ut altius penderent, proceriores deligens, aut aliis ſuppliciorum generibus necavit. Demum dimiſſis ad hiberna militibus Comitia Auguſtam Vindelicorum Germaniæ principibus cæteriſque ordinibus indixit, in quibus pecuniam, & copias ab ijs poſtulavit, quibus Regnum Ungariæ occupatum Auſtriæ propinquæ annecteret. Sed cum Principes negarent ſe contra Uladiſlaum, tanquam regem Bohemiæ, & Septemviratus, Electoriſque Romani imperij officio, & dignitate fungentem arma ſumpturos, incepto deſtitit; nec multo poſt ad amplectendas pacis conditiones animum adjecit, quas antea reſpuerat; quanquam ut hoc ejus propoſitum quam occultiſſimum aliquandiu haberetur, magnopere vellet. Sed tandem cum ex comitijs Auguſtanis vitti, & deſiderij ſui impos rediiſſet, proceribus Ungaris quibuſdam, quos ad eum tranſiiſſe retulimus, ſe non alienam à pace, & concordia mentem gerere ſecreto patefecit, ſi ea bonis, & ab æquitate non alienis conditionibus tranſigi poſſet: utque id ijs, quos in partibus Uladiſlai amicos haberent, ſignificare poſſent, poteſtatem fecit.

Et exercitum ex Hungaria re bene geſta reducit.

Seditioſoſque variis ſuppliciis caſtigat.

Interea Uladiſlaus, ubi quæ Cæſar agebat, ex certis nuncijs accepit, ſimulque de periculo Albanorum certior redditus eſt, minime rebus ſuis diffiſus, omiſſa in præſens Caſſoviæ liberandæ cogitatione, omnino reverti, & Albanis opem ferre decrevit, ac è veſtigio cohortes nigras Danubium tranſire juſſit. Verum quum eodem tempore, & circumvallatæ urbis, & captæ direptæque famam audiviſſet, milites, qui Danubium trajecerant, mox redire, ac caſtra Caſſoviam verſus promoveri juſſit, ut Alberto fratri bellum denuo reparanti occurreret, re Albana ad reditum illinc ſuum dilata. Corvinum autem cum ornatiſſimis copijs Comaronio, ubi tum habitabat, adventantem læto vultu excepit, convivioque adhibuit. Progreſſus deinde haud cunctanter primo Hatuanum oppidum, dein Agriam pervenit: atque iis in locis nihil moratus Caſſoviæ appropinquavit, eo animo atque conſilio, ut cum Alberto fratre, ſi ille in aciem prodiret, fortunam belli experiretur; quum in caſtris haberet amplius XVIII. millia armatorum, præter illos qui in dies è varijs locis certo expectabantur. Circumſederat jam complures dies Caſſoviam Albertus, admotiſque tormentis mœnia conquaſſaverat: atque interea miſſis per omnem regionem expeditioribus equitibus, imprimis vero Tartaris, villas prædari, & urere, fruges in caſtra convehere; quæ convehi atque aſportari nequirent, corrumpere: quum Uladiſlaum fratrem adventare didiciſſet, decrevit ſub ipſis Caſſoviæ mœnibus quam primum manus conſerere. Habebat in Caſtris præter Polonorum turmas haud aſpernandas, non parvam Scytharum ſeu Tartarorum manum, in quorum virtute, & agilitate plurimum confidebat. Nihil vilius, & contemptius Tartaris primo aſpectu poteſt eſſe; equis enim utuntur contemnendæ ſtaturæ degeneribus, & ſtrigoſis, eiſque ut plurimum caſtratis, ſtapedas, quibus pedes equum aſcenſuri induunt, ſagineos; fræna è funibus cannabinis, cæterumque apparatum omnem abjectiſſimum habent, paucis qui ditiores ſint exceptis; niſi quod jacula, & ſagittas adverſi æque ac averſi, & fugientes, arcubus corneis peritiſſime contorquent, & ad ſubitarias pugnas, ac populandos agros, inquietandaque & laceſſenda hoſtium caſtra quam aptiſſimi habentur.

Tartari ex Alberti caſtris villas vicinioresferro flammaque depopulantur.

Adventante propius Uladiſlao Albertus ad tuendam nominis ſui famam pertinere ratus eſt, ſi ipſe quoque circumvallatæ urbis mœnia relinqueret, ac patentibus in campis pugnæ poteſtatem offerret. Igitur omiſſa obſidione, eo ubi Uladiſlai caſtra collocata erant, cum exercitu profectus, tanta propinquitate ſua caſtra hoſtilibus contulit, ut equorum hinnitus, ac militum clamor, ipſeque caſtrenſis fremitus facile exaudirentur; principes tamen & duces, prius quam ad arma concurreretur, fratribus tam pie, quam prudenter admonitis ſuaſerunt, ut ſi mutuæ eorum lites, & diſcordiæ extra Martis aleam, quæ anceps plerumque, & lubrica eſſe ſolet, componi tranſigique poſſent, experiri non gravarentur. Sed dum de ijs conſultant, ac deliberant, & legati ultro citroque commeant, Albertoque jubente, tormenta è vineis & aggeribus, ut caſtris præſidio eſſent, extrahuntur: ex altera parte ſtante explicatis ordinibus, erectiſque ſignis utrinque acie minutioribus prælijs, & emiſſis tormentorum pilis ferreis inter bina caſtra certabatur. Id conſpicati è mœnibus ac templorum turribus qui in præſidio Caſſoviæ erant, animadverterunt Polonos tormentorum atque aggerum cuſtodiæ exiguum militum numerũ reliquiſſe, itaq; nulla facta mora, globo denſato eruperũt, & quũ ma-

Uladiſlaus caſtra ſua fraternis confert, ſeque ad prælium accingit.

Præſidiarij Caſſovienſes, eruptione facta, hoſti tormenta eripiunt.

magnum atque cruentum certamen edidiſſent, omnibus tormentis majoribus, quæ iſthic erant, puncto temporis potiti ſunt. Nec mora, ligneas etiam quadrangulares turres, numero duodecim, quas Poloni mæniorum fere altitudinem æquantes è materia, & ceſpite erexerant, adorti, eadem celeritate expugnarunt, injectoque pulvere ſulphureo, quem hoſti ademerant, ſuccenderunt, incolumeſque in urbem reverterunt. Eodem quoque tempore, inter duo caſtra Tartarus equo vectus Ungarorum fortiſſimum, ſi quis inter eos haberetur, ad ſingulare certamen identidem magno clamore provocabat. Contra hunc Demetrius Jaxitius, Matthiæ Regis alumnus, multiſque editis facinoribus clarus equitum præfectus, ſumma alacritate in medium prodijt; Tartarumque haſta equo deturbatum celerrime confecit, victorque rediens à ſuis magna congratulatione exceptus eſt.

Jaxitius cum Tartaro ſingulari certamine congreſſus victor evadit.

His in hunc modum adminiſtratis, Albertus ſive metu adverſi prælij perculſus, ſeu potius certæ pacis, concordiæque conſilia, dubio bello præferens, literas ad fratrem ſcripſit, eaſque ſagittæ alligatas in Uladiſlai caſtra jaculandas miſit, quibus ſe pacem æquam, & honeſtam non abnuere ſignificabat, colloquiumque à fratre petebat. Quod quidem ab Uladiſlao, apud quem nihil prius, potiuſque pace, & quiete erat, multis de cauſis facile impetravit: quarum ea præcipua erat, quod aſperrima, & rigidiſſima hieme, quantam non ulla hominum ætas meminerat, domum properaret, ut Albæ recuperandæ conſilia ſuſciperet, cujus paludes, foſſæque frigoris vi concretæ, etiam curulibus tormentis quantumvis immani pondere ſuſtinendis facilem viam præberent. Igitur extenſis in eum finem inter duo caſtra tabernaculis, Albertus in equum ſublatus, ad Uladiſlaum prior venit. Diſceptavere diu fratres de mutuis diffidijs, nemine præter Valentinum Epiſcopum Varadinenſem adhibito arbitro; quum alter adepta Ungariæ corona, legitimum ſe Regem creatum eſſe diceret; ille ſibi quoque delatum regnum eſſe, ſed ab iiſdem qui detulerant, perfidioſa prævaricatione interverſum quereretur; cujus jura non proſequi degeneris animi eſſe judicaret: nec tamen arma ſe fuiſſe reſumpturum, ſi frater conditionibus, quas in agro Peſtano pepigiſſet, ſtare voluiſſet. Demum poſt multas contentiones ad priora pacta ſponſioneſque ab ambobus recurſum eſt, eiſque denuo confirmatis pax coaluit: nimirum ut in Sileſia principatus Glogoviæ, cum certis ditionibus & oppidis Alberto cederet, donec & ipſe rex crearetur, & Uladiſlao fratri, tam hujus fœderis, quam principatus jure obſequium clientelæ præſtaret. Adjectum verò ut Alberto quotannis tria millia aureorum nummûm penderentur; miſſuſque è veſtigio Joannes Sullenburgus, Bohemicus Cancellarius, cum aliquot Collegis, à quibus Alberto Glogovia, & alia oppida ſine mora conſignarentur. Interea autem donec promiſſa præſtarentur, oppida Saroſium, Eperieſſium, & Sibinium, quod minus dicitur, Alberti in poteſtate eſſent. Multi tamen fuêre ex principibus, & ducibus, qui hanc pacem non fore diuturnam præſagirent, quæ Caſimiro, amborum patre inconſulto, nec forte probaturo, concluſa itaque eſſet, quem Uladiſlao filio occultis de cauſis infenſum eſſe nollent; is autem eo tempore longiſſimo terrarum tractu diſſitus aberat in Lithuania, cum Ruſſorum principibus ab eo diſſidentibus bello contracto. Diremptum hoc modo fuit colloquium, paceque ut diximus firmata, Uladiſlaus Caſſoviam ingreſſus eſt, ac Cives ſimul, & præſidiarios ob ſervatam fidem multis verbis collaudavit, ac novis immunitatibus muneribuſque donatos, ut etiam in poſterum in officio permanerent, benigno ſermone admonuit, rebuſque iſthic compoſitis, Budam verſus iter intendit. In itinere autem Bohemorum ſeu Nigrorum copias, in agris inter Agriam, & Vaciam, jucunda amœnitate, & fertilitate omnium pulcherrimis in ſtativis reliquit: ita ut brevi ſe eos in caſtra deducturum, ſtipendiaque debita perſoluturum polliceretur.

Pax certis inter utrumque fratrem conditionibus ſancitur.

Cum Budam veniſſet, Beatrix regina inquieto atque importuno animo moræ impatiens, iterum maxime urgere cæpit; ut quum fraterno bello finem impoſuiſſet, promiſſas nuptias acceleraret, ne ipſa ſpe votoque fruſtrata ad res novandas animum adjicere compelleretur. Eo nuntio acrius quam quiſquam putaret Uladiſlaum mente perculſum ferunt; uſque adeo ut privatum eum dolorem, liberatæ Caſſoviæ, & pacis cum fratre initæ lætitia lenire nequiverit. Coacto itaque Senatu, collatiſque ea de re conſilijs, Strigonium, ubi illa morabatur, contendit; eamque magnifice conſolatus oſtendit nondum pacem partam eſſe, quum Albana urbs, Budæ tam vicina, tum arces complures inter flumina Savum, & Dravum ſitæ ab hoſte Germano teneantur: præterea certiſſimis nuntijs Turcarum princeps Bajacetes innumerabilibus copijs ad obſidendam Nandoralbam venturus dicatur: inteſtina inſuper bella timeri; æquum igitur eſſe, ut publica vota, & conſilia privatis anteponat, & nuptiis ſuum diem patienti animo expectandam putet: Se pacatis & in tranquillo poſitis rebus omnem daturum operam, ut reginam neque ſtudij, amoriſque erga eum ſui, nec hujus quantæcunque moræ pœniteat. Ea verba non ſine profunda diſſimulatione prolata, æſtuantem Beatricis animum utcunque placavere: quæ quum Uladiſlao maturum felicemque reditum precata eſſet, ac magnificis eum muneribus excoluiſſet, poſt tridui moram dimiſit, atque ipſe Viſſegradum ac deinde Budam reverſus eſt.

Regina Vladiſlaum, domum reverſum, iterum interpellat, ut promiſſas nuptias quam primum acceleret.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS
LIBER II.

POST Caſſovienſem pugnam adverſo eventu ab Alberto pugnatam, pacemque inde ſubſequutam, bellum quidem Polonicum in præſentia ſedatum, ſed minime in totum ſublatum multis videbatur, quod Civitates Alberto traditæ, Polonorum militum opera cuſtodirentur, qui ut plurimum contumelioſi ac inſolentes raptu vivere, nec pacem cum vicinis pati conſuevilſent, & Albertum à Caſimiro patre inſtigatum occaſiones belli inſtaurandi quærere haud obſcuris argumentis comperiſſent. Quæ tametſi Uladiſlaum quoque non latebant, paternis tamen atque fraternis adverſum ſe conſilijs nonnihil conniuendum, temporique cedendum putabat, donec bellum, quod Albæ recuperandæ cauſa contra Maximilianum ſuſcipere in animo habebat, commodius inferre gerereque poſſet. Ægre enim ferebat aſſiduas Germanorum eruptiones, quarum incommoda, & detrimenta omnes populi, qui Albanæ Budenſique viæ imminent totuſque Simigienſis ager, nobili & generoſo vino celebris, graviſſime patiebantur: & ipſi hoſtes non ita pridem Alba egreſſi, Paxum oppidum ad ripam Danubij ſitum diripuerant: & ex improviſo capta arce Ozora, Nicolaum Hedervarium, nobilem divitemque virum, unà cum filio adoleſcente captum abduxerant: atque ut in propoſito perſiſteret, non parum confirmabatur tum abſentia Maximiliani Cæſaris, qui Belgicis tumultibus, & diſſidijs compulſus, ſumma adhibita celeritate in Brabantiam, vicinaſque provincias contendiſſe nunciabatur: Addebatque animos victoria non ita pridem à ſuis circa Albam de Germanis parta, veluti omine totius belli feliciter conficiendi. Nam quum Milos Belmuſius, equitum levis armaturæ ductor fortiſſimus, natione Thrax, aut ut nunc loquuntur Raſcianus, ac Valentinus Querejus in ſatis magnam populatorum Germanorum manum incidiſſent, & ſulphureum pulverem, ac ſclopetorum ardentes funiculos, quo teli genere Germani valebant, denſus & ſubitus imber extinxiſſet, hoſtes victi terga dederant; pauciſſimique fuga ſalutem adepti, cæteri ad unum cæſi aut capti omnes, reliquis, qui domi erant, documento fuere, ut poſtea cautius, rariuſque excurrerent.

Bathorius juſſu Regis Albam obſidendam ſuſcipit.

Budæ igitur nondum exactis brumalibus diebus, quos ob inſolitatum rigorem, & aſperitatem, Albano bello gerendo aptiſſimos eſſe cenſebat, primum omnium curata re pecuniaria, cujus inopia vehementer laborabat Bohemicis, Nigriſque cohortibus ſtipendium perſolvit, ac Stephanum Bathorium, tradito ei totius exercitus imperio, tormentiſque ac omni caſtrenſi apparatu, Albam verſus contendere, urbemque arcta obſidione circumvallare juſſit: Quiniſiumque, quem ad comparandas ex inferiore Pannonia copias miſerat, ut adventum ſuum adductis copijs maturaret, perſcripſit. Alijs quoque ducibus, & tribunis in mandatis dedit, ut quilibet coacto militum, quanto majori poſſet numero, in caſtra Albam ſine mora advenirent: quo etiam ipſe non multo poſt cum Prætorianis, & ſtipendio conductis levioris apparatus equitibus venturus eſſet. Bathorius Buda profectus, exercitu ad oppidum Banhidam convenire juſſo, eique unius diei quiete conceſſa, inſtructis agminibus, ac ſignis de more explicatis, tridui ſpatio Albam pervenit: ac ab ea parte, qua Budam ſpectat, idoneo in loco inter paludes conſedit: eademque nocte ne operæ ex urbe tormentis peti poſſent, vineas, & aggeres militum opera & agricolarum labore extruere cæpit; quibus brevi ad finem perductis, tormenta majora in ijs apte collocavit, eiſque muros concuti imperavit. Munitiones etiam ſeu turres è materia quadrangulares, neceſſarijs in locis præaltas, terra ingeſta foſſaque circumducta, erexerat, quales a Polonis Caſſoviam irrito conatu oppugnantibus inſtitutas fuiſſe retulimus, ex quibus omnis Germanis in muro conſiſtendi, ſeque defendendi facultas eripiebatur. Jam mœnia ab una parte tormentis perforata, late hiatum dederant, quum Quiniſius, quem Rex Bathorio collegam, ipſo id expetente, dederat, cum quinque millibus ſelectiſſimorum veteranorum in caſtra venit: quum ex itinere ad Sigiſmundum Epiſcopum Quinque eccleſienſem in officio, uti Rex, & nonnulli proceres rebantur, vacillantem, juſſu regio, divertiſſet; Sed Quiniſius de ejus conſtantia, & fide locupletiſſimum ſe teſtem undecunque profeſſus, eum apud Regem omni concepta ſuſpicione liberavit. Triduo ante Quiniſij adventum rex ipſe Bathorium ſubſequutus; quintis caſtris Albam pervenerat; ac ab altera oppidi parte, quæ ad portam Baconianam pertinet, caſtra fixerat, non procul ab ea palude, cui Soſto nomen eſt, ut propinquiore aquatione uteretur: eo inſtituto ordine, ut Bathorius, & Quiniſius ab una parte, ac Rex & Stephanus Zapolianus, qui cum tribus millibus militum utriuſque ordinis, biduo poſt regem advenerat, ab altera oppugnationi urbis ſingulari cura, & induſtria, incumbendum ſibi proponerent Germani interea, qui in oppido erant, incredibili ſtudio & diligentia propugnare, hoſtium conſilia ſcrutari, iiſque occurrere, & mœnia vi tormentorum concuſſa, & confracta, contextis roboribus, ſpatijſque eorum terra oppletis, militari opere, diſciplinaque reficere, & ad omnes occaſiones ſumma vigilantia intenti eſſe.

Jam caſtra Regia, confluentibus quotidie novis copijs maxime accreverant, ita ut numerum quadraginta millium militum [illegible] is, &

& calonibus, ac tumultuaria agreſtium hominum turba facile æquare crederentur: & ab ea etiam parte, qua Rex, & Palatinus curabant, murus lato patefacto aditu verberatus, apertuſque erat. Igitur Regij milites magno animorum ardore pugnam poſcebant, ut pro direpta crudelem in modum Alba, ac trucidatis commilitonibus, Germanos pari illata clade ulciſcerentur. Et Quiniſius copiam pugnæ dandam eſſe, & ſumma crudelitate Germanos ad unum omnes interficiendos prædicabat: erat enim Germanis ob captam direptamque Arcem ſuam maxime infenſus. Verum Rex continendos à pugnæ caſibus milites multis de cauſis cenſuit: tum quod eorum cædibus, & ſanguini parcendum exiſtimaret. tum vero quod Germanos brevi urbis deditionem oblaturos haud dubie ſperaret. Nec Regio judicio, paucis interjectis diebus, eventus defuit: nam urbis oppugnatione dies noctéſque non intermiſſa haud multo poſt Germani urbem ſe ſervare poſſe diffiſi, ad Comitem Scepuſienſem, ac Bathorium nuntios miſerunt, colloquiumque de Urbe reddenda poſtularunt. Quo conceſſo, alij potiores miſſi, quinque dierum inducias obſeſſis dari petivere, ut de conditionibus interea deliberari utrinque poſſet. Quæ mora tametsi nimis longa eſſe videretur, tamen non abnuente rege admiſſa fuit. Intra eos dies tandem in has conditiones convenerunt, ut Germani urbe tradita, cum omnibus ſuis impedimentis, incolumes in Auſtriæ fines ire poſſint: Utque eis ad impedimentorum vecturam ſex, & triginta plauſtra cum jumentis attribuerentur: templorum ſpolijs, ſi quæ adhuc intacta ſupereſſent, ac ab hominibus ſervituti mancipandis, abducendiſque abſtinerent; haſce conditiones, quanquam militibus, qui ſe è Germanorum præda, & ſpolijs ditandos ſperaverant, ingratas, Rex ratas habuit, quo citius Alba potiretur, Germanoſque additis comitibꝰ in tutum abire permiſit, poſtquam undecim fere menſibus eam tenuiſſent, & omnem circa regionem uſque ad Budæ ſuburbana, rapinis, incendijs, & populationibus hoſtiliter habuiſſent.

Germani de urbe dedenda cum Rege paciſcuntur.

Albâ recepta, Germani milites, qui in arcis Beſprimij præſidio erant, quod & locus ad defendendum minus erat idoneus, nec rebus neceſſarijs inſtructus, incolumitatem ſuam, rerumque omnium pacti, deditionem fecerunt. Paulus etiam Quiniſius, Vaſonum arcem ſuam, diffugientibus Germanorum cohortibus, nullo negotio, recepit. Sabariam vero milites Thomæ Jaurienſis Epiſcopi, qui ex veteranis Illyrici nominis ſtipendio collectis conducti erant, obſcuriore nocte aggreſſi, per ſcalas ſcandentes repente cœperunt, cæſis aut captis omnibus ad unum Germanis; ex quibus circiter octoginta captivi in caſtra adducti fuere: ſed paulo poſt, jubente rege, liberi, & incolumes in patriam redierunt.

Mox Alba capta Veſprimium, Vaſonium, ac Sabariam Rex recipit.

Per hunc modum Uladislaus receptis eadem celeritate, qua Cæſar anno ſuperiore ademerat, omnibus locis, liberatæ a Germanis Pannoniæ citerioris laudem tulit. Verum eiſdem in caſtris febri primum tentatus, non multo poſt in gravem morbum incidit, profluvioque ventris admodum periculoſo laborare cœpit; uſque adeo, ut nonnulli de ejus vita plane deſperarent, manaretque in vulgum fama eum è vivis exceſſiſſe, aut omni ſpe ulterius producendæ vitæ ſublata, propediem exceſſurum. Ipſe tamen in villa Laurentij Sirmij ducis Bathoreæ, ab illius patre, medio inter Albam & Beſprimium itinere, inſanis ſumptibus extructa jacebat: ita ut adhibitis medicis, ac imprimis Johanne Manardo Farrarienſe, quem doctrina experientiaque artis inſigni inter primos habebat, feliciter curaretur.

Rex, gravi apſone tertia corripitur.

à Ioan. Manardo ſanitati reſtituitur.

Interea à Turcis, qui duces, ac milites ad obſidendam Albam vocatos didicerant, variæ fiebant excurſiones; viciſſim Ungarorum etiam alæ, & cohortes, quæ præſidij cauſa domi remanſerant, in Turcarum ditionem ultra Iſtrum oblatis occaſionibus excurrebant. In quibus ut Turcæ ſæpe repulſi, & victi; ita nonnunquam, uti evenire plerumque ſolet, victores evadebant. Nam cum Taurunum, & Temeſuarium nocturna expeditione urendo agros, & populando excurriſſent, ac Stephani Batbori villas rapinis, incendijſq; deformaſſent, abductiſque multis incolarum millibus non longe à Varadino actis prædis eſſent reverſi illud incommodum Emericus Derencenius Illyrici præfectus, quem Banum Ungari vocant, cum Bernardo Frangepano, Carolóque Corbaviæ Comitibus, alijſque Croatiæ Regulis, majorique hoſtibus illato detrimento rependerunt. Cum enim Turcæ ad Hunam fluvium, qui è Dalmatarum montibus ortus, ſinuoſo curſu per intima Croatiæ defluens, modo lenis, & placidus, modo citatis aquis celerior, ſub arce Dubicia Savo miſcetur, Croatiam à Sclavonia dividit, magno numero populando vagarentur, a noſtris, quos modo nominavimus, occidione deleti ſunt; captis hoſtium mille quingentis, totidemque cæſis, reliquis in profluente Huna ſubmerſis. In ea quoque Illyrici parte, quam modo Sclavoniam vocant, Corvinus, qui ſyncera, & inconcuſſa fide Uladislai partes ſequebatur, Zagrabiam, quæ ſe hoſtibus dediderat, ac à ſexcentis Germanis militibus cuſtodiebatur, obſidione cinxerat, ne illinc à Cæſarianis aſſiduæ rapinæ fierent, ac frumentariæ convectiones interciperentur. Cum autem Jacobus Siculus, quem ad Cæſarem redditis ei Petovia, & Racoſpurga defeciſſe docuimus, obſeſſis auxilio veniſſet, ab eodem Corvino fuſus, fugatuſque fuit: & Zagrabienſes ſpe dejecti, omiſſaq; pertinacia deditioné fecerunt, Germanis incolumibus in patriam irepermiſſis.

Turcarum incurſiones ab Emerico Derencenio, & aliis ducibus ſelici pugna repreſſa.

Huna flumen.

Zagrabia, profligato Siculo, à Corvino recipitur

Porro quum Quiniſius in inferiori Ungaria, adhibito ſibi Petro Colocenſi Archiepiſcopo, quem à Matthia Rege ob arrogantiam, & loquacitatem, qua Beatricem offenderat, ac ob literas Turcici fœderis perperam deſcriptas, gradu pulſum, captumque in Arvenſi carcere Uladislaus ad Alexandri ſummi Pontificis preces, poſt ſextum carceris annum dimiſerat, recepta Alba domum rediiſſet, Laurentium Sirmij ducem, Lupum Deſpotam, Nicolaum Hedervarium, paulo ante à Germanis dimiſſum, alioſque nonnullos proceres, ſe pro eis vadem ſponſoréq; futurū profitendo ad officiū reduxerat; omnemque eam inter Danubium Savumq; regionem, nobilitate Sirmienſis vini, ac ubertate ſoli celeberrimam, autoritate ſola abſq; ullis armis pacaverat: adeo ut Uladislaus ſingulari felicitate, ſublatis bellorum procellis, opimam pacem, & quietem afflictæ Ungariæ peperiſſe videretur: niſi illa inconſtans, & lubrica ſpes hominum, haud diuturna lætitia lactãdo, brevi tem-

Paulus Quiniſius omnē inter Savum Danubiumque regionem pacat.

Except o Halapſi tio, & fratrib. qui Cæſari conſtanter adhærent.

tempore elufiſſet. Johannes tamen Halapſitius, quem alio nomine Quishorvatum vocabant, ac Stephanus, & Georgius fratres ejus, omnibus æquioribus conditionibus rejectis, in partibus Cæſarianorum pertinacius ſibi perſiſtendum duxerunt: ideoque pulſi in exilium, mulctatiq; bonis, nonniſi pace facta illa receperunt.

Nondum Uladislaus valetudinem recuperaverat, concedentibus tamen medicis, ut rediret, conſcenſis curribus, & lecto confecto itinere, Budam pervenit. Jam falſis de eo vita functo rumoribus credens Albertus, ea capta occaſione, toties damnata fatis arma reſumpſerat, rebuſque novandis incumbebat, nec ſervata à fratre pacta tribus millibus aureorum nondum ſolutis objiciebat.

Albertus bellum inſtaurat

Nunciabatur etiam Maximilianum è Belgicis regionibus reverſum arma parare; & irruptione in Moraviam facta, abactoque ingenti majoris, & minoris pecoris numero, initium belli fecisse: quanquam illum pacem, ſi æquis conditionibus ſtabiliretur, multi certis argumentis ducti credebant amplexurum. Stropeo erat in Poloniæ finibus Perenianæ ditionis oppidum, illud excogitatis occaſionibus, quod ibi tutum in Poloniam iter non darent, milites Poloni, quos Albertus Eperieſſio, & Sibinio nondum deduxerat, obſediſſe, & quantis poſſent viribus oppugnare inceperant. Quod dum adoleſcentes Perenij defendere vellent, facto cum Polonis, antequam caſtra tormentaque collocarent, tumultuario prælio, miſerabilem in modum occubuiſſe dicebantur. Et Albertus neglecto fœdere nuper pacto, Caſſoviæ obſidioni imminebat, nobiliſſimamque illam, & totius Ungariæ fertiliſſimam generoſiſſimi vini proventu regionem, omnemque inter Caſſoviam, & Tocajum tractum, in quo jucundum Liberi patris cum Cerere certamen eſt, rapinis, & prædis exagitabat, ac cum Vindemiæ tempus eſſet, duo millia, & eo amplius doliorum vini dulcioris per vim adempta in Poloniam miſerat, reliqua in uſus belli reſervaverat: ita ut novæ frequenteſque querelæ ad Uladislaum de illius hoſtilibus injurijs quotidie perferrentur: Caſimiro amborum patre hæc filiorum diſſidia diſſimulanter ferente; quanquam Alberti partes legatis tam ad Uladislaum quam Ungaros miſſis ſuſtentare conatus, ſibi ea admodum moleſta eſſe, utque Albertus ab inferendis injurijs abſtineret, ſe omnẽ datorum operam pollicerur. Tantis ipſo in limine regni malis circumventus Uladislaus, quum tot hoſtibus ſibi undique imminentibus reſiſtere non poſſet: quod exhauſto ærario, ac enervatis gravitate tributorum populis, exercitui alendo non ſufficeret: pacem & fœdus cum Maximiliano componere decrevit; quum id ducibus principibuſque & omnibus quorum conſilio utebatur, haud diſplicere intelligeret. Contra Albertũ vero copias cõparandas, ejuſque conſilijs, & conatibus, bello armiſque occurrendum ſtatuit: ita tamen, ut miſſis prius ad eum legatis experiretur, an ejus animus ambitione atque avaritia procul ab æquo, & bono deductus, honeſtis denuo oblatis conditionibus ſanari poſſet. Quas ob cauſas Dominicum Albæ antiſtitem ac Mich. Palocium ad fratrem, & ad patrem legatos ire juſſit: ijſque in mandatis dedit ut primo Albertum circa Caſſoviam, ... ſeque, & exercitum alentem, accedant, ac ne Ungaria excedat, rapiniſque finem faciat, bellum ei ac hoſtilia omnia denunciat: deinde ad Caſimirum, qui ex Lithuaniæ oris reverſus jam Cracoviam venerat, proficiſcantur, ac ut Albertum dicto parere, & pactis fœderibus ſtare jubeat, ſummis precibus obteſtentur. Quod ſi ille, in inferendis tot tantiſque contumelijs pergat, tum vero à Caſimiro obnixius petãt, ne apud eũ Uladislaus fraudi habeatur, ſi fratrib. ipſis Marte judice altercantibus, Albertũ aliquod ſubire infortunium contingat.

Item ad Caſ.

Eodem tempore mittuntur legati ad Maximil. qui ei ſignificent, Ulad quemadmodum ante bellum, ita hoc quoque tempore, à pacis & concordiæ ſtudijs nunquam abhorruiſſe: imo quadam naturæ ſuæ peculiari propenſione, quietis, & tranquilitatis cupidiſſimum ſemper fuiſſe. Itaque ſi Cæſari videatur, locum & tempus aliquod nominare, præfigereque velit, ad quæ ex utraque parte viri, conſilio graves, ac longo rerum uſu exerciti conveniant, ac omnibus viribus tentent, an pax inter ipſos coaleſcere, ac inteſtini belli incommodis exoptatus finis imponi poſſit.

de pace ſtabili in eunda.

Quæ oblationes quum Maximil. Cæſari, ejuſque parenti Friderico Imperatori Auguſto, cui eas communicaverat, probarentur; urbs Poſonienſis, ad quam Legati conveniant, pacemque & concordiam inter duos nobiliſſimos, & præpotentes Germaniæ atque Ungariæ populos, Deo juvante, conſtituant, deligitur. Itaque conquiſiti ex Germaniæ provincijs undequaque viri graves, ac juriſconſulti longe omnium peritiſſimi, ac tribuni copiarum, Tobias Boſconicius, Matthæus Spautus, Joannes Fuxmagenus, Bernardus Polhaimias, Fridericus Comes Zolleranus, alijque complures, Poſonij ad diem affuere. Ex partibus Uladislai, & Ungarorum Thomas Bacocius, Epiſcopus Jaurienſis, Ungaricus, & Johannes Sullenburgus Bohemicus Cancellarius, Stephanus Bathorius Tranſilvaniæ præfectus, quem Vaivodam Ungari vocant, Ladislaus Orſagus, Ladislaus Roſgonius, Wilhelmus Paumkirchejus, ejus Andreæ filius, quem paulo ante Fridericus Imperator, Græci Stiriæ capitali ſupplicio affecerat, atque alij tam Ungari, quam Bohemi: quibus injunctum erat, ante diem eodem convenerunt.

Arbitri paci componendæ utrinque delecti Poſonium conveniunt.

Fuit longa, & opinione hominum acrior inter legatos contentio, compluribus pertracta diebus, quum Germani eas poſtularent etiamnum conditiones & pacta renovari, quæ ante 28. annos Neoſtadij, ſuperſtite Matthia rege, eoque adſtipulante, pro reſtituta corona erant concluſa; ut nimirum regnum Ungaricum, ſi Matthias abſq; liberis decederet, Maximiliano ejuſq; hæredibus, perpetua juris prærogativa adjiceretur. Quod legati Ungarorum nequaquam concedendum eſſe arbitrabantur; quum ea pacta, quibus innitercntur, à Friderico per vim potius extorta, quam ab Ungaris ſponte conceſſa eſſe dicerent. Neque illum coronam aliter reddidurum fuiſſe, niſi Ungari ejuſmodi poſtulationi quanquam iniquæ vel tunc tergiverſantes ſubſcripſiſſent. Contra Cæſariani rem omnem ad arma, & bellum denuo redituram affirmabant, niſi illæ conditiones repeterentur: neque eſſe ullam pacis coaleſcendæ formam aliam aut modũ; conſultius itaq; facturos Ungaros, ſi certã pacem dubijs ancipitis belli caſibus anteponãt: eoq; hæc utriuſq; gentis pertinacia creviſſe

vide-

videbatur, neutra jure ſuo vel latum unguem decedere volente, ut omnes re infectâ, & concordiâ deſperatâ dilapſuri exiſtimarentur. Poſtremò Ungari, ſive præteritorum malorum memoriâ, ſive futurorum metu compulſi, ſive quòd Uladiſl. viridi adhuc & firmâ ætate liberis operam daturum, ſtirpemque ſuſcepturum providebant, Germanorum poſtulatis aures præbuêre, Regiſque authoritate accedente in eas, quæ publicatæ extant, conditiones tranſegêre, ut Uladiſlaus omnes quotquot partibus Cæſarianis ſtuduiſſent, eaſque armis juviſſent, in gratiam reciperet, obliteratâ omni offenſorum recordatione: locis omnibus, quæ in Auſtria in eum uſque diem tenuerat, nullo ſibi retento jure, decederet: regnum verò Ungariæ, mortuo Uladiſlao aut ejus liberis, ſi quos eſſet progeniturus, ſimiliter decedentibus, ad Maximiliani nepotes, eorumq; heredes juxta formulam Neoſtadianæ tranſactionis certiſſimo hæreditarii juris ordine recideret: illique ut è veſtigio regni poſſeſſione potirentur, Palatinus, interregis poteſtatem rege vitâ functo, habere ſolitus, ac omnes potiores Magiſtratus, quos Ungari Nadreſpanos, Banos, Vaivodas, Capitaneoſque vocare ſolent, ſacramento ad obſervandam tranſactionem adigerentur. Alia, quæ ab iiſdem legatis acta tranſactaque fuêre, quandoquidem quibuſvis obvia in manibus habentur, ne longiores in commemorando ſimus, conſulto prætermittenda duximus.

Tranſactionis conditiones.

Ex hac tranſactionis formula aliquot pòſt annos renovata, ſimul & conjugii jure, cùm Ludovicus rex hujus Uladiſlai filius in cāpis Mohacianis cum hoſte congreſſus infelici caſu abſque hærede periiſſet; Ferdinandus Maximiliani è filio Philippo nepos, occaſionem regni Ungarici invadendi arripuit, illudque maximis bellorum tumultibus involvit, quorum necdum finem ullum videmus. Legatis ad Uladiſlaum redeuntibus, quum conditiones nobilitati, ac aliis populi ordinibus, ſicut cum Germanis convenerat, exponendæ eſſent, eorumque conſenſus poſtulandus, Uladiſlaus ad areā, quę ante arcem inſtar theatri ampla, & turbæ quantumvis magnæ capax eſt, quam forum Divi Gregorii vocant, egreſſus, ordines qui convenerant, hortatus eſt, ut tempori neceſſitatique cederent, ac conditionibus aſſentirentur. Deindè Tomas Bocacius Epiſcopus, ac Stephanus Bathorius legationis principes exorſi à cauſis, quæ ipſos ad tranſigendum cum Germanis impuliſſent, conditiones ordine propoſitas interpretari cœperunt: fuêre aliquandiu attentè auditi; ſed quum ad eam partem ventum eſſet, quâ regnum ad Maximiliani hæredes transferebatur, magno ſublato murmure & clamore *millies ſe morituros potiùs, quàm Germanorum ſervitutem ſubeant*, exclamârunt: & re propemodum ad ſeditionem ſpectante vix ab armis temperatum eſt: adeo ut legati inconditis vocibus & convitiorum plauſtris interpellari, nec vitæ ſalutiſque certi, vix ſpatium ſe in arcem recipiendi habuerint: neceſſeque fuerit Uladiſlaum ad eos ſedandos denuò in publicum prodire. Quanquam autem Regis præſentia qualecunque ſilentium attuliſſet, ne tamen inviti ad pacta approbanda cogerentur: partim in diverſum dilabi, partim muniâ vociferatione, ut propoſito inhærerent, libertatemque tuerentur, ſeſe animare cœperunt. Ad extremū quum ex quamplurimis perpauci reperti fuiſſent, qui ſe voluntati regiæ obtemperaturos profiterentur, ac ad pacta jurejurando firmanda adduci poſſent, concione ſolutâ diſceſſum fuit.

Quibus nonnulli factioſi aſſentire omnino modis abnuunt.

At legati, quos ad Caſimirum & Albertum miſſos ſuprà retulimus, quum utrumque convenifſent, magnifica & ſpecioſa ab utriſque verba factis contraria retulêre. Albertus enim ſe periculoſo fratris morbo, cui eum ceſſiſſe fama erat, adductum, belli inſtaurandi conſilia ſuſcepiſſe: ſed quum illum incolumem eſſe intelligat, armis abſiſtendum, agminaque retrò in Poloniam vertenda ſtatuiſſe reſpondit: Caſimirus verò legatis comiter habitis, ſe Albertum ſeriò commonefacturum dixit, ne deinceps oppida Uladiſlai uſurparet; ſed poſitis armis ad ſe in Poloniam, quo eum domeſtici etiam bellorum motus revocent, primo quoque tempore revertatur: quod ſi paterna monita atque imperia contemnat, tum ſe nulla copiis ejus ſtipendia ſubminiſtraturum; ſed potius indicto bellu, eū loco hoſtis habiturum.

Hæc quanquam legati cum ſpe Polonicæ pacis Uladiſlao retuliſſent; tamen variis nunciis & literis adferebatur, Albertum, poſt vaſtatas crudeliſſimis populationibus Ungariæ ulterioris oras, ad obſidendam denuò Caſſoviam properare. Itaque Stephano Comiti Scepuſienſi ac Palatino, quem gerendo bello præfecerat, in mandatis dat, ut omni adhibitâ diligentiâ curet, ne quid à Polonis detrimenti capiatur. Ille jam diu poſt renovatum cum Alberto fœdus ad incerta belli in Ungaria ulteriore cum exercitu relictus erat, & poſteà ſeptem millia Bohemorum militum, duce Nicolao Haubicio viro militari, ad eum pervenerant, unà cum auxiliariis Beatricis Reginæ perem. à conductis: ſed tamen nondum ex hibernis moverat neque quicquam operæ pretii fecerat; ita ut plurimi mortales importunâ ejus morâ ac cunctatione territi, quemadmodum anno ſuperiori Auſtriam fœdâ ſegnitie ſocordiâque ejus amiſſam meminiſſent: ita nunc quoque illum haud diſſimili negligentiæ morbo laborare ſuſpicarentur.

At ille vindicandæ Polonorum injuriæ, committendique prælii cupidiſſimus erat; Sed unâ maximè curâ angebatur, quòd milites Bohemi ei ſe ad pugnā prodituros negarent, niſi debita ei ſtipendia ſolverentur: ipſe verò pecuniæ repræſentandæ modum eo tempore nullū habebat. Igitur vocatum ad ſe Haubicium partim blandioribus verbis, partim certâ eâq; brevi ſpē ſtipendiorum placat: deindè Centuriones, tribunoſque, quòd eorū linguæ gnarus eſſet, docet paucos poſt dies futurum, ut pecunia ad eorum ſtipendium ubertim perſolvendum ab Uladiſlao curetur: ſeque ejus rei vadem & ſponſorem præbet: ita ut ſi Uladiſlaum, quod non ſit ſperandum, cunctari contingat, ipſe vel oppidis ſuis opulentiorum mercatorum pignori mancipatis, eos contentos redditurus ſit: nunc tantùm hoc ab eis ſummâ ope contendere, ne victoriam, quam prope in manibus habeat, indecorâ ſegnique tergiverſatione corrumpant; ſed potiùs animos ad certam ſpem ejus conſequendæ erectos promptoſque habeant: quâ Dei Opt. Max. beneficio à perfidis totieſque victis hoſtibus reportatâ, faciliorem locupletatis futuram

turam ſtipendiorum, præmiorumque expectationem. Hæc atque alia magnâ ingenii ſermoniſque gravitate diſſerendo, militum animos, qui dictis promiſſiſque ejus maximè fidebant, ad officium reductos facilè accendit, ut protinùs ſe imperata facturos ſummâ alacritate exclamarent. Tum verò tribunos & præfectos muneribus affectos, ut in ſequentem diem animos & corpora pararent, admonitos dimittit: cætera ſibi curæ fore pollicitus.

Habebat Albertus caſtra medio inter Caſſoviam & Eperieſſium itinere, ad amnem Tarciam, qui è montibus Carpatiis ortus, non procul Caſſovia in Hervatum fluvium ſe exonerat, multiſque in locis æſtate vadoſus eſt; Stephanus verò Caſſoviæ mœnibus adeò in propinquo conſederat, ut exercitus è foro ejus urbis neceſſariis rebus comparandis uteretur: jamque ad XVIII. millia hominum ad ejus caſtra convenerant, quorum virtute hoſtes Polonos ſe haud dubiè ulciſci poſſe ſperabat. Itaque ſequenti die ſole oriente copias omnes caſtris educit, eâ mente, ut æquo in campo cum Alberto & Polonis collatis ſignis confligat. Alberto, cùm hoſtes propius acceſſiſſe vidiſſet, quanquam vix quatuor aut quinque millia militum in caſtris habebat: cæteri enim prædâ ditati aut in Poloniam redierant, aut ob ſtipendiorum defectum dilapſi erant: tamen hoſtilis exercitus magnitudine & numero nequaquam perterritus, turpe & indecorum exiſtimavit retrò agmina vertere, aut ſe Eperieſſio aut aliis munitionibus includere, inque iis incommoda & pericula obſidionis tolerare. Sed communi ſuorum ducum uſus conſilio, ipſe quoque pugnam non eſſe detrectandam cenſuit: ſuoſque cohortatus eſt, ut ſicuti prioribus bellis egregiè feciſſent, ita audendo, atque ſtrenuè agendo, virili expeditoque impetu hoſtes adorti, & qualemcunque fortuna belli finem dederit, experiri conentur. Ex adverſo Stephanus validâ ad cuſtodiam caſtrorum manu militum relictâ, dextrum cornu cum Ungaris, & Beatricis Reginæ auxiliariis ſibi deſumit: in ſiniſtro Haubicium & Bohemos curare jubet; ac utrumque cornu cataphractorum turmis, ac veteranorum peditum agminibus firmat. Tum equitibus levioris armaturæ, qui veterani omnes, & Turcicis præliis exercitati erant, ut ſublato clamore procurrant, hoſteſque laceſſendo initium pugnæ faciant altâ voce pronunciat. Nec Poloni quicquam cunctati equitum impetum excipiunt, ac atrox inprimis & cruentum certamen oritur; ſuccedentibuſque mox Bohemis, primùm Poloni agilioribus ſuis equis Bohemos circum veniunt, eorumque equos per ilia transfodiunt: ita ut ii partim cæſi, partim pedibus pugnare coacti jam fugam proſpectarent; cùm à cataphractis, qui in ſubſidiaria acie locati erant, opportunè juvantur: tum verò etiam Stephanus cum Ungaris, cuneo facto, Polonos denſatis turmis adoritur, ac Ungaris, ut haſtas in adverſis hoſtium pectoribus perfringant, ac ſtatim gladiis rem gerant, imperat. Eo impetu magna in partibus Polonorum ſtrages edita eſt, quum ipſi numero pauciores à pluribus vulnerati atque interfecti admodùm laborarent. Ipſis tamen nondum deerat animus, quin cum Ungaris & Bohemis fortiſſimè dimicarent, ita ut utriſque pertinaci animo pugnam miſcentibus, ad ſerum diei ea protraheretur, pendente victoriæ eventu. Sed quum Stephanus ſclopetariorum cohortes, quas ad ſubſidia caſtrorum reliquerat, acciri, & glandibus plumbeis Polonos labore ac vulneribus feſſos ſubmovere ac proſternere juſſiſſet, tum omni victoriæ ſucceſſu deſperato, terga vertere, palanteſque & effuſè fugientes dilabi cœperunt. Albertus ipſe nullo aut optimi ducis, aut fortiſſimi commilitonis officio prætermiſſo, duobus equis pugnando amiſſis, & tertio ſub ventrem gravi vulnere debilitato, ſæpè certamen inſtaurare fruſtrà conatus, multis fortibus viris aut captis aut interfectis, tandem amiſſo exercitu ſaluti ſuæ conſuluit, ac præcipiti fugâ cum viginti duobus equitibus è manibus hoſtium ſe proripuit. Nec multum abfuit, quin à Bohemis duobus, qui eum armis criſtiſque conſpicuum ſummo ardore perſequebantur, in fuga caperetur, quum gladium, quo ſe pugnando tuebatur, in duas partes diſſilientem fractumque amiſiſſet, niſi à Joanne Crupiſcio, equite Polono, qui ab ipſius latere nuſquam diſceſſerat, alium ejus generis, quem Poloni granatũ vocant, accepiſſet, & eo ambobus Bohemis confectis, Eperieſſiũ, ubi carioris ſupellectilis, ac impedimentorum nonnullam partem reliquerat, pervenit. Stratis devictiſque Polonorum copiis, caſtra capta direptaque è veſtigio fuêre, ac tormenta curtulia, pulveriſque ſulphurei, & aliorum belli apparatuum ingens copia, quæ omnia ex armamentario Cracovienſi non ita pridem allata fuerant, poteſtati Victoris ceſsêre. Captivi Ungari & Bohemi, qui in caſtris erant, eodem victoriæ curſu libertatem receperunt.

Stephani Scepuſiẽſis atrox & cruentum cum Alberto prælium.

Albertus fortiter pugnans, profligatis ſuis, fugâ ſibi conſulit.

Eâdem nocte, ad cujus uſque crepuſculum pugnatum eſt, Stephanus cum Haubicio colloquutus, nullum fugientibus ac perterritis moræ ſpatium dandum arbitratus, victorem exercitum Eperieſſium verſùs duxit, quum ſaucios & impedimenta in caſtris reliquiſſet, ac Albertum ibidem circumventum obſidere ſtatuit. Sed is quum nullam rebus ſuis ſpem aut remedium ſupereſſe videret, ad arbitrium Victoris neceſſariam deditionem fecit. Cæterum Stephanus per celerrimos equos, qui ſecundo aut tertio quoque milliari permutari ſolent, Uladislao ſignificavit debellatum eſſe, & Albertum in manibus haberi, ac quæ ejus ſit voluntas, exquiſivit. At ille majorem ex fratris incolumitate, quam ejus inſignis victoriæ proſpero eventu voluptatem, lætitiamque ſe percipere affirmans, nuntios celerrimè ad Palatinum & Haubicium cum ampliſſimis mandatis miſit, quibus cum Alberto pacem & fœdus perpetuum fieri, eaque ſtabilita, liberum illum in Poloniam dimitti jubebat. Itaque his legibus atque pactis Alberto datis, ejuſque jurejurando confirmatis pax conficitur; ut nimirum tormenta curtulia, captivique omnes Alberto reddantur, ipſe civitates Saroſium & Sibinium, aliaque quæ occupaverat loca, deductis Polonorum præſidiis ſtatim reſtituat: juri omni ſuo, quod in Ungariæ regno ſe habere putat, in perpetuum cedat: ac fœdus fraternamque amicitiam cum Uladislao integram inviolatamque conſervet. Per hunc modum dimiſſus Albertus, quum per Scepuſienſem agrum itinere ſuſcepto redire in Poloniam inſtituiſſet,

Eperieſſi obſeſſus arbitrio victoris ſe ſubmiſit.

Pax certa ſtabiliſq; cum Alberto hiſce conditionibus firmatur.

ſummis

ſummis precibus à Stephano in arcem ſuam, à qua totus ille ager denominatur, invitatus eſt. Quibus quum humaniſſimè paruiſſet, atque ibi convivio regium in morem exceptus, ac muneribus ampliſſimis excultus fuiſſet, Stephanus equitum etiã alas quàm ornatiſſimas, qui eum ad limites uſque Polonicos, qui non procul Scepuſio abſunt, ſummo cum honore deducerent, adjunxit.

Sabaciam Turcis adorti repelluntur.

Duobus bellis altero pace factâ, altero verò Marte judice confectis, ac Turcis, qui repentè invadentes Sabaciam, unius diei noctiſque ſpatio acriter oppugnaverant, præſidii virtute rejectis, Uladiſlaus ad Calendas Februarias regni ordinibus Budam Comitia indixit.

Comitia Budam indicta.

In quibus Petrus Archiepiſcopus Colocenſis, veteris ſuæ dicacitatis & vaniloquentiæ non oblitus, cujus ut diximus, diuturno carcere pœnas dederat, Beatricis Reginæ querelas refricuit, rogatis ordinibus, ut eam Uladiſlao in conjugem ducendam commendarent. Sed recuſante nobilitate, ne Uladiſlaus offenderetur, res omnis in ancipiti hæſit; & comitia non multis pòſt diebus dimiſſa ſunt.

Beatricis Reginæ de connubio querela incaſſum renovata.

Igitur Beatrix gravi ea cura ſauciato animo, cùm quieſcere motamque pati non poſſet, Strigonio, ubi jam diu commorabatur, veterem Budam venit, ibique inſigne cœnobium ſacratarum virginum pro hoſpitio delegit; & à principibus nobilitatis, quos ſibi variis favoribus conciliaverat, ad eam venientibus, officioſè excepta ſalutataque fuit. Novam verò Budam, in qua Regia ſedes fuit, propterea ingredi non eſt auſa, quòd metueret ne clauſis portis aditu prohiberetur, nec ſine ignominia reverti cogeretur. Cùmque octo diebus iſthic extractis, nihil certi de ſuo negotio deliberatum cognoviſſet; tandem manifeſte comperto verba ſibi dari, non ſine dolore & lacrymis, eò undè venerat, reverſa eſt: ac nullâ interjectâ morâ, literas ad patrem Ferdinandum Siciliæ Neapoliſque Regem per idoneos homines miſit, ſummis ab eo precibus contendens, ut miſſis ad Uladiſlaum legatis, toties promiſſas nuptias, ſuâ auctoritate, ad optatum finem deducendas curaret, aut quid in reliquũ ſpei foret habendum diligentiùs exploraret.

Andreas Caraffa à patre Ferdinando hac de re ad Uladiſlaum venit.

Ille igitur poſtulatione & precibus filiæ adductus, quas haud iniquas arbitrabatur, Andream Caraffam, Comitem Montorii, virum ſummâ nobilitate & virtute in Ungariam mittit, qui Beatricis cauſam agat, ut Uladiſlaum amicè & leniſſimè ad jungendam ſecum affinitatem, ducendamque in conjugem Beatricem hortetur. Id ſi Uladiſlaus faciat crebriſque ſuis pollicitationibus ſtandum exiſtimet, Ferdinandum ipſum ac filium Alphonſum, ejus accepti beneficii memoriam gratâ mente, cum immortali gratiarum actione, ſemper uſurpaturos. Ad ea Uladiſlaus, quum per aliquot menſes legatum apud ſe retinuiſſet, breviter reſpondit: agnoſcere nec diffiteri ſe Aragonios ipſos Reges tam patri ſuo Caſimiro, quam ſibi omnibus in rebus, eâ quâ par eſt, amicitiâ & benevolentiâ conjunctiſſimos ſemper fuiſſe. Quod autem in eo contrahendæ affinitatis vinculo non ſtatim animum ſuum explicare queat; petere magno ſtudio, ut patienter ferre meminerint, ſe propediem miſſo ad ipſos ſuo internuntio atque legato, quid ſui de conjugio conſilii ſit, denuntiaturum. Nec multò pòſt autumno appetente, munus illud legationis Antonio Epiſcopo Nitrienſi demandatum fuit, quum Andreas Caraffa jam ad Ferdinandum perveniſſe exiſtimaretur, mandatis additis, ut primò Alexandrum Pontificem Maximum, qui anteà Rodericus Borgia nuncupatus, iiſdem ferè diebus, Innocentio Octavo è vivis ſublato ſucceſſerat, & Ungaros ſingulari benevolentiâ in clientelam ſuſceperat, Romæ conveniret; ac deindè Ferdinando rege convento, mentem Uladiſlai à Beatricis conjugio alienam, ejuſque cauſas abſque ullis ambagibus, ordine explicaret.

Epiſcopus Nitrienſis cauſam, cur Regis ſui animus à Beatricis connubio abhorreat, S. P. Alexandro VI. & Ferdinando Regi apertè edifferit.

Quæ Antonius ſummâ fide diligentiâque exequutus, Alexandrum primò adiit, ab illoque haud multò pòſt dimiſſus Neapolim venit. Ferdinandoque officioſè ſalutato, gravi oratione aperuit, Uladiſlaum eo eſſe animo, ut Beatricem ſororis amantiſſimæ loco ſemper ſit habiturus: ſed Bohemicis legibus ſeveriſſimè cautum eſſe, ne Rex Bohemiæ, viduæ cujuſpiam matrimonio implicetur: neque inter tantam tot Regum ſeriem legis prævaricatæ ullum extare exemplum: ideò ſe contra leges, ad quas juràſſet, innovare nihil poſſe. Ungarorum etiam votis prohiberi, Beatricis infœcundam ſterilitatem, quæ magno Reipublicæ ipſorum incommodo, Mathiæ fortiſſimi Regis orbitati cauſam præbuiſſet, ante omnia damnantium. Conceſſurum ſe ut oppidis, arcibus, civitatibus, & quæcunque alia habet, omnibus uti frui libere queat dum vixerit. Non defuturam occaſionem, qua illa florentis Principis connubio, DEO juvante propediem potiatur. Uladiſlaum ab eo quibus oporteat, precibus petere, ne ipſi propterea paulò inhumanioris facti culpam adſcribat; ſed potiùs temporum ac bellorum neceſſitati, ac ſubditorum populorum ſingulari pertinaciæ tribuendum exiſtimet. Ferdinandus ſe in his rebus, quæ arduæ prorſus graveſque ſint, conſilio uſurum reſpondit. Ab Alexandro verò Pontifice, haud longâ interjectâ morâ, tale retulerat reſponſum, quale Uladiſlaum Caraffæ Ferdinandi legato dediſſe meminerat, nempè propediem fore, ut quæ mens ſua in cauſa Beatricis ſit, per nuntium in Ungariam expediendum brevi intelligat.

Favebat Alexander cauſæ Beatricis, quòd cum ejus patre amicitiam & fœdus iniiſſet; & Ferdinandus Pontificis filiis, ante adeptam ſacroſanctam dignitatem ſuſceptis, Franciſco nimirum, qui Princeps Candianus vocabatur, & Cæſari Borgiæ, cui Piceni & Flaminiæ, ac Æmiliæ regiones deſtinabantur, opes in regno Neapolitano ampliſſimas, ac urbes & oppida, copiarumque præfecturas liberaliter contulerat. Itaque remiſſo cum hiſce mandatis in Ungariam Nitrienſe, ad primi veris initia legatus a Pontifice Budam venit Urſus Urſinus, Romanæ ſtirpis vir nobiliſſimus: iſque omnium noxarum expiationem Pontificis nomine & auctoritate Uladiſlao obtulit, ſi ſumptis armis bellum Turcis inferret, omnibuſq; aliis, qui ſacro eo bello intereſſe, Chriſtianamq; Rempub. juvare vellent: ſimulque ſe privata à Pontifice mandata ad Uladiſlaum habere retulit, quibus cauſam Beatricis, Ferdinandi filiæ, enixiſſimè commendaret, ne eam, cui toties ſpem conjugii multis verbis promiſerat, averſo animo

Urſus Urſinus Pontificis Legatus Regem ad bellum Turcicũ, & Beatricem ducendã fruſtrà hortatur.

nunc aſpernandum putaret: id ſummo Pontifici adeo gratum futurum, ut nunquam ejus propenſi ſtudii memoriã animo ſit depoſiturus.

Ad ea Uladislaus, quanquã ſibi quotidianum cum Turcis bellum intercedat, ſe tamen non fore poſtremum, ſi ſummum ipſum Pontificem, ac Imperatorem Auguſtum, cæteroſque Reges & Principes Chriſtianos, unanimi voto bellum ſacrum contra veros hoſtes ſeriò parare animadverterit. Ad Beatricis Reginæ nuptias quod ſpectet, ſe jam per legatum mentem ſuã Pontifici ſimul & Ferdinando ita audâſſe, ut quum eam abundè intellexerint, non ſit neceſſe in ea repetenda commorari; ſe in eodem propoſito adhuc perſiſtendum deliberâſſe, nec dubitare legatum ab eo tempore, quo in Ungaria fuerit, à diverſis proceribus tam Ungaris, quàm Bohemis intellexiſſe; excuſationes ſuas, quibus ad ſummum Pontificem, atque adeò Ferdinandum & Alphonſum reges Aragonios uſus fuiſſet, non ex vano excogitatas, ſed arduas veraſque fuiſſe; quas ut illis denuò inculcare velit, ſe etiam atque etiam vehementer petere. Urſinus hiſce rebus auditis Beatricem mœſtã, ſeque deceptam anxiè conquerentem, quibus potuit verbis ſolatus, à Rege ſummo cum honore dimiſſus, redire in Italiam inſtituit, ſed in itinere cùm Villacum oppidũ in Noricis Dravo fluvio impoſitum perveniſſet, in morbum incidit, diemque claudens extremum, eodem in loco ſepultus fuit. Ferdinandus quoque non multò pòſt, morbo ſenioque gravatus, diem ſuum obiit, regnique ſimul & Beatricis curam omnẽ Alphonſo filio reliquit; ſed qui Gallicis armis eo tempore ſummâ vi oppugnatus maximè infeſtaretur.

Vrſinus Vilaci obijt.

Ferdinãdi Regis Neapolitani mors

Cæterùm eodem ferè tempore rarâ ævi illius felicitate, ac ingenti Chriſtiani nominis gloriâ, novus orbis prioribus ſæculis incognitus, ſtupendâ Chriſtophori Columbi Liguris navigatione repertus eſt. Is enim quum à Ferdinando Hiſpaniæ rege, ſuaſu Iſabellæ conjugis, cujus dotali jure regnum obtinebat, idoneam claſſem, nautas & milites, pecuniamque accepiſſet, oceano ſe credidit, & flexis in Occidentem velis, diu vaſtiſſimis fluctibus oberrando, nec leve à conſternatis animumque deſpondentibus ſociis vitæ diſcrimen adeundo, tandem deſtinatis animo terris potitus eſt. Alia ex parte ſub idem ferè tempus, Luſitani auſpiciis Emanuelis eorũ Regis Indicas in Orientem navigationes, quas anteà per mare rubrum ſoli principes Ægypti & Syriæ Mahometanæ ſuperſtitionis exercebant, merceſque Indicas Venetis tradebant, atque illi ſuis claſſibus toti Europæ diſtribuebãt, circumnavigatâ Africâ explorare cœperunt, & magno auſu, nec minore felicitatis eventu ad ſe tranſtulerunt. Sed quia inter claſſes duorum Regum controverſiæ finium herciſcundorum oriebantur, ne illæ ad arma concitarentur, Alexander Pontifex, ad cujus arbitrium conſenſus Regum diſceptationem detulerat, ita eam diremit, ut omnium regionum, quæ ad Occidentem repertæ eſſent, aut deinceps reperirentur, legitima poſſeſſio ad Hiſpaniæ Reges pertineret; quæ verò ad orientem ſolem vergunt, Luſitanis cederent: eâ adjectâ conditione, ut per idoneos ſacerdotes fundamenta Chriſtianæ religionis inter illos rudes barbaroſque populos jacienda procurarent.

Novus orbis à Columbo detectus.

Triennio poſt anniſque inſequentibus, alii quoque Columbum authorem imitati, ultra & citra occiduas terras, variarũ regionum ſitus & poſitiones explorârunt. Americus quidẽ Veſputius Florentinus ſub Zona torrida, quatuor navigationibus maxima & latiſſimè patentia terrarum ſpatia aperuit primus, provinciamq; de ſuo nomine Americam appellavit; quæ ob ejus magnitudinem, quartâ cogniti orbis parte major eſſe exiſtimatur. Ferdinandi Magellani induſtriâ, velis verſus Auſtrum directis tranſitum ad Moluccas inſulas primùm invenit, & fretum anguſtũ, quo illuc navigaverat, ſuo nomine Magellanicum appellavit. Petro Alvaro inventore Braſilia, Ferdinando Cortelio Mexicana ſub Cancro regna, & urbs Temiſtita inſtar Venetiarum medio in mari condita pari auſu & proſpero ſucceſſu adinventa patefactaq; fuêre. Præter hos æterni nominis viros non defuêre alii Hiſpani ac Luſitani generis ſolertiſſimi homines, quos audendo ac inuſitata nec antè viſa aut audita maria perluſtrando Chriſtianum nomen ultra Æquinoctialem ac torridam plagas, ac ad ipſos etiam anteà fabuloſos antipodas feliciſſimè extendiſſe pro comperto habemus. Quæ demum omnia ætate noſtrâ, poſtquã Sebaſtianus ultimus Luſitaniæ Rex, Joannis regis filius, ex filia Caroli Quinti Imperatoris Joanna progenitus, qui orientales regiones obtinebat a Mauris in Africa cæſus, nullis relictis liberis extinctus eſt, ad unius Philippi Regis Hiſpaniarum Caroli Quinti Roman. Imper. filii imperium devenêre, quem hodie Regum præſtantiſſimum & potentiſſimum veneramur.

Americus Veſputius Americã patefecit.

Sed ut hæc admiranda, ac propemodum divina novarum terrarum inventa, perpetuum decus Chriſtianæ Reip. attulerunt. ita morbum etiam illum inſuetum, qui per triſtia Gallorum bella in Italia primùm innotuit, nomenque ab ea gente recepit, ex illis nuviter inventis orbis partibus ad nos allatum eſſe conſtans fama obtinuit, in quibus illum popularem & communẽ eſſe exiſtimant, eo virium & malignitatis ſucceſſu, ut in noſtris Europæ partibus per omnes paſſim provincias crudeliſſimè vim exercendo ſuam, multa millia miſerorum mortalium abſumpſerit: donec ab iiſdem locis, ubi origo mali emerſerat, certiora remedia, quorum ope miteſceret, adſerrentur. Quanquam autem hæc ab inſtituti operis noſtri ſerie remotiora, & à multis ſcriptoribus literarum monumentis prodita ſunt; me tamen à legentibus veniam promeriturum reor, qui brevi, nec, ut opinor, injucundo diverticulo in mentionem illorum inciderim, quos æquiſſimorum cenſorum judicio, omnes omnium ætatum homines, nec ipſis priſcorum fabuloſis heroibus, Hercule & Libero patre exceptis, rerum nauticarum peritiâ, navigandique arte, atque ingentibus auſis, longo intervallo ſupergreſſos eſſe conſtat.

Gallicus morbus vulgatur.

Dimiſſo Urſino, eoque in itinere è vivis ſublato, & rebus in hunc modum conſtitutis, Martinus Croborius, quem Uladislaus antè ad Pajacetem Turcarum principem miſerat, iis diebus, circumagente ſere ſe anno, Byzantio rediit. Referebat is Pajazetem maximis terrâ marique factis apparatibus, primo vere ingens bellum Chriſtianis illaturum. Sed cuinam parti incumbendum decreverit, pro explorato nondum haberi. Taurino ſeu Belgrado ſuâ quidem ſententiâ non eſſe magnopere timendum, quòd Pajazetes ejus obſidendæ causâ cum maximis

Martinus Erobonus à legatione Turcica redit.

Bajazetis bellicus apparatus.

ximis

ximis copiis, & armorum longè ingenti apparatu Hadrianopolim, ac demum Sophiam uſq; proceſſiſſet. Sed auditâ Uladislai cum Maximaliano Cæſare & Polonis pace, qui in ipſum vires & arma coojuncturi eſſe ferebantur, eam expeditionem converſis armis in Venetos, eorumque in Peloponneſo, & Achaia urbes in aliud tempus diſtuliſſet. Ea fama non ſatis credita, quanquam vera fuit; neve Uladislaus imparatus reperiretur, ſi hoſtis arma in ſe vertiſſet, utpotè qui noſſet nullam, vel diligentiſſimam curam & vigilantiam adverſus Turcas ſuperfluam eſſe, eum ad finium cuſtodiam magis ac magis exacuit & incitavit. Itaque Nandoralbam miſſis rebus ſuſtinendæ obſidioni neceſſariis, ac omnis generis commeatu, nec non mille ſelectinribus Bohemis militibus, adverſus quodvis bellum munivit, præfectiſque juſſit, ut mœnia & propugnacula foſſaſque urbis è diſciplina reſtaurarent. Eodem modo Temeſuario, Iaiciæ, Severino, Sabacio, quæ quidem civitates Turcis propinquæ erant, proviſum fuit, iiſque qui in præſidiis erant, ſtipendia perſoluta: ita ut rectè omnia curata atque adminiſtrata fuiſſe viderentur.

Vladiſla Belgradū rebus obſidioni toleranda neceſſaria communivit.*

Caſimirus Rex Poloniæ moritur.

Sed Uladislao his rebus peragendis intento, ac reſtituta, ut videbatur, in tutiorem ſtatum reipubl. acerbus & triſtis allatus eſt nuntius, Caſimirum patrem, dum ex Lituania reverteretur in Poloniam, ac Trocos unius diei à Vilna itinere perveniſſet, languere cœpiſſe, ac invaleſcente morbo è vivis exceſſiſſe. Quæ res eum incredibili dolore affecit: Tametſi enim ille dum viveret, omnibus ferè in rebus nunquam conquieſcendo, ſed ſemper ei ex obliquo hoſtilia moliendo, in primiſque Polonico bello Alberti partes enixè juvando eum perſequi nō dubitâſſet: & quòd non occulti livoris pertinaciæq; fuit, moriens condito teſtamento Uladislaum filium exhæredâſſet; ipſe tamen adverſus illum minimè contumax aut impius, veluti patrem ſingulari pietate colebat, ejuſque obitum moleſtiſſimè ferebat. Itaq; Budæ celebratis magnificentiſſimo apparatu exequiis, illi prolixè parentavit, diuque mœrens ac lugens, intra privatos parietes ſe continuit. Orationē autem luculentam de ejus obitu, vita, laudibuſque Antonius Bonfinius, Hiſtoriarum ſcriptor eloquentiſſimus in funere, jubente Rege, recitavit. Mortuo Caſimiro ſecundùm ætatis prærogativâ Uladislao jus regni polonici competebat; ſed ipſe illud in Albertum fratrem, à quo infinitas injurias, & quæque hoſtilia perpeſſus erat, omnium oblitus, liberaliter tranſtulit, miſſis ad comicia creando Regi Petricoviam indicta legatis. Et quum multò major pars ordinum Poloniæ, Alexandro natu proximo, aut Sigiſmundo, filiorum Caſimiri minimo, qui ambo demum regnavêre, ſuffragia deferenda exiſtimaret, quòd ſeveriore ac ſuperbâ Alberti naturâ offenderētur: Uladislao tamen ac Elizabetâ reginâ ipſorum matre operam diligentem navantibus, Albertus regnum obtinuit, quum ab Uladislao & matre, opibus, pecuniâ, ac militaribus auxiliis oportunè juvaretur.

Bonfinij oratio funebris de Caſimiro.

Albertus patri ſuccedit.

Intereà Segedino, quod eſt ad Tibiſcum flumen oppidum peramplum & celebre liberumque, aliiſque circumjacentibus agris, qui inter Danubium & Tibiſcum latiſſima, alendoque pecori maximè idonea in planitie ſunt, legati Budam venerunt, deplorantes ſe à Bohemicis Nigrorum cohortibus, quæ in hiberna ac æſtiva caſtra illis in locis regionatim diſtributæ erant, extrema rapinarum, incendiorum, cædium, avaritiæ exempla perpeti; adeò ut iis, qui ſub Turcarum imperio diram ſervitutem ſerviunt, tolerabilior vitæ eſſet conditio; ideoque à Uladislao petere, ut eam immanem flagitioſiſſimorum hominum crudelitatē quamprimum coërcendam juberet; aut ipſis, qui jam graviſſimorum malorum incommoda ferre ampliùs nequeant, eoſdem armis belloque ulciſcendi poteſtatem concedat. Uladislaus graviter ſe militum licentiam ferre reſpondit, mandaturumque Paulo Quiniſio Temeſuarii præfecto, ac ſummo copiarum duci, ut illis ad officium reducendis omnem operam dare, & ſi dicto audientes eſſe negligant, etiam vim admovere nō prætermittat. Itaque Quiniſius ad eos acceſſit, habitoque cum agricolis ſimul & militibus colloquio, præteritorum malefactorum obliviſcendum eſſe decrevit: rebuſq; neceſſariis, quæ ad victum pertinent, omnibus æquo tolerabilique pretio conſtituto, quo divendi coëmique poſſent, coërcita in præſens militum licentia videbatur. Sed non multò pòſt perditiſſimæ ac ſeditioſiſſimæ multitudinis injuriæ ita recruduerunt, ut Quiniſius frequentiſſimis miſerorum hominum querelis & lacrymis fatigatus, arma vel invitus ſumere, & tot tantiſque malis finem imponere cogeretur. Igitur ſimulatâ excurſione, quam contra Turcas in animo haberet, copias ex militibus veteranis ac exercitatis colligit, cùmque ad Nigrorum caſtra, antecurſores explorandi causâ miſiſſet, eos caſtra vallo foſsâque muniviſſe didicit. Quo animadverſo, celeri nec importuno conſilio idoneum locum deligit, in quem equites, & ſclopetariorum cohortes agreſtiumque, qui tumultuariâ manu convenerant, oportunè collocat. Levem verò armaturam, cujus magna pars Thraces erant, ad hoſtes laceſſendos invadendoſque immittit. Nigri ſimul & equites Bohemi ad hoſtiū conſpectum ferè omnes, denſato agmine, caſtris egrediuntur, ac præſentibus animis acerrimum certamen ineunt; cadentibuſque utrinque non paucis, Thraces, uti mandatum erat, ſimulato metu terga vertunt. favit aſtutis conſiliis arridens fortuna, ac Bohemi, Nigrique improviſo in inſidias præcipitati circumveniuntur, ac veluti indagine clauſi in orbem pugnare coguntur; & ſi vellent, fugam capeſſere nequeunt: nec tamen animis franguntur. Poſtremò Quiniſius ſclopetarios, & agreſtes falcatos, qui fœnariis falcibus in longurios tranſverſim adaptatis, gladiorū penuriâ utebantur, quoſque in inſidiis collocaverat, prodire, ac in Bohemos irruere præcipit. Tum verò Bohemi & Nigri labore feſſi, quum prægrandibus falcatis perticis equorū ſuffragines præciderētur, & ſclopetarii rem impigrè gererent, trucidatis ex eorum numero ampliùs ſexcentis, abjectis armis deditionē faciunt; caſtra prædæ & rapinarum plena capiuntur & diripiuntur. Quiniſius plurimos, quos maximè facinoroſos fuiſſe intellexerat, captos, in collibus eminentioribus, quos lata illa planities frequentes habet, multis erectis furcis, laqueo vitam finire, aut fractis cruribus & brachiis, rotis impoſitos ſcelerum pœnas dare cogit. Qui

Bohemica Nigrorum cohortes Quiniſius caſtris exuit, ac profligat.

verò minus flagitiorum patráſſe, minuſque delicti habere comperti ſunt, teſtificantibus id agricolis, ad Regis aut Palatini, aut ſua ſtipendia conſcribendos curavit: eo addito decreto ut ſi deinceps vel unico teruncio vi ablato miſerorum agreſtiũ fortunis rapiendis inhiarent, ſimilem aliis ſociis è veſtigio pœnam ſubirent. Reliqui autem, qui per invia, aut ſaltuoſos tramites fugâ elapſi erant, improbitatis perfidiæque notati, nec uſpiam in numerum militum, aut honeſtioris conditionis hominum recepti, montes illos, qui inter Ungariam & Auſtriam, Moraviamque interjacent, ac Albi denominantur, catervatim obſederunt, viaſque latrociniis infeſtas reddentes, ab Auſtriæ Moraviæque præfectis capti, latronumque more damnati variis ſuppliciis periêre, atque hunc in modum maleficentiſſimi hominum generis perfidiæ meritis pœnis expiatæ vindicatæque ultimus finis impoſitus fuit.

Mors Imperatoris Friderici.

Sequentis anni æſtas Friderici Imperatoris Auguſti morte inſignis fuit: is vitiatæ tibiæ doloribus, anniſque & ſenio conſumptus Calendis Sextilibus è vivis exceſſit: ac Viennæ exquiſitiſſimis honoribus, inſignique marmoreo ſepulchro tumulatus fuit. Ejus funebri pompæ miſſi ab Uladislao Urbanus Epiſcopus Agrienſis, ac Nicolaus Banffius cum honeſtiſſimo comitatu interfuêre. Imperium Romanum Maximilianus filius excepit, ſeptennio antè Aquiſgrani Cæſar deſignatus; princeps pacis, bellique artibus clariſſimus. Domi Stephanus Bathorius celebs ab effectu dictus, abdicatis paulò antè omnibus honoribus, ac Matthias Gerebus vir militiæ præſtans è vivis exceſsêre. Is erat Gerebus Petri frater, regiſque Matthiæ conſobrinus, qui dum Iaicia, Boſnenſis regni urbs atque arx firmiſſima à rege obſideretur, ac demum, ipſo Chriſti Dei natali die, deditione caperetur, Muſtavam tribunum Turcarum, qui ſcriptis ad regem literis fortiſſimũ quemque Ungarorum ad ſingularem pugnam ſibi offerri, elato animo poſtulabat; jamque iex indignabundus, quòd nemo ex veteranis citatus ad nomen reſponderet, duces præfectoſque copiarum ſeverâ voce ſegnitiei increparet, repentè prodiit, cumque hoſte fortiter & intrepidè congreſſus eſt, opinioneque longiùs extracto certamine, quanquam vulneratus, victor tamen evaſit, hoſtemque equo deturbatum interfecit, & caput ejûs ad regis pedes projecit; à quo cùm ob admirandam juvenis virtutem, tum mutuâ propinquitatem effusè læto, inſignem equum, cum aureis calcaribus, ornamenta nempè equeſtris dignitatis, de manu tradita, ſpectante exercitu, & collaudantibus omnibus, dono accepit.

Stephanus Bathorius ac Mathias Gerebus fato defunguntur.

Uladislaus animum ad ferendas emendandaſq; leges adjicit.

Exindè Uladislaus factâ cum Maximiliano & Alberto pace animum ad condendas, reformandaſque leges convertit, iiſque in meliorem ſtatum redactis, demum venandi ſtudio, aliiſque remiſſioris & otioſæ vitæ voluptatibus, reipub. curâ aliis demandatâ, oblectari cœpit: quum in Dalmatia novi inteſtinorum bellorum motus, opinione hominum majores ſuborti fuêre: quibus dum lenta ac ſera remedia adhiberentur, tantæ cladis vulnus, quale à multis retroactis annis nemo meminerat, à barbaris hoſtibus accepimus. Sed priuſquam eas res perſequar, ut omnia in aperto ſint, operæ pretium erit, ſi earum initia & occaſiones progreſſuſque altiùs repetendo, paucis abſolvam.

Novi bellorum motus in Dalmatia.

Johannem Corvinum Mathiæ regis filium regnique competitorem, Uladislaus Beatricis reginæ, & Stephani Comitis Scepuſienſis conſilio, armis, pecuniâque adjutus, non procul à Budæ campis victum, ac copiis omnibus exutum, ad amplectendas pacis conditiones, ac renunciandum regno coëgerat, eique, ut ſuprà retulimus, omnia quæ a Dravo flumine, uſque ad Dalmatiæ fines, & Hadriatici maris litora ſita ſunt, regiâ prorſus poteſtate utenda contulerat. Erant in eo Illyrici tractu complures Italici atque Romani ſanguinis proceres, Frangepani, Urſini, Torquati. quos vulgò Slunios, Blagaios, ac Carlovicius olim vocabant, ſed qui jam majori ex parte ſtirpitus interciderunt, ac alii majorum gentium comites, quibus Bela Rex patriâ extorris, & in eas Adriatici litoris inſulas à Tartaris pulſus, ante quadringentos annos, quòd eorum opibus armiſq; ſublevatus regnum repetiverat, ampliſſimas opes, latifundia, arceſque & civitates, atque inſulas, beneficiorum memor, liberaliter dederat; latâ lege perpetuæ immunitatis, ne ii, eorumque poſteri ad tribunalia quorumcunque magiſtratuum ad dicendam cauſam cogerentur: ſed privato ſolius Regis judicio & cognitioni reſervati cenſerentur. Ortis igitur inter Frangepanos Comites Bernardum Joannemque privatarum ſimultatum causâ, controverſiis, quum ſæpè inter eos crudeliſſimè armis certatum fuiſſet, idque Corvinus deinceps præcavendum judicaret, eis ut poſitis armis, lites & diſceptationes ſuas, patriis legibus decidendas permitterent, ſæpiſſimè ac ſumma cum ſeveritate injunxit. At illi veteri Belæ regis indulto ſubnixi, neminem ſe præter regem, qui ipſorum lites dirimat, ne ſibi ipſis præjudicent, recognituros reſpondebant: quem graviſſimis curis, & bellorum tumultibus occupatum, privatis litibus decidendis vacare non poſſe ſatis intelligebant. Et Corvino, ut remiſſiùs ageret, occaſionem obtulerat contrahendæ cum Bernardo affinitatis cogitatio; ut qui non multò pòſt filiam ejus Beatricem ex Veneta matre, elegantis & decoræ formæ virginem ſibi in conjugem ducturus erat; quandoquidem Blancæ Joannis Galeacii principis Mediolanenſis ſororis nuptiæ, Mathiâ mortuo, irritæ fuerant; eaque Maximiliano Cæſari collocata erat. Intereà Iaiciæ præſidio, quæ Corvini ditioni erat attributa, Turcæ dies & noctes, tam apertâ vi, quàm occultis inſidiis adeò imminebant, ut niſi Joannis Guilani præfecti labore, vigiliis & induſtriâ, eis occurſum fuiſſet, qui militibus ſtipendii, & cibariorum inopiâ laborantibus, quòd omnis circa regio diffugientibus agricolis, vaſtata deſertaque eſſet, de ſuo providebat, civitas & arx incomparabilis ſtructuræ ac munitionis, unà cum aliis propinquioribus locis, quæ eodem in diſcrimine verſabantur, fame & rerum neceſſariarum penuriâ compulſa hoſtibus facilè ceſſiſſet. Quibus rerum difficultatibus adactus Corvinus, omni Illyrici imperio, ac magiſtratui ceſſit: illudque Uladislao reddidit, contentum ſe fore affirmans oppidis clienteliſque ſuis, & ditione, quam privato jure, uſque ad eum diem tenuiſſet.

Simultates inter Frangepanos Comites Bernardum & Joannem.

Corvinus Illyrici præfecturâ ſe abdicat.

Mittitur itaque in Dalmatiam, eique conjunctas Croatiam & Sclavoniam Emericus Deren-

Emer. Derencenius cum Bo-

tho, in ejus locum ſufficitur.

Derencenius, qui cum collega Joanne Botho eas regiones adminiſtret, juriq; dicundo ſimul & tuendis finibus præſit. quod genus præfecti Banum maris propriè Ungari olim vocitabant, ſicuti Hiſpani Almirantem; vocabulo tamen poſteà ad alias etiam præfecturas, quæ in mediterraneis habentur, pedetentim derivato. Hi igitur infelicibus auſpiciis in partes Illyrici cum copiis delati, quanquam Turcas ad Hunam fluvium excurrentes aliquot ſecundis præliis ſubmoviſſent, primiſque initiis fortunam cœptis arridentem experti fuiſſent; ea tamen, ut ſemper eſt varia, mutabiliſque in deteriorem verſa, infelices eventus ſortiti, ambo brevi interjecto tempore hoſtium armis periere. Priùs autem quàm cætera aggrederentur, rejecta in præſens importuna fori & tribunalium perplexitate, Bernardum Frangepanum, indomito animo hominem, Segniæ maritimæ urbis obſidioni incumbentem, armis illatis ad officium reducendum cenſuêre.

Bernard. Frangepanum tumultuantem ad officiũ reducere ſtatuunt.

Quibus rebus ille intellectis, Segnia relicta, ad ſua defendenda redire, ac ad Briniæ arcem ſe recipere fuit compulſus. ea eſt non procul à mari, cum ſubjecto oppido vetuſti operis, quam cùm Derencenius cum Botho collega perluſtraret, quà parte commodior foret oppugnatio, & Bothus prope mœnia incautiùs verſaretur, plumbeâ glande ex arce emiſsâ ictus è veſtigio concidit.

Bothus in Brinia arcis obſidione perit.

Ejus morte Derencenius collega, ac cæteri ordinum ductores exacerbati, multò majorem oppugnationem inſtituendam decrevêre, admotiſque tormentis Frangepanum ad accipiendas deditionis conditiones compulêre: eò quidem properantiùs, quòd Turcam ulterioris Boſniæ præfectum, nomine Iacuppem exactæ virilitatis ſpadonem, magno exercitu ad vaſtandas depopulandaſque Illyrici, Carnorũque regiones, quæ erant in propinquo, irrupiſſe, audiviſſent. ſunt qui illũ ab obſeſſo Briniæ Frangepano clam evocatum prodiderint, eâ conditione, ut ſi illa in Carnos excurſione Briniæ obſidio ſolveretur, ſe in fidem clientelamq; Turcarum conceſſurum promitteret. Verùm quoniam ipſe pauló pòſt adverſæ pugnæ, quæ cum Jacuppe pugnata eſt, in prima acie cum fratribus interfuit, neque in Turcarum annalibus quicquam tale, quo tanti Viri nomen meritò ſuggillari poſſit, reperire eſt: nos illum potiùs excuſandum, atque adeò tantæ culpæ infamiâ liberandum cenſemus, ejuſq; temeritati potius, quàm perfidiæ, infauſtæ pugnæ exitũ tribuendum; ut qui antiquo ac nobili Romano ſtemmate progenitus multos poſteà annos vixerit, neque tam indigni facinoris nomine à quopiam vel inimiciſſimo in ſuſpicionem adductus aut inſimulatus fuerit.

Emericus Frangepanum ad deditionis conditiones compellit.

Confluxerant ad Jacuppem evocati ab eo è Thracia & Macedonia equites, qui à Turcis Acangii vocantur, ita ut decem millium equitum numerum copiæ ejus excederent: cum quibus tantâ adhibitâ celeritate verſus Carnos urbemque Labarum irrupit, ut priùs ingentem miſerorum populorum numerum abduxerint, quàm quiſquam hoſtes adventare, aut adeſſe audiviſſet.

Jacuppes Begus excurſionẽ in Carnos facit.

Erat in partibus Maximiliani Cæſaris Jacobus Siculus, qui contractâ celeriter quingentorum equitum alâ, ac non aſpernandis Germanorum peditum auxiliis hoſti occurrendum ſtatuebat; ſed ille incredibili uſus celeritate, abductis captivis, eodem quo venerat itinere, redeundum, vitandamque, ſi qua fieri poſſet, pugnam omnem ſibi propoſuerat. Jam hoſtes in Mottuſienſem agrum revertendo pervenerant, valles potiùs dixeris, præaltis montibus in oblongæ coronæ ſpeciem circumdatas, cùm ſe à Derencenio, cum omnibus copiis tam ſuis, quàm auxiliaris, parato ad dimicandum animo expectari didicit. Aderat cum Derencenio Bernardus Comes Frangepanus, paulò antè, ut diximus, hoſtis, jam verò ſocius; ac Nicolaus & Joannes, ejus fratres, (quæ una res illum ab omni ſuſpicione Turcicæ ſocietatis facilè liberare videtur) cum ſuis Dalmatici & Illyrici nominis militibus. Carolus quoque Corbaviæ Comes, è Torquatorum illuſtri familia, ac Petrus itidem Comes de Zrinio cum multa nobilitatis earum regionum parte; nec tamen ſupra agreſtium manum, octo millium numerum excedere dicebantur. Ferunt Jacuppem, quòd multò majores hoſtium copias eſſe exiſtimaret, non parvo metu perculſum, à Derencenio per nuncios è captivorum grege delectos, tutum ſibi ac exercitui iter poſtulâſſe: quod eam irruptionem non in partes præfecturæ ejus ſubjectas, ſed in Carnos feciſſet: illum verò, non niſi dimiſſis captivis, conceſſurum reſpondiſſe: cùmque convenire nequaquam poſſent, tum verò ad arma deventum. Porrò Derencenius, quum ſe & copiarum numero inferiorem, nec equitatus robore parem hoſtibus animadverteret, vitandum omne prælii diſcrimen teſtabatur, ac pedem referre, & caſtra ad Modruſiæ mœnia reducenda, donec id ab ipſis integris, ac ſilvarum & montium commoditate adjutis fieri poſſet, prudenter conſulebat: nec verendum eſſe, ut in eo receptu à Turcis impedirentur, qui nequaquam pugnæ avidi, ſatis ſe lucri reportaturos arbitrarentur, ſi cum captivis ac præda domum redire permitterentur. Hæc à Derencenio ſingulari prudentiâ, rectiſſimoque judicio prævisâ erant, niſi fortuna ſanis conſiliis ſucceſſum eripuiſſet. Namque Bernardus Frangepanus pugnandum omninò, & in perfidos hoſtes audacter irruendum, captivoſque, & prædã omnem ab eis extorquendam; idque ad officium ejus pertinere diſſerebat, utpore, qui omnibus copiis cum imperio præeſſet. Quòd ſi ipſe inani metu conſternatus pugnam detrectet, ſe ſuis ſaltem cum copiis hoſtem exanimatum pavore, onuſtumque prædâ, & precario iter petentem, invaſurum: eum omnis accepti detrimenti culpam ſubiturum, ſeque ejus apud regem & principes, ſi fata è prælio ſalvum reduxerint, reum peracturum. Nonnulli etiam præfecti & centuriones Illyrici eum petebant, ne militum virtuti diffidere vellet, qui ſuperiori anno, ipſo duce, ad Hunam flumen eoſdem hoſtes ferè ad internecionem deleviſſent, & non exiguum rei militaris uſum habere viderentur. Quibus verbis irritatus Derencenius, ſe ea, quæ de vitando prælii periculo diſſeruiſſet, non ſuæ ſed exercitûs ſaluti conſulendi ſtudio, in medium attuliſſe; quando tamen omnibus tam fixum & certum ineundæ pugnæ ardorem eſſe videat, ne inſolitæ formidinis aut ignaviæ notâ perſtringatur, ſe quoque neceſſitati, & infauſto, ut quidem animus præſagire videretur, certamini manus dare: precarique Deum Opt. Max. ut qui modò in caſtris tantoperè feroces & præfervidi fuerint, eundem in acie animum, eandem in dimicando conſtantiam retineant.

Derencenium & Frangepanum hoſtes prædâ partâ redeuntes adorti, fuſi fugatiq; ſunt. An. 1493.

Dum hæc à ducibus diſputantur, Turcæ quadam veluti rabie efferati, è denſioribus ſilvis, per quas iter fecerant, egreſſi, acie inſtructâ, explicatiſque ſignis noſtros provocare ad prælium cœpêre; quòd metuerent, ne Jacobus Siculus (ſed is jam redierat) cum Germanicis copiis adventaret, ipſique à fronte & à tergo circumventi, & velut indagine clauſi manus conſerere cogerentur. Itaque Derencenius tribus agminibus, quæ in quadrata latera denſarentur factis, attolli ſigna & explicari, tubas canere, & primum agmen in hoſtes irrumpere jubet. pugnatur diu & magnâ contentione; & Jacuppes ſuis laborantibus, jamque inclinatis, recenti equitum ſubſidio ſine mora ſuppetias ferens adcurrit. Contrà Derencenius magnâ voce Bernardum Comitem appellans: Nunc, inquit, fortiſſime vir, nutantem hoſtium aciem, ardenti animo invade, & qui pugnæ auctor fuiſti, victoriam etiam invictâ virtute nobis præſta. Nec mora, Bernardo in hoſtes ſe acriter inferente, atrox & cruentum certamen inſtauratur: quo diutiùs protracto, dum utraque pars ardentiſſimè præliaretur, ac Derencenius, ubi plurimum periculi imminere videbatur, adcurrendo &

Joannes Frangepan. cadit.

ſuos cohortando aciem reſtitueret, ad extremum Ioannes Frangepanus Cetinenſis, egregiè pugnans, ab haſtatis Turcis trajicitur. Ejus cadaver dum noſtri, ac imprimis Georgius

& Blatcovitius,

Blatcovicius Nariſii in Dalmatia regulus, eripere conarentur Turcis contra auferre illud conantibus, cadente Georgio, pugna magis ac magis recrudeſcit. Poſtremò noſtri viribus impares, cum ipſo Bernardo terga vertunt, & fœdè profugiunt. Quæ res totam aciem, ordineſque, qui adhuc Turcarum impetum vimque fortiter ſuſtinebant, mirum in modum perterrefecit, ſecumque in præcipitem fugam traxit.

Derencenius fortiter prælians capitur.

Derencenius cum tertio agmine, quod in ſubſidiis collocaverat, adhuc viribus integer adcurrere, vociferari, fugam retentare conatus, dum fruſtrà omnia eſſe, ſeque nihil proficere videt, in confertiſſimos hoſtes irruit, eique cum fortiſſimis familiarium acerrimè pugnanti equus lanceâ confoditur, quo cadente, pedibus non minus acriter dimicando ſe tuetur; donec gladio, quo peritiſſimè utebatur, capulo tenus perfracto, ab hoſtibus circumventus, non

Filio ac fratre interfectis.

ſine vulnere capitur. Cui quum laboranti filius, quem unicum egregiæ indolis habebat, ac frater opem ferre vellent, cum paucis familiarium, qui ſupererant, equitum adcurrere. Sed neque illi jam ab hoſtibus capto quicquã opis attulère, & ipſi ambo circumventi, atque crudeliſſimè interfecti ſunt. Cecidêre ex noſtris præter Joannem Frangepanum, & Georgium Blatcovitium, nonnulloſque clarioris

Quinque millia ex noſtris periêre hac pugnâ.

nominis tribunos, 5000. hominum, & 77. Omnia ſigna amiſſa, ex hoſtibus mille aut eo amplius deſiderati: plurimi etiam vulneribus acceptis debilitati, domi vitam finivêre. Derencenius ipſe Banus & Nicolaus Comes Frangepanus, cum multis nobilioribus equitibus Ungarici atque Illyrici nominis, inter captivos fuêre, hic demum multo auro ſe redemit: illum autem Jacuppes Byzantium, ad Pajaſetem principem, cum aliis captivis quamplurimis ac ſignis omnibus dono miſit. Ubi in carcerem ſeptem Turrium conjectus, tribus pôſt menſibus mœrore animi, ob amiſſum exercitum, ac filium & fratrem trucidatos, contabuit, vitamque cum morte commutavit.

Ejus cladis temeritate Frangepani acceptæ fama quum Budam allata eſſet, Uladiſlaum incredibili dolore affecit; neque enim ignorabat pleroſque omnia adverſæ fortunæ incommoda, ejus negligentiæ atque ſocordiæ tribuête: omniaque ejus dicta & facta in diverſum interpretari. Quod unum in præſens auxilium perditis rebus ferre poterat, ne provincia præfecto careret, Ladiſlaum Caniſianum in Illyricum miſit, qui illis regnis & oræ maritimæ cum poteſtate præeſſet: ſimul & Iaiciæ ac Segniæ tuendæ curam gereret: eique haud contemnendum equitum & peditum numerum in ſupplementum eorum, qui clade Derenceniatiâ perierant, attribuit; & ut qui primo quoque tempore illuc contendere maturaret, in mandatis dedit.

Rex hac clade auditâ Ladiſlaum Caniſianum Illyrico præficit.

Nec multò pôſt inſignes Venetæ Reipubl. legati Budam venerunt, Marcus Dandulus, ac Paulus Capellius, qui Uladiſlaum ad inferenda Turcis arma, certis conditionibus nomine ſenatûs, hortabantur. quos, firmatâ veteri cum ſenatu amicitiâ, amplis muneribus donatos, dimiſit; poſtulatum tamen in Turcas ſociale bellum nec negare in præſens, neque polliceri viſus eſt: ſpem haud dubiam offerens, ſe brevi ea quoque in re æquiſſimis eorum petitionibus locum daturum.

Venetorũ legati Budam advenêrũt.

Indè legati Cracoviam, ut Alberto delatos regni faſces gratularentur, profecti, cum eo quoque de inferendo Turcis bello conſilia contulerunt. Nam Turcæ illis diebus Dyrrachio potiti, aliis etiam eorum urbibus terrâ mariq; magnis apparatibus imminebant. Et quum eodem tempore Pajazetis quoque legati inducias petentes adeſſent, diu ſuſpenſo animo Albertum tenuêre, quid ſibi agendum, quidve decernendum, & utris gratificandum foret. Ad extremum Uladiſlai fratris conſilium ſequutus, certis de cauſis, Turcarum legatis triennales inducias dedit, eoſque dimiſit.

Regeſq; Hungariæ ac Poloniæ ad bellum Turcis inferendum hortãtur,

Iiſdem diebus Uladiſlaus Epidaurios, civitatem maritimam, & ſuis legibus utentem, qui nunc Raguſini vocantur, id per legatos poſtulantes, in fidem clientelamque recepit, quum illa à multis ſæculis Pannoniæ Regum amicitiâ patrocinioque ſuffulta, elata potenſque evaluiſſet.

Vladiſlaus Raguſam in fidem clientelãque ſuam recepit.

Sub idem quoque tempus brumalium dierum, adſtrictis glacie fluminibus, Paulus Quiniſius aliquid tentandum ratus, copias præſidiariorum militum ad ſpeciem juſti exercitûs collegit, Rege prætorianas turmas cohorteſque ſubmittente, Danubiumque trajecit, ac majorem partem copiarum, verſus Samandriam excurrere, agroſque longè latèque vaſtare jubet, ipſe cum tribus millibus hominum ad ripam Danubii, multis extructis ignibus, caſtra locat. Illi proxima caſtella, in quibus Alibegus Samandriæ præfectus, ex Michalbegorum familia oriundus, vir domi militiæq; clarus & opulentus, conjuges (nam complures ducere legibus permittuntur) liberoſque, & pretioſiorem ſupellectilem habebat, cum adjacentibus oppidis, nec opinato aggreſſi, tantâ adhibitâ celeritate cœperunt, ut Turcæ ſpatium arma capiendi, ſeque tuendi non habuerint, noſtrique captis aut ad unum interfectis omnibus, utroque caſtello, exiguo tempore interjecto, potiti ſint. Unum ad ſummam militum lætitiam cumulandam defuit, quòd filii ac conjuges Alibegi, per occultam averſæ portulæ ſemitam, deducentibus Eunuchis eorum cuſtodiæ præpoſitis,

Quiniſius coactâ militum manu verſus Samandriã excurſionem facit, atque Alibegi duo caſtella cum magna præda occupat.

ſub

ſub tumultu feliciter profugiſſent. Incredibilem in his caſtellis, ac vicinis oppidis vim prædæ fuiſſe repertam ferunt, ex eaque æquali diviſione diſtributa, univerſi milites præfectique, pecuniâ, veſtibus, armis, equis, pecore, captivis, cæteriſque id genus rebus abundè expleti, nullo accepto ab hoſte detrimento domum redière. Alibegus poſtero die cum octo millibus equitum, ut prædam extorqueret, injuriaſque ulciſceretur, noſtros inſequutus fuit; ſed quum jam anteà eos in tutum ſe recepiſſe, glaciemque è veſtigio diſſolutam comperiſſet, fremens & frendens, ſibique ac fortunæ iratus Samandriam reverſus eſt.

His rebus peractis, ac incolumi reducto exercitu, Quiniſius quum Taurunum veniſſet, ab iis qui cuſtodiæ civitatis arciſque præerant, intellexit, nonnullos de prodenda Turcis arce, conſilia cum Alibego nefariè communicâſſe. Nec mota, implacabili in proditores odio incenſus, acerbiſſimis habitis inquiſitionibus, omnes cœpit: ac in convictos, confeſſoſque teterrima, nec unquam anteà ab ulla hominum memoria audita ſuppliciorum genera exercuit; ſcilicet ut inſtar vervecum ignibus toſti, à ſociis meditati criminis manderentur. Dum hæc Uladislao ſignificata fuiſſent, gratias Deo Opt. Max. habuit, ac collaudatis Quiniſio & militibus, Croatum militem, qui Alibegi caſtellum ptimus conſcenderat, multiſque affectus vulneribus nequaquam deturbari è muro potuerat, donec cæteri eum ſequuti conſcendiſſent, ducentis nummis aureis, ac veſte purpureâ donatum ſtipendioque auctum dimiſit.

Idem eos, qui Belgradum Turcis prodere ſtatuerãt, inauditis ſupplicijs necat.

NICOLAI ISTHUANFFI

PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER III.

Comitia Budenſia. An. 1493.

SUb id tempus Derenceniaoæ eladis Uladislaus comitia Budam convocaverat, ad quæ frequentes ex omni ordine proceres convenerant, in quibus Stephano Criſpo Epiſcopo Syrmienſi, & Andreæ Bathorio, qui coronæ conſervandæ præerant, magiſtratu abdicatis, Thomas Bacocius Agrienſis Epiſcopus, Urbano iis diebus vitâ functo ſubrogatus, ac Stephanus Comes Scepuſienſis ſucceſſère. Jamque abſolutæ deliberationes cùm privatæ tum publicæ erant, redigique ſaltem in ſcripta debebant, cùm Principes & major Epiſcoporum pars in domum Laurentii Syrmii ducis, quam in foro Divi Georgii peramplam habebat, frequentes ſe contulerunt, quo Comes quoque Stephanus Scepuſienſis Palatinus venit, qui eo tempore cum Laurentio duce contractâ affinitate, vires, opeſque & ſenſus omnes arctiſſimè conjunxerat.

Coronæ Regiæ novi cuſtodes aſſignati.

In eo conventu procerum multi ſermones ultò citròque habiti fuère, pleni iratum & contumeliæ in Uladislai otium, quibus ipſe mollis inertiæ, ac neglectæ Reipubl. infamia indignum in modum lacerabatur, quòd domi ſedendo, cum ſingulari regni detrimento, ac ſomma gentis Ungaricæ ignominia, quietem & deſidiam, ac venandi ſtudium, cæteraque remiſſioris vitæ oblectamenta, neceſſario bello præferret, Sileſiam, Moraviam & Luſatiam, ut de Auſtria taceamus, contra pacta initio regni ſtabilita Bohemis attribuiſſet: Turcarum incurſiones, quas Matthias Rex invictus, aut ipſemet, aut per legatos ſingulari felicitate avertiſſet, ejus negligentiâ ita invaluiſſe, ut quotidie graviores & funeſtiores ſentiantur: Principem Turcarum domeſticis atque externis bellis implicitum eſſe, ideòque benè gerendæ rei occaſiones, ſi iis uti noſſet, digito propemodum demonſtrati: regni proventus in res minimè neceſſarias vanaſque impendi: limites à vicinis Polonis & Bohemis per vim uſurpari: & quod vix ſine lacrymis effari poſſint, opulentiſſimum paulò antè, florentiſſimumque regnum, commutata cum Rege fortuna, ignobile exhauſtumque jacere. Et niſi obviam eatur, brevi fore, ut cum ſumma totius Reipublicæ Chriſtianæ pernicie & excidio, attritis convulſiſque opibus, concidat & evertatur; proptereà ipſis rerum indignitate permotis æquum videri, ut de iis Uladislaus à Comite Palatino, ad cujus officium id propriè pertineat, communi ſtatuum nomine, è veſtigio & quidem ſeriò admoneatur. Quæ cùm Palatino præſente & audiente dicta eſſent, ipſe, ut erat cauto ſagacique ingenio, primùm deprecari cœpit grave iſtud legationis munus, quo proculdubio Uladislai aures atque animus læderentur. Poſtremo tamen proceribus, ne hoc abnueret, impenſiſſimè flagitantibus, morem ſe geſturum pollicitus, ſequenti die Uladislao in arce convento, omnia, quæ dicenda acceperat, paucis abſolvit.

Graviſſimæ querelæ à procerib⁹ Vladislao objectæ.

Ad quæ Uladislaus, perturbato nonnihil animo, ita reſpondere viſus eſt, ut omnem culpam à ſe amoveret, ac proceribus ipſis, qui ſe otio atque avaritiæ corrumpendos dediſſent, fraudeque & malis artibus regnum prædæ loco habere cœpiſſent, eam haud diſſimulanter tribuere videretur; Se à triennio Reipub. curam domi militiæque eâ fidelitate diligentiâ-

Vladisla⁹ refutat ſibi objecta.

que

que habuiſſe, ut de ejus ſtudio, vigilantia, & ſi placeat, virtute fortunâque nemo ullam conquerendi cauſam habere potuerit. Receptâ enim Albâ, Caſſoviâ liberatâ, repreſſis hoſtibus, pace opulentiæ parente regno partâ, officio ſuo abundè ſatisfactum videri. Redditus Ungaricos ipſi quidem ingentes immenſoſque promitti, ſed nequaquam integrè adminiſtrati; hactenus ex Bohemiæ ærario ſe atque exercitum majori ex parte ſuſtentâſſe: nec multum eſſe temporis, ex quo nactus quietem ſit, & eam ſe non inerti otio ac deſidiâ, ut ipſi objicere viderentur, ſed iis, quæ Reipub. Ungaricæ vel maximè conducant, tractandis peragendiſque tranſmiſiſſe. Ipſos potiùs accuſandos, qui contemptâ Regiâ auctoritate, poſthabitis legibus, neglectâ militiâ, avaritiæ ac rapinarum ſtudia conſectentur: & quod intolerabilius ſit, omiſſis naturalibus hoſtibus Turcis, qui magnis viribus undequaque ingruant, mutuis inter ſe armis digladiando, cædibus furtunarumque direptionibus hoſtilem in modum graſſentur. Sint modo, uti par eſt, dicto audientes, & pecuniam belli nervum, paciſque ſubſidium affatim ſubminiſtrent, ſe nullam occaſionem neglecturum, qua Turcis bellum inferatur, ne vel ipſe, vel proceres deſidiâ inſimulentur: poſtremo brevi tempore interjecto futurum, ut qui modo principibus ſuis contemptui eſſe cœperit, ſe virum Regemque eſſe teſtatum reddat.

Stephanus Palatinus arcem Sombar Joannis Corvino eripit.

His peractis ſermonibus, ſolutoque conventu, Palatinus arcem Joannis Corvini in Illyrico abſentis, Somboriam, edito in monte ſitam, nequaquam præmonito Rege obſedit: cui quanquam Uladislaus ſeveriſſimè interdixiſſet, ne arcem occuparet, quæ nullâ juris æquitate ad eum ſpectaret, ille tamen ſpreto Regis imperio, eam deditione præſidii in ſuam poteſtatem redegit. Oſualdus quoque Epiſcopus Zagrabienſis, ejuſdem Corvini oppidis per vim adimendis imminebat, nec Regis juſſu ab armis diſcedendum arbitrabatur. Laurentius verò Dux Sirmii, nec Levociam cum Rege venire, neque excurſantibus in Sirmio, & populabundis Turcis reſiſtere voluerat, & quoties de Rege meminiſſet, convitiis vituperanter ejus nomen proſcindere non dubitabat, ita ut Uladislaus his multiplicibus contumeliis exagitatus, certa ſibi, & dignitati ſuæ adverſus conſpirantes, nec dicto obtemperantes præſidia comparanda cenſeret. Igitur gravi certoque conſilio per idoneos homines Maximilianum Cæſarem ſibi conciliat; deinde in Poloniam, ad Regem Albertum, reliquoſque literas dat, quibus ut Levociam urbem Polonis finitimam venire, iſthicque de rebus arduis ſecum colloqui velit, amanter invitat.

Epiſcopus etiam Zagrabienſis Corvini oppidis imminet.

Ducis Sirmii defectio à Rege.

Uladiſlai & Alberti Regum conventus Levociæ.

Ad diem igitur conſtitutum Albertus cum Sigiſmundo, & Friderico Cardinale, fratribus natu minoribus, ac Friderico Marchione Brandeburgenſi, ſororis filio, ad Uladislaum Levociam venêre, ibique publicè fœdera cum Polonis renovata ſunt, ac ludis & ſpectaculis aliquot dies inſumpti: privatim verò Reges ſecretis habitis colloquiis, ut ſe ad dignitatem ſuam ab inteſtinis factioſorum procerum inſidiis tuerentur: utque ſi neceſſitas poſtularet, ſtabiliendæ auctoritatis ſuæ causâ arma conſociarent, inſigni ſilentio decrevêre. De bello etiam hoſtibus inferendo, quod à ſummo Pontifice imprimis expetebatur, conſilia contulêre, amborum Regum animis ad id magnopere inclinatis. Sed ne ejus ſuſcepti conſilii ſuſpiciones emanarent, ipſimet Reges vulgavêre ſibiipſis permoleſtum accidiſſe, quòd tanto labore, tamque longinquis itineribus fruſtra ſuſceptis abſque ullo Reipub. commodo diſcedere cogerentur. Fama tamen vel callidè ab Regibus diſſimulata emanavit, Uladislaum Alberto fratri eo in colloquio clam conceſſiſſe, ut prætextu belli Turcici, arces Achilleam, & Moncaſtrum in Moldavia, qua Tyras flumen, nunc Neſter appellatus, in Iſtrum illabitur, ſitas, quæ à Pajazete Turcarum principe, ſub induciis, vivente adhuc Mathiâ Rege, furtim captæ erant, recuperare, ſibique retinere liceret: idque conſilium de induſtria Ungaros celâſſe, quòd ii Moldaviam omnem, & eas præcipuè arces à Carolo, & Ludovico, ac Sigiſmundo Regibus reſtauratas munitaſque (quod inſcriptiones ſaxis portarum inciſæ hodieque teſtantur) ad ſe & regnum Ungariæ pertinere affirmarent, nec ei decreto ceſſuri viderentur. Et Albertus quidem magnis copiis & apparatu in Ruſſiam poſteà penetraverat: ſed multis fatigatus adverſis, morbo quoque gravi afflictus, poſtremò inſidiis Stephani Moldaviæ principis circumventus, re infectâ, nec ſine clade redierat: atque hæc res facilè ab Ungaris credita eos ab Uladislao alienavit.

Uladiſlaus arces Achilleã & Moncaſtrum invadat, Alberto concedit.

Palatinus Reges viſit, & ſplendidis muneribus ornat.

Palatinus, qui erat in propinquo, ad Reges inviſendos accedere non auſus, quòd Albertum ob ſimultates ex infelicitate prælii Caſſovienſis conceptas offendiſſet: Uladislaum verò ſubiratum, ad arcem Corvini, nam contra edictum occupatam, exiſtimaret, petitâ eundi redeundique incolumitate, cum ampliſſimis & planè Regiis muneribus Levociam venit: adeò ut mille ferè plauſtra, vino, hordeo, panibus, farinâ, variis piſcium generibus, cæteroque commeatu plena, Regibus dono daret, quæ in foro urbis longo ordine porrecta conſpicerentur. Fridericus porrò Cardinalis, duobus Regibus, fratribus ſuis, duobuſque longè clariſſimarum gentium populis audientibus, ſacris operatus, regna & imperia eorum Deo Opt. Max. ardentiſſimis votis commendavit: & deindè poſt exactum menſem, Uladislaus fratres arctè & amanter, ut lacrymæ non inanes emanarent, amplexus, ampliſſimis muneribus donatos dimiſit: ipſe Levociâ diſcedens, Caſſoviam venit, eoque Sigiſmundum Epiſcopum Quinqueeccleſienſem, quem Budæ reliquerat, acceſſivit, ut ejus conſilio uteretur: quo adveniente Varadinum, indeque poſt aliquot dies in Tranſilvaniam, quam more ſuo ii multuari cœperat, ut ejus tranquillitati conſuleret, iter inſtituit. In quam cùm veniſſet, alterum ex præfectis Ladislaum Loſſoncium, quòd cum Bertoldo Dragffio diſſideret, loco motum, ad aulæ ſuæ præfecturam tranſtulit, & Tranſilvanis pecuniam imperavit, quæ ab ipſis ſine mora curata eſt. Comparato eâ pecuniâ exercitu, & compoſitis Tranſilvaniæ rebus, ad inviſendas inferioris Pannoniæ arces, Temeſuarium cum copiis perrexit, atque à Paulo Quiniſio, vetere ejus loci præfecto, curru vecto (quòd jam pridem diſſolutis dextræ partis membris equitare non poſſet) cum ornatiſſimo apparatu militari, ac longè lautiſſimis conviviis & epulis exceptus fuit.

Uladiſlaus fratres dimittit.

Tranſilvaniam non nihil motam pacat.

Temeſuarium & Varadinũ Petri adit.

Itum deindè eſt ad Petri Varadinum ſummo

mo in montis jugo, ad ripam Danubii ſitum cum oppido ſubjacente. Quod utrum à Petro rege, aut alio ejus nominis principe conſtructum fuerit, annalibus nihil ea de re tradentibus, incertum eſt. Ibi cùm allatum eſſet Turcas Savo flumine trajecto, quod inuſitatis æſtatis fervoribus vadoſum ſe præbuerat, alteram in Illyrico & Carnis irruptionem feciſſe; re cum Paulo, quanquam linguâ & omnibus capto, communicatâ, quatuordecim millia equitum, quæ eo itinere conduxerat, ei ac Bertoldo Dragfio tradit, ac ut in Thraciam ac Bulgariam irrumpant, & obvia quæque ferro & flammis vaſtando populandoque percurrant, jubet. Qui in ulteriorem Danubii ripam effuſi, totoſque xv. dies impunè graſſati, tantam prædam congeſſerunt, hoſte nuſquam ſe in conſpectum dante, ut ei aſportandæ nec currus, nec jumenta ſufficerent, adeòque vile rerum pretium eſſet, ut quinque boves uno aureo venirent. Et Paulus quidem ulteriùs progrediendum, advectiſque è proxima Alba majoribus tormentis, Samandriæ mœnibus terrorem admovendum cenſebat: quod Pajazetes Turcarum princeps, illatis Caithbego Ægypti, Syriæque Sultano armis, Europæiſque omnibus Helleſpontum tranſire juſſis, omnem eam regionem præſidiis nudatam reliquiſſet. Sed quum ſocii prædam opulentam dimittere nollent, & eum ſecuturos ſe negarent, pedem referre coactus, trajecto ad Taurunum Danubio, incolumem reduxit exercitum. Nec multò pòſt quum ad oppidum ſancti Clementis perveniſſet, quod eſt in citeriori Savi ripa poſitum, lethali febre, ultra priſtinum morbum agitatus, cùm malorum vim ſuſtinere non poſſet, extinctus fuit. Vir certè memorabilis, reique bellicæ peritiſſimus, utpotè qui per omnem ætatem ſummâ felicitate arma tractârit, ac è manipulario pedite omnibus honorum gradibus, ſolâ virtute duce conſcenſis, Temeſuario ac cæteris inferioris Pannoniæ limitibus per vigintiquinque annos cum imperio præfuerit: nec unquam, quod mirum maximè, eventuque rarum ſit, adverſam fortunam expertus fuiſſe feratur.

Quiniſii ac Dragfii excurſiones in Bulgariã.

Vndè ingens præda parta.

Pauli Quiniſii mors & elogium.

Eo non ſine ſingulari Uladiſlai dolore ſublato, qui eum gerendo bello, quod jam diu in quoſdam reluctantes proceres coquebat, ducem animo deſtinâſſet, Baciam ductus exercitus, ibique per aliquot dies ſtativa ad ripas Danubii collocata, Baciæ tandem Uladiſlaus animi ſui propoſitum, de invadendo armis Laurentio Duce Syrmii, ac Bartholomæo Priore Auranæ, ordinis Equitum Rhodiorum, & Joanne Halapſicio, cæteriſque Laurentianæ factionis proceribus vindicandis, detexit, adhibitis in conſilium Thomâ Bocacio Agrienſi, ac Sigiſmundo Quinqueeccleſienſi Epiſcopis, quorum fidei prudentiæque maximè confidebat. queſtus eum primò ad coronationis pompam peculiaribus nuntiis invitatum, minime veniſſe; deindè Levociam. poſtremò Baciam eâdem pertinaciâ venire recusâſſe, neque unquam dicto obtemperantem fuiſſe, dicta omnia & facta Regis perpetuâ obtrectatione ſuggillâſſe, & eum illoto ore bovem appellare non dubitârat. Nonnullos ab ærarii præfectis, ut impoſita populis tributa exigerent, miſſos, in oppido ſuo Chioro, haud procul Alba diſſito, crudeliter, ſed occultè interficiendos curâſſe. clancularia cum Turcis conſilia miſcuiſſe, qui nuper dum Sirmium incendiis & populationibus vaſtâſſent, intactique & integri abactâ prædâ revertiſſent, ejus bonis & fortunis pepercisse ferebantur. Quæ omnia quum manifeſtis indiciis conſtent, nec ille diffiteri queat, quid aliud ſupereſſe, quàm ut criminis læſæ Majeſtatis damnatus meritis pœnis plectatur? Sigiſmundus ſententiam rogatus, conſilia Regia, veluti ſummæ plena prudentiæ haud cunctanter approbavit, addiditque ad deterrendos alios maturè facto opus eſſe: ſe ſingulari proſperè conficiendi belli ſpe teneri, cujus æquitate Rex ſuperior eſſe cenſeretur. Thomæ diverſa nonnihil erat opinio, omnia conſilio priùs, ac æquabili nec indecorâ compoſitione, quàm armis experiunda eſſe: nihilominùs tamen quicquid Uladiſlao viſum decretumque foret, paratum ſe ad omne diſcrimen eſſe, opeſque & induſtriam ſuam conſociaturum. Uladiſlaus ſuis ſuſcipiendi belli conſiliis innixus, frequentiori convocato concilio, arma adverſus Laurentium, uti prorſus rebellem. cæteroſque inferenda promulgat: milites ex hibernis evocat, tormenta currulia, oppugnandis oppidis idonea, Budâ ſecundo Danubio devehenda curat: eorum magiſtros, imprimiſque Jacobum Morgebordenum præfectum armamentario, è Pruſſiæ urbe Monte Regio oriundum, cui Mathias rex virtutem præmiis ornare ſolitus, arcem Rohonciam pro egregiè navata multis in obſidionibus opera dono dederat, ut cum his venire maturarent, hortatur, atque alia omnia gerendo bello neceſſaria, ſummâ diligentiâ adminiſtranda imperat.

Vladiſlai querimonia adverſus Laurentium Sirmii Ducem, & factioſos.

An. 1494. Bellum adverſus Sirmij Ducem decernitur.

Et ſanè paucis diebus magnæ copiæ in caſtra confluxêre, in quibus Petrus Gerebus, Regis Mathiæ conſobrinus, Nicolaus Banffius, Andreas Bothus, aliique complures præfecti & duces clari nominis fuêre. Uladiſlaus his comparatis omnium copiarum imperium Bertoldo Dragfio, Tranſilvaniæ præfecto attribuit: ac primo Villacum oppidum, quod Laurentii avita ſedes, totiuſque Sirmii caput erat, invadendum, acrique obſidione circumvallandum mandavit. Illud inſtar Budæ, ſitum eſt ſupra collem, Danubio imminentem, pulcherrimis & cultiſſimis vinetis circumjacentibus, in queis generoſiſſima vina, multis & longiſſimo terrarum tractu diſſitis nationibus olim expetita procreabantur; ſed jam à barbaris occupata, nullo culturæ honore, neglecta deſertaque jacent, & ſuam ſortem penè lugere videntur. Quæ ubi Laurentius per exploratores, quos in aula caſtriſque regiis habebat, intellexit. Futaco oppido, quod regios illud primum omnium invaſuros putaret, præſidio firmato, Villacum omnibus rebus tolerandæ obſidioni neceſſariis communivit, præfectiſque & militibus opportuni & celerioris reditûs ſui, auxiliorumque ſpe oneratis, ad Rahociam arcem ſuam in Illyrico non longè a Poſega ſitam contendendum exiſtimavit: ut eam quoque commeatu, belliciſque apparatibus & milite firmaret. Uxorem verò cum infante filiolo, qui paulò pòſt deceſſit, & imbelli familiâ, Nemetuivarinum, prææltæ rupi, ſed cui nulli montes contigui ſint, impoſitam, ideòque naturâ loci munitiſſimam, Stiriæque & Auſtriæ proximam miſit.

Copiæ cõtrahuntur.

Summa rei bellicæ præfectura Dragfio mandatur.

At

Villacum oppidum Duce obſidetur. At Dragffius poſt diem tertium præterito Futaco, ante lucem in conſpectum Villaci oppidi pervenit: & milites extemplo illud aggredi jubet, quod non mœnibus, ſed ſimplici vallo munitum primo impetu capi poſſe non deſperaret. Verùm ea intempeſtiva ducis ac militum audacia eum habuit exitum, ut qui alacriter procurrerant, oppidumque temerè adorti fuerant, ab oppidanis, qui magno numero propugnabant, multis interfectis, multiſque vulneratis celeriter rejicerentur. Poſtero die militibus ſecures bipenneſque diſtributæ, quibus vallum dejicerent, pugnaque denuò inſtaurata, edicto imperatum, ut ſclopetarii ac ſagittarii iis, qui diſſecando vallo incumberent, auxilio eſſent, ac ſubmotis defenſoribus, neminem in vallo conſiſtere paterentur: eoque ordine, *Deditione civium capitur.* ſed majoribus viribus procurrentibus Regiis, patefactoque aditu, oppidani metu perculſi deditionem faciunt, præſidiariis celeri fugâ ſeſe in arcem recipientibus. Et ab oppidanis quidem violandis, juſſu ducis & præfectorum temperatum eſt: ſed pabola commeatuſque cujuſvis generis, ac res & ſubſtantia omnis puncto temporis prædæ avaritiæque militum ceſsêre.

Multi ad Vladiſlaum à Duce deficiunt. Capro oppido Uladiſlaus, qui eodem die in caſtra venerat, edixerat, nemini fraudi futurum, quicunque Laurentii partes intra XXX. diem deſeruiſſet, poſt illud tempus capitis fortunarumque omnium noxam imminere. Nec pauci extitêre, qui è veſtigio Laurentio relicto ad officium redierint, nonnullis propoſito perfidiæ ſceleri pertinaciter inſiſtentibus. *Arx acriter oppugnatur.* Arx interea, quæ duplici murorum ſerie munita erat, diligentiùs atque acriùs cœpta eſt obſideri, & Jacobo Morgeboidino tormentarii negotii præfecto, ut majora tormenta propiùs mœnibus admoveret, imperatum: qui cùm impigrè operam navando circa templum Divo Stephano ſactum, quod medio in oppido erat, vineas aggereſque extruendos curâſſet, ac tormenta majora corbibus vimineis arenâ repletis ex diſciplina interjectis opportuno loco collocâſſet, mœnia magnâ vi quatere & diruere cœpit. Cumque multi quotidie ex defenſoribus tormentorum globis interficerentur vulnerarenturque, ac mœnia non diu vim incidentium pilarum ſuſtinere poſſe viderentur, præſidiarii clam de deditione conferre cœperunt, ac decem dierû inducias à Dragffio poſtulârunt; quæ eâ conditione conceſſæ fuêre, ut niſi interea à Laurentio auxilia advenirent, arx ſine ulla exceptione Regi traderetur.

Stantibus induciis præſidiarii milites eam partem murorum, quæ tormentis diruta erat, occultè, & ferè noctium laboribus ſingulari aſſiduitâ reficiunt, & alias munitiones ita inſtaurant, ut tempore induciarum exacto, neque illis Laurentii auxiliis apparentibus, deditionem tamen facere recuſarent. Quâ præſidii ſtatim perfidiæ proximâ deceptum ſe videns Dragffius, ac propterea graviſſimè exacerbatus, acriorem oppugnationem inſtituere, mœnia perpetuis tormentorum ictibus labefactare, nec dies nec noctes ceſſare, denique hoſtes multâ arte fatigare. *Cujus periculo Laurêtius perterritus,* At Laurentius famâ capti oppidi, arciſque periculo permotus, conſilii inops, tantoque bello impar, ad Stephanum Comitem Scepuſienſem & Palatinum, cui affinitate arctoque fœdere privatim ictu conjunctus erat, confugiendum, rebuſque ſuis extremo in diſcrimine verſantibus opem implorandam duxit. *Palatinû opem implorat.* Qui precibus ejus lacrymiſque adductus, ſibi quidem milites copias ſubſidio contra Regem mittere minimè licere reſpondit, ne mox perduellionis reus agatur: ſenio autem morbiſque gravato iter in caſtra Regia ſuſcipere integrum non videri; hoc unum, quod in poteſtate foret, ei minimè deo egaturum, ut legatos ad demulcendum ac deprecandum Regem quamprimum amandaret, quê mitem ac benignum, citòq; exorabilem exiſtimaret. *Qui legatos ad Regê mittit.* Qui quum in caſtra perveniſſent, admiſſi a Rege, ea quæ à Palatino in mandatis acceperant, ordine narrârunt; quorum ſumma erat, Laurentium neque reum à quopiam peractum, neque damnatum eſſe; ſi quid noxæ feciſſet, juxta leges, ad ipſius Palatini tribunal, qui inter Regem & ſubditos, pro veteri regni libertate, ordinariè judicis locum obtineret, reum citari debuiſſe; quibus prætermiſſis, indictaque cauſa, apertum bellum ei nec opinato illatum; quæ cùm ad legitimi Regis officium minimè pertineant, ſed potiùs tyrannidis affectatæ ſuſpicionem multorum hominum mentibus haud obſcurè adferant; petere Palatinum, ut mitigato in præſens animo, ac bello in aliud tempus alioſque hoſtes dilato, cauſam Laurentii non Marte judice, ſed legum patriarum inſtitutis ac conſuetudine cognoſcendam ſtatuat. Uladiſlaus his legatorum verbis, ut arrogantiæ plenis, ſuprà quàm dici queat, permotus, vehementerque bile tumens & iratus, quòd Palatinum Laurentiani ſceleris defenſorem profiteri auſum, *Sed is cũ ſumma Regis indignatione dimiſſi.* ſuperbàque legatione auctoritatem ſuam planè violatam videret, brevibus reſpondit, ſe graviſſimas & multiplices Laurentii contumelias, de quibus bello perſequendis & caſtigandis anteà cum Palatino contuliſſet, nec potuiſſes nec pro ſua dignitate, regnique Ungarici quiete vindicanda ulterius pati voluiſſe. Itaque ſe minis ipſius ac incepto minimè deterritum, ſumpta juſtis de cauſis arma, eò uſque prolaturum, donec perdomitis rebellibus, ac probè vindicatâ regiâ dignitate, ſumma totius belli proſpero ſucceſſu terminetur. Proindè in ipſius Palatini arbitrio ſitum eſſe, an fideli obſequio ſe benignum & facilem; an verò contumacibus factis durum & implacabilem principem habere malit.

Indè Dragffius acriorem oppugnationem arcis inſtaurat. Dimiſſis hoc duriori reſponſo legatis, Dragffio acriorem oppugnationem inſtituendam jubet, omnique ſtudio incumbendum, ut nullâ interjectâ morâ arce quoque potiatur. Quibus rebus cognitis, mater Laurentii grandior natu mulier, ex nobiliſſima Garanorum familia oriunda, quum ætate ſexuque ſuo ſecuram filius iſthic reliquerat, extremo metu perfuſa, Dragffium ingenti vi pecuniæ oblatâ tentandum duxit, ut obſidionem amovere, ſineſtoque bello finem imponere poſſet. Sed ab hom ne minimè avaro, ac honoris famæque amantiſſimo, contemptis muneribus, ad Regem rejecta fuit. *Laurentij matre nequicquâ eum ingenti pecunia tentante,* Interim vero dum illa ad Regis animum explorandû ſupplex accedere conatur, Dragffius exterioris arcis muros vehementi pilarum procellâ dirutos cernens, ut non magno periculo irrumpi poſſe exiſtimaret, habito cum Rege cæteriſque ducibus conſilio, noctem obſcurani delegit, cujus tenebris tecti milites

1494. Et repulſis propugnatoribꝰ arcem inferiorem capit,

eam aggrederentur. Itaque primâ vigiliâ multis in locis ſimul procurrunt ; & quanquam difficilis per ruinas aſcenſus foret, defenſoribus ſummâ virtute propugnantibus, tamen paucis amiſſis, ſed multò pluribus convulneratis capiunt, militeſque omnibus, qui in præſidio erant, arma projicientibus, ſeſeque dedentibus, utpote Ungarico ſanguine progenitis parcendum cenſent, eiſque civili temperantiâ in tutum abeundi poteſtatem faciunt. Supererat arx ſuperior nullis adhuc ictibus quaſſata, cujus expugnationem Dragffius longè difficiliorem futuram putabat ; ſed metu perculſis, captæque exterioris arcis periculo territis nullam quietem dandam ratus, eam à militibus invadi jubet. Laurentiani quanquam per aliquot dies eam tueri poterant, ne tamen Dragffium nuper falsâ induciarum ſpecie deceptum magis irritarent, nec poſteà lenitati & gratiæ ullum locum apud eum invenirent, antequam illuceſceret, deditionem fecerunt eâ conditione, ut incolumes cum armis & veſtibus dimitterentur.

ſuperior verò deditur.

Vladislaꝰ matrem Laurentij ſingulari benignitate excipit,

Per hunc modum Vilaco in poteſtatem redacto, Uladislaus ſequenti die ex caſtris arcem ingreſſus eſt, ibique matrem Laurentii grandævam, ſuam filiique fortunam lugentem, obviam habuit, quæ in genua procidens miſericordiam ejus multis cum lachrymis & gemitibus imploravit. Cui Uladislaus, bono ut eſſet animo, benèque de ſe ſperaret, juſſit. Se enim finitâ expeditione filii cauſam comitialibus judiciis more majorum cognoſcendam permiſſurum, & ſi ſuffragiis comitiorum inſons judicaretur, de damnis omnibus ſincerâ fide ſatisfacturum; ſin ille causâ caderet, ſalvis fortunis, ſolo capite ejus contentum futurum. Quibus dictis, & redditâ quæ ejus erat ſupellectili, eam Budam ducendam curavit, tribus oppidis, ex quorum redditibus ſe intereà ſuſtentaret, ei extemplò attributis. In arce præter trecentas veſtes variis pretioſiſſimarum pellium generibus ſuffultas, ac vaſa auro argentoque cælata, & non modicam ſignatæ pecuniæ copiam, tria millia doliorum laudati vini Sirmienſis, ac commeatus cujuſvis generis ingens numerus repertus eſt : quorum majorem partem Uladislaus ducibus & tribunis ac proceribus, qui fortem fidelemque in expugnanda arce oppidoque operam navaverant, diſtribuit.

Indè S. Demetrij Lupus Deſpotes oppidum ditioni Regiæ ſubjugat.

Ad oppidum verò ampliſſimum, quod à Divo Demetrio nomen habet, ac ad Savum flumen exporrectum, opportuno ad defendendas Illyrici Syrmiique regiones loco ſitum eſt; Lupum Deſpotem Thraciæ, ſed cujus majores regno per Turcas pulſi in inferiori Pannonia ſedes fixiſſent, copiis haud contemnendis ei traditis ſine mora expedivit, ipſeque illud dedentibus ſeſe præſidiariis nullo negotio in poteſtatem redegit, præſidioque impoſito ad Regem in caſtra reverſus eſt : Sic ut Uladislaus omnibus Laurentii arcibus & ditione, quas in Sirmio inferioriſque Pannoniæ partibus habebat, brevi temporis intervallo potitus, ſeque & ſuas injurias egregiè ultus eſſe videretur. Quibus in poteſtatem redactis ad oppida Joannis Halapſicii, quem Quishorvarum vulgò vocabant, invadendi eodem irati animi fervore defertur. Erat Quishorvatus ex inferiori Croatia mari proxima, non Ignobili loco oriundus, ductâque uxo-

Cæterũ reliquæ Laurentij arces ſeſe ſubmittunt.

1494. Hinc Quishorvati contumaciã domat,

re Laurentii Banffi ſenioris à Gara nuncupati filiâ, conjugii jure aliquot caſtella & oppida intra Savum Danubiumque flumina obtinebat, ac omnibus ferè bellis Mathiæ Regis ordines ductando inclaruerat, vir rei militaris peritiſſimus, ſed qui factiones alere, vicinorum bona rapinis infeſtare, regiaque edicta ſingulari contumaciâ contemnere erat ſolitus.

eumque omnibus arcibus quatriduo exuit.

Hunc igitur quatridui ſpatio omnibus arcibus & ditione exutum, Pannoniæ finibus excedere coëgit ; Sed non multò pòſt magnorum Principum, & Maximiliani imprimis Cæſaris, Sigiſmundique fratris, Uladislai, qui poſt Albertum & Alexandrum Rex Poloniæ fuit, diuque & feliciter regnavit, commendationibus adductus, eum promittentem ſe omnibus, quos damnis & detrimentis affecerat, ſatisfacturum, ac inpoſterum dicto audientem futurum, in gratiam recepit. Per hunc modum omnibus Laurentii & Quishorvari arcibus brevi tempore interceptis, Uladislaus ad amplitudinem dignitatemque nominis ſui pertinere ratus eſt, ſi ulteriùs progredi, ac victoriæ proſperis ſucceſſibus uti maturaret. Itaque Vilaco, & cæteris locis eâ expeditione in poteſtatem redactis, Andream Borbum, virum militiæ peritum, ſibique imprimis fidum cum ſummo imperio præfecit ; alias verò tres ejus arces munitiſſimis in locis ſitas tribus bellis eodem tempore aggredi, nec intereà cœpto deſiſtere, quàm ejus & cæterorum adverſæ factionis elatos ſpiritus retunderet, gravi conſilio decrevit.

Maximiliani Cæſaris, & Sigiſmũdi Regis deprecatione in gratiam redit,

1495. Dragffius Capoſvivariam arcem obſidet.

Dragffium quidem, quem Vilaci obſidioni præfuiſſe diximus, in Simigienſem agrum cum iiſdem legionibus ire, ac arcem Vivariam, quæ a fluvio Capoſio nomen habet, eoque in inſulæ modum circumfluente ambitur, oppugnare jubet ; eique Hippolyti Bairr Eſtenſis Cardinalis Strigonienſis, Joanniſque Bornemiſſæ equeſtres copias attribuit. Hunc Joannem Bornemiſſam, quæ vox ſobrium atque abſtemium notat, è Tolnenſi pernobili oppido oriundum, Mathias rex virtutis induſtriæque ejus admiratione captus, ex humili obſcuroque loco ad ærarii præfecturam promoverat ; à Uladislao verò tanto in pretio atque honore habitus ſemper fuit, ut præter redituum omnium procurationem ei concreditam univerſis etiam ſecretioribus conſiliis ante alios adhiberetur, & demùm à moriente liberorum Regiorum tutor atque curator ſingulari judicio conſtitueretur. Joſepho verò Somio, quem poſt Quiniſium paulò antè fato functum Temeſuarii præfecturâ donaverat, in mandatis dedit cum VI. equitum millibus, ac totidem pedibus ad obſidendum potiùs, quàm oppugnandum oppidũ Nemetvivarium quamprimùm proficiſcatur. quod oppidum in plano quidem & patenti loco ſitum eſt, ſed arcem rupi prægaltæ, quæ ab omnibus circum montibus naturæ quodam miraculo ſeparatur, impoſitam habet ; ita ut Joſephus locum naturâ ſimul & arte munitiſſimum contemplatus, nec ullâ hominum arte aut induſtriâ, ſed fame tantùm, ac rerum neceſſariarum penuriâ expugnari poſſe affirmaret: quibus tamen difficultatum caſibus Laurentius, qui cum conjuge, rebuſque carioribus eò ſe receperat, convectis omnis generis commeatibus, cæte-

Ioannes Bornemiſſa laus

Ioſeph Somius Nemetvivarium obſidet.

1495. tiſque tolerandæ obſidioni neceſſariis abundè tempeſtivèque proſpexiſſe dicebatur.

Lupus Deſpota Rahociam arcem aggreditur.

Reſtabat arx Rahocia, Pogeſæ, uti diximus, propinqua, jugo editi montis ea quoque imminens, cujus oppugnationem Lupo Thraciæ Deſpotæ acerrimo bellatori, cum prætorianis ac Illyricorum copiis, ipſiuſque Corvini auxiliaris curandam committit. Ipſe verò ut Rahociæ oppugnandæ conſilia ſua præſentia urgeret, ducibuſque ad rem fortiter gerendam ſtimulos adderet, trajecto Dravo flumine Veruciam Nicolai Banffii arcem, quæ magnum ac populoſum oppidum adjunctum habebat, unius diei itinere Rahociâ diſſitam tranſgreſſus eſt, eo animi propoſito, ut Laurentius cæterique tribus magnis exercitibus trifariam diviſis circumventi, aut dubiis & incertis rebus ſuis certa apud ſe miſericordiæ remedia quærerent, aut adverſo belli exitu iniquiſſimam fortunæ conditionem ſubire cogerentur. Fama enim erat eos in finibus Auſtriæ & Stiriæ, conductis Germanis peditibus, aliiſque copiis, pugnæ fortunam tentaturos. Cùm Veruciam veniſſet, comitia ſimul judiciaque promulgavit, in quibus lites Illyricorum mutuas, & Oſualdi Epiſcopi Zagrabienſis cum quibuſdam proceribus controverſias diremit; neque quiſquã inventus eſt, qui ejus edictis nõ extemplò obtemperaret, poſtquã miſerabilis Laurentii immoderata paulò antè cupientis conditio atque fortuna omnibus documento exemploque eſſe poſſet.

Dragffius in obſidione Capoſuivarienſi cæditur.

Intereà quum Dragffius Capoſuarium negligentiùs, quàm pro diſciplina & vetere ſua gloria debebat, oppugnaret, contemptiſque hoſtibus ad nuptias quaſdam relaxandi animi causâ profectus, caſtris exceſſiſſet, à Davide Dombajo, Laurentii præfecto, viro impigro, & eâ potiſſimum obſidione clariſſimo, inſigne accepit detrimentum. Is enim occaſionem rei novandæ nactus, dum luna pernox eſſet, caſtra invadit, Regioſque ſomno ac vino, quod ibi laudatiſſimum naſcitur, ſepultos, & ſegniter ſe tuentes, expeditiſſimis peditibus ſternendos objicit, tormentis nullo negotio potitur; iiſque in Regios converſis omnia terrore ac tumultu complet: adeòque ut Regii Dragffianique in proximas ſilvas turpi & indecorâ fugâ ſalutem quærere cogerentur, cæſis fugatiſque iis, qui reſiſtere auſi erant: puncto temporis caſtra capiuntur & diripiuntur, tormenta curulia cum omnibus impedimentis in arcem à victoribus invehuntur, ac ruinæ murorum adhibitâ celeritate reficiuntur. Cecidêre inter fugiendum ex regiis, & Hippolyti Cardinalis equeſtribus copiis complures: multi etiam cum in flumen Capoſium cæcis vadis limoque importunum pavidi ſeſe intuliſſent, diu cœno colluctati periêre, aut in manus hoſtium incidêre. Joannes Bornemiſſa cùm diu ſe ſuoſq; defendiſſet, utque præ aliis tormenta conſervarent, commilitones hortatus eſſet, pugnamque fruſtra reſtituere contendiſſet, ad extremum deſertus à ſociis, & amiſſis xv. equitibus, neceſſitati ceſſit, & in tutum ſeſe recepit.

Dragffius amiſſis caſtris & impedimentis graviſſimo vindictæ dolore incitatus, non ſe animo dimiſit, ſed ſingulari uſus celeritate copias diſſipatas, præbito eis ſtipendio, denuò recolligit, tormenta & pilas ferreas pulveremque ſulphureũ Quinqueeccleſiis advehenda curat, omnibuſque animi & corporis viribus nititur, ne Laurentiani hujus victoriæ ſucceſſu inſolentiores facti diutius lętarentur. Igitur hęc dies & noctes ſummo ſtudio agitanti, jamque exercitu reparato ad continuandam oppugnationẽ revertenti commodum advenêre miſſæ à Budenſibus & Peſthanis tricenariæ cohortes quatuor militariter inſtructæ; quarũ ope fretus oppidum denuò adoritur: crates vimineas latiores, tabulaſq; pluteis craſſioribus duplicatas, quibus flumen cœno, carectis & arundinibus impeditum ſubſternatur, pedibuſq; militũ firmandis commoditatem præbeat, tumultuario agreſtium opere fieri curat; quibus perfectis acceptã ignominiam virtute & forti conatu delere cupidus, ſigna tolli, tubiſq; & tympanis pugnæ ſignum fieri jubet. Et præſidiarii recenti victoriâ elati ſe ad defendendum egregiè comparant, acerrimumque ineunt pręlium: quo fervente, multiſq; utrinque cadentibus, tormentarius pulvis apud hoſtes, incertum quo caſu flammam corripuit, punctoq; temporis vallum, commeatus omnes & muniriones cum magno fragore disjecit, atque arx ipſa undique ardere cœpit. Ea res propugnatorum animos, ipſumq; Davidem præfectum, conſilii inopes maximè perterruit, & ad deditionis conditiones, quas anteà repudiarant, amplectendas impulit. Itaq; ſummâ celeritate, datâ acceptâque incolumitatis fide, portæ demittuntur, Dragffiani in arcem admittuntur, obſeſſique & obſidentes repentè veluti ex mutuis hoſtibus amici effecti, æquato omnium labore ad extinguendũ incendium properavêre. Quo ægerrimè compreſſo, regiis arcẽ occupantibus, Laurentiani, quà cuiq; viſum fuit, Dragffio eis datam fidem probè ſervante, incolumes cum rebus omnibus arce oppidoque exceſsêre.

Obſidionẽ denuò renovat. 1495.

Pulvere tormentario fortè incenſo arx Dragffio deditur.

At Lupus Deſpotes diligentiùs acriùſq; Rahociæ imminebat, ne Dragffii exemplo improviſum aliquod detrimentũ pateretur, excubias oportunis in locis collocare, hoſtiũ conſilia per idoneos homines explorare, tormentis majoribus ad ſummi montis juga collocatis muros quatere, ut Uladislaus in propinquo illorũ ſtrepitum & fragorem facilè exaudiret. Præerat atci Ladislaus Bacocianus, vir togatus potiùs, quàm militaris, ideòque belli pertæſus; is miſſis ad Deſpotam nuntiis ſe in poteſtate regia futurum ſignificavit, ſi Nemethuivarii obſidionis exitum expectandum, nec intereà quicquam hoſtile Rahociæ inferendum putaret. Re ad arbitrium Uladislai rejectâ, cùm is nullã moram interponendã vellet, Rahocia quoq; quanquã naturâ & arte egregiè munita, imbellis præfecti conſternatione & terrore deditionem fecit.

Rahocia arcis obſidio.

Etiam illa deditionem facit.

His rebus peractis Uladislaus remenſo iterũ Dravo flumine, Quinqueeccleſias ſe cum prætorianis cohortibus ac equitũ turmis contulit, quum paucis antè diebus Lupum Deſpotã pro navata fortiter eo bello opera collaudatũ, magniſque donatum muneribus domũ remiſiſſet, Calendis Martiis urbem ingreſſus ex literis & nuntiis Joſephi Somii intellexit, Nemethuivarii obſidionem (arcem eã Germani Giſſingam vocant) tantã militaris induſtriæ ſolertiâ & labore ab ſe & exercitu initam continuatamque eſſe, ut Laurentius rerum deſperatione coactus inducias aliquot dierum poſtularet; quarum intervallo ad accipiendas qualeſcunq; conditiones

Nemetuivarium graviter premitur.

1495. tiones animum adjicere, traditaq; Regis arbitrio totius belli controverſia, ſe, caput & fortunas ſuas omnes gratiæ & clementiæ ejus committere vellet. Jam verò Uladislaus fractas tot adverſis ſucceſſibus conciſaſq; Laurentii opes viresq; conſpicatus, manſuetiori indies animo iis, qui pro illo partes ſuas interponebant, aures præbere cœperat, eodemq; ferè tempore, quo literæ Somii allatæ erant, Andreas quoque Bothus (is è Bainana familia, quæ jā a ſtirpe intercidit, clara imprimis & nobili ortus erat) Vilaco magnis itineribus ſupervenit. Hūc Laurentius, uti veterem amicū ad impetrandes aliquot dierum inducias arbitrum, ſummis prĕcibus popoſcerat; iſque Regiæ clementiæ minimè diffiſus, laborē non invitus ſubierat. Sigiſmundo quoque Quinqueeccleſiarum Epiſcopo non inconſultum videbatur, conceſſo induciarum ſpatio experiri, utrùm diſceptatio omnis æquâ & honeſtâ pactione tranſigi, inteſtinoque bello exoptatus finis imponi poſſet: quanquam non deeſſent complures, qui blandiendo apud Regem adulandoque, vetera odia, recentesque Laurentii injurias refricatent, ejuſque periculo magnoperè lætarentur. Igitur ſupplicibus votis Andreæ fatigatus Uladislaus, uti erat ingenio miti & placabili, jamque Laurentium cumulatas temeritatis ſuæ pœnas dediſſe videret, concedendum arbitratus eſt, ut ad ſe venire, & rebus ſuis pertractandis componendiſque præſens intereſſe poſſet; Joſephoque mandavit, ut reducto ab obſidione exercitu, eoque in ſtativis per oppida propinquiora diſtributo, ac à maleficiis abſtinere juſſo ipſe ad Regē veniret, fideq; publicâ interpoſitâ Laurentium ſecū adduceret.

Laurentius Dux Sirmij ad Regem pluribus deprecatoribus uſus accedit.

Quibus rebus ab Joſepho peractis, paulò pòſt Laurentius Nicolao Secio, & Joanne Quiſhorvato comitantibus Quinqueeccleſias venit, atque à proceribus, qui eum ſingulari honore exceperant, ad Regem deductus eſt: apud quem orationem habuit, ſibi ac præſenti ſuæ fortunæ accommodatam, quâ facti ſui rationes in prava & perverſa conſilia eorum, qui perturbatâ Republ. lætarentur, ſeditioſorum hominum transferret, quibus nulla transfugia inhoneſta, nullæ defectiones turpes, nullæ proditiones ſociorum & principum infames ducerentur; eorum ſe ſtudio & libidine tranſverſum actum. Sed ſuo exemplo, capitiſque & fortunarum, ac exiſtimationis, quæ vitâ chariot eſſe debet, diminutione & periculo edoctum, aliis quoque jam documento eſſe poſſe; ita ſe facti pœnitentiâ ductum, ad ejuſque pedes procidentem, ſummis precibus contendere, ut quod ad pacem faciendam reconciliandamque concordiam opportuniſſimum judicaret, pro ſua Regia dignitate & clementia, qua Reges humanæ conditionis modum ſupergredi conſueviſſent, decerneret: ſe quidem quicquid ab ipſo decretum conſtitutumque fuerit, quod virum bonum deceat & pacis ſtudioſum, facilè comprobaturum. Quæ eùm dixiſſet, hæſitantem adhuc Regem, & in deliberando quæ utilia, quæque honeſta eſſent, reſpicientem animadvertit, ideòque reſponſum certis verborum circuitibus differentem, quòd diceret ſe infinitis Laurentii contumeliis, quas enumerare longum eſſet, exacerbatum id bellum ſuſcepiſſe, ac Deo Opt. Max. æquiorem cauſam fovente ita geſſiſſe, ut dignitati ſuæ tuendæ abundè proſpectum ſit; nunc gratum ſibi magnoperè eſſe, quòd Laurentium haud ignobili animi propoſito reſipuiſſe, & ſibi exercendæ benignitatis occaſionem oblatam eſſe videat; proinde ſi deterſis odiis & injuriis ſincerâ mente ad officium redeat, daturum ſe omnem operam, ut gratiæ clementiæque Regiæ, quam deſiderare videatur, fructum primo quoque tempore cumulatè percipere poſſit, quando ſibi ab initio inteſtini ejus belli gerendi ſtudia, ad quæ invitus deſcenderat, magnoperè diſplicuiſſe teſtatetur. Deindè comiter appellatum in penitiorem cubili partem introduxit, ubi multa de variis rebus ab eo percunctatus, pacis & concordiæ concludendæ finem ad conventum Budenſem, utpotè frequentiorem, quem intra paucos dies futurum promulgaverat, diſtulit; eique ut diſcederet, Budamque ad diem rediret, permiſit. Eodem die Laurentio nondum profecto, Bartholomæum Berislavum Auranæ Priorem, è Rhodiorum equitum ordine, virum flagitioſiſſimum & maximè ſanguinarium, ſemperque cædibus, rapinis, rebuſque novis ſtudentem, clauſis civitatis portis, miſſoque ad eum capiendum Joſepho Somio, cuſtodiæ tradi, vinculiſque arctiſſimè conſtringi mandavit, captumque Budam tranſmiſit, ut ibi de eo Centumvirali judicio ſtatueretur. Non caruit gravi metu Laurentius, quanquam ſub fide publica eò vocatus, quin eandem carceris fortunam, malevolorum calumniis gravatus, ſubiret. Sed à Somio & nonnullis è ſenatorum numero, qui ei juſſu Regis prolixè cavebant, ne quid timeret, in ſpem erectus fuit; nec multò pòſt ei ad comitia Budam reverſuro abeundi poteſtas data. 1496.

Oratio ejus veniæ impetrandæ accommoda.

Regis reſponſio,

quâ ad conventū Budēſem pacis cauſa ejus differtur.

Auranæ Prior in carcerem conjicitur.

Intereà Uladislaus his rebus ex animi ſententia adminiſtratis, Budam redire ſtatuit, ac itinere per Batham, Saxardiam, Albamque Regiam facto, primis menſis Aprilis diebus eò pervenit, atque ibi Petrum Moræum è Chiulana familia oriundum, quem ſuperiori anno ad Pajazetem Turcarum principem Conſtantinopolim miſerat, cum legatis Turcicis invenit. Venerant ii à Pajazete amplis allatis muneribus miſſi, in queis gladii aureis ac gemmatis vaginis, & cælata ex argento vaſa tentoriaque Babylonici operis acu ſcitè picta, aliaque id genus elegantia dona erant, decemque annorum inducias poſtulabant. Cum iis Uladislaus ſplendidè habitis, & veſtibus, argento pecuniâque donatis, triennales inducias pepigit, eâ conditione, ne intereà ulla vis aut excurſio fieret, & captivi Derencenianâ clade facti dimitterentur: quòd ſi producendæ longiùs, aut ante terminum intercipiendæ induciæ forent, id tribus antè menſibus utrinque ſignificaretur.

Legati Bajazetis Turci Uladislaū adeunt, munera offerunt, Triennales inducias obtinent.

Dimiſſis Turcis, Uladislaus ordinibus regni, qui frequentiſſimi convenerant, geſti contra Laurentium belli, & factorum ſuorum rationes publicè dandas decreverat, ut obtrectatoribus malevoliſque ſuis calumniandi cauſas omnes præcideret. Sed Thomâ Agrienſi, & Sigiſmundo Quinqueeccleſienſi antiſtitibus, ac Joanne Bornemiſſa (cujus conſilio præ cæteris nitebatur) intercedentibus, ne regiam poteſtatem, cujus voluntas legibus ſoluta eſſe cenſetur, in dubium vocaret, incœpto ſuperſedit, nec quicquam de iis publicè referri voluit. Cæterùm magnis populi reluctantibus cla-

Dehortātur quidā Regem, ne belli contra Laurentium geſti rationem reddat;

1496.

Quia Regni voluntas legib' ſoluta putatur.

moribus & tumultibus, tributo ægrè per ſingulas domos agreſtibus impoſito, ac Dominico Albenſe, & Joanne Veſprimienſe antiſtitibus, aliiſque ordinariis judicibus, imprimiſque Stephano Verbecio prætore, reformandæ legum multitudini, quæ corruptiſſimâ Republ. in immenſum creverant, deſignatis, privata judicia,

Leges reformari, & judicia acerrimè in facinoroſos exerceri Rex jubet.

ad perdomandos & puniendos facinoroſos, ſumma cum ſeveritate exercenda duxit: qui partim interregni tempore, partim ingruentibus Polonicis ac Germanicis bellis eò licentiæ evaſerant, ut bonis, & pacis quietiſque ſtudioſis nullum eſſet ab illorum immanitate & perfidia, etiam domi ſuæ effugium expectandum. Erat inter cæteros Petrus Poquius, è Mergeſſiotum prope Jaurinum gente, qui bonis maliſque artibus in Corvini clientelam aulamque ſe inſinuaverat, atque ab eo oppidum & arcem Baimociam, non procul Nitria diſtantem gubernandam acceperat.

E quibus Poquius ſupremo afficitur ſupplicio,

Is à Joanne Giulano, Ludovico Saraceno, & Georgio Pemeſſio, Corvini familiaribus, ſummis viris, proditionis ac perfidiæ accuſabatur, quòd Corvino in thermis, quæ prope oppidum jucundæ ac ſalubres habentur, lavanti, arcemque tepetenti, contra fidem & jusjurandum de reddenda præſtitum, reſtituere recuſâſſet, & quod capitalius erat, conductis ſicariis vitæ ejus inſidiatus eſſet. Quæ crimina cùm ille tergiverſando negandoque diluere conatus eſſet, tum illi productis teſtibus omni exceptione majoribus eum in-

& in fruſta diſſecatur.

tentati ſceleris convicerant. Itaque Rege & judicibus pro tribunali ſententiam ferentibus eum vitæ exitum habuit, ut proditorum more in fruſta ſecarerut. quam pœnam ille pio pa-

Prior etiam Aurana culeo inſutus ſubmergitur.

tientique animo tuliſſe fertur. Paribus Regis judicumque ſuffragiis Prior Auranæ, quem captum Quinqueeccleſiis, Budamque deductum retulimus, læſæ majeſtatis crimine convictus, damnatuſque eſt; ita tamen temperatâ clementiæ cujuſdam genere ſupplicii gravitate, ut non in foro, ſpectante inconditâ plebe, ſed de nocte culeo inſutus in profluentem mergeretur; juſta quidem enormium factorum pœna

Scelera ejus.

irrogata, quum in partibus Savo ac Danubio interjectis, adulterina conflata moneta, auctoritatem regiam impudenter ſibi uſurpâſſe, ac mutua cum Turcis conſilia communicâſſe, honeſtiſſimas matronas virgineſque, vi priùs illatâ, necâſſe, ac hominum innocentum cædes varias nefariâ crudelitate patrâſſe fide dignis teſtibus comprobatus fuiſſet.

Laurentius intereà mœſto vultu, obſoletâ veſte, pauciſque comitantibus obambulando rem ſuam procurabat, ſi quo modo Regem, & qui ferendorum in comitiis ſuffragiorum jus habent, ad miſericordiam flectere poſſet. Sed incertum quibus de cauſis Uladislaum, ſecus quam Quinqueeccleſiis erat pollicitus, in conficiendo negotio, opinione perplexiorem dutioremque inveniebat. Modò enim ſe velle illum in integrum reſtituere diſſerebat; modò certas conditiones adjiciebat, quibus parte

Laurentij cauſſa ad altera comitia rejicitur.

oppidorum ademptâ illum mulctabat. Poſtremò rem omnem ad alia comitia, quæ in autumnum ſequentem indixerat, non ſine graviſſimo Laurentii dolore diſtulit; ſpe tamen firmâ oblatâ ſe ulteriori procraſtinatione non uſurum: quæ res quanquam rationibus Laurentii maximè aliena erat, cui oppidis ſuis & redditibus carendum erat; tamen ne Uladislao diffidere videretur, neve eum pravis malevolorum & invidorum ſuorum calumniis obnoxium, importunâ eâ ſolicitudine magis exaſperaret, eam quoque moram patienti animo expectandam arbitratus eſt.

1496.

Sæviente Budæ peſte,

Exindè ſæviente Budæ ac propinquis in locis peſtilentiâ, in ſilvas Verteſias prope Sambucum oppidum longè latèque patentes ſeceſſit, ibique venando & aucupando totam ferè

Rex in ſilvam Verteſiā ſecedit.

æſtatem traduxit: poſteà Chanadium, Segedinum, Baciamque repetivit, & illinc remenſo itinere, trajectoque rurſus Dravo Vetuciam, Bociam, Sabariam, atque indè Sopronium lentis itineribus reverſus eſt; & cùm Poſonium pervenisset, Bohemorum Moravorumque conventum egit.

Indè Poſonÿ conventum Moravor. ac Bohemorum egit.

Nec diu ibi moratus, dimiſſis Bohemis Budam, qua in urbe peſtilentia jam remiſerat, redeundum duxit, ibique frequentiſſimis comitiis ſtatuit, ut lites non litigantium aut judicum arbitrio, ſed ſumpto à vetuſtate earum initio finirentur. Quam rem utpotè æquitati apprimè conſentaneam, nunc quoque obſervari videmus.

Budæ etiam comitia indicit.

In iis Comitiis Laurentio omnium ordinum ſuffragiis ſubnixo, licuit apud Uladislaum ſuas partes interponere, ut ſibi ſqualido & afflicto, fortuniſque omnibus ſpoliato, jamque ampliùs uno anno infelicem ſuam ſortem lugenti promiſſæ & expectatæ clementiæ munus impartiretur. Tandem Thomâ Agrienſe Antiſtite, & Joanne Bornemiſſâ, Andreâque Botho, impensè Laurentio faventibus, pax & concordia iis conditionibus tranſacta eſt, ut Laurentius omnibus arcibus, oppidis & ditionibus, quas ante bellum ha-

Series cauſarū, in quibus Laurētius certis pactis conditionibus in gratiā recipitur.

buiſſet, etiam inpoſterum uti & frui poſſet; eundemque dignitatis gradum, quem ante bellum tenuiſſet, deinceps obtineret: quòd ſi abſque liberis decederet, uti poſteà evenit, omnis ditio ejus ad Regem, ejuſque ſucceſſores recideret; ita ut arcium & oppidorum præfecti, tam qui modò eſſent, quàm qui deinceps conſtituerentur, ad reddendas eo caſu arces jurejurando obſtringerentur: ac ſuper ejuſmodi tranſactione tabulæ à Thoma Agrienſi Epiſcopo, ejus temporis Cancellario ſolenni ritu confectæ publicatæque fuêre. Tum demum Uladislaus ſingulari humanitate Laurentium ad jungendas dexteras invitavit, eumque in gratiam receptum, convivioque adhibitum, ad præſtanda obſequia blandioribus verbis cohortatus eſt, iſq; poſteà, uti pacis ſtudioſum clientē decuit, donec vixit, tranſactionis formulas omnes ſincerâ fide adimplevit.

Laurentio per hunc modum in gratiam recepto, Uladislaus gravi curarum mole ſublevatus videbatur; ſed Beatricis Reginæ ſolicitudo, quæ eum nullo intermiſſo temporis puncto premere ſolita erat, quietem animo nullam concedebat. Itaque cum iiſdem, quorum conſilio eo tempore utebatur, Thomâ Boccacio Epiſcopo Agrienſi, & Joanne Bornemiſſâ colloquutus, in comitia ad fanum Divo Joanni

Deliberationes de Beatricis conjugio.

Baptiſtæ dicatum ex arce progredi, & de Beatricis conjugio, aliiſque, quorum cauſâ convenerant, mentem ſuam aperire, ſimulque vota ordinum exquirere decrevit; & Jano Epiſcopo Varadienſi concionis interprete uſus retulit, ſe quia Beatrici verba dederit, inficias ire

non

1497. non poſſe,uti anteà quoque non negaverit. Sed neque illam graviſſimis conditionibus,ad quas ſe obligaverat, ſatisfeciſſe unquam, quas ſi illa adimpleviſſet, meliori in ſtatu Rempublicam futuram fuiſſe , neque Auſtriæ tam ſegniter, tamque deſidioſè amiſſæ detrimenta ſubſequuta. Averſum ſe ab illa ducenda animum habere, cùm alias ob cauſas , tum quòd ingraveſcentis ætatis ac notæ infœcunditatis ſit ; quæ etiam Mathiam regem orbum liberis reddiderit. Cur enim vel ſuo, vel Reipublicæ ac ordinum commodo ducenda ea ſit , ex qua nulla proles ſperari poſſit ? & regnum ſe decedente non ſine bellorum procellis cladibuſque iterum exteris lacerandum exponatur , aut inteſtinis ſeditionibus collapſum intercidat , aut certè à Turcis Chriſtiani nominis hoſtibus , quod dirum infelixque omen Deus avertat,occupetur; ac per illud ad invadendas cæteras reipublicæ Chriſtianæ regiones porta pandatur ? Illam quidem ſibi apud omnes ferè Chriſtianos Principes , ſed potiſſimùm apud ſummum Pontificem, aſtutæ ac indignæ viro principe perfidiæ crimen intentâſſe, & in ipſa etiam Ungaria contra ſuam dignitatem clam novis rebus ſtuduiſſe ; quæ omnia ſe diſſimulando prætermiſiſſe, ne cum ambitioſiſſima muliere certamen ſuſcepiſſe videretur. Hanc igitur ſuæ voluntatis ſummam eſſe , ut ſi è Republica ipſis fore videatur, Beatricis conjugium omninò repudiandum, idque ei abſque ambagibus ſignificandum cenſeat. Sin ipſis ordinibus ſecus viſum ſit, futurum ſe ſemper in eorum poteſtate; quos certè exiſtimet tam propenſis in ſe animis eſſe, ut ſe liberos procreare, ſeque mortuo regnum illis potiùs, quàm exteris quibuſpiam deferendum præoptent.

Et de tributo imponendo.

Tributum porrò,quod ab ipſis ſuo nomine petitum fuit,id ſe non ſuis neceſſitatibus avertendis petiviſſe ; ſed ad exolvenda militum ſtipendia, ac arces hoſti finitimas muniendas : itaque ipſos haud abs re facturos , ſi ad illud ſciſcendum quamprimùm conſenſerint, quod ad ipſorum opem & ſalutem diſtribuendum , neque ad alia inſumendum ſit.

Proceres decernunt Beatrici renuntiãda eſſe omnia cõnubij jura.

Ad quæ proceres & nobilitas Uladislao reſpondêre , ſe de utraque re collatis ſententiis conſultaturos,ac quod ſibi,Reipubl. ac ipſius dignitati quàm conſultiſſimum videatur pro ſua erga ipſum ac Rempubl. fide & obſequendi ſtudio deliberaturos,perque Legatos certiorem eum reddituros.

Recipiente ſe in arcem Uladislao , cùm tribus ordine rogarentur , Uladislai mentem & conſilia de conjugio omnibus votis & ſuffragiis frequentes approbavêre , miſſiſque legatis indicavêre, ſi idem Uladislaus ſentiat, Beatrici renuntianda eſſe omnia conjugii jura , apertèque ſignificandum , ut ille aliam ſibi conditionem vitæ quærendam exiſtimet ; ipſos verò ab Uladislao pro ſua fide & obſequendi ſtudio obnixè petere & obteſtari , ut de ducenda eleganti , & ſuo genio reſpondenti virgine, primo quoque tempore cogitare velit, dareque operam, ut fauſtâ prole ſuſceptâ , cui regnum juſto hæreditatis titulo relinquatur,felix fortunatuſque appareat.

Controverſia de tributo, diſſidentibus ordinibus, in medio relicta eſt.

De tributo exigendo duriores ſe præbuerunt,neque ullo modo promittere illud voluerunt, niſi ab iis, qui ei colligendo diſtribuendoque præfuiſſent , rationes accepti & erogati referrentur : quandoquidem ipſi

ſe ingentem pecuniæ vim in ærarium contuliſſe;Uladislaus contrà nonniſi LX.millia nummûm aureorum illata eſſe commemorarent : 1498.
iis verborum altercationibus extracto comitiorum tempore,ac dilabentibus nuntiis, quorum ſuffragiis res decerni poterat ; tota de tributo controverſia in medio relicta , rebuſque infectis diſceſſum eſt.

Beatrix Regina incaſſum ſui repudium deplorat.

De conjugio Beatricis Uladislao ordinum conſilia magnopere placuerunt , ut ei tandem finis imponeretur. Quibus ad illam non multò pòſt delatis, ferunt queribundam & lachrymantem , proſciſſo graviſſimis probris & execrationibus Uladislai nomine , dira omnia ei imprecatam,quòd ſe prolixis & falſis illius pollicitationibus perjuriiſque deceptam, nefarièque illuſam affirmaret ; & ſe brevi ex ejus ingrati & perfidi hominis regno exceſſuram teſtaretur: ſicque illa,quæ ſuperſtite Mathiâ rege, modò Maximiliano Cæſari, modò Uladislao, ſeque & regnum occultis conſiliis deferre conabatur,ad extremum ab utroque ſpreta & neglecta , intempeſtivæ ambitionis ſuæ , ingratique erga virum animi meritas pœnas dediſſe viſa eſt , nec multò pòſt rebus in Pannonia diſpoſitis , neque Uladislao convento, in Italiam conceſſit,ibique occupato à Gallis Neapolitano regno , Friderici regis patrui ſui , ac totius domûs Aragonicæ,quæ centum & ampliùs annis ſteterat,miſeriis ruinæque interfuit,poſteaque in arce Ænariæ inſulæ,quam olim Pithecuſas , nunc Iſclam vocant , vitam cum morte

In Italiã abit, ibiq; obit.

Mors Beatricis Reginæ

cõmutavit. Uladislaum verò Alexander Pontifex 1508.
poſteà ab illius commercio abſolutum reddidit , eique ut aliam, quam vellet, ducere poſſet,pro ſacroſanctę auctoritatis ſuę poteſtate indulſit, ipſeque ad novas nuptias animum applicuit,ut paulò pòſt commemorabimus.

Sigiſmũdus Luſatiæ & Sileſiæ præfecturam obtinet.

Inter hæc negotia Sigiſmundus Uladislai germanus frater,cui Glogoviam & Oppaviam dederat iiſdem ferè conditionibus , quibus eas anteà Albertus habuerat , Budam venit , ibique per aliquot menſes cum Rege fratre conjunctiſſimè vixit , & utriuſque Sileſiæ & Luſatiæ præfecturas gubernandas obtinuit,quas uſque ad illud tempus,quo regnum Polonię adeptus eſt , ſummâ æquitate rexit, ac tutatus eſt.

Tartarorum ac Turcarũ irruptiones in Ruſſiam.

Et quum circa eos dies accidiſſet , ut Tartari è Taurica Cherſoneſo geminatâ irruptione Ruſſiam Polonicæ ditionis provinciam longè latèque vaſtâſſent , ac altera ex parte ingentes Turcarum copiæ , duce Balibego cognomine Malcoſoglio , ejuſdem Ruſciæ oram , quæ ad Tyram fluvium , hac ætate Neſtri nomine vocatum , circum Galliciam & Somboriam extenditur , magna hominum & pecorum abacta præda crudeliſſimè diripuiſſent ,

Poloniæ & Hungariæ Regum fœdera adverſus cõmunes hoſtes.

Reges Ungarus & Polonus fratres , vicinitate diſcriminis admoniti , miſſis ultrò citròque legatis, ac Sigiſmundo in id omni conatu annitente, fœdus renovârunt, ac contra Turcas & Tartaros , cæteroſque hoſtes mutua auxilia decrevêre. Cautum etiam in eo fœdere fuit, ne Regum alterutri ſine mutuo conſenſu, cum Turcis aut pacem facere , aut bellum gerere liceret. De Moldaviæ verò , cujus princeps Stephanus, militiæ quidem clarus , ſed mutabili ingenio fideque vir, deſerto Mathiâ Ungarorum rege, ad partes Polonorum tranſierat , eamque provinciam Polonis ſibi uſurpandi occaſionem de-

1499.

ut Moldavia in Hungarorum fide maneat.

derat, conventum eſt, ut illa in poſterum in fide & clientela Regum Ungariæ maneret; ac eidem Moldavo ac Tranſalpinæ Valachiæ principi Raduloni, ſi bellum à Turcis ingrueret, uterque Rex auxilium ferret. Atque hæc fœdera multis demum annis, uſque ad horum Règum exceſſum firma ſtabiliaque fuère. donec invaleſcentibus Turcarum armis eæ quoque provinciæ cum inſigni Reipublicæ damno hoſtibus Chriſtiani nominis ceſsêre.

Stephan⁹ Zapolianus Hungar. Palatinus moritur,

relictis tribus liberis.

Petrus Gerebus ei ſufficitur.

Circa eos dies Stephanus Zapolianus, Ungariæ Palatinus, Emerici cognomento, Diaci frater, qui etiam ipſe ante hunc Palatini honore functus fuit, Vir pace & bello clariſſimus, Scepuſii exceſſit à vivis, relictis tribus liberis, quos ex Haduige Præmislai principis Teſſinienſis filia ſuſceperat: Joanne nempè, qui poſteà Rex fuit, & Georgio, ac unicâ filiâ Barbarâ, quæ Sigiſmundo regi Poloniæ domum collocata eſt Succeſſit ei, ita Uladislao ac Ungaris conſentibus, Petrus Vingart⁹, cognomine Gerebus, Mathiæ regis conſobrinus, qui vivo Mathiâ exercitûs Germanici præfecturâ functus erat, & ob ſingulares. quæ in eo erant virtutes, ampliſſimis latifundiis, & arce imprimis Valpone ab illo donatus fuerat.

Ejuſdem anni autumno appetente, cùm ad annum ſæcularem, quem Alexander Pontifex maximus in annum ſequentem publicaverat, plurimi mortales religione tacti, Poloniq; imprimis & Ungari Romá confluerent, circa Forum Julium & Goriciam, in ipſo Italiæ limine, ubi nullum periculũ metuebant, in hoſtes Turcas inciderunt. Scanderbaſſa enim Varboſaniæ, ſeu ulterioris Boſſiæ præfectus, natione Trapezuntinus, cum octo millibus expeditorũ equitum, quos ex Illyrico, Triballis, Epiro & Acarnania, aliiſque partibus collegerat, eos obvios & inermes nullo negotio oppreſſit, cæſiſque eis aut captis Tiliaventum, Natiſonem, Sontium & Liquentiam, altiſſima flumina improviſus transjecit, ac uſque ad agrum Aquileienſem incredibili celeritate populabundus irrupit: nec Venetorum præfectis ac præſidiariis obſiſtere, aut eos aggredi auſis, omnia cæde, ferro, flammis & formidine implevit, multaque millia captivorum abduxit, & trucidatis in ripa Tiliaventi ſenioribus & imbelli turbâ, eodem quo venerat itinere reverſus eſt, nec tamen homini crudeli, & Chriſtiani nominis deſertori diuturna ea victoriæ lætitia fuit; namque non multò poſt in dirum morbum incidit, & erumpentibus toto corpore pediculis, impiam animam efflavit, medicis vel ex Italia accitis nullam ei opem ferre valentibus. 1499.

Scanderbaſſa in Fori Julij excurſiones.

Ejuſdem horribilis interitus, exphtiriaſi.

NICOLAI ISTHUANFFI

PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER IV.

1500.

ANnus ſecularis milleſimus & quingenteſimus à partu Virginis, quem Alexander Pontifex Maximus de more condidit celebravitque, Europam ferè omnem & Aſiam variis bellorum procellis agitatam habuit, initio in Italia orto. Nam Ludovicus Sforcia, in quem Mediolanenſi Principatu exturbandum Veneti cum ſummo Pontifice, ac Ludovico Gallorum rege conjurârant, quo Venetos à propoſito inſerendi ſibi belli averteret, Pajazetem Turcarum Principem multis precibus & legationibus ad inferendum Venetis terrâ marique bellum incitare ac ſtimulare non intermittebat. Et barbarus quidem proferendi imperii avidus, tam eâ occaſione arreptâ, quàm quòd diceret Venetos Joanni Cernovitio, ac Nicolao Comneno Epirotarum regulis adverſus vicinos Turcas contra pactas ſecum inducias opem tuliſſe; brevi tempore validam claſſem Ionio & Ægæo in mari inſtruxit, ac ingentem terreſtrium copiarum molem ipſemet per Iſthmi fauces in Peloponneſum adverſus Venetos duxit, ejuſque expeditionis is fuit exitus, ut Methone, Corone, Dyrrachio validiſſimis urbibus, aliiſque compluribus locis in poteſtatem redactis, claſſeque Venetorum mirabilem in modum disjectâ & fugatâ, Venetos Achaiâ & Ætoliâ, omnique Peloponneſo ejecerit, ac planè victor Bizantium redierit. Veneti formidabili bello petiti perculſique ad Ludovicum Galliæ, & Ferdinandum Hiſpaniæ Reges, aliosque Principes implorandorum auxiliorum gratiâ legatos misêre, ab iiſque & Hiſpano præſertim claſſem Conſalvo cognomento Magno Duce impetravêre, & quibuſdam inſulis ac urbibus recuperandis operæ pretium fecêre: poſtremò Petrum Paſchalicum ſummâ prudentiâ virum, legatum ad Uladislaum cum ampla poteſtate expedivêre, ut eum ad ſuſcipiendum contra Pajazetem & Turcas bellum incitaret. Is cùm Budam veniſſet, Thomæ primùm Strigonienſis Antiſtitis, deindè aliorum proce-

Ludovic⁹ Sforcia Bajazetẽ ad bellum Venetis inferendũ ſollicitat.

Veneti fuſi ac fugati,

aliorum Principũ opem implorant.

1500. procerum Pannoniorum, qui apud Regem gratiâ & auctoritate plurimùm pollebant, animis ſibi conciliatis fœdus cum Uladislao percuſſit iis conditionibus, ut in Turcas ſtatim omnibus promotis copiis arma convertat: Senatus autem Venetus eandem pecuniæ ſummam, quantam Mathiæ regi ſolvere conſueverat, in ſingulos annos centies mille nummos aureos numerare debeat, donec bellum confectum fuerit. Huic fœderi feriundo Uladislaus, Alexandri maximè auctoritate adductus, ſubſcripſit, qui & ipſe miſſo è Cardinalium ordine internuntio, ſe in triennium ſingula XL. millia nummûm aureorum ſubſidii nomine daturum pollicebatur. Itaque bellum licèt multis, qui Veneto nomini minùs favebant, diſcrepantibus decernitur, & in æde Divæ Virginis, quam Germanicam appellant, publicatur: Joanni Corvino Dalmatiæ & Illyrici proregi, quem Banum noſtri vocant, Joſepho Somio Temeſuarii, Petro Comiti ſancti Georgii Tranſilvaniæ præfectis, aliiſque limitaneis pecunia in ſtipendium ad conducendos milites datur, & ut Turcis ubique quàm maximè noceant, edicitur. Inter hæc Alexander Pontifex Thomam Bacocium, qui Epiſcopatum Agrienſem cum Hippolyto Eſtenſi Cardinale, & Archiepiſcopo Strigonienſi paulò antè permutaverat, commendantibus Uladislao & Senatu Veneto, in numerum Cardinalium cooptat; & is tum voti ſolvendi causâ, tum ut Alexandrum pro tanto munere præſens veneraretur, Romam contendit.

Fœdus cũ Uladiſlao Rege adverſus Turcas.

Thomas Bacocius Cardinalis creatur.

At præfecti Turcæ, qui Varboſaniæ & Samandriæ in omnes occaſiones excubabant, cognitis per exploratores ſuos Pannoniorum apparatibus, cùm exortum haud dubiè bellum arbitrarentur, priores & paratiores arma parant; ac quanquam major eorum pars ad Pajazetis claſſem & caſtra in Græciam diſceſſerat: tamen tumultuariam militum manum cogunt, Morolacbios & Martalaſſios peditum genus rapto vivere aſſuetum, ac agreſtes undique ad certum diem adeſſe, & arma ſumere, equitum turmas, quæ domi ad tutandos fines relictæ erant, in caſtra convenire jubent, ac Iaiciam Boſnenſis regni caput adoriuntur, rati locum commeatu omni rebuſque ad defenſionem idoneis imparatum, priùs quàm ſuccurri à noſtris poſſet, facilè capi poſſe. Sita eſt arx Iaicia in edito monte ſaxeoque; & fama eſt, ab Italo architecto ad ſimilitudinem Neapolitanæ arcis, quæ ab Ovo nomen habet, olim ædificatam, ab ea nomen ſumpſiſſe, quandoquidem Iaiciam apud Illyricos ovum ſignificare certũ eſt. Deſpectat urbem ad radices montis egregiè munitam, ſub quibus duo amnes navigabiles Verbanus & Pliva in unum concurrunt; quum non longo ſupra arcem intervallo, tertius in Verbanum amnis influat Boſſura nunc dictus, quem veteribus Bacuntium vocatum quidam putant, demerſæ in eum Eliſabethæ reginæ Ungaricæ infelici caſu celebratum. qui poſteà omnes uno Verbani nomine accepto, latè patenti in planitie decurrentes, ad Gradiſcam Savo commiſcentur. Sed Corvinus, in cujus provincia belli initium ortum erat, & qui cupiens Regi gratum ſe oſtendere, curam tuendæ ejus provinciæ iterum ſuſceperat, Uladislao celeriter ſignificat, auxiliaque ſubmitti poſtulat, qui nobilitate omni arma capeſſere juſſâ, obſeſſæ arci ſine mora opem ferendam mandat.

Iaiciam arcem Turcæ obſident.

Quæ quum ſegnius pro periculi magnitudine, ac tardiùs id exequeretur, Uladislaus miſſo Emerico Czoboro, qui reſtitantes vi adhibitâ compelleret, brevi ad Corvini caſtra haud contemnendum militum numerum coëgit. Petrus etiam Gerebus regni Palatinus CC. equites, & duas cohortes peditum expeditorum; & ipſe Corvinus tam è ſuis, quàm Frangepanum, Carloviciorum, Zrinianorum comitum, ac cæterorum procerum clientelis & militibus haud mediocres copias ſummâ celeritate comparavit: ita ut juſtum ferè exercitum contra hoſtes educere poſſe cenſeretur. Itaque cùm has copias in conſpectum urbis adduxiſſet, & hoſtes adventum ſuum minimè expectaturos exiſtimaret, illos magno & alacri animo obviam progredi, & prælii fortunam experiri velle animadvertit, quòd omnes caſtris egreſſos ſtructis ordinibus in acie ſtare videret. Ipſe quoque & cæteri copiarum duces aut vincere, aut mori parati, ſine mora quadratis agminibus occurrunt, ac ſublato utrinque clamore congrediuntur, diuque per aliquot horas fortiter pugnant. Sed quum Turcæ noſtrorum impetum nequaquam ſuſtinere poſſent, ac plurimi ex eis gladiis teliſque noſtrorum occumberent, tandem funduntur, tergaque dare, & quà quiſque potuit, in proximos montes & ſilvas ac convalles diffugere incipiunt. Noſtri inſequuti magnam eorum ſtragem edunt, partim cæſis, & captis quàm plurimis, partim in proximum flumen inſilire coactis; ubi cùm impeditas utrinque ripas & noſtros inſequentes cernerent, aut abſumpti flumine periêre, aut cunctabundi, quà alveum amnis tentarent, à noſtris capti aut interfecti fuêre. Poſtremo à noſtris plenâ potitis victoriâ caſtra capta & direpta, in quibus ſupellex militaris non magni momenti, ut in collectitio exercitu, reperta fuit; quam Corvinus præter tormenta aliquot currulia, quæ in arce collocari voluit, diripiendam militi conceſſit. Periêre ex Turcis ad quatuor millia. Sed neque noſtris incruenta illa victoria fuit; quandoquidem ex Corvini copiis ampliùs mille milites in prima acie deſiderati ſunt, nec multò pauciores ſauciati. Liberata per hunc modum Iaicia, Corvinus magnam ab omnibus laudem conſequutus, arcem, quà ictibus tormentorum hoſtilium quaſſata erat, refici, & commeatu aliiſque rebus muniri juſſit, eamque Joanni Giulano, Viro militari & induſtrio, ſibique imprimis fido, qui etiam anteà eam defenderat, tuendam attribuit. Uladislao autem equos & captivos inſignes, & militaria ſigna dono miſit. Quibus peractis, quòd res ejus domeſticæ ita poſtularent, primò Budam ad Uladislaum, à quo humaniſſimè ſuſceptus eſt, deindè in Tranſilvaniam profectus eſt.

Ioannes Corvinus Turcas prælio cadit,

& Iaiciã obſidione ſolvit.

Intereà Albertus Rex Poloniæ, de cujus cum Uladislao fratre pro regno Ungariæ bellicis contentionibus ſuperiùs memoravimus, repentinâ apoplexiâ vitam finivit. Cujus obitum Uladislaus, quà erat pietate, ægerrimè tulit, ac juſta funebria ei ſolenni ritu & apparatu perſolvit. Quanquam autem primogenituræ prærogativâ & legibus regni ſucceſſio Uladislaum

Albertus Rex Poloniæ obit.

1501.

laum reſpiciebat, quòd Albertus nullo hærede ſuſcepto deceſſiſſet: tamen ſeu ſolita rerum ſuarum negligentia, aut ne à fratribus Alexandro & Sigiſmundo adhuc ſuperſtitibus nimiæ ambitionis accuſaretur, aut certè tumultui belloque cuipiam præcavendo, pro regno petendo minimè ſibi laborandum exiſtimavit. Sed Poloniæ minoris incolæ annitente imprimis Petro Cmitâ, Poloniæ, ut vocant, Marſchalco, ſponte ſuâ illud ei detulêre, miſſis Budam legatis, Petro Miſcovio Palatino Lancicienſi, & Nicolao Utablovio Canonico Craccovienſi. Quos magnâ alacritate ſuſcepit, & regnum ſe accepturum reſpondit, viciniſque amicis & principibus, potiſſimùm autem Maximiliano Cæſari, & Ludovico Galliæ regi literas ſcripſit, quibus delatum ſibi avitum Poloniæ regnum ſignificabat. Sed quum poſteà certioribus nuntiis intellexiſſet, eorum ſententiam viciſſe, qui Alexandrum fratrem, Regem omnibus ſuffragiis prætuliſſent, ipſe quoque factum approbavit, & literas, quas ad amicos miſerat, ſingulari adhibitâ celeritate revocavit, collaudatoſque Polonos, ut Alexandri coronationem maturarent, cohortatus eſt. Ad quam etiam Sigiſmundum fratrem Glogoviæ principem eo tempore Budæ agitantem, qui tam ſuo, quàm Uladislai nomine intereſſet, protinùs amandavit. Ferunt Eliſabetham amborum matrem, ſummâ prudentiâ fœminam, ſe inter filios veluti arbitram interpoſuiſſe, ac ab Uladislao, ut cederet, & civilibus bellis, quæ proculdubio ſequutura eſſent, occaſionem abſcinderes, haud difficulter obtinuiſſe. Quæ etiam eodem tempore Uladislaum filium monuiſſe dicitur, ut quum haud procul à quinquageſimo anno ætatem ageret, de ducenda conjuge cogitaret, ſuſceptiſque liberis regno ſibi & poſteris ſtabiliendo proſpectum vellet. Sed ad eandem quoque curam capeſſendam Maximilianus Imperator ex inimico & hoſte jam pridem amicus effectus, eum aſſiduè hortabatur. Delecta igitur ex Galliis Anna Aquitana regii ſanguinis virgo, ac itinere per Salaſſos & Allobroges in Italiam ac Venetias facto deducta eſt; ubi à Petro Lauredano Duce, ſenatuque Veneto ſplendidè ac magnificè excepta, muneribuſque exculta fuit. Deindè Budam felicibus auſpiciis pervenit, nuptiiſque regali luxu peractis, primo anno pulchram prolem ejuſdem nominis Annam enixa eſt.

Regnum Poloniæ fratri Alexandro cedit Uladislaus.

Anna Candala Uladislao ducitur.

Non incongruum fore arbitror, quanam familia Anna hæc ortum duxerit, & qua generis propinquitate Regibus Galliæ juncta fuerit (poſtquam id ab aliis prætermiſſum video) brevi ſermone recenſere. Gaſto Foxius ex Ebroicenſi familia Regibus Galliæ & Navarræ propinqua progenitus, Leonoram Henrici Quarti Hiſpaniæ Regis filiam uxorem habuit, & ex ea Joannem Comitem Narbonenſem ſuſcepit, qui ex ſorore Ludovici Undecimi Regis Galliæ genuit Gaſtonem illum Fuſium, qui maximis rebus geſtis, priùs fortiſſimus dux & imperator, quàm miles, prælio Ravennate ab Hiſpanis fugientibus occiſus eſt; ac filias Germanam, Ferdinando Hiſpaniæ regi, Maurorum domitori collocatam, ac Catharinam Guilielmo Comiti Candallano Vaſconi in Aquitanis nuptui traditam, quæ eidem Guilielmo Joannem Candallanum poſteriorem, & Annam hanc Uladislai Ungariæ Regis conjugem in Aula Ludovici Regis Galliæ à teneris educatam genuit. Quis autem Uladislao hanc ducendi auctor fuerit, non comperio, & Maximilianum minimè fuiſſe putem, eo tempore à Gallis vehementer diſſentientem. 1501.

Paucis ante nuptias diebus Turcæ trajecto ad locum, qui Malomſfalva dicitur, Savo, in Poſegam & Valconem Ungariæ regiones populabundi excurrerunt, & igne ferroque graſſati magnam undique formidinem incuſſerunt; ita ut etiam ii proceres, quorum curæ deducendæ Reginæ munus delegatum erat, non parum ſibi ac comitatui metuere cogerentur. Sed pauciſſimis pòſt diebus acceptum incommodum majoribus damnis & cladibus hoſti redditum eſt. Namque Petrus Comes ſancti Georgii, qui Tranſilvaniæ præerat, & Joſephus Somius Temeſuarii præfectus, & Joannes ipſe Corvinus, quem in Tranſilvaniam poſt ſolutam Iaiciæ obſidionem profectum eſſe diximus juſſu Uladislai, quem legatus Venetus ad inferenda ex fœdere Turcis arma aſſiduè incitabat, copias conſcripsêre, præſidiis etiam, quæ ducibus Petro Tarnoco, & Jacobo Gerliſtano Severini excubabant, in auxilium evocatis. Adjunxit etiam ſe & copias Georgius Caniſanus, qui Taurunum tegebat, Milos verò Belmuſius, ac Marcus & Demetrius Jaxithii, ac Radicius Boſithius, cum nō contemnendo Thracum levis armaturæ equitatu advenête. Conjunctis igitur viribus Danubium tranſiête non procul eo loco, cui Hatamo nomen eſt, inter Taurunum & Pauſovam ſito, arcemque Vidinam, quam in Bulgariæ limine poſitam Pannonii Bodonum vocant, improviſo aggreſſi, unà cum ſubjecto oppido, & amplis ſuburbiis parvo tempore cœpêre, Turcis omnibus aut captis, aut interfectis, atque oppidum & arcem injectis ignibus delevêre.

Turcarū incurſiones in Poſegam & Valconē.

Repreſſæ ab Hungaris.

Cladova quoque proximum oppidum, compluresque villæ quaquaverſum adjacentes eandem fortunam ſubiêre. Nicopolis ſuburbia, quæ longè latèque habitabantur, unà cum frumento & reliquo commeatu jam ex agris in horrea collecto concremata ſunt. Urbs tamen & arx lateritio muro munita, quòd noſtri colubrinas, aut tormenta diruendis mœnibus non attuliſſent, capi non potuit. Mancipiorum, ac majoris minoriſque pecoris ingens numerus fuit: & Turcæ quidem ſub haſta veniête; ſed eorum, qui Chriſtianam religionem Græcorum ritu colebant, ea eſt habita ratio, ut in Pannoniam cis Danubium tranſlati, ſedes & agros inter Temeſuarum & Nandoralbam haberent, colerentque. Hæc Budam per celeres nuntios allata, ac munera non parvi pretii ex ſpoliis hoſtilibus per duces dono miſſa, Uladislaum ſimul & ejus novam nuptam ſingulari lætitiâ affecerunt. Verùm quum milites cæſa Turcarum capita in ſignum victoriæ Regi miſſa ad ſpectandum, prope fontem, cujus aquas per plumbeos ſiphones in arcem perductas Regina bibere conſueverat, uti erant emarcida, tetrique odoris, effecêre, ut illa ab earum aquarum uſu poſteà perpetuò, dum vixit, abſtinuerit.

Cædes Turcarū diverſis in locis.

Repreſ-

1501. Repreſſâ per hunc modum in præſens hoſtium audaciâ, res tam in Pannonia, quàm Illyrico poſteà ſedatæ fuêre. Et Pajazetes è Græcia & Peloponneſo victor Byzantium reverſus, cognitâ fratris ſui Giamis morte, qui annis retroactis acie victus ad Rhodios profugerat, & ab iis Innocentio ac demum Alexandro Pontificibus traditus erat, depoſitis belli cogitationibus ad reſtaurandam urbem, ingenti ſi unquam alias terræ motu quaſſatam animum intendit, ac occulta filiorum diſſidentium odia inſidiæque eum quàmmaximè anxium ſolicitumque reddebant, quæ non multo interjecto tempore in apertum prorumpentes, vitæ ejus exitium, & maximas rerum mutationes attulêre, ut ſuo loco brevibus dicemus. Quapropter Achomates Purpuratorum princeps, & conſiliorum omnium arbiter & moderator, Senatui Veneto per idoneos homines ſignificavit, juſſu, ut credi par eſt, Pajazetis, ſi de pacis conditionibus tractandis aliquem Byzantium mitterent, fore ut Pajazetem illis concedendis haud alienum reperirent, ſeque in perficienda re adjutorem obtulit.

Veneti pacem à Bajazete redimunt.

Quòd ſi Regem Ungariæ unà, ut legatum mitteret, inducere poſſent, tum verò eò majore cum dignitate æquioribuſque conditionibus tranſigi poſſe. Itaque miſſi utrinque legati; & Veneti quidem, quà tædio infelicis belli, quà exhauſti ærarii difficultate coacti, iniquiſſimis conditionibus pacem fecêre, tradito Turcis Nauplio, & ſanctæ Mauræ in Leucadia inſula arce; Uladislaus verò per Barnabam Belaium virum induſtrium, & multarum linguarum peritum, inducias octennales non ſine difficultate compoſuit; qui tandem mortuo Uladislao, ut poſteà dicemus, à Selimo dimiſſus, in Ungariam reverſus fuit.

Hungari octennales inducias obtinent.

Apparuit autem ex eventu Venetos opportuno tempore hanc cum Turcis pacem feciſſe: Dum enim Alexander Pontifex Maximus veneno, quod aliis ipſe paraverat, imprudenter ſumpto è vivis exceſſiſſet, ei poſt Pium Tertium intra menſis ſpatium vitâ pariter functum Julius ſuffectus eſt, militari potiùs & bellicâ gloriâ, quàm ſacerdotali memorandus. Is capitali odio Venetum nomen proſequutus, Maximilianum Imperatorem, Ferdinandum Hiſpaniæ, & Ludovicum Galliæ Reges, cæteroſque totius ferè Italiæ & Germaniæ Principes certis de cauſis, & quòd ab iis complures Romanorum Pontificum urbes præter fas & æquum uſurpari diceret, adverſus illos concitavit. Quo lamentabili bello urbs eorum & Reſpublica toto orbe terrarum celeberrima & nobiliſſima ſupremam adiit cladem, nec multum abfuit, quin funditùs everteretur. Sed nos propoſiti noſtri memores, prætermiſſis alienis rebus noſtras proſequi pergemus.

Fridericꝰ Cardinal. Uladislai frater moritur.

Inſequentis anni principio Fridericus Card. Regum Ungariæ & Poloniæ frater extremum diem clauſit, vi & atrocitate ejus morbi, quem Gallico vigente in Italia bello exortum, indèque nominatum diximus.

Eliſabetha regis Uladislai mater obijt.

Ejus obitum Eliſabetha Caſimiri conjunx, tot Regum & ipſius Uladislai mater, inſigni in Deum pietate, moribuſque lectiſſimis, & ſingulari fœcunditate fœmina, Alberti Imperatoris, Duciſque Auſtriæ filia, non ſine ſummo filiorum dolore & luctu ſubſequuta eſt, quibus ductæ publicæ & celebres exequiæ. 1502.

Ioannes Corvinus moritur.

Sed & Joannem Corvinum, Mathiæ ex nobiliſſima Sileſiaca fœmina, ſed ignota filium, de quo ſuprà retulimus, intemperies ejus autumni, malignæque febres in ipſo ætatis flore rebus humanis exemêre, quum xxxv. ætatis annum nondum expleviſſet. Reliquerat quidem liberos ex Beatrice Frangepana Chriſtophorum & Eliſabetham; ſed qui in tenera ætate fato functi, nomen & familiam ejus propagare non potuerunt.

Vidua ejꝰ nubit Georgio Marchioni Brandenburg.

Viduam ejus integrâ ætate, formâ præcellenti, opibuſque & fortunæ bonis affluentem, poſtquam morientis Viri funera eluxiſſet, Uladislaus Georgio Marchioni Brandeburgenſi ſororis ſuæ filio connubio junxit, hæredemque omnium ex aſſe conſtituit. Verùm is prodigentiâ & luxu intolerabili effusè largiendo, inſanoſque ſumptus & immoderatos faciendo, omnem ſubſtantiam, quæ opulentiſſima & planè regia erat, paucorum annorum curriculo profligatam decoxit ac diſſipavit, poſtremòque nullis ſuſceptis liberis vitam finivit.

Andreas Bothus & rejecto Balaſſio, Marcus Mislenovitius Illyrico præfecti.

In Dalmatia & Illyrici præfectura, quam Corvinus ſingulari cum ſui nominis laude geſſerat, & egregiâ virtute domi foriſque conſervaverat, Uladislaus ſuccedere juſſit Andream Bothum, & Franciſcum Balaſſium, cognomento Giarmathium. Qui quum Criſium veniſſent, quo in loco jus dici & concilia provinciæ agitari conſueverant, Andream Bothum nobilitas æquo animo admiſit; de Balaſſio, quòd vir crudelitate infami, & factiones alere diceretur, nec in provincia arcem aut ditionem poſſideret ullam, tumultuosè reclamatum eſt, & Uladislao ſine mora indicatum, ut alium ejus loco mittere vellet; quòd cautum legibus eſſet, ne qui bonis carerent, eum magiſtratum gerere poſſent. Quod ille re compertâ haud cunctanter conceſſit, revocatoque Balaſſio, Marcum Mislenovitium è Camiſſacio Croatiæ nobili loco ortum, qui arcis Budenſis præfecturam obtinebat, Botho collegam futurum eò ablegavit; ſicque animos Provincialium facili negotio pacavit.

Obitus Petri Gerebi Palatini.

Interim dum comitiis Budæ operam navant, ad Uladislaum certis nuntiis adfertur, Petrum etiam Gerebum, regni Poloniæ Palatinum, quem in locum Stephani Comitis Scepuſienſis ſuffectum fuiſſe ſuprà docuimus, Mathiæ regis propinquum in arce ſua Valpone vitam cum morte commutâſſe. Quæ res quum ipſi imprimis Regi, tum verò omnibus propter egregiam viri virtutem, & bellicam fortitudinem gravis moleſtaque fuit.

Emericus Perenius illi ſuccedit.

In ejus locum communibus ſuffragiis Vir gravis & ſeverus, Emericus Perenius ſublectus eſt, ejus Stephani Perenii filius, quem Mathias rex ob conjurationem Caſimirianam adverſus ſe initam, in ordinem redactum, bonis omnibus ſpoliaverat: ita tamen ut poſteà huic Emerico, velut inſonti illa reſtitueret; qui etiam non multò pòſt viduam ipſius Gerebi Dorotheam Caniſianam connubio ſibi junxit; ſicque arce Valpone potitus eſt.

Obitus Stephani Moldavi.

Stephanum quoque Moldaviæ principem, quem vulgari nomine Vaivodam appellant, diuturnis articulorum doloribus, aliiſque morbis

bis & ſenio afflictum, hoc tempore è vivis exceſſiſſe memoriæ proditum eſt. Fuiſſe is dicitur per omnē vitam diſciplinæ militaris ſcientiâ, & rebus bello præclarè geſtis inclytus & celebratus: namque hoſtibus omnibus, cum quibus arma contulit, ſemper admirabili virtute & fortitudine ſuperior evaſit. Mathiam regem (quanquam aſtu potiùs & fraude, quibus uti ſolebat, quàm verâ vi) nocturno prælio apud Baniam Moldaviæ oppidum non procul a Serero amne fuſum, & ſagittâ in incertum emiſſâ vulneratum, finibus ſuis ſubmovit; cum quo tamen ſine mora in gratiam rediit, vires ejus & arma veritus, clientelæque obſequium obtulit. Mahometis copias ingentes Moldaviam provinciam ſuam vaſtantes, cæſis ultra xxx. millibus Turcis vicit, & retrocedere coëgit. A Tartaris tam Cherſoneſi Tauricæ incolis, & Nogaiis, quàm qui ad ultra Rha fluvium in Aſia ſedes habent, multis vicibus inſignes victorias reportavit. Poſtremò Albertum Poloniæ regem, ut ſuprà retulimus, cæſis & captis ex ejus exercitu multis hominum millibus, ad Bucovinam ſilvam maximâ clade affecit: ita ut inter memorabiles ſuæ ætatis duces haud immeritò cenſendus eſſe videatur. Fluxa tamen fides & inſtabilis, moreſq; efferi, & inſita ejus naturæ crudelitas rerum geſtarum famam & gloriam haud obſcurè eluebant; quum modò Polonis, modò Pannoniæ Regibus adhærendum duceret, neutris fidus conſtanſque; quum tamen palam eſſet, & tunc & ſuperioribus ſæculis Moldaviam & Valachiam montanam ſimul cum ipſa Tranſſilvania, quæ tres provinciæ antiquitùs uno Daciæ nomine cenſebantur, juri & ditioni Ungariæ attributas & adjunctas fuiſſe. Bogdanum filium unicum, altero captum oculo, ſucceſſorem hæredemque habuit; imparem militiæ, ſed iiſdem inconſtantiæ ac perjurii corruptelis: qui poſtquam Eliſabetham Uladislai & Alexandri Regum ſororem ducere vellet, in eaque impetranda repulſam tuliſſet, quòd illa alieni ritûs homini nubere nollet, à Polonis ad Pannonios deſcivit, & tractum maritimum Pocuce dictum bello aggreſſus domuit. Sed quum à Polonis iſthinc ejectus bellum necdum omitteret, Uladislaus miſſis Cracoviam ad Alexandrum regem Oſualdo Corlatcovio & Barnabâ Belaio, nondum Byzantium profecto legatis, omnem illum motum pace induciiſque compoſuit; legatique à Bogdano miſſi ex Polonia Budam ad Uladislaum, illinc verò domum reverterunt: ſic ut Bogdanus utrumque Regem pro patrono recognoſcere, neutri tamen fas fidemque ſinceræ clientelæ aut amicitiæ ſervare videretur.

Stephani Moldavi res præclarè geſtæ.

Moldavia, VValachia, & Tranſſylvania Hungariæ attributa.

Bogdan filius ei ſuccedit.

Certamina ejus cū Polonis.

Cæterum comitiis ejus anni in campo Peſthano, quem Racoſium à rivo ejus nominis vocant, habitis, de Moravia, Sileſia & Luſatia acriter diſputatum eſt. Nam nobilitatis ordines eas provincias à Mathia rege imperio Ungarico, ex ſacroſancta Romani Pontificis auctoritate, armis acquiſitas avelli, ac Bohemiæ adjungi ægerrimè ferebant, Uladislaumque, ut pactorum fidem obſervaret, ſeriò nec ſine tumultu admonebant. Sed is deſidioſâ taciturnitate vota & petitiones eorum, quanquam juſtas, alto ſilentio tranſmittere erat ſolitus magno omnium illorum dolore. In quo cùm Nobilitas ſummam ſibi & Reipublicæ injuriam fieri exiſtimaret, nec in præſens aliter ſibi conſulere poſſet, frequens in tabernaculum ampliſſimum publico concilio deſtinatum confluxit, ibique collatis omnium votis & ſuffragiis decrevit, ne impoſterum ullo unquam tempore, ſi rex Uladislaus abſque hærede maſculo decederet, alienæ gentis & ſanguinis Regem ſibi deligendum proponerent: additâ atroci denuntiatione, ut qui contra hanc legem feciſſent, eorum bona fiſco addicerentur, ac ipſi, liberique & poſteri eorum univerſi aut perpetuo exilio, ſi capi non poſſent, aut capti præſentiſſimâ extremi ſupplicii pœnâ plecterentur. Hanc legem Thomâ Bocacio ſancti Martini in Montibus Cardinale, Archiepiſcopo Strigonienſe, jam Româ reverſo, atque aliis decem Epiſcopis, quadraginta Senatoribus, qui magiſtratibus fungebantur, nec non centum octoginta proceribus, & quampluiimis ex equeſtri ordine præſentibus, nec quoquam contradicere auſo latam, Stephanus Verbecius, regni prætor, eloquens, ſed factioſus vir ſtatim publicavit, Reipublicæ conſervandæ prætextu, ut ajebat, re autem verâ, ut Joannnis Zapoliani Comitis Scepuſienſis jam pridem regnum affectantis ambitioni libidinique viam aperiret. Aderant alii quoque ejuſdem factionis aſſeclæ, Tranſſilvanique, imprimis Saxones & Siculi, qui magno conſenſu applanſuque legem promulgari ſublatis clamoribus jubebant; ſi qui contrà differerent, iis vim, cædemque & extrema quæque intentantes.

In comitys Budenſib. de Sileſia, Moravia & Luſatia acriter diſceptatū eſt.

Ne externæ gentis Rex defuncto Uladislao eligatur, decretū.

Ut Ioanni Scepuſienſi Comiti aditus ad regnum pateſiat.

Decretum etiam eſt, ut in omnes Pannoniæ tractus & regiones, quæ centenarium numerum excedunt, exemplaria hujus Senatuſconſulti, (ſic quibuſdam appellari placebat) deſcripta ſub ſigillo Comitis Petri de ſancto Georgio, generalis regni judicis, qui magiſtratus poſt Palatinum ſecundus & longè ampliſſimus habetur, primo quoque tempore mitterentur; ex quibus adhuc complura etiamnum extare pro comperto habemus. Quæ quum ad Uladislaum per ſecretos fideleſque homines perlata eſſent, tantum abfuit ut initiis ſeditionum opprimendis obviam iret, exemplo in auctores ſtatuto, ut ne verbum quidem paulò ſeveriùs proloqueretur, id duntaxat diceret: Deo Opt. Max. ſe ac ſalutem ſuam & ſuorum curæ fore. Quamobrem etiam ab iis, qui ei favebant, tam præcipitis ſeu ignaviæ, ſeu cunctationis nomine contemptui habebatur. Et niſi Regina, virilis animi induſtriæque mulier, rerum domeſticarum & aulæ munia curamque ſuſcepiſſet, proculdubio in iis etiam, quæ ad quotidiani victûs neceſſitudines pertinent, acciſis per incuriam & inertiam ejus tributorum & vectigalium redditibus, aut ab rapaciſſimis & perditiſſimis præfectis procuratoribuſque in privatos uſus ſubreptis defectus quampluiimos conſequi neceſſum fuiſſet. Sed & illa, quum uterum gereret, non ita multò pôſt puerum peperit, incredibili patris lætitiâ; quem in gratiam memoriamque conſanguinei Galliæ Regis, Ludovicum nominavit. Diverſi ludi editi ac ſimulachra præliorum, & congredientium per ludicrum armatorū magno apparatu & pompâ repræſentata, concurrentibus undique ad ſpecta-

Uladislai ſegnities in ſeditionibus hiſce coërcendis.

Ludovicus filius naſcitur.

1505.

1505. Anna Reginæ ex partu obit.

ſpectacula Polonis & Bohemis è vicinia, qui magna eorum pars fuêre. Quæ tamen gaudia mors ipſius puerperæ graviſſimis partûs doloribus accelerata paucos pôſt dies, prout ſunt rerum humanarum variæ incertæque viciſſitudines, vehementer corrupit, Rege in acerbiſſimos luctus & lachrymas converſo: quas auxêre nuntii è Lithuania Alexandrum fratrem, diſſolutis omnium membrorum compagibus, extinctum adferentes. Et quotacunque ſolatii pars fuit Sigiſmundus frater, quem unicè amabat, in illius locum à Polonis & Lithuanis Rex conſtiturus. Scriptis igitur literis, quibus electionem ſibi gratiſſimam eſſe oſtenderet, ad coronationem ejus Stephanum Telegdinum, ærario præfectum, qui ſuo nomine intereſſet, tempeſtivè ablegavit, eique in mandatis dedit, ut abſolutis apud Sigiſmundum negotiis, itinere per Moldaviam facto, ad Bogdanum diverteret, illumque in fide & officio contineret. Quibus ex ſententia confectis, Sigiſmundus regnum adeptus, Glogoviam ac Sileſiæ præfecturam Uladislao bonâ fide teſtiruit.

Quem conſequitur mort Alexādri Regu Polon.

Motus Siculorū in Tranſilvania.

Ludovico in lucem edito motus inter Siculos Tranſſilvanos ſuſcitati, ac magno labore, nec ſine armis coërciti ſunt, quorum initia cauſaſque expediam. Cuni, ſive ut appellantur Cumani, ac Jaziges, quibus vetus nomen ſupereſt, in latiſſima planitie Tibiſcum & Danubium Inter habitantes, ac Siculi, qui In Tranſſilvania circa montem Aitoſlum Moldaviam ab ea ditimentem ſedes habent, veterumque Scytharum genus eſſe creduntur, recepto uſu, legibuſque antiquis, à ſingulis domibus, in queis patresfamilias morantur, ſingulum bovem dare debebant, quoties Regina maſculam prolem enitererut, eò quòd pecuariam exercendo magnum animalium numerum alere ſolent. Ejus rei haud contemnendæ utilitatis Rex ab amicorum intimis admonitus, ut boves exigerentur, edicto promulgavit, delectique ad id & miſſi homines idonei. Et Cuni quidem ac Jaziges, uti Budæ propinquiores, imperata exequuti, magnum boum numerum contulêre; Sed Siculorum pertinacia inſignis fuit, negantium ſe daturos, quòd nullus ipſorum quicquam tale factum meminiſſet. Contrà Regii dicere, Sigiſmundo & Ladislao utrique, ac Mathiæ nullos fuiſſe filios, nunc DEI Opt. Max. benignitate Uladislaum maſculo hærede auctum, nolle veteri uſui derogatum. Siculis in eadem obſtinatione, quaſi immunitates ſuas tuerentur, perſiſtentibus, regii vim intentare, pecora ex agris & ſtabulis abripere, denique ad arma ventum, & publicani, qui exactionem pecoris non intermittebant, partim crudeliter cæſi ſunt, partim qui ſuperfuêre, provinciâ exacti ad Regem auxilia implorantes confugêre. Eum conſueta inertia, & recens amiſſæ conjugis dolore mœſtum, conſiliique inopem, amicorum præcipui ſuadendo & hortando perpulêre, ut quum hiſce privatorum commodorum rationibus publicum decus conjunctum ſit, ne ſeditio in majus creſcat, regiæ eſſe dignitatis ut armis vindicetur. Igitur Paulo Tomoræo, qui equitum præfectus tunc Budæ erat, in mandatis dat, ut eum pedeſtribus copiis, ac quingentorum equitum prætorianorum ala ornatiſſima in Tranſſilvaniam quammaximè poſſit, juſtis itineribus proficiſcatur; cæteris verò Tranſſilvanis, qui in fide permanebant, ut ſe copiaſque ſuas Tomoræo conjungant, perſcribit. Eunti Tomoræo Siculi inſtructâ acie, animis verbiſque feroces, prope oppidum, quod Forum Siculum vocatur, occurrunt, & magno ſublato clamore congrediuntur: pugnatumque eſt ſummâ vi utrinque. Sed ut Siculi numero & multitudine regiis longè præſtabant, ita etiam acie & viribus facilè ſuperiores evasêre. Tomoræus nullo vel egregii ducis vel militis fortiſſimi munere omiſſo, diu protracto certamine pugnans in acie perſtitit. Sed tandem fugæ initio ab auxiliariis facto, quum conſternatos & fugientes nullo imperio, nullâ vi retentare poſſet, deſertus à ſociis, & plus decem vulneribus ſuſceptis, ultimus in tutum ſe recepit. Verùm quum poſteà Rege jubente exercitum brevi tempore reparâſſet, atque majorem partem Thracum, Valachorum & Pannoniorum militum, qui Nandoralbæ, Temeſuarii, Arſonæ, Severini, aliiſque finibus ſtipendia merebant, ideòque majorem militiæ uſum habebant, in caſtra adduxiſſet, magnâ clade Siculis illatâ, victos eos ac domitos imperata facere coëgit.

Siculorū patresfamilias ſinguli ſilio maſculo Regi nato offerunt bovem.

Siculi cæſi ac domiti.

Cuſpinianus medicus fuit.

Cuſpinianus legat. Maximilians ad Vladislaum.

Intereà Maximilianus Joannem Cuſpinianum urbis Viennenſis præfectum, juriſprudentiâ ac bonarum literarum ſtudiis clarum hominem, Budam miſit; partim ut Uladislaum ſalutaret, deque nato non ita pridem *Ludovico* lætitiam, quam Cæſar animo ingentem conceperat, declararet; partim ut Regis animum ob immaturum conjugis obitum triſtitiâ & mœrore confectum verbis ac oratione conſolaretur. Quem adventantem Uladislaus amanter complexus, in colloquium admiſit. Poſtulabat præter ſupradicta ab Uladislao aliquos ex ſecretioribus amicis ad Cæſarem mitti, cum quibus de fœdere ſanciundo, eoque affinitate mutuâ confirmando, nec non de inferendo Venetis bello, qui præter multas Romani Imperii, ac domûs Auſtriacæ urbes & provincias, Dalmatiam ad Ungaros legitimo jure pertinentem, per fraudem & dolum tenerent, conſultare decernereque poſſet. Uladislaus arbitratus illud fœdus, illam affinitatem ſibi ſuiſque incomparabili dignitati amplitudinique fore, paucorum dierum mora interjecta, ipſo etiam Cuſpiniano inter alios pauciſſimos in conſilium adbibito, Janum è provincia Moraviæ oriundum, anteà Epiſcopum Varadienſem & Olomucenſem, Mathiæque Regi omnium conſiliorum olim arbitrum, & Uladislao charum, ſed qui relictis Reipublicæ curis, ac aulæ moleſtiis vitam privatam amplexus, ad Monachos Divi Franciſci tranſierat, elegit; qui ad Maximilianum eo tempore Conſtantiæ prope Helvetios comitiis vacantem proficiſceretur, ac in arcano & occulto fœdus & affinitatem cum eo jungeret. De Venetis bello perſequendis, quos non ignoraret ex finitimorum Regum & Principum ditionibus inſolenter uſurpatis imperium ſuum condidiſſe, Dalmatiamque præter omne jus faſque occupatam tenere, ſe propediem legatos

De fœdere adverſus Venetos, & de affinitate mutua jungenda.

1506. gatos ad Cæſarem miſſurum reſpondit, qui de ſocietate belli, ejuſque gerendi modo & condirionibus tranſigant.

Quam deſſuadēt nonnulli proceres.

Quamvis autem hæc ſummo ſilentio tegerentur, ne in vulgum emanarent; plures tamen è Senatu Pannonico & Bohemico ea ſubodorati, Regem adiêre, ſuadentes ne ſe & regna ſua Germanis infenſiſſimis hoſtibus tradere vellet, qui nomini Ungarico & Bohemico ſemper invidiſſent; eaque regna non ſolùm infeſtis armis, ſed etiam per varias & iniquas artes ad ſe transferre conati eſſent, tanta inter has nationes a multis retrò ſæculis odia & ſimultates vigere, ut nunquam in mutuam gratiam redigi, vel in unum coaleſcete poſſint, ipſum hoc fœdere vel arctæ affinitatis vinculis conſtricto, non tam ſuæ & regnorum ſuorum quieti & tranquillitati conſulere, quàm faces, quibus illa aliquando arſura ſint, & penitùs conflagrent, ſubminiſtrare. Quæ tamen dehortamenta ipſe, ut omnia cætera, tacitus tranſmiſit, ac in propoſito perſtitit. Et Janus ad Cæſarem profectus, omnia ex animi ſententia perfecit; ita tamen ut negotium non exigui momenti aliquandiu in maximo ſilentio habitum ad illud tempus, quo conventus Principum primâ quaque occaſione inſtitui poſſet, prorogaretur, ſicuti de eo in proceſſu operis narraturi ſumus.

At Cæſar cùm Uladiſlaum in mittendis legatis, quibuſcum de Veneto bello tractaret, diem de die ducere conſpiceret, eumque ſocii & confœderati aſſiduè monendo & hortando per nuntios & per literas urgerent, nec ipſe ignoraret magnum rebus gerendis adjumentum Pannonicâ ſocietate acceſſurum, miſſo eodem Cuſpiniano in mandatis dedit, ut Uladislaum acriùs & frequentiùs ſtimulando ad mittendos legatos cum plena poteſtate induceret, nec intereà ab eo diſcederet, donec Cæſarea quoque in parte voti compos redderetur. Qui mandata peragendo, ac gravi ſermone ob oculos proponendo, nullam juſtiorem ſuſcipiendi belli cauſam videri poſſe, quàm perpetuos majorum ſuorum hoſtes, nobiliſſimi Dalmatiæ Regni iniquos detentores ulciſci, ac adverſus eos juſta arma ſumere, qui ſuis finibus minimè contenti, aliena rapere, & ſubditis aliorum ſub jugum miſſis ſeverè ac crudeliter imperitare conſueviſſent. Dalmatas veteres ſocios nomini Ungarico etiamnum addictiſſimos eſſe, ut quamprimùm inter ſe copias & ſigna militaria exercitumque Uladislai conſpexerint, abſque cunctatione Venetorum jugum excuſſuri, ac ad ipſius imperium promptiſſimis animis redituri exiſtimentur. Quibus ad ſperatæ victoriæ finem rite perducendis Summum Pontificem, ac Hiſpaniæ & Galliæ Reges, cæteroſque Italiæ & Germaniæ Principes communibus viribus auxilia collaturos, eoque confecto bello, ad extirpandos Chriſtiani nominis hoſtes terrâ marique arma converſuros. Eandem quoque ſocietatem Julius Pontifex, & Ludovicus Galliæ Rex per legatos maximo ſtudio expetebant, facilemque futuram victoriam promittebant, quòd eâ tempeſtate Reſpublica Venetorum ad extremum diſcrimen redacta, vires, opeſque omnes amiſiſſe diceretur. Quibus rationibus

Cuſpinianum iterū legatur ad Vladislaum de bello adverſus Venetos ſuſcipiēdo.

perſuaſus, quanquam cunctabundus, & plurima tergiverſatus, quòd multos ex ſenatoribus in contrariam ſententiam ire animadverteret, tandem manus dedit, & Petrum Berislaum Albæ Regiæ Antiſtitem, ac Ambroſium Sarcanum Poſonienſis arcis & urbis præfectum, viros graves ſe miſſurum pollicitus eſt, cùm primùm Cæſar, qui tum Oeniponte erat, Viennam rediſſet. 1507.

Fœdus Vladislai cum Cæſare ſancit.

Cæſari brevi reverſo ii præſto fuêre, fœderibuſque percuſſis, quibus Cæſar, Pontifex, & Reges, quos modo nominavi, Uladislao Venetis bellum inferenti, pecuniam, commeatum, claſſes, exercitum, & omnis generis auxilia, certis æquiſque conditionibus dare tenebantur, non diu morati domum reverterunt. Itaque Uladislaus ne ſociis deeſſe videretur, licèt aliud in animo haberet, frequenti Principum Senatorumque ſuorum numero convocato, Petrum Paſchalicum, qui Venetæ Reipublicæ nomine complures apud eum annos legati munere functus erat, ad ſe vocari jubet, conſcenſoque tribunali per epiſtolarum magiſtrum ei proponit, ſe pro recuperando Dalmatiæ regno ſtatuiſſe Reipublicæ Venetæ bellum inferre, eaque de cauſâ ſocietatem cum ſummo Pontifice, ac maximis Europæ Regibus Principibuſque iniviſſe; ſi Veneti ſuâ ſponte illud ex æquo & bono reſtituere velint, ſe eis amicum futurum; ſin in retinendo obſtinatiùs perſiſtant, experturos brevi quàm præſtet id pacatè reſtituere, quod bello & armis retinere non poſſint. Legatus quum reſpondere ad ea vellet, cauſamque & jura ſenatûs tueri, Uladislaus eum prohibuit, & è tribunali deſcendens in interiorem cubiculi partem ſe recepit; quo nemini, præter ſummè neceſſarios, aditus patebat.

Venetarum rerum ſcriptor gravis Petrus Bembus Cardinalis prodidit memoriæ, extitiſſe nonnullos è ſenatu Pannonico (quod inſigne dehoneſtamentum, ac collabentis jam tum Ungarorum diſciplinæ manifeſtum indicium videtur) qui ad legatum ſecretò detuliſſent, bono animo eſſet, Regem bellum quidem indixiſſe, ne apud ſocios fœderis ea res ſibi fraudi eſſet; ſed non illaturum; quòd ſummâ difficultate & inopiâ ærarii premeretur. An autem ea fuerit intermiſſi belli, promiſſorumque violatorum cauſa, pro comperto non habeo; multi potiùs Senatorum avaritiæ, ac ſolitæ Uladislai ignaviæ & otii cupidini tribuendum exiſtimavêre.

Radulo VValachiæ Princeps ad Vladislaum venit.

Per eos dies Veneti belli rumoribus, qui paſſim increbuerant, excitus Radulo Tranſalpinæ Valachiæ, quæ etiam Montana vocatur, Princeps, tam clientelæ ſuæ, quæ antiquo jure Reges Ungariæ reſpicit, declarandæ cauſâ, quam pro aliis rebus ad Uladislaum Budam venit, equos militares regio more inſtratos, ac aſturcones optimi generis, acinaces auro gemmiſque ornatos, aliaque dona adferens, verſatuſque apud Regem aliquamdiu manſit, auctus officiis honoribuſque. Poſteà Thomâ Bocacio Cardinale, Petro Comite ſancti Georgii, ac Joſepho Somio, de quibus ſuprà retulimus, nec non Moyſe Buslavio præfecto aulæ, & Benedicto Barrianio, qui in ærarii præfectura, Stephano Telegdino magiſtratu abeunte, ſucceſſe-

1507. Aldiodum oppidum ei donatur.

ceſſerat, obnixè eum commendantibus, oppidum ſatis frequens & celebre Aldiodum cum amplis latifundiis redditibuſque in Tranſſilvania ſitum, à Rege, donativi nomine, quòd ejus quoque hæredes ſequeretur, obtinuit. Fuerat Aldiodum anteà Joanni Tarciano è regione Pannoniæ ſuperioris, Polonis vicinæ Sacoſiana, nobili viro, ab Uladislao certis conditionibus collatum, quo tempore is Siculorum Comes, uti vocant, jus illis populis dicebat: Sed quum Raduloni oppidum iſtud propinquius commodiuſque eſſet, Rex Joannem Tarcianum partim præſenti pecuniâ pro eo numerata, partim traditâ ei arce Onodiâ contentum reddidit. Quo munere Radulo lætus, gratiis Uladislao actis in ſuam provinciam incolumis reverſus eſt. Neque ea liberalitas & munificentia fruſtrà fuit, quandoquidem ille non immemor muneris ſui non tantùm erga Uladislaum Regem grati animi meritis officiiſque propenſiſſimum ſe præbuit; verùm etiam in partibus Ludovici filii & ſucceſſoris uſque ad extremum vitæ regnique ejus finem integrâ conſtantique fide permanſit.

Mors Beatricis Reginæ 1508.

Cæterùm vix profectò Budâ Radulone, certioribus nunciis allatum eſt, Beatricem Reginam Mathiæ Regis viduam, quæ Uladislaum multis modis exercuerat, in Italia è vivis exceſſiſſe. Quo animo ejus exceſſum tulerit Uladislaus, non ſatis conſtitit. Nam ipſe ad mœrorem triſtitiamque compoſitus, tam læta quàm triſtia proindè tolerabat. Nulla quidem ſigna affectûs alterutrius edidit; crebro tantùm queſtu & ſuſpiriis fatum amiſſæ conjugis proſequutus, publico abſtinebat; nec lugubres veſtes mutare, non promiſſam cæſariem barbamque attondere, & in adminiſtrandis Reipublicæ curis fatiſcebat. Itaque Principes Pannonici, & ex amicis præcipui, quos è Bohemia & Moravia convocaverat, eum gravi oratione in ſpem erigere conati, ut diuturno dolori modum ponere, dignaque Rege conſilia capere vellet, cohortabantur. Sed ipſe, uti ſolebat, incertum an inſolito curarum pondere feſſus, aut ætatis ingeniique imbecillitate vacillans, vel aliis cauſis ad eorum preces, non aliud quàm ſe cogitaturum, quid facto opus ſit, brevi ſermone reſpondebat; ita ut plures ex circumſtantibus eum vel conſilio, vel induſtriâ ſanari aut erigi poſſe deſperarent. Poſterâ die frequentiores redeunt tam Bohemi, quàm Ungari, & Thomas Cardinalis Strigonienſis, cujus conſilio plurimùm tribuebat, pro omnibus ſeriò & graviter verba

Thomæ Cardinalis oratio ad erigendum recreandumque è mœrore Regem.

,,facere cœpit: neſcire ſe, nec videre cauſas, ,,quur iis animi perturbationibus & rerum tæ,,diu afficiatur, nullâ virilis ac regiæ con,,ſtantiæ ratione habitâ, nec degeneri animo ,,ſuis ac Ludovici filii rebus quàm optimè con,,ſultum velit. Quin potius ſpe & voto, quod ,,ſummis à DEO Optimo Maximo precibus ,,ſemper optaverat, potitus, ſucceſſoremque ,,& hæredem populis ſuis relicturus, lætari ,,magis, ac Cœlitibus gratias agere deberet. ,,Adeſſe præcipuam partem ſenatorum è re,,gnis provinciiſque ſuis conſtantiâ & fide er,,ga eum inviolabili; quos ad lætitiam ſuam, ,,quam nato hoc puero ſingularem concepe- 1508. runt, non ſolùm verbis, ſed re ipsâ teſtificandam, ſtatuiſſe conjunctis ſuffragiis in ſolatium" paternæ pietatis, ipſo adhuc vivo videnteque" infantem, rariſſimo ad poſteros exemplo, " conſortem utriuſque regni declarare, ac dia-" demate regio ornare. Proindè æquiſſimum" eſſe, ut ipſe luctum atraſque veſtes exuat, &" regio ac illuſtri ornatu in publicum prodeat," atque adeò unà cum ipſis vota Deo nuncupet," ut publicam hanc arridentis fortunæ felicita-" tem, populorum ſuorum paci & quieti neceſ-" ſariam, quàm diutiſſimam eſſe velit. Non" defutura reliquorum, qui modò abeſſent, ſtu-", dia & voluntates; ſupereſſe prompta & pa-" rata præfectorum ac tribunorum militiſque" obſequia: de antiſtitibus, quorum animos" ipſe jam dudum exploratos haberet, nihil eſ-" ſe dubii. Emergeret igitur dolore, luctibus," ſilentio, ſolicitudine, ipſiſque tantæ dignitatis" ornamenta filiolo ſponte deferentibus, eâ oris" vultûſque ſerenitate affulgere contenderet," quam & res ipſa tanti momenti meritò poſtu-" laret, & ipſi de ſuo Principe & Rege pro tam" magno pioque obſequio expectare dignum" congruumque exiſtimarent. "

Cardinalis hujuſcemodi ſermonibus, ceu ſtimulis torpentem ejus animum excitâſſe viſus eſt, & receptis veluti ſenſibus, ſomnoque diſcuſſo, deſiderabile iſtud officii genus, quod optare ipſe debuerat, ultro delatum, gratiſſimo & jucundiſſimo animo ſe accipere & amplecti reſpondit, futurumque ſe in eorum poteſtate, & ea quæ conſulerent, ſedulò facturum; dummodò id, quod viciſſim polliceantur, maturè fideliterque exequantur. Se quidem ipſis uti ampliſſimis graviſſimiſque viris, quin conſtantiſſimè voluntatem judiciumque ſuum tueantur, nequaquam diffidere; petere tamen ut ad celebritatem coronandi filii, quæ perinde ad ſuam & Ludovici filii laudem gloriamque, quàm ad publicam populorum ſuorum concordiam & quietem pertineat, ritè perficiendam breve tempus ſtatuant; ſibi curæ fore, ut tam ipſe, quam Ludovicus, ſi Superis benè juvantibus ætate creſcere, & ad ſperatam bonæ indolis frugem ſe educante pervenire poterit, fructum & præmium tanti beneficii omnibus clementiæ, liberalitatis, & regiæ munificentiæ exemplis publicè privatimque quàm cumulatiſſimè perſolvant. Poſtquam proceres dimiſit, & ut in diem ſequentem adeſſent, mandavit; tum verò comâ & barbâ nitidè excultâ in medium prodiit, ſumpſitque purpuram & trabeam, eoſque in convivium adhibuit. Nec multâ mora interjectâ frequentibus ſuffragiis decernitur, imminente vere ad diem Divi Gregorii memoriæ ſacrum, Albæ Regiæ Ludovicum bimulum, adhucq; in cunabulis inter nutricis fœminarumque miniſteria agitantem, ſacro diademate ornandum; biennio verò pòſt Pragam deducendum, ut ibi quoque Rex declaratus regium inſigne ritè accipiat. Lætus utriuſque gentis conſenſu Uladislaus primùm omnium cunctis Pannoniæ regionibus & provinciis, quas ipſi comitatus appellant, edicit, ut ad eum diem Albam ad Coronationis ſolennia, ſolo familiarium comitatu adveniant; quod eam certis de

Vladislaus veſtitum lugubrem deponit.

1508. cauſis abſque exercitu armis peragendam decreviſſet. Convenère ad diem tantâ frequentiâ, ut urbs ſatis ampla multitudini capiendæ haud ſufficeret; ſed omnia ferè ſuburbia longè latèque complerentur.

Ludovici pueri coronatio.

Emericus Perenius Palatinus pro ampliſſimi magiſtratûs ſui officio populum, vellent, juberentne Ludovicum Regem eligere, & Coronâ inſignire, denuò interrogavit. Quum omnes ſe velle, jubere, exclamâſſent, tum Cardinalis tenerum caput coronâ circumdedit, quod adhuc ei geſtandæ imbecillum erat, Regemque Pannoniæ nomine omnium ſalutavit. Pro filio, qui per ætatem nondum prima verborum initia balbutire poterat, pater jusjurandum de more præſtitit, ſervandis regni immunitatibus, & finibus non ſolùm regundis, ſed etiam ampliandis. Paulò pòſt eodem in templo, ubi hæc agebantur, Ludovicus Helianus Vercellenſis, Ludovici Gallorum Regis legatus, vir eloquens & eruditus è ſuperiore loco orationem habuit elegantem, quæ publicata extat.

Ludovici Heliani Regis Gallor. Legati oratio in laudem Ludovici.

In ea Ludovicum puerum è tot clariſſimorum & fortiſſimorum Regum ſanguine & progenie ortum, qui præter proprium Galliæ regnum in Syria, Palæſtina, Hieroſolymis, Sicilia, Neapoli, denique in Pannonia ſuperioribus ſæculis quàm feliciſſimè regnâſſent, ab majorum ſuorum virtutibus, & rebus præclarè geſtis minimè degeneraturum commemoravit. Et utinam Deus Optimus Maximus votis ejus ſingulari pietate ſuſceptis benignè annuiſſet; verùm erat in fatis, ut Chriſtiana Reſpublica inſignem hoc Rege cladem à barbaris acciperet, & nos unà cùm eo periremus.

Abſolutis Albæ rebus Budam reverſus eſt, atque ibi liberis ſuis Ludovico & Annæ aulam ſeparatam à ſua, & peculiares miniſtros inſtituit; quorum præfectum Stephanum Iſthuanffium jam natu grandiorem, qui tempore Mathiæ Regis variis officiis & magiſtratibus functus, in bello Polonico Uratiſlaviæ inſignem operam navaverat, conſtituit; ita tamen, ut ſumma rerum omnium & educationis penes unum Bornemiſſam, quem præ cæ-
1509. teris valdè charum habebat, relinqueretur; de cujus origine ſuprà retulimus.

Ludovici coronatio Bohemica

Proindè cùm tempus eundi in Bohemiam ad coronandum Ludovicum appeteret, tempeſtivè paratis ad iter neceſſariis, & iis quos intereſſe volebat, admonitis, ut ad certum diem & locum convenirent, viæ ſe dedit, ac per Moraviam modicis factis itineribus Pragam venit, iiſdemque modis Ludovici coronatio quartum jam annum agentis peracta eſt, quibus in Pannonia celebrata fuerat.

Certamē inter Bohemos & Ungaros fœdiſſimum.

Deindè quum epulis Regio luxu & apparatu in multam noctem protractis lætitiæ parens Bacchus animos incendiſſet, diſcedentibus convivis in parte urbis, quæ minor vocatur, levi de cauſa ingens primò rixa, atque adeò atrox demum facinus inter Ungaros & Bohemos repentè exortum eſt, & exiguâ morâ concurrentibus majori numero Bohemis quindecim ferè ex Ungaris trucidati ſunt. Et ipſe Stephanus Bathorius Comes Temeſienſis non leve ſalutis diſcrimen adiit, quum fugiendo, & poſt tergum reſpectando nummos aureos ſpargeret, ut iis inſequentium curſum retardaret, 1510.
ſicque amiſſis aliquot familiaribus ægrè ſe in arcem reciperet. Cæteri cædis & caſûs ſociorum ignari, partim in triviis platearum, partim per hoſpitia miſerabilem in modum interficiebantur; & niſi prætoria cohors properè advolando auxilio adveniſſet, longè atrociora patrabantur. Occiſorum corpora in dextra parte templi Divo Thomæ Apoſtolo dicati tumulata ſunt, quod Ungarorum Sacellum etiamnum vocatur. In criminis auctores juſſu Regis prætores triplicis urbis graviſſimè animadverterunt, ac captos & damnatos exquiſitiſſimis ſuppliciorum generibus ſuſtulerunt: ita ut major pars cute novaculis detractâ, pars uncis ferreis in crucē ſublati crudeliter interirent, & cum iis, qui capitis duntaxat pœnâ plectebantur, mitiùs nec adeo ſeverè actum eſſe putaretur.

Cùm autem rerum Bohemicarum ſtatum diuturniori ſuâ abſentiâ perturbatum compoſuiſſet, præfectoſque ampliſſimâ tam juriſdicundi, quàm cenſuum adminiſtrandorum poteſtate conſtituiſſet; Germaniæ Principes, qui ferendis Cæſari eligendo ſuffragiis adhiberi ſolent, Marchionem Brandeburgenſem, Palatinum Rheni, & Ducem Saxoniæ, à quibus in Bohemia certæ & amplæ ditiones beneficiario jure poſſidentur, in clientelam de more recepit. Et iis rebus peractis, venatu, aucupio, reliquiſque ejus generis otii oblectamentis, quorum erat cupidiſſimus, diutiùs in Bohemia morandum ſtatuebat. Verùm ab Ungaris ad redeundum ſolicitatus voto eorum ſatisfaciendum exiſtimavit. Itaque eodem per Moraviæ fines, quo venerat itinere ad Stanislaum Turzonem Epiſcopum Olomucenſem Cremſirium divertit, à quo regium in morem honorificentiſſimè & ſplendidiſſimè exceptus eſt, ibique Joannem Comitem Scepuſienſem, Tranſſilvaniæ præfectum, è Trincinio, ubi ſedem & ditionem habebat, cum CC. equitum comitatu obvium habuit, officii, ut ipſe præferebat, declandi causâ, re autem verâ, ut vir profundæ ambitionis, ob idque regnandi libidine ardens, amplitudinem ſuam & divitias oſtentando voluntatem ejus de collocanda ſibi filia exploraret, cui etiam dona haud contemnenda attuliſſe ferebatur.

Ioannes Cepuſ. Comes nuptias filia Vladislai affectat.

Quæ machinamenta Rex ſolito more diſſimulando, & in aliud tempus differendo, facilè eluſit, & cœptum iter proſequutus Joanni poteſtatem dedit reverti, ne vel Trincinium, vel ſe Budam comitari vellet. Eo tamen certis de cauſis domum redeunte, ipſe cum liberis Budam incolumis remeavit, reſque Pannonicas ope divini Numinis quietas & tranquillas reperit; quòd eo tempore Turcarum princeps Pajazetes cum novatoribus Mahometanæ ſuperſtitionis Perſis ac Haſatus, Caiphæ filio Schachocule quodam ejus novitatis auctore, bellum in Phrygia & Armenia magnis viribus gerere diceretur.

Induciæ cùm Turcis prorogata.

Quum Budam veniſſet, opportunè brevi pòſt ſupervenit legatus Turca, inducias & pacem poſtulans; quòd triennium prioribus pactis præſtitum effluxiſſet: quam

Ula-

1510.

Uladiſlaus haud longâ interpoſitâ cunctatione non invitus ad aliud inſequens triennium conceſſit, legatumque muneribus & pecuniâ donatum dimiſit; ipſeque eâ curâ ſolutus otio & quiete fruebatut.

Epidemica lues in Hũgaria.

Sed quum atrox peſtilenria urbem invaderet, & totâ ferè Pannoniâ cumprimis graſſaretur, non tam ſibi, quàm liberis metuens, Poſonium unà cum illis conceſſit, mitigandæ ejus tempus expectaturus. Sed quum & iſthic non in vulgum tantùm ſæviret, verùm etiam Deſiderius Landereſius Allobrox, ex Cubiculi familiaribus, qui cum Regina demortua e Gallia in Ungariam venerat, vi atrocis morbi correptus eſſet (qui tamen medicorum ope convaluit) verſus Moraviam iter fugæ ſimile intendit, & in oppido, quod Broda Ungarica appellatur, incolumiratis causâ aliquandiu hæſit. Illinc Proceribus & Nobilibus Pannonicis per literas mandavit, ut quum ſibi metu mali morbi è regno exeundum fuiſſet, ſe abſente in Reipublicæ adminiſtratione Emerico Perenio Palatino, & Thomæ Cardinali Strigonienſi obtemperarent. Se quidem in animo habuiſſe ne ulteriùs proficiſceretur; emerſiſſe tamen negotia gravioris momenti in Sileſia, quorum causâ cum liberis chariſſimis Uratiſlaviam quamprimùm ire cogatur. Eò igitur brumalibus diebus profectus complura, quæ in abſentia ſua exorta erant mala, adhibitis remediis correxit, ac cùm poſtremo à Tiſſinenſi, Brigenſi, Lignicii & Munſterbergi, cæteriſque Principibus & nobilitate Sileſiæ convocatis clientelæ ac beneficiarii juris nomine juramenta exigere vellet, Epiſcopi, & potiores è Pannonia viri ac Magiſtratus, qui in ejus comitatu erant, interceſſère; & ut illud Regni Ungariæ nomine exigeret, magnâ vi & contenrione petivère: propterea quòd Mathias Rex eam provinciam certis conditionibus regno Ungariæ acquiſiviſſet, quibus nondum ſatisfactum eſſet. Contra Bohemi & Moravi Sileſiam ſemper Bohemici juris provinciam fuiſſe, neque id in dubium vocari debere; ſi Mathiæ Regi, aut Pannoniæ Regibus quippiam juris in ea conſtare poſſit, quum hoc tempore utrumque regnum uni Regi parear, per idoneos magni nominis arbitros, aut juris divini humanique peritos controverſiam ex æquo dirimi poſſe, ſi quæ ſucceſſu temporis oriretur. Sed quum utriuſque gentis ſtudia & contenriones acriùs invaleſcerent, nec altera cedere alteri vellet, Principeſque & ipſa civitas Uratiſlavienſis in ancipiti hærerent, res tota in aliud tempus delata eſt, ita ut Rex & Ludovicus, ad quem tametſi adhuc tantis rebus imparem æquè ac ad patrem diſceptationis ſumma pertinebat, infectis rebus diſcedere, domumque redire cogerentut.

Quâ terrore Uladiſlaum in Moraviã profecto.

29. Ian. 1511. *Indè in Sileſiam cõtendit.*

Diſceptatio inter Hungaros & Bohemos de Sileſia.

Barbara Stephani Scepuſ. Comitis filia Sigiſmundo Regi deſpõdetur.

Uladiſlao è Sileſia reverſo Aduiga è Principum Teſſinenſium familia Regibus Poloniæ propinquitate juncta originem ducens, vidua Stephani Zapoliani Comitis Scepuſienſis, præſtantiſſima mulier, privato primùm conſilio cum fratre ſuo Caſimiro de tradenda in matrimonium Sigiſmundo Regi Poloniæ filia Barbara agere cœpit; deindè etiam re cum Uladiſlao Rege, Sigiſmundi fratre majore natu per Michaëlem Hamelium, Budenſis urbis primarum ſacerdotem, quem vulgari nomine Archipresbyterum vocant, natione Germanum, ſecretò communicatâ, ardentiſſimis votis & precibus oravit, ut fratri ducendæ virginis auctor eſſe vellet. Et quum Uladiſlaus Aduigam ipſam & filiam virginem, omnibus raræ pudicitiæ, ſingularis in Deum pietatis, & morum honeſtiſſimorum dotibus, commendante eas Reginâ conjuge ſuâ pridem fato functâ, præditas ac mirificè ornatas pro comperto haberet; petitioni illius admittendæ haud difficilem ſe præbuit, miſſiſque ad Sigiſmundum iiſdem Caſimiro principe, & Michaële Hamelio privatim legatis, voluntatem ſuam propenſam ei ſignificavit, & ad exequendum cohortatus eſt. Sigiſmundus, qui fraternis conſiliis amanter obtemperare erat ſolitus, haud invitus conſenſit; brevique curavit, ut ſponſa Regio more Cracoviam adduceretur. Miſſi igitur in Ungariam Joannes Lubrantius Epiſcopus Poſnavienſis, Chriſtophorus Sidlovicius Sendomirienſis, & Lucas Gorcanus Poſnanienſis præfecti, ſplendidiſſimo comitatu Trincinium pervenère; & traditam eis ſponſam ad Sigiſmundum perduxère, comitantibus illam Aduigâ matre, ac avunculo Caſimiro, & Joanne Zapoliano fratre DCCC. equitibus, armis, equis, aureo & argenteo apparatu inſtructiſſimis. Currum elegantiſſimi operis, quo puella in Poloniam veheretur, Uladislaus liberaliter donaverat, ac Joannem Turzonem Epiſcopum Uratiſlavienſem, & Ambroſium Sarcanum Comitem Poſonienſem legatos, qui ſuo nomine nuptiis intereſſent magno fraternæ benevolentiæ & amoris indicio, cum regiis & pretioſis muneribus adjunxerat. A Thoma etiam Cardinale Strigonienſi, Georgio Sacmario Quinqueecclenenſi Epiſcopo, qui Sigiſmundo Hamponi nuper è vivis ſublato ſucceſſerat, ac reliquis Ungariæ Epiſcopis, magnoque Pannoniæ Palatino & Principibus certatim legati, & munera magni pretii miſſa.

1512.

An. 1512. ſponſa in Poloniam deducta cũ ſplendido comitatu.

Non defuère qui hoc conjugium tanquam Regio thoro impar contumelioſis verbis ad invidiam obtrectarent; & Maximilianus Cæſar imprimis eâ tempeſtate cum Sigiſmundo Rege ſimultates exercere ſolitus, de eo obloqui acerbiùs inter familiares ferebatur. Sed Barbara Regina brevi temporis ſpatio inania famæ, & obliquos de ſe rumores vitâ innocentiſſimè actâ, ac ſingulari erga virum fide & conſtantiâ, cæteriſque ſummis virtutibus facilè refutavit; nec quicquam ad raræ felicitatis cumulum ei defuiſſe videtur, quàm quòd immaturâ morte erepta maſculam prolem relinquere non potuerit. Joannis certè Comitis Scepuſienſis animus jam dudum ambitione, ac dominandi cupiditate flagrantiſſimus, tam familiæ ſuæ potentiâ, ac amplitudine immenſarum opum, quas à patre & patruo partas habebat, quàm Regiæ hujus affinitatis occaſione ceu incitamento quodam in ſpem novarum rerum erigi & inflammari cœpit; prout conſilia ejus occultorum plena ſcelerum proceſſu temporum non ſine ſumma rerum divinarum & humanarum confuſione, ac miſerabili patriæ excidio in apertum prorupère.

Hoc conjugio Ioannis Scepuſ. Comitis ambitio aucta.

Iſthuanſ. Hiſtor.

Bani Illyrici è vivis excedunt.

Sub id tempus cùm Andreas Bothus, & Marcus Miſſenovicius è Camiſſacia Dalmatiæ regione ortus, qui præfecturam Illyrici gerebant, quos Pannonico nomine Banos vocant, Andreas quidem in arce ſua Steniſnacia morbo diuturno oppreſſus; Marcus verò dum equum currentem circumageret, ejus lapſu luxatâ cervice repentè exanimatus è vivis exceſſiſſent, Uladislao curam reliquêre alios ei magiſtratui præficiendi.

Berislaus Episcopus Veſprimienſis eis ſuffectus.

Petrus igitur Berislaus, Epiſcopus Veſprimienſis, quòd ex iis partibus originem duceret, & ditione ac clientelis polleret (traditâ juſſu Regis Joanni Botnemiſſæ, quâ anteà fungebatur ærarii præfecturâ) delectus eſt, qui unus utriſque ſufficeretur.

Turcarii deprædationes ab illo repreſſa

Et quum in provinciam veniſſet, brevi occaſionem virtutis fortitudiniſque ſuæ declarandæ fortuna ei obtulit: Nam quum Turcæ magno numero Savum trajeciſſent, & regionem inter Savum & Hunam fluvios, (hunc à priſcis Valdanum olim appellatum fuiſſe quidam putant) adjacentem paſſim popularentur, ac ferro & igne vaſtarent, collectis quantis in re ſubitanea & tumultuaria potuit. copiis, eos non procul ab arce & oppido Dubicenſi, ubi Huna in Savum influit, adortus eſt, inſignique editâ pugnâ hoſtes fudit atque fugavit, & fugientes longè latèque perſequutus, ampliùs duo millia eorum interfecit, captis quamplurimis, & multò maximâ parte in Savum demerſâ, paucis natando evadentibus; ita ut hoſtes audaciæ perfidiæque ſuæ, & violatarum induciarum cumulatas pœnas dediſſe viderentur. Atque hac ſtrage perculſi, ſimul etiam qualicunque induciarum vi coërciti, excurſionibus & prædis agendis aliquandiu abſtinuerunt.

cũ 2000. ſtrage.

Leges Hungariæ à Steph. Verbecio digeſtæ in III. libros.

Uladislaus poſt hæc otium nactus, ac aſſiduis ſuorum precibus adductus, ad leges reformandas animum applicuit, & earum compilandarum, & in ordinem redigendarum negotium Stephano Verbecio prætori, viro docto & juriſperito commiſit, cujus ingenuo labore & diligentiâ collectæ, tribus libellis deſcriptæ fuêre. Sed priùs quàm eis ſummam manum imponeret, libellum Decreti tripartiti nomine appellatum Decemviris patriarum legum peritis perlegendum diſcutiendumque dedit, eorumque calculo & judicio approbatum ita confirmavit, ut ejus uſum in foro & judiciis ubique recipi debere lege latâ publicaret. Quod in hunc uſque diem in cauſis forenſibus & controverſiis dijudicandis obſervatum eſſe videmus.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS LIBER V.

1513.

Pajazeti Selymus filius imperium eripit.

DUm hæc in Pannonia geruntur, & in Italia Julius Pontifex, & Maximilianus Cæſar, aliique confœderati Principes, mutato animo contra Gallos, eorumque Regem Ludovicum Italiâ expellendum civilia arma exercent; Pajazeti Turcarum principi, devictis & pulſis Sabocule, aliiſque Turcicæ ſuperſtitionis perturbatoribus ex Aſia reverſo, bellum inteſtinum ambitione & truculentiâ Selymi minoris filii repentè exortum eſt, quanto minus antè proviſum, tantò ſævitiâ ac ſceleris atrocitate crudelius & terribilius. Quod quidem parricidiale bellum eo eventu & fine terminatum eſt, ut Pajazeti jam ſenio, morbis & articulorum doloribus gravato, Selymus prætoriano milite ac purpuratis partim metu, partim largitione & ingentibus promiſſis in partes traductis, theſaurum omnem & imperium nefariè extorqueret, eumque ad natale ſolum Didymorichum ſecedere volentem, veneno pharmacis indito tolleret, & fratres Achomarem, quem pater ſucceſſorem deſtinaverat, & Corcuthum majores natu, eorumque liberos omnes & nepotes impio bello proſequutus, crudeliſſime interficiendos curaret, ſoluſque ipſe imperio per ſcelus potiretur. Cujus quidem execrabilis dominationis ſeriem & cauſas non eſt mihi animus referre, poſtquam nec rebus Ungaricis, quas ſcribere inſtitui, quadrare videntur; & ab aliis compluribus, Jovioque imprimis elegantiſſimo & eruditiſſimo ſcriptore, & ante illum Tuberone, eorum temporum æqualibus, prolixo ſermone commemoratæ leguntur: id tantùm cum ingenti animi dolore admirari ſubit, potentiſſimos Chriſtiani orbis Reges & Principes priſtinæ virtutis memores, veterumque diſcordiarum oblitos, opportunâ hujus inteſtini inter barbaros belli occaſione arreptâ, tam pia quàm neceſſaria arma unanimi voto nequaquam ſumpſiſſe, vireſque & opes ſuas adverſus diram eam & immanem belluam minimè conſociâſſe; quæ ab eodem tempore in tantam potentiam & imperii amplitudinem excreviſſe videtur, ut jam ipſis omnibus, eorumque regnis & populis terrâ marique maximè formidabilis immineat.

Unus è privatorum ordine Thomas Cardinalis Strigonienſis, ſi fraterna barbarorum bella ceſſarent, Pannoniam patriam eâ tempeſtate foris quidem otio, domi autem luxu & avaritiâ Principum fœdè laborantem periculo proximiorem futuram cernebat, ideòque remedia tempeſtiva quærenda, ac concitandos adverſus communem humani generis hoſtem Chriſtianos Principes, ſummi Pontificis ope & auctoritate arbitrabatur. Rege igitur convento ſe iterum Romam iturum, & operam diligentem navaturum profeſſus eſt, ne tam inſignis tamque commoda invadendi hoſtis opportunitas negligeretur. Adornatâ profectione, & rebus ad iter neceſſariis ſumptuosè comparatis, magnâ etiam aſſumptâ equitum & domeſticorum catervâ, curruumque apparatu, (erat enim ex opimis plurimorum ſacerdotiorum proventibus ditiſſimus) urbem Romam verſus contendit. Non defuêre plerique, qui eum non petendorum auxiliorum gratiâ Romam iter ſuſcepiſſe dicerent; ſed ut ſe & divitias ſuas, quæ erant ampliſſimæ, oſtentando, ac multum auri largiendo, ad ſummi Pontificatûs faſtigium perveniret; quibus artibus Alexandrum, qui ante Julium regnavit, uſum fuiſſe, & voti compotè factum meminiſſet. Sed nos rem incompertam in medio relinquemus. 1513.

Thoma Cardin. Strigonienſ. legatio Romam, ut Chriſtiani Principes ad bellum Turcicū ope Pontificis concitet.

Quum in Venetorum ditionem perveniſſet, ſenatus eum ſplendidè & lautè ubique excipiendum curavit, quòd multis officiorum generibus ei devinctus eſſet, miſſoque ad eum cum muneribus Vincentio Guidotto Decemvirûm Secretario, qui Budæ per aliquot annos Reipublicæ causâ agitaverat, expetenti ei triremem rebus omnibus exornatam, quâ Anconam, & indè ad Ædem Divæ Virginis Matris Lauretanæ toto orbe celeberrimam veheretur, dari juſſit: in qua ipſe cum priori parte ſuorum commodè proſperèque navigavit, ceteroſque è comitatu terreſtri itinere adventantes, ſacris interim operatus Laureti expectavit. Exceptus eſt Romæ hilari fronte à Cardinalibus, ac Julium de more veneratus, in aula Pontificia magno ſplendore & munificentiâ fuit fermè ultra annum; ita ut ſumptuum magnitudine, menſæ lautitiis, ac conviviorum frequentiâ, aliiſque ſimilibus aulæ illecebris, cuivis Romanorum procerum, quo-

1513. rumvis judicio, æquaretur; cùmque Maximilianus Cæſar Matthæum Langum Cardinalem Gurcenſem pacis tractandæ causâ in urbem miſiſſet, Julius eum cum Cardinale Anagnino ad medium milliarium Gurcenſi, velut Cæſaris perſonam ſuſtinenti, honoris causâ obviam miſit, iique illum intermedium ad Vaticanam aulam deduxerunt, in qua eum Julius hoſpitio excepit.

Julius Pp. moritur.

Dum Thomas Romæ moratur, & ſuſceptum auxiliorum negotium lentiùs quàm pro neceſſitate promovet, Julius ſenio ac multis laboribus confectus in morbum incidit; cúmq; ultimum vitæ terminũ ſibi imminere animadverteret, commendatâ Cardinalibus qui aderant, urbe & Chriſtianâ Republicâ, xx. die Februarii moritur. Cardinales conclavibus de more incluſi comitia habuêre, ac his unà Thomas Strigonienſis interfuit, non parvâ, ut quidem tunc inter populares ſuos ferebatur, ſpe potiundæ ſupremæ in terris dignitatis. Verùm non multò pòſt Joannes Medicæus, Laurentii Medicæi, ampliſſimi, & totô terrarum orbe clariſſimi viri filius, annos natus nondum quadraginta, juniorum Cardinalium ſuffragiis Pontifex eſt declaratus, & poſt trigeſimum diem ſingulari pompâ & ſplendore, qualem à multis ſæculis Roma non viderat, Leonis Decimi nomine aſſumpto, coronatus. Solennia ejus pompæ Thomas etiam, & quidem non ultimo inter cæteros loco cum dignitate celebravit; atque iis peractis, quum eum non ſolùm domeſticæ & privatæ res, ſed etiam publicæ Uladislai Regia & regni ejus rationes ac neceſſitudines domum revocarent, non magno labore apud novum Pontificem agendo perfecit, ut qui exercitu ac præſenti pecuniâ eo tempore rem Ungaricam, ob conſumptos ab Julio omnes ærarii & vectigalium fructus ac redditus juvare nequaquam poſſet; nec ulla melior ſpes animis Principum conciliandis, inque Turcam concitandis affulgeret, auctoritate Pontificiâ ſacrorum diplomatum munera impertiret, quibus eis, qui contra Turcas arma ſumpſiſſent, univerſorum criminum veniam; qui verò decoram pro tuenda religione Chriſtiana mortem obiiſſent, æternam felicitatem polliceretur.

Leo X. eligitur 1514.

Thomas Cardin. Strigonienſis univerſorũ criminũ veniam ad bellum Turcicum euntibus impetrat.

His rebus confectis, non diu Romæ moratus in patriam rediit, domique paucos dies quietis causâ ſubſtitit, indè Budam ad Uladislaum venit. Cui rationibus Romani itineris laborumque ſuorum redditis, ea quæ a Pontifice auxilia obtinuerat, prolixè declaravit. A Rege autem in mandatis accepit, ut convocato frequentiori concilio ea proponat, & quibus modis commodè inchoari perficique poſſint, ex ſenatûs ſententia exequatur. Quo convocato, & Rege præſente diploma profert, utque prælegenda publicandaque cenſeat, hortatur. Videri ſibi quum à Pontifice nulla alia in præſentiarum auxilia expectanda ſint, exhauſto admodum ejus ærario, & vectigalibus apud fœneratores paſſim oppignoratis, ita ut etiam futurorum redditũum ſpes adempta ſit, & Principes mutuis bellis occupati de Pannoniæ periculis parum aut nihil penſi habeant, rem fore apprimè tempori & occaſioni accommodam, diſſidentibus Turcis, ſi exercitus gratuitò comparari, & contra hoſtes bello inteſtino occupatos in aciem produci poſſint, poſtquam conducendo militi ſumptus publicè deſint: Se non dubitare, quin brevi ſatis magna multitudo voluntariorum militum in ſpeciem juſti exercitûs confluat; curaturumque ut eis de præfecto & duce idoneo, reique militaris perito proſpiciatur: qui eos probè armatos ad ſimulacra pugnæ cienda, dum aſſueſcant & addiſcant, aliaque militaria munera, caſtrenſeſque labores obeundos inſtruere; poſteaque ex Regis Senatûſque ſententia eò, quò neceſſitas poſtulabit, opportunè ducere queat. Quibus ſi milites limitanei cum hoſtibus pugnare ſoliti, ac ſtipendiariorum aliquantula manus addatur, ſperare ejuſmodi copias, quanquam collectitias, veteranis immiſtas, ad retundendos infenſiſſimorum hoſtium conatus, quorum magna pars in Aſiam trajecerit, ſatis validas futuras. Ad ea Rex taciturnus & in humum proſpectans, ne verbum quidem proloquutus eſt.

1514.

Cæterùm ſenatorum magna pars, qui otio & avaritiâ corrupti regnum prædæ loco habebant, pedibus in Cardinalis ſententiam ire, ejus curas & labores apud exteros Principes pro patria exantlatos laudare, & in cœlum ferre; eam viam ad refrenandas hoſtiles excurſiones, avertendaque pericula Reipublicæ quàm aptiſſimam reputare; poſtremò ut in incepto pergat, ac ſalvâ Regis voluntate edictum Pontificium primo quoque tempore promulget, hortari. Pauci, qui Rempublicam pluris faciebant, quàm ut ei aſſentarentur, altiùs penitiùſque omnia conſideranda, nihilque temerè decernendum ſuadebant, ne dum patriæ conſultum vellent, vires opeſque ejus, quæ exiguæ adhuc ſupereſſent, funditùs enervarent, & bellum, quo hoſtes arcere pararent, in ſeipſos & in propria viſcera converteretur. Inter quos Stephanus Telegdinus, quem ærarii præfecturâ, ac Polonicâ legatione functum eſſe docuimus, rogatus ſententiam in hunc modum loquutus fuiſſe dicitur: Niſi apud eos, qui rerum Ungaricarum conditionem perturbatiſſimam non ſolùm perſpicuè cernunt; ſed etiam ſummo cum dolore ſuo, & rerum fortunarumque jactura vitæque periculo experiuntur, verba mihi facienda eſſent, malorum noſtrorum ſeriem & cauſas longiore oratione proſequerer; nunc quando vobis omnia adeò cognita ſunt, ut ægerrimè tolerentur, paucis ad ea, quæ modò inter conſultandum dicta propoſitaque fuêre, quæ ſentiã, eloqui non dubitabo.

Stephan. Telegdinus diſſuadet exercitũ hunc voluntariorum eſſe cogendũ.

Et ut brevibus abſolvam, multa me dehortantur, quin votum ſuffragiumque meum veſtræ deliberationi de conſcribendo hoc genere militum adjiciam. Equidem ſi indultum iſtud pontificium, uti veſtrûm majori parti placere animadverto, publicatum fuerit, conventuros ad edictum haud paucos homines facilè conceſſero; ſed quos & quales? egentiſſimos quoſque, capitalia auſos, & qui ob ſcelera domo pulſi, vagi, obærati, lenones, fori incolæ, ignominiâ exilioque notati, quibus nulla niſi in facinoribus & flagitiis ſpes reliqua ſit. Agreſtium quoque & agricolarum ſatis magnam manum brevi temporis ſpatio in caſtra venturam inficias non ivero: ſed qui aut laboris fugiendi, aut privatas injurias ulciſcendi causâ, aut impunitate ſcelerum, &

vitandi

1514. ,,vitandi ſupplicii metu & munimento nomina
,,dent. Quos ſi nobilitas ſibi debitos labores,
,,ſuorumque agrorum culturam, & alia, quæ
,,per illos perfici ſolent, omiſiſſe conqueretur,
,,idque extremæ noxæ damnoque ſibi futurum
,,objiciet, aut priùs quàm ad caſtra properent,
,,captivitate anticipet, aut ceu fugitivos repe-
,,tat, atque uti ſolet, neceſſarios & propinquos
,,eorum domi vinculis, carcere, catenis con-
,,ſtrictos coërceat; (libet enim hæc omnia re-
,,cenſere, quanquam acerba avaritiæ & impo-
,,tentis noſtri dominatûs exempla) tum verò
,,putabitiſne plebem inconditam, & colluviem
,,tumultuariam, eamque armatam in officio
,,poſſe contineri? an minimè in nobilitatem
,,impetum facturam, & ſuos ab injuria vindi-
,,caturam? an protervos, furore & rabie per-
,,citos, juſſis veſtris, aut quorumcunque du-
,,cum imperiis obedientes fore creditis? an
,,negabitis cæteris diverſarum gentium com-
,,militonibus, quos è Polonia, Moravia, vici-
,,niſque regnis & provinciis nomina daturos
,,credibile eſt, futuros auctores, ut vel levi de
,,cauſâ illatam, (ſic illi nominabunt) contu-
,,meliam ulciſcantur, & ferrum in hoſtium
,,perniciem deſtinatum, in noſipſos conver-
,,tant, atque illud noſtro & conjugum, fra-
,,trum, liberorumque, & neceſſariorum noſtro-
,,rum cruore cædeque commaculent? Uti-
,,nam falſus ſim vates, atque hæc dira omnia,
,,quæ horrens refero, Deus immortalis à cervi-
,,cibus noſtris longè ſubmoveat; ſed tamen
,,quin evenire poſſint, pro incredibili rerum
,,humanarum inconſtantia haud facilè quis
,,abnuerit. Quid igitur faciendum exiſtimas?
,,dicet ex vobis quiſpiam: Ego profectò pon-
,,tificium indultum aut ſilentio in præſens te-
,,gendum conſulerem, aut ita promulgandum,
,,ut non eis, qui arma in Turcas ſumpſerint, ſed
,,qui aurum, argentum, pecuniam, & quæ in
,,eam converti poſſunt, in ſtipendia militum
,,contribuerint, noxarum expiatio, æternæ-
,,que ſalutis felicitas promittatur. Si enim in
,,manus furioſorum & perditorum hominum
,,arma ultrò dederimus, ad eorum quæ ſuprà
,,retuli, malorum exempla in nos exercenda
,,ſimul licentiam & impunitatem concede-
,,mus, & noſipſi Rempublicam ſceleſtiſſimis
,,prædonibus dilacerandam & evertendam
,,tradenius. Quòd ſi nihil horum ab iis nunc
,,extimeſcendum ſit, non tamen video cur non-
,,dum expleto induciarum, quas cum Tur-
,,cis triennales habemus, tempore, & rebus
,,diſceſſu hoſtium in Aſiam, nonnihil tranquil-
,,lis, tali exercitu valdè opus ſit; quum ſi pecu-
,,niæ contribuantur, magis illæ tum ad belli
,,uſus, tum pacis ſubſidia conducant. Intereà
,,nobis etiam ipſis ſummâ ope adnitendum eſt,
,,ne uti hactenus, neglectâ Republicâ, priva-
,,tim ad avaritiæ ſordes, & habendi libidinem
,,uſque adeò temerè ruamus; ſed ad graviſſi-
,,ma imminentium periculorum à cervicibus
,,noſtris propulſanda mala, quicquid habe-
,,mus, quicquid poſſidemus, ad tutandam
,,dulciſſimam patriam, tanquam boni & Rei-
,,publicæ amantes cives, promptiſſimis ani-
,,mis conferamus: & optimo Regi noſtro, quē
,,hic præſentē cernimus, auctores ſimus ex aliis
,,horū regnorum & provinciarum redditibus
,,idem benevolè præſtandi, ne hoſtis acerrimus
& infenſiſſimus tranſmarino bello confecto" 1514.
ſeſe explicet, & nos imparatos obruat. Quod"
etiam ut pro veſtra & patriæ permanſione, pro"
aris & focis ab interitu vindicandis faciatis,"
etiam atque etiam vos hortor & obſecro. At-"
que hæc quidem mea eſt ſententia; id tamen,"
quod tu Rex optime, voſque omnes faciun-"
dum deliberaveritis, Deum Optimum Maxi-"
mum fortunare cupio. Cùm hæc magno dire-
ctoque animo dilleruiſſet, nequaquam tamen
diſſuadere potuit; Rege ipſo & ſenatoribus
majori ex parte in Cardinalis ſententiam fata-
li deliberandæ rei pertinaciâ inclinantibus.

Diploma Pontificiū paſſim promulgatur,

Sequenti die Cardinalis templum Divi Si-
giſmondi magno comitatu ingreſſus, ſacris
peractis Pontificis indultum pro concione pro-
mulgat, ac non ſolùm in templis, quæ Budæ
& Peſthi habentur, ſed ubique in majoribus
collegiis ſacerdotum, quæ vulgò Capitula &
Conventus appellantur, tam ſuæ legationis,
quàm Regiâ auctoritate curat publicandum.
Idem ab Epiſcopis paſſim in Pannonia ubique
fieri jubet. Convenêre ad caſtra brevi tempore
plurimi variæ ſortis mortales religionis præ-
textu compluribus locis; ſed in agro & ſubur-
banis Peſthanis multò maxima pars, Varadini
item, & Albæ, & Colociæ non contemnendus
numerus. Et jam Cardinalis de duce quæren-
do vehementer erat ſolicitus; ne aut ſine capite
dilaberentur, aut aliquod peſſimum facinus
deſignarent; quum ipſi manipularios, ſigni-
feros, centuriones, teſſerarios, minorumque
munerum militiæ curatores delegiſſent. Quod
quum Cardinalis animo aſſiduè volveret, fors
aut fatum, aut caſus aliquis ei hominem obtu-
lit, quem militiæ ſuæ inauſpicatæ fatalem du-
cem præficeret, Georgium Siculum, Doſam
cognomine, è Dalvuco oppido inter Siculos
Tranſſilvanos haud poſtremo oriundum, qui
eo tempore turmæ equitum Taurini ſeu Nan-
doralbæ præerat, egregium quidem ipſum, niſi
ad id bellum malas artes attuliſſet. Is quum ex
provocatione Alim Epirotam Samandriæ e-
quirum, quas Beſlias Turcæ vocant, præfe-
ctum ſingulari certamine victum occidiſſet,
priùs dextrâ illius manu loricatâ immani vul-
nere uno ictu detruncatâ, Budam ad Uladiſ-
laum venerat, præmia rei benè fortiterque ge-
ſtæ poſtulaturus. Quæ operâ & ſtudio Cardina-
lis haud ægrè obtinuit, accepitque à Rege du-
plex ſtipendium, ac cum torque aureo purpu-
reas veſtes auro intertextas, & calcaria & en-
ſem, dignitatis equeſtris inſignia de regia ma-
nu tradita, ac pagum inter Nandoralbam &
Temeſuarium ſitum, in quo XL. incolarum
fundi numerarentur; inſuper ut in ſcuto &
gentilitiis familiæ inſigniis manum cum aci-
nace præciſam, cruoreque madentem, ſigna &
memoriam virtutis ſortitudiniſque ſuæ geſta-
ret, conſecutus eſt. Nec multo labore cum eo
tranſactum eſt, ut præfecturæ honorem in no-
vo exercitu obire vellet, operâque & induſtriâ
ſuâ rem Chriſtianam & Pannoniam præſertim
labantem juvare.

ingens multitudo cōfluit.

Georgius Siculus exercitui præficitur.

Ejus ſingulare certamen cū Turca.

Thomas Cardinalis illum cruce inſignit.

Igitur Cardinalis in eadem Divi Sigiſmun-
di æde, ſacris priùs ſolenni more celebratis,
vexillum album cum cruce prægrandi purpu-
rea ad hoc Romæ præparatum, Georgio de
manu porrigit; alteramque crucem æquè pur-
puream, ſed minorem, ipſius pro altari in ge-

1514.

nua provoluti paludamento, ſe ſpectante, à ſuo ſartore aſſuendam curat; additiſque ad Deum pro ipſius ac totius expeditionis felici ac proſpera fortuna precibus in caſtra dimittit, quæ erant in agro Peſthano, ſeque ex Regis voluntate brevi mandaturum pollicetur, quid porrò fieri oporteat. Ibi Georgius tyrones convocatos hortatur, ut crucibus purpurei coloris ipſi quoque pectora muniant; quo ſigno ab aliis dignoſci queant, dictoq; ſint audientes, ſe brevi effecturum, ut fidei religioniſque ſuæ, quâ divinitùs tacti, pia adverſus Turcas arma ſumpſiſſent, minimè pœniteat; ſed ejus pietatis digna præmia conſequantur. Et quum vulgo innotuiſſet creatum à Cardinale exercitûs ducem, virum militiæ clariſſimum, qui nuper præcipuum Turcam ſingulari pugnâ victum occidiſſet, in caſtra veniſſe, multò plures undequaque ad eum confluxère; adeò ut memoriæ traditum ſit, intra menſis ſpatium ultra XL. hominum cruce ſignatorum millia unis in caſtris viſa eſſe præter illos, qui haud minore numero circa Varadinum, Albam, Colociam & Baciam, aliaque loca ſumptis crucibus ſe aggregâſſe nunciabantur, & propterea bellum cruciatum vulgò denominatum. Adjunxère ſe illis plurimi quoque ex ordine minorum ſacerdotum ac ſacrificulorum, qui quotidie in caſtris magno multitudinis concurſu ſacra facere conſueverant. Georgius cùm caſtra in militarem formam redacta compoſuiſſet, tyroneſque variis exercendo laboribus, quantum anguſtiis temporis licebat, expeditiores redditos, armis, telis, & rebus neceſſariis inſtruxiſſet, à Cardinale, aut ab Rege, quid fieri juberent, expectandum cenſuit: & Gregorium fratrem ad ſe vocatum in exercitu legatum conſtituit.

40000. cruce ſignatorũ intra mẽſem concurrerũt.

Nobilitas ruſticis interdicit ne militatum abeant.

Intereà cùm agreſtes catervatim ad caſtra quotidie properarent, & neglectis omnibus non niſi grandævos ſenes, ac mulierum & parvulorum gregem, aut infirmiſſimum quemque domi relinquere viderentur, coacta nobilitas obviam ire, in eos, quos aut domi reperire, aut ex caſtris redeuntes deprehendere poterant, crudeliter ſævire cœpit, eo fine, ut ad priſtinæ conditionis ſervilia miniſteria redigerentur; neque enim per ſeipſa agros vineaſque colere, aut fruges demetere, res ſibi inconſuetas valebat, & aliis in operibus, quæ ab agricolis obeuntur, inſigne detrimentum patiebatur. Quas ob cauſas frequentes querelæ ad Georgium deferebantur ab tyronibus, petentibus, ne ipſis quòd in caſtra veniſſent, fraudi & crimini eſſet. Poſtremò Laurentius ſacerdos è Ceglegdio oppido, cujus ut dudum cogniti familiaritate utebatur, & cui tyronum præcipui quotidie de illatis ſibi ſuiſque à nobilitate graviſſimis conuumeliis lamentari non deſinebant, ſæpiſſime ad ulciſcendas ſuorum injurias, & compeſcendam nobilitatis inſolentiam, ſuadendo & gravi ſermone cohortando incitare & exacuere non prætermittebat. Se ad Regis & Cardinalis edictum arma in hoſtes ſumpſiſſe, verùm à nobilium petulantia omni genere crudelitatis prohiberi, ne imperata exequi poſſint; neque ſolum caſtris adeundis arceri, ſed ad ſordes ſervilium operum adigi; idque adeò ſeverè & crudeliter, ut profici patientia nihil poſſit: Quæ ſi tolerentur, graviora imperia immineant, quibus in ſanguinem & bona miſerorum hominum ſæviant: modò nobilitatem, modò ejus procuratores perditiſſimum hominum genus vim & contumelias miſcere, nihil cupidini, nihil immanitati eorum invium aut exemptum, atreà in corpora tantùm exercitam crudeliſſimi dominatûs libidinem eſſe, nunc etiam ſaluti & felicitati animarum poſthanc vitam avarè & crudeliter inviderі: ne videlicet ſummi in terris Paſtoris & communis omnium parentis indulgentiâ uti & frui permittantur. Ipſum à Deo Optimo Maximo è cœlo demiſſum eſſe, quì tot tantiſque miſeræ plebis ærumnis motte ipſâ gravioribus avertendis, acerrimèque vindicandis vires facultateſque omnes intendat, & arma ac exercitum, quæ divinitùs, & auctore, ut credi par eſt, numine, in manibus & poteſtate habeat ad pœnas à ſceleſtiſſimis hominibus exigendas, ac eorum intolerabilem ſuperbiam cum ſumma crudelitate conjunctam perdomandam, omiſſâ aliâ omni cogitatione, convertenda exiſtimet.

Laurenti⁹ ſacerdos Georgium ut nobilitatem exerceat, hortatur.

1514.

His atque talibus Georgius non parum animo moveri viſus eſt. Sed cùm ſermoni intereſſet Gregorius ejus minor natu frater ac legatus, placidiore ingenio conſilioque vir, increpito vehementiùs Laurentio, animum illius alioquin ferocem, & rerum novarum cupidum, quantum verbis & oratione poterat, mitigabat: hujuſmodi conſilia periculoſa eſſe plerumque, & fœda incepta, fœdiora exitu: nobilitatis partes armis & bello defendendas Regem & proceres proculdubio omnibus viribus ſuſcepturos eſſe; tyrones iſtos plebeios adverſus veteranum militem, & nobiles in armis ætatem agitare ſolitos, quid aliud facturos, quàm ut abjectis armis in fuga & latebris ſalutem quærant, captique & cæſi ac debellati acerbiſſimas temeritatis ſuæ pœnas perſolvant. Se quidem, ſi quid tale in animum induxerit, quod præter officium & fidem ſit, quanquam eum ut fratrem ſingulari amore complectatur, protinùs caſtris exceſſurum, neque unquam ullius inſtinctu in Rempublicam, Regem, fratres, amicos, populareſque ſuos gladium vaginâ educturum. At Georgius, ad quem graviores indies querelæ ab agreſtium turba veris falſa miſcentium adferebantur, ſeu Regis inertiæ contemptu, nobilitatiſque odio, ſeu rerum novarum cupiditate, vel aliis de cauſis depravato animo, ſeu quòd intellexiſſet Regi in animo eſſe, ut exercitus, cui præerat, in Croatiam ad ferenda adverſus Turcas Tininienſi urbi acerrimè incumbentes auxilia, primo quoque tempore duceretur, neque ipſe tam longum & difficile iter ſubire vellet, ſalubriora conſilia rejecit, & quod diu occultaverat plenum diri facinoris conſilium, pectore exprompſit, nefariiſque armis in nobilitatem verſis, agreſtibus in eam, prout cuique animus ferebat, omnibus crudelitatis & ſævitiæ modis graſſandi & debacchandi licentiam conceſſit. Nec mora, in Budæ & Peſthi ſuburbanis nobilium domos magno impetu de improviſo invadentes ſpoliare, incendere, ac obvios ex eorum numero quoſvis exquiſitis tormentis cruciatos interficere cœperunt.

Gregori⁹ fratrem dehortatur ab hujuſmodi conſiliis.

Sed inſuper habitis ejus conſilio arma in Nobilitatem convertit.

Budæ & Peſthi ſuburbia deprædatur.

Quæ

1514. Edicta regia adverſus Georgium & cruce ſignatos.

Quæ quum ad Regem & Cardinalem certiſſimis nuntiis perlata eſſent, perturbato animo, id quod erat, ſuſpicati, cruce ſignatos unà cum duce eorum rebellâſſe, edicto vetuêre, ne ampliùs quiſpiam cruce ſignaretur, Georgioque cum ſuis omnibus, niſi intra paucos dies ad ſaniora conſilia redirent, aquâ & igne interdixerunt, eoſque hoſtium loco haberi voluerunt. Georgius quum hæc cognoviſſet, non diu in propinquis Budæ locis moratus, exercitum bipartito, ut commeatui commodiùs eſſet proviſum, diviſit, ac duobus agminibus, ſed admodum validis Segedinum verſus contendit, & Laurentium presbyterum (ſic enim eum vocabant) in Baciam, Barnabam verò ſimili nomine verſus Agriam proficiſci juſſit, ut copias, quæ in illis locis convenerant, ad ſe adducerent. Gregorium autem fratrem, à militibus Gheczonem appellatum, qui neſaria ejus facta conſiliaque vehementer improbabat, invitum & renitentem apud ſe retinuit. Quacunque autem iter factum eſt, omnia rapinis, prædis, populationibus, incendiis longè latèque infeſta reddidêre, ut villæ & prædia, ac domus nobiliũ injectis ignibus conflagrarent, & ardentia tectorũ culmina ac flammæ Budam uſque conſpicerentur. Ambroſium Sabereſium civem Peſthanum cum tribus legionibus in iiſdem caſtris reliquit, ac ut illa muniret, & in omnes partes arma oſtentando, & prædas agendo, metum & formidinem circumferret, in mandatis dedit, ne quid de ſuis conſiliis à Rege & nobilitate ſciri certi poſſet.

Diviſis copiis omnia ferro, flammá rapiniſq; vaſtat.

Nicolaum Ternaliũ Nobilem interimit.

Quum autem Nicolaum Tornalium, nobilem equeſtris ordinis virum, qui de eorum itinere explorati nihil habebat, Varadino venientem fortè fortunâ obvium habuiſſent, neque is fugâ ſibi conſulere potuiſſet, captum ac omnibus ludibriis & conviciis oneratum verberatumque ad Georgium adduxerunt, qui illum extemplò interfici juſſit. Progrediendo demum & ubique terrorem ſpargendo, aliquot minora caſtella, & domos foſsâ & vallo munitas, quales paſſim in Pannonia à nobilibus habitantur, facto impetu expugnârunt, in quibus præter commeatum omnis generis, & variam ſupellectilem, veſteſque & pecuniam, pulveris quoque ſulphurei non parva copia, & tormenta aliquot curtulia, quæ falconetæ vocantur, quibus hactenus caruerat, inventa ſunt; quæ Georgius ad futuros belli uſus ſecum avehi juſſit.

Segedinũ aggredi haud audet.

Poſtquam Segedino appropinquâſſet, ad oppidum frequens & populoſum, quanquam nullis cinctum mœnibus, foſsâ tamen circumductâ & vallo egregiè ſe muniverat, latronumque adventum ſumptis armis & paratis animis expectabat, aggredi illud non eſt auſus, quòd in eo præter civium & incolarum magnum numerum ad tria millia piſcatorum habitare, & omnes egregiè ſeſe defenſuri dicerentur. Ibi enim amnes aliquot, ſed inter reliquos Maryſus ex Tranſſilvania navigabili alveo decurrens, Tibiſco miſcentur, maximamque piſcium copiam nutriunt.

1514. Conſultat de bello adverſus rebelles ſuſcipiendo.

In tanta rerum perturbatione Rex & Cardinalis metu conſternati, ac conſilii propemodum inopes, ſenatum frequentem convenire jubent. Major illius pars cenſebat Emerico Perenio Palatino poteſtatem dandam, ut daret operam, ne quid Reſpublica detrimenti pateretur. Aliis conſulentibus, quum Palatinus ſenio & ſæviſſimis articulorum doloribus obnoxius, ideòque ſellâ geſtari ſolitus, belli munia exercere non poſſet; & ipſa immanium latronum colluvies in Tranſſilvaniam Georgii ducis ſui patriam iter intendiſſet, Joanni potiùs Comiti Scepuſienſi bellum demandandum. Nonnulli auxilia a Maximiliano Cæſare ſponte & offerente, & Sigiſmundo Rege Poloniæ petenda exiſtimabant.

Joannis Bornemiſſæ ſentẽtia.

Sed Joannem Bornemiſſam ſenem, cui Uladislaus plurimum tribuebat, ſententiam rogatum in hunc modum loquutum ferunt: "Quum ingruentis neceſſitatis vis fores pulſat, atque adeò acriter urget, omnem prolixæ conſultationis moram excludit; ſed fortitudine atque audaciâ opus eſt. Audiviſtis à pleriſque, qui ante me ſententias dixerunt, ſceleratos agreſtes jugum exuiſſe, & arma contra Regem & communes Dominos cepiſſe; interfici nobiles, rapi eorum filias virgines, divelli liberos à parentum complexibus, templa, domos exſpoliari, cædibus, incendiis, luctu, cadaveribus, cruore omnia miſceri. Sed quid dico, audiviſtis? Imò ſævas domorum conflagrationes, & flammantia tecta è feneſtris conſpexiſtis, vulnera, verbera, exilia quamplurimorum cum parvulis liberis & conjugibus fugientium, lachrymas & ejulatus oculis vidiſtis; cujuſmodi miſerorum hæ duæ urbes etiamnum plenæ ſunt, atque indies amplificantur. Equidem ita exiſtimo omnes cruciatus, omnia tormenta minora hiſce facinoribus eſſe, eaque etiam rariſſimis & crudeliſſimis pœnarum generibus vindicanda. Sed quum res, ut ſuprà memoravi, celeritatem expetat; an adhuc ab exteris Principibus auxilia expectanda arbitrabimini? quę quum tarda incertaque ſunt, tum verò donec internuntii eunt & redeunt, & tempus teritur, & latronum vires ita creſcunt, ut neque nos, neque Rex noſter inclytus, ac liberi ejus intra ipſas urbes tuti & ſecuri vitam agamus. Proindè quum ſceleſtiſſimus latronum doctor verſus Tranſſilvaniam deflexiſſe nuntietur, cenſeo Joanni Scepuſienſi Comiti, in cujus provincia bellum futurum apparet, quam maturrimè edicendum, ut Siculos, Saxones, Ungaros, Thraces, & ſtipendiariorum promptiſſimos milites è Temeſuaro, Nandoralba, Severino, Arſova, cæteriſque locis in unum cogat, ejuſque neſariis conatibus obviam eat. Ego contra has perditorum hominum copias, quæ in agro hoc tranſdanubiano prædando vagantur, ſine mora cum prætorianarum cohortium & equitatûs agmine, item clientelis, quas tam meo, quàm regio nomine haud contemnendas in obſequio & poteſtate habeo, progrediar: nec dubitabo, quin nobiles frequentes armis captis ſeſe mihi adjungant; præterquam quòd Budenſes, ac aliæ civitates impigrè auxilia collaturæ ſunt: quas omnes ut hoc quam promptiſſimè & quam celerrimè præſtent, regia mandata ſeriò incitabunt: iis verò perduellibus, qui in conſpectu Regis no-

ſtri

Quæ Joanni Scepuſ. Comiti id belli demandatur.

„ſtri nefaria arma exercere , Remquepublicam ſummâ perfidiâ exagitare auſi ſunt, perdomitis (quod mihi haud factu difficile futurum animus præſagit) ſpes me magna tenet, fore etiam ut de aliis, qui paſſim latrocinantur , ac de univerſi belli ſumma haud incertam victoriam reportemus.

Quæ quum Regi & Senatui placuiſſent , ſtatim per celerrimos nuntios Joanni Scepuſienſi denuntiatur. Sed is animadverſo periculo exercitum jam antè ſponte convenire juſſerat , intentuſque in omnes occaſiones , conatibus hoſtium avertendis invigilabat. Palatinus pedibus totiſque artubus captus , de iis, quæ in Senatu acta erant , certior redditus , auxilia ſine mora miſit : cætera nobilitas , quæ in propinquo erat , armata brevi Budam confluxit ; nec Budenſes & Peſthani in adjungendis peditum cohortibus deſuêre. Bornemiſſa ſummâ adhibita celeritate, nec expectatis , quæ in itinere erant, auxiliis, Danubium trajecit. Franciſcus Batianius , & Ladislaus Moræus , juvenes cubiculo regio aſſueti , ea in expeditione prima militiæ tudimenta poſuêre. Primò itum eſt haud longiùs, quàm ad Peſthana ſuburbia è regione Budæ , interfluente Danubio in planitie ſita. Nec mora Paulum Tomoræum , quem legatum in exercitu eſſe juſſerat , cum equitum ala verſus caſtra hoſtium , quæ in propinquo erant , proficiſci , & eorum conſilia explorare jubet ; ipſe cum exercitu ſubſequitur.

Copiis regiis cæſa, Paul. Tomoræus caſtra hoſtium in Peſthanis ſuburbiis expugnat.

Præerat perduellium caſtris Ambroſius Salereſius , civis olim Peſthanus , quem Georgius legatum ibi reliquerat , vir haud ambitioſus aut turbulentus. Priùs quàm ipſe ſignum pugnæ dediſſet, agreſtes audito hoſtium adventu arreptis equis turbidi & feroces, quanquam militiæ rudes , in Tomoræum feruntur, & ab eo non magno negotio funduntur : cæſis ex eorum numero compluribus , cæteris in caſtra refugientibus : captivis verò ad Bornemiſſam ductis , inter quos Sacerdos quidam erat : quos quidem ipſe, intellectis priùs ab eis quæ ſcire volebat , interfici juſſit. Ulteriùs verò progreſſus , & Ambroſium explicatis ſignis , & more militiæ ordinatis agminibus venientem conſpicatus , uti erat pio , & miti, literiſque exculto ingenio , priùs quàm acie decertaret , tentandos ejus & perduellium animos exiſtimavit , ſi quo pacto ad ſanitatem reduci poſſent , & bellum citra cædem & ſanguinem conficeretur. Itaque mittit præcones, quos ſecum habebat prætorianos, Ambroſio cognitos , per quos pollicetur illis omnibus regio nomine veniam , ac noxæ impunitatem , ſi poſitis armis ad priſtina obſequia reverterentur. Quòd ſi eis bona pacificaque conſilia amplecti cordi ſit , abjectis armis in dextram partem confeſtim digrediantur : qui verò in pertinacia & obſtinatione perſiſtere decreviſſent , & ad ſiniſtram deflexiſſent, eos ſe hoſtium loco habiturum minatur. Ambroſius qui non perverſo animo , ſed religionis ergò cruce ſumptâ ſe cæteris aggregaverat , gravi ſermone , ut Bornemiſſæ ſalubria monentis conſilia amplecti vellent , nec incertam Martis aleam temerè ſubirent , admonuit. Et agreſtium plurimi ejus verbis perſuaſi , tum verò inſtantis pugnæ metu unà cum Ambroſio factâ deditione in dextram partem ſeceſsêre.

rebelleſq; cædit ac fugat.

Complures turbidi & præferoces aliorum proditionem increpare , probris & conviciis Ambroſii nomen proſcindere , ac poſtremò ad ſiniſtram flectentes prælium poſcere. In quos quum Bornemiſſa ad incutiendum terrorem tormenta diſplodere juſſiſſet , ac tubæ & tympana concrepuiſſent , promptiſſimos levis armaturæ equites præeunte Tomoræo immittit , ipſe cum cataphractis , reliquoque exercitu ſubſequutus eos in veſtigio adoritur. Non tulêre agreſtes vim & impetum noſtrorum , vixque tentato certamine perturbari, & loco ſubmoti terga dedêre. Magna ſtrages inconditæ multitudinis , præſertim peditum, qui effugere non poterant , edita , ita ut campi cadaveribus ſtrati paſſim cernerentur. Caſtra, quæ carris muniverant, capta fuêre & direpta. Sed Bornemiſſa fugientes ultra ſilvam Irſazegam inſequi prohibuit , receptuique cecinit. Partâ victoriâ poſt paucos dies triumphanti ſimilis Budam incolumem reduxit exercitum. Captivorum autem partem auribus & naſo mutilatam , ut aliis exemplo eſſent, dimiſit ; nonnullos, qui facinoribus inſignes erant , juſſu Regis & Senatûs magiſtratibus tradidit , de quibus ſupplicium ſumptum eſt. Hoc ſucceſſu , ceu fauſto totius belli finiendi omine Nobilitas aucta animis , variis in locis proſperè cum iiſdem agreſtibus conflixit. Milites quoque Hippolyti Eſtenſis Cardinalis , qui tunc Agrienſem Epiſcopatum tenebat, in ſubjectis Agriæ campis , nec non Franciſcus Perenius Varadienſis antiſtes, non procul Vatadino conjunctis cum Emerico Cibaco , Paulo Artandis , Benedicto Bajonio , & Nicolao Gleſano viribus magnâ cæde hoſtes profligârunt , ut diſſipati & malè habiti , pars ad caſtra Georgii ſeſe proriperet , pars in Polonia, aliiſque remotioribus locis latebras quærere cogeretur.

Profligata & alibi in diverſis locis rebellium copia.

Intereà Georgius nihil tot uſque adeò funeſtis & aſperis ſuorum ſucceſſibus fractus , evitato, ut diximus, Segedino, Chanadium iter flexit, atque oppidum illud amplum, ſed nullis cinctum mœnibus, parvo negotio cepit atque diripuit : graſſatus in omnium domos & facultates , ſed præcipue ſacerdotum. Urbis Epiſcopus Joannes Chaquius , vetuſtâ & nobili familiâ oriundus , cùm ſe in arcem trepidus recepiſſet , & obſidionem aliquamdiu toleráſſet, ad extremum commeatu & rebus neceſſariis deſtitutus , effugere, quò ſors tuliſſet , potiùs quàm perfidis latronibus deditionem facere, conſtituit. Et quum noctis tenebris tectus lembum paucis comitantibus conſcendiſſet , quò Maryſum amnem , qui è Tranſſilvania profluens arcem & oppidum præterlabitur , ſuperare , & ad proximos montes tutioraque loca evadere poſſet , infelici caſu in agreſtes incidit , à quibus captus, & multis affectus probris & contumeliis ad Georgium perductus eſt ; quem is poſt multa verbera & cruciatus indutum ſtolâ ſacrâ ac infulâ (gemmis tamen & unionibus magni pretii, quibus ornata erat , ſacrilegâ manu detractis) peracutâ ſude per inguina adactâ indignû

Georgius Chanadiū oppidum capit & diripit.

Epiſcopū ejus Joan. Chaquiū palo in inguina adactâ occidit.

Eâdem crudelitate graſſatur in alios nobiles.

in modum interfici juſſit. Simili modo in quoſdam Nobiles ſummo loco natos, Georgium Docium, & Petrum Ravaſdium parem exercuit crudelitatem, nec cuiquam Nobilium pepercit, aut ullam lenitatis aut clementiæ laudem quæſivit, quanquam ſæpiùs à Gregorio fratre nimiæ ſævitiæ incuſaretur. Hunc vulgò Gerzonem vocabant, & militabat in caſtris planè invitus, frequenterque illum, ut ad frugem & ſaniora conſilia rediret, fruſtrà hortabatur. Sed Georgius omnem iram vindictæque ſuæ odium in Stephanum Telegdinum effudit, quem in ſenatu contrarias Cardinali partes ſequutum, promulgationem Indulgentiarum diſſuaſiſſe ſuprà retulimus. Eum ſiquidem domum proficiſcentem cùm in itinere agreſtes intercepiſſent, novo, & in hanc diem inaudito tormentorum genere, & quod non ſolùm oculi honeſtorum hominum, ſed etiam piæ aures averſentur, è medio tollendum curavit. Funibus enim per teſtes & membrum genitale in prælta furca ſuſpenſus, vir clariſſimus, & eâ calamitate prorſus indignus, ſagittis & ſclopetis ſpectante Georgio miſerabiliter interfectus fuit. Nec minore crudelitatis exemplo uſum ferunt Laurentium Presbyterum, Georgii aſſeclam, & ex amicorum intimis præcipuum. Quum enim prædandi causâ caſtris exiiſſet, Nicolaum Zolomium, virum præclaræ & antiquæ nobilitatis, cum tribus fratribus germanis domi inventum, injecto tectis igne cum familia omni & ſupellectili, quam agreſtes diripere non potuerant, concremavit.

Singulari vero & barbaro exemplo in Steph. Telegdinum.

His in hunc modum non ſine divinarum humanarumque rerum confuſione peractis, Georgius an in Tranſſilvaniam patriam cum exercitu ire, aut iiſdem in campis inter Chryſium & Maryſium fluvios terrorem belli circumferre conſultius foret, diu deliberavit; poſtremò ſententiam Laurentii Presbyteri, qui iis diebus ex Bachienſi provincia redierat, copiaſque haud contemnendo numero adduxerat, Antoniumque Longum, ut cum reliquo peditatu ſpectabundus ſubſequeretur, hortatus fuerat, probavit. Is declinatâ Tranſſilvaniâ, in qua Scepuſienſis parato exercitu conatus ejus obſervare ferebatur, iiſdem quibus erat in locis bellum gerere, & Temeſuarium, ſi quâ arte capi poſſet, tentandum ſuadebat: quòd Stephanum Bathorium abeſſe, nec urbem rebus neceſſariis ſatis munitam intelligeret. Si verò ceptis fortuna minimè reſponderet, tum verò tutum ad proximos Turcas receptum habere poſſet. Sed Stephanus hujuſmodi belli rumoribus excitus, uſque ad Naglacum caſtellum, Joannem & Marcum Jaxitios conveniendi causâ venerat, ut quorſum agreſtium conſilia tenderent, certiùs intelligeret. Itaque quum ab exploratoribus didiciſſet, latrones in ejus perniciem omnia machinari, continuato dies & noctes itinere Temeſuarium reverſus eſt, & ſe ac ſuos ad ea, quæ ſuſtinendæ obſidioni neceſſaria erant, accinxit. At Georgius motis Chanadio caſtris, quæ ex tot tantiſque rapinis, commeatu, & rebus omnibus neceſſariis abundè inſtructa erant, Idibus Junii ad campum Ulicianum, haud procul ab arce & flumine Temeſo conſedit. Sequenti die propiùs urbem movit, & tormenta currulia protrahi, iiſque mœnia concuti imperavit. Oritur Temeſus in alpibus Tranſalpinæ Valachiæ & Severino oppido vicinis, Barzaque & Beogo, aliiſque ignobilioribus amnibus in ſe receptis, juſtæ magnitudinis alveo decurrens, nomen propinquæ urbi præbet.

Georgius Temeſuarum obſidet.

Quum difficillima futura videretur oppugnatio, quòd locum naturâ munitum veteres Pannoniæ Reges contra vires Turcarum jam tum plus ſatis invaleſcentes, arte & opere munitiorem reddidiſſent; cogitavit flumen aliò derivare, ut ab ea parte oppido minùs munito potiretur. Habebat in caſtris operas innumeras, quibus in loco paulùm ab arce diſtante, quem nimirum majores falconum aut colubrinarum pilæ attingere non poſſent, propoſitum opus aggreditur. Erat res in ſummum adducta periculum: quandoquidem tot millibus agreſtium ſine intermiſſione labori incumbentibus perfici inceptum opus poſſe videbatur; quum Bathoriani animadverſo diſcrimine ab arce ſimul & oppido erumpentes, tam eos, qui operi intenti erant, quàm qui armati in ſtationibus, ut tutò operarentur, excubabant, magnâ editâ ſtrage in fugam conjecerunt: ac palantes & perterritos, priùs quàm ex caſtris auxilium adferri poſſet, magna ex parte trucidârunt. Tametſi autem ea res in irritum ceſſiſſet, Georgius tamen cœptæ oppugnationi acriùs inſtare, mœnia majoribus colubrinis concutere, ſuos animare, eiſque urbem opulentam diripiendam polliceri.

Verùm Stephanus de ſua, & ſuorum, utriſque ſalute ſolicitus, à Comite Scepuſienſi, qui in propinquo erat, opem implorandam ſtatuit: quanquam æmulatione honoris, ut fieri ſolet, ac aliis de cauſis non leves inter eos ſimultates intercedebant. Igitur miſſo ad illum nuntio cum literis, quanto in diſcrimine verſetur, ſignificat, petitque & obteſtatur, ut oblitus privatæ diſſenſionis ſeque & Rempublicam à perditiſſimorum latronum furore & rabie vindicare velit. Joannes igitur, quem noſtri à præfectura Tranſſilvaniæ Vaivodam, hoc eſt, ducem appellant, & nos deinceps eo modo nominabimus, ſepoſitis in præſens Reipublicæ causâ privatis affectibus, maturam laborantibus opem ferre decrevit, vehementer eum ad id impellente Verbecio regni prætore, cujus conſilio plurimùm tribuebat, qui eo tempore in Tranſſilvania manebat. Nec mora, juſto exercitu tormentorumque apparatu inſtructus ſummâ celeritate continuatis itineribus progreditur, cæteriſque ducibus, ut ad Portam ferream conveniant, edicit. Locus eſt in finibus provinciæ, ubi quondam Joannes Hunniades, dux bello clariſſimus, ingentes copias Mehemetis Turcarum principis deleverat. Indè ad planiora & patentiora loca alpium radicibus ſubjecta cum exercitu pervenium. Nobilitas etiam omnis odio ingenti, ac vindictæ cupidine incitata, atque adeo Franciſci Vardani Albæ Juliæ Epiſcopi milites & copiæ, admirabili conſenſu certatim nomina dantes in caſtra properavêre: tantâ quidem alacritate, ut nemo omnium domi relictus eſſe videretur.

Stephanus Bathorius copias auxiliares à Joanne Comite Scepuſ. petit.

Quum

Joannes Vaivoda Georgium aggreditur.

Quum menſe Julio in maximis Solis ardoribus haud procul à conſpectu urbis explicatâ è diſciplina & directa acie, concrepantibus tubis & tympanis, pomeridiano tempore in eoſdem Uliciæ campos perventum eſſet, Georgius, qui eo die lautè epulatus, vino uſque ad temulentiam ſe ingurgitaverat, viſis hoſtibus nihil ſe animo dimittere, ſed properè prælii ſignum dare, agmina equitum & peditum in ordinem diſponere, & quantum crapulæ plenus poterat, ſingula ducis munia obire. Adjuvabatur tamen Geczonis legati & fratris, & Laurentii presbyteri operâ ſtudioque, qui agreſtium animos per ſe ad certamen paratos acrioribus verbis hortando & animando ſtimulabant; illum diem, illam pugnam fore, quæ ipſis eorumque poſteris ingentem gloriam allatura ſit, ſi in virtute & dextris, victoriaque ſalutem quæſiverint; ſin degeneres, turpique formidine perterriti fugam circumſpectent, tum verò exilium, egeſtatem, compedes, fœdæque necis laqueos, morteque ipsâ graviora ſupplicia expectanda. Ex adverſo Vaivoda ſuos quam breviſſimè cohortatus, meminiſſent, inquiebat, quàm multos inſontes & inſontes & innoxios, genere opibuſque clariſſimos viros, omnium mortalium peſſimi latrones inauditâ morte ſuſtuliſſent: nunc tempus adveniſſe, ut eis omnibus, ac flagitioſiſſimo imprimis eorum duci, nobilitatis ſtirpes exſcindenti, ac regnum Ungariæ affectanti acerbiſſimas pœnas irrogent; neque quicquam dubitent in eos, qui jus faſque exuerunt, ac ſe Deorum atque hominum impios hoſtes declârarunt, ferrum ſtringere; quum certum ſit eoſdem conſcientiâ ſcelerum exagitatos è veſtigio terga daturos.

Acies utrinque inſtruitur.

Poſtquam hæc dixiſſet, dextrum cornu Jacobo Banffio Linduano legato ſuo; ſiniſtrum Lucæ Quiſnariano, veteranorum ſuorum præfecto curandum commiſit, ipſe in medio conſtitit, aciemque ita extendit, ut eâ in longum directâ à fronte ſimul & utroque latere hoſtes invaderentur. Pari modo in partibus agreſtium factum eſt, ita ut Georgius mediam aciem teneret, Gezo ejus frater & legatus, ac Laurentius presbyter duobus extremis cornibus præeſſent. Structis in hunc modum ordinibus, & exardeſcente certamine agreſtes ſpe & expectatione diutiùs acriùſque pugnavêre, noſtrorumque impetum diu tantis animis viribuſque ſuſtinuêre, ut victoria in ancipiti eſſet. Ad extremum Vaivoda prætorianum militem ac Siculos equites & limitaneos equis armiſque validiores, ac uſu armorum cauſæque æquitate ſuperiores immittit; quorum gladiis quum plurimi occumberent, plures vulneribus debilitarentur, vacillare aliquantum ac loco pelli cœpère; denique inſtantibus pertinaciter Vaivodanis effuſa fuga ſequuta eſt. Fugientes Georgius, vixdum exhalato vino, hinc inde obequitans, & vociferans, retentare fruſtrà conatus, à Petro Petrovitio, turmæ equitum præfecto, equo deturbatur, & non ſine vulnere capitur. Eandem adverſæ fortunæ calamitatem ſubiit etiam Gezo, præmium invitæ & inauſpicatæ militiæ conſequutus, quum captus & ipſe in manus hoſtium vivus deveniſſet. Quæ res Vaivodæ incredibilem lætitiam attulit: nihil enim magis omnibus votis exoptabat, quàm hos ambos perduellium duces & anteſignanos in poteſtate habere; quam ob cauſam poſteà Petrovicium ad ſummos honores evexit. Erat is ex Poſega provincia Ungariæ oriundus, Vaivodæque ſanguine junctus. Cæteri ab exacerbatis nobilibus, & milite naturâ feroce in fuga cæſi & obtruncati, campos cadaveribus accumulatos replevêre: plures hauſit præterfluens Temeſus amnis, quum tranſire conantes ab inſequentibus militibus aut trucidarentur, aut aquarum vorticibus crudeliter immerſi interirent. Alii, quorum magnus numerus fuit, abjectis armis, ſublatiſque manibus, & in genua provoluti cum multis lacrymis miſericordiam & veniam implorabant; qui tamen ab inclementibus & iratis militibus aut in veſtigio cæſi, aut inſtar pecudum gregatim in caſtra abacti, ac compedibus & catenis conſtricti fuêre: pauci notitiâ locorum ac viarum freti, aut qui priores fugam cœperant, ægerrimè evasêre, inter quos Laurentius presbyter, pernici uſus equo (quod unum ad ſumma vota Vaivodæ defuiſſe videtur) non eâ, quâ alii fugiebant, viâ; ſed Danubium & Bachiam verſus curſum intendit, quibus in locis ſocios eſſe ſciebat, ac felici ſuâ ſorte inſequentium manus effugit. An verò Bathorius ſub tempus pugnæ ex arce & oppido in hoſtes eruperit, uti quidem militiæ mos & jura exigere videbantur, non traditur.

Tandem rebellibus in fugam conjectis,

Georgius & frater ejus vivi capti.

Reliqui obtruncati, diſſipati, & in fluvio Temeſo periêre.

Laurentius presbyter fugâ evaſit.

In caſtris Georgii ſupra opulentam prædam & tormenta currulia, aliumque apparatum ingentem promiſcuæ multitudinis ingens numerus captus eſt: plurimi enim conjuges & parvos liberos in caſtra adduxerant, ne domi relicti ad ludibrium & libidinem nobilitatis exponerentur: quorum maxima pars partim ferro, partim fame periit. Georgius cum Gezone fratre, ac poſt eos alii captivi inſigniores catenis & reſtibus nexi in conſpectum Vaivodę adducuntur. Et Georgius quidem conſtanti vultu, fortique animo eum ita alloquutus fertur: Non peto abs te, invicte Vaivoda, ut „ mihi parcas; utere enim in me jure tuo pro- „ ut volueris: hoc unicum, quantum poſſum, „ poſtulo ut æquior in Gezonem eſſe velis; „ quem, palam eſt omnibus, meis in caſtris in- „ vitum, & a me vi coactum militâſſe. „ Vaivoda ſe in eos pro meritis agere velle reſpondit, & ut in carceres diſtribuerentur, mandavit, in queis duo fratres honeſtiori quidem, ſed cæteri arctiore cuſtodiâ aſſervati fuêre.

Georgii apud Vaivodā pro fratre interceſſio.

Sequuti erant caſtra Vaivodæ quàm plurimi ex vagis illis, quos Ciganos vulgus appellat, viliſſimum & abjectiſſimum hominum genus incertæque originis, in Tranſſilvania ac utraque Valachia tortorum infamem operam exercere ſolitum. His Vaivoda negotium & curam excarnificandorum captivorum committit. In Gezonem tamen non niſi capitis ſupplicio animadverti jubet, quòd vera eſſe intellexiſſet, quæ à fratre in eo excuſando dicta eſſent. Horret animus recensêre dira, enormia, & hactenus nunquam viſa vel audita miſerorum ſupplicia: tametſi enim extrema quæque promeriti forent, homines tamen Chriſtianos & pios tam atrocem lanienam clementiâ & commiſeratione temperare æquum fuiſſet. Arreptos

Ciganorũ miniſterium in caſtris Georgii.

ptos

1514. *Enormis & crudelis de captis ſupplicia ſumpta.*

ptos ſiquidem circiter XL. ex captivis, in obſcuros carceres condunt, & quidem tales, qui privatis Georgio miniſteriis addicti fuerant; & quindecim dierum inediâ maceratos diſcruciant, ut demum eis, ſi quos fortè tam diu in vivis eſſe contigiſſet, ſemiambuſta viventis & ſpirantis Georgii membra mandenda & degluttienda offerrent.

Præcipuè verò de Georgio duce eorum.

Sed ex XL. infeliciſſimorum hominum numero, reliquis fame tabeſcentibus & demortuis, non niſi novem ſuperfuêre: inter quos Laurentium quendam fabrum ferrarium, qui illius equos ſoleis munire ferreis ſolebat, provectiſſimâ ætate jam ſenem, dum pueri eſſemus, olim vidimus. Intereà ab iiſdem tortoribus rudi è ferro ſolium, & corona ſceptrumque, regia inſignia conflantur; in quod Georgius nudus infertur, coronâque igne candenti reſplendens capiti imponitur; adducuntur novem illi infelices, qui ſupererant, luridi fame enecti, ſemineces, umbris hominum ſimiles, ac ut artus Georgii, qui ignito ferro tacti, ſtridorē quendam cum nidore emittebant, dentibus & morſu appetant, ſimulque deglutiant, jubentur; niſi faciant ſtrictis enſibus minabundi carnifices, & ſtatim occiſuri imminent. Quod ubi metu mortis fecêre, dimiſſi quidem fuêre, inter quos faber ille ferrarius fuit; ſed tres, qui abominabilem offam non degluttiverant, illicò cæſi fuerunt. Georgius non flere, non ejulare, non horreſcere viſus: tantùm catulos caninos abs ſe educatos probroſè appellans conticuit; ac forcipibus ignitis identidem lancinatus, poſtremò cùm intolerandos dolores ferre amplius non poſſet, animam efflavit. Sed in eum vel jam vitâ functum impenſiùs ſævitum eſt: cadaver enim ejus latronum & proditorum more in fruſta diſſectum fuit; quæ Budam, Peſthum, Albam & Varadinum miſſa, furciſque ſuſpenſa præeuntibus ſpectaculo ludibrioque fuêre. De cæteris quoque pari acerbitate pœnæ exactæ ſunt, ut multò maxima pars in furcas, aut iis deficientibus in proximas arbores, injectis collo laqueis ſuſpenderentur: pars ſudibus ſeu pàlis infixi miſerabilem in modum interirent. Hunc exitum habuit factis ſuis congruum Georgius Siculus inauſpicati belli funeſtus author & concitator, cujus formidine Pannonia omnis contremuerat; quo in bello variis præliis ad XL. hominum millia cecidiſſe feruntur.

Bathorij & Vaivodæ pollicitationes mutuæ.

At Bathorius ereptus graviſſimo periculo, immortales Vaivodæ gratias pro tanto beneficio, allatiſque opportuno tempore auxiliis agere, nunquam apud ſe intermorituram ejus memoriam teſtari, ſeque inpoſterum ad ejus obſequia quàm promptiſſimum polliceri. Ad ea Vaivoda breviter pro ſe & modicè diſſeruit; poſtremò illud à Bathorio contendere viſus eſt, ne magiſtratum, aut quampiam officii functionem ſe ignaro aut inconſulto ambiendum exiſtimaret; neve oblatam acciperet; ab ſe verò mutuam gratiam amicitiamque expectaret; ad quod quidem Bathorium ſe obſtrictum reddidiſſe ferunt. Quibus artibus non aliud quærebatur, quam ut hoc ſibi conciliato æmulo, veluti obice amoto, minorem ad parandum ſibi regnum difficultatem experiretur, ad quod bonis maliſque artibus aſpirabat: hi enim duo viri eâ tempeſtate, genere, ætate, divitiis pares, animi etiam magnitudine atque ambitione æquè inter ſe certabant; quibus deinde patriam & Rempub. peſſum dedêre. Audito victoriæ ſucceſſu Uladislaus, magno affectus gaudio, auxilia quæ è Bohemia & Moravia duce Bartholomæo, filio Victorini Ducis Munſterburgenſis convenire juſſerat, reverti imperavit. 1514.

Laurentius presbyter & Antonius Longus belli conſilia renovant.

Cæterùm victoriâ potitus Vaivoda reditum in Tranſſilvaniam parabat, quum literis & ſermone multorum ad eum perfertur, Laurentium presbyterum è pugna elapſum, in provinciam Baciam contendiſſe, atque iſthic in agro Colocienſi cum Antonio Longo, ſeditioſorum duce, improſperè tentata belli conſilia iterum inſtaurare, reſque novas moliri. Antonius enim Ulicianâ Georgii & ſociorum clade in itinere auditâ, cum copiis verſus Colociam ſeſe receperat. Quo cognito Jacobum Banffium legatū ſuum, virum promptum & impigrum, ad debellandos eos mittendum decrevit, majore copiarum parte, & præſertim equitatûs ei traditâ. Qui ſuſcepto continuatoque itinere, uti erat oſtendendæ adverſus communes hoſtes virtutis cupidiſſimus, paucos poſt dies in Baciam pervenit. Ubi intellecto eos non procul ab oppido Apatnio in caſtris eſſe, duobus millibus paſſuū prope conſedit; nec niſi unius noctis ſpatio militibus quiete conceſſâ, in eos inſtructis ordinibus proceſſit. Tametſi autem hoſtes adverſus victrices firmaſque copias prælii fortunâ tentaturos non putabat: verùmtamen Laurentius & Antonius nihil ſuperiore clade ſociorum, ac fœdiſſimo ducis interitu perturbati in aciem prodeuntes, pugnam minimè detrectavêre, concurſumque eſt ab efferatis hominibus tantâ obſtinatione, tantiſque ad dimicandum animis, ut duabus aut ampliùs horis victoria in neutram partem inclinare videretur. Poſtremò equus Antonii glande trajicitur, noſtrique globo facto eum circumſiſtunt & capiunt.

Iacobus Banffius eorum copias diſſipat ac delet.

Antonius Longus captus.

Altero ex ducibus amiſſo ſupererat adhuc Laurentius, & ſuos nutantes ac perturbatos, ne Antonii periculo terrerentur, voce, manu & clamoribus hortabatur. Sed dum inclinatos ſiſtere, præliumque reparare contendit, atrociori exorto certamine multi ex parte agreſtium occumbunt, & ipſe in capite vulnus accipit. Ejus cruore fœdatam faciem ſocii conſpicientes, lethalem plagam rati, & velut ambos duces amiſiſſent, metu perculſi, quà quiſque poterat, effuſè fugere cœperunt: ipſe etiam deſertus à ſuis, quò ſors tuliſſet, profugere potiùs, quàm ad non dubiam diræ necis calamitatem ſeſe dedere maluit. Banffius fugientes inſequi prohibuit, ſeu quòd milites longioris viæ tædio laboreque fatigatos, ac ſauciatos complures haberet, ſeu quòd cædibus ac ſanguini miſerorum agricolarum parcendum cenſeret. Caſtra hoſtium, & prædam omnem militibus ob benè navatam operam conceſſit. Antonius Budam perductus ſcelerum pœnas in quatuor fruſta diſſectus fœdâ morte perſolvit. Laurentium verò presbyterum, quonam in loco, quove mortis genere perierit, nemo ſcire potuit. Eum quidem è prælio aufugiſſe, neque ad Turcas tranſiiſſe conſtat. Sed an fugiens ſibi mortem conſciverit, ac deſperabundus ſe in Danubium præcipitaverit, quum a nemine poſteà viſus ſit, incertum habetur.

Laurentius vulneratus fuga ſe dat.

1514. Hoc modo Vaivoda, quanquam tantâ partâ victoriâ effusè lætaretur, ac inteſtino bello, captis & ſupplicio affectis immanium latronum ducibus, proſperum finem Deo juvante impoſitum, prorſuſque debellatum eſſe exiſtimaret; præter opinionem tamen fit certior, inter Veſprimium & Albam, circa ſilvam Bacaniam agreſtes, Dominico quodam duce, cui Salſo cognomen fuit, prædas agere, & non ſolùm in domos Nobilium & facultates incendiis cædibuſque graſſari; ſed etiam à ſacris templis, eorumque donariis diripiendis impias manus minimè continere. Quamobrem Gotharo Sirqueio, ſuo in arcibus Papa & Somlione præfecto dat in mandatis, ut quum ex ſolo Papenſi oppido præter ſolitum præſidium quingentos civilis mercatoriique ordinis equites educere poſſit, exules & ſeditioſos illos invadere, pulſoſque & disjectos meritis pœnis afficere contendat. Qui quum Albenſibus civibus, & Joanne Goſtonii Epiſcopi Jaurienſis milite conjunctis conſiliis & viribus imperata exequi conatus, aliquot etiam tormenta currulia unà protrahi juſſit, ac tumultuariam colluviem, nullis more militiæ excubus in caſtris agitantem ſine cunctatione aggreſſus, parvo negotio diſſipavit. Tormenta enim callido, ſed pio conſilio, quo minus ſanguinis funderetur, non pilis ferreis, ſed ſtramine & herbâ viridi, aut detritis laceriſque pannis, idque genus quiſquiliis implenda curavit: ac cùm propiùs mutuum in conſpectum ventum eſſet, in eos diſplodi & exonerari præcepit. Quo facto tantus terror pavidos, & inſolito tormentorum, quanquam inanium fragore ac fumo, militarique fremitu perterritos invaſit, ut nullo contracto certamine abjectis armis, omni ſpe ſalutis in curſu & pedibus poſitâ turpiſſimè diffugerent: pauci dum ſe ad defenſionem parant, inter quos Dominicus, à fugientibus proculcati interfectique ſunt: neque poſteà uſpiam viſum, aut auditum fuit, aliquam manum agreſtium, nedum armatam, ſed neque inermem juſto aliquo numero congregari ac convenire in unum auſam fuiſſe: ſic ut Vaivoda perduelles & ſeditioſos armis egregiè ultus, liberatæ à tanto diſcrimine patriæ laudem tuliſſe haud abs re cenſeri queat; quanquam id omne grati animi officium, reique gerendæ ardens ſtudium, non ad privatum quæſtum, ſed eidem patriæ, reique publicæ Chriſtianæ commodū, ante omnia jure meritoque offerre atque impendere debebat. 1514.

Agreſtes circa Albã Veſprimiumque tumultuantes pulſi fugatique ſunt tormentis herbâ, pannis & ſtramine oneratis.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER VI.

1514. SOLUTA per hunc modum Temeſuari obſidione, ac deletis ad internecionem agreſtibus, Scepuſienſis Comes, idemque Vaivoda, magnus & clarus anteà, major & clarior haberi cepit: ſpeſque omnes Pannoniorum in eo ſitæ eſſe videbantur, hunc ſolum aſperrimo bello prudenter ſuſcepto, & feliciſſimè confecto priſtinam libertatem eis reſtituiſſe prædicabant, à cæteris alieno ſanguine & labore partũ victoriæ decus invidiosè obtrectari, ſibique indigniſſimè arrogari; Regem togâ tatum, ad bella ſegniorem quàm pericula requirant, intra parietes ſedendo deliteſcere: hunc avertendis malis, tutandæque Reip. in omnes occaſiones excubare, ideòque ei ob vetera & recentia in Remp. benefacta, propulſatumque ab eorum cervicibus ferrum, ſummi imperii præmia æquo jure deberi; hæc atque talia imperitum, maliſque moribus imbutum vulgus, publicè privatimque jactare, ejus dicta factaque in cœlum extollere.

Scepuſienſis Comitis laus à vulgo.

Flagrantiſſimi autem in ejus amicitia præ cæteris habebantur Stephanus Verbecius Prætor regni, ac Michaël Zobius, publici judicii aſſeſſor: ambo factioſi, ac linguâ & moribus, fideque venales & immodici; quibus cùm tumultus & res novæ placerent, multitudinis animos commemoratione virtutum ac fortunarum, liberalitatiſque illius, quòcunque volebant, impellere poterant, nemine ex regiis obſiſtente. Sed & Vaivoda comi ſermone, nec abſurdo ingenio, facili aditu, opibus, claritudini, gloriæq; ejus reſpondentibus, occultâ largitione, aliiſq; artibus partium ſuarum ſtudioſos ſublevare nitebatur. Regias partes Joannes Bornemiſſa, exactę ætatis & prudentię ſenex, & Thomas Cardinalis, aliique pauciſſimi ex Senatorio ordine, quantum poterãt, ſuſtentabant. Verùm eo tempore Cardinalis auctoritas non tantùm valdè imminuta, ſed maximo odio ac invidiæ, atque adeò periculo expoſita erat: quod ferè ab omnibus initia & origines abominabilis belli, ipſius ambitioni atque importunitati tribuerentur. Quamobrem dolos & inſidias veritus Strigonii, duplicato præſidii militaris numero ſeſe continebat.

Verbecius & Zobius ejus partibus addicti.

Bornemiſſa & Cardinalis regiã auctoritatem tuentur.

1514. *Sclopetorū diſploſio in Regiam.*

Hæc ad Uladiſlaum certiſſimis indiciis perlata, ab eo, quemadmodum alia umnia ſimplici taciturnoque ingenio negligebantur. Accidit autem iis diebus, dum tempus comitiorum, quæ ad Octobrem menſem indixerat, appeteret, jamque multi ex diverſis regni lateribus conveniſſent, ut Rege ad ſummum diei crepuſculum ſacra audiente, incerti homines in cubiculum regium ſclopetis duobus grandiores glandes diſploderent, rati, ut credere par eſt, Regem iſtic eſſe: quod quidem atrox facinus quum vitreis feneſtris magno cum ſtrepitu diſſilientibus, & glandibus in parietem conjectis innotuiſſet, ejus auctores quanquam diligentiſſimè quærerentur, nuſquam tamen inventi fuêre. Suſpicio in Vaivodanos extitit, quanquam non ſat certis nixa fundamentis. Excitatus tam atroci caſu Rex Cardinalem & Joannem ad ſe vocat, ipſiſque ſuam ac liberorum ſuorum ſalutem commendat: quove modo res ſuas ſtabilire ac communire queat, exquirit. Ad quæ illi reſpondiſſe dicuntur, ſeveritate, & paucorum quorundam, qui licentiâ abrepti inſolentiores ſpiritus gererent, pœnâ & ſupplicio opus eſſe ſibi videri, niſi Vaivodam maximum ex magno fieri velit. Verùm quoniam mite ingenium habeat, nec ullius præclari auſi capax ejus natura ſit, utpotè qui vel enormium criminum delictis parcendum putet: ut breviter, quod ſentiunt, eloquantur, ei etiam atque etiam animo proſpiciendum eſſe, ut ſibi liberiſque ſuis amicos & neceſſarios parare ſtudeat, in quibus ſenectuti ſuæ ſolatia, & liberis tuta præſidia collocentur: cœptamque cum Maximiliano per mutua connubia affinitatem ante omnia ad effectum perducat; quâ unâ re cavendis adverſariis atq; opprimendis optimè proviſum fore. Quòd ſi Sigiſmundus frater, quamvis apud eum ſoror Vaivodæ matrimonio collocata habeatur, in conſortium conſiliorum accedat, quòd eum pro ſingulari prudentiâ, ac erga fratrem amore facile facturum arbitrentur, tum demum ad omnes inſidias procul avertendas, vitamque in tuto agitandam reliqua omnia in proclivi fore.

Bornemiſſa & Cardinalis Regi auctores ſunt, ut affinitatē cum Maximiliano Imp. jungat.

An. 1514. *Cuſpinianus Cæſ. legatur ad Uladiſlaum.*

Dum de his Uladiſlaus anxio animo conſultat, opportunè Budam venit miſſus à Cæſare Joannes Cuſpinianus, tum victoriam de crucigeris agreſtibus partam gratulaturus, tum ut de mutuis fœderibus propinquitatis vinculo confirmandis cœpta jam pridem ſuperioribus annis per Joannem olim Epiſcopum Varadienſem conſilia atque pacta bono fine terminaret. Petebat autem Cæſaris nomine diem & locum colloquio deſignari, ad quem ambo convenirent, remque tranſactam quidem, ſed tot annis intermiſſam finirent. Eodem etiam ferè tempore Chriſtophorus Sidlovicius Sendomeriæ præfectus à Sigiſmundo fratre legatus advenit, ac lætiſſimum nuntium de Moſchis, eorumque Rege Baſilio apud Smolenſcum oppidum ultra Boriſthenem ſitum, à Polono memorabili pugnâ devictis & profligatis attulit. Quæ duæ res Uladiſlaum ſupra domeſticæ victoriæ lætitiam ingenti gaudio mirificè recreârunt. Itaque negotio cum iiſdem communicato, atque etiam fratris legato in conſilium adhibito, Cuſpinianum dimittit, nihilque ſibi gratius, nihil optatius ejus adventu, ac commemoratione componendi per connubia fœderis, accidiſſe ſignificat. Hoc à Maximiliano expetere, ut quum Sigiſmundum fratrem colloquio & tranſactioni intereſſe vehementer cupiat, deterſis, quas hactenus ob amicitiam cum Moſcho Sigiſmundi hoſte contractam aluerit, ſimultatibus odiiſque, cum eo in gratiam redire velit. Quo autem tempore, quove loco colloquium inſtituatur, id ſe totum arbitriu ac voluntati Maximiliani permittere, dummodò nolit illud quàm longiſſimè protractum. Cuſpinianus non diu Budæ moratus, de iis quæ egerat, Maximilianum certiorem facit; à quo reſponſum eſt, ſe comitiis Romani Imperii Auguſtę Vindelicorum eo tempore occupari, venturum tamen Viennam ad Quadrageſimæ tempus. Porrò de Sigiſmundo, pro quo Uladiſlaus tantoperè laboraret, nolle eum eſſe ſolicitum, quem ipſe promptè & benevolè in gratiam recepturus, & deinceps loco fratris habiturus ſit.

Polonilegatio de victis profligatiſq; Moſchis.

1514.

Quæ omnia Cuſpinianus miſſis unà literis Maximiliani, Uladiſlao ſignificavit: & Sigiſmundus à fratre ſolicitatus è Lithuania, ubi eo tempore Moſchici belli causâ cum Regina Barbara conjuge, Vaivodæque Tranſſilvanici ſorore agebat, Cracoviam venit. quò ad eum miſſus eſt ab Uladiſlao Bohemicus Cancellarius Ladiſlaus Sterenbergus, qui eum rogaret, ne ab hoc itinere ſuſcipiendo alienum animum habere vellet, fœderique feriundo adeſſet. Quod ſanè ille amori fraterno ſe tributurum recepit: quanquam ut ſe excuſaret, nec Maximiliano vel reconciliato, & amicitiam promittenti crederet, complures è Senatorum numero ſuaderent. Itaque cum mille quingentis equitibus ſplendidè exornatis, ſupra aulæ regiæ comitatum, itinere per Moraviam facto, ad initium menſis Martii Tirnaviam Pannoniæ oppidum venit. Ubi eum Georgius Marchio Brandenburgicus, utriuſque Regis è ſorore Sophia nepos, ac Georgius Sacmarius Epiſcopus Quinqueeccleſienſis, idemque regius in Pannonia Cancellarius obviam progreſſi, nomine fratris pro dignitate exceperunt; indèque Poſonium deduxerunt, quò Uladiſlaus paulò antè cum liberis appulerat, ad eumque ſalutandum cum Ludovico filio, jam tunc nonum ætatis annum agente, extra urbem profectus, eumq; arctè & amanter cōplexus ad hoſpitiū deduxit. Tranſegêre complures dies in urbe Poſonienſi duo fratres, fortiſſimarum nationum Reges, adventum Cæſaris expectando: interdum ſeriis graviſſimarum rerum conſiliis pertractandis operam dantes: interdum verò remiſſo animo ludis & ſpectaculis intenti.

Sigiſmūdi Regis in Hungariam adventus An. 1515.

Poſony à fratre Vladiſlao excipitur.

Intereà Matthæus Langus Epiſcopus Gurcenſis, & S. Angeli Cardinalis, Cæſari imprimis charus, ac omnium ejus conſiliorum moderator, à Cæſare ad Reges miſſus Viennam, ac deindè Poſonium venit. Is propediem Cæſarem adfore nuntiavit, ſeque intereà moræ huic excuſandæ miſſum: quod ſi Regibus videatur (ut tempus longiorque mora negotio quopiam agendo redimatur) conficerentur fœderis ac connubii tabulæ, ac Cæſari mitterentur perlegendæ. Quibus confectis Gurcenſis Cardinalis menſe Aprili Viennā reverſus, tabulas ad Cæſarem Auguſtam miſit per Wilhelmum Rogendorfium, qui mutatis ad celeritatem jumentis,

Langus Cardinalis ab Imperatore miſſus ejus moram excuſat.

Fœderis & connubij tabulæ ad Cæſarē

1515.

Auguſtā miſſa.

quatriduo illud iter ſatis magnum confecit. Abeunte Cardinale grave & atrox incendium Poſonii fortuitò exortum, majorē partem civitatis abſumpſit: interque cætera arſit Uladislai hoſpitium cum multarum, quæ invaleſcente igne eripi non poterant, rerum jactura.

Incendiũ Poſony in Regia.

Sed Polonis impigrè rem gerentibus, ædes, in quibus Sigiſmundus diverſabatur, intactæ manſêre: quin iidem Poloni cæteras etiam domos, quas vagantia & venris perflata incendia corripuerant, acerrimè defendebant. Sed ſiſti ac reprimi ignes vix biduo potuêre. Erant complures, qui incendii hujus cladem Uladislao infauſti alicujus ominis prænuntiam fore portenderent: quòd non civitas tantùm ipſa, ſed etiam quo privatim utebatur hoſpitio, conflagrâſſet.

Dum Regibus gravis & tædioſa expectatio eſſet, Gurcenſis iterum Poſonium ſecundo flumine, menſe Majo delatus, Cæſarem graviſſimis rebus diſtrictum ad eos venire hactenus nō potuiſſe retulit: ſed fœderis atque conjugii tabulis ſubſcripſiſſe, petereque ut ipſi eas ſubſcribendo confirment; ipſiuſque tardiorem adventum æquo animo ferant: conaturum illum, ut brevi, mutuâ eorum conſuetudine & alloquio quàm jucundiſſimè perfruatur. Præſtitêre id Reges, ac Cardinalem muneribus exultum dimisêre.

Cæſar Viennam advenit.

Poſt ejus diſceſſum Cæſar toto menſis Maii atque Junii decurſu expectatus, frequentibus literis & nuntiis ſpem certam ſui adventûs præbuit, tandemque ad diem decimum Julii Viennam appulit.

Legati regȳ ad eundem.

Ad eum Reges ternos legatos ex optimatibus ſelectos è veſtigio mittendos decrevêre: Uladislaus quidem Georgium Sacmarium Epiſcopum Quinqueeccleſienſem, Ungaricum, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarios: Sigiſmundus verò frater ejus Joannem Lubrancium Epiſcopum Poſnanienſem, Lucam Gorcanum Poloniæ præfectum, ac Chriſtophorum Sidlovicium, quem non ita pridem ſummum in regno Poloniæ Cancellarium conſtituerat. Qui eodem die Viennam profecti, perorante Georgio Cæſarem ſalutârunt, Regeſque illius reditui gratulari, & quid fieri velit, jam pridem ſolicitis animis præſtolari retulerunt. Quibus Cæſar per Petrum Mottam, Theologiæ, ut appellare ſolent, Licentiatum, genere Hiſpanum, brevi ſermone reſpondit, gratiſſimam ſibi accidiſſe Regum in propinquo præſentiam: miſſurum ſe paulò pòſt legatos, qui ipſius voluntatem & poſtulata eis exponant. Qui triduo pòſt Poſonium venientes, Cæſaris nomine poſtulabant, ut Reges Viennam venirent, & Uladislaus ad Pruccum, Sigiſmundus ad Hamburgum, Auſtriæ oppida, hoſpitiorum commodiùs diſtribuendorum gratiâ ſeorſim iter facerent; deindè verò certum locum in finibus, ad quē Cæſar declarandi amoris & ſtudii ſui causâ obviam profecturus eos exciperet, deſignabant. Legatorum princeps erat Chriſtophorus Archiepiſcopus Bremenſis è familia Brunſuicenſium Ducum oriundus, adjunctoſque habebat præter Wilhelmum Bavariæ Ducem ipſius Cæſaris è ſorore nepotem, multos alios ampliſſimi undecunque nominis & dignitatis viros.

Reges, approbatis iis quæ Cæſar per legatos poſtulaverat, diverſis itineribus præſcripto in loco priores adfuêre; nec diu moratus Cæſar ad eundem locum venit. Videre erat patentibus in campis ſplendidiſſimas & ornatiſſimas trium populorum equeſtres pariter & pedeſtres copias mutuâ æmulatione armis, equis, & omni apparatu inſtructiſſimas, adeò ut omnes qui aderant, ſe nunquam eo ſpectaculo quicquam pulchrius aut elegantius vidiſſe teſtarentur. Nec mora, Cæſar primò omnium Uladislai liberos, Ludovicum & Annam, deindè Uladislaum, poſtremò Sigiſmundum ſingulari amore humaniſſimè complexus, per Cardinalem Gurcenſem, ut ſecum unà Viennam venirent, hortari cepit. Sed quum Uladislaus de ſuorum, qui aderant, conſilio ea in re durior appareret, quòd inſidias vereretur, Sigiſmundus Rex difficultatem omnem facilè ſuſtulit; ſe enim Cæſari nihil diffidere, imò quò Cæſar juberet, ſe iturum teſtatus, fratri quoque ut idem facere vellet, auctor fuit. Quæ ejus promptitudo Cæſari longè omnium gratiſſima accidit; ita ut ſe ejus benevolentiæ nunquam fore immemorem diceret, effecturumque ne Sigiſmundum conceptæ de ſe ſuaq; integritate ſpei & fiduciæ unquam pœniteret.

Imperatoris & duorum Regum Vladislai & Sigiſmundi conventus Viennæ An. 1515.

Alterâ igitur die Viennam pervenerunt, & Cæſar tantos hoſpites exquiſitiſſimis honoribus proſequutus, die XXII. Julii, qui memoriæ Divæ Mariæ Magdalenæ dicatus eſt, ad inſigne Divi Stephani templum deduxit. Ubi Thomas Cardinalis Strigonienſis Mariam Cæſaris ex Philippo filio neptem Ludovico Uladislai filio ritè deſponſavit.

Maria neptis Cæſaris Ludovico deſponſata.

Cæſar autem Carolo, aut certè Ferdinando, alteri ex nepotibus, ejuſdem Philippi filiis. Annam Uladislai filiam ſe in matrimonium collocaturum conceptis verbis repromiſit: ea pacta utrinque lege, ut regnum Ungariæ, ſi ſtirps Ludovici, uti evenit, interiret, deficeretque, ad eum Cæſaris nepotem, qui Annam ducturus eſſet, eorumque liberos certo juris hæreditarii nomine recideret.

Et Anna Carolo vel Ferdinando repromiſſa.

Deindè publicatis per Cuſpinianum pacis & cognationis fœderibus de induciis cum Moſcho, & pace cum Venetis facienda, convertendiſque demum communi conſenſu in Turcas armis tractatum eſt. Et quidem opportuna ejus ſacri belli occaſio divinitùs oblata eſſe videbatur, dum Selymus Turcarum princeps deductis ex omni Europa copiis militaribus, adverſus Perſas & Aladeulum Dulgadiriæ provinciæ in majori Armenia principem civile bellum gerebat.

Pacta cōventa de ſucceſſione.

Sed gliſcentibus inter Chriſtianos principes privatarum diſcordiarum perpetuis fomitibus, opportuna rerum gerendarum conſilia ad non dubiam Reip. perniciem neglectui habebantur.

Regum abitus.

Cæſar confectis in hunc modum rebus, cum ſingulari amoris & benevolentiæ ſuæ teſtificatione, paucos poſt dies Uladislaum dimittit; atque is cum Ludovico filio, relictâ apud Cæſarem Annâ filiâ, ut cum Maria deſignata ſibi nuru uſque ad nubilem ætatem ſimul educarentur, Budam incolumis pervenit. Sigiſmundus autem, cùm eum aliquot diebus importuna Danubii exundatio Viennæ detinuiſſet, itinere per Moraviam facto, à Staniſlao Turzone Epiſcopo Olomucenſi lautiſſimo exceptus hoſpitio, in ſuum regnum reverſus eſt. Sed & Cæſar paucis poſt diebus inſtitutâ Oenipontem profectio-

1515. *Anna & Maria Reginæ ſimul educatæ.*

fectione, Annam & Mariam Reginas ſimul educandas ſecum abduxit; neque poſteà diutiùs moratus ad bellum contra Venetos majoribus viribus proſequendum, Tridentinis jugis deſcendens in Italiam contendit.

Quæ dum agerentur, Emaricus Perenius Palatinus, quam dignitatem ſupremam eſſe, Ragiæque proximam, ſupra dictum eſt, ſæviſſimis articulorū doloribus vexatus, Poſonii ſubſiſtere erat coactus.

Perenius Palatinus forte an Vaivodæ impulſu, pactionibus à Caſ. & Rege initis repugnat.

Is cùm contractam cum Cæſare affinitatem, ac ſucceſſionis jura in ejus nepotes translata cognoviſſet, ſeu occultâ ambitione ductus, ſeu Vaivodæ inſtinctu, ſive ſic fieri oportere arbitratus, quum nec equo inſidere, nec pedibus incedere poſſet, *per fora & plateas civitatu paſſim curru circumvectus, contractibus illis à Caſare & Regibus initis, quibus regnum Vngariæ* ad exteros transferretur, ſe tanquam Palatinum, cui id muneris & officii incumbat, nomine ſtatuum & ordinum regni altâ voce contradicere proclamavit; idque concurrentibus ad ejus rei ſpectaculum variis hominum generibus & turbis, ſæpiùs repetivit; poſteàque ſecundo Danubio Budam deſcendit. Quæ res ad Cæſarem & Uladislaum perlata non parvam animis eorum perturbationem moleſtiamque attulit, veritis, ne ea temporis proceſſu ſibi ſuiſque nepotibus fraudi eſſe poſſet. Igitur Uladislaus conſilio juſſuque Cæſaris eum ad ſe vocatum prolixiore ſermone ejus intempeſtivi facinoris reprehendit,

Reprehēſus ideò à Rege,

quòd novas & juſtas, quas ad ſtabiliendam ſuam & liberorum ſuorum dignitatem rationes magno labore gravibuſque impenſis, nec improvido judicio quæſiviſſet, ipſe privatâ ambitionis temeritate corrumpendas exiſtimâſſet, multitudinique promiſcuæ ad ſeditionem vel nunc, vel impoſterum concitandam non levem anſam præbuiſſet.

& ut revocet antè capta, imperatū,

Velle ita ſe, ut recollecto animo ceptum opus retractare, ſibique & ſuis datâ ſolenni revocationis ſyngraphâ cavere haud cunctetur. Sed ille pro inſita naturæ ſuæ ſuperbia negavit ſe à ſuſceptis conſiliis vel latum unguem diſceſſurum;

quod conſtanter abnuit.

addiditque inflatiore mentis duritie nihil majeſtatem ejus veritus, ſe etiā in futuris comitiis publicas nobiliſſimæ nationis ſuæ libertates, ne inauſpicatę exterorum poteſtati ſubjiciantur, ſi aliter ſubvenire nequeat, publicâ factâ contradictione defenſurum: neque detrectare, quin ſuo erga patriam & Remp. voto ac pietati vel honeſtâ morte ſatisfaciat; quum jam ſenio morbiſque gravatus non longum vitæ finem ſibi expetendum arbitretur.

Hæc ad Cæſarem perlata, ſolicitum eum diu tenuêre, cogitantem quibus modis atque artibus Palatinus deliniri, & in partes traduci poſſet; commeantibuſque ad Uladislaum ultrò citròque literis & nuntiis, mutuo tandem conſilio tentandum illius animum & expugnandum largitione muneribuſque decrevêre. Itaque re deliberatâ Uladislaus arcem Saroſiam edito in monte ſitam, vicinamq; civitatem Eperieſſiam ex alto proſpectantem hæreditario jure ei promittit, ſimulque effecturum apud Cæſarem (is ejus offerendi muneris primus præcipuuſq; auctor erat) ut ex uberiore ejus benignitate titulis & honoribus auctus ſacri Romani Imperii Princeps & Dux Saroſienſis inpoſterum appellaretur. Quibus rebus Emerici animus avaritiâ atque ambitione præceps cò eſt adductus, ut diceret ſe fœderi & contractui Viannenſi, privato quidem ſuo, ſed nequaquam Palatinali 1515.

Tentatur largitione & capitur.

nomine ſubſcripturum. Verùm Principes arbitrati, ſi promiſſa ei reddantur, fore ut ille quoad ſubſcribendam ſyngrapham in eorum ſit futurus poteſtate, arcem quidem Saroſiam ei tradidêre.

Obitus ejus & ſupremum elogium varum & ambitioſum.

Sed dum ſolennes literæ & diplomata Principatûs à Cæſare expediuntur, & ad illum perferuntur (quæ quidem expedita, nec tamen ad eum morte præventū perlata eſſe ſatis conſtat) ipſe in gravem morbū incidit, quo paulò pòſt Budæ è vivis exceſſit; condito priùs teſtamento non obſcuræ ambitionis ſimul & arrogantiæ pleno: qnandoquidē in eo Uladislaum anxio ſolicitoq; animo petebat, ne funus ſuum ad ripam uſque Danubii proſequi dedignaretur; proceres verò & primores ſingillatim, ut trajecto Danubio ad Peſthana uſque ſuburbia comitarentur; tum quot cerei arderent. quot currus, quot atrati famuli, qui numerus cantorum & ſacerdorum, quantum itineris uno die faciendum, quibus in locis ſubſiſtendum eſſet, adeò exquiſitè minutatimque præſcribebat, ut à nonnullis fato functus haud immeritò rideretur. Uladislaus tamen ſingulari pietate filium Ludovicum ad Danubium uſque funeri deducendo adhibuit; atque illud in templo Terrebeſiano, quod ipſe memoriæ & honori Divi Pauli primi heremitæ à fundamentis conſtruendum curaverat, conditum fuit. Mortuo Perenio Joannes Vaivoda, & quos factioni ſuæ addictos habebat, ad res novandas, regnumque tumultibus & diſſidiis exagitandum occaſionem invenêre. De quibus priùs quàm agamus, operæ pretium fore duco, ut detrimentū quod Palatino adhuc ſuperſtite à Turcis inſigne accepimus, quò breviùs potero, abſolvam.

Clades à Turcis accepta ductu Vaivodæ.

Per eos enim dies, quibus Reges Cæſaris adventum Poſonii expectando tempus otio pariter & negotio tranſigunt; Vaivoda quia prima belli adverſus agreſtes proſperè ſucceſſerant, fortunam eodem ſemper tenore totius rei principia ſubſequuturam arbitratus, bellum in Turcas ſuſcepit, & ad obſidendam arcem æquali ferè intervallo inter Taurunum & Samandriam ſitam, animum adjecit, quæ à Turcis & Thracibus Dalmatiſque Cavalla appellari ſolet, à noſtris verò Sarno vocatur.

Cavallam ſive Sarnonem arcem obſidet Vaivoda.

Sciebat enim majorem Turcarum numerum trajecto Helleſponto in Aſiam transfretâſſe; ſed tamen qui domi in præſidiis relicti erant, frequentibus ac cruentis excurſionibus & latrociniis inferioris Ungariæ ditiones infeſtas plerumque ex eo loco reddere conſueverant. Hæc eſt ea arx, in quam Mahometas Turcarum princeps, Conſtantinopolis expugnator, avorum noſtrorum memoriâ ab obſidiona Tauruni per Huniadem & Capiſtranum cum damno & ignominia rejectus ſauciatuſque, ſeſe è fuga receperat.

Hujus belli prætextu Vaivoda à Regibus benignè & benevolè invitatus, Viennenſi conventui intereſſe recuſavit; tametſi ea ſubeſſet verior cauſa, ne regia virgo, cujus ipſe thorum & nuptias tantoperè expetiviſſet, in conſpectu ſuo alteri, ut contigit, deſponderetur; idque adeò in arcano potiſſimùm quærebat, ut ſi captâ arce victor rediiſſet, captando popularis multitudinis favorem, rebus faciliùs potiretur.

Itaque aliquot cohortes peditum validas ex
1515. Tranſſilvanis conſcribit, ſuos etiam clientes armatos, qui ad aliquot millia cenſebantur, ac equites è Siculis convenire jubet: Emerico Enningio, cognomine Turco, Tauruni præfecto, ut ad certum diem & locum, ſimul cum dimidia præſidii parte exercitui reliquo ſe conjungat, edicit; tormenta currulia quaſſandis & diſjiciendis mœnibus idonea convehat, in mandatis dat; ſed is cætera exequutus, ipſe adverſâ impeditus valetudine venire non potuit: admonuit tamen Vaivodam, ne ex eo loco tam celebri, tamque Turcis vicino res neceſſarias temerè exportaret, ex cujus ſalute & permanſione cæteræ Pannoniæ ſalus & conſervatio pendere videretur.

Contractis igitur copiis ad decem millium equitum & peditum numerum, Nonis Julii Danubium trajecit, ac tertiis caſtris ad Cavallam ſeu Samonem pervenit, tanto ſilentio, ut Turcis, qui Samandriæ ac aliis locis in præſidiis erant, de ejus itinere nihil planè conſtaret. Michaël etiam Paxius cum equitibus levis armaturæ ex arce Challia, quæ Franciſci Haraſtii ſoceri erat, nec non multis aliis nobilibus viris ſponte ſe ei conjunxit. Prolatis igitur tormentis, ac Jacobo Banffio Vaivodæ legato impigrè rem gerente, arx concuti cœpta eſt, brevique ſpatio temporis tantum mœniorum dirutum dejectumque, ut Turcæ, quanquam egregie ſe tuerentur, de conſervanda tamen ea non parum deſperarent. Præerat Samandriæ Balibegus è familia Iahia apud Turcas celebri oriundus, quem à puſilla corporis ſtatura Cuſſuccum, hoc eſt, parvum cognominabant, vir acerrimus. Ad eum Cavallenſes per averſam portulam, quæ Danubium reſpiciebat, occultos nuntios de nocte, quò tenebris tecti tutiùs commearent, mittebant, rem in ſummum adductam periculum ſignificantes, ſimulque maturam opem implorabant. Is de obſeſſæ arcis ſalute ſolicitus, quanquam meliore militarium copiarum parte deſtitutus eſſet, præſenti tamen animo omnes qui domi erant relicti, properè convocat, & præter martalocios pedites latrocinando & rapiendo vivere ſolitos, agreſtium etiam hominum è Thracia & Bulgaria haud contemnendam manum, more militari inſtructam, ſub ſignis ad ſe venire jubet.

Balibech Samandriæ præfectus Turcis ſuccurrit

Sed quum tumultuario ejuſmodi militum genere ſe Pannoniis imparem eſſe animadverteret, ad dolos & fraudes converſus, certos è ſuis Thracibus Græci ritûs Chriſtianos ſubornat, qui ſpecie transfugarum in caſtra Vaivodæ ſe conferant, & apud duces ac militum præcipuos famam vireſque hoſtium mentiendo pejerandoque in immenſum efferant, augeantque, venire magnis itineribus juſto cum exercitu Balibegum ad ſolvendam obſidionem tantâ obſtinatione, ut omnes quamprimùm in mutuum conſpectum ventum fuerit, ſine ulla cunctatione prælii fortunam experiri, & vel vincere, vel in veſtigio honeſtâ morte occumbendum eſſe ſtatuiſſent. Qui quum rem haud ſegniùs, quàm edocti erant, perfeciſſent, tantus repente pavor Vaivodæ animum occupavit, quamquam aliàs intrepidum, perturbavitque, ut tormenta ex aggeribus ſtatim retrahenda, & cum exercitu retrocedendum eſſe juberet; niſi Michaël Paxius, virtutis & fortitudinis eximiæ juvenis, ne tantum flagitii ad- 1515.
mitteret, ut ne viſo quidem hoſte fœdam fugam capeſſere inciperet, gravi increpitum ſermone retinuiſſet: Is enim ut omnes in caſtris manerent, nec incertæ transfugarum fidei innīterentur, ſed animos & corpora ad pugnam pararent, duces pariter & milites hortabatur, nec potuiſſe tantum hoſtium numerum jam citò contrahi, ut ipſis, ſi viri eſſe velint, quicquam nocere poſſint, affirmabat.

Et eo quidem die Turcæ ex induſtria in conſpectum non venère, ita ut dilata quidem, ſed non prohibita Pannoniis imminens clades videretur. Nocte, quæ ſequuta eſt, Balibegus ſuorum aciem promoveri juſſit, ac multo majori parti militum pedeſtris ordinis ardentes tædas & faculas, quarum magnum numerum agreſtibus comportandum imperaverat, attribuit; centuriamque peditum ſelectorum per ſecretos prope Danubium tramites in arcem immiſit in ſupplementum præſidiariorum, qui aut perierant, aut ſauciati uſui eſſe non poterant. Ipſe vero ſilenti agmine progreſſus, cùm ignes in tenebris majorem verò ſpeciem procul intuentibus redderent, nec noſtri, qui majorem hoſtium exercitum pro ignium numero eſſe putabant, quid caperent conſilii, præ metu ſatis diſcernerent, paulò ante illuceſcentem auroram aggerem, in queis tormenta erant collocata, magno ſublato clamore aggreditur. Ibi pugnatum eſt acriter pro eorum numero, qui ex noſtris ad cuſtodiam tormentorum excubabant. Sed quum pauci admodum eſſent, facilè à barbaris, qui numero ſuperabant, partim cæſi, partim in fugam conjecti fuère. Michaël Paxius clamore ac ſclopetorum ſtrepitu excitatus, auxilium allaturus, cum ſua peculiari turma adcurrit, & rejectis magnâ vi Turcis tormenta recuperat. Verùm cùm illa rotis imponi, atque iis aſportandis equos & jumenta aptari curat, lapidea falconis pila ex arce in incertum emiſſa caput ictus interficitur. Eo cadente prælium redintegratur, inſtantibuſque & acriùs urgentibus Turcis noſtri loco pelluntur. Ibi Gaſpar Paxius, Michaëlis frater, loco pulſos & fugientes retentare conatus, & ipſe ab aliquot haſtatis Turcis confoditur, & occumbit, cæteri turpiter profugiunt. Quamquam autem hoſtes ſuæ paucitatis conſcii, fugientium tergis minimè inſiſterent, ſatis ſe lucri & gloriæ, liberatâ arce & captis tormentis, adeptos eſſe rati: tantus fuit tamen Vaivadanorū metus & conſternatio, ut ſociorum clade nequaquam permoti, in ſola fuga ſpem & ſalutem ſuam collocarent, & nemo ad ſocios periculo eximendos reverteretur. Caſtra & tormenta impedimentaque omnia parvo labore hoſtibus ceſsère: ita ut Vaivoda ante partam de victis agreſtibus gloriam, ac virtutis & fortitudinis opinionem, non toto vertente anno, re contra veros hoſtes malè geſtâ, obſcuràſſe aut amiſiſſe cenſeretur.

Balibegus caſtra noſtra oppugnat

Vaivodani cæſi & in fugam conjecti.

Ejus adverſæ pugnæ fama Regibus Pannonium illata, priuſquam cum Cæſare in colloquium venirent, ob dolorem amiſſorum militum, jacturamque tormentarii apparatûs, gravis moleſtaque fuit: quamquam Uladislaus ambitioni & ſuperbiæ æmuli atque obtrecta-

1515. *Vaivoda ſuſpectus de clandeſtinis cū hoſte conſiliis.*

toris ſui non parum ea de re deceſſiſſe in ercano lætaretur. Fuêre nonnulli, qui Vaivodam dolo ceſſiſſe, exercitumque hoſti prodidiſſe ſuſpicarentur : quòd cum iis tam tum occulta patando regno conſilia miſcuiſſe, & Jacobum Banffium in illius tentorio duos præcipui nominis Turcas, ſplendidè veſtitos, ac noćte intempeſtâ ad colloquium admiſſos, paulò ante prælium conſpexiſſe dicerent. Sed quum ipſe & nunc & poſteà regnum adeptus, id conſtantiſſimè negâſſe viſus ſit : nos in tam ancipiti incompertaque re nihil pro certo affirmamus.

Soror ejus Barbara Poloniæ Regina, ac mater Aduiga, quæ adhuc ſuperſtites erant, tum ob banc improſperè tentatam expeditionem, tum ob privatæ pœnæ divinitus, ut credi par & congruum eſt, inflićtæ gravitatem, multis lachrymis ejus caſum deploravêre. Ferunt enim illum, poſt deletos agreſtes, & fuſum innoxium plurimorum ſanguinem, Euchariſtiam, dum ea a ſacrificante ſacerdote aſtantibus populis oſtenditur, mirum dićtu, toto biennio videre non potuiſſe. Undè ipſum ec incomparabiles & religioſiſſimas, quas nominavi, fœminas, erogato in egenos ac Monachorum & ſacratarum Virginum Collegia magno auri pondere, obtinuiſſe aſſiduis ſuis & piorum precibus jejuniiſque, ut ſacroſanćti ejus myſterii priſtinus conſpećtus illi redderetur. Quæ ambæ ejuſdem anni autumno non ſine magno omnium, ſed Sigiſmundi Regis imprimis ac Vaivodæ dolore è vivis exceſsêre.

Euchariſtiam tris biennio videre haud potuit.

Barbara ſoror ejus Regina Poloniæ, & Heduigis mater obeunt An. 1515.

Is erat eâ tempeſtate rerum Ungaricarum ſtatus, quando Uladislaus ex Auſtria Budam ſe contulit. Nec tamen quæſitæ tanto labore affinitatis, ac ićtorum fœderum fructu diu lætari potuit; Ošavo enim poſtquam redierat menſe eum domi otioſè morantem, ac quis in Peretii demortui locum deligendus eſſet, cunćtando & procraſtinando deliberantem lentæ primùm febres, deindè acerbiores quàm unquam anteà nervorum dolores invaſerunt; poſtremò prævalentibus imbecillis ſenećtæ morbis elretum & ſexageſimum ætatis annum agentem, ošavo Idus Martias extinxerunt. Fuit per omnem vitam Rex maximè omnium mortalium otio & quieti addićtiſſimus, ut ſuprà memoravimus, uſque adeò, ut eum cum amicis & conſiliariis de ordinanda Republica, aut rebus ſeriis vel modicum ſermonem conferre, aut aliquantiſper colloqui tæderet. Et dum vixit, tam ſui incurioſus erat, & regni negligens, ut diſciplinam militarem, majorumque ſtatuta ſuſque deque haberet, nec procerum diſcordias ac avaritiam, potentiorumque in miſeros violenta imperia, aliaſque tales longâ pace & otio, ejuſque præſertim nimiâ indulgentiâ enatas malorum radices extirparet, aut pleroſque eorundem recalcitrantes, debitæque obedientiæ oblitos compeſceret; ſed potiùs eis ad exercendum omne genus avaritiæ, libidinumque & rapinarum frenos laxâſſe cenſeretur. Quod ſi rem militarem ab initio ritè colendam ſuſcepiſſet, florentibus adhuc regni viribus, & auxiliis fœderatorum accedentibus veteres limites, qui ab Adriatico mari ad Euxinum Pontum olim extendebantur, Deo benè juvante recuperari valuiſſent. Eſt quidem haud inficiandum, regnum eodem in ſtatu, quo illud a Mathia magnanimo & bellicoſo Rege acceperat, ſalvis confiniis integrum ab eo relićtum : verùm tamen id neque induſtriæ, neque virtuti ejus; ſed quod Selymus Aſiaticis bellis toto ſeptennio occupatus, ab Europæ regionibus, ac Pannonia armis invadenda abſtinuiſſet, tribuendum videtur. Hunc in modum Ludovico filio non niſi decimum ætatis annum agenti ſceptra reliquit, acciſis, vel hinc indè direptis redditibus, ac proceribus varias in partes diſſidentibus, & confuſione rerum omnium notabili. Quæ res haud multò pòſt nobiliſſimi & opulentiſſimi Principatûs perniciem & excidium acceleravêre.

Vladislaus Rex moritur 6. Martij An. 1516.

Segnities, & rei militaris neglectus in Vladislao

1516.

Ludovic⁹ Vladislas patri ſuccedit anno ætatis decimo.

Intereà Ludovicus juſtis funeribus parenti Albæ perſolutis Budam rediit, comitantibus eum Thomâ Cardinale Strigonienſe, ac Georgio Marchione Brandeburgenſe, cui Uladislaus avunculus erat, ac Joanne Bornemiſſâ, quibus eum pater moriens tuendum educandumque commiſerat: ita ut omnes æquè à Maximiliano Cæſare novæ cognationis vinculis obſtrićto, ac Sigiſmundo Rege patruo protegerentur, donec ætas Ludovici firmando imperio maturior redderetur. Aderant Legati Cæſaris & Sigiſmundi, Andreas quidem Baronius è Sicilia, à Cæſare bellis Italicis vehementer occupato miſſus, Joannes vero Laſcus, & Chriſtophorus Sidlovicius à Sigiſmundo peregrè in Lithuaniam profećto, ad eum conſolandum de obitu patris amandati. Cum quibus de ordinando regni ſtatu, ac educando Rege frequens ſenatus à tutoribus coaćtus fuit: nonnullis & potiſſimùm iis, qui faćtionem Vaivodanam per fas nefaſque alendam ſuſceperant, Gubernator eligendus videbatur, veteri Huniadis exemplo, Republicâ domi foriſque adminiſtrandâ donec Rex adoleſceret.

Legati Cæſaris & Sigiſmundi ad Ludovicum.

Quibus conſiliorum ambagibus neminem alium, quàm Vaivodam tacitis votis deſignabant, cui nemo opibus ac aućtoritate, nemo clientelis ac ditionibus, earumque amplitudine iis temporibus conferri poſſe videbatur. Cæteri, apud quos artes Vaivodæ regnum ambientis ſuſpećtæ, & pueri Regii cura potior erat, magnum Palatinum, quem Uladislaus morte præventus nominare non potuerat, creandum cenſebant, ita ut ille domi foriſque officio ſuo, quod eſt ampliſſimum, fungeretur; verumtamen puero tam tituli Regii prærogativa, quàm imperii ſumma poteſtas ſalvæ & integræ eſſent. Huniadianum porrò exemplum novo huic non ſatis conforme videri; proptereà quòd eâ tempeſtate poſthumus infanſque Rex extra terminos Pannoniæ abdućtus in cunabulis ſervaretur; quum ex adverſo Ludovicum præſentem, lætæque & generoſæ indolis ſpeciem præferentem, & brevi, Deo juvante, ad maturam frugem perventurum præ oculis quotidie haberent.

Vaivoda ad Gubernatoru munus adſpirat.

Cùm diu variis diſparibuſque ſententiis altercando tempus extraxiſſent, neque tamen ſatis convenire poſſent, quòd & legati domum properarent, nec ſe à ſuis Principibus abundè inſtrućtos affirmarent, quodque erat

1517. gravius, Bohemi, Moravi, & Sileſi non adeſſent, ſenatuſconſultum factum eſt, ut ea conſultatio ad frequentius concilium in campo Peſthano futurum, quo etiam Bohemi convenirent, prorogaretur. Quo adveniente, ac præcipuis Bohemorum legatis præſentibus, nobilitas armata è campo ad urbem atque arciem venit magno numero, conveniendi, ut dicebat, Regis cauſâ, eumque ad comitia vocandi. Sed à Paulo Tomoræo, qui arci præerat, paratis ad explodendum in turbâ tormentis, tandemque ſubmotis, qui pontem inſederant, juſſu Bornemiſſæ ita rejecta eſt, ut complures in foſſam præcipitarentur. Cùm autem Bornemiſſa pro Rege comitiis in poſterum diem interfuturo vadem ſe & ſponſorem præſtitiſſet, acquievêre.

Concilii Peſthanū 1517.

Inſequenti die Rex comitiis interfuit, ac dictis per ſuffragia ſententiis ea poſtremò magna cum contentione vicit, quæ creandum Palatinum cenſuiſſet; quæ dignitas quanquam regiæ ſubjecta eſt, ei tamen proxima eſſe cenſetur. Namque interregni tempore jus indicendorum comitiorum, ac prima & potiora in creando Rege ſuffragia habet; præterea domi inter Regem atque ſubditos (eſt enim apud Pannonios in uſu, Regem, ſi quid contra leges faciat, legibus ſubjici) juris adminiſtrandi poteſtate fungitur: foris autem & in caſtris ſummum imperium, ſummam rerum bellicarum adminiſtrationem obtinet; adeò ut ſontes punire, ac benè de Republica meritis præmia decernere, fundoſque, qui xx. aut xxx. agricolarum rura colentium capaces ſint, juris hæreditarii nomine conferre poſſit. Præterea ſupra opinia & larga ſtipendia è fiſco & ſalis fodinis dari ſolita, inſulæ etiam duæ in ora Dalmatiæ antiquitùs ei magiſtratui erant attributæ; quæ tamen ab aliquot retrò ſeculis per Venetos uſurpatæ nunc quoque detinentur.

Palatini dignitas.

Palatinatum ambit Vaivoda.

Aderat Vaivoda his in comitiis, & cùm Gubernatorem ſe fieri non poſſe contrariorum ſuffragiorum interceſſione, quæ factionem ejus ſuperabant, animadverteret, ad Palatinatum conſequendum tacitè contendebat. Sed quum tam Regis, quàm procerum utriuſque nationis vota ambitioni potentiæque ejus adverſari pro comperto haberet, quorum maxima pars ad Stephanum Bathorium inclinabat, nuntios ſecretò ad illum mittit, multa pollicendo, admonendoque promiſſorum, quæ armis agreſtium in ſummum adductus periculum obſeſſuſque ſibi dediſſet; nempè magiſtratum nullum ſe inſcio aut inconſulto petiturum, aut oblatum accepturum; proindè ut memor eorum ſibi æquo animo cedendum exiſtumaret, hortabatur. Verùm Bathorius Cardinalis & Bornemiſſæ ſuaſu, qui diſturbandis Vaivodæ conſiliis invigilabant, breviter reſpondit, ſe eam dignitatem nec unquam ambiviſſe, neque ſi offeratur, repudiaturum, ne degeneri animo & ignavo ei ſe imparem eſſe fateretur. Quo reſponſo Vaivoda facilè intellexit, alios quoque eſſe, qui cum eo ambitione, honorumque & dignitatum aviditate ſimul & dominandi libidine haud mediocriter certandum eſſe exiſtimarent.

Sed Stephanus

Igitur Bathorius præterito Vaivodâ Palatinus declaratur uno Regis & ſenatûs nobilitatiſque conſenſu (exceptis Vaivodanæ addictis factioni, qui repulſam ægrè tolerabant) ſimulq; in comitio ſacramento adigitur ad Rempublicam ſecundùm leges rectè fortiterque gerendam. Quam rem ægerrimè ferens Vaivoda, bile tumidus ac indignabundus extemplo cum ſuis domum diſceſſit. Hæ fuêre cauſæ diſcordiarum & contentionum inter Vaivodam & Bathorium, ac maximarum ærumnarum noſtrarum initia, quibus tandem effectum eſt, ut regnum Ungariæ pace & concordiâ diſturbatâ miſerabilem in modum quaſſatum ac dilaceratum, penèque everſum videatur.

1517. Barborius ei præfertur.

Vnde diſſidia & Hungariæ ruina.

Ludovici præclara indoles

Ludovicus intereà, quantum per ætatem licebat, præceptis inſtitutiſque Bornemiſſæ informatus, ſeriis & gravibus de Republica conſiliis ſeſe immiſcere, ſupplicum libellorum expeditioni vacare, miſeros & calamitoſos ſublevare, clementiæ & liberalitatis indicia præbere, pietati & religioni imprimis ſtudere. Et ſanè evaſurus in optimum Regem foret, niſi à Gregorio Marchione Brandeburgenſe conſanguineo, & uno è tutoribus à ſeriis & bonis principiis ad vana & ludicra importunè avocatus abſtractuſque fuiſſet. Ille enim propinquitate ſibi juncti Regis teneram ætatem non ad jucunda duntaxat venationis aucupiique exercitia utique ſuis temporibus viro principi concedenda: ſed etiam ad eas, quibus ipſe aſſueverat, compotationes & ſaltationes, ac hiſtrionum & ludionum vanitates exercendas, ſymphoniacorumque ac cytharædorum concentus, aliaſque ejuſmodi vitioſas voluptatum illecebras, quibus pueriles animi capi & ineſcari ſolent, magno ejus & Reipublicæ incommodo tranſverſam agebat; ita ut ille ejuſmodi delitiis imbutus, ſæpenumero curas graviores & munia Reipublicæ aliis adminiſtranda delegaret, gementibus Cardinale & Bornemiſſâ, aliiſque bonis, qui pupilli Regis corruptos mores, perdendæ Reipublicæ inſtrumenta fore providebant.

à Georgio Marchione Brandeburg. deprávata.

Legati Hungarici ad Bohemos de actis in comitiis Peſthanis.

Eodem tempore mittuntur in Bohemiam Ladislaus Salcanus Epiſcopus Vacienſis, nec non Blaſius è Raſca, Tavernicorum, quos vocant, Magiſter (cujus magiſtratus officio liberarum civitatum juriſdictio, ſalvâ ad Regem appellatione concredita eſt) qui Bohemos de his, quæ in comitiis Peſthanis de creando Palatino, ac regia poteſtate Ludovico permiſſa acta fuêre, edoceant; hortenturque ut ſimili promptitudine ipſi idem faciant, & Ludovicum anteà ab ipſis ritè electum, coronâque inſignitum Regem debitâ fide amplectantur, ac poſitis inteſtinis diſcordiis mutuâ pace & tranquillitate fruantur; tum verò etiam, ut æs alienum ab Uladislao ad Reipublicæ neceſſitates evitandas contractum, ne illud in immenſum accreſcat, fœnatoribus diſſolvendum decernant. Illos verò, qui latrocinia exercendo, rapinis & cædibus tam Moraviam, quam Ungariam infeſtam redderent, vel ad officium reducant, vel omninò exterminent. Si autem tantas vires non habeant, Ludovicum eis auxilia miſſurum: jamque habere in mandatis Epiſcopum Nitrienſem, & Ladislaum Orſagum, Michaëlem Podmanicium, Chriſtophorum Comitem Bozinienſem, ut à Bohemis & Moravis admoniti cum

Tavernicorum officii qualis.

ſuis

1519. Summa rerum delata Ludovico Regi à Bohemis.

ſuis copiis ſine mora concurrant. Bohemi quamquam Regis ætatem adminiſtrando regno imparem judicarent, ne tamen fide & promptitudine Ungarorum ſtudiis inferiores eſſent, ſe liberam, nec ullis gubernatoriis legibus circumſcriptam ſummæ poteſtatis adminiſtrationem ei detulerunt; eâ adjectâ conditione, ut primo quoque tempore in Bohemiam veniret, & iſthic convocatis regni ordinibus denuo ſe juramento ad ſervandas leges libertateſque eorum obſtringeret. De exolvendis paternis debitis daturos ſe operam, ut ea quoque in parte deſiderio ejus ſatisfaciant; ſed id tamen fieri, niſi præſente Rege rationibuſque coram ſubductis nequaquam poſſe. Conaturos porrò ipſos, ne intra ejus adventum aliqui inteſtini ſeditioſique motus oriantur, aut ſi qui exorti eſſent, mox ſopiti componantur. Quod ad quoſdam, qui vias obſiderent, latrociniiſque in obvios paſſim graſſarentur, attineret, auxiliis externis non eſſe opus: ſe enim illis compeſcendis ita jam anteà proſpexiſſe, ut quum vagos & latibula captantes per vias & compita ſilvaſque perſequi difficillimum fuiſſet, eorum domicilia & receptacula, arceſque numero quinque diruiſſent, latroneſque ipſos partim è medio ſuſtuliſſent, partim exilio mulctâſſent.

Maximilianus Imp. obiit An. 1519. 12. Ian.

Dum hæc in Ungaria Bohemiaque aguntur, Maximilianus rigidâ & nivosâ hieme ex Italia Œnipontem venit, indè Viennam petiturus. Sed quum in itinere ad oppidum Auſtriæ ſuperioris Welſium perveniſſet, in morbum incidit; & non multis, poſtquam ægrotare cepiſſet, diebus, initio anni menſeque Januario è vivis migravit, vir omnibus belli paciſque artibus præſtantiſſimus.

Albertus Card. Moguntinus Ludovicũ ad comitia Regi Ro creando dicta vocat.

Ejus obitum quum complures certiſſimi nuntii ad Ludovicum pertuliſſent, poſtremò ex literis Cardinalis Alberti Archiepiſcopi Moguntini, cujus in convocandis Romani Imperii Electoribus, & creando Cæſare ſumma auctoritas eſt, certiùs cognovit; quibus literis Maximilianum ab hac luce deceſſiſſe ſignificabat, ac eum, veluti Bohemiæ Regem, unum ex ſeptemviris Electoribus ad Calendas Junias Francofurtum Germaniæ urbem ad Mœnum flumen ſitam vocabat, ut cum ipſo reliquiſque collegis de eligendo Cæſare conſilia & vota ſociaret, aut ſi propter arduas cauſas id fieri nequeat, legatum cum plena poteſtate mittat.

Ladislaus Sterenberg. à Ludovico ad comitia mittitur.

Ludovicus domeſticis curis impeditus, & nondum ad tantas res tractandas firmâ ætate, legatum eò miſit Ladislaum Stetenbergum, ſuum in Bohemia Cancellarium, cum mandatis, ut ſuo nomine Carolum Auſtrium Hiſpaniæ Regem, Mariæ ſponſæ ſuæ fratrem, ac Maximiliani è filio Philippo nepotem Cæſarem eligendum proponeret, cui ſumptus ex ærario Bohemico dati.

Carolus V. electꝰ.

Habebat Carolus competitorem Franciſcum Galliæ Regem, qui auro præbito quorundam ex ſeptemviris animos ſibi conciliaverat; ſed adnitentibus Moguntino, ac Friderico Saxoniæ Duce, ipſiuſque Ludovici legato, Carolus decem & novem annorum juvenis, Imperator eſt ſalutatus; qui poſteà cæteros ante eum multis ætatibus ſceptris potitos, fortitudine ac rerum pace belloque præclarè geſtarum gloriâ longo intervallo ſuperâſſe, aut certè æquâſſe viſus eſt. 1519.

Cujus repulſæ & irriti conatûs dolore Franciſcus cauſas altè concepti in Carolum odii arripuit, illumque graviſſimis bellorum procellis exagitandum ſuſcepit, Carolo adverſus eum egregiè ſe defendente. Quòd ſi duo ii Principes, omnium noſtræ ætatis maximi ac bellicoſiſſimi, eas vires, eos exercitus, quibus inter ſe dimicando civilia arma impotenter exercuerunt, contra veros Chriſtianæ Reipublicæ hoſtes Turcas unanimi voto convertiſſent, facilè eos non Byzantio ſolùm, ſed totius Europæ atque Aſiæ finibus ejicere atque exturbare potuiſſent.

1519. 19. Iulij Barnaba Belaij legati reditus Constantinopoli.

Ejuſdem anni ætate jam adultâ Barnabas Belaius, quem ſuperioribus annis ab Uladislao ad Pajazetem induciarum componendarum causâ miſſum eſſe docuimus, ambobus illis Principibus demortuis, menſe Julio ad Ludovicum reverſus eſt. Erat is Severini oppidi, quod eſt ad Danubium in finibus Valachiæ Montanæ ſitum, præfectus, quo in loco pontis à Trajano Imperatore admirabili opere conſtructi veſtigia quædam adhuc ſupereſſe dicuntur; incideratque ejus adventus Conſtantinopolim in illud tempus, quo Selymus, patre Pajazete nefariè è medio ſublato, imperium per ſcelus & nefas occupaverat, ac adverſus fratres paricidiale bellum gerendum ſuſceperat. Et initio ſanè ſe priùs de concedendis induciis deliberare non poſſe reſponderat, quàm videret quonam ſe belli fortuna inclinaret. Sequeretur igitur caſtra, & tum demum dijudicante Marte cogniturum, à quonam illæ petendæ forent. Partâ verò etiam victoriâ nequaquam tamen illum dimittere voluit, donec domitis & interſectis duobus Sultanis Ægyptum & Syriam imperio ſuo adjeciſſet. Quibus in bellis & præliis ferè omnibus illum ſecum circumtulit: & poſtremò memorabili etiam illi pugnæ interfuit, quâ Memphim urbem expugnavit, *Alkairũ.* atque adeò Mammalucorum nomen internecione delevit.

Dimiſſus à Selymo cũ octennalibus induciis. Selymi more 1519.

Deindè ſeptennio ferè exacto, eum honorificè ac lautè ſemper habitum, conceſſis octennalibus induciis remiſit: in quibus præter Pannonios, Veneti, Rex Poloniæ, Cæſar, cæterique Principes Chriſtiani comprehendebantur; ſolis exceptis equitibus Rhodiis, in quos jam tum haud obſcurè bellum moliebatur. Sed priùs quàm illud inferre potuiſſet, menſe Septembri ejus anni, dimidio nimirum anno poſt dimiſſum Barnabam, in oppido Thraciæ Civilio peſtilentem in morbum incidit, & nec quicquam proficientibus medicis extinctus eſt; tali Dei Optimi Maximi judicio, ut quanquam homo vanæ & Mahometanæ ſtirpis ſuperſtitioniſque eſſet, quo loco eum patre paucos ante annos nefariis armis conflixiſſet, ibidem repentè moriens impietatis & ſceleris meritas pœnas daret.

Barnabas in Ludovici aula deindè multis annis clarus, omnibuſque gratus vitam tranſegit, multaque ei & proceribus aulæ de Turcarum atque Mammalucorum ſeu Circaſſorum (utroque enim nomine appellabantur) rebus & moribus, qui anteà apud eos erant

obſcu-

1519. obſcuriores, fœcunditateque Ægyptii ſoli, & Nili incrementis, atque aliis talibus narrare ſolebat; quem quidem Danubio majorem eſſe, aut latiori alveo, pluribuſque quàm Danubium oſtiis decurrere, & mari miſceri, conſtanter negabat.

Solimanus Selymo ſuccedit.

Succeſſit Selymo unicus filius ex Præcopite Tartari Principis Alpii Sulthani filia genitus Solimanus, xx. circiter annorum ætate, quem Amaſiæ in Cappadocia pater educandum curaverat; ita ut eodem ferè tempore & menſe Conſtantinopolim triremibus advectus imperare cœperit, quo Carolus Aquiſgrani primâ, ob idque ferreâ Romani Imperii coronâ inſignitus fuerat; eratque fama Solimanum militari diſciplinâ, bellicíſque rebus patri diſſimillimum futurum, quòd literis potiùs & Philoſophorum placitis, quàm militaribus exercitiis juvenilem ætatem agitâſſet. Verùm ea opinio ſive per Rhodios equites, ſive per Venetos mercatores temerè in vulgum ſparſa quàm à vero aliena fuerit, res ab illo geſtæ, ac memorabiles de nobis terrâ marique partæ victoriæ abundè declarârunt.

Hungarorum adverſa in Boſnenſi regno fortuna An. 1520.

Inſequens annus initium belli attulit, turbatis in regno Boſnæ rebus: quod regnum majorum noſtrorum temporibus, deficiente Thomæ Regis ſtirpe, ac Stephano Mieſicio, à Mahomete Turcarum principe, cute detractâ interfecto, ad Regum Ungariæ ditionem redactum erat: hactenus enim abſente in Aſia Selymo Rex & proceres, futurorum immemores, ac induciis confiſi arces finitimas, & quæ tuendo regno erant neceſſaria, neglectui habebant.

Srebernicum à Turcis captum.

Erat Srebernicum in Boſna verſus Thraciæ & Bulgariæ fines circa Savum flumen ſitum, auri atque argenti ſodinis clarum & celebre oppidum, à quibus etiam nomen ducit, quod à Sigiſmundi Imperatoris temporibus præſidio militari Ungarico cuſtoditum fuit; hoc autem tempore incuriâ præfecti Thomæ Mathuſnaii in Turcarum manus incidit. Quum enim is præfecturam ejus, & duarum quæ erant in vicinia arcium Teſſenii & Socolii haberet, nec integrum numerum præſidiariorum militum ſervaret, commeatuſque convehendi nullam curam habuiſſet, & quod erat gravius, injuſſu Regis ac Palatini relictis in ſumma rerum omnium confuſione militibus in Ungariam profectus fuiſſet, Balibegus Turca, de quo ſuprà retulimus, Samandriæ, & Muſtaphas Varboſaniæ præfecti, re intellectâ, communicatiſque ſecretò conſiliis, cum valida manu equitum & peditum Srebernicum noctu aggrediuntur; rati ſe appoſitis ſcalis primo impetu eo potituros. Sed quum pauci, qui locum tuebantur, acerrimè repugnarent, obſidione arcem cingere inceperunt, omni ope coneti, ne cui egredi, aut commeatum importare liceret; quumque noſtri hoc modo circumvallati per decem dies famem & inediam ægrè tolerâſſent, neque ſpes ulla auxiliorum deficientibus omnibus alimentis ſupereſſet, acceptâ à Turcis incolumitatis fide ſeſe dediderunt; quibus ea more Turcarum ſervata eſt: quum omnes contra fas fidemque extemplo trucidati eſſent, nemine conſervato, niſi quos fortè puerilis ætas, aut formæ præſtantia commendâſſet.

1520. Teſſenium & Socolia arces ab Hungaris deſerta, & à Turcis invaſa.

Teſſenienſes & Socoliani intellectâ Srebernicenſium fortunâ, quòd & pauciſſimi eſſent, neque modum defendendi ſui ullum haberent, incenſis arcibus fugâ ſibi conſuluêre. Sed obſidentibus vias Turcis atque indigenis, qui magna ex parte ad Turcas defecerant, pauci in tutum evadere potuerunt: ſicque eæ arces à centum & ampliùs annis per noſtros defenſæ, ſupinâ præfecti incuriâ periêre. Ludovicus ob eas amiſſas Thomam exilio mulctavit, bonaque ejus fiſco addixit, ex quorum numero arcẽ Niunam, quæ in provincia Valcovariana eſt, Stephano Queſerio juniori, Michaëlis Epiſcopi Boſnenſis fratri germano donavit.

Turcæ Iaiciam infelici ſucceſſu tentant.

Turcæ, occupato facili labore Stebernico, tam æquâ & propitiâ fortunâ ampliùs utendum rati, Jaiciam quoque ſimili fraude circumveniendam, aut ſi arx præalto in monte ſita intercipi non poſſet, oppidum tamen conſcenſis per ſcalas mœnibus ex improviſo diripiendum decreverunt. Præerat Jaiciæ Petrus Queglevitius, vir acerrimus & militaris, qui clade Derençenianâ acceptis illatiſque vulneribus elapſus, poſteà eum locum cum CC. equitibus, ac paulò ampliori numero peditum tuendum ſuſceperat. Cùm is Varboſaniæ (eſt oppidum ſatis amplum in ea Boſnæ parte, quam indigenæ Hercegovinam, alii ducatum ſancti Savæ vocant) ſcalas complures fieri ab exploratoribus cognoviſſet, hoſtiles inſidias veritus, ſuos in omnes occaſiones paratos eſſe, ac equos continuè ſtratos eſſe jubet, excubias duplicat, ac mœnia, quæ erant humiliora, ſelectis ex ordine peditum manipulariis, cuſtodienda attribuit. Cùm Turcæ per montes & ſilvas in vallem quandam haud procul ab oppido perveniſſent, noctem ibi tranſigere voluêre, ut poſteà quod in animo ſtatuerant, ante auroram aggrederentur. Non potuêre tamen rem tanto tegere ſilentio, quin exploratoribus Petri, quos identidem ad perluſtranda inſidiarum loca mittebat, dolus innoteſceret: à quibus re intellectâ, centum equites tenebris tectos, duce Blaſio Cherio Ungaro, legato ſuo exire, & ultra vallem ab hoſtibus inſeſſam ſilentio conſiſtere, ac cum ipſe ſignum exploſo tormento dediſſet, hoſtes à tergo adoriri jubet. Ipſe verò in hoſtes pari aſtu utendum ratus, paulò ante diei crepuſculum complures mulieres & puellas ex urbe emittit, eaſque, quia fortè dies feſtus erat, choros ducere, ac intentâ voce canere præcipit, admonitas, ne quid timeant, poſtquam ipſe eis tempeſtivè ſubſidio eſſet venturus. Turcæ mulieres ab oppido procul diſceſſiſſe, ideòque inſidiis opportuniores conſpicati, mutato oppidi adoriundi conſilio, relictiſque ſcalis in eas rapiendas ruunt. Mox Queglevitius ex urbe provolans, à fronte; equites verò, quos nocte ultra vallem in inſidiis collocatos diximus, à tergo circumfuſi eos inopinato & repentino terrore perculſos, conſiliique inopes ita profligavêre, cæſis aut captis ferè omnibus, ut pauci, qui rem malè geſtam domi ſuis nuntiarent, ſuperfuiſſe viderentur.

Sub finem ejuſdem anni Turcæ limitanei, qui in præſidiis locorum Boſnæ agitabant, ſeu novo principi Solimano operam navare cupidi, ſeu ſolitâ proferendorum finium libidine,

in

1520. Tininium oppidum Turcæ diripiunt & exurunt.

in oppidum Tininium excurſionem fecêre admodum cruentam, illudque nocturno tempore adorti, quòd à paucis defenderetur, non magno labore ceperunt, cæſiſque incolis, vel in ſervitutem abductis, direptoque & incenſo oppido, nemine obſiſtente, incolumes receſſerunt. Eſt Tininium ſedes Epiſcopi ad Titum fluvium, molis verſandis idoneum, adjacens, qui ex montibus illis propinquis ortum ducens, & ab indigenis Dalmatis hoc tempore Querca appellatus, non procul ab urbe Sibenico in Adriaticum mare provolvitur. Nec hoſtes tot tantiſque, & tam peſſimis

Item Pethiū Caſtrum.

facinoribus contenti, Pethium, quod Gregorii Orloucii caſtrum opportuno loco ſitum erat, ſimili fraude occupârunt; quòd & illud ut cætera omnia negligentiùs cuſtodiretur, eique militare præſidium impoſuerunt.

Cædes Petri Beris. Bani 1520.

Cùm autem Petrus Berislaus Epiſcopus Veſprimienſis, & Illyrici totius præfectus contracto ſat valido militum numero, ulterioribus hoſtium conatibus reſiſtere, & amiſſa recuperare contenderet, in itinere apud amnem Coreniciam in inſidias præcipitatus atque interfectus fuit.

Quibus rebus contra inducias patratis, territus Ludovicus, & quòd per certos exploratores Solimanum magnos bellicos apparatus terrâ marique facere, claſſem comparare, armamentaria reficere comperiiſſet, & certam conſtantemque famam ſpargi, illum vel ſibi & Pannoniis, vel equitibus Rhodiis arma inferre conſtituiſſe,

Ludovic⁹ Verbeciū ad Leonē X. legatū mittit,

Legatum ad Leonem X. Pontificem miſit Stephanum Verbecium, regni Prætorem, de quo ſuperiùs memoravi. Is cùm in urbem veniſſet, Leonem, audito Selymi atrociſſimi hoſtis obitu, ſacrum in Turcas bellum apud Chriſtianos Principes per literas & legatos ſponte urgentem, & ipſum votis & ſupplicationibus uſque adeò intentum reperit, ut è Vaticano ad ſanctæ Mariæ, quam Majorem vocant, ædem diſcalceatus,

ut Hungariæ periclitanti adſit,

nudiſque pedibus proceſſerit, Deum Optimum Maximum fuſis precibus & lachrymis orando, ut revocatâ animis Chriſtianorum Principum priſtinâ concordiâ & pietate, eos ad inferenda arma Turcis veris hoſtibus concitaret. Hinc captâ occaſione Verbecius apud Pontificem totis viribus contendit, ne Ludovico ac Ungaris periclitantibus deeſſe vellet. Sed eum non diu Romæ detentum Leo remiſit, & ſe cauſæ publicæ juvandæ minimè defuturum reſpondit; brevique miſſurum legatum, à quo Ludovicus mentem & voluntatem ſuam in eum valdè propenſam, & planè paternam intellecturus ſit; ſimul & auxilia, quæ in præſens fieri poſſent, accepturus.

Qur autem Verbecium in urbem mittendum, & tantæ legationis munere Vaivodanam factionem, cujus ille caput erat, extollendam atque augendam cenſuerit, non reperio, quòd id à nemine traditum ſit; & ſatis mirari nequeo, niſi quòd quoſdam è majoribus dicere meminerim, illum inopiâ ærarii regii adductum, eam legationem propriis ſumptibus ſubiturum obtuliſſe, ut ea prompti animi declaratione Regi ſe inſinuare, & conſilia ac ſtudia ſua blandiendo atque adulando magis occultare poſſet. Nec multò pòſt venit Budam

1520. Thomas à Vio Cajetanus Budam ad Regem venit.

à Leone miſſus Thomas Vius Cardinalis ſancti Sixi Cajetanus dictus, certum auri pondus adferens, ac nomine Pontificis Ludovicum exhortans, ut Turcas, ſublato formidabili hoſte Selymo, languidiores redditos è propinquo armis aggrederetur; effecturum ſe, ut cæteri quoque Principes Chriſtiani, ſociatis terrâ marique viribus, idem faciant. Cardinalem in Ungariam profectum ſequutus fuit Thomas Nadaſdius honeſtâ nobilique familiâ juvenis, eo animi propoſito, ut interpretis munere fungeretur, qui paulò antè bonarum literarum addiſcendarum causâ Romam venerat, & poſteà in patria Pannonia ad ſummos & dignitatem Palatinalem conſcendit.

Turcici legati vel exploratoris Budam adventus.

Dum Ludovicus virium ſuarum haud ignarus, de his rebus conſilia agitat, ſupervenit Solimani internuntius Berhamus Chauſius, ut Turcæ nominant, cum honeſto ſuorum comitatu, & literis, quibus ſe patri ad beatorum ſedes translato (ſic enim ſcribebat) Dei nutu ſucceſſiſſe, & inducias cum eo initas obſervare decreviſſe ſignificabat, dummodo idem ex parte Ludovici fieri videat; hortarique eum fraternè, ut mutuam pacem tam per ſe, quàm per ſuos ſervandam colendamque jubeat.

Inducias ſubdole petit:

Quæ quidem legatio quanquam prætextu induciarum miſſa eſſe videbatur, re tamen verâ haud obſcurè illud quærebatur, ut Ludovici conſilia, ac rerum Ungaricarum ſtatum faciliùs ſcrutari, ac ſi quæ auxilia à reliquis Principibus, & potiſſimum a Carolo Cæſare expectarentur, diligentiùs explorare poſſet.

quas ut amplectatur Ludovicus, Sigiſmundus auctor eſt.

Suadebat Poloniæ Rex Sigiſmundus oratoribus Ludovici Petricovium ad comitia miſſis, ut Ludovicus non inhærendo pollicitis aliorum, maturè rebus ſuis proſpiceret, curaretque factis induciis, ut tyrannus ille furorem ſuum aliò converteret, aut in ſe converſum ipſe propulſare poſſet; ſe opem adferre nullam poſſe, quòd cum eodem tyranno pacem pepegiſſet, quam integrâ fide violare non liceret. Itaque Ludovicus Cajetano ad ſe vocato per Thomam Cardinalem Strigonienſem reſpondit, Turcas, quàmvis inducias offerant, tamen perindè eſſe, ſive ipſe bellum adverſus illos moveat, ſive in otio & quiete degat, poſtquam certiſſimum ſit copias Aſiaticas per Helleſpontum in Europam tranſire, ut brevi ad obſidionem Tauruni ſive Albæ Græcæ cum reliquo exercitu adducantur, ita ut ſibi vel invito tuendi ſui causâ arma ſint ſumenda: petere autem à ſummo Pontifice vehementer, ut ſe & regnum ſuum tanto diſcrimini expoſitum, copiis, armis, pecuniâ juvare, & Cæſarem ac alios Principes ad conferenda auxilia incitare velit: ne eo propugnaculo amiſſo, nobiliſſimi regni pernicies & ſupremum excidium ſequatur: & ex eo cæteræ quoque provinciæ Chriſtianæ Reipublicæ perfidi & truculenti hoſtis rabiem & vaſtitatem perſentiant, & ſerò jacturam religionis ac ſacrorum deplorent.

Cardin. Cajetan⁹ diſcedit.

Quo reſponſo Cardinalis à Rege & Cardinale Strigonienſi, cæteriſque Optimatibus mirificè excultus, muneribuſque donatus Romam reverſus eſt. Cajetano modicis itineribus Romam repetente, & ad Ludovicum de incredibili Turcarum apparatu crebrioribus nuntiis

ad-

1521. Thomas Bacocius Cardinalis Strigonienſis moritur.

adcurrentibus, Thomas Bacocius Cardinalis & Archiepiſcopus Strigonienſis annis ſenioque confectus moritur: ita ut ingentibus, quæ mox ſubſequutæ ſunt, malorum procellis & cladibus ſubjactus, ad tranquillum quietis portum tempeſtivè migrâſſe cenſeatur. Prodierat quidem ex humili loco apud Erdodium oppidum Bertoldi Dragfii ditionis, ſed qui induſtriâ ac laboribus aſſiduis, obſequiiſque regnanti Mathiæ charus, atque ab eo Iaurienſi ſacerdotio donatus: deindè Uladislao omnium conſiliorum particeps & arbiter, Ludovicique filii curator, maximis accumulatis divitiis in amicitiam Veneti ſenatûs, ejuſque demum ac Uladislai commendatione ad Cardinalatûs faſtigium pervenerit, & propinquis ſuis complures arces, amplamque ditionem comparaverit: quos etiamnum inter Pannoniæ proceres opibus & dignitate conſpicuos florere videmus. Adeptus eſt poſt ejus mortem ex Ludovici liberalitate ampliſſimum Strigonienſe ſacerdotium Georgius Sacmarius, antè Cancellarius, vir gravis & doctus, & prudentiâ ſingulari.

Tenuis ejus origo.

& fortunarum acceſſiones.

Georgius Sacmarius Strigonienſ. Archiepiſcopatum obtinet.

Eodem anno Sigiſmundus patruus auctor Ludovico fuit, ne Mariam ſponſam matrimonii jure domum ducere, ſororemque Annam Ferdinando Auſtriæ principi, cui ex duobus fratribus ea obvenerat, celebratis nuptiis reddere cunctaretur. Idipſum Bornemiſſæ & Senatoribus Ungaricis vehementer probabatur, qui illum ab otioſis & inanibus voluptatibus ad Rempublicam ſerio adminiſtrandam revocare contendebant, idque ductâ ab eo conjuge, ſe haud ægrè conſequuturos eſſe arbitrabantur. Re itaque ad Ferdinandum delatâ, atque ab eo approbata, utraque virgo Lincium menſe Junio adducta, & ambarum nuptiæ honorifico quidem lautoque apparatu, ita ut nec ſpectaculorum varietas, nec equeſtres ludi, nec alia lætitiæ ſigna defuerint; ſed non planè regio pompoſoque, pro temporis turbulenta conditione, apparatu peractæ fuêre, propterea quòd jam tum Solimannus cum ingentibus copiis ad obſidendam Nandoralbam adventare, nec procul abeſſe nuntiaretur. Ferdinandus Lincii per aliquot dies cum Anna ſua ſubſtitit, continuatis varii genêris hilaritatibus; Ludovicus verò Mariam conjugem ſecundo Danubio Poſonium uſque deducendam curavit, eò uſque obviam progreſſus, cumque Poſonio diſcedens, terreſtri itinere ad Villam Sarvam die Veneris divertiſſet, quo die Chriſtiani carnibus abſtinere ſolent, ab Ambroſio Sarcano lauto convivio exceptus eſt, admirante Reginâ, plurimos varii generis piſces, & imprimis marinos illos cetaceoſque ab Euxino Ponto in Danubium commeare ſolitos, qui vulgari nomine Uſones appellantur, ac deindè per mediam inſulam, quam Danubius in multiplices prægrandeſque alveos à Poſonio ad Iaurinum uſque & Comaronium diffuſus, ibique Vagum flumen in ſe recipiens, maximam & latiſſimam efficit, in qua CCLVII. pagi habentur, Budam contendit.

1521. Ferdinandi & Ludovici Regum nuptiæ cum Anna & Maria Reginis An. 1521.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER VII.

1521. VELLEM ut præpotentis quondam fortiſſimæque gentis res geſtas, & varias earum viciſſitudines literarum monumentis tradenti jucundiora argumenta ſuppeterent; partæ nimirum inſignes de barbaris victoriæ, finium dilatationes, provinciæ adjectæ, & alia quæ tam mihi molliendo labori, quam legentibus oblectamento forent; verum contraria omnia & improſpera fatigant animum, velut in parte malorum verſantem, ac lachrymas & commiſerationem eliciunt continuatæ clades, crebræ & funeſtæ urbium populorumque vaſtationes, fuſi & fugati exercitus, ac poſtremò miſerabilis innocentiſſimi Regis in acie cæſi interitus. Quæ dira adverſæ fortunæ tela Deus Opt. Max. ſcelerum acerrimus vindex uſque adeo iratus in nos ſuî oblitos exercet, ut jam ſpoliati veteri gloriâ, ſimul & libertate, perpetuo in ſqualore volutemur, nullâ ſecuritatis ſpe, ſed magnâ divinæ ultionis urgente pœnâ. Verùm iſtiuſmodi querelæ etiamſi veræ neceſſariæque ſint; quia tamen ſeræ admodum, ideòque inefficaces videri poſſint: nos eò, quò inſtituti noſtri ratio poſtulat, progrediamur.

Soliman⁹ ad Nandoralbam obſidendã ſe accingit An. 1521.

Iiſdem ferè diebus, quibus Ludovicus abductâ ſponsâ reverſus eſt, & ingentes a Solimano armorum apparatus ad obſidendam Nandoralbam fieri nuntiabantur; duo erant præfecti, quibus tuendæ ejus urbis munus delatum erat, Emericus Enningius cognomento Turcus, & Franciſcus Hedervarius; quorum ille egregiâ laude adminiſtratâ provincia ante aliquot dies è vivis exceſſerat, relicto filio juvene Valentino; hic verò certis de cauſis, & incertum an non imminentis obſidionis metu perculſus, à Rege ſucceſſorem ſibi mitti poſtulaverat, nec tamen eo expectato domum ſe receperat.

Andreas Bathorius à Turco & Hedervario Nãdoralba excluditur.

Cum autem Ludovicus Andream Bathorium Comitem Sacmarienſem, Stephani Palatini patruũ, qui præfecturam tam celebris loci obiret, commeatumq; & futuræ obſidioni neceſſaria compararet, præſidia augeret, muros & propugnacula reſtauraret, iſthuc miſiſſet, ſummâ contumaciâ non obſcuræ perfidiæ proximâ a Valentino & Hedervario non fuit admiſſus; idque ſuaſu Blaſii Suliocci: cujus veluti propinqui 1521. conſiliario utebantur; quòd dicerent Emerico Enningio Valentini patri, atque adeò ipſi etiam Hedervario in ſtipendia non contemnendam pecuniam ab Rege deberi; ita ut Vir clariſſimus, re infecta indignabundus reverti ſit coactus; & neque illi contumelioſi mandatorum regiorum contemptores ullam defendendæ urbis coram ſuſcepêre, & alios eam ſubire paratos nefariis conſiliis avertêre. Quæ res procul dubio excidium urbis longè clariſſimæ ante omnia maturavit.

Adminiſtrabant præfecturæ munus duo illorum legati, Blaſco nempè Olahus, ac Michaël Moræus, homo facinoroſus, obſcuri, & non multò antè gregarii nominis & conditionis viri; quorum hic poſteà ad Solimanum nefariè transfugiſſe fertur, ac in ejus locum conſenſu militum Joannes Morgajus ſucceſſit: in arce autem Joannes Bothus è Bainana familia oriundus res curabat. Hi crebrioribus nuntiis & literis opem à Rege, ac pecuniam & tormenta cum pilis & pulvere ſulphureo, quod ea ſuperioribus annis à Joanne Zapoliano, præfecto Tranſſilvaniæ, in Sarnonis ſive Cavallæ obſidione amiſſa eſſent, inprimis poſtulabant. Et pecunia quidem in ſtipendium miſſa fuit; tormentaque curulia, & pulveris ſulphurei complures cadi cum pilis, ligonibus, batillis, ſecuribus, cæteriſque ejuſmodi inſtrumentis navibus impoſita; ſed ea omnia tam lentè adminiſtrabantur, ut dum nautæ & remiges conquiruntur, dum trierarchis, qui ſecuritatis causâ adhibebantur, pecunia procraſtinando perſolvitur, dum alia ex aliis impedimenta ſuperveniunt, expediendarum navium occaſio maximo Reip. detrimento prætermiſſa eſt: cujus quidem exitialis negligentiæ crimen Emericum Fortunatum, divitem hominem, qui è Judæo non ita pridem Chriſtianus factus, ærarii præfecturam poſt Joannem Bornemiſſam gerebat, vehementer gravavit: ejuſque criminis ille poſteà meritas pœnas quanquam ſeras dedit.

Lentè in rebus ſuſtinendæ obſidioni neceſſariis expeditum.

Hac in perturbatione & confuſione erant res Nandoralbæ, quum Solimanum relicta Hadrianopoli, quo exercitum ex omnibus locis convenire juſſerat, vigeſimis quintis caſtris Saman-

1521. mandriam appuliſſe allatum eſt. At Ludovicus conſiliis ſuorum adductus Berhanium Chauſium legatum Solimani, quem induciarum prætextu ad explorandas ejus vires ſuperiori anno veniſſe diximus, ad arcem Tatam perductum, cum univerſo comitatu clam interfici, ac in prægrandem piſcinam, quæ à parte orientali arcis mœnia alluit, ne veſtigia cædis extarent, projici juſſit. Ad omnes autem provincias regni ſeu regiones mandata dedit, ut omiſſâ omni morâ, majori quo poſſint militum numero Tolnam ſub ſignis conveniant: quod eſt oppidum frequens & clarum ad Danubii ripam infra Quinqueeccleſias poſitum. Ad quem locum ipſe quoque ſuppetias Nandoralbæ allaturus propediem venturus ſit. Sed homines Reipublicæ & patriæ immemores, potius avaritiæ & ſolitæ cunctationis ac deſidiæ morbo obnoxii, adeò negligenter ea exequuti ſunt, ut pauci admodum ex iis, qui in propinquo habitabant, obtemperarent: quum tamen eo tempore ex Pannonia ſola LX. ampliùs millia armatorum facilè convenire, & in aciem produci potuiſſent.

Berhanius legatus Solimani clam è medio tollitur.

Belgradi deſcriptio

Situm eſt Taurunum, ſeu ut à noſtris nunc appellatur, Nandoralba aut Belgradum ad Savi & Danubii confluentem, in ea Thraciæ regione, quæ ab illis Corvinium vocatur, dirutum quidem olim ab Ungaris, quo tempore cum Græcis & Thracibus, ac Bulgaris frequenter pro eo dimicatum eſt; ſed poſtea a Stephano Nemania, Boſnæ Rege, ac Thraciæ Deſpote, cognomento Bano, Ludovici primi Regis Ungariæ ſocero reſtauratum fuit. Sigiſmundus deinde Imperator, ejuſdem Luduvici gener, opportunitate loci & ſitûs allectus, factâ cum Georgio Deſpote, Nemaniæ ſucceſſore permutatione, & traditis illi ampliſſimis in Pannonia ditionibus, illud regno ſuo Pannonico addixit. Habet in eo confluente, velut in extremo promontorii angulo urbem antiquę ſtructurę, multis turribus & duplici muro munitam, quæ duabus ex partibus, iis, quos dixi, fluviis alluitur; arcem verò, quâ terræ jungitur edito in colle excelſis turribus, quadrato è lapide conſtructis, uſque compluribus ſatis firmam; quarum quæ præcipuæ ac munitiores erant, altera Neboiſa, quæ vox intrepidam ſignificat, altera à milio, quod ibi magna copia ad varios uſus recondi ſoleat, Miliaria vocabatur. Suburbia autem etiam hodie longè latéque panduntur, ut vel illa duntaxat ſpeciem maximæ cujuſdam urbis referre videantur.

Belgradi obſeſſi initia.

Solimanus e caſtris Samandrianis Pyrrhum Purpuratorum Principem cum valida copiarum parte præmittendum duxit, qui ſitum loci contemplaretur, ac tormentis idoneo in loco collocatis urbi oppugnandæ initium daret; Achomatem autem alterum Purpuratum cum equitatu Macedonico & copiis, quæ Magiſtro equitum Græciæ ſubſunt, quem illi Beglerbegum vocare ſolent, ad oppugnandum Sabacium ire juſſit, traditis ei aliquot mediocribus colubrinis, quòd illud a paucis præſidiariis cuſtodiri intellexiſſet; eo propoſito, ut præcluſis omnibus aditibus nemo illinc Taurunum deſcendere nemo ſecundo amne Savo commeatum, aut res neceſſarias importare poſſet. Ipſe eos triduo poſt ſequutus, arcem & urbem in diverſis partibus copiarum ſuarum multitudine quaquaverſum circumvallavit, & naves ac biremes prædatorias e Ponto ad oſtia Danubii, atque illinc adverſo flumine advectas, per Danubium atque Savum opportunis in locis diſpoſuit, tantâ animi pertinaciâ, ac majorum ſuorum æmulatione, ut urbem quanquam validam & munitam, cui perdomandæ abavus Murathes, ac proavus Mahometes fruſtrà inſidiâſſent, omnino expugnandam capiendamque conſtituiſſe videretur. Noſtri quoque ex adverſo pari conſtantiâ eam defendendam ſuſcepêre, omneſque ſacramento adacti juravêre ſe nunquam deditionem facturos. Sed illud imprimis animos eorum magnoperè anxios & ſolicitos reddebat, quòd præter urbanam turbam, quæ ex Ungaris & Thracibus, linguâ, moribus, rituque ſacrorum inter ſe diſſidentibus conſtabat, præſidiarii milites in tam magno capacique loco DCC. numerum vix æquabant, quum auxiliorum expectatio, circumvallatâ jam ab hoſtibus arce, conclamata prorſuſque irrita eſſet. Commeatus quoque non ſatis abundans, & tormentorum pulveriſque ſulphurei minor, quam pro neceſſitate erat numerus. 1521.

Achmed Baſſa Sabacium obſidet.

Achomates quum Sabacium appuliſſet, & caſtris poſitis tormenta protrahi, propiuſque admoveri juſſiſſet, propugnatores ſpe & opinione ſuâ conſtantiores reperit: quanquam enim pauciſſimi eſſent, & centum peditum, ac aliquot equitum numerum nequaquam ſuperârent, tamen erant ex fortiſſimis & selectiſſimis viris Ungaris, quibus Simon Logodius è regione Budæ proxima, quod Pilithum vocatur, oriundus, vir, ut exitus declaravit, fortis & conſtans præerat; qui ibidem Nicolao Quendæo ſuccedens, præfecturæ munus per aliquot retroactos annos ſecundâ nominis famâ adminiſtraverat. Sabacium in inſula, quam Savus efficit, poſitum eſt, quinque milliarium majorum intervallo à Nandoralba verſus meridiem, quod Sabacius Turca Samandriæ præfectus, juſſu olim Mahometis, qui ab obſidione Tauruni fruſtra tentata, accepto etiam vulnere, repulſus fuerat, commodo ad infeſtandas Syrmii & Illyrici oras, loco conſtruxerat. Ab Ungaris a conditoris nomine Sabacium appellatum eſt, quum Turcæ illud alio nomine nuncupent. Quinquennio, poſtquam conditum fuit, a Matthia Rege fortiſſimo magnâ vi expugnatum, ac præſidio munitum fuit, atque ab Ungaris ad hoc uſque tempus fortiter conſervatum, vel eo præcipuè auxilii adminiculo, quod Sigiſmundus Epiſcopus Quinqueeccleſienſis, Hampois filius, de quo ſuperiùs memoravimus, ad ejuſdem Sabacii & Tauruni mœnia munienda, dena millia nummûm aureorum teſtamento tam piè quàm opportunè legâſſet, atque illa a Joanne Gulano teſtamentario, uti bonum virum decuit, integrâ fide, ſed per partes exoluta fuiſſent.

Sabacij ſitus & varia fortuna.

Simon igitur adventu Turcarū minimè territus, ſeſe ad defenſionem parare, hoſtes propiùs accedere auſos telis miſſilibus & ſclopetis arcere, majoribus colubrinis aggeres & corbes hoſtiū diſſipare in ſumma rem egregiè fortiterq; gerere, adeo ut Achomates, quum primis conatibus fortuna nō arriſiſſet, grandiora tormenta

è Soli-

è Solimani caſtris impetrare & advehere cogeretur. Quibus allatis quietem præliorum militi intereà dandam ratus, donec mœnia ferreis pilis ad ingreſſum uſque aperirentur, iis jaciendis in muros certare, & obſeſſorum pertinaciam frangere conſtituit. Quo conatu dies & noctes nequaquam intermiſſo, tantum mœniorum dirutum eſt, ut impetum à militibus in arcem fieri poſſe exiſtimaret. Sed magna erat in ſuperandis foſſis difficultas; quæ quum aquâ plenæ eſſent, aſcenſuris ad murorum ruinas aditum omnem præcludebant. Igitur ex utriſque caſtris magnum numerũ agreſtium ex Græcis, Thracibus & Bulgaris coactum ad cædendam materiam in proximos ſaltus ire, eamque cæſam camelis, burdonibus & plauſtris comportare juſſit, ut eâ foſſæ interjectis faſcibus & virgultis, ac terrenis aggeribus, tumultuario opere implerentur. Dum illi labori hoſtes interdiu noctuque incumbunt, eumque magna ex parte abſolvunt, noſtri paucitatis ſuę, ac penurię rerum neceſſariarum, quibus materia ſuccendi, & hoſtiles conatus eludi poſſent, probè gnari; tum verò vigiliis & continuis laboribus adeò feſſi, ut vix corpora ſuſtinerent, mutuâ per conjunctas dextras fide datâ ſe in hoſtes irrumpere volentes, extremum virtutis ac fortitudinis exemplum edituros, eiſque commorituros juravere. Poterant quidem cymbis & navigiis, quæ erant in promptu, Savum flumen tanto ſilentio trajicere, ut fuga ab hoſte nequaquam ſentiretur, ſed viri ſpectatæ virtutis æternam ſui nominis memoriam ad poſteros tranſmittere, Sabaciumque hoſtibus multo ſanguine emptum relinquere maluerunt. Itaque hoſtes de integro per uppletam foſſam magnâ vi irrumpentes, noſtros animis & viribus paratos in omnẽ prælii eventum invenêre; cruentiſſimumque certamen editum eſt, cadentibus utrinque quamplurimis, & præſertim veteranis Janicerorum, qui ſunt prætoriani ordinis pedites, & qui Perſicis atque Ægyptiis bellis exercitati, primas pugnæ partes ſibi depopoſciſſe dicebantur. Sed quum plurimi à paucis, & recentes ac integri à feſſis & ſauciis ſuſtineri non poſſent, tandem promiſſæ fidei & invictæ virtutis memores, nihilque de deditione aut fuga cogitantes, univerſi ad unum uſque in ipſa murorum ſtrage, & eo, quem viventes tenuerant loco, haud inulti cecidêre. Ex Turcis ſiquidem præter eos, qui prætetitis oppugnationibus interierant, eo die ultra ſeptingentos deſideratos eſſe planè conſtat, ſupra ſauciatorum ſatis magnum, pro noſtrorum paucitate, numerum

Præſidiarij in Sabacis defendendo mortem fortiter oppetunt, eiſq; cæſis occupatur.

Sabacio in poteſtatem redacto Solimanus Savum ponte ex navibus facto ſternendum, copiaſque tranſjiciendas exiſtimavit: ut citeriore quoque è ripa urbem oppugnaret, & Ludovico, ſi auxilio obſeſſis venire vellet, pugnæ poteſtatem præberet, & oppidanis eò majorẽ formidinem incuteret. Cæterùm quum flumen intumuiſſet, rapiditate & mole aquarum ſupra fimibus, priùs quàm copiæ tranſirent pons facilè disjectus, naveſque & tabulata in Danubium abrepta fuêre. Sed Solimanus cunctas aſperitates, dummodo urbe potiretur, ſuâ vi & induſtriâ ſuperare certus, contemptis eorum vocibus, qui inania rupti pontis omina in religionem vertebant, eum craſſioribus funium retinaculis adhibitis, ac ferreis clavis ac trabibus, quibus tranſverſim naves utrioque conjungerentur ſolidioribus, firmâ compage denuò reficiendum imperavit. Quo confecto ipſemet cum Prætorianis militibus, & majori exercitûs parte transjecit, ac Pyrrhum purpuratum, qui ex ulteriori fluminis parte oppugnationi continuandę incumberet, in ulterioribus caſtris reliquit, dato ei negotio, ut locum pluribus eodem tempore ex partibus ſine intermiſſione majoribus tormentis concutiendùm juberet.

Savum ponte ſternit Solimanus.

1521.

Per hunc modum trajecto Savo Solimanus è Thraciæ locis in vicinum Sirmium, regionem tam amœnitate ſitûs, quàm vini generoſi proventu, pecoriſque & omnium rerum ad victum neceſſariarum copiâ nobiliſſimum & pulcherrimum delatus eſt; cùmque Sumonium oppidum haud procul caſtris abeſſet, indignum fore ratus, ſi illud ob oculos ſitum, inquietandis, (quod fieri ceptum erat) & carpendis pabulatoribus ſuis immineret, miſſo Samandriæ præfecto Balibego illud obſidione cingi imperavit. Et quum infirmis mœnibus & vetuſtate corruptis debile eſſet, ut non facilè impetum hoſtilẽ ſuſtineret, incolæ pactâ cum Turcis incolumitate, ut cum ſarcinis ſuis in tutum abire poſſent, oppidum dedidêre. Sed partim trucidati extemplò omnes, partim in ſervitutem abrepti, ac in caſtris ſub haſta divenditi fuêre: ita ut eis acerbam potiùs mortem oppetere, quàm ſe barbaricæ fidei committere longè ſatiùs fuiſſet. Oppidum ſuccenſum atque igne conſumptum eſt.

Sumoniũ oppidum in Sirmienſi regione Turcæ occupant.

At Ludovicus, quanquam adverſâ valetudine tentaretur, tamen Tolnam profectus erat, & quum ad eum lentis ac tumultuariis agminibus pauci ex proceribus adventâſſent, Stephanum Bathorium Palatinum firmiori cum copiarum parte Sirmium verſus proficiſci, & dare operam juſſit, ne hoſtis, nullo qui reſiſteret obviam prodeunte, impunè graſſaretur. Qui quum non procul à ſancti Demetrii oppido in Turcas ac ipſum Balibegum igne & ferro obvia quæque vaſtantem incidiſſet, commiſſâ cum eis pugnâ ſuperior evaſit, & diffugientibus primo impetu hoſtibus (quòd ii cum clariſſimo, ac primæ poſt Regem dignitatis viro longè ampliores copias eſſe putarent, & fraudes & inſidias ſpectarent) ad Regem reverſus eſt cum aliquot præcipuis captivis, à quibus Sabacium in hoſtium poteſtatem deveniſſe, & Solimanum cis & ultra Savum bina caſtra locâſſe, Nandoralbamque pluribus ex partibus obſideri, & tormentis concuti intellectum eſt. Redeunte Tolnam ad Regem Palatino, atque in morbum importunè incidente, Balibegus auctis copiis excurſiones in Sirmium repetendas redintegrandaſque cenſuit, & nemine obvio tractum illum fæcundiſſimæ provinciæ omnem quaquaverſum ferro & flammis adeò deformem reddidit, ut Saloncamenium, Culpenicum, Batigium, Perquaſium, & ipſum ſancti Demetrii oppidum ceteramque ditionem Laurentii ducis, & alia quæque concremaret atque deleret tantâ hoſtilis animi crudelitate & invidiâ, ut materiam etiam omnem, quæ à vi ignis illæſa ſupererat, in proximos fluvios, ne ea incolis redeuntibus uſui eſſe poſſet, præcipitari juberet.

Balibegus à Palatino fugatur.

Balibegus excurſionem in Sirmium redintegrat, omniaque ferro & flammâ vaſtat.

Intereà Solimanus magnâ curâ & ſolicitudine

1521. Belgradenſes acerrimè Turcorũ impreſſiones repellunt.

dine oppugnationi intentus ſuos ut operi inſtarent, partim minis durioribus, partim promiſſis & præmiis incitare non deſinebat. Et licèt illinc Pyrthus, hinc verò in ejus conſpectu Achomates capto Sabacio reverſus, quaſſandis mœnibus egregiam indeſeſſamque operam navarent; noſtris tamen inſigni virtute ſeſe defendentibus, ac ruinas mœniorum, quæ ab hoſtibus interdiu edebantur, nocte diligenter reparantibus, longior indies & difficilior oppugnatio reddebatur; adeo ut nec Turcæ duces magnâ capiendæ urbis ſpe tenerentur: quanquam id metu Solimani, à quo non dubiæ mortis diſcrimen deſperatis aut ignavis erat ſubeundum, ſilentio tegere viderentur. Jam enim trigeſimus dies irritæ oppugnationis præterierat; & oppidani multas & frequentes hoſtium irruptiones magnâ ex eis multitudine trucidatâ egregiè repreſſerant.

Duo Thraces urbẽ produnt.

Dum Solimanus cogitationi ſimul & operi redigendæ in poteſtatem urbis impensè pertinaciterque vacat, nec tamen voto deſiderioque potitur, duo Thraces, ſeu proditionis præmiis illecti, ſive metu periculi ex oppido ad eum opportuno tempore transfugiunt. A quibus quum obſeſſos rei frumentariæ anguſtiis, ac pulveris ſulphurei inopiâ premi cognoviſſet; tũ verò etiam urbẽ ab iis locis, quibus tormenta in eam exploderentur, propter mœniorum firmitatem fruſtrà peti edoctus eſt. Quod quidem certiſſimum erat; ea ſiquidem tam operâ & ſtudio Mathiæ clariſſimi Regis, quàm poſteà impenſis & pecuniâ Sigiſmundi Epiſcopi Quinqueeccleſienſis, qui moriens ad illa reſtauranda haud contemnendam pecuniæ ſummam, ut paulò antè diximus, legaverat, adeò permunita fuerant, ut omnem vim tormentorum contemnerent. Addebant transfugæ nuſquam debiliorem eſſe murorum partem, quam quà Savus præterlaberetur: quòd eos veteres præfecti ingentis fluminis objectu ſatis eſſe tutos putâſſent; id quod etiam à pluribus Turcis, qui per varios caſus intercepti ſervitutemque in urbe perpeſſi pecuniâ ſe redemerant, gnarique locorũ erant, pro certo affirmabatur. Itaq; Solimanus quum transfugæ haud vana & incomperta adferre viſi eſſent, rei gerendæ avidus, tormenta in eam inſulam, quæ è regione Savi in Danubium illabentis protenditur, extemplò provehi, & conſtructis ſinuoſis aggeribus mœnia illinc acerrimè verberari imperavit. Quæ res, uti improviſa, ſupra cæteros defectus, inſtantemque, uti jam apparebat, famem, oppidanis ingentem metum atque formidinem incuſſit. Carebant enim majoribus colubrinis & tormentis, quibus hoſtium munitiones ſe diſturbare poſſe exiſtimarent; quòd eorũ potior pars ad Sarnonem ſeu Cavallam fœdâ Vaivodæ & noſtrorum fugâ turpiter amiſſa, nec alia in eorũ locum ſœdiore negligentiâ advecta repoſitaq; fuiſſent.

Cùm Turcæ conſilium transfugarum ſequuti, ex inſula inceſſanter murum per ſe ſatis debilem concuterent, neque oppidani ut in re trepida animos ad defendendum ſatis expedirent, poſt frequentes ingentium pilarum ictus derepente proſapſus latèque dejectus eſt, lætis ac vociferantibus hoſtibus. Ejus hiatu perterriti, ac animum deſpondentes oppidani, qui maxima ex parte, uti dictum eſt, Thraces erant, nullum introrſus è ceſpite aut materia aggerẽ terrenum, vel aliquod more militiæ munimentum extruere, hoſtibuſque opponere contenderunt; verum attonitis & ſtupidis ſimiles incertum timore aut perfidiâ agitari, ſuccenſâ aliquot locis urbe, antequã hoſtes per diruta mœnia apponere ſcalas, ac impetum aſcenſumque parare, aut vim admovere conſpicerentur, notabili ignaviâ ac dedecore ſeſe in arcem recipere cœperant. Blaſco & Bothus ac Morgajus præfecti celerẽ eorum deſperationem admirati execratique; eos ut deſertores, arcis ingreſſu initio prohibere conati, utpotè quibus eadem rerum inopia, idem famis inediæque metus imminebat: poſtremò ſuorum paucitate adducti, quò plures ſocios propugnatoreſque haberent, quamquam non majori uſui aut commodo ſibi futuros, quàm in urbe erant, non ſine cunctatione admisêre. Nec mora, Turcæ ignibus conſpectis magno clamore ſublato, id quod erat oppidanos metu perterritos urbem deſeruiſſe ſuſpicari, eâdem aperti muri ruinâ, quamquam nemine reſiſtente, ægrè tamen, nec ſine ſumma aſcensûs difficultate ſuperata in urbem irrupêre, ac portam, quæ è regione arcis ſolemonentem reſpicit, ſociis qui ſubſequebantur, disjectis repagulorum obicibus aperuêre, per quam cùm magnus tam equitum quàm Janicerorum ac cæterorum Turcarum numerus certatim irrueret, maximũ detrimentum acceperunt. Nam ex arce in confertiſſimos tanta pilarum mediocrium & minorum multitudo inſtar procelloſæ grandinis conjecta fuit, ut trecenti ex Janicerorũ promptiſſimis deſiderati fuiſſe ferantur, præter equites Spahoglanos, qui prætoriani ſunt, & eos quos barbari Acangios appellare ſolent.

1521. Thraces oppidani metu urbem deſerunt, & in arcem refugiũt.

Hinc arcem Turca aggrediuntur.

Potiti oppido Turcæ duces, arcem aggeribus tripartito erectis, tribus ex locis magna vi tormentorum diruere cœpêre, ut præſidiarii uno eodemq; tempore tribus graviſſimis oppugnationibus fatigati atque fracti ad deditionẽ compellerentur, aut vi factâ ſubigerentur. Neque tot ac tantis illatis incommodis ſatiati, turrim etiam eam ſimul concutiendam ſuſcepêre, quã Miliariam vocari ſuprà retulimus. Ei turri Jacobus Uriſſemitius è Camiſſatia Croatiæ provincia, non procul à Scardona Cliſſiaq; diſtante oriundus, ejus Georgii monachi, qui poſteà Ordinem Divi Pauli primi Eremitæ ſequutus, à Joanne Zapoliano regnum adepto, Epiſcopatum Varadienſem, ſummoſque honores conſequutus, ac in adminiſtratione tutelæ unici filii relictus fuit, germanus frater, vir fortis & militaris præerat. Is quum in defenſione ejus turris impigrè verſaretur, & hoſtibus non levia damna inferret, Turcæ falconetas, quæ pilas anſerini ovi magnitudine evomebant, in turrim templi Divi Franciſci, quod erat ex oppoſito arcis, paris ferè altitudinis, funibus magno ergatarum ac agreſtium labore protraxêre; atque illinc diruendæ Miliariæ crebris ictibus incubuêre, ut Jacobus & ſocii in ſtatione vix conſiſtere poſſent. Et Ipſe intrepido animo conatibus hoſtium fruſtrandis obviam ibat, & quà murorum pars dejiciebatur, materiâ ac pluteis craſſioribus, & aliis quæ in tanta rerum penuria ad manus haberi poterant, reficere & munire contendebat, cùm ex adverſo majoribus falcone-

tis,

1521. tis , quæ Turcas eb opere & campanaria illa turre exturbare poſſent, magno ſuo & arcis detrimento careret.

Ungari ſtrenuè ſe tuentur, & hoſtiles oppugnationes magno auſu excipiunt.

Blaſco & Bothus præfecti ſummâ induſtriâ ac aſſiduo labore milites per ſtationes paſſim excubantes, quorum jam vix CCCC. ſuperetant, inviſere, atque ut officio & muneri tuendę patriæ debito egregiè fungerentur, exhortari; ſeucios medelis adhibitis ſolari , integris animos addete, ſua mutuie pro temporis conditione & neceſſitate , eâ fide, virtute & diligentiâ obire, ut hactenus ritè omnia edminiſtrate eſſe viderentur , & XX. hoſtiles impetus in arcem & urbem acerrimè illatos, invicto corporum & animorum robore & conſtantiâ pertuliſſent. Protrectâ prætet ſpem hoſtium oppugnatione tormenta quidem nequaquam ceſſabant , quum continenter ex iis jacularentur ; ſed & pluribus è locis miſſilie tele , ac tubi pice & ſulphnre, aliâque mareriâ ignem facilè concipiente repletiin arcis recta jaciebentur , sd noſtros variè diſtrahendos , conceptoque igne incendie latè excitabant ; ſic tamen nr à noſtris , quamquem numero paucis , quum complures cadi aquâ pleni ad eum uſum in promptu eſſent, heud ſine labore exringuerentur, eeque cum hoſtibus & ignibus colluctatio biduum ferè durarer.

Jam ipſe Solimanus , quamquem gloriæ & famæ obrinendæ urbis cupidiſſimns , tot irritis ſuorum conatibus permotus, Ungaros ed mutandam fidem , aut ad urbis deditionem ſubigi poſſe vix ſperabar ; ne tamen difficulratibus rerum victus ab incepro deſiſtere videretur , eodem in pertinaci ſtudio continuandæ oppugnationis perſiſtendum ſibi judicabat. Et quum Ludovicum clariſſimæ urbi , quem ipſe Panoniæ clavem meritò eppellabat, collecto exercitu opem allaturum crederet, ac ex ſuis fortiſſimi quiq; eut trucidati periiſſent , eut vulneribus debilitati operam præſtare non poſſent, oppugnarioni inſtare , & ab eggrediendis mœnibus aliquamdiu ſalubri ſibi & ſuis morâ abſtioere decrevit, eo conſilio, ut integras vires adventanti Ludovico ed non dubiam victoriam opponere poſſet. Quæ res noſtris aliquantum quietis ec nonnihil ſpatii attulit , nutantia mœniorum loca, eut dejecta diurnis nocturniſque operibus reſarciendi ac muniendi. Jam LX. dies obſidionis egebatur, quum noſtri in hunc, quē diximns, medum , non tantùm cum ſumma acertimorum hoſtium pertinacia ; ſed cum inedia ec ſiri , cum rerum omnium aſperitatibus dimicabant, neque tamen à Ludovico ulla ſpes auxiliorum appatebat. Quere Solimanus iterum ed priſtina expugnandæ arcis conſilie converſus , aut vincendum , aut ſuis omnibus occumbendum eſſe edixit.

Chriſtianus apoſtata Solimano, ut cuniculis arcē ſubruat, ſuadet.

Sed quum neque ſic contra obſeſſos extrema omnia peri ac perferre paratos quicquam proficeret , & in ſumme rerum omnium deſperatione varſaretur, ed extremū quidam, incertum Galluſne vel Italus (nam Turcæ otramque gentem Francos eppellent) ex iis, qui Chriſtienâ religione abjuretâ Mahometanæ ſuperſtitioni ſe addixerunt , ad Pyrrhum & Achomatem , cæteroſque duces profectus , atque eb iis veniâ petitâ in colloquium edmiſſus : quædam ſe in mediū allaturum, ſi ab ipſis eudiatus, pro- „poſuit, juſſuſque paucis dicere. Quum bellis in Italie geſtis juvenis, inquit, intereſſem. non „ corporis duntaxat viribus , ſed ingenio res „ bellicas geri ec adminiſtrari didici ; proinde „ quando hoſtium animos nec tam diuturnis a- „ ſperrimiſque malis frangere ec debilitare ha- „ ctenus potuiſtis , nec aperta vis proceſſit, cu- „ juſdam tei vos admonendos duxi, haud equidem vobis ignaræ , verùm inter curas multi- „ plices fortè & labores memoriæ obliteraræ, ut „ nempè occultis in imò actis cuniculis, eb ſub- „ jecto introrſum pulvere ſulphureo mœnie & „ propugnacula ſubvertatis. Hac erte non aliâ „ pertinaciæ obſeſſorum finē imponetis , & So- „ limanus ſi hic vincet, Pannoniam omnē vin- „ cet. Quum haud importuna loquutus eſſe cenſetetur, collaudato eo, ac ſi conſilio eventus reſpondeat, ingentibus promiſſis confirmato, duces rem ad Solimanum detulēre. Ejus aſſenſu mox quæſiti & venire juſſi foſſores, ac adhibitæ militum æquè ec agreſtium operę, cuniculos ad fundamenta Miliariæ ſubterraneos, megnâ curâ, nec minore ſilentio moliri inceperunt. Sed vel quòd noſtri nondū ejuſmodi militaris fraudis gnari eſſent, ſeu quòd batillis & ferramentis operi neceſſariis deſtituerentur, quibus contratios de more militię cuniculos egerent; mirum ſanè accidit, non ſolùm fodientes ſub terra, ſed egerentes etiā humum hoſtes, obſeſſos latuiſſe. Sed & hoſtes ſingulari aſtu, crebris tormentorū bombis, ec tubarum tympanotumque ſtrepitibus, ec magnis ſublatis clamoribus ſpeciem irtuentium præbebant , ne incluſi fodientium & labori intentorum ſonitum admotâ aure captate , aut illiſem ligonibus humum moveri aniniadverterent.

Quo tempore Jacobus Utiſſenitius hoſtilem freudé ſuſpectans , properè mœnia conſcendit, proſpectandoque & vigilendo cùm ed nmbilicum uſque extaret , & inceutiùs in defenſione turris verſaretur , ab Janiceris, qui ab exteriori perte ſinibus aggerum protecti, ad ſingula quæque intentiſſime excubabant, plumbeâ glande trajectus , magno ſociorum dolore interficitur. Eo cadente ſulphureus pulvis , qui in cuniculū convectus eret, ab hoſtibus immiſſo igne incenditur, ingentique fragore & ſtrepitu, inſtar ſulguris & tonitrui edito, certa pars propugnaculi in ſublime jacta puncto temporis diſturbarur & corruit. Tametſi verò in hunc modum quaſſata turris concidiſſet , incredibili tamen caſu ingreſſuris hoſtibus aditum nequaquā patefecit; ſed potiùs tantâ opportunitate introrſum procidens novam ac inſperatam mutitionem oppoſuit, ut irruptionem longè quàm anteà difficiliorem effeciſſe videretur. Sed tamen obſeſſis, & præſertim Thracibus ejuſmodi rerum inſolenribus, ab imis radicibus exciſæ turris ruina, uſque adeò ingentem formidinem & terrorem incuſſit, ut conſternati fractiq; animis, & omni prorſus fidei ac virtutis conſtantiâ turpiter excuſsâ, nec habitâ ullâ ſociorum Ungarorum ratione , literas ſagittis alligatas ejaculari , ac de deditione cum hoſtibus nefaria conſilia miſcere non dubitarent. Quę res à pręfectis nō alirer intellecta eſt, quàm quum è munitionibus hoſtes egreſſos, ac ſupre corbes vimineos, quibus tormenta interpoſita erant, erectos , Solimani & Purpuratorū fidé, prout obſeſſi peterēt, certiſſimá magnâ voce efferre, ac vitæ rerumq; omniū

Thraces de deditione cū hoſtibus conſilia miſcent.

1521. incolumitatem prolixè polliceri audiviſſent : quapropter quum ipſi nihil ſe tale petiviſſe ſcirent, & re cognitâ periculoſi ſubdolique conſilii auctores capere, & in carceres conjicere vellent, parum abfuit, quin re inter mutua jurgia ad non dubium inteſtinæ ſeditionis diſcrimen deductâ, & jam inclinatis ad arma proditoribus, à Thracibus, qui ferè omnes unanimi perfidiâ complices ſuos ab injuria tueri propoſuiſſent, in fruſta conciderentur. Ita-

Quam præfecti Hungari omnibus diſſuadet modu.

„que ad preces & obteſtationem verſi, eos per „immortalem Deum Divoſque omnes non ſi„ne fletu & lachrymis orabant, ne quum plu„ribus retroactis annis decora pariter & dede„cora militiæ, tum verò in præſenti atrociſſi„mæ obſidionis mora frigus, æſtum, ſitim, „famem, vulnera, cæteraſque diuturni labo„ris & pertinaciæ moleſtias longâ perſeveran„tiâ & æquo animo pertuliſſent, & tantam „egregii nominis & conſtantiæ laudem eſſent „conſequuti, nunc non magno procumben„tis parietis lapſu fracti animis & perterriti veteris & recentis gloriæ nomen obſcurare & amittere vellent : non eſſe ejus caſum tantoperè formidandum, quum irrupturis ſecus quàm optaviſſent obſtruxiſſe viâ potiùs, quàm aperuiſſe cenſeatur ; ut facilè videre ipſis liceat, ſupereſſe adhuc tantum alimentorum, ut parcis & frugi militibus, quales ipſi ſint, ſuſtentandis ad aliquot inſequentes dies ſuffectura eſſe videantur : Intereà Deum Optimum Maximum egregiæ fortitudinis & conſtantiæ viris præſenti numine affuturum, in cujus poteſtate ſitum ſit, terribilem hoſtium ferociam miro modo fruſtrari, ut vel ignobilis moræ pertæſi, vel invictæ virtutis noſtræ conſtantiâ deterriti, non ſine ignominia ab incepto diſcedant : cujus quidem navatæ à nobis fortiter operæ præmia, opes, honores, divitias, præfecturas, ampliſſima bona, & denique firmiſſimum gratiæ locum & præſidium à celſiſſimi Regis noſtri liberalitate certiſſimo jure expectabimus. Itaque ſpem præmiorum, perpetuæque laudis, quæ vera & præclara animorum excitatrix habetur, ac dedecoris metum, qui acerrimus & ipſe ignavis ſtimulus eſſe ſolet, præ oculis noſtris habeamus, ac prout Chriſtiani nominis milites decet, ſingulari tolerantiâ omnem utriuſque fortunæ eventum ſubeundum decernamus. Si verò, quod omen Deus clementiſſimus avertere velit, nobis adverſa, hoſtibus autem ſecunda omnia eveniant, jure meritoque præſtabilius eſt, ut in veſtigio præclaræ virtutis, tutandæque Chriſtianæ religionis atrociſſimo mortis genere trucidemur, animis noſtris ab hoc corporum ergaſtulo in cœlum illicò migrantibus, quàm ferociſſimo & infideliſſimo hoſti ignominioſam deditionem offeramus, apud quem moris ſit & conſuetudinis, atque adeò pro lege habeatur, fidem mille juramentis firmatam fallere, doloque & perjurio deceptis inſolentiſſimè inſultare, vimque & crudelitatem ferinam exercere.

His atque aliis talibus Thraces fautori, aut fatalis ſententiæ decretum animis eorum convelli nequaquam potuit, quin ſumma totius eorum conſilii erat, ut quum numero Pannoniis ſuperiores eſſent, etiam ipſis invitis & reluctantibus cum Solimano & Turcis tranſigere maturarent. Eorum igitur diſceſſione Blaſco, & Bothus, ac Morgaius, cæterique Pannonii adacti, ne domi intra mœnia deſerti & prodiri à ſociis, foris verò à truculento hoſte uno eodemque tempore expugnati, extremæ ſortis aleam ſubire cogerentur ; ipſi quoque de tradenda arce, & tranſigendis deditionis conditionibus cum Thracibus convenire, eiſque aſſentiri coacti fuère. Nec mora re è muris ſignificatâ, præfecti Janicerorum, qui tormentorum atque aggerum cuſtodiæ præerant, ad Purpuratos Pyrrhum & Achomatem accurrentes, literas ſecuritatis Solimani manu & ſigno firmatas, quibus literis Nandoralbanis univerſis, atque eorum conjugibus & liberis, rebuſque & ſarcinis omnibus, quocunque vellent, libera exeundi poteſtas concedebatur, abſque longiori mora attulère ; & ſi qui ex ipſis ac potiſſimum Thracibus manere in urbe mallent, eâdem quâ ante bellum conditione habitare permittebantur. Profectione in diem ſequentem inſtitutâ, qui fuit XXIX. menſis Auguſti, cùm inter armatos Janicerorum, & reliquorum Turcarum ordines inclinante jam ſole progredi juberentur, Ungari contra fidem datam omnes exemplò cæſi atque interfecti fuère, magnâ Thracum quoque parte eàndem diræ cædis & lanienæ fortunam miſerabili caſu ſubeunte ; præter paucos, quibus ingraveſcentis ætatis prærogativa arbitrio ducum Turcicorum, ut in urbe manerent, præſidio fuiſſe viſa eſt. Blaſconis & collegarum, ac præcipuorum militum capita ante Pyrrhi tentorium ſudibus præfixa ſpectaculum exercitui præbuère. Monachis etiam Græcis, quos Calogeros vocant, qui templum à veteribus Thraciæ Regibus conſtructum tenuerant, Divam Peteam, ut ipſi appellabant, quam ſingulari veneratione colebant, ſeu potiùs ejus integrum corpus à multis ſæculis ibi conſervatum curtui impoſitum, eò quo voluerunt auferre, permiſſum fuit. Quod an Conſtantinopolim, vel quemnam alium in locum delatum fuerit, quandoquidem ea de re conſilium Patriarchæ Conſtantinopolitani exquirendum erat, non ſatis compertum, aut exploratum eſt.

Belgradũ deditur 29. Aug.

Præſidiarij contra fidem datam trucidati.

Per hunc modum urbs & arx longè omnium celeberrima & opportuniſſima, publicæ negligentiæ atque inertiæ culpâ in poteſtatem barbarorum devenit, ut eâ amiſſâ miſeris cladibuſque noſtris, quas poſteà crudeliſſimas à perfidis barbaris paſſi ſumus, & quotidie adhuc patimur, lata & patens porta panderetur. Solimanus juventæ vigore fervidus, ac initium Imperii tali tantâque inſignis victoriæ amplitudine auſpicatus, incredibilem animo lætitiam concepit, & apud ſuos, atque omnes adeò mortales magnum & glorioſum nomen adeptus eſt, quòd talem urbem primis conatibus, felicique virtute ſub jugum redegiſſet, quam majores ſui multis victoriarum triumphis & bellis formidabilis, magno impetu, maximiſque exercitibus fruſtra, nec ſine gravi damno & ignominia tentandam ſuſcepiſſent. Cæterùm quum & autumni tempus appete-

ret,

1521. *Balibego Belgradū committitur.*

ret, & domeſticis curis domum revocaretur, urbem cum arce expurgatam, & quantum brevitate temporis licebat, reſtauratam, Balibego, de quo ſupra retuli, Samandriæ præfecto tuendam defendendamque commiſit, valido præſidio militum, ac rerum neceſſariarum apparatu ei relicto; ipſeque

Solyman⁹ Conſtantinopolim reverſus.

domum reverſus filium nonum ætatis annum agitantem è vivis exceſſiſſe in itinere ſummo animi dolore intellexit: ita nimirum alternante vices fortunâ, ut lætis triſtia, ac proſperis adverſa miſcendo, rerum humanarum inconſtantia evidenter demonſtraret.

Rhodienſ. expeditionem molitur.

Exercitum in ſuas ſtationes & loca dimiſit, ita ut primo vere, vel quando ſibi videretur, ad imperium parati & inſtructi adeſſe poſſent, quòd Rhodum jam tum omninò expugnandam decreviſſet, ex qua Cruciferos equites terrâ marique in ipſius ditionem varias & nimis funeſtas excurſiones facere didiciſſet.

Amiſſo Belgrado, Ludovicus quamquam ſupra graviſſimi morbi periculum, in quem ob caſtrenſium laborum incommoda, ac immoderatum autumnalium fructuum eſum inciderat, tanto etiam accepto detrimento, vehementi dolore affectus eſſet, nihilo tamen minus, quum abeunte victore hoſte ſerum bellum futurum animadverteret, copias ſuas in opportuna loca diſtribuit; ac imprimis Varadino Petri, ac Vilaco (quod in ruinis veteris Sirmii ſitum eſſe creditur) militare præſidium impoſuit; quod ex iis locis vigilando & agendo excurſiones hoſtium, quæ à Belgrado deinceps haud dubiè erant expectandæ, averti poſſe viderentur.

Ludovicus æger animo Budā redit.

Quibus rebus peractis, quum præter cæteras difficultates major legionum pars variis vulgatiſque morbis langueret, ducesque ac præfecti fermè omnes, atque ipſe Palatinus corpore ægri, & animis dejecti decumberent, morientiumque cadaveribus caſtra quotidie complerentur, ſummâ animi ac vultûs triſtitiâ adverſis rerum ſucceſſibus contractâ Budam lentis itineribus reverſus eſt, & à mœſta civitate pro luctuoſa temporis conditione modico apparatu exceptus.

à Georgio Marchione ad ludicra avocatur,

Exindè Georgius Marchio Brandenburgenſis, tanquam ſolatium, & cladis oblivionem allaturus, eum ad ludos & ſpectacula revocare cœpit. Verùm maximis indies rerum difficultatibus ingruentibus, cùm à Joanne Bornemiſſa nutritio ſæpiùs admoneretur,

repugnāte Bornemiſsâ ac Mariâ Reginâ.

è ludicris, quæ illi ſectanda propoſuiſſet, ingentia Reipublicæ mala & detrimenta oritura, idque etiam Maria conjunx identidem inculcaret, ad Rempublicam capeſſendam magis provehebatur. Comitiis poſteà habitis, quum Valentinus Turcus ſeu Enningius Emerici filius, ac Franciſcus Hedervarius, quorum incuriâ & inobedientiâ Belgradum amiſſum erat, citati non comparuiſſent, omnium ſuffragiis proſcripti, &

Valentinus Turcus & Hedervarius proſcripti.

bona eorum publicata fuêre. Rex Valentini bona Franciſco Battianio, Hedervariana verò Paulo Baquitio, poſtquam ſub id tempus à Turcis ad Ungaros transfugiſſet, dono dedit. Et Franciſcus quidem in exilio periit; Valentinus verò, quòd juventæ vitio potiùs, & malorum hominum pravis conſiliis, quàm ſponte deliquiſſet, 1521.
ductâ etiam in conjugem ex Reginæ aula Marci Pemphlingeri filiâ, in gratiam receptus fuit. Poſteà de exercitu conducendo, rebuſque bellicis ritè adminiſtrandis, cæteriſque neceſſitatibus conſilia habita ſunt, decretumque ut ad Ferdinandum Auſtriæ principem, Mariæ Reginæ fratrem legati mitterentur, qui Ludovici nomine ab eo peterent, ut

Ferdinādo Regi aliquot Illyrici arces tuenda ab Hungaris data

quum Illyrici confinia, Turcis cùm anteà, tum verò capto Belgrado maximè expoſita ob ærarii penuriam, & quòd longius diſtarent, commodè ſuſtentari nequirent, eorum curam uſque ad aliquod tempus haud gravatim ſuſciperet; ea potiſſimùm de cauſa, quòd ipſius populis, qui in Hiſtria & Carnis eſſent, ex eis ſi ab hoſtibus caperentur, magnum imminere periculum certò conſtaret. Quod quidem à Ferdinando abſque difficiliori cunctatione factum eſt; ac Segnia, Cliſſia, Crupa, Lica, Jaicia, aliæque complures arces & urbes in tutelam acceptæ, præſidiariiſque militibus ſtipendia liberaliter ſoluta.

Lutherus oritur.

Cæterùm ante quadriennium in Germania exortum fuit atrox & periculoſum in religione diſſidium, authore Martino Luthero Saxone Monacho Auguſtiniano, quàmvis contra ſacram ſummi Pontificis auctoritatem, Divæque Virginis Deiparæ, ac Divorum cultum, cæteraque præcipua Chriſtianæ religionis capita non tantùm concionibus & diſputationibus publicè habitis; ſed etiam editis & publicatis libellis novas diuque antè exploſas opiniones diſſeminâſſet; eo perfrictiore fronte & audaciùs, quòd à Friderico Duce Saxoniæ præter Chriſtiani Principis officium acerrimè defenderetur. Quanquam verò ipſe primùm Romæ à Leone ſummo Pontifice, & poſteà à Carolo Cæſare Vormatiæ, nec multò pòſt à Franciſco Gallorum Rege Pariſiis proſcriptus eſſet, ejuſque libelli damnati & exuſti; tamen tanti mali labes per clancularios ejus ſectæ homines, qui paſſim ei nomina dabant, in Pannoniam etiam pervaſiſſe ferebatur.

Lutheri dogma damnatū, in Comitijs à Ludovico.

Quod cùm Ludovicus cognoviſſet, iiſdem in Comitiis lege latâ, quæ extat, ſanciendum curavit, ne à quopiam perverſum atque prædamnatum dogma reciperetur; ejuſque ſectatores, ſi qui eſſent, ignibus addicti concremarentur.

Ludovici Regis legati ad Comitia VVormatienſia miſsi An. 1522.

Miſit etiam paulò pòſt menſe Aprili, ex Concilii ſeu Comitiorum decreto, Legatos ad Carolum Cæſarem, ac Principes Germaniæ, quos Electores vocant, Vormatiæ congregatos, Gregorium monachum Franciſcanum, ex nobili & clara Comitum Frangepanorum familia Archiepiſcopum Colocenſem, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarium, & Hieronymum Balbum Præpoſitum Poſonienſem, ut contra Turcas auxilia implorarent.

ob auxilia adverſus Turcas imperranda.

Ad quorum preces publico Pannoniorum nomine factas, eleganti à Balbo recitatâ oratione (Is poſteà Epiſcopus Tergeſtinus, poſtremò verò Gurcenſis fuit) promptis Germanorum omnium ſtudiis decreta fuêre, initio menſis Maii, auxilia haud contemnenda:) ſed ea, ſive quòd

1522. eodem tempore Solimanus Rhodum cum ingentibus copiis invaſurus diceretur, ſive aliis de cauſis in Pannonia nuſquam fuère conſpecta.

Rhodus obſidetur à Solimano An. 1522. ſub Liſladamo.

Et quamvis Rhodus à fortiſſimis equitibus albâ cruce inſignibus, eorumque principe, quem ipſi Magnum Magiſtrum vocant, Philippo Villerio Liſladamo natione Gallo (qui Fabritio Carreto Marchioni Finariæ, claris natalibus in Liguria orto ſucceſſerat) acerrimè & pertinaciiſſimè defenderetur, tamen poſt toleratas ſex menſium atrociſſimæ oppugnationis aſperitates, nemine ex Principibus Chriſtianis in auxilium claſſiſſimæ urbis adcurrente, quòd ii civilibus bellis implicati, armis inter ſe dimicarent, in manus Solimani devenit, eò graviore Chriſtianæ Reipublicæ contumeliâ & dedecore, quòd dirus hoſtis equites ab omnibus deſertos, ac rerum omnium neceſſariarum inopiâ adactos, ipſo Chriſti Dei natali die deditionem facere compuliſſet. Eâdem ſummi infortunii clade inſula Cos, Hippocratis patria, ac cæteræ eorundem Equitum ditiones, quas in Caria, Halicarnaſſo, aliiſque Aſiæ locis habebant, ſimul in hoſtium poteſtatem conceſſerunt.

Ludovici Regis cũ Maria conjuge profectio in Bohemiam.

Intereà Ludovicus Bohemorum precibus & legationibus impulſus, unà cum Maria conjuge in Bohemiam proficiſci, & res ejus regni diuturnâ Regum abſentiâ conturbatas in meliorem formam & ordinem redigere decrevit. Itaque inſtitutâ ad certum diem profectione, comitante conjuge Pragam venit, & à Bohemis non mediocri lætitiâ & applauſu exceptus, ac in arcem deductus eſt. Quamvis autem vix quadriennis puer, ſpondente pro eo patre, ut diximus, diademate regio inſignitus fuiſſet; viſum tamen fuit Senatui Bohemico & proceribus, ut priuſquam inſtitutam reformandæ Reipublicæ curam aggrederetur, juramentum repetere, atque ad obſervandas leges & immunitates denuò ſe obſtrictum reddere maturaret. Quâ re peractâ, & diſſidentibus inter ſe de ordine coronationis, ac geſtandis regni inſigniis Senatu & Equitibus, Rex paludamento, coronâ, ſceptroque, & cæteris ornamentis ad ſe receptis, iiſque indutus controverſiam diremit; ac deindè ipſo è ſolio ſpectante, Stanislaus Turzo Olomucenſis Epiſcopus Reginam coronavit.

Iuramentum Regium renovat.

Regina coronatur.

Bohemiã Carolo Duci Munſterbergenſi gubernãdam cõmittit.

Quibus rebus confectis, convocato iterum Senatu Bohemico, adhibitiſque in conſilium Andreâ Baronio Siculo Cæſaris legato, ac Alberto Marchione Brandenburgenſi Pruſſiæ Duce, quem Sigiſmundus Poloniæ Rex legatum miſerat, ac Ladislao Salcano Epiſcopo Vacienſi, cujus conſilio libenter utebatur, Res Bohemicas compoſuit; ita ut motis loco iis ferè omnibus, qui ad eam uſque diem magiſtratus & præfecturas obtinuiſſent, ne uno aut altero abdicato cæteri ſe injuriâ affectos conqueri poſſent, aut ſuffectis in eorum locum aliis, qui idonei videbantur, regnum Carolo Duci Munſterbergenſi, Georgii Regis nepoti, Bohemicæ originis, adminiſtrandum committeret, indito ei novo nomine, ut pro præfecto Capitaneus Pragenſis appellaretur.

Iglavienſibus, ut Lutheranã ſectã ſe abdicent, imperat.

Speratum auctorem hæreſis carceri mancipat.

Confectis in hunc modum in Bohemia rebus, in Pannoniam reverti, ac in itinere ad Stanislaum Turzonem Olomucium divertere conſtituit. Ad quam urbem potiores ex Iglavia cives ad certum diem ad ſe convocandos cenſuit, quos quum adveniſſent, ſeveriſſimis verbis caſtigavit, quòd ſpretis veteribus divinarum legum interpretibus ad novas & depravatas, ob idque à ſummo Pontifice & Cæſare damnatas Lutheri opiniones tranſiiſſe dicerentur. Se illis ſub extremi ſupplicii pœna mandare, ut quamprimùm ad ſanitatem redeant, & illius dogmatis ſectatores procul à ſe & civitate arceant. Interim verò Joannem Speratum, qui illis mutandæ religionis occaſionem attuliſſet, captum & vinculis conſtrictum Olomucii reliquit.

Turcæ in Illyrico Oſterviciam arcem invadunt.

Reverſo in Ungariam, ac quemnam in locum Petri Benslavi, Proregis Illyrici non ita pridem à Turcis interfecti conſtitueret, deliberante, non parum ea in regione detrimenti acceptum eſt. Nam Turcæ Oſterviciam arcem cum oppido in ſubjectis Licæ & Carbavæ campis ſitam, quam olim Bela Rex, dum à Tartaris in Dalmatiam pulſus per ea loca exularet, oportuno loco condiderat, improviſâ, eâque nocturnâ irruptione cæperunt; tum quòd à paucis defenderetur, tum verò quòd milites quidam corrupti, ad quos vigiliæ ejus noctis pertinebant, locum hoſtibus introeundi ſumma cum perfidia dediſſent. Tentaverunt eodem tempore per ſimilem fraudem etiam Tininium, Scradinum, & Crupam nec opinato occupare; ſed virtute præſidiariorum, & præcipuè Germanorum, qui ab Auſtriæ Principe Ferdinando erant impoſiti, magna cum cæde rejecti fuère. Itaque Joanni Carlovicio, è Romano Torquatorum genere orto, Cyriaci illius magni, qui Andreæ ſecundi Regis tempore claruit, pronepoti, ac Franciſco Battiano, in Uladislai patris aula, ac deindè cum ipſo ſimul à teneris educato, viris domi militiæque claris provinciam adminiſtrandam tuendamque demandavit.

Carlovicio ac Battiano Illyrici præfectura demãdata.

An. 1522. Georgij Sacmarij Strigonienſis Archiepiſcopi mors & legatum.

Inſequens annus Georgii Sacmarii Archiepiſcopi Strigonienſis morte inſignis fuit, qui condito teſtamento LX. millia nummûm aureorum, præſtantis formæ & puritatis, qui imagine corvi annulum roſtro prementis, Mathiæ nempè Regis notâ ſignati erant, ad redimendas arces, quæ pro corona Ungarica Friderico Cæſari & Auſtriæ Principibus oppignoratæ ſunt, legâſſe proditur. Sed eam pecuniam Ludovicus ad ſe receptam, cùm nihil de arcibus redimendis tranſegiſſet, ad varios uſus, & imminentis à Solimano graviſſimi belli neceſſitates impendit, atque arces ipſæ amplæ & celebres uſque ad hunc diem ab Auſtriacis detinentur. Erepto fatis Georgio Strigonienſem dignitatem adeptus eſt Ladislaus Salcanus, Ludovico charus, quem ſuorum conſiliorum moderatorem habebat. Exceſſit non diu pòſt è vivis Georgius quoque Frangepanus, Colocianus Archiepiſcopus, quem annis anteà circiter duobus Vormatiam ad Carolum Cæſarem miſſum fuiſſe diximus.

Ladislaus Salcanus in ejus locũ ſubrogatus.

Obijt & Georgius Archiepiſcopus Colocenſis.

Quia verò amiſſo Belgrado non Bacia tantùm & Colocia, quæ duæ Archiepiſcopales

ſedes

1522. ſedes habebantur, ſed etiam proximæ regiones frequentioribus hoſtium excurſionibus & rapinis obviæ expoſitæque erant; ideòque acri & induſtrio viro, qui non ſolùm ſacerdotii auctoritate, ſed etiam armis milirarique virtute provinciam tueretur, committendæ videbantur; diu quæſitum eſt ab ipſo Rege & aliis multis, quinam illi ſufficiendus videretur:

Paulus Tomoræus illi ſuffectus. poſtremò omnium votis & ſuffiagis Paulus Tomoræus Regi commendatus eſt, quòd is anteà clarus & inſignis equitum dictor, arciſque Budenſis præfectus, commutato vitæ militaris inſtituto ad religionem Monachorum, qui à Divo Franciſco nomen ducunt, pio ſalubrique conſilio tranſiiſſet, omniumque judicio ad id muneris aptiſſimus haberetur. Sed quoniam fatale Ungaris Tomoræi nomen nos admonet, ut pauca de eo dicamus, haud incongruum ei memurando hunc locum fore putamus.

Tomoræi origo & varia fortuna. Nobili & honeſtâ familiâ Tomoræâ, è Gemerienſi provincia ortus, in Tranſſilvania contra Siculos, & bello ab agreſtibus concitato fortem operam navavit; deindè aliis præliis conſilio manuque juxta haud ſpernendos, literis latinis eruditus, animo ingenti induſtrioque fuit; cùmque nobilem in propinquo puellam Puthnoquianam (id familiæ nomen eſt) ſibi ducendam deſpondiſſet, illaque ante nuptias immiti morte erepta eſſet, ad alterum prædivitis viduæ matrimonium mentem applicuit. Verùm quum illa etiam, antequam conjungerentur, pari fato diſceſſiſſet, inſperato duarum ſponſarum obitu territus, quaſi divinitùs ab ineundo conjugio prohiberetur, ſe perpetuo cælibem victurum, ac religionem quampiam ingreſſurum votis nuncupatis profeſſus eſt. Inde quum Bartholomæus Prior Auranæ, ex Equitum Rhodiorum Ordine, qui cælibem vitam agunt, diem ſuum obiiſſet, ejus dignitatem, quanquam ſingulari ſtudio & maximis precibus contenderet, a Ludovico conſequi nequaquam potuit, quod eam Mathiæ Baracio diſpenſatori ſuo diu ante promiſſam alteri nequaquam dare poſſe reſpondiſſet. Igitur quum huic quoque petitioni fortuna ſucceſſum eripuiſſet,

Locus corruptus videtur. Vilacum ſe contulit ad Cherium, quæ in Sirmio ſunt, ubi celebre Capiſtrani inter Divos relati templum ſepulchrumque habebatur; ibique ſumpto Munachi habitu, circumtonsâque comâ religioſum atque auſterum vitæ genus amplexus eſt, eique ſingulari erga Deum fide & pietate, omnibuſque officiis, quæ ſacro viro conveniunt, ſatisfecit. Eum igitur vel reluctantem, ac ingenuè ſe excuſantem Ludovicus, adhibitâ etiam, quò magis obtemperaret, Legati Pontificii auctoritate, collegio Monachorum exemptum, Colocenſi dignitate, ac earum partium militari præfecturâ honeſtavit, quibus uſque ad ſuum & Ludovici interitum domi foriſque cum laude præfuiſſe viſus eſt.

Paulus Baquitius cũ fratribus à Turcis ad noſtras de-[ficit.] Nec multò poſtquàm Tomoræus in Frangepani locum ſucceſſit, ac Baciam adventavit, Paulus Baquitius è Thracia nobili & militari Græci ritûs ſtirpe ortus, quum Turcarum inſolentias ferre amplius non poſſet, apud quos in ſuſpicionem mutatæ fidei inciderat, crebris Tomoræi literis & nuntiis, non inſcio Rege, ſollicitatus, cum quinque fratribus egregiæ virtutis fortitudiniſque viris, Petro,

1522. ſcilcet partes. Clemente, Manuele, Demetrio & Michaële in Ungariam venit, ſiperatis ingenti animo, ſed magna cum difficultate, Turcarum inſidiis, quas ei per omnia ferè itinera & compita collocaverant. Ei Ludovicus Laccum in Semigio ſitam arcem, quam cum ſuis inhabitaret, liberali munere aſſignandam curavit, donec ampliora dare poſſet, atque ii poſteà omnibus bellis fortem fidelemque operam Reip. navavêre.

Mihalbegoglim Sirmium ferro flãmâque depopulatur. Ejuſdem anni autumno Ferhates, quem Turcæ a familiæ ſtemmate Mihalbegoglim cognominabant, è Varboſania Boſnæ provincia, cui præerſt, aliiſque finibus, collecto exercitu, XV. circiter equitum millibus, ac mille peditibus trajecto Savo in Sirmium irrupit, ac obvia quæque igne & ferro vaſtare, oppida populari, ac magno abacto pecorum numero hoſtiliter graſſari quaquaverſum cœpit, relictâ apud naves, quibus copias trajecerat, peditum dimidiâ parte. Sed priùs quam hoſtes iter verſus Savum intendiſſent, Tomoræus de eorum conſiliis & conatibus per exploratores certior redditus, ſuis, ut parati & inſtructi ad imperia eſſent, in mandatis dederat: præterea Laurentium ducem Sirmii, Jacobum Banffium, alioſque, ut certo loco, quanto poſſent militum numero conſiſterent, ſeque ibidem præſtolarentur, admonuerat. Ipſe cum ſuis copiis, ac turma equitum Pauli Baquitii fratrumque ejus, ac Radicio Boſithio, claſſis Danubianæ, quæ poſt captam Nandoralbam ad Varadinum Petri excubabat, præfecto, ad conſtitutum locum prior venit. Franciſcus Bodo, Joannes Callaius, ac Stephanus Bardius clari equitum præfecti ei ſe in itinere conjunxerunt. Sed Laurentius valetudine & affectâ ætate impeditus eò ſe conferre non potuit, Thomam tamen Boſniacum, ſuorum militum præfectum cum equitibus utriuſque armaturæ, ac cohortibus ſclopetariorum maturè tranſmiſit. Itaque quum è peditibus pugnacem & impigrum quemque ſelegiſſet, eos Georgio Battiano præfecto Varadini Petri attribuit, additis mandatis, ut Turcas, qui ad navium cuſtodiam relicti erant, aggredi, eiſque fugatis naves ripæ ſubducere, aut ſi integræ capi nequeant, inutiles reddere conarentur. Quibus diſpoſitis ipſe in Ferhatem, incendiis & populationibus longè latèque metum & pavorem circumferentem,

Tomoræus collectis temerè copÿs hoſtes reprimit. caſtra exercitumque movere, ac cum eo prælii fortunam experiri conſtituit; quum id omnibus ad unum præfectis probari intellexiſſet, cumque uno aut altero milliari confecto in hoſtium antecurſores incidiſſet, ii nullo expectato noſtrorum congreſſu, retrò quà venerant, præcipiti fugâ ferri, ſuos de Ungarorum adventu certiores reddere, & ut deprehenſis in crimine accidit, inter ſpem metumque pavidè fluctuari cœpêre. Ferhates ſuos palantes, ac prædâ captiviſque onuſtos in ordinem aciemque cogit, atque in noſtros omnibus copiis provehitur. Sed quum propius ventum eſſet, Turcis noſtrorum acie conſpectâ animus concidit, ſimulque captivi omnes vinculis exuti dimittuntur (neque enim noſtris incumbentibus

1522. bus trucidari poterant) prædaque, quò expeditiores ad prælium forent, ad ſilvam Poliacam, quæ iſthic viæ militari imminebat, projici jubetur.

Tomoræus ac Banffius obequitantes, ut ſceleratiſſimos Chriſtiani nominis hoſtes, latrociniis & rapinis infames, qui ſocios & innoxiam plebem crudeliſſimè & avariſſimè cædere, atque in diram ſervitutem adducere conati eſſent, intrepidè invadere, eorumque cæde & ſanguine manibus miſerorum hominum parentare, deque immanibus humani generis prædonibus acerbiſſimas pœnas exigere ne dubitarent, ſuos ſublatâ voce cohortabantur. Tum verò Bodonem & Bardium in hoſtes ruere, inque eorum adverſis pectoribus haſtas perfringere, ac poſteà gladiis rem gerere jubet; ipſe cum reliquo exercitu eorum veſtigiis inſiſtere pergit. Quanquam autem Turcæ pugnam ægerrimè ſuſtinerent, quia tamen nullus fugæ locus, naveſque procul erant, certamen ad occaſum ferè Solis protraxêre. Verùm poſteà ſclopetariorum vim, qui plumbeatum glandium procellâ eos partim necabant, partim illatis vulneribus debilitabant, ferre non potuerunt, noſtriſque acriùs prementibus fuſi & fugati terga dedêre. Ferhates ſuos fugientes ſiſtere conatus, à Bardio circumventus, quanquam ſe acerrimè defenderet, multis confoſſus vulneribus interficitur, jacentique & adhuc palpitanti caput præciditur. Eo modo Turcæ orbati duce quà quiſque potuit, profugêre. Sed eos noſtri tantâ celeritate, atque tam avidis adulciſcendum animis proſequuti ſunt, ut omnibus ferè trucidatis pauci equitum ad ſocios, qui navibus cuſtodiendis relicti erant, pervenire potuerint. Sed quum illos etiam per ſelectas cohortes noſtrorum fuſos & fugatos, naveſque flammis conſumptas reperiiſſent, re deſperatâ aut in profluentem ſe præcipites projicere, enatandoque evadere, aut noſtrorum gladiis ſeſe interficiendos objicere, aut certè, quod evenit, abjectis armis in ſervitutem tradere compellerentur.

Inſequitur, & fundit fugatque, ipſo duce Ferhate occiſo.

Et noſtris cruenta admodum pugna fuit; nam DCCC. ex ipſis deſiderati ſunt, inter quos Michael Hethæus, Jacobi Banffii equitum ductor in primo congreſſu haſtis tranſfixus occubuit. Signa hoſtium omnia capta ſunt, & recuperata præda omnis, magnus etiam numerus captivorum & equorum fuit. Ex quibus munera Ludovico Budam miſſa ſunt, militarique conſenſu delectus, qui ea offerret, Stephanus Bardius, quòd omnium teſtimonio, ubi res poſcebat, ſingulari virtute & ferociâ pugnâſſe, hoſtiumq; duce interſecto integram victoriam peperiſſe diceretur. Fuêre dona, præter Ferhatis & nonnullorum tribunorum capita, ſigna circiter XL. equi militares, & gladii argento auroque exornati, ac inſigniores è captivis. Quæ Ludovicum tot tantiſque adverſis ſucceſſibus accumulatis animo mœſtum & dejectum, non parum recreârunt; ita ut Deo Optimo Maximo de parta victoria gratias publicè ageret, ac ſequenti die Stephanum collaudatum, gladio vaginâ argenteâ inſigni, calcaribuſque & torque aureo donatum, in Equitum Auratorum, quos vocant, numerum aſſiſtentibus è procerum ordine quamplurimis, ſolenni ritu aggregaret. Quæ quum ille de regia manu accepiſſet, uti erat ingenio perſervido & præcipiti, fertur eundem gladium ſtrinxiſſe, atque his verbis Ludovico pro collata equeſtri dignitate gratias egiſſe: Quòd „me, Rex optime, tam præclaro virtutis teſti„monio exornatum equeſtris dignitatis hono„re haud indignum cenſueris, ejuſque orna„menta de manu tradideris, pro eo ac debeo„ immortales, quas poſſum, gratias ago & ha„beo: & quemadmodum anteà ab ineunte æta„te mea cœpi, proximoque prælio re ipſâ teſta„tus ſum, fortem fidelemque operam tibi rei„que publicæ etiam deinceps ſemper navabo;„ neque committam, ut ſocordiâ inertiâque„ torpeſcens, ſingularis hujus beneficii tui im„memor arguar: quin potiùs certum te eſſe„ volo, tanto me ardore animi ad omnia obſe„quia tua eſſe inflammatum, ut nemo ſit uſ„piam in regno tuo Pannoniæ, duobus exce„ptis, in quem hunc gladium mihi abs te da„tum pro te tuiſque aſſerendis educere, vul„tumque & pectora quorumcunque fodere fe„rireque dubitem. Quæ verba, uti ſuperbo ore prolata, in pectus procerum, qui adſtabant, & Laorentii præſertim ducis, qui fortè aderat, altiùs, quàm quiſpiam crederet, deſcendêre; atque ingens Stephano odium atque invidiam conflavêre: reputantium anxiè & quærentium, quinam duo illi eſſent, quos ab reliquis excipiendos exiſtimâſſet; cæteris verò omnibus, nullo honoris aut dignitatis reſpectu, gladium, cædem & extrema quæque minitaretur; eaque vox inſolentis hominis haud dubiam ei perniciem attuliſſe viſa eſt. Ipſum autem de duobus fratribus Zapolianis Joanne & Georgio, eâ tempeſtate ſummæ amplitudinis & dignitatis Principibus, quibus favebat, loquutum fuiſſe interpretabantur.

Unde ingens præda parta, & manubia Ludovico Regi oblata.

Stephanus Bardius 1522. *ob rem præclarè geſtam Eques creatur*

Inſolens ejus oratio.

Cæterùm Budæ nihil moratus, plus invidiæ quàm gloriæ nactus, ad Tomoræum & alios duces reverſus eſt, quum illi equos & Turcas in acie captos, cæteraſque manubias Colociæ de more ſub haſta divendere, ac inter ſe ex æquo partiri conſtituiſſent: quumque quoddam mancipium tam ipſe, quàm Thomas Boſniacus emere vellent, neque alter alteri cedendum putaret, ſed auctione & mutuâ licitatione pretium accreſceret, nimiique ambo in altercando eſſent, ad jurgia primùm atque probra; poſtremò quum Thomas ei, quæ Budæ coram Rege eſſet loquutus, convitiando exprobrandoque objectaret, ad arma deventum: tum Stephanus promptior illum per mediam frontem lethali vulnere ferit; quumque concidens è vivis eodem die exceſſiſſet, Stephanus fugâ ſibi conſuluit. At Laurentius aliique proceres indè captâ occaſione, ſed magis ità atque odio in eum exacerbati, apud Regem magnâ contentione effecêre, ut in eum lege ageretur. Itaque juſſu Regis à Tomoræo non multò pòſt è latebris extractus, ac capitis ſupplicio affectus fuit. Non defuêre qui fortem virum eâ calamitate indignum judicarent, niſi nimiâ oris libertate, ac contumaci faſtu omnium odium atque invidiam in ſe ipſe concitâſſet. Sed nec Laurentio diuturna cædis ejus lætitia fuit: nam non multo pòſt tempore morbis anniſque

Indè Thomam Boſniacum in duello occidens, capitis ſupplicio cadê luit.

[illegible] Laur[illegible] Sirmij duca bi-tus.

que confectus, nullo hærede relicto è vita migravit. Ejus bona, quæ erant ampliſſima, jam ex tranſactione cum Rege Uladislao facta, de qua ſupra dixi, quam legibus regni jubentibus in fiſcum redacta ſunt. Luduvicus Nemethuivarum, quod inter Auſtriam & Stiriam

Ejus bona variè diſtributa bene de Repub. meritis.

in præalta rupe ſitum, inde ſic vocatur, Franciſco Battiano, cubiculario antea ſuo, jam verò Dalmatiæ & Illyrici Proregi; Galgocium autem ad collem Vago flumini impendentem, amœniſſimo loco ſitum, à Bohemis Friſtadium dictum, Alexio Turzoni, Joannis Uratislavienſis, & Stanislai Olomucenſis Epiſcoporum patruo dono dedit. Cæteras arces, quæ in Illyrico & Pannonia complures erant, apud conjugem illius Magdalenam Bacociam reliquit, donec controverſia de dote ac juribus ejus lege deciderentur; quæ poſtea Ladislao Morzo, Philippi Epiſcopi Quinqueeccleſienſis fratri germano nupſit: nec multo pòſt clade Regis atque interitu ſubſequutu, bona apud eundem remanſere, virum crudelem & ſanguinarium, ac denique impio ad Turcarum ſuperſtitioné transfugio infamem.

At Turcarum duces ſecundùm adverſam in Sirmio pugnam nihil animo ſeſe demiſerunt, tametſi militum longè promptiſſimos, ac Ferhatem tantæ exiſtimationis ducem acie cæſum amiſiſſent; ſed majora aggredi, ac Jaiciam toties improſperè tentatam, majoribus viribus denuò oppugnandam decrevère: rati inteſtinis Ungarorum a Rege juvene diſſenſionibus, eorumque fatali negligentiâ facilè in poteſtatem redigi poſſe, eâque captâ ſe totius Boſinæ & Illyrici imperio haud magno labore potituros.

Turca Jaiciam obſident.

Igitur Uſreffus Varboſaniæ præfectus in locum Ferhatis nuper ſuffectus, cum Sinano Monaſterii, qui locus in Acarnania Epiri montana parte eſſe dicitur, ac Balibego Taurum ac Samandriæ præfectis, collatis in unum ſententiis ac viribus, coactoque ad XX. & ampliùs millium Turcarum exercitu ad obſidendam Jaiciam contenderunt. Majora etiam tormenta curulia octo, præter minores colubrinas, ac inſtrumentorum oppugnandis urbibus haud parvam copiam in caſtris habebant. Nondum ſe Jaiciæ præfecturâ abdicaverat Queglevitius, vir fortis, & qui in omnes hoſtium conatus intentiſſimâ curâ vigilaret; habebatque legatum Blaſium Cherium Pannonium, pari fortitudine virum inſignem. Is paucis antè menſibus à tribuno Turca, qui à ſuis Gem vocabatur, ad ſingulare certamen provocatus, congreſſuſque, quum nec inopinatâ ſorte unà cum equo humi procidiſſet, pedeſque cum equite iniquâ conditione pugnaret, ſiniſtrum hoſtis crus uno ictu, immani illato vulnere detruncaverat, ita ut pes imus ſimul cum calceamento & calcari decideret, atque ille eodem momento exanimaretur.

Hi Regem de conſiliis hoſtium tempeſtivè certiorem reddidère, ac ut auxilia in tempore mitteret, multis precibus poſtulavère. Intereà Petrus de ſiumento, farina & commeatu, pecoriſque certo numero, ex remotioribus locis, atque ex ſuis fundis (proxima enim quæque fugientibus metu hoſtili incolis deſerta erant) in arcem convehendis proſpicere, quæve neceſſaria tolerandæ obſidioni erant, ſummâ diligentiâ induſtriâque curare. Jam Turcæ ab aliquot diebus muros urbis atque arcis ab ea parte, quà Corvini tempore oppugnatores irruperant, continuis tormentorum ictibus diruere cœperant: quum Ludovicus haud ignarus, quantum momenti in conſervando eo loco poſitum eſſet, quanquam Proreges Illyrici ſummâ poteſtate, ut diximus, Joannes Carlovicius, & Franciſcus Battianius deſignati eſſent, nec quicquam de eorum fide, ac militari virtute dubitaret; munus tamen ferendorum obſeſſis auxiliorum Chriſtophoro Comiti Frangepano ante alios committendum duxit. Cujus quidem viri virtutes ne ſileantur, non incongruens fore crediderim, hoc loco paucis expedire. 1522.

Chriſtophorus Frangepanus obſeſſis ſuppetias ferre jubetur.

Is ſuperioribus annis Maximiliano Cæſari cum Venetis acerrimum bellum gerenti operam præſtitit, à Bernardino patre equis, armis, pecuniâ adjutus inſtructuſque, Cæſarianarum partium ſtudioſiſſimus ante omnes habitus eſt, adeò ut Maximilianus ſingularis judicii Princeps, eum ſui exercitûs, quem in Foro Julio, ac Hiſtria & Carnis habebat, ducem deſignare, eaſque provincias defendendas ei committere non dubitaret. Cui oneri ille tam Cæſaris, quam aliorum judicio egregiè ſatisfecit: nam Venetorum copias Paulo Maufrono, & Balthaſare Scipione ducibus, Maranum Cæſaris oppidum in Foro Julio, ad intimum maris Adriatici ſinum, atque Aquileiæ paludes poſitum, terrâ marique haud ſegniter oppugnantes, vulnerato Scipione, fuſos & fugatos obſidionem ſolvere coëgerat, triremi unà præcipuæ celeritatis ab eis captâ, militumque majori parte cæsâ. Oſophum Venetarum partium oppidum, aſperitate loci & opere munitiſſimum, parum aberat quin ad deditionem compuliſſet; niſi Bartholomæus Livianus Venetorum Imperator cum tota mole copiarum auxilium ei terrâ mariquè tuliſſet. Præterea poſt pulſos à Marano Venetos, vigilando & agendo cuncta, quæ ab ora maris ad Opiterginos montes, & ad ſuperiora Carnorum juga vergunt, uſque ad Liquentiam flumen in poteſtatem Cæſaris redegerat: poſtremo cùm Altinatium fines, & ſaxuoſa Carnorum perambularet, ut ad renovandum bellum populos concitaret, ab Epirotis Equitibus, qui Venetorum ſtipendia merebant, in inſidias præcipitatus, non ſine vulnere captus fuit. Sed quum à Venetis, quibus infenſiſſimum ſe hoſtem exhibuiſſet, libertatem nullis aliis conditionibus, niſi pace cum Cæſare factâ, ac captivis utrimque dimittendis recuperaturus eſſe videretur, eaque res ſpe ſuâ diuturnior, ac indies magis in ambiguo eſſet, mirâ nec infelici aſtutiâ vinculis & carcere ſe expedivit.

Elogium ejus & res geſtæ.

Uxor ſiquidem è Vindelicia Gurcenſis Cardinalis ſoror, virilis ingenii fœmina, Venetias accerſita, quum in carcere eum muliebri veſte induiſſet, caputque & genas ſubtili linteo obvolviſſet, deceptis aut corruptis cuſtodibus virum eduxit; iiſque paratis ad fugam navigiis ſummâ celeritate ſe ad mare proripuit, & directo verſus Tergeſtum Cæſarianæ ditionis oppidum curſu una cum conjuge in tutum evaſit.

Ad hunc itaque tanti nominis virum quum à partibus Ferdinandi Auſtriæ Principis, ad

1522. quem, cadente fatis Cæſare, jus atque hæreditas illarum provinciarum reciderat, in patriam rediiſſet, quòd diſciplinæ militaris, ac ductandi exercitûs magnum uſum & peritiam habere diceretur, Ludovicus literas ac nuntios mittit; preces & promiſſa addit, ac ut Jaicianis laborantibus opem ferat, ab eo magnoperè contendit; neque is pro ſumma in patriam charitate, ac erga Regem ſtudio id oneris ſubire detrectavit. Igitur Carlovicio & Battianio de regia voluntate facilè ei cedentibus, copias undique contrahit, veteres duces & præfectos Petrum Cruſitium a Cliſſia, Gregorium Orloucium Senia maritimis locis evocat, Frangepanos gentiles ſuos cum amplis clientelis, nec non Georgium Blagaium, Joannemque Zrinium Comites, Matthiam Baracium Priorem Auranæ, ad capienda arma, & ferendum laborantibus auxilium incitati nobilitatem armatam ſub ſignis in caſtra properare jubet; ita ut paucis diebus ſatis amplam manum militum in ſpeciem juſti exercitûs coëgiſſe videretur. His copiis idoneum tormentorum, & ſulphurei pulveris, pilarumque numerum comportandum curat, ac civitatibus vecturam imperat, inſtructoque in ordinem exercitu progreditur; ſic ut de veteri officii ſui prærogativa Carlovicius & Battianius, tanquam provinciarum præſides, in quibus bellum gerebatur, cum ſuis militibus antecederent; medio loco tormenta, & oneratii currus commeatu onuſti collocarentur, ipſe eos non procul ſequeretur, ad danda & accipienda minori negotio imperia; poſtremum verò agmen ab equitibus & peditibus ſarcinariorum jumentorum præſidio attributis more militiæ clauderetur. In hunc modum progrediente exercitu, qui circiter XVI. millium hominum numerum conſtituebat, à Dubicia juſtis paſſibus, quantum montana & ſaltuoſa loca concedebant, facto itinere, ſeptimis caſtris obſeſſâ urbe haud procul conſedit; ibique cùm ejus diei reliquum & inſequens nox proceſſiſſet, quiete militi conceſſâ, diſpoſitiſque per loca idonea excubiis, cætera in diem craſtinum diſtulit.

Poſtero die Turcæ valido equitum numero noſtris obviam prodière, cum quibus ſecundo prælio certatum fuit, noſtrique captis & interfectis ex hoſtium numero pleriſque ſuperiores evasêre. Cùm autem Frangepanus obſeſſos jam panis & cibariorum penuriam ſentire intellexiſſet, opportuniorem occaſionem quærebat, quâ invectis ſubſidiis eos recreare poſſet. Itaque parte copiarum caſtris ſubſidio relictâ, cum reliquis in lunatam aciem compoſitis arcem verſus provehitur eo propoſito, ut Turcas prælio intentos diſtinere, ac eò faciliùs, quòd volebat, ad effectum perducere poſſet. Cùm ad prata ſeu viridaria, quæ Regia vocantur, perveniſſet, Petrum Cruſitium, attributis ei peditum validis cohortibus, ut cum commeatu, quem ad faciliorem vehendi commoditatem clitellariorum equorum dorſis impoſueras, in urbem evadere tentet, in mandatis dat. Ipſe cum Joanne Tahin, quem Prior Auranæ Baracius ſuî loco in caſtra miſerat, & cum reliquo exercitu ad Turcica caſtra, quæ ad meridionalem plagam locata erant, iter intendit.

Quod Turcæ conſpicati, caſtris tumultuariè effundi, nec certamen detrectare ceperunt. Noſtris idem animus, eadem mens fuit, qui hoſtium impetum promptiſſimè excipientes ampliùs tribus horis acerrimè pugnavêre, & Turcas, ne commeatus inferri poſſet, magnâ vi prohibere conatos, quum etiam ii, qui in arce oppidoque erant, eruptione factâ exiiſſent, vehementique illatâ impreſſione, plurimiſque occumbentibus ſubmoverunt; ita ut Chruſitius feliciter urbem intraret, & depoſito commeatu, ac certâ pulveris ſulphurei copiâ, nec non centuriâ ſclopetariorum ibidem relictâ, incolumis ad ſuos rediret, & à Frangepano duce, cæteriſque ſociis ſingulari gaudio exciperetur. 1522. Jaicia repulſis Turcis commeatum infert Frãgepanus.

Quâ confectâ re tametſi Turcæ toties expectatam capiundæ urbis occaſionem ſuâ etiam confeſſione haud obſcurè amiſiſſe viderentur, rati tamen noſtros invectis ad urbem alimentis contentos, eâ quâ venerant viâ redituros, eiſque abeuntibus ſe obſidione continuatâ aut vi, aut dolo, aut certè deditione locum expugnaturos; incepto nequaquam abſcedendum exiſtimabant, & omnia quæ ad oppugnationem opus eſſe videbantur, nequaquam ceſſantibus tormentis ſummâ vi ſummâque curâ adminiſtrabant. Contra Frangepanus cæterique duces pari obſtinatione in idoneis viribus ſibi incumbendum ſtatuebant, ut Jaicianos, qui ſpem omnem in eorum dextris collocaverant, periculo exemptos omnino liberarent.

Prætererant complures dies, poſtquam in conſpectum Jaiciæ perventum erat; ſed ex quo in viridariis regiis conſediſſent, tres jam dies totidemque noctes tranſegerant, adeò propè collatis caſtris, ut clamores & fremitus caſtrenſes mutuo exaudirentur; noſtrique & hoſtes eodem flumine equos & jumenta aquarent: quæ res minutis præliis exercendis non levem quotidie occaſionem adferebat. Eò autem adducta res erat, ut ſi hoſtis in aciem prodiret, Frangepanus ſpem de obtinenda victoria certam ſibi promitteret ob inuſitatam & incredibilem ſuorum pugnã poſcentium promptitudinem & audaciam. Sin minùs, eum ad conferendas manus provocandum, atque univerſæ pugnæ caſum ſubeundum judicaret, quòd intelligeret à certiſſimis exploratoribus, qui magnis affecti præmiis ſingula hoſtium conſilia ſcrutabantur, nec non transfugis quotidie advenientibus, Turcarum vires, dilabentibus peditibus, qui è numero Uſcocorum & Morolachorum, ac ejuſmodi collectitiorum hominum genere conſtabant, indies decreſcere, nec ullis imperiis contineri in officio poſſe. Quam ob rem ſuis, ut in diem ſequentem armis animiſque parati ad pugnam ſint, edicit, ac ante auroram paucis ſuos cohortatus, ut memores eorum, quæ anteà magnâ ſæpè gloriâ geſſiſſent, animos certâ ſpe vincendi confirmarent; neque partam per tot annos militiæ laudem infeſtiſſimis hoſtibus cedendo, abjicere aut corrumpere paterentur: quos toties & nuper in Sirmio præclare deviciſſent, tubis ac tympanis crepantibus ſignum invadendi hoſtis indicit.

At Turcæ audito fremitu & tubarum clangore dubii animis, utrùm noſtri ſe ad profectionem parare, an rem ferro decernere in animo

habe-

1524.

Prælium acre initur.

haberent, ad omnem fortunæ eventum ſeſe abſque mora comparare, arma clipeoſque induere, & equis propere conſcenſis imperia ducum expectare. Tum inalbeſcente cœlo cum noſtros plenis paſſibus, ac expanſis equitum alis in aciem prodire conſpexiſſent, præcedebant autem, ut diximus, Carlovitius & Battianius agmina, caſtris repentè effundi cœpêre, vix inſtruendis ex adverſo aciebus ſpatium nacti, niſi Uſreſſus, ac circumcurſantes ii, quos ipſi Chauſios vocant, & Balibegus eos tumultuantes compoſuiſſent. Noſtris in confertos hoſtes acerrimo impetu ruentibus, pari utrinque pertinaciâ & vario eventu aliquot horis pugnatum eſt. Opportunè autem Frangepanus duos mediocres falcones ad proximos colles protrahi juſſerat, quibus hoſtes à latere petebantur, eorumque pilis ferreis ante congreſſum multi ex hoſtibus ceciderunt, inter quos Uſreſſi legatus propinquitate ei junctus unà cum equo diſcerptus interiit; quo cadente hoſtium acies nutare cœpit. Quo animadverſo Frangepanus ſublato clamore, ne victoriam, quæ jamjam in manibus eſſet, remiſſi iis inſtando, interpellarent, ſuos animare; idem cæteri duces agere, & ubi opus eſſet, pugnam reſtaurare, milites ſpei plenos verbis factiſque accendere.

Turci cæduntur, & multis amiſſis in fugâ conjiciuntur.

Tandem quum ſigniferis cæſis aliquot è noſtris capta eſſent ſigna, hoſtes diſſipantur, tergaque dantes præcipiti fugâ in montes & ſilvas quà quiſque viam invenire poterat, feruntur. Uſreſſo & Balibego periti locorum & viarum ad evadendum adjumento & ſaluti fuêre. Sinanus interfecto, quo vehebatur equo, quum alterum prementibus noſtris conſcendere non poſſet, pedes & leviter ſaucius profugit, diuturniſque erroribus per avia & deſerta loca circumactus ægrè ad ſuos pervenit. Magna promiſcui & gregarii militis ſtrages paſſim edita, caſtra & tormenta, ac non parva commeatûs copia tentoriaque, & omnia impedimenta in noſtrorum poteſtatem devenêre. Sed Frangepanus fugientes ultra Bacuntium amnem proſequi prohibuit, quòd ſolutâ urbis obſidione, eâque commeatu & rebus neceſſariis munitâ ſatisfactum famæ & gloriæ ſuæ arbitraretur. Eis tamen, qui hoſtibus metu perterritis, & paſſim errantibus acriùs inſtandum putarent, facilè id conceſſit, plurimi ex eis cùm eo die, tum inſequentibus capti ac è fuga retracti ſunt, aut repugnantes interfecti. Noſtrorum pauci interiêre, complures tamen ſauciati. 1524.

Iaicia ſoluta obſidione rerum copiâ munita.

Uſreſſi tentoriũ ex ſpolys Ludovico Regi donatum.

Munera Ludovico ex victoriæ proventu ampliſſima miſſa ſunt, & inter alia tentorium Uſreſſi, elegantiſſimi operis, acu pictum cum LX. ſignis militaribus; ac tubicinibus ac tympaniſſis, Tormenta in arcem urbemque collocata. Frangepanus munitâ rebus neceſſariis Iaiciâ, præſidioque firmatâ incolumem reduxit exercitum, ita ut Carlovitius & Battianius, qui progredientia agmina eundo præceſſerant, iidem priſcæ conſuetudinis ordine obſervato redeuntium terga tuerentur. Ludovicus ſupra Sirmienſem hâc quoque geminatâ victoriâ felix & incredibili affectus lætitiâ, DEO Optimo Maximo actis publicè gratiis eum pro fortiter navata opera, partoque de hoſtibus inſigni triumpho collaudatum, ſtipendiiſque & muneribus liberaliter excultum, novo titulo honeſtavit, ut regnorum Dalmatiæ, Croatiæ & Sclavoniæ Defenſor appellaretur. Carlovitium quoque & Battianium, cæteroſque duces partim bonis & latifundiis, partim præfecturis & ſtipendiis pecuniâque donavit.

Frangepanus Defenſor Sclavoniæ deſignatus.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER VIII.

1524. QUIETIORES poſteà res ab externo hoſte aliquandiu fuêre, ejus ferociâ duplici clade repreſſâ, ac Solimano, tedactâ in poteſtatem Rhodo, domeſticis rebus otiosè vacanre; niſi inteſtinarum ſeditionum turbulentiſſimæ tempeſtates, quæ nonnihil conticuiſſe videbantur, ſubitò exortæ, Reip. tranquillitatem non mediocri invecto malorum turbine agitare ac perturbare cœpiſſent. Nam Stephanus Verbecius, neque jactatæ tot incommodis & periculis patriæ charitate permotus, neque maximis à Rege juvene beneficiis acceptis mitigatus, Vaivodanæ factionis ſtudia, ejus, ut palam erat, opibus ſubnixus, majore quàm anteà conatu viriumque contentione ad ſummam obtrectationem & contemptionem partium Regiarum reique publicæ perniciem refricanda atque amplificanda ſuſcepit.

Verbecius Vaivodanæ factionis molitiones iterum exſuſcitat,

Tametſi autem boni publici causâ, promovendæ Reip. ſe laborare præ ſe ferret; re tamen verâ eò contendebat, ut quum Ludovicus quartum jam annum ductâ uxore nullam prolem ſuſcepiſſet, ſi quid ei humanitùs contingeret, Vaivodæ ad conſequendum regnum certiora fundamenta jacerentur, traductâ in partes nobilitatis ac popularium hominum voluntate. Cui rei perficiendæ ille, ut dictum eſt, variis artibus ambiendo, donando, apertis clanculariiſque largitionibus animos hominum oppugnando, omnem quam poterat operam aſſiduè impendebat.

nequicquam eũ largitionibus deliniente Ludovico

Teotaverat Ludovicus Verbeciom datâ ei arce Dobravinâ, quæ prope Zolium inter montanas civitates habetur; delato inſuper ad eum honeſtiſſimæ Romanæ legationis munere, delinire: ſed vir contrariarum partium ſtudiis inveteratus, planèque obſtinatus, nullis benignitatis obſequiis placari potuit. Vim verò in præſeoriarum adhibere minimè conducebat, quòd ille magnis non ſuis duntaxat, ſed etiam Vaivodæ clientelis, ac popularis factionis aſſeclis ſtipatus, paratis etiam armorum præſidiis ſe defenſurus videretur, tantamque ſeditionem concitaturus, quam vix à Rege juvene, nec ullam inter ſuos auctoritatem obtinente, & proceribus, qui regias partes utcunque defendendas ſuſcepiſſe videri volebant, avaritiâ atque deſidiâ cumprimis laborantibus, ſedari atque ſopiri poſſe in aperto eſſet.

Erant complures hujus facinoroſi conſilii participes; ſed inter primos Michaël Zobius, ac plerique alii nobiles, quorum animos ambitione atque avaritiâ depravatos, non inopia aut alia neceſſitas, ſed magis ſpes Vaivodanæ dominationis, & conſequendorum magiſtratuum ac honorum ad res novas incitabat; nec pati poterant æquo animo Bathorium ſupremo Palatinatûs honore potiri, ad quem in creando Rege primas & potiores partes pertinere, quêque ſuis votis & conſiliis vehementiſſimè obſtare non ignorarent. Ei igitur ante alios perniciem machinabantur; ſed ipſe frequentioribus armatis cuſtodiæ adhibitis, ne circumveniri poſſet, intentiore curâ advigilabat, Regique potiſſimùm & amicis ſe ac ſalutem ſuam commendabat. 1524.

Comitia in campis Peſthanis habita.

Cùm igitur Comitia ad campos Peſthanos, qui Racoſii à præterfluente ejus nominis rivo appellantur, indicta eſſent, frequentes è Pannonia & Illyrico proceres convenêre; inter quos Chriſtophorum Comitem Frangepanum partâ nuper Jaicianâ victoriâ clarum Ludovicus admodum benigno vultu, neque vulgari honore excepit. Deindè ad ſtipendia militum, & ſupplementum Danubianæ claſſis, mittendaſque ad ſummum Pontificem & cæteros Principes pro auxiliis petendis legationes, cæteraſque publicas neceſſitates, pecuniam & ſumptum poſtulavit: poſtremò in eos, qui Regis aut Palatini mandatis ſurdâ aure obauditis periclitantem Remp. aut cunctanter, aut ſerò, aut nullâ ope adjuviſſent, pœnam, quâ in eos animadverteretur, ſtatui petivit, ac deindè Budam ſe recepit.

Verbecij oratio virulenta ac ſeditioſa.

Tum verò Verbecius anſam expoſtulandi, ac concitandæ multitudinis ſe nactum arbitratus, quòd prætoriâ poteſtate cæteros anteſtaret, in hunc modum ad populares ſuos loquutus fertur: Equidem dum præteritorum annorum recordatio animum ſubit, ac majorum noſtrorum res domi foriſque præclarè geſtas, quibus apud cæteras gentes magni clarique fuêre, animo contemplor, ac cum his noſtris temporibus componere ſoleo, continere me haudquaquam poſſum, quin haud mediocrem vim lachrymarum profundam, quòd eos ingentibus bellis pro Republica Chriſtiana prudenter ſuſceptis, ac ſummâ virtute & felicitate confectis, fuſis fugatiſ-

„que

1524. ,,que barbarorum exercitibus,hoſtibus & æmo-
,,lis ſub jugum miſſis,benè geſtâ & defensâ Re-
,,publ. æternam nominis famam ad poſteros
,,tranſmiſiſſe videam. Ladislaum enim, qui in-
,,ter Divos numeratus eſt, ut cæteros omittam,
,,Cumanos & Tartaros , aliaſque barbaras na-
,,tiones Ponti accolas, innumerabilibus copiis
,,Pannoniam depopulantes , repetitis vicibus
,,ad internecionem deleviſſe , opimis ab hoſtiū
,,duce ſpoliis relatis legimus. Andream liberta-
,,tis nobilitatiſque noſtræ auctorem , ad recu-
,,perandam à Chriſtiani nominis hoſtibus Sy-
,,riam & Paleſtinam , ſacramque urbem Hie-
,,roſolymā vires & arma cum cæteris Chriſtia-
,,nis Principibus conſociâſſe,victoremq; cum
,,incolumi exercitu & triumphantem rediiſſe.
,,Carolum & Ludovicum ejus filium recupe-
,,ratâ à Venetis Dalmatiâ , promotiſque ultra
,,Adriaticum Tyrrhenumque mare armis , Si-
,,ciliam Neapolimque obtinuiſſe ſatis pro com-
,,perto habemus. Et ne vetuſtioribus comme-
,,morandis tempus extraham , meâ memoriâ
,,Matthias clariſſimus & fortiſſimus Rex no-
,,ſter hoc regnum ſuum,patriam hanc noſtram
,,Pannoniam ſolâ ejus ope, viribuſque & ſubſi-
,,diis adjutus non ſolum ab infido & truculento
,,hoſte Turca protectum reliquit , Jaiciâ Saba-
,,cioque receptis , eorumq; exercitibus aliquot
,,magno prælio ſuperatis ; verùm etiam Ferdi-
,,nando Regi ſocero ſuo contra Turcas , qui
,,Hydruntum in Salentinis urbem ceperant ,
,,auxilia haud contemnenda tranſmiſit,quibus
,,hoſtium ferocia repreſſa , & ii Italiâ excedere
,,coacti fuére. Taceo Auſtriam clariſſimâ &
,,munitiſſimâ urbe Viennâ captâ in poteſtatem
,,redactam , Moraviam & Sileſiam provincias
,,Regno adjectas,victorias de Polonis ac Bohe-
,,mis reportatas : domi perduellibus domitis,
,,pacem & tranquillitatem partam : ſuos , qui
,,bellicis in rebus fortè operam navaverant,di-
,,tatos,ærarium plenū,Remp.in tuto relictam.
,,Quæ quidem complures ex vobis, qui variis
,,bellis ab eo geſtis , ſingulari ejus benignitate
,,remunerati interfuiſtis,adhuc meminiſſe , e-
,,juſq; memoriam grato animo retinere & co-
,,lere haud dubitaverim; ſed quænam mutati in
,,deterius principatûs cauſæ extiterint, quidve
,,converſo rerum ſtatu Remp.domi conſilio,fo-
,,ris viribus imminutam & labefactatā reddi-
,,derit,dubitare forſitan quis poſſet.Verùm jam
,,primum ſatis conſtat,eâ tempeſtate Remp.ho-
,,minibus integrâ fide & virtute ſpectatiſſimis,
,,quorū animi non ambitione,non avaritiâ, aut
,,ſimilibus flagitiis cooperti eſſent , demandari
,,conſueviſſe ; aut ſi quid tale contra emerſiſſet,
,,non ſine acerbitate vindictæ coërcitum. Sua
,,ſenatoribus , ſua equeſtri ordini jura inviolata
,,fuiſſe : potentiorū vis ne imbecilliores oppri-
,,meret,providebatur : pecuniæ & proventus
,,Regii è fodinis auri, argenti, æris, ferri, ſalis,
,,plumbi per idoneos homines abſtinentiſſimis
,,manibus colligebantur : pecoris majoris mi-
,,noriſq; ingens numerus,Regia vectigalia au-
,,ctiora cumulatioraq; reddebat: ut aulæ etiam
,,neceſſitatibus ſuſtinendis ſupereſſet. Qui æ-
,,rario præficiebantur , Principis animo oculiſ-
,,que omnia perluſtrantis curæ & imperio pa-
,,rere gnari, quantum impendio diligentiâque
,,poterant, non ſibi,ut nunc fit, ſed Reip. pecu-
,,niam, nervos rerū,cumulandā exiſtimabant:

ita ut bellis aut ſuſcipiendis,aut propulſandis« 1524.
parata ea ad publicos uſus haberetur: novæ ac«
inſolitæ contributiones , ne avaritiâ aut cru-«
delitate magiſtratuum regno turbando occa-«
ſio eſſet,bonorumq; ademptione,ſi majeſtatis«
quæſtio eximatur,procul aberant. Bonis con-«
ſiliis proſperè cuncta procedebant, nec adeò à«
magiſtratibus proprii lucri & cōmodi , quàm«
quæ Reip. conducebāt,certa ratio habebatur.«
Contrà hoc tempore eò magis noſtrorum ho-«
minum,qui Remp.adminiſtrant,avaritiam &«
habendi libidinem deteſtari lubet,& certè ju-«
vat,qui optimi Regis noſtri juvenili ætate ab-«
uſi,poſthabitâ Reip.curâ regnum prædæ loco«
habere nec verentur,nec erubeſcunt : peſſimi«
nimirum homines facinoris impunitate freti,«
qui Regem juvenem , & per ætatem conſilii«
inopem,nec uſu rerum, experientiâ, judicio,«
ſolerti ingenio,aliiſque vitæ munimentis,quę«
progreſſu temporis & ætatis acquiri ſolent,vi-«
gentem, ideòque refrænandis eorum ſceleri-«
bus minùs validum eſſe videant. Undè fit, ut«
jam rapaciſſimis & crudeliſſimis hominibus,«
nec recutitis & ſemijudæis præcluſo aditu ho-«
nores & magiſtratus pateant:quibus ſi quę vel«
levis neceſſitudo ingruat,exhauſto eorum pe-«
culatibus ærario, ad conflandum cum magno«
fœnore æs alienum illicò ſit confugiendum. «
Quæ quidem mala non lamentis , aut mu-«
lieribus querelis tranſmittenda; ſed præſenti«
ope avertenda ſunt : nam ſi id primo quoque«
tempore fiat , & ab ejuſmodi harpyiarum in-«
explebili ingluvie,ope & prudentiâ veſtrâ li-«
beremur, nos procul dubio peribimus ; aut, ſi«
verius dicendum eſt,jam periimus. «

Quapropter viri præſtantiſſimi,ſi vobis cor-«
di eſt; ut maximè eſſe debet, patriā oppreſſam«
re ipſa juvare;ſuadeo & hortor,ut excuſsâ,quâ«
hactenus torpuiſtis, deſidiâ, animos ingentes«
ac invictos reſumatis , & mecum una ad pro«
movendum bonum publicum , cujus res im-«
primis agitur,impigrè accingamini.Sed quia«
brevitas temporis tantam moram concedere«
non poſſe videtur,ut tot tantiſque malis aver-«
tendis tam repentè conſuli,aut manus admo-«
veri poſſint: poſtquam perniciosiſſimū geous«
hominum, qui Regem dies & noctes circum-«
ſiſtunt,nec optimis conſiliis aores præbere pa-«
tiuntur , conatui noſtro vehementer officiat :«
cenſeo ut ad xv. ab hinc diem omnes quot-«
quot hic ſumus, factâ receſſione ad oppidum«
Hatbuanum diſcedamus, atq; ibi extra æmu-«
lorum invidorumq; noſtrorum oculos de re-«
mediis bono publico ſtabiliendo neceſſariis«
mutua conſilia & opes conferamus:eâ abſen-«
tibus & recuſantibus acerbitate pœnæ irro-«
gatâ , ut quicunque ad eum diem concilio«
noſtro intereſſe noluerint , & bonum publi-«
cum communi conſilio præſentes juvare ne-«
glexerint, bonorum ademptione, & graviſſi-«
mo honoris exiſtimationiſque diſpendio , ac«
perpetuo exilio plectendi jam nunc lege latâ«
pronuntientur. Quod ad me attinet,viri præ-«
ſtantiſſimi , nequaquam committam ut ali-«
quid in me induſtriæ fidei , & ergo commu-«
nem patriā pietatis & officii deſiderari queat:«
quin potiùs omne meum ſtudium , diligen-«
tiam, opes, facultates pro eo ac debeo ,vobis«
ac patriæ,quâ nihil charius habeo, trado atq;«
devoveo : ita ut ſi opus fore videbitur , vitam«

1524.

„ipſam atque animam pro ea profundere non „ſim recuſaturus.

Conſpiratio adverſus Regem boni publici causâ.

Vix hæc finierat, cùm omnes magno aſſenſu ejus ſententiam approbavêre, ſublatoq; clamore extemplò dilabi cepêre. Inter quos primus omnium Michaël Zobius collectis ſarcinis & impedimentis viæ ſe dedit: cæteris identidem admonitis, ut quos patriæ amor ac honoris cura tangeret, ſe ad Hathuanum euntē ſequi quamprimùm maturarent. Rex auditâ Verbecii & nobilitatis conſpiratione, hominis ambitioſi inconſtantiam perfidiæ conjunctam deteſtatus, mutuo cum ſuis habito conſilio Palatinum ad eos retinendos Danubium ſine mora trajicere juſſit. Sed jam complures unà cum ſeditionis auctoribus, citatis equis paſſim diſceſſerant: qui verò adhuc in comitiorum loco haud pauci relicti erant, vix contineri potuêre, quin manus ab eo temperarent, ab inconditis certè clamoribus, & convitiis ac probris minimè abſtinuerunt, pauciſſimis è prudentiorum numero, ne ſe nefariæ ſeditioni, cujus Rex & ſenatus propediem acerrimi futuri eſſent vindices, in patriæ perniciem, & regiæ auctoritatis contemptum adjungere vellent, perſuaderi potuit.

Hatvvanum conjurati ſecedunt.

Atrocis rei novitate percuſſus Ludovicus, quum ſenatui quid faciendum cenſeret, propoſuiſſet; atq; is ad multum diei deliberando proceſſiſſet, Rege ſe intereà in proximum cubiculum recipiente, parum abfuit quin aliud facinus ferè par, aut niſi properè ſedatum foret, neſcio an non majus & atrocius deſignatum foret: duobus clariſſimis viris primùm ad rixas & jurgia, deindè ad manus, poſtremò ad arma rem deducentibus.

Rixa inter Archiepiſcopū Strigon. & Comitem Frāgepanum

Nam quum Ladislaus Salcanus Archiepiſcopus Strigonienſis, & Chriſtophorus Comes Frangepanus, incertum quas ob cauſas acrioribus animis verbiſque inter ſe diſputando contenderent, nec alter alteri quicquam cedere vellet, Salcanus barbam Comitis, quam è captivitate Veneta elapſus promiſſam gerere conſueverat, liberiore manu attrectando violare auſus fuit: quâ contumeliâ ille iratus, uti erat injuriæ cujuſvis impatiens & iracundus, faciem ejus pugno ſeu palmâ viciſſim contudit. Cùm uterque ſublato clamore familiares clienteſq; ſuos, qui in atrio complures gladiis accincti erant, convocaret, omneſque etiam, ad quos nihil ejus rei pertinebat, ignari caſûs, diſtrictis enſibus ac captis, ut fit, quæ quiſque poterat, armis, diſcurrerent: Rex audito ſtrepitu, ac inconditis ad arma conclamantium vocibus admirabundus adcurrit, & ponere omnes arma extemplò ſub pæna capitis jubet. Tum verò re penitùs intellectâ, quòd utrumque patrem appellatum ſingulari amore & benevolentiâ proſequeretur, novo nec opinato caſu vehementer eſt perturbatus. Et quum uterque de illata injuria queſtus, ultionem flagitii poſtularet, Ludovicus anceps animi & dubius, nec alterutrum offendere promptus, diu quid faceret, in ambiguo hæſit: poſtremò Frangepanum, quòd ſacratum virum inſolentiùs, quàm par erat, læſiſſe videretur, in cuſtodiam ejus turris, quam, quòd imperfecta tecto careat, Mancam vulgus appellat, deducendum decrevit. Ubi quum per triduum fuiſſet, ac pro eo Franciſcus Battianius cum Carlovicio, cæteriſque Croatiæ Regulis & Comitibus vadem ſe præbuiſſet, eâ conditionē dimiſſus eſt, ut ad certum diem, quem Rex juſiſſet, ſe juri ſiſteret. Atque is, quum ſe gravi injuriâ affectum putaret, inſalutato Rege indignabundus domum redire, atque ad Ferdinandum, à quo venerat, ſe recipere maturavit. 1524.

Pugna inter Bornemiſſæ & Battianij famulos.

Inter miniſtros etiam Joannis Bornemiſſæ, & Franciſci Battianii, ante arcis portam levi de cauſa diſcordiæ tumultuſque exorti ad arma erupêre, debilitatique vulneribus complures, ac plerique cùm curari non poſſent, interiêre. Sed & promiſcuum vulgus, cui nihil modicum aut temperatum eſt, eò inſolentiæ proceſſerat, ut poſthabitis legibus & magiſtratuum auctoritate, ac quod intolerabilius erat, ipſius Regis imperio atque edicto peſſima & indigna quæque facinora perpetrare nequaquam vereretur. Nam & Adami de Novadomo, Bohemici Cancellarii, cui Ludovicus in arce hoſpitium dederat, currus & res omnes, ſupellectilemque ingentis pretii, cùm in Bohemiam redire vellet, facto impetu repente diruit & diſſipavit; repulſis qui prohibere conabantur, portæ præſidiariis. Et niſi prætoria cohors ſceleratos prædatores armis ſubmoviſſet, noviſſimum id ei in Pannoniâ iter fuiſſet. Nec multò pòſt Emerici Fortunati domum valdè locupletem (quem è Judæo Chriſtianum factum ærario poſt Joannem Bornemiſſam præfuiſſe docuimus) magnâ armatorū multitudine nefariè invasêre, magniſque probris & maledictis Belgradi amiſſionem ejus culpæ & crimini objectantes, flagitioſiſſimè diripuêre: ablatis ex ea præter alias immenſi pretii res ampliùs ſexaginta millibus nummûm aureorum veteris ideòque probatiſſimæ monetæ: ſicuti ipſe domo profugiens, malè mulctatus cruentatuſque cum fletu & lacrymis affirmabat, undè ei maturatum exitium; nam ejus accepti detrimenti ingenti dolore victus, vir notabilis avaritiæ, ac ideo auri quàm vitæ cupidior, non multò pòſt è vivis exceſſit. Multa præterea peſſima, dictuque enormia flagitia effrænis juventus, ac plebis indiſcreta multitudo nuſquam caſtigatâ licentiâ deſignavit; quæ defleri magis quam defendi poſſunt: nemo ſiquidem ſalutis & permanſionis Reip. curioſus erat; nemini civilis concordiæ ſtudium inerat. Sed omnes (neque iis qui ſacerdotii honore cæteros anteeunt, exceptis) libenare & licentiâ laſcivire, diſcordias agitare, ſua curare, peſſimis quibuſvis ſermonibus aures præbere, denique otium & luxum cupere, diſciplinam & laborem aſpernari. Scio pleraque eorum, quæ paulò antè memoravi, parva forſitan & levia nonnullis videri, ac vix digna quæ literis mandentur: non tamen ſine uſu fuerit hęc quoque veluti fatalia exempla ad poſteros tranſmitti, ex quibus quaſi initiis nobiliſſimi Regni excidiū manifeſtè appareat.

Promiſcuū vulgus Bohemici Cancellarij ſupellectilem diripit.

Emerici ærario præfecti domum expilat.

Miſerabilis Hungariæ ſtatus.

An. 1524. Rex Gallorum Franciſcus captus.

Intereà certis nuntiis allatū eſt, Franciſcum Gallorum Regem, dum Ticinium magnis viribus obſideret, à Caroli Cæſaris copiis obſeſſæ urbi opem ferentibus profligatū, ac infelici ſuâ ſorte, inſigni verò Cæſarianorum gaudio, captū eſſe. Quum autem eodem tempore Ludovicus ad Clementem Pontificem, in urbem opis implorandæ gratiâ legatum mitteret Stephanum Brodericum Epiſcopum Vacienſem, dedit ei in mandatis, ut Franciſcum in arce Piſleone, quæ ad Abduam flumen ſitum eſt, cuſtoditum conveni-

Brodericus legatus ad Clem. Pp.

1525. venire, ſuoque nomine conſolari: operamque & ſtudium omne ſuum, ſicubi ea uſui eſſe poſſint, offerre nũ prætermitteret. Quæ res Franciſco Regi non mediocri ſolatio fuit; ita ut ſi aliquando ope divini Numinis libertatem conſequeretur, juveni Regi, ſibique ſanguine junčto, ejus benevolentiæ pietatiſque erga ſe ſtudium omnibus grati animi officiis recompenſaturum polliceretur.

Franciſcum nomine Ludovici Regis viſit & conſolatur.

1525. At Verbecius & Zobius cùm maximâ coačtâ armatorum multitudine Harhuanum perveniſſent, de Republica aſſerenda, ejuſque ſtatu reformando conſilia inter ſe agitare cœperunt: ac paribus votis & ſuffragiis decreverunt, ut omnes, qui hačtenus quocunque magiſtratu funčti eſſent, eo ſe ſtatim abdicarent: exceptis Tranſſilvaniæ atque Illyrici præfečtis; aliique in eorum locum a reformatoribus boni publici, quo nomine ſeſe appellabant, ſublegerentur. Nec mora Stephanum Bathorium ambitûs lege damnatum Palatinatûs dignitate privant: eamque ipſi Verbecio, quamquam ſpeciem recuſantis & inviti præferret, cum plena poteſtate attribuunt: ac poſteà ſeditioſiſſimos quoſque & audaciſſimos è nobilitate ſeu Equeſtri ordine deligunt, Budamque ad Ludovicum & proceres, qui cum eo erant, quorumque conſiliis utebatur, expediunt; qui eos ad Comitia Hathuanum boni publici promovendi cauſâ invitent. Sed Rex ad ea Comitia, quæ factioſi & maleferiati homines contra leges injuſſu ſuo promulgâſſent, ſe nequaquam iturum reſpondit; contra ut potius, ſi nollent Majeſtatis læſæ crimine damnari, ſolutis comitiis domum quiſque ſuam repetat, eis ſeverè mandavit. Sed refračtarii ac pertinaces homines, nihil intermiſſâ ſeditione, alios legatos è ſeditioſis iterum ad Regem mittere decreverunt, publicâ novi Palatini ac nobilitatis fide interpoſitâ, Regi ſecurum iter & reditum promittentes; ſimulque eo admonito, ne adventum ſuum longiùs differendum exiſtimaret; nam ſi venire ad ſuos nollet, qui non aliam ullam ob rem, quàm Regis & Reipubl. ardentiſſimo ſtudio promovendæ in unum conveniſſent, ſe cum univerſa manu armatæ nobilitatis Budam venturos.

Verbecius ac Zobius omnia turbulentis conſiliis Hatvvani turbant.

Regem & proceres ad comitia Hatvvani vocant,

boni publici obtentu.

Rex in re tam ancipiti quid caperet conſilii, per ætatem non ſatis expediebat: neque enim inconſtantis & indiſcretæ multitudinis fidei tuto ſe committendum ducebat: & ſi illi Budam veniſſent, ab armatis & furore exagitatis majores & atrociores tumultus, rerumque omnium confuſionem metuebat. Et ſanè non parvâ admiratione dignum videtur, tantam in Rege, aut ſi eum ætas ac inexperta juventus excuſet, in proceribus, conſiliorum arbitris, neglečtum aut deſidiam viguiſſe, ut non ſtatim perduelles bello & armis perſequendos, ac de eis juſtas pœnas exigendas eſſe exiſtimaverint. Sed ejus ſæculi depravati mores, ac omnium ordinum par incuria, propriæque rei ſtudium hæc mala invexiſſe, ſibique ac patriæ extremum interitum peperiſſe videntur. Itaque adductus conſilio ſuorum Hathuanum eſt profečtus, arce ac urbe Budenſi, & Reginâ Joanni Bomemiſſæ ac Alexio Turzoni, quem ærario præfecerat, commendatâ.

Cùm in conventiculũ ſeditioſorum ventum eſſet, ii ſingulari ambitione atque impudentiâ perorante Verbecio, quæ ab ipſis decreta erant, enumerare, atque ut iis conſentiat, petere; ac ſive indulſerit, ſive abnuerit, ſe ea retenturos, quæ in commune quam maximè conducant, ſuperbo ore dicere. Ad ea petito deliberandi ſpatio per Ladislaum Strigonienſem Archiepiſcopum reſpondit, ſe nullas recipere conditiones, nullis ſubſcripturum decretis, quæ injuſſu ſuo, abſente ſe, per factionem & ſeceſſionem in ſuam contumeliam & contemptũ authoritatis majeſtatiſque ſuæ turbulentes conſtituta ſint: neque ſe paſſurum, ut Stephano Bathorio, quod nulli antè Ungarorum ejus faſtigii viro contigerit, magiſtratus Palatinalis tantę dignitatis abrogetur: quem ipſe conſentientibus regni ordinibus, & ſi quid ad ſtabilimentum pertineat, etiam Bohemis ac Moravis adſtipulantibus ei detulerit; quove ille hačtenus ſummâ fide & æquitate functus ſit. Proindè ſe in eum finem illuc veniſſe, ut eorum conventicula irrita reddat: ſimulque eis ſub læſæ Majeſtatis noxa jubeat, dilabantur è veſtigio domos ſuas, ac poſt certum tempus Budam veniant, ibique ſe præſente & moderante, de Reip. ſalute & permanſione, ſi quid velint, deliberent; hanc ſeceſſionem peſſimi exempli etiam apud poſteros fore; ſeque, ni reſipiſcant, ejus acerrimum fore ultorem.

Rex Hatvvanũ ſe confert.

Seditioſis per Archiepiſcopum Strigonienſ. acriter obſiſtit.

Cùm hæc dicta eſſent, nullâ factâ morâ, conſcenſis curribus, eâdem quâ venerat viâ Budam reverſus eſt. Cùmque dies comitiis præſtitutus adveniſſet, etiam eorum magna pars, qui cum Verbecio & Zobin in partes ſeceſſerant, pœnitentiâ tacti adfuère. Sed quum cæteris ſilentio prætermiſſis Verbecius & Zobius veluti perduellionis capita ſemel atque iterum citati, ad nomen non reſpondiſſent, ſingulorum ſuffragiis proſcripti & in exilium pulſi ſunt: & hic quidem in exilio non multò pôſt è vita migravit; ille autem in Tranſſilvaniam ad Vaivodam profugit, à quo liberaliter exceptus fuit. Prætura, quam Verbecius per multos annos adminiſtraverat, poſtremò turbator pacis & tranquillitatis fœdaverat, per Ludovicum Nicolao Turocin delata: Stephano autem Bathorio magiſtratus Palatinalis, ſedente pro tribunali Rege, maxima cum honoris præfatione reſtitutus eſt: & omnia quæ Hathuani per ſeditioſos decreta erant, antiquata. Ludovicus his remediis quanquã mitioribus, ac duorum tantùm exilio contentus, turbatas res & ruentes, modico in præſens levamento pacavit: ita tamen ut majora & atrociora inobedientiæ ac contemptûs ſigna in communem perniciem vergentia haud obſcura cernerentur: & ejuſmodi rerum confuſiones & perturbationes futuram, jam jamque haud procul diſtantem Reip. cladem prænuntiarent.

Factioſorum magna pars dilabitur.

Verbecius & Zobius ſeditionis faces proſcribuntur.

Verbecio pratura adempta Turocio cõfertur.

Palatinus in integrum reſtituitur.

Dum in hunc modum res turbidè ac negligenter adminiſtrantur, incertâ adhuc hyeme nuntiatum eſt, Solimanum maximos in Europa & Aſia belli apparatus facere, ſuiſque copiarum præfectis, ut parati & rebus omnibus inſtructi ſint, in mandatis dediſſe: ſe ad prima veris initia in caſtra deſcenſurum, ac more majorum expeditionem contra hoſtes ſuſcepturum: famam autem conſtantem ſpargi, eum ob cæſos legatos Ludovico & Pannoniis denuò infe-

Bellum Mohaciẽſ. 1526. Clades Mohacienſis.

Iſthuanf. Hiſtor.

1526. ſta arma illaturum. Eadem ad Tomotæum & Vaivodam Tranſilvanum à certiſſimis exploratoribus, quos magnis impendiis apud Turcas alebant, ſecretò allata, à Bogdano etiam Moldaviæ, & Radulone Tranſalpinæ Valachiæ Principibus, Ludvico clienſelæ nomine antiquitùs ſubjectis confirmabantur: qui ſe ab hominibus ſuis, quos cum annuis tributis Conſtantinopolim miſiſſent, non ita pridem reverſis haud diſſimilia didiciſſe ſignificabant.

Solimani expeditio in Hungariam.

Appetebant jam pederentim haud dubia veris ſigna, quum Tomoræus non contentus ea per literas & nuntios frequenter ſignificâſſe, levioribus ad celeritatem quadrigis conſcenſis, menſe Martio ad Ludovicum venit, qui tunc in Viſegradienſi ad Danubium palatio amœniſſimo cum Regina erat: retulitque Solimanum propediem cum exercitu in Pannoniam omninò venturum: poſſe eum tranſitu Savi prohiberi caſtellis in citeriori ripa idoneis in locis è materia extructis, ac mediocri colubrinarum apparatu & præſidio munitis, ſed ad tantum opus perficiendum vires ſibi exiguas eſſe: operæ quidem & diligentiæ, quam Reipublicæ pariter & Regi debeat, ſe minimè parſurum, ſi juſto ad reſiſtendum comparato exercitu, rebuſque neceſſariis juvaretur. Quanquam non deerant, quæ hæc Tomoræi conſilia fruſtrà ſuſcepta in effectum deduci poſſe negarent: & Solimanum Belgrado jam & Sabatio potitum, tantaſque copias ſecum raptare ſolitum, nullis obicibus, quin Danubium aut Savum tranſiret, retardari aut prohiberi poſſe contenderent.

Ludovic⁹ Comitia indicit.

Itaque Rex tanto imminente periculo permotus, adhibitis in conſilium iis proceribus, qui cum eo erant, regni ordinibus Comitia ad diem Divo Georgio dicatum ſine mora per literas indicit, graviſſimis cauſis, quæ ſe ad indicendum compellerent, brevi ſermone enumeratis. Frequentes ex omni ordine cùm conveniſſent, ſe iturum in caſtra, vireſque tam ſuas, quàm aliorum Principum undequaque collectas hoſtibus oppoſiturum prompto animo obtulit: atque ii viciſſim ſeſe cum eo unà profecturos, omnemque fortunæ aleam ſubituros, communibus ſuffragiis decrevêre. Dies quoque Calendarum Julii, ad quem exercitus ad Tolnam conveniat, deliberatur; quod erat ampliſſimum ad ripam Danubii oppidum.

Exercitū & res bello neceſſarias cōparat.

Dimiſſis Comitiis ad comparandas res bello neceſſarias applicat: prætoriano militi, ut armis equiſque ſe inſtruant, edicit: tormenta bellica in meliorem formam conflanda reſtaurandaque, pulveremque ſulphureum majori copiâ undique convehendum, naves tam bello, quam pontibus conſtruendis idoneas, ac tabulata pluteoſque conficiendos curat. Budæ, Peſtho, cæteriſque civitatibus imperat, ut jumenta & equos robuſtiores ad tormentorum curtulium & pilarum ferrearum vecturam tempeſtive curent. Bohemos & Moravos literis & nuntiis frequentioribus hortatur, & urget, ut quum non Pannoniæ ſolùm, ſed etiam ipſis & univerſæ Reipublicæ Chriſtianæ ſummum diſcrimen impendeat, de ferendis adverſus communem hoſtem auxiliis, ac ad diem & locum conſtitutum expediendis omnem curam & diligentiam adhibeant. Ut in Sileſia ac Luſatia,

Bohemorum & Moravorum auxilia ſollicitat.

quæ provinciæ equitatu ante alias pollebant, idem fiat; datis ad earum provinciarum præfectos peculiaribus mandatis, jubet. Accuratiùs etiam & diligentiùs in ſenatu actum eſt, quis ducendo exercitui imperator aut dux eſſet eligendus, quòd Vaivoda cum Palatino magnis contractis ſimultatibus & odiis diſſidere, nec alii ex noſtratibus, aut Bohemis ad tantum obeundum munus idonei facilè reperiri poſſe viderentur. Cum ſententiæ variarent, poſtremò, ut alter ex duobus clariſſimis bello viris, aut ſi id Reipublicæ expediret, ambo deligerentur: Chriſtophorus nempè Comes Frangepanus, de cujus virtutibus ſuprà retulimus, & Nicolaus Comes à Salmis, qui Carolo Cæſari operam militarem navans, quum in pugna Ticinenſi Franciſcum Regem Gallorum manu cœpiſſe diceretur, maximè inclaruerat, ac præcipuum in re militari ductandoque exercitu nomen erat adeptus. Verùm hic affectæ ætatis valetudine, quâ minùs commodâ utebatur, ac Principis Ferdinandi obſequiis, quibus erat addictus, ſeſe excuſavit; ille verò nondum obliteratâ carceris memoriâ, in quem ſuperiori anno, ut diximus, ob rixam cum Ladislao Archiepiſcopo Strigonienſi contractam juſſu Ludovici conditus fuerat, non quidem conditionem apertè recuſâſſe; ſed ſe conſilio uſurum, & brevi de ſua voluntate eum certiorem redditurum reſpondiſſe dicebatur.

1526. Item Sileſiorū & Luſatiorum.

Comes Frangepanus & Nicolaus Comes à Salmis Duces bello gerendo petiti.

Ante omnia Clementem Pontificem ſummis precibus fatigavit, ut eam pecuniam, quam ſacro huic bello juvando in Pannoniam miſerat, quanta præſens neceſſitas poſtularet, ſummâ ſuperadditâ augere & amplificare vellet. Ad Carolum Cæſarem, quod anno ſuperiori contractis cum Iſabella Emanuelis Luſitaniæ Regis filia nuptiis in ulterioris Hiſpaniæ Bæthicæ urbe Granata eo tempore eſſet, ob anguſtiam temporis, & itinerum difficultatem mittere non potuit; per literas tamen non tantùm ſuas, ſed Mariæ conjugis egit cum eo quàm diligentiſſimè: ſed Ferdinandum Principem Auſtriacum, qui in Comitiis Spiræ Cæſaris fratris legatum agebat, ac cæteros Germaniæ Principes, miſſo ad eos per equos diſpoſitos Thomâ Nadaſdio, urgere, & acriùs ſolicitare non deſtitit, orando & obteſtando, ne in auxiliis, quæ promiſerant, expediendis tardarent, aut moram diuturniorem committerent: quandoquidem adverſis rerum Ungaricarum ſucceſſibus, tantundem ferè periculi provinciis Auſtriacis & Germaniæ finibus quàm iis ſuis procul dubio pararetur. Sigiſmundus Poloniæ Rex, vicinus idemque patruus, in propinquo regnabat, armis viriſque potens; ſed induciarum Turcicarum vinculis ante aliquot annos uſque adeò irretitus, ut eas potiùs inviolatas ſervare, quàm laborantibus Ungaris & Reipub. Chriſtianæ in diſcrimen adductæ opem allaturus crederetur: ne ſcilicet arma barbarorum & vires in ſe ac ſuos populos concitaret. Suis tamen, qui voluntariam militiam exercere, ac ad nepotis ſtipendia in Pannoniam ire vellent, facilè indulſit: quorum ut numerus, ita ſubſidium exiguum fuit.

Clemens Papa,

Carol⁹ V. Imp.

Rex Ferdinandus,

Germania Principes,

& Sigiſmundus patruum, ut Hungarum in extremū diſcrimen adductis opem ferant, rogantur.

Haud diſſimiliter per Oratorem in Galliam celerrimo curſu expeditum, Franciſco Regi arctâ ſibi conſanguinitate juncto, qui nuper è ca-

Imploratur & Franciſco

pnvi-

1526 *Gallorum Rex,* ptivitate Cæſaris, in libertatem reſtitutus erat, ut eonim, quæ in cuſtodia Piſleonina, ſi recuperare libertatem poſſet, de vindicanda a barbaris Pannonia fuiſſet pollicitus, meminiſſe, ſibique hoc tempore opis vel maximè indigenti ſubvenire vellet, demiſſis precibus in memoriam revocabat.

ut donaria eccleſiarum in neceſſaria belli ſubſidia convertantur, decernitur.

Et quia pecunia ad bellum in ærario ob præfectorum malam adminiſtrationem deerat, decretum in comitiis fuit, Regique permiſſum, ut donaria, reſque aureæ & argenteæ templorum, quæ a piis mortalibus ad uſus divinorum miniſteriorum antiquitùs data eſſent, ſi ita Reip. neceſſitas poſtularet, Rexque & ſenatus cenſuiſſet pro certa parte in ſtipendia militaria ac varias belli neceſſitates verterentur. Quod ut permiſſu & auctoritate ſummi Pontificis veluti ſacrorum Principis extra aliquam piaculi noxam fieri poſſet, Joannes Antonius Burgius, Pontificius apud Ludovicum legatus, ſummâ adhibitâ celeritate, brevi obtinuit: delectique ad exigendas ex ſemelſſe res, iiſdem comitiis ſunt (quæ tamen à Sacerdotibus Reip. ſupremam neceſſitatem expendentibus haud gravatim proferebantur) Ladiſlaus Macedonius, Epiſcopus Sirmienſis, ac qui in monetam conflandas curarent, ac eâdem formâ militibus dividerent, Nicolaus Gerendius, ac Franciſcus Docius, Urbani quondam Theſaurarii ex fratre nepos, ſupra hæc omnia præfecti ærario, majoribus Sacerdotum collegiis, quę Capitula ac Conventus vulgo appellantur, & Præpoſitis, Abbatibus, aliiſque locupletioribus decreto ſenatûs pecuniam imperârunt. Liberæ demùm civitates, quotquot in Pannonia erant, nec non incolę Saxonicarum in Tranſſilvania civitatum, mercatores etiam & pecuniam ad contribuendum, ultra ſolitum adacti fuère: adeò ut brevi interjecto tempore tantum auri atque argenti accumulatum fuerit, ut non impar neceſſitati ſumma omnium judicio collecta eſſe videretur: niſi fatalis in exequendo mora interceſſiſſet, eamque incredibilis hoſtium in progrediendo celeritas antevertiſſet.

Aderant enim intereà nuntii cum literis à Tomoræo, Vaivodaque & aliis miſſi, qui Solimanum juſtis itineribus cum exercitu adventare, nec jam procul Tauruno eſſe affirmarent. Legati verò, quos in Galliam & Germaniam miſſos retulimus, nulla ſe a Principibus auxilia hactenus præter tardirarem & procraſtinationem obtinuiſſe ſignificabant. Bohemi & Moravi, quanquam ſæpiùs mandatis regiis urgerentur, pari ſegnitie moram trahebant. Nec multò poſt alii poſt alios nuntii ſupervenêre, à quibus ad Regem certò perlatum eſt, Solimannum ad Belgradum ſeu Taurunum perveniſſe, jamque Savum tranſire cepiſſe. Quâ hoſtis velocitate permotus, ac planè perturbatus, ne ſi omnes copias ac impedimenta cum tormentis ibi trajiceret, Dravum quoque eâdem celeritate ſuperaret, ac ſpe & opinione celeriùs Budam verſus appropinquaret: Ambroſium Sarcanum, ſummæ auctoritatis virum, ad Palatinum, qui tunc in arce fratris ſui Georgii Bathorii, Babocia, prope Dravum ſita, copias cogebat, magnis itineribus properare juſſit: ut copiis ex Simigio, Baronienſi, Tolnenſi, Saladienſi ac vicinis regionibus ſeu provinciis exercitum quamprimùm compararet, & hoſtem Dravi tranſitu, quantum poſſet arcere contenderet: quod oppido Eſſeco occupato, ac idoneis præſidiis firmato fieri poſſe exiſtimabat: ſe quoque non aliud expectare, quàm quoad ſuorum auxilia majori numero conveniant, quibus in caſtra receptis poſtpoſitâ omnis moræ difficultate propediem ad eas partes ſubſidio venturum.

Rex Palatino mandat, ut hoſtem Dravi tranſitu arceat.

1526. Palatinus, quamquam æger pedibus, mandata Regis exequi promptus, provincialibus illis mandavit, ut quamprimùm armati ad ſe properarent, ut Turcas Dravum ponte conſtruere conaturos prohiberent; aut ſi id, ut erat res ancipitis plena periculi minimè ſuccederet, aliquot tamen dierum ſpatio, minutis præliis, ac minorum falconum pilis diſtentos, injecta mora retardaret. Sed quum provinciales incredibili ſegnitie mandata negligerent, neque ſe niſi ad Regem in caſtra conventuros dicerent, fruſtrà omnis labor ſuſceptus fuit: ipſeque incuſatis illis, ut deſidioſis & pigris, ad Regem Budam cum ſuis copiis contendit.

Sed provinciales ejus mandata inſuper habent.

Soliman⁹ trajecto Savo Varadinum Petri obſidet.

Intereà Solimanus trajecto Savo, & minoribus caſtellis quibuſdam facili negotio occupatis Varadinum Petri obſedit. Id oppidum eſt in Danubii ripa præalta poſitum; cui Georgius Benedicti Alapii, in familiam Battianiam adoptati filius, militari induſtriâ ac conſtantiâ juvenis cum non adeò magno militũ numero præerat. Cùm autem tam ex continentis, quàm Danubii partibus, è quibuſdam biremibus & velocibus ferreæ pilæ in arcem magnâ vi conjicerentur, & mœnia vetuſti operis jam à decem vel pluribus diebus quaſſata decidiſſent, ut irruptio tentari poſſe videretur: Janiceri obſeſſos hortari cepêre, interpoſitâque fide promittere, quòd ſi arce excederent, liberi & incolumes, quo vellent abire permitterentur. Verùm quum illi, ut perfidis & ſceleratis hominibus, quibus nulla fides, nulla pacta, nihil recti & æqui ineſſet, ſe & ſalutem ſuam commiſſuros negarent, potiùſque honeſtam morté oppetere mallent, hoſtes magno ſublato clamore, irâ & furore perciti mœnia aggredi cepêre. Noſtri ad defendendum accingi, ſclopetis & colubrinis, aliiſq; telis miſſilibus ſe & arcem tueri. Ad extremum ſpectante Solimano pauciores à multitudine ſuperati, & ad unum omnes interfecti fuère.

idque omnibus caſis vi expugnat

Ludovicus amiſſo Varadino Petri vehementer perturbatus & anxius, cum Prætorianis, & quę cũ Palatino convenerant, aliiſque, quas habere potuit, copiis Tolnam proficiſci conſtituit, ratus nobilitatem auditâ ſuâ in caſtris præſentiâ majori ſtudio & celeritate conventuram. Sed illa tantâ in rebus tam urgentibus ignaviâ & pigritiâ laborabat, ut quamquam Calendæ Juliæ diu præterierant; nemo tamen præſtituto die locoque priùs adfuit, quam Regem eò veniſſe intellectum eſſet. Itaq; ad XV. Julii, qui dies XII. Apoſtolis dicatus eſt, aſſumpto ſecum Palatino, ac Archiepiſcopo Strigonienſi, cum tribus circiter hominum millibus Budâ exceſſit, nec niſi in propinquo ſuburbano Ambroſii Sarcani, quod Erdum vocant, uno ab urbe milliari conſedit: quo in loco equum generoſiſſimum, abſolutæ nigredinis & præſtantiſſimum, qué præ cæteris chariorem habebat, quamquam nullo ejus morbo antè animadverſo, repentè exanimatum amiſit. Quam rem complures ut malè omi-

Nobilitatis ſegnities in cogendo milite.

Rex Budâ ſe movet.

1526. ominatam in pejus interpretati fuère. Deindè poſt aliquot dies in aliud ſuburbanum Erchium progreſſus eſt, ibique aliquantum ſubſtitit, expectans ut nobilium præcipuis confluentibus caſtra majori numero militum augerentur. Sed præter Andream Bathorium cum non contemnenda ala equitum & peditibus adventantem nemo alius ad imperata comparuit. Ex eo loco Palatinum Tolnam præmiſit, ut ſe ibi expectaret, intereaque nobilitatem ad arma bellumque concitaret, cæteraque neceſſaria & commeatum curaret. Poſt aliquot dierum inutilem moram mota exindè ſunt caſtra, itinere penes ripam Danubii facto, ad oppidum Pentelam, quod extantibus adhuc murorum reliquiis vaſtâque ruderum mole, antiquis Potentianam dictam fuiſſe nonnulli exiſtimant, primâ Atilæ cum Romanorum ducibus pugnâ nobilitatam.

Franciſcus Battianius conventum in Illyrico indicit,

Intereà Franciſcus Battianius Illyrici præfectus, de more ejus gentis comitia ad oppidum Racciam non procul Poſegâ diſtantem indixit: in quibus cum Chriſtophoro Comite Frangepano, ipſius potiſſimùm & Carlovitii collegæ operâ & ſtudio tranſactum eſt, ut copias, quæ ex Dalmatia & Illyrico cogerentur, ad Regem in caſtra perduceret, & iſthic imperatorio munere fungeretur; ternaque millia nummûm aureorum in ſingulos menſes, donec bellum finiretur, decreta: inſuper ſancitum, ut nobilitas omnis viritim, & è plebe quinta pars idoneis inſtructa armis ad diem divo Jacobo Apoſtolo dicatum in caſtris adeſſet; & ſi quæ neceſſitas Reip. majorem numerum auxiliariorum requireret, permiſſum eſt quibuſdam præcipui nominis & auctoritatis viris, ut domi manere poſſent, ac quando à Rege juberentur, cum cætera nobilitate plebeque, quæ domi relinquebatur, in caſtra ſine mora properarent. Fuère autem ex Criſienſi tractu, qui eo tempore longè latèque patebat, delecti Joannes Erneſtus cognomine Hampo, Sigiſmundus Paganus, Stephanus Praſciocius, & Balthaſar Hobetitius. Ex Varaſdienſi Ladislaus Ratcaius: ex Zagrabienſi verò Nicolaus Voicovitius, Adami protonotarii filius. Prætereà juſſus eſt ad eum diem cum ſuis & ejus tractûs copiis Joannes Banſfius è Verucia adeſſe: idemque Matthiæ Baracio Priori Auranæ injunctum, qui tamen valetudine impeditus ſui loco Joannem Tahium miſit, atque is ſatis validam equitum & peditum manum tempeſtivè adduxit.

ut ſuppetiæ Regi ferantur,

& Frangepanus Regiis copiis cum imperio præeſſet, decretum.

Delectus in Illyrico habiti.

Joannes Vaivoda etiam in Tranſſilvania copias cogit

In Tranſſilvania nihiloſecius Vaivoda, quantâ maximâ poterat diligentiâ & ſolertiâ, exercitum comparare, eique alendo neceſſarios commeatus locis idoneis convehere, milites clienteſque ſuos peculiares, quorum haud contemnendum numerum ex ſuo alebat, ad ſua caſtra convocare; Siculos, Ungaros, Saxones, Valachos ad arma capienda ſedulò ac ſeverè compellere. Sed antequam Rex Budâ moviſſet, eum per Gaſparem Vingartum, prægustatorem dapis ſuæ ſeriò admonendum curaverat, ut cum exercitu ad ſe venire maturaret; ex adverſo incertum quibus auctoribus, quove ſuaſore datis ſecretò literis juſſerat, ut cum ſuis & Radulonis Tranſalpini copiis trajecto Danubio Thraciam & Bulgariam omnem populari, igneque & ferro vaſtare vellet, ut hoſtis ſuorum periculo adductus, à Pannoniæ finibus abſtinere, & ad ſuos defendendos retrocedere cogeretur. 1526.
Quod quidem conſilium quamquam plerique rerum bellicarum & Turcicarum periti, ut ſerum, anceps & inutile planè damnabant, neque facilè credebant hoſtem, ſuperatis Danubio ac Savo, jam intra viſcera Pannoniæ graſſantem, ullo ſuorum periculo ad reducendum exercitum cogi poſſe; quia tamen Ladislao Archiepiſcopo Strigonienſi, cui illud communicaverat, probabatur, per Urbanum Battianium, qui tunc fortè in Moldaviam ac Valachiam pro urgendis auxiliis mittebatur, ut ſi è Repub. fore videretur, tentandum atque aggrediendum ſuſciperet.

Cur Vaivoda pugnæ non interfuit.

Poſt paucos dies miſſo rurſus ad eum Stephano Bathorio Somliano, ejus Stephani, qui poſteà in Polonia regnavit, patre, ut poſtpoſitis omnibus aliis rebus & curis ad ſe in caſtra properaret, imprimis vehementer jubebat. Quæ res Vaivodæ animum ſuſpenſum anxiumque tenuit, quum confuſus in hac mandatorum diverſitate fluctuaret; adeò ut ipſe quò minùs infauſtæ pugnæ intereſſe potuerit, Regi potiùs talia tamque diſcrepantia nuntianti, quàm ſuæ tergiverſationi aut malignitati (quod poſteà à pleriſque objectum ei fuit) & tunc & poſteà tribuere ſolitus fuerit. Itaque conſultiſſimum fore ratus, ſi Regis mentem, miſſo ad eum peculiari ſuo homine exploraret ac cognoſceret, Georgium Bacium, ſcribam ſuum, ad eum in caſtra, quæ adhuc ad Pentelam erant, celerimè tranſmiſit, qui ipſum in hac mutatione & perplexitate conſiliorum hærere admodum, nec quid eſſet faciendum, deliberare poſſe referret; ſimulque adjiceret, ſe ad omnia exequenda promptum, dummodo quidnam aggredi jubeat, planè certiùs explicet: illud enim de invadendo à tergo hoſte, ac Thracia & Bulgaria vaſtanda conſilium & ſerum eſſe, & longè quàm anteà facto difficilius; Radulone jure fœderis cum Turcis initi, quamquam invito ad caſtra Solimani unicum quem habebat filium mittere coacto. Commodiſſimum igitur & ſaluberrimum ſibi ante omnia videri, ut copias quamprimùm & omnibus locis in unum contrahat, poſſe ex Ungaria & Bohemia, provinciiſque eò ſpectantibus, item ex Illyrico & Dalmatiæ partibus tanta auxilia brevi convēnire, ut ſi his, quas ipſe è Tranſſilvania ductaret, ac quæ in regiis caſtris jam haberentur, copiis conjungi, ac in una caſtra recipi queant; pares acerrimo hoſti vires in aciem producere, & de victoria benè ſperare poſſet. Quæ quum à Bacio cognoviſſet, eodem tempore ad oppidum Felduarium, perindè ad Danubii ripam poſitum, caſtra promovit, adducto ſecum Bacio; eumque illinc ad Vaivodam dies & noctes continuato itinere reverti juſſit; adjuncto ei, quò major mandatis ineſſet authoritas, ac eò citiùs ad Regem veniret, Joanne Statilio, Petri Berislavi, & Martini Bani, qui Bellicoſus dictus fuit, è ſorore nepote.

Vaivoda nuntius ad Regē.

Rex novis mandatis urget, ut ſtatim promotis caſtris ad Regem properet,

Per eoſdem nuntios dedit mandata tam ad univerſos Tranſſilvanos, quàm ad Epiſcopum Joannem Goſtonium, & alios privatim, ac etiam (ſic ipſomet ſuadente) ad Vaivodam, ut ſub læſæ Majeſtatis pœna ſtatim promotis caſtris ad Regem properarent. Mittuntur etiam in partes Dalmatiæ & Illyrici ad Battianium, & Chri-

1526. Mittit & in Illyricum.

& Chriſtophorum Frangepanum, alioſque proceres, cum formula ſimilium mandatorum, ne quid moræ in veniendo committant, in qua ineſſe ſummum periculum videretur. Et Ladislaus Macedonius ad Reginam magnâ celeritate remittitur, ut illa fratrem Ferdinandum, ejuſque in Auſtria præfectos urgeat pro auxiliis, aut potiſſimùm tormentis currulibus mittendis, quorum in caſtris parvus admodum numerus erat, utque Bohemos è propinquo cùm per literas, tum per nuntios ſolicitet, præcipuè verò Joannem Mezericium, ut eas peditum cohortes, ad quas ſtipendium ab ipſa ex privato ſuo acceperat, quamprimùm in caſtra conduceret,

Ad Ferdinandū & Bohemos, ut auxilia omni morâ abjectâ ſubmittant.

Quibus in hunc modum curatis quum Solimanum capto Varadino Petri ad Vilacum oppugnandum vires ſuas admoviſſe intellexiſſet, eâ quoque re haud parum animo conſternatus, exercitum promovit, nuſquam à Danubio ob commodiorem vehendi commeatus & aquationem diſcedendo, ac Idibus Auguſti ad Paxum, ibique non ampliùs biduum moratus, Tolnam pervenit, quod oppidum nobile, & omnibus rebus, quæ ad victum & caſtrorum neceſſitates pertinent, cùm anteà, tum præſertim eo tempore, quo Ludovicus cum exercitu eò expectabatur, refertum atque abundans erat. Rex Tolnam veniens Palatinum, quem ex ſecundis caſtris præmiſſum diximus, obvium habuit, ac paulò pòſt complures etiam alii ex proceribus explicatis, ſignis ac plenis benèque inſtructis ordinibus adfuêre. Inter quos Georgius Zapolianus, Comes Scepuſienſis, Vaivodæ Joannis frater germanus, cum mille ducentis ſclopetariis, ac trecentorum plus minus equitum ala ſupervenit. Antubalem etiam è Cypro inſula celebri oriundum, Carthaginenſem cognomine, cum ſuis copiis, & iis, quas Leonardus Gnojenius Polonus ducebat, quæ omnes Pontificiâ pecuniâ conductæ erant, & quatuor millia peditum ſelectorum conſtituebant, Ludovicus benignè ſuſcepit, & liberaliter habuit. Eodem tempore Paulus Vardanus Agrienſis, ac Franciſcus Perenius Varadienſis Epiſcopi, aliique utriuſque ordinis proceres armati in caſtra pervenêre.

Tolnam diverſæ Regis copiæ confluunt.

Nec multò pòſt Vilacum quoque à perterrefactis noſtris, & diuturniorem obſidionem ferre non valentibus hoſti deditum eſt. Quamobrem quonam modo hoſtes Dravi tranſitu ad Eſſecum prohiberentur, qui Savum nemine qui reſiſteret obvio tranſiiſſent, frequenti Senatu conſultatum fuit. Id oppidum Romanorum olim coloniam fuiſſe, Murſamque appellatam Lazius exiſtimavit. Placuit autem Regi & Senatui, ut Palatinus, quemadmodum initio belli demandatum fuerat, occupato Eſſeco, ac præſidio militari tormentiſque munito, daret operam, ne hoſtis tranſire poſſet, aut ſi propter ingentes ejus copias vireſque arceri nequiret, moram tamen aliquam injiceret, donec copias, quæ ex variis locis expectabantur, in caſtra reciperet. Is quamquam podagricis doloribus, & minimè commodâ valetudine vexaretur; juſſis tamen regiis ſine mora parere, nullum laborem detrectare, cæteris bonum exemplum præbere. Sed erant in exercitu ſemina diſcordiæ ex ſeditioſis quorundam colloquiis jacta, qui nobilitate & proceribus corruptis indignas per contubernia voces ſpargebant, ſe nequaquam cum Palatino, verùm cum ipſo Rege in aciem & bellum prodire aſſuetos; hanc ipſis immunitatem ſalvam inconcuſſamque hactenus perduràſſe, nec nunc violari permittendum. Quæ quum à proceribus ambitione diductis, proniſque omnium animis acciperentur, nec res procul ſeditione abeſſet, Palatinus, qui jam ad Mohacium cum ſua peculiari ala equitum & cohortibus proceſſerat, cùm nemo eum ſequi vellet, amiſſâ occaſione prohibendi à Dravo hoſtis, re que infectâ ad Regem in caſtra reverſus eſt.

Vilacum Turcis deditur.

Eſſecum muniri, ac Palatino imperatum, ut Dravi tranſitu hoſtē prohibeat.

Sed Hungari Palatino obtemperare detrectant.

1526.

Tomoræus inter hæc, quum Varadinum Petri manu captum, ac Vilacum hoſtibus deditum accepiſſet, quamquam haud multò plures duobus millibus equitum in caſtris haberet, & peditum major pars in arcibus periiſſet, in alteram Danubii ripam caſtra ſua tranſtulit; ut quantum poſſet hoſtibus tam terrâ, quàm Danubio infeſtandis aut retardandis incumberet. Habebat etiam claſſiculam ex iis navigiis, quas Saicas aut Naſades vocant, ſatis firmam, cui Radicius Boſitius veteranus trierarchus Thrax præerat, ſed quæ cum hoſtili claſſe, utpotè quæ è biremibus prædatoriis, quibus in mari pyratæ utuntur, ac aliis majoribus navigiis conſtaret, minimè conferri poſſe videretur.

Tomoræus hoſtium conatus inhibere connititur.

At Ludovicus ſuorum inobedientiâ, ac rei indignitate commotus, irâque percitus, in Senatu in hæc verba prorupit: Video equidem " in meo exercitu nulla diſciplinæ militaris ve- " ſtigia ſupereſſe, nihil modeſti, nihil quieti " eſſe, omnia, quod ominari nollem, ad per- " niciem & ruinam compoſita, ut quum præ- " ſentiſſima neceſſitas arma hoſti inferre ſua- " deat, libertates neſcio quas ignaviæ inertiæque ſuæ prætendant, ac vitam caput- " que meum diſcrimini objiciendum expetant. " Verùm ne quid in me deſiderari queat, qui " huic Reipublicę & communis ſalutis cau- " ſa venerim, cras DEO benè juvante eò cum " ipſis progrediar, quò ipſi ſine me ire recu- " ſant. Quæ Regis verba partim multo plauſu, partim non ſine admiratione eorum, qui intererant, excepta fuêre: ac veſtigio dies craſtinus profectioni publicatus. Itaque Tolnâ digreſſus, Saxardium, nobile Monachorum Benedictinorum collegium, ac deindè Batham binis caſtris perventum eſt: imperatumque iis, qui per vicina loca ſparſi erant, ut ſine mora Batham venirent: miſſuſque fuit Georgius Palinæus Epiſcopus Boſnenſis, qui Tomoræo Regis nomine juberet, ne ſuas copias regiis conjungere diutiùs cunctaretur. Quoniam autem Salmenſis Comes valetudine ſe excuſaverat, & Frangepanus nondum ad Regem pervenerat, quibus, ut antè dictum eſt, Senatus totius exercitûs curam, atque imperium deferendum cenſuerat, Ludovicus quum Botham veniſſet, nec res ulteriùs ſine publico detrimento differri poſſe videretur, in accuratiorem deliberationem deducendam cenſuit: ita ut omnium vota & ſuffragia ſecretò & ſeparatim exquireret, ac demum judicio calculoque ſuo metiretur. Quæ quum majori ex parte ad Tomoræum inclinare, à nonnullis etiam Georgium Comitem Scepu-

Rex ſuorum ignaviam liberè carpit.

Batham verſus caſtra promovet.

Tomoræus & Georgius fra-

1526. Ter Vaivoda duces exercitûs æquato imperio cōſtituuntur.

Scepuſienſem nominati animadvertiſſet; duobus illis omnium copiarum imperium detulit, convocato exercitu publicavit. Quanquam autem uterque haud quaquam fictis vel ſimulatis verbis ſe excuſaret; alter inexpertam juventutem, quòdque nec arma niſi in ludis & ſpectaculis induiſſet; alter vincula religionis, quam profiteretur, & imperitiam ac inhabilem labori ætatem cauſabatur; eminere alios, moltis partibus ſuperiores, Palatinum, qui præſens ſit, & Vaivodam, quem brevi adfore ſperet, ambos ductandis exercitibus peritiores, & multis magniſque conflictibus ſæpè victores: Se juvenem minuris & ſubitaneis excurſibus ac præliis exercendis intentum fuiſſe; ſed juſtos exercitus ne conſpexiſſe quidem: proindè tantum onus humeris ſuis longè impar nequaquam ſuſcepturum, etiamſi capitis & vitæ diſcrimen ſubeundum ſit. Sed Rex in ſententia perſtitit, ac ſerio mandavit ut ambo curam exercitûs æquato imperio adminiſtrent: quorum alter Georgius, quum diu pertinaciter recuſâſſet, ita demùm conſenſit, ut ſe illud muneris non diutiùs geſturum profiteretur, quam quoad Vaivoda frater, aut Frangepanus advenissent. Paulò pòſt duces caſtris metandis locum capturi Mohacium proficiſci juſſi ſunt.

Mohacij ſitus.

Fatalis nomini Pannonico is locus, ab occaſu Solis Quinqueeccleſias urbem celebrem, ab oriente alterum Danubii latus, (nam non procul ſupra oppidum in duo ſcinditur, & inſulam efficit) à meridie Dravi oſtia & Illyrici partem, quæ Sclavonia vocatur, reſpicit, interpoſitâ latâ planitie, nullis ſilvis aut vepribus impeditâ, quam tamen interſecat amnis, quem incolæ Caraſſum vocant, adeò paluſtris & ſtagnans, ut diſcernere, etiamſi diligentiùs intuearis, nequeas, in quam partem fluat, arundinetis & carectis, profundoque cæno impervius, niſi hieme, dum gelu conſtringitur. Ultra hunc Caraſſum Tomoræi caſtra erant, in queis præter peditum haud adeò magnam manum, ſeptem plus minus millia equitum habebantur; quos aut ipſe initio collegerat, aut Petrus Perenius Temeſuarii præfectus adduxerat, quoſque ſimul cum claſſe ab ulteriori Danubii ripa cis flumen trajeciſſe retulimus. Duces adhibito etiam Leonardo Gnoienio, ejus rei, ut ferebatur, admodum perito, locum metandis caſtris commodum delegêre, deſignatis ſtativis, ubi ſinguli tenderent, ubi currus, equos, impedimenta tabernaculaque collocare poſſent.

Tomoræi caſtra regijs conjungi abnuunt.

Quâ confectâ re, ac per collegam & Leonardum Rege certiore reddito, Tomoræus cum Petro Perenio ad ſua caſtra profectus eſt, ubi convocatis tribunis ac præfectis cùm regiam de conjungendis utriſque caſtris, & ſuam quoque voluntatem ſignificâſſet, eos ſpe ſuâ duriores, dictoque minus audientes reperit: nam omnes fremere, indignari, ambiguis clamoribus ſententiam conjungendorum caſtrorum impugnare, hæc eſſe perdendæ Reipublicæ, & interpellandæ victoriæ haud levia indicia, abduci ſe à conſpectu hoſtium, cum quibus, ſi ſe viros eſſe meminiſſent, fortiter congrediendum eſſet, non retrocedendum: Principes, qui hæc conſulant, otio & inertiæ aſſuetos, de fuga potiùs, quàm pugna, aut cruentandis enſibus cogitare: ideòque peſſima & flagitioſa conſilia Regi ſuggerere, ſe retrò caſtra nequaquam moturos, ut terga hoſtibus invadenda obvertant, ſed Regem ad ſe expectaturos. Veniat modò, nec dubitet ſuis auſpiciis, & DEI Optimi Maximi ope victoriam in manibus fore. Superbire quidem hoſtem ingenti numero, & vi inconditæ multitudinis; ſed eam è viliſſimæ plebis colluvie hominum turbam eſſe imbellem, nudam, inermem, quorum vix decimo, aut vigeſimo cuique arma in promptu ſint. Certum ſiquidem & exploratum eſſe, omnem Turcicæ militiæ florem, ac fortiſſimum quemque militum primò in expugnatione Belgradi, ac deindè ſub Rhodo interiiſſe. Orare ſe duces & obteſtari, ut Regem ante omnia hortentur, ne ſe ab inerti turba ſacerdotum, ac aliorum, qui vitandæ pugnæ, & expectandorum ſociorum auctores ſint, ſeduci ac decipi patiatur; ſed eeſſura proſperè omnia exiſtimet, ſi ipſe pugnaturus ad eos primo tempore proficiſcatur. Pervicaces, ac ſtolidè feroces militum animos mitigare conatus Tomoræus nihil profecit, qui eò acriùs adventum & præſentiam Regis præliumque expoſcebant; ſuam verò ad Regem profectionem renuebant.

1526.

Dum hæc in caſtris ultra Caraſſum arrogantiùs, quàm par erat, & ſtolidiùs agitantur, Regis exercitus ad Mohacium progreſſus, loca unicuique attributa, expanſis in ea planitie paſſim tentoriis ac tabernaculis occupaverat. Verùm ipſe Rex in Villanovana Nicolaï Macedonii domo cum familiari ſuo comitatu, paucíſque aliis ſeſe continebat, incurſurus haud dubie in maximum diſcrimen, ſi id hoſti non procul caſtra habenti cognitum aut exploratum fuiſſet. Sed fortuna rerum humanarum ac bellicarum dominatrix, atque id, quod fatum vulgò dici ſolet, ad alium locum ejus exitium diſtulêre, in quo pro patria, pro aris & focis, proque religione Chriſtiana honeſtius & glorioſiùs moreretur. Intereà ex ulterioribus caſtris ad Regem de nocte repentè venit Michael Podmanicius à Tomoræo & aliis miſſus, Solimanum cum majori copiarum parte Dravum tranſiiſſe referens, ac ſummâ celeritate reliquum exercitum in tranſeundo occupari. Eos itaque petere, ut ad ſe veniat, & de ineunda pugna, quæ jam ulteriùs differri nequaquam poſſit, quamprimùm cogitet.

Ludovic⁹ prælij aleam tentandam negat.

Ludovicus in re tam trepida & ancipiti, quid facto opus eſſet, cogitabundus aliquamdiu perſtitit; deindè cum paucis, quos ſecum habebat, rem communicavit. Neque enim ei placebat, quamquam juveni, & rem militarem tum primùm experto, caput ſuum & vitam, remque publicam univerſam unius pugnæ diſcrimini exponere; ſæpèque Vaivodæ & Frangepani, ac ipſius Sigiſmundi Regis patrui, aliorumque conſilia repetebat, ſuadentium per nuntios, & per Statilium paulò antè à Vaivoda reverſum, ne copias in aciem priùs produceret, aut rem ferro decerneret, quàm omnia auxilia contraxiſſet, & viribus hoſte haud inferior exiſtimaretur: damnantiumque eorum

impru-

1526. imprudentiam & temeritatem, qui ſe & exiguas, quas adhuc habebat, copias intempeſtivis ac inſanis conſiliis ad locum hoſtibus tam propinquum adduxiſſent. Expectandum donec ipſi advenirent: quorum alter ex Tranſſilvania juſtum exercitum quadraginta circiter millium armatorum, alter ex Illyrico quindecim utriuſque armaturæ militum adducturus ſit: in quibus vel præcipua obtinendæ victoriæ ſpes collocari queat; & ut de Bohemiæ & Sileſiæ equitatu ſileant, ſuo adventu, cùm vires & exercitum auctum iri, tum verò ferociam hoſtium obtundi poſſe non diffiderent. Hæc haudquaquam inania verſabantur animo; ſed contrà, niſi ea, quæ Podmanicius attulerat, exequeretur: ii qui pugnam & ſupremi certaminis aleam tam temerè expetebant, omnem rei malè geſtæ, ac prætermiſſæ occaſionis culpam ſibi uni attributuri eſſe videbantur.

antequā univerſæ conjungantur copiæ.

Sed alij temerè de ſumma rerum decertandū ſuadent & vincunt.

Itaque iis conſiliorum difficultatibus, tantoque periculi imminentis metu obrutus, Stephanum Brodericum Epiſcopum Vacienſem, cui non ita pridem amplum & honorificum Cancellarii munus dederat, eâdem nocte in caſtra properè mittit, ſuaſurus ſuo nomine belli ducibus, ac Palatino & Archiepiſcopo Strigonienſi (à quorum nutu pendere cæterum vulgus non ignorabat) ut ſi Bohemos expectare nollent, ſaltem auxilia, quæ Vaivoda & Frangepanus brevi adducturi ſperarentur, præſtolari; & dilato aliquantiſper prælii caſu caſtra in tutiorem transferri locum paterentur. Quæ Cancellarius diligenter exequutus fuit, enumeratiſque omnibus calamitatum & malorum generibus, quæ ex infelicitate prælii, ſi (quod DEUS Optimus Maximus procul abeſſe vellet) hoſtis ſuperior evaderet, ſequutura eſſent, id quod paucitate regii exercitûs, ac hoſtium multitudine collatâ magnoperè foret extimeſcendum: nequaquam tamen perſuadere potuit, ut vel tantillum moræ admitterent: adeò bona conſilia fruſtrà erant; univerſis inani & fatali certaminis aviditate correptis, & ferme inſanientibus. Diluculo itaque apperente Rex de his à Cancellario edoctus, & ſua conſilia rogationeſque prudentiæ plenas nullum apud temerarios pondus habuiſſe dolens, mœſtuſque ad Mohacium in caſtra venit: & quòd naves, quibus tentoria ejus & impedimenta vehebantur, nondum appulerant, ad domum, quam Epiſcopus in oppido ſatis commodam habebat, divertit; nihilque cunctatus Palatinum & Senatores, atque alios, qui ex equeſtri ac militari ordine uſu rerum factiſque præſtare videbantur, convocari juſſit, ut cum illis de ſumma rerum deliberaret: fuêre etiam adhibiti nonnulli ex Bohemis & Moravis, qui partim in Regis miniſterio anteà erant, partim verò auditâ expeditionis famâ ſuis ſtipendiis militaturi ſponte advenerant. Actum eſt in Senatu & diſceptatum diligenter, an expectanda auxilia eſſent propediem adfutura, caſtraque in tutiorem locum transferenda, & pugnâ abſtinendum: an verò cum hoſte jam duobus milliaribus diſtante, nec fortaſſis pugnæ occaſionem dilaturo, imparem belli fortunam tentari expediret?

Rex Mohacium venit.

De ſumma rerū deliberat.

Aderat his conſultationibus Tomoræus ex aliis caſtris eam ob cauſam accerſitus, neque ipſe à conſerenda pugna alienus, non ſine ſumma Regis & paucorum quorundam admiratione, qui ſanioribus conſiliis innirerentur. 1526. Terruerat etiam Regem alioquin de tota belli ſumma ſupra ætatem rectiſſimè ſentientem, ac ſuas ac hoſtium vires æquâ lance penſantem, ideòque iis non ſatis fidentem, vox Joannis Petrii, fratris germani ejus Ludovici, qui Franciſci Battiani in Illyrico legatus erat; is enim ſuperioribus annis clade ac cæde Petri Berislavi Bani à Turcis captus, & Mahometanam ſuperſtitionem amplecti coactus, iiſdem ferè diebus, quibus hæc agitabantur, relictis Turcis, apud quos ductâ uxore ſuſceptiſque liberis ordines duxerat, ad caſtra Tomoræi transfugerat, & ad Regem deductus erat. Cùmque ab eo quæſitum eſſet, quid ſibi de exitu pugnæ polliceri auderet, reſpondiſſe dicebatur, ſe quidem non libenter metum aut pavorem animis Chriſtianorum militum injicere, ne ab hoſtibus hunc in finem ſubornatus exiſtimari poſſet; quòd tamen verum ſit, ſe eloqui non dubitaturum, tantum eſſe hoſtium numerum, ut ſi omnes ligatis poſt terga manibus vincirentur, ita ut nec gladios ſtringere, nec armis ſumptis ſe tueri poſſent; à tantulis tamen copiis, quas Rex haberet, tridui ſpatio vix trucidari atque interfici poſſe viderentur. Itaqoe Rex Tomoræum pugnæ avidum à propoſito dehortatutus interrogat, quantum numerum hoſtium haberi in caſtris putaret? centum quinquaginta millia hominum reſpondit; ſed eorum majorem partem ex lixis, calonibus, Bulgaris agreſtibus, ac dedititiis ruſticis conſtare, qui inermes & imbelles non arma tractent, ſed equorum, mulorum ac camelorum curæ & ſervilibus miniſteriis addicti in aciem nequaquam producantur. Ruſus quot millia armatorum prælio ciendo aptorum cenſeri poſſe putet? rogatus, ſeptuaginta millia inquit. At quum Rex eum quoque numerum ſuis viribus & copiis longiſſimè ſuperiorem eſſe ſubinſerret: cætara DEO Optimo Maximo committenda eſſe, qui ſuos non derelinquere, ſed opem ferre conſueviſſet, Tomoræus adjecit. Sed Rege iterum dicente, certis conſiliis & ratione innitendum, quàm fortunæ, quæ ut plurimùm lubrica inconſtanſque ſit, rem committendam: debere nobis utriuſque fortunæ documenta exemplo eſſe, ut obſequium cum ſecuritate, quàm contumaciam cum pernitie eligendam cenſeamus: poſteà motis leviter humeris ſubticuit, ſic tamen, ut Rex ipſi & majori parti Senatûs & præfectorum temerariæ ac ancipitis pugnæ conſilia fatali obſtinatione infixa animo probari animadverteret.

Tomoræus pugnæ cupidus.

Hoſtium copias elevat.

Intereà dum in hunc modum à Rege & Senatu diſputatur, venêre ex ulterioribus caſtris nuntii è præcipuis, communi nomine ad Regem & ſenatum miſſi; quos quum Rex intromitti juſſiſſet, monuêre eos, & qui aderant omnes, ſuorum commilitonum nomine, ne Regi auctores ſint detrectandæ pugnæ, ſed conſeſtim adducto Principe eò veniant, caſtraque caſtris conjungant, & propitiam fortunam, quam DEUS Optimus Maximus contuliſſet, obviis ulnis amplectantur, neve de victoria quicquam dubitent. Quòd ſi quipiam aliud per-

1526. Fatalis prælii cõmittendi ardor.

perſuadere conentur, paratum eis eſſe exitium: ſeque adverſus cunctatores arma è veſtigio converſuros. His in hunc modum nullâ Regis aut Senatûs habitâ ratione expoſitis, iiſque, qui ſaniora conſilia amplectebantur, tam atroci denunciatione deterritis, vel invito Rege pugna decernitur, nullâ ſpe expectandorum auxiliorum, nec Vaivodæ aut Frangepani adventûs.

Battianij & Frangepani copiæ haud longè abeſſe nunciantur.

Circa eoſdem dies Ludovicus Pierius à Battianio præmiſſus, ut in caſtris locum deligeret, retulit Battianium cum auxiliaribus ſuis, quas brevitate temporis contrahere potuerit, adventare, nec procul abeſſe, ita ut intra triduum adfuturus ſit. Chriſtophorum Comitem Frangepanum, & Joannem Carlovirium cum exercitu, viris, armis, & bellico apparatu haud contemnendo ſubſequi: jamque Chriſium non procul à Dravo oppidum attigiſſe, conſultiſſimum futurum ſi illi expectarentur. Ac Battianius ita ut nuntiaverat, triduo ante diem pugnæ præſtitutum, qui Dominicus erat, cum tribus millibus equitum, & mille peditibus advenit, cùm poſteà die Mercurii pugnatum ſit. Cum eo unà Joannes Tahius, & Joannes Banffius advenère, cum multis aliis, & Sigiſmundus Paganus, quem cogendis auxiliis relictum domi diximus, moræ pertæſus Battianio ſe conjunxit, & poſtea in pugna occubuit. Altero die Simon Epiſcopus Zagrabienſis cum Petro Erdodio fratre copias ſuas adduxère: & Joannes Bornemiſſa nutricius Regi alumno trecentos equites expeditos duce Stephano Acelio miſit, cum decem millibus aureorum extremi loco muneris. Joannes Saracenus duobus millibus peditum ſagittariorum, quos per oppida ad Dravi decurſum ſtipendio conduxerat, adductis, nec non Philippus Moræus Epiſcopus Quinqueeccleſienſis cum Ladislao Moræo fratre, multiſque aliis ſeſe Regi conjunxère: atque ita numerus copiarum auctus eſt, ut ſumma totius exercitûs ſex & viginti millium hominum numerum nequaquam ſuperare videretur.

Copiæ Regis auctæ.

26000. hominum in exercitu Regis.

Non eſt profectò mirandum has tam parvas copias, numero & viribus longè inferiores, cum ingenti Turcarum multitudine, ác militibus, qui in diverſiſſimis orbis terrarum partibus per varias victorias & triumphos exercitatiſſimi haberentur, ac quadruplo noſtrorum numerum excederent, temerè congreſſas, victas & profligatas ſuccubuiſſe: ſed eorum potiùs arrogantiam & inſaniam damnandam & deteſtandam reor, qui potentiſſimi hoſtis vires elevando & contemnendo, ſibique de victoriæ ſucceſſu ſtolidè blandiendo iniquiſſimam dimicandi conditionem ſubire, quàm optimi & cordatiſſimi Principis, inviti, & ferè cladem præſagientis perſonam eò pertrahere maluiſſent, undè pedem referre ſine manifeſtiſſimo diſcrimine, ac acerbiſſima rerum omnium conturbatione nullo modo liceret. Jam enim duobus milliaribus non magnis bina caſtra diſtabant; adeò ut & ſerum redeundi conſilium hoſte tergis inſiſtente, & falſa atque importuna ſpes repellendi hoſtis, vel prudentiorum hominum æquiore judicio cenſeri poſſet: ſic ut Franciſcus Perenius Epiſcopus Varadienſis, elegans nec indoctus juvenis, quaſi futuri mali præſcius, eum diem, quo pugnabitur, viginti ſex millium Martyrum Ungarorum celebris memoriæ, qui pro Chriſtiana religione occubuiſſent, faſtis inſcribendum, ideòque ad eam rem impetrandam Stephanum Brodericum Cancellarium, ſi ſuperſtes & incolumis è prælio evadat, Romam mittendum eſſe haud inſulſo ingenio, nec vano præſagio dixiſſe memoretur.

1526. Viginti ſex millia Martyrũ Hungarorum ex Epiſcopi Pereny præſagio in faſtos referẽda.

Poſtquam decretum eſt totam rerum ſummam ſolius fortunæ arbitrio committendam eſſe, Tomoræus ad ſua caſtra profectus eſt, ut ea reducta pauliſper regiis conjungeret: quod ut facere vellent, tribunis militum ac nobilitatis ægrè, nec aliter quàm certâ ſpe futuri prælii oblatâ perſuadere potuit: factumque eſt ut Rex ſua paulo ulterius promoveret, & illa à Tomoræo ad eundem locum duobus aut tribus paſſuum millibus infra Mohacium retraherentur, relicto inter utraque caſtra certo quodam, haud magno tamen intervallo. Eodem die naves onerariæ cum tormentis currulibus majoris minoriſque generis, ac pulveris ſulphurei compluribus cadis, aliiſque rebus bello neceſſariis appulère: quæ etiam novem bellica juſtæ magnitudinis tormenta, pilaſque ferreas, & haſtarum pedeſtrium certum numerum, quæ Viennæ juſſu Ferdinandi Principis ſubminiſtrata erant, ſecundo flumine advehebant; quibus tuto devehendis ducenti pedites Alexii Turzonis cum aliquot campeſtribus machinis adhibiti unà venère. Is enim cum Thoma Salahazio Epiſcopo Veſprimienſi, & Joanne Bornemiſſâ jam ſene, & tum febri moleſtâ importunâq; tentato Budæ apud Reginam relictus eſt.

Caſtra regia cõjuncta.

Eo in loco tridui ſpatium priuſquam pugnaretur, conſumptum eſt, noſtris & hoſtium caſtris tam propè collocatis, ut eorum propinquitas minutis certaminibus quotidie occaſionem daret; in quibus quidem (quod mirum dictu eſt) incertum virtutene an vi noſtrorum, vel fortuitò aut ſponte cedentibus Turcis noſtri ſemper ſuperiores evadebant, pulſis & fugatis, captiſque ac interfectis quàm plurimis ex hoſtium numero: ita ut eo qualicunque ſucceſſu elati animis, præfecti & milites magis ac magis ferocire, pugnamque poſcere, & Regem ac duces, ne eam differre vellent, importunis plerumque ac inconditis clamoribus urgere non dubitarent. Intra iſtud triduum belli duces cum Rege & Senatu, cæteriſque qui militaris diſciplinæ ſcientiâ, fortibuſque auſis ante alios clari erant, de conſtruendis aciei ordinibus ſubſidiiſque ejus, de collocanda extra periculum ac incolumi conſervanda Regis perſona, de idoneo tormentis capiendo circuitu, quo majori hoſtiũ detrimento exploderentur, de caſtris præſidio muniendis, deque locis idoneis unicuiq; agmini aſſignandis conſilia contulère. Nonnulli ſuadebant Regi cum aliquot millibus equitum procul ab acie conſiſtendum eſſe, atque aliquot milites ſimilibus regiis armis induendos, ut quum turmæ pugnando, ut fit, miſcerentur, hoſtibus Regem diſcernendi facultas ſublata eſſet: ſed quum neutrum primoribus nobilitatis ac tribunis & præfectis ordinum placiturum videretur, quanquam aliqui ut non inſalubre conſilium ſatis probarent, omiſſum fuit. Igitur ad diem XXIX. menſis Auguſti D. Joannis Ba-

In Velitationibus Hungari ſemper ſuperiores.

pultæ

1526. *Regij corporis cuſtodia tres ordinum ductores attributi.*

priſtæ ab Herode Antipa decollati memoriæ ſacrum, à ducibus in aciem prodituris deliguntur tres ordinum ductores, Gaſpar Raicaius, Valentinus Enningius, qui & Turcus vocabatur, ac Joannes Callajus, cognomento Miles, acerrimi, & pugnaciſſimi viri, ac regi imprimis fideliſſimi, qui nihil aliud muneris haberent, quam corporis regij cuſtodiæ intenti, ſingulari induſtria & virtute curarent, ut ſi ita forte ferente fortuna res ad fugam inclinare videretur, regem periculo exemptum, ad meliora reſervare, & in tutum perducere poſſent.

Acies Regia inſtructa.

Aciem autem in hunc modum inſtrui placuit, (licet Leonardus Gnojenius, ut ea utrinque curribus catenatis vallanda, ac intra eorum ſepta certandum ſuaderet, idque conſilium Paulo Baquitio, & Radicio Boſitio, qui aliquot legitimis Turcarum principis Selimi prælijs interfuiſſe dicebantur, probaretur) ut ea quam fieri latiſſime poſſet, ne ſcilicet hoſtis lunata ſua acie circumvenire noſtros poſſet, extenderetur; primique agminis dextrum cornu Battianius Dalmatiæ, & Illyrici præfectus, ex antiqua conſuetudine, cum Joanne Tahio ac ſuis Illyrici nominis militibus curaret: ſiniſtro, quod Vaivodæ, ſi adeſſe potuiſſet, deſignatum erat, Petrus Perenius præeſſet. In hoc agmine, quod decem millia armatorum habebat, complures ex primorum ordine, præter Andream Bathorium, Palatini patruum, Antonius Palotius, Franciſcus Drugetus, & Thomas Secius, aliique celeberrimi viri cenſebantur. Tomoræus tamen, & Scepuſienſis nullum ſibi certum locum deſumpſerant, ut huc atque illuc ubi magis neceſſarium fore videretur in acie, & pugna diſcurrendo, & volitando rem commodius adminiſtrarent.

Secundum agmen ex totidem fere millibus equitum conſtabat, in quo & rex erat, & Epiſcopi fere omnes, & togatorum varij generis hominum magnus numerus, cum Petro Corlatcovio, & Andrea Trepca Polono Aulæ præfectis; pone ſequebantur alij aut cubiculo regio aſſueti, aut diverſis ejus miniſterijs addicti, cum ſuis quiſque milisibus, triplici ordine diſtincti: eiſque Nicolaus Tarcianus è provincia Saroſſienſi vir nobilis, & fortis præerat. Rex ipſe in medio ſtatuebatur, tam corporis, & armorum ſpecie, quam cætera ſpectabilis: cui proximus ab uno latere erat Palatinus, ab altero Archiepiſcopus Strigonienſis: à tergo vero præter prænominatos cuſtodiæ regiæ adhibitos, Stephanus Sliccæus Bohemus, Joannes Cetricius Sileſius, Cubicularij, Stephanus Mailatus diſpenſator, ſed vir militaris, ac Gaſpar Govatus, Stabuli magiſter adhærebant; quibus mille, & amplius equitum cataphractorum pulcherrima ala præſidio conjungebatur: inque medio hujus ſecundæ aciei, quæ locum ſubſidiariæ implebat, ingens vexillum Divæ Virginis Matris imagine deaurata conſpiciendum, à Joanne Dragfio, Bertoldi, de quo ſupra retulimus, filio, prætorij præfecto, ſuſtinebatur: cui de veteri more calcaria detracta erant, eo ſcilicet monimento, ne de fuga cogitaret. Cuſtodiæ præſidioque caſtrorum duo millia peditum, præter lixas & calones, reliquoſque, qui varijs miniſterijs fungebantur, relicta erant, eaque curribus catena conjunctis undique muniebantur.

Rex in medio ſtatuitur

Signifero calcaria detracta, ne fugam cogitet.

Locus pugnæ.

Locus autem pugnæ in latiſſimis, & patentiſſimis illis campis Mohacio ſubjectis, delectus fuit, qui uno ab oppido milliari noſtrate, dimidio autem à ripa Danubij abeſſet. Tormenta currulia mediocria, quæ ad octoginta habebantur, inter primam & ſecundam aciem idoneo in loco collocata erant; quanquam ut ſtatim poſt principia collocarentur, plures cenſebant, ut priusquam ad manus ventum eſſet, ea in hoſtes non tantum terrendos, ſed quo magis noceretur, ſauciandos & debilitandos explodi aut exonerari poſſent. Regem obequitantem, & ordines perluſtrantem (de cujus præſentia complures ſubdubitare videbantur) Palatinus concionabundus, manuque omnibus oſtendens præſentem adeſſe, ad omnemque belli fortunam cum ipſis paratum referebat: neque pro ſacroſancta religionis, & Reipublicæ Chriſtianæ defenſione, pro aris & focis, ac pro ipſis & eorum conjugibus liberiſque, proque regno Pannoniæ cæteriſque provincijs, caput & vitam ſuam extremo diſcrimini exponere recuſaturum, clara voce teſtabatur: itaque agerent ipſi quoque partes in pugnando ſuas, velori viros undecunque fortiſſimos deceret: ſeque Ungarus eſſe meminiſſent, qui eoſdem hoſtes fœdiſſimæ, & abominandæ ſuperſtitionis homines ſæpe ad internecionem cecidiſſent; non debere eos terreri multitudine hoſtilium copiarum, neque enim in numero, ſed in robore ac invicta militum virtute victoriam ſitam eſſe: Deum immortalem pro juſta cauſa, pro vera religione, proque libertate pugnaturis præſenti ope adfuturum, & de perfidis hoſtibus, pro diræ dominationis libidine, injuſta arma inferentibus, per eorum vindices dextras, ſupplicia, & pœnas procul dubio ſumpturum.

Rex caſtra obequitat, & luſtrat.

Palatini oratio ad milites.

At Solimanus quanquam à noſtris tympanorum ſtrepitu, & turbarum clangoribus ad certamen provocaretur; tamen incertum quibus de cauſis ab exortu ſolis, ultra meridiei tempus in caſtris ſilentio ſeſe continuit, adeo ut noſtri longioris moræ pertæſi, neque eo die illum pugnæ poteſtatem facturum exiſtimantes, receptui canendum, & in caſtra redeundum cenſerent. Erat inter Ungaros & hoſtium caſtra collis quidam in longum porrectus, qui mutuum aſpectum oculis eripiebat, nec ſciri poterat, quid ea prodeundi in aciem tarditate hoſtes molirentur: utrum noſtros caſtra forte repetentes à tergo adoriri, aut in caſtris nihil tale metuentes noctu aggredi vellent, aut certe longa prælij expectatione fatigatos uno eoque acerrimo impetu invaderent.

Soliman uſque ad meridiem ſuos in caſtris continet

Jam ſol in occaſum inclinabat, quum equeſtre hoſtium agmen ſatis validum, per ſubjectam collibus vallem quandam tacite procedebat; ita ut illud non niſi ab haſtatum ſummitate, quæ eminebat, conſpiceretur. Tomoræus eâ re animadverſa, ex prima acie ad Regem provolans, Gaſparem Raſcaium, Valentinum Turcum, & Joannem Callaium, nominatim appellatos, quibus antea regij capitis cura demandata erat, cum ſuis equitum alis procurrere, ac quorſum illi tendant, diligenter explorare, & ſi poſſint ab incepto revocare jubet. Illi impoſiti ſibi graviſſimi muneris haud immemores, recuſato quantum honeſte poterant, procurſu, quum Tomoræum eadem identidem repetere, neque Regem ducis imperio contradicere animadverterent, ne quod ſingulari

Regis cuſtodes alio avocantur à Tomoræo

1526. lari judicio detrectabant, id ignaviæ tribueretur, ſubditis calcaribus equos incitarunt: id fore putantes, ut ad Regiæ perſonæ incolumitatem defendendam idoneo tempore reverterentur. Verum ea intempeſtivi imperij, ac interrupti ordinis importunitate effectum eſt, ut neque ad officium ſuum, quod Regi ab ſe præſtari maxime cupiebant, redire, nec quo hoſtis pergeret reſcire, aut aliquid ei nocere potuerint: eodem enim puncto temporis ex Solimani caſtris terribile claſſicum concrepuit, clamor extolli, & exercitus magnus, & formidabilis equitum, & peditum prætorianorum per collem ſeſe demittere, ac in noſtros rectà procedere cæpit. Tum vero ambo duces ad Regem accurrentes, hoſtem venire ad pugnam, nunc infeſtis ſignis concurrendum, nec de victoria dubitandum ingeminant. Ad quam vocem Rex intrepidus, nec quicquam cunctatus, ſalutare Chriſti Dei nomen invocari, attolli ſigna, inflari tubas, & tympana pulſari imperat: ac galeam poſcit; quæ quum capiti imponeretur, non parum vultu expalluit, ita ut ea res ab alijs, qui aderant, pro inauſpicato futuri mali omine notaretur.

Galeâ capiti impoſitâ Rex expalluit,

Hoſtes interea latè extenſa in lunæ creſcentis formam acie, juſtis paſſibus appropinquant, quumque propius ventum eſſet, magno ſublato utrinque clamore, ab anteſignanis & primo ordine concurſum eſt, tormentis prius omnibus in hoſtes exoneratis; neque tamen ullo notabili illato damno: certatumque eſt ſummis utrinque viribus amplius horæ ſpatio, multò acrius & vehementius, quam pro noſtrorum numero; ita ut longè plures ex hoſtibus, quàm ex noſtris occumberent; & prætorianorum equeſtre agmen, quod pugnam inchoaverat, terga dare cogeretur; ac ad Janiceros, qui in ſubſidiaria acie collocati erant, effuſa fuga proruere, atque adeo plurimi ex ijs vi, & curſu equitum proculcarentur: noſtris ingenti animo, & viribus à tergo inſtantibus. Quâ fugâ hoſtium conſpectâ, Andreas Bathorius ad Regem citato equo repentè recurrens, fugere hoſtes, victoriam noſtram eſſe, promovendum gradum, & noſtros hoſtibus perſequendis inſtantes adjuvandos dicebat.

Prælium acerrimum conſeritur,

Equitum primum agmen in fugam actum,

Janiceros turbat,

Rex eo nuntio recreatus, veluti ſpe receptâ, cum ſua acie quam maximè poterat procurrendo, ſuis ferre auxilium properat; & jam primum agmen, fugatis equitibus, etiam Janiceros loco movere ceperat, ita ut non procul ab eo loco, in quo Solimanus conſtiterat, pugnaretur; & accurrente Rege pugna magis ac magis recrudeſceret, nonnullique ex corporis cuſtodibus, quos Sulacos appellant, ibidem trucidarentur: cùm repente è caſtris fugientes quam plurimi ex noſtris, capta ea, cæſoſque ad unum defenſores, direpta tentoria, impedimentaque univerſa in poteſtatem hoſtium deveniſſe nunciaverunt: Illud enim agmen, quod per vallem tacitè progreſſum diximus, ſeptem millium equitum numerum continebat, & Solimanus, duce Balibego Nandoralbæ præfecto, ad caſtra noſtrorum diripienda præmiſerat, ut noſtros duplici periculo circumventos diſtineret: atque is, interfectis caſtrorum præſidiarijs, ea manu ceperat, victorque ſuos per contubernia ſparſerat; ſic ut tres illi duces à Tomoræo ad explorandum miſſi, quod exiguam militum manum haberent, cum hoſte, antequam in caſtra impetum faceret, congreſſi facile funderentur; & unus ex illis Callajus in pugna caperetur, ſed virtute ſociorum eodem momento libertati reſtitutus cum reliquis ſocijs ad Regem reverti contenderet.

Caſtra noſtra à Turcis capta & direpta.

1526.

In ea caſtrorum direptione Elias Gondoſſus Culinæ Regiæ præfectus, coquorumque magiſter, viridis ſenectæ robore validus, vigenſque dum Regi, ut exiſtimabat, reverſuro, cænam parat, inter culinæ inſtrumenta, & nondum paratas dapes, pugnans cum ſocijs trucidatus eſt. Meliore tamen fato, fortunaque Antonius Segedinus, è Franciſcanorum familia Regi à ſacris concionibus, poſtquam cum alijs, qui cuſtodiæ Regiæ ſupellectilis relicti erant, adverſus hoſtes, diu multumque pugnaſſet, & prægrande vulnus in facie accepiſſet, poſtremo conſcenſo, quam fors obtulerat, equo Regio, è medio hoſtium ægrè profugit, & poſtea deformato vultu diu vitam protraxit.

Quum ad noſtros, qui in dextro cornu pugnabant, fama direptorum caſtrorum allata eſſet, eodemque tempore hoſtes ſua in noſtros tormenta tum primum exploſiſſent, ingenti terrore perculſi, & conſilij inopes (quamquam pilæ ſupra militum capita prætervolantes plus terroris quam damni intuliſſent) inclinari cæpere, & plerique turpiter aufugere. Neque tamen ea fuga cæteris animos adimere viſa eſt, quin infracto animorum, & virium robore pugnarent, & uſque ad tormenta magnam in prætorianis militibus ſtragem edendo proveherentur: nec procul erat, quin ea, à quibus vix octo aut decem paſſibus aberant, potirentur. Magna etiam equitum noſtrorum pars ad vallem cavam, quæ inter collem, & paluſtrem quandam in propinquo lacunam erat, evitandarum pilarum cauſa ſe receperat, ſed hortatu ducum denuo pugnam inſtaurantium egregie rem gerebat: quum iterum atque iterum tormenta hoſtium tonare, denſuſque per aërem fumus caliginem oculis inferre, & hoſtes recentes pro feſſis, ac integri in ſauciorum locum ſubmitti cæpere. Itaque jam ſole in occaſum tendente, quum tribus horis continuè pugnatum eſſet, tam illi, quàm alij, qui adhuc diverſis in partibus certamen protrahebant, pedem referre: deinde totus exercitus effuſa fugâ dilabi cepit, & qua quiſque viam inveniebat, profugere. Rex, qui hactenus in acie perſtiterat, illinc ſe ſubduxit, nec amplius ibi viſus eſt, ſive progreſſus in primam aciem, quod fieri potuit, & a multis affirmatur; ſive ab ijs, quos pone tergum ei junctos fuiſſe dictum eſt, Slicco, Mailato, Cetricio ac ſtabuli præfecto, rebus jam deſperatis, in tutum, niſi fata obſtitiſſent, perducendus, ſublatus fuiſſe exiſtimetur.

Caſtrorum direptorum famâ, & tormentorum terrore, noſtra acies inclinatur,

Exercitus Regius, qua quiſque potuit, fugit.

Regis fuga.

Hoſtes viſa noſtrorum præcipiti fugâ, incertū an pugnando feſſi, ac vulneribus debilitati (neque enim ipſis incruentum prælium fuiſſe certum eſt) vel fraudem ac inſidias ſubeſſe rati, diu ſe in acie continuere; nec niſi primis tenebris ingruentibus fugientes, & diſperſos inſequi cepere. Ex peditibus, quorum XIV. millia fuere, vix bis mille evaſere, obſcuræ noctis beneficio, ac effuſiſſimo imbre, qui poſt fugam cælo delapſus fuit, protecti. Inter quos Annibal Cy-

Peditum duodecim pene millia cæſa.

prius

1526 Annibal Cyprius.

prius pontificiarum pedeſtrium copiarum ductor pernici uſus equo, amiſſis ſuis omnibus profugit: Tomoræus cum collega Scepuſienſi, infauſti præproperæ funeſtæque pugnæ auctores & duces, ac Joannes Dragffius, prætorio præfectus idem & Signifer prætorianus, in prima acie cecidiſſe dicuntur, ſimul cum Antonio Palotio, Thoma Secio, Ambroſio Sarcano, Franciſco Drugeto, Gabriele Perenio, aliiſque compluribus ex procerum ordine; ex qua tamen ſtrage Bartianius, & Tahius ægre ſeſe explicuere. Palatini equus quum ardore ſolis, ac curſus labore fatigatus, amplius feſſorem vehere non poſſet, hosteſques inſtarent, à Paulo Caprario, familiare ſuo equum recentem popoſcit, & impetravit; ipſeque licet pedibus æger, adjutus tamen ab illo, propere eum conſcendit, & in tutum abijt; Caprario à Turcis capto & abducto; quem tamen ille ſuo ære redemit, & magnis affectum beneficijs, & honoribus exornavit; interque fugiendum in Bartianium incidens, ſimul ambo Babotiam cum paucis contenderunt. Haud diſſimili etiam fidelis obſequij genere Alexander Bacacius Joanni Banffio equum oportune obtulit, quum equus illius laboribus, & vulnere debilitatus fatiſceret; & Joannes quidem vitato periculo manus hoſtium effugit; Alexandrum vero captum grato animo redemit; & ædem, quam Divo Joanni Baptiſtæ in prælio, ſi incolumis evaderet, voverat, Linduæ ædificandam dedicandamque curavit.

Tomoræus & Scepuſienſis, & alij complures Duces occubere.

Palat. & Bartianus uná fugiunt.

Rex cum paucis, quos à tergo ejus conſtitiſſe retulimus, in tanta rerum iniquitate, quam ſæpe prædixerat, fuga ſalutem quærere coactus, relicto ad dexteram Mohacio, citatis equis verſus Quinque eccleſias curſum intendit; Sed quum in Caraſſum, paluſtrem & cænoſum rivum, inter Mohatium & Chelliam vicum, incerto vado limoſoque præterlabentem veniſſet, iſque tum forte à Danubij exundantis aquis, & repentino imbre, qui confecto prælio multa commiſtus grandine, & tonitru ceciderat, nonnihil accreviſſet, neque obſcuritas noctis, aut pavor inſequentium hoſtium vado explorando otium concederet, rapiente fato, ea, qua fors & fortuna tulit, tranſire, impeditiorisque ripæ aggerem ſuperare conatus, reflexis habenis, reſupinatoque equo, in profundiorem lutulenti amnis limum cecidit, ac degravantium armorum pondere, & equi colluctatione oppreſſus, miſerabiliter interijt: præſtantiſſimæ indolis atque ingenij princeps, ac omnibus corporis atque animi dotibus inſignis, eoque infelici vitæ exitu indignus.

Rex Hungariæ perit in Caraſſi paludibus.

Hæc eſt illa memorabilis ſimul, & miſerabilis Mohaciana clades, qua antiquum gentis noſtræ decus, floremque nobilitatis, & militiæ, ac quicquid virium habebamus, una eaque funeſtiſſima dimicatione proſtratum amiſimus: cepimuſque cum inexpiabili ignominia noſtra, quá barbarorum intolerabile jugum, quá exterarum nationum ſervitutem ſubire ac perpeti: ita ut temerarios ac inſanos inauſpicatæ pugnæ auctores, qui optimum & manſuetiſſimum juvenem Regem hoſtibus mactandum obtuliſſent: ac patriam in has miſerias, & calamitates præcipitaſſent, jure meritoque omnibus diris devovendos cenſeamus.

Periere eo prælio partim in acie, partim vero inter fugiendum, decem millia equitum ac circiter XII. millia peditum: è nobilitate vero clari nominis amplius quingenti: præterea omnes fere Epiſcopi, cum Ladislao Archiepiſcopo Strigonienſi: Franciſcus nempe Perenius Varadienſis, Blaſius Paxius Jaurienſis, Franciſcus Chaholius Chanadienſis, & Georgius Palinæus Boſnenſis, juris ſcientia clarus. Philippus Moræus Quinqueeccleſiarum Epiſcopus non ita pridem è legatione ad ſenatum, & Rempublic. Venetorum obita reverſus, quum multis acceptis lethalium vulnerum plagis ex acie ſe proripuiſſet, inter vepres, & querceta ſecus viam concidit, & expiravit, tonſoriſque qui ſocius periculi aderat, operâ frondibus & ramis arborum tectus, poſt hoſtium diſceſſum inventus fuit, ac ſepulchro conditus: tonſore mille nummos aureos, qui in morientis Zona erant, ſibi clam retinente.

1525 X. millia equitum, & XII. millia peditum intertere.

Cædes Epiſcoporum.

Sed Emericus Telequeſſius, qui eo tempore inter equites Blaſij Paxij Epiſcopi Jaurenſis ſtipendia merebat, ac poſtea ad ſummos honores, ſupremamque imperatorij muneris dignitatem conſcendit, magna cum difficultate, ſed majore virtute ſalutem ſibi comparavit. Cum enim inter fugiendum à Turca quodam præcipui nominis invaderetur, quamquam equo laboribus & curſu defeſſo, ſubſtitit tamen, hoſteque pugnando cæſo atque interfecto, incolumis ceptum iter proſequutus eſt. Radicius Boſithius Thrax, qui claſſi præerat, commendata veteranis trierarchis Ambroſio Fogaſſio, & Joanni Filleresſio claſſe, & navalibus ſocijs, inani ſpe victoriæ in primam aciem equo vectus proceſſit, ibique pugnans interfectus eſt. Deſiderati ſunt ex prima nobilitate, Matthias Comes Frangepanus, Chriſtophori neceſſarius, Franciſcus Balaſſius, Michael Podmaniccius, Joannes Iſthuanffius Regis cubicularius, Gregorius Orloucius maritimæ civitatis Segniæ in Dalmaria præfectus, Nicolaus Tarcianus, Emericus Vardanus, Joannes Paxius, Nicolaus Forgatius, Joannes Tomallius, & plurimi alij, quorum recenſeri nomina nequeunt. Perijt etiam primo in congreſſu Joannes Pecrius, quem paucis ante pugnam diebus à Turcis ad Regia caſtra tranfugiſſe, & fama ingentis hoſtilium copiarum multitudinis Regem perterruiſſe docuimus.

Telequeſſius

Radich.

Nobiles primarij trucidati.

Joan. Pecrius.

Præter alios è peculiari Regis famulitio juvenes, ut neque hoc prætermittamus, occubuit in fuga an in conflictu incertum, Petrus ille Corogius, admirabili & ſtupendo, planeque ferreo naturæ, ac omnia conficientis ſtomachi robore memorabilis, qui poſcente Rege juvene mures vivos, præciſaſque felium caudas, & abjecta in plateis canum cadavera, tetra ſanie, & tabo verminibuſque ſcatentia, abſque horrore atque ulla gulæ contumelia mandere, ac conficere erat ſolitus. In eo vetuſta nobilium Corogiorum progenies defecit, qui olim Andreæ Regis, ejus nominis primi tempore, dum Pannonij religionem Chriſtianam poſthabuiſſent, Divo Gerardo, ut crudelem ſic impiam necem intuliſſe memorabantur; ejuſque rei argumento fuiſſe, poſteros illorum in ſacellum ejuſdem divi memoriæ in colle urbi Budenſi oppoſito ædificatum, ſponte aut ſecus ingreſſos, continere ſe nequaquam potuiſſe, quin ſolutâ repentè

Petrus Corogius ferreo ſtomacho

Corogij necem intulere B. Gerardo.

1526.

Memorabile ultionis divinæ in eorum poſteros exemplum.

alvo fœdè contaminarentur; regemque juvenem non ſine multorum riſu ſimul & admiratione in hoc Petro ejus rei experimentum, facto ſæpius periculo, ſumpſiſſe. Cadavera Stephani Acelij, & Andreæ Trepcæ natione Poloni, ac Petri Corlatrovij non procul ab ea Lacuna in qua Rex periit, inventa fuere. Stephanus autem Sliccus, cum nonnullis è Bohemia & Moravia Nobilibus, qui initio belli ad Regem obſequij ergo venerant, pari fato interijt.

Cetricij indicio Regium corpus inventum.

Captivorum exiguus numerus,

Sed Cetricius paludoſum amnem ægre tranſiens, animadverſo Regis periculo, quum opem ferre non poſſet, locum diligenter notaverat; ita ut Regium corpus poſtea ejus indicio quæſitum atque inventum ſit. Captivorum non adeo magnus numerus fuit; Solimani enim edicto, die ea, quæ prælium anteceſſit, miſſi per omnia contubernia ij, quos Turcæ Chauſios vocant, ne quiſquam vivum hoſtem caperet, ſeverè prohibitum erat; poſt fugam tamen plerique intercepti; inter quos Nicolaus Hercegus, Bertoldus Maitenius, & Michael Imreſſius, Niger appellatus: illum quidem Ibraimus purpuratorum princeps, equo, gladioque & ſumptu donatum liberaliter dimiſit, duo alij pecunia ſe redemerunt. Duo etiam Poloni nobiles, cubiculi Regij familiares Pileccius, & Joannes Matiouſcius, perſoluto redemptionis pretio ad Reginam rediere.

Tormenta etiam hoſti obvenere Comes Hardeccius iis præfectus

Tormenta omnia, tam quorum in acie uſus aliquis fuit, quam quæ in caſtris & navibus collocata erant, hoſti ceſſere: quum Joannes comes Hardeccius curam eorum juſto tardius ſibi concreditam exequi, ut par erat, non potuiſſet, perditiſque rebus ſaluti ſuæ fuga conſulendum cenſuiſſet. Cum autem cæſorum ingens numerus eſſet, ita ut tetro tecentium tor cadaverum odore non campi ſolum, ſed etiam aër ipſe inſici & corrumpi videretur, ac poſt diſceſſum hoſtium magna canum multitudo ad ea voranda confluxiſſet, ut etiam vivi homines, viatoreſque ea iter facientes abſque vitæ periculo tranſire non poſſe dicerentur:

Dorothea Caniſiana cæſorum cadavera ſepulturæ mandari curat.

Dorothea Caniſiana, Emerici Perenij Palatini vidua ſingulari pietate fœmina, Chriſtianorum hominum, qui pro tuenda patria fortiter occubuiſſent, miſerta, quadringentos homines pecunia ſua conduxit: qui ſtrata & jacentia paſſim corpora, ne ea feris ac alitibus, atque canibus lanianda, ac voranda relinquerentur, ingentibus factis ſcrobibus ſepelienda curavit.

Waivoda Frangepani, Bohemorum, ac Moravorum adventus, poſt pugnam.

Jam Vaivoda cum exercitu Segedinum ad Tebiſci & Maroſi confluentem, nobile oppidum liberumque pervenerat, in quo ad XL. millia hominum cenſebantur, & Chriſtophorus Frangepanus XV. millia Illyrici nominis armatorum ad Sancti Andreæ oppidum, haud procul a Dravo ſitum adduxerat. Bohemi præterea & Moravi juſto numero, partim Albam Regiam, partim Jaurinum, ducibus Georgio Marchione Brandeburgenſi, & Adamo de Nova domo, attigerant, eoſque Sileſiaci equites cataphracti mox ſubſequuturi dicebantur. Quod ſi Tomoræus & reliqui præcipitis & funeſti prælij auctores, has copias auxiliares opperiri, quam mala ſanis conſilijs, juvenis regis immaturum interitum, & patriæ certum exitium procurare maluiſſent, commodiore utique fortuna, & æquiore conditione certare, neque de ſucceſſu victoriæ magnopere deſperare potuiſſent. 1526.

Cum ad duces infelix & lugubris adverſæ pugnæ exitus fama allata eſſet, omnes æque attonitos & metu perculſos perterruit, & perturbavit, ſic ut hi quidem omnes eo unde venerant, agminatim reverterentur. Sed Vaivoda ſuo uſus conſilio exercitum retinuit, & munitis caſtris aliquamdiu ad Segedinum ſtativa habuit, ut quorſum conſilia Solimani tenderent, ibi opperiretur.

Waivoda ſuſpectus de occultis cum Solymano conſilijs

Fuêre qui eum occulta cum hoſte conſilia jam tum tractare dicerent, ut poſtquam Ludovicus nullo hærede ſuperſtite fato functus eſſet, Solimani ope regnum conſequeretur; ſed quum necdum quicquam tale in apertum prodierit; ipſeque etiam adepto regio nomine id negaverit, nos rem dubiam pro certo affirmare non poſſumus. Nobilitatis ſanè animos ſtatim poſt cladem, largitione & muneribus, alijſque bonis & malis artibus ſibi devincire non deſtitit, donec, ut mox apparuit, voto potitus eſt.

Regina Poſonium fugit.

Regina cum Joanne Antonio Burgio legato Pontificio, et Thoma Epiſcopo Veſprimij, Alexio Turzone, ac Joanne Bornemiſſa, nondum quidem ſatis comperto Regis interitu, ſed id quod erat, multis indicijs ſuſpicata, trepide ſe Poſonium recepit, rerum ſuarum majori parte navibus impoſita, adverſoque flumine vehi juſſa. Idem etiam locupletiores Cives Budenſes fecêre, quibus tamen diripiendis Andreas Orbaucius Strigonij præfectus, cæſo in acie Archiepiſcopo inſolentior effectus, non parum damni intulit, quum in naves impetum feciſſet; licet homo abjectiſſimus & viliſſimus, Turcarum adventu cognito, arce urbeque deſerta perfidè alio confugiſſet;

Strigonium,

& Viſſegradum egregie defenſum.

eamque vir humillimæ ſortis, ſed non mediocris conſtantiæ & fortitudinis Matthæus Magnus, eo nomine haud indignus, egregie cuſtoditam conſervaſſet. Sed & Viſſegradum, in quo Regia corona, quam Pannonij ſacram vocant, antiquitus conſervari ſolebat, à Monachis Eremitis, qui è collegio Noſtrao, illuc ut in tutiorem locum ſeſe metu hoſtium receperant, ac nonnihil commeatus introduxerant, fortiter & ſumma virtute, cum paucis quibuſdam agreſtibus defenſum fuit.

Turcarum excurſiones & populationes.

At Solimanus dimiſſis in duas partes prædatorijs equitibus, quos Turcæ Acangios vocant, Balatonem lacum verſus, omnem regionem igne ferroque vaſtavit, abductiſque in miſeram ſervitutem incolis, longe lateque depopulatus eſt: ac altera ex parte circa Strigonium & Silvas Verteſias parem circumtulit formidinem.

Marothum ſumma vi expugnatum,

Trucidatis omnibus, qui eo confugerant.

Nec uſpiam hoſtis ſævitiæ fortius, validiuſque obviam itum eſt, quam ad Marothum, Archiepiſcopi Strigonienſis municipium, ſeceſſu & venatione ejus clarum: Ad eum enim locum plurimi mortales, ex vicinis locis cum uxoribus, & liberis confugerant, illudque valle & foſſa ſepiverant; quos quum hoſtes omnibus artibus & viribus illinc elicere conarentur, nec quicquam proficerent, quod illi ſuam & conjugum, liberorumque ſalutem intrepide & fortiter defenderent; multoſque ex hoſtibus interficerent, aut vulnerarent: ex Solimani caſtris majores colubrinæ ſine mora allatæ ſunt, ijſque miſerorum hominum pertinacia fracta expu-

gnata-

1526. gnataque eſt, cæſis ad unum omnibus, inter quos Michaëlis Dobozij eximia virtus, ac clarum facinus memoratur. Quum enim conjugem ſuam, ad equi clunes receptam, ſeque arctè complexam, pernicitate equi fretus in tutum abducere vellet, nec tamen evadere poſſet, cæſa prius uxore, ne ea hoſtis potiretur, ſe in medium confertiſſimorum hoſtium intulit, parique fato ab ijs trucidatus eſt.

Dobozij præclarum facinus.

Poſtea Solimanus revocatis ſuis, quos prædatum miſerat, ponte inter duas urbes facto Danubium tranſiecit, Budamque deſertam & incolis vacuam inviſit, regiamque celeberrimam, ædificiorumque elegantia, & laxitate pulcherrimam, atque adeo ſitu & proſpectu amæniſſimo inſignem collaudavit: eademque vacua relicta, nec ullo amplius loco tentato, depopulandi finem fecit: abductiſque Conſtantinopolim duabus ingenioſi operis Apollinis & Herculis ſtatuis, quas Matthiæ Regi, ejuſmodi elegantiarum ſtudioſo, Jacobus Traguriunus Dalmata ex ære fuſili artificioſe conflaverat, & deductis ex omnibus arcibus, quas hoc bello inter Dravum & Danubium ceperat, præſidijs, quod & hiems appeteret, & domeſticis tumultibus è quodam Calendero Celebio in Aſia excitatis domum revocaretur, primo Adrianopolim, deinde cum victore exercitu Byzantium reverſus eſt. 1526.

Budam occupat vacuam Solyman.

Conſtantinopolim redit.

❧: o: ☙

NICOLAI ISTHUANFFI

PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER IX.

1527. ORBATIS Rege per hunc modum Ungaris, diſcedenteque Solimano, Regnum undique dirâ belli clade vaſtatum nemini curæ erat, imbelleſque potentiorum violentiæ & injuriæ expoſiti, iniquam ſuam ſortem lugere, nec malorum remedia uſpiam exſpectare; pars Ferdinandum Auſtriæ principem poſcere, pars regnum ad aliquem ex procerum ordine tacitis votis translatum velle.

Interea Franciſcus Battianius Illyrici præfectus, donec res in quamcunque partem expediretur, Clementis ſummi Pontificis auxilia ad tuendos præfecturæ ſuæ fines, & potiſſimum Jaiciam & Cliſſiam ob Turcarum viciniam in periculo conſtitutas, imploranda cenſuit, miſſo ad eum Thoma Camariano viro impigro, nobilique in ea Illyrici parte, quæ nunc Sclavonia vocatur, genere orto. Qui cum Romam veniſſet, ac Regis interitum, quem jam Clemens non ignorabat, multis verbis deploraſſet, adventus ſui cauſis explicatis, poſt non longam aut diuturnam moram, menſe Januario, à Jacobo Sadoleto Cardinale Pontificis reſponſum literis comprehenſum intellexit, ſe auxilia quæ expetat, cupere ex animo poſſe ad eum primo quoque tempore mittere; ſed ſe, ſuaſque res, ſanctamque ſedem Apoſtolicam in eo ſtatu eſſe, eiſque perturbationibus & anguſtijs undique premi, ut multò magis alienâ egeat ope, quam ſuam cuique ferre valeat: ſi quando, Deo adjuvante, incommodis illis liberaretur, vireſque adeo debilitatas aliqua ex parte recuperet, atque etiam res Ungaricas in certo ac concordi aliquo ſtatu eſſe intelligat, quantum in ſe eſſet, eis non defuturum. Eo enim tempore Ugo Moncada Caroli Cæſaris in Regno Neapolitano præfectus, ac Pompeius Columna Cardinalis, Pontificem inducijs doloſe conceſſis inepte confiſum, in urbem irrumpentes pene oppreſſerant, ita ut Vaticano, ejuſque opulentiſſima ſupellectili direpta, & inſigni templo Divi Petri impie profanato, Pontifex in arcem molis Hadriani fuga elapſus, vix ſaluti ſuæ conſulere potuerit. Battianius repulſa intellectâ, quamquam ſe ab omnibus, ipſoque ſummo Pontifice, communi omnium parente, derelictum doleret, vigilando tamen & agendo eas arces, proviſo commeatu, ac alijs neceſſarijs non ſine difficultate in præſens conſervavit. 1527.

Battianij ad Clementem VII. irrita legatio.

14. Januar.

Roma à Moncada opprimitur.

Sed Vaivoda, qui Segedini retento exercitu ſtativa habuerat, hoſtiumque conſilia ſpeculabatur, exoptatam diu occaſionem arripiendi regni nactus, interituque Regis ſibi opportunè oblato haud obſcurè lætatus, Budam ire conſtituit. Ex itinere verò ad arcem oppidumque

Vaivoda regnum ambiat.

1527 ſitum Tocajum, ſub quo Bodrogus amnis Ungo flumine auctus, ambo è montibus Carpathijs orti Tibiſco miſcentur, divertit, copijs in ſubjectis campis caſtra metari juſſis. Hunc in locum plurimos ex proceribus ac nobilitate convocat: atque imprimis Petrum Perenium, quem in ſervanda Viſſegradiana in arce Regni corona collegam habuerat, clam multa arte tentatum ac ingentibus promiſſis in partem traductum ſibi conciliat. Is paulo antè cùm ex prælio Mohaciano domum profugiſſet, Antonij Palocij, qui ea clade nullo relicto hærede perierat, arcem & oppidum Saroſpatacum armis occupaverat; neque aliter Vaivodæ poſtulatis conſenſurus videbatur, niſi eam occupationem, tametſi contra leges factam, regiâ, quam conſequi modis omnibus optabat, auctoritate ratam habuiſſet. Quod quum Vaivoda facilè ei indulſiſſet, Perenius haud minore ambitione, quam avaritiâ, non ſolùm coronæ Regiæ poteſtatem obtulit; ſed etiam cæteris, qui convenerant, ſuadendo hortandoque auctor fuit, Vaivodam, prætenito Ferdinando principe Auſtriaco, Annæ Ludovici ſororis marito, Regem declarandi: eique confeſtim Vaivoda præfecturam Tranſſilvaniæ, quam ipſe per plures annos adminiſtraverat, de manu tradidit; Temeſuatiani autem Comitis & præfecti dignitate, cui Perenius præfuerat, adjuncto ſimul Epiſcopatus Varadienſis titulo, Emericum Cibacum cohoneſtavit. Erat is ex Ciboa familia Liguſtici generis in Italia perilluſtri oriundus, cujus utpote majores ſimul cum Marchionibus Maſſæ ex Italia in Pannoniam migrantes, ſedes & domicilia in ea parte Regni, quæ Bihanienſis dicitur, fixiſſent, ac à Pannonijs luxato nonnihil nominum vocabulo, Cibaci & Maſſaij denominati ſint; quod ex eorum vetuſtis literarum monumentis clarius conſtare perhibetur. Aderant præter Perenium & Cibacum alij quoque complures viri pace belloque præſtantes, quos in caſtra Ludovici Regis profecturos ſibi adjunxerat, Benedictus Bajonius, Paulus & Blaſius Artandij fratres, Joannes Gerendius, Franciſcus Bodo vir militiâ clarus, Nicolaus Gleſanus, Gregorius Peſchenius, Joannes & Gregorius Docius, Petrus Petrovicius, Lucas Quiſmarianus, nonnullique plures, quos partim largitionibus, partim ampliſſimarum dignitatum conſequendarum ſpe ad ſe pertraxerat.

Petrum Perenium ſibi conciliat. *Perenius coronam regiam Vaivodæ offert.* *Et Waivoda præfecturam Tranſſilvaniæ ei mandat.* *Emericum Cibacum Temeſuari comitatu & titulo ornat.* *Emer. Cibaci familia.* *Reliqui nobiles Waivodæ partibus addicti.*

Sed ante alios omnes Stephanus Verbecius, vetus cliens, & partium ejus acerrimus propugnator, tam in caſtris & corona militum, ac nobilitatis, quam ubi ſe occaſio obtuliſſet, privatim ſingulos prehenſando, adeundoque, ne cuipiam ſuffragia addicerent, quam Vaivodæ, qui
,,nobilitate generis Regi Poloniæ conjunctiſſi-
,,ma, rebuſque præclarè geſtis, & Republicâ
,,cùm à barbaris frequenter, tum vero ab agre-
,,ſtium immanitate non ita pridem defenſa, &
,,vindicatâ nemini eſſet poſtponendus, acri ſer-
,,mone hortabatur, debere eos meminiſſe,
,,quidnam ante aliquot annos, maxima &
,,atroci indictâ pænâ, communibus votis ſanx-
,,iſſent, ne ſceptra dignitatemque Regiam, ullo
,,unquam tempore, externæ nationis principi-
,,bus deferrent; quod ij avorum noſtrorum me-
,,moria, plerumque avarè, crudeliter, atque ad-
,,eo infelicibus auſpitijs imperitaſſent, ac diras
,,calamitates regno invexiſſent; recenti docu- 1527
,,mento eſſe Uladislaum, qui muliebri plane
,,ignavia, regij nominis faſtigium inglorius te-
,,nuiſſet; ut interim de infelicijs ejus filij teme-
,,ritate ſileatur, qua florem militiæ, & veterem
,,virtutis, ac fortitudinis gloriam quarum opi-
,,nione hoſtibus quondam terrori eramus, fæde
,,& turpiter amiſerit. Providentia profecto ac
,,benignitate propitij numinis eveniſſe, ut hunc
,,clariſſimum & fortiſſimum virum, exitiali
,,nuperrimi prælij aleæ eximere, atque incolu-
,,mem ſervare valuerit, ſcilicet ut ſupereſſet, qui
,,in hoc publico luctu, fortibus conſilijs, & in-
,,victis armis patriam labantem erigere atque
,,ſtabilire poſſet, velletque.

Verbecius facile princeps eorum. *Ejuſd. oratio.*

Hæc & alia ejuſmodi Verbecius nequaquam dicendi rudis, identidem ingeminando, animos omnium, quo volebat, flectere videbatur, & Vaivoda comi, blandoque ſermone ſingulos alloquendo pollicitandoque obtinuere, ut magno applauſu, magniſque ſublatis clamoribus Johannes Rex paſſim acclamaretur, decretumque omnium, qui Tocaij erant, ſuffragijs fieret, ut comitia Albam regiam coronando Regi, ad divi Martini ferias, indicerentur; atque abſentes ad ea convocarentur. Itum eſt deinde Budam, quam cum vacuam, miroque modo deformatam vidiſſet, cujus olim claritudinis & ſplendoris ipſe gnarus erat, lachrimas dicitur minimè tenuiſſe. Novum ergò principatum occupata arce exorſus, eam expurgatam præſidio impoſito firmavit: Civeſque & incolas, qui in Germaniam variaſque regiones profugerant, revocavit; data ſpe laxandi ad certum tempus tributi. Inde ad comitia, ſuſcipiendo coronæ faſtigio indicta, iter aggreſſus eſt; jamque in eum Regij honores ab omnibus certatim cumulabantur.

Ioan. Waivoda Rex proclamatur Tocaij. *Conventus ei coronando Albam Reg. indictus, Budam occupat, & præſidio militari firmat.*

Albam cùm ventum eſſet, à Joanne Cetricio, qui fugæ regis comes fuerat, Ludovici corpus in ea lacuna, in qua prolabente equo perierat, inveniri parvo labore poſſe intellexit; quod locum ab ſe diligenter animadverſum fuiſſe affirmaret. Nec mora certos proceres, Cibacum, cui, ut diximus, Varadienſem, ac Joannem Saracenum, cui Quinqueeccleſienſem Epiſcopatus, quamquam profanæ conditionis hominibus, dederat, diligendos cenſuit, qui adhibito ſibi Cetricio Regium corpus perquirerent, & inventum Albam ad ſepeliendum quam honeſtiſſimè adferrent. Quod quum inventum eſſet, ipſe antequam corona inſigniretur, illud è ſabulo, limoſiſque ſordibus bene lotum, & pretioſis odoribus ac unguentis delibutum, more Regio humare conſtituit, ejuſque rei reginam, quæ Poſonij erat, admonuiſſe fertur. Sed illa certis de cauſis inſidias verita, è longinquo potius diram incomparabilis mariti mortem lugere voluit, quàm cum vitæ diſcrimine funus comitari.

Regium corpus inquiri mandat.

Alij referunt monſtrante quidem Cetricio, ſed reginæ cura ſtudioque corpus repertum, Albamque ſolenni funebris pompæ ordine deductum fuiſſe; ſed reginam ſimulando ei intereſſe, uti habebat in votis, nequaquam auſam, quod ſe & ſalutem ſuam Joannis fidei, qui interea Alba potitus erat, committere dubitaſſet. Quod quidem utrumque in ea temporum & rerum perturbatione evenire potuiſſe credibile, veroque ſimile videtur. Condito non abſque

Alij Reginæ ſtudio eruta referunt, & Albæ ſepultum.

publico

1527.

publico omnium luctu & lachrimis, in æde divæ Virginis matris, regio ſuoere, in qua alij quoque reges condi ſolebant, tandem coronatio peracta fuit, præſentibus fere omnibus proceribus, etiam ijs, qui Ferdinando Auſtriaco, Annæque conjugi ejus in occulto favebant: Sed quia in ſuperiorem Germaniam profectus, procul comitia agitebat, quid haberet de repetendo regno animi, non ſine ſumnio dolore ignorabant. Eam autem è Pontificalibus libris depromptam Paulus Vardanus, quem Vaivoda Archiepiſcopum Strigonij declaraverat, ac Stephanus Brodericus, Epiſcopus Vacienſis, Joanneſque Statilius, quem ex præpoſito veteris Budæ Epiſcopum Albæ Juliæ fecerat, ſolitis ceremonijs perfecere.

Anno 1526. Inauguratio Waivodæ.

Quâ peractâ certioribus nuntijs intellexit Palatinum Poſonij res novas moliri, nec niſi Ferdinando Rege in Ungaria declarato introductoque quieſcere velle. Quibus rebus permotus, communicato cum ſuis, & Chriſtophoro imprimis Frangepanó, quem datis ei nonnullis Palatini arcibus ſibi conciliaverat, quid facto opus eſſet, perquirebat. Chriſtophorus magno exercitu, qui in promptu haberetur, in fines Auſtriæ & Stiriæ irrumpendum, eos ferro & flamma vaſtandos, expugnandas arces, occupanda locorum præcipua, hoſtem exagitandum armis, & perterrendum cenſebat, neque expectandum ut primum ab illo invaderetur: quin potius omnibus viribus & artibus incumbendum, ut ille potius ſibi timere, ſuaque tueri, quam alijs bellum inferre cogeretur. In quam ſententiam cæteri quoque, qui conſilio adhibiti erant, pedibus ire videbantur. Sed ipſe fatali ductus errore, mitiora conſilia ſequi, dimiſſiſque copijs, largiendo plurimum, & pollicitando adverſarum partium ſtudioſos beneficijs flectere, & ſibi devincire fruſtra conatus eſt; nihilque ſeijs artibus apud pertinaces & obſtinatos proficere, ſero & nimis inani pœnitentiâ animadvertit; ſeque Frangepani conſilijs non paruiſſe ſæpe numero deploravit.

Palatinus Poſonij res novas molitur.

Chriſt. Frangepanus Vaivodæ Auſtriam & Styriam vaſtandam ſuadet.

Sed illi non obtemperat

Quum poſt coronationem Budam rediſſet, Antonius Rinco à Franciſco Gallorum Rege miſſus legatus, ad eum venit, facto per Dalmatas Rhaguſinos, ac Rhodopem & Æmum montes, ac deinde per Belgradum difficili admodum itinere. Hic eſt ille Rinco natione Hiſpanus, ſed qui à Cæſare ad Gallos transfugiſſet, quem poſt aliquot annos ſecundo Pado Venetias navigantem, & illinc Conſtantinopolim ad concitandos contra Cæſarem, & Ferdinandum fratrem, Turcas contenderet, ad ejuſdem Padi & Ticini confluentem, ſimul cum collega Cæſare Fregoſio Ligure Hiſpani milites inſidijs circumventum è medio ſuſtulerunt; juſtâ quidem divini numinis vindictâ, ut qui miſeros Ungariæ populos, nihil tale meritos, in longe maximum, & terribile fortunarum vitæque diſcrimen, impiâ legatione perducere, & immanitati barbarorum diripiendos objicere voluiſſet. Is literas a Franciſco Rege publicè ad Ungaros, privatim etiam ad ſingulos attulit, Nonis Februarij apud Sanctum Germanum in Laia datas, ac à Roberteto ſcriba editas, quibus ille ſe maximo mœrore perculſum fuiſſe commemorabat, acerbiſſimo allato nuntio de Pannonico exercitu, ab infenſiſſimo Chriſtianæ fidei hoſte, Turcarum principe, profligato, magna cum nobilitatis ſtrage, infeliciſſimo regis Ludovici, quod maxime moleſtum fuerit, fratris & conſanguinei ſui chariſſimi caſu. Sed in tantis miſerijs haud parum ſpei & conſolationis ſibi adſerre, quod audiverit Ungaros, principem ijs viribus, eaque animi moderatione in regem ſuum cooptaſſe, cujus virtute cùm ſedatis, ſi quæ adhuc reſtarent, ſeditionibus, res domeſticas amplificare, tum à Turcarum incurſionibus & fines ſuos & Chriſtianam Rempub. cujus firmiſſimum ſemper Pannonia propugnaculum extiterit, tueri facile queant. Se itaque omni ſtudio hortari eos, ut Regi populari ſuo, cujus virtutem jam pridem perſpectam haberent, per quietem potius, quam extero & ignoto per diſcordiam parere, atque alterius quidem præſentia beneficijs ornari, quam alterius abſentis miniſtris prædæ eſſe malint. Ipſorum fidem atque honorem ſatis eos admonere, ne ad tanti momenti cauſam defendendam animo potius defuiſſe, quàm viribus caruiſſe videri velint. Poſtea ab eodem Rincone fœdus ſolemne inter Joannem Pannoniæ, & ipſum Franciſcum Galliæ Reges percutitur, Clemens Pontifex, ac Veneta & Florentina reſpublicæ comprehenduntur, illudque in æde divæ Virginis Matris, quæ Germanica appellatur, à Stephano Verbecio, quem in præmium propugnatarum partium ſuarum Cancellarium ſuum nuper creaverat, conceptis verbis de ſcripto publicatur. Quæ omnia eo pertinebant, ut in Caroli Cæſaris invidiam, contumeliamque, animos Ungarorum à Ferdinando illius fratre, quo minus ſceptris Pannoniæ potiretur, abſtrahere atque abalienare poſſet.

Antonius Rinco Franciſ. Gallor. Regis legatus ad Vaivodam venit.

Literæ Regis Galliar. ad Hungaros.

Fœdus à Rincone inter Vaivodam & Gallum ſancitum.

Interea ex adverſo Regina Maria, Ludovici vidua, cohortante inſtiganteque Palatino, cui, ut diximus, odium capitale, ex mutuis ſimultatibus ortum cum Joanne intercedebat, Comitia Poſonium, quo poſt cladem ſe receperat, creando Regi indicit, ac ea miſſis Reginæ ac Palatini literis & nuntijs ad omnes partes, ad menſem Decembrem promulgantur. Convenêre tantâ frequentiâ, quantum in ea publica calamitate, & in factiones diſtractis proceribus, vix extitiſſe crederes. Nam præter Palatinum, Franciſcus Battianius Dalmatiæ, Croatiæ, & Sclavoniæ prorex, deſerto Joanne, quod de Ferdinandi animo antea non ſat ſibi liqueret, abſque mora cum Valentino Enningio, Turco cognomine, ac Urbano Battianio Balthaſareque Banffio [illegible] Thallociano Poſonium venit, inque partibus Ferdinandi conſtanter perſeveravit. Ludovicus Pecrius, Stephanus Grulanus, Gaſpar Zoborius, Emericus Variaſius Palatino vicariam operam præſtare ſolitus; præter hos Thomas Nadaſdius, Nicolaus Olahus Albæ Regiæ, Ac Albertus Peregus Quinqueeccleſienſis præpoſiti, Gaſpar Seredius. Franciſcus Nianus adfuere, conſtanterque in partibus Ferdinandi permanſere, uno excepto Enningio, qui fluxa inſtabilique fide, modò has, modò illas partes ſequutus eſt. Petrum Perenium, cui coronæ regiæ conſervandæ munus erat concreditum, & qui eam nuper Joanni tradiderat, priſtina inconſtantis animi ambitione, atque avaritia laborantem, promiſſo ei Alexij Turzonis operâ, oppido & arce Saroſpataco (quod ille vehementer expetebat, ut ab utroque Rege conſequeretur, eaque de cauſa talem quæſtum fædè exercebat) ac ſimul Tranſilvaniæ præfectura,

Comitia à Regina Maria vidua Poſonium indicta.

Proceres Ferdinandi partium.

Perenius ad Ferdinandum tranſit.

P.

ctuia, Regina & Palatinos ad Ferdinandi partes ſraduxerant. Joannes quidem Bomemiſſa ſenio & quartanæ febris graviſſimis acceſſibus victus, jam è vita migrarat; Sed Joannem Salaium, Thomam Nadaſdium, ac Stephanum Ma latum, qui morienti præſto erant, ut arcem Poſonienſem cum Regiæ gazæ reliquijs, quæ áb eo iſthuc erant perlatæ, nemini alteri, quam Annæ Reginæ Ferdinandi principis conjugi conſervarent, traderentque, ſacramento adegerat, atque illi hiſce comitijs præſentes, quantum poterant, Ferdinandi partes pro virili tuebantur.

His comitijs, quibus civitatum quoque quarundam liberarum legati, ac eomplures è vicinis regni partibus, nobiles viri interant, Ferdinandus Rex Pannoniæ in Germania abſens, quod felix fauſtumque foret, ipſius primùm Palatini ſuffragio, ac demum votis & acelamatione omnium ordinum, magnâ publicæ lætitiæ ſignificatione, mirificoque omnium applauſu, & tormentorum fragore declaratus eſt, cum ea antiqui Juris regula, ejuſque interpretatione, ut quum comitia à Palatino, cujus officij prærogativæ id ante omnes alios incumbat, indicenda fuiſſent, iſque prima & potiora ſuffragia creando regi habuiſſet, quæ de veteri regni more, atque legibus exquirenda fuiſſent; id tamen totum in eligendo Joanne neglectum eſſet; ideo eum vitio creatum, ejuſque acta omnia irrita eſſe, omneſque & ſingulos, qui intra quadrageſimum diem deſertis ejus partibus ad officium redirent, ab illius obſequijs abſolvendos. Qua in lege conſtituenda promulgandaque mirificum extitit ſtudium Franciſci Revaij, qui erat Palatino à ſecretis, viri acerrimi, ac quod caput erat, partium ſtudioſiſſimi, & municipalium legum peritiſſimi.

Ferdinandus Rex declaratur abſens.

Ioan. electio irrita pronunciata.

Revaij ſtudium.

His rebos peractis, regina & Palatinus crebris nuntijs & literis Ferdinandum, ut ad capeſſendum Regnum venire, votoque & deſiderio publico illorum, qui ipſum tam propenſis animis, & ſtudijs in regem elegiſſent, ſatisfacere; & regnum ſupra alias diri belli clades, recentibus contrariæ partis & factionis injurijs expoſitum in priſtinam faciem vindicare vellet, admonere & ſollicitare non deſinebant: non deeſſe etiam in tanta ab hoſtibus ſtrage illata, copias & vires, quibos ejecto æmulo & hoſte, devictiſque adverſarijs & rebellibus regnum adire & tueri poſſit: celeritate tantum & ejus præſentiâ opus eſſe; ne ſi diutius immoretur Joannes tumultuariè Rex nominatus, regnum, quod fraude & ambitione invaſerit, ijſdem malis artibus retinere ac ſibi ſtabilere queat. Eodem modo cæteri etiam copiarum duces & principes, quos ſupra nominavi, Ferdinandum ſuopte ingenio incitatum, ad novi regni dignitatem repetendam multis precibus & obteſtationibus ſtimulabant. Ille non diu cunctatus, ſe juris ſui, quod tam veteris tranſactionis, quæ poſtremo inter Maximilianum Cæſarem, avum ſuum, ac Uladislaum Regem conjugis ſuæ parentem facta ſit, robore, quam hæreditate uxoria certum clarumque in Regno Pannoniæ habeat, minime oblitum fuiſſe reſpondit: Sed hactenus in adeundo Bohemiæ Regno, quod favente Dei benignitate ſibi & conjugi ſuæ publico conſenſu delatum ſit, occupatum, neceſſariam moram feciſſe; jam tamen compoſitis ex animi ſententia rebus, & ſuſcepto ejus regni diademate, brevi iter in Ungariam ſuſcepturum, adductoque armato exercitu, ea ſolertia, ijſque viribus in aſſerendo jure ſuo uſurum, ut nihil eorum, quæcunque ad præclaræ erga ipſos ſuæ voluntatis teſtificationem pertinere viſa fuerint, neglectum videri poſſit: Ungariſque pro ſingularis erga ſe fidei, & ſtudij officijs omnem gratiam & benevolentiam tam privatim, quam publice obtulit.

Ferdinandus in Regnum vocatur.

Nec multò pòſt è Bohemia & Auſtria, ac Noricis provincijs quæ ei parebant, contracto exercitu, ac è Rhetia & Vindelicia, Sileſijſque equitum & peditum copijs adductis, quos Leonardus Felſius, & Joannes Catzianer, ac Wilhelmus Rogendorfius, Italicis bellis, ſecunda nominis fama, exercitati duces, atque alij minoris ordinis præfecti, tribunique conſcripſerant, Viennam appulit: relictaque ibi Anna conjuge, & paucorum dierum exercitui quiete conceſſa, Budam verſus ire conſtituit. Cum autem ad diem divo Jacobo Apoſtolo ſacrum, in fines ſeu terminos qui Auſtriam ab Ungarie dirimunt, inter oppidum Copcinium, & Laitam flumen haud procul à quadam turricula ſemidiruta perveniſſet, Palatinus cum ſatis magna procerum, ac nobilitatis manu, qui ſtudio videndi, & ſalutandi novi Regis militarem in modum armis ſcutiſque protecti certatim confluxerant, obviam proceſſit: ibique Thomas Salahaſius Epiſcopus Veſprimienſis publico nomine Ferdinandi adventum gratulatus, regnum ei commendavit: utque ad veteres leges, & conſuetudines obſervandas, decretaquè Andreæ Regis, cognomine Hieroſolymitani, ſtabilienda, ſacramentum præſtaret, admonuit. Quod quum ſine cunctatione peregiſſet, diſploſis tormentis, excitatoque plauſu & vocibus, quibos ei fauſtum fortunatumque imperium, & vitæ diuturnitatem precabantur, gratulabundi duces Germani, junctis dextris, ſeſe cum Palatini copijs, & Pannonicis cohortibus conjunxere, caſtraque ijſdem in campis collocavere.

Ferdinandus in Hungariam cum exercitu movet.

Palatinus cum magna Procerum manu illi occurrit.

Inſequenti die promotis caſtris ulterius itum eſt, lentoque paſſu Calendis Auguſti, ad Ovarium, quod Germani Ungaricum Altenburgum vocant, Moſſovienſis provinciæ caput, ac Salomonis Ungariæ Regis receſſu, & Morionis Marcolphi domicilio celebre, inſtructis in aciei formam ordinibus, perventum, cujus portas Petrus Amadeus præfectus, jubente Palatino, ſtatim aperuit, novumque Regem lætus excepit. Quo etiam Regina Maria ad inviſendum, ſalutandumque fratrem, Alexio Turzone, & Nicolao Olaho comitantibus advenit, eodemque die Anna Viennæ felici partu filium peperit, cui, in memoriam avi paterni, Maximiliani nomen inditum fuit. Quam ob cauſam varij generis ludi, ac diverſa ſpectacula, equitumque concurſus, & alia lætitiæ hilaritatiſque ſigna edita fuere: Mariaque vidua Poſonium revertente, Ferdinandus Jaurino, Comaromio, & Tata, quam olim Theodatam fuiſſe dictam quidam exiſtimant, ex itinere facili negotio in poteſtatem redactis, Strigonium perrexit: exceptuſque eſt à Paulo Vardano, ejus loci antiſtite ſingulari, incertum tamen an non ſimulata lætitia, vel metu tanti exercitus perterrito, vel aliorum inſtabili exemplo. Perenius quoque eodem venit, ibique Ferdinandi & ſenatus auctoritate injunctum ei eſt, ut ad certum diem, quem

Anna Regina Maximilianem in lucem edit, Ferdinandus Iaurinum, Comaronium, Tatam, & Strigonium occupat.

1527. *Perenio mandatum ut coronam Albam perferat.*

quem à Palatino cognitutus eſſet, coronam Regiam capiti Ferdinandi ſolenni mote imponendam, Albam perferre non uegligeret, cui rei præſtandæ ipſe datis ex condicto literis, fideque interpoſita ſe obſtrinxit.

Deinde continuato lentius itinere, rectà Budam progredi cæptum eſt: adventuque eorum Joannes non parum animo conſternatus, quum copias, quas ad coronationis ſolennem pompam, & rerum ſuarum ſubſidia comparaverat, importuno conſilio dimiſiſſet, nec Frangepano ſalubria conſulenti paruiſſet, gemens dolenſque adventantem hoſtem Budæ nequaquam expectandum eſſe conſtituit. Itaque adverſæ fortunæ flatibus, ac duræ neceſſitati cedere coactus, cum Simone Epiſcopo Zagrabienſe, & Joanne Statilio, paucisque alijs, quos ſecum habebat, Danubium trajecit, & mille paſſibus infra Peſtum ad Gubacium vicum caſtra metatus, pro auxilijs convocandis varias in partes mandata dedit, ac Franciſcum Drugetum cum non contemnendo militum numero, Lucamque Quiſmarianum, & Blaſium Artandium, cum CCCC. equitibus in caſtra recepit; quo in loco dum paucis diebus moratur, quendam Paulum Oquitium, quem Palatinus ad exploranda ejus conſilia, ac clientes ad defectionem ſolicitandos clam ſubmiſerat, deprehenſum ſupplicio affecit: cùmque longè minores, quam pro neceſſitudine copias haberet ijs minime confiſus, nec uſpiam conſiſtere auſus, verſus Hathuanum caſtra movit: atque illinc Franciſcum Bodonem, & Paulum Baquitium pugnaciſſimos duces, qui paulo ante ad eum venerant, cum equitatu miſit, qui progredientem in ulteriori Danubij ripa cum exercitu Ferdinandum ſpecularentur, ac de copiarum ejus numero, & apparatu certiora adferrent.

Ferdinandus Buda potitur, fugato Waivoda.

Ferdinandus ejus diſceſſu & fugâ cognitâ, XX. die Auguſti, divo Stephano primo Ungariæ Regi dicato, Budam juſtis paſſibus contendit: ſingularique felicitate, ſine cæde & ſanguine eâ potitus eſt; fuitque ibi ad duos menſes ordinando, & res componendo. Eodem verò tempore promulgatis Budam comitijs, edixit omnibus ſub læſæ majeſtatis pœna, ut intra XV. dies, relictis Joannis Comitis Scepuſienſis partibus, qui jam fugâ & latebris ſalutem ſibi quæreret, ad ſe convenire, illumque penitus abdicare velint: Sin minus, contumaces & deinceps apud eum perſeveraturos, ſe hoſtium & perduellium loco habiturum: eoſque vitæ & fortunarum omnium certiſſimum diſcrimen ſubituros. Poſtea ad Calendas Novembres Albam ad exequendam coronationem alia Comitia indixit. Quo profectus, quinta die ejus menſis, qui fuit dies Solis, ante diem divo Martino dicatum, adſtipulante & coronam proferente Perenio, de manu Pauli Vardaui Archiepiſcopi Strigonienſis ſolenni more accepit; nullis prætermiſſis lætitiæ, hilaritatiſque ſignis; quæ in ejuſmodi pompis & celebritatibus fieri, & uſurpari conſuevere: quam rurſus Perenius cuſtodiendam ad ſe recepit; nec tamen Viſſegradum, uti debebat, pertulit, ſed contra jus faſque, connivente certis de cauſis Ferdinando, apud ſe retinuit. Exinde quum Johannem ex Hathuano, ad Gengeſſum oppidum caſtra poſuiſſe, atque verſus Tocajum iter inſtituiſſe didiciſſet, exercitum tam è Germanis quam Ungaris conſtantem, ijſdem

Alba coronatur.

Waivodam ut inſequantur, ſuis jubet.

ducibus, quos ſupra nominavi, cum inſigni tormentorum ac rerum neceſſariarum apparatu, ad perſequendum illum fugientem miſit: ita ut imperium totius exercitus penes Cocianum eſſet: ipſeque relicto Budæ Palatino, qui regnum ſuo nomine gubernaret; ac arce Budenſi fidei & cuſtodiæ Thomæ Nadaſdi tradita, Viennam redire conſtituit.

1527

Tali Pannoniæ ſtatu, turbantibuſque inter duos principes rebus, bellum inteſtinum repentè exortum eſt, atrocitate improviſi ſceleris, & domeſticarum ſeditionum incremento haud contemnendum, cujus quidem initia finemque breviore quam potero ſermone expediam; ut poſtea ad ejus pugnæ ſeriem, quæ ad Tocaium, valido duorum exercituum concurſu, ſummiſque viribus pugnata eſt, redire poſſim.

Ioan. Nigre Deſpota facinora.

Joannes qoidem, cognomento Niger, natione Thrax, obſcuræ ſervilisque conditionis homo, quum ſe è ſanguine principum Serviæ, qui Deſpotæ vocabantur, originem trahere, popularibus ſuis Thracibus, ſive Servianis perſuaſiſſet, magna eorum manu brevi coacta; poſtremo vagis & errabundis militibus quarumcunque nationum aucto exercitu, vicinas civitates & oppida vexare ac diripere, pecoris majoris minoriſque greges pellere, mercatoribus inſidias moliri, nobilium domos prædari, non leges, non principes vereri, Chriſtianos ac Turcas æque pro hoſtibus habere; quoque major ei ineſſet auctoritas, ſexcentos juvenes, armorum & veſtimentorum ſimilitudine inter ſe pares, ideoque Turcarum in morem Janiceros appellatos, cuſtodiæ corporis adhibuit: alijſque ſervitijs & miniſterijs æque ſplêdide uſus eſt. Et quoniam ſtatis temporibus unicuique ſtipendia perſolvendo fidem tuebatur, quæ è rapinis, & aliena injuria parabantur, major ad eum quotidie perditorum hominum concurſus fiebat; ita ut ejus exercitus decem millium armatorum numerum excedere judicaretur. Auxerat ei inſolentes ſpiritus, quod uterque Rex ejus amicitiam ſocietatemque non mediocriter ambire & expetere contendebat. Sed poſtremo Ferdinandus, miſſo Franciſco Revajo, eum certis conditionibus ſibi conciliavit: magno quidem vitæ periculo, ſi vacuus acceſſiſſet; utpote cui peracuta ſudes parata erat, quamquam hoſpitali menſæ cænæque adhibito, in quam inſigendus periret; niſi productis nomine regio muneribus, & pecunia, hominem barbaricæ vanitatis opportunæ placaviſſet.

Rapinæ & direptiones.

Ad Ferdinandum defecit.

Quibus rebus intellectis Joannes, prius quàm adventu atque armis Ferdinandi Budâ pelleretur, Petro Perenio ejus adhuc partes ſequuto mandaverat, ut cum Tranſſilvanis & Siculis, tumultuarij latronum ducis conatibus obviam iret. Qui contracto exercitu haud procul Segeduno, in campis patentibus, cum hoſte manus conſeruit; pugnatumque eſt magnis animis & viribus; poſtremo acies Pereniana à Nigro ejuſq; copijs victa & profligata eſt, cæſo inter alios Frâciſco Belſeredio, viro militiæ claro, multiſque captis; quos tamen pecunia mulctatos dimiſit. Deinde Emericus Cibacus, qui & Varadienſem Epiſcoparum & Temeſuarienſem præfecturam obtinebat, reparatis Perenij copijs, qui poſt eam pugnâ ad Ferdinandû tranſierat, & collectis undiq; viribus, in iiſdem Segedini câpis, cum eodem hoſte conflixit, eumque vulneratum ter-

Waivoda copias, duce Perenio profligat

Cibacus inſtaurata pugna Nigrum ſuperat.

1527 ga dare coegit. victis & pro majori parte interfectis ejus Janiceris, copiiſque dilapſis. Sed cum convaleſcens reliquias conciſi & diſperſi exercitus iterum collegiſſet, & nocte intempeſta cum duobus circiter millibus ſociorum, Segedinum, quod mœnibus carebat, intraſſet; ibique domum Stephani Zacanij prædivitis & admodum pecunioſi mercatoris diripiendam oppugnaſſet, ab oppidanis profligata eſt ea latronum manus, & ipſe in femore minoris ſclopeti mortifera glande ictus, ſuccollantibus ſuis, ad pagum, cui Turrite nomen eſt, deductus fuit. Ubi quum illigato vulnere adhibitiſque remedijs curaretur, Valentinus Turcus, qui cum ſua equitum ala ijs in locis eo tempore verſabatur, intellecto ejus caſu, ſumma celeritate eo advolavit, eumque lectulo extractum interfecit, caputque Budam ſpectandum tranſmiſit: ut ea inſignis prædonum ducis cæde, Clementis Baquitij, equitum ſuorum ductoris, paulo ante à Nigri Janiceris, tumultuaria in pugna interfecti manibus parentaret, ſtudiumque ſuum erga Joannem, claro eo facinore edito, teſtatum redderet.

Vulneratus Niger interficitur à Turco.

Iiſdem etiam diebus Joannes, procurante Palatino, claſſe Danubiana & navibus, quas Saicas ſeu Naſadas vocant, exutus eſt; quum Palatinus earum trierarchos Joannem Filleteſium, & Ambroſium Fogaſſium, de quibus ſupra diximus, ſpe largioris ſtipendij, & latiſundiorum corruptos, ac ingentibus promiſſis oneratos, ut ad partes Ferdinandi tranſirent, opera Stephani Revai, qui eadem in claſſe antea trierarchum egerat, occulte perpuliſſet. Quod quum Joannes per certos exploratores cognoviſſet, in utraque ripa Danubij caſtella erigenda, & minoribus tormentis munienda curaverat: ac inter Budam, & Peſtum longa, & craſſiore catena Danubium tranſverſim clauſerat, ut tranſeuntibus iter impediret. Verum tanta fuit eorum audacia ac pertinacia, ut quamquam multi ex navalibus ſocijs tormentorum pilis ex utraque fluminis ripa peterentur, ictique interirent: tamen contempta omni eorum injuria, & periculo, catenæque etiam repagulis magna remigum vi ſuperatis, adverſo flumine eniti, & Comarovium pervadere non dubitarent. Quibus Ferdinandus exceptis, & collaudatis, ſtipendia, & præmia virilim contulit; & trierarchis ſedes in oppido Sellicio ad Vagi fluminis ripam poſito attribuit, quæ eorum hæredes ſequerentur.

Etiam claßu Danubiana ad Ferdinandi partes tranſit.

At duces Ferdinandi continuatis itineribus, quantum peditatus gradum intendere poterat, ad Tibiſcum flumen pervenerunt, ad quod Tocaium ſitum eſſe in illius, & Bodrogi confluente retulimus; ubi caſtra Joannis eſſe intellexerant. Jam is ex Tranſſilvania, ac Siculis, & ijs partibus, quæ circa Varadinum & Temeſuarum ei parebant, haud contemnendas copias in ſpeciem juſti exercitus contraxerat, traditoque earum omnium imperio Franciſco Bodoni è Saracena familia, viro diſciplinæ militaris ſcientia clariſſimo, & ſibi imprimis fideliſſimo, caſtra in citeriore ripa Tibiſci locaverat. ponte flumine conſtrato, ut commeatus, & quæ eſſent neceſſaria commodius curarentur. Paulus Baquitius magni nominis vir, ſecundas in exercitu partes obibat; ita tamen ut Bodoni virtute, & militiæ uſu par, omnium judicio exiſtimaretur. Cum uterque exercitus in mutuum conſpectum veniſſet, Bodo ſingulari peritia aciem inſtruxit, ut mediam ipſe cum Baquitio teneret, in cornibus Tranſilvani & Siculi, ac evocatorum ex multis partibus auxiliares copiæ pedeſtres conſiſterent; quibus Lucas Quiſmarianus præerat. Contra in Ferdinandi partibus Valentinus Turcus Bodoni oppoſitus, cum Ludovico Pecrio in medio conſtitit: dextrum cornu Cocianus, & Felſius cum Germanis, ſiniſtrum pedites ſclopetarij Germani firmabant, ac Quiſmariano directa fronte opponebantur. 1527

Structæ in hunc modum acies non multa ducum cohortatione incitatæ concurrerunt, diuque certamen protraxerunt; eo eventu, ut diſploſa utrinque tormenta plus terroris quàm detrimenti inferrent: ac alterius utrinque cornibus acies loco pulſæ profligarentur; Siculi enim equites in Stirianos magno illati impetu eos cedere coactos in fugam conjecerunt. & ex adverſo, quum Noricorum & Cociani vim Quiſmarianus nequaquam ferre poſſet, poſt diuturnam dimicationem peditatus fere omnis fuſus fugatuſque fuit. Eodem temporis momento Valentinus & Pecrius cum Ungaris vehementiori impetu in oppoſitam Bodonis aciem invecti, fortiſſimeque pugnantes, quàmquam Bodo & Baquitius ſingulari fortitudine aliquandiu reſtitiſſent, aciemque perturbatam reparaſſent, victis & proſtratis equitibus totam aciem terga dare coegerunt, adeo ut ab ijs inſignis victoria pararetur. Quiſmarianus dum fugientem peditatum retentare vellet, à Joanne Strobelio centurione Germano in pugna glande trajectus ac interfectus eſt: & Ladislaus Geſtinus, è Bodonianis equitum alæ ductor, pari fato occubuit: multique alij partim in acie, partim in fuga cæſi periere. Joannes & Bodo, amiſſis tormentis & vexillis, rebuſque deſperatis pontem non ſine gravi vitæ periculo cum paucis fugiendo tranſiere: quum & hoſtes à tergo vehementius inſtarent, & naves, è quibus pons ſupra Tibiſcum erat connexus, à quibuſdam militibus, quos Valentinus ſpecie transfugarum in Joannis caſtra biduo ante miſerat, perforatis in fundo carinis, multum aquæ recepiſſent, nec multo poſt inutiles redditæ, demerſæque fuiſſent. Ipſe etiam Baquitius, quum diu fortiſſime cum ſuis Thracibus pugnam ſuſtinuiſſet, tandem fortunæ ex profeſſo adverſæ ceſſit; & pontis tranſitu excluſus, quum omnia itinera hoſtium equitibus plena paſſim infeſtaque eſſent, varijs erroribus actus, Segedinum profugit, ibique ſe incolumem ſervavit, donec opera Palatini, præfecturam Jaurini & largiora ſtipendia ei polliceotis, ad partes Ferdinandi tranſiret; in quibus poſtea uſque ad obitum ſtabili fide perſeveravit.

Prælium Ferdinandi, & Vaivodæ partium juxta Tocajum

Vaivodani fuſi & fugati.

In hunc modum Joannes tam acerbe à fortuna mulctatus, quamquam copias cum tormentis ac impedimentis omnibus puncto temporis amiſiſſet, ſalvo tamen adhuc & ſuperſtite Bodone, cui maxime fidebat, & à quo viciſſim conſtantiſſime amabatur, exercitum reparare, & fortunam, quæ ei tam Buda excedenti, quam iterum neceſſaria arma ſumere coacto, tantopere adverſa infenſaque extitiſſet, tertio experiri conſtituit: neque auſus ſalutem ſuam infirmis Tocai mœnibus committere, ad Franciſcum Drugetum, quem cognatione

& pre-

1527. & propinquitate ſanguinis contingere dicebatur, ejuſque arces Poloniæ conterminas (nemini præter Bodonem & pauciſſimos quoſdam re communicata) ſe contulit: ut ſi repentinis conatibus ſuis fortuna, ſolita malignitate illuſiſſet, in proximam Poloniam ſe expediret, ibique Sigiſmundi regis, cui olim ſororem in matrimonium collocaverat, tam opportuna quam neceſſaria ope juvaretur. Itaque depromptis, qui adhuc reliqui erant, theſauris, ac mutuo ſumpta ab alijs pecunia, Bodonem ad conducendos milites, & reſtaurandum exercitum hortatur: ac perfideles & ſecretos nuntios literas ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum Cunum, Cibacum, Gleſanum, fratreſque Artandios, alioſque, qui ex improſperæ pugnæ Tocainæ ſtrage evaſerant, mittit: à quibus, ut Bodoni ſe cum copijs conjungerent, multis precibus & obteſtationibus obtinuit.

Waivoda ſuos hortatur, ut copiis reparatis Bodoni ſe jungant.

Hiſce tumultuariis copiis coactis, Bodo denuo caſtra prope Tibiſcum, non procul Tocaio metatus, equites vagabundos & pedites, quos Haidones vocant, quam majori numero poteſt, ad ſtipendia convocat, iiſque aucto exercitu Tibiſcum tranſit. Sed ejus itinere cognito, Cocianus ac cæteri duces, qui Caſſoviæ ejus itinera & conſilia obſervabant, copias eduxerunt, ac verſus illius caſtra ſumma celeritate contenderunt, quæ ad Zinam Palatini oppidum, inter Caſſoviam & Tocaium medio fere itinere poſitum, haud procul à fluvio Hernato metata erant. Orituris è Carpatho monte, ac præter mœnia Caſſoviæ fluens, amnibus Tarcia, & quem purpureum vocant, aliiſque ignobilioribus alveo receptis, in Saionem primo, ac poſtea in Tibiſcum devolvitur.

Cùm eo perveniſſent, nullâ factâ morâ, ſtructis ordinibus Bodonii pugnæ poteſtatem præbuere: neque is progredi, & manum conſerere dubitavit. Verum inſolens & infeſta vis fortunæ, quæ eius partes iam pridem deſeruerat, ſupremis etiam eius conatibus, haud diſſimili malignitate defuiſſe viſa eſt. Nam cum in primo congreſſu equitatus fere omnis incertum, fatali ne quapiam formidine, & pavore perterritus, vel proditione nonnullorum (quod fama tenuit) agitatus, vix tentato certamine turpiter profugere cœpit: ita ut nulla vi nulloque imperio Bodonis & aliorum præfectorum retineri ſiſtique poſſet: peditatu, quamquam tumultuario, & ex promiſcuæ plebis grege conſcripto, ab equitibuſque fœde deſerto, prælium magnis animis viribuſque nequaquam intermittente. Unde Bodo eorum ignaviam perfidiamque deteſtatus, fatali ſorte equo, quo vehebatur, propere deſcendit, pedeſque inter pedites acriter dimicando, ne hoſtem formidarent, neve in pedum pernicitate, ſed in dextris & virtute victoriam ſuam eſſe arbitrarentur, voce & manu exemploque cohortabatur: cùmque diutius quam hoſtes ſperarent, dimicaſſent, poſtremo Germanis Sclopetarijs, & equitatu Ungarico, in feſſos ac debilitatos vehementius irruentibus, pedites quoque proteruntur, & diſſipantur; ita ut multo maxima eorum pars in pugna pariter & fuga cederetur. Bodo quamquam amiſſo peditatu, & à ſocijs equitibus deſertus, fremens ac frendens, fortunamque incuſans, fortiſſimè reſiſteret, ne vivus in hoſtium manus deveniret, ab equitibus tamen Pecriarijs, & Antonio Muſtaphirio eorum ductore agnitus, atque captus eſt, quum omnibus fere trucidatis, aut in fugam conjectis ſolus ſupereſſet. Regia ſigna & Bodonis, ac Statilij, auro purpureiſque coloribus diſtincta & fulgentia, cum reliquis fere omnibus peditum vexillis, nec non tormentis & alijs impedimentis in poteſtatem victoris devenere. In partibus Ferdinandi præter paucos è Germanis peditibus in prima acie interfectos, nemo fere alicujus nominis aut dignitatis miles deſideratus, & vulneratorum non magnus numerus fuit.

Bodo iterum prælij fortunam tentat.

Sed ejus exercitus vincitur.

1527 *Bodo capitur.*

Poſt eam pugnam Ferdinandi duces victoria utendum rati, caſtra & exercitum ulterius promoverunt, ac Tocajum nullo negotio ceperunt: quod ij, qui eius cuſtodiæ attributi erant, copiis profligatis, captoque earum duce, adverſæ & iratæ partibus ſuis fortunæ, ulterius reluctandum eſſe nequaquam cenſuiſſent. Deinde Agriam ductus exercitus, oppidumque dedentibus ſeſe incolis, nullo negotio occupatum eſt. Sed & arcis deditioni, quam Joannes Simoni Erdodio Zagrabiæ antiſtiti paulo antè dederat, milites præſidio impoſiti nullam moram fecere; ita ut Simon Zagrabiæ ſe contineret: & eius unius pugnæ & victoriæ proventu, Tocaium, Agria, Hatuanum, Vacia, Novigradum, cæteræque arces, & omnis ager, uſque ad Budam & Peſthum, Danubiumque partibus Ferdinandi facile accederent.

Ferdinandi Duces Tocaium capiunt.

Agriam,

Hatuanum, cæteraque oppida & arces ſubigunt.

Agriæ exercitui quies aliquot dierum data eſt. Ubi quum Bodo in liberiore cuſtodia detineretur, & ſe nequaquam elapſurum data fide obligaſſet, à Valentino Turco ad epulas invitatus, ac largiore vino obrutus, eius ſponſionis immemor, noctu clam ſe ſubduxit, ac ad oppidum Gengieſſum tribus paſſuum millibus ab Agria diſtans pervenit. Ubi quum mentem eius, excuſſa temulentiâ, promiſſæ fidei recordatio ſubiiſſet, ſtatim imperato loci incolis curru & equis, non in tutum abire, ſed Agriam, unde venerat, ad hoſtes reverti ſtatuit, ſeque Valentino, ac Pecrio, cum peditibus & equitum turmis, per ſilvas & montes, perque invia, & pervia loca eum ſolicite quærentibus, ut fidem ſervaret, ſponte capiendum obtulit: ac deinde ab illis ad Ferdinandum cum vexillis & muneribus Viennam miſſus eſt: qui ſigna in æde divi Stephani, ad victoriæ monumentum, ſuperiore in loco collocari juſſit: ille vero in Novam Auſtriæ Civitatem perductus, ac in perampiam concamerati operis teſtudinem, clatris ferreis munitam, præcipuique nominis captivorum cuſtodiæ dicatam conditus eſt: ubi quum complures annos ſervatus, vel propoſita libertatis mercede, nullo modo induci poſſet, ut in Joannem ferrum ſtringeret, aut quod facilius factu, à Ferdinando miti & clementi ingenio principe obtinere poterat, ut neutram ſequutus partem, poſitis armis domi quieſceret, obſtinato animo in carcere mori, quam deſerto Joanne, cui ſacramentum dixerat, ingloriam vitam, ut dicebat, vivere maluit: ſicque ſeram inanis conſtantiæ laudem aucupans, in eadem cuſtodia fato functus fuit.

Bodo in Nova civitate in carcerem conditus, ubi fato defungitur.

At Joannes tantis calamitatum procellis exagitatus, ac adverſæ fortunæ inſperato turbine obrutus, audita Bodonis & exercitus clade, ac partium ſuarum etiam in Illyrico adverſis ſucceſſibus, nihil moratus in Poloniam ad Jo-

annem

1527 nem Tarnovium, caſtellanum, ut appellant, Cracovienſem, ac ſummum exercitus Polonici ducem profugiendom duxit: virum magnanimum, & apud Polonos, poſt hominum memoriam, omni genere virtutum longe clariſſimum. A quo rex profugus, regnoque tam acerbè quam infeliciter pulſus, non ſolum humaniſſimo cum ſuis omnibus hoſpitio exceptus eſt tradita ei ad habitandum ampliſſima arce ſua Tarnoviâ: ſed etiam ſingulari & propemodum regia liberalitate rebus omnibus ad victum neceſſarijs adjutus, ac ab inſidijs inimicorum: quamdiu io Polonia exulavit, acerrimo defenſus. Neque ea Tarnovij hoſpitalitas ac præclarum ſummæ liberalitatis ſtudium Sigiſmundo Poloniæ regi ingratum, aut moleſtum accidit, utpote qui licet ei, ne regnum Ungariæ multis rationibus Ferdinando debitum ambiendo affectaret, fruſtra ſuaſiſſet; hominem tamen arcta ſibi affinitate junctum, in eas exilij neceſſitates præcipitatum, eo moderati animi judicio ſuſcipiendum, fovendumque exiſtimavit, ut profugo exilij locum minime invideret aut prohiberet, ut aliquid neceſſitudini & calamitati ejus tribueret; auxilia vero contra Ferdinandum omnino negaret, ne ſcilicet Auſtriacæ domus principes, quibus veteri amicitia cum Maximiliano olim contracta, haud obſcure favebat, & Carolum imprimis Cæſarem, cujus fortuna & opes ea tempeſtate in excelſo erant, offendere videretur. Sed antequam exilij ejus ſeriem, ac feliciora in repetendo regno conſilia & eventum commemorem, operæ pretium me facturum arbitratus ſum, ſi res ab ejus ducibus eodem tempore in Illyrico improſperè geſtas brevibus expediam.

Ioan. Waivoda in Poloniam profugit ad Ioan. Tarnovium.

A quo ſumma benignitate exceptus fuit.

auxilium tamen à Sigiſmundo denegatum,

Frangepani in Illyrico nomine Ioannis res geſtæ.

Comes Chriſtophorus Frangepanus relictis Ferdinandi partibus, quas ob ſimultates non ſolutorum ſtipendiorum, aliaſque graviores cauſas deſeruiſſe videri volebat, à Joanne partium Illyrici prorex, & Banus ut appellant, declaratus fuerat, ſumma omnium rerum poteſtare ei permiſſa, & arcibus ac agris quibuſdam Palatini, ut diximus, unà aſſignatis: iſque navandæ rei avidus Franciſcum Battianium, quem à Ludovico rege eodem præfecturæ & magiſtratus titulo cohoneſtatum, Ferdinandus quoque confirmaverat, ac alios Ferdinandum ſequutos armis & bello proſequi decreverât. Adhæſerant ei Joannes Banffius, Simon Epiſcopus Zagrabiæ, Joannes Tahius, ordinis equitum Rhodiorum Auranæ prior, Petrus Marcius Poſegæ Comes, natione quidem Ungarus, ſed qui ducta Laurentij Garaij filia, ſedem & domicilium in Illyrico haberet, clienteliſque & equitum alis, eo tempore pollens, potenſque eſſet, ac Joannes Erneſtus, cognomine Hampo, qui ampliſſimas in Dravi ac Muræ peninſula arces & oppida obtinebat, atque è nobilitate alij complures, ut tria millia equitum, & decies mille pedites in caſtris haberet: pecunia quoque à Joanne in ſtipendium miſſa, alas equitum & certum peditum numerum conduxerat.

Proceres Waivodanæ factionis in Illyrico.

Ex quibus juſto contracto exercitu, tormentiſque comparatis, Pecrium ante omnes alios vi & armis exagitandum ſuſcepit, ejuſque arces Raſiniam, Cuſterocinm, Pecretium, ac Petrovinam expugnavit, ac incenſas & concrematas ſingulari crudelitate ſolo æquavit, quod ſe ab illo inique laceſſitum ac inſidijs petitum conquereretur. Quum enim Frangepanus è caſtris ad Velicam Regiam, quæ eſt arx non procul à Savo amne, cum valida equitum ala ſpeculatum hoſtes profectus eſſet, Pecrius è ſilva, in quam locatis inſidijs ſeſe abdiderat, ſubito provolans tanto impetu pugnam inivetat, ut Frangepanus periculo proximus vix hoſtium manus evaſurus crederetur, niſi promptiſſimi militum equeſtris ordinis è caſtris in auxilium tempeſtive adcurriſſent. Vitato periculo exinde digreſſus, primo ad Criſium celebre oppidum caſtra poſuit; nec ibi diutius moratus omnia fere loca, quæ ad Dravi decurſum ſita erant, expugnatis præſidijs, aut ſponte ſe dedentibus, occupavit; poſtremoque adverſus Battianium, quem cum exercitu, ac Germanorum auxilijs è Stiria, ac Carinthia & Carnis accitis, ad ripam Dravi prope Varaſdinum caſtra habere intellexerat, iter intendit. 1527.

Pecrij arces potiſſimum oppugnat Frangepan.

Erant in Battianij caſtris præter Joannem Carlovitium collegam, & Joannem ac Nicolaum comites Zrinianos, Lucas Siculus Jacobi filius, Georgius Zlunius, è familia Frangepana, Chriſtophori adverſarum partium ducis propinquus, Franciſcus Blagaius, è Romana clariſſima Urſinorum gente originem ducens, Petrus Queglevitius, Jaiciæ præfectus, omnes viri clariſſimi, belloque & armis celeberrimi, & navandæ operæ cupidiſſimi: Accedebant etiam Germani auxiliares, duce Nicolao Comite Turriano; adeo ut Battianius & ſocij tam numero copiarum, quam robore militum hoſtibus non impares eſſe cenſerentur. Sed illi incertum quibus de cauſis (quamquam ſi totius belli eventus reſpiciatur, utili admodum ſive caſu, ſive conſilio factum eſſe conſtat) Frangepani adventantis fama perculſi, Dravum facto ponte tranſiere, & ad Ormoſdum in Stiria ad ulteriorem fluminis ripam oppidum, ſeſe recepere. Quorum diſceſſu cognito Frangepanus, quamquam pugnæ avidus, quod tamen flumen, hoſte utramque ripam obtinente, abſque manifeſto exercitus detrimento periculoque tranſire non poſſet, eos inſequi deſtitit, & ad Samlacciam (quod erat peculiare ditionis Battianij, hoſtium ducis oppidum) caſtra reduxit, ibique ducibus & proceribus, præfectiſque in conſilium adhibitis an hoſtis perſequendus, aut in regiones Ungaricas, trans Dravum ducendus exercitus eſſet, qood per occultos nuntios à ſtudioſis partium ad tranſeundum ſolicitarentur, ijque ſe ad defectionem paratos eſſe ſignificarent, ad deliberandum propoſuit. Omnibus & ſibi imprimis conſultius viſum eſt, Varaſdinum obſidendum eſſe, ne quid à tergo hoſtile relinqueretur; & interea ijs, à quibus vocaretur, reſcribendum, ne quid in officio propenſioris voluntatis & ſtudij remitterent, & ejus adventum, qui expugnata urbecula brevi futurus eſſet, tacitis votis, paratiſque animis opperiri vellent. Itaque edito profectionis ſigno tormenta promoveri, & eorum magiſtros cum peditatu progredi jubet, ipſe cum equitatu ſubſequitur, & in agro ſuburbano haud procul caſtra locat.

Battianij copias cedere compellit.

Varaſdinum ab Andrea ſecundo Rege, ac Bela quarto filio ejus, ante CCCC. fere annos conditum, ac libertate donatum eſt; quod ejus loci cives, & incolæ hunc quidem, dum à Tartaris regno pulſus in Dalmatia exularet, omnibus

Varaſdinum quando libertate donatum.

1527. bus fidei obſequijs percoluiſſent; illum vero captum & carcere in Quene clauſum (is locus ubinam ſit, & à quibus captus fuerit, reticentibus, ut multa alia, annalibus minime conſtat, ſed ex veteri civitatis privilegio factum apparet) fovere & in libertatem aſſerere non deſtitiſſent.

Ejus ſitus.

Situm eſt in planicie lata & amæna, habetque à dextra ſeptemtrionem verſus, minorem Dravi alveum, qui paulo ſupra oppidum in duas partes dividitur; à ſiniſtra, quæ hibernum Solis ortum ſpectat, ſummæ alpes provinciam Sagoriam à patentibus campis ſeparantes in longum protenduntur; inter quarum juga & urbem thermæ Conſtantinianæ habentur, aquæ Jaſæ, ut inſcriptio marmori inſculpta teſtatur, veteribus appellatæ; duplici & miro benignioris naturæ munere celebres, quod & calidis ferventibuſque, & ideo ſalubribus admodum venis, è prærupto collium latere magna copia ſcaturiunt, & ſupra eoſdem colles, vineta egregij & præſtantis vini feracia, utili & quæſtuoſo accolarum labore coluntur.

Quæ dum fiunt, & duces æque ac milites corpora curant, oppidani tolerandæ obſidioni impares metuque perterriti, Frangepano convento ſe portas exercitui nequaquam clauſuros nunciant; ſed ut arcem ei tradere poſſint, non eſſe in ſua poteſtate poſitum: præeſſe enim ei Palatini præfectos & milites, quibus una eaque obfirmata ſit animi ſententia, ad extremum uſque ſpiritum eam defendendi.

Cives Varaſdinenſ. Frangepano ſe dedunt.

Frangepanus collaudatis civibus, quod potiorem popularis quam extremi regis rationem habuiſſent; nec expectatis duræ obſidionis periculis, officium quod debebant exequi maturaſſent, cætera ſibi ſecundum Deum curæ fore reſpondit. Nec mora, trahente fato ad vineas & aggeres conſtruendos in quibus pro diſciplinæ tenore, tormenta majora interjectis corbibus gleba & ceſpite repletis ſtatuerentur, conſcenſo equo cum paucis ire contendit.

Qui Arcis obſidioni intentus

Palatinus arcem Paulo Captario tuendam commiſerat, veteri clienti & fideliſſimo imprimis familiarium ſuorum, quem clade Mohaciana equo deſiluiſſe, eumque Palatino ad effugiendum commodaſſe retuli. Is eam commeatu rebuſque omnibus neceſſarijs abunde muniverat, & ſclopetarios ſtipendio conductos idoneis in locis per muros collocaverat, admonitos ut in omnes occaſiones intenti vigilarent, & ipſe omnibus in locis ſedulus hortator, & ſegnium ac torpentium acer & efficax ultor aderat. Ab ijs quum Frangepanus ſerena luce operi intentus conſpiceretur, tres Sclopetarij longe omnium peritiſſimi tormenta minora in eum incautius progreſſum collimarunt, ex quibus una glande plumbea ictus lethale inter femur & umbilicum vulnus accepit. Sed diſſimulato caſu, compreſſoque plagæ dolore, equum adduci juſſit, & eo conſcenſo, rejectis qui officij cauſa ferre opem volebant, in caſtra reverſus eſt.

Glande plumbea ictus letaliter

Ad quæ quidem ejus ſauciati fama celeriter perlata omnium animos vehementer contriſtaverat. Eum enim cùm ſpecie proceri corporis, tum virtutis & fortitudinis laudibus inſignem, ac veluti communem diſciplinæ militaris magiſtrum omnes valde amabant. Itaque cum ad Prætorianum tentorium equo deſcenderet, & eum Joannes Banffius ſublevare vellet, ab eo prohibitus eſt, cumque tam medicis, quam ſibiipſi inſanabile eſſe vulnus videretur, relicta in præſens rerum privatarum cura, duces & militum præfectos ad ſe vocavit, & cum mœſti ac triſtes conveniſſent, gravi ſermone diſſeruit, ſibi quidem non ideo grave ac moleſtum accidiſſe, quod fortuna plerumque inſolens & infeſta bonis conſilijs ultimum ſibi vitæ finem attulerit, quum nec timere mortem ſciat, nec tales exitus pleriſque militaribus viris, & ducum ac imperatorum quam plurimis uſu veniſſe ignoret; & omnibus ſemel uno aut altero genere mortis vita excedere neceſſe ſit; ſed animo præcipue angi, & confici, quod Joanni regi operam quam ceperat, morte præventus præſtare nequiviſſet.

1527 *Duces & militum præfectos hortatur,*

Eos proinde omnes orare & obteſtari, ne illum deſerere velint, ſed oppido in poteſtatem redacto, continuata obſidione arcem quoque captam adjiciant. Se fato cedentem relinquere illis Joannem Tahium, virum militiæ, rerumque uſu peritum, quem ſui loco exercitui præfuturum ſequi poſſint. Ante omnia benevolentiſſimi regis, ſed iniquiſſime regno exacti cauſam ſpectandam eſſe, enitendumque omnibus corporis & animi viribus, ut retenta ei Illyrici poſſeſſione, & Ungaris ſponte operam promittentibus, in belli ſocietatem adſcitis, illum ab exilio, ſuperis bene juvantibus rediviva virtute, & felicioribus armis in ſolium reponant; ut ab ejus rebus integris ac liberalitate ſingulari tam publicis omnium, quam privatis ſingulorum meritis perſolvendis certa præmia expectare poſſent.

Ut Joannis partibus conſtanter adhæreant.

Poſtremo unum hoc extremi muneris officium ab ipſis univerſis etiam atque etiam vehementer petere, ut offenſarum, ſi quas animo concepiſſent, & injuriarum omnium, ſi quibus ſe affectos putarent, haud gravatim oblivisci, ſibique jam jam ad ſuperos in cœlum migraturo Chriſtiana pietate ignoſcere velint. Hæc quum dixiſſet, intuentibuſque qui aderant omnibus rerum humanarum recordatione lachrimæ obortæ eſſent, ipſe ſe in lectum compoſuit, ac non multo poſt deficiente voce, oculiſque & ſenſibus hebetatis, aliquandiu ſimilis exanimo jacuit, deinde eadem nocte a familiaribus eſſedo illatus, quum ad Martinantium pagum perventum eſſet, vir nobiliſſimus & fortiſſimus extinctus eſt magno ſuorum omnium dolore, incredibilique partium Joannis detrimento, quæ poſt ejus interitum indies in pejus ruere cepere, ac poſtremo ivere præcipites.

Frangepanus conſtanti animo mortem obit.

Ejus cadaver magna clientum veteranorumque militum frequentiâ, ac multis cum lachrimis, quod nullam prolem reliquiſſet, ditione ejus omni ac peramplis opibus Ferdinando fratri relictis, Modruſiæ tumulatum eſt.

Modruſiæ tumulatur.

Poſtero die Battianius, intellecto Frangepani interitu, Dravum iterum remenſus, quum illius morte copias omnes in veſtigio dilapſas, obſidionem ſolutam, pacata præter ſpem omnia reperiſſet proſpero rerum ſucceſſu lætus, Criſium oppidum, antiquitus ad conventus celebrandos deſignatum, comitia indixit.

Ejus copiæ dilabuntur

Ad quæ frequentes proceres cum conveniſſent, ab eo partim ſpe præmiorum & pollicitationibus perſuaſi, partim minis & extremorum quorumque denuntiatione territi, annitente etiam omnibus viribus Pecrio, ſuffragijs omnium concurrentibus, in partes Ferdinandi conceſſere, Joanne Banffio & Simone Epiſcopo

Battianius omnes Illyrici optimates, excepto

1527. *Epiſcopi Zagrab. & Banffio, ad Ferdinandi partes traducit.*

Zagrabienſe exceptis, qui ſingulari pertinacia omnibus contemptis periculis, ab Joanne quamquam exule & inope, avelli nullo modo potuere.

His rebus confectis, pulſaque & devicta ubique tam in Pannonia, quam Illyrico Joannis factione, Cocianus ad Scepuſium & Trincinium obſidendum atque expugnandum vires atque animum adjecit, quæ adhuc in poteſtate Joannis habebantur. Itaque aperiente ſe vere, cum victore exercitu, ac magno tormentorum apparatu Caſſoviâ profectus, Scepuſium, à quo Joannes cognominabatur, obſedit; cujus præſidiarij vix expectatis primis tormentorum ictibus, de dedenda arce proloqui ceperunt: cum quibus Cocianus extemplò tranſegit, eoſque arce excedentes in tutum ire permiſit. Illinc Pecrium præire jubet, attributa ei parte copiarum, atque is ex itinere Licavam & Hadrecum Joannis arces aggreſſus, parvo labore cepit; militibus qui in præſidio erant, eas abſque ulteriori cunctatione dedentibus; ac poſtea itinere ob continuas pluvias importune cælo dilapſas, longe incommodiſſimo, tormentis magna difficultate protractis, haud procul Trincinio perventum eſt.

Cociano Scepuſium deditur.

Inde Trincinium obſidet.

Præerant ejus cuſtodiæ Paulus Baraſcainus, ac Benedictus Coſatus, viri acres & ſtrenui, cum bis mille & amplius peditibus Sclopetarijs ſelectioribus, quos Joannes impoſuerat, arcemque ipſam uti ſedem ſuam peculiarem, abundante commeatu, atque omnium rerum, quæ tolerandæ obſidioni neceſſariæ erant, magna copia muniverat. Neque enim dubitabat hoſtes quin eam prima nacta occaſione occuparent, minime quieturos, armaque & vires omnes eo converſuros. Veterem legionum ſtationem, aut coloniam ibi olim fuiſſe quidam exiſtimant: quandoquidem literæ Romanæ unciales cotibus inciſæ etiam hodie ſpectantur. Imminet autem in prælta rupe ædificatum Vago flumini, quod non procul à Vaſecio pago ortum, concurrente ex ſummis alpium jugis, quæ continua nive obſeſſæ etiam æſtate albeſcunt, aliquot minorum rivorum ſocietate mox à fonte navigabile eſt; denique Nitria & Sithua aliiſque amnibus receptis, prope Comaronium in Danubium influit, magnamque habet ratibus omnes res devehendi commoditatem; ſed à parte fluminis propter ſaxeæ crepidinis præcipitium, nullis viribus nullaque tormentorum vi expugnabile eſt. Ab occidente vero, qua olim elegantes hortorum delitiæ atque ambulacra cum lætis frondentium plantarum ac tiliarum umbraculis viſebantur, montem oppoſitum habet; è cujus cacumine pilis tormentorum peti ac concuti poſſe videbatur. Verum Stephanus Zapolianus Joannis pater, vir bellicoſus & experiens, re animadverſa, conſtructo duplici muro, maximeque firmo, nec non profundiore foſſa utrinque parietibus ſaxeis ſuffulta, multis impendijs magnoque labore ita vitium correxerat, ut ea quoque ex parte non niſi ſummis longiſſimæ obſidionis viribus ſuperari poſſe cenſeretur. Ex hac hortorum, & viridariorum parte Cocianus cæterique duces, caſtris collocatis, tormentiſque editiorem in locum protractis, mænia concuti juſſerunt.

Ejus ſitus.

Sed quum per triginta & amplius dierum ſpatium acerrime oppugnaſſent, nec tamen quicquam detrimenti obſeſſis intuliſſent Cocianus Valentino Turco, Pecrio, Seredio, cæteriſque ducibus militari conſilio adhibitis, quidnam faciendum, an retrahenda tormenta, & cum exercitu retrocedendum cenſeant; an ulterius fortunæ alea tentanda videatur, proponit, eorumque ſententiam exquirit. Quum ſententiæ variarent, & nonnullis irritæ obſidioni finis imponendus videretur; nonnulli vero locum commeandis exercitibus idoneum, ac loco opportuno in media Ferdinandi regis ditione poſitum, minime negligendum, hoſtibuſque omnino extorquendum contenderent: diu deliberari certi quippiam non potuit, Cociano hærente atque animi dubio: quum Gaſpar Czoborius, vir elegans & venuſtus ſententiam rogatus retulit, ſe inter familiares Joannis diu multumque Trincinij verſatum fuiſſe, omneſque arcis locos & angulos apprime cognitos habere: ſed eam adeo munitam experimento didiciſſe, ut vi tormentorum diruі, aut irruptione tentari poſſe nequaquam arbitraretur: ſed nec lentæ obſidionis mora ad deditionem compelli, quod præſidiarios vino, farinâ, carnibus ac omni genere commeatus adeo inſtructos eſſe intelligat, ut ſupra cætera omnia, in area arcis duo ingentes frugum acervi, nondum excuſſis granis, ad incerta obſidionis parati habeantur, corijs bubulis madefactis ad ignem arcendum protecti; proinde ſibi videri non aliter noceri hoſtibus poſſe, quam ſi tecta arte aliqua ſuccendi poſſint, commeatibuſque igne conſumptis, à duris & pertinacibus deditio metu inediæ exprimi queat: quamquam ipſa quoque tectorum faſtigia, ut omnes videant, vitriatis tegulis cooperta non facile ignem conceptura videri poſſint.

Cùm hæc & alia Czoborius dixiſſet, Cocianus etiam olitorem nonnunquam opportuna loqui conſueviſſe joco præfatus, conſilium dimittit, ac Joannem Globicium, excubiarum tormentorumque præfectum, alioſque eorundem Magiſtros convocat; eiſque munera & magna præmia, ſi ignibus è pulvere ſulphureo, pice, reſina confectis, cæteriſque id genus ejus alimentis arcem incendant, pollicetur. Erant in ſummis tectorum contignationibus complures feneſtellæ prominentes, & tunc ad captandum aërem & lucem forte apertæ; in quibus omnis generis commeatus ſervabantur. In eas quum à Magiſtris tormentorum globi complures igniti conjicerentur, forte fortuna unus aut alter prægrandi Laricea trabi inhæſit, aridaque materia puncto temporis flammam corripiente, priuſquam ab obſeſſis animadverti, aut ſuccurri potuiſſet, magna vis incendij totis tectis pervagari cepit. Nec mora, populatis repentina ſtrage tectis in turres propinquas ſulphureis pulveribus ſervandis dicatas incidit, ventis etiam juvantibus, eaſque terribili fragore diſiecit, multis mortalibus improviſa pernitie illata: adeo ut non ſolum qui extinguendo igni incumberent, ſed etiam qui procul attoniti circumſpectarent, immanibus lapidum & materiæ fruſtis fragminibuſque tacti, aut interirent, aut graviter vulnerarentur. Et quum nulla ope, nulliſque remedijs amburentium obvia quæque flammarum rapiditas ſiſti & coerceri poſſet: milites ſubterranea loca & ſcrobes quærendo ac latitando, liberam furenti vulcano graſſan-

Arx ignibus injectis miſerandum in modum conflagrat.

1527 graſſandi & ſæviendi viam dedere: arxque ipſa momento temporis, parietinis tantum ſuperſtantibus, cum commeatu & rebus defenſioni neceſſarijs tota deflagravit, noſtris, quo majorem obſeſſorum animis formidinem incuterent, forinſecus majoribus tormentorum pilis frequentius & vehementius intonantibus.

Itaque abſumptis terribili incendio rebus omnibus ad defenſionem neceſſarijs Baraſcainus & Coſaruſperterriri, conſilijque inopes, atque à Valentino privatim amiceque admoniti, ne ſe Germanis, quorum ſocios & commilitones è propugnaculis varijs miſſilium telorum ictibus interfeciſſent, miſerabiliter trucidandos objicerent; neve pro rege exule, ac à dijs & hominibus profligato & deſerto, pertinacibus inſaniſque conſilijs pereundum exiſtimarent, mutuo cum ſocijs habito colloquio, de dedenda arce agere ceperant; nec multo poſt petita & accepta à Cociano cæteriſque ducibus fide, facile tranſactum eſt, ut omnes quo vellent cum rebus & ſarcinis cujuſvis generis, ſi quæ ab incendio ſuperfuiſſent, tradita arce abire permitterentur: ſicque abeuntibus illis Cocianus antea oppido potitus, arcem quoque crudelem in modum deformatam, & adhuc quibuſdam locis fumantem ingreſſus pro Ferdinando rege occupavit: præſidioque Germanorum militum impoſito, rebuſque neceſſarijs additis firmavit. Capro Trincinio reliquæ arces, quæ in utraque Vagi ripa complures habebantur, ejus exemplo in Ferdinandi poteſtatem ditionemque facile conceſſere.

Cocianus arcem & oppidum occupat.

Dum hæc in Pannonia fiunt, & Ferdinandus tantis rebus, ſumma felicitate & celeritate, ſine ſuorum vulnere confectis, totius fere regni imperio abſque controverſia potitur, in Illyrico & Boſnæ partibus ingens detrimentum à Turcis in omnem occaſionem intentis, illatum eſt. Quum enim annis ſuperioribus Petrus Queglevitius Jaiciæ urbis atque arcis præfecturam, egregia fide & ſingulari fortitudine adminiſtratam, arcemque defenſam Ferdinando remiſiſſet: iſque eam Stephano Gorbonoco, imbellis inefficaciſque ingenij homini, commendantibus Cociano & Germanis quibuſdam, contuliſſet, Mahometes cognomento Jahioglis, Belgradi ac Samandriæ præfectus, Uſreſſus Varboſaniæ, ac Amurates natione Dalmata è Sebenico alumnus ejus, Auranæ cæterique limitum duces, poſtquam Ungaros pariter & Germanos civilibus bellis, inteſtiniſque diſcordijs agitatos inter ſe dimicare, armiſque contendere cognoviſſent; ac Jaiciam ſub imbelli & incurioſo præfecto, nec præſidio, nec commeatu, neque rebus neceſſarijs ſatis inſtructam eſſe pro explorato haberent, contractis copijs & admotis tormentis arcem obſederunt: cumque aliquot diebus mœnia concuſſiſſent, Stephanus rebus ſuis diffiſus, nec in Ferdinandi alijs bellis occupati, abſentiſque ope ac auxilijs quicquam ſpei collocans, decimo oppugnationis die, de urbis arciſque deditione cum Turcis paciſci ac tranſigere decrevit. A quibus facili negotio conceſſum eſt, ut Stephano ac præſidiarijs omnibus cum equis & ſarcinis, quas ſecum avehere poſſent, in tutum abire liceret, dummodo commeatus, & quæ in arce oppidoque erant tormenta ibi relinquerentur. Blaſius Cherius legatus, & Joannes Hobordanſkus equitum ductor, viri acres & militares obſidioni non interfuerunt; quod ille futuri neſcius, in Ungariæ provinciam Hontenſem, in qua domum habebat, profectus eſſet: hic vero ſingulari certamine cum Caſſono Turca, paulo ante obſidionem congreſſus, pro curandis vulneribus, quæ complura adverſo pectore, & gravia acceperat, ſe ad medicos deducendum curaviſſet: qui ſane deditioni nunquam conſenſuri fuiſſe credebantur.

In Illyrico & Boſnæ ingens detrimentum à Turcis illatum.

Jaiciam obſident.

1527. Stephanus imbellis Præfect. eam Turcis dedit.

Audita Jaiciæ deditione cæteræ arces, quæ eo pertinebant, numero duodecim, partim infami deditione, partim militum præſidiariorum fuga & metu in hoſtium poteſtatem devenere, Bela-Jeſero, Orbavacium, Socolum, Levacia, Serepvarum, Aparuria, Perga, Boſſacium, & Grebenum. Andreas quoque Radarovitius Banialucam, arcem ſatis firmam, cui præerat, unà cum oppido amplo, & in longum penes utramque Verbani fluminis ripam protenſo, pari ſegnitiâ & metu agitatus ſuccendit, & in tutum ſe cum ſuis proripuit. Qui deinde fere omnes uti deſertores ſimul cum Stephano ignominia notati, in exilio petiere. In hunc modum Jaicia, Boſnenſis regni caput, pro qua tot tantaque bellorum certamina contracta, tot obſidiones toleratæ, tantum roboris & virium inſumptum, tam multum ſanguinis effuſum fuit, turpiſſima præfecti ſocordia & ignavia non ſine ſummo dedecore noſtro, ac Reipub. detrimento, puncto temporis ſæde amiſſa eſt: ita ut Joannes quamquam in arce Tarnoviana apud Polonos extorris & exul, ſcriptis Ratisbonam ad principes Romani Imperij, ſecunda die Reſurrectionis Domini literis, ac deinde Menſe Majo ad Carolum Cæſarem, ejus loci tam celebris jacturam, Ferdinando regi acrioribus verbis vehementius objiciendam exprobrandamque exiſtimaverit.

Ei acceſſere & alia arces.

Et Banialuca derelicta

Waivoda Jaicia jacturam Ferdinando objicit apud Imperij Principes.

Eodem tempore ijſdem hoſtibus ducibus, quos nominavi, ſedulam Solymano operam navantibus arces atque Civitates Joannis Carlovitij in Croatia, quæ eſt Dalmatiæ mediterranea pars, ſitæ, Udvina, & Lica, ac Carbava, in qua ſedes Epiſcopi habebatur, eadem noſtrorum ignavia, Turcis occupantibus ceſſere, Carlovitio ipſo in arce ſua Meduevara graviſſimo morbo oppreſſo, nec ſuis laborantibus opem ferente ullam. Cujus etiam morbi atrocitate anno inſequenti, vir nobiliſſimus, nullis relictis liberis, extinctus eſt: in eo progenies antiqua & illuſtris Cyriacorum ſeu Carlovitiorum è Torquata veteri Romanorum familia originem ducens prorſus defecit: hæreditate ejus omni, quæ ſupererat, Joanni & Nicolao Comitibus Zrinianis, è ſorore illius progenitis, obveniente; idque Ferdinando rege liberaliter approbante.

Carlovitio arces quædam adempta à Turcis.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER X.

1528. ANnus jam ſe circumegerat, ex quo Joannem regno pulſum, ac in Poloniam profugientem, Tarnovius liberali hoſpitio fovere, ac omnibus officiorum generibus recreare non omittebat. Ad eum inviſendum ac conſolandum alij quoque quamplurimi procerum Polonorum certatim confluebant, conſcio nec invito, ut diximus, Sigiſmundo; apud quem ſoror Joannis, lectiſſima & ſingularibus corporis atque animi dotibus clariſſima fœmina antea in matrimonio fuerat: adeo ut ejus quamquam exulis aula, non minore fere quam in Ungaria præſtantiſſimorum virorum cætu, ad priſtinæ felicitatis ſimilitudinem vel maxime frequentaretur. Inter quos eminebat Hieronymus Laſcus Siradienſis Palatinus, vir & bello bonus, & conſilio ac rebus agendis prudentia & experientia ſingulari. Cum hoc ſimul & Tarnovio, viris clariſſimis, Joannes collatis ſermonibus, de amiſſi regni infortunio, ac exilij ſui ærumnis, reperendaque dignitate mæſtus ac lamentans ſæpe colloqui, & conſilia miſcere conſueverat.

Waivoda conſilia cum Laſco de recuperando regno confert.

Qui poſtquam cum eo diu multumque deliberaſſent, nullam ei in Carolo Cæſare ſpem collocandam cenſuere; ut pote qui tametſi æquitatis & moderan animi nomine præſtantiſſimus princeps haberetur, tamen fratrem Ferdinandum quàm alium quempiam nobiliſſimo Ungariæ regno potiri mallet; & Ferdinandus natura imperandi avidus, deguſtata dominandi dulcedine nequaquam regni & regiæ dignitatis faſtigio ceſſurus crederetur. Franciſcum Regem, & Clementem Pontificem ab ipſo Cæſare in multas & graviſſimas rerum difficultates, uſque ad Carceris & captivitatis ærumnas adductos, vix ſibi ipſis conſulere, nedum alijs opem ferre ullam poſſe; ut interea de Sigiſmundo taceant, quem licet propinquum, tamen Auſtriacæ familiæ hoc tempore conjunctiſſimum, in hanc reducendi ipſius curam & ſtudium multis de cauſis ſe immiſcere nolle, pro explorato habeant. Venetos autem, tametſi pactis ſpecioſo titulo fœderibus, mutuam amicitiam & auxilia obtuliſſent, quis niſi rerum imperitus, opem allaturos putet? quos potius alienorum periculorum otioſos ſpectatores ſemper fuiſſe certiſſimum ſit? 1528.

Sibi igitur quam conſultiſſimum videri, ut opportuna exilij remedia apud Solimanum quærat, ac miſſa legatione ab illo ſupplicibus votis ſibi conciliato opem & ſubſidia poſcat: nullum alium eſſe principem, cujus armis & potentia regnum amiſſum recuperari, ac contra imminentes hoſtes, & æmulos retineri poſſit: illum eſſe ingentis ſpiritus ac magni animi principem, & quamquam religione à nobis diſſideat, tamen ijs moribus præditum, ut ſine dubio ad miſerationem calamitatis ejus flecti ac induci queat; ſi pijs precibus ac pactione annui tributi humiliter emollitus, in partes traducatur: quemadmodum ejus rei in Valachiæ & Moldaviæ populis, eorumque principibus perſpicua documenta habeantur, quos clientes & beneficiarios appellatos ſuis legibus vivere permittat, & ſibi tributarios contra finitimos quoſvis armis belloque tueatur.

Laſcus Solymanni auxilia cenſet imploranda.

Addidit Laſcus promptiſſimo oblato obſequio, ſi Joanni placeat, ſe legationem eam, quamvis difficilem & laborioſam ſubiturum, & quantum in ſe ſitum ſit, ad optatum finem perducturum. Joannis actis impenſius gratiis, & petito ad deliberandum exigui temporis ſpatio, ſe, quid ſtatuendum cenſeat, maturè cogitaturum dixit. Nec multò pòſt collaudato Laſco, ac ingentibus pollicitis, ſi propitia fata proſperum conſilijs exitum darent, onerato, legationem ei committit; ſumptus neceſſarios ſuppeditat, ſupplices libellos exhibet; munera magni pretij aulæ purpuratis diſtribuenda dat, ejuſque ut fautoris & conſultoris fidei & induſtriæ ſeque & ſalutem ſuam, fortunaſque omnes magno animi affectu commendat. Ferunt eum, quum poſt depromptum animi ſui votum, ac legationem decretam, Laſcum dimitteret, ad extremum illud Junonium ex Marone carmen, *Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo*, ſubtriſti vultu atque ore protuliſſe. Et quidem hoc conſilium, ſi Joannem reſpicias, utique commodum & utile; ſed ſi Chriſtiana Reſpublica ſpectetur, quæ hac barbari principis expeditione in extremum conjiciebatur diſcrimen, prorſus funeſtum atque perniorioſum.

Laſco legationem ad Solymannum commendat Waivoda.

Porro Laſcus rebus neceſſarijs brevi tempore comparatis, trajectoque apud Seliſtriam Danubio

1528. nubio per Bulgariam iter fecit; ac cùm Conſtantinopolim perveniſſet, primum omnium ſe in amicitiam familiaritatemque Ludovici Griti, datis muneribus, commodùm inſinuavit. Is erat Andreæ Veneriarum principis filius Bizantina matre natus, ac Turcicæ linguæ, utpote nativæ ac domeſticæ peritiſſimus, ac Ibraimo purpuratorum principi charus, nec Solimano incognitus; & eo tempore Peræ habitabat, in quo oppido hoſpitium haud procul ab ædibus Gritianis Laſco ſorte obtigerat. Hunc Laſcus de ſua legatione, ac Joannis paulo ante Regis exilio ac miſerijs, Italica uſus lingua, diſerte & apposite edocuit; amboque deinde Ibraimum convenere, eumque muneribus exculſum placatumque induxere, ut cauſam Joannis apud Solimanum tuendam defendendamque ſuſciperet, atque operam & ſtudium omne ſuum polliceretur. Is Ibraimus poſt dejectum & loco motum Luphtim (propterea quod uxorem, quæ Solimani ſoror uterina erat, eum ob fœdos puerorum amores reprehendentem pugno pulſaſſet) purpuratorum princeps evaſerat, & Solimani conſiliorum omnium unicus arbiter, eo quocunque volebat, impellere poterat, ut plane ei dominaretur; quamquam humili loco natus, & puer à Scandere, quem anno ſeculari, ſuperatis altiſſimis Italiæ fluminibus & alpibus, per Euganeos, in conſpectum fere Venetiarum irrupiſſe retulimus, principi dono datus fuiſſet.

Grittum muneribus ſibi devincit.

Grittus & Laſcus Ibrahimo Waiwodæ cauſam enixe commendant.

Hujus operâ & diligentiâ Laſcus, triduo poſt quam conſilia cum eo contulerat, ad Solimanum introductus, atque ab eo auditus, poſtea ad Divanum, quod publicum apud Turcas conſilium denotat, cui tunc Ibraimus præerat, rejectus fuit. Ubi quum diſertiſſime & breviſſime cauſam Joannis (præmonitus ne prolixè diceret) peroraſſet, proſpiciente & audiente è feneſtella ſuperioris loci Solimano, ac illum veluti clientem & beneficiarium in tutelam Solimani tradidiſſet, & quidquid tributi imperatum eſſet, id quotannis obedienter perſolvendum promiſiſſet, bene ſperare ab Ibraimo juſſus ad hoſpitium ſe recepit. Accidit autem, ut Grittus quoque iiſdem diebus unionum & gemmarum æſtimandarum cauſa, quarum Mangonij callentiſſimus habebatur, à Solimeno arceſſeretur; & Joannis cauſam opportunam nactus occaſionem obnixè commendaret. Exinde haud multo poſt tempore purpuratis conſulentibus, Ibraimoque potiſſimum ſumma qua pollebat auctoritate ſatagente, Joannes in clientelam recipitur, & Solimani beneficiarius appellatur, ac ineunte vere auxiliares copiæ ei in regnum reducendo decernuntur; nulla quidem eo tempore tributi facta impoſitione; poſtremoque Laſcus veſtibus purpureis, auro intertextis donatus, ac convivio à purpuratis Ibraimoque exceptus domum remittitur.

A Solymano, & in Divano Laſcus auditur.

Waivoda Solymani beneficiarius appellatur, & auxiliares copiæ ei promittuntur.

Sed antequam Byzantio exiret, ſupervenit à Ferdinando Joannes Hobordanſcus legatus, qui gravi, & ſi prior veniſſet, non improbanda ratione, regnum, quod recens legitime adiiſſe videbatur, Solimani amicitia impetrata ſibi ſtabiliendum, ac jura, quæ in ejus hæreditate duplicia & firma habebat, ei proponenda, petendaſque more majorum inducias cenſuiſſet. Erat Hobordanſcus natura ferox ac ſuperbus, ideoque Turcis minime acceptus, qui homines Chriſtianos ad ſe venientes, nihil niſi demiſſum ac humile verbis, geſtu, factiſque præ ſe ferre volunt, ac quodam barbarici faſtus imperio etiam adigere videntur. Iſte eſt Hobordanſcus, Jaiciæ olim equitum ductor, qui, ut diximus, ſingulari & equeſtri certamine cum Caſſono tunc præfecto turmæ, poſtea autem purpurato Budenſi, abdicatis ſcuto & thorace ac galea, ſed ſolis gladiis congreſſus, multis illatis acceptiſque vulneribus victor evaſerat, tandem infami & fœdo vitæ exitu memorabilis. Nam quum proceſſu temporis Joannem Regem à Solimano reſtitutum, Budæ incertum ſponte ne, an præmio ab aliquibus inductus, interficiendum ſuſcepiſſet; ſicaque ejus in ſagi manica inventa eſſet, captus & culeo inſutus, atque in Danubium merſus interijt. 1528

Hobordanſcus à Ferdinando legatus miſſus ad Solymanum.

Hobordanſci varia fortuna.

Hic poſtquam ad Solimanum à Janitoribus brachia & manus de more ſuſtinentibus, introductus fuiſſet, legationem ita expoſuiſſe fertur, ut ipſius Solimani aures, nihil ſuperbi aut inſolentis audire ac ferre ſolitas, non parum offendiſſe videretur: Petebat enim libero ore, uti fama fuit, & Joannes Sermegus eorum temporum æqualis id in ſuos annales retulit, ut amicitiam & inducias Ferdinando daret; ea conditione addita, ut iiſdem, quæ antea Ludovicus Rex icerat, fœderibus renovatis, Albam Græcam ac cæteras arces Ludovici tempore captas, cujus ſororem Ferdinandus duxiſſet, liberaliter reddendas vellet, ſi ea viciſſim a Ferdinando obſervari poſtularet. Hæc legati oratio, qua Belgradum repetebatur, ſi induciæ utrinque valituræ eſſent, tanquam ſuperba & inſolens Solimani animum, alioquin ferocem & indomitum, jamque antea à Laſco præoccupatum, vehementer exaſperavit, ita ut ira atque odio exardeſcens, totus ad Joannem reducendum, & Ferdinandum Pannoniæ poſſeſſione pellendum atque exturbandum impelleretur; ac Hobordanſcum, uti inſolenter loquutum abire, finibuſque ſuis excedere juberet; adjectis tumido ingenij faſtu minis, ſe primo vere Budam infenſo exercitu contra Ferdinandum profectutum; ubi collatis ſignis, ſi Ferdinandus ſuperior victorque evadat, ſeque victum trucidet, tum clavibus non Belgradi ſolum, ſed cæterarum arcium facile potiatur. Si vero Budæ non reperiatur, Viennam uſque proficiſcens perquiſiturus eum ſit.

Ejus libertas in exponenda ſua legatione.

Qua Solyman. offenſus illum ſuis finibus excedere jubet.

At Laſcus, qui adventu Hobordanſci vel maxime erat perturbatus, verebaturque ne fœdera & pacta, quæ ipſe ſingulari ſollicitudine, & maximis laboribus ſancienda curaverat, illius conatibus irrita redderentur; ubi illum pro amicitia & inducijs, à furibundo Solimani ingenio minas & hoſtilia quæque retuliſſe intellexiſſet, ſingulari perfuſus gaudio domum reverti maturavit; atque ex itinere nuntium ſumma adhibita celeritate præmiſit, per quem Joannes avertere ab aſſiduo mærore animum, ſpemque recipere juberetur; cætera vero & totum proſperæ legationis ordinem propediem ab ſe revertente intellecturus eſſet. Juſſerat autem Joanni Solimanus, ut ſibi cum exercitu in Ungariam ituro, aut in campis Mohacianis, ſua victoriâ, & clade Ungarorum, ac miſerabili Ludovici interitu claris, aut alibi ſupra Budam occurreret; cætera quæ ad eũ reducendũ, Budæq;

1529 in ſede collocandum pertinerent, ſibi curæ fore; literaſque & ſyngrapham ad eum miſerat; quibus ſe eum, uti fratrem, in tutelam ſinumque ſuom recepiſſe, & ab omnibus defenſurum teſtabatur.

Laſcus, legatione feliciter confecta ad Waivedam redit.

Laſcus Tarnoviam reverſus, de ijs quæ Conſtantinopoli bono eventu peregiſſet Joannem edocuit. iſque eum pro egregie fideliterque navata opera, arce Dunavecia, ad Popradum amnem ſita, qui è Carpathijs montibus ortus, in Viſtulam haud procul urbe Cracovia influit, ac Civitate Ceſmarca, quarum utraque in regione Scepuſiana habetur, liberaliter remuneratus eſt. Et quanquam hoc oppidum Ferdinandus Franciſco Battianio dederat, cives tamen capto, & in vincula conjecto Joanne Sancone Raguſinæ originis, qui nomine Battianij locum tuebatur, Laſcum intromiſerunt, eique deinceps paruerunt. At Hobordanſcus emenſo celeriter itinere, cum Viennam rediiſſet, neque Ferdinandum ibi inveniſſet, quod is Spiræ Nemetûm in ſuperiori Germania, Caroli fratris, Italicis bellis occupati, loco & nomine concilio præeſſet, nec à Viennæ præſidibus, quæ de irato Solimano, deque hoſtili ejus animo, & exercitu ſub Viennæ mænibus propediem affuturo adtuliſſet, ſatis crederentur, Spiram protinus advolare conſtituit, ut Ferdinando ea quæ non tantum ipſius, ſed etiam univerſæ Germaniæ, ac Chriſtianæ Reipub. vel maxime intereſſent, coram referret.

A que arce Dunavecia, & oppido Keſmarka donatur.

Hobordanſcus ad Spirenſ comitia profectus celerrime,

Ferdinandus cùm Hobordanſci ſermonibus non mediocriter perculſus, tum vero, quod illa eadem tam amicorum literis, quam fideli exploratorum omnia perſcrutantium relatione de barbari ac tumidi hoſtis apparatibus perferebantur, omnem adhibuit curam & diligentiam, ut Viennam muniret, validiſſimoque præſidio impoſito tueretur. Ad quod perficiendum, quamquam ſegniores, quam periculi magnitudo poſtularet, Germaniæ proceres, principeſque reperiebat; tamen præter ſolitum cunctante & adulta jam æſtate exercitum lentis paſſibus promovente Solimano, ſpatium opportune conceſſum eſt præparandi ea, quæ ad urbis ſalutem & defenſionem opus eſſe videbantur. Cujus quidem diuturnioris moræ varijs artibus procuratæ, auctorem fuiſſe Ibraimum ferunt; qui quum Chriſtianis principibus & populis impenſe faveret, Solimani exercitum tardius promovere, & lentiori gradu iter capeſſere, quo Carolo Cæſari & Ferdinando ad reſiſtendum ſimul & ad ſua defendenda tempus & otium ſuppeteret, inſtituerat, ne ab hoſtibus Turcis imparati præoccuparentur; ſicque confluxere ſub id tempus ad propugnandam Viennam circiter XVI. millia peditum; equeſtris vero ordinis bis mille, ſelectiſſimi omnes ac fortiſſimi Germani nominis milites; quorum virtute ac viribus, ſecundum divi Numinis opem, urbs celeberrima è clade & cæde conſervata fuit.

Ferdinando Solimani minæ & molitiones exponit.

Viennæ præſidium impoſitum 16000. peditum, & equitum 2000.

Interea dum hæc fiunt, & Solimanus ſpe tardius cum exercitu progreditur; Joannes Laſco cohortante iter in Ungariam ſuſcepit, utque verſus Lippam ab diuturniore exilio tutus & ſecurus ſe reciperet, obviamque Solimano in regnum reſtituendus occurreret, copias, quæ ſe concomitarentur, comparandas exiſtimavit. Sed imprimis rei nummariæ penuria vehementer premebatur, ita ut quum pecunia in promptu nulla omnino eſſet, ad conducendas cohortes, partim à Polonis, partim vero ab Ungaris, qui eum ſequebantur, æro mutuo petere, ac auream ſupellectilem, unioneſque & gemmas magni pretij, quas dum regno pelleretur, fugiens ſecum aſportare potuerat, fœneratoribus oppignorare cogeretur. Igitur ægre & difficulter conquiſita pecunia, cohortes duas tricenarias militum mercede conducit: ipſique Simonem patriâ Athinenſem (locus eſt inter Criſium & Poſegam) cognomento literatum, cui ut exilij & laborum omnium comiti & ſocio plurimum tribuebat, præficit; equitem prætorianum, quem non magno numero habebat, ei adjungit, ſtroukque in Pannoniam ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum Cunum, Emericum Cibacum, ac cæteros, quos adhuc ſibi occulte favere ſciebat, literas dat, ut Simoró, quem ipſe ſecuturus eſſet, ſe & ſuas vires conjungere, ſeque brevi in Ungariam contendentem, ſub montibus illis, qui Poloniam ab Ungaria dividunt, circa Homonam expectarent. Eadem cum Franciſco etiam Drugeto propinquo ſuo per literas, & Georgium Monachum natione Dalmatam, ſecreto communicet, atque ne hæc in vulgus emanent, ſerio admonet. Hi tumultuariam, quam poterant manum, ac ex agreſtibus majori parte coactam, & equites ſuos peculiares, quos alere ſuis ſtipendijs conſueverant, Gothardo, veluti Joannes mandaverat, attribuunt, atque is vitata ubique via militari, ac pagis viæ adjacentibus, factoque ut plurimum de nocte itinere, ad præſtitutum locum Simoni ſeſe conjungit, ita ut utriuſque copiæ præter parvam equitum alam, vix duorum millium militum numerum æquare cenſerentur.

Waivedæ conſtracta 1529. *aliqua militum manu in Hungariam iter ſuſcepit.*

Optimates nonnulli Tranſſilvania ſuas copias Waivedæ conjungunt.

His tantulis copijs Vaivodani progreſſi, cum verſus Caſſoviæ terminos perveniſſent, cavere nequaquam potuere, quin à Stephano Revajo, Ferdinandi equitum præfecto, ac Hiſpanorum cohorte, quam Thomas Liſcanus ductabat, perſentirentur. Qui poſtquam cum Vaivodanis nullo ordine, nulla diſciplina pugnam iniiſſent, neque Hiſpanos, quamquam non procul adventantes, expectare voluiſſent, utpote qui hoſtium paucitatem ſtolide ſuperbeque contemnerent, non magno negotio ab illis fuſi fugatique fuere: ita tamen ut ex noſtris non adeo multi perirent, ſed deſertis equis, abjectiſque ſcutis in proximos ſaltus, ac Hervati fluminis nemora diſperſi palanteſque ſeſe proriperent, ac ægre pars Caſſoviam unde venerant, pars in vicinas civitates Lenociam & Eperiſſum, vitato poſt longos errores periculo, reverterentur. Gothardus quum fugientes proſequi vellet, è Simone, qui ne tumultuariæ ſuæ cohortes ab veteranis Hiſpanis, ijſque peritis Sclopetarijs circumventæ funderentur, metuebat, prohibitus eſt.

Waivodani noſtros ſibi occurrentes profligant.

Joannes opportuna hac ſuorum victoria audita nihil cunctatus, poſtquam gratias ingentes Tarnovio pro hoſpitalitatis ac beneficij munere egiſſet, neque ſe ejus unquam immemorem futurum promiſiſſet; conſtructaque ac eleganter exornata in templo Tarnoviano ara, memoriam exilij ſui reliquiſſet; è Polonia diſcedit

Ioan. Waiwoda, hac victoria lætus, recta Lippam ſe con-

1529.

fert, ubi à compluribus optimatibus benigne excipitur.

ſcedit, ac Laſco cum ſuis eum comitante, Simoni & Gothardi victricibus copijs ſe conjungens, recta Lippam contendit. Quo quum veniſſet, complures ex Tranſſilvanis & Pannonijs proceribus ad eum gratulabundi confluxere; ibique cum Joanne Solimani adventum expectavere.

Episc. Zagr. Banffius, Tahius, Marcius aliique Waivodæ ſacti, bellum adverſus Ferdin. in Illyrico redintegrant. Montem Gracum obſident. Hiſpani ſub comite Turriano oppidum ſtrenue tuentur.

Quibus per hunc modum peractis in parte Illyrici, quam hac tempeſtate Sclavoniam vocari diximus, Simon Erdodius Epiſcopus Zagrabienſis, ac Joannes Banffius à Lidua, Joannes item Tahius Auranæ prior, ac Petrus Marcius Poſegæ Valconarijque Comes, alijque nonnulli, qui Joanni vel extorri, ac male à fortuna mulctato datam fidem ſervaverant, quos interfecto anno ſuperiori ſub Varaſdino Comite Chriſtophoro Frangepano in diverſas partes dilapſos fuiſſe memoravimus, audito Joannis reditu, ac Solimani in Ungariam adventantis, eumque in regnum reducentis fama, ſumptis animis, coactisque copijs, *Montem Gracum*, oppidum in colle Zagrabiæ imminenti ſitum, quod erat in partibus Ferdinandi, ac à Nicolao Comite Turriano defendebatur, obſidione cingere decreverunt: quandoquidem à præſidiarijs ejus loci nihil tutum, nihil pacatum circumjacentibus Savo regionibus relinquebatur; quin eas rapere, vaſtare, omniaque cædibus & rapinis infeſta reddere conſueviſſent. Erant cum Turriano circiter mille Hiſpani pedites veterani, Italicis bellis exercitati, inter quos eminebant viri acres & militares Ludovicus Davalus, Joannes Salina, Georgius Mauricus cohortium præfecti, nec non Macinius & Chriſtophorus Arandij, Garſias Guſmanus, Franciſcus Zapata ſigniferi, ac alij complures, qui oppidum ſupra quam credi poſſit acerrimè tuebantur; adeò ut ſæpe oppido excurrere, multos ex hoſtibus cædere, ac obſidentes prorſus contemnere viderentur. Sed jam à ſpatio unius menſis obſidione toleratâ, conſumptiſque alimentis omnibus, nonnihil famis ſitiſque incommoda ſentire cæperant. Quare Turrianus neceſſitate circumventus, à Raubero Epiſcopo Labacenſi Camiæ præfecto, ac Leonardo Pullero ejus Legato per literas nuntioſque auxilia & commeatum petere coactus fuit. Qui quum ſatis validas equitum cataphractorum alas terreſtri itinere, peditum verò Germanorum ſeptem millia ſecundo amne Savo, quo celerius adcurrerent, unà cum annona maturè deduxiſſent, Vaivodani eorum adventus famâ permoti, ne uno eodemque tempore à duplici hoſte, ab ijs nimirum & Turriano ac Hiſpanis oppido excurrentibus circumvenirentur, obſidione ſoluta, nec expectatis Germanorum copijs diſceſſerunt. Et ne metu ac formidine hoſtium ceſſiſſe viderentur, arcem ſanctæ Eliſabethæ, viæ, quæ penes Dravum ad Eſſecum ducit, impoſitam, quæve Ladislao Morzo parebat, qui eo tempore neutrarum partium aſſecla, ſed cædibus, rapinis, furtis & latrocinijs infamis, omnibuſque exoſus habebatur, appoſitis ſcalis & repentinâ factâ irruptione ceperunt & diripuerunt.

Ideoque Waivodani obſidionem ſolvunt.

Turrianus Zagrabienſ. arcem obſidet.

At Turrianus & Hiſpanicæ auxiliareſque Germanorum copiæ, ut Simoni Epiſcopo & Vaivodanis par pari referrent, arcem Zagrabienſem, in qua templum egregij operis, divo Stephano Regi dicatum habetur, cum adjacente oppido, factis aggeribus & vineis, Nonis Julij obſidione cinxerunt. Sed quia majoribus tormentis, quibus mœnia concuſſa conciderent, magno ſuo incommodo carebant, minores tantum colubrinas provehebant, iiſque in muros, & eos, qui in eorum pinnaculis verſabantur, directis, jaculari & hoſtes terrere conſueverant. Hiſpani fodiendis etiam cuniculis rem aggredi, ac murum ſuppoſitis ſulphurei pulveris cadis ſubruere conabantur. Verum præerat arci vir ſenex, ſed militaris Joannes Vagatovitius natione Crovatus, Thomæ olim Strigonienſis Cardin. alumnus, ac multis militaribus facinoribus clarus, qui contrarijs cuniculorum foſſionibus Hiſpanorum conatus eludere, ac excurſionibus frequenter factis multos ex hoſtium numero incautius operi intentos trucidare, aut captos in arcem rapere ſolebat. Sed quum in dies non edulia ſolùm deficerent, ſed etiam pulveris inopia paulatim ſuboriretur; quandoquidem neceſſe erat eum in explodendis ex arce tormentis, ac minoribus quoque ſclopetis conſumi, inſuper milites aſſiduo labore, & vigilijs fatigati vix arci tuendæ ſufficerent; multique ex eis debilitati vulneribus operam præſtare non poſſent; præfectus tot tantiſque rerum neceſſariarum difficultatibus obrutus, ſacerdotem quendam ex compluribus, per obſcuram noctem fune de muro clam demiſit, qui literas ad Epiſcopum perferret, atque ab eo de arcis & præſidij neceſſitatibus edocto opem & ſubſidia imploraret: qui re proſperè & feliciter peractâ, ab Epiſcopo eadem felicitate reverſus, ac iterum demiſſo fune per mœnia pertractus, brevi ad futura obſeſſis auxilia nuntiavit. Fuit autem mirum imprimis hunc ſacerdotem, hoſtes & præcipue Hiſpanorum ſolertiam & vigilantiam, tanta diligentia excubias obeuntium declinare & fallere potuiſſe. Quamquam autem Epiſcopus & alij duces obſeſſos bene ſperare juberent, ſeque eis brevi venturos auxilio, etiamſi copiæ à Turcis petendæ forent, prolixe pollicerentur, atque eo nuntio eaque ſpe exhilaratus Vagerovitius, tormenta omnia magno cum ſtrepitu ac fragore exonerari juſſiſſet, aliaque ſigna lætitiæ, tubis ac tympanis canendo & obſtrependo, inconditoſque clamores tollendo edidiſſet; tamen hoſtes ijs viribus & conatibus, tantaque pertinacia obſidioni incumbebant, ut niſi arce capta nequaquam diſceſſuri viderentur.

A Rege Ferdinando, omiſſa obſidione, ad Viennæ defenſionem avocatur.

Sed Ferdinandus ante omnia Viennæ defendendæ proſpectum cupiens, obſidentium pertinaciæ finem impoſuit: Quum enim Solimanum certiſſimis indicijs Viennam propediem obſidione cincturum cognoviſſet, Turriano & Hiſpanis, cæteriſque Germanorum præfectis ſerio dedit in mandatis, ut poſthabitis omnibus rebus, ipſaque obſidione in aliud tempus dilata, ſine mora ad defendendam Viennam cum exercitu convolarent. Quæ res procul dubio Zagrabiæ alioquin magno conſtitutæ in periculo ſalutem & incolumitatem attulit; atque illi, uti juſſi erant, Viennam ire maturarunt; ac omnes, ſed Hiſpani imprimis, ſtrenuè dimicando, ac fortem & fidelem in tuenda ea urbe operam navando, immortalem ſibi laudem & gloriam peperere.

1529.

Vaivoda Solimanum in campis Mohacianis occurrit ſupplex & venerabundus, una cum Hieron. Laſco. A quo benevole excipitur.

Jam demeſſæ fruges & in horrea compoſitæ erant, cum Solimanus ingentibus copijs ſuperato Savo, in Sirmium venit, ibique paucos moratus dies, Dravum apud Eſſecum ponte ex navibus, & tabulatis confecto nemine reſiſtente trajecit, indeque lento gradu ad campos Mahocianos perventum eſt; in quibus Joannes cum ijs, quas in magnis rerum ſuarum anguſtijs habere poterat, copijs (erant vero ad VI. millia hominum) ei ſimul cum Laſco venerabundus, & ſupplex cum pretioſiſſimis muneribus occurrit: à quo junctâ dextrâ, ſummâ cum benevolentiæ ſignificatione excipitur, ac ut animum recipiat, & bene ſperet, jubetur. Locus idoneus, in quo tendat, ei in caſtris deſignatur, cuſtodes ex ordine Janicerorum, qui eum ab omni vi, atque injuria defendant adhibentur; quotidie varia ad uſum coquinæ, ac menſæ edulia, nec non aliquot oves cute detracta, ſaccari item & mellis, ac cereorum ad nocturni luminis uſum, certum pondus liberaliter miniſtrantur.

Inde continuatis itineribus Budam ductus exercitus: quem tametſi plurimi mortalium ex centum & quinquaginta millibus Turcarum conſtare affirmarent, ac Turcæ ipſi ſuas copias eum numerum duplo excedere falſo jactarent; conſtat tamen eos, qui ad ineundam pugnam, ciendumque Martem idonei milites forent, dimidiam ejus partem vix conſtituiſſe: quum cæteram multitudinem lixas & calones, ac agreſtes, equis, camelis, & burdonibus curandis dicatos eſſe clarè appareret. Civium Budenſium magna pars, eorum præſertim, qui locupletiores erant, partim cladem ſuperiorum annorum perpeſſi, partim recenti adventantium hoſtium metu perterriti, Suevique imprimis mercatores Strigonium vel Albam, aut Poſonium, indeque Viennam, vel ad ulteriora loca profugerant; ita ut dilabentibus incolis Turcæ primum ſuburbia, & deinde civitatem à paucis militibus Germanis defenſam, parvo negotio expugnarent caperentque. Thomas enim Nadaſdius, quem a Ferdinando, poſt Joannem pulſum, urbi atque arci tuendæ anno ſuperiori præfectum fuiſſe diximus, & Chriſtophorus Peſſererius, ac Joannes Traubingerus, duarum cohortium Germanicarum ductores, hoſtium ingenti numero & apparatu, ac inopinato adventu perculſi, poſtquam diu ac fortiter per aliquot dies repugnaſſent, poſtremo ſuæ paucitati diffiſi, urbe hoſtibus ultro relicta, ſeſe in arcem receperunt. Eam ad voluptates & delitias potius priſcorum Regum, quàm arcendam vim olim conditam, Turcæ tum actis cuniculis, tum vero aſſiduis pilarum procellis ſubtuere ab imo conati, omnibus viribus expugnare contendebant: ipſeque Nadaſdius nihil quod fortiſſimo duce, atque milite dignum videbatur, intermittere aut negligere contendebat.

Buda Solymano deditur.

Verum fortunâ res Ungaricas ad fatale excidium turbante, dum impreſſioni ac impetui Turcarum ipſe ab una parte, cum certa manu militum hoſtibus reſiſtit; eoſque ſubeuntes è murorum ruinis, non parva edita cæde ſubmovet: ab alia vero parte Germani ægre hoſtes ſuſtinent; inter ipſam acerrimi conatus dimicationem Turcæ Germanis, ſi certiſſimam mortem ſubire nolint, ſeque & arcem dedant, abeundi poteſtatem, & rerum omnium incolumitatem offerunt; idque literis à Solimano editis, manuque ejus ſubſcriptis è veſtigio firmare pollicentur. Cum aſſenſuri Germani eſſent, inopinatare excitatus Nadaſdius, ira ſimul & dolore exæſtuans, ſevero eos vultu minabundus à deditionis conditionibus avocare contendit, ignaviam illis ſimul & perfidiam exprobat, ac tormenta in hoſtes dirigi imperat. Sed illi eum vociferantem comprehendunt, & in vicinum conclave fornicati operis conjiciunt: pauloque poſt cum Turcis de arcis deditione paciſcuntur: eoſque in arcem ſingulari ſuo dedecore, ſed ingenti hoſtium gaudio & lætitia intromittunt. Germani arce excedentes, intra ambitum mæniorum templi Divi Joannis Baptiſtæ, omnibus ſarcinis armiſque exuti deducuntur, atque ibi diploma ſecuri diſceſſus expectare jubentur. Verum ſolitâ Turcarum fraude & perfidiâ decepti circumventique, paucis adoleſcentibus exceptis, omnes extra urbem deducti ad unum nefarie crudeliterque interfecti fuere, pauciſſimis fuga elabentibus.

1529.

Germani repugnante Nadaſdio, etiam arcem Turcis tradunt.

A quibus omnes perfide trucidati ſunt.

Nadaſdius è concameratæ teſtudinis cuſtodia eductus ab Janiceris Ibraimo ſiſtitur: à quo intemperantiore ſermone increpitus, quod Budam ſedem Regis Ungarici, Ungarus ipſe contra Joannem Regem Ungarum, ſimul & adverſus invictas potentiſſimi Turcarum imperatoris copias pertinacia ſingulari defendiſſet, duobus Chauſis, ut Turcæ nominant, ac certo Janicerorum ſatellitio, penes ripam Danubij deducendus, per ſpeciem Joanni Regi tradendus, re tamen vera in ſubjectum flumen præcipitandus attribuitur, comitante eum ex famulis ſolo Franciſco Semieo tunc adoleſcente, quem poſtea ad magnos honores provexit. Itaque multa & gravia animo verſans, repente in navim, quam prope ripam fluminis ſors & fortuna obtulerat, præceps inſilit, Janiceris eum retentare, arrepta ejus chlamyde contendentibus; ipſe tamen diſciſſa atque eis relicta veſte, navim impellit, & magna colluctatione cum fluvio habita, ſine ullo remigio circa veſperum in adverſam ripam, penes quam Joannes cum ſuis metabatur, ægrè delatus eſt. Eum tunc in tentorio cum Gritto cænantem reperit, ejuſque genibus provolutus, quamquam à Joanne ſub primum aſpectum vix cognitus, ob veteris offenſæ memoriam, Didymus appellatus eſſet, veniam ab eo obtinuit, & apud illum diu in gratia ac pretio habitus eſt.

Nadaſdius, cum jam ſubmergendus eſſet, Elabitur è Turcarum manibus ſolutter, & à Waivoda veniam obtinet.

Capta per hunc modum Buda, Solimanus victor, ſicuti Hobordanſco prædixerat, Viennam ire certus Joanni ut ad arcem occupandam, ſedemque ſuam repetendam contendat, læto animo jubet; iſque juſſa haud minore lætitia exequitur, Ludovicumque Grittum cum tribus millibus Turcarum apud eum relinquit, unà cum Caſſono, de quo ſupra diximus, ac Numillo trierarchis, quibus claſſem navium, quas ſaicas vocant, ad Danubij cuſtodiam dat, quod Joannes ejuſmodi claſſe careret; cætera autem ſe in reditu diſpoſiturum promittit.

Solymanus Waivodam Budam reſtituit, adjuncto ei Gritto cum Turcarum præſidio.

Dum hæc in hunc modum geruntur, aderat dies Divæ Virginis Matris Nativitati dicatus, quum Solimanus Ibraimo dat in mandatis, ut exercitum in craſti-

num

1529 num diem aditer Viennam ſuſcipiendum pa-

Turcarum expeditio Viennam verſus.

retiiſque non per caſtra duntaxar, ſed & conturbernia miſſis Chauſijs, mandata ejus publicanda curat, ita ut duo equitum magiſtri, Behramus & Ibraimus, quos ipſi Beglerbegos vocant, ille Aſiaticus, hic vero Europæus, totum exercitum præcederent eo ordine, ut quo in loco antecedentia agmina meridiano tempore conſediſſent, ab ijs poſtea totus, qui ſubſequebatur exercitus, in eadem caſtra reciperetur. Claſſis autem adverſo Danubio, magno remigum ac novalium ſociorum ac militum labore ſubſequi juſſa eſt quæ CLX. navigijs conſtare dicebatur; præter onerarios lintres, quibus commeatus & caſtrenſes apparatus vehebantur.

Vardanus Archiepiſ. Strig. ſe Solymano dedit.

Hunc in modum incedentibus Turcarum copijs, cum Strigonium perventum eſſet, earum adventu perterritus Paulus Vardanus Archiepiſcopus, tametſi antea ad Ferdinandi partes, deſerto Joanne tranſijſſet, quum tamen ſe hoſtium viribus imparem, Ferdinandumque uni Viennæ conſervandæ intentum, ſibi ſeram opem allaturum videret, capto ex tempore conſilio, nuntijs in caſtra ad Solimanum miſſis, Nicolao Gothoio & Ladislao Geſtino, ſe in ejus clientelam commendat; facileque impetrato ejus patrocinio, ſimul & libero receſſu, ſequenti die commendata bono eventui ac deinde induſtriæ & curæ Michaelis Muthnoquii, arce atque oppido Strigonienſi, cum trecentis equitibus totidemque peditibus in caſtra venit, Exceptus eſt magna totius exercitus gratulatione & acclamatione; quod ſummum in Ungaria Chriſtianæ religionis antiſtitem, uti dicebant, ad ſuas partes tranſijſſe lætis animis conſpicerent, ipſeque Solimanus eum comi blandoque ſermone in tentorio alloquutus ſolatuſque, ne quid adverſi ſuſpicaretur, caſtra ſequi juſſit: in quibus locus ei datus fuit non procul ab Ibraimo principe purpuratorum, ac inter Janicerarum contubernia; & præbita laute omnia quæ ad victum pertinent: retentuſque eſt in ijſdem caſtris toto tempore, quo Vienna acerrimo, ſed irrito conatu oppugnata fuit. Promota demum caſtra per patentes inter Tatani & Comaromium campos, relicto ad dextram Danubio quæ oppida, tametſi profugientibus ob metum præſidiarijs vacua relicta erant, illa tamen hoſtes nequaquam occupa runt.

Lambergus Iavarinum, arcem ſenſa, turpiter deſerit.

Præerat Jaurino Chriſtophorus Lambergus, qui cum militibus Germanis Ferdinandi nomine illud tuebatur; ſed is quoque inſolito pavore perculſus, incenſa arce cum ſuis Viennam profugit; cum antea tormenta eodem præmiſiſſet, ne illis hoſtes potirentur; nec id ei à Ferdinando & reliquis ducibus crimini datum eſt, ob liberatam ab immanibus Turcis urbem, ſupra quam dici poſſit vehementer exhilaratis, quamquam rem ſat mali ad poſteros exempli perpetraſſet.

Eadem ignavia Altenburgum relictum

Eandem fortunam ſubijt Ovarium, ſive ut Germani appellant Altenburgum, quod à Maria regina dotali jure tenebatur, quodque à præſidiarijs pari adductis formidine ſuccenſum, deſertumque fuit. Horum exemplo omnia fere loca ultra Laitam flumen in Auſtriæ finibus, aut incendio flammiſque concremata, aut vacua relinquebantur: ſic ut accumulati per miſeros agricolas, & in horrea ad faciendam ſementem congeſti farris, hordei, tritici acervi, ac alij omnis generis commeatus 1529.
hoſtibus affatim ſuppeterent, & ab ijs cuncta impune atque atrociter diriperentur. Quam ob cauſam ad inſequentem annum in tota fere Germania & Pannonia, magna omnium rerum & alimentorum penuria, & caritas, atque etiam inopia conſequuta eſt.

Ad æquinoctium autumnale Solimanus propius urbem adventavit, ac Magiſtris equitum, quos nominavimus, edixit, ut ad mœnia uſque urbis excurrendo, obequitandoque, & in obvia quæque armis ſæviendo terrorem circumferrent, donec ipſe cum tota ingentium copiarum mole ſubſequeretur. Non equidem hæc extrema attingerem, neque immemor propoſiti, quo res Ungaricas conſcribendas ſuſcepi, his commemorandis immorarer, niſi iſta omnia ſic noſtris rebus cohærere viderentur, ut Auſtriæ vicina jungitur Pannonia, & parietibus proximis ardentibus, rem quaſi noſtram actam eſſe cenſuiſſem.

Deſcriptio obſidionis Viennenſis,

Paucis ante adventum Turcarum diebus, copiæ pedeſtres equeſtreſque, ut diximus ad XVIII. millium numerum defendendæ Viennæ, ab ordinibus Imperij Romani atque à Ferdinando Rege, ſumma ſolicitudine, magnoque ære conductæ in urbem cōfluxerunt. Ex quibus quingenti equites cataphracti, XXVI. die Septembris, portâ Stubarum erumpentes, cum Turcis, qui procurrerant, improſpere pugnarunt, captis nonnullis & Chriſtophoro imprimis Sedlitzio, turmæ Hardeccianæ ſignifero, eo tamen poſt paucos dies ſoluta obſidione à Solimano ad ſuos in urbem liberaliter remiſſo. Sed ab ijſdem magiſtris equitum & hoſtium antecurſoribus, ac mox eorum veſtigijs inſiſtente reliquo exercitu Turcarum, Fridericus Rheni Palatinus, cui ut ſummo duci omne urbis & copiarum imperium concreditum erat, magno Viennenſium incommodo urbe excluſus fuit; Philippus tamen patruus, antea cum alijs, qui ad tuendam urbem concurrerant, ingreſſus, loco ejus præfuit, & æquato fere imperio penes eum Nicolaus Comes Solmenſis ſenior, qui Ticinenſi prælio, in quo Rex Franciſcus captus fuit, celebre nomen erat adeptus, Regemque ipſe cepiſſe ferebatur; ac ſecundum eos Wilhelmus Rogendorffius, Italicis bellis liberataque obſidione Gallorum Brixiâ clarus, & Joannes Comes Hardeccius, qui Mohaciano prælio interfuerat, exercitati peritique duces, ac Joannes Cocianus Carniæ præſes. nec non Nicolaus Comes Turrianus, quem ab Zagrabiæ obſidione cum peditibus Hiſpanis avocatum memoravimus.

Duces Viennæ defendendæ præfecti.

Sed & præter eos, quos antea recenſuimus Hiſpanos duces, ac Petrum Cuevam caſtrorum magiſtrum, alij quoque ejuſdem gentis præclaræ virtutis ac fortitudinis cohortium præfecti, ac centuriones Joannes Aquilarius, Melchior Villarvelius, Petrus Navarrus, Alphonſus Heredia, Ferdinandus Rotales, aliique complures, Regi Ferdinando, uti materno genere ex Hiſpaniæ Regum progenie oriundo, ipſiuſque Cæſaris, qui Hiſpaniæ opulenta Regna avitis ſuis provincijs conjunxiſſet, fratri Germano, ſtrenuam operam bello navaturi præſto fuere, fortiſſime rem geſſere.

Hiſpani egregia virtutis duces,

Præter Hiſpanos, & qui certatim ad tuendum patriæ decus nomina dabant, Germanos, unus Ungarici

rici

1529. rici nominis Paulus Baquitius dux peritiſſimus, quem ante cladem Mohaciaiam ad Ludovicum Regem è Thracia veniſſe docuimus, juſſu Ferdinandi Regis, cum ſua peculiari ducentorum equitum ala, quæ ex Thracibus fere conſtabat, conductus fuit, qui Pontes Danubij expeditioribus ſuis equitibus tueretur.

Paulus Baquitius Thrax.

Sed quum ij per claſſiarios Turcarum, ac navales ſocios numero longe ſuperiores concremati atque diſſipati eſſent (quamquam Joannes Salaius, & Lupus Oderus Poſonio exeuntes, diſpoſitis in ulteriori Danubij ripa copijs, ac juſto tormentorum apparatu e claſſe ægrè ſubeunte aliquot navigia perforaſſent & demerſiſſent, multis ex navalium ſociorum numero, ac alijs militibus interfectis) Baquitius ad cæteros ſe in urbem recepit, ibique quod fraudes & dolos, quibus Turcæ bello gerendo utuntur, egregiè callebat, cæteris magno ad res gerendas adjumento fuit. At Duces poſt contractam cum anteſignanis Turcarum leviorem pugnam, ne ſuburbia, quæ lata & ampla urbem circumcingebant, hoſtibus recipiendis ac inſidijs tendendis opportuna fierent, collatis conſilijs diruenda atque incendenda decrevere, lugentibus miſeris civibus, qui ſe ſuis domicilijs, quæ magnis impenſis longoque labore conſtruxerant, crudeliter ſpoliari, fortunaſque ſuas à militibus diripi, aut flammis conſumi flentes atque ejulantes quiritabantur. Quatriduo pòſt XXVI. die Septembris, Solimanus cum ingenti exercitu ſupervenit, ob continuos imbres, ac itinera profundo cœno impedita, lentius quam volebat facto progreſſu, & circa urbem in coronæ ſpeciem omnibus viribus conſedit, ut nemo ingredi aut pedem efferre abſque præſenti periculo poſſe videretur: & Fridericus ipſe Palatinus cum Conrado Gorteſmanno, alijſque militum præfectis ſecundo flumine deſcendere, & urbem arctiſſimè undiquaque obſeſſam ingredi fruſtra conatus, ad Crempſium oppidum, unde venerat, rediret.

Suburbia exuſta.

XXVI. Septemb. Solyman Viennam advenit.

Ibraimus loca caſtrorum eminus ſpeculatus, ea quadripartito in locis ſuburbanis metanda cenſuit, ſic diſtributis contubemiorum, & tabernaculorum ſpatijs, ut ad commodiorem aquationem ſibi à Danubio ad Montana uſque Calenpergæ arcis, jam dudum deſertæ, idoneum locum in longum extenſum caperet: Solimano vero, & aulico ejus comitatui cum prætorianis, quos ſpahoglanos vocant, pone divi Marci templum, ac publicam hoſpitalem domum, ad Danubium uſque deligeret. Sed Beglerbegi, qui Aſiæ & Europæ equitibus præſunt, ad citeriorem partem rivi ejus qui Viennam præterfluit, ac unum cum urbe nomen obtinet, conſidere & caſtra metari juſſi ſunt, uſque ad ſancti Ulrici templum ſuburbanum, contra turrim portamque, quam Carinthiacam vocant. Tertia caſtra Acangiorum, qui ſingulis equis abſque ſtipendio militant, quibus Caſſonus ex celebri apud Turcas Mehal Begogliorum familia oriundus præerat, verſus ædem ſancti Viti, ad ſeptemtrionem porrigebantur. Ad portam Scotorum quartis caſtris locus longo intervallo, per prata penes ripam Danubij exporrectus Aſaporom, Volgarium nempe peditum ordinibus deſignatus erat, quibus certæ & validæ Janicerorum cohortes, ac agreſtes operæ fodiendis aggeribus & ſubterraneis cuniculis adjungebantur; ita ut campi & montes, ac ſuburbana loca innumerabilibus tabernaculorum umbraculis longe lateque implerentur, atque his omnibus extra tormentorum jactum aquandi, lignandi ac pabulandi facultas ſuppeteret. 1529.

Caſtra Turcarum quadripartita.

Et ſane in hunc modum vallatis ab omni parte urbis mænibus, quantum Solimano pertinaciæ ad premendam obſidione Viennam erat, tantum ad defendendam Germanis. Sed una res imprimis Turcas detardabat, (ob quam etiam eorum conſilia & incepta fruſtra fuere) quod majoribus tormentis carerent, & ea quas haberent currules colubrinas, campeſtribus potius prælijs & congreſſibus, quam verberandis ſternendiſque muris oportuniores eſſent. Quod quidem opportunis Ibraimi conſilijs atque aſtu eveniſſe fama fuit; qui Chriſtianos barbaris ſuperiores fore cupiens, Solimano, apud quem gratiâ & auctoritate plurimum pollebat, compoſitis in calliditatem dolumque ſermonibus, perſuaſiſſe dicebatur, ne ſolito majores apparatus ad capiendam urbem, neve multas copias cogendas exiſtimaret, quam nequaquam munitam, neque idoneis præſidijs firmatam, Germani ad primum caſtrorum conſpectum territi ultro dedituri eſſent; aut etiamſi nollent, ejus vel modicis copijs, ſed invicto militum robore ſuffultis facili negotio in poteſtatem redigi poſſet, idque conſilium Carolo Cæſari per idoneos homines ſignificaſſe; ſed hunc tali tamque opportuna delendi barbarorum exercitus occaſione, Gallicis bellis interpellatum, uti non potuiſſe. Quæ res ut fidem mereatur aliquam, ea quæ triennio poſt apud Cuſugum oppidum, quod Germani Guncium vocant, irrito itidem conatu à Solimano obſeſſum evenêre; & demum poſt detectam fraudem, ejuſdem Ibraimi crudelis & inexpectata cædes à Solimano illata, haud inefficacibus ſignis demonſtrare videntur.

Turcis majora tormenta deerant.

Ibrahimi, ut fertur, verſutia

Cum igitur irritis minorum tormentorum pilis muri quamquam veteres, ac inepta ab imperitis quondam architectis arte conſtructi, dejici nequaquam poſſent; ſed pauci tantum, qui in ſummis propugnaculorum partibus interdiu conſpici poſſint, incertis plerumque ictibus peterentur; Turcæ poſita omni in cuniculis ſpe, ad eos fodiendos converti, ac factis per duo loca, uno eodemque tempore ſubterraneis ſcrobibus, uno ad Carinthiacam portam, altero contra divæ Claræ templum, eiſque ſulphureo pulvere repletis mænia ſubruere ceperunt. Sed Germani, uti erant ejuſmodi artificiorum apprimè gnari, deprehenſis diligenti cura hoſtium conatibus, pares in contrarium cuniculos effodiebant, eorumque exteriorem partem ingentibus arborum trabibus ſuffulciebant; eaque ratione, ut mænia (ſi hoſtes ignem ſulphureo pulveri injeciſſent) extrorſum proruerent, aditumque hoſtibus difficiliorem redderent, efficiebant. Unde quum hoſtes utroque in loco pulverem injectum ſuccendiſſent, at mænia multo fragore extrorſum concidiſſent, Turcæ per ruinas conſcendere conati, ab armatis & in hoſtem intentis Germanis facile repulſi ſunt; fuitque utrobique cruentum certamen; dum in cacumen evadere Turcæ, ex adverſo verò ſcandentes barbaros Germani longioribus

Cuniculi à Turcis acti.

haſtis

1529. haſtis & ſclopetis magna edita ſtrage procul ſubmoverent.

Duobus hoc modo in locis rejecto non ſine plurimorum interitu hoſte, die, qui Divo Michaeli Archangelo ſacer habetur, Nicolaus Comes Salmenſis collato cum cæteris ducibus conſilio, duo millia peditum, & quingentos, duce Ecchio Raiſaco deligit, atque eos per Carinthiacam portam in hoſtes erumpere jubet, ut ſi qua ratione poſſent aggeres, in quibus tormenta erant collocata, magno illato impetu aggredi, ac illis qui iſthic excubabant trucidatis aut loco pulſis tormentorum ora ac ſpiracula ſeu fiſtulas obſtruere, diſſectiſque rotis inutilia reddere conarentur. Sed quum diu atque acriter cum hoſte dimicaſſent, tormentis quidem officere nequaquam potuere, quod ea à plurimis Janiceris ac Aſapis defenderentur: ſed interfectis ex hoſtium numero amplius ducentis, & pauciſſimis ſociorum deſideratis, in urbem rediere.

Excurſiones noſtrorum in hoſtium caſtra.

Pari modo centuria Hiſpanorum, duce Ludovico Davalo, per eandem portam egreſſa, ſed alia incedens via, inter vineas, quæ plurimæ circa urbem ſunt, complures Turcas uvarum racemos, cujus ea gens avida imprimis eſt, colligentes interfecit. Sed in caſtris Turcæ ex profugientium tumultu, ac nonnullis ſaucijs, qui evaſerant, re intellecta, in Hiſpanos ſeſe recipientes magno impetu irrupêre, magnoque cum his commiſſo certamine, quum ſe egregie fortiterque pro eorum numero defendiſſent, quod omnes erant Sclopetarij, cadente ex eis uno tantum Antonio Comargo Signifero, omnes ſe in urbem receperunt.

Interea Turcæ artibus & dolis, ac fraude, ubi vires deeſſent, utendum rati, tres Germanicæ nationis homines, qui ad ſuam ſuperſtitionem deſciverant, Germanicis indutos veſtibus, tanquam qui è captivitate evaſiſſent, ad hoſtes mittunt, præſentique pecuniâ, ac multis & magnis promiſſis ſubornant, qui urbem pluribus in locis, injecto clam igne incenderent; præſcripto etiam tempore, quando ipſi magno impetu, magniſque ſublatis clamoribus in urbem irrupturi, Germani vero ad eam defendendam ora, atque oculos, vireſque omnes converſuri eſſent. Quod nefarium conſilium quum duces obſeſſi à quodam Turca, ejus rei conſcio, qui deſertis vanis Mahometi ritibus Calendis Octobris in urbem profugerat, divinâ, uti credi par eſt, providentiâ cognoviſſent, de conquiſitis illis ſceleratis, ac in quæſtione confeſſis ſupplicium ſumendum curaverunt.

Apoſtatæ urbem incendere moliuntur.

Ab eodem transfuga opportunè etiam intellectum eſt, hoſtes iterum novas res moliri, ac ad eandem Carinthiacam portam, ac alia loca, egeſta humo, ſubditiſque ſulphureis pulveribus in urbe capienda fortunam experiri decreviſſe; jamque ſummo quantum poſſint ſilentio in opere eſſe. Quod quum noſtri non ſolum infuſa in pelvim aquâ, ſi illa ſenſim criſpet, ac tympanis ſolo applicatis, ſi eorum membranæ palpitent, nota ratione diligentiſſime diſcernere atque per[...]nitari cæpêre: ſed etiam eruptione facta, loca fodiendis ejuſmodi cuniculis ſuſpecta, oculis conſpicienda videre, ac perluſtrare voluerunt: quandoquidem hoſtes triduo ante, ex omnibus partibus, non ſolum univerſis, quæ in caſtris habebantur, tormentis curulibus, ferreas pilas in mœnia contorſiſſent; ſed etiam ex aggeribus Janiceri ferè omnes minoribus ſclopetis, horrendum & inſolitum fragorem, cum ſummo obſeſſorum ſtupore edidiſſent: quam rem noſtri in eum finem fieri ſuſpicabantur, ut eo magis hoſtes, ea quæ ſub humo agerentur occultarent, nec à noſtris animadverti poſſent. 1529.

Turcæ cuniculos noſtrum agunt.

Itaque duces, mutuo conſilio, ad ſextum diem Octobris circiter octo millia peditum ſelegêre, iiſque Hiſpanos ferè omnes, id maxime expetentes adjunxêre: ſimulque porta, quam ſalinariam vocant erupêre, eo propoſito, ut hoſtes, quos in ſuburbiorum ruinis atque aggeribus reperiiſſent, exturbarent, atque cæderent; ſimul & eos qui ſubterraneos cuniculos agerent, certius explorarent. Cum verſus Carinthiacam rurſum, ac Regiæ arcis portam ad dextram partem divertiſſent, Turcas obvios in ſuburbanis locis, ac eorum ruderibus multa ſtrage edita trucidarunt, & priusquam in Caſtris hoſtes animadverterent, atque adcurrerent, etiam ad tormenta & aggeres expugnandos provehebantur, forte ac ſtrenuum facinus edituri. Sed accidit nec inopinato caſu, ut quidam milites magno ſublato clamore ſocios ut reditent, & aciem in meliorem formam componerent, inauſpicato cohortarentur; quorum incondita vociferatione cæteri milites, qui erant in procinctu, repente conſternati, quum ſocios ſubitaneum ex inſidijs hoſtium procurſum indicare, ideoque ut caverent, clamare falſo exiſtimarent; retro in urbem citato gradu referre ceperunt, uſque adeo confuſe & inordinate, ut multi in foſſam proximam præcipites ruerent, ac gravibus porrecti armis mergerentur, atque adeo plurimi interirent. Eorum receptum fugæ ſimillimum Lupus Hagus cohortis tricenariæ præfectus, ac Hiſpani retentare conati a ſupervenientibus ſumma celeritate hoſtium equitibus circumveniuntur, quumque diu fortiter repugnaſſent, alia atque alia hoſtium manu adcurrente, Lupus quidem à ſocijs deſtitutus, egregie pugnans occubuit. Sed Hiſpani magna virtute dimicantes, paucis è ſuorum numero interfectis, poſtremoque Garſia Guſmano cadente, ſeſe eadem qua exierant porta ad ſuos receperunt.

Tametſi autem noſtri ſecus, quam ſperarunt, rem male geſſiſſent, ac eis trepide urbem repetentibus, à tergo hoſtes acrius inhæſiſſent; ab Hiſpanis tamen ex egeſtæ ſub muro terræ cumulis animadverſum eſt, hoſtes alios cuniculos duobus iterum in locis ad Carinthiacam & Stubarum, uti appellant, portam denuo moliri. Itaque Hiſpani arrepto repente vexillo, ad ea loca conglobati advolant: idem fit à Germanis, juſſa ducum impigre exequentibus; ac ex adverſo contrarios cuniculos fodere incipiunt. Sed Turcis ad ſubruendum murum non procul à priore ruina ignem pulveri ſulphureo ſubjicientibus, ardentiſſimiſque animis patefactum locum adoriri & conſcendere conantibus, Germani magno numero à ducibus præſenti animo hortabundis opponuntur, parique robore & viribus cum hoſte propius accedere auſo manus conſerunt: oritur atrociſſimum certamen, ita ut permiſtis inter ſe confertim Turcis atque Germanis, uſuque ſclopetorum ſublato, res ad gladios & acinaces deduceretur: & Turcæ poſt terribilem admodum & cruentam

Turcæ, facta impreſſione, à noſtris egregie repulſi ſunt.

1529. tam pugnam è ruinis protur[illegible]ati, præcipiteſque à noſtris fortiſſimis [illegible]pellerentur.

Sed qu[illegible] redintegrare prælium, atque ite[illegible] [illegible]ænia ſubire à præfectis Janicerorum ac Chauſis, quorum officium eſt aciem inſtruere, & ad pugnandum milites incitare, truci feroque ululatu atque minis juberentur; ne feſſi, afflicti, & perterriti imperio parerent, ad extremum non fuſtibus tantum ac ferreis, quas geſtare præfecti ſolent, clavis; ſed illatis etiam vulneribus, & nonnullis, qui lentius ac ſegnius gradum intendebant, crudeliter interfectis, ora & pectora ac gladios in hoſtem vertere, & irrumpere in urbem compellebantur. Tela etiam miſſilia ac tubi ſulphurei pulveris, ignem reſina, & piceis tædis, noto artificio confectum evomentes in confertas propugnatorum cohortes, ut à tutandis mænibus arceri quoquo modo poſſint, non ſine manifeſto noſtrorum periculo, frequentiſſime jaciebantur. Sed vel ambuſtis, & laceratis plurimorum artubus, ac deformatis vultibus, Hiſpani & Germani Turcis ſuperiores, quum tribus horis abſque intermiſſione certaſſent, locum obtinuerunt: ac interfectis ex hoſtium numero amplius duobus millibus nec paucioribus ſauciatis, eos fœda & præcipiti fuga pedem referre coegerunt: ita ut ipſi Turcæ neque Rhodo, neque Taurino expugnatis, acrius atque periculoſius pugnatum eſſe teſtarentur.

Turcæ acrius oppugnantes rejiciuntur.

Eodem etiam die, qui qoartus Octobris fuit, ante ſolis occaſum, poſt cæſos ac repulſos à mænibus hoſtes, alij recentiores & integri ad continuandam oppugnationem ac opplendas foſſas advenêre, ne noſtris aſſiduo labore attritis & fatigatis quies aut ceſſatio ulla ſupereſſet. Nec mora, mulos & Camelos ac magnum jumentorum numerum, pedites item, quos Aſapos & Sarhorios vocant, Janiceris intermixtis agreſtium Chriſtianorum è Bulgaria & Thracia ingentem multitudinem, qui ſervilibus miniſterijs addicti caſtra ſequi cogebantur, virgultis, terra faſcibus, cæteraque id genus materia onuſtos, foſſas urbis impleturos, propius mænia adegere. Sed Germani atque Hiſpani diſpoſitis per mænia & ſtationes in aciem ordinibus parati eos expectarunt: ac quum certis in locis tormenta opportune collocaſſent, quibus ab utroque latere hoſtes peti poſſent; priuſquam Turcæ jumenta exonerare potuiſſent, exploſis tormentis magnam ſuorum partem diſcerptam pilis, & conciſam repente amiſere. Et quamquam Janiceri operis permixti, ſclopetis rem gerendo, & ſagittis jaculando, opem laborantibus ferre conarentur, poſtremo tamen virtute noſtrorum, ac certiſſimis tormentorum ictibus, ingenti accepto detrimento fuſi, fugatique pedem retulerunt. Quo in certamine Ecchius Raiſaccus, egregiæ fortitudinis ordinum ductor, tribus ſimul glandibus adverſo pectore exceptis propitij numinis, ac ferrei thoracis beneficio ſervatus eſt.

Solimanus ſuis mandat, ut omnibus viribus oppugnationem

Poſtero die Solimanus conſilia & incepta ſua fruſtra eſſe animadvertens, fremere atque indignari, quod urbem nec arte, neque naturâ ſatis munitam, tantis, toneſque repetinis conatibus, tantaque cæde & ſanguine ſuorum in poteſtatem redigere nequiviſſet. Igitur purpuratos ſuos, Ibraimumque inter primos præcipuum, ac Janicerorum præfectum, & tribunos ad ſe in prætorianum tentorium vocatos acerbiſſimis verbis reprehendit, & ignaviæ atque inertiæ accuſavit: poſtremò ſeverâ comminatione dimiſſis imperavit, ut ſupremo omnium virium & exercitus edito conatu, vel in urbem vi irrumpendum, vel in veſtigio ſibi moriendum ſtatuerent. 1529.

denuo aggrediantur.

Dum hæc per Chauſios in caſtris publicantur, ac univerſi ad extremi certaminis fortunam experiundam animos & corpora parant, hoſteſque per triduum in ſilentio atque otio quieti tranſigunt: Paulus Baquitius petita à Philippo Palatino & Nicolao Salmenſi excurrendi facultate, verſus Ibraimi caſtra, quæ ad Danubium ſub Colenpergæ dirutæ arcis ruinas erant metata, cum ſuis levis armaturæ equitibus, ac aliquot Joannis Cociani cataphractis Germanis profectus, Emericum Magnum, cui claudo cognomen, ob alterius pedis vitium fuit, alæ ſoæ legarum, uſque ad extremas caſtrorum hoſtilium partes, cum paucis expeditionibus equitibus procurrere juſſit. Turcæ in eos, ut fit, tumultuarijs copijs repente invecti, terga dante de induſtria Emerico in inſidias, quas Paulus inter vineta collocaverat, deducuntur, in quos magno clamore, acrique impetu illatus Baquitius proſpere certamen inijt, Turcaſque in præcipitem fugam converſos, uſque ad caſtra inſequutus, plurimos cecidit, ac captos in urbem perduxit; inter quos fuit ipſius Ibraimi tonſor, ei imprimis charus, qui poſtea magno ære ſe redemit. Ab ijs opportunè intellectum eſt, Solimanum adhuc ſemel extremam certaminis aleam totis viribus tentaturum, quod ſi eum ſpe ſua & expectatione fruſtrari contingat, tum vero obſidioni ac pertinaciæ ſuæ finem facturum: quod non ſolum hiemis tempeſtates, quæ indies immineant trahendo bello maxime noxias intelligat; tum vero, ſi Carolus Cæſar, & Ferdinandus ac Germanici principes, ut fama eſt, integris & recentioribus agminibus, copias ſuas feſſas & debilitatas, atque adeo in longe minorem numerum redactas, invadant; victoriam in ancipiti fore haud diffiteatur.

Baquitij felix cum hoſte conflictus.

Quæ quidem omnia, ut captivi haud falſo comperta narraverant, paulo poſt eventus comprobavit. Nam poſt tridui quietem militibus conceſſam, ad diem XIII. Octobris, purpurati & alij præfecti eos omnes, quicunque arma capere poſſent, omnibus caſtris exire, ſublatiſque clamoribus, & ingenti tympanorum & tubarum ſonitu, ac crepitantium ſclopetorum fragore, ad murorum ruinas, quas actis in imo cuniculis dejecerant, extremam edituros vim procedere juſſerunt. Quas tametſi noſtri noctibus, quæ anteceſſerant, magno militum & Civium labore, contextis trabibus, ac vaſis terrâ repletis reficere, ac irrupturis, quod ſuſpicabantur, hoſtibus obicem, & novam veluti munitionem opponere contendiſſent: non tamen parum formidinis militibus incuſſit tantus hoſtium irruentium numerus, & in multa agmina diviſus barbarorum exercitus.

Turcæ ſupremam capiendæ urbis fortunam tentant.

Et ſane quod metum haud leviter auxit, Turcæ aſſiduis colubrinarum ictibus turrim portæ Carinthiacæ, ex qua antea magnum illis detrimentum illatum, magnaque eorum ſtrages edita fuerat, puncto temporis diſiecerunt: eaque concidente, magiſtris tormentorum ea in parte defendendi muri facultatem omnem ademe-

Magno numero, & conatu, ſed irrito.

1529.

ademerunt: noſtroſque haud leviter perterruerunt. magno tamen ardore cohortantibus ducibus, animos collegere, ac tam denſam & terribilem ſclopetorum procellam in hoſtes eminus effudere, ut ijs, qui primo ordine muros ſubijſſent, maxima ex parte conciſis & interfectis, cæteræ eos ſubſequi aut laborantibus opem ferre nequaquam auderent, ſed in fœdam fugam conjicerentur. Quo animadverſo Ferhatus Janicerorum tribunus, ac Bebramus & Ibraimus Beglerbegi ſeu magiſtri equitum, quum in fugientes & pavidos ad pugnam reducendos fuſtibus & clavis nihil proficerent, ſicuti in proximo impetu acciderat, acinacibus vulnera ignavis ingerendo, pleroſque interfecere. Sed perturbatos ac metu & pavore exterritos, propius muros nullo modo adigere potuere: quum ſe ſuorum potius principum manibus & gladijs occumbere, quam Germanorum aut Hiſpanorum ſclopetis, aut verubus (ſic illorum longiores ſpathas appellabant) figi ac interfici malle reſponderent; ita ut Turcas, alioquin ſuis principibus dicto audientes, & in Chriſtianorum cædem atque ſanguinem inſita quadam & naturali feritate, & truculentia ultro ferri ſolitos, divini numinis ope & providentia, tantum animis terrorem concepiſſe credi fas ſit.

At Solimanus ſpe potiundæ urbis ſuâ etiam confeſſione dejectus, pertinaciæ finem impoſuit, incuſataque fortuna, quæ lubrica & inconſtans conatus ſuos eluſiſſet, obſidionem ſolvere, & Byzantium reverti conſtituit. Itaque ad XIIII. diem octobris qui fuit dies Jovis, obſidionis autem vigeſimus tertius, extrahi aggeribus tormenta, & majorem partem navibus imponi, reliqua ad caſtrorum neceſſitates unà vehi juſſit: ac ejuſdem noctis hora decima (quod tam tumidum, elatumque barbari animum haud parùm pudeat) ſublatis ſilentio tentorijs, impedimentiſque, & conclamatis vaſis, iter arripuit: tanta properandi cura, ut die quinto, in campis Budæ ſubjectis, quod triginta duorum millium paſſuum intervallum habetur, caſtra collocaverit.

Soliman, ſoluta obſidione, feſtinus abſcedit. Milliarium ſert. Ungari aliquot à Turcis ad noſtros tranſeunt.

Diſcedente Solimano, ex ejus caſtris ſeſe in urbem ſubduxere, cum XXVIII. equitibus Georgius Seredius, Adamus Honorius, Georgius Hathalmius, ac Thomas Boroſcius, præcipui nominis equites Ungari, qui ſtipendijs Pauli Vardani Archiepiſcopi Strigonienſis merebant, eumque in caſtra Solimani concedentem ſequuti erant; quod perfidiæ Turcicæ ſocij eſſe nollent. Sed quum duces de hoſtium conatibus & conſilijs eos percunctarentur: nihil aliud, quod uſui foret, ſcire potuerunt, quam abeunte Solimano, magnam exercitus partem cum Ibraimo adhuc in caſtris ſe continere. Sed & is, poſtero Veneris die, cum ſexaginta millibus Turcarum illum ſequutus eſt: ita ut terga antecedentium tueretur. Claſſis verò ſecundo Danubio deſcendit, eo conſilij decreto, ut inſulam, quæ è regione Poſonij, medio in flumine jacet, citeriore in ripa curſum tenendo, celeriter prætervehererur; ne à Joanne Salaio & Lupo Odero, loci præfectis, ſicuti eundo Viennam, ita in deſcenſu aliquod detrimentum pateretur.

Sedlitzans ab Ibrahimo dimittitur.

Prius autem, quam Solimanus Vienna inglorius diſcederet, Chriſtophorum Cetlicium, quem in prima excurſione in poteſtatem hoſtium incidiſſe diximus, cum alijs quibuſdam captivis, veſte & ſumptu donatos, in urbem remiſit: quibus Ibraimus ejus omnium conſiliorum arbiter & conſcius, in mandatis dedit, referrent Viennam ducibus, non in eum finem Solimanum in Germaniæ fines exercitum adduxiſſe, ut Viennam caperet; id enim ei facile factu fuiſſet; & quod eam obſidione cinxiſſet, id exercendi militis ſui cauſa inſtituiſſe; verum eam fuiſſe illius mentem, ut cum Ferdinando æmulo atque hoſte ſuo controverſiam pro poſſeſſione Pannoniæ exortam in patentibus ejus urbis campis, Marte judice, terminaret. Proinde illum ad eandem dubiæ litis aleam dirimendam, non multo poſt in Germaniam rediturum, & collatis viribus atque armis qualicunque ſorte fortunam tentaturum. Sed ea Viennenſes tanto periculo liberati facile contempſerunt, ac DEUM Optimum Maximum actis gratijs collaudarunt, qui urbem præclaram, opportunumque non Germaniæ ſolum, ſed totius Reipub. Chriſtianæ propugnaculum, ſingulari & manifeſta ſui numinis ope & favore clementiſſime conſervaſſet.

Noſtri expeditis equitum turmis Turcas inſecuti, plurimos eorum cædunt.

Cognito hoſtium diſceſſu, quum Paulus Baquitius, Joannes Cocianus, ac Sigiſmundus Vaixelpergus, expeditis & levioribus, ſed validis equitum turmis, eos aſſiduis laboribus feſſus inſequuti, ac magno animorum ardore adorti eſſent, plurimos ex eis trucidavêre, cum aufugere non poſſent, equis eorum, alioquin generoſis, ſed longa inediâ ac laboribus adeo maceratis, & debilitatis, ut vix lentis paſſibus incedere valerent, ac Chriſtianorum captivorum haud contemnendum numerum libertati aſſeruerunt; præcipuique nominis ac dignitatis Turcas, parvo facilique labore cepere; ac cum opima præda & ſpolijs in urbem rediere: inter quæ præter inſigniores captivos videre erat, egregia Phrygij operis, acu picta tentoria, ac cæteram caſtrenſem ſupellectilem, etiam bonum numerum equorum, & camelorum, ac ſarcinariorum jumentorum: atque ij de diſceſſu hoſtium, certiora ad ſocios attulere. Referebant enim captivi Solimanum, ultra cæli autumnalis injurias, nivibuſque permiſtas pluvias, cæteraſque rerum neceſſariarum difficultates, penuria etiam commeatus coactum, Viennæ obſidionem deſeruiſſe, & ex ejus copijs plures XX. millibus hominum, ac maximum jumentorum numerum deſideraſſe: Berhamumque magiſtrum equitum Aſiæ minoris, quam ipſi Natoliam vocant, in ſupremo oppugnationis conatu, ante triduum, in dextri pedis genu, craſſiori glande vulnus accepiſſe; ac ex eo vulnere, nocte inſequenti, interijſſe: eum Budæ aliquot diebus moraturum, exercitui quiete conceſſa, ac deinde ſuſceptum iter continuaturum.

Viginti millia hoſtium in obſidione deſiderata.

Quarto poſt die Fridericus Palatinus Rheni, quem ab imperij ordinibus, tuendæ Viennæ præfectum, ſed à Turcis ſpe celerius adventantibus, urbe excluſum Cremſij ſe continuiſſe retulimus, in urbem ad ſocios venit, eaque perluſtrata, & ducibus atque militibus pro navata forti & conſtanti opera prolixe collaudatis, in aliud haud fere minoris momenti diſcrimen incidiſſe viſus eſt. Milites enim Germani, atque ij potiſſimum, quos Cunradus Gorrelmanus, ac Jacobus Berdenavius, ſtipendijs ſtatuum Romani imperij conductos ducebant, clancularios

Milites præſidiarij Viennæ tumultuantur.

1529. primum inter ſe ſermones miſcere, ac deinde quintuplex ſtipendium, ob toleratam obſidionem, ac tot hoſtiles oppugnationes fortiter ac viriliter repulſas, aperte, & majori, quam par ſit, tumultu poſcere; & ſi id denegetur, ſe tribunis necem illaturos, urbenique direpturos minari cœperunt. Nec mora, veterani etiam, qui complures annos ſub Leonardo Felſio in Pannonia militaverant, quos item Ecchius Raiſaccus, tribunus adduxerat, ac ſeditioſiſſimi quique militum ſeſe illis adjungunt: tribunos vinciunt, niſique pecunia in veſtigio repræſentetur, ſe eorum cæde & ſanguine manus ſuas commaculaturos ferociter clamant.

Fridericus ad famam tam periculoſæ ſeditionis excitus, in forum, ubi convenerant, advolat; ac ne æterni nominis decus quod ſervata fortiter à barbaris urbe, promeruiſſent tam atroci facto fædare vellent, neve Sacramenti militaris uſque adeo temere obliviſcerentur, multis verbis admonet. Sed illi ea ſurdis auribus præterire, planeque nihili ducere, ira atque flagitio ardere, convitia in duces & tribunos ingerere, atque adeo in adverſos, haſtas & ſclopetos obvertere, & intentare: adeo ut princeps ipſe inſtar tribunorum haud mediocre vitæ periculum adiiſſe videretur. Sed demum, quum urbana plebs, ac Cives, extremo metu perfuſi, ſe ac ſalutem ſuam per frequentes nuntios etiam atque etiam ei ſollicite commendare non ceſſarent, extremæ neceſſitati cedere coactus, duplex ſtipendium ſe illico perſoluturum pollicitus eſt: Verum quum neque ea oblatione deliniri ac placari poſſent, & vehementius ac turbidius tumultuarentur, triplici ad extremum promiſſo ſtipendio efferatos eorum animos, ægre ac difficulter pacavit.

Quos Palatinus, triplici promiſſo ſtipendio ægre placat.

Interea Carolus Cæſar ex Hiſpania ſolvens in Italiam claſſe appulit, & primum Genuæ ab Andrea Auria, præfecto claſſis, duce poſt hominum memoriam mari omnium clariſſimo & fortunatiſſimo exceptus eſt; & deinde quum Parmæ, Placentiæque aliquamdiu ſubſtitiſſet, deliberabundus, utrum ad patrimonii ſui provinciam, Viennamque defendendam cum exercitu Solimano occurrere, vel inſtitutam Florentinæ Civitatis obſidionem proſequi, ſimulque Coronationis ſuæ ſolemnia peragere deberet; optatiſſimum à Ferdinando fratre nuntium accepit, Solimanum deſperata expugnatione Viennæ, retro unde venerat ire cœpiſſe; tumultuanteſque milites, præbitâ trimeſtris ſtipendij pecuniâ, ad officium reductos. Itaque graviſſimâ eâ curâ & ſolicitudine liberatus, inceptis conſiliis ſuis incumbendum ratus, coronam Romani Imperij de manu Clementis Pontificis Bononiæ ritè ſuſcepit, ac duces ſuos Philibertum Auranticum, & Alphonſum Vaſtium, ad obſidendam, domandamque Florentiam, quæ ejectis Medicis Juvenibus, ipſius Clementis Pontificis propinquis, à fide ejus diſceſſerat, cum validis copiis & magno tormentorum apparatu tranſmiſit.

Carol. V. Imperat. in Italiam appulit.

At Solimanus Budam divertens, in arcem ex caſtris ſe contulit, Joanneque ibidem rege conſtituto, & in clientelam, patrociniumque ſuſcepto, regium diadema, quod Ungari ſacrum appellant, ſceptrumque, & reliqua regni inſignia, atque ornamenta ei tradidit, ac aſtantibus Ibraimo & purpuratis, quos Veſirios vocant, proceres Ungaros, Joannis partes ſequutos, acciri juſſit: & brevi, ut ſolebat, ſermone, Joannem atque illos compellans, per interpretem ita loquutus fertur: Recte abs te factum eſt, Joannes Rex, quod calamitate oppreſſus, ac à Germanis regno ejectus, confugiendum ad me exiſtimaveris, meamque opem imploraveris; quam ſecundum Deum immortalem tibi adfuiſſe nunc expertus es. Itaque poſtquam bellum, quod reducendi tui cauſa ſuſceperam, proſpere geſtum, atque confectum eſt, hodierno die, te in fratrem, & amicum meum recipio, regemque Budæ & in Ungaria declaro; opem & tutelam meam in poſterum quoque polliceor. Habes hic Coronam, ſceptrumque, ac cætera regia ornamenta, quæ ut accipias, ac beneficij mei memor eſſe velis, partoque meâ operâ regno diu fruaris, illudque ad poſteros feliciter tranſmittas, hortor & cupio. Vobis vero, proceres æque jubeo, ut niſi ultorem hunc gladium experiri velitis (enſem quo erat accinctus manu oſtendens) huic regi veſtro omnem honorem deferre & obedire contendatis. Quibus dictis, hortatus eſt Joannem mitioribus verbis, quod in barbaro principe haud parum mirere, ut Paulo Vardano Archiepiſcopo Strigonienſi, quem ſecum Vienna reduxerat, ac Petro Perenio, quem jure belli captum ei donaverat, clementer parcere, eoſque in gratiam recipere vellet. Quæ Joannes naturâ & ingenio minimè crudelis, aut cruentus facilè conceſſit, & utrumque junctâ dextrâ in priſtinum dignitatis locum reſtituit, ditionemque omnem poſſidere liberaliter permiſit; tametſi de eorum fide & conſtantia non parum dubitare videretur.

Solymanus Ioannem Waivodam coronam ac regia inſignia Budæ confert.

1529

Verba Solymano ad Ieannem Regem.

Archiep. Strigonienſem, & Peremum, ut in gratiam Waivoda recipiat, jubet.

Quibus ad hunc modum peractis, ac Gritto, & duobus trierarchis, ut diximus, cum tribus millibus Turcarum apud Joannem relictis, haud diu moratus, iter inſtitutum proſequi, ac juſtis paſſibus Conſtantinopolim reverti maturavit. Quoniam autem in regiæ coronæ, ornatuumque ejus & Sceptri à Solimano Joanni traditorum mentionem incidimus, operæ pretium me facturum reor, ſi rem, uti geſta eſt, & quomodo ea in manus barbarorum principis devenerint, hoc loco paucis referam.

Cum Solimanus Joannem in regnum reducturus, exercitumque Viennæ mœnibus admoturus, in itinere eſſet, jamque Sirmium attigiſſet, Petrus Perenius, eo tempore in inferiori Pannonia, in arce Soclosia, inter Quinqueeccleſias & Eſſecum ſita, haud procul Dravo flumine cum uxore & liberis agitabat: Et quoniam ingentes Turcarum copias ea tranſituras, ſibi, quamquam ſatis firma præſidia habenti, minime expectandas arbitrabatur, ad ſuperioris Pannoniæ fines redeundum exiſtimavit. Itaque profectione ad Saroſpatacum inſtituta (quod quidem quamquam violenter uſurpatum, muris & propugnaculis in ſpeciem urbis formamque munire inceperat) diadema quoque regium, ac cætera ornamenta, quæ poſt Joannis & Ferdinandi coronationem, ab eo ad ſolitam arcis Viſſegradienſis cuſtodiam nequaquam perlata, ſed contra leges apud ſe retenta fuiſſe docuimus, ſecum ſcriniis recondita accepit, & in itinere ad Caidacium, haud procul Saxandia, ad fluvium Sarviſium pernoctaturus divertit: erat is pagus antea ſatis celebris, ſed poſt hanc Perenij calamitatem clarior & celebrior

Solymano quando & quomodo Corona Hungarica tradita.

red-

1529. redditus. Quod quum Joannes Saracenus, qui ea tempeſtate Quinqueeccleſienſem Epiſcopatum, Joannis permiſſu obtinebat, ducentis equitibus, ac quingentis peditibus, quorum pars maxima ſclopetis inſtructa, pars ſagittarij erant, eadem nocte Perenium nihil hoſtile metuentem, ejuſque milites ſomno & vino gravatos aggreſſus eſt, cæſiſque nonnullis, qui ad primum tumultum arma ceperant, ac cæteris facile fugatis, Perenium cum uxore & liberis, omnique gaza, ac diademate regio in poteſtatem redegit; captumque Joanni Banffio Linduenſi Soprontiæ ſervandum tradidit, quod civitatem Quinqueeccleſienſem minus munitam exiſtimaret, quam quod tam opima præda in ea ſervaretur.

Perenio erepta corona ab Epiſcopo Quinqueeccleſienſi.

Cum autem Solymanus ad Campos Mohacianos perveniſſet, ei expetenti, ac ſevere jubenti Perenius unà cum corona adductus fuit: atque is illum quidem Joanni donavit, hanc vero cum ingenti Ungarorum, nec hiſcere præ metu audentium, dolore ſecum abſtulit; ſed ita, ut mox in eum, quem nunc diximus, modum præter omnium ſpem (quis enim ab avaro, atque ambitioſo ferocis barbari animo, tam nobile ac generoſum facinus expectare auſus eſſet?) ultro reſtituerit: Pereniumque ipſum in priſtinam gratiam recipiendum, auctoritate ſuâ, cui Joannes quicquam negare neque poterat, neque audebat, facili negotio obtinuiſſe videretur. Sed quum Perenius non multò pòſt, haud ſine ſumma animi ingrati ſignificatione, à Joanne defeciſſet, neque, ut neceſſe erat, ad Ferdinandi partes deſciviſſet, ſed neutrius aſſecla, peculiarem ſibi principatum, ac privati juris poteſtatem affectare, vana ambitione agitatus cepiſſet, ſpe & expectatione ſua fruſtratus, in longe majores amiſſæ libertatis calamitates incidit; quemadmodum ſuo loco in proceſſu operis memorabimus: ita ut toto ærumnoſo vitæ decurſu nuſquam propitiâ arridentique fortunâ uſus, tandem, ut ſunt occultæ principum voluntates, & erumpentia ex inſperato eorum odia, in vinculis & carcere Ferdinandi regis, non tam ejus pro quo captus erat, ſceleris, quam multipliciter proditæ patriæ, invectique in eam primitus Lutherani dogmatis reus, meritas pœnas expendiſſe, atque ibidem expiraſſe multorum hominum judicio cenſeretur. 1529.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XI.

1530. REMOTO ad breve tempus metu Germanico, dilata quidem utrinque prælia, ſed nequaquam conſilia belli deſiiſſe videbantur; & Joannes, qui regnum duce & auctore Solymano recuperaverat, illud quibus poterat artibus ſibi firmare & ſtabilire contendebat. Itaque multiplici curâ & laboribus fatigatus, ad eum finem comitia indixit, ut communibus conſilijs & viribus retinendæ dominationis adminicula quærerentur. Convenêre pauciores, quàm ſperarat: quandoquidem totus ferè Illyrici tractus, quem à Battianio & Pectio, quà promiſſis & largitionibus, quà minis & ferro compulſum ſub Imperium Ferdinandi conceſſiſſe memoravimus, & Ungaria ſuperior, ac quæ cis & ultra Danubium extenditur, nec ad ea comitia venit, nec à partibus Ferdinandi, quibus adhæſerat, ullo metu aut minis divelli potuit. Nonnulli tamen, exiguo numero, & qui ejus ſtudijs & factionibus inveterati erant, Stephanus Verbetius, Emericus Cibacus, Gregorius Peſthenius, & alij nonnulli præſto fuere. Nadaſdium quoque interfuiſſe conſtat, ſed quem plane invitum apud eum verſari quidam exiſtimarent, quod nondum ſe à Ferdinandi Sacramento liberatum eſſe profiteretur. Artandij etiam fratres, & ea quæ Tranſſilvaniam verſus & Bihariam provinciam habitabat nobilitas confluxere. Nec tamen quicquam aliud decerni potuit quo pacatam totius regni ditionem conſequeretur, præterquam quod Joannem Banffium Linduanum Ungariæ Palatinum creavit, æmulatione, ut videbatur, Ferdinandi, in cujus aula Bathonius vetere ejus ſummi magiſtratus dignitate conſpicuus, in pretio & honore habebatur. 1530.

Comitia à Ioan. Varvodâ indicta.

Ad quæ pauci ex proceribus convenerunt.

In iiſdem Banfium Palatinum renunciat.

Poſtea ad alias artes converſus, eos, qui in partibus Ferdinandi perſiſtebant, & vel toga ac pace, vel bello ac armis, & præclaris facinoribus inſignes cenſebantur, quos vi & armis non

1530. poterat, ingentibus promiſſis & largitione, arcium & oppidorum donationibus ad ſe pertrahere contendebat: ita ut multi privatis commodis illecti, patriâ ac repub. neglectâ, modò his, modo illis partibus, haud ſine fœda fluxæ fidei nota, nulloque pudore adhæreſcere non erubeſcerent. Orta demum crudeliſſima diſſidia, inteſtinæ ſeditiones, rapinæ, ſacrilegia, mutuæ cædes, transfugia, ſcelerum impunitates, cæteraque civilibus bellis oriri ſueta malorum genera, regnum antea florens, & rerum omnium abundans peſſum dedere, illudque gliſcentibus per ſummam diſcordiam factionibus dilabi cæpit, ut jam penitus corruerit.

Interea Joannes Valentino Turco iratus, quod relictis neceſſario tempore partibus ſuis, ad Ferdinandum transfugiſſet, nec ab alijs injurijs quotidie inferendis abſtineret, arma & bellum inferre decrevit. Itaque Thomæ Nadaſdio & Joanni Saraceno in mandatis dedit, ut copijs regionum ſeu provinciarum, ac peculiaribus ſuis equitibus primo quoque tempore congregatis, ac Franciſco Capolnajo, viro militari, ac forti alæ equitum ductore ſibi adjuncto, Valentinum inſidijs circumvenire, & capere, aut ſi id non ſuccederet, quocunque in loco reperiretur, obſidione premere, ac admotis tormentis expugnare conarentur. Eiſdem addidit Turcarum quoque equitum & peditum certam partem, ex eis, quos Solimanus Budæ reliquerat, duce Caſſono trierarcho, viro militiæ peritiſſimo, de quo antea diximus: ita ut omnes copiæ ad X. circiter millia armatorum conſtituere exiſtimarentur. Qui quum Valentinum in arce ſua Sigetana agitare cognoviſſent, eo cum exercitu contenderunt, ac tormenta cum pulvere ſulphureo & pilis neceſſarijs ex urbe atque arce Quinqueeccleſienſi advehenda curarunt.

Waivodana copia Valentinum Turcum Sigethi obſident.

Non latuere Valentinum hoſtium conſilia; quibus certius exploratis, milites ſuos, quos continuè magno numero ex præda alebat, ad præſidia convocaverat, omnis generis commeatum, ac alia tolerandæ obſidioni, magna cura & diligentia curaverat. Cùm ſub arcem perveniſſent, eamque ab occidenti, ubi ſilva Haſerdia, tota ex tilijs conſtans ſita eſt, tormentis verberare cæpiſſent, difficiliorem, quàm putarent, oppugnationem reperere: foſſæ namque ejus undique latæ ac aquis profundis, ac cæno & carectis impeditæ, militibus mœnia ſubire prohibebant, etiamſi ea tormentis dejicerentur, & Valentinus magna vi eam defenſurus credebatur. Atque is contemptis hoſtibus, factâ cum ſuis eruptione, proſperè conflixit, complureſque ex hoſtibus, Turcis permixtos interfecit; Emericum verò, cognomento Magnum, cum XXV. circiter equitibus vivum cepit, qui certo equitum numero præerat, eumque acerbiſſimis prius convicijs proſciſſum è veſtigio interfici juſſit: caputque ejus conto affixum è muro hoſtibus ſpectandum expoſuit; ac cæteris captivis abſque pretio dimiſſis, Nadaſdio & Saraceno nunciavit, ſe non aliam ob cauſam hoc crudelioris exempli facinus patraſſe, quam quod Emericum ante biduum Turcis Caſſoni equitibus, egregiæ indolis puerum Chriſtianum, iniquâ atque impiâ permutatione, pro quodam equo tradidiſſe comperiſſet, divino quoque judicio illum haud obſcure plectente, poſtquam eidem equo inſidens, non feram ultricis fortunæ vindictam expertus eſſet. Duces in hunc modum à Valentino irritati, conſilijs collatis, oppidum atque arcem pluribus locis circumvallare, ac majoribus colubrinis quaſſare, neque niſi Valentino ad deditionis conditiones compulſo, illinc diſcedere decreverunt, quandoquidem mœnia ex vallo & vimineis cratibus, materiaque fere conſtabant, unica turri lateritia, quæ erat in medio arcis, excepta: quam Valentinus mediocri machina verſatili muniverat, hoſtibuſque magna ſæpe incommoda atque detrimenta inferebat. 1530.

Dum Joannis copiæ ſub Sigeto irritis conatibus tempus terunt, Ferdinandus magno ex Ungaria & Bohemia contracto exercitu, & haud contemnendis à Carolo Imperatore Auguſto, fratre, Germaniæque principibus acceptis auxilijs, Budam obſidione cingendam, Joannemque Turcicis auxilijs confiſum, iterum regno exturbandum ſuſcepit. Itaque Wilhelmum Rogendorffium, Italicis ad Veronam & Brixiam bellis, ac deinde recens toleratæ Viennenſis obſidionis nomine, clariſſimum expeditioni, belloque præfecit: iſque juſto tormentorum, ac commeatûs aliarumque rerum neceſſariarum apparatu navibus impoſito, eoque ſecundo Danubio deducto exercitum promovit: cumque Strigonium perveniſſet, Paulus Archiepiſcopus, anno ſuperiori à Solimano ad Joannem perductus, eique commendatus, quum ſe Turcicæ ſocietatis vincula ex profeſſo abhorrere affirmaret, ad Ferdinandum iterum redijt, ejuſque copias, conſilio, opibuſque, & commeatu juvandas exiſtimavit.

Expeditio Rogendorffij prima Budenſis

Vardanus Archiep. Strigonienſ. ſe Ferdinando iterum ſubmittit

Nec multò pòſt Rogendorffius Strigonio facilè recepto, Viſſegradum obſedit, ac autumnales dies ſereniores, quæ in varias & graves tempeſtates ſubita converſione degenerare plerumque ſolent, in illius ac Vaciæ obſidione conſumpſit, ne quid à tergo hoſtile relinqueretur: & tandem Calendis Novembris Budam delatus eſt. Quæ potiſſimùm mora ei multa incommoda attulit, totamque expeditionem maximis difficultatibus involuit; Joanni vero, & Budenſibus, Grittoque, qui rebus omnibus imparati erant, haud dubiam ſalutem peperit, ac ſpatium & commoditatem introducendorum militum & commeatuum præbuit: Niſi enim ea mora interceſſiſſet, ipſi, quibus de Ferdinandi conſilijs & conatibus nihil certi atque explorati conſtabat, facili negotio opprimi potuiſſent. Aderant cum Rege & Gritto proceres aliquot, Emericus Cibacus, Stephanus Verbetius, Simon Athimenſis, atque alij nonnulli, quorum operâ & diligentiâ, ea quæ ad defenſionem pertinerent, ſummâ celeritate curata, atque in urbem invecta fuere: aggeres introrſus ad mœniorum firmitatem erecti, tormenta idoneis in locis collocata, diviſæ militibus ſtationes, ijſque duces, quibus parerent, aſſignati, Numillo trierarchus cum ſua phalange Turcica, & navalibus ſocijs, à Solymano iſthuc impoſitis, ac juventute Peſtana, arma capere juſſa, in urbem introducti: ita ut ſumma ad octo fere millia præſidiariorum accedere exiſtimaretur. Sed annona, & quæ ad victum ſpectant, brevitate temporis nequaquam concedente, tanta copia importari nequivit, ut ſubducta hominum atque alimentorum ratione, vel ad

Buda fruſtra à Rogendorffio obſeſſa.

dimi-

1530. dimidij menſis neceſſitates ſoſſectura videretur: quod quidem perferendæ famis imminens periculum Grittum & alios nimium anxios & ſolicitos reddebat. At Rogendorffius tripartito urbem oppugnare adortus, tribus in locis aggeres, in quibus majora tormenta collocarentur fieri juſſit: quorum unus ab ea parte, qua ex urbe ad Logodium pagum itur; alter haud procul à mænibus, ubi introrſus Orſagorum procerum domus habebatur, inſtitutus eſt; tertius vero ad Septentrionalem urbis partem, in qua Blaſij Raſcaij ædes conſtructæ erant; ex quibus mænia continuis tormentorum ictibus ſine intermiſſione concutiebantur.

Waivoda Nadaſdium cum ſuis à Sigethana obſidione revocat.

Joannes tanto diſcrimine circumventus, quamquam præſenti animo, quantum poterat ſuis animandis, ac ut incommoda obſidionis brevi duraturæ æquo animo perferrent, erigendis minime deerat; tamen de ſua, urbiſque ſalute ſolicitus, ad Nadaſdium & Saracenum, alioſque, qui Sigetanam obſidionem nondum intermiſerant, literas dat ſingillatim manu ſua breviſſimè ſcriptas, quarum hæc erat ſententia: Budam à Germanis obſidione cinctam eſſe ſcitote: & quamquam civitas adhuc in noſtra eſt „poteſtate; tamen ſi fideles eſtis, noſque ſalvos „eſſe vultis, poſtpoſitis omnibus rebus, huc adcurrite, aut potius advolate. Has literas per expeditos, fidoſque homines ad Stanislaum præpoſitum Albenſem mittit, ut Sigetum verſus ad caſtra mittendas curet: iſque per diſpoſitos equos, celerrimo curſu Tolnam mittit; et que illinc alijs equis permutatis eadem celeritate in caſtra perferuntur. Nadaſdius, Saracenus, & Caſſonus Turca, relicta confeſtim Sigeti obſidione, non ſine ſumma Valentini lætitia, Albam veniunt. Sed Capolnajus jam pridem ab adverſarum partium ſtudioſis ſeductus, eodem itinere cum ſua equitum ala ad Rogendorffium, atque ad ſtipendia Ferdinandi regis deſcivit. Et quum illi ex Albano Budam cum ſuis ingredi vellent, eaque de re Rogendorffius certior redditus eſſet, miſſis in omnia itinera equitibus, tam Ungaris, quam Germanis, collocatiſque per varia loca inſidijs, eos ingreſſu prohibuit. Quo ab ſpeculatoribus, quos præmiſerant, cognito, Albam rurſus redierunt. Ubi quum quidam obſcuræ ſortis auriga, Blaſius Budanus ſe itineris ducem obtuliſſet, primo Nadaſdium cum ſuis equitibus, locorum & viarum notitia fretus, in urbem feliciter introduxit. Nec minore uſi fortunæ benignitate Saracenus & Caſſonus Turca triduo poſt, eodem Blaſio duce, vitatis ubique inſidijs, cum incredibili obſeſſorum lætitia incolumes Budam intraverunt.

Nadaſdius & Saracenus Budæ ſubſidio veniunt.

Nec multo poſt Nadaſdius & Saracenus impetratâ à rege & Gritto facultate, cum equitibus, quamquam paucis, & peditum ſelectiore manu in caſtra hoſtium excurrerunt; ut ſi quos ex eis interceptos in urbem ducere poſſent, ab ijs de hoſtium conſilijs certiora cognoſcerent. Quod quum animadverſum in caſtris eſſet Ungari levioris armaturæ equites, duce Balthaſare Banffio Thallociano, viro impigro, & militari, ſumma celeritate exierunt, pugnamque cum eis acerrimam contraxerunt. In qua Banffius Nadaſdium obequitantem & ſuos magna voce cohortantem, ad perfringendas in adverſis pectoribus haſtas, provocavit: nec ulla à Nadaſdio facta mora concurſum eſt, ac uterque ſuam in alterius ſcuto haſtam perfregit. Sed quum magna vis equitum Germanorum, 1530 qui brevioribus ſclopetis ab ephippio pendentibus utuntur, interea adcurriſſet, cadentibus ex utraque parte compluribus, illi in urbem, noſtri in caſtra redierunt.

Oppugnabatur interea urbs tribus ex partibus magna vi tormentorum; & jam è parte Logodiani itineris mænia ad ducentorum paſſuum intervallum ita erant dejecta, ut magiſtri tormentorum, ac ipſe Rogendorffius haud irrito conatu irrumpi poſſe exiſtimarent. Et quamquam ob continuas pluvias, ac tempeſtates, ventorum ac nivium procellis intermiſtas, magno cæno viæ impedirentur, atque aſcenſui etiam in collem, cui urbs adjacet, mollis & lubrica tellus veſtigijs firmiter figendis obſtaret; nihilo tamen minus tribunis militum imperavit, ut in diem ſequentem, cum dimidia parte militum, murum, qua erat patefactus, duobus in locis aggredi, ac ſumma vi oppugnare contenderent. Grittus ac Turcæ ab una parte mænia diruta defendenda ſuſceperant: alteram autem partem ex adverſo ædium Orſagianorum, Cibecus, Saracenus, & reliqui Ungari tutabantur. Erant etiam in foro Divi Georgij diſpoſitæ ſubſidiariæ armatorum acies, quæ defenſoribus fortè laborantibus ad ferenda auxilia ſtatim adcurrerent. Aggreſſi magno impetu muros Germani fortiſſime dimicarunt: ita ut duabus amplius horis, æquo Marte certaretur, & plurimi utrinque caderent & vulnerarentur. Ad extremum fortuna Germanis adverſa, virtuti & conatibus eorum tanta malignitate illuſit, ut repulſi ac rejecti, non ſine cæde & clade in caſtra compellerentur, ac complures ex ſeipſis milites ac centuriones ac ſigniferos deſiderarent.

Germani ſtrenue oppugnando urbem aggreſſi,

Non ſine cæde repulſi ſunt.

Rogendorffius eo conatu fruſtratus, incluſos lenta obſidione fatigare decrevit, quum ſciret eos præter cætera incommoda, uſque adeo alimentorum omnium inopia laborare, ut jam multi fame tabeſcere atque perire dicerentur. Jam qui erant ſuperſtites, elijs deficientibus edulijs, equorum carnibus veſci cogebantur. Sed etiam equi, conſumptis omnibus pabulis, ſtrigoſi & macie enecti per urbis plateas titubanti gradu hinc inde errantes, paſſim moriebantur, præter paucos potiores, ac nobilioris ſobolis, quibus pugillus alimenti nonnunquam dari ſolebat, ne interirent. Stanislaus tamen Præpoſitus Albenſis, ad levandam regis inediam, certa obſonie, utpote Phaſianas aves, turdos, perdices, caſtanias, piſces ſale maceratos, panes albos recens è clibano extractos, atque alia famis ſubſidia, quantum uno aut alterô equo clitellario inferri poterat, per idoneos homines, ac Joannem Zermegum, qui poſtea hæc omnia poſterorum memoriæ tradidit, opportune ſubminiſtrabat.

Penuria alimentorum Budæ.

Igitur extremis hujuſmodi anguſtijs compulſi Joannes & Grittus, per nuntios & literas partim ſecundo Danubio, qui frequentioribus pluvijs excreverat, partim per continentem ſumma celeritate miſſis, Mehemetem Jahioglem, Samandriæ ac Nandoralbæ præfectum, ut ad liberandos obſeſſos, & ad extremam rerum inopiam redactos, venire quamprimum maturaret, orare atque obteſtari non deſinebant: & Grittus literis Turcica lingua, ac Arabicis characteribus conſcriptis, quarum appri-

1530.

me gnarus erat, vota & preces addebat, eumque, ut mandatorum Solimani memor eſſa vallet, hortabatur, cui procul dubio meritas pænas eſſet perſoluturus, ſi regem ilbus beneficiarium, tantis rerum difficultatibus laborantem deſeruiſſet. Dant atiam literas ad Joannem Banffium, paulo ante Palatini dignitate ornatum, ut collactis ad ſigna nobilibus, ac conductis ſtipendio peditibos, opem obſeſſis & extreme laborantibus ferre maturaret; qui præmiſſis nuntijs ſe in itinera eſſe, & ad ſuccurrendum venire ſignificaverat.

Mehemet Belgradi Præfectus Budenſibus ſuppetias fert.

His in hunc modum geſtis, Mehemetes omnibus fere ex Thracia & Boſna præſidijs deductis, ac à magiſtro Equitum Europæorum Ibraimo acceptis copijs, ijſque campeſtribus colubrinis munitis, adverſus Germanos iturus, decimis caſtris haud procul ab urbe conſedit, obſeſſoſque de adventu ſuo certiores reddidit. Quo cognito Rex & Grittus decrevere, ut quam primum Mehemetes cum exercitu propius adveniſſet, urbe excurrerent, atque ſimul cum Turcis Germanorum caſtra adorirentur: quod ob continuas frigidioresque pluvias, profundo in caſtris oborto cæno, hominibus pariter & equis contabeſcentibus, robora & vires defeciſſe viderantur. Quorum omnium incommodorum cum Rogendorffius probè gnarus eſſet, & inſtantem hiemem, & longè infeſtiores præteritis aeris injurias pertimeſceret; Mehemetis quoque & Turcarum vires, uti integras, minime expectandas cenſeret; ſolvere obſidionem, ac in Auſtriam reducere exercitum inſtituit. Quod quidem tanta celeritate perfecit, ut vix tormentis in naves reponendis ſpatium ſupereſſet; ac multa caſtrenſis ſupellex, & plurimi milites morbis, aut vulneribus debilitati, hoſtibus crudeliter mactandi in tentorijs relinquerentur.

Rogendorffius obſidionem ſolvit.

Diſcedentibus Rogendorffio ac Germanis, quamquam Joannes & Grittus effuſe lætarantur, abeuntes tamen perſequi, & à tergo laceſſere, ſatigatoſque & ægros trucidare, uti maxime optabant, nequaquam potuere; quod equis fame enectis, ac defenſoribus longa inedia debilitatis, ſa eum laborem fruſtra ſuſcepturos intelligerent. Igitur noſtri, viam quam tenuerant, euntes, Strigonium pacato itinere rediere: & Rogendorffius ſingula incedentium agmina expeditis equitum turmis, qui terga tuerentur, muniverat. Altera die, quæ ſequuta fuit, Mehemetes baud contemnendis copijs ſupervenit, & ſimul hoſtes diſceſſiſſe cognovit: ipſeque ac Rex, & Grittus mutuo ſibi congratulati, quid ulterius conſilij capiendum videretur, accuratè diſſeruerunt. Et quoniam jam autumnus præcipitaverat, atque hiems pluvioſa indies magis magiſque ingruebat, Joannes illi gratias agit, quod in ferenda ope, ſpei & expectationi ſuæ mature ſatisfeciſſet, eumque muneribus excoluit; ac ſuadere conatus eſt, ut conceſſa exercitui aliquot dierum quiete, lento gradu retrocederet, & cum opus foret ejus ope iterum reverteretur.

Mehemet cum Turcis vaſtando & depopulando

Sed Mehemetes Uſreffo Boſnenſi, ac Amurate Hercegovinæ præfectis (ſic Turcæ ulteriorem Boſnam ad mare vergentem vocant) auctoribus, ne fruſtra veniſſe viderentur, ad leniendos pro ſuſceptis longioris itineris laboribus militum animos, magnam & crudalem excurſionem depopulandis Ferdinandi regis ditionibus faciendam conſtituit. Itaque relictis impedimentis, ac peditatu, qui ſequi non poterat, in agro Peſtano expectare juſſo, cum reliquo exercitu ad ſiniſtrum Danubij latus, verſus Strigonium contendit, ac ſumma adhibitâ celeritate, priuſquam ab incautis, nec tale quid expectantibus populis animadverti poſſet, inter Vagum & Nitriam fluvios, obvia quæque urere, populari, ac vaſtare cepit, magna hominum multitudine pertim cæſa, partim in ſervitutem redacta. Tranſgreſſus deinde populando & urando Nitriam, loca ea quæ circa Gimeſſum, ac Levam, & Sanctum Benedictum, quod ad Granum flumen ſitum eſt, populoſa ac plena omnis generis commeatuum erant, pari detrimento affecit, terrore & formidine etiam civitatibus, quæ montanæ vocantur, non levi illato: Verebelum, Ciſarium, Marotum, Comiatum, abductis incolis omnibus ſuccendit. Converſus demum in alteram partem uſque ad Sentaviam, & Galgotium ac Thermas Peſthenienſes, eam omnem penes Vagi ripam regionem, oppidis, pagis, ac incolarum frequentia refertiſſimam, rerumque omnium abundantiſſimam, incendijs, cædibus, rapinis longe lataque devaſtavit. Amuratem vero cum ſuis Hercegovinianis Baimotium verſus excurrere juſſit, locum itidem thermis, ec ortu Nitriæ fluminis olarum & nobilem, qui cum oppidum; fugientibus in arcem incolis, vacuum reperiſſet, illud ſuccendit: ac cognito, majoris minoriſqua pecoris magnam copiam ad vicinos montes, metu hoſtium actam eſſe, ea monſtrantibus indigenis, qui inter captivos erant, quæſita atque reperta abegere. Eo autem miſerabilior clades atque atrocior fuit, quod ea circa Natales Christi Domini & Dei noſtri ferias contigiſſet; quibus paſſim incolæ genialibus jocis atque convivijs vacare conſueverunt, quæ in luctum & lachrimas inſperato converſa magis gravabant.

1530. omnia, graviß cladem infert Hungaris.

Decem millia hominum in ſervitutem abducta. Quibus viſis, Wairada illachrimaſſe fertur.

Poſtremo Turcæ amplius XV. dies paſſim impune vagati, ac in obvia crudeliſſime graſſati, ſupra ingentes abacti pecoris greges, abductis circiter decem millibus captivorum, Peſtum ad ſocios, quos ibi reliquerant, non onuſti tantum, ſed expleti ditatique præda reverterunt. Quos quum Joannes, tantam innoxiorum hominum utriuſque ſexus multitudinem in diram ſervitutem trahentes eminus è feneſtra arcis conſpexiſſet, fertur lachrimas non contimuiſſe: ac ad familiares ſuſpirans ac mæſtus dixiſſe; non ſe ejus cladis & calamitatis; ſed Ferdinandum ac Germanos cauſam eſſe: ſic culpæ ſuæ calvam, aut potius falſam prætexens excuſationem. Hæc eſt provinciæ ſeu regionis, quæ intra Vagum & Nitriam ſita eſt, ec ditio Mathiuſſij veteri nomine vocatur, gravis ac memorabilis clades ec vaſtitas; quam incolæ Mehemetis depopulationem, hec quoque ætate vocant, non ſine multo mærore animi, ejus memoriam proſequentes Exinde Mehemetes præda ac ſpolijs onuſtus Nandoralbam incolumem reduxit axercitum, ibique diſtributis ac divenditis captivis, & præda omni, copias ad ſua loca in hiberna dimiſit.

Sub tempus hujus infauſtæ expeditionis exeunte

Maria Ludovici Regis Vidua in Belgium proficiſcitur.

1530 eunte anno, qui fuit triceſimus poſt mille quingentos à partu virginis, Maria regina, Ludovici regis vidua, quæ hactenus Lintij agitaverat, à Cæſare fratre in Belgium vocata eſt, ut Belgium & Burgundiam, ac provincias inferioris Germaniæ, fratris nomine gubernaret. Quam Ferdinandus Lintio profectus, uſque ad Rhenum fluvium comitatus eſt; illaque curam provinciarum, ſic jubente Cæſare, ſuſceptam, per viginti octo annos, inter varios bellorum civilium & Gallicorum tumultus, prudenter ac viriliplane animo adminiſtravit: ac poſtremo Cæſare imperio cedente, ſimul cum eo Hiſpaniam profecta, curis omnibus & negotijs abdicatis, inter ſacratarum Deo virginum clauſtra & cætus, eodem cum fratre Cæſareano vitam pie feliciterque finivit.

Ferdinand. Rex Romanorum creatus.

1531. Sequentis anni, Menſiſque Januarij primis diebus, dimiſſa in Belgium ſorore, Ferdinandus Coloniam Agrippinam venit, ibique Cæſare ita volente, in ſummo templo, ſuffragijs Electorum Principum, Rex Romanorum creatus, ac ſeptimo poſt die, de more, Aquiſgrani, ritè coronatus eſt. Solent autem declarari, quamquam minus frequentibus exemplis, Romanorum reges, ut Cæſaris abſentis vices gerant, ac ei decedenti ſuccedant. Non defuêre, qui hanc electionem improbare, irritamque reddere conarentur: atque imprimis Fridericus Saxoniæ Princeps, unus eorum, qui Cæſaris eligendi graviſſimo munere funguntur, cæterique principes Lutheranæ ſectæ addicti; (qui eo tempore Proteſtantes vocabantur, ob frequentes quas in comitijs, & ubique facere ſolebant, proteſtationes) quod eam vitio factam dicerent; ſed quia Cæſar ampliſſima in Hiſpanijs, & Italia, ac Belgio, alijſque longe diſſitis partibus, regna ac ditiones habebat, quibus tuendis ac defendendis proſpiciendum eſſet, neque ſemper in Germania præſens eſſe poſſet, in ſententia perſtitit, conſultumque ac neceſſarium putavit, ut Ferdinandum imperij conſortem, ac ſucceſſorem haberet: qui velut ſummæ virtutis ac fortitudinis princeps, ſe abſente, rebus præeſſet. Itaque rata fuit inauguratio ſimul & coronatio Ferdinandi, eaque dignitate in comitijs Ratiſponæ functus cum Cæſare interfuit, Spiræ Nemetum eo à Cæſare translatis, ut propius Viennam, cum res poſceret adventaret.

Comitia Ratiſponenſ.

Jam enim certiſſimis nuntijs intellexerat, Solimanum novam iterum atque ingentem expeditionem in Panoniam facturum, juſſiſſeque, ut exercitus ex omni Europa Belgradum conveniat, Aſiaticos cum prætorianis ſecum ducturum, claſſem plurimarum biremium prætoriarum, ac Saicarum quas vocant, onerariarumque navium, quibus tormenta ac reliquos belli apparatus adverſo Danubio vehantur, in promptu habere, & brevi, ut famâ ferebatur, in Germaniæ fines irrupturum, ut aut Viennam, à qua biennio antea, non ſine ignominia rejectus erat, majore vi repetat, aut alium locum in Auſtriæ finibus oppugnet. Quæ graviſſimi momenti res, diſputationibus Comitiorum de religione, maxima contentione agitatis, & quæ in longum temporis ſpatium protrahi videbantur, eum finem attulere, ut Cæſare ægrè permittente, decretum fieret, ad publicam Germaniæ pacem in præſens ſtabiliendam, ne cuipiam moleſtia aut injuria, religionis ergo inferretur, donec controverſijs ejus recens excitatis, in Generali Concilio, quod brevi à ſummo Pontifice celebrandum ſperabat, debitus 1531. finis imponeretur. Quod quidem decretum ne fieret, procul dubio Cæſar erat interceſſurus, niſi periculoſiſſimum bellum Germaniæ cervicibus imminere videret, eique armis occurrendum arbitraretur, controverſijs in aliud tempus dilatis. Hac intellecta dilatione, Proteſtantes erecti animis, ac magno ſe metu liberatos exiſtimantes, omne obſequium Cæſari, & Ferdinando Regi, ad facienda imperata obtulerunt, ac auxilia contra Turcas propenſiſſime polliciti ſunt, quæ primis ſuffragiis detrectare videbantur.

Comes Negarolus ac Lambergus Legati ad Solymanum miſſi.

Ante hæc comitia, Ferdinandus ad Solimanum mittendos cenſuerat Leonardum Comitem Nogarolum, nobilem Veronenſem, ac Joſephum Lambergum legatos, cum ampliſſimis muneribus, ac æquiſſimis de inducijs & fœdere conditionibus. Quibus poſtquam terreſtre iter per Ungariam, aut navigario ſecundo flumine Danubio prohiberetur, quod ea loca Joanni ſubjecta ab hoſtibus atque rebellibus tenerentur, per Illyrici fines perrexêre, ac è Siſcia Coſtatitiam & Crupam, ad Hunam fluvium ſitas, ac Dubitiam, ubi Huna Savo miſcetur delati, trajecto Savo Belgradum pervenere: indeque profecti inter Nandoralbam atque Samandriam Solimano occurrere. A quo perhumaniter ſuſcepti, quum juſſu ejus, Ibraimo mandata expoſuiſſent, ab eo Solimani nomine reſponſa tulêre, ut caſtra ſequerentur; viſurum illum, quid de eorum poſtulatis decernendum foret.

Ut Solymani caſtra ſequantur, eis mandatum.

Fuêre complures, qui Solimanum non tam ſponte ſua, quam Polonorum & Gallorum opera concitatum, hoc bellum ſuſcepiſſe dicerent in Cæſaris & Ferdinandi odium, quorum amplitudini & felicitati inviderent, eoſque periculoſis bellorum cladibus involvi & implicari maxime lætarentur. Haud tamen temerè Sigiſmundum Poloniæ regem tantæ malignitatis infamiâ criminandum ducimus; quum nihil, quod certo affirmari poſſit, de tanto 1532. tamque pio rege hactenus auditum ſit. Ferunt tamen Franciſcum regem, quamquam egregium aliàs principem, Cæſaris tamen apertum æmulum, non hoc tantum tempore, ſed decennio etiam poſt, aut amplius per Riconem legatum ſuum, auctorem fuiſſe Solimano in Pannoniam irrumpendi, et vaſtata ea, & captis Strigonio, Quinqueeccleſijs, atque Alba Regali, validiſſimis urbibus non illam tantum, ſed etiam rempublicam Chriſtianam graviſſimè affligendi atque dilacerandi.

Fran. Regis Gallorum inſtigatione hæc expeditio tribuitur.

Sed quòd Solimanus relicto Danubio, ac via militari, per devia & plana hinc inde errando vagatus ſit ſine ullo operæ pretio, eam veriorem & exploratiorem famam, inter ejus ætatis homines viguiſſe conſtat, miſſamque ad poſteros etiamnum vigere, Ibraimum purpuratum, tantâ illius gratiâ florentem, ut circumagere eum, quocunque vellet, facile poſſet; poſtquam à repetendæ ac populandæ Auſtriæ conſilijs avertere non potuiſſet; pro ſuo tamen erga Rempublicam Chriſtianam & Carolum Cæſarem ſtudio & amore, effeciſſe miris artibus, ut neque tanto exercitus ac virium robore, quantum antea ducere erat ſolitus, neque ea militari diſciplina, qua neceſſe erat, deſtinatum animo bellum gereretur.

At Ibrahimi artibus ſperato ſucceſſu caret.

1532. Quem dolum ab illo inſtrui haud ægrè potuiſſe exiſtimari poteſt, qui ea tempeſtate toto ſummæ auctoritatis honore uſque ad invidiam pollens, potenſque cunctis non ſolum aulæ, ac prætorianorum militum ordinibus, maritimoque negotio, claſſibus, Magiſtris equitum, Janicerorumque tribunis apertè dominaretur, ſed etiam omnes ærarij, ac theſauri ac proventuum rationes, ac provinciarum, magiſtratuumque jura, pacis denique & belli munia, ab ejus unius nutu ac poteſtate pendere viderentur: Solimano ei non ſecus, quam haud incerto imperij conſorti omnia facile indulgente. Quod quidem arcanum animi ſui inſtitutum fertur cum Cæſare Carolo Auguſto, per occultos nuntios, & maximè fidos mercatores, quam ſecretiſſimè communicaſſe, quo audacius atque confidentius pro Germaniæ, ac totius Chriſtiani nominis ſalute, & gloria cum barbaris non ſine certa ſpe victoriæ confligere non dubitaret.

Cujus rei non vulgare indicium ex eo apparuiſſe videtur, quod copias (quarum tametſi maxima erat apud imperitos, & credulos magnitudinis, ac multitudinis fama, ea tamen minimè conſtans, neque vera) in diverſum diviſas, nullis tormentis, niſi paucis, iiſque tantum campeſtribus muniviſſet, & longis itinerum ambagibus fatigatas, ad ignobilis oppiduli, cujus antea vix nomen erat auditum, irritam oppugnationem, incommodiſſimo autumni tempore promoviſſet, quas ob rerum difficultates Solimanus cum ignominia, nec ſine clade retrocedere coactus fuiſſet. Quid etiam attinebat per nivoſas Stiriæ alpes exercitum raptare, & non ſolum milites, ſed ipſum Solimanum, difficili & periculoſo altiſſimorum fluminum Muræ & Dravi tranſitu, natando in diſcrimen vitæ conjicere: ac deinde per invios, magniſque paludibus impeditos Illyrici atque Poſegæ ſaltus circumducere, niſi eum Chriſtianorum principum, ipſiuſque Caroli Cæſaris armis & viribus, ſi occaſione uti potuiſſent, ſimul cum feſſo & fame enecto exercitu trucidandum aut capiendum objicere voluiſſet? Cur denique non eodem, quo venerat, itinere, ad claſſem Budæ relictam, breviori viæ compendio, redire tutius putaſſet, ac ſecundo Danubio impedimenta devehere, quam ea per ſilvas & montes, fatiſcentibus camelis & jumentis, conculcanda ſuis, & hoſtibus diripienda projicere?

Sed publica ſeculi noſtri infelicitate, reique publicæ Chriſtianæ infortunio factum videtur, quòd Cæſar copias ſuas, quas majores aut certe pares hoſtibus, ex Germanis, Italis, & Hiſpanis contraxerat, ac Bohemorum, & Pannoniorum auxiliaribus copiis à Ferdinando fratre conductis, ad Viennam conjunxerat, ferociæ & viribus barbarorum opponere, ac patentibus in campis, uno nobiliore prælio, rem ferro decernere non potuerit: Solimano prætextu imminentes hiemis tempeſtates præcavendi, re autem verâ metu fortunam experiri non auſo.

Jam Turcica caſtra Samandriam pervenerant, quum Joannes duplici defectione Pauli Archiepiſcopi Strigonienſis permotus, incertum ſponte ne, an Solimano jubente, Strigonium obſedit, rem ſuis viribus longe imparem aggredi non veritus; ſuiſque copiis, quas ex Tranſſilvanis, ac Valachis, & Thracibus conſcripſerat, tria millia Turcarum, quos Solimanus Viennâ revertens apud eum reliquerat, adjunxit, univerſiſque Ludovicum Grittum præfecit; eo conſilio, ut ſi loco potiretur, eo velut obice rejecto, faciliorem Solimano viam ad Auſtriam invadendam aperiret: ſin minus, tali conatu uberiorem ejus gratiam promereri poſſet, ac fatigatis & imminutis iis, qui obſidebantur, commodior urbis capiendæ facultas ei adventanti præberetur. Præerat arci Thomas Liſcanus, genere Hiſpanus, cum præſidio militum Hiſpanorum circiter mille, quos Archiepiſcopus ſupra numerum ſuorum præſidiariorum, quibus Bartholomæum Croatum præfecerat, ita jubente Ferdinando Rege, ac neceſſitate poſcente, in arcem receperat; ipſeque tutiorem in locum Poſonium erat profectus.

1532. Wayvoda Strigonium obſidione premit.

Liſcanus Hiſpanus illi præerat.

Strigonium in ripa Danubij, edito in monte ſitum, difficilem habet oppugnationem, tum quod firmis mœnibus & propugnaculis cinctum eſt; tum quod quadripartito defendi à propugnatoribus poſſe videtur. Habet enim præter arcem, & ſatis amplam urbem, alium è regione arcis montem, qui à delubro, quod iſthic erat, Sancti Thomæ appellatur; præterea in ima montis, cui arx impoſita eſt, radice, Aquariam, quam vocant, turrim, cum oppido egregie munito, quod Danubius præterfluit; ſic ut quælibet ex his munitionibus, una ex alia commode defendi poſſe videatur.

Strigonii ſitus.

Igitur Grittus arcem atque urbem muralibus tormentis quaſſare cæpit; ac terreſtribus pariter & navalibus copiis undique circumvallavit. Sed Hiſpani egregia virtute ac fortitudine mœnia defendere, ac mira cum Ungaris conſenſione rem gerere Grittianos procul muris arcere, nihil denique hoſtibus repellendis negligere. Tum Grittus ad fodiendos cuniculos, ac ſubruendos muros converſus, nihil operæ fecit; quandoquidem Hiſpani multo labore aliis effectis cuniculis occurrebant, ac nonnunquam in Grittianos egerendæ humo intentos, ſumma agilitate & promptitudine erumpebant, eoſque trucidabant; ſicuti tunc accidit, quando Martinus Liſcanus, cognomento Muſica, Præfecti Thomæ germanus frater, qui poſtea interfecto Thoma præfecturam obtinuit, cum valida Hiſpanorum cohorte, in opus facientes interdiu erupit, interfectiſque quam plurimis, inter quos non pauci Turcæ ex claſſiariis Numilli, ac Gritti militibus erant, ac perfractis diſſipatiſque inſtrumentis, antequam Grittus, qui cum equitibus ſuis adcurrebat, ſubſidio veniſſet, incolumis in arcem reverſus eſt. Paucis etiam interjectis diebus Bartholomæus Croatus, Ungaros Hiſpanis admixtos ducens, ſummoque diluculo ex arce egreſſus, in Turcas, qui ex claſſe defenſionem fecerant, ac ſuas ſtationes ad Danubij ripam in longum porrectas habebant, magno impetu irruit, multiſque ex eorum numero partim obtruncatis, partim captis, eos in naves fugere compulerat, tanta præſtandæ operæ cupiditate, ut quum Tranſſilvani equites tumultuario procurſu Turcis laborantibus opem laturi adveniſſent, à noſtris ſclopetorum uſum egregie exercentibus funderentur, ac Bartholomæus reportata de utroque hoſte victoria, ſumma cum laude, nec ullo accepto detrimento, ad ſuos reverteretur.

Grittus cum Turcis acriter arcem ac urbem oppugnat.

Quibus rebus fiebat, ut Grittus expectatione

ſua capiendæ urbis dejicerentur, in eoque uno
1532.
ſpem collocaret, quod Hiſpanos ad alimentorum penuriam adigi, & fame ad deditionem compelli poſſe exiſtimaret. Nam paulo ante ex transfugis & exploratoribus, qui ex caſtris in urbem, atque ex urbe in caſtra clam commeabant, intellexerat, obſeſſos inopia rerum ad victum neceſſariarum premi, ac Petrum Parvum Quinqueeccleſienſem, noctu emiſſum, Poſonium indeque Viennam ad Joannem Cocianum, qui urbis Viennæ, & omnium copiarum Ferdinandi præfecturam obtinebat, ad petenda ſubſidia, ſecundoque flumine demittenda profectum eſſe.

Claſſis noſtra commeatum devehens à Turcica vincitur

Quæ dum certis navigijs, unà cum commeatu devehuntur, eiſque præſidij & cuſtodiæ cauſa aliquot Naſadæ militibus plenæ attribuuntur, Grittus re per exploratores intellecta, claſſem ſuam Turcicam, ducibus Caſſono & Numillo trierarchis, admixtis etiam Ungaris claſſiarijs adverſo flumine eis occurrere jubet: quumque inter Comaronium & caſtra, paulo infra Labatlanum pagum, & Villamnovam duæ claſſes in mutuum conſpectum incidiſſent, quanquam erant ex trierarchis & magiſtris navium, qui pugnam differendam, & Comaronium retrocedendum, plureſque ibi ſaicas, & majorem navalium ſociorum, ac militum numerum accipiendum conſulerent; neutra tamen prælium detrectante, magna vi actis remigijs concurrerunt: ac tametſi multi ex noſtris Grittianorum ſagittis transfixi; & ſclopetis vulnerati occumberent; tamen quod noſtrorum oculi exorientis ſolis radijs & ſplendore haud leviter perſtringerentur, & Grittianos ex adverſo nebula, quæ diluculo forte craſſior è flumine exhalaverat, quorſum dirigendæ proræ eſſent, vix diſcernere permitteret, ſatis longo tempore certamen protractum fuit. Ad extremum Grittiani ſuperiores, noſtros in fugam conjecere, ac duce eorum Corporano, Germanicæ ſtirpis, cum tredecim Naſadis, adverſo flumine ægre profugiente, ceteræ aut demerſæ, aut evadentibus in proximam ripæ continentem, nautis ac militibus, in hoſtium poteſtatem devenere. Eo prælio proſperè confecto, Grittius Hiſpanorum conſtantiam domari tanto ſucceſſu poſſe arbitratus, opinione & ſpe ſua fruſtratus, eos obſtinatiores reperit; neque enim adeo edulia erant conſumpta, ut parcis & frugi hominibus, quales ipſi erant, per aliquot dies ſuffectura non viderentur. Itaque quum nihil cuniculis profeciſſet, & duo prægrandia tormenta, diſſiliente ob fervorem metallo, amiſiſſet, ad lentæ obſidionis & oppugnationis conſilia, & moras deſcendit.

Solymanni in campos Mohatianos adventus.

Interea Solimanus in campos Mohatianos, victoria ſua de Ungaris, & Ludovico eorum Rege parta adeo ſibi gratos pervenit: in quibus dum per aliquot dies moratur, Petrus Perenius, ſortis & fortunæ ſuæ ignarus, ac nimiam in barbaro & perfido hoſte ſpem collocans, ad eum venit. Is ante diſceſſum Solimani è Byzantio, media fere hieme miſerat ad eum cum

Perenius, dum in peculiarem Solymani beneficiarium

ampliſſimis muneribus Emericum cognomento Bicam legatum; petebatque ſe tam à Ferdinandi, quam Joannis clientela eximi, ac in peculiarem beneficiarium ſolius Solimani recipi, ita ut ſui juris princeps foret, cum pactione ejus, quod ſibi imponerent, annui tributi; idque ne in apertum, niſi re impetrata, prodiret, obnixe contendebat. Sed quum ea

1532 recipi contendit.

Joannes, ſignificante clam Ibraimo, didiciſſet, opera & ſtudio Griti, quem apud illum maxima pollere auctoritate & gratia non ignorabat, ac largitione, qua apud Turcas natura avaros & inexplebiles, omnia obtinentur, effecit, ut Perenio ijs omnibus, quæ petebat, rejectis, inſidiæ pararentur, duplicis transfugij notam ac proditionis infamiam ei objectando.

Poſteaquam ex arce ſua Valponia, haud procul Mohacio diſſita, in caſtra cum ſexcentis equitibus, eleganti & militari apparatu inſtructiſſimis venit, Chauſij, quorum inter alia multa id quoque muneris & officij eſt, locum tendendis tabernaculis dedere. Sequenti die cum ad Ibraimum ire juſſus, inter circumſtantes longo ordine Janiceros, armis atque ſclopetis inſtructos incederet, priuſquam ad illius tabernacula itum eſſet, injectis manibus equo deturbatur, & capitur: ac inter Ibraimi ipſius, & Ferhatis Janicerorum tribuni tentoria, certis manipularijs prætorianorum peditum cuſtodiendus traditur. Milites quoque qui eum ſequuti erant, armis & veſtimentis, pretioſioreque corporis cultu ſpoliari, vincirique, & reſiſtentes obtruncari cepere; poſtquam attoniti, & nec opinantes tum primum quid quantumque immanium barbarorum fidei ac promiſſis credendum foret, extremo ſuo periculo experirentur. Inter cæteros Nicolaus Pecrius nobili ortus familia, ac Stephanus Delius, veterani equites, mutuo ſeſe cohortati, ne veluti fœminæ ignaviter, inultique perirent, magno auſu ſtrictis gladijs irruentes in ſe Janiceros trucidavere; diuque cum alijs pugnantes; à multitudine victi atque interfecti fuere. Reliqui etiam eandem adverſæ fortunæ, ac diræ necis aut captivitatis ſortem ſubierunt; & Paulus Iſthuanffius auro ſe redemit.

Nefarie à Turcis proditus capitur.

Sui qua ceſsis, qua ſpoliatu.

Nam tametſi Solimanus Perenianos milites, ſalvis eorum equis, armis, rebuſque omnibus quamprimum dimittendos edicto publicaſſet, in ſpeciem ſcil. ſervatæ, quam eis dederat, fidei: eos tamen Turcæ omnibus bonis indigniſſime ſpoliatos aut diram ſervitutem pati, aut multo auro vitam & incolumitatem ſuam redimere, fide pluſquam Punica, coegere. Ipſe remotis arbitris, ac ſublatis ſcribendi ad amicos, aut cum eis colloquendi, ſolatijs, mæſtus ac pavidus, ac Turcicæ ſocietatis pœnitens, quòd ſe ſalutemque ſuam infido, mobili ac fluxæ fidei tyranno temerè commiſiſſet, ſero deplorabat. At Solimanus, cui illinc recedendum, & caſtra ulterius promovenda erant, poſt aliquot dierum moram cum Ibraimo colloquutus, Perenium cum aliquot è ſuis, qui adhuc ſupererant, ſub cuſtodia ad Joannem mittit, ut de eo, quicquid fieri vellet, ſe tamen præmonito, ſtatueret. Eum namque ob frequentes defectiones, & modo harum, modo illarum partium ſtudia Joanni inviſum eſſe non ignorabat.

Waivodæ cuſtodia traditur.

Sed ea res Perenio utique in tantis miſerijs & calamitate non ſolum ſolatio, ſed ſaluti imprimis fuit, & libertatis, de qua deſperaverat, recuperandæ ſpem non modicam attulit; neque ipſe opinione ſua, quam de Joannis clementia ac ingenij manſuetudine conceptam habebat, fruſtratus fuit. Concedente namque eo, nec demum improbante Solimano, filium

ſuum

1532 ſuum ſeptennem, quem ex duobus natu majorem habebat, ſcitum puerum & ea calamitate indignum, Franciſcum nomine, ut ſe redimeret, ac deinceps Joannis partes ſequeretur, pro obſide obtulit: quem Solimanus acceptum, ac Gritto, ut Byzantium adduceret, commendatum, ad ſuæ ſuperſtitionis vanitatem cogendum, circumcidendumque curavit; nec deinde nunquam amplius à patre viſum. Quæ quidem res utrique haud levem nominis & exiſtimationis notam apud pios homines merito inuſſit, qui nulla religionis ac pietatis curâ tacti, innocentem nobiliſſimi generis, ac Chriſtiani ſanguinis puerum impijs nominis Chriſtiani hoſtibus ad perpetuam perniciem tradidiſſent: nec facile diſcerni queat, an illum quidem ingens frequentioris transfugij odium ad talis vindictæ cupidinem ſtimulare; hunc vero ſervituris ac mortis metus, ſuſpicionis infamis noxæ ac piaculo exemptum reddere, aut excuſare poſſit. Perenius ipſe incredibili ſubſtantiæ, facultatumque ſuarum diſpendio, ac detrimento affectus, ac acerbe filio mulctatus, poſtea fidem Joanni datam, ac toties interruptam redintegravit, & uſque ad illius obitum, utrumque ſervavit.

ac filio obſide dato, ſe redimit, qui ad Mahumeticam ſuperſtitionem adactus, nunquam amplius à patre viſus eſt,

Poſt hæc Solimanus caſtra è Mohatio movens, quum ab omnibus haud procul Buda iter facturus, ac Strigonium quod adhuc à Gritto obſidebatur, eoqoe ex itinere capto, recta Viennam perrecturus crederetur, præter omnium opinionem relicto ad dextrum latus Danubio, ac tota claſſe ibidem præſtolari juſſa, ab levam deflexit, ſuaſu atque ſubdolis Ibraimi conſilijs, ut diximus, eo adactus, quibus potiſſimum eo tempore regebatur. Quod quum Gritus ad Strigonium certis nuntijs didiciſſet, & jam antea de urbis expugnatione deſperaſſet, ab ulteriore incepto deſtitit, & tormentis ac alijs rebus in naves impoſitis, ſoluta obſidione ad Joannem reverſus eſt; Solimanus verò Albam Regiam, Papam, Sarvarium abſque maleficio prætergreſſus, quod ea loca tunc Joanni parerent, ad Guntium, quod ab Ungaris Cuſugum vocatur, obſidione premendum, inopinato exercitum duxit.

Grittus à Strigonij obſidione deſiſtit.

Solyman Guntium obſidione cingit.

Id oppidum eſt inter Sopronium & Sabariam, ſub monte ad amnem Gemmeum ſitum, qui ex alpibus, quæ ex Auſtria in Italiam euntibus tranſeundæ ſunt, oritur, ac Aureo & Perennæ amnibus prope Sabariam alveo receptis, ad oppidum Sarvarium Arraboni miſcetur: fuitque ſemper juris Pannonici, niſi quòd tranſactione inter Fridericum Imperatorem, & Matthiam Regem, pro diademate Regio inita, ad Auſtriam inter quinque alias arces pignori traditum fuit. Præerat Guntio Nicolaus Juriſſitius, è Segnia Dalmatiæ maritima Civitate oriundus patritij ordinis, qui multis antè annis Ludovico Rege ſuperſtite ad merenda ſtipendia Ferdinandi ſe contulerat, navatâ illi multis in locis forti fidelique operâ, ac primum à militibus Nicolizza appellatus, poſtea id nominis apud omnes obtinuerat. Erant mœnia non ſolum ineptè antiquitus conſtructa cum quatuor angolaribus propugnaculis, rotundi operis, ac turri, quæ portæ imminet, ſed etiam nimia vetuſtate aliquot locis vitium fecerant: ad occidentem verò ſolem arx quadratæ formæ cum turribus, & foſſâ circumducta habebatur; nec ea vel natura, vel arte ſatis munita. Huic inopi atque ignobili urbeculæ Solimanus ſuas vires, 1532 quibus ſe tot & tantas, ab omnibus quarumcunque nationum hoſtibus, cum quibus hactenus arma contuliſſet, victorias & triumphos adeptum ſuperbo ingenio gloriari erat ſolitus, ac quibus totius orbis terrarum imperium ſibi animo deſtinabat, haud ſine admiratione quamplurimorum admoveri juſſit.

Nicol. Juriſſitius præter omnium ſpem id acerrime defendit.

Tametſi autem Nicolizza ſerò Turcarum conſilia exploraſſet, utpote qui talem tantumque exercitum, ac tam elati tumidique animi principem barbarum non ad ſe, parvo aut nullo facto operæ pretio, oppugnandum; ſed aut Viennam iturum, aut ubi Carolum Cæſarem cum maxime ingenti armorum, bellique apparatu adverſum ſe adventantem agitare intellexiſſet, ad ineundam celeberrimi ac nobiliſſimi de ſumma rerum certaminis aleam, ſuum omne robur converſurum credidiſſet; prout illum & ſermone ad Ferdinandi legatos habito, & literis barbarico faſtu exaratis facturum audiviſſet; tamen pro eo ac debebat, quum illum recta ad ſe tendere animadverteret, erecto fortique animo propugnacula muroſque reficere, repurgare foſſas, tormenta idoneis in locis collocare, præſidium militare à Ferdinando Rege poſtulare. Qui tantæ rerum difficultati, quantum poterat, proſpectum cupiens, Longmum Puchamum, qui eo tempore in Salonoco oppido arceque agitabat, cum Germanorum militum centuria ad eum miſit. Ipſe quoque alijs centum peditibus, ſuâ pecuniâ conductis, præſidium auxerat; Sed cætera manus, quæ tuendo oppido inerat, ex ordine civium ac urbanæ plebis conſtabat, paucis adjunctis è vicinia nobilibos, qui metu hoſtium è pagis, & infirmioribus caſtellis eo profugerant: ita ut omnium numerus, qui armis tractandis, & propugnationi idonei eſſent, octingentos, aut paulo amplius efficere videbatur; Mulierum tamen & puerorum, ac imbecillium turbæ, pro loci conditione ſatis magna erat copia.

Cum Ibraimus ſinuoſos aggeres de more fieri, corbes craſſiores terrâ repleri, ac tormenta ad ſua loca protrahi juſſiſſet, prius ictibus mœnia concuti cæpta ſunt, ac oppugnatio aliquot in locis inſtituta. Sed ea difficilior erat, & tardior, quod majora tormenta, muris diruendis idonea deerant, ab Ibraimo, ut quidem ferebatur, de induſtria omiſſa, ac colubrinæ campeſtres, pilam ovo anſerino haud majorem ejaculantes, plus terroris obſeſſis, quam damni mœnibus inferebant.

Quæ dum initio adminiſtrantur, Solimanus legatos Ferdinandi, nullâ pacis aut fœderis mentione è caſtris dimiſit, veſtibus auro intertextis donatos, deditque literas ad Ferdinandum perferendas, ſuperbis plurimorum regnorum titulis adſcriptis refertas, purpureoque involucro tectas, quibus de fœdere cum legatis nihil potuiſſe tractari ſignificabat: quod eos in procinctu & itinere obvios habuiſſet; ſe ideo in Germaniæ fines cum exercitu veniſſe, ut toties expetitam pugnandi occaſionem, collatis utrinque viribus, ad nobilitandos æterna nominis fama Auſtriæ campos, experiri poſſet; utque victoriæ eventu, in quamcunque partem inclinante, fortuna ex ejus uſu declararet, quales & quæ à victore conditiones dandæ, viciſ-

Solyman Ferdinandi Legatos è caſtris dimittit, cum literis faſtus & arrogantiæ plenis.

ſim

1532 ſim à victo accipiendæ viderentur. Porro Ferdinandum rectè facturum, ſi ſibi certo in loco occurrat, ac cui eam communis Mars ac domina campi ſors faverint, is fortunarum gloriæque plenus, ac triumphans domum revertatur.

Dimiſſis legatis, Ibraimus licet uno eodemque tempore ſine intermiſſione mœnia verberaret, & cuniculis effectis, ſubjectoque igne ſubruere contenderet: tamen quum obſeſſi ruinas, terrenis aggeribus erectis, ac tabulatis, & id genus materia introrſus diligenter obſeptas

Iteratas Turcarum impreſſiones fortiter excipit & repellit.

munivisſent; (neque enim Nicolizza oppidanorum, aut militum quempiam quieſcere, neque ipſis fœminis, quin operi inſiſterent, parcendum putabat) poſtremo murum uno in loco hiantem, tum cuniculis, tum aſſiduis ictibus patefecit, & ut milites magna vi illum adorirentur, imperavit. Quod cum illi impigre aggreſſi eſſent, Nicolizza ſuos, qui in præſidio erant, milites haud cunctanter eis oppoſuit, certamenque atrox & cruentum exortum eſt, uſque adeo, ut nutante victoria, quum Janiceri ad ſummitatem muri pervaſuri viderentur, plures ex defenſoribus perterriti, fugienteſque captum oppidum, cæſos ſocios, ac debellatum eſſe ſpargerent. Quo rumore ſimul & metu perculſa multitudo fœminarum ac puerorum, imbelliumque ſenum, qui uno in loco haud procul à prætorio concluſi erant, ingentem ac inconditum clamorem ſuſtulerunt. Eo audito Turcæ attonitis potius quam pavidis ſimiles, impetum repreſſerunt, recentium militum ad auxilia accurrentium vociferationem eſſe rati. Quæ mora Nicolizzæ & defenſoribus animos auxit: & qui paulò antè mœnia vix tueri poſſe videbantur, quodam veluti miraculò, reſumptis animis viribuſque, hoſtes jam ſupra ruinam murorum aſcendere conatos, magna vi detrudere ceperunt. Et quamvis tribuni ac præfecti eos ad reſtaurandam pugnam, non verbis ſolùm hortarentur, ſed etiam clavarum ictibus, ac verberibus incitarent: fruſtra tamen omnibus tentatis, & hoſtibus retrocedentibus,

Miraculum Eques humana ſpecie auguſtior Turcis viſus, illorum impetum retudit.

prælium diremptum fuit. Ferunt equitem humana ſpecie majorem & auguſtiorem, ſplendentibus armis ex arce erumpentem, plurimoſque in auxilium laborantium oppidanorum milites adducentem viſum eſſe: qui inſolitum Turcis pavorem & formidinem injeciſſet, ut præcipiti è mœnibus fuga retroceſſerint: eumque oppidanorum pleriſque, æque conſpectum, qui Divi Martini tutelare numen, ad ferendum obſeſſis auxilium opportunè appariuſſe, ſuiſque animos reſtituiſſe interpretabantur: ſicuti à pleriſque eorum id affirmantibus poſtea auditum fuit.

Eo irrito conatu Ibraimus vehementer animo perturbatus, ne obſeſſis quies ulla daretur, in diem ſequentem, in eadem mœnia impetum repeti jubet, ac ut milites ad ſolis exortum parati imperium expectent, edicit.

Turcæ impreſſionem repetunt

Igitur appetente aurorâ, concinentibus tubis, & tympanis crepitantibus, milites prætoriani, cæterique, non eâdem, qua alias animorum alacritate, veluti fortunam minus ſecundam præſagientes, iniire pugnam diluculo cepere. Et noſtri heſternæ victoriæ divturnitùs partæ memores, in irrumpentes, colubrinis & ſcloperis rem gerere, ac hoſtes magno detrimento afficere; ita ut interfectorum cadaveribus foſſæ implerentur. Itaque eâdem noſtrorum virtute & audaciâ viribuſque hoſtes repulſi & rejecti iterum ſe in

1532.

Sed noſtrorum virtute repreſſi receptui canunt.

caſtra recepêre, fremente atque frendente Ibraimo, ac ignaviam prætorianis & alijs militibus cum ſumma verborum acerbitate exprobrante: ſed qui ſe cum dijs atque hominibus pro oppido pugnantibus bellum gerere, aut ijs invitis vincere non poſſe reſponderent.

Igitur poſtquam vim nequaquam procedere ſenſit, ad aſtum & artes converſus, Nicolizzam per idoneos homines, ad ſe in caſtra evocat, oblata ei incolumitatis ac liberi reditus fide.

Ibrahimus invictis animum variis artibus, ut dedat oppidum, tentat.

Is Turcarum inconſtantis fidei haud ignarus, petitis, datiſque obſidibus, & delata, ſi quid durius ſibi accideret, ad Longinum ſocium oppidi atque arcis cura, ad eum cum paucis egreditur. Eum Ibraimus exquiſito honore excepit, ac comiter habitum, de valetudine, deque alijs privatis rebus percunctatus, poſtremò ut oppidum, quòd à numeroſiſſimis & victricibus maximi Imperatoris copijs defendi nequaquam poſſit, omiſſa pertinacia, dedere malit; quam extrema omnia expectare, admonuit. Sed is, appoſitis, quantum poterat, verbis, ſeſe excuſavit, quod fidem, quam in arce & oppido in clientela principis ſui Ferdinandi ſervando dediſſet, fallere non poſſet: & proinde etiam ſi id flagitij in mentem veniret, ſe tamen Hiſpanorum metu, quorum octo fere centuriæ in præſidio eſſent (quamquam nemo ex Hiſpanis aderat) cohiberi, à quibus in veſtigio tanti ſceleris crudeliter interficiendus foret; itaque ſe ſuppliciter petere, ne notam tanti plenam periculi ſibi inuſtam vellet.

Rurſus ad alias artes converſus Ibraimus, ſe nomine Solimani oppidum ei dono dare retulit; ea conditione, ut partem aliquam prætorianorum militum in illud intromittere haud abnuat: ut ſemel aut iterum nomen Dei unius in mœnibus proclament; eoque in ſpeciem & exemplum ſub jugum miſſi oppidi peracto; & illi revertantur, & paulo poſt, relicta obſidione, caſtriſque ſolutis, omnes cum principe ſuo, ad Caroli & Ferdinandi caſtra expugnanda copias promoveant. Jam enim Carolum Cæſarem cum ingenti armorum apparatu Viennam adventare, non ſine metu, intellexerat. Sed quum Nicolizzam etiam in ea re concedenda duriorem animadverteret, ipſeque & Solimanus multis de cauſis, ante inſtantis hiemis procellas & incommoda, domum reverti properaret; tum etiam non parum fama adventantis longe maximi Chriſtianorum exercitus terreretur: & Nicolizza Germanos atque Hiſpanos implacabili odio in Turcas incitatos id nequaquam permiſſuros reſponderet: poſtremo hoc tantum obtinuit, ut manipulario uni aut alteri ex prætorianorum ordine ingredi liceret, in ſignum deditæ, ac in fidem & clientelam acceptæ civitatis. Qui ingreſſi ubi muros conſcendiſſent, ac ſublatâ voce numen celeſte more ſuo invocaſſent, vexillum purpureum in mediò literis Arabicis albi coloris, acu pictis conſpicuum, ibidem reliquerunt, & mox in caſtra abierunt. Quod quidem vexillum hodie quoque in templo oppidi ſervatum nos etiam vidimus.

Guncij obſidio ſumma cum ignominia ſoluta.

Poſtero die, qui fuit XXVIII. Septembris, ſummo mane Solimanus, non expectato reditu copiarum ſuarum, quas initio obſidionis, duce Caſſono Michalbegoglio, prædatum miſerat,

Solyman caſtra movet verſus Styria montana

caſtra

1530.

Difficili impeditoque itinere,

De conſilio, ut ajunt, Ibrahimi

caſtra movit, non Budam aut Danubium verſus, ubi claſſem cum navalibus ſocijs, & multò maxima impedimentorum parte reliquerat, ac breviore & longe planiore viæ compendio exercitum ducere poterat; ſe ad Valeriæ Stiriæque montes, jam tum pleriſque in locis glacie nivibuſque oppletos directo itinere, eoque maximis laboribus, multiſque incommodis per varios errores ſuperato & confecto, ut paulò pòſt memorabimus. Cujus quidem ancipitis periculoſique conſilij auctorem Ibraimum fuiſſe, conſtanti fama vulgatum poſtea fuit, qui Solimanum cum copijs, univerſoque exercitu, Carolo Imperatori, qui jam cum Ferdinando fratre, ac validiſſimis Hiſpanorum militum agminibus, Germaniæque totius, ac Pontificis auxilijs ex Italia Lincium, indeque Viennam appuliſſe nuntiabatur, objiciendum, ac ad internetionem delendum ultro, ut diximus, circumducere dicebatur.

Cæſar Caroli V. exercitus

Frid. Palat. auxilia: Germana ductabat.

Habebat Cæſar in caſtris præter veteranos milites Hiſpanos, quorum virtute ac opera multas victorias erat conſequutus, qui ad octo aut novem millium bellatorum numerum facile cenſebantur, ducibus Alphonſo Davalo, ac Antonio Leva viris bello ſpectatiſſimis; aliam quoque mille quingentorum peditum Hiſpanorum manum, qui per complures annos, duce Aloyſio Cueva, auſpitijs Ferdinandi in Pannonia militaverant: qui omnes præto ianis Solimani peditibus Janiceris facile opponi poſſe judicabantur; utpote qui illis nec virtute, nec uſu, ac experientia, armorum ſclopetorumque nec corporum agilitate, nec laborum tolerantia, ulla in parte cedere viderentur. Equitatum levis armaturæ, Gallicis, Neapolitaniſque bellis duratum, & exercitatum, Ferdinandus Gonzaga ductabat, & Belgis ac Sequanis utriuſque ordinis militibus clari ſimiliter duces præerant. Auxilijs Germaniæ cum ſumma poteſtate imperabat Fridericus Palatinus Rheni, quæ ad XL. millia peditum, ac octo equitum cataphractorum conſtituebant, quos varij duces minoris nominis, ſed præclaræ exiſtimationis famæque, ac multis exercitati bellis, ducebant. Itali pecunia Cæſaris conducti ad ſexdecim peditum millia erant; quorum pars, magna alacritate militiam obibat, pars poſt cognitum Turcarum diſceſſum minus dicto obſequioque præfectorum parere videbantur. Pontificiæ copiæ, quas Hippolytus Mediceus legatus, Cardinalis Clementis Nepos conduxerat, præter Italorum valida agmina Ungarorum etiam equitum pekatorum & haſtatorum octo millia continebant, ſub ducibus Valentino Enniugio cognomento Turco, ac Paulo Baquitio, Balthaſare Banffio Tallociano, Franciſco Niario, & alijs; quibus accedebant voluntarij ex Ungaris, & qui tam ſtipendijs atque ære Ferdinandi Regis erant conducti, quam qui de bonis, fortuniſque ac facultatibus ſuis certum militum numerum in caſtra ducere tenebantur Supra quorum omnium numerum, Bohemorum, Moravorum, ac Sileſitarum equitatus miro inſtructus ordine, ac cohortes, quas Sdislaus Lippa, ac Albertus Preſtenſcius inſignes viri ductabant, addebantur: ita ut præter ingentem tormentorum ac aliarum rerum bello neceſſariarum apparatum, multi fide digni auctores, ac imprimis Jovius, qui huic bello cum Hippolyto Cardinale interfuit, Cæſarem, non deductis urbium ac finium præſidijs, nonaginta deſcriptorum peditum, ac triginta equitum armatorum millia unis ad Viennam caſtris habuiſſe, & in aciem producere potuiſſe conſtanter affirment. Invicta profecto acies, Carolo, præſertim Cæſare, tanti nominis & auctoritatis, fortunæque principe ductore, ac certiſſimæ de perfidis hoſtibus obtinendæ victoriæ omnino par; ſi mora omnis abeſſet, & præclara dimicandi, vincendique occaſio à Deo immortali oblata, paratis animis capta, nec importuna cunctatione interpellata fuiſſet. Multis ſiquidem millibus militum, tam in obſidione interfectis, quam in caſtris vario vulgatorum morborum genere amiſſis, ac claſſe procul relicta, & miſſis cum Caſſono ad populandum amplius XV. millibus equitum, iiſque noſtrorum virtute conciſis & deletis, Solimani copiæ ad exiguum & fere contemnendum numerum redactæ erant, ut vix Chriſtiani exercitus conſpectum, quin terga darent, tollerare potuiſſe cenſerentur. Quæ etiam cauſa eum, tanti alias faſtus & arrogantiæ barbarum principem, ad tam præcipitem ignominioſamque fugam ineundam coegiſſe videtur: quamquam ipſe tegendo dedecori alias rationes prætenderet.

1532.

Cæſaris copiæ conſtabant nonaginta millibus peditum, ac triginta equitum

Caſſoni excurſio & deprædatio Lincium verſus.

Hiſpanorum quatuor cohortes à Caſſano fuſa.

Sed nec Caſſonus & Acangij, qui ſunt prædatorij equites, ſuo ære, ſed quinta prædæ parte principi attribuenda militantes, quos Lincium verſus ad depopulandam, vaſtandamque Auſtriam miſſos retulimus, meliore fato, eventuque rem geſſere. Cum enim evaſtata undique regione, ac cæſis aut captis incolis, concrematiſque pagis, ingenti onuſti præda ad Solimani caſtra redire properarent, quæ jam ſoluta eſſe, & Turcarum ſociorum exercitum, iter fugæ ſimile, retro unde venerat ſuſcepiſſe ignorabant, primum quidem cum Hiſpanorum quatuor cohortibus, ex ijs, quæ ſub Aloyſio Cueva, nobili & impigro duce militabant, proſpere pugnavere. Nam cùm Caſſonus aquationis cauſa ad amnem quendam conſediſſet, Hiſpani præcipiti curſu, ac magno ſublato clamore irruentes, ipſos hoſtes Turcas nihil tale veritos, equiſque & corporibus curandis intentos, ſubita irruptione excitarunt; atque ij arreptis armis, cadente Ferdinando Gabrera, Sardiniæ præfecti filio, ac alijs Hiſpanorum præcipuis interfectis, profligavere: nullam præ ignavia eis laborantibus opem ferente Gaſpare Ricciano, peditum Auſtriacorum præfecto, qui eos Turcis numero longe inferiores, è collibus propinquis impune trucidari conſpiciebant, nec auxilio adcurrebat.

Sed Caſſonus ulterius progreſſus, cum ad montium convalles, quæ circa arcem oppidumque Starrenbergum habentur, perveniſſent, in Palatini recentiores copias, tormentis currulibus inſtructas, quæ haud procul aberant, incidit; ibique, ut promptius atque expeditius pugnaret, captivorum ſupra quatuor millia cujuſvis ſexus immani truculentia & feritate interfici juſſit: partituſque copias in duo agmina, quo commodius ad caſtra perveniri poſſet, alterum ſibi delegit, alterum Pervisbego collegæ ducendum dedit; qui tamen pari cum eodem fato cum exercitu cæſus ab Hiſpanis & Germanis fuit: ipſe intempeſta nocte ire perrexit; ac mane cum nebulam craſſiorem, quæ è pro-

ximus

1532.

ximis paludibus emerſerat, ſol exoriens radijs tepidioribus diſcuſſiſſet, Palatinum inſtructa acie ſe expectare animadvertit. Cujus tormentis Turcæ petiti, multiſque ex eorum numero interfectis perterriti, dum vitare pilarum ictus conantur, in proximas paludes metu adacti, partim cœno & turbidis lacunis, ſimul cum equis colluctantibus fœde periere: partim relictis equis, ſcutiſque pedibus evadere conati à Palatinianis, urgentibus, veluti clauſæ indaginibus feræ, paucis diffugientibus interfecti fuere. Caſſonus ne vivus in poteſtatem Germanorum incideret, maluit fortiter occumbere, ac ſupremo virtutis, fortitudiniſque conatu edito, haud inultus à cataphractis trucidatus eſt: ejuſque criſta auro, & gemmis ornata, ex ala vulturis conſtans, quæ vento mota ſe circumvertere ſolebat, Cæſari à Palatino denota, ejus in prælio cæſi fidem fecit.

Caſſonus cum ſuis trucidatur.

Turcæ amiſſo duce, ac majori ſociorum parte tam in palude abſorpta, quam Germanorum armis crudeliter cæſa, ij qui ſupererant, Oſman Agam ejus legatum ducem ſibi elegere, à quo ad caſtra, quæ diſceſſiſſe neſciebant, perducerentur, qui poſtero die Ludovicum Lodronium Germanicæ legionis tribunum, cum ſuis peditibus, ac Joachimum Brandenburgenſem principem, cum duobus millibus cataphractorum equitum obvios habuere: à quibus Turcæ, quod longâ inediâ, aſſiduiſque laboribus fatigatos equos ſemineceſque haberent, haſtiſque carerent, quas per varios ſilvarum ac montium anfractus, viarumque ambages perfregiſſent, inſtar pecorum trucidabantur.

Oſman Aga cum reliquis Turcarum victus.

A Lodronianis & Brandenburgicis uſque ad ſatietatem cæſi, dum palantes & diſperſi ad campos, qui inter Thermas & Draiskirchen, oppida ſunt, ſeſe collegere: dumque ſuperatis longe difficillimis periculis, ſe in tutum perveniſſe putarent, & equos ad paſcua & gramina carpenda duxiſſent, à tribus millibus equitum, Cociano urbis Viennenſis præfecto, ac Nicolao Comite Turriano ducibus, nec non Lupo Comite Monfortio, ac Gregorio Loſenſtanio, novis nempe hoſtibus, inopinato invaduntur, ac promiſcuè cæduntur: qui cum partim pugnando occumberent, partim equis ſuis labori jam & parciſſimo victui aſſuetis, evadere conarentur, quod ſupremam eis attulit calamitatem, Ungari equites, veri eorum, ſed tunc haud expectati hoſtes, ſupervenerunt: qui ex inſidiis repentè prorumpentes, in eos prælijs, vulneribus, laſſitudine, laboribus, & rerum omnium neceſſitatibus fractos & debilitatos acerrimum impetum fecere: Quum à fronte Paulus Baquitius cum Petro fratre, à tergo autem Valentinus Turcus, Balthaſar Banffius, & Franciſcus Niaſius, alijque duces, totius levis equitatus pondere & robore incubuiſſent.

Qua in pugna Pauli imprimis eximia virtus enituit: ipſe enim Oſman Agam ducem hoſtium, criſtis armiſque & equi apparatu conſpicuum, proculque agnitum, haſta equo dejecit, ac humi proſtratum, oblongo pugione, quo ab Ephippio pendenti utebatur, propere confecit: cui equus illius aureis argenteiſque phaleris exornatus, armaque auro & gemmis ſplendentia, veluti opima ſpolia duci ab duce detracta, militum conſenſu & judicio, facile conceſſa fuere. Eundem in modum à Valentino atque

Oſman interfectus.

cæteris Ungarorum ducibus, quos diximus, reliquiæ ter aut quater fuſi atque proſtrati Turcarum exercitus, ad internecionem deletæ ſunt: ita ut nemo ex quindecim millibus, qui vel cladis nuntium ad ſuum adferret, ſuperfuerit: niſi qui forte ab Ungaris capti, ac diu in vinculis detenti, perſoluto redemptionis pretio, ad ſuos poſtliminio rediſſent: fuitque illud memorabile, ut omnes fere diverſarum gentium milites, qui ad Cæſaris auſpicia, ſtipendiaque in caſtra undique confluxerant, hujus victoriæ gloriæque participes redditi, uberrimum virtutis ſuæ & fortitudinis fructum laudemque, deletis prædabundis barbarorum turmis, decerpſiſſe exiſtimarentur.

XV. millia prædatorum Turcicorum intercepta.

At Solimanus poſt varios errores, multis magniſque affectus incommodis, ſæpeque reſpectans, num à Carolo Cæſare à tergo, aut à fronte, aut à lateribus invaderetur, Muram flumen apud Græcium Stiriæ urbem tumultuarie tranſiecit; quod flumen è præaltis ejus regionis alpibus originem ducens, ſeptem millibus paſſuum infra Petoviam, Romanam olim Coloniam, ad Legradum oppidum, in Dravum evolvitur. Illinc digreſſus, cum exercitu laboribus, vigilijs, inedia cæli injurijs, ac rerum omnium fatigato, ad Marpurgum, quarto ſupra Petoviam milliari Dravo adjacens oppidum venit, ratus ſe iſthic pontem reperturum, quo flumen rapidum & profundum tranſiri poſſet. Sed illum jam antea incolæ, adventu hoſtium cognito, una cum ſublicis diſiecerant; atque adeo omnes ubique lintres, cum pontonibus, & navigijs cujuſvis generis, quæ paſſim reperiri poterant, ne hoſtibus uſui eſſe poſſent, ſuſtulerant, aut concremaverant.

Solimanus metu perculſus Muram fluvium trajicit.

Itaque Solimanus dum pontes fierent, minime expectandum exiſtimans, quod & iter maturandum putaret, & materia deeſſet, ac in re perficienda longam moram interventuram videret, flumen tranſnatando ſuperare decrevit; idque ex Ibraimi conſilio qui illum à Chriſtianorum cervicibus ſublatum cupiebat. Igitur ſupra eum locum ripæ, in quo ipſe ſe in fluvium erat demiſſurus, ſex millia equitum prætorianorum ingredi flumen imperat, ut mitiorem ejus impetum ac rapiditatem eo modo redderet: ipſeque poſtmodum inferius in ſpatio unius ſtadij cum Ibraimo, & pueris ac adoleſcentibus cubiculo aſſuetis fluvio ſe commiſit, & non ſine periculo in ulteriorem ripam, ſtupente & attonito exercitu, evaſit. Equites ſinguli, quorum equi adhuc vegetiores firmioreſque erant, mandato principis, ſingulos Janiceros in clunes equorum acceptos tranſiecere. Multi peditum camelis, equiſque humilioribus, aut per utres, aut colligatos arundinum & virgultorum faſces, ut quiſque poterat, ægrè admodum, neque abſque diſcrimine ſequuti ſunt: multi etiam vorticibus & impetu fluminis abrepti periere. Cæteri, animadverſa tranſitus difficultate, captivos quorum ſane in caſtris non uſque adeo magnus erat numerus, ne moræ & oneri eſſent, interfecere; ac jumenta feſſa laboribus, & impedimenta, quibus carere poterant, facile reliquerunt: ita ut etiam multo maxima campeſtrium colubrinarum pars, reliquuſque earum apparatus, aquis mergeretur.

Solyman fluvium Dravum non abſque periculo nando tranſmittit.

Superato tridui mora in hunc modum Dravo, ab Oppido Marpurgo, uſque ad Sauricium

1532 pagum difficillima, atque ſtrictiſſima via inter alpes & Dravum iter factum eſt, quæ multis in locis vix pediti ſuperabilis eſt; nuſquam autem pluribus, quam uni aut alteri, aut ad ſummum tribus equitibus ſimul euntibus pervia. Emerſus demum aſperrimi itineris fauces Solimanus, à Sauricio pago, in patentes & apertos Viniciæ & Varaſdini campos pervenit; atque in ijs locis, quibus lente procedentium copiarum poſtrema agmina à noſtris militibus carpendo aut cædendo nequaquam inquietabantur, aut in prætereuntes tormentorum pilis, jaculiſque abſtinebatur, ſicuti Varaſdini evenit, ubi Stephani Bathorij Palatini milites ſe quietos continuerunt, Turcæ ubique per pagos & agros quiete & abſque maleficio perrexerunt; ac poſtremo cum ultra Varaſdinum ad Raſitiam pervenisſent, tertio inſta milliari ſitam Ludovici Pectij arcem, caſtra locaverunt: & quum pila ferrea ex arce in incertum emiſſa, Sabanus Turca adoleſcens, Teſterdari, qui ærario Solimani præerat, frater forte fortuna interfectus eſſet, pedites prætoriani, ira ac vindictæ cupidine inflammati, arcem & oppidum repentino impetu aggreſſi, cæſiſque omnibus fere defenſoribus, injecto igne concremarunt. Ubi captus & abductus fuit Georgius Huſtius: qui deinde totum fere Orientem uſque ad Indos pervagatus, peregrinationis & itinerum ſuorum commentarios poſteris reliquit.

Raſitiam arcem ferro & flamma delent.

Huſti itinerarium.

Ibi Solimanus quum unius diei quietem exercitui conceſſiſſet, ſuadente Ibraimo, cùm ob commodiorem rei annonariæ, qua non leviter laborabatur, procurandæ rationem; tum vero occultis conſilijs, ut ſi Caroli exercitus inſequeretur, Solimano detractis in eum modum & diſtributis copijs, vires ad reſiſtendum deeſſent, copias bipartito diviſit; aſſumptiſque ſibi Spahoglanis & Janiceris, quo nomine equites peditesque prætoriani cenſentur, ac purpuratorum præcipuis, cæteras copias Ibraimo ducendas attribuit; iiſque in ſequenti die inſtituta ad Herbartiam arcem, in dextram partem profectione, eaque ex itinere, quod præſidiarij in appropinquantes tormenta diſploſiſſent, ac quoſdam Turcas interfeciſſent, capta & incenſa, Criſium, ac Gudocrum, indeque Chaſmam, ac montem Claudium, & Velicam, ac poſtremo Zapoliam, Joannis Regis patriam, pacatis agminibus, prætervectus eſt: contra Solimanus lævam in partem deflectens primo Caprontiam ac Veruciem, deinde per Poſegam provinciam inter Dravum & Savum flumina, lentis factis itineribus, in Sirmium delatus eſt; amboque demum ad Belgradum appellentes eodem fere tempore exercitus conjunxere, poſtea media ferme hieme Adrianopolim pervenere. Hic fuit illius tam ſuperbe & arroganter ſuſceptæ, quam poſtea nullo operæ pretio confectæ, Solimani expeditionis exitus; cujus fama totum pene orbem terrarum perterruerat, ſed quæ documento fuerit, ejus quoque vires nequaquam bello inſuperabiles eſſe: poſtquam omnem certaminis aleam vitando, Cæſaris Caroli Auguſti, Chriſtianorumque principum congreſſum tantopere formidaſſet.

Solimanni copiæ bipartito diviſa.

Media ferme hieme Adrianopolim pervenere.

Cæſar Lintij cognito Turcarum ſeu fuga, ſeu diſceſſu, ſumma adhibita celeritate, ſimul cum Ferdinando fratre, claſſe devectus Viennam venit, ibique militare concilium convocavit; in quo præter Fridericum Palatinum Rheni, qui Germanicis copijs præerat, ac Cocianurg, Felſium, Rogondorffium, cæteroſque Germanos proceres; aderant etiam ex Hiſpanis atque Italis clariſſimi duces, ac æterna memoria digni, inter quos Ferdinandus Toletanus Albæ princeps, equitum Hiſpanorum præfectus, Alphonſus Vaſtius, Antonius Leva, Hieronymus Macicaus caſtrorum Magiſter, Ferdinandus Gonzaga equitum veteranorum levis armaturæ ductor, Joannes Baptiſta Caſtaldus, Martius & Camillus Columnæ pluresque alij; qui auditâ Cæſaris contra Turcas expeditione, certatim nomina dando, alpeis tranſierant; ut eorum ſententias exquireret, quid cenſerent ulterius faciendum. Non defuêre complures ex variorum nationum ducibus, ſed ante alios Valentinus Turcus, & Paulus Baquitius, ac cæteri Ungari, qui hoſtem fugientem totis viribus perſequendum, ac ejus iter è Vienna, Linduam, Caniſamque eundo anticipandum eſſe contenderent; hoc tempus, hanc occaſionem eſſe divinitus oblatam, qua barbarus inſolenſque hoſtis, labore ac rerum inopiâ preſſus & fatigatus facilè deleri poſſet.

1532.

Concilium militare de Turcis perſequendis à Cæſare Viennæ habitum.

Sed Cæſar poſthabitis militaribus conſilijs, pacandæ Italiæ cauſa, ac alijs, ut dicebat, multis ac magnis de cauſis, & quod peſtilentia in caſtris jam graſſari inceperat, in Italiam redire conſtituit. Quamquam autem Ferdinandus ab eo contendere non prætermitteret, ut poſtquam tot ac tanti exercitus tanto labore, tantiſque impenſis conveniſſent, nequaquam fruſtra coiviſſe viderentur, vellet adverſus Joannem, Solimani patrocinio ac auxilijs deſtitutum, omnem belli terrorem convertere, eumque Budâ ac totâ Pannoniâ expellere; ipſe tamen in ſententia perſticit; ita ut Italicas cohortes in Pannonia fratri militaturas relinqueret; Hiſpanos autem & Germanos ſecum in Italiam deduceret; quum præſertim eum ſereniora autumni tempora, ac viæ ſolito commodiores, ad capeſſendam maturandamque profectionem maxime invitare viderentur.

Cæſar in Italiam redit.

Italicas cohortes fratri relinquit.

Sed Italicarum cohortium dimidia fere pars, quod hibernam & longinquam in Pannonia militiam detrectaret, neque de ſtipendio cum eis conventum eſſet, auctore quodam milite Volaterrano, ſeditione facta, ſpretoque ducum & Cæſaris imperio, in Italiam reditum ſuſcepit, ac ſumptis armis, Vaſtio & Caſtaldo, cæteriſque præfectis ac tribunis, eos nec verbis nec vi retinere valentibus, ire perrexit; cæteris ſub Fabricio Maramaldo, ac Philippo Torajello, in officio permanentibus: ipſe autem per Veneti ſenatus fines Italiam ingreſſus, & ab eodem ubique ſingulari ſtudio & liberalitate exceptus eſt, nec tamen Venetorum Urbes cum copijs, ne oneri ac ſumptui foret, intrare voluit, indeque ad Clementis colloquium, quod ille poſtulabat, Bononiam divertit; illinc Mediolanum, ac deinde Genuam eſt profectus, hoſpitio uſus ipſius Auriæ in ſuburbanis hortis, quos ille regio apparatu inſtruxerat: nec multo poſt, triremibus Aurianis ad Stœchades inſulas, & ex ijs ſecunda tempeſtate, nec multis interjectis diebus, in Hiſpaniam, à qua jam biennium abfuerat, incolumis pervenit.

Quarum magna pars dilabitur.

Inde in Hiſpaniam appellit.

Interea dum hæc per hunc modum geruntur, Cæſar jam antea quum de Solimani in Auſtriam

1532. ſtriam irrupturi adventu certioribus nuntijs edoctus eſſet, iojunxerat Andreæ Auriæ, viro longe omnium ætatis noſtræ clariſſimo, quem maritimo negotio & claſſi præfecerat, ut triremes ac plures onerarias naves militariter exornaret, ac adverſus Turcas in Græciam trajiceret, atque eam omni bellici terroris genere illato depopularetur, ac ferro igneque vaſtaret. Is itaque cum naturali in Turcas odio incenſus, tum rei gerendæ avidiſſimus, cum XXXV. onerarijs, & XLVIII. roſtratis navibus in Siciliam venit, ibique parato nautico commeatu, ac alijs rebus neceſſarijs, naves onerarias recta ad Pelopponneſi inſulas curſum dirigere juſſit, ipſe vero eas ſubſequuturus, Corcyram & Cephalenem prætervectus, Zacynthum appulit: quæ ſunt Venetorum imperio ſubditæ Jonij maris Inſulæ, ac à claſſe Veneta cuſtodiebantur: Sed cui ob fœdera quæ ſenatus cum Solimano pepigerat, Cæſarianæ ſe conjungere integrum non erat.

Cæſaris claſſis adverſus Turcas, Duce Auria.

Cæterum cum claſſis Turcica ſeptuaginta triremium, quam Himerales ductabat, audito Auriæ adventu, Argolicum ſinum prætergreſſa Chalcidem fuga petiiſſet: Auria apud Sphragiam inſulam ad explicanda conſilia ſe contulit: ad quem locum onerariæ quoque naves levioribus ventis perflatæ adventarunt. Complures ex trierarchis ac tribunis militum, Methonem oppugnandam ſuadebant, quam anno ſeculari à Pajazere principe expugnatam fuiſſe retulimus, atque imprimis Salviatus, Rhodianum ſeu Melitenſium navium præfectus: ipſeque, quod anno ſuperiore illius oppidi nocturno tempore felici dolo occupati, ſed ſtatim à Turcis recepti ſitum bene conſideraſſet, operam imprimis ſuam pollicebatur: Sed Auria, qui intentiores ei tuendo Turcas fore prævidebat, rejecto eo conſilio, Coronem aggredi & oppugnare decrevit.

Coronem oppugnat & occupat.

Itaque maximo tormentorum muralium apparatu, ac vix alias noſtra ætate viſo aut audito tam è claſſe, quam è continenti urbem quaſſari juſſit. Nam è continenti quatuordecim, è claſſe vero centum quinquaginta majoribus tormentis mœnia verberabantur: eumque exitum oppugnatio habuit, ut poſt multas ac cruentas noſtrorum cum hoſtibus pugnas, ac plurimorum militum Centurionumque utriuſque partis cædem, primo inſula oppido adjacens, in qua Græci habitabant, ac tunc à Turcis acerrime defendebatur, refugientibus in oppidum hoſtibus, à noſtris caperetur. Et quum ſequenti die Haidares Spartæ, ſeu veteris Lacedæmonis, quam nunc Miſitram vocant, præfectus, accita è Megalopoli, ac Meſſeoe, cæteriſque Peloponneſi præſidijs, ſeptingentorum equitum ala, obſeſſis ſubſidio veniſſet, atque ab Eraſmo Auria, Theodoroque Spinula in ſuburbanis tectis profligatus, cæſuſque eſſet, Turcæ qui in Arce à Venetis olim in prælta rupe ad angulum urbis condita, ac in oppido erant, viſo ejus interfecti capite, ac aliorum commilitonum, deditionem fecerunt, ita ut incolumes cum armis, equis, ac rebus dimitterentur.

Occupata Corone, ac impoſito Hiſpanorum valido præſidio, eoque fidei & tutelæ Franciſci Mendocij commendato, Auria iterum circumnavigata Zacyntho, claſſem ad oppugnandas Patras Achajæ urbem direxit, quam Turcæ metu perculſi deſeruerant, ſeque una cum oppidanis, ad quendam ſub arcem munitiorem locum, foſſa, muroque munitum receperant: ac deſcenſione ex navibus facta, Hieronymus Tutavilla Sarnenſis Comes, juſſu Auriæ milites expoſuit, ac tormentis octo majoribus murum vetuſtate debilem quatere cepit. Nec mora, quum Auriani milites certatim muros conſcenderent, hoſtes perteriti munitione eis relicta, in arcem ſe receperunt; quæ ſane non ſine labore ac difficultate capi potuiſſet, ſi Turcæ eam militari virtute tuendam ſuſcepiſſent. Verum emiſſis ad Auriam legatis, ſe & urbem ac arcem haud cunctanter dediderunt: ita ut cum pueris & fœminis, ac ſingulis veſtimentis & gladijs abire in Ætoliam permitterentur, quam conditionem Auria ratam habuit, tanta fide & ſeveritate, ut quendam militem fœminas arrogantius & petulantius ſpoliare conatum, extemplo corripi ac interfici juſſiſſet.

Etiam Patras cepit.

1532.

Inde quum exercitus terreſtri itinere verſus Naupactum perrexiſſet, Auria autem triremibus eodem devectus eſſet, duo caſtella munitiſſima quæ in anguſtijs freti illius habentur, & Achajam ab Ætolia interfluo mari diſtinguunt, ac Dardanelli vocantur; illud quidem facta deditione, hoc vero tormentis admotis, muroque patefacto, & ſumma militum vi & fortitudine expugnata ſunt.

Dardanelli capiuntur.

Interea Turcæ magno equitum & peditum numero ex Peloponneſo, ſocijs in periculo conſtitutis opem laturi celeriter convenerunt, & quum in conſpectum noſtrorum ventum eſſet, ſublato clamore, velut impetum facturi procurrerunt. Quibus quum Sarnenſis quatuor millia Hiſpanorum militum egregie rem ſclopetis gerentium oppoſuiſſet, hoſtes nullo operæ pretio facto Naupactum redierunt, & noſtri cæſis omnibus Turcis, ſpectante prælium è prora prætoriæ triremis Auria, Caſtello potiti ſunt: in quo tormenta inuſitatæ magnitudinis Arabicis inſcripta literis reperta ſunt, quorum duo Sarnenſi & Salviato pro fortiter navata opera donavit; reliqua in portu Genuenſi, prope ædem Divæ Deiparæ Virginis, quam ipſe è manubijs pyratarum à ſe ſuperatis condiderat, collocari juſſit. Nec multo poſt, cum claſſis verſus Sicyonem, atque Corinthum ubique terrorem circumferendo obvia ferro & igne vaſtaſſet, Auria acceptis à Cæſare literis, quibus ſuum in Italiam adventum, ac Solymani è Pannonia diſceſſum ſignificabat, & quod hiems appropinquaret, Corone commeatu & rebus neceſſarijs, quæ tolerandæ obſidioni opportuna fore videbantur, bene munita, ejuſque tuendæ cura Mendocio commiſſa, & eo, ſi obſidio ingrueret, de ferenda ope verbis ac promiſſis onerato, victor Genuam eſt reverſus.

Auria à Cæſare revocatur.

Corone Mendocio tuenda committitur.

Quum autem ea exeunte hieme, ſequentis anni æſtas appetiſſet, claſſis Turcica, juſſu Solymani, qui amiſſam Pelopponneſi partem ægrè admodum ferebat, Gallipoli egreſſa Coronem vehementi obſidione terrâ, marique cinxit; & Mendocius ſcriptis literis, tam à Cæſare, quàm à Petro Toletano prorege Neapolitano; ſed ab Auria peculiariter opem implorabat, ac ut fidem ſuam liberaret hortabatur. Quâ cognitâ re, Auria promiſſi memor Hiſpanos & Mendocium laborantes ſine mora auxilio juvandos cenſuit: & è Neapoli Meſſanam profectus, ne-

1533. Corone à Turcis obſeſſa.

1533. quaquam expectatâ duodecim triremium claſſe Hiſpanicâ, quam Alvarus Bazanius juſſu Cæſaris erat adducturus, impoſitâ in naves veteranorum Hiſpanorum legione, qui emerita ſtipendia ſeditioſius, quam par eſt, flagitabant, & in Campania urbem Averſam diripuerant, ſtipendijs perſolutis, ac Roderico Macicao Cantabro duce eis conſtituto, in Græciam curſum intendit; Coronemque pulſa & fugata Turcarum claſſe, cui Lupthibegus, Gallipolis ad Helleſpontum præfectus, qui maris imperium tuetur, præerat, obſidione liberavit; ac educto Mendocio & ſocijs, quibus anno ſuperiore urbem tuendam commiſerat, Macicaum cum legione Hiſpanica cuſtodiendæ urbi præpoſuit; ac re bene geſta cum ſuo & vetere exercitu Mendocioque Corcyram, atque inde in Italiam felici uſus navigatione contendit: conſolatus pro concione Græcos, hortatuſque incommoda belli, militiæque labores patienter tolerare, Hiſpanoſque mutua ope & conſilio juvare vellent; quandoquidem Cæſar tam ſua ſponte, quam ipſo auctore, & impulſore, adeo benigna in eos animi propenſione eſſet affectus, ut concedentibus fatis, propitioque numine, brevi in Græciam cum validiſſimis copijs trajicere, ipſoſque diuturna barbarorum ſervitute oppreſſos in priſtinam ac lætam libertatis conditionem vindicare ſtatuiſſet. Mentio incomparabilis viri, & res præclare ab eo in Græcia geſtæ, me velut de ſpatio, ut plus juſto declinarem, abſtulere. Sed quum hæc expeditio in commune Reipub. Chriſtianæ commodum adverſus barbaros ſuſcepta, Pannonicis quodammodo rebus immiſta videri poſſit; ideoque eam perſcribi operæ pretium ratus ſim; hujus haud inamæni diverticuli veniam merito à legentibus impetrabilem fore confido. 1533.

Ab Auria obſidione liberatur.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XII.

1533. DISCEDENTE inglorio, nec ulla re memorabili geſta, Solimano (inde enim diverterat oratio) ac claſſe, quam in Danubio inter Budam Peſtumque urbes reliquerat, præcipiti ac ſubitario deſcenſu ſubſequi juſſa; Joannes omnibus ejus auxilijs, quibus magnopere confidebat, inſperato deſtitutus, Ferdinandum retenta, quod ipſe vix fieri poſſe ſperaverat, Pannoniæ poſſeſſione, Italicis cohortibus, ac Germaniæ, Bohemiæque auxilijs confiſum, ad invadendam Budam, ſeque regno expellendum omnes vires converſurum exiſtimabat: ideoque vehementer animo perturbabatur, ac cum Gritto, in quo magnam ſuæ incolumitatis ſpem collocaverat, cæteriſque, quos habebat ducibus, conſilia frequenter & ſerio conferre non intermittebat. Nec ejus votis & conſilijs aliud quicquam ſaviſſe, viciſſimque Ferdinandi conatibus importune obſtitiſſe cognitum eſt; quam inſtantis hiemis adverſas tempeſtates, quæ poſtmodum haud multis interjectis diebus ſævire incipientes, propoſita belli ſtudia in aliud tempus differre coëgerunt,

Itaque id nactus intervalli, ipſe imbecillitatis virium ſuarum, inopiæque ærarij conſcius, nec ſe Ferdinando tam ſuis viribus, quam fraternis, & inexhauſtis Germaniæ auxilijs ſubnixo, parem futurum ratus, ad pacis cogitationes amplectendas animum applicuit, quum eas nec Gritto, nec alijs diſplicere animadvertiſſet. Quæ quidem conſilia etiam Solimano, & Ibraimo purpuratorum principi, per Tranquillum Andronicum, Gritti ipſius ſcribam ſignificata, nec ab illis improbata fuiſſe ferebantur. Igitur ad Ferdinandum haud multo poſt miſit Hieronymum Laſcum legatum, eique in mandatis dedit, ut primo annuas inducias, aut ſi id non poſſet, certe ſemeſtres peteret: iiſque obtentis, ad Carolum Cæſarem, ubicunque eo tempore reperiretur, ad ſolidam, certamque pacem ſtabiliendam proficiſceretur. Sed Ferdinandus, conceſſis annuis inducijs, Laſcum ad Cæſarem ire nequaquam permiſit; Verum eadem, qua venerat, via ad Joannem redire juſſit: eo reſponſo addito, ut intra hoc tempus de modis ac firmitate pacis, tranſigendiſque ejus conditionibus tractaretur, neque interea Cæſar alijs graviſſimis rebus ſatis ſuperque occupatus, ea cura moleſtiaque intempeſtive gravaretur. Quæ res Joanni 1533.

Laſcus à Joanne Vaivoda ad Ferdinandum de pace legatus mittitur. Sed annuæ ei induciæ tantum conceduntur.

1533. anni gravis imprimis ac moleſta accidit, adeo ut poſtea de ea injuria, veluti ipſe interpretabatur, ſibi illata, apud Cæſarem, & nonnullos Germaniæ principes, expoſtulando gravem querimoniam inſtituerit, ſic tamen ut tempori neceſſitatique cedere, annuaſque inducias admittere cogeretur.

Quibus pactis Ferdinandus quidem Maramaldum & Torniellum cum Italicis legionibus, perſoluto ſtipendio, dimiſit; Joannes vero graviſſimo metu liberatus, Stephanum Brodericum Epiſcopum Vacienſem, & Stephanum Verbecium legatos ad eum miſit: qui cum eo æquas bonaſque conditiones haud aſpernante, poſt non longiorem moram, ijs conditionibus convenêre: ut donec firma ac ſtabilis pax iniretur, interim de injurijs, damnis, rapinis, cædibus, quæ, diviſa in partes & factiones republica, inſolentiſſimæ & crudeliſſimæ, ex utraque parte evenerant, jure decidendis, ac villarum, oppidorum, & ditionum poſſeſſione dijudicanda, bini utrinque juriſperiti, Strigonium mitterentur; & quicquid ij deliberarent, ab utraque parte pro rato atque firmo haberetur. Quia vero Paulus Archiepiſcopus Strigonienſis, modo has, modo illas partes ſequutus, in graviſſimum Joannis odium, iramque incidiſſet, dum illi cauſis dijudicandis vacarent, placuit, ut arx & civitas Strigonienſis legatis Sigiſmundi regis Poloniæ, & Friderici Ducis Saxoniæ ſequeſtro poneretur.

Controverſia de finibus, injurijs, damnis & rapinis, inter Ferdinand. & Waivodam, deciſa.

Convenere Strigonium juſſu Ferdinandi, Franciſcus Revajus, prætor regni, ac Emericus Variaſſius, propalatinus; è partibus vero Joannis, Stanislaus Albæ Antiſtes, ac Bernardus Baxajus, qui jus dicerent, ac controverſias liteſque dirimerent. Ab ijs Paulo Archiepiſcopo ex æquo potius & bono, ſua reddita fuere, ſublato ſequeſtro; & Gontium, ac alia quædam oppida in ſuperiore Pannonia, quæ à Joannis clientibus varijs modis vexabantur, Alexio Turzoni adjudicata. Ladislaus autem Moræus, circa Albam, Quinqueeccleſias, ac Veſprimium, inſuper in Illyrico prædas agere, vias more latronum obſidere, à nobilibus captis, & in vincula conjectis pecuniam per tormenta extorquere, cædibus, incendijs in omnes obvios graſſari, divina atque humana immani crudelitate confundere erat ſolitus, jure convictus, & damnatus lataque unanimi voto ſententia, utriuſque regis auctoritate proſcriptus fuit: permiſſumque Joanni, ut in eum tot & tantorum ſcelerum auctorem, nec alterutrius partis aſſeclam illato bello, expugnatiſque ejus receptaculis, ſevere animadverteret. Is igitur intellecto eum in Palota, arce duobus ab Alba milliaribus diſſita, (quæ urbs tunc ei parebat,) deliteſcere, nec adhuc à furtis, rapinis & latrocinijs abſtinere, miſſo adverſus eum Hieronymo Laſco cum exercitu, cui etiam Caſſonus Turca cum Claſſiarijs & navalibus ſocijs intererat, obſideri & extrahi juſſit. Ferdinandi etiam juſſu, è montanis civitatibus ſeu fodinis miſſæ fuere ad agendos cuniculos, quadringentæ operæ ex ijs, quæ auro atque argento è terræ viſceribus eruendo vacare ſolent.

Ladisl. Moræus proſcriptus.

In Palotæ arce obſeſſus.

Itaque oppugnatio eum habuit exitum, ut quum Laſcus tormentis parum proficeret, quod arx ab obſeſſis acerrime defenderetur; poſtremo cadente ictu majoris colubrinæ Gregorio cognomento Magno, ipſius Moræi legato, viro militari & impigro, obſeſſis & Moræo imprimis animi conciderent; ipſeque ſcelerum pœnas veritus, de fuga cogitaret. Jam enim etiam cuniculi, egeſta ab imis fundamentis humo, (quamquam labor arduus & difficilis eſſet ob duram & ſaxoſam tellurem) ad finem fere perducti, & eis haud multa mora ſulphureus pulvis ingerendus erat; quum Moræus rebus deſperatis ſuos ad concionem vocat, diſtributoque eis multo auro, cujus vim ingentem è varijs rapinarum generibus cumulaverat, ſe auxiliorum mature adducendorum cauſa arce exiturum, brevique reverſurum narrat: eos, ut interea ſeſe viros fortes, militeſque præbeant, admonet, ingentibuſque promiſſis onerat: utque majorem dictis ejus fidem habeant, ſe liberos ſuos ibi, velut obſides relicturum affirmat. atque ijs peractis, è muro funibus demiſſus, in proximas ſilvas ſilentio delatus, ægre admodum ad arcem Rahociam in Illyricum profugit. Non longe abierat, quum pulvis ſulphureus igne accenſus in ſubterraneis cuniculorum ſpecubus, magna vi & impetu murum collabentem dejecit: ita ut ejus ſtrepitum & fragorem facile exaudiret. Nec mora, milites per ruinam mœnia conſcendentes, cæſis ad unum omnibus defenſoribus, arcem captam diripuere. Multa Moræi ſupellex, eaque pretioſa atque opulenta aviditati militum ceſſit: filius & filia ejus, quos abiens, ne ſui milites de reditu ejus dubitarent, ibi reliquerat, quique in teſtudine quadam, quæ arcem intrantibus à dextra parte obvia habetur, clauſi erant, capti ac Budam ad Joannem adducti, uſque ad ejus obitum in cuſtodia ſervati fuere. Arx demum ipſa ab Joanne rege Raphaëli & Joanni Podmanicijs fratribus dono data fuit; perinde ac Moræus, rapto vivere haud abhorrentibus, ut poſtea animadverſum eſt. 1533.

Ex arce funibus demiſſus

Ad arcem Rahociam fuga elabitur

Arx capta, &

Podmanicijs data.

Coaleſcentibus in hunc modum inducijs Joannes Banffius Linduanus, quem ab Joanne Palatinum creatum fuiſſe ſupra retulimus in arce ſua Saproncia, è vivis exceſſit, magno ejus dolore, quum eum præ cæteris ob fidem integritatemque charum imprimis haberet. Ejus obitu intellecto, Laſcus & Verbecius, Grito aſſentari ſoliti, occaſione capta, regem adeunt, enumeratiſque ejus beneficijs, quæ in illum patria extorrem, regnoque pulſum, atque inter Polonos inopem vitam agentem contuliſſet, ſublevando nimirum & laborando apud Solimanum tamdiu, donec armis & viribus ejus reducendum curaſſet: ac præterea acerrima Germanorum obſidione, nuper ejus potiſſimum opera ereptus, liberatuſque eſſet, grati erga illum animi ſigna aliqua edere: eumque non Palatinum modo, quamquam ſupremum eum à regia dignitate, magiſtratum eſſe non ignorarent, ſed Gubernatorem, ampliſſimo collato titulo declarare; eique regnum ſummo vicariæ poteſtatis jure regendum committere vellet. Cujus beneficij illum quam maxime memorem fore pollicentur, quando nemo magis idoneus videatur, qui apud Solimanum, atque omnium ejus conſiliorum moderatorem Ibraimum majori fide, ſolertia, atque diligentia cauſam ejus agere; & quum utrique cogitatus, ac

Banffius Palatinus Waivodæ obit

Laſcus & Verbecius Grittum Hungariæ gubernatorem à Waivoda conſtitui contendunt.

Iſthuanf. Hiſtor.

1533. eorum linguæ gnarus ſit, vota ejus ac petitiones abſque interprete commodiſſime explicare, ac ad optatum finem perducere poſſit. Quæ ab ipſis tametſi diſſimulanter, velut ignaro Grito, propoſita fuiſſent; haud dubie tamen ſubmiſſos, edoctoſque ab illo ſatis certum perſpicuumque erat. Ambitio enim nimia, naturæ ejus inſita, ac barbarſcus ingenij ſaſtus, cui à teneris aſſueverat, nihil mediocre; nihil niſi amplum, ac magnificum expetebat: ita ut ingentibus pollicitis & largitionibus animos omnium aucupando (quod quidem croco quam plurimo diſtribuendo, ac pecunia Veneta, quam Mocenicam vocabant, paſſim donanda faciebat) frequenter in ore haberet, jactaretque ſe propediem ad tantos ſummæ gloriæ, amplitudiniſque gradus, vel jure vel injuria conſcenſurum, quos alij aut ſumma vi, aut hæreditate conſequi ſolerent.

Ad ea Joannes breviter, & paucis reſpondit, ſe quidem quin multa, & magna Griti in ſe merita extent, minime inficiari: ejuſque ſemper fuiſſe propoſiti, ut ſi parem non poſſit, magnam tamen & non vulgarem pro eis gratiam rependat, atqoe adeo apud omnes teſtatum reddat, eorum memoriam apud animum ſuum, & viguiſſe ſemper, nec unquam intermorituram eſſe, ne tamen inconſulto Senatu quicquam feciſſe videatur, ſe propediem eo frequentiore convocato voluntatem ſuam, quæ in eo extollendo & evehendo propenſiſſima eſſet, conſiliaque & cogitationes explicaturum, & ea facturum, quæ ad eum ornandum, & amplificandum, quam maxime pertinere viſa fuerint. Nec multo poſt Senatu coacto, cum prærogativa ſui ſuffragij, quo eum omnibus, quibus poſſet, honoribus cumulate ornaturum profitebatur, quonam modo officium Gubernatoris ei eſſet deferendum ſententias exquiſivit. Cum ex vehementer variarent, nec Laſco & Verbecio, niſi perpauci, conſentirent; & Nadaſdius quoque diverſam tueretur, tandem rogatus, in hanc ſententiam loqoutus eſſe dicitur.

Wairoda, Senatu coacto, id proponit.

Nadaſdij oratio diſſuaſoria

Non me latet, optime Rex, difficile prorſus & ardoum eſſe, conſilium tibi dare, in tanta
„præſertim re, quam in animo tuo ac nonnullo
„rum, qui ante me dixerunt, quaſi præconce-
„ptam atque præjudicatam video; neque ego
„vulgi more magis, quam acri judicio prolo-
„qui optaverim. Ludovici Griti multa egregia
„in te merita & beneficia extare nequeo diffi-
„teri; quandoquidem ipſe eorum partim locu-
„ples eſſe teſtis poſſum, qui ea conſpexi, & eo-
„rum aliqua pars fui; partim ab plurimis mor-
„talibus, graviſſimis viris, quibus illius dicta
„factaque, pro te ac dignitate tua, magnis la-
„boribus, multo ſudore exantlata bene con-
„ſtant accepi: & quod maximi ponderis eſt,
„nunc ex tua recordatione, atque ingenua
„confeſſione non illibenter recognoſco. Ve-
„rum res ipſa & experientia, quæ merito re-
„rum magiſtra dicitur, docuit verum illud in-
„dubitatumque eſſe, quod ab antiquis dictum,
„hodie quoque à prudentiſſimis viris repeti &
„uſurpari ſolet, imperium ſocios nec ſuſtinere,
„nec illud alijs niſi invite concedi ſolere. Et
„quamquam gratum & memorem erga beoe-
„meritos eſſe, paremque, aut majorem, ſi poſſis,
„gratiam rependere laudabile, planeque re-
„gium exiſtimo; tamen neque tibi ipſi cordato
viro perverſe conſulendum eſt, ut quiſpiam“
ſuis ſe veſtimentis exuat ſpolietque, & alios“
induat, & exornet. Nollem equidem deroga-“
re Grito, quem pro viro claro, induſtrio, mili-“
tari, deque te optime merito & habeo & colo;“
neque mihi cauſas odij, aut malevolentiæ ul“
las dedit; ſed ſibi, uti regi optimo, ſalutiſque“
meæ auctori, ac cunctis fortunæ utriuſque vi-“
ciſſitudinibus probe erudito nollem adeo de-“
rogatum, ut quando clemens, gratus, benefi-“
cuſque videri & eſſe cupis, ſic beneficium per-“
vertas, ut illud ei obveniat, cui malo eſſe haud“
quaquam illicitum eſſe videatur: parumqoe“
penſi habebat, utrum bonus & ſtrenuus, an“
vero formidabilis intolerandusque evadat.“
Legibus quidem noſtris antiquiſſimis Vene-“
ti, a quibus originem ducit, à Repub. noſtra“
capeſſenda arcentur, ut noſti, & ſi maternæ“
ſtirpis genus reputaverimus, certe à nobis &“
ab omnium gentium, quæ Chriſtiano nomine“
cenſentur, religione, legibus, animis, mori-“
bus, natura, denique ipſa diſſidere pro com-“
perto eſt. Quæ etiam ſi minime obſtiterint;“
Gubernatores tamen pueris principibus, quo-“
rum ætas imbecillis, regendoque regno infir-“
ma eſt, veluti magiſtri, & moderatores adjun-“
gi uſque ad adoleſcentiam ſolent. Sed quum te“
jam fere quinquaginta annos, plus minus na-“
tum, multa domi, multa foris, utriuſque fortu-“
næ documenta expertum; reique publicæ re“
gendæ & gubernandæ ſcientiſſimum videa-“
mus, & veneremur ſupervacaneum certe, et-“
iam anceps & periculoſum cenſeo, hæc te at-“
que talia conſilia animo agitare. Clementiæ“
igitur tuæ & probitati ante omnia diligenter“
providendum eſt, ut Grito alijs idoneis modis“
gratificeris, & ſatisfacias; quamquam nunc“
quoque omnia ei haud ſecus quam tibi pa-“
rent, ipſe vectigalibus, portorijs, limitibus, mi-“
litum ſtipendijs, & præfecturis, ærario, pacis“
& belli munijs, populiſque tibi ſubjectis, pa“
ri propemodum poteſtate dominatur; porro“
ne quid tibi ab externis adverſi impendeat,“
quod maxime nollem, neve turbando aut cor-“
ruendo regno januam aperias, nobis Panno-“
nijs tu ipſe, nemine adſcito conſorte, præſis,“
nos imperio regere perges, noſtræque potius“
quieti & ſaluti, quæ cum tua conjuncta eſt,“
quam alienæ libidini atqoe ambitioni avari-“
tiæque conſules, nam malis noſtris aut tu ipſe“
mederi potes, & debes; aut ſi id nolis, aut ne-“
gligas, quod fieri minime convenit, num“
omittenda omnibus alijs ea cura eſt. Quæ mi-“
hi in pectore condita erant, ea tibi fideliter ex-“
prompſi, nec placuit reticere; Cæterum an ijs“
aſſentiare, nec ne, erit in tuo poſitum arbitra-“
tu. Sive autem hac via, ſive alia meliore pro-“
ceſſeris, eam tam tibi tuiſque omnibus, quam“
reipub. utilem & ſalutarem evenire opto.“

Poſtquam Nadaſdius dicendi finem fecit, plerique Senatorum, eum uti virum fortem, ea quæ dixiſſet, ſtudio & amore erga regem, remque pub. dixiſſe contendebant; neque eum in tanta re gratiam, aut odium exercere voluiſſe. Verum Joannes a Gritto, ac illis, quorum factiones valuere, quoſque ſupra nominavi, præoccupatus, rejectis majoris ac melioris partis ſuffragijs, illum Pannoniæ Gubernatorem declarat: idque à Verbecio, nunquam audaciæ ac factionum egente, publicari jubet, omnibuſque

Qua non admiſſa Grittus à Wairoda Pannoniæ Gubernator deſignatur.

qui

1533

Complaribus è procerum numero refragantibus.

qui ſibi in Ungaria & Tranſſilvania parebant, edicit, ut ei non ſecus, quam ſibi ipſi obſequia præſtent. Diploma etiam confici curat, quod ab ipſo ſubſcribente firmarur, ac ut Senatores adſcriptis ſuis nominibus æque confirment, ſerio injungit. Verum Joannes Statilius Albæ Juliæ, quæ eſt in Tranſſilvania, Stanislaus Varallius Albæ regiæ, ac Cibacus Varadini antiſtes, Simon Athinenſis, fratres Artandij Blaſius & Paulus, atque ipſe Nadaſdius, qui diverſam in Senatu ſententiam dixerant, non ſine ſumma regis offenſione nomina dare, aut ſigna apponere recuſarant: ſeque tantum flagitij, quod aliquando in regiæ perſonæ perniciem aſſet red undaturum, minime commiſſuros retulerunt.

Vnde Griti in eoſdem odium & ultio exarſit.

Quam ob cauſam Gritus graviſſimum in eos odium atque iram concepit, adeo ut procedente tempore, quum Simonem vectigalibus regijs, ac fodinis ſalis præfectum, peculatus inſimulaſſet, tanquam qui ærarium admiſſo furto compilaſſet; re tamen vera, quod in ferendà ſententia, ac ſtabiliendo diplomate contrarias partes eſſet ſequutus, inſcio, nec ſi ſciviſſet, conceſſuro rege, in præalta furca ſuſpendendum curavit: neque à Nadaſdio eandem ob cauſam necando ſceleratas manus abſtinuiſſet, niſi is à Tranquillo Andronico Tragurino, ipſius Griti à Secretis, ut ſibi caveret, fuiſſet clam admonitus; ſicque metuens, ne à Grito inſidijs circumventus, è medio tolleretur, ducta in partibus Ferdinandi uxore, Ladislai Caniſiani filia unica, & petita à Joanne ad nuptias conficiendas proficiſceodi facultate, domum redijt, nec poſtea Joannis partibus, quas Turcarum adminiculis ſuſtentatas oderat, unquam amplius adhærere voluit.

& Simon Athinenſis, obtentu peculatus, furca affixus. Nadaſdius à factione Waivodana deſciſcit.

Fratres Artandij extremo ſupplicio affecti.

Pari quoque odij, ac ſævitiæ tenore, de Paulo etiam & Blaſio fratribus Artandijs, qui ob meditatam, uti ferebant, ad partes Ferdinandi defectionem, à rege ſuſpicioſo in carceres conjecti fuerant, quamquam neque confeſſis, neque convictis, ſed quod, antequam caperentur, ne ille Gubernator crearetur, magna contentione obſtitiſſent, Joanne in venatione forte abſente, atque earum rerum ignaro, extremum ſupplicium in foro ſumi juſſit. Quæ omnia Joannes, vel ex quadam animi ſimplicitate, vel metu Ibraimi, cui Gritus erat conjunctiſſimus, vel alijs, incertum quibus de cauſis pati & perferre erat ſolitus.

Gritus cum filio Perenij ſe ide Conſtantinopolim abit.

His rebus peractis Gritus quidem privatarum rerum cauſâ, tum etiam ab Ibraimo accitus, Conſtantinopolim profectus eſt, filiumque Perenij, quem à patre obſidis loco Solimano datum memoravimus, ſicut ab eo in mandatis habebat, ſecum unà abduxit: Joannes vero inducijs nuper pactis confiſus, pacandæ Tranſſilvaniæ cauſâ, quam denuo res novas moliri didicerat, relicto Budæ Gregorio Peſthonio, qui eam tueretur, Varadinum conceſſit.

Gritus Waivodam ad pacem cum Ferdinando ineundam hortatur.

Ubi dum moraretur, ſignificatum eſt ei a Grito, ſe incolumem in aulam Solimani perveniſſe, egiſſeque cum Ibraimo diligenter de ejus rebus, ac turbulento Pannoniorum inter duos reges ſtatu, proinde ſi pacem cum Ferdinando inire bonis conditionibus poſſet, Ibraimo placere, ut id quamprimum miſſis legatis experiatur. quod ſi Ferdinandus pacem amplexurus videatur, & Corone Peloponneſi urbs, quæ anno ſuperiore ab Andrea Auria claſſis Cæſarianæ præfecto capta, ac valido Hiſpanicarum cohortium præſidio impoſito, rebuſque bello ſuſtinendo neceſſarijs munita erat, à fratre Cæſare Turcis redderetur; fore ut decennales induciæ ei haud gravatim concederentur; quandoquidem Solimanus adverſus Perſas, eorumque regem Tahmaſſum, Hiſmaëlis Sophi filium, ac ſucceſſorem jam pridem acre bellum illaturus, & in partes Orientis omnes vires converſurus eſſet. Eandem quoque rem Clemens Pontifex apud Gritum, per Florentinos mercatores urgere non deſinebat: ſavebantque Gritus ac Ibraimus cauſæ, dummodo Corone recuperari poſſit: ex qua Macicaus & Hiſpani in ditionem Turcicam aſſidue irrumpentes prædas agere, ac omnia igne & ferro vaſtare, Græcoſque vicinos ad defectionem ſolicitare non deſinebant.

Colocienſ. Archiepiſcopus ad Carolum V. legatus de pace miſſus.

Quæ quum Joannes intellexiſſet, miſſis ad Ferdinandum internuntijs facile impetravit, ut & induciæ ad inſequentem annum prorogarentur; & ſi quos vellet ad Cæſarem legatos in Hiſpaniam mittere, id ei tuto & citra quodvis impedimentum fieri liceret. Itaque non multis interjectis diebus, Franciſcum Colocienſem Archiepiſcopum, ordinis Divi Franciſci Monachum, ſed ex illuſtri comitum Frangepanorum familia oriundum, ad Cæſarem mittere decrevit; eique in mandatis dedit, ut ex itinere Ferdinandum conveniret, ac ſalutaret; ſeque brevi alios ad eum legatos miſſurum polliceretur. Colocienſis ex Liguria ſecundis ventis in Hiſpaniam delatus à Carolo ſupplex petijt, ut inter duos de regno Pannoniæ diſſidentes, ſe medium interponere vellet; paceque & perpetuis fœderibus ictis, fratrem & eundem imperij conſortem ad eam amplectendam ſerio hortaretur. Cæſar eum diutius minime detinendum ratus, ſcriptis ad Joannem literis, quibus eam legationem, quæ utpote totius reipublicæ Chriſtianæ rationes complecteretur, ſibi curæ fore reſpondit, miſſurumque mature ad fratrem legatos, qui ſuo quoque nomine illum ad tranſigendum hortentur.

Archiepiſcopus Lundenſis & Scepperus eadem de re à Carolo V. ad Reg. Ferdinandum miſſi.

Igitur Joannem Archiepiſcopum Lundenſem, & Cornelium Scepperum, viros graves & prudentia ſingulari, ſine mora ad Ferdinandum delegavit: qui quũ Viennam veniſſent, poſtea ad diem ab utroque rege conſtitutum Poſonium ſe contulere. Advenit etiam eo Franciſcus Colocienſis, nuper à Cæſare ex Hiſpania reverſus, Stephanu Broderico, & Laſco ac Verbecio collegis, à Joanne adjunctis comitatus, ij quum diu multumque de inducijs, deque pace, & ejus conditionibus diſceptaſſent, convenire nequaquam potuere: quod Ferdinandus per internuntium ſuum Hieronymum Jadrenſem Dalmatam, quem ſtatim ſoluta Cuſegi obſidione, conſcio Cæſare, ad Solimanum miſerat, inducias Byzantij tractare inceperat, jamque non iniquis conditionibus ad effectum ferme perduxerat, idque Joannes ægre admodum ferebat, duobus in locis longiſſimo terrarum tractu diſſitis, eam tractari nullo modo aut componi poſſe dictitans, neque obtineri, niſi ſuo interventu ac opera: itaque ſuos etiam legatos Poſonio revocavit. Cæſariani tamen ab ijſdem obtinuere, ut alijs abeuntibus Brodericus ibi relinqueretur, ut interim Ferdinandi mentem cognoſcare poſſent, ſi qua conveniendi ſpes ſupereſſet.

Cum Waivoda Legatus Poſonij tractant, ſed irrita opera.

1534. pereſſet. Sed poſt paucos dies Joannes, illi quoque, ut cæteros ſequeretur, mandavit: ac in eum modum illi Budam, Cæſariani autem ad Ferdinandum, rebus infectis, Viennam redere: ſic tamen ut Cæſarianos peterent, ne redire properarent, ſed Viennæ aliquantiſper præſtolarentur: ſe enim ſperare Joannem acceptis, quas Byzantio indies expectaret, literis, propediem ad æquas tolerabileſque conditiones pacis deſcenſurum.

Mehemet Chauſius capita pacis cum Jadrenſi tractata Ferdinando Regi exhibet.

Interea menſe Martio inſequentis anni venit Viennam Mehemetes quidam ex eorum ordine, quos Turcæ Chauſios vocant, nuntius à Solimano ac Ibraimo literas, ac capita pacis, quam Jadrenſis cum Ibraimo & Grito tractaverat, deſcripta adferens: qui quum primus novæ ad Ferdinandum ac ante hac inſolitæ legationis munus attuliſſe viſus eſſet, ipſe adhibitis Cæſaris legatis, ac Modrucio Cardinale Tridentino, qui iiſdem diebus à Cæſare miſſus eo venerat, convocatiſque proceribus Hungaris, qui ſatis magno numero aderant, audiendæ legationi vacavit. Sedenti ſub umbella in throno aureis pannis ornato regi, adſtabant longo ordine à dextra parte Paulus Archiepiſcopus Strigonienſis, Ladislaus Macedonius Varadienſis Epiſcopus, Albertus Peregus Quinqueeceleſienſis Præpoſitus, Alexius Turzo, Franciſcus Battianius, Valentinus Turcus, Paulus Baquitius, Petrus Queglevitius, Balthaſar Banſfius, Gaſpal Vingartus, Bonaventura Bathorius (cui abdicato eo nomine, poſtea à militibus Andreæ nomen inditum fuit) Nicolaus Caſtellanffius, Franciſcus Niarius, Antonius Loſſontius, Stephanus Mailatus, Franciſcus Revajus, & Marcus, Sebaſtianus, ac Stephanus Pemflingerij, Suevi quidem origine, ſed in numerum Ungarorum jam olim adſciti, cæterique complures domi militiæque clariſſimi viri. A ſiniſtra Bohemis datus erat locus, in queis Joannes Epiſcopus Uratislavienſis, Albertus Pteſtenſcius, Joannes Flugus, Albertus Slicus, Ladiſlaus Lippa, Jodocus Roſembergius, Joannes Cunſtatus, ac Mezericij fratres, eodem quo Ungari modo aſſiſtebant. Brevis admodum Mehemetis oratio fuit: Salutato enim nomine Solimani & Ibraimi, Ferdinando, ac redditis utriuſque literis, non plura loquutum ferunt, quam quod ex ijs, quæ in literis continerentur, mentem illorum de inducijs eſſet cognituros.

Legatio Mehemetis, accitis compluribus Proceribus Bohemis & Ungaris, audita.

Paucis poſt diebus Ferdinandus, iiſdem Cæſaris legatis, ac Cardinale Tridentino, nec non proceribus, quos paulo ante nominavi, convocatis; pacis conditiones, quas Turca attulerat, per Joannem Hoffmannum, cujus conſilio plurimis in rebus utebatur, publicari juſſit; ita ut is Germanico ſermone eas recenſeret; Gaſpar Vingartus Ungaris, Georgius vero Sapca Bohemis interpretaretur. Fuere autem fere tales: Principem Turcarum Solimanum recipere Clementem Pontificem in patrem, Carolum Cæſarem & Ferdinandum in fratres: Ludovico Gritto datum in mandatis, ut Joannem regem inducat ad cedendam Ferdinando partem eam Ungariæ, quam nunc habet, aut certe æquis legibus pacem ſtabiliat. Viciſſim a Ferdinando poſtulare, ut claves Strigonij ad eum mittantur, quas non aliam ob cauſam petat iterum remittendas quam ad declarandam obedientiam: hanc pacem tamdiu, donec alteruter vivat, duraturam: aut quamdiu Ferdinandus voluerit. Cum Cæſare & Pontifice facturum etiam inducias ad ſeptennium, vel diuturniores, ſi ei Coronem urbem reſtituerint: pro qua daturum ſe Cæſari vel Ferdinando in Ungaria ditionem longe quam ſit Corone, uberiorem: prohibiturum quoque, ne Hairadenus pyratarum princeps, ac Mauri & Turcæ prædones littora Hiſpaniæ atque Italiæ infeſta excurſionibus atque rapinis reddant. De tributo annuo, ac Illyrico Turcis concedendo, ne verbum quidem; tametſi Laſcus, & Vaivodanorum plerique factiones alere ſoliti, non aliter coalituram pacem in vulgum impudenter falſoque ſparſiſſent. 1534.

Pacis conditiones.

Hæc etſi haud aſpernanda pleriſque viderentur; tamen Ungarorum animis haud levem ſuſpicionem ac metum incutiebat, inuſitata illa clavium Strigonij poſtulatio. Verum Ferdinandus poſſe pro clavibus facile, ſi ſit neceſſe, alias confici, & Ibraimum juraſſe maximo jurejurando, nullam ſubeſſe fraudem, Mehemetem internuntium XXIX. Martij dimiſit, datis muneribus ac Comitibus itineris, qui claves, quas petebat, ei traderent: nec non literis, quibus Solimano, ut patri, ſe commendabat; ac quas dediſſet pacis conditiones, accepturum atque obſervaturum promittebat. Miſſurum etiam ſe idoneos homines ad Pontificem atque Cæſarem ſignificabat, ſeſque pro virili auctorem futurum, ut reſtituta Corone, ejus voto ac deſiderio ſatisfiat. Eadẽ Ibraimo, & Grito reſcripſit: deque omnibus Hieronymum Jadrenſem certiorem reddidit: monendo eum hortandoque ut quam ceperat fœderis paciſque tractatum, indefeſſa laboris atque induſtriæ conſtantia, optato fine terminaret.

Strigonij claves oblata Solimano.

Paulo poſt Nicolaum Comitem Salmenſem, Nicolai ejus, qui defenſa à Turcis Vienna, ante biennium è vivis exceſſerat, filium, Cubiculo regio præfectum, ad Clementem Pontificem, & Cæſarem ablegavit, Corones reſtitutionem, exteraque, quæ erant neceſſaria, ſolicitaturum. Deinde Gritus ex itinere literas dedit ad Cocianum, qui Viennenſis urbis, ac Auſtriæ inferioris præfecturam adminiſtrabat, quibus ſcire cupiebat, an inducias, aut belli intermiſſionem, quæ nuper pactæ erant, obſervare vellet: Se quidem à Turcarum principe vocatum, properare Conſtantinopolim; reliquiſſe tamen idoneos homines, qui cum ejus reſponſo ſe quam celerrime ſubſequantur. Eodem etiam tempore perlatæ aliæ literæ ſunt è Frangepano, Brodetico & Verbecio Vaivodanis, ad legatos Cæſareos miſſæ, ac die, quæ Annunciationis Divæ Deiparæ virginis feſtum præcedit, Budæ datæ, quibus iterum petebant ne redire ad Cæſarem, rebus infectis, maturarent; ſed aliquamdiu ſubſiſtere haud gravarentur, donec quem illæ exitum habituræ eſſent, certius cognoſci poſſit: ſe quidem nondum de bono, ac Chriſtianæ reipub. utiliſſimo exitu animos deſpondiſſe: & Joannem toto animi deſiderio vehementer pacem cupere; adeo ut nihil ea charius, nihil optatius, nihil denique magis in votis habere queat. Has literas cum Cocianus & legati Ferdinando perlegendas dediſſent, expectare ab eo juſſi, haud difficulter Viennæ ſubſtitere, ac Vaivodanos de inducijs annuis ſervandis, deque expectanda ab ſe Joannis voluntate, niſi in ea ſignificanda longior mora intercedat, certiores reddidere.

Comes Salmenſis ad Cæſarem de reſtituenda Corona miſſus.

Vaivodanorum litera ad legatos Cæſareos.

Verum

1534. Verum dum hæc lentius, quam rei magnitudo poſtularet, utrinque agerentur, ac Ferdinandus & Joannes conſilia ſua de die in diem protraherent, & Cæſar Corones reddendæ rationes cunctanter explicaret, pax tantopere expetita, ac populis utriuſque regis ingenti futura commodo perturbata confuſaque ſuit. Nam interim & Solimanus Perſis ſeu Parthis bellum illaturus, mare trajecit; & importuna Clementis, qui otium & quietem ſedulo procurabat, mors ſubſequuta eſt; & Hiſpani, qui Coronem tutabantur, fœda & inſperata conſternatione, omnem tranſigendi & componendi negotij facultatem ſuſtulere. Siquidem Didacus Tovarres, & Hermoſilla cohortium præfecti, quum Rodericum Macicaium ducem continuis, importuniſque precibus, ac diſputationibus toto triduo factis, ad tentandam fortunam, & veſtandas Turcarum in propinquo ditiones, vel invitum & reluctantem adduxiſſent, ac poſtremo ipſe eorum temeritati cedere coactus fuiſſet. Andruſſam oppidum, cujus præſidio Achomates cognomento Giuſellus, cum Caraberhamo prætorianorum Janicerorum tribuno, præerat, de ſecunda noctis vigilia aggreſſi fuere; itineris ducibus Lazaro Coronæo, & Andrea Barbatio uſi. Ubi quum Hermoſilla cum equitibus & Achomate acrem pugnam iniiſſet, Macicaus altera in parte oppidi, dum minorem portam oppugnat, ejuſque valvas revellere conatur, plumbea ſclopeti glande caput ictus occumbit. Eandem ſubit ſortem Didacus Tovarres, cum aliquot primi nominis militibus una cadentibus. Die tandem illuceſcente, & Turcis numero pluribus acerrime urgentibus, Hermoſilla ſe cum reliquis copijs in tutum recipere contendit. Ei Achomates cum equitibus, qui ſingulos ſclopetarios Janiceros, ſupra equorum clunes acceperant, magna contentione inſtat: ſed dum audacius in noſtros cedentes & receptui intentos invehitur, ſclopeti glande, perfoſſa etiam rotunda pelta, per ſiniſtrum latus trajicitur: ſic ut amiſſo utrinque duce, eventus fortunæ utriuſque partis pari fato æquaretur. Quo cadente Turcæ perſequendi finem fecere; indeque noſtri quietiore agmine Coronem reverſi ſunt.

Coronenſes præſidiarij, caſo præfecto Macicao,

Nec multo poſt, ad ſubortam inter Coronenſes acrem, ſævamque peſtilentiæ vim, rerum etiam ad victum neceſſariarum penuria acceſſit: cui tamen ſine mora frumento è Sicilia ab Auria abunde miſſo brevi proviſum fuit. Sed Hermoſilla, Liſcanus, ac Mendœſius, cohortium præfecti, ac cæteri Hiſpani ordinum ductores, qui ſupererant, ad nimis citam & properam deſperationem adducti, iiſdem navibus, quibus frumentum allatum erat, ſuſceptis etiam Græcis, & eorum ſarcinis, ablatiſque tormentis Coronem vacuam deſeruerunt, & in Italiam ſecunda uſi navigatione pervenerunt. Quæ res cum pacis ſucceſſum eo quidem tempore ſuſtuliſſe videretur, legati Cæſarei ad Civitates Montanas & Cremniciam diſceſſere, & in ijs redditus ac negotia Mariæ Reginæ Ludovici viduæ, quæ eas urbes dotali jure poſſidebat, fodinaſque Fuccaris Auguſtanis colendas ex cenſu locaverat, diſponerent. Joannes vero Varadini reditum Gritti præſtolandum cenſuit, qui de mente & voluntate Solimani & Ibraimi, deque induciarum conditionibus certiſſima quæque allaturus eſſe credebatur.

Coronem turpiter deſerunt

Quare ſpes pacis eo tempore adempta ſuit.

Hiſdem diebus Alexander Farneſius Cardinalis in locum Clementis, deſumpto Pauli tertij nomine, magna urbis Romæ, quod ejus patritius civis eſſet, & totius Italiæ lætitia, ſucceſſit: & Grittus Conſtantinopoli diſcedens ad Iſtrum appulit: eoque apud Seliſtriam Bulgaricam, quæ vulgo Deſtrolania nuncopatur, trajecto, in Valachiam Tranſalpinam pervenit. Habebat in Comitatu trium aut amplius millium peditum Turcarum numerum, qui majori ex parte è Janiceris conſtabat, ac magnam hominum promiſcuorum & miniſtrorum catervam, præterea equites mille, aut amplius, inter quos certa etiam Pannoniorum manus habebatur, Urbano Battianio, Joanne Docio, & Gaſpare Peruſitio è Croatia oriundo, ac Georgij Monachi, cujus jam tum apud Joannem celebre nomen, magna auctoritas eſſe ceperat, propinquo; ut ſpeciem juſti fere exercitus quandam præberet, Camelorum potiſſimum ac mulorum & curruum maximo accedente numero. Obviam etiam ei profectus fuerat honoris cauſa Hieronymus Laſcus, è Podolia, in qua eo tempore verſabatur. Et quacunque procedebat, productis Solimani literis, ac Gubernatoriæ poteſtatis auctoritate ingenti faſtu oſtentata, Moldaviæ, & Valachiæ Montanæ principibus, quos Vaivodas vocant, cunctiſque alijs ſummo jure imperitabat: ita ut ſi qui dicto minus audientes reperirentur, nulla admiſſa excuſatione, in eos è veſtigio graviſſimè animadverti juberet: ſicuti Eliæ cuidam è Bojerijs, primi nominis Valacho accidit, quem quod navigia ipſi Iſtrum trajecturo, uti dicebat, ſufficienti numero nequaquam procuraſſet, in præalta furca, ad Iſtri ripam ſuſpendendum curavit, & Bulgariæ atque Valachiæ incolis ſpectandum dedit.

1534. *Gritti & Cibaci cades. Paulus III. electus Pontifex. Grittus Conſtantinopoli in Valachiam venit,*

Ejus copia,

Laſcus ei obviam prodit.

Non deſunt, qui eum occulta cum Ibraimo conſilia in perniciem Joannis regis contuliſſe affirment, ut eo è medio ſublato (quod ob hominis ſimplicitatem, Gritto nimium credentis haud difficulter fieri poſſe cenſebant) ipſe regno Pannoniæ potitus, illud in fide & clientela Solimani continere, ac Turcarum ſimul & Venetorum ope, adverſus Ferdinandum & finitimos Germanos tueri armis, ac quod magis impium ac ſceleratum erat, ex eo regno Germaniam omnibus continui belli terroribus, & cladibus vaſtare, ac ſub jugum mittere poſſet.

Ejus ſcelerata moliones.

Inde alpibus ſuperatis, quæ Valachiam inter & Tranſilvaniam jacent, apud Braſſonem urbem peramœnam ad radices alpium ſitam, quæ à Saxonibus Coronæ dici ſolet, caſtra metatus, miſſis ad Emericum Cibacum literis, ſuum è Byzantio reditum, brevibus ſignificat, ac pro communicando cum eo de arduis negotijs ad ſe vocat. Is Tranſilvaniæ erat præfectus, & ſimul Epiſcopatum Varadienſem obtinebat, è Ciboa Liguriæ celebri familia, ut alias diximus, originem ducens, & paulo ante expugnata è manibus & poteſtate nonnullorum rebellium arce Honiadiana, reſtaurandæ ac muniendæ illi operam adhibens ibi quieſcebat. Et quia Cibaco nequaquam erat incognitum, quanto in ſe odiu flagraret Grittus, plures ob cauſas, tum quod in deferendo ei Gubernatoris officio adverſariarum partium fuiſſet, nec diplomati Joannis ſubſcribendo affuiſſet; tum vero etiam quod ejus amicitiam veluti obtrectatoris honoris ac dignitatis ſuæ, ac more Turcarum parem pati

Emericum Cibacum literis ad ſe vocat.

recu-

1534. recuſantis abhorrebat: propterea ad eum proficiſci minime voluit, niſi prius de ſecuro reditu data fide ſibi caveretur. Itaque miſſo ad Grittum Petro quodam Sacerdote, qui erat ei à ſacris, homine inefficaci infidoque, eum officioſe ſalutari juſſit, dicique ſe ejus reditui pro eo ac debeat gratulari; neque ſe poſſe provinciæ ſuæ nondum ex omni parte pacatæ finibus excedere: ſi tamen datis fidei literis ſecurus reddatur, daturum operam, ut explicatis, quæ in præſentiarum extarent, negotijs, ad eum ire queat. Igitur cum Petrus ad Braſſouem eum conveniſſet, & quæ habebat in mandatis exponere cepiſſet; ab illo inſolenter atque iracundè interpellatus, proſciſſo convitijs indecenter Cibaci nomine, extemplo excedere caſtris, ac referre ei juſſit, ſe in eum veluti deſpecto Solimani ac Joannis imperio, minus ſibi obtemperantem, juſſaque ſua ſuperbè & contumaciter contemnentem, pro merito graviter animadverſurum.

Cibacus à Docio circumventus.

Petrus quum properè conſcenſo curru, quæ audiverat, relaturos in rotum abire vellet, Joannes Docius inſidioſe ac nefarie eum circumveniens interceſſit, ac Petrum ſcypho deaurato donatum, tantilloque munuſculo corruptum, ad ſummam perfidiam vertit, eoninuitum maligne perſuaſo, ut Grittum de incolumitate ei præſtanda ſibi juraſſe mentiretur. Erat Docius vaniloquus, mendax, & nequitiæ ſingularis, ac Cibaco cùm ob alias privatas ſimultates vehementer inſenſus, tum vero etiam, quod is olim in rixa ſeu contentione quadam, ei parum honeſte loquuto extenſa palma duplicem colaphum incuſſiſſet. Sic Cibacus nullum ſubeſſe dolum, nullam fraudem exiſtimans, ac proditori incautius, quam par erat & imprudentius fidem adhibens, cum ducentis equitibus ad Grittum ire decrevit, ac apud quoddam oppidum Saxonicum Felmerium, duobus a Braſſone urbe, ac Griti caſtris, vel tribus ad ſummum milliaribus diſſitum conſedit: ita ut ad diem craſtinum, qui Divo Laurentio dicatus erat, ad petitum à Grito colloquium in tempore adeſſet.

Cum 200. equitibus ad Gritum ſe confert.

Erectis igitur extra oppidum. ad captandam in medijs æſtatis ſervoribus frigidiorem auram, tabernaculis, ejus diei reliquum tranſegit; ac incænatus quieti ſe compoſuit.

At Gritus adventu ejus cognito, & quod ipſe quidem vitandi æſtus cauſà ſub tentorio ageret, milites vero in oppido, ac paſſim qua cui liberet, ſtationes occupaſſent, Urbanum Battianium ac Joannem Docium adverſus diſperſos cum ducētis equitibus ſelectioribus, ſilentio proficiſci juber, & quid fieri velit, eos edocet, utque tacite id habeant, edicit. Illi ad devehendam ſecum Janicerorum cohortem, quo commodius pari cum equitibus paſſu iter facere poſſent, aliquot curribus imperatis, ac ala equitum Turcica aſſumpta, per obliquos notoſque tramites Felmerium perveniunt, ac de prima noctis vigilia Cibacum nullas ſuſpectantem inſidias, & in tabernaculo altum ſomnum capientem invadunt, pluribuſque haſtis & ſclopetorum glandibus lethaliter confoſſum vulnerant: & cum eum licet adhuc ſemivivum, nec tamen amplius victurum cernerent, Stephanus Ghitius, Urbani equeſtris turmæ legatus, caput detruncat, & Thomæ Moræo militi ſuo dat, à quo illud vili involutum cilicio equeſtri ſellæ imponitur. Equites & famuli Cibaci

Cujus juſſu nefarie in tentorio, multis illatis vulneribus, trucidatur.

ad clamores, & inconditas hoſtium vociferationes è ſomno experrecti, partim qui arma ad defenſionem ceperant, è veſtigio trucidantur, partim inexpectato, ſubitaneoque pavore exanimati in proximas ſilvas, aut quo licuit, nudi & inermes, palanteſque profugiunt: ſupellex ejus ac militum, ſimul & equi, ac cætera, quæ ibi erant omnia, à Gritianis in prædam vertuntur. Cæde peractà ad Grittum reverſi, caput crinibus ſuſpenſum ei oſtendunt: & is fortè tunc cum Laſco ſermones & conſilia, varijs de rebus conferens, exitum rei anxie præſtolabatur, cumque illud ad ſatietatem uſque intentis oculis avide circumſpexiſſet, auferri poſtmodum præcepit; ſed ne inhumatum ſepulchri honore careret, Michael Stranſius Coronenſis ſacerdos, quem Archipresbyterum vocant, re à Grito impetrata, in majori urbis templo piè & honorificè ſepelivit, ſaxo ſupenmpoſito. Truncum vero è loco cædis pauló pòſt ſublatum Nicolaus Patocius, propinquitate & ſanguine illi junctus, ad oppidum Almaſum devehendum curavit, ibique ſingulari pompa & honore, nec ſine lachrymis tumulavit. Fuit per omnem vitam vir pius, & gravis, rexitque Epiſcopatum Varadienſem per multos annos, quamquam nullis initiatus ſacris, adeo accuratè & ſoleiter impia quævis, & recens exorta dogmata procul arcendo, ut ne ab ullo quidem Epiſcopo diligentius, ac vigilantius adminiſtrari regique potuiſſe ab omnibus creditum ſit. 1534

Ejus encomium

Et ſane ea ac paulo ſuperiore tempeſtate, inter duorum regum contentiones, & diſſenſionum procellas, quibus omnia ſuſque deque habebantur, Epiſcopatus ferè omnes à militaribus prophaniſque hominibus, non ſine inexpiabili rerum divinarum injuria. ac peſſimo humanarum exemplo, hinc inde diſtracti erant. Agriam ſiquidem Perenius,, poſt obitum Frangepani antiſtitis, vi occupatam obtinebat: Joannes Saracenus Quinqueecclesias, Nitriam Valentinus Turcus, Jaurinum & Sabariam, cæteramque Jaurienſem ditionem Paulus Baquitius, Albam Juliam Franciſcus Bodo, Chanadium Gaſpar Beruſithius æque omnes prophani, quamquam armis & bello egregij, ſibi uſurpaverant. Quæ tamen flagitia dictu, factuque enormia, Ferdinandus rerum regnique potitus, qua erat pietate fideque poſtea correxit, agendo providendoque, ut ea omnia loca ſacratis viris, & ejuſcemodi adminiſtrationi officioque idoneis redderentur.

Epiſcopatus à profanis & militaribus hominibus occupati

Cibaci cædem primus omnium Stephanus Valenticius Thrax, equitum ductor, Joanni regi ſignificavit, qui exinde ſingularem animi dolorem concepit, ſtetitque aliquamdiu tacitus, quinam motus eam ob cauſam ſequerentur. Sed reliqui Tranſſilvaniæ proceres, ac gentes univerſæ illum tam crudeli indignaque nece ſublatom ægerrimè moleſtiſſimèq; ferre, indignari, fremere, ac æquiſſimo jure ad arma concurrere. Itaque ad urbem Cibinium frequentes conveniunt, ac unanimi voto cunctiſque omnium ordinum ſuffragijs ulciſcendam innocentiſſimi viri mortem decernunt; ſolennique & veteri gentis ritu cruentum gladium, per urbes, oppida, pagos, & quæque compita circumferri jubent, eo monimenro, ut qui in bellum confeſtim nomina dare recuſarent, nec ſumptis armis confluerent, gladio ferirentur.

Tranſſilvani Cibaci necem vindicandam decernunt, Gentis ritu, cruento gladio per urbes miſſo.

Nec

1534. *Triumviri Duces electi.*

Nec mora triumviri ſumendæ vindictæ deliguntur, Gothardus Cinus, Stephanus Mailatus, & Franciſcus Quendius. Quibus ſeſe quam cupidiſſime ſocios adjunxere Thomas Bernardius inter Siculos opibus & clientelis potens, ac Nicolaus Patocius Cibaciipſius neceſſarius; Saxones item & Siculi omnes, nec non è provincia Biharienſi, multi ex proceribus Ungaricis, quos vivens Cibacus multis ſibi beneficijs obſtrictos reddiderat. Præter hos omnes Emericus Balaſſius, Lupus Betlenius, ac Michael Banffius cognomine Loſoncius, haud contemnendas copias, ſumma adhibita celeritate contractas, Cibinium in caſtra adduxere. Mittuntur etiam continuatis dies ac noctes itineribus legati Nicolaus Cornifius, & Martinus Andraſius Siculi primores, ad Petrum Moldaviæ, & Radulonem Valachiæ principes, pro petendis auxilijs, quæ quidem illi promptis & alacribus animis abſque cunctatione promiſere; quod ob nimiam crudelitatem cum intoleranda ſuperbia conjunctam Gritto infenſiſſimi eſſent. Quocirca pauciſſimis diebus convenere ingentes copiæ equeſtres & pedeſtres, armis & equis, quantum in tam brevi temporis ſpatio licuit, ſatis inſtructæ, adeo ut demptis Valachis, qui ad decem millium numerum eſſe ferebantur, quadraginta millia hominum bello aptorum, è Tranſſilvania duntaxat, intra octavum diem in caſtra confluxiſſe diceremur.

Copia contracta ad 40000. excepto Valachico exercitu

Tum vero Grittus, quum adverſus ſe non Tranſſilvanos modò & Siculos, ac Saxonicas urbes, ſed etiam ultramontanos utriuſque Valachiæ principes, efferatis mentibus conjuraſſe videret, ſera ductus pœnitentia, incertuſque conſilij, nec quorſum fugam capeſſeret, ſatis gnatus, tandem vitato Cibinio, ubi è exercitus à triumviris tumultuarie collectus in procinctu eſſe ferebatur, ad Megieſum urbem citatis paſſibus proficiſci conſtituit. Quo quum eſſet perventum, oppidani viſo Gritti adventantis exercitu, Turciciſque agminibus, & longiſſima Camelorum ac impedimentorum ſerie, ideoque vehementer exterriti, quod ſcirent in provinciæ totius concilio cautum eſſe, ne uſpiam reciperetur, portas extemplo claudendas curavere. Sed Grittus anxius & ſolicitus, ac ſibi & exercitui tam à tergo, quam lateribus, ac undique timens, miſſo ad eos Urbano Battianio, ut in urbem reciperentur, inſtare; amicitiam omnem gratique animi obſequia offerre, nunquam ſe tanti beneficij futurum immemorem, polliceri. Sed quum nullis precibus, nullis promiſſis flecterentur; poſtremo & prætor, & aliquot ex noris ſenatoribus, ad breve colloquium egrediuntur, magna verborum contentione poſtulare. Victi tandem multis Battianij ſermonibus exeunt. Sed quum neque ſic adduci ad intromittendos eos, veluti proſcriptos, poſſent; alteraque ex portæ valuis adaperta regredi in urbem vellent, Gritus & Urbanus, cæterique ſocij pariter & Turcæ, magno impetu magnaq; vi irruentes, prætori ſimul & civibus immixti in urbem pervadunt, ac patefactis repagulis, rejectiſque qui reſiſtere volebant, omnem exercitum intromittunt.

Grittus Megieſum urbem doſo ac vi irrumpit.

Erat in colli ad Aquilonatem urbis partem templum, cum ædificijs, & propugnaculis antiquitus editiore in loco extructum. quo tum Gritus cum Janiceris ſeſe recepit, reliqua exercitus & impedimentorum parte interius ad urbis defenſionem relicta: eo conſilio, ut refecto muro, adjectiſque è militari diſciplina munitionibus, proviſoque neceſſario commeatu tantiſper ſeſe tueretur, donec ab Joanne & Turcis, Mehemete utpote Belgradi, ac Balibego Samandriæ præfectis, auxilia convenirent, ac incondita ea hoſtium multitudine pulſa atque fugata, ipſe periculo eriperetur. Verum triumviri, cum Valachorum auxilijs & omni mole copiarum opinione celerius adventantes, munitiones, quas comportata materia egregie contendebat, perficere nequaquam permiſere. Et milites citatis paſſibus, ac ſublato terribili clamore, ædificia & munitiones adoriri, ac temere oppugnare ceperunt. Et quamquam Mailatus ac Gothardus componere ordines, ac omnia ex arte & diſciplina aggredi eos debere dictitantes manu & voce, ne temerè procurrerent, hortari non deſinebant: tamen poſtquam dictis minus obtemperarent Gritus opera ſagittariorum, Turcarum, ac Janicerorum qui Sclopetis rem peritiſſime gerebant, eos facile repulit; quum vulnerati ac interfecti magnum detrimentum accepiſſent. 1534

Tranſilvani cum armata obſidione premunt

Igitur triumviri habito mutuo conſilio, commutata belli ratione, obſidionem inſtituunt; quum Gritum commeatu, ut in tanto rerum tumultu minus proviſo, brevi inedia laboraturum, & vel invitum ac reluctantem ad deditionis conditiones deſcenſurum nequaquam ignorarent. Publicari etiam in caſtris & in urbe jubent, futuram omnibus, qui intra quatriduum ab ejus ſtipendijs & militia, miniſterioque deficerent, præteritorum impunitatem; poſtea ſe reliquos, qui in ejus fide permanſiſſent, hoſtium & perduellium loco habituros. Itaque Urb. Battianius & Peruſith. deſerto eo, ad noſtrorum & Triumvirum caſtra profugiunt, cum compluribus ex numero Ungarorum, ac ſtatim in gratiam recipiuntur. Oppidani ſimiliter Turcas, qui in urbe relicti erant promiſcue cædere aggreſſi ſunt: interfectiſque, qui in arcem evadere nequiverant, ad unum omnibus tormenta aliquot curulia promovere, quibus quaſſari arx & dirui cepta eſt: ſic ut Grittus duplici hoſte circumventus, & deficientibus alimentis, famem veritus, ad extrema redigeretur: quamobrem per idoneos fidoſque homines profuſe largiendo, ac multo auri pondere diſtributo, obſidentium animos ſibi conciliare aggreſſus eſt, ut cum filijs abire in tutum permitteretur. Sed quum apud efferatos homines vindictæ libido prævaleret, omnia fruſtra fuere. Supra hæc incommoda late arx corona caſtrorum præcingebatur, & oppidani quoque omnem exitum præcluſerant, ut nuſquam effugium patere videretur: Mailatus ſiquidem & Gothardus, ac Quendius cum majori copiarum parte à meridie, Valachi & Patocius à parte urbis Orientali: à ſeptemtrione vero Thomas Bernardius cum Siculis, in orbis ſpeciem vigilando & agendo acriter excubabant, ut nemo arce egredi permitteretur: introrſus idem fiebat, quum civibus aliquot præfecti cohortium Ungari eſſent attributi.

Per hunc modum quamvis ad extremas anguſtias redactus eſſet; omnia tamen obſidionis incommoda forti & patienti animo tolerabat; ſed poſtremo importuna febri oppreſſus, ac viribus

1534. ribus corporis destitutus, antequam morbus magis ac magis invaleſceret, de evadendo cogitare cepit; ſuæque ac liberorum, quos ſecum habebat, ſaluti clancularia, ſi poſſet, fuga conſulere. Sed interea dum id animo verſat, ac commodam elabendi occaſionem quærit, crepitantibus & mœnia quatientibus tam foris, quam intra urbem tormentorum globis, murus arcis verſus ſolem orientem, repente magno facto hiatu concidit. Quo animadverſo, milites vix expectato ducum imperio, factis agminibus, ac magno illato impetu, per apertum muri latus, ac ruinas certatim conſcendere ceperunt. Quamquam autem Turcæ & Janiceri, ſupremo conatu edito, ſeſe acerrimè tuerentur, multoſque ex Tranſſilvanis ſubeuntes, telis miſſilibus, ac ſclopetis vulnerare, ac interficere non ceſſarent; cum tamen feſſis validi, ac ſaucijs integri identidem ſuccederent, ac Turcis pugnando, laborandoque feſſis & defatigatis vires deficerent: poſtremo Tranſſilvani ſuperiores victa eorum pertinacia, eos pedem referre coegerunt. Itaque multo maxima eorum pars crudeliſſime cæſa eſt: cæteri ad præaltam templi turrim ſeſe recepere, ut illinc de deditione cum noſtris tranſigerent. Sed quum admotis majoribus tormentis ea quoque turris, magno cum campani æris fragore, & tinnitu, undique peteretur, abjectis armis ad arbitrium victoris ſeſe dedidere; adeo tamen omnes ſæva ulciſcendi libido inflammaverat, ut nemini prorſus parceretur.

Arce capta, Turcisque interfectis,

Sub hoc horrendo cruenti prælij tumultu Gritus cum filijs & quibuſdam familiarium evadere conatus, jam extra mœnia evaſerat, victoribus ad rapiendam ſupellectilem, quæ omnium opinione pretioſiſſima erat, toto animi viriumque impetu intentis. Verum quum ad Valachos, qui de more militiæ exitum oppugnationis, equis inſidentes, foris præſtolabantur, incidiſſent, ab ijs extemplo capti, atque arcta in cuſtodia habiti fuere. Cæterum cum in caſtris de Grito capto vulgata fama eſſet, accurrere omnes ad triumvirum prætorium, duces juxta, ac militum multitudo, truci vociferatione, ac inconditis ſubinde vocibus acclamantes mactandam diram illam hoſtiam Cibaci manibus eſſe. Joannes etiam Docius paulo poſt è latebris, in quas ſe abdiderat, extractus, vivus in poteſtatem devenit. De quibus ſupplicium publice ſumptum eſt, die, qui divi Michaëlis feſtum præcedit, Gothardo ac Mailato, cæteriſque jubentibus: ita ut à Cinganis, qui illis in regionibus tortorum, carnificumque munia exercere ſolent, Grito utraque manu crudelem in modum præciſa, poſtmodum caput detruncaretur; ac Docius multis prius probris ac contumelijs proſciſſus, eundem vitæ finem ſubiret. Ferunt cæſo Grito, in ejus caligis loculum à tortoribus inventum, in quo diverſæ immenſi pretij gemmæ, ad quadringenta aureorum millia, ab ijs, qui viderant, æſtimatæ continebantur; quæ ab imperitis ac infamibus illis hominibus nullo in precio habitæ periere. Filios ejus Antonium & Andream, decora facie, ac egregia indole adoleſcentes ejuſmodi vitæ exitu indignos, paulo poſt in Moldaviam perductos, Petrus provinciæ princeps, privatis ſimultatibus cum patre eorum contractis, per-

Grittus elabi conatus,

à Walachis intercipitur.

Et de illo ac Docio publice ſupplicium ſumptum.

Filij ejus à Moldavo poſtea è medio ſublati.

motus, è medio tollendos curavit; quum nunquam poſtea à quoquam viſi fuerint. 1534.

Fertur Solimanus nondum expugnato Megieſio Joanni mandaſſe, gravi cum comminatione, ut ſolvendam obſidionem, Gritumque periculo eximendum curaret. Sed illum reſpondiſſe, ſe in effetatos ob injuſtam Cibaci necem, & rabie quadam percitos populos nullum exercere poſſe imperium intellexerat enim Joannes ex amicorum, quos Conſtantinopoli habebat, indicio, ſibi, niſi caveret, occultas à Grito imminere inſidias; ideoque æmuli & inſidiatoris ſui diſcrimine, atque incommodo parum aut nihil commoveri videbatur; hic finis funeſtus fuit ambitionis, ſuperbiæ, crudelitatis, & occultorum Griti conſiliorum, quæ tandem certiſſimam ei perniciem, quam alijs ille parare voluiſſet, peperere: ita ut ab eo ſalubre & frugiferum capere poſſis documentum, ſupereſſe ſcelerum oſorem ſimul & acerrimum ultorem DEUM.

Sublato in hunc modum Grito, quum Joannes certis indicijs comperiſſet, Laſcum Cibacianæ cædis conſcium, ſuaſoremque fuiſſe, ægre ferentem, quod præfectura Tranſſilvaniæ, quam ipſe antea geſſiſſet, occaſione Conſtantinopolitanæ legationis ab ipſo adminiſtratæ, Cibaco obtigiſſet, eum alijs de cauſis Budam evocatum in cuſtodiam conjici juſſit, brevi de convicto confeſſoque pœnas ſumpturus. Ad eum magno in diſcrimine vitæ, famæque, & exiſtimationis verſantem, Joannes Tarnovius, Polonorum clariſſimus, qui Joannem exulem hoſpitio ſuſceperat, ac Matthæus Tarlo, cui multis æque ab eo acceptis beneficijs multum debebat, tanto è periculo liberandum deprecaturi Budam venerunt. Quibus ille beneficiorum & meritorum non immemor, honoris cauſa obviam proceſſit, eorumque precibus Laſcum, in quem ſane graviter erat animadverſurus, liberaliter donavit, priſtinæque libertati dignitatique reſtitutum, è cuſtodia dimiſit: iſque cum viris longe clariſſimis in Poloniam diſceſſit. Tarnovium vero & Tarlonem, quum per complures dies magnis in lautitijs, ac exquiſitis honoribus habuiſſet, hunc quidem inſigni equo Thracio cum ornamentis omnibus ex auro fabrefactis: illum vero, uti veterem, beneficumque hoſpitem, rotunda parma, gemmis, auro, unionibuſque egregie ornata, & clava Damaſcena admirandæ pulchritudinis ac immenſi pretij, Gritianis nimirum exuvijs, quas Byzantio diſcedens à Solimano acceperat, donatos, ad fines uſque Poloniæ ſuis ſumptibus, omni exhibita cum honoris tum liberalitatis teſtificatione, deducendos curavit. Ne autem provincia abſque magiſtratu eſſet, ejus adminiſtrationem & præfecturam Stephano Mailaro, & Emerico Balaſſio, æquata poteſtate demandavit. Varadienſe vero Sacerdotium amplum, & opulentum Georgio Monacho, Heremitarum ordinis religioſo contulit; addito ſimul etiam officio, ac cura ærarij. Namque in ejus viri opera, induſtriaque & fide plurimum ſpei atque fiduciæ jam pridem collocaverat.

Laſcus velut è Cibacianæ cædis conſcius,

à Waivoda in carcerem conjectus,

Tarnovij & Tarlonis interceſſione,

præſenti vitæ diſcrimini eripitur, & in Poloniam diſcedit.

Tranſſilvaniæ præfectura Mailato & Balaſſio demandata & Varadienſis epiſcopatus Georgio Monacho.

Non puto alienum fore ab inſtituto operis mei, breviter recenſere, cujus originis fuerit, quibuſque modis ad tantum dignitatis faſtigium conſcenderit, ut ludentis in rebus huma-

Origo & vita ejus

nis

1534. nis fortunæ viciſſitudinem contemplari poſſimus. Is igitur in Mediterranea Dalmatiæ parte, Caniiſſacij honeſtis, ac nobilibus parentibus ortus, cum adhuc admodum puer eſſet, à patre Gregorio Utiſſenirio, Joanni Corvino Matthiæ Regis filio commendatus, atque ab illo in Tranſſilvaniam ad arcem ſuam Huniadianam miſſus fuit: ibique per plures annos in multis magniſque rerum anguſtijs, ut ipſe ingenue fatebatur, ætatem agitavit: deinde quum vigeſimum annum attigiſſet, patrem à Turcis interfectum amiſit: relictoque Corvino, ad Stephani Zapoliani Palatini Viduam Advigam, Joannis ipſius, qui deinde regnavit, matrem, illuſtriſſimam & honeſtiſſimam matronam ſe contulit. Ibi Jacobum fratrem, qui Nandoralbæ ordines ducebat, in tuenda ab oppugnantibus Turcis Miliaria turre (quam rem ſupra retulimus) glande ſclopeti trajectum occiſumque cognovit. Deinde tædio aulicæ vitæ affectus, in collegium monachorum Paulini inſtituti, Ladium, quod inter Agriam, & Dieſgiorium habetur, delatus, quum quatuor annos literas, quarum antea rudis erat, didiciſſet, ſactis initiatus eſt, ac varia officia & munia collegiorum ſingulari ſolertia, & diligentia obivit. Cum vero Joannes Rex à Ferdinando & ejus copijs pulſus, in Poloniam profugiſſet, Georgius, qui tunc in Ceſtacoviano monaſterio degebat, in ejus amicitiam & familiaritatem devenit; atque ab eo in Ungariam ad res explorandas, & Jacobum Tornalium, Stepanum Bathorium Somlianum, Attandioſque fratres, ac cæteros ſecretiores amicos conveniendos, ac in fide & officio retinendos, repetitis vicibus miſſus eſt, pedibuſque iter confecit; & ſingularem fidem, induſtriam atque ſilentium in ijs, quæ ſuarum erant partium, peragendis, declaravit; & exilium inopiamque ejus pie ſuſtentando, eoſdem & plures alios, ut Joanni ab exilio teverrenti obviam cum copijs auxilijſque venirent, auctorem ſe atque inſtigatorem præbuit; ſic ut Joannes, ſi unquam regnum recuperare liceret, ejus tanti in ſe collati beneficij uberrima præmia redditurum ſæpe polliceretur. Iraque promiſſorum tenax & memor, ſublato è medio Cibaco, Varadinum atque ærarij præfecturam illi attribuit, ac moriens eum Iſabellæ conjugi, & unico, quem babebat, filio, tutorem reliquit. Sed quum poſtea magnis rebus geſtis floreret, lateque nominis famam & gloriam propagaſſet, invidia ac obtrectatione, communi dignitatis malo nequaquam vitato, funeſtum vitæ exitum nactus eſt; quemadmodum ſuo loco referemus.

1535. Initio anni inſequentis, in ſuperiore Ungaria, ac in partibus Ferdinandi ingens, ſi unquam antea, detrimentum acceptum eſt, negligentiâ Gaſparis Seredij earum regionum, & urbis Caſſoviæ præfecti: Dum enim induciæ ab utraque parte lentius ac tardius procedunt, nec quicquam concluditur, facile ijs, qui partium ſtudia per fas nefaſque fovere conſueverant, occaſio turbandis ac innovandis rebus oblata fuit. Erat Leonardus Cecejus Joannis factioni ſtudijſque addictus, vir acertimus & militaris, nec procul Caſſovia limites ejus præſidio tuebatur. Is quoſdam milites Urbanos, quorum Gregorius Lonajus princeps erat, cui Seredius cuſtodiam portarum urbis concrediderat, plurima legatione ac ingentibus magnorum munerum ac

pagorum promiſſis ad partes traduxerat, ut in prodenda urbe, ac intromittendis ſuis militibus operam impenderent. Cum igitur Seredius Nagidam, duobus inde milliaribus diſtantem, inviſendæ conjugis cauſa receſſiſſet, & Euſtathius quoque Feledius ejus legatus, vigentibus, ut quidem exiſtimabant, inducijs, nullas ſuſpectando inſidias abeſſet; illi exoptatam opportunitatem nacti, idoneos homines ejus rei conſcios ad Leonardum mittunt, nuntiantque, ut inſequenti nocte, quo majori ſilentio poſſit, ad urbem cum militibus mature accedat. Ille obſcura nocte ſuſcepto itinere, ante diei crepuſculum, ſicuti erat conſtitutum, prope urbis portam, qua ad Eperieſſum itur, tacitis paſſibus, miroque ſilentio provehitur, cum quinque trecenarijs ſelectiſſimorum militum cohortibus. Lonajus & proditores reliqui, portas urbis ſine mora Leonardo patefaciunt: adjuvat facinoroſa conſilia craſſior nebula, quæ diem obduxerat, ut intuentibus rerum aſpectum non niſi proxime redderet; & is antequam à Civibus vel præſidiarijs ſentiretur, in forum intento curſu procurrit; relicto ad portam Ladislao Quequedio, ne quemquam exire permitteret; & quos in ſubſidijs reliquerat, milites intromitteret. Ibi Joannis Regis nomen magnis vociferationibus ingeminando proclamant, ac obvios, qui è ſomno excitati, forte ad clamorem prodierant, ſine ullo diſcrimine trucidant, captaque Seredij domo, in quam magnum auri & argenti pondus, pretioſioreſque res collocaverat, ac prætorio occupato, tota urbe puncto temporis potiuntur. Deinde ad eam diripiendam converſi, excruciatis miſeris hominibus, ut res abditas proderent, nec ſacris nec prophanis rebus parcunt, multo ubique innoxio ſanguine profuſo, uſque adeo ut nihil dici, fierique poſſit, nulla immanitatis & avaritiæ exempla excogitari, quæ in miſeros cives, & præſidiarios infelicis urbis deſignata editaque non fuerint: quæ etiam abſque multis lachrimis neque referri neque audiri poſſunt.

Caſſovia à Waivodanis ex inſidijs intercepta & fœde direpta eſt.

Urbe in poteſtatem redacta Leonardus Joannem de re proſpere geſta certiorem reddit, oratque ut equitum & peditum majora præſidia cuſtodiendæ urbi celeriter mittat, quæ brevi tempore accipit: ac ſimul ejuſdem præfectura ei, qui utpote tantam rem abſque ſuorum ſanguine patraſſet, demandatur: quam uſque ad ſuum è vivis exceſſum diligentiſſime & accuratiſſime adminiſtraſſe dicitur. Ferunt Joannem legatos ad Seredium miſſe, & ſi à Ferdinando deficeret, omnem ejus ſubſtantiam, quam Caſſoviæ amiſiſſet, redditurum promiſiſſe. Sed quum Seredius ſe deliberaturum reſpondiſſet, poſtero die legatis in ſecretiorem arcis Nagidæ partem deductis oſtendiſſe ciſtas & loculos grandiores, quos hordeo, farre, furfuribuſque referſerat, ſuperne vero aurum & argentum, ac minoris monetæ aliquantulum, modice ſuperjecerat, oſtenſiſque ijs, hoc modo ludificatum legatos, ut diceret, magnopere decipi Joannem, qui exiſtimet magnam ſibi Caſſoviæ gazam reconditam periiſſe quum ipſimet videant, longe majorem partem adhuc ſupereſſe: itaque referant Joanni ſe non tantam rerum & pecuniæ jacturam paſſum eſſe, ut deſertor honoris, ac fidei, & transfuga eſſe vellet.

Seredij commentum

Inducijs in hunc modum violatis, quum

1535

Saxones & Siculi ad Ferdinandum deficere ſtatunt.

Ferdinandus opportunæ urbis amiſſione, ad nova conſilia capienda inclinaret, opportune à Saxonibus & Siculis Tranſſilvanis allatum eſt, ſe in ejus fidem & clientelam, deſerto Joanne conceſſuros, ſi aliquem magni nominis & auctoritatis virum in provinciam cum exercitu mitteret, à quo defenderentur. Itaque ipſe parem Caſſovienſi injuriam cladem que hoſti illaturus, Franciſcum Niarium delegit, ſed quum is valetudine ſe excuſaſſet, Balthaſari Banffio Thalloçiano provinciam demandat, datiſque ei mille equitibus, totidemque peditibus, perſolutoque ſtipendio verſus Tranſſilvaniam iter capeſſere jubet. Qui cum Tibiſcum trajeciſſet,

Sed Sacmarij direptione à Banffio facta, res interrupta fuit.

Sacmarium & Nemethium oppida nocte intempeſta invadit, captaque & direpta ſuccendit, plurimi ex incolis fugientes, partim in Samoſio flumine, quod utrumque oppidum interfluit, partim incendio miſerabiliter periere. Quod ſi Banffius abſque maleficio pergere, & ſuſceptum in Tranſilvaniam iter ſilentio, uti debebat, habebatque in mandatis, conficere maturaſſet, haud magno labore provincia occupari potuiſſet; conniventibus præcipue, ut fama fuit, Stephano Mailato, & Emerico Balaſſio; ſed cum hoſtilis ejus in alienam ditionem irruptio, ac oppidorum conflagratio Joanni ſignificatæ eſſent, exercitu non contemnendo mature collecto, & Gothardo Cuno tradito, obviam Banffij latrocinijs eundum exiſtimavit. Banffius re intellecta, templum, quod Sacmarij erat, vallo foſſaque munit, ac Matthiæ Croato, legato ſuo defendendum committit, ipſe adducendorum, ut dicebat, auxiliorum cauſa, ad Ferdinandum revertitur.

Cunus Warvodæ dux Sacmarium obſidet & capit.

Gothardus Sacmarium cum exercitu perveniens, munitionem recens extructam obſidione cingere decrevit; ne ex ea milites latrocinijs aſſueti Varadinum uſque, (ubi eo tempore Joannes degebat) excurrere, & prædas agere poſſent: cumque omnibus viribus ei expugnandæ incumbendum putaret, apponere vallo ſcalas, & irrumpere milites jubet. Ex adverſo Matthias, & qui intus cum eo erant, ſeſe ac vallum ſumma vi tueri, conſcendere conantes ſclopetis, lapidibus, ſagittis, ac alijs miſſilibus telis ſauciare atque deturbare: poſtremo cum acerrime inſtaret Gothardus, ac ſuos ad rem fortiter gerendam voce & exemplo cohortaretur, craſſioris ſclopeti glande in genu vulneratur, oſſe toto minutatim confracto; quamvis autem lethali vulnere ictus concidiſſet, à ſuis tamen ſublevatus eſt; nihiloque minus milites ejus repulſos è valli ſummitate Banffianos terga dare coegerunt, & vallum manu captum eſt, trucidatis aut captis omnibus defenſoribus. Inter quos Matthias Croatus, ac Franciſcus Parlaghius nobili genere ortus, pluresque alij capti fuere. Victoriæ palmæque decus lethale ducis vulnus non parum defloraſſe viſum: ex quo ipſe

Cunus lethali vulnere ictus obit. Ioannis ſævitia in captivos.

Varadinum delatus, poſt paucos dies maximo omnium & ipſius Joannis dolore vivere deſijt. Cum Joannes a venatione redijſſet, & Gothardum è vivis exceſſiſſe, & cervam cicurem, quam in delitijs habebat, & quæ, velut illa Sertoriana, equitantem & venantem aſſidue comitabatur, præacuta ſude in ventrem forte defixa perijſſe ſimul intellexit. Unde duplici affectus mærore, captivos omnes, quamquam antea nunquam ferox aut crudelis apparuiſſet, multis in agro erectis furcis, laqueo puniri juſſit. Matthias autem, quod olim ſuas partes ſequutus ad hoſtes transfugiſſet, proditorum inſtar, craſſiore veru ligneo per ilia adacto interijt. Arduis tamen precibus, & multis lachrimis Ladislai & Bartholomæi Parlaghiorum impetratum ægerrime eſt, ne frater eorum Franciſcus in furca penderet, ſed duntaxat capite plecteretur. 1535.

Felſius in ſuperiorem Vngariam cum exercitu miſſus.

At Ferdinandus his tantis incommodis, ac geminata contumelia laceſſitus, & recuperandæ Caſſoviæ cura ſollicitus, Leonardum Felſium ducem in eas partes mittere decrevit; attributo ei Germanici exercitus robore, ac tormentis, & reliquo apparatu belli. Adfuere ex Pannonijs Ludovicus Pecrius, Franciſcus Niarius, Balthaſar Banffius, cum equitatu Ungarico, equis armiſque probe inſtructo. Petrus quoque Baquitius, Pauli frater, ac Nicolaus Oſtroſitius, clari nominis equitum ductor, ſuos & Alexij Turzonis equites & milites tempeſtive adduxere. Itaque brevi in Scepuſienſem provinciam perventum, ibique aliquot dierum quiete militibus conceſſa, quo facilius impedimenta per alpes Braviſcas tranſveherentur, poſtea ad Sirocam ductus exercitus, inde tertijs caſtris Saroſia arx, quæ Perenianæ ditionis erat, adita. Eam in excelſo monte ſitam admotis

Saroſia Perenij arx vi expugnata à Felſio.

tormentis expugnare conſtituit, quod à tergo nihil hoſtile relinquere vellet. Promotis igitur, magna jumentorom & militum vi laboreque, ſupra montem tormentis, & aggeribus conſtitutis, arcem ferreis pilis verberari juſſit. Cum difficilis videretur oppugnatio, quod Pereniani quamquam pauci numero, pertinacius, quam opinio erat, ſeſe defenderent: ad extremum qua humus mollior, nec ſaxoſa erat, mænia cuniculis ſuffodi cepta ſunt, quod cum obſeſſi nequaquam animadverterent, nec ſi animadvertiſſent, rerum ejuſmodi rudes occurrere contrarijs effoſſis ſcrobibus ſcirent, injecti ſuccenſique pulveris tormentarij violentia murus corruit. Nec mora milites accepto ſigno arcem, qua murus erat pateſactus, invadunt & capiunt, ac defenſores à Germanis crudeliter interficiuntur; pauci, qui in Ungarorum manus inciderant, conſervati, ac ea lege, ne adverſus Ferdinandum arma ſumerent, dimiſſi.

Copiæ à Warvoda contracta,

Dum Felſius expugnandæ Saroſiæ operam dat, Joannes non mediocri metu perculſus, ac de retinenda Caſſovia ſolicitus, ex Tranſſilvanis & Ungaris, ac è Moldavia quoque equitum & peditum copias conſcribit, tanto numero & apparatu, ut quas Felſio & Germanis, non ſine ſpe obtinendæ victoriæ opponi poſſe non dubitaret: eiſque præfecit, non ſatis probando conſilio, tres duces Georgium Monachum Varadienſem antiſtitem, ac ipſum Perenium, & Franciſcum Bebecum, qui cum tardius cum copijs progrederentur, Felſius impoſito captæ Saroſiæ præſidio, ad urbem Eperies cum exercitu procedit, ac caſtra ad urbis mænia collocat, eaque foſſa ac vallo muniri jubet: præterea ingentem commeatus copiam, è Scepuſio & alijs locis in caſtra convehendam curat, cujus haud contemnendus numerus etiam in urbe erat. Proviſis hoc modo rebus neceſſarijs, ac ſtipendio militi perſoluto adventum hoſtium expectare, & cum eis acie confligere conſtituit.

Sed quum Joannis duces cum ingenti numero copiarum, in mutuum conſpectum veniſſent,

1535 *velitationibus prælijs cum Felſianis quotidie depugnant.*

ſent, Felſius viſa earum multitudine, quod ſe imparem eis eſſe animadverteret, caſtris ſeſe continendo, conatus hoſtium eludebat: & illos magiſtri tormentorum egregie rem gerentes, cumque opus eſſet, majores minoreſque colubrinas peritiſſime vibrantes, tam caſtris quam urbe procul ſubmovebant; minoribus tamen prælijs quotidie fere certabatur: & nonnunquam noſtri in hoſtes, ſæpe etiam illi uſque ad caſtra in noſtros procurrere, ac pugnare non dubitabant: in queis modo uni, ut fit, modo alteri parti adverſa aut propitia incumbente fortuna, plerique capiebantur aut occumbebant. Conſumptis in hunc modum aliquot diebus, Joannis copiæ rebus deſperatis, & quod tres duces diverſas ſæpe ſententias meri, nec concordibus animis ſtudijſque, bellum adminiſtrare videbantur, ſeſe retro unde venerant, recipere ceperunt. Qua animadverſa re Felſius minime

Recepui canunt,

amplius contineri potuit, quin abeuntium & tumultuantium hoſtium veſtigijs à tergo inſiſteret. Quos quum haud procul Tocajo aſſequutus eſſet, duceſque cum parte copiarum Tibiſcum trajeciſſent, pars ad citeriorem ripam in

fuſi fugatique in flumine Tibiſco pereunt.

caſtris eſſet, Felſius eos, qui nondum tranſierant, adortus, facili negotio perturbatos fudit & fugavit: ita ut pauci qui repugnare auſi eſſent, à noſtris è veſtigio capti aut interfecti fuerint: multo autem maxima pars in Tibiſcum præcipites acti, ac profundi fluminis aquis abſorpti fœde perierint: pauciſſimi vero in ulteriorem ripam enataverint. Aliquot clarioris nominis equites metu perculſi cum equis flumine hauſti miſerabiliter interiere; inter quos Cornifius è Ruſca oriundus, Nicolaus Bathorius ex ijs, qui Gagiani vocantur, Perenij alæ eqnitum ductor, Joannes Quequedius, & complures alij.

Quo in prælio præclara virtus Petri Baquitij & Nicolai Oſtroſitij, qui in prima acie conſtituti, fortiſſime pugnavere, ac totius equitatus Ungarici enituit: ita ut ipſe imperator Felſius, quamquam parcus Pannoniorum laudator, victoriæ palmæque initium ipſorum virtuti, & fortitudini tribuere non vereretur. Nec ipſe victoriam feliciter partam proſequi deſtint, cæterorumque ducum uſus conſilio, ad Tocajum oppugnandum, quod à Joannis ducibus metu ac pavore perculſis, nullo invecto commeatu, nec præſidio, aut rebus neceſſarijs impoſitis, negligenter relictum erat, proficiſci decrevit.

Tocajum Felſio ſe dedit,

Quod etiam parvo labore captum expugnatumque fuit: dedentibus ſeſe præſidiarijs, qui & pauci & rerum inopia adacti, ulteriorem obſidionem ejuſque incommoda ferre non potuerunt. Supererat Caſſovia, nuper admodum negligentia noſtrorum & fraude hoſtium improviſo intercepta. Ad quam recuperandam omni-

Caſſoviam aggredi ſtatuit, Sed pace à Cæſarianis & Waivodanis legatis facta revocatur

bus animi & corporis viribus intentus ferebatur, nec victis pulſiſqu; hoſtibus otium aut quierem dandam arbitratus, caſtra & tormenta eo promovere decreverat; cum Vacienſi pace à Cæſarianis & Joannis legatis oportune concluſa, Ferdinandus Felſium cum exercitu revocavit: non ſine ſummo Joannis commodo, quem procul dubio poſt Germanorum victoriam, tam Caſſovia urbe, quam tota ſuperioris Pannoniæ ditione ſpoliari potuiſſe pro comperto habebatur.

Dum hæc alternante inter partes fortuna geruntur, ac Cæſar quidem Africanæ Algerij expeditioni, Solimanus vero in Aſia contra Perſas bello gerendo incumbunt, & induciarum ſeu pacis inter Ferdinandum & Joannem tranſigendæ tempus, non ſine graviſſimo utriuſque partis & populorum ſubjectorum incommodo & detrimento fruſtra elabitur, & occaſio reſtituendæ Corones, quam Solimanus expetebat, importune prætermittitur, legati Joannis, quos ſupra nominavimus, iterum ad legatos Cæſaris literas dant; quibus ſignificabant Joannem non privati commodi cauſa, ſed miſerorum hominum, qui frequentibus bellorum incommodis undique vexarentur, pacem exoptare, ſtatuiſſeque, ut non expectata Solimani voluntate, cujus reditum jam fere à biennio fruſtra expectaſſet, de firma pace primo quoque tempore, æquis conditionibus tranſigat: itaque petere, ut ad certum locum, & ſi ipſis videatur, Vaciam conveniant; & paribus utrinque conſilijs, tam ſalubri & ſalutari operi optatum finem imponant. Cæſariani Lundenſis & Scepperus, re cum Ferdinando communicata, ac ab eo approbata, relictis, quæ Cremniciæ & in montanis civitatibus habebant, Mariæ Reginæ negotijs, Vaciam convenere; & quum diu multumque de conditionibus diſceptaſſent (illi enim dividendum regnum, ſtatuendoſque limites, qui alterius partis ditionem ab altera dirimerent, poſtulabant; Id quod vivens Gritus vehementer contendiſſe ferebatur: hi vero ex Pannoniorum procerum conſilio diviſionem certis de cauſis admittere nequaquam volebant) poſtremo quum utraque pars bellorum procellis & tumultibus fatigata, ad æquiores conditiones deſcendiſſent,

Pacis Waciensis conditiones

contentioni finis eſt impoſitus, & in hanc fere ſententiam conſenſere: ut Joannes donec ſuperſtes eſſet, ea regni parte, quam ad præſens obtineret, regia poteſtate potiretur, eique Ferdinandus regij tituli honorem literis & ſermone

Pax inter Ioannem & Ferdinandum.

tribueret: poſt ejus obitum, totius regni poſſeſſio ad Ferdinandum & liberos ejus rediret. Si Joannes ducta uxore maſculum hæredem relinqueret, Tranſilvania ejus ditionis foret: ac Joannis arces paternæ omnes illi reſtituerentur, quibus Ferdinandus in Sileſia Oppaviæ principatum, aut alium ſuperadderet. Si bellum à Turcis uni aut alteri inferretur, communibus viribus ei propulſando obſtringerentur. Huic tranſactioni ambo reges ſolenni ritu ſubſcripſere; fuereque deinceps res in Pannonia aliquamdiu tranquilliores.

Mors Steph. Bathorij Palatini

Paulo antequam pax ſtabiliretur, Stephanus Bathorius Palatinus, de cujus cum Vaivoda contentionibus ſupra memoravimus, in arce Devenia ſupra Poſonium, ubi Danubius & Moravus flumina commiſcentur, quam Ferdinandus ei inhabitandam dederat ſenio & articularibus omnium membrorum doloribus confectus, fato functus eſt, & Poſonij in majori Divi Martini æde tumulatus, relicta unica nubili filia Clara, quam è conjuge Sophia Conradi ducis Mazoviæ filia ſuſceperat; quæ etiam quum ab Anna Regina amanter educaretur, jamque Carolo duci Munſterbergico deſponſata eſſet, pari fato patrem ſequuta eſt non ſine ſummo ſponſi & Reginæ mœrore.

Valent. Turcus ad Waivoda partes tranſit.

Exeunte hoc anno, Valent. Turcus, cùm naturali ſua mobilitate, atque inconſtantia, tum à Paulo Baquitio, inſigni, ut dicebat, affectus contumelia, à quo ſe & ſalutem ſuam, inſidijs per ſub-

1535 ſubordinatos ſicarios petitam querebatur, à Ferdinandi partibus ad Joannem Regem defecit. Cauſas autem fœdi ejus transfugij, quo Valentini nomen haud obſcure ſugillari merito poteſt, breviter expediam. Erat dies memoriæ Divorum Petri & Pauli Apoſtolorum dicatus, Baquitij natalis, qui eo tempore Jaurino profectus in arce ſua Lacca degebat. Igitur Valentinum, quem in propinquo Sancti Ægidij Benedictinorum inſtituti monaſterio, quod Simigium vocatur, ab illo per vim & injuriam occupato moratum intellexerat, ad celebrandum natalem invitavit: iſque curru vectus eo venit, quum locus ab altero non niſi mille paſſuum intervallo diſtaret. Cum poſt geniales epulas & compotationes, conviviique hilariter peracti finem Valentinus rediret, ac fervore ſolis ſimul & vino incaleſcens, in curru dormitaret, Paulus Delius Thrax, Baquitii ipſius alæ equitum præfectus, cum tribus aut quatuor ſociis è proximis viæ dumis & nemore, in queis ſe occultaverat, mucronata ſecuri in eum vulnerandum improviſo irruit; ſed ictu fallente, ſecuris lateri currus tanta vi impingitur, ut retrahi nequiret. Tum Delius relicto telo, & ſumma vi concitato calcaribus equo, in proximas ſilvas fertur, ac profugit. An vero hoc tam atrox facinus iuſſu Baquitii (quod de tantæ integritatis viro vix credi poteſt) vel privatæ alicuius iniuriæ ulciſcendæ cauſa facere voluerit, haſtenus incompertum: ipſe Baquitius tanti ſceleris ſe conſcium fuiſſe conſtanter negare ſolebat. Sed Valentinus ipſum ſacra hoſpitii & amicitiæ iura violaſſe, inſidiarumque auctorem eſſe omnino affirmans, eum ad ſingulare certamen provocavit; nec Paulus pugnam detrectabat. Sed Ferdinandus re intellecta, ſerio & ſevere utrique prohibuit, ne controverſiam duello vel armis, ſed legibus finirent, quam ipſemet pro tribunali regia auctoritate propediem eſſet cogniturus, jureque deciſurus. Verum Valentinus moræ impatiens, vel hac, ut putabat, injuria exacerbatus, vel nimia ambitione ab æquo & bono procul abreptus, qua haud modice laborabat, vel quod ſe jam antea occultis commerciis Joanni addixiſſet, relicto Ferdinando, ex arce ſua Sighetana Quinqueecclesias, inde vero Budam diſceſſit; nullo dedecoris aut infamiæ metu. Joannes autem Huniadianam arcem in Tranſſilvania, & Debrecenium oppidum, eiuſmodi transfugii præmia, ut alios quoque ad ſimilem proditionem invitaret, ei dono dedit. Nec tamen ea Joannis liberalitate & munere diu perfrui potuit, quandoquidem paucis poſt annis à Solimano captus, ac veterum ſimul & recentium malefactorum pœnas luens, in eius vinculis Byzantii expiravit. 1535.

Nec diſſimili fere eventu, haud multo poſt tempore inter Ludovicum quoque Pecrium, equeſtrium Ferdinandi copiarum ducem, ac Mauritium Furſtum, Viti Furſti fratrem, qui Fracnoni & Quiſmartoniæ arcibus præerat, hominem ſuperbum & crudelem, acres levibus de cauſis rixæ, & jurgia, demum contentiones obortæ; poſtremo inſidijs armiſque à Germano certatum. Nam quum ille par equorum jugalium è paſcuis clam à milite Pecriano abductum quereretur; Pecrius vero à ſuis factum pernegaret, nec auctor liqueret; quum Viennam ad Ferdinandum paucis comitatus proficiſceretur, ac ad oppidum Purpachium, haud procul à Lacu Fertone pernoctaturus divertiſſet, Mauritius ut erat turbido præcipitique ingenio, collecta ſclopetariorum aliquanta manu, armatiſque agreſtibus, in ejus quieſcentis hoſpitium nocte intempeſta furioſe irruit; interfectiſque ijs, qui arma ceperant, Ludovicum nullas inſidias veritum illato etiam vulnere cepit: ac ad arcem Quiſmartoniam perduxit, ſauciatis & una captis Petro Uſalio, Paulo Sarca, & Bartolomæo Horvatinovitio clari nominis equitibus, nonnulliſque alijs. Re ad Ferdinandum perlata, illum quidem dimitti liberum juſſit; Sed quum Ludovicus indignitate tam atrocis injuriæ exacerbatus, illum ad ſingularem pugnam provocaſſet, nec Germanus certamen abnueret, Rex interceſſit, ſeque totius illatæ perpeſſæque injuriæ ordinem, legibus pro tribunali cogniturum reſpondit. Verum incertum quibus de cauſis, ſpes utriuſque per varias dilationes in longiſſimum protraxit; adeo ut nec eluſis nec adimpletis Pecrij petitionibus, ac tantæ injuriæ rationibus, ſegnius & negligentius eas dijudicandas ſuſciperet, tamdiu donec exorto Turcico bello in irritum cederent, & ab omnibus ad illud ſuſtinendum & propulſandum, omiſſa quavis alia re, concurreretur.

Contentiones inter Pecrium & Furſtum.

Ex inſidiis oppreſſus Pecrius capitur à Furſto.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XIII.

1535.

CONFECTA pace, Ferdinandus moleſtiſſima ea curarum mole, qua inteſtinis diſcordijs,& civilibus armis fuerat dimicandum, levatus, ad provincias ſuas Croatiam & Poſegam, atque alias, quæ ad Illyricum vergunt, ab continuis Turcarum incurſibus defendendas, animum adjecit, quamquam necdum certus erat, an Solimano induciæ probarentur, qui eo tempore ex Aſiatica adverſus Perſas expeditione reverſus, animum in ea re ſuum nudare differebat.

Ibraimi & Gritti exitus funeſti.

Gritus etiam & Ibraimus, qui earum præcipui auctores fuerant, pari funeſti exitus ſorte extincti erant: quorum ille ab iratis & efferatis veteris Daciæ gentibus, ultimo ſupplicio affectus erat, hunc autem Solimanus poſt detectam ejus proditionem & perfidiam, quibus ad ſe perdendum in utraque ad Auſtriam expeditione varijs artibus uſus eſſe ferebatur, jugulari & in mare projici juſſerat.

Poſega eſt citerioris Pannoniæ regio, vicina Illyrico, quæ inter duo flumina Savum & Dravum non imparibus fere intervallis ſita eſt: ita ut à ſeptemtrione Dravo, à meridie autem Savo claudatur. Huic provinciæ occupandæ Mehemetes Jahioglis Taurini ſeu Nandoralbæ præfectus maxime inhiabat per Turcas, quos magno numero, certiſque ſtipendijs in oppido Eſſeco ſibi ſubjectos habebat, quibus accedebant Thraces & Martolocij, peditum latrocinijs aſſuetorum genus, qui nulla mercede militantes, aut furari, aut rapto vivere ſolent.

Mehemet Jahiegli varia loca in Poſega occupat.

Eſſecum ad confluentes Danubij & Dravi ſitum, ac muro cinctum oppidum, collegioque ſacerdotum, quod Budæ Sancti Sigiſmundi appellatur, olim attributum, Solimanus oportunitate loci captus, dum ab irrita Viennæ obſidione reverteretur, occupatam præſidio militari firmaverat. Itaque Taurino Eſſecum profectus, arcem Poſegam, à qua omnis regio nominatur, à paucis cuſtoditam, ex improviſo aggreſſus, facili negotio cepit, impoſitiſque militibus tam furta & rapinas exercentibus, quam alijs, etiam Collegio ſacerdotum S. Petri Poſegani, quod in propinquo ad mille paſſuum ſpatium diſtabat, ſacerdotibus, trajecto Dravo, verſus Quinqueecclesias, in tutiora loca profugientibus, eadem facilitate potitus eſt. 1535. Inde miſſis in Croatiam copijs, Bozcum, & Berislonem oppida parvo labore militum in poteſtatem redegit; quum antea Obrovatium oppidum cum arce ſuper impoſita per inſidias intercepiſſet; ex quibus omnibus non ſolum Dalmatis & Croatis, qui Ungariæ regi parebant, ſed etiam Venetorum, quamquam fæderatorum, ſubditis, per Uſcocos & Martolocios incredibilia detrimenta inferebantur.

Præter hæc omnia, ad intercludendam arcem Cliſſiam, intercipiendoſque ab ea commeatus, duo Caſtella prope Salonas clariſſimam urbem infra ſupraque Cliſſiam in Pannonica ditione extruendam curavit, ut ex illis ea arx in editiſſimæ rupis ſummitate, inexpugnabili loco conſtructa, ubi Bela Rex à Tartaris olim pulſus liberos ſuos conſervaverat, continuæ atque perpetuæ obſidionis incommodis, ac fame & ſiti (quibus ſolis nec ulla alia vi expugnari poteſt) coacta in poteſtatem redigeretur.

Cliſſiam etiam premit.

Cliſſiam Diocletiani Imperatoris, qui Chriſtianos olim tam impie, quam crudeliter perſequutus eſſe literarum monimentis traditur, patriam fuiſſe ſupra Salonas poſitam, & antiquis Diocletiam dictam doctiſſimus vir Stephanus Radetius Epiſcopus Agrienſis exiſtimavit.

His tantis ſub tractatu & ſpe pacis ac induciarum illatis injurijs laceſſitus Ferdinandus, duplici comparato exercitu, hoſtibus occurrendum decrevit; quorum alterum in Dalmaciam miſit; alterum vero verſus Poſegam Eſſecum proficiſci juſſit. Illi Petrum Cruſitium, ſuum Cliſſiæ præfectum, huic vero Joannem Cocianum Vienneſi obſidione tolerata clarum præfecit. Nicolao autem Turriano Comiti, viro militiæ perito dedit in mandatis, ut cum ſua trium millium militum legione Germanica Cruſitio ſeſe adjungat.

Ferdinandi Regis exercitus Turcis oppoſitus.

Paulus quoque Pontifex Ferdinandi precibus exoratus, ſua haud contemnenda auxilia miſit, duce eis conſtituto Luca Anconitano, cui tormenta bellica triremibus mari advecta, cum pulvere piliſque ferreis, & commeatu attribuit. Cum igitur Cruſitius cum his copijs, duobus caſtellis expugnatis, earumque munitionibus dirutis, Salonis immineret,

Turrianus & Cruſitius

1537

ab Vſrephi Boſnenſis alumno Amurathe profligati.

mineret, Amurathes Uſrephi Boznenſis præfecti alumnus, qui Verboſaniæ res curabat, cum mille equitibus, totidemque peditibus adverſus eos ab urbis mænibus ſubmovendos, opportuniſſimo tempore ſupervenit. Nec mora, terribili impetu facto, & horrendo clamore ſublato noſtros adortus, tanto animorum & virium ardore percellere cepit, ut & Italis & Germanis reſiſtendi & repugnandi poteſtatem improviſa irruptione eriperet, iique omnes parvo labore fuſi & profligati terga vertere cogerentur. Cruſitius ut erat pugnax, ac manu & conſilio juxta promptus aliquamdiu eos fugientes revocare fruſtra conatus, quum etiam Croati & Dalmatæ inſolito pavore exanimati, cæteris fugientibus ſeſe adjunxiſſent, ultimus concitato equo fugæ ſe dedit. Eum intento curſu ad propinquum maris littus fugientem, ac equo deſilientem, quoddam navigium, quod ex Italia venerat, excepit, & cum eo in altum provehitur.

Cruſitius Cliſſæ præfectus interficitur.

Sed tanta ſimul fugientium militum multitudo eandem in navim inſiluit, ut prægravante nimio pondere, nulla vi, nullo remigum aut nautarum conatu è littore propelli potuerit; ſic ut Turcæ, qui eorum fugam pari curſus celeritate aſſequi contendebant, in navem vado & arenis inhærentem immobilemque inſilirent, ac Petrum præ alijs cognitum, quamquam ſe acerrime defendentem, multis accurrentibus interficerent. Caput ejus Athliaga equitum ductor incurvâ machærâ celeriter amputavit, truncoque in navi relicto Amurathi dono attulit: quod quum Amurathes Cliſſianis oſtendiſſet, ac ut ſe dederent, admonuiſſet, quum poſtea vi coactis nulla vitæ ſalus foret expectanda, ingenti terrore correpti, commeatusque & præſertim aquæ inopiâ adacti (nam Amurathes exitu præoccupato, fontem, qui proxime foris arcem ſcaturit, ne ex eo incluſi potarent, ademerat) arcem dediderunt: ſicque

Capite ejus Cliſſianis oſtentato, Arx inexpugnabilis Turcis deditur.

Cliſſia multis ſæculis à Pannonijs & Dalmatis magno labore egregiaque virtute defenſa, hoc miſerabili caſu in hoſtium poteſtatem devenit; corpus ejus, poſtea diſcedentibus Turcis noſtri apud Spalacum urbem ſepelivere. Turrianus & Aconitanus equorum pernicitate freti, dimidia aut majori ſuorum parte amiſſa, magno labore & periculo in tutum evaſere. Sed Cremonſius Turrianæ legionis legatus, & milites, qui unà ſe fugæ dederant, qui ducenti fere erant, ad unum interfecti deletique fuerunt.

Idem Amurathes etiam Venetas cædit.

Paulo etiam antè quàm hæc gererentur, idem ille Amurathes, Venetorum copijs, duce Gabriele Ripa Veronenſi, Obrovatium oppugnare auſis, ſimilem cladem intulerat, easque primo impetu in turpem fugam conjectas tanta earum ignavia diſſipaverat, ut ne ferrum quidem ſtringere, aut ora hoſtium intueri auſi eſſent, cujus tamen rei male geſtæ infelix Ripa, ſeveritate Piſaurij Venetæ claſſis præfecti, in ipſa prætoriæ triremis prora capite pœnas perſolvit.

Amurathis origo.

Hic Amurathes è Sibenico Dalmatiæ urbe maritima oriundus, in puerili ætate à Turcis captus, & Uſrepho Boznæ præfecto donatus fuit: ac paulo poſt ab eo ordinum ductor effectus, deinde multis alijs prælijs, tum poſtremo clade exercitus Cociani ad Eſſecum illata, magnam nominis gloriam adeptus fuit. Necdum enim malis noſtris ſatiata numina erant, ſed alijs ſuper alias cladibus prægravatos fatigabant: ſcilicet ut optimi Regis Ferdinandi 1537. cepta, atque conſilia, vel prudentiſſime ſuſcepta, optato eventu carerent, & fortiſſimæ Germanici atque Pannonici nominis gentes vetere ſua gloria ſpoliatæ, à longe paucioribus numero barbaris fœde ſternerentur. Nam quum altera ex parte ab Cociano alter exercitus, genere & delectu militum, quam numero validior, in Illyricum ductus eſſet, intercluſu commeatu, & enectis fame militibus adverſam tulit fortunam: ita ut duobus in locis duo exercitus admiranda barbarorum felicitate, & graviſſimo noſtrorum infortunio, atque detrimento turpiter fugati & cæſi delerentur. De quorum alterius ſucceſſu, jam brevibus commemoravimus: ſupereſt ut alterum quoque bellum quomodo, quamve triſti & luctuoſo eventu geſtum ſit (quoniam hoc anno pugnatum eſſe conſtat) quam fieri poterit breviſſime recenſeamus.

Expeditio Cociani infelici eventu ſuſcepta.

Adulta jam æſtate, ac meſſe triticea peracta, quo facilius exercitui de commeatu proviſum foret, Cocianus omnes copias ad Capronciam civitatem convenire jubet: poſtea ipſe cum octo muralibus tormentis grandioribus, ac aliquot campeſtribus colubrinis, ac cæteris rebus bello neceſſarijs, atque impedimentis tempeſtive eodem venit. Ludovico Pecrio, Ungaricarum & Illyrici nominis copiarum præfectura cum imperio committitur; quod nemo adhuc Banus eſſet declaratus in locum Franciſci Battianij eo ſe magiſtratu abdicantis. Peditatum vero omnem regendum accepit Ludovicus Comes Lodronius qui in Rhetia Tridentinis alpibus, Italiæque proxima, ac Gallia Ciſalpina, qua Atheſis & Padus flumina decurrunt, peculiares ſuas cohortes conſcriptas collegerat; quæ magnum rerum bellicarum uſum habere ferebantur. Equitatus ex Bohemis conſcriptus Alberto Slicco parebat, quum è Stiria Joannes Ungnadus ejus provinciæ præfectus, & è Carinthia Eraſmus Magerus, qui etiam Fuchſtatus vocabatur, ornatiſſimos equites Germanos adduxiſſent. Paulus Baquitius ex Ungaria peculiarem validamque alam Thracibus veteranis intermixtam, & multis præliis exercitatam ſecum habebat: is quamquam paulo ante à Ferdinando vacationem militiæ impetraverat, nec in Illyricum proficiſci obligatus erat, tamen quia commune periculum urgebat, & cum Cociano jam inde ab urbis uſque Viennenſis obſidione, quam unà ſuſtinuerant, conjunctiſſimi animis erant, extraordinaria quadam conditione ultro militandum ſibi conſtituerat: & ab omnibus quarumvis nationum militibus, ob ſingularem fortitudinem & rei militaris peritiam, magno in pretio & honore habebatur.

Lodronius, Sliccus, Vngnadius, Magerus, & Baquitius exercitus duces.

Curando commeatui Simon Epiſcopus Zagrabienſis erat præpoſitus, ut cum Jodoco Lilenbergo apud Germanos eodem munere fungenti, pari curâ & diligentiâ annonam adminiſtraret: eiſque ambobus adjuncti erant alij quatuor viri ex provincia, qui annonam & alimenta tam plauſtris quam navigijs juſto pretio convehenda curarent: ea indicta minus obedientibus pœna, ut ab ijs commeatus abſq; pretio adimeretur. Numerus equeſtrium copiarum tam gravis quam levis armaturæ octo circiter millium equitum ſummam implebat, peditum vero omnis generis ſexdecim millia cenſebantur.

Equitum octo millia, Pedites 16000. cenſentur.

Cum

1537. Cum ijs Cocianus caſtra Caproncia promovit; & ultima die Auguſti ad Berſeciam Caſtellum metatus eſt: ex qoibus caſtris convectionem annonæ & rerum victui neceſſariarum, quarum jam tum non levis oborta eſſe videbatur penuria, datis in omnes partes literis & mandatis imperavit: illinc decimo poſt die ad Veruciam lentis paſſibus ob tardiorem tormentorum currulium, & impedimentorum ſubvectionem eſt perventum; quo in loco majori eduliorum inopia laborari ceptum, ideoque Zagrabienſis & alij ſeverioribus verbis & literis perſtricti admonebantur, ut quum cibaria, quæ milites ſecum attuliſſent, quæve ad longius producti belli neceſſitates reſervare voluiſſent, jam initio expeditionis abſumi neceſſe eſſet, alia uti conſtitutum eſſet, mature ſubminiſtrarent, ne ob rei frumentariæ tarditatem, aut victoriâ turpiter interpellatâ tedeundum foret, aut invaleſcente fame tantus tamque florens exercitus, non virture hoſtium, ſed ſuorum incuriâ & deſidia deleretur.

Annonæ penuria.

Interea dum commeatus ad Veruciam expectantur, Paulus Baquitius mittitur exploratum cum ſuis mille equitibus Ungaris, ac duabus expeditis Italicorum ſclopetariorum cohortibus, verſus Zopiam arcem, ut ſi quos ex hoſtibus captos in caſtra adducere poſſet, ab ijs de hoſtium conſilijs certiora cognoſci poſſent. Quem ubi hoſtes conſpexere, totum exercitum adeſſe rati, corrupto commeatu, & incenſa atce aufugerunt. Eos tamen inſequuti equites Baquitij, complures partim interfecêre, partim captos adduxere: à quibus idem, quod antea certorum exploratorum indicio compertum erat, cognitum eſt, Jahioglim & Turcas ejus eſſe mentis propoſitique, ut ad Eſſecum poſitis caſtris Cocianum ejuſque copias expectent, ibique prælij fortunam experiantur. Interea equitum cataphractorum ala ſupervenit, quæ & alia auxilia ſubſequi, & commeatus non procul abeſſe nuntiabat.

Diſputatur interea militari in conſilio, an eadem via, uti planiore, vel relicta ad dextram Poſegk, quod ei adeunda juga, & ſaltus Garavitij montis, qui Plinio olim Bebius dictus exiſtimatur, Poſegam à Sclavonia diſterminantis, difficili labore ſuperanda eſſent, progredi expediret. Omiſſa igitur Poſegana via, hæc quæ campeſtris & planior erat, eligitur; quando jam Zopia ab hoſtibus concremata, & ea ſublata difficultate longe commodiot tranſituris eſſe cenſeretur: ſicque Sclavonico ad ſiniſtram itinere ſuſcepto, caſtra promoventur, & ut Ladislaus Moræus, nuper à duobus regibus ob maleficia & prædas Pannoniâ, ut diximus, in Illyricum pulſus, velut locorum peritus antecedat, jubetur; & illinc decimis caſtris ad Valponem, Peſenianæ ditionis locum pervenitur: qui eo tempore partes Joannis regis ſequutus, ſuis tamen, qui ibi erant, præfectis dederat in mandatis, ut noſtros non commeatu ſolum, & rebus neceſſarijs, ſed etiam opera conſilioque juvarent. Ibi Craſſus flumen ponte erat ſternendus, quod limoſus & profundo cæno ſtagnans, carectiſque impeditus vado tranſiri non poſſet.

Dum pons conſtruitur, & conſilia de itinere progreſſuque caſtrorum conferuntur, ſeptimus dies tranſijt; nec tamen finis continuæ fit conſultationis. Alij enim Eſſeco omiſſa ignobile quoddam caſtellum, ultra ſitum obſidendum cenſebant, alij expectandum Semburgum cum auxilijs, nec quid temere aut properanter agendum. Cæterum complures, mora increpita, infeſta ſigna in hoſtem quamprimum vertenda dicebant, nec ceſſando ſingulis momentis, & ſingularum provinciarum ſenſim progredientia auxilia expectando tempus terendum: rem mature ferro decernendam, quum ſi vitandum hoſtium congreſſum reformidato periculorum eventu cenſuiſſent ſatius domi quieſcendum fuiſſet, autumnum jam præcipitare; & ſi hiems gerendis bello rebus adverſa, ſævis tempeſtatum procellis ingruat, cum duplici hoſte futuram difficilem dimicationem; temporis nimirum injuria, & recenti hoſtium è tectis erumpentium impetu; proinde Eſſeco, ubi hoſtes ſint, maturè admovendas manus: locum eſſe debilem, muris pervetuſtis, nullo munimento; ita ut hoſtes viſo tanto exercitu, tot currulibus tormentis inſtructo, aut protinus locum deſerturos, aut ſi reſiſtere velint, audeantque facile disjici fugarique poſſint. Huic ſententiæ, major pars fervidis atque audacibus animis conſentiebant, & omnem vel unius diei moram tollendam, iterque ad Eſſecum juſtis paſſibus ſuſcipiendum ſuadebant. 1537

Decernitur itaque recenſendas copias eſſe, & caſtra promovenda. Equitatus ad decem millia cenſus eſt; nam poſt diſceſſum à Caproncia plures in caſtra utriuſque armaturæ equites auxiliates confluxerant. Sed peditatus præterquam quod plurimi dilapſi eſſent, febribus ob nimium pomorum autumnalium eſum, ac cæteris vulgaribus morbis vehementer erat imminutus: & præter ægrotos cæterorum major pars inedia, frigore, vigilijs, alijſque incommodis adeo erat debilitata, ut tribuni præfectique eorum ad ſuſtinendas præliorum, aut ſaltem longioris & lutulenti itineris difficultates, parvam ſpem in eis habere viderentur. Valpone diſcedentes tridui cibaria milites parare, ſecumque ferre jubentur, & miſſis per caſtra tympaniſtis ac tubicinibus edicitur, ne quis, niſi cum foret debellatum, hoſtem capere, aut prædâ ſe onerare auſit, deque alimentis brevi in magna copia adfuturis bene ſperare jubent.

Eſſecum oppugnandum decernitur

Pervenitur tertio die in quædam prata, quibus à ſiniſtra Dravus, à dextra parte ſaltuoſa quædam loca & nemora, cum collibus incultis adjacebant, & altero ab Eſſeco milliari diſtabant. His in pratis, adventu noſtrorum audito, egreſſi Eſſeco equites Turcæ apparuere; quos propius caſtra accedere non auſos, ſed ſublato ululatu diſcurrentes magiſtri tormentorum procul ſubmoverunt: poſtero die effuſi oppido hoſtes, minutioribus prælijs, duobus in locis certavere cum noſtris equitibus, maxime Ungaris, intermixto etiam Germanorum certo numero; & multis utrinque cadentibus, noſtri in caſtra, hoſtes in oppidum, æquo Marte diſceſſerunt. Ad ejus diei veſperum Simon Zagrabienſis Epiſcopus in caſtra venit cum ſuis copijs, cujus adventu quamquam haud magnam annonæ copiam attuliſſet, apud milites tamen nonnihil recreatos timor inediæ antea conceptus minuitur.

Velitationes cum Turcis.

Sed quum hoſtes frequentius ad leviora certamina noſtros provocando excurrerent, noſtriſque & eorum equis gravia ſæpe vulnera inferendo

1537 ferendo, fatigarent debilitarentque, prohibetur ſerio à ducibus, ne cuiquam extra caſtra ad prælium exire liceat; Verum rei tormentariæ præpoſitis committitur negotium, eos caſtris arcendi: qui cum eis procurrentibus denſa majorum minorumque colubrinarum procella ſæpe detrimenta inferrent, plureſque equi una cum feſſoribus ferreis pilis icti diſcerperentur, Turcæ animadverſo periculo, navigia, quas Saicas ſeu Naſadas vocamus, pyraticis myoparonibus ſimilia, ad ripam ſtagni cujuſdam, quam Dravus in Craſſum flumen exundans efficit, Janiceris & Aſapis peditibus, Martolocijſque plena promovent; per quos noſtri non ſolum ſclopetis, ſed etiam minoribus falconum pilis, quos ſingulæ Naſadæ in prora habere ſolent, peterentur. Ex collibus etiam à dextra parte per diſpoſitos equites, noſtrorum agmina laceſſere & perturbare conabantur. Sed noſtri promoto exercitu, & inſtructa acie, tormentis majoribus in hoſtes directis, eos ſtagnum ſimul & colles deſerere, & utrobique fugam capeſſere cogunt; ſed pulſi & fugientes pagum, qui erat utriſque tranſeundus, ſuccendunt: ut ea noſtris inſequentibus injecta mora, tutior ipſis ad ſuos fuga pararetur.

Tum Cocianus ſuperstis collibus ad planitiem aquationi ſimul & pabulationi idoneam caſtra transfert, à qua etiam nemora & ſilvæ ad lignationem non abeſſent. Hinc majus tormentum explodi jubet, periculum facturus, an pilæ ab ea diſtantia murum verberare poſſent, ſed majus eſſe intervallum loci, quam quod noceri oppido poſſit animadvertens, in aliam vallem caſtra promovere volebat. Sed quum ejus adeundæ facultatem Mahometes, facta è deſtructo templo munitione, caſtelloque erecto, & præſidio impoſito eripuiſſet; conſpicatus ultra oppidum aliam planiciem commodiorem, eo caſtra adducere & tormentis collocandis locum quærere decrevit. Sed neque ea planicies commode adiri poterat; quandoquidem ſi ea ſuperanda eſſet, via, quæ ad Valponem ducit, relinquenda erat: aliudque difficile & laborioſum iter ſuſcipiendum, & non parvus inediæ metus imminebat, ſi convehendi commeatus commoditas ab hoſte præriperetur. Dum ea de re diſputatur, nonnulli, ut fit, ingenij oſtentandi cauſa importunam eam ſententiam multis verbis confirmant, tranſeundum in eam planiciem dictitantes, ibique inſtruendam oppugnationem, & expectandos commeatus, hoſtem inedia, æque laborantem brevi aut diſceſſurum, aut ad deditionis conditiones coactum iri: idque ſe à transfugis & captivis intellexiſſe, proinde ſibi videri, ut cum tantum ſuperſit commeatus, ne intra ſeptimum diem fames extimeſcenda ſit; intereaque & Semburgus venturus, & recentia militi obſonia adferenda ſperentur, tantam victoriæ occaſionem minime negligendam: præſertim quum jam octobri menſe ad exitum labente, hiems fores pulſet, & niſi quid egregij facinoris tempeſtive tentetur, poſtea frigore tempeſtatumque incommoditatibus excludantur: interim non defore Thracum ſeu Raſcianorum ſtudia, qui operam ſuam ſi eo deſcendatur, omnem offerant, tam in ſuppeditandis commeatibus, quam armis conſociandis, & in Turcas vertendis. Et ut ſententiam ſuam tuerentur, addebant hoſtium tormenta, quæ inuſitatæ magnitudinis, & ingenti numero eſſent, omnia ad eam partem qua caſtra tranſirent, obverſa, noſtris inſigne detrimentum allatura. Itaque hæc præ alijs ſententia Cociano probatur; nec mora, 1537. poſtero die longiore capto circuitu inſtructis agminibus ad ulteriorem campum ire contenditur.

Mahometes animadverſo noſtrorum diſceſſu, & re, uti erat, ex conjectura cognita, mille equites expeditos, & Janicerorum ſclopetariorum manum, ad incommodandos, & carpendos noſtros, dum ſaltum ſuperant, immiſit: qui quum noſtros à lateribus, & à tergo undique infeſtarent, Cocianus eis ſubmovendis Bohemos atque Italos pedites opponit; Sed quum Bohemi hoſtium ululatu, atque incurſibus, quibus nonnulli cædebantur, territi fugam dediſſent, Itali egregia virtute reſiſtunt; quibus laborantibus equites Mageriani ſubſidio accurrunt, Turciſque repulſis, & parvo accepto incommodo, ſaltum ſuperant: caſtriſque in plano campo poſitis, aggeres tormentis collocandis conſtruuntur; ut ſi hoſtis prodire in aciem velit, pugnandi poteſtas daretur. Verum is cauto conſilio ſe & ſuos in oppido continet, haud ignarus noſtros jamdiu commeatus inopia laborantes, & ea indies creſcente, brevi cum inſigni ignominia, rebus infectis diſceſſuros.

Dum ibi hæret Cocianus, conſilij inops, nec à tot tantiſque egregiæ fortitudinis ducibus quicquam ſalubris ac utilis conſilij adfertur, Balthaſar Banffius præpoſtera eſſe conſilia, quibus de victoria prius, quam de ſublevanda, qua exercitus laboret, fame, ſermones conferuntur, dictitans, haud procul abeſſe Hermanum Caſtellum vetuſti operis ait, in quo magna ſit ab hoſtibus collecta commeatus copia. Illud expugnandum, & alimentis in eo repertis exercitum ſuſtentandum ſibi videri. Itaque laudato ejus conſilio, Cocianus, de ſecunda noctis vigilia ſigna convelli jubet, & ſtructa acie Hermanum verſus caſtra movet, agminibus turbatis, & ſignis male cohærentibus, ita ut carris & impedimentis confuſe & perturbate promotis, fugæ, quam diſceſſus ſpeciem præberet. Turcæ quamquam ex ſtrepitu ac clamore noſtrorum diſceſſum animadverterent; tamen quod ſe obſidione ſolvi lætarentur, tum quod inſidias ſuſpectarent, nihil ſe commovent. Noſtri Hermanum prius à Turcis, qui in præſidio erant, aliquot horis defenſum, poſtea deditione capiunt, & hoſtes quo velint abire permittunt. *Hermanum caſtellum noſtris deditur.*

Sed quum commeatus non eà copià repertus eſſet, qua laboranti exercitui ſuccurreretur, decepti ſpe ſua duces, nec parum animo conſternati, ad alia rurſus conſilia confugiunt, & pontem amni vicino, qui iſthic excurrebat, qui tunc continuis imbribus intumuerat, imponendum, ad ampliſſimam commeatus copiam ea opportunitate habendam vertuntur. Ponte per tridui ſpatium opera fabrorum & militum inſtaurato, carrorum, quibus impedimenta vehebantur, multitudo tranſire incepit, & minora quoque tormenta. Sed octavum majus tormentum, cui Ferdinandi inſignia inciſa erant, ingenti pondere pontem fatiſcentem interrupit: quamobrem illud juſſu Cociani, ne eo hoſtis potiretur, malleis disfractum eſt. Superato amne & ponte interrupto, ne Turcis inſequendi noſtros facultas eſſet, rurſus diſputatur, an relictis tormentis, ac ſpiraculis eorum ferro transfixis,

1537. *Noſtri, inopia commeatus caſtra movent.* fixis, ac ſcalis & pōtonibus, alijſque bellicis apparatibus igne abſumptis, expedito itinere ad Valponem, celetius redeundum ſit; vel, ut alij ſuadent, per Poſegæ fines iter inſtituendum, & Juanca olim Franciſci Zaij arce, qui eo tempore inter minores præfectos cenſebatur, ac oppido Gara, quæ pleniſſima tetum alendo exercitui erant, expugnatis, milites enecti fame recreari poſſent.

Cocianus repudiata priori ſententia huic adhæſit: ut ſi tormenta majora, rupto metallo, paribus portionibus in carros diſtribuantur, ſe ſi neceſſe ſit, vel ſuo ſumptu reſtauraturum pollicitus eſt. Nec mora, indicta profectione, frequentioribus locis . . . pondera carrorum & tormentorum ſubſiſtunt, quod mollitis aſſidua pluvia campis, eorum rota uſque ad axes cæno vorarentur. Juanca ex itinere facili negotio capitur; ſed neque in ea præter vini vehes aliquot aliud commeatus genus reperitur. *Turcæ noſtros diſcedentes aggrediuntur.* Ibi inalbeſcente cælo, Turcæ truci ſublato ululatu noſtros invadunt; certatur aliquot in locis acerrime. ſed ubi Bohemicæ Alberti Slicci turmæ erant, longe urgentiſſime. Ibi Petrus Raſchinius Alberti legatus barbaros ſubmovet: ſed illis iterum pugnam reſtaurantibus, atrocius & magis cruentum certamen oritur, ac ipſe fortiter pugnans interficitur. Tamen noſtri continuata profectione, quatuor carrorum ordines inſtituunt, qui progredientium latera protegant, & milites tutius inter curſantes barbaros propulſent. Sed quum frequentes tumuli & colles, ſaltibus & profundo cæno impediti occurrerent, ac hærentia ſæpe limosa neceſſario iter remorarentur, Mehemetes, Amurates, & Caſſonos qui relicta Buda in patriam Croatiam redierat, Janiceros & Thraces Martalocios, qui viarum & nemorum compendia noſſent, præmittebat, attributis eis minoribus falconetis; atque ij anguſtijs præoccupatis noſtros quam maxime diſtinebant; quia barbarorum aſtutia noſtri multa ſæpe vulnera, multa detrimenta referebant: neque noſtri ad reſiſtendum ex præcepto Cociani conſiſtere audebant: ſed eundo & ſagittis, ac ſclopetis rem gerendo, quantum poterant ſeſe tuebantur.

Inde quum ſuperatis ſaltibus & montium jugis ad patentiora loca perventum eſſet; equiteſque Ungari atque Illyrici, ſumma ira atque audacia pugnam cum hoſte conſererent, & viciſſim Turcæ frequentiores identidem adcurrerent, oblata edendæ nobilioris pugnæ cujuſdam occaſio videbatur. *Baquitius dux bello clarus in prælio cadit.* Ibi ante alios Paulus Baquitius, bellator inſignis, hortatu Cociani, qui ejus receptus & copiarum omnium curam ei concrediderat, dum ſuos & Germanos voce atque exemplo ad virtutem cohortatur, forte à Janiceris, qui equitibus intermixti pugnabant, ſclopeti glande caput ictus, equo dejicitur. Eum prolabentem ſui ac alieni equites denſata acie certatim tueri conantes, à Turcis, qui magno numero & viribus dimicabant, rejecti ſunt, & illi caput celeriter detruncatum. Cecidere in eo prælio dum Baquitio opem ferre voluot, Paulus Fodorus Veteranus ejus equitum ductor, ſimul cum ſuo, quem carum habebat, & Talpaſſum vocabat militari equo: Thodorus Peitius Thrax, & complures alij. Capti vero aliquot, inter quos Demetrius Scanderovitius, & Lupus Milola ſimiliter Thraces : nec non Paulus ille Delius, quem ante triennium Valentino Turco, è convivio Baquitij reverrenti, inſidias ſtruxiſſe retulimus. 1537. Eum Valentinus ab Amurate, à cujus militibus captus eſt, mille aureis nummis redimere volebat, ut in eum ſub quæſtione de ſcelere confeſſum animadverteret : ſed quum ille virum militia atque armis clarum ad ſupplicium tradere nollet, Valentinus donata ei illa pecunia è medio tollendum curavit.

Baquitij cæde divulgata, cui nemo inter omnes noſtrarum copiarum duces, militari ſolertia ac ingentis animi fortitudine erat conferendus, magnus timor totis caſtris incuſſus eſt, quando nemo jam ſupereſſet, quo ductante, dimicanteque, Victoria de Turcis ſperanda eſſet; nec etiam antea, niſi ab ejus ingenio profectum fuiſſe diceretur, quicquid proſpere, quicquid eum aliquo fructu factum eſſet. Amiſſi ducis tanti caſu exacerbati Ungari & Thraces, ac ulciſcendi cupiditate incenſi, quamquam recentes Turcæ ſuis auxilio venirent, tanta tamen vi hoſtes repulere, ut multis ſuorum amiſſis falcones eurules, quibus adverſus noſtros jaculabantur, deſerere cogerentur: quos quum pedites noſtri facto euneo avehere juberentur, præ corporum & virium imbecillitate, ob inediam contracta, imperio parere non poterant: & ex adverſo Janiceri & cæteri hoſtium pedites vigore corporis animique præſtantes, non ſolum falcones protegere, ſed etiam noſtris perſequendis & impetendis nullum modum, nullum finem facere.

His incommodis exagitati noſtri milites, quum nullis famis ſubſidijs, nec ulla ſpe auxiliorum ſuſtentarentur, omnes extremæ calamitatis luctuoſum finem expectabant; eoque celeriori deſperatione, quod hoſtibus à Belgrado & Samandria, ac illis Bulgariæ & Thraciæ limitibus, auxilia ventura: *Noſtrorum deſperatio.* ſibi autem etiam ſocios, & præſertim Illyrici nominis equites, qui haud procul domo militabant, rebus deſperatis, indies dilabi, & ad ſuos reverti conſpicerent. Neque ad extremum Cocianus & Pecrius, aut alij duces, in hunc modum miſere conſternatos milites, ſpe ulla, aut ſaltem mutuo colloquio, uti alias facere ſolebant, conſolari & erigere, & ipſi attonitis ſimiles, volebant aut poterant. Quum vero in ſubjectos Garæ campos ventum eſſet, à Thracibus ſeu Raſcianis, qui hinc inde commeabant, adfertur ſilvas proximas, per quas noſtris eundum eſſet, ſucciſis ingentium arborum prægnantibus truncis hoſtes præſepſiſſe, ita ut non niſi redeundo ad Valponem (id vero etiam abſque tormentis, carris, & ſarcinis) ſaluti & receptui exercitus conſuli poſſe videretur: aut ad Caſtellum ſanctæ Eliſabethæ, quod erat Moræi ditionis, divertendum. Verum Valponis via in conſilio prælata eſt, quod ibi pecunia in ſtipendium miſſa ſervaretur, & commeatus abunde eſſet convectus. Itaque adactus neceſſitate Cocianus, ſuccenſo pulvere ſulphureo, & relictis, quòd commode protrahi non poterant, tormentis, corruptiſque & concrematis exercitus impedimentis, iter ſuſcipit, quod truncos ingentium arborum, ſi quæ ea via dejectæ eſſent, militum opera diſijci & iter repurgari poſſe putaret. Sed etiam huic conſilio reperti ſunt, qui repugnarent, ita ut Cocianus & reliqui duces animos deſponderent, & ut deſperatis accidere ſolet, de ſola fuga capienda cogitarent. At Mahumetes, Amurates & Caſſonus ſingula noſtro-

rum

1537. rum conſilia per Raſcianos ancipitis inconſtantiæ, ac certioris perfidiæ homines explorabant, & de ſingulis exercitus noſtri incommodis certiores reddebantur; ac propterea noſtrorum motum obſervabant, ut quum caſtra promovere vellent, noſtros in locorum anguſtijs opportune invaderent.

Noſtri metu periculi inſ... mem paſſim fugam capeſſunt.

Sub noctem, quam omnes inſomnem duxerant, Ladislaus Moræus flagitioſo conſilio primus ad ſanctam Elizaberam, quod ſuum caſtellum haud longe aberat inhoneſti diſceſſus initium dedit. Eum Stiriæ equites quos Joannes Unghnodus ducebat, pari honoris & diſciplinæ neglectu ſequuti ſunt, quamquam claudendo extremo agmini erant deſtinati. Nec multo poſt eadem nocte Simon Epiſcopus eadem infamia iter Zagrabiam verſus, quod ſecurius fore putabat, intendit. Quibus rebus intellectis Cocianus plane vecors & amens, conſcenſo equo, & relicto abſque imperio exercitu ſeſe in fugam longe ignominioſam conjicit. Pecnus quoque validis equitum turmis ſeptus, locorumque peritus, nullo itidem fædæ fugæ aut dedecoris metu, ſub obſcuræ noctis tenebris diſceſſit. Lodronius interea à ſuis è quiete excitatur, deque turpi Cociani fuga certior redditur: quod quum vir fortis & de Cociani fide virtuteque nihil dubitans, credere non poſſet, uti erat continuis laboribus & pervigilijs vehementer fatigatus, iterum ſe quieti dedit. Sed hoſtes audito ſtrepitu caſtrorum tumultuantium, id, quod erat, rati, conſurgunt omnes, ſeque in noſtros invadendos accingunt. Verum Mehemetus expectandam lucem, & certius cognoſcenda hoſtium conſilia ſtatuens, ſuos, ut imperium ſuum expectent, hortatur.

Lodronij Comitis generoſa animi conſtantia.

Interim etiam Lodronius è quiete rurſus excitatus, Turcas, qui in propinquo erant, fremere & ſtrepere ſentit; ſed quum ſe equeſtrium copiarum præſidijs nudatum, ac quod erat perfidiæ & proditionis proximum ab ſuo imperatore deſertum videt, protinus iracundia commoveri, nec tamen animo ſeſe demittere; itaque pedites alloquitur, & hortatur, ne animos deſpondeant, ſed quod iniqua rerum ſors tulerit, fortibus animis & dextris ſuperandum putent, & de honeſta potius morte, quam turpi & degeneri fuga cogitent. Lodronium militum animos confirmantem Equites Fuchſtatiani & Auſtriaci, qui profectionis ſignum, uti erat conſtitutum expectaverant, ad eum concurrunt: ſeque ejus virtuti ac induſtriæ commendantes auſpicijs illius infauſtæ militiæ finem facturos, quemcunque Deus & fortuna tuliſſet, affirmant. Lodronius recuſatâ, quantum verbis poterat provinciâ, quod ſe ea indignum profiteretur; tamen infelicis exercitus indignam ſortem miſeratus, reipſa imperium ſuſcepit, & quamdiu vita ſuperfuit, exercere non deſtitit.

Traditum eſt memoriæ, quum generoſo & militari equo inſidens, ad milites concionaretur, ne turpem fugam capeſſerent, ſed ut fortes Germanici nominis milites deceret, fortiter & honeſte occumbendum ſtatuerent, quendam ex Germanis militem dixiſſe; tu vero, optime Lodroni, facile alijs fugam, ut indecoram & inhoneſtam diſſuadere conaris, quum ſex pedibus inſtructus, plus ac celerius currere queas, quam nos, qui tantum duos pedes habemus. Intellexit vir acutus, militis argutè dictum, ſtatimque equo deſiliens, eum ſtricto gladio confodit. & 1537. militibus fratrum nomine appellatis reſpondit, ſe quoque duobus pedibus uſurum, & æquato periculo peditem cum peditibus pugnaturum, cæteros etiam quos habebat equos, quibuſdam familiarium, & alijs partim vulnere debilitatis, partim ægrotis militibus ſingulari pietate & humanitate diſtribuit.

Noſtri ab hoſte undique cincti caduntur. Magerus Carinthiorum præfect. perit. Auſtriaci acerrime pugnant.

In hunc modum cum gradum promoviſſent, vix egreſſi caſtris, ab incondita barbarorum turba undique circumfunduntur; eundoque & frequenter pugnando iter carpebant, donec Magerus Carinthiorum præfectus, equo inſigni ac criſtis & armis fulgentibus conſpicuus trucidatur, & cum eo com[...]es equites & ſigniferi. Alio quoque loco Auſtriaci, quamquam acerrime pugnantes, conciduntur, capto Chueningo eorum ductore, qui ex vulnere poſtea apud hoſtes perijt. Nicolaus tamen Comes Turrianus, alter eorum dux, vir apprime militaris, acceptis illatiſque vulneribus, ægerrime evaſit: quum Georgius Taiffelius, Gebhardus Belzerus & Leonardus Lambergus in manus hoſtium vivi incidiſſent. Bohemorum equitum ordines procella glandium perturbati & diſſipati, ac Slicco duce carentes, (is enim maturius quam oportebat è cæde ſe proripuerat) crudelem in modum inſtar pecorum ſternebantur.

Bohemi diſſipati & interfecti.

Sed & peditatus ab iiſdem Janiceris è cujuſdam paludis margine rem gerentibus magno affectus incommodo, ſuperveniente Amurate Uſreffi Boznenſis legato, perturbatis tympanis & vexillis, protinus conciſus atque interfectus eſt. Lodronius gravibus vulnerum plagis in fronte & pectore acceptis ſaucius, ac urgentibus eum Turcis in ſtagnum nemori imminens protruſus, dum fortiter pugnaret, eum ut ſe vitæ atque incolumitati ſervare quam occumbere mallet, Turcæ rogabant: poſtea vulnere & laboribus fatigatus cum tribus, quæ ſupererant, ſuorum cohortibus, in deditionem eſt receptus.

Lodronius compluribus vulneribus confoſſus in hoſtium poteſtatem venit.

Jam etum barbaros quoque cædis ſatietas ceperat, nec cruore aſperſi fugientibus adeo inſtare, quam prædæ rapiendæ inhiare videbantur: & pauci admodum pedites evaſerant, niſi qui ante prælium noctis ſilentio fæda & inhoneſta fuga ſaluti conſuluerant: cæteri pro mancipijs tam ſparſim, quam agminatim capti, aut toto campo cæſi miſerabile ſpectaculum ſui præbebant. Caſtra, & tormenta, impedimentaque omnia caſtrenſia, arbitrio barbari Victoris ceſſere.

Mahometes ſine ſanguine ſuorum tantâ potitus victoriâ effuſe lætus in eadem planicie, ſub prætoriano tabernaculo eam noctem tranſegit: diviſitque ſuis munera, prout cujuſvis merita ferebant. Et quum Lodronius ex vulneribus curari non poſſet, nec Byzantium cum reliquis captivis perduci; à militibus qui eum cuſtodiebant, juſſu Mehemetis interfectus, caputque ejus, ac Pauli Baquitij, & Eraſmi Mageri, cum captivis & ſpolijs pretioſioribus ad Solymanum dono miſſum eſt. Inter captivos nobiliores fuere Ditmarus Loſenſtanius, Laurentius Strarpergus, Leonardus Lambergus, Georgius Taiffelius, & Gebhardus Welzenis, equites clari, quorum duo poſtremi pro Murataga equitum ductore celeberrimo, qui in pugna quadam minori captus, apud Thomam Nadaſdium in vinculis detinebatur, permutatione facta redempti fuere: illi magno exoluto auri pondere

Eidem caput præciſum, & cum alijs ad Solymanum miſſum. Captivi nobiliores.

ſeſe

1537. ſeſe liberantes ad ſuos poſtliminio rediere. Iſtud eſt funeſtum Eſſequianæ cladis detrimentum, cujus ſama gravi cum mærore & luctu etiamnum per multas provincias memoratur; in qua quod nunquam antea acciderat, ſatone an ducis ignaviâ evenit, ut ne tentatâ quidem prælij fortunâ, florentiſſimus ſortiſſimarum gentium exercitus ab hoſtibus deleretur.

Cocianus & Pecrius domum reverſi,

Poſtquam Cocianus & Pecrius è clade exercitus, quem in hunc modum in hoſtilem terram, relictis à tergo arcibus Turcicis quamplurimis, incaute duxerant, elapſi eſſent, domum ſeſe recepêre: quam ille in Carnis, hic in Illyrico habebant. Sed quum à Ferdinando Cocianus quidem primo Viennam, Pecrius poſthæc Græcium Stiriæ metropolim accerſiti eſſent, ut rationes amiſſi exercitus, ac rei malè geſtæ redderent, confiſi in ejus regis clementia, neque ſubterfugere auſi, ſe judicio ſiſtere decreverunt. Et Pecrius quidem extemplo in cuſtodiam deductus fuit; & integros ſeptem annos in carcere Græcij & Oeniponti explevit: & diutumiore, atque acerbiore pœnâ fuiſſet affectus, niſi Ferdinandus precibus populorum totius Ungariæ exoratus, eum ob longas & varias carceris moleſtias, vel luminibus captum dimiſiſſet, teſtitutiſque omnibus bonis, priſtina etiam Dapiferorum magiſtri dignitate fungi juſſiſſet.

[illegible]rdi[illegible]o, ob deſertum exercitum, in cuſtodiam conjecti ſunt.

Ferunt Ferdinandum mitem alioquin & benignum principem, ideo acrioris iracundiæ exemplum in illum ſtatuere voluiſſe, quod ab eo in quodam convivio, cui Germani & Ungari præcipui nominis interfuiſſent, Pelbartus contemptim fuiſſet appellatus, quo nomine monachum olim Temeſuarienſem fuiſſe perhibent; egregium quidem illum & doctum virum, cujus ſacræ extant lucubrationes, ſed qui ab enormi & adunco naſo, deformique vultu paſſim rideretur. Uſque adeo de regibus & principibus, honeſta ſemper & minime procaci lingua loqui decet.

Cocianus è cuſtodia elabitur

At Cocianus quum Viennam veniſſet, tam regem ſingulari clementia ſemper quidem conſpicuum, ſed tunc ob deletum tam florentem exercitum, ac primarios duces, & nobiles aut captos aut interfectos juſta ira exacerbatum, quam ſenatores diverſis criminationibus ab ſe averſos reperit, & nullum excuſationibus ſuis gratiæ apud eos locum invenit. Itaque juſſo in cuſtodiam ire, adhibiti ſunt cuſtodes, qui ne elaberetur, diligenter curarent: neque tamen amicorum & affinium aditus ejs prohibitus fuit, aut alia liberioris cuſtodiæ ſolatia, ita ut à nobilibus quoque matronis in ſpeciem viſitandi nonnunquam adiretur, unàque cum eis cibum ſumeret. Cumque indies de regis ac ſenatus clementia cauſæ ſuæ diffidens deſperaret, conſilium de fuga cepit, ac cuſtodes aut vino ſopitos, aut pictis chartis ludentes, eique rei, quam officio ſuo intentos eludeos, deceptis etiam arcis urbiſqoe excubijs, è feneſtra, (quam ferreis clatris munitam effringere quidem haud poterat, ſed qua latericio operi ſaxum quadratum inferne committitur, perfoderat) ſe demiſit, ac equis, qui per fideles ſibi miniſtros in fine ejus ſuburbij, quod meridiem reſpicit, ſervabantur, conſcenſis, in tutum ſe recepit.

Ferunt primariam fœminam, argenteis duabus lagenis incluſos funes ei clam ſubminiſtraſſe vino ſuperinſuſo, quibus io evadendo uteretur. Ita quum undique a regijs quæſitus, ad carcerem & ſupplicium reducendus ſibi formidaret, 1537

Et ad Turcas defectionem molitur, ſcriptis ad Mehemetem literis.

ad Mehemetem Baſſam Jahioglim, qui tunc Nandoralbæ præerat, & à quo ad Eſſecum victus & profligatus exercitum deſeruerat, literas ſcripſiſſe dicitur, quibus illi ſignificabat, ſe ad Turcas tranſiturum, ſi ſtipendia ac honores ſibi darentur. Eas literas, addito etiam commendationis ſuæ certo teſtimonio, Mehemetes Conſtantinopolim miſit; atque iſthuc cum paſſim ea res & conſilia Cociani de transfugio vulgi ſermone circumferrentur, Ferdinando innotuit: & quod ejus indignationem in majus odium auxit, ipſæ quoque Cociani literæ, per purpuratum Ajaſpaſſam, quem Vezirium vocant, ad eum miſſæ fuiſſe dicuntur. Rex igitur datis in omnes partes literis, eum capi, ac victum compedibus ad ſe adduci, aut ſi ſecus fieri non poſſit, priuſquam ad hoſtes tranſeat, è medio tolli jubet. Erat tunc Cocianus in arce Coſtanicia munito loco in Croatia ſita, quam fluvius Huna circumfluit, & quæ olim ad Prioratum Auranæ pertinebat, ſed eo tempore ditionis Comitum Zrinianorum eſſet, per ſpeciem impetrati à Joanne Comite ibi hoſpitij; re tamen vera, quo commodius fuga elabi, ac celerius è propinquo ad hoſtes tranſire poſſet. Rex itaque datis clam ad Nicolaum Comitem Joannis fratrem literis, ſe moleſte graviterque ferre ait, datam illi ea in arce habitandi facultatem, ſimulque negotium ei dat illius cõprehendẽdi, aut è medio tollendi.

Cocianus, juſſu Ferdinandi, occiditur.

Submiſſis à Comite Zerinio duobus militibus.

Is eo profectus in arcem admittitur, & quum à convivio Cocianus ſe in cubiculum recepiſſet, duos milites genete Croatos, Georgium Crabuſſum, & Joannem Hoiſirium ad eum mittit, ipſemet in arcis porta ſubſiſtit, varios cum diverſis hominibus, ac cum ipſis portæ cuſtodibus ſermones cooferens, ne quid ab illis, quo ſua conſilia turbarentur, periculi immineret. Duo illi ad ſuperiorem ædium partem conſcendentes ſe quædam ad eum pertinentia adferre ſimulant, cumque dimiſſis à Cociano arbitris ingreſſi ad eum eſſent, prior Georgius pugione eum vulnerat ſub ventrem; & quamvis plaga lethalis eſſet, tamen ipſe quoque arma, quæ ad parietem non procul appenſa erant, arripere conatus, à Joanne ſecuri per caput percutitur, & concidit: tum ejus cadaver in ſubjectam arcie eream projiciunt, caput deinde præciſum Viennam ad regem mittitur. quod ibi à ſorore ejus, quæ Ulrici Aicingeri conjunx erat, tumultuario funete ſepultum fuit. Ejus tamen hæreditatem omnem ac fundos in Carnis & Stiria filij ejus, quos tres reliquerat, Balthaſar, Lupus, & Joannes obtinuerunt. Ut perperam ij ſentire videantur, qui non ſine Comitis Nicolai injuria ditionem Cociani, ob occiſum eum, Comiti ab rege attributam dicere audent. Rex deinde lata lege, non tam ob rem ad Eſſecum ſæde & improſpere geſtam, exercitumque deſertum, quam quod certis argumentis, ac literis ejus manu ſcriptis meditati ſceleris & transfugij reus erat deprehenſus, jure cæſum eſſe pronuntiavit.

Aitzingeri.

Reliquijs fuſi & profligati exercitus, partim domos ſuas dalapſis, partim in hiberna diſtributis, eam hiemem Turcæ victores pariter & noſtri quietam & tranquillam tranſegere: fuitque noſtris quotacunque pars ſolarij, quod inducijs Turcarum, quas cum Venetis habebant, in apertum bellum erumpentibus, Veneti Turcis ac Amurati, qui è Cliſſia recens in poteſtatem redacta, 1538.

Clades à Venetis Turcis illata

1538. redacta,& è Nardino Jaderenſis agri municipio per proditionem occupato, Venetos multis injurijs exagitandos ſuſceperat, non mediocre detrimentum intuliſſent. Cum enim Camillum Urſinum in Dalmatiam miſiſſent, qui cum imperio Jadræ præeſſet, is in finitimam Croatiam paulo poſt cum idoneis copijs miſit Julium è Montevecchio Umbriæ oriundum, qui ut erat vir militiæ peritus, non ſolum Obrovatium, quod nuper Veneti amiſerant, recuperavit: ſed etiam Oſtravitiam, quam Turcæ ſuperioribus armis a Pannonijs ceperant, manu captam, trucidatiſque omnibus defenſoribus, ſuccendit. Antea quoque urbem Scardonam, juris Ungarici, ſeptem millibus paſſuum à mari remotam, in provincia Camiſſacia ſitam, Piſaurus Venetæ claſſis præfectus repentino impetu invaſerat, & dejectis propugnaculis, adapertoque muro, Turcas defenſionem parantes ad unum omnes interfici juſſerat; inter quos quidam Amuratis propinquus adoleſcens Turca ab Italis militibus cæſus fuerat. Urbs autem nudata mœnibus, ſimul cum Obrovatio, & Oſtrovicia, ex decreto ſenatus everſa fuit, ne ijs locis inſtauratis, tam Venetorum maritimæ urbes & ditiones, quam mediterraneæ juris Pannonici arces & agri continuis hoſtiū latrocinijs infeſtarentur.

Opida à Venetis capta.

Rejectis per Venetos ab ora maritima hoſtibus, Uſreffus & Amurates ad mediterranea Croatiæ copias reduxerant: nec diu cunctati arcem Dubiciam, quæ æquè Prioris Auranæ Rhodiorum equitum inſtituti erat, ſed tum à Joanne & Nicolao Comitibus Zrinianis obtinebatur, obſidendam decrevere: quod perpaucos in ea eſſe defenſores, & exiguam commeatus copiam habere intellexiſſent: ita ut longiorem obſidionem ferre nequaquam poſſe viderentur. Itaque antequam Petrus Queglevitius, & Thomas Nadaſdius, qui in Illyrici præfectura Franciſco Battianio, ita jubente Ferdinando ſucceſſerant, opem ferre potuiſſent, arce ea opportuna ad confluentem Savi & Unæ ſita, parvo labore potiti ſunt. Cujus captæ fama perterriti milites, qui Jaſenocij & Soboccij in præſidio erant, quæ arces in ripa Savi ſunt, ditionis procerum Sempcejorum, quod multa pulveris ſulphurei copiā haberent, illis vacuis relictis atque ſuccenſis dilapſi fuere. Quibus rebus permoti Queglevitius & Nadaſdius, ut Siſcia, Raſtovitia, cæteræque, quæ adhuc ſupererant arces, ipſaque Zagrabia imminenti periculo eximerentur, copias cogere, & Turcarum injurijs propulſandis obviam ire conſtituerunt. Sed illo ob valetudinem, qua nimis incommoda utebatur, domi ſubſiſtente, Nadaſdius Jaſenocium nec opinantibus Turcis aggreſſus, milites ut ſcalas apponere, & muros aſcenſu ſuperare contenderent, juſſit. Quorum, & præcipue Marci Tomaſovicij præfecti eorum tantus ardor ſcandendi muros ac in arcem evadendi celeritas fuit, ut repulſis & diffugientibus, qui reſiſtebant Turcis, puncto temporis potirentur. Sed Nadaſdius præda quæ reperta erat, militibus diviſa, arcem ſolo æquavit.

Dubicia arce Turcæ potiuntur,

Nadaſdius Battianio in præfectura Illyrici ſucceſsit

Jaſenocium & Sobocium deſeruntur,

Nadaſdius Jazenocium recuperat.

Et ſane noſtri reſumptis animis, ulterius progreſſuri erant, comparataque claſſicula earum navium, quas Saicas ſeu Nazadas vocamus, tam è flumine, quam continenti inſtituta oppugnatione, Dubiciam recuperaturi videbantur, quum per exploratores, qui Belgrado haud procul illinc diſtante venerant conſtanti fama adfertur Solimanum ingentibus iterum copijs & viribus in Pannoniam venire, jamque haud procul Samandria primā antecedentium agmina caſtris locum occupaſſe. Cæterum is terror noſtros juxta ac hoſtes in diverſum affecit, & noſtris quidem audaciam omnem infregit: illos vero, ut ad Caſtra principis ſui tot partis victorijs læti proficiſcerentur, incitavit. Sed & Ferdinando ac Joanni gravis inceſſerat metus ne Solimanus ob confectas abſque ejus conſenſione mutuæ pacis conditiones, utrique iratus formidabile bellum inferret; & huic quidem eo gravior, quod Gritianæ cædis præcipuus auctor haberetur; cujus ulciſcendæ cauſa illum tanta celeritate adverſus ſe venire ſuſpicabatur. Verum quum Turcarum copiæ apud Seliſtriam, ac inde per Brailanam Valachiæ inſulam, Danubium, factis pontibus, tranſijſſent; intellectum eſt Solimanum in Valachiam majorem tendere, Petro Moldaviæ principi infeſta arma illaturum. Quod etiam Luphtis, ſororis Solimani maritus, qui jurgio uxoris, ut diximus, loco motus, ſupremam dignitatem purpuratorum recuperaverat. Hibraimoque ſucceſſerat, Joanni clam ſignificaſſe dicebatur. 1538.

Solymanus Petro Moldaviæ Principi bellum in- fert.

Duas Valachias, quæ hoc tempore Moldaviæ & Tranſalpinæ nomine cenſentur, ſimul cum Tranſilvania, veteres uno Daciæ nomine appellabant: fuiſſeque in eam Romanorum colonias deductas; præter innumera antiquitatis monimenta ſaxis & marmoribus inciſa, & adhuc extantia, illud etiam argumento & teſtimonio eſt, quod incolæ Romana lingua, quamquam corrupta, utuntur, quæ Hiſpanicæ & Gallicæ atque etiam Italicæ adeo ſimilis eſt, ut non magno labore ad mutuum ſermonis commercium intelligi queat. Moldavia mari nigro, ut nunc vocant, ſeu Ponto Polemoniaco propinquior, Tranſalpina Danubio contermina eſt, quo etiam à Bulgaria ſeparatur; & utraque Ungarorum regum clientelæ attributa, ab eo jam olim tempore, quo Conſtantinopoli Imperatores Chriſtiani florebant: à quibus Ungaro-Valachiæ vulgo nuncupabantur. Tranſſilvaniæ urbes à Saxonibus incoluntur, veteremque Germanorum linguam retinent; non quidem, ut nonnulli perperam in literas retulere, à Carolo Magno Imperatore Romanorum (neque enim Carolus magnus unquam in Pannonia ſeu Dacia bellum geſſiſſe idoneis teſtibus comprobari poteſt) ſed à Geyſa rege, divi Ladiſlai fratre, ante quadringentos & amplius annos eo deductis: prout earum urbium vetuſta, quæ extant, diplomata teſtantur. Cæteras partes Valachi & Siculi inhabitant, illi Romana, Ungarica hi utentes lingua, genus hominum acre & bellicoſum, inter quos nemo alterum libertate aut nobilitate præit: ſed inſtar Helvetiorum, aut Scytharum, quos nunc Tartaros appellamus, omnes pari jure cenſentur: terra equis generoſis, auri, argenti venis divitibus, ſalis lapidei, argenti vivi, æris, ferri, plumbi fodinis inclyta, & vini, frumenti aliarumque rerum neceſſariarum feraciſſima.

Dacia vetus.

Saxones à Geyſa Rege in Tranſſilvaniam deducti.

Conceperat autem odium & iram Solimanus adverſus Petrum, ob graviſſimas & innumerabiles querelas, quæ ad eum de varijs & intolerandis illius flagitijs & facinoribus, tam à Sigiſmundo Poloniæ rege, quam ab Joanne delatæ erant: in quorum fines, illius quidem in Po-

Solymani odium in Moldavum quibus ex cauſis ortum.

1538.

Petro ſcelera imputatur quæ.

tuciana provincia, vaſtandos,& occupandos; hujus vero in Tranſſilvania,expugnato &concremato oppido Praſmavo,ac urbe Biſtritia capta, præter omne jus faſque deſignaverat. Ad hæc Griri cædem & prætorianos ſuos milites magno numero cum illo una trucidatos, ab eo, qui utpote variarum nationum populos ad arma concitaverat,procuratam, patratamque objiciebat. Mercatores quoque Turcas prædivites, qui Ponticam navigationem exercentes, in ejus provincia negotiabantur,tam mutuo ære & ſorte, quam fœnore defraudatos, clancularijs immiſſis prædonibus è medio ſuſtuliſſe;nonnullos vero, malis excogitatis artibus, manifeſta crudelitate inſontes trucidaſſe accuſabatur. Quamquam autem Sigiſmundus miſſis copijs, duce Joanne Tarnovio, viro undecunque clariſſimo,magna & memorabili pugna adObortinum commiſſa,ipſum& Valachos ad internecionem fere cæcidiſſet: in qua Petrus ſuſcepto vulnere & amiſſis copijs, tormentiſque omnibus,quæ paulo ante Petro Perenio & Stephano Mailato,Ferdinandi ducibus,nihil ab eo hoſtile metuentibus,frande doloque ademerat,ipſe tamen quieſcere non poterat: nec ab invadenda, ac excurſionibus infeſtanda Pocucia abſtinebat, eam à priſcis Poloniæ regibus, proavo ſuo Stephano,pignori traditam eſſe referens. Unde Sigiſmundus,licet hominem nullius fidei & conſtantiæ facile compeſcere poſſet; ſalvis tamen fœderibus,ejus apud Solimanum malefacta accuſare, cujus eum clientem & beneficiarium non ignorabat, quam ipſe immania ejus latrocinia& inſignes contumelias vindicare maluit. Adventu Solimani exterritus Moldavus, quòd ob inſignem crudelitatem, ſubditorum omniũ animos à ſe averſos ſciret, ac certis argumentis reputaret fore,ut ſi ſe eorum fidei committeret, ab ijs baud cunctanter, ad certam crudeliſſimi ſupplicij pœnam Solimano tradendus foret: conſilium de fuga ſumpſit;&cum pauciſſimis,quos fideliores putabat, per ſilvas & ſolitudines, ac altiſſimarum alpium ſumma juga,quæ Moldaviam à Tranſſilvania ſeparant, ad Cicionem in Tranſſilvaniam iter & fugam intendit. Ea arx StephanoMoldavo principi,tot&tantorum regum,& exercituum, ut ſupra annotavimus, victori,à Matthia rege dono data fuerat:& hactenus ex liberalitate regum Ungariæ, Petri nomine ſervabatur: in quam etiam futura proſpiciens, conjugem cum parvis liberis& cariore ſupellectile paulo ante præmiſerat.

Petrus in Cicionem Tranſſilvaniæ arcem ſe ſubducit

Joannes his cognitis, magno ſolutus metu, Ferdinandum de Solimani conſilijs edocet; eum quidem in Moldaviam recta contendere, ſe tamen vereri,ne miſſa ſub jugum illa,Tranſſilvaniam quoque & vicinam Pannoniam invadat;igitur petere, ut juxta noviſſimi fœderis tabulas,mutuo ſibi auxilio eſſe velit: Ordinibuſque imperij auctor eſſe, ut auxiliares copiæ ſibi laboranti mature mittantur; ſe ſupra militares ordines,quos in Ungaria & Tranſſilvania certis ſtipendijs alat,alios quoque,quos poſſit omnes extemplo centuriaturum, armaturumque; & ſi Ferdinandi acGermanorum idoneis copijs juvetur, conaturum in loco tam opportuno, cum hoſtibus,& ipſo Solymano extremam fortunæ aleam experiri. Ferdinandus adhæc reſcripſit, ſe diligentia & celeritate ſumma curaturum, ut ad inſtantis meſſis initium tam ſua quam Germaniæ auxilia Budæ præſto ſint; in quibus peditum XLVIII. Equitum vero cataphractorum octo millia cenſeantur. Quibus rebus confiſus recta Varadinum, atque illinc in Tranſſilvaniam proficiſci conſtituit. Quacunque autem ijt,omnes ubique ad arma ſumenda concitavit; brevique in ejus caſtra confluxere ad octoginta millia hominum. Hæc tamen maiori quo poterat ſilentio, tectiſq; conſiliis fiebãt, ne divulgata ad aures Solimani perferrentur.

Ferdinandus & Joannes clam copias adverſus Solimanum conſcribunt.

Porro Solimanus quum Moldaviam attigiſſet, proceres provinciæ, quos Boieros vocant, Suchanæ,quæ ſedes principis eſt, congregati,ei ſe ac ſua omnia tradunt; principemque niſi aufugiſſet,ei ſe una daturos affirmantes,veniam impetrant, ac Stephanum Petri fratrem, antea à fratre pulſum, diuque Byzantii exulem principem accipiunt:ea conditione, ut poſſeſſa,fiduciario nomine,provincia, decem millium aureorum nummum ſummam quotannis pendat. Solymanus ſine ſuorum ſanguine, nec educto gladio, victoria potitus, direptis omnibus Petri theſauris, quos ille metu perculſus reliquerat, admonitoque, ut in fide perſiſteret, Stephano, remenſus Iſtrum per Bulgariam & Thraciam Byzantium eſt reverſus.

Solymanus Stephanum Petri fratrem Moldaviæ præficit.

Dum Iſtrum eodem ponte traiiceret,fama ad eum perfertur,Joannem cum maximis tam ſuis, quam Ferdinandi copiis clauſtra alpium obſediſſe,ut ſi ipſe ad occupandam Tranſſilvaniam vires exercitumque convertiſſet, eum aditu provinciæ prohiberet, ac in illis alpium anguſtiis, quibus ipſe ingentes copias ſuas in ordinem, aciemque explicare non poſſet, belli fortunam experiretur. Quamobrem fremens ac frendens,iraque & odio exardens,Magiaralem Chauſium (ſic Turcæ prætorianos præcones vocant) ad Joannem miſit, ingratum eum, & deſertorem, beneficiorum immemorem appellans: proinde præcluſam ſibi omnem deinceps incolumitatis ſpem &expectationem fore;effecturumque ſe brevi,ut dignitate regia exutus,& in ordinem redactus,ſolum vertat, aut in vinculis expiret; non hæc ſibi olim promiſſa data ab eo eſſe,ſed conſtantem amicitiam fidemque; quas quum ab eo proditas videat, celerem injuſte ſuſcepti belli pœnitentiam eum propediẽ ſenſurum. Joannes a Luphti,quem ſibi ampliſſimis donis conciliaverat,admonitus,humilis & ſupplex ad ea reſpondit, ſe non contra Solimanũ,quem vitæ& dignitatis ſuæ auctorem libenter agnoſcat & fateatur, nefarium bellum gerere: quis enim ſeipſo magis ingratus, ſceleratuſque eſſe poſſit, ſi tantum flagitium in animum inducat? ſed ad perdomandas æmuli & hoſtis Moldavi contumelias, quibus inſolentiſſime læſus eſſet, arma neceſſaria ſumpſiſſe,eumque in Cicione obſeſſum habere;ita ut ſpem habeat,illũ brevi è latebris,in queis ſe abdidit,extrahendi, non eſſe cur de ſua fide & conſtantia quicquã dubitet: quã ipſe ad extremũ uſq; ſpiritum inconcuſſam inviolatamque ſit retenturus.

Solymani indignatio in Waivodam, ob exercitum collectum.

Waivodæ ſupplex excuſatio.

& ipſi Solymano ad ſumendas de eo meritas pœnas, enitendi.

Placato hunc in modum Solimano,eoque iter ſuum proſequente, Ferdinandus duo millia Equitum Ungarorum, qui omnes erant peltati atque haſtati,ducibus Franciſco Niario, Balthaſare Banffio, & Nicolao Oſtroſitio ad Joannem in Tranſſilvania adhuc agitantem mittit, & cum his legionem Hiſpanicam ſelectiſſimam, quatuor millia veteranorum militum conti-

Ferdinandi auxiliares copiæ.

Iſthuanf. Hiſtor. N nentem

1538.
Solymano in Conſtantinopolim reverſo,

continentem; cui varij minores duces præerant. omnibus tamen Aloyſius Cueva vetus Tribunus, ac obſidione urbis Viennæ, in qua egregiam operam præſtiterat, clarus imperitabat. Hi quum ad Debreceniun nobile imprimis & clarum oppidum perveniſſent, iſthic ſe & ſera attuliſſe auxilia, & Solimanum confectis ex animi ſui ſententia in Moldavia rebus, domum revertiſſe cognoverunt. Cæterum conſiſi recentibus fœderum pactis, digno ſeipſis officio ſuſcepto nec id Ferdinando minus gratum fore rati, Joannem, qui non procul ſub Cicione caſtra habebat, & Moldavum incluſum oppugnabat, ſalutare atque inviſere decreverunt. Itaque relictis Debrecenij militaribus copijs, aliquot tantum clarioris nominis præfectis ſecum acceptis, per leviores quadrigas, quæ in eo oppido frequentes & miræ celeritatis laude celebres reperiuntur in Tranſſilvaniam properarunt. Eos Joannes blanda hilarique fronte excepit, ac per aliquot dies apud ſe retentos convivio adhibuit, ac demum amplis muneribus donatos, ſummo cum honore dimiſit: ijque ſimul cum Hiſpanis ad Ferdinandum incolumes redierunt.

domum etiam redeunt,
Petrus Waivoda arbitrio ſe ſubmittit.

Nec multo poſt Petrus, fracto longioris obſidionis incommodis animo ac ſuorum militum proditionem metuens, nec clementiæ Joannis diffiſus, ad victoris arbitrium neceſſariam deditionem fecit: quam tamen Joannes ea moderati animi æquitate admiſit, ut arcis poſſeſſionem apud conjugem ac liberos ejus relinqueret: ipſum autē de ſalute & incolumitate ſua, quā optime ſperare juberet, effeciſſe ſe apud Lapheim, Baſſarum ſeu purpuratorum principem, effecturum etiam apud Solimanum, ne ipſi quicquam præter exilium mali eveniat. Petrus eum ſupplex & ad genua provolutus, humili oratione delinire conatus, orare & obteſtari, ut injuriarum quas ipſi graves & toleratu difficiles, inſanis uſus conſilijs, intuliſſet, penitus oblivisci vellet; potiuſque ſummam veramque clementiæ laudem ei à fortuna oblatam, regio animo exerceret; quando & ipſe olim adverſam expertus fortunam, rerum humanarum varias viciſſitudines optime calleret. At Stephanus, quum fratrem in Joannis poteſtatem deveniſſe didiciſſet, nulla uſus mora, Solimanum certiorem reddit, atque ut illum ſibi tradendum imperet, orat. Ille repetitis vicibus, ut vinctus ſub cuſtodia ad ſe mittatur, minaciter mandavit, immanitatis & ſcelerum ſuorum pœnas exſoluturus. Verum Joannes, quum antea purpuratorum mentes, ac voluntates ampliſſimis muneribus præoccupaſſet, reſcribendo & deprecando effecit, ut Solimani animus, quem gravem in Petrum conceperat, mitigaretur: quum ſe illi ante confectas deditionis conditiones ſuam interpoſuiſſe fidē affirmaret, ne de ejꝰ vita & ſalute quicquā adverſi ſtatueretur. Ita Solimanus eū in Galatā, quæ ab Italis & Liguribus, à quibus condita eſſe fertur, Pera appellatur, è regione urbis Cōſtātinopolitanæ intermedio mari, ſitā relegavit.

Petrus à Solimano in Galatam relegatur.
Stephanus ejus frater ob immanitatem in ſuos ſævitiem trucidatur.

Interea in Moldavia quum Stephanus crudelius & atrocius, quam ferri poſſet, ſubditis imperaret; utpote quos partim vel leviſſimis de cauſis, ſe præſente & ſpectante, externis ſupplicijs immaniter trucidari juberet; partim ſua manu inter convivia & epulas trucidaret, facto paribꝰ votis concurſu & impetu, interficitur. & Alexiꝰ quidā Eliæ quondā principis filiꝰ, qui metu Petri olim apud Polonos exulaverat, à Bojeris eligitur.

1538.
Alexius ei ſuccedit.
Alexius cum Moldavis ad Ferdinandum tranſire parat.

Sed quum Petrus Byzantij Solimanum & purpuratos, maximis muneribus & ingenti pecuniæ vi, à fæneratoribus Judæis, & mercatoribus Græcis, quorum ritum in religione ſequebatur, mutuo ſumpta, acriter oppugnare diceretur, ut in ſedem regnumque reſtitueretur, brevique faventibus aulæ principibus rediturus crederetur, Alexius & Bojerij, per internuntium Petrum Rubeum, Cibinienſis urbis prætorem, Ferdinandum urgere ceperunt, ſi eis idonea auxilia ſubmitteret, ſeſe in priſtinam ipſius, uti regis Pannoniæ, clientelam protinus conceſſuros; deſertiſque Turcis imperata ejus facturos. Qua in re quum lentius, quam Moldavorum res poſcebant, & tardius à Ferdinando deliberatur, forte Turcis & Solymano totius legationis ſeries, & Moldavorum conſilia innoteſcunt. Quæ res Petro exuli magnum adjumentum attuliſſe, ejuſque reductionem acceleraſſe viſa eſt: Solimanus enim Alexio & Moldavis, qui conſilia nefaria ab eo deficiendi agitaſſe ferebantur, admodum iratus, Petro regnum reſtitui extemplo mandavit, eique reducendo præfectum ſtabuli ſui, unum ex præcipuis familiaribus delegit. Quem validis equitum prætorianorum turmis, quum Iſtrum trajeciſſe intellexiſſent, Moldavorum Bojerij, magnopere Turcarum arma formidantes, ſummo concepto ſcelere, obtruncandi Alexij conſilium inierunt, arbitrati ejus cæde apud reducem Petrum ſeſe gratiam & benevolentiam adepturos; ita inſons, nec mortem promeritus miſer jugulatur; intereaque Petrus ſingulari felicitate in regnum reductus, & per Stabuli præfectum in ſedem ſuam Suchanienſem collocatus eſt. Quem cum multis magnique pretij donis excoluiſſet, ac pecunia & auro, populis protinus avare & crudeliter imperato donaſſet, Conſtantinopolim remiſit. Ipſe vero ſumma, quam ante legati diſceſſum aſtute compreſſerat, ſævitia & tyrannide, alios ex præcipuis alia de cauſa comprehenſos nefarie interfici juſſit, tanta crudelis animi acerbitate & ſanguinis ſiti, ut tam arcis ipſius triclinia & palatia, effuſo cruore, quam oppidi plateæ, occiſorū vel inſontium hominū funeribus cōplerentur.

Quo cognito, Petrus Solymanni copijs in principatum reſtituitur.
Alexius à Bojeris interficitur.
Crudelitas ejus in nobiles.

Regnavit autem vir ſanguinarius, & divini ac humani juris & æqui expers, ab obitu Joannis fere per decennium, nihil de ſolita ſua immanitate remittens, adeo ut poſtquam multo majorem nobilitatis partem falſis & confictis criminibus circumventam tyrannico more ſuſtuliſſet, conjuratione ſubjectorum populorum adverſus ſe facta, eadem quam in ipſos exercuerat, feritate trucidatus fuerit: de lecto in ejus locum communibus ſuffragijs Alexandro principe, eamque electionem Solimano haud cunctanter confirmante: qui quum tolerabiliorem dominationem primis auſpicijs exercendo oſtendiſſet, diuturniori quoq; tempore principatum adminiſtravit, donec à Jacobo Heraclida natione Græco per proditionem regno pulſus iterum à Solimano, ad cujus opē confugerat, reſtitueretur, quēadmodū ſuo loco atq; ordine referemus.

quæ ei exitium peperit.
Alexander Princeps ei ſuffectus.
Waivoda Sigiſmundi Poloniæ Regis filiam Iſabellam ducit.

Poſtquam Joannes pacem cum Ferdinando compoſuiſſet, ac Solimanum qua precibus, qua multo auro reconciliaſſet, parto otio & quiete, conſilia ſuorum, & potiſſimum Stephani Verbecij, cui multum tribuebat, ſequutus, cælibatum abrumpere decrevit, & animum ad nuptias ducendamque conjugem applicuit. Itaque quum

multis

1539 multis de cauſis Sigiſmundi Poloniæ regis filia Iſabella placuiſſet, quam ille è Bona regina, Joannis Galeacij Sforciæ, Mediolani principis filia ſuſceperat, eam per legatos petere conſtituit. Miſſi igitur Stephanus Brodericus Epiſ. Vaciensis, ac Stephanus Verbecius, rem ex ſententia perfecerunt. Quum enim neque virgo regia, neque Sigiſmundus pater votis abnuiſſet, nuptiarum celebritati tempus conſtitutum eſt, ultimus ante Quadrageſimæ initium, in qua Chriſtiano ritu à carnibus abſtinemus, ſolis dies. Qui quum in proximo eſſet, Joannes ad deducendam ſponſam legatos miſit, eundem Brodericum ac Petrum Pereniuro, & Stephanũ Homonnaiũ cognomine Drugetũ, iiq; eã è Polonia Caſſoviã, atq; illinc Budã magnifico apparatu & luxu deduxerũt; Budæq; tridui quiete ſumpta, Albã contenderunt; qua in urbe Joannes eorũ adventũ expectabat, eo conſilio, ut una cũ nuptijs coronatio quoq; novæ nuptæ ſimul peragerecur.

Albæ nuptiæ & inauguratio celebrata.

Erecta erant in campo Albano aliquot tentoria Phrygij operis, eleganter acu picta, Solimani ac Ibraimi, dum floreret, munera, in quibus Joannes ſponſam excepit: ac poſt junctas dextras, & mutuos, haud tamen prolixos ſermones, reditum in urbem eſt: celebratiſque ſingulari pompa nuptijs, primo die Solis, qui in Quadrageſimæ initium incurrit, in templum divæ Deiparæ virginis itum eſt: ibique peractis ſacris nova nupta rite coronata eſt. Deinde abſolutis, quæ ad præſens neceſſaria eſſe videbantur, Budam reverſi ſunt: & ibi per multos dies, tripudia & ludi, ac cætera, quæ in ejuſmodi pompis fieri vulgus amat, omnia in regium morem continuata. Intererat nuptialibus choris cohoneſtandis nomine Ferdinandi legatus Gaſpar Seredius, vir apprime dives & induſtrius; is quum inter compotandum, ut fit, de varijs rebus ſermones confereret cum Perenio, haud obſcure intellexit illum ad partes Ferdinandi traduci poſſe, ſi ei Cancellarij munus concrederetur, quod tamen legibus, vel magis veteri conſuetudine, non niſi ſacratis viris concedi ſolitum erat. Itaque vir aſtutus & prudens, nulla interjecta mora, ei in ſecretiorem locum perducto ſtipulata manu promiſit munus illud, quod tantopere affectaret, tradente Ferdinando, ejus curæ & adminiſtrationis futurum, ſimul ac ipſe ad Ferdinandum rediſſet. Contra Perenius data dextra fidem dedit, ſi id impetratum foret, ſe confeſtim ad Ferdinandi partes tranſiturum, à quibus, uti Seredius noſſet, non ſponte defeciſſet, ſed captus & Solimano traditus, ac non niſi filio obſide dato liberatus, extremam neceſſitatem ſubire coactus eſſet. At Seredius quum ad Ferdinandum rediſſet, eumque de his, quæ cum Perenio egerat, edocuiſſet, ea omnia à Ferdinando ſummæ benignitatis principe obtinuit; qui Perenio, ſi ad ſe veniret, ſigilla ſua Regia uti Cancellario daturum, per literas ſignificavit. Quibus reb⁹ illectus Perenius, priuſquã Joannes in Tranſſilvaniam proficiſceretur, venia domum redeundi petitã, Ferdinando adhæſit, petitoq; officio functus eſt; ita ut cum ipſe publicis aut privatis negotijs occupat⁹ aula abeſſet, Joannes præpoſitus Leleziensis vicariã ei operã præſtare eſſet ſolit⁹.

Perenius Cancellarij munere oblato, ad Ferdinandi partes, à Seredio traducitur.

Mailatus & Balaſſius ad

Quibus rebus dum vacatur, & Joannes genio indulgens liberis operam dare nititur, inopinato ei nuntiatum eſt Stephanum Mailatum, & Emericum Balaſſium, quibus adminiſtrationem Transſilvaniæ commiſerat, res novas & defectionem ad Ferdinandum moliri. Hunc enim Ferdinandus, opera Melchioris fratris apud ſe militari præfectura fungentis; illum vero per Thomam Nadaſdium, Illyrici præfectum, cujus ſoror apud Mailatum in matrimonio habebatur, ad ſuas partes traduxerat: ita ut ſi Hiſpanicæ & Pannonicæ pedeſtres & equeſtres copiæ, quas Debrecenij per aliquod tempus hæſiſſe diximus, in provinciam proficiſci maturarent, ſeſe majori cum Saxonum & provincialium parte, vires ſuas cum Ferdinandicis conjuncturos pollicerentur; quæ tamen jam antea tedierant. Sed Joannes ſumma adhibita celeritate, præveniendos eos, & præoccupanda eorum conſilia arbitratus, relicta Budæ nova nupta, quæ uterum gerebat, illaque ſimul, & rerum urbanarum procuratione clariſſimis ſenibus Gregorio Peſthenio & Benedicto Bajonio commiſſa, in Tranſſilvaniam cum aulæ comitatu iter inſtituit. Ab hoc Bajonio, quum Joannes, an pecuniam haberet, obiter olim quæſiviſſet, fertur reſpondiſſe, ſe quidam accumulando auro nunquam ſtuduiſſe, habere tamen in ſua ditione centum ſubditos, qui quando opus ſit, ſinguli millenos aureos ei quam promptiſſime numeraturi eſſent. In itinere vero quas potuit copias magna cura & celeritate conquiſivit: nec mora Valentinũ Enningiũ Turcũ cognomine, cum mille equitibus, totidéq; peditibus, prope Huniadianũ oppidum obviũ habuit, eũq; in exercitu legatum conſtituit.

1539. Ferdinandum moliuntur defectionem.

Waivodæ illorum conatibus it obviam.

Progreſſus in provinciam, acciris in caſtra Saxonibus, & Siculis, quos Nicolaus Cornisius, & Martinus Andraſſius ductabant, arcem Emerici Balaſſij, quæ Diodum appellatur, quæque prima occurrebat, acri obſidione cingere decrevit. Sed qui ab Emerico tuendæ arci relicti erant, imbelles & hero ſuo ſimiles (erat enim Emericus calvitie & deformi vultu, inefficacique ingenio prorſus contemnendus; ſecus quam fratres, qui clari militia habebantur, nec quod mereretur, collega Mailato additus erat, ſed gratia ac beneficio Joannis) abſque longiori cunctatione deditionem fecerunt: quod ſe rebus omnibus ad tolerandam obſidionem neceſſarijs carere dicerent. Eos Joannes in gratiam recepit, ſed arcem ſolo æquari juſſit; quæ ad noſtram ætatem diruta & vaſtata, neque deinceps reſtaurata conſpicitur. Alteram etiam arcem ejus Almaſſiam, eodem impetu obſideri juſſit, quæ eundem in modum capta eſt, ac funditus everſa; quam Rex Uladislaus olim Benedicto Battianio dederat; atque is pro ea aliam arcem Athenas dictam facta permutatione cum Joſepho Somio tradiderat: cujus Somij neptis, Gaſparis filia apud Emericũ in matrimonio habebatur, ejuſq; jure poſſeſſioné arcis erat adept⁹.

Diodum & Almaſſiam Balaſſij arces occupat.

His rerum ſuarum periculis territus Emericus, nec ullam niſi in Joannis clementia ſpem collocans, obſoleta indutus veſte, ac penula vili ſuperinducta, clam omnibus in caſtra venit: ibique ad genua procidens, ambabus manibus apprehenſa Regia veſte: Per ego te, inquit, Deum immortalem, & fidem dextramque tuam, perque omne fas precor, quæſoque, ne ante oculos tuos pati me infanda quæque patiare: ſed pro tua erga omnes inſigni clementia & pietate, me in gratiam receptum, regio more conſerva, quem erroris & mutatæ fidei vehementer tædet pœnitetque. Quod ſi unquam ampli-

Balaſſius clementiam Waivodæ implorat & obtinet.

1540.

tanto me ſcelere implicavero;tum vero quolibet cruciatu enecandum jubeas licet. Nonnulli ex procerum numero addidere preces,& Joannem,qui natura ad miſericordiam, quam iram pronior erat,haud dubie flexere;itaque Emerico quidem ignovit;ſed arcibus, quas modo ceperat,ademptis mulctatū eū ad præſens dimiſit.

Inde Mailati arcem Fogaras aggreditur.

Poſt aliquot dies caſtra promovit adverſus Stephanum Mailatum,qui ut collega Emerico, belli,paciſque artibus longe erat ſuperior, viribuſque potentior,ita arcem ſuam Fogaras commeatu,milite idoneo,tormentis bellicis,aliiſq; perferendæ obſidioni neceſſariis abūde inſtruxerat;foſſis repurgaverat,latioreſque reddiderat, vallo vimineos corbes terra repletos addiderat; ita ut Joanni & ejus ducibus diuturnior futura obſidio videretur.

Waivoda gravis morbus.

Antequam ad Fogaras perventum eſſet,Joannes in caſtris graviter ægrotare cepit,capitis dolore, & vertigine haud leviter exagitatus;adeo ut aliquando tetra oculorum caligine obrutus,ac bebetatis ſenſibus proloquendo vix familiares agnoſcere videretur. Igitur medicorū ſuaſu in oppido Sebeſſo, quod Saxonicum vocatur, ſubſtitit, ibique curandæ valetudini operam dedit : ſed quæ nonnunquā cōmoda eſſe videretur,nonnūquā vero per quędā intervalla redeūte morbo ingraveſceret. Ipſe itaq;adverſa impedit⁹ valetudine,negotiū dedit Valētino legato,ut obſidione dies noctéſq;cōtinuata,aut Fogaras ſumā admota vi caperet; aut Mailat⁹ ad deditionis cōditiones cōpelleretur.

Iſabella Waivodæ conjux filiolum maſculum enixa eſt, Anno 1540. 7. Iulij.

Interea advolat Buda lætiſſimus nuntius, Iſabellam felici partu elegantem maſculum enixā eſſe referens, quo ſolatio effuſe lætus, adhibitis convivio proceribus,liberalius vino indulſit;& morbum laceſſiviſſe viſus eſt : ipſe quidem in oppido,ingenti perfuſus lætitia,varios equitum haſtatorum concurſus, ludoſque militares fieri juſſit,eoſque ſpectavit;in caſtris vero Valentin⁹ eadem ſigna lætitiæ certatim edidit, in quibus peltati equites haſtatique decurrere,& multus magnuſque tormentorum fragor, & tubarum timpanorumque clangor ſtrepituſque fuere.

Mors regis Ioannis 21. Iulij 1540. In Szaſſebes Anno ætatis 53.

Poſtero die, qui XXI. Quintilis menſis dies fuit,quum duo milites duello ſingulati dimicaturi eſſent , eb eoque jus & facultatem armis congrediendi poſcerent(mos enim erat in Pannonia,non Palatinum,non Prætorem,non quēvis alium præter Regem ipſum , ſi præſens in regno ſit,eam duelli cauſam decidere) pro tribunali ſedit : quumque actione propoſita, controverſiam vel componere,vel illos inter ſe cōmittere vellet,confuſa& delira mēte verba quidē haud ſatis intellecta proferre cepit,& caſuro ſimilis à familiariū intimis in cubiculū deductus fuit,in quo eadē nocte è vivis exceſſit : quū annū ætatis quinquageſimū tertiū abſolviſſet.

Ioan. mores & ambitio. Teſtamento ejus pupillo & matri tutores conſti-

Fuit Joannes per omnem vitam placido liberalique ingenio,moribuſq; inculpatis,niſi quod ante adeptum regij nominis faſtigium,& etiam dum regnaret, nimiæ ambitionis damnaretur; qua quidem ab æquo & bono raptus, Turcicæ etiam ſocietatis male audiendo pœnas dedit ; remq;publicam Chriſtianam,cujus firmamentum eſſe debebat , ab eo barbaris immanibus proditam eſſe plerique objiciebant:cujus tamen ſceleris notam, ipſe exemplo Galliarum Regis Franciſci defendere atq; diluere ſolebat. Paulo poſt apertum fuit ejus teſtamentum,quod antequam in morbum incidiſſet,condiderat: in quo Iſabellæ & infanti pupillo,cui Joan. Sigiſmundi

1540.

tuti Georgius Monachus & Petrovitius.

nomen,ſic volente matre,inditum erat,ut in eo avi materni ſimul & patris memoria repeteretur;tutores eſſe jubebat Georgium Monachum Varadienſem Epiſcopum, de quo ſupra retulimus, & Petrum Petrovitium, celibem virum, jamque ad ſenium vergentem, ſibique propinquitate junctum : ita ut hic Temeſuarij præfecturam,ſumæ dignitatis & āpliſſimi cenſus adminiſtraret:ille vero ærarium,vectigalia, arces, portoria auri,& argenti,ſaliſq; fodinas,curaret, ac juri dicūdo præeſſet;populiſq;omnib⁹& liberis Saxonū Civitatibus, Siculiſq;ſumæ poteſtatis auctoritate imperitaret,donec pupill⁹ adoleſceret. Porro exercitui,caſtris, militiæq;,Valētin⁹, uti antea ſuperſtite Joañe, ita deinceps curandis operā dabat,neq;ab obſidione Mailati diſcedēdū putabat, occultato per aliquot dies Regis obitu.

Induciæ annuæ à Valentino cum Mailato factæ.

Qui cū diuti⁹ ſupprimi non poſſet,inducias annuas,haud detrectāte Mailato,faciēdas exiſtimavit,ut cadaver Regiū Albā cōmodi⁹ deferretur,ubi ſepeliri Reges,ātiquo more cōſueverūt.

Waivodæ corpus Albæ ſepultum.

Illud igitur Tutores,ae præfecti militiæ,Idib⁹ Septembris,currui impoſitum ex Sebeſſo Saxonico Budam,& deinde Albam delatum exquiſitis funeris honoribus ac ſingulari pompa humandum curaverunt:indeque Budam regreſſi, conſilio accurate habito,eandem, quæ vivente Rege inſtructa & exornata erat,legationem ad Solimanū ire decreverunt:ac confeſtim Joannē

Eſſechius Quinqueeccleſienſis Epiſ. & Verbecius ad Solimannum legati miſſi.

Eſſechium Quinqueeccleſienſem Epiſcopum& Stephanum Verbecium Epiſtolarum magiſtrū iter Conſtantinopolim aggredi juſſerūt:additis, quę Solimano& purpuratis offerenda eſſent muneribus ampliſſimis: qui Solimanum de obitu Joannis certiorem redderent,& eum morientē, uti beneficiarium clientemq;decebat, tā viduā ſuam & pupillum,quam regnum in ejus tutelā teſtamento cōmendaſſe ſignificarēt:ſimulq;maturam implorarent opem,ſi forte Ferdinandus, ut jam fama ferebat, Budæ ac Pānoniæ repetēdæ cōſilia agitare,& viduæ arma inferre vellet.

Vſreſſi & Amuratis excurſiones Croatiam. Zerinium obſidens fruſtra.

Quæ dum fierent,& Ferdinandus,audita Joannis morte,ad nova conſilia animum adjeciſſet, & diligentiam ac curam in omnes partes majorib⁹ intentus,nonnihil remittere cogeretur;Uſreſſus Boſnæ,& Amurates Dalmata Cliſſiæ ſupra Salonas præfecti,occaſionem nacti,crudelem in Croatiam excurſionē fecere,depopulatis & cōbuſtis circa oppidum Zriniū pagis quam plurimis. Et cum neminē,qui reſiſteret,cōſpexiſſent, advectis celeriter è Varboſania & Jaicia muralibus tormentis, rebuſq; ad oppugnandas arces neceſſarijs. Zriniū obſidere decreverunt. Sed quū Nicolaus Comes Joannis frater natu junior, locum egregia virtute propugnādo tueretur;& Joannes,qui foris auxilia procurabat,cū idoneis validiſq; ſuppetijs brevi adventurus diceretur, omiſſa quā temere intulerat obſidione, & amiſſis è ſuorum numero quamplurimis & in ijs aliquot clarioris nominis Centurionibus & præfectis,re infecta retroceſſerunt:ſicq;ea regio hoſtili metu liberata per aliquod tempus in tranquillo fuit. Comites viciſſim Zriniani non multo poſt coacto ex ſuis clientibus& amicorū auxilijs exercitu,Dubiciā & Camengradū ultra Hunā flumē ſita& ſuperiorib⁹ annis Turcarū armis erepta invaſere,ac oppida quidē ipſa,ſalvis arcib⁹ igne & ferro vaſtavere,abductis in ſervitutē quā plurimis hoſtiū,& magno pecorū numero , ita ut parē aut majorē hoſtib⁹ cladē intuliſſe haud dubie cenſerentur.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XIV.

1540. CIVILE bellum, quod interventu pacis ſopitum aut intermiſſum videbatur, morte Joannis Regis, maximis invectis omnium rerum perturbationibus, vehementi repentinoque impetu recruduit: illudque poſtea non Europam modo omnem, verum etiam longinquos Aſiæ atque Ægypti populos immani rabie ad arma concitavit: nobiliſſimoque Pannoniæ regno ſupremam cladē atque excidiū attuliſſe viſum eſt. Ferdinandus ſiquidem, repetendi regni cupidiſſimus, ac pacis fœderumque cum Joanne pactorum vi ac robore ſubnixus, nuntiato Joannis obitu, occaſionem minime negligendam ratus, quin arma pararet, allatoque bello jus ſuum proſequeretur, minime dubitandum exiſtimavit. Eum per ſe vehementer ad belli ſtudia propenſum, plerique procerum Pannoniorum, qui ejus partes ab initio ſequuti erant, aſſidue incitabant: & ante alios Alexius Turzo, Franciſcus Battianius, Gaſpar Seredius, Balthaſar Banffius, Joannes Caſtellanffius ac Franciſcus Niarius, cæterique duces, & turmarum præfecti, & ipſe potiſſimum Perenius, paulo ante, ut diximus, opera Seredij ad partes traductus: ij omnes arripiendam tam commodam opportunamque occaſionem ſuadebant, utendumque conditionibus jam pridem icti fœderis, neque diutius procraſtinandū; quin ſi regina renuat, & Buda, regnoque cedere nolit, vel invitam ad ſervandas conditiones compellendam: poſſe bellum ante hiemis adventum proſperè confici, ſi maturè inferatur, prius nimirum, quam legati impetratis Byzantio auxilijs revertantur, aſperitatemque biemis barbaros excluſuram. Qui etiamſi adveniant, & ſuppetias ferant, tantas eſſe Ferdinando vires, tantas tamque firmas à Carolo Cæſare fratre expectari equitum ac veteranorum peditum copias, & invicta Germanorum robora, ut nihil de felici expeditionis exitu ac victoria dubitandum videatur. Adfore Deum immortalem meliori cauſæ ac conſilijs, quæ æquitate ac juſtitia nitantur.

Ferdinandus ab Hungaris proceribus, ut regnum bello illatore cuperet instigatur.

Hæc atque alia talia non minore ſtudio atque contentione Germani quoque duces & præfecti ſuadebant. Rogendorffius, Felſius, ac Nicolaus Comes Salmenſis, Nicolai ſenioris filius, quem Cæſar paulo ante, quum ad eum de Corone Peloponneſi urbe Turcis reſtituenda legatus miſ- 1540
ſus eſſet, ob eximias ejus virtutes, & rei militaris peritiam in ordinem inſignium equitum, quos vocant, aurei velleris, allegarat, alijque complures, qui eo in bello aut primos honores, aut opimas præfecturas, ac turmarum ac ordinum & cohortium procurationes ſe conſequuturos ſperabant. Ejuſmodi etiam conſilia, quibus res omnis in una celeritate poſita eſſe cenſebatur, non tantum præcipuis togatis viris, ac ſingulari prudentia & rerum uſu peritis, qui Ferdinando ab arcanis erant, vehementer probabantur: ſed etiam ipſe Ferdinandus inferendi atque gerendi belli avidiſſimus erat.

Unus Hieron. Laſcus, qui à Joanne rege quod Cibacianæ cædis à Grito patratæ conſcius fuiſſe diceretur, in carcerem conditus, ut diximus ac ſupplicio deſtinatus erat, eamque ob injuriam, deſerto illo, ad Ferdinandum transfierat, rem tā arduam, in qua de Pannoniæ Auſtriaque ſalute ageretur, conſilio potius ac ingenio, quam armis tentandam arbitrabatur: idque Ferdinando & ijs, qui non mediocrem apud eum auctoritatem obtinebant, palam prædicabat, ac identidem perſuadere contendebat. Noviſſe ſe ingenium Solimani, moreſque intoleranda inflatos ſuperbia, ſimulque purpuratorum bella ex bellis ſerere ſolitorum inexplebilem avaritiam; proinde longe conſultius futurum ſibi videri, regnum ab illo clientelæ potius, beneficijq; nomine obtinere, idque ſe exiſtimare largiendo, ac inſitæ barbarorum animis vanitati aſſentando impetrari poſſe, quam armis & bello, cujus eventus mille fortunæ caſibus ſubjiciuntur, dubia Martis alea extorquendum putare: vererique imprimis, ne bellum quod eo præcipiti repentinoque impetu inferatur, Turcarum formidabilia arma exciret, & alia ſubinde atque alis bellorum incommoda adferat, quibus non Pannonia ſolum & Auſtria propinquior, ſed ōnis fere Germania in apertū diſcrimē rapiatur.

Laſcus bellum diſſuadet.

Quæ Ferdinandus quum cognoviſſet, ita de his haud cunctanter deliberavit, ut ea, quæ à Laſco in medium adferrentur, haud contemnenda eſſe diceret, & duplicem legationem ſine mora mittendam decerneret, quarum una ad Solimanum, altera vero ad Reginam inſtrueretur. Nec vero quiſquam potior Laſco viſus eſt, qui Solimani animum pertentaret, utpote, qui repetitis vicibus ſuſcepto eo graviſſimo munere, tam Solimano cognitus, quam ejus purpuratis familia-

Laſcus ad Solimanum ablegatur.

1540. familiaris redditus eſſe cenſeretur. Itaque ipſe brevi paratis, quæ ad iter erant neceſſariæ, rebus Vienna diſcedens, terreſtri itinere, per Illyrici fines Belgradum, atque inde Byzantium pervenit.

Nicol. Comes Salmenſis ad Reginam viduam.

Nicolaus vero Salmenſis Comes Budam ad reginam mittitur, tabellaſque fœderis cum Joanne initi proferre jubetur, quibus ictum erat & tranſactum, poſt Joannem fato functum Regni Pannoniæ jura & ſceptra ad Ferdinandum recidere, & ſi Joannes maſculam prolem relinqueret, ei Tranſſilvaniam omnem & patrimonium familiæ Zapolianæ, quod erat longe ampliſſimum, ſimul cum Oppaviæ in Sileſia principatu tradendum eſſe, quæ Ferdinandus nihil cunctatus ei ſit conceſſurus; dummodo ipſa regno, quod jam alieni factum eſſet juris, decedendum putet, neque rem ad arma deferri velit. Si vero ipſa legitimæ tranſactionis limites egrediatur, & quæ aliena ſint, reddere negligat; non defutura arma, quibus regnũ multis modis, & potiſſimũ poſtremo icto fœdere ſibi debitum, ab regina vel invita repetendũ, atq; occupandum ſit, præſtare in ſponte & ſine ambagib⁹ remittere, quam retinere, quod ab ea vi extorqueri poſſet.

Salmenſis quum Budam perveniſſet, difficilem admodum ad colloquium aditum habuit, non tam ipſius reginæ voluntate, quam procurante id Georgio & proceribus, utpote quam recentis puerperij moleſtijs, ac deinde ob mariti mortem, nimio luctu & lachrymis obrutam, atrato in cubiculo, & obſcuro, ut nec ſolem lucemque admitteret, ſe ſolam continere, excluſa etiam familiarium conſuetudine, commemorarent. Sed regina re animadverſa, tam illuſtris legati, quam tanti nominis, à quo venerat, Regis & Cæſaris deſignati ratione habita, nequaquam diutius dilato aditu, Salmenſem ad colloquium admiſit: eique legationem ſummo cum verborum honore explicanti, in hunc modum brevibus reſpondit, ſe tam repentino regis conjugis obitu viduam factam, ac diuturnis corporis atque animi doloribus perturbatam, in re tam difficili ac prorſus ardua neſcire quid nam conſilij amplectendum ſit: niſi eam ad Sigiſmundum patrem referendam cenſeat; quem æqui & juſti adeo tenacem principem ac Ferdinando & domui Auſtriacæ tam eſſe propenſum haud ignorum ſit, ut in hac controverſia diſceptator atque arbiter neutri parti rejiciendus eſſe cenſeri queat; proinde ſe à Ferdinando demiſſe petere, ut tempus & ſpatium concedat, quo ille conſulatur, ne quid ab ſe in ſuum & pupilli unici, quem vita chariorem habeat, detrimentum præcipiti temeritate factum eſſe objici poſſit. Nec certe Ferdinandum egregiæ laudis famam adepturum, ſi tantillum moræ, aut temporis denegandum exiſtimet, & ad fœminam viduam, victam dolore & lachrymis, ac puerum in cunis vagientem, conſilij inopes, & opis egentes, armis & bello oppugnandos adveniat.

Regina negotium tanti momenti ad Sigiſmundum patrem referendum cenſet.

Nicolaus hoc reſponſo dimiſſus, quum Ferdinandum de legationis exitu edocuiſſet, nec niſi injiciendæ fraudulenter moræ rem ad Sigiſmundum reginæ patrem rejectam oſtendiſſet, qui tum in longinquis remotiſſimæ Lithuaniæ oris procol aberat, Georgium Monachum regnandi avidum, cæteros proceres in reginæ partibus avaritiæ deditos pro libidine cuncta agere, apud reginam nomen ſolum poteſtatis eſſe, malleq; illos ibi participes qualiſcunque dominationis eſſe, quam regis exteræ nationis aſſeclas: Additque ſibi quoque ſumme neceſſarium videri, ut ſpem omnẽ in armis & celeritate rei gerendæ collocet, ut illi prius, quã Conſtantinopolitanæ legationis eventũ intelligant, aut arma expediant, Budæ & regni ipſius poſſeſſione deturbẽtur. 1540

Ferdinandus Rex militum copias conſcribit.

Nec mora Ferdinandus, ſuppeditantibus pecuniam ad ſtipendia militum Cæſare & Germaniæ populis atque urbibus, cohortes conſcribit, equites ſubſign: evocat, claſſem in Danubio inſtruit, commeatum ſatis amplum in naves onerarias congerit, ac juſtum exercitum ſecundo Danubio Strigonium dimittit, quæ urbs Paulo Antiſtiti parebat, Ferdinandi partibus maxime addicto. Præerat exercitui Leonardus Felſius, ſummo loco in Rhetiæ ſuperiore, Tridentinis alpibus atque Atheſi propinqua, quam nunc Tirolim vocant, ortuodus, Italicis, Pannonicisque bellis, ut ſupra memoravimus, exercitatus. Is non tam urbem Budam expugnaturus, uti memorabat, quam ut experiretur, an regina, illato bellico terrore ad obſervandas fœderis conditiones & tradendum regnum adduci poſſet, Strigonio motis caſtris Viſſegradum venit, qua in arce edito in monte ſita, olim regium diadema conſervari ſolebat.

Quibus Leonard Felſius præfectus.

Viſſegradenſe palatium.

Erat infra eam arcem, in planicie, quam Danubius prætérfluens irrigat, palatium à Carolo Andegavenſe rege Pannoniæ ædificatum, ſumptuoſiſſimi operis, ſpecie amœnitateque ſitus, ac laxitate & pulchritudine ædificiorum toto orbe celebratum, in quo ille olim Caſimirum Poloniæ, & Joannem Bohemiæ, ac Stephanum Nemagnam Boſnæ & Serviæ reges ſimul hoſpitio convivioque exceperat. Aquaria vero turris in medio monte infra arcem, ſatis ampla, paulo ſupra eam regiam, pari fere intervallo ſita erat: ubi à prætemavigantibus è Suevia & Auſtria mercatoribus portoria redimebantur; ac plurimum ſalis ad uſus colinæ regiæ exigi ſolebat. Huic turri præerat Valentinus cognomento Literatus, à Georgio Monacho impoſitus, qui directis ad Danubium tormentis, nec claſſi nec commeatibus, qui navibus impoſiti erant, tuto commeare, neque carros & impedimenta exercitus, quæ terreſtri itinere ad oppidum Maroſſum, quod è regione ripæ fluminis adjacet, devehebantur, ſecurum tranſitum permittebat. Hanc Felſius & Germani imprimis occupandam cenſuerunt, ut tam claſſi & navalib⁹ ſocijs, quam caſtrenſibus impedimentis tutum iter pararetur. Itaque promotis ad planiciem majoribus tormentis, & muro aliquot in locis perforato, poſt acerrimam decem dierum oppugnationem Valentinum Literatum ad deditionis conditiones compulerunt. De quibus cum hoſtes è muri hiatib⁹ proloqui cepiſſent, Germani nihil ea ſignificatione permoti, quod amplius ducentos è commilitonib⁹ amiſiſſent, impetu per ruinas murorũ impigre facto, turrim ceperunt, cæſis quã plurimis: ita tamẽ ut ægrè admodũ Valentinus cũ præcipuis quibuſdam incolumis ſervaretur.

Viceſgradi turris aquaria oppugnata.

Et capta.

Ea capta & præſidio munita, Felſius cum exercitu progreſſus eſt, facto in ulteriori ripa itinere, Vaciamque ab hoſtibus deſertam facili negotio cepit: & deinde claſſis, cui Marius Speciacaſius Neapolitanus præerat, verſus Peſtum curſum direxit. Quam ab hoſtibus ſimiliter deſertam ſine ſuorum vulnere occupavit; ac converſa in citerio-

Inde Vaciam & Peſthum occupat.

1540 citeriorem ripam claſſe, penes quam antea exercitum præmiſerat, promotiſque tormentis, Budam obſidione cingere ſtatuit. Ibi Perenius

Budam obſidet.

cum quingentorum equitum ala, armis equiſq; egregie inſtructa, totidemq; peditibus in caſtra venit, quẽ Gaſpar Raſcajus, Blaſij fili⁹, & Gabriel Leva cũ ſuis equitibus paulo poſt ſequuti fuere. Erant caſtra ad Thermas ſuperiores prope Danubium, nec procul urbe ac templo ſanctæ Trinitatis, occaſum verſus commode locata: quarum thermarum digna admiratione natura eſt; quamquam enim ejus fontes vehementi fervore ſcaturiunt, adeo ut eorum aquis anſeres &

Piſces in thermis Budenſibus.

ſues ejuſque modi animalia facile depilentur, piſces tamen albos palmaris magnitudinis nutriunt, qui illæſi ijs innatant, & ſi forte capti in proximum Danubium projiciantur, frigidiorẽ aquam minime ſuſtinent, & protinus expirant. Ad has thermas ſuperiores Felſius caſtra aliquot diebus habuit, obſidendo potius urbem, quam oppugnando: & interea ingentes prædæ pecorum & aliarum rerum à Germanis paſſim agebantur, qui omnibus inſontibus & immeritis æque ac perduellibus nullo diſcrimine evaſtatis, innoxiam plebem intolerabilibus damnis & detrimentis afficiebant. Ex adverſo Valentinus, qui urbem tuebatur, validas equitum alas, quas audito Germanorum adventu, tempeſtive provideque collegerat, in finitimos vicos emittebat, ut miſeros ab injuria tuerentur. Inter quos ſæpe cruenta admodum certamina fiebant, dũ alteri rapinas quarumlibet rerum agere ferre; alteri vero, quantum poterant, prohibere contenderent: Quin etiam in ipſis caſtris milites Germani in Ungaros ſocios, vel levi de cauſa gladios militari inſolentia & feritate ſtringebant, ac glandes emittebant, ut quoſdam vulnerarẽt, quibuſdam etiam necem atrociter inferrent; quamquam id eſſet ſub pœna capitis interdictũ: adeo ut quadam in rixa, occumbentibus & vulneratis ex utraque natione quam plurimis, Felſius & Perenius adcurrentes, eamque ſedare conati, ille quidem in crure ſauciaretur, hic vero lapide in incertum jacto humerum ictus haud ſine vitæ periculo ſe in tentoria recepiſſent. Nec ſeditioni finis futurus videbatur, niſi claſſiarij & navales ſocij, quorum magna pars ex Italis & Hiſpanis, ac Dalmatarum nonnullis conſtabat, in Ungarorum auxilium propere confluxiſſent, ac difficili labore eam ſedaſſent.

Interea ſedente in caſtris Germanorum exercitu cum jam non dubia hibernæ tempeſtatis ſigna, pluvijs nive permiſtâ cadentibus, apparerent, Felſius acri exæſtuans cura, quidnam quod ad rem bene gerendam pertineret, facto opus foret, cogitabat, cum præter ſpem & expectationem intellexit Balthaſarem Banffium, ex præcipuis Ungarorum ducibus, à Valentino vetere amico & contubernali invitatum, in urbem ingreſſum eſſe, & aliquanto poſt in caſtra rediiſſe; & non obſcurè dicere, ſe cum Valentino & Urbano Battianio, reliquiſque, qui in urbe ſunt, ducibus compotaſſe, præſidia concedentibus ipſis, ac oſtendentibus inſpexiſſe, tormenta, aggeres, propugnacula, defenſorum diſciplinã, numerum, præfectos oculis perluſtraſſe. Sed Budam niſi ampliore apparatu, ac commodiore anni tempore, & longe majoribus copijs expugnari poſſe, ſibi minime videri. Ea res ad Felſiũ

Banfſium Fel-

delata, uti erat ſuſpicaci ingenio, ac naturali adverſ⁹ Ungaros odio atq; invidia incitat⁹, Banfſium ad ſe vocatũ acerbiſſimis caſtigavit verbis, quod ſuo injuſſu, ſeq; ignaro urbẽ intrare, & cũ hoſtibus mutua colloquia miſcere auſus eſſet; ſe ejus priſtinæ virtuti, ac univerſæ nationi tribuere, ne uti erat promeritus, in eum lege agere prout ſtatuerat, velit; jubere tamen, ut protinus caſtris excedat; ei prout diſciplinæ militaris corruptori, nulla deinceps futura ſtipendia. 1540

ſius, quem Budæ cum hoſtibus colloquutus erat, caſtris excedere jubet.

Nec mora eadem de cæteris Ungaris ſuſpicione laborans, & præcipue de Perenio, qui ne ſummum virum tanta injuſtum ignominia notare vellet, eum hortabatur; nihil ulterius tentata oppugnatione, iratus & fremens tormenta ex aggeribus retrahi, & caſtra reduci imperavit; quibus reductis ſe iterum ad Viſſegradum convertit, tormentaque curulia magno jumentorum & agreſtium, ſimul & militum labore, ad cacumen prealti montis, cui arx ſuperimpoſita eſt, attrahenda curavit. Nec qui in præſidio erant, diu Germanorum vim tulere; quum mœnia arcis frequentes ingentium pilarum ictus, quin deciderent, ferre nequiviſſent, ſicque brevi deditionem fecere. Perenius interea, gnaro Felſio, cum Albanis per literas & internuntios ſecreto tractabat, ut ad fidem Ferdinandi redirent; periculoſum ipſis & civitati fore, ſi in pertinacia perſiſterent, pupillumque, donec adoleſceret, expectandum arbitrarentur; quum Ferdinandus ſuis & Caroli fratris, ac totius Germaniæ viribus opibuſque innixus, in propinquo eis immineret. His & alijs talibus ſermonibus prætorem urbis Thomã Zegeſſum nonnulloſq; alios ad ſuam ſententiam pertraxit. Itaque Felſius re cognita relictiſque Strigonij claſſe & impedimentis, expedito itinere Albam profectus, urbem in fidem recepit: relictoque cum præſidio idoneo ibi Georgio Vorcocio, nobili Sileſio, equitum prætorianorum Ferdinandi præfecto, iterum Strigoniũ, atq; inde Viennã reverſus eſt. Antequã rediret, Peſtũ recentibus munitionibus & præſidio firmatũ Othoni Fotiſco, & Mario Speciacaſio claſſis præfecto tuandũ cõmiſit.

Viſſegradum deditione capit. Albam Regiam, Perenij ſtudio, in fidem recipit.

Sed Valentinus quum occulta inter Albanos & Perenium conſilia agitari ſerius intellexiſſet, eo cum mille equitibus advolans, quod Civitas Perenij potius, qui erat Ungarorum ditiſſimus, & ſplendidiſſim⁹, nuncq; novo Cancellarij honore auctus, conſilia & auctoritatẽ, quam Illi⁹ ſequi maluiſſet, urbe excluſus fuit. Cujus contumeliæ cauſa, quũ ſuburbana popularetur, Albani Perenianos equites & Germanorũ alã, qui eos à populatione & vaſtitate tuerẽtur in urbẽ acceperũt. At Verbecius & Eſſechius Reginæ legati, ejus periculo & urbis obſidione intellecta, Solimanũ & purpuratos urgere, ne ſpe & expectatione ſua, quam in tutela potentiſſimi imperatoris poſuiſſent, fruſtrarentur, auxilia poſcere, patrociniũ atque arma flagitare. Solimanus, qui pupillum cum matre in ſuam tutelam recepiſſe non diffitebatur, ſuæ non ſolum dignitatis, ſed etiam gloriæ eſſe ſtatuebat, eos ab omni injuria tueri: præſertim quum ab legatis intellexiſſet Uſrefſum Boſnenſem, & Mehemetem Belgradenſem, & Amuratem Cliſſiæ præfectos, à Regina & Georgio Monacho ſolicitatos, ijs rationibus ſeſe excuſaſſe, quod imperatoris injuſſu, inconſultiſque purpuratis, copias è ſtationibus educere nefas putarent. Advocatis igitur legatis, ſe bellum Germanis illaturum reſpondit, quo eos ab injuria pupillo inferenda arceret. ſimulq; vexillum,

Solimanus legatis pollicetur auxilia res adverſus regem Ferdinandum copias.

1540. ac clavam argenteam,& acinacem, qui vagina auro & gemmis elaborata condebatur, regni nimirum à ſe dono dati inſignia tradidit: eodemque tempore Uſreffo,& Mehemeti, cæteriſque ſeveriſſime mandavit, ut ſine mora eductis copijs, nec adverſæ hiemis tempeſtatibus curatis, reginæ & pupillo, ſuis beneficiarijs & clientibus opem ferre maturent, ſi enim tardiores & ſegniores in ea ferenda ſeſe præbuerint, ipſos haud incertam capitis pœnam ſubituros.

Lætitia ſingulari perfuſi legati, cum hoc reſponſo,& muneribus ad reginam reverti maturarunt:& adhuc haud procul Byzantio abierant, cum Laſcus eodem pervenit, qui in itinere morbo repentino correptus, Ptolomæo Ariminenſi medico familiariq; ſuo ad purpuratos præmiſſo in mandatis dederat, ut interim dum ipſe adeſſe poſſet, purpuratos & potiſſimum Laphtem eorum principem, quem antea magnis muneribus excoluiſſet, conveniret; & quæ ad conciliandos eorum animos pertinere viſa eſſent, majori, qua poſſet diligentia ac dexteritate proponeret. Qui licet nihil ad ſingularem diligentiã reliqui faceret, & non ſolum purpuratos accedendo, prehenſandoque; ſed & ipſum Verbecium alloquendo,& quædam haud importuna in medium adferendo, induſtriam, ſolertiamq; ſuam omnem impendiſſet; fruſtra tamen omnia fuere. Quin ipſe Laſcus omni amiſſa gratia, ſecus quam putaſſet, veluti transfuga,& partium Joannis Regis, quarum antea ſtudioſus fuiſſet, deſertor in carcerem ſeptem turrium, qui locus ad Propontidis oſtiũ ſitus eſt, extẽplo cõdit⁹ fuit.

Laſcus in carcerem à Solimano detruſus eſt.

At Turcarum duces Uſreffus, & Mehemetes & Amurates adulta hieme, nihil ejus aſperitate moti, copias ex hibernis eduxerunt, atque ad auxilia Reginæ mature ferenda properarunt. Sed quum Tolnam perveniſſent, rigente glacie Danubio, claſſis in vado & ripis hæſit, equique & jumenta ſtantibus atrociter ventis interire, commeatus corrumpi, & milites nimio frigore impediti officium non præſtare: quumque adverſus cæli injurias,& nivium ac ventorum procellas pugnare nullo modo poſſent. Reginæ, & Monachi, ipſiuſque Valentini permiſſu, in hiberna redierunt, magno accepto detrimento: ita ut miteſcente hieme, ante futuri veris initium ſeſe reverſuros pollicerentur: nec inconſtantiſſimo hominum generi fides defuit; nam ante veris tempus advenere, quibus Valentinus cum valida Ungarorum manu, ac tormentorum apparatu obviam progreſſus eſt; communibuſque viribus primo Vacia, minus munita cæſis præſidiarijs, recepta eſt. Exinde trajecto Danubio Peſtum oppugnarunt: illud tamen defendentibus ſtrenue Germanis, eorumque duce Othone Fotiſco, capi non potuit: quod Turcæ equites ſe in mænia impetum facere nequaquam teneri dicerent: pedites vero collectitij ex prædatorũ genere, nec minis nec verberibus, ut aggredi vellent, adigi poſſent. Marius etiam Speciacaſi⁹, præfectus claſſis, more Italico, erectis intra urbẽ munitionibus & aggeribus, hoſtium conatus eludebat atq; evertebat. Nec multis poſt irritos hoſce conatus diebus, commeatu quoque deficiente, Turcæ inediam famemq; haud mediocriter metuebant, quod regina nondũ matureſcentib frugibus,& adhuc agris bruma & frigore rigentibus, parcius alimẽta ſubminiſtraret. Igitur conſilio inito, reſtitutis tormentis, quibus uſi in oppugnando fuerant, intra ſuos fines ſeſe receperunt. Nec tamen defuere complures ex Peſtani præſidij Ungaris atque alijs, qui diſcedentium terga invadendo, noviſſimos carpere, & ad multum ſpatium cædere, aut captos reducere contenderent; inter quos Franciſ. Niarius, & Barthol. Croatus impigrè rem gerebant, quum Turcæ præter plures alios Achmatagam inſignem alæ præfectum, cogendo poſtremo agmini intentum, in receptu interfectum amiſiſſent. 1541

Anno 1541. Vſreph, Mehemetes, & Amurates Turcarum Duces Reginæ ſuppetias ferunt. Vaciam capiunt. Peſtum obſident, ſed inani conatu.

Dum inter reginæ Ferdinandique copias in hunc modum dimicatur, Cæſar Vormariæ primum, ac deinde Ratiſponæ conventibus Germaniæ habitis, cauſam religionis Chriſtianæ à Proteſtantibus, quo nomine Lutheranæ ſectæ addicti vocabantur, varijs modis convulſam inſigni ſtudio & pietate tuetur, ac ſe ſimul & fratre Ferdinando præſentibus, ac diſceptationem auſcultantibus, in priſtinam formam reducere conatur; nec tamen, adverſarijs ambages fallendæ fidei & diverticula quærentibus, voto potitur; Ferdinandus de Turcarum diſceſſu & rebus in Pannonia geſtis redditus certior, ad priſtina repetendi regni conſilia animum adjecit; ac collatis cum Cæſare fratre ſermonib⁹ nequaquam incepto deſiſtendum, ſed bellum reſtaurandum decrevit. Nec mora contributa ab ordinibus Germaniȩ pecunia, milites in ſupplementum Pannonici exercitus conſcribuntur, & in Pannoniam terra flumineque demittuntur; præficiturque eis Wilhel. Rogendorffius, aulæ regiæ præfectus, viridi ſenecta vir, ac bello Brixiano, auſpicijs Maximil. Cæſaris, ante triceſimum annum contra Venetos in Italia geſto, præclarum nomen adeptus; quum Brixiam ab Hiſpanis defenſam, atque à Gallis & Venetis acerrime oppugnatam, invectis commeatibus, ac pecunia ad militum ſtipendia illata, obſidione liberaſſet; quamquam eum ſuperioribus annis Budam, incluſo ibidem Joanne rege, infeliciter oppugnaſſe ſatis conſtaret. Felſio autem propterea prælat⁹ eſſe videbatur, quòd ætati ej⁹ ac dignitati ſpõte cedebat; quodq; ille cum Ungaris & Perenio, imprimis ſummæ auctoritatis viro, contracta ſimultate diſſidebat; quodq; præcipuũ erat, renũ ac nervorũ intolerandis doloribus afflictus, cõtinuo fere decũbebat; quos etiã cùm, ſuſtinere nequaquã poſſet, biennio poſt Viennæ interijt.

Comitia Vormatiana & Ratiſpona.

Ferdinandus bellum Turcicum, duce Rogendorffis, inſtaurat.

Rogendorffius igitur ſuſcepto eo graviſſimo munere, commeatum imprimis diligenter curat, qui devehi ſecundo flumine, ac exercitui quantumvis amplo ad trimeſtre ſpatium ſufficere poſſit; muralia tormenta majora cum rebus neceſſarijs ex armamentario Viennenſi, jubente Ferdinando accipit,& in naves collocat, auxilia à Bohemis & Moravis ac Sileſia convocat, Ungaros, ut adventum ſuum Strigonij certo die expectent, admonet: ipſe Viennâ profectus, veterem exercitum ſub imperium accipit,& cum novo conjungit, Budamque verſus contendit. Sed urbem eam valde immutatam, ac novis propugnaculis perite admodum munitam, reperit ſecus quam ante decem annos eam irrito conatu oppugnando reliquiſſet. Nam ad magnatum Orſagorum ædibus, è quarum regione mænia verberaverat, ingens è lapide conſtructa munitio viſebatur; & ad Sabatinam quoque portam, penes Judæorum plateam, qua ad veterem Budam itur, juſtæ magnitudinis propugnaculum ædificatum erat, & porro ad orientem ſolem turris laterICIa ſatis alta conſtructa

Buda novis propugnaculis munita.

arci

1541.

arci imminebat; quæ & arci præſidio eſſe, ac liberam & commodam è Danubio aquationem obſeſſis præbere poterat; quæ tempore prioris obſidionis longo per urbem circuitu, non ſine metu & periculo petebatur; quum commeantibus pilæ ferreæ circumvolitantes ſæpe perniciem adferrent. Quum Rogendorffius veteres oppugnandi vias erectis munitionibus & propugnaculis præſeptas animadvertiſſet, in proximum montem, qui à delubro Divi Gerardi, ab Ungaris idcirco interfecti, quod ad Scythicam ſuperſtitionē relabi eos prohiberet, nomē accepit, protrahi tormenta, arcéq; conquaſſari juſſit.

Sed quia elegantiſſima atque ornatiſſima ædificia, ſi dirueret, aut nunquam, aut ſero inſtauranda animo reputaret, & integra capere potiꝰ, quam diruta mallet; nobiliſſimæ tot Regum & principum Regiæ parcendum exiſtimavit: & animos Reginæ ac obſeſſorum ingentibus promiſſis, ac oblatione magnarum ditionum & principatuum tentandos duxit; eximiamque Ferdinandi erga pupillum liberalitatem ac clementiam obtulit, quem in filium adoptaturus, & cum adoleſceret, reddito ſecundum fœdera ampliſſimo & ditiſſimo avitæ hæreditatis patrimonio, potentiſſimum principem, collocata etiam ei filia, facturus eſſet. Sed quum ejuſcemodi verba ſurdis auribus audirentur, nec Georgiꝰ & Valentinus quicquam reſponderent; à monte Gerardo, ad ſepulchra Judæorum caſtra movit; omnemq; tormentorum apparatum tranſtulit: qui locus inter orientem & meridiem non incommodus caſtris locandis videbatur, niſi quod Danubio paululum relicto, aquatio ipſa, incumbentibus hoſtium equitibus, & tormentorū pilis volitantibus, nōnihil difficilior reddebatur; cui tamē difficultati, diſpoſitis per idonea loca equitum præſidijs, haud nimio labore occurrebatur.

Rogendorffius varijs promiſſis Reginæ animum tentat.

Duobus igitur è partibus inſtituta oppugnatione, Perenium & Bohemos, quibus Sdiſlaus Lippa præerat, eam murorum partem, quæ inter amplas Orzagorum ædes, prope Sabatinā portam, eminebat, quatere tormentis juſſit: ipſe cū Germanis arcem ex ea parte, qua horti Regij ſingularis amœnitatis viſebantur, tanta vi concutiendam ſibi ſumpſit, ut non ſolum mœnia magno ſpatio perforata, & perfracta conciderēt; ſed is etiā agger, quē obſeſſi introrſus extruxerant, inopinato caſu in exteriorem partem prolaberetur. Quæ res Valentino & ejus præſidiarijs non mediocrem metum incuſſit, quod in extremum diſcrimen ſeſe conjectos viderent; neque reparandæ ei munitioni tempus ſuppeteret. Verum Rogendorffius, vel quod omnia cunctanter lenteque adminiſtraret, vel quod tot tormentis frequenter exploſis, multa ſulphurei fumi caligine, pulvereque ex muri ruina oborto non animadverteret, procidentia mœnia, uti neceſſe erat, aggredi milites minime juſſit; ſed ad ſequentem auroram diſtulit; intereaque ut corpora curarent, edixit: ita ut ea unius noctis mora, Valentinus & Petrovitius, cæterique urbis propugnatores, atque imprimis Georgius ipſe, qui depoſita cuculla, ac viridi veſte ſumpta, criſtatus atque armis protectus volitabat, coactis cujuslibet ordinis civibus, ac ipſo quoque imbelli mulierum ſexu, ſe ſpatium reficiendis, & terra materiaque replendis mœnibus nactos fuiſſe apprime lætarentur, ac opus tantopere neceſſarium, eadem nocte, adjuvantibus etiam militibus, tumultuarie & celeriter perficeretur.

Oppugnationem inſtituit.

cum murorum magna ruina.

quam urbis propugnatores ſedulo reparant.

Illuceſcente aurora, Germani laudem & famam captæ urbis ſibi ipſis vendicaturi, nequaquam in conſortium admiſſis Ungaris, per acclivia & ruinas mœnia aggreſſi ſunt: & quamquam ſcalas, quas veſperi in ſilentio appoſuerant, à Budenſibꝰ arreptas eſſe animadvertiſſent; tamen præſenti fortique animo, & tanta vi impetum fecere, ut plurimi ex ipſis, in contiguas mœnibus domos pervaderent, cæteroſque humeris commilitonum innixos, per manus ſublevarent, ac vexilla in proſtrans murorum pinnaculis figere conarentur. Sed Budenſes ſingulari pertinacia irrumpentium impetum ſuſtinuere; ita ut Georgio, Valentino, Petrovicio, Urbanoque Battianio, & cæteris ſumma virtute, ubi res neceſſitaſque poſcebat, propugnantibus, Germani, qui audaciſſime proruperant, receptui canere cogerentur. Sed quum terga recipientium militum ſimul & latera, immani ſævitia cædere, & ſclopetorum glandibus conſertos petere & ferire non ceſſarent, fœda fuga conſequuta eſt; ut quo longius à mœnibus recederent, tanto graviore incommodo majorum minorumque colubrinarum ictibus ſternerentur. Quo in adverſo conatu Hieronymus Jaderenſis, quem ſuperioribus annis Byzantium pro impetrandis inducijs à Ferdinaodo, haud ignaro Cæſare miſſum fuiſſe docuimus, quique in locum Marij Speciacaſij Peſti pro tutela urbis relicti in præfectura claſſis ſucceſſerat, aliquot vulnera ſuſcepit, ex quibus paucis poſt diebus interijt. Eadem infelici ſorte Perenius quoque & Bohemi, qui inter Sabatinam portam & Orzagianam munitionem mœnia oppugnabant, pariter rejecti, nullo operæ facto pretio, ab incepto diſceſſere. Deinde Rogendorffius, conſilio ſuorum uſus, quum tot tamque acres impreſſiones nequaquam proceſſiſſent, cuniculis & effoſſa ab imis murorum fundamentis humo, ſubjectoque ſulphureo pulvere, eoque ignem concipiente, mœnia proſternere, ſicque in urbem aditum parare conſtituit. Sed ea quoque re animadverſa, propugnatores contrarijs effoſſionibus facta obviam iēre, quòd Georgius pleraſque operas, ex eorum numero, qui metallis fodiendis incumbunt, è Rivulis Dominarum (id urbis nomen eſt in confinio Tranſſilvaniæ ſitæ, auri & argenti fodinis claræ) acciverat, eorumque labore Germanorum conatus, factis intus ſcrobibus, per quos incendia, invento meatu, ſpiraculoque evaneſcerent, eludebat.

1541.

Unde irritus irrumpentium, licet animo magno, fuit conatus.

Hieronymus Jaderenſis obit.

Bohemi quoque cum Perenio ab altera parte repulſi.

Quibus rerum ſucceſſibus Budenſes elati, tantum audaciæ atque animorum ſumpſerant, ut non ſolum cōtumelioſas voces in Germanos à muris ſpargere & proloqui, ignaviam & ſegniciem eis exprobrare; verum etiam ſæpius erumpere, & eorum aggeres & tormenta invadere non dubitarent. Sed in urbe jam ad tantam alimentorum inopiam deventum erat, ut civium & promiſcuæ multitudinis multo maxima pars, ſe ulterius famē ſuſtinere nequaquam poſſe clamaret; ideoq; æquis ac honeſtis conditionibus de dedenda urbe cogitaret: tametſi Georgius & Valentinus Cives, quos ſuſpectos habebant, aut præbito commeatu delinire, aut dati in arce qualiſcunque officij ſpecie, ſub cuſtodia habere, & reliquos varijs modis in officio continere non prætermitterent. Et neceſſitate in dies invaleſcente parum abfuit, quin urbs, quæ aperta vi capi nequaquam poterat, clancularia & inteſtina fraude proderetur.

Alimentorum penuria Budæ.

Erat

1541. Erat in urbe Thomas Bornemiſſa, qui mercaturam exercendo brevi magnas opes & divitias, ac ſenatorium inter Cives ordinem erat conſequutus, & in foro majori ampliſſimam domum poſſidebat. Conjunctiſſimus autem erat Petro Palciano, qui eo tempore præturam, ſummum in urbe magiſtratum gerebat: ambo mutuo inter ſe colloquun, nemine præterquam Benedicto Bacio, qui publico æque officio à commentarijs urbis fungebatur, in conſilium adhibito, ſe nequaquam paſſuros, ut urbs laude & gloria, ac priſcorum Regum domicilio toto orbe clariſſima & potentiſſima in Turcarum manus incidat, quos à Regina, & ejus præfectis aſſidue ad ferenda auxilia advocari, & brevi affore ſciebant; quin potius Germanis iis promiſſis, cum quibus vetere amicitia, mutuiſque commercijs, à tot ſæculis conjuncti eſſent eam conſervare conſtituerunt.

Proditio Budæ Rogendorffio incuria imprudentiaque cedit.

Itaque Franciſcum Revajum, qui in caſtris militari juri dicundo præerat, cuique ut veteri amico jam diu cogniti erant, intempeſta nocte ſecreto convenerunt; remotiſque arbitris, ſe dulcis patriæ, ac Chriſtianæ imprimis religionis amore, quib' nihil in vita prius potiuſque haberent. incitatos, urbem, ne in Turcarum poteſtatem redigatur, Germanis tradere decreviſſe dixerunt: de arce non audere quicquam polliceri; ſpe tamen haud parva teneri, qui urbem ceperint, arce quoque poſſe non magno labore potiri; proinde eſſe in ſua poteſtate, portulam quandam obſoletam, nemini fere, aut pauciſſimis cognitam, quæ in area templi Divæ virginis genitricis, cognomento Germanicæ ſita ſit, in qua Civium Germanorum ſepulchreta habentur; eam ſe ad conſtitutum certum noctis tempus adaperturos, ijs conditionum legibus, ut mille ſelectiſſimi è potioribus milites Ungarici nominis è caſtris ſummo ſilentio immittantur, qui cæteras urbis portas commoditonibus pandant; ſicque omnis exercitus ſubitario impetu irrumpat; cavendum porro eſſe, ne Germani interſint, quos & vocis fremitus & veſtium diverſitas etiam per obſcuram noctem facile arguant; ſe ob talem tamq; inſignem navatam operam, non aliud poſtulare, quam ut patriæ urbiſque libertas ac ſalus Ferdinando regi, ejuſque ducibus cordi ſit, ſalvaque & incõcuſſa maneat. Quibus ab Revajo ad Rogendorffium ſub maxima ſilentij fide delatis, quum Revajus non aliã ob cauſam a conjuratis milites Ungaros ad deſtinatum facinus exequendum delectos affirmaret, quã ut res majori ſilentio peragi poſſet; & Ungaros Civibus Ungaris minora incommoda allaturos, & ab hoſtibus ſimilitudine veſtium atq; armorũ deceptis, facilius admittendos exiſtimaſſent. Rogendorffius conſtituta inſequentis noctis hora decima, ſe & Perenium milites Ungaros notæ fidei & virtutis delecturos, & quæ fieri deberent, eis mandaturos eſſe pollicitus eſt.

Sed digrediente Revajo, & die ſequenti adveſperaſcente, ſecus quam promiſerat, nec cum Perenio, qui cũm exercitui Ungarico præeſſet, pari ferme cum eo poteſtate fungi videbatur, rem tanti momenti communicavit, nec Ungarorum opera, prout conſtitutum erat, & maxime neceſſarium uti voluit; ſed implacabili odio, & ſuſpicione erga Ungaros ductus, Revajo, & conjuratis, qui ſe vitamque & ſalutem ſuam fidei ejus crediderant, tam impudenter, quam importune direptis, delectas Germanorum quatuor cohortes, quæ trecentos milites continebant, ſilentio ſuſpenſiſque paſſibus ad eam, quæ condicta erat, portulam præmiſit. Cæteris equitum præfectis, ac legionum tribunis, ut in omnia momenta parati eſſent, ac equos inſtratos haberent, tacite, ſed admodum ſerio admonitis. 1541. Nec Bornemiſſæ & Palciano fides, quam patrandæ perfidiæ dederant, ad idoneum tempus defuit; nam adaperta portula cohortes intromiſere: quæ quum confertim ingredi cepiſſent, conjurati, ubinam Revajus eſſet, (qui ſe cum cohortibus uſque ad veſtibulum portulæ iturum dixerat) ac tribunorum nomina, qui occupandæ urbi deſignati eſſent, trepide & ſubmiſſe percunctarentur; atque anreſignani Germanicis aſperioris ſoni vocibus reſponderent, improviſo pavore attoniti & exanimes, relictis omnibus, nec non domo adita, ſubſtantiaque, quam locupletem habebant, omni poſthabita, (uxore etiam & unica filia Bornemiſſæ ab hoſtibus intercepta, quum Palcianus cælebs & liberis orbus eſſet) in caſtra ad Revajum profugere, flentes ac ſe deceptos, & urbem proditam, præcipuoſque ex civibus rei conſcios, hoſtibus ad certam crudelemque lanienam fœde objectos eſſe quiritantes.

At Germanicæ cohortes, quum in forum perveniſſent, nec teſſeram quam à conjuratis diſcere debuerant, ab obviis, quamquam diſcinctis & inermibus petitam, reddere noſſent, primum à viliſſimis fori incolis, qui domicilijs carentes & vagabundi ad vinarias tabernas excubabant, animadverſæ, & fragminibus lapidum, ac volemis ſaxis petitæ vocem ſuſtulerunt, ac tympanis perſtrepere, ac ſeſe mutuo ad pugnam incitare, & occurrentes trucidare ceperunt. Ad hunc nocturnæ & inexpectatæ perturbationis tumultum, & inconditas vociferationes excitatus Urbanus Battianius, qui ejus noctis excubias obibat, celeriter occurrit, adductæque eodem tempore ſunt à Petrovitio validæ equitum, atque peditum manus, quæ in foro Divi Georgij, arci propinquo, ad incerta belli vigilias agitabant. Quorum conſpectum atque vim non tulere Germani, ſed ut deprehenſis in furto aut maleficio accidit, extemplo perterriti, projectis longioribus haſtis, fugere, & per eam, qua ingreſſi erant, portam evadere in caſtra contenderunt. Verum ea quum arcta nimis anguſtaque eſſet, & congerie haſtarum, quas primi abjecerant, ſequentes impedirentur, major eorum pars conciſa atque interfecta eſt; capti etiam haud pauci. Ex numero conjuratorum nonnulli Palciani prætoris familiares, & circitor publicus, qui claves aperiendæ portæ ſubminiſtraverat, oppreſſi atque intercepti; nam duo illi Thomas, & Palcianus, dum præter ſpem Germanos in porta conſpexiſſent, ſtatim re deſperata, ut diximus profugerant. Germani in cuſtodiam traditi ſunt; de conjuratis acerbiſſimæ quæſtiones habitæ, varijſque & intolerandis cruciatibus eruta eſt totius proditionis ſeries; ac de confeſſis fœdum, & crudele ſupplicium ſumptum: ita ut Bacius qui infelici ſorte ſua in tutum ſe recipere non potuerat, latebris extractus, ſimul cum circitore inſtar proditorum in fruſta ſecaretur: cæteri vero, de quibus vel leviſſima ſuſpicionis conjectura fuiſſet, capite plecterentur. Palcianus & Bornemiſſa proſcripti,

Germani Budam ingreſſi repulſi & cæſi.

De conjuratis acerbiſſima ſupplicia ſumpta.

1541 ſcripti, & perpetuo exilio mulctati, omnium vero bona, domus, fundi, merces, & quaſcunque habebant facultates, & in venditæ fiſcum relatæ.

Eſſechius & Verbocius legati Conſtantinopoli redeunt

At legati Byzantio redeuntes, quum obſeſſa urbe reginam adeundi copia non daretur, verſus Quinqueeccleſias diverterunt, ut illinc de proſpero legationis ſuæ exitu, & de Turcicis auxilijs adventantibus, certiorem eam redderent. Sed intellecto eam urbem ad Ferdinandi partes, civibus ſe dedentibus occupatam eſſe, ac valido præſidio teneri, trajecto Danubio ad tutiora loca ſe receperunt: nec multo poſt alter ex legatis Eſſechius, ejus urbis Epiſcopus, tam gravi ætate, quam mærore animi victus è vivis exceſſit; eique Stanislaus Varallius, Præpoſitus Albenſis, liberalitate Ferdinandi, ad quem una cum Albana urbe deſciverat, ſucceſſit.

Eſſechius obit.

Interea Solymanus, quamquam Perſici quoque belli, quod cum Tahmaſſo rege gerebatur, curis eodem tempore diſtinebatur, tamen cognito reginæ & pupilli periculo, purpuratorum uſus conſilio, utrique bello occurrendum eſſe ſtatuit; & adverſus Perſas Solimanum Eunuchum Acarnanem, armis Turcicis in Indiam uſque adverſus Luſitanos promotis, clarum hominem, cum juſto exercitu miſit; Mahumetem vero unum ex purpuratis, qui reginæ opem ferat, in Pannoniam ire jubet, ac in adminiſtrando bello alterum Mahumetem Belgradi & Samandriæ præfectum, cognomine Jahioglim. Ulamanemque Perſam transfugam, qui Uſreffo demortuo in Boſnenſi præfectura ſucceſſerat, attribuit. Ipſe vero Cæſaris & Ferdinandi ac totius Germaniæ vires, & arma haud parvi reputans, Hadrianopolim proficiſcitur, ſubſidium, ſi neceſſitas ita ferret, duobus qui præceſſerant, exercitibus allaturus. Eodem tempore magno excogitato aſtu, fraudeque Stephanus Mailatus, à Turcis, adjuvante Petro Valacho Moldaviæ principe, homine verſipelli, per inſidias interceptus fuit, ut mox referemus, ſi prius obſidionis Budenſis ſeriem & triſtem exitum narraverimus.

Solimanus Mahumetem Baſſam in Hungariam mittit.

Rogendorffius & Germani, cognito Turcarum adventu, & coacto militari concilio, quidnam porro faciundum foret, diligenter & accurate in utramque partem verbis & ſententijs diſceptarunt. Videbantur nonnullis caſtra Peſtum transferri debere, & ibi hoſtes præſtolari: quidam, qui uſu rerum & bellis Turcicis exercitati eſſe putabantur, vireſque hoſtium in immenſum, ut nonnunquam fieri ſolet, extollebant, Strigonium, & deinde Viennam redeundum, ac meliore fato fortunaque, & commodiore anni tempore repetendam obſidionem ſuadebant. Verum Rogendorffius plus ſuis quam alienis conſilijs tribuere ſolitus, ſuperbo ore nihil tutum quod indecorum dictitans, impellente fato, ut Turcæ Pannoniæ regno potirentur, ad revertendum nullis rationibus induci potuit. ſed caſtra ad montis Gerardi radices iterum reduci juſſit, eo, quemadmodum dicebat, conſilio, ut hoſtes adventantes, nec procul Danubio receſſuros, tormentis, quibus abundabat, à ripa fluminis arceret, aut temere deſcendentes ad iniquæ pugnæ periculum adduceret. Caſtra enim opportuno loco metata

Rogendorffius, deſperante animo Budenſi obſidioni incumbendum cenſet.

eſſe dicebat, quibus à dextra parte mons Gerardus, majoribus colubrinis, aggeribuſque munitus, è leva Danubius præſidio erant. Alimentorum autem omnis generis, & bellici apparatus tam in caſtris, quam Peſti tanta copia erat collocata, ut ad aliquot menſes toto exercitui affatim ſufficere videretur. 1541

Adventantibus Turcis, Valentinus cum duobus millibus equitum obviam profectus, duos Mahumetes de Germanorum numero, & caſtris, alijſque rebus, quas ſcire opus erat, edocuit: atque ij una cum eo revertente legatos cum muneribus ad reginam miſere: & continuato itinere caſtra ad Danubium, ob longa tentoriorum ſerie collocavere. Claſſis vero eodem tempore ad inſulam divæ Margaretæ, quæ Cepelia vocatur, pagos complures, & oppidum Covinum, ac templa & ædificia varij generis continens, & ad octo fere milliaria Pannonica exporrecta appulit: ibique Turcæ in ipſius Danubij iterum in unum alveum confluentis, quodam veluti roſtro munitionem erexerunt; quam quidem Inſulam, ſi prior Rogendorffius occupaſſet, ſicuti Perenius & complures ex Ungaris cenſebant, Turcæ nequaquam commodam caſtra metandi facultatem habuiſſe videbantur; quin potius claſſem forte relinquere fuiſſent coacti, in qua commeatus & impedimenta vehebantur, qua re nihil Turcis incommodius, nihil pejus accidere potuiſſet. Sed triſtes eventus & clades cum plerumque reprehenſioni gravem notam adferant, tum vero etiam nemo tam providus oculatuſque eſt, ut omnia mente animoque proſpiciat.

Turcorum Budam adventus.

Erat in tanta caſtrorum propinquitate occaſio quotidie erumpendi, & minutis prælijs tam in planicie equitibus, quam ad munitiones peditibus certandi, quibus certaminibus Turcæ, prout alacriores Germanis, quorum corpora atque animi ſedendo jamdiu & torpeſcendo maxime elanguiſſe videbantur, ſuperiores evadebant; quum ex adverſo Ungari, ſingulari promptitudine eorum impetum ſuſtinerent. Tranſierat jam ſatis multum temporis ab adventu Turcarum, atque ijs & Budenſibus animi indies creſcebant, Germani vero ad fatale quoddam diræ cladis omen, animos adeo deſponderant, ut & viribus debilitati eſſent, & nulla aut receptus, aut belli recte gerendi conſilia explicarent; ſed tormentis ſaltem majoribus utrinque certaretur.

Turcæ autem ſegnes Germanorum ſtationes è ſuperiore inſulæ parte conſpicati, mutuo habito conſilio, claſſem & navales ſocios, adjunctis compluribus è Janicerorum numero, eos adoriri juſſerunt. Et pene priuſquam ſentirentur, aut Germani concurrerent, ſupra ſexcentos milites amiſere: cæteris tanto pavore perterritis, ut præcipiti fuga in caſtra ferrentur: nonnullique è ponte decidentes mergerentur, aut à claſſiarijs & Janiceris, qui claſſem conſcenderant, ſclopetis & ſagittis confixi perirent. Turcæ conſpecta hoſtium formidine & fuga, maximo diverſis in locis ſublato clamore metum augere, univerſis noſtrorum caſtris ingentem tumultum excitare, tormentorum fragorem & ſtrepitum ubique ingeminare, munitiones denique noſtrorum magno & efferato impetu aggredi. Qua in rerum perturba-

Certamen inter noſtros & Turcas.

tione

1541 tione & confuſione, quum hoſtes tenebris tecti impune fere graſſari viderentur, Germanorum reliqui & Bohemi, atque iis mixti Ungari celeriter accurrerunt. Sed quum vel conſerti & conglobati vix hoſtibus acerrime ſe inferentibus reſiſterent, Marius Speciacaſius Ferdinandi Speciacaſii Veſprimienſis Capitanei pater, claſſis præfectus iterum conſtitutus, ac Eberſtorphus caſtrorum magiſter, cum biremibus & naſadis, quas etiam ſaicas vocamus, quaſque ſupra navalium ſociorum numerum, delectis etiam aliis propugnatoribus impleverant, opportune ſubſidium attulere: ac Turcis, qui è navibus deſcenderant, ac cadavera ſpoliabant, captaque tormenta avehere conabantur, tanta vi incubuere, redeuntibus ad pugnam etiam Germanis & Ungaris, ut compulſi ad naves, ac terra ſimul & flumine profligati, cladem, quam noſtris intulerant, prope æquatam, retuliſſe viderentur, & tormenta & inſulam victoribus relinquerent.

Eo in certamine quatuor hoſtiles naſadæ demerſæ ſunt, tres captæ, & plurimi Turcæ, aut profluente abſorpti, aut tormentis diſcerpti periere. Noſtris quoque haud incruenta pugna fuit, quum multi è ſociis navalibus, & reliquis militibus interfecti fuiſſent, & ipſe Eberſtorphus aliquot ſagittis corpore ſuſceptis, ſaucius pugna rediiſſet. Exinde Turcæ quotidianis & continuis excurſionibus caſtra noſtrorum infeſtabant, & Ungari duce Valentino ex urbe frequentes erumpebant; & quadam die adjunctis ſibi Turcis, Pereniaños è monte Gerardo depulere: eoque occupato, etiam ſuperiora caſtra ad Aquariam turrim invaſere; uſque adeo ut Germanos, multa edita cæde, fugam capeſſere compellerent. Qua in pugna Peſtanorum tormenta majora Germanis magno uſui & adjumento fuerunt: iis enim copiæ Valentini petitæ, ac conciſæ, ſeſe non ſine jactura in urbem recepere.

Ferunt Valentinum, dum in urbem remeaſſet, reginæ è feneſtra proſpectanti, ac collegis Monacho & Petrovitio enſem cruentum dextramque ſanguine madentem oſtentaſſe, ac ab ſe talem tantamque cæſis Germanis ea die operam navatam dictitaſſe; ut pro ea certiſſima atque ampliſſima præmia & munera ab ipſis propediem repetiturus foret. Eodem etiam in prælio, dum præfectum copiarum Pereniana-rum Thomam Varcocium, Sileſium illum quidem, ſed à teneris annis à Perenio educatum, & ad honores evectum, inque clientum ſuorum numerum adſcitum, armis criſtiſque conſpicuum, & obequitantem vidiſſet, dixiſſe ſe pro vetere benevolentia & amore, quo illum & Chriſtianæ fidei cultores amplecteretur, petere, nunciaret Perenio, ingentem illam belluam ab Oriente adventare; itaque, ſi ſapiant, reditum maturent, ne ab ea uno oris hiatu devorentur.

Solimanus cum ingentibus copijs in Pannoniam movet. Solimanus enim nulla certa re de ſuorum conatibus cognita, cum prætoriano exercitu, aliiſque ingentibus copiis iter in Pannoniam ſuſceperat, ratus Germanos ad præbendam pugnæ poteſtatem adventum ſuum præſtolaturos. Itaque Perenius, re ad Rogendorffium delata, ſibi videri retulit, ut infauſta ea expeditione in præſens intermiſſa, de maturo receptu, & conſervando exercitu conſultaret: ne ingenti hoſtium multitudine, quam ſecum Solimanus traheret, repentino impetu circumveniretur. 1541 Quam famam dum Rogendorffius ab hoſte quidem acceptam, ſed ab aliis quoque amicis conſtanter allatam in conſilium retuliſſet, variæ ſententiæ cepere; omnes tamen Peſtum nocte tranſiiciendum putabant. Cujus ſententiæ Perenius imprimis auctor erat, ut ipſe Agriam, quam ea tempeſtate ſub poteſtate & ditione tenebat, profugeret. Germani vero Strigonium, atque inde Viennam ſeſe recipere poſſent. Unus Rogendorffius, inconſulto Ferdinando rege, negabat ſe Budâ relictâ diſceſſurum. Igitur Nicolaus Comes Salmenſis, felici ſorte, cladi, quæ ſequuta eſt, non interfuturus, ad regem Viennam mittitur.

Sed priuſquam is voluntatis regiæ tenorem referret, urgente metu, ſtatuitur, ut de nocte, ſplendente luna, quatuor vicibus Peſtum trajiciant. *Noſtri Peſthum trajiciunt.* Conſtituti autem ſunt, qui navali negotio, & trajiciendo exercitui præeſſent, Georgius Varcocius, Thomæ qui jam inter Ungaros cenſebatur, patruelis frater, & Balthaſar Puchamius Auſtriacus. Sed Danubius ventis autumnalibus fluctuans, & navigiis infeſtus, nec conſtruendis pontibus, nec trajiciendis copiis commoditatem præbuit: Nam tranſeuntibus primis & ſecundis ordinibus, tanta vi intumuit, ut naves & tabulata, ruptis anchorariis funibus, irati fluminis impetu confeſtim raperentur.

Tametſi autem ex urbe navigia in unum ordinem tranſverſo fluvii curſu diſponi à noſtris hominibus eminus conſpicerentur; nequaquam tamen noſtros fugituros arbitrabantur: niſi id à tranſfugis quibuſdam, ad Monachum & Valentinum ſe proripientibus certius allatum eſſet: ab his duo Mahometes certiores redditi, totis pene copiis ad oppugnanda noſtrorum caſtra contendunt: tormenta omnia provehuntur, & truce ululatu ad ſtationes invadendas extemplo feruntur. Tum vero noſtris, qui ſuos conatus hoſti haud cognitos eſſe exiſtimabant, quorumque haud mediocris pars Peſtum tranſierat, & Rogendorffio, tum importune febri correpto, tum fatali caſu, dum in tentorio literas ad regem ſcriberet, aſſeris tormenti hoſtilis impulſu diſſilientis fragmine ſaucio animus concidit: nec cæterorum ducum ullum imperium fuit. *Quo deprehenſo, à Turcis Budenſibus fuſi caſique ſunt.* Itaque noſtri illico, tam à Gerardo monte, quam ſuperioribus caſtris fœde dejecti, præcipiti fuga dilabuntur, nec Budenſes occaſioni deſunt; ſed ab Aquaria turri decurrentes, ſtationes deſertas, conjectis in tentoria ignibus, incendunt. Monachus quoque terrorem noſtrorum novo terrore accumulans, fœni & ſtraminis acervos, qui ante ſtabula regia congeſti erant, haud ſibi importuno, ſed noſtris pernitioſo admodum funeſtoque conſilio, ſuccendit, ut collucente flamma Germani fugientes videri poſſent, ſcloperorumque & falconum pilis, certius & crudelius ſternerentur. Haud diſſimiliter à bipartitis Turcarum caſtris, inſulaque Cepellia, & è Claſſe, cui Caſſonus trierarchus præerat, Germani pariter & Ungari, extremo pavore conturbati & exanimes, deſtinatis ictibus perebantur.

Claſſis

Claſſis Germanica, deſperatis rebus, adverſo flumine incolumis in tutum evaſit, rejectiſque hoſtibus, qui harpagonibus & ferreis uncis, aliiſque id genus contis & armis naves comprehendere conabantur, Comaronium verſus curſum tenuit. Copiæ terreſtres captæ, aut ad internecionem cæſæ deletæque ſunt: exceptis iis, quos ad ſervitutem robur virium, aut ad ſpem libidinis, honeſtius elegansque vultus conſervavit: atque iis, qui abjectis ad terram armis ſeſe, ut vitam morte ipſa turpiorem ſervarent, deditionem fecerunt; qui quidem ad tria millia peditum Germanorum fuiſſe dicuntur, quos ad montem Sancti Gerardi fugientes & conglobatos, circumfuſi hoſtes, veluti indagine clauſos oppreſſerunt. Ungari quamvis magna ex parte variis in locis cecidiſſent, plures tamen à Budenſibus, & Valentini ac Monachi equitibus, à Turcis redempti, conſervatique fuere. Perenius cum parte ſuorum Agriam pervaſit cum Varcocio; parum tamen abfuit, quin ab inſequentibus hoſtium equitibus caperetur: amiſit autem in fuga aliquot ex ſuis: inter quos Johannem Ferenbergum, adoleſcentem Germanum, qui poſtea ab eo redemptus ad militares honores conſcendit, & confinia Croatiæ præfectus adminiſtravit.

Perenius Agriam fuga evadit.

In ea nocturni terroris perturbatione, ingentique rerum omnium confuſione, Caſſonus triearchus, & claſſis Turcicæ præfectus, Peſtum navibus delatus, quum civitatem vacuam reperiſſet, nemine, qui mœnia & portas defenderet, conſpecto, protinus in eam irrumpens, quoſdam Equites Ungaros ex iis, qui argenteæ Germanorum ſupellectili, ac pecuniis Germanorum diripiendis inhiabant; apud quos omni mortis metu præda potior erat, comprehendit, aut cecidit: & ſumma celeritate infeſtiſque armis oppidum pervagatus, obvios omnes promiſcue trucidavit. In caſtris & Peſti magnus tormentorum pulveriſque ſulphurei numerus, & ſupra commeatus magnam copiam, reliquus etiam apparatus bellicus ingens captus eſt. Rogendorffius infelix inauſpicatæ expeditionis dux, quum in caſtris potius emori, quam ignominioſæ cladi ſupereſſe mallet, navigio à familiaribus impoſitus, exindeque Comaronium ductus eſt, cumque Viennam terreſtri itinere adveheretur, Samariæ, quod oppidum, in magna Danubii inſula Comaroniensi, ſatis commodum habetur, vulneris atque animi dolore extinctus eſt.

Caſſonius triearchus Peſthum vacuum occupat.

Rogendorffius vulnere ac mœrore confectus ſato defungitur.

Interea Solymanus, ut victoriæ ſuorum intereſſet, uſque adeo citato gradu properabat, ut pedites prætoriani, equitum juſtis paſſibus incedentium progreſſum æquare cogerentur, quum Varadinum Petri, quod eſt ad Danubii ripam oppidum, perveniſſet? lætum nuncium de profligato ac caſtris exuto Germanorum exercitu accepit: ac poſtea lentiori itinere incedens, ſuorum caſtra, eo, quo diximus, loco poſita attigit: nec tamen recentes ſuas copias cum illis conjungere voluit, quod plena eſſent cadaveribus, dirumque, quo offendebatur, odorem exhalarent, verum dimidio ſupra vetera caſtra milliari conſedit ad veteris Budæ ſuburbanum. Ubi collaudatis duobus Mehemetis, aliiſque præfectis & ducibus; alterum Belgradenſem, cujus potiſſimum virtute & opera partam victoriam intelligebat, magiſtrum equitum Europæorum creavit: Ulamanemque Perſam in Boſnenſis præfecturæ adminiſtratione confirmavit. Is quinquennio ante

Solymanus Budam venit, &

Mehemetem Beglerbegum Europæũ creat.

à Tahmaſſo Perſarum rege, Iſmaelis Sophi filio, cujus ſororem in matrimonio habebat, cum quatuor ſociis præmeditati ſceleris, Cambere, Deriello, Memhethamo, & Veligrane, (qui omnes infelicem vitæ exitum Chriſtianorum armis interfecti tulere) ad Solimanum tranſierat, & ſuſcipiendi contra Perſas belli auctor atque inſtigator fuerat. Tartaros vero, quorum magnum robur & numerum adduxerat, ad loca Strigonio, Nitriæ, atque Albæ vicina, ad depopulandam quaquaverſum regionẽ dimiſit: captivoſque, quorum magnus numerus ei à præfectis dono oblatus erat, crudeli edicto trucidari ſuo in conſpectu juſſit; duobus aut tribus ex præcipuis reſervatis, inter quos Balthaſar Pochanius fuit; quem nocturno eoque funeſto exercitus trajectui præfuiſſe diximus; & Melchior Borſita Bohemorum præfectus, qui poſtea reginæ beneficio libertatem conſequutus, poſtliminio ad ſuos revertit.

Ulamanem vero Perſam Boſnenſi præfectura cõfirmat.

Tartarorum vaſtationes,

Captivi in conſpectu Solymani interempti.

Paucos deinde dies quieti indulgens, ſuo ac duorum, quos ſecum præter morem adduxerat, filiorum Selymi & Pajazetis nomine, infanti puero, per Chauſiorum, hoc eſt præconum magiſtrum, quod apud Turcas præcipuæ dignitatis officium eſt, dona miſit; (nam Muſtapha è priore uxore genitus, Magneſiæ in Aſiæ juſſu patris agitabat) equos militares tres, aureis inſtrumentis decoros, ac purpureas auro intertextas totidem veſtes; reginæ vero annulos cum gemmis immenſi pretii, & torques, ac Babylonicæ ſubtiliſſimæ telæ, ad capitis & corporis ornamenta, certum numerum: petebat autem nomine Solymani à regina, qui petendo jubere videbatur, ut puerum regis, ejuſdemque in fratrem adoptati filium, & cum adoleſceret, illius beneficio procul dubio regnaturum, cum proceribus, qui cum ea ſtrenue obſidionem toleraſſent, eamque avertiſſent, ad ſe in caſtra mittat: nec quicquam dubitet, quin poſtquam eum videre, atque tenere exoſculari licuerit, illæſum extemplo ad matrem remittat: eâ animi magnitudine eſſe principem ſuum, ut ſicuti potentia fortunaſque omnes poſt ſe reges relinquat; ita etiam pietate & juſtitia ſuperare contendat, nec puero in ſpem regni feliciter educando quicquam adverſi evenire patiatur: ipſam autem reginam pro filia, nuruque ſemper ſit amplexurus.

Solymanus ſuo & filiorum nomine Reginæ & filiolo munera afferri curat.

Et ut puer cum proceribus quibuſdam in Caſtra Turcica veniat petit.

Quum regina, quidnam ad ea reſponderet, perplexe & cunctanter deliberaret, neque ea mora apud barbarum principem quicquam proficeret, demum monente & obteſtante Monacho, puerum cum nutrice & nonnullis matronis, anxia & de ejus ſalute ſolicita, non ſine ſuſpiriis & lachrimis in caſtra miſit. Delecti etiam fuere ex proceribus, qui cum Georgio Monacho eum comitarentur; Valentinus ipſe copiarum dux ſummus, quamquam nonnihil febricitans, ideoque obteſtatus collegas, ut domi relinqueretur, Petrovitius, Urbanus Battianius, Budæ & excubiarum præfectus, Georgius Peſthenius, & ipſe Verbecius, qui paulo ante Byzantio reverſus, ſoluta urbis obſidione, eo advenerat, aliique præcipua dignitate præſtantes. Qui in caſtra cum puero regio profecti, obviam habuerunt prætorianam Turcarum equitum turmam, equis, armis, criſtis, veſtibus egregie inſtructam: inque caſtris inter duos Janicerorum ordines ad Solymani tentorium deducti ſunt: qui puerum humaniter ac perblanda fronte inſpexit, laudavitque; & duobus

Delecti itaq; nõnulli ex optimatibus qui puerum proſequuntur.

Puer blandè tractat.

filiis, ut inſpicerent, mandavit; & deinde è marſupio, aureos nummos exprompſit, nutriciq; de manu dedit, quod apud Barbaros ſingularis gratiæ ac benevolentiæ indicium eſt.

Optimates convivio excepti.

Poſtea purpurati juſſu ejus, Budenſes proceres epulis & prandio exceperunt; & ad multum diei comportando, atque mutuos ſermones de induſtria commiſcendo, diutius detinuerunt. Interim vero per ſimulationem viſendæ urbis, turmas & cohortes, certis ducibus, quas quidnam facere vellent, edocuerant, manipulatim immiſerunt: adeoque tacite & ſine ullius rixæ tumultu Sabatinam primo portam, ac brevi aliam poſt aliam occuparunt, ut cuſtodes & cives ac alii vix factum animadvertiſſe viderentur. Eo modo, portis, plateis, compitiſque omnibus celeri fraude occupatis, præfectus Ianicerorum obequitans per præconem in foro & celebrioribus locis edici juſſit, potentiſſimum principem Sulymanum velle jubere, ut omnes in urbe quamprimum arma deponant, tradantque, & quiſque pacatus quietuſque domi ſe contineat, capitale fore, ſi quis non paruiſſet. Cives extremo nec opinato metu perculſi, arma tradidere: & ſtatim Ianiceri ac reliqui Turcæ ad decem millia ſingulas domos pro hoſpitiis occupavere. Tum vero Solymanus intellecto populum ſedatum, & urbem in manu eſſe, puerum carpento, quo erat in caſtra vectus, iterum impoſitum in urbem ad matrem remiſit. Paulo poſt cum Georgio Monacho & Verbecio, remotis aliis, privatim colloquutus, proceres expectare in exteriori tabernaculo juſſit: quumque veſpera ingrueret, neque nox procul eſſet, regina de eorum libertate & ſalute vehementer anxia, Ruſtanem Solymani generum, qui purpuratorum princeps poſt dejectum loco Luphum ſub id fere tempus evaſerat, ut pro illorum incolumitate ſtudium operamque ſuam interponeret, ſerio urgebat: tandem ſub noctem cæteros dimiſit, uno retento Valentino, quem ad tentorium quoddam ſeparatum, haud procul à Ruſtanis contubernio, mæſtum & triſtia animo volventem deducendum curavit, addens ſe habere quædam, de quibus ſequenti die cum eo ageret.

Et Buda aſtu ſingulari occupata.

Puer à Solymāno ad matrem remiſſus.

Dimiſſi & proceres excepto Valentino.

Exinde de regno Pannoniæ cum purpuratis conſultando, diſceptandoque aliquot dies conſumpti ſunt, quum variantibus ſententiis, non ſatis liqueret, quorſum tam longæ deliberationis finis evaſurus eſſet: ſiquidem alter Mahometes, unus ex purpuratis, & Ulamanes, pupillum regium Conſtantinopolim abducendum, & Budam Turcico præfecto, moderato prudentiſque animi viro committendam ſuadebant: Belgradenſis vero, Chriſtiano nomini maximè infenſus, ac implacabili in Ungaros odio acerbus, longo ſermone, certiſq; rationibus, infantem & proceres è medio tollendos, diruendas eorum arces, reginam patri remittendam, & Pannoniam omnem in provinciæ formam redigendam cenſebat: ne per ſingulos annos, non ex Europa tantū, ſed ultramarinis & procul diſſitis Aſiæ & Ægypti regionibus, tanti laboris & itineris expeditio ac bellum ſuſcipi gerique neceſſe foret: Ruſtani genero mitioris ingenii homini totius conſilii & deliberationis ſumma ad decus & æquitatem revocanda eſſe videbatur: nihil quippe officio magni juſtique principis magis convenire, quam ſi reginæ & pupillo regnum, quod patri in fratrem adoptato, jure clientelæ donaverat, benigne confirmandum, & invictis armis, quæ omnibus terrori & formidini ſint, in illius poſſeſſione tuendos & protegendos decernere velit.

Solymā de Pannonia regno conſultat.

Paulo poſt ſententias ſuorum ita temperavit, ut per eundem Chauſiorum magiſtrum reginæ nunciaret, ſe urbem & arcem ſibi retenturum, donec puer adoleſcat; eo quod ipſa contra Germanos hoſtes eam tueri non poſſit; ſibi vero grave imprimis moleſtumq; foret, quotannis cum exercitu ad eos arcendos advolare; igitur decreviſſe, ut ipſa cum filio Tranſſiluaniam provinciam, habeat; ſimul cum inferioris Ungariæ parte, ac Lippæ & Temeſuarii dicione, atq; iis, quas Iohannes ſuperſtes obtinuiſſet, ſalis & auri fodinis, quæ in finibus Poloniæ, Sigiſmundo Patri vicinis (quod ei haud mediocri ſolatio eſſe queat) in Maramaruſio habentur. Georgium Monachum, uti Johannes moriens mandaverat, tutorem & regni adminiſtratorem futurum: Petrovino Temeſuarii præfecturam ratam fore: Verbecium ſenem, virum bonum & induſtrium, ac longa rerum experientia pollentem ſe Budæ relicturum, cum ſtipendio quingentorum aſprorum diurnorum (id eſt genus minoris Turcarum monetæ) collegamque Turcici nominis, quem Cadileſcherus, prætorianus judex nominaverit, ei adjuncturum; ut ille Ungaris, hic vero Turcis jus dicat, cæterorum etiam procerum dignitatem ſalvam & incolumem manſuram. Se daturum currus & ſarcinaria jumenta, quibus tota reginæ ſuppellex Lippam uſque deferatur: poſſe illic in Tranſſilvaniam pervehi. Velle etiam ut tormenta omnia, bellicuſque apparatus & commeatus in urbe arceque relinquantur. Conceſſurum ſuper his fidei ſuæ diplomata, quibus pupillo caveat ſe ei Budam redditurum, quum ad idoneam regno adminiſtrando ætatem, Deo juvante, pervenerit.

Budam ſibi aſſerit.

Reginam cum filio in Trāſſylvaniam amādat.

Quibus intellectis, regina cum multo gemitu & lachrimis, tyranni perfidiam tacitis votis deteſtata, neceſſitati cedere, arceq; excedere coacta eſt quum jam ejus portas ab Janiceris teneri comperiſſet. Excedenti autem cum proceribus ſcribarum præfectus, quem ipſi Niſaegim vocant, cum Dragomano interprete nimirum adſunt, eiq; diplomatis literas, aureis & cæruleis literis Arabice ſcriptas tradidit, quas nos multis poſt annis vidimus, in quibus jurabat Solymanus ad Dei omnipotentis & Mahometis numina; caputque & enſem ſuum, Budam ſe quamprimum infans adoleſceret, bona fide redditurum, quo accepto, illa, nunquam amplius Budam viſura, in Tranſſilvaniam iter ſuſcepit, ſupplici libello prius ad Solymanum & Ruſtanem fruſtra miſſo, quo libertatem Valentino impetrare contendebat. Ferunt Georgium Monachum Valentino inſidias ſtruxiſſe, Solymanumque ab eo per idoneos homines ſecreto admonitum, ne quid Valentino fidendum duceret, homini turbido, ferocique & rerum novarum cupidiſſimo, ſicque illum à tyranno cuſtodiæ traditum. Sed nos de re incomperta, non eſt quod certi aliquid ſtatuere poſſimus.

Regina Buda excedit, quam Solymā pacto, ubi adoleverit, ſe reſtituturum jurat.

XXVI. Auguſti.

Valentinus à Turca retentus, Monachi ut aiunt, conſilio.

Eodem tempore, quo hæc Budæ gerebantur, Ferdinandus intellecta ſui exercitus clade, ac morte Rogendorffi, Leonardum Felſjum, qui Viennæ ſubſtiterat, ad colligendas diſperſi exercitus reliquias Comaronium miſit; qui palantes ac nudos, rerumque omnium inopes, præbito ſtipendio, veſtibuſque & commeatu recrearet. Subinde etiam opportuniſſimum fore ratus, ſi Solymanum per legatos placaſſet, ac novis

condi-

Comes Salmenſis & Herberſtainius ad Solymanum Legati miſsi.

conditionibus pacem vel inducias cum eo paciſceretur: abſque longiori mora ad illum adhuc Budæ in æſtivis agitantem viros illuſtres Nicolaum Comitem Salmenſem, quem pridie, quam caſtra caperentur, ad Ferdinandum ab exercitu miſſum eſſe diximus, ac Sigiſmondum Herberſtanium Moſcovitica legatione clarum ſenem, cum muneribus miſit: inter quæ præter pocula aurea, elegantis & eruditi artificii horologium erat, quod Maximiliani Cæſaris avi fuiſſe dicebatur; aderatque peritus artifex, qui barbaros earum rerum rudes & ignaros ad regendam ejus rei machinam prontius edoceret inſtrueretque.

Grata fuêre Solymano munera; altero que, quam venerant die, legati, prius à Ruſtane convivio excepti ad eum introducti ſunt: qui inducias, quibus etiam Carolus Cæſar includi ſe pateretur, regnumque Pannoniæ iiſdem quibus antea, pendendi quotannis tributi conditionibus Ferdinando adjudicari, ac ut captivos aut permutatione, aut precio redimere liceret, poſtulabant. Ad ea biduo poſt, per Ruſtanem generum elato animo reſponſum eſt, non aliis conditionibus pacem dari poſſe, quam ut Ferdinandus Pannonia omni cedat, ac pro Auſtria annuum tributum pendat. Si id facere gravaretur, Solymanum præterquam quod Pannoniam armis ab eo extorqueat, tum inſuper Auſtriam igne & ferro evaſtaturum. Captivos, ſi pax conficiatur, poſſe abſque precio dimitti: ſin bellum vigeat, venturam occaſionem permutandi. Legati hoc reſponſo accepto, quamquam veſtibus aureis donati, juſta tamen ira haud parum commoveri videbantur, quod nec ſui, nec duorum ſummæ dignitatis, ſummæque potentiæ fratrum, quorum nomine agebant, barbarus arrogans rationem ullam habuiſſet; domum reverti decreverunt permittente tamen Ruſtane caſtra eorumq; ordinem, diſciplinamq;, quæ mirifica erat, antequam diſcederent, perluſtravere.

Cum ſuperbo reſponſo dimiſsi ſunt.

Solymanus Conſtantinopol. redit Buda commēdata Solymano Baſſæ, Verbecio ac Hairadino.

His rebus peractis, ac Buda in poteſtatem ſine ſuorum vulnere redacta, & urbis cura Solymano purpurato, natione Ungaro commiſſa: nec non Verbecio, ac Hairadino Cadio, qui jus dicerent, conſtitutis, cum filiis & exercitu victore Conſtantinopolim redire decrevit: quod autumnum in pluvias præcipitem, ideoque viarum difficultates, cælique injurias ſuborituras metuere videretur. Indicta igitur profectione, paucis diebus Belgradum pervenit; ibique dum ſibi & exercitui trium dierum quietem ſumpſiſſet, Laſcum Ferdinandi legatum, quem Byzantii captum, ac inde ſecum abductum ibi reliquerat, liberaliter dimiſit. Et Valentinum, quem Budæ paulo ante ceperat, adverſa tentatum valetudine, ſub eadem cuſtodia Belgradi reliquit, conſtituto ad ejus ſuſtentationem, in quemlibet diem ſingulo nummo aureo: juſſitque ut recuperata ſanitate ſe & caſtra ſequeretur; qui tametſi Ruſtani & purpuratis, cæteriſque aulæ proceribus maxima munera dando profuſeque largiendo ampliſſimas facultates expendiſſet, eumque illi ſpe & deſiderio optatæ libertatis blandioribus verbis diu lactaſſent: tandem tamen poſt duros quinquennii carceres ad Proponudem ſeptenaria in turri vitam finivit: & ſcelerum, quibus patriam immaniter evaſtatam, omnique priſtina dignitate exutam reddiderat; ac poſtremo barbarorum ſervituti mancipaverat, meritas pœnas perſolvit.

Valentinus in carcere poſt decenniam extinctus.

Sed neque Laſcus recuperata libertate; diu vitam producere potuit; quum in Poloniam patriam reverſum lætifer morbus, non ſine ſuſpicione veneni corripuiſſet, quod ei à Turcis in lacte, cujus frequenti uſu delectabatur, præbitum fuiſſe fama erat, cujus vim ferre non potuit; ſic ut non ſine Sarmatarum fere omnium, ac ipſius etiam eorum regis ſummo dolore Cracoviæ tumularetur. Verbecius quoque jam exactæ ætatis ſenex, juri dicundo ſimul & vitæ, quam perpetuis factionibus, & alendis fovendiſque partium ſtudiis exercuerat, finem impoſuit: Vix ſiquidem Solymanus Byzantium pervenerat, quum in morbum incidit, expiatiſque Chriſtiano ritu criminibus, cujus per omnem vitam tenaciſſimus fuit, pecuniaque haud contemnenda in uſus calamitoſorum hominum, ac reficienda templa teſtamento legata, Budæ mortuus eſt; multis & magnis, dum ſuperſtes fuit, lachrymis & gemitu, patriæ calamitatem ac diram ſervitutem deploranam, in quam illa, ipſo auctore incidiſſe, jure meritoque dici poſſe videtur.

Laſcus non abſque ſuſpicione veneni obit.

Verbecius etiam auctor excidii Hungariæ.

Hiſdem quoque diebus, quibus memorabili barbaricæ perfidiæ exemplo, regina ſede & regno ſpoliata, & Buda occupata eſt, Mailatus miro Achomatis Nicopolitani præfecti, & Petri Moldaviæ principis aſtu fraudeque in inſidias præcipitatus atque captus eſt. Cum enim Petrus & Achomates juſſu Solymani ad Danubii ripas cum exercitu excubarent, ne quid ex Tranſſilvania aut inferiori Ungaria detrimenti caperetur, ad Mailatum, qui poſt toleratam in arce Fogaraa obſidionem, induciis cum Johannia ducibus pactis, domi ſe quietum continebat, circumveniendum animos adjecerunt, quum nec Turca nec Valachus in Tranſſilvaniam penetrare, atque ei arma inferre audebant; quod à Ferdinando non contemnenda auxilia expectare diceretur. Itaque ad dolos & fraudes converſi, petere ab eo ceperunt, ut componendæ pacis cauſa ad ſe in caſtra veniret: Solymanum eſſe in itinere, ut Budam à Germania oppugnatam, obſidione liberet, proinde præſtare pacem ab eo impetrare, quam arma ejus experiri, ſe daturos operam, ut ea componatur, ſi ipſe ad caſtra veniat, & mutuos cum ipſis ſermones de conditionibus conferat. Ad ea Mailatus ſe pacem certam firmamque dubio bello anteferre, ideoque ſi filius Achomatis adoleſcens, idonei obſidis loco ad ſe mittatur, colloquium minime detrectare reſpondit. Verum Achomates de filio dando ſe excuſavit, capitale id facinus nefariumque fore, quod eum jam antea ſervitio Solymani addixiſſet, ſed miſſurum duos inſignes livorum Bidinæ & Seliſtriæ præfectos, quibus utriſque vexillum Solymanus de manu tradidiſſet. Mailatus fraudis ignarus nec quicquam mali ſuſpicatus, duos Turcas ſtabularios, viliſſima capita, aureis talaribus togis indutos, incurviſque enſibus auro exornatis cinctos, doli tamen, ut dicebant, neſcios, ab Achomate accipit: veros eos & præcipuæ dignitatis præfectos exiſtimans: ac infelici ſua ſorte in caſtra proficiſcens, incertæ barbarorum fidei ſe commiſit: cumque ad Moldavi tabernaculum diverti ſſet, magno impetu Turcæ ſimul & Valachi in eum irruperunt, captoque vincula extemplo injecerunt; reſque ejus omnes & † vincula diripuerunt, equiteſque qui eum comitati erant, armis equiſque ſpoliarunt, trucidatis compluribus, qui reſtitere auſi eſſent, nonnulli ad ipſius jam capti preces & obteſtationes dimiſſi quidem ſunt; ſed tanta barbarorum immanitate, & avaritia; ut

Mailatus Achometis & Petri Moldavi fraudib' captus.

† Supellectilem fort. vel arma.

In eundē cum Valentino carcerē compingitur.

veſtibus ad nuda uſque corpora ſpoliati, nec quo occultas membrorum partes obtegerent habere poſſent; inter quos Bernardus Tahius, Paulus Teriacus, & Jobus Cavaſius fuere. Sic Mailatus ſortem ſuam infelicem lugens, & ſero nimiæ crudelitatis ſuæ pœnitens, Byzantium perducitur; eodemque cum Valentino carcere includitur: in quo poſt diuturnam infortunii calamitatem, & miſeriam ambo extincti, documētum Turcicæ perfidiæ poſteris præbuere. His rebus, altero poſt Johannis obitum anno, in Pannonia geſtis, Solymanus ceptum iter proſequutus circa Idus Novembris Hadrianopolim atq; inde Byzantium reverſus eſt.

Diſcidia in Illyrico inter Epiſcopū Zagrabienſem, & Ioan. Comitem Zerinium.

Eo abeunte domeſticis diſcordiis in partibus potiſſimum Illyrici magna contentione laboratum eſt: in quibus Simon Epiſcopus Zagrabienſis, cum Johanne Comite de Zrinio controverſiam finium regendorum haud levem habebat: quam nec arbitris, nec judicibus dirimendam committebant; vim tantum & injuriam mutuo exercentes: ex qua variæ rapinæ emergebant, majoris minorisque pecoris magnus utrinque numerus abigebatur, ac plerumque miſerorum agricolarum, cæterorumque hominum cædes contingebant. Nec Simon, uti ſacratum virum decebat, minus agendo, & jure ac legibus cauſam proſequendo, bonum aliis exemplum dare, aut aliquid de jure ſuo decedere volebat: ſed potius quum in quoſdam milites Zrinianos incidiſſet, partim trucidari eos juſſerat, partim captos ac ferreis compedibus vinctos ad ſerviles operas compellebat. Contra Johannes militari ingenio, & juventa ferox, & injuriarum impatiens, ſimilia aut majora detrimenta inferre, & armis contumelias ulciſci properabat; poſtremo Epiſcopi arcem Vinodolam, non procul ab Raſtovicia ſitam, comparatis, quæ oppugnationi neceſſaria erant, obſidione cinxit, cumque aggeres & vineas ageret, & tormenta collocaret, eoque in opere incautus verſaretur, vir nobiliſſimus à tumultuariis militibus atque agreſtibus craſſioris ſclopeti globo ictus atque interfectus fuit.

In Vinodola arcis obſidione Io. Comes globo traiectus occubuit.

Cædem ejus ulturus Nicolaus frater illius, validiores comparare copias, pedites & locis maris Adriatico vicinis ad ſtipendia evocare, equitum ſuorum numerum, mercenariis conductis equitibus augere, ac obſidionem fratris morte ſolutam, repetere, & continuare. Verum Ferdinandus, graviſſimo edicto promulgato, ambos ſub honoris atque exiſtimationis jactura, ab incepto, & ab injuriis mutuis inferendis ſerio prohibuit: ſimulque Franciſco Joſephitio, Epiſcopo Segnienſi, Georgio Frangepano Zlunii Comiti, Balthaſari Banffio Thallociano, Stephano Giulano Johannis filio, ac Michaeli Ravenio prætori Sclavoniæ in mandatis dedit, ut illos in mutuam priſtinæ concordiæ amicitiam reducerent, ac omnes controverſias jure terminarent. Quorum opera atq; induſtria brevi, quamquam haud parvo labore effectum eſt, ut captivis utrinque dimiſſis ac damnis reſtitutis, pax firma inter diſſidentes componeretur.

Ferdinādi Edicto iuſſu pax inter diſſidentes compoſita.

Fine quidem anni Gaſpar Eroeſtus, quem Ungari Hamponem vocabant, cum ejus ſtirpis & familiæ ultimus eſſet, nec ullos hæredes, è conjuge Petri Queglevini filia, reliquiſſet, vitam cum morte commutavit, cujus obitus non leves diſcordiarum & motuum occaſiones attulit, quibus demum haud diu poſt effectum fuit, ut bellum atque inteſtina arma concitarentur; quemadmodum ea ſuo loco à nobis erunt ordine commemoranda.

Hampo ultimus eius familiæ abſque liberis decedit.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XV.

Atrox & inexpectatus captæ opulentæ urbis caſus, ac fraude hoſtium, pluſquam Punica, procuratum reginæ & pupilli exilium, & ſupra irritum legationis eventum, deleti tam florentis exercitus fama, non ſolum Ferdinando magnum metum & pavorem incuſſerat; ſed totius etiam Germaniæ principes populique, vicinitate tam diri & præpotentis hoſtis, qui vincere omnia & ſub jugum rapere conſueviſſet, haud mediocriter trepidare videbantur. Nam præter tormentorum ingentem jacturam (quæ tamen pecunia forte & haud mediocri ſumptu refarciri poſſe cenſebatur) antiquum etiā fortiſſimæ Germanorum gentis decus ac jam inde à Romanorum Imperatorum temporibus partam rei bellicæ gloriam duobus infauſtis præliis, uno ad Eſſecum, altero vero ad Budam amiſſum eſſe cernebant: ideoque acceptum dedecus nobili auſu & clariſſimo quopiam facinore reſtaurare conabantur: non improbanda ſane ratione, ne ſi ſegnes ac deſides ocio & ignavia torpere, & Pannonios diro bello obrutos opibus & armis juvare intermitterent, tum demum iis devictis ipſi iniquiori conditione, domi ſuæ pro aris & focis dimicare cogerentur.

Comitia Ratiſbonæ ac Spiræ de bello ad-

Eam ob rem frequens Germaniæ concilium Ratiſponæ, ac in Nemetum urbe Spira, coactum eſt, in quo de hoſtibus propulſandis, ac vindicanda ab eis republica Chriſtiana, communibus ſuffragiis conſultatum fuit. Aderat iis comitiis

Ferdi-

verſus Turcas ſuſcipiendo habita. A. 1542. Hungarorum legatio.

Ferdinandus, & cum eo celebres è Pannonia legati Martinus Queſſenus Epiſcopus Beſnrimienſis, Franciſcus Niarius Comea Hontenſis, Georgius Racoſcius, & Martinus Berdoldius, qui principes ac liberarum Romani imperii civitatum nuncios publice privatimque orando, atque obteſtando ad danda auxilia, ac reſarciendam tam rerum quam nominis & exiſtimationis publicæ jacturam, inferendumque bellum aſſiduis precibus urgere atque excitare non deſinebant.

Gallorũ Regis legatus dehortatur principes à bello Turcico.

Et quamquam Franciſcus Gallorum Rex, miſſo ad Comitia & principes legato ſuo, Franciſco Oliverio, Alanzonii ducis Cancellario, eos ab inferendo Turcis bello prolixa oratione dehortari atque deterrere fruſtra conatus: propterea quod graviſſimas cum Cæſare ſimultates recens exortas haberet, à quo legatos ſuos Byzantium miſſos Antonium Rinconem, & Cæſarem Fregoſium, inſidiis Hiſpanorum circumventos atque interfectos querebatur: ideoque etiam Ferdinandi votis cum Cæſare conjunctis obſtare cupiebat: tamen favente meliori cauſæ, majori parte procerum, qui legatos illos ad concitanda in Chriſtianos Turcarum arma, & Pannoniam evaſtandam miſſos fuiſſe, non ignorabant, ideoque jure cæſos eſſe exiſtimabant, brevi effectum eſt, ut pluribus ſuffragiis auxilia Ungaris ferenda eſſe, & bellum, quo Buda repeti recuperarique poſſet, decerneretur.

Bellum adverſus Turcas decretũ.

Cæterum decreto bello Mauritius dux Saxoniæ Henrici filius, impiger cupiduſque belli, virtutiſque in eo oſtendendæ adoleſcens, voluntariam militiam patriæ reique publicæ profeſſus, mille equites ſe adducturum, eiſque ad belli uſque exitum ſtipendium de ſuo perſoluturum pollicitus eſt.

Exercitus imperii.

Pecunia vero publica conducti ſunt ſub diverſis regulis & præfectis, circiter ſeptem millia equitum cataphractorum; peditum vero ordines, quorum ut triginta millia conducerentur, deliberatum erat, Theodoricus Suevus & plures alii tribuni, ex veterania Germanici nominis milinbus, ad ſigna convocavere: inter quos Conradus Bemelbergus cognomento Heſſus clarum militiæ nomen, & magnas divitias dum proximis annis Roma à Cæſarianis capta diriperetur, conſequutus, eminebat; qui duabus legionibus militum præerat.

Eiuſque præfectura Ioachimo Marchioni Brandenburgenſi demandata.

Suprema autem militaris imperii poteſtas, Joachimo Brandenburgico principi delata eſt, licet non multum foris in militia verſato, & parum efficacis ingenii duci (quamquam expeditioni ſecundæ contra Solymanum Cuſegum obſidentem, ſuſceptæ interfuiſſet) niſi quod generis nobilitate præſtaret, regioque cultu, & liberali convictu ſplendidoque, tanti nominis decus, famamque tueri videretur.

Adiunctis octo conſiliariis.

Additi autem ei ſunt octoviri ex togatis, tota Germania exquiſitis, conſiliarii, inter quos Guilielmus Comes Rennebergius erat, prudentia rerumque experientia inter primos habitus: quorum conſilio & opera bellicis in rebus uteretur.

Ubi exercitus tam pedeſtri itinere, quam ſecundo Danubio Viennam perductus eſt, Ferdinandi regis copiæ, haud fere numero impares Germanicis non multo poſt acceſſere.

Ferdinandi Regis copia.

Nam Johannes Ungnadus Stiriæ & Carinthiæ præfectus, quinque equitum, & totidem peditum millia adduxit. Paulus Strigonienſis Archiepiſcopus quingentos equites ſuis ſtipendiis conductos addidit, duce Bartholomæo Chrovato veterano militum ſuorum præfecto. Andreas Bathorius conſilio & manu promptiſſimus juvenis, nondum, ut poſtea, pedibus captus, cum totidem equitibus advenit, ſimul cum Gaſpare Setedio, Franciſco Niario, Gabriele Leva, Stephano Loſontio, Ladiſlao Orſago, ac compluribus aliis inſignibus viris, qui ſingulas peculiareſque alas equitum habebant. Sed ante omnes alios à Petro Perenio adductæ erant veteranorum validiſſimæ turmæ, ex utraque Pannonia conſcriptæ, ad duo aut ſupta equitum millia, omni apparatu militari inſtructiſſimæ: ita ut ad ſuum, & reliquorum præcipui nominis equitum uſum, trecenti amplius militares equi, ſeſſoribus vacui, ephippiis auro & argento ſplendide ornatis ad manum ducerentur: in quos re ita poſcente milites celeriter inſilirent. Cum eo una Franciſcus Bebecus, vetuſta militarique nobilitate ortus, Stephanus Raſcajus, Balthaſar Banffius, Nicolaus Oſtroſinus, Emericus Verbecius, Stephani filius, & alii, quos longum eſſet, neque neceſſarium enumerare, certatim in caſtra convenere: ita ut præter peditatum Pannonicum, ſoli equites Ungarici nominis, quindecim millium numerum facile conſtituerent: iiſque omnibus voluntate & juſſu Ferdinandi Perenius imperitabat; quod omnium ejus ætatis Ungarorum potentia, divitiis, militiæ uſu & experimento eſſet præſtantiſſimus, nobiliſſimuſque.

XV. millia equitum Ungarorum in bello Peſtano 1542. Quibus Perenius præerat.

Nondum in caſtra pervenerat à longinquioribus Illyrici partibus Nicolaus Comes à Zrinio, quod Johanni Comiti fratri à Vinodolianis, ut diximus eo fere tempore cæſo parentaret; ſed poſtea obſidione Peſtana jam incepta, & fervente quodam inter noſtros & Turcas prælio, opportune, ut mox dicemus, ſuperveniens, victoriam paraſſe exiſtimatus eſt.

Pauli III. auxiliares copiæ.

Supra hos omnes Paulus Pontifex tria millia peditum Italorum, duce Alexandro Vitellio Tiphernate, in caſtra miſit, qui pugnacis & egregii ducis famam virtute & præclare geſtis rebus promeruerat: eique attribuit Angelum Medichinum Mediolanenſem, Jacobi claſſis Danubianæ præfecti fratrem germanum, qui ſtatis temporibus ſtipendia militibus certo perſolveret, qui poſtea Cardinalis, demum ad ſummi Pontificatus faſtigium pervenit, & Pius ejus nominis Quartus vocatus fuit. Non multo etiam ante Ferdinandus Italos duces acquirere cupidus, quos expugnandis urbibus præſtare credebat, Philippum Torniellum Novarienſem, cum aliquot Italicis cohortibus mercede conductum, Viennam evocaverat: & Jacobum Medicinum, Angeli ipſius fratrem, alterum jam annum in Pannonia, ſecunda nominis fama militantem, claſſi præfecerat. Sforcia quoque Palavicinus iiſdem diebus, ſexcentorum equitum alam ad ſtipendia Ferdinandi ex Italia adduxit: & confecto bello Peſtano, per multos annos poſtea in Pannonia militavit, ac ad magnos honores, opimaſque præfecturas evectus eſt. Erant copiæ & numero & viribus, & militarium præfectorum virtute ac peritia longe præſtantiſſimæ & fere inſuperabiles: & quæ vel ipſimet Sulimano, ſi ad manus conferendas prodire in aciem vellet, non ſine certa ſpe obtinendæ victoriæ haud dubie opponi poſſe viderentur: niſi infeſta jam pridem Germanico nomini fata impenſius obſtitiſſent.

Medichinus quamprimum Budam aggrediendam eſſe ſuadet.

Deſcendit exercitus ad profluentis Danubii dextram ripam, quum complures dies, in itinere, & ad Viennam ſedendo nihilque agendo inutiliter conſumpſiſſet: frementibus Italis ducibus, & ante alios Jacobo Mepichino, qui ante prima veris ſigna, priuſquam Turcarum agmina ex longinquioribus Græciæ & Thraciæ locis convenirent, arma promovenda cenſuiſſet; & ſi celeritate adhibita hoſtes tempeſtive invaderentur, poſſe Budam potiri multoties affirmaſſet: propterea quod infinitus Turcarum numerus, à Solimano in præſidio relictorum, oborta gravi peſtilentia, conſumptus eſſet: & inter alios, Solimanus præfectus urbis, & Verbecius, qui prætoria poteſtate, ut diximus, juris dicendi relictus erat, eadem contage è medio ſublati eſſent: nec adhuc præſidia augeri novis militibus potuiſſent. Sed Germani cunctatores eximii, ac Ferdinandi ipſius cõſiliarii, & primores aulæ lentioribus ſubnixi conſiliis, ſalubria & perite oblata conſilia neglexerunt: & dum exercitum ſpe Ferdinandi præſentiæ de die in diem differendo detinent; interea autem ut per legatos bellum adminiſtret, adulando & gratiam ejus ſiniſtris artibus aucupando, funeſtis Ladiſlai, & Ludovici Pannoniæ Regum exemplis, qui cum Turcis infeliciter congreſſi in acie cecidiſſent, perſuadere nituntur, optimæ occaſionis tempus præterlapſum ſerius animadverterunt.

Germanorum cunctatio.

Exercitus noſter tandem ſe movet.

Itaque Joachimus, qui ab Ungaris nigri Ducis nomine appellatur, quod equitum turmas ferreis nigricantibus thoracibus utentes adduxiſſet, nimiæ tarditatis pertæſus, Strigonium deſcendit; tali incendium agminum ordine ſervato, ut triginta turmæ Ungarorum equitum, veluti qui locorum ſingularem notitiam haberent, explorandis itineribus regionibuſque antecederent: Vitellios cum Pontificiis peditibus, & Sforciani equites Ungaros ſequerentur. His Perenius & Bathorius, tribus magnis & validis equitum haſtatorum turmis, & Ungnodus cum ſuis ſuccederent: quibus ſecundo ordine, & modico intervallo Germani gravis armaturæ equites: deinde peditum legiones quadratis agminibus poni ſubjungerentur, proxime legionibus tormenta curulia, & majores minoreſque colubrinæ, equis Bohemicis robuſtioribus, trahebantur. Claudebat autem exercitum adequitans Imperator Brandeburgicus, cum ſuo peculiari Germanorum equitum agmine, qui ut prætorianos ducebat, ſplendentibus armis protecti ordine ſervato, lentis paſſibus, progrediebantur, quem maxima & in longum exporrecta carrorum & impedimentorum ſeries ſubſequebatur: & ſingulis diebus inclinante ad occaſum ſole, caſtra idoneis in locis haud procul Danubio ponebantur: ita ut Germanni carris & curribus connexis tuto clauderentur: Ungari autem & Itali extra munimenta tenderent, & pernoctarent; ac ſuas ipſi excubias & ſtationes interdiu noctuque more militiæ obirent. Tardioris autem itineris cauſæ eſſe dicebantur, quod fama eſſet in vulgus edita, Solimanum ingentibus copiis ad ferendum Budæ auxilium brevi adventurum: aut certe miſſurum equitum magiſtrum; qua de re Germani animis haud mediocri metu perculſi, tardius omnia exequi videbantur. Quem tamen paulo poſt certioris fidei exploratores, non niſi mille Janiceros, ac tandem equites prætorianos miſiſſe, & claſſem nequaquam Germanicæ & regiæ ſuperiorem eſſe adferentes, conceptum antea timorem, ac tardiora conſilia facile ſuſtulerunt.

Perenius quoque abrumpendam moram, & Budam promovenda caſtra ſuadebat: Turcas, qui in præſidio fuiſſent, una cum præfecto, & duce ſuo, peſtilentia magna ex parte ſublatos; nondum nova acceſſiſſe auxilia, nec ullius majoris expeditionis vim timendam, milites noſtros magna eſſe animorum alacritate, & bonæ ſpei plenos, & uti iter maturetur, atque in conſpectum hoſtium veniatur, poſcere: non eſſe eos amplius detinendos, atque inutili mora enervandos. Itaque Brandeburgicus, habito cum ſuis conſilio, maturandum & promovenda caſtra decrevit: ac Danubium tranſire conſtituit: ut cum exercitu ad Peſtanæ urbis obſidionem deferretur. Quod conſilium Medigino claſſis præfecto nequaquam probabatur, cui Budæ ſtatus reſque omnes plane cognitæ erant: & qui petendum regni caput, adductis in medium firmiſſimis rationibus, cenſebat, ac terreſtre iter, nullis impeditum obſtaculis, ducendo exercitui monſtrabat: quo Budam vel lentis paſſibus tridui ſpacio perveniretur. Ejuſdem erant ſententiæ Perenius & Ungari omnes, nec id conſilium Ungnodio & Auſtriacarum copiarum ductoribus diſplicebat.

Medichinus, omiſſo Peſtho, Budam obſidendam ſuadet.

Repugnante Marchione, & octoviris.

Verum duci & octoviris, quos ejus conſiliis moderandis, publico nomine adhibitos diximus, infixum & conſtans erat propoſitum Peſtum aggredi, quod illud minori labore & periculo oppugnari capique cenſerent; eoque capto milites, veluti bono omine lætiores expugnandæ Budæ conſilia promptius & alacrius ſuſcepturos. Quod quidem laudabant imprimis Varcocius, & Otho Foilcus, qui paulo ante illud oppidum contra Turcas ſingulari virtute defenderant: eaque opinio ab ipſis profecta eſſe videbatur. Sed ſupra alias moræ cauſas accedebat illud quoque, quod Danubius in duos diductus alveos, inſulam infra Vaciam facit, quam Sancti Andreæ vocant, quæ Peſtum ituris gemino ponte confecto adeunda erat: & eodem itinere Vacia quoque petenda, in qua hoſtes occultas inſidias collocaſſe, & noſtros ſi ea iter facerent, aggreſſuros fama erat. Sed Vitellius; cohortem ante Brandeburgo, ſe præceſſurum, ac inſidioſæ & perfidæ gentis aſtuta conſilia, ſi quæ ſubeſſent, exploraturum pollicitus, ea via cum ſuis cohortibus progreſſus eſt: ita tamen ut Imperator exercitum poſtero die ſequuturum bona fide promitteret. Cum nemo hoſtium ſe in conſpectum dediſſet, pacataque omnia eſſe viderentur, urbem antea claram, & templum, quod à Geiſa magno, Pannoniæ Rege è fundamentis magnificentiſſimo opere conſtructum erat, inſignem; ſed ſuperiori bello incenſam, & evaſtatam cum ſuis cohortibus ingreſſus eſt; reque ad Imperatorem nunciata, univerſus exercitus ab inſula in ſiniſtram ripam tranſjecit.

Sequutus eſt eodem die exercitum Medeginus, cum ſua claſſe, quæ octo biremes, & ſexaginta Sarcas, ſive Naſadas efficiebat; & alteram inſulam paulo ſupra Budam ſitam, quæ & Leporaria, & Divæ Margaritæ, (à filia Belæ regis primi Margarita, quæ iſthic inter ſacratas virgines, repudiato Aragonum Regis connubio, Deo dicatam vitam exegit, & in numerum Divorum relata eſt) vocari ſolet, ſingulari militum ſtudio, & remigum alacri labore apprehendit: rejecta tormentis majoribus ad ſuburbanam Budæ ſtationem hoſtium claſſe, quæ adverſus noſtros ſubire

ruſa erat. Inter eam Inſulam, & ripam citeriorem, pons erat per noſtros effectus, & quadrata è trabibus tumultuarii operis munitio; ex qua ſeptingenti pedites, tam claſſem & navales ſocios, quam militum commeantium turbam facile defendebant.

Cum autem Budenſium tormenta Peſtum euntibus magno fragore & crepitu obſtreperent, noſtri capto longiori circuitu, ad oppugnandum Peſtum caſtra promoverunt. Ex transfugis autem, quorum aliquot eodem tempore venere, cognitum eſt, Balium Epirotam, qui Solimano præfecto ſucceſſiſſet, duo millia equitum in præſidio habere. Ulamanem Perſam nuper ab expugnatione Caſtri Novi è Dalmatia reverſum, è Boſnenſibus & Illyricis tria adduxiſſe, Muratem Dalmatam Cliſſiæ præfectum mille equitibus ſe eis conjunxiſſe. E prætorianis veniſſe mille Janiceros, duce Juſupho Chiliarcho, qui quod bello Perſico camelis & ſarcinariis jumentis præfuiſſet, Sagmarius aut Seguan, baſſa appellabatur. Reliquos eſſe ex Aſaporum & Sarhoniorum, Martaloſiorumque genere, qui faciendo potius operi, quam armis exercendis conducti eſſent. Eorum autem omnium conſilia eo ſpectare, ut juxta Solimani mandatum, neglectis omnibus aliis Peſtum & Budam defendant; & ſi opus ſit, magiſtrum equitum Europæorum ad ferendum auxilium acceiſant, qui ad Sophiam Bulgariæ urbem, in qua ſedem habet, in omnem occaſionem excubare juſſus ſit.

Turcarũ præſidia.

Dum noſtri caſtra oppidum verſus promovent, Turcæ conſpectis noſtris egreſſi, ſublato clamore, in noſtros invehuntur: ibi qui præcedebant Ungari equites, ſingulari alacritate occurrunt, eorumque impetum fortiter ſuſtinent, ac tumultuario prælio concurritur; paucis tamen utrinque deſideratis. pari fere ſucceſſu Turcæ oppidum repetunt, & Ungari in caſtra redeunt. Vitellius cum Italis & Palavicino Torniélloque ad ſeptemtrionem conſedit, loco mœnibus propinquiore, ex qua parte oppidum commodius poſſe oppugnari videbatur. Germanicæ legiones ac equites, quo tutiores à tormentorum ictibus eſſent, remotiorem caſtris & tabernaculis collocandis locum cepere.

Peſti ſitus.

Peſtum quadrata forma oppidum eſt in plano ſitum, & Budam altiori colli rupique impoſitam, interfluente latioribus ripis Danubio reſpicit: adeo ut è Buda in omnes planiciei partes tormenta vibrari poſſint, & nullus metu eorum locus vacuus relinquatur: præter eam partem, quæ ad portam, qua Agriam itur adjacet. quæ objectu oppidi protecta, & conſpectui erepta, ſecurior eſſe poteſt.

Leve prælium & eruptio Turcarum.

Poſtero die Vitellius cum trecentis peditibus, & Sfortianorum equitum parte, caſtris egreditur, ut ſtatuendis aggeribus, & tormentis locum exploraret: cumque propius mœnia acceſſiſſet, nec hoſtes ſentiri, multo minus conſpici poſſent: repentina eruptione duabus portis egreſſi, noſtros magno impetu invaſerunt. Itali ſingulari virtute & fortitudine Turcarum impetum ſuſtinentes certamen acre inierunt, illudque pari fere, & æquato virium ſucceſſu ſatis diu ſuſtinuerunt. Sed poſtquam nova ſubinde manus ſubſidio illis ex oppido erupiſſet, pedites primo, ac deinde etiam equites perturbari cepere; moxque diſſipati, vim Janicerorum ferre nequiverunt: qui longioribus ſclopetis rem peritiſſime gerebant, & noſtros pavore conſternatos crudeliter trucidabant. Vitellius in ea ancipitis prælii iniquitate, ingenti animo, cohortem unam conglobatam, acrioribus verborum ſtimulis accendit, & perterritis reliquis opem ferendo, Janiceros ſubmovit: ac multos Italorum, imprimiſque Sfortianæ alæ Signiferum, equo cadente oppreſſum, jamjamque trucidandum egregia virtute ſervavit: hocque modo non ſine gravi incommodo, ſe & ſuos explicavit, ac in ſua caſtra eſt reverſus. Periere tamen aliquot egregiæ fortitudinis Itali centuriones, ac milites, quibus ab hoſte circumventis opportunam operam ferre non potuerat.

à Vitellio repulſa.

Nec Vitellius atque Italis animus adeo concidiſſe viſus eſt, ut non amplius tentandam fortunam ducerent: quis potius vehementer in hoſtes exaſperatus, ſarciendum incommodum, ac vindicandam ſociorum cædem, ingenti animo conſtituit. Nec mora conſilium cum Perenio communicat, eumque, ut collocatis opportuno loco inſidiis, in omnem occaſionem intentus eſſe, ſibique fugam ſimulanti ſubſidio adcurrere velit, admonet. Caſtra Vitellii, ut diximus, inter oppidum & majora caſtra, æquali fere intervallo diſtabant, in hortis Regiis muro præſeptis, quibus etiam Ungari proxime tetenderant. Ex iis caſtris Vitellius, ſumendæ à hoſtibus ultionis, ac conſequendæ laudis cupidus, ad inferiorem Danubii ripam, cum mille & ducentis peditibus, orto jam ſole, ire cepit. Hoſtes proſpero heſternæ diei ſucceſſu elati nullam fecere moram, quin viſis Italis, & ipſo Vitellio, duabus ſimul portis, Orientali & Danubiana, in noſtros prompti & alacres, ac ad conſerendas manus magno ſublato clamore excurrerent. Vitellius, prout ſtatuerat, Turcarum impetum, denſatis ſuorum ordinibus, excepit, ac ſclopetarios haſtatis protectos, diſplodere in hoſtes jubet, atrocique exorto prælio, multi utrinque cecidere. Et quamquam noſtri fortiſſime reſiſtebant, tamen quum Turcarum agminibus ex oppido concurrentibus, hoſtes multiplicarentur, & Janiceri Buda navibus tranſvecti, ripam fluminis, ut globo facto, noſtris incumberent, complevisſent: Vitellius metu ſimulato fugæ ſe dat: ita tamen ut nequaquam diſſipata, ſed conferta acie pedem referret. Tum vero equites hoſtium ſublato majori clamore, eos avide inſequi, & terga cædere incipiunt.

Turcæ viciſſim à Vitellio & Perenio laceſſiti fundantur.

Perenius id conſpicatus, ubi hoſtes ab oppidi portis procul diſceſſiſſe videt, repente ex inſidiis provolans, inter oppidum & hoſtes medium ſe interponit; regredique volentes, & interclutos portarum aditu prohibet. Turcæ animo adverſo periculo, velut indagine clauſi, in orbem pugnare, & in effuſam fugam animos & equos convertere. Aſſequuntur Perenianos equites cataphracti Germani, duce Mauritio Saxone, prælium atrox & cruentum exoritur, nec deſunt ſibi ipſis Vitelliani, nam haſtatis & ſclopetariis utrinque in cornua expanſis barbaros denuo invadunt. Eoſdem Ungari & Germani circumfuſi trucidant. Et quamvis multi ex ipſis, partim ſclopetis, partim gladiis & haſtis cæſi occumberent; tamen pluſquam credi poſſit, ferocioribus animis in acie perſtitant: & mutua vulnera cædeſque inferunt: ac ſub Mauritio, qui criſtis armiſque conſpicuus in acie verſabatur, equum confodiunt: qui tamen à ſuis, & Perenianis, ad alterum equum celeriter ſublatus, periculo eripitur,

Zrinius Comes noſtris ſubſidio venit.

Æquata utrinque erat cruentæ pugnæ facies, nec adhuc alterutra pars cedere loco volebat, quum Nicolaus Comes de Zrinio, cum quadringentis Illyrici nominis, veteranis equitibus haſtatis, propius caſtra venit: quum fraternis exequiis, diutius, impeditus antea venire non potuiſſet; auditoque clamore ac fremitu, ac ſclopetorum fragore, tormentorumque majorum, quæ tam ex oppido, quam Buda, ac monte Gerardo, in noſtros emittebantur, boam; ratus, id quod erat, prælium inter noſtros, & hoſtes, excitatum fervere, ſuos cohortatus, ut tarditate adventus in decus & gloriam verſa, ſubditis calcaribus, majori qua poſſent celeritate, ad certaminis locum advolare properarent; & immadentibus nimio ſudore equis, ex inſperato procurrunt, & nec quicquam morati, ſe pugnantibus miſcentes, & Illyricos Comitis Nicolai Zriniani aſſeclas vociferantes, Comes idem in adverſis hoſtium lateribus, haſtas perfringere jubet, itque eo egregie præſtito, hoſtes jam perturbatos & feſſos gladiis cædere, atque obtruncare cœperunt. Noſtri ſubſidium cælo veluti delapſum, exiſtimantes animis viribuſque creſcere, hoſtes vero nec opinato caſu perturbati, ac perterriti; uſque adeo ut nihil cunctati terga darent tanto tamque præcipiti curſu, ut plures ex eis ſuorum haſtis ſeipſi configerent, & plurimi dimiſſis equis, naves, quæ in ripa fluminis erant, conſcendere conati, à noſtris inſequentibus prohiberentur, & vel interfecti, vel flumine abrepti interirent: eodemque impetu Saica una cum profugientibus remigibus, & claſſiarus intercepta demergeretur. Eo in certamine quadringenti aut plures capti aut interfecti ſunt: Janiceri vero ſupra centum deſiderati, ex quorum numero ne unus quidem vivus in noſtrorum poteſtatem devenit. Hujus facinoris militaris prima laus Vitellio & Perenio, qui illius auctores fuerant, merito data eſt, ſecundam Nicolaus Zrinianus Comes eximiæ ac admirabilis jam tum virtutis & fortitudinis adoleſcens, ſubitaneo & valde opportuno ſuo adventu in fugam verſis hoſtibus, profligatiſque, haud ambigue tuliſſe viſus eſt.

Peſtum tormentis verberatum

Secundum hanc quantamcunque victoriam, noſtri aucti animis & audacia Brandenburgum adiere, petentes, ne oppidum tormentis quaſſare differet. Nec mora ipſe ea ſtatim proferri, & diruendis mœnibus admoveri juſſit. Quæ quum magiſtri tormentorum, longius, quam oporteret, ab oppido collocaſſent, ita ut murum, quamquam vetuſtate corruptum, neque ſatis firmum, vel languidius ferirent, vel vanis ictibus pilas trans Danubium contorquerent: Medigimus atque Vitellius re animadverſa, admonitiſque iis, qui negotio tormentario præerant, vitium correxerunt, ita ut tormenta propius admoverentur. Eo modo quum quadraginta majoribus tormentis murus continue quateretur, magno hiatu patefacto, ad aliquot paſſus ſubito caſu corruit.

Quo viſo Vitellius ſe cum Italicis cohortibus primum mœnia aggreſſurum offerre non dubitavit: ſi una Germani ab latere ſequerentur, quod quum nec Germani detrectaſſent, quin prompte & alacriter murum ſubire voluiſſent; Ungari quoque pedites eandem præſtandæ operæ diligentiam & ſtudium obtulere: expectantibuſque cæteris, cohortator Italis Vitellius, Ungaris Perenius aderant: Germanos autem Heſſus multis ſermonibus accendebat. Mauritius atque Torniellus tuendis munitionibus cum valida equitum & peditum manu ad tormenta & aggeres conſtiterant. Sed Joachimus ipſe ſummus copiarum dux, cum Ungnadio, & quibuſdam præfectis pugnam procul proſpectabant, tuto nimirum loco, ut à diſcrimine volitantium pilarum ſecuri eſſent: ita ut illud ſubducti receptus & latebrarum flagitium Torniellus & Foriſcus ipſis haud obſcura objurgatione objectarent; utque ſi ſummo imperio ſatisfacere egregiique ducis nomen tueri vellent, in acie verſari, ac fortibus factis ſe conſpiciendos præberent, actionibus verbis ſtimularent. Erat in oppido magnum ſilentium, adeò ut à nullis hoſtes effugiſſe transjecto flumine exiſtimarentur. Sed Juſuphus clamore & ſtrepitu compreſſo, quæ neceſſaria erant omnia, tacite adminiſtrabat. Is quum novum è pudæ præſidiariis ſubſidium præcedente nocte accepiſſet: foſſam etiam introrſus prope mœnia ſatis altam, labore & opera militum perduxerat; & interiore in parte eam corbibus, & doliis vinariis terra & ceſpite repletis muniverat; paratuſque noſtros expectabat.

A noſtris impreſſio infeliciter tentata.

Cum ſignum datum eſſet, quatuor ſigniferi Itali, ſublatis alacriter vexillis, ad diruta mœnia procurrerunt, & cohortes, eorum veſtigia ſecutæ, per ruinam mœnia apprehenderunt; ſed ab hoſtibus repentino gladiorum & ſagittarum grandine repulſæ, obrutæque fuere. Vitellio tamen cohortante, ut ſe in Italia natos, & in conſpectu tot fortiſſimarum gentium pugnaturos meminiſſent, alii atque alii intrepide ſuccedunt: inter quos Carolus Meltæus adoleſcens, Vitellii propinquus, & ſtrenui aliquot centuriones contempto omni periculo, conſcenderunt. Sed quum Heſſius & Germani pedites, ſub mœnibus conſtitiſſent, nec quicquam periculo Italorum commoverentur, & Ungari exemplo eorum à mœnibus retrocedunt, ſicque pugnantes Itali infami cunctatione ſociorum deſeruntur: Carolus glande in humero graviter ſauciatur, & aliquot centuriones clari nominis interficiuntur, & vexilla, occiſis ſigniferis, ab hoſte intercipiuntur. Turcæ non tantum è propugnaculo, quod anno ſuperiore à noſtris conſtructum, Varcocianum appellabatur: ſed etiam ab munitione recens erecta proſilientes, Italis, qui ceciderant, pleriſque, nondum plane mortuis capita detruncant; & cæteros è ruinis partim teliſ miſſilibus, partim majoribus ſaxis deturbant, ac mœnibus, oppidoque conſervato victoria potiuntur. Mox tormenta in Germanos Italorum virtutem procul ſpectantes, nec ſeſe commoventes dirigunt; & majore fere incommodo, quam ſi conſcenſis muris pugnaſſent, afficiunt. Vitellius cum iis, qui pugnæ ſupererant, queſtus ſe à ſociis in ipſo egregii conatus diſcrimine turpiter eſſe deſertum, ultimus in caſtra reverſus eſt.

Conſtat in eo noſtrorum conatu, dum fugientes, diſſipatiſque ordinibus ſeſe reciperent & tormentis hoſtium frequenter peterentur, ſi hoſtes majori numero ex oppido erupiſſent, magno noſtros detrimento affici; & fortaſſis caſtra quoque perturbatis & pavore conſternatis omnibus intercipi, diripique potuiſſe: quum amplius ſeptingenti ex noſtris deſiderati eſſe exiſtimarentur, præter Italos, & eos, qui deinde ex vulneribus

tam

tam in caſtris, quam in toto itinere perierunt. Medignus quoque, qui claſſiarios & navales ſocios cohortando pugnæ intererat, haud leve vitæ periculum adiit: quum ingentis tormenti fumo, ceu quodam tonitrui afflatu tactus, una cum equo in terram proſtratus eſſet. Et cum Gabriel Leva, ac Ladiſlaus Banffius, nobiles viri, eminentiori è loco complicatis mutuo manibus prælium ſpectarent, Gabriel majoris colubrinæ hoſtibus ex oppido emiſſæ ferrea pila ictus illico diſceptus dilaniatuſque eſt; Banffium vero cruore & viſceribus illius fœdatum, & fere exanimem famuli in ſuum tabernaculum detulerunt, qui poſtea tamen convaluit. Sed hoſtes, quod plurimos ex ſeipſis amiſiſſent, conſervato oppido, nequaquam ſe commoverunt. At Brandenburgus, inclinante jam ſole, ſub noctis initium, duces, & eos qui ei circumſcribendo adjuncti erant, conſiliarios convocavit, ſententiaſque eorum exquiſivit, an incepto deſiſtere, potius, quam oppidi expugnationem iterum adoriri expediens foret.

Cum autem pleriſque eorum tutiora conſilia abſcedendi placerent, quam fortunam, quæ primis conatibus maligne illuſiſſet, ulterius tentandam arbitrarentur; Vitellius & Mediginus cum Perenio & Ungaris contra ſuadendo, ac militaris diſciplinæ decus tuendo, perſeverandum in caſtris, & oppidum omnino expugnandum dicebant; quod ſuos milites pugnam poſcentes viderent, & militum omnium idem eſſet animus, eadem ſententia, oppidum capi poſſe, ſi triplici conſtantique acie hoſtes invadendos decernerent. Imperatorem fortem, totum vel iniquæ ſortis diſcrimen contemnere debere; ut publicæ dignitatis jacturam evitet, ſimul & privatum decus tueatur. Verum dux aut belli ignarus, aut ſuorum conſiliariorum voto judicioque nimis obnoxius, movenda caſtra, & Viennam, indeque in Germaniam redeundum deliberavit: ac profectionem in ſequentem diem edixit; confuſis triſti pudore pleriſque Germanorum proceribus, qui paucorum imbellium ignavia, publicum gentis decus corrumpi atque prodi dolebant, fremebantque. Ungaris autem infeſta numina incuſantibus, quæ optatam patriæ recuperandæ occaſionem eripuiſſent; nec tanto exercitui, qui multorum judicio delendis barbaris idoneus videbatur, parem imperatorem obtuliſſent.

Marchio turpiter Peſtanã obſidionem deſerit.

At Juſuphus noſtros accepto detrimento perterritos animadvertens, prima luce equitatum omnem, & pares peditum cohortes oppido emittit; atque ita Ungari equites aliquot in locis occurrentes pugnæ poteſtatem faciunt, acerrimumque contrahunt certamen: in quo noſtri hoſtibus nequaquam cedunt; poſtremo res eo deducitur, ut inductis mutuo militum conſenſu induciis. Turcæ cum Ungaris infeſtis haſtis concurrerent, & fide integra colloquerentur, interq; colloquia haſtæ adverſis pectoribus peltatorum ſine intermiſſione frangerentur. In eo certamine ac concurſu, Turca inſignis è Boſna Ulamanis legatus, Vitellium ſibi oſtendi poſtulavit; ac equo honoris cauſa deſiliens, eum veneratus eſt: adeo virtus vel in hoſte in pretio habetur.

Turcarũ certamen cum noſtris.

Turca inſignis Vitelliũ virtutis ergo veneratur.

Porro ſequenti nocte reducto omni tormentorum apparatu, exercitus ad ripam Danubii, in quo claſſis remigum & nautarum labore adverſo fluminis curſu reducenda erat, Viennam verſus iter intendit. Quod quum hoſtes, illuceſcente die, conſpexiſſent, repente erumpentes, poſtremis agminibus inquietandis, ac cædendis, magno clamore, ſummaque ferocia incubuere. Ulamanes quoque Buda trajecerat cum ſuis è Boſna equitibus, premebanturque noſtri vehementer, adeo ut multi de deſerendis tormentis atque carris & impedimentis dubitarent: niſi Vitellius ſiſti acies jubens: monuiſſet Perenium, ut Ungarorum levem armaturam, Mauritium vero Saxonem, ut Germanos cataphractos frontem in hoſtes obvertere, eoſque haſtis & brevioribus ſclopetis ſubmovere maturarent. Quo impigre facto, noſtri eos non ſolum perturbatos impetere cepere, ſed terga dare coactos refugienteſque late cædere. Duravit ea tumultuoſa pugna, hoſtiumq; fuga ad multam noctem; inque ejus diſcrimine Jacobus Truchſeſius, Walpurgæ in Suevia regulus, equitum ductor, dum cadente equo, alium conſcendere vellet, cæſus eſt; caputque ejus ad Ulamanem hoſtis detulit: corpore noſtri potiti, illud Strigonii ſummo cum honore tumularunt. Eo non levi incommodo affecti hoſtes repulſique pacatius demum iter, Germanis patriam repetentibus, relinquentes Peſtum atque Budam ad ſuas ſtationes rediere, multis ex ſuorum numero deſideratis. Tormenta navibus ſunt impoſita, curante ſumma diligentia Medigino, ne quicquam omitteretur: qui etiam ægros, & morbis affectos, nec non vulneribus debilitatos ſingulari pietate in naves imponendos curavit, nec tamen fieri potuit; quin feſtinantibus Germanorum copiis, plurimi, qui ob imbecillitatem virium ſequi non poterant, diſcedente claſſe, relinquerentur, ac ſuperventu barbarorum crudeliſſime obtruncati interirent. Eximiam laudem conſenſu militari conſequuti ſunt Vitellius & Mediginus, quos etiam Ferdinandus virtutis ergo, ſupra ſtipendia integre perſoluta, amplis muneribus cohoneſtavit, ac dimiſit. Sed Italicas cohortes, externis in regionibus, variis & peſtilentibus morbis conceptis, vehementer afflictas, vix dimidia parte incolumes domum revertiſſe fama fuit. Infelicis ignominioſique belli Peſtani talis fuit exitus, quo jam tertio, conceſſa Turcis victoria, omnem militaris gloriæ famam & exiſtimationem amiſimus.

Turcæ fuſi & cæſi.

Vitellii & Medichini ampliſſima virtus, & præmia.

Perenius, quum Agriam haud procul diſtantem cum ſuis copiis redire vellet; Brandenburgus, ut ſe & caſtra Strigonium uſque comitaretur, juſſit: atque is ſortis ſuæ ignarus, dimiſſis militum copiis, quadrigas conſcendit. Strigoniumque venit. Jam pridem affectati regni ſuſpicionis inſimulatus erat: quoque minus Peſtum recuperari potuiſſet, ejus culpæ, & occultis cum hoſte conſiliis tribuebatur: & Ferdinandus miti quidem ingenio, ac ſingulari clementia princeps: ſed delatorum verbis aures præbens, nec non cauſa minuendæ infamiæ ex fœdo receptu conceptæ, avertendiſque hominum ſermonibus, clariſſimum virum, veteribus potius delictis, quam novæ proditionis culpæ, obnoxium in vincula conjiciendum decrevit. Itaq; Guilielmum Neideccum, cubiculo ſuo aſſuetum, cum ſecretioribus mandatis Strigonium mittit: Ubi Perenius nihil mali ſibi eventurum ſuſpicatus cum in arcem vocatus conſultandi gratia aſcendiſſet; à Martino Laſcano, Hiſpanorum militum, atque arcis præfecto comprehenditur, ac Medigino Viennam deportandus traditur,

Perenius tamen prehenditur, juſſu Marchionis.

qui

& Viennam adducitur.

qui eũ honorifice, humaniterq; ſuſceptum eo perduxit: cumq; è navi deſcendere juſſus, rheda clauſa in urbem veheretur: & Philippum Torniellum, honoris, & officii cauſa, Medigino obviam venire intellexiſſet: ambos rogatos habuit, ne ſecum colloqui, & aliquot verba conferre gravarentur: quod cum viri, domi, militiæq; præſtantiſſimi facere minime dubitaſſent, multo, gravique ſermone ſe & ſalutem ſuam ipſis commendavit: utque ſe nedum cuſtodiam & carceres, ſed nec ambiguæ fidei notam prometitum, apud Ferdinandum lividis & malevolis ſuis nimis credulum, omni ſuſpicione liberarent, impendio magis rogavit. Mediginus, ne de clementia æquiſſimi Regis deſperaret, eum humaniſſimis verbis adhortatus, mox officium præſtitit: & Torniellus, dum cum Rege venatum profectus eſſet, ne quid durius de Pereno, cujus innocentiæ ipſe teſtis eſſet, ſtatuendum cenſeret, molliendo ejus iram & mitigando, opportunis precibus effecit. Alexius quoque Turzo, vir clariſſimus & Ferdinando charus (cujus conjunx Perenii conjugis ſoror uterina erat ambæ Sicula prognatæ familia) ſine mora Viennam ad Regem venit cum Perenium captum audiviſſet, parteſq; ſuas apud eum interponens, vadem ſe & ſponſorem ad certum diem ſiſtendo ſponte obſtrinxit. Verum Ferdinandus delatorum verbis fidem habens, Perenium affectati regni inſimulatum videre nequaquam ſuſtinuit; neque ut palam matureq; audiretur, concedere voluit, neq; vadimonio quorumpiam locum dedit: ſed ad Novam Auſtriæ Civitatem captivum miſit: ubi eodem in carcere, in quo Bodo extremum diem clauſerat, incluſus fuit: ut iſthic non tam novæ perfidiæ, quã antiqui & quidem triplicis transfugii culpam lueret, ac, quod credi par eſt, ob invectum ab eo in Pannoniam Lutheranum dogma divinitus plecteretur.

Jam improſperum Peſtani belli ſucceſſum, idoneos ante me auctores ſequutus, expoſui: ſupereſt, ut quæ eodem anno domi geſta ſunt, qua potero brevitate perſtringam. Fuit is annus qua infelicis belli qua ignominioſi receptus dedecore gravis, & funeſtus; ac ſupra peſtilentiæ vim ingentem, quæ multa mortalium millia abſumpſit, etiam inopia frugum & rerum neceſſariarum, famiſq; & inediæ difficultate, quam locuſtarum infinita multitudo, ex Oriente advolans, corruptis ac depaſtis ubique ſegetibus, vineiſque invexerat memorabilis.

Locuſtarũ multitudo hoc anno.

Bina tamen comitia eo anno fuiſſe conſtat, raro prioribus ſæculis exemplo, quorum unum Biſtricæ montanæ, quod & Novum Zolium vocant; alterum Poſonii, abſente utrumque Ferdinando, per legatos celebratum eſſe reperio. In iis quæ gerendo bello neceſſaria videbantur, decreta fuere; poſtea inter alia decreando Palatino, cujus officium, poſt regiam dignitatem, proximum eſſe, antea dixi, diſparib⁹ ſuffragiis certatum eſt. Sed quum multi eſſent, qui illud clam ambiendo affectarent, nec ſuper illis nobilitas conveniret; quodq; caput erat, Rex in Germania imminentis belli Turcici ſubſidia conquirens abeſſet, in eam poſtremo ſententiam itum eſt, ut donec revertente Ferdinando majoribus comitiis, frequentiore nobilitatis cœtu occaſio ejus magiſtratus deſignandi ſe offerret, interim Propalatinus juri dicendo crearetur: creatuſque eſt, non multo poſt Franciſcus Revagus, quem occulta cum prætore & nonnullis civibus Budenſibus de tradenda Germanis urbe conſilia habuiſſe, ſed ea in irritum cecidiſſe retuli: eiq; haud ſecus quam Palatino attributi ſunt duum viri; quorum alter vicariam ei operam in foro præſtaret, alter vero, Protonotarius à noſtris vocatus, à quo expediendarum forenſium actionum literæ & diplomata conficerentur; ad quorum officium alterum munus obeundum ipſe Georgium Rakoſcium Turocianum ad alterum vero Damianum Aramiadium, tradito huic de more ſigillo ſuo, nominavit. Iiſdem etiam comitiis Thomas Nadaſdius, pro regia dignitate, qua in Illyrico fungebatur, ſe abdicavit: ejus autem collega Petrus Queglevitius, certis de cauſis, & propter quaſdam haud leves offenſas, eodem magiſtratu motus fuit: atq; in amborum locum Nicolaus Comes de Zrinio, juſſu Ferdinandi, ac omnium approbatione ſucceſſit. Quænam autem cauſæ fuerint à fortiſſimo viro, & de republica benemerito magiſtratum abrogandi, paulo altius repetendæ videntur.

Comitia Novi Zolii & Poſonii eodem anno habita.

In iis Revaius Propalatinus creatur.

Nadaſdius Bani in Illyrica dignitate ſe abdicat.

Keglevitius eodem munere motus eſt.

Zerinius Comes illis ſuffectus.

Collocaverat filiam Gaſpari Erneſto ſive Hamponi, diviti viro & potenti, qui peninſulam inter amnes Muram & Dravum, ac Capronczam, Sabiacuſam, & Prodaviſiam, aliaſque arces ditione tenebat. Sed quum is in ipſo ætatis flore vitam cum morte commutaſſet, nec ullos ex illa liberos ſuſtuliſſet; hæreditas ejus tota fiſco obveniſſe cenſebatur, quam Albertus Peregus, ærarii præfectus, Ferdinandi juſſu, ſoluta viduæ dote ſumma, in fiſcum redigi poſtulabat. Sed Queglevitius quum genero amplum funus feciſſet, filiam nec quicquam conſolatus, bona & arces, uſurpatis earum fructibus & reditibus, aperta vi ſibi retinuit: Peregoque & Regiis quæſtoribus filiam ſuam gravidam à marito relictam, & hæredem brevi naſciturum ſibi à patre teſtamento in tutelam commendatum eſſe confinxit. At illi, haud inepto conſilio, nobiles & honeſtas matronas, Annam Giulanam, Johannis Turocii conjugem, ac Helenam Emerici Bradacii viduam quæ Ludovici Pekri ſoror erat, aliaſque probatæ fidei famæque matresfamilias, adhibendas cenſuere; ne ſurreptitius aut adulterinus pro legitimo partus ederetur. Verum ille neque eas admiſit, & arces obſtinato & præfracto animo reſtituere recuſavit; & ubi filia ejus annuum tempus funeſtum luctus legibus præſcriptum exegiſſet, eam ad ſecunda vota tranſeuntem Ladiſlao Banffio nuptui tradidit. Quamquam autem tantæ injuriæ fiſco illatæ impatiens Ferdinandus eſſet; quia tamen illius virtutibus & rebus præclare geſtis multum tribuebat, nihil in eum acerbioris exempli ſtatuendum exiſtimavit; tantum ab eo Viennam vocato cauſas temerarii enormiſque facti quæſivit. At ille agnoſcere ſe culpam & crimen profeſſus, arces primo quoque tempore redditurum in ſenatu affirmavit. Sed neque juratus ac fidem obſtringens promiſſis ſtetit. Nam quum Peregus ad arces fiſco applicandas in peninſulam veniſſet, illum aditu prohibitum, infectis rebus contumelioſe rejecit. Itaque comitiis indictis Ferdinandus, de illius inſolentia queſtus effecit, ut votis & ſuffragiis omnium ordinum, majeſtatis & ſpretarum legum reus proſcriberetur; bonaque ejus, niſi intra duos menſes ad ſaniora conſilia rediſſet, publicarentur. Moverat Ferdinandum & ordines prior ejus culpa, & rei alienæ violenta uſurpatio, qua erat annis ſuperioribus uſus, quum decedente abſq; hæredibus Stepha-

Cauſſa, cur Keglevitio adempta hac dignitas.

Stephano Deshaſio, arces ejus Somſeduatam, Stubiciam, & Selinum, haud diſſimiliter in fiſcum redactas, ſingulari inſolentia occupaſſet; nec niſi maximis contentionibus & difficillimis reſtituiſſet.

Zerinius Keglevitium in arce Chactornia obſidet.

Veniente præſtituto die, illoque nondum arcibus excedente, Ferdinandus eo gravius exacerbatus, Nicolao Comiti Zriniano quem in Illyrico illi ſucceſſiſſe diximus, dedit in mandatis, ut in illum tanquam majeſtatis reum lege ageretur, arceſque recuperarentur. Is igitur re cum Luca Siculo, Jacobi filio communicata, qui eo tempore Stiriæ atq; Carinthiæ præerat, & coactis ſumma celeritate copiis Queglevitium in arce Chactornia, quæ in peninſula eſt, incluſum obſedit, promotiſque tormentis arcem oppugnare adortus eſt, quæ craſſiore muro cincta, ac foſſa profunda aquiſque plena munitior erat, quam ut facile capi poſſe videretur. Erat in arce Petrus Poſeganus, cuſtodiæ ejus præpoſitus, cujus conſilio Queglevitius utebatur. Ei; quæ in arcano moliri in animo habebat, patefacere cepit; ſe diuturnioris obſidionis moras, moleſtiaſque, uti ambiguas & periculoſas perferre non poſſe, eamq; ob cauſam Sabiacum ire decreviſſe ad acciendos Turcas, eorumque auxiliis hoſtes ſibi & vitæ ſuæ imminentes propulſandos. Velle nocte inſequente iter aggredi, una cum filio Matthæo, quem ex octo aliis egregiæ indolis adoleſcentibus eo tempore ſecum habebat, & cum ipſo Poſegano, quo ductore itineris uteretur. Quæ Poſeganus omnia quum approbaſſet, fidelemque operam eſſet pollicitus: alia ex parte. Comiti Zriniano cuncta per idoneum hominem clam ſignificavit: utque advigilaret, & tempus, quo ex arce in ſilvam, quæ olim inter arcem, & S. Helenæ templum, ac Heremitarum Paulinorum collegium interiacebat, nunc autem ſtirpitus exciſa aratur & inſeminatur, obſervaret (ea erat tertia noctis vigilia) ſingulari perfidia admonuit; ſimulq; locum præſcripſit, ad quem milites in inſidiis collocati advolarent. Nec mora Queglevitius ad condictum tempus arce egreditur, & refugiente Poſegano, in inſidias præcipitatur: ac una cum filio Matthæo captus, ad Zrinium adducitur. qui eos ſuper repletis ceſpite corbibus, inter quos tormenta collocantur, poſitos, iis, qui in arce erant, oſtendi juſſit, partim ne tormenta in oppugnantes diſploderent, partim ut ejus rei ſpectaculo ad deditionem compellerentur. Quæ etiam brevi ab iiſdem expreſſa eſt, & arx in poteſtatem redacta, cujus exemplum aliæ quoque ſequutæ ſeſe dediderunt.

Keglevitius Turcarũ opem imploraturum abit.

Sed proditus à Poſegano, intercipitur à Zerinio.

Et ad Regem mittitur

Re à Zrinio bene geſta, Queglevitius ad regem miſſus eſt; qui clementia & benignitate ſingulari erga eum uſus, cuſtodiæ quidem eum tradi juſſit, nec tamen diuturniori: quippe quum vix anni ſpatio detentum, reſtitutis bonis, quæ ſua erant, dimiſerit. Is tamen poſtea ſemper honoribus, publicoq; dum vixit, abſtinuit, domiq; ſuæ ſeptuagenario provectior, è vivis exceſſit. Poſegano præmium fuit villa, non procul ab arce, cum fundis, & aliquot adjunctis agricolis.

A quo paulo poſt bonis reſtitutis dimittitur

Nadaſdio lis intentata, ob illatam Iſtuanſio necem.

Inſtituta quoque fuit gravis & contentioſa lis adverſus Thomam Nadaſdium, ob illatam Stephano Iſthuanffio iniquam necem, quẽ ille ſtructis inſidiis captum, nec ullius criminis convictum, Danubio, indignum uſq; adeo atroci ſupplicio, mergi juſſiſſet. Paulus Iſthuanffius, ejus patruus, Emericus Verbecius, Petrus Macedonius, Lupus Battianus, aliique propinqui, deplorata cædis indignitate, diem dixerant, intentata ei honoris & famæ actione. Sed is cauſa comperendinata, corruptiſq; judicibus actores eluſit: ac ad Ferdinandũ confugiens, ut ceſſante infamiæ actione, cauſa ad jura ordinaria rejiceretur, malo ad poſteros exemplo, obtinuit. Cæterum iiſdem in comitiis Johannes etiam & Raphaël Podmanicii fratres communibus omnium ſuffragiis proſcripti fuere, ob continuas rapinas, furta, cædes, populationes & latrocinia, quibus omnem, quæ inter Albam, Jaurinumq;, & Strigonium interiacet regionem, ad Vagumuſq; flumen infeſtam reddebant. neq; iis contenti in Moraviam & Sileſiã immiſſis prædonibus vias obſidere, obvios ſpoliare, cædere, domos, pagoſq; prædari atq; incendere, à captis per ſummos cruciatus, Turcarum in morẽ, aurum extorquere, pecorum magnam vim ab agricolis ademptam, aut mactare aut divendere, ac malefacta majoribus malefactis accumulare accuſabantur, iis etiam duorum menſium dilatio data eſt: intra quos ad ſaniorem mẽtem redirent. Qui meliore uſi conſilio ad Ferdinandũ ſupplices advenẽre, ac in gratiam recepti, cum iis, quos offenderant, redintegrata amicitia, & impenſa ſatisfactione, rediere in concordiam, & Joh. ſequenti anno vita functus, quum celebs & orbus eſſet, Raphaelem fratrem omnium bonorum hæredem reliquit.

Podmanicij fratres proſcripti ob rapinas.

An. 1543

Alexius Turzo obit.

Inſequentis anni principio Alexius Turzo, poſtquã ad Ferdinandum libertatis Perenio obtinendæ cauſa profectus, nullum operæ pretium feciſſet, domum reverſus, in morbum incidit; quẽ quum ſuſtinere non poſſet, diviſa teſtamento inter filias & patrueles opulentiſſima hæreditate, è vita migravit, ac Levociam deductus, avito ſepulchro, ſingulari funeris pompa, illatus eſt. Fuit vir prudentia & gravitate ſumma, priſciq; & integri moris; ab Uladiſlao primum ad honores evectus, deinde liberalitate Luduvici, dignitatibus, boniſq; auctus; poſtremo majores opes & divitias à Ferd. conſequutus, & inter primos amicorum adſcitus, tum commendatione Annæ Reginæ, cujus gratia florebat, tum quod Germanica & Polonica lingua facundus, fide incorrupta, & pacis artibus clarus habebatur. Ejus importunus exitus Perenio angorem & mæſtitiam non mediocriter auxit; quod ſe claro præpotentique deprecatore orbatum videret, ſeq; vel innocentem, indefenſum, diuturno carcere macerandum, & denique periturum putaret.

Eius inſignis laus.

Vlamanis Perſæ expeditio in Illyricum.

Nec multo poſt turbans in Illyrico primum, deinde in Pannonia rebus, Vlamanes Perſa, de quo antea dictum eſt, Boſnæ præfectus, quũ Solimanum à Gallis & eorum rege Franciſco ſollicitatum, diſtrahendis Caroli & Ferdinandi conſiliis, & viribus, adulta æſtate, Pannoniis infeſta arma illaturum intellexiſſet, antevertendum bellũ ratus, collectis copiis, in ea parte Illyrici, quæ arces à noſtris habitatas, ſed diffugientibus agricolis nimium deſertas, ac milite & commeatu vacuas continebat, terrorem circumferendum exiſtimavit; adſcitis in belli ſocietatem Amurate, & Caſſono præfectis, quorum ſupra meminimus. Itaque primo Athinam Urbani Battiani arcem, inter Criſium & Poſegham, provincias ſitam, promotis currulibus tormentis campeſtribus obſedit, quam Stephanus Paprotovitius cum paucis defendebat qui, quum conſcenſa turri portæ imminenti, circumſpectaret, qua nam parte hoſtes peu majoriq; incommodo affici poſſent, & incau-

Athinam Battianij arcẽ occupat.

tius

rius in muri ſummitate verſaretur, ab Janiceris glande ictus atque interfectus fuit. Quo cadente præſidiarii, paucitati ſuæ diffiſi, quum fidem & in columitatem cum hoſte pacti eſſent, arcem è veſtigio dediderunt. Eodem impetu Sophroneia Stephani Bonffii Linduani arx, & Beloſtina, quã Queglevitius à Catharina Battiania Johannis Thraciæ Deſpotæ vidus, paulo ante vi ademerat, & quæ à paucis militibus defendebatur, perterritis & dilabentibus præſidiariis, parvo labore in Turcarum poteſtatem devenere.

Sopronciam etiam & Beloſtinam.

Erat in propinquo arx Rahocia, in qua per id tempus habitabat Ladislaus Moræus, paucis ante annis à Ferdinando & Johanoe Regibus Palota pulſus proſcriptuſque, de cujus flagitiis antea retulimus. Is vicinitate hoſtium permotus, neque illis in partibus ulterius morari auſus, ad Stephanum Loſontium certa propinquitate ſibi junctum confugit: & ab eo Nanam arcem, ad radices Mattræ montis, haud procul Agria ſitam, impetravit; in quam cum liberis (conjunx antea deceſſerat) immigraret, & ſe vitamque ſuam ab inimicorum injuriis, quos variis malefactis infenſos ſibi reddiderat, ac Turcarum armis, quæ occupata Poſega & arcibus, quas modo nominavi, in poteſtatem redactis proxime imminebant, facilius tueri poſſet, jam enim antea arcem, quam Ungari Vereſconem, Germani Biberſpurgam vocant, inter urbes Poſonium & Tirnaviam, opportuno loco, & æquali fere intervallo ſitam Alexio Turzoni vendiderat, in quam receptus ei nequaquam dabatur. Itaque Rahocia relicta, ut minus ſecuro loco, Nanam cum gaza, & liberis tranſivit. Sed quum veterem aliena rapiendi, latrocinandi, & in viatores, tam Turcas, quam Chriſtianos graſſandi morem nequaquam exuiſſet, Balim Epirotam, Budæ præfectum, cujus familiares Nandoralbam euntes interceperat, in ſe concitavit, qui cum minoribus præfectis, & Caſſono, qui privato nomine Moræum vehementer oderat, obſidionique Palotæ cum Laſco interfuerat, conſilia occultè agitando, ac copias quaſi aliud acturus, ac Nogrado vim illaturus (quod adhuc à Broderici militibus tenebatur) cogendo, repente arma in Moræum, nec opinantem vertit, ac arcem, in qua hoſpitio ſuſceptus erat, obſidione cinxit.

Ladislaus Moræus à Bali Epirota in Nana arce obſeſſus.

Is animum nequaquam deſpondit, quamquã ſubitaneo hoſtium adventu vehementer eſſet perculſus, ſeque ad defenſionem paravit. Verum enim vero paucitati ſuorum diffiſus, à Stephano Loſonno, Ladislao Orſago, & Thoma Vareocio, qui Peteaii nomine Agriæ præfecturam adminiſtrabat, atque aliis vicinis, ut ſibi laboranti, & extremis difficultatibus implicito opem ferre maturarent, tam per litteras, quam per nuncios, multis precibus poſtulavit. Verum illi obſeſſa jam arce, nullam rei bene gerendæ aut auxiliorum mittendorum occaſionem habebant: aperto autem in campo congredi cum hoſtibus nequaquam conſultum eſſe ducebant; quod ii numero & viribus, expeditorumque militum robore ſuperiores haberentur. Itaque quum Turcæ majoribus tormentis mænia aſſidue verberarent, & murus debilis ac vetuſtate corruptus, tot tantoſq; ictus perferre nequaquam poſſe videretur; Moræus deſperatis auxiliis, opis conſiliique inops, Turcis obſidioni acerrime incumbentibus, de deditione proloqui cepit. Sed viri aſtuti & crudeles, quum ſe arce per vim potituros animadverterent, ac ulciſcendarum ſcelerati hominis injuriarum cupidine flagrarent, contempta & rejecta deditionis oblatione, vim adhibendam, ac omnibus viribus impetum in arcis ruinas faciendum conſtituerunt, adducti etiam & velut invitati ſatis amplo muri hiatu qui eodem tempore prociderat. Signo igitur dato Janiceri primum, deinde etiam cæteri Turcæ ad pugnam certatim procurrerunt: & Moræani ex adverſo, quamquam pauci, tamen pro vita & incolumitate ſua, impetum hoſtium diu ſuſtinuerunt, poſtremo cum à multitudine hoſtium ſuperarentur terga verterunt. Tum vero Moræus loculos auro plenos, & majoris generis argenteam monetam, in ſubeuntes muro Turcas, diffibulatis crumenis, magno numero & pondere ſpargere cœpit, eo conſilio, quamquam nimis ſero, ut dum Turcæ illis colligendis immorantur, ipſe profugeret: Verum eo aſturiæ genere nihil proficiente, hoſtes alii poſt alios per ruinas conſcendere, cæſiſque paucis propugnatoribus, Moræum cum duobus filiis captum ad Balim in caſtra perduxere. Supellex ejus carior, & gaza omnis quemadmodum ex diverſis rapinis congeſta erat, ita hoſtilem in prædam verſa: quam tamen Balis & Caſſonus à militibus occultatam, per cruciatus etiam & exquiſita tormenta magna ex parte extorſere.

Moræus expugnata arce captus.

Arx ne latrunculis receptaculo foret, ſolo æquata eſt, manentibus adhuc ruderibus. Erant in arcis interiore carcere complures Chriſtiani nominis captivi, à Moræo & ejus ſatellitio variis modis intercepti: inter quos à Caſſono inventus eſt Lupus Battianius, ſummo loco natus, ferreis compedibus vinctus, qui pro Urbano fratre detinebatur; illum enim Moræani in quodam minutiori prælio prolabente equo cadentem [illegible]ret-ceperant: nec niſi ſoluta notabili pecuni[illegible]mma dimittere volebant, ita ut quum repræſentare illam extemplo non poſſet, fratrem pro ſe obſidem dare cogeretur. Eum Caſſonus compedibus & vinculis ſolutum, ac equo, acinace, ac viatico adjutum, Urbano, cum quo Budæ contracta amicitia familiariter vixerat, ſingulari humanitate, quæ à barbaro vix ſperari aut expectari poterat, remittendum curavit. Balis autem poſt paucos dies Moræum cum filiis Conſtantinopolim tranſmiſit, ubi in cuſtodiam ſeptenariæ turris; in qua Valentinus & Mailatus, fraude hoſtium, ut diximus, capti ſervabantur, conjectus eſt. Sed quum moleſtias & calamitates carceris perferre non poſſet, ad Turcas deſcivit, ut quemadmodum corpus atrociſſimis ſceleribus & flagitiis coopertum habebat; ita etiam impiam animam, ea ſuperſtitionis vanitate commaculatam, perpetuis ignibus cruciandam, ad inferos tranſmitteret: filii ejus mali corvi mala ova, paternum exemplum ſequuti ſunt; ac inter mancipia & triobolares ſervos, nullo in pretio habiti, vitam inopem traduxere. Secus ac Valentinus & Mailatus quibus ſi à vera religione diſcederent, præfecturæ ac maximi honores à Solimano offerebantur; in vinculis tamen & carcere mortem miſeriarum finem obire, quam abnegato Chriſto Deo, fœditatem Mahometanam amplecti maluerunt.

Conſtantinopolim adductus in carcerẽ conjicitur.

In quo una cum filiis Mahumetanam ſuperſtitionem amplectitur.

Interea induciis, inter Cæſarem & Franciſcum Regem, cæde legatorum violatis, & in apertum bellum erumpentibus, Franciſcus Rex Aratonium Polinum prudentiâ & induſtriâ ſingulari virum, cum magnis muneribus Conſtantinopolim miſit.

Polinus Regis Galliæ legatus Solymanum.

1543. miſit, qui legationis munere ibi fungeretur, ac ab Solimano ipſi grave bellum in Hiſpaniam & Belgium, aliaſque provincias Cæſari ſubjectas molienti, auxilia, terra marique impetraret: tali conſilio, ut Hariadenus claſſis præfectus, ad vexandas & depopulandas Hiſpaniæ & Italiæ, Siciliæque oras, cum valida claſſe, initio veris ſtatim mitteretur Maſſiliam; ipſe vero Solymanus in Pannoniam, ſi ei non ita pridem illinc reverſo grave ac moleſtum non eſſet, Ferdinando arma illaturus veniret; aut validum exercitum mitteret: porro Franciſcum duplici bello fines Cæſaris invaſurum Solymano ſignificaret: ita ut duo fratres ancipiti bello à duobus longe potentiſſimis totius orbis regibus terra, marique petiti & diſtracti, ad æquas pacis conditiones; ac reddenda Franciſco principatus Mediolanenſis jura adducerentur. Quod etiam illum per Rinconem legatum ſuum à Solymano poſtulaſſe antea diximus. Qua quidem in re deteſtandum imprimis ac diris omnibus devovendum Franciſci Regis ſtudium videtur; qui pernicie & excidio, ruinaque innoxiorum Pannoniæ populorum, inexplicabilis libidinis atque ambitionis ſuæ adjumenta quæſiverit. Quod enim attinebat Ungaros, quibus nihil cum Insubribus commercii erat, tantis periculis & cladibus involvere, & non potius procul ab illis bello contendere, qui nullam ei provocando unquam occaſionem attuliſſent?

Solymanum provocat ad bellum Cæſari & Ferdinando Regi inferendum.

At Solymanus eodem tempore cum purpuratis conſilio habito, ſe & claſſem ad prima veris ſigna miſſurum, duce Hariadeno; ſeque ipſum cum multo majoribus, quam unquam antea copiis, ad infeſtandam Pannoniam venturum, Polino legato promiſit; ſimulque Aſiæ & Europæ magiſtris equitum ſerio edixit, ut cum ſuis copiis militaribus parati & inſtructi imperium ſuum expectarent. Cæteris etiam præfectis, qui in Thracia, Triballis, Myſia, & Pannoniis, Illyricoque erant, idem mandavit: ipſeque haud diu cunctatus, ad Calendas Junias, maturata profectione Samandriam pervenit: atque ibi per ſtativa diviſis equitibus, exercitui recreando aliquot diebus ſubſtitit. Quo quum eum Ulamanes, Amurates, & Caſſonus perveniſſe cognoviſſent, promotis è Boſna & Illyrico, ac ora maris Adriatici, copiis, ad obſidendum Valponem ad Davum flumen poſitum, Peremanæ ditionis oppidum, perrexerunt; collocatiſque aggeribus, tormenta quibus arcis oppidique mœnia concuterentur, promoveri ac diſplodi juſſerunt. Præerat loco Michael Archius, vir apprime militaris, ac plurimorum ſtipendiorum veteranus, cum ſat valido militum numero, quibus ex oppidi fructibus, & redditibus, ſingulo menſe ſtipendium perſolvebatur, ii cura & labore diligentiaque Archii præfecti ſeſe ad defenſionem mature inſtruxerant, rebus tolerandæ obſidioni neceſſariis, ac commeatu abunde comportatis. Itaque Ulamanes & ſocii noſtros animis, viribuſque paratiores, quam putarant, invenerunt. Nec tamen incepto deſtitere, quod Solymanus haud procul eſſet, & itinere Valponiano brevi adventurus diceretur, cujus ipſi gratiam & clementiam, præclaro aliquo edito facinore aucupandam arbitrabantur.

An. 1543 Solymanus cum exercitu Samandriam pervenit. Vlamanes cum collegis VValponem obſidet,

Igitur quamvis murum aſſiduis ictibus tormentorum perforare, ac dejicere contenderent: parum tamen proficiebant: Nam & foſſa profunda erat, & præſidiani, docente & commonſtrante Archio, qua hiatum dederat, aut prolabi cœperat, ceſpite & materia ligniſque & trabibus, idque genus inſtrumentis implere, aut fulcire conati dies & noctes operi faciendo incumbebant: adeo ut Turcæ, quum propoſita libertate, ſi ſe dederent, omnes dimiſſuros offerrent, nec tamen à propugnatoribus aures præberentur, de expugnatione deſperare viderentur. Itaque ad obſidionem verſi, & ad omnes occaſiones intenti excubare; ac ſi forte quem in mœnibus conſpexiſſent, procelliaminorum glandium pulſare, & aquam è foſſa, magno ſed irrito labore, alio derivare volebant. Interea Solymanus è ſtativis exercitum educens, trajecto ad Belgradum Savo, ad Valponem pervenit: quod ei erat in itinere, & à ſuis jam pridem fruſtra obſidebatur. Quum oppido majora tormenta ſimul è duobus locis admoveri juſſiſſet; & murus eorum vi aliqua in parte dejectus concidiſſet, faſcibus & virgultis, terraque foſſas replere cœperunt, quo labore perfecto, impetum undique fieri præcepit. Prætoriani & alii pedites Turcæ alacriter procurrerunt: ſed poſtquam mœnia ſubiiſſent, propugnatorum virtute, qui ſclopetis & majoribus colubrinis, rem peritiſſime gerebant, magna quidem cæde rejecti fuere. Sed noſtris cruenta admodum pugna; nam amplius dimidia ſuorum parte amiſſa, ac plurimis ſauciatis, ægre arx ſervata fuit: adeo ut ſi hoſtes iterum expugnationem majori impetu aggredi vellent, noſtris ad contemnendam fere paucitatem redactis, loco potituri viderentur.

Biduo poſt Turcæ, multitudine ſua freti magno tympanorum & tubarum ſtrepitu edito, impetum facere volentium ſpecie caſtris egreſſi, arcem poſtulare, Solymani fidem offerre, incolumitatem ſecurumque iter polliceri, & ſi qui manere vellent, libertatem & ſtipendia promittere; Sin vero protervia & pertinacia ducti, iratum iter temorari & iram potius, quam benignitatem ejus experiri mallent, certiſſimum omnibus exitium cædemque minitari. Itaque Archius & commilitones ne arcem, quam jam retinere non poterant, ſimul cum vita amitterent, rebus deſperatis ad Chaulios & Janiceros è muro clamare, ac de conficiendis deditionis tabulis conferre cœperunt: profeſſi ſe non Ulamanis aut Caſſoni vel Murati fidei (quod Caſſono Muratoque moleſtiſſimum accidiſſe, & Archio perniciem attuliſſe dicitur) ſed Solymano regum maximo & præſtantiſſimo ſe & arcem commiſſuros. Tabulis ſine ulteriori cunctatione confectis, & à Solymano confirmatis, dataque fide XXIII. die Junii noſtri arce & oppido exceſſere. Archium præfectum cum aliquot notæ virtutis centurionibus, Amurates & Caſſonus ad cœnam invitavere lauteque exceptos uſque ad multam noctem invitos & ſæpius abire conantes detinuere qui poſtea primis tenebris, ſinguli, ſed occulta perfidia, ut credi par eſt, necati, nuſquam amplius apparuere: ex gregariis etiam pauci incolumes ad ſuos reverſi, documentum dedere, ſupra omnes mortales eos inſanire, qui Turcis vel tantillum fidei ineſſe exiſtimant.

Archius præfectus VValponis ſe dedit Solymano.

Archius & aliquot centuriones à Turcis perfide interempti.

Itum illinc eſt ad Socloſiam, quatuor milliarium ſpatio diſtantem, Perenianæ ſimiliter ditionis arcem, cum ſubjecto oppido. Præerat ei Michael è Carolo oppido ultra

Socloſia à Michaele Ferreo

1543.

Turpiter Solymā nō dedita.

Tibiſcum oriundus, cognomento Ferreus, ſed qui potius plumbeus fuiſſet dicendus. Ad famam enim adventantis Turcarum exercitus; oppidum, quod defendi per aliquot dies poterat, deſerit; & ignave trepidanterque ſe in arcem recepit. Ea arduæ rupi impoſita, ſatis firma mænia habebat, memorabilis carcere obſcuro, & octoginta paſſus profundo: in quo avorum noſtrorum memoria Sigiſmundus imperator Romanus, idemque Pannoniæ rex, à Niculao Marcellio Palatino, ac Senatu Ungarico captus, cuſtodiiſque, ſemeſtrem captivitatem toleraſſe traditur. Conſpectis demum caſtris, & infinita Turcarum tabernacula tendentium multitudine, extremo perfuſus metu, unum ex Turcis, quos captos habebat, compedibus ſolutum, promiſſa libertate ad Caſſonum, quem Budæ paucos ante annos, claſſis præfectum noverat, mittit; ſeque arce tradita exceſſurum nunciat, ſi ei de vitæ rerumque incolumitate, ac ſociorum ſalute caveatur. Re ad Solymanum à Caſſone perlata, facile obtentum eſt: ac literas aureis ac cæruleis literis ſcriptas, quibus Michaeli & ſociis liberum ſecurumque iter concedebatur, captivus libertate recuperata lætus retulit; eiſque fides ſervata, comiteſque adjuncti, qui eos ad tutiora loca deducerent. In itinere tamen à Turcis, qui collocatis inſidiis vias obſederant, cæſi ex eis plurimi, rebuſque omnibus ſpoliati fuere. Sulymanum ferunt haud mediocri lætitia, occupato opportuno loco, affectum, quod nec invalidus eſſe videretur: ſibique, ſi vi admota expugnandus fuiſſet, magnam majoribus rebus gerendis moram attuliſſet.

Carcer in ea octoginta paſſus profundus.

In quo Sigiſmūdus Imp. aliquandiu captivus.

Redactâ in poteſtatem Socloſiâ, erat ad dextram partem adeunda urbs Quinqueccleſiarum, quatuor milliarium ſpacio, ad ſiniſtram vero arx & oppidum Sigetum: ita ut à Socloſia moventibus inter Quinqueccleſias & Sigetum iter eſſet habendum. Sed quia illud in poteſtate conjugis & liberorum Valentini Turci habebatur, qui Byzantii captus, miſeram ſuam ſortem lugebat, ei loco tunc quidem parcendum, & abſque maleficio prætereundum exiſtimavit: hanc vero, quod poſt obitum Johannis, ad partes Ferdinandi deſciverat, omnibus viribus adoriri & expugnare conſtituit. Urbs ea inter Danubium & Dravum æquali fere intervallo poſita, quamquam nec arte, neque natura munita eſt, quippe cui Mececus, ſummæ altitudinis mons imminet, ex quo tormentis facile peti infeſtarique poteſt: muriſque & turribus rudi antiquorum artificio ædificatis, iiſque adeo pleriſque in locis ſemirutis & pertuſis cingitur: amænitate tamen ſitus, & decurſu fontium & rivulorum perpetuo, qui per tubos & ſiphones derivati & inducti, urbem ſalubrioribus aquis fæcundant, & rerum omnium victui neceſſariarum abundantia, inter primas Pannoniæ civitates cenſetur. Nam præter annonæ cujuslibet copiam, & vilitatem, ac præſtantiſſimi vini ubertimum proventum, quod ad longinquas regiones, & Segheditium, ac late patentem Debrecenii planiciem, effertur: ager quoque omnis greges majorum, minorumque pecorum plurimos alit: & ſues in glandiferis Danubii & Dravi ſilvis, vicinis regionibus maximo numero ſubminiſtrat: piſcium autem tanta pretii exiguitas, ut novem bipalmares duobus obellis veniant. Fuit etiam olim in ea gymnaſium litterarum haud incelebre, tanto juvenum ſtudioſorum concurſu, ut paucis ante hoc bellum annis, duo millia eorum in ea numerata fuiſſe ferantur.

Quinqueccleſia inde obſidione preſſa.

Situs eius urbis, & deſcriptio.

1543.

Ferdinandus quum urbem in ſuam poteſtatem triennio ante recepiſſet, Lucam Siculum, Jacobi filium, hominem auro potius cogendo aptiorem, quam bellicis muneribus obeundis, ei præfecerat, attributis illi mille equitibus, & totidem peditibus, quibus Stiriæ provinciæ ordines, ſtatis certiſque terminis ſtipendium perſolvere ſolebant. Erant in præſidio turmarum præfecti clari nominis Stephanus Banffius, Valentinus Magiarus, qui non ita pridem cum Muſtapha Caſſoni equitum præfecto ſingulari pugna congreſſus victor redierat, Franciſcus Boſcaius, Matthias Alia, Sebaſtianus Polanius, Melchior Caſtellanffius, & alii complures. Sed Lucas privatorum negociorum cauſa; ad exigendam, quæ erat Græcii in nominibus haud contemnendæ ſummæ pecuniam profectus aberat. Cæteri, qui domi erant, relicti, adeo corporibus ſimul & animis torpeſcentes elanguerant, ut prius, quam Solymanus capta Socloſia caſtra moveret, obliti officii honoriſque ſui, trepidare & fere muliebriter tremere, nec quicquam de urbe defendenda cogitare viderentur; ſed de turpi ac inhoneſta fuga capeſſenda mutua conſilia inirent. Itaque quum Stanislaus Epiſcopus eos multis precibus retentare fruſtra conaretur, conclamatis vaſis, repente portis eruperunt, & per ſilvas ac nemora, paludibus & multo cæno impedita, Sigetum pars ſe receperunt, pars autem Baboczam, & alia loca trepidi & feſtinantes profugere. Primi fœdæ conſternationis ac fugæ auctores, Matthias Alia, & Valentinus Magiarus, fortes alias & intrepidi bellatores, dicuntur fuiſſe, ſed quibus rapinas, quas multas per vim & fraudem congeſtas habebant, à Turcis diripi nimis damnoſum miſerumque videretur. Epiſcopus relicta majore ſupellectilis parte, tandem & ipſe urbe profugit, ac Albam, cujus ſacerdotio potiebatur, qua majori potuit celeritate, concedens, antequam ea quoq; urbs à Turcis caperetur, annis morbiſque gravatus è vita migravit. Sacerdotes minores, qui è collegio opulenti erant, & Monachorum catervæ ſimiles attonitis, & conſilii inopes, qua quiſque potuit, eum ſequuti, varias in partes diſceſſere.

Præfecti eius, urbe deſerta, ignominioſa ſibi conſulunt fuga.

Sed miſerabilis ante alios fuga ſacratarum virginum fuit, quibus quum in re tam ſubita & inopinata, currus & jumenta ad evadendum, nec pecunia ad conducendum ſuppeteret, donaria à piis hominibus olim templo & DEO dicata, aurigarum avaritiæ, minimo pretio addicere cogebantur. Sed neque ſic miſerabilis fugientium conditio inſidiis impiorum militum caruit. Plerique enim eorum per varia itinera diſperſi, in eoſdem deſertores, ac Ludovici Pecrii, quamquam Oeniponte captivi, & Emerici Verbecii milites, latrociniis aſſuetos inciderunt, atque ab iis crudeliſſime ſpoliari; nonnulli etiam, quod ſe & res ſuas tueri pertinacius viderentur, trucidari, feriſque & alitibus per ſilvas laniandi relicti fuere. Solymanus tam claræ & opportunæ urbis acceſſione, haud mediocriter lætatus, XX. die Julii eam occupavit: templaque omnia, & imprimis Divi Petri, eximii operis à priſcis regibus extructū, quod in arce erat, in fœda

XX. die Iulii Solymā eā invadit.

Mahu-

1543 Mahumetanæ ſuperſtitionis delubra initianda curavit; uno tantum aut altero Chriſtianis, qui quo fugerent, non habuerant, vel ſubito hoſtium adventu oppreſſi, fugiendi modia camerant, conceſſo.

Inde Strigonium cõtendit.

Nec multum ibi moratus Budam contendit: ibique exploratis & pacatis rebus omnibus, expedito itinere Strigonium ire maturavit. Exceſſerat diu ante Paulus antiſtes, urbe atque arce; non metu Solymani, de cujus adventu & conatibus, nondum quicquam comperti aut explorati habebatur, ſed ſic volente Ferdinando, cui parere neceſſarium ducebat, ac Poſonium ad habitandum conceſſerat; ut præſidium Hiſpanorum, quod duce Martino Muſica, cognomine Liſcano, Thomæ ejus, qui Caſſoviæ ab agricolis tumultuariis in pugna cæſus erat, propinquo imponebatur, abeunte antiſtite, qui multos milites, & magnam familiarium & clientum turbam alebat, liberius & commodius tuendo loco invigilaret, Paulo ante obſidionem Ferdinandus Franciſcum Salamancam Hiſpanum immiſerat, cum Italicis cohortibus duabus. Ambo autem ante periculum clari, & hoſtium vaniſſimi contemptores erant; uſque adeo, ut palam dicere auderent, ſe ſi tam Solymanus Turcarum princeps, quam Carolus Romanorum Imperator conjunctis viribus arcem obſeſſuri eſſent, de expugnatione ejus nec quicquam metuere: Verum miſſuros illis ad fallendum tranſmittendumque tempus aquilas & accipitres, ac aliquot canum venaticorum paria, ut aucupio ac venatu animum oblectarent, ac irritam oppugnationis ſpem ejuſmodi otio conſolarentur.

Cui Liſcanus & Salamãca praeerant.

Italos ſequuti ſunt Germani, quorum duas cohortes tricenarias Franciſcus cognomento Monachus Ratiſponenſis introduxit: omneſque exemplo Hiſpanorum, magna alacritate & virium fiducia, hoſtium adventum expectabant: quamquam in univerſum mille & ſexcentorum peditum numerum, non amplius conſtituebant. Sed ubi hoſtes advenere, ac promotis undique caſtris, campos, colleſque ſubjectos, & vineta erectis infinitis tabernaculis occupavere, claſſemque pariter ornatiſſimam, adverſo flumine, eo in loco, quo Granus è Carpathia montibus deſcendens, infra arcem Danubio commiſcetur, ſubeuntem in conſpectum attulere, nemo fere viſus fuit, qui non depoſita animi fiducia aliud, quam antea cogitaret, & de ancipiti rerum exitu haud parum dubitaret; præſertim quum ſuam paucitatem, & hoſtium pertinacibus animis atque armis pugnare ſolitorum multitudinem conferendo, oculis, animiſque metiretur.

Solymanus dimidia copiarum parte, ductu Achmatis Beglerbegi, ſeu magiſtri equitum Europæorum præmiſſa, cujus officii eſt exercitum antecedere, ipſe die inſequenti cum univerſo robore, ac apparatu tormentorum ſequutus eſt; & interim nondum tam arcte cincta arce, Bartholomæus Chrovatus, Pauli Strigonienſis Archiepiſcopi copiarum præfectus, rei militaris æque ac locorum peritiſſimus, ducentos boves dono ab antiſtite miſſos, in uſum obſeſſorum, proſpere induxit; totidemque vini dolia, quæ in arce habebat, nomine ejuſdem obtulit: pauloque poſt inſequentes magna vi & celeritate Turcas notitia itinerum fretus eluſit: incolumiſque Comaronium rediit: ac Johanni Ungnadio, Othoniqùe Fotiſco, & Philippo 1543 Torniello, qui cum reliquo exercitu ibi erant, retulit nondum tantopere circumſeſſam eſſe arcem, Solymano cum univerſa mole exercitus & Tartaris adhuc tetro ſubſequente, quin ea, qua ipſe iverat, via, aut etiam ſecundo amne ſubſidia ſubmitti poſſent. Unde Sancius Gotta Hiſpanus centurio, ac ſignifer Germanus, qui pro ſtipendii pecunia Viennam erant profecti, eamque à quæſtoribus regiis acceptam, audita Strigonii obſidione, ne illa periculo exponeretur, ibidem reliquerant, cum ſexcentis fere militibus, ac annona & pulvere tormentario navibus deſcendentes ad ſocios feliciter pervenere, obſeſſorumque animos ea virium & commeatus acceſſione vehementer confirmarunt. Eodemque tempore noſtri arce erumpentes, & Turcas caſtra liberius & incuriosius metantes adorti, magnum tumultum ediderunt, interfectis ex eorum numero quamplurimis; & inter cæteros Omerbego quodam, è Mahometis pſeudoprophetæ poſteris oriundo, quod quidem à viridi capitis tegumento, quod aliis geſtare religioſum nefaſque habetur, animadverſum fuit.

Sequenti die Solymanus cum exercitu ſuo, & Tartaris advenit, & copiarum ac tabernaculorum ampliſſimum numerum duplicavit: & obſidio arctior eſt inſtituta, Tartaris ſeparatim à Turcis caſtra ſua ponentibus, quorum quatuordecim millia, qui minimum, alii XXIIII. qui maximum numerum edebant, fuiſſe affirmabant: eodemque tempore tres legati e numero eorum, qui abjurata Chriſtiana religione ad Turcas defecerant, ad Liſcanum miſſi: qui Hiſpanica, atque Italica & Germanica uſi lingua, quod præſidiarios ex tribus illis nationibus conſtare ſcirent, arcem, quam adverſus invictos Solymani milites retinere nequaquam poſſent, tradi ſibi poſtulabant, & abnuentibus extrema ſupplicia denunciabant.

Solymani adventus Strigonium.

Sed quum à Liſcano cæteriſque reſponderetur, ſe eam, donec vita ſuperſit, ſicuti milites fide virtuteque præſtantes deceat, principi, cui ſacramentum dixiſſent, ſervaturos, transfugæ diſceſſerunt. Illis in caſtra abeuntibus Turcæ, ſub colloquii tempore, tormenta majora ad collem Divi Thomæ arci oppoſitum, magna celeritate provexerunt, noſtris in arca ſilentio ſe continentibus, & diſſimulante Liſcano, quid tamen fieri vellet, milites clam admonente. Collocatis eo in loco ab hoſte tormentis, nemine prohibente, ac aggeribus inſtructis & corbibus interpoſitis; noſtri, qui ad eam murorum partem omnia fere ſua tormenta magno labore convexerant, ea in hoſtium munitiones repente direxere, exploſiſque eis maximum Turcis detrimentum intulere, quum & tormentorum magiſtris, & Janiceris magno numero interfectis, tormenta, rotis eorum perfractis, inutilia reddidiſſent: ita ut per aliquot dies ex eo loco tormenta ceſſaſſent, donec alia attraherentur.

Interea Liſcanus & Salamanca ſuburbanis munitionibus ac majori oppido diffiſi, ſecus quam antea claro animo jactabant, ſeſe in arcem recepere. Et Achomates juſſu Solymani, ab ea parte, qua horti ſuburbani erant, oppugnationem inſtituit: Ulamanes autem turrim prægrandem rotundamque, quæ portæ Budenſi imminet, admotis tormentis diruendam ſuſcepit: tanto ſucceſſu, ut quum ingentibus & plurimis ictibus infir-

Noſtri, deſertis ſuburbanis, in arcem ſe recipiunt.

1543. infirmiores mœniorum partes verberarent, obſeſſis ſingulare detrimentum inferrent. Nam Janiceri ſubſidio operarum, quæ aggeres & foſſas faciebant, adjuncti, mirifice ſclopetis rem gerebant, & noſtros in mœnibus conſiſtere prohibebant: ſic ut murus vel craſſiſſimus, non diu pilarum aſſidue incidentium vim perferret, ſed magno fragore proruerет, ejuſque fragminibus noſtri ſauciati gravi clade afficerentur. Quibus malis adducti, deſerta exteriore muri corona, interiores aggeres & munitiones erigere cepere, ut in iis minore cum periculo verſarentur. Ea re animadverſa barbari ſumptis animis in urbem ter irrumpere conati ſunt: & ter in conſpectum noſtrorum ſumma audacia pervenerunt: ſed noſtri haſtarum in hiſpidam erici formam adactarum denſitate, ac ſclopetorum grandine ſeſe fortiter defendentes, barbaros rejectos detruſerunt, in qua contentione Alibegus cognomento Baltaoglis Selymbriæ ad Pontum Polemoniacam præfectus, criſta & purpureis veſtibus, armiſque auro & argento fulgentibus conſpicuus interiit.

Turcarũ aſſultus repreſſi.

Aly Beg. cadit.

Poſt eam pugnam, quum claſſis Turcica ripam fluminis, quæ ad dextram urbis partem eſt, ſubiiſſet: & claſſiarii ac remiges in domibus ſuburbanis impune verſarentur; idque noſtri conſpicientes ferre non poſſent, repente collectis ex ſingula centenaria militibus, Alexius Nardous, & Michael Regenſpurgus eruperunt; tanto impetu, ut hoſtes improviſo noſtrorum ſuperventu perterriti, pars arma capere, pars ad claſſem intento curſu ſeſe proripere vellet, & ſummo cum tumultu & periculo utrinque certaretur; multique vel cæderentur, vel naves repetere conati flumine mergerentur. At qui in claſſe erant, profligatis ſociis opportunam opem tulere; quum noſtrorum impetu ſclopetis ac ſagittis retardato, & compreſſo, ſuos palantes & trepidos admotis ad ripam navigiis opportune excepiſſent. Qua in fuga Iniriſahes apud Perſas ſummo loco natus, & nuper commendante Ulamane, ad præfecturam Danubianæ claſſis evectus, dum ſuis metum & fugam exprobrat, & citatis remis prætoria navi ſubſidio, advolare contendit, frontem glande trajectus occubuit. Inter has contentiones ſenex quidam Italus è Calabriæ Crotone oriundus, tormentorum magiſter, quem ſocii Itali militari joco Meſſerum vocabant, ad Turcas transfugit, eiſque, ſi Strigonio mature potiri vellent, tormenta in inſulam tranſvehenda, & Aquariam turrim, quam hactenus Ibraimus Eunuchus Aſiaticorum equitum magiſter ex continenti fruſtra oppugnaſſet, ex inſula, quæ è regione eſt, expugnari poſſe admonuit. Ea erat ſub arce in ipſius ripæ extrema parte, Budenſi perſimilis, ex qua per ſiphones aqua pluvialis in arcem haud rudi artificio derivabatur.

Italus transfuga tormenta in Inſulã transferenda monet.

Itaque approbato Crotoniatis conſilio, Ulamanes noctu ſcaphis in inſulam trajecit, ac tormenta in eam tranſvehenda curavit, erectiſque ſubitariis aggeribus, & Janiceris eorum cuſtodiæ impoſitis, turrim verberare cepit, adeo vehementi pilarum & jaculorum frequentia & denſitate, ut murus concideret; & noſtri in ea præ metu conſiſtere non auderent, Aſiaticique Janiceris permiſti ſubire murum & conſcendere non dubitarent. Turcæ quoque ex majoribus caſtris, tam majorem arcis munitionem tormentis ſubruere, quam cuniculis actis ſcrobes, & ſpecus prægrandes ſub terra effodere non ceſſabant, quibus barbari adverſus omnes bellici laboris aſperitates indomiti mordicus incumbebant, adeo ut in iis interdiu, noctuque operari, cibumque & ſomnum capere ſolerent. Breviora etiam ſed maxime patuli oris ænea tormenta, quæ à ſimilitudine mortaria appellantur, attulerant, quibus ſaxeos ingentes globos in ſublime jaciebant: quæ cum tectis inciderent, omnia intus magna ſtrage edita conterere & diruere ſolebant; quibus in expugnatione Belgradi barbaros uſos fuiſſe docuimus. Horum crebrioribus ictibus atque impetu, templi majoris prætalta Orientalis fornix, concamerati ac rubri marmoris tabellis incruſtati operis, concuſſa & labefactata repente corruit, oppreſſis nonnullis militibus, arciſque interiorem aream ita denudavit, ut noſtri concurſantes à barbaris è monte Divi Thomæ facile conſpicerentur.

Equa Aquaria turris verberata.

Admoto in hunc modum terrore, neque noſtris in muro conſiſtere auſis, Turcæ per aperti muri ruinas, aſcendere conſtituerunt, magnoque ululatu & clamore, cohortantibus Ulamane & Ibraimo, in ſummum evadebant. Sed erat ingens vis pilarum, ex pice & ſulphureo pulvere, aliaque materia ignem concipiente à noſtris præparata; quas quum in ſubeuntes audacius crebro conjeciſſent, quod pauciſſimi galeis capita, aut thoracibus pectora munirentur, magnam eorum ſtragem edidere, ambutentibus, quicquid tetigerant, flammis; quas corporibus & veſtimentis incidentes, quum amoliri vellent, auctum agitatione malum, veluti contages amplificabatur. Interea Hiſpani cum ſociis ſclopetos periti ſſime vibrantes, multos ex hoſtium numero glandibus proſternebant, duravitque ea oppugnatio octo ferme horarum ſpacio: quum noſtri quamquam pauciſſimi, inconditæ multitudinis barbaros ſæpe feſſos, & ſæpius recentioribus ſubmiſſis auctos, ac certamen vel ſeptimo conatu repetentes, magno illato detrimento fortiſſime repuliſſent. Quo in conatu etiam mulieres & pueri, è ſuperioribus murorum pinnis, ingentia ſaxa in Turcas per declivia montis conſcendentes, non ſine multorum pernicie pervolvere & præcipitare contendebant.

Turcarũ oppugnatio fortiſſime à noſtris depulſa.

Poſt rejectos hoſtes, noſtri reſumptis animis, per turris Aquariæ aquæ ductum erumpentes, alios ex barbaris retro ad naves, unde venerant, fugarunt, alios ſub mœnibus trucidarunt; ac ſubito impetu in naves facto, quæ tormenta & Janiceros in inſulam vexerant, XIII. ex eis demerſerunt: cæſis amplius quingentis è numero claſſiariorum, qui etiam oppugnatum turrim venerant: ſic ut tam in oppugnatione, quam præcipiti hoſtium fuga, ad tria millia barbarorum interiiſſe creditum ſit, præter ſauciorum ingentem multitudinem: & plures interiiſſent, niſi noſtri paucitatis ſuæ haud ignari inſequendi finem feciſſent. Ex noſtris autem tam in pugna, quam fortuito incendio, quod ſub ea contigit, ducenti milites deſiderati ſunt, nam in ipſo fervore ancipitis pugnæ, turris una, quæ ad meridiem ſpectabat, incertum dolone hoſtium, aut igne fortuito conflagravit; in qua multum pulveris ſulphurei, ac armorum repoſitum erat.

Tria millia Turcarũ cecidere.

Quamquam autem noſtri eam Victoriam adepti effuſe lætarentur; tamen quia amiſſis commilitonibus, & plurimis ob vulnera inutilibus reddi-

tis,

1545 tis, feſſi ac debilitati ad exiguum numerum redacti eſſent, ut vix tertia eorum pars ſupereſſet, & de ſubmittendis auxiliis nulla uſpiam ſpes appareret: quodque deſperationem augebat, nulla gleba aut ceſpes in ſaxeo ſolo ad extruendas munitiones ſuppetebat; anxio animo frangi, & non parum de priſtina animi fortitudine remittere, deque vita & ſalute conſervanda ſolliciti eſſe: & de rerum exitu inter ſe timide colloqui & deliberare. At barbari turrim illam Aquariam, quod nullis à latere propugnaculis munita eſſet, tuto ſubire & mœnia cuniculis ſuffodere non ceſſabant: quæ res obſeſſorum animos eo majori terrore & formidine perculſos ad extrema conſilia amplectenda incitabat.

Noſtris animus collabeſcit.

Cum igitur in tanta rerum omnium deſperatione verſarentur; nec quid fieri oporteret, expedirent: aliis fortiter in tuendo loco perſiſtendum dicentibus, aliis ad ſui ſervandi conſilia propendentibus, Johannes Maſſa Italus Cæſenas, cohortis, quæ ſub Johanne Baptiſta Marſo, centurione ſtipendia merebat, ſignifer, ſuis qui in ſtatione ſecum excubabant, ne in hoſtes tela jacerent, prohibuit: ac duobus ſociis comitatus, videntibus Turcis de muro ſe demiſit à quibus ad Ibraimum, qui Solymani Eunuchi purpuratorum principis, Perſico, ut diximus, bello abſentis vicem ſupplebat, adductus, deditionem omnium nomine obtulit ita ut ſalvis rebus diſcedere omnibus liceret, deque eo publica fide caveretur. Quà conditione accepta, duobus Turcis comitatus revertitur, & Franciſco Salamancæ (Liſcanus enim leviter ſaucius in quodam cubiculo tunc forte curabatur) ea quæ cum hoſtibus egiſſet, refert. Nec Salamanca digna reprehenſione caruit, quod hunc vexilliferum, qui ſuo & Liſcani injuſſu, cum hoſtibus paciſci & tranſigere auſus fuerit, è diſciplinæ militaris inſtituto non ſtatim laquei ſupplicio puniendum curaverit. Sed ipſe non ignarus ſalutem ſingulorum in concordia univerſorum contineri, ne ſi quid durius in illum ſtatuiſſet, reliquorum etiam Italorum arma, ſuborta ſeditione in ſe concitaret, ſeſe excuſare conabatur.

Maſſa ſignifer Italus deditione cum Turcis tractat.

Dum obſeſſi cum duobus illis Turcis conſilia agitant, nec tamen hoſtes oppugnationem Aquariæ turris intermittunt, nec aggerendis ſcrobibus ceſſant; Salmanca rebus deſperatus ad hoſtes egreditur; ut conſenſu collegæ & commilitonum æquiores deditionis conditiones impetraret. Ubi ad purpuratos deductus, multa diſputando, nec adhuc ſe victum reputando, nihil aliud obtinuit, quam quod ſalvis rebus & capitibus arce excederent: nec ad ſuos redire permiſſus, in caſtris apud hoſtes pernoctavit: ac Liſcano & ſociis diploma Turcicæ fidei à Solymano impetratum miſit: quo liber omnibus diſceſſus & incolumitas promittebatur, ſi claves Strigonii ab eo in caſtra mitterentur. Publicata deditione, noſtri non ſolum res ſuas, ſed mercatorum & aliorum ſupellectilem convaſare, ac complicare contendunt; interea Alibegus Janicerorum tribunus, portis apertis ingreditur: & claves à Liſcano traduntur: ac portæ & muri ſummitates, & tota ac area arcis à Janiceris ſine mora occupantur: milites noſtri ſecedere jubentur, ac haſtas, ſclopetos, & arma quælibet in foſſam, quam cuniculis hoſtium contrariam introrſus fecerant, projicere coguntur. Noſtri perterriti & conſternati, excuſſo omni virtutis uſu, parent, quibus etiam auxit pavorem inopinatus repentinusque caſus; 1545 nam quum milites una cum ſclopetis & haſtis, ſulphurei quoque pulveris lagenulas projeciſſent, ab accenſo funiculo repentè flamma exorta, armorum & haſtarum cumulum diſjecit, ita ut niſi Liſcanus & Salamanca deprecati nullas inſidias, aut fraudem ſubeſſe retuliſſent, barbari ſtrictis in noſtrorum necem gladiis parati eſſe conſpicerentur. Ibi noſtri ſumma indignitate, & miſerabili ludibrio, totum fere diem fame, ſiti, ſolis fervore macerati, pars mutuò ultimum vale dicere, pars loca quæ relicturi eſſent, cum ſuſpiriis extremum aſpicere, pars præſentem nec vulgarem mortem, pallido exanguique vultu horreſcere.

Salmanca ad hoſtes egreſſus detinetur.

Liſcano diploma Turcicæ fidei mittit.

Strigonium deditur.

Venit interea ſub noctem à Solymano nuncius Janitorum magiſter, quem ipſi Capigiagam appellant, Solymanum velle referens, ut milites, qui arcem dedidiſſent, ſervata ipſius fide, incolumes dimittantur, prius tamen, quam id fieret, contumeliis variis expoſiti, in arcem, unde paulo ante educti erant, redire jubentur, niſi redeant, fuſtibus & clavis, qui cogant ſingulari ſævitate imminent: ibique mortuorum commilitonum juxta ac cæſorum Turcarum cadavera, tabo fluentia, & tetrum odorem ſpirantia ſepelire, foſſas magno labore expurgare, tormenta ad ſua loca attrahere coguntur, poſtremo mortalium miſerrimi, armis, veſtibus, pecunia exuti & ſpoliati, ſemineces, nudi, & vix pedibus conſiſtentes, navibus impoſiti, in ulteriorem ripam tranſjiciuntur; ac lentis paſſibus Sintaviam verſus iter ſuſcipiunt: indeque curribus vecti, Polonium pervenerunt: ubi Liſcanus & Salamanca proditionis ſuſpecti, & cum iis Alexius Nardous, Matricius, & alii præfecti, juſſu Ferdinandi, à Nicolao Comite Salmenſi cuſtodiæ traduntur; ut quæſtione habita, judicio militari cognoſceretur, quomodo deditio incepta patrataque fuiſſet.

Miſerabilis deditorum conditio.

Liſcanus Salamanca, aliiq; cuſtodiæ mancipantur.

Occupato Strigonio Solymanus, è quadratis lapidibus, quibus fornicem anteriorem templi conſtructam, ſed mortariis quaſſatam corruiſſe docuimus, quod ea longius extra arcem porrecta, incommodior ad tuendum videretur, propugnaculum ad partem arcis Orientalem erigi juſſit, quod adhuc viſitur, actiſque Deo Optimo Maximo, more ſuo gratiis, quod eo die, quo avus Pajazetes Methonem à Venetis cepiſſet, ipſe Strigonio potitus eſſet, qui erat Auguſti menſis decimus, Divo Laurentio dicatus, Danubium trajecit, & relicto ad dextram Comaronio, quod in inſula Danubii ſitum, à Philippo Tornello cum legione Italica cuſtodiebatur, haud procul Tata conſedit.

X. Auguſti Strigonium captum.

Erat ea arx, quam Theodatam olim fuiſſe exiſtimant, à priſcis regibus Pannoniæ extructa, balneis, & penſilibus hortis, aliiſq; deliciis ad oblectationem ſummo artificio factis, & ſubjecta ingenti piſcium vivario, cujus aggeres è quadrato ſaxo cõſtant, viſu digna: ſed jam his bellorum procellis adeo deformata, ut earum rerũ nec veſtigia ſuperſint. Huic Tornellus præfecerat Hannibalem Taſſium Bononienſem, cum quodam Germano, qui ſive nimiâ ante periculum virium fiducia fretus, ſive totam molem barbarici exercitus, ad eam, ut exiguum & ignobilem locum minimè deflexuram ratus, ejus tuendæ curam ſuſceperat. Sed quum adventantia longo latoq; tractu hoſtium caſtra vidiſſent, Achomateſque qui cum maximis copiis præcedebat, extrema quæque eis, niſi arcem trade-

Tata occupatur ab Achmete.

1543 traderent, denuntiaret, petterriti, & viribus impares, vitæque cupidiores, eam ſine mora dediderunt, quæ res ipſis haud dubio exitio fuit: nam Torniellus Taſſium aliquanto ſeverius & turbidius, quam fortaſſis ea rerum & temporum facies poſtularet, capitali ſupplicio affecit: Germano collega ad Ferdinandi regis arbitrium relicto, ut de illo cum Salamanca & Liſcano ſimul ſententia ferretur. Sed rex mitiſſimi ingenii, ac Hiſpanorum maxime ſtudioſus, diuturnioris tantum carceris pœna contentus, judicium in longiſſimum tempus protraxit, poſtremoq; eos dimiſit.

Taſſius ob deditionem à Torniello capite mulctatur.

Salamãca & Liſcano poſtea venia impertita.

Tatam Solymanus vacuam relinquens, injecto igne ſuccendi juſſit, ac ad Albam obſidendam exercitum promovit, ibique ad proximum ingentem lacum Soſtonem, velut aquationi maxime commodum & opportunum, caſtra locavit. Albanæ urbis ſitum, undique paludibus cinctum, ſupra deſcripſimus. Ea Budæ ac Strigonio collata, trianguli formam reddit: pari fere intervallo ac loci celebritate, duas illas alluente Danubio, hanc perpetuis paludibus, quas Sarviſius flumen cænoſum nec ripis coercitum è Balatone profluens, & iſthic late ſtagnans efficit, mirabili naturæ munimine præcingentibus. Ab urbe tres aggeres admodum lati ſeſe extendunt, quibus templa, ac publici privatique juris ædificia, & ſuburbanæ domus ac horti irrigui, & prata intercedunt, frequentiore in iis, quam in urbe civium, & variorum hominum concurſu, habitatione. Urbem interiorem, ubi templum majus, in quo reges diademate inſigniti, ac morte obita ſepeliri cõſueverant, murus haud invalidus, & foſſa profunda, perpetuis è palude aquis plena, ſatis munitam reddunt.

Inde Albam obſidet Solyman.

Situs urbis.

Ei, quum à Solymano obſidione cincta eſſet, præerat Georgius Varcocius Sileſius, Ferdinandi prætorianorum equitum præfectus, cum duobus vexillis Germanorum peditum, & ducentis equitibus ex iis, quos Felſius & Perenius dum urbem ab Iſabella regina deficientem, ad obſequia Ferdinandi pertraxiſſent, ante biennium in præſidio reliquerant, ac Ungari equites ferme quingenti quos Franciſcus Capolnajus, Petrus Erdodius, ac Stephanus Iſthuanffius aliique ductabant. Verum ii, durante adhuc Strigonii obſidione, quum in Tartaros vicina Albæ loca depopulantes excurriſſent, ſuperveniente interea Solymano, Alba excluſi, pereunte interim etiam Capolnajo, egregiæ virtutis, ſed rapinis nimium dedito viro, obſidioni intereſſe non potuerunt. Sub id etiam tempus Strigonienſis obſidionis, Torniellus cum Italicis cohortibus Jaurinum & inde Comaronium pervenerat, quem Ferdinandus de Strigonienſibus juxta ac Albanis ſollicitus, & tunc in Bohemia cogendo exercitui intentus, ut tuendæ Albæ munus ſuſciperet, hortabatur. Quod quum ille certis de cauſis ſubire nequaquam potuiſſet; quod quæ ab eo poſtulabantur, regii quæſtores pecuniæ, ut videbatur, quam Albæ conſervandæ cupidiores, præſtare cunctarentur; miſit tamen quatuor Italicos præfectos, Octavianum Scruſatum Mediolanenſem, qui ſuperioribus annis Peſtano bello confecto, in Pannonia remanſerat, Dominicũ Torniellum propinquum ſuum, Carolum Siccum Inſubrem & Ucalalem Cremonenſem, cum totidem cohortibus militum. Qui quum proſpero uſi itinere Albam veniſſent, nec Turcas procul jam abeſſe allatum eſſet; Varcocius coacto militari concilio, cui etiam prætor Albanus Thomas Zigieſſus, cum toto decurionum ordine interfuit, an ſuburbana ædificia deſerere, ac incendere, ſeque in interiorem urbem recipere præſtaret, longo ſermone diſputavit. Albanis ſublata repente voce negantibus, ſe paſſuros, ut ſuburbia tot tantiſque templis & ædificiis, magnitudinem urbis æquantia delerentur. 1543

VVarcocius ei præeſt.

Tornielus quatuor Italicos præfectos Albæ ſubſidio mittit.

Civium cauſæ Octavianus ſe fautorem præbuit, ac uti erat diſertus, tuendi ſuburbii auctor extitit; quod ea etiam pars æque ac urbs palude munita, pari militum labore defendi poſſet: & ſi quid durius ab hoſte accideret, non defuturus eſſet certiſſimus in urbem receptus, ubi ſupremis votis, quæ neceſſaria eſſent conſilia, deliberare, atque oportune exequi poſſent. Octaviano hæc atque ejuſmodi conſilia proponenti Varcocius ſuo ac publico fato impulſus, quamquam multiplici cura ſuſpenſus, paret, ac ad milites egreditur, eiſque de eo, quod erat de defendendis ſuburbanis deliberatum, edocet; & ut fortem, paremque decoro conſilio operam præſtent hortatur. Itaque pari militum & civium labore ac cæterorum, qui metu hoſtium eo ſe receperant, promiſcuæ ſortis hominum ſtudio & concurſu ſuburbia muniuntur: idoneis in locis tormenta diſtribuuntur, excubiæ ac cuſtodiæ diurnæ nocturnæque ordine diſponuntur; munitio inſtituta inter templa Divo Franciſco ac Deiparæ virgini ſacrata, diurnis nocturniſque laboribus educi ac perfici jubetur. Verum Turcæ advenientes ad eam partem ſuburbii, quæ ad Budenſem portam vergit, omnibus viribus incumbendum exiſtimarunt: edocti ab iis, qui ſitus locorum & opportunitates omnes apprime cognitas habebant. Varcocius perſpecto hoſtium conſilio, præſidia Italorum & Germanorum à reliquis portis ad Budanam transfert, Ungaros, qui ex agris in urbem magno numero confluxerant, ac Albanam juventutem in deductorum locũ ſuccedere jubet.

Suburbia muniuntur.

Dum hæc pararentur, prima Turcarum agmina apparuere, in quæ Germani, & qui ex Ungaris reliqui erant equites adjuncto peditatu Italorum, erumpentes, ſecundum prælium fecere, interfecto quodam inſigni Eunuchorum aulicorum præfecto, ac magiſtro tormentorum una capto, qui tamen paulo poſt è vulnere interiit. Cum poſtea Solymanus adveniens, urbem juxta ac ſuburbia infinitis copiis circumplexus eſſet, noſtri obſtructis portis, ſeſe ad defenſionem paravere. Turcæ vero contra eam munitionẽ quæ inter duo templa à noſtris extructa erat, altiorem è materia & ceſpite molem ſumma vi erigere, & ut commodius inter carecta & arundines cæno impletas pedem figerent, craſſioribus pluteis & tabulatis iter parare, quã peractâ è propinquo querceto, quod ad ædiculam Divæ Barbaræ dedicatam, haud procul ab urbe eſt, virgulta & materiam plauſtris, camelis & mulis congerere, uſque non agreſtium tantum & Aſaporum, ſed totius exercitus labore paludem, quam noſtri ætate inſuperabilem, nec niſi brumali frigore glacieque denſatam adoriri poſſe putabant, paucis diebus perviam reddidere, factiſque ſinuoſis per tranſverſum aggeribus ad munitiones proceſſere; ita ut nemo è noſtris in muro verſaretur, quin ad primum conſpectum binos, ternoſque & plures ictus glandium corpore exciperet: & barbari totam fere munitionem, pilarum majorum vi perforarent, ac exæquata foſſa, eam acriori impetu aggreſſuri viderentur. Verum noſtris rem fortiſſime gerentibus, ac munitiones contrarias, oſtendente & aſſidue labori

incum-

1543. incumbente Scruſato, ex materia & ceſpite erigentibus, barbari impetum & irruptionem irritam fore rati, eo quidem die intermiſere.

Sequens dies qui Divo Johanni Baptiſtæ ab Herode decollato ſacer erat, acerrimo hoſtium impetu & certamine inſignis fuit, quum amplius tribus horis pugnatum eſſet: quamquam enim Turcæ & noſtri pari ſpe & virtute munitionem aggredi & defendere conarentur: tamen ad extremum Turcæ nec cæde nec vulneribus, quæ ancipiti & iniqua pugna perferebant, territi, ſumma vi noſtris occiſis & dejectis, propugnaculum ceperunt: nec mora tres in eo falcones ſtatuerunt, ut utrinque è tota munitione propugnantes noſtros & diſcurrentes deturbarent. Eodem etiam impetu bina templa ab hoſtibus occupata ſunt, & ex eorum lateribus perforatis, noſtri per patentes rimas, occultis glandibus & ſagittis petebantur. Munitiones tamen, quas Itali extruxerant, mira virtute & conſtantia, adjuvantibus etiam fœminis & pueris; ac nonnullis è collegio monachorum, eo quoque die ſunt egregiæ defenſæ, Carolo Rufo Brixienſe, qui componendorum apud cohortes ordinum officio fungebatur, fortem & indefeſſam adverſus barbaros operam navante.

Poſtridie calendas Auguſti Turcarum duces à Sulymano, ut fama erat, acrioribus verbis, animiſque caſtigati, ſupremi conatûs ſignum edidere, edicto inter milites promulgato, ne quiſquam niſi victor ex acie reverteretur. Favit eorum conſiliis matutina craſſior nebula, qualis in locis paluſtribus accidere ſolet, cujus denſa caligine pertecti, majori, quo potuerunt, ſilentio abdicatis tympanis tubiſque; occultiſſime ad munitiones irrumpunt; uſque adeo, ut pene prius quam à noſtris animadverti poſſent, ac ad arma proclamaretur, jam ad congreſſum perveniſſe conſpicerentur: in ea potiſſimum munitione, quæ à Germanis militibus defendebatur, qui denſata acie deſcenſum Turcarum expectantes, in ſumma parte prætenſis haſtis, & ſclopetariis intermixtis, eos arcere conabantur. Sed tantus fuit hoſtium ardor, tanta vis, ut primos noſtrorum, tametſi acerrime reſiſtentium, ordines perturbarent, nec quiſquam eſſet qui ingruentium impetum ſuſtineret; eodemque tempore Italicæ cohortes, non tam virtute, quam multitudine hoſtium victæ, ac totis aggeribus detrulæ, terga verterunt: fugientibus inſtabant hoſtes, ac per totum ſuburbanæ regionis ſpacium, terga cedendo, ſternendoque procedebant: nec tamen quicquam ad ſalutem fuga profuit, quum ſocii & Albani clathra & cancellos; qui aream ante interioris oppidi portã inſtar veſtibuli, è materia factam, cujuſmodi munitiones Ungari militari vocabulo Sarampones vocant; dolone an oblivione, aut præſentis periculi metu, nulla fugientium miſericordia moti importuni clauſiſſent.

Suburbium à Turcis vi captum.

Cecidere in ea rerum perturbatione egregiè pugnantes Carolus Siccus, cum aliquot ſigniferis, & Centurionibus: Octavianus quoque Scruſatus defendendorum ſuburbanorum infauſtus auctor, ibidem trucidatus; temerarii conſilii ſui pœnas morte perſolvit. Dominicus Torniellus, aurata inſignis caſſide, dum à Cecolino Italo furti ſignifero, aliquandiu fruſtra defenſus fuiſſet; equo deturbatus, à barbaris in eo diri certaminis fervore nemini parcentibus interficitur. Haud procul ab eo pari fato cecidit Eraſmus Wirceburgus, Germanorum vexillifer, vir egregie fortis glande per ilia trajectus. Sed nihil magis Albanos 1543. juxta ac milites conterruit, quam Varcocii ipſius, urbis ac militiæ præfecti crudelis cædes, qui quum equo inſidens ſeſe ad portam protrupiſſet, nec ingreſſus pateret, fruſtraque, ut aperiretur, oraret, Janicerorum ſuperventu conciditur. cui quod multis aureis anulis digitos exornatos haberet, nec ii cæſo aliter detrahi poſſent, truncata ſimul cum capite dextra manus fuit.

Cades aliquot illuſtrium militum.

Equorũ numero & VVarcocus urbis præfectꝰ occũbit.

Cætera multitudo ad extremam ancipitemque vitæ ſpem redacta, in foſſam pluima aqua profundam ſeſe conjecit; ſed maxime fœda & miſerabili fugæ ſpecie; quum pleri que natandi imperiti exemplo mergerentur, alii in ipſa cænoſa palude colluctati & vada quærentes, barbarorum telis & ſagittis confixi occumberent, inter quos multi ex Italis fuere, è quorum tamen numero Carolus Rufus in domiti roboris veteranus feliciter in urbem enatavit. Haidanum & agreſtium Ungarorum manus, quorũ numerus jam ad pauciſſimos erat redactus, rebus deſperatis non in urbem ſed qua quiſq; potuit, noticia locorũ & paludis fretus, ſaluti conſuluit; eo tamen eventu, ut multo maxima pars, diu cæno & carectis colluctata, aut à barbaris conſectantibus conciderétur, aut fœdo mortis genere ſuffocata interiret: & pauciſſimi miro fortunæ faventis beneficio ſervati enatarent, inter quos Gregorius & Michael Creſturii fratres, aliiq; perpauci fuere, qui Beſprimium fuga delati, res perditas & amiſſam urbem divulgarunt. Rufus Uccaſalem Cremonenſem, qui ex vulnere prima in pugna ſuſcepto, domi conſtiterat, ac Germanicæ cohortis præfectũ quendam in urbe repetiit: qui communi conſilio reliquias militum colligentes, in muro præſidia ponere, & ſe ad interiorĩs urbis defenſionem, ingentibus animis conſtituerunt. Sed occupatis præſenti periculo & terrore omnium animis, ac amiſſis ducibus, nemo omnium erat, qui vel imperare commode poſſet, aut parere velle videretur. Itaque defenſionis ſtudio ab omnibus tota urbe remiſſius procedente, Uſcaſali & Rufo; perditis rebus opem ferre pollicentibus, gratiæ quidem ab omnibus actæ; ſed ad extremas anguſtias redactis, non de tuenda urbe, ſed de ſervanda per æquas deditionis conditiones vita ac ſalute cogitandum eſſe reſponſum eſt: primuſque omnium prætor Urbanus è muro cum Turcis prolocutus, ut legati in caſtra mitti poſſet, impetravit.

Recognita Itali & Germani milites cum legatis Civium, ſimul Rufum deligunt, qui cum hoſte de libertate & ſalute præſidii coram paciſcatur. Purpurati Italis & Germanis militibus incolumi vita libertatem polliciti ſunt: Civibus anceps & dubium reſponſum datum eſt; Veniam ſemper eis dari, ſed non omnibus. Statuiſſe enim Solymanum inveſtigare, quorum opera & ſtudio à regina ad Ferdinandũ deſecerint. Porro Achomates Beglerbegus pridie Nonas Septembris urbem ingreſſus, Italis & Germanis, ut in caſtrorum cum ſarcinis ſe ad iter parent, pronunciari juſſit. Albanorum alia conditio fuit, iis ſiquidem, ut domi ſe continerent, & principia edictum expectarent, mandatum eſt. Exivere ad condictum Itali, & Germani, eiſque Omeraga alæ equitum præfectus adjunctus eſt, qui eos uſque ad tutiora loca perduceret, quod illi ſingulari fide laboreq; præſtitit, defenſis ab immani Tartarorum injuria noſtris, qui è ſilvis & inſidiis procurſantes iter eis infeſtum reddebant. Albanorum major pars, qui nimirum locupletiores erant, & quorum ſpoliis

Alba dedita.

Italis & Germanis vita & libertas datã.

Albani crudeliter trucidati,

 truces

1543. truces barbari inhiabant. & inter alios Thomas prætor, ad caſtra convenire juſſi, crudeliter mactati ſunt; bonaque eorum ac domus & fundi publicati, aut in equites, qui Albæ præſidio relinquebantur, diſtributi.

Quinq. eccleſia, Strigonium, Alba, amiſſa.

Hunc in modum Solymanus, à Gallis, ut ferebatur, excitus; ea æſtate anni à partu virginis quadrageſimi tertii, ſupra mille & quingentos tribus nobiliſſimis Pannoniæ urbibus, haud magno labore, neque multo ſuorum ſanguine potitus, Germanorum & Ungarorum animos, viresque vehementer contudiſſe viſus eſt; quum Chriſtiani principes execrabili vecordia diducti, ac perpetuis inter ſe armis dimicãtes, de vicinæ Pannoniæ ſalute ac permanſione nihil penſi habere viderentur, tam diuque inſanirent, donec ipſi debellatis ejus calamitoſi regni reliquiis, eorundem barbarorum armis, injuriæq; expoſiti, aut ab extremo ignominiæ pudore ad pietatis decus revocati necesſaria arma ſumere, aut ſimilem ſibi ac ſuis populis & regnis calamitatem cladem que expectare conducerent.

Cæterum Solymanus, captis tribus clariſſimis urbibus, ſatis ſe gloriæ adeptum ratus, nihil amplius eo tempore tentandum exiſtimavit: ſed expurgandis, quæ ceperat locis, ac muniendis operam dedit, quod ſuos feſſos & debilitatos hoſtibus objicere nollet; ac domum reditum maturaret.

Tartarorum depopulationes.

Interea tamen Tartarorum equitatum, cujus in obſidione, præter pabulationum auxilia, modicus erat uſus, ad populandum emiſit: qui proxima quæque loca urendo, atque vaſtando percurrerent. Erant in caſtris circa Jaurinum quædam copiæ; quæ tuendæ regioni excubabant. Ferdinandus enim Philippum Torniellum cum Italis ad tuendum Comaronium ire juſſerat; Germanis vero & Ungaris, ut conſervando Jaurino invigilarent, per literas & nuncios ſignificaverat, donec ipſe è Bohemia majores copias adducturus adventaret. Inter eas Nicolaus Comes de Zrinio, Illyrici præfectus, Andreas Bathorius, Emericus Verbecius, duo Bartholomæi Chrovatæ, Petrus Baquitius, Nicolaus Caritbius, ac cæteri complures duces præfectique, erant ii quum Tartaros ex caſtris hoſtium excurriſſe, & obvia populari cognoviſſent, cohortante Comite Zriniano, in eos coercendos majori quo potuerant numero, caſtris exire, ac fœdam moribus cultuque corporis gentem, armis aggredi conſtituerunt.

Itaque Zrinius in itinere Paulum Ratcajum, oppidi Papenſis præfectum, virum manu, conſilioque promptum ſibi adjunxit: & cognito ab exploratoribus Tartaros ad Somlioum agrum, prædabundis agminibus diſcurrere, eo cum univerſo exercitu mature profectus eſt. Nec Tartari, viſis noſtris, eorum congreſſum vitandum duxere: ſed ſine mora arcubus & ſagittis arreptis, quibus in prælio potiſſimum valent, quũ maxima pars gladiis careat, noſtris obviam prodire non dubitarunt. Ratcajus præcedebat cum Nicolao Caritio, ac duobus Bartholomæis: Zrinius Comes cum cæteris haud procul veſtigiis eorum inſiſtebat. Nec mora noſtri inclinatis haſtis in eos irruerunt, multoſque equis deturbatos ceciderunt: nec ipſi, quin ſagittis complures ex noſtris vulnerarent, ſibi deerant: inter quos Gregorius Farcaſius, Zrinii alæ equitum præfectus fuit, qui decẽ fere ſagittis confixus, ac pro mortuo ſublatus, poſtea tamen medicorum ope convaluit. Sed quum noſtri, qui ſequebantur, ſuis laborantibus maturam opem attuliſſent, & magnum haſtarum 1543. numerum in hoſtium pectoribus, ac lateribus acri illato impetu perfregiſſent; plurimoſque ex eis equis dejectos occidiſſent, vim eorum Tartari nequaquam ſuſtinentes, in effuſam fugam converſi terga dederunt, relictis omnibus captivis, quos populando & vaſtando ceperant. Noſtri eos in paluſtre quoddam cœnoſumque nemus, cæco procurſu delatos (metu enim & pavore exanimes, quorſum fugerent, non animadverterant) inſequuti, magnam eorum partem, relictis equis, cœno & paludibus implicitam, partim ceperunt, partim trucidarunt; pars poſt longam colluctationem ibidem interiit; plerique à muſcis culicibuſque & multo hirudinum exuctu male habiti etiam in caſtris perierunt, plures etiam, qui ſummo labore foras eniti potuerunt, ab agricolis, quorum familiam exuſtis domibus afflixerant, aut ceperant, ſine miſericordia paſſim cæſi fuere: adeo ut ex Tartaris amplius tria millia, tam in prælio quam fuga cecidiſſe certo conſtiterit. Sed equorum longe major fuit numerus. Cæteros, qui pernicitate equorum adjuti evaſerant, agminatim aut ſparſim redeuntes Solymanus in caſtra recepit.

Tartarorum tria millia periere.

Verùm alia in parte ad Balatonis exitum, quem Sivonem vocant, ex quo Sarviſius fluvius ſtagnans oritur, quum Franciſcus Capolnajus, cum ſeptingentis equitibus, in alios Tartaros populantes incidiſſet, improſpere ac infeliciter conflixit: Superatus enim ab iis, dum equo plurimis ſagittarum vi confixo fugere conaretur, prolabente eo, poſtquam diu pugnaſſet, ab hoſtibus poſtremo cæſus eſt, caputque in caſtra ad Solymanum perlatum. Sed & dextra ejus annulis aureis ornata, quod barbari in eis tollendis certarent: præciſa fuit. Ex militibus perpauci cæſi aut capti ſunt, eo quod hoſtes circa eum ſub equo reſupinatum & repugnantem, denſo facto agmine collecti, in perſequendis fugientibus curſum remiſiſſent.

Ad Balatonis exitum Capolnaius à Tartaris occiſus eſt.

Nec multo poſt Mahomete Jahiogle, de quo ſupra meminimus, Budæ cum imperio relicto, ac Albæ Bali Epirota; & Strigonii præfectura Huſſaimo viris impigris tradita, quod jam non dubia inſtantis hiemis ſigna, ac nocturnæ pruinæ maturandum reditum admonerent, Solymanus Conſtantinopolim redire conſtituit, quo quidem ægre ad menſis Novembris finem, ob impeditas continuis imbribus, ingentique luto vias, pervenire potuit. Paulo antequam diſcederet, Pontificiæ copiæ, ad quatuor millia peditum, ducibus Julio Urſino, & Baptiſta Sabello Viennam adventarunt: nec longe aberat Ferdinandus in Marcomannis, ſeram perditis rebus opem ferens; & demum tempore, & aſſidua pluviarum cælo decidentium importunitate excluſus, nihil regio nomine dignum, nihil in recuperandis amiſſis operæ pretii facere potuit: ideoq; coactas copias, perſolutis ſtipendiis, utili conſilio dimiſit; retentis tantum iis, qui Jaurini & Comaronii cuſtodiæ adhiberentur. Inter quæ diſturbia, Petrus Erdodius, una cum Barbara Puhamia uxore, empta domo, & rebus omnibus eo cõportatis (cujus rei cauſæ in incerto fuere) Venetias migravit, manſitque uſque ad obitum in ea republica: relictis tamen bonis & arcibus Petro ejuſdem nominis filio

Mahomet Iahiogli Budæ præficitur. Albæ Balus Epirota. Strigonio Huſſainus, Solymanus Conſtantinop. redit. Pontificia & Ferdinãdi copia, ſeri us coactæ.

NICO.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XVI.

EA quæ ſequuta eſt hieme, tam hoſtes bellando feſſi in hibernis quietem agitavere, quam Ferdinandus poſt bellum improſpere geſtum, atque infelicius confectum, animo reputans, quot incommodis acceptis, quantoque detrimento & periculo ſuperiori æſtate bellum ab infenſiſſimis hoſtibus illatum ſuſtinuiſſet, quot urbes validas, quantum ditionis amiſiſſet, omnibus rationibus pacem parandam, & tranquillitati populorum ſuorum conſulendum exiſtimabat: ſcilicet ut ii poſt tot tantaſque clades, parto otio aliquantum reſpirarent; nec cum dira rerum omnium conturbatione funditus ſubverterentur. Verum ea conſilia ad conſervandam Pannoniam, ac ad totius Chriſtianæ Reipublicæ decus tuendum ſuſcepta prius quam explicaret, cum Cæſare fratre communicanda arbitrabatur, qui ab Africana Algerii expeditione paulo ante reverſus, in Hiſpania commorabatur, ac bellum in Sicambros & Menapios, eorumque principem Gulielmum, occupata Geldrenſi ditione, quæ Cæſaris erat, Gallicas ſequutum partes moliebatur.

Anno 1544. Turcæ Viſſegradum obſident. Dilatis igitur in præſentiarum ineundæ concordiæ rationibus, Turcæ ad prima veris initia, bellum primi intulere: quod occupata ab eis Buda, Vacia, & Strigonio, Viſſegradum in earum urbium medio ſitum, adhuc à noſtris teneri, viaſque etiam Danubio, quam terra infeſtas reddi, graviter moleſteque ferre viderentur. *Viſſegradi præfectus Amadeus vir militaris.* Præerat enim Viſſegrado Petrus Amadius, vir militaris, & maxime ſobrius, ut qui nunquam vinum biberet, illuc ex Ovario ſeu Altenburgo translatus, qui poſt Budam amiſſam, jam fere à triennio, vigilando, agendoque, & præſidiarios in officio continendo, minas hoſtium contemnere, nec parum incommodi vicinis Turcis, potiſſimum vero viatoribus, qui ultro citroque commeabant, inferre erat ſolitus. Mehemetes igitur Jahiogli̇s Budenſis, & Huſſainus Strigonii præfecti accita ex Belgrado, Alba, & reliquis hibernis, valida equitum & peditum manu, ac tormentis, quæ complura in illis urbibus erant, promotis, ad obſidionem maturandam ante Calendas Majas, proficiſci conſtituerunt. *Viſſegradi ſitus.* Arx ea duplex eſt: altera minor ad Danubii ripam ſita eſt; altera vero major, in qua corona Regia ſervabatur in editiſſimo ac fere inacceſſo montis cacumine eminet, nec una alterius ope, niſi quum ſuperiore in arce milites ſiti premuntur, indigere videtur. Inferiorem arcem Turcæ, caſtris ad ripam Danubii longo ordine poſitis obſeſſam tormentis acerrime verberabant, ut murus ab Orientali parte magno adaperto hiatu concideret. *Arx inferior deditione capitur.* Quo caſu noſtri, qui intus erant, territi, cum Turcis paciſci de deditione cœpere. Quos Mehemetes ita in fidem recepit, ut ſi ſuperior arx ſimili conditione, quod jam tum ſperabat, in poteſtatem redigeretur, præſidiarios utriuſque ſimul in tutum abire permitteret.

Cum tormenta ad excelſi montis culmen, non ſine ſummo ac difficili labore pervehi opus eſſet, nec jumenta, quæ agricolis imperata erant, ob maciem, quam ex hiberna pabuli inopia contraxerant, ea attrahere poſſent; Turcæ camelos, burdones, bubaloſque ſuos, è propinquis Budæ locis adductos, operi admoverunt, & adjuvantibus Janiceris atque Aſapis, ad cacumen montis, qui è regione Salinariæ turris eſt, attraxerunt, obſcuram noctem labori perficiendo deligentes, ne noſtrorum tormentis peti poſſent. Quibus attractis aggeribuſq; conſtitutis, dies & noctes in mœnia pilas ferreas triginta pondo conjicere non ceſſarunt, adeo crebris ictibus, ut noſtris conſiſtendi in eis facultas omnis erepta eſſe videretur. Elapſis aliquot diebus Turcæ diruendis muris non contenti, cuniculos etiam ſuffodere cœpere; ſed quum ſaxeum ſolum, & duriores rupes intermixtas reperiſſent, nec fodiendo quicquam proficerent, ad obſidionem converſi, aquam, quæ ab obſeſſis è Danubio petebatur, ne inferri poſſet, prohibuerunt. *Aquæ vinique inopia, in arce.* Vino enim abſumpto, ciſternisque exhauſtis, & cælo è nubibus expectatas pluvias pertinaciter denegante, noſtri vehementi ſiti premebantur; ita ut jam nemini eorum à quatuor vel quinque diebus ad ſedandas aridas fauces quicquam poculenti guſtare licuiſſet. Quamobrem Amadeus his difficultatibus oppreſſus, ad noſtros duces, qui Comaronii erant, per nuncios Danubium naviculis ſilentio noctis, clam hoſtibus trajicientes, auxilia implorabat. Sed ii quum hoſtibus impares eſſent, ſeſe commovere non auſi, Viennam miſſis nunciis regios præſides ad majora auxilia mittenda hortabantur. Verum ii quoque muniendæ urbi, ejuſque foſſis dilatandis intenti, ſe exercitu ad cuſtodiam urbis idoneo indigere, nec vires diſtrahere poſſe reſpondebant. *Præſidiarii ſiti tantum non enecti ſe dedunt.* Quorum quum Amadeus certior eſſet redditus, quamquam cætera validus, ab hoſtium conatibus non magnopere ſibi timendum cenſeret, quia tamen milites importuna intolerandæ ſitis difficultate exanimati ad defenſionem imbelles redderentur; ad recuſatas hactenus deditionis conditiones deſcendit, arcemq; Mehemeti, qui ſecurum omnibus, quocunq; vellent, iter ſe daturum jurabat

1544. à Turcis fide violata nefarie trucidantur.

rabat, tradidit. Sed Turcæ ſua conſuetudine feroces, fide nequaquam ſervata, in deditos & abire volentes irruerunt, omneſque ad unum trucidarunt, uno tantummodo Amadeo conſervato, quem Mehemetes ſuis manibus periculo ſubductum ægrè conſervavit.

Orosfalvæ oppidi prærogativa.

Capto Viſſegrado, ac trajectis lento paſſu copiis, & tormentis, Nogradum obſidione cingendum, oppugnandumque conſtituerunt, quatuor milliaribus à Vacia, ad cujus Epiſcopum antiquitus pertinebat, diſtans. Secundis caſtris ad oppidum Ruthenorum, quod Orosfalvam vocant, eſt perventum. Illud oppidum ante quadringentos annos Colomanus Rex Pannoniæ, deductis, è Lodomeria & Gallicia Ruſſorum provincia, colonis condiderat, lege lata, ut cætera liberi eſſent, portas duntaxat & januas regum cuſtodirent; quod noſtra ætate obſervatum eſſe meminimus.

Nogradũ à noſtris derelictũ Turcæ invadũt.

Dancii fratres Hatvvanum incenſum deſerunt

Mehemetes & Huſſaimus iis in caſtra præſidiarios Nogradi metu perculſos profugiſſe, & arcem ab iis vacuam relictam eſſe intellexerunt: quamobrem eam ingreſſi occuparunt, & valido impoſito præſidio, ſpeciem ulterius tranſire volentium præbuere. Unde Paulus & Ambroſius Dancii fratres, rati hoſtes recta contra ſe tendere, Hatvanam arcem, quam in oppido ejuſdem nominis habebant, ſubito pavore perculſi, incenſam deſeruere: & Agriam intento curſu pervolavere. Mehemes autẽ, quod locum Budæ proximũ magni momenti eſſe prævideret, impoſito præſidio, Deli Curtum ibi præfectũ reliquit, ac reſtaurare juſſit; nec diu poſt Velibegus iſthuc à Solymano miſſus eſt, quod agros Budæ ſubjectos adverſus Ungaros tueretur, & præcipue Thomam Varcocium, qui continuas ex Agriæ præſidio in Turcarum ditionem excurſiones faciebat.

Oſora præterea Simontornia, & Dobrogoſtũ occupata.

Ulamanes & Malchus Velicam in Illyrico arcem obſident.

Quæ ab agreſtibus turpiter Turcis prodita eſt.

Mons Claudius ab iiſdem capitur.

Simonis Epiſcopi Zagrabienſis obitus.

Porro hac victoria, tantaq; rerum gerendarũ occaſione incitatus idem Mehemetes, Oſoram, Simontorniam, & Dobrogoſtum, haud procul oppido Tolnenſi, ſitas arces, eodem impetu, deſerentibus noſtris, occupavit, & ulterius belli terrorem circũtuliſſet, niſi cæptis ſuis modũ imponens, Budam reverti maturaſſet, propterea quod eodem tempore noſtris in Illyrico bellum illatum eſſet, & ab eo auxilia, ac præcipue Janicerorum aliquot cohortes ſubſidio mitti poſtularẽtur. Nam Ulamanes Boſnæ, & Malchus Hercegovinæ præfecti, Velicam arcem, iiſdem fere diebus, tumultuariis collectis copiis, obſederant. Et quũ agreſtes, qui in eam metu hoſtium ſeſe receperant plures numero eſſent, quam præſidiarii, à quodam Andrea cognomẽto Pilato, Lupi Sempcei miniſtro, qui forte eo profugerat, perſuaſi, contra voluntatem reliquorum militum, arcem hoſtibus tradiderunt. Et quum ob navatam operam, præmia & libertatem ac munera à Turcis expectarẽt, omnes extemplo trucidati fuere, conſervatis militibus, ac poſtea pecunia ſe redimentibus. Nec multo poſt, quum Ulamanes & Malchus Janiceros Buda miſſos in caſtra recepiſſent, Mons Claudius, quem noſtri Monoſlonem vocant, arx haud procul ab Ivanicia diſſita, quæ exiguo Petri Erdodii præſidio tenebatur, ſubitario incurſu & irruptione capta eſt: ita ut non parum terroris Chaſmæ & Dombroni Simonis Epiſcopi arcibus, ob vicinitatem hoſtium inferretur: qui tamen non multo poſt, annis morbiſque gravatus, è vivis exceſſit; ejuſque ſacerdotiũ, quod felicioribus temporibus, admodum opulentum erat, Ferdinandus Nicolao Olaho, ſuo Cancellario, qui è Belgio ab Maria Regina, paulo ante redierat, liberaliter donavit.

1544. Nico. Clabus in locum eius ſufectus.

Sed Ulamanes & Malchus, captis arcibus præſidio firmatis, fortunam ulterius tentandam arbitrati, itinere inter Criſium, & Ivaniciam facto, eam regionem provinciæ Varaſdienſis, quæ inter montes ſita, ac uſque ad Somſeduatam porrecta, Sagoria appellatur, crudeliter populari, ferroque & igne vaſtare conſtituerunt. Quod quum Nicolaus Comes Zrinius, Illyrici protex, ac Georgius Bildenſtanius Germanus, qui Stiriæ & Carinthiæ copiis præerat, ab idoneis exploratoribus didiciſſent, contracta & ipſi valida equitum manu, firmiſq; peditum cohortibus, obviam hoſtibus eundum, collatiſque ſignis defendendam provinciam ſuſceperunt. Cum autem antecedentium Turcarum agmina Criſium prætergreſſa, è ſilvis continuis ad Conſcæ ſeu Selniciæ arcis planiciem, quamquam non ſatis latam, aut ſpacioſam perveniſſent, Zrinianæ ac Bildenſtanianæ copiæ, eis apparere cæperunt, quas cum hoſtes vidiſſent, vociferari & proclamare, petereq;, ut indictis momentaneis induciis ex utraq; acie conſpicui, & promptiſſimi militum infeſtis haſtis ſub publica fide concurrerent. Erat è ducibus Paulus Ratcajus, qui tale conſilium damnaret, & ſicut erat, fraudem, dolumq; ſubeſſe prædiceret: id enim à Turcis non aliam ob cauſam peti videbatur, quam ut copiæ univerſæ, quæ in denſioribus vaſtiſque ſilvis, lento gradu adveniabant, ad præcedentes ſuorum turmas pervenirent, ac in noſtros toto virium robore, ſigna inferrent.

Zrinii & Bildenſtanii copia à Turcis conciſa.

Dum in hunc modum concurrentibus noſtris & Turcis, haſtæ ad ducentarum numerum, adverſis pectoribus franguntur, ac nonnullis ſauciatis, cæteri incurioſius, quam res poſceret, agitant, Ulamanes primo è ſilva cum ſuis prodit, ac inducias effluxiſſe, fidemq; publicam deſiiſſe proclamat, & in noſtros, ſolutis ordinibus diſperſos omnibus copiis irrumpit. Noſtri ſingulari animorũ præſentia, cum eis pugnam ineunt, pedites è nemore ſclopetis rem gerere jubent. Sed Malchi ſuperventu, quum metu perculſi pedites terga vertiſſent, equitibus quoq; repente animus concidit. Zrinius & Ratcajus eos retentare conari, fruſtra operam perdunt. Bildenſtanius quoq; aliquamdiu Germanos pugnam ſuſtentantes animare cõtendens poſtremo à Turcis acriter inſtantibus funditur; & pedites quidẽ noſtri, ſaltibus & montibus protecti hoſtium inſequentium impetum vitavere, equites quum fuga haud quicquam proficerent, equis deſilientes, exemplo cohortium in proximas ſilvas ſeſe pedibus proripuere. Zrinius præſtantiſſimo vectus equo, quem Marcaſſum vocabat, cum diu reſtitiſſet, & ſuorum fugam ſiſtere vellet, equo vulnerato, ad Conſcam viciniam profugere coactus eſt. Et quum equus ejus à Turcis inſequentibus, alterum vulnus profundum circa ilia haſtæ cuſpide illatum ſuſcepiſſet, eoq; magis debilitatus, ſupra arcis pontem concidiſſet, pedibus evadens in arcem receptus eſt. Bildenſtanius jamjam ab hoſtibus capiendus, relicto equo, in foſſam arcis præraltam inſilüt, parumq; aberat, quin miſerabili caſu aquis immerſus interiret: niſi Stephanus Baſernius, qui nandi peritus una inſiluerat, non ferens virum inſignem ducemque ſuum tam fœda & indigna morte extingui, opem oportune attuliſſet; cumq; comas ejus, quod detonſæ eſſent, manu capere non poſſet, barbam, quam prolixam gerebat, profundo

aqua-

1544. aquarum gurgite exemit, attonitumque & aquas evomentem in arcem perduxit. Paulus Ratcajus, Stephanus Derſſina, Franciſcus Tahius, ac major pars noſtrorum in tutum evaſere.

In ea pugna à noſtris male pugnata pauci militum deſiderati ſunt: quod peditatus ſilvarum & montium beneficio protectus integer effugerit: equites vero partim ad ſilvas, partim ad vallum & aggeres propinquæ arcis dilapſi, tormentis ex arce emiſſis defenderentur. Sed equorum, quos noſtri metu perterriti deſeruerant, magnus numerus in hoſtium poteſtatem devenit. Turcæ hac parta victoria à diripiendis incolis vaſtandaque provincia abſtinuere: ac paucis ſuorum amiſſis, inter quos Demirhamus cognomento Spanacovitius, inſignis alæ Camengradianæ profectus fuit: qui in primo haſtarum concurſum cum Steph. Segovitio, Zrinii comitis equitum præfecto congreſſus, ad ſalutandum & cum ſummo honore amplexandum Zrinium procurrerat, ac poſtremo in acie fuerat interfectus, Dubiciam atque inde Banialucam rediere.

Strigonienſes Turcæ Levam capiunt & diripiunt.

Cæterum detrimentum iſtud in Illyrico acceptum, Franciſc. Niarius cum cæteris limitaneis, cæſis in campo Saleano Turcis, qui Strigonio excurrerant, ſub id tempus reſarciviſſe exiſtimatus eſt. Nam Sabanus Strigonii alæ equitũ præfectus, cum ſociis Cubate, Ramadano, & Naſuffo turmarum ductoribus, petita & accepta à Mehemete poteſtate lucente ſub noctem luna, Danubium trajecere, eaq; luce, brevi poſt deſinente, ad ripas Grani fluminis facto itinere, cum quadringentis Janiceris, & mille quingentis equitibus, ſummo ſilentio Levam pervenere, & priuſquam ſentirentur, appoſitis ſcalis vallum oppidi, quod cratibus, & materia conſtabat, ſubita irruptione cepere, obviis quibuſcunque trucidatis, aut captis. Nec mora, Janiceri equitibus permiſti, ad arcis portã expugnandam procurrere. Melchior Balaſſius, qui ducta uxore Gabrielis Levæ bello Peſtano, ut diximus, ictu tormenti diſcerpti, eo tempore arcem obtinebat, quum nihil de hoſtium adventu antea cognoviſſet, ſomno experrectus, gladio arrepto, nudus animandis ſuis ad portæ veſtibulum accedit: pugna fit atrox & cruenta; Sed quum Turcæ conglobati pugnarent, & à noſtris ſclopetorum & falconũ ictibus facile ſternerentur, relicta arce in oppidũ redierunt, illudq; equis, captivis, & cujuſvis generis rebus ac ſupellectili expilatum aliquot in locis incenderunt, ac demum reverti ceperunt.

Balaſſius conſcenſo equo, cum ſuis militibus, & Georgio Turio, quod auditis tormentorũ bombis è propinquo Sagi caſtello advolaverat, eos inſequi cepit, quum tamen hoſtes plurimos eſſe vidiſſet, vitata cum illis pugna, aggredi eos tantum voluit, quod cogendis retro agminibus relicti erant: quibus ductandis Cubates præerat, cum quo Petrus Gadocius Balaſſii armiger infeſta haſta congreſſus eſt, & uterque vulneratus. Cecidit etiam ibidem ex noſtris Ambroſius Boſniacus, & duo aut tres alii. At Balaſſius conſpicatus hoſtes numero longe ſuperiores eſſe, adeo ut non dubiæ temeritatis eſſe duceret manum cum eis conſerere Levam, unde venerat, retroceſſit. Sed quum Bartholomæus Chrovatus, qui Comaronii in præſidio erat, ab exploratoribus cognoviſſet, Turcas Levam de nocte profectos eſſe, id Franciſco Niario, qui non procul Surani erat, per expeditos equites mature ſignificavit: atque is cum trecentis & quinquaginta equitibus, quos ad repentinum rumorem armare potuit, itineri ſe confeſtim dedit. Sed quum ad Curium pagum veniſſet, non ſine gravi mærore, Chrovatum de ſuo adventu hæſitantem, Comaronium reverti ſe cognovit. Interea adductus eſt ei captivus Turca, qui via ancipiti & tenebricoſa à cæteris aberraverat, à quo hoſtes in reditu eſſe comperit: & ad revocandum Chrovatum extemplo citato curſu equites mittit. Copiis etiam Moravicis, quæ in æſtivia ad Vagum flumen circa oppidum Sellejum conſtiterant, ac ſuis, quos Surani reliquerat, militibus ſerio mandat, ut maxima adhibita celeritate, & feſtinandi diligentia ad ſe venire maturent. Qui quum abſque mora è propinquis locis properantes adfuiſſent, hoſtes in veſtigio perſequi cœpit: quos quum haud multo poſt in campis ad Salcam oppidum, (eſt locus inter Levam & Strigonium) aſſecutus eſſet: atque ii viſis noſtris reperto vado Hippolum fluvium tranſiiſſent. noſtri eodem vado concitatis equis celeriter ſequuti ſunt. 1544.

Niarius Turcas Strigonienſes cædit fugatque.

Ibi Niarius ſuis ſiſtere paulisper gradum juſſis, ſub extremi ſupplicii pœna prohibet, ne turbatis ordinibus, quos in tres acies diviſerat, pugnam capeſſant: ſed ſervato militaris diſciplinæ tenore, ſimul in hoſtem inclinatis haſtis irruant, nemo ex eis ante hoſtium fugam ad capiendas manubias aut ſpolia feratur: nemo ad capiendum hoſtem equo deſcendat; Qua edicti ſeveritate promulgata, in hoſtem deferuntur, quum meridies eſſet; & pugna atrox, crudeliſque, & diu ancepa exoritur, ita ut neutro inclinante victoria adveſperaſceret, poſtremo occidente ſole, hoſtium equitatus, deſertis Janiceris, terga vertere cepit; quod noſtri recentiores, eos & equos eorum longo nocturni diurnique itineris labore fatigatos vehementius urgerent. Nam fervente adhuc pugna, Laurentius Zoltajus, Pauli Strigonienſis antiſtitis equitum præfectus, Huſaimum equitum decurionem, quem Turcæ Odalbaſſam vocant, inter primos prelium cientem, ſuoſque adhortantem, haſta interfecerat: multique ſimul cum illo occubuerant. In ea fuga hoſtium, quum Janiceri ab equitibus deſerti profugere pedibus non poſſent, magna ex parte cecidere. Per hunc modum victoria, quæ diu in ancipiti ſteterat, propicio numine divino, ad noſtros inclinavit: qui hoſtes per nemora & montes, ac devia quæque fugientes, & palantes, venantium in modum perſecuti trucidare, cæſim punctimque occidere, deditos & ſupplices vincire & abducere: adeo ut ex equitum numero amplius quingentis, deſiderati fuerint; quum Janicerorum pauciſſimi Strigonium reverſi fuiſſent: neque enim vivum hoſtem quiſquam ante eorum fugam cepit, quod à Niario & ducibus fuerat interdictum: neque colligendorum ſpoliorum cauſa equo deſcendit: niſi pleno victoriæ proventu.

Comitia à Carolo V. VVormatiam indicta.

Dum hæc in Pannonia & Illyrico geruntur, Carolus Cæſar ex Hiſpania triremibus Andreæ Auriæ ſolvens, proſpera navigatione Genuam venit; ac ex ea urbe Comitia Germaniæ principibus Vormatiam per literas indixit, ad quæ quum podagra impeditus, tempeſtive venire non potuiſſet, Othonem Truxeſſium, Cardinalem Auguſtanum, & Fridericum Fierſtenbergum Comitem, qui ſuo nomine intereſſent, miſit;

1544. ſit: ejuſque verbis Ferdinandus, quæ in Comitio agenda eſſent, propoſuit. Et quum diſputatione, ac tergiverſationibus quorundam novæ religionis hominum, à menſe Martio ad Majum uſque deliberationes delatæ eſſent, Cæſar poſtridie Iduum Maji Wormatiam venit, ac deliberari primoquoque tempore mandavit de vetere religionis doctrina, ac pace & jure ſtabiliendis, belloque pro defenſione Germaniæ juxta ac Pannoniæ Turcis inferendo. Sed quum Cæſar & Ferdinandus, Proteſtantium interceſſione, quo nomine Lutherani dogmatis ſectatores vocabantur, nihil ab ordinibus ad bellum Turcicum contribui, nec bellum decerni animadvertiſſent, niſi ſublato conſilio generali, quod antea vehementer urſiſſent, quodque à Paulo Pontifice Mantuam indictum erat, ac Cameræ Spirenſis, quam vocant, juriſdictione antiquata, quam Cæſar retinendam putabat; communi utriuſque conſilio, Gerardum Feldriccum, virum doctum & multarum linguarum peritum, Byzantium pro induciis ad Solymanum mittere decreverunt.

Veltrvickium.

Veltrvickius pro induciis ad Solymanum miſſus.

Qui quum Venetiis navigando per Dalmatas & Raguſinos, deinde per Macedoniam & Thraciam, terreſtri itinere eo perveniſſet, atque annuum amplius tempus ibi conſumpſiſſet, inſequentis anni æſtate, XII. die Auguſti, Ratiſponam venit: ac Cæſari & Ferdinando, qui comitiis iterum celebrandis vacabant, retulit induciarum conſequendarum ſpem haud incertam apparere. Verum inter ſe & purpuratos Solymani conſiliarios, quaſdam difficultates eſſe ſubortas, de arcibus Johannis Regis, Petri Perenii, & Valentini Turci, quorum conjuges eiſque adjuncti alii nobiles, pro eis undecim millia aureorum nummum quotannis Solymani ærario inferenda promiſiſſent: Sed poſtea ad fidem & obſequia Ferdinandi redeuntes ea ſolvere recuſaſſent. Deinde de villis, quæ juxta connumerationem cujuſdam Halulis Theſaurarii Turcici, quas ille capta à Solymano Buda confeſtim recenſuerat, equitibus Turcis, quos Spahios vocant, in ſtipendium diſtributæ eſſent, & ad utriuſque partis miniſteria obeunda, ac haud contemnendam ſummam pecuniæ contribuendam cogerentur. Se pro tollendis omnibus hujuſmodi controverſiis, ex quibus proculdubio bellum oriri poſſet, ac jure belli redimendo promiſiſſe honeſtum aliquod honorariumque munus, quotannis menſe Martio Solymano mittendum: remiſſumque à purpuratis cum iis mandatis, ut ſi Ferdinandus ea confirmet, quæ per Ruſtanum purpuratorum principem, eundemq; Solymani generum, XIII. Junii Solimano propoſita, ac XIX. ejuſdem menſis die approbata eſſent, pacta ſtabilia fore: ſeque denuo ad perficiendam legationis ſeriem reverti oportere. Haidones, Uſcocos, Martalocios, qui latrociniis aſſueti, agris & populis utriuſque partis infenſiſſimi hoſtes eſſent, ſevere coercendos. Transfugas & proditores cujuſcunque conditionis & ſortis homines ſint, utrinque reddendos, quo ſublata ſpe transfugiendi pax arctius obſervetur. Induciis iſtis includi Franciſcum Gallorum regem, & ſenatum Venetum, Solymano confœderatos.

An. 1545. Veltrvvickius peracta legatione, Ratiſponam venit.

Difficultates de induciarum conditionibus.

Veltrvvickius Conſtantinopo.

Quæ quum à Ferdinando ex Cæſaris fratris conſenſu approbata eſſent, Feldriccus Ratiſpona Conſtantinopolim celeriter reverti, & negotio finem imponere jubetur. Qui ſecundo Danubio Belgradum delatus, indeque Byzantium profectus, induciis componendis ſedulam operam impendit, iiſque ad quinquennii ſpatium pactis, & iiſdem, quas diximus, conditionibus, firmatis, præmiſſo Vito Ugrinovitio, quem Saicarum triërarchum Comatonio ſecum abduxerat, Idibus Auguſti anno ſequenti rediit; relicto Byzantii de Solymani voluntate Hieronymo Adurno Præpoſito Agnenſi Ligure, qui ibi res & negotia Ferdinandi procuraret, cui brevi poſt tam legatione, quam vita functo, Johannes Maria Malvetius Bononiæ nobili ortus familia ſucceſſit.

1544.

Iam remittitur

Induciæ ad quinquennium pactæ.

Quarum quidem induciarum rationes opportuno tempore compoſitas eſſe, paulo poſt palam omnibus fuit: quandoquidem brevi ſubſequuto tempore graviſſimis ſeditionum procellis agitata Germania fere omnis, à fide majeſtate Cæſaris ſumptos adverſum eum armis deſcivit: & quidam Pannonii proceres, maleſanis uſi conſiliis Ferdinando rebellarunt. Bohemiæ etiam populos, eadem ſeditioſa rabies, ac dira rerum novarum cupido invaſit. Sed Cæſar formidabili penitus bello, quamquam initio parum paratus, ægre in Vindelicis & Bavaria promptiſſimorum hoſtium impetum ſuſtineret: tamen poſtea converſa fortuna, ita bellum hoſtibus intulit, ut quum nuſquam juſto bello fuiſſet dimicatum, captis hoſtium ducibus, Saxone nimirum Friderico, & Philippo Heſſo, illud incredibili felicitate & gloria, nec minore celeritate confecerit. Ferdinandus etiam præter copias equeſtres, contra Bohemos & Germanos è Pannonia adductas, rebellantes ſubditos armis, & bello perſequutus, recentium cum Turcis induciarum ope & adminiculo adjutus non parvo labore perdomuit: caſtigatoſque & imperata facere coactos, partim dignis ſuppliciis, partim vero proſcriptione atque exilio mulctavit.

Malvetius Agens in rebus Ferdinandi Conſtantinopoli.

Exorto bello Saxonico, quod principes Germaniæ, ac liberæ Civitates, quæ multæ, ac potentes ſunt, prætextu religionis, adverſus Cæſarem graviſſimum & formidoloſiſſimum ſuſceperant, quodq; à Germanis Smalcaldicum, ob conjurationem diu quidem occultatam, ſed Smalcaldiæ aperte initam, vocatur. Ferd. è Pannonia equites conſcribi, & in ſubſidia fratris, ſuaq; adduci curavit. De quo quidem bello, nõ eſt quod verboſius cuncta commemorem: ejus ſiquidem cauſas, initia, progreſſus & finem, pleriq; rerum ſcriptores, tam Germani, quam alii, ſuopte ingenio ſumma diligentia, fideque, poſteris tradidere. Me res admonet, ut præter noſtrorum res geſtas, quas memoriæ tradere conſtitui, cætera paucis diſſeram. Itaq; Nicolao Comiti Salmenſi, cubiculi ſui præfecto, & copiarum duci, quam in Bohemiam, cum Anna regina & liberis diſcedens Viennæ reliquerat, in mandatis dedit, ut mille equites peltatos & haſtatos, levis armaturæ ex Ungaris, ſine mora conducat: eiſque Franciſcum Niarium recenti e Turcis victoria parta clarum præficiat. Tametſi autem jam autumnus præcipitaverat, tamen Salmenſis nihil cunctatus, communicato cum Niario, aliiſque conſilio, eoſdem equites celeriter conſcribit, & Calendis Octobris numerato Tirnaviæ ſtipendio, via per Sarcolciaoos & Moravos facta, in Bohemiam ire jubet. Ducentos equites Niarius, quamquam podagra impeditus, legato Laurentio fratre ſibi adſcito, ductabat in qua peculiari decus turmæ clari nominis præfecti erant, Paulus Sar-

Anno 1546. Bellum Schmalcaldicũ.

Equites Hungari Duce Niario, ſubſidio miſſi.

candius

1546. candius, Joſephus Cavaſius, Lucas Farnoſius, aliique aliquot. Totidem egregiæ virtutis & fidei Thraces, Petrus Baquitius habebat, Franciſcus Zapa, Petrus Erdodius, totidem equites ducebant, Johanni Peteoni, ac Bartholomæo Chrovato ducenti quinquaginta parebant. Sebaſtianus Abſtemius è Sirmio oriundus, qui tempore obſeſſæ à Solimano Viennenſis urbis in claſſe Turcarum trierarchi munere functus erat, finitoque bello ad nos transierat, quinquaginta equites, & Franciſcus Gerteſius, totidem ſub ſignis adduxerant: Sic ut numerus omnium ad mille centum & quinquaginta accederet, ac omnibus Franciſcus Niarius imperaret.

Item Thraces & alii.

1150. equites Hungari

Anna Regina partus doloribus extincta 27. Januar. A. 1547.

Sub id fere tempus menſe Januario, Ferd. Annam conjugem, dum Johannam filiam enixa eſſet, partus doloribus extinctam, graviſſimo luctu mœroreque ſuo Pragæ amiſit: eamque quinto poſt die, quod & ipſa ſic voluerat, & imminentis belli rationes exigebant: ſolenni funere, ibidem terræ mandavit. Quum autem equites Ungari duce Niario Pragam veniſſent, eos in caſtra Cæſaris ire juſſit cum Bohemis; quorum ſex millia duce Alberto Slicco erant; cæteros, ut Henricum principem Plavium, ſuum in Bohemia Cancellarium, & Sebaſtianum Wartemullum, apud ſe retinuit, tanquam præcedentia ſuorum agmina ſubſequuturus. Cum ad ſilvam Slaccavaldiam Cal. Novemb. perventum eſſet, vias ſuccilis præaltis ramoſiſque arboribus, quas Saxones ſecuribus dejecerant, impeditas repererunt, armatiſque cohortibus obſeſſas. Sed rejecto hoſtium præſidio, repurgatiſque viis, quum ulterius itum eſſet, Bohemorum magna pars tumultuati, militiam recuſare, exauctorari ſe petere, quod legibus patriis extra ſuos terminos nequaquam arma cuipiam inferre tenerentur: quam quidem ſeditionem, ne adverſus Saxones ducerentur, concitaſſe videbantur, cum quibus occulta conſilia & fœdera conſociaſſe eos fama erat. Sliccus quum eos fidei & obſequii acrioribus verbis, poſtremo etiam conviciis admoneret, vimque adhibiturus eſſet, ut parerent, ſumptis armis in eum irruerunt: ſed is fuga ad tabernaculum Niarii facta, evaſit, eique attonito & conſilii inopi, Niarius expedito, opportunoq; conſilio perſuaſit, ut dimiſſis ſeditioſis, quorum fides ſuſpecta eſſet, cum ſolis ſtipendiariis & mercede conductis militibus, una ſecum progrederetur. Cujus dictis pro tempore parendum cenſuit, & cum iis, qui ſe promptiſſimos obtulerant, iter proſequutus, ſimul cum Niario & Ungaris Zuiccaviam venit; ibique Mauritium Saxoniæ ducem invenere, qui Cæſarianas partes ſequebatur, quiq; bello Peſtano ſecunda nominis fama militaris egregiæ laudis decus retulerat, & Ungaris ducibus cognitus erat, is duo millia equitum & ſex peditum mercede conductorum habebat. Ungari duces maximo perfuſi gaudio notum ſibi principem adierunt, & conjunctis cum eo viribus in caſtra Cæſaris perrexerunt.

Bohemorum tumultus & defectio.

Advenit etiam paulo poſt Ferdinandum una cum Maximiliano majore natu filio, & in urbe Egra Cæſari fratri, triduo poſt eodem venienti ſe conjunxit: & copias ſuas, imprimis autem Pannonios equites, varietate armorum, veſtiumq;, ac haſtis, ſcutiſq; diverſo colore depictis, nec non equis exotica crocei coloris tinctura variegatis viſu dignos lætus oſtendit: iiſque jubente Cæſare, factis ludicræ pugnæ ſimulacris, in gyrum directiſque curſum more militiæ circumacti, jucundum ſui ſpectaculum præbuere: inſpicientibus & collaudantibus ambobus fratribus, ac Maximiliano principe juventutis maxime ſpei adoleſcente, Ferdinandoq; Toletano duce Albano, qui poſt Cæſarem omnium copiarum imperium obtinebat. Egræ Niarius in valetudinem incidit, cum ſupra ſævos Podagræ cruciatus, quibus omnibus artubus captus laborabat, intolerandi etiam renum dolores & ſtillicidia periculoſe acceſſiſſent, Itaq; permiſſu Ferdinandi domum reverſus eſt: ac et in imperio copiarum Petrus Baquitius ſucceſſit: peculiarem vero turmam ejus equeſtrem Laurentius frater & legatus ejus adminiſtravit: & copiæ omnes Pannoniorum totum hyemis tempus in caſtris Cæſaris agitavere atque cum Mauritio una aliquot oppida Saxoniæ, interque Snepergum, & Altenburgum, ac alia pleraque occuparunt, ſingulari Cæſaris & Ferdinandi lætitia, cujus ſigna exploſis tormentis edidere.

1547.

Baquitius Niario agrotanti ſuccedit.

Deinde Cæſar & Ferdinandus, cum Mauritio & Auguſto ejus fratre, Saxoniæ principibus, XXII. die Aprilis, juſtis paſſibus rapto exercitu Miſnam venere, ubi tunc Fridericus Saxoniæ dux ac factionis caput erat. Quo animadverſo, Saxo relicta urbe, ac ponte ſublicio ad Albim fluvium reſciſſo, prope Mulbergum oppidum ad Albis ripam caſtra poſuit. Cæſar autem cum eum Vitembergam petere exiſtimaret, quam opere & militari præſidio munitam eſſe cognoverat, copias ſuas gradum accelerare juſſit, quo citius ad Albim perveniretur. Itaque ad XXIV. diem Aprilis, Divo Georgio militi dicatum, ad Albim cum univerſis copiis ventum, ita ut inter Cæſaris & Saxonis caſtra Albis lento curſu proflueret. Lantgravius autem Saxonis collega, alterque conjuratorum dux, eo tempore domum profectus à caſtris aberat: & Saxo diſpoſitis ad fluminis ripas ſtationibus & tormentis correlibus, ne Cæſar aut ponte effecto, aut vado forte reperto flumen tranſmitteret, prohibere contendebat: & quum Cæſaris copiæ ad citeriorem ripam procurſantes, & vada inveſtigantes viſæ eſſent, ipſe velut rebus ſecurus, audiendæ concioni vacabat. Re ſubitanea & hoſtium celeritate perterritus, & conſilii inops: pontem, quem ipſe è ſcaphis & lintribus efficiendum curaverat, ne hoſtes per eum tranſirent, incendi jubet: ac præmiſſis impedimentis, itinere Vitembergico promotis caſtris procedere incipit. Sed Hiſpanorum peditum promptiſſimi, ac rei gerendæ cupidiſſimi, ſclopetos & gladios extenſis manibus, aut ore mordicus tenentes, natando flumen ſuperant, & in alteram ripam, quamquam multis hoſtium glandibus peterentur, ſumma virtute & audacia trajiciunt: atque iſthic navigia, quæ ab injecto igne nondum corrupta erant: & alia, quæ forte repererant, in citeriorem ripam transferunt, ex quibus pons tumultuarius ſumma celeritate confectus fuit.

Anno 1547.

Prælium inter Cæſareanos & Proteſtantes

Sed interea aliquot equites Ungari, alio reperto vado tranſeunt; quo animadverſo Cæſar & Ferdinandus Petro Baquitio, ut cum toto ſuorum equitatu ſine mora tranſeat, & tergis fugientium inſtando, eaque cædendo hoſtes remoretur, jubent, donec tota mole copiarum tranſiri queat: quod impigre exequutus, leviorem Hiſpanicum equitatum mox ſubſequentem, ſubſidio accipit. Nec mora Cæſar, qui in celeritate rem omnem conſiſtere videbat, relictis impedimentis

1547. & carris, ac peditatu ſubſequi juſſo, flumen incolumis tranſiit: & deinde omnis peditatus ponte eum ſubſequitur. Saxo perterritus, & conſiliorum factorumque ſuorum, quibus copias ad varia loca intempeſtive diviſerat, haud parum pœnitens, quamquam ſuis, ut eminus hoſtes tormentis & glandibus ferirent edixiſſet; quum tamen levis equitatus, & præcipue Ungarorum haſtatæ turmæ, contemto omni periculo, copias ejus & caſtra ſumma virtute ac vi invaſiſſent; & Cæſar interim ac Ferdinandus duobus ſed longe validiſſimis agminibus, citato paſſu ſuperveniſſent fugæ ſeſe mandavit, initio à peditibus facto, quem quum Cæſariani Hiſpani pariter & Ungari atq; Itali intento curſu promiſcue ſequerentur, Joſephus Lucanus Quinqueeccleſiis oriundus, Franciſci Niarii miles, Saxonem armis & criſtis conſpicuum aſſequitur, & acriter reſiſtentem, neſcius quiſnam eſſet, in facie vulnerat, & capit. Sed ſuperventu Hiſpanorum, qui haud procul aberant, abripitur; Albano primum Cæſaris in exercitu legato, ac deinde Cæſari ipſi ſiſtendus. Joſephus pugionem ejus argento auroque obductum, ac prægrandi in vaginæ extrema parte nodo inſignem ſibi retinet, ut eo detracti nobilis ſpolii ſigno, virtuti ſuæ teſtificandæ uteretur.

Lucanus Hungarus Saxoniæ Ducem vulnerat & capit.

Non ſum neſcius hunc capti Saxonis adverſæ fortunæ caſum aliter ab aliis tradi: ſed ego à noſtris, qui bello interfuere, in hunc, quem dixi modum narrari ſæpius memini. Addebant Joſephum clari hujus facinoris ergo in equitum auratorum, quos vocant, numerum à Cæſare, ritu ſolenni adſcitum, & torque donatum; quem ſimul cum pugione ad hæredes in perennem facti memoriam tranſmiſiſſet. Landgravius haud multo poſt cum ad Cæſarem veniſſet, in cuſtodiam miſſus fuit: ita ut Cæſar incredibili felicitate, captis hoſtium ducibus, caſtriſq; & tormentis omnibus in poteſtatem redactis, memorabili & incruenta victoria ſit potitus: quum ex ſuorum numero vix quinquaginta milites deſideraſſet. Captivorum, præter multa, quæ ceciderant, millia ingens numerus fuit: & prædæ ſpoliorumq; uſq; ad admirationem vis maxima, ut nemo fere ex Pannoniis militibus fuerit, qui non abunde tantummodo expletus; verum etiam ditatus domum redierit. Johannes ſane Cruſitus, Petri clariſſimi viri, quem ad mare Adriaticum à Turcis cæſum diximus, filius, opulentiæ & divitiarum ſuarum initia, ejus pugnæ ſucceſſui accepta ferre haud inficiabatur: qui ea tempeſtate turmæ equitum Bartholomæi Chrovati ſignifer erat. Johanni quoque Peteoni, hinc dignitatum & honorum exordia atque incrementa profluxere.

Landgravius cuſtodiæ mancipatur.

Spoliorū copia, quibus Ungari ditati.

Poſt tantam victoriam, propitii numinis divini benignitate partam, Witemberga quoq; deditione militum præſidiariorum Cæſari ceſſit, quam paulo poſt Mauritio donavit: & illinc Ferdinandum fratrem in Bohemiam remiſit, quod in ea Pragenſes ac alii quidam populi, duce & concitatore Gaſpare Flugio, res novas moliri & victoriæ Cæſaris ignari, ad Saxonem inclinare dicerentur: cum quo una equites Pannonii rediere: quorum duces Cæſar equeſtris dignitatis titulo cohoneſtatos ac aureis torquibus decoratos liberaliter dimiſit: cæteriſq; omnibus menſtruum ſtipendium diſcedentibus donavit. Priuſquam diſcederent, Johannem Peteonem, cæteris eloquentiorem, ac rerum aulicarum gnarum, omnium nomine in hunc modum loquutum, cujuſque verba Ungarico ſermone prolata, Nicolaum Olahum Ferdinandi in Pannonia Cancellarium, Cæſari interpretatum eſſe accepi. 1547.

VVitemberga capitur.

Bohemorū motus

Peteonis oratio ad Cæſar commilitonum nomine.

Vel tacentibus nobis, Cæſar invicte, noſti quanto in periculo regnū Pannoniæ à fratre tuo Ferdinando, Rege noſtro, clementer gubernatū verſetur; quantiſque Turcarum armis & viribus, quotidiana veluti tabe conſumtum, ad extremam perniciem ruat: adeo ut niſi tu Dei Optimi Maximi benignitate ſubſidioq; adjutus, primo quoq; tempore ſuccurras, eo fœde amiſſo, quod cæteras Chriſtianæ Reipublicæ provincias, ac vicinam imprimis Auſtriam, tuum & fratris tui, Regis noſtri, patrimonium hactenus ſumma rerum ſuarum jactura & ſanguine, quantum potuit, defendit: non ſolum Regnis tuis & provinciis; ſed quod horret animus referre, ſacris omnibus, religioni, pietati, aris & focis eorum omnium qui Chriſtiano nomine cenſentur, quorum tuendorum cura tibi, ante omnes alios incumbit, dira clades, calamitatumq; omnium, quæ dici aut excogitari poſſunt, concurſus parabitur. Neque te latet quanto virium robore, atq; adeo barbaricæ vanitatis faſtu, Auſtriam repetitis vicibus adorti vaſtaverint, quibus niſi invicto exercitu tuo occurriſſes, actū de ea jam tum fuiſſet; quum adventum tuum expaveſcentes, nec congredi tecum auſi, infami itinere & fugæ haud abſimili retroceſſerunt.

Poſtea ante paucos hoſce annos, quorum recentiſſima eſt memoria, eodem nimirum fere tempore, quo tu in Africam valida claſſe inſtructa trajeciſti, ut Hiſpanos tuos eorundem hoſtium prædatoriis navibus vexari ſolitos eriperes, abſentiæ tuæ, uti credi par eſt, occaſione ſublatis animis, Budam priſcorum principum noſtrorum Regiam, fama toto orbe celebratam, non vi & armis, ſed aſtu & fraude, deceptis & procul relegatis, qui eam tuebantur, ſingulari perfidia occupavere. Nec multo poſt à Gallis perpetuis hoſtibus tuis (ſicuti ad nos certis auctoribus, allatum fuit) ſollicitati, ruptis doloſe induciis, quas cum eis habebamus, tres clariſſimas urbes, tria patriæ noſtræ munimenta, aliaſque ampliſſimas ditiones, uno atrocis belli, veluti fulminis ictu, in poteſtatem redegerunt; tanta crudelis elatiq; ingenii ſuperbia, ut cuncta omnium gentium jura, contra fas fidemq; datam, cæſis & trucidatis, vel in diram ſervitutem abductis aliquot gentis noſtræ principibus, trophæum de ſubacta Pannonia ſtatuiſſe, & de Germania (quod Deus avertere velit) mox ſub jugum mittenda, ſpem haud dubiam concepiſſe videantur. Regnum profecto adeo eorum tyrannide & ſævitia deformatum reddiderunt, ut quod non ita multo ante, florens, illuſtre, clarum, & potens erat, rerumq; geſtarum ſplendore & gloria, ad cælum uſque pertingere videbatur, nunc converſo ordine, omnibus ſpoliatum ornamentis, & divitiis, lacerum, conculcatum, in exitium adductum, omnium rerum, ſed maxime conſilii inops, uſq; adeo miſerabili ruina concidit, ut omnis antiquæ virtutis imago obſoleta, & omnis ibi eo belli ardor extinctus ſit: priſtinaque ejus facies ab intuentibus, ſine uberrimis lachrymis dignoſci nequeat.

Hujus autem afflictiſſimi regni ſpes omnis in te uno ſita eſt; tu qui invicti animi fretus altitudine, nihil unquam timere, ſed ad ardua quæque tendere didiciſti, nos in has diras calamitates miſeriaſque collapſos, Dei immortalis ope, tuaque inſigni virtute & felicibus armis, recuperare, &

à bel-

1548. à belluina barbarorum feritate vindicare potes. Hanc aba te barbaris inferendi belli conditionem Chriſtiana imprimis Reſpub. poſtulat: deinde Ferdinandus, quem hic præſentem cernis, tuus frater, Rex noſter, magnanimus princeps orat, & exigit: nos vero miſeri Pannones, tam male à fortuna mulctati, & fere in nihilum redacti humiles petimus, & ſacris tuis genibus provoluti ſuppliciter flagitamus. Valeat apud te, Cæſar invicte, eximium tuendæ atque amplificandæ veræ religionis ſtudium, valeant Ferdinandi preces, & noſtræ uberes, continuæque lachrymæ: valeant Chriſtiani orbis vota & deſideria, quibus te ærumnarum ſuarum acerrimum vindicem, & publicæ libertatis unicum aſſertorem, multis cum ſuſpiriis expoſcunt. Aderit votis armiſque tuis promovendis Deus noſter Chriſtus Optimus Maximus ac Diva Virgo parens ejus, omneſque cælites, juſtum ſacri belli claſſicum concitanti, & memorandam per omne ævum victoriam concedent: qui nunquam non præſenti numine, ut aliis omnibus cæptis tuis, ita hoc, quod nunc tara felicitate cõfeciſti, bello quã ſecundiſſime adfuerũt.

Cæſaris opem adverſus Turcos implorat

Ad ea Cæſar gravi ſermone reſpondit, ſe Reipublicæ Chriſtianæ tranquillitate, nihil unquam prius potiuſque habuiſſe, neque aliud ſummis votis ſuis optaſſe, quam ut pace & concordia inter Chriſtianos principes ſtabilita, arma in communes hoſtes barbaros verterentur, cujus voti atque inſtituti ſui præclara exempla, rebus adverſus Turcas in Græcia & Peloponneſo atque Illyrico, denique in Auſtria, poſtremo vero in terra Africa geſtis oſtendiſſe: Sed ut ipſis quoque Pannoniis, atque adeo totius Chriſtiani orbis principibus, & populis palam eſt, ſemper laceſſitum Gallorum injuriis, & ab incepto rerum gerendarum curſu retractum fuiſſe; illos ſuperioribus ſæculis cum ſuis etiam majoribus acerbiſſimas ſimultates exercuiſſe ſemper: & ſibi demum ac amplitudini, & potentiæ ſuæ invidiſſe, & obtrectaſſe: quove magis ſibi & Ferdinando fratri nocere poſſent, evocatum noviſſime ab ipſis in Pannoniam, ambitioſa malignitate, Solymanum Turcarum principem, ad non dubiam Pannoniæ juxta ac Reipublic. Chriſtianæ perniciem. Daturum tamen ſe operam diligentem, Deo bene juvante, propediem ut ſeſe ac jura ſua à Gallis ſolerti ratione & cura tueri poſſit: efficereque, ut eoſdem à maleficio & contumeliis inferendis abſtinere cogat. Proinde ipſos, quorum clades & calamitates ſibi graves moleſtæque imprimis accidant, optimam certiſſimamque de ſe ſpem concipere debere, ut cum primum ſe hiſce curis expediat, omnes vires & copias, omnemque induſtriam ſuam in defenſionem ipſorum, & vindicandos ab injuriis barbarorum Ungaros converſurus ſit: & una cum Ferdinando fratre, maturam ipſis laborantibus opem allaturus. Deinde data ſingulis fere dextra, felicem & fauſtum reditum precatus, blando comique vultu omnes dimiſit. Petrum vero Baquitium, quod minime prætermittendum videtur; cui domi cum Franciſco Revajo, de arcis Holicianæ poſſeſſione lis & controverſia intercedebat, Ferdinando amanter commendavit: ita ut virum militarem, & qui ipſorum in conſpectu egregiam in tranſeundo Albi, fugandiſque hoſtibus operam impendiſſet, etiam Cæſaris ipſius ratione habita, ſublevandum ac adjuvandum vellet. Quod poſtea Ferdinandus, fraternæ commendationis haud immemor, facta inter diſſidentes concordia opportune adimplevit. 1548.

Cæſaris reſponſum.

Baquitius à Cæſare fratri eximie cõmendatur.

Revertenti in Bohemiam Ferdinando, & jam ad Lithomericiam oppidum appropinquanti, nunciatur Pragenſes in armis eſſe, & ipſum ingreſſu urbis prohibere conſtituiſſe. Quo nuntio nonnihil perturbatus, Baquitium cum equitibus Ungaris adverſus eos miſit, adjuncto ei cũ mille equitibus cataphractis Carolo Serotinio Moravo, quẽ Ungari à puſillæ ſtaturæ modo, Carolũ parvum vocabant, uti locorum & urbis regionumq; perito, eiſque, niſi poſitis armis imperata faciant, extrema quæq; denunciavit. Quibus tamen quũ Pragenſes armati occurriſſent, & majori ex parte obſoletis armis, ac trituratoriis flagellis, quæ clavis infixa ferreis erant, ridendum in modum uterentur; facile à noſtris, qui militaribus armis, & ſclopetis manuariis ab ephippio pendentibus, thoraceq; ferreo & galea muniti erant, rejecti, repulſique fuere. Multi in fuga cæſi, multi capti. Sed quũ in urbem præcipiti fuga attoniti, & extremo pavore perculſi profugiſſent, portaſq; clauſiſſent, noſtri repertis in flumine, quod urbem interfluit, vadis; celeriter tranſeuntes, longe majori crudelitate in obvios quoſq; graſſati, cædibus & rapinis omnia complevere: & ab eis, quos in pugna & in urbe ceperant, multum auri & pecuniæ extorſerunt, atque ita mulctatos poſtea dimiſerunt

Bohemi à Baquitio & Sarotinii equitibus cæſi.

Interim Ferdinandus cum reliqua parte exercitus ad urbem venit, & reductis jam in fidem & obſequium civibus, in arcem recta conſcendit: ibique ad ſextum diem Julij convocatos Pragenſes, læſæ majeſtatis crimine damnat, multos ex iis, qui ſeditionis auctores fuerant, extremo ſupplicio affici mandat: à multis magnã pecuniæ ſummam extorquet; citatos vero & ad nomina non reſpondentes in exilium pellit: Cerevïſiæ vectigal, quod ad tres annos promiſerant, perpetuum eſſe jubet: tormenta & bellicum omne inſtrumentum, tam publicum, quam privatum, in arcem ad ſe comportari imperat: portas urbis civibus adimit, & incuſtoditas diu noctuque patere decernit, ſe & poſteris ſuis inſciis prohibet, ne cum ullo principe, ullave Republic. fœdus feriant: ictum cum Saxone & ejus ſociis, reſcindit & antiquat. Gaſparem Flugum, ſeditioſorum antesignanum, perpetuo exilio mulctat, decreto ejus percuſſoribus non contemnendo præmio. Quæ poſtulata, quum ipſi majorum malorum metu omnia rata fore promiſiſſent; res ſedatæ ipſique in gratiam recepti. Aliæ etiam Civitates, & nobilitas pleraque, ad eundem modum, abſque conditione ſeſe dediderunt: atque iis peractis, Ungari equites Praga dimiſſi, domos quiſque ſuas repetiverunt, ſtipendiis & ſpoliis undecunque referti.

Pragenſes à Ferdinando male mulctati.

Poſt finem belli Saxonici Ferdinandus ordinibus Pannoniæ, qui erant è tot calamitatibus & cladibus reliqui, Tirnaviam Comitia indixit, ad menſem Novembrem; Et quoniam ad Comitia Germaniæ à Cæſare Auguſtam Vindelicorum indicta ad Calendas Septembres ei neceſſario erat veniendum, Nicolaum Comitem Salmenſem & Thomam Nadaſdium loco ſui Tirnaviam miſit: qui abſentiam ſuam excuſarent, & comitiis præeſſent. Quibus quidem Comitiis ad benignas Ferdinandi preces ruſticis libertas migrandi ad alia loca, quam bello Cruciato, Uladislao regnante, amiſerant, antiquata perduellionis lege, reſtituta eſt: quamquam

Comitia Tirnaviæ indicta.

In quibus ruſticis alio migrandi libertas conceſſa.

1548. eſſent pleriqueque, qui minime abrogandam magna contentione cenſerent. Quæ res Ferdinando admodum grata fuit: & agreſtes eum ut libertatis ſuæ aſſertorem, juſtiſſimis laudibus in cælum extulerunt: & latæ legis beneficio hactenus utuntur.

Baſonis & Balaſſii rapinæ & ſcelera accuſata

Deinde ad querelas variasut fit, deventum eſt, inter quas frequens Comitiorum ordo, graves & enormes Matthiæ Baſonis rapinas, furta; viatorum & mercatorum, ac aliorum omnium promiſcuas cædes & ſpolia, ac in Poloniam uſque & Sileſiam externa latrocinia publice propoſuit ac ut eis avertendis, ac plectendo Baſoni remedia adhiberentur, ſupplex flagitavit. Ciſdanubiana quoque Nobilitas, ac Civitates, quas Montanas vocant, in quibus aurum & argentum effoditur, Melchiorem Balaſſium ſimilium latrociniorum & rapinarum criminibus haud falſo inſimulatum accuſabant. De quorum vitiis & inſolentia, ut omnia ad cognoſcendum clariora in aperto ſint, altius repetendum videtur.

Baſo à Tornalio filio ſuo tutor relictus rem peſſime adminiſtrat.

Jacobus Tornalius, quamquam in numero equeſtris ordinis eſſet, tamen inter proceres cenſebatur: quod divitiis, opibus, ac gratia Johannis regis, cujus partes ſequebatur, multis præſtaret. Is cum morbo oppreſſus ultimum vitæ terminum adeſſe cerneret, condito teſtamento, Matthiam Baſonem, veterem ſuum clientem, quadrimi filii atque unici Johannis tutorem reliquit: eique Muranium arcem ſuam, in editiſſimo monte ſitam, cum alia ditione ſua, uſque ad legitimos pupillia annos, gubernandam commendavit: adeo ut brevi poſt, omnium rerum ſumma ad eum reſpiceret, ipſeque omnibus pro libidine dominaretur. Et ut erat homo omnium peſſimus, ac ſupra profundam ambitionem, alieni quoque appetentiſſimus, quum puer ad duodecimum ætatis annum perveniſſet, quo eo amoto liberius id quod cogitaverat exequeretur; eum in aulam Johannis Tarnovii, ſummæ claritatis & potentiæ inter Sarmatas reguli tradidit, eo prætextu, ut ibi educatus, ac diſciplina militari imbutus, firmiori ætate ad paterna bona reverteretur: re autem vera, ut illo in ſpeciem diſcendi amoto, ipſe rerum poti-retur. Cum in hunc modum puerum ablegaſſet, ipſe neglecto boni viri, tutoriſque officio, eos, qui puero fidi votis ſuis obſtare videbantur, falſis objectis criminibus, capitali ſupplicio affecit: alios variis artibus circumventos oppreſſit. Sublatis eo modo æmulis, bona aliena per vim rapiendo, ac inſidias viatoribus obſeſſo itinere nectendo, in vicinos graſſari cœpit: deinde conductis Ruthenis & Polonis prædonibus, non in ſolis Pannoniæ ſilvis & montibus, ſed etiam propinqua Polonia & Sileſia, poſtremo etiam in Moldaviæ finibus latrocinia exercendo, magnas divitias cumulavit. Cum vicinis autem, & potiſſimum Franciſco Bebeco, viro acri & injuriarum impatiente, apertas inimicitias palam exercuit, & ubi ſe occaſio tulit, ejus bona rapere, ferroque & ignibus vaſtare cepit, quod in Pannoniæ regno capitale, & legibus prohibitum eſt.

Latrocinia eiuſdem.

Balaſſii crimina

Haud diſſimili ratione Melchior quoq; Balaſſius, pares inſolentias & rapinas exercebat. Nam quum viduam Gabrielis Levæ duxiſſet, & Levam arcem, quæ pupillum illius Johannem, decimum ætatis annum agentem reſpiciebat, in poteſtatem redegiſſet, Chabragum, ejectis per vim Petri Palfſij curatoribus occupavit, ac prædonibus præſidio impoſitis, vicina loca rapinis ac latrociniis infeſta reddere non ceſſabat. Sitniam montem extructo in ejus editiſſima parte caſtello, ſimili aſtu occupavit, & ex eo Civitates Montanas, veluti continua obſidione fatigatas, ad rerum omnium deſperationem coegit. Deniq; currum publicum, in quo multa argenti & auri infecti pondera Cremniciam è Semnicio ad cudendam monetã perferri ſolent, prædonum manu immiſſa, & cæſis equitibus, qui ſecuritatis cauſa illum comitabantur, diripere voluit, parumq; aberat, quin nefarium facinus perficeretur, niſi prædones arcam ferream, in qua aurum & argentum erat repoſitum, malleis & ſecuribus pertundentes, concurſu armatorum civium repulſi & rejecti, in denſiſſimas ſilvas profugiſſent. Gregorium quoque Babindalium, qui pecuniam publicam in Barſienſi provincia colligebat, captivum factum Levam perduxit, & duo millia aureorum nummum, quæ in fiſcum referri debebant, abſtulit, & ab eo compedibus præter meritum vincto altera totidem millia petebat. Qua rerum indignitate permotus Ferdinandus, ſervandæ inter ſuos quietis & tranquillitatis ſtudio, eoſdem frequenter admonuit, ut ad meliora conſilia animum applicarent. Sin vero nollent, ſe in eos jam non legibus quas enormibus factis ſprevisſent & conculcaſſent; ſed vi atque armis animadverſurum. 1548.

Uterque publicis ſuffragiis proſcriptus.

Verum tantum abfuit, ut modum flagitiis ponerent, ut is ſecretis conſiliis ad Turcarum opem implorandam, miſſo ad Nogradi præfectum Mehemetbegum Juhanne Rednecco, confugeret: ille vero Murani arcis munitiſſimæ mœnibus confiſus, mandata regia, ac acerbas publicarum querelarum pœnas floccipendere videretur. Itaq; Ferdinandus juſtâ irâ exacerbatus, eos, ut qui contra leges, moreſque majorum omnia temere turbulentet, per vim per furorem feciſſent, publicis omnium ſuffragiis proſcribendos curavit, & Nicolao Comiti Salmenſi copiarum ſuarum duci in mandatis dedit, ut coacto exercitu, & ſupplicio de proſcriptis rebellibus ſumpto, videret ne quid reſpub. detrimenti caperet. Is brevi milites è confiniis evocat, novos ad ſtipendia conſcribit, & centuriat ac variis ducibus regendos diſtribuit; ita tamen ut omnes Urieli Martinio parerent. Dat etiam in mandatis Vincentio Gregorocio, Lupo Pecio, Gregorio Abſtemio cognomine Literato, & Matthiæ Martalino, ut ſingulas peditum centurias in caſtra adducant; Hiſpanicas etiam veteranorum cohortes tricenarias quatuor, Gaſpare Caſtelluvio, ex inſula Sardinia oriundo, ac Petro Zapata ducibus, qui ab aliquot annis in Pannonia militaverant, ad certum diem in caſtra convenire jubet. Germanis præerat Ulricus Eberſtorffus, qui ſeptem peditum ſigna ducebat. His accedebant equites Franciſci Bebeci, & nobilitatis, quæ in provinciis Gemerienſi & Nugradienſi, de legũ præſcripto, cum neceſſarium eſſet, arma capere & in bellum proficiſci debebat. Erat ſumma omnium, qui in Salmenſis caſtris habebantur ad quinque millia bellatorum; qui tamen numerus paulò pòſt duplo ferè auctus eſt, concurrentibus ad arma omnibus, qui tam in ſuperiori, quam Ciſdanubiana Pannonia à Baſone & Balaſſio, variis injuriarum & contumeliarum generibus affecti erant. Tormentorum & belli inſtrumentorum tantus etiam erat apparatus, qui abunde ſuffecturus eſſe cenſeretur. Curando commeatui Auguſtinus Sbardellatus Epiſcopus Vacienſis præficitur.

Salmenſis copias adverſus eos ducit

Interea dum copiæ conveniunt, mittitur lega-

tus ad

1549. rus ad Mehemetem Jahioglum Budæ à Solymano conſtitutum ducem Johannes Deleffius qui nomine Ferdinandi illum edoceat, ſe & copias ſuas contra induciarum pacta nihil prorſus moliri; Sed eſſe quoſdam rebelles Baſonem & Balaſſium, publicis votis & ſuffragiis proſcriptos, & criminis læſæ majeſtatis damnatos, in quos, ut legibus immorigeros, vi & armis animadvertere conſtituiſſet; proinde illum recte facturum, ſi ſe ac ſuos milites, ſi forte exules opem implorarent, ab ea ferenda contineret. Mehemetes quum ſe neutri parti auxilio futurum, ſed otioſum fore ſpectatorem pollicitus eſſet; Salmenſis caſtra lento itinere promovet, ac Eberſtorffium cum Germanis peditibus, adjuncto ei Bartholomæo Horuati novitio, præmittit: & ut Situiam admotis tormentis obſideant, jubet. Qui quum eo veniſſent, ita copias partiri placuit, ut Eberſtorphius cum Germanis ad attrahenda in excelſum montis cacumen tormenta relinqueretur; ipſe cum Ungaris & ſuo peculiari equitatu, in montem conſcenderet, ac ubinam collocanda tormenta, & quanam parte mœnia verberanda eſſent, propius diſpiceret. Quo conſilio approbato ab omnibus, Bartholomæus in conſpectum arcis conſcendit.

Situla à Comite Salmenſi obſeſſa.

Præerat ei Lucas Macrius cum juſta manu militum, quorum maior pars ex Haidonibus prædæ aſſuetis conſtabat. Inter eos Urbanus, Baccus cognomine, centurio noſtros conſpicatus, contineri nequivit, quin ad dimicandum cum ſua centuria egrederetur. Pugna atrox oritur, ſed noſtris tam numero quam virtute ſuperioribus, Situiani funduntur, multi occumbunt, Urbanus vulneratur & capitur: ac una cum eo milites LVI. & ſigna duo cum ſigniferis in noſtrorum poteſtatem veniunt. Vix tertia pars è prælio in arcem præcipiti fuga fertur. Nec mora, qui in præſidio erant ſociorum clade perculſi, vel renitente Macrio, de deditione proloqui cepere, cum quibus haud cunctanter tranſactum eſt, & qui ſupererant, dedita arce incolumes dimittuntur, ea lege ne ſub capitis pœna contra Ferdinandum arma ferre auſint. Hunc in modum Bartholomæus arce potitus, Eberſtorffio eam eſſe in poteſtate nuntiat, & ne in provehendis tormentis ſe ac milites inani labore fangeret, admonet, ſimul Salmenſem de iis, quæ egerat, certiorem reddit.

Arx ſtatim dedita.

Eo proſpero victoriæ initio, veluti bono lætoque omine exhilaratus Salmenſis, caſtra verſus Levam promoveri jubet; cumque Eberſtorffium ac Bartholomæum in caſtra recepiſſet, iter illuc ſuſcipit. Horuatinovitium autem ad Chabragum ire jubet, non tam ejus oppugnandi cauſa, quam ut obſidendo, ac vigilando neminem ingredi, aut portis exire, aut commeatum aliquem obſeſſis inferri permitteret, donec ipſe cum omnibus copiis ſubſequeretur. Adventu Salmenſis per exploratores cognito Balaſſius, qui hactenus ſpe ſumma defendendæ Levæ hoſtium adventum expectaverat, quum Situiam tam alto montis cacumini impoſitam, milite que & rebus neceſſariis tantopere munitam, hoſtibus tam repente ceſſiſſe miraretur, fractum animum deſpondit, & relictis in præſidio ſuis, in Tranſſilvaniam profugit: quo antea conjugem & liberos præmiſerat, Thoma Dacione Levæ præfecto conſtituto, quem adferendæ maturæ opis ſpe oneratum ſummis precibus oravit, ut interea arcem ſibi conſervaret, donec idoneis Turcarum, & amicorum è Tranſſilvania auxiliis comparatis reverteretur. 1549.

Leva ſtrenue oppugnatur à noſtris.

Balaſſius in Tranſſylvaniam profugit.

Interea Salmenſis caſtra lentis paſſibus, ſed longo ordine exporrecta adventare conſpiciuntur, nec procul ab oppido collocantur. Erat dies altera Reſurrectionis Chriſti, qua Salmenſis nullam moram, aut quietem hoſtibus dandam arbitratus, aggeres de more extrui, & in iis corbes conſtitui, interque eos majoribus colubrinis collocatis, mœnia duobus è locis verberari jubet. Obſeſſi haud minori alacritate, quæ ad defenſionem pertinebant, curare, vigilias in ſtationibus diſponere, tormenta per muros & propugnacula idoneis in locis ſtatuere. Sed quum mœnia vetuſtate corrupta, ob idque debilia eſſent, haud facile tormentorum ictus perferebant. Verum ab obſeſſis, ea, quæ interdiu hoſtes diruebant, nocturno indefeſſoque labore terra ac materia comportata reſtaurabantur. Jam vigeſimus tertius dies oppugnationis præterierat, non ſine Salmenſis ac cæterorum ducum indignatione, qui locum, minime, ut rebantur, munitum tamdiu vim tanti exercitus ſuſtinere poſſe non crediderant. Interea Hiſpani milites tormenta ad montem arci imminentem, cujus in extrema parte rudi veterum artificio illa condita eſt, attraxerunt: & Salmenſis ab Occidente, adverſus portam aggeres & majora tormenta collocavit: ex quibus arx duplici & majori quam antea vi atque impetu, pilis ferreis dirui cepta eſt: quorum mortiferis ictibus muros penetrantibus milites introrſus ſauciari, aut plerumque interfici contingebat. Nec Hiſpani quicquam prætermittebant, quin è ſuperiori monte ſclopetos intenta perpetua collimarent, ut obſeſſi muris & propugnaculis defendendis arcerentur, nec in iis conſiſtendi aut ſeſe tuendi facultatem haberent.

Nec multò poſt Salmenſis quanquam mœnia adeo diruta eſſe cerneret, ut irrumpi poſſe haud deſperaret; Chriſtianorum tamen militum miſertus, eorumque cædi & ſanguini, quantum poſſet, parcere cupiens, ſi arcem dederent, incolumitatem & liberam, quo vellent, abeundi poteſtatem per præconem offerri juſſit: quam poſtea, ſi in pertinacia perſiſterent, nequaquam eſſent obtenturi. Sed illi inducias unius menſis, intra quem Balaſſio obſequia ſua fidemque abeuntes præſtitam renunciarent, poſtularunt. Quam moram Salmenſis maius nequaquam conceſſit, quod eam fraudulenter peti exiſtimaret, & irruptionem duobus è locis, quibus mœnia diruta hiatum fecerant, extemplo fieri jubet. Sublato clamore Ungari pedites, Germanis permiſti, mœnia aggrediuntur: incluſi etiam ſimili vociferatione reſpondere non dubitantes, arma expediunt, & vehementi acerrimoque impetu ſeſe atque arcem tuentur. Sed noſtris acrius inſtantibus, ac novis ſubinde militibus ſuccedentibus, Balaſſiani, multis ſuſceptis vulneribus, moltiſque interfectis, vehementer laborare ceperunt: interfecto ibidem cum ſociis Andrea Parvo, qui portarum cuſtodiis præerat. Thomas Dacio arcis & militum præfectus, inconditio clamore excitus, verſus portam accurrit: ut ſociis laborantibus ſubveniret. Sed quum jam vexilla hoſtium per dirutos muros in arcem illata, ac majorem ſuorum partem cæſam aut diſſipatam vidiſſet,

1549. per ruinas deſiliens in lacum, qui juxta oppidum eſt, ſeſe præcipitem dedit, & capite duntaxat extante, è mediis aquis ſeſe dedidit.

Ea in pugna ſpectante Salmenſi Johannes Cavaſius interficitur, Vitus Chrovatus, Blaſius Turcus, & Demetrius Coroſcoſius glandibus trajecti cadunt. Thomas Nemeſſius ſuſcepto gravi vulnere, ad lacum fuga delatus, ab inſequentibus Hiſpanis ſimiliter trucidatur. Altera quoque ex parte Hiſpani, quos in monte collocatis aggeribus conſediſſe diximus, dum obſeſſi cum hoſtibus ad portam confertim certarent, ſcalis appoſitis murus conſcendunt; & in atrium majus, quod in arce habetur, pervadunt, Thomamque Turcum cum aliquot ſociis illuc ſubſidio adcurrentem è feneſtra atrii glande trajiciunt, ibidem Nicolaus Poharnocus, Andreas Quelecenius, Clemens Teſſenius cum multis aliis occiſi jugulantur: ita ut duobus in locis, duobuſque prælíis, victi & repulſi, rebus deſperatis, pars in latebras, quæ inveniri poterant, pars ad lacum effuſa fuga evadere conarentur. Sed agilitate Hiſpanorum militum undiq; circumventi atque interfecti miſerabiliter periere. Ungari milites, quod multos ex eis ſanguine & propinquitate attingerent, aut vetere amicitia & ſodalitate conjunctos haberent, fugientes perſequi noluerunt: quin & captos quoſdam à ferocia Hiſpani & Germani militis, quantum in ea rerum perturbatione fieri potuit, ſecretioribus contuberniorum partibus, lodicibus ac ſtragulis ſuperjectis abditos ſervarunt, inter quos Antonius Siculus, & Johannes Moræus & perpauci quidam fuere. Major tamen pars ab Hiſpanis interfecta eſt, eorumque res ab iiſdem in prædam verſæ: qui etiam triginta duo capita propugnatorum cervicibus adempta ad Salmenſem detulerunt: eorum corpora inhumata feris canibuſque lanianda relinquentes; quæ tamen Salmenſis tumultuariis ſepulchris à notis & amicis inferri, & humi mandari nequaquam vetuit. In hunc modum poſtridie Iduum Maji, Leva vi & armis in poteſtatem redacta, & Uriele Maitinio ibi cum firmo præſidio relicto, ad Chabragum, jam ante à Horuatinovitio, obſidione ut diximus, circumvallatum, exercitus ductus eſt.

Leva vi expugnata in noſtram poteſtatem eſt redacta.

Chabragum etiam arbitrio victoris deditum

Illud in colle conſtructum ſatis quidem alto, editoque jacet: ſed cui undique majora montium culmina ſuperemineant, ut tormentis ex omni parte concuti poſſit. Salmenſis conſtructis è regione arcis idoneo loco aggeribus, & poſitis tormentis, antequam ea adverſus propugnantes diſploderentur, capita Levæ præſidiariis abſciſſa, ſupra corbes vimineos longioribus infixa perticis collocari juſſit; ut à Chabragianis facilè conſpicerentur: ac Johannem Moræum unum ex captivis propius arcem adduci, obſeſſiſque proclamare jubet, Levam captam, qui intus erant, pauciſſimis exceptis, omnes mactatos occubuiſſe: eorum capita in exemplum allata eſſe, eandem perniciem ipſos manere, ſi in pertinacia perſtiterint; Sin reſipiſcant, arcemque tradant, incolumes futuros. Verùm illi ſummo ſilentio dicta factaque ejus tranſmiſere. Itaq; ira ſimul & dolore exaſperatus, tormenta in arcem dirigi, & muros quaſſari jubet, qui cum magna edita ſtrage procidiſſent, obſeſſi fractis animis deditionis conditiones, quas paulo ante reſpuerant, amplecti, & pertinaciæ finem imponere decreverunt; ac voce ſublatâ è mænibus proloqui cœperunt. Salmenſis nullas accipere conditiones, nihil eorum verbis commoveri, poſtremo à Horuatinovitio aliiſq; ducibus Ungaris placatus, eos abſque ullis conditionibus arcem atque arma omnia & ſarcinas tradi poſtulavit, ni tradant, ſe eis vel invitis, brevi expugnaturum: eoſque omnes ſine ulla ſpe veniæ laqueo puniturum minatus eſt. Sic illi ad extremas neceſſitatis difficultates redacti, & metu coacti, ad arbitrium victoris arcem dedidere, quos quamquam vinculis & compedibus conſtrictos aliquamdiu detinuiſſet, confecto tamen bello omnes dimiſit. 1549.

Exinde per loca montana & ſalebroſa, ſaxiſque impedita, & quod ad cæteras difficultates acceſſit, aſſiduis pluviis cadentibus, profundoque cœno, exercitus lento gradu Muranum verſus proceſſit: magnoq; jumentorum & militum labore, tormenta curulia, ac carri & plauſtra rerum neceſſariarum plena provehi trahiq; potuere: donec ad vallem Muraniam, ſic ab arce denominatam, fatigatis feſſiſq; omnibus, perveniretur. Mathias autem Baſo mœnibus & naturali arcis munimine confiſus, contempto omni ad præſens periculo, adventum hoſtium læto, ut præ ſe ferebat, nec abjecto animo expectare videbatur. Ex ea valle Franciſcus Bebecus, qui jam antea à Ferdinando admonitus, caſtellis tumultuario opere circa arcem erectis, vias omnes uſq; ad ſex milliarium intervallum, dejectis prealtis arboribus præcluſerat, præmittitur, qui locum metandis caſtris idoneum deligat, curetq; ne quidpiam commeatus; aut rerum neceſſariarum in arcem comportari poſſit. Is gerendæ rei avidus, tridui caſtra præceſſit: omneſq; ad arcem aditus denuo intercepit. Interea Salmenſis cum exercitu, quem paulo ante novis copiis & tormentis ex arce Satoſſia advectis auxerat, appropinquavit ac caſtra in loco, quem Bebecus haud procul rivo Alſio delegerat, poſuit: ita ut per valles & collium juga, quive mallent, per montium latera tenderent.

Inde ad Muranū obſidendum caſtra promota.

Murani ſitus.

Muranum in præalta rupe ſitum eſt: circa quam alia rupes, æque alta à meridie imminet: inter quas per ſaxeam viam ad arcem unicus patet aditus. Eam rupem munito in ſublimi ejus vertice caſtello, fidis militum impoſitis Baſo cuſtodiebat, quæ quidem ab occaſu Solis arcem altitudine ſuperat, ibidemq; eſt fons jugi aqua ſcaturiens. A meridie portam habet, qua itur in arcem ſatis amplam, & aliquot cohortium capacem ejus aream: nullis tamen per aliquot loca mœnibus ſed rupium præcipiti & inacceſſa crepidine munitam. A ſeptentrione contra arcem alia rupes extare cernitur, quæ plano ſatis vertice ſupra mœnia attollitur: hæc tametſi aſcenſu ægrè admodum & vix tolerabili labore ſuperari poteſt; quum tamen aſcenderis, proſpectum in arcis interiora proclivem habet, & telis miſſilibus eminus intortis, haud parū detrimenti arci inferri poteſt. Supra hanc magno & difficili jumentorum & ergatarum, agreſtiumque & militum juxta labore, octo tormenta curulia, adnitente & curante Bebeco, provehuntur, & ea nocturno tempore aggeribus & cratibus ceſpite aliunde allato repletis muniuntur.

Oppugnationis ac tormentorum curam Salmenſis ex ea parte, quæ Orientem ſolem reſpicit, Bebeco attribuit, quem peculiari adverſus Baſonem odio, multis & gravibus contumeliis provocatum maxime flagrare non ignorabat: Ab occaſu peditatum Ungaricum ducibus iis quos ſupra nominavi, cōſtituit. Ipſe cum Hiſpanis à Septemtrione locum ſibi delegit, ex quo ſummis viribus at-

1549. bus arcem oppugnaret. Horuatum novitium autem caſtris ſimul & excubiis præficit, & interdiu noctuque caſtra circumire jubet, vigilias & ſtationes obire, vias obſervare, nec ullum hominem in arcem intromittere. Contrà Baſo diſpoſitis in muro tormentis majoribus, verſus adverſam rupem, in qua noſtri aggeres locaverant, crebris ictibus detonare non ceſſabat. Licet autē Salmenſis conatus contemnere, nec ullum timoris ſignum oſtendere videretur; tamen futuri infortunii quaſi præſcius, diverſa conſilia animo agitabat, quibus vitæ & ſaluti conſulere poſſet. Itaque Martinum Baſonem fratrem ſuum Germanum ad Salmenſem ſub fide publica exire in caſtra jubet, per quem multis in ſui excuſationem adductis, malefactorum omnium oblivionem, ac Ferdinandi gratiam petit; atque ut arx perpetuo jure ſibi detur, poſtulat; poſtquam is, quem hæreditario jure reſpiciat, puer in Polonia periiſſe feratur; (qui tamen ſuperſtes erat, ac poſt confectum bellum ad ſuos rediit.) tum ut ſibi equitum & peditum ſtipendium, honeſtum, certumque decernatur. Sed Salmenſis ea omnia, ut iniqua, neque digna quæ homini flagitioſiſſimo concederentur, extemplo rejecit, Martinumque ſeveriſſimis verbis caſtigatum ad fratrem remiſit. Dicitur etiam ante obſidionem, quam ſcelerum conſcius ſibi imminere haud ignorabat, ſeſe in clientelam Iſabellæ Reginæ & ejus filii tradere voluiſſe, miſſis ad eam, & Georgium Monachum, ac Petrovitium amplis muneribus. Qui quum Muranum ab eo ſibi tradi poſtulaſſent, idque Baſo detrectare videretur, convenire eos non potuiſſe.

Baſo Ferdinandi gratiam petit.

Sed precibus irritis.

Protracta per aliquot dies duplici oppugnatione, in concilio militari deliberatur, caſtellum, quod in rupe arci oppoſita, conſtructum à Baſone erat, omnibus viribus aggrediendum atque expugnandum eſſe, quod tormentorum vi magna ex parte dirutum eſſet. Itaque omnes uno eodemque impetu adorti, cæſis defenſoribus, caſtello potiti, ex ea quoque rupe, arcis mœnia verberanda cenſuerunt: brevique interjecto tempore, ſatis magnum hiatum aperuerunt. Accidit autem res haud parva admiratione digna, qua Hiſpanorum virtus, & diſciplinæ militaris expugnandarumque arcium ſcientia æſtimari, meritiſque laudibus celebrari poſſit. Nam ſeptem pedites Hiſpani, antequam omnibus viribus impetus in arcem fieret, rupibus & ſaxis repiantes, ac modo internatis virgultis, modo acuminatis eminentium rupium ſummitatibus adniſi, in arcem ſumma animorum audacia ac corporum agilitate pervaſerunt, quod forte cuncti Baſonis milites præliantibus intenti alio mentes converterant. Eo ab iis, qui intus erant, animadverſo concurritur: magnum cum paucis Hiſpanis prælium oritur; duo ex eis eodem in loco trucidantur, quinque alii admiranda virtute, ac felici pedum pernicitate ſeſe è muro dejicientes, ſupra periculoſam cum ſaxis & rupibus colluctationem, quamquam infinitis etiam ſclopetorum glandibus peterentur, incolumes tamen præter omnium ſpem & expectationē in caſtra redierūt.

VII. Hiſpanorū virtus eximia.

Ab iis edocti noſtri, qua facilior in arcem irrumpendi facultas eſſet, à Salmenſi ſignum pugnæ popoſcere, eoque abſq; cunctatione conceſſo tubæ ac tympana concrepuere, & univerſis viribus ad eam mœniorum partem, qua hiatus adapertus erat, acerrimo impetu concurritur, fit pugna atrox & cruenta. Martino Baſoni crus glande 1549. trajicitur, iſque à ſuis periculo exemptus in turrim arcis Orientalem infertur. Ex noſtris Horuatinovitius, dum cæteros voce, manu exemploque ad pugnam cohortatur, grave vulnus in pectore accipit. Gaſpar vero Caſtelluvius, Hiſpanorum militum præfectus, fraxinei conti cuſpide è muro detruſus præcipitatur: & non niſi thoracis ferrei, quo tegebatur, beneficio ſervatur. Zapata frontem glande trajectus, magno commilitonum dolore occumbit; ſic ut noſtri quamquam ſumma virtute pugnarent, vulneratis tamen aut cæſis aliquot tribunis & præfectis, à defenſoribus, non ſine Salmenſis ac Bebeci dolore, repellerentur. Sub hujus prælii eventu, & mora Gregorius Covacius cum viginti Baſonianis militibus ad noſtros transfugit: & petente pro eis Bebeco, Salmenſis eis omnibus ignovit; quod omnia quæ ſcire volebant ab eis didiciſſent.

Interea Baſoniani, & præcipue Rutheni ac Valachi prædones, quorum fidei antea plurimum tribuere erat ſolitus, cum vulneratum Martinum, ac cæteros præſtantiores prælio occubuiſſe cernerent, collatis inter ſe occultis ſermonibus, de illo deſerendo, arceque hoſtibus prodenda, conſilia ineunt; eaque de re miſſo ad caſtra idoneo homine, Salmenſem certiorem reddiderunt. Erant omnes equidem criminis, proditioniſque participes & conſcii, ſexdecim tantum exceptis, qui contra plures nihil plane tentare aut aggredi audebant; præterquam quod Martinum, ac alios conjurationis initæ certiores ſub ſilentio reddiderant: Baſoni diræ mortis metu eam revelare non auſi. Qui tamen à Martino & Demetrio fratribus germanis periculi admonitus, animum deſpondit, & ad fugæ capeſſendæ conſilia verſus eſt. Interea noſtri ex aggeribus & caſtris arcem ex condicto invadunt, Rutheni & Valachi, qui intus erant, portas aperiunt: irrumpitur in domos; Hiſpani, monſtrantibus conjuratis, ſcrinia ferrea, decuſſis repagulis, expilant, auro & argento Baſoniano, rerumque multarum præda replentur; pauci defenſorum metu perculſi, Franciſcus nimirum Tarnocus, qui ſæpe Baſonem ad meliora conſilia amplectenda erat cohortatus, Andreas Bejus, & Petrus Sorenius, in turrim, in qua Martinus ex vulnere decumbebat, cum uxore & liberis, ac Lupo ipſius Baſonis filio, ac Demetrio fratre Germano ſeſe recipiunt. Qui omnes ibidem à conjuratis capti, ad Salmenſem in caſtra perducti ſunt: à quo prædones muneribus & pecunia donati, dimiſſi ſunt; qui vero militiæ nomen dantes auctorari voluerunt, eos in numerum ſtipendiariorum militum conſcribi juſſit.

Rutheni & Valachi arcem produnt.

Unum ad Salmenſi felicitatem deeſſe videbatur, quod Baſonem è manibus ſibi elapſum haud mediocriter doleret. Sed ad accumulandam ejus lætitiam, fortuna et favere imprimis viſa eſt; & ea quoq; in parte ad declarandam lubricitatis ſuæ ſimul & rerum humanitarum inconſtantiam ejus voto ac deſiderio ſatisfecit. Is ſiquidem audita ſuorum defectione & proditione, antequam patefactis portis noſtri irruiſſent, per obſoletam, ſed occultam quandam portulam, quæ nemini erat cognita, extremo pavore perculſus, cum duobus ſociis profugiens, inuſitata quapiam ſemita, ſeſe foras proripuit: & quum per montes & ſilvas lateſſime patentes diu oberraſſet, ad opilionem quendam, eundemque prædonem, cujus opera in exercendis furtis & rapinis, exagitandiſque

Baſo fuga elapſus.

1549.

& ſpoliandis viatoribus olus fuerat, eumque ſibi fidiſſimum rebatur, divertit: ab eoque ingentibus promiſſis onerato, ut in Poloniæ fines deduceretur, precibus contendit. Verum ille non inſolita agitatus perfidia, accitis in auxilium tribus ſuis fratribus, latrocinio æque aſſuetis, duos Baſonis Comites & ſocios extemplo crudeliter interficit, ipſum vinciri jubet, ac vinctum in caſtra ad Salmenſem perducit. Quo conſpecto exhilaratus, præſente Bebeco, qui cum Baſone capitales inimicitias, ut dixi exercuerat, & ut lege in captos perduelles ageretur, acriter urgente, Baſonem & cæteros captivos publice interfici juſſit. Itaque ante prætorium tabernaculum, primum omnium de Franciſco Tarnoco capitis ſupplicium ſumptum eſt. Deinde Martinus adhuc ſaucius, & Demetrius fratres Baſonis germani, eodem ſupplicii genere interiere: cum quatuordecim aliis. Erant qui de Matthia, veluti latronum duce, & regis perduelle proſcripto, acerbius quam capitale ſupplicium ſumendum contenderent, ut vel fractis rota oſſibus, aut in quatuor fruſta ſectus pœnas daret. Sed Salmenſis illum omnium poſtremum capite truncari ſatis habuit; filium ejus adhuc impuberem ſecum abduxit, ac inter miniſtros ſuos educatum, cum ad firmam ætatem perveniſſet, reſtitutis bonis liberum dimiſit.

ab opilione captus.

ad Salmenſem perducitur, & capite minuitur.

Hunc in modum XV. die menſis Auguſti, qui Divæ virgini Matri in cælum aſſumptæ ſacer eſt, confecto bello, perdomitiſque rebellibus, Salmenſis, quinto, poſtquam Vienna diſceſſerat, menſe, victor Agriam contendit. Eam hactenus Perenius occupatam detinuerat; Verum inter alias conditiones, quibus è carcere Novæ civitatis, in quo per quinquennium detentus erat, libertati redditus eſſet, ea quoque addebatur, ut Agria cederet, deque redditibus uſurpatis, quadragiota millia aureorum nummum ſolveret. Sed quum ſuperiori anno pecunia Viennam allata, & Perenius è cuſtodia Neoſtadienſi eodem adductus eſſet, ut juxta pacta liber dimitteretur: prius quam libertate frui poſſet, diuturno morbo oppreſſus, atque extinctus fuit. Porro eam pecuniam Ferdinandus Gabrieli filio reſtituit, atque is inſequenti anno Agriam bona fide ſe redditurum pollicitus, Salmenſi Agriam advenienti, cum Thoma Varcocio, qui per ſeptem annos eam cum ſumma laude gubernaverat, obviam honoris cauſa progreſſus eſt: & arce oppidoque excedens, ei & Andreæ Bathorio Ferdinandi legatis eam permiſit: qui Franciſcum Zajum, veteranum alæ equitum præfectum, donec alius in ejus locum mitteretur, ibi reliquerunt. Ipſi vero ad ædificandam in oppido Solnoco, inter Tibiſci & Sagivæ fluminum confluentem, novæ arcis munitionem, quæ ſuperiori Pannoniæ defendendæ munimento præſidioque foret, cum exercitu iter ſuſceperunt.

Perenius Viennæ fato concedit.

Agria à Perenii filio Salmenſi & Bathorio tradita.

Zajus ei præficitur.

Eodem juſſu Ferdinandi celeriter convenere proceres, & nobilitas armata omnis cum equeſtri ordine & ingenti multitudine agreſtium: nec multo poſt Italorum architectorum ingenio, atq; arte, agricolarumque continuo labore, munitio inſtar magni oppidi valida atq; expugnatu difficilis extructa eſt: & quæcunq; ad eam tuendam neceſſaria viſa ſunt, abunde omnia comportata. Tormentorum curulium magnæ minoriſq; formæ, & ſulphurei pulveris, ac ferrearum pilarum ingens numerus illatus. Munitionem autem, quam duo confluentes, quos nominavi, fluvii cingebant, eodem in loco erigi placuit, quo ante multa ſæcula ſeptemviri Ungarorum progenitores è Scythia ac Septentrione in Pannoniam migrantes eam lautiſſima in planicie condiderant. Ei loco Franciſcum Zajum Agriâ eductum præfecerunt, quod Agrienſem Epiſcopatum Ferdinandus Nicolao Olaho Cancellario ſuo dediſſet: iſq; eum Stephano Doboni, alterique Stephano Neſquejo tuendum adminiſtrandumque tradidiſſet. Sed quum non multo poſt Zajus ad præfecturam Danubianæ claſſis Comaronium juſſu regio translatus eſſet, Solnoco; commendante Salmenſi, præfuit Bartholomæus Hornatnovitius, vir fortiſſimus, atque ad illud munus omnium judicio accommodatiſſimus. 1549.

Solnoci egregia munitio extructa

Hornatnovitio eius præfectura cōmiſſa.

Dum hæc geruntur, Paulus Archiepiſcopus Strigonienſis è vivis excedit, ac Tirnaviam delatus, quo collegium ſacerdotum, poſt amiſſum Strigonium transtulerat, ſimplici & tumultuario ſepulchro conditur, fuit utraque in fortuna variis modis exercitus, liberali ingenio & ſemper jucundo: Ei Ferdinandus tanta honoris & benevolentiæ ſigna deferre erat ſolitus, ut eidem ſecum menſæ adhibere, convivioq; excipere non dedignaretur, eumq; aliquãdo ſomno gravatum in ſuo cubili quieſcere haud gravatim permitteret. Eodem anno Sigiſmundus rex Poloniæ Annæ Ferdinandi conjugis avunculus, cum vixiſſet annos 81. ac regum pater dictus eſſet, regnumq; Poloniæ 40 amplius annis pace & bello fortiter feliciterq; adminiſtraſſet, relicto ejuſdem nominis filio ſucceſſore, Ferdinandi genero, ad ſuperos migravit, quum anno non plane exacto Franciſcus Gallorum Regem, quamquam ætate juniorem, pari fato abreptum præceſſiſſe intellexiſſet. In quo quidem rege vetere cognomento Chriſtianiſſimo ſingularis fortitudo, & militaris diſciplinæ ſcientia, ſimul cum admirabili omnium virtutum concurſu, inſigneſq; corporis & animi dotes elucebant; niſi plus juſto civilia arma adverſus Carolum Cæſarem advocatis terra marique in auxilium Turcis exercuiſſet, quibus reſp. Chriſtiana inſigne detrimentum accepit.

Archiepiſcopi Strigonienſis obitus.

Sigiſmundus Poloniæ rex annos natus 82. obiit.

Et Franciſcus Rex Gallorum.

Sub id quoq; tempus, querelæ graves & arduæ ab legato Ferdinandi Johanne Maria Malvetio ad Solymannum delatæ fuere, de inſolentiis, rapinis, & depopulationibus Turcarũ quas violandis induciis exercuiſſent, contra Solym. haud leviores adverſus noſtros regerere, & ut punirentur graſſatores, utraq; para poſtulare: Dicto igitur die delegati utrinq; arbitri ad oppidum Giengeſſum cõvenere; ex noſtris Andreas Tarnocius, Stephanus Neſquejus, & Antonius Nagvathius: ex parte Turcarũ Derviſius cognomento Celebinus, prædives publicanus, ac Mehemetes Cadius, Budæ juri dicundo propoſitus, ac Alys ſcriba, quem ab officio Divanroſigim vocabant. Cùm pro tribunali cõſediſſent, primi Turcæ multis verbis ſuas querimonias poſuere; quæ potius jurgia, miſtæq; mẽdaciis calumniæ, quã accuſationes erant: ita ut ubi inter noſtros (venerant enim utrinque validæ militum manus) aut militarẽ equũ, aut paulo ſplendidiorẽ veſtẽ, aut criſtas aut arma conſpexiſſent, ea ab ipſis per Ungaros milites, itinera latrociniis infeſtãtes, rapta eſſe dicerent, dejerarentq;. Et quũ teſtes produci poſtularentur; aderant ad fallendum jurandumq; promptiſſimi quiq; Turcarũ. Ipſi enim magnæ pietatis loco ducunt falſum dicere teſtimonium adverſus hominem Chriſtianum, ita ut etiã non rogati ſæpe ſponte adcurrant.

Malvetij legati querela de rapinis Turcarum.

Delegati utrinque arbitri, qui controverſias componerent.

Quibus

1549. Quibus quum Neſquejus teſtes vacillare, nec ſe quemquam Turcarum idoneum ad teſtificandum, aut probum exiſtimare dixiſſet: extemplo non ſolum turba aſtantium & falſo conquerentium; ſed arbitri ipſi magna iracundia è tabernaculo proſilierunt, queſti illius verbis non ſolum nomen totius gentis, ſed Solymani ipſius majeſtatem illoto ore læſam profanatamque eſſe. Rem hunc modum ad tumultum & ſeditionem ſpectante, aliud incommodum pene par aut majus, quo eorum animi magis ſtimularentur, nec opinato accidit.

Turcarum tumultus.

Georgius Turnus Juſuphum quendam turmæ equitum in Dregelo ductorem, convivio exceptum, haſta verſicolore donavit, qui cum vino ad nimiam temulentiam repletus, equo conſcenſo eam vibraſſet, ſeipſum ſupra femur per ventrem poſteriore cuſpide, quamquam obtuſiore tranſfodit, ut ruptis inteſtinis paulo poſt exanimaretur. Ea arrepta occaſione Turcæ majori ira, truculentiaque exaſperati; quamquam Juſuffi milites, nihil dolo malo, nihil de induſtria actum dicerent, clamarentque, conſcenſis equis furibundi arma cepere. nec multum abfuit, quin Turcis Turnum ad ſupplicium tradi poſtulantibus, his vero ut inſontem tueri volentibus, infeſti concurrerent. Derviſius tamen unus arbitrorum cæteris placidior, modo precibus, aliquando ira, curſitando inter ſuos & clamando, avertere à tanto flagitio milites contendebat. Quo tandem auctore, publicæ fidei vinculum prævaluit, & deferveſcente ira dilatum diſſidium ſic ut tam de injuria, quam cæde in poſterum diem cognoſceretur. Interim propinqua nox noſtros trepidantes admonuit, ut quum non parvo eſſent in periculo, providendum ſibi conſulendumque decernerent: igitur tecti tenebris, miro ſilentio, relictis tentoriis impedimentiſque Agriam profugerunt: ita ut Tarnocium & collegas præeuntes, equitum alæ & cohortes inſtructis ordinibus, duce Franciſco Jacoſitio, ſubſequerentur: ſimulque appareret, cum inſolentiſſimis barbarorum Marte potius judice, & ſtrictis enſibus, quam civili juris & æqui formula eſſe altercandũ.

Noſtri ſe ſubducunt.

Nec multò pòſt Maximilianus Ferdinandi filius, viginti duos annos natus, florens ætate formaque à Bohemis in regem electus eſt; ſingulari patris & omnium mortalium lætitia, quum eſſet blando comique ingenio, omnibus juxta gratiſſimus. Qui non diu poſt Auguſta Vindelicorum, ubi cum patre & Cæſare comitiis Germaniæ interfuerat, in Italiam profectus, deinde in Hiſpaniam proſpera navigatione ad Cæſarem patruum pervenit: ut illi frequentius in Germaniam redeunti, procurandis rebus Hiſpanicis, auxilio adjumentoque foret.

Maximilianus in Regem Bohemiæ electus.

In Hiſpaniam ſe confert.

Dum autem Ferdinandum res Transſilvanicæ perturbatæ, ac Georgii Monachi, cui fortuna pro virtute fuit, cum Iſabella regina, mutuæ graveſque ſimultates, Georgiiq; ad Ferdinandum confugientis, & frequenter ſcriptantis occultiora conſilia, & nuntii diu multumq; exercuerunt. Cùm enim Petrovitius Monacho in tutela regii pueri ſocius & collega, ad Iſabellæ partes, pro eo ac debebat, magis inclinaret, ipſeq; ne unus ab illis duobus circumveniretur, correpto ambitione metuque animo, nova conſilia agitaret; Ferdinandum, ut aliquem ex ſuis, cui maxime fideret, primo quoq; tempore ad ſe mitteret, oravit. Ad quem, Varadini rebus ſuis intentum, Albertus Peregus, Cameræ præfectus miſſus fuit. Verùm novis cõſiliis eo quidem tempore initia, & quædam veluti fundamenta jacta ſunt, quæ demùm gliſcente inter partes diſcordiâ, cum detrimento & jactura reginæ & pupilli, totiuſque publ. terminata fuere. Albertus ex ea legatione reverſus, Ferdinando, quæ attulerat, expoſuit: Georgium reddendis regno Pannoniæ Transſilvanis & Caſſovia, ac diademate regio, à quo erant avulſa non eſſe alienum ſi pupillo & reginæ, de alio principatu, deque patrimonio reſtituendo caveretur: ac deinde Poſonium rediens, gravi morbo correptus, quum eum ſuſtinere nequaquam poſſet, rem cæptam aliis ſubinde atque aliis finiendam morte præventus reliquit. 1549.

Georgii Monachi clandeſtina conſilia cum Rege Ferdinandi legato.

Cæterum eandem ob cauſam Salmenſis ex caſtris & obſidione Murani, Paulum Iſtbuanffium regium conſiliarium, induſtrium experientemq; virum, juſſu Ferdinandi ad Georgium miſit, ut locum deligeret, ad quem ad tractanda tanti momenti negotia convenirent; Ferdinando quidem & ſibi videri, ut ipſe Caſſoviam, quæ in ejus erat ditione, Salmenſis vero cum Andrea Bathorio ad Eperieſſum proficiſcerentur: ne quam ſuſpicionem Turcæ ex eo congreſſu concipere poſſent. Sed quum Monachus ſe multis de cauſis, trajecto Tibiſco, Caſſoviam nõ poſſe venire reſpondiſſet tandem amborum conſenſu oppidum Bathorum eſt delectum. Quò quum prior Salmenſis adveniſſet, ille biduo poſt mille equitibus lectiſſimis totidemq; peditibus comitatus adfuit: exceptiq; ſunt à Bathorio regium in morem plane lautiſſime. Ibi Salmenſis & Bathorius de conditionibus tradendæ provinciæ & Coronæ regiæ, quam in Solymani poteſtatem redactam, & ab eo Johanni regi redditam diximus, cum Georgio collocuti, ut erant ambo prudentia & eloquentia ſingulari, propoſuere multis & præcipuis cauſis adductum Ferdinandum cupiviſſe, ut pacato regno Pannoniæ, Transſilvaniam impotenter ademptam recuperare, & membrum reliquo corpori adjicere potuiſſet. Qua in cogitatione quum dies & noctes verſaretur, opportune ſe ab ipſo commonefactum, miſiſſe ad eum Albertum Peregum, à quo etiam Georgium ab ejuſmodi conſiliis haud abhorrere cognoviſſet: Turcicæ ſocietatis & fidei ſummam inconſtantiã & perfidiam animo reputantem: cujus ante paucos annos, quum regina juxta ac pupillus ab illorum tyranno Buda in Transſilvaniam pulſi ac relegati ſolum vertiſſent, periculum fuiſſet. Verendum etiamnũ haud mediocriter eſſe, ne repetitis iræ atq; odii cauſis, quæ apud crudelem & juris omnis contemptorem barbarum in proclivi haberentur, etiam Transſilvania, ac quam modo beneficiario nomine poſſideret, ditione excluſi, de vita etiam & ſalute periclitentur. Satius longè conſultiuſq; fore, ſi procul ab illius vicinia agitando, ab injuriis & contumeliis ejus ſecuri vitam quietam tranſigant. Ferdinandum pro eo quo erga remp. Chriſtianam afficiatur ſtudio ac pietate, daturum eis in Sileſia, pacata & ab hoſtibus barbaris longe diſſita provincia tutũ manendi locum; Opolienſem nimirum principatum cum idoneis redditibus: hæreditatẽ etiã, quam pater reliquerat, ampliſſimã prorſus & plane principalem redditurũ, & pupillum in filiũ adoptaturũ. Etſi eum firmata ætas virum fecerit, filiam Johannam, quũ ad nubiles annos ætatẽ produxerit, ei deſponſaturũ. Pro navata vero opera, ipſi Archiepiſcopatũ Strigonienſem de manu traditurum, & apud ſummum Pontificem partes ſuas

Salmenſis & Bathorii tractatio cum Monacho.

Promiſſa Monacho oblata.

impo-

1549. impoſiturum, ut in numerum Cardinalium paucos poſt dies recipiatur. Atque de his omnibus non tantum diplomata edi cupere, verùm etiam pacta utrinque juramento confirmari.

Georgii reſponſio

Ad quæ Georgius brevi ſermone reſpondit, ſe iiſdem rationibus ſervandæ ab hoſtibus barbariâ in præſens Pannoniæ adductum, ad ea, quorum Salmenſis & Bathonius commeminiſſent, Ferdinando ſcribenda nunciandaq; animum applicuiſſe: eadem mente negotia agitaſſe, reginam & pupillum ut imbelles & viribus modicos, injuriæ barbarorum expoſitos eſſe, quos ab obitu Johannis variis fraudibus quæſiviſſe occaſiones rerum turbandarum, & occupandæ provinciæ, experimento comperiſſet: niſi ipſe cura & labore, ſtudioque ſuo indefeſſo, impendentis ruinæ cladem avertiſſet. Se daturum etiamnum omnem operam, ut regina reſtitutis coronâ & provinciâ, pactis ſtare haud abnuat. Sed exercitu & armis opus fore, quibus & illa, ſi nollet, adigi, & Tranſſilvania ac Pannonia in unum redactæ conſervari queant: poſtquam cuivis palam eſſe poſſit, Turcarum principem, pro illis haud dubium bellū moturum. Sibi ſatis ſpei præſidiique in gratia & liberalitate Cæſaris & Ferdinandi ſitum eſſe, à quibus ut pacta hæc ſolennibus tabellis, ac jurejurando confirmentur, ſibi æquum videri. Porro poſt alios collatos ſermones decrevere hæc ad Cæſarem & Ferdinandum in hunc modum referri oportere, ac certum diem, quem brevi à Ferdinando intellecturus ſit, arma, paratos exercitus, idoneum ducem, ac quæ futura ſint neceſſaria cuncta in promptu adfutura.

His peractis Monachus Varadinum, ac Salmenſis Agriam revertere, & ea de quibus convenerant ad Ferdinandum celerrimis nuntiis perferenda curavere.

Nicol. Comes Salmenſis obit.

Sed dum Salmenſis Agriæ & Solnoco muniendis incumbit, ac earum quas tractabat rerum expediendarum finem expectat, priuſquàm Cæſaris & Ferdinandi mentem accepiſſet, malignâ febri Agriæ tentatus, non multò poſt, aliis atque aliis ſupervenientibus morbis, importuno tempore, non ſine ſummo Ferdinandi dolore vitâ functus eſt: ejuſque funus à filiis, quos tres reliquit, Viennam deductum, paternoque ſepulchro illatum fuit. Eo mortuo Ferdinandus Jaurienſem præfecturam Honorio Cunſpergero confert, ac Hieronymum Carlovitium ei legatum eſſe jubet. Ladiſlaus Gulaffius, Johannes Paxius, Vincentius Gregorocius, Johannes Coloſius, & alii clarioris nominis viri, centenis equitibus ducendis conducuntur: omnibuſque ſtipendium ab Auſtriæ provincia ſolvendum decernitur; quod is locus amiſſa Buda, & Strigonio Viennæ defendendæ perquam accommodatus videretur.

Jaurienſ. præfecturã Kunſpergero Ferdinandus confert.

Veligianus Albæ præfectꝰ noſtra depopulatur.

Interea Veligianes Perſa, Albæ præfectus, ex omnibus præſidiis, magnâ Turcarum manu collectâ, omnem inter Jaunnum & Papam regionem latè populari & vaſtare cœpit: In ea excurſione IIII. Turcarum millia fuiſſe dicebantur. Præerat Papæ Paulus Ratcajus, Beſprimio Emericus Telequeſſius, viri excellenti virtute ac militari ſcientiâ præſtantiſſimi. Qui quum cognito hoſtium itinere, eos quos modò nominavi Jaurino evocaſſent, ac è Tata Gregorius Petrinianus adveniſſet, ad invia ſilvæ Bacaniæ, haud procul Beſprimio obviam hoſtibus procedendum decrevêre, eiſque à populando revertentibus, ad locum, cui Ponti Tabulato nomen eſt, 1549. occurrerunt. Veligianes viſis noſtris ſtatim ſubſtitit, & ſigna ac frontem in eos obvertit, neque certamen detrectavit. Cum contrariæ acies promoverentur, jamjamque manus eſſent conſerendæ, Ratcajus & Telequeſſius, qui inter Paxium & Petrinianum magnas, hoſtileſque ſimultates intercedere ſciebant, alta voce ambobus compellatis, Chriſtiani nominis milites mutuis odiis carere, eorumque inimicitias mortales eſſe debere præfati, poſtremò dixere; eligerent utrum vellent, aut ab exercitu recederent, aut in mutuam gratiam redirent. Nec ô recuſandum ſalutaria monentibus arbitrati, ſpectante exercitu dextras junxere; ac deinde cum hoſtibus una omnes congreſſi, eos in effuſam fugam vertere: captivi extemplo liberantur, ex Turcis plurimi cadunt: Veligianes ſaucius elabitur: major pars hoſtium relictis equis per montium & ſilvarum latebras, notoſque calles ægre diffugit: capti hoſtium ad DC. ſed equi multo plures. Signa militaria XIII. ad Ferdinandum miſſa.

Cæditur à noſtris & fugatur.

Cauſa, quæ Monachum ad fœdus hoc cum Ferdinando ineundũ perpulerunt.

Cæterum quænam cauſæ Monachum ad tractandum, ineundumque hoc fœdus, & reginam Tranſſilvaniâ cedere coegerint, quod arduas prorſus & difficiles eas eſſe oportuerit, edi palam atque exponi neceſſe oportunumque videtur. Petrus Petrovitius tutor reginæ & pupilli, Monacho pari poteſtate Johannis teſtamento collega datus, vir quidem ſimplex & ambitione procul; ſed tenacitate ſingulari, quum videret reginam & pupillum inania nomina ferre, Georgium imperio potiri, rerumque omnium ſummam ad illum reſpicere: opes cenſuſque regni non in publicum redigi, nec pupillo ad futuros uſus cumulari; ſed omnia à Monacho pro libidine adminiſtrari, urbes & copias militares ab ejus nutu pendere; qui cœptis ejus obſtarent, variis circumventos artibus opprimi: conſilio cum regina, atque iis, quos pupillo imprimis fidos eſſe putabat, communicato, auctor Georgio fuit ſuaſorque, ut delectis ad cuſtodiam ærarii probatæ fidei & induſtriæ viris, pecuniam, quæ ex fodinis auri, ſalis, argenti, ac vectigalibus & liberarum civitatum cenſibus proveniret, ad pupilli adultam ætatem congerendam atque reponendam pateretur. Verùm Georgius, ut erat regnandi cupidus, & ambitionis indomitæ, ea perquam acerbe tulit, reſponditque ſe res pupilli & reginæ, in eum uſque diem ſumma fide, ſolertia, & integritate adminiſtraſſe, probeque ſui officii, quod ſibi moriens Johannes commendaſſet, meminiſſe, ut nullius criminis conſcientia oneri ſibi futura videatur, aut pertimeſcenda ſit; deinceps quoque eodem fidei tenore partes ſuas obiturum, neque unquam paſſurum, ut ab eo quem nulla in re offendiſſet, loco motus in ordinem redigatur: Reginæ & pupillo nihil hactenus defuiſſe: veri principis nomen apud ipſos fuiſſe ſemper, & nunc eſſe: ſibi nihil præter labores & rerum difficillimarum curas & ſollicitudines relictum; proinde ſi princeps puer, Dei ope & amborum cura diligentiaque educatus adoleſcat, viſuros omnes & ipſum imprimis, quamquam nunc plurimis ad ſtipendia militum, ac ejus & reginæ neceſſitates ſumptibus opus ſit: ſe tamen eos non ulla ſua ambitione aut proprii lucri ſtudio,

Petrovitii & Georgii diſcidia & contentiones.

ſed

ſed officii neceſſitate adductum erogaſſe: & tamen ſe ferium, nec in hoc ærarium eis relictum.

Regina hiſce exacerbata in Poloniam ſe cedere ſtatuit. Quæ poſtquam ad reginam delata eſſent, cui omnium optimè conſtabat ſibi verba tantum dari, & præter regii nominis titulum nullam ſupereſſe poteſtatem, ferunt eam exacerbato vehementer animo tantopere fuiſſe commotam, ut adhibitis in conſilium & adnitentibus Antonio Loſoncio, Franciſco Patacio, & Ambroſio Parvo, quorum conſiliis eo tempore utebatur, Albâ relictâ: Lippam ad habitandum protinus migrare, aut in Poloniam ad matrem Bonam, abducto ſecum filio, proficiſci conſtituiſſet. *Retinetur à tutoribus.* Ea in cogitatione verſantem reginæ animum, ambo tutores, cæterâ diſcordes, ſed in eo uno animis, & ſentibus conjuncti, mixta minis prece, & vim fortè, niſi paruiſſet, adhibituri, domi retinuere. Bona quoque regina, diſſidiis cognitis, miſſis ad filiam & tutores nunciis, diſſidium in præſens pacavit. Sed illud brevi poſt, majoribus quam antea odiis & viribus recruduit. *Excluditur Cibinio à Monacho.* Nam Georgius reginam cum Petrovitio Cibinium ire volentem, urbe excludendam curavit, ne ea munitiſſimâ & opulentiſſimâ urbe occupatâ, ſibi detrimenti aliquid inferret. Cùm autem provinciæ Nobilitas indignum eſſe putaret, reginam ab ingrato & impotente Tutore uſque adeo circumſcriptam teneri, ut ſua etiam urbe ignominioſe arceretur, vindicandam enormis facti contumeliam armis & bello decrevêre. *Proceres illi obſiſtunt.* Nec Georgio defuit animus, quin extemplò arma pararet, exercitum conſcriberet, Siculoſque & Saxones, quos largitione & muneribus ſibi conciliaverat, in auxilium convocaret; poſtremo nova conſilia cum Ferdinando iniret, ut eo in ſubſidium accito, opem & præſidia ſibi adverſus inimicos atq; æmulos compararet: ideoque colloquium cum Salmenſe & Bathorio, tametſi ipſe alias ejus cauſas obtenderet, neceſſarium eſſe judicabat.

Comitia Claudiopoli à regina indicta. Interea comitia indicuntur Claudiopolim, in quibus regina virgines quaſdam natione Polonicas nuptui tradidit, celebratis magna hilaritate & pompa nuptiis: & cenſum populis imperavit ceorum nummorum, obulo minus, quòd apud illos excedere religioni habetur; quem cenſum exegere veterem in morem. *Querela reginæ de Monacho.* In ita comitiis regina multum de Georgii cum Ferdinando rege conſiliis, conatibuſque queſta eſt, & tam ipſa quàm Petrovinus ea Solymano per literas & nuncios detexere. Hic non multò pòſt Mahumetum ex ita quos Chauſios vocant, quos ve Græcorum Imperatorum more, Turci quoq; principes obeundis legationibus adhibere ſolent, in Tranſſilvaniam mittit, cum literis ad ſingulos proceres ac Siculos & Saxones, minacibus, contumelioſis, iratumque plenis; quibus ſe, quum Budam, non adimendæ à pupillo cauſa, ſed uſque ad ejus firmiorem ætatem conſervandæ ac deinde reſtituendæ, ſuam in tutelam accepiſſet, Tranſſilvaniam Temeſuanum, ac inferiores Ungariæ partes ei conceſſiſſe, eoſdem, quos pater moriens educatores, curatoreſq; reliquiſſet, adhibuiſſe, & à quorum vis injuriis defendiſſe memorabat. *Solymani concilio in Georgium ira.* Nunc certis indiciis perlatum ad ſe, Georgium Monachū, quem probris, conviciiſq; acerrimis proſciſſum, deſertoris ac proditoris nomine appellabat; cum Ferdinando, hoſte ſuo, occulta conſilia initis, à pupillo contra fas fidemque, & quam profiteretur, religionem, nefariè & impudenter defeciſſe, puerumque innocentem proditum, regno à ſe illi conceſſo ejicere conſtituiſſe. Itaque eis omnibus publicè privatimque mandare, ne Georgio amplius quicquam credendum, aut obtemperandum putent, ſed potius adverſus eum ſtatim arma capiant, eumque quavis occaſione è medio tollendum curent; aut captum & catenis oneratum ad ſe mittant; reginæque dictis parere nequaquam detrectent: cui & filio ejus ipſe paterno amore fovendis ac tuendis etiam deinceps propenſiſſimus eſſet futurus. Literarum ſummam & ſuperba Solymani juſſa verbis uberius & majori ambitione Mahumetus expoſuit. 1550.

Regina Solymani præſidio freta Bellum Georgio infert. Regina virilis animi mulier, Solymani favore præſidioq; freta, dimiſſo cum muneribus Chauſio, arma parare non dubitat: Antonius Loſontius & Franciſcus Patocius clientes ſuos & ſubditos armant, & centuriant, equites conſcribunt, ac cum Petrovitio, qui ex Thracibus equitum alas & cohortes evocaverat, Albam caſtra promovent, & Alvincium oppidum, quod exiguo Georgii præſidio tenebatur, primo impetu capiunt. Unde Petrovitius partem copiarum ad Chanadium occupandum ſub ductu Nicolai Cerepovitii Thracum præfecti mittit: ipſe Albam ad caſtra revertitur.

E contra Georgius, exercitu temere cōflato, Sebeſſum, & Megieſſum occupat. Aberat Varadini Georgius quum novos hos motus, novum bellum adverſum ſe concitatum cognovit. Nec mora coactis repente copiis, quas continuis ſtipendiis alebat, in Tranſſilvaniam magnis itineribus proficiſcitur, ac Saxonicas Civitates Sebeſſum & Megieſſum occupat, & in earum alteram comitia indicit: ad quæ Siculi, quos largitione & muneribus ſibi devinctos reddiderat, & quarundam urbium Saxones conveniunt. *Legatos ad Solymanum ablegat.* Ex iis comitiis tumultuariè collectis, legatos ad Solymanum mittit cum maximis muneribus, qui ſe nomine publico fictis pro tempore rationibus excuſatum reddant, & crimina, quibus inſimulatus eſſet, diluant. Ipſe ad oppidum Siculorum Vaſarhelum, cum caſtris progreditur, ubi Andream & Valentinum Mardonffios, reginæ aſſeclas, ſuoſque adverſarios fortè repertos, clam interfici jubet, ut ſe ignaro trucidatos dicere poſſet: Thomæ Varcocio ſuo Varadini præfecto (is enim poſt redditam Agriam, relicto Gabriele Perenio, ad illum ſe contulerat) ut Chanadium obſidione liberet, mandat: qui ſummâ adhibitâ celeritate progreſſus, in campis Chanadio latè ſubjectis Cerepovitium & Thraces, qui ad octo millia erant, fundit & fugat, & Gaſparem Peruſitium Scardonæ natum, Georgii affinem, liberat, ſolutâque obſidione, & Petrovitii ditione uſque ad Temeſuarii mœnia, igne ferroque vaſtata, ad Georgium revertitur. *Chanadiū, ductu Varcocii obſidione liberat. Thraces fundit. Petrovitii ditionem vaſtat.* In ea pugna cum Thracibus pugnata, Antonius Siculus & Lupus Peroeſtus, in genua vulnerati poſtea perpetuo claudicarunt.

Turcica & Valachica auxiliares copia à Georgii ducibus profligata. Rebus in hunc modum ad arma & civile bellum iterum deductis, Johannes Salancius à regina Budam mittitur ad Caſſonum, veterem olim in claſſe Danubiana trierarchum, ſed nunc Budæ res curantem, donec in locum decedentis Mehemetis Jahioglis, alius Byzantio mitteretur. In Valachias quoq; ambas nuncii mittuntur, petitum auxilia. Nec Caſſonus, ſicut à Solymano erat juſſus, cum exercitu venire diſtulit ac ipſe in Lippæ ſuburbanis ſubſiſtens, Fervagam cum ducentis equitibus Devam præmiſit, percunctatum à regina, quidnam fieri, & quem nam plecti jubeat. Verum Johannes Turcus, qui accepto à regina commeatu, ne cum Turcis, qui patrem fraude dolo-

1550. doloq; interceptum, in cuſtodia mori coegerat, iiſdem in caſtris militaret, Fervagam nocturno prælio victum, cum majori ſuorum parte cecidit, interfecitque. Cujus caſu Caſſonus commotus, & fraudem ac inſidias ſuſpectans, è Tranſſilvania pedem retulit, ac eo unde venerat reverſus eſt. Valachi etiam quater mille & quingenti, qui à regina vocati, in Tranſſilvaniam hoſtiliter irruperant, ad Alpes Haciacas, quæ portæ rubeæ dicuntur, & haud procul Braſſone urbe, oppida Praſmanum & Hermanum populati, obvia quæque igne & ferro vaſtaverant à Johanne Quendeſſio & Ladislao Udenſſio Georgii ducibus cæſi, ac trans alpeis exacti fuere.

Pulſis hoſtibus, & Reginæ auxiliaribus copiis, comitia iterum promolgantur, quibus nuncii publico nomine ad Reginam mittuntur, hortatum Reginam, ut arma ſeponat, & pace cum Georgio facta, filium ipſi & Petrovinio, ad Rempublic. capeſſendam educandum exhibeat, ut à teneris annis ei adminiſtrandæ aſſuefactus, vergente ætate promptior evadat: Se ſacramenta denuo in ejus verba præſtituros. Sed Regina teneram filii ætatem, & vix decem annos ſupergreſſam cauſata, ſe de eo alienæ educationi committendo excuſavit: pacem, ſi Georgius ſincere offerat, non renuere reſpondit. Annitentibus poſtremo nunciis, ac Georgio nihil ſubeſſe doli jurante, mutuam in concordiam redacti. Ferunt Georgiũ abjecto animo, ſupplici, & ad humilitatem compoſito, flentem & ad uberes lachrymas promptum in genua procidiſſe, & præteritorum venia implorata, futuris fidem & obſequiũ pollicitum.

Georgius cum Regina in gratiã redit.

Quæ paulo poſt diſſuta fuit.

Verum ea concordia, infirmis nixa fundamentis, non multo poſt, pari utrinque inconſtantia temeritateq; corruit: Georgius ſiquidem cæptis cum Ferdinando fœderibus innixus, ea rurſus repetenda cenſuit & cum illius legatis in oppido Dioſego convenit: quo animadverſo Regina, promulgans ad Eniedum oppidum conventibus publicam contra Georgium cauſam, plenam querimoniarum & criminum, ac proditionis inſtituit; illum immemorem Johannis beneficiorum immemorem, tam pupillum innoxium, quàm provinciam Ferdinando & Germanis, vendidiſſe: itaque ſe ſuam ac pupilli ſalutem ipſis vehementer commendare: donec à Solymano auxilia opportunè maturèque adveniant. Plures ex Tranſſilvanis, Georgii fraudibus cognitis, relicto eo, ad Reginam deſcivere: Antonius Quendius, Melchior Balaſſius, Paulus Bancus aliiq;. Itaque Georgio omnis adminiſtratio interdicitur, & quum Varadini eſſet, ne illinc pedem efferat, neve in Tranſſilvaniam amplius redeat, cum minis & extremi periculi denunciatione jubetur. Sed Georgius non ſe, ſed Reginam violata concordia, turbandis rebus occaſionem primam dediſſe dictitans, nequaquam vocatus, ultro, regina ac pleriſque aliis invitis, ad comitia Eniedum profectus, Siculis & liberarum Civitatum legatis in partes traductis, à Regina poſtulavit, ut eos, qui ſe deſerto & prodito, ad ipſam ſingulari perfidia deſciviſſent, & præter illos Michaelem Chaquium, epiſtolarum magiſtrum, & Ambroſium Parvum, quorum conſilio novarum hæc diſcordiarum ſemina ſparſa eſſent, producere & ſupplicio afficiendos tradere vellet.

Georgius Ferdinandi legatos iterum convenit

Plures ex Trãſſilvanis deficiunt à Georgio.

Georgius Eniedum ad comitia ſe confert.

Interea vero Ferdinandũ edocuit, quo in ſtatu res Tranſſilvanicæ haberentur; admonuitque ut exercitum primo quoq; tempore expedire, & maturam ſibi laboranti opem ferre meminiſſet. Nec tamen multum abfuit, quin Georgius, prævalentibus Reginæ partibus, ac Melchiore Balaſſio, ante alios operam navante, qui cæteris audacior turbidiorq; erat, ad arma promptioribus, regno pelleretur, niſi Ferdinandi duces, & copiæ in procinctu eſſe, & haud procul Tibiſco iter maturare nunciarentur; quæ res Georgio ſalutem attulit, Reginæ verò & ejus factioni metũ formidinemq; haud mediocrem incuſſit. Erant enim copiæ quanquam vel numero nequaquam contemnendæ, virtute tamen & robore, ac fama ducis, rebus præclarè geſtis inclyti, prorſus firmæ validæque. Conſtabant namque ex tribus millibus veteranorum Hiſpanorum, qui Gallicis Germaniciſq; bellis, & proximè Africana adverſus Mauros & Numidas expeditione egregia fortitudine militaſſent: ac legione Germanica, quam Felix & Baptiſta Comites ab Arcu ducebant, & equitatu Germanico, qui Carolo Stroninio parebat. Præerat exercitui Joan. Baptiſta Caſtaldus, Magiſter caſtrorum Caroli Cæſaris, vir valida viridique ſenectâ è contubernio & diſciplina Ferd. Davali Marchionis quõdam Piſcarii celeberrimi ducis, ad illud ſumi imperii faſtigium evectus: quem Ferdinandus ſuos Germanici nominis duces, infelici exitu rem gerere ſolitos expertus, à Cæſare fratre ſummis votis expetiviſſe dicebatur. Adjunxerat ei ex Pannoniis, Andream Bathorium, Thomam Nadaſdiũ, & Stephanum Loſoncium, virtute, & rebus æque præclarè fortiterq; geſtis non impares, ſic tamen ut ſumma omnium rerum ad Caſtaldum reſpiceret.

1550.

Ferdinandi Regis copiæ accerſitæ.

Joan. Caſtaldus exercitui præeſt.

Hæc copiæ quacunque iverant, procerum & Nobilitatis militibus, jubente Bathorio, qui provinciis Pannoniæ ſuperioris præerat, vetere inſtituto receptis, indies augebantur, jamque ad alpes quæ ob albedinem quandam arenoſæ argillæ calci ſimilis, & in eo monte frequentes Mezeſſiæ vocantur, per quas brevior quidem, quamquam montibus & ſilvis ingentibus impedita in Tranſſilvaniam via eſt, pervenerant. Et Regina earum adventum non ſatis tempeſtive præviderat, nec ſi prævidiſſet, ſatis virium ad arcendum erat. Cùm per alpes tormenta curulia, & carri, impedimentaque caſtrorum lentius proveherentur, Georgius antevertendum bellum ratus, Albam obſidione cingit, qua paulò ante Regina diſceſſerat, præfectumque in ea Franciſcum Boinicium Croatam reliquerat: cumque eam per XX. dies oppugnaſſet & mœnia vetuſti operis diruiſſet, milites ad eam manu capiendam diripiendamq; incitatos aggredi eam prohibuit, ne Reginæ theſauri & cætera ſupellex prædæ eorum exponerentur. Itaque ſcriptis ad Reginam literis, & Franciſco extrema minatus, ni oppidum dederet, effecit ut illud deditione in ſuam poteſtatem veniret.

Alba à Georgio capta eſt

Captâ Albâ, Reginæ omnia, quæ iſthic habebat, reſtituit; eamq;, ut ſecum colloqui vellet rogavit. Quod Regina ab omnibus deſtituta, ac metu Hiſpanici exercitus perterrita, quamvis invita, admiſit; & in oppido Sebeſſo, quod uno ab Alba milliari diſtat, in mutuum conſpectum, mutuoſq; ſermones ventum eſt. Ibi Georgius ſupplex & flens, & vix ob crebros ſingultus proloquutus veniam precatur, & brevi recollecto animo, adeſſe duces Ferdinandi cum valido exercitu proponit: rem eò eſſe deductã, ut Tranſſilvaniã cedendum, & corona & Caſſovia haud cunctanter reddenda ſit, ipſam centũ millia aureorũ nummûm dotis nomine accepturam: filio principatũ Opolienſem in Sileſia, & patrimoniũ, quod ad quadraginta arces ſummas opulentaſq; cõſtituat, reſtituitur.

Colloquium Georgii cũ Regina, ut Tranſſilvania cedat.

Ventu-

Venturam in conjugem Ferdinandi filiam minimam natu, dum ambo ad nubiles ætatis annos pervenerint. Quibus ut ipſa aſſentiatur, ſe etiam atque etiam vehementer orare, quum in dubia ac perfida Turcarum ſocietate nihil firmum, nihil conſtans, nihil denique ſtabile eſſe, tum ſe tum Reginam multis argumentis compertum habere; à Ferdinando non ſecus ac à parente benefico, & Cæſare fratre, Principe potentiſſimo, quorum uterque pactis jurejurando firmatis ſubſcripturus ſit, omnium fortunarum acceſſionem & tutelam eſſe expectandam. Ad hæc petere, ut quatuor illius miniſtri, qui ſuis cæptis obſtitiſſent, uti antea publico nomine petitum eſſet, ſuo judicio arbitrioque plectendi ſibi tradantur. At regina inops conſilii, poſtquam Petrovitius, in quo ſpem collocare videbatur, ſolita tenacitate & cunctatione nihil ſe commoveret, & Turcarum auxilia ſero apparerent; contra Georgius ſuis, alieniſque copiis inſtructus omni ope & ſtudio cæptis inſiſtendum arbitraretur, quidnam diceret aut faceret non habebat. Itaque in fletus & lachrymas converſa, ſe quidem pactis aſſentiri reſpondit, ac regno, Caſſoviâ, coronâque cedere; ſed Deum Optimum Maximum, ſuperoſque omnes teſtes invocare, ſe ut tantum unico filio præjudicii afferat, invitam coactamque facere: ipſum ad talia fœdera contra herilis pueri jura minimè deſcendere debuiſſe, quibus regno privatus, & in exteras regiones relegandus exularet. Sed eundem Deum immortalem, qui hominum ingratorum ſceleribus puniendis mirâ æquitate invigilet, hujus etiam enormis piaculi ultorem vindicemque futurum: & ut exemplum in eum ſtatuat, quicunque horum eſt cauſa malorum, ſe dies & noctes aſſiduis precibus imploraturam.

Habito hoc colloquio Caſtaldus exercitûs imperator paulò pòſt, cæterique legati Claudiopolim advenêre, ac caſtra in ſuburbanis locavêre. Cæterùm regina & Georgius eodem comitia indixêre, ipſaque ſe adducto filio adfuit, ac cum Caſtaldo & legatis, junctâ dextrâ, miniſtros, quos Georgius dedi ad luendas pœnas poſcebat, quoſve ipſa ſalubri conſilio ſecretioribus in locis abdiderat, veniâ impetratâ, periculo ſimul & latebris exemit. Deinde cùm ex ordine Nobilitatis, ac Siculi & Saxones frequentes conveniſſent, ſacra in æde majori celebrantur, præſentibus Regina, filio, & Georgio, ac Ferdinandi legatis: peracto ſacro adhibiti aris juravêre, Caſtaldus, Bathorius, & Nadaſdius pro Ferdinando & Johanna ejus filia; & ad pactorum fœderum conditiones adimplendas: Regina eodem modo ac filius, poſtremo Georgius ſacramentum dixêre; quo dicto tubæ ac tympana concrepuere, & fauſtæ acclamationes ſublatis vocibus repetitæ. Deinde Regina coronam & ſceptrum, cæteraque eo ſpectantia, in arca vetuſti operis, ſed ferreis repagulis bene munita deprompſit, & ad proceres, qui longo ordine adſtabant, brevi ſermone hæc intulit. En præſentibus vobis atque intuentibus, viri Pannonii, coronam & ſceptrum, Regni Ungariæ inſignia, Ferdinando Regi mittenda do atque trado. Faxit Deus Opt. Max. ut id vobis univerſoque Regno, reique pub. Chriſtianæ felix fauſtumque ſit. Verùm animus mihi præſagire videtur, atque utinam falſo præſagiat, vos hoc diademate neminem deinceps veſtræ gentis & ſanguinis Regem ornaturos. Equidem hoc in meam filiique injuriam vergere haud ignoro; ſed mihi facere, quod aliì volunt, oportet; magna tamen me ſpes tenet, fore ut filio quoque meo aliquando melius proſpectum ſit, ut quamquam nunc mutatis ſedibus alio migrandum eſt; tamen in ſpem regni educato, Dei Opt. Max. ope, & vobis annitentibus, priſtinam fortunam recuperare liceat.

1550.

Caſtaldus diadema acceptum Andreæ Bathorio Somliano, Dominico Doboni, & Laurentio Niario tradit, ut illud cum aliis equitum ſuorum ad Tocaium uſque & Tibiſci ripas comitentur; ibique Ferdinandi legatis, quos ad Tocaium ejus recipiendi gratia miſiſſet, perferendū tradant. Qui mandata exequuti Sfortiæ Pallavicino, ac Gaſpari Seredio Tocaii repertis tradiderunt; atque ii ad Ferdinandum Poſonii Comitiis peragendis incumbentem detulêre. Regina verò non multò pòſt arces omnes, quæ ejus nomine tenebantur, translato in Ferdinandum imperii jure, ſine ulla mora Caſtaldo tradi jubet. In de tradendo Temeſvario, Lippa, Carano, Sebeſſo, Lugaſſio, multiſque aliis civitatibus & arcibus, quin obtemperaturus eſſet, qui eas tenebat Petrovitius, non parum dubitare videbatur. Itaque arcem Muncaciam, magni momenti & opulentiæ, in finibus Poloniæ ſitam, ei, donec vitam produxerit, promittit: atque is tradito abſque cunctatione in poteſtatem Stephani Loſſoncii Temeſvario, aliiſque locis, ad reginam venit, cum ea ſimul Caſſoviam, illinc verò ad occupandum Moncacium profecturus. Fuêre ea Tranſſilvania nonnulli factioni reginæ addicti, qui Petrovitii nomen non tantùm apertè ſugillandum putarent; ſed etiam conviciis enormibus ac editis libellis proſcinderent, qui quum muniſſimam Temeſvarii arcem, urbemque in poteſtate haberet, & Thracum copias equeſtres & pedeſtres, Turcarum auxiliis permiſtis, brevi tempore, faciliique negotio in aciem educere, nec impetes Caſtaldo vires & exercitum comparare poſſet, quibus reginam in provincia tueri poſſe videretur; nihil tamen viro dignum efficere, nec ſe commovere auſus fuiſſet; ſed tantùm ſe reginæ & filio inſeparabilem futurum exilii comitem præfatus, Temeſvario & aliis ampliſſimis ditionibus tam facile excedendum exiſtimaſſet.

Arces etiam ſuas Caſtaldo dari jubet.

Arce Mūcacia Petrovitio promiſſa.

Temeſvarium Loſſontio traditur.

At reginæ ſuſcipiendo itineri cum Petrovitio paratæ, per aliquot dies Claudiopoli ſubſiſtendum fuit, quod puer regius in valetudinem incidiſſet: qua tamen brevi ſublevatus unà cum matre Caſſoviam iter aggreſſus eſt, quo eum Melchior Balaſſius, Franciſcus Patocius, cum turmis equitum ſuorum, ac alii quidam ex proceribus comitati ſunt. Georgius uſque ad Silahum, quod eſt ad radices alpium Mezeſſiarum oppidum, comitatus, ambos millenis aureis nummis muneris loco donatos, adjunctoque Ladiſlao Udenſſio, qui eos ſuo loco Caſſoviam uſque comitaretur, dimiſit: & uberrimis profuſis lachrymis, puerum exoſculatus, Claudiopolim redit. Caſſoviam advenrantem reginam Leonardus Ceceius, qui urbem ante quindecim annos proditione, ut ſupra diximus, occupaverat, cum armatis præſidiariis obviam progreſſus, in urbem deduxit; ubi per aliquod tempus, dum res ad iter neceſſariæ, & carri ac jumenta vehendis impedimentis conquiruntur, ac conditionibus ſolvendæ dotis Ferdinandus ſatisfacit, conqueſcen-

Regina ex Tranſſylvania excedit.

Caſſoviā venit, ibique nonnihil moratur.

1550. ſcendum duxit. Illinc Balaſſium & Patocium, & alios, qui officii cauſa è Tranſſilvania eam comitati fuerant, dimiſit: relictis tantùm Petrovitio, Chaqulo, epiſtolarum magiſtro, & Ceceio, qui in Sileſiam uſque erant cum ea profecturi. Sed Ceceius repentino correptus, atque exanimatus morbo, itineris ejus comes eſſe non potuit. Quæ res ingenti dolore Reginæ animum affecit, fuerat enim acerrimus partium ejus defenſor, & ſervandæ nomine ejus Caſſuviæ uſque adeo ſolers, & diligentiæ ſingularis cuſtos, ut per quindecim annos, quibus ei cum imperio præfuit, ne ſemel quidem extra urbem pernoctaſſe viſus ſit. 1550.

Ceceius inbibit.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XVII.

QVæ tribus aut quatuor Principibus Pannoniæ regnantibus, paulò remotiora ab hominum memoria geſta ſunt, & quam infeſti bellorum exitus ob certamina potentium, & avaritiam magiſtratuū, cladibus aliis poſt alias ſubſequutis evenêre, è fide dignis literarum monumentis eruta, ſuperioribus libris expoſita ſunt: deinceps certiora quidem & clariora ſequuntur, utpote quibus ætas noſtra proxima, quorumque memoria recentior eſt, nequaquam tamen ullis partibus lætiora. Nam hactenus in Illyrico & Pannoniæ medio ad utramque Danubii ripam, res improſperè geſtæ non ſine mœrore & luctu conſcribendæ fuere; nunc Tranſſilvania & inferior Pannoniæ pars, anteactis bellis intactæ, ac opima pace quieſcentes, eadem fatali bellorum contage perculſæ, ac externis, civilibusque armis deflagrantes memorandæ erunt.

Cùm enim Ferdinandus redactâ in obſequium Tranſſilvaniâ, ac Pannoniæ coronâ, ſceptroque recuperato, quietis & tranquillitatis ſpe mortalium omnium animos, & præſertim Pannoniorum implevisſet, ea mox portento ſimilis, invecta in omnes partes dira vaſtitate, maximè atrox & diuturnum bellum effudit: Solimanus ſiquidem quum ex ſuorum literis, ac Petrovitii ac reginæ querelis ea, quæ in Tranſſilvania acta eſſent, cognoviſſet, ſeque ut ſummum pupilli tutorem ea injuriæ indignitate affectum reputaſſe, irâ atque vindictæ cupidine incenſus, quamquam bellum adverſus Perſas necdum intermiſiſſet, Joannem Mariam Malvetium, qui Conſtantinopoli res Ferdinandi curabat, ad purpuratorum concilium, quod illi Divanum vocant, cui Ruſtanus gener præerat, accitum, percunctari juſſit, an ea quæ ad ſe eſſent perlata, de turbatis contra inducias Tranſſilvaniæ rebus, vera eſſent, nec ne? Et quum is, qui à Ferdinando vel ab amicis nihil ea de re mandati, nihil literarum accepiſſet, conſtanter negaret, incerto nec ullo auctore ſubnixo rumori fidem dandam, ipſe productis, quas è Pannonia acceperat, variis literis, irâ furoreque præceps, neglecto gentium jure ac legationis religione, eum ut improbè mentitum, conviciis publicè proſciſſum, maleque exceptum in ſeptem turrium carcerem, quem Turcæ Jedicùlam vocant, extemplò conjici, pellicemque, qua uxoris vice utebatur, & res ejus omnes ſub haſta venundari juſſit.

Malvetius Ferdinandi legatus à Solimano in carcerē conjectus.

Nec mora Mehemetem equitum Europæorum magiſtrum contractis undiquaque copiis, & adductis prætorianorum Janicerorum cohortibus in Pannoniam, indeque in Tranſſilvaniam proficiſci, ac reginam cum filio, ejectis ex provincia Germanis ac Ferdinandi copiis reducere juſſit. Hic eſt ille Mehemetes Beglerbegus, qui à patre Bulgarico ſacerdote vi ademptus, in cubiculo Solimanni à tenera ætate educatus, & poſtea purpuratorum princeps, & Selymi ſecundi, vivo adhuc Solimano, gener adſcitus, Sigetanæ arcis expugnator, ac cognomine Magnus à Turcis dictus eſt, poſtremo verò à quodam mota mente monacho Turcico, ex eorum cœtu, quos ipſi Dervisſios vocant, adacto per ilia mucrone, interfectus.

Mehemetes ſe expeditionē Pannonicā accingit.

Ut reginam cum filio in Tranſſilvaniam reducat.

Is igitur non diu moratus copias è Græcia & Peloponneſo, ac finitimis, quæ ab citeriore Helleſponti littore, ad Samandriam atque Belgradum uſque extenduntur, ad Salſum lapidem, quod Sirmienſis provinciæ oppidum, in ulteriore ſiniſtra Danubii ripa ſitum, ab Ungaris Saloncamenum vocatur, convenire jubet: ipſe cum copiis, quas Byzantio diſcedens ſecum adduxerat, eo progreditur, & ibi in æſtivis, dum reliquæ conveniunt, aliquot dies quieti & recreandis militibus & jumentis concedit. Conſluxêre brevi in ejus caſtra limitum præfecti, & ipſe Ulamanes ex Polegana & Boſnenſi præfectura, & Menhethames & Camberes ejus populares & transfugi comites Perſæ, ex oppido Suornico, nec non Alibegus è Sirmio Ajacis purpuratorum olim principis filius, & Acho-

Turcici exercitus Duces præcipui.

mate-

1550. mates, Mihaloglis dictus, & Caſſouus è Tranſſilvaniæ finibus, in quos à regina vocatus irruperat, paulò antè pulſas, ac Martalociorum & Aſapiorum peditum magnus numerus; ſic ut ſexaginta ferè armatorum millia in caſtris haberi dicerentur.

Promoto exercitu, Danubium ad Petri Varadinum, Tibiſcum verò ad Titulium, qua Beogus amnis ei miſcetur, factis utrobique pontibus transjecêre. Occurrebat eis primâ fronte arx Bechea, cui Caſtaldus commendatione Bathorii præfecerat Thomam Sauiannæum, adjuncto ei collega Gabriele Figedio, quos quum Mehemeres fide interpoſita ad ſe evocaſſet, multiſque & magnis promiſſis de arce dedenda fruſtra oneraſſet, ſingulari perfidia & fraude in caſtris retinuit, ac omnibus ſimul copiis arcem aggreſſus, in poteſtatem redegit, trucidatis omnibus defenſoribus, ac ipſis etiam præfectis. Illinc itum eſt ad Beſquerecum, quod in lacu, quem complures amnes eo in loco concurrentes, & ſtagnantes efficiunt, ſitum eſt, illud diſſenſione præſidiariorum, quorum major pars metu perculſa diffugerat, facilè captum eſt: quamquam naturali ſitu adeo eſſet munitum, ut vel ipſorum hoſtium confeſſione difficillimam habuiſſet expugnationem.

Bechea arx à Turcis occupata.

Beſquerecum.

Chanadium deinde ſequebatur, Epiſcopi urbs & ſedes, atque ad Maroſum amnem ſita, & templo celebri, ſed nullis cincta mænibus, quam Ferdinandus Franciſco Ugodio collegii ſacerdotum Albenſium præpoſito, ad commendationem Georgii Monachi paulò ante dederat. Ejus præfectus extremo pavore & formidine conſternatus, nullo expectato ictu tormentorum, claves arcis Mehemeto obviam attulit, eamque extemplo dedidit. Cujus loci deditione tantus pavor & metus vicinos omnes inceſſit, ut quamquam copiæ Ferdinandi non procul eſſent, quarum adminiculo viribusque defenderentur, tamen omnes deſertis caſtellis atque arcibus fœda fuga varias in partes dilaberentur. Ea iis fuêre præter eas, quas captas ab hoſtibus retulimus, Galadum, Aracia, Beſſenianum, Naglacum, & Fellacum; Jaxitiæ familiæ ſedes Challia, Bodorlacum, Egreſſum, Sadorlacum, Eperieſſum quod inferius vocatur, Franciſci Patocii natale ſolum, Horogſegum, Somlium & Illadia Johannis Palaticii, qui Georgii Monachi equitum ductor erat, patria: quæ omnia Mehemetes ſine ſudore, ſineque ſuorum vulnere facilè occupavit. Sunt autem hæc ferè omnia loca in amœna & patenti planitie, juxta irriguos amnes ſita, ubertate ſoli, pecorumque fœcunditate, piſcium copiâ, frumenti, pabuli, pomorumque abundantiâ, cæliq; benignitate nulli terrarum ſecunda.

Et Chanadium præter noſtrorum ſpem deditum.

Alia præterea complura caſtella ſine cæde & ſanguine Mehemeti ſunt ſubjecta.

Chanadii aliquamdiu ſubſtitit ſpectabundus, quonam noſtrorum conſilia tenderent, quidve Monachus & Caſtaldus molirentur: Nam præter eorum copias, quæ Varadini æſtivabant, Andreas Bathorius & Franciſcus Patocius Lippæ cum auxiliis Nobilitatis, ad octo aut decē millia militum utriuſque ordinis habebant, quibus acceſſerat Carolus Sirotinius cum mille equitibus Germanis Varadino miſſus. Thomas verò Varcocius ad pagum Erdohegium haud minore exercitu in caſtris erat: ita ut conjunctis viribus & acceptis à Caſtaldo campeſtribus tormentis, cum hoſtibus manus conſerturi crederentur. Sed eos Georgius frequentioribus literis à pugnæ & dimicationis conſiliis dehortatus, ut quieti in caſtris ſeſe continerent, jubebat. 1550.

Noſtra copia.

Interea Thraces, qui in campis Temeſvario ſubjectis latè ſedes habebant, tot arcibus & caſtellis ab hoſte captis perterriti, ad Mehemetem ſingulari perfidiâ defecêre, ac muneribus ei allatis ſuam induſtriam ſimul & operam, redigendis in poteſtatem Temeſvario ac Lippa urbibus ultrò obtulêre: quorum primores equis, veſtibus purpureis, pecuniâ donatos dimiſit, ita ne quid occaſionis, qua intercipiendis illis fidem ſuam probatam redderent, negligere vellent, ac ab ſe deinceps quid facto opus eſſet, expectarent.

Thraces ad Mehemetem ſingulari perfidia deficiunt.

Eodem tempore Ulamanes Chanadio cum quingentis equitibus, ad exploranda noſtrorum caſtra egreſſus, ſe in ſilvam prope Sadolacum locandis inſidiis opportunam abdidit, ut ſi quos è caſtris pabulatum aut lignatum egreſſos reperiret, ad Mehemetem citato curſu perduceret. Accidit autem necopinato caſu, ut Thomas quoque Egidius cum centum equitum turma, eodem animo aliquid de hoſtium caſtris explorandi, è Lippa ad eam ſilvam progrederetur; ubi quum in hoſtes numero & viribus longè ſuperiores incidiſſet, ab iis facilè victus, & profligatus eſt, cæſis aut captis ferè ſuis omnibus; ita ut ipſe cum ſeptem duntaxat ſociis Lippam conſternato metu pavoreque animo, effuſa fuga reverteretur, ibique Turcas cum tota mole copiarum Varadinum tendere, ac eam urbem obſidere ſtatuiſſe falsò nunciaret. Quo rumore quāquam incerto Nobilitas ac milites ex illis regionibus evocati, fœdo uſi conſilio, ſpretiſque Bathorii mandatis, Varadinum celeriter ire cœperunt, ubi conjuges & liberos ac cariorem ſupellectilem reliquerant. Bathorius ut eos retentaret, neve Egidii incertis rumoribus moverentur, ſeveriſſimis verbis caſtigabat; fruſtra tamen omnia fuêre, atque ii ſummâ celeritate abire perrexerunt. Nudatus per hunc modum copiis, præſidiiſque Bathorius, quamquam invitus, eos ſequi coactus eſt. Exemplo ejus Carolus Sito initus & equites Germani collectis in carros ſarcinis Varadinum redierunt: & eis, qui ibi in caſtris cum Caſtaldo & Georgio erant, haud parvum timorem incuſſerunt. Sed quum eos rumores inanes & falſos eſſe comperiſſent, Bathorius cum iiſdem copiis ad Tamashidam caſtra locavit, & Gabrielem Perenium in contubernium ſuum adſcivit. Varcocius in prioribus ad Erdohegium caſtris ſeſe continuit; Franciſcus verò Pathocius & Melchior Balaſſius Giulæ cum ſatis valida manu militum, modicis inter ſeſe intervallis caſtra habebant.

Exercitus noſter Varadinum ſe recipit.

Neglectis Bathorii mandatis.

Conſternatione cæterorum diſcedens Lippam Bathorius arcem oppidumque Johanni Peteoni defendendum commiſit, attributis ei juſto numero præſidiariis, & rebus tolerandæ obſidioni neceſſariis. Lippam antea nullis cinctam mænibus Georgius Marchio Braudeburgicus, ducta Joan. Corvini uxore Beatrice, ut alias diximus, loco potius, muris & propugnaculis primus munivetat, hoc unum egregii operis munus totius vitæ ſuæ decurſu exequutus, cætera prodigus & abliguritor. Sed quum Mehemetes propiùs urbem adventare diceretur, prætor urbanus ac cives perterriti, Peteoni, ni arce excedat, cædem minari, & vim adhibere, rati ſe eo facinore ſibi conſulturos, & Mehemetis gratiam, favoremque conciliaturos. Peteo re-

Lippa à Peteone turpiter deſerta hoſtium juris ceſſit.

1550. pentinâ defectione Civium, ac minis tarditus, quum aut turpem fugam aut decoram mortem propoſitam haberet, conſilii inops, pulvere ſulphureo ignibus injectis incenſo, & tormentis uſque ad ſumma fiſtularum ora eodem pulvere repletis, ut ejus violentia rupta, inutilia redderentur, relicta arce ſibi ac ſuorum ſaluti turpi fuga conſuluit. Et Mehemetes occupatâ urbe ac arce, eam Ulamani cum quinque millibus ſelectiſſimorum Turcarum tuendam commiſit. Ad Chaliam verò cuſtodiendam Achomatem Mihaloglim cum ducentis Beslis, qui unico equo ſtipendia merent, & centum peditibus ire juſſit. Et Camberes Naglacum defendendum ſibi delegit. Ferunt Ulamanem perluſtratâ urbe, cùm in templo, quod Carolus primus Pannoniæ Rex memoriæ Ludovici Epiſcopi Tholoſani Stephani Quinti Regis Ungariæ ex Maria filia nepotis, Caroli ipſius patrui, qui in numerum divorum relatus eſt, dicavit, prægrandes plumbeas fiſtulas, quibus inter obeunda ſacra modulari ſolent, conſpexiſſet, cuive uſui eſſent, percunctaretur, inflari juſſiſſe, & cùm ſonum gratum auribus ederent, collaudaſſe; Franciſcum tamen Segedinum Monachorum patrem & templi ejus curatorem, virum pium doctumque, ab Luthéranis falsò inſimulatum & innocentem, quòd abſconditos in locis templi ſecretioribus theſauros haberet, extractis quinque dentibus, totoque corpore malè mulctatum, barbarica feritate excruciavit.

Ulamani ea tuenda eſt commiſſa.

Tantis rerum ſucceſſibus Mehemetes auctus, ad obſidendum Temeſvarium rectà proficiſci conſtituit, cui ad tempus tuendo, donec alter quiſpiam ſurrogari poſſet, à Caſtaldo præfectus erat Stephanus Loſſoncius, ſummo loco natus, manuque & conſilio æquè promptus, eique ex Hiſpania adjunctæ duæ cohortes, Bernardino Aldana duce, & Alphonſo Perezio è Bæthica ulterioris Hiſpaniæ provincia oriundo, ac Gaſpare Caſteluvio Sardo, & Roderico Villandradio, qui à tempore belli Muranyiani, quod Nicolaus Salmenſis comes, ſumpto de rebellibus ſupplicio, proſperè confecit, in Pannonia militaverant, & ab Ungaris mirificè diligebantur. Quum eò perveniſſet, collocatis ex utraque parte tormentis arcem ſimul & oppidum circumſedit. Loſſoncius cum Alphonſo Perezio aggreſſus, acerrimum cum antecurſoribus Turcis certamen contraxit, in quo quum diu pugnatum eſſet, hoſtes terga vertere, noſtrique captis aliquot, ſed multo pluribus interfectis, eos fugientes uſque ad caſtra perſequuti, victores redierunt.

Mehemet Temeſvarium obſidet.

Loſſancius cum Hiſpanis illi præeſt.

Dum Mehemetes Beglerbegus Temeſvarii obſidioni incumbit, duplex in limitibus quos paulò antè deſerentibus noſtris ceperat, detrimentum accepit: Nam quum Mihaloglis Chaliæ incurioſius agitaret, Franciſcus Chrovatus ob ſtaturæ proceritatem Magnus appellatus, ea intellecta Caſtaldum ac Bathorium orat, ut data ſibi aliquanta equitum ac peditum manu, fortunam tentandam e concedant, an ea arx repentino impetu intercipi poſſet. Itaque eorum permiſſu Franciſcus Sitmannus, ipſius Bathorii, ac Stephanus Henietius Paločii equitum præfectus cum ſexcentis militibus ſe ſocios itineris & laboris adjunxêre. Favit Franciſco fortuna, & quod animo deſtinaverat, facinori exequendo blanda ac propitia arriſit. Fortè enim evenerat, ut Mihaloglis eo veſpere è caſtris domum veniens, milites Turcas convivio exceptos, compotationibus mutuis ad multam noctem detinuerat, atque ii primùm circa auroram ſomnum capeſſerent, cum noſtri repentè appoſitis ſcalis mœnia conſcenderunt. Nec mora inermes & ſemiſopitos, vinoque graves aggreſſi, partim in ipſis lectulis, partim quoſdam ſumptis repentè armis repugnantes facilè occidêre: Mihaloglim nudum ac inopinatâ re territum, exanimique ſimilem, Chrovatus dubia adhuc luce cognitum, ac ſeſe dedentem cæpit, & brachiis circumplexum ab injuria cædeque abſtrahere conatus eſt; ſed in ipſius manibus & complexu, à militibus, non ſine Franciſci dolore, glande trajectus atque interfectus fuit, & arx direpta atque incenſa. 1550.

Chrovatus Chaliam Michaloglis adimit.

Michaloglis occiſo.

Alia quoque in parte haud meliore fato fortunaque res geſta eſt à Cambere, qui Naglacum præſidio tenebat; Is enim oppido Maconi, illa in regione admodùm amplo, ac agri & vinearum fertilitate celebri, incertum quibus de cauſis iratus, cum ducentis equitibus eò venit, ut cæſis civibus, direptoque oppido, privatam injuriam, qua ſe affectum falsò dictitabat, ulciſceretur. Cùm iſthuc veniſſet, & oppidanos longè majori numero eſſe animadverteret, quam ut ipſe eis nocere poſſet, per occultos nuncios Muſtapham Segedini præfectum (qua in urbe ſuperiori anno arx lateritii operis Solimani ſumptibus ædificata erat) ut ſibi auxilio veniret, oravit; juſſo interim prætori, ut excubias oportunis in locis diſponeret, & ſi hoſtile quid ingrueret, de eo ſe quamprimum admoneret. Prætor intellecto ab amicis dicto Camberis propoſito atque conſilio, haidonibus, qui caſtris exeuntes in circumviciniis locis ſparſim vagabantur, ſecreto nunciat, Turcas è Naglaco ducentos apud ſe eſſe, poſſe eos, ſi venire non dubitent, facili negotio delerí; ſe quoque & juventutem oppidanam auxilio & adjumento venturos. Appropinquantibus Haidonibus, prætor Camberi ſignificat, vexilla candidi coloris procul fulgentia conſpici: ille ſuos eſſe ratus, quos in auxilium Segedino evocaverat, obviam progreditur. Sed in oppidi fine in Haidones incidit, initoque cum eis certamine, ſclopetorum, glandiumque vi coactus, multis ſuorum amiſſis terga vertit, verſuſque flumen Maruſum cum paucis fuga elapſus eſt. Ibi Turcæ partim flumine merſi interiêre, partim interfecti, cædem quam aliis paraverant, ipſi ſubiêre. Camberes amiſſo equo, navicula quam piſcator fortè obtulerat cum quinque ſociis in ulteriorem ripam trajecit: cæteri ad unum deſiderati omnes. Sed cives patrata re manere in oppido nequaquam auſi, illud vacuum reliquerunt.

Camber Perſa, multis è ſuorum numero cæſis, fuga evadit.

Jam XIII. dies effluxerant, ex quo Mehemetes Temeſvarium ſumma vi oppugnabat; ſed Loſoncio ac Hiſpanis ſe & urbem magnâ virtute & fortitudine defendentibus, irriti ejus conatus habebantur: & Caſtaldus atque Georgius viribus ſuis diffiſi, caſtris ſeſe continebant; quamquam plurimorum judicio tantum copiarum habebant, ut contractis undique illis, haud impares hoſtibus eſſe cenſerentur. Itaque Ferdinandum per celeres nuntios de ſupplementis exercitus, mittendiſque abſque mora copiis frequenter admonebant. Sed quum ab eo tardius, quàm res & neceſſitas poſceret, auxilia mitterentur, Georgius & Caſtaldus, mutuo habito conſilio, Siculos & Saxones è Tranſ-

fil-

1550.

ſilvania Ungarosque & Valachos evocatos in caſtra convenire juſſerant: quumque ſegnius convenirent, & ſe nequaquam paſſuros, ut aggrediendis muris objicerentur, dicerent; Georgius interpoſitâ fide cavit, ne niſi quibus id cordi foret, ad irrumpendum cogerentur. Igitur magna multitudo ad campum illum, qui à Panibus nomen habet, victoria Stephani Bathorii, cognomento cælibis, & Pauli Quiniſii à Turcis reportata clarum & celebrem, ſumptis armis confluxit. Nec mora Caſtaldus cum regiis copiis quas adduxerat, ac Georgius cum Tranſſilvanis, diviſis in quatuor ordines agminibus, verſus Lippam caſtra promovere, ac Bathorio & Thomæ Varcocio, ut ad Totſaradum oppidum ſe & exercitum præſtolarentur, juſſere. Sed quum Bathorius crudeliſſimis nervorum doloribus affligeretur, Gabrielem Perenium Petri filium ſummæ ſpei adoleſcentem, qui ſuo ſumptu cum egregia equitum ala in caſtris militabat, delegit, qui loco ſuo copias in caſtra perduceret. Is itaque & Varcocius cum decem millibus militum ſe eis conjunxerunt. Nadaſdius copias ſuas, quamquam nec numero contemnendas, promptitudine tamen ac militum robore, nec non præfectorum virtute nulli ſecundas adduxit, utpote quibus Valentinus Magiarus, Ladislaus Giulaffius, Sebaſtianus Abſtemius Sirmienſis, aliique complures clarioris nominis ductores præerant. Omnes copiæ numero hoſtibus erant longè ſuperiores; nam ad centum millia armatorum diverſis in caſtris ante obſidionem Lippæ fuiſſe ab iis, qui bello interfuêre, accepimus. Quibus copiis in unum contractis, Caſtaldus & Georgius Lippam contenderunt, eo conſilio, ut Temeſvarium à Turcis ſumma vi oppugnatum liberarent, & ſi Mehemetes Ulamani laboranti ſuppetias laturus occurreret, pugnæ poteſtatem darent, aut conſilio ex tempore & occaſione capto, quod opportunum foret, exequerentur.

Centum millia armatorum in caſtris Lippenſibus.

Dum in itinere eſſent, Monachus ſignificante Ferdinando, exoptatum nuntium de ſe in numerum Cardinalium adſcito accepit. Totam tamen eam tantæ dignitatis & faſtigii acceſſionem moderato animo tulit, quaſi non diu ea ſe fruiturum præſentiret. Sed Mehemetes, quum ſe Temeſvarii mœnibus oppugnandis fruſtra hærere cerneret; jamque commeatibus abſumptis, exercitus inedia fameque laboraret, nec milites in caſtris manere, legibus id permittentibus, ulterius vellent, ſolvere obſidionem, & Byzantium reverti conſtituit. Habent enim Turcæ omnes tam prætoriani quàm qui agris & latifundiis à principe donati, ſuo ſumptu militant, veterem ab Amurate primo conceſſam libertatem, quo tempore da Ladislao Pannoniæ & Sarmatiæ Rege in campis Varnienſibus victo atque interfecto inſignem victoriam reportavit, ne ultra diem Divo Demetrio ſacrum, qui ad finem Octobris incidere ſolet, in caſtris durare cogantur; quem diem ipſi Caſſonginum vocant. Is jam præterierat, ita ut Autumnales dimidii Novembris dies non vana hiemis ſigna, frigidioreſque pluvias nivibus intermiſtas attuliſſent. Itaque relicto Lippæ Ulamane, & eo bono eventui commendato, haud multum moratus XIV. die, poſtquam Temeſvarium obſederat, conclamatis vaſis, & retractis ſummo noctis ſilentio tormentis, caſtra Belgradum reduxit. Loſſoncius re animadverſa, hoſtes inſequutus eſt, & plurimos ex eis cæpit; ac tandem relictis eis, quod viribus ſuperiores eſſent, ex itinere ad Naglacum hoſtium munimentum divertit, ibique, quum Caidazes præfectus occurriſſet, à Loſoncio fuſus fuga usque in arcem ſeſe proripuit, quem Loſoncius uſque ad portam arcis inſequutus, quum pons, qui portam claudere ſolet, ſuſpenſa catena ſubito attrahi nequiſſet, ſimul cum hoſtibus ingreſſus, proſtrato Caidaze, arcem quoque eodem impetu cæpit atque diripuit, vacuamque & ſuccenſam reliquit.

Georgius in Cardinalium collegium cooptatur.

Turca quando caſtris excedunt.

Mehemet à Temeſvarii obſidione diſcedit.

Loſoncius Caidaze occiſo Naglacū invadit.

At noſtri nondum cognito Turcarum diſceſſu, Lippæ propius ſuccedentes, univerſa copiarum mole eam circumvallarunt, nullo hoſtium ſe in conſpectum dante, quos exire Ulamanes interdixerat, ne capto à noſtris eorum quopiam, de urbis ac præſidii ſtatu edocerentur. Diſponente autem cuncta Caſtaldo, hoc ordine acies & oppugnatio inſtitutæ ſunt. Ab oriente collem, qui arci oppidoque ſupereminet, ac commodam ad muros utrinſque loci tormentis infeſtandos, facultatem habere videtur, ſtipendiarios milites & Hiſpanos, de quorum virtute & fortitudine magna omnibus opinio inerat, una cum Germanis occupari jubet, interque eos prætorium ſuum tabernaculum erigi, à meridie verò ad Maruſi amnis ripas, Georgium Monachum cum Tranſſilvanis collocat: Bathorius autem & Nadaſdius ac Ungari, ad occidentem ſolem extenſis tentoriis conſedere, & tormenta ad collem attracta, ad partem, qua Divo Ludovico ſacrum, de quo diximus, habebatur templum, in muros qua debiliores eſſe videbantur, dirigi juſſa ſunt. Ulamanes ejus templi turrim conſcendens, caſtra noſtrorum ſpeculatus, nec ulla timoris aut demiſſi animi ſigna præ ſe ferens, defendendæ urbis conſilium curamque ſuſcepit. Suburbia tamen quæ erant ampliſſima, in quibus multæ variorum artificum ſodalitates, officinæque mercenariorum habebantur, eorumque præcipuè, qui laciores è lana & centonibus pileos ad arcendum ſolis fervorem & pluvias, ac equeſtres penulas conficiabant, extemplò ſuccendi juſſit; in quo haud parva commeatus, vinique præſertim copia condita erat. Quæ ad uſus caſtrorum ſuorum conſervari, & ab incendio eripi cupiens, Caſtaldus miſſa Hiſpanorum ſclopetariorum centuriâ, Joanne Villoa Cantabro duce ignes extingui juſſit. Sed iis maximè invaleſcentibus, quum Hiſpani fruſtra deſudaſſent, domus & tecta, quæ majori parte ex materia & argilla conſtabant, ſimul cum rebus ad victum neceſſariis puncto temporis conflagrarunt. Paulò pòſt facto pilis tormentorum, procidentiq; muro, qui per triduum aſſiduè, nec de nocte intermiſſis ictibus verberatus eſſet, Turcæ jubente Ulamane foſſam decem paſſibus latam, ſtaturæ humanæ altitudine introrſus ſubitario opere effodere cœperunt, ipſeque ſuis animandis & cohortandis invigilando, rebus gerendis ſumma ope induſtriaque providebat. Magna enim erat opinio apud Turcas juxta ac noſtros virtutis ejus peritiæque expugnandarum ſimul & defendendarum urbium, ut qui à pluribus annis, ex quo deſerto Tahmaſi Perſarum rege, cujus ſororem pro conjuge habebat, ad Turcas tranſfugiſſet, multis bellis prœliiſque, & in ipſa caſtri Novi in Dalmatia, noviſſimaque Strigonii expugna-

Lippa à noſtris obſeſſa.

Vlamane eam defendente.

Suburbia incendi jubet.

1550. natione induſtrius maximè & fortunatus dux apparuiſſet.

Jam Idus Novembris effluxerant, quum Caſtaldus mœnia adeo diruta eſſe videret, ut viam militibus ad irrumpendum patere exiſtimaret; convocatis diluculò ducibus, tam Ungaris quàm Hiſpanis, communicatoque cum eis conſilio, milites ut corpora curarent, & cùm meridiei tempus foret, & ab ſe ſignum tubâ ac tympanis accepiſſent, muros aggrederentur, imperavit, propoſito præmio iis qui primi mœnia conſcendiſſent, aut ſigna intuliſſent. Monachus quoque ſuos eodem modo ad virtutem & rem gerendam præmiis promiſſis cohortatus, Siculis & Saxonibus, prout antea erat pollicitus, immunitatem pugnandi conceſſit; iiſque exceptis, qui cum aliis ad edendum nobile aliquod facinus ultro incitarentur. Eodem etiam momento Thomæ Varcocio, qui à Caſtaldo cum Johanne Villoa, & Antonio Encinello, Hiſpanorum promptiſſimis, ac Roderico Villandradio, & Aloyſio Barrento præfectis, ad exploranda quæque urbis, arciſque loca miſerat, reverſo, idem conſilium invadendi per ruinas oppidi impenſius probabatur. Igitur Caſtaldus provido induſtrioque conſilio, antequam urbs invaderetur, ne quis tumultus in caſtris oriri, aut ſi fortè hoſtes, noſtris prælio occupatis & dimicantibus, extrinſecus adcurrerent, & noſtrorum ordines turbare aut confundere poſſent, equitatum ad incerta belli paratum eſſe, conſcenſiſque equis extra caſtra excubare jubet: Johannem Turcum cum parte Ungarorum, adjuncto ei Carolo Strotinio, cum cataphractis Germanis, ad ripam Maruſi, & paulò infra eam ſtationem equites Bathorii, & Nadaſdii & Nobilitatis collocat, &, ut diligentiſſime excubent, cohortatur.

Impreſſio noſtrorum præcipue Hiſpanorum in ruinas muri facta.

Dum in hunc modum boni diligentiſque ducis munia obit, necdum ſigno adoriendæ urbis publicato, perpauci Hiſpani, & vix ſeptem aut octo milites muro colloquuti, cohortante Ferdinando Botto, Petri Abulenſis Manipulario, qui abſente cohortis ſignifero, eo fortè die ſignum geſtabat, ne Hiſpanicæ gentis decus ab exteris præriperetur, qui expugnandarum urbium periti ſemper ante alios fuiſſent, magnum ſed temerarium facinus auſi, præeunte magno curſu Botto, & ſignum præferente ad mœnia provolarunt; & cum Turcis pro ſui paucitate magnum & cruentum certamen in ipſis muris contraxerant. Verùm à Turcarum & Janicerorum promptiſſimis, priuſquam ſuccurri potuiſſet, amiſſo vexillo ad unum omnes cæſi interiêre. Nec mora cæteri Hiſpani, conſpecta commilitonum fortuna, ſubitaneo impetu, ſublatis vexillis in hoſtes ferri cœperunt, ducentibus Villandradio & Encinello, pugnamque reſtaurarunt. Sed quum Turcæ multis partibus ſuperiores eſſent, eorumque tria millia adverſus perpaucos ſeſe oppoſuiſſent, ancipiti pugna res gerebatur. Quo animadverſo cohortes Germanicæ, quas Felix & Baptiſta Comites ab Arco ducebant, contineri nequiverunt, quin Hiſpanis laborantibus opem ferrent; itaque procurrentes nullo ſigno, nullo ducum expectato imperio, cruentum certamen denuo renovant, & diu protrahunt. Verùm multitudine hoſtium victi, multis ſuorum amiſſis terga vertere cœperunt. Cecidit in eo adverſo conatu Encinellus, & Aldanæ ſignifer, & Villandradius gravi accepto vulnere pugna exceſſit; capta ab hoſtibus ſigna quatuor, & ex Hiſpanis Germaniſque deſiderati complures.

Sed à Turcarum multitudine repulſi terga vertunt.

1550. Caſtaldus & Monachus cæterique duces dum eo tempore cibum ſumebant, primus omnium Nadaſdius fugâ noſtrorum animadversâ equum arripuit, atque accurrens ad pugnæ locum celeriter equo deſcendit; vexillumque de manu unius ex Ungaria ſigniferi abreptum in murum ſuſtulit, ac noſtros, ut ora in hoſtes obverterent, ſumma virtute atque audacia impulit. Ejus exemplo Ungaris muros repetentibus, Hiſpani quoque reſumptis animis pugnam redintegrant. Clamore pugnantium & tormentorum fragore exaudito, Caſtaldus & Monachus relictis propere menſis, proſilientes ad arma conclamant, & conſcenſis equis citato curſu eo ubi certabatur, advolant. Eos cæteri ſequuti omnes in pugnam certatim ruunt. Monachus depoſita cucullâ, viridique ſumpto paludamento, plumeis criſtis pileo ſurgentibus inſignis, in aciem prodit, pedites Ungaros magna ſublata voce concitat, equites pedibus pugnare jubet. Nec Caſtaldus quicquam prætermittit, quo ſuos in prælium reducat, ſic ut Hiſpanos & Germanos magno clamore compellatos, abolendum reſtaurato conatu acceptum dedecus, & victoriæ parandæ incumbendum ingeminaret, eorum fore victoriam, qui pertinaciùs pugnando in acie perſtitiſſent. Hiſpanos omnibus etiam tranſmarinis bellis contra Mauros & Turcas inſignia virtutis fortitudiniſque trophæa erexiſſe; non committendum, ut nunc in conſpectu tot fortiſſimarum gentium degeneri animo priſtinum decus fœde amittant; neque deſiſtendum, donec hoſtes loco pellantur.

Noſtri pugnam inſtaurant.

Caſtaldo & Monacho Ducibus.

Per hunc modum Nadaſdio vexillum præferente, & Caſtaldo & Georgio in prima agminum fronte concurſantibus, redit noſtris animus: cæteri etiam, qui in ſtataria acie erant relicti, è colle, confertis ordinibus, deſcendunt, & magna vi muros & hoſtes invadunt. Mars terribili fremitu recrudeſcit, clamor & vociferatio virorum, fragor crepitantium ſcloperorum aera ferit, atra pulveris ſulphurei nebula mutuum pugnantibus aſpectum adimit, tympanorum, tubarumque ſonitu cuncta implentur. Sforcia Pallavicinus cum Italis juſſu Caſtaldi adcurrit, & inter primos immiſtus cum hoſte pugnat: Villoa & ejus ſignifer Franciſcus Salſedus mœnia ſuperant, ſignumque inferunt; eos Ungari ſequuntur, plurimi utrinque cadunt: poſtremò Turcæ noſtrorum impetum nequaquam ſuſtinentes detruduntur, & in duas partes diſſipati, terga vertunt, ſic ut una eorum acies cum Ulamane præcipiti fuga ſe in arcem reciperet: altera, in qua ſeptingenti equites erant, per averſam portam, quæ ad Maruſum præterfluentem ducebat, intento curſu dilaberetur. Verùm ii quoque bipartitò fugere incipientes, partim in equeſtres Joannis Turci & Strotinii copias, quas à Caſtaldo optimis locis diſpoſitas retulimus, inciderunt, primoque ab illis fuſi & conciſi, remenſo Maruſo, mox ab equitibus Bathorii excepti, & quadam veluti indagine clauſi, quamquam ſeſe dedentes, nequaquam tamen recepti, ad unum omnes interfecti ſunt. Alterum eorundem agmen fugiendo juxta ac pugnando feſſum, vulneribuſque debilitatum, Hiſpani nemini parcendum vociferantes, ad

Et Nadaſdio vexillum præferente.

Villoa fortitudo.

Noſtri oppidum, dejectis Turcis occupant.

unum

1550. unum delevere. In priore pugna certatum eſt vehementius, equo Joan. Turci ſeptem vulneribus ſauciato, ipſe per hemicyclum, cui pedem inſertum habebat, adeo validum Turcico acinace ictum ſuſtinuit, ut diſſecto hemicyclo ferreo, & ruptis calceamentis, pede etiam leviter perſtricto, periculum tamen evaderet, Turcamque veru'o, quod ab Ephippii capite pendebat, conficeret. Franciſcum quoque Siſmanum, equitum Bathorii præfectum ab hoſtibus, occiſo equo, humi proſtratum, ſocii ſervavêre.

Sed in oppidi oppugnatione, cùm plurimi utrinque occubuiſſent, & noſtri Turcis in arcem fugientibus inſtarent, & terga cæderent, nova pugnæ facies orta fuit: quum enim pons, qui arcem petituris tranſeundus erat, anguſtior eſſet, quàm ut confertis & conglobatis, metuque perculſis agminibus iter præberet, hoſtes converſi pugnâ renovatâ, noſtros invaſerunt. Ibi Simon Forgacius acerrimè pugnans, undecim vulneribus acceptis, & utrumque crus lancea trajectus, ab Hungaris & Hiſpanis ægre protegitur: & plurimi partim ſauciantur, partim præcipites in foſſam de ponte dejiciuntur. Verùm poſt longam concertationem rejecti, ac in arcem compulſi hoſtes, oppidum noſtris reliquêre; à quibus mox illud ſumma celeritate direptum fuit: nec contemnenda in eo præda reperta. Forgacius inter cadavera noſtrorum & hoſtium ſemianimis repertus, & in caſtra perductus, poſtea convaluit.

Inde arx oppugnatur.

Caſtaldus capto oppido, & præda militibus conceſſa, ad arcem oppugnandam animum, viresque convertit, ac advectis tormentis, aggeres tribus in locis conſtituit, ex quibus arcis mœnia verberarentur; deditque munus tormentarii negotii procurandum Sforciæ Pallavicino, qui operæ navandæ cupidus, portam arcis quaſſandam ſuſcepit: atque alio in loco à latere alterius portæ flumentaneæ ſinuoſas ſcrobes effici juſſit: ipſeque ibi cum mille peditibus Germanis, ac quingentis equitibus cuſtodiæ cauſa locum ſibi delegit: tertia oppugnatio ab Occidente verſus Chanadium inſtituta eſt, & ſingulis aggeribus ſena tormenta majora, & totidem mediocria invecta ſunt, quibus per novem dies ura acerrimè concoſſa eſt; uſque adeo, ut Ulamanes & Turcæ de ejus defenſione deſperare viderentur. Accedebat annonæ & rerum neceſſariarum ingens penuria, qua vehementer laborabant.

Vlamanes de deditione agit.

Quibus rerum difficultatibus adductus Ulamanes, de deditione cum quibuſdam ſibi notis ducibus & præfectis agere cepit: & ſi cum ſuis copiis dimitteretur Chanadium & Lippam, ſe deditorum polliceri. Cui Monachus, qui ſibi omnium copiarum imperium vendicare videbatur, non tantùm abeundi libertatem, ſed etiam uſque ad tutiora loca comitatum tribuendum cenſebat, ne Solimanus nimia noſtrorum in Ulamanem crudelitate offenderetur. Contra Caſtaldus, ad quem ita volente Ferdinando totius ejus expeditionis ſumma reſpiciebat, auctoritatem ſuam, ea intempeſtivi nec ſatis fidelis conſilii arrogantia ſperni & conculcari moleſtiſſime ferebat: (eo tamen dolore aſtute diſſimulato) ad arbitrium victoris deditionem exprimendam judicabat, quæ haud dubie brevi ſecutura erat: quum obſeſſis cuncta alimenta

Diſſenſio de conditionibus inter Georgium & Caſtaldum.

defeciſſent: & nonnulli ex Turcis miſerabilem in modum fame interirent; alii felibus aut equina carne, aliiſque lege vetitis edulis veſcerentur, ægreque vitam ſuſtentarent. Ad plures alias offenſionum cauſas, quibus Caſtaldi animus à Monacho alienatus erat, ortæque eà iis diræ ſimultates, quas ille Ferdinando ſecretè perſcribebat, eumque ad tollendum è medio Monachum exacuebat; hæc diſſenſio, iſtudque clam initum cum Ulamane commercium, quod Caſtaldus in majus ſubinde attollebat. Monacho exitium paulò pòſt peperit: quandoquidem fato urgente, ejus prudentia minor deinceps fuit: quamvis antea cautior & conſideratior ab omnibus habitus fuiſſet. Quamquam igitur Caſtaldus, ut ſuo arbitrio deditionis conditiones fierent, merito poſtulare videbatur, eique duces & præfecti ferè omnes aſſentiebantur; tamen eo invito, Monachus ab Ulamane ingentibus promiſſis oneratus, quibus ſe apud Solimanum priſtinum gratiæ locum recuperaturum affirmabat, viginti dierum inducias cum eo paciſcitur: qui dum elabuntur, commeatu ac rebus neceſſariis eum clam juviſſe dicitur, ſicuti id à Caſtaldo & Pallavicino per idoneos homines, omnia ejus dicta & facta aſſiduè explorantes, certis indiciis compertum eſſe ferebatur.

Georgius 20. dierum inducias cum Vlamane paciſcitur.

Quæ quum Caſtaldus Ferdinando per celeres nuntios ſignificaſſet, nec eum ſalvo Monacho, quieta Tranſſilvaniæ poſſeſſione potiturum denunciaſſet; venit in caſtra Julius Sanazarius, ſtabuli regii promagiſter, à Ferdinando cum mandatis miſſus, ut ſi Caſtaldus, ſublato Monacho res in tranquillo futuras cenſeret, ageret quod è republica fore videretur. Paulò pòſt per equos ſumma celeritate diſpoſitos adfuit etiam Scipio Comes ab Arco, eo prætextu, quod cum Felice & Baptiſta Comitibus, propinquis ſuis, de privatis, quas magni momenti haberet, rebus colloqueretur: re autem vera cum iiſdem, quibus Sanazarius erat miſſus mandatis. Per eos eadem celeritate remiſſos, Caſtaldus non aliud, quàm repetendo facinora Monachi, & in pejus interpretando, rem ſibi curæ fore ad Ferdinandum reſcripſit. Ferunt ejus conſiliorum Nadaſdium quoque conſcium fuiſſe, quod ut affirmare, ſic neque negare auſim: quoniam multis audita potiùs ſimpliciter, quàm probe comperta referri plerumque videam.

Et commeatu eundem ſublevat.

Salve Georgio, inquietā fore Trāſſilvaniam ſignificat Caſtaldus.

Ferdinandi mandata de Monacho.

Dum hæc fiunt, & induciarum præter Caſtaldi voluntatem cum Ulamane initarum tempus effluit, Monachus duces ad ſuum tentorium convocavit, libertatis Ulamani obtinendæ cauſa; quem de ea miſſo ad eum antea Gaſpare Peruſicio affine ſuo bene ſperare juſſerat. Venêre Caſtaldus ipſe, animo, quod verſabat, diſſimulans, Bathorius, Nadaſdius, Perenius, Parocius, aliique. Et quum eos inſuperabilis Solimani potentiæ, ac virium immenſarum metu injecto terrere vellet: neque irritandum illum cæde aut captivitate Ulamanis diceret, cui ſimilia infimæ vilitatis mancipia non eſſent defutura; obtinere tamen, ut ei aſſentirentur, non potuit; Sed vel diſſuadentibus mutiiſque illis, fatali pertinacia in propoſito perſtitit. Nec quicquam cunctatus Paulo Banco, Gaſpari Peruſitio, ac Ladislao Udenſio, præfectis ſuis jubet, currus & plauſtra juſto numero in caſtris perquiri, ac ad Ulamanem mitti, quibus ſarcinas & impe-

Vlamanes Georgii artibus repugnātibus cæteris ducibus, dimittitur.

1550 dimenſa, ſaucioſque Turcas imponat: ac deinde ille arce excedat. Dictum poſtea fuit, plauſtris commeatum & arma, juſſu Monachi fuiſſe clam injecta; ſed nullo, quod quidem ſciri potuerit, certo auctore. Thracum quoque præfectis Nicolao Cerepovitio, Stephano Saboni, Petro Boſitio, Theodoro Balentino, Savæ Raſciano, & Demetrio Muſevitio ad ſe vocatis, coram mandat, ut cum trecentis plus minus equitibus Ulamanem ad tutiora loca comitentur: Caſtaldo quamquam ira & dolore percito, diverſaque conſilia animo volvente, omnia tamen tacitè diſſimulante, aliaſque exſpectante occaſiones. Antè verò quàm Ulamanes diſcederet, Monacho in tanta rerum difficultate munera miſit, Lampadem deauratam, duos cereos auro elegantiſſime ornatos, ac Perſicum Sudarium auro intertexto acu pictum, cum quatuor equis militaribus, & pugione auro & gemmis eximii operis exornato. Exinde ad condictam mediæ noctis tempus, lucente luna, mille & trecenti Turcæ, qui ex quinque millibus ſuperfuerant, quos Ulamanes (à Monacho admonitus, ut ſibi in itinere caveret, quod diſcordibus ducum ſententiis fuiſſet dimiſſus) ſingulari ordine in aciem diſpoſitos, ac ad incertos quoſvis caſus paratos, ita duxit, ut ab inſuentibus, & ab Thracibus, qui eum comitabantur, militaris diſciplinæ nomine impenſius laudaretur.

Mille & trecenti Turcæ egreſſi.

Non tulêre Franciſcus Chrovatus, & Melchior Balaſſius, ut Turcæ victi, tot rapinis & cladibus omni circa regioni illatis, ac in Lippæ oppugnatione tanto commilitonum numero interfecto, præter univerſi exercitus conſenſum impunè abirent, communicato inter ſe conſilio, ut eos in itinere adorirentur, conſtituere. Prior Franciſcus eos inſequutus eſt; & quum fortè fortuna in Michaelem Dombaium cum militibus Temeſvario egreſſum incidiſſet, citatis equis ultra perrexit: nec multò pòſt Benedictus Cotarus, & Gregorius Vaivoda cognomine è Naglaco ſe ei conjunxerunt: nondum Balaſſio uſpiam apparente: qui incertum quas ob cauſas moram nectere erat coactus. Sed & is poſt aliquod intervallum temporis præſto fuit, cum Michaele Toto è Segedino, & quibuſdam aliis. Jam Thraces à Monacho Ulamani comites dati redierant, cum Franciſcus & Balaſſius clara diei luce Turcas aggreſſi, inclinatis haſtis aliquot peremêre: Sed Ulamanes ſuos denſatos ad reſiſtendum cohortatus, quorum major pars ea prætorianis Janiceris, iiſque peritiſſimis ſclopetariis conſtabat; tantâ animi præſentiâ eorum impetum excepit, repreſſitque, ut ex noſtris complures glandibus & ſagittis ſauciarentur, caderetque ante alios ſagitta ictus Ambroſius Boſniacus è Naglaco, ſummæ fortitudinis eques. Sed & Balaſſius ipſe in dextro pede, glande atroci vulnus accepit: & Franciſco ſcutum, quo tegebatur, ab Janiceris plumbeo craſſioris ſclopeti globo trajectum eſt; illæſo tamen pectore, ſic ut multis utrinque cadentibus, inter quos Ulamanis legatus fuit, quem ipſe Quthaiam vocabat, pugna diremta fuerit: noſtrique Turcas ut abirent, & Turcæ noſtros, ut unde venerant, redirent, mutuum vale dicendo cohortarentur. Sicque Ulamanes enectis fame, ferroque militibus ſuis, ac in itinere pleriſque in locis, per inſidias noſtrorum amiſſis, vix quadringentos incolumes Belgradum perduxit, indeque ad Solymanum Hadrianopoli hibernantem contendit.

Chrovatus & Balaſſius Turcas aggreſſi, fortiter vinciuntur.

Quæ quum Monachus & Caſtaldus audiviſſent, diverſis animorum affectibus tulêre; ille enim ſuam fidem etiam hoſti ſervandam fuiſſe dictitans, quod jam facta rei revocari non poterat, ægrè placatus eſt: hic verò omne hoc facinus inultum ſummo ſilentio tranſmiſit.

Receptæ per hunc modum Lippæ, Caſtaldus Aldanam caſtrorum magiſtrum præfecit, ejuſque præſidio cuſtodiendo Hiſpanos milites delegit: ſimul & commeatu ad multos menſes, rebuſque neceſſariis, & tormentorum idoneo apparatu inſtruxit, ac Gaſpare Caſtelluvio ad Loſoncium, ut Temeſvarium aucto præſidio cuſtodiret, dimiſſo, omnibuſque rectè proviſis, quod jam hiems ſæviret, & multa nive cœlo delapſa cuncta rigarent, caſtra in Tranſſilvaniam reducere conſtituit. Hic novæ diſſenſionis occaſio inter Monachum & Caſtaldum oboriri viſa eſt: quum hic copias in hiberna per Tranſſilvaniæ urbes diſtribuere vellet, idque per cohortes & contubernia publicaſſet; ille verò non quidem repugnandi ſtudio; ſed quia illas aſſiduis exactionibus, & caſtrenſibus neceſſitatibus obeundis exhauſtas diceret, interceſſiſſet; ac ut potius in præſidiis limitum finitimarumque arcium collocarentur, conſultius fore cenſuiſſet. Deinde interventu Bathorii, mitigatis animis ita eſt diſceſſum, ut copiæ in arces, quæ hoſtibus viciniores eſſent, collocarentur; pars autem aliqua, quæ potiſſimum majores in expugnanda Lippa labores ſuſtinuiſſet, in Civitatibus & earum ſuburbanis hoſpitio reciperetur, ibique hiemaret. Quod Caſtaldus præmuniendi ſui cauſa contendebat, ne ſcilicet ſibi magnum facinus tollendi à medio Monachi aggreſſuro præſidia militum idoneis in locis diſpoſita, ſi quis tumultus eveniret, ad defendendum deeſſent.

Lippa Aldana caſtrorum magiſter præficitur.

Nova diſſenſio inter Caſtaldum & Georgium.

De copiis in hiberna diſtribuendis.

Itaque copiis progreſſis, & ad alteram Mariſi ripam procedentibus, Caſtaldoque cum peculiari ſua turma equitum ſclopetariorum, Monachum, qui præcedebat, ſequente, ad Alvincium caſtellum perventum eſt: quod Lippa euntibus in fine campi illis occurrit, qui de panibus nomen habet. Ibi Caſtaldo honoris cauſa hoſpitium in majori & commodiori ædium parte, juſſu Monachi aſſignatur, ipſe ſibi cubiculum quoddam ad meridiem, in quo ejus diei reliquũ, ac quæ imminebat, noctem quieſceret, delegit, nec multò pòſt, futuri neſcius, copias ferè omnes dimiſit: ac prætorianorum peditum præfectis, ut ſe ad comitia Vaſarhelum, quod eſt inter Siculos oppidum, quo ea indixerat, paucis ad impedimentorum, carrorumque cuſtodiam relictis præcedant, juſſit. Ibi Caſtaldus opportunitatem rei gerendæ ſe nactum videns, Sforciam Pallavicinum, cum quo antea conſilium communicaverat, iiſque operam & ſtudium ſuum prolixè erat pollicitus, ad ſe vocatum, ut rem aggrediatur, ſimulque perficiat, hortatur, Andreæ Lopes Hiſpanorum peditum cohortis præfecto, quid facere in animo habeat, edocto mandat, ut cum ſelectis ex militum numero promptiſſimis quibuſvis, ante auroram, dum currus Monachi onerantur, ac cætera ad iter parantur, ad ſe in caſtellum veniat, portamque, quo majori poſſit ſilentio abſque tumultu occupet. Sforcia totam eam noctem inſomnè ducendo, ac conſultando tranſegit: ſeque conſtituta, Marcum Antonium fer-

Georgio inſidiæ ſtruuntur.

1550. ferrarium, Caſtaldi amanuenſem, patria Alexandrinum, qui Monacho jam pridem cognitus, ac muneribus & pecunia ab eo donatus erat, ac Laurentium Campegium, Joannem Movinum, Scaramucciam quendam cum duobus ſicariis Placentinis, ac Johannem Mercadum, & Petrum Abulenſem cohortis præfectum cædi patrandæ aſſumpſit.

Monachus à Pallavicino & aliis conjuratis è medio tollitur Idibus Decemb.

Dubiâ adhuc matutinæ diei luce, porta caſtelli à peditibus Monachi, quorum pauci erant relicti, aperitur ac carri tranſire incipiunt; Lopes ea occaſione ſuos pedites Hiſpanos commodè introducit, Sforcia cum conjuratis & ſceleris cõſciis ingreditur. Marcus Antonius ſicâ, & minore ideoq; occulto ſclopero inſtructus, Monacho preces matutinas exequenti per cubiculariũ puerum nunciat, ſe habere arduum magniq; momẽti negotium cum eo paucis communicandum. Admiſſus in conclave literas profert ad Ferdinandum regem in ſui commẽdationem ſcriptas, quibus ut nomen ſuum ſubſcribat, diligenter orat. Sumpto calamo, quum prono in literas vultu ſe inclinaſſet, ille pugione ejus jugulum lethali ictu transfadigit. Strepitu ſimul & clamore exorto Sforcia & cæteri decem numero irrumpunt, ſtrictiſq; gladiis eum Chriſti Dei, divæque Virginis matris opem implorantem circumſiſtunt, & ictus ingeminant. Marcus Antonius rabidæ feræ inſtar procidentis & palpitantis pectori ſclopetum intendit & glande trajicit, nec mora reliqui multa cæſim punctimq; illatis vulneribus confodiunt; puerum quoque cui Franciſco ferreo nomẽ erat, qui inermis attonitoq; ſimilis horribile facinus aſpectabat, ſeptem affectum plagis ſeminecem relinquunt, ac ſe cubiculo proripiunt.

Interfecto per hunc modum Monacho, dextram auriculam ejus, quæ naturali adnato continuo piloſa erat, Mercadus præcidit; & ut res Ferdinando evidentius acta conſtaret, per celeres diſpoſitosque equos Viennam, indeque Pragam pertulit. Cadaver multis fœde confoſſum vulneribus, cruore, taboq; deformatum, incredibili rerum humanarum inconſtantiæ exemplo, ſeptuaginta amplius dies neglectum, inhumatumq; in veſtibulo ejus cubiculi, in quo erat occiſus, jacuit; nec niſi ad initium menſis Martii tumultuario funere à ſacerdotibus collegii Albenſis in majori æde Divo Michaeli ſacra tumulatum, quum Idibus Decembris fuiſſet crudeliter trucidatus. Et ſanè non parva admiratione dignum videtur, neque tunc in ipſius cædis veſtigio, neque poſtea quemquam ex ejus amicia aut ducibus & copiis vel hiſcere auſum, nec quicquam ſeſe commoviſſe: quibus non jam vires, quæ adhuc ſupererant, ſed animum vindicando ſceleri defuiſſe cenſendum eſt.

Auctores cædis variis calamitatibus periere.

Monachus quidem ſive inſons & ea cæde indignus fuerit, ſive eam promeritus, utrumque enim vulgi ſermonibus jactatum eſt; auctores certè cædis ejus non multo poſt tempore, diverſis pœnarum generibus divinitus, ut credi par eſt irrogatis, partim in ſummas calamitates incidere, partim miſerabili vitæ exitu interiêre. Sforcia enim non toto vertente anno, à Turcico exercitu captus, ac apud eos virgis & fuſtibus exceptus, multo auro ſe redemit. Marcum autem Antonium Ferdinandus Gonzaga, Mediolani Cæſaris Caroli Quinti præfectus, alterius noxæ capitalis crimine convictum in præalta furca, latronum more ſuſpendendum curavit. Campegii Auguſtæ Vindelicorum dextra manus, qua interficiendo Monacho uſus erat, primò nocturna in ti[illegible] detruncata eſt: nec multò pòſt, dum Viennæ in Ferdinandi regis comitatu feras venaretur, ab apro terribili dentis ictu laniatus, & effuſis viſceribus interfectus fuit. Scaramuccia autem in Gallia Narbonenſi à militibus quibuſdam in fruſta diſſectus fœda morte; alii verò aliis infamis ſe hi caſibus ſcelerum pœnas exolvêre. Caſtaldus occupatis ubique Monachi theſauris, qui erant planè regii, ac arcibus in obſequium Ferdinandi brevi redactis, copias in hiberna, prout commodius viſum eſt, diſtribuit, ipſe Cibinium provinciæ caput conceſſit, ibique de iis, quæ erant neceſſaria, per Sforciam celeribus equis miſſum Ferdinandum edocuit. 1551.

Varia hominum judicia de Georgii morte.

Cùm apud Pannonios cædis hujus fama percrebuiſſet, varii diverſis animorum affectibus de ea ſentire videbantur. Nonnulli jure cæſum dicere; quod iterum ad Turcas ſimul cum Tranſſilvania defecturus fuiſſet; alii negare id ſerio, & ſacratum virum, eumque in collegium cardinalium adſcitum, in dicta cauſa inſontem, nullius ſceleris convictum periiſſe affirmare; ut eo ſublato, regina & pupillus facilius circumveniri, & regno exui poſſent; Caſtaldum verò operam diligentem ideo navaſſe, ut extincto æmulo, ad expilandam provinciam & uſurpandos theſauros ſolus imperio poteretur, Ulamanis viliſſimi transfugæ Mahometani dimiſſi culpam non tanti momenti eſſe debuiſſe, ut pro ea tam acerba morte trucidaretur: aliis quoque principibus viris Pannonici nominis, ejus interitum exemplo documentoque, ut caveant, fore.

Ferdinandi litera ad regni conſiliarios, quibus factũ excuſat.

Quibus rumoribus ad Ferdinandum perlatis, Franciſco Vilaquo, qui ejus loco & nomine Pannoniis jus dicebat, Epiſcopo nimirum Jaurienſi, ac Senatus principi, atque iis omnibus, qui conſiliariorum nomine cenſebantur, Idibus Januariis Pragâ literas, quibus factum excuſaret, dandas exiſtimavit; in iis prolixo ſermone recenſebat, vivente adhuc Johanne rege, „univerſum regnum ab illo diſcordiarum & ſedi„tionum tempeſtatibus jactatum fuiſſe, poſtre„mò illum Budam regni caput, ipſumque adeo„regnum, cum perditiſſimis ſuæ factionis ho„minibus Turcarum principi nefariè prodidiſ„ſe: regina ipſa, cujus cauſam tueri videbatur,„tali ac tanto ſceleri non tantùm adverſante,„quantum poterat; ſed planè etiam adverſus il„lum Ferdinandi regis opem implorante. Omnia„verò eundem & antea, & ab eo tempore cum„eodem Turcarum principe, ejuſque præfectis„conſilia, literis & nunciis, profuſaq; largitione„ſic conjuncta habuiſſe, ut facilè appareret, præ„ter nomen Chriſtiani hominis, nihil illum jam„planè ſibi reliquum feciſſe. Quæ quum notoria„ſint ubique, ac pluribus ſæpè lacrymis ab om„nibus Chriſtianis deplorata, quã ut ulla egeant„cõmemoratione, ſilentio ſe in præſentia præte„rire: & ad illa venturũ, quæ recentiora quidẽ, ſed„ipſis non omni fortaſſis ea parte cognita ſint.„

Itaque quum ſæpè numero proximis annis ſe„ſe variis artibus commentiſque aggreſſus idem„Monachus, multis rationibus Chriſtianæ reip.„religionique addictum eſſe jactaret, occaſio„nemque ſibi dari vehementer præ ſe ferret, quo„ſuam operam ipſi navare liceret, hortatum„eſſe

1551. eſſe inter cætera pluribus argumentis, ut Tranſſilvaniam & illas Ungariæ partes in ſuam redigeret poteſtatem, ejuſque rei conſequendæ facilem ſe aditum procuraturum pollicitum: poſtea tamen conſtitiſſe, nec ſincero, nec Chriſtiano animo ab eo factum eſſe: ſed eo tantum, quòd ſibi ab ira atque odio principis Turcarum, in quam paulò antè ob ſimultates inter ipſum ac reginam & Petrovitium ſ. borras inciderat, maximè cavendum pertimeſcendumque intelligebat. Tametſi autem ipſe ſubdolis ejus oblationibus, vanæque ſpei, quæ ab homine vaſto proponi videbatur, parum credendum arbitraretur; neque temerè ſuos homines, quos ille eò mitti poſtulabat, periculis committendos exiſtimaret; quia tamen identidem urgeret, & incidiſſent inter eum & reginam certæ controverſiæ & contentiones tantæ æquales, ut partes illæ Ungariæ celebriores, ejuſdem cujus & Buda dolo atque inſidiis paulò pòſt, niſi obviam iretur, ad certum interitum ruituræ videbantur; ſe pro ſuo erga Pannonios, & rempub. Chriſtianam ſtudio & pietate, gravisſimis ſuis impenſis, multorumque bonorum virorum periculo experiundum duxiſſe, ſi qua ratione Tranſſilvaniam, & eas inferioris Ungariæ oras ab imminenti periculo liberare poſſet: itaque coacto juſto exercitu, ducibusq; idoneis eas in regiones æſtate proxima dimiſiſſe, qui & conſilio & arte militari pollerent, nec facilè decipi poſſent, in eas fœderis & pacis conditiones cum regina cumque Monacho ingreſſum eſſe, quibus illæ regni partes in poteſtate retineri, ac reginæ & ejus filio pro dignitate conſuli; & poſtremò ipſius Monachi ſtatus in Epiſcopatu Varadienſi non modò conſervari, ſed etiam augeri poſſe videretur.

Atque hic tametſi initio favere ſibi, ſuæque regiæ auctoritati in ſpeciem viſus eſſet, quod ſive conſilus ſuorum ducum & miniſtrorũ præventus eſſet, ſeu fortè armatas inſtructasq; copias ſuas pertimuiſſet; haud multò pòſt tamen alio animo eſſe palam cepiſſe, & præter ſcitum mandatumq; ſuum conſilia cum Turcis & cũ Beglerbego, qui cum exercitu haud procul Danubio conſediſſet, miſcuiſſe; literasque & nuntios, quibus longè aliter res ſecum in fœdere tractatas expoſuiſſet, quam ſeſe haberent, expediviſſe: ſeq; principi Turcarum fidelem eſſe, & futurum ſemper, ac in ejus fide & obedientia omnes eas regiones conſervaturum promiſiſſe, deq; regina & ejus filio ficta falſaq; permulta, quæ longum eſſet explicare, identidem ſignificaſſe.

Tandemque confectis rebus omnibus, & regnia æquis conditionibus eo perducta, ut reddita corona & omnibus, quæ in poteſtate habuiſſet, Tranſſilvania cum filio exiret, eundem Monachum non ſolùm cogitaſſe, ſed cum nonnullis regiis miniſtris ſuis de retinendo in Tranſſilvania puero palam egiſſe; quod illo abducto omne ſibi prorſus imperium in reliquum tempus ademptum iri intelligebat. Ubi verò id minimè procedere compeiiſſet, ad alias artes cõverſum eum fuiſſe, & ad Turcarum principem iterum confugiendum duxiſſe, cui cenſum pecuniarium mittere, & regionem omnem ei ſubdere, ejuſque præfecturam & adminiſtrationem ab eo impetrare prorſus non dubitaverit, id quod ex literis Turcarum principis, quas ad Tranſſilvanos dederat, cognitum fuiſſet. Quo impetrato, quum duces & copias ſuas, vel in manus hoſtium traditas vellet, eaſdem regiones iterum in ejus fidem & obſequium ſe perducturum pollicitum eſſe. quemadmodum ea de re fidi exploratores ex Turcis, & à mercatoribus nonnullis Venetis retuliſſent, ac à quodam etiam amico, Chriſtiano principe, pro certo fuiſſet affirmatum. Inſuper cum Beglerbego clam per nuntios egiſſe, ut cum omnibus copiis Danubium, Tibiſcumque trajiceret, omnia in ejus poteſtate futura, imprimiſque illum adverſus eas arces & loca incitare conatum, quæ ſibi per Petrovitium ea tranſactione cum regina facta paulò ante traditæ erant, palamq; Petrovitium proditorem appellaſſe, quod ea loca regiis manibus tradidiſſet, ſe verò fidelem jactitaſſe, qui Tranſſilvaniam etiamnum Turcarum principi retineret.

Quæ quidem omnia ad ſe perlata, etſi manifeſtam illius fidei voluntatiſque ſuſpicionem adſerre viderentur; in meliorem tamen partem, (un ille ſibi literis ſuis perſuadere identidem conabatur) licet graviter, ut in tantis rebus interpretatum eſſe, ſuoſque in illis partibus miniſtros ſæpè adhortatum, ferrent ea patienter quantum poſſent, darentque operam, ut ſe regioneſque eas à periculo tuerentur. Audito Beglerbegi de trajiciendis fluminibus certo conſilio, cùm ſui duces acriter ſeſe ejus conatibus, in trajectu præſertim Tibiſci opponere conarentur: conſtat eundem Monachum per nuntios omnibus tam Raſcianis quàm Ungaris diligenter perſuaſiſſe, ne ad cujuſpiam mandata, niſi ejus, arma caperent, regioſque præfectos, qui iſthic in finibus collocati erant, imprimiſque Stephanum Loſoncium, juvenes atque imbelles, & rerum militarium imperitos appellaſſe: adeo ut metu deſperatioueque adducti Raſciani, primo hoſtis impetu ſibi, ſaluique ſuæ conſulendum exiſtimaſſent.

Tametſi autem nihilo ſecius hinc Bathorius, illinc verò Caſtaldus ſummo ſtudio diligentiaque urgerent, ut idem Monachus pro ſua in regionibus illis veteri auctoritate, & ea, quã identidem jactaret, fide in regem & obſervantis, delectus militum illico haberet, ſubditoſq; & populares ad arma concitaret, auxilia undique contraheret, cunctatione tamen fictiſq; & ſimulatis cauſis ita rem protraxiſſe, ut non obſcure appareret, illius inſtinctu hoſtem ad intercipiendam opprimendamq; eam regionem eſſe provocatum: contra quem nullum plane auxilii genus ipſe, cujus maximè id intereſſet, comparaſſe videretur. Exstitiſſe autem illius animi certius illud argumentum, quod quũ Andreas Bathorius pro ſui officii ratione nonnullã partem Nobilitatis viciniorem ad arma de more excitaret, nequaquam ad id eos cogere potuiſſe: negantes id ſibi per Monachum licere, cujus imperata facere eos oporteret; quod ipsũ ab illo eis prohibitum fuiſſe, intercepti nonnulli Monachi internuncii facilè poſtea eſſent teſtificati.

Hac itaque non ſolùm voluntaris cunctatione, ſed manifeſta conſultaque proditione effectum eſſe illud primo, quod Raſciani deſperato regiarum partium auxilio, ultro ſe adventanti hoſti dediderint: deinde quod Beglerbegus nemine reſiſtente trajecto utroque flumine, arces multas oppreſſerit; cùmque Bathorius 1551.

co-

1551. „eodem tempore ſeſe ad Lippam recepiſſet,
„conſtet eadem Monachi proditione, eundem
„ab iis, quas ex vicinis aliquot locis coegerat,
„copiis, unico momento fuiſſe deſertum: cùm-
„que ſe ad Tamashidam inde propere contuliſ-
„ſet, urgeretque ea eo loco, ni ſuppetiæ ſibi & par-
„tibus illis ferrentur: quod item Caſtaldus ea
„Tranſſilvania idem urgebat, tametſi ille utri-
„que verba daret ampla & magnifica, ſeſeque
„efferret admodum elate; conſtat tamen nullum
„plane prius ſignum commovendi ab eo datum
„eſſe, quam omnes eas arces, quæ circa Temeſ-
„varium ſunt, cum Lippa ſimul in poteſtatem
„hoſtis redactæ eſſent, Temeſvariumque ipſum
„(ut ipſe quidem arbitrabatur) in ſummo di-
„ſcrimine laborare intellexiſſet. Quo quidem
„tempore conſtat præfectum ejuſdem Mona-
„chi, qui erat in arce, oppidoque Chanadienſi,
„advenienti hoſti ad duo triave milliaria, ut di-
„citur, ſponte occurriſſe, claves arcis illi, arcem-
„que & ſeipſum dediſſe: captumque à ſuis mi-
„niſtris ſe heri ſui mandato paruiſſe palam eſſe
„confeſſum, nec pœnam ullam ſibi irrogatum
„iri, ſi ad eum perducatur. Poſtquam autem nul-
„la amplius ratione, aut ſubterfugio, nullo præ-
„textu profectionem ſuam cum cæteris duci-
„bus & exercitu ſuo adverſus Beglerbegum de-
„ferri poſſe intellexit: ſic illum quidem demum
„ſolviſſe cum popularibus militibuſque ſuis, ut
„palam nihilominus diceret, ſe cum Beglerbego
„nullo pacto conflicturum.

„ Quamquam autem non his modò multis
„maximiſque argumentis Caſtaldus, cæterique
„ſui duces fidem Monachi ſuſpectam merito ha-
„bere poſſe videbantur: verumtamen quod
„multo eſt maximum, intimum quendam ejuſ-
„dem Monachi familiarem conſiliorumq; ar-
„bitrum, clam ad Caſtaldum veniſſe, & fide ac-
„cepta, teſtem Deum Opt. Max. invocaſſe, & ſe-
„motis arbitris cum multis lachrymis affirmaſſe
„conſtitutum omnino à Monacho eſſe, ut ipſum
„ducem ſuum cum omni exercitu deleret, ac o-
„mnem provinciam in hoſtium poteſtatem tra-
„deret: eademque de re cum Beglerbego, duo-
„buſque Moldaviæ & Tranſalpinæ principibus
„communicatum, decretumque conſilium eſſe:
„ac proinde familiarem illum Caſtaldo, ut ſibi
„caveret, auctorem fuiſſe; & tamen Caſtaldum
„etiam cum periculo capitis ſui pertexiſſe, & ho-
„ſti communi libere per omnem regionē graſ-
„ſanti obviam eundum cenſuiſſe. Signo tandem
„profectionis à Monacho dato, quum rerum
„periculorumque magnitudo ſummam celeri-
„tatem expoſceret, conſtare tamen illum invitis
„& reluctantibus cæteris ducibus ita illū paula-
„tim, pedetentimque eo toto itinere conceſſiſ-
„ſe, ut quiſque etiam ſtupidus facilè poſſet intel-
„ligere, conſulto tempus ab illo protrahi, in per-
„niciem regiorum, & excidium regionis illius.

„At verò ut ad Lippam perventum eſt, liquet
„omnibus palam eo momento, quo virtute mi-
„litum ſuorum capto oppido, Turcæ duce Ula-
„mane ſe in arcē recepiſſent, hoſtes obſeſſos ſup-
„pliciter petiiſſe, ut ſibi etiam inermibus exire li-
„ceret, ſe arcem illico cum omnibus rebus tradi-
„turos. Sed quum paulò pòſt Gaſpar Peruſitius
„ejus Monachi propinquus, in arcem ad hoſtes
„colloquii gratia miſſus eſſet, ab eo tempore
„duriores ab illis conditiones de deditione fuiſ-
„ſe propoſitas; quodque multò gravius eſt & in-

tolerabilius, auditum fuiſſe quendam ex Mona-" 1551.
chi familiaribus, qui ex caſtris ad obſeſſos Tur-"
cica lingua proloqui, & conſolari, ſimulq; eos"
hortari auſus ſit, ut ſeſe intrepide defenderent,"
neque quicquam à noſtris, qui propediem reli-"
cta obſidione receſſuri, atque alio eſſent di-"
lapſuri, ſibi pertimeſcendum exiſtimarent. Cu-"
jus flagitii cùm ille coram Monacho ab eo, qui"
iſta loquentem ad arcis mœnia audiviſſet, accu-"
ſaretur, à Monacho dictum familiaris illius ſui"
probitatem fidemque ſibi jam pridem perſpe-"
ctam eſſe, nec inſimulatione et cujuſpiam in du-"
bium vocari oportere, excuſatum defenſumq;"
eſſe, & illum tanti ſceleris piaculique auctorem"
impunitum evaſiſſe.

Poſtquam autē iniquis (ut audire potuerint)"
conditionibus Ulamanes cum militibus rebuſ-"
que omnibus dimiſſus eſſet, abſque ceteroribus"
ſignis tùm ibidem, tùm in reditu ad Tranſſilva-"
niam, prona Monachi pertinaxque ad excidiū"
exercitûs ſui, propenſaque in Turcas voluntas"
clarior in dies manifeſtiorque apparuiſſe: quip-"
pe inter cætera ipſum clam ad mœnia obſeſſæ"
arcis ſub noctis crepuſculum acceſſiſſe, & cum"
Ulamane collocuturum eſſe: deinde verò eundē"
Ulamanem jam dimiſſum poſtridie ad ſe clam"
vocaſſe, & in multam noctem in tentorio ſecū"
ſermonem habuiſſe, tandemque honore maxi-"
mo affectum, ampliſque muneribus donatum,"
interq; cætera curru ſclopetis onuſto à ſe dimi-"
ſiſſe: iterumque duos Chauſios à Turcarū prin-"
cipe miſſos recepiſſe, quos ille ad conventum"
Tranſſilvanicum ſe inſcio indictum adductu-"
rus, ibique cum iis ea quæ volebat perfecturus"
fuiſſet. Duos præterea Valachos Moldavum &"
Tranſalpinum principes, cum nonnullis Turca-"
rum præfectis, ut ſimul omnes initum antea de"
delendo exercitu ducibuſque ſuis, atrocis con-"
ſilii facinus exequerentur, in armis fuiſſe.

Jam in reditu à Lippa præfectum arcis Devæ,"
ſibi juramento obſtrictum, loco, officioque à"
Monacho motum eſſe, & cum aliis quoque in"
locis idem facere in propoſito habuiſſe. Sed de"
his antea quoque admonitum Caſtaldo ſignifi-"
caſſe, ut ſibi diligēter ſuiſq; copiis caveret, quip-"
pe qui in tanto diſcrimine verſarentur: videre-"
turque tot tantiſque argumentis, cæteriſque in-"
diciis jamjam res ad interitum omnium tende-"
re: neque periculi magnitudo moram pateretur"
ullam, haud diutius Caſtaldum cunctari potuiſ-"
ſe; ſed communicato cum cæteris ducibus ac"
præfectis, quibus opus erat conſilio, præveniē-"
dos nefarii proditoris perditos conatus potius,"
quàm diuturniori patiētia & impunitate in ma-"
nifeſtū excidium paulò pòſt, & ſeipſum, & om-"
nes eas copias, adeoque univerſam regionem"
cum ſummo totius reſp. Chriſtianæ periculo &"
interitu ultro prope objiciendas eſſe exiſtimaſ-"
ſe: atque ita Monachum vim, quam ipſe tot tā-"
que multis Chriſtianorum millibus inferre pa-"
rabat, in ſe unum, ſic Deo annuente, expertum"
eſſe: poſtquàm aliter imminentis periculi mag-"
nitudo ut fieri poſſet minime pateretur. Voluiſ-"
ſe ſe profecto aliam mentem, atque alium fuiſſe"
animum illi inditum, quàm quem ſemper geſ-"
ſit, utque pro ſuis in eum maximis & ampliſſi-"
mis beneficiis, quibus vel ad Cardinalitiam uſ-"
que dignitatem, ſua cum fuiſſe auctoritate eve-"
ctum, omnibusque illis honoribus & dignita-"
tibus à ſe auctum conſtat, quæ maximus & fide-"
liſſi-

1551. „liſſimus quiſque ſibi vix ſperare potuiſſet: ta-
„lem ſe erga illum veluti regem ſuum præſtitiſ-
„ſet, qualem & ætas, & Chriſtiana pietas, ordo-
„que ille ſacer, quem gerebat, quemque maximè
„profiteri & colere videbatur, ab eo jure exige-
„bant; ut & ſui duces ab inferenda vi merito po-
„tuiſſent abſtinere: Sed tamen non eſſe dubium,
„pro multorum adeoque innumerabilium Chri-
„ſtianorum hominum ſalute, hæc & his majora
„ſæpè fieri licuiſſe.

Has literas prætereire non fuit conſilium, ut quas facti rationes Ferdinandus adferret, quæ eum ad improviſam ampliſſimi viri mortē impuliſſent, in aperto forent. Sed nec excuſationibus, nec largitione, neque blandimentis obtineri potuit, quin vulgus ſecus judicaret, & iniqua cædes crederetur: ipſeque Ferdinandus Rex nimiæ credulitatis accuſationibus facilè præſtitæ infamiam ſuſtineret. Qua etiam apud Julium Pontificem, & Cardinalium collegium non multò pòſt maximè laboravit, qui ei cædis ejuſcemodi nomine Romam citato diem dixerunt; quos tamen multo labore, nec ſine ſumma difficultate tandem placavit. Regina adhuc Caſſoviæ agebat, cùm Monachum tam acerba morte ſublatū intellexit; cujus interitum ambiguo affectu tuliſſe fertur: quum amici tamen familiaresque illum proditionis perfidiæque, qua in caput & fortunas herilis pupilli perdendas uſus eſſet, juſtas pœnas expendiſſe dicerent, lætarenturque.

Regina etiamnum Caſſoviæ agebat, cum Georgius occideretur.

Jam Caſtaldus copias & milites inter Saxonicas urbes, earumque ſuburbana, interque Siculos hibernare juſſos, opportune diſtribuerat, & Franciſco Quendio magnæ inter eos auctoritatis viro, ſibi Ferdinandoque reconciliato, & ad partes traducto, quietem provinciæ paraſſe videbatur, cùm certis nunciis allatum eſt, Solymanū violatas à Ferdinando, occupatā Tranſſilvaniā, & pulſa illinc reginâ, quinquennales inducias à Gerardo Felduiccio pactas prætendentem, arma bellumque parare, primoque verè in Pannoniā & Tranſſilvaniam innumerabiles copias adducturum; aut ſi Perſico bello, ac Pajazetis filii ad illos transfugientis motibus venire ipſe non poſſet, Achomatem primarium, & cum eo aliquot purpuratos duces cum validiſſimo exercitu miſſurum. Quamobrem Sforciam Pallavicinum ſine mora ad Ferdinandum Viennam mittit, ac ut copias equeſtres & pedeſtres in ſupplementum exercitus Tranſſilvanici primo quoque tempore mittendas curet, ſerio admonet. Qui quum ab aliis quoque exploratoribus eadem adferentibus de bellicis Solymani contra ſe apparatibus certior eſſet redditus, negotium ſupplendi exercitus ſibi magnæ curæ fore reſpondit; Sforciaque data in ſtipendium pecunia, in mandatis dedit, ut omnibus rebus poſthabitis in Italiam proficiſcens duas legiones veteranorum militum conſcribere, & in Pannoniam mature ducere velit. Præfectis etiam militum & regionum, in quas Pannoniam antiquitus diviſam eſſe diximus, juſſit, ut in omnes occaſiones parati intentique vigilarent, & cùm aliud mandatum accepiſſent, in caſtra prodeundum, atque hoſtibus reſiſtendum exiſtimarent. Curam præterea ſolertē adhibuit, ut tormenta majora per eandem hiemem conflarentur, ac non ſolùm quæ ad ea ſpectarent omnia quàm diligentiſſime curarentur; ſed etiam aurigæ ac robuſtiora jumentorum & equorum juga è Bohemia & Moravia conquirerentur, qui certa nota ferro candenti clunibus inuſta ſignati ad caſtrenſes uſus & tormenta provehenda in promptu haberi poſſent. Curando verò commeatui viros idoneos ex Germanis & Ungaris delegit, eiſque pecuniam ex ærario dari juſſit, qua cujuſvis generis alimenta, tam hominibus quàm equis neceſſaria coemerentur; ac ad horrea penes ripas Danubii idoneis in locis diſtribuerentur.

Ferdinandi adversus Turcas apparatus bellici.

1551. Caſtaldus quoque rebus jam in Tranſſilvania utcunque pacatis vigilando agendoque nihil eorum, quæ ad tuendos provinciæ fines pertinere arbitraretur, prætermittebat: ac conventibus habitis Siculos & Saxones, cæteramque Nobilitatem in officio & in armis ſui tutandi cauſa continebat.

Interea Georgius Wernerius, qui è Sileſia quidem oriundus, ſed in numerum Ungarorum adſcitus Eperieſſii domicilium ac ſedes ſibi comparaverat, quique in ſuperiori Pannonia adminiſtrandis ærarii proventibus præerat, vir doctus & elegans, ac Georgius Raconicius Turocienſis juriſperitus, juſſu Ferdinandi Caſſoviam venere, ac nomine ejus pecuniam, jure dotis & pactorum Iſabellæ reginæ promiſſam attulere. Quam quum illa recipere cunctaretur, certis ſæpè cauſis moræ injectis; quod quidem Ungari ac Leonardus imprimis Cecerus ablegato eo conſilio, in Pannonia permanendum, nec pactis inſiſtendum ſuaderent; inque ea tuenda ſe operam offerrent; poſtremo annuentibus Matthæo Loboccio Polono, & Georgio Blandrata (is ex Italia ſubalpina & Allobrogibus, ob peſtiferum Ariani dogmatis virus, quo ab inferis revocato, erat infectus, in exilium pulſus, primo ad Polonos, poſtea verò in Tranſſilvaniam profugerat; ac variis artibus ac Medicinæ, quam exercebat, profeſſione, reginæ familiaritatem erat conſecutus) recepta pecunia, non diu poſt Caſſoviā Ferdinando relicta exceſſit, ac in Sileſiam & Oppoliam iter intendit, comitantibus eam Petro Vino & Michaele Chaquio, quem illa paulò ante è collegio ſacerdotum Albæ Juliæ exemptum, ſecretis ſuis adhibuerat, Epiſtolarumque Magiſtrum creaverat.

Dos Iſabellæ perſoluta.

Caſſoviâ in Sileſiam iter intendit.

Quæ dum in hunc modum geruntur, Caſtaldo in hibernis moram trahenti novæ parandæ laudis & gloriæ occaſio, niſi fata jam pridem nomini Ungarico infenſa obſtitiſſent, ſe obtulit: cujus aggrediendæ perficiendæque rationes cùm ſuopte ingenio, tum incitantibus pleriſque Ungarorum, nequaquam omittendas exiſtimavit: Michael ſiquidem cognomine Toius eum convenit, cùmque ſe habere quædam ardua cum eo, remotis arbitris, communicanda retuliſſet; dicere ſe juſſus, ſibi eſſe modum Segedini capiendi propoſitum; ita ut ſi paucis tantummodo copiis juvetur, de tradenda urbe viam facilem polliceri queat. De arce tamen certi quippiam promittere non poſſe, quod ea à multis Turcis cuſtodiatur, & Tibiſco Maruſoque fluminibus cincta, haud parvum laborem in capiendo requirat: ſpem tamen haud vanam eſſe ejus quoque militum virtute & fortitudine in poteſtatem redigendæ, ſi manus impigre admoveantur. Sibi inter Cives clam amicos eſſe, qui portas urbis aperiant, & aliquot millia Haidonum, qui egregiam operam navaturi ſint, cum piſcatoribus vero circiter ſeptingentis ſe occulta habere conſilia, qui admoniti ab ſe tot idem navigiis ad trajiciendos quo opus ſit milites, & ad famam ſalutemque co-

Bellum Segedinū. 1552.

Segedinum noſtri occupare ex inſidiis conantur.

1551. torum, ac ad omnia quæ jubeantur, puncto temporis præſto ſint futuri. Erat enim annis retroactis, priuſquam arx in ea urbe juſſu & ſumptibus Solymani latericio opere exædificaretur, prætor urbis civibus & incolis gratiſſimus; ſed poſtea cum Turcarum avarè & crudeliter imperitantium inſolentias ferre non poſſet, immortali in eos odio concepto, in voluntarium exilium conceſſerat, ac in oppido Debrecenio domicilium habebat. 1551.

Caſtaldo viſa eſt res haud negligenda, velut quæ ad Temeſvarii & Lippæ, totiuſque illius inter Danubium & Tibiſcum regionis defenſionem admodum opportuna fore videretur. Itaque negotium dat Aldanæ, ac Totum Lippam ad eum amandat: illique per literas imperat, ut convocatis ducibus & conſiliis communicatis, honeſtiſſimos Toti conatus & ſtudia ope mature allata juvare non omittat. Aldana operæ navandæ avidus, ad duces & præfectos literas nuntioſque mittit, eoſque Orodium convocat, quod ſacerdotum collegium ab Giula & Segedino in ſumma & amœna planicie pari ferè intervallo poſitum eſt. Convenere eo cum Aldana & Toto, Petrus Baquitius, Pauli clariſſimi ducis frater, Stephanus Deraſſius, Nicolaus Docius è Seguaro, ac Franciſcus Chrovatus cognomento Major, ac è Temeſvaro Alphonſus Peretius natione Hiſpanus, ſed fortis & inſignis equitum Ungarorum præfectus; è Germania verò Adamus Oppeſtorphus Sileſius cum CCC. equitibus cataphractis. Cum his Aldana militare conſilium habet, ac collatis in unum ſententiis deliberatur, tentandam eſſe fortunam, ac tali tantaque oblata occaſione haud negligenter utendum.

Duces huic ſtrategemati deſtinati.

Igitur die conſtitutâ, ut Michael Totus cum ſuo peculiari peditatu præcedat, ac cæteræ copiæ mox ſubſequantur, decernitur. Nec mora Michael cum quinque millibus Haidonum (eorum enim numerum ſua ac collegæ Ambroſii cognomento Magni opera & induſtria, aggrediendo huic facinori collectum jam pridem in promptu habebat) propè ripas Tibiſci, quo magis conſilia ſua tegerentur, inter carecta & arundines, limoſaque loca, raptato exercitu iter facere inſtituit: ita ut verſus arcem Beſquerecam, cui tuendæ Caſſonus erat præfectus, appoſitis derepente ſcalis capiendam tendere à Turcis exiſtimaretur, deque eo Caſſonum edocerent. Verùm illi ſequenti nocte, quæ diem Divo Matthiæ Apoſtolo dicatum præcedebat, relicta ea, qua ire inceperant via, Segedinum verſus iter flexerant: & de ſuo adventu cives conſcios ac piſcatores, idoneis uſi nuntiis, certiores reddiderunt: qui prompti paratique imperium ejus & occaſionem expectabant.

Itaque Michael & Ambroſius quadringentos pedites ſeligunt, ac lembis piſcatoriis flumine trajecto, ſummo ſilentio in Turcas quieſcentes, nec quicquam metuentes, & in oppidum, cujus haud modicam partem Turcæ vallo & aggeribus muniverant, irruere, ac portam decumanam aperire jubent, qua opportune ac celeriter patefacta, ipſi, qui tacite ſubſequebantur, irrumpunt, ac occupatis, qui ad arcem ducebant, aditibus, magno ſublato clamore, hoſtes ſemiſopitos, ac improviſa re perturbatos adoriuntur; fit cædes promiſcua obviorum quorumcunque, Haidones in domus præcipuorum Turcarum,

Oppidum noſtri irrumpunt, ac hoſtes ſemiſomnes cædunt.

ac prædivitum mercatorum, monſtrantibus indigenis, crudeliſſime graſſantur, nec quemquam ex eis vivum capiendum proclamant. Hederbegus præfectus, facto ex ſuis trepidantibus tumultuario agmine, interfectis aliquot ſociis, & capto filio adoleſcente (cui decora juventæ ætas ſaluti fuit) nudus in arcem ægre profugiens evaſit. Cæteri Turcæ, ut in nocturno & inopinato caſu accidere ſolet, palantes & diſcincti, pars in arcem evadere tentantes, partim verò ad flumen quærendia in fugam naviculis præcipiti curſu delati, nec reperientes, trucidari fuêre: pars ut perſequentem hoſtem evitaret, in flumen ſeſe præcipitantes, hauſti aquis interiêre. Cæterum Totus quingentos ex ſuis ad arcem invadendam mittit, ut Turcas in oppidanorum ſubſidium fortè egreſſos prohiberent: aut ſi occaſio daretur, eam in tanta rerum & hoſtium perturbatione ac confuſione capiendam aggrederentur. Qui tanta audacia, tantoque impetu eam adorti ſunt, ut diſſecto bipennibus & dolabris exteriori vallo, quod è materia conſtabat, portam & mœnia arcis ſubituri eſſe viderentur. Verùm Hederbegus recollecto animo, per patefactam portam cum magna armatorum manu erumpens, ejectis ex vallo Haidonibus, & nonnullis interfectis, arcem ſervavit, atque illi eo modo rejecti, nec repetendum impetum rati, ad diripiendam urbem redierunt. Ex qua tantum rapinarum congeſtum eſt, præter captivos, inter quos muliebris quoque ſexûs magnus numerus erat, ut Haidones omnium rerum & ſpoliorum copiâ abunde expleri & locupletari viderentur. Nam ſupra ingentem vim pecuniæ, ex mercatorum & publicanorum Turcarum ac Judæorum, qui publica portoria & vectigalia redimere conſueverant, tabernis, domibuſque exportatam, ingens etiam militarium equorum & aureæ argenteæque ſupellectilia, ac veſtium pretioſarum numerus, cùm panni ſerici & purpuræ, ſimul & è lana confecti magna copia inventa eſt: Plurimi locorum notitiis freti ad ſuburbanas Turcarum & civium villas egreſſi, ingentia boum atque ovium, & equorum armenta abegerunt. Interea Aldana cum Hiſpanis, ac cæteri duces, quos ſupra nominavi, cum Germanis & Ungaris ſupervenêre, & in urbem jam captam, & majori ex parte direptam copias induxêre.

Vrbis direptio & ſpoliorum copia.

Sed quum ab Haidonibus omnia paſſim loca perſcrutantibus, magna vini optimi è Sirmio, Barovia, ac Simigio advecti copia, in ſubterraneis penuariiſque cellis inventa eſſet, ut ſunt homines vino, crapuliſque inexplebiles, avidius & intemperantius ei hauriendo incubuere; ita ut & hoſtes contemnerent, nec ullis ducum imperiis obtemperarent: poſtremo nec excubiis per ſtationes conſtitutis vigilare, nec teſſeris more militiæ uti, nec hoſtium conſilia ac facta explorare, ſed omnia per otium & ſocordiam tranſmittere viderentur. Et quum Franciſcus Chrovatus, vir fortis & militaris, cæteriq; complures conſilium darent, cum copioſa & locupleta præda retrocedendum, ac ſecundæ fortunæ modum imponendum, prudentis hominis & felicis eſſe, ne nimis ſecuritati præſentis fortunæ credendum exiſtimaret, quæ lubrica & inconſtans ſæpius triſtes rerum exitus adferre conſuevisset; illi hos protervè & petulanter conviciis proſcindere, ac meticuloſos appellare: & ſi tuti ſecurique eſſe vellent, domum

Noſtrorum ſecordia & crapula.

1551 nec viſo aut expectato hoſte, remeare juberent.

Aly Budæ præfectus de Segedino captoſit certior.

Præerat Budæ Halys Eunuchus ex Acanania originem ducens, quem Solymanus ante biennium è Perſico bello reverſum, ditioni, quam in Pannonia habebat, præfecerat. Eum Hederbegus de capta urbe ac arce extremo in diſcrimine conſtituta, per Damianum quendam Thracem, itinerum & locorum peritum edocuit, & is ſub noctem aſtuto excogitato conſilio, trajecto flumine, columbam jam recens volatui aſſuefactam è nido ſecum tulit, cùmque duplices ab Hali literas, unius ejuſdemque ſententiæ accepiſſet, quibus Hederbegum de ferendis quàm maturrime auxiliis bene ſperare jubebat, unas ipſe perferendas accepit, alteras columbæ pedibus tenui filo aptavit, eamque per aera volantem demiſit: evenitque non ſine ſumma Turcarum & Damiani ipſius felicitate, ut tam columba pedibus alligatas literas ad nidum revolando perferret, & ipſe Damianus, uno aut altero poſt illam die incolumis Segedinum cum literis perveniret: obſeſſique adventu eorum, ac haud dubia auxiliorum ſpe recrearentur.

Columba pedibus epiſtola alligata ſuppetias pollicetur.

Dum noſtri per hunc modum, nullo ſervato diſciplinæ militaris ordine confuſe agitant, repente agreſtes è rure in oppidum provolant, magnum Turcarum exercitum haud procul ab urbe apparere nuntiantes; Halis enim audito Segedini periculo, auxilia & præfectos limitum undiquaque convocarat, & campeſtribus tormentis acceptis, continuato dies & noctes itinere, opem allaturus eo contendebat. Quum noſtri hoſtium adventum cognoviſſent, urbe exeundum, ac patentibus in campis eis occurrendum ſtatuere. Verùm Haidonibus tantum ſtolidæ ferociæ inerat, ac tantus hoſtium contemptus, ut dicto audientes nequaquam eſſent, ac omnis diſciplinæ immemores è popinis & tabernis in aciem prodire recuſarent. Equites quidem accepto à ducibus ſigno, præeunte Baquirio & Aldana, aliiſque ſubſequentibus, oppido exiêre, & Baquirii equus, quamquam præſtantiſſimus, in ipſa porta repente corruens, unà ſeſſorem in terram dejecit, quod à circumſtantibus, & ab iis qui circa obequitabant, totoque exercitu, pro mali ominis præſagio interpretatum, non multò pòſt eventu ipſo, & fœdo rerum exitu comprobatum fuit. Eodem tempore Turcæ, qui in arce erant, ſociorum adventu animadverſo, in urbanas domos ac haidones intra earum parietes vino ac epulis indulgentes, magna vi tormenta diſplodere cœperunt: ita ut vel inviti ex iis ad ſociorum ordines procurrere cogerentur; & complures temulenti, titubantesque manipulatim & confuſe, aliis, qui præiverant, ſeſe adjungerent.

Conflictus noſtrorũ cum Aly Budenſi.

Cùm in campos urbi propinquos ventum eſſet, Halis Eunuchus ſuos in tria agmina diſtribuit: quorum duæ alæ ex equitibus conſtabant; ipſe in medio cum robore exercitus, quod ex quinque millibus utriuſque ordinis militum delectum erat, locum ſibi ſumpſit, ac latera utrinque curribus & plauſtris, quibus impedimenta caſtrorum vehebantur, præſepſit: eoſque Janicaris ſcloperariis munivit. Thraces etiam per multos, ac magnam agreſtium turbam inter militum ordines ſparſam, ad incutiendum majorem noſtris terrorem collocavit. Frontem verò aciei duodecim colubrinæ pilas ferreas trilibres evomentes defendebant. Aldana & Baquirius ſuorum agmina ex adverſo ita diſpoſuere, ut à dextra, & cataphractis equitibus, quos Opperſtorphus ductabat, una ala, peditibus Hiſpanis munita; ſiniſtra verò ex equitibus Ungaris conſtaret: ipſi in medio conſiſterent, & duobus mediocribus tormentis curulibus in fronte collocatis aciem primam tenerent. 1551

Compoſitis in hunc modum ordinibus concurſum eſt, ſumma noſtrorum alacritate, ac imprimis Opperſtorphus in alterum hoſtium cornu, Baquirius cum Ungaris in alterum fortiter irrupere, & pugnatum eſt acerrime per aliquot horas. Sed quum noſtri hoſtium latera perſtringere non potuiſſent, quod ea à ſcloperariis Janiceris procellam glandium effundentibus defenderentur, receptui ſigna dare, & ad ſtatarii agminis ordines redire cœperunt: tùm verò iterum omnes cuneo facto in hoſtes ferri, pugnam de integro repetere, ac acerrime pugnare, plurimoſque hoſtium trucidare. Sed quum Eunuchus colubrinas in noſtros dirigi, diſplodique juſſiſſet, & hoſtes vexillo regio purpureo, aquilæ expanſis alis imagine inſigni, quòd ſignifer unà cum equo ictu tormenti cecidiſſet, potiti eſſent, multique vi ac impetu pilarum continue ſternerentur, fuga ab equitibus, qui in poſtremo agmine erant, omnes in prima acie periiſſe exiſtimantibus, fieri cœpta eſt. Nec mora, ii etiam, quos primam cum hoſte pugnam iniiſſe docuimus, viſa cæterorum fuga perterriti pedem primo referre, & paulò pòſt effuſe fugere cœperunt: quum alii plurimi ex noſtris, contra ducum imperia equis deſcendentes, cadavera interfectorum hoſtium ſpoliare, ſicque prædæ inhiare cœpiſſent, ut cæterorum pugnantium ordinem facile perturbarent. In ea rerum confuſione acrius inſtantibus Turcis, & tormentis rem gerentibus, equitatus omnis, relictis peditibus, fœde profugit; & Aldana ac Perezius cum Hiſpanis, & Opperſtorphus cum cataphractis Lippam verſus, intento curſu ſe proripuere. Baquirius, Derſffius, & Franciſcus Chroatus, cæterique præfecti equitum Tibiſco, partim præſtantium equorum viribus, partim faſcium ex carectis & arundinibus colligatorum adminiculo tranſnatato, ægre evaſerunt. Turcæ enim (quod noſtris ad evadendum magno fuit adjumento) omiſſo equitatu, cujus curſum æquare ſe poſſe diffidebant, & quod Haidones, in quos acerrimo odio ferebantur, delere, quam equitibus fruſtra perſequendis deſudare mallent, eos quamquam acerrime pugnantes, in orbem indagine velut clauſos circumvenêre: & denique poſt diuturnum cruentumque certamen terga vertere coegere: ſed quum verſus Tibiſcum & Maryſum fugientibus inſtarent, partim in flumen adactos demerſêre, partim nemini parcendo ad unum omnes trucidatos delevêre; ita ut Totus Tibiſcum natando ſuperaret, & vix cum XX. ſociis ad ſancti Georgii cognomento Tibiſcanii caſtellum ſe reciperet.

Effuſa noſtrorum fuga.

Haidones partim cæſi, partim ſubmerſi.

Nec Turcis incruenta victoria fuit, quum ex eorum quoque partibus plurimi turmarum & cohortium inſignes præfecti, & militum ingens numerus deſideraretur: ideoque quamquam omnibus noſtrorum veſillis & tormentis potiti eſſent, oppidumque & prædam recuperaſſent; non tamen ulla lætitiæ ſigna edidere, quod interfectorum numerus utrinque exequatus eſſe

dice-

1551.

dicerentur. Poſt pugnam atque victoriam Eunuchus Alis in oppidum irrupit, & Hederbegus ex arce ad eum venit; quoſque invenire potuerunt, in omnes ſine ullo ſexûs aut ætatis diſcrimine graſſati, magnum numerum oppidanorum interfecerunt. Nec multò pòſt quinquies mille naſos, cadaveribus noſtrorum mutilatis, ademptos, cum XL. vexillis ac nonnullis captivis Byzantium miſit, quibus inſignem ab ſe victoriam partam teſtificaretur.

Quinque millia naſorum Conſtantinopolim miſſa.

Jam haud dubia apud hoſtes victoria erat, quum altera clades quadringentis militibus noſtratibus, qui duce Valentino, cognomine Magno, ac Petro Turco, tribus ante infauſtam hanc pugnam diebus, caſtris exierant, miro fortunæ ludibrio illata fuit. Nam quum in Caſſonum è Beſquereca arce, ad Eunuchi ſubſidium, cum D.CCC. equitibus Turcis Segedinum venientem, prope oppidum Martonoſſum incidiſſent, nec Caſſonus veluti viribus ſuperior prælium detrectaſſet, ſumma utrinque alacritate concurrerunt, & pugnam tribus amplius horis protraxerunt: poſtremo ſuffoſſo & cadente equo Caſſonus vulneratur: & non ſine difficultate à ſuis ereptus, alteri equo imponitur, ac interfecta ſuorum plus dimidia parte, cæteris in effuſam fugam verſis, Valentinus & Petrus victoria potiuntur, ac duobus plauſtris capita cæſorum hoſtium vehentes, & equis hoſti ademptis inſidentes, Segedinum ire pergunt, ignari noſtros fuſos fugatoſque eſſe, ac oppidum ab hoſtibus teneri. Quod tamen quum à quibuſdam ab urbe profugientibus intellectum eſſet, Valentinus è veſtigio retrocedendum ſuadebat, & ad tutiora loca concedendum; ſed ſuos ſtolida ſuperbia ac hoſtium contemptione inflatos adducere nequaquam potuit, ut ſaniora conſilia admitterent. Itaque hoſtes magno numero derepente urbe egreſſi, eos adoriuntur, & quamquam acerrime reſiſterent, tamen quia numero & viribus longe inferiores eſſent, omnes crudeliter cæſi temeritatis pœnas dedere: ſolus Valentinus cladi ſuperfuit, relictaque hoſtibus præda, quam Caſſono extorſerat, cum XX. ſociis Tibiſcum tranſnatavit, & in tutum evaſit. Hanc ad Segedinum cladem nimia temeritate potius liberorum peditum, quos Haidones vocamus, quam ignavia aut imperitia ducum memorabile accepimus, eamque Pannoniæ partem, quæ inter Danubium & Tibiſcum late patentem planitiem amplexa, innumerabilia majoris minoriſque pecoris armenta alere, inque diverſas longinquaſque Europæ regiones diſtribuere ſolebat, haud ambigua poſſeſſione hoſtibus reliquimus.

Turca victoriam purgat lugubris.

Sed dum Segedinū repeditur, ignari cladis ſuperiorum, à ... opprimuntur.

Caſtaldus accepta rei malè geſtæ fama, quam ipſe Aldanæ, uti nimium hac in re præpropero duci tribuebat, ne hoſtes Temeſvario & Lippæ imminerent, Rodericum Villandradam, cum Hiſpanis ſuis Lippam ingredi jubet, ac Diego Mendozæ, ut cum ſua cohorte & trecentis Germanis ad cuſtodiendum cum Loſſonio & Caſtelluvio Temeſvarium abſque mora proficiſcatur, in mandatis dat. Ipſe unà cum Andrea Bathorio Tordam comitia indicit, ut in iis pecunia in ſubſidium & ſtipendia militum ac annona & commeatus in arces hoſtibus propinquiores, necnon auxilia provincialium decernerentur; quibus Moldavo in Tranſſilvaniam, ut certa fama ferebatur, irrupturo obviam iretur. Interim verò Felicem & Baptiſtam Comites ab

Caſtaldus ... va... & ... Lippam præſidiis firmat.

Tordam cum Bathorio comitia indicit.

Arco eum ſuis legionibus Germanicis Braſſonem, ſeu coronam mittit, ut ſi Valachi in ejus urbis fines irrumperent, eos reprimerent: donec ipſe cum toto exercitu adcurreret, nec eos cum Achomate purpurato, qui jam in itinere eſſe ferebatur, per mediam provinciam transeundo vires conjungere paterentur. Venêre etiam per eos dies in ſupplementum copiarum Tranſſilvanicarum quatuor millia Germanorum militum, duce Georgio Comite Helfenſtanio, quos Caſtaldus per loca idonea in ſtationes diviſit. Sforcia quoque Pallavicinus cum totidem millibus & quingentis peditibus Italis in Noricum perveniſſe, & brevi de illis Alpibus, in Auſtriam deſcenſurus nuntiabatur.

Comites ab Arco Coronæ defendendæ adverſus Valachos imponuntur.

Comitis Helfenſtanii, & Pallavicini copiæ.

Per eos etiam ferè dies Maximilianus Ferdinandi filius, quem Bohemi ſibi in Regem delegarant, quemque è Comitiis Auguſtanis, ante quadriennium in Hiſpaniam profectum fuiſſe memoravimus, & Maria Caroli Quinti Cæſaris filia, quam ibi in conjugem duxerat, in Italiam claſſe Andreæ Auriæ proſpere navigarunt. Quibus è Liguriæ urbe Genua deducendis Ferdinandus pater elegantiſſimam & inſtructiſſimam equitum alam è Juventute Nobiliſſima Pannonicæ delectam, duce Johanne Balaſſio obviam miſit. In qua Nicolaus Bathorius, Gabriel Perenius, Georgius Bebecus, Chriſtophorus Orſagus, Stephanus & Ladiſlaus Banffii, Jacobus Siculus, Lucæ filius, ſummo loco nati adoleſcentes, cæterique complures cenſebantur. Excepti ſunt à patre ſumma lætitia, ac congratulatione, quum ſecundo Oeno, ac deinde Danubio Viennam deſcendiſſent. Adduxere etiam miro & jucundo omnium ſpectaculo Elephantem Indicum vaſtæ magnitudinis, à Johanne Luſitaniæ Rege dono acceptum, animal multis retro ſæculis, aut fortaſſis nunquam in Pannonia viſum, cui lignea turris ſeptem milites ſclopetis aliiſque telis miſſilibus inſtructos capiens ſuperimpoſita erat; quem nos quoque non ſine admiratione vidimus.

Maximiliano Regi & Reginæ ex Hiſpania venientibus ala equitum Pannonicorum obviam mittitur.

Elephas Indicus.

Cæterum eodem anno ſub hiemis finem Ferdinandus Poſonii comitia habuit, ad quæ Sigiſmundum, Franciſcum, Petrum & Ladiſlaum Forgacios ad dicendam cauſam citari juſſit: ii enim Lupi Puchamii, qui tunc Zolio & Montanis Civitatibus præerat, legatum Georgium Coppanium, quod in eorum fundis & paſcuis à militibus inſolentius, quam par eſſet, cuncta agi ferri, & innoxiam plebem intolerabilibus detrimentis affici pateretur, aut nonnunquam etiam juberet coactis agreſtibus, quorum fortunæ facultateſque lacerabantur, interficiendum curaverant, eaque cæde animum Ferdinandi ira atque odio vehementer exacerbaverunt. Cùm diem formidine noxæ neque obire libenter, neque recuſare auderent; tandem tamen, ne abſentes inter reos cenſerentur, ac proſcriptionis & exilii pœna plecterentur, advenêre; ſic tamen ut nihil in legum & judiciorum adminiculis præſidii collocandum ducerent, quamquam id ab advocatis conſuleretur: Sed ſe mutatis veſtibus clementiæ & indulgentiæ Regiæ ſupplices & lachrymabundi ſubmitterent. Qua in re Rex aliquamdiu duriorem ſe præbuiſſe viſus eſt; inſtigante eum ad iracundiam & ultionem Puchamio, qui per id tempus apud illum gratia atque auctoritate plurimùm pollebat. Poſtremo tamen, quum Franciſcus Revaius, & Michael

Poſonienſia comitia.

ad quæ à Ferdinando citantur Forgatii, Lupi Buchanni legati Coppanii cædis auctores.

1551.

Forgatii recepti in gratiam ob cædem Coppani.

Mereius, clari ſenatores, regique imprimis chari, quorum ille filiam Ladiſlao Forgacio collocaverat, hic Petri ſororem in matrimonio habebat, ſuas partes interpoſuiſſent, magna difficultate veniam illis impetrarunt: non tamen ſecius quàm ut trecentis agricolarum fundis, mulctæ nomine privarentur. Quorum centenos Rex Revaio & Mereio; Quinquagenos vero Bartholomæo Horvato, & Johanni Zomoſſo, fiſci procuratori donavit. Verùm duo illi ut affinitate Forgachis juncti, eos qui ſibi ceſſerant, reſtituerunt. Et ipſe Ferdinandus temporis proceſſu quadam veluti pœnitentia motus, redintegrata gratia eos amplexus eſt, & variis officiis ac præfecturis honeſtatos ad ſenatorii etiam ordinis prærogativam aliaque munia extulit, & Maximilianus ac Rudolphus ſucceſſores ejus, poſtquam Bartholomæus & Zomonus deſtituti hæredibus è vita migraſſent, tantam eorum partem, quæ Forgatiis mulctatitio jure adempta erat, liberaliter reſtitui juſſerunt.

Achomates Conſtantinopoli ſe movet.

Interea Achomates Byzantio profectus Hadrianopolim venit, & è caſtris Magiaralim Chauſium in Pannoniam ad Eunuchum cum literis miſit, quibus ei de parta ad Segedinum victoria gratulabatur, eumque de ſuis conſiliis atque itinere certiorem reddebat: ſeque à Solimano ad vindicandas injurias & obſidendum Temeſvarium, cum exercitu propediem venturum ſignificabat: ſimulque ut ipſe ſuum exercitum ſecum conjungere, & interim rebus gerendis intentus eſſe vellet, hortabatur. Acciderat autem hiſdem ferme diebus, quod Hamza natione Thrax, cui Solimanus præfecturam Albanam dederat, atque is ad eam occupandam cum CC. equitibus, ac totidem Janiceris contendebat, nocturna in pugna cum noſtris peditibus, qui è præſidio Veſprimienſi exierant, improſpera commiſſa caperetur, ac præcipui quidam è Janiceris interficerentur; inter quos Elezes cognomine Iracundus, qui prægrandi dolabra, quali ad dolandas in quadrum trabes fabri lignarii utuntur, ambobus manibus pugnabat, ſclopeto ictus perierat. Eo viri clari ſibique amici caſu nec opinato perculſus Eunuchus, ſuperiori etiam victoria auctis animis, in concilio cum cæteris præfectis habito, Veſprimium obſidione cingere decrevit, antequam Achomates cum Aſiaticis adventaret: quod ex eo præſidiarii cruentas plerumque excurſiones facere, ac prædas agere non ceſſarent; & in viatores cæde & captivitate graſſarentur. Itaque coactis brevi tempore copiis ac tormentis, eorumque apparatibus neceſſariis comparatis Albam venit, & illinc Calendis Aprilis promoto exercitu Veſprimium pervenit.

Hamza Turcus à noſtris capitur.

Elezes, qui dolabra pugnabat, glande trajectus interiit.

Aly Eunuchus Veſprimium obſidione cingit.

Deſcriptio loci.

Ea arx in oblonga rupe ſita eſt, veteri muro nec valde firmo cincta, templumque in medio amplum præaltumque, & oppidum ſubjectum in vallibus, quæ circa acclives colles montesque viſuntur, habet, diſperſa hinc inde domorum ſerie habitatum, & aliquot templis exornatum; quorum quidem elegantiſſimæ olim ſtructuræ, nunc temporum injuria, & barbarorum cuncta vaſtantium crudelitate, devaſtatæ & ſemirutæ ſpectantur. Rivi peramæni & fontes ſaluberrimi complures tam in urbe quàm foris perpetua ſcaturigine profluunt, à quibus locum plerique ab antiquis appellatum putant; qui molas frumentarias magno incolarum fructu, emolumentoque verſare ſolent. Eo in loco Suatepolugum Pannoniæ & Marcomannorum principem ſedes habuiſſe ferunt, antequam Ungari è Scythia ſecunda migratione advenientes, impetrata ab illo ſubdole terra, aqua, & ceſpite, illi demum vitam ſimul & regnum bello ademiſſent. Eunuchus igitur circumvallata arce, cùm ſervos tentoria ſua in proxima rupe extendere, nec procul ab illis tormenta cum corbibus collocare juſſiſſet, illique impigre id exequerentur, ex arce majores colubrinæ explodi, ac in opus facientes dirigi cœpêre, ita ut perforato tabernaculo, & diſcerptis aliquot ſervis, in ulteriorem rupem tranſire, ibique locum caſtris mutandis deligere cogeretur. Inter eas rupes vallis quædam oblonga protenditur, peramœnis viridariis & paſcuis cincta, quam incolæ Abbatiſſæ vallem nuncupant. Eam Turcæ Prætoriani occupavêre; cæteri verò per proximos colles, ac valles, uti à Chauſiis demonſtratum eſt, longè lateque conſedêre; aggeresque duobus in locis ſtatuere, ita ut ab occidente pariter & ſeptemtrione tormenta collocarentur, & mœnia magna vi quaterentur.

1552.

Præfuerat Veſprimio Johannes Paxius, qui præter generis & familiæ nobilitatem nihil aliud ad militare officium muneris attulerat; atque iis fere diebus illinc ad Comaronienſem præfecturam, uti quietiorem à Ferdinando erat translatus, ſic ut Petrus Peteu ei ſuccedere juberetur. Sed quum hic Veſprimium veniſſet, à Michaele Ferreo, ipſius Paxii legato, inefficacis ac degeneris animi homine nequaquam eſt admiſſus, quod Paxium decimas fructuum præſenti pecunia à Sacerdotibus collegii emptas, ſibi colligendas juſſiſſe diceret; ita ut arcem eam nobilem, & vetuſtam hoſtes oportuno ſibi & neceſſario, noſtris verò diffidentibus, & tenuis lucri cauſa contendentibus, admodum intempeſtivo & incommodo tempore, non ſine certa quadam ejus potiendæ ſpe obſediſſe viderentur. Accedebat ad cæteras rei à barbaris bene gerendæ occaſiones, quod incuria & avaritiâ præfecti, numerus militum ſtipendio conductorum imminutus, ac pro eis liberi pedites adhibiti eſſent, qui rapto vivere, nec ducum imperio aſſueti, arcem negligentèr tutabantur, & plerumq; inter ſe cruentas ſeditiones miſcere conſueverant.

Peteu à Michaele Ferreo Paxi legato præfectura Veſprimienſi excluditur.

In ea rerum perturbatione Eunuchus jam decimum diem mœnia duobus è locis, nec de nocte intermiſſo opere, verberare juſſerat; neque noſtris in ſaxeo, lapidibusque conſtrato ſolo, ad reſtaurandas & ceſpite implendas muri procidentis ruinas materia ſuppeditabat, ita ut major peditum pars, ſumma perfidia tumultuari, & novas res moliri, nec dicto parere inciperet; poſtremò perfractis penuariis cellis, commeatum diſſipare, ſigna è mœnibus militari more perticis ſuſpenſa dejicere, denique è muri hiatibus ſeſe agminatim demittere, ac ad hoſtes tranſire. Quos tamen Eunuchus non tam ut deſertores & perfidos, quam quod incredibiles antea Turcis injurias & damna intuliſſent, ademptis armis & veſtibus, in vallem Abbatiſſæ perductos, ſingulari crudelitate ad unum occidi juſſit: quorum albentia oſſa etiamnum ibi cumulatim jacentia conſpiciun-

Haidones ad Turcos transeuntes trucidati.

1552 clamor. Michael Ferreus, aut potius à contrario eventu plumbeus merito dicendus, ea militum diſceſſione conſternatus, ac conſilii inops, ad immaturæ atque inexpectatæ deditionis conditiones deſcendit; & accepta à Turcis fide, Thomam Siculum militarem virum, ac ſtrenuum equitem, qui tranſigeret, ex arce emiſit, qui haud cunctanter cum hoſtibus ita tranſegit, ut tradita arce omnes incolumes dimitterentur: iſque veſte purpurea donatus, cum conditionibus, quas tranſegerat, relaturus in arcem redit. Sed Janiceri nulla facta mora, portas & mœnia occupant, Michaelem & cæteros abire quidem permittunt, ſed mox à ſubmiſſis equitibus pecunia, armis, & veſtibus, & equis ſpoliati retrahuntur, ac partim trucidantur, partim verò in ſervitutem rediguntur; evadente in vaſta Paconiæ ſilva, per notos tramites Thoma Siculo cum paucis. Michaël quum ſe contra fas, fidemque captum quereretur, Eunuchus Turcas, qui hoc facinus facere, ac fidem ſuam violare auſi fuiſſent, humi proſtratos, & fuſtibus & baculis in ſpeciem verberari juſſit: illum tamen cuſtodiæ traditum, neque unquam in patriam reverſurum ſecum abduxit: ita ut ipſe qui aliorum exemplo perfidiæ Turcicæ minime ſe credere debuerat, ſua infelicitate, & perpetuis miſeriis ejus periculum in ſeipſo feciſſe videretur.

Præſidiarii contra fidem datam quaſi, qua ſervituti mancipati.

Capto per hunc modum Veſprimio Eunuchus præſidium impoſuit, duce Gaſſere, Budamque paulò pòſt reverſus eſt: & in ſuburbanis Budenſibus, eo inter veterem & novam Budam loco, qui Sicambriæ nomine appellatur, equos camelosque tam ſuos, quàm militum ad gramina & paſcua dimiſit: publicato edicto, ut refectis curatiſque equis & jumentis, quilibet militum in caſtra rediret, & commeatu rebusque neceſſariis comparatis, eo quo juſſus fuerit, Achomati adventanti haud cunctanter occurrere poſſit. Dum hæc in Pannonia ſatis ſuperque improſpere geruntur, Elias Moldavus, Petri regno pulſi, atque ut diximus, iterum ope Johannis regis, reſtituti filius, non ſine ſumma ingrati animi ſignificatione, per anguſtias Alpium Aitoſſiarum, quæ Moldavos & Siculos interjacent, cum validis ſuis & Turcicis copiis in Tranſſilvaniam irrupit, ac caſtra ad Torianum locavit. Ex quibus repente equites prædatorios Turcis permiſtos verſus Scepſium, Orbajum & Quiſdium miſit, quæ ſunt loca & oppida conciliis Siculorum deſtinata, eaque longe lateque depopulari juſſit. Hetmanum quoque & Priſmeium, Saxonica oppida, injectis ignibus eadem excurſione ſuccenſa atque concremata fuere: ac ex eorum agris, pecorum atque hominum haud contemnenda præda abacta.

Elias Moldavus cũ Valachis & Turcis Tranſſilvaniam longe lateque vaſtat.

Quæ quum ad Ladiſlaum Udenſium, & Paulum Bancum, Bathorii provinciæ præfecti legatos allata eſſent, quatuor provinciæ partibus, quæ circa Coloſum, Dobocam, Oſdium, & Cucollonem ſita ſunt, ad arma celeriter convocatis, ac Baptiſta & Felice Comitibus ab Arco, qui è Braſſone cum militibus Germanis adcurrerent, admonitis; Valachos & Turcas obvia quæque flammis & ferro vaſtantes perſequi decrevêre. Itaque quamquam juſſu Caſtaldi juſtis paſſibus hoſtes cum præda antecedentes proſequerentur; ii tamen animadverſo eorum adventu, ac Caſtaldum & Bathorium cum univerſis copiis adeſſe rati, alpes præcipiti fuga tranſcendere contenderunt. Sed quum variarum rerum prædâ, captivisque onuſti, ac viarum quoque & alpium aſperitate impediti, lentius quàm volebant iter facere viderentur, noſtri eos, qui in noviſſimo agmine erant, & necdũ ad alpes pervenerant, adorti, magnam eorum partem interfecêre, prædamque ab iis omnem recuperavêre: ita ut ſi Germani pedites, & Siculi paulò tempeſtivius celeriuſque ad alpium radices perveniſſent, omnes Eliæ & Turcarum copiæ, quæ è tumultuario militum & agreſtium numero conſtabant, facile deleri; ipſeque Elias omnibus etiam tormentis bellicis quæ habebant, exui potuiſſe exiſtimarentur. Caſtaldus qui è Coloſvario proficiſcens, propius Braſſonem incepto itinere properabat, ut ſi neceſſe eſſet, cum Bathorii legatis, ac Siculis & Germanis ſeſe conjungeret, audita ſuorum fortuna, ac hoſtium diſceſſu, ad Segeſſuarum oppidum divertit; ibique per aliquot dies, quò ſua conſilia hoſtium tenderent, expectabundus ſubſtitit, (repetituri enim excurſionem dicebantur) & copias ſuas mercede conductas, equiteſque Germanos, quos Franciſcus Senacus, Helfeſtanicas legiones ſequutus, è Sileſia non ita pridẽ adduxerat, idoneis in locis, commeatu plenis, collocavit: Ungaricæ autem turmæ atque cohortes, quæ Bathorio ſuberant, ita ut ad omne ipſorum ducum imperium notumque parati eſſe, & quo opus foret, abſque mora convenire poſſent, ad propinquiora loca conceſſerunt.

Sed noſtri eos perſecuti, interemptis nonnullis, prædam omnem recuperant.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XVIII.

1552.

Achomates cum Mehemete Beglerbego ad Temeſvarium obſidendum contendit. Anno 1552.

ADULTO jam Vere Achomates, qui hactenus transmarini exercitus advẽtum expectaverat, Hadrianopoli profectus, vigeſimia quintis caſtris, Samandriam attigit: atque inde Mahemeto, equitum Europæorum magiſtro, quem anno ſuperiori obſidionem Temeſvarii fruſtra teniſſe docuimus, in caſtra recepto, Belgradum pervenit. Ubi paucos dies moratus, ſtrato ad Titulium ponte, Tibiſcum flumen transjecit: ac caſtra in campis Soralionio ſubjectis, quos quòd à nemine colantur, deſertos vocant, metatus eſt; qui à Temeſvario quinque milliariorum intervallo diſtant. Illinc mille & quingentos equites, qui Temeſvarium excurrerent, die Divo Johanni Baptiſtæ dicato præmiſit: experturos an aliquem ex præſidio militem aut incolam capere poſſent, à quo de rebus & ſtatu oppidi certiora ſciri poſſent. In hos Milacus, Loſſoncii legatus, natione Thrax, vir fortis admodum & militaris, cum valida equitum manu, cohortibusque oppido egreſſus, (aberat enim Loſſoncius auxiliorum cogendorum, & rerum neceſſariarum ergo) magnum cum hoſte certamen iniit; diuque pugnatum eſt ancipiti eventu: ad extremum fugati hoſtes, nemine è noſtris capto, in caſtra redierunt, amiſſis ex ſuorum numero amplius XX. equitibus, à quibus noſtri de hoſtium conſiliis, ac propinquitate exercitus, quæ cognoſcere volebant, intellexerunt.

Interea eodem die ſub noctem Loſſoncius cum quatuor tantum itineris comitibus, per multa diverticula, occultoſque tramites, nec ſine periculo in urbem venit, ac maxima omnium congratulatione exceptus eſt: moxque die inſequenti convocati tribuni & præfecti militum, Hiſpanique & Germani, mutuum ſacramentum de conſervanda arce dixere. Eo dicto, tali

Loſſoncii ad commilitones oratio.

eos ſermone alloquutus eſt: Viri fortiſſimi non multis vos verbis, quæ virtutem minimè addere videntur, compellandos, objectandosque duco, uti memores priſtinæ virtutis, vosipſos atque arcem hanc ad extremum uſque ſpiritum ab Turcarum avaritia tueamini: quum id vobis æque ac mihi cordi fore haud dubitem; tantum commonefacio, hortorque, ne quicquam illorum minis armiſque cedendum putetis: quia potius cum iis vobis certamen fore, quos ſæpe antea victos ſub jugum miſiſtis, majoremque eorum partem ex colluvie barbararum Aſiæ nationum conſtare, voſque & cauſa juſtiore locum ſuperiorem obtinere, & ſacroſancta Chriſti religione tuenda occupatos, meliori ſpe fortunaque cum rudibus, & barbaris manum conſerturos eſſe animo reputetis. Itaque ſi ut ſæpe antea egregiæ virtutis veſtræ experimenta præbuiſtis, nunc quoque eadem in virtute & fortitudine, ac dextris ſalutem veſtram conſiſtere memores, ut ſpero, eritis, haud difficulter eorum conatibus reſiſtetis; & conſervato ſecundùm Dei Optimi Maximi opem, hoc veteri patriæ noſtræ præſidio munimentoq; perpetuam nominis laudem promerebimini; cujus certa præmia in hac vita à Rege Ferdinando, pio & munifico principe, ac à meipſo, qui vos omnes fratrum loco & habeo, & habiturus ſum expectabitis; morte autem præclare obita, ab immortali Deo in cælis æternam felicitatem conſequemini.

1552.

Copiæ præſidiariæ.

Cùm ad hæc verba concionis & militum fremitus operam & ſtudium omne pollicentiũ ſequutus eſſet, haud multo poſt copias recenſuit, quarum numerus duorum millium & quingentorum militum ſummam non multum ſuperabat. Nam ſupra quingentos equites, qui in peculiari ipſius Loſſoncii ala continebantur, ducentos Alphonſus Perezius Hiſpanus ductabat, Gabriel verò Perenius, Nicolaus Bathorius, & Georgius Seredius, ſingulas equitum centurias militabant. Simon Forgatius juvenis præſtantiſſimus, quem in expugnatione Lippæ multis ſuſceptis vulneribus egregiæ virtutis laudem obtinuiſſe diximus, ſexaginta equites adduxerat. Caſpari Caſtelluvio Sardo tricenaria Hiſpanorum cohors, ac Diego Mendozæ centum Hiſpani veterani parebant: Germani pedites & Bohemi trecenti, Hungari totidem, ac ex civibus, qui in militares ordines deſcripti, diſtributique erant, totidem numerabantur. Altero poſtquam hæc fierent die, antecurſores Turcarum advenere, qui ſublatis inconditis clamoribus, equisque circumagitatis, noſtros ad certamen provocabant. Nec Loſſoncius, eo quicquam detrectato, cum ſuis & Alphonſo Perezio extra conſtatus eſt, initoque prælio ambo pari virtute & fortitudine in adverſis Turcarum pectoribus haſtas perfregere, ac majori, ut fit, utrinque coorto certamine,

1552.

mine, complures è potioribus Turcis cæſi captique ſunt: unico ex noſtris Stephano Sulioco nobili adoleſcente deſiderato, qui in primo congreſſu haſta transfixus interiit. Quarto poſt die Achomates cum univerſo exercitu, ac tormentorum apparatu advenit. Habebat autem præter multas colubrinas, triginta ſex muralia tormenta, quæ eadem nocte propiùs urbem & arcem, conſtitutis more ſolito priùs, operarum labore, ſinuoſis aggeribus, collocavit: relictis ad præſidia caſtrorum minoribus falconibus.

Achomates 36. muralibus tormentis urbem & arcem verberat.

Deſcriptio Temeſvarii.

Temeſvarium urbs & arx celeberrima à fluvio Temeſſo, qui ex alpibus ad Severinum Urbem haud procul ab Iſtro ſeu Danubio ſitis profluit, urbemque & arcem præterlabitur, nominata eſt, quam veteres Pannoniæ Reges, contra Bulgarorum nondum Chriſtiana religione imbutorum, qui à Pannoniæ finibus ſolo Iſtro dirimuntur, ac Cumanorum ſeu Cunorum, quos Poloni Poloucios, nos nunc Tartaros vocamus, crebriores incurſus avertendos ædificaverant, ac poſtea invaleſcentibus Turcarum armis, ac ex illis ultra Iſtrum regionibus, & utraque Valachia fines noſtros vaſtantibus, continuo militari præſidio muniverant. Habet duo contigua oppida, quorum alterum ab oriente Inſula vocatur, alterum verò ſeptemtrionale à fluvio Temeſvarium dici ſolet; quæ quidem oppida ſimul cum arce, foſſa præalta aquis plena cinguntur; & majus oppidum tres habet portas, quarum duas propugnacula craſſiora, è terra materiaque juſſu Caſtaldi ab Hiſpanis conſtructa muniunt, & inter urbem arcemque turris aquaria egregiæ munitionis habetur. A meridie verò Uliciæ planities, & campi patentes circumjacent: in quibus Turcæ caſtra ſua longo ordine collocaverant.

Cumani, Cuni, Polouci, Bulgari, Tartari.

Cæterum urbs à meridie, arcis verò mœnia ab oriente ſenûm denûm tormentorum ferreis pilis triginta pondo acerrime verberari & concuti cæpta ſunt: ita ut continuata oppugnatione, directisque interdiu tormentis, muri etiam obſcura nocte deſtinatis ictibus peterentur. Nec multò pòſt, præcipue in foro domus tormentorum vi dirutæ corruerunt, quæ verò in Inſula erant, ne ex iis ab hoſte occupatis majora detrimenta inferrentur, per noſtros non ſatis opportuno conſilio ſuccenſæ funditus conflagrarunt. Turcæ enim viſa loci opportunitate, diei ſequentis nocte, tormenta in eam inſulam attraxerunt, & effoſſis aggeribus, & collocatis tormentis, arcis mœnia ſimul & propugnaculum è terra materiaque conſtructum, quod à Caſtelluvio & Hiſpanis defendebatur, magna vi & conatu oppugnare cœperunt: jamque aſſiduis ictibus patefacto muro, hoſtes ſe irrumpere poſſe haud dubitabant: nec tamen injuſſu Achomatis quicquam tentare audebant, veriti ne ſi irrito cedente conatu à noſtris repellerentur, acerbius ab eo caſtigati pœnas temeritatis perſolverent.

Re igitur ad eum delata, & hiatu ab eo eminùs oculis perluſtrato, nec, ut irrumperent, abnuente, magno impetu per ruinas propugnaculum ſuperare contenderunt. Sed à Caſtelluvio & Hiſpanis, atque Ungaris egregiè rem gerentibus, non ſine quamplurimorum præſtantiorum peditum, ac præfectorum cæde rejecti ſunt: in qua etiam Muſtaphas, cognomento Debelius, hoc eſt craſſus & præpinguis, Nicopolitanæ

Turcæ ab oppugnatione propugnaculi maximâ cum ſuorum cæde repulſi.

In quibus

urbis in ripa Danubii præfectus hortabundus & vociferans pugnam reſtaurare conaretur, ab Hiſpanis glande trajectus concideret, & exanimis à ſuis ægre reportaretur, quo etiam in conatu multi ex Turcis, qui mortui cadaver tollere contendebant, eminus icti occubuere, aut graviter ſauciati diſceſſere. Sed graviſſimo Loſſoncii & omnium dolore accidit, ut quum Caſtelluvius depoſito thorace ferreo, quo in pugna erat uſus, atque incaluerat, detersoque ſudore Turcas fugientes è muri ruinis proſpectaret, ab Janicero, qui in ſemiambuſtis domorum parietinis delituerant, per ilia glande trajiceretur & ſtatim expiraret: quem non ſine ſummo luctu Hiſpani & Ungari ſublatum tumultuario ſepulturæ honore, eodem in propugnaculo, profunda ſcrobe acta, condiderunt: eique juſſu Loſſoncii Diegus Mendoza Velleius Hiſpanus, in præfectura cohortis ſucceſſit. In eo certamine duo millia barbarorum partim cæſa, partim gravibus ſuſceptis vulneribus debilitata fuiſſe traduntur.

1552.

& Muſtapha Nicopolitanus Præ[illegible]us cadit.

Caſtelluvius Hiſpanus glande trajicitur.

Interea quum Achomates & tormentorum magiſtri, ob crebras & aſſiduas interdiu noctuque jaculationes, ad ſummam pulveris ſulphurei penuriam atque inopiam deveniſſent, aliquamdiu obſidione potius, quàm oppugnatione tempus protractum eſt; quo tempore Petrus Farcaſſitus, Gregorii clariſſimi viri, quem à Tartaris in obſidione Albana ante nonum annum multis affectum vulneribus, ac pro mortuo ſublatum, poſtea convaluiſſe diximus, filius, cum paucis ſociis eruptione ex oppido facta, in pabulatores Turcas incidit, cæſisque & captis aliquot ex iis, ac camelis & bubalis equisque adductis, quamquam hoſtes concitati, infenſiq; eum perſequerentur, tranſnatato tamen Temeſſo, & præda retenta, incolumis in urbem eſt reverſus.

Haſanes interea equitum Aſiaticorum Magiſter, quem Turcæ Anatolis Beglerbegum vocant, quemque Achomates pro pulvere ſulphureo, ac pilis ferreis, ante aliquot dies cum mille equitibus, totidemq; Janiceris miſerat, adducta è Belgrado ac Samandria earum rerum ingenti copia, in caſtra venit. Qui dum in itinere eſſet, & in milites noſtrates, qui è Caranſebeſſo exierant, incidiſſet, intrepide ab illis invaſus, ac cæſis aliquot è ſuorum numero, in fugam verſus fuit: pulverem tamen tormentarium & alia, quæ cum peditibus per camelos & burdones præmiſerant, Turcæ magna vi contracto cum noſtris certamine tutati in caſtra pertulerunt. Quibus perlatis oppugnatio iterum majoribus viribus reſtaurata eſt, ac tormentis mœnia Turris Aquariæ, quæ inter urbem arcemq; erat, denuo verberari cœpta.

At Loſſoncius, qui jam præter Caſtelluvium aliquot præfectos notæ virtutis & fortitudinis variis caſibus interfectos amiſerat, quum ſe rebus neceſſariis quotidie deficere animadvertiſſet; ac ad multam pulveris tormentarii & commeatus inopiam redactus eſſet; nec ſibi laborãti à Caſtaldo & Bathorio, quorum auxiliis cõfidebat, ſubventum iri videret, & milites ſtipendium flagitarent; Stephanum Felduarium ſcribam ſuum, ad pecuniam & res neceſſarias curandas, emittendum cenſuit; à quo teſtamentum paulò antè conditum, veluti non multò pòſt moriturus, ad ſuos perferendum, & literas mandatsque ad Annam Pecriam conjugem, amicosque & procuratores ſuos dedit, ut oppignoratis arci-

1552. bus & fundis ſuis, pecuniam cogere, eaque res neceſſarias parare, militeſque in obſeſſorum auxilium mercede conducere, & ad ſe mittere conarentur. Qui quidem Turcicis veſtibus indutus, nec linguæ Illyricæ, quæ apud Turcas ut plurimum in uſu eſt, ignarus, deceptis excubiis, & proſpere confecto itinere, eo, quo juſſus erat, pervenit: & conductis pecunia cohortibus, quæ ad quingentos pedites continebant, ac pulvere ſulphureo plauſtris impoſito, ducem eis præfecit Michaelem Totum, quem bello ad Segedinum nuper geſto incleruiſſe diximus. Quum autem is penes Marуſum flumen iter intendiſſet, ac in ipſo fluminis trajectu ſe Temeſvario opem & ſuppetias laturum cohortibus ſignificaſſet, major militum pars tergiverſari, & partim ampliora ſtipendia flagitare, partim de ingreſſu obſeſſæ urbis deſperare, poſtremo nulla honoris ac diſciplinæ militaris cura habita ducem deſerere, ac dilabi cœpit. Inter quam conſternationem militum equitatus Turcicus, qui excubare, ac pabulatoribus, ac lixis & calonibus, qui rerum neceſſariarum cauſa caſtris exire ſolent, præſidio eſſe conſueverat, intellecto eorum diſceſſu, in eos qui remanſerant repente irrupit, & diſſidentes facili negotio fudit & fugavit, vulnerato Michaele, & ægerrime in tutum evadente. Altera quoque peditum manus, quam Thomas Varcocius, Varadini præfectus tumultuarie collegerat, & ut Loſſoncio laboranti opem ferret in mandatis dederat, audita Michaelis, qui præiverat, adverſa fortuna incepto deſtitit, & varias in partes latebraſque profugit.

Copia, quæ Loſſoncio ſuppetias ferrent, partim diffugiũt, partim cæduntur.

Interea Achomates Turrim Aquariam vehementer labefactatam, & dirutam, continuata dies & noctes acerrima oppugnatione, tormentis quatere non ceſſabat, uſque adeo ut jam mœnia tribus ea partibus uſque ad ima fundamenta concidiſſent, nec ullus ſupereſſet locus, qui milites aut duces à frequentium pilarum ictibus tueri poſſet, præter Decumenem portam, in qua tamen quod è altiore muro, eoque fornice concamerato conſtabat, Loſſoncius & præfectorum plerique ſeſe recipiebant. Jam ad ſextum Calend. ſextil. qui Divo Jacobo ſacer eſt, ventum erat, & XXXII. obſidionis dies illuxerat, quum Achomates, miſſis per caſtra Chauſiis, edici ſe ſtatuiſſe eo die aut arcem in poteſtatem redigendam, aut majori exercitûs parti occumbendum; itaque poſtquam corpora curaverint, animos etiam ad ſupremam certaminis aleam ita comparatos adferant, ne ſe ac imprimis principem Solimanum voto deſiderioque ſuo, ac ſpe quam de ipſorum virtute ac fortitudine concepiſſent, fruſtrari patiantur. Sic Turcæ & præ aliis imprimis Janiceri prætoriani, equitibus ac aliis promiſcue miſti, Turris Aquariæ mœnia diruta & humi proſtrata magno ſublato clamore aggredi cœpere. Noſtri contra ad ejus defenſionem pari conatu celeriter atque intrepide procurrunt: Certamen atrox & cruentum ſuboritur, quum perſpicuum eſſet ſi Aquaria Turri hoſtis potiretur, arcem quoque, pro qua tot labores ottinque ſubiiſſent, tantum ſanguinis profudiſſent, brevi in victoris poteſtatem venturam. Multi utrinque cadunt, multi ſauciantur; Loſſoncius pugnans, & ſuos animandis intentos, nuſquam officio deeſt, idem Hiſpani & Germani impigre faciunt.

Aquaria turris acerrima oppugnatio.

Dum in hunc modum certatur, Cubates Chauſiorum legatus Blaſium cognomento Paitantuſſiam, clarum equitem in ruinis inter cæteros pugnantem, prægrandi acinace in caput ferire conatus eſt, & lingua Illyrica loquutus, ſe Cubatem vocari alta voce dixit; verùm ille ictum rotunda parma excipiens, ſimul Cubatem iragula per collum trajicit, ſibique Blaſio nomen eſſe reſpondit. Vulneratur etiam Diegus Mendoza, & Hiſpani aliquot; ſed tanta noſtrorum omnium virtus & fortitudo enituit, ut hoſtes magno accepto detrimento, cum ſtrage rejecti repulſique fuerint, tribus fere millibus è ſuorum numero eo terribili conatu deſideratis. E noſtris præter ſauciatos haud paucos CXIII. milites periere: pugnatumque fuit horis plus minus quinque aſſidue. Sequenti etiam die repetito certamine, ne noſtris quies aut ſpatium ullum otii daretur, alteram quoque impreſſionem, & quidem acerrimam in eandem turrim aquariam fecere; in qua ille idem Cubates, qui heſterna in pugna Blaſio inferente vulnus ſuſceperat, illigata obſtipaque cervice inter pugnantes fuit. Aderat ipſe Achomates, hortator acerrimus, ac voce manuque ſuos, ut non niſi victores reverterentur, inſtigabat, & feſſis ac vulneratis recentiores milites ſubmittebat. Idem Mehemetes Beglerbegus, Caſſonuſque & alii præfecti, ac volitantes hinc inde in acie præcones ſeu Chauſii faciebant, clava ferrea pigritantibus inſtantes, intrepidis verò & fortiter dimicantibus collaudatis, præmia pollicentes. Noſtri hoſtium reſpectu jam ad paucos redacti, quantum virtute viribuſque valebant, egregie aliquamdiu & fortiter reſtitere; Sed tandem ſuperante multitudine, Turcæ, pulſis ſumma vi loco noſtris, Turri potiuntur.

Turcæ deſideratis pene tribus millibus, fortiter rejecti.

Sequenti die impreſſio repetitur.

Quâ captâ, quamquam Loſſoncius adverſus omnia invictam mentem gereret, cæteris tamen, amiſſo eo loco, animus illico concidit. Erat enim inter arcem & urbem locus medius, nec ab hoſte cuiquam ex arce in urbem, aut illinc in arcem ad Loſſoncium & commilitones commeandi facultas ulla dabatur. Et jam commeatus fere omnis obſeſſos defecerat, & ſulphurei pulveris duæ aut tres heminæ via ſupererant, quæ ſi Turcæ ad arcis mœnia occupanda ſucceſſiſſent, uti facturi haud dubie erant, explodendis vix ſemel majoribus tormentis ſufficerent. Alia ex parte hoſtes inconditis clamoribus, ac variis linguis obſeſſos ad deditionem hortari, Solimani ac purpuratorum, ipſiuſque imprimis Achomatis fidem indubiam offerre, incolumitatem rerum omnium & vitæ polliceri, ut ſibi parcerent, ut ſe ad meliora ſervarent, nec ſe miſerabili morte perditum ire vellent, ſerio ſuadere. Itaque extremis hiſce rerum difficultatibus preſſi, primum ex oppido nuntios ad Loſſoncium mittunt, qui ante lucem tecti tenebris, in arcem pervadunt, eumque multis precibus rogant, ut ſui ac conjugum, & parvulorum liberorum miſereri velit, ac deditionis conſilia amplecti; ſatis factum ab eo eſſe virtutis ac fortitudinis ſuæ famæ & honori, ſatisfactum militum conſtantiæ quamdiu cum hoſtibus pugnandum fuit; nunc cum fame, cum rerum neceſſitate, & penuria pugnari non poſſe; contra naturæ neceſſitates nec arma, nec pertinaciam valere ullam. Cæteri quoque, qui in arce cum eo unà erant, eaſdem rerum & inediæ anguſtias & ex rema in-

Qua noſtris vi pulſis Turcæ potiuntur.

Commeatus & pulveris inopia.

Loſſoncius multorũ precibus & lacrymis, ut oppidum ac arcem dedat, rogatur.

1552. incommoda animo reputantes, neceſſitati & adverſæ fortunæ cedendum conſulebant; ne poſtea ab irritatis & ita perditis ulla ſpes miſericordiæ aut libertatis, quam modo ſponte offerrent, expectari poſſet.

Sed ille ſingulari conſtantia, eorum precibus nequaquam flecti, & in propoſito ſervandæ uſque ad extremum ſpiritum arcis perſiſtere, non eſſe perfidis hoſtibus credendum dicere; quos cum veteribus exemplis, tum recentiore Veſpriminenſium cæde, Punicis dolis & fraudibus, in deditos graſſari manifeſtum ſit; perſtitiſſetque in ſententia, niſi Germani milites & Hiſpani imprimis, quorum præfectus Diegus Mendoza ex vulnere nudiusterius propugnando accepto, eo ferè puncto temporis, vita exceſſerat, apertè diſſenſiſſent, ſeſe vel eo invito hoſtibus de deditione prolocuturos, arcemque potius, quæ jam nullo modo teneri poſſet, illis relicturos, quam ultimum vitæ ſalutiſque amittendæ diſcrimen ſubeundum foret. Ejuſmodi Hiſpanorum inopinata conſternatione ac defectione fractus animo, ægre tandem aſſenſit, ac ut de deditione cum hoſtibus ageretur, permiſit. Quæ quidem haud cunctanter cum Achomate tranſacta eſt, ſic ut fide interpoſita, ſe omnes cum rebus & ſarcinis incolumes dimiſſurum promitteret; & profectio in poſterum diem inſtitueretur. Exiere ea arce in urbem, ac eam diem & noctem iſthic tranſegere, quod urbana plebs, nondum compoſitis ſarcinis imparata, à Loſſoncio hanc moram multa prece impetraſſet: tametſi milites dubiæ Turcarum fidei haud ignari, ne qua fieret mora, inſtarent.

Quibus cedunt Germanorum & Hiſpanorum minæ.

Quibus fractus deditioni ægre aſſentit.

Poſtero die currus, quibus ſarcinæ ac ſaucii ægrotique milites erant impoſiti, duplici ordine præcedere jubentur: inter quos Loſſoncius cum armatis iret, uti conventum erat, ac poſtremum agmen ab Hiſpanis, & reliquo peditatu, civibusque, qui adhuc ſupererant, clauderetur. Hoc ſervato ordine ad diem poſterum paululùm progreſſi, Turcas confertiſſimos ſtare, & unicam viam, qua noſtri procederent, eamque ſatis anguſtam reliquiſſe conſpiciunt: cùmque eſſet extra portam Pragenſem perventum, Achomatis juſſu cives & incolæ in ſiniſtram partem, eorumque plauſtra & ſarcinæ ad dextram collocantur: cùmque Loſſoncius porta exiſſet, mox Beglerbegus & Caſſonus eum medium accipiunt, ac blandiori vultu ſalutatum, inter armatum exercitum deducunt. Nec mora, quum ab Janiceris & prætorianis equitibus arctius & anguſtius premerentur, & pueri, quorum ætas aut forma placuiſſet, raperentur, adultiores verò & ſi qui reſiſtere parabant, trucidarentur, clamantiumque ad arma voces & ejulantium exaudirentur; poſtremo Andreas Tomoræus adoleſcens nobilis, Pauli clariſſimi, ſed infelicis Mohacianæ pugnæ ducis, ex fratre nepos, qui arma & aureum Loſſoncii thoracem, galeamque geſtabat, à barbaris equo deturbatur.

Noſtri à Turcis fide uſurpatâ violata invaſi, ſtrenuè ſe defendunt quidem.

Quo animadverſo Loſſoncius, Alphonſum imprimis Perezium, ac Simonem Forgacium, qui ejus tergo pene adhærebant, alta voce allocutus, hæc, inquit, Turcicæ perfidiæ ſumma, hic finis eſt, commilitones; ſed macti virtute, quod unum ſupereſt, agite, expedite arma, ne inulti pereamus: atque hæc effatus ſtricto gladio, legatum Beglerbegi (ipſe enim & Caſſonus ad primum tumultum caute ſe ſubduxerant) transfodit: tum pulſari tympana & tubæ inflari, omnes arma capere, ſeſeq; mutuo ad honeſte cadendum adhortari, quantumque poterant, ex denſis confertiſque hoſtium agminibus explicare. Sed vincente paucitatem multitudine, Loſſoncius quum ſe diu multumq; ne vivus in hoſtium poteſtatem incideret, defendiſſet; poſtremo caput lethali vulnere affectus, ac ſiniſtrum latus haſta trajectus, confoſſo denique & prolabente equo, capitur. Perezius bene armatus, quum aliquot barbaros partim breviore ſclopeto, quod ephippio aptatum gerebat, partim veruto interfeciſſet, præſtantis equi pernicitate fretus Lippam verſus curſum intendit. Verum quum eum barbarorum pugnaciſſimi, per velociores equos, maximo, ne evadere poſſet conatu & perſequendi ſtudio inſectarentur, in Chryſium amnem ſeſe cum equo præcipitavit, ibiq; interiit. Forgacius multis confoſſus vulneribus, naſoque inter pugnandum mutilatus ſemianimis in manus hoſtiũ incidit. Lupus Battianus, Milaeus Thrax, ipſius Loſſoncii legati, ac Petrus Fatcaſſitius, Stephanus cognomento Hiſpanus, ſed genere Ungarus, è Martonoſſio claro oppido ortus, turmæ equitum Forgacianorum legatus, ac alii pauci è potioribus capti. Barbari enim cum innata ſævitia, & in noſtrum ſanguinem feritate, tum verò ira & furore, ob amiſſos in oppugnatione ſocios incitati, nemini ferè militũ pepercere, quin capti & ſpoliati, veluti victimæ crudeliter mactarẽtur.

Sed à multitudine hoſtium oppreſſi fortiter pereunt.

Loſſoncius vulneribus confectus, capitur.

Perezius in Chryſio amne ſubmergitur.

Complures capti.

Loſſoncius ex ſuſceptis vulneribus jam adeo debilitatus, ut nulla vitæ ſpes reſtaret, ad Achomatem perductus, perfidiam & jurisjurandi violati ſcelus acrioribus verbis, nec ſine conviciis ei exprobravit: contra ille caſum Ulamanis, cui ſub fide dedito, & è Lippa abeunti inſidias à noſtris ſtructas dicebat, objectavit; & inter probra convitiaque illi jam deficienti & ſemimortuo caput præcidi juſſit; illudq; detracta cute, molli herba ac bombice infarctum, ut mos barbaris eſt, cum aliquot captivis Byzantium miſit, & expugnatum Temeſvarium Solimano ſignificavit. Lupum Battianum, Muſtaphas Seliſtriæ Bulgaricæ ad Danubium præfectus, natione Valachus, & paulò antè ad ſuperſtitionem Mahometanam delapſus, ab Achomate ſibi donari poſtulavit, quod affinitate juncti eſſe dicerentur: cùmq; Achomates id ei denegaſſet, ipſe verò cum ſe à Solimano quoque impetraturum retuliſſet, Achomates ea re irritatus, & excandeſcens Lupo brachia & genuum tenus pedes in veſtibulo portæ decumanæ ſingulari & plane barbara crudelitate detruncari & abjici juſſit: ſicq; vir ſupra natalium ſplendorem fortis & pugnax, inuſitatis & intolerandis corporis cruciatibus miſerabiliter eſt necatus. Milaeus & Fatcaſſitius pecunia ac captivorum permutatione redempti, & Forgacius naſo præciſo deformatus, cui id non probro, ſed honori fuit, quum Sabacem Turcam Sitgonii equitum præfectum, Melchioris Balaſſi captivum pro ſe dediſſet, ad ſuos reverſi fuerunt. Stephanus verò cognomento Hiſpanus, Blaſius Pattanſuſius, & Johannes Burbemiſſa è Tengeldo cum Roderico Triano & aliquot militibus Hiſpanis, dum Byzantium ducerentur, ruptis catenis, & interfectis cuſtodibus, per Bulgariam & Valachiam, trajecto Iſtro, in Tranſſilvaniam, ac deinde domum pervenêre. Urba-

Loſſoncio, exprobrata primùm perfidia, caput amputatur.

Lupus Battianus truncatis brachiis & pedibus crudeliter perit.

na

1552.

Caſſano Temeſvarum curandum datur.

ns plebs & cives reverti in urbem, & ſinguli ſuas domos repetere, ſuiſque legibus vivere juſſi ſunt. Per hunc modum Achomates, capto Temeſvario, exercitui aliquot dierum quietem concedendam ratus, arcem & urbem Caſſono curandam dedit, ac ut mœnia quaſſata ac diruta reſtauraret, mandavit.

Caranſ, Sebeſſum, ac Lugaſſium certis conditionibus redempta.

Interea Caranum, Sebeſſum, & Lugaſſium civitates, infirmis & vetuſtis mœnibus cinctæ, ab Achomate certis conditionibus ſalutem ac libertatem impetrarunt; quæ olim ad Severini præfecturam pertinebant, ſed à Petrovitio, dum Temeſvario præeſſet, occupatæ poſſidebantur: ut nimirum commeatum, quantum poſſent, exercitui ſubminiſtrarent, ac ſingulæ millenos aureos perſolverent. Per earum incolas, quibus in utramque partem commeare eo tempore licebat, ac nonnullos eorum, qui è prælio evaſerant, quum capti Temeſvarii, ac cæſi præſidii fama Lippam perlata eſſet, Bernardinus Aldana ejus præfectus, ſecus quam antea Caſtaldo promiſerat, & quam ipſius officii ratio, ac Hiſpanici nominis decus poſtulabat, de urbe deſerenda cogitare cepit, ratus ſi Loſſontius cum fortiſſimis Hiſpanici & Pannonici nominis militibus, hoſti barbaro truculentoque ceſſiſſet, ſe quoque urbi defendendæ minime parem futurum.

Lippa cũ ſumma ignominia nata ab Aldana Hiſpano deſerta & ſuccenſa.

Itaque quamquam Demetrius Ociatovitius natione Thrax, qui nullius ſtipendio addictus, cum peculiari ſuorum equitium ala tunc Lippæ agitabat, vir ſolers & induſtrius, reique militaris peritus, nec non Paulus Jadrenſis, ac Franciſcus Henriques, veteranique aliquot Hiſpani, ejus facti conſilia vehementer improbarent, & exploratores quoque hoſtilium conſiliorum haud ignari, nondum Lippæ metuendum eſſe adferrent; ipſe tamen in ſententia perſtitit, & tormenta curulia pulvere ſulphureo, uſque ad ſumma fiſtularum ora onerari, turres etiam & portæ fornices eodem modo impleri, impoſitiſque pulveri incendendo funiculis ardentibus, ut paulò pòſt vi ejus rumpi evertique poſſent, jubens, paulò ante auroram egreditur. Quæ omnia magiſtri tormentorum impigre quidem, ſed adeo anxie & trepide fecère, jam jam hoſtes prope adeſſe exiſtimantes, ut nonnulli ex iis repentina pulveris, ignem ſubito concipientis violentia diſcerperentur. Oppidum quoque aliquot in locis ſuccendi jubet, gementibus civibus, qui domos ſuas & ſubſtantiam quam Turcæ ſuperiori anno Johannis Peteonis fuga & conſternatione intactam ſervaverant, concremari & in cineres redigi miſerabilem in modum deplorabant. Quibus peractis ad Caſtaldum in Tranſſilvaniam ire pergit, à quo rei indignitate permoto, ac dedecoris nomini Hiſpanico temere illati juſto dolore exacerbato in vincula conjicitur, Viennamque ſub cuſtodia mittitur. Ubi jubente Ferdinando militari in Concilio capite condemnatus, jamque ſupplicio afficiendus, à Maria Caroli Cæſaris filia, Maximiliani conjuge, Ferdinandique ipſius nuru, quæ pro illius ſalute & vita ſummis precibus laborabat, periculo eximitur.

Aldana ſupplicio afficiendus à Maria Auguſta liberatur.

At Achomates re intellecta, Caſſonum è Temeſvario, cum quinque millibus expeditorum equitum illuc adcurrere jubet: iſque extinctis flammis, & ereptis è rogo quantum potuit, tormentis, quorum metalla nondum rupta aut liquefacta eſſent, urbem nullo negotio occupavit: & magna ex agris collecta ruſticorum multitudine, reſtaurandam muniendamque curavit.

Caſſonus Lippam occupat & inſtaurat.

Et quum Solmoſiam arcem parvo ſupra Lippam intervallo monti edito impoſitam, ſed expugnatu difficilem, ab Hiſpanis & Ungaris Aldanæ præſidiariis, ejus exemplo, metu perculſis vacuam relictam eſſe didiciſſet, illam quoque integram & ſatis munitam, commeatuque & rebus neceſſariis plenam, eodem victoriæ tenore, facile in poteſtatem redegit. Eadem etiam facilitate Chanadium nudatum fuga præſidiariorum atque à Caſſono occupatum fuit.

Capit & Solmoſiā arcem à noſtris derelictam.

Et Chanadum.

Sub idem tempus Alis Eunuchus Budæ præfectus, communicatis cum Achomate conſiliis, coacto exercitu, cujus opera nuper Veſprimium ceperat, fortunam tentare conſtituit, ita ut arcibus ſuæ præfecturæ propinquioribus, quas negligentius à noſtris cuſtodiri non ignorabat, in poteſtatem redactis, vires ſuas cum Achomate conjungere, ac illum poſtea ad oppugnandam univerſis viribus Agriam perducere poſſet, ex qua ſæpiſſime graves, cruentaſque excurſiones, uſque ad ipſa Peſthi & Budæ ſuburbia fieri non ignoraret. Igitur eductis Buda tormentis, ac promotis caſtris, in quibus octo aut decem millia militum erant, ad oppugnandum Dregelum proficiſcitur. Id in prælato monte poſitum Pauli Archiep. biennio ante vita functi ditionis erat, & à Georgio Zondio, viro acri & militari, ac collega ejus Greg. Betſaluſio cuſtodiebatur. Sed is per occaſionem inviſendæ domus & familiæ aberat, & ſolus Zondius domi res curabat.

Inde Dregelum arx ab Aly Eunucho obſidetur.

Cùm Turcæ propius adventaſſent, aggeres & vineas de nocte celeriter è regione arcis perfecerunt, inque eis quatuor majora tormenta, & ſex colubrinas mediocres collocarunt, quibus arx ſine intermiſſione verberari cepta eſt: nec multò pòſt turris prælta, quæ portæ imminebat, eique præſidio erat, vi tormentorum diruta dejectaque fuit, cujus caſu Zondius Johan. Zoltaium legatum ſuum oppreſſum extinctumque amiſit. Mœnia etiam arcis, quod vetuſta debiliaque eſſent, plurimumque ictibus quaſſarentur, adeo pleriſque in locis vitium fecerant, ut Zondius arcem retineri poſſe deſperaret.

Erat haud procul Dregelo Oroſſalva Ruthenorum colonia, à Colomano rege, ut diximus olim eo deducta, in qua Martinus ſacerdos ſacra facere erat ſolitus. Eum Eunuchus ad ſe vocatum in arcem mittit, ac Zondio nunciat, ut cùm arx ab ipſo retineri nullo modo poſſit, eam ſibi dedere non abnuat; ſcire ſe eum militarem virum ea pugnaciſſimis eſſe, cujus virtutis fortitudiniſque famam à multis audiviſſet, & ipſe multis experimentis pro comperto exploratoque haberet: itaque ſe ſibi grave & moleſtum futurum, ſi ea ignobili in arce ei, vita amiſſa pereundum ſit; prius inde monere & hortari, ut ea dedita, ſalvus & ſoſpes abeat, ac ad meliora ſe & vitam ſervat. Ad ea Zondius paucis reſpondit ſibi firmum eſſe animi propoſitum honeſte potius occumbendi, quam ut ab ipſo fraude circumventus, in ſervitutem redigatur, ac catenis collū oneratus, hinc inde pro mancipio venum ducatur. Itaque ei ne de & importune ejuſmodi adferri conſilia, quæ ſibi minime placuiſſe paulò pòſt reipſa ſit declaraturus. Illi dictis duos captivos Turcas ex multis acciti, eoſque veſtibus è purpurea lana pretioſiore ac pecunia donatos & dimiſſos Eunucho dicere jubet, ſe petere ut duos pueros quos ſibi educare

Zondii præfecti generoſa & heroica animi conſtantia.

1552. care non licuiſſet, in ſuum famulitium accipiat, & ad grave Martis opus, militiamque condiſcendam inſtruat; ſtare enim ſententiam ſibi aut arcem ſervare, aut moriendum eſſe.

Dimiſſis ad Eunuchum ſacerdote & captivis, expiatis prius Chriſtiano more criminibus, pecuniam, veſtes & res omnes, & quæcumque habebat militaria inſtrumenta, & vaſa argentea, chariorcmque ſupellectilem, in veſtibulum arcis comportanda curat, ibique ſubdita ſuis manibus face flammis exurit: deinde in ſtabulum profectus, equos militares, quos præſtantes habebat, lancea transfadigit, ne iis hoſtes potiantur: poſteaque ad arcis portam in hoſtes fertur, qui jam magno impetu per muri ruinas aſcenſuri conſpiciebantur. Ad eos repellendos concurrere ſuos, & ſclopetis rem gerere jubet, multique ex iis interficiuntur, dum ingredi conantur. Ipſe inter primos acerrime pugnat; ſed ab irrumpentibus magna vi Janiceris, genu glande craſſiore trajicitur, & in alterum genu illæſum concidit, nec tamen pugnam intermittit: iterum autem caput & pectus aliquot glandibus petitus derepente corruit, ac præciſum ejus caput

Virtus etiam in hoſte laudibus efferenda.

ad Eunuchum fertur, quod ille una cum trunco, in monte è regione arcis ſito, militari funere tumulandum curavit, adbibitâ haſtâ & vexillo, ut eum fortiter pugnando, honeſtam & decoram mortem pro patria oppetiiſſe teſtificaretur: adeo virtus vel in hoſte laudabilis & glorioſa habetur.

Hunc exitum habuit Zandius, anteactæ militiæ congruum, ac conſtantiæ laude apud poſteros memorabilem; quam tamen cæteri præfecti earum arcium, in quos Eunuchus ejus æſtatis expeditione vires ſuas atque arma exercuit, minime ſibi imitandum propoſuiſſent: quum munitiores Dregelo arces, aut fœda fuga deſeruiſſent, aut ſubito metu conſternati, non ſine ſumma dedecoris & ignominiæ nota hoſtibus tradidiſſent. Nam cùm ad arcem Secenum perventum eſſet, cujus cuſtodiæ Laurentius Arochatius

[illegible] turpi noſtrorum fuga hoſti ceſſit.

præerat, milites præſidiarii turpiter profugere, Laurentio ſolo, & arce vacua indefenſaque relictis. Quod quum Laurentius animadvertiſſet, ipſe quoque cæteros ſequutus, fuga capta in manus hoſtium incidit, diuturnamque apud illos ſervitutem ſervivit.

[illegible] turrem aliquamdiu a noſtris defenſam Arslanes occupat.

Exinde Eunuchus celeri itinere ad caſtrum, cui è Corvo nomen eſt, caſtra promovit, & Arſlanem, Mehemetis Jahioglis filium cum trecentis equitibus, totidemque peditibus ad Buſſam miſit, quæ erat modica è cocto latere turris, & à Michaele Terchio, Stephano Zuchaio, Andrea Nagio, ac paucis aliquot Sigiſmundi Balaſſii militibus, cuſtodiebatur: qui quum conſtanti admodum firmoque animo eam defenderent, nec Arslanes quicquam oppugnando, ac terrorem admovendo proficeret, ſequenti die è caſtris duo millia peditum acciri, & duo tormenta advehi jubet, quibus locum concuteret, caperetque. Sed neque ea hoſtium acceſſione, ac continuis ictibus, quibus turris diruebatur, quicquam Terchius & ſocii perterriti, in defendenda ea, eò fortius & conſtantius perſiſtebant. Diruta turre noſtri ſe in vallum recipiunt. Et virtutem eorum Arslanes admiratus, qui tanta vi exiguum munimentum adverſus tantas copias tuerentur, pacta cum Terchio & Balaſſianis incolumitate, liique abire in tutum permiſſis, turrim & vallum ſolo æquavit.

Revertenti ei caſtra, haud procul erat arx Salgo, Lupi Derencenii ditionis, quam Simon Sagivanus imbellis præfectus tuebatur: ea autem erat arduæ rupi impoſita, & difficilem admodum aſcenſum, & oppugnationem requirere videbatur, quod tormenta eo attrahi, non niſi immenſo labore, & multis jumentorum jugis, nec ſine periculo poſſent. 1552.

Inde Salgonis arce deditur.

Igitur Arslanes, quò vi non poſſet, aſtu ſibi penetrandum ratus, arboris prægrandem truncum, duabus rotis impoſitum, aliquot boum jugis ad cacumen montis pertrahi, & ab agreſtibus magno clamore boves, veluti ſub nimio ænei tormenti pondere fatiſcentes, urgeri imperat.

Ridiculum barbari ſtratagema.

Favit aſtutiæ ejus inſolens fortuna, quod eo die ex humore nocturnæ pluviæ craſſior nebula aerem involviſſet, aſpectumque omnem noſtris extorſum eripuiſſet. Interea quoſdam equites Turcas, Pannonicæ linguæ gnaros præmunit, qui obſeſſis nunciarent, tormenta inuſitatæ magnitudinis protinus arcis mœnibus admovenda, in proximo eſſe, porro conſultum fore, ſi eorum ictus nequaquam ſibi expectandos ducant, ſed dedita arce, ſalviſque rebus exeant; ſe enim poſtea nemini parſurum. Ea fraude Sagivanus credita, non ſine riſu ſimplicitatis ſuæ arcem hoſti tradidit, ac Arslanes ei & ſociis, fide ſervata, incolumibus dimiſſis, Salgonem præſidio firmavit, & in caſtra reverſus eſt.

Capta præterea, Corvi Caſtellum, Bujacum,

Eunuchus quoque caſtro Corvi, quod Andreas Sacius, & Emericus collega inter ſe diſſiderent, eadem facilitate potitus, ad Bujacum Bathorii arcem, haud procul diſtantem divertit: & quum ea muro craſſiore ac ſatis firmo munita eſſet, nec in eo quinque diebus verberato quicquam ferè dirutum eſſet, difficilis oppugnatio futura videbatur, ſi quæ in præſidiariis virtus aut conſtantia fideſque adfuiſſet. Sed illi intempeſtivo metu ac pavore perculſi, perfractis fornicibus, in quibus reconditum theſaurum falſo putabant, una cum Martino Quercio præfecto non ſine perfidiæ labe arcem relinquentes, ſeſe in fugam conjecerunt: quos tamen Turcæ inſequuti inciſos & ad unum interfectos deleverunt, ſolo conſervato Martino, qui in ipſis vinculis & carcere poſtea extinctus eſt. Sagum collegii monachorum Benedictinorum caſtellum, ad ripam Hippoli fluminis amœno loco ſitum, ac

Sagum,

Giarmatum Balaſſianæ familiæ domicilium, perterritis iis, qui in præſidio erant, ac diffugientibus, primo direpta à Turcis, ac poſtea ſubjectis ignibus concremata funditus conflagrarunt.

Giarmatum,

Tot tamq; validis arcibus nulla vi, ſed ut Turcæ ipſi jactabundi dicebant, ſpatiando & ſecurè otiando, in poteſtatem redactis, Ferdinandus, qui majore ejus anni parte bellicis apparatibus & tormentis, eorumque vectura, & aliis rebus neceſſariis curandis, ut diximus, incubuerat, ſeque ad caſtra & bellum gerendum profecturum edixerat, ne tantam ditionem impunè hoſtibus occupandam permittere videretur, copias, quibus hoſtibus & Eunucho occurreretur, parandas, illumq; ab ulterioribus detrimentis inferendis arcendum conſtituit. Et quum opportune Sforeta Pallavicinus, quem ad conducendum peditatum in Italiam profectum fuiſſe docuimus, adductis militum quatuor millibus & quingentis, per eos dies reverſus eſſet, Eraſmum Taiſalo, Jaurini præfectum, qui Honorio Cu-

Infauſta Eraſmi Teuffelii expeditio. An. 1552

1552. niſpergio ſucceſſerat, infauſti nominis ut eventus quoque approbavit, duci, tradito ei ſummo totius exercitûs imperio, in mandatis dedit, ut coacto e finitimorum locorum præſidiis milite, cum Sforcianis ſeſe conjungere, & Diegelum ac alias arces, nuper ab hoſte captas recuperare contenderet. Tria quoque millia peditum Germanorum, duce Marcello Detrico mercede conducta, quorum dimidia pars ſclopetarii, cæteri haſtati erant, ad eum ire jubet; Provinciis verò ſeu regionibus ſuperioris Pannoniæ, numero decem, ſerio injunxit, darent operam, ut in oppidum Felicum convenirent, ac Taifalo & Sforciæ primo quoque tempore conjungi poſſint.

Copiæ undique collectæ ex præſidiis.

Taifalus ipſe cum Sforcianis copiis & Germanis Levam atque inde Egegum caſtra promovit, & è Jaurino ſupra propriam ducentorum equitum alam, alios ſingulis centuriis equeſtribus præfectos, Georgium Queglevitium, Petri filium, Paulum Ratcaium, veteranum copiarum ductorem, Franciſcum Deſoffium, Michaelem Dombaium, & Franciſcum Sandrinum ad ſe venire juſſit. Eodem modo & Levæ præſidio Paulus Sarcandius, Nicolaus Siculus, Stephanus Thraa, Franciſcus Jacoſi ius, & Sebaſtianus Matuſnanus cum quingentis equitibus levis armaturæ advenêre. Auguſtino Sbardellato Epiſcopo Vacienſi, Italicæ originis, ſed in Pannonia nato, Salmenſis Comes bello Muranienſi curam commeatus demandaverat: eandem provinciam Taifalus quoque ei ratam habuit, ac centum equitum ſtipendium adjecit. E Corponenſi oppido, Joannis Chruſitii legatus, Gaſpar Chutius centuriam equitum, & Lupus Puchamius Auſtriacus, bis totidem adduxit. Melchiori Maſcout, qui Vigleſſo præerat, ducenti quinquaginta equites Germani parebant, qui etiam bene armati inſtructique cum 1540 ſimul eodem venire maturarunt. Supra hos octingenti pedites, Moravici & Bohemici generis, & totidem Pannonii exiis, qui Haidones vocantur, ſeſe adjunxêre; quos omnes Taifalus ad Egegum in caſtra recepit, ita ut omnium copiarum ratione ſubducta, decem millium militum numerum facile excederent.

Decem millium numerum explebant.

Has copias Caſtaldus in ſupplementum exercitus ſui mitti expetebat, quod Achomatem, capto Temeſvario, Tranſſilvaniæ occupandæ conſilia agitare comperiſſet. Verùm Ferdinandus commodiore conſilio, ſi exitus reſpondiſſet, ad tuendos contra Alim Eunuchum fines, amiſſaque recuperanda convertit. Jam etiam armata nobilitas ad Filecum conveniebat, quæ ad ſeptem millia bellatorum conſtituebat; ita ut ſi totus ex exercitus convenire potuiſſet, idoneumque bello ducem, & peritum nactus fuiſſet, Budenſibus Eunuchi copiis, non ſine certa vincendi ſpe, facile opponi potuiſſet. Carebat tormentis currulibus, ac colubrinis majoribus Taifalus, ſed ea Ferdinandus è veteris Zolii, ac Biſtriciæ montanæ armamentariis depromi, ac in caſtra advehi juſſit. Quibus tutius advehendis, quingenti equites è caſtris obviam ivêre, Ratcaio, Queglevitio, ac Matuſnano ducibus, qui cum tormentis eorumque apparatu ad arcem Piobenſtaniam ſubſiſtere, & adventum exercitus ibi præſtolari juſſi ſunt.

Nobilitas etiam cū 7000, armatorum Filecum convenit.

Interea Alis Eunuchus, noſtrorum apparatu, ac conatibus per certos exploratores cognito, prius quam duo noſtrates exercitus conjungerentur, præoccupandum Taifalum, & cum eo congrediendum arbitratus eſt, copiaſque omnes ſuas, quarum virtuti plurimum confidebat, ad campos Racoſios convenire jubet: quibus ſumma celeritate congregatis, adverſus noſtros ducere decrevit. Habebat in caſtris ad duodecim millia equitum ac peditum, ſed qui ob recentes continuaſque victorias, ipſo duce partas, noſtrorum copias, & potiſſimum Germanicas, nihili pendere videbantur. At Taifalus Dregelo copias admoturus, ab Egego caſtra promovet: & tametſi ab Ungaris ducibus admoneretur, ne quid adverſus hoſtem moliri, neve ullam fortunæ aleam, niſi receptis prius in caſtra Nobilitatis copiis, quæ Fileci erant, experiretur; ipſe tamen ſuis ſubniaus conſiliis, quibus ſibi indulgendo errare potius & obſtinatius perſiſtere, quàm alienis recte uti conſueviſſet, tormenta duntaxat expectanda, neque hoſtium congreſſum admodum formidandum exiſtimabat. Et Ratcaius, illa jam ad Boſocum, jugis equorum & boum, Civibus montanarum urbium imperatis, advehenda curaverat, ejuſque rei ducem certiorem reddiderat: quum Taifalus caſtra in hunc modum promovere, & Diegelum verſus proficiſci cœpit.

Alii Eunuchus cum duodecim millibus noſtris, antequā conjunctæ fuere, occurrit.

1552.

Præcedebant quingenti equites levis armaturæ Pannonii, quos paulò poſt equitum Germanorum turmæ, ducibus Maſcone & Andrea Taifalo, Eraſmi ipſius fratre ſubſequebantur. Poſt hos peditatus Germanicus, & legio Italica, ac Bohemi & Ungari pedites, ſublatis vexillis, ac inſtructis ordinibus armati procedebant. Horum veſtigia currus onerarii & impedimenta exercitûs progredi juſſa, ac inter illa ſex falcones currules, quos vocant, cum rebus neceſſariis & tormentorum magiſtris, quaterni equis vehebantur. Agmina vero præcedentia a tercentis equitibus Pannoniis claudebantur; atque hoc ordine univerſæ copiæ ad Pleſtovicium oppidum, quod à Pannonibus Palaſtum appellatur, perveniunt: & in ejus campis, qui vinea & montes ad Orientem reſpiciunt, caſtra collocata. Nec longe aberat in pago Silvaſſo Eunuchus cum ſuo exercitu, rei gerendæ, & conſervandorum, quæ nuper cæperat, locorum avidiſſimus: ac deinde arridente cœptis fortuna, ſeſe cum Achomate & prætoriano exercitu conjuncturus; quum multa adhuc pars æſtivi temporis gerendo bello accommoda ſupereſſet. Cùm caſtra noſtrorum progredi intellexiſſet, Eunuchus, mille equites expeditos deligit, eiſque, ut ſitum caſtrorum Taifali ac Sforciæ contemplari ac explorare, dareque operam contendant, ut ex hoſtium numero captum aliquem ad ſe adducant, à quo de eorum conſiliis certiora intelligere poſſet. Hos quum equites illi, quos agmina noſtrorum claudere diximus, conſpexiſſent, cæteris iter cœptum proſequentibus, acri edito certamine, fugarunt, ac nemine è ſuis amiſſo, unum ex hoſtibus interfecerunt, altero vivo in poteſtatem redacto. Ab hoc Turca primum ad Sforciam adducto intellectum eſt, Alim ejus eſſe propoſiti, ut quemcunque rebus exitū ſors & fortuna attuleꝛint, collatis ſignis abſque cūctatione experiatur.

Caſtra Teuſſ lii in campis Pleſſorcii à collocata.

Decima die Auguſti.

Jam decimus dies menſis Sextilis, divo Laurentio dicatus illuxerat, barbaris ſæpè feliz fauſtuſque, & noſtri propenſis tabernaculis caſtra collocaverant, quum Turcarum antecurſores,

duce

1552.

duce Arslane, in conſpectum venere: adductis tribus falconibus, quorum uſus campeſtri in acie eſt, iiſque noſtrorum caſtra infeſtare ceperunt. Noſtri celeriter ex caſtris procurrentes, magnum acreque certamen cum iis contraxere: ac directis in eos falconibus, quos in margine caſtrorum opportune collocatos habebant, tam cominus præliando, quam jaculis eminus feriendo eos ſubmovere, multos interficere, plurimos vulnerare. Deinde concurrentibus noſtrorum equitibus, tam Germanis quam Pannoniis, cruentiſſimum certamen ſubinde auctum recrudeſcit: eo exitu, ut plurimi utrinque interirent, aut caperentur, & Franciſco Deleſſio equus, quo vehabatur, eum ſiniſtro cruore inſidientis, ferrea falconis pila diſcerperetur, quo immani vulnere ictus in caſtris eodem die expiravit. Capti etiam à Turcis ſunt Sardinus & Dombajus, equitum ductores, ac ad Alim perducti. In partibus Turcarum ab Italis glande trajectus periit Teſſterdarius, quæſtor & ærarii cuſtos, qui militarium ſtipendiorum rationes ſervare, militibuſque ſolvere ſolebat: cum aliquot præcipuis barbarorum. Quo cadente Turcæ cohortem Italicam, ex qua Teſſterdarius erat interfectus, extra munitiones pugnando progreſſam, ad quædam arbuſta publicæ viæ contigua, irritando & laceſſendo elicuere, & quamquam ea ſclopetis rem peritiſſime gereret; à multis tamen barbaris circumventa, maximo erat in diſcrimine, niſi Ungari equites Franciſco Jacobitio & Georgio Thurio annitantibus, auxilio adcurriſſent; qui feſſos dimicando & fatigatos, ne uno quidem ex ipſis deſiderato, periculo liberarunt.

Jam pugnatum erat uſque ad meridiem, quum Eunuchus cum univerſo exercitu ſuis ſubſidio ſupervenit, ac prælium magno terribilique conatu reſtauravit; adductis quatuordecim colubrinis campeſtribus, quas in proximis caſtris noſtrorum colle ita collocavit, ut inde peditatum Bohemicum ac Ungaricum, contortis in eum pilis aſſidue infeſtaret. Nec mora illum cominus haſtis aggreſſos, quamquam acerrime repugnarent, tamen quod ab ſociis alia in parte laborantibus minime juvarentur, terga dare coactos concidit & profligat. Sed equites Germani cohortantibus Andrea Taifalo & Maſcone, facto cuneo, peditibus opem ferunt, ac hoſtes terga vertere compellunt. pulſiſque iis, & multis occumbentibus, ſigno receptui dato, in caſtra revertuntur. Sequenti die collaudatis equitibus, Taifalus & Sforcia, peditatum Germanicum & Italicas cohortes promovent, eiſque hinc equites cataphractos, illinc leviorem, qui è Jaurino venerat, equitatum, in ſubſidiis collocant, & falconibus principia firmant, ac in irruentes hoſtes obvertunt. Ibi tormentis utrinque in mutuam cædem axploſis, Mars crudelem in modum ſævit; & ex utraque acie acriter pugnantes plurimi cadunt; ſtante adhuc victoria in ancipiti, quum diro nec opinato caſu, pulvis tormentarius in partibus noſtrorum, fortuita incidente ſcintilla ſuccenditur, & terribili edito fragore, aliquot tormenta, eorumque magiſtros, & militum nonnullos, miſerabilem in modum laceratos, per aera in ſublime jactando diſpergit. Ea re animadverſa, Turcæ ingenti ſublato clamore, in noſtros perturbatos, & repentino caſu territos irrumpunt; & certamen magno animorum ardore inſtaurant; noſtris animus concidit, & primum omnium legio Germanica turpi fugæ ſe committit, nec ut ad pugnam redeat, ulla vi à ducibus retineri poteſt. Equites ad eorum ſubſidia collocati, & cæteri omnes una profugiunt: denique cataphracti Germani, ſociorum clade perturbati, terga vertunt, & quo quiſque poteſt, effuſo curſu feruntur. Taifalus ſuos retentare conatus, à circumfuſo & conferto hoſte capitur: & Sbardellatus acriter pugnans interficitur: nec procul ab eo Nicolaus Borſanus, Chriſtophorus Roſonius, & Lupus Sulius, ſervente certamine, cadunt.

Se...enti die certamen inſtauratur

...fortuito ...

Germanica legio prima omnium fugit, quam alii ſequuntur.

Teuffelius capitur,

Sbardellatus acriter pugnans cadit,

At Sforcia, qui animadverſo periculo armatus ante ſuam legionem conſtiterat, & eam, ut virtutis & nominis Italici meminiſſent, hortabatur, perditiſque jam rebus, ſuos in proximam ſilvam recipere contendebat: qua protecti ſe adverſus hoſtium equitatum commodius tuerentur, aut ſi ſors ita ferret ſub noctem per ſilvas & montes proclivior fuga fieret, ab Eunucho & Turcis vehementi impetu inſtantibus prohibetur; dumque cum ſuis in aciem inſtructis egregia virtute dimicat, ab hoſtium multitudine obruitur: ita ut ei in orbem pugnanti, multoſque hoſtium cæſim punctimque ferienti, dextra manus prægrandi acinace ſauciaretur; & ſimul cadente, quo ſe fortiſſime tuebatur, enſe, inermis & multo labore fatigatus, poſtquam infenſæ fortunæ reluctari non liceret, deditione facta, in hoſtium poteſtatem veniret. Cum eo una pugnantes Italorum præcipui, partim cæſi, partim captivi facti, inter quos Hippolytus Pallavicinus, Sforciæ ipſius neceſſarius, ac Martius Tiburtinus, & ipſe vehementer ſaucius, Albertus Caſtrenſis, cum Vincentio Antinorio Florentino, & Bambino Carpenſi, nonnulliſque aliis fuere. At Paulus Ratcaius & alii ad Boſocum, intellecta hoſtium victoria, & noſtrorum clade, reductis tormentis, ſalvoque equitatu, ad vetus Zolium ſeſe receperunt. Nobilitas vero, quæ ſumptis armis Filacum convenerat, certo cladis nuntio accepto, varias in partes dilapſa fuit.

Sforcia Pallavicinus cum ſua legione fortiſſime dimicans,

Saucius in hoſtium poteſtatē venit.

Eunuchus ingenti parta victoria, ac tormentis omnibus, vexilliſque & impedimentis hoſtium potitus, cum captivis, quorum ad quatuor millia fuiſſe ferebantur, lentis paſſibus Budam reverſus eſt; ingreſſuruſque urbem triumphanti ſimilis, captivos in ordinem aciemque compoſitos præire, Taifalumque ipſum equo inſidentem, tympaniſtis & tibicinibus ac fiſtulis pedeſtribus præcedentibus, moreque ſuo canentibus, cum præcipuis captivis in forum perduxit, cæteriſque ſub haſta venditis, Taifalum cum aliquot captivis, ac XL. ſignis, & capitibus præciſis, Byzantium miſit, Sforcia ſibi retento: quem non toto vertente anno, octodecim millibus aureorum nummum redemptum, ad ſuos remiſit, donato ei Martio Tiburtino, ac quibuſdam captivis aliis. Is à Coſmo Medicæo Hetruriæ duce aliiſque Italiæ principibus, Ferdinandoque rege, & Maximiliano filio, haud contemnenda pecuniæ ſumma, adjutus fuit. Sed Taifalus quum Byzantii nomen ſuum minime profiteretur & ſe ſummum copiarum ducem fuiſſe negaret, ab irato Solymano, qui de ejus conditione, dignitateque

Eunuchus ovans Budā redit,

Teuffeliū cum aliquot captivis & ſignis 40. Byzantiū mittit.

Sforcia ſibi retentus, & paulo poſt redempto.

Teuffelius

1552. culeo inſutus ſubmergitur. Mācipiorum vilitas.

tateque abundè erat edoctus, culeo inſui, & in Boſphoranum mare mergi juſſus fuit. Tanta autem mancipiorum Germanicorum Budæ & Peſthi vilitas, tam exile pretium fuiſſe fertur, ut unum modio hordei vel farinæ, aut hemina mellis butyrique veniiſſe diceretur.

Ab iis tantis & fere portentoſis calamitatibus & cladibus noſtrorum ſimul, & inexpectata felicitate, & progreſſibus barbarorum, tot arcibus atque urbibus tanta celeritate captis, fuſis & fugatis duobus exercitibus, tametſi ubique in Pannonia clamor, gemitus, lachrymæ, luctus & mæror agitabantur: fortuna tamen inſolens & iniqua, nondum ſuo in eam gentem plene exaturato odio, majorem ſævitiam exercere, & mala diuturnioribus malis, ſupra quam credibile ſit, accumulare non deſtitit. Achomates ſiquidem & Eunuchus, communicatis mutuo, per nuntios & literas, conſiliis Solnocum in medullis & viſceribus regni juſſu Ferdinandi extructum, rebuſque neceſſariis, ad multum temporis proviſum, ac Agriam, quæ duo reliqua munimenta ad regni tutelam reſtabant, expugnare, & ſi fortune ferat, quæ ſibi tantopere favere viſa eſt, nomen ejus infelicis populi prorſus delere decreverunt. Et Achomates quidem tanta proſperitate, tantiſque ſucceſſibus inflatus, irrumpendum in Tranſſilvaniam, & eam armis belloque perdomitam, in provinciæ formam redigendam ducebat: ſed duplici ratione ab eo propoſito conſilioque retrahebatur; partim quod Caſtaldum & Bathorium, extremos provinciæ fines, per quos eo perveniendum eſſet, juſto inſtructoque exercitu inſediſſe, adventumque ſuum paratos expectare didiciſſet; quorum tamen vires & copiæ, fama & opinione hominum, quam reipſa majores & validiores eſſe ferebantur; partim vero, quod ab Eunucho ad ea loca, quæ dixi, utpote Budenſi ſuæ præfecturæ propinquiora, ex quibus ditiones Turcicæ continue infeſtarentur, capienda multis argumentis induceretur.

Itaque ei perſcripſit, ſe cum exercitu Solnocum progreſſurum, diemque conſtituit, ad quem utrumque exercitum certum in locum convenire vellet. quod ſi prior ipſe eo veniret, cum vero nihil cunctatus obſidionem inchoaret; ſe quoque paulo poſt adfuturum. Igitur Eunuchus voti atque deſiderii compos, ſine longiori mora, eo ire maturavit cum copiis, quarum nonnulli viginti millium fuiſſe prodidere: alii, quod propius vero eſſe videtur, duodecim millia utriuſque ordinis militum tradunt. Hiſce copiis & viribus Solnocum obſidere cœpit: ſic tamen ut ejus manu capiendæ ſpem nullam habere videretur; ſed ut interea, dum Achomates adventaret, terrorem incluſis oſtentaret, frumentarias invectiones impediret, neminemque in arcem ingredi, aut exire pateretur.

Anno 1552. Aly Eunuchus Solnocum obſidet.

Solnoci ſitus.

Solnocum inter Tibiſci & Sagivæ fluviorum confluentem, ante quadriennium à Salmenſi comite, forma triangulari, à fundamentis ex gleba & ceſpite, ſalicibus interjectis, erectum eſſe ſupra retulimus. Habet a meridie foſſam latam & profundam manu factam, & aqua fluviali plenam, ac tria propugnacula, tribus in lateribus ſatis ampla, & munita, tanta altitudine, ut domorum tecta & faſtigia, quæ intus ſunt, extrinſecus conſpici nequaquam poſſint. Erant in eo tormenta curulia majoris generis, quatuor & viginti; præter minores falcones, ac ſclopetorum, & quæ Moſchettæ vocantur, tria millia; pilarum ferrearum, plumbi, ferri, rudentum tormentariorum, nauticorumque ingens numerus. Pulveris autem ſulphurei octoginta millia pondo, & commeatus magna copia. *1552.*

Paulò ante obſidionem præfuerat loco Bartholomæus Horvatinovitius, de cujus virtute & claris facinoribus, aliquot retro bellis, & Muranienſi potiſſimum editis ſupra memoravimus. Is quum privatis de cauſis Viennam proficiſceretur, in inſidias à Pyriaga Turca, inter Sagum & Giarmatum ei ſtructas præcipitatus & captus, Conſtantinopoli vitam in vinculis finivit. Ejus locum à Ferdinando Laurentius Niarius obtinuerat, favore potius aliquorum è Senatu, quam virtute ulla aut merito. Habebat ſecum in præſidio octingentos fere milites, & centuriam Hiſpanorum, ac Germanos, Bohemoſque pedites. Turmis equitum præerant Gabriel Pecrius, Matthias Streſencovitius, & Gaſper Moræus, quæ centenos equites levioris armaturæ continebant. Ungaris peditibus Stephanus Quelidius imperabat. Octavus jam præterierat dies, ex quo Eunuchus obſidioni initium fecerat, nec quicquam tamen egerat, quod locus tam natura quam arte eſſet munitiſſimus: ita ut niſi præfectum ac præſidiarios imbelles & pavidos nactus eſſet, etiam Achomatis & totius exercitus vim vireſque ſuſtinere ac propulſare potuiſſe cenſeretur. Sed quum præſidiarii, uti erant è variis gentibus collecti, ac lingua, moribus, conſenſuque animorum inter ſe variabant, adventante Achomate, et caſtra in patentibus campis longe lateque collocante, infami metu & pavore perterriti, non de arce defendenda, ſed de turpi ac ignominioſa fuga inter ſe conſilia miſcere, eademque nocte, qua quiſque potuit, partim navibus, quæ haberi poterant, partim tranſnatatis fluminibus, dilabi ceperunt. Illuceſcente aurora, Niarius ſuorum fuga animadverſa, nullo dedecoris metu, ſed ſimili perfidiæ labe agitatus, conſcenſo equo & ipſe fugam capeſſit, & in campum provehitur. Verum quum ab hoſtibus obſeſſas undique vias, nec ullum patere perfugium vidit, ſtatim cogitatio tanti admiſſi ſceleris animum ſubiit; & meliori quamquam ſero uſus conſilio, ad arcis portam, in qua fidei ſacramentum dixerat, redire; ibique qualemcunque fortunæ eventum expectare conſtituit.

Laurent. Niarius ei præerat.

Noſtri fœdiſſima fuga arcē munitiſſimam deſerunt.

Mane diei facto, qui quartus Septembris erat, Turcæ noſtrorum fugæ ignari, quum magnum in arce urbeque ſilentium eſſet, fumo è quibuſdam domunculis, quibus noſtri fugientes ignem ſubdiderant, exeunte id quod erat, ſuſpicati, perterritos noſtros, & arcem vacuam relictam, protinus magno animorum ardore, præcipitique curſu arcem oppidumque verſus contenderunt: quumque Niarium in veſtibulo portæ reperiſſent, eum repugnantem, quantum poterat, ſeque defendentem, parvo labore vivum cepere, & ad Achomatem celeriter perduxere. Qui tamen non multo poſt corruptis auro cuſtodibus, & uni eorum, promiſſo filiæ nobilis conjugio, carcere vinculiſque

Niarius capitur, & non multo poſt elabitur.

1552. iſtique ſolutus evaſit, & ad ſuos domum rediit. Achomates noſtrorum conſternationem & ignaviam admiratus, conſcenſo equo una cum Eunucho, ad occupandam arcem eſt profectus. Cui Janiceris, qui cuſtodirent, ac certis equitum turmis præſidio impoſitis, profectionem ſuam ad obſidendam Agriam, per præcones, quos Clauſios vocant, in caſtris ad diem craſtinum publicavit. Interim autem perniciſſimos equites, ad inſequendos noſtros, intento curſu ire juſſit, qui quum equitum noſtrorum curſum, quod totam noctem properando antecesſerant, æquare non potuiſſent: nonnullos tamen ex peditibus Germanis & Bohemis lentius progreſſos, ac viarum ignaros interfecerunt, alios captos retraxerunt; cautius & celerius ſubducentibus ſeſe Hiſpanis, qui Ungaris locorum peritis ſeſe adjungentes, & piſcatoriis naviculis Tibiſcum trajicientes, ad tutiora loca pervenerant.

Inde ad Agriam obſidendã pergunt.

At Achomates & Alis, tanti momenti arce, quæ Agria multis partibus munitior eſſe cenſebatur, tam facili labore capta, caſtra promoverunt; & quamquam æſtas jam ferè in autumnum præcipitaverat, ſpe tamen aut per deditionem, aut fugam noſtrorum capiendæ Agriæ minus munitæ fieri, maturato itinere, quintis caſtris, ad Tihamerium oppidum, quinto Idus Septembris, pervenere. Ex iis caſtris Achomates literas ad Stephanum Dobonem, & Stephanum Neſqueium præfectos dedit, eaſque agricolæ cuidam perferendas tradidit; quarum hæc erat ſententia: Equidem gemino adducto exercitu, quorum alter capto auſpiciis potentiſſimi Imperatoris Solimani Temeſvario, & Lippa, Chanadio, Solnoco, multiſque aliis præcipui nominis locis, arcibuſque in poteſtatem redactis, ac ditione omni, quæ inter Chryſium & Maryſum, ac Tibiſcum & Danubium longe lateque extenditur, feliciter occupata; alter vero, Veſprimio, Dregelo, Seceno, totaque ad Hippolum flumen regione ſubacta, cæſiſque & ad internecionem deletis duobus veſtris exercitibus, memorabiles de Pannonia armis ſub jugum miſſa victorias reportavit, nunc Agriam, cui vos præeſſe audio, recta contendere in animo habeo. Proinde hortor vos & moneo, ut clementiam potius Solimani potentiſſimi & æquiſſimi principis, quam arma experiri, arcemque Agrienſem dedere malitis. Quod ſi feceritis, efficiam ne vos ejus facti pœniteat, & eadem libertate, ac bonorum veſtrorum poſſeſſione, qua priſcorum regum tempore, fruamini. Si vero in pertinacia & obſtinatione retinendæ arcis perſtiteritis, quæ tamen retineri nulla vi, nullis viribus queat, poſtquam invictis noſtris armis pervia ſunt, quæcunque in orbe terrarum ſunt, non facultates ſolum veſtras, ſed cum iis liberos & conjuges, vitam denique ipſam paucos poſt dies amittetis. Valete.

Achomatis literæ ad Dobonem & Neſqueiũ præfectos Agrienſ.

Ad eas Dobo & collega nuntio in vincula & compedes conjecto, ne verbum quidem reſponderunt. Sed literis ad Ferdinandum, ac Nicolaum Olahum ejus Cancellarium, cui paulo ante Epiſcopatum Agrienſem dederat, miſſis, auxilia neceſſaria, & militum ſupplementum petiverunt: quod præter ordinarium numerum, qui ex ducentis equitibus, totidemque peditibus conſtabat, pauci in præſidio, aut fere nulli

Qui ne verbo quidem reſp[…]

eſſent: ſed aliis conducendis brevitate temporis excluderentur. Verum Ferdinandus ſupra profligatos, & cæſos ſuos duces & exercitus, quos mercede conduxerat, non pecuniæ ſolum expediendæ difficultate, ſed etiam ſeditione & tumultibus Germanicis, à Mauritio Saxone, pro liberando Landgravio ſocero contra Cæſarem excitatis haud mediocriter laborabat: itaque ſpem potius & ampla promiſſa in præſens, quam vires & auxilia ſuppeditare videbatur: interim tamen Nobilitati & proceribus in mandatis dedit, ut laboraturæ Agriæ opem ferre non prætermitterent, poſtquam omnis illius ſuperioris Pannoniæ ſalus in ejus conſervatione conſiſtere videretur. Dobo quoque & Neſqueius ſingulari diligentia Nobilitatem ad præſtandum officium, mittendaſque ſumma celeritate auxiliares copias hortari ſubinde non deſinebant: ita ut Neſqueius, quamquam domi ejus opera ſumme eſſet neceſſaria, tamen ad Concilium procerum, quod in oppido Sixone indixerant, frequenteſque ad illud convenerant, proficiſci, ac rem præſentia ſua urgendam exiſtimaret; obtineretque ut partim ab incolis regionum, in quas Pannonia, ceu tribus quaſdam diſtribuitur, partim verò à proceribus, qui facultatibus cenſuque eminebant, & ab urbium liberarum Civibus haud contemnenda auxilia mitterentur. 1552.

Auxiliares copiæ Agrienſibus ſubmiſſa.

Nam pauló pòſt quingenti ſeptuaginta quinque milites, eorum ſumptibus conducti, ſub variis præfectis Agriam pervenerunt. Antonius quoque Blaſco, & Ambroſius Sadorvicus, ducentos triginta milites, quos Solnocum juſſu regio ducere debebant, quod eum locum in hoſtium poteſtatem deveniſſe in itinere audierant, ſingulari opportunitate Agriam perduxerunt. Supra hos Gaſpar Peteo, Joannis frater, Stephanus Zoltaius, & Joannes Fighedius, equitum ductores, navandæ pro patria operæ cupidi, cum centum equitibus, (cæteri enim metu perculſi profugerant) Gregorius verò Bornemiſſa cognomine Literatus, fabro ferrario Quinqueccleſiis genitus, ſed excellenti virtute fortitudineque vir, cum ducentis quinquaginta peditibus ſclopetariis, promptiſſimo ſtudio animoque ad defendendam Agriam confluxere. Georgius Seredius Gaſparis nuper fato functi frater germanus, omniumque ejus bonorum & facultatum, quæ ampliſſimæ, ditiſſimæque erant, ex aſſe hæres, ducentos milites ſuo ære conduxerat, eiſque bimeſtri ſtipendio Caſſoviæ perſoluto, ut Agriam ſe conferre maturarent, in mandatis dederat. Verùm ii turpi formidine perterriti, nec eo ire auſi, quum Caſſoviam rediiſſent, ignominia notati, ac ferreis compedibus vincti, ad dilatandas repurgandaſque urbis foſſas, ac terram batillis & ligonibus exercendam, aliaque ſordida obeunda miniſteria damnati fuêre, nec antè dimiſſi, quàm ſoluta Agriæ obſidione macerati, malèque habiti, ſemeſtre tempus in ejuſmodi laboribus explevissent. Erat omnium propugnatorum numerus, ſi iis auxiliaribus ordinarium quoque præſidium adjicias, inque unam ſummam ſubducas, ad duorum millium plus minus armatorum. Exigua quidem in prægrandi arce militum manus, adverſus ingentem potiſſimum barbarorum multitudinem; ſed quibus fixum atque immobile ſtaret propoſitum, omnia ob-

Summa omnium præſidiariorum, 2000.

1552. ſidiooi s incommoda patientiſſime tolerare, ſeque & atcem uſque ed extremum ſpiritum fortiter ru eri, & ſi fors ferat, honeſtam pro patria mortem oppetere.

His omnibus Dobo, ut erat in curandis rebus ed obſidionem neceſſariis, ſoleriiâ & providentiâ ſinguleri ex ipſa urbe Agrienſi, ac Folnemetio, Tallia, ac Maclaro, quæ loca io valle piopinqua ſunt, oppidis, medicos chirurgos tredecim, fabtos ferrerios ſeptem, lignarios verò quinque, molitores frumantarios novem, & lanios mectandis pecotibus octo adducendos curavit, ut eorum operâ extra militiæ munia in iis, quæ occurrerent, uteretur. Mulierés item quæ Cererem & penes conficerent, coquerentque, quatuotdecim convenire juſſæ, ac centum octoginta coloni ſeu agricolæ ad incertos caſus & neceſſarios, ec miniſteria delecti fuaie, iiſque omnibus ſua officia atque munia diſtributa. Deinde conſilio cum collega & cæteris militnm præfectis habito, communi omnium conſenſu legem tulére, ne cui exttamænia com quopiam loqui licaret, neve quiſpiam cum ſocio clancularios ſermones conſarret, aut ſuſurroa miſceret, nihil ebſque præfectorum ſciru fieret; nulla à qnopiam mentio, nullum verbum, nulla vox de dedeoda arce emanarct; capitale fore, ſi quis hæc violaſſet. Poſtremo jurari omnes, ad arcem fortiter propugnandam ſervandamque mutuo ſacramenium dixeta: atque magne omnium alimentorum, & rarum vel longiſſimæ obſidioni neceſſatiarum copia invecta hunc in modum parati, hoſtes, qui jam non longe aberant, expectandos decrevarunt. Tormenterii negotii, & diſtribuendarum excubiarum euram, ac impetium, in fabios & operes, Dobo ſibi deſumpſit: collegæ autam milites ſtarionarios, qui per loca neceſſaria excubituri erant, æquata ſecum poteſtate attribuit: amboque præfecti, milites ad ſua loca & ſtationcs, quas ruetentur, deduxerunt: ita ut gregariorum ſingulis cohortibus bini eut trini ex portiori equitum numero præponerentur.

Dobonis in rebus ob ſidioni ſuſtinenda neceſſariis ſolertia.

Primum ad novum interiotis arcis propugneculum tuendum, quod eb ipſo Dobone, qui id axtruendum curaverat, nomen accepit, centuriem unam peditum, duce Joanne Peſtheno, Georgio Coſtovitio, & Michaële Gaſparitio, deſignarunt. In alio vero quod prope cerœremeret, centum quadraginta duo pedites, ſub Demetrio Philippi, & Colomano Caſtelleno vigilare juſſi ſunt. Proximam ſtationem ad munitionem, qoæ Alexandrine eppellabatur, Stephanus Viteſius, & Georgius Gulanus, cum centum viginti quinque peditibus, dafendendam ſuſceperunt. Portam, quæ inter duas medie erar, centum impigris militibus Urbanus Nagolius, & Thomas Baxaius cuſtodiebant. Exterioris arcis cuſtodiæ è Chabiane munitione, uſque ad turrim latericiam angulerem Franciſcus Redeius, & Dionyſius Parvus erant præpoſiti; iiſque nonagiota quinque milites parabant. Sed ad eam, quæ ab Emetico Bebeco ente complures annos extructa de ejus nomine appellabetur, munitionem, cum centum quadreginta peditibus Peolus Teghenius, cum Benedicto Gerſaio collega, rem curebat. In foro vero ercis ampliſſimo, duæ cohortes tricenariæ duobus locis in ſtatione erant, quarum una Joanni Vaidæ, Dobonis ipſius legato, altere vero Antonio Bleſconi, & Georgio Ivenio parebant. Ibidem ad eam partem, quæ verſus ſtabula equorum, poſt meridionale ſummi templi latus vergit, Gregorius Bornemiſſa cum ſuis ducentis & qoinquaginte miliribus ſclopetariis locnm idoneum occupavit, ac ſupplementum qoinquaginte peditum accepit, ut intagra cohors tricenaria aſſat, præfectia hoc pro ſingolari ejus viri virtuta facila concedentibus. Gaſpari Peteoni centum & duo milites in exteriore arce ſuberant, non procul ab ee ſtatione ducentorum peditum ſelectorum, qui extra ordinem ed incerta balli & ſubitoe caſus è præfectis prope Palatium Epiſcopi collocati erant, quos Antonius & Albertus Nagii regabant: ſic tamen nt tota ea cohors, ab nutu & imperio Stephani Zoltaii & Joannis Fighedii penderet. Quæ munie uſqua ed illud tempus erant unicuique demandata, donec oppugnario eb advaniente hoſte inchoaratur: quo tempore Doboni & collegæ ſalvum & integrum ſtationum & acierum diſponendarum arbitrium eſſat.

Milites ſingulis ſtationibus attributi.

Sita eſt arx, ne hocquoque prætermittatur, to tegione Haveſieoſi, ed promoototium partim ſaxeum, partim vero vineia, arboribuſque fructiferis conſitum, qua illud in vallam deſinit, habetque oppidum ſubjectum ed occidentem ſolem, vallo è meterie & ceſpite facto einctum, quod Agrius fluviolus medium interſecans præterlabitur, locoque & valli nomen det, ac deinde rivulis letgis & perennibus auctus in Tibiſcum evolvitut. Habet etiam ad meridiem haud proeul aqoas calidas, magna copia ebullientes, ſed fervore longe quam Budæ languidiore, ideoque balneis aptas, ſed quibus etiam quamplurimæ molæ frumentatiæ ad uſum urbis, tam æſtete, quam hyeme, contempte brumalium frigorum duritie, commodè volvuntur. Eam laxitete & magoitudine vel capaciſſimis perem, veteres, & ipſe ejus condicot Staphanus primus Pannoniæ tex, in divorum numerum telatus ed amœniratem magis, quam tutelam ædificaverant: Poſtea Petrus Perenius, inter belle Civilia, & duorum regum diras contentiones, utcunque loco potitus, ducto per tranſvarſum moro, ac axcevata foſſa in duas partes diviſit, uſque ad faſtigiarum ſummi templi fornicem, quod in arce aſt, turrimque ejus duplicam, ex qua proſpectus longe lateque pervellem pater; ioſtar molis corbibus vimineis ceſpite repletis, ac colubrinis interpoſitis, ad rotius arcis ſecuritatem, munivit; ſic ut collem quoque arci proximum, ax qno illa tormentorum ictibus expoſite infeſtari entea poteret, munitioni oporrune incluſerit.

Agria ſitus.

Cæterùm præire juſſus Alys, in conſpectum urbis venit, cum viginti quinque millibus militum, ut quidem fama erat. Aderant cum eo ex diverſis Boſnæ ac Illyrici limitibus Veligianes, Mehemetanes, Camberes, Derielus, qui è Perſide ad Turcas cum Ulamane transfugerant, eo tempora Boſnenſi præfecto: necnon Haunivanas Belgradi præfectus, Derviſius è Quinqueeccleſiis, & Arslanes ex Alba regali, qui ambo Mahemete Jehiogli, Eſſaquiana & Peſthana, aliiſque victoriis clariſſimo progeniti erant. Et Arslanes quidam navandæ operæ cupidus, ad templum Divæ Virginis, quod

Turcæ obſidione cingunt urbem.

Duces Turcici.

extra

1552.

extra oppidom erat, ſeparato ferè ab aliis loco conſadit, & quatuor tormenta, quibus arx verberaretur, ſine corbibus, ſineque vineis & aggeribus collocavit: quibus omnibus viginti quinque millia hominom ſubeſſe dicebantur.

Quinto poſt die Achomates & Beglerbegus advenīūt.

Quinto poſt die Achomates & Beglerbegus Alim ſequuti, cum toto tormantorum apparatu, ac Camelis & mulris ſarcinariis, ac aliis impedimeotis, ac univerſo exercitu advanêre, in quo à pleriſque centum viginti quinqoa millia bellatorum eſſe farabantur, imo plarique hoſtium eum numarum excedere affirmabant.

Cum centū viginti quinq; millium exercitu.

Sad quooiam Turcæ non ſolum milites deſcriptos, & ad pugnam aptos, quibus aut ſtipendia ax ærario numerantur, aur fundi & agri ex dedititiis, aur bello captis dari ſolent; ſed etiam lixas, calones, ac ſervos & mancipia, nec noo colonos & agreſtes, & alios omnes, quorum in caſtrenſibus miniſteriis uſus eſt aur necaſſitas, in uoum, aundemqua numerum refaire ſolent, ut jactando & vires ſuas extollendo hoſtibus metum pavoremque ïujiciant: equidem ſicuti huic hominum ganeri, ex frande & maudacio compoſito, nullam fidam dandam experientia doctus reor; ita naqua dimidium ejus numeri in his caſtris fuiſſe crediderim. Fuit tamen magnus ſanè exercitus, ac parris brevi tempore, tot tantiſque triumphis formidabilis, ita ut Turcæ non tantùm eo conſpecto, ſed ſola ajus audita fama, noſtros metu perculſos Agriâ axceſſuros putaſent. Verum tantum abfuit ut excedarent, quod comperto per exploratores eorum adventu, Stephanus Zoltaius, Gaſpar Peteo, & Joannes Figedius, duce uſi Stephano Nigro, locorum & itinerum perito, cum paucis equitibus, ac oonaginta peditibus arce egreſſi, ad ſilvam Irſaſogam inſidias locarent, ac ex iis qui agmina præcedebant equitibus, comploras Turcas cum ſarcinis pretioſioribus caperent, ac incolumes cum ſpoliis & opima præda revarterentur: io quibus erant vaſtes purpuræ & varſicolores, pellibus magni pretii ſuffultæ, loricæ & galeæ auro atque argenro exornatæ, hippopotamorum caudæ, cervicibus eqoorum ad alegantiam appendi ſolitæ, tentoria Perſici Phrygiique operis, & criſtæ auro & gemmis unionibuſqua miro artificio ioclufæ.

Caſtra à Turcis poſita.

Interaa Turcæ montes & valles caſtris & multitudine tabernaculorum implevere, & Janiceri in collibus, qui contra portam Almagiarinam procenduntur, longo ordine ſua tentoria collocavera: Cæteri ab oppido Felnemetio, ad locum, qui ſadis Ragiæ nomine vocatur, Aquilonem verſus conſedere; quem locum ſic appallatum tradunt, quod quum Divus Stephanus rax arcem templumque mamoriæ Divi Joannis Evangeliſtæ regiâ magnificentiâ condendum incapiſſet, ſedam ſuam ao loco poni juſſiſſet, ut ex ea opus faciantes, ac magiſtros fabrorum, & architectos inrueretur, ac præſentia ſua urgeret. Achomates & Beglerbegus, magno locorum intervallo occopato, ob commodiorem aquationem in valla ad Agrium amnem locum ſibi delagêre, quum Alis Eunuchus ad orientem in monta conſediſſet. Noſtri viſo hoſtium adventu, ſcandulas & aſſeres ædificiorum, ipſiuſque rempli vitriatas tegulas quibus contectum erat, celerite: diruerunt: ſimul & domibus, quæ in oppido erant, moliſque frumentariis, & templis, ac collegio ſacerdotum protinus ignem injecerunt, ne eorum oportunitate hoſtis utaretur.

Arx &

Eunuchus tribus tormentis muralibus inuſitatæ magnitudinis, ad mootem, in cujus jugo in vallem axeunte, arcem ſitam eſſe diximus, promotis, pilas fetreas, quinquaginta pondo, ternis vicibus dirigi in arcem, axplodique, & mox retrahi juſſit, ut hoc ſigno initium obſidioni dediſſe videretur. Sed noſtri ea re nihil perterriti, neque portas clauſerunt, & ax arce daſcendentas, equos, jumenta, & oves, in præterfluenta Agrio potarunt, aquamque doliis & utribus curru vectis, in arcem pertulerunt, Turca etiam quodam, qui aquatum forte venerat, intarcepto. Triduo poſt juſſu Achomatis in Sede Regia ad Aquilonem obſcura nocte aggeres, & vinaæ inſtrui ceptæ ſunt, ac in iis eadam tormenta, quibus pridie ajus diai fulminaverant, collocata: atqua ax iis pilæ ad templi turrim verbarandam directæ. Sed ab aa duplicis turris ſummitate, noſtri Dobona oſtendente, jubenteque, qoatuor majoribus colubrinis ita reſponderunt, ot interfectis aliquot militibus & tormantorum magiſtris, rotæ & metalla in multas partes & fruſta diſſilirant, & confringerentur. Sed Turcæ aliis tormentis in eorum locum conſtitutis, turrim quaſſare non ceſſaront: ex advarſo noſtris eodem modo continuos ictus in eos vibrantibus. Varum quum Dobo pulvari ſulphureo parcendum putaret, quod quamdiu obſidio duratura eſſet ignoraret, magiſtris tormentorum, ut rarius & parcius, nec niſi minoribus falconibus, jacularentur, edixit.

Turris tēpli tormentis verberata

Saptimo poſt die ab hoſtibus undecim tormenta, in concramatum deſertumque oppidum promota ſunt, ac iis apud ædes Hacceii, collegio ſacardotum præpoſiti collocatis, & aggaribus effoſſis, mænia arcis, & culinam majoram biduo verberavare: quorum unum majus quioquaginta quinque ferri pondo evomabat: cætaris paulo minores pilæ inerant: earum ictibus, quia murus ea in parte erat debilior, complures ex noſtris, qui in ſtatione erant, deſiderati fuera: & in pecoribus, quæ haud procul culina ſtabulabantur, haud parvum detrimentum illatum. Quo animadverſo Neſqueius & Dobo ingentem foſſam, uſque ad exteriorem arcem, magno militum & agreſtium labore, egaſta in ulteriorem marginem humo, faciandam curaverunt; cujus objectu milites protacti, à mortiferis pilarum ictibus tutiores fuere: eodemque exemplo cæteri quoqua milites, qui in propugnaculis axcubabant, factis præaltis longiſque ſcorbibus ſibi conſuluerunt. Poſtea Turcæ globos igneos è ſulphureo pulvera, non ſine multis artificio, in equorum ſtabula, ac ſtraminis, fæniqua & frugum acervos, qui retro templum ad dextrum latus congeſti erant, jaculari cæperunt; providentibus tamen extemplo præfectis, fœni quidem & ſtraminis major pars, qua carera poterant, concremata fuit, & ſtabulorum tecta concuſſa: ac quæ ad uſus relinquebantur, ea humefactis bubulis coriis, ac ciliciis & lodicibus aqua imbutis protecta, atque ab igna ſervata fuera.

Mœnia arcis etiā concuſſa.

Globi igniti jacti.

Adhæc Arslanes à fano Divæ Virginis, di-

1552. *Noſtri, excurſione facta, cæſi.* Sub idem quoque tempus, quum Jacobus Paxius Andreæ Bathorii, ac Matthias Viſaſius Gabrielis Petenii equitum præfecti, cum ducentis fere equitibus ſelectioribus in pabulatores Turcas, & qui è caſtris lignationis aliarumque rerum cauſa exierant, irrupiſſent, & complures ex eis interfeciſſent, cepiſſentque: mox ab equitatu præſidiario Turcarum profligati, cæſique fuerunt, capto Paxio, aliiſque compluribus, & cæſo in pugna Viſaſio. *Achometis incredebilis in captivos.* Quorum majorem partem Achometes, in ipſis tormentorum aggeribus, ita ut noſtri facilè ex arce conſpicerent, prægrandibus malleis ferreis, crura & brachia ac pectora fractos, & contuſos, ſingulari crudelitate interfici juſſit: inter quos viri militares forteſque Nicolaus Catitius, Franciſcus Tatianius, Nicolaus Janoſſius, Lupus Thrax, Franciſcus Sinius, aliique quidam, eo mortis genere calamitateque indigni, periere. Paxium, quod Joannis præfecti Comaroonienſis frater erat, cum aliquot vexillis Byzantium miſit. Quibus è medio ſublatis, in arcem magna præconum voce ad noſtros terrendos proclamari juſſit, exercitum, qui ipſis laborantibus ſuppetias laturus adventabat, victum cæſumque eſſe, ex quo captos nonnullos ab ſe extremo ſupplicio affectos; proinde conſultius utiliuſque ipſos facturos, ſi omiſſa pertinacià arcem dedant, quam ſervare nequaquam poſſint. Sed noſtri fraude mendacioque ejus animadverſo, ſeſe taciti continuerunt.

Proditio detegitur, & Dum hæc fiunt, parum ferè abfuit, quin arx, quæ hactenus tantà propugnatorum virtute, & fortiſſimorum virorum cæde & ſanguine defenſa fuit, inteſtina unius proditione, & ſcelere in manus hoſtium incideret: Stephanus ſiquidem Cythareædus, Seredianorum peditum doctor, dum per foramen quoddam audiret Turcas, omnibus fere linguis, quarum uſus in Europa eſt, incolumitatem, ſi arx dedatur, promittere, fidemque principis & purpuratorum, tum etiam obſides exceptione majores Jahioglios offerre, rem cum quibuſdam ſecreto communicavit, ſibique in animo eſſe retulit, pecuniam à Dobone eo prætextu poſtulare, quod cum commilitonibus jam aliquot oppugnationes egregie rejectis hoſtibus ſuſtinuiſſet; quam ſi ille dare nollet, ſe per illud foramen hoſtes in arcem admiſſurum, ac ad illos tranſiturum. *De proditore ſupplicium ſumptum.* Quibus perditiſſimi hominis conſiliis ad Dobonem perlatis, mox conquiſitus eſt, & in area arcis de convicto confeſſoque capitale ſupplicium ſumptum.

Illo meritis pœnis affecto, aliud haud minus, & neſcio an non majus & atrocius diſcrimen, arcem circumvallatam oppugnatamque graviſſime afflixit, ac propugnatorum animos nova & inexpectata calamitate perterruit. *Pulvere tormentario fortuito incenſo, magna ædificiorum clades.* Siquidem initio menſis Octobris, die Divo Franciſco, Monachorum patri & inſtauratori dicato, pulvis tormentarius, qui in ædis ſacræ concamerato fornice ſervabatur, fortuita ex accenſo ſclopeti funiculo incidente ſcintilla, repente ignem concepit, & terribili edito fragore, tam illum fornicem ſubito disjecit, quam attigua ædificia, & mœnia ſemiruta, quæ nocturno militum labore refecta erant, repentino & valido igne inflammavit, & Paulum Nagium cum octo aut decem militibus in ſublime arreptum, miſerabili nece ſuſtulit: Gregorius vero Chroetus manu dextra humero fœde avulſa mutilatus, intolerabilique vulneris dolore exanimatus fuit. 1552. Duo etiam piſtrina, & moles ſiccas, quas jumenta verſare ſolebant, piſtoreſque & molitores, quibus molendi tritici & conficiendæ farinæ cura commiſſa erat, unà cum equis bobuſque operi deſtinatis, horribili mortis genere puncto temporis abſumpſit. Res porrò variæ magni pretii, quæ in templi fornice erant repoſitæ, eodem graſſante incendio conflagrarunt. Dobo ipſe & Neſqueius, cæterique duces, inuſitati fragoris ſtrepitu audito, viſaque relucente flammà attoniti, trepidique protinus ad militum ſtationes advolarunt, & iis, ut quiſque in ſuis locis perſiſterent, neque extinguendo igni mœnia deſererent, ſub pœna capitis mandavere. Agreſtes tamen & alios, ſumptis hydriis, quæ vel ex corio, vel quacunque materia factæ erant, aqua è puteis hauſta, ad opprimendum ignem protruſere, per quos tandem reſtinctum eſt. *Incendium tandem reſtinctum.* Non defuêre, qui non caſu, ſed vel inteſtino vel hoſtili dolo factum incendium crederent: & quamquam multo maxima pars pulveris inſperato caſu amiſſa eſſet, neque amplius niſi viginti quatuor heminæ reſtarent; *Pulveris inopia.* Dobo tamen diſſimulato detrimento doloreque ſuos animare, parvam eſſe jacturam, longe plures cados eſſe reliquos, quibus obſidionem tolerare, hoſteſque infeſtare queant; agerent modò, & pro patria pugnando virtutem fortitudinemque ſuam teſtarentur, cætera poſt Deum immortalem ſibi curæ fore.

Hoſtes viſo incendii lumine, ingentem ſubito clamorem ſuſtulêre, & ad tormenta & aggeres citato gradu procurrere, actum eſſe de obſeſſorum ſalute vociferari, arcem è noſtris poſtulare, incolumitatem abeuntibus polliceri, ut ſibi parcerent, nec ſe perditum irent, multis verbis hortati. Sed Dobo & Neſqueius, ne Turcarum voces à noſtris exaudirentur, tubicines canere, tympana pulſari, ac ſalutiferum Chriſti Dei nomen alta voce invocari juſſerunt. *Mola refecta.* Nec mora molitoribus & fabris, ut è duarum molarum fragminibus collectis, unam confeſtim conſtruant, in mandatis dant; qua celeriter confecta rurſus molere inceperunt. *& pulvis ſulphureus confectus.* Deinde nitrum & ſulphur, quorum magnam copiam reconditam habebant, profertí, & abditis, ut fit, ſalignis carbonibus in mortariis ligneis interdiu noctuque, docentibus tormentorum magiſtris, contundi jubent, tantà diligentià ac celeritate, ut intra paucos dies, tantundem pulveris, quantum ſæviente vulcano abſumptum erat, denuo paratum & confectum eſſe exiſtimaretur.

Oppugnatio ab hoſtibus redintegrata. At hoſtes irritatis atque exacerbatis animis, pugnam majori quam hactenus virium conatu redintegrandam ſtatuerunt. Itaque conſtitutis in domo majoris Præpoſiti aggeribus tria tormenta eo provehunt, & ex iis turrim occidentalem, ac propugnaculum, quod è regione ſedis Regiæ eſt, diruere incipiunt, & brevi magnum in muro hiatum patefaciunt, ita ut piſtorum domus & furni, ac molettinæ, pilarum ictibus magno cum periculo eorum, qui intus erant, peterentur. Neque ea re ſatieti,

1552. cuniculos è Sede Regia ad muros uſque, ingenitibus protecti pluteis excavare contenderunt; quibus noſtri contrariis acta cuniculis occurrebant: in ea parte Colomanus Caſtellanus, cum Demetrio Philippi curabat; ille cum in effodiendo ſpecu incautius verſaretur, ſclopeto à Janiceris operi incumbentibus ictus interiit, & in ejus locum Michael Gaſparitius ſuffectus, triduo poſt majoris colubrinæ pila haud diſſimili fato diſcerptus eſt: ac poſtremo Joannes Sucanus è Strigonio oriundus, qui rationarius arcis erat, Demetrio collega datus, militarem quoque induſtriam ſuam, impigre operam navando declaravit. Neque tamen hoſtes poſtea quoque ab effodiendis ſubterraneis cuniculis ceſſavere: ad veterem enim portam cum eos agere cepiſſent, Neſqueius & Gregorius Literatus, moræ telluris indicio rem animadverterunt, obliquaſque ſcrobes ex contrario effecere, per quas Gregorius facto foramine inſignem Turcam, qui operi præerat, ſclopeti glande per ventrem trajectum interfecit, & cæteros relicta fovea ferramentiſque fugavit.

Cuniculi acti.

Supra hæc omnia Achomates irrequieto ingenio, inter Boliquianam & Bebecienam munitiones, foſſam ſaccis terrâ plenis impleri, ac magno plauſtrorum numero, quæ agricolis imperaverat, cameliſque & mulis ligna in eundem uſum convehi juſſit. Quæ injecta foſſis obſeſſos in extremas anguſtias adduxere; adeo ut neque feneſtellarum, per quas tormenta vibrarentur, implentibus omnia & occupantibus ſaccis & lignorum ſtruibus, uſus ullus eſſet, & ea congeries in tantam altitudinem excreviſſet, ut arcis mœnia multis partibus ſuperaret. His rerum difficultatibus Gregorius Literatus novo excogitato artificio occurrendum ſtatuit; ac vaſcula, loricea ſcandulis, ac brevioribus ſclopetis ſulphureoque pulvere impleri, axungiamque & lardi fruſtula, ſtraminiſque manipulos adipe ovillo liquefacto perfuſos, aliaque alendo igni idonea ſuperaddi jubet, quæ demum ſub noctem in foſſam præcipitata, atque incenſa, parvo temporis ſpatio interjecto, ingentes lignorum cumulos, exoptato felicique ſucceſſu incenderunt: quos dum Turcæ ardentea extinguere vellent, ſclopera, quæ vaſculis inerant, exploduntur, multoſque hoſtium adcurrentes partim vulnerant, partim interficiunt. Contra noſtri è muris & turribus ad collucentium flammarum ſplendorem, in hoſtes tela dirigunt, & ſclopetorum glandibus plurimos proſternunt; ſicut ingenti accepto detrimento, ab extinguendis ignibus deſiſtere, pedemque referre compellerentur.

Foſſa terra & lignis aggeſta.

Cui Literatus nova artificio occurrit.

Cum in hunc modum certaretur, Turcæ quo magis repellebantur, eo majori animorum ardore, ac obſtinatione variis in partibus, pugnam reſtaurabant: & quantum ingenio viribuſque poſſent, inceptos conatus proſequi contendebant. Igitur ad Bebecianam munitionem tormentorum inuſitatæ magnitudinis, per ſcrobes & ſinuoſos aggeres uſque ad marginem foſſæ attraxêre, tam proxime, ut noſtri lancearum cuſpides, & prælonga verua mucronatoſque enſes igne ad candorem fere fervefactos per foramina extenderent: quæ quum hoſtes ad ſe protrahere vellent, exuſtis manuum palmis, ac cute earum abraſa, cum convitiis & probris ac execratione, ridentibus noſtris, ſeſe abſque mora ſubducerent. Neque ei periculo avertendo defuit idem Literatus, miroque nec antea viſo artificii genere opportune ſuccurrendum exiſtimavit. Nam rotæ ingentis ſalinarii plauſtri radios, craſſioribus tabulis duplicari juſſit, eoſque omnes eadem materia ignem cito concipiente, quali in proxima turris occidentalis oppugnatione uſum eum diximus, implevit, eiſque ſclopetos & moſchetas, addita piceietædis & ſulphuris certo pondere, adaptavit: nec diſſimili modo vaſa majora, vicenas heminas continentia eadem materia infarciri, & una cum rota in propinquos hoſtes è mœnibus provolvi juſſit. Quibus incenſis, currente hinc inde rota, ac crepitantibus ſclopetis, plurimi ex hoſtibus interfecti, partim vulnerati irrito conatu, relictoque tormento diffugerunt.

1552.

Litteratè novum inventum,

Poſtea quum ad XII. diem Octobris ventum eſſet, Turcæ de nocte ex caſtris ad aggeres, in queis tormenta erant, magno numero iterum convenerunt, ac in hiatum illum, quem ad veteris portæ propugnaculum vi tormentorum patefecerant, ſublatis XXVIII. ſignis, acerrimum impetum fecerunt. Sed Neſqueius proviſo antea ejus loci periculo, lateribus argillæ, (quod calce careret) compactis, ac materia & ceſpite, militum & agreſtium labore muniverat; adeo ſollicito animo, ut ſua etiam manu opus juvaret, & nec fœminis, quin operi manus admoverent, parcendum putaret; quumque Janiceri, ac cæteri pedites ſclopetis & ſagittis noſtros infeſtarent, magna vi cominus depugnantes, contra Neſqueius cum ſuis eos conſcendere conantes haud minore conatu arcere contenderet, magna & atrox pugna recruduit: poſtremo Neſqueio in feſſorum & fauciatorum locum recentes integroſque ſubmittente, iiſque ignitas pilas in confertos jaculantibus, & ſclopetis peritè rem gerentibus, hoſtes magno accepto detrimento tandem ſubmoti pedem retulerunt: quum ex noſtris quoque haud pauci in ea cruenti prælii contentione occubuiſſent, & Neſqueius ictu lapidis in humero vulnus accepiſſet.

Hoſtes ad veteris portæ propugnaculum, impetu facta, magno accepto detrimento pedem referunt.

Fervente adhuc ea pugna, alia Turcarum ſagittariorum, Janicerorumque manus, qui fere omnes Aſiatici eſſe videbantur, ad occupandam munitionem, quam terrenam vocabant, repente impetum fecit, & magna vi conſcendere murum contendit; & conſcendiſſet, noſtris veteris portæ munitioni tuendæ animis viribuſque occupatis, niſi Joannes Sucanus, alterque Joannes Prebeccus, arreptis longioribus haſtis Germanicis, primum reſtitiſſent: nec mora Dobo quoque cum peculiari ſua cohorte impigre adcurrit, & laborantibus oportune auxilium fert, præliumque anceps & diuturnum redintegratur; dubia tamen diu erat victoria, niſi Gaſpar Peteo, recentioribus adductis propugnatoribus, ſubſidio adveniſſet, ſclopetiſque & gladiis hoſtes ſubmotos in fugam convertiſſet. Recentioribus interea Turcis advenientibus, Boliqoianam turrim, erectis octo ſignis, ac magno ſublato clamore, rurſus adorti, acre certamen inierunt. Verùm Gregorius Literatus & Zoltaius eos audacter ſubeuntes, multis interfectis, muro deturbarunt, ac multa cæde redire in caſtra coëgerunt. Duabus

Dein alia Turcarũ manus terrenam munitionem conſcendere nititur.

Sed à noſtris fugatur.

Et à Boliquiana etiã turri rejicitur.

his

1552.

his pugnis noſtri, ab aurora uſque ad occaſum fere ſolis, variis in locis pugnando, & glandibus ſclopetorum, ac tormentis ſeſe & arcem tutando, duo millia pondo ſulphurei pulveris conſumpſere.

Poſt tot irritos conatus Achomates ira doloreque perculſus, ut ſpe fruſtraris accidere ſoler, nec dubie Eunucho ſuccenſens, qui eum ad Agriam obſidendam adduxerat, præfectos imbelles, præſidiarios paucos, locum minime munitum dictitans, Concilio cum optimatibus ac limitum præfectis habito, quod hyemem inſtantem ac cæli injurias metueret, unam adhuc oppugnationem, omnibus adhibitis copiis tentandam, conſtituit: ea lege, ut ſi voti compos fieri non poſſet, collectis & conclamatis vaſis, reductiſque tormentis, eo, unde venerat, reverteretur. Igitur poſtridie ejus diei, quo erat pugnatum, per univerſa caſtra dimiſſis præconibus edixit, ut ante auroram, omnes tam equites, relictis apud tentoria equis, quam pedites in aggeribus, extremum prælium tentaturi adſint. Nec mora poſt mediam noctem, non ſine ſummo ſtrepitu, ac diverſis clamoribus, initio conveniendi facto, ad meridianum fere tempus, præſtitutis in locis adfuere: Chauſiis & aliis præfectis minoribus, timidos ſocordeſque caſtigando, dubioſque confirmando, non ſolum verbis, ſed, ubi opus eſſet, clava ferrea, inſtantibus.

Achomates extremam oppugnationem alcam tentare ſtatuit.

Itaque ſpectante ex aggeribus & locis tormentorum ipſo Achomate, Alis Eunuchus & Ulamanes, ac Arſlanes, aliique præfecti majores, quos Begos vocant, equis ante alios vecti, non Janiceros tantum & Aſapos, reliquumque peditatum, ſed etiam Beſlios & Acangios, ac prætorianos Spahoglanos, qui equis ſtipendia merent, ad oppugnanda tribus in locis mœnia ducere, atque verbis ad virtutem incitare, contenderent. Tubis igitur ex utraque parte inflatis, ac tympanis ſtrepentibus, clamoreque aëre feriente Mars accenditur, & Turcæ murum conſcendere incipiunt, primique omnium Eunuchi milites, ad ruinas, quæ in Carceris propugnaculo factæ erant, acri impetu feruntur. Ibi Dobo intrepide reſiſtit, & ſuos cohortatus, ſclopetis & falconibus ſubeuntes repellit, atrox cruentumque certamen contrahitur, in quo Doboni vulnus infertur, tam in pede, quam dextera manu; nec tamen lethale. puerque ejus armiger, qui ejus galeam auro fulgentem pone tenebat, glande trajectus cadit, aliique plurimi interficiuntur: Tandem Gaſpare Pereone auxilium ferente, hoſtes removentur. Dobo quamquam levi vulnere ſaucius, ſuos confirmat, & labore fatigatis vinum hydriis & cupis miniſtrari jubet; hoſtique vehementer urgenti, non milites tantum, ſed etiam agreſtium catervam, traditis armis ſclopetiſque, opponit: fœminas quoque, ut hoſtium ſubeuntium cervicibus lapides & ſaxa, picemque liquefactam, vel ferventem aquam conjiciant, ſevere compellit: quæ parent, & pro viribus juſſa exequuntur, multuſque aſt ubique in tutandis munitionibus; ita ut hoſtes pugnam remiſſius capere, & cadentibus multis ſenſim ſe recipere cogerentur. Ea in pugna purpureum Eunuchi ſignum, prægrande auratumque à noſtris intercipitur, ac multi ex Peſthanis, & Budenſibus Turcis uccumbunt, & Valibego Hathuanienſium præfecto vulnus in pectore infertur: ex noſtris quoque complures vulnerantur & interficiuntur.

Alyi Eunuchi copia carceram propugnaculum ſummo impetu adorti,

A Dobone & Pereone fortiter repelluntur.

Eunuchi ſigno intercepto.

Altera in parte hoſtes Boliquianam munitionem adorti, cohortante eos Arſlane, impigrè rem gerebant, & haſtis quibuſdam, quibus ſclopetos incluſerant, multos ex noſtris vulnerabant eminus atque occidebant. Cum fortiter utrinque pugnarent, Turcæ ſuperiores aliquot ligna in ſuperiorem muri partem attollunt, ac Dei & victoriæ nomen magnis ſublatis vocibus ingeminant: eratque res in apertum deducta periculum, niſi Gregorius Literatus, Zoltaius, & Fighedius ſuos pugnando ac cohortando ad virtutem, repellendoſque hoſtes incitaſſent: hunc diem, hoc prælium, ſi victores exiſtant, laboribus & ærumnis finem allaturum, non eſſe perfidis hoſtibus cedendum, nullam, ſi nunc armis, ac virtute eorum repellantur, pugnam reſtauraturis. Quamquam igitur plures ex noſtris interirent, tamen conſcendentes Turcas magna vi detrudere, & qui conſcenderant, trucidare contendebant. Cruentum erat anceпſque certamen, quum Literatus colubrinam, quam antea pluribus plumbeis ſclopetorum glandibus onerari juſſerat, è parte carceris in hoſtes diſplodi jubet, cujus pilis cum Arſlanis legatus, & multi ex Turcis cecidiſſent, noſtri reſumptis animis viribuſque acrius & validius in eos irrumpere, tandemque hoſtes loco moti, non ſine ſtrage & detrimento profugiunt. In ea ancipitis prælii dira contentione plura vexilla, inter quæ Arſlanis purpureum, aureo colore redimitum, à noſtris capta ſunt: Literatus manu dextra vulnus accepit, Zoltaius in humero, & Joanni Fighedio clava ferrea aliquot dentes excuſſi, hoſtium amplius octo millia deſiderati, & ex noſtris uno eo in loco, CXL. milites cæſi.

Altera ex parte Arſlanes Boliquianã Turrim aggreſſus.

Cum magna ſtrage, eſtim, tergum vertere cogitur.

Adempta etiam illi vexilla.

Pugnantibus ad Bolequianam hoc modo noſtris, aliæ hoſtium copiæ ad veterem portam, ejuſque munitionem, Neſqueio vehementer laboranti imminebant, quam Janicerorum præfectus cum prætoriano ſuo peditatu, & Beſliis atque Acangiis oppugnandam ſuſceperat, defendente eam cum quingentis ſclopetariis Neſqueio, qui tormentis opportuno loco collocatis, omnia quæ opus erant, intrepide adminiſtrabat. Janiceri antea multis præliis exercitati, & nuper capto Temeſuario victores, quid & quantum manu viribuſque valerent, hic quoque demonſtrare conabantur; Sed quum murum conſcendiſſent, Neſqueio & militibus impigrè operam navantibus, repelluntur, multis ex eorum numero deſideratis: ſic ut præter Janiceros, qui primi murum conſcenderant, & inſigni audacia & fortitudine dimicaverant hoſtium ad tria millia cecidiſſe dicerentur. Tameth autem præfectus eorum, ſummæ dignitatis, & Chauſii, Janiceros reſtaurare pugnam magna ſeveritate juberent; ac uti priſtinum decus tueri, & omnia belli pericula ſuperare, nec ſe animo demittere vellent, hortarentur; prælio tamen, quantum honeſte poterant, recuſato, ſe poſt tantum amiſſum commilitonum numerum, cum Deo immortali, qui pro Ungaris pugnaret, cuique reſiſti non poſſit, nequaquam pugnaturos reſponderunt.

Tertio Janiceri veterẽ portam acerrime oppugnantes

Multis ex eorum numero cadentibus à Neſqueio fortiter repulſi cedunt.

Per hunc modum cum noſtri tres extremas, atque adeo acerrimas oppugnationes tribus in

locis

locis fortiſſime ſuſtinuiſſent, & integrum ferme
1552. diem pugnando cum hoſtibus contendiſſent,
propitio Dei Optimi Maximi numine victores
tandem extitere. Dirempta triplici hac pugna,
Turcæ ſex poſtea diebus in iiſdem munimentis
& caſtris permanſere, certatumque eminus eſt
ſingulis diebus utrinque, non ſolum tormentis
& falconibus, ſed etiam minoribus ſclopetis &
ſagittis, aliiſque telis miſſilibus: ac ultimus ex
noſtris Chriſtophorus Tarianus, adoleſcens
Dobonis armiger, dum ad Boloquianam miſ-
ſus, citatis paſſibus procurreret, ſclopeto è Ja-
niceris fuit interfectus. Jam enim arx in tantam
vaſtitatem tormentorum ictibus erat redacta,
dirutis circum undique mœnibus, ut vel expe-
dito equiti iter in eam per ruinas pateret; &
perforata nudataque tectis ædificia, com-
meantesque hinc inde homines, extrinſecus
conſpici poſſent.

Interea quum ad diem Divo Lucæ Evange-
liſtæ ſacrum, exorientibus Aquilonibus, haud
modica nix, frigidiore pluvia mixta, cœlo de-
lapſa eſſet; ſimul etiam ambiguis rumoribus in
caſtra allatum eſſet, hinc Mauritium Saxonem,
qui valido è Germanis adducto exercitu, jam
Jaurinū perveniſſe dicebatur; illinc vero Caſtal-
dum & Bathorjum, cum copiis Tranſſilvani-
cis, auxilio obſeſſis venturos; Achomates, ſive
incertos rumores irrito ſuo conatui præten-
dens, ſive ingruentem hiemis ſævitiam veritus,
ſeu quod vero ſimilius videtur, ſpe omni ca-
piendæ arcis abjecta, quod copias ſuas, inter-
fectis ac vulneratis tædioque diuturnæ obſidio-
nis faſtiſcentibus, equitum & Janicerorum
promptiſſimis, attenuatas, debilitatasque cer-
Achomates, irritis oppugnationibus, obſidionem ſolvit. neret, omiſſa ulterioris obſidionis cura, do-
mum redire conſtituit: eâdemque nocte tor-
menta ex aggeribus retrahi juſſit, eaque cum
omni eorum apparatu curribus impoſitis præ-
miſit, ipſeque cum Aſiatico prætorianoque ex-
ercitu ea ſequutus Belgradum atque inde By-
zantium iter ſuſcepit. Alis vero Eunuchus Bu-
dam, & cæteri ad ſua quiſque loca & ſtationes
ad hibernandum conceſſerunt. Sed noſtri ani-
madverſo diſcedere volentium ſtrepitu & cla-
moribus, continere ſe nequaquam potuere,
quin eadem nocte erumpendum exiſtimarent.
Itaque patefactâ occultiore portulâ, hoſtes re-
ducendis tormentis, onerandiſque plauſtris oc-
cupatos invaſere, & donec equites ſubſidio ad-
curriſſent, occiſis nonnullis lixis & calonibus,
ac quibuſdam è Janicerorum ordine cuſtodi-
bus, aliquot pondera ſulphurei pulveris, culeis
coriaceis, ac ciliciis inſuta, (neque enim Turcæ
doliolis, condendo pulveri, ut noſtris mos eſt,
utuntur, commodiore onerandis camelis & ju-
mentis ratione) ac tentoria quædam, variam-
que caſtrenſem ſupellectilem in arcem intulere.

Hic fuit exitus difficillimæ, terribiliſque
Agrienſis obſidionis, ſingulari utrinque animo-
rum vi, atque pertinacia illatæ atque conſtan-
ter defenſæ: qua amiſſum apud exteras gentes
paulo ante Ungarici nominis decus, forti atque
felici tolerantiæ laude recuperaſſe viſi ſumus.
Neque enim quiſquam noſtrâ, vel retroactâ
ætate in Pannonia, ſive à Turcis ſive aliis gen-
tibus arcem aut urbem, machinis & tormen-
tis majore vi ac obſtinatione oppugnatam ac
defenſam meminiſſe poterat; adeo ut ſupra
XII. millia pilarū ferrearū ingentis ponderis in hac obſidione collecta. duodecim millia ferrearum ingentis ponderis
pilarum ea oppugnatione à noſtris collecta, ac 1552.
in cumulos compoſita, nequaquam eo numere-
tis minoribus falconum & colubrinarum pilis,
in arcis area ſpectarentur.

Abeuntibus Turcis, Dobo & Neſqueius,
cæterique duces & milites periculo erepti,
ideoque ingenti lætitia perfuſi, actis Deo gra-
tiis, tubarum & tympanorum ſonitu edito,
tormenta etiam & colubrinas omnes, quæ in *Agrienſiū lætitia & exultatio.*
arce erant, unà cum ſclopetis cujuſvis generis
explodenda curavere: ita ut eorum fragor &
ſtrepitus aerem magna vi feriendo, proximos
montes & ſilvas compleret, & ad hoſtes, qui *Literæ ad Ferdinādum cum tribus auratis vexillis.*
nondum ab arce longius receſſerant, facile pe-
netraret: nec multis interjectis diebus, com-
muni nomine nuntios ad Ferdinandum miſere,
cum tribus auratis vexillis Eunuchi, Arslanis,
& Velibegi, ac literis, quibus de hoſtium diſ-
ceſſu, ac ſalva, ſecundum Dei immortalis opem,
Agria, certior reddebatur, Joannem Vaidanam
Dobonis legatum Georgium Juanium, An-
dream Somogium, & Albertum Cuſegium, qui
obſidioni ab ortu interfuerant. Eos Ferdinan-
dus benigne ac liberaliter habitos, centenis nu-
mis aureis, ac purpureis veſtibus donavit: &
Mauritius Saxo, qui iis diebus ex pacto fœderis *Legati, liberaliter à Ferdinando donati.*
cum Cæſare & Ferdinando initi (quos ob cau-
ſam liberandi Landgravii ſoceri multifariam
offenderat) cum copiis Viennam venerat, ac
totam fere æſtatem Jaurini ſedendo, nihil ope-
ræ pretii fecerat, centenos argenteos, quos Tal- *Et ab aliis*
leros vocant, & Nicolaus Olahus Epiſcopus,
ſingula aurea pocula addidere. Joannes vero
Baiſpriacus, quum in convivio pecuniam ad
manum non haberet, torquem aureum, quem
collo geſtabat, haud contemnendi ponderis, in
quatuor ſectam partes eis diviſit, ipſorumque
exemplum plerique alii optimatum ſequuti, va-
riis eoſdem muneribus condecorarunt.

Nec multo poſt Dobo & Neſqueius, tot ex- *Dobo & Neſqueius Agriæ præfectura ſe abdicant.*
antlatis laboribus, tantoque perfuncti peri-
culo, mutuis collatis conſiliis, ſeſe officio abdi-
care ſtatuerunt; ejuſque voti ſui Ferdinandum
admonuerunt, ut id ſua venia voluntateque
fieri pateretur. Nec Ferdinandus qua erat hu-
manitate, & erga eos clementia abnuendum
duxit, miſſoque Agriam Sforcia Pallavicino,
qui non ita pridem à Turcis poſtliminio re-
diens Taifalo ſucceſſerat, eis atque omnibus
ſtipendium perſolvendum curavit: eique Dobo
claves portarum Agrienſium de manu reddi-
dit. Sforcia vero cum Neſqueio tranſegit, ne
locum ſuum uſque ad duorum vel trium men-
ſium ſpatium deſerere vellet, ut interim de ſuc-
ceſſore provideri poſſet. Quo elabente inter- *Gregorius Literatus cum Sarcando Agriæ præficitur.*
vallo, Ferdinandus commendante Nicolao
Olaho, Gregorium Literatum Agriæ præfe-
ctum deſignavit, addito ei collega Paulo Sar-
cando.

Et paulò pòſt comitiis Sopronii habitis,
Dobonem Tranſſilvaniæ præfectum, cum *Dobo cum Quendio Tranſſylvaniæ præfectus conſtituuntur.*
Franciſco Quendio, in locum Andreæ Batho-
rii, eo magiſtratu decedentis, conſtituit, Ste-
phanumque Zoltaium, Gaſparem Peteonem,
Joannemque Fighedium, & reliquos omnes,
qui obſidionem fortiter toleraverant, ne gre-
gariis quidem militibus neglectis, non ſolum
opimis ſtipendiis, ſed pagis, latifundiis, co-
loniſque locupletavit. Collaturus proculdubio
etiam in Neſqueium ſingularis munificentiæ

exempla,

1552. *Ni queri indigna mors.*

exempla, niſi illum crudelis ac indigna more paratis honoribus ſubtraxiſſet: Siquidem quum è Ferdinando evocatus, Viennamque proficiſcens, Varconum divertiſſet, militeſque qui cum eo erant, oppidanis aliquot equorum juge ad vecturam imperaſſent, atque ii nequaquam dicto eudientes, tergiverſando moram necterent, orta ſeditione, ad arma deventum eſt; & occiſis utrinque pluribus, quum ipſe non ſatis cognitus, ed ſedandam eam eccurriſſet, impacte in frontem ſecuri, ab ignobili eratore vir clariſſimus interfectus eſt. Sed nec Gregorio Literato diuturna novo in magiſtratu lætitie fuit; quum paulò pòſt ad Mohium oppidum, ſumma ſua infelicitate, re... minore inſolentis fortunæ ludibrio, à Velibego Harhuani præfecto, inſidiis doloque captus & Byzantium miſſus, eb irato Achomate, ut ira obſidionis ultionem quærente, injuſſu ſe... rebatur Solimani, lequeo ſtrangulatus extremum diem in ſurce clauſiſſet; ſic tamen, ut Deo innocentis viri indignam cædem vindicante, ipſe quoque Achomates, jubente Solimeno, procuranteque Hazattia Ruſſa Conjuge, & Ruſtene genero, non multo poſt eodem omnino ſupplicii genere turpiter necaretur. 1552.

... paulo poſt à Velibega captus, & Byzantium miſſus laqueo ſtrangulatur.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XIX.

1553. POST ſervatam egregia cum laude Agriem, Ferdinandus quamquam ea parte victorie affuſe lætaretur, temen quum tranſacte detrimenta cladeſque, quas aut fatali Pannoniæ infortunio, aut ſingulari ducum ſuorum infelicitate accepiſſet, ac Solimani tantis obtentis paſſim victoriis elati atque inſolentis vires & potentiam animo metiretur, atque adeo maxime verendum exiſtimaret, ne ſi ille, ut in animo habere ferebatur, Tranſſilvaniæ recuperandæ cauſe, confecto bello Perſico arme denuo ſibi inferret, recrudeſcentibus ancipitis belli tempeſtatibus, divine atque humane omnie dubio formidabilique eventu miſcerentur; tentandum illius animum, ſi que mentione pacis aut induciarum flecti poſſet, ante omnie judicavit. Atque hæc tuta & ſalutarie conſilia, omiſſis præcipitibus, ſuapte natura capeſſentem, multi etiem ex emicorum præcipuis, tam Germani quam Ungari, ut hoc modo ed publicum corruentis Ungariæ decus tuendum, ſimul & detrimentum evertendum curas & cogitationes convertere vellet, quod aliter perfici nequaquam poſſe ceoſeretur, multis rationibus cohortabentur.

Verantius & Zaius ... ordi... ... mando ad Solymanū legati ... præmiſſi.

Itaque com ee in re meture facto opus eſſet, non diu moratus, Antonium Verantium Epiſcopum Quinqueeccleſienſem & Franciſcum Zaium, claſſis Danubianæ præfectum, viros experientes, rerumque & linguarum peritos, extra ordinariæ legationis nomine ad Solmanum, cum magnis muneribus mittendos deliberavit; inter quæ fuit Hamſa ille noſtris poſtea calamitatibus, & arcium clandeſtinis interceptionibus clarus, quem Veſprimii captum eſſe diximus. Nam ordinarii legati munere hactenus Joannes Maria Malvetius functus, ab irato barbaro, propter occupatem (quod ille negabet) Tranſſilvaniam, ut diximus, captus adhuc in carcere detinebetur, eorum adventu ac precibus libertati reſtitutus, ad Ferdinandum cum Solimani literis redierat: Sed ab eo rurſus Byzantium cum reſponſo reverti juſſus fuit: Sic ut pece factâ, ordinarii oratoris loco fungeretur. Verum cum Comaronium perveniſſet, morbus, quem ei carcer attulerat, ita denuo eum invaſit, ut de ſalute diffiſus ſubſiſteret, Ferdinandumque per literas rogaret, ut legationis munus ab ſe in alium translatum vellet. Verum Ferdinandus eum non morbi aſperitate, ſed carceris & præteritarum ærumnarum memoria, illud legationis munus refugere & depreceri ſuſpicabatur: brevi tamen illius mors ſubſequute, eum non ficto aut ſimulato morbo laboraſſe docuit. Ne autem reſponſo Ferdinendi perferendo mora necteretur, Augerius Busbequius Belge, nobilis vir, & morum elegantie, litterarumque cognitione multis præferendus, in locum demortui oretor futurus deligitur: atque is, urgente profectionem ejus Ferdinando, ſumma adhibita celeritate Budam, indeque lentiori itinere, ad XX. diem Januarii, anni Quinquageſimi tertii, ſupra mille & quingentos, Byzantium pervenit, ibique collegas, quos modo nominavi, reperit. 1553.

Joan. Maria Malvetii obitus.

Augerius Busbequius in locum ejus orator ſufficitur.

Aberat eo tempore Solimanus, ducto adverſus Perſas exercitu, quos etiam bello octennali coactos ad pacis conditiones petendas compulerat, relicto Conſtantinopoli Ibraimo Eunucho, qui urbi præeſſet. Ruſtenes quoque

gener

1553.

gener aderat; purpuratorum antea princeps, ſed tunc luco & dignitate motus, privatam vitam agebat. Ejus rei cauſa erat Muſtaphæ filii

Solymano abſente.

cædes, conjugis Ruſſæ, cui Hazartia nomen fuit, ac Ruſtanis fraude ſtrangulari, ut qui imperium affectare, ac patri inſidias ſtruxiſſe, conciliatis ſibi Janicerorum animis ſtudiiſque accuſaretur; ita tamen ut exercitus deſiderio, per ſimulationem foret ſatisfactum, brevique poſt, ut evenit, ille priſtinam dignitatem recuperaret, occiſo, qui ei ſucceſſerat, Achomate, majoris animi, quam ingenii viro, quem capto Temeſuatio, ſuperiori anno Agriam fruſtra obſediſſe memoravimus. Legati purpuratos

Legati Ibrahimū & Ruſtanē viſunt ſalutantq́.

hos, quamquam alter ex duobus nulla eo quidem tempore poteſtate eſſet, officioſe inviſerunt, & ſalutatos muneribus excoluerunt; & ab ipſis, voluntatem Solimani expectare juſſi ſunt, quem de eorum adventu certiorem reddidiſſent. Nec multo poſt literæ ad Ibraimum præfectum urbis allatæ ſunt, quibus legati in Aſiam trajicere, ac Amaſiam, ubi Solimanus erat, proficiſci jubebantur. Itaque facto per Bithyniam Galatiamque itinere eo pervenere; & Achomatem, collegaſque purpuratos ſalutavere, à quibus ad Solimani reditum, qui tunc forte adhuc procul aberat, rejecti fuêre. Ad

Ad Solymanum contendunt.

A quo haud benigne auditi, domū redire jubentur.

quem paulo poſt redeuntem introducti, quæ habebant in mandatis de pace, aut induciis expoſuere. Sed quoniam poſtulata Ferdinandi plena dignitatis ac libertatis erant, ideoque ab elato illius animo, qui nihil ſibi negari debere putabat, minus æquis auribus audiri fuêre: nec rationes eorum, neque poſtulata ſatis benigna fronte ſuſcepta, atque ita domum abire juſſi, exigua ſpe quicquam eorum, quæ petebant obtinendi.

Auxit Solimani animum, ſuapte natura arrogantem & ſuperbum, Tahmaſi Perſarum Regis legatus, qui cum ampliſſimis muneribus eodem tempore aderat, pacemque petebat: quam etiam abſque longiori cunctatione impetraverat. Quæ res majorem noſtris legatis difficultatem attuliſſe videbatur: uſque adeo, ut pace cum Perſis confirmata, nihil ipſi, quod quidem æquitatis ſpeciem haberet aliquam, impetrare potuerint. Itaque quamquam Augerius ordinarii oratoris loco futurus advenerat; tamen quia nondum quicquam de pace erat confectum, viſum fuit Achomati & purpuratis, ut ipſe cum Solimani literis ad Ferdinandum rediret, ac ab eo, ſi ei videretur, reſponſum referret: nec quicquam inter eos, niſi

Augerius ad Ferdinandum redit,

de ſemeſtribus induciis, dum Augerius iret rediretque convenire potuit; ita denuo ad principem introductus, ac duplici talari veſte donatus, ſimul cum collegis dimittitur; ſic ut diſcedente in Germaniam Augerio, collegæ Byzantii ejus reditum & ſimul Solimani adventum expectarant.

Dum hæc per legatos adminiſtrantur & pacis conſilia ſpe & expectatione hominum

Vlamanis excurſio in Illyricum.

longius differuntur, Ulamanes à Monacho è Lippa antea dimiſſus, qui Boſnenſem provinciam adminiſtrabat, acerbiſſimo in nos odio concitatus, Murate Cliſſiano, Malcocio Hercegoviniano, ac aliis limitum præfectis ſibi adſcitis, bellum in Illyrico renovavit, ac in agrum Varaſdino ſubjectum, patentemque inter Dravum & Alpes planiciem excurrendo, magnas paſſim cædes rapinaſque exercuit, incenſis ubique pagis, ac multis hominum millibus in ſervitutem abductis. Sed non omnino inulta fuit ejus populationis immanitas: Nam quum ille ductis penes Criſium copiis, Camnicum prætervectus, via Topliciena, ubi Thermæ Conſtantinianæ habentur, in campos deſcendiſſet, Nicolaus Comes Zrinianus, Illyrici prorex, ac Lucas Siculus, copiis Stiriæ præpoſitus, ex inſidiis, quas hic in Varaſdini Suborbanis, ille vero in Marciana valle, Vinitenſi locaverant, opportunè egreſſi, eum & Turcas paſſim igne & ferro in omnia obvia graſſantes, duobus exercitibus interclufos, relictis captivis & multis ſuorum amiſſis, ſingulari tam publice quam privatim accepto detrimento pedem referre coegerunt. Nam præter aliquot

à Zerenio Vonulo, cum cæde Gaiſeris ejus filii coercitus.

clarioris nominis ordinum ductores, filium Gialſerem, quem ex tribus majorem habebat, cum Joanne Margitutio, inſigni equitum præfecto congreſſum, mucronato enſe, quem equites in priori ephippii parte appenſum geſtare ſolent, per ilia adactum amiſit, & cum incredibili mœrore luctuque eo unde venerat profugit, nemine è noſtris deſiderato.

Vlamanes, bello inſtaurato, Chaſmam arcē occupat.

Nec tamen ejus irriti conatus, neque privato amiſſi filii dolore retardatus, copias iterum collegit, & Chaſmam arcem, ad ejuſdem nominis flumen ſitam, obſidione cinxit, quam Lupi Giulani Epiſcopi Zagrabienſis milites, numero non plures viginti negligenter cuſtodiebant: qui repentino metu territi, extemplo ei portas aperuerunt. Qua capta, ad Veruciam oppugnandam copias duxit haud procul Dravo ſitam, cui Georgius Brodianinus, cum quinquaginta plus minus peditum cohorte præerat. Is cum per exploratores adventum hoſtium didiciſſet, è Luca Siculo commeatum & res neceſſaries, maximeque pulverem ſulphureum, cujus inopia laborabat, per literas & nuntios petere non ceſſabat. Sed dum is ea curare negligit, aut cunctando moratur, hoſtes ſuperveniunt, ac factis in Monaſterio Monachorum, quod prope arcem erat, aggeribus tormenta promovent. mœniaque arcis, quod vetuſta neque valida eſſent, vim atque ictus tormentorum diu perferre non potuerunt: ita

Inde Verucia ſe illi dedit.

ut Brodianinus, priuſquam Ratco Malius, & Petrus Beſeditia, ductores ordinum, cum peditum centuria à Siculo in ſubſidium miſſi advenirent, paciſci cum Ulamana, & deditionem facere cogeretur. Quem poſt arcem Turcis traditam Caproncam venientem Siculus extemplò capi, ac ſe excuſantem & culpam in illum rejicientem, qui res neceſſarias & auxilia tardius miſiſſet, poſtremo ad regis tribunal cauſam provocantem crudeliter interfici juſſit.

Mox Dombronem diripit & incendit.

Dombronem quoque ejuſdem Zagrabienſis Epiſcopi oppidum, Turcæ non multo poſt direptum & ſuccenſum concremavere.

Petrus Erdodius cū Comite Zlunio Grad ſcā & Velicā direptam contrectat.

Quibus hoſtium populationibus & incendiis irritatus Petrus Erdodius, comparata ex clientibus ſubditiſque ſuis, haud contemnenda militum manu, ac conſilio cum ſacerdotibus collegii Zagrabienſis, qui Siſciæ præſidium militare habebant, Georgio item Comite Zlunio, aliiſque, quorum virtuti ac viribus confidebat, communicato, claſſem ex iis navigiis, quas Saicas ſeu Naſadas vocamus, nec non monoxylis, quæ in vaſtiſſimis ad utramque Savi ripam

1553. ripam ſylvis triginta armatorum capaces conficiuntur, quorumque ibi frequens eſt uſus, ſine mora comparavit; ſecundoque Savo delatus, fortem operam ante alios omnes navante, ducemque itineris ſe præbente Marco Tomaſovitio legato ſuo, incomparabilis virtutis viro, Gradiſcam & Velicam arcea, cum ſuburbanis latepatentibus, improviſa facta irruptione diripuit; magnaque cæde Turcarum edita, & rerum omnis generis, hominumque & pecorum, militarium etiam equorum præda abacta, ſuccendit & concremavit, victorque claſſem & navales ſocios, ac incolumem reduxit exercitum. *Comes [illegible] obit.* Sed non multo poſt Zluinius, vix hujus victoriæ lætitia deguſtata, dum in porta arcis Steniſniaciæ ſtaret, turbato cælo, ac exortis è repentino turbine imbribus, fulmine ictus interiit. Atque in hunc modum excurſionibus & eruptionibus modo hoſtes, modo noſtri, tam in Pannonia quam Illyrico certabant, arridente nunc his nunc illis fortuna; ita ut quotidie fere minutis prælis materia & occaſio præberetur, quibus alternante eventu, nonnunquam hoſtes vincerent, nonnunquam etiam vincerentur.

Turcæ, Hamſa duce, & Æthiope quodam captivo proditore, Filecum occupant. Sed quum hyemis tempeſtatibus & frigore coacti milites utrinque in hibernis ſeſe continuiſſent, Turcæ, Hamſa duce, quem apud ſe captum Ferdinandus nuper Solimano per legatos dono miſerat, inſigne detrimentum intulerunt, quo majus & atrocius vix juſto exercitu, magniſque copiis inferri potuiſſe creditum eſt; Fileco munitiſſima arce, per fraudem occupato: ex quo poſtea incredibiles excurſiones ac incendia, cædes, & populationes fecere, & magnis ditionibus occupatis, Solimani imperium octingentis & amplius oppidis, ac pagis in poteſtatem redactis, uſque ad Montanas urbes, auriſodinis claras, longe lateque amplificavere. Quod quam improſpere atque infeliciter acciderit, paucis memorabo.

Fileci ſitus. Ea arx Blaſii Raſcaii fuit, cujus filia ducta, Franciſcus Bebecus ejus hæreditatem adierat, eſtque edito monti impoſita, nec ab aliqua parte, niſi ubi per portam intrari poteſt, ob rupium inacceſſas crepidines: dividiturque in duas arces, inferiorem, quæ ciſternam habet profundam, qua pluviales aquæ per ſiphones derivatæ continentur: & ſuperiorem, quam Bebecus ædificiis ornatam ac mænibus propugnaculiſque erectis validiorem reddiderat; & in ſuperiori commeatum, reſque neceſſarias, & tormenta cum eorum apparatibus collocaverat. Sed à viro munitionum peritiſſimo ſpatium quoddam extra mænia in rupis ſummitate nequaquam fuit animadverſum, ex quo per feneſtellam quandam ingreſſus pariter & exitus in arcem dabatur, licet illa nonnunquam ſerâ haud adeo firmâ clauderetur.

Erat Paulo Janoſſio arcis præfecto captivus Turca Æthiops, qui purgamenta & quiſquilias arcis per eam feneſtellam ejicere ſolebat. Is quum ſæpius ſpatium illud oculis perluſtraſſet, rupem ab imo ad cacumen uſque, quamquam arduam, nequaquam tamen aſcenſu inſuperabilem fore animadvertit: & per captivos Hamſam, qui in arce Secenia haud procul Fileco ſita præfectum agebat, clam admonuit, ſi ſe centum numis aureis (paulula mercede magnum opus venditans) redimere vellet, effecturum, vel Filecum brevi in poteſtate habeat. 1553. Itaque pro eo apud Janoſſium ſe ſponſorem dat, deque arcis, rupiſque ſitu, ac aſcenſu, deque ea feneſtella, aliiſque circumſtantiis ſermones quam ſecretiſſimos confert; nec tamen antequam fidei, induſtriæque ejus experimentum videat, vir cautus, quid aggrediendum exiſtimat. Æthiops igitur, Hamſa id expetente, per rupem reptando, & exploratis omnibus, ad feneſtellam pervadendo (unico tantæ rei conſcio, qui in arce ſuperiori excubitoris officio fungebatur, agreſti homine) primum patinam plumbeam, ferculis menſæ inferendis dicatam, iterum vero Janoſſii pileum, multis gruum & ardearum pennis conſpiciendum eadem reverſus via, ad Hamſam adfert.

Tum ille re cum ſuorum promptiſſimis communicata, quatuor Centuriones navandæ operæ cupidos deligit, dato eis præfecto Mehemete quodam cognomine Magno, utque incepta maxime fideli ſilentio tegant, & obſcura nocte Æthiopem ducem ſequantur admonet. Itinere ita conſtituto, ut prima vigilia Filecum perveniretur, abſente Janoſſio, & iis, qui domi erant relicti, quod ad multam noctem potaſſent, ſomno vinoque victis hoſtes per ſaxa & præcipites cautes, non pedibus tantummodo, ſed etiam manibus, ubi paulo aſperior aſcenſus erat, diu multumque laborando, præeunte Æthiope, unus poſt alium tandem ad mænia perveniunt, ac ſub feneſtella, ubi confertis ſtandi facultas erat, denſati conſiſtunt: & per ſcalam altitudine duodecim pedum, quam ſecum attolerant, excubitore feneſtram aperiente, in arcem conſcendunt, ac donec omnes introrſum reciperentur, ſummum ſilentium agitur.

Poſtquam omnes in arcem conſcendere, tum verò tubis canere, magnum clamorem attollere, portas ſuperiores occupare, tormenta, quorum maxima pars ibi ſervabatur, in arcem inferiorem & præſidiarios obvertere, & diſplodere. Noſtri re nec opinatâ & improviſa, horribilique ſonitu exciti, excuſſa crapula & torpore, arma capiunt; & tam tormentis, quæ in imo habebant, quam ſclopetorum glandibus hoſtes deſcenſu prohibent, & donec cælum inalbeſceret, eminus pugnando ſeſe, atque arcem impigre defendunt: ſimulque literas & nuntios ad Bebecum & Janoſſium citatis curſibus mittunt; quo ſint in periculo docent, & niſi maturrime ſubventum ſit, actum de ſe atque arce ſignificant: Janoſſius cum qua potuit militum manu celerrime adfuit; à Bebeco quoque miſſa ſtatim auxilia, ipſe ad Gabrielem Perenium profectus, qui iis regionibus cum poteſtate præerat, ut præſidia limitum & Nobilitatem ad capienda arma jubendo ſolliciret, cohortatur, poſſe adhuc arci ſubſidium ferri, ſi mature id facere contendat. *Janoſſius & Bebecus noſtris ſuppetias ferunt.* Dum ille rudis ignaruſque belli lente, quæ cito curanda erant, ac cunctanter adminiſtrat, Turcæ eo acrius inſtare, pleroſque tormentis eminus ſauciare, aut occidere: poſtremo craſſiores funes, ad imam arcem, ubi carcer erat, & in eo complures captivi, ab alto demittere, iiſque captivos ſurſum pertrahere. Sed quum noſtri in eos procellam glandium effunderent, neceſſe erat captivos, prius quam ad ſocios pervenirent, aut necari, aut graviſſime vulneratos

1553. ſatos deturbari. Janoſſius, quum perturbatis omnibus imperare non poſſet quid agerent, quomodo ſe ab omnibus partibus adverſus hoſtium vim & jacula ſuſtentarent, quantum ingenio poterat, conſulebat. Interea miſſi à Perenio docenti equites ſupervenêre, quibus Franciſcus Cataius, & Nicolaus Henietus præerant, & centum ſcloperarii, quos Emerico Pribeco duce Joannes Balaſſius è vetere Zolio, & Montanis urbibus miſerat, quarum præfecturam paulo ante à Ferdinando obtinuerat. Quamquam autem ii ex fortiſſimis militibus ſelecti erant, & modò ſuis laborantibus ſuccurrere, modò hoſtes, quum conſerti erumpebant, invadere manu, & ſubmovere contendebant; magna tamen in eo aſperrimo negotio difficultas, magnæ rerum perturbationes obſtabant; quandoquidem hoſtes è ſuperiori loco tormentis in noſtros oportune directis, neminem in muris & ſtationibus conſiſtere permittebant.

Miſſa etiã à Perenis auxiliaru manus.

Pugnatum eſt per hunc modum continuis quindecim diebus, tanta utrinque animorum pertinacia, ut neutra pars cedendum alteri exiſtimaret. Verum enimvero non multo poſt, Hamſa paratior, acceptis à Toigone auxiliaribus copiis (is in Bodenſi præfectura Ali Eunucho inter purpuratos Byzantinos adſcito ſucceſſerat) cum aliis militum præfectis advenit, & tormenta, quibus noſtros, inferiori arce oppugnaret, attulit. Cujus adventu cognito Perenius & cæteri, qui ad Sombatum Rimæ flumini adjacens oppidum in caſtra convenerant, loci difficultate ac hoſtium metu territi, prælio abſtinendum, ac fœdo conſilio eo unde venerant, retrocedendum exiſtimaverunt. Noſtri vero milites, qui erant in præſidio, ſpe & auxiliis deſtituti, rebus deſperatis, qua quiſque potuit dilapſi, arce hoſtibus relicta, non ſine gravi ignominiæ ac ſocordiæ nota exceſſere. Janoſius, amiſſæ arcis reus, à Bebeco ad ſumendum capitale de eo ſupplicium quæſitus, ad Balogum arcem profugit; & dum ſe inſolito metu, ac mœrore & luctu, lachrymiſque afflictaado excruciaret, ſubita, ut creditum fuit, apoplexia perculſus, exanimis & mortuus in cubiculo fuit repertus. In hunc modum arx ea oportuno loco ſita, ex qua tot & tantas calamitates poſtea pertulimus, tantum ſanguinis effuſum eſt, tanta ditio, dilatatis hoſtium finibus, acceſſit, parum virili aut decoro conatu defenſa, decimo ſexto Calendas ſextiles, in Turcarum poteſtatem devenit.

Sed cum Hamſa copiæ ſubſidiariæ advenißent, Perenius & cæteri timore perculſi dilabuntur. Et præſidiarii, arce vacua relicta excedunt. Janoſius mœrore afflictus diem extremum obit.

Accidit eodem tempore, quod quum iſte idem Hamſa, ob non ſatis bene cultos & obſervatos Mahometanæ ſuperſtitionis ritus apud Muphtim, qui ſummus eſt apud eos ſacerdotum princeps, graviter accuſatus fuiſſet, ab eo ſacris, aquaque & igni interdiceretur. Quod quum Solimanus cognoviſſet, & ſimul capti ejus aſtu Fileci fama ad eum perlata fuiſſet, apud Muphtim interceſſit, ac ut abſolveretur, effecit; ita ut Haitadinum Calpham legiſperitum ad illum extemplo mittendum cenſeret; à quo expiaretur, ac ad vanæ ſuperſtitioſæque legis ejus ceremonias impenſius inſtrueretur.

Hamſa ſacris interdictus à Muphtie, Solimani deprecatione abſolvitur.

Cæterùm paulo ante, quam ea res gereretur, Ferdinandus indictis Sopronium Comitiis, quod cæteræ urbes peſtilentia laborarent, Nicolao Olaho, cujus auſpiciis Agriam retentam fuiſſe dictum eſt, Archiepiſcopatum Strigonienſem dedit; cujus arx quamquam jam decennium à Solimano occupata detineretur, redditus tamen ejus locupletes adhuc & opulenti erant, ac ad Novam arcem, quam Paulus Vardanus ad Nitriam flumen ædificaverat, colonis in utramque partem ſervientibus, colligebantur: iiſdemque comitiis Stephanum Dobonem, præfectura Tranſſilvaniæ ornavit, adjuncto ei collega Franciſco Quendio, magni apud Tranſſilvanos nominis & auctoritatis viro: Epiſcopatum vero Albenſem Paulo Abſtemio Quinqueeccleſiis oriundo contulit: atque ii paulo poſt ad occupandam provinciam profecti ſunt.

Comitiis Sopronii à Ferdinando indictis. Olahs Archiepiſcopatus Strigonienſis confertur. Dobo præfectura Tranſſylvaniæ ornatur, adjuncto Quendio.

Sed quum Nobilitas atque alii ordines regni ſummis votis & precibus apud Ferdinandum laborarent, ut recuperata provinciâ Tranſſilvaniâ, quæ ſemper ad Pannoniam pertinuiſſet, Comitem Palatinum crearet, ſummum poſt dignitatem regiam magiſtratum, Ferdinandus quamquam eos haud iniquum poſtulare videret; quia tamen Sopronii haud ſatis tuti à contagione eſſe videremur, quod ea pedetentim ob mutua hominum commercia eo irrepſiſſet, rem ad alia Comitia diſtulit. Quæ quum ad primi veris initia Poſonium indixiſſet, quod ſummus ille dignitatis gradus à rege ſimul & communibus ordinum ſuffragiis nominari, ac utrique parti æque ad jus dicendum ſacramento adſtringi conſueviſſet, nuntios regionum ſeu provinciarum, in quas ceu tribus quaſdam diviſa eſt Ungaria, per ſuffragia interrogari placuit. Obſtare poterant Franciſcus Vilacus Epiſcopus Jaurienſis, qui vices regis abſentis obibat, ac Franciſcus Revaius, cauſis Palatinalibus dijudicandis Novizolii judex creatus; ſed ii antea è vivis deceſſerant. Itaque interrogavit Michael Mereius, regni prætor, ecquem vellent nominarent Palatinum? qui demum à rege confirmaretur. Tres nominavere ex proceribus, viros graves, induſtrios, pace belloque præſtantes, Franciſcum Battianium; Andream Bathorium, & Thomam Nadaſdium. Sed duo illi, Battianius quidem ingraveſcente ſenecta, ac deficientibus viribus, Bathorius vero continua inclementique podagra, quæ omnes ejus artus & membra diſtorſerat, veriſſimis allatis cauſis, ſeſe excuſavere. Nec Nadaſdio defuere ſubterſugia feſſum ſe laboribus, corpore debilem, & ſi quid hoſtile ingruat, equitandi invalidum, & quietem præoptare: ei magiſtratui multos labores, maximas curas, incredibilem negotiorum molem domi foriſque annexam; quibus ipſe ferendis impar ſit. Victus tamen poſtea ſingulari prece Nobilitatis, ac univerſi populi intervenerantes, gratanteſque contribules, & provinciarum legatos, pulcherrimo ordine, viſuque & auditu, magnifico comitatu, ad Ferdinandum ex urbe in arcem Poſonienſem perductus eſt; à quo benigne habitus, ac ampliſſimo eo in honore confirmatus, juri æqualiter dicundo adminiſtrandoque Sacramentum dixit.

Epiſcopatus Albenſis Abſtemius donatur. Thomas Nadaſdius Palatinus creatus.

Interea Augerius, initio ſequentis anni, cum reſponſo Ferdinandi Conſtantinopolim reverſus, collegas quidem, quos iſthic reliquerat, incolumes offendit: cæterum in rebus Turcicis magnas mutationes, Pajazetem mino-

Augerius cum reſponſis Ferdinandi Cõſtantino-

ram

1554. *Solim redd.* *Mutationes Turcicæ.*

rem Solymani filium, poſt ſtrangulatum Muſtapham fratram, quod res novas moliri diceretur, ab irato patre neci deſtinatum, precibus & lacbrymis matris, periculo in præſens liberatum, Achomari purpurato, fractam laqueo gulam, Ruſtanem priſtinæ dignitari reſtituium, pacem, quam ipſe & collegæ jam diu continuis laboribus & ſollicitudine urgebant, mag s indies difficilem dubiamque. Nam à purpuratis, qui prius quam legati axterorum principum ad Solymanum introducantur, quid velint, quidve poſtulent, ſcire volunt, in colloquium admiſſus, quum Ferdinandi poſtulata ſcito ſermone retuliſſet, æquum eſſe cenſentis, ſarvari pacta, quæ de Tranſſilvaniæ poſſeſſione cum Iſabella regioa, ejuſque filio, nec vi, nequa dolo malo feciſſet; graviter & indigne ferebant, & legatis minari, magnumque periculum, ſi cum ejuſmodi mandatis in conſpectum ſui principis veniſſent, denuntiare videbantur. Poſtulantibus nihilominus legatis, ut admitterentur illi nagabant ſe facturos, ut ipſorum periculum ſecum communicaretur non eſſe ſibi tantum animorum, ut aos cum talibus poſtulatis aoram ſuo principe ſiſtera auderent, non obſcuro ajus ludibrio conjunctis, cujus injuriam nequaquam aſſent impune laturi. Rediiſſe eom cum victore axercitu, rebus adverſus Perſas feliciter geſtis, præferocem & ſuperbum, filio imperii æmulo (Muſtapham intelligebant) è vivis ſublato, quid eſſet ai optatius faciliuſque quam ducere in Ungariam, & feſſas laboribus copias ſpoliis Ungarorum reficere, ac reliquum ejus provinciæ, quod jam exiguum eſſet, ſuis regnis adjicere? proiuda deſinerent, ſi ſaperant, neque quieſcentem excitarent, ac mala ſua accelerarent, quorum ſatis ſuperque ſuo tempore eſſent habituri. Quibus purpuratorum ſermonibus reliquorum Turcarum voces congruebant, & quod leviſſimum ab ipſis denuntiabatur, illud erat, ut legati & qui in eorum aiant comitatu, naſo & auribus truncatis fædati domum remitterentur.

Purpurati legatos noſtros ab aditu Solymani excludũt.

Quorum crudeli propoſito cognito, quum ad Divanum, quod eſt purputatorum concilium vocarentur, veſtes quas habebant pretioſiores ioduabant, ſuos ut idem facerent hortabantur, ac eo cultius & ſplendidius in publicum prodire jubebant; quæ res purpuratis & Turcarum vulgo ita bilem movebat, ut à probtis & maledictis minime temperarent; quod noſtri non ignari iræ atque indignationis Solymani, talia in ejus contumeliam facere viderentur. Tantos enim ſpiritus, tantam arrogantiam, tam diuturna felicitate ſibi ſumpſerant, ut Chriſtianum nomen contemnere, & quicquid vallent, ſibi licere, atqua adeo quod nollent, ioiquum eſſe arbitrarentur. Ab ao tempore durius tractare legatos, atque arctius hoſpitio includere, neque ullum ad eos pati intioire, namiui da ſuis prodeundi poteſtatem facere, feneſtras non niſi ſuperne admiſſo lumine obſtruera, reliquis etiam in rebus, non ut legatos, ſed pene ut captivos habere ceperunt. Sed & domi quoque à Toigono Budæ præfecto, nullam à bellis vacuum tempus, nulla quies erar. Nec minore faſtu & arrogantia Alim Chauſium cum Solymani literis in Tranſſilvaniam miſere, qui ingredi eam ve-

Busbequius & legati noſtri durius tractati à Turcis.

Ali Chauſius cum

ritus, in Valachia montana ſubſtitit, & literas Bathorio miſit, quibus ei & proceribus populiſque provinciæ mandabatur, ut val Iſabellam cum filio reducerent, ejectis ex provincia Germanis, cui rai perficiendæ ſe adjutorem futurum pollicebatur; aut aliquem ax ſuorum numero eligerent, à quo gubernarentur, donec illa à Sarmaria reverteretur.

1554. literis Solymani ad Bathorium. Ut ejectis Germanis, Iſabella cum filio reſtituatur.

Quæ res effecit ut Caſtaldus ſuarum & Ferdinandi virium haud vanus æſtimaror, non abnuente Ferdinando (ſic tamen ne quid ſuo nomine ageretor) poteſtatem concederet Andreæ Bathorio ac quibuſdam Tranſſilvanis, & Fraociſco Quendio, tractandæ cum Solymano pacis, etiam cum pactiona annui tributi; ea adjecta conditione, ut urbes & arcas quæ eo anno a Turcis captæ eſſent, redderentur. Quibus quidem rebus tractandis dum tempus teritur, & Solymanus nec Tranſſilvania cedere, neque arces occupatas reſtituere vult; bellum à Turcis in citeriore Pannooia renovatum eſt, & Tranſſilvanie, Caſtaldo & Bathorio provincia decedentibus, ad defectionem ram ab Iſabella, quam Turcis ſollicitata, jugum Germanorum, uti appellabant, excuſſit; prout hæc omnia in proceſſu operis commemorabimus, ſi prius dupliais hujus belli Turcici initium finemque narrando abſolverimus: ut obſervata temporis & ordinis ratione, rerum quoque geſtarum ſeries commodius atque opportunius legentium oculis ſubjiciatur.

Per id tempus dum bella ex bellis ſererentur, magna vagorum peditom multitudo in partibus Ciſdanubianis exorta fuit, qui nullis ſtipendiis addicti, in miſeram plebem, quæ tam noſtris, quam Turcis ſubjecta, tributariaque erat, variis crudelitatis generibus graſſabantur, ut inauditis cruciatibus torta, partim ad ſolvendam pecuniam cogeretur, partim inter tormenta & cruciatus interiret: nam quibuſdam crura ferro terebrabant, nonnullis interiores lineas tunicas, adipi aut ſævo liquenti immerſas, flammaque incenſas induebant, muliebrem ſexum aut præciſis uberibus, aut iis fune ex aquina ſeta facto trajectis, vel pecuniam proferre, vel mori cogebant: naque ulla excogitari carnificinæ acerbitas poterat, quæ non ab eis ſumma cum immanitate exercetetur. Quæ mala diu tolerata fuere, nemine vagos & crudeles latrones coercente; donea Marcus Stanſitius Sigeti præfectus, jubenta Ferdinando, ſic ut quemadmodum illi varie in miſeram plabem erant graſſati, ita variis etiam & exquiſitis ſuppliciorum pœnis occurrendum exiſtimavit. Captos enim erutis oculis dimiſit, aut ſulphureo pulvera ſubjecto membratim diſcerpendos curavit, aut ſi quid crudalius adhiberi tormenti genus potuit.

Haidonũ impune graſſantium & latrocinantium crudelitas.

à Marco Stanſitio variis & exquiſitis ſuppliciis vindicata

Illud verò maleficentiſſimum genus hominum, ſua receptacula & ſuos veluti nidos Corothnæ, Babociæ, Capoſuarii, aliiſque propinquioribus caſtellis habere ſolebat. Igitur Toigonus, ad quem variæ de illis querelæ perferebantur, axercitu diverſis ex locis coacto, Albam regiam, deinde Coppanum venit, poſtea Capoſuarum promotis tormentis obſedit. Ea arat hoc tempore Stephani & Lupi Derſſiorum arx, aæoſo & paluſtri loco ſita, quam Capoſus flumen circumfluit; ſed adeo ſtagnantibus aquis, ut nec ripæ carectis & arundinibus

Quorum raptis motus Toigonus Budenſ. Præfectus. Capoſuarum arcē Derſſiorū obſidet.

1555. bus impeditæ videti poſſint, nec quorſum fluat ſatis oculie diſcetnatur; deinde Rinniæ mixtus, ad Baboeiam Dravo miſcetur. Locus natura ita munitus videbatur, ut ab hoſtium exercitu haud adeo numeroſo expugnari minime poſſe crederetur, ſi propugnatores pati virtute & fortitudine nactus fuiſſet: ſed præerat ei Petrus quidam Seelus, quæ vox ventum denotat, ventoſus ſcilicet & turbidus latronum, & ejuſmodi, quos dixi tortorum dux: is quum ad quintum uſque aut ſextum diem arcem tutatus fuiſſet, & diutius commeatu, ac rebus neceſſariis nondum deficientibus, tueri potuiſſet, priuſquam Stephanus Dersffius cum auxiliis & duobus tormentis, quæ invehenda erant, adveniſſet, dilabentibus ſociis, deſerta arce, clam auſugit, eamque ſingulari perfidia hoſtibus capiendam reliquit; cujus quidem ſcelerum, ſimul & reliquorum maleficiorum pœnas à Franciſco Torco, Valentini filio Papæ deprehenſus, & in præelta furca laqueo ſuſpenſus, perſolvit.

Et à Seelo ignavo homine deſertam occupat.

Potitus eo loco oportuno facili negotio Toigonus, ad Corothnam copias & tormenta promovit. Ea arx ſuperiori ſæculo à Nicolao Corotnano, regni prætore a fundamento erecta fuit: ſed eo tempore à militibus Matthiæ Aliæ, pari ſcelere contaminatis, inhabitabatur. Nam ipſe paulo ante à Turcis, qui in præſidio Groſgalliano erant, per inſidias captus, & Conſtantinopolim miſſus, in carcere perierat. Progredientem Toigonum, & inter Corothnam dirigentem, milites metu & pavore perculſi nequaquam expectavere; ſed collectis de nocte ſarcinis, effuſa fuga, qua quiſquam potuit, varias in partes profugere: & hoſtes arci occupatæ præſidium impoſuere, continuiſque excurſionibus ditiones Ferdinandi Caniſam, Beſenciamque verſus ex ea infeſtam reddidere.

Inde Corothnam, diffugientibus præſidiariis, ſibi ſubjicit.

Reſtabat Babocia Andreæ Bathorii, freſtrumque ejus ditionis, oportuno in colle, ad præterfluentem Rinniam, quæ in Dravum ſtagnantibus aquis, neque coercitis ripis, evolvitur, ſita, tuebanturque eam militea Bathoriani ducenti quinquaginta, ducibus Stephano Selpio, & Joanne Budacicio, qui ante periculum præferoces & fervidi, hoſtes contemnere & parviſacere ſolebant. Sed quum eos ſignis explicatis adventare, aggeres atque vineas conſtituere, inque eis tormenta collocare conſpexiſſent, tum vero fracti animis, remiſſaque ferocia, temeritatis incommodum ſentire cœperunt. Ne tamen ante tempus perterriti eſſe viderentur, ſuppreſſo aliquamdiu timore, tormenta in aggeres & oppugnantes Turcas dirigere, & quæ facienda erant, per aliquot dies exequi non neglexere. Sed paucos poſt dies, quum mœnia tormentis proſterneréntur, quamquam non magnum feciſſent hiatum, conceptum animo timorem, non amplius diſſimulavere. Itaque convocatis militibus, poſtquam effugia perpetuis hoſtium ſtationibus & inſidiis circumſepta, vias clauſas, arcem quaſſatam, auxilia deſperata, præſentem acerbiſſimæ mortis necem, ſi pertinacius in defendendo perſiſtant, propoſitam, cæteraque ejuſmodi augendo metui idonea dixiſſent: eis quoque, qui ex ipſa ſcelerum & rapinarum conſcientia periculique neceſſitate haud parum animis vacillabant, non longo ſermone perſuaſum fuit, ut communibus ſententiis de arcis deditione cum Toigono & Turcis paciſcerentur. Nec mora proloqui è muro cum hoſtibus, qui ad aggeres & tormenta excubabant, cepere; moxque ii ad Toigonum in caſtra procurrerunt. Is arcem dedentibus, atque abeuntibus, poteſtatem cum equis & ſarcinis quo velint, ſe conferendi daturum reſpondit ea conditione, ut transfugæ, qui ibi eſſent, & vagi haidones, qui è Corothna & Capoſuario illuc ſe recepiſſent, extemplo ſibi traderentur. Cum ea de re integrum diem diſputando conſumpſiſſent, & nullum ex haidonibus illic eſſe, transfugas etiam audita obſidionis famâ arce exceſſiſſe dicerent, longiori contentioni ita finis eſt impoſitus, ut Turcæ exeuntibus noſtris, certos ex ſuis adhiberent, qui transfugas explorarent & caperent. Erant autem præter alios, præcipui tres, qui ad certum ſupplicium petebantur: Joannes Aranaſſius, Andreas Sengelius, & Demetrius Thrax, quorum illi duo apud Caſſonum paucis ante annis ſtipendia meruerant: hic autem ex numero & ordine equitum prætorianorum, capta à Solimano Buda, pernicisſimo vectus equo, Strigonium ad Hiſpanos profugerat tantâ velocitate, ut quum eum, palam ſe ad Chriſtianos iturum profitentem, mille & amplius expeditiſſimi Turcarum equites perſequerentur: tamen intactus eo quo volebat, incolumiſque veniret, & ex Turcarum equis plures centum, nimio curſu & æſtivi caloris fervore exanimati interirent. Tradita arce fides, præter ſolitum morem barbarorum, ſervata eſt exeuntibus: Transfugæ autem occultati in curribus, ac lardis, ſuccidia, porcinisque carnibus ſuperimpoſitis, quæ Turcæ abominari ſolent, ac inexpiabili odio averſantur, oportuna, felicique aſtutia, periculum evaſere.

Mox & Baboeiā, dedētibus ſe præſidiariis, invaſit.

Transfugæ investigati à Turcis.

Demetrii Thracis præclare factum.

Sed in curribus, lardo impoſito, delitescentes, non fuere inventi.

1555.

Baboeiam captam Toigonus præſidio impoſito munivit, & Achomati, neceſſario ſuo tuendam commiſit: ac rebus proſpere confectis incolumem reducit exercitum. Fuere qui Sigetum inde petendum, atque expugnandum exiſtimerent; Sed Toigonus oportuniore uſus conſilio, quod illud cùm natura & arte, rebuſque neceſſariis, tum vero numero & virtute præſidiariorum tutiſſimum eſſe ſciret, & quod jam æſtas in autumnum inclineret, ejuſmodi conſilia facile rejecit. In redeundo tamen cùm Quinqueeccleſias divertere ſtatuiſſet, ut ejus urbis commoditate copias ſuas laboribus feſſas aliquot dierum quiete recrearet, haud procul Sigeto, inter propinquam ſilvam Tiliarum, ac vicum S. Eliſabethæ, interfluente rivo Almo, propter commodiorem aquationem, caſtra locavit: in quibus ejus diei partem & ſequentem noctem tranſegit: Ladislao Querecenio, qui tunc Sigeto præerat, & poſtea Giulam Turcis tradidit, extremo metu perfuſo, & ſi hoſtis vim adhibuiſſet, non ſatis tuta atque explicata conſilia animo vertente. Verùm Toigonus Sigeto brevi curas & obſidionem minatus, poſtridie ceptum iter proſequutus Quinqueeccleſias, atque illinc paucos poſt dies Budam contendit. Nec diu moratus Querecenius præfectura Sigetana ſeſe abdicavit; eique Marcus Stanſitius Croatus cognomine, qui Jaurini equitum præfectus erat, commendante Battianio ſucceſſit, vir militaris, & priſcæ ſeveritatis. Nec ſecus in

Toigonus, rebus bene geſtis Budam redit

Querecenius præfectura Sigethana ob hoſtium metum ſe abdicat.

Cui Stanſitius Croatius ſuccedit.

Illyrico

1556. Illyrico Malchus, qui Ulamani nuper vita functo ſucceſſerat, occupandæ Crupæ Coſtanicæ imminebat: niſi Nicolaus Zrinianus eas novis præſidiis rebuſque neceſſariis munivisset. Nihilo tamen minus duas arces deſertas, Bunitiam & Peruſiciam è regione Carbaviæ ſitas, quæ ab obitu Carlovitii vacuæ relictæ erant, reſtauravit, additia tecto & portarum valvis, ut in iis tutus excurrentibus ſuis foret receptus.

Malchus in Illyrico Crupa & Coſtanicam ambiat Jam etiam aliud majus bellum Solimanus & purpurati in noſtros moliebantur, & Sigeti in poteſtatem redigendi conſilia agitabant, quod ex ea arce tam Quinqueeccleſiarum urbs, quam omnia ea, quæ inter Danubium Dravumque ipſis parerent loca, continuis excurſionibus infeſta redderentur, uſque adeo ut nec claſſe nec terra commeantibus Turcis, & potiſſimum mercatoribus tutum iter relinqueretur. *Sed à Zrinio munite defenditur.* Itaque revocato Toigono, ejus expugnandæ cura Ali Eunucho committitur, de quo ſupra dictum eſt, qui tunc quatuor purpuratorum poſtremus erat, ex iis, qui Byzantii rebus adminiſtrandis præſunt: is comparatis, quæ ad bellum neceſſaria erant, priuſquam Byzantio abiret, legatos Ferdinandi ad ſe vocavit, quibus comiter & humaniter habitis, ſe in Pannoniam ad expugnandum Sigetum proficiſci nequaquam diſſimulavit; tanta ſuperbi & contumacis animi ad eos terrendos arrogantia, ut Ungaros, quorum vires atque vim aliquot bellis ac præliis eſſet expertus, non jam armis & gladiis; ſed tantum clava ferrea & fuſtibus, ſub jugum mittendos jectabundus prædicaret, hortareturque ut dilata omni mora voluntati Solimani parerent: ne dum ipſi diſputando tempus inani contentione protrahunt, emiſſa patria non habeant, quo ſe vertantur. *Ali Eunuchus Veteranis cum exercitu ad Sigethi obſidionē tendit.* *Ejus faſtus & jactatio.* Legati nequaquam ſe continuerunt, quin ei redderent, iret tantum quo tenderet, inventurum eum viros tales, qui clavæ ſuæ non tantum eminus glandibus ſclopetorum, ſed etiam haſtis & enſibus eſſent egregie cominus reſponſuri.

Profectus cum Janicerorum tribuno Veli, ac equitum prætorianorum haud contemnendo numero, Belgradum venit, & copiis labore itineris feſſis, quiete aliquot dierum conceſſa, ad omnes limitum præfectos, qui in Boſnenſi regno, ac Dalmatia, & Illyrico erant, mandata dedit, ut ad certum diem & locum convenirent: eodem modo iis, qui in Pannonia, & Tranſilvaniæ finibus erant, convenire juſſis, Budam, atque inde Quinqueeccleſias venit, ita ut in caſtris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur; quamquam ipſe & Turcæ longe majorem numerum prodere non dubitarent. Illinc Derviſium Quinqueeccleſiarum, Achomatem Babnciæ, & Naſuffum Coppani præfectos præmiſit, qui XX. die Maii, cum ſuis copiis, ad oppidum S. Laurentii, uno ab arce milliari diſſitum conſederunt, eo conſilio, ut frumentarias invectiones prohiberent, neminemque in arcem ingredi permitterent. Qui quum quotidie portis obverſarentur, minutis præliis ſingulis diebus occaſio dabatur; in quibus plures ex hoſtibus interibant, quum felici ſucceſſu nemo ex noſtris deſideraretur: atque adeo nec oppidi nec arcis portæ clauderentur. Vigeſimo poſt die Eunuchus cum univerſis copiis & viribus adventavit, quod ſuos, quos expectabat, non antea in caſtra recipere potuiſſet: arcemque locatis à meridiana parte caſtris obſidere conſtituit. 1556.

Sigetum lingua Pannonica Inſulam ſignificar, quod ſuperioribus ſæculis proavorum noſtrorum memoria, Olwaldus Anthemius, cujus progenitores è Græcia in Ungariam veniſſe dicebantur, in ea inſula, quam Almus rivos ſtagnans & paludoſus, è proximis ſilvis & montibus provolutus efficit, turrim rotundam ædificaſſet, ac inſulæ nomine vocatam, caſtigato & obſtructo terrenis aggeribus oblongis aquarum curſu, ac latiore excavato alveo, lacum effeciſſet. *Sigeti deſcriptio.* Eam poſteri ædificiis & propugnaculis auxerunt, ac poſtremo Valentinus Enningius cognomento Turcus, tolerata Joannis regis obſidione, locum longè munitiorem reddiderat, quo à Solimano Conſtantinopolim abducto, & Quinqueeccleſiarum urbe in Turcarum poteſtatem redacta, liberi ejus, quod tuendæ ei & defendendæ impares eſſent, Ferdinando conceſſerunt. Habet arcem plano loco ſitam, & foſſas aquæ plenas triplici ordine, quinque propugnaculis munitaa; & ad occidentem ſolem, oppidum duplici vallo ac foſſa circumdatum; quæ omnia e materia & ceſpite conſtant, una illa vetere ac rotunde turri excepte, quæ latericia eſt; ſed adeo anguſta, ut à nemine inhabitetur: pulveri tamen ſulphureo ac rebus neceſſariis ſervandis dicata, excubitoribus idoneum locum præbet, qui iſthic continuo vigilias agendo adventum hoſtium, extenſo vexillo, ac æris campani ſonitu ſignificare conſueverunt: eſtque locus ob aquarum munimentum fodiendi cuniculis minus oportunus, quum ex adverſo haud minore vitio laboret, quod aggeres, quorum objectu aquæ in foſſis continentur, non magno labore ſuffodi, effluenteſque aquæ alio derivari poſſint.

Triduo poſt Turcæ ſtructis verſus meridiem aggeribus, collocatiſque tormentis, propugnaculum oppidi, quod à Paulo Queſeſio conſtructum ejus nomine vocabatur, magna vi verberare cœperunt. *Munitio Queſaſia tormentis verberatur.* Diſputatum eſt à noſtris, utrum tutius foret deſerto oppido in arcem ſeſe recipere, vel tamdiu, donec vires ſuppeterent, illud tueri, vicitque ea ſententia, ut defenderetur: quod ea Marcum præfectum, ac ejus legatum Sebeſtianum Vilecum auctorea haberent, & quod ſalvo oppido arx quoque minus ab hoſte oppugnari poſſet. Itaque hoſtibus Queſaſiam munitionem tormentis diruere conantibus, noſtri tam ex arce, quam oppido reſiſtere contendebant, & Radovanus centurio cum ſua cohorte in aggeres excurſione facta erupit, multiſque hoſtium interfectis, incolumis ſe ad ſuos recepit, neque tamen tormentis detrimentum, uti conſtituerat, inferre potuit, quod Turcæ ſuis laborantibus maturam opem tuliſſent. Sub ejus diei veſperum Turcæ, in oppidum pilas igneas jaculari cœpere, quibus quòd domus ligneæ eſſent, facilè incenſæ ſunt: neque à noſtris, quamquam impigre operam navantibus, ignis extingui potuit; ſed eo ventorum vi magis ac magis concitato, tam oppidum omne, quam vallum, quod è materia conſtabat, à munitione Queſaſia, uſque ad aliam Heneianam, *Oppidum pilis igneis ſuccenſum totum cōflagrat.*

1556. intervallo ducentorum & octo paſſuum, poncto temporis abſumptum, terribili ſtrage concrematum eſt. Nec tamen Turcis ſumma vi oppugnantibus noſtri ceſſere, conſervatoque ſemiambuſto oppido, eos magna edita cæde procul ſubmovere.

Nec multo poſt alios aggeres prope molam frumentariam, quæ une cum oppido conflagraverat, de nocte fecere: atque ex iis turrim rotundam veterem arcis interioris, tormentorum pilis aſſidue conquaſſarunt. Quos quum noſtri omnibus eo directis tormentis diruere contendiſſent, nihil tamen profecerunt. Hoſtes vero eodem die, qui Solis dies erat, circa meridiem omnibus fere copiis ad injiciendos ex oppido noſtros, acerrimum impetum fecerunt: adhortantibus eos multis clarioris nominis præfectis, ipſoque imprimis Veliage Janicerorum tribuno. Conjecerant autem Turcæ in foſſas oppidi ingentem cumulum lignorum, quæ eb agreſtibus ad duodecim millium plauſtrorum numerum fuiſſe dicebantur: quæ noſtri ſub ejus acerrimi, cruentique prælii certamine, ſubditis ignibus protinus ſuccenderunt. Quibus ardentibus & longe lateque collucentibus, utrinque magnis animis & viribus dimicatum eſt; adeo ut Turcæ multis ex ſuorum numero deſideratis, quater repulſi atque rejecti, inſtantibus ducibus & præfectis, ne ceptis deſiſterent, totidem vicibus pugnam reſtaurarent. Igitur quum reſumptis animis, & loco eorum, qui ſauciati aut feſſi laboribus erant, integris ſuccedentibus, quintam quoque irruptionem feciſſent, noſtri jubente Marco præfecto, ne fortune minus noſtris arridente, arx propugnatoribus nudaretur, relicto hoſtibus oppido, in arcem ſeſe receperunt. Quo viſo Turcæ magno ſublato clamore Aſaporum & Agricolarum labore aggeres in ipſa foſſa, quæ arcem am[illegible]ectebatur, labore tumultuario ſed firmo opere, celeriter confecerunt; idque prope ædes Radovani centurionis, quæ quum adhuc fumarent, hauſta ex arcis lacu aqua abſque more extincta eſt, ut pulvis ſulphureus tuto iſthic collocari poſſit: & ex eo loco arx è regione templi continuo verberari cepta eſt. Ex adverſo noſtri vix unius horæ quiete ſumpta, contineri nequiverunt, quin majoribus viribus erumperent, ac hoſtes illis aggeribus exturbarent: ſicque Sebaſtiano Vilaco & Radovano ducibus, per occultam quandam portulam egreſſi, recta aggeres invaſerunt, trucidatiſque quamplurimis ex numero hoſtium, ac aliquot magiſtris tormentorum, Turcas ex iis ſumma vi ejecerunt: jamque tormentis potiti, ea loco movere ceperant, ut in propinquam foſſam præcipitarent; ſed magna eccurrente Turcarum multitudine, atrox ſi unquam alias & cruentum certamen contractum eſt: quum Turcæ tormenta omnibus viribus defendenda conſtituiſſent.

Impreſſis Turcorum in oppidū.

Turcæ opidum, noſtris in arcem ſe recipientibus, rapiunt.

Noſtri Turcas in aggeribus invadunt, fundunt ac fugāt.

Duravit ea pugna quatuor amplius horis, nunc huc, nunc illuc alternāre victoriâ: poſtremo quū omnes Turcarum copiæ ſuis laborātibus ſubſidio veniſſent, multis utrinque deſideratis, dirempta eſt, & noſtri arcem repetivere; ita ut haud dubiam victoriæ palmam obtinuiſſe viderentur. Nam in eo diri certaminis cruento prælio Naſuffius Coppani præfectus, Celſoni ſororis filius, una cum Aleibego legato, ac ex Janiceris plures ducentis, ſclopetorum glandibus trajecti cæſique ſunt. Vulneratorum etiam magnus fuit numerus: Nam & Achomates Baboczæ, & Mahumetus Solnoci præfecti, ſuſceptis vulneribus pugna exceſſerunt. Velis vero Janicerorum tribunus captus, & in arcem perductus fuit: une cum præciſis hoſtium capitibus XXIX. ita ut ex hoſtibus haud pauciores octingentis in eo pugnæ diſcrimine periiſſe compertum ſit. Ex numero noſtrorum, præter Georgium Macedonium clara & nobili familia ortum, Georgiumque Palatinum equites, Benedictus Topordius, ordinum ductor, ſclopeto ictus occubuit. Eum juſſu Marci præfecti in pugna occiſum fama fuit; quod cum hoſtibus de prodenda urbe clandeſtina conſilia miſcuiſſe diceretur, nec ille vitandæ ſeditioni palam crimen intentandum putaſſet. Sauciati ſeriam Radovanus centurio, Michael Rubeus, Thomas Arteſius, & alii non pauci; ſed qui non multo poſt ope & cura medicorum convaluere. 1556.

Eodem quoque die hoſtes ſub noctem, alios etiam ſinuoſos aggeres effecere, à propugnaculo urbis occidentali Heneiano, uſque ad foſſam arcis, in quos quatuor majora tormenta, ac totidem colobrinas mediocres collocaverunt: & mœnia arcis turrimque rotundam veterem proſternendam ſuſcepere. Aliam etiam in partem, ad finem ejus oblongi aggeris, cujus ſuſtentamento amnis Almus, ad latiorem efficiendum lacum ab oppido ad ſepulchra uſque militum coercetur, quatuor cubitis profundam latamque ſcrobem perduxere: ita ut cohærere ſcrobes, & operæ inter ſe commeare, ſubſidioque eſſe poſſent. Ea foſſa hoſtes protecti, multa pleuſtra lignorum ad implendam arcis foſſam, duobus in locis comportavere, ac ſubſequuta nocte aggerem illum veterem, quo amnis ad latiorem efficiendam paludem obſtruebatur, ligonibus & palis ferreis operarum miniſterio disjecerunt: ita ut arcis mœnia effluentis aquæ præſidio nudata, facilius oppugnari, propiuſque adiri poſſent: interim vero utramque arcem continua tormentorum vi verberare nequaquam ceſſarent, multoſque ex noſtris graviter ſauciarent: & præter gregarios milites pilis ferreis interfectos, Valentino Erdelio, & Jacobo Tobolitio Dalmatæ, tormentorum magiſtris, illi ſiniſtra, huic dextra manus diverſis ictibus miſerabilem in modum diſcerperentur: & inuſitatæ magnitudinis tormentum, quod Margeritam vocabant, ab Antonio Sentivanio artifice, juſſu Enningii conflatum, hoſtili pila in tubum conjecta, fractum inutile redderetur. Quibus rerum difficultatibus noſtri in magnum deducti periculum videbantur, Marco neminem tormentarii negotii peritum, qui in vulneratorum locum ſufficeretur, inveniente. Erat inter captivos Lazarus Thrax, qui apud Turcas eam artem exercuerat, ejuſque admodum peritus habebatur. Is religionis primum Chriſtianæ, quam profiteretur, amore, ac ſingulari erga Marcum præfectum ſtudio, ultro ſe obtulit, ſi vinculis ſolvatur, ſicuti antea pro Turcis feciſſet, ita adverſus eos operam navaturum. Et Marcus hominis promptum animum admiratus, compedibus exui, eumque militari Sacramento adactum, tor-

Hoſtes, novis aggeribus excitatis, & aqua arcē circumfluente alio derivata, ſtrenue oppugnationē inſtituunt.

Duo ſtiā tormentorum magiſtri diverſis ictibus mutili officio haudquaquam fungi poſſunt.

Eorum vice Lazarus Thrax ſtrenuam & fidelē operam navat.

mentis

1556. mentis curandis adhiberi jubet: qua in re promiſſis ſuis & militum de ſe expectationi egregie ſatisfecit. Nam haud multo poſt primo ictu in hoſtium tormenta directo, ita eorum prægrande tormentum perfregit, ut non rotis tantum & axibus perfractis, ſed etiam metallo diſſiliente, nulli uſui eſſet: compluresque eodem ictu ſimul & fragminibus ſauciati interirent.

Interea Turcæ aliam quoque oppugnationem inſtituarunt, qua in orientalem arcis munitionem quatuor colubrinis majoribus quaſſatam irrumpere, ſimulque toto triduo arcis portam interiorem, quæ lapidea erat, & turrim quadrangularem ſuperimpoſitam diruere contenderunt. Sed Marco jubente omnia tormenta, quæ in arce erant, in eos directa ſunt; ita ut aggeres & corbes eorum vi disjicerentur, nec Turcæ in iis conſiſtere poſſent: ſed relictis tormentis effuſam fugam capeſſere compellarentur. Sub eo acerrimo tumultu, noſtri Radovano, ac Matthæo Saxodio præeuntibus, arce erumpentes, quum pulverem ſulphureum, picem, tædas pineas, quæque alendo igni idonea erant, docente Lazaro, ſecum attuliſſent, ingentem illum lignorum acervum, qui XXV. millibus plauſtris, in foſſam arcis convectus eſſe ferebatur, felici eventu ſuccenderunt: adeo ut tanta materiæ moles, per aliquot dies aſſidue arderet, neque ea ex parte ullus vel Turcis in arcem aditus pateret, neque à noſtris erumpi poſſe videretur.

Ingens lignorum acervus, in arcis foſſam congeſtus à noſtris feliciter ſuccenditur.

Sub id tempus ad Alim Eunuchum crebrioribus nuntiis allatum eſt, copias Ferdinandi haud contemnendo numero ad obſidendam Babociam contendere: Quamobrem Achomatem ejus loci præfectum, quem ante paucos dies in ea pugna, qua cedentibus noſtris hoſtes oppidum occupaverant, vulnus accepiſſe diximus, ſine mora reverti, locumque tueri jubet; ſimulque brevi ſe auxilio venturum, ad edendam nobilem cum Ungaris & Germanis pugnam, multis verbis pollicetur. Interim autem, quæ oppugnandæ arci, ac diſtinendis & inquietandis noſtris oportuna erant, minime negligit, & tormentis continue diſploſis mœnia arcis diruenda curat. At alia in parte Thomas Nadaſdius Pannoniæ Palatinus, cum iſto exercitu, ac idoneo tormentorum apparatu Babociam obſidione cinxit; eo conſilio, ut Sigetum obſidione liberaret, aut ſi hoſtis committendæ pugnæ poteſtatem daret, non iniquis conditionibus prælii fortuna tentaretur. Erant cum eo equites Germani ſexcenti, quos Joannes Ruberus, Otto Henricus Puchanius, & Joannes Gilleſus ductabant: ac ex Stiria totidem, qui Joanni Lencovitio, impigro atque induſtrio Seni, una cum auxiliariis Stiriæ & Carinthiæ copiis, ab Andrea Rindſatio conductis parebant: & legio Germanica, quatuor millium quingentorum peditum, duce Nicola Polweylerio, nobili familia ex Alſatia parte Sueviæ oriundo, aliique ex Stiria & Auſtria inclyti ordinum ductores. Sed & Ungarici nominis equitatus, clariſſimis & fortiſſimis ducibus convenerat. Nam præter ipſius Palatini peculiares copias, quæ mille peditum & totidem equitum numerum conſtituebant, & qui Valentino Magiaro ipſius legato parebant, Nicolaus Comes Zrinianus, qui Illyricum regebat, equites exercitatos plus minus mille adduxerat: Emericus Telequeſſius, Lonæ & Veſprimii præfecturis ſumma cum laude functus, quem Ferdinandus nominatim ad hoc bellum proficiſci voluerat, quingentos habebat equites. Franciſcus Tahius, Joannes Peteo, Stephanus & Ladislaus Banffii peculiares alas cohorteſque ſuas addiderant. Accidit autem infeliciter, quod quum ad Perlacum oppidum perventum eſſet, Paulus Ratcaius vir præſtantiſſimus, quum ob vile ſcortum rixa inter Germanos oborta eſſet, & ipſe ex hoſpitio forte prodiiſſet, glande in incertum emiſſa, interfectus eſt, magno omnium dolore & commiſeratione. His igitur ac Nobilitatis Ciſdanubianæ copiis, quæ ad XV. millia armatorum conſtituebant, circumvallata arce, duabus ex partibus aggeres conſtituti ſunt, inque iis tormenta collocata: quorum alterum Nicolaus Polweylarius curandum ſuſcepit; alterius vero curandi munus Franciſco Tahio demandatum eſt; quumque quatuor dies aſſidue muri eſſent verberati, ita ut Palatinus poſtridie impetum in arcem fieri velle edixiſſet, major Turcarum pars, ſeu ſeditione facta, ſive metu perculſi, clara diei luce arce exceſſerunt: Achomate præfecto cum ſua equitum ala, & paucis quibuſdam aliis in præſidio relictis: ita ut ipſe quoque, niſi ab Eunucho oportuna maturaque auxilia adferrentur, ſe eos qui diſceſſerant, ſequuturum affirmaret.

Exercitus noſtri numerus & Duces.

Nadaſdius Babociam obſidione cingit.

Paulus Ratcius obit glãde fortuito ictus.

Major Turcarũ pars Babociam deſerit.

Interea Eunuchus intermiſſa obſidione Sigetana, tormentis Quinqueeccleſias miſſis, nec niſi falconibus minoribus ſecum allatis, copias promovit & XXII. Julii, qui dies divæ Mariæ Magdalenæ memoriæ dicatus eſt, in conſpectum noſtrorum ſe dedit. At Palatinus Valentinum Magiarum legatum ſuum cum expeditiſſimis equitibus ad Rinniã extemplo procurrere & quid hoſtes agant, explorare jubet; ille haud cunctatus revertitur, hoſteſque adeſſe, & vadum, quo tranſeant, quærere refert. Itaque Zrinianum Comitem, cui, quod Illyrico præeſſet vetere belli conſuetudine, ut antea dictum eſt, primi ducendi agminis munus incumbit, cum ſuis mille equitibus præmittit, ac Joannem Lencovitium cum Stiriacis adjungit, eo conſilio, ut hoſtes Rinniæ tranſitu arceat; ipſe ſe inſtructa acie ſequuturum pollicetur. Zrinius propius amnem promoto equitatu, hoſtes nullo quæſito aut tentato vado, ſed qua quiſque potuit citatis equis in ſe & ſuos magno impetu ruere conſpicatus (quorum tamen maxima pars, antequam ad conferendas manus ventum eſſet, profundo cœno abſorpti, aut conſiſtantibus equis implicati, aut glandibus icti miſerabiliter periere) non ſolum non impigre & fortiter excepit, atque ſuſtinuit: ſed ſuos magna voce ad reſiſtendum cohortatus retrofugere compulit: multoſque ad rivum paludemque conſtrictos gladiis & ſclopetis cædendos curavit: ceteri vorticibus cœnoque impediti, nec tranſire valentes, fœda morte periere; pugnatumque eſt à meridiei hora ad occaſum fere ſolis, quum Eunuchus in ſpeciem cum univerſo exercitu tranſire volentis ad amnem propius venit. Ea re animadverſa, Palatinus ſigno regio purpureo auratoque haud cunctanter ſublato, crepitantibus tympanis, tubiſque canentibus, ſuas copias promovit; ſed quum Turcæ amnem minime tranſiiſſent, & ſerum etiam

Eunuchus, Sigethana obſidione intermiſſa, Babocianis ſubſidio accurrit.

Congreſſus Zrinii cum hoſte ad Rinniã tranſitum

1556. diei eſſet, utrinque in caſtra reditum eſt. Ea in pugna Zrinii equus glande trajectus fuit: & dum alium conſcenderet, paludamentum ejus auro intertexto ſplendidum, pila falconis perforatum: feruntque eodem in tumultu, à Budaco Turca Veruciæ præfecto, quiſnam eſſet, Illyrica lingua percunctanti, ſe Nicolaum Zrinium reſpondiſſe, petereque ut ſuo nomine Ali, exercitus duci ſalutem dicat, illumque ſubditis mox equo calcaribus abiiſſe, eodemque veſperi Zrinio cœnanti literas ab Eunucho allatas, quibus ei pro reddita à Budaco ſalute gratias ageret, relaturumque ſe officium nactum occaſionem polliceretur.

Ea nocte Palatinus convocatis ducibus, quidnam faciendum videretur, exquiſivit, poſtquam hoſtes ad pugnam in craſtinum redituros pro comperto haberet. Variantibus ſententiis poſtremo decretum eſt, impedimenta curribus imponenda, ac inſtructis agminibus, lentoque paſſu retrocedendum: & ſi hoſtis ingruat, pugnamque poſcat, expedito milite tentandam cum eo fortunæ aleam. Ea re conſtituta Nadaſdius turmas equitum, quas ad vada reliquerat, revocavit, relictis paucis equitibus, qui nocturnas excubias obirent, ac de hoſtium tranſitu ſe edocerent. Alis ſummo mane caſtra noſtrorum ſpeculatus, eum ſublata tentoria, noſtroſque aciem inſtruere vidiſſet, ſuas copias omnes amnem tranſducit; tormenta currulia minora XX. una promovet, eo conſilio, ut cum noſtris manum confereret; aut ſi ii detrectent, circumcurſando & eos fatigando, ad rerum neceſſariarum difficultates adducere poſſet. At Palatinus iterum aciem componit ad prælium, Zrinium cum Illyricis ex officii prærogativa præire jubet, eique Joannem Lencovitium cum ſuis & Sclavoniæ ſtipendiariis militibus adjungit. Polbailerius cum legione ſua peditum Germanorum ſubſequitur: eum ab latere dextro equites Ruberiani Auſtriaci, ab ſiniſtro levis armaturæ equitum Ungarorum comitantur.

Eunuchi cum noſtris atrox prælium. Eunuchus ab ulteriore ripa, directis in noſtros tormentis, pugnæ initium dat, quibus magna frequentia diſploſis, ſui amnem tranſeunt; qui cum ſuapte natura vorticoſus eſſet cœnoque impeditus, colluctantibus equis, & noſtris glandium procellam in eos effundentibus, ſumma difficultate, nec ſine clade eum ſuperant, ac in Zrinium toto impetu feruntur; à quo tamen fortiter excepti ſunt; ita ut certamen diu multumque protraheretur: quod cum anceps & periculoſum videretur, Palatinus ſignum regium majus cum copiis, ſuadenti Tahio, promoveri & in hoſtes ferri jubet. Polbailerius cum legione adcurrit; Ruberus & ſocii equites in eoſdem provehuntur, crepitantibuſque tamen ex ulteriori ripa, quam ex arce hoſtium tormentis, atrox ſi quando alias pugna recrudeſcit; in qua complures ex noſtris, lethalibus vulneribus ſauciati, interiêre, inter quos *Chriſtophorus Polvveileri frater tormento diſcerptus moritur.* Chriſtophorus Polbailerii germanus frater, pedem ſiniſtrum ſub femur ingentis tormenti pila ictus occubuit, ita ut ejuſdem pilæ vi atque immanitate novem milites Germani, eodem ordine ſequentes, uno ictu proſtrati & diſcerpti crudeliter occiderentur. Poſtremo Ungari & Germani mutuo ſe cohortati, annitente Joanne Peteone, tanta vi barbaros invaſere, ut eorum aciem totam perturbarent. 1556. Telequeſſius quoque ſubſidio advolans cum Jaurienſibus, hoſtium formidinem auget, cruenta irruptione in eos invectus. ſic ut Turcæ noſtrorum impetum ſuſtinere non valentes, in effuſam fugam verterentur: & noſtri accenſi animis fuſos ad multum ſpatium, & ad ipſam *In quo Turca victi & in fugam conjecti.* uſque paludoſi amnis ripam cædendo capiendoque curſum intenderent. Ubi plures ex noſtris ſtudio inſequendi, in amnem avidius delati, à Turcis cæſi, aut profundo cœno irretiti periere: captus etiam fuit Elias Radicius, veteranus Zrinii miles, & ab Eunucho ex caſtris ſine mora Byzantium miſſus, edoctuſque ut copiarum hoſtilium numerum in immenſum augendo, mentiendoque extolleret. Multæ tamen turma equitum Germanorum, quam Palatinus ad vada reliquerat, adjumento, ſalutique fuit. Eo in certamine præclara virtus Zriniani Comitis enituit, & tota laus retruſi pulſique hoſtis ei ceſſit: proxima Rubero cum Auſtriæ cataphractis, & Telequeſſio, qui etiam paulo poſt commendante Palatino ad majores præfecturas, & honores evecti fuere.

Achomates, Babocia deſerta, ad Eunuchũ ſe recipit. Achomates, qui hactenus inſtratos equos ad incerta belli habuerat, & arcem non ſine ſummo metu tutatus erat, viſa ſuorum præcipiti fuga, inceſſa illa, repertoque in amne vado, ad Eunuchum ſe celeriter proripuit: eo, ut credi par eſt, concedente, utpote qui minorem arcis, quam ipſius Achomatis, & tot fortiſſimorum militum jacturam exiſtimaſſet. Quem Eunuchus, quonam vado tranſiiſſet percunctatus, quum haud difficilem, nec tam lubricum, ut aliàs intellexiſſet, Deriusbegum eodem vado tranſire, & pugnam reſtaurare jubet. Nadaſdius & Polbailerius nonnihil per- *Turcæ pugnam redintegrãt.* turbati, quod fuſos & fugatos non amplius reverſuros exiſtimaſſent, cum victricibus copiis in hoſtes ſeſe obvertunt: præeunteque Zrinio aſperum & maxime cruentum certamen redintegrant: quum utrinque robora lectiſſimorum militum, pro dignitate nominis & victoriæ dimicarent. Ad extremum bis antea fuſi, & fugati hoſtes, tertium quoque impetum noſtrorum nequaquam ſuſtinere potue- *Sed iterũ profligati cæſique, & palude ſubmerſi, refugiunt.* runt; ſed rejecti magna cæde trans amnem retrofugere cœperunt: & partim cæſi, partim cœnoſa palude immerſi, amplius ſexcenti periere: totidem vulnerati, ut poſtea è transfugis intellectum eſt. Sed neque noſtris incruenta ceſſit victoria: Nam XL. circiter ex Ungaris cecidere; ac Jacobus Nadaſdius, Palatini frater, diverſa tamen matre genitus, & Joannes Czobotius, egregii juvenes à Turcis circumventi, cæſique fuere, & ex Germanorum numero, præter Thaobaldum Ciglerium & Sigeſdorffum Stiriacorum ordinum ductores, CCLXX. deſiderati, & XXX. capti, una cum Egenolphio Zellio peditum præfecto; qui poſtea è vulnere apud hoſtes interiit.

Hic finis fuit pugnæ, quam pro Babocia ſuſceptam, ac aliquoties repetitam Eunuchus, amiſſa etiam ea infelix, haud bene pugnaſſe *Babocia diruta à noſtris, ſed poſtea inſtaurata.* viſus fuit. Noſtri præſidium arci imponendum nequaquam neceſſe eſſe duxerunt: ſed potius eam quoque partem, quæ ab incendio intacta reſtabat, ſulphureo pulvere disjiciendam curavere: ſtetitque triennium fere aut amplius di-

ruta

1556. ruta déſertaque: donec ab Andrea Bathorio, jubente Ferdinando, reſtaurata præſidioque munita fuiſſet. Palatinus periti ac induſtrii ducis nomen conſequutus, quum ſe eo conſilio veniſſe meminiſſet, ut Sigetum obſidione liberaret, & ſimul abunde dignitati ſuæ ſatisfactum eſſe ratus, quod hoſtes pugnæ ſummam detrectaſſe viderentur: habito cum Zriniano Comite & Polbailetio cæteriſque ducibus conſilio, caſtra reducenda conſtituit, ac delucеſcente die tormenta retrahi juſſit: ipſeque cum univerſis copiis, itinere penes Dravi ripam, ob aquationis commoditatem facto, Berſenciam, indeque Chorgonem pervenit, ubi Ferdinandum principem, Ferdinandi regis filium, cum non contemnendo exercitu à patre miſſum, reperit. Quod cum Eunuchus per exploratores certius intellexiſſet, Chauſios ad Beglerbegum, per diſpoſitos equos celeriter mittendos cenſuit, eique injungendum, ut poſtpoſita mora, cum ſuis copiis ad ſe venire maturaret, quod Ferdinandus, miſſo cum innumerabilibus copiis filio ſuas vires cum Palatini exercitu propediem conjuncturo, pugnam de ſumma rerum cum Turcis ineundam mandaſſet; iſque ejus literis & nuntiis excitus, dies & noctes confecto itinere, Tolnam pervenerat. Sed princeps à patre multis precibus fatigato ægrè impetraverat, ut ſibi prima militiæ rudimenta facere liceret, quibus bello gerendo, corpore atque animo, experientiaque firmaretur: ſimulque ut Palatino, ſi ad propoſitas Sigethi liberandi rationes impar viribus foret, ipſe oportunam opem allaturus veniſſe videretur.

Palatinus caſtris motis diſcedere ſtatuit.

Ferdinandus Princeps cum delectiſſimo exercitu noſtris occurrit.

Beglerbegus ... excitus ſuis ſuppetias fert.

Aderant illi è Bohemia & Moravia ac Stiria inſignes equitum alæ millenariæ tres, & è Jaurino, Papa, aliiſque limitibus evocati equites Ungari mille: Henricus princeps Plavius Bohemicas turmas, Moravicas Carolus Sirotinius ductabat. Equorum ſelectiſſimorum jugis è Bohemia mercede conductis, tormenta curulia tam campeſtribus pugnis, quam urbibus oppugnandis idonea, cum omni apparatu, longo ordine trahebantur. Adjunxerat ei indulgens pater, viros ætate prudentiaque graves; Joannem Baiſpriacum, Honorium Cuniſpergum, Franciſcum Turrianum, Paulum Celtingum, & alios pacis & belli artibus claros, quorum conſilio uteretur. Joannes Fuccarus, Antonii filius ſuo ſumptu quinquaginta equites cataphractos adduxerat. His autem omnibus & exercitui, quem adduxerat, Sforcia Pallavicinus, vir clarus, militiæque peritus, ſumma cum poteſtate præerat: qui ad novem vel decem millia utriuſque ordinis militum conſtituere ferebatur.

Pallavicinus exercitui Ferdinandi præfectus.

At Eunuchus poſt Babocianam pugnam, non ſatis proſpere pugnatam, Sigethum repetere conſtituit, ratus propugnatorum pertinaciam, renovata obſidionis difficultate, expugnari, aut ad deditionis conditiones deduci poſſe. Itaque Dervisbegum Quinqueeccleſiarum præfectum, pro reducendis tormentis, quæ miſerat, cum parte exercitus præmittit: ipſe ſuum iter ita conſtituit, ut quo tempore tormenta adveherentur, eodem ipſe cum reliqua parte exercitus adeſſet. Itaque XXV. Julii die divo Jacobo ſacra in conſpectum Sigethianorum venit, & ad Baſſalum, ac ad ſilvam tiliarum, quæ quod tota ex tiliis conſtet, ſic vocatur, conſedit: oſtentatiſque è longinquo, non tantum quæ noſtris præciderant; ſed etiam ad augendum metum & pavorem, Turcarum capitibus, falſo nuntiari curavit, noſtros ad Baboſciam victos, cæſum Palatinum, tormenti ictu diſceptum Zrinium, inſignem ab ſe victoriam reportatam. Sed quum ex arce tormentis peteretur, nec ſine periculo ibi conſiſteret, caſtra longius ab arce retraxit. At noſtri eruptione facta, Turcas tendendis & diſponendis tentoriis occupatos invaſerunt, & atrox cruentumque certamen contraxerunt; in quo Martinus Croatus ſingulari pugna cum obvio Turca congreſſus, ſpectante utroque exercitu, eum equo dejectum confecit, interfecit, interfectique caput in arcem intulit.

Eunuchus Sigethanā obſidionē repetit, die 25. Iulii.

1556. Turcica verſutiæ.

Triduo pòſt novos aggeres ad Baſſalum conſtituerunt, quatuorque tormentis ibi collocatis, arcem diruere inceperunt. Verum noſtri eam mæniorum ruinam, quæ ſtatim poſt Turcarum diſceſſum LXX. paſſuum longitudine, magno obſeſſorum, ſi hoſtes adfuiſſent, periculo procideret, interea donec Baboſciæ pugnaret, è materia terraque magno nec dies vel noctes intermiſſo labore, ita refecerant, ut ſolidiora & firmiora quam antea viderentur. Quibus rebus animadverſis, Turcæ aggeres, quos in oppido ad Rodovani centurionis ædes paraverant, repetendos, ac in iis tormenta collocanda decreverunt. Quos cum noſtri in opere verſari, jamque vexilla ſuſtuliſſe conſpexiſſent, eruptione facta terga vertere coegerunt: tormentiſque in fugientes diſploſis, quod ea minoribus glandibus onerata erant, magnum eis detrimentum intulerunt. Multi quoque Turcæ conſcenſis corbibus terra repletis, qui tormentis præſidio erant, apud Baſſalum, uti antea ſæpius, compellato nomine præfecto, clamabant amplisſimis oblatis conditionibus, ut arcem traderet, quam acerbiſſimæ cladis diſcrimen ſubire mallet, juraſſe Janiceros Turcaſque omnes longo militiæ labore exacerbatos, ſi vi & armis potiantur, omnes ad unum crudeliſſime mactaturos. Ad eas voces, non ſine clamantium, & arcem petentium periculo, noſtri tormentis & glandibus reſponderunt, hoſtibuſque qua eſſent animorū conſtantia, demonſtrarunt.

Nec poſtea cum ſex diebus, quibus hoſtes è Baboſcia reverſi arcem oppugnarunt, quotidianæ eruptiones intermiſſæ ſunt; omnibuſque præliis, quod mirum videri poteſt, noſtri victores evaſerunt: ita ut unus tantum è noſtris Joannes Hencius, gregarii nominis miles periret. Accidit tamen magna fortunæ malignitate, ut Lazarus ille, quem è captivo tormentorum magiſtrū evaſiſſe retulimus, vir induſtrius, & tormentarii negotii peritus, dum circa tormenta in adapertis muri hiatibus incautius verſaretur, majoris colubrinæ hoſtilis ictu lethaliter ſauciatur, ultimuſque ea in oppugnatione, non ſine ſummo omnium & Marci ipſius dolore interiret. Matthæus quoque Panca architectus, paulo poſtquam hoſtes diſceſſiſſent, morbis ſenioque confectus è vita migravit. Quibus de cauſis Eunuchus tot conatibus irritis fractus, ac ſpe arcis potiundæ dejectus, de diſceſſu cogitare cepit: ſuorumque uſus conſilio, ad ultimum diem menſis Quintilis ſummo diluculo, reductis tormentis, Quinqueeccléſias reverſus eſt: ad quem locum Beglerbegus

Eruptionibus quotidianis noſtri hoſtes infeſtant.

Eunuchus, obſidione ſoluta, diſcedit.

1556. begus quoque non multo poſt cum exercitu ei ſe conjunxit.

At princeps Ferdinandus receptis ad Chotgonem in ſua caſtra Palatino, ejuſque copiis, navandæ operæ cupidus, juventaque fervidus, ſuos in prætorium tabernaculum convocavit, ac cum eis de ulteriori ſuo itinere, deque gerendi belli rationibus conſilia inire conſtituit; admonuitque, ne exercitum, omnes labores & pericula, pro republica ſubire paratum in æſtivis & otio tamdiu torpeſcere paterentur. Ducas, qui conſilio aderant, diſputationibus in utramque partem habitis, varie ſentiebant. Carolus enim Sitorinius nuper è Tranſſilvanico bello reverſus, ac alii, quibus fervida ingenia, ingentesque ſpiritus erant, conjunctas duarum exercituum vires extollendo & laudando, proſperoſque rerum ſucceſſus ſibi pollicendo, progrediendum, ac fugiente hoſte Sigetum prætervahi, & urbem Quinqueeccleſias invalidam & debilem expugnandam ſuadebant: alii contra uſu rerum & militari prudentia inſignes, non eſſe eo temere procurrendum, unde aut difficilis eſſet receptus, aut manifeſta clades cum certa ignominia foret expectanda. Ipſe ante alios Palatinus, cunctator naturâ, ac illatarum proxime retroactis annis à barbaris cladium non immemor, quamquam ad principem ſumma rerum reſpiceret, multis rationibus eorum ſententiam improbabat, neve temeritatem & fortunam, pro diſciplina prudentiaque ſequerentur, coarguebat: deinde rogatus ſententiam in hunc modum loquutus fertur.

Deliberatio noſtrorum Ducum de bello prorogerēdo.

Palatini oratio.

Scio ego, princeps inclyte, voſque viri fortiſſimi, neminem de futuris callidum ſatis, ſapientemque eſſe, quin ſæpe etiam prava, temerariaque conſilia æque ac bona proſpere evenire; Semper tamen mihi fixum illud animi propoſitum fuit, certum belli & victoriæ finem in Incolumitate exercitus conſiſtere, nec illum temere, niſi certa ſpe obtinendæ palmæ hoſti objiciendum. Quod ſi contemptis hoſtium viribus caſtra promovere, relictoque ſive ad dextram, ſive ad ſiniſtram partem Sigeto, ulterius progredi, & Quinqueeccleſias aut Socloſiam tentare voluerimus, quod nonnullis, qui ante me dixerunt, viris fortibus, & eximiis bellatoribus placere video, maxime vereor, ne concurrentibus illico in noſtram perniciem hoſtibus, ejus ſuſcepti conſilio nos è veſtigio pœniteat. Num enim Eunuchum ducem & bellatorem acerrimum, recentibus & Beglerbegi copiis auctum, & ambos haud procul Quinqueeccleſiis ad Danubium in æſtivis agitantes, ſuis non ſtatim auxilio adfuturos putatis? Num Bodenſem præfectum, & cæteros Turcas, qui à tergo, à fronte, à latere, à multis partibus per limites ſparſi ſunt, convocatis ad arma Boſnenſibus, Illyriis, Thracibus, Martalociis, atque id genus militibus, quibus nihil agilius, nihil infeſtius eſſe poteſt, apertis ſpe prædæ veluti faucibus, irrupturos negabitis? Nonne illi ſtatim, ut paululum Sigetum prætervectos viderint, indagine veluti quadam clauſos, undique laceſſent, & inquietabunt, commeatui avertendo ante omnia alia incumbent, & ut nos onuſtos ſarcinis & impedimentis, fame, ſiti, rerum omnium neceſſariarum penuria atque inopia circumventos, 1556. quod ante hos annos noſtra ætate Cociano eveniſſe meminimus, opprimant, quod Deus avertat, atque adeo delere poſſint, omni ſtudio & viribus conabuntur? Copiarum noſtrarum vim, virtutemque hoc loco & tempore neque elevandam neque extollendam puto: illud ſiquidem ineptum, inconſultumque judicaverim; nec tamen majorem earum partem tyrocinio quidem alacrem, ſed bello minus exercitatam diffiteri auſim; ut taceam nos cum feroci & inquieto acerrimoque hoſte negotium habituros, & qui nos numero, etiam multis partibus ſuperare videatur: quum magiſtri equitum Græciæ, ſi vera ſunt, quæ de eo à rerum peritis referuntur, triginta equitum millia, in aciem producere conſueviſſe feruntur.

Quod ſi interea ſubitis imbribus itinera molleſcent, aut inflati amnes exundabunt, qua ratio, quis modus provehendis tormentis dabitur? quæ vel duplicatis tunc jumentorum jugis, ne loco quidem moveri, nedum in hoſtem obverti poterunt: ſed inſigni cum dedecore, damnoque neceſſe erit hoſtibus relinqui. Juſſi ſumus has copias comparare, ac in campum ducere, eo propoſito fine, ut Sigetum, in cujus ſalute ſalus harum regionum ſtat, obſidione liberemus. Ea res nobis, Deo Opt. Max. juvante, bene proſpereque ſucceſſit; dignitatique & voto clementiſſimi regis noſtri, patris tui, ita ſatisfactum eſt, ut jam nunc hoſtem validum, & ferocem viribus auctum, cujus vim nuper difficillima ſuſtinuimus, minime irritandum, nec exercitum in diſcrimen conjiciendum exiſtimem. Itaque pace tua dixerim, ac eorum qui fervidis, quam ſalutaribus conſiliis nituntur, ego contrahendas copias, & ex hoc loco hoſtium excurſibus nimis expoſito retrocedendum ultra flumen cenſeo: ac caſtra vallo foſſiſque munienda, donec quorſum hoſtium conſilia tendant, cognoverimus, quos brevi aut dilapſuros, aut ſi quid in animo volvant, aggreſſuros reor. Emittendos interea equites levis armaturæ, viarumque peritos, qui ſubitariis excurſionibus hoſtes infeſtent, cognoſcendiſque eorum conſiliis quotidiana exercitatione progrediantur: aut ſi quam in occupandis infirmioribus caſtellis fortunam cum aliqua parte copiarum experiri placeat, haud equidem abnuerim. Atque hæc, quæ mihi viſa ac placita ſunt, fideli obſequio tibi propoſui, potiuſque paucorum libidini, qui me ex compoſito bellum protrahere, nec maturæ victoriæ laudem quærere dicunt, ſuccumbere, quam inſolentis temerariæque ſententiæ auctor eſſe malui. Si tamen à patre diverſa mandata in arcano acceptа habes, aut ſi duxeris è commodo reipub. ac regis noſtri fore, ut hoſtem adoriare, ipſa votis nuncupatis, ut id bene proſpereque eveniat, arma capeſſere, & tecum una qualécunque fortunam ſubire minime detrectabo.

His Palatini verbis quũ princeps nonnullos haud parum perculſos eſſe, & majorem partem ſenatus in ejus ſententiã inclinare animadvertiſſet, ſe de iis patrem quam celerrime certiorẽ redditurum dixit: interea tamen, ut aliquid tentare vellent, magno ſtudio urgere non deſinabat, poſtquã ſi nihil egregii facinoris tentando

domum

1556. domum revertiſſet, indecorum ſibi maxime & turpe ducebat, utpote qui juvenili fervidaque ætate labores quoſvis caſtrenſes & bellicos tollerare, agendoque & pugnando, laudis & gloriæ militaris fructum quærere conſtituiſſet. Poſt varias igitur diſputationes deliberatur, ut arcem Corothnam, quæ à Toigono ſuperiore anno, diffugientibus Matthiæ Aliæ militibus occupata fuerat, tentandam, capiendamque ſuſcipiant. Ei rei perficiendæ ducem ſe offert Sfortia Pallavicinus, principis juvenis legatus, deligiturque Nicolaus Polbailerius cum ſua legione, ac Lencovitius cum Sclavonico peditatu, qui unà proficiſcantur. Nicolao Zrinio, uti locorum perito, impigroque duci jubetur, ut cum ſuis agmina præcedat, ac Germanos conſilio manuque juvare non prætermittat. Adduntur tormenta muralia octo mediocria: atque ut princeps ſequuturi mox cum univerſo exercitu ſpeciem præbeat, conſtituitur.

Corothna arx vi a noſtris expugnata.

Itaque eam noctem continuato itinere, ſub illuceſcentis auroræ crepuſculum, eo perventum eſt: nec mora tormenta ad orientem ſolem collocant: iiſque tria ſigna peditum Germanorum, cum calonibus & foſſoribus, præſidio adjungunt: ab occaſu vero vallum, quod è materia & ſimplici cratium ſepimento, argilla paleis mixta obducto, conſtabat, poſtquam ictibus tormentorum aliquantulum hiatus aperiretur, aggredi ſtatuunt. Tanta autem fuit noſtrorum in procurrendo celeritas ut contineri nequiverint, quin omnes tam equeſtris quam pedeſtris ordinis milites, nullis ducum aut præfectorum imperiis, nullo tormentorum fragore expectato, per pontes & cæno ſas vias, magno animorum ardore, vallum extemplo ſubirent: & Polbailerius ſuos milites ad tormentorum cuſtodiam relictos ægerrima, ne tormentis relictis ſeſe pugnantibus miſcerent, retinere coercereque potuerit. Primi, qui appoſitis ſcalis vallum conſcendere, Stephanus Tompa Zrinianæ equeſtris alæ ſignifer, ac Petrus Patecitius clarus eques fuere: quos ſequuti certatim Germani & Ungari.

Capto vallo ac trucidatis, qui in eo erant, ad unum hoſtibus, ii, qui in arcem profugerant, aliquamdiu tormentis & ſclopetis ſe tueri: poſtremo metu ſociorum cædis perterriti, re deſperata, Ungarorum atque imprimis Zriniani Comitis fidem opemque implorare, deditionis conditiones offerre. Sed quum pedites Ungari Germanis permixti, portam arcis ſecuribus divellere, aut flammis exurere cœpiſſent, è feneſtris ſe præcipitare, ac evitatis, quantum poterant Germanis, ſe Ungarorum manibus capiandos obtrudere. Verum ab iratis & frementibus Germanis, nemini parcitum eſt, adeo ut jam dediti, captique ad Ungaris, inter eorum complexus crudeliter interficerentur: nonnulli Ungarorum ſimul cum Turcis, quos ceperant, ſclopetis trajecti interirant: ſicque arx concurſu militum parvo temporis intervallo capta direptaque eſt, & in tanta re perficienda, ex Ungaris decem milites periêre: è numero autem Germanorum bis totidem, inter quos Scipio Landenbergus, ordinum ductor deſideratus fuit; quem in valli oppugnatione, caligarum ad luxuriem conciſarum laxitate, præacutæ ſudi irretitum, quales tunc Germani in uſo habebant, nec ſe ſatis cito explicantem hoſtes interfecerunt. 1556.

Ex hoſtibus non niſi qui per paludes & ſilvas, ac notos tramites initio pugnæ profugerant, pauciſſimi fuga evaſerunt. Qui quum ad tutiora loca, verſus ſancti Martini caſtellum, quod inter Capoſuarium & Quinqueeccleſias medio fere itinere erat, perveniſſent, alas & cohortes ſociorum, qui repetendæ Babociæ mittebantur, obvios habuere. Sed quum ab iis Corothnam, ſine ulla tormentorum vi manu captam, cæſos ad unum omnes præſidiarios, principem cum innumerabilibus copiis, ac incredibili tormentorum apparatu, ſubſequi intellexiſſent, tantò protinus pavore conſternati fuere, ut non ſolum Babociæ repetendæ conſilia abjecerint: ſed etiam Turcis omnibus, qui in caſtellis, ſancto Martino, ſanctoque Laurentio, Selliaque & Groſgallia agitabant, auctores fuerint illas munitiones incendendi, & effuſa fuge ſe Quinqueeccleſias proripiendi. Quorum fuga intellecta, Marcus Sigeti præfectus, milites ſuos ad ea loca ſumma adhibita celeritate miſit: & XXX. fere tormenta, quos falcones vocant, ex iis Sigetum convehenda curavit. In ipſis quoque caſtris Eunuchi & Beglerbegi haud obſcure trepidatum fuit: Tanta enim fuit exercitus noſtri fama, ut hoſtes illum octoginta bellatorum millia excedere haud dubitarent: ſic ut etiam apud noſtros hoſtium numerus vero major & amplior ſpargeretur: adeo ut utroſque mutuus metus & inanes commeantium rumores à mutuo congreſſu averterent. Illud haud prætermittendum videtur, hoc primum bello, Germanos milites gregarios fædum illum excoriandorum cadaverum morem uſurpaſſe, quod hoſtes aurum degluti viſſe falſo dicerent; manſitque id inquinamentum poſtea ſubſequentibus expeditionibus: cujus rei nomine Germanos apud Turcas male audita etiamnum videmus.

Excoriandorũ cadaverum conſuetudo originaria à Germanis

Re bene geſta, noſtri in caſtra redierunt & princeps flumen, quod ponte ſternendum curaverat, trajicere, exercitumque reducere conſtituit. Prius quam copiæ trajicerentur, Palatinus inſignem illum prædonem, Sebaſtianum Totum, qui abjurata Chriſtiana religione ad Turcas transfugarat, à Sigetanis captum & ad ſe perductum, inſpectante exercitu, atroci ſupplicio comburendum ignibus curavit. Interim autem Joannem Peteonem, Carolum Sirotinium, & Franciſcum Boſcaium, ut cum ſuis equitibus citato gradu Sigetum proficiſcantur commeatumque invehendum curent, juſſit, per quos Marco, ob conſervatam arcem munera haud contemnenda, & militibus duplex ſtipendium miſſum. Qui eo profecti Marcum turris reſtaurandis & parando commeatui intentum repererunt; ac paulo poſt ad principem redierunt, quibus in caſtra receptis, flumen Muram trajecit, quod Palatini conſilia, regi etiam Ferdinando probari; & jam autumnalibus pluviis cadentibus, itinera corrumpi animadvertiſſet; quodque gravius erat, militum Germanorum corpora profluvio, vulgatiſque morbis tentarentur; primo ad Legradum Vicum, non ſine confuſione, dum quiſque ſarcinas & impedimenta præmittere contendit; dein quintis caſtris ad Perlacum oppidum perventum eſt.

Totus Apoſtata ignibus exuſtus.

Sigetho commeatus invectus.

Marco Stanſitia præfecto munera eximia miſſa.

Et militibus duplex perſolutum ſtipendiũ.

Paulo

1556. Noſtri, caſtru motu, diſceſſum parant.

Paulo poſt quam exercitus noſter trajeciſſet, Caſſonus cum ſex millibus equitum, qui fere omnes ex limitaneis, & copiis Beglerbegi conſtabant, ab Eunucho & Beglerbego miſſus, cum caſtra à Choigone trans fluvium reducta conſpexiſſet, caſtellum, quod in eo oppido erat, tumultuario prælio aggreſſus eſt. Sed quum aliquot ſuorum amiſſis, fruſtra ſe laborem ſuſcepiſſe videret, receptui cecinit, atque eo unde venerat regreſſus eſt. Dum ipſe ſpeculandis noſtrorum caſtris occupatur, Muſa Quihaia, Beglerbegi legatus, è caſtris, quæ ad Tolnam erant, cum non contemnendis equitum alis, excurſionem ad Sigetum facere conſtituit, quod Peteonem & Siro inium iſthic adhuc hærere putaret: ſimulque experiretur, an illos inſidiis elicere, & aliquos captivos, à quibus conſilia noſtrorum cognoſcerentur, intercipere poſſet. Is quum Sigetum perveniſſet, in ſilva Meduezia haud procul ab arce, ſuos occultatos reliquit: ipſe cum centum ferme equitibus ad oppidi uſque portas invectus, noſtros obequitando & vociferando laceſſivit. Qui fraudis & inſidiatum gnari, eis vitatis, magno animorum ardore, ſummaque celeritate procurrerunt, uſque adeo, ut priusquam ille ad ſuos, citato calcaribus equo, pervenire potuiſſet, cum aliqoot ſociis caperetur, & qui erant in inſidiis, timore perculſi, dimiſſis aliquot equis & mulis ſarcinariis pretioſa veſte, auroque & argento onuſtis, in fugam conjicerentur.

Muſa Kihaia Beglerbegi inſidiæ oppreſſa. Ipſe vero cum aliis aliquot captus.

Eunuchus comperta à Caſſono noſtrorum profectione, dimiſſis copiis non magno facto operæ pretio inglorius exercitum ſuum reduxit: quum in obſidione Sigetana, ac variis aliis, quæ cum noſtris habuerat, certaminibus, non pauciores decem millibus ex ſuis amiſiſſet: ita ut quamquam ipſe acceptum detrimentum, quantum poſſet, diſſimulare niteretur; et umpente tamen rei haud ſatis proſpere geſtæ fama, Byzantii vulgaretur, ubi prætorianorum, qui occubuerant, militum res, veſtes, equi, arma, & reliqua militaris ſupellex, in foro, ut fieri ſolet, divendebantur: ut ex his etiam legatorum noſtrorum miniſtri, quæ vellent, mercerentur apud quos diſcedens, ſolita ſuperbi animi vanitate, impudenter jactaſſet, ſe non armis jam, ſed ſuſtibus extremum Pannoniis excidiom illaturum.

Eunuchus exercitũ ſuum, deſideratis circiter decẽ millibus, reducit.

Princeps è Perlaco, variis itineribus ſuos antecedere & ſubſequi juſſos dimiſit; & Palatinus, diſtributis ad Papenſis oppidi præſidia copiis, ac Rubero Jaurinum ire juſſo, Principem Sopronium uſque comitatus eſt. Zriniius domum ſuam, & Leucovitius in Sclavoniam, cæteri quoque ad ſuas quiſque ſtationes conceſſere, inſtantemque hyemem in hibernis quievere. Polbailerii & Sirotinii militibus in oppido Prucco ad Laitam flumen ſito ſtipendia exoluta, ac inde liberaliter dimiſſi: ipſe è Sopronio Quiſmartonum, atque inde Viennam ad patrem, ejus reditui blando lætoque animo applaudentem ire maturavit; quo ſub exitum menſis Octobris incolumis pervenit. Atque hic acerrimæ obſidionis Sigetanæ, illiuſque, quod eo anno geſtum eſt, belli exitus finiſque fuit.

Ferdinãdus, copiis dimiſſis, ad patrẽ Viennam redit.

Adverſa in Tranſ-

Deteriore fortuna Ferdinandi duces, In Tranſſilvania & ſuperiore Pannonia, belli conſilia tractare videbantur. Nam quum Caſtaldos ſive ſponte, abdicata impacatæ provinciæ præfectura, ſive à Cæſare ad Belgicum bellum, quod adverſus Gallos, eorumq; Regẽ Henricum, Franciſci primi filium gerebat, magiſter caſtrorum denuo futurus evocaretur: janique à Ferdinando ampliſſimis, ſupra ſtipendia muneribus donatus, multoque auro & argento onuſtus, una cum Hiſpanorum militum reliquiis provincia exceſſiſſet, res Tranſſilvanicæ ad defectionem ſpectare videbantur; quæ illius præſentia refrixiſſe, aut compreſſæ eſſe exiſtimabantur. Primum inter Dobonem & Quendium collegam privatæ ſimoltates levibus de cauſis exortæ, deinde in apertum odium erupere, ita ut gliſcentibus diſcordiis, publica privatis inverſo rerum ordine poſthaberentur; adeoque Ferdinandus querelis & expoſtulationibus eorum aſſidue pulſaretur. Quæ cauſæ odiorum Quendium mobili & inconſtanti ingenio hominem ad res novas, & ineundam clanculariam cum Iſabella Regina adverſus Ferdinandum conjurationem impulerunt. Cujus veſtigia quum certis iodiciis Dobo ſuiſſet ſubodoratus, Ferdinandum, uti debebat, certiorem reddidit: & is Quendio mandavit, ut prætextu componendarum eum collega ſimultatum, primo quoque tempore Vienuam veniret.

1556. [Tran]ſilvaniæ Ferdinãdo parũ fortunæ. Caſtaldo à Cæſare ad Belgicum avocato bellum. Tranſilvania à Ferdinãdo deficiunt.

Simultates inter Dobonem & Kendium.

Verum illum multa diſſimulantem, & multas moræ cauſas nectentem, cum multa alia, tum verò conſcientia ſceleris, ac captivitatis metus ab itinere retinebant: eaſque res effecit, ut cum Regina & Petrovitio, volutatis inter ſe conſiliorum rationibus, meditatum flagitium accelerarer. Eodem enim fere tempore, quo Alim Chauſium literas Solimani è Moldavia ad Bathorium pertuliſſe diximus, quibus Tranſſilvani ad amplectenda reducendæ Reginæ conſilia, concitabantur, Petrovitius quoque, qui ebexploratoribus, de hiſce tumultibus, & pronis ad Reginam provincialium animis certior reddebatur, nuntios cum literis ſecretioribus ad Quendium & reliquos conjuratos è Sarmatia mittendos cenſuerat, quibus falſa veris miſcendo, Solimanum cum ingenti exercitu ad futura veris initia in Pannoniam venturum, aut ſi ipſe venire non poſſet, Ruſtanem generum, quod tantundem foret, ac ſi ipſe adeſſet, miſſurum denunciabat, quo reliquum Pannoniæ, & Tranſſilvaniam igne ferroque vaſtatas, ſub jugum mittat; proinde hortari eos, ne ſe ſcientes volenteſque perditum eant. Quibus rebus Quendius & Tranſſilvani permoti, quum ſuapte ſponte, ad rebellandum parati eſſent, clam Dobone & Epiſcopo, cæteriſque, quos Ferdinando favere ſcirent conciliabula latenter cogunt: ac literas ad Solimanum, & Reginam, ac Petrovitium dant quibus ſe mandatis eorum obtemperaturos, pollicentur, dummodo auxilia ab ipſis tempeſtive præſta ſint.

Kendius & conjurati Solimani & Petrovitii opem implorant.

Quo intellecto Solimanus Caſſono Budenſi præfecto, (is Toigono ſucceſſerat, donec alius mitteretur) in mandatis dat, ut Petrovitio è Sarmatia revertenti, quo majores poteſt copias auxiliares adjungat: Petrovitio Caranum, Sebeſſum, & Lugaſſum oppida, quæ ad præfecturam Severini magnæ olim dignitatis pertinebant, dono dat, ac ut nihil cunctetur jubet.

1556.

Caſſonus Budenſis, Valachi, Moldavi & Tranſſilvani Petrovitio auxilia conferunt.

Moldavos & Valachos ad ferendas ei ſuppetias literis & nuntiis hortatur. Quarum rerum fiducia ille, comparata è Sarmatis aliquanta manu militum, via Muncaciana egreſſus, quam arcem ei à Caſtaldo datam ſupra diximus, ad oppidum Seghalonum, in citeriore ripa Tibiſci ſitum caſtra collocat: ac Thraces è tribus illis oppidis ad ſe evocat, Budenſem & Tranſſilvanos de adventu ſuo certiores reddit: ii nihil cunctari, non ſolum Tranſſilvanos ad arma capienda concitant; ſed etiam quos circa Varadinum, ac Regionem Bihariam ſceleris ſocios habebant, Nicolaum Telegdinum, Paulum & Demetrium Chaquios, Clementem Artandium, Nicolaum & Stephanum Toldios, & alios ſibi conjungunt.

Tahius cum ſelecta militum manu Petrovitio occurrit.

Verumenim-vero quum hæc Ferdinandus, ex literis & nuntiis Pauli Albani Epiſcopi, & Dobonis, Matthiæque Zaberdini, cui, quod militaris diſciplinæ ſcientia clarus haberetur, Epiſcopatum Varadienſem paulo ante dederat, opem & auxilia implorantium, intellexiſſet, ſine mora Franciſcum Tahium, copias conſcribere ac Varadinum proficiſci jubet. Is adjuvantibus Nadaſdio Palatino, & Nicolao Comite Zriniano celeriter mille equites, & totidem pedites ſelectiſſimos, è variis confiniorum præſidiis deductos conſcribit, ac magnis itineribus ad Tibiſcum contendit. Ubi quum ab Andrea Bathorio ſupplementum haud contemnendum accepiſſet, ac Nobilitatis, quæ in illis regionibus ſedem habebat, milites, poſtremo Zaberdini copias cum aliquot currulibus tormentis in caſtra recepiſſet mutuo habito conſilio deliberavit, ut quum jam juſtum fere exercitum haberet, in hoſtes duceret prius, quam illi auxiliis Tranſſilvanorum & Valachorum juvarentur, & Turcarum vires, in quibus omne belli robur conſiſtere rebatur, accederent, prælii fortunam experiretur. Itaque promotis ex Debrecenio caſtris, ubi æſtiva habuerat, in Petrovitium

Petrovitius, detrectata pugna, in Sarmatiã ſe ſubducit.

recta exercitum duxit, eo animo, ut cum primum Tibiſcum trajeciſſet, quod inter duo caſtra labebatur, manum conſereret. Sed Petrovitius eum expectare non auſus, eodem quo venerat itinere, in Sarmatiam ſeſe recepit.

Tahius hoſtes in aciem prodire nequaquam auſos, ulterius proſequi non duxit eſſe neceſſarium, ſed habito cum Zaberdino conſilio, conjunctiſque viribus, eis, qui ad Tranſſilvanos defecerant, arma inferre conſtituit. Haud procul Varadino inter Chryſium & Maryſum

Talpaſſum captum à Tahio.

fluvios erat Caſtellum Talpaſſum, quod Nicolaus Toldius adoleſcens ſub curatore Dionyſio Proculabo à patre relictus obtinebat: qui haud ita pridem ſuaſu & inſtinctu quorundam Tranſſilvanorum à Ferdinando defecerat. Illud caſtellum, quod venientibus portas clauſiſſet, tormentis adorti, facili negotio nec

De Toldio eodem capto adoleſcẽte publice ſupplicium ſumptum.

multo labore expugnarunt, ac ad terrendos alios ſolo æquarunt; interfecto Dionyſio, ac Toldio adoleſcente capto; de quo Varadinum perducto, Zaberdinus publice ſupplicium ſumendum curavit, ita ut ejus ſimplicis juvenis crudeli cæde multos ab ſe alienaret. Inde ad

Paulus Chaquius ad Ferdinandum redit.

ſancti Adriani arcem perventum eſt; ubi Paulus Chaquius, ad primum exercitus conſpectum, perito colloquio, pacem cum Tahio & Zaberdino haud cunctanter iniit, ac ſe impe-

1556.

rata facturum jurejurando promiſit. Toldii & eorum exemplo territi alii, qui defecerant, ad Ferdinandi obſequium, fidemque redierunt.

Cæterum ſub id tempus Quendius, & Tranſſilvani, auditis Petrovitii conatibus, ac Caſſoni Valachorumque auxiliis, comitia ad Forum Siculum indicunt: ibique ſecreta conciliabula agitando, Siculos, ut ſe eis conjungant,

Dobo Siculorum conatus diſturbat.

vehementer ſolicitare incipiunt, ex quorum numero Nicolaus Alardus, clam omnia agitati ſceleris conſilia ad Dobonem detulit: monendo hortandoque, ut antequam Siculi vires ſuas cum conjuratis conſerrent, obviam ire concederet. Qui tumultuaria militum manu, quam in re ſubita atque improviſa poterat, ſumma adhibita celeritate comparata, & aliquanto etiam equitum peditumque numero, à Paulo Epiſcopo Albano accepto, recta ad Forum Siculum ire perrexit. Cognito ejus adventu, conjurati extra oppidum in patentibus campis caſtra ſua collocant, ac ſpeciem pugnam nequaquam detrectantium præbent. Quod cum Doboni nuntiatum eſſet, propiuſque adventaſſet, Ladiſlaum Udenſſium ad eos mittendum cenſuit, qui ſuo nomine eos hortaretur, ut memores fidei Ferdinando præſtitæ, arma deponere & quietem agitare vellent; ſe effecturum apud Ferdinandum, ut ejus temere ſuſcepti conſilii veniam conſequantur: Sin in pertinacia perſiſtant, arma confeſtim expediant, ut utriuſnam partis æquior cauſa fuerit, Marte judice dirimatur. Cum diu ultro citroque legati commeaſſent, nec alterutri parti tentanda in præſens prælii fortuna placeret: poſtremo induciarum interventu res componuntur: ut ſi intra XV. dies auxilia Petrovitii, ac alia, quæ expectabant, nequaquam advenirent, poſitis armis ad priſtina Ferdinandi obſequia reverterentur, & interea utrinque ab armis abſtinerentur.

Itaque pace ad breve tempus facta, Lupus Bornemiſſa Caplonanus à conjuratis ad Petrovitium citato itinere mittitur, ac ab eo ſumma celeritate reverſus, eum ad Seghalonum caſtra habere, Budenſem cum tormentis, & Walachos cum juſto exercitu in procinctu eſſe refert, intereaque dum ille it reditque, Mocioccus cum quatuor fere millibus hominum tumultuarie collectorum, ab Alexandro Moldavo miſſus ad provinciæ fines pervenit. Horum auxiliorum fiducia, quamquam nondum conjuncta eſſent, non ſatis provido conſilio, nequaquam dilata perfidia inducias nuper pactas, Doboni renunciant, ac iterum ſumptis armis in caſtra conveniunt. Quendius ſimulata ægritudine domum ſe contulit, in cujus locum porro conjuratis Balthaſar Patocius, Franciſci proxime vita functi germanus frater, ducem ſe præbere non dubitavit. Verum Petrovitius, qui majorem æſtatis partem, Turcarum & Walachorum auxilia præſtolabundus, fruſtra ſe in caſtris continuerat, audito Tahii adverſus ſe progreſſu, expectare illum minime auſus, eodem quo venerat itinere ſe in Sarmatiam receperat; & Caſſonus ejus diſceſſu cognito, ſuas copias ad hiberna dimiſerat. Sed etiam Walachi & Mocioccus, quum Petrovitium & Turcas dilapſos, caſtra ſoluta, nec ulla amplius auxilia ventura audiviſſent, & jam autum-

Kendius, ſimulata valetudine, domũ redit.

Patocio ſeditioſis ducem ſe præbente.

Turcorũ & Walachorum auxilia, Petrovitio abeũte, dilabuntur.

1556. autumnus præcipitaret, tranſcenſis alpibus, domos quiſqua ſuas illico reperiverunt. Eorum diſceſſus conjuretos vehementer perturbavit: nam quum ſe omni ſpe deſtitutos, ac è ſociis deſertos eamerent: ſpem etiam Turcarum auxilii omnem ſublatam, & eo magis infeſtiorem ſibi Dobonam cogere, inſuper auxilia è Pannonia expectare: Zaberdinum & Tahium propediem cum axercitu adfuturot, ſibi, qui inconditam turbam in caſtris heberent, nec virium, nec animi ſatis ad reſiſtendum eſſe animadvaitiſſent, præmiſſis à Dobone, qui ſpem impetrabilis veniæ oſtandebant; poſita ferocia, relictiſque armis, ſe in ejus poteſtate futuros reſponderunt.

Vnde nõnulli factioſi ad Dobonis obſequiũ redeunt.

Cæteri tamen, quorum major perfidia erat, ſcelorum conſcii, & necdum de abitu ſeu fuga Petrovitii ſatis edocti, Lupus Bornemiſſe, & Balthaſar Patocius ad arcem Berleniam, ſatia munitam ſeſe receperunt. Quibus Dobo nihil quietis, nihil otii dandum ratus, quo ſaac arcam munirent, cum iis, quas tumultuaria collegerat, copiis arcem obſidere conſtituit. Sed duriorem, quam putaverat, oppugnationem expertus, ad obſidionis diutuinæ conſilia animum adjecit: eamque acriter undique circumvalletam, ut nemini aditus aut egreſſus pateret, poſt duorum menſium oppugnationem ad dadirionis conditiones compulit, quæ talet fuere, ut Lupo & Patocio cum omnibus rebus & ſarcinis, conjugibuſque & liberis ad caſtra Petrovitii liberum & ſecurum iter eſſet; neve à Dobone id eis prohiberatur. Qui arce egreſſi, quum ad Petrovitium ire pergerent, illum nulla jam habere caſtra, quod metu Tahii in Sarmatiam retrofugiſſet, in itinere intellexerunt. Dobo etiam Zaberdino & Tahio aliiſque clam nuntiaverer, ſe quidem perduellibus illis de incolumitate, ſecuroque itinere caviſſe, id tamen ſuo, non aliorum nomine: iteque licere ipſis, & ut libeat, neceſſe videri, quorum nomina nihil cautum aſſet, illot uti læſæ majeſtatis reos capera, ac pro merito punire. Itaque quum illi tertis indiciis, pararas in hunc modum ſibi inſidias, & captivitatem, educti eſſent; axtremo metu perſuſi, neque uſpiam diſcedare auſi, ad implorandam Ferdinandi gratiam & clementiam confugiendum exiſtimavere. Quam etiam Dobone & Paulo Epiſcopo annitantibus, iis conditionibus obtinuere, ut ſalvis capitibus, bona eorum fiſco addicerantur.

Bornemiſſa & Patocius in arce Berlenia obſeſſi aliquamdiu, ſe dedunt

Rebus per hunc modum in tranquilliorem ſtatum reductis, Tahius, quamquam à multis, ut ibi ad reſrenandos rebelles maneret, peteretur, tamen diſcedere maluit, ac exercitum incolumem reduxit. Nec multo poſt Zaberdinus, partim ſenio, partim ob ſævam inflammationẽ virulenti in utroqua crure herperis oppreſſus, è vivis migravit: quum paulo ante arcem Giulam, quam Franciſcus Patocius abſque præſidio reliquerat, juſſu Ferdinandi occupaſſet, & Gaſpari Magocio, viro militari & induſtrio tuendam commiſiſſet. Hujus opportuno obitu, ac alterius diſceſſu cognito, Tranſſilvani recenti perfidiæ morbo agitati, exciris in rebellionis ſocietatem non ſolum iis, qui in vicina Ungariæ parte erant, quoſva a Tahio & Zaderbino ad imperata facienda reductoa diximus, ſad etiam qui infra ſupraque Caſſoviam ſedes babebant, denuo jus omnè faſque exuerunt, ac à majeſtate imperioque Ferdinandi aperte rebellarunt. 1556.

Tahius è Tranſilvania diſcedit. Zaberdinus extremum diem obit.

Nam Franciſcus Bebecus cum filio Georgio, ac Franciſco Perenio genero, & Gabriel Perenius, ac Gaorgius Tarcianus, multis & magnis clientelis potentes, quamquam multis à Ferdinando benaficiis affecti, ad eorum partes non ſine inſigni perfidiæ laba protinus deſciverunt. Quendios ipſe, ac cæteri conjorati, communicato conſilio cum Melchiore Balaſſio, viro militari ac impigro, ſed novarum rerum avido, ac ejus injuriæ memore, quam à Ferdinando Leva, Chabrago, & Sitnia pulſus ſe accepiſſe putabat, ad reducendam Reginam Iſabellam, & ejus filium animum adjecerunt: ac Dobonem, quod deſtitutus viribus in apertos campos prodire non auderet, necopinantem in arcem Novam, quam ad ripam Samoſii fluminis, Monachus à fundamentis ædificaverat, ſeſa recipera compulerunt; atque Balaſſius facto per Maramaruſium itinera, uſque ad Huſtum oppidum, Reginæ obviam cum DC. equitibus proceſſit: eique è provincia Saroſſiana ſe adjunxit Georgius Tarcianus, nulla à quoquam injurie laceſſitus; literaſque publico nomine ad Reginam miſerunt; quibus Quendiur & conjurati Dobonam obſideri, copias in promptu, nihil obſtaculi, cuncta pro ipſa eſſe ſignificabant, eamque ad maturandum iter vehementar urgere contendebant.

Tranſilvani proceres iterũ à Ferdinando deſciſcũt.

Et Reginã una cum filio revocant.

Dobonem in arce Nova obſident.

Interea Ferdinandus, ad quam Dobo Dominicum fratrem, ad petanda auxilia, ac belli ſupplementa miſerat, novas copias conſcribere, vateribus ſtipendia perſolvare, Dobonem, ut uſqua ad auxiliorum adventum ſeſe & provinciam, quantum poſſet, fortitar defender, per nuntios & literas hortari: poſtremo iis omnibus, quæ ad regnum in fide & obſequio continendum pertinebant, comparandis ſedulo intentor eſſe jubabat, Caſſoviam Petro Macedonio, Cubiculario ſuo, viro impigro, cujus majoret è Græcia in Pannoniam migraſſe dicebantur, à Bebecorum & Peraniorum incurſibus tuendam committit: Simonem Forgatium Sibinio, quod minus appellatur, defendendo præficit. Quinqua civitates, quæ in limine Pannoniæ ſuperioris habentur, promiſſis ac ſpe premiorum oneratas, ad perſiſtendum in ſua fide, & obſequio admonat. Interea cum majoribus copiis, cumque ſummo earum imperio, Lupum Puchamium Auſtriacum, cum DC. circiter aquitibus, Ungaris & Germanis, ac Detricum Marcellum, cum legione Germanica, quatuor millium peditum præmittit, donac è Sileſia & Bohemia, ac Pannoniis majores vires ſubſequantur. Qui quum menſe Aprili ad Saroſianos pervaniſſent, Caſſovia urbs fortuito igne è domo Matthiæ Saicilicii, urbani ſcribæ erumpente, tota miſerabilem in modum conflagravit, una cum templo majori, ac duobus Monachorum templis & Collegiis ac Curia Senatoria: duravitque incendium, aquilonibus vehementar ſpirantibus, quatuor amplius horarum ſpatio: tanta vi ac ſævitia, ut nulla extinguendis flammis remedia proficerent, igneique vegando liberè paſſim & populando obvia quæque abſumere viderentur. Bebecus junior, qui è Roſnone oppido flammas & lucem proſpectabat,

Dobo auxilia à Rege Ferdinando flagitat.

Quæ ei prompte ſubminiſtrantur.

Caſſovia tota conflagrat incendio forte ſuborto.

cum

1556. cum ſuis militibus, ac certâ agreſtium, quos tumultuarie collegerat, manu, ad vicinam Caſſoviæ arcem Nagidam urbis, ſi potuiſſet, occupandæ cauſa celeriter procurrerat: ſed quum ignem, quo abſumptis omnibus ædificiis nihil jam ſupereſſet, ſopitum, & portas clauſas reperiſſet, incepto deſtitit, eoque unde venerat, reverſus eſt.

Ferdinandi Duces Tarconem & Vivarium capiunt.

At Ferdinandi duces conſilio cum Forgacio communicato, ne hoſtile quippiam à tergo relinqueretur, æſtuoſiſſimo die, Idibus Julii, ad arces Tarconem & Vivarium caſtra promovent. Eæ erant ditioniis Georgii Tarciani, qui ante aliquot dies ad Malchiorem Balaſſum, comitandæ in Tranſſilvaniam Reginæ cauſa, cum ſuis militibus erat profectus. Eas arces, ii qui intus erant, metu tormentorum currulium adacti, nulla expectata oppugnatione extemplo dediderunt: & Germani, ne cui obſtaculo eſſe poſſent, dirutas ſolo æquarunt. Deinde Caſſoviam adducto exercitu, Michaelem Perenium ad ſe evocant, atque ſimul cum eo ad obſidendam arcem Nagidam,

Et Nagidam.

duobus ab urbe milliaribus diſtantem, quam æquis partibus cum Franciſco Perenio fratre poſſidebat (ſed is Michaele excluſo, ad Iſabellam Reginam deſciverat) progrediuntur. Quam quum admotis tormentis XX. dies continuos oppugnaſſent, tandem dedentibus ſeſe præſidiariis capiunt, & totam funditus dirutam ſolo æquant. Inde ad Bebecorum arces converſi Craſnahorcam, quæ prima eis occurrebat, obſidione cingendam decreverunt. His in caſtris Forgacius à Ferdinando literas accepit, quibus Varadinum ire jubebatur, illudque à Tranſſilvanis tueri, quod loci Epiſcopatum Franciſco Forgacio fratri ejus contuliſſet. Itaque ipſe Varadinum & Germani Craſnahorcam petivere: quacunque autem iter eſt factum, milites Germani in agreſtium ſecultates hoſtilem plane in modum graſſati ſunt: uſque adeo ut præter quam quod capitibus miſerorum hominum vitæque parceretur, cæterum in rapiando & devaſtando nihil ſupremæ hoſtilitatis prætermitterent.

Inde Craſnahorcã Bebecorũ arcem obſident.

Cum per aliquot dies Craſnahorca oppugnata eſſet, Bebecus miſſis ad Budenſem & Filecienſem præfectos literis & nuntiis, mille circiter equites Turcas ab eis impetravit, qui-

Turcæ illi ſuppetias ferunt.

bus ſuis laborantibus opem adferret. Igitur cum auxiliaribus illis Turcis, ac ſuis, quas habebat, copiis, caſtra noſtrorum ſpeculatum profectus eſt: noſtroſque, ſi caſtris elicere poſſet, irritando & obequitando, aliquamdiu laceſſivit. Nec noſtri ſe continuere, quin minuto prælio periclitandis hoſtium viribus, caſtris ſe proriperent, & cum illis congrederentur. Nec mora, irruentibus acerrime noſtris, Bebecum & Turcas non parvus inceſſit timor, ita ut ſi peditatus, prout erat conſtitutum, equiti ſubſidio veniſſet, ingenti diſcrimine circumventi, impetum noſtrorum nequaquam laturi eſſe viderentur. Sed Detricus & Puchamius ad primum hoſtium conſpectum fracti animis, & ſeu metu hoſtium, ſive conſcientiæ ſcelerum & rapinarum perculſi, tormentis retrahi juſſis,

Peditatus noſter Roſnonem verſus recedit.

& ſublatis ſignis, eo unde venerant, Roſnonem verſus cum univerſo peditatu retrocedere ceperunt. At hoſtes id ex compoſito fieri ſuſpicati, inſidiaſque veriti, ad fugam capeſſendam,

Iſthuanf. Hiſtor.

quam ad protrahendam pugnam proniores eſſe videbantur. Sed & noſtri equites, qui egregie dimicabant, cum peditatum explicatis ſignis fœdam fugam cœpiſſe intellexiſſent, pedem referre non dubitarunt. Hoſtes attoniti, nec tantas copias tormentis & rebus neceſſariis inſtructas abſque cauſa cedere arbitrati, quod ſerum diei, & nox propinqua eſſet, receptui cecinerunt. 1556.

Quem & equitatus conſequitur.

Cæterum noſtri Roſnonem repetere conati, dum nec ſpes nec animos ſatis expediunt, & cæcis ambiguæ noctis tenebris, viæ ignari, & errabundi, hoſtem tergis inſtantem formidant, machinas octo majores, quas habebant, in valle quadam ſalnoſa, turpi ignavoque conſilio relinquunt: & ipſi complicatis ſignis, ſilentibuſque tympanis, & raris agminum ordinibus perturbati, conſiliique inopes Levotiam ire contenderunt. Verùm ſuperventu hoſtium, qui eorum fugæ per agricolas admoniti erant, diſſipati ac majori ex parte cæſi fuerunt. Tormenta & impedimenta omnia, poſt aliquot dies, monſtrantibus iiſdem indigenis & agreſtibus, Bebeco & Turcis prædæ fuere. Duces Ferdinandus ſtipendiis & militiæ honoribus privatos, ignominiaque notatos dimiſit.

Vnde hoſtium ſuperventu dejecti & concisi fuere.

Ducibus autem à Ferdinãdo gravis ignominia nota inuſta.

At Iſabella, cum deletum ad Craſnahorcam Germanorum exercitum, capta tormenta, & caſtra direpta, Moldavoſque jam in provinciæ fines penetraſſe, Balaſſium cum ornatiſſimis equitum alis in Maramaruſio adventum ſuum expectare didiciſſet, circiter DC. equitibus, & totidem peditibus è Sarmatia mercede conductis, in Tranſſilvaniam redire conſtituit. Itaque quum ad Huſtum veniſſet, oppidum quidem, quod nullis eſſet cinctum mœnibus, facilè occupavit: ſed arcem editiſſima è rupe Poloniæ & Moldaviæ confinia proſpectantem, opereque & natura munitiſſimam capere nequaquam potuit: quod Michael Corlatus & Benedictus Zalalus præfecti, ſumma animorum conſtantia eam Ferdinando conſervandam deliberaſſent. Itaque Regina communicatis cum Balaſſio conſiliis, Andream Bathorium Somlianum ad oppugnandum Huſtum cum parte copiarum relinquit: alteram partem ad urgendam Varadini oppugnationem, quæ à Tranſſilvanis, Thoma Varcocio, & Georgio Bathorio ducibus, jam ante tres menſes inſtituta erat, mittit: ipſa cum Balaſſio, cui multum tribuebat, inſtitutum in Tranſſilvaniam iter proſequendum cenſet; in quam etiam ſimul cum filio ſextum decimum ætatis annum agente, ad appetentis autumni tempus pervenit: & ſingulari conjuratorum & provincialium ſtudio ac lætitia excepta eſt: quum ii Paulum Epiſcopum, cum univerſis rebus & pecunia, ſarcinisque paulo ante è provincia libere exire permiſiſſent.

Regina in Tranſſilvaniam pervenit.

Huſtum arcem ut oppugnet, Bathorio mandat.

Interim Dobo in arce Nova Samoſiana acri obſidione premebatur, ad quam acrius circumvallandam Patrovitius & Balaſſius ab Regina paulò pòſt miſſi fuere. Quamquam autem Ferdinandus tam Dobonem, quam Forgacium, qui Varadinum jam obſeſſum, non ſine ſummo capitis periculo intraverat, extrema rerum omnium inopia laborantes ſolari, & certiſſima ſpe auxiliorum brevi ſummittendorum ſuſtentare non ceſſabat; quia ta-

1556. men ex literis legatorum, quos jam diu Byzantii apud Solimanum habuerat, pacem aut inducias nequaquam ab inſolenti barbaro expectandas eſſe didiciſſet, niſi Tranſſilvania Iſabellæ, & ejus filio, quem ſuum appellare pupillum ſolebat, redderetur: ad extremum tot bellis, vitio & ignavia ducum improſperè geſtis, atque tot tantiſque incommodis acceptis jactatus & feſſus, neceſſitate in conſilium verſa, eo deſcendit, ut tam Forgacio quam Doboni reſcriberet, ut æquas conditiones amplecti, ac præſidiis deductis, arcibuſque redditis, provincia excedere non detrectarent. Tametſi vero Forgacius, aliquot eruptionibus factis, multos ex hoſtibus trucidaſſet, in quarum una amplius CCCC. ex hoſtibus deſiderati fuere: partim captos in vinculis haberet; inter quos Georgius Capitanſſius, veteranus equitum ductor erat; tamen quum ad extremam omnium alimentorum inopiam deveniſſet; adeo ut vix unus aut alter modius farinæ in arce eſſet, nec diutius ea ſervari poſſet; mandatis Ferdinandi neceſſario obtemperare coactus deditionem fecit; eique & militibus arce oppidoque excedentibus fides egregie ſervata eſt.

Ferdinandi juſſu, Forgacius & Dobo, Varadinus & arce nova tradita, ſeſe dedunt.

Verum Doboni, æmulorum invidorumque, quos multos habebat, malevolentia, ſecus quam putaverat, accidit: Nam quum ſe atque arcem iis conditionibus dediturum promiſiſſet, ut cum conjuge & liberis, rebuſque omnibus, quæ ſuæ eſſent, in Ungariam liberum ei ſecurumque iter daretur: iiſque ſcribendis Petrovitius & Balaſſius affuiſſent, fideque ſua ei caviſſent; tamen à Gabriele Perenio, apud Reginam effectum eſt, ut non obſervatarum conditionum reus ageretur, quod diceret illum res non ſuas plauſtris impoſitas avehere voluiſſe. Itaque licet Balaſſius & Petrovitius fidem ſuam lædi & violari palam quererentur; prævalente tamen Perenio, cui Regina id præmium recentis ad ſe defectionis dare haud abnuebat, eo prætextu, ne Varadino opem ferret, re autem vera, ut in captivitate periret; ei cum certa manu equitum Polonorum datur negotium, Dobonis, ex itinere Claudiopolim retrahendi. Quum id Doboni ab amicis, quos habebat, eſſet renunciatum, quidnam faceret, in ambiguo hærebat: plurimis ex ſociorum militumque numero, conjuge, & liberis per obliquos notoſque tramites præmiſſis, rem prælio committendam eſſe, & cui Mars communis faveat, experiundum cenſentibus: ipſe nequaquam eo approbato conſilio, ad primum Perenii nuntium, eſſe, de quibus Regina cum eo colloqueretur, nuntiantis, copias ſuas & currus, impedimentaque obverti, & Claudiopolim iter dirigi juſſit; eaque ipſe ſequutus cum Perenio urbem intravit. Ubi conquiſitis omnibus illius rebus, unum aut alterum falconem, rotis ademptis, plauſtro impoſitum repererunt: eoſque ad præſidium arcis pertinuiſſe, neque auferri potuiſſe dictitantes, Dobonem conviciis & contumeliis affectum cuſtodiæ tradiderunt. Cum Petrovitius & Balaſſius rem indignam eſſe, fidem, quam ipſi dediſſent, violari, Deum atque hominum fidem, vel vere aut ſimulate implorare: poſtremo regina controverſiam omnem ad comitia, quæ inſtabant, rejicere.

Dobo à Perenio, fide violata, capitur.

In quibus Balaſſius & Petrovitius in præſens 1556. abſolvuntur, & ille, qui utpote alienis rebus rapiendis pacta non ſervaſſet, publica judicii prævaricatione damnatus, præfecto Polono, in eam arcem, quam diu acriter oppugnatam magno labore defenderat, cum cõjuge & liberis iterum cuſtodiendus traditur, rebus cæteris fiſco addictis: quæ tamen non magni erant momenti, quod pretioſiores initio tumultuum in tutum præmiſiſſet.

Et in arce nova Samoſiana cum conjuge & liberis cuſtodiæ mancipatur.

Tantis adverſæ fortunæ procellis jactato Doboni, illud quoque incommodum eodem tempore evenit: Dominicus ſiquidem ejus frater, quum à Ferdinando cum literis & ſpe auxiliorum remiſſus in Walachos paſſim vagantes, raptoque viventes haud procul Varadino incidiſſet, à fortuna deſertus, & ab iis captus, ſingulari inhumanitatis genere Byzantium miſſus fuit. Quod etiam urgente & procurante Perenio, perpetuo Dobonum hoſte & obtrectatore factum eſſe fama fuit, cupiente eos è medio ſublatos, ut litem pro Saroſpataciana ampla & opulenta ditione intentatam proſequi poſſent.

Dominicus ejus frater à Walachis comprehenſus Byzantii, inſtigatione Perenii mittitur.

Nec minore vi Somlianus Huſtum obſidendum ſibi propoſuerat, Moldavorum quoque auxiliis adjutus: ita ut quum arcem tormentis capi poſſe deſperaret, caſtellis aliquot extructis, militumque præſidio firmatis, ne quid alimenti importari poſſet, neve cuipiam aditus aut egreſſus pateret, ſumma ope prohiberet, ut præfectos diuturnioris obſidionis calamitatibus fractos ad deditionem compelleret. Qui quum petita frequenter auxilia, tam à rege, quam ducibus fruſtra expectaſſent, tandem neceſſitate adacti, ad paciſcendum cum hoſtibus animum adjecere. Terruerant enim eos magnopere varii & inuſitati generis morbi, atroces ſupra quam dici poſſet, malignique, quibus militum corpora, ſive affecti aëris vitio, ſive diuturnæ concluſionis difficultatibus atque ærumnis, aut corruptarum è ciſternis aquarum potu periculoſiſſime tentabantur: adeo ut nonnullis dentes omnes corruptis & putreſcentibus gingivis ſimul deciderent: alii repentinis & intolerandis viſcerum torminibus exanimati ſubito interirent: quoſdam inter ipſa colloquia & obſonia, rigentibus oculis obſtupeſcentes & trementibus membris acerbiſſimo dolore perculſos, ſubitum deliquium, ac præſentiſſima mors extingueret: nec ullis fomentis aut remediis vita ſervari poſſe videretur. Cujuſmodi morbis ante decennium quoque, dum in eadam arce Andreas Bathorius, juſſu Ferdinandi, Chriſtophorum Cevaſſium, cædibus & rapinis infamem, ideoque proſcriptum obſideret, milites tentatos fuiſſe, erant qui meminiſſent. Ad hæc ignes flammæque micantes, quæ in haſtarum cuſpidibus, ac murorum pinnaculis, atque apicibus & faſtigiis tectorum interdum viſebantur, ita ut ea innoxie lambendo, nec quicquam amburendo paulo poſt evaneſcerent, haud mediocrem iis, qui adhuc viribus valebant, metum incutiebant. Nam cum alias fere ſemper atræ nubes arci ſuperincumbant, ut calore ſolis vix ante meridiem diſcutiantur, tum vero Auſter per eos dies vehemens proflare, ac mortiferam ex paluſtri uligine fodinarum ſalis nebulam diffundere ceperat, ut contagioſis ejuſmodi peſtilen-

Præſidiarii Huſti morbis inſolitis, & variis incommodis fracti ſe dedunt.

1556. peſtilentibuſque morbis vim & atrocitatem quam maxime auxiſſe credere:ur.

Itaque Corlatus & Zalaius talibus ærumnis, ac multorum fortium virorum funeribus, rerumque neceſſariarum defectu circumventi, per idoneos homines ultro citroque commeantes, quinquaginta dierum inducias, à Somliano poſtulant, & facile impetrant; intra quos ſi nulla adforent auxilia, ſe arcem dedituros promittunt: ea tamen adjecta conditione, ut intra hoc tempus ipſis ad Ferdinandum mittere, eumque de ſuo periculo certiorem reddere liceret. Nec mora mittitur Chriſtophorus Præmislienſis natione Ruthenus, Corlati familiaris, à quo Ferdinandus de Huſtienſium adverſis rebus cuncta cognovit: reque in ſenatu propoſita, ſuccurrendum ſingulari fide & tolerantia propugnantibus, arcique in diſcrimine poſitæ decernit, remiſſoque Chriſtophoro, qui certam auxiliorum ſpem obſeſſis adferret, Andream Brandeſium Bohemum, per diſpoſitos equos celeriter mittit, qui diſſipatas Marcelli & Puchanii copias, præbita pecunia conquirat, & ad ferendas Huſto ſuppetias progrediatur. Nicolaus Comes Zrinianus indignum ratus, ſi arx, perpetuis & inexhauſtis ſalis fodinis clara, ejuſque proventu dives imprimis & opulenta, noſtrorum ignavia negligentiaque amitteretur, ſe, ſi Ferdinandus non abnuat, ſubſidio profecturum, & collectis copiis Tranſſilvanos, qui in numero non admodum multi, nec viribus validi erant, diſſipaturum offerebat, dummodo arx ſibi pignori locaretur, donec de ſumptibus ad id bellum factis ſatisfieret. Quod etiam Forgatius, ſcriptis ad Ferdinandum literis, ſeſe facturum pollicebatur. Verum Ferdinandus reditum Brandeſii, aut literas ab eo expectandas reſpondit: atque is, ut rerum Ungaricarum rudis & imperitus, dum labore fruſtra ſuſcepta it reditque, nec quicquam proficit, quinquageſimus dies obſeſſis præſtitutus adventavit: atque ii deſperatis auxiliis, cum paucis, qui ſuperarent, militibus, inviti ac ſummo cum dolore fortunam incuſantes arce exceſſerunt: ſicque Regina Varadino & Huſtio facili labore potita, majorem partem regni ultra citraque Tibiſcum occupavit.

Nemethi perfidia.

Nec multo poſt Franciſcus quoque Nemethius, qui Tocaio ad Tibiſci & Bodroghi confluentem præerat duplici præſidiæ nomen nequaquam veritus (eum enim Benedictus Seredius Stephano filio, tutorem moriens reliquerat) propter trajectum fluminis ad omnes res gerendas oportuniſſimo loco, ad illam nefarie deſcivit. Inter has rerum perturbationes difficultateſque Ferdinandus Rex meliore uſus conſilio, in locum diſcedentis Puchanii Emericum Telequeſſium, inclitæ virtutis ſenem, qui à temporibus Ludovici Regis variis in præfecturis, ac poſtremo bello Baboziano inſignem operam navaverat, in ſuperiorem Pannoniam cum mille equitibus & totidem peditibus Ungarici nominis, cumque ſummo imperio mittere conſtituit, quod Germanis ducibus minus proſperis & fortunatis uſus eſſet. Petrum Macedonium, quem in locum Andreæ Tarnocii nuper Caſſoviæ fato functi miſerat, revocat, quod ejus privari opera uti decreviſſet, & Caſſoviam Stephano Derſſio attribuit. Ex Sileſia & Bohemia præfectos equitum evocat Joannem Geratovium, Adamum Taicovitium, Albertum Jablancovium, & pleroſque alios. Jacobus quoque Sporbaimus cum turma equitum è Pruſſia mercede conducitur. Telequeſſius cum Ungaris & Germanis ſine mora Caſſoviam convenit, eamque urbem pro belli ſede deligit; Oportuno autem & ad ſummam totius belli conficiendi admodum ſalubri conſilio equitatum omnem, qui Paulum Abſtemium Epiſcopum è Tranſſilvania ejectum præſidii ſecuritatiſque cauſa comitatus fuerat, Antonium nempe Siculum cum ducentis equitibus, ac Franciſcum Zalaium, Matthiam Senneſium, Georgium Coſtovitium, & Gaſparem Moraeum, cum ſingulis equitum centuriis, certo perſoluto ſtipendio conduxit: quorum poſtea egregiam fidem & fortem operam in omnibus, quæ ſequuta ſunt, bellis expertus fuit. Cum iis militari concilio habito ad rebelles perdomandos, qui clade Craſnahorcana noſtris illata, ac pluribus quotidie ad eos deficientibus aucti, indomitos ſpiritus ſumpſiſſe videbantur, exercitum ducere decrevit.

Emerico Telequeſſio bellum Tranſſylvanicum à Ferdinando demandatum eſt.

1556.

Caſſoviana autem præfectura Derſſio attributa.

Conſtructum erat munimentum quoddam à rebellibus, eorumque duce Gabriele Perenio, quem regina eo munere cohoneſtandum duxerat, in oppido Semplinio, haud procul Bodogro amne, ad noſtros infeſtandos, & ad excurſiones uſque ad Caſſoviæ ſuburbana faciendas, loco admodum oportuno. Hoc primum omnium adoriri placuit; Itaque illud primo impetu, appoſitis ſcalis, nec expectatis, quæ advehebantur, tormentis, auctore & impulſore eo expugnatum eſt. Poſtea ad arcem Palociam inter Ungum & Bodrogum fluvios ſitam, quam Dobonibus vi ademptam Perenius impoſito præſidio tenebat, exercitus ductus: quæ cum ei portas clauſiſſet, quod Perenium auxilio venturum ſperabat, tormenta protinus admoveri, & mœnia quaſſari juſſit. Quibus adapertis & dejectis, peditatus per ruinas ad ſummam murorum partem celeriter conſcendit. Et quamquam defenſores Pereniani, quantum animo viribuſque poterant, fortiter repugnarent, multoſque ex noſtris vulnerarent & proſternerent; ad extremum tamen cohortante Telequeſſio, ac inter primos manu conſilioque rem gerente, terga dedere; noſtrique arcem captam & direptam funditus diruerunt. Qua in pugna ipſe glande vulnus in coxendice accepit, nequaquam tamen lethale, ex quo brevi convaluit.

Munimentum Semplinienſe à noſtris expugnatum.

Et Palocia arx capta ſoloque æquata.

Perenius audito Palociæ periculo, copias cogere, & ſuis laborantibus opem ferre conſtituit; Sed quum in itinere captam everſamque, & ſimul Joannem Gerſacherum, cum trecentis equitibus & peditibus Germanis, totidemque Pannoniis in caſtra cum ſtipendio militari venire didiciſſet, capto ex tempore conſilio ad eos opprimendos iter maturavit. Quibus quum ad Varanonem iter habentibus occurriſſet, Gerſacherus impar viribus, ad ædes Bathoriorum lapideas, quæ in oppido habentur, ſeſe recipere coactus, tumultuario eas opere aggeribuſque & foſſis repente factis munivit, ſeque & milites, quantum viribus valebat, fortiter tueri conſtituit, literaſque ad Telequeſſium in caſtra perferendas duobus militibus

1556. dedit. Verum illis ab hoſte interceptis, Euphroſyne Giulaffia, Gabrielis Homonnaii vidua, ſingulari erga Ferdinandum fide fæmina, per ſecretos celereſque nuntios, de hoſtium conſiliis ac itinere illum certiorem reddidit. Is quamquam ex vulnere debilis, ad expellenda è Lelezienſi collegio Perenii præſidia animo ferebatur, eoque ducere copias decreverat; tamen Gerſacheri peditumque periculo permotus, omiſſo eo conſilio, Varanonem iter convertit.

Gerſacherus à Perenio in ædibus Batthorianis obſeſſus.

Perenius quum per triduum noſtros ædibus incluſos fruſtra oppugnaſſet, & complures ex ſuis ſclopetorum glandibus trajectos amiſiſſet, inexpectato Telequeſſii adventu pene oppreſſus fuit. Neque enim noſtros tam celeriter progredi poſſe putaverat, quod vehementes & aſſidui imbres cecidiſſent, & fluvius Bodrogus, qui præter arcem Cicivam labitur, & qui tranſeundus noſtris omnino erat, adeo intumuiſſet, ut exercitum à transjiciendo haud parum deterrere videretur, nec hoſtes trajici poſſe crederent. Verum Telequeſſius primus equo fluctuantes vortices tranſmiſit: cæteroſque exemplo ſuo animavit, ne obſeſſos commilitones hoſtibus ad internecionem mactandos delendoſque tradere viderentur. Eum autem tam eques, quam pedes vadantem ſequutus, Dei ope incolumis flumen ſuperavit: & priuſquam de adventu quicquam auditum eſſet, ſigna ejus & copiæ oppido haud procul apparere ceperunt. Qua necopinatâ celeritate territi hoſtes, adeo præcipiti fuga terga dedere, ut Andreas Taurus, nobili genere ortus, cæterique complures, equis inſidentes, & oblongis protecti, ut tum mos erat, ſcutis per anguſtam ruſticanæ caſæ portulam, quæ vix pediti pervia fuiſſet, attoniti palanteſque profugerent; & Perenius ipſe, amiſſa magna ſui peditatus parte, equi fretus pernicitate, vix in tutum evaderet: & interfectorum cadavera circiter CCC. haud procul ab ea domo, in profundam oblongamque ſcrobem ſuapte natura concavam conjicerentur. Quibus peractis, quod hiems inſtaret, utrinque in hiberna conceſſum eſt: & Gerſacherus re bene geſta, traditiſque Telequeſſio copiis, Viennam ad Regem rediit: qui eum virtutis & fortitudinis ergo, qua & cum defenſis conſervatiſque cohortibus, & antea ſub Veſprimio haſta in adverſo Turcæ pectore perfracta inclaruerat, in cætum equitum, ut vocant, auratorum, ſolenni ritu annumeravit. 1556.

à Telequeſſio, hoſtibus fugatis, præſentaneo eripitur periculo.

Hinc in hyberna milites diſtributi ſunt.

Et Gerſacherus Viennam reverſus in equitũ ordinem cooptatur.

Eodem anno Carolus Quintus Cæſar Imperator, poſtquam abdicato Imperio, Hiſpaniarum regna, ac ditiones omnes, quas in Italia atque Sicilia, ac Belgio & Burgundio habebat, Philippo filio tradidiſſet, cum ſororibus Maria Ludovici Ungariæ, ac Leonora Franciſci Galliæ Regis Vidua, XV. die Septembris in Zelandiam atque inde in Hiſpaniam ſecundiſſimis ventis navigavit. Quem, antequam claſſem conſcendit, Maximilianus ſimul cum Maria conjuge, quæ Caroli filia erat, ac cum liberis Bruxellas profectus inviſere, eique ſuo ac Ferdinandi patris nomine ultimum vale dicere voluit. Nuncupatis igitur utrinque pro felici tempeſtate votis, inter mutuos arctoſque complexus, ille per Oceanum directo curſu vela in altum dedit: hic vero per Germaniæ urbes facto itinere, Oenipontem primo appulit, ac deinde illinc ſecundo Danubio ad patrem Viennam reverſus eſt.

Carolus V. Imperator abdicato imperio, Hiſpaniã petit.

Maximilianus Rex cũ Maria conjuge Imperatori ultimum vale dicunt.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XX.

1557. ADventu Telequeſſii, quantum ſuperiora Pannoniæ regiones metu hoſtili levatæ videbantur; tantum diſceſſu Nicolai Comitis Zriniani in Illyricum inclinaverat belli. Ille ſiquidem poſt duodecimum annum geſtæ Illyrici præfecturæ, magiſtratu ſe abdicaverat; nec adhuc quiſpiam in ejus locum fuerat ſuffectus; quum ſubito ultra Hunam flumen, incertum negligcntiane & ſocordia, vel fraude & proditione unius hominis, inſigne, & necopinatum acceptum eſt detrimentum, amiſſa arce Coſtanicia. Eſt ea opottuno loco ſita, quam antiquitus ſacræ Rhodiorum equitum militiæ attributam, poſtea Zrinianis Comitibus à Joanne Tahio pignori addictam fuiſſe alibi diximus, flumine Huna ex Dalmaticis alpibus orto, in inſulæ modum undique circumflua; ita ut difficilem expugnatu locum, unus qui citra flumen arci imminet Dedus mons, infirmiorem reddere videatur, quod ex eo tormentis peti poſſit.

Zerinius Illyriciana præfectura ſe abdicat.

Aly Dux Turcarum Coſtaniciam arcē ex inſidiis adortus capit.

Superioribus annis, prævalentibus Turcarum armis, quum ſine magnis impenſis, ac militum ſtipendiariorum ampliori numero ſervari non poſſet, Comites Zriniani ea ceſſerant: Ferdinandique duces eam curæ ac tutelæ militum Germanorum, prout alios quoque limites commiſerant: eoque tempore à Simone quodam Loſtohare è Catnis oriundo defendebatur. Is à Balthaſare Zaberdino, qui tunc arcem Steniſnaeum obtinebat, ad nuptias quaſdam vocatus, cum aliquot centurionibus erat profectus; quum Turcæ è Camengrado, Banialuca, aliiſque locis collecti, habitis cum Aly duce occultis conſiliis, arcem obſcura nocte adorti derepente ceperunt, quum à ſublicio arcis ponte, ad ſubductilis portæ inferiorem trabem ſcalas appoſuiſſent, quas ſecundo flumine navigiis ſecum detulerant, & pars ſcandendo murum conſcendiſſent, pars ſecuribus & dolabris portam effregiſſent. Qui intus erant improviſa re perturbati, conſilii inopes arma cepere: ſed quum pauci eſſent, ab hoſtium multitudine circumventi omnes trucidati fuere: atque in hunc modum, unius noctis labore, ac paucorum Turcarum cæde, arx oportuniſſima hoſti ceſſit: ex qua non multo poſt ea Dalmatiæ mediterranea pars, quam Croatiam vocant, omniſque inter Hunam & Colapim regio, in extremum rerum omnium diſcrimen delapſa, & in eam, quæ nunc apparet, vaſtitatem & ſolitudinem redacta eſt. Sequenti illuceſcente die Alys cum magnis equeſtribus & pedeſtribus copiis advenit; ratus noſtros ſuppetiis arci ferendis concurſuros; ſed quum nemo ſe in conſpectum dediſſet, relicto in ea valido præſidio, Banialucam rediit. 1557.

Præfecto ejus, cum centurionibus aliquot, ad nuptias Zaberdini profecto.

Alii referunt illam ſingulari Loſtoharii fraude & proditione hoſti, accepto pretio venditam; ita ut e captivo quodam, quem habebat, præcipui nominis Turca arbitro, eum Aly tranſegiſſet, ſe ſi duo millia aureorum numûm mitteret, ad certum diem, accepta ſecum majori præſidii parte, arcem militibus nudatam, ei clam irrumpenti relicturum. Alym vero illud aurum duobus Zarcolis (quæ ſunt Janicerorum capitis integumenta, aureis filis ſubtilibus redimita, poſteriore parte in tergum propendente, quas Simon pro redimendo captivo poſtulabat) occultatum repræſentaſſe. Sed ne ego innocui fortaſſis ea in parte viri manibus, re incomperta, oneri injuriæque ſim, affirmare certi nihil auſim. Conſtat eum, quum Goræ, Raſtoviciæ, Vinodoliique & cæteris arcibus tormentorum ſono, ejus infortunii rumor ſpargeretur, ipſeque inter tripudia & nuptiales choros eum audiviſſet, Deos hominesque incuſantem extemplo receſſiſſe. Sed quum à Lencovitio ad quæſtionem de eo habendam vocatus, & paſſim quæſitus, nequaquam comparuiſſet; ac poſtremo ad hoſtes transfugiſſet, magnum omnium ſermonibus culpæ ſuæ præjudicium reliquit. Quod ubi Ferdinando nuntiatum eſt, mæſtitiam ſimul, curamque ei injecit, ac ne major calamitas ingrueret, neve hoſtes magis inſultarent, Petro Erdodio, virtute ac fortitudine ejus fretus, Illyrici præfecturam dedit, ea, qua Zrinius habuerat, poteſtate; hunc autem magiſtrû Thavernicorû fecit; qui magiſtratus nunc juri tantum liberis civitatibus dicundo præeſt; olim vero etiam carioris regiæ ſupellectilis, quæ Budæ in fornice concamerato, valviſque & clatris ferreis munito, ſub palatio majori ſervabatur, cuſtodiæ præerat.

Qui paſſim quæſitus ad hoſtes demum transfugit.

Petrus Erdodius Illyrici præfectus creatus.

Interea ortis inter Zrinium & Alym Boſnenſem jam grandævum ſenem controverſiis, de redimendis quibuſdam captivis, res eo proceſſit.

Aly Boſnenſis Zeriniu

1557. *camitem ad monomachiam provocãs, congredi cum eo haud auſus.* ceſſit, ut ille Turcam acrioribus convitiis proſciſſum, fideique & ſponſionis ſuæ oblitum, ideoque perfidum perjurumque nominaret, & ille ea verborum contumelia exacerbatus, Zrinium ad ſingularem pugnam provocaret. Quam tametſi Ferdinandus interdixiſſet, quod ejuſmodi duellis fraudem dolumque intervenire poſſe non ignoraret: Zrinius tamen diem duello conſtituit, ad quem in campum Divi Georgii Sabiaci, qui in Illyrico haud procul Caproncia abeſt, uterque prodiret: ipſeque convocatis variorum locorum præfectis & amicis, cum exercitu circiter X. millium militum, ut à fraude tutum ſe præſtaret, eo ſe contulit, certamen inire paratus. Verum Alys formidato periculo congredi non auſus, neglecta provocatione, quam prior fecerat, *Byzantiũ abit.* Byzantium diſceſſit, eique in præfectura Ferhates ſucceſſit.

Illiq; Ferhates præfectus ſucceſſit. Qui non multo poſt ſuorum ſucceſſu elatus, collectis è Boſna aliiſque finibus, quinque circiter millibus armatorum, Savum tranſiecit: & eam planiciem, quæ inter Juaniciam & Zagrabiam protenditur, vaſtare, populari, ureque cepit, pecorum, quod in agris villiſque erat, quodque in propinqua caſtella & ſilvas ac montes inter feſtinandum refugere non poterat, abactum omne eſt: & multi mortales partim ferro ignique abſumpti, partim in ſervitutem rapti. *quem planiciem inter Iuaniciam & Zagrabiã ferro flãmisq; depopulatã.* Quod quum Lencovitius Germanicorum præſidiorum dux comperiiſſet, deque Ferhatis itinere ab exploratoribus edoctus eſſet, conſilio cum Erdodio habito, qui tunc acerbiore cruciatus podagra decumbebat, nihil cunctandum ratus, eum inſequi ſtatuit. Nec mora collectis in unum limitaneis militibus, ac trecentis triginta cataphractis equitibus Germanis, ac centuria equitum Sclopetariorum, quam ipſe exemplo ab Italis accepto recens cooduxerat, Joannem Alapianum, celebrem equitum ductorem, cum ſua turma ſecum duxit. In itinere autem obvium *Lencovitius & Kerecenii fratres inſecuti.* habuit Ladiſlaum Querecenium, ejuſque fratres, Andream, Joannem & Matthiam, qui eo forte tempore bonorum ſuorum diviſionem in arce Cirquenna inſtituerant. Quum ad ſanctæ Helenæ vicum, qui æquali fere intervallo inter Zagrabiam & Juaniciam eſt, cum mille equitibus & peditatu haud ſane magno in hoſtes viribus ſuperiores incidiſſent, nihil cunctati eos adoriuntur: nec Frahetes ſuorum *Cadunt ac fugãt, præda omni adempta.* confiſus numero, pugnam detrectavit. Sed quum perfractis haſtis, ad gladios eſſet ventum, equitibus ſclopetariis a latere peritè admodum rem gerentibus, hoſtilis acies, cadente Ferhatis legato Sinano, multiſque aliis in fugam verſa, terga dedit, captivis ac pecore, cæteraque præda omni relicta. Quos noſtri cædendo & vulnerando uſque ad Savum proſequuti, magnam in eis ſtragem edidere: tom vero etiam, quum flumen tranare conarentur, plurimi abſorpti aquis periere; partim relictis *Inſignis noſtrorum victoria.* equis evadere pedibus conati, in noſtrorum manus incidetunt: ita ut Ferhates amplius dimidia ſuorum parte amiſſa, ægre nec ſine vulnere evaſerit. Sed equorum, quos noſtri ceperunt, ingens fuit numerus, uſque adeo, ut nequaquam ſub haſta venirent, prout moris erat, ſed per turmas & cohortes bini aut terni in ſingulos milites dividerentur.

Ferdinandus audito hujus victoriæ ſucceſſu nonnihil recreatus, non multo poſt Comitia Ungaris ad Calendas Junias Poſonium indixit, quibus Ipſe interfuit: & eo die, quo Corporis Chriſti Dei feſtum celebratur, Eucharistiam à Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigonienſe, ſummo cum honore circumductam, cum Carolo filio, ac Palatino, totiuſque aulæ proceribus comitatus eſt, ſpargente ad eam refcentes roſas Franciſco Battianio. Velum au tem ſeu umbellam geſtavere Joannes Balaſſius, Chriſtophorus Orſagus, Joannes Choronius, & Chriſtophorus Nadaſdius: ejuſque permiſſu legati nomine ad Comitia Imperii Romani, quæ Ratiſbonam ad hiemem inſequentem indicta erant, delecti ſunt, qui auxilia contra Turcas peterent, Franciſcus Forgacius, quem ut diximus eodem anno Epiſcopum Waradienſem nominaverat, Petrus Macedonius, Cubiculo regio præpoſitus, ac Georgius Hoffutotius, ærarii conſiliarios, qui Ferdinandom præeuntem ſequuti, Ratiſbonam pervenerunt. Ubi perorantem in publico principum conſenſu, cui Ferdinandus cum liberis intererat, Forgacium, ac communes miſerias deplorantem, principes ac Ordines Germaniæ, ſumma animorum attentione, ac calamitatum commiſeratione audivere: nec longa interceſſit mora, cum decreta communibus ſuffragiis in proximam æſtatem auxilia ſunt: duplex nempe, ut ipſi vocant, Romanom ſubſidium, quod XLVIII. millia militum conſtituere ferur. Monuerat autem Ferdinandus in Comitio Ungaros, ut militibus, qui è Germania mitterentur, de alimentis & commeatu, equis vero & jomentis de pabulo proſpectum foret. Quod ita eſt curatum, ut nihil deſiderari poſſet. 1557. *Comitia Poſonienſia.* *Venerabilis SS. Eucharistia pompa.* *Legati ad Comitia Imperii auxilia contra Turcas ſollicitatum.* *Inibique decretum duplex ſubſidium*

Legati ad XV. Calendas Decembris reverſi, bona ſpe popularium animos impleverunt; Sed ex tanta promiſſorum auxiliorum mule non plures tribus legionibus peditum, & totidem tricenariis equitum tur mis in Ungariam venere: quarum pars in ſuperiorem ejus partem defendendam diſtributa eſt: partem Palatinus Nadaſdius Jaurinum deduxit. Ubi cum ſuis & Zriniani Comitis, Tahii, Chriſtophori Orſagi, Franciſci Turci, ac ciſdanubianæ Nobilitatis copiis totum fere æſtatis tempus conſumpſit, nullo facto operæ pretio. Jam enim Ferdinandus ex literis legatorum, quos Byzantium pro inducciis perendis miſerat, aliquam ſpem earum impetrandarum cognoverat, dummodo ne qua hoſtilitate Solimanus offenderetur: ideoque cavendas ſuorum in Turcicam ditionem excurſiones exiſtimabat; Palatinoque & cæteris præfectis in mandatis dederat, ne quid aliud militaris facinoris deſignarent, quam ſolis tuendis finibus, arcibuſque ſervandis incumberent. Quod ipſum Solimanus quoque Budæ & Boſnæ, cæteriſque præfectis juſſerat, qui longo miliriæ labore feſſi, quum ſuperiorem fere hiemem, in caſtris difficulter toleraſſent, nihil præter minutas latrociniorum inſidias, contra noſtros tentandum exiſtimabant. *Sed admodum pauca ſubmiſſa copia.* *Exiguo factis operæ pretio.* *Spe induciarum, quas Solimanus polliceri videbatur*

Nam Solimano, reducta in Tranſſilvaniam regina, voti compote, ac Hiſpanorum claſſe ad Meningem inſulam, quam nunc Gerbim vocant, devicta; nec non Pajazete filio, poſt pugnam

1557. pugnam cum Selimo fratre, ad Iconium improſpere pugnatam, apud Perſas, ad quos transfugeret, ſtrangulato, quies oportuna, & pax bello cetior erat. Quæ quidem cria tractendis induciis impedimenta obſtaculaque, ſummas ab aliquot annis difficultates, tandem nunc rerum etiam omnium deſperationem attuliſſe videbantur, quorum duobus commemorandis, ut quæ à rebus Ungaricis procul diſtant, nequaquam nobis immorandum exiſtimamus. Quæ quum ex ejus animi ſententia ſublatæ eſſent, & ipſe in Ungariam arma converſurus exiſtimaretur, legati tantarum dilationum pertæſi, ad id omni ſtudio incumbere cœperunt, ut dimitterentur: cumque magno labore res eo perducta eſſet, ut Solimanus & purpurati dimiſſioni aſſentirent, una relinquebatur dubitatio, an omnes, vel duo, qui priores venerant, dimitterentur: & ne Solimanus barbarico faſtu pacis cupidior videretur, ſi quem ex eis retineret, ejus rei optionem eis relinquebat. Ad extremum Augerius Busbequius, ingenio, fide, & ſolertia ſingulari, ei oneri par, ut remaneret, conſenſit: duo alii Antonius Verancius, & Franciſcus Zalus, injecta per Ruſtanem principis generum nonnulla ſpe induciarum dimittuntur circa ultimos menſis Auguſti dies: ac paucis diebus antequam Ferdinandus ad Comitia Germanica diſcederet, ad extremum Octobris finem anni quinquageſimi ſeptimi ſupra mille & quingentos Viennam venere: quinto nimirum poſtquam diſceſſerant anno. Solimanus quum eos dimiſiſſet, Hadrianopolim conceſſit, ſperſa inter prætorianos milites fama, ad incutiendum noſtris terrorem, illum proximo vere in Ungariam cum exercitu venturum; re tamen vera, ut iſthic venationis cauſa aliquandiu moraretur. Legatos reduces Ferdinandus non ſine benigna gratulatione excepit, muneribuſque donavit, & poſtquam de ſumma legationis & induciarum, deque rebus Turcicis aliquot dies cum eis fuiſſet colloquutus, in Germaniam ad Comitia diſceſſit.

Verancius & Zalus legati Byzantio Viennam redeunt, Busbequio ibidem relicto.

1558. Fuit annus inſequens cum multis aliis rebus, ac bellis tam in Europa quam Aſia geſtis admodum inſignis: tum vero Caroli Quinti Cæſaris abdicatione Romani Imperii, ac morte longe omnium maxime memorabilis: Nam quum plurimas & maximas res, terra marique geſſiſſet, Mediolanum à Gallis, capto eorum rege Franciſco, recuperaſſet; regnum Neapolitanum ab iiſdem ingenti exercitu ac bellicis apparatibus inſtructiſſimo repetitum conſervaſſet, ac memorabile de ſuperatis in Africa Mauris & Numidis trophæum erexiſſet: poſtremò Germaniam omnem inter Danubium & Albim, Rhenumque, quod nec Romanis olim ducibus obtigiſſe conſtat, incredibili felicitate domuiſſet, ſatur laborum & gloriæ, ſcriptis ex Hiſpania ad ſeptemviros Electores literis, legatiſque Gulielmo principe Aurantio, Sigiſmundo Seldio, & Lupo Hallerio Francofurdiam miſſis, imperii faſces, quos per triginta novem annos feliciter tenuiſſet, Ferdinando fratri, quem antea conſortem imperii fecerat, reſignavit: ipſe autem in collegium Monachorum Hieronymianorum Divi Juſti privatam ſequutus vitæ rationem ſeſe abdidit: ita ut rejecta rerum omnium adminiſtratione, eaque Philippo filio demandata, nihil aliud deinceps feciſſe, in omni vita viſus ſit, quam quod Deo Optimo Maximo ſuperiſque cælitibus vacaret, eorumque opem ad æternam felicitatem conſequendam aſſiduis votis & precibus imploraret. Itaque ſeptemviri Electores Francofurtum, quod eſt ad Mœnum flumen, congregati, Ferdinando imperium detulere XIV. die Martii: ipſeque illinc Pragam profectus eſt. Ubi quum Carolum fratrem XXI. die Septembris, uti pium & Chriſtianum Imperatorem decuiſſet, feliciter è vivis exceſſiſſe audiviſſet, exequiis magnificentiſſimo apparatu factis ei parentavit. Ordinibus deinde Imperii, Auguſtam Vindelicorum, prima ſuis auſpiciis comitia indixit, ad quæ quum eundum ei eſſet, Comitiis Ungaricis, quibus eundem fere terminum conſtituerat, Maximilianum filium regem Bohemiæ præeſſe voluit, quæ magnis querelis & clamoribus fuêre ſatis turbulenta, ob militum regiorum inſolentias, quas in miſeræ plebis fortunis & facultatibus diripiendis enormes, & ſupra quam dici queat, crudeles facere erant ſoliti. Ad extremum tamen premiſſa ſubſidia, & donum Mariæ Reginæ, ejus conjugi honorarium decretum.

Carolus V. Imperatori Ferdinando fratri imperium cedit.

1558.

Comitia Imperii Auguſtam indicta.

1559. *Conventui vero Hungarico præfectus Maximilianus Rex.*

Solutis comitiis Hamſa ille, cujus clanculaira fraude Filecum captum fuiſſe diximus, quum Strigonii præfectum ageret, & Tatam arcem regiam negligentius cuſtodiri intellexiſſet (illa priſcis temporibus ad amœna regum & reginarum diverticula, cum viridariis & hortis penſilibus, ac balneis extructa erat, ſubjectam reſpiciens piſcinam, cujus fundamenta & aggeres è quadrato nec tamen polito marmore conſtabant, quod in eo agro copioſum effoditur) Calendis Maii haud diſſimili aſtu intercepit. Joannes ſiquidem Eſſequius ejus cuſtos, quum Comaronium, quod altero diſtat milliari, privatarum rerum cauſa ad Paxii legatum Stephanum Magnum ſocerum conceſſiſſet, & qui in arce relicti erant heſterna compotatione negligentiores redditi eſſent, Hamſa ab exploratoribus, quos liberali ſed occulto ſumptu ibi tenuerat, edoctus, trecentos Turcas ſilentio vallum, quod è materia conſtabat, & cui pecudes & jumenta quæ arcis area non caperet, includi ſolebant, per appoſitas ſcalas ſilentio conſcendere juſſit: atque ii ex capto vallo, murum arcis feliciter ſuperarunt, ac tum demum magnum clamorem ſuſtulerunt. Ad quem ipſe, qui haud procul in inſidiis conſtiterat, propere accurrit; & noſtri ſimul attoniti & ſemiſomnes evigilarunt: ſed quum pauci eſſent, & ut in re ſubita & inopinata nec conſilia, nec arma ſatis explicarent, paucis cæſis terga dedere. Sed & è domibus extracti, partim cæſi ſunt, partim quum è mœnibus ſe dejeciſſent, luxatis aut fractis membris, in poteſtatem hoſtium devenere, pauci Comaronium profugientes, amiſſam arcem denuntiavere. Eſſequius juſſu Maximiliani, qui tunc loco parentis res adminiſtrabat, à Joanne Paxio Comaronii præfecto cuſtodiæ traditus eſt: qui quum exquiſitis tormentis ſubderetur, ut ſi quæ proditio intervenisſet, ab eo in quæſtione eliceretur; nihil, quo fama ejus lædi poſſet, extortum eſt: præterquam quod

Tata arx, abſente præfecto, ab Hamſa Turco ex inſidiis intercepta eſt.

ſi pro

1559. ſe pro caleandis equis, quos præſtantes habebat, exiiſſe diceret, ac miſere ſe & maligne a fortuna deſertum quereretur. Verumtamen ab eo negligentiæ damnato capitale ſupplicium ſumprum eſt. Et Ferdinandus Alberto de Wiis, quem in locum Augerii Busbequii Byzantium tunc forte mittebat, in mandatis dedit, ut arcem ſub induciis captam repeteret, fruſtra tamen operam & laborem apud barbaros æqui & boni omnis contemptores conſumpſit. Byzantium enim quum perveniſſet, Solimanum trajecto mari exercitum adverſus Pajazetem filium duxiſſe, & in campis Chalcedoni ſubjectis caſtra habere, Augeriumque ea ſequi juſſum reperit: adferens à Cæſare Ferdinando ſcyphos aliquot inauratos, cum horologio affabre elaborato, quod Elephanti dorſo turris inſtar vehebatur, ac pecuniam, quæ inter purpuratos divideretur. Ea munera utrumque eorum ſpectante exercitu Solimanus ſibi offerri voluit: reſponſo de induciis, & querelis aliiſque rebus in aliud tempus dilato.

De præfecto Tatæ capitale ſupplicium ſumptum eſt. Albertus de Wys muneribus Solimano oblatis, Tatam fruſtra repetit.

Quum autem certis nuntiis allatum eſſet Pajazetem poſt adverſam Iconienſem cum Selimo fratre pugnam, non in Syriam & Ægyptum, quod pater verebatur, irrupiſſe; ſed ad Tehmaſſum Perſarum regem transfugiſſe, copiis dimiſſis, ipſe cum prætoriano exercitu Conſtantinopolim reverſus eſt: de reddenda tamen Tata ne mentionem quidem fieri voluit, quod ea præſidio vacua à ſuis militibus occupata eſſe diceretur. Sic arcem, quæ Budam Albam commeantibus Turcis impedimento eſſe poterat, parvo hoſtium labore, magna vero noſtrorum incuria amiſimus. Poſt Solimani ex Aſia reditum Franciſcus Bebecus, quem ab rege Ferdinando ad Iſabellæ partes ſumma levitate tranſiiſſe diximus, privatis, ut dicebat, de cauſis ad eum venit, receptuſque ab eo eſt ſingulari humanitate & benevolentia, ac in colloquium admiſſus; ædes ei pro hoſpitio commodæ, & annona ſufficiens indies præbita: quumque aliquamdiu apud purpuratos res ſuas ſecretioribus colloquiis egiſſet, poſtremo ab iis liberaliter dimiſſus, ac veſtimentis, equis, aliiſque muneribus donatus in Tranſſilvaniam rediit: cujus rei cauſa in graviſſimam ſuſpicionem rerum novandarum apud reginam incidit, quæ illi brevi poſt exitium atque interitum attulit, ut paulo poſt dicemus.

Bebecus ad Solimanum profectus, ſingulari benevolentia ab eo excipitur, & liberaliter dimittitur. Qua ex cauſa in rerũ novandarũ ſuſpicionẽ incurrit.

At Tranſſilvani Iſabellæ duces Chriſtophorus Hagmaſius, Benedictus Bornemiſſa, & Petrovitii clientes collectis copiis, Unguarum & Seredniam, quæ à partibus noſtrorum ſtabant, adoriri conati, caſtra ad Muncarium collocaverant; eo animi propoſito, ut vindemiam collectam vi auferrent, ac ad id magnum doliorum numerum ad oppidum Beregſaſium comportandum curaverant. Quod quum Telequeſſius cognoviſſet, agricolas ab injuria hoſtium defendere, ac eorum caſtra aggredi conſtituit. Verum hoſtes ſolo ejus adventu audito palantes & diſcincti, pars in Tranſſilvaniam, pars Huſtum & Muncatium, ac reliqua præſidiorum loca effuſa fuga petivere. Et qui ſe ad Muncarium receperant, quod arx tantum fugientium numerum nequaquam caperet, extra munimenta trepidi conſederunt. Quibus quum noſtri acrius

Reginæ copiæ à Telequeſſio diſſipata.

inſtarent, nec tamen quicquam proficerent, quod illi tormentorum pilis ex arce defenderentur, ab incepto deſtiterunt. In qua quidem partium contentione Michael Perenius Franciſci frater, ſummo loco natus, quem quam ſatis procul cum Michaele Corlato obequitaret, colubrinæ pila ex arce emiſſa, coxendicem ictus, perfractis oſſibus, biduo poſt interiit. Illinc ulterius perterritis inſiſtendum ratus arcem Covaſonem, quæ ad jus Metuſnanæ familiæ ſpectabat, ſed adverſariæ factioni adhæſerat, fugientibuſque receptum dederat, admotis repente campeſtribus falconibus in poteſtatem redegit, et ut inutilem, nec rei gerendæ oportunam dirui juſſit. 1559.

Michael Perenius moritur.

Inde Covaſonem arcem captam diruit.

Eundem victoriæ curſum proſequutus, quum Franciſcum Perenium, cum Catharina Bebeca conjuge & liberis, gazaque omni, quæ nequaquam erat contemnenda, ſeſe in caſtellum Zoloſium recepiſſe, & defenſionem parare didiciſſet, eo iter divertit, miſſoque Lupo Savolio, eum, ut ſe clementiæ & gratiæ Ferdinandi, à quo nulla laceſſitus injuria diſceſſiſſet dedere vellet, fruſtra admonuiſſet, obſidere locum conſtituit. Itaque vineis & aggeribus conſtitutis, campeſtrium falconum aliquot ictibus vallum, quod è cratibus & materia argillaque conſtructum erat, non magno labore dejectum eſt, ac noſtri Germanis permiſti, per ruinas conſcenderunt, et Perenianos objectis armis ſero deditionem offerentes partim cecidere, partim captos in caſtra perduxere. Ipſe cum uxore & liberis captus, ad arcem Saroſiam prope Eperieſſum ſitam perductum eſt, præda inter duces & milites diviſa, quæ ad XL. millie nummum aureorum æſtimata fuit. Fuere qui exiſtimarent Franciſcum ab irato numine ea calamitate meritò punitum, quod corpus Capiſtrani ſanctitate celebrem, capto per Turcas Sirmio à Monachis in Zoloſiano monaſterio reconditum, direpto eo, pulſiſque Monachis, aut cæſis, confractum & indignis modis profanatum, in profundum puteum projici juſſiſſet. Zoloſio Antonium Siculum, fortem & induſtrium præfectum cum 800. militibus impoſuit; atque hinc ad Leleaienſe collegium ductu exercitus, cujus arx in amæno colle ad Latorcii fluminis ripam ſite, præſidio Gabrielis Perenii occupata tenebatur; cui ſi arcem dedere vellet, incolumitatem abeundique libertatem obtulit, quandoquidem popularium ſuorum malis conſiliis ſeductorum ſanguini, & cædibus parcendum exiſtimabat. Verum illi ſe uſque ad extremum ſpiritum locum defenſuros magno animo reſponderunt. Itaque protractis admotiſque tormentis, cum locus minime munitus eſſet, & plures ex propugnatoribus pilarum ictibus quotidie ſternerentur; cepere ipſi, qui antea tantopere viribus ſuis confiſi eſſent, temeritatis incommodum ſentire, ac de ſervanda, quibus poterant modis, vita & ſalute anxiis animis cogitare. Quum complures dies præteriiſſent, ex quo obſidionem toleraſſent, jamque mœnia adeo concidiſſent, ut hoſtes irruptionem facere poſſe non dubitarent, communi habito conſilio, noctem obſcuram nacti, ſummo ſilentio ex arce profugerunt. Quamquam autem ab excubitoribus fuga eorum animadverſa,

Mox castello Zoloſio expugnato,

Perenius cum uxore & liberis in poteſtatẽ ejus venit.

Perenii in corpus B. Capiſtrani injuria

Leleaiũ, fugientibus propugnatoribus ab eodem Telequeſſio captum.

Tele-

1559. Telequeſſioque ſignificate eſſet; tamen eos ſuis inſequi vetuit, quod & pauci eſſent, & juxta veteris ducis illius dictum, fugientibus, quo expeditius currerent, pontem ſternendum eſſe reſpondiſſet.

Zoloſium à Bebeco & Balaſſio obſeſſum Telequeſſius liberat.

Lelezio capto, & præſidio firmato, quod præceps autumnus in hiemem inclinaret, caſtra reducere ſtatuit. Sed quum in itinere allatum eſſet, Franciſcum Bebecum, & Melchiorem Balaſſium, contractis in unum omnibus Reginæ copiis, Caſtello Zoloſio obſidione cincto, Antonium Siculum & ejus milites magno conatu oppugnare, incluſoſque premere; ſignis retro converſis, ſuccurrendum viro forti ratus, cujus jacturam multis caſtellis majorem reputabat, haud quicquam moratus, exercitum adverſus eos promovit. Antonius quoque proviſis iis, quæ defenſioni erant neceſſarie, vim eorum fortiter ſuſtinebat: ſic tamen ut ſuam & militum ſalutem Telequeſſio per nuntios & literas aſſidue commendaret, peteretque, ne eos deſerendos exiſtimaret. Hoſtes interea caſtra ſua foſſis, & vallo muniverunt, caſtellumque colubrinis, aliqua in parte dejectum aggreſſi, ſecus quam putarant, Antonio egregie rem gerente, rejecti repulſique emiſſis quamplurimia terga dederunt. Qua in pugna Georgius Tarcianus, tormento à noſtris ictus, tam vitæ quam familiæ, quæ ſane vetus & admodum clara erat, finem fecit. Quum vero Telequeſſius ab exploratoribus didiciſſet, hoſtes in oppido operibus & munitionibus, valloque & foſſa ſe uſque adeo circumvallaſſe, ut invitos ad pugnam elici nequaquam poſſe conſtaret; ipſe capto repentè opportuno conſilio, ratibus & pontonibus, ac navigiis quæ in tanta celeritate reperiri potuerunt, Tibiſcum trajacit: ac caſtris in hoſtium ditione collocatis, ac equitatu hinc inde procurrere juſſo, effecit ut multis & præcipuis ex hoſtium numero interceptis eiſque cæſis, Bebecus & Balaſſius omni commeatu, atque alimentis interclusi, ac rerum omnium inopia preſſi, ad liberum ab eo abitum, ac certas inducias petendas compellerentur: ſic nimirum, ut illi relicta Zoloſii obſidione, in tutum abirent, & Antonius ſervato caſtello, una cum ſuis omnibus incolumis dimitteretur. Quo facto & ſuis omnibus ſalvis receptis, caſtellum vacuum relinqui atque incendi juſſit, ac cum victoria exercitu reverſus eſt.

Saroſpataci ditio vaſtata à Telequeſſio.

Cum autem Caſſoviæ in hibernis eſſet, communicato cum Stephano Dersſſio, ac Simone Forgacio, & Germanis ducibus conſilio, tentandam bipartito adverſus rebelles fortunam decrevit; ita ut ipſe ad Saroſpatacina ſuburbia duceret, Dersſſius vero oppidum Tocaium aggrederetur. Nec mora Gabriele Perenio nuſquam ſe in conſpectum dante, quicquid Saroſpataci extra urbem muro cinctam repertum fuit, ferro & igni vaſtatum direptumque eſt; abacto magno pecudum, ac pecoris numero. Dersſſius vero nocte ingruente, quod ob lutulenta itinera prius pervenire Tocaium non poterat, facto per vallum & ſæpimentum ſecuribus & dolabris aditu oppidum diripere cœpit. Nox illunis & obſcura erat, nec quiſquam facile hoſtiſne an amicus eſſet diſcernere poterat, quum Nemethius arce egreſſus cum ſuis tumultuariam & incipitem, qualem cæca nocte fieri neceſſe erat, pugnam miſcebat, Dersſſio contra ſuis animos voce & exemplo addente. Cum diu pugnatum eſſet, ad extremum Bartholomæus Niger, Dersſſii eques, cum Nemethio forte congreſſus, quiſnam eſſet ignarus, frontem ei gladio diſcidit. Quo vulnere ſuſcepto receptui cecinit, & totam faciem cruore fœdatus, in arcem reverſus eſt: noſtri vero ablata rerum plurimarum præda Goncium atque inde Caſſoviam redierunt.

Dersſſius, Nemethio vulnerato, Tocai conſtitia depopulatur.

Bathorius arce Vardam obſidente turpi fuga ſe conſulere compellit Telequeſſius

Nec multò pòſt, quamquam in ſæva hieme, cuncta frigore & glacie rigerent, Tranſſilvani collectis undique copiis, duce Stephano Bathorio Somliano, viro impigro, arcem Vardam, ultra Tibiſcum ſitam, quæ in partibus Ferdinandi conſtanter perſeverebat, quod ea ſtagnantibus è Tibiſco ramis ac paludibus cincta, munitaque hiemis potius quam æſtatis tempore capi poſſe crederetur, acri obſidione circumvallarunt; admotiſque à parte Orientali tormentis, quod aliis in partibus commodo adiri non poſſet, ac Germanis eam frigidioris cæli injuriam, gelidaſque tempeſtates toleratu difficiles fore, ſeque facilius arce potituros. Verum ille, prout erat ab ineunte ætate laboribus aſſuetus, ac diſciplinæ militaris ſcientiſſimus, præmiſſo Lupo Savolio, qui obſeſſos conſtanti animo eſſe juberet, ſeque cum exercitu Tibiſcum trajeciſſe nuntiaret, ſumma adhibita celeritate, difficultatibus militum Germanorum proſpexit; veſteſque ex albo craſſiore panno, quibus nives & pluvias arcerent, eis diviſit; carbatiniſque & calceamentis celeriter confectis, milites, ut gradum intenderent, hortatus, Tibiſcum trajecit, ita ut antecurſores noſtrorum celerius in conſpectu hoſtium obequitarent, quam Telequeſſius cum copiis iter ſuſcepiſſe exiſtimaretur. Cujus uſque adeo improviſo & inexpectato trajectu perterriti hoſtes, adventum exercitus nequaquam expectare auſi, omiſſa obſidione fœde profugerunt. Quos turpiſſima & inordinatiſſime fugientes, delecto ad id idoneo, bipartitoque equitatu, hinc uſque ad Sacmarium, illinc vero ad pontem Siculum, tergis inſiſtendo perſequutus eſt: ita ut in ea fuga plurimi hoſtium cæderentur; plurimi etiam è fuga retraherentur.

Et Olſuæ munitionem eodẽ impetu capit, cui

Neque conquieſcendum interea duxit, donec Olſuæ munitio, quam Stephanus Seredius, auxilio Melchioris Balaſſii, opportuno & munito loco ad infeſtandam Vardam, & vexandas Ferdinandi ditiones conſtruxerat, eodem impetu caperetur. In ea munitione Bathorius tormenta currulia decem, quibus Vardæ mœnia quaſſaverat, quod avehi non potuiſſent, relinquenda exiſtimaverat, nequaquam arbitratus Telequeſſium & noſtros eo uſque metum & terrorem circumlaturos. Itaque Telequeſſius loco potitus, tormenta Caſſoviam avehenda curavit, caſtellum vero ejus juſſu dirutum atque diſtractum eſt. Ea re perfecta exercitum cis Tibiſcum reduxit, & nullo militibus otio aut quiete conceſſa, arcem Zereniam, quæ Franciſci Nemethii perduellis hæreditaria erat, admoto tormentorum, quæ in Olſua ceperat, terrore, quamquam ea nec pilis nec ſulphureo pulvere onerata eſſent, expugnavit; eamque à Ferdinando ob bene navatam operam jure hæreditario dono accepit. Nec multò pòſt

Zereniam

Barſonẽ.

conver-

1559. converſo ad arcem Barconem impetu, eam deditione captam, ne rebellibus receptui foret, dirui juſſit. Ea antea erat Antonii Drageti Homonayani, cujus filiam Martinus Quelletius Tranſſilvanus, abdicato Epiſcopatu Veſprimienſi, quem aliquamdiu tenuerat, paucis ante annis ſibi matrimonio junctam, moriens viduam reliquerat, illaque Franciſco Quendio nubente, arx in ejus poteſtatem devenerat. Poſtremo arcem Coveſdiam, haud procul fluvio Bodrogo ſitu jucundo & peramœno, in vitiferi collis jugo jacentem, quam Nemethius vi occupaverat, expugnavit; & ditioni Ferdinandi, à qua erat avulſa, adjecit: hiſque omnibus eadem æſtate proſpere confectis, ſalvum & incolumem Caſſoviam reduxit exercitum.

& Coveſdiā arces adjecit.

Quibus rebus effectum eſt, ut Gabriel Perenius, qui ad reginam deſciverat, tam à Telequeſſio ſibi metuens, quam erroris temerè commiſſi pœnitens, illiuſque auctoritate & monitis permotus, relicta Iſabellæ factione, ad Ferdinandum redire decreverit. Itaque quum Nicolaum Olahum Archiepiſcopum Strigonienſem, ac Andream Bathorium, miſſo ad eos Ladiſlao Barcocio familiare ſuo, per literas impenſius rogaſſet, ut partes ſuas pro ſe apud Ferdinandum interponerent, gratiam haud difficulter impetravit. Ejus exemplum ſecutus Georgius Bebecus, haud diſſimili benigni animi propenſione, in gratiam receptus eſt, cùm pro eo recipiendo Maximilianus quoque Rex Bohemiæ apud patrem laboraſſet: & ille reginam Iſabellam acerbiſſimo odio proſequeretur: quæ illis diebus Franciſcum Bebecum patrem, crudeli mortis genere nec opinantem interfici juſſiſſet. Quæ res quomodo acta ſit, quoniam me locus hic admonet, paucis abſolvam.

Gabriel Perenius ad Ferdinandi obſequium, relicta Regina ſe recipit.

Ejus exēplum ſequitur Georgius Bebecus.

Franciſci Bebeci patris interitus.

Principio ſuperioris anni, prius quam hæc fierent, Henricus Galliæ rex legatum ſuum Byzantio ad reginam Iſabellam ſalutatum miſerat Jacobum Cambraium, ſimulque ejus conſilia, quibus in repetendo regno uſa fuiſſet, multis verbis collaudaverat, operamque ſuam omnem, ſi qua in re uſui foret, obtulerat. Cujus liberali ſtudio adducta regina, Chriſtophorum Bathorium Somlianum ad eum miſerat, qui per Taurunum & Rhaguſium, Venetias, indeque per Helvetios facto itinere in Galliam penetraverat. Summa legationis erat, ut opera tam potentis regis à Solimano arces, quæ cum Temeſuario & Lippa, non ſua, ſed Monachi culpa Ferdinando traditæ, atque ab eo amiſſæ eſſent, ſibi recuperara liceret; receptis enim iis, faciliorem fore reliquorum à Ferdinando extorquendorum viam. Deinde ut ſe & filium in clientelam ſuam receptos liberaliter juvata vellet, atque ad quinquennium quinis millibus militum ſtipendia attribueret. Quæ Henricus magna cum animi lætitia audivit, brevique Somlianum, admiſſis liberaliter omnibus poſtulatis, remiſit, adjuncto ei Petro Franciſco Martineſio legato, per quem ſupra omnem operam & induſtriam ſuam, quas apud Solimanum interpoſiturus eſſet, filiam quoque ſuam reginæ ipſius filio in matrimonium obtuliſſe ferebatur. Hoc unum utrique legato in mandatis dederat ut cum Iſabella ac Petrovitio, aliiſque, quorum illa conſilio uteretur, agerent efficerentque, ut Joannes Sigiſmundus (ſic eum mater vocabat, repetito patris & avi nomine) qui jam decimum ſeptimum ætatis annum agebat, ſceptra tenere, munia principis obire, & conſiliis intereſſe aſſueſceret; ne uti hactenus, inter viliſſimorum hominum ſordes, ac muliercularum cœtus educatus, cùm adoleſceret, propter ingenii & ætatis imbecillitatem, maximarum rerum curis, & adminiſtrendo regno impar foret. Quum legati reverſi eſſent, & Gallus luculenta oratione publice habita, mentem, animumque regis ſui declaraſſet, magna ab omnibus lætitia & voluptate, ipſoque Petrovitio, auditus eſt, qui ſe hoc ſemper a regina ſummis votis poſtulaſſe, nec tamen obtinuiſſe meminiſſet. 1559.

Galliæ Regis & Iſabellæ ultro citroque legationes.

Chriſtoph. Bathorius legatus ad Henricū.

Rex filiā ſuam Reginæ filio in matrimonium offert.

Regina quum legatum muneribus cultum dimiſiſſet, atque is facto per Thraciam itinere, Conſtantinopolim, indeque in Galliam rediiſſet, ſuſpectam habere legationem ſibique inſidias à proceribus ſtructas arbitrata, hæc cum Bona matre, paulo antequam in Italiam reverteretur, communicavit. Quæ ſive ſponte, ſeu à Philippo Hiſpaniarum rege, ac Ferdinando Cæſare, ut fama fuit, corrupta, callidis conſiliis filiam ab ejuſmodi ſuſcipiendis conſiliorum rationibus avertit: eique, ne vivens ſibi adimi regnum pateretur, perſuaſit; quod eventurum haud dubie diceret, ſi filius, ducta tanti regis filia, moderandis imperii habenis adhiberetur. Itaque ſpreta illius amicitia & affinitate, etiam Petrovitium & Bebecum, alioſque, qui filium ad procuranda regni negotia, remque militarem addiſcendam, Waradinum mittendum cenſebant, ſuſpectos habere, & ſingulari odio proſequi, novaque conſilia animo verſare cepit.

Legatio hac Regis variis Reginæ artibus inijcit ſuſpiciones.

Unde etiā Petrovitius & Bebecus eidē invisi.

Inter hæc Bebecus, qui ſingularem apud eam gratiæ locum obtinere videbatur, Byzantium, ut diximus, profectus, Gubernatoris nomen & titulum à Solimano obtinuit, iis legibus, eaque auctoritate, qua olim Ludovicus Gritus habuerat, Moldavuſque & Tranſalpinus principes ei parere juſſi. Byzantio rediens in Walachie ſubſtitit, & Chauſium cum Solimani literis, quibus regina de ejus novo magiſtratu certior redderetur, præmiſit. At regina, quæ Bebecum ea conſilia adverſus ſe iniviſſe, graviter indigneque ferebat, Petrovitium cum eo, & duos Quendios, occultam inter ſe conſpirationem de auferendo ab ea filio ſuſcepiſſe, aucta ſuſpicione, credebat, Chauſio ſe mandatis pariturum reſpondit, intimo tamen pectore illorum conſilio prævertere, eoſque è medio tollendos decrevit. Quod aperire nemini mortalium auſa, cum ſolo Stanislao Niſovio, vetere familiare ſuo, natione Polono, communicavit. Quatuor vel quinque viris parabatur exitium. Sed interea Petrovitius, qui morbo & ſenio gravatus, deſtinatæ cædi naturali morte eripitur: qui quod tota vita cælebs vixerat, bonorum omnium & facultatum hæredes reginam & filium reliquit. Michaelem autem Chaquium Epiſtolarum magiſtrum, qui etiam ſæpe pupillum male educari dicere erat ſolitus, ſive fatalis quædam ſortis felicitas, ſive uxi ſerobatur, Emerentianæ Niſovii conjugis accuratæ preces periculo exemerunt. Cæteri tres quomodo tollerentur, Noſovio manus illis injicere non auſo, quærebatur; poſtremò Melchiorem Balaſſium, ad omnia flagitia promptum, ſecreto

Bebecus à Solimano Gubernator creatur.

Petrovitius fato concedit. Regina ſumitur bonorum hærede relicta.

ſecreto alloquitur, promiſſaq; ei in præſens arce Vechia, quæ Franciſci Quendii erat, eumſpe majorum quoq; præmiorum oneratum, ad accipiēdas perpetrandi facinoris conditiones adducit.

Bebecus immiſſis à Balaſſio percuſſoribus, Reginæ juſſu occiditur.

Itaque reginæ juſſu, graviſſimarum rerum prætextu, Albam vocantur ad Calendas Septembris, & Balaſſio negotium datur deſtinata exequendi. Bebecum nihil tale ſuſpicantē ipſemet, immiſſis percuſſoribus, multis vulneribus confoſſum ſuſtulit: ad Franciſci autem Quendii cædem, Stephanum Tompam cum centuria peditum prætorianorum miſit, qui eum in lecto jacentem reperêre, extemploque trucidavêre. Eadem diei hora Antonius quoq; Quendius, quod omnibus membris, articulorum doloribus captus & diſtortus, ſella geſtaretur, facili negotio interfectus fuit; eodemq; die in ſuburbano templo humati omnes. Bona eorum omnia, quæ erant ampliſſima, fiſco addicta. Immenſum auri & argenti pondus, ac vix credibiles divitias apud Franciſcum Quendium reconditas fuiſſe ferunt, theſauros etiam Socoli Valachiæ principis, metu Solimani ad eum profugi, ſublato eo, ſuppreſſos, armentorum innumerabiles greges, inſuper mille & amplius ingentes frugum cumulos centenis & pluribus aureis æſtimatos, & mira alia, multo rumore vulgi jactata. Additum prærerea ad augendum odium & invidiam, Venenum Byzantio allatum, in Bebeci cubiculo repertum, quo reginam & fortaſſis filium etiam è medio tollere voluiſſet. Et poſtea Tordæ in concilio productus teſtis quidam Gregorius Tarchinus, decretumq; quamquam præpoſtero judicio, publicis ſuffragijs, jure cæſos eſſe; parū tamen conſtitit, an præſumpta ſuſpicione, aut favore in reginam proniore, nam diverſi diverſo diſcrimine interpretabantur. Horum cæde magna ab regina animorum alienatio facta eſt: quum plerique ferè omnes legibus potius, quæ minui nequaquam deberent, quam imperio agi debuiſſe palam prædicarent. Interfectis his, regina Balaſſio ſupremum copiarum ſuarum imperium dat, ac ut Sacmarij extra Tranſſilvaniā præſidium militare habeat, decernit: addito ei oppido Taſnado ac fructuum decimis, quæ ad Albanum Epiſcopatum pertinebant.

Franciſcus & Antonius Quendii eodem conſilio à prætorianis trucidantur.

Ingentes Franciſ. Quendii theſauri

Alienati multorum animi hac cæde à Regina

Balaſſio ſupremū imperiū eadem confert.

Cæterùm Ferdinandus Cæſar, iiſdem ferè diebus in locum Stephani Deſthij, è Caſſovienſi præfectura diſcedentis Ioannem Puteonem ſufficit. Joanni verò Gerſachero Andreas Quilmanus è Scribarum ſodalitio ſucceſſit, quibus ut primo quoq; tempore Caſſoviam progrederētur, in mandatis dedit. Stipendium etiam duodecim menſium Telequeſſio, ducibuſque tam Ungaris quam Germanis & exercitui, de ſe benè meritò miſit: cujus dimidium numerata pecunia, cætera pars ex ſericeo & laneo ſubtiliore panno, ac auro & argento elaborato conſtabat. Decreverat autem, poſtquam exercitus luſtrarentur, & ſtipendium divideretur, Serentiū obſidere; quod erat à Nemethio paulò ante munitū, ut Tocajo vice propugnaculi eſſet, eamq; ob cauſam milites ad Meram pagum in caſtra cōvenire juſſerat. Sed dum ij Caſſoviæ in agro ſuburbano recenſentur, ac quo ſplendidior poteſt quiſq; armiſq; & equis inſtructior ad accipiēda ſtipendia concurrit: agricola è Sixone pernici vectus equa, Turcas oppidum acerbè populari, & urere nuntiavit, indicibuſq; digitis elevatum in ſublime craſſiorem fumū oſtendit. Nam Ruſtanes cognomento junior, qui Budæ præfectū agebat, communicato cum cæteris ducibus cōſilio, ex omnibus quæ præfecturæ ſuæ ſubjecta erant, præſidijs, exercitum collectum Veligiani Perſæ Fileci præfecto attribuerat, ac ut Sixonē igne ferroq; vaſtaret, in mādatis dederat: quod oppidani inducijs principum nuper ad ſemeſtre tempus pactis, ac præſidio militum, qui in Sendreone & Caſſoviæ excubabant, ſatis tutos ſe arbitrati, deditionem facere recuſaſſent. Adjunxerat ei milites quoq; illos, qui certiora ac majora alijs ſtipendia Budæ merent, & Giumliæ vocātur, numero trecentos, legatumq; ſuum Sinanū Quihajam, cum prætorianis equitibus. Ex Alba vero & Quinqueeccleſijs, Solnoco, Peſtoque & multis alijs locis præſidia deducta, Filecū juſtis paſſibus contendere juſſerat: ita ut brevi tempore comparatis, ex fortiſſimo quoq; milite copijs quinq; millia ſelectiſſimorum equitum in unū convenirent. Nam peditatum ad cuſtodiam locorum domi relinquendum conſtituerat.

Ioan. Peteoni à Ferdin. Caſſovia committitur.

Ruſtanes Budenſis oppidum Sixonem ferro flammaque vaſta Veligiano Fileci præfecto ductu.

Eorum conſilia & conventicula ab exploratoribus ad Telequeſſium perferebantur, adeo tamen illa in occulto agitabantur, ut quid molirentur, quorſum tenderent, ſcire nequaquam poſſet. Re tamen per hunc modum cognita, & magiſtris ſtipendiorum, ut in recenſendo milite pergerent, admonitis, Peteonem & Forgacium, ac Antonium Siculum, ex Ungaris ad ſe vocat, Germanos etiam Geratovium & Teicovicium conſilio adhibet, quidve ipſis in re tam ſubita faciundum videretur exquirit, primuſq; Peteo ab eo rogatus, ut prolixioribus, inquit, verbis utar, nec tēpus patitur, cum hoſtes ſub oculis noſtris grave & atrox bellum miſcent, neq; verò expedit: hactenus quidem in populares noſtros ferrum ſtrinximus, ac tumultuoſiùs forſitan & crudeliùs quam decuiſſet civilia arma exercuimus, ut eos, qui à fide communis regis noſtri nefariè receſſiſſent, perdomitos ad officium reduceremus. Sed nunc occaſionem, qua nos non ſolum adverſus cives, gentileſque noſtros, ſed etiam contra immaniſſimos & truculentiſſimos Chriſtiani nominis hoſtes, virtute & victricibus armis valere oſtendamus, divinitus oblatam videmus. Nullum itaq; moræ aut hæſitationi locū relinquendum, ſed recta in hoſtem contendendum cenſeo, eumq; ab agrorum & villarū vaſtatione atq; incendijs ultore gladio propulſandum.

Telequeſſius de ſententia ducū ſuorum Turcorū populationi obviam ire ſtatuit.

Puteonis ſententia.

Vix hæc proloquuto, fremitus concionis & ducum in equis circumſtantium, pedibuſq; in ejus ſententiam cunctū ſequutus eſt. Ipſe pro excellenti fortitudine, ac providentia ſingulari, qua ſuper omnes eminebat, eorum ſentētia approbata, Deus, inquit, Op. Ma. qui de hoc eodē Veligiane perfido hoſte, ante hos aliquot annos Veſprimij victo atq; profligato trophæum mihi conceſſerat, nō inani proculdubio omine, certā nunc quoq; victoriam dabit: atq; ita eundum in hoſtē edicit, vocatoq; Joanne Zalaio, cui portarum urbis claves, cuſtodiamque concrediderat, claudi extemplo portas, nec quemquam militum intromitti jubet, ne intromiſſi ex gregarijs ſigna desererent, ac latebris conderentur. Mox tubas inflari, & tympana pulſari, ac iiſdem armis & ornatu, quo ad delectum cenſumque prodierant, tam duces quam milites in hoſtem educit. Georgio Bebeco per idoneos celereſque nuntios, ut propius Sixonem cum ſuis copijs venire, ſecumq; eas con-

Bebecus cum ſuis

1559.

plus ſuis adſit. nunciat.

jungere maturet, mandat: idem cæteris quoque demonſtrato conveniendi loco denunciat. Sed in re tam ſubita & improviſa vix mille quingentis equitibus confectis, in hoſtem progredi potuit.

Quum Sixonem perventum eſſet, Veligianem, concremato oppido, ac omni eo agro, multisque captivis abductis Filecum verſus diſceſſiſſe comperit, eique paululum progreſſo, Bebecus cum quadringentis circiter equitibus occurrit; inter quos quinquaginta erant ſclopetarii, celeritatis cauſa, in equos tranſlati: ſic ut omnes copiæ plus minus duorum millium equitum numerum conſtituere cenſerentur. Ibi citatiore gradu ductis agminibus, ad pagum Cazam Turcas aſſequutus eſt, qui quum noſtros conſpexiſſent, frontem & ſigna extemplo converterunt, ac Veligianes, ac cæteri duces & præfecti, ſuos ad pugnam inſtruxerunt. Telequeſſius quoque notabili inſtructa acie, Antonium Siculum & Franciſcum Zalajum ac Matthiam Senneſium cum ſexcentis equitibus præire, & fortiter irruere in hoſtes jubet. Bebecum & Peteonem in ſubſidiaria acie cum totidem equitibus collocat, ac ut antecedentium veſtigiis haud procul inſiſtant, admonet. Ipſe cum ſua peculiari ala, ac Forgacio, & Germanis, quos Feicovicius & Geratovius ductabant circiter trecentis cæterorum antecedentium agmina claudebat. Sed obſervari inſtitutus ordo non facile potuit, propterea quod Telequeſſius animadverſo hoſtes in captivos cædendo & trucidando graſſari, ita ut nec infantibus parceretur, Antonium & qui anteceſſerant gradum accelerare juſſiſſet, ita ut qui ſubſidio ſequi debebant, tardius præcedentia agmina aſſequerentur. Nihilo tamen minus noſtris acerrime in eos impetum facientibus, captivi qui ſupererant omnes, ita ut erant, reſtibus & catenis vincti, extemplo liberati fuere, hoſtibus prælio intentis. inter quos præter agreſtium turbam, nobiles quoque matronæ, ac virgines complures puerique cernebantur.

Copiæ noſtræ vix duorum millium equitatu conſtabant.

Captivi à noſtris liberati.

Ventum eſt in hoſtem, duabus aut circiter tribus horis ante Solis occaſum, & ruptis primo magno fragore haſtis, res ad manus & gladios deducta eſt; ac acerrima pugna contracta; adeo ut quamquam Antonius, & qui cum eo primi hoſtes adorti eſſent, ſumma ope & viribus pugnarent, tamen majore vi inſtantibus Turcis, terga vertere, ac ad ſubſidiariam Bebeci & Peteonis aciem non ſine ſumma conſternatione refugere compellerentur. Quibus retrocedentibus, Bebecus à latere cum ſuis, & Peteo à fronte auxilium protinus tulere: reverſisque in pugnam etiam iis, qui palantes diffugerant, certamen atrox & cruentum denuo inſtauratum eſt; hoſtibus ſumma vi pugnam capeſſentibus, neque quicquam loco cedentibus. In eo certamine Sinanus Budenſis legatus, ac Ramadanus Giumliarum ductor, fortiter pugnantes cum multis ſuorum occumbunt, è noſtris vero Stephanus Lazajus, Bebeci equitum ductor, equo armis & criſtis conſpicuus adacta in adverſum os haſta, cecidit; ac Georgius Racocius, vir fortis ejus legatus, vulnus in humero ſuſcepit: equites vero ſclopetarii, quod in ipſius pugnæ fervore ſubitus è nubibus imber delapſus, funiculorum ignibus extinctis uſum ſclopetorum ademiſſet, majori ex parte proſtrati cæſique fuere: uſque adeo, ut ſumma rei, in extremum diſcrimen deducta eſſe videretur: niſi laborantibus Germani equites, jubente Telequeſſio, opem laturi adcurriſſent. Quia tamen nec illi ſclopetis rem gerere valebant, pulvere ſulphureo, ob eam, quæ importune ceciderat, pluviam madefacto, jam tumultuari & nutare acies ceperant, & Germani, cadentibus ex eorum numero quam plurimis, fugam circumſpectabant.

Atrox certamẽ utrinque commiſſum,

Cadentibus ex utraque parte multis & inſignibus viris.

Animadverſa ancipitis pugnæ difficultate, Telequeſſius & Forgacius, qui alia in parte cũ prætorianis & Velegiane dimicabant, oportuneque eos in fugam verterant, opem laturi, eo ubi laborabatur contenderunt; & acerrime in hoſtes invecti certamen atrox & cruentum renovarunt: in quo Cirquinus è Vacia equitum ductor, Telequeſſium ſuos cohortantem conſpicatus, pugnam cum eo inire non dubitavit, & uti erat indomiti roboris ac fortitudinis vir, ſenem ducem, ac viribus imparem, tametſi admirabili virtute ſeſe tuentem, deterſa valido acinacis ictu aureæ caſſidis poſteriore parte, qua collum protegebatur, vulneratoq; ad aurẽ ejus equo, in terram deturbare nitebatur: cum ſubito advolans armiger ejus, quem Bencem vocabat, ac Joannes Cruciger, ſubmoto & in caput vulnerato Turca, ducem ſervavere: moxque adcurrentes alii complures, hoſtem in veſtigio confecere. Cadenti Cirquino, quum Muſtaphas Secenienſis & Alaga Filecienſis, facto ſuorum globo opem ferre conarentur, equis dejiciuntur, ac circumventi obtruncantur: tum vero ad Telequeſſium Bebecus & Siculus cæterique aggregantur, denuoque magnis ſublatis clamoribus, pugna committitur: tandemque cum ad ſerum diei dimicatum eſſet, interfecto Peſtano claſſis trierarcho, ſtratisque hoſtium vexillis, & magno eorum numero ibidem cæſo, victoria noſtri potiuntur, Turcæque terga vertunt atque ad Sajonem flumen præcipiti fuga deferuntur. Ubi quum una tantum via anguſtior eſſet, quæ tranſeuntes ad naves duceret; ripæ autem fluviis altæ profundæque fugientibus obſtarent, trepidi & conſternati unus poſt alios inſtar ovium perterritarum ſeſe cum equis in flumen præcipites dedere, hauſtique aquis periere: pars abjectis armis ſe potius in ſervitutem tradere, quam præſentem & improviſam mortem obire maluerunt. Inter fugiendum maxima pars capta. Nã Telequeſſius neminem in prælio vivum capi, ſed interfici omnes juſſerat. Plurimi, quum per ſilvas & montes diuturnis erroribus acti neſcirẽt, quo irent, ab agreſtibus prædæ inhiantibus aut cæſi aut capti ſunt: quorum complures ad Bebecum, in cujus ditione pugnatum erat, perducti, pecunia ſeſe redimerunt.

Telequeſſius præſentaneo eximitur periculo.

Victoria noſtri potiuntur.

Turcis plurimis cæſis & ſubmerſis.

Parta victoria Telequeſſius ſub eam, quæ pugnam ſequuta eſt, noctem ad Putnocum, quod non procul erat, cum victore exercitu ſe recepit; & cum pugnando ac laborando feſſus eſſet, quieti ſe dedit: admonitis præfectis, ut fugienti hoſti inſiſtendo metum augerent. Itaq; Forgatius & Sennieſius cum ad Janocum pagum veniſſent, donec dies illuxit, XXIX. Turcas captivos, XL. equos, & vexillum unũ cepere: & niſi craſſior nebula, ut autumno fieri ſolet, diem caligine obtexiſſet, longe plures in eorum manus incidiſſent, ex iis, qui viarũ ignari, ac devius erroribus diſperſi erant. Nã cum in pratis inter Janocũ & Sajonem flumen, turmam equitũ Giumliarũ, cui ſignum elegans & diverſis variegatum coloribus

Noſtri fugienti hoſti ſtrenue inſiſtunt.

loribus præferebatur, conſpexiſſent; ipſique vexillum ab hoſte captum explicaſſent, Túrcæ ſocios eſſe rati, ſatis prope eos expectarunt. Verum diſcuſſa extemplo vapore ſolis nebula, hoſtes eſſe conſpicati, citatis equis diffugere, Rimaque amne tumultuario vado ſuperato, ad oppidum Sombarum, atque inde Sabatcam pervenere, noſtriq; in caſtra redierunt. Captorum atque occiſorum tantus fuiſſe fertur numerus, ut ex quinque millibus hoſtium non plures quadringentis evaſiſſe exiſtimarentur.

Ex quinque hoſtiū millib. vix quadringenti evaſerunt

Sed pulchrum imprimis, jucundumque erat ſpectaculum, videre magnum Chriſtianorum captivorum numerum, domos ſuas repetentem: qui ſublatis in cælum oculis manibusque ac in genua procidentes, Deo Opt. Max. & militibus liberatoribus perennes gratias agerent, quod eorū ope deteſtabilis & impiæ gentis carceres, & implacabilem ſervitutem evaſiſſent. Veligianes loco & dignitate motus, Byzantium profectus fuit, ibique præterquam quod per multos dies apud Solimanum pro ea reſtituenda fruſtra laboravit; quod is eo tempore, ob conjugis Hazattiæ obitum, quam tantopere amaſſet, mœrore & luctu ſe conficeret; tum vero etiam in magno metu eſſe cæpit, ne ob rem male geſtā ſupplicio afficeretur; itaq; rebus deſperatis lethale venenum, quod ad extremos uſus paratum habebat, hauſit, ejusque vi paucis pòſt horis extinctus è vita migravit. Ferdinando Cæſari ſigna militaria XIII. cum aliquot captivis & equis, & Maximiliano filio haud diſſimiliter munera miſſa. Re à Cæſarianis ad Sixonem bene geſta, Telequeſſius Octobri menſe Caſſoviam venit, ac captivos & ſpolia, ut ſub haſta more militiæ venderentur, produci juſſit. Sed Bebecus, ea, quæ ipſe cum ſuis ceperat, in commune dare nequaquam voluit: ita ut inſtantibus apud hunc militibus, eoque Bebeci factum moleſtiſſime ferente, res magnis utrinque contentionibus acta ad arma inclinaret, niſi ea, moto interim è Tranſſilvania repentino bello, dilata fuiſſet.

Ingens captivorum turba liberata.

Veligianes loco motus hauſto veneno ſibi mortem conſcivit.

Ferdin. Imp. & Maximiliano Regi ſigna [illegible] miſſa.

Balaſſius enim duobus menſibus poſt pugnā cum Veligiane pugnatam, contractis undique è Tranſſilvania, Varadino, aliisque locis exercitu, ultimis ejus anni brumæ diebus Vardam obſedit, quod paluſtri loco, ſed eo anni tempore, rigida glacie conſtricto ſitam, expugnatu faciliorem exiſtimaret. Telequeſſius quamquam militem multis laboribus feſſum, fatigatumq; haberet, nihil tamē cunctandum, quin occurreret, ratus, copias, quas magnis in anguſtiis & brevitate temporis cogere potuit, confeſtim promovit, & ad Tarcanum caſtra ſua, uno ab hoſtium caſtris milliari collocavit: ita ut ea interfluente Tibiſco ſepararentur, & nonnunquam tormentis utrinque eminus certaretur. Illic quum aliquot dies conſumpti eſſent, intra quos majores copiæ convenirent, Lupum Savolinm delegit, qui centuriam peditum ſclopetariorū, duce Joanne Malio, cohortis præfecto, obſeſſæ arci ſubſidio induceret. qui rara uſi felicitate, deceptis hoſtium excubiis, eadem nocte in arcem ingreſſi fuere. Contractis interea majoribus ſubſidiis, ſub exitum menſis Januarij ineuntis anni, aſperrimo frigore concretum glacie Tibiſcū cum exercitu trajecit: admotisq; hoſtili vallo, quo caſtra ſepſerant, militibus, multo tubarum ac tympanorum ſonitu prælium flagitavit. Quo denegato, & Balaſſio ſe in caſtris, vallo foſſaque munitis continente Telequeſſius caſtra ultra arcem oppidumque metatus eſt. Quo facto commeatum omnem, qui in hoſtium caſtra convehi poterat, avertit, ita ut Balaſſius obſidione relicta retrocedere cogeretur.

Vardam à Balaſſio obſeſſam, Telequeſſius liberat.

Liberata eo modo Varda, ipſe copias ſuas in hoſtium caſtra, quibus illi incenſis profugerant, intulit; arcemque præſidio & rebus neceſſarijs munitam Antonio Siculo, cujus ingenio, virtutique multum confidebat, curandam, defendendamque commiſit. Ea re quoque proſperè confecta, quum reverſurus iter ad Tibiſcum intendiſſet, circumfuſi undique hoſtes, inſtructis aciebus & agminibus, eum tranſitu prohibere contendebant. Quibus ingenti animo virtuteque mox reſiſtendum duxit, ut copias extemplò in ordines & acies explicatas in contrarium oſtentaret, ac patentibus in campis, quales ea in regione plana videre eſt, pugnæ poteſtatem hoſti offerre non dubitaret. Sed Balaſſius petitis ad momentum temporis inducijs, vocatoque ad ſe Franciſco Catajo Agriæ equitum præfecto, viro claro & militari, qui in exercitu Telequeſſij erat, ei nuntiavit, ut ſi videretur, utrinque ab incertis pugnæ caſibus abſtinerent, neque ullo facto virium periculo, ambo exercitus reverterentur: admirantibus Tranſſilvanis, & Balaſſium præter conſuetudinem pugnacis animi, ſegnius copias provehentem vario ſermone carpentibus.

Inſtructa utrinque ad præliū acies Balaßii rogatu, incertā Martis aleam ſubterfugit.

Erant qui Telequeſſio perſuadere conarentur, ut perterritos hoſtes extemplò adoriri, ac inſignem pulcherrimi edendi facinoris occaſionem nequaquam prætermittere, ac ſummæ laudis & victoriæ fructum percipere maturaret. Sed ipſe incertum quibus de cauſis, conſideratius agendum, neque rerum ſummam incertæ Martis aleæ committendam exiſtimavit. Itaque eo aſſentiente res tranſacta eſt; & exercitus nullo prohibente ceptum iter tenuit, ac trajecto Tibiſco ad Tarcanum, unde venerat, incolumis pervenit. Apud Tranſſilvanos plerique fuêre ex primoribus, qui hanc Balaſſij cunctationem, tanquam exploratis victoriæ rationibus perfidioſè ceſſantis, in invidiam ac proditionis ſuſpicionem vertere non dubitarent, & illum ingentium præmiorum ſpe, ac promiſſis oneratum jam tum occulta cum Telequeſſio & Germanis conſilia, quæ paulò poſt in apertum prodierunt, de tranſitione & deſerendis Reginæ partibus miſcuiſſe prædicarent. Verum nobis nihil in promptu eſt, quo res dubia aut confirmari, aut refelli queat. Conſtat tamen non multò poſt illum, relictâ reginâ, ad Ferdinandum deſciviſſe, annitentibus ad eum traducendum Franciſco Turzone ærarij præfecto. cujus ſororem in matrimonio habebat, ac Telequeſſio, qui eum ut virum apprimè militarem, ducemque præſtantiſſimum reginæ detractum maximè cupiebant.

Balaßius exinde proditionis ſuſpectus,

Non multo poſt, ad Ferdinandi partes tranſit.

Cæterum Telequeſſius Tarcani non diu moratus, quod milites ſub tentorijs, ob ſummam hiberni aeris intemperiem durare non poſſent, diviſis ad hiemandum copijs, Caſſoviam reverſus eſt, ibiq; in ſupremam valetudinem incidit, paucisq; diebus annum agens tertium & ſexageſimum, magno omnium dolore extinctus eſt. Fuit parum liberali facie, nec valido aut procero corpore, ſed acris ingenij vigore ſublimi, ac vehementi, adeò ut tametſi literarum rudis

Emeric. Telequeßius vir immortali memoria dignus obiit.

eſſet, nemo tamen militaris diſciplinæ munera fortius ipſo aut melius, diligentiusque obiverit, nemo cum imperatoriis virtutibus, auctoritate, felicitateq; ſuperaverit: ita ut ex privato equite ad ſummos militiæ honores evectus, fortunam quoque omnibus ceptis, conſiliisque ſuis propitiam atque benignam expertus fuiſſe cenſeretur. Nec Ferdinandus Cæſar, acerrimi judicii princeps, quin præclarum virtutibus ejus exornandis teſtimonium ferret, omittere viſus eſt; donata ei arce Ledenicia, quæ nuper decedente abſque hæredibus Raphaele Podmaniccio ad fiſcum redacta erat; adderetque publico in procerum conſeſſu, nullam nec antè nec poſt imperium copiarum ei traditum, vel errore, vel timiditate, vel negligentia ejus cladem contractam, qua rebus ejus præclarè geſtis vel levis macula aſpergeretur. Eo mortuo Cæſar Petrum Macedonium, cubiculi ſui præfectum Caſſoviam miſit, revocato Petcone, ſed quum is paucis poſt diebus repentinâ ictus apoplexi, è vita migraſſet, ſummam imperii Franciſco Zajo deferendam cenſuit, approbante ſenatu, tum quòd cum antea multis rebus ſtrenuum fidelemque eſſet expertus, tum verò nuper legatione Conſtantinopolitana cum laude functi recenti memoria teneret, eumq; Caſſoviam ſubmiſit: & is haud multo poſt eò profectus, urbis ſimul ac copiarum adminiſtrationem ſuſcepit.

Petrus Macedonius Caſſoviæ præfectus moritur. Franc. Zajus in ejus locum ſufficitur.

Sed prius quam ad urbem appuliſſet, incommodum ab hoſtibus haud leve acceptũ eſt. Peteo enim & Bebecus, communicato conſilio Serentium obſidere decreverunt, quã arcem duobus à Tocajo milliaribus ſitam Nemethius paulò antè foſſa, valloque muniverat. Igitur coactis haud multis copiis, ac duobus colubrinis curulibus juſtæ magnitudinis ſecum allatis, arcem corona cingere, & tormentis quatere ceperunt. Habebant autem in caſtris militum plus minus ad duo aut tria millia. Quod quum ad Nemethium tam certis nunciis, quàm fragore, & bombo tormentorum allatum eſſet; ſimulq; noſtros otioſius quàm par ſit, in caſtris agitare, & excubias negligentius obire accepiſſet, qua majori potuit celeritate equites quingentos, & cum iis aliquantam ſclopetariorum manum, ut pleniore gradu una incedere poſſent, in equos translatam ſelegit, ac media nocte egreſſus, ante auroram ad caſtra noſtrorum pervenit: tanto in tenebris uſus ſilentio, ut evitatis Cæſarianorum vigiliis, quas aut nullas fuiſſe, aut in diverſa caſtrorum parte excubare putabat, prius penè eos adortus ſit, quam illi eum Tocajo egreſſum exiſtimarent.

Peteo & Bebecus Serentium arcē obſident.

Itaque ſemiſomnes atque oſcitantes in ipſis tabernaculis invaduntur; ingens clamor repente attollitur, tumultu nec opinato omnia complentur, diſcincti & palantes Cæſariani, ſtrictis gladiis, ſed conſilii inopes hinc inde propelluntur, plurimi occumbunt. Bebecus dum equum inſcendere conatur, in fronte vulnus accipit, & à tergo haſta petitus, protegente ferreo thorace, in tutum profugit. Ei opem ferre cupiens Andreas Taurus, ejus turmæ præfectus, ab hoſte circumvenitur, & diſciſſa dextra auricula, magnoque in caput illato vulnere ſubmonis, in fugam vertitur. Peteonem tenebræ texere, iſque etiam levi vulnere ſaucius, cum paucis elliſa fuga Goncium ſe recepit. Quibus ambobus equites Agrienſes, qui eo veſperi venerant, & Sigiſmundus Serenius, copiarum Saroſianarum præfectus, acerrimus & militaris vir, adjumento ſalutique fuêre, ne aut vivi aut mortui in poteſtatem hoſtium concederent. Multi interea reſiſtere auſi, è veſtigio interfecti fuêre; qui tamen deditionem fecerunt, iis juſſu Nemethij parcitum eſt. Hoſtes veriti, ne Bebecus & Peteo ac equites Germani, quorum pars evaſerat, pugnam reſtaurarent, direptis ſumma celeritate caſtris, & majori præſidio arci impoſito, victores Tocajum redierunt, relictis noſtrorum tormentis, quæ ob eorum magnitudinem & nimium pondus avehi nequaquam potuerunt. Quæ tamen conquiſitis celeriter jumentis, curante Gaſpare Moræo caſtrorum magiſtro, agreſtium opera Caſſoviam reducta fuerunt. Subijciebatur deinde crimini Paulus Vidſſius, Peteonis legatus, ut qui excubias juſſus à Peteone idoneis aliquot in locis diſponere magno non ſolum ipſius, ſed omnium dedecore & detrimento id facere neglexiſſet. Unde protinus cum ignominia exauctoratus, nec poſtea unquam ad ſtipendia admiſſus domi ſuæ conſenuit. Non adeò inſignem fuiſſe victoriam certum eſt; ſed quæ Nemethio & Tranſilvanis ſpiritus adeò auxit & inflavit, militibus eam in immenſum extollentibus, ut contemptis Cæſarianis, majora animo conciperent, & aggredi haud dubitarent, quamquam non eadẽ ſemper proſperi eventus felicitate, quemadmodum in proceſſu operis memorabimus.

Nemethius noſtros ſemiſomnes ex improviſo opprimit. Bebecus vulneratus, Itemque Peteo fuga ſibi conſuluut.

Fuit hic annus aliàs etiam, rerum ad victum neceſſariarum exili proventu, & ſterilitate; ſed maximè vini inopia notabilis, quum emergentes è vitibus gemmas & pampinos, frigidiores ad Nonas Majas anni ſuperioris pruinæ præter ſolitum exuſſiſſent. Cecidere etiam ad Miſcocium oppidum quinque prægrandes inſtar humani capitis lapides, luteo & ferrugineo colore, gravi pondere, ſulphureoque odore, quum clarum cœlum ſubitò fulgure, & tonitribus, terribilique aeris commotione repentè conturbarum fuiſſet, iis mox puncto temporis quieſcentibus. Quorum unum in arce Dioſgioriana hodieque aſſervatur, cæteros Sigiſmundus Balaſſius ad Ferdinandum miſit.

Annus vini proventu ſterilis.

Quinq; prægrãdes lapides de cœlo cecidere.

Præterea mortes etiam & funera Bonæ Reginæ, ac Iſabellæ ejus filiæ hoc anno contigere. Illa enim paulò antè Venetias profecta, undeque ad Barium natale ſolum in Apuliam publici Veneti ſenatus triremibus vecta, hæc verò nondum quadragenaria in Tranſilvania, ſummo deſiderio ineundæ cum Ferdinando pacis, ac contrahendæ amicitiæ & affinitatis vitam cum morte commutarunt. Et illa quidem Philippum Hiſpaniarum Regem, præterito Sigiſmundo Poloniæ Rege filio, hæredem inſtituiſſe ferebatur: hæc verò condito teſtamento regnum filio reliquit. Inciderat in morbum adeo lentum & tabificum, ut vix ægrotare crederetur, & Stanislaum Niſovium in Poloniam ad fratrem clam omnibus miſerat, ut auctoritatem ſuam apud ſocerum Cæſarem interponeret pro induciis in eum modum conficiendis, qui inter Caſtaldum & Monachum olim erat tranſactus, cujus fœderis conditionibus, ac ducendæ in conjugem filiæ Ferdinandi Solimanus paulò ante conſenſiſſe ferebatur, procurante atque obtinente id Byzantij Michaele Giulano, Iſabellæ Legato. Quo fœdere à Ferdinando impetrato, regnum filio

Bona Regina & Iſabella eius filia obierunt

Iſabellæ fœdera

tradere

mum Fer-dinando Imp. in-dim con-ſiliariis, qui-cum Ca-ſtaldus Mona-chus e- con-traxe-ant, ſan con-ſtitue-rat.

tradere, ipſa vero Huſtum & Muncacium ad fines Poloniæ propinquiores ſecedere denuo conſtituerat: & rem uſque adeo cælabat, ut præter unum Niſovium nemo conſiliariorum ſuorum ejus conſcius eſſet. Sed ingraveſcenre morbo viribusque deficientibus, præter ſuam & medicorum ſpem, morbi vim ſuſtinere non potuit, ac quarto vel quinto poſt di , quamNiſovium dimiſiſſet, extremum diem clauſit. Mittuntur extemplo ſumma adhibita celeritate, qui illi obitumReginæ referant, ac ab inſtituto itinere revocent. Interea Johannes Sigiſmundus miſſo tabellario matrem vita functam Ferdinando ſignificat: atque is id ſe graviter moleſteque ferre, ſed pro rerum humanarum conditione, legibus naturæ fatique cunctos mortales obnoxios eſſe reſpondit.

...dus e-jus Ioan-nes For-...ndi ... de morte matris ...ce oré ... ...at- ...as ... mani u-...us o-bitus.

Eodem etiam ferè tempore (ne hoc quoque, tametſi rebus quas ſcribere inſtitui, haud ſatis congruum, prætermittam) Hazattia Rozolana, ſive Ruthena, quam Solimanus legitimæ inſtar uxoris habuerat, dotemque & alia præter priſtinum uſum, in morem ſolennium conjugiorum addiderat, vivere deſiit: felici exitu vitam ſe claudere ſæpè dictitans, quod Pajazetem privignum apud Perſas, irati patris opera & artibus, una cum filiis & Ferhate Cuduſſo, purpurato ſuo, ſtrangulatum audiviſſet, Selimumq; filium poſt patrem imperio potiturum cognoviſſet. Unde ipſe in mæſtitiam & doloré compoſitus, ætate quoque jam affecta, ſeverior duriorq; effectus inſtrumenta hilaritatis omnia ſuſtulit; cantu aulam conſonare prohibuit: contaminatos exoletorum greges palatio ejecit, ac pellicum turbam omnem partim tribunis Janicerorum & Spahoglanorum, partim aliis aulæ primoribus in matrimonium ducendas diſtribuit: & ipſe à ſuis Muphtis admonitus, qui ſunt ſacrorum & Mahumetanæ ſuperſtitionis principes, templis adeundis, & ſacris peragendis vacavit, ac piis manibus, animæque dilectæ conjugis juvandæ, (quas ipſi etiam poſt mortem reſurrectiras credunt) pecuniam in egenos diſtribuendam curavit.

Ruſta-...g. pau-ante ...erat. ...al-...i- ...e-...pa-cis erga Chriſtia-nos ſtu-dioſior.

Sed & Ruſtanes gener, aquâ intercute paulo ante deceſſerat, & in ejus locum Alys Dalmata erat ſuffectus, qui Ruſtane longè erga Chriſtianos humanior, & paci etiam conficiendæ æquior habebatur. Is exemplum diplomatis, quo induciæ continebantur, deſcriptum cum Augerio communicaverat: & ſi illud cum Ferdinando communicandum duceret, permiſerat, qui Ferdinandum monuerat, ut aliquem mitteret, cui illud ad eum perferendum tradi poſſet: Utque puncta ſi quæ placerent, approbare; ſin quæ graviora viderentur, ſe de iis admonere maturaret. Quamobrem Philippus Baldus Inſuber, è veteranis Ferdinandi famulis unus miſſus fuit; ſociusque ei additus Martinus è Sancto Gothardo, qui Zajo à ſecretis, non ita pridem Byzantio erat reverſus, qui etiam querelas de Turcarum limitaneorum inſolentiis detulerát: atq; ii non multò pòſt diploma illud ſecum attulere à Ferdinando diſcutiendum, ipſeque communicato eo cum Ungaris & Germanis, quæ erant viſa, reſponderat. Byzantii tamen res tota aliis atque aliis moræ cauſis interjectis differebatur, ita ut interea Joannes Sigismundus ſe legatos ad percutiendum cum Ferdinando fœdus miſſurum nuntiaret, & de ſecuro corum itinere literas peteret. Quibus impetratis venêre Michael Chaquius epiſtolarum magiſter, antea collegii Albenſis ſacerdos, & Chriſtophorus Hagmaſſius Huſti præfectus, arrato comitatu propter Reginæ mortem. Poſt paucos dies venit etiam legatus à Sigismundo Rege Poloniæ Nicolaus Prerembius Archiepiſcopus Gneſnenſis (ita enim cum nepos rogaverat) ſera & obſcura nocte, prælucentibusque funalibus urbem ingreſſus: quod hiberna Danubii glacies pontes diſiecilſet, ideoque navigio fuiſſet non ſine difficultate trajiciendum.

Diploma induciarum ad Ferdinandum miſſum.

Ioan. Sigismundi ad imperat. de pacis fœderibus legati, unà cum Polono Archiep. Gneſnenſi,

Iſthuanf. Hiſt.

Non diu moratus Cæſar, in colloquium eos admiſit, cùmque nomine Joannis Ungariæ Regis eum ſalutaſſent, per Nicolaum Olalum Archiepiſcopum Strigonienſem reſponderi juſſit, ſe quidem neminem præter ſeipſum Regem Ungariæ agnoſcere; paſſurum tamen pacis & concordiæ cauſa id ab alio uſurpari hoc quidem in congreſſu: poſtea autem in tractando talis ſervatus eſt ordo, ut Polonus petita & reſponſa ultro citroque ferret, atque referret; idque auctoritati & dignitati Regis Poloni tributum eſt; tum verò etiam ne Cæſaris aures mentione Regis Ungariæ crebrius offenderentur. Brevi ſcripto ab Oratore Polono comprehenſæ erant conditiones petiti fœderis; nempe ut conjugium antea à Caſtaldo oblatum ratum etiamnum haberetur, & mutua inter hæredes utriusque ſucceſſio eſſet, ac ut ditionem imperiumque amborum Tibiſcus dirimeret. Quæ quum Cæſari iniquæ eſſe viderentur, ac indignæ, de quibus tractaretur, alias ut proponerent æquiores reſpondit. Quum legati ſe alias in mandatis habere negarent, & ut nuntios in Tranſſilvaniam mittere liceret, poſtularent, id eis conceſſum eſt: qui quum easdem reportaſſent, nec ab legatis æquiores proponerentur, legati juſſu Cæſaris, ne altercatione tempus tereretur, re infecta, eo unde venerant, redierunt. Ante diſceſſum Polonus ſeque & ſuum Regem cum ſummo verborum honore apud Cæſarem excuſavit, quòd nec ſibi, nec Regi mens nepotis ſatis perſpecta fuiſſet, niſi quantum ipſe Viennæ ab illius legatis accepiſſet; qua tamen excuſatione Cæſari minime ſatisfecit: ſic ut haud parum ejus irritæ legationis exitu offenſus, ſeriò nec leviter indignari videretur.

Re infecta in Tranſſylvaniam redeunt.

Abeuntibus legatis, Cæſar relicto in Ungaria, qui res curaret, Palatino, Pragam Septembri menſe cum liberis profectus eſt ad comitia, quæ Bohemis indixerat, in quibus præter alia de coronatione Maximiliani filii, ſequenti anno peragenda, deliberatum eſt; poſtquam eum ante aliquot annos in Regem communibus ſuffragiis electum fuiſſe conſtaret. Dum Pragæ eſſet, Dobo, quem in Tranſſilvania ab Iſabella contra ditionis conditiones captum fuiſſe dixi, ex nova arce Samoſiana, cum ſe pedum doloribus vexari ſimulaſſet, poſt duos aut amplius annos, effracto intempeſta nocte carcere, funibus per mænia demittitur, ac per diſpoſitos equos, quos idonei homines haud procul ab arce, & per itinera clam ſervabant, feliciter evadit; fruſtra eum per ſaltus & montes inveſtigante loci præfecto Polono. Reliquerat ibi fugiens uxorem, & liberos fugæ conſcios, quum abducendi facultas non eſſet: quos Joannes, cum eum elapſum eſſe accepiſſet, ne quam fæminea in pœna

Comitia Bohemica.

De coronatione Maximiliani ſequenti anno peragenda.

Dobo effracto carcere, ex arce Samoſiana evadit.

Ad Ferdinandū atratus, & barba capilloq; promiſſo ſupplex accedit.

notam ſibi inuſtam vellet, maritum ſequi & abire permiſerat. Ille atra in veſte, barbâ ac capillis ad pectus & humeros promiſſis, obſtipoque & ad ſupplicium compoſito vultu, ad Cæſarem venit: ac ne tot tantarumque calamitatum, & carceris miſeriarum, quas pro ipſo tamdiu pertuliſſet, oblivisci vellet, rogitabat. Interim eos, quorum conſilijs Cæſar utebatur, ut ſibi favere non gravarentur, ampliſſimis datis muneribus, induxit: partim multa boum paria, ab iis, ut fama erat, qui lapideo ſale quæſtum faciunt, ablata, partim auri ingens pondus, ac poculorum argenteorum ad abacum exornandum affabre factorum magnum numerum largè distribuens. Itaque brevi tempore tantum à Ferdinando præmij amiſſæ Tranſilvaniæ accepit, quantum, vel illa ſervata vix fuiſſe promeritus cenſeretur. Nam ultra ſtipendia emerita integrè ſoluta, & arcem Levam maximi cenſus ei jure hæreditario donatam: Vigleſſium etiam caſtrum prope Zolium ſitum, cum duobus oppidis Goncio & Telquibania, multo generoſi vini proventu claris, ac præterea quadraginta aureorum numûm millia ex Sempcianis portorijs & vectigalibus exolvenda ſuperaddidit. Quæ res & Doboni non mediocrem apud eos, qui omnium dicta factaque æmulantur, invidiam conflavit; & à plurimis Ferdinandus, ac ij, quorum conſilio uſus fuiſſet, inconſultæ liberalitatis arguebantur: quin etiam ipſummet Cæſarem facti poſtea pœnituiſſe exiſtimabant.

Cujus eximia in eum liberalitas extitit.

Leva, Vigleſſo, Goncio & Telquibania illi donatur.

Non multo poſt è Bohemia revertenti Thomas Franciſcus, Tranſilvanicæ originis, ærarij conſiliarius datur, qui Levam ei tradat. Præerat loco Georgius Turius, quem ut ſecum, eadem qua hactenus officij prærogativa manere vellet, hortatus eſt. Verum ille recuſata provincia, Palotam, quæ mortuo paulò antè Raphaele Podmaniccio ad fiſcum erat applicata, à Cæſare adminiſtrandam petivit & obtinuit: in qua per aliquot annos fortem, fidelemque operam, multis præclaris facinoribus editis, navavit. Nec diu poſt Dobo liberandi Dominici fratris, qui à Valachis in Tranſilvania captus, Byzantiumque miſſus erat, curam atque diligentiam ſuſcepit; & Veliagam Janicerorum tribunum in obſidione Sigetana captum, à Marco Stanſitio Sigeti præfecto, ſex millibus aureorum numûm, pio liberalique animo coemit, ut permutatione facta, ille redimeretur. Itaque is à Joanne Balaſſio Comaronium perductus fuit, & Turcæ Dominicum Strigonium perduxerunt: certoque ſtatuto die, utroque captivo claſſe per Danubium delato, ille quidem Turcis, hic vero noſtris redditus eſt, & ambo in patriam remeavere.

Dobo fratrem Dominicū à Turcis redimit.

Sub finem ejus anni Cæſare inter Bohemos agitante, domi arx Hegiesdia, ad Balatonem lacum in rupe ſita, à Martalocijs quibusdam, quos Hamſa ille, quem Fileco, & Tata furtim captis inclaruiſſe retulimus, hoc tempore Albæ præfectus latrocinandi cauſa emiſerat, fraude & dolo intercepta eſt; antea quidem obſcuri nominis, ſed poſtquam ea hoſtes potiti eſſent, nomen & famam adepta. Ea erat Sarcaniæ familiæ procerum, ſed qui à progenitorum virtute degeneraſſent: & ut fit, inter multos negligentius cuſtodiebatur: ita ut duo duntaxat cuſtodes, qui ſubductilem portam attollerent, intus haberentur. Quorum quum alter ad vinitores petendo muſto, (erat enim vindemiæ & uvarum colligendarum tempus) exuiſſet, in manus Turcarum peditum, qui proxime vagabantur, incidit; a quibus quum unde domo, cujusve eſſet, interrogaretur, fateri coactus, eos de arcis etiam ſtatu edocuit: itaque expectato ſolis occaſu, illum tenebris ingruentibus ad arcis portam perducunt, ſocioque, ut portulam demittat, clamare jubent, dicereque ſe cuppam recentis vini afferre, quo uterque ſumpto recreari poſſet: interim Martalociis ſe in angulum arcis ſubducentibus, ne qui intus erat, fraudem ſubodoraretur. Patefacta portâ Turcæ ſimul irrumpunt, cuſtodesq; vinctos ad Hamsā mittunt, & quidnam fieri jubeat, exquirunt. Ille nihil cunctatus Pajazetem veterem equitum ſuorum ductorem cum centum equitibus & totidem peditibus eo mittit, qui eam muniant: & ex ea ad ſubigendos pagos colonosque excurrant, ac itinera latrociniis infeſtent. Nec Pajazetes officio ſuo ad Hamſæ de ſe expectationem defuiſſe viſus eſt; nam præterquam quod vias omnes continue obſidendo inquietavit, colonos etiam & propinquam circa regionem ferro & igne vaſtavit, ac populatus eſt.

Martoloci Hegiesdiā arcem, auſpiciis Hamſæ, fraude capiunt.

Cujus inſolentiæ quum ferri nequaquam poſſent, Palatinus, communicatis cum Ecchio Comite Salmenſi Nicolai filio, Jaurini præfecto conſiliis, Pajazetem ex ea arce, quæ prædonibus Turcis receptaculo erat, primo quoque tempore pellendum decrevit. Itaque tormenta & eorum apparatum, è Sarvaria arce ſua protrahi, Nobilitatem ad arma convocare, milites ſuos paratos & inſtructos tenere, commeatum procurare, & ſpeciem quamprimum profecturi præbere. Interea prior Ecchius cum præſidiariis ſibi ſubjectis haud cunctatus, caſtra promovit, ac quatuor colubrinas majores cum rebus neceſſariis, ac magiſtris tormentorum ſecum adduxit, quartisque caſtris ad Hegiesdiam pervenit. Ei ſe protinus contractis copiis adjunxere Franciſcus Turcus, Johannes Choromius, Ladislaus Giulaffius, Valentinus Magiarus, Palatini legatus, ac copiæ Nobilitatis circumvicinæ. Nec cunctatus Ecchius, duobus in locis duos aggeres fieri ac tormenta in iis collocari, nec ullam Pajazeti quietem dandam ratus, arcem duabus ex partibus concuti verberarique juſſit.

Salmenſis Comes eãdem arcem Turcis vi eripit.

Jam aliquot dies obſidionis præterierant, & vallum quod à Turcis extra arcem extructum erat, in quo equis præſidiariorum ac venientibus aliunde Turcis locus erat, quod arx multam turbam capere non poſſet, tormentis proſtratum deciderat, Pajazetes tamen magno animo ſe tuebatur, ac ſubinde auxilia ab Hamſa poſtulabat, eorumq; brevi adventantium ſpe ſuſtentabatur. Ecchius quoque prius arce potiri, quam Turcæ exercitum comparare & ſubſidio venire poſſent, Palatino id conſilium approbante, ſumma vi contendebat. Dejecto vallo arx quoque concuſſa tormentis magnum hiatum fecerat, & noſtri Pajazetem ex aggeribus tormentorum ad dedendam arcem cohortabantur, antequam Palatinus cum majoribus tormentis, & Germanicis cohortibus adventaret, poſtea enim nullam fore ſalutis & vitæ conſervandæ conditionem, quod Germani nemini eſſent parſuri. Ipſe tamen ea ſurdis auribus præteribat; quum interim nequaquam ceſſantibus

tormen-

tormentis, pars anterior arcis quaſſata repente concidit. Tum vero Pajazetes terreri, de ſua ſociorumque ſalute nova conſilia agitare, communibusque votis colloquium ab Ecchio poſtulare. Mittitur igitur ad eum in arcem Valentinus Magiarus, quem nominatim expetebant, cui ille & ſocii deditionem offerunt, iis conditionibus, ut cum equis & ſarcinis, rebusque omnibus eis excedere, & Albam migrare liceret; excedentibusque aliquot plauſtra ad auferendas res concederentur.

Et Ecchius quamquam arcem ab hoſtibus retineri non poſſe animadverteret: tamen qua erat liberalis animi moderatione inſignis, facilè conditiones admiſiſſet, niſi a ducibus ſuis, & imprimis Vincentio Gregorocio, cui ob linguæ Germanicæ commercium multum tribuebat, diſſuaſum eſſet, ne hoſtes ſemi capta arce, ex qua tot tantaque detrimenta miſeris Chriſtiani nominis populis intuliſſent, incolumes abire pateretur. Pajazetes itaque conſilij inops, neque Palatinum, cujus exercitus fama ingens erat expectare auſus, die decimo obſidionis, Idibus Aprilis, ad arbitrium victoris neceſſariam deditionem fecit. Deſcendêre ex arce cum Pajazete circiter octoginta Turcæ, cæteri enim Albam profecti, à noſtris ſupervenientibus excluſi erant, quos Ecchius in vincula conjectos Jaurinum perduxit: & arcem, ne ab hoſtibus reſtaurari poſſet, ad ima uſque fundamenta per colunos & agricolas, quorum maxima pars in in caſtra confluxerat, ut Pajazetis & Turcarum injurias ultum iret, extemplo diruendam curavit, donatiſque præfectis & militibus, quorum eo bello opera enituerat, Jaurinum eſt reverſus.

Melch. Balaßii … erdi- … nandum … ſectio.

Primo vere ejuſdem anni ſequuta eſt Melchioris Balaßij ad Ferdinandum defectio, quã antea à Telequeſſio, magnis pollicitationibus procuratam, hoc demum tempore Andreas Bathorius, & Franciſcus Turzo perfecerunt. Eum Cæſar in gratiam recepit, ijs conditionibus, ut ſupra ſtipendia, quæ ab Iſabella habebat, Sacmarium cum Taſnado Epiſcopi Albani oppido & civitate Nagibania adijceretur. Quæ oppida in limine Tranſilvaniæ, non longo inter ſe intervallo ſita rerum omnium ad victum pertinentium proventu erant admodum opulenta. Et Nagibania quidem, (cui Rivulo Dominarum vetus vulgareque ſed incertum unde eſt nomen) peculiari quodam liberalis naturæ dono inſignita eſſe videtur, quum montes habeat urbi vicinos, quorum in verticibus vinum nobile, & quidem Tranſſilvanico generoſius proveniat, è viſceribus autem eorundem magna auri & argenti copia eruatur. Supra hæc omnia arx Detreco, quam Germani Ploſenſtannum vocant, in confinio Auſtriæ & Moraviæ, à Marco & Johanne Fuccaris Auguſtanis, Antonij filijs, quibus locata erat, redempta, in qua uxorem & liberos ſervaret, liberalitate Cæſaris acceſſit; ita ut haud levibus præmijs, ad contrarias partes tuendas invitatus eſſe cenſeretur. Fratris auctoritate, hortamentiſque adductus Nicolaus quoque Bathorius in partes eſt traductus, quem hactenus quoque invitum factioni adverſæ adhæſiſſe conſtabat, ſed metu Turcarum & vaſtitare bonorum coactum.

Sacma- … aſ- … ni … agi- … ia, i- … tem do- … ata.

Nicol. qu que Bathor. noſtris a… n partibus.

Et hæc quidem initio agebantur quam ſecretiſſime, diſſimulante Balaſſio, quæ animo volvebat, & Michaelem Chaquium, qui tunc in Tranſſilvania, velut arbiter Regni agebat, muneribus ſibi conciliante. Poſtremò, quum Adamus Iordanus Sacmarium è Tranſſilvania, juſſu Johannis Sigiſmundi, allata in ſtipendia militum pecunia veniſſet, Balaſſius accepto argento, illum è veſtigio unde venerat, ſi ſe ſalvum vellet, redire juſſit: ſicque digrediente eo, patuit Balaſſium priſtinam fidem ejuraſſe. Turbatus ea re vehementer, Johannes Sigiſmundus, miſſis celeriter Byzantium nuntijs graviter eſt queſtus Ferdinandum contra inducias, quas tantuperè urgeret, Balaſſium & Bathorium varijs artibus ſeduxiſſe, ſi pax ei cordi eſſet, non debere eam novis diſcordijs turbari, magna ſe in Solimani tutela conſtitutum ſpe teneri, non paſſurum eum, ut illi clientelæ ſuæ ſubtrahantur. Ejuſmodi querelis atque alijs purpurati commoveri haud leviter videbantur, præter unum Alym eorum collegij principem. Apud quem Augerius Busbequius Ferdinandi legatus, ſolertia atque induſtria ſingulari obtinuit, ut ſublatis difficultatibus, horum tranſitio rata haberetur, quum principem luctu & mœrore occupatum querelis talibus minimè interpellandum putaret.

Ioan. Sigiſmundus Byzantij de illorũ defectione conqueritur.

Sed nullo operæ pretio.

Interea exiguo poſt tempore Moldavici motus præter ſpem & expectationem omnium, lentis initijs ſed celeri progreſſu, emerſere; quã provinciam olim quidem Pannonici juris, ſed nunc, ut complures alias Turcarum imperio parentem, Jacobus quidam Baſilicus Heraclides, Græcæ originis, armis invadendam, & in ſe transferendam ſuſcepiſſet, & ſane etiam trãſtuliſſet. Ejus belli initia & cauſas, finemque componere enitar, ut vel hinc cuivis multiplices rerum humanarum caſus, & fortunæ in his pro libidine ludentis varietatem intueri liceat.

Anno 1561. Moldavici motus auctore Iacobo Heraclide Deſpota excitati.

Ea eſt quondam Græcorum noſtræ ætatis ambitionis quædam vanitas, ut quam quam primordia generis in obſcuro incertoque habeant; ea tamen ad ſplendidiſſimarum atque imperatoriarum familiarum origines, ad Comnenus, ad Cantacuſenos, Laſcares, Diaſſorinus, Deſpotas, Palæologos, falſa veris miſcendo referre: quidam etiam Herculi & Æaco Triptolemoque fabuloſis heroibus conſecrare haud erubeſcant: tametſi illuſtres illas & principales familias, omnemque earum virilem progeniem, tum longinquitate & vetuſtate temporum; tum Turcarum crudeliſſima tyrannide ſtirpitus exciſas deletaſque eſſe manifeſtum ſit. In eorum numero Jacobus quoque iſte Baſilicus, uſurpato ſibi Deſpotæ cognomine inſignis, haud meritò cenſeri queate qui quum patria Samius, aut, ut alij volunt, Cretenſis eſſet, quod ambitione atque arrogantia in præceps ferretur, ſemper ſe in illuſtrem inſerere familiam conatus eſt: idque edita in vulgum generis tabula, quam Carolus Quintus Cæſar Auguſtus ratam habuiſſet, in Tranſſilvaniæ urbe Broſſone ſive Coronæ publicavit: quamquam non deeſſent, qui illam quoque ſubreptitiam, & ab altero Jacobo, qui ſe Pari atque Sami principem incertum verène an falſò prædicabat, cui iſte armiger erat, moriente compilatam eſſe exiſtimarent.

Ejuſdem Deſpotæ vanitas & ambitio.

Is quum poſt bellum à Carolo Cæſare in Morinis ad Teroannam contra Gallos geſtum, tota ferè peragrata Germania, in Poloniam

In Alexandri Moldavi familiaritatem irrepens

atque inde in Moldaviam veniſſet, ibique in familiaritatem Alexandri Moldaviæ principis varijs artibus irrepſiſſet; quod Ruxandam ejus uxorem è claro & illuſtri Deſpotarum ſanguine progenitam, ſe quadam propinquitate attingere diceret, idque eo libello typis evulgato apud credulos barbarorum animos, eventu ſatis proſpero aſſeruiſſet, ab eo humaniter ſanè ac liberaliter aliquamdiu habitus eſt, ac rebus neceſſarijs tam ab illo, quam Ruxanda adjutus.

Et conſilia de eodem tollendo iniviſſe deprehenſus.

Nondum tamen plane exacto anno quum de tollendo Alexandro, ac invadendo principatu conſilia cum Nobilibus, quos Bojeros vocant, contuliſſe, ſive verè deprehenſus, ſive ut Tyrannorum animi ſuſpicioſi ſunt, temerè creditus eſſet, è Moldavia profugere, & in vicinam Valachiam, indeque in Tranſſilvaniam Braſſonem ſe recipere coactus eſt: eo faciliore in tutum evadendi commoditate, quod linguæ Dacicæ, ſive Valachicæ jam uſum aliquem haberet,

Fuga ſe recipere Braſſonē cogitur.

quam Hiſpanicæ atque Italicæ quadam affinitate junctam eſſe videmus, quum etiam hæc ut illæ à Romanis, quorum Trajanus Imperator devicto Decebalo, & deductis in Daciam colonijs milites Romanos diſtribuerit, originem ducere videatur, cujus rei innumerabiles, quæ in Tranſſilvania & Valachijs habentur inſcriptiones, literis Romanis ſaxis inciſæ, haud dubium teſtimonium reddere poſſint.

Coronæ aliquandiu moratus, quum ſe ab Alexandro non ſine convitijs & probris atque minis ad certum ſupplicium repeti, nec Joannem Sigiſmundum ab eo tradendo alienum eſſe cognoviſſet, amicorum opera nocte clam emiſſus, urbe profugit, diuque incertis ſedibus erravit, donec eum rerum omnium inopem & incertum, fortuna ad Albertum Laſcum perduxit, qui in Scepuſienſi provincia, Polonis & Ungaris contermina, amplam ditionem liberalitate Regum Ungariæ obtinebat, & non multò antè, ducta in matrimonium vidua Georgij Seredij, ingentes divitias erat conſequutus.

Inde profugiens Alberti Laſci opes præſidiumque implorat

Ab eo receptus hoſpitio, & humaniſſimè habitus, quum pecunia exercendæ virtutis, & gerendi belli nervus deeſſet, ab hoſpite de genere fortunaque ſua, & exilij cauſis edocto ſupplex opem præſidiumque imploravit, nec unquam apud ſe benignitatis acceptæ & officij memoriam intermorituram promiſit, ſi ejus opibus juvaretur. Quem à conſiliis & à cogitatione ferendæ opis, & quod ſingularis benevolentiæ ſignum erat, ab ſocietate communis adeundi periculi haud alienum reperit.

Laſci prodigalitas

Et erat Laſcus ſui prodigus, alieni appetens, immenſaſque opes à patre relictas, & quas nuper novo opulentoque conjugio erat adeptus, uſque adeò prodegerat, ut vulgò perdendæ pecuniæ natus eſſe diceretur. Paulò tamen poſt decem millia aureorum, oppignoratis fundis & villis, mutuò ab alijs accepta ei dat, operamque & induſtriam ſuam offert.

Pecunia ab eodē ſuppeditata copia conſcribuntur.

Eâ pecuniâ milites conducuntur, non magno quidem numero, ſed qui regno invadendo ſuffecturi viderentur; quandoquidem Deſpotes cùm ad limites Moldaviæ perveniretur, equitum & peditum copias, præſidiaque non defutura confidebat, eorum, qui pertæſi tyrannidis Alexandri, communia ſecum conſilia agitabant, & arma ſtatim ſumpturi, vireſque ſecum conjuncturi certò credebantur. Itaque paratis quæ erant neceſſaria, & copijs ac octo muralibus tormentis promotis, ad montes, quæ Pannoniam ab ea parte Sarmatiæ, quæ nunc Podolia vocatur, diſterminant, pervenerunt.

A Sarmatis tranſitu intercluduntur.

Quos à Sarmatis & Ruthenis juſſu Regis Sigiſmundi infeſtos; repererunt, tranſitum Deſpotæ prohibituris: is enim Solimanum, tranſitu hoſtibus Alexandri ejus beneficiarij per ſuum regnum conceſſo, nequaquam offendendum exiſtimabat.

Ideoque commiſſo temere certamine profligantur.

Quum Laſcus & Deſpotes viam ferro patefacere contenderent, & numero pauciores eſſent, quam ut adverſariis nocere poſſent, tumultuario inito certamine, facilè rejecti fuère, profligato eorum exercitu, & tormentis ac impedimentis exuto. Cui pugnæ cum præfecto Podoliæ, quem Poloni Palatinum vocant, Demetrius quoque Dux Viſnovecius Roxolanus, fortis & militaris vir, ſed ut dicemus, infami poſtea vitæ exitu à barbaris ſublatus interfuit, ac magna virtute adverſus Laſcianos pugnavit.

Hinc ad Zajum Ferdinādi præfectum confugiunt,

Poſtquam primis conatibus illudente fortuna, expeditio Deſpotæ in irritum ceſſit, nequaquam tamen animo dejectus, ad Franciſcum Zajum Ferdinandi in ſuperiori Pannonia præfectum confugiendum duxit: apud quem quum vix de nomine eſſet cognitus, Laſcum illi familiaritate junctum, ut ſecum ire vellet, multis verbis impulit. Igitur Zajo muneribus & promiſſis ſibi conciliato, repetendæ Moldaviæ conſilia explicant, & quæ in provincia factionis capita, quos partium ſtudioſos habeant, quam certa ſpes victoriæ ſit; quæ illinc emolumenta tam publicè quam privatim expectanda forent, longo ſermone proponunt: effectumque eſt, ut communi conſilio ad Ferdinandum ſupplices litteras darent, quibus petebatur, ut eius permiſſu atque opibus bellum adverſus Alexandrum repetere liceret, æquius & magis conſentaneum videri, ut ipſe in ea provincia obſtrictum ſibi ingenti beneficio clientem habeat, quam eum, qui tyrannos omnes immanitate crudelis ingenij ſuperet, Turciſque addictus, Chriſtiani nominis gentes graviter oppugnet.

Ferdinandus re in conſilio propoſita.

Has literas Ferdinandus maiori ſenatus parte abſente accepit; rem tamen cum iis, qui erant præſentes, Nicolao Olaho Archiepiſ. Strigonienſe, ac Thoma Nadaſdio Palatino, quorum ille è ſacro ordine, hic verò è militari principes ſenatus erant, ac Georgio Draſcovitio Zagrabienſi, & Franciſco Forgacio Varadienſi Epiſcopis communicavit; qui quum ea quæ viſa eſſent, in medium protuliſſent, paulò poſt Germanos etiam, quibus conſiliorum arbitris utebatur, exquiſivit.

Variantibus ſententiis.

Variabant mirum in modum ſententiæ, diſcrepantibus utramque in partem ſuffragiis, plerique enim genus & conditionem novi hominis, ut imbellem vanamque aſpernabantur; nec Solimannum eam provinciam beneficiarii juris & clientelæ nomine ſibi vendicantem, novo injuriæ genere irritandum cenſebant, eo præſertim tempore, quo ſpes erat inducias jam diu cum eo tractatas optato exitu poſſe terminari. Alijs quibus fervidiora ingenia conſiliaque erant, res non adeo perplexa aut difficilis videbatur, quin ſi reperirentur, qui ſponte ſe illi aggregarent, fortunamque experiri vellent, diſſimulando & connivendo permitti poſſe cenſerent;

rent: aut ſi etiam aliquo viatico juvaretur, quandoquidem ſæpè ad inanes ludos & ſpectacula plùs inſumi, hac in re Chriſtianæ etiam Reipublic. commodum & antiqua jura Ungarici Regni ponderanda poſſe apud Solimannum excuſari, nullum illatum bellum, ſed nec caveri poſſe, quin milites, qui nulla alia re, quam armis vitam ſuſtentent, a tentanda, vel inſcijs principibus, Martis alea, ſpe lucri arceantur, quod etiam in ipſius Solimani ditione, imperioque uſu venire ſæpè conſpiciatur. Poſterior hæc ſententia apud Cæſarem valuit, reſcriptumque Zajo eſt, ut re quam fieri poſſet occultiſſime habita, provideret, quantum ad reliquanda conſilia ſatis fore videretur, miſſaque dono Deſpotæ ſex aureorum nummûm millia.

Decernunt occulte ſubmittenda Deſpotæ auxilia.

Zajus intellecta Cæſaris voluntate, qui omnia conſilia in occulto eſſe jubebat, collatis cum Laſco & Deſpota conſilijs, Antonium Siculum clari nominis ducé, ac rei milit. appimè peritum, primo quidem renuentem, ſed poſtea auctoritate ſua, ac ſpe præmiorum, & Deſpotæ ingentibus promiſſis, ad ſuſcipiendum totius expeditionis imperium adducit: ac Joannem Petrum Ruſſellum è Burgundia oriundum, qui centum equites ſcloperarios ductabat, cum Claudio fratre ab Philippo Hartinio alæ ſuæ legato ultro nomina dantes adjungit. Cumque omnibus quicunque vellent poteſtatem, cum eis abeundi in militiam dediſſet, Ioannes etiam Villeius, Gallus genere, ſed qui à multis annis ducta è Nagmibaliorum familia conjuge, in Ungaria ſedem & domicilium ſibi paraſſet, cum centum equitibus ac totidem peditibus ſe adjunxit. E Sileſia centum & quinquaginta equites adducente Petro Sedlicio, ſumma celeritate venêre. Pedites quoque Germani è Caſſoviæ ac cæterorum finium præſidijs detracti, certo ſed exiguo numero ſeſe ſocios addere non dubitarunt: ita ut ſumma omnium copiarum plus minùs duo millia bellatorum conſtitueret. Sunt qui non plures mille ſexcentis armatis fuiſſe aſſumunt. His contractis copijs, tametſi Laſcus ſuis auſpicijs & ductu bellum geri atque adminiſtrari cupiebat; tamen Antonio ſummum imperium defertur, neque enim ſecus niſi ipſe expeditioni præeſſe, & alios ſibi parere volebat: & milites quoque quamquam ex varijs gentibus collecti ejus auſpicia ſequi malebant. Nec Laſcus cauſas diuturnioris moræ, conſilijs celeritate indigentibus, injiciendas ratus, cedendum illi exiſtimavit, ſeque extraordinariam rebus gerendis operam adhibiturum pollicitus eſt.

Copiæ Deſpota præbita.

Quo autem occultiùs ſuſcepta conſilia tegerentur, duces collatis ſententijs, ſpargendos de obitu Deſpotæ rumores decrevêre; & Laſcus Queſmarci ſolenni pompa funus & inferias ei celebravit, dum inane ejus feretrum nobiliores militum & Polonorum humeris ſubire, & in majore templo humari curaſſet: ipſo interim abditiſſima in arcis parte latente, nec ullo, niſi uno ex fideliſſimis rei conſcio. Deſpotes igitur cum Laſco & Antonio promotis copijs, & octo tormentis advectis, facto per Unguatum itinere, ac Serednia ad ſiniſtram, Muncacio ad dextram relictis, ad alpes Ruthenicas contendit, ultra quas Leopolis & Podolia extenduntur; quumque præfectum Polonum, qui fortè hos motus ſubodoratus erat, jamque exercitum conſcribebat, iter ſibi præcluſurum non ignoraret, celeritate conatus illius prævenire; & priùs quam copias ſuas educere poſſet, ſuperanda alpium juga, & evadendos ſaltus cenſuerunt. Extento igitur gradu profecti, inſidias quas Polonis duobus in locis ſtruxerat, facilè diſiecerunt, interfectiſque nonnullis, qui reſiſtere erant auſi, itinera prægrandibus ramoſarum arborum truncis præſepta repurgarunt; ſicque ad oppidum Eſtepnicium in finibus Moldaviæ ſitum, non ſine gravi labore perventum eſt.

Deſpota vivo videntique funus à Laſco celebratur

Eduxerat Alexander quoque à Polonis admonitus exercitum ſatis numeroſum ad XXV. hominum millia, in apertos Suchanæ campos, ſed qui majori ex parte è ruſticorum inermium, & agricolarum numero conſtarent: cùm nunciatum eſt ei Deſpotem jam ſuperaſſe alpes, & in finibus provinciæ cum validis Ungarorum & Germanorum copijs adeſſe, eo propoſito animi, ut de ſumma rerum quamprimum ferro decerneret. Itaque ſuas copias promovit, & pontem flumini, quod in medio labebatur, impoſitum, addictis eo tormentis currulibus, ut hoſtes tranſitu prohiberet, occupavit. Quo animadverſo, quum Deſpotes citra flumen obequitans, ingentes Alexandri copias conſpexiſſet, nec quemquam videret, qui res novas moliri aut ad ſe tranſire conaretur, rebus deſperatis, de receptu & fuga cogitabat: niſi Antonius aſtuto opportunoque, ut eventus docuit, conſilio, quaſi inferiori in loco vadum quæſiturus, agmina ſua ad fluminis ripam convertiſſet.

Alexandri exercitus 25. hominū millibus conſtat.

Quam rem conſpicatus Alexander, ſuadente Mozoco copiarum ſuarum duce, tormenta magno labore obverti, & infra attrahi imperavit, ſuáque imperitia effecit, ne ea ſibi uſui eſſe poſſent. Mox enim Antoniani, quibus id commiſſum erat, ſubito reverſi, pontem ſimul & tormenta occuparunt, ac ſuis, qui ſequebantur, tutum tranſitum præbuerunt. Antonius cum ſuis, Deſpote & Laſco, in ſubſidiaria acie conſtituto, ac Petro Delio, cohortium præfecto, ut Deſpotæ pareret, ac tormenta, cùm ipſe juſſiſſet, in hoſtes diſplodenda curaret, relicto, primus pontem tranſivit, ponè ſequuti ſunt Ruſſelij cum Burgundis, & Villeius cum ſuis; Stephanus verò Balogus cum peditatu. Tormenta & pars peditatus, cui Delius præerat, ac Laſcus & Deſpotes ultimi trajecêre; ac diſponente Antonio in duo agmina exercitus diviſus, ſineque mora in hoſtes procurſum eſt. VValachi Janiceris, quorum duo millia in caſtris Alexandri fuiſſe dicebantur, ac equitibus Turcis permiſti, ne primam quidem Antonianorum impreſſionem ſuſtinuêre, refugientibus ſubitò eorum equis, & ſeſſores excutientibus, aut invitos abripientibus: quod inſolitum ſclopetorum fragorem ferre non poſſent; ſive ipſis more gentis fluxa fide Alexandrum deſerentibus. Quos Antonius & Burgundi Gallique ſclopetarij incredibili celeritate tergis inſtando cedendoque perſequuti, magnam eorum ſtragem edidere. Deſpotes & Laſcus aciem Alexandri, in qua ipſe & Moczocus, ac Bodnarus curabant, acerrimo impetu adoriti, ſuperveniente etiam Antonio, haud diſſimili eventu fuſam & fugatam diſiecere: multiſque ſignis captis, & omnibus tormentis in poteſtatem redactis, integram

Valachi noſtrorū impetū non ſuſtinentes,

Fugam capeſſunt.

Multiſq; ex eorū numero cæſis ac diſiectis, noſtri re-

ctoriam obtinent.

tegram victoriam retulére. Cæſa dicuntur eo die hoſtium ad tria millia, & Janiceri ſere omnes; ingenſque fuit captivorum numerus: quos tamen Deſpotes, Laſco & Antonio ſuadentibus, liberos dimiſit, ut ea quæſita clementiæ laude, Wallachorum animos ſibi devinciret. Alexander in prima acie fortiter dimicaſſe, & equitem Ungarum ſecum congreſſum equo dejeciſſe dicitur, ſed cùm ſuos omnes turpiter fugatos, ſeque cum paucis relictum vidiſſet, fugam arripuiſſe. Quamquam autem diffugientibus ad primum impetum hoſtibus, prælium ferè nullum, aut modicum fuit; occiſi tamen in fuga, & in horto quodam ſepimentis maceriaque clauſo, ad quem ſe agreſtes receperant, ad duo millia fuêre: & qui præaltas arbores metu perculſi conſcenderant, ſclopetis dejecti & trucidati: ne ſine cæde & ſanguine provincia potiti eſſe dicerentur.

Anto. Siculi Ducis laus.

Antonius qui ab initio victoriam in celeritate ſitam eſſe prædixerat, eo die ſingularem optimi ducis & fortiſſimi militis laudem eſt conſequutus; quum ſtrenuè multa agendo, & ſcitè ſuos diſponendo cohortandoque ingens ad parandam victoriam momentum attuliſſet. Pugna hæc commiſſa fuit die qui feſtum Divi Martini præcedit, anni ſexageſimi primi, poſt mille quingentos: eamque Deſpotes victor in oppidum, quod Forum Jazygum vocatur, cum veris ducum imaginibus, multa arte depingendam curavit: quæ tamen pictura, ſicuti & alia ejus monumenta, occumbente eo, recenti calce obducta atque oblitterata, quemadmodum & templum, quod in Bachlone oppido, in memoriam patris ædificare cœperat, jamque ad ſex cubitorum altitudinem perduxerat, populari furore ac incurſu à fundamentis exciſum fuit. Alexander quaſi de victoria hæſitans, ante prælium uxorem, & liberos, omnemque theſaurum, quem expilata crudeliſſimè provincia ingentem cumulaverat, ad Danubij ripas præmiſerat, atque ſuis, ut quamprimum rei malè geſtæ infortunium audiviſſent, tranſire properarent, in mandatis dederat. Quod quum audita clade feciſſent, equites quamquam expeditiſſimi, quos Deſpotes ad perſequendum eum ſtatim poſt victoriam miſerat, nec eum conſequi, nec aliquid ex rebus arripere potuêre, præter unicum currum, quo non magni momenti ſuppellex vehebatur.

In foro Jazygũ pugna hæc juſſu Deſpotæ depicta, poſt necem ejus oblitterata fuit.

Deſpotes memorabili felicitate debellatis hoſtibus, ac occupandam Suchavam, in qua principum ſedes habetur, cum victore exercitu contendit, quæ ex eventu pugnæ, extincto apud omnes veteris erga Alexandrum ſtudij aut favoris ardore, eum lætis animis recepit, prodeuntibus in occurſum ejus Epiſcopis, quos illi Uladicas vocant, atque alijs populi claſſibus, eumque in arcem inſigni pompa in ſpeciem triumphi deducentibus. Sed ipſe nondum ſe metu curaque liberatum, nec pacatam regni poſſeſſionem adeptum putabat, donec Alexandrum, quem ipſe Danubium poſt adverſam pugnam trajeciſſe rebatur, in provincia eſſe, armaque & exercitum retinere intelligeret. Is enim collectis profligati exercitus reliquiis, & vocatis in ſocietatem Turcis, quorum quinque millia, & in ijs valida Janicerorum manus in caſtra eius pervenerant, ad Hieraſſum flumen, quod incolæ nunc Pruthum vocant conſediſſe, & Mircem Montanæ Valachiæ principem in auxilium expectare nuntiabatur. Oritur is amnis ex alpibus Ruthenicis, quas Carpatias quidam dici volunt, ac ad ortum Solis verſus oſtia Danubij profluens, ſtagnantibus aquis lacum, prægrandibus piſcibus, quos Pruthenſes Lucios vocant, nobilem efficit, rurſusque ex eo erumpens ſatis lato alveo in Iſtrum ſeptem aut octo in ramos ſe diffundentem evolvitur. Quocirca habito cum ducibus conſilio, Valachi incertum, an ſeriò ac fideliter, aut ut diſtractis viribus opportunior injuriæ fieret, elevando Alexandri vires copiaſque, & longè minores, quam eſſent, dictitando, maiorem exercitus partem adverſus eam mittendam cenſebant. Verum obſtitit Antonius, & ne divideret copias, auctor fuit; ſic ut liberandos metu cunctos, qui adverſarum partium fuerant, & evocandos ad arma populos, cumque ijs & victore exercitu obviam hoſti eundum certis rationibus adductus ſuaderet. Se, etiam ſi incolæ magno numero confluant, daturum operam ut turmatim inter equitatum & cohortes Ungarorum & Germanorum, Gallorumque diſpergantur: eorumque metu, ſi quid inſidiarum aut fraudis molirentur, facilè coerceri poſſint. Nec diſſidendum ab Antonij ſententia Deſpotes exiſtimavit: ſicque breviſſimo tempore ad viginti quinque millia hominum Suchavam in ejus caſtra convenerunt. Cum ijs & vetere exercitu in hoſtes progredi, & XXXII. tormenta currulia promovere, patentibuſque in campis caſtra metari placuit.

Deſpota Suchavam contendens, ab Epiſcopis & populo, lætiſſimo cum applauſu excipitur.

Alexander collectis exercitus reliquiis & vocatis in ſubſidium Turcis, ad Hieraſſum conſidet, & Mircem Valachum expectat Hieraſſus flumen.

Alexander cæterique hoſtes re intellecta, pontem, quo fluvium ad oppidum Huſtum conſtraverant, reſcindunt. Erat è regione hoſtilium caſtrorum modica villa, paucis caſis conſtans, in quam Antonius ſitum loci contemplatus, tormenta protrahi, ac inter agreſtium domuncularum intervalla ordine collocari jubet: Sclopetarios Ungaros & Germanos inter ſalicta & frondes, ac profundiores fluminis ripas in inſidijs occultat; neve ſuo injuſſu tormenta aut ſclopetos diſplodant, ſeriò edicit. Cùm hoſtes Turcis permiſti, qui in ulteriore ripa cum duobus millibus equitum, duce Moczocco excubabant, incedentium agminum haſtas eminus conſpexiſſent, propius acceſſere, & Moczoccus cum Antonio, interpoſita fide, pauca colloquutus, tormenta & ſclopetarios objectu equitum, animadvertere non potuit. Turcæ quoque interfluente amne ſe tutos eſſe, nec ullam ſubeſſe fraudem rati, ad videndum Antonium & Deſpotis caſtra turmatim adcurrerunt. Tum verò Antonius tormenta ſimul omnia in hoſtes explodi, ſclopetarios etiam prodire, & glandibus in conſertos directis rem gerere jubet. Quorum pilis & plumbearum glandium procella ingens ſtrages editur, plurimi ex hoſtibus & eorum equis partim cadunt, partim mortiferis ictibus vulnerantur, cæteri effuſa fuga ad Alexandrum in caſtra profugiunt. Nec mora Antonius, qui Mirces adventum præveniendum, & pugnam cum Alexandro ineundam, ante ejus & Tartarorum adventum exiſtimabant: pontem, quem hoſtes diſiecerant, refici jubet, conquiſitoque celeriter magno

Deſpota cum Antonio, Alexandr. obviam it.

gno

gno doliorum numero, flumen conſternit, ac funibus longo ordine connectit: iiſque deficientibus, retortis teneriorum quercuum & betularum ramis, vice funium utitur; deinde crates vimineas ſuperimponi, eaque deſuper ſtramentis paleaque contegi curat, tormentis ad ripam tuendo ponti conſtitutis, ita ut per confectum tumultuario opere pontem intra biduum exercitum transduci poſſe exiſtimaret. Sed Alexander pontem ad finem perductum, hoſtes tormentorum apparatu ſclopetariorumque viribus ſuperiores, auxilia à Tartaris & Transalpina Valachia nondum adducta, ſuorum incredibilem inconſtantiam, ſuſpectamque fidem animo meditans, rebus deſperatis, de prima vigilia ad Achilleam & Moncaſtrum inſignia oppida Iſtrum trajecit: ac Seliſtriam primo, inde verò Conſtantinopolim cum ſuis omnibus evaſit; & cæteri, quo quiſque potuit, dilapſi profugerunt.

Alexander rebus deſperatis, ſuiſque deſertus Conſtantinopol. tendit.

Deſpotes inſigni arridentis fortunæ beneficio, & favore, ac ſumma Antonij virtute ac militari peritia, incruentam ferè victoriam adeptus, magna cum omnium gratulatione Suchavam reverſus eſt. Miſſis deinde oppidatim præconibus edixit, ut omnes poſitis armis, quæ in defendendo provinciæ principe jure ſumpſiſſe videbantur: ſed illo jam ope divini numinis ob crudelitatem nimiam, qua in ſubditos immaniter uſus eſſet, gradu imperioque pulſo, neceſſaria minimè eſſent, clementi qui ſucceſſiſſet & liberali domino parere aſſueſcerent; capitale deinceps fore, ſi quis imperata detrectare, aut neglecti officij reus fore deprehenderetur. Sic metu liberari, & in deditionem accepti, Alexandri nomen maledictis inceſſere, ſceleſtiſſimum omnium mortalium tyrannum appellare, Deſpotæ multos annos, longam felicitatem precari, alij alijs modis aſſentari: ſic ut vel hinc intueri poſſis, quantam mutationem vel unius adverſæ pugnæ caſus adferre ſoleat, nec in toto tuendi principatus negotio quicquam populari favore præſidioque incertius atque inanius eſſe.

Moldavi pulſo Alexandr. certatim ſe Deſpotæ fidei obſequioque addicunt.

Porrò in leniendis & ad officium perducendis populis, quatuor è primoribus Bojeris, præcipuè præſtanteſque viri potiſſimùm egregiam operam impenderunt: Bernovius equitum provinciæ Magiſter, Moczoccus Aulæ præfectus, & Struiza, Cancellarius, quem Valachi Logothetem, vocabulo à Græcis accepto vocabant, ac Gregorius Revelles, Vienna Auſtriæ oriundus, Joannis Revellis Burgundionis ejus quondam urbis Epiſcopi filius nothus vulgò habitus, & vetus, dum regna manebant, Alexandri miniſter: qui poſtea apud Deſpotem magno in honore pretioque fuerunt: non indigni, qui navatæ hac in parte operæ fructum perciperent ampliſſimum, niſi tres illi priores (nam Georgius, ut virum conſtantem decuit, uſque ad obitum in fide permanſit) longe turpiore perfidiæ flagitio priſtinam proditionem accumulaſſent, & Deſpotæ, ſicuti ſortiter occupandi principatus occaſionem, ſic poſtremò ejus ſimul cum vita miſerabiliter amittendi neceſſitatem attuliſſent. Porrò Mirces & Tartari, audita Alexandri fuga, quum ſera ſe auxilia ferre vidiſſent, eo unde venerant, redierunt: & Deſpotes liberam quidem, ſed vacuam, inanem, & exhauſtam provinciæ poſſeſſionem obtinuit: graviſſimiſque ſtatim initio regni difficultatibus, ſed omnium maximè pecuniæ inopia circumventus eſt. Nam & ſumptus indies creſcebant, neque quicquam erat in ærario, quod Alexander expilaverat, unde militibus ſtipendium ſolveretur, quos dimittere non erat tutum, quum quid Alexander moliretur, quove animo Solymanus Deſpotæ regnum occupantis conſilia eſſet accepturus, in incerto eſſent.

Cur quatuor Bojeris præclarè navant operam.

Deſpotæ inopia pecuniaria.

Diſtributæ igitur in hiberna copiæ, & pecunia provincialibus imperata, ut aureus unus capitatim penderetur. Sed quia illatam citò colligi nequiret, quantam celeritatem neceſſitas requireret, candelabrum, quod Alexander ex ſolido argento ingentis ponderis parari juſſerat, ac Monaſterio Græcorum, quos Calojeros vocant, Monachorum dedicaverat, conflari, & ex eo monetam cudi juſſit: ex eaque moneta, ſimul etiam ex collecta è vectigalibus & tributo pecunia ſtipendium exſolvendum curavit. Qua quidem re magnam ſibi apud provinciales invidiam conflavit, qui res ſacras, Deoque dicatas profanari ab eo & diripi moleſtiſſimè ferebant.

Interea Alexander profugus Conſtantinopoli de injuria Deſpotæ queſtus, à Solimano impetravit, ut miſſo Græciæ equitum Magiſtro, in regnum reſtitueretur, literæque ad Poloniæ Regem darentur, quibus apud illum multis verbis, Deſpotæ datum per ſuam ditionem tranſitum expoſtulabat, ac ut Beglerbego ea bellum geſturo, adverſus Deſpotam auxilio eſſe vellet, hortabatur. Sed interea Deſpotes, miſſis ampliſſimis muneribus & nuntijs, qui fidem & clientelæ obſequium offerrent, ac tributum decem millibus aureorum quotannis augendum pollicerentur, præter omnium ſpem & expectationem, ut in poſſeſſione Moldaviæ confirmaretur, obtinuit: ita ut exercitu Beglerbegoque ex itinere revocato, vexillum, ac gladius & clava, auro & argento exornata, inſignia nempe confirmati principatus ad Deſpotam per Chauſios mitterentur.

Beglerb. Græciæ ut Alexandrum regno reſtituat, Solimanus jubet.

Sed Deſpota auctum offerente tributū, Beglerb. revocatur, & Deſpota in principatu confirmatur.

Pacatis in hunc modum (quod multi eventurum minimè ſpetaverant) rebus & tyrannide à majori tyranno confirmata, Antonius Siculus ampliſſimis, prout æquum erat, muneribus à Deſpota donatus, in quibus præter magnum auri & argenti pondus, quantum nempe rerum in præſens copia ſuppeditabat, veſtes aureæ pretioſiſſimis pellibus ſuffultæ, acinaces, & gladij, militariaque inſtrumenta, & equi auratis phaleris exculti erant, domum redijt, Petro Devajo ibi relicto, qui Suchavæ in arcis præſidio præfectus erat, eoque ſerio admonito, ut Deſpotæ fidelem operam navando, provincialium animis in officio fideque continendis curam & diligentiam omnem adhiberet. Alberto quoque Laſco, præter ingentium & planè principalium ſumptuum quotidianas rationes, quibus ille ob continuum luxum & prodigalitatem gravis & importunus videri poterat, decem millia aureorum nummûm perſolvit: ita ut ea dono ſibi habere juberet, ac de integro ſe diſſoluturum ſponderet: tradita interim ei arcis Hutinæ libera poſſeſſione, cui ille Joannem Piaſſocium familiarem ſuum, nobi-

Ant. Siculus eximiis à Deſpota muneribus ornatus domū redit.

Devajo Suchavæ arci præfecto relicto.

Alb. Laſco decē millia

nobilem Polonum præfecit: quamquam haud multo poſt ſimultates inter eas haud leves ſubortæ ſunt; quæ poſtea, ut ſuo loco dicemus, rebus Deſpotæ convulſis atque labefactatis calamitati atque exitio fuerunt. Nec diu moratus Joannes quoque Petrus Ruſellus, qui diſcedentibus Antonio & Laſco, multis Deſpotæ precibus fatigatus, aliquamdiu apud illum remanſerat, quod Sacramento militari Ferdinando Cæſari eſſet obſtrictus, detrectata ulteriori militia, veniaque ab eo petita, in Ungariam reverti conſtituit. Quem cum invitum retinere nollet, quod egregiam viri virtutem in occupando regno eſſet expertus, liberaliter & ample donatum dimiſit; eumque in caſtra proficiſcentem diei iter comitatus eſt: ſed prima nocte in caſtris duos præſtantes equos, quos à Deſpota dono acceperat, furtim ſubductos amiſit: quam rei indignitatem, ſuſpicione incerta quidem, ſed quæ Ruſellij animo penitus infixa manſit, Deſpotæ, qui fures immiſiſſet, tribuiſſe videbatur, eaque re haud parum offenſus atque alienatus in Ruſſiam indignabundus, indeque Caſſoviam diſceſſit.

aureorũ donat Deſpot.a.

Tradita etiam arcis Huſtinæ poſſeßione.

Diſcedit & Ruſſelius donis auctus plurimis.

Ferdin. Maximilianum filium ſucceſſorem ſibi in Hungaria declarare conſtituit.

Dum hæc in Moldavia geruntur, Ferdinandus, qui magnificentiſſimum de coronando apud Bohemos in ſequentem annum filio Maximiliano decretum fieri curaverat, quum ſe quotidie ingraveſcente ætate tam corporis quam animi viribus debilitari ſentiret, eundem filium in Pannonia quoque ſibi ſucceſſorem, ſe adhuc ſuperſtite declarare conſtituit, eamque ob cauſam frequentiorem ſenatum Viennam convocavit. Venêre ferè omnes præter paucos & Petrum Erdodium, qui ſubverſo in quodam tortuoſo terræ anfractu, quo vehebatur, curru, fractoque brachio in itinere ſubſtiterat. In eorum conſeſſu ipſum hujuſmodi verba feciſſe accepimus. Ab eo tempore, quo me Deo Optimo Maximo & ſuperis bene juvantibus, Pannoniæ ſceptris potitum eſſe meminiſtis, nihil à me, quod ad juvandam rempublicam pertineret, domi foriſque prætermiſſum eſſe, ſimul meminiſſe poteſtis: Cuncta enim ſemper republicâ inferiorâ minoraque exiſtimavi, nihil ea charius duxi; & quicquid opis, virium, roboris, pecuniæ non ſolum ex ea habere potui, ſed quæcunque etiam ex alijs regnis & provincijs non tantum meis, verùm etiam fraternis, & Romani Imperij auxilijs contracta ſunt, ad vos neceſſitareſque, & patriam veſtram defendendam, prompto animo & magna cura expoſuis remque publicam per omnem ætatem meam ignoſcendo, indulgendo, largiendo & alijs regijs artibus exercendis ita adminiſtravi, ut de vobis omnibus publicè privatimque benè mereri, & omnibus benefacere ex conſuetudine in naturam verterim; nec ullum ferè ex vobis eſſe putem, in quem dum tempus & occaſio conceſſit, ſive exiguum, ſive luculentioris beneficij genus conferre dubitaverim. Cujus rei vos qui adeſtis teſtes inprimis locupleres appello; ut alios prætermittam, qui vel abſunt publicis privatiſque rebus occupati, vel his retroactis triginta & ampliùs annis vitam cum morte commutarunt; & hæredes munificentiæ meæ haud inexpertes reliquerunt. Præter hæc ſuſtinendis & propulſandis multis magniſque bellorum tempeſtatibus, quæ ab immanibus barbaris frequenter ingruerunt, quæcunque humana ratione aut viribus excogitari provideri que potuêre, omnibus prius non ſolum Germaniæ, ſed totius etiam Europæ regibus & principibus, non una legatione nec quicquam fatigatis, arma, pecunias, milites, duces, exercitus maturè & diligenter paravimus. Quibus tamen omnibus non tam hoſtium virtus & fortitudo, aut ducum noſtrorum imprudentia, aut ignavia? ſed occulta quædam fati neceſſitas ac vis, irataque ſceleribus noſtris cœleſtia numina, ſperatos ſucceſſus eripuerunt. Nunc verò quum mihi, quamquam adhuc aliquantum vigenti, ſed tamen indies viribus deficientibus haud modicè affecto, extremum vitæ tempus haud procul abeſſe ſentiam, æquum mihi, neque vobis inutile aut indecorum fore viſum eſt, ut de ſucceſſore tempeſtivè proſpectum eſſe cupiam, ac Maximilianum filium, quem Bohemi propediem diademate ſceptriſque ſolenni ritu ornaturi, nec ſeptemviri Romano Imperatori eligendo delecti, quin eum Cæſarem me vita functo nominent, diutiùs dilaturi ſunt, vobis in regem veſtrum ultrò commendem; ſecutus exemplum Mariæ reginæ, ac poſtea Uladislai regis, ſoceri mei quorum illa Sigiſmundi ſponſum ſuum, qui poſtea imperavit; hic verò Ludovicum, filium adhuc trimum in ſucceſſores ſuos eligendos, & ſolenni pompa coronandos curaverunt.

Ferdin. Imp. oratio ad frequentem Pannoniæ procerũ ſenatum

Quem quidem ſicuti florens ætas, ac digna viro principe virtutes, quæ nomen ejus tam in Hiſpania, quam Germania, totaque republica Chriſtiana clarum atque illuſtre reddiderunt; vobis quoque commendare debent: ita etiam eum cura & ſolicitudine tuendi regni, & incolumitate veſtra publicè privatimque procuranda, vobiſque munificentia & liberalitate ſibi obſtringendis, atque adeo ſuperbis hoſtibus, felici rerum eventu avertendis, niſi me patrius amor fallit, cumulatè ſatisfacturum ſpero & confido. Neque vos id mihi denegaturos, ſed veſtra ſponte oblaturos exiſtimo, quod jure debere videmini: & tum me multorum meorum erga vos beneficiorum uberrimum fructum percepiſſe arbitrabor, quum non ſolum non indigno deſiderio huic meo; ſed etiam quod vobis uſui ornamentoque ſit futurum, veſtris ſuffragijs votiſque firmando, prout veſtri erit muneris & officij; & mihi de vobis ſperare fas eſt, abundè atque oportuné occurretis. Hæc atque talia dicentem, magno ſilentio & aſſenſu cæteri audivêre.

Palatini reſponſio ad eamdem.

Palatinus tamen veniam loquendi poteſtatemque precatus, paucis verbis interceſſit, ac percurſis in ſe & plures alios ejus benefactis, ſe continere non poſſe retulit, quin pauca non contendendi gratia, à quo longè abeſſe velit; ſed pro officij ſui prærogativa, tuendæ communis libertatis in medium adferat; & quidem ſe inficias non ire, quin ſucceſſio regni liberos ejus reſpiciat, quos tres omnibus naturæ dotibus, ac rara virtute excellentes habet: neque id in dubium revocari poſſe; ſic tamen ut penes publica Nobilitatis ſuffragia liberæ electionis jus & arbitrium ſit, quem ex tribus principem ſibi deligendum putet. Mariæ ſponſum Sigiſmundum, ante aliquot annos publicis votis electum priùs,

quam

quam diademate ornaretur, ſatis conſtare: in Ludovico autem inaugurando & coronando, quod unicus eſſet, nullam oriri potuiſſe quæſtionis difficultatem. Verum nunc quem inter tres principem velint, non ad privatum ſenatus judicium, ſed publica comitiorum vota pertinere, ne vetera electionis jura minuantur, aut violentur. Proinde donec ipſe, ſuperis bene juvantibus, ſuperſtes ſit, ſe & Nobilitatem, cujus animos haberet exploratos, alium ab ipſo regem, quem jam triginta quinque annis, liberalitatis, fortitudinis, lenitatis, clementiæque nomine venerati ſunt, ac fide & obſequio coluerunt, nequaquam deſiderare: ipſo, quod Deus Opt. Max. longiſſime differat, fatis concedente, frequens regni concilium deliberaturum, cuinam regnum ſit deferendum. Se hæc, quæ animo volutabat, & quæ ſuapte conſcientia reticere non poterat, pro libertate publica retuliſſe; ita tamen ut & nunc, & quovis tempore, nec ipſius ut optimi clementiſſimique regis, nec Maximiliani principis deſtinatis ſit adverſaturus, quum nihil plane ſit tam magnificum, & in excelſo poſitum, quod magnanimitati virtutibusque eorum, & erga regnum Ungariæ meritis non jure meritoque debeatur.

Palatinus in Ferdinandum filium propenſior exiſtimatur.

Hæc à Palatino dicta, præter omnium opinionem, Ferdinandi animum altius penetrarunt. Audiverat enim ambiguis inditiis, illum contracta bello Babocienſi, cum Ferdinando filio familiaritate, ad illius magis, quam Maximiliani partes inclinare; nec tamen hæc dicere auſum putabat. Itaque non aliud loquutus, quam ea conſilia aliud tempus, aliam occaſionem poſtulare, Senatum dimiſit: & iis cæptis in præſens deſtitit; curaſque omnes ad Bohemicæ coronationis feſtivitatem convertit: nec multo poſt in Bohemiam unà cum liberis profectus eſt. Antequam tamen proficiſceretur, legatos ad Concilium, quod erat à ſummo Pontifice Pio Quarto in urbem Tridentinam indictum, delegit: & Antonium quidem Muglicium Archiepiſcopum Pragenſem, ſuo ut Cæſaris; Georgium vero Draſcovitium Epiſcopum Quinqueeccleſienſem, ut regis Ungariæ nomine Tridentum miſit. Sacratis quoque viris, uti à ſummo Pontifice juſſi erant, duos ex ſuorum numero ut mitterent, imperavit: atque ab iis Joannes Coloſvarinus Chanadienſis, & Andreas Duditius Tininienſis Epiſcopi delecti ſunt: quorum illi Ferdinandi ſumptibus; hi vero pecunia ex collegiis cæterorum ſacerdotiorum collecta Tridentum diſceſſerunt.

Re infecta & prolata, Senatus dimiſſus eſt.

Legati à Cæſare & Hungaris ad Concilium Tridentinũ miſſi.

Thomæ Nadaſdy Palatini mors.

Poſt profectionem Ferdinandi in Bohemiam, Thomam Nadaſdium Palatinum peſtilens ac repentina febris, indeque ſubita ſequuta mors, odio aut gratiæ ejus exemerunt. Nam cum ad arcem Egervariam animi cauſa receſſiſſet, Quarto Nonas Junias, ætatis vero anno quarto & ſexageſimo è vivis exceſſit, relicto novenne filio Franciſco, qui poſtea in virum militari virtute præſtantem evaſit. Fuit pulchra canitie & viridi ſenecta conſpicuus, ac utraque fortuna exercitatus, pacis & belli artibus pollens: ſed qui tam bonam, quam malam ſui recordationem fama factiſque promeruerit: atque ut hoc quoque addam, à multis ultimus Palatinorum habitus; uſque adeo ejus extremæ ad Ferdinandum voces, quas retulimus, animo principis inhæſiſſe credebantur. Stephanum Mailatum & Joannem Zalajum, anguſtis quidem, ſed ingenuis tamen natalibus ortos, ac poſtea liberalitate Ferdinandi clareſcentes, in fratres adoptaverat: vixitque cum iis conjunctiſſime: ita ut arces Fogaraſſum in Tranſilvania, Huſtum in Maramaruſio, ac Berſenciam in Simigio à Ferdinando dono acceptas, & alia quæcunque habebat, cum illis communicaret: qui quum Huſtum Chriſtophoro Cavaſio regendum dediſſent, ac ille omnem circa regionem, ad Poloniæ & Moldaviæ fines latrociniis & rapinis infeſtam reddidiſſet, juſſu Ferdinandi ab Andrea Bathorio obſeſſus, erectiſque circumcirca caſtellis, præter Nadaſdii ſpem ad deditionem compulſus fuit: ſicque ii poſſeſſione arcis exciderunt.

Franciſco filio relicto novenne.

Marc. Stanſitius ſervati Sigethi gloria illuſtris mortem obit,

Cui Comes Zrinius ſuccedit,

Tertio poſt eum menſe Marcus quoque Stanſitius, priſcæ ſeveritatis diſciplinæque vir, & ſervati Sigeti laude clarus, mortem obiit; eique in præfectura Sigetana Ferdinandus Nicolaum Comitem Zrinianum, ultro ſeſe offerentem ſuffecit; qui locum illum tolerata priori obſidione celebrem, præclara poſtea ibi morte obita longe celeberrimum reddidit; quum per octo & triginta dies acerrimum infenſiſſimarum gentium impetum conſtantiſſimè perferendo, deſperatis poſtremò auxiliis, haud inultus cecidiſſet, nec incruentam hoſtibus victoriam reliquiſſet.

NICOLAI ISTHUANFI PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXI.

Ferdinandus in Bohemiam veniens, per Busbequium de induciis octēnalibus fit certior.

VIxdum Ferdinandus in Bohemiam adventarat, & ab Augerio legato de induciis octēnalibus, quas ſe ingentibus ſtudiis & aſſiduo labore impetraſſe, brevique reportaturum nuntiabat. bene ſperare jubebatur: ideoque eo læti nuntii gaudio exhilaratus, commodam pacis & otii parandi occaſionem, regnique Bohemici Maximiliano filio de manu tradendi facultatem ſe nactum exiſtimabat; cum amicorum, ducumque ſuorum literis, ut ſibi proſpiceret, & a Joanne Sigiſmundo caveret, quem defectione & frequentibus Balaſſij injuriis irritatum bellum parare, nec pacem pati poſſe admonebatur, confiſum Turcarum auxiliis, qui jam pridem occultis nuntiis, & legationibus ſolicitati, nec expectato primi veris initio, in ſocietatem venturi eſſe crederentur. Propterea Zajo & Balaſſio, cæteriſque præfectis in mandatis dederat, ut quamquam illum induciarum legibus, ſic volente Solimano, comprehenſum, earum jura & fœdera nequaquam violaturum exiſtimaret; tamen recte proviſis conſiliorum rationibus curarent, ne ab illo imparati offenderentur, neve detrimentum aliquod reſpublica pateretur.

Joan. Sigiſmundi moliſiones.

Mehemetis Chauſij querela de auxiliis Deſpotæ præbitis. Et de Bathorij ac Balaſſij defectione, Quibus breviter à Ferdinando reſponſum.

Interea Mehemetes unus ex Chauſiis, quibus nuntiis & legatis Turcarum principes uti ſolent, cum literis Solimani Pragam venit, quibus expoſtulabat auxilia contra Alexandrum Moldavum beneficiarium ſuum Deſpotæ data, & Nicolaum Bathorium, & Melchiorem Balaſſium à Joanne Sigiſmundo, pupillo ſuo, ingentibus promiſſis deductos, cum magna ditionis Tranſilvanicæ jactura, defeciſſe: quæ induciis, quas per legatos urgendo inſtandoque peteret, nequaquam convenire aſſerebat. Ad eas literas Ferdinandus, poſtquam aliquot diebus nuntium detinuiſſet, reſpondit, ſe à Solimano ejuſmodi querelis præoccupari, quæ potius ab ſe, quam ab illo, jure meritoque fieri poſſent. neque enim ab ipſo auxilia ulla Deſpotæ conceſſa: ſed milites inſciis ducibus & præfectis, ſpe lucri incitatos ſeſe illi aggregaiſſe: quod etiam ab ipſius militibus fieri ſoleat: Bathorium vero & Balaſſium à Tranſilvano minime deſciviſſe; ſed ex errore in viam, & ad priſtinum officium ultro reverſos eſſe; à quo antea armis coacti diſceſſiſſent. Quo reſponſo quum ille non ſine muneribus rediiſſet, Zajus & Balaſſius, ad quos de apparatibus Tranſilvanicis haud diſſimilia per exploratores quotidie adferebantur, in oppidum Bathorum convenerunt, ibique communicato cum Nicolao Bathorio, aliiſque ducibus conſilio, priores bellum inferre decreverunt. Itaque arcem Covaſonem, annis ſuperioribus à Telequeſſio dirutam, ſed a Petro Macuſmano poſtea reſtauratam, repentino admoto terrore obſederunt. Qui quum conſilii viriumque inops, auxiliiſque deſtitutis, quæ è Tranſilvania adduci tam cito non poſſent, nec primis tormentorum ictibus expectatis, neceſſariam ditionem fecit, ea lege, ut ipſe & milites, relictis rebus & ſarcinis, ſolis accincti gladiis, ſolaque inferiori veſte induti dimitterentur.

Zajus & Balaſſius Ioan. Sigiſmundi conatibus prævertentes, Covaſonem arcem occupant.

Ioan. Sigiſmundus ductu Bathorij & Nemethij,

At Joannes Sigiſmundus haud gravatim ferens initium belli à Cæſarianis exortum, quo incepta ſua apud Solimanum facilius excuſaret, ſeque bellum non intuliſſe, ſed illatum repuliſſe dicere poſſet: copias, quas ante paratas habebat, extemplo in Ungariam mittendas duxit. Quarum imperium, quum ipſe, prout volebat, exercere gravi oppreſſus morbo, non poſſet, Stephano Bathorio Somliano, ac Franciſco Nemethio, qui ſub arce Serencia, fugatis Bebeco & Peteone, nihil non ſibi arrogando, indomitos ſpiritus gerere videbatur, æquata poteſtate, commiſit: ipſe vero ad monaſterium Claudiopoli vicinum, curandæ valetudinis gratia ſubſtitit. Paulo antea Georgius Suloccus, egregia virtute juvenis, vidua Balthaſaris Jachcii in conjugem ducta, arcem Hadadum, quæ ad jus privigni ejuſdem nominis pertinebat, matrimonii nomine occupaverat, ac hortante Balaſſio à Tranſilvanis ad partes Cæſaris tranſierat. Eum Nemethius & Somlianus, uti recentis tranſfugii reum, ante omnia alia armis adoriri atque ulciſci ſtatuerunt. Itaque quum ad illud tempus, quo à carnibus abſtinemus, quodque à Chriſtianis veteri nomine Quadrageſimale jejunium vocatur, cum exercitu ſub arcem perveniſſent, caſtra non procul ab ea metati ſunt, ac conſtitutis eadem nocte vineis & aggeribus, tormenta promoverunt, ac duabus è partibus arcem verberari juſſerunt. Cujus muri vetuſtate, & eorum qui obtinebant incuria debiles, quum pilarum ictus nequaquam perferre poſſent, Suloccus non multo

Hadadū arcem Sulocco deditione eripiunt.

tempore

tempore tolerata obſidione, arcem dedidit; quem cum omnibus rebus & ſuppellectili arce excedentem Sacmarium ire permiſerunt.

At Zajus & Balaſſius, quamquam arce tam celeriter amiſſa non parum animo perturbarentur; ne tamen hoſtes, quorum vires, Joanne Sigismundo novos ſubinde milites ſubmittente, indies creſcere intelligebant, ad Sacmarium aut Vardam oppugnandam ferrentur, caſtra promovere, & Tibiſcum tranſiicere cepere.

Copiæ à Zajo & Balaſſio contractæ ad hoſtium caſtra pergunt.

Convenerant ad illa juſſu Ferdinandi copiæ Nobilitatis haud contemnendæ, & Gabriel Perenius ducentos equites, totidemque pedites, duce Nicolao Henejo adjunxerat: Nicolaus Bathorius totidem milites expeditos miſerat, quibus Ladislaus Siculus præerat: Dominicus autem Dobo, Gaſpar Draſcovitius, Sigiſmundus Seniejus, Stephanus Vardajus, multique alii, certas equitum & cohortium manus ſuis ſtipendiis adduxerant: ita ut omnium numerus ad quinquies mille milites conſtituere exiſtimaretur. Quum fama adventantis Cæſariani exercitus Hadadum in hoſtium caſtra allata eſſet, Somlianus & Nemethius, quibus à Joanne Sigiſmundo injunctum erat, ne de pugna committenda quicquam penſi haberent; ſed ſe ad ſummam rerum ferro decernendam expectarent, ipſeque temperata valetudine nullam veniendi moram interjecturus eſſet, caſtra ſua ad mænia arcis contrahenda, foſſaque communienda exiſtimaverant, ut ea tormentis majoribus ex illa tueri poſſent, nec ipſi inviti ad pugnam pertraherentur.

Nemethius, invito Sõliano ſe ad prælium accingit.

Verùm quum Cæſariani in conſpectum ſe dediſſent, Nemethius ſive oblitus mandatorum, quæ de vitanda prælii fortuna acceperat, ſive nimia arrogantia & hoſtis contemptione raptus, abſque Somliani conſenſu, ſuos tubis tympaniſque excitatos caſtris educere, & ad ineundam pugnam inſtruere cepit. Somlianus quoque collegæ temeritati, alieno eo importunoque tempore nequaquam refragandum arbitratus, attolli ſua ſigna jubet, & caſtris egreditur: ac Chriſtophoro Quereſturio, & Thomæ Albano, quos circa ſe habebat, periclitemur, inquit, prælii aleam, quando ita collegæ meo videtur, ut ſtolido potius arrogantis animi impetu, quam recta ratione dimicandum putet: ne ignaviæ, aut ceſſationis arguamur: ſed vereor, ne hodie eas, quas meremur, infauſtæ audaciæ pænas luamus. Quibus dictis, Albano in caſtris relicto, cæteris qui egreſſi ſe cunctantem præſtolabantur, ſequi cæpit: nec contineri potuit, quin Nemethio obequitanti, aciemque inſtruenti eadem repetendo obiiceret. Erat prope caſtra rivulus aquationi percommodus, partim profundioribus ripis, partim ita ut facile tranſiri poſſet, caſtigatis. Eum quum tranſiiſſent, lato in planicie circuitu capto, non procul à via publica, explicatis vexillis, tubiſque & tympanis ſonantibus, Cæſarianos expectare conſtituunt.

Zajus & Balaſſius expedito, quamquam minore militum numero, pugnæ cupidi, primo lentis paſſibus in hoſtem ferri cepere: poſtea ubi propius ventum eſt, milites in oblongam denſamque aciem componunt,

Cæſariani acie inſtructi.

ita ut extrema utrinque cornua valido equitatu firmarentur, ac huic Nicolaus Henejus & Ladislaus Siculus, illi vero Matthias Sennieſſius & Franciſcus Zalajus clari turmarum ductores præeſſent; & Zajus cum prætorianis & regio vexillo mediam aciem tueretur: Balaſſius verò exercitum obequitans nullo certo loco conſiſteret. Ibi paucis verbis milites alloquuntur, nec hoſtem numero tantum tumidum & ferocem, ſed non vi, ne robore, aut diſciplina validum, acri illato impetu, invadendum proculcandumque dubitent: eos non ita pridem ab aratris & rure in militiam vi adactos conſcriproſque; ideoque rudes imbelleſque eſſe, hanc diem, hanc aciem fore, quæ præmium laborum ſimul & finem, quietemque ſint allaturæ.

Quibus verbis & aliis talibus Balaſſius tanta vincendi ſpe ſuos accenderat, ut milites eo duce nihil ſibi adverſi eventurum timerent, ſeque jam viciſſe clamitarent. Tum verò ipſe, admonito Zajo, ut cum exercitu ſe præeuntem citatiore gradu ſubſequeretur, acceptá ſecum equitum alá, & filio Boldiſio alterum & vigeſimum ætatis annum agitante, compellatoque eo, ut prima militiæ rudimenta haud degeneri animo capeſſeret, & hoſtem fortiter ferire diſceret, hoſtium antecurſores adoritur.

Hoſtes forti animo aggrediuntur.

Inter quos quum Stephanus Thrax, Gaſparis Bequeſſii, egregiæ virtutis & fortitudinis eques, ſublata haſta, in adverſos Balaſſii equites irrupiſſet, perfractâque eá certaminis initium feciſſet, tum magnus clamor attollitur, ſclopetorumque & falconum fragore omnia complentur.

Mediam peditum aciem pellunt, ſternunt, reliquãque fugant.

Cæſariani, Balaſſio manu voceque & exemplo eos cohortante, & Zajo gradum acriùs inferente, mediam peditũ aciem repellunt, ac proſternunt: cadentibuſque eorum ſigniferis, tota peditatus acies, quæ è rudibus ut plurimum Saxonum & Valachorum cohortibus conſtabat, in fugam vertitur: illi perterritis & fugientibus inſiſtendum rati, plurimos ex eis interficiunt, & ſimul equites invadunt, qui viſa cohortium conſternatione & fuga, quum ſe peditatu nudatos conſpicerent, & ab hoſtibus acri virium pondere incumbentibus pugnaciſſimi quoque ſte merentur, urgeri primò acriùs, impellique, mox cum magna cæde converti in effuſam fugam capere; nec duce Nemethio amplius vim ſuſtinere auſo.

Quo viſo etiam equites confertim diffugiunt.

Tum verò ſemel turbatæ atque in fugam verſæ acies, nec à Somliano, nec à ducibus cæteris reparari denuo, retinerique potuêre: ita occiſis, qui reſiſtebant, ſtrata vexilla atque capta ſunt; & poſtremò omnes, qua quiſque potuit, diſſolutis ordinibus effuſè & inconditè profugerunt.

In eo prælio Boldiſius haſtam in adverſo hoſtis pectore, non ſine ſingulari patris lætitia, perfregit; eductoque confeſtim gladio cæteris pugnantibus ſe immiſcuit.

Nemethii jactatio & fuga.

Nemethius, qui paulò ante jactabundus certam ſibi victoriam temerè promittebat, funeſque ſericeos ad id paratos proferebat, quibus duos leviros Balaſſios, patrem & filium (nam in matrimonio filiam Emeriei Balaſſii habebat) ſe connexurum minabatur, rebus deſperatis aufugiens, non priùs deſtitit, quam ad Sentiogum protento curſu perveniret. Solimanus cum fruſtra reparare aciem eſſet conatus, ſæpè incuſata collegæ temeritate, ſeque haud falſum vatem adverſi eventus fuiſſe dictitans, poſtremus cum Chriſtophoro Quereſturio in tutum evaſit. Cæſariani equites integri, pauciſſimis è ſuorum numero deſideratis, fugientem hoſtem ad multam noctem perſequuti ſunt: & Nicolaum Tele-

Telegdinum, ac Paulum Chaquium, nobili ſummoque loco natos, ac Benedictum Bornemiſſam è mercatore militem, & deinde equitum ductorem nuper ſactum, è fuga retraxerunt: duo que illi perſolura Balaſſio & Zajo haud mediocri ſumma pecuniæ, dimiſſi ſunt: Paulus vero Chaquius meliorem nactus conditionem fortunamque, ducta in conjugem Zaii filia, libertatem obtinuit, ac paulo poſt celebratis nuptiis domum reverſus eſt.

Magnus captivorum numerus,

Gregariorum militum captivorum magnus fuit numerus: adeo ut Saxones, Siculi, & Valachi, quatuor millium hominum ſummam impleviſſe exiſtimarentur: qui tamen omnes, à victoribus, ademptis tantummodo armis, ſine pretio, dimiſſi fuere, quum de commeatu tantæ alendæ multitudini nequaquam commode provideri poſſet, cujus inopia ob viarum & convectionis difficultates jam laborari cæptum eſt.

Caſtra hoſtium invaſa & direpta.

Eodem impetu caſtra hoſtium capta atque direpta ſunt: magnusque equorum, curruum & impedimentorum numerus, tormenta currulia viginti quatuor cum apparatibus, & jumentorum iugis, ac ſigna LII. in manus & poteſtatem victorum devenere: ita ut videre eſſet paſſim tentoria, veſtibus, pecunia, ac vario pretioſioris ſupellectilis genere referta; pocula item argentea ad abacum expoſita, diverſa muſica inſtrumenta, magnam vini copiam, lebetes diverſorum obſoniorum plenos ad ignem ferveſcentes; nonnullis vero in tabernaculis cibos jam menſis illatos: ſic ut non in caſtra & bellum. ſed ad convivia & nuptiales epulas confluxiſſe cenſeri poſſent: quæ à victoribus totam fere diem pugnando & laborando fatigatis & fameſcentibus, non ſine jocis militarique lætitia conſumpta fuerunt. Pugnatum eſt die Mercurij, qui in dimidiam Quadrageſimalis abſtinentæ partem incidere ſolet: ſed nuſquam ætate noſtra bellis civilibus ullæ copiæ fædiore eventu conflixere: nec minore victoris incommodo ſuperatæ ſunt. Nemethis quoque multos poſtea laudis, dignitatisque ſuæ obtrectatores habuit; ita ut elatos, quos ſibi proſpero Serenciani prælii exitu arrogaverat ſpiritus, hoc ictus infortunio, depoſuiſſe cenſeretur: adeo ſupra omnem humani ingenij captum, fortuna in bello inconſulti impetus & temeritatis præclara caſtigatrix eſſe ſolet.

Hadadū arx Cæſarianis dedita.

Nocte que ſequuta eſt, Cæſariani in hoſtium tabernaculis quievere; & arx ab iis, qui intus erant, ad Zaii victoris arbitrium ultro dedita eſt: quos tamen ille civili humanitate omnes in patriam incolumes remiſit; arcemque tuendam fidei & induſtriæ Matthiæ Senieſſii fortiſſimi viri demandavit.

Ioan. Sigiſmundus hac clade perculſus fugā in Poloniam cogitat, Sed à Chriſtophoro perſuaſus reſiſtit,

Ad hujus cladis temeritate ducis acceptæ famam, tantus terror Johanni Sigiſmundo repente illatus eſt; ut ſuadentibus Niſovio & Polonis, ac Chaquio imprimis, de deſerenda Tranſſilvania cogitaret, & convaſatis rebus omnibus, in Poloniam ad avunculum regem confugiendum putaret: niſi à Chriſtophoro Bathorio, ne deſperatis remediis, ſalutem fortunasque ſuas, præſenti periculo exponeret, retentus fuiſſet, qui nequaquam defuturos conſilio, & egregia erga eum bene merendi voluntate Polonos referebat: domi ſupereſſe vires, pecuniam, copias, urbes liberas: foris Turcarum auxilia, ſi petantur, propediem adventura: reſumendum animum, & adverſus dubia improſperaque fortius enitendum: Deum quoque Opt. Max. interea occaſionem & ſalubria rebus gerendis tuendæque libertati conſilia adminiſtraturum. His atque talibus rationibus aliquantum recreatus, & quod intelligeret eſſe complures, qui gazam in exteras gentes abducendam minime paſſuri eſſe dicerentur, obtemperavit; tanta tamen anxii animi ſolicitudine, metuque ut ſi Cæſariani propius acceſſiſſent; inſtitutæ in Poloniam fugæ præſidio ſibi conſulturus eſſe crederetur.

Et Ibraimi Budenſis auxilia invocat & obtinet.

Interea ad Budenſem præfectum, cui Ibraimo juniori, ad differentiam ejus, qui Byzantii purpuratorum princeps fuerat, nomen inditum poſtea perpetuo fuit, celerrimos nuncios cum muneribus mittit; & niſi maturam opem ferat, ſe cum hoſtibus vel invitum paciſci debere nunciat: atque is laboranti auxilia adferre, ac ſuos ex hibernis ſine mora evocandos eſſe conſtituit.

Noſtris præda dividenda intenta,

At Cæſariani duces onuſti ſpoliis, ac opima præda, & ingentis pretii manubiis, ad Oppidum Ovarium Sacmario propinquum, contenderunt, ibique communi voluntate ea per auctionem ſub haſta dividenda, collectamque inde pecuniam, per militum capita de more diſtribuendam deliberarunt; delectusque eſt Valentinus Banffius Thallocianus, celebris alæ equeſtris ductor, qui vendendis rebus, & ſervandis rationibus, præeſſet. Jamque ingens collecta erat pecuniæ vis, concurrentibus undiquaque emptoribus, qui equos aut arma, aut tabernacula, ſive aliam militarem ſupellectilem licitabantur; ita ut ſumma ejus omnis, centum millium aureorum numſim oumerum excedere diceretur; quum ab exploratoribus certo allatum eſt, Turcas ad campos Racoſianos, Peſto, Budeque vicinos, magnis itineribus agminatim convenire, Budenſem præfectum promoris ex urbe tormentis caſtra ibi metatum eſſe; brevique adverſus eos cum exercitu venturum, ut Tranſilvanos auxiliis adjutos, ad reſtauranda majoris belli conſilia incitaret. Quibus vulgatis rumoribus, Cæſariani duces Ovario diſcedentes, Sacmarium ſeſe recipere, ac ſi tempus, & rerum conditiones paterentur, reliquum auctionis quod ſuperat, iſthic perficere decreverunt; aut ſi Turcæ interim imminerent, ut ibi tanquam tutiore loco ſeſe tuerentur:

Ferdinandus octo peditum Germanorum ſigna conſcribit.

Ferdinandum quoque de his hoſtium motibus certiorem reddiderunt, qui octo ſigna peditum Germanorum, ducibus Jacobo Ravingerio, & Bartholomæo Panovitio in ſupplementum legionum condoci, ac Caſſoviam primo quoque tempore ire juſſit.

Sed dum ii Tirnaviæ recenſentur, dum eis arma, ſclopeti, idque genus res neceſſariæ diſtribuuntur, Ibraimus motis Buda caſtris, Sacmarium verſus proficiſci cepit; deque ſuo adventu Johannem Sigiſmundum certiorem reddidit; admonitum, ut copias parare, & ſubminiſtrandi commeatus curam habere non prætermitteret. Dedit etiam in mandatis Malcocio Temeſvarii præfecto, ut ad certum diem ſecum ad Debrecenium conjungere ſuas

copias

Cæſariani hoſtium adventu expectant.

copiis maturaret. Cæſarianis multa deerant, quæ ad ſuſtinendum tantum belli terrorem neceſſaria fore videbantur: Nam & tormentis, niſi aliquot minoribus, quæ ad campeſtres potius uſus, quam tolerandæ obſidioni aptiora erant, & pulvere præſertim ſulphureo, quodque caput erat, rebus ad victum idoneis deſtituebantur. Nihilo tamen minus cohortante Balaſſio, reparatis munitionibus, ac propugnaculis vallo & aggere firmatis, adventum hoſtium expectare conſtituerunt. Sacmarium & Nemethum, interfluente Samoſio, clari nominis oppida ſunt, qui amnis è Tranſilvaniæ Alpibus duplici alveo oritur: Nam minoris Samoſij origo eſt ſupra arcem Gialu, qui ſecundum Claudiopolim fluit, verſus Dees, Civitatem ſalis fodinis claram, ibique majori Samoſio conjungitur: nec multo poſt Lapeſſo flumine in alveum recepto auctus, & apud Sacmarium in duos alveos, ſive ramos inſula facta dividitur: ac deinde ad pagum Samoſſegum, inter Echedum & Vardam Tibiſco miſcetur. In ea Inſula oppidum Sacmarium ſitum eſt, & in oppido caſtellum à Bathoriis Somlianis, ad quorum olim jura ditionemque ſpectabat, è materia exædificatum.

Sacmarium & Nemethum, interfluente Samoſio, diſcindi. Samoſij fl. origo.

Malcotius Temeſvarienſis Budenſi ſe conjungit,

Itaque quum Malcotius è Temeſvario profectus, ſe Budenſi conjunxiſſet, adductis ſecum tormentis, quæ magis velitationi & pugnis campeſtribus, quam diruendis muris erant idonea, Sacmarium venere; Et quum aliquot turmæ oppido exiiſſent, pari fortuna, paucis utrinque cadentibus dimicatum eſt. Jam aliquot dies Turcæ in oppugnatione hæſiſſe videbantur, quum ingenti ſpirante Auſtro oppidum Nemethium ſuccenderunt: quod quum è materia conſtaret, extemplo totum concrematum eſt, ventiſque ardentium ſtraminum manipulos, ac ſcandularum fragmina ultra flumen rapientibus, Sacmarii quoque tectorum faſtigia ſubito concepto igne ardere ceperunt. Adjuvante deinde ventorum turbine, flatuque ſæviſſimo, non ſolum tecta & domus, ſed etiam ſtabula, & horrea, quæ procul domibus erant, & in quibus milites cum equis & impedimentis ac caſtrenſi ſuppellectili per hoſpitia diſtributi erant, puncto temporis conflagrarunt militibus & turba civium nullam opem ferre valentibus. Nam eodem tempore Turcæ occaſione rei gerendæ nactâ, audendum rati, magnis ſublatis clamoribus, per pontem, quem noſtri ſupra minorem Samoſij alveum tumultuario opere ſtruxerant, munitiones ac propugnacula aggredi ac foris quoque ignes, quos artificio paraverant, ad augendum terrorem in ſtationes militum jaculari non ceſſabant: ſicque fiebat, ut fœda ubique omnium conſternatione ac tumultu, equis etiam fumo, & flammis præcluſo ſpiritu intereuntibus, partim hinc inde per urbem diſcurrentibus, milites diſſipatis ordinibus, & neglecto præfectorum imperio ſuis rebus cuſtodiendis intenti eſſe cogerentur. Manubiæ etiam & ſpolia, quum terribilis furentium flammarum rapiditas nulla mortalium ope arceri poſſet, corruentibus itidem ædificiis, in quibus ſervabantur, momento temporis, miſerabili ſtrage, & incredibili miſerorum militum damnu abſumpta fuerunt. Pecunia vero, quæ ex auctione à licitatoribus & emptoribus collecta erat, vi ignis tota liquefacta eſt. Poſtremo repulſis, quantum in ea rerum confuſione & perturbatione fieri poterat, magno labore hoſtibus & igne nonnihil reſidente, Hamſabegus ille, clandeſtinus arcium expugnator, qui tunc Strigonio præerat, ab Zajo colloquium petivit; a quo quum plerique eum dehortarentur, ipſe tamen ſumpta ala equitum urbe egreſſus, illum admiſit in colloquium: nec tamen quicquam præter contentiones invicem attulere, quibus vafer & impudens Turca Sacmarium poſtulare, Zajus negare & recentium induciarum pacta objicere: ita ut ambo mutuos ſermones exacuendo, altercandoque nullum operæ pretium feciſſe viderentur.

Turcis in Sacmarij oppugnatione hærentibus & Nemethum ſuccendentibus, Sacmarium, vigente ſpirante auſtro, eodem igne correptum conflagrat. Quæ occaſione Turci ipſi munitiones noſtras adorti, repelluntur.

Miſerabilis incendij clades.

Dirempto colloquio, Turcæ noſtris incumbendum rati, frumentarias convectiones tam terra, quam flumine, miſſis hinc inde excurſoribus, prohibere, & pabulatores noſtrorum intercipere contenderunt. Ab iis redeuntibus intellectum eſt, magnam hominum multitudinem cum uxoribus & liberis, ac ſubſtantia omni, ad Roſaliam, quæ erat munitio procerum cognomento Cunoium, duobus ab urbe milliaribus diſtans, ſe tutandi ſui cauſa contuliſſe. Itaque Budenſis extemplò mille equites, totidemque pedites è caſtris ſelectos eo ire locumque capere jubet. Sed prius quam Turcæ eo perveniſſent, non ſine ſumma eorum, qui incluſi erant, felicitate, Franciſcus Catajus, & alter Franciſcus Gemeſius, militares forteſque viri, cum centum ſexaginta equitibus Agriâ profecti Roſaliam intraverant, eo animo ut Turcas caſtris exeuntes, ac aquationi & lignationi intentos infeſtarent. Itaque quum Turcæ obtruncatis iis, quos forte obvios habuerant, munitionem invaſiſſent, ii qui intus erant, Agrienſium militum ope freti, & ab illis pro diſciplina, ſolitaque virtute rem gerentibus adjuti, impetum eorum fortiter exceperunt, & aliquantum etiam repreſſerunt. Sed quum equites quoque equis deſcendentes, pari cum peditibus robore & vi, partim vallum conſcendere, partim ſecuribus & dolabris dejicere niterentur, res erat in ſummum adducta periculum, ni Catajus & Gemeſius oportuno conſilio, per occultam portulam cohortem peditum Thoma Baxajo duce emiſiſſent, qui ſublato clamore in Turcas proſternendo vallo intentos repente irruperunt, ac magna edita ſtrage perterritos pedem referre coegerunt. Ex edita etiam arcis turri falconum & craſſiorum ſclopetorum pilis in eoſdem contortis, plurimi ex hoſtibus occubuere; ita ut amplius ducentis obtruncati fuiſſe dicerentur: quorum capita quum Agrienſes præacutis longuriis infixa pro vallis ſummitate ſpectanda poſuiſſent, Turcæ receptui cecinere, & re infecta in caſtra reverſi ſunt.

Turcæ Roſaliā aggreſſi à Gemeſio & Catajo repreſſi.

inferunt

Intereà Balaſſius & Zajus, quum ad ſummam pulveris tormentarii inopiam redacti eſſent, ad Antonium Siculum, qui obſeſſo jam Sacmario, paulo ante è Moldavica victoria redierat, & ad Echedum copias, quibus obſeſſis opem ferret, ſumma celeritate parabat, literas & nuntios miſere, quibus eum hortabantur, ut tro-

Pulveris ſulphurei inopia preſſi Cæſariani illum com- ...

Siculo ſibi ſulphurei pulveris portant.

ut trecentos pedites è ſelectiſſimis ſine mora deligeret, ſingulisque certum pondus ſulphurei pulveris, ſacculis è corio factis inſutum daret, ac ad intempeſtæ noctis tempus Sacmarium adducere maturaret, quibus in oppidum recipiendis ipſe & Balaſſius obviam eſſent occurſuri. Cum tempus Antonio conſtitutum adventaret, ipſi cum omnibus copiis, per pontem, quem biduo antè Zajus conſtruxerat, ut pabulatoribus, & quos emiſſurus erat, excurſoribus, expeditum iter eſſet, relicto in arce combuſtoque oppido ſatis valido militum præſidio, ſummo ſilentio egrediuntur. Vixdum in adverſam ripam & extremam Nemethii partem erat perventum, quum à tergo repente ingens clamor ab hoſtibus æque ac noſtris ſublatus exoritur: ſclopetorumque & falconum fragore & ſtrepitu omnia complentur. Cæſariani, id quod erat, rati, hoſtes in oppidum irrupiſſe, ſubito reflexis equorum habenis redire incipiunt: primusque cum ſua turma Forgacius, qui abeuntium terga clauſerat, cæteros cohortatus, ſubditis equo calcaribus, ad tutandum propugnaculum, quod hoſtes ſumma vi oppugnabant, recurrit.

Hoſtes in oppidum irrumpunt.

Fortè ſubſtiterat in contubernio Dominicus Dobo, quod eo die pedum dolore vexari cœpiſſet: is quum hoſtes tenebris tectos per pontem à Zajo conſtructum, in oppidum ſumma ope evaſiſſe conſpexiſſet, qua parte nullum vallum, ſed ramoſis & proceris arborum truncis aditus præſeptus erat, conſcenſo celeriter equo cum ſuis procurrerat, ac cum hoſte, jam ſignum in ſumma valli parte vibrante fortiter conſerta manu dimicabat: quum ſuperveniente Forgacio pugna redintegratur; ſignifero occumbenti hoſtile vexillum à noſtris eripitur, & hoſtibus majori ex parte cæſis, partim captis, cæteri detruduntur. Sed quum repetere certamen conarentur, mox Forgacius cohortem militum Germanorum ab ſua ſtatione, quæ proxima erat, acciri jubet: Ea manus, quod è peritis ſclopetariis conſtaret, magno noſtris pugnantibus adjumento fuit; quum enim hoſtes glandibus icti atque occiſi ſternerentur, fugam capeſſere, & palantes per eundem pontem, quo venerant, ſeſe recipere coacti fuere. Magna eo in certamine laus Dobonis & virtus fuit: niſi enim ipſe oportunam munitioni opem ferre maturaſſet, donec Forgatius & alii ex Nemethio, anguſtiore pontis via, ac cunctantius, quam neceſſitas poſtulabat, adcurrerent, magna hoſtibus capiendi oppidi erat oblata occaſio. Eodem etiam temporis momento Balaſſius & Zajus, incuſato Antonio, qui ad ſtatutam horam nec pedites adduxiſſet, nec pulverem tormentarium ſubminiſtraſſet, citatis equis ad ſtationes & propugnacula reverſi, magnum ad repellendos hoſtes momentum attulerunt.

Sed Dobonis & Forgatii virtute expulſi.

His difficultatibus circumventi Cæſariani, à Balaſſio magnis precibus contenderunt, ut oppido egrederetur, deque pulvere ſulphureo curando, & adducendis auxiliis, quæ ab Antonio Siculo ad Echedum collecta erant, omnem diligentiam & ſolertiam adhiberet. Quocirca ipſe navicula piſcatoria nocte digreſſus, per notos tramites Echedum pervenit. Eo jam Antonius, ad quinque hominum millia contraxerat: quibus Ladiſlaus Querecenius Gulæ præfectus, quingentos equites duce Martino Siculo addiderat: cum quibus valida Turcarum manus è caſtris ab Ibraimo Budenſi ſpeculatum miſſa, magnum biduo ante Balaſſii adventum certamen conſeruerat: in quo præter nonnullos alios Chriſtophorus Caſtellanſius, nobili & antiquo genere ortus, quod abſque galea prodierat, gravi capitis ictus vulnere cecidit: & Antonio ipſi capitis tegumentum multis gruum & ardearum pennis conſpicuum, hoſtilis haſtæ cuſpide non ſine gravi ejus periculo ablatum eſt; in quo literas proxime à Ferdinando acceptas de cogendis copiis condiderat.

Balaſſius ad Antonium Siculum pulveris expediendi cauſa oppido egreditur.

Dum hæc ad Sacmarium atque Echedum geruntur, Johannes Balaſſius Zolii veteris, & Montanarum urbium præfectus, ut fratrem Melchiorem Sacmarii incluſum, aliquo auxilio juvaret, hoſtesque ab obſidione averteret, coactis tumultuariis copiis, atque accitis variorum locorum præſidiariis, Secenum, quod ab Mahmute Jaliogle cuſtodiebatur, obſidione cingere decrevit. Is eo tempore in caſtris ſub Sacmario aberat, ſed Seceni Saſuarem alumnum legatumque ſuum reliquerat. Johannes igitur fratri & Sacmario opitulaturus, ſacro die, quo Chriſti Dei, mortis & inferorum victoris Reſurrectio celebratur, promotis copiis arcem obſedit. Habebat peditum quatuor ferme millia qui omnes erant ſclopetarii, inter quos metallorum foſſores habebantur exercitatiſſimi, quorum opera egerendis cuniculis, ac ſubvertendis ab imo arcis fundamentis uti poſſe cenſebatur. Equites ad millenarium numerum accedebant; Nam Stephanus Dobo è Leva ſuos, duce Stephano Soſo, adjunxerat, ac Johannes Cruſitius, Thomas Palfius, Chaſpar Chutius è Corpona ſingulas centurias adduxerant. Gabriel Docius, & Georgius Fancius è Boſoco, navandæ operæ cupidi, ſuis ſtipendiis conductas turmas habebant. Voluntariorum quoque manus acceſſerat haud contemnenda, qui Balaſſio gratificaturi ſeſe tanto quanto quisque poterat numero aggregaverant. Ipſe duobus tantum falconibus mediocris magnitudinis adductis arcem quatere cœpit, quod ea nec loci natura, neque arte munita eſſet, & Mahmutes præfectus cum majore præſidii parte abeſſet, Saſuares vero domi relictus, non admodum efficaci ingenio, nec manu promptus haberetur. Sed quum propugnatores Turcæ, quamquam pauci, fortiter ſeſe tuerentur, parum ictibus tormentorum proficiebatur. Et foſſores ultro operam offerebant, ſi Balaſſio videretur, ſe actis in una parte ſcrobibus, conjectoque pulvere, arcem everſuros. Sed incertum quibus de cauſis, ipſe ejus rei conſilia in aliud tempus differenda duxit.

Joan. Balaſſius ut fratri ſuccurrat, Secenum obſidet.

Accitis finitimis præſidiis.

Interea Beſſires quidam equitem decurio, quem ipſi Odabaſſam vocant, unico tantum comitatus ſocio, ad Haſanam Fileci præfectum, cui Prodovitio cognomen erat, ab Saſuare mittitur, ac ab eo, qui ſolus præfectorum domi erat relictus, magnis precibus auxilia poſtulantur. Contra Stephanus quoque Zoltajus Agriæ præfectus Balaſſio petenti centum equites, quos Demetrius Mahmiſius ductabat, totidemque pedites ſubſidio miſit. Sed & Bebecus cum mille utriusq; ordinis militibus, egregie inſtructis, in itinere erat & duo tormen-

ta ma-

ta majora quinquagenis boum jugis trahebat, præmiſeratq; nuncios, à quibus Balaſſius de ſuo itinere certior redderetur. Verū Haſanes omnē rei benè gerendæ occaſionem in celeritate poſitam eſſe arbitratus, priùs, quam Bebecus ſe cum illo conjungere poſſet, Saſuari laboranti opem ferre conſtituit. Itaque octingentos equites, ſolitum & ordinarium Fileci militare præſidium educit, & relictis omnibus impedimentis, quo expeditius & celeriùs iret, Secenum verſus iter intendit, non rei juſta pugna cum Balaſſio decernendi cauſa, ſed ut minutiore dimicatione velitando, obſeſſos relicta hoſtibus arce educere poſſet.

Fortè eodem momento temporis, diverſo tamen itinere Agrienſes in caſtra Balaſſij pervenerunt, quo Haſanes cum ſuis ſe in conſpectum dedit: tantaque fuit Turcarum & Haſanis velocitas, tanta irrumpendi vis, ut Balaſſiani vix tempus habuerint, quo ordines componere, ac inſtructa acie hoſtibus obviam progredi potuiſſent. Igitur ad primum impetum, peditatus nulla defendendi ſui cura, priùs quam ſclopetos in hoſtem diſploſiſſent, fœdiſſimè profligit, initio trepidationis & fugæ, a cohortibus in valle Semniciana conſc ptis facto: quamquam Balaſſius & ſummæ virtutis centuriones deterrendo caſtigandoque, ne tantum dedecus admitterent, converſos in fugam retentare conarentur, & conſtantiſſimè in prima acie depugnaverit. Fugato peditatu, cujus magna pars inter fugiendum cæſa, protritaque eſt, quum equites nudati eorum præſidijs pugnam remiſiſſent, ac fugam circumſpectarent, Turci acriori illato impetu eos invadunt & proſternunt: ſigna capiuntur ac tota equeſtris acies in fugam vertitur. Cruſitius cum in aggeribus ad tormenta verſaretur, nec hoſtium celeritate præventus, equum conſcendere potuiſſet, ab equitibus capitur. Eo capto cæteri turpiſſima fuga ſeſe proripiunt: fitq; promiſcua paſſim omniū cædes: Andreæ Chutorio cadenti caput præciditur: Palfiius & Chutius, ac Soſus circumventi ab hoſtibus, quum effugere nequaquam poſſent, ſeſe dedunt. Fancius labente, inter cadavera, quo vehebatur, equo alium ſeſſore vacuum intercipit, & in eum celeriter inſiliens evadit: Docium paludamento abjecto, & agreſti lacerna ſumpta pedibus evaſiſſe, ac poſt multas, per ſilvas & montes, errorum ambages, ad ſuos reverſum eſſe ſatis conſtat: Demetrius Mathiaſius in Hippolum fluvium ſimul cum equo inſiluit, ac ob impeditas ripas, quum enatare non poſſet, & hoſtes undique incumberent, ibidem interijt; Sebaſtianum Tarianium, magnæ virtutis centurionem, dum ſuos fugientes retentare conatur, hoſtes multis cæſim, punctimque confoſſum vulneribus pro mortuo reliquêre ac ſpoliavere: iſque poſtea nocte intempeſta nudus per notos calles repando potius quam ambulando in tutum pervenit. Cæterum Balaſſius cùm diu multumque ut ſuos a fuga retentaret, fruſtrà laboraſſet, ac cum Beſſire congreſſus, ſingulariter certaſſet, poſtremò a fortuna & à ſuis deſertus, accepto etiam in ſiniſtra manu, qua frenum regebat, vulnere, in tutum ſe recepit. Caſtra capta & direpta. Cæſorum capita DCL. relata; ſed quæ gregariorum militum ac agreſtium majori ex parte eſſent. Captivi haud pauciores, ſed majoris pretii ac dignitatis plerique.

Fuit memorabilis Turcarum pro ſua paucitate victoria: ita ut res haud minore hic quoque ignavia, ac fœdi dedecoris labe geſta eſſe videatur, quam quali nuper à Tranſilvanis ad Hadadum geſtam eſſe retulimus. Cruſitius & Emericus Covarius ejus legatus, ac Thomas Lithuanus Balaſſij tubicen, cum aliquot alijs captivis, ac omnibus ſignis militaribus Byzantium ducti, Solimanoque in teſtificationem victoriæ dono dati fuère. Bebecus eodem quo venerat itinere reductis tormentis reverſus eſt. Et copiæ Nicolai Olahi antiſtitis Strigonienſis Georgio Gicio duce, cum in oppido Batho cladem audiviſſent, Corponam diverterunt: eamque præfecto & præſidiarijs nudatam aliquamdiu defenderunt, ne ab hoſtibus occuparetur. Sic & Turzonis & Andreæ Bathorij milites, qui ad caſtra Balaſſij properabant, audito infelicis pugnæ exitu, redierunt.

Cæſorū & captivorum numerus

Reliquæ copiæ audita hac clade, domum redeunt.

Hanc ad Secenum acceptam cladem Zrinius Comes, Sigheti præfectus eodem tempore, ſed diverſa in parte Pannoniæ hoſtibus refudit atque reddidit. Nam cùm Arslanes ejuſdem Mahmuti Jahioglis frater, qui tunc Poſeganæ provinciæ præerat, ad prohibendas noſtrorum, & præſertim Sighetanorum excurſiones, caſtellum in Moneslone ultra Dravum flumen extruere cepiſſet, ad eos qui operi faciundo incumbebant, agreſtes, quorum major pars Thraces è Boſna atque Illyrico erant tutandos, ac defendendos, exercitum comparaverat, & caſtra ibidem ad Dravi ripam metatus erat, cuius rei fama quum ad Zrinium perlata eſſet, communicatis cum Franciſco Tahio viro militari, ac multis rebus præclarè geſtis imprimis claro, apud quem ſoror ejus matrimonio juncta habebatur, conſilijs, Lupoque Pernezio, Bapociæ præfecto ſibi adſcito, occultatis quantum poterat itineribus, Dravum inter Bapociam & Tamaſſiam cum mille equitibus, ac duobus millibus peditum ſclopetariorum trajecit, ac recta adverſus hoſtes proficiſci maturavit. Arslanes viſo noſtrorum adventu, ſuas copias, quæ Zrinianis longè numero & viribus ſuperiores, nec tamen pari virtute erant, caſtris eductas in ordinem & aciem compoſuit. Zrinius Tahium præſtantiſſimo equo, quem Ciſarum vocabat, inſidentem, cum priore agmine, quod quadringentis equitibus conſtabat, præi juſſit, ipſe cum ſubſidiaria acie bipartito diviſa, cuius a dextro cornu ipſemet præerat, alterum a Pernezio ductabatur, juſtis paſſibus illum ſequutus eſt. Cùm propiùs ventum eſſet, & jam copiæ utrinque congreſſuræ, & manum conſerturæ eſſent, Turcæ præter conſuetudinem ſubitâ & inopinatâ formidine perculſi terga dedêre, tantâ ignaviâ, ut nullo facto certamine, nec ſtrictis gladijs turpiſſimè fugerent, ac relictis caſtris & impedimentis, in diverſum qua quiſque poterat, dilaberentur. Arslanes fugiens noſtris inſequentibus, adeò equum calcaribus incitavit, ut nimio curſu exanimaretur, & alteri degeneri, quem fors obtulerat, impoſitus ægrè ſervaretur: noſtrique auratis ejus ephippijs & apparatu potirentur: Multi hoſtium in fuga cæſi captique. Tentoria Arslanis & multa caſtrenſis ſuppellex, cum multis ſarcinarijs & mulionibus, retia denique venatoria, & canes venatici, in noſtro-

Comes Zrinius hanc acceptam cladem Turcis reddit.

Arslanes cum ſuis nondum commiſſa pugna, terga dat.

Multi hoſtium in fuga caſi capique.

rum manus inciderunt, ſic ut potius obleſtandi, ejuſmodi ludicris rebus animi, quam belli gerendi cauſa domo profectus eſſe cenſeri poſſet. Zrinius & noſtri incruentam adepti victoriam, duo tormenta majora, ac quatuor falcones, quos ille caſtello, quod extruere parabat, imponendos adduxerat, cum pulvere ſulphureo & alijs neceſſarijs Sigethum perducta in armamentario collocaverunt, ac incolumi reducto exercitu, feſtos, qui aderant, dies, læti tranſegerunt.

At Melchior Balaſſius copias, quæ ad Echedum Antonij Siculi operâ ac induſtria paratæ erant, Sacmarium propiùs adducere, & obſeſſis opem ferre contendebat. Sed quum hoſtes æquè ac noſtri rerum neceſſariarum inopiâ premerentur, & pabulum equis deficeret, quod eo veris initio, quicquid erat veteris commeatus reliquum, id omne conſumptum eſſet, novæque fruges nondum maturuiſſent, maturo habito conſilio, ne tam ab obſeſſis erumpentibus, quam ab Echedianis intercepti detrimentum acciperent, relicta Sacmarij obſidione diſceſſerunt. Et Temeſvarij præfectus Malcocius facto penes Giulam itinere, à Querecenio, & ijs qui in eo præſidio erant, levi prelio exceptus eſt; ſic ut eo finito, & fide interpoſita, utrinque à concurrente militari juventute haſtæ frangerentur. quo in ludicro pugnæ genere Chriſtophorus Pancratius Gaſparis filius, ſummæ indolis adoleſcens haſtæ cuſpide trajectus, altero die è vivis emigravit. Ibraimus quoque, cùm domum rediſſet, Budæ gravi vigente peſtilentia correptus, ac è medio ſublatus eſt, ſuffecto in ejus locum Arslane, de quo paulò ante retulimus. Sed & Malcocius quum è Temeſvarienſi præfectura Quinqueeccleſias eſſet translatus, morbo & ſenio confectus, fato ſuo functus eſt, & a militibus cilicio indutis, quod magni apud eos doloris ſignum eſt, ad Hercegovinam ulterioris Boſnæ regionem paterno ſepulchro illatus.

Turcæ & Tranſilvani à Sacmarij obſidione diſcedũt.

Ibraim. peſte extinguitur.

Arslanes in ejus locũ ſubrogatur Malcoc. Temeſvarienſis obijt. & à militibus cilicio indutis humatur

Cæſariani ſoluta obſidione læti & alacres Echedum venientes, ſe cum Melchiore & Antonio conjunxerunt; ita ut combuſtis militaribus inſtrumentis, & equeſtri apparatu, pars inſienes equos ſinibus ori inſertis regere, & abſque ſellis & ephippijs inſidere, pars ſemiambuſtis caudis & crinibus malè habitos ad manum ducere, aut pedibus incedere conſpicerentur. Hinc demum Balaſſius Sacmarium reverſus eſt, & oppido reſtaurando operam impendit; Zajus verò & alij, ad ſua quique loca & ſtationes redierunt. Digreſſis ducibus, non multò pòſt dura, infelicique fortè intercepto fraude Turcarum Georgio Bebeco ac ſocijs, inſigne detrimentum accepimus. Quam rem improſperè nimis & inauſpicato geſtam, poſt quam hoc tempore paucis poſt Secenianam cladem diebus ceciderit, paucis abſolvam.

Geor. Bebecus, Haſanis apoſtatæ fraude, cum magna noſtrorum clade capitur.

Erat apud Haſanem Predovitium, Fileci præfectum quidam Huſſaimus, qui paucis ante annis ad Bebecum transfugiens, Chriſtiana religione initiatus fuerat, eique Franciſco Turco nomen inditum. Is, ut ſunt fluxa & infida plerumque transfugarum ingenia, rurſus ad Turcarum ſuperſtitionem redierat & ab Haſani caſtelli Sabatcani ad Rimam amnem exædificati præfecturam acceperat ſcriptiſque ad Bebecum in occulto literis ſe enormis facti ſui, atque transfugij pœnitere, & ſi culpam remitteret, talem viam repetiturum ſignificabat, ut intra paucos dies Haſane cum paucis, ad locum quem vellet, deducto, eique tradito, facilè omnis admiſſa culpa aboleri poſſet. Gnarus omnium rerum Haſanes erat, & cuncta conſilia ab eo proficiſcebantur; ſed Bebeco fatali credulitate implicito, neminem eorum arbitrum, præter Deum immortalem, aut conſcium eſſe perſuaſerat. Igitur communicato cum paucis conſilio, qui omnes ferè ſuſpectam transfugæ fidem habere, nec planè dolis carere prædicabant, ſilvam conſtituit Balogo arci ſubjectam, non procul ab Rima amne diſſitam, ad quam ille Haſanem injuriæ opportunè deduceret, ac in inſidias præcipitatum, capiendum præberet.

Ad conditum diem locumque prior Haſanes venit, & ſupra eam Turcarum manum, quæ Fileci ſatis valida erat, & recenti victoria de noſtris ad Secenium parta magnam virtutis opinionem acquiſiverat, aliquot equitum & peditum agmina, Peſto, Buda, Nogrado, alijſque locis accivit: diſpoſitiſque per idonea loca inſidijs Bebecũ paratus expectavit. At ille adſcitis in ſocietatem Gaſpare Magocio, qui abdicata Giulæ præfectura, in arce Torna nuper empta habitabat, ac Michaele Sarcoſio, à quo ante Euſtachij Feledij Ainaſco utcunque uſurpata tenebatur, ac equitibus Joannis Alaghij è Regecio adjunctis (ipſe enim ſeu vero, ſeu ſimulato morbo impeditus non venerat) facto intempeſta nocte itinere, ad ſilvam quam diximus progreſſus eſt. Ubi mox inſidiæ patuêre, & multa millia Turcarum à fronte, à tergo, à latere, atque adeo ex omnibus partibus, in Bebecianos acerrimum impetum fecêre: ipſe quidem & reliqui duces, quod ad egregiorum ducum & fortiſſimorum militum officium pertineret, ſuos cohortando, agendoq; & pugnando nihil omiſêre: ſed tanta fuit reliquorum militum ſubita & improviſa conſternatio & pavor, ut nemo præter Lupum Viſelenium, veteranum equitem, & paucos alios, haſtam in adverſi hoſtis pectore perfregerit, cæteri ad primum hoſtium conſpectum, nullo anteactæ militiæ atque honoris decoriſque reſpectu, nulla tuendi heri cura ſtudioque fœdiſſimè terga vertere cœperint, ac nullo imperio retineri à fuga potuerint. Georgius Racocius Bebeci legatus, ac Stephanus Bocrius, & Georgius Hangonius, dum ſuos fugientes retentare, & Bebeco undiq; ab hoſtibus circumvento opem ferre conantur, ipſi a Turcarum multitudine circumveniuntur & capiuntur: Multi qui acriùs pugnãdo reſiſtebant, obtruncantur. Magocius haſta per adverſum pectus adacta lethaliter ſaucius, ac vulnere etiam in caput accepto, in hoſtium poteſtatem incidit. Equus ſub Bebeco aliquot haſtis transfigitur, & cùm alterum conſcendere non poſſet, quod ij, qui eos ad manum ducebant turpiter diffugiſſent, ab Haſane rogatus, ne infenſæ ſibi fortunæ repugnaret & potiùs vitæ ſalutiq; conſuleret, neceſſariam deditionẽ fecit.

Militum noſtrorũ pavor & fuga.

Magocius & Bebecus capti.

Unus Sarcoſius ab omnibus Turcis impenſiùs petebatur: erat enim Haſanes ei ſupra omnes alios plus quam dici poſſit, infenſiſſimus, & implacabiliter iratus, eo quod Mehemetem, equitum Peſtanorum præfectum cognomine Longum, ac Haidajetem Solimano à ſecretis, nuper Byzantio ob rei

geſtam

quoſdam alios Turcas abs ſe Sarcoſium, interpoſita ab eo fide miſſos, deceptoſque intercepiſſet, ac Bebeco pro arce Boldoco vendidiſſet, Is quoque quamquam ſero agnitus, quod ob galeam capiti impoſitam internoſci non potuiſſet, inter alios captivos productus fuit. Nec Haſanes contineri potuit, quin iracundia percitus illum convicijs proſciſſum, clava ferrea, repetitis ictibus pertunderet, proditoremque & perfidum probroſè appellaret. Eum poſtea varijs modis excruciatum, atque crudeliter excarnificatum clam è medio tollendum curavit. Magocius quum ægrè admodum curatus fuiſſet, quod jam affecta eſſet ætate, & ex ſuſceptis vulneribus non diu victurus crederetur, XIV. millibus aureis dimiſſus eſt, pro quibus Franciſcus Duſcaſius Debrecenij oppidi prætor, donec perſolverentur vadem & ſponſorem ſe præbuit. Bebecus cùm aliquot menſibus Fileci detentus eſſet, & Hidajetem ac Mehemetem Longum, alioſque captivos Turcis reſtituiſſet, quod ijs reſtitutis ſe libertatem recuperaturum ſperaſſet, poſtremò Byzantium perductus, vana & irrita ſpe ſe lactatum ſerò animadvertit. Racocium & Hangovium binis millibus argenteorum nummûm, quos Talleros vocant, quamquam longè plus extorquere potuiſſet, perſolutis, liberaliter dimiſit: & Bocrium Bebeco dono reddidit; ut eo internuntio ad conjugem & liberos ultro citroque uteretur. Sic & Petrum Peiqueſſum juvenem præclaræ indolis, Magocio pro deaurata una caſſide reſtituit. Nec diu poſt ad præfecturam Poſeganam translatus, Nicolaum quoque Zrinianum qui Sigeto præerat, in eundem ferè modum ad inſidias & dolos elicere tentavit; Thrace quodam captivo, cui nomen Peaco fuit, conſcio & internuntio. Sed apud veteranum ducem, & Turcicæ perfidiæ haud ignarum, ejus artes fraudeſque ſucceſſu caruerunt.

Sarcoſiũ primum ſæve excruciat & Haſanes clam occidit.

Magocius 14. aureorũ millibus redemptus.

Bebecus Byzantium tranſmiſſus.

Haſanes deinde Comitẽ Zriniũ eodem modo in inſidias præcipitem dare fruſtra conatus eſt.

Sub id tempus Siculi in Tranſſilvania Joanni Sigiſmundo rebellarunt, ſive crebritate & magnitudine tributorum gravati, ut ipſi præ ſe ferebant, ſive rerum novarum cupiditate pro more gentis & provinciæ, ſive ut ille credi volebat, Melchiore Balaſſio, & Antonio Siculo populari eorum inſtigantibus, & opem atque auxilia pollicitis. Etiam à Deſpota occultis è Moldavia, qui ſtimularent, miſſis nuntijs, eos incitari atque acui exiſtimabant, is enim ſecundis rebus elatus, maximis, quæ inter eos exortæ ſunt, ſimultatibus, & quæ illi brevi poſt exitio fuerunt, occaſionem dediſſe videbatur; quandoquidem paulò ante literas ad Joannem Sigiſmundum dederat, plenas irarum & contumeliæ, quibus, niſi Cicio, & Quicullo arces ſibi redderentur, quæ à Matthia Rege, principi Moldaviæ Stephano, qui bellicoſus dictus eſt, dono datæ erant, ſe brevi armis repetiturum, & etiamſi eas in penetralibus pectoris recondidiſſet. erepturum arroganter admodum & ſuperbè minabatur. Sed ea Siculorum rebellio, quum à Joanne Sigiſmundo per legatos admoniti eſſent, ut ab armis diſcederent, quæ nullis laceſſiti injurijs ſumpſiſſent, nec illi rectis conſilijs obtemperarent, eum habuit exitum, ut miſſo cum mille prætorianis equitibus, ac totidem peditibus Ladislao Radaco, cum Siculis, quorum jam octo millia convenerant ad Forum Siculum acie confligeretur. Verum quum prætorianis ſtipendium eſſet ſolvendum, nec unde acciperetur, exinanito ærario, promptum ſatis eſſet, argento, quod ad quotidianos uſus cælatum habebat, conflato, monetam, quæ extat, cudi, eiſque diſtribui juſſit, quæ ex altera parte glabra erat, alteri verò parti lupus cum ſtella & creſcentis lunæ imagine, privata nempe Zapoliane familiæ inſignia, cum temporis annotamento inſcripta viſebantur.

Siculorũ rebellio à Radaco compreſſa eſt.

Eo prælio victor Radacus, maximam Siculorum partem, quæ nullo ordine, nec ullo certo duce temerè confluxerat, partim cædendo atq; inſtando diſſipavit, partim captam in triumphi ſpeciem Tordã ad comitia perduxit; in quibus comitijs de nonnullis, qui ſe duces ſeditioni præbuerant, capitale ſupplicium ſumptum eſt. Princeps tamen Stephano Lazario & Michaeli Cornißio ita ignovit, ut mitiori pæna contentus, diuturnioribus carceris ærumnis caſtigandos exiſtimaret: Sed & Nicolao Forroni, ac alteri Nicolao Valcano, Siculorum principibus, qui in acie quidem non ſteterant, ſed interceptis literis, participes & conſcij conjurationis publicis ſuffragijs convicti, damnatique erant, difficili exemplo clementiæ nomen quæritans, gratiam impertitus eſt. Poſtquam enim revinctis in tergum manibus à carnifice in publicum producti eſſent, & is lege agere paratus, atrocem ſententiam jamjam exequi properaret, Stephan. Barthorium Somlianum, qui multa prece pro eis ſupplex laboraverat, in forum miſit, & is de noxa eorũ, & læſæ Majeſtatis crimine pauca præfatus, ſolvi eos nomine principis & dimitti juſſit. Conſpirationis hujus haud ignarum aut immunem fuiſſe Gabr. Mailatum, Stephani illius, qui fraude captus Byzantij in carcere interierat, filium plerique tradidêre, & principem ambiguo rumore inquirendo abſtinuiſſe: aut illum contempſiſſe.

Capitibus ſeditionis nonnulli ſupplicio affecti.

Nonnullis venia à principe impertita.

Nec multò poſt comitium frequentius ad Seſpergum Saxonum oppidum, quod ab Ungaris Segeſvarum vocatur, indixit, in quo publicis totius provinciæ decretis, Siculi ob continuas rebelliones libertatem amiſerunt, unâ tantum ex ſeptem, regione excepta, quæ ſe cæterarum maleſanis conſilijs nequaquam immiſcuerat: eam ipſi Sedem Auream vocant. Cæteræ exædificatis duarum in earum medio arcibus, quibus veluti frenis, & retinaculis continerentur, ad operas & alia præſtanda miniſteria, & pecuniam contribuendam coacti fuêre, quum antea multis retroactis ſæculis ejuſmodi oneribus ſoluti, inſtar Helvetiorũ, æquales omnes libertate fruerêrur, nec niſi ad equeſtris ordinis duntaxat militiæ munia capitatim cenſerentur. Pro qua quidem ignominia delenda, poſtea quoque varijs & cruentis ſeditionibus tumultuatum eſt: quibus modo anceps & incerta libertas recuperata eſt, modò grave cervicibus jugum & vix tolerabilem ſervitutem ſubierunt.

Mailatus hujus conſpirationis ſuſpectus habetur.

Siculi omnes una excepta Aurea ſede libertate ſpoliantur.

Duæque arces ijs coercendis extruuntur

Dum hæc ab Cæſarianis & Turcis in Ungaria ac Tranſſilvania, alternante belli & victoriæ vices fortuna geruntur: inſtituta Maximiliani in Regno Bohemiæ coronatio ad XV. Calendas Octobris, incredibili patris Ferdinandi lætitia & voluptate ad exoptatum finem perducta eſt. Quam exornavêre juventutis & Nobilitatis Ungaricæ equites circiter quadringenti, armis, viris, equis & ſplendidiſſimo apparatu inſtructi, quibus Joannes Petea præerat. Sed

Maximiliani in Regẽ Vngariæ inauguratio.

præ alijs jucundum exterorum oculis ſpectaculum præbuit ornatiſſima equeſtris ala Georgij Comitis Zriniani, quem Nicolaus Pater tum primum ex ephebis excedentem eò miſerat, quam octo Cameli, totidem ſervis Æthiopibus ſeſſoribus, claudebant, barbarico cultu & habitu, ac candido, & rotundo capitis è goſſipio tegumento conſpicuis; quos a Mahumete Jahiogle Quinqueeccleſienſis urbis præfecto dono acceperat. Ferdinandus tamē è Bohemia in Germaniam diſceſſurus, equites Ungaros liberaliter habitos & ſtipendijs donatos in patriam remiſit: quum Joanni Peteoni & Simoni Forgacio bona Isbudiana, quæ circa Caſſoviam paulò ante in fiſcum redacta erant, dono dediſſet. Itum deinde eſt ad finem Octobris Menſis Francofurtum Mœno flumini adjacens oppidum, eligendis Imperatoribus antiquitus dicatum; ad quem locum principes Electores convocandos curaverat.

Maximilianus Francofurtum contendit.

Interea Augerius Busbequius, qui jam Byzantij octennium ferè tractandæ pacis cauſa tranſegerat, ea certis conditionibus impetrata, Viennam redijt, relicto ibi Alberto de Wijs, qui vicem ordinarij Oratoris fungeretur, is etiam Sapidus vocabatur, eratque patria Amorfortenſis. Adjunxerant ei purpurati ex Solimani voluntate Ibraimum Dragomanum, hoc eſt, interpretem, natione Polonum, nec Germaniæ linguæ ignarum, qui antea Gallici legati Lavinij calumnijs loco motus, quum aliquamdiu privatam vitam duxiſſet, Augerio procurante, dignitati officioque fuerat reſtitutus. Obtinuerat etiam Augerius induſtria diligentiaque ſua, qua purpuratorum animos ſibi devinxerat, auſæque artes diuturno ſtudio, & longa ibi manſione ſolerter didicerat, Alvarum Sandæum, Sancium Levam, & Gabrielem Requeſenium Hiſpanos duces, qui in Meninge inſula, ad Africæ Syrtes à Turcis capti erant, Solimano eos liberaliter gratisque Ferdinando mittente: quos neque Gallici legati Lavinius, & poſt hunc Salviatus, impensè pro illis laborantes, liberare potuiſſent. Cæterùm is de ſuo & Ibraimi adventu Ferdinandum certiorem reddidit, qui quidem primò conſultiùs ſibi videri reſpondit, ut Ibraimus & Turcæ Viennæ reditum ſuum expectarent. Sed deinde Augerio annitente, nullumque metum eſſe reſcribente, ſi illi cum ſuo Turcico habitu per florentiſſimam Germaniæ partem ducerentur, ut per illud iter vires & magnitudinem Romani Imperij æſtimarent; tum maximè, cùm videre poſſent, quanto conſenſu ſummorum principum Maximilianus patri ſucceſſor Cæſar deſignaretur, tandem aſſenſus eſt. Itaque ambo Viennâ Pragam, inde Bambergam & Wirceburgum iter inſtituerunt. Quum Augerius per diſpoſitos equos, præeunte Ibraimo, prior Francofurtum veniſſent: ille eum lentiori gradu ſequutus, pridie inaugurationis multo veſpere, & multa cadente nive, clauſis jam urbis portis advenit, quas toto ſequenti die aperiri vetus conſuetudo prohibebat. Sed Cæſar Turcis, qui diu foris non ſine offenſa expectaverant, portas reſerari mandavit, atque ij, prælucentibus cereis funalibus in urbem intromiſſi, deſtinatis hoſpitijs pro dignitate excepti ſunt. Proſpexit deinde Ibraimus è feneſtris prætereuntes Cæſares Maximilianum inter duos duces Auguſtum Saxonem, ac

Busbequius induciis impetratis Viennā advenit. Relicto Byzant. Alberto VVijſio.

Ibrahim. Dragomanus & nonnulli Hiſpani Duces cum Busbequio veniunt.

Ibrahim. inaugurationi

Albertum Bavarum præcedentem, ac Ferdinandum inter Electores Colonienſem & Moguntinum Archiepiſcopos pone ſequentem, aliosque duces & principes ſuo quemque ordine ſingulari & magnifica pompa comitantes. Electus eſt Maximilianus in Regem Romanorum XIX. die Menſis Novembris; & à Moguntino coronatus; additumque decretum communibus ſuffragijs, ut decedente patre nullis expectatis comitijs, ab omnibus principibus Cæſar mox appellaretur.

Maximiliani Francofurtenſi cum Turcis intereſt.

Poſt peractam inaugurationem Ibraimus ad Ferdinandum in conſeſſu Electorum, & qui aderant, principum, introductus, pauca Turcarum more, Solimani nomine verba fecit: illum pacem octennalem ſuis literis confirmaſſe, ſibique ad Ferdinandum perferendas demandaſſe: illum ad obſervanda pacta promptum, dummodo ab ipſo quoque pari fide obſerventur, quod etiam ut faciat, etiam atque etiam hortari. Exhibuit demum induciarum diploma, Arabicis literis lævigata in charta deſcriptum, aureoque incluſum involucro; privato autem ſuo nomine, duo camelorum paria, & tapetes duos Perſici operis ſericos, duoſque item crateres Onychinos: & Maximiliano duos camelos dono obtulit. Alybaſſa etiam, qui Ruſtano genero ſucceſſerat, purpuratorum princeps per eundem Ibraimum, genuinum eximiæ raritatis & odoris balſami ſuccum Ferdinando miſit: quo tempore Ægypto præerat, ex ſincero eius frutice ſtillante collectum. Cui haud diſſimile vaſculo vitreo, paulò tamen majore conditum, Solimani munus erat additum, non ullum majus aut pretioſius ab eo amicis & confæderatis principibus dari ſolitum. Diplomatis ſumma hæc erat, ſicut illud à Joanne Gaudiceio Spiegelo dicto, Ferdinandi interprete linguæ Turcicæ & Arabicæ admodum perito, in Latinum verſum fuit. Induciæ octennales ſunto, „ XXX. aureorum nummûm millia quotannis, „ Conſtantinopolim, earum redimendarū gratia, mittantur. Joannes Sigiſmundus in eis „ comprehenditor. Nicolao Bathorio & Melchiori Balaſſio, quod ad Ferdinandum transiſſent, fraudi nequaquam eſto: ijque pacis beneficio utantur, ſi uantur: duella tollantor: miſera plebs & coloni in utramque partem dedititi, gravitare exactionum ne expilantor: „ ambæ partes ad eas obſervandas juranto. Ejus demum exemplum antequam remitteretur, ad Nicolaum Olahum Archiepiſcopum Strigonienſem, ſenatus principem, miſſum in Ungariam eſt, ut quibus conditionibus pax confecta eſſet ſciretur.

Ibrahim. ad Ferdinand. Imp. admiſſus.

Diploma octennarium induciarū cum muneribus eidem offert.

Opobalſamum Cæſari donatū.

Induciarum exemplum.

Et fuit quidem haud indignum admiratione, Ferdinandum Romanorum Imperatorem ac Regem Ungariæ, qui ante eum ſceptra tenuerunt primum extitiſſe, qui pacem à Turcis in hunc modum pecunia paciſceretur, ejuſque facti nomine in multorum fortaſſis mortalium reprehenſionem inciderit: ſi quis tamen animo diligentiùs metiatur, & potentiſſimorum hoſtium vires, & ingentem copiarum multitudinē tantas toto terrarum orbe victorias, ab omnibus quibuscum arma contuliſſent, reportatas; tantam inexhauſtarum opum affluentiam, diſciplinæ rigorem, exercitum veteranum, militē exercitatiſſimū, cum ipſius viribus tot tantiſq; cladibus affectis toties acerbiſſimè à fortuna

Cur pax à Turcis tanti redempta.

multa

multatis, digna & æqua lance ponderate velit, veniam principi optimo & prudentiſſimo, uti reor, facilè conceſſurus ſit; qui ſuperiorum cladium Nicopolitanæ, Columbanæ, Varnenſis, poſtremò Mohacianæ, & alijs quæ ſuper alias non ſine totius Chriſtianæ Reipubl. jactura & pernicie ſequutæ ſunt, recordatione & exemplo, hoſti formidoloſo, & omnia, quacunque incedat, ſternenti, uſque ad meliora tempora, quibus remedio locus ſit, cedendum & evitandæ ruinæ providendum hoc pacto exiſtimaſſet. Porrò Ibraimus brevi pòſt pace à Ferdinando confirmatâ, ampliſſimis auctus muneribus, pecuniaque & ſericis purpureiſque veſtibus, & loricis militaribus donatus, ad Solimanum fuit remiſſus.

Imper. Francofurto à Praga Oenipontē proficiſcitur.

Et Cæſar confectis ex animi ſententia, tam Pragæ, quam Francofurti rebus, per citeriorem Rheni tractum, in Sueviam & Alſatiam delatus, poſtremò Oenipontem devenit: qua in urbe, quod imbecilla uteretur valetudine, nonnihil ſibi quietis ſumpſit: literaſque inde ad Ungariæ primores, & Nobilitatis conventus dedit, quibus ſibi ſuperſtiti, nec diu poſt hæc victuro, ſucceſſorem Maximilianum relinquere, atque ab ipſis declarari velle ſignificabat: quemadmodum id ipſum Deo benè juvante in Bohemia & Germania ritè perfeciſſet, coronandoque ei XX. diem Menſis Sextilis, qui memoriæ Stephani primi Regis Ungariæ dicatus eſt, præſcribebat: jam tum Palatino vita functo confidentius rem aggreſſurus, quod neminem qui contrarias partes tueretur, ſupereſſe ſciret. Oeniponte profectus, ſecundo primum amne Oeno, deinde Danubio, in quem ille ad Paſſaviam influit, claſſe vectus, Viennam ad Calendas Julias appulit; præmiſitque Poſoniū qui ſolenni inſtruendo apparatui, ſibique in arce, & Maximiliano, ac Reginæ conjugi & liberis in urbe, denuoque Archiepiſcopi Strigonienſis hoſpitijs, rebus neceſſarijs curandis, & ponte duplici per Danubium ſternendo providerent.

Imp. ad Cal. Iul. Viennā appulit Anno 1563.

Adventante die conſtituto, nec Ferdinandus, neque filius Maximilianus Poſonij affuêre: quandoquidem copiæ exterarum provinciarum nondum omnes convenerant, & Nobilitas Ungarica ob curruum & impedimentorum multitudinem lentiori gradu iter faciebat. Et die quo novus Rex coronâ decorandus erat, tres accidiſſe caſus rerum curioſi obſervaverant: Nam Maximiliano animi causâ in Regios Viennæ hortos digreſſo, currus, quo rediens vehebatur, in angiportu quodam, non procul palatio, equis citatiore paſſu incedentibus, ſubverſus; ita ut ipſe excuſſus in cubito pedeque nonnihil læderetur. Mænia quoque urbis Viennenſis, quamquam novæ & recentis ſtructuræ, ad portam Carinthiacam, qua in Ungariam exitur, longitudine ducentorum aut ampliùs pedum ſubſidentia corruerunt: & Poſonij incendium ortum fuit, quo complures ædes in ærarij vicinia ad collegium uſque ſacerdotum fortuito igne celeriter conflagravêre: quæ pro ingeniorum mobilitate à quibuſdam in prodigium verti videbantur, alijs ut fortuita & inconſulta irridentibus.

Cæterùm Maximilianus cum tribus millibus equitum ex Auſtria, & Bohemis, Moravis, ac Sileſia contractorum, ac duobus millibus peditum Germanorum, ultima die Auguſti Poſonium venit, Ferdinando & Carolo fratribus, alijſque ducibus & principibus multis comitatus, cui proceres Pannoniæ Danubio per pontem ſuperato in campum, qui Poſonium inter & Copcinium jacet, obviam prodiêre, ducente ac in aciem diſponente copias omnes Nicolao Comite Zriniano, cui id muneris omnium ſuffragijs erat demandatum, ſic ut ala Petri Erdodij Illyrici proregis, ab antiquæ conſuetudinis prærogativa, cæteras præcederet. Erat equitatus circiter trium millium armatorum, quo nihil pulchrius, nihil ornatius, ſplendidiuſque videre erat. Nemo enim ferè erat, qui non equo præſtanti, ac phaleris auro & argento gemmiſque exornato veheretur, ac gladijs, haſtis, & armis deauratis, non adornatum duntaxat; ſed ad oſtentationem & luxum comptus prodiret. Senò autem erat cautum, ne quiſquam è finibus, qui erant Turcis propinquiores, ad hæc comitia ſe conferret, ne ſcilicet finitimæ arces ſuis præſidijs nudarentur. Et ſanè multis, qui res integras & florentes meminiſſent, comparatione veterum, paucitas & ſolitudo viſa, quum olim in huiuſmodi pompis, ad octoginta & ampliùs millia armatorum, egregiè inſtructa, vel poſtremò, in Ludovici infantis coronatione numerari potuiſſe affirmarent. Exceptus eſt brevi oratione à Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigonienſi, qualis loco & tempori conveniebat, quæ adhuc extat: cui nomine Maximiliani à Georgio Logo Epiſcopo Uratiſlavienſi, accommodatis verbis reſponſum eſt. Deinde in urbem reditum eſt, ubi cùm Danubium tranſiſſent, exercitum explicatis ſignis, & inſtructis ordinibus ſtantem perluſtravit, ac impenſius laudavit: Ungarique ultra urbem in campo inter vineta & Danubium conſedêre ſub tentorijs: Germanis autem in ſuburbana inſula, quæ continenti facto ponte jungebatur, contuberniorum loca diſtributa ſunt, in qua in æſtivis inter fructiferas arbores, quarum ea plena eſt, agitarent: idque ad cavendas rixas & diſſidia, quæ ſi utraque caſtra propius, aut eodem loco metarentur, inter diverſas lingua & moribus nationes haud dubiè metuebantur.

Maximilianus Poſoniū ad coronationē, cum inſigni comitatu contendit.

Hungarorum pompa ac ſplendor.

Octoginta millia armatorum plerumque in coronationibus numerata.

Exceptus fuit brevi oratione ab Olaho, Cui reſponsū à Logo Epiſcopo Vratislavienſi.

Poſtridiè Ferdinandus, ne venire cunctaretur, miſſis publico nomine Joanne Petrone, ac Franciſco Zajo admonitus, ſecundo Danubio Calendis Septembris claſſe delatus eſt: quod ita tenuis valetudo, & diuturnis febribus affectæ vires poſtulatent; ac prodeuntibus in occurſum ejus uſque ad ripam Danubij iiſdem copijs, eodem cultu & ornatu fulgentibus, currum, qui ad ripam expectaverat, conſcendit, ac in arcem vectus eſt: prius tamen benigne audita, qua ab eodem Archiepiſcopo Strigonienſe ſalutabatur, oratione, ad quam Sigiſmundus Seldius Romani Imperij Vicecancellarius, nomine ejus ita reſpondit, ut gratiſſimum ei Ungarorum ſtudium, & promptam voluntatem, paucis verbis teſtaretur. Sequenti die, qui poſt Calendas illuxit, in arcis atrio duo tribunalia erecta, aureoque panno conſtrata fuêre, quorum alterum peracto ſacro Cæſar, alterum, quod ad dextrum latus erat, Maximilianus conſcendit: ac Cæſaris nomine idem Seldius ad proceres verba fecit; Cæſarem eorum præſentiæ ac frequentiæ benignè congratulari, & offerre ſcriptum, ex quo men-

Ferdin. Imper. Poſoniū claſſe devehitur.

Seldij oratiuncula.

mente ſuam uberiùs ſint intellecturi; hortari autem, ut priuſquam ad alia tractanda veniatur, in coronando Maximiliano filio, voto & deſiderio ejus ſeſe faciles & benevolos oſtendere velint.

Dimiſſa concione, aliquot dies varijs diſputationibus & contentione extracti fuêre: major ſiquidem pars nobilitatis, Palatinum eligi poſtulabat, ſine quo coronationem neq; peragi poſſe, neq; ſatis firmam eſſe putabat: Submoveri etiã Germanos præfecturis contendebãt; pars verò, qui principum poſtulata, ſive honeſta ſint, ſive inhoneſta, æquè ampleⷱuntur, id contra, non eſſe nimis neceſſarium dicebant: quum ex annalibus conſtare ferrent, ſæpenumero abſente Palatino coronationem peractam: nec illum ad alia requiri, quam ſi Regia ſobole deficiente, alius Rex eſſet deligendus; quo tempore comitijs promulgandis eum præeſſe, & prima eligendo principi ſuffragia habere certum eſſet: de Germanis amovendis poſſe etiam poſt coronationem ſtatui. Cæterùm poſt longam diſceptationem convenêre, ut ea ſolitis ritibus perageretur.

Hungarorum poſtulata.

Regia inſignia à quibus prolata.

Igitur adornatis in theatri ſpeciem ſpectandi locis, octava die Menſis Septembris, Ferdinando patre ac fratribus, duobuſque Maximiliani filijs Rudolpho & Erneſto ſpectantibus, Rex in templum acceſſit: & Franciſcus Battianus, gravi aſpectu, & veneranda canitie ſenex, loco Palatini, cui hoc ex officio debetur, coronam prætulit, Andreas Bathorius ſceptrum, (quamquam is ſella geſtaretur) Zrinius aureum globum cruce præfixa ornatum, Gabriel Perenius reconditum vagina D. Stephani Regis enſem. Hos autem præcedebat cum vexillo Regni Ungariæ Nicolaus Bathorius; cæteri verò cum aliorum regnorum, quæ ad jus Ungaricum ſpectabant, vexillis, pari ferè paſſu ſequebantur: ita ut Georgius Zrinius, Nicolai filius Dalmatiæ, Ladiſlaus Banffius Croati, Stephanus Dobo Sclavoniæ, Ladiſlaus Quetecenius Serviæ, Nicolaus Comes Frangepanus cognomento Terſaccius Boſnæ, & Matthæus Queglevitius Bulgariæ ſigna explicata, ac ſuis coloribus delineata geſtarent. Corona quidem ac ſceptrum, cæteraque ad altare poſita ſunt, cui Archiepiſcopus Strigonienſis cum antiſtitibus aſtabat. Sed vexilliferi, ac magiſter, ut noſtri vocant, Agaſonum Franciſcus Tahius, cum nudato enſe novum Regem circumſtabant. Ubi autem inter Pontificiarum ceremoniarum ritus eò ventum eſſet, ut capiti Regio corona eſſet imponenda, Battianus loco Palatini alta voce ter repetita, nobilitatem ac proceres patria lingua rogavit, vellent juberent ne Maximilianum Regem coronari? quum ſe velle jubere acclamaſſent; tum demum diadema illi eſt impoſitum: & ſequutus è veſtigio hilaris & lætus omnium applauſus, ſimul in templo hymnorum cantus, ac tubarum & tympanorum ſtrepitus: foris verò per urbem ac propugnacula ingens tormentorũ majorum, minorumq; fragor auditus.

Coronationis ritus.

Inde pedibus itum eſt ad templum ſodalium Franciſcanorum, Rege coronam capite geſtante, ac gladio Divi Stephani accincto, præeuntibuſque ordine vexillis, alijſque ducibus & principibus, ac univerſa procerum & nobilitatis caterva. Per vias autem & plateas, rubeo obductas panno, duo quæſtores obequitantes ſubſequebantur, qui certis intervallis ad dimovendam, quæ denſiſſima circumſtabat, turbam, effuſe in populum auream & argenteam monetam, nomine coronati Regis recens ſignatam ſpargebant, quæ unà cum panno à circumfuſa multitudine non ſine ſpectantium riſu & lætitia celeriter direpta eſt. In Franciſcanorum templo editiore in loco podium gradibus excelſum, auleiſque ſtratum, erectum erat, in quo ſedens haud paucos milites & præfectos equeſtri dignitate, humeris de more gladio leviter percuſſis ornavit: inter quos Georgius Thurius, Antonius Siculus, Ladiſlaus Giulaffius, Nicolaus Heneius, multique alij fuêre.

Inde conſcenſò equo, vexillis ac nudato enſe præcedentibus, extra portam Divi Michaelis Orientalem ad tabulatum, ſuperædificatis ſuggeſtibus præparatum, venit, ibique ad ſervandas Regni immunitates, ac libertates, atque adeò inviolabile Andreæ Regis decretum, prælegente Archiepiſcopo, ſolenne juſiurandum præſtitit: ruſumque tubæ & tympana concrepuêre, & multus tormentorum fragor, & fauſtæ precantium voces & acclamationes repetitæ. Poſtea ſecus mœnia ad ripam Danubij itum, ubi collis imitatione illius, qui Albæ extra urbem in campo viſitur, manu factus erat, quem citato equo conſcendit, eoque circumagitato, enſem ſtrictum ad quatuor cœli plagas vibravit: innuere volens, ſe Regnum omni ex parte adverſus hoſtem defenſurum. Quibus peractis & portam flumentanam, quæ ab æde vicina Divi Martini nomen habet, in urbem ad domum Archiepiſcopi reditum eſt; ibique Rex ſingulis regni inſignibus in oblonga menſa collocatis, prandium ſumpſit, cui aſſedêre Ferdinandus & Carolus fratres, ac Michael Cuenus Salisburgenſis, & qui eum coronavit Strigonienſis Archiepiſcopi: Epulas menſis intulêre nobiles Ungari adoleſcentes, quos Stephanus Banffius cum eburneo aurato que ſcipione præcedebat, qui eo tempore Dapiferorum magiſtratum gerebat. A poculis autem miniſtrabat Balthaſar Battianius, Chriſtophori patris, qui importuno morbo impeditus aberat, vices & munia ſuſtinens.

Equites à novo Rege creati.

Solenne Regis juſiurandum.

Enſis diſtrictus ad IV. cœli plagas ab eodem vibratus.

Epulum Regium.

Sequenti die coronata eſt Maria Regina, ſic ut propria corona caput ornaretur: Ungarica verò vetus humero ejus dextro imponeretur, tanquam in ferendo adminiſtrandi Regni onere, Regi marito auxiliaturæ. Quo ritu peracto, epulatum eſt ijſdem Archiepiſcopis ſimul diſcumbentibus, ac duabus filiabus Anna, & Eliſabetha, præſtantiſſimæ formæ virginibus. Dum hæc agerentur, Cæſar valetudinarius in ædibus Antiſtitis Poſonienſis, templo majori contiguis, pranſus eſt, ac deinde à filijs ac ducibus & proceribus in arcem deductus. Ludi poſtea & concurſus equeſtres, ac ſimulacra pugnarum & oppugnationum edita: quumque urbis ſimulachrum qui intus erant, ab obſidentium vi acriter tuerentur, negligentiâque defenſorum tormentarius pulvis ignem ſubitò concepiſſet, quod illud ex tabulatis totum conſtaret, puncto temporis totum conflagravit, multique ibidem ambuſti interierunt; & inter cæteros, qui ludicræ ejus oppugnationis auctor artifexque fuerat: alij animadverſo periculo ſeſe à tabulatis demisêre præcipites, ita ut fractis aut luxatis membris miſerè interirent, partim ope medi-

Sequenti die Maria Regina coronata.

Decurſiones equeſtres.

corum

corum curati, tamen graviter claudicarent. Per hunc modum Maximilianus non toto vertente anno, trium Regnorum gubernacula & coronas, rara felicitate & ſingulari gloria eſt conſequutus. Inter hæc Georgius Thurius, & Ladiſlaus Giulaffius infeſtis haſtis concurrerunt; Verùm Cæſar, ne per ſpeciem ludicri congreſſus ſeriò graviterque ſauciarentur, miſſis nuntijs, ut incepto deſiſterent, mandavit.

Poſt ejuſmodi ſpectaculorum finem tractari publica negotia cepêre, frendente nobilitate, & de ijs, ut poſtulaverat, primum & ante omnia fuiſſe accuratius conſultandum dicente, jam præpoſtera eſſe quæcunque conſilia, & ſibi verba, ut hactenus ſemper, dari. Maximè tumultuatum eſt de Germanis præfectis, quorum inſolentia per ſe gravis, adeò indies toleratu difficilior reddebatur, ut plerique Ungaris, ſiſe ferre non poſſent, in Scythiam, unde orti eſſent redeundum eſſe ſuperbè & arroganter dictitarent. Sed Cæſar uti antea ſæpè, ut meliori animo eſſe vellent, hortari; illorum compeſcendorum aut tollendorum curam polliceri, nec tamen remoti; quin auxêre contumelias. Fuêre comitia multa contentione turbida & diuturna; adeò ut à ſextili menſe vix ad dimidium Novembrem finem acciperent.

Comitia multa contentione turbida.

Quibus tandem finitis Rudolphus & Erneſtus de avi & patris voluntate, ſuſcepto itinere & ora Liguriæ, ad Philippum Hiſpaniæ Regem, avunculum felicibus auſpicijs navigarunt. Antequam diſceſſiſſent, Melchior Robles cognomine Pereira, natione Hiſpanus, Mariæ Reginæ collactaneus, vir militaris, contra comitiorum immunitatem capitale auſus facinus eſt. Joannem ſiquidem Peteonem Comaronij præfectum, cum quo privatas ſimultates Caſſoviæ contractas exercebat, equo ſibi in foro obvium factum, ipſe quoque eques, ſiſte ſub veſte occultato, ſupra dextram aurem percuſſit, atque cruentavit, ac pernici uſus equo, in tutum velociter aufugit: ac poſt varios errores & latebras, (nam ſevero Cæſaris edicto retrahendus ubique quærebatur) in Italiam ſe recepit, & illinc Peteoni reſcripſit, ſe ſui facti rationem nequaquam pro civili tribunali redditurum, ſed quum ipſe militum tribunus ſit, ac mutua illa controverſia non niſi militari jure decidenda videatur, ſe intra ſemeſtre ſpatium Mediolani expectaturum ejus literas, quibus ipſe, ut reus, ab eo, ut actore, ad ſingulare duellum provocetur; quod ipſe cum eo inire nequaquam ſit recuſaturus. Sed quum à Cæſare pro gravi eo facinore, die dicta citatus non comparuiſſet, ordinarijs Romani juris legibus damnatus proſcriptuſque fuit: nec multo poſt in acerrima Melitenſis inſulæ obſidione fortiter pugnans à Turcis eſt interfectus.

Rudolphus ac Erneſtus Principes in Hiſpaniam navigãt.

Melchior Robles Peteonẽ ſiſte percutit, atque equo pernicius aufugit.

Cæterùm in ijſdem comitijs, quinque Regionum, quæ ultra citraque Tibiſcum ſunt, ſive provinciarum nobilitas publicam querelam inſtituit adverſus Antonium Siculum, de varijs injurijs & rapinis in ea exercitis, quas ille ita diluebat, ut partim negaret, partim tunc intuliſſe diceret, quum nobiles ad Tranſſilvanos, deſerto Ferdinandi Cæſaris obſequio deſciviſſent. Cæſar, ne quem citra leges condemnaret, controverſiam legibus terminari juſſerat, & Antonio juſſu Maximiliani patronus aderat Blaſius Jovius fiſci advocatus, non ſine adverſariarum partium gravi offenſa. Sed quum cauſa ardua difficiliſque eſſet, cum pleriſque alijs ad alia comitia dilata eſt. Exteri quoque nonnulli in Ungaros fuêre recepti, ut Scipio Comes ab Arco, poſt Martini Guſmani in patriam Hiſpaniam reditum, Cæſaris cubiculo præpoſitus, cum alijs, quorum nomina in actis comitialibus annotata ſunt; ac Ecchius Comes Salmenſis, quo uno nemo unquam exterorum hominum noſtra ætate illuſtri fide conteſtataque virtute magis emicuit, nemo Ungaros majoribus amoris & liberalitatis officijs proſequutus eſt; ita ut eos nunquam ſui ſecundiſſimi erga eum ſtudij pœnituerit.

Querela de Antonij Siculi injurijs & rapinis.

Hiſdem diebus, quibus Maximiliani coronatio & comitia varijs contentionibus agitabantur, Deſpotes in Moldavia à ſuis in arce Suchava obſidione circumvallatus, extremo in diſcrimine verſabatur: ideoque Valentinum Præpoſtuarum Ungarum, ad Cæſarem & Maximilianum, per expeditos equos miſerat, opemque & auxilium eorum implorabat. Dederat etiam ei in mandatis, Franciſcum Zajum & Antonium Siculum conveniret, ſuoque nomine hortaretur, ut copias cogere, & ſibi laboranti ſuccurrere non prætermitterent: nunquam ſe ejus beneficij memoriam depoſiturum, omnemque daturum operam, ut quemadmodum pro navata antea opera fructum uberrimum abs ſe percepiſſent, ita nunc longè ampliora & magnificentiora munera cumulatiſſimè accepturi eſſent. Facilem ſolvendæ obſidioni viam inveniri poſſe, quod hoſtes nulla diſciplina, aut ducum peritia valerent; ſed ex incondita multitudine confluxiſſent, futurumque dubio procul, ut ſi ipſi cum aliquanta militum manu ſe in conſpectum dent, obſeſſique ex arce confuſos & inordinatos facta eruptione invadant, ſtatim terga darent, & quo quiſque poſſet, palantes profugerent.

Res Moldavicæ.

Deſpota à ſuis in arce Suchava obſeſſus.

Ferdin. Imp. opẽ implorat ut Zajus & Siculus ſibi opitulentur.

Nec deerat Cæſari & Maximiliano animus ſubveniendi, quibus ille perpetuam fidem & obſequium ſupplex offerebat, tam ad illius preces & obteſtationes inclinatis, quam tuendo veteris clientelæ patrocinio, quod reges Pannoniæ in ea provincia haud ambiguum habent, nec Antonius operam ſuam detrectare videbatur, niſi longinquitas itineris & copiæ militares nequaquam in promptu, magnaque pecuniæ inopia, bellorum ſcilicet nervi, cujus immẽſa vis ad ternas coronationes cõſumpta erat, votis & deſiderijs eorũ obſtetiſſent, & quod caput erat, interea donec ab ijs conſilia & rationes ſuſcipiendi belli explicarentur, jam in Moldavia cum Deſpota debellatũ foret. In Tranſſilvano vicino & paratas copias ſemper habente, nullam ponere ſpem poterat, quod eum antea tam verbis, quam literis contumelioſè appellatum graviter offendiſſet, Lupumque Pecium ſeu Coconum Quinqueeccleſienſem, Cæſaris ad ſe internuntium, qui per Tranſſilvaniam tranſeundo iter feciſſet, diſſimulanter captum Conſtantinopolim miſiſſet non aliam ob cauſam, quam quod illum apud Solimanum calumniari atque inviſum reddere poſſet. Inter ipſum quoque & Albertum Laſcum hoſtiles ſimultates & graviſſimæ inimicitiæ interceſſerant, quibus factum poſtea fuit, ut eum indignatione plenum abs ſe dimitteret, & is, ut antea, ei regni invadenti omnibus

Simultates inter Laſcum & Deſpotam.

Simultates inter Laſcum & Deſpotã.

copijs & viribus præſto affuiſſet: ita ad eum exturbandum, ac provinciam Demetrio Viſnovecio duci Roxolano, Leopoli in Ruſſia degenti adſerendam, mentem atque animum adjeciſſe videretur. Qui quidem Demetrius quas ob cauſas hoſtem ſe declaraverit, quum antea miſſis literis & nuntijs amicus & cognatus haberi cuperet, non ſatis conſtat, niſi ſe digniorem imperio, quam Deſpotam exiſtimaſſe cenſeatur.

Deſpota Hutiniã arcem Laſco eripit.

Exardeſcente bello Deſpota obviam profectus, Hutiniam arcem verſus duxit exercitum, quam antea Laſco datam, ejus nomine Piaſoccius obtinebat. Is in itinere occurrens arcem ſe redditurum, Laſci juſſu retulit; dummodo ſibi ſalvis rebus diſcedere liceret. Quo impetrato, ac tradita arce receſſit. Et cùm hoſtes majores animos, quam vires ad rem gerendam attuliſſent, Laſcuſque & Demetrius in oppido Podoliæ Camenecio aliquamdiu hæſiſſent, quod Deſpotes nihil auſuros eos ob paucitatem exiſtimaret, vel quod ſpes pacis aliqua affulſiſſet, poſt unum aut alterum menſem reduxit exercitum, & ad inferiorem provinciæ oram, qua Iſtro flumine alluitur, perluſtrandam, primo Galaciam, deinde Reghenum oppida venit, quæ à mercatoribus Græcis ut plurimum incoluntur, iiſque perluſtratis, ad veris initium Suchavam reverſus eſt.

Cauſa, quibus ſubditorum animi à Deſpota averſi.

Alienaverat ſubditorum animos gravibus & intolerandis exactionibus, quibus ſupra conſueta tributorum onera, cùm avaritia quæſtorum, tum ob inopiam ærarij affligebantur, etiam imperato ſeverè in ſingulas domos aureo nummo: & immanitate ſuppliciorum, quibus in delinquentes implacabili ſeveritate puniendos utebatur: tum verò in eos, qui Chriſtiano ritu, unico matrimonio nequaquam contenti, aliquot uxores ducere, eaſdemque levibus de cauſis repudiare, & aliam atque aliam ſuper inducere conſueverant: eumque abuſum adeo pro lege uſurpaverant, ut etiam uxor, tertia parte nummi aurei ſoluta, liberam à marito divertendi poteſtatem haberet. Quod Deſpota, conſilio uſus Joannis Luſcinij, quem Epiſcopum deſignaverat, hujuſque rei reformandæ cauſa è Polonia ad ſe vocaverat, gravi ſeveroque edicto prohibuerat: ac complures ex ijs, qui prævaricatæ legis convicti eſſent, extremo ſupplicio afficiendos curaverat; ita ut una die ſex vel ſeptem abſciſſis cervicibus jacere conſpicerentur. Accedebat ad hæc omnia religionis Græcæ, quam Valachi profitentur, non ſatis accurata obſervatio, quum ipſe facilè eam negligere videretur, id quod ipſi pro contemptu interpretabantur: quandoquidem rarò eorum ritu templa inviſere, multum cum diverſæ religionis hominibus verſari; & in oppido Cottavaro quod Ungari & Saxones incolunt, gymnaſium & bibliothecam erexerat: quo ſuſpecti dogmatis homines è Germania & Polonia conſtitutis ſtipendijs evocaverat. Supra hæc candelabrum Alexandri. ſacris uſibus dicatum, atque ab eo ad cudendam monetam conflatum, & quod eum magna provincialium pars genus ſuum in Deſpotas & Heraclidas ac Conſtantinopolitanorum Imperatorum ſtemmata falſo retuliſſe cognoviſſent, magnam apud omnes ei invidiam conflabat.

Ambitio ejus & vanitas.

Erat etiam rebus ex animi ſententia aliquamdiu fluentibus, animo tam elato, ut nihil humile aut demiſſum cogitaret, uſque adeo ut Tranſalpinam Valachiam, cui Mirces imperitabat, cuid in Demetrio Bulgaro, aſſeclæ ſuo, deſtinaret, & Tranſſilvaniam ſibi propediem occupandam, ſumma ingenij vanitate, proponeret: & duas coronas aureas clam ſabrefactas, ſibique cœlo delapſas, quibus regia dignitas divinitus portenderetur, deceptis miro aſtu barbaris, confingere non dubitaret. Et quum Joannes Sigiſmundus Coronæ gravi morbo implicitus laboraret, ut incerta de ejus ſalute ſpes eſſet, ac à multis pro mortuo haberetur, coactis celeriter copijs ad Alpes Aitoſias, quæ Tranſſilvaniam à Moldavia dividunt, ire maturavit: ratus illo vita functo Civitates liberas ei portas haudquaquam clauſuras. Sed quum in oppido Tatroſſo, quod ad ulteriores earum Alpium radices ſitum eſt, illum convaluiſſe intellexiſſet, retroceſſit, domumque ſe recepit. Quibus vitæ morumque corruptelis apud quoſvis ſe inviſum atque exoſum meritò reddiderat.

Complura agreſtium millia exactionis aurei illius nummi levationem petunt.

Jam agebatur ſexageſimus tertius poſt mille & quingentus à partu virginis annus, ipſius autem principatûs ſecundus atque idem ultimus, quum ad arcem Hutiniam exercitum luſtraturus acceſſit, & multa agreſtium millia, eum cum paucis in campo equitantem circumſtetêre, importuniſque clamoribus, ut inuſitato aurei illius nummi ſolvendi onere levarentur, urgere cœperunt. Ejus intolerandæ penſionis Bernovium equitum, & Mociocum, Aulæ Magiſtros, ac duos quoſdam Vladicas, (quo nomine ipſi Epiſcopos appellant) eſſe auctores: quos ſi à ſe impetrari pateretur, ut ad ſupplicium ipſis traderentur, tum ſe haud gravatim imperata facturos: eos enim Alexandro quoque ad omnem crudelitatem exercitandam hortatores extitiſſe, nec illos ſuis ſceleribus finem aut modum ullum facturos, niſi ipſe vitæ eorum facere maturet. Tandem vix multis verbis placata multitudine, brevi ſe, quod optarent effecturum pollicitus eſt; ita ut de illis exquiſitiſſimo ſupplicij genere tollendis, nullum eis dubium reliquum eſſe poſſet. Quæ quidem imprudenter ac temerè dicta, haud dubiam ei perniciem peperêre; Bernovius ſiquidem agreſtium votis & poſtulationibus intellectis, facere aliquid quam pati ſatiùs eſſe judicans, communicato cum cæteris ſocijs conſilio, ſeditionis auctor ac concitator eſſe voluit: ac primum omnium Joann. Luſcinium veneno ſuſtulit, quem conſiliorum Deſpotæ arbitrum eſſe ſciebat, iſque in Foro Jazygum tumulatus eſt: deinde ad cætera ſummo quo potuit ſilentio conficienda, parandoſque nefarij ſceleris participes animum adjecit.

Ejuſque tributi auctores ad ſupplicium ſibi tradi volunt.

Bernovius ſupplicij metu, cum alijs conjurationis ſocijs à Deſpota deficit, & Luſcinium Epiſcopũ veneno tollit.

Deſpota Sboronij filiam ſibi deſpõdet.

Quæ quum fierent, Deſpotes conjugem è Polonia, Martini Sboronij clariſſimi viri filiam ſibi deſignavit, eamque à patre impetravit, ratus ea affinitate res ſuas, reducto in gratiam etiam Laſco, ſtabiliturum. Sed Valachi ſponſam externis ritibus atque religioni deditam (ſicuti omnes alios Romanæ religionis homines quos Græcorum more Latinos contemptim vocare ſolent) haud leviter aſpernabantur. Ad harum nuptiarum pompam & convivia, quum provincialibus non ſolum pecunia in-

ſingu-

ſingula capita: ſed etiam commeatus omnis generis, ſerinæque & piſcium, atque eduliorum omnium ingens copia eſſet imperata, eo magis odium atque invidiam amplificavit: ita ut Bernovius & alij conjurati, antequam nuptiæ celebrari, ac inita cum Polonis affinitas confirmari poſſet, agendo atque audendo quod animo propoſuerant, perficiendum deliberarent. Cuius exequendæ, circumvento fraude & dolis Deſpota, à conjuratis talis reperta occaſio fuit.

Rebellium ſtratagema, quo Tartarorum excurſionem imminere falſo nunciât.

Ultra Tyram flumen, quem hodie Neſtrum vocant, qui ſub Alba in Iſtrum illabitur, regionem Tartari incolunt, ex qua ſæpè in Moldaviam crudeles, pro barbarorum inſita feritate, excurſiones facere ſolent. Igitur brevi adfuêre Valachi, qui trepidè Tartaros trajecto flumine obvia quæque urere & populari falſo nuntiarent, maturaque ſubſidia equitum poſtularent. At Deſpotes, tametſi, ut procerum inſidias caveret, à multis & præcipuè Lupo quodam Saxone cudendæ monetæ præpoſito, linguæque Valachicæ perito admonitus, tamen adulatione conjuratorum quotidie ſecurior redditus, ſuadentibus, ut contra hoſtes, majorem copiarum partem mitteret, fatali credulitate obtemperavit; ſeque ſelectiſſimo prætorianorum numero nudari paſſus, ex eis CCCL. equites Ungaros, ac L. Thraces, cum aliquot millibus Valachorum miſit: quibus additi aliquot Germani pedites, ac magiſtri tormentorum, iiſque omnibus iuſſum, ut Eliæ Tormani, & Stephani Tomſæ, qui ſceleris erant conſcij, imperio parerent. Cum ad Neſtrum flumen perveniſſent, nullus in conſpectu hoſtis, nulla actæ prædæ veſtigia, ſed altum ſilentium, & quieta ubique omnia. Igitur Ungaris & Thracibus ſolicitis & ſuſpectantibus conjurati, Tartarorum id eſſe ſtratagema, ut ſi ipſos dilapſos viderint, ſecuriùs excurrant, magiſque fallere poſſint, reſpondent; ſimulque Ungaros ad pagum flumini vicinum divertere, ſeque & equos curare iubent, Thracibus aliam haud procul villam deſignant, in qua hoſpitentur. Mox totam ferè noctem varijs agitatis conſilijs traducunt, poſtea domunculam quandam in pago ſuccendunt. quod erat ſignum prætorianos ferro aggrediendi, ut his tanquam patriæ hoſtibus deletis, opprimendo principi major occaſio pateretur. Nec Valachi in exequendo truci imperio ſegnes ſe præbuere: neque ij duntaxat, qui cum illis tanquam ſocijs venerant, ſed etiam ij, qui ea nocte per varios nuntios concitati arma ſumpſerant, ſeque conjuratis aggregaverant. Itaque tametſi prætoriani repentina circumventi fraude aliquot horis pertinaciter dimicaſſent, multique etiam ex Valachis cecidiſſent, ad extremum à multitudine ſuperati, ſeſe in hortum quendam ſepibus & maceria protectum recepêre. Ubi cum eadem pertinacia diutiùs pugnaſſent, tandem Dormano & Tomſa jubentibus, tormentorum pilis in eos directis, ad unum omnes occubuêre, non incruentam Valachis victoriam relinquentes. Et quum Germani tormentis præpoſiti in ſociorum perniciem vibrare pilas recuſarent, cæſi fuêre; uno Chriſtophoro ſervato, abſque quo ipſi rudes & tormentarij negotij imperiti ea exercere neſciviſſent. Thraces animadverſo Ungarorum diſcrimine, partim tranſnatato Neſtro, ſe ſervavêre, partim qui fuga ſibi conſulere non poterant, Valachorum ſævitia perierunt.

Prætoriani equites Ungari à Valachis perfidè obtruncati.

Una cum Germanis carnifici dati.

Thraces partim cæſi, partim fuga elapſi.

Ea die, qua hæc fraude plusquam Punica patrata fuêre, Dormanus convocatis undiquaque Bojerijs, ad provinciam à tyrannide vindicandam (ſic eos ad arma ſumenda concitabant) Deſporem in arce Suchava obſidione incluſum cinxit; Tomſa verò eodem tempore ad loca, quæ præſidijs Deſpotæ tenebantur, qua vi, qua dolo occupanda profectus, arcem Nemethiam, cui Joachimus Prudentius Sileſius, è Glogovia celebri civitate oriundus, veteranus Deſpotæ in omni fortuna comes, ideoque ei chariſſimus præerat, (ſed tunc fortè abſens erat) nihil fraudis ſuſpectantibus præſidiarijs, ingreſſus eſt, paucisque, qui intus erant, Germanis extemplo trucidatis occupavit. Prudentius conſilij inops, ac tam amiſſæ arcis dolore, quam indigno Deſpotæ infortunio perculſus Suchavam verſus cum quatuor vel quinque ſocijs contendit, ac per medium hoſtilium caſtrorum, magno ſublato clamore, multis Valachorum fruſtra inſectantibus, in obſeſſam arcem incolumis receptus fuit. Tomſa paulò poſt in caſtra venit, atque arx duriùs obſideri cepta. Deſpotes, quod apertis in campis cum perduellibus manum conſerere non poſſet, id quod unum ſupererat ſeſe mœnibus arcis tueri conſtituit, ac maximo ex omnibus tormento diſploſo ſuis ſignum convienendi dedit. Nec ſpem adhuc auxiliorum abjecerat omnem; quippe qui Sborovium ſocerum ſuum cum Laſco reconciliandæ pacis conditiones tractare, & auxilia allaturum, ac ut ingenia hominum expectatione bonorum nunquam deſperatiſſima eſſe ſolent, nec Zajum ac Antonium ſibi laboranti defuturos confidebat: obſidionemque tam diu tolerari poſſe, quoad ſperata auxilia advenirent, nequaquam dubitare videbatur.

Dormanus Deſpotam Suchavæ in arce obſidet.

Tomſa arcem Nemethium occupat.

Habebat ſecum milites egregios DCLVI. quorum major pars ex Ungaris conſtabat: & equitibus Martinus Farcaſſius, peditibus Petrus Devanus, quem ab Antonio ei commendarum retulimus, præerant. Huic trecenti pedites Ungari, ſub Thoma Sclabaniano, Stephano Croato, ac Gregorio Girolthio centurionibus parebant, reliquæ cohortes ex varijs gentibus, Italis, Germanis, Græcis, Polonis Turciſque collectæ erant, paucis intermiſtis Valachis. Rebus Deſpotæ ad obſidionis pericula adductis, & ipſo improviſis veluti adverſæ fortunæ fluctibus & tempeſtatibus obruto, ii quoque quos paſſim in provincia, ejus gratia aliquando valuiſſe conſtabat, aut qui ei modo favere exiſtimabantur: tum variarum rerum artifices, quorum plerique Itali erant, aut Germani, èxquiſitiſſimis ſupplicijs è medio tollebantur: tanta feritatis immanitate, ut neque mulierculis, neque innocentibus pueris parceretur. In eadem rerum confuſione Georgius Revelles Viennenſis, de quo ſupra retulimus, vetus Alexandri, exulis cliens, & nunc Deſpotæ quæſtor, dum ad Iſtri ripas, neſcius rebellionis, tributa exigeret, captus, ac in arce Nemethia cum multis alijs, tetrum in carcerem conjectus fuit.

Præſidia Deſpotæ, ex varijs gentibus.

Interea dum obſidio diutiùs, quam putarant, protrahitur, in caſtris de eligendo principe conſultatum eſt. Proceres qui opibus dignitateque præſtabant, quive ſeditionis auctores erant,

1563.

Bernovius, Mociocus, & Stroizza, non ignari cruentos pleiumque & periculoſos uſurpati regni exitus eſſe ſolere, ut oblatam dignitatem ſuſciperent, adduci nequaquam potuerunt. Poſtremo Stephanu Tomſæ, qui nuper ad Neſtrum flumen equitibus Ungaris delendam tam inſignem, quam nefariam operam præſtitiſſet, recuſanti quidem, ſed vel invito ſummum eum honorem detulerunt.

Tomſa à conjuratus princeps electus.

Is delato muneri ſatisfacturus, arcem acriori obſidione premendam, attractis ad diruendam ejus portam, quatuor colubrinis majoribus, exiſtimavit.

Arcem acriori obſidione premit.

Sed ut erant hoſtes tormentarij negotij, ac oppugnandarum arcium imperiti, ita ut ab ijs, qui intus erant, in re militari exercitatiſſimis facilè contemnebantur; adeò ut ſæpè excurrere in eos, & magna edita illorum ſtrage reverti, frumentatum exire, ac recentia ex agris obſonia reſque neceſſarias in arcem importare non dubitarent;

Ungari eruptione facta hoſtes cadunt,

Inter quæ certamina Petrus quoque Devanus, permiſſu Deſpotæ, habito cum centurionibus conſilio, in hoſtium caſtra cum quadringentis peditibus impetū fecit, eoſq;, qui oppugnandæ & diruendæ portæ incumbebant, & aggeres tumultuario rudique opere erectos, ac tormenta cuſtodiebant, aggreſſus eſt: ubi ipſe & ſocij multis hoſtium celeriter interfectis, eos cedere loco compulerunt; mutuoque inter ſe cohortati tria tormenta manibus in arcem attrahere ceperunt. Tametſi autem hoſtes undique ad defendenda tormenta adcurriſſent, atroxque certamen eſſet exortum, tamen poſt longam & cruentam concertationem victos & profligatos tanta vi omni telorum genere, ſed maximè ſclopetorum glandibus ſubmoverunt, ut effusè fugientes tormenta in acrem pertrahenda relinquere cogerentur.

E quibus & Dormanus crudelitate in Ungaros nobilis.

In qua pugna ex Valachis plures ducentis, aut interfecti, aut vehementer ſauciati ſunt: inter quos Dormanus ille cum Tomſa delendis Ungaris crudeliter graſſatus, Deo id ſcelus non ſero vindicante, capite pœnas perſolvit: quum ex iis qui excurrerant, non niſi ſex è militibus ſagittis confixi perijſſent.

Cùm per hunc modum obſidio diuturnior fote videretur, Tomſa qui jam principatum adminiſtrabat, ſe & ſuas copias obſeſſis contemptui eſſe cernens, conſilio ſuorum ad Joannem Sigiſmundum legatos mittendos cenſuit: quem ob veteres cum Deſpota ſimultates & inimicitias, à mittendis auxiliaribus copijs haud alienū fote exiſtimabat. At interea certis nuntijs allatum eſt, Demetrium Viſnovecium, ſive à quibuſdam Moldavis proceribus evocatum, ſive à Laſco inſtigatum, cum exercitu in provinciæ fines perveniſſe animo illam inter duos contendentes ſibi occupandi. Itaque Tomſa intermittendam obſidionem arbitratus, tranſmiſſo amne Sereto, caſtra ab arce reduxit:

Viſnovecius pulſo Tomſa eundem caſtrorū locum occupat.

Viſnovecius verò vitato congreſſu in eum caſtrorum locum conſedit. ſicut Deſpotes uno abeunte hoſte, ab altero ſtatim circumvallatus, non ſuſtuliſſe aut avertiſſe exitium, ſed mutaſſe, & eodem ancipiti in diſcrimine verſari videretur. Collocatis ſub arce caſtris, Piſoccius Laſci, ut diximus familiaris, data acceptaque fide arcem ingreditur, ac nomine Viſnovecij has Deſpotæ conditiones proponit; ſi XXV. millia aureorum nummûm pro ſumptibus eo bello factis nunc perſolvat, & deinceps quotannis XII. millia certis temporis pendenda promittat, ſe eum periculo ereptuium. Conditionibus admiſſis Deſpotes Piaſſuccium muneribus affectum, gratijs Viſnovecio actis remittendum exiſtimavit.

1563.

Sed quum eodem die magna Bojerorum manus ad Viſnovecium veniſſet, quæ nomine omnium provincialium, principatum ei offerre, & additis, quo plus fidei haberet, cæterorum literis id ipſum confirmare videbatur; referebantque primores Tomſam adminiſtrando principatui adhibitum, donec alius eligeretur, ac finis obſidioni fieret: ſeſe omnes rebus ejus adverſus Moſchos & Tartaros præclarè fortiterque geſtis, quibus apud omnes gentes celebraretur, ac unius ejuſdemque religionis profeſſione adductos, imperium ei ultro deferre, quod vi & armis antehac adire voluiſſet; cætera, dummodo veniret, omnia in ejus poteſtate fore.

Viſnovecio regnū à Moldavis defertur.

Itaque vir alioquin cautus & callidus, verbis ad aſſentationem & fallendum compoſitis, ac maximè dulcedine regni inefcatus eis aſſenſit: & miſſis ad Deſpotam literis, ſe hoſtem ei deinceps futurum, nec quicquam cum eo commercij habiturum ſignificabat. Nec mora quoſdam Ungaros milites rerum neceſſariarum cauſa, durantibus ejus diei inducijs, arce egreſſos, partim trucidari, partim in domum quandam confugientes oppugnari juſſit; quibus tamen tutandis ex arce oportunè occurſum eſt, & liberatis militibus Poloni cum cæde re pulſi.

Paulò poſt Viſnovecius, nedum animadverſa fraude, quingentos ex ſelectiſſimis equites Sarmatas & Roxolanos, Valachis id expetentibus, dedit; qui ſeſe cæſo Tomſa, ac capite eius relato, ad illum reverſuros pollicebantur.

Poloni à Valachis ſingulari perfidia trucidātur.

Sed quum pontem amni Sereto impoſitum tranſijſſent, & ad exercitum, quem oportuno inſidijs loco reliquerant, propius acceſſiſſent, ſeq; cum eo conjunxiſſent, Sarmatas & alios, quamquā detecta fraude, acerrimè pro vita ſaluteque ſua dimicantes, ſingulari perfidia & crudelitate ad unum trucidarunt: ac è veſtigio reverſi, priuſquam Viſnovecio cæſorum equitum fama allata eſſet, eum cum non magno ſuorum numero, rerum eventum expectantem, curruique inſidentem, quod fortè importuno articulorum dolore vexaretur, adoriri ſtatuerunt. Simul ac inſidiæ pluſquam Punicæ patuerunt, & Viſnovecius neceſſitatem prælij ſibi imminere vidit, ægro quidem, ſed imperterrito animo ſuis, ut celerrimè conſcenſis equis certamen capeſſerent, ac carris circumductis caſtra munirent, edixit; ac Piaſſoccium, ut ſuas partes obiret, aciemque componeret, hortatus eſt; nec ipſe extremo in labore, ac periculo officium ſuum negligebat, quin prælium cientes animaret.

Atrox inter Viſnovecium & Valachos commiſſa pugna.

Pugnatum eſt pro Polonorum paucitate acerrimè; ita ut primo impetu Valachi fuſi fugatique terga dare cogerentur: & ubique ferè a fugientibus fama illatæ provincialium exercitui cladis ſpargeretur. Poſtremò tamen redeuntibus Bojeriis cum multi in paucos, ac integri in feſſos ac debilitatos, reſtaurata pugna, irruiſſent, victoria Valachis ceſſit, & Viſnovecius ac Piaſſoccius, infelici ſua ſorte, vivi in eorum poteſtatem venêre:

qua profligatis Polonis, capti Viſnovecius & Piaſſoccius,

quos Tomſa è veſtigio Conſtantinopolim miſit; ubi prægrandibus uncis ferreis, per latera adactis, in furca ſuſpenſi, indignam viris militaribus, ſed crudelem & acerbam mortem oppetivêre.

Pote-

Byzantij, unco in coſtas adacto crudelē mortem oppetunt

Jo. Sigiſmundus Valachus auxilia ſubmittit.

Poterat Deſpotes ſub certaminis hujus fervote ex arce ſeſe proripere, & Hutmani aut alium tutiorem in locum recipere; quod illi à pleriſque ſuadebatur, ſed Dionyſij Avali medici culpa, ac inani ſua fiducia hoſtiumque ſuperbo contemptu, meliora conſilia repudiavit, omnemque eventum ibidem præſtolari maluit. Interea è Tranſſilvania auxilia à Joanne Sigiſmundo miſſa, mille equites ac totidem pedites multis bellis exercitati, duce Ladiſlao Radaco, qui nuper Siculos rebelles victor acie profligaverat, advenêre: quos Tomſa ſingulari lætitia exceptos in caſtra recepit. Sed Deſpotes & obſeſſi illorum adventu nequaquam animos demiſiſſe videbantur, quamquã tertium jam menſem clauſi, rerum omnium & graviſſimæ obſidionis incommoda pertuliſſent; adeò ut erumpere in hoſtem frequenter, & cum iis manum conſerere non dubitarent: ſicuti die Divo Lucæ Evangeliſtæ ſacro accidit, quo Gregorius Giroltius cum cohortibus peditum, & Martinus Farcalius cum paucis equitibus erumpentes, ancipiti cum Tranſſilvanis & Valachis contracto certamine fortiſſimè rem geſſerunt, ac non paucis utrinque amiſſis in arcem redierunt: in ea pugna ex Valachis, Bernovius conjuratorum princeps, & malorum omnium auctor glande trajectus occubuit; ac Gregorius Vincius, lepidus nec ineptus ſcurra, à militibus Deligecius vocatus ex Deſpotanis cæſus eſt: qui ſæpè Deſpotam, ut maleſida procerum conſilia, eorum nece præverteret, inter joca & ſeria admonuiſſe dicebatur.

Bernovius conjuratorū princeps occumbit.

Tranſſilvani Hungaros ad deditionem promiſſis invitant.

Verùm poſtquam Tranſſilvani munitionibus extructis aggeres & tormenta propius arcem admoviſſent, ac cum popularibus ſuis quos in arce habebant, clandeſtinos ſermones, miſcere cepiſſent, eiſque principis & Radaci præfecti nomine optima ſtipendia, ac liberum in patriam reditum pollicerentur, diuturnæ concluſionis pertæſi, ad res novas inclinare, & Deſpotes conſilij anceps atque indies inops reddi videbatur. Et quum militem quendam cum hoſte è muro clam colloquentem deprehendiſſet, eum ad ſe vocatum, nec cauſas colloquij ſatis reddentem, clam è medio tollendum curaverat, quem cùm Devanus & ſocij repeterent, nec reddi poſſet, res magis ad tumultum & ſeditionem propendebat. Qua indies gliſcente Devanus quoque, quamquam fideliſſimus ante hac ſemper habitus, ſtipendia turbidiùs, quam pareſt, flagitare, cæteroſque ad eadem importunis vocibus flagitanda concitare, iiſque negatis, occaſionem turbandarum rerum quærere. Verùm Deſpotes tumultibus coercendis, cælato argento, quod habebat, ſatisfecit.

Hungarorum factioſa conſilia Devani cæde ſoborta.

Paulò tamen poſt Radacus Petrum quoque, pacta per occultos nuntios proditionis mercede, ad tradendam arcem adduxit, quod quum Deſpotes à quodam judice rei conſcio comperiiſſet, eum in ſecretiorem domus partem accitum, adacto per ilia pugione, interficiendum curavit: Cujus cæde exacerbati pedites, non jam occultis vocibus, ſed apertè res novas moliri, ac de deditione cum hoſtibus paciſci decreverunt. Quos quum Farcaſſius equitum præfectus, ac equites potiores, qui ſupererant, à tanto flagitio dehortarentur, neve tantam perfidiæ notam ſibi inuſtam vellent, partim minis, partim precibus obſecrarent: quia tamen pedites numero ampliori, ideoque ferociores erant, nihil proficiebant. Nec interim deerant, qui ipſum Deſpotam ad amplectendas deditionis conditiones, ampliſſimis de ejus incolumitate pollicitationibus, amplectendum putarent. Quæ quum ab illis ſimulatè dici non eſſet neſcius; ſuos tandem ſupplex petere cepit, ne ſe in tanta auxiliorum propinquitate (erat enim fama ſive verè ſive falsò allata, Laſcum jam reconciliatum, & Sboronium ſocerum, ac Sarmatas amicos, cum quatuor millibus equitum adventare) deſertum ac inſeoliſſimis hoſtibus proditum vellent. Verùm prævalentibus prætorianorum peditum factionibus, valvæ portarum, quas terrâ ac materiâ obſtruxerant, adaperiri ceptæ ſunt: quo tempore Martinus è Sancto Gothardo, Pannoniæ oppido oriundus, Maximiliani Cæſaris apud illum internuntius, ſed poſtea à ſecretis adſcitus, dolio ingenti ſaxis & materia pleno caſu in ipſum devoluto oppreſſus, interiit.

Peditum factione Deſpota proditus.

Itaque triduo ante Divi Martini ferias arce egredi coactus, cum ſumpta pretioſiore purpura, equoque conſcenſo inter longiſſimos & denſiſſimos militum ordines ad id de induſtria diſpoſitos inceſſiſſet, propiuſque caſtra veniſſet, ſubmotis miniſtris, equo deſcendere, ac pedibus ad Tomſam ire juſſus eſt: in cujus conſpectum veniens, hoſtilibus probris ac convicijs proſciſſus, clavaque ferrea, repetitis vicibus, percuſſus, in humum procidit, ibique quum diu, qui conficeret, non reperiretur, à Tartaro quodam iteratis aliquoties ictibus, caput ei infelici præciſum eſt; quod unà cum Joachimi Prudentij jam alia in caſtrorum parte obtruncati capite, quũ detractæ eorum cutes, abjectis calvæ oſſibus, paleâ impletæ eſſent, Conſtantinopolim miſſum fuit. Per hunc modum immaturo atque miſerabili vitæ exitu Deſpotes ſublatus eſt; quum vixiſſet annos circiter quadraginta, regnaſſet duos, & tres amplius menſes obſidionem toleraſſet.

Tomſæ juſſu à Tartaro capite multatur.

Alexander Solymani auxilijs, pulſo Tomſa regnum recuperat.

At Solimanus tam precibus Johannis Sigiſmundi, quas accuratè apud eum pro reducendo in Moldaviam Alexandro interpoſuerat: tum etiam ipſius Alexandri aſſiduis obteſtationibus permotus, purpuratis magna largitione in partes traductis, in Moldaviam eum reverti, provinciamque iterum ei priſtino beneficiarij juris nomine committendam permiſit. Qui cõducto ex Turcis & Tartaris exercitu, quum eis inferiorem provinciæ partem ad Iſtrum vergentem prædæ nomine depopulandam promiſiſſet, magnis itineribus regnum repetendum duxit. Quem nec Tomſa, nec cæteri expectare auſi, pars ad vicinos Roxolanos ſeu Ruſſos ut Tomſa, Mociocus, & Stroizza, pars quo quiſque potuit dilapſi profugere. Alexander & caſtra deſerta cum tormentis, & arcem & provinciam omnem facili negotio occupavit: Demetriumque Bulgarum, à quodam Boierio, tormentis præfecto captum, ac naris dextræ particula exciſa à Tomſa deformatum (quo ſigno notati regno potiri nequeunt, nemo enim qui mutilato ſit corpore, regnare permittitur) Mirce Tranſalpino, cujus regnum affectaſſe dicebatur, inter ſummas verborum contumelias, & ludibria trucidandum miſit. Tomſam Deſpotæ

Demetrius Bulgarus à Mirce Valachio trucidatur.

ceſſorem, ſed paucis menſibus imperio potitum, ac Mociocum & Strozzam Leopoli exulantes, apud Sigiſmundum Poloniæ Regem, qui eos ob Viſnovecium & Piaſſoccium interfectos, extremo odio proſequabatur, proditionis accuſavit, & ope Solymanni, ac Joannis Sigiſmundi nepotis facile obtinuit, ut capti mox capite plecterentur. Georgio Revelles, in arce Nemethia capto, & alijs præfectis, qui ibi in vinculis detinebantur, miniſtri rerum capitalium, quos illi armatos vocant, laqueo gulam fregere. Alios nobiles, diſſimulato ad præſens odio in fidem recepit: ſed mox quum ſe tutos eſſe putarent, inter convivia jugulari juſſit; donec omnes, quorum opera regno erat pulſus, aut qui illis ſanguine erant juncti, extirparet: ſicque quoad vixit quietam apud Moldavos tyrannidem obtinuit; quum antequam in exilium pelleretur, ſeptennium imperaſſet.

Tomſa, Mociocus, & Strozza capite plexi.

Ejuſdẽ ſævitia in Nobiles & alios.

Per id tempus Cæſar aſſiduis precibus ſuorum placatus Franciſcum Perenium, qui ante triennium rebellaverat, & in oppido Zoloſio cum uxore & liberis captus, in arce Saroliana detinebatur, liberum dimitti juſſit, reſtitutis ei omnibus bonis, oppido Sixone excepto; quod antea Petro Macedonio cubiculi ſui magiſtro donaverat, Verum is quoque, antequam è vivis excederet, liberali ingenio ita cum illo convenerat, ut acceptis à Perenio tribus millibus aureorum nummûm, Sixonem protinus ei reſtitueret: ſicque Perenius Viennam profectus à Cæſare in gratiam fuit receptus.

Perenius à Cæſare in gratiã receptus, reſtitutis omnibus bonis, liber dimittitur.

Cæterùm ſecundum adverſam illam Deſpotæ in Moldavia fortunam, Joannes Sigiſmundus pacis & tranquillitatis cupidine, uti præ ſe ferebat, adductus, legatum ad Cæſarem miſit Stephanum Bathorium Somlianum, qui eo tempore Varadino præerat, virum pacis belliq; artibus clarum. Is vigere in illo ſtudium amplectendæ pacis & fidelis concordiæ reſtatus, petebat filiæ Cæſaris Johannæ conjugium, antea à Caſtaldo promiſſum, cum regio titulo & ditione à Transſilvania uſq; ad Tibiſcum omni. Sed quia ad tempus coronando Maximiliano, conſtitutum adventus ejus inciderat, cui ut intereſſet, neque Cæſari, neque ipſimet legato expediens eſſe videbatur, Tirnaviam ſeceſſerat; & demum peractis comitijs Viennam ad Cæſarem erat reverſus. Poſt multas & varias diſceptationes Cæſar ita reſpondit; Joannes Sigiſmundus eligeret qualemcunq; titulum præter regium vellet; ſe enim vivo, & Maximiliano, qui jam conſenſu publico corona erat inſignitus, eum in alios transferre non poſſe: contentuſque iis eſſet, quæ nunc ultra Tibiſcum obtineret: cis Tibiſcum verò Muncacium, & Huſtum cum Maramaruſio, & Salisfodinis, quæ ei nunc parerent, quo firmior pax eſſet, ſe illi conceſſurum, nec filiæ connubium negaturum. Sic manſit in controverſia ditio illa, quæ ultra Tibiſcum eſt, in qua Echediana, Vardana, Craſnana, Bihatienſes, Solnocenſes, Bajonij, Telegdij, Artandij & alij complures, nobiles, populique cenſentur: de qua tamen Cæſar, ſe ulteriora conſilia capturum reſponderat: nec tamen quietis concordiæque cauſa ab illis concedendis videbatur abhorrere.

Stephan Bathorius à Transſilvano ad Cæſarem de pace mittitur

Conditiones pacis à Cæſare Joanni oblata.

Sed dum deliberando tempus protrahitur, Johannes Sigiſmundus ſeu tædio longioris legationis, ſive veriùs, quod belli occaſiones quæreret, Somlianum revocavit, qui ita diſceſſit, ut ſi Cæſar, eam conditionem antequam ipſe Sacmarium aut Varadinum perveniret, admittendam cenſuiſſet, idque ſibi per literas denuntiaſſet; tum ea quoque inter alias concluſa atq; decreta cenſeri deberet. Nec adhuc Tibiſcum tranſierat, cùm Cæſar per Silveſtrum Senalium legati familiarem, qui eam ob cauſam ibi relictus erat, duabus Echediana & Vardana exceptis, omnes ſe liberaliter conceſſiſſe ſignificavit. Itaque ille reverſus, quæ egerat, quæve obtinuerat, cum ſumma Johan-Sigiſmundi ſatisfactione expoſuit: decretumque eſt, ut Somlianus poſt paululum moræ reverteretur, & ſuper omnibus icti fœderis capitibus Cæſaris diploma referret.

Somlianus à Transſilvano revocatur.

Qui interea dum ſe rurſus ad ejus legationis munus exequendum parat, ac domi privatis rebus intentus, mandata præſtolatur, quibus iter aggredi, & pacem referre jubeatur, omnium conſiliorum & legationis rationes, lubentibus & æquis animis antea ſuſceptæ, puncto temporis mutantur & pervertuntur: ita ut ipſe ejus rei ignarus, increpita per literas mora & ſegnitie, minime in tanti momenti negotio cunctandum eſſe identidem replicaret; poſtremò contineri nequivit, quin poſtpoſita domeſticarum rerum cura, ad principem recurreret ſeque nimiam tarditatem admirari teſtaretur, qua & Cæſar offenderetur, ſeque ludibrio habitum atque deluſum haud immeritò conqueri poſſe videretur. Sed Joannes Sigiſmundus, non ſine aſtutæ prævaricationis dolo, ſe ideo rem diſtuliſſe reſpondit, quod paci ac fœderi, majori cum dignitate ineundo, avunculi ſui regis Poloniæ operam intervenire cuperet, eaque de re jam ad illum literas dediſſet. Scriptutum etiam Cæſari, ut moram haud diuturniorem æquo animo ferre vellet. Interim autem remos ab utraque parte arbitros, qui inſolentias Balaſſij, & Cæſarianorum ſibi ditionique ſuæ illatas inquirant, ad diem, quem Cæſar conſtituerit poſſe convenire. Per hunc modum Somlianus verba ſibi data, & ſpes ſuas eluſas ſentiens, diſſimulando in præſens ſuſtinendoque injuriam, Varadinum conceſſit.

Et legationis rationes diſturbantur.

Erat eo tempore ſumma rerum apud Michaelem Chaquium, Stanislaum Niſovium Polonum, Johannem Salancium, & Gaſparem Bequeſſium cubicularium, qui Joan. Sigiſmundi conſilia omnia, prout volebant, moderabantur: quos omnes ſimul cum principe Georgius Blandrata Allobrox, eorum aut aſſecla aut ſocius, Ariana infectus peſte, eodem veneno infecerat, atque ii occulto livore pleni, omnia Somliani dicta factaque, ut qui veræ Catholicæque religionis vehementer tenax eſſet, in diverſum interpretari, illumque apud principem inconſtantis lubricæque fidei inſimulare, ac clancularias ei inſidias ſtruere conabantur. Sed nec Cæſarem ſincera fide deterſis odijs, certis concordiæ fundamentis inniti perſuadebant, quod ſuos milites & Balaſſium, cui præ cæteris inſenſiſſimi erant, à rapinis & ſceleribus minimè coerceret: ideoque evocatis in auxilium Turcis, ac neglectis, quæ à Somliano tractata erant, fœderibus ad bellum ei inferendum inſtigabant.

Conſiliarij Joan. Sigiſmũdi, quos Blandrata Arianus, eadem peſte infecit,

Somliano inſidias ſtruunt & calumnijs eundem exagitant.

Interea Cæſar, ſicut cum legato erat conſtitutum, quæſitores, qui de Balaſſij, aliorumque præ-

præfectorum & militum malefactis inquirerent, ad oppidum Caſſonum, non procul Muncatio ſitum, ad diem Calendarum Octobris convenire jubet. Erant hi Gregorius Abſtemius Epiſcopus Chanadinus, Johannes Alaghius è Regecio, & Georgius Racoſcius Turocianæ regioni juri dicundo præpoſitus. Prius quàm iſti conveniſſent, Balaſſius in pago Halmio, inter Huſtum & Muncacium ſito, quæ loca à Tranſilvanis tenebantur, caſtellum ædificaverat; eo prætextu, ut ituro in Moldaviam ad ſuppetias Deſpotæ ferendas exercitui (id conſilii fortè tunc agitabatur) locus eſſet quieſcendi; re autem vera ut prædatoribus ſuis receptaculo, munimentoque eſſet. Itaque Tranſilvani ad inquirendum deſignati ſe venire negarunt, niſi illud contra fœdus induciasque exercendarum rapinarum cauſa extructum, diſtraheretur. Contra Balaſſius opponere, unicuique ſuo in fundo tuendis ſuis finibus, munitiones licere extruere, neque id fœderibus adverſari. Inter has contentiones Racoſcius unus ex triumviris arbitris, morbo oppreſſus Caſſoni moritur; reliqui duo perſcriptis ad Cæſarem difficultatibus, re infectâ revertuntur.

Quæſitores Cæſariani, re infecta, domum redeunt.

Interea Chriſtophorus Hagmaſius qui Huſto præerat, ac cæteri Tranſilvanienſes præfecti, collectis ſumma celeritate copiis, nocte intempeſta caſtellum improviſo adoriuntur, & acerrime oppugnant. Balaſſiani cum Georgio Sulioco, impigro adoleſcente, qui ex arce Hadadiana ſe illis aggregaverat, ad defendendum locum concurrunt; fit pugna atrox & cruenta, neutrâ parte cedere alteri volente: poſtremo trajecto glande Sclopeti Sulioco, atque occumbente, Balaſſiani non ſine cæde repelluntur, & palantes hinc inde diffugiunt; qui in caſtello intus haud magno numero erant, fuga & cæde ſociorum perterriti deditionem faciunt, ac incolumes dimittuntur: caſtellum mox injecto igne concrematur, ac funditus delerur: atque his peractis utrinq; in hiberna diſceditur.

Caſtellũ in pago Halmio à Balaſſio extructum ab Hagmaſio capitur & exſcinditur.

Cæterum Concilium Tridentinum ſuperioribus annis à Julio Pontifice in Lateranum indictum, ac deinde à Paulo & Julio tertio continuatum, ſed variis bellorum tempeſtatibus agitatum, atque dilatum, hoc anno demum auſpiciis Pii ejus nominis quarti, Dei Optimi Maximi ope felici exitu terminatum fuit; legatique, quos Cæſar eo miſerat, poſt peractam in Ungaria Maximiliani inaugurationem, in patriam incolumes redierunt uno excepto Johanne Chanadienſe Epiſcopo, qui ibidem gravi oppreſſus morbo è vivis deceſſerat: à quibus intellectum eſt, capita Chriſtianę religionis antehac ab ipſis Chriſti Dei & Servatoris, ac Apoſtolorum temporibus, uſque ad hæc tempora, inconcuſſa fide obſervari ſolita, ſacroſanctis Patrum, qui in ea Synodo magno numero interfuerunt, ſuffragiis denuo confirmata fuiſſe. Quod vero ad communionem ſub utraque ſpecie attineret, quam concedi Cæſar poſtulaſſet, eam à Patribus ad arbitrium ſummi Pontificis, cum bona ſpe ejus obtinendæ rejectam atque dilatam eſſe. Iidem quoque legati attulere Johannem Baptiſtam Caſtaldum, qui Cæſaris Ferdinandi in Tranſſilvania copiarum ſummus dux fuerat, octoginta circiter annos natum, paulo ante finem concilii, Mediolani natali in ſolo è vita migraſſe, noctèque abdicatis omnibus ſepulturæ honoribus, humatum eſſe; quod viris illuſtribus, qui famam immortalem rebus præclarè geſtis ſibi peperiſſent, manes nec neceſſarias ejuſmodi funebres pompas, conditis ea de re teſtamenti codicillis, ſpreta omni ambitione cenſuiſſet.

Concilium Tridentinũ felici exitu terminatum eſt.

Johann. Baptiſtæ Caſtaldi obitus.

Inter hæc Balaſſius & Zajus, cùm ab iis qui non ita pridem è Moldavia redierant, intellexiſſent Collegium Græci ritus Monachorum, haud procul radicibus Alpium eſſe, in quo multa donaria, ac aureæ & argenteæ ſuppellectilis copia ingens, à piis hominibus Deo dicata haberetur, communicato invicem conſilio, ad ea dirpienda animum adjecere. Verum quum multa nix cœlo delapſa Alpes & itinera cooperuiſſet, quæ etiam æſtate avia incultaque ſunt, & ægrè admodum ac difficulter ab exercitibus tranſiri poſſunt, veriti etiam ne à Tranſilvanis, qui omnia eorum itinera obſervabant, reditu præcluderentur, ab incepto deſtiterunt.

Balaſſius & Zaius Collegiũ Græcorũ Monachorum expilare conãtur.

Dum in hunc modum ludente in rebus humanis fortuna, minutis contentionibus & præliis certatur, & occaſiones majoribus belli incendiis ſuſcitandis quæruntur, Cæſar tametſi lentis & tabificis febribus diu antea conflictatus, defectiſque ſenſim viribus, lectulo defixus, brevi deſituri ſpiritus vigore ſuſtentaretur; tamen quantum poterat, expediendis curis & laboribus, negotiiſque vacare, literis & conſiliorum ſecretis ſubſcribere, amicoſque ac familiares in colloquium admittere erat ſolitus. Interdum verò muſicorum inſtrumentorum, ac ſymphoniacorum jucunditate accerſitâ, ſacris divini numinis laudibus hymniſque coram eo decantatis, animum oblectabat, eaque voluptate recreabatur. Quod quum Franciſcus Battianius, vetus ſummæ auctoritatis ſenator, atque ab ipſis Ludovici Regum temporibus ei valdè familiaris, impenſius laudaret, ac ut laboribus & negotiis abſtineret, quæ ſeni & imbecillo maximè officerent, hortaretur: ſe natum ad labores, & iis uſque adeò non gravari, ut etiam juvamento voluptatique ſint, reſpondit; ſed grave admodum moleſtumque ſibi accidiſſe, Maximiliani in religione diſſidium, & alterius filii Ferdinandi diſpar conjugium. Eo ſiquidem tempore ille Lutheranas Sebaſtiani Fauſeri ad populum conciones, incertum quas ob cauſas nonnunquam audiebat; quas tamen paulò poſt, meliora amplexus conſilia, ſincerâ mente repudiavit; hic verò Philippinæ Vindeliciæ amoribus uſque adeo ardenter indulgere videbatur, ut eam legitimæ conjugis loco habere, & liberos ex ea ſuſcepiſſe diceretur.

Sed nivũ copia impediti captis abſiſtunt.

Cæſaris etiam tabifica febre affecti occupationes.

Poſtremò expiatis more Chriſtiani ac pii principis criminibus, quum Matthias Sitardus Dominicani inſtituti Monachus, extremam horam adeſſe cerneret, eum nec Cæſaris nec Imperatoris, (ſic enim juſſerat) ſed fratris duntaxat nomine appellatum, ut ſperatam à Deo Opt. Max. veniam certa ſpe & fiducia expectaret, ex Chriſtianæ diſciplinæ inſtituto admonuit, ſicque in complexu Maximiliani & Caroli filiorum, ac Mariæ nurus, die 25. quintilis menſis Julii, qui Jacobo Apoſtolo Hiſpaniarum Divo tutelari dicatus eſt, placida defunctus morte expiravit: eumque per aliquot dies publicè omnium viſui expoſitum, omnes non

Ferdin. Imper. obitus. Anno 1564. vixit annos 61.

1564.

non ut dominum, ſed parentem optimum, juſtis lachrimis luxere: quum poſtea plumbeo incluſus loculo, humeris principum ducumq; ſuorum in templum, quod in arce eſt, elatus fuiſſet.

Ejus encomium

Nemo enim noſtræ ætatis principum, pacis & belli artium eo peritior, nemo graviſſimarum rerum experientior fuit: nullus regum recte & ſapienter factus, ac indulgentiæ, clementiæ, liberalitatisque exemplis eum ſuperavit. Nam eo evehente Seredii, Dobones, Balaſſij Tahii, Telequeſſij, Magocii, Querecenii, aliique quamplurimi ad ſummos honores & divitias pervenerunt: Turzonibus, Battianis, Comitibus Zrinianis, aliisque latiſundia, arces, dignitates, redditus auxit & amplificavit: omnes bonos, & induſtrios viros, à quibus bonam operam Reipub. navari poſſe animadvertiſſet, ſingulari amore proſequutus eſt; uſque adeo ut nemo unquam ejus opem fruſtra imploraſſe, nemo triſtis ab ejus conſpectu, niſi ſumma neceſſitatis vis obſtitiſſet, diſceſſiſſe viſus ſit: & inſtar Titi, diem ſe perdidiſſe putaret, quo non cuipiam bene feciſſe videretur.

Beneficia in Vngaros eximia.

Pietatis in Deum ſtudium

Summum ei pietatis in Deum ſtudium, perpetuumque fuit, quem uti in conſpectu præſentem ſemper haberet, ita coluit & veneratus eſt, & ad ejus præſcripta omnes actiones ſuas, totiusque vitæ curſum applicavit, ut quicquid ſibi proſperi aut adverſi contigiſſet, ad eum auctorem referret. Militibus, ut ſua ſtipendia ſtatis temporibus ſumma fide perſolverentur, diligenter curavit, & ſupra illa muneribus variis eos doniſque cumulavit. Niſi quis majus rei bellicæ, caſtrenſiumque laborum ſtudium in eo deſideraverit; ſed ſi potentiſſimos hoſtes, qui totius fere terrarum orbis viribus adverſus eum formidabilia bella geſſerunt, animo reputaverimus, eumque in tot & tantis cladibus & calamitatibus infractum, conſtantemque animum retinere potuiſſe, non iniquo judicio æſtimaverimus, ab omni eum ignaviæ aut ceſſationis ſuſpicione merito vindicandum cenſebimus: quum præſertim de aliis, qui eum pari virium robore, paribusque copiis laceſſitum ad arma provocaſſent, quum potiſſimum idoneos & rei bellicæ peritos legatos duceſque eſſet nactus, frequentes nec contemnendas victorias adeptum fuiſſe meminerimus.

NICOLAI ISTHUANFI PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXII.

Maximilianus patri in imperio & regno ſuccedit.

Ferdinando Cæſare vità functo, uti erat comitiis Francofurdanis, maximo principum Electorum ac procerum ſtudio deliberatum, Maximilianus Romani Imperii ſceptra atque habenas adeptus eſt: ſimulque Ungarici & Bohemici regni adminiſtrationem, quam vivente etiam patre exercuerat, protinus ſuſcepit. Siquidem ſingulari juventæ decore, ac ingenua, blandaque ſermonis comitate, facili aditu, alloquioque & alijs artibus, maximam apud omnes Germaniæ ac Pannoniæ proceres, populosque gratiam & benevolentiam ſibi comparaverat, & ne magnitudine animi, induſtria, auſuque & armis, patre inferior eſſe videretur, omnibus viribus contendere nitebatur. Exercitus etiam à patre relicti, ac eorum præfecti, & tribuni, ſumma ejus recenti principatu ſpe tenebantur, fore ut pro dignitate & exiſtimatione totius Reipublicæ Chriſtianæ, honeſtiſſimo conſilio Turcicarum induciarum compedes, quibus Pater irretitus fuiſſet, Dei immortalis ope exuere, & acerrimorum hoſtium impetum non modo ſuſtinere, ſed etiam ad non dubiam victoriam propulſare poſſet. Quamobrem fama etiam in vulgum frequens emanaverat, illum minime fœderibus aut induciis ſtaturũ, quas Pater cum Solimano pepigerat, quin comparato ampliori exercitu, ac animis opibusque cum ſummo Pontifice ac Regibus & Principibus Europæis terra mariq; conſociatis, infeſtis cũ illo armis prima occaſione congreſſurũ.

Nec deerant pleriq; militiæ clari, & bellicarum rerum peritiâ inſignes, qui cum pacem & quietem pati non poſſent, eum ad parandum ſuſcipiendumque adverſus Turcas bellum, ſecretis apertisq; conſiliorũ rationibus incitare non dubitarent: & ea quoq; detrimenta, quæ hactenus Reſp. Chriſtiana, per latus afflictæ Pannoniæ inſignia & lethalia accepiſſet, incuriâ magis & inerti principum ſegnitie, quam verâ hoſtium virtute aut viribus illata acceptaque fuiſſe memorarent. Quæ quum in aulicorum ac militarium procerum coronis, & conſeſſu non uſque adeo ſecretis ſermonibus tractarentur, quin ad propinquos Turcas perlata, ab iis pro inſita barbarorum nominis ſuperbia varie interpretarentur; Maximilianum diverſa conſilia animo agitare compellebant; quæ tamen tacito & latebroſo pectore condita, ad cõmunis ſalutis cauſam tuendá expedire, neq; ſibi à paternorũ conditionũ æquitate diſcedendũ eſſe arbitrabatur. Itaque ne rem ulterius differendam putaret,

Maximilian. Imperator frequenti Senatu convocato

frequenti

1564.

De bello Turcico delibe-rat.

frequenti Senatu convocato, quid faciendum è republ. foret, ſingulatim exquiſivit. Jam enim biennium præterierat, ex quo pater gravi morbo & ingentibus curis fatigatus, eoque fatis concedente, ipſe legatorum & muneris mittendi occaſionem neglexerat, & Arslanes, qui eo tempore Budenſem præfecturam adminiſtrabat, an pactis ſtare vellet, frequentioribus literis & nuntiis arroganter poſtulare non intermittebat.

Erant in Senatu, prout quiſque affectus erat, aut ingenio valebat, varia ſtudia, ita ut ſententiæ in diverſum traherentur, pars enim non togatorum tantum, ſed etiam militarium hominum, prudentiæ & experientiæ opinione clariſſimorum, fidem & promiſſa inviolabili tenore ſervanda ſuadebat, nec committendum ut fraudis alicujus aut mutatæ voluntatis ſuſpicione barbarus hoſtis, terra marique potens, & à quo tot tantaſque clades & detrimenta non tantum Pannonia, ſed totus fere Chriſtianus orbis accepiſſet, irritandus & ad arma concitandus eſſet. Serviendum tempori, mittendumque illi juxta fœdera promiſſum munus, & ſuſpicacem tyranni animum, qui poſtea nullis vel ampliſſimis conditionibus placari poſſet, pacis & amicitiæ oſtentatione leniendum; ne turbatus & exaſperatus, formidabilibus ſumptis armis, humana divinis confundendo, omnia ſurſum atque deorſum miſceret. Satius eſſe eam pecuniam ad regnorum & populorum ſuorum ſecuritatem impenſam eſſe, eoſque illa quantulacunque ſumma ab impotentis barbari inſolentiis & furore liberare, quam ſi res ad bellum & arma deducatur, millies majores theſauros, cum extrema eorundem pernicie & exitio exigendos, ad dubiam Martis & ancipitis fortunę aleam conſumi. Debere eſſe documento ſuperioris tempeſtatis bella, ſummo ſemper cum Ungariæ detrimento ſuſcepta, atque infeliciſſime geſta, quorum funeſtam cladis memoriam, ſive illa principum incuria, ſive ducum ignavia & imperitia improſpere evenerint, nunc quoque cum luctu & lachrimis recolere cogerentur. Ad extremum omnia alia prius quam bellum experiri conſulebant.

Dehortatio à bello.

Sed erant ex altera parte tam ex Germanis, quam Ungaris viri illuſtres, qui certis adducti rationibus, bellum imprimis maxime honeſto & decoro nomine contra immanes barbaros pro Chriſto Deo & ſervatore, ejusque ſacroſancta religione, proque aris & focis ſuſcipiendum cenſerent: inter quos Comes Nicolaus Zrinianus, ſummæ claritudinis dux erat, quo nemo regendis exercitibus melior eo tempore atque peritior habebatur. Is præter cæterorum opinionem, non diſſentiendi aut contendendi, ſed quod mens ſuppeteret, exprimendi cauſa, ſibi longe aliam mentem eſſe, nec ut induciæ, quas neceſſaria potius, quam honeſta pactione Ferdinandus cum Turcis iniiſſet, hoc rerum ſtatu obſerventur, ſibi è republica fore videri diſſerebat.

Comes Zrinius bellum adverſus Turcas ſuſcipiendum ſuadet.

« Quandoquidem, ſi rem, inquiebat, pe-
« nitius conſideraverimus, in præſentia hoſtes,
« non ſecus, ac ſi nulla pax, nullum fœdus i-
« ctum eſſet, agros urere & populari, miſeram
« plebem quotidie variis indignisque modis ad
« deditionem compellere, arces finitimas par-
« tim fraude & aſtu, partim aperta vi invade-
re & expugnare, imperium per fas & nefas, »
prolatare contendunt. Contra ſi quid à no- «
ſtris in defenſione licita atque neceſſaria pa- «
tratur, ea contra pacta fieri, noſtrosque vio- «
lati juris & æqui, turbatæque pacis reos ex- «
templo agi, & pro ſua feritate, leges, quas li- «
beret, dare, adimere, non probro non flagitio, «
non peſſimis quibusvis facinoribus quo mi- «
nus, quemadmodum in victos & ſub jugum «
miſſos ſuam libidinem exercerent, abſtinere «
videmus. Nec conquerendo aut expoſtulando «
apud importuniſſimos homines quicquam «
profecimus, quin gravius indies & acerbius «
malefaciendo, patriam, ſocios, & commilito- «
nes noſtros, everſum iêre, noſtraque ſocordia «
dominationem in nos inſolentiſſimam agita- «
vere: ita ut mihi quidem, quod pace & venia «
aliorum dictum velim, tempus eſſe videatur «
ad vindicandam in libertatem Remp. expergi- «
ſcendi, ac oblata occaſione jugum à cervici- «
bus noſtris excutiendi. Itaq; ſi quid Solimano «
in hanc uſq; diem ex pacto debetur, id ei mit- «
tendum non abnuerem, ne aut merito conque- «
ri poſſit, aut, uti eſt arrogantia & impatientia «
ſingulari, arma ſumendi inde occaſionem ca- «
piat; quamquam ſive apud eum beneficio, ſive «
metu procedamus, perinde eſſe duco; adeo mi- «
ſeriis & ſanguine noſtro ſatiari non poteſt. Ut «
miſſum illud fuerit, tum demum renuncian- «
dam ei induciarum male ab eo obſervatarum «
fidem & amicitiam omnem cenſerem, quibus «
noſtræ opes & vires, tam privatæ quam publi- «
cæ magis quam bello diminutæ fractæq; ſunt: «
ac deinde tempeſtive curam, ſtudium & dili- «
gentiam omnem adhibendam, bellum quod «
nobis illaturus eſſet ſuſtinendo, & cum Dei «
Optimi Maximi ope etiam propulſando. «
Non poſſum diffiteri eum ſummas ſecum «
vires, magnam potentiam, exercitatos mili- «
tes, ingentem exercitum trahere conſueviſſe; «
ſed ea omnia opinione hominum, ac vero lon- «
ge minora eſſe comperi. Aliquoties jam mihi «
ejus bellicæ expeditiones viſæ ſunt, quibus ipſe «
interfuit, quas ipſe ampliſſima magnitudinis «
fama duxit: primo quum me adoleſcente, & «
vix alterum & vigeſimum ætatis annum agi- «
tante, Viennam irrita obſidione cinxiſſet: ac «
cū poſtea Guſeg, um ignobile oppidulum, æq; «
inglorius fruſtra tentaſſet, nec Caroli Impera- «
toris Auguſti adventum expectare auſus eſſet, «
poſtremo cum ſocordia & ignavia ac deditio- «
ne noſtrorū nobiliſſimis Strigonii & Albæ Ci- «
vitatibus occupatis, caſtra in Albána planicie, «
etiam Tartaris aucta collocaſſet: ſed ego ſic ex- «
iſtimo, ejus exercitum & copias incertis poti- «
us vulgi rumoribus, ac pravitate & mendacio «
ſuorū eas in immenſum falſo extollentiū, quā «
re ipſa conſtare. Peditum ſiquidem prætoria- «
norum, quos Janiceros vocant 12. millia, aut ad «
ſummum quatuordecim eum habere palam «
eſt, quem numerum raro attigiſſe, nunquam «
hactenus exceſſiſſe ab iis, qui vera dicere con- «
tendunt, accepimus. Equitatus omnis ex Aſia «
& Europa collectus viginti quinque aut trigin- «
ta millia numerum non excedit; nec is virtu- «
te aut viribus multum pollet, utpore qui è «
rure & agris ex hominibus eorum culturæ de- «
ditis colligitur. Verum enimvero in prætoria- «
no equite & in iis, qui hiſce Ungariæ & Illy- «
rici finibus ſtipendia merēt, Janiceris adjuncto «

robur 1564.

1564.

,, robur omne & munimentum ejus exercitus
,, conſiſtit; quorum numerum etiamſi Turcæ ad
,, multas myriadas, & ii, qui ſimul cum eis fal-
,, ſa & incomperta adferunt, extollere conen-
,, tur; re tamen vera Aſiaticis & Europæis æqua-
,, to fere pede cenſentur. Cætera multitudo, li-
,, xæ, calones, fex vulgi, inermes Bulgari & Græ-
,, ci, camelis equiſq; curandis, tabernaculis ten-
,, dendis, aquationi, lignationi, denique frumen-
,, tandi & pabulandi miniſteriis, & caſtrenſibus
,, ſervitiis addicta plebs, & incondita turba eſt:
,, quæ nec in aciem educi ſolet, nec, ſi educatur,
,, uſui eſſe poteſt, quod nec ulla arma, præter u-
,, nam ſecurim gerat, & magna pars nec eam,
,, niſi fuſtem aut baculum ſudemve habeat.
,, Quæ mihi comperta, oculisque ſæpius viſa,
,, non præter veri fidem, ab aliis temere allata,
,, aut audita nunc referre animus eſt; ſic ut cum
,, ſeptuaginta millibus noſtrorum Chriſtiani
,, nominis militum, ex utroque ordine ſelectis,
,, hinc hoſti, quantumvis tumido & elato, pa-
,, tentibus in campis divino numine invocato,
,, congredi, idque non ſine firma vincendi ſpe
,, poſſe exiſtimem. Nec autem Deum Opt. Max.
,, ſuperosque omnes nobis Chriſtianis tantope-
,, re iratos, infenſosque eſſe puto, ut ſeptuagin-
,, ta militum millia conſcribi, & in aciem adver-
,, ſus barbaros educi, & Janiceris totidem pedi-
,, tes exercitatiſſimos, equitibus parem virtute
,, & fortitudine equitum numerum opponi poſ-
,, ſe deſperem. Hos autem abs te, Cæſar inclite,
,, nova nunc ſceptra capeſſente, partim in tuis
,, Regnis, & provinciis, partim apud patruum
,, Hiſpaniarum Regem potentiſſimum, qui Hi-
,, ſpanum peditem, non animo, non armis Jani-
,, cero inferiorem facile conceſſurus ſit; ac ſum-
« mum Pontificem, uti communem omnium
« parentem, cæteroſque Chriſtianos principes,
« quos ad conſociandas vires, conferendaq; au-
« xilia impigre concurſuros haud dubie mihi
« polliceor, facile comparari poſſe nequaquam
« diffido. Nec duce alio, quam te, Cæſar invicte,
« opus eſt, cujus ut auctoritatem & dignitatem,
« qua omnes mortales anteis, nunc omittam;
« ſic virtutem, magnitudinem animi, experien-
« tiam belli, rerum uſum & prudentiam, poſtre-
« mo gratum temperatumq; imperium, & om-
« nia quæ virtus & virilis animus abunde ſup-
« peditant, ad bellum rite adminiſtrandum ad-
« ducturum arbitrabor. Cætera in promptu e-
« runt, ſtipendia, tormenta, eorumq; apparatus,
« claſſes, naves, commeatus, qui ex Ungaria re-
« rum omnium feraciſſimo ſolo, ad multos mē-
« ſes & annos provideri tempeſtive, facileque
« curari poſſunt: & Danubius omnibus ad ſuper-
« fluitatem & redundanti in caſtra devehendis
« tantam facultatē præbet, ut invitare videatur.
« Quod ſi Deus Opt. Max. votis noſtris ſecun-
« diſſime faverit, & victoria nobis ceſſerit, ſicut
« de ea dubitandum non eſt, atque adeo hic ſe-
« mel de perfido hoſte exoptatum triumphum
« retulerimus; cætera omnia incommoda, quæ
« hactenus accepimus, incomparabili cum lau-
« de, & gloria Chriſtiani nominis cumulatiſſi-
« me reſarcientur, & nos tot acceptas à barbaris
« clades egregie ulciſcemur, atque ab iis reſpi-
« rantes, priſtinum patriæ noſtræ decus & ſplē-
« dorē brevi recuperabimus. Hoc ut faciamus,
« & nequaquam extenſis ulterius induciis, qui-
« bus hoc regnum hactenus vaſtatum potius eſt,

1564

quam correctum aut defenſum, inſidioſæ paci «
juſtiſſimum bellum præferamus ſuadent, cùm «
alia permulta, quæ ſupra paucis attigi, & qui- «
bus mihi maximè animus erectus eſt; tum ve- «
rò, Cæſar optime & fortiſſime, tuæ virtutis, & «
maximi in terris imperij ſumma ſpes, & domi «
militiæque præclara facinora, ac denique ſum- «
morum regum & principum, quibus non ſo- «
lum ſanguinis propinquitate, ſed etiam animis «
& ſenſibus conjunctiſſimus es, æqualis & fir- «
miſſimus conſenſus cohortari incitareq; poſ- «
ſunt. Itaque Chriſtianam Remp. abs te ſum- «
mis votis non flagitium aliquod, vel obſcu- «
rum facinus petentem tibi propone: ſed ut af- «
flictæ imprimis Pannoniæ libertatem, ſalutē- «
que collapſam & dilaceratam ab occaſu & in- «
teritu reſtituas: qua ſuperis benè juvantibus re- «
ſtituta, Germaniæ & totius Europæ libertatē «
ſtabilies & confirmabis: neque teipſo clarior «
toto orbe terrarum aut fortunatior quiſquam «
mortalium erit, nullius fama aut virtutis laus «
per omnes gentes longiùs, aut latiùs volitabit; «
potiuſque ſempiterna apud omnes parta no- «
minis gloria, induſtriæ, laborumque tuorum «
pro Republ. Chriſtiana ſuſceptorum; uberri- «
mum fructum & præmia capies; quo uno ni- «
hil eſt in vita magnanimis principibus, vel ad «
privatam gloriam, vel ad publicæ ſecuritatis «
decus magis expetendum.

Poſtquam dicendi finem fecit, diu Maximilianus in incerto habuit, quidnam potiſſimum conſilij ſequeretur; quamquam ad pacis & quietis potius conſilia inclinaret. Jam diu deliberando & differendo elanguerat res; quum Sabanus ſenex Chauſijs Budenſibus præpoſitus, literas Solimani adferens advenit; quibus ſibi Ferdinandi obitum gravem, moleſtumque accidiſſe ſignificabat, precarique ut illius animam Deus Optimus Maximus culpis remiſſis, in æterno paradiſo collocet, (hiſce verbis utebatur) tum ſe pacem cum illo ictam ſervaturum pollicebatur: ſi ſecundum conditiones illa à Maximiliano quoque obſervetur. Ante paucos dies, quam Sabanus adveniſſet, Bartholomæus Ornæus miles & expeditus curſor Comaronienſis cum literis ad Albertum de Nijs Belgam, qui Byzantij legatum agebat, miſſus eadem de re fuerat; jubebaturque dicere Solimano & purpuratis, Ferdinandum vita exceſſiſſe, Maximiliano ſucceſſore relicto, qui brevi munera miſſurus ſit, & ſe ad pactas cum patre pacis conditiones accommodaturus. Eodem cum reſponſo Sabanus dimiſſus eſt; & poſt obitum Ferdinandi ad annum ferè inſequentem res Pannonicæ, qui in hunc modum tranquillo in ſtatu eſſe videbantur, puncto temporis, violata à Transſilvanis pace, in apertum bellum exarſere, & Maximilianum, quamquam à belli cogitationibus non parum abhorrentem, inexpectatæ tamen injuriæ dolore non parum exacerbatum, ad iracundiam & vindictæ deſiderium exacuerunt.

Maximilian. animi incertus ad pacis conſilia potius propendet.

Literæ Solimani ad Cæſarem de induciis ſervandis.

Bello à Transſilvanis excitato res Pannonicæ turbantur.

Bathorius Somlianus,

Cùm enim Balaſſius Sacmario exiens, Caſſoviam ad Franciſcum Zaium, incertum quas ob cauſas veniſſet, Andream Meſſerum Semigianum origine legatum ſuum ibi reliquit. Sed quum is quoque nullas ſuſpectans inſidias, Vardam profectus eſſet, Stephano Bathorio Somliano, qui tunc Varadino præerat, & ad

Balaſſio abſente Sacmarium

quem

1564.

quem jure hæreditario, ut diximus, pertinebat, à civibus, qui ob veteris temperatæque dominationis memoriam ei favebant, per idoneos homines clam ſignificatum eſt, Balaſſium abducta majori præſidij parte oppido diſceſſiſſe; proinde ſi cum ſuis copijs locum ſilentio adoriri maturaret, commodam eſſe intercipiendi occaſionem, cui juvandæ neque ipſi deſituri eſſent. Quamobrem leviores quadrigas extemplo Varadienſibus imperat, quarum ſatis magnus numerus ibi cogi poterat, in quas pedites ſumma celeritate collocat; iterque ita inſtituit ut ad initium noctis haud procul Sacmario eſſet. Ibi ante lucem, aperientibus portam civibus, oppidum ſilentio ingreditur, & cohortatus pedites caſtellum, quod in inſula erat, quam Samoſus flumen è Tranſſilvaniæ alpibus defluēs, in duos ibi diviſum alveos efficit, ſumma vi aggreditur. Pauci qui intus erant milites Germani, ac Ungari, quum ad ſubitum clamorem evigilaſſent, arma cepêre. Sed quum vallum è materia tumultuarij operis conſtaret, & ab hoſtibus, quibus etiam oppidani ſeſe aggregaverant, partim dolabris & ſecuribus patefactum, partim verò ſcalis appoſitis, ſcandendo captum animadvertiſſent; pars quæ reſiſtere cœperat, cæſa eſt, pars poſtquam ſe adverſæ fortunæ reluctari non poſſe videret, deditionem fecit.

Sacmarium à ſuis militari occupat.

Conjunx Balaſſij, quæ Franciſci Turzonis ſoror erat, cum filia nubili, & Stephano filio, quartumdecimum ætatis annum agente capta fuit: ac multa & varia ejus ſuppellex, quotidianis uſibus deſtinata in prædam verſa. Nam carior & pretioſior ad arcem Detreconem, quā à Ferdinando in Auſtriæ & Ungariæ confinio, dono acceperat, antea tranſmiſſa erat. Prædæ quantum fuit, armis & tormentis exceptis, pro navata opera militibus conceſſum; captivi omnes dimiſſi, præter uxorem ejus & liberos, qui in Tranſſilvaniam miſſi fuêre, ubi illa & filia, morbo & mœrore animi & luctu contracto, brevi contabeſcentes vitam cum morbo commutavêre; cùm Stephanus puer biennio poſt, cùm pater è vivis exceſſiſſet, à Joan. Sigiſmundo dimiſſus, poſtliminio rediiſſet.

Balaſsij conjunx cum filio & filia in Tranſſilvaniā abducta.

Proximum oppidum, quod Rivulum Dominarum vocant, de quo antea diximus, quarto milliari diſſitum, ad primum Somliani adventum portas aperuit; & arx ad angulū urbis ſita, quam Balaſſiani haud magno numero tenebant, poſt aliquot dierum oppugnationem ea conditione, ut cum omnibus rebus & ſarcinis dimitterentur, pari ſucceſſu in ejus poteſtatem devenit; & utrumq; præſidiario milite firmatum munitumque eſt.

Deinde Rivulū Dominarum oppidum cum arce deditione capit.

Cùm hæc ad Sigiſmundum perlata eſſent, qualicunque fortunæ ſucceſſu elatus, juvenili ardore atque impetu, neglectis pacis ac induciarum, quas per legatos expetiverat, conditionibus, exercitum comparare, excitiſque Siculis & Saxonibus, & milite ſtipendiario undiquaque collecto, bellum Maximiliano inferre conſtituit: cumque omnes Varadinum confluere juſſiſſet, tormentaque & eorum apparatum præmiſſet, ipſemet poſito militiæ rudimento, exercitum ducere voluit, ac in eo Stephanum Bathorium Somlianum Sacmario recens capto clarum, poſt ſe legatum in exercitu conſtituit, qui ad ſexdecim millium militum ſummam efficere dicebatur. Jam æſtas in autumnum inclinaverat, & continuis pluvijs cœlo ingruentibus incommoda ducendo exercitui erant itinera; adeo ut & tormenta curulia, & alia impedimēta difficillimè protrahi poſſent, & peditatus molli & profundo, ideoque lubrico cœno vix pedem figere valeret: ipſe tamen tyrocinio alacer & promptus, ſuperare omnes rerum difficultates & progredi, ac ſuos ut idem facerent cohortari contendebat.

Joan. Sigiſmund. felici ſucceſſu tumidus, bellum Maximiliano Cæſari indicit.

Cæterum ſeptimis caſtris Hadadum perventum eſt, quod proxima clade Tranſſilvanis illata a Cæſarianis captum, præſidioque firmatum erat. Illud primum obſidione circumvallandum, ad delendam ignominiam decrevit, conſtitutis vineis & aggeribus tormenta majora provehi, & in arcem bipartito dirigi juſſit. Reliquerant in arce Zaius & Balaſſius præfectum Matthiam Senniesium, virum fortem & militarem, cum ſua ala equitum, ac ducentis peditibus Ungaris, cohorteq; militum Germanorum, qui omnes impigrè ſe tuebantur. Sed quum murus vetuſtate debilior eſſet, quā ut vim & impetum majorum pilarum perferre poſſet, poſt paucorū dierum oppugnationem lato patefacto hiatu procidit. Et quamquam ij qui intus erant, cohortante & monſtrante Senniesio, dolijs terra repletis ac materia ruinas obſtruere, & aditum hoſtibus præcludere conarentur; tamen quia tam mœnia aſſiduis ictibus ſternebantur, quam ijs qui propugnabant, conſiſtendi in mœnibus facultas denſa glandium procella eripiebatur, Joan. Sigiſmundus tympanis ac tubis crepitantibus ſignum irrumpendi dari jubet. Nec mora, magna peditum multitudo acri facto impetu per ruinas conſcendit; quos præſidia ii, protracto duabus ferè horis certamine fortiſſimè ſuſtinuêre, plurimoſque ex ijs ſclopetis & haſtis omniq; telorum genere partim trucidare, partim ſauciatos detrudere conati, ad extremum cum Somliano plures integros ſaucijs, & recentiores fatigatis ſubmittente, Cæſariani vulnerato Senniesio præfecto, victi terga dedêre. Complures primo eo hoſtium impetu occiſi, cæteri in deditionem venêre; quos Joann. Sigiſmundus ea conditione, ne hoc bello durante adverſum ſe arma ſumerent, incolumes dimitti juſſit. Senniesium verò medicis, qui eum ex vulneribus curarent commendavit, ac demum poſt confectum bellum, armis, pecunia, equis & veſtibus donatum ad ſuos remiſit. Balaſſius & Zaius conſilij inopes, atque rebus omnibus imparati, Caſſoviæ mœnibus ſeſe continebant, & quod erat reliquum, Maximilianum de illius hoſtili irruptione certiorem reddebant; præſidiarios arcium finitimarum, ut ſe tuerentur, ac conſtanter in fide permanerent, per crebros nuntios & literas commonefaciebant.

Hadadū arcem vi expugnat.

At Joannes Sigiſmundus Bathorio oppido, & munitioni Sancti Martini, ad ulteriorem ripam Tibiſci ſita, eadem celeritate in poteſtatem redactis, ad obſidendum potius quam oppugnandum Echedum, Bathoriæ familiæ munimentum, caſtra promovit. Illud ingentis paludis ac profundæ æſtuarijs undiq; cinctum eſt, quod nec ulla hyemis, frigoriſque duritie adſtringi glacie, ita ut permeari pedibus queat, traditur. Quapropter Nicolaus Bathorius ejus minas atque obſidionem adeò contemnebat, ut nuptias, quas fortè eo die cuidam militi ſuo celebrandas conſtituiſſet, minimè intermitteret. Sed diſpoſitis per mœnia excubijs, ac miſſis

Inde ad oppidum Echedum caſtra promovet.

extra

extra vallum cuſtodiæ cauſa cohortibus, ipſe tripudiis choreiſque vacaret. Nihilo tamen minus quod Joannes Sigiſmundus omnem ſubjectum agrum ſe populaturum, & oppida Bathorii, pagoſque omnes concrematurum minaretur: atque interea Malchus Temeſuarii præfectus, cum tribus millibus Turcarum auxilio venisset cum Somliano ejus internuntio, neceſſario magis quam honeſto conſilio ita paciſci eſt coactus, ut ſi intra ſexageſimum diem Cæſariani exercitus duces apertis in campis auxilium non attuliſent, ipſius præſidiis intromiſſis, ſe & arcem ejus poteſtati permitteret.

Nicol. Bathor. cum eo paciſcitur.

Mox ad Vardam oppugnandā contendit.

Itum deinde eſt ad Vardam oppugnandam, quam minorem vocant, cum copiis omnibus & tormentis. Eam fratres Vardani, vetere & nobili familia orti obtinebant; & Stephanus major natu, præſidium cum cohorte & ala equitum in ea agitabat. Inſtar Echedü paluſtri loco ſita eſt, ac uno tantum itinere, ſolis pontibus oblongis adiri ſolet, ob idque difficilem habet oppugnationem: quam quidem ſuperioribus bellorum tumultibus, bis aut ter ſuſtinuiſſe ſupradiximus. Quamquam autem ſubito belli terrore admoto Vardanus, veluti rebus imparatis, non parum ſe periculi adiiſſe videret, pro veteri tamen ſua & familiæ conſtantia & virtute, portas adventanti hoſti clauſit, & ſe ad defenſionem præſenti animo comparavit, hoſteſq; aggeribus conſtruendis intentos, directis ex arce tormentis adeo infeſtavit, ut intermittere opus, & ad venturæ noctis tenebras differre cogerentur.

Angebat ea res haud mediocriter animum Transilvani, qui quum omnia celeritati ſuæ ceſſura ſperaret, Caſſoviam & vicinas ſuperioris Pannoniæ urbes ſibi animo deſtinabat; ſpemque eam hujus unius munitæ arcis obſtaculo remorari moleſte ferebat. Quapropter Somlianum ad ſe accitum ad arcem ire, ſuoque nomine Vardanum ad honeſtas conditiones ineundas hortari jubet potius quam vim experiri ſuam. Qui quum data acceptaque fide Vardanum ex arce evocaſſet, multis verbis eum hortatus eſt, ne fortunæ reluctari vellet: ſed Joanni Sigiſmundo legitimo principi arcem, ſeque traderet, quæ iiſdem legibus, quibus hactenus apud illum, & fratres relinqueretur; quod ſi fiducia tolerata antea duplicis obſidionis teneretur, id tantum nunc in tanto poſitus diſcrimine cogitaret, illis conatibus duces, cum mediocribus copiis inter mutuas obtrectationes, & diſſidia, poſtremo peſſimis artibus & maligna fide bellum geſſiſſe; nunc ipſum principem cum ingenti exercitu, maximiſq; tormentorum apparatibus imminere; Turcas etiam, quorũ robur, & vim acrem & indomitam eſſe non ignoraret, haud exiguo numero adeſſe: propterea ſi ſibi ſalutaria momenti obtemperandum putaret, hortari ſe pro veteri amicitia & neceſſitudine ne deditionem recuſet, aut differat; ne ſi id pertinacius faciat, certiſſimum ei vitæ & fortunarum omnium diſcrimen ſubeundum ſit, nec ullum gratiæ aut miſericordiæ genus ab irato principe expectandum. Sed quum Somlianus nullis verborum minis deditionem extorquere poſſe videretur, re infecta in caſtra reverſus eſt; & Vardanus duos ingentes frugum acervos, nondum excuſſis granis, in inſulam, quæ ante arcem eſt congeſtos, ne iis hoſtibus uſui eſſent, injecto ſuis manibus igne concremavit, regreſſuſque in arcem ſeſe ad obſidionem paravit.

Somlianus Vardano, ut ſe dedat, omnibus rationū machinis ſuadet.

Verum cum Transſilvanus, qui vires ulterius proferre cupiebat, nec tamen à tergo hoſtilem arcem relinquendam putaret, Somlianum ut cum Vardano quibuſcunque poſſet conditionibus tranſigeret, iterum reverti juſſit, & poſt multas & longas verborum contentiones Vardanus, quamquam nihil vetere ſua conſtantia indignum deſignare vellet, tamen victus poſtremò & expugnatus, ut incertæ obſidionis difficultates & incommoda caveret, ac intolerandis miſerorum incolarum calamitatibus, quæ procul dubio erant perferendæ, avertendis conſuleret, iiſdem, quibus ante paucos dies Nicolaus Bathorius pactus erat, conditionibus ſubſcripſit. Lætus ea transactione Joan. Sigiſmundus, veluti remoto obice, eundum ulterius exiſtimavit; ac ponte è navibus ad Tocaium facto, quod ejus nomine Franciſcus Nemethius obtinebat, Tibiſcum trajecit: ita ut copias ſuas omnes & tormenta tranſire juberet: Malchum tamen Temeſvarienſem cum ſuis Turcis in ulteriori ripa relinqueret; eo conſilio, ne ſi barbaros, rapinis, furto, ac populationibus & cædibus vivere aſſuetos transduxiſſet, incolarum animos abs ſe abalienaret.

Vardanus Somliani perſuaſionibus expugnatus, iiſdem, quibus paulo ante Bathorius pactus erat, conditionibus aſſentitur.

Hinc Covazonē captam ſolo æquat.

Per hunc modum ſuperato Tibiſco, Covazonem arcem ſuperioribus bellis dirutam, atq; iterum reſtauratam, tormentis majoribus oppugnare adortus eſt. Quæ quum eorum impetum ferre non poſſet, deditionem fecit; quam extemplo dirui funditus, & ſolo æquari juſſit: nihil deinde intermiſſa celeritate, ad Athiam, quæ duorum illinc milliarium ſpatio diſtabat, Michaelis Bidij arcem pervenit; in qua Cæſarianorum militum præſidium erat, duce Simone Zalaio, ipſius olim Telequeſſij neceſſario, ſed qui conceptæ multorum hominum de ſe ſpei atque expectationi ea in obſidione minimè reſpondiſſet. Cum tormenta in aggeres provecta, ac mœnibus admota eſſent, tanta ferrearum prægrandium pilarum vis extitit, ut non ſolum murum debilem atque tenuem facilè perforarent: ſed etiam aliam ejus partem, quæ ex oppoſito eminebat, eodem ictu utrinq; penetrarent. Ea re tam Bidius, qui natura imbellis & inefficacis ingenij habebatur, quam Zalaius non mediocri metu perfuſi, de ſervanda arce prorſus deſperare cogebantur: nec ulla erat in auxilijs ſpes, quum Zaius & Balaſſius tuendæ potiùs Caſſoviæ, & vicinarum civitatum ſaluti proſpicere, quam eas quas habebant, exiguas militum copias ad præſidia dividere ſe poſſe exiſtimarent. Itaq; obſeſſi, rebus deſperatis, de muro cũ hoſte colloqui, ac ut ad Somlianũ nuntios mitterent, petere conſtituerunt. Quo impetrato, ijs conditionibus, ut cum equis, armis, omniq; ſuppellectili incolumes dimitterentur, deditionẽ obtulêre. Quas conditiones Transſilvanus, deprecãte Somliano, haud cunctanter admiſit; tum quod Bidio parcendum putaret; tum verò quod magnoperè de ſumma rerum ſolicitus, ſuſcepti conſilij rationes & propoſitum tenore, audendoque & agendo ad tentandum maturè Caſſoviam properare contendebat. Cum igitur ſubſcriptis & confirmatis conditionibus obſeſſi cum ſarcinis exire deberent, & Bidius curribus deſtitueretur, Somlianus ſingulari humanitate & beneficio ſuos equos &

Et Athiā Bidij arcem eadem celeritate occupat.

currus

1564

Somliani in Bidium humanitas.

currus ei conceſſit, per quos uxorem & liberos & res ſuas in tutum avexit: ſicque Somlianus Nicolao Olabo Archiepiſcopo Strigonienſi, vetere ſibi amicitia juncto, cujus ſororem Bidius in matrimonio habebat, gratificari voluit.

Tranſſilvanus ad Caſſoviã expugnandam animum adjiciens.

Tranſſilvanus utraque arce diruta & everſa, copias ad Caſſoviæ conſpectum adducere, Zaiumque & Balaſſium ancipiti obſidione incluſos, & intercepto commeatu, ad rerum omnium difficultates & anguſtias redactos, aut vi expugnare, aut ad deditionem compellere in animo habebat. Verùm hæc eum vel appoſite deliberantem fortuna Cæſarianis ex profeſſo favens, & illius conatibus maximè infenſa, facile irriſit; nec eum ulterius progredi aut deſtinata perficere paſſa eſt. Nam cœlum repente turbatum, tot & tantos imbres et iter habenti ſuperinfudit, ut intumeſcentibus ſubita inundatione etiam exiguis rivulis, ager omnis & campi aquis innatarent, & itineribus profundo impeditis cæno, tormentorum & curruum rotæ uſque ad axes mergerentur, nec quicquam extrahere valentibus jumentis, & milites fracti animis eam horridæ & frigidioris tempeſtatis injuriam perferre non poſſent. Prætoria quoque ipſius tabernacula, quamquam tabulatis & aſſeribus altiuſcule conſtrata adiri non poterant, niſi cruribus & ſuris ad uſque genua cæno immerſis: ſic ut reliqua tentoria ventis validiſſime perflantibus paſſim dejicerentur; & equi molli & lutulenta tellure nequaquam conſiſtere poſſent.

Cœli injuria cœptis abſiſtere compellitur.

Quibus jactata incommodis caſtra, commeatus quoque convehendi extrema difficultas, & imminens deſperatio maxime conterrebat: & aſſiduo humore ſuperinfuſo, nec ulla apparente ſerenioris cæli benignitate, cibaria etiam, quorum jam penuria ſentiri cœperat, non obſcurè corrumpebantur. Sed & Turcæ trans flumen relicti, quamquam alias indomito robore omnes aeris injurias perferre ſoliti, deſpondere animos cœperant, & ſe domum redituros frequenter ſignificabant. Tum Johannes Sigiſmundus infeſtæ fortunæ fruſtra indignans, ſeſe propoſito conſilio dejectum fremere, graviſſimis & inopinatis rerum caſibus ter as datum conqueri. Sed quum diræ neceſſitati ex profeſſo acerrime reſiſtenti manus dare cogeretur, relictis omnibus adeundæ Caſſoviæ conſiliis, reverti conſtituit: relictiſque Tocaii tormentis, quæ vel duplicatis equorum vel boum jugis propter iniquitatem itineris provehi non poterant, Tibiſcum eodem ponte, quo venerat, trajecit: Turciſque ad ſuas ſtationes dimiſſis, ipſe difficillimo itinere compluribus impedimentis, equiſque & ſarcinis amiſſis, Varadinum contendit: atque illinc ejus copiæ extrema laſſitudine fatigatæ, duriſſimiſque afflictæ incommodis, ad ſua loca diſceſſere. In redeundo diurnis nocturniſque pluviis nequaquam ceſſantibus, Echedum & Vardam abſque maleficio prætervectus eſt, quod iter ſuapte natura etiam æquiore cælo, humidum, lutulentumque eſſe ſolet: pactas tamen nuperrime conditiones, nec literis neque nuntiis urgendas exiſtimavit: ſicque Batbonus & Vardanus illis nequaquam amplius illigati, ad priſtina Cæſaris obſequia redierunt. In quos Cæſar non aliter animadvertit, quàm quod ſatis habuerit, illum quidem per literas ſeverioies, hunc autem, qui ſui excuſandi cauſa Viennam venerat, per aliquot menſes detentum graviſſimis verbis caſtigaſſe.

Exercitus à Maximiliano Cæſ. comparatur, duce Suendio in Tranſſilvaniam mittitur.

Tantis ipſo in exordio regni affectus injuriis Maximilianus, nequaquam ferendas eas exiſtimans, exercitum ſine mora comparare, inſolentiaſque Tranſſilvani, generoſo ſuſcepto conſilio, armis & bello vindicandas eſſe decrevit. Igitur conquiſita ſummo ſtudio undique pecunia, cujus, quod, unde nihil turbarum expectaſſet, inopinum & inexpectatum bellum erupiſſet, non mediocri penuria laborabat, militem conſcribi juſſit: evocavitque ex Alſatia Lazarum Suendium, qui præterquam quod magna optimarum literarum cognitione pollebat, pluribus etiam in bellis Caroli Quinti Imperatoris ordines duxiſſet, rebus præclare geſtis, famam pugnacis ſimul & cauti ducis erat conſequutus. Is concedente Philippo Rege Hiſpaniarum, cujus ſtipendiis erat addictus, brevi Viennam venit, ac gerendo bello ſummus dux eſt declaratus: & Andreas Bathorius ut locorum & regionis peritior, æquata poteſtate, collega ei additus, qui legatum habebat Johannem Palaticinm, ſuperioribus bellis Tranſſilvanicis imprimis exercitatum. E præſidio etiam Jaurienſi Johannes Ruberus, vir militia præſtans, cum ducentis equitibus, ac Georgius Bellerus, cum quingentis peditibus Germanis, primo quoque tempore, in id bellum ire juſſi ſunt. Adduxere etiam equites Germanos Suendii cura & ſtudio Johannes Aſcenburgius, Henricus Glacentallius, & Johannes Schulenburgius; pedites verò Johannes Bernardus Ratenavius, Jacobus Ramingus, aliique tribuni, atque omnes per Turocium, Liptoviam, & Scepuſium in ſuperiorem Ungariam contenderunt; ibique per oppida, ac Caſſoviæ & Eperieſſii ſuburbana diſtributis copiis, Suendium & Bathorium expectavere. A quibus paulò pòſt octo tormenta curulia, taræ magnitudinis cum neceſſario apparatu, concretis glacie ob ingentem hiemis duritiem itineribus præmiſſa ſunt.

Cui Andreas Bathorius collega adjungitur.

Cæſaris literæ ad Regem Poloniæ de Tranſſilvani injuriis.

Inter hæc Cæſar, datis ad Sigiſmundum Poloniæ Regem literis, de gravibus & inſperatis Tranſſilvani, cui ille erat avunculus, contumeliis conqueſtus eſt; admonito eo, ut illum ad res reddendas, & ſervanda fœdera hortaretur. Rex æqua petenti Cæſari facile obtemperavit, ac nepotem per literas ſerio admonuit, & Cæſari, à quo pacem ſuo quoque interventu magnopere poſtulaſſet, neque ex fœdere cum Turcis icto, in quo eſſet comprehenſus, neque ex commodo ſuæ gentis inferre licuiſſe oſtendit. Verùm ille in id unum avunculo, miſſis literis, quas Rex ad Cæſarem ſuis adjunctas miſit, ſe ſingulari perſeverantia ſervandis fœderibus incubuiſſe, reſpondit: ſed à Cæſarianis ducibus, ac Balaſſio imprimis, qui Caſtellis in Tranſſilvanica ditione extructis, commeatum à Muncacio & Huſto avertere conatus eſſet, incolaſque intolerandis malis & contumeliis exagitaſſet, itinera rapinis & cædibus obviorum quorumcunque & mercatorum è Polonia commeantium, infeſta reddidiſſet, provocatum, pro tuendis finibus arma ſumpſiſſe; & deinceps quoque lictam provinciæ ſuæ, & ſubditorum populorum tutelam ſibi curæ fore.

Tranſſilvanus culpam in Balaſſium transfert.

Quibus rebus, & ſuperbo illius reſponſo irri-

1565. tatus atque exaſperatus Cæſar, injurias ſuas magis ac magis ultum ire maturavit: Suendiumque ad res gerendas, & adminiſtrandum bellum Calendis Januariis, horrida, & qualem à multis retroactis annis vix fuiſſe memorabant, aſperrima bieme ab ſe dimiſit: isque ſuſcepto haud cunctanter itinere, ad Eperieſſum paucis diebus pervenit. Profecto Suendio, Cæſar Acacium Chabium, biremis unius trierarchum virum induſtrium & militarem, ac Georgium Cirquetium, Conſtantinopolim miſit; adjunxitque eis Michaelem Cernovitium Epirotam, qui ibi multis annis Venetorum interpretis officio functus; poſtremo apud Senatum in ſuſpicionem fluxæ fidei incidens, ad Cæſarem ſe contulerat. Per hos munus honorarium trium prætertorum annorum Solimano miſſum eſt, & purpuratis, quorum princeps Aly Ruſtanis gener ſucceſſor, antea è vivis exceſſerat; atque in ejus locum Mehemetes purpuratorum tertius erat ſuffectus; qui repudiare uxorem, ſic jubente Solimano, & neptem ejus, Selimi nempe principis filiam, paulò ante ducere erat coactus. Receptis ad ſe muneribus, dum de reddendo Sacmario, & Rivulo Dominarum, ut noſtri vocant, Byzantii diſceptatur, Bathorius & Suendius Eperieſſium convenere, eoque Balaſſium & Zaium cæteroſque duces ac præfectos convocavere, ſimulque illis de progreſſu belli, & tentanda fortuna deliberandum propoſuere. Et primum exquirebatur, utrum ex duobus aggredi atque oppugnari conſultius foret, Tocaium ne, quod Nemethius ipſecum mille & quingentis militibus ſelectiſſimis tueri dicebatur, aut Serencium, duobus parvis milliaribus propinquius, ad cujus defenſionem præcipuos peditum, & pugnaciſſimum quemque præmiſerat, ratus Cæſarianos, primo conatu illud invaſuros. Una erat omnium in progrediendo voluntas, ne quid temporis cunctando aut protrahendo amitteretur, ſed rem omnem in celeritate conſiſtere putarent; in agendo tamen & bello inchoando in duas ibatur ſententias: quarum altera auctore Balaſſio, ne quid hoſtile à tergo relinqueretur, Serencium primo impetu expugnandum ſuadebat: ac deinde ad Tocaii obſidionem procedendum: alteram Bathorius divino ingenio omnia ponderare atque providere ſolitus, multis adductis in medium rationibus tuebatur: totamque utriuſque partis & imperii exiſtimationem, in Tocaii defenſione expugnationeque poſitam eſſe; illud caput, illud initium eſſe debere diſſerebat: nunc ſiquidem concretis frigore fluminibus utriſque (ad confluentes enim Tibiſcum & Bodrogum fluvios opportuniſſimo loco ſitum eſt) etiam tormentis majoribus per craſſiorem glaciem facilis tranſitus præberetur, eaque, quacunque ex parte opus ſit, diruendæ arci admoveri poſſint; quæ flumina ſi reſoluta glacie fluere inceperint, locum nulla arte, nullis viribus expugnabilem fore. Itaque ſibi videri, ut relicto Serencio, cujus præſidiarii pedites, tuendo loco impoſiti, nequaquam tanto numero eſſe dicantur, ut ipſis Tocaio incumbentibus magnopere nocere queant: illud primo quoque tempore invadendum & expugnandum eſſe: quo capto Serencium facili negotio in poteſtatem venturum.

Suendius aſperrima hieme Eperieſſum concedit. An. 1565.

Legati ad Solimanū cum muneribus honorario miſſi à Cæſare.

Aly extincto ſuccedit Mehemetes.

Deliberatio Suendii de bello gerendo.

Suendius quamquam erat regionis & locorum ignarus, prolatis tamen tabellis, quibus ſitus & diſtantiæ deſcriptæ continebantur, ac rationibus à Bathorio adductis perſuaſus, ei protinus aſſenſit, & ambo ad Tocaium caſtra promovenda decreverunt: potiſſimum quod id cæteris etiam omnibus ratione victis probari animadvertiſſet. Igitur Calendis Februariis Serencio & Tarcialo oppido à dextra relictis, ſub vinetis nobiliſſimi vini proventu celeberrimis, ad oppidum Quereſturium, explicatis ſignis, & conſtructis aciebus duxère, tormentis ſubſequi juſſis. Bathorius, quod ei à pluribus retro annis, inclementiores ac nodoſi articulorum dolores, artus ferè omnes & membra diſtorſiſſent, curru vectus in exercitu imperio fungebatur. Suendius verò ſitum loci inſpecturus, quadringentis equitibus Germanis, totidemque Ungaris, inter quos Balaſſius eminebat, ſibi adjunctis, ex Quereſturio in conſpectum Tocaii delatus, Johannem Palaticium Bathorii legatum cum ducentis equitibus præmiſit: qui cum hoſtibus pari pugnæ ſtudio incitatis & procurrentibus, leve certamen contraxit, ac paulò poſt quum equitatus, Suendio adducente, ſubſidio præliantibus adcurriſſet, & utrinque pauci cecidiſſent, hoſtes in arcem & noſtri in caſtra ſeſe receperunt. Sequenti die Gabriel Perenius ex Saroſpataco cum quadringentis equitibus, ac bis totidem peditibus, ſua pecunia conductis in caſtra ad Suendium venit, & quatuor colubrinas mediocres adduxit. Nicolaus etiam Bathorius ad fratrem ducentos equites, duce Ladislao Siculo miſit, cum duabus colubrinis, quibus olim Andreas frater Huſtum, tuente Chriſtophoro Caſſio, oppugnaverat. Alii quoque è Nobilitate complures, ſuas alas equitum & cohortes adjunxère.

1565.

Suendius Tocaium obſidione cingit.

Copia noſtra Hungarorum ſubſidiis aucta.

Nec mora, oppidum commeatu varii generis & vino præſertim plenum, quod hactenus ab hoſtibus defenſum fuerat, vallo, quod ſimplici materia conſtabat, aliquot in locis dejecto, ab irruente peditatu, defenſoribus in arcem ſeſe recipientibus, cum cæde plurimorum captum eſt; ſingulari peditum Germanorum commodo, qui frigidiſſima ea cæli aſperitate, in domos luculento igne calefactas, & certis ad fovenda membra obſoniis & vino refertas, ſe recipere, atque ex iis ad excubias obeundas, & alia oppugnationis munia, ducumque imperia exequenda, recentes & vegeti, contempta omni hiemis injuria, facilè provolabant.

Oppidum capitur.

Capto oppido Bathorius & Suendius nihil cunctati, ad arcem oppugnandam animos, viresque converterunt, ſic inſtituto oppugnationis ordine, ut Balaſſium cum parte copiarum Ungaricarum, ac quatuor colubrinis Tibiſcum per glaciem tranſire, atque illinc à parte orientali mœnia quatere juberent; ipſi verò conſtitutis ex parte alterius fluminis Bodrogi aggeribus & vineis, tormenta quatuor majora collocarent, eorumque pilis aſſidue in arcem conjectis, dejicere muros, & obſeſſis terrorem incutere haud intermitterent. Collem, qui ad occidentalem partem dimidio ferè ſtadio ab arce abeſt, occupandum, inque eo tres majores colubrinas conſtituendas, ſicque tribus ex partibus oppugnationem ſummis vi inchoandam juſſere. Gabriel verò Perenius, privato in Nemethium, à quo pluribus injuriis affectus erat, odio accenſus,

Mox ad arcem oppugnandā vires convertunt.

cum

cum ſuo peculiari tormentorum apparatu, concedentibus ducibus, ex oppoſito oppidi, aggeres ſtatuit, atque illinc directis in arcis interiora pilis hoſtes infeſtandos duxit. Incredibili autem commodo Cæſarianis erat rigida craſſiorque glacies, non ſolùm militi & equitibus permeabilis, ſed quæ ingentia etiam plauſtra impedimentis onuſta, & vaſtam tormentorum molem & pondus tutiſſime ſuſtineret.

Glaciei craſſitudo nobis magno uſui.

Diſpoſitis hoc ordine tormentis, ut repentinus hoſti metus inferretur, Suendius & Bathorius primis conatibus celeritatem adhibendam judicavêre; ideoque quum quarto poſt inceptam oppugnationem die, pars quædam propugnaculi, quod ad Bodrogum protendebatur, pierum vi proſtrata eſſet, ſignum invadendi muros propoſuere. Itaque ab Ungaris pariter & Germanis, qui è vapotariis oppidi domibus calidi atque alacres, ſumptis armis proſiliebant, magna promptitudine procurſum eſt, conantibus per proſtrati muri ruinas certatim conſcendere. Et adverſo Nemethius & qui intus erant, majore quo poterant virium robore ſeſe tuebantur, ac Germanos tormentis & ſclopetorum glandibus, aliiſque telis miſſilibus, igneque artificioſe facto arcere contendebant: primaque ea oppugnatio eum habuit eventum, ut obſeſſis ſumma vi & conſtantia propugnantibus, in irritum caderet, noſtriſque repulſis & rejectis, Suendius receptui ſignum dare, ſuoſque revocare cogeretur: quum ex Germanis atque aliis, eo in conatu haud pauciores ſexcentis militibus amiſiſſet; ac complures ex iis in foveas nequaquam animadverſas, quæ ab hoſtibus per glaciem paulò ante apertæ erant, mergerentur: inter quos Rudolphus Halle, egregius juvenis, Remingerianæ cohortis ſignifer, improviſo caſu abſorptus interiit. In partibus hoſtium Joſephus Ragiocius, Nemethii legatus, vir militaris ſclopeti glande vulnus in humero ſuſcepit: & multi alii ſauciati fuêre.

Prima noſtrorum oppugnatio irrita ſucceſſu.

At Cæſariani duces nihil eo accepto incommodo perturbati, certamen & oppugnationem pari audacia, nec minoribus viribus redintegrandam exiſtimarunt. Erat propugnaculum aliud è materia ac roboreis trabibus extructum, terraque repletum, qualia ferè in Pannonia ob laterum & calcis penuriam conſtrui ſolent, illud majorum tormentorum pilis ferreis aſſidue concuti & verberari juſſerunt; poſtremo quod acceſſus in imo ad fundamenta facilior & tutior eſſe videretur, quàm quod ab hoſte arceri eminus poſſet: eo magnus numerus operarum cum ligonibus & batillis, ac ſecuribus, aliiſque ferramentis munitur; quibus ut ab imo robora & ſepimenta ſuffodiant, jubetur. Itaque poſtquam humus in ſuperficie quidem gelu & frigore conſtricta & durior, ubi verò paulò profundius egeſta eſſet, molleſcens ergatarum induſtriæ, ac aſſiduo labori ceſſiſſet, robora catenis & craſſioribus funibus loco mota, ſimul cum terra repente corruerunt, eden ut per eorum ruinas & hiatum irrumpi poſſe non dubitaretur.

Quarto igitur poſt priorem irritumque conatum die, repetita oppugnatio eſt, ſic ut à meridie uſque ad primas tenebras, pari utrimque pertinacia dimicaretur. Ad extremum quum Cæſarianis recentes ſubinde ac novi milites ſubvenirent, rejecti hoſtes, emiſſo propugnaculo, in interiorem arcem, quæ è terreſtrio muro tota conſtabat, multis ſociorum amiſſis, ſeſe receperunt: Germani verò atque Ungari eodem in propugnaculo, quod manu ceperant, factis ibidem ſcrobibus ac ſubitariis quantum poterant munitionibus pernoctarunt. Illuceſcente aurora arcis interioris mœnia tormentis quaſſari diruique cepta ſunt, & ſimul ii qui in propugnaculo erant, minorum glandium procellam, in eos qui aut per feneſtras, aut per alia patentia loca conſpici poterant, effundere, eoſque interficere aut ſauciare non intermittebant.

Oppugnatione à noſtris redintegrata.

Propugnaculum capitur, hoſte in interiorē arcem refugiente.

Eo modo protracta oppugnatione, Nemethio & Tocaianis priſtinus ardor animorum magnopere remitti cepit: Nam neque tormentis majoribus, neque ſclopetis rem gerere poterant, quòd ſoli inſecura à Germanis, qui tormentario negotio præerant, loca & feneſtellæ, è quibus incluſi tormenta in oppugnantes diſplodebant, perfracta atque occupata eſſent, ita ut omnem de ſervanda arce ſpem abjeciſſe viderentur. Interea cum arcis etiam interioris mœnia aſſiduis concuſſa ictibus hiatum feciſſent, & Germani ſeſe ſublevantes acrius inſtare, & per ruinas reptando vexilla in muros efferre certatim contenderent, Nemethius ſuos, ut Germanis & Ungaris ſubeuntibus impigrè reſiſterent, cohortari voce, manu, exemploque ad defendendam incitare, partim ignibus ex reſina & pice factis, ac ingentibus ſaxis, partim multo ſale lapideo, cujus magnam habebat copiam, provolutis, ſubeuntes prohibere. Dum in eo conatu incautius verſatur, minoris ſclopeti glande per frontem trajicitur, ac repentè corruit; ita ut cruore ejus ac diſſipati cerebri fruſtulis paries inficeretur. Nec tamen ejus interfecti fama Cæſarianis eo die innotuit.

Nemethius præfectus arcis ſclopeti glande trajectus abit.

Verùm quum milites exanimem eum in fornicem quendam depoſuiſſent, orbati duce, in ſequentem diem nulla facta mora (ut rebus deſperatis fit) de deditione conſultare ceperunt, ac inducies à ducibus petiverunt. Quas quum unius duntaxat diei impetraſſent, ſimul & Nemethiū interfectum ſignificarunt, & arcem ſe dedituros, ſi cum rebus omnibus & ſarcinis abire incolumibus liceret, polliciti ſunt. Bathorius & Suendius quamquam ſe tam properè arce potituros minime crediediſſent, & rem omnem in celeritate poſitam eſſe non ignorarent; tamen conditiones, quas petebant, reſtringere placuit; & deditis non niſi unis veſtibus, unaque gladiis abire licere reſponderunt. Qua tranſacta re, mille circiter milites ex Nemethianis arce exceſſerunt, ipſum tumultuario feretro, nulla Libitinæ aut funeris pompa efferentes. Quem quum Balaſſius inſpicere voluiſſet, ne ſcilicet fraudi locus eſſet, duos pellium pretioſarum faſciculos, quales è Moſcovia adferri ſolent, capiti ſuppoſitos reperit: quos quum adimere vellet, è Suendio non eſſe fato functis inſultandum dicente prohibitus eſt. Inventa fuêre in arce quatuor ferè millia doliorum generoſiſſimi vini, pecuniæ verò ad unius myriadis ſummam, præterea multa alia rapinarum ac prædæ ſupellex; quæ Suendius partim militibus & ducibus diſtribuit, partim ad arcis neceſſitates ſervavit. Per hunc modum octavo, poſtquam oppugnari ceptum eſſet, die, capto ſpe celerius Tocaio, Bathorius & Suendius, quantum hiemis duritie

Præſidiarii ſe dedunt.

Octavo die Tocaium captum.

1565. *Inſtaurarum & Rammingero tuendum datum.*

fieri poterat, arci reſtaurandæ & muniendæ operam dedere, eamque Jacobo Rammingerio tuendam commiſere.

Mox etiã Serencũ Balaſſio deditur.

Nec mora ab iis Balaſſius cum expedita parte copiarum, ac quatuor colubrinis, ad Serencium oppugnandum miſſus eſt; Sed ii, qui in præſidio erant, poſt quatridui oppugnationem, ac nonnullos ictus tormentorum expectatos, tandem cognito Nemethium interfectum, arcem cum oppido captam, milites dimiſſos & dilapſos, nullam in auxiliis ſpem eſſe, haud ampliori dubitatione aut mora interjecta, ſeſe dediderunt: ac pars in fidem à Balaſſio recepti, pars in Tranſſilvaniam, aut quo cuilibet viſum, diſceſſere. Re ad Tocaium bene geſta Cæſariani Tibiſcum trajicere, & oblatam proferendi imperii, dilatandorumque finium occaſionem proſequi decreverunt; caſtraque in ulteriori ripa ad Racamaſum locaverunt. Quod quum Stephanus Bathorius Somlianus, qui Sacmarii rerum exitum præſtolabatur, variis primum nuntiis, poſtremo à militibus qui è præſidio dimiſſi, in Tranſſilvaniam catervatim iter intenderant, intellexiſſet, propterea quod Samoſus flumen haud diſſimiliter ac Tibiſcus ad Tocaium glacie conſtrictus, ſuſtinendis etiam majoribus tormentis viam præberet; omni ſpe loci ſervandi abjectâ, caſtelloque incenſo & concremato, ſecum militibus, qui intus erant, Varadinum recepit. Bathorius autem & Suendius oppidum facili negotio occuparunt, & quod oportuno loco ſitum judicarent, ea in inſula, quam ibi Samoſus in duo diviſus cornua efficit, arcem novam, ex materia & torbonibus ceſpite repletis, coacta magna incolarum totius regionis multitudine, ex fundamento erigere & conſtruere cœperunt.

Sacmariũ à Somliano deſertum Suẽdius occupat.

Et novam arcem in inſula conſtruere incipit.

Non longe aberat Erdodium, quæ arx cum compluribus aliis, olim illuſtris Dragffiorum familiæ erat; ſed illis fato functis, & ſtirpitus deficientibus, Ferdinando regnante, ad fiſcum redigendæ erant. Sed priuſquam ab eo occuparentur, Georgius Bathorius, Andreæ & Nicolai, illo quidem junior, hoc autem natu grandior frater germanus, ducta Gaſparis Dragffii vidua, quæ Stephani Somliani ſoror erat, uſurpatis arcibus & bonis, ad Tranſſilvanicam Iſabellæ Reginæ, & ejus filii factionem tranſiverat: eoque tempore Erdodii morabatur, quum Cæſariani caſtris promotis non procul ab arce conſediſſent. Verùm is ſive quod Andream fratrem in exercitu ſummum obtinere imperium ſciret, ejuſque fiducia ſubniteretur, ſive pacem futuram putaret, de qua legatos in caſtra venturos audiverat, ſive ſoliâ oſcitantiâ atque ignaviâ agitatus, in ferarum ſepto arci contiguo paſcendis cervis ac aliis feris ad amœnitatem dicato incautius ſpatiari, nihil de obſidione penſi habere, caſtrenſem fremitum, qui exaudiri poterat, ſupina negligentia flocci pendere. Balaſſio igitur cum antecurſoribus præeunte parum aberat, quin in Cæſarianorum manus incideret, niſi conſcenſo equo celeriter in arcem ſe proripuiſſet. Ex qua tametſi ſatis & arte & natura munita, ac ſi vis etiam ingrueret, vel longam obſidionem perferre valente, demiſſo fractoque animo, miſſis in caſtra ad Andream fratrem Nicolao Sixano Scriba, ac Andrea Calcario, de deditione tractare cœpit. Nec Suendius, quod initis ejus conſilia rationibus celeritate o-

Erdodium Georg. Bathorius certis conditionibus Suendio dedit.

pus eſſet, quin cum eo tranſigeret, quicquam dubitavit: Sicque Andrea collega, pro fratre magnopere laborante, Georgius in fidem gratiamque Cæſaris receptus eſt.

Conditiones fuere (quanquam Andreas, ut illæ mitigarentur, ac res omnes apud fratrem manerent, contendebat) ut quicquid pecuniæ, commeatus, tormentorum bellicorum, aliarumque rerum Erdodii haberet, eo omni cederet. Quæ verò Cuvarii, Cehii, aliiſque arcibus recondita haberentur, omnia præter arces & ditionem ipſi relinquerentur, quas vacuas Cæſari, & ejus nomine Suendio ad certum diem traderet: ipſe ad Cicivam, paternam arcem cis Tibiſcum, haud procul Caſſovia, ad amnem Topolum ſitam ad habitandum ſe reciperet. Occupato Erdodio, quindecim millia argenteorum numûm, quos Talleros vocant, ac veſtimenta variis pretioſiſque pellibus ſuffulta, cæteraque diverſi generis ſupellex, vini, hordei, farris, majoris minoriſque pecoris numerus haud contemnendus repertus fuit; quæ dimiſſo incolumi Georgio, ducibus & exercitui prædæ ceſſere. Sed & feræ majoris & minoris generis, ut cervi, capreoli, damæque ſclopetorum glandibus à quibusvis impune ſternebantur: ita ut earum clauſtris & ſepimentis perfractis ac ad faciendos ignes diſtractis, partim puncto temporis ad uſum & cibaria exercitus, cæſæ mactarentur, partim inſolito metu perterritæ, in vicinas ſilvas & montes intento curſu provolarent.

Erdodiũ præſidio militari firmatum.

Porro Erdodium præſidio militari ſatis valido ab ducibus munitum eſt, eique ex Germanis Lauemburgius tribunus, & ex Ungarorum numero Johannes Gionius, è diſciplina Telequeſſii, acerrimus equitum ductor, altero captus oculo, pari poteſtate præpoſiti. Dum Bathorius & Suendius ibi morantur, ac utrum perterritis hoſtibus incumbendum, & Varadinum obſidione cingendum ſit deliberant, deque ea re voluntatem Cæſaris præſtolantur, Suendius in templum ingreſſus, duos milites Germanos, qui Dragffiorum ſepulchra, revulſis marmoribus, opimæ, quam ineſſe putabant, prædæ inveſtigandæ cauſa, impio conatu aperuerant, fortè offendit, & enormis facti indignitate permotus, alterum pugione extemplo confodit, altero ſauciato & præcipiti fuga ſe ſubducente. Quo facto plurimorum hominum, & eorum potiſſimum, qui recens in poteſtatem conceſſerant, animos favoremque ſibi conciliavit.

Suendius duos milites ſepulchrorum effoſſores caſtigat.

Nec multò pòſt Balaſſius cum copiis, & tormentis ad occupandum Rivulum Dominarum, amœnam & propinquam Erdodio urbeculam, ubi auri & argenti venæ magno operarum emolumento effodiuntur, miſſus eſt. Qui oppidanos ad multum ſpatium prodeuntes, ac deditionem ultro offerentes in poteſtatem recepit, & relicto in eo præſidio, in caſtra reverſus eſt. Jam prima veris initia advenerant, cùm literæ à Cæſare ad duces allatæ ſunt, quibus ab invadendo Varadino prohibebantur, ne ea re majores bellorum motus, Turcis ad arma provocatis, excitarentur; ſed ut partas ditiones tueri, ac Sacmario imprimis reſtaurando muniendoque operam darent, admonebantur. Igitur caſtris inter Sacmarium & Erdodium poſitis, Stephanus Bathorius Somlianus, ac Stanislaus Niſoccius Polonus à Johanne Sigiſmundo miſſi, qui

Rivulus Dominarum deditionem offerens receptus eſt à Balaſſio.

pa-

1565

pacem tractarent, ad eos venere. Ea multis verborum contentionibus, ſed majori utrinque rerum difficultate, atque neceſſitatis vi, quam fideli animorum affectu tractari videbatur, Tranſſilvani ſiquidem, uti anno ſuperiori Cæſarem minùs inſtructum, neque quicquam belli ſuſpectantem repentè adorti erant, ita hoc tempore ipſi rebus omnibus imparati, ac auxiliorum ſpe deſtituti, demiſſis animis admodum conſternati, ſibique vehementer timere cogebantur: contrà Cæſariani quamquam victores, & hoſtibus, ut cauſa, ſic bello ſuperiores eſſent, multis tamen de cauſis modum armis & victoriæ ponendum, neque immania Solimani arma, funeſtas & inexpiabiles clades allatura in ſe provocanda exiſtimabant, qui jam Magiſtro Europæorum equitum, ut in Pannoniam ad ferenda Tranſſilvanis auxilia, exercitum ducere maturaret, in mandatis dediſſe ferebatur.

Pacis conditiones inter Cæſarem & Ioannem Sigiſmundum.

Paucis igitur diebus conſumptis pax, antiquis quidem pariter & recentibus, ſæpeque repetitis, haud tamen, ut plerique putabant, ſinceris conditionibus conficitur: ut nimirum Johannes Sigiſmundus Tranſſilvaniam, perpetuo firmæ poſſeſſionis jure obtineret; ea tamen ipſo abſque hæredibus decedente, in Cæ- » ſarem & ejus ſucceſſores rediret. Regione Bi- » hariana & Varadino, donec viveret, poriretur. » Muncatianam ditionem cum Huſto, & Saliſfo- » dinis, omnique Maramaruſio ſtatim reſtitueret. » Regio nomine abſtineret, alios tamen, quos Cæ- » ſar date vellet, honorificos & illuſtres titulos u- » ſurparet. Johanna Cæſaris ſoror ſæpiùs promiſſa » primo quoque tempore ei in matrimonium col- » locaretur. Legati ab eo ad Cæſarem pro his con- » firmandis mitterentur.

Communio ſub utraque ſpecie.

Dum hæc in Pannonia & Tranſſilvania per hunc modum aguntur, communionis Euchariſtiæ ſub utraque ſpecie uſus, à Pio quarto ſummo Pontifice, ad quem ea res communibus Patrum Tridentinæ ſynodi decretis & ſuffragiis delata erat, his regnis & provinciis, quas Itali Ultramontanas vocant, benigne uſque ad tempus experiendi cauſa, an hac ratione homines ad veritatem catholicam revocari poſſent, conceſſus eſt; idque ejus permiſſu à Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigonienſe Tirnaviæ, atque à cæteris antiſtibus, Agriæ, Jaurini, Nitriæ, ac in Illyrico Zagrabiæ paſſim publicatum. Sed & in caſtris Suendii, ſacerdotibus, qui ſacra faciebant, data fuit facultas, illam iis, qui vellent, per eum modum adminiſtrandi. Nondum enim Suendius, ut poſtea evenit, ab Eccleſiæ Catholicæ placitis deſciviſſe exiſtimabatur.

In Illyrico Turcarum incurſio ab Alapiano repreſſa eſt.

Per eos quoque dies Turcæ, qui ex Coſtanicia & Banialuca, in partes Topuſcanas populandas excurrerant, ab Johanne Alapiano impigro equitum præfecto, inter Raſtoviciam & Vinodolum cæſi & profligati fuêre; ita ut ex quingentis hoſtium equitibus, pauci ad ſuos malegeſti rei nuntii reverterentur.

Simultates inter Suendium & Bathorium ſubortis,

Suendius & Bathorius, dimiſſis Tranſſilvani legatis caſtra reduxerunt, & per aliquod tempus æſtiva Sacmarii habuerunt; donec munimentum illud aliqua in parte erigeretur; dumque iſthic morantur, ſimultates haud leves inter eos, ſive in occupando Erdodio, incertum quibuſnam offenſionum cauſis, ſive ob pulſatos & verberatos à militibus Germanis Bathorii clientes & ſubditos exortæ ſunt. Ob quas à Suendio alienatus, cum ſuis copiis caſtris exceſſit, ac primùm Ecbedum ad Nicolaum fratrem venit, ibique aliquamdiu venationi, qua mirum in modum oblectabatur, in ſilva Carolina operam dedit; inde lentis itineribus Cicivam & Rolgonum, deinde Licavam, quæ adhuc ei patebat, ac Galgocium rediit, omnem belli adminiſtrandi curam Suendio relinquens. Qui quum Sacmarii munitiones & propugnacula in tantam altitudinem perducenda curaſſet, ut facile defendi poſſe viderentur, impoſitis mille & quingentis militibus Germanis, ac tormentis quamplurimis, & eorum neceſſariis apparatibus, magna in copia ibidem relictis, Eraſmo Magero Euchſtadienſi tuendum commiſit; deditque in mandatis, ne conquieſceret, ſed diviſis per contubernia etiam & manipulos militum laboribus, opus dies & noctes continuatum ad finem perduceret, atque ita in tuendo loco ſe gereret, ne, uti Balaſſio acciderat, improviſum quodpiam & inexpectatum detrimentum per incuriam acciperetur. Atque his peractis & diſtributis per oppida copiis, Caſſoviam reverſus eſt.

hic caſtris excedit.

Sacmario propugnaculis munita Euchſtadius cum præſidio 1500. Germanorum imponitur.

Sub id tempus, quo hæc à Suendio & Bathorio in Pannonia gerebantur, detrimentum haud leve in Illyrico à Turcis illatum eſt: Nam cùm Solimanus provinciæ Buſnenſis præfecturam, Muſtaphæ cognomine Socolovitio tradidiſſet (is erat ex juvenum cubicularioꝛum numero, qui ei caput, & genas lavare & radere erat ſolitus) & is in provinciam veniſſet, quamquam induciæ vigerent, tamen habito cum veteranis præfectis conſilio, arcem Crupam in ulteriori Unæ fluminis, hunc olim Valdanum dictum putant, ripa ſitum, quæ ad jus quidem ſacræ Rhodiorum equitum militiæ olim pertinebat, ſed eo tempore à Nicolao Comite Zriniano obtinebatur, obſidione cingere decrevit. Itaque coacto exercitu, quintis caſtris, in conſpectum arcis venit, eamque à Matthia Baquitio, viro conſtanti & militari, qui cùm peditum centuria ejus cuſtodiæ præerat, ſibi tradi poſtulavit, æquum eſſe nuntians, ut quum omnes aliæ arces in decurſu ejus fluminis in poteſtatem Turcarum deveniſſent, ea quoque unica, quæ reſtaret, in cæterarum numerum redigeretur, ne turbandis ut ſæpe factum eſſet induciis, ex ea occaſio præberetur.

Detrimentum in Illyrico à Turcis nobis illatum.

Muſtapha Baſnenſis Crupam arcem obſidione cingit.

Quod cùm ille conſtanter negaſſet, Muſtaphas conſtitutis aggeribus tormenta proferri, iiſque arcem verberari juſſit. Ea tamen fuit Baquitii ac militum virtus & conſtantia, ut per multos dies, ſupra omnium opinionem, arce conſervata, omnes hoſtium conatus eluderentur, ipſeque ad Herbartum Auſpergerum, qui in Dalmatiæ & Croatiæ finibus exercitui præerat, perſcriberet, ſe ad ultimum uſque ſpiritum loci cuſtodiendi conſervandique curam habiturum; ſed maxime eſſe neceſſarium, ut quum pauci eſſent defenſores, centuriam peditum in ſupplementum mitteret: poſſe illam tuto commeare, ſi trajecto amne ſupra arcem, captoque quem demonſtrabat circuitu, de nocte ad arcem advenirent. Eum verò obnixe rogabat, ut arci in periculo conſtitutæ, ac ſibi & fidis, qui ſecum propugnarent, militibus, neceſſariam opē ferre maturaret, ne difficultatibus & incōmodis rerum victus hoſtibus cedere co-

Baquitius ejus præfectus Auerſpergeri ſubſidium implorat.

1565. gereretur, quod tamen ſe vivo nequaquam futurum pollicebatur. Eadem à Zriniano, Erdodio, Sluniοque comitibus, ac cæteris præfectis auxilia per nuntios & literas flagitabat.

Et jam decimus ſextus dies obſidionis erat, Turcaſque, qui incluſos tam diu obſidionem toleraturos nequaquam crediderant, tam pilæ ferreæ, quàm ſulphureus ad diſplodenda tormenta pulvis defecerant; ita ut pro eis advehendis partim Banialucam ac Varboſaniam, clitellaria jumenta mitterent, partim per fabros ferrarios, & infame illud vagumque genus hominum, qui Cingani vocantur, in caſtris pilas conficiendas curarent; quæ partim è ferro, partim celeritatis cauſa volemis ſilicibus, quas in ripa fluminis facile accipiebant, plumbo obductis conſtabant. Interea Aurſpergerus haud contemnendo coacto ex finitimis locis exercitu, Carniſque & aliis gentibus adſcitis in conſpectum hoſtium venit. Erdodius podagra aliiſque morbis impeditus venire non potuit; ſed copias ſuas haud cunctanter miſit. Accurrit etiam Slunius, qui tametſi adoleſcens erat, magnum tamen in re militari uſum, ſupra juvenilis ingenii modum magnam experientiam habere exiſtimabatur: cumque eo aderat Petrus Farcaſſitius, Gregorii filius, qui capto Temeſvario, in Turcarum captivitatem inciderat, ab eiſque per Zrinianum comitem redemptus, illius in Croatia copiis præerat. Habebat Aurſpergerus in caſtris ad ſeptem millia militum ſelectiſſimorum, parem nempe hoſtibus exercitum, & ſi pugnæ poteſtatem facere auſus fuiſſet, abſque dubio ſuperiorē evaſurum; quandoquidem ſumma in noſtris alacritas & promptitudo apparebat; & hoſtium vires, dempto equitatu non admodum numeroſo, ex Thracibus & Martaloſiis magna ex parte collectæ, non adeo formidabiles eſſe exiſtimabantur.

Cingani in Turcarum caſtris.

Aurſpergerus, contracto inſigni exercitu, congredi cum hoſte haud audet.

Erant utraque caſtra, interfluente Una flumine, tam propinqua fronte collocata, ut non tantùm curulibus tormentis, ſed etiam ſagittis & ſclopetis mutuò certaretur, & milites cùm vellent, etiam colloqui cum hoſtibus facile poſſent. Slunius & Farcaſſitius animadverſa Aurſpergeri cunctatione atque metu, magnopere ab eo petebant, ut ſibi flumen vado tranſituris mille equites, totidemque pedites attribueret: velle ſe ca manu ſociis laborantibus opem ferre, & fortunæ periculum cum hoſte experiri. Verùm ille metum & ignaviam inani prudentiæ nomine velare ſolitus, congreſſum omnem vitandum cenſuit. Et cùm illi ſuis tantùm peculiaribus equitum alis & cohortibus, adhibito ſecum Lupo Gicio Nadaſdii in arce Steniinacia præfecto, vel illo invito tranſire conarentur, ipſe arrepto breviore ſclopeto, quod ephippio appenſum geſtabat, præſentem eis, ni parerent, cædem minitando prohibuit; ratus ſe hoſtes ſolo præſentiæ ſuæ aſpectu, aut longiori perſeverantia in fugam conjecturum.

Slunius & Farcaſſitius Martu alean cum Turcis experiri conati,

ab eodem metu ignaviaque fracto inhibentur.

Sed longè ſecùs, quam ipſe putarat, accidit: Muſtaphas enim, cujus caſtra accitis è maritima Dalmatiæ ora auxiliaris aucta erant, ne quum per viginti quinque dies, ſummo conatu arcem oppugnaſſent, tantaque jactantia primam illam expeditionem aggreſſus eſſet, ignobili fœdoque receptu, omnem ferociæ famam maculaſſe videretur, copias omnes, etiam equitibus in pedes deſcendere juſſit, ſupremum certamen tentaturas asci admovit: & quamquam noſtri fortiſſime dimicarent, nec facile hoſti victoriam relinquere conarentur, ad extremum tamen Turcæ, injecto igne tecta arcis & contignationes ſuccenderunt: quumque noſtri tam extinguendis ignibus, quàm rejiciendo hoſti nequaquam pares eſſe poſſent, paucique contra confectos, & acriter urgen estueri mœnia amplius nequirent; cohortante Baquirio, omnes honeſte potius occumbere, quàm amiſſa vetere nominis & anteactæ militiæ gloria, turpem vitam agere maluerunt, prævalentibuſque multitudine hoſtibus, omnes ad unum cum uxoribus & liberis cæſi aut concremari, in conſpectu noſtrorum (quod fœdum dictu, fœdius viſu fuit) haud inulta morte interiere. 1565.

Crupa, præſidiariis fortiter ſe tuentibus adeoque ad unum cæſis in conſpectu noſtrorū, hoſti ceſſit.

Amiſſa Crupa Aurſpergerus haud obſcuræ ignaviæ famam ea ceſſatione promeritus, eo, unde venerat, eſt revectus, pauloque pòſt Turcæ eodem Muſtapha duce, (quod Aurſpergero & noſtris longe majori, atque æterno dedecori fuit,) alteram arcem Noviam, ad idem flumen ſitam, quam Theodorus Delius cum quinquaginta peditibus, & paucis Zriniani Comitis equitibus cuſtodiebat, pari ſucceſſu expugnatam in poteſtatem redegerunt, victoreſque Banialucam, atque inde ad ſuas ſtationes redierunt. Nec multò pòſt idem Muſtaphas hoc fortunæ proſpero ſucceſſu elatus tumiduſque, ſingulari noſtrorum & Auſpergeri imprimis contemptione, majora arroganti animo volvere cœpit, & ad eam Illyrici partem, quæ inter Criſium & Capronciam ſita eſt, igne ferroque vaſtandam & depopulandam animum adjecit. Itaque coacto ex Boſnenſibus juſto exercitu, qui ad XVII. millia hominum efficere dicebatur, trajecto Savo, lentis itineribus ad Obreſcum pervenit, haud procul Criſio diſſitum.

Paulò pòſt cum ſummo noſtro dedecore etiam Novia à Turcis capta.

Muſtapha coacto exercitu Illyricum iterum populari cōſtituit.

Nihil famæ de ejus adventu habebat Petrus Erdodius, qui eodem animo, ut Turcicam ditionem inter Soponciam atque Velicam, & Monoſſonem (hunc montem Claudium veteribus fuiſſe appellatum quidam putant) infeſtis armis popularetur, Savum cum mille quingentis equitibus, ac tribus peditum millibus trajecerat. Erant cum eo præter ſuas peculiares copias, Johannes Ginlanus ex Vinicia, Matthæus & Simon Queglevitii, Johannes Alapianus ſocer ejus, Johannes Geſtinus, multique alii ex nobilitate egregii, forteſque viri, neque tamen Muſtaphas de ejus conatibus quicquam cognoverat; quum forte non procul Obreſco noſtri quoque caſtra poſuere, caſtris Turcicis tam prope, ut ex eodem amne, qui ibi decurrebat, uterque exercitus aquaretur. Animadverterant Turcarum præcurſores noſtrorum antecedentium veſtigia; ſed ea Erdodius tanta induſtria cælaverat, ut priùs equitatum longo ordine protenſum & exporrectum præire, deinde peditatum confertim ſuccedere, & antegreſſorum veſtigia proculcare juberet, nec hoſtes quamq iam diligentes ſcrutantes, equitum præſentiam animadverterent. Itaque regreſſi Muſtapham edocent præiviſſe ſatis magnum peditum numerum, ut impreſſa telluri pedum veſtigia indicare viderentur; ſe tamen illos, ut nullo equitatu ſubnixos, & aliorſum tendentes, non admodum formidandos exiſtimare. Quamobrem ibidem exercitum ſubitaria caſtra locare, militeſque corpora curare, & equis ex amne potatis pabulum dari jubet. Idem etiam

Et Petrus Erdodius cum exigua manu forte fortuna occurrit.

iam

1565 iam Erdodius & reliqui duces, quod meridiei tempus eſſet, ut copiæ laſſitudine itineris fatigatæ, nonnulla quiete & cibo quem ſecum attulerant, reficerentur, facere, ſeque curare, & equos ac jumenta ad aquandum ducere inceperunt.

Quum pabulatores ad amnem progreſſi complures hoſtes conſpexiſſent, ad eum, quo noſtri conſederant locum, ſumma celeritate & curſu provolarunt, primique ad arma conclamarunt. Contra Turcæ quoque, qui noſtros ad eundem amnem viderant, hoſtes adeſſe, eodem fere temporis momento ſuis ſignificarunt. Sed noſtri priores equos conſcendere, ac peditatus omnis, cohortante Erdodio, ac legato ejus Marco Tomaſovitio, cæteriſque ducibus, ſclopetis arreptis in Turcas imparatos, & inopinato caſu trepidos, tuncque primò equos frenantes, acrem impetum fecêre. Et fuga potius quàm pugna Turcarum fuit; multi in veſtigio cæſi, multi capti; ſed multo maxima eorum pars in proximas ſilvas, relictis equis & rebus omnibus attoniti profugere. Muſtaphas & pauci alii, qui ei obſonatori aderant, nulla facta mora aut pugna, arreptis ſubito & conſcenſis equis, ſilvarum & montium beneficio protecti, in tutum evaſere. Cum paucis iis, qui obitis excubiis parati, & equis inſidentes vigilabant, ac ad ſclopetorum fragorem, & diſſonas fugientium voces adcurrerant, leve & minutum prælium fuit, in quo cadentibus paucis, cæteri per varia, quæ cuique notiora erant, compendia palantes & diſcincti aufugerunt. Capti ex hoſtibus perpauci fuêre, ita ut CXXVIII. non plures vivi in noſtrorum manus venirent, ſed multo plures cæderentur. Equorum verò tam militarium, quàm ſarcinariorum ingens fuit: inter quos burdones XII. ipſius Muſtaphæ, cum impedimentis & rebus haud contemnendis, quas vehebant, intercepti, cum plurima & varia ſcutorum, haſtarum, lodicum, & ejuſmodi caſtrenſium ſupellectilium copia. Cõfuſa per hunc modum tumultuario & fortuito prælii genere Muſtaphæ & hoſtium ferocia, ac ſuperbia, rarius deinde & cautius excurſiones factæ, diuque earum partium incolæ ab illorum inſolentia quietiores fuêre: & victoria majori Erdodii & noſtrorum gloria, quam hoſtium cæde aut detrimento parta.

Turcas imparatos opprimit cædit atque fugat.

Magna præda parta.

Interea legati, quos anno ſuperiori Byzantium miſſos eſſe diximus, Cernovitius & Chabius (Cirquetus ibidem morbo correptus è vivis exceſſerat) ad Cæſarem redierunt: quibus Solimanus adjunxit Hidajetem ſcribam & interpretem ſuum, quem annis ſuperioribus à Michaele Sarcoſio captum, Bebecoque venditum, atque ab illo paulò pòſt à Turcis capto, dimiſſum fuiſſe diximus. Hic Hidajetes Cibinii inter Saxones Chriſtianis parentibus ortus, antea Marcus Serenus nominatus, infami poſtea vitæ exitu, veluti ſons ab irato Solimano necatus eſt: quum apud eum pro exploratore delatus, culleo inſui juſſus, atque intra Boſphori Thracii fauces in mare præcipitatus fuiſſet. Solenni ea legatione Solymanus Johannem Cruſitium Corponæ præfectum in obſidione Secenii, ac Lupum Pecium à Deſpota captos, ſibique miſſos, poſtliminio Cæſari dono miſit. Bebecus vero iiſdem carceribus detentus, pro cujus libertate tam Ferdinandus dum vixit, quàm poſtea Cæſar, multis precibus inſtiterant, paulò pòſt Tranſſilvano impetratus pro eo laborandi datus eſt: quæ res, ut poſtea commemorabimus, Suendio novarum rerum, novi belli in ſuperiori Ungaria, occaſionem ſubminiſtravit.

... ſi ... eſt ... te ... ſo ... ant.

Hidajeta ... ate ... exitu.

Cruſitius & Petrus ... ſi Cæſari.

Iidem legati literas Solimani attulêre, quibus ille ſe pacem iis, quas dederat, conditionibus ſervaturum pollicebatur, hoc unum addebat, ſibi nempe videri, ut Tocaium Tranſſilvano reſtituatur, contra Tranſſilvanus damna, quæ violatis induciis Cæſari intuliſſet, reſarciret. Sacmarium apud Cæſarem relinquendum, poſtquam illi ante hoc bellum paruiſſet. Nec oblitus muneris honorarii, illud mitti ſibi primo quoque tempore poſtulabat. Quæ cùm Cæſari minus probarentur, quod ea loca à Tranſſilvano, qui nulla laceſſitus injuria, violatis induciis prior bellum intuliſſet, jure belli adempta eſſent, Hidajete retento, expeditum equitem ad Albertum de Wiis legatum Byzantii ſuum, ſumma celeritate miſit, cum mandatis, daret operam, conciliatis ſibi purpuratorum animis, ut tolerabiles conditiones proponerentur. Tocaium ſiquidem & Serenchium, antequam Nemethius maligna fide rebellaſſet, extra Tranſſilvaniæ terminos ſita, ad ſuum jus pertinuiſſe. Sacmarium & Rivulum ſe redditurum, cùm Johannes Sigiſmundus belli concitati auctor, de damnis & injuriis ſatisfeciſſet.

Solimanus Tocajum Trãſſilvano reſtitui petit.

Quod Cæſar abnuit.

Inter hos tractatus Stephanus Bathorius Somlianus, octavo Calendas Maias à Johanne Sigiſmundo Viennam venit, & paucis pòſt diebus Franciſcus Craſinecius Plocenſis collegii præpoſitus, nomine Sigiſmundi Poloniæ regis illum ſecutus eſt. Hi conditionibus pacis, quæ in caſtris ad Erdodium cum Bathorio & Suendio pactæ erant, confirmandis, ac ſolenni percutiendo fœderi miſſi erãt. Sed quũ jam Sõlianus Cæſarianæ ditionis fines attigiſſet, nova nec ſatis ſincera tractandis illis mandata accepiſſe dicebatur: Gaſpar enim Bequeſſius, Pettovitii olim cliens & aſſecla, non ita pridem notitiam & familiaritatem Johan. Sigiſmundi conſequutus, cum Georgio Bebeco, illius ope & ſtudio libertati reſtituto, iiſdem diebus Byzantio redierant, & ille omnem cum Cæſare pacem diſſuadere; ſe magnas copias, ingentia auxilia à Solimano impetraſſe, ea propediem ventura eſſe; quorum ope ad proprias vires accedente, nihil eſſe metuendum: uſque adeo ut hac ſua legatione ſe diadema regium capiti ejus impoſuiſſe impudenter gloriaretur; hic verò qualicunque militiæ experientia jactare ſe ſatageret, fines & terminos imperii Poſonium uſque & Danubium fore; nec Cæſarem Viennæ mœnibus tutum aut ſecurum futurum. Ita duobus mortalium omnium leviſſimis impellentibus, Somliano clam per literas interdictum eſt, ne pacis cum Bathorio & Suendio initæ confirmationem, ſed novas proponat conditiones, quibus bello ablata reſtitui omnia petunt: terminum ditionis Tibiſcum flumen, quæ ultra ſint, omnia concedi ſibi & attribui petat: Lippam & Temeſvarium, & quicquid extra Tranſſilvaniam olim ab Iſabelia regina Ferdinando traditum fuiſſet, pro exemplo adducat, eaque amiſſa eſſe refricet: Ver[illegible]um eſſe memoret, ne eodem modo Tocaium & alia, incumbentibus Turcarum armis, amittantur. Conſultius futurum & conducibilius, pace coalita, Chriſtianum principem atque amicum, quam præpotentem barbarum & hoſtem in vicinia habere.

Somlianus & Craſinecius à Tranſſilvano & Polono ad Cæſar. de pace firmanda mittuntur.

Bequeſſius & Bebecus omnia pacis conſilia nefarie turbant.

Somlianoque injunctum, ut novas Cæſari conditiones graviores proponat.

1565.

[C]æſar au[ct]o a Suē[n]diano [c]onditionibus ſe inſiſtere reſpondet.

Cæſar non ſine admiratione mutatæ Tranſſilvani voluntatis brevi ſcripto reſpondit, ſibi certum animo & fixum eſſe, ne in iis, quas Bathorius & Suendius dediſſent conditionibus, quicquam mutetur, ſe illis etiamnum inſiſtere, nec innovatum quippiam velle. Cùm Somlianus ut per celerrimos nuntios eam Cæſaris voluntatem Johanni Sigiſmundo perſcriberet, qui intra XX. dies reverterentur, poſtulaſſet, atque impetraſſet: is brevi temporis intervallo longum iter remenſus, eadem, quæ antea legatus propoſuerat, mandata retulit. Sed quum Cæſar in propoſito perſiſteret, legatus Polonus, libello Cæſari exhibito, ſe, quo minus regis ſui operâ & ſtudio pax confici potuerit, humaniſſimis verbis excuſavit, ac impetrato diſceſſu eodem quo venerat itinere diſceſſit. Somlianum haud diſſimiliter re infecta diſcedere volentem Cæſar, uti aſtutæ prævaricationi obnoxium retinuit, eique, ne ex hoſpitio quoquam abiret, XL. militum Germanorum cuſtodiam adhibuit, diuque ſub honeſta cuſtodia habitus, non niſi confecto bello paceque ſecuta, domum redire permiſſus fuit.

Legatus Polonus diſcedit.

Somlianus verò in caſtodia detinetur.

Interea Haſanes Fileckienſis & Budenſes Tranſſilvano ſuppetias ferunt.

Interea adfuêre Turcæ à Bequeſſio ſollicitati, Haſanes nimirum ille ab Ungaris Filecienſis, ab Illyricis Pricdovitius appellatus, profligato ad Secenum Johanne Balaſſio, ac deinde paulò pòſt Bebeco & Magocio captis clarus, qui Temeſvario præerat, ac ſex equitum millia à Magiſtro equitum Europæorum Beglerbegô, quem Hidaſetes imperio Solimani redire juſſerat, in ſupplementum copiarum Tranſſilvanicarum miſſa. Paulò pòſt Budenſes quoque advenêre. Nihilo ſegniore cura Joannes quoque Sigiſmundus, comparatis magnâ celeritate atque eductis copiis, Jenonem vi, interfecto ibidem Stephano Quendio præfecto, Deſvium verò & Vilagoſuarum, quæ parvis præſidiis tenebantur, ſubita militum conſternatione & deditione occupat. Haſanes verò ex itinere admotis tormentis Panotam expugnat, fugientibus præſidiariis, & vacuam arcem deſerentibus: ac deinde ad oppidum Debrecenium, lata illa in planicie, tribus effectis caſtris, conjunguntur: in queis mutuo habito conſilio, ad Suendii caſtra, quæ ille Sacmarii collocata vallo foſſaque muniverat, omnibus viribus oppugnanda ire conſtituunt.

Tranſſilvanus Jenonem Deſvium & Vilagoſuarū, Haſanes autem Panotam capit.

Haſanes & Tranſſilvanus caſtra Suendiana ad Sacmariam conjunctis oppugnant copiis.

Erat inter novam Sacmarii munitionem atque caſtra noſtrorum, collis orientem verſus paulò eminentior, quem ſi hoſtes occupaſſent, ac tormenta eo promoviſſent, magnum tam caſtris Suendii, quàm arci detrimentum inferre poterant. Quam rem quum Suendius animadvertiſſet, eum foſſa & aggere tumultuario muniri defendique juſſit. Cùm hoſtes tam Tranſſilvani quàm Turcæ animadvertiſſent, Baitacnes Danubianæ Nicopoleos præfectus, locum contemplatus, Haſane nequaquam prohibente, ſe militibus ducem & concitatorem præbuit, cohortatus illos, collem acerrimo impetu aggreſſus eſt. Noſtri ex adverſo eum egregie tueri, colubrinis & ſclopetis hoſtes ſubmovere, atrocem imprimis & cruentam pugnam ciere. Cùm utrinque multi caderent, ac plures ſauciarentur, ad extremum, occumbente Baitane, hoſtes victoriâ noſtris relictâ, terga vertere coguntur. Ejus viri caſu Joannes Sigiſmundus & Haſanes ſpe obtinendæ pugnæ haud dubie decidere, quū in ejus audaciſſimi hominis induſtria atque audacia collis facultatem expugnandi poſuiſſent.

Irrito conatu,

Deſiderati ſunt ex utroque oppugnantium ordine atque genere plerique tam ex Janiceris, quàm ipſius Tranſſilvani peditibus prætorianis, in prima acie dimicantes, ita ut Turcarum capita XLIX Ungarorum verò XXIX. præacutis perticis, fluente tabo, infixa, ac in collis ſummitate expoſita ſpectarentur.

Poſt irritum eum conatum Turcæ & Tranſſilvani Sacmarium prætervecti, ad obſidendum Erdodium, quod haud procul erat, caſtra promoverunt. De quorum conatibus, quum Suendio per idoneos exploratores certius allatum eſſet, ſine mora Franciſcum Bajum, & Nicolaum Zelemerium clari nominis præfectos cum quinquaginta equitibus, ac CC. peditibus, ultra præſidium ordinarium eo ire juſſit, ac Lauembergio & Bellero, Joannique Gionio in mandatis dedit, ut quamdiu poſſent omnibus viribus arcem fortiter conſervarent, donec ipſe adventu auxiliorum, quæ è Saxonia, Sileſia, Auſtria, aliiſque provinciis expectaret, auctus & confirmatus, certam ipſis laborantibus opem ferre poſſet. Ipſe verò ad pagum Quiſarum, in inſula, quam Samoſus flumen bipartito fluens efficit, altero ejus alveo ponte conſtrato, caſtra in ſtativa reduxit, ad quæ Gaſpar Magocius Agriæ præfectus cum quingentis equitibus, ac totidem peditibus præſto fuit. Ladiſlaus Querecenius è Giula, cui præerat, quingentos equites adduxit. At hoſtes ſimul ac Erdodium perventum eſt, caſtra ab arce ad majoris colubrinæ jactum, metati ſunt, primiſque tenebris agreſtes operas & colonos ad aggeres fodiendos ac corbes gleba & ceſpite implendos, tormentaque interlocanda incitarunt. Quo opere haud cunctanter erecto, ad primum diluculum pilæ majores ferreæ in arcem dirigi juſſæ. Interim autem excitata paſſim per agros incendia viſebantur, quum Tranſſilvani & imprimis Turcæ caſtris pabulatum egreſſi, omnia fertiliſſimæ, & prioribus bellorum procellis intactæ regionis loca, pervaſtando & urando crudeliſſimis incendiis effuſiſſime graſſarentur.

Inde Erdodium obſident.

Jam complures dies præterierant, ex quo hoſtes oppugnando Erdodio intenti, parum ſe proficere animadverterent, quum Haſanes increpitâ ſuorum ſimul & Tranſſilvanorum ſegnitie, magiſtris tormentorum, ut ſine intermiſſione dies & noctes diruendæ arci pilas intorquerent, mœniaque proſternerent, imperavit; ii autem erant omnes Tranſſilvani, quod ſic erat conventum, ut tormenta & eorum apparatus à Joanne Sigiſmundo curarentur. Quod quum impigrè factum eſſet, ita ut irruptio tentari poſſe videretur, Haſanes ſuos multis verbis cohortatus, ad pugnam accendit. Quam illi magnis animis capeſſentes, per dejecti muri ruinas conſcendere conati, acerrimam & cruentam dimicationem incepêre; Sed tanta fuit noſtrorum virtus & fortitudo, ut captis armis, parique inſtructa acie, Turcas ſimul & alios ſubeuntes, crudeliſſima edita cæde repellerent, & in foſſam tumultuoſiſſime præcipitarent. In eo prælii diſcrimine, dum ſuos hortabundus in prælium ducit, ſclopeto ictus periit Curtus Haſanis legatus, eique propinquitate junctus, magno ejus dolore & luctu, ita ut illum unum decem arcibus Erdodio ſimilibus præferret, nec ſe tamen victorem, capta arce, ac defenſoribus omnibus ad occiſi manes placandos mactatis, incepto deſtitutum affirmaret.

Turcæ acri irruptione tentata fortiter noſtrorū virtute propulſantur.

Curtus Haſanis legatus perit.

Ex

1565. Ex Transſilvanis quoque peditibus prætorianis, qui in pugnam prodierant, multi perierunt, plures vulneribus debilitati ſunt. Sed neque noſtris incruenta victoria fuit, quum Johannes Giontus Ungarorum præfectus, Curro minime virtute inferior cecidiſſet. Ex Germanorum etiam numero, præter milites, quorum amplius ducenti deſiderati ſunt, Goſſelus centurio glande trajectus occubuit; & Lauemburgius præfectus Germanorum, craſſiore itidem ſclopeto graviſſime ſauciatus, ex vulnere paucos poſt dies expiravit.

& Ioan. Giontus Ungarus ex noſtris

Poſt hanc pugnam Suendius ab obſeſſis exoratus, qui multos ex ſe plus vulneribus debilitatos, multos interfectos nunciabant, Johannem Malium, Antonii Siculi equitem, locorum apprime peritum cum CL. peditibus Ungaris & L. Germanis auxilio miſit, qui deceptis Turcarum & Transſilvanorum excubiis, magno auſu, nec infelici in præſens eventu, in arcem introivere. Ea pugna quamquam irrita Haſanis & Turcarum, Transſilvanorumque animos accendit potius, quàm minuit. Iisque majore conatu reſtaurandum certamen conſtituere, ac quo commodius muro atque arce potirentur, militibus juxta ac agreſtibus, quorum magna multitudo in caſtris habebatur, edixere, ut in proximis ſilvis faſces virgultorum ac materiam cæderent, quibus foſſæ arcis, uſque ad labra & ſummitates complerentur, quo mœnia aggreſſuris aſcenſus proclivior foret. Nec mora, eadem nocte duobus in locis conjecta in foſſas materia, ingentem accrevit in cumulum, ſpemque & facultatem mœnibus appropinquandi hoſti obtulit. Verùm noſtri re animadverſa, ſummo ſilentio obſcura nocte, compluribus ſulphurei pulveris cadis ſubſtratis, inſidias ſubituro hoſti poſuêre. Qui quũ tedio ingratã oppugnationis, ſublato ingenti clamore arcem adorti eſſent, & per ſummos aggeres & materiæ cumulos alacriter irruiſſent, noſtri Zelemerio & Bellerto inſtruentibus, ſed maxime Baio ſedulam ſolertemque operam navante, qui quod obſidioni Agrienſi cum Dobone interfuerat, cæteris ejuſmodi rerum peritior habebatur, tormenta peritiſſimè collibrari, & ſclopetarios contra ſe diſplodere juſſerunt, ſimul etiam ſubjectum faſcibus & materiæ pulverem ſuccenderunt. Quo facto miſerabilis & funeſta Turcarum æque ac Transſilvanorum, qui procurrerant, ſtrages edita eſt: ut plurimi ſulphurei pulveris vi in ſublime jacti, diſcerptis membris crudeliter interirent, aut atrocibus uſtulati flammis, in caſtra delati, intra paucos dies multo cum cruciatu & dolore dirum mortem obirent: multoque plures in foſſa trucidarentur; eo exitu, ut hoſtes aliquanto celerius, quàm pugnam iniiſſent, ingenti accepto detrimento, pedem referrẽt. Ea die ex utroque hoſte mille ferè deſiderati eſſe dicuntur, inter quos aliquot clari nominis præfecti, Centuriones, ſigniferique. Ex Germanis Bellerus & Hueſtoccerus viri fortes occubuêre. Ungarorum plerique, & inter alios Johannes Malius, quo duce paucis ante diebus auxilia in arcem fuerunt introducta. Altera quoque oppugnatione in hunc modum tolerata, quamquam adhuc obſeſſi neque commeatu, neque aliis rebus neceſſariis deſtituerentur; Germani tamen, ne hoſtium animos iis magis, uti ferebant, in ſe gravius concitarent, à quibus poſtea nullam ſalutis ſpem expectare poſſent, adverſus Baium & Zelemerium, in quos ſumma rerum reciderat, arcem diutius nequaquam ſervari poſſe contendentes, ſeditionem miſcere, & ipſis invitis, murum conſcendere, petitaque ab hoſtibus incolumitatis fide, de arce tradenda paciſci decreverunt.

Hoſtes oppugnationem repetunt.

Sed magna ſtrage à tormentis edita pedem referunt.

1565.

Quidam igitur ex Germanis linguæ Ungaricæ peritus, cæteris ſeditioſis turbidior, cùm ad ruinas, ut Janicerorum apud tormenta excubantium ictus vitaret, per ventrem & pectus obrepando, eminus proloqui vellet, per pedes à Baio raptus & retractus fuit. Unde cæteri, intentatis haſtis, diſploſiſque in eum ſclopetis, penè eum interfecerunt: ita ut fallentibus glandium ictibus, ſingulari Dei beneficio ſervaretur. Eo procul ſubmoto, hoſtibus ſe arcem tradituros proclamarunt, ſi tam ab Haſane, quàm Transſilvano, interpoſita fide, eis excedentibus caveretur. Itaque accepta ab utriſque fide, & Ungaris vel invitis neceſſitati cedentibus, omnes arce exire cœperunt. At Haſanes & Turcæ, amiſſorum commilitonum ac Curri primo in certamine interfecti dolore exaſperati, fidei religioniſque obliti, magno impetu in exeuntes facto, eos ſpoliare, capere, atque ſine diſcrimine quemlibet trucidare cœperunt. Baius ac Zelemerius vulnerati, ac Deum hominumque fidem & opem implorantes, à Transſilvanis, quos princeps, ut Turcas datæ fidei admonitos à cæde reprimerent, ſubmiſerat, cogniti atque ægre ſervati fuêre. Cæteri ferè omnes aut capti, aut interfecti, pauci meliore favente fortuna, per confuſum pugnantium tumultum fuga elapſi, per ſilvas & montes, poſt diuturniores errores in caſtra Suendii pervenêre. Complures quoque à Johanne Sigiſmundo pecunia redempti, & una cum iis qui in ſuorum poteſtatem forte inciderant, liberaliter dimiſſi, poſtliminio redierunt. Per hunc modum Erdodium à Calendis Juniis, uſque ad Nonas Sextiles à noſtris fortiter ſervatum, conſternatione & deſperatione militum Germanorum, qui in præſidio erant, hoſtibus ceſſit; à quibus funditus everſum & ſolo æquatum eſt; neque poſtea unquam reſtauratum.

Germani tumultuantes, incolumitate promiſſa, arcem dedunt.

Sed fide læſa, à Turcis trucidantur.

In hoc tempus capti Erdodii, funebres Ferdinandi Cæſaris exequiæ ſingulari pompa celebratæ inciderunt: quum exanime corpus ejus annum unum & dies XIII, Viennæ in templo arcis jacuiſſet, nec Maximilianus filius ſucceſſorque variis bellorum procellis agitatus ei prius humando vacare potuiſſet. Itaque poſtridie nonas Sextiles, Urbano Epiſcopo Gurcenſi cura deducendi funeris demandata eſt; qui Romani Imperii Aquilas & inſignia præcedere, deinde aliorum regnorum vexilla decem ſequi, totidem equos atri coloris ſerico tectos, ac utrinque per latera inſignibus Phrygio opere acu pictis conſtratos ſequi juſſit. Funus deinde longiſſimo comitantium ordine, facibuſque prælucentibus in ædem Divi Stephani, à Maximiliano & fratribus, ac Alphonſo Ateſtino genero, Ferrariæ duce, atratis & lugubribus in palliis magnificentiſſima pompa deductum eſt; & Oratio à Franciſco Forgacio Epiſcopo Varadienſi, de ejus vita & in regno adminiſtrando laudibus, munificentia, clementia, aliiſque regiis virtutibus elegans habita. Admirationi haud immerito erat, faſtigatum deceníque mauſolæum temporario opere è materiis compoſitum, ad præaltam uſque concameratam templi teſtudinem pertingens, quod

ionu

Exequiæ Ferdinandi Imp. Viennæ celebratæ.

Forgacius orationem funebrem habet.

1565 innumerabilibus lampadum vitrearum lychnis magno ſplendore ardentibus collucebat. Deinde peractis ſacrorum ritibus, feretrum ſublere certatim & ſuſtulere proceres, illudque extra portam Flumenianam humeris delatum, non ſine gemitu & lachrymis curru impoſitum eſt; qui ſex equis jugalibus abſolutæ nigredinis trahebatur; ſicque illud non minore ubique ſervata funeralis pompæ celebritate Pragam deductum eſt, ibique Annæ conjugi Uladislai filiæ, cum qua per XXVI. annos conjunctiſſime vixerat, appoſitum.

Corpus Imp. Pragam deductum eſt.

Haſanes ſua caſtra noſtris propius admovet.

Erdodio amiſſo ac diruto; Haſanes cum Turcis, quorum ad XXV. millia in caſtris erant, verſus Suendii caſtra profectus, ſua cum illis proximè collocavit; ita ut ea caſtrorum propinquitate, quotidie brevioribus & minutis prœliis occaſio daretur: Tranſſilvanus verò cum ſuis Rivulo Dominarum, quod à Germanis Naiſtadlium vocatur, per deditionem occupato, cum Cuvarium, propugnatoribus Suendianis, fruſtra capere contendiſſet, omiſſo incepto, cum parte tormentorum Haſanem ſequutus, caſtra ſua cum Turcicis conjunxit. Verùm accidit peropportune, quòd iiſdem diebus mille equites è Sileſia ad Suendium pervenerunt, totidemque ab Auguſto Saxoniæ duce miſſi, jam Tibiſcum trajeciſſe, brevique adfore nuntiabantur. Præerant illis Thomas Siporendo filius, Vilhelmus Glaſſeotallius, & Johannes Rechpachus: quorum adventu Suendius brevi cum hoſtibus de ſumma rerum ferro decernere velle dicebatur, cùm haberc in caſtris militum utriuſque ordinis ad XV. II. millia crederetur. Sed multa obſtacula virum cantum impediebant, quo minùs id audacter expediteque tentaret, ac conſideratius & ſegnius procederet, legatorum & Tranſſilvanienſium & Turcarum Viennæ præſentia, ac tractatus de pace inſtituti; tum leniæ quidem, ſed admodum moleſtæ febres, caſtrenſibus incommodis & laboribus contractæ: quarum importunis acceſſibus adeo erat enervatus, ut Cæſar Paulum Waidnerum medicum è Judæo Chriſtianum factum, ad recuperandam ejus valetudinem, citatis itineribus, in caſtra expediret.

Tranſſilvanus Cuvarium fruſtra tentat.

Duo millia equitũ Suendio ſubmiſſa.

De ſummarerum prælio cum hoſte decernere ſtatuit.

Interim tamen ſingulis prope aut alternis diebus, modo noſtris hoſtium caſtra inſultantibus, modo verò Turcis adverſus noſtros procurrentibus, levia ſed cruenta certamina, non ſine utriuſque partis detrimento edebantur. Sicuti tum accidit, cùm Turcæ ad oppugnandum pontem ſublicium, qui ante noſtrorum caſtra erat conſtructus, majorem copiarum partem, duce Baghi Lippæ præfecto, adduxiſſent. Qui quum in Germanos milites ſcloperarios multis curribus & equis impedimentiſque pabulatum egreſſos, haud procul caſtris incidiſſent, tanto impetu atque ardore in eos irruerunt, ut Germanis improviſo hoſtium adventu perterritis, quum pars arma capere, ſeque pugnando tueri, pars ad caſtra ſe proripere contenderet, tumultuoſo pugnæ fugæque genere certaretur. Quorum periculo animadverſo, noſtri, concitantia eos ad arma Balaſſio, confeſtim caſtris erumpere, & laborantibus commilitonibus maturam opem ferre non dubitarunt. Nec mora Querecenius cum ſuis Giulanis, quorum virtutis & in re militari periti æ magna apud omnes opinio erat, & Ruberus Auſtriaci equitatus magiſter, ac Saxones, qui non ita pridem in caſtra venerant, explicatis ſignis inſtructiſque ordinibus ſeſe celeriter illis aggregavere, contractumque eſt prope pontem anceps & cruentum prœlium, creſcentibus utrinque ambarum partium viribus, quum ab ducibus ad reſtaurandam pugnam alii atque alii poſt alios crebro mitterentur. In eo certamine inter reliquos Ruberi præclara virtus enituit, quum tres equos partim procella gladiorum, partim haſtis transfoſſos pugnando amiſiſſet. Jam noſtri cadente Rechpacho, Saxonum equitum ductore premebantur, uſque adeo ut niſi magno accepto incommodo ſe explicare vix poſſe viderentur; & Martinus Siculus Querecenii legatus, fatiſcente equo ab hoſtibus erat interceptus, Johannesque Ghicius, ambo Giulenſes, adverſa haſta ſauciatus: quum Balaſſius ſectis ſcloperariis Agrienſibus & Germanis, glandes in confertos hoſtes dirigi juſſit, quorum ictibus quum plurimi occumberent, poſtremo Baghis ipſe hoſtium dux unà cum equo proſtratus atque interfectus eſt. Quo cæſo cæteri ad ſuorum caſtra, quæ dimidio milliari aberant, pedem retulerunt. Caput ejus præciſum, & truncum Haſanes à Suendio impetravit, ac Lippæ tumulandum curavit.

Levioribus quotidie præliis certatur.

Ruberi eximia virtus.

Bagis hoſtium dux cadit.

Hiſdem etiam diebus à noſtris ad prædam excurrentibus, Alexander Quendius, dum è Tranſſilvania commeatibus in caſtra hoſtium convehendis operam daret, captus, ac à Suendio Viennam miſſus fuit. Nec multos poſt dies Turcæ propinquitate caſtrorum provocati, in quadam denſa, quæ ad Orientalem caſtrorum partem protendebatur, ſilva ſeſe abdidere, eo propoſito, ut noſtros ex caſtris incautius progreſſos, inſidiis excipere, & gravi alicui periculo implicare poſſent. Sed Gaſpar Magocius, Antonius Siculus, ac Valentinus Banffius cognomento Thallocianus, poſt mutatas matutinas excubias, cum turmis equitum ſpatiatum egreſſi eos in ſilva latentes conſpexerunt. Qui cum è latebris erupiſſent, unus ex eis Caralicocius Orpha urbe Meſopotamiæ ad Euphratem ſita oriundus, qui audita celeberrima Georgii Thurii fama, ac rebus præclare geſtis, in Pannoniam ejus videndi cauſa venerat, Valentinum ad ſingularem pugnam provocavit, quam ille, cohortantibus Magocio & Siculo nequaquam detrectavit: cùmque infeſtis haſtis congreſſi eſſent, pectoribus concurrentium graviſſimo impetu equorum mutuo colliſis, ambo ſimul cum equis in humum corruerunt: & cùm Banffius ſe celeriùs explicaſſet, illum jacentem ſub equo, poplita tenus graviter vulneratum, & ſurgere nequeuntem, à Bartholomæo Sephiſio impigro juvene capite truncari jubet. Hic eſt Caralicocius ille, qui quum à Georgio Caczffio mercatore Covinienſe audiviſſet, Maximilianum, dum Poſonii coronaretur, ſtrictum nudatumque enſem de more ad Solis ortum vibraſſe, mox, ut erat guſtato opio temulentus, & fermè inſanus, frontem linteo obvolvit, interrogatusque ab obviis, cur faſciatus incederet, ſe à novo rege ſauciatum eſſe facetè reſpondit: nequaquam vano, ut poſtea eventus comprobavit, aut irrito præſagio, quum ab ejus novi regis equitum ductore, biennio poſt interfectus, intemperantioris dicti factique pœnas capite perſolviſſet.

Quendius Tranſſilvanus capitur.

Caralicocii cum Banffio ſingulare certamẽ.

Inquo ille capite truncatur.

Wilhelmus quoque Grasbanius, tormentario negotio præpoſitus, per eos dies animi recreandi cauſa venatum proficiſcens, hoſtium inſidiis exceptus,

Grasbanius ſauc. cias poſt à

1565.

à vulnere obit.

ceptus, ac aliquot haſtis undique petitus, in tergo ſupra coxendicem, qua parte ferreus thorax eum minime protegebat, graviſſimum vulnus ſuſcepit, ephippioque excuſſus procul & humi provolutus eſt: & niſi Balthaſar Erdohegius, eques Agrienſis, fortè fortuna iſthic obequitans adcurriſſet, eodem in loco ab hoſtibus foret interfectus: ſed is cum aliquot equitibus oportuna allata ope, ſic eum in præſens ſervavit, ut poſtea nunquam vel à periti ſſimis medicis curari, mortiferi vulneris dolore & cruciatu extabeſcens, domi ſuæ in Stiria moreretur.

Solimanus reſcribit,

Interea dum hæc aguntur, nuntius, quem Byzantium miſſum docuimus, cum Solimani reſcripto, XI. poſtquam diſceſſerat die, magno curſu ac ſingulari celeritate, continuatis etiam per noctes itineribus, Viennam rediit, eodem cum reſponſo, quod antea Hidajetes cum Gernovitio ac Chabio attulerat, ut Tranſſilvano

Ut Tranſſilvano adempta reſtituerentur.

adempta reſtituerentur, ac ab occupanda Tranſſilvania abſtineretur, & utrinque arma ceſſarent; neve in munere honorario mittendo longior mora committeretur. Quod ſi Cæſar exercitum revocaret, ſe quoque ſuis in mandatis dediſſe, ut ad ſuas quiſqua ſtationes reverteretur.

Si Cæſar bellum Tranſſilvanicum omittat.

Ferunt Solimanum ad has conditiones eo faciliùs deſcendiſſe, quod eodem tempore Melitem inſulam, quam inter Siciliam & Africam jacentem Carolus Cæſar, poſt amiſſam Rhodum ſacris equitibus Hieroſolymitanis inhabitandam dederat, in poteſtatem redigendam ſuſcepiſſet, & quantum mari claſſibuſque valeret, Piali prætoriano, ac Dragute Tripolitano purpuratis,

Melite inſula à Turcis obſeſſa fruſtra.

quos baſſas Turcæ vocant, ducibus, validiſſime oppugnandam curaret; cujus tamen potiundæ ſpem, amiſſo ibidem Dragute, multiſque aliis, & claſſe male affecta, rebus infectis, omittere coactus fuit.

Cæſar qui nihil pace & quiete priùs potiùſque habebat, ſe ſuos revocare, ſi Turcæ priores dilaberentur, decrevit. Itaque mittitur Gaſpar Rues Germanus, Pannonicæ linguæ non ignarus primo ad Budenſem, deinde in caſtra ad Temeſvarienſem cum mandatis, ut ſi ipſi Solimani edicto parere, ac primi ab armis diſcedere voluerint, Suendium quoque ex eo exemplo copias ſuas dimiſſurum. Budenſis haud diu moratus, caſtra ſua, quæ in campo Peſtano habebat, diſſolvit. Sed inter Johannem Sigiſmundum Haſanemque & Turcas, Suendiumque & Cæſarianos aliquamdiu diſceptatum eſt, quum utraque

Copiæ utrinque dimiſſæ domum redeunt.

pars diffiſa alterutri, quænam prior diſcederet, alteram urgere videretur. Quinta poſt die, initio menſis Octobris, Turcæ conclamatis vaſis ac præmiſſis impedimentis priores diſceſſere. Johannes verò Sigiſmundus cum tormentis eorumque apparatu, Varadinum, atque illinc in Tranſſilvaniam ſe recepit. Quibus abeuntibus,

Suendius Rivulum Dominarum recipit,

Suendius, miſſo cum parte copiarum Balaſſio, Rivulum Dominarum, quem initio belli, centurio Glaſmulnerius ſua & ſociorum ignavia amiſerat, dedentibus ſe ultro civibus, recepit. Sic Jenenuem quoque malè à Tranſſilvanis cuſtoditam, per legatos facili negotio recuperavit: eamque velut oportuno loco ſitam, præſidio impoſito firmavit, collocato ibi Sigiſmundo Segueto

& Ienenuem.

præfecto, & ex Germanis Georgio Suelio ſeu Bagnero centurione.

Diſcedentibus Turcis Cæſar eas copias, quas in ſupplementum Suendiani exercitus à Georgio Romaro, equite Rhodio conſcribi juſſerat, quæve in caſtris ad Danubium in Poſonii pratis agitabant; ſimul & equites Ungaros, quos Emericus Forgacius conduxerat, exauctoravit & dimiſit: ac non leviſe periculo defunctum haud diſſimulavit: cùm in exercitu Suendii magna militum Germanorum pars profluvio ventris, ac aliis vulgaris morbis, ob nimium pomorum autumnalium eſum, quorum ad Samoſum flumen incredibilis copia naſcitur, contractis, quotidie interiret, partim imbecillitate virium labefactata obeundis militiæ muniis inutilis evaſiſſe videretur,

Exercitus noſtri nonnulla pars exauctorata.

Suendius quoque nihil cunctatus equitatum Saxonicum, quem Auguſtus princeps elector Cæſari gratificatus, dimidii anni ſpatio militaturum in caſtra miſerat, dimiſit: & ipſe Caſſoviam, rebus ſic poſtulantibus reverſus eſt. Nam Georgii Bebeci inconſtantiam & levitatem, qui circa Caſſoviam aliquot arces, & magnam ditionem habebat, non immerito ſuſpectam ducebat; quòd uxor ejus Sophia Parocia, verbis quidem & nuntiis Cæſaris partes tueri videretur, eaque ſpe Suendium ſuſtentaret, re tamen vera ad mariti obſequia magis propenderet, qui per Tranſſilvanum ardentiſſimis precibus à Solimano liberatus, in illius caſtris ſummum copiarum imperium obtinebat, famaque erat brevi eum cum Turcis & Tartaris ſibi adjunctis ſua repetiturū. Unde Suendius præveniendą ejus conſilia arbitratus, arcem Senderonem, qua illius conjux

Suendius Senderonem Bebeci arcē occupat.

excedens, ad aliam arcem muniti ſſimam Sarduariam nomine erat profecta, immiſſis militibus, qui in ſubjecto oppido ſtipendiis Cæſaris alebantur, quibus liber in eam ingreſſus patebat, ejectis non magno negotio cuſtodibus occupandam curavit.

Per illud etiam tempus Cæſar Hidajetem, qui ſe diutius, quàm par eſſet detineri conquerebatur, Vienna dimiſit; addito ei nuntio, qui nuper citatiſſimo curſu Byzantio redierat, cum literis,

Hidajetes à Cæſare cum nuntio nuper Byzantio reverſo, dimittitur.

quibus ſignificabat ſe exercitum ſuum revocaſſe: ac ſi Tranſſilvanus, qui prior arma temere imuliſſet, belli ſumptus & impendia refudiſſet, nec de Serencio & Tocaio reſtituendis magnam difficultatem facturum: quæ ipſe, ne exercitui ſuo ſæpè Tibiſcum tuendis finibus tranſire neceſſe habenti obſtaculo forent, recuperaſſet, nolle etiam Solimanum de mittendo munere quicquam dubitare; quum illud per legatum propediem foret accepturus, dummodo viciſſim ipſe pactas inducias per ſuos obſervari juberet, qui Crupam & Noviam arces ad Hunam flumen, admotis tormentis expugnaſſent, & nuper arcem Amaſconem in ſuperiori Ungaria, corruptis clancularia largitione cuſtodibus interceptam occupaſſent, eaſque reddendas curaret.

Nec multò poſt Somlianum quoque, quem non ſatis ſinceræ initæ legationis crimine ſuſpectum, per annum ferè detinuerat, abire permiſit:

Somlianū etiam abire permiſit Cæſ.

ipſe verò ad Comitia Germaniæ, quæ de more Cæſarum intra annum ſuſcepti imperii celebrāda erant, & quæ ad æſtatem indicta, ob varias belli tempeſtates huc uſque diſtulerat, Auguſtam Vindelicorum conceſſit. Quæ quum prima eſſent, quibus ipſe propriis auſpiciis præfuturus eſſet, certam equitum Ungarorum turmam, ſplendidiſſime exornatam ſecum ducere, eique Simonem Forgacium præficere decreverat; quod complures Germaniæ principes iis interfuturos,

Comitia Auguſtana.

1566.

ac Auguſtum Saxoniæ ducem, magna pompa, jus clientelæ ab eo poſtulaturum accepturumque non ignoraret; ſed poſtea vel excuſantibus ſe proceribus, qui coronationibus, ac deinde aſſiduis bellis vires exhauſtas obtendebant, vel aliis incertum quibus de cauſis, propoſitum mutavit.

Comitia Hungarica turbulenta, Anno 1566.

Carolum verò fratrem Comitiis Pannonicis, quæ ad quartum Nonas Februarias indixerat, celebrandis præfecit. In quibus tumultuum, altercationumque ſatis fuit; adeo ut illa raro antea fuerint turbulentiora: Nobilitas namque Cæſaris abſentiam, & nondum amotos præfecturis, uti ſæpiùs promiſſum erat, exteros homines, nec coercitam militum inſolentiam, quin potiùs multis partibus auctam, moleſtiſſime ferebat.

In Auguſtano conventu Romana ſubſidia Cæſari promiſſa.

Ipſe Auguſtæ non ſine ſumma omnium totius Germaniæ ordinum alacritate, magna equitum peditumque ſubſidia, quæ Romana vocantur, obtinuit; ita ut XLVIII. peditum, & VIII. equitum millia, primo quoque tempore ſe in id bellum collaturos obtuliſſent; quod Cæſar ſeipſum, ſi vita & valetudo ſuppetat, in caſtra profecturum, ducendoque exercitui præfuturum pollicebatur.

Eodem tempore antequam in Germaniam diſcederet, Georgium Hoſſutottum, unum ex æerarii curatoribus, legatum Conſtantinopolim miſit, ab eoque Mehemeti purpuratorum primo, ſingulisque aliis munera de more miſit, ac Caſſonum Chauſium ſenem, qui aliquot ante annos à militibus Thomæ Nadaſdi Palatini captus erat, quemque Cameria Solimani filia, Roſtanis purpurati nuper vita functi vidua, ſibi donari expetebat, præſenti pecunia emptum remiſit.

Georg. Hoſſutotti Conſtantinopolim legatus miſſus.

Dederat Hoſſutotio in mandatis, ut cum Alberto de Wis, qui ordinarii legati munere fungebatur, omnibus viribus agendo atque largiendo obtinerent, ut Tranſſilvanus fœderibus excluderetur, qui hactenus iis comprehenſus quieſcere, & pacem pati non potuiſſet; ſed varios ſubinde motus belli exciviſſet, quibus & ſibi invito arma ſumenda fuiſſent, & ſimul Solimano ingentes ſumptus, graviſſimoſque labores attuliſſet. Quod ſi id impetrare poſſent, tum ſe muneris honorarii mittendi curam habiturum.

Solimanus irritatus, ob munus ordinarium non allatum, nec Tocaium redditum, bellum Cæſari indicit.

Itaque cùm Solimanus nec ordinarium, quod jam à biennio intermiſſum erat munus ab Hoſſutotio allatum, nec de Tocaio reddendo quicquam promitti vidiſſet, pro innata barbarico ejus ingenio arrogantia atque ſuperbiâ iratus ac frendens, fremenſque illum neque conſpectum, neque auditum, in ea, in qua Albertus legatus agebat, domo, clauſis feneſtris, januiſque includi, ac cuſtodiri juſſit, eaquere magis irritatus, ſuſcepta belli conſilia, quæ diu antea Cæſari inferre meditabatur, redintegravit, miſitque in omnes partes ad Magiſtros equitum & præfectos limitum mandatis, ut ſe ad bellum, quod ipſemet geſturus eſſet, pararent, edixit: idudque animi decretum inter Janicerorum etiam tribunos, quorum dux Alys erat, qui poſtea clade Turcarum claſſis ad Echinadas ab Hiſpanis & Italis accepta periit, ac prætorianorum equitum ductores, per Chauſios ſevere publicavit.

Equeſtre Solimani conſilium.

Nec multò pòſt adhibitis Mehemete & cæteris purpuratis equeſtre concilium, illis ſimili modo equis inſidentibus, in loco quodam ſpatioſo, haud procul ab hortis ſuis habuit, in quo eadem inferendi belli conſilia confirmavit. Quod verò in ejuſmodi equeſtris concilii ſenatu decerni ſolet, id poſtea Turcæ fixum & immobile eſſe credunt.

1566.

Hoſſutotius & VVyzius ad colloquium admiſſi nihil obtinent.

Albertus & Hoſſutotius miſſis ad Mehemetem muneribus eum placare conati, ab eo, ut ſe in colloquium admitteret, ac æquis, quas propoſituri eſſent, conditionibus aures præberet, poſtularunt; Sed is auditis eorum poſtulatis, quùm munus honorarium toties promiſſum non attuliſſent, jamque à biennio ſibi verba dediſſent, neque bello ablata & res reſtituere vellent, Solimanum ſe deluſum, atque ludibrio habitum exiſtimantem, ideoque ingenti irâ exacerbatum, bello ſua repetiturum conſtituiſſe reſpondit. Se, etiamſi id in gratiam Cæſaris facere maximè vellet, non tamen ſine manifeſto amittendæ vitæ periculo ſuſcipere auſurum: ipſo a poſt certiſſimum diu meditati ac ſuſcepti belli decretum, tardiùs veniſſe, quando nempe tractandæ pacis, aut ineundi fœderis tempus effluxiſſet, & potentiſſimo imperatori nihil aliud reſtare videretur, quàm rebus omnibus paratis pedem hemicyclo ferreo apponat, conſcenſoque equo in expeditionem proficiſcatur. Quæ illi tanquam ex ore ipſius Solimani profecta, per occultos nuntios & literas, (neque enim facultas id aliter præſtandi intentis & excubantibus ad omnia barbaris dabatur) Cæſari ſignificarunt: & ei ſatis ſuperque ſolicito, ut ſe ad propulſandum ingens & formidabile bellum tempeſtive præpararet, calcar addiderunt: & Cæſar literas, quibus Solimani in Ungariam adventus ſignificabatur, ad Carolum comitiis Ungaricis vacantem extemplò miſit.

Eadem Cæſari occultis nūtiis ſignificant.

Eadem ab idoneis certiſque exploratoribus ad Zrinium & Querecenium, quorum ille Sigeto, hic Gulæ præerat, quique ambo comitiis intererant, perferebantur; ita ut Solimanum, præmiſſo Pertaſſo ſororis ſuæ filio, qui ſecundum inter purpuratos locum obtinebat, Gulam obſidione cingendam, ſe verò ipſum aut Agriæ aut Sigeto oppugnando vires & arma admoturum decreviſſe, indicarent.

Auxilia ab Ungaris Cæſari decreta.

Quibus à nobilitate in comitio cognitis, contentionibus finis eſt impoſitus, decretaque, quanta afflictæ vires opeſque ferre poterant, ſubſidia, ſimulque ſancitum, ut ſecundùm antiqua nobilitatis inſtituta, præſens in caſtris Cæſari quiſque pro virili præſto eſſe contendat.

Solimanus à Tranſſilvano & Arslane Budenſi aſſiduè ad bellum nuntiis inſtigatur.

Neque interea Johannes Sigiſmundus Solimanum, ut ſuas injurias ultum ire properaret, aſſidue per nuntios & literas ſolicitare deſinebat, & Arslanes Mehemetis Jahiogli Biſſequiana & Budenſi cladibus noſtris clari filius, qui tunc Budæ præerat (quod poſtea illi diram perniciem, cædemque attulit) Cæſarem nuſquam paratas copias habere, nec ei de adventu ſuo quicquam conſtare, ac ſi venire maturet, quocunque arma verteret, ad ſubjugandam bello non modo Pannoniæ, ſed etiam Viennæ totiuſque Auſtriæ ditionem, omnia proclivia apertaque fore, nuntiabat. Nec ipſa quicquam cunctatus, quum Solimanum propediem exercitum moturum ſciret, ut erat turbido ingenio, & guſtato quotidie opio, vinoque aduſto temulentus, præoccupandū illius adventum, & initium belli faciundum, præcipiti conſilio decrevit, ratus ſe eo officio gratiam principis promeriturum. Itaque protractis ex armamentario Budenſi tormentis, imperatoque per oppida & pagos magno plauſtrorum & jugalium jumentorum numero, quibus pilæ ferreæ ac ſulphurei pulveris pondera veherentur, quæ Turcæ non doliolis aut vaſculis, ut noſtri,

con-

1566. condunt, ſed craſſioribus ciliciis involvere ſolent, eupiiſque Albam Regalem convenire juſſis, Palotam expugnare conſtituit.

Arslanes, inito belli facta, Palotam aggreditur. Non latuere Georgium Thurium loci præfectum, præſtantem militiæ virum, ejus conſilia, utpote quæ ille adeo non celanda exiſtimabat, ut pro temerario ejus ingenio, agreſti etiam plebe audiente palam ſe Thurium & Palotanos prædones ultum ire non diſſimularet. Itaque à Comite Ecchio Salmenſi centuriam peditum ſclopetariorum, duce Stephano Iſdencio, veterano Centurione poſtulavit & accepit; è Papenſi verò præſidio alteram cohortem, quum ordinarium præſidium CCL. utriuſque ordinis militum ſelectiſſimorum ineſſet, hiſque ſubſidiis adventum *Georg. Thurius præfectus ſe munit.* Arslanis parato animo expectabat. Interea Lupum Thurium fratrem, ac cum eo Franciſcum Palffium, quem milites ab ea cuſſo dente Chorbam vocabant, locorum & viarum peritiſſimum Jaurinum ac deinde Viennam miſit, qui auxilia poſtularent. Accidit autem peropportune, ut eodem die Lupus & Chorba Viennam venirent, quo die Cæſar Auguſtâ Vindelicorum, ſecundo Danubio proſpera facta navigatione eodem appuliſſet. Nec mora, biduo poſt duæ quaternorum millium militum legiones, quarum alteram Comes Georgius Helffenſtanius, alteram Nicolaus *Auxilia à Cæſare ſubmiſſa.* Haldiſtadius in locis ſuperioris Germaniæ Rheno propinquioribus conduxerant, navibus vectæ advenêre. Igitur Cæſar Lupo Thurio remiſſo, legiones ſe Jaurinum ſine mora miſſurum, daturumque in mandatis Ecchio Salmenſi recepit, daret operam, ut Georgio & Palotanis laborantibus maturam opem ferret.

Arslanes interim cum octo aut novem millibus Turcarum, ac quatuor colubrinis majoribus, totidemque minoribus eo progreſſus, propugnaculum rotundioris formæ, à Ladiſlao Moræo intrantibus ad dextram conſtructum, ideoque Moræum appellatum, factis aggeribus & promotis tormentis, validis crebriſque ictibus verberari juſſit. Verùm quum muros ibi validiores comperiſſet, quàm ut brevi tempore dirui poſſent, tormenta in partem arcis Orientalem transferri, ac conſtitutis ibi ſcrobibus, quibus tormenta protegerentur, è regione ſacelli murum verberavit, tanta vi, ut murus lato patefacto hiatu proſterneretur, & foſſæ ruderibus lapidumque fragminibus impleretur, ipſe irrumpi poſſe putaret. Sed priùs quàm milites ad pugnam incitaret, Petrum Papum, & alterum Petrum cognomine Literatum, Thurii milites, quos Albæ in vinculis & carcere habebat, quum prope eſſent, ad ſe adduci juſſit, quæſivitque, an per eas proſtratı muri ruinas ſummis viribus oppugnari arx poſſet, & an intus æqua loca eſſe putarent. Verùm illi altas ſub ſacello concamerationes fornıceſque obſtare, quæ irrupturis in cavædium arcis militibus, ad decem vel duodecim pedum profunditatem, præcipiti ſaltu ſuperandæ eſſent, ſive vere, ſive falſo reſponderunt. Interea ipſe crebros ictus tormentorum repetere & ingeminare. Thurius contra ſuos ad arcis propriæque ſalutis tuendæ curam voce exemploque accendere, in hoſtium aggeres tormenta dirigere, omnia egregii ducis fortiſſimique militis munia ſubire. Quibus tu operibus Arslanes duos tormentorum magiſtros, quos Budâ ſecum adduxerat, tormentis ictos amiſit, eoſque tapetibus albis involutos ibidem humari curavit.

Jam decimus dies irritæ oppugnationis præterierat, quum ira doloreque percitus, Luphtim quendam cognomine Deltum, Tataræ Beſliarum (ii ſunt equites ſinguli equi ſtipendium merentes) præfectum, qui in vaſtiſſimis Bacaniæ & Verteſiæ ſilvis, ac Jaurinum & Papam verſus, viarum & compendiorum ſcientiſſimus erat, ad ſe vocatum, ire verſus Jaurinum ac explorare juſſit, *Luphtis Arslanis explorator noſtras adeſſe copias celeriter enunciat.* an Thurio & obſeſſis auxilia alicunde ventura eſſent. Is Idibus Junii cum XL. ſociis, eadem nocte ad Memphonem vicum, haud procul Jaurino in inſidiis conſedit, acciditque magna Thurii & Palotanorum felicitate, ut Ecchius Comes Salmenſis, ad quem nondum Germanicæ legiones pervenerant, trecentos currus ex inſula Danubiana, quæ Sallocoſia appellatur, coactos, ad cedendam materiam, muniendis Jaurini propugnaculis neceſſariam, verſus eas ſilvas mitteret, ignarus in iis Luphtim latere, eoſq; ſingulis quaternionibus militum ſclopetariorum, ab hoſtium excurrentium, ſi qui eos forte, ut evenit, adoriri vellent, injuriâ tuendos mandaret. Cùm propiùs ventum eſſet Luphtis è latebris proſiliens, in ſclopetarios Ungaros Germanis permiſtos incidit, qui cum eo acre certamen protinus inierunt. Et quum Luphtis & hoſtes longum curruum & carrorum ordinem, & ſclopetarios è ſingulis deſilientes, ſublatiſque vexillis ad pugnam properantes vidiſſent, nec quemquam ex eis comprehendere potuiſſent, à quo quicquam certi comperirent, totum exercitum adeſſe rati, eo unde venerant ad Arslanem citato curſu redierunt; hoſteſque adeſſe, ac peditatum celeritatis cauſa curribus impoſitum vehere, nec procul abeſſe pavidi nunciarũt. Arslanes improviſo metu exterritus extemplò tormenta ſummo *Unde metu territus Arslanes obſidionẽ ſolvit.* ſilentio retrahi, jungique repente jumenta, & Albam reduci juſſit. Copiarum autem ductores & præfectos, non tubis aut tympanis, ſed miſſis tacite per contubernia nuntiis monuit, ut relicta obſidione domum reverti maturarent, quod obſeſſis auxilia magno numero adventare dicerentur. Tanta igitur Turcas attonitos & confuſos trepidatio & pavor cepit, ut conſcenſis equis & relicto peditatu, ſine ordine, ſine ſignis, qua quiſque poſſet, citatis paſſibus dilaberentur, multaque tentoria omnis generis annonæ, hordei, farinæ, caſeorum, ſalitæque carnis, ſimiliumq; ciborum plena relinquerent, quo expeditius fugere poſſent. Duo etiam tormenta curulia minora, quòd jumenta è graminibus, in quibus paſcebantur, per noctem inveniri, eiſque avehendis jungi nequiviſſent, relicta fuêre.

Per hunc modum Thurius ancipiti periculo ereptus, poſtridie advenienti Salmenſi ac cæteris ducibus, qui cum XIV. millibus militum eo proceſſerant, obviam profectus, Turcas fama exercitûs perterritos diſceſſiſſe nunciavit; ipſoſque in eadem caſtra, quibus hoſtes exceſſerant, lætus & gaudens recepit. Sed quum amplius Palotæ præfecturam gerere nollet, quod ſe ea conſervata haud mediocrem gloriæ ac militaris conſtantiæ laudem tuliſſe exiſtimaret, ac in caſtra Cæſaris, quæ propediem patentibus in campis futura, certo cognoverat, proficiſci, ac in conſpectu illius operam præſtare decreviſſet, Salmenſem admonuit, ut in ſui diſcedentis locum alium ſufficeret. Qui quum arcem Martino Thurio, Georgii ipſius patrueli, qui Jaurini ordines ducebat, tuendam reſtaurandamque commiſiſſet, convocatis

1566. ducibus, quid è Republica faciendum videretur, eorum ſententias exquiſivit. Eorum pars Veſprimium, quæ duobus milliaribus diſtabat, vetuſtiſque ac debilibus muris, tormentorum vim nequaquam ſuſtinere poſſe putabatur, expugnandum cenſebat; pars Tatam veluti Jaurino & Comaronio propinquiorem, ex qua Turcæ frequentes excurſiones facere conſueviſſent, invadendã proponebat: cùmque per hunc modum diſputaretur, Demetrius Cioconannus, quem Franciſcus Eningius ſeu Turcus, Papenſis præfectus, ſpeculatum hoſtium itinera conſiliaque ex caſtris biduo ante præmiſerat, ad conſultantes ſupervenit, adducto mancipio Turcico, quod Turcas ducentos ferè Veſprimio exiviſſe, paucoſque domi relictos referebat: ſimulque Demetrius addebat, tantam ejus loci mœniorum debilitatem eſſe, ut quum in ſe & ſocios ſub arce conſpectos, tormentum minùs diſploſum eſſet, muro collapſo, illud quoque unà magno per montem fragore provolutum præcidiſſe. Itaque Franciſcus Turcus, Ladislaus Giulaffius, qui Tichonio præerat, (eo in loco Andreæ primi Ungariæ Regis cognomine Albi ſepulchrum conſpicitur) ac Georgius ipſe Thurius Salmenſem rogare, obſecrare, ac ſummis votis & precibus obteſtari cepere, ut quum talem tantamque occaſionem ſors & fortuna tuliſſet, qua locus opportunus recuperari facile poſſet, exercitum ultro pugnam poſcentem eo ducere, ac Martis aleam experiri ne dubitaret.

Itaque illuceſcente aurora, quum caſtra promota eſſent, ad meridiei tempus eò perventum eſt; & cùm Turcæ viſis noſtris tormenta, uti antea diſploſiſſent, alia quoque muri pars vetuſtate corrupta, unà cum duobus tormentis, eorumq; magiſtris, violento ſulphuris impetu impulſa decidit. Quo animadverſo, noſtri permittente cohortanteq; Salmenſi, repente in arcem irruerunt: ac quamquam ſe Turcæ acerrimè defenderent; tanta tamen noſtrorum irrumpentium vis fuit, ut injectis in tecta ignibus, arce ſimul & victoria potirentur. Capta fuit multa & varia ſuppellex, nec minimi pretii; Sed Turcas, qui abjectis armis ſeſe Ungaricis militibus, metu & odio extatorum, ultro capiendos offerebant, Germani in ipſis Ungarorum manibus, amplexibuſque crudeliter interficiebant: ita ut exortis inter eos pro præda rixis, Ungari cum Turcis promiſcue cæſi; contra Germani quoque interdum repulſi pariter occumberent. Templum eximii operis, tegulis tectum, ac crypta ſubterranea, Divi Stephani primi regis opus, turriſque campanaria prealto faſtigio, puncto temporis conflagrarũt, quæ Turcæ intacta tectaque multis annis conſervaverant. Fœminæ etiam complures, & pueri capti ſunt; quas inter una præſtanti forma, quæ Habdiſtadio tribuno dono data fuit: & Baſilæam uſque Rauracorum in Germaniam ſuperiorẽ perducta, quum ibi linguam Germanicam didiciſſet cum quodam infimæ ſortis agaſona, quem promiſſis ingentibus ſubduxerat, poſt varios errores quod mirum videri poteſt, in patriam remeavit.

Veſprimiũ à noſtris primo impetu captum.

Templum conſlagrat Divi Stephani opus.

Capto memorabili celeritate Veſprimio Salmenſis Michaelem Secenium ibi reliquit, locũq; et cum ſua equitum turma, ac ducentis peditibus tuendum commendavit, ac per Bacaniam ſilvã, ad Levoldium Carthuſianorum collegium, ſed eo quidem tempore deſertum, ac Papam, ac inde ultima die menſis Junii Jaurinum incolumẽ reduxit exercitum. Nec ibi diu moratus, jubente Maximiliano, poſtridie Calendarum Quintiliũ, ad Tatam expugnandam cum tormentis & exercitu, quem copiis Franciſci Battiani, viduæ Palatini Banffiosum, cæteræque nobilitatis cisdanubianæ haud contemnendis auxerat, profectus eſt, arcemque ſibi tradi poſtulavit, liberumque excedentibus abitum obtulit. Sed quum ii, qui intus erant, nihil reſponderent, tormenta produci, eaque ad occaſum ſolis inter aggeres collocari, arcemq; ea concuti juſſit. Quorum vi mœnia non multò pòſt magnam ſtragem dedere, ita ut Salmenſis reliquique duces ſuos ad irrumpendum & oppugnandum cohortarentur. Nec mora, milites ſublatis vexillis, magnoq; ſtrepitu tympanorum edito, per ruinas certatim conſcendere cæperunt, ex adverſo Turcæ acerrime repugnantes eos ſcloperis ac ſagittis, aliiſq; telis miſſilibus repellere contenderunt. Poſtremo Germanis atque Ungaris denſato ordine ſubeuntibus, Turcæ terga dedere, ſeque in interiorem arcem fugiendo recepere: quos noſtri inſequuti, majori ex parte trucidaverunt; Salmenſis tamen eos, qui ſuperfuerãt, & in arcem interiorem, duce Cutto quodam Janicerorum Centurione profugerant, data eis fide ad deditionem arbitrio ſuo faciendam, partim minis, partim promiſſis coegit; eoſque omnes qui erant ad LXX. partim ducibus dono dedit, partim captos in vinculis Jaurinum miſit; arcemque Germanis L. è cohorte Gaſparis Turingii delectis tuendam commiſit.

Cæterùm Geſtiſini & Vitaniani Turcæ, Verteſiæ ſilvæ incolæ, ne Tatenſium exemplo aut capti fœde, aut trucidati pœnas darent, relictis vacuis arcibus, Strigonium & Budam ſe proripientes, ſaluti ſuæ conſuluerunt. Quibus Salmenſis præſidia impoſuit, ac Comaronium cum exercitu reverſus eſt; ibique caſtra ad Danubii ripam, ponte flumine conſtrato, ut convehendis commeatibus, ac recipiendis, quæ indies conveniebant, copiis expeditum ac facile iter pararetur, caſtra collocavit: jamque auctis Brederodi Batavi, ac Burgundionum ac Allobrogum principis, equitum ſclopetariorum præſentia copiis, ac Sileſiæ, Auſtriæ & Bohemiæ auxiliis, ſic ut XXX. armatorum millia in caſtris habere crederetur, Strigonii obſidionem, cujus utramque civitatem Turcæ deſeruiſſe, ac ſe in ſuperiorem arcem recepiſſe, à ſpeculatoribus dicebantur, ſuadentibus Ungaris maturè aggredi conſtituerat, niſi à Cæſare, ut caſtris ſe contineret, neque uſque ad ſuum adventum, quem propediem acceleraturus eſſet, quicquam tentare vellet, prohibitus fuiſſet.

1566.

Mich. Secenius Veſprimio præficitur.

Max Salmenſis Tatam expugnat.

XXX. armatorum millia in caſtris noſtris.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXIII.

1566. EXARSIT haud multò pòſt hæc præludia ingens & memorabile bellum, quod Solimanus quamquam ætate, annis, morbiſque gravi & affecta eſſet, majoribus quàm unquam antea viribus Cæſari inferendum ſtatuerat, quo nobiliſſimæ inter Danubium & Tibiſcum, Chryſiumque & Maryſum omnes, ac Dravum & Danubium Pannonici regni regiones, ſubactis duabus longe clariſſimis urbibus, ac perturbata tota fere Republica Chriſtiana miſerabili incendio deflagrarunt. Quæ verò cauſæ illum ad tantam Iracundiæ vim, vindictæque libidinem exacuerint, non ſane tales tantæque, quibus, niſi indomita ſuopte ingenio arrogantia atque ambitio crudelem animum inceſſerent, tam inſigni ferocia internecinique odii atrocitate dimicandum foret, eas ſuperius expoſuimus.

Is igitur ſuperbia ac furore actus, ſupremum operum ſuorum bellum aggreſſurus, ultramarinas Aſiaticaſque copias Hadrianopolim præire, ac magiſtrum equitum Europæorum, atque Acangios equites è Macedonia & Thracia ac Peloponneſo, aliiſque conterminis limitibus ſe ad orbem Sophiam; Tartaros verò, qui ad paludis Mæotidis oram habitantes Crimii à noſtris ſeu Præcopitæ vocari ſolent, ad campos Deſtrolaviæ ſeu Seliſtriæ ſubjectos, quos Doburgianos appellant, expectare juſſit. Ipſe cum prætorianis equitibus, & Janicerorum cohortibus ad initium menſis Junii Conſtantinopoli diſceſſit, albo inſidens equo mediocris proceritatis, domumque eam in qua Cæſaris legati agitabant, ſingulari pompa prætervectus eſt, ita ut ab iis, quamquam feneſtræ clatris tabulatiſque ad dimidium obſeptæ eſſent, conſpici poſſet. Inde lentis itineribus Hadrianopolim pervenit, & iſthinc Pertaſſum Purpuratum ſororis ſuæ filium, cum Beglerbego Græciæ, ac duobus millibus Janicerorum, & XXV. millibus promiſcui ordinis militibus in Pannoniam præmiſit, qui Temeſvarienſi & Belgradienſi præfectis ſibi adjunctis, Giulam obſidione cinctam ac ferro perdomitam in poteſtatem redigeret, eo modo diſpoſitis rei gerendæ conſiliis, ut ſi partito inſtituto bello illis Giulæ incumbentibus, ipſe aut Agriam propinquiorem, aut Sighetum invadenda ſibi deſtinarent: Tranſſilvano verò cum Tartaris Sacmariinm ſui Tocaium oppugnanda demandaret. 1566.

Initio Junii Solyman Byzantio diſcedit.

Itaque illa procedentibus agminibus, quarto Nonas Julias cum exercitu & tormentis Giulam pervenit, quam Ladislaus Querecenius cum duobus millibus equitum & peditum Ungarorum, ac ſexcentis peditibus Germanis, Lupo Gerigero, ac Wilhelmo Happarotto centurionibus à Suendio miſſis tuebatur. Aderant et ſummæ virtutis alarum equeſtrium præfecti, ipſo facile virtute ſuperiores Demetrius Ocharovitius, Nicolaus Heneius, Franciſcus Matinitius è Croatiæ Camiſſacio ortus, Lucas Jazya, Joannes Gicius, Martinus Balaſdiacus, aliique complures, (Rataicum enim peditum præfectum Thracem, incertum quas ob cauſas in carcerem condi juſſerat) præter oppidanos, quorum magna pars Varadinum Tranſſilvanicæ tunc ditionis, & Caſſoviam aliaque tutiora loca, cum uxoribus & liberis cóceſſerat: alii, quibus fervidior ætas, ac vires & animus ſupererant, patriæ tuendæ ſtudio, ſumptis armis hoſtem domi expectandum conſtituerãt. Querecenius cum majori ſuorum parte Pertaſſo ad ſtadii intervallum obviam profectus, acre cum hoſtibus prælium conſeruit, in quo cadentibus utrinque haud multis, ſub veſperum diei in oppidum atque arcem reverſus eſt: hoſtes verò per obſcuram noctem aggeres conſtruere, ac corbes, quos ſecum paratos attulerant, tormentaque verberandis mœnibus prægrandia collocare cœperunt. Verumtamen quod frequentioribus pluviis Chryſius urbem præterfluens, aliique amnes adeo intumuerant, ut omnes circum cápos inundarent, ſatis procul ab arce aggeribus ac vineis ſtatuendis locum invenere. Qua rerum incommoditate adacti, lentiùs quàm volebant & ſegnius oppugnationem continuavere, noſtris initio quidem impigrè ſeſe tuentibus.

Pertaſſus Baſſa Giulam arcta obſidione cingit, Ladisl. Querecenius ei præeſt.

Dum in hunc modum Giula lente oppugnatur, Solimanus cum potiori parte exercitus Nandoralbam ſeu Belgradum venit, atque ibi per aliquot dies ſtativa habuit, donec in conſilio decerneret Agriamne an Sighetum, admota vi oppugnari præſtaret. Eo Belgradi morante, Johannes Sigiſmundus (tametſi Rex Poloniæ avunculus, ne faceret, diſſuadere conaretur, addens ſordidam eſſe principibus peregrinationem) à Mehemete purpuratorum principe, quem es de re conſuluerat, admonitus, cum centum quadrigis levioribus, quibus quaterni lecti nobiles aut milites ſplendidiſſime exornati vehebantur,

Solimanus Belgradum advenit.

1566. ad eum venit, munera adferens inuſitati pretii. Cui ad ripam Danubii advenranti celocem ſuam propriam aurato roſtro, ac aureis pannis pulvinaribuſque conſtratam, remigibuſque & nautis ſerica veſte amictis agi ſolitam, donec quadrigæ cæteraque impedimenta transportarentur, obviam miſit; quumque in citeriorem ripam cum comitum præcipuis, quorum conſilio utebatur, circiter XX. viris trajectus eſſet, equum aureis phaleris ephippiiſque exornatum conſcendit, cæteri pedibus præceſſere, ac inter equitatum vario multiplicique ornatu longè inſtructiſſimum progreſſus, ad tentorium Phrygii operis ad id extenſum deductus fuit.

Ioan. Sigiſm. illū viſit cum ſplendido comitatu.

Veſtes auro intertexta Ioanni & aſſeclis oblatæ.

Tum adfuêre Janicari circiter centum cum muneribus, quæ erant auro intertextæ veſtes, quibus ipſe & comites ad Solimanum ingreſſuri induerentur; annulus item è carbunculorum genere eximiæ pulchritudinis ac magnitudinis, idemque ad XX. millia aureorum æſtimatus. Quibus acceptis, miſſus pro eo advocando Janitorum magiſter, præcipuæ vir dignitatis, Capigipaſſa ab ipſis appellatus, eum ad tentorium Solimani, quod non procul erat, introduxit. Antea is ſella ſedens, ingredienti pauliſùm aſſurgere viſus, dextram porrexit: cæteros ad veſtem genuum tenus oſculandam (id apud barbaros moris eſt) admiſit, inter quos quum Georgius Blandrata, Arii nefarius ſectator, diris potius omnibus devovendus, quàm ullo honore dignus, in toga ſerica & talari atri coloris ingreſſus eſſet, quinam ille foret, percunctatus eſt, nec aliud loquutus.

Blandrata Arianus.

Paulò pòſt ſemotis aliis præter purpuratos arbitris, unoque Hidajete interprete relicto à Johanne Sigiſmundo quæſiviſſe fertur, an exercitum ſuum ſatis validum eſſe, & Germanos congreſſum ejus expectaturos putaret? Deinde eum alia allata ſella ſedere juſſum, (quamquam ſemel atque iterum honoris causâ recuſantem) quod ad ſe inviſendum ſalutandumque veniſſet, collaudavit, retulitque ſe in ſumma ſua ſenectute, ejus protegendi causâ, expeditionem & arma ſuſcepiſſe, atque adeo etiamſi vita ipſa, fatis ſic jubentibus, ſub ipſis Viennæ mœnibus relinquenda ſit, ſe eam in caſtris & ſub tentoriis finire ſtatuiſſe. Poſt Johanne Sigiſmundo, quæ appoſite dici poſſe putabat, ad ea reſpondente, converſus ad purpuratos, illum expreſſam patris effigiem oris ſimilitudine referre dixit. Nec plura loquutus, ſupplicem libellum ab eo oblatum accepit, qui Budæ juxta datæ fidei normam reddendæ, ac conſignandorum finium, quos ipſe ut ſuos tueri poſſet, petitionem continebat: quem Solimanus extemplo Mehemeti purpuratorum principi de manu dedit, juſſitque, ut quæ peteret, pro voto & deſiderio ejus expedienda curaret.

Solimani cum Ioanne colloquium.

Dirempto colloquio reditum ad tabernacula eſt, & quum conſediſſet, adfuit Janitorum præfectus, qui dona eximii operis ac pretii, baltheum palmaris latitudinis, qualem Janicerorum tribuni, centurioneſque & manipularii, quos Agas, Bulucbaſſas, ac Chorbagias vocant, ferre conſueverunt, ac pugionem & acinacem ex puro auro, gemmiſque maximi pretii inſertis elegantiſſime factos, nomine Solimani attulit; poſt quem à Magiſtro Stabuli, quatuor præſtantiſſimi equi pretioſiſſimo apparatu inſtructi, oblati ſunt: quæ omnia actis gratiis accepit, ac eos, qui attulerant, multo auro donatos dimiſit. 1566.

Dona Ioanni oblata.

Exinde Mehemetes, miſſo ad eum Caplaga ſeu janitorum ſuorum præfecto (habent enim purpurati quoque ſuos inſtar principis, ſed minori numero miniſtros) ſignificavit ſe velle quidem ſalutandi colloquendique causâ ad illum venire; ſed imperatoriis negotiis & caſtrenſibus curis uſque adeo occupari, ut otium minime ſuperſit; proinde eum hortari petereque, ut quum ab eo pater ſit appellatus, ſeque ut patrem colendum ſponte ſuſceperit, ad ſe haud gravatim accedat; daturum ſe operam, ne ejus ſuſcepti laboris eum pæniteat. Re in conſilium delatâ omnibus placebat, ut quum primarii Veſirii, quo nomine purpuratorum principes vocantur, ſe regibus pari dignitate æquari ſuperbe & arrogante volunt, nec ipſe tempori ſervire, & aliquot factis paſſibus, ad illum ire recuſaret. Unus Bequeſſius ingenio malo pravoque obſtiti, qui adulando atque gratiam ejus bonis maliſque artibus aucupando, adeo eum ſibi obſtrictum reddiderat, ut poſthabitis omnibus aliis, ejus conſilia ſequeretur. Is præpoſteris ac importunis ſermonibus, quibus minime decere aiebat Regem Regis filium ad vilem ſervum mancipiumque proficiſci, ſuſcepta tot tantiſque laboribus & impendiis conſilia perturbavit atque evertit. Quum enim Mehemetes, qui illum ad ſe venturum nihil dubitabat, ac per eos, qui Johannis Sigiſmundi munera Solimano detulerant (ea erant: ex ſolido celatoque auro pocula prægrandia duodecim) iterum nunciaverat, ſe illum expectaturum, ideoque tabernacula laxiſſima & elaboratiſſima aureis pannis exornari, aulæ totius proceres convocari, dona, quæ illi daret, proferri, magnis milites catervis longoque ordine pro prætorio ſtare juſſerat, quum ſibi ab illo nunciari audiviſſet, ſe quidem colloquium cupere, ſed ita, ut conſcenſis equis ambo extra caſtra in campum progrediantur, ut erat faſtu barbarico inſolens atque ſuperbus, ſe ejuſmodi verborum circuitu deluſum, ac contemptui habitum ſentiens, graviſſimo concepto odio, eo tamen in præſens aſtute compreſſo, ſibi, ut ſpatiaretur, nequaquam vacare reſpondit.

Ioannes à Mehemete vocatus, ut ſe adeat, venire tergiverſatur.

Unde graviſſimum in eum odium à Mehemete conceptum eſt.

Qua, ut exiſtimabat, injuria vir ambitioſus exacerbatus, nunquam poſtea deſtitit quin pro inveterata primi loci auctoritate, qua apud Solimanum ſupra omnes pollebat, omnia dicta factaque ejus æmulando atque obtrectando elevaret, & Solimanum ab eo hoſpitalibus menſis adhibendo, ac hilariùs liberaliuſque tractando, averteret, quod imbecilliori valetudine utenti, ſi quid humanitus eveniret, veneno necatus crederetur: poſtremoque efficeret, ne quicquam eorum, quæ petebat, concederetur, & ille rebus infectis, nec convento Solimano, quod Mehemetes illi febribus moleſtato & quieſcenti parcendum diceret, in Tranſſilvaniam redire cogeretur. Adeo mentes mortalium prava ambitione procul à bono & æquo diductæ, in vindictæ libidinem, iramque præcipites feruntur. Atque hæc quidem fuêre initia & cauſæ ſimultatum & diſſenſionum inter Mehemetem & Tranſſilvanum, quas mutuo inter ſe clancularis odiis exercue-

Ideoque rebus infectis in Tranſſilvaniam redit.

1566.

cuerunt ; quibuſve adductus hic non multò pòſt, à Turcarum ſocietate diſcedendum, ac cum Maximiliano Cæſare, occultis ictis fœderibus, in gratiam redeundum exiſtimaret.

Per hunc modum rebus unius hominis temeritate corruptis, diſcedente Tranſſilvano, quum hactenus in ambiguo fuiſſet, quamnam in partem arma eſſent vertenda, tandem poſt diuturnam conſultationem Sulimano placuit, ut Agriam obſideret, quæ & Sigheto infirmior eſſe, & ſi à Pertaffo Giulæ rem gerente ſubſidia poſtularentur, commodiùs è propinquo mitti poſſe viderentur. Re deliberata, mittuntur extemplò magiſtri fabrûm ac operæ quamplurimæ ad Danubium, ſub arce, quæ Varadinum Petri dicitur, ponte è navibus & craſſioribus tabulatis facto, conſternendum: ipſe verò promotis Belgrado caſtris, eos ſequutus, iſthic cum univerſo exercitu conſedit, ut effecto ponte mox Agriam verſus progrederetur.

Muſtaphas Boſnæ præfectus Budæ præficitur.

In ea caſtra Muſtaphas Boſnæ præfectus, capta nuper Crupa clarus, cum copiis & muneribus venit, cui præfecturam Budenſem, commendante eam, uti ſanguine ſibi junctum, Mehemete purpurato contulit ; deditque in mandatis, ut quum primùm Budam veniſſet, Arslanem ſtrangulatum è medio tollendum curaret, cui propterea erat iratus, quòd Palota obſeſſa, bello initium dediſſet, irritatiſque Germanis Veſprimium, Tatam, & alia loca capienda objeciſſet, eoſque rebus omnibus imparatos, nec de Turcarum exercitu quicquam certi aut explorati habere falſo nunciaſſet. Muſtaphæ verò ſucceſſorem in Boſnenſi præfectura, Mehemetem, Diſpenſatorem ſuum, quem barbari Quilergibaſſam vocabant, conſtituit, & utrumque in ſuam provinciam proficiſci juſſit. Oſmanem verò Ciliciæ, Cappadociæ, & Pamphyliæ præfectum, quas provincias nunc barbari uno Caramaniæ nomine vocant, cum decem millibus equitum ad Albam regalem tuendam miſit, ne quid detrimenti iſthic à Germanis caperetur, quod propediem Cæſarem cum magnis copiis Jaurinum in caſtra venturum intellexiſſet. Cæterum venientem Muſtapham Arslanes exſpectare non eſt auſus, quod illum fatale de ſua cæde mandatum habere didiciſſet : ſed alia capta via, ſe in caſtra Solimani iturum profeſſus, legatum ſuum, qui urbem ei traderet, ibi reliquit. Et Oſmanes Albam ſalvis copiis incolumis pervenit, caſtraque ad paludem, cui Soſto nomen, ut commodiùs aquaretur collocavit.

Boſnæ verò præfectura Mehemeti diſpenſatori ſuo confertur.

Oſman Caramaniæ Baſſa Albam tuendam ſuſcipit.

Sed Diſpenſator, fatali tam ſibi quàm Sigheti præſidiariis uſus infortunio, anſam veluti quandam crudeliſſimæ cædis ſuæ, & Solimano, relictis adoriundæ Agriæ conſiliis, ut Sighetum expugnaret, occaſionem attuliſſe viſus eſt. Nam cùm Boſnam petiturus, Socloſium cum trecentis equitibus, ac multis impedimentis & ſarcinis perveniſſet, extenſis in ſuburbano agro tabernaculis, conſedit : quamquam à Scandere loci præfecto admoneretur, ne ſe ancipiti periculo exponeret, quandoquidem Sighetani non procul abeſſent, qui ſæpiùs cruentas excurſiones facere conſueviſſent. Sed quia cœlum pluvium erat, nec ipſe niſi eam noctem ibi quieſcere ſtatuiſſet, in ſententia permanſit,

Iſthuanſ. Hiſtor.

Fortè acciderat, ut Zrinius, qui Sigheto præerat, mille pedites veteranos, & quadringentos equites, (& Babociani aderant à Michaele Verebelio adducti) ducibus Gaſpare Alapino, & Lupo Paprotovitio emitteret ; eo propoſito, ut ſuburbia civitatis Quinqueeccleſienſis ferro flammiſque vaſtarent, ac certiora de progreſſu & conſiliis Solimani adferre conarentur : ii obſcura nocte profecti, quùm ad vicum Byſſam, inter Socloſium, Sighetum & Quinqueeccleſias, in trianguli formam, æquali ferè intervallo ſitum, ubi itinera eorum locorum concurrunt, perveniſſent, cœlum crebris fulguribus ac tonitribus, ac validiſſimo ventorum turbine intermiſto, pluvium tempeſtuoſumque reddi cœpit, & inter eas tempeſtates noſtris militibus agricola obviam prodiit, à quo cognitum eſt Quilergibaſſam Socloſii injuriæ opportunum, cum paucis conſediſſe.

Itaque mutuo habito conſilio, illum aggredi improviſoque impetu opprimere ſtatuerunt. Juſſis igitur citatiore paſſu progredi peditibus, quamquam pluvia cænoſum iter reddidiſſet, tamen ante auroram magno clamore ſublato in hoſtes irrupêre. Quum ſemiſopiti & nec opinato caſu perterriti arma cepiſſent, facilè à noſtris, numero & virium robore ſuperioribus disjecti cæſique ſunt. Mehemetes excuſſo ſomno, arreptiſque armis cùm fortiter pugnaret, manu dextra inter dimicandum detruncata, urgente fato cecidit, cadentique caput à peditum promptioribus præciſum eſt, filium ejus egregiæ indolis adoleſcentem, cùm in foſſam urbis profundiore aqua plenam, conſilii inops atque amens inſiluiſſet, ſclopetarii multis glandibus petitum, ibidemque aquis immerſum confecerunt. Cæteri quum diu pugnaſſent, & ſociorum, qui in urbe erant, opem fruſtra imploraſſent, quod Scanderes per tenebras, intempeſtamque noctem portas aperire nequaquam tutum eſſe arbitraretur, ad extremum victi fugam dedere, & pars in veſtigio cæſi, pars vulneribus & labore fatigati, qua quiſque potuit, in proximas ſilvas profugerunt. Noſtri victoria potiti, tabernacula & ſarcinas ſumma celeritate diripuere ; inter quas præter cælati argenti haud contemnendum numerum, ſignatæ etiam pecuniæ aliqua ſumma, & aureorum numûm XVII. millia reperta fuêre. Veſtes etiam auro intertextæ, arma, & acinaces præſtantiſſimi operis, equi item militares, & militaris ſupellex haud modica, ita ut victores noſtri nobili præda, aureiſque hoſtium exuviis induti, atque ornati domum reverterentur. Pauci tamen admodum captivi facti, quod edicto præfectorum iis, qui arma ceperant, omnibus interfici juſſis, cæteri fuga potiùs ſibi conſulere, quàm ſociis laborantibus opem ferre maluiſſent.

Mehemetes ad Socloſium à noſtris inopinato impetu oppreſſus caditur,

Copioſa præda onuſti Zriniani domum redeunt.

Jam Solimanus Danubium ponte conſtraverat, & Aſiaticus Græciæque equitatus, qui de more exercitum præcedere ſolet, in agros ulterioris ripæ ac Bathienſem provinciam trajecerat, ut Agria infeſtis armis peteretur; quum Solimanus ſuorum calamitatem, ac diſpenſatoris miſerandam cædem ab iis, qui evaſerant, cognovit. Itaque ira doloreque exardeſcens, ac fremens frendenſque, eos, qui transjecerant, revocari, pontemque extemplò reſcindi, naves, & tabulata cæteraque neceſſaria plauſtris,

Solimanus miſeranda Mehemetis cæde irritatus,

Omiſſa Agriæ obſidione, caſtra Si-

 quæ

1566.

quæ Sirmio & oppidis Belgrado vicinis, ſumma adhibita celeritate, imperata erant, imponi & ad Eſſecum pervehi, ſibique Sighetum ducturo Dravum conſterni jubet, ac Hamſæ Quinque-Eccleſiarum præfecto, ſub pœna capitis ſeveriſſimè edicit, ut operi maturè perficiendo manus quamprimum admoveat, ipſe verò paulò pòſt conclamatis vaſis ac promotis caſtris, ad Eſſecum & Dravum flumen univerſum exercitum adduxit. Sed quum amnes exundaſſent, pontique perficiendo nonnihil moræ injeciſſent, exercitus aliquot dies hæſit, non ſine Hamſæ periculo, cui linteum atrum miſerat, quod eſt elidendarum faucium ac ſtrangulandi ſignum, niſi pons ad ſuum uſque adventum extrueretur: Excuſationi tamen locus fuit, quum Solimanus Dravum longe lateque tumidum conſpexiſſet. Reſidentibus aquis, & urgente Solimani præſentia pons celerrimè eſt confectus, ac exercitus Muhacium, atque inde inter Quinqueeccleſias & Socloſium, via militari, ad Harſanum oppidum, nobili vino celebre, venit, ibique caſtra metatus eſt. Harſani etiam in caſtra venit infelix Arslanes, male ad Palotam & Veſprimium geſtæ rei, ac falſæ exploratoris damnatus, quem aditu colloquioque prohibitum, ita percitus, ante prætorium tabernaculum extemplò interfici juſſit.

Iter Sigetum versus promovet.

Arslanes Budenſis à Solimano interfici jubetur.

Interea Pertaffus, cognito Solimanum miſerabili Diſpenſatoris caſu, cædeque permotum, relicta Agria, revulſoque ponte Sighetum verſus perrexiſſe, cùm exundantia paulò antè flumina opportune decreviſſent, propius tormenta promovit, uſque arcem ſine intermiſſione labefactari, diruique juſſit. Nec noſtri quicquam, quo ſe egregie ac fortiter tuerentur, prætermittebant. Sed magno eorum infortunio accidit, quod quum majora tormenta in hoſtium aggeres exploderentur, ſive metalli fervefacti vitio, ſive magiſtrorum incuria, tria ex majoribus fracta diſſilirent, ipſoſque magiſtros & multos ex turba circumſtantium, fruſtis & fragminibus partim repentè exanimarent, partim verò lethalibus affectos vulneribus, miſerabilem in modum debilitarent. Janiceri quoque in aggeribus excubantes, ſi quos in mœnibus verſantes conſpexiſſent, crebra glandium procellà petitos ſauciabant: utque miraculo proximum, quod quicunque vel levi vulnere icti eſſent, nulla medicorum ope, nullis vel præſentiſſimis remediis ſanari poſſe viderentur. Quod Ocharovitio alæ equitum ductori, viro præſtantiſſimo, ac quem milites, & potiſſimum Thraces veluti parentem maximè colebant, ſummoque amore proſequebantur, quod plurimi ejus liberali ſtudio, è captivitate redempti eſſent, alii verò vel equis & armis, vel pecunia & veſtibus donati ab eo ſuſtentarentur, incredibili eum omnium dolore accidit; qui contignatione exterioris propugnaculi ingentis ferreæ pilæ ictu dejecta, quum fractis trabium feſtucis, ſupra ſupercilium in fronte vulnere, ut quidem initio videbatur, levi, & ſe è contemnendo ictus, cruentatuſque eſſet, mox illud adeo lethale mortiferumque apparuit, ut intumeſcente toto capite, oculiſque turgentibus, & gangræna obrepente, vir fortis & robuſtus, feſtinata morte miſerabiliter interiret.

Giulana obſidio à Pertaffo ſtrenue urgetur.

Ocharovitii præclari equitum ductoris mors.

Ad hæc magiſtri tormentorum hoſtilium, mœnia arcis exterioris adeo diruerant, ut milites per ruinas conſcendere poſſe exiſtimarentur: & angulares propugnaculorum feneſtellæ, per quas obſeſſi tela miſſilia ejaculando, & ſclopetis rem gerendo, ſeſe defendebant, magno propugnantium incommodo inutiles redditæ, nulli erant uſui. Itaque Pertaffus in mediis dierum canicularium fervoribus nequaquam ceſſandum ratus, ad XVII. diem Julii, nondum orto ſole, ſuos ad ſubeundum muros, & oppugnationem ſummis viribus tentandam inſtruxit, noſtroſque quatuor oppugnationibus, totidem diverſis locis fatigatos expugnare decrevit. Pugnatum eſt utrinque magno conatu uſque ad meridiei tempus, & noſtri magna virtute omnibus in locis hoſtes fortiſſimè rejecerunt, non ſolùm ſclopetis & tormentis rem gerendo; ſed etiam ignibus è pice, reſina & ſulphureo pulvere artificioſe confectis, ac in ſubeuntes jactis. Nec deerat officio Heneius, qui modò huc, modò illuc procurrendo, ſuoſque animando, ad certamen voce manuque accendebat. Altera in parte, ubi Querecentius Lucam Jazygem & Stephanum Felduarium curare juſſerat, ſimili pertinacia pugnabatur. Sed Dei ope hoſtibus ubique repulſis, Pertaffus amiſſis ex ſuorum numero amplius duobus millibus militum receptui cani juſſit, reliquoſque magna parte vulneribus debilitatos, ac ſolis ardore pugnæque laboribus feſſos, & ſudore madentes in caſtra recepit.

Hoſtes oppugnatione ſummis tentata viribus, repelluntur.

Amiſſis duobus millibus.

Accidit autem magno noſtrorum incommodo, ut in ea pugna Heneius, qui abſque galea prodierat, ſupra oculum, caput ſagitta levi vulnere perſtringeretur, cujus ea vis fuit ac poteſtas, ut repudiata omni medentium ope, inſtar Ocharovitii collegæ, luminibus eruſis, totoque capite tumefacto, triduo poſt moreretur. Felduario quoque vulnus illatum fuit per humerum, ſed is meliore fortuna curatus eſt. Nec aliis incruenta pugna fuit, quum complures ex eis, & ex Germanorum numero fere XL. cecidiſſent, vulnerati etiam multi eſſent, qui fatali & indomita quadam plagarum acerbitate, majori ex parte vel eodem die, vel non multò pòſt è medio ſublati perierunt. Poſtea noſtri reparandis ruinis, quantum poterant, communi & indefeſſo ſtudio incubuere; nec tamen niſi nocturnis laboribus reſtaurare potuere, quòd interdiu per ſtationes majori numero excubare cogerentur. Hoſtes irritis primis conatibus, aliam expugnandæ arcis rationem inire, ac quod cuniculi in humida tellure, aquis ſcaturientibus, earumque humore hebetatis pulveribus, profundiùs ſuffodi non poſſent, decuſſa vi tormentorum è ſepimentis argilla, qua erant obducta, ac roboribus igne vaſtatis, omnem operam edere decreverunt: jamque exteriorem valli partem tanta vi demoliti erant, ut trabes duntaxat & robora ſemiambuſta introrſus extarent, cætera omnia tormentis atque ignibus abſumpta eſſent, tametſi ad diruenda arcis interioris mœnia nondum perveniſſent.

Heneius ſagitta venenata ictus leviter obit.

Complures etiam ex Germanis pereunt.

Inter hæc Franciſcus Marininus, equitum ductor, Heneii ac Ocharovitii ſocius ac collega, quorum adminiculo res Giulana ſteterat, febribus continuis ac profluvio alvi vexatus, extinguitur, & Martino Balaſdiaco femur craſſiore glande trajicitur, ex quo vulnere quinto poſt die excedit è vivis; & Janiceri uſque ad mœnia aggeres effodiunt, tam prope, ut defenſoribus interfectis, ſuperioreque murorum corona perfracta, bellicíſque omnibus inſtrumentis eadem ruina disjectis, magnum hiatum patefeciſſe viderentur,

Marininus inſignis vir abit,

& Balaſdianus glande trajectus perit.

1566.

Hipporatus Germanus ex. ſtinguitur.

tur. Ibidem dum Turcæ conſcendere conantur, noſtrique eos repellere contendunt, Hipporatus Germanorum centurio, & Gaſpar Oſius ex Ungaris, egregius juvenis, multique alii glandibus trajecti occubuêre, Petrus Bantenius & Johannes Gicius vulnerati, & niſi nox ſuperveniſſet, hoſtes non magno nec difficili labore irrumpere poſſe credebantur. Nec Querecenius ad hujuſmodi irrumpentium hoſtium rumores excitatus, in tanto diſcrimine digna duce conſilia capiebat, amiſſaque arx foret, niſi Gicius & Felduſtius, qui ex vulnere convaluerat, cum paucis qui ſupererant Germanis, & Stephanus Quelidius peditum præfectus cum promptiſſimis ſuorum, Janiceros furoriâ audacia irruentes, interfectis ex eorum numero plurimis, terga vertere coactos ſubmoviſſent.

Præfecti Querecenii ignavia & pavor.

Cùm in hunc modum ancipiti periculo certaretur, jamque potiores, quos nominavi, præfecti variis caſibus occubuiſſent, conſilium de urbe arceque dedenda nimis præpropera deſperatione ſuſcapit, literaſque ſagittæ alligatas in aggeres, in quibus hoſtium tormenta collocata erant, emiſit, quibus à Pertaffo inducias octo dierum poſtulabat, intra quos utrinque à tormentis & dimicatione ceſſaretur, ac de deditionis conditionibus tranſigi poſſet. Pertaffus non ſine admiratione ignaviæ præfecti inducias abſque cunctatione conceſſit, reſcripſitque, ut idoneum hominem ad ſe mitteret, ſimulque rogavit, ut glaciem, qua potui refrigerando uteretur, cujus in arce copiam ſcrobibus reconditam haberi cognoverat, ſibi impartiret; quum ex adverſo ipſe uvas & melones pomorumque recentium recreamenta, ac ſimilia edulia ei per agricolam, qui literas attulerat, liberaliter in arcem miſiſſet. Querecenius convocatis, qui ſupererant præfectis, ac Gerigero Germanorum centurione, propoſuit arcem amplius retineri non poſſe; itaque ſe neceſſitate extrema coactum, de eorum voluntate eam æquis conditionibus, quibus ipſi ſubſcriberent, ac demum earum beneficio incolumes dimitterentur, dediturum. Aſſenſere omnes præter Gicium, & paucos quoſdam alios, qui quum arcem adhuc ſervari poſſe contenderent, nec tantum tamque peſſimum flagitium committendum, quo inferior Pannonia hoſtibus Chriſtiani nominis infami & ignominioſa pactione traderetur, ac ipſi exemplo Loſſoncii & Temeſvarienſium cæſi & trucidati, acerbas crudelitatis ſuæ pœnas capite perſoluturi eſſent, à ſubſcribendis deditionis conditionibus abſtinuere.

Querecenius arcē hosti, repugnante Gicio ſta tuit dedere.

Verùm Querecenius degeneris propoſiti tenax & certus, miſſo ad Pertaffum Georgio Melithio Bribiriano è Croatia oriundo equitum præfecto, primum omnium poſtulavit, ut Chriſtophorus Bathorius Somlianus, cujus ſororem ipſe ſecundo conjugio habuiſſet, & ex ea liberos ſuſtuliſſet, & qui tunc Joban. Sigiſmundi nomine Varadini præfectum agebat, eo vocaretur, ejuſque interventu conditiones tranſigerentur. Qui quum præſto fuiſſet, priùs in caſtra ad Pertaffum venit, ac deinde Turcis comitatus, ad Querecenium in arcem introiit. Ubi quum dextras junxiſſent, nec coram arbitris Turcis libera eſſet colloquendi facultas, fertur Somlianus ſcedam ei clam porrexiſſe, qua admonebatur, ne tam cito animum deſponderet, arcemque hoſtibus traderet; futurum enim, ſi eam conſtanter & fortiter aliquot diebus conſervaret,

Petit, ut Somliani interventu conditiones tranſigantur.

quod fieri poſſe appareret, ut hoſtes obſidione omiſſa ad Solimani caſtra proficiſcerentur. Sin verò in propoſito perſiſteret, fides ei excedenti nequaquam ſervaretur; ſed vel ignominioſa mors, aut fœda ſervitus capto & abducto ſubeunda eſſet, id quod ipſe ab rerum & conſiliorum conſciis certo didiciſſet. Ipſe tamen formidine ac puſillanimitate perculſus, ſalutaria monenti nequaquam paruit; ſed cum hoſte, cujus perfidiam bene norat, paciſci voluit, & Chriſtophorus ejus ignaviam perfidiæ proximam deteſtatus, eo, unde venerat, indignabundus receſſit.

Somlianus clanculum illi deditionem diſſuadet.

Itaque illinc Mehemete præfecto Orodienſi, (is antea Michael Cunovitius vocatus, è Valentini Turci, clariſſimi viri miniſterio, ſponte ad Turcas transfugerat, ac cum Blaſio Siculo Varadienſi equite, pro defenſione Mahumetanæ ſuperſtitionis, ſingulari duello congreſſus, victuſque fuerat) hinc verò Georgio Melithio arbitris, Calendis Septembris in hunc modum conventum eſt, ut Pertaffus CCCC. currus, ſarcinis & rebus omnibus, ac ſauciis & ægrotis aſportandis ſubminiſtret, iiſque qui exceſſerint, liberum ſit omnibus equos, arma, & quicquid voluerint, præter tormenta, & bellicum apparatum auferre, idque datis utrinque obſidibus caveatur. Triduo pòſt oneratis carris, & ægrotis ac ſauciis, quorum non exiguus erat numerus, ac cariori ſupellectile impoſitis, exivere inter armatorum hoſtium equitatum, & agmina Janicerorum circumſtantium milites circiter mille, & poſt eos plauſtra cum impedimentis. Et quum vix caſtra prætergreſſi eſſent, Turcæ promiſcue omnes diripere carros ceperunt; & Querecenius id contra pacta fidemque fieri queſtus, à Lippenſi præfecto Pertaffi nomine, cum eo colloqui volentis revocatur; iſque fatali ductus errore ad eum ire pergit, quamquam à Gicio & Melithio, ut cœptum iter proſequi pergeret, nec Turcis ſalutem ſuam committeret, utili & ſalubri conſilio moneretur. Reverſum, & cum Pertaffo, ut fidem ſervaret, direptionemque prohiberet, colloquentem, Janiceri, quorum major pars diverſis in pugnis perierat, ac promiſcuæ Turcarum multitudinis turba circumſiſtunt, ſublatiſque inconditis vocibus, & ſtrictis gladiis abreptum in tabernaculum, haud procul à prætoriano, cuſtodiæ tradunt, ac manicas & pedicas addunt.

Deditionis conditiones.

Cæteri viſo ejus periculo ſera tacti pœnitentiâ fugam capeſſunt: Melithius, qui cum eo reverſus erat, unà capitur: Gicius feliciori uſus fortuna evadit, & Demetrius Niger cuſtodiæ portarum præpoſitus, quum arce excedens, equo ſuo generoſi vini ſextantem in fauces infudiſſet, ejus pernici curſu in tutum profugit: Stephanus Quelidius peditum præfectus in manus Martalocorum incidens, qui ſunt pedeſtris ordinis milites, perſolutis ibidem illi, à quo captus erat, XL. nummis aureis dimiſſus fuit. Alii verò partim per carecta & arundines profluentis Chryſii latitando, partim eo tranſnatato, Varadinum, & ad alia Tranſſilvanicæ ditionis loca pervenêre; inter quos Georgius Zicbius ac Nicolaus Seriênius fuêre; qui per obſcuram noctem obvii facti, cùm uterque in hoſtem Turcam ſe incidiſſe putaret, mutuis vulneribus certavêre, tandemque animadver-

Querecenius contra pacta compedibus vincitur.

Reliqui è noſtris partim diffugiunt, partim capiuntur.

1566. ſo errore Varadinum ſeſe conferentes, cura & ope medicorum convaluerunt. Captus etiam fuit Getigerus Germanorum præfectus, ſed poſtea à Leonardo Harsaco avunculo redemptus. Ægrotorum & ſauciorum una omnium eademque fortuna fuit, atque ii omnes captivi facti, poſtea aut multo ſoluto pretio ſeſe redemerunt, aut cura rebuſque neceſſariis deſtituti, in vinculis miſerabilem vitam finierunt. Querecenios Belgradum perductus, quum ſe permutatione captivorum, quos inſignes habebat, redimi poſſe ſperaret, poſt Solimani diſceſſum ab innumeris Turcis, falſa veris miſcere aſſuetis, nimiæ erga captivos crudelitatis accuſatus, permiſſu Selymi ſucceſſoris, injecto in collum laqueo ſtrangulatus interiit. Hic finis Querecenii fuit, qui non virtute aut rebus præclare geſtis, ſed ambitione, ac Comitis Zrinii & Tahii eum Ferdinando Cæſari aſſidue commendantium favore, honores & præfecturas erat conſequutus.

Querecenius poſtea juſſu Selymi laqueo injecto ſtrangulatur.

Giula per hunc modum amiſſa, Pertaffus quòd adhuc ſatis magna æſtatis pars bello gerendo non inepta ſupereſſet, caſtra & tormenta Jeneonem promovit, cui Suendius Georgium Wagnerum Germanum, & ex Ungaris Sigiſmundum Segneium, virum militarem præfecerat. Cùm ara per aliquot dies tormentis verberata eſſet, Germani metu perterriti eam hoſtibus tradere conſtituerant; niſi eos Segneius à tam fœdo propoſito multis ſermonibus, exemplo etiam Giulanorum avertiſſet, ſatiùſque fore diſſuaſiſſet, ut ſub noctem, qua quiſque poſſet, dilaberentur, quàm ſe incertæ & ancipiti hoſtium perfidiæ committendos exiſtimarent, è quibus procul dubio aut crudeliter cædendi, aut in diram ſervitutem abducendi eſſent. Igitur expectatis concubiæ noctis tenebris, vacua arce relicta, in diverſas partes profugerunt, & Segneius ac Ungari locorum peritiores majori ex parte, longo & difficili errore hoſtium manus evaſerunt: Wagnerus captus ab hoſtibus & Harbvanum cum multis ſociorum perductus, poſt aliquot annos Johanne Rubero redimente, poſtliminio reverſus fuit.

Pertaffus mox Jeneonem à noſtris relictam occupat.

Dum hæc à Turcis Giulæ & Sigheti adminiſtrantur, Cæſar Ferdinando fratre comitatus, quem legatum in exercitu conſtituerat, cum prætorianis aulæ equitibus, ac Moraviæ, Bohemiæ & Sileſiæ auxiliis, ac tribus millibus peditum Vienna egreſſus, ad XV. diem Sextilis menſis, Divæ Virgini Matri in cœlum migranti ſacrum, Raicam, ac deinde Ovarium, à Germanis Altenburgum appellatum venit. Ei venienti in agro Raicano ſe conjunxere Nicolaus Olahus Archiepiſcopus Strigonienſis cum CCC. equitibus, & totidem peditibus, (nam reliquos in ſua munitione Vivariana, Strigonio vicina, præſidio eſſe juſſerat) ac Andreas Batborius anno ſuperiore à Suendio reverſus, quem Cæſar eo bello Ungaricis copiis, quæ ſuis in caſtris erant, præfecerat. Erant autem in caſtris ſupra prætorianos & Palatinos milites, quibus Leonardus Harracus præerat, XIII. millia equitum Germanorum, quorum mille ducentos Guntherus Comes Suarcemburgus, imperatoriâ familiâ ortus, ſecundaſque poſt Ferdinandum Cæſaris fratrem in exercitu partes obtinens, conduxerat, cæteros Burquardus Marchio Barbinus, Ludovicus Ungnadius, Philippus Marchio Badenſis, Bernardus Hardeccus, & Zacharias Crumpergus, millenis equitibus præpoſiti, aliique complures duces & præfecti ducebant. Prætorium vexillum duci Pomeraniæ Chriſtophoro juſſu Cæſaris geſtandum datum erat. Peditum ad XXX. millia, quæ in caſtris Ecchii Comitis Salmenſis Comaronii æquè tantundem cenſeri dicerentur. Tormentorum magiſtris & toti eorum apparatui Paolum Jadrenſem præfecerat, Hieronymi illius filium qui poſt bellum Solimani Auſtriacum ſecundum, inducias Conſtantinopolitanas tractavit, de quo ſupra diximus, qui tormenta & res neceſſarias XXXIIII. navibus onerariis impoſuerat, iiſque quibus pulvis ſulphureus vehebatur, tectum ex tabulatis ad arcendas pluvias ſolerti ingenio addiderat, ſecundoque Danubio Cæſarem continenti iter facientem, & haud procul à ripa caſtra locantem ſequebatur. Claſſis è duodecim biremibus à patre Ferdinando relictis, quibus ferè pyratæ in mari velocitatis ac agilitatis cauſa utuntur, ac celocibus, quas nos Naiadas, Turcæ Saicas vocant, XXX. conſtabat, quas nautis, remigibus, epibatiſque partim Italis, partim Dalmatis inſtructas Philippus Flaccus Theutonicorum equitum magiſter regebat, cui etiam Johannes Pereo, cum ſua Comaronienſi ordinaria XXX. navigiorum claſſe parebat, hæcque tota claſſis, Turcicæ, quæ Strigonii ſtabat in ancboris, opponebatur.

Maximilianus cũ Ferdinãdo fratre XV. Augusti Vienna diſcedit.

XIII. millia equitum in exercitu Cæſ.

Peditum verò ad XXX. millia.

Claſſis Cæſarea.

Ovarium quum Cæſar veniſſet, tria peditum Italorum millia, à Coſmo Florentiæ ac Hetruriæ duce miſſa ſupervenêre, eleganter & ſplendide inſtructa, ornataque, quibus Aurelius Fregoſus imperabat. Ex Allobrogibus & Salaſſis etiam DC. equites ſclopetarii, & totidem ſub Johanne Alphonſo Caſtaldo in Gallia ciſalpina & Inſubribus conducti, eodem ferè tempore in caſtra venêre. Carolus Auſtriæ princeps Cæſaris frater cum ſuis copiis, quæ ad XIII. millia hominum conſtituebant, ut fines ſuos tuerentur, in peninſula, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, ad oppidum Perlacum caſtra habebat. Huic Petrus Erdodius Illyrici prorex, ac Franciſcus Zlunius Comes, è Frangepana Romanæ ſtirpis familia oriundus, qui ad tutandos limites domi relicti erant, cum Nobilitate earum partium regionumque parere jubebantur. Stephanus Deraffius Nobilitatis ultradanubianæ præfectus, X. circiter millia hominum è provinciis ſibi ſubjectis Nitriæ collegerat.

III. peditum millia à Coſmo Florentino miſſa.

Allobroges ſclopetarii ſexcenti.

Caroli XIII. millia finibus tuendis impoſita.

Deraffius Nobilitatis ultradanubianæ circiter X. millia habebat.

Præter hos Suendius ex Germanis mercede conductis ac Ungaris, & Nobilitatis copiis, in ſuperiori Ungaria, decem aut duodecim millia lectiſſimorum militum, quibus eam regni partem à Tranſſilvanis & Tartaris Tocaium oppugnantibus, tueretur, Caſſoviæ conſcripſerat. Ovarium etiam ad Cæſarem cum ſuis militibus Antonius Verantius Agriæ, & Paulus Abſtemius Nitriæ Epiſcopi, ac Stephanus Dobo, & Franciſcus Tahius militiæ periti & exercitati, cum Michaele Merio Propalatino, Ladiſlao Giulaffio, ac pleriſque aliis, ſuo quiſque ære ac ſumptu juxta leges patrias militaturi convenere; ita ut præter eos, qui cum Carolo Cæſaris fratre, Suendioque ac Deraffio, ac Comaronii, ſub Ecchii Salmenſis imperio erant, Cæſareis tantùm in caſtris bis mille, &

Suendius XII. millia lectiſſimorum militum.

quingenti equites Ungari, ac tantundem peditum eſſe exiſtimarentur. Franciſco Tahio, quod regni in Ungaria ſtabuli magiſter habebatur, ex antiqua conſuetudine etiam caſtrorum magiſtratus, ac diſtribuendorum in caſtris locorum, in queis milites tenderent, cura commiſſa eſt; quum ex Germanis Adamus Opperſtorffius eodem officio fungeretur. Lupo Rheni Palatino ducenti equites, ac Richardo Marchioni Brandeburgo totidem proprio ære conducti parebant, qui in obſequium Cæſaris rudimenta ſacræ adverſus barbaros militiæ poſituri, ad reſtaurandam majorum ſuorum gloriam promptis animis adcurrerant.

Wolffgango.

Voluntarii ex Italia & Gallia Duces.

Nec defuere voluntarii equites ex Italia, aliiſque regnis, famâ præſentiæ in caſtris Cæſaris invitati, qui ſuis ſtipendiis militabant, ac in progreſſu caſtrorum turmatim cum Ungaris equitando, exercitum antecedebant, Hedriano Baleono, quem ipſi ſibi delegerant, duce; in caſtris autem penes Ungaros ſub tentoriis agitabant. Aderat etiam Carolus princeps Guiſius è Gallia, bellis Civilibus in præſens ſubtractus, qui eo tempore pubertatem egreſſus, cum centum equitibus ſclopetariis ſelectiſſimis, & cum eo Philippus Strozza, & Briſaccus, aliique. Poſt hos appulere Proſper Columna, & Angelus Cæſius Romani proceres, ac Nicolaus Gambarus è Briſia, ſtudio potiùs viſendi Cæſaris, & officii declarandi, quo majores quoque eorum veteris clientelæ nomine Cæſaribus addicti erant, quam magna ad augendas vires acceſſione. Albertus autem Laſcus, & Martinus Sborocius, Polonorum duces, ſimili Cæſaris & caſtrorum viſendorum ſtudio adducti, cum paucis ſed egregiè inſtructis comitibus advenerant: ſed quum langueſcere in caſtris exercitum, nec quicquam tentari animadvertiſſent, tædio nimis diuturnæ moræ perculſi, veniaque à Cæſare petita, domos ſuas & patriam Poloniam repetiverunt.

Omnium copiarum ſumma XXV. millia equitum, peditum autem octoginta millia.

Omnium verò copiarum ſummæ, quæ in diverſis partibus & caſtris habebantur, ſi in unum contracta foret, viginti quinque millia equitum & amplius, ac octoginta peditum numerum facile excedere exiſtimabatur, par hoſtibus multorum judicio acies, apud quos bellum fama potiùs multitudinis, quàm vero numero conſtare vigereque fertur: niſi Cæſar à ſuis, quorum conſilio utebatur, ac Suendio perſuaſus, ſuſtinendi potiùs belli, quàm inferendi cogitationes, conſiliaque amplecti maluiſſet.

Deliberatio de bello gerendo.

In caſtris Ovarienſis quum triduo quietem militibus conceſſiſſet, convocatis Ungaris, an progredi placeret, quæſivit: neque erat ullus, qui adverſaretur aut diſſuaderet. Quibuſdam videbatur conſultius fore, ſi primo quoque tempore Jaurinum proficiſceretur, ibique ſubſiſteret, ac exercitum adverſus hoſtem expediret; ne ſi ipſemet iret, ac res minus ex ſententia ſuccederet, aut ſi nihil tentaretur, fugam, quam receptum interpretarentur: & ut initia belli proceſſiſſent, famam, ut fit, ad cætera ſimilem fore. Quod conſilium Franciſcus Battianus, annis & ſenio gravatus, ideoque abſens, per literas probare videbatur, quas Balthaſari ex fratre nepoti, ad Cæſarem perferendas dederat, eumque in caſtra, cùm CLX. equitum turmæ miſerat. Franciſcus Forgatius, Epiſcopus Varadienſis, Strigonii petendi atque expugnandi auctor erat, ſic, ut eo conatu, & quidem ſi ſerio ſuſciperetur, non dubio, Sighetum & Giulam, aut alterum ex duobus periculo eripi poſſe diſſereret. Sin prælium cũ hoſte conſerendum diſpliceret, quum illi obviam noſtris venturo, magnum itineris intervallum eſſet exantlandum, tutum noſtro exercitui in Auſtriam receptum, eluſo illo, fore. Si hoſtis incepto deſiſtere nollet, Strigonium recuperari poſſe, & parem laboris victoriæque fructum obventurum. Huic ſententiæ Tahius, belli peritus haud cunctatus aſſenſit. Sed aliis medium proponentibus, eundemque Jaurinum, atque ibi ab eventu & occaſione capiendum conſilium ſuadentibus, Cæſar obtemperavit, et promotis copiis Jaurinum, ſuſcepto itinere contendit: ita ut ipſe ad Abdam, ignobilem vicum, Ungari verò paulò ulteriùs ad pontem ſublicium, Rapcio flumini, qui ex Arrabone effluit, ac mox Jaurini conjunguntur, imminentem tranſeuntes, in apertis campis caſtra metarentur. Nec multò pòſt, quam Jaurinum ventum eſt, Alphonſus Ferrariæ dux, cui ſoror Cæſaris nupta erat, cum mille equitibus Italici nominis optime inſtructis, in caſtra ad Cæſarem venit; quum eodem ferè tempore Ferdinandus Wilhelmi Bavariæ ducis frater, quadringentos cataphractos equites adduxiſſet.

Cæſariana copia, caſtris locatis, ad Jaurinum conſident.

Alphonſus Ferrarieñ. & Ferdinandus Bavarus in caſtra Cæſ. veniunt.

Ioan. Sigiſmũdus cum Tartaris Tocaium obſidet.

Sub id tempus Johannes quoque Sigiſmundus cum ſuis, quæ ad ſexdecim millium numerum extendebantur, ac Tartarorum copiis, quæ multo majores erant, Tocaium oppugnabat, quum Tibiſcum non longe infra arcem ponte conſtraviſſet, quo Tartari transjecto crudeliſſimam verſus Saroſpatacum, & Muncacium, Betexaſumque excurſionem fecere, multis miſerorum mortalium ac innocentum maxime agricolarum millibus, in diram ſervitutem abductis, quos partim Turcis, avide certatimque coementibus, præſenti pecunia vendidêre; partim ſecum in Tauricam Cherſoneſum abduxere. Tuebantur Tocaium ſumma ope et viribus Jacobus Ramingus Suevus, & ex Ungaris Mathias Calvaſius, tam fortiter & impigrè, ut hoſtes quamquam acerrime oppugnantes, & tormentis rem gerentes, reparatis quæ diruebantur munitionibus, ac ſubmotis qui ſubire auſi eſſent, contemnere viderentur.

Tartarorum excurſiones.

Ramingerus & Calvaſius Tocaium fortiter defendũt.

Ardentibus in hunc modum undique bellis, ac Marte longe ingentem armorum apparatum, terribili claſſico ciente, ita ut brevi totius Aſiæ atque Europæ vires, ancipiti victoriæ eventu, infeſtis armis animiſque concurſuræ viderentur: Solimanus, qui jam Herſanum pervenerat, poſt bidui quietem militibus conceſſam, ac Arſlanem è medio ſublatum, penultima die menſis Julii, Aſiaticorum equitum magiſtrum cum ſuis copiis, & Aliportugum, quem ſummum tormentorum terra marique præfectum conſtituerat, cum tormentis ac pilis ferreis, & pulvere ſulphureo, aliiſque apparatibus, quos innumera camelorum ac carrorum multitudo vehebat, præmiſit: qui ſequenti die ad Caſtellum Sancti Laurentii, uno à Sigheto milliari pervenerunt; quod tempore belli à Ferdinando juniore, adverſus Alim Eunuchum decennio ante geſti à Turcis vacuum relictum, nec poſtea inſtauratum erat, ipſiſque Calendis Auguſti, non procul ab arce, ita ut facilè ab iis, qui

Sigethana obſidio.

Kalendis Auguſti captu. An. 1566.

1566 qui in ea erant, conſpici poſſent conſederunt;
& noſtri pedibus obviam progreſſi, acre & cru-
entum prælium inierunt, occumbentibus pro-
cella glandium è numero hoſtium quamplurimis,
eoque magis, quod ſolis haſtis & gladiis
muniti, cæterà inermes eſſent; quo in prælio
Paulus Iſthuanffius, qui eques prodierat (ipſe
enim ſuos equos retinuerat, quum alii, ut in
obſidione minime neceſſarios futuros in totum
emiſiſſent.) Turcam alæ equeſtris præfectum
haſta transfixit, atque interfecit: ſolusque è
noſtris Jancus Dombaius adoleſcens, & tyro,
non ita pridem in Album militum conſcriptus,
cadente equo deſideratus eſt, reliquis omnibus
ſalvis.

Solimani copiarum multitudo.

Altero, qui Calendas ſequutus eſt die, So-
limanus cum prætorianis & Acangiis prædato-
riis equitibus, ac tota mole copiarum, quæ ad
centum millia equitum, præter Janiceros & A-
ſapos pedites conſtituere ferebantur, propiùs
Sigheium adventavit, ejuſque tentoria ampliſ-
ſima & ſpatioſiſſima viridis coloris, ad Sibo-
tum, (villæ eſt nomen in prædium converſæ)
inter vineta & Semlecum oblongum collem,
extra tormentorum jactum extenſa ſunt; ita ut
collis objectu ex arce conſpici non poſſent, cæ-
tera multitudo per colles & juga, longo ordine
conſedit. Ejus adventu machinæ & tormenta

Ejus adventu machinæ bellicæ omnes diſploſa.

omnia, quæ plurima & inuſitatæ magnitudinis
erant, ſimul & Janicerorum ac Aſaporum ſclo-
peta diſploſa ſunt, tanto horribilis ſtrepitus fra-
gore, ut terra tremere, cœlumque & aer atra
ſulphurei pulveris caligine atque odore, longe
lateque impleri videretur, & veluti tonitrua ad
multum viarum intervallum Caniſam uſque &
Linduam exaudiri poſſent. Eodem die, quo
arx obſideri cepta eſt, Petrus Farcaſſinus Zrinii

Farcaſſinus Zrinii legatus obit.

legatus, de quo ante diximus, diuturno mor-
bo oppreſſus, magno cum omnium dolore è
vivis exceſſit, qui quòd Temeſvarii obſidionem
cum Loſſoncio fortiter toleravit, magni uſus
& experientiæ habebatur, eratque manu æque
ac conſilio promptus.

Interea Zrinius, qui jam antea commeatus
vim ingentem, & res quæcunque tolerandæ ob-
ſidioni neceſſariæ forent, abunde curaverat,
tormenta in mœnibus idoneis in locis conſti-
tuerat, *corbes terra oppletos per omnes ſtatio-
nes ordine diſpoſuerat, propugnacula & mœ-
nia ſuis quibuſque præfectis cuſtodienda diſtri-
buerat, viſo hoſtilium exercituum adventu, o-
mnes præfectos & milites in arcis interioris a-
ream convenire juſſit, cùmque ad eos deſcen-
diſſet, pro concione in hunc modum diſſeruit.

Zrinii ad præfectos & milites oratio.

Non inexpectatum neque improviſum fortunæ
caſum, ſed quod diu antea forti pectore exſpe-
ctaſtis, bellum jam videtis, commilitones,
„Turcarum nempe principem magnis copiis
„undique ex Aſia atque Europa contractis, o-
„mnes vires ſuas, adverſus nos atque hanc ar-
„cem perdomandam adduxiſſe, eamque nobis
„neceſſitudinem impendere, ut pro patria, pro
„libertate, pro vita certandum ſit, & locus hic
„maximi ad tutandam patriam momenti, in
„dextris virtuteque noſtra, & efficacibus armis
„poſitus, ante omnia noſtram induſtriam, fide-
„lemque & conſtantem operam expoſcere vide-
„tur. Si enim eum, juxta Dei immortalis opem,
„ab excidio quod hoſtes minantur conſervabi-
„mus, omnia nobis tuta erunt, divitiæ, honores,

opes, decus, gloria abunde ſuppetent; præterea"
libertas, ſalus, pax, incolumitas patriæ, cum"
aris, focis, conjugibus, liberis non noſtris ſo"
lùm, ſed omnium, quotquot nomine Pannoni-"
co, imo Chriſtiano cenſentur, cum immortali"
nominis noſtri gloria una ſalva erunt. Sin me-"
tu aut ignavia ceſſerimus, quod de fortiſſimis"
& exercitatiſſimis militibus, quales vos eſſe fa-"
cto ſæpiùs periculo compertum habeo, mini-"
me liberet ominari, omnia adverſa fient. & quem"
arma & virtus non texerint, neque aliud quic-"
quam teget, aut tuebitur."

Nunc opus eſt, commilitones, belli gloria &"
virtute ſua quemque fretos ire in aciem, atque"
non tantùm magnificum adhortatorem, &"
verbis tantùm ferocem, & interim operum mi-"
litarium expertem; ſed qui & ipſe tela tractare,"
procedere ante ſigna, verſari media in mole"
pugnæ ſciat, vadentem in hoſtes, & divini nu-"
minis ope confiſum, fortiter & impigre ſequi:"
Non tantùm verba mea exequi vos milites, ſed"
etiam facta imitari volo, nec diſciplinam mo-"
dò, ſed etiam exemplum à me petere. Aſpera"
quidem res toleratu obſidio erit; ſed vos ut"
fortiſſimos & experientiſſimos omnium huma-"
norum caſuum viros, timere eam aut horreſce-"
re minime decet, neque inertia aut mollitia a-"
nimi labefieri. Aderit Deus Opt. Max. fortiter"
pro patria pugnantibus, & qui nos in multis &"
magnis ſæpe periculis ſervavit, nunc quoque,"
ſi ſocordiæ atque ignaviæ nullum locum dede-"
rimus, ex hoſtium faucibus atque enſibus mi-"
nimo negotio eripiet, dummodo ejus prote-"
ctionem vigilando, agendo, bene conſulendo,"
nec quicquam hoſtibus cedendo, nuncupatis"
votis imploremus. Quod itaque inſtat pericu-"
lum, commilitones, armis fortiter avertendum"
eſt, & virtus ac decus ob oculos ſtatuendum;"
ita ut aut libertas ſaluſque omnium vindican-"
da, aut ſi ſors ita tulerit, honeſtiſſima mors pro"
patria oppetenda ſit; quam æternæ laudis nun-"
quam intermoritura memoria in terris, apud"
ſuperos verò certa & perpetua animorum feli-"
citas conſequutura eſt.

Quapropter poſtulo à vobis, ut ſicuti ego"
vobis & huic loco mendis me fide obſtrictum"
in veſtigio reddere cupio, ita vos fidei, quàm"
Cæſari debetis, & dignitatis meæ, officiique"
veſtri memores, viciſſim Cæſari, poſtea mihi, &"
loco huic ad extremum ſpiritum tuendo, mu-"
tuum ſacramentum præſtetis; ea conditione,"
ut ſi me de urbe hoſtibus tradenda, quod pro-"
cul abſit, peſſimum aliquod facinus forte am-"
plecti animadverteris, minimè pareatis, quin eo"
momento vos ſacramento exſolvo: contra ſi"
quem ego veſtrûm, cujuſcunque is fuerit ordi-"
nis, meditati infamis ejuſmodi flagitii reum de-"
prehendero, mea & legum militarium uſus au-"
ctoritate, extremo ſupplicio ſtatim afficiam."
Stationes & excubias quilibet veſtrûm diligen-"
ter obeat, milites centurionibus, centuriones"
tribunis obtemperent, nec inſciis præfectis, aut"
eorum injuſſu quiſquam loco ſe ſubducat. Ne-"
mo cum hoſte colloquatur, nemo hoſtium li-"
teras recipiat; aut ſi illas, ut fieri ſolet, in arcem"
ſagittis aut telis miſſilibus injectis receperit, ad"
tribunum, is verò ad me perferat, igni traden-"
das. Poſtremo ſi quid mihi humanitus conti-"
gerit, ut rerum humanarum diverſiſſimi caſus,"
ac incredibilis inconſtantia eſt, Gaſpari Alapi-" 1566.

no

1566 „no, ſororis meæ filio, quem hic præſentem „cernitis, vos obtemperare volo, & in præſens ſtatuo. 1566

Tribuni & milites ipſo præeunte, ſacramento adacti.

Hæc ubi dixit, ipſe primus dextra in ſublime erecta, tribuſque digitis de more extenſis, in veſtibulo portæ interioris ſacramentum præſtitit, ac deinde omnes ordine tribunos & milites præeunte ſcriba, ibidem jurejurando obſtrinxit. Poſtea præfectos commeatui convocavit, & quantum cuilibet militi, diurnæ annonæ, cibique & potus diſtribuendum foret, quid ex publico, quidve ex ſuo privato expromendum, præſcripſit. Deinde furcam in majoris ſeu exterioris arcis foro ad terrorem erigi juſſit, ut in ea prævaricatarum legum militarium rei laqueo ſuſpenderentur: eodemque die gregarium militem, quod in centurionem ſuum ferrum ſtrinxiſſet, capitali ſupplicio affecit. Quibus peractis milites recenſuit, quorum numerus ad duorum millium, & circiter quingentorum ſummam accedebat, imbelli puerorum turba, ac mulieribus exceptis: eoſque ſtatim ad ſua quemque loca proficiſci, vigiliaſque obire juſſit.

Præſidiariorum numerus.

Civitas nova à Zrinio incenſa.

Cæterùm quum Turcæ ad oppugnandam civitatem novam, magno undique numero & viribus concurrere conſpecti eſſent, quod ea ſimplici vallo, ac eo tumultuario cincta eſſet, nec eorum impetum ſuſtinere poſſe videretur, Zrinius, contracto priùs cum illis acerrimo certamine, quod à meridie ad noctem uſque perduravit, ad extremum aliquot in locis injecto igne eam ſuccendit; ita ut quum è materia eſſent domus, ac lignis ſtramineque tectæ, puncto temporis, late collucentibus flammis comburerentur, quas Solimanus è ſummitate collis Semleci ſpectaſſe dicebatur. Eodem etiam tempore ſepta hortorum & pratorum, ac molæ frumentariæ, igne ejus juſſu injecto conflagrarunt, & arbores, quæ oppido atque arci erant propinquiores, ſucciſæ & inutiles redditæ fuêre. Poſt concrematam novam civitatem, Aliportugus, reſidentibus ac extinctis ignibus, tormenta immenſæ magnitudinis in ejus forum devehenda, conſtituitque ibidem aggeribus & corbibus, quia magna Janicerorum manus tuebatur, veterem civitatem, quæ à nova foſſis non uſque adeo latis, ſed profundiore aqua plenis diſtinguebantur, verberandam curavit. Verùm à noſtris ſupra quam dici poſſit impigra ac fortiter ſeſe defendentibus, nihil profecit. Quin noſtri duce Mathæo Sexudio peditum præfecto erumpentes, diu cum Janiceris dimicavere, ex quorum numero multis interfectis & vulneratis, uno duntaxat ex ſuis amiſſo incolumes redierunt.

Vetus urbs à noſtris deſenditur.

Per hunc modum ſuccenſo & deleto novo oppido, ſexcenti ferè noſtrorum in veterem urbem, clauſis tum primùm ejus portis, ſeſe incluſerunt. Diſputatum tamen eſt ab iis, qui præerant, an ea amplius defendenda eſſet: & eam quidem Zrinius, paucitatis ſuorum haud ignarus, quos tam ad oppidi, quàm arcis tuendæ labores nequaquam ſufficere judicabat, inſtar novæ munitionis flammis abolendam, atque ad ſolius arcis defenſionem, in qua conſervanda victoriæ ſumma conſiſteret, omnes vires vertendas cenſebat. Sed Sexudius & peditum plurimi, multis precibus petere obteſtarique cœperunt, ne ipſis diffidere vellet, ſe adhuc per aliquot dies vetere oppido conſtructo, etiam arci ita conſulturos, ut hoſtes ab illius oppugnatione abſtinere cogerentur. Tametſi autem Zrinius, propoſitis inſtantium diſcriminum difficultatibus, ac copiarum hoſtilium multitudine, quæ ad utramque oppugnationem ſatis magnas vires allatura eſſe videretur, eos oppido relicto in arcem ire jubet; tamen eorum precibus victus, iiſque aliquid tribuendum ratus, quod priori quoque obſidione cum Marco Stanſitio præfecto fortem operam navaſſe, & uſu ac experientia rerum multum valere non ignoraret, manus dedit, & quod tantopere petebant, indulgendo annuendoque vel invitus conceſſit.

Aly Portugus civitatem & arcem continuis tormentis verberat.

Interea tormentis hoſtium dies & noctes nec quicquam ceſſantibus, mœnia, quæ ex ceſpite & materia ſenum pedum craſſitudinis conſtabant, aſſiduis ictibus concutiebantur. Nec deerat officio ſuo Aliportugus, qui præterquam quod veterem civitatem acerrime diruendam ſuſceperat, etiam ad arcem quaſſandam, ex parte hortorum regiorum meridionali, agricolarum & maxime Aſaporum opera, aggeres uſque ad labrum foſſæ conſtituere contendebat, quibus perfectis quinque majora tormenta, & item mediocres colubrinas provehi, & in iis ſtatui juſſit, quibus turrim, in medio arcis ſitam, rotundioris formæ ac lateritii operis, (quæ unica è cocto latere & calce, cætera omnia è craſſiſſimis roboribus ferro cōpactis, ac terra oppletis, ſolido artificio conſtabant) ſuperne proſtravit, ut æs campanarum, horologii, ac pinnacula proſtrata & diruta confringerentur. Neve quid intentatum relinqueret, admonentibus Hamſa & Turcis, qui Quinqueeccleſiis morabantur, quibus, quod plurimi iſthic capti in compedibus ſervitutem toleraverant, loca cognita erant, aggerem illum terrenum magnæ molis, quo Almas rivulus coerceri ſolebat, ac in paludis formam ſtagnando, urbem circumdabat, eorumdem Aſaporum & agricolarum labore, qui è villis & oppidis regionatim admoti erant, batillis & ligonibus ſuffodere cœpit, & derivatis aquis, & foſſa exſiccata, ad arcem invadendam major & commodior facultas pararetur. Defendendis autem operis DC. Janiceri præſidio adjuncti erant, qui ea à quavis erumpentium ex arce noſtrorum vi atque injuria tuerentur. Nec longe aberant ſepulchra militum in fine ejuſdem aggeris, propter quæ Aliportugus factis ſcrobibus alia tormenta collocari, & ea quoque ex parte quatuor in arcem ex majoribus dirigi juſſerat, ne objectia ſimul eodem tempore undique petitis, quidpiam quietis aut otii daretur.

Aggere diruto, aquuque derivatis, foſſam arcis hoſtis exſiccat.

Non tulere inſolentis barbari audaciam Radovanus & Franciſcus Dando, veterani Centuriones, Zrinioque adito, ut ſibi in opus facientes ac tormenta erumpendi poteſtatem daret, multis precibus rogaverunt. Qui quum excurſiones ejuſmodi non ſine ſummo periculo tentari conſueviſſe ſciret, & hoſtes audito tumultu nihil moraturos, quin undique vehementer & celeriter incumbendum exiſtimarent, nec locum ad perfectam laudem conſequendam, nec ſpem aut cætera probatæ virtutis præmia, ejuſmodi fortuitis caſibus acquiri, ideoque ſuperſederi debere reſpondit; ſatis adhuc diſcriminis & laborum ſupereſſe, quibus ipſis oſtendendæ virtutis, ac navandæ operæ occaſio præberetur, dum interea ſecum una pro diſciplina ſervandæ arci omnes animi & corporis vires adjicere contende-

1566. derent: nec illudente conatibus fortuna in veſtigio pœnitere, ſimul & perire contingat.

Radovanus & Dando, excurſione facta ſtrenue pugnantes occumbunt.

Cæterùm re in præſens delata, quum continuo demum triduo illum petere ac urgere non ceſſarent, tandem nimia cupiditate victum expugnarunt. Igitur poſtridie ante ſolis occaſum cum ducentis veteranorum militum egreſſi, priores impetum in Janiceros, cuſtodiendis operis & tormentis intentos, magno ſublato clamore faciunt, eoſque improviſo metu perculſos loco pellunt: quo viſo foſſores diffugiunt; deinde tormenta quæ in proximo erant aggrediuntur: jamque uni aut alteri foramina fiſtularum, per quæ pulvis ſulphureus inceditur, clavis ferreis impactis obſtruxerant, & rotas axeſque ſecuribus perfringebant: cùm ad ſubitum clamorem & fremitum laborantium ſociorum Turcæ excitati, ex omnibus caſtrorum partibus concurrentes, auxilio ſuperveniunt: fit magna dimicatio, multi ex hoſtibus occumbunt; ſed quum noſtri pauciores eſſent, quàm ut tantam hoſtium multitudinem ſuſtinere poſſent, certando ac retrocedendo ſeſe in arcem recipere cœperunt. Eo in receptu Dandoni, ſuos ad pugnam accendenti, infelici ſorte caput glande trajectum eſt, & cùm ſubito concidiſſet, cæteris ægre & difficulter ad Paranam urbis portam pervenientibus, Radovanus quoque ſimili fati genere lethifera glande per ilia trajectus, atque interfectus eſt, reliqui utroque duce amiſſo, non multis deſideratis in arcem redierunt. Hoſtes Dandonis & Radovani capita contis præfixa, ſupra corbes tormentis interpoſitos, noſtris ex arce ſpectanda collocarunt. Sed neque ipſi, quin pari affecti eſſent detrimento, diffiteri poterant, quum è numero ſuorum præter multos alios Balucbaſſam ducentis Janiceris præpoſitum in pugna amiſiſſent; ac Juſupbus ſenex alter centurio, geminatis glandibus per femur ictus in caſtris paulò pòſt expiraſſet. Per hunc modum caſtigata erumpentium temeritate, Zrinius adverſo eventu, neceque fortiſſimorum virorum permotus,

Zrinius eruptiones poſthac interdicit.

nemini poſtea excurrendi facultatem conceſſit; ſed ut omnes unà omnem fortunæ & Martis aleam, ac ſtatutum à ſuperis fatum expectarent, edixit.

Aly Portug. paludoſa loca cratibus vimineis ſternit.

Interea Alys Janicerorum ſummus dux, ab Aliportugo admonitus, in proximis ſilvis crates vimineas bene craſſas, & ſenum pedum latas, inſtar ſepimenti, multo agreſtium labore, quorum infinitus in caſtris numerus erat, conficiendas curavit, per quas pedibus ſuppoſitas, Janiceris inter arundines, & paluſtria loca propius arcem, ire contendentibus tranſitus commodior eſſet. Agger etiam ille prægrandis, & craſſiſſimus ac lautiſſimus duobus aut

Agger etiam perfoſſus, aquaque deducta alio.

tribus plauſtris contrariis permeabilis, qui Almum rivum caſtigato & retento curſu late diffundebat, & per quem publica in urbem via ibatur, diurnis & nocturnis operarum laboribus ſuffoſſus fuit, & aquæ ſtagnantes tanta vi derivatæ, ut circa arcem nihil præter limum & lutum relinqueretur: iiſque effluentibus, Janiceri & Aſapi crates eas commodius ſtatuere, viamque ad arcis mœnia ſternere poſſe viderentur. Nec ad eas vel duplici ordine ſtatuendas materia deerat, quum ea ex proximis ſilvis, itinere camelorum & plauſtrorum, ac equorum ſarcinariorum labore aſſidue comportaretur, nec ea in parte cuiquam vel præcipui ordinis militibus, aut ordinum ductoribus parceretur. Dolia etiam ſaxis plena & ceſpite, cum ſaccis vellere & lana tomentiſque refertis, Janiceri per illud cratibus conſtratum iter provolvere verſus arcem, quo proximius poſſent, non intermittebant, quibus protecti, noſtros, qui in mœnibus verſabantur, ſclopetis & ſagittis continue petebant. Idem etiam contra veterem Civitatem ſummis viribus conabantur; quo in opere Aliportugus diligentiſſime verſari, magiſtros tormentorum ad ictus dirigendos inſtruere, & Janiceros ad rem ſclopetis eminùs gerendam cohortari & incitare. 1566.

Jam XVII. dies erat, ex quo vetus Civitas oppugnabatur, nec Turcæ eam tot & tantos fortiſſimarum gentium conatus tamdiu ſuſtinere poſſe crediderant, quum Aliportugus proſtrato tormentis & decidente vallo magnum in oppido hiatum fecit. Quem quum Janiceri & Turcæ ſummis viribus aggreſſi eſſent, & foſſa, quam materiâ impletam, cratibus deſuper ſtratis perviam fecerant, ſuperatâ, ruinas conſcendiſſent, quamquam ii, qui intus erant, incredibili virtute propugnarent, & magnam tormentis & ſclopetis ſtragem edidiſſent, ad extremum tamen ſuperante multitudine, ac recentibus & integris in locum ſauciatorum & occumbentium ſubinde adcurrentibus, noſtri terga vertere coacti, ſeſe in arcem recipere cœperunt. Inſtantibus tamen à tergo Janiceris &

Vetus urbs à Turcis ſummo impetu expugnatur.

hoſtium promptiſſimis, à fronte verò adcurrentibus iis, qui in aggeribus ad ſepulchra militum in extremo aggeris angulo, excubabant, Turcis, noſtri qui in poſtremo agmine erant, arcis aditu excluſi, circumventique, quum in orbem diutiſſime pugnaſſent, tandem fuſi, fugati atque interfecti ſunt. Periere non multi in illa acerrima dimicatione, Petrus è Batha oppido, Blaſius Diacus, ac Mathias Giorius, ſtrenuiſſimi centuriones: Matthæo autem Sexn-

Noſtri, quibuſdã caſis, in arcem ſe recipiunt.

dio, ſummo peditum ductori utrumque genu craſſiori glande trajectum eſt, ita ut fractis minutatim oſſibus repente concideret, & à militibus ægre ſublatus, maxima cum difficultate ac periculo in arcem portaretur; ubi lectulo impoſitus, nulli, vir alioqui fortiſſimus & pugnaciſſimus, poſtea uſui eſſe potuerit: Ex numero equitum ibidem deſiderati ſunt acerrime dimicantes Martinus Boſniacus, Johannes Gerdeius, Petrus Botoſius, & pleriqne alii; cæteros, qui ex ſexcentis ad dimidium ferè numerum redacti erant, Zrinius in arcem recepit. Sed neque hoſtibus incruenta victoria fuit; quandoquidem in ea veteris urbis expugnatione plures tribus millibus militum & Janicerorum promptiſſimos amiſerunt.

Aly Portugo ob urbem captam 200 aureorum donativũ Soliman offert.

Vivebat adhuc Solimanus, & cùm oppidum ſtudio potiſſimum & operâ Aliportugi manu captum, propugnatores cæſos atque interfectos, aditum ad arcem patefactum audiviſſet, ducentos aureos nummos donativi nomine ei miſit, atque in opere ſumma adhibita diligentia & ſolertia procederet, cohortatus eſt. Quod magno ſibi honori, ut plane erat, eſſe exiſtimans, tormenta ex urbe vetere jam capta produci, & propius arcem promoveri juſſit; & biduo poſt perfectis aggeribus arcem exteriorem duobus in locis, uno ad propugnaculum, quod Muotem vocabant, altero è regione portæ Decumanæ

di-

1566

diruere cœpit. Quo in opera dum incautius modo huc modo illuc diſcurrendo, imperandoque verſatur, colubrinæ majoris, quæ Margarita vocabatur, pila ferrea ex arce emiſſa vulneratur, ita ut cæteris membris integris, mentum cum promiſſa barba moriſco ritu abraderetur, diſcerptiſque & dilaceratis gutture & gula repente concideret, & multo erumpente ſanguine, puncto temporis exanimaretur. Ferunt ejus obitum Solimano gravem moleſtumque accidiſſe, quod è Luſitania patria per claſſiarios pyratas raptus, Hairadinoque Barbaroſſæ dono datus, ex ejus diſciplina, ex qua multi præſtantes bello viri ducesque prodierunt, in egregium terra marique ducem, ac manu & conſilio promptum bellatorem evaſiſſet, Dragutemque ſocium & contubernalem in oppugnatione Melitæ Inſulæ ſuperiore anno ſimili fato abreptum non ſero ſequutus eſſet.

Alyportugus paulò poſt tormento ictus extinguitur.

Aliportugo cadente, atque à ſuis in caſtra perducto Seifedinus, qui vivantis ejus vices curando tormentarium negotium obire erat ſolitus, ex ejus inſtituto arcem verberandam ſuſcepit, & cùm biduo inceſſanter concuſſiſſet, para ejus propugnaculi, quod portam intrantibus à ſiniſtra occurrit, proſtrata eſt, iiaque Turcæ per crates, quibus foſſam cœno limoque impeditam ſtraverant, oppugnationem tentari poſſe non diffiderent. Quamobrem ſigno ab Aly tribuno dato, crepitantibus tubis & tympanis, terribilique ſublato ululatu, primum in arcem impetum facere inſtituunt, ac audaciſſime provehuntur. Sed noſtri ſumma vi & fortitudine pugnantes, magnâ eorum ſtrage editâ procul ſubmovere; adeo ut quantum hoſtes ſuorum in irruptione amiſiſſent, tantundem aut plures in receptu dum refugerent, & cum limo cœnoque colluctarentur, tormentorum & glandium crebri ære ictos deſiderarent. Quo in certamine complùres limitum præfecti, quos Turcæ Begos vocant, periêre, interque cæteros purpuratus Memphiticus, qui Alexandriam & Ægyptum ſimul adminiſtrabat, pila ferrea grandioris tormenti diſcerptus fuit. Duo prætereà ſigna militaria purpurei coloris ampliſſima in arcem relata ſunt occiſis ſigniferis, quæ obſeſſi è ſuperiori loco perflanda ventis, ac oculis hoſtium ſpectanda expoſuere.

Seifedinus ejus loco arcem verberandam ſuſcipit.

Turcæ impetu magno in propugnaculi ruinas facto, cum inſigni ſtrage repulſi cedunt,

Poſt irritos ejuſcemodi conatus Turcæ nequaquam animis fracti, quin potiùs ob amiſſos tot tantæque fortitudinis commilitones & ſocios, ac Janicerorum pugnaciſſimos, majori furore ac rabie efferati tres alios novos aggeres conſtruxerunt, ex quibus quaternis prægrandibus tormentis arcem tribus ex locis denuo verberarunt: uno è regione ſilvæ ejus, quæ quod tota ex tilia conſtat, Haſſerdia vocatur, altero ex parte propugnaculi meridionalis, tertio contra illud munimentum, quod à Palatino jam pridem vita functo Nadaſdianum appellabatur: cùmque magnam mœniorum ſtragem, nunquam ceſſantibus tormentis edidiſſent, dato à tribunis Janicerorum ſigno, repetere oppugnationem atque impetum cepere. Sed tunc quoque eâdem propugnatorum virtute & conſtantiâ refugere compulſi, terga dedêre; uſque adeo, ut magna eorum multitudine cæſa, foſſæ cadaveribus eorum complerentur. Periere inter dimicandum viri fortes & ſtrenui etiam ex noſtris, haud pauci, & Andreas Bica, vel Taurus, nobili ortus genere, Zrinio imprimis charus, quem milites cum Petro Oroſtonio, qui profluvio ventris eodem ferè tempore extinctus erat, ſimul humavere.

Iterum rabie efferati, oppugnationem fortiter repetentes,

Iterum noſtrorum virtute depulſi terga dant.

Poſtera die, qui fuit poſtridie Calendarum Septembris, quum Turcæ ab aurora uſque ad horam diei octavam, magno tympanorum ac tubarum ſonitu ſignum aggrediendi muros, ac repetendæ oppugnationis dediſſent, noſtrique paratis & præſentibus animis eos expectarent, incertum quanam ob cauſas incepto deſtitere, ac in contubernia reverſi quievere, nullam tamen interim diruendarum munitionum, quas incluſi magno labore refecerant, facta intermiſſione. Sed noctem quidem diei Janiceri tribunorum juſſu, cæteri verò Chauſiorum tota caſtra percurrentium admonitione, ad aggeres diverſis in locis conſtructos, magno numero ſe ſe aggregavere. Jam verò & foſſæ derivatis aquis, & interim cœlo pluvias pertinaciter denegante tam perviæ erant redditæ, ut ſubeuntibus haud magno labore patere viderentur. Igitur tecti tenebris propugnaculum Heneianum, quod Decumanam portam intrantibus à ſiniſtra eſſe diximus, ſubiere; noſtris contra quantum poterant magna vi eminus renitentibus. Sed quia diverſis pugnis cadentes ad exiguum ferè numerum redacti erant, & ii, qui in mœnibus conſpiciebantur, per Janiceros & magiſtros tormentorum certiſſimis ictibus ſternebantur, prohibere hoſtes, quin propugnaculum ſubirent, nequaquam potuerunt, quamquam plurimi inter ſubeundum à noſtris oppreſſi interficerentur.

Propugnaculum Heneianum noſtris aliquamdiu repugnantibus à Turcis capitur.

Cùm per hunc modum poteſtas conſiſtendi in mœnibus aut propugnandi erepta eſſet, Janiceri primum fundamenta propugnaculi imo ligonibus, palis, ac ferramentis ſuffodere, deinde robora & materiam eruere cœperunt; eoque opere triduo aſſiduè facto adeo illud perforavera, ut aperto in ipſis terrenæ molis viſceribus meatu, noſtros è cuniculis conſpicere, & ipſi à noſtris mutuo videri poſſent: quo viſo Gregorius Poquius, & Benedictus Meduecius, ad arcendos hoſtes eo celeriter cum haſtis procurrerunt, quos Janiceri harpagonibus ferreis atque uncis peracutæ longuriis præfixis arreptos ac pertractos celeriter & crudeliter obtruncaverunt. Quamquam autem Zrinius animadverſa periculi magnitudine, aliquot cados minores ſulphurei pulveris, ac tubos fictiles læthiferum evomentes ignem adferri, & in opus facientes projici juſſiſſet, quibus plurimi hoſtium partim diſcerpti eſſent, partim faucibus fumo interclufis expiraſſent, ſubeuntibus tamen ſubinde aliis atque aliis, nulla diurni nocturnique temporis momenta egerendæ humo intermittebantur.

Porro maxima vis aridæ materiæ, roborumque & aſſerum, nocturno præſertim tempore, in eam latè patentem ſcrobem comportata eſt, & poſtera die Nonis nempe Septembris, ſtrues ea omnis ſubjecto pulvere ſulphureo incenſa eſt; & pars propugnaculi magno concepto igne ardere cœpit. Quamquam autem ignis per ſe ipſe obvia quæque lambendo atque depaſcendo vaſtabat; juvantibus tamen Auſtris, qui eo diluculo vehementiſſime perflare cœperant, adeo ſæviebat, ut creſcente curſim incendio, robora etiam & trabes, ac virgulta, quæ ante obſidionem ad re-

1566.

Miſerabilem incendium ſumma magna noſtrorum incommodo exortum.

parandas munitiones comportata erant, ejus violentia corriperentur. Tum noſtri metu ac magnitudine periculi permoti, omnes ad extinguendas flammas converti, non ſolùm milites, qui jam pauci ſupererant, ſed & agreſtes ac fœminas & adultiores pueros ad hauriendas aquas, quæ in foſſa interioris arcis ad manum habebantur, extinguendoſque ignes compellere ceperunt. Verùm quum impotentes & immodicæ flammæ dicto citiùs invaleſcerent, & ii, qui cupis ligneis, aut hydriis è corio bubalo factis, operi inſtabant, deſtinatis ſclopetorum ictibus à Janiceris ſternerentur, omnis ſuſceptus labor in irritum recidebat: furentibuſque miſerabili vaſtitate incendiis, Turcæ ut metum terroremque augerent, aſſiduis tormentorum fragoribus, in arcem detonare non intermittebant.

Turcæ à Nadaſdiani propugnaculi oppugnatione bis repulſi retrocedunt.

Interea Janiceri ſublatis ſignis, & ingenti edito ululatu in Nadaſdianum propugnaculum audaciſſime prorumperunt, ſed à noſtris fortiſſime rejecti, ac cum incredibili ſtrage repulſi pedem retulerunt. Nec mora, bis repetito pertinaciſſimis animis & viribus certamine, bis pari noſtrorum virtute & conſtantia, non ſine cruentiſſima cæde victi retroceſſere; ita ut multi eorum per medias flammas ſeminuſtulati evaderent, pars cædem affugere conati acerbiore morte comburerentur. Ea in propugnaculi defenſione, ac ancipitis pugnæ atrocitate, Zrinius ipſe imperterriti ducis munere functus interfuit, ſuiſque non voce ſolùm adhortator præivit, ſed etiam gladio fortiter pugnans exemplum præbuit, quum primos hoſtium conſcendere auſos ſua manu obtruncaſſet. Sed in acerrimo conflictu plures ex fortiſſimis propugnatoribus, & in his notum equitem Johannem Novacovitium deſideravit. Ex hoſtium autem numero tribus his prælis, quod confertiſſimis & denſiſſimis agminibus proceſſerant, ampliùs ſeptem millibus cecidiſſe creduntur.

Zrinii eximia virtus.

Solimanus alvi profluvio extinguitur,

Sub hoc prælii eventum Solimanus morbis & ſenio gravatus, ac ad vitiatæ tibiæ dolores, ſuperveniente etiam alvi profluvio, è vivis exceſſit, Mehemete tamen purpuratorum principe, donec Selymum ſocerum ejus rei certiorem redderet, uſque adeo ejus obitum occultante, & medico Judæo, cubicularis pueris, ne cuipiam mortuum patefacerent, ſub pœna capitis prohibente (an autem eos arctioris ſilentii cauſa, ut fama fuit, necandos curaverit, incertum eſt:) ut nemo in caſtris extinctum illum, etiam poſt captam arcem, ſcire potuerit: ſic ei ut viventi & valenti omnia ad ſolitum luxum faſtumque adminiſtrabantur.

Mehemete Baſſa & Judæo Medico obitum ejus celantibus.

Zrinius incendii late graſſantis atrocitate coactus in interiorē arcem refugit.

Graſſantibus in exteriori arce incendiis, etiam non procul ab ea munitione, interiori arci contigua, in qua magna ſulphurei pulveris vis recondita erat, horribili ſtrage obvia quæque abſumentibus, Zrinius cum ſuorum reliquiis, non hoſtium metu, ſed incendii atrocitate, quod extingui nullis viribus poterat, in extremas anguſtias redactus, ſeſe in interiorem arcem recepit, tanta connixus & ſequentibus celeritate hoſtibus, ut vix ſpatium claudendæ portæ contra irruentes habuerit; majorem verò, quæ exterior erat, Janiceri & alii Turcæ protinus occuparunt. In qua quum Matthæum Sexudium ob utrumque genu, in receptu ex oppido atrociter, ut diximus, vulneratum reperiſſent, eodem in lectulo, cui affixus jacebat, truncato mox capite peremerunt, uxore & novem liberis in captivitatem redactis, rebuſque & pecunia, quam non contemnendam habebat, celeriter direptis. In eadem exteriori arce multi ex fœminis & pueris, ac promiſcua turba celeritate hoſtium præventi, in eorum manus inciderunt. Ubi Janiceri cum alterius ordinis Turcicis militibus, pro præda & captivis inter ſe haud mediocrem pugnam inire, dum quiſque eam pro ſe rapere, & vendicare contendit, adeo ut à noſtris è feneſtris & ſuperioribus locis proſpectantibus, mutuis vulneribus digladiantes tormentis peterentur, nec parvo affecti detrimento occumberent. Sub eo Turcarum tumultu Joannes Pribegus, qui aliquot ante annis à Turcis ad nos transfugerat, & Balaſſius Eipererus cum Andrea Deſeona, & Melchiore Silcone, rebus deſperatis, per feneſtellas tormentis diſplodendis diſpoſitas evadere tentarunt, ſed ab Janiceris, quorum jam omnia loca plena erant, in veſtigio interfecti ſunt, uno duntaxat Silcone, quod imberbis, & tunc primum adoleſcentiam ingreſſus eſſet, capto ac conſervato.

Sexudius in exteriori arce graviter vulneratus perimitur.

Pugna Turcarum de præda.

Sedatâ demum adventu tribunorum rixâ hoſtes tormenta, quæ in majori arce invenerant, in arcis interioris munitiones diruendas obverterunt. Nec jam exitus aut aditus in exteriorem arcem ullus eſſe poterat, partim Vulcano longe lateque pervagante cunctaque vaſtante, partim hoſtibus acerrime incumbentibus, & ſi quem ex propugnatoribus conſpexiſſent, innumerabili glandium ac ſagittarum procella, ceu grandine ferientibus. Supra has extremarum difficultatum anguſtias obſeſſi non mediocri etiam rerum ad victum neceſſariarum penuriâ premebantur; quandoquidem maximus numerus commeatus in exteriori arce incredibili copiâ & abundantiâ repoſiti ab hoſtibus erat interceptus; ſiquidem præter quinquaginta duo vini, ac totidem variorum leguminum, ac triginta aceti dolia, magna etiam copia ſalis, farinæ, hordei, avenæ, carnis bubulæ & ſuillæ, ac piſcium fumo & ſale maceratorum, ac omnium, quæ ad tolerandas vel diuturnæ obſidionis neceſſitates dici poſſunt, ibidem ſervabatur; quæ tamen neque hoſtibus ulli uſui eſſe potuerunt, quum omnia concremata ignibus atque abſumpta periiſſent. Contrà in arce interiori, in quam noſtri ſuprema neceſſitate adacti ſe reduxerant, non niſi duo tormenta majora, & quatuordecim minores colubrinæ ſupererant, & mille modii farinæ triticeæ, quos Comes Zrinianus à ſuis prædiis adferenda curaverat; ex qua tamen panes tanto numero ut omnibus abunde præberentur, ob furnorum ſeu clibanorum paucitatem confici nequaquam poſſe videbantur.

Penuria cibariorū in interiori arce.

Et tormentorū paucitas.

Occupato majoris ſeu exterioris arcis munimento Janiceri multis militaribus ſignis in vallo collocatis per duos dies, octavum nempe & ſeptimum Idus Septembris ibidem manſerunt, noſtris interiore in arce clauſis, ultimam fatalis neceſſitatis horam, anxio ſed forti animo expectantibus, nec ullis remediis incendia retardantibus. Sexto demum Idus, qui dies nativitati Deiparæ virginis dicatus eſt, Janiceri conjectis in arcem interiorem tubis fictilibus ignem arte factum continentibus, quamquam flammæ per ſe furentes ultro debacchabantur, ædificia, in quibus Zrinius habitare conſueverat, incenderunt. Et Mehemetes, à cujus nutu & imperio omnes

Sexto Idus Septemb. etiā minor arx ignibus injectis incenditur.

in

1566 in exercitu pendebant, viſo minoris arcis incendio, ſummo ejus diei diluculo ſine mora claſſicum cani, tympaniſque & tubis ſignum invadendi dari juſſit. Nec mora, magna ex caſtris Turcarum multitudo confluxit, adeo ut ager omnis hoſtium plenus, ac equitibus pariter & peditibus refertus eſſet.

Quo viſo, Mahometes invadendæ arcis ſignũ dari jubet.

Quod quum Zrinius vidiſſet, Franciſco Cerenconi cubiculario ſuo veſtes ſericas breviores adferri jubet, iiſque induitur, capitis tegumentum ardearum pennis auro incluſis, gemmiſque ornatum, quali in ſpectaculis & nuptialibus pompis uti erat ſolitus, apponit, accentenos aureos nummos, præmium hoſti interfecturo, marſupia, quæ utroque in latere erant, ingerit, (è quorum numero Turcicæ monetæ aureos excludit) poſtremo claves arcis addit. Deinde ſumpto ex multis acinace paterno, quum ſe eo geſtato multa adiiſſe ac ſuperaſſe pericula, multum laudis & gloriæ acquiſiviſſe, nunc jam fatis urgentibus eodem finem, quem divini numinis voluntas attulerit, facturum præfatus, neque donec ſpiritus hos reget artus ſe commiſſurum, ut collum & manus catenis oneratus, per hoſtium caſtra ductaretur, in publicum è conclavi prodiit; & ubi arcem incendio, quod jam nulla ratione extingui poterat, conflagrare, nec longius in ea ob ingentem flammarum ac fumi vim perſiſti poſſe videret, in hunc modum milites, qui in procinctu ejus juſſa præſtolabantur, alloquutus eſſe fertur.

Econtra Comes Zrinius ad mortem heroicè & forti animo appetendam ſe adornat.

Paraſique incendii neceſſitate exactus milites extremum alloquitur.

,,Quonam in loco res noſtræ ſint, commili-
,,tones, & quàm duriter atque improſpere no-
,,bis fortuna conſuluerit, perſpicue cernere po-
,,teſtis. En eo deventum eſt, ut non virtute, aut
,,vera hoſtium vi, ſed intempeſtivis ignibus ob-
,,ruamur. Itaque ego vobis magis ſupremæ ne-
,,ceſſitatis index, quàm conſilii auctor proceſſi;
,,neque enim ut cadentibus rebus noſtris, hic
,,manendo pertinaciùs cum irata fortuna igni-
,,bus uſtulandi colluctemur, ſed neque ut majo-
,,re animi mollitie, quam Chriſtiani nominis
,,viris militibuſque conveniat, ſubita conſterna-
,,tione acti, infamem deditionis conditionem
,,amplectamur, deliberare, aut conſulere in ani-
,,mo habeo. Verùm ſicut ego nuper vobis, ac
,,deinde vos mihi ſacramentum præſtitiſtis, ut
,,mutuis animis conſiliiſque egregie & fortiter
,,ſimul vivendum, & ſimul moriendum ſtatua-
,,mus: ita nunc hortor, & quantum maxime
,,poſſum ſuadeo, ut turpi repudiatâ ſententiâ,
,,anteactæ militiæ & gloriæ conſtantiſſimo vitæ
,,exitu ſatisfaciamus. Adeo fortuna virtuti no-
,,ſtræ invidit, ut jam nihil nobis præter arma, &
,,animos armorum memores reliqui fecerit: &
,,perpetua ac ignominioſa ſervitus obeunda ſit,
,,ſi plus, quàm viros decet, ferrum timeamus.
,,Honeſtiora igitur conſilia, & magis decora
,,ſequamur, contempta omni degeneris vitæ
,,cupidine, & in media arma ruamus: ita ut non
,,& honeſte vixiſſe, & decoris veræque laudis &
,,conſtantiæ tenaces, è vivis exceſſiſſe teſtemur,
,,atque adeo apud poſteros noſtros totumque
,,orbem terrarum, gratiam & æternam noſtri
,,memoriam relinquamus. Agite milites, me
,,modò ſequimini, ſicuti hactenus ſequuti eſtis,
,,& ceu à fonte ſalutaria à me exempla hauria-
,,tis, quibus nec ſuperbi & fallaces hoſtes, ſe no-
,,bis vincula, carceres, catenas, quod omnium
,,miſerrimum foret, injeciſſe gloriabuntur, &
facta virtutemque noſtram nulla, quin juſtis"
laudibus efferant, unquam ſecula contice-"
ſcent. 1566

Fremitus extemplò militum ſequutus eſt, eandem ſibi animum, eandem ſententiam eſſe clamantium, & ſimul abjectis in angulo portæ clypeis, thoracibus, galeis, loricis, ac ipſis etiam, quo agiliores eſſent ac vulneribus opportuniores (cadere enim pulchre, quàm fœde vivere decreverant) gladiorum vaginis, ſolis veſtibus ac nudo ſinguli enſe contenti, ad extremum finem laborum ſeſe parant. Tum verò Zrinius divini numinis ope invocata portam aperiri, ac Marco Saraceno tormentorum magiſtro, qui ſolus è multis ſupererat, tormentum majus in portæ veſtibulo collocatum, quod multis ferri ac catenarum fruſtulis, ac plumbeis glandibus oneratum erat, diſplodi in hoſtes, qui denſiſſimi ſupra pontem conſiſterant, jubet; Sed is, antequam diſploderet, per frontem glande trajicitur, & cadit. Tum Georgio Croato aſtatori arripere accenſum funiculum, eoque tormentum diſplodere imperat: quo ſolo ictu hoſtium plures ſexcentis partim occubuiſſe, partim vulnerati fuiſſe feruntur.

Fremitus militum Ducem fortiter ſequentium.

Zrinius porta aperta, & tormento cum ſexcentorum hoſtium ſtrage diſploſo,

Pugnatum ſimul eſt, ut in deſtinata ſupremi certaminis meta fieri potuit, quàm fortiſſime & conſtantiſſime, tum à Zrinio, qui rotunda parma & enſe protectus, primus pugnam iniit, tum verò à militibus, præferente vexillum Cæſareum Laurentio Juranitio, impigro juvene, ſed iniquiore noſtris conditione, qui quum ad ſexcentos tantùm redacti eſſent, ab innumerabilibus barbaris, ſagittas, & glandes, ac tela omnis generis, inſtar grandinis in eos ſpargentibus, facile ſuperabantur. Zrinius ipſe glande dextrum pectus trajicitur, & multo effluente cruore, quum nondum ſuos, ut fidei, virtutis, conſtantiæque meminiſſent, animare deſineret, altero ictu ſclopeti inter dextrum oculum & aurem adacto proſternitur; quo cadente, cæteri quoque paucis exceptis, ab Janiceris detruncati in veſtigio conciderunt. Ibidem Lupus Papratovitius, Nicolaus Cobacus, Petrus Patacitius equitum præfecti occiſi ſunt. Juvenes quoque nobiliſſimo genere orti, Johannes Barontus, Paulus Iſthuanfius, ac Georgius Chaquius eodem in loco, cum multis aliis cæſi occubuere. Georgius cognomento Caprarius, qui non ita pridem ſingulari cum Aliaga Turca certamine victor evaſerat, ac Johannes Novacus, valida ſenecta equitum ſclopetariorum ductor, cùm in turrim lapideam ſeſe pugnando recepiſſent, & per aliquot horas ſeſe defendiſſent, ad extremum denſa glandium procella ab Janiceris effuſa obruti & occiſi, pedibuſque inde extracti fuêre.

Fortiſſime in Turcas irruit.

Duobus ictibus trajectus conſtanter accumbit.

Cæteri quoque à barbarorum multitudine circumventi in eodem veſtigio concidunt.

Poſtremo deferveſcente Janicerorum furore atque ferociâ Gaſpar Alapianus latebris, ad quas cadente Zrinio ſe abdiderat, extractus; & quod enormi vultu fuſcoque præditus, ſtaturaque puſillus, pro vili armigero miniſtroque æſtimaretur, ſervatus eſt; in commodum repertus, quum Janiceri prædæ inhiantes, interfecti Zrinii cadaver ſpoliarent, armillaſque aureas magni pretii, quæ ambas ejus manus ornabant, aperire neſcirent, ideoque detruncare vellent, cultro foramini inſerto aperuit. Eodem modo Cerenco cubicularius in coquina abditur, quem aureos & claves arcis Zrinio attuliſſe diximus, & Bartolus Gerecius capti, quod venuſti eſſent a-

Gaſpar Alapianus cum aliis quibuſdam captus.

1566. doleſcentes, cædem evaſere. Stephanum Orſicium Haſanes Turca quidam Socloſinus, qui apud illum antea mitem moderatamque ſervitutem perpeſſus erat, ne interficeretur, corpore ſuo protexit, & ſervavit: atque ii tres aut quatuor, ex tot millibus ſuperſtites, poſtea à Georgio Comitis Zriniani filio redempti poſtliminio redierunt: cæteris ad unum omnibus, præter pueros & fœminas, ab irato hoſte interfectis. Caput Zrinii paulò pòſt pugnam juſſu Alis Janicerorum præfecti præciſum eſt, (cui etiam ſpolia ejus ceſſere, ſimul cum equo præſtantiſſimo, Pecuani nomine appellato) illudque in caſtra ad Mehemetem miſſum, ibique perticæ infixum Turcis & aliis ſpectaculo fuit. Truncum autem Muſtapha Banialucanus equitum ductor, cognomento Vilithus, qui ejus antea captivus fuerat, tumultuario ſepulchro compoſuit.

Zrinii caput perticæ infixum hoſtibus ſpectaculo fuit.

Jam hoſtes utramque arcem manu ceperant, & manubias prædamque omnem, & captivos longis reſtibus & catenis vinctos oneratoſque in caſtra perduxerant, & adhuc inextincti ignes mœnia & propugnacula miſerabili incendio populabantur, cùm ad turrim lapideam, in qua tormentarii pulveris magna copia ſervabatur, graſſando pervenerunt: nec mora, pulvis repentè ſuccenditur, & non ſolùm fornices inferiores, in quibus conditus erat, ſed totam ipſam ædificii molem, vetereſque domos, quæ interiorem arcem continebant, puncto temporis evertit atque disjecit. Cujus terribili fragore & ruinâ innumeri Turcæ, & præſertim Janicerorum magna multitudo, qui domos ſingulas, & abdita quæque curioſiſſime perſcrutabantur, nec alios ad prædæ ſocietatem facile admittebant, partim fragminibus ingentium lapidum, partim ſumma pulveris vi in ſublime rapti, & multipliciter diſcerpti perierant, ut eo tantum caſu tria aut amplius millia omnis generis militum deſiderata eſſe, vel ipſorum hoſtium confeſſione, compertum fuerit. Nam ejus cladis cauſa, totis caſtris magnus dolor, lachrymæ, & luctus paſſim agitabantur, quum pars fratrem, aut propinquum, alii extinctum parentem, aut filium, multi ſanguine junctos aut ſocios lugendo, & lamentis ſuſpiriiſque proſequendo deplorabant. Periiſſe autem tota ea in obſidione ac diverſis oppugnationibus ad XX. hoſtium millia dicuntur, & quidem eorum, qui aut Janiceri & Spahoglani, in albo prætorianorum equitum deſcripti eſſent, aut in limitibus Ungaricis, ac ſub Beglerbegis certa ſtipandia meruiſſent.

Turcæ pulveris ſulphurei turri incluſi conflagratione complures periere.

Tria ferè millia.

Viginti hoſtium millia tota illa obſidione interiere.

Capto per hunc modum ſubditis ignibus Sigheto, Mehemetes ſummo Janicerorum tribuno edixit, ut extingui flammas, ac arcem & vias cadaveribus expurgari curaret: quandoquidem Solimanus ſeptimo poſtquam capta eſſet die, Veneri ſacro, quem barbari pro feſto obſervant, arcem inviſere, ac ibidem Deo Optimo Maximo de more vota nuncupare ſtatuiſſet. Taliſmanis etiam & Hogiis, qui ſunt ipſorum ſuperſtitionis ſacerdotes, ut ad eum diem præſto eſſent, mandavit. Sed quum repurgata arce dies is, atque etiam alter à Mehemete præſtitutus adveniſſet, nec tamen Solimannus in publicum prodiiſſet, ſuſpicio haud levis de ejus obitu in caſtris exorta eſt, ac ſecretis ſermonibus circumferri cœptum, imperatorem mortuum eſſe.

Suſpicio de Solimani morte.

At Cæſar ancipiti ſuſpenſus curâ quum diu, quidnam conſilii ſuſciperet animo diligenter volutaſſet, ne exercitum fruſtra coegiſſe, ac irritis inceptis Jaurini hærere videretur, ad extremum caſtra promovere, ac ſe cum Ecchio comite Salmenſi Comaronii conjungere deliberavit, ibique utrum Strigonio capiendo incumbendum eſſet, aut quid aliud conſilii ſequendum, ex eventu & tempore explicaret. Itaque lenibus paſſibus ſuſcepto ad ripam Danubii itinere, ac præcedentibus Ungarici nominis copiis, ad Ghenionem ſecundis caſtris perventum eſt, altero ab Jaurino milliari diſſitum. Id nomen fuit pagi, qui ad arcis Geſteſiæ jus olim pertinebat, ſed hoc tempore deſertus, nullis jam pridem coloniis habitabatur. Dum iſthic caſtra ponuntur, ac aliquot diebus quieſcunt, Georgius Thurius multis præclare geſtis rebus, ac nuper ſervatæ Palotæ gloria clarus, cum CXX. equitibus in caſtra ad Cæſarem venit, ac in extrema caſtrorum parte, haud longe à curribus tormentis, quibus caſtra circumdabantur, conſedit. 1566.

Interea Mahmutus Albæ Regiæ præfectus, cum Oſmane Caramano colloquutus, mille expeditis equitibus caſtra Cæſaris invadenda decrevit, eo capto conſilio, ut aliquid egregii facinoris deſignaret, ac captivis ad Solimanum perductis, à quibus de Cæſaris progreſſu conatibuſque edoceretur, gratiam ſibi conciliaret: quandoquidem cataphractos Germanos gravioribus utentes equis, ſe nequaquam formidare dicebat; quod ii Turcas curſu non aſſequerentur. Ungaros autem, tametſi equis ac celeritate pares, inſidias tamen veritos ad inſequendum ſegniores futuros exiſtimaret. Itaque Albâ digreſſus Saſuarem legatum, alumnumque ſuum, cum quingentis equitibus Comaronium ad infeſtanda noſtrorum caſtra dimiſit, ipſe cum totidem equitibus, quos partim ex ſuis Albanis, partim ex Caramanis Aſiaticis ſeu Cilicibus delegerat, haud procul caſtris Cæſarianis nocte intempeſtâ, inter aliquot proceras arbores inſidias collocavit, ſummoque mane poſt permutatas excubias, in pabulatores caſtris egreſſos proſiliit, & aliquot ex Germanis, quod neminem linguæ eorum peritum in comitatu haberet, cecîdit; Ungarorum autem paucos, qui lignatum exierant, intercepit.

Mahmutus Albæ Præfectus cum Oſmane noſtra caſtra ex inſidiis aggreditur.

Quod quum noſtri ac imprimis Thurius animadvertiſſent, arreptis repente & conſcenſis equis, citato curſu hoſtes perſequi cœperunt; ita ut noſtri agiliores fugientium veſtigiis inſiſterent, Germani verò denſis agminibus ſequerentur. Quamquam autem noſtri inſiſtendo & carpendo acrius urgerent, Mahmutus tamen ſive ſuorum pernicitate fretus, ſeu Ungaros metu inſidiarum non auſuros procul caſtris excedere æſtimans, redactis ſuis in ordinem, aliquot locis ſubſiſtere, & pugnæ poteſtatem facere non dubitavit; in qua conſertis manibus utrinque aliquot equites cecidere, ac vulnerati nonnulli, inter quos Georgii Caſii equus haſta transfixus, & Johanni Curalio pectus acriore haſtæ ictu, ſed quod thorace ferreo muniretur, irrito petitum fuit. Acrius tamen interim & validius pedem inferentibus, hoſtes fugati ſunt: ac quum ad aliquot ſtadia verſus Baccaniam ſilvam, intento curſu profugiſſent, non ſatis provido neque ſibi proficuo conſilio, iterum aperto in campo ſubſtiterunt, alteram pugnæ poteſtatem facturi; ſive ut equi diuturniore curſu fatigati & anhelantes aliquantulum reſpirarent, ſive ut noſtri inſidias

in

in proximis ſilvis collocatas ſuſpectantes terrerent, ac finem inſequendi facerent. Verùm ingruentibus eo validius Thurio & noſtris hoſtes iterum funduntur, multi ex eis cæduntur ac vulnerantur; denique intenta fuga in Bacaniam ſilvam ſeſe proripiunt. Ibi prægrandium arborum denſitate impediti, ordines ſervare nequaquam potuere: Verùm diſſoluti palantesque à Thurio, qui cæteros pernici equo antecebat, & ſociis ſeſe ſubinde ei aggregantibus, poſt acerrime commiſſum certamen, victi profligatique fuerunt.

Sed à Thurio victi profligati ſunt.

In eo prælio equus Thurii mucronato enſe tranſadigitur, ipſe multos hoſtium interficit, partem ſua manu capit, & cæteros ad inſiſtendum voce exemploque accendit. Plures ex hoſtibus latebras quæritando, ac piſcinæ cujuſdam veteris, quæ circa viam erat, carecta & arundines limo cænoque impeditas metu perterriti, ſeſe abdunt, ſed à noſtris extrahuntur: cadit inter alios Ruſtanes Oſmanis legatus, ac Haſanes Copanienſis equitum doctor, labente equo ac amiſſo gladio, & gravi eo caſu faciem atque ora cruentatus intercipitur. Mamhutus poſtquam aliquanto ulterius fugiendo ſe ſubduxiſſet, poſtea tamen fatigato & viribus deſtituto equo, à duobus obſcuri nominis equitibus, quum ſe neque educto è vagina enſe quicquam defendiſſet, capitur, & ad Thurium adductus, ab eo cognoſcitur. Ea noſtris Alberto Varſanio genu magno illato vulnere diſcinditur, cujus dolore paulò pòſt moritur, ac in ædicula deſerta, quæ in extrema ſilvæ parte ſecus viam erat, tumulatur. Capta fuêre VIII. ſigna; & hoſtes, præter Mamhutum ipſum, ad XL. vivi in poteſtatem noſtrorum venere, totidemque capita relata, reditumque eſt nocte jam obſcura & tenebricoſa, qua plures noſtrorum equi partim vulneribus, partim nimio curſu & pugnæ laboribus fatiſcentes interiere.

Mahmetus à noſtris captus ad Thurium adducitur.

Illuceſcente altera die, Mamhutus Cæſari dono datur, qui quum mulâ auratis phaleris elegantiſſime ornata, ac cauda ſerico filo involuta, ne veſte a conſpiceretur (eam ab Oſmane dono acceperat) ad prætorium Cæſaris tabernaculum vectus eſſet, & capita ſociorum contis præfixa, imprimiſque Ruſtanis Caramani conſpexiſſet, illachrymavit, ac deinde cuſtodiæ traditus eſt; poſtea que Leonardo Harraco ab Cæſare muneris loco datus, pecunia ſe redemit. Nec meliore uſus fortuna Salvares, dum ad caſtra Ecchiana Comaronii ad Danubium locata impetum feciſſet, à noſtris haud diſſimiliter rejectus atque repulſus, multis ſuorum amiſſis, ægre Albam revolavit. Thurium Cæſar tum pro ejus diei opera præclare & fortiter navata, tum pro aliis meritis in equitum, quos vocant, auratorum cœtum & numerum, ſpectante exercitu, & variarum nationum militibus, iterum delegit, aureoque torque magni ponderis cohoneſtavit.

Salvares caſtra Ecchiana adortus, multis amiſſis, Albam redit.

Thurius ob rem bene geſtam in Equitum numerum à Cæſare cooptatur.

Hoc unicum, quod laude aliqua dignum foret militare facinus, toto eo bello geſſimus; in quo quidem quum nullum grandius prælium, nec ullius generis obſidionis intercesſiſſet, tormentorumque nullus fuit uſus, & claſſis nullo facto operæ pretio Comaronii hæſit in anchoris. Subierant quidem adverſo Danubio buſtium triremes, navaleſque ſocii, & noſtri ex adverſo explicatis ordinibus prodierant: ſic ut ambæ claſſes concurſuræ viderentur, ſed detrectante pugnam Flacco, quamquam viribus haud impare, diſceſſum utrinque abſque certamine eſt. In ea hoſtium claſſe, Bartholomæus Croatus, olim Strigonii, poſtea Levæ præfectus, jam ferè ſeptuagenarius, in excurſione ab hoſtibus captus, & ad tranſtra triremium barbara crudelitate damnatus, Strigonii vitam clauſit, ita ut ariolorum avidiſſimo cuique futura prædicentium vaticinium, qui eum Strigonii naturali morte moriturum ante triginta ſex annos prædixerant, haud omnino inani eventu re ipſa comprobatum eſſe videretur.

Barth. Croati adverſa fortuna.

Interea Cæſar captum Sighetum certo intellexit, cùm ex literis vicinorum Babocianorum, tum verò indicante quodam Illyrici nominis gregario milite, ibidem forte capto, quem Hamſa Quinqueeccleſienſis urbis præfectus, ad terrendos ac ad deditionem cohortandos Babocianos eo miſerat. Itaque Ecchium Comitem Salmenſem cum ſuis copiis, ac Helfenſtanianis & Haldiſtadianis legionibus, quæ Comaronii fuerant in caſtris, ad ſe & conjungenda ſecum caſtra Jaurinum revocavit; eo animo, ut ſi Solimanus, quem adhuc vivere putabat, adverſum ſe infeſta arma inferret, contractis omnibus undique copiis munitior atque firmior eſſet. Salmenſi caſtra ſoluturo Muſtaphas Budenſis Socolovitius, Mehemeti propinquitate junctus, caput Zriniani Comitis, vili cilicio involutum, cum literis Comaronium miſit, qui illud tabo cruoreque fœdatum ac tetrum exhalans odorem, aqua roſea lotum, aromatibuſque odoratius curatum curru impoſuit, totoque comitante exercitu Jaurinum perduxit; quod deinde Franciſcus Tahius ſororia illius maritus, ac Balthaſar Battianius gener, deducente uſque ad Abdam toto Cæſaris exercitu, ſingulari funeris honore, ad arcem Chactorniam, cum Georgio filio ſepulchro condidere; in quo conjux illius prior, Ferdinandi Comitis Frangepani filia ſita erat.

Cæſar Ecchiana caſtra, capto Sigheto cum ſuis conjungi jubet.

Zrinii Comitis caput à Muſtapha Budenſi Ecchio Comiti miſſum, deducente uſque Abdam toto exercitu, Chactorniæ in arce ſepelitur.

Sub id tempus, jam frigidioribus & pluvioſis Auſtris perflantibus, venit Budâ in caſtra Cæſaris Dervſius quidam Turcarum monachus, Chriſtianæ profitendæ religionis cauſa, ut dicebat, ad nos transfugiens, qui etiam Solimanum è vita migraſſe affirmabat, eadem ductus ratione, quod poſt edicta ſemel atque iterum promulgata, arcem Sighetanam minime inviſiſſet, ſed quod membra ſolummodo, quæ natura occultari voluit, pelle ovilla tectus, cætera feminudus, & lacinia circumdatus eſſet, nulla ei fides attributa eſt. Prædatorii quoque equites, Turcis Acangii dicti, ex caſtris Sighetanis, à Mehemete purpurato emiſſi, paſſim crudeles excurſiones, depopulationeſque exercebant, quorum certam manum quum Georgius Thurius & Franciſcus Turcus ad Sacadacum, qui locus in valle inter Caporneum, Peleſcam, & Raicum æquali ferè intervallo eſt, fuſam fugatamque profligaſſent; nec tamen certi quicquam de Solimani obitu cognovêre, quod is adhuc à Mehemete magno ſilentio occultaretur.

Dervſius Monachus ad nos transfugiens Solimanum obiiſſe nuntiat.

Turcarũ excurſiones à Thurio & Turco cohibita.

Inter hæc Cæſar Ungarorum precibus atque conſiliis adductus, ne tantus exercitus nec viſo hoſte diſſolveretur, copias recenſuit, ac selectiori earum parte Ecchio Salmenſi tradita, hoſtium caſtra, quæ duce Oſmane ad lacum Albanum, cui Soſto nomen, jam pridem locata erant, invadi juſſit. Erant equitum Germanorum VII. millia,

Ecchius caſtra hoſtium ad Albanum Lacum cũ ſelecta manu invaſurus.

1566.

millia, Italorum mille, Ungari levioris armaturæ equites mille, & totidem pedites Hetruſcæ legioni, quam Fregoſius ducebat, alii mille, Italici nominis pedites adjuncti erant, ac bis mille Germani, cum XX. tormentis curulibus, ad campeſtres pugnas aptis; quorum dimidia pars ex verſatili earum machinarum genere conſtabat. Profecti ex caſtris inſpectante Cæſare ad Varſanum, quod extrema in parte Bacaniæ Silvæ eſt, caſtra poſuere, quæ erant plauſtris & longo impedimentorum ordine, in ſpeciem juſti exercitus inſtructa: quum Itali & Ungari, allatis duntaxat quinque dierum cibariis, ac relictis cæteris ſarcinis, expeditiores atque agiliores eſſent.

Sequenti die ad ſancti Vitalis templum deſertum, in edito ac pulcherrimæ rotunditatis colle ſitum, è regione arcis Turcicæ, quam Ungari ab ave Monetula, Checam vocant, pervenêre. Illinc Salmenſis Georgium Thurium, cum CL. equitibus, ad procurandum circa caſtra hoſtium prætere jubet, ac ſe ſubſidiariam aciem in veſtigio ſubmiſſurum, totumque paulò poſt exercitum ſubſequuturum pollicetur. Is navandæ operæ cupidus celeriter eo proficiſcitur, ac multos è pabulatoribus, qui è caſtris egreſſi erant, obtruncat, ac unum intercipit; cæteri palantes ad caſtra retrofugiunt, trepidique noſtros adeſſe nuntiant. Hoſtes ea re animadverſa extra caſtra in planiciem ex templò conveniunt, explicatiſque ſignis & inſtructis agminibus, quidnam faciendum, an toto cum exercitu inſiſtendum, vel ſelectioribus equitum ſubmiſſis, adoriri noſtros expediat, conſultant. Interea dum hæc fiunt, literæ Cæſaris ad Salmenſem perferuntur, quibus illi ſerio ſevereque prohibebat ne hoſtes invaderet, neque laceſſeret, ſed ſtatim re infecta reverti maturaret: graves incidiſſe cauſas, quibus exercitum revocare opus ſit. Idem Joanni Maurico Hiſpano à Cubiculo, & Rudolpho Cueno Magiſtro ſtabuli Cæſarei, qui cum Salmenſi in exercitu erant, ut ſuo nomine Ecchio omnem tentandæ fortunæ aleam interdicant, perſcribit. Igitur Salmenſis miſſis, qui Thurium revocarent, mandato Cæſaris paret, & cum exercitu revertitur. Oſmanes & Turcæ, nemine, qui obvius eſſet aut caſtra amplius inquietaret, conſpecto, relictâ ad tutelam calonum & lixarum, qui lignatum aut pabulatum exierant, aliquanta equitum ala, in caſtra redierunt.

Literis Cæſ. certis ex cauſis revocatur.

Paucis inde diebus, poſtquam revocatus Salmenſis eſſet, Jaurinum fortuito repentinoque igne ſuccenſum eſt, illuceſcente divi Michaelis feſto die, ac adjuvantibus primo Euris, mox Aquilonibus, funditus conflagravit, tanta vi ac ventorum ſæviſſime per flantium impetu, ut plurimi mortalium non ſolùm ex iis, qui ſaucii aut ægroti erant, ſed etiam eorum, qui rerum ſuarum ſoliciti, eas incendio & periculo eripere contendebant, in domibus atroci incendio derepente circumventi ac miſerabiliter concremati interirent. Nec deerant, qui in ipſis mercimoniorum tabernis ſpecie juvantium, & in tutiora loca perferentium, varias res flammis ereptas nefarie furarentur: tametſi mercatores attoniti & trepidi, ac de ſua ſalute ſoliciti, ultro offerrent donarentque; ſatius & tolerabilius fore rati, ſi illæ humanis uſibus traderentur, quàm ignibus conſumptæ perirent. Tormenta quoque majora numero octodecim, quæ in veſtibulo portæ Novæ urbis ac propugnaculo collocata erant, cùm per fiſtulas & ſpiracula ſulphureus pulvis ignem concepiſſet, uno ſimul impetu exploſa, plurimos mortalium necopinata pernicie miſerabilem in modum diſcerpſerunt. Nec mora, cùm ſcandulæ ardentes ac ſemiuſtulatarum trabium particulæ è tectis in caſtra Ungarorum, quæ haud procul mœnibus urbis erant, vi ventorum pulſæ incidiſſent, ea quoque uti erant, ſupra ingentem tentoriorum numerum fœno & ſtraminibus, ac ſtabulis è materia tumultuario opere ad arcenda frigora factis, refertiſſima, terribiliter ardere cœperunt. Et urbs quidem tota furentibus ubique flammis puncto temporis abſumpta eſt; Ecchio præfecto, & præſidiariis arcem, & ædiculam veterem, ferreis valvis & feneſtris munitam, in qua pulveris ſulphurei magnus numerus reconditus erat, ægre admodum ſervantibus, in caſtris tamen operâ & indefeſſo Ungarorum labore, quos præfecti & imprimis Franciſcus Tahius caſtrorum magiſter, ad reſtinguendos ignes vehementer, & ſevere incitabant, effectum eſt, ne incendium ulteriori ſtrage populatetur: ſed in iiſdem Ungarorum caſtris tandem ſopiretur. In urbe complures ex militum Italorum ordine, qui incautius inter ignes & incendia verſabantur à Germanis correpti & trucidati fuêre, quod crimini & invidiæ ſubjicerentur, quamquam inſontes & innoxii, ſuſcitati de induſtria incendii.

Jaurinum repentino igne ambuſtum eſt,

non abſque clade hominum.

Etiam Ungarorũ caſtra flamma corripit.

Eo ſupra alias calamitates accepto detrimento, Cæſar quum ad eum falſis rumoribus allatum eſſet, Solimanum capto Sigheto adverſum ſe cum univerſis copiis venturum, Raimum Thracem Turcicæ peritum linguæ, qui ſuperioribus annis è Strigonio ad nos transfugerat, ad exploranda hoſtium caſtra mittit: atque interea ducibus convocans tam Ungaris quàm Germanis, & aliis quorum conſilio utebatur, de ſumma rerum conſultaturus, concilium indixit. Placebat majori parti, convocandas eſſe in una caſtra omnes copias, quæ per varia loca ſparſæ erant: Caroloque Cæſaris fratri, qui in peninſula, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, caſtra habebat, in quibus ſupra Germanos Illyrici quoque milites ac proceres cum Petro Erdodio Bano ſeu præfecto, ac Franciſco Zlunio comite erant, ſimul & Stephano Derſffio, qui Nitriæ, ac Suendio, qui Caſloviæ cùm haud contemnendo militum numero excubabant, nuntiandum injungendumque, ut ſe quamprimum Jaurinum conferrent, & Cæſarianis caſtris conjungerentur, adventantemque hoſtem parati ſimul expectarent. Quod ſi hoſtis tanto numero, viribuſque incumberet, ut evitari dubia certaminis placeret, in proximo eſſe inſulam, in quam caſtra facili negotio transferri poſſent, ejuſque tranſitu hoſtes arceri. Probabatur id conſilii Italis quoque ducibus, atque ipſi Ateſtino Ferrarienſi principi; niſi quod addebant, Cæſarem extra belli incerta, Jaurini, aut Altemburgi mœnibus in tutum collocandum, ſummamque rerum Ferdinando fratri, aut Guntero Svarcemburgenſi comiti, vices ejus in caſtris agenti, committendam. Cæſar collaudata ducum ſententia, ſe unà cum ipſis ſimul vivere, & mori ſtatuiſſe re-

Cæſar exiſtimans Solimanũ adverſus ſe cum exercitu venturum,

de ſumma rerum conſilium exquirit.

1566.

reſpondit, breviquе eas quas vellent copias eadem in caſtra contracturum.

Nec multò pòſt Rainus rediit, quum tamen primo in caſtrorum hoſtilium limine à Turcis agnitus eſſet, ſaluti ſuæ fuga conſuluerat: nec aliud quicquam retulerat, quàm quod vulgo ſpargeretur, Solimannum è vivis exceſſiſſe, non alio certiore auctore, quàm quod ad arcis Sighetanæ manu captæ ſitum inſpiciẽdum, ad ſtatutum de more diem in publicum non produſſet. Stetit aliquamdiu anxius, ac de ſua exercituſque ſalute ſolicitus Cæſar, quamquam jam frigidior autumnus, haud vana advenientis hiemis ſigna daret, ac pluviæ nivibus, procelloſiſque ventis & turbinibus miſtæ cœlo deciderent; ita ut nec ipſe nec hoſtes in caſtris diutius permanere poſſe exiſtimarentur: poſtremò certioribus nuntiis intellexit Johannem Sigiſmundum & Tartaros, relicta Tocaii obſidione retroceſſiſſe; ac itinere per Debrecenii campos facto in Tranſſilvaniam redire ſtatuiſſe. Is enim, quum ponte per Tibiſcum facto eam arcem, quæ ſui antea juris fuiſſet, per XXVII. dies acerrime oppugnando recuperare contendiſſet; illaque à Jacobo Ramingero, & Mathia Calvaſſio præfectis ſummâ laude & virtute defenſa eſſet, audita ab amicis Turcis, quos ſibi largitione & variis muneribus conciliaverat, Solimani morte, veritusque ne in ea dubia interregni quadam veluti tempeſtate, ab immanibus & efferis Tartarorum & Turcarum gentibus, quos ſecum ampliori numero habebat, caſtris exutus, in ſummum ſalutis diſcrimen conjiceretur, omiſſa Tocaii capiendi curâ; ac Tartaris ad depopulandos Bereghianos & Ugocianos verſis, ſuæ potiùs & exercitûs ſaluti caute conſulere, quàm aliena temere oppugnare maluerat.

Ioan. Sigiſmundus ſoluta Tocaii obſidione decedit.

Tartaris Bereghianos & Vgocianos vaſtantibus.

Atque ita è medio metu perampla ſpes, & certa ſalus cunctis oborta eſt: ipſeque Cæſar fluctuantis conſilii ſui rationibus explicatis, quod illum commercio Turcico obnoxium haud ſine eorum ſcitu obſidioni finem impoſuiſſe, certis conjecturis exiſtimaret, ſolutis caſtris redire decrevit, Ferdinandumque fratrem in Bohemiam redeuntem ab ſe dimiſit, ipſeque ad XVI. Octobris diem Comaronium, ejus loci perluſtrandi cauſa profectus, illinc ad extremos ejuſdem menſis dies, cum peculiari aulæ ſuæ comitatu, ac nonnullis ducibus, Viennam reverſus eſt. Biduo pòſt copiæ Ungaricæ eum ſecutæ, ad ſuas ſtationes redierunt: Germanicæ verò tam equeſtres, quàm pedeſtres, partim in propinquioribus Jaurino locis, partim ad Vagum & Laitam flumina, donec ſtipendium eis perſolveretur, diſtributæ ſunt: nec parvum detrimentum miſerorum accolarum fortunis intulerunt. Eodem quo Viennam ventum eſt die, ex literis Hieronymi Prioli principis, ac Senatus Veneti certiùs intellexit mortem Solimani, quibus veluti confœderatis Selimus perſcripſerat, patrem ſuum triduo ante, quàm Sighetum expugnaretur, vitam eum morte commutaſſe: quod tamen ab ejus miniſtris aliquamdiu magno ſilentio ſuppreſſum fuiſſet.

Cæſar Comaronio luſtrato Viennam extremo Octobri redit.

A Priulo Duce Venetorum Cæſar fit certior Solimanũ eſſe extinctum.

Tartari interea è Tocaio digreſſi, magnis incendiis & populationibus paſſim cis & ultra Tibiſcum, ac inter Bodrogum & Samoſum fluvios graſſati, quum ſupra vaſtatam ubique Pannoniam ditioni etiam Tranſſilvanicæ circa Varadinum extrema quæque minitarentur inferrentque, Johannes Sigiſmundus obviam eorum, quamquam paulò ante ſociorum, libidini ire coactus, miſſis ad eos res repetitum certis nuntiis, quum illi nec res, nec captivos reddere, neque à cædibus rapiniſque abſtinere vellent, armis & cruento prælio cum eis conflixit, in campis inter Debrecenium & Novum Forum, (id oppidi nomen eſt) longe lateque patentibus, quo prælio cæſis & profligatis Tartaris, ſatis magnum captivorum numerum liberavit: deinde pacatis agminibus, ſed contento paſſu in Tranſſilvaniam ſe recepit. Ipſi quoque haud incruenta pugna fuit, quum plures ex ſuis ſagittis confixos, quo genere teli Tartari ſupra omnes alias gentes plurimum valent, amiſiſſet; deſideratuſque eſſet inter multos alios Melchior Paganus, clarioris nominis equitum præfectus.

Ioan. Sigiſm. Tartarorum excurſiones, prælis cũ eis commiſſis, ſiſtit & inhibet.

At Mehemetes quum per expeditiſſimos & velociſſimos nuntios mortem Selimo filio, ſoceroque ſuo ſignificaſſet, jamque illum urbis Conſtantinopolitanæ, ac ſolii paterni poſſeſſionem, introducente eum Scandere purpurato, hortorum præfecto, cui filia ejus ſecundo genita nupſerat, & quem Solimanus in bellum profecturus, præfectum urbis reliquerat, pacate & quiete occupaſſe intellexiſſet, miſſis quaquaverſum Acangiorum & prædatoriorum equitum turmis, crudeliſſimam depopulationem uſque ad Caniſam, & trans Arabonem flumen, ad Giacum uſque & Sabariam fieri juſſit: Babociamque, quam Stephanus Perneſſius, & Michael Verebelius præfecti, ignobili fœdoque metu conſternati vacuam reliquerant, in poteſtatem redegit, quo Sighetanis auxilio præſidioque foret: ac deinde dimiſſis in hiberna Boſnenſibus & aliis limitaneis Turcis, ipſe cum prætorianis & Janiceris, ac Aſiaticis copiis rediit, funuſque Solimani ſepulchro Byzantii ab eo condito inferre decrevit: quum paulò antè viſcera ejus atque inteſtina, eodem in loco, ubi è vivis exceſſerat, ad Sibotum pagum ſingulari pompâ tumulaſſet: pecuniamque, qua ibi templum ædificaretur, annuos item proventus, quibus Taliſmani ſacerdotes ibidem alerentur, ex portoriis & vectigalibus Sighetanis conſtituiſſet. Sighetum autem curæ & fidei Scanderagæ tuendum commiſit, qui multis retroactis annis Soclosinam præfecturam ſummâ fide geſſerat. Extinctus eſt Solimanus, cùm vitiatis renis doloribus, ob quos etiam vivens pallido ſemper ac decolore vultu fuit; tum ventris profluvio, ex nimio autumnalium fructuum eſu contracto, quum nondum ſexageſimum ſextum ætatis annum compleviſſet, ac circiter quadraginta ſex annis ſceptra tenuiſſet.

Turcorum depopulationes.

Babocia à noſtris deſerta in hoſtis poteſtatem venit.

Mehemetes, dimiſſis copiis aliquot corpus Solimani Byzantium deducit.

Solimani morbus & ætas.

Poſt ejus obitum Selimus, paterno imperio potitus, magnâ promiſſa Janiceris & Spahoglanis, qui ſunt prætoriani equites, ſummâ pecuniæ, XXVII. die Septembris Conſtantinopoli diſcedens, magnis itineribus Albam Græcam primò, mox Valcotarum uſque ad Danubii ripam ſitum oppidum contendit; ibique obviam exercitum, & funus paternum tradente Mehemete, in manus & poteſtatem accepit: deinde eodem quo venerat itinere, reverſus eſt Byzantium, exercitu ſubſequi juſſo; ut quæ ad paterni funeris exequias pompamque ſpectarent, im-

Selymus, citatis itineribus, paterno corpori ad Valcovarum obviam prodit.

1566. 1566

Hoſſutotius abſque ullo reſponſo ad Cæſarem à Selymo dimittitur.

penſiùs ſe præſente curarentur: quo quum perveniſſet, Georgium Hoſſutotium, quem initio belli ad Solimanum à Cæſare miſſum fuiſſe docuimus, abſque ullo reſponſo dimiſit, retento Alberto de Vis, ordinario legato, illique haud procul ultra Adrianopolim exanimis Solimanus, tanti nominis & claritudinis imperator, quadringentis plus minus equitibus comitatus, curruque agreſti Bulgarico, & diſcoloribus equis vectus, obviam adductus haud leve rerum humanarum inconſtantiæ ac volubilitatis exemplum præbuit.

Tahius Caniſæ à Cæſare præficitur.

Ut Sighetanas eruptiones prohibeat.

At Cæſar, priuſquam ex caſtris abiret, ut erupturis ex Sigheto hoſtibus obicem opponeret, utili conſilio neceſſarioque Franciſcum Tahiū, virum militiæ clarum & induſtrium Caniſam cum mille equitibus, ac totidem peditibus dimiſit; idque arx ea Urſulæ Caniſæ, Nadaſdii Palatini viduæ juris eſſet, permutatione cum illa facta, traditoque ei Borſmonoſtrano cænobio, illam munire imprimis, ejuſque præſidiarios, defenſioni Pannoniæ ſimul & Illyrici intentos fore juſſit. Suſcepit curam libens Tahius, & abiere cū eo complures clari nominis præfecti & centuriones, Petrus Quaeglevitius, Petri ſenioris filius, qui erat Cæſaris præguſtator & dapifer, giganteæ ferè proceritatis, ſed ſingularis elegantiæ & virtutis juvenis, ideoque omnibus, ipſique imprimis Cæſari charus, ac Matthæus ejus frater, Johannes Alapianus cum Gaſpare filio, nuper clade Sighetana capto, liberatoque. Franciſcus Geſtius, Georgius Palaticius, compluresque alii. Tahius etiam Gaſparis Bothi arcem Caniſæ ad unius ſtadii iter vicinam, quæ ſancti Georgii vocatur, pro ſpecula munivit, atque turmam centenariam equitum, cum totidem peditibus pro cuſtodia attribuit.

Turcæ noſtros in inſidias pellectos cædunt. Keglevitius perit.

Sed quum arcem Berzentiam à Clemente Salaio vacuam relictam, quæ ampliùs quadraginta dies habitatoribus caruerat, incertum, quibus de cauſis occupare neglexiſſet, Turcæ priores eam ingreſſi munierunt, præſidioque firmarunt, accidit que paulò pòſt, gravi noſtrorum infortunio atque incommodo, ut abſente Tahio, hoſtes ex ea magno numero excurrentes ad Rechem pagum propinquum inſidias collocarent, noſtroſque incautos ad eas refugiendo pertraherent, atroxque & cruentum prælium cum noſtris contraherent; In quo prælio Petrus Quaeglevitius, in quem unum omnes Turcæ animos atque arma obverterant, ſummo cum omnium dolore fuit interfectus.

Nec multò pòſt nocte intempeſtâ, Gaſparem quoq; Bothum in ſua ſancti Georgii ſpecula invaſerunt, ac vallum, quod arcis ipſius muro conjunctum erat, captum expugnarunt, abductiſque ex eo equis & militum ſupellectili, ac aliquot captivis, ſuccenderunt. Bothus tamen, uti erat egregia virtute juvenis, arcem quamquam ferro & magnis viribus ab hoſtibus oppugnatam fortiter ſervavit. Eodem itineri iterum Turcæ ignari Tahium reverti ſſe, oppidum Caniſianum, recens vallo è roboribus facto conſtructum, nec tamen argilla paleis de more Pannonicarum munitionum durata obductum, ſilentio ejuſdem noctis aggreſſi, ſecuribus & dolabris dejicere conten-derunt. Verùm à Tahio, quamquam tunc fortè ob ingentes articulorum dolores pedibus manibuſque capto, ſed à ſuis ocyus ad equum tranſlato, multis amiſſis rejecti, re infecta diſceſſerunt, qua in pugna Omerbego equitum præfectu, qui è Nicloſpurgo Moraviæ oppido, dum Ladiſlai Quereceum captivus eſſet, mirо aſtu caſuque evaſerat, dextra manus detruncata fuit, dum bipenne vallum diſſecare niteretur, multique alii ſclopetorum glandibus interfecti, quorum capita Tahius, ſupra illud ipſum vallum perticis infixa collocavit.

Caniſiam aggreſſi rejiciuntur cum ſuorum occiſione.

Obiere eodem anno, viri rebus præclare geſtis illuſtres, Andr. Bathorius, Franciſcus Battianus, Petrus Erdodius.

Obiere eo anno poſt ſoluta caſtra viri illuſtres, Andreas Bathorius, Franciſcus Battianus, & Petrus Erdodius. Et Bathorium quidem Cæſar Ungaricis copiis, quas in caſtris habebat, præfecerat, tametſi ob ſævos & continuos articulorum dolores, inſtar Antonii Levæ ſella geſtaretur. Sed is vigilando, agendo, cunctaque periti ducis munia naviter exequendo, officio ſatisfecit. Cùmque ipſis in caſtris in morbum incidiſſet, profluvio etiam alvi accedente, ejus vim ſuperare non potuit, itaque ad Deveniam arcem, ad Danubii & Moravæ confluentem, in limite Auſtriæ ſitam, delatus è vivis exceſſit. Battianium octogenario proximum, ac quatuor regum familiaritate inſignem, dumque ætas & vires ferebant, manu conſilioque promptum, matura mors vitæ exemit, qui quod liberis orbus eſſet, arces fortunaſque ampliſſimas, quas liberalitate principum erat conſequutus, Balthaſari è patruo Chriſtophoro nepoti reliquit. Erdodio, quum filiam Stephano Derſffio elocaſſet, ac è nuptiis in Illyricum reverteretur, fata finem vitæ impoſuere: Viro cumprimis domi foriſque claro. Obiit etiam Johannes Giulanus, admodum adoleſcens, cui Battianius erat avunculus, aqua intercute ſublatus; cujus immatura mors eo gravior improſperiorque accidit, quod quum multa generis claritudine polleret, formæque præſtantia omnes æquales anteiret, nullos poſt ſe hæredes moriens reliquiſſet.

Obiit & Joannes Giulanus.

Nicolai

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXIV.

1567.

Suendius ſuſtinendi potius quàm inferendi belli conſilium Cæſari infeliciter ſug-geſſerat.

His rebus in hunc modum ſatis infeliciter adminiſtratis, regnoque Pannoniæ, dum Cæſar maleſana innixus conſiliis, ſuſtinendi potiùs quàm inferendi belli rationes amplectitur, ſupremam adeunte cladem, Suendius eadem ſequutus conſilia, quorum ipſe auctor eſſe ferebatur, & qui per totum id tempus, quorſum hoſtium conſilia tenderent, è Caſſoviæ mœnibus proſpectaverat, inſequentem hiemem in armis & caſtris tranſegit: arcibus Georgii Bebeci, qui à Cæſaria veluti Pannoniæ Regis fide impudenter deſciverat, perdomandis operam omnem impendens. Cujus rei ſeriem, ac motus inde ſubſequutos, quo potero brevius, hoc loco expediam; quandoquidem bis initiis parum abfuit, quin tota belli moles redintegraretur.

Bebecus fraude Haſanis captus Byzantiū miſſus.

Igitur is, ut ſupra memoravimus, ante biennium dum à quodam transfuga deceptus, Haſsnem Fileci præfectum per inſidias in poteſtatem redigere contendit, in manus hoſtium inciderat, atque ab iis Byzantium miſſus fuerat. Ubi diuturnæ ſervitutis pertæſus, primo ad Maximiliani Cæſaris implorandam opem confugerat: & ſi in propoſito perſtitiſſet, haud dubie libertatem ejus opera fuiſſet conſequutus, quemadmodum paulo ante pater Ferdinandus, Augerii legati operâ, Hiſpanos duces in terra Africæ captos, & ipſe Maximilianus Johannem Cruſitum, cum aliis nonnullis liberaliter dimiſſum, impetraverat. Sed mox Bebecus ſolita impulſus animi levitate, mutaverat animum, ac ſuis ad Johannem Sigiſmundum, quem à Solimano diligi non ignorabat, aſſiduis precibus lachrymiſque evicit, ut pro ſe apud Solimanum laboraret, ſummam ei fidem obſequiumque pollicitus. Itaque eum Solimanus Joannis precibus expugnatus, cuſtodiâ emittit, equiſque & veſtibus ac armis & pecunia donatum in Tranſilvaniam ire jubet, ubi ſtatim copiarum ſummum imperium, ac provinciæ adminiſtrationem, atque ad ſui ſuſtentationem, duas arces Batoniam & Deſnonem dono accepit.

Tranſilvanū deprecatione libertati reſtituitur.

Provinciæq; adminiſtratio eidem creditur.

Tametſi verò Bebeci uxor Sophia Patrocia, in partibus Cæſarianis muniſſimam arcem Saduariam editiſſimo monti impoſitam inhabitaret; quum tamen ad Suendium eſſet allatum, illum in Tranſſilvania res novas moliri, & alioquin ejus inconſtantiam ſuſpectam haberet, difficillimo anni tempore militibus, ut ſe in caſtra pararent, edixit, ne ab illo Turcicis & Tranſſilvanicis auxiliis adjuto, imparatus præveniretur; & res hactenus utcunque circa Caſſoviam pacatæ, inconſultâ ejus viri audaciâ turbarentur. Simonem Forgacium ex hibernis, Johannem Ruberum, equitatui Germanico præpoſitum è Varanone, ac Jacobum Ramingerium Tocaio evocat, negotium curandorum tormentorum Rudolpho Saliceo è Rhetis & Lepontiis, Helvetiorum ſocietate claris, quos vulgus Griſones vocat, oriundo committit. Ante omnia autem alteram arcem Sendronem, ad Bolduam amnem ſitam, in cujus oppido præſidium Cæſarianum Friecienſibus Turcis oppoſitum agitabat, in quam præſidiariis liber erat acceſſus, occupari jubet, ejectiſque facili negotio Bebecianis, Germanos milites impoſuit.

1567.

Suendius coactis copiis, Bebecianas arces oppugnat.

Sendronem arcē capit.

Cæterùm communi ducum conſilio decernitur duo caſtella è materia duobus in locis extrui debere, eaque militari manu munienda, ne Bebecianis tutus exitus aut ingreſſus pateret; atque ut iis, qui intus erant, importandi commeatus facultas, & rerum neceſſariarum invectio ante omnia eriperetur. Nec diu moratus Suendius, unum in Jabloncia ad rivum pagumque ejuſdem nominis extruendum curat: alterum in pago Sigligeto, amboque agricolarum ſerio manus admoventium opera brevi temporis ſpatio perficiuntur. Huic Petrum Pancam, turmæ equeſtris præfectum; alteri verò Johannem Leucuſium, cognomento Abſtemium præficit: qui tum fortè in quodam pago Gorgone cum ſua equitum Caſſovienſium turma hibernabat. Per hunc modum interclusſo commeatu, & obſeſſis undique itineribus, uxorem Bebeci auxiliis deſtitutam, vel ad deditionis conditiones amplectendas cogi, vel maritum ad Cæſaris partes pertrahi poſſe arbitrabatur.

Saduariā arcē obſidione premit.

Bebecus de his rebus ab uxore in Tranſſilvaniam certior redditus, cùm inuſitatis hiberni temporis frigoribus, nulla ferendi auxilii ſpes eſſet, Colomanum Balaſſam, clarum equitem Caſſoviam ad Suendium mittit: cui ab ſe à tenera educato, propter egregiam fidem & virtutem, multum tribuere erat ſolitus. Summa mandatorum erat, ut apud Cæſarem operam, auctoritatemque ſuam interponeret, qua in gratiam reciperetur: ac ut quadraginta millia aureorum, quæ

Bebecus à Cæſare in gratiam recipi

Subdole flagitat.

quæ Tranſſilvanus Turcicis purpuratis pro eo redimendo numeraſſe dicebatur, illi ſolveretur; Sendroniã munitio eductis illinc Germanis reſtitueretur: Sacolcia urbs, in finibus Moraviæ ſita ei traderetur, in qua conjugem cum liberis collocaret. Suendius haud ignarus ea è Bebeco extrahendi potiùs temporis cauſa, quam ſincerè proponi, audito Colomano reſpondit, ſe de iis, quæ peteret ne verbum quidem cum eo collocuturum, niſi prius Sigiſmundum Tordam, virum doctum, regiorum proventuum curatorem, ſub fide ad ſe vocatum, ac contra jus faſque retentum cuſtodiâ emitteret. Quibus à Colomano intellectis uxori perſcripſit, ut illum ad Suendium ire permitteret, ita ut datâ ſyngraphâ caveret promitteretque, ſe iterum rediturum.

Sigiſmundus Torda à Bebeco juſſu Suendii liber dimittitur.

Verùm Suendius cognitâ re, eum de Bebeco ejuſque rebus diſſerentem nec audire voluit, nec admittere; reſcripſitque Bebeco, ſi quid rectè actum vellet, ut Sigiſmundo & ſyngrapham & fidem, qua ſe rediturum obligaverat, remitteret, illumque redire parantem, adhibitis cuſtodibus retinuit. Bebecus ne Cæſarem & Suendium magis ac magis offenderet, ſuamque & conjugis cauſam inſolentiore facto turbaret, Suendio æqua monenti paruit, Tordamque liberum & abſolutum eſſe juſſit, dimiſitque. Ea inde è Tranſſilvania ad arcem Baioniam, non procul Varadino venit, ut propiore in loco conſtitutus, facilius atque celerius de rebus, quæ inſtarent, agere poſſet;

Bebecus cum doloſis mandatis iterum ad Suendiũ mittit.

Ladislaumque Lorſodffium illinc ad Suendium cum novis mandatis miſit, quorum hæc erat ſumma: ſe ſtatuiſſe ad Cæſarem ſincera fide reverti; petere itaque ut caſtella, quæ adverſus Saduariam erecta eſſent, demoliretur, ac poteſtatem ſibi per literas daret veniendi Caſſoviam, ac de conditionibus tranſigendis, aut ſi id commodo Suendii fieri poſſet, ut ambo colloquii cauſâ Tocaium convenirent: ſe vel nunc eo iturum fuiſſe, niſi à Johanne Sigiſmundo vel invitus, ac affectam valetudinem excuſans, ad purpuratum Budenſem legatus mitteretur. Fraude animadverſa, & ab exploratoribus quoque cognitâ, Suendius non eſſe illi conveniendi facultatem concedendam reſpondit, qui ad Turcas adverſum ſe concitandos Budam proficiſcatur; ideo ſi fidelem animum habeat, mitteret ambages, & repudiatâ Turcarum ſocietate ad Baioniam reverteretur, atque illinc ſe clementiæ & gratiæ Cæſaris traderet, quem antea quoque benigniſſimum & indulgentiſſimum principem fuiſſet expertus. Hujuſmodi reſponſum Lorandffius Bebeco Budam perſcripſit; ipſe autem Saduariæ apud illius conjugem ſubſiſtit.

Anno 1567. Suendius illo repulſo, acriori obſidione arcem circumvallat.

Interea Suendius Idibus Januariis Caſſovia profectus in omnes partes vigilando atque agendo acriorem obſidionem inſtituere, ac caſtra propiùs arcem promovere cœpit: quæ etiam adventu Ferdinandi Hardecci, ac Joan. Petri Ruſſelli è Sendrone aucta fuere. Curanti hæc Suendio, ac omnibus viribus ad perdomandam arcem intento, Andreas Balogus, qui ejus nominis arci præerat, certius nuntiavit, Bebecum Fileci apud Turcas eſſe, ac CCC. pedites partim ſuos, partim Turcas mercede conductos habere, atque in id totis viribus incumbere, ut obſeſſis auxilium ferre, eoſque in arcem introducere queat. Eodem tempore Suendius Forgacio juſſerat, ut miſſis idoneis militibus, de Bebeci & Turcarum conſiliis aliquid certi atque explorati adferrent.

Bebecus in arcem Turcarum ſubſidium fruſtra introducere conatur.

Quod ille ſingulari diligentia exequutus, paulò pòſt tres Bebeci equites interceptos ad Suendiũ adduxit: à quibus intellectum eſt, Bebecum cum peditum cohortibus ſubſequi, ut illis introductis ſubſidio obſeſſis eſſe poſſit, donec majora auxilia adcurrant. Itaque vias omnes cuſtodiri, & in caſtellis excubias agi, & ſi quid viſum auditumque foret, ſibi tum celeribus nuntiis, tum tormentorum bombis ſine mora ſignificari jubet. At Bebecus quum ex iis, qui fortè refugerant, tres illos equites interceptos, adventumque ſuum cum cohortibus ad Cæſarianos perlatum eſſe; tum vias omnes à Forgacio & Rubero aliquot in locis obſeſſas animadvertiſſet, Filecum unde venerat ſe recepit.

Bebeci uxor ſe arcemque ſtrenue tuetur.

Ejus receptus uxor ignara, nec adhuc de mariti ſuppetiis deſperans, à tormentis in caſtra & aggeres explodandis & dirigendis, non ſine gravi commeantium periculo, minimè ceſſabat, ac ad voces & literas deditionem poſcentium, ſe quidem fœminam minimè bello aſſuetam, neque tamen tam imbelli atque degenere animo eſſe reſpondebat, ut ſola verborum ferocitate terreretur, ac nulla facta defenſione, quæ etiam brutis animalibus ſuis in latebris deliteſcentibus, naturæ quodam inſtinctu indita eſſe videtur, arce ſua excedat, proinde fortunam qualemcunque experiri conſtituiſſe.

At Suendius aggeres propiùs arcem erigi, tormentaque in illis collocari, iiſque eam acerrimè concuti juſſit. Sed tanta majorum minorumque tormentorum vis ex arce in Cæſarianos operi intentos emitti cœpit, quorum ingentem & exquiſitam copiam, tam Franciſcus Bebecus pater, quàm poſtea Georgius filius eo ſolerter congeſſerant, ut corbibus terra ceſpiteque repletis, inter quos tormenta collocari ſolent, ac ipſis tormentis incredibili eorum vi disjectis & deſtructis nemini ibi perſiſtendi facultas daretur.

Salicenus tormentorũ præfectus colubrina ictus vulneratus concidit.

Quo viſo Suendius milites & magiſtros tormentorum, ipſumque imprimis Rudolphum Salicenum eorum præfectum cohortatus, alios aggeres ac majores & craſſiores cophinos fieri juſſit: quo in opere quum Rudolphus impigre verſaretur, ſuoſque ad laborem voce manuque incitaret, majoris colubrinæ pila ex arce emiſſa, ſupra coxendicem, immani vulnere ictus concidit, non ſine ſummo Suendii & aliorum dolore; & aggeres iterum diſſipari. Illum ſemianimem extemplo ſublevari, ac Caſſoviam ad medicos deduci curavit, à quibus quamquam ægre curatus, perpetuo claudicabat. Ejus locum Suendius nemini dedit, ſed omne illud laborioſum ac periculoſum muneris genus ſibi deſumpſit: refectiſque de nocte iterum magno pertinacique militum æque ac agreſtium labore aggeribus, & collocatis denuo tormentis, arcem tanto majore vi, ac impetu verberavit; ſuumque tentorium proxime tormenta transferri juſſit, ut eo commodius & acrius operi incumberet; relicto interim in caſtris, quæ in proxima valle erant poſita, Forgacio, qui vicariam ei in iis operam præſtaret.

Aggeres noſtri tertio & quarto, immaniũ ex arce

Verùm neque acri ejus ſolertia, neque ullis artibus provideri potuit, quin immanium ex arce machinarum impetu aggeres etiam tertio & quarto non ſine multorum militum ſtrage & interitu perfringerentur, & noſtrorum quoque tormenta, perfractis axibus, & rotis, in-

1567.

machinarum impetu diſjectis.

inutilia redderentur. Unde Suendius dolore atque iracundia percitus, adhibitis Rubero & Forgacio, cæteriſque ducibus, militari conſtantia aggeres & cophinos, ingentibus roborum trabibus interjectis, arena & ceſpite opplevit, ac alia, quæ in promptu erant carrulis tormenta, in iis collocavit, firmavitque ita, ut amplius ex arce ſubverti ac disjici nequirent. Nec ea una oppugnationis via contentus, alium quoque aggerem non procul ab arcis porta, non ſine ſummo ſuo & militum diſcrimine inſtituit, eo propoſito, ut duobus ſimul locis eam quaſſandam ſuſciperet. Quo quidem in aggere, quum hortando, laborandoque, ac eos, qui in opere erant, ut celeriùs perficerent, incitando feſſus, nonnihil in vicinæ rupis crepidine conſediſſet, ac capite aliquantulum extaret, quod eſſet decora proceritate conſpicuus, periculoſo admodum majoris pilæ ictu ex arce ita eſt perſtrictus, ut veſtimenta ejus omnia, unà cum ſuperiori, quod ad pellendum frigus pellibus lupinis ſuffultum erat, uſque ad interiorem tunicam, circa collum & humerum citiſſime abraderentur, illæſo tamen corpore; Diis ſuperis profectò vitæ & saluti clariſſimi viri præſentiſſimam opem ferentibus.

Firmantur iterū validis roborum trabibus.

Suendius periculoſo majoris pilæ ictu perſtringitur.

Diſpoſitis ergo in eum modum tormentis, arx duobus è locis, majori quàm antea vi quatriduum inceſſanter concuſſa eſt, uſque adeo converſis in vindictam omnium animis, ut nemo defenſorum in muris & propugnaculis, ſine certa pernicie conſiſtere poſſet: & murus, quem Bebeciani impenetrabilem eſſe, nec ullis machinis dirui poſſe putabant, ab alto ad ima uſque fundamenta maximum hiatum feciſſe videretur. Altera etiam ex parte penes arcis portum murus frequentibus pilarum ictibus pertuſus, magno cum fragore prociderat. Quinto poſt die, quum aggeres firmiore loco conſtitiſſent, & quum nihil à diruendis mœnibus ceſſaretur, ferreæ ingentes pilæ in arcis mœnia contortæ ſunt, eaque late procidentia, non ſolùm Sophiæ Patociæ muliebrem animum, ſed etiam Petrum Saffaritlam Bebeci legatum, atque alios ferè omnes, qui in arce erant, haud inani metu perterruerunt.

Arx acerrime per quatriduū concuſſa eſt.

Itaque ad ſummam redacti deſperationem, Perto Ebeccio, haud obſcuri nominis equiti permiſerunt, ut è feneſtra quapiam in caſtra de deditione proloqueretur. Re ad Suendium delata, qui tunc in caſtra fortè deſcenderat, ac poteſtate ab eo conceſſa, mittitur ex arce Paulus Pereo, qui nomine cæterorum Forgacium intromitti in arcem petebat, ut cum eo de deditione ejuſque conditionibus tranſigeretur. Sed Suendius neque ad ſuam, neque Forgacii dignitatem pertinere putabat, illum ad dubiæ fidei homines, Turcarum ſocios ingredi Paulum, negato eo quod petebat remiſit, ſimulque addidit ſe, niſi eo die convenirent, occaſione uſurum, captaque arce, nemini poſtea parciturum. Quæ quum ipſe ad obſeſſos pertuliſſet, non ita diu poſt venit in caſtra Lapus Viſelenius, vir militaris, & vetus Bebeci equitum ductor, ac poſt paucos collatos ſermones, annitente etiam Forgacio, qui cum calamitoſa muliere humanius agendum cenſebat, iis cum Suendio conditionibus tranſegit, ut exeunti arce conjugi Bebeci, omnes res privataſque opes, quaſcunque vellet auferre liceret, præter tormenta currulia, ac eorum apparatum tuendæ arci neceſſarium, equoſque marti militares. Viſelenio conditionibus ſubſcribente, ac obſidibus Ladislao Lorandffiu, & Paulo Darvaſſio apud Suendium relictis, in arcem reverſo, omnes qui in ea erant, rebus convaſatis, ac in plauſtra, quæ Cæſariani dederant, oneratis, ad XIIII. Januarii diem exierunt: ac jubente Suendio, Forgacius, Ruberus, & Ramingerius in eam cum ſuis equitum alis, cohortibuſque peditum ingrediuntur: deligunturque Gaſpar Magoclus, & Petrus Pauca, qui Patociam & ſuos, ab omni injuria defenſos, Tornam uſque deduxerunt.

Bebeci uxor Patocia certis conditionibus arcem Suendio dedit.

XIIII. die Ianuarii.

Jam Bebecus cum ſuis & Turcarum auxiliis haud contemnendis Sombatum pervenerat, quod eſt oppidum ad Rimam amnem ſitum, obſeſſis opem laturus, eo propoſito, ut cum Suendianis prælii fortunam periclitaretur, aut ſi viribus impar foret, tricenariam cohortem, hanc in finem ſecum adductam, ſub prælii tempus intromitteret, quum conjugem & milites ſuos arce per conditiones tradita exceſſiſſe cognovit, mœſtuſque & adverſam fortunam incuſans, Filecam rediit; indeque quum uxor ſe Baionia in arce ei conjunxiſſet, ambo in Tranſſilvaniam conceſſerunt. Suendius quoque Saduaria citiùs, quàm ſperaret potitus, cæteris etiam Bebeci arcibus facili negotio per deditionem in poteſtatem redactis, quod ſævis Boreæ flatibus profundæ nives terram cooperuiſſent, & copiis aliquantum quietis dandum arbitraretur, Caſſoviam reverſus eſt. Ubi quum paucos dies quieti, otioque indulſiſſet, Muncacium in Bereglana provincia ſitum, & Huſtum Maramaruſiæ caput, fodinis lapidei ſalis, ac origine Tibiſci fluminis celeberrimum, quæ loca extra Tranſſilvaniæ fines ſita, Johannes Sigiſmundus pactis, quæ per Somlianum & Niſoccium biennio ante cum Suendio in caſtris Erdodianis intervenerant, reſtituere debebat, obſidione cingere decrevit. Igitur ducibus, quos in conſilium vocaverat, voluntatem ſuam aperit, quidve de ea ipſi ſentiant, paucis verbis exquirit.

Bebecus ſera uxori auxilia adducit.

Suendius conſilium de Muncacio obſidendo convocat.

Forgacio, quem primo loco dicere voluerat, longe fore conſultius videbatur, ſi ancipiti bello abſtineret, quandoquidem inquiebat, ubi Johannes Sigiſmundus illata ſibi & finibus ſuis arma viderit, nequaquam ceſſaturus ſit, quin & ſuas vires opponat, & Turcas eorumque principem Selimum, cujus ſe clientem profitetur, infeſtis armis adverſus eum & Cæſarem concitet, noviſque & periculoſis bellorum procellis denuo involvat, quibus acerbiſſima rerum omnium confuſione, divina atque humana ſurſum atque deorſum fœde permiſceantur. Satis eum jam famæ & gloriæ ſuæ, ſatis Cæſaris & exercitûs de ſe expectationi feciſſe, quum dilatatis finibus, vendicatoque è manibus perduellium Pannoniæ regno, ad Tranſſilvaniam uſque & radices alpium, quæ eam à Pannonia dividunt, victricibus armis celeriter percurrendo, metas & terminos protuliſſet, non eſſe in duabus illis arcibus tantum præſidii aut momenti poſitum, ut omnia hactenus tot & tantis ejus curis & laboribus ſudoreque & ſanguine militum parta, dubiæ

Forgacius id bellum omnino diſſuadet.

Mar-

1567.

,,Martis aleæ ac incertis fortunæ caſibus temere
,,objicienda exiſtimet. Cauti temperatique
,,ducis manus eſſe victoriæ modum imponere,
,,ac arridentis fortunæ beneficio ea moderatio-
,,ne uti, ne quam illa lubrica & vitrea dici ſo-
,,leat, puncto temporis frangatur, & tum de-
,,mum nos vel maxime facti pœniteat. Quæ
,,quidem tametſi imprimis, acri judicio conſi-
,,deranda ſint: ſupra tamen ea omnia ita belli
,,inferendi cogitationibus magno eſſe obſtacu-
,,lo alieniſſimum anni tempus, profundas ni-
,,ves, acre frigus, magnam commeatus penu-
,,riam, non minorem vehendis tormentis ju-
,,mentorum paucitatem, &, quod caput eſt, co-
,,piarum & exercitus, quibus deſtinata animo
,,perfici poſſint, numerum vehementer immi-
,,nutum: quum multæ cohortes ac equitum tur-
,,mæ, fine militiæ facto, nuper admodum exau-
,,ctoratæ ſint, nec aliæ in diſcedentium locum
,,hactenus conductæ.

Ejus ſententiæ aſſentitur Ruberus & Raitenavius aliique, excepto Ramminger.

Huic ſententiæ Ruberus, quamquam pugnax & promptus haberetur, ac Johannes Veruerus Raitenavius, legionariorum militum tribunus, cæterique duces abſque cunctatione ſubſcripſerunt. Solus Ramingerius ſive vere, quod ſentiret, proloquutus, ſive, ut fieri plerumque ſolet, Suendio aſſentari volens, eum præclare ſemper ac feliciter bella gerere ſolitum, ne meditatum hoc quoque tempore facinus intermitteret, ſed cæteris rebus fortiſſime geſtis, hunc quaſi colophonem adderet, in propoſito confirmavit; eoque impulit, ut ille nequa facta mora copias in caſtra convenire juberent, ducibus exemplò imperaret.

A quo in ſententia confirmatus Muncacium caſtra promovet.

Promotis Unguarium copiis, ac ob hiemis ſævitiem per oppida ac adjacentes pagos diſtributis, Forgacium cum parte earum præmittit, additis mandatis, ut pontem Latorcio flumini impoſitum, qui ex alpibus Carpathiis è finibus Poloniæ decurrens, inter oppidum Muncacium & arcem profluit, occupare, & munire, tuerique omnibus viribus contendat; provideatque ne oppidum illud ſuſcipiendis hoſpitio militibus opportunum, injecto ab hoſtibus igne concremetur. Ipſe biduo pòſt cum reliqua parte exercitus ſuſcepto itinere, relicta ad lævam Serednia Dobonum arce, ad XVII. diem Februarii Muncacium venit, ac haud procul ab arce conſedit. Nec mora, factis ſcrobibus & aggeribus, protractiſque majoribus tormentis, arcem duobus in locis acerrime verberari juſſit.

Muncacii ſitus,

Ea eſt ad rupem miro naturæ artificio, patentibus in campis, nulla montium contigua ſerie enatam ædificata: quam Theodorus Quoriatovitius princeps Rutenus, quum Caroli & Ludovici Pannoniæ regum permiſſu arci dominaretur, magno, ut videre eſt, & indomito labore, prælta & profunda foſſa in ſaxeo ſolo circumcinxit, ac propugnaculis munivit: quum tamen illa antiquitus peculio reginarum Ungariæ attributa fuiſſet.

& expugnatio difficilis.

Expugnatio videbatur omnium judicio futura difficilis atque dubia, ſi defenſores viri fuiſſent: tum quia aſperrimo rigente gelu milites in caſtris diutiùs perdurare nequaquam poſſe videbantur; tum verò etiamſi diruta arce, dejectiſque propugnaculis, oppugnatio inſtituenda foret, foſſa lata profundaque ſuperari nullo modo poterat. Huic Johannes Sigiſmundus Johannem Lugaſſium è provincia Severiniana ſemivalachum præfecerat, obſcuri generis ineſſicaciſque animi hominem, addito collega Demetrio Querepecio; ſed qui reditus tantùm arcis annuos curaret, quos illa ex vino, & rebus omnibus ad victum neceſſariis habet opulentiſſimos: ſed præcipuè maximo ex ſuibus, qui in vaſtiſſimis glandiferarum ſilvarum receſſibus, ad multa millia ſaginari quotannis ſolent, emolumento pollet proventuque.

Hi ambo bellicarum rerum rudes ac imperiti, ſimul & intempeſtivo præcipitique metu perterriti, quum vix quartum aut quintum obſidionis diem perioliſſent, & adhuc tam muri, quàm propugnacula integra eſſent, neque de commeatu, qui abunde ſuppetebat, aut rerum defenſioni neceſſariarum penuria quicquam eſſet dubitandum, aut extimeſcendum, degeneri vilique animo fœdam deditionem facere decreverunt. Igitur miſſis ad Suendium legatis, XX. dierum inducias poſtularunt; intra quas ſi à Johanne Sigiſmundo è Tranſſilvania nulla auxilia mitterentur, tum ſe arce exceſſuros annunciarunt. Quos quum Suendius indignans nequaquam conceſſiſſet, quin ſe neque dimidium quidem diei ceſſaturum reſpondiſſet; eiſque, ſi arx vi, ut ſperaret, capi poſſet, certam omnibus perniciem, cædemque interminaretur; legati in arcem reverſi, quum rejectas poſtulationes retuliſſent, iterum aliis cum conditionibus ad Suendium remiſſi ſunt, ut nimirum tradita arce, cum rebus & ſarcinis, ſubſtantiaque omni exire poſſint. Sed quum neque id obtinuiſſent, extremo perfuſi metu ad arbitrium victoris, nec honeſtam, nec neceſſariam deditionem fecerunt. Et Lugaſſius ac Querepecius, nonnullique alii in vincula conjecti, Caſſoviamque perducti ſunt, quorum ille paucos poſt dies, mœrore animi extabeſcens interiit, hic verò etiam exactis in carcere aliquot menſibus, libertati reſtitutus, non diu ſupervixit.

Lugaſſius & Querepecius vili degenerique animo, ad victoris arbitrium deditionem faciunt.

Potitus ignaviâ præſidiariorum Muncacio incredibili celeritate Suendius, quum Huſtum quoque, quod in Poloniæ & Moldaviæ confinio, editiſſimo in monte ſitum, unius diei itinere Muncacio diſtat, expugnare ſtatuerat, ac partem copiarum præmiſerat, quæ vias ſalebroſas ac ſaxis & prægrandium arborum truncis impeditas, vehendis tormentis expugnarent. Sed is conatus ad ulteriorem exploratamque victoriam ſuſceptus, ſecundo eventu caruit: Nam ad Suendium, nondum Muncacianis ex caſtris reverſum, certioribus indiciis allatum eſt, Haſanem Temeſvarienſem purpuratum, clade & captivitate Bebeci clarum, ab Johanne Sigiſmundo ſolicitatum, cum quinque millibus Turcarum ac tormentis curulibus in procinctu eſſe, jamque Jasberinium perveniſſe: ipſe quoque contractis ſumma celeritate Tranſſilvanicis copiis, ac Siculorum equitatu Claudiopolim veniſſe, exercituque per loca oportuna diſtributo occaſionem, qua ſe Turcis conjungeret, præſtolari nunciabatur.

Suendius Turcicis & Tranſſilvanicis ſubſidiis deterritus,

Quapropter relictis Huſti oppugnandi conſiliis, quum ſe viribus imparem videret, primo Unguarium, eodem quo venerat, itinere, ac deinde Caſſoviam incolumem exercitum reduxit. Et jam miſſionem à Cæſare frequentibus literis, nuntiiſque impetraverat, nec aliud quàm ſucceſſorem ſibi mitti expectabat.

Huſti oppugnandi conſilium omittit,

Exercitumque reductio Caſſoviam reducit.

Interea tamen Bartholomæum Stephinium ad Johannem Sigiſmundum mittendum cenſuit

cum

1567

Suendio Stephitium ad Ioannem de pace legat.

cum literis, quibus illum à cogitationibus ſtudiiſque belli dehortari contendebat: ſeque; quod prior bellum intuliſſet, quantum poterat excuſabat, non libidine proferendi imperii id factum, aut turbandæ pacis, ſed quod tabulis ambarum partium ad Erdodium oppidum confectis, jure licuiſſet. Quæ tamen apud exacerbatum veteriſque odii nimis memorem Johan. Sigiſmundi animum, pro tuenda ſua dignitate nullum pondus habuere, quippe qui Stephitium ad ſe ſine literis publicæ fidei venire auſum, retineri, & uſque ad finem belli, adhibitis cuſtodibus, ſervari juſſit: contra vero Sigiſmundum Segnejum, Caſtrianæ equeſtris alæ ductorem, bello ab ſe captum, & jurejurando promittere adactum, ſe peracta legatione rediturum, ad Suendium cum epiſtola æquo amariore expedivit, qua verbis ejus credi volebat, nuntiabatque, ſe quotieſcunque ad tractandas cum Cæſare pacis conditiones deſcendiſſet, ſemper inani ſpe deluſum atque deceptum fuiſſe: prout nunc quoque repentino bello præter ejus promiſſa, ac ſuam expectationem illato, pene oppreſſus eſſet. Si enim induciis, quas per legatos ſincero animo tractandas ſuſceperat, minime confiſus fuiſſet, & de Cæſaris egregia erga fœdus voluntate, meliora ſibi non ominaretur polliciius, nequaquam ſe rebus omnibus imparatum offendiſſet. Illum quidem Muncatio potiri poſſe, armaque inter necopinantes & ſpe pacis fretos aliquamdiu circumferre, igneque & ferro in ſuos fines graſſari: Verum ſe ejus injuriis provocatum, ac vindictæ cupiditate flagrantem, jurejurando denuntiare, quod non ſolum Turcarum & Tartarorum feras & immanes nationes, Chriſtianique nominis hoſtes, ſed ipſos etiam Cacodæmones, & furias infernales, aut ſi quid terribilius infeſtiusque dici aut reperiri queat, adverſus ipſum & Cæſarianos concitaturum, atroceſque pœnas de iis veluti concordiæ paciſque contemptoribus ſumpturum. Deos autem immortales, ac homines omnes palam teſtari, ſe nec auctores ejuſmodi belli, nec cædis ac ſanguinis innoxiorum hominum cauſas præbuiſſe: ſed eos, qui ſuperbo & obfirmato animo, ruptis æquiſſimis fœderibus, ac impie proculcata pace priores bellum atque arma inferre non dubitaſſent.

Cui ille acerbiore epiſtola reſpondet.

Flectere ſi nequeo, ſuperos, Acheronta movebo.

Ad ea Suendius paucis reſpondit, ſe tractatus concordiæ & pacis nec violaſſe, nec exceſſiſſe; neque enim ideo literas fidei Somliano ejus legato ad Cæſarem pacis cauſa profecturo dediſſet, ut ſibi Cæſaris auſpiciis bellum gerenti fraudi eſſent, aut ſe manibus promiſſis circumduci pateretur; quandoquidem ipſe quicquid cis Tibiſcum antea mala fide poſſediſſet jam pridem vi pactorum reſtituere debebat, quibus tamen minime ſteterit: itaque factum ſuum jure meritoque excuſabile videri; ipſum proinde recte pieque facturum, ſi hujus offenſæ, uti quidem ipſe interpretetur, jure capti Muncacii obliviſcendum putet, modumque dolori atque iracundiæ ponat, & Turcas, quos in patriæ perniciem evocaſſet, opportuno utilique conſilio abſque maleficio remittat. Hoc reſponſo Segnejus reverſus, priſtinæ cuſtodiæ traditus eſt; nec niſi exitu fineque belli libertatem recuperavit.

Reſpondet ille paucis Suendio.

Ioannis & Turcarum ſententia de bello gerendo.

At Johan. Sigiſmundus, convocatis Bebeco & aliis, ac Gaſpare imprimis Bequeſſio, cujus conſilio ſupra cæteros omnes utebatur, de progreſſu belli ſententias exquiſivit, quæ tandem omnibus ſuffragiis eo conveniebant, ut bipartito illud diviſum adminiſtraretur; quorum alterum ipſe ad recuperandas in finibus arces duceret: altero Haſanes & Turcæ in locis Agriæ & Tocajo propinquis terrorem circumferre, populari, urere, minores munitiones & caſtella invadere, atque hoſtilia quæque exercere, non prætermitterent. Ea re ab Haſane probata; ipſe cum Turcis, qui magno numero ſe ſe ad ejus caſtra aggregaverant, nihil cunctatus, arcem Dedeſſam, quæ in ditione Pereniana erat, tormentis aggredi conſtituit. Johan. vero Sigiſmundus ad Cuvarum ſigna flexit, & tormenta eodem pertrahenda curavit. Ea eſt in provincia Craſna Tranſſilvaniæ continua ad flumen Lapoſi ſum; edito in monte ſita, quod in illis alpibus per Petrianive rigentibus ortum, non procul infra oppidum Rivulum Dominarum in Samoſſum illabitur, auctoque eo, ambo poſtea in Tibiſcum volvuntur. Præerat Dedeſſæ Ladiſlaus Cavaſſius, Perenianarum copiarum ſummus dux, illi admodum charus, vir militaris & opulentus, Chriſtophori illius, quem legibus proſcriptum ab Andrea Bathorio in arce Hulba obſeſſum memoravi, germanus frater, illuſtrem moribus ac virtute longe ſuperior, is tum forte in gravem & lethiferum morbum inciderat, quo etiam, antequam Dedeſſa in poteſtatem hoſtium deveniret, magno militum Pereniique dolore extinctus fuit. Mortuo eo, milites qua cuique viſum fuit, alius atque alius, ut fit, excogitatis exeundi cauſis, dilabi cepere: præter paucos, qui decoris & honeſti memores, in arce ſecum ad omnem fortunam periclitari conſtituerant.

Haſanes Temeſuarienſis arcem Dedeſſam obſidet.

Ioannes autem ad Cuvarum ſigna convertit.

Ladiſl. Cavaſſius vir militaris arci præeſt.

Ille autem ante arcem captam defunctus.

Interea Stephanus Barius, nobili & honeſta familia ortus, Perenii ipſius eques clari nominis, quum aſſumpta ſecum turma equitum, ad carpendos Turcarum pabulatores, circum caſtra obequitaret, ab eo, qui illis ab injuria defendendis excubabat, equitatu forte conſpectus, quum impar numero foret, fugam capeſſere, & intento curſu ad Dedeſſam deferri cepit. Eum ut commilitonem conſpicati ii, qui intus erant, facile intromiſerunt, fortunæ ſuæ & hoſtilium conſiliorum ignarum. Adfuit in veſtigio Haſanes, cum caſtris & tormentis: nec mora, iis prolatis, arx verberari cepta. Ibi milites perturbato nec tamen remiſſo animo eum ſibi ducem deligunt, ipſeque præſenti neceſſitate coactus, id muneris ſibi deſumit, quod egredi jam ut tardum, ita nec tutum, nec honeſtum putaret. Turcæ, quum per quindecim dies arcem totis viribus oppugnaſſent, nec cepiſſent, tandem variis pollicitationibus incluſos, de ſua, ac rerum omnium incolumitate, ad faciendam deditionem inducere contendebant. Sed quum fruſtra omnia eſſent, ad minas converſi, neminem ſe ex iis vivum relicturos dictitabant. At Stephanus paucitatem ſuorum diffiſus collato cum ſuis conſilio; quod jam & mœnia ruinam impendentem minarentur, & retinendæ diutius arcis major indies deſperatio creſcere videretur, excogitato dolo, pulveris ſulphurei aliquot cados, in ædificiis & turribus, quæ in media arce erant, in quibus commeatus & res neceſſariæ reconditæ erant, cumulatim diſperſit; funiculo ardente nota ratione ita injecto, ut ad præſtitutum diei crepuſculi tempus, quo hoſtes in arcem irrupturos putabat; pulvis igne concepto inflammaretur. Itaque ipſe compoſita fraude, una cum ſociis ad primæ noctis tenebras ſummo ſilentio arce egreſſus, deceptis hoſtibus per notos tramites & ſemitas in tutum evaſit.

Milites paſſim dilapſi ſunt.

Barius, ſpe arcis diutius tuendæ abjecta, Pulverem ſulphureum ita diſponit, Ut cum Turcæ arcem irrupiſſent, igne concepto inflammaretur.

Hoſtes ſolis jubare exorto experrecti, quum

1567. magnum in arce ſilentium eſſe, nec quemquam in muris armatum conſiſtere animadvertiſſent, nec excubitorum, ut alias, vocem aut clamorem audirent, id quod erat rati, obſeſſos clam ſe ſubduxiſſe, ſcalis extemplo appoſitis, mœnia conſcenderunt, & apertis portis ſocios intromiſerunt. Quum autem fraudis ignari, varias in partes & domicilia prædæ cauſa confertim catervatimque irruiſſent, pulvis in eum quem diximus modum diſpoſitus, repentino terribilique crepitu ſuccenſus, domos, turrimque ipſam, & magnum Turcarum numerum in ſublime disjecit, & puncto temporis diſcerpſit; ita ut amplius quadringenti ex Janiceris & Aſapis, ac aliis, qui certatim prædæ inſiſtabant, fœdum in modum lacerati, exanimatique eſſe dicerentur. Haſanes militum interitum ægerrimè ferens, Stephanoque & noſtris dira omnia, & ſimilem interitum imprecatus, itaque & dolore fremens, eam quoque partem arcis, quæ extabat, funditus dirui, ac ſolo æquari juſſit. Amiſſa arce, Petenius, uti erat vir crudelis nonnunquam, ac ſeveri judicii, Stephano ad dicendam cauſam diem dixit, quod arcem non ad extremum uſque ſpiritum defendiſſet; atque ad illud judicium multos militares ſimul & togatos viros juris intelligentia claros convocavit. Sed ille, utpote cui nec præfectura arcis concredita fuiſſet, nec ſe ſacramento ſervandæ illi obſtrinxiſſet, verùm fortuitæ neceſſitatis caſu iſthuc delatus, quod ſuarum erat partium abunde præſtitiſſet, ſuffragiis judicum abſolutus fuit.

Et illi cũ magna ſtrage in ſublimi rapti necarentur Felici ſane eventu.

Poſtea Turcæ, urendo ubique & populando profecti, magnum agricolarum, majoriſque & minoris pecoris numerum abduxere. Inde ad Putnocum infeſtis armis ac animis progreſſi, illud vix per tridui ſpatium lenta oppugnatum, ab imbelli & meticuloſo præfecto Michaele Temeſio deditione traditum ceperunt; illumque & ſocios in tutum abire permiſerunt: qũque ulterius terrorem ac incendia, cædeſque, nemine obſiſtente, miſcerent, multa minora atque ignobilia caſtella, in quæ multi mortales confugerant, quod ſe & ſuam, conjugumque & liberorum ſalutem illis minime credere auderent, vacua relicta, atque ablatis per hoſtes iis, quæ intus erant, ſuccenſa concremataque fuere. In queis fuere Gagibatorum, Finca, Horbatum, Geſtelia, aliæque munitiones; Vadazum & Monachium vi expugnata ſunt, flammiſque abſumpta, capto Michaele Monachio nobili viro: qui poſtea haud modico auro ſe redemit. Itum deinde eſt pari terrore & clade ad amœniſſimas vini dulcioris, frugumque & pecoris, omniumque rerum ad victum neceſſariarum proventu celeberrimas, Agriæ, Tocaii, Regecii, Caſſoviæque regiones, atque rapta quæque obvia & abducta, adeo ut aliquot millia miſerorum mortalium capta aut cæſa narrentur: domibus & ædificiis omnibus ignis injectus. Dum in hunc modum Cæſariani ad Caſſoviæ fere ſuburbana omnibus belli incommodis, & calamitatibus exagitantur, Suendius mœnibus incluſus, congreſſum hoſtium cautus conſiliis devitare, luctuoſumque regionis excidium proſpectare coactus, tum demum facti pœnitere, ſeque & infeſtam fortunam inculare cepit; quod ſibi impari viribus, nec à Cæſare novis & opportunis adjuto auxiliis in aciem deſcendere, onuſtoſque præda hoſtes aggredi minime tutum putaret.

Inde Turca Putnerũ & alia ignobiliora caſtella ſibi ſubiiciũt

Vaſtatis ferro flammaque Agriæ Tocaii & Caſſoviæ regionibus. Spectante Suendio, nec cũ hoſte congredi auſo.

Parte alia Johan. Sigiſmundus Cuvarum acerrime oppugnare non intermittebat. Duplex ea arx eſt, rudi veterum opere ædificata, Draghfiorum olim ditionis, quam Suendius ante biennium captam Thomæ Viezmandio, & Petro Solionio tuendam commiſerat; qui tamen ab Eraſmo Magerio Sacmarii præfecto evocati, ut quoſdam factionis Tranſſilvanicæ milites ad Sentiogum palantes, raptoque viventes ſubito impetu opprimerent, arce excluſi erant, illa ipſis abſentibus obſidione cincta; ducibus tamen viarum peritiſſimis uſi, deceptis hoſtium excubiis, felici auſu introierunt. Poſtquam meridionale exterioris arcis propugnaculum tormentis hoſtium adeo eſſet dirutum, ut duces & præfecti irrumpi poſſe putarent, Bebecus Johannem Saſam prætorianorum peditum centurionem, ac pedites mercede conductos, ut mœnia aggrederentur, cohortatus, acerrimam oppugnationem inſtituit; quæ quum aliquot horis duraſſet, & Cæſariani ſcandentes certatim hoſtes pari virtute procul ſubmoviſſent, tandem Tranſſilvani amiſſis è numero ſuorum quamplurimis, & Saſa vulnerato, receptui cecinerunt: auctaque hoc modo ſpe propugnantium, ac hoſtibus ad vindictam commilitonum ira atque dolore percitis, inſtaurata pugna eſt, ipſoque Johan. Sigiſmundo, cum validis fortiſſimorum militum cohortibus ſingulari audacia adcurrente, multa utrinq; cæde edita, Tranſſilvani iterum loco pulſi ac male habiti pedem retulerunt. Duplicis conatus detrimento permoti, cùm præter eos, qui ceciderant, magna etiam ſauciorum multitudo in caſtris eſſet, per aliquot dies quievere, nec tamen interea tormentis quicquam ceſſantibus.

1567. Ex alia parte Cuvarũ à Joanne obſidetur

Tranſſilvani ſemel iterum, acerrima facta irruptione.

A noſtris magna cæde edita, loco pulſi retro cedunt.

Proinde putabat Bebecus geminam oppugnationem inſtituendam & propugnaculum meridionale, de quo diximus, majore vi tormentorũ dejiciendum, ac aliud è regione ejus, novis inſtitutis aggeribus pari modo concutiendum, ut eo admoto terrore, pertinacia Cæſarianorum vinceretur; quæ magno labore militum, abſq; cunctatione perfecta fuere. Sed Viezmandius ubi periculum poſceret, novas opponebat munitiones, ac ſi qui ex hoſtibus murorum ruinas inire auſi eſſent, adcurrendo, Germanoſq; milites & Vngaros pariter cohortando, cum crebrioribus glandibus ſcloperorum, tum provolutis ingentibus ſaxis, nõ ſine riſu ſociorum; ac certa hoſtium pernicie deturbari jubebat. Nonnullos doliolis, quæ ſulphureo pulvere ac reſinâ, ac ſiccatis pinaſtrorum radicibus, igni celeriter concipiendo referſerat, obrutos, extinguendiſq; veſtibus, quibus flammæ adhæſerant, occupatos, pugnam deſerere compellebat. Quo in opere dum incautius verſatur ac cum collega Solionio, & quodam è magiſtris tormentorum, dolium ſulphure plenum tractat, eo forte ſuccenſo corripitur; & ululatu miſerabilem in modum vultu, oculiſq; & omnibus membris, ſemianimis in proximam domum infertur.

Viezmandii præclara virtus.

Sibi ſterm miſerrimus caſus.

Propugnatores præfecti caſu perculſi, & quod totam fere noctem ac inſequentem diem, extruendis munimentis operam impendiſſent, ac cum hoſtibus continenter pugnaſſent, ſtationibus negligentius, ut plerumq; accidere ſolet, cuſtoditis, ad curanda corpora receſſerant: quũ duo è Tranſſilvanis gregarii milites Johannes Deghius, & Michael Somogius, ſpeculatum hoſtium munitiones caſtris egreſſi, eas armatis vacuas, & ſummum in arce ſilentium animadverterunt. Quoad principem

1567. cipem & Bebecum delato, mox iis jubentibus abſq; tubis & tympanis, ocyſſime procurſum eſt, & per ruinas conſceſis muris, nemine eorum, qui intus erant, ſentiente, in arcem penetratum. Ibi victor Tranſſilvanus, cæſis Vicemandio & aliis ad unum omnibus, uno tantum Petro Solionio, altero ex duobus præfectis vivo conſervato, arcem in poteſtatem redegit, XIII. die poſt quam oppugnari cepta eſſet.

Noſtrū negligē- tiam ex- cubias obeunti- bus. Arx à Tranſſil- vanis, o- mnibus, excepta Solionio cæſis, ex- pugna- tur.

Ea capta & præſidio firmata, Johannes Sigiſmundus ad Rivulum Dominarum caſtra promoveri juſſit, qui locus unius milliaris intervallo à Cuvaro diſtat; de cujus ſitu & ſolo fructuum omnis generis, auriq; & argenti feraci, antea diximus. Et urbecula quidem dedentibus ſe mox Civibus, facili negotio potitus eſt; Sed erat arx & munimentum in angulo mæniorum ad ſolis occaſum, à Melchiore Balaſſio olim extructum, quod poſtea Suendius opportunitate, & amœnitate loci adductus, longe munitius reddiderat, ac mille peditum præſidio cuſtodiendum dederat, quod ex Ungaris & Germanis conſtabat: præfeceratq; eis Thomam Savolium tribunum, & ex Germanis Leonardum Groſſum: ii dum Cuvarum oppugnaretur, ſingulari induſtria & virtute res neceſſarias comparaverant, foſſas repurgari, corbes & tormenta ſuis in locis per mænia collocari, ſtationes per centurias dividi curaverant. Quamquam autem munitio non muro & lapidibus conſtabat, ſed è materia ſolida & roboribus craſſioribus, terra ad pedes ſex repletis, argillaq; obductis, tumultuario opera erecta erat; tamen pilis tormentorum, quantumvis magni ponderis, in ipſa humo hærentibus, ita vim omnem contemnere videbatur, ut Tranſſilvanus difficiliorem, quam exiſtimaverat, oppugnationem experiretur.

Mox ad Rivulū Dominarum ca- ſtra per- mota ſunt.

Jam Bebecus, apud quem ſummum exercitus imperium erat, conſilio Somliani & Bequeſſi uſus, promiſſa obſeſſis incolumitate, ac libero diſceſſu, arcem petere tormentis tranſverſim evibratis, argillam dejicere ac detergere, nudataq; robora ſubjecto igne concremare; ſed quum id fruſtra omne eſſet, & plurimi militum in opera glandibus periti interirent, ad lentam oppugnationem verti: quæ quum difficilis admodum feſtinanti præſertim ad ulteriora Johanni Sigiſmundo, tædiiq; plena eſſet, fortuna quæ cùm aliâs, tum in rebus bellicis plurimũ poteſt, nec opinato oborto caſu viam aperuit, qua Cæſarianis male mulctatis, & nullo in virtute præſidio relicto, infeliciter ſuccumbentibus, Tranſſilvani voto potirentur. Quum enim magiſtri tormentorum pulverẽ ſulphureum militibus dividerant, ad ſtationum loca, aliorq; uſus perferendum ſcintilla ex ardente forte funiculo excuſſa magnum reliqui pulveris cumulum, eodem in loco reconditum ſuccendit: qui ingenti edita ſtrage, amplius CCC. ex noſtris milites, ibidem miſerabili nece extinxit & plures ſauciavit: arcemq; pluribus in locis, quod è materia conſtaret, puncto temporis inflammavit. His, qui in præſidio erant, partim extinguendo igni intentos, partim cadaveribus ſociorum humandis, ac ſauciorum cura occupatis hoſtes nihil cunctati, incitantibus ducibus, magno ſublato clamore; ad mænia procurrerunt. Cæſariani nihil ſe animo demittentes, relictis ignibus, ac aliis, ſeſe ad defenſionem pararunt & certamen diuturnum atque anceps, in ipſis ruinis, quas tormenta ediderant, contractum eſt.

Pulvere ſulphu- reo forte incenſo, & mag- nam e- dente ſtragem.

Bis Tranſſilvani ſubmoti, & multis ex eorum numero interfectis magnoque accepto detrimento, retrofugere coacti, bis pugnam inſtaurarunt; adeo dubio Martis eventu & victoria, ut Johannes Sigiſmundus ſuos confertim occumbentes miſeratus, revocari juberet, & niſi Bebecus, atque alii duces obſtitiſſent, inſiſtendum & pertinaciter pugnandum, nec ullam dandam hoſtibus quietem, aut reſpirandi moram ingeminantes. Tandem novis ſubinde militum ſubſidiis è caſtris adcurrentibus, & Cæſarianis iniquiſſima conditione adverſus invaleſcentium flammarum vim, ac acerrimam hoſtium impreſſionem uno eodemque tempore prælïantibus Tranſſilvani vallo ſuperato, ſigna in arcem intulerunt. Defenſores multitudine hoſtium è muro in arcis aream pulſi & detruſi; quamquam ad paucos redacti eſſent; tanta tamen animorum obſtinatione, tanto virium robore ſeſe tuendo, & fortiter pugnando certamen protraxerunt; ut ſpretis deditionem poſcentium vocibus, cruentam hoſtibus & funeſtam victoriam relinquerent; uſque adeo ut Johannes Sigiſmundus tum in præſens, tum poſtea multis audientibus, ſe ſimilem virtutis, & militaris conſtantiæ laudem, ſuis in militibus deſiderare haud obſcure fateretur. Cæſi omnes ad unum fuere, nemini enim & præſertim è numero Germanorum, hoſtis ira ac dolore percitus, ac cæde & morte commilitonum exacerbatus parcendum exiſtimavit. Ex hoſtibus quoque amplius duo M cecidere. Munitio tota juſſu Johannis Sigiſmundi, à fundamentis diruta, & ſolo æquata eſt. Urbs tamen præſidio & rebus neceſſariis in ea relictis, curæ Benedicti Bornemiſſæ commiſſa.

Transſil- vani, a- cerrima oppug- natione inſtituta Bis re- pulſi à noſtris, Tandem recenti- bus ſem- per ſub- ſidiis aucti, Cum in- genti ſuorum cæde, ar- ce poti- untur. Noſtroſ- que ad unum o- mnes oc- cidunt. Ex hoſti- bus duo millia cecidere.

Jam Johannes Sigiſmundus his arridentis fortunæ ſucceſſibus auctus, inanem animum ſpe & cupidine Caſſoviæ ſub jugum mittendæ impleverat; paratis ubique corruptoribus, à quibus veluti unicus horum temporum imperator, veteribus Romanis, qui orbem terrarum armis perdomuiſſent, impudenter æquabatur. Unde rurſus novas diſcordias, nova arma Cæſari inferre, inteſtinaſque ſeditiones concitare animo deſtinaverat, uti brevi pòſt in lucem emerſu, noſque, quantum fieri poterit, ſuo loco explicabimus. Sed in iiſdem caſtris, graviſſimis inteſtinorum doloribus correptus, domumque lectica relatus fuit.

Ioannes inteſti- norum doloribus corre- ptus do- mum de- fertur.

Interea Cæſar à legato, quem Byzanti habebat, Alberto de Vis edoctus, magnas adverſus ſe copias; Europæi equitatus magiſtro, ac Budenſi purpurato ducibus venturas; pertæſus quoque diuturni belli, & detrimentorum, quibus regnum jactari conſpiciebat, necnon Suendii monitis perſuaſus, ut honeſtam pacem dubio & ancipiti bello præferret, in quo hactenus conſiliis cæptiſque tuis rectiſſima deliberatione ſuſceptis, adverſa ſibi omnia, hoſtibus vero ſecunda proveniſſent, pacem à Selimo petere conſtituit. Itaque re in Comitiis, quæ Poſonium ad Calendas Junias indixerat, publicis ſuffragiis comprobata, Antonium Verantium Epiſcopum Agrienſem antea quoque eo munere functum, ac ex Germanis Chriſtophorum Tiffenbachum legatos Byzantium cum muneribus & pecunia mitit. Quo intellecto Selimus exercitum, quem in Pannoniam mittere volebat, quive jam in itinere eſſe dicebatur revocavit, Johanniq; Sigiſmundo, ut potius armis quietem agitaret, in mandatis dedit. Legatis Byzantium delatis pax

Maxi- milianus Cæſar ad Selymū legatos, Verantiũ & Tiffen- bachium de pace mittit.

1567.

non multo poſt ad octo annos conficitur, inque ea Traſſiluanus comprehenditur iiſdem modis, quibus antea cum Solymano convenerat: cujus cùm aliæ leges & conditiones erant, tùm ut quilque ſibi id retineret, quod eo bello cepiſſet. Quæ res partibus Cæſaris, quas amplis & latis terrarum ſpatiis auctas eſſe conſtabat, haud modicum commodum attulere.

Qua non multa poſt ad octo annos conficitur.

Faruni Selimum & purpuratos in concedendis hiſce inducis, plurimas plerumque difficultates nectere ſolitos, ad largiendum, & maturius conficiendum negotium eo proniores fuiſſe quod jam tum ſecretioribus conſiliis bellum in Venetos, pro Cypro inſula eis adimenda, ut brevi poſtea evenit, meditarentur. Unum, quod ſtabiliendæ paci obſtaculo eſſe poterat, Byzaoni acrum fuiſſe videbatur; quum Mehemetes purpuratorum princeps, Selimi gener, tabulas quaſdam quibus dedititiorum, ac in utramque partem ſervientium pagorum nomina Arabicis literis à quodam Halule olim ſcripta erant, legatis vel invitis, nec recipere volentibus obtruſiſſet, ac ut Cæſariani liberam eorum poſſeſſionem Turcis concederent, ſerio inſtitiſſet. Verùm Cæſar ita reſpondit, ut ſe id quidem haud difficulter conceſſurum fuiſſe diceret, niſi Ungari, quorum res agerentur, pertinacius contradicerent, ſequa patrimonia, hæreditateſque ſuas à majoribus ſuis partas, cum in modum diſtrahi atque abalienari nunquam fore paſſuros affirmarent, quin & armis tueri ſtatuiſſent; ſicque ea pagorum conditio or perplexa & anceps, eodem in ſtatu relicta eſt. Non multò pòſt Cæſar octennales inducias publicavit, ac Comitia Poſonium indixit, in quibus Verantium alterum ex legatis, Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigonienſi, viro pio & docto, dum Verancius Byzantii eſſet, vita functo, ſucceſſorem conſtituit; Tiffenbachium verò Sacmario præfecit. Induciis opera legatorum per hunc modum confectis, Suendius magnis rebus adverſus Turcas & perduelles præclarè geſtis clarus, abdicata præfectura ſua, & relicto ſui loco in ſuperiori Pannonia Johanne Rubero, donec alius à Cæſare mitteretur; ac conſtituto Caſſoviæ novo ærario, ejuſque præfecto primo Gregorio Abſtemio Epiſcopo Chanadienſe declarato, ad Cæſarem venit, ac ab eo liberaliter benevoleque ſuſceptus, ad Germaniæ Comitia Ratiſponam cum eo diſceſſit: & Cæſar illius judicium, quod diſcedens exercitum Rubero commendaverat, ratum habuit, eumque in ea præfectura confirmavit.

Selymus bello Cyprio intentus proclivior ad hanc pacem extimatur.

Controverſia de pagis dedititiis ex tabulis Halulis renovata.

In ambiguo relicta eſt.

Cæſar octennales inducias publicat, Comitia Poſonium indicit.

Verancium Olahi demortuo, Archiepiſcopum Strigonienſem conſtituit. Tiffenbachium Sacmario præficit.

Suendius relicto ſuo loco Rubero, ad Cæſarem venit.

Paulò pòſt dies Comitiorum, quæ Pannoniis Poſonium indicta erant, datis à Cæſare Ratiſpona litteris, in annum ſequentem certas ob cauſas dilata eſt: quarum ea erat præcipua, quod nonnullos rerum novarum cupidos, clancularis cum Tranſſiluano collatis conſiliis, partim ſuopte ingenio, partim irrequietorum procerum impulſu, ſecreto adverſus ſe conſpiraſſe didiciſſet, quorum maleſano atque infido inſtituto, quo minore vi, atque armorum ſtrepitu poterat, occurrendum eſſe arbitrabatur. Eam rem, niſi ſingulari prudentia præveniendo coercuiſſet, multo magnarum in Pannonia mutationum, ac inteſtini ſeditioſique belli ſemina allaturam fuiſſe exiſtimavere. Quæ quidem, quum in hujus octennalis pacis principium inciderint, placuit ordine, quo geſta ſunt explicare.

Poſonienſia Comitia dilata.

A. 1568.

Erant in partibus Cæſaris Johannes Balaſſius, & Stephanus Dobo, ex præcipuis proceribus, viri militares & induſtrii, mutuâ ſibi affinitate juncti, duas enim ſorores Blaſii Sulocci filias in matrimoniu habebant: ii quamquam à Ferdinando præfecturis, atque arcibus, & fortunis, ſupra quam dici poſſit, liberaliter donati, ac ad honores & Senatoriam dignitatem evecti, magnas opes & divitias erant conſequuti, tamen ſive novarum rerum ſpe, atque inde novo divitiarum proventu impulſi; ſive ingentibus promiſſis à Johanne Sigiſmundo, operâ Georgii Boſcaii (huic tertia Blaſii filia nupta erat) diducti, quando nulla major odii cauſa aderat, rebus quam ſecretiſſime conſtructis, veteris Zolii arcem cum oppido, & Levam, quæ in ſua poteſtate erant, illi tradere, ac Nitriam, circumvento per inſidias & ſublato Epiſcopo Paulo Abſtemio, clandeſtina interceptione occupare conſtituerant, iis conſiliis, ut conſcio Selimo & purpuratis, è Tranſſilvania cum expeditiſſimo & ſelectiſſimo copiarum numero, per Fileciana & Seceniana Turcarum præſidia, itinere facto celerrime advolaret, ſedeque belli Nitriam translata, ac Poſonio & Tirnavia celeriter occupatis, Cæſarem poſſeſſione Pannoniæ deturbaret, iſque regno exutus, ſe in Germaniam recipere cogeretur.

1568.

Conſpirationes quorundam procerum adverſus Cæſarem.

Eorum numero Balaſſius & Dobo præcipui.

Proxenetа & internuntio Joanne Boſcaio.

Hujus conjurationis fundamenta, per Georgium Boſcajum ita erant jacta & compoſita, ut is prætextu inviſendi Hieremiæ filii, quem apud Georgium Draſcovitium Epiſcopum Zagrabienſem habebat, peragrata majori regni parte, Dobonem primum & Balaſſium, affinitate ſibi junctos, ac demum alios, quos poſſet ex proceribus, opima eis ſtipendia, arces, copias, latifundia, honores, dignitateſque pollicendo, in partes traducere conaretur. Datæ illi literæ ad ſingulos, quibus, ut fides ei tribueretur, petebat ſumptuum quod ſatis ſuperque eſſet, large ſubminiſtratum; currus & equi additi: inter quos unus ſpadiceo colore ſingularis præſtantiæ & velocitatis in majori Aſia emptus, ut ſi effugio opus eſſet, eo uteretur. Adeo autem hæc in occulto agi volebat, ut etiam ab illis, quorum conſiliis utebatur, ad hoc inceptum negotium, fideli ſilentio tegendum, conceptis verbis, novum Sacramentum exigeret. Suſcepta penſitatique facinoris cura Boſcajus, multos ex ordine Senatorio adiit, & collatis prius ſermonibus, ſi quos male, ut fit, de Cæſare Germaniſque ſentientes, ægro nutantique animo reperiſſet iis, quæ habebat mandata, quam ſecretiſſime revelabat; tempuſque adveniſſe oſtendebat & occaſionem, qua externæ gentis jugum excutere, ac Cæſarem, qui oppreſſa communi libertate, avare crudeliterque imperaret, imparatum, & Suendio ac exercitu dimiſſo, ſolis novarum induciarum fœderibus confiſum facilè circumvenire poſſent. Adfore validiſſima Turcarum auxilia, eaque in procinctu, neque procul eſſe; copias, pecuniam, tormenta, reliquæ omnes neceſſarias in prompto haberi: nec aliud deeſſe, quam vim conſentientium Ungarorum; dummodo ii feſſis patriæ rebus quietem & libertatem armis parare, quam in hac luctuoſa ſervitute, ignobiles & degeneres exterarum nationum miniſtri eſſe mallent. Fertur his atque aliis ſermonibus, præter Dobonem & Balaſſium, plures in ſententiam pertraxiſſe, ac Franciſcum imprimis Tahiom, eo tempore in arce Somſedia ad Savum agitantem, nec multum abfuiſſe, quin Draſcovitium quoque, & Nadaſdii Palatini viduam,

Boſcaii ſubdola & verſuta techna.

blan-

1568. blandioribus impoſturæ illecebris ſeduxiſſet; cujus rei argumento ſit, quod illi literas ab eo acceptas, tardius ad Cæſarem miſiſſe ferantur, non ſine gravi ejus offenſione; quando nimirum ille jam ad ſuos in Tranſſilvaniam fuiſſet reverſus.

Indiciis quorundam hæc clandeſtina conſilia Cæſari nunciantur.

Quamquam autem hæc inſigni ſilentio agerentur; fieri tamen non potuit, quin Georgius Racocius, Paulus Deregnius, qui Sacmarii Ungaris præerat, & Franciſcus Calvaſſius, veterum equitum ductores, ac Cæſari fideles, deferentibus amicis, quos in Tranſſilvania habebant, haud inanibus conjecturis, ſubodorarentur, ac ad Ruberum, recens in Suendii locum ſuffectum opportune fideliterque deferrent & ab eo Cæſar quamprimum certior redderetur. Acceſſere alia quoque indicia; nam & Mehemetes purpuratorum princeps ob ſimultates, ut credi par eſt, ante triennium contractas, Johanni Sigiſmundo infenſior, ac bello Cyprio Venetis inferendo intentus; literas ejus, quibus Turcarum auxilia, ad res magni adverſus Cæſarem momenti gerendas petebat, Viennam miſiſſe dicebatur; quibus in literis Ungaros ob inſignem Cæſaris avaritiam, & quod ipſis neglectis exteros ad officia & præfecturas promoveret, rerum novandarum occaſionem quærere ſignificabat. Sed poſtea Nicolaus Senquiralius cognatu inſtructique ſceleris ordinem, allatis ad Ruberum Balaſſii literis, quas in Tranſſilvaniam mittebat, clarius patefecit: is ſe in ſaltu Vigleſiano à Johanne & Lupo Balaſſiis, eas calceamento inſutas ſecreto accepiſſe referebat, quas ſi in Tranſſilvaniam pertuliſſet, magna præmia ab ipſis foret accepturus. Verùm maluiſſe ſe eum Ruberto communicare, ne quid adverſus rempublicam continerent; à quo ad Cæſarem extemplo miſſæ ſunt.

Senquiralius mox ſcelera anis verſi ſcanam aperit.

Balaſſius ubi literas ſuas interceptas vidit, Cæſarem adit, ſeq; prolixe excuſat.

Quum Balaſſius interceptas ſuas litteras, remque patefactam cognoviſſet, multa prius huc atque illuc animo volvens, deliberabundùſque Viennam venit ſeque apud Cæſarem appoſitis verbis excuſavit: nunquam ſe ejus immanis piaculi atque ſceleris conſcium fuiſſe, quando à prima adoleſcentia in Ferdinandi patris aula educatus, quidnam virum bonum & nobilem deceret, probe noſſet: ſemperque omnibus in rebus gloriæ & laudi, bonæque nominis famæ, pace belloque ſtuduiſſet, necquicquam fide antiquius habuiſſet; ſe ſuppliciter à Cæſare petere ne malevolis invidiſque ſuis, qui ſe fictis perfide atque malitioſe criminibus calumniarentur, credere vellet; quos ſi nominatim ſibi proferre vellet, ſe vel legibus patriis, pro regio tribunali illos mendacii convicturum; aut ſi videatur, ſingulari certamine innocentiam ſuam aſſerturum. Ad ea Cæſar molli ſermone, vultuque ad omnem clementiam; animique candorem compoſito, de ejus erga ſe fide nunquam dubitaſſe reſpondit; ſcire ſe certò ipſum ſalutem & exiſtimationem ſuam in diſcrimen temerè nequaquam vocaturum; neque id ignorare, quam turpe, fœdumque ſit nobilem virum, qualis ipſe ſit, infamiam ſummæ proditionis incurrere, nulla potiſſimum à quoquam injuria affectum; proinde ſe paterne clementerque hortari, ut domum reverſus, ignominiæ dedecoriſque metum, ac eximiam fidei & conſtantiæ laudem, decuſque præ oculis habeat, ac ad futura comitia ſecurus revertatur. Quo dicto dextram ei dedit, & è conclavi exire volentem revocavit, ac ut ſub meridiei tempus, ſibi relaxandi animi cauſa, trahis per urbis plateas, recenti nive oppletas decurſuro, adeſſe non intermitteret monuit; quumque ad horam adfuiſſet, filiam minorem Eliſabetham, poſtea Carolo nono Galliarum Regi deſponſatam, honoris cauſa ab eo circumducendam dedit; ipſe cum conjuge & Anna majori filia, paulo poſt Philippo Hiſpaniarum regi collocata, alia aurata trahea vectus equo juvenilem in modum agitato hilariter decurrit. Poſtridie Balaſſius bona ſpe plenus, domum reverſus eſt. 1568.

Singularis Cæſaris in Balaſſium benignitas.

Dobo etiam per Zelemerium calumnias haſce ab inimicis ſibi affingi oſtendit.

Nec multo poſt Dobo podagricis doloribus impeditus, cum venire non poſſet, Ladiſlaum Zelemerium ſpectatæ integritatis virum, ſorore ſua genitum, ad Cæſarem miſit, iiſdem, quibus Balaſſium, uſurum excuſationibus; deditque in mandatis, ut Johannem Tauſromium, arcano Cæſaris conſilio præpoſitum adiret, ac apud illum inimicorum ſuorum calumnias, adverſus ſe invidioſe ac maligne confictas dilueret. Sed & ipſe eodem cum benevoli & propenſi animi reſponſo dimiſſus eſt, admonituſque ut Doboni auctor eſſet, ne ad Comitia tuto venire quicquā dubitaret.

Tranſſonium fert.

Re in hunc modum tractatâ, interim tempus Comitiis præſtitutum, Calendæ Sextiles advenere: ac Nobilitas frequens convenire cepit, eodemque forte tempore, quo Cæſar navi vectus deſcendit, Dobo quoque & Balaſſius Poſonium venere. Adduxerat præter ſolitā corporis cuſtodiam, quinq; vexilla peditum Germanorū, quibus ſingulæ cohortes tricenariæ ſuberant, eoſque in arce obire vigilias, portarum cuſtodiæ præeſſe, & ſtationes in area arcis habere juſſerat: eaque res quamquam multorum judicio ſupervacanea, omnibus poſtea comitiis uſurpata, jam in conſuetudinem venit. Sed Nicolaum Bathorium venire cunctantem, ac varias moræ cauſas, miſſo Petro Durchanio nectentem, quod ſe ob admiſſum Boſcajum in ſuſpicionem adductum noſſet, ita ad Comitia pertraxit, ut & ſumptum ſubminiſtraret, & Ecchium Comitem Salmenſem, ac Franciſcum Turcum, porrecta eis dextra, vades daret, caveretque ne ſibi quicquam metuendum exiſtimaret. Quorum ille literis vadimonioque fretus brevi adfuit: & deductis ad finem cæteris rebus, Cæſar Senatum convocavit, propoſitaque ſerie totius deprehenſæ conjurationis, ſe reos cuſtodiæ traditurum retulit Dobo & Balaſſius, haud inani conjectura de ſe, ſaluteque ſua agi animadvertentes, libellum Cæſari obtulerunt; quo ne inauditi indicteſque damnarentur, petebant; literaſque, quibus criminis inſimulabantur, calumnioſe ab inimicis fictas eſſe, idque ad diem, quem Senatus ſtatuat, Cæſarque approbet, ſe idoneis teſtibus comprobaturos affirmabant. Nec interea ſibi deerant, quin favorem principum Senatus Germanorum æque ac Ungarorum, prehenſando atque largiendo ſibi conciliarent, annitebanturque, ne iniquis malevolorum de ſe ſermonibus fides locuſque daretur; Cæſarique ne quid durius in ipſos ſtatueret, auctores eſſe vellent. Porro Senatorum ſuffragia bipartito dividebantur; unis cenſentibus, ut juxta leges, de eis judicium centumvirale in præſentia omnium ordinum fieret: alii, ne comperendinationi locus foret, eos cuſtodiæ tradendos, & poſtmodum legibus agendum ſuadebant. Adhibiti etiam conſilio fuere, ex equeſtri ordine Petrus Ujlakus, Emericus Saghius, Gregorius Babindalius, & Gabriel Raicus; & diu multumque res agitata in Senatu eſt. Poſtremo vel non modicis ſuffragiis in diverſum

Cæſar in Comitiis Poſonienſibus, ſerie totius conjurationis propoſita, Dobonē & Balaſſium cuſtodiæ tradi petit.

1568. euntibus, decernitur, quod Cæſar expetere videbatur, Dobonem & Balaſſium contra leges feciſſe, ideoque in arbitrio Cæſaris poſitum eſſe, quid de illis ſtatuat.

Dobo & Balaſſius contra leges feciſſe à Senatu iudicantur. Et Cæſaris arbitrio committuntur.

At Dobo & Balaſſius abſtinere interim Senatu juſſi, quanquam effuſus imber ventis & nivibus miſtis repente cecidiſſet, in arcem venerant, ac in veſtibulo curiæ, in qua Senatus habebatur, eventum rei expectabant: quum Cæſar acciri eos juſſit: cùm ingreſſi eſſent Johannes Liſthius Epiſcopus Veſprimienſis Cancellarius paucia verbis ſententiam expromſit; ipſos ob occulta cum hoſtibus inita conſilia reos majeſtatis videri, ideoque jubere Cæſarem, ut in cuſtodiam perducantur. Pauca pro ſe dicere volentes, Ecchius Salmenſis juſſu Cæſaris cum prætorianis circumſtetit, ſeque ſequi juſſit, atque in domum quandam ſub tecto habitationes ſeorſim deducti fuere adhibitique cuſtodes è numero prætorianorum, donec diſcedente Cæſare, ad inferiores ædium partes, clatratis è ferro feneſtris munitas ducerentur. Cum autem nobilitas, quæ erat in Comitio frequens, Andreæ Balaſſii precibus adducta, qui Johannis frater patruelis erat, ducenturum millium aureorum vadimonium promiſiſſet, ſiſtendis judicio ad diem conſtitutum reis, Cæſar, vadibus nequaquam receptis, in ſententia permanſit.

Cuſtodia mancipantur.

Poſtero die Senatoribus gratias egit, quod rem omnem fideli ſilentio tranſmiſiſſent, ac adapertis foribus, cunctiſque ſine diſcrimine intromiſſis, ipſe pauca præfatus, ſcriptum Ungarica lingua conceptum, prælegente Liſtbio Cancellario, recitari juſſit: in quo totius conjurationis ſeries prolixe continebatur: & ſimul addebatur, apparere ex variis, quæ interceptæ eſſent, literis Nicolaum Bathorium, Franciſcum Turcum, Gaſparem Drugetum, Valentinum Magiarum, & Lupum Balaſſium (is tamen haud multo antea deceſſerat) hujus conſpirationis haud ignaros fuiſſe; Cæſarem tamen pro ſua benignitate, omnibus in gratiam receptis, ignoviſſe: neque in duos captos, niſi legibus convincantur, quicquam duriter agere ſtatuiſſe. Concione dimiſſa, ſupplicibus libellis expediundis vacavit, & paucos poſt dies dimiſſis cohortibus, Viennam reverſus eſt. Ante diſceſſum duas tabellas, per Nicolaum Iſthuanffium Doboni & Balaſſio miſit, quibus nomen ſuum ſubſcripſerat, denunciabatque ſe, quum primo quoque tempore judicium de eis adminiſtraretur, nequaquam dilaturum.

Deſcriptio totius conjurationis ſeriet narratur. Reliquis conjuratis venia datur.

Non ſum neſcius Balaſſium & Dobonem tam libellis, quam ſermone ſuam recte factorum conſcientiam atque innocentiam frequenter objectaſſe, literaſque illas, quæ ad Johannem Sigiſmundum ſuo nomine datæ erant, annitentibus Rubero & Cruſitio, qui dictorum factorumque ſuorum æmulatores erant, per Stephanum Quendetelium Caſſoviæ confictas, ſigillumque falſo exſculptum aſſeruiſſe, quum tamen nos hæc non aliter, quam ſupra commemoravimus, acta eſſe recordemur, nec liquere ex ampliatione cauſæ quicquam potuerit; rem omnem in medio relinquamus. Stephanum certe Quendetelium, Caproocia oriundum, hominem vaſrum & malitioſum, ſacerdotiique deſertorem, ſæpe falſi convictum, ſæpe pro exploratore captum, deinde quadruplatorem domi factum non ignoramus; poſtremo quum à Sciauſio Selimi purpurato V. millia aureorum nummûm, exploratoriæ proditionis mercedem clam accepiſſet, deprehenſum, & in Poloniam profugere conantem, ex itinere retractum, & in carcere necatum. 1568.

Balaſſi & Dobonis excuſatio encula.

Paulo ante id tempus, quam hæc agerentur, Cæſar aſſiduis precibus ſororis ſuæ Catharinæ fatigatus, quæ à Sigiſmundo Poloniæ Rege, cui matrimonio juncta erat, indignius quam mulierem, illuſtri regioq; natam loco deceret, tractabatur, legatum ad illum mittendum cenſuit: cujus verbis pravus illius animus procul ab æquo bonoque deductus, ſalubri admonitione ſanaretur. Quo autem legationi major ineſſet dignitas, Andreæ Dudicio Sbardellato Epiſcopo Quinqueeccleſiarum, viro utraque lingua erudito, ac rerum experientia inſigni, niſi ambitione & faſtu præceps fuiſſet, id muneris delegavit, qui leniter & amice regem affinem, ad mutuæ maritalis côcordiæ decus hortaretur, proque ea re Cæſaris erga illum ſtudia, & quæcunque à grato benevoloque animo proficiſci poſſent, obſequia deferret. Is in Poloniam profectus, quamquam agendo & experiundo omnia, quæ habebat in mandatis, exerqui contendiſſet, efficere tamen nequaquam potuit, ut rex veræ virtutis oblitus, ad æquas officii conditiones amplectendas adduci poſſet. Id unicum poſt multos labores induſtriamque omnem fruſtra conſumptam ægre obtinuit, ut regina, quam ille vel inſontem diu antea thoro excluſerat ab eodem legato ad fratrẽ Cæſarem reduceretur.

Dudicius Epiſcopus juſſu Cæſaris Catharinã Poloniæ Reginã domum reducit.

Ea per hunc modum reducta, Dudicius perſonæ dignitatiſque ſuæ oblitus; non ſine ſumma omnium admiratione, ac famæ nominiſque ſuggillatione, ſcelerata innixus conſilia, à veræ religionis via, ad damnatos errores deflexit, puellamque, quam inter reginæ famulas inſano amore deperibat, uxorem duxit, ignaroque Cæſare in Poloniam reverſus, nuptias cum ea peregit: ac denique ea mortua, alteram ex Sborovioru familia illuſtri viduam, iteratis nuptiis ſibi copulavit; è qua quum liberos ſuſtuliſſet, tandem Bratiſlaviæ repentina apoplexia correptus, vitam finivit. Haud diſſimili quoque commotæ mentis errore, per ſuperbiam & ſtolidæ ambitionis vanitatem, Franciſcus Forgacius Epiſcopus Varadienſis à Cæſare ad Johannem Sigiſmundum deſcivit: ac primo in Italiam, deinde è Venetiis per Raguſinos, Thraces, Belgradumque & Temeſuarium in Tranſſilvaniam penetravit: non alia Transfugii cauſa, quam quod Epiſcopatum Jaorienſem, quẽ ipſe poſt obitum Pauli Gregoriancii vehementer expetebat, Cæſar quamvis in eum propenſior, tamen Coſmi Florentiæ ducis precibus, muneribuſque expugnatus, Zachariæ Delphino Cardinali contuliſſet. Is ſuo diſceſſu nequaquam contentus Ladiſlao quoque Giulaffio, ſororis ſuæ marito, militari viro, ut ſe abeuntem poſtea ſequeretur, auctor fuit, qui duplici ſe injuria affectum querebatur; una, quod Pornonem, (id collegium ſacerdotum erat, quam Abbatiam vocant) à Forgatio contra leges ſibi oppignoratam, ut detineret, Cæſar nequaquã admiſiſſet; altera, quod captivus quidam Turca admodum dives, vi ſibi ademptus foret. Quæ flagitia Cæſar tãto ſilentio tranſmiſit, ut contumaci animo ſpreviſſe exiſtimaretur.

Dudicius amore puellæ è Gynæceo Reginæ inflãmatus à vera religione deficit.

Forgacius Epiſcopus Varadienſis ad Ivannis partes tranſit.

Einſdẽ q; ſuaſu etiam Giulaffig tranſfugit.

Ea, quæ ſequuta eſt, hieme nihil domi foriſque geſtũ, quod magnopere memorari expediat. Fuit tamen annus multorum clariſſimorum virorum morte & funeribus inſignis. Nam paulo antequam Balaſſius caperetur, Melchior frater ejus alterum & ſexageſimum natus annum,

Melchior Balaſſius fato

Viennæ

1568. *extinguitur. triduóq; ante filium eius Balthaſar. Viennæ.*

Viennæ fato functus eſt; vir utraque fortuna clarus & niſi quis in eo unam firmiona fidei & conſtantiæ laudem deſideraverit, teſtimonio etiam Suendii ſummus bello dux; eo graviore geminaci fuoeris dolore & jactura, quod triduo ante Balthaſar filius, raræ indolis & ſpei adoleſcens, quem in pugna Hadadiana, haſtam in adverſo hoſtis pectore perfregiſſe docuimus, paſſi fato extinctus patrem præceſſiſſet.

A. 1567. *Franciſ. Zaius pacis belliq; artibus clarus abit.*

Franciſcus quoque Zajus, pacis bellique artibus, ac laborioſa ad Solimanum legatione celebris, ipſiuſque melioris per multos annos imperatorii muneris collega, laborumque ſocius, ſed ætate provectior, Caſſoviæ iiſdem fere diebus expiravit.

Item Gabriel Perenius, nullo hærede relicto.

Sed & Gabriel Perenius, Petri filius, ejuſdem anni æſtate, qua Poſonii Comitia habebantur, nullo hærede relicto, vitam cum morte commutavit; ejus quæ ditio fere omnis, quæ erat opulentiſſima, in fiſcum redacta eſt, Terebeſia arce excepta, quam uxori, & ea decedente, Georgio Drugeto, ſororis ſuæ filio annuente Cæſare, legaverat.

A. 1567. 1568. *Chriſt. Orſag ei in præfectura prætorii ſucceſſit. Sed paulo poſt abſq; hærede diſcedit. Banffio & max Bathorio indignitate ſuccedente.*

Ei in præfectura prætorii ſuffectus eſt Chriſtophorus Orſagus; ſed vix initio magiſtratu, quod eſſet articulorum dolore, membris omnibus diſtortus & deformatus abſque hæredibus deceſſit, bonis ampliſſimis regio fiſco, magiſtratu autem Stephano Banffio Linduano relictis. Verum Banffio quoque intra paucos dies accelerata morte abſumpto, Nicolaus Bathorius magiſtratum obtinuit, eumque per aliquot poſtmodum annos, non ſine laude geſſit.

Georg. Bebecum vita defungitur, eiuſque bona fiſco Cæſareo cedunt.

Haud diſſimili ſorte Georgium Bebecum, illuſtri orium familia, apud Juhan. Sigiſmundum, ad quem, ut diximus è Solimani carcere liberatus, relicta fortunarum ſuarum ſede, quæ ſub Cæſare erat, maleſanis adductus conſiliis transfugerat, in Tranſſilvania fata ſuſtulerunt: qui quum nullos mares liberos reliquiſſet, arces ejus & bona, pro quibus tantopere armis erat certatum, Cæſaris fiſco ceſſerunt; quod ita vetuſtis Pannoniæ legibus ſancitum habetur, atque in his tribus viris, Perenorum, Orſagorum & Bebecorum, ut vetus ita illuſtris familia & progenies defecit.

Albertus de Wiis legatus Cæſareus Conſtantinopoli obit.

Tot & tantas illuſtrium virorum mortes, diverſa orbis terrarum in parte accumulavit fatum Alberti de Wiis, qui ordinaria Byzantii legatione fungebatur, mœrore animi, ob indignitatem injuriæ ei à barbaris illatæ conceptum, quam vitio ingraveſcentis ætatis aut morbo acceleratum. Nam quum pomeridiano tempore animi cauſa per urbem equitaret, obviumque forte habuiſſet Mupbtim, qui apud barbaros ſacrorum, & ſuperſtitionis Mahumetanæ ſummus antiſtes habetur, ac inſtar numinis cujuſpiam colitur, nec ipſe conſuetudinis ignarus equo deſcendiſſet, ab Janiceris, qui illum frequentes comitabantur, rapius & equo deturbatus, pugniſque contumelioſe exceptus fuit. Cæterum poſtquam juſtæ & graves querelæ ad vindicandam inſignis injuriæ notam contra jus omnium gentium illatam, nec apud Selimum, nec purpuratos quicquam valuiſſent, qui Janiceros, ob negatum ſacrorum principi honorem, ſibi quoq; idem fuiſſe facturos affirmabant; ipſe contumeliæ impatiens, expertque ultionis, ideoque inexpiabili animi dolore mœrens & contabeſcens, brevi poſt è vivis migravit.

Carolus Rimus Gandavenſis illi ſuccedit.

Quum adverſus neceſſitatem invalida omnia conſilia eſſent, Cæſar diſſimulata injuria, Carolum Rimum Belgam in defuncti locum Byzantium miſit.

Cæterum ut priorem annum variæ illuſtrium virorum mortes luctuoſum & acerbum reddiderunt; ita ſeptuageſimus ſupra mille & quingentos à partu Virginis annus, inſolita fame, & rerum omnium terra naſcentium ſterilitate & penuria ingratam ſui memoriam reliquit. 1567.

A. 1570. *Malignus frugum proventus ac ſterilitas.*

Nam quum continui imbres ſata molliviſſent, ac deinde putre ſolum profundis nivibus ſuperobrutum eſſet, vernoque tempore extrema ſiccitas ingruiſſet, corruptis obiq; ſegetibus, tenuem atq; inopem meſſem effecere; ſic ut multa millia agricolarum, quod frugibus carerent, ad inuſitata conficiendi panis ac eduliorum genera adigerentur; eaindeq; fieret, ut varii demum peſtilenteſq; morbi vulgo emergerent, quibus maxima pars mortalium promiſcui ſexus paſſim interiret. Tanta tamen in vicinorum Turcarum animis humanitas extitit, ut noſtris extrema eorſneaius difficultate laborantibus, accepta præſenti pecunia, oportune ſubvenirent; quum fruges in ipſorum regionibus ubertim provenillent ac multis in locis ſcrobibus reconditæ, vectæq; ab ipſis uſque Thraciæ & Bulgariæ ora, per onerarias naves venum exponerentur.

Ejus, qui ſequutus eſt anni vere nondum adulto, ſupra ditas, quas memoravi, infenſæ fortunæ plagas, haud minora, nec minus acerba vulnera, totei duorum clariſſimorum ſuburæ Marteq; fulminum, Georgii Thurii, & Franciſci Slunii Comitis Frangepani accepimus; quorum ille Pannoniæ, hic Illyrici reliquiarum enſes & clipei merito dici poterant. Quum Turcarum mentes animiq; ſuopte inſtinctu in hos duos viros, admirabili virtute præditos adeo intenti eſſent, ut nihil niſi de eorum nece, aut captivitate cogitarent, quod nulli, qui cum ipſis arma contuliſſent, cum his aut promptitudine aut irrequieti animi robore comparandi viderentur; tum vero etiam à Selimo admonerentur, omnem moverent lapidem, ut ſive dolo & fraude, uſitatis Turcarum genti artibus, ſive vera vi capti in poteſtatem inciderent, aut ſi id minus fieri poſſet, è medio tollerentur. Quove commodius excurſionibus continuandis, & inſidiis locandis excubarent, templum inſigne Monachorum Franciſcani inſtituti, in oppido Segeſdio, olim à Marcellia Pannoniæ magnatibus, regio planè ſumptu ædificatum, ſed clade Sighetana deletum reſtaurarunt. Quos hoſtium conatus, quamquam Thurius & Franciſcus Turcus armis avertere tentavere; continuis tamen imbribus, qui dies & noctes turbido cælo cadebant, noſtriſque ſclopetorum uſum adimebant, quum reſiſtere non poſſent, hoſtes deſtinata perfecere: & ex eo loco ingentia noſtris detrimenta intulere. Nec diu poſt Slunium quidem fata deſtinato ab hoſtibus exitio ita exemere, ut quum ex Illyrico Nicloſpurgum in Moraviam feſtinaret ad nuptias cum Quercecenii filia Juditha, ex Cæſaris conſenſu contrahendas ac Varaſdini ſubſtitiſſet, furonculi circa aures forte enati dolore, repentino caſu exanimaretur.

Franc. Slunii Comitis Frangepani obitus.

Nam quum imperitus, & circumforaneus medicus affectum locum ſcalpello inciſiſſet, ac vulneri oleum ſcorpionum inſtilaſſet, tumefacto toto capite, oculiſque & faucibus turgentibus, intercluſaque reſpirandi facultate, vir in aliis præterquam in tuenda valetudine cautus & ſagax, immatura morte extinctus eſt; tanto acerbiore militum luctu doloreque, quod moriens nullos liberos reliquiſſet & ea Frangepanorum familia, quæ à Sluno oppido denominabatur, vetuſta & clara in eo prorſus defeciſſet.

1571. Georg. Thurius vir bellica laude clariſſimus hoſtili fraude interceptus perimitur. A. 1571.

At Thurium inſidiis & fraude hoſtili interfectum amiſimus: quum ad reprimendos Turcas, qui Sighetio, Quinqueeccleſiis, & Segudio populabundi excurrerant, è præſidio Caniſienſi, cui præerat, rapiente fato, impar viribus exiviſſet. Jam appetebant feriæ, quas Paſchales vocamus, Chriſtianis militibus (quod clade Secenana, & hac, & pleriſq; aliis compertum habetur) ut plurimum infauſtæ, quum Alys Sigheti præfectus, cognomento Pirſus, Malchum quendam equitũ ductorem cum validis Turcarum agminibus, Capornacum verſus populatum exire juſſit, datis mandatis, ut inſidias per diverſa & opportuna loca diſtribueret, omnique conatu in id incumberet, ut Thurius incautius progreſſus in eas præcipitaretur. Erat tunc in Raico caſtello Thurius itineris hoſtium gnarus, & quam in partem illi populando, urendoq; verterentur expectabundus, quum ex agricolarum fuga ac incendiis, fumoque villarum, eos non procul eſſe cognovit. Nec mora, facto de nocte itinere ad Iſeborum pagum, præcurſores eorum aſſequutus, conſerta pugna fudit & fugavit, interfectis quampluribus, & XLVIII. vivis captis. Et quum fugientes avidius perſequeretur, de inſidiis & earum locis, numeroq; hoſtium percunctari à captivis in mentem non venit: eoque acrius itinere intento, quum peditatus æquare curſum equitum non poſſet, & plurimi etiam ex equitibus, noctis dieiq; labore fatigati lentius ſequerentur, ad pagum Oroſtonium, inter Raicum & Comarium, quod minus appellatur, æquali fere intervallo ſitum, in hoſtes magno numero per ſilvas abditos incidit. Nec mora, ibi quoque atrox prælium initur plures ex hoſtibus cadunt multi capiuntur; dumq; anceps certamen fervet, jamque hoſtes fugam circumſpectant, Malchus, ut erat edoctus, ex inſidiis, quas in opaca valle & ſaltuoſis locaverat, cum ſexcentis & amplius haſtatis equitibus procurrit, laborantibuſque ſociis opportunum fert auxilium.

Erat in luco pugnæ inter duos montes non admodum lata vallis, cum alias ſemper cœno plena & lubrica, tum vero liquefacta paulo ante nive, paluſtribus aquis mollior & profundior; Cùm in ea valle pugnaretur, ac equorum crura & ſuffragines ad imum uſque ventrem lutulentis gurgitibus fœde mergerentur, forte equus Thurii iniquitate locorum ac diuturno labore, nec non prægravantibus armis fatiſcens, in collum prolabitur; ipſe animadverſo periculo in pedes erectus, abjecta galea, ut nudato capite, pronior in lethum & vulnera foret, hoſtes ſubmovet, ſeque fortiſſime tuetur: atque interea equum alienum, qui ſeſſore forte ab hoſtibus excuſſo procurrerat, habenis arreptum aſcendere conatus, præpedientibus hoſtibus, & lutulenta humo veſtigium devortente, in terram concidit: quodque Turcis, ut ſe perditum iret, & fortunæ cederet, vociferantibus, pugnans nihil reſponderet, haſtis, ſclopetis, enſibus, aliiſque telis undiquaque petitus, poſtremo à ſuis & fortuna deſertus, prævalido acinacis ictu, à quodam Memio ſauciatus corruit, & interiit.

fortiter cadit.

Cæſi ex equitibus complures, pedites, quia pugnæ non interfuerant, audita ducis cæde Caniſiam contenderunt: corpus ejus ſpoliatum, ac ſine capite inventum, celebrante funus Georgio Zrinio, Nicolai filio, qui audito infortunio celeriter, ſed ſero adcurrerat, expanſis vexillis ac præcedentibus turmis, & cohortibus armatis, eumque, ut patrem & beneficum veris lachrymis proſequentibus, Caniſæ tumulatum eſt: caput cum vexillis aliquot & captivis Byzantium miſſum eſt: quod Selimus & purpurati avidius & propius aſpicere voluerunt, quamquam ſunt, qui alienum à Malcho ſuppoſitum eſſe affirment, quod ipſius caput cum toto vultu in parva fruſtula diſſectum, eo perferri non potuiſſet. *1571.*

Tam triſtis exitus viri incomparabilis fuit, pereuntis potius Pannoniæ fato, quam ſuo tribuendus; quum annos natus circiter LII. præter egregii bellatoris laudem, jam etiam ad temperati & maturi ducis nomen & famam haud dubie perventurus eſſe crederetur. Occiſo eo, poſtea Turcæ toto fere anno, ſummam quietem agitavere, quod Selimus maritimo adverſus Venetos bello occuparetur, ab iiſque Cypri regnum inſulamque, quæ ſola in Aſia Chriſtianis parebat, capta primum per deditionem Nicoſia, ac deinde Famauguſtanis poſt ſextum obſidionis menſem, ſeſe dedentibus, & trucidatis contra datam fidem Venetorum ducibus, ac copiis, in poteſtatem redegiſſet. De cujus belli initiis, & progreſſu enarrando, ac ſingulari Muſtaphæ purpurati perfidia, & crudelitate in deditos nefarie exercita, ſuperſedendum duxi, tum quod Pannonicas res ſcribenti id præter inſtitutum foret, tum vero quod ab eruditiſſimis Italici generis ſcriptoribus abunde ea & graviter deſcripta extare non ignorem.

Bellum Cypriũ à Turcis geſtum.

Nec tamen prætermiſerim eum belli hujus finem fuiſſe, ut quum Veneti, amiſſa Cypro, metu perculſi, opem Pii Quinti ſummi pontificis, cum eo & cum Philippo Hiſpaniarum rege fœdus percuſſiſſent, ternæque trium principum claſſes conjunctæ fuiſſent, ad Echinadas Corinthiaci ſinus inſulas, inſignem atque in omne ævum memorabilem victoriam reportarunt: devicta partimque profunda merſa partim capta hoſtium claſſe, cæſiſque eorum ducibus, & paucis admodum fuga evadentibus: ita ut præter ingentem navium & tormentorum numerum amiſſum, & validiſſimæ claſſis jacturam XXX. amplius Turcarum millia ceciderint, XIV. fere millibus Chriſtianorum qui ex variis nationibus ad tranſtra triremium catenis conſtricti diram ſervitutem ſervierant, ſingulari Dei ope liberatis, quorum magna pars ex Pannoniis, per varios caſus interceptis conſtabat; qui ab Hiſpanis atque Italis victoribus domum remiſſi, poſtliminio læti redierunt.

Victoria ad Echinadas de Turcis parta, A. 1571.

Cum jactura XXX. millium Turcarũ

Poſt eam victoriam Pius miſſo Johan. Franciſco Commendono Mutinenſi Cardinale, Cæſarem multis verbis hortari non deſtitit, ut ſe cũ fœderatis & adverſus Selimum & Turcas conjungeret, hoſtemque fractum, & altera virium parte, quæ maritima erat, ſpoliatum, coactis totius Germaniæ viribus invadendum ſuſciperet; ut Chriſtiano nomini, vindicata in priſtinam libertatem Pannonia, ingentis victoriæ decus pararetur. Idem à Johanne Borgia, regis Hiſpaniarum nomine petebatur; ac Sigiſmundus Caballus, Senatus Veneti legatus à Cæſare contendebat. Sed is ſeu belli Turcici pertæſus, quod non ſine gravi periculo ſuſtinuiſſet, ſeu illud Venetorum cũ Hiſpano fœdus nequaquam diuturnum fore arbitratus, quos clam ſociis cum Selimo de ineunda pace quam occultiſſima conſilia agitare, paulo ante ſubodoratus erat, in propoſito perm ãſit & ſpectator, quam ſocius aut adjutor eſſe maluit. Nec multò pòſt Veneti, quamquam victores præpoſteris uſi conſiliis, mortuo Pontifice, nec Hiſpano Rege admonito, à mutuo fœdere deſciverunt &

Maximilianus Cæſar à fœderatis ſollicitatur.

Ut arma denuo Turcis inferat.

cum

1571.

cum Selimo pacem elam redintegrarunt: ita ut Cæſarem concilii ſui, quo ſe fœderatis nequaquam ſociaſſet, minime pæniteret; à quibus paulo poſt deſertus, Turcarum arma & vires in ſe unum facile provocaſſet.

Cæſar Rudolphum & Ernestũ filios ex Hiſpania revocat. Dietrichſtainio.

Itaque ea ſollicitudine liberatus, ac opimæ pacis commodo frui cupidus, filios Rudulphum & Erneſtum, quos ſeptennio ante in Hiſpaniam miſerat, revocavit; quòd alterum natu majorem ab Ungaris publico in Comitio ſucceſſorem ſibi in Pannoniæ regno futurum poſtulari cognoviſſet. Quamob cauſam ſingulari perfuſus lætitia, Adamo Dietriſtanio & Lupo Rumſtio, qui principũ adoleſcentium curæ erant præpoſiti, in Hiſpaniam perſcripſit, ut illi prima nacta occaſione in patriam reducerentur. Itaq; claſſem Hiſpanicam, quæ ab Rege ex fœdere adverſus Turcas cum Pontifice & Venetis inito mittebatur, & quæ prope diem in Italiam vela datura in portu Barchinonenſi ſtabat in anchoris (ei Johannes Auſtriacus, Caroli Quinti Imperatoris filius, quem cælaba ſuſceperat, cum ſumma poteſtate præerat) accepto ab Rege commeatu, conſcenderunt (ea ex XLVII. triremibus, omni genere apparatûs inſtructiſſimis conſtabat) ac ſecundis ventis Genuam delati, pedeſtri demum itinere Mantuam, indeque ſuperatis Tridentinis alpium jugis in Germaniam ad patrem venerunt. Quibus ad ſe receptis, Caroli fratris nuptias, Mariam Alberti Bavariæ ducis filiam, ex Eliſabetha Ferdinandi Cæſaris filia genitam, ducentis, Viennæ Regia munificentiâ celebravit, omnibuſq; qui è Bavaria & Suria confluxerant, hoſpitia ac ædes gratis, epulæque & lautitia omnis generis liberaliter & ſplendide præbita, ſpectacula quoq; varia edita; poſtremo parentes ſponſæ ſumptuoſis muneribus exculti, amanterq; dimiſſi. iis nuptiis Catharina Regina Poloniæ, Cæſaris æqua ac Caroli ſponſi ſoror, nuper è Sarmatia reducta, interfuit; ſed Lincium, ubi habitabat, reverſa, paucos poſt dies fato functa eſt. Exinde Cæſar cum liberis recens ex Hiſpania reverſis Pragam contendit, ad conventus, quos Bohemis indixerat, celebrandos; atq; illinc principibus Germaniæ, & liberis Civitatibus, aliiſq; ordinibus ad Calendas Aprilis Spiram Nemetum urbem comitia publicavit: quod id quam primum fieri è repub. fore arbitraretur.

Caroli Archiducis cum Maria Bavara nuptiæ celebratæ Viennæ.

Catharina Poloniæ Regina Lincii fato concedit.

Comitia Spiram à Cæſare indicta.

Interea Johannes Sigiſmundus, quem expugnato Cuvato, ut eſt notum torminibus affectũ, in Tranſſilvaniam reveſtum eſſe diximus, quamquam nondum valetudinem recuperaſſet; tamen ſive Turcicæ ſocietatis pertæſus, quæ ut plurimum noxia atq; infida eſſe ſolet, (contractis ſiquidem jamdiu antea ſimultatibus cum Mehemete purpurato vehementer diſſidebat) ſive rerum ſuarum ſecuritati ſe proſpecturum ratus, ſeu certe à Bequeſſio perſuaſus, cujus conſilia vel temere plerumq; ſuſcepta, omnibus aliorum ſententiis anteferre, eaq; amplecti erat ſolitus, cum Maximiliano non ſolum pacis, & amicitiæ fœdera renovare; ſed ea etiam propinquitatis atq; arctæ cognationis vinculis confirmare conſtituit. Erant ex aliorum numero, quos adhibere ſuis conſiliis conſueverat, nonnulli, qui eam pacem, ſi abſque Selimi conſenſu pararetur, ut patriæ, calamitati, detrimentoque futuram magnopere damnarent; quum hoſtis barbarus & præpotens, ſub cujus inveterata tutelæ nomine hactenus agitaſſent, ſe neglectum ægerrime ferens, formidabilia arma in eum & populos ſuos extemplo eſſet conver-

Io. Sigiſ. pacis & amicitiæ fœdus cum Cæſare renovare ſtatuit.

ſurus: quibus poſtea non ii ſolum, ſed totius Reipublic. Chriſtianæ ſalus & permanſio, in manifeſtum diſcrimen conjicerentur. Eadem provincialibus trium ordinũ, quos frequentes ad oppidum Megiaſſum convocaverat, Nobilitati nimirũ Vngaricæ, & Siculis ac Saxonibus probabãtur.

Quæ ne abſque Selymi conſenſu ineantur complures ex Optimatibus hortantur.

Quum ſententiæ variarent, placuit denos ex ſingulis ordinibus, qui uſu rerum & experientia ac conſilio valerent, deligi, ac Albam ad ſecretius conſilium ineundum convenire: neq; enim erat dubitandum, vel ipſo principe ſatis conſcio, ſi Selimus ea conſilia reſciret, ut erat naturâ fortunâque ſuâ inſolens, & omnis contumeliæ impatiens, eam provinciam, quam ſuam eſſe palam prædicaret, ad Maximilianum & Germanos hoſtes ſuos transferri nequaquam foret paſſurus: quum ſæpe illum & Solimanus, dum vixiſſet, & poſtea Selimus ab affinitate cum Cæſare contrahenda atrocibus minis, & manifeſti periculi denuntiatione eſſent dehortati; uſq; adeo, ut ei aut Tranſſilvaniæ poſſeſſione decedendum, aut ſponſæ è Germania ducendæ cogitatione ſuperſedendum iracunde atq; arroganter juberent; non deeſſe regibus Galliæ, Daniæ & Suetiæ, filias & ſorores, ætatis ac formæ dignitate præſtantes; quarum quæ ejus genio placuiſſet, ſuo interventu atq; auctoritate, ut ei jungatur, curaturos. Erant vera hæc neq; ab illis inani imminentis periculi metu perculſi adicebantur; atq; ejuſdẽ erant ſententiæ complures ex triginta viris, qui Albam erant convocati.

Bequeſſius vero illis refragatur.

Sed unus Bequeſſius dominari in principem pro libidine ſuetus, unuſq; potentiam apud eum, odium & metum apud alios adeptus, intercedendo & contra diſſerendo pervicit, legationem ſplendidam & honorificam ad Maximilianum quamprimum mittendam eſſe, non fore adverſus Selimum ſi princeps legitimo ac maxime illuſtri conjugio quæſito, res ſuas ſtabiliendas curaret: maxime ſi id opera & ſtudio Sigiſmundi Poloniæ Regis, avunculi agatur. quem non ſolum tam pio propoſito, quo orbitati familiæ ſuæ imprimis occurreretur, nequaquã adverſaturum ſperaret; ſed etiam principis legatis, ſuos magni nominis viros adjuncturum, & tam hic quam apud Selimum rebus omnibus quam optime conſulturum, poſſe indignantis forte Selimi animum, æquis rationibus per idoneos homines, tam vero etiam præbito ei & purpuratis multo auro leniri, hoc potiſſimum tempore, quo cum Venetis pro Cypro, anceps & diuturnum bellum geraт; ſtant cæteris rebus præter conjugiũ (quod celari nequeat) quam tectiſſima habitis, totius facti calumniã opportune dilui poſſe nõ deſperet.

Aſſenſere demum omnes lente & pedetentim, poſtquam principi è Bequeſſi unius nutu pendendis animo idem infixum, firmumque ineſſe animadvertiſſent: tum de deligendis legatis conſultandum. Id muneris ille Bequeſſio ante alios deſtinaverat, expetenti imprimis, & in ſecreto apud eum magnopere ambienti; ſic tamen, ut in vulgum aliis aut alteri ex Somliania fratribus tribuendum prædicaret. Sed nemo erat, qui juſta uſus excuſatione, illud obeundum putaret, tum quod à Selimo extremi diſcriminis metus immineret, tum quod princeps graviſſimo jactatus morbo, & quotidie magis ac magis ingraveſcens, conjugio intempeſtivo nequaquam implicandus videretur; cujus diſparitas alterutri gravia & moleſta futura eſſet. In hunc modum legatione Bequeſſio delata, & ab eo in ſpeciem

grave-

1571.

Cui etiam idve hementer ambienti legati ad Cæſarem munus defertur.

gravatim ſuſcepta, quum à Cæſare per celeres Veredanos literæ fidei eſſent allatæ, Idibus Aprilis, Albâ diſceſſit; quum ex ærario (cui ſimul & totius rei ſummæ tam ægro quam valido principe præerat,) arma & acinaces auro & gemmis fulgentes, aureas purpureaſque veſtes pretioſis pellibus ſuffultas, ac ingentem vim pecuniæ, atque ex aula famulitium & comitatum ſplendidiſſimum; è ſtabulo autem equos militares, & aſturcones Dacicos, ac alios trahendis eſſedis aptos, largiſſime accepiſſet.

Adiuncto illi à Poloniæ Rege Conarſcio Epiſcopo.

Ei pro majori legationis auctoritate, Sigiſmundus quoq; Polonorum Rex Adamum Coniarſcium Epiſcopum Poſnanienſem adjunxit. Exceptus autem eſt ubique à Cæſarianis ſumma lætitiæ ſignificatione, quacunq; iter fecit, exquiſitiſq; honoribus. Pragam eum veniſſent, Cæſarem finitis Bohemorum conventibus Spiram ad Romani Imperii comitia iter parantem repererе. Facto itaque ibi legationis initio, aditoq; Cæſare, cætera ſic jubente eo, Spiram diſtulere, quo poſt paucos dies præeuntem Cæſarem ſequuti ſunt. Iſthic demum Cæſar, legationis ſeriem & capita ita diſcuſſit, ut eam quam ſecretiſſimam eſſe vellet; nec ullum alium præterquam Johannem Trautſonium, Aulæ ſuæ præfectum, ac Johannem Baptiſtam Weberum Juriſconſultum, & Romani Imperii Vicecancellarium, ex Ungaris vero Johannem Liſthium Epiſcopum Veſprimienſem & Ungaricum Cancellarium conſiliis adhiberet, iiſque ſerio interdiceret, ne ea ullo modo panderentur.

Spiræ fœdus & pax concluditur hiſce conditionibus.

Spiræ poſt varios collatos ultro citroq; ſermones, pax tandem & fœdus ſolenne percutitur: cujus conditionum hæc ſumma erat; ut uterq; veterum contentionum atq; odiorum memoriam ex animis egregia fide expelleret: Johanneſq; Sigiſmundus nomini regio & titulis, pro quibus & pater, dum eſſet in vivis, & ipſe per annos circiter quinquaginta, funeſtis bellis & certaminibus acerrime dimicaſſent, in poſterũ cederet, & quodcunque aliud præter regium uſurparet: contra Maximilianus eum ut regibus ortum Sereniſſimi principis titulo cohoneſtaret. Tranſſilvania omnis intra Alpeis, Johannis Sigiſmundi poteſtati ſubderetur, idque jure hæreditario: extra alpeis vero regiones Hungaricæ, Biharienſis cum Varadino, Maramaruſienſis cum Huſto & ſalis fodinis, ac Craſna & Solnocum, quod externus vocatur, eidem, donec viveret, parerent. Quæ ultra hos terminos ſunt, ea Cæſari intacta relinquerentur. Si quid finium Ioan. Sigiſmundus verſus Orientem à Turcis recuperare poſſet, id ejus peculiaris ditionis eſſet. Quod ſi Turcarum armis Tranſſilvania pelleretur, tum ei ad Oppolitani principatus jura, quem olim cum Iſabella matre renuerat, reverti integrum foret. Hoſtes atq; amici iidem utriſq; forent: & cum neceſſitas exigeret, & Turcæ bellum Tranſſilvano moverent, Maximilianus ei omnibus viribus præſto eſſet: ſic tamen, ut quamdiu fieri poſſet, Johannes Sigiſmundus, ſuppreſſa atq; occultata hujus pacis mẽtione, Selimum priſtinis amicitiæ officiis in quiete & otio omnibus artibus conſervare niteretur. Promittebat etiam Cæſar, ad confirmandas novo affinitatis vinculo fœderis conditiones ſe illi alteram ex neptibus ſuis Alberti Bavariæ, aut Gulielmi Juliacenſis principis filiam matrimonio juncturum. Addebatur conditionibus ſeparatim ſed occultiſſime, ſi Johan. Sigiſmundus è vivis excederet, & princeps publicis ſuffragiis crearetur, ut is Cæſari fide clientelæ obſtrictus eſſet, quibus Cæſar mox ultro ſubſcripſit, eaſq; jurejurando firmavit: ſic ut intra diem Calendarum menſis Januarii, à Johan. Sigiſmundo & Tranſſilvanis pari modo confirmatæ ad Cæſarem per legatos remitterentur. Hoc confectæ pacis nomen Cæſari pariter & Johan. Sigiſmundo incredibilem lætitiam attuliſſe viſum eſt, quod ſicuti à patre Johanne certam exoptati otii tranquillitatem perpetuo deſiderатem cognoviſſet, ita ipſe quoque nihil ea optatius, nihil ad rerum ſuarum quietem accommodatius eſſe exiſtimaret. 1571.

Sed non deerant plures ex Tranſſilvanis, qui ut erant Turcicarum partium ſtudiis inveterati, ejuſmodi fœdera unius Bequeſſi inſtinctu icta, proſpero ſucceſſu caritura prædicarent; quod Selimus intolerandi faſtus & potentiæ barbarus princeps, eis nequaquam ſtaturus crederetur: Nec omnino falſa opinione, quum ille necdum reverſo è legatione Bequeſſio, nuntium è numero præconum, quos Chauſios vocant, nomine Pervanã, natione Ungarum in Tranſſilvaniam miſiſſet, queſtum adverſus Johannem Sigiſmundum, ac percunctatum, cur legatos tam ſolennes tanto apparatu, tamdiu apud Cæſarem morantes, in Germaniam miſiſſet, poſtquam nulla cogente neceſſitate, ea conſilia ſuſcepta eſſe videri poſſent: quando ipſe à Germanis in præſens nulla contumelia eſſet laceſſitus, aut ſi laceſſeretur, tantas ſibi vires ſupereſſe, quibus facile defendi potuiſſet: ſicuti hactenus à Solimano ut filius, & ab ipſo ut frater adverſus omnem Germanorum injuriam fuiſſet protectus; proinde eum fraternè hortari, ne probroſis ingrati animi conſiliis abreptus, adverſus ſe quicquam rerum novarum tentandum putet, quarum eum mox vel maxime pœnitere poſſit.

Pervana Chauſius Ioannem hortatur ne quid adverſus Imperatorem ſuum rerum novarum moliatur.

Ioannis excuſatio, cur legatos ad Cæſ. miſerit.

Ei Johannes Sigiſmundus, remotis omnibus arbitris, præter unicum Chaquium epiſtolarum magiſtrum, abſque mora reſpondit, ſe gratias ingẽtes Selimo agere pro multis beneficiis in ſe collatis; nec eorum tam immemorem eſſe, ut adverſus eum quicquam moliri velit: quod totum id fruſtra eſſe pro comperto haberet legatos in Germaniam non alia de cauſa, quàm expoſtulatum de injuriis, quas Cæſariani ſub induciis ſibi & populis ſuis intuliſſent, reſque repetitum miſiſſe.

Ibraimus etiam ad Polonum legatur, eadem de cauſa.

Ad Sigiſmundum quoque Poloniæ Regem à Selimo miſſus fuit eodem tempore, Ibraimus ille Dragomanus, natione Polonus, quem cum Augerio Ferdinandi legato Francofurti inaugurationi Maximiliani interfuiſſe docuimus; qui de Joan. Sigiſmundo apud illum multis verbis quereretur, moneretque, ut nepoti in officio permanendi, neque cum Germanis clandeſtina conſilia conferendi auctor eſſet. A quo etiam ille ſimili fere cum reſponſo dimiſſus fuit.

Princeps & proceres ſervandis fœderis

Interea Bequeſſius, poſt ſemeſtre tempus, rebus ex ſententia confectis, ac magnis à Cæſare exultus muneribus, privatim vero ingentibus promiſſis oneratus, circa Idus Septembris in Tranſſilvaniam reverſus eſt: ac Johan. Sigiſmundum poſt moleſtiſſimos & diuturnos inteſtinorum dolores, reſolutione etiam membrorum ſuperveniente, male affectum reperit. Eo reverſo XXX. viri, de quibus ſupra diximus, iterum convocantur, atque ii, quod apud principem gravi morbo impeditum, ac quietis indigentem, nihil tractari poſſet, in ædibus Bequeſſii conveniunt. Ibi recitata legatione, excipit Chaquius, neque ullis rogatis ſententiis, nomine principis

1571. Conditionibus juramētum præſtant. Tergiverſantibus quidem nonnullis ſed pavore adactis.

cipis jubet, eos ad fœderis conditiones obſervandas ſacramentum præſtare, primuſque ipſe ſolenniter jurat: eodem modo à cæteris vel tergiverſantibus, ac in contraria ſtudia inclinans, metu tamen & pavore coercitis, juramentum exigitur. Tum verò princeps, quantum gravi morbo oppreſſo liceret, ingenti lætitiâ efferri; Bequeſſius ſibi blandiri vehementer atque gloriari, utpote qui ſolus rem tantam, toties tentatam, nec unquam ad exoptatum finem deductam, ſingulari ſtudio fideque & induſtria ad effectum perduxiſſet: jam Rempublic. & res omnes privatas, ſe dirigente, in portu navigare, Cæſaris & Romani imperii viribus & armis protectas; quorum adminiculo etiam omnem Selimi ferociam & inſidias, diis ſuperis bene juvantibus, niſi ipſi ſibi deeſſe vellent, & Rempublic. poſt privatum decus haberent, haud difficili labore ſuſtineri ac propulſari poſſe non deſperaret. Paulo poſt à principe equum præſtantiſſimum, ac gemmatis aureiſque phaleris maximi pretii exornatum, dono accepit: ac deinde de repetenda legatione, ac conditionum confirmatione, prout Spiræ tranſactum erat; Cæſari remittendæ conſultatum eſt.

Sed quum nemo ex primoribus illud munus obire vellet, propterea quod omnibus palam eſſet, neminem principi tantopere in Bequeſſium propenſo ſatisfacturum; aut ſi illi ſatisfeciſſet, ſi qua tamen in parte Bequeſſius vel leviter eſſet offenſus, oleum atque opera omnis amitteretur; poſtremo ad illum eundem recurſum eſt; eumque princeps rogare acriter & obteſtari, aſſiduiſque precibus flagitare cepit, ne ſe deſereret, nec tanti momenti provinciam, quam tanta nominis ſui cum laude inchoaſſet, imperfectam relinquere vellet; neve præmia, quæ ei poſt compoſitum & confectum negotium ampliſſima animo deſtinaſſet, aliis præripienda concederet. Ac ille recuſare pertinaciter, morbum, quo tentari cœperat, prætendere; diris ſe devovere, ſi ire poſſet, aut vellet; ſatis ſe laborum exantlaſſe; non vires, non valetudinem, non animum eundi ſupereſſe, alios in promptu haberi, quorum opera æque uti poſſit. Quæ quidem eo pertinebant, ut quum principis valetudo periculo proxima eſſet, adeo ut de ea etiam medici, & ipſe ante alios Blandrata, deſperarent, ne ſi quid illi humanitus contingeret, abſentia ea ſibi haud obſcure regnum affectanti, fraudi futura eſſet. Verum poſtea, quum per plures dies, omnibus arbitris excluſis, ſoli ipſi intra privatos parietes ſermones contuliſſent; Bequeſſius lectulo decumbentis aſſidens, morbum principis ſenſim remittere, & in melius mutari animadvertiſſet: quodq; caput erat, ſpem ingentium præmiorum, ac commodorum haud dubiam concepiſſet; ita ut ille eum ſibi ſucceſſorem futurum, adhibita ſtipulatione, ſponderet; tandem non ſine lachrymis, quibus illum graviter decumbentem invitus & reluctante genio relinquere teſtaretur, annuit: ac depromptis ex ſupellectili principis omnibus ad iter neceſſariis, ſumptuque plane regio, ac muneribus, quæ ex gemmis ac unionibus inæſtimabilis pretii conſtabant, ſponſæ, quæ nulla adhuc certa erat, offerendis, altero poſt Chriſti Dei & hominis natalem die, Albam Bohemiam iter intendit; quo Cæſar ſolutis Spiræ Comitiis erat reverſus.

Bequeſſius pro fœderum

In iis Comitiis, poſt Bequeſſi & Poſnavienſis diſceſſum, tæduique perculſum, Cæſar Annam & Eliſabetham filias, ſingulari & exquiſita ſponſaliorum pompa, hanc Carolo nono Galliæ, illam Philippo Hiſpaniarum regibus nuptui dederat: & illius in Hiſpaniam claſſe deducendæ Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, juſſu Regis ſui curam habuit: cui Cæſar, ut quam tenere adamaret, inter cætera thalami regii ornamenta præter luculentum mundi muliebris apparatum, etiam lectulum ſolido ex argento ſcite & affabre factum, duorum millium pondo, dono dedit. Cæterum Bequeſſius, trajecto Tibiſco per Caſſoviam, ac deinde per Cracoviam, Sileſiæque fines facto itinere, ſæviente bruma, circa ultimos Januarii menſis dies, Pragam venit: atque ibi à Cæſare, & aulæ primoribus, grato animo fuit exceptus. Jam confirmatis utrinque pactis, non aliud reſtare videbatur, quam ut promiſſa à Cæſare neptis, ſive illa Bavari, ſive Juliacenſis principis filia foret, legato ſolenni more traderetur.

1571. confirmationis ad Cæſarem Pragam revertit. Cæſar Annam & Eliſabethā filias Philippo & Carolo Regibus deſpondet.

Sed languenti in Tranſſilvania principi à Bequeſſio perſcriptum erat, Bavaricam matrimonium obſtinatius recuſare, quod Arianæ ſectæ principi nubere nollet: Juliacenſem vero nondum deliberaſſe. Sed eam minus genio reſpondentem videri, quod & forma rudiore eſſe, nec aliam, præter Germanicam linguam callere diceretur. Quæ quum illi atrocioris morbi vi exagitato haud mediocrem mœrorem attuliſſent, tum etiam ægritudinem auxere; adeo ut epilepticis etiam acceſſibus haud parum laceſſeretur.

Bavarica matrimonium Joannis ut Ariani repudiat. Juliacēſis forma haud ſatis eleganti illi diſplicet.

Sed quum, ut ſæpenumero accidere ſolet, non adeo morbus ſæviret, quin nonnunquam remitteret: in proximas ſilvas venatu ſe oblectaturus receſſit; quum præalta nive cooperta tellus, animum ad id exercitii genus invitare videretur. Unde primo ad arcem Vechiam ventum eſt; ubi etiam equum conſcendit, & per ſilvas erravit, nulla tamē e latebris prodeunte fera, ideoque irrita venatione. Deinde quum ad alteram arcem Gergeniam veniſſet, incertum an ex nimia corporis agitatione, quod gracile atq; imbecillum erat, aut intempeſtivæ compotationis interventu, qua forte erat uſus, morbus recruduit, & eum lectulo affixum ita afflixit, ut per LIV dies horribilibus tormentis excruciaret, nec ad illum cuiquam etiam familiariſſimo, præter Blandratam & Chaquium, deteſtabiles Arianæ perfidiæ ſectatores, ac Chriſtophorum Hagimaſſium, & paucos quoſdam ejus farinæ homines aditus pateret. Jam enim eo flagitii erat deventum, ut corruptis Blandratæ opera principe & Bequeſſio, nemo niſi Arianus in pretio foret, nemini magiſtratus nec præfecturæ niſi ea peſte infectis darentur: plurimiq; officioſum ambitu, nec ullo conſcientiæ pavore, ad eam fœdiſſime atque impudentiſſime prolaberentur. Poſtremo quum iterum remittente morbo ſe revehi poſſe ſentiret, ſuppoſitis in curru pulvinis & cervicalibus ſuſtentatus, lento itinere Albam reverſus eſt: ibique recurrentibus ſubinde morbis poſtridie Iduum Martiarum è vita migravit; & in eo ſtirps Zapoliana ab Emerico Diaco Stephani Palatini germano fratre ducta, quam primus Johannes Huniades, ac poſtea Mathias Rex ejus filius indulgentiſſime & liberaliſſime ad tantas opes & divitias extulerat ſic interiit, ut in hoc tertio nepote prorſus extingueretur.

Unde ē mœrore confecto morbus ingraveſcit.

Solū Arianis ad Principē graviſſimis doloribus excruciatū patet aditus.

Poſtridie Iduum Martiarum Jo. Sigiſmundus mortem obit. XXXI. ætatis anno. A. 1571.

Fuit ab Iſabella matre, ut diximus, præter Georgii Monachi, & Petrovitii voluntatem, qui tutores à patre relicti erant, peſſime educatus, ita ut adminiſtrando regno inutilis ab ea redditus; quæ malis artibus illud ſibi retinendum putabat,

inter

1571.

Eius mores & vitia.

inter ſordes viliſſimorum hominum vino & epulis immerſus neque hebetis ingenii indole, neque moribus quicquam ingenuo principe dignum attuliſſet; quum clarorum hominum, prudentiaque & militari virtute præſtantium congreſſum, quantum poſſet, vitaret: ac pauciſſimorum è fece & colluvie vulgi familiaritate oblectaretur, uſque adeo, ut ab iis veluti mancipio & nexu pro libidine poſſideri videretur. Periit in primo flore juventæ, cum alterum & triceſimum ætatis annum nondum expleviſſet, Chriſto Deo, impium peſtiferi dogmatis aſſertorem, divinæque ſuæ gloriæ dirum obtrectatorem, immatura morte ſublatum, ad æternas inferorum pœnas haud dubie detrudente; ſic tamen ut prius teſtamentum conderet, quo Selimo aureas equeſtrea phaleras gemmis ornatas: Cæſari & conjugi ejus equos & aliquantum antiquorum ex auro & argento numiſmatum numerum legabat. Regi autem Poloniæ avunculo, præter tentoria Phrygio opere elaborata, ac caſtrenſem apparatum, ac argenti vivi pondo quadraginta millia peculiaribus codicillis legata; quod reliquum gazæ erat, eidem cum tribus ſororibus Sigiſmundi primi Poloniæ Regis filiabus, quas ex Barbara Zapoliana patria Johannis ſorore, priore matrimonio ſuſceperat, æquis partibus dividendum dari jubebat.

Teſtamentum eius.

Obitum ejus Bequeſſio perſcripſere amici è Tranſſilvania, hortantes, ut Cæſare ejus rei admonito, aliis omnibus omiſſis, quamprimum reverteretur. Eo forte tempore dyſenteria importuna laborabat, ſic ut ad iter celerius conficiendum ob virium imbecillitatem equitare non poſſet: Cæſare itaque jubente, atque diſponente, thedas ſeu vehicula ad vitandam omnem cæli injuriam, corio & pellibus tectas ubique per per viam accepit, quibus ad alterum quodlibet aut tertium miliare permutans, brevi in Tranſſilvaniam pervenit; cum literis à Cæſare ad provinciæ proceres nonnullos datis, quibus ut datæ fidei memores eſſent, ac ſaluti & permanſioni Reipublic. quam rectiſſime conſultum vellent, admonebatur; qui tunc inter regni tempore omnes fere armati Albam convenerant.

Bequeſſius, morte principis audita, cum litteris Cæsar. in Tranſſilvaniam properat.

Ibi poſtquam cadaver fato functi principis Ariano funeris honore, hoc eſt, tumultuario & enormi, nec ulla in parte, ad morem priſcum & Chriſtianum, ex arce in templum deductum eſſet, marmoreoque ſepulchro compoſitum, variæ de ſucceſſore eligendo diſceptationes obortæ ſunt: quum Bequeſſius prætoriani militis largitione ad ſe illecti, ſtudio & opera, atque aliorum; quos variis artibus ſibi conciliaverat, ſuffragiis principatum affectaret. Favebat etiam ei Cæſar, ita ut cum per literas manu ſua ad quoſdam, qui conſilio atque authoritate pollebant, ſcriptas, privatim commendare non prætermitteret: publice autem ordinibus ſignificaret, ſe tranquillitatis quietiſq; cauſa liberam eis electionem principis permittere, dummodo ad eum deferretur, qui juxta teréntia pacta partes ſuas tueri, ſibique Sacramento obſtringi nequaquam detrectet; & quem à defuncto quoq; principe ſibi ſucceſſore deſtinatum eſſe, facile meminiſſe poſſent. Quo ſcripto haud obſcure Bequeſſium intelligi, nemo erat, qui non facile animadverteret.

Varia de ſucceſſore eligendo diſceptationes.

Bequeſſius principatum affectat.

Sed multo maxima pars nobilitatis, cui Bequeſſius cum ob faſtum atq; arrogantiam, quam vivente Johanne Sigiſmundo nimiam & formidoloſam induerat; tum vero quod multitudo promiſcua, ob innovatos Arii errores, magnum in eum odium conceperat, in Stephanum Bathorium Somlianum omnibus cæteris, formæ ac ſtaturæ dignitate; rebuſque domi foriſque præclare geſtis facile anteferendum, propenſiores animos gerebat: iiſque exercitu etiam, quem tempore interregni, ordines ad decem millium armatorum numerum conſcribi juſſerant, eique Chriſtophorum Bathorium fratrem ejus germanum præeſſe voluerant, haud parum ſpei & præſidii collocatum habebat. Sed & prætoriana miles, cui Johannes Saſa, & Michael Vadaſſus præerant, præter Bequeſſii ſpem & expectationem, commutata repente voluntate, deſerens partibus ejus, ad defendendam rempub. ac liberæ electionis jura tuenda conſenſerat, & ut ſive largitione, ſive ingentibus promiſſis onerati, Stephanum ad principatus faſtigium evehendum, atque extollendum ſuſceperant. Selimus quoque & ejus purpurati, quamquam Bequeſſius, Ariani dogmatis profeſſione, quæ à Turcica ſuperſtitione haud longe diſtaret, eos ſibi æquiores fore ſperaſſet; tamen alio magis inclinabant, & aderat Chauſius internuncius, qui præterito eo, alium principem, nomine illorum, à quibus venerat, creandum contendebat.

1571. exercitus erat, ſe

Stephanus Bathorius Somlianus princeps eligitur.

A. 1572.

Igitur XXVII. die Maij, publicis omnium ſuffragiis Stephanus Bathorius Somlianus, magna populorum acclamatione princeps ſalutatur: ac è Comitio nuntii ad Cæſarem ſimul & Selimum certiores ejus rei reddendos dimittuntur: à quibus brevi poſt ejus electio confirmata fuit: & à Cæſare quidem ea conditione, ut ſe pactis nuperrime initis accommodaret, quibus erat conventum, ut qui Johanni Sigiſmundo ſucceſſurus eſſet, fiduciarii quidem Vaivodæ titulo ſub Cæſaris clientela eſſet; ſed abſoluta rerum omnium poteſtate fungeretur; quod ille ſeſe facturum haud cunctanter eſt pollicitus. Bequeſſius ingenti repulſæ, quam tulerat, dolore & iracundia exæſtuans, Fogaraſſum, quo theſauros ſuos, & multo maximam partem eorum, quæ Johannis Sigiſmundi fuerant, comportatos condiderat, locumque commeatu ad multum temporis ſuffecturo, & rebus omnibus neceſſariis, ac non contemnendo egregiorum militum numero, muniſſimam reddiderat, ſeſe recepit: neque vel privatus, quin contrarias Bathorio principi factiones, ſuſcepta adverſus eum æmulatione, aleret, & famam apud vulgum, per varias artes oſtentando, virtute ac liberalitate pararet, deſiſtendum ſibi exiſtimavit. cujus temere ſuſcepti conſilii is fuit exitus, ut ipſe à principe diverſis injuriis irritato, exacerbatoque, rebus omnibus & fortunis exutus, in exilium pelleretur, moxque ab eodem, rata felicitate ad regiam dignitatem evecto, in gratiam reciperetur; prout id ſuo loco & tempore non multo poſt commemorabimus.

Electio eius à Cæſare & Selimo confirmatur

Bequeſſius Fogaraſſum repulſæ dolore æſtuans abit.

Interea Balaſſius poſt ſextum Carceris menſem, perforato muro, ac deceptis cuſtodibus, quibus vinum, ut largius potarent, adferendum curaverat, pecuniamque, pictis de more chartis, & aleæ exercendæ diſtribuerat, felici aſtu evaſit: funeque per mœnia delapſus, pernicitate equorum, quos in ſuburbio ad fugam præparaverat, ad arcem ſuam Hiobenſtaniam citato curſu contendit; relicto in captivitate Dobone, incertum, an fugæ ejus conſcio, quod articulorum doloribus crudeliter vexatus immobi-

Balaſſius è carcere elapſus.

1572. mobilis in lectulo decumberat. Jam in tuto collocatus, cum Filecienſibus Turcis ſtatim fœdus & amicitiam junxit; ac Muſtaphæ purpurati Budenſis opem per litteras & nuntios imploravit, ut ejus interventu & commendatione, in tutelam & patrocinium Selimi reciperetur: ea conſiliorum ratione, ut ſi Cæſar gravius quicquam ſtatuendum putaret, aut eum bello proſequi vellet, Turcarum armis defenderetur.

Cum Turcis ſocietatem & amicitiam init.

Sed ejus fuga, præter quam homines ſperaviſſent, tam ſibi ipſi, quam Doboni captivo, dubiam que ſententiam expectanti, affulgente ſingulari Cæſaris clementia, ſalutem ac exoptatam libertatem attuliſſe viſa eſt. Nam quum inſequente anno, Comitia ad quartum Nonas Februarias Poſonium indixiſſet, nec ipſe adverſa valetudine impeditus ad ea venire potuiſſet, Rudolphum & Erneſtum filios, non multo ante ex Hiſpania reverſos, ut ſui loco iis præeſſent, ſecundo Danubio deſcendere juſſit. Quum in iis Rudolpho omnibus ſuffragiis, regnum ultro delatum eſſet, ſimulque eum ordines magnis precibus publico nomine oraſſent, ut pro Balaſſio in gratiam recipiendo, ac libertate Doboni danda, partes ſuas apud patrem interponeret, idque ipſis haud gravatim ille tribuendum exiſtimaſſet: Maximilianus ordinum benevolentia & promptitudine tam pronis animis abundeque teſtata permotus atque exhilaratus, ne primam filii intercedentis petitionem graviore repulſæ contumelia rejiceret, Dobonem eodem adhuc durante comitio, mox dimitti juſſit, ac Balaſſio abſenti gratiam atque incolumitatem impertivit: Ita ut ambo Viennam proficiſci, ibique genibus provoluti eum deprecari, & delictorum veniam petere non prætermitterent. Nec multo poſt Balaſſius voluntatem ejus ſupplex adimplevit, & Dobo, quum graviſſimo morbo impeditus venire non poſſet, miſſi ab eo Franciſcus filius, bonæ indolis adoleſcens, ac Ladislaus Selimerius agnatus, gentiliſque ejus, Cæſarem deprecati ſunt, veniamque ei obtinuerunt. Obſervatum à curioſis eſt illos, die Divo Maximiliano martyri ſacro, captos & in cuſtodiam ductos fuiſſe, ac Dobonem biennio poſt ad diem memoriæ Div: Rudolphi dicatum, qui in XIV. Calendas Majas incidere ſolet, priſtinæ libertati reſtitutum.

Maximilianus ordinum deprecatione Dobonē dimittit. Balaſſiumq; abſentem in gratiam recipit.

Sed Dobo Cæſaris clementiæ, & ſuæ libertatis fructum diuturnum nequaquam percipere potuit, quum altero, poſtquam dimiſſus eſſet, menſe, in arce ſua Seredina vitam cum morte commutaſſet. Fuit autem ordinibus Pannoniæ hoc Cæſaris in dimittendis iis duobus clariſſimis viris, ac noxa omni liberandis publice exhibitum munus accepriſſimum, & gratiſſimum, adeo ut ejuſdem anni æſtate peragendam ſolenni more Rodolphi coronationem, ad terminum, quem pater præfixiſſet, concordibus animis decernerent. Qui cum paulo poſt ex arce Eberſtorphia, ad quam curandæ valetudinis cauſa, petito è thermis Maneſtorphianis balneo ſeceſſerat, reverſus eſſet, ſeptimum Idus Septembris præfixit: idque abſque cunctatione publicavit: ita ut eo anno, quod raro antea quiſpiam factum meminerat, duo comitia celebrata fuiſſe conſtet, quorum acta extare videmus.

Dobo è vita excedit altera poſt dimiſſionē menſe

Eodem tempore, nondum ſoluto conventu, Paulus Abſtemius Epiſcopus Nitrienſis, qui per quatuor retroactos annos, ab obitu Nicolai Olahi Archiepiſcopi Strigonienſis, proregium in jure dicundo munus ac officium geſſerat, quod eſſet ſenecta ætate, anniſque gravatus, (nam octogeſimum ſeptimum ætatis annum agebat) vehiculo in curiam vectus, ſeſe magiſtratu abdicavit; eumque Cæſar Antonio Verancio, qui Olaho ſucceſſerat, contulit, Michaeli etiam Mereio, antiquæ probitatis viro, ſub idem tempus, vita ſummi & propalatinali dignitate functo, Emericum Czoborum, publicis ſuffragiis commendatum, & Damiano Araniano proprætori decedenti Andream Alaſium ſubſtituit: ne quis in exercendis legibus defectus committeretur. Quibus rebus ex animi ſententia peractis, Rudolphus & Erneſtus Viennam ad patrem redierunt, ut quæ ad exequendam futuro in conventu coronationem ſpectarent, rite ac tempeſtive curarentur: quandoquidem ad conſtitutum diem, non amplius temporis, quam ſex menſium ſpacium ſupereſſet. 1572.

Iſthuanſ. Hiſtor.

Reverſis illis, non multo poſt allatum eſt certioribus nuntiis, Sigiſmundum Auguſtum Poloniæ regem, ejus nominis ſecundum, ſed ſtirpis Jagellonicæ ultimum, quæ per ducentos circiter annos in Polonia rerum potita fuerat, nullis relictis hæredibus ſeptem Idus Quintiles vivere deſiiſſe: cujus obitu Cæſari novæ curarum moles, nova conſilia, ac cogitationes ſubvenere: quũ viciniſ ejus opulentique & florentis regni ſceptra & gubernacula, ſuperis bene juvantibus, ſibi aut Erneſto filio opportune paranda, atque acquirenda conſtituiſſet. Sed ejuſmodi conſiliorum vel rectiſſime ſuſceptorum rationes, una inſtabilis fortuna, rerum humanarum dominatrix, inſolenter improbeque fefellit. Nam licet ad Polonos Varſoviam eligendo regi congregatos, ſolennes ac ſummæ auctoritatis legatos, Guilhelmum Roſembergum clari nominis in Bohemia regulum, ac Hieruſlaum Preſteuſcium, ejuſdem regni Cancellarium expediviſſet, & Guilhelmus de Sancto Clemente, Hiſpaniæ regis legatus, eandem rem ſui principis nomine ſolicitaturus, eo adveniſſet, nec ſine profuſiſſima largitione, ac incredibili ſumptuum magnitudine; ſupremiſque virium contentionibus res acta eſſet: eum tamen habuit eventum, ut Polonis aſtutia ſuffragiorum prævaricatione in alia omnia inclinatis, Cæſare & Erneſto, aliiſque competitoribus præteritis, Henricus Andegavorum Dux, Caroli noni Galliæ regis frater, in regem Poloniæ nominaretur, ſolenneſque legati, ad eum in regnum adducendum Lutetiam uſque Pariſiorum in Galliam mitterentur: iſque haud cunctatus, regnum capeſſeret, & Cracoviæ magna cum pompa coronaretur. Cujus quidem repulſæ offenſionem, eo æquiore animo tulit, quod conciliatis ſibi ejus nobiliſſimæ gentis primoribus, ſi res aliquando ad interregnum rediret, quin voti deſideriique compos evaderet, minime deſperandum exiſtimaret.

Sigiſmundi Poloniæ Regis abſque hærede obitus. A. 1572.

Poloni, præterito Cæſare, Henricum Andium Ducem eligunt.

His rebus in hunc modum conſtitutis, eodem fere anno inteſtinis turbis in Moldavia, ac ſuperioris Pannoniæ partibus non modice tumultuatum, & in Illyrico, cum quieta omnia eſſent, agreſti plebe repentina ſeditione agitata, ſervilis prope tumultus excitatus fuit. Alexander Moldaviæ princeps, quem à Deſpote regno pulſum, eoque à ſuis cæſo, iterum reſtitutum ſupra commemoravi, ſub hoc tempus exceſſerat è vivis Rexandã conjuge, ex vetere Deſpotarum Thraciæ ſtirpe progenita, ſingularis pru-

Moldavici motus.

Alexander Vaivada abit.

dentiæ

1572. dennæ fæmina, ac quatuor liberis relictis, inter quos duo mares, Bogdanus & Elias erant. Bogdano ut natu majori jura principatus dum mater vixit, ejus ingenio & conſiliis integra fuêre; poſtquam illa deceſſit, quum ſolus rerum potiretur, mox avare & crudeliter imperium in ſuos exercere cepit, orſus à ſuperbia & contemptu ſuorum, variiſque levi de cauſa ſuppliciis ſumendis; ita ut brevi internecinum ac ſingulare ſuorum odium in ſe concitaret.

Relictis duobus filiis Bogdano & Elia.

Bogdanus in regna ſuccedit.

A.1572. Quod vero majorem ei conflabat invidiam, uxorem à proximis Polonis ducere, ſororemque Martino Sborocio, viro inter illos claro deſtinare, omnia exterorum conſiliis agere, eis magiſtratus & officia conferre; majorem anni partem in proxima Podolia cum Polonis verſari, aut eos in arce ſua Hutinia, quæ ſolo Hieraſſo, nunc Pruthe amne à Sarmatis dividitur, frequentes habere, ſpretiſque & neglectis Valachis, omnia conſilia cum eis miſcere; ita ut ſupra nimiam illorum conſuetudinem, patriam etiam religionem deſeruiſſe crederetur: poſtremo ad regem Poloniæ adhuc ſuperſtitem legatos miſiſſe dicebatur, provinciamque ſuam ejus clientelæ commendaſſe. Quæ Valachis Bojeriis, (quo nomine ipſi nobiliſſimũ quemque ſuorum appellant) utpote Græci ritus tenaciſſimis hominibus vehementer diſplicebãt, qui cæteros religionis ritu ab eis diſſentientes acerbiſſimo odio proſequuntur. Igitur in eum regno pellendum, graviſſimis prius criminibus apud Selimum, ac defectione ad Polonos, crudelique inſignium aliquot Turcarum cæde objecta, accuſatum, tacitis conſiliis conjurarunt: ac quendam è ſuorum numero Ivoniam in ejus locum elegerunt, illumque à Selimo ſibi principem confirmari clam poſtularunt: idque à tyranno Chriſtiani potiſſimum nominis hominibus ut pluſimum iniquo, haud difficulter obtinuerunt.

Optimates illum apud Selimum accuſant.

Ivoniam quendã, illa abdicata, eligunt.

Bogdanus tantarum rerum ignarus, ſuique negligens & incurioſus, dum apud Polonos in urbe Camenecia abeſſet, ibique conviviis & choreis, ac ejus generis ludicris exercendis vacaret, conjurati occaſionem nacti, Ivoniam cum Tartaris & Carcaſſiis Ponti accolis, qui ei juſſu Selimi auxiliares aderant, in arcem Suchanam, quæ principum ſedes eſt, adapertis portis intromiſerunt. Ubi quum ille magnum tormentorum apparatum, ac ſulphurei pulveris copiam, cæteraque bello neceſſaria, ab Alexandro, ad imminentes incertoſque caſus, abunde congeſta reperiſſet, concitatis ad arma, præter auxiliares copias, provincialibus, Bogdanum in arce Hutinia obſidione circumvallare decrevit. At ille, cum ſe perfide à ſuis deſertum, inſidiiſque circumventum, provinciam ab inimico & hoſte ſuo occupatam, perdita omnia, nullum niſi in fuga præſidium eſſe vidiſſet, attonito ſimilis, Hutinam recurrendum duxit, collectiſque ibi, quæ repentina conſternatione poterat, & convaſatis rebus, relicta hoſti provincia, ſimul cum fratre Elia in Poloniam profugit. Ubi à Martino Sborovio, cui ſororem ſuam ſe daturum promiſerat, nec tamen dederat, non ſatis liberali ingenio conſilioque per inſidias captus, non niſi extorta ab eo, tametſi recenti calamitatis infortunio oppreſſo, haud contemnenda pecuniæ ſumma, dimiſſus eſt.

Bogdanus cum fratre Elia in Poloniã refugit.

Sed quum Polonorum viribus in regnum introduci contendiſſet, & res, quamvis tentata armis, improſpere ſucceſſiſſet, exilium aliquamdiu apud Polonos toleravit, poſtremo ſaluti conſulturus ſuæ, ſuſcepto per Auſtriam, ac deinde Saxoniam longo itinere demumq; emenſo mari Balthico, ad Johannem Baſilium Moſcorum principem, materno ſanguine ſibi junctum, ac in religionis placitis ſecum conſentientem pervenit, Sigiſmundus autem rex, paucis ante mortem diebus, Selimo enim ut fugitivum, læſæq; Majeſtatis reum, una cum fratre Elia repetenti, negavit illum in ſuo regno haberi. Sed Eliam egregiæ indolis adoleſcentem, ſpondenti juranti q; ejus internuncio ea conditione tradidit, ne quid adverſi pateretur. Verum infelici ſorte non multo poſt, dubium an non veneno quæſita morte, ut eſt barbarorum mos, Byzantii interiit. Bogdanum autem, quod Lutheranæ ſectæ ſuſpectus apud Moſchos eſſe cæpiſſet, nec vana ejus rei extarent documenta, non toto vertente anno, Johan Baſilius, ut erat ſævitia & crudelitate infamis, culeo in ſui, & in profluentem ſubmergi juſſit: ſicque Alexandri Moldavi progenies, quæ per multos annos regnaverat, ſublatis è medio per hunc modum adoleſcentibus, filiis, ſtirpitus exciſa eſt.

1572.

Bogdanus varie adverſis iactatus ad Moſchum ſe confert.

Elias frater illius Conſtantinopoli perit.

Bogdanus à Moſcho hæreſeos ſuſpectus culeo inſutus mergitur.

In ſuperiori, quæ ultra Tibiſcum eſt, Pannonia, Gregorius Carachondius, ex oppido Nagibania oriundus, quod oppidum à noſtris Rivulum Dominarum, vocabulo incertæ originis vocatur, cognomen Nigri ex re aſſequutus, cum ad oppidum Debrecenium, quo cuncta tam utilia, quam fœda confluere ſolent, paucis ſervilis conditionis hominibus, ac pauperibus agricolis comitatus veniſſet, quæſito in domuncula quapiam hoſpitio, per aliquod tempus miram vitæ ſanctitatem, morumq; continentiam præ ſe tulit: & quamquam eſſet damnatis vanarum ſectarum opinionibus imbutus depravatuſque, tamen ſe à Deo Optimo Maximo inſtar Moyſis aut Gedeonis vetuſtiſſimorum priſci temporis vatum & heroum, ad liberandos è dira Turcarum ſervitute Ungaros, cælitus demiſſum prædicabat: honores, divitias, voluptates, cæteraque, quæ vulgus magnifacit, ærumnas & miſerias appellare, animi fortitudinem ante omnia extollere, ſpem in Deo collocandam cunctis ſuadere; aleam, cædes, furta, rapinas, probra, & convicia & cætera id genus mala, ſerio deteſtari & prohibere; quæ ſi quis temerè committat, nunquam eum poſt hanc vitam cœleſtibus regnis potiturum: ſibi bonos genios à Deo miſſos, quotidie quæ gerat, quæve caveat, ſuggerere, victoriamque adverſus Turcas, cum exigua militum manu certam polliceri; quod ipſe brevi re ipſa demonſtraturus ſit, Turcicaque præſidia ſolo terrore, nec admotis armis everſurus.

Gregor. Carachondii ſamma, & ſimulata vita auſteritas profeſſio.

Quæ quum non ſine ſumma gravitatis & ſanctimoniæ opinione apud rude imperitumq; vulgus frequenter eſſet concionatus, divo haud dubie ſpiritu afflatus eſſe, & futura quoque prænoſcere credebatur: tantumque ſibi nominis & virium, totque ſectatores comparaverat, ut jam ipſum & ſocios, qui certatim ad eum confluebant, privatæ ædes quantumvis laxæ capere nequaquam poſſent, ſed proxima urbi in planicie caſtra metaretur: quæ nec vallo aut foſſa, nec ullis tormentis muniebat, neq; quemquam ob ſe excubias, aut cætera militaria munia permittebat. quum ſe ſuoſque divina ope, ab omnibus hoſtium inſidiis tutos fore prædicaret. Quanquam autem hæc Nigri cœpta, Nicolaum Bathorium, qui in arce Echedia, & Tieffenbachum, qui Sacmarii in propinquo excubabant, ad aliquam rerum novandarum ſuſpicionem adducebant; tamen tanta

erat,

1572. erat, tam militarium virorum, quam togatorum ſingularis prudentiæ nomine inſignium, de Nigro concepta ſanctitatis opinio, ut eos omni ſuſpicione periculi liberare, ſecuroſque præſtare cunſenderent & Debreceniani potiſſimum, factorum illius & dictorum oculati teſtes, pro eo ſe ſponſores offerre nequaquam dubitarent.

Magna hominũ etiam armatorũ multitudo ad illum confluit.

Itaque quum jam in caſtris ad quinque millia armatorum haberet, & ea quotidie multorum mortalium concurſo vehementer augerentur: miſſi è ſuis nonnulli in morem latrocinii, Turcas aliquot in iis, quibus ipſe prædixerat, locis vagos palanteſque trucidarunt. Sed & ipſe, uti erat robuſtus & lacertoſus, ſoleam equi ferream in diverſum diſtrahebat, vomeremque novum & ſatis craſſum ſagitta perforabat: quæ ſimplex & ſtolida plebs non ſuis viribus, ſed inſtinctu numinis auxilioque fieri putabat. Quibus vanitatis adminiculis aliquamdiu famam & exiſtimationem de ſe vulgo conceptam utcunque ſuſtentavit: ſicut milites Agrienſes, quadam veluti religione tacti, Valentinum Hellopæum concionatorem ſuum, qui è ſuggeſtu in illum impoſtoris nomine appellatum, acerbius, fuerat invectus, magnis ſublatis clamoribus, tumultuoſius quam par erat corripere: Stephanuſque Batius nobilis & fortis eques, ad ejus caſtra militaturus proficiſci, illiuſque exemplo major Agrienſium pars ad eum catervatim ire non dubitarent; niſi eos Gaſpar Magocius præfectus, adhibita ſeveritate, minis & carcere, vinculiſque coercitos in officio continuiſſet.

Quorum pars Turcas aliquot palantes concidit.

Inſigne ejus robur.

Nigri hortatu, ſexcenti è ſuis caſtellum Turcicũ S. Nicolai aggreſſi.

Ut autem Niger ſpecimen aliquot virtutis, ſanctitatiſque ſuæ ederet, ſuos cohortatus eſt, ut ad caſtellum Sancti Nicolai, Turcarum præſidio cuſtoditum, quod à Bala amne nomen habet, proficiſcerentur: & cum primum proximo caſtellum accederent, futurum, ut ejus mœnia vel ad inſtar antiquæ Hierichuntis ab priſco Joſua dirutæ, ultro proſternerentur; vel delapſo cælitus igne cum omnibus Turcis conflagrarent nemine ex ſuis amiſſo, ſed ne læſo quidem. Igitur ſexcenti è numero ſuorum promptiſſimi nomina ſua ſponte dant, qui id experiri in animo habebant. Turcæ eorum adventu ab exploratoribus, quos in caſtris, ex tributariorum agricolarum numero habebant, cognito, ubi eos haud procul abeſſe conſpiciunt, ſtramina & arundinum ſtrues, ac purgamenta, quæ de induſtria circa caſtellum congeſſerant, igne injecto ſuccenderunt. At illum ignem Nigriani è cælo demiſſum, juxta delirii & fanatici ducis vaticinium eſſe exiſtimantes, ſeſe mutuo cohortari, & accendere, vociferanteſque ad caſtellum manu capiendum citato gradu temere procurrere. Tum vero propius vallum illati, caſtellum integrum, illæſumque vident, nec tamen retrocedendum arbitrati, impetu nequaquam intermiſſo, illud aggrediuntur. Sed Turcæ tormenta majora minoraque, quæ antea ad id ſumma arte diſpoſuerant, ita in ſubeuntes diſplodenda curarunt; ut complures ex procurrentium agmine ſternerentur, aut illatis vulneribus debilitarentur.

Ubi rem minus ex Nigri vaticinio ſucceſſiſſe vident, cogitabundi & triſtes, quemadmodum decepus in re quapiam accidere ſolet, retro unde venerant, in caſtra redire cœperunt. Sed quum in Saſuarem Mahumeti Solnocenſis præfecti alumnum legatumque incidiſſent, qui audito tormentorum ad Sanctum Nicolaum fragore & ſtrepitu, cum DC. equitibus, & aliquot peditum centuriis accurrerat, quos quadrigis levioribus celeritatis cauſa impoſuerat, nec patentibus in campis ullus effugiendi locus eſſet, prælium acre & diuturnum cum eo & Turcis inierunt, ita ut duobus & amplius horis ſine intermiſſione pugnaretur, ac plurimi utrinque occumberent. Sed quum Turcæ numero & viribus ſuperiores, in eos & pauciores, & molio itineris pugnæque labore feſſos, ſudore madentes, acriorem impetum feciſſent, circumventi hinc ab equitum alis, illinc vero ſcloperariorum cohortibus, & in orbem pugnare coacti, ad extremum victi terga dedere: amiſſaque amplius dimidia ſuorum parte, ad Nigrum in caſtra redierunt.

A Turcis circumventi miſerandum in modum cadũt.

A quibus quum ille calamitoſum rerum ſucceſſum accepiſſet, nihil ſe animo demittens, fuiſſe inter cohortes viros incredulos, ac dubiæ fidei reſpondit: qui perverſis animis, prædæque cauſa, non aſſerendæ religionis exiſſent: ideoque Deum Opt. Max. eis turpi & indecoro lucro inhiantibus proſperum ſucceſſum eripuiſſe, porro ſe propediem copias luſtraturum, ac cum ſelectiori manu caſtra ſub Solnocum promoturum, palamque omnibus oſtenſurum, quantum vera in Deum fides valeat, cum corruentibus ultro divina vi, ac miraculo mœnibus, hoſtes ſibi & ſuis optimæ prædæ obventuri ſint. Sed quum in primæ pugnæ eventu dictis ejus & vaticiniis exitus minime reſpondiſſet, ac promptiſſimi quique ſuorum ſtultæ ſuæ crudelitatis pœnas morte perſolviſſent, ſpes cæterorum frangi ſenſim ac debilitari, atque adeo longe minui cœpere; ut jam inſolentius & contemptius, per contubernia de eo obloquerentur, nec ſatis juſſis ejus & mandatis obtemperarent, quamquam nec deerant adhuc nonnulli, qui ſegnes ſociorum menſes expectatione novarum è Siculia copiarum, ac novis miraculis, quæ jam jam ab eo edenda forent, exiſtimationem ejus & famam ſuſtentare conarentur; nec citra acpræpropera deſperatione animos deſpondendos putarent.

Solnocẽ mœnia ubi exercitum ſuum admoverit, caſura Niger vaticinatur.

Eo modo quum inexplicatis conſiliis, ac convulſa & debilitata ejus auctoritate quamplurimi è caſtris dilaberentur, majoreſque indies difficultates, & in exercitu fames, ac rerum omnium inopia ſuboriri & creſcere viderentur, literas & nuncios ad prætorem, & cives Debrecenianos miſit, juſſitque, ut de commeatu quamprimum, quantum ſibi & ſuis ſuffecturum putarent, abſque mora providerent. Sed quum apud eos quoque obſoleta ejus fides eſſet, multumque de ea deceſſiſſet, illi mandata obaudire, nec de commeatu quicquam penſi habere. Quorum negligentiâ permotus iráque percitus, quum ſe ab expeditione Solnocenſi, importuna eorum ceſſatione dejectum quereretur, cum ſua peculiari tricenaria cohorte (cujus milites divinas animas vocare ſolebat) Debrecenum ire conſtituit, ut celerius in ſua fata traheretur.

Cum in oppido ad domum Joſephi Cardoſſi diverteſſet, quæ erat in foro, & prætorem eo accerſendum curaſſet, venientem multis & acerbis probris & conviciis proſcidit; ſurſq; iracunda voce imperavit, ut eum confeſtim abreptum ad januam domus ſuſpenderent. Illis juſſa exequi parantis, & jam laqueum parantibus, dum prætor extremo perfuſus metu, cum paucis ſe, quantum poſſeſt, tuetur; quidam ex ſociis trepidi diffugiunt, ac per plateas, & angiportus diſcurrentes, plebem ad

Niger prætorẽ Debrecenienſem dum ſuſpendi jubet.

1572. 1572.

arma concitant, quod prætorem immerentem, inſpectante populo, ad extremum pertrahi ſupplicium, indignum minimeque ferendum clamarent. Promiſcua illa & efferata, ſumptis repente ſclopetis, & quibus potuit varii generis armis, domum, in qua Niger cum prætore pugnabat, circumſidet: quam tametſi Nigrani acerrime defenderent, tamen oppidani viribus, & multitudine longe ſuperiores, perforato bipennibus & dolabris ligneæ domus pariete, prætorem periculo eripiunt: & Nigrum cæſa aut captâ & diſſipatâ majori ſuorum parte, vulnere etiam perſtrictum capiunt. Ita in magna omnium trepidatione, converſa repente fortuna, prætor odio atque iracundia exacerbatus, reddendæque invicem talionis cupidus, illum manibus poſt tergum revinctis tortori tradit, ac ad locum media in Civitate plectendis noxiis dicatum perduci, ibiq; capitis ſupplicio affici jubet; atque hic fuit doli & fallaciarum, ſeu certæ ſtultæ ſuperſtitionis ejus infelicis hominis exitus. Cujus fine audito cæteri in caſtris quendam è numero ſuorum, Ladislaum Sucium eligunt, qui tum vindicandæ necis ſanctiſſimi viri ut ipſi vocabant, & prætoris ulciſcendi partes ſibi ſumere, tum verò deſtinata à Nigro exequi, contenderet: Sed Nicolaus Bathorius ne ex hac repentina flamma graviora incendia gliſcere poſſent, miſſis equitibus ſuis illum è medio tollendum curavit: quo ſublato cætera colluvies promiſcuæ multitudinis in varias partes & regiones dilapſa eſt.

A promiſcua plebe oppreſſus capitur, cervixq; illi præciditur.

Gubeciana ſeditio ruſticorum. A. 1573.

Par metus & trepidatio, ex Illyrico, niſi maturè proviſum fuiſſet, expectabatur: Nam agricolæ & ruſtica plebs repentina in dominos ſeditione concitata, quod ſe intolerandis ſervilium operum laboribus, ac pecuniariis exactionibus ſupra vires, & æquum gravari quererentur, temere arma ſumpſerant, facto in ea regione, quæ Colapim & Savum flumina interiacet, initio. Nec mora, cum ad decies mille perditiſſimorū hominum incondita multitudo ad arma confluxiſſet, primo obvias in propinquo nobilium domos, quæ aut minus munitæ erant, aut à paucis cuſtodiebãtur, expugnare ac conſumpto, qui intus reperiebatur, commeatu, diſſipare, ac funditus delere ceperunt: accidítq; ut prima omnium Georgii Puneci domus, nō ita pridem Byzantina captivitate elapſi, in planicie Samoborienſi ſita dirueretur. Itum deinde eſt verſus Savum, eodem ubiq; terrore circumducto; & ſi qui Nobilium forte in manus incidiſſent, ii confeſtim necabantur.

Decem millia perditiſſimorum in Nobilium maxime fortunas graſſantur.

Carnos & vicinos ut ſecum vires cõjungant, hortãtur.

Cum Savum attigiſſent, ac tranſitum molirentur, nuntios ad Carnos & vicinos populos miſere: qui dicerent ſe communis libertatis cauſa, arma adverſus nobilitatem ſumpſiſſe, cujus crudelitates & inſolentias non amplius tolerare potuiſſent, quum nullum in eos graſſandi pro libidine modum aut finem facerent: propterea hortari & monere eos, ut animos vireſque ſuas conjungere maturent. A quorum nonnullis, qui inter Suclam amnem, qui Stiriam ab ea Illyrici parte, quam recentiores Sclavoniam vocant, dirimit, ac inter Dravum flumen ſiti ſunt, reſponſum eſt, tranſirent tantummodo Savum ac ulterius progrederentur, ſe propediem in campis Petovioni, aut Varaſdino ſubjectis, arma cum eis ſociaturos, & eandem belli fortunam ſubituros. Itaque trajecto Savo, in villas, & amæniora Franciſci Tahii prætoria, quæ ille ad otii ſolatia rebus ſuis florentibus extruxerat, igne ferroque ſævierunt. Fama fuit illos Ambroſii Gregoranecii clandeſtinis conſiliis inductos, hoc genere crudelitatis in bona fortunaſque illius majore invidiâ debacchatos eſſe, qui eo tempore cum Tahio capitales inimicitias atque odia exercebat.

Tahii villas devaſtant.

Jam haud procul ab Stubica inferiori, in qua thermæ languentibus ſalubres effervеſcunt, pervenerant, ibique poſitis caſtris, & miſſis quaquaverſus prædonibus obvia Nobilium bona ædeſque, ſine diſcrimine urere, & vaſtare non deſinebant: plurimique indies ex juventute agreſti ad eorum caſtra agminatim concurrebant. Et quum ad multa millia ſceleratæ colluvionis in unum confluxiſſent, ducem ſibi quendam Matthæum Gubecium elegere, quem inter reliquos conſilio & manu promptum, ac invidia in nobilitatem exacuenda, linguæ immodicæ atque implacabilis eſſe judicabant: eique regii nominis titulum temerario auſu indiderunt.

Matthæo Gubecio Duce.

Interea Georgius Draſcovitius Epiſcopus Zagrabienſis, qui Comite Slunio vita functo ſolus magiſtratum Illyrici, quem Banatum vocant, obtinebat, convocato concilio, quomodo extinguendis hiſce atrocibus flammis obviam eundum eſſet, ne illæ in majus incendium erumperent, conſultandum mature exiſtimavit. Una erat via, qua perditiſſimi conatus coercerentur, ut nobilitas arma ſumeret, ſubſidiaque militum ſtipendiariorum, quibus Germani duces Vitus Hallecus, & Herbartus Auerſpergius imperitabant, in ſocietatem adderentur, & communibus viribus profligatæ temeritatis hominum audacia retunderetur. Sed Germani abſque permiſſu Cæſaris, ſe in aciem prodituros negabant. Mittuntur igitur Viennam ad Cæſarem ſine mora Simon Quegleuitius, & Johannes Berzejus, qui ab eo mandata obtineant, quibus illi ad ferendum laborantibus ſociis auxilium concurrere jubeantur. Sed dum nuntii diutius detinentur, interea Gubecius Stubiciam dedentibus ſe iis, qui intus erant, occupavit: miſſiſque illinc nuntiis in omnes partes promiſcuæ agreſtium turbæ ſignificavit, locum eſſe in poteſtate: quo audito plures ex eorum colluvie ad prædæ ſocietatem invitatos in caſtra recepit. At Draſcovitius & Nobilitas metu perculſi, ac præoccupandos hoſtes rati, non expectato nuntiorum reditu, ac Germanorum auxiliis, quæ ſera eſſe providebant, duos duces, qui ſuis in aciem ducendis præeſſent, celeriter deligunt, Matthæum Quegleuitium, & Gaſparem Alapinum, jubentque ſedulo ut operam dent, ne quid detrimenti reſpub. accipiat.

Gubecius Stubiciã occupat.

Quegleuitius & Alapinus cõtractis copiis ruſticos fundunt fugantq;

Igitur cum DCCC. circiter equites ſumma celeritate conſcripſiſſent, ac cohortes, quæ ad cuſtodiam Colapis publico regni ſtipendio alebantur, è præſidiis in caſtra deduxiſſent, Stubiciam verſus ire contenderunt. Quos ubi Gubecius adverſum ſe progredi animadvertiſſet, ſuos ut arma caperent juſſos, paucis verbis cohortatus in aciem eduxit; hunc diem, hanc pugnam fore, inquiens, quæ eis decus & libertatem, ſi victores evaſerint, allatura ſit; ſin victi terga dederint, nullum genus crudelitatis, ac deformis cruciatus dici queat, quod in eos ab immanibus & efferatis nobilibus non ſit pertimeſcendum. Itaque ſe viros præſtare, & præſenti fortique animo arma tractare contendant, ut aut egregie vincendum, aut væ victis expectandum ſtatuant. Nobilitatis ex adverſo duces, aciem ita inſtruxere, ut pedites ſclopetarios in me-

1572. in medio conſtituerent, equitibus vero utrinque per cornua diſtributis darent in mandatis, ne quampiam in irrumpendo moram facerent, nec quicquam numero aut multitudine hoſtium terrerentur: hos eſſe ab aratris & ligonibus, ac id genus ruris operibus in militiam, ſi Diis placet, aut latrocinium potius exercendum translatos: cætera ex eodem inſtituto fœditatem & turpitudinem in moribus, in bello gerendo nullam diſciplinam, nullum robur, nullas vires potiorem ſi quæ ſit partem ex ſicariis & aleatoribus Carnorum, incendiariiſque coactam; mox cum inſolitos enſes, ac vulnera & ſanguinem viderint, fœdam fugam daturos.

Cum utrinque magno clamore ſublato, acies conſertis manibus concurriſſent, Gubeciani præter expectationem diu ancipiti prælio certavere, ita ut aliquot ex noſtris icti glandibus interirent, inter quos Ladislaus Plondinus equitum ductor fuit. Sed quum hinc à peditatu & ſclopetariis, illinc ab haſtatis equitibus, acerrime preſſi cederentur, ad extremum Nobilitas, ut cauſa, ſic armis potior atque ſuperior, eos pedem referre, denique effuſam fugam capeſſere coegit. Cæſi paſſim in fuga, aut capti omnes, pauci in ſilvis & montibus, per abditiſſimas latebras vitam ſervaverunt. Cæteri, qui indies ad fœdus & ſocietatem ventum expectabantur, audita agreſtium clade & Nobilitatis victoria, metu perculſi, qua quiſque potuit, diffugere. Sævitum in deditos & captivos haud modice eſt, adeo ut paſſim per propinquas arbores, & pagorum ædificia, longuriis tranſverſim junctis appenſi, prætereuntibus ſpectaculo eſſent: & in una præalta & ramoſa ſilveſtris pyri arbore, quæ ſecus viam militarem forte enata erat, ſexdecim aut amplius infelicium ruſticorum corpora, ſuſpenſa reſtibus, agitandaque ventis, & volucribus carpenda exponerentur: nonnulli vero abſciſſis naribus & auriculis mutilati, perpetuam fœdamque rebellionis & gladii in dominos nefarie ſtricti memoriam geſtaturi dimitterentur. Gubecius ipſe funeſtus ſcelerati exercitus dux, atque ut ipſi vocabant, rex, quod gratiſſimum Nobilitati ejuſque ducibus fuit, vivus in poteſtatem venit, Zagrabiamque perductus eſt. Ubi quum prius de Andrea Paſſanecio, ejus in exercitu legato, inſpectante ipſo, capitale ſupplicium ſumptum fuiſſet, ipſe poſtmodum ignitis forcipibus immaniter laceratus, ac ferrea corona, eaque candenti caput redimitus, poſtremo in quatuor fruſta more latronum diſſectus, meritas ſceleris, & uſurpati regii nominis pœnas perſolvit; vel eo nomine graviore irrogato ſupplicio, quod adhuc complurium ſeniorum animos, qui in vivis eſſent, infauſtæ ac diris omnibus devovendæ Georgii Siculi in excidium nobilitatis initæ rebellionis memoria non ſine horrore ſubiret, qui olim omnium mortalium corruptiſſimus, & depravatiſſimus, malignis fatis ſic ferentibus, Pannoniæ regnum & Chriſtianam rempublicam ſumma perfidia atque impietate perturbaſſet.

Sævitia in captivos.

Gubecii ipſorum Ducis immane ſupplicium.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXV.

INTEREA Cæſar Maximilianus magnum præſidium ad domeſticam potentiam acceſſurum ratus, ſi inaugurationem filii ſine cunctatione exequeretur, tota tia non ſine magno ſtudio omnibus iis, quæ ad eam pertinebant, illum quidem ſplendidiſſimo comitatu inſtructum, terreſtri itinere præmiſit; ipſeque nihil moratus, ad finem menſis Sextilis, ſecundo Danubio, ad alia ejus anni comitia navibus vectus deſcendit, ita ut eodem die oteſque Poſonium veniret; ſed Cæſar aliquot horis præceſſiſſet. Convenerant Ungari quoque tot & tantis, per retroactos annos, jactati calamitatum procellis, eo quo majore & ſplendidiore poterant numero & apparatu; ſic ut bis mille & quingenti equites, nullo ex confiniis milite ſubducto, egregie auro & argento compti & exornati, ſpectatuque imprimis digni, In caſtris patenti in campo prope urbem politis recenſerentur. Hoc primum tempore Ungaros ſcuta oblonga atque inflexa, quibus hactenus domi, militiæque uſi erant, agilitatis cauſa abdicaſſe conſtat, auctore Georgio Comite Zriniano, ita ut thorace ferreo & galea, haſtaque contenti eſſe incepiſſent. Quem morem à Turcis quoque uſurpatum, & id genus armorum, ut nimio geſtantibus oneri, intermiſſum eſſe videmus.

Maximilianus Cæſar ad coronationem filii Poſonium contendit.

A. 1572. Ungari ſcuta oblonga abdicatione.

Proceſſit equitatus & Nobilitas armis equiſque fulgentibus novo regi obviam per pontem, quo Danubius è pontonibus & navibus conſtratus erat, uſque ad metas, quæ Ungariam ab Auſtriæ finibus diſtinguunt; & cum ille ad turriculam deſertam, quæ in bivio, quo hinc inferioris Ungariæ pars verſus Fertonem lacum & Sopronium ad lævam ſita eſt; illinc vero ad dextram Auſtriæ limina adeuntur, cum exercitu & tormentis perveniſſet, Nicolaus Bathorius, cui Imperium copiarum & nobilitatis demandatum erat, & Balthaſar Battianius eum nomine publico ſalutavere, gratumque omnibus ejus ad-

1572. ventum teſtat', ut regnum ſibi curæ eſſe vellet, oraverunt. A quo ingenti ſpe onerati, iterum ad copias, quæ inſtructa in campo, acie, ſigniſque explicatis ordine ſtabant, ſeſe receperunt: eaſque Danubiom verſus, regem præire & regredi juſſerunt.

Cum Copcinium tranſiiſſet, Verancius Archiepiſcopus, cum multis majorum minorumque ordinum ſacerdotibus, ac nonnullis togatis, clari nominis viris, inter pirorum ſilveſtrium arbores, quæ in agro frequentes ſunt, regem eleganti oratione excepit: qua minime mirandum eſſe commemorabat, quod è regno & provinciis annexis, quondam armorum gloria, & fortium virorum frequentia clariſſimis, ad coronationis pompam exequendam copiæ opinione pauciores conveniſſent: poſtquam ab hoſtibus continua & ferme quotidiana populatione, & cædibus, ac captivitate, ad contemnendum ferme numerum redacti, hoc quoque, quod exiguum conſpiciat, agmen, vix ægre coegiſſent. Se tamen & omnes ordines magna certaque ſpe teneri futurum, ut Cæſare patre & ipſo, ſecundum Dei immortalis opem annitentibus, arma propediem expediantur, quibus regnum olim dives & opulentum, ac omnibus ad vitæ militiæque uſum neceſſariis donibus benigne & largiſſime à natura ornatum, rediviva virtute reſurgat, ac ejectis barbaris priſtino nitori reſtituatus. Ad quam à Johanne Ulrico Zaſio, Romani Imperii ViceCancellario, ea, qua decuit, ſermonis elegantia & brevitate reſponſum fuit. Poſtquam dicendi finis factus eſt, rex in arcem ad inviſendos, ſalutandóſque parentes, deinde illinc in Archiepiſcopi ædes urbanas, cæteri ad caſtra, hoſpitiaque redierunt.

Verancius Rudolphum Regem eleganti oratione excipit.

Zaſius illi reſpondet patrio.

Deinde aliquot dies extracti ſunt diſceptando, ac ſumma verborum contentione agitando; cùm nobilitas Germanos, ut inſolentes & libertatis Ungaricæ oſores, præfecturis moveri, & Palatinum creari debère contenderet, cujus officium, cùm aliis rèbus gerendis, tum vero declarando, coronandoque regi adeo neceſſarium videri, ut abſque eo nihil fieri queat. Nec equeſtris ordo, niſi compos voti foret, contentioni pertinaciæque finem facturus videbatur, niſi ſenatorii ordinis Optimates, iiſdem, quibus antea rationibus, atque artibus, ea omnia ad commodiora & aptiora tempora diſtuliſſent, & nobilitatem quamquam initio propoſiti tenacem in ſuam ſententiam pertraxiſſent. Nec tamen pati omnium conſenſu diſſimulandum rati ſunt, quin tam Cæſari quam novo regi pro tuenda libertate & majorum inſtitutis defendendis miſtas querimoniis preces deferrent: ſcriptoque declararent, quibus modis, per quos, quam enormiter vetuſtæ immunitates lædi ſoleant, & quam gravis odioſaque ſit eis exterorum dominatio. Quorum omnium ſe memores futuros, & obviam malis ituros pollicenti ſunt: ac tandem XXV. Septembris dies, perficiendis coronandi regis cerimoniis decretus eſt.

Hungari Germanos præfecturis amoveri debere. Et Palatinum creari contendunt.

Inauguratio Rudolphi 25. Sept. 1572.

Quo die non alio ritu, religione, ſolennitate, locis, templis quam quibus ante novem annos dum Maximilianus eodem diademate exornaretur, omnis pompa finita eſt: imponente capiti regis coronam Verancio Archiepiſcopo: aſtantibuſque de more Epiſcopis. Subſequuta illico eſt fauſta populi acclamatio, ac gratulantium inconditæ voces hilaritatiſque plenæ, nec non tubarum ac tympanorum ingentes ſonitus; & in urbe ac propugnaculis & turribus tormentorum fragor & ſtrepitus; & omnia quæ in hujuſmodi feſtivis fieri aſſolent: quæ nunc denuo enumerare ad alia properanti non eſt animus. Miniſtravere Cæſari & regi ſimul diſcumbentibus illuſtres Ungari juvenes, epulas menſis afferentes, quos Balthaſar Batthianius Dapiferis præpoſitus, cum eburneo bacillo præceſſit: à poculis Michael Varkanus fuit: & equum aſcendenti Emericus Czoborius frenos rexit quòd Franciſcus Tahius ſtabuli præfectus, cujus id officii erat, lethali oppreſſus morbo abeſſet; quo etiam non ita multo poſt è vivis exceſſit. Remotis menſis juventus militans, & illuſtrium virorum liberi adoleſcentes choreas in cavædio domus duxere; inter quos Valentinus Balaſſius, Johannis nuper in gratiam recepti filius, alterum & vigeſimum natus annum, eo genere ſaltationis, quam noſtris opilionibus propriam & peculiarem, vulgus exterorum, omnibus æque Ungaris communem putat, palmam obtinuit, quum Cæſar & rex, cæterique principes illum, veluti Panes & Satyros imitantem, modo retractis, mox divaricatis in terram cruribus ſubſiſtentem, modo ſaltuatim ſe attollentem, ſublimi è podio non ſine voluptate ſpectaviſſent.

1572.

Epulum Cæſ. & Regium.

Chorea.

Sub finem Comitiorum poſtularunt ordines à Cæſare, ut circa ſextum Calendas Majas, ad diem Divo Georgio ſacrum Eperieſſi jus dicendum juberet, quod ſuperioris Ungariæ incolis longum & difficile iter Poſonium venientibus foret. Id quidem Cæſar, ſi judices illud iter non detrectent, quod neque à Nadaſdio Palatino, neque ab Olaho impetrari potuiſſet, ſe non abnuere reſpondit. Quum igitur ad Verancium, qui ſummo eo magiſtratu, quem Locum tenentem vocant, fungebatur, & cæteros judices tabulæ regiæ (ſic Ungari prætorium tribunal vocare ſolent) frequentes conveniſſent, non magno labore obtinuere, ut Eperieſſum profecti, adminiſtrandis legibus vacarent: & Verancius quidem obſequi nobilitati cupiens, nec ſenio viribuſque ſuis diffiſus, quum ſequenti vere illuc ſe contuliſſet, moleſta ſuborta febre, ſeptuageſimo tertio ætatis anno è vivis migravit; eique Cæſar Stephanum Radetium Epiſcopum Agrienſem, ærariique præfectum ſubſtituit, virum bonarum literarum peritia, pariter & legum ſcientia inſignem, qui poſtea ſtatis temporibus judicia Eperieſſi exercuit.

Eperieſſi ut jus dicatur, à Cæſare poſtulatum.

Antan. Verantius eo profectus à vita migrat.

Radetius Epiſcopus Agrienſis ei ſubſtituitur.

Finitis comitiis Cæſar Caniſanam præfecturam; quam poſt infelicem Thurii cædem Valentinus Banffius Thallocianus à Suendio ad id muneris commendatus bene geſſerat, ſed nuper Viennæ deceſſerat, Gaſpari Alapiano attribuit: qui commendatione nonnullorum in notitiam Cæſaris venerat: quamquam ut exitus docuit, nihil præter generis nobilitatem, qua nonnullos proceres attingebat, ad militiam attuliſſet. Cum enim cuſtodiæ loci, ac exercendæ diſciplinæ militari ſegnius quam par erat invigilaret, incredibile ab hoſtibus in rem ſuam intentis detrimentum accepit. Erat in præſidio Sighetano Alys præfectus, quem Turcæ Samm vocabant, vir militaris, & inquieti animi, quo etiam cognomine à noſtris erat inſignitus. Is cum non ita pridem è Solnoco Sighetum veniſſet, gregarii ordinis miles Gaſpar nomine, ſive mobilitate ingenii, qua laborabat, ſive aliqua

Caniſæ præfectura, Banffia demortuo, Gaſpari Alapiano commendata.

Ningha tatlan.

Aly Sighetanus præfectus

1573. ab Alapiano, quo transfugio prætendebat, affectus injuria, ad eum profugit, eique operam obtulit, qua oppidum Caniſianum intercipi poſſet, ſi per ſtagnantis aquæ glaciem, ſuperata à peditibus foſſa, validius invaderetur: quod fieri parvo labore poſſe putabat ab ea parte, qua arx ab oppido adibatur, & ubi nullum irruentibus vallum obſtabat, quod noſtri ex ea parte ſe aquis profundioribus tutos eſſe rati, non niſi tenui ſepimento locum præſepſiſſent, quod minimo labore punctoque temporis diſiici poſſet.

Caniſam ex inſidiis intercipere molitur.

Itaque Alis tem à Turcis, qui capti iſthic ſervierant, locorumque periti habebantur, diligenter percunctatus, nec ob compertam & exploratam imbellis & incurioſi præfecti deſidiam de ſucceſſu dubitans, fortunam experiri conſtituit. Nec diu moratus, conſilio cum paucis communicato, validas è ſuis præſidiis, ac iis, qui Socloſii, Quinqueeccleſiis, Capoſiæque & aliis locis erant copias collegit, & Seguſdium cum iis venit, ac illinc primis tenebris & ſilenti agmine profectus, ad noctem lucente luna Caniſiam pervenit. Et cum non procul ab arce ſaltuoſo quodam in loco conſediſſet, Gaſparem transfugam cum aliquot Turcis præmiſit, qui perluſtratis ſemitis glacie concretis, per quas in oppidum irrumpendum erat, ad ſe reverterentur. Hæc hoſtium conſilia, certius explorata, Naſuffus Stubicianus, Chriſtianis parentibus ortus, qui Seguſdio præerat, Alapiano per literas occulte perſcripſerat, ac ut vigilaret oportune admonuerat: ſed ille inefficaci & deſidioſo animo id neglectui habuerat, non aliam ob cauſam, quam quod illum, galeam deauratam pro fideli opera petentem, avaritia ductus, non ſatis certa aut explorata attuliſſe ſuſpicaretur.

Alapiani incuria conſilium hoſtium detectum.

Forte tunc erat ultimus dies ejus temporis, quo elabente Chriſtiani carnibus poſtea abſtinere ſolent, ideoque non ab Alapiano ſolum, ſed etiam à militibus & minoribus præfectis genio indulgentibus, in multamque noctem potantibus, vigiliæ ſegnius obibantur. Unus ex equitum ductoribus, Stephanus Iſthuanffius egregia virtute juvenis, forte aliquid de conatibus hoſtium ſubodoratus, quatuor equites ſuos ſpeculatum extra oppidum miſit, ut ſi quid certi comperiſſent, ſine mora citatis equis reverterentur. Verum illi uſque ad dimidiam noctis, nondum hoſtibus ad deſtinatum locum pervenientibus, in excubiis perſeverando, ſive expectationis tædio ducti, ſive frigidioris aëris injuria compulſi, importuno conſilio redierunt, tuta ubique omnia eſſe referentes. Interim Gaſpar cum aliquod Turcis peditibus per nota tramites ſuſtinente glacie, nemineque prohibente oppidum ingreſſus, Germanum militem teſſerarium obtruncat, ac relato cæſi capite, ad locum, ubi Alis conſtiterat, revertitur: & Caniſianos ſomno vinoq; obrutos, ſummum agitare ſilentium refert.

Ultima dies Bacchanalibus ſacra, urbem vino ſomnoque ſepultam adoriuntur.

Ille non jam amplius cunctandum ratus, ſupra octingentos milites, ex omnibus cohortibus lectiſſimos, ducibus Taſquino & Curto equitum ductoribus, immittit; atque illi noctis beneficio uſi, præeunte transfuga, nulloque animadvertente, irrumpunt; Alys eodem in loco expectabundus conſiſtit: Cum in forum perveniſſent, clamorem attollunt, atque obvios quoſque trucidant; deinde agminatim, aut ſparſim per manipulos, ut cuiq; arbitrium erat ad rapinas & cædes dividuntur. Multi nullum hoſtem adeſſe rati, ſed milites ob ejuſdem diei conſuetudinem temulentos obambulare exiſtimantes, ne ferrum quidem, niſi ſero & ab hoſte jam undique clauſi & oppugnati ſtringere potuerunt: plures in lectulis & contuberniis oppreſſi, captique aut interfecti fuere. Solus Iſthuanffius animadverſo periculo, conſcenſoque potiori, quem habebat, equo, & cæſo, qui occurrerat hoſte, cum uno aut altero ex famulis in arcem profugit: ubi ab iis, qui intus erant, pro hoſte habitus, ac glandibus petitus, tandemque agnitus & intromiſſus eſt. Michaelem autem Tacaronem, veteranum præfectum, cum ab improviſo hoſte repente circumventus eſſet, & pertinacius, ne in manus hoſtium veniret, ac diutius pugnaſſet, fœno & ſtraminibus incenſis, & per effractas domus feneſtras injectis, denſioris fumi caligine præcluſo ſpiritu mori coegerunt.

Capiunt & trucidant obvios quoſque.

Tum verò alii atque alii ad diripiendas domos & equos è ſtabulis abducendos converſi, direptis illis, multos etiam promiſcui ſexus mortales puerosque & fœminas cepere, & ad Alim in proximo ſaltu agitantem, nuncios cum aliquot captivis miſêre, oppidum in poteſtate eſſe ſignificantes. Quo audito hoſtes, qui cum eo erant, lucri cupidine illecti, nullo cujuſpiam imperio curam, ſociis per oppidum prædæ intentis ſeſe miſcuerunt: pauci ex hoſtibus, dum incautius populantur, interfecti aut vulnerati fuere. Thomas Poſgajus, egregius fortiſque miles, & viarum peritus, ob idque Turcis inviſus, dum reponendæ in tutiorem locum, abſcondendæque pecuniæ incautius quàm periculum poſcebat, incumberet, vivus captus eſt: ac infinita variarum rerum præda, ex oppido omnibus rebus neceſſariis repleto, abducta: adeo ut hoſtes à prima noctis vigilia, ad uſque hibernæ diei crepuſculum, ſatis longo temporis intervallo, populando, & pro libidine hoſtilia omnia exercendo, impune graſſarentur. Qui autẽ in arce erant, quòd & pauciores eſſent, & nocturni temporis incertos caſus, ac inſidias vererentur, egredi, & ſuis laborantibus opem ferre, neque tutum neq; è diſciplina eſſe arbitrabantur. Tormentis tamen tantum in incertum emiſſis, ſine ullo hoſtium diſcrimine, irritis fragoribus & ſtrepitu fulminabant.

Ingens ab hoſte variarũ rerum præda abducta.

Per hunc modum capto & direpto oppido, ac omnibus, quæ in eo erant, ablatis, Alis incruenta potitus victoria, incolumes multaque ditatas præda copias reduxit, ac triumphanti ſimilis, Sighetum invectus eſt. Præter aliarum rerum prædam, cujus magna vis & copia fuit, mille & amplius hominum capita, DCCXLVIII. equos ablatos eſſe conſtat: quorum parte meliore ſibi retenta, reſiduum ſub haſta vendidit, & inter milites diviſit. Sed tormenta duo juſtæ magnitudinis, quæ in fori eminentiori clivo poſita erant, jugis boum ibidem repertis ſecum attracta, in munitione Sighetana, è regione ædium ſuarum collocanda curavit: poſtea multos impuberos pueros, ac formoſiores è captivis puellas, cum vexillis & Thoma Poſgajo, ad Selimum & Mehemetem purpuratorum principem Byzantium dono miſit: ubi Poſgajus; quod Turcæ viarum peritis, qualem eum eſſe non ignorabant, minime parcendum putent, ſimul cum Gregorio Docio nobili equite, non ita pridem in oppido inferioris Ungariæ Simandio, in quadam excurſione

 captu,

1573. capio, apud Boſphorum Thracium, in mare merſus interiit. Et quamquam hoc tale tantumque incommodum incuria Alapiani improſpere evenerat, & is majus ſocordiæ, quam virtutis ſpecimen, male adminiſtrata republica, dederat; tamen quum Draſcovitius in locum Slunii morientis alium ſibi conſortem magiſtratus adjungi poſtularet, neque quiſpiam alius occurreret, eum collegam, indulgente Cæſare accepit: & is tradita juſſu Cæſaris Georgio Comiti Zrinlano Caniſa, in Illyricum reverſus eſt.

Alapianus Draſcovitio in Illyricis adjungitur.

Georgius vero Zrinius Caniſa imponitur.

Sub id tempus inter Bathorium Tranſſilvaniæ principem ac Bequeſſium ex variis ſimultatum graviorum diſſenſionibus, quæ inter eos ex mutua æmulatione ſubortæ erant, ſubitum atque inteſtinum bellum erupit: quod occulte primo ſuſceptum, non multo poſt abſque ſudore & ſanguine in præſens geſtum atque confectum fuit. Odiorum origines & cauſas jam pridem, vivo Johanne Sigiſmundo exortas eſſe, dum illi per ſpeciem legationis amandato periculum vitæ pararetur, eo vero fatis cedente, ambo per varias artes de regno contenderent, emanaſſe non eſt dubium. Quæ demum quotidianis contentionibus in majus excrevere: quum Bathorius illum minus dicto audientem, & quoties ſermo incidiſſet, petulantius obloquentem incuſaret: tum vero quod arcem Huſtam, ſaliſque fodinas, ad novi ſui principatus jura pertinentes, minime reddidiſſet: & ad comitia privataſque conſultationes vocatus, elato contumacique animo, nunquam paruiſſet. Quæ ille, partim infitias ire, partim ditionem illam omnem ſibi, & Chaquio, ac Lupo Bomemiſſæ à Cæſare dono datam dicere ſolebat. Tametſi autem de ſincero erga ſe Bathorii animo ſemper dubitaſſet; tamen ſingularem in Cæſaris benevolentia & tutela ſpem collocaverat, qui eum in adverſa vel nutante fortuna ſua non eſſet deſerturus: Contra ille, quamquam Cæſari fidem & obſequium promiſiſſet, odio tamen & vindictæ cupidine incenſus, Turcarumque patrocinio & ſtudiis ſubnixus, ad dignitatem ſuam pertinare putabat, ſublato æmulo, quieta regni poſſeſſione potiri.

Bellum inteſtinum inter Bathorium Principem & Becqueſſium.

Igitur illum nec opinantem armis circumveniendum exiſtimavit; mitoq; ſilentio occultatis conſiliis ſuis, aliud ſimulando, cum prætoriano peditatu ac aulico comitatu, paucisque evocatis, in oppidum Fogaraſſum, in cujus arce Bequeſſius ſe continebat, quamque ad incerta & fortuita belli abunde muniverat, improviſus irrupit. brevique poſt tormenta curulia advecta ſunt, & reliquæ copiæ provincialium, Siculi & Saxones, nobilitaſque omnis inſtructa armis, ſubjectos campos extenſis tabernaculis occupavit. Nec mora, arx tormentis verberari cepta eſt. Nec Bequeſſius ſibi deerat, quamquam multis rebus neceſſariis in tam repentino ac præcipiti periculo deſtituebatur. Sed una maxime angebatur militum præſidiariorum paucitate, qua imprimis laborabat; poſtquam hoſtium celeritate præventus, nec dimidiam militum partem, quos certis continuiſqua ſtipendiis alebat, convocare potuiſſet. Igitur poſt aliquot dierum oppugnationem, cauto potius ac neceſſario, quam honeſto conſilio, cedendum arce, ſortuniiſque omnibus, quam ſe incertæ acerrimi hoſtis & æmuli fidei committendum duxit; & aſſumpto in fugæ periculique ſocium Stephano Thrace, cujus virtuti & fidei plurimum confidebat, conditiſque in marſupium maximi pretii unionibus & gemmis, quæ Johannis regis ſenioris fuiſſent, ac alia pretiuſiore ſupellectili, & auro ad viaticum, quantum in ea rerum deſperatione & celeritate auferri poterat, ſuis, ut arcem quamdiu poſſent, omnibus viribus ſervare niterentur, juſſis, equum militarem Aſiatici generis, à Johanne Sigiſmundo dono datum conſcendit, ac peritiſſimis viarum ducibus uſus, ſuperans Alpibus, in tutum evaſit, cum Bathorius fugæ ejus ignarus, neminem, qui perſequeretur ſubmiſiſſet, ſicque per varios viarum errores, ambageſque tandem ad Cæſarem Pragam contendit.

Bathorius Bequeſſium in arce Fogaraſſi obſidet.

Bequeſſius, collo vaſatis unionibus & gemmis, ex arce elapſus ad Cæſarem Pragam venit.

At illi, quibus curam tuendæ arcis commiſerat, & Paulus Giulanus, qui theſauris ſervandis præerat, paucis poſt ejus diſceſſum & fugam diebus, ne cum ſtrenuo duce, eoque provinciæ principe pertinacius quam deceret pugnare viderentur, rerum ſuarum omnium ac vitæ immunitatem pacti eam dediderunt. Bathorius ne uno quidem ex ſuis amiſſo, occupata arce, & rebus Bequeſſii omnibus theſauriſque, quos ille indulgentia & prodigalitate demortui principis ingentes & incredibiles congeſſerat, ſumma celeritate potitus, eam curæ & induſtriæ Coſmi Petricovitii, ex Illyrico oriundi, qui veteranus alumnus, familiariſque ſibi erat, tuendam commiſit, ipſeque dimiſſo exercitu, & retractis tormentis Albam reverſit. Hunc in modum Bequeſſius rebus fortuniſque ampliſſimis exutus, aliquamdiu in aula Cæſaris exilium toleravit, ſeque certiori ſpe ſuſtentavit fore ut benignitate auxiliiſque ejus adjutus, In ſuam, è qua impotentibus armis pulſus eſſet, ditionem reduceretur.

Paul. Giulanus arcem Principi paulo poſt dedit.

Per id tempus Sigiſmundus Racocius, qui Sendroni præerat, & Valentinus Præpoſtuarius Caſſoviæ Ruberi legatus, Calihbegum Fileci præfectum, qui cum milla equitibus Turcis ad nundinas, quæ in oppido Sixone futuræ erant, prædatum & populatum exierat, obviam progreſſi fuderunt, hoſteſque fuſos & fugatos ad Filecum uſque perſequuti ſunt, & magnum eorum numerum partim ceperunt, partim trucidarunt. Vexilla etiam aliquot, & currus & equos ipſius præfecti, qui ad manum ducebantur in poteſtatem redegerunt. Captus etiam in pugna fuit Haſanes, equitibus Spahiis præpoſitus, quem Allaibegum vocant: is à Stephano Bathorio adoleſcente, grandi pecunia emptus eſt, ſed eum alter Stephanus Bathorius, paulò antè regnum Poloniæ adeptus, olim ſibi cognitum, ſuamque opem ſuppliciter implorantem, perſoluto redemptionis pretio, liberavit.

Racocius & Præpoſtuarius Turcas Fileceſes prædatum egreſſos cadunt.

Dum hæc in Pannonia & Tranſſilvania geruntur, Selimus Turcarum princeps Sinanem purpuratum, natione Acarnanem, in Africam cum valida claſſe miſit adverſus Hiſpanos, qui Tunetum ceperant, qua in claſſe centum quinquaginta triremes, ac xxx. onerariæ naves numerabantur. Is erepto Tuneto, & Gulete, muniſſimo oppido, & Caſtello ab Hiſpanis, inter Tunetum & Guletam extructo, vi expugnatis, ac à fundamento dirutis, Gabr. etiam Cerbellione, ac Petro Carreto Hiſpanorum ducibus captis, incolumem victricemq; claſſem reduxit, nec diu poſt in locum Mehemetis, quem quidam commotæ mentis Monachus Dervisius prægrandi cultro in ventre adacto

Sinan Baſſa Tunetum & Guletam expugnat, A. 1574.

inter-

1576. interfecerat, purpuratorum princeps eſt creatus, ſumptumque de Dervisio in quatuor ſecto partes, extremum ſupplicium. Sed Selimus non diu ea victoria lætatus, in gravem lethalemq; morbū incidit, quem quum ſuperare non potuiſſet, quinquageſimo ſexto ætatis anno, Idib. Decembr. extinctus fuit, quum octo annos imperaſſet, eique Murates filius, viginti ſeptem natus annos, ex præfectura Amaſiæ atque Iconii Byzantium repente advolans ſucceſſit; qui ſimul ac ſceptris potitus eſt, quinque fratres nato minores, Muhemetem, Aladinum, Giangirem, Abdulahem, & Solimanum crudeli parricidio ſtrangulatos necavit: ac deinde ſtabilito in præſens dominatu, & Spahoglanis aulæ equitibus, Janiceriſque tumultuantibus, quod ipſis inſciis regnum invaſiſſet, ad obſequium multa largitione perductis, bellum adverſus Perſas eorumq; regem Mehemetem cognomento Hodabendim movit, cum quibus poſtea per quatuordecim annos varia fortuna illud geſſit: tandemque induciis factis, obſidibuſque acceptis, terminavit. Octennales autem inducias cum Cæſare pactas, ipſe quoque ratas habuit, legatumque Cæſar ad eum, loco Caroli Rimi revertentis, Fridericum Prainerium ſubmiſit.

Selymus Imp. Turcarū è vivis migrat.

Murates ſublatis quinque fratrib9 patri ſuccedit. A.1576.

Octennales inducias ratas habet.

Frider. Prainer loco Rimii legatus.

Carolus IX. Rex Galliarū obit.

Eodem quoque fere tempore, Carolus nonus Rex Galliæ, Cæſaris gener vitam cum morte commutavit, regnumque inteſtinis ſeditionibus & bellis perturbatum, Henrico fratri, qui non ita pridem à Polonis rex fuerat declaratus, teſtamento, quod à regii ſanguinis principibus, conſenſu unanimi firmatum erat, reliquit: ita ut donec ille è Polonia reverteretur Catharina Medicea regina mater rebus adminiſtrandis præeſſet, eique ab omnibus obſequii ac obedientiæ munia deferrētur. Ejus mors non tamen apud Polonos, quorum ſceptra jam Henricus moderabatur, rebus novis, & interregno, cauſam & occaſionem attulit: ſed etiam Cæſarem ad nova conſilia ineſida animum applicare coegit. Nam quum Regina mater fratris obitum Henrico ſignificaſſet, eumque ad aviti regni jura primo quoque tempore capeſſenda cohortata eſſet; ille convocatis ad XV. Cal. Jul regni ſenatoribus, ac optimatum præcipuis, ſibi ob fratrem vita functum in Galliam reverti neceſſe eſſe propoſuit: idque ut eorum permiſſu facere liceret, paucis verbis rogavit. Qui quum abſque ordinum totius regni præſentia, ac conſenſu, id in ſua poteſtate ſitum eſſe pernegaſſent, ac ut illos ad certum diem convocaret, conſuluiſſent; diſſimulatis, quæ tacito pectore conceperat, conſiliis, ſe propediem comitia publicaturum reſpondit: interim tamen præmiſſo Belleræo cubiculario, qui pretioſiorem ſupellectilem clam in Galliam perferret; literaſque publicæ fidei à Maximiliano ſibi Viennam venturo impetraret. In cubiculum reditt; ac ſe febricula tentari ſimulavit: postridie ſilentio noctis, minorem arcis portulam aperiri juſſit, mutatoq; habitu cum paucis equum conſcendit, cujus robori & pernicitati plurimum confidebat, eumque quamvis nemo ex Polonis fugæ ignaris ſequeretur; calcaribus adactum urgere atque agitare non deſtitit, donec curſu tota eam noctem, ac ſequentis diei partem continuato, ægre ad Friburgum Sileſiæ oppidum Cæſarianæ ditionis perveniret: ibique ſonipedi non ſolum ſoleæ ferreæ excuterentur, ſed etiam ungulæ omnes nimio curſu ac labore attritæ deciderent: ita ut eum relinquere cogeretur, agaſone, qui, donec illæ renaſcerentur, expectaret, & eum poſtmodum in Galliam ad manum duceret, ibidem una relicto. 1576.

Henric9 Rex Poloniæ, deſerto regno, in Galliam conſēdit.

Lentiore demum paſſu, minoreque formidine, Viennam applicuit: ibique à Cæſare, qui nihil de ejus adventu in urbem audiverat, ad niſimos uſque gradus obviam prodeunte, ſingulari honore & benevolentia exceptus eſt; & donec iſthic egit, hoſpitium in arce datum, & lautia præbita, miniſtrantibus ei juſſu Cæſaris honorificentiſſime omnibus aulæ ordinibus. Inde profectus Venetias, Patavium, Ferrariam, Mantuam, denique facto per Allobroges & Salaſſos itinere, univerſa in occurſum ſe effundente Italia, magnificentiſſimo ubique apparatu certatim exceptus atque excultus eſt. Viennæ adhuc moranti à Polonis literæ, quibus in regnum revocabatur, redditæ ſunt; ad quas quum nihil aliud reſpondiſſet, quam quod ſibi propter certas & arduas cauſas, quas ex literis ſuis apud Carolum Danzæum Cracoviæ relictis intellexiſſent, in ſalutatis ipſis diſcedenti ignoſcerent; nec de ſuo reditu quicquam dubitarent: demum legati rurſus miſſi, eum Ferrariæ ſpectaculis vacantem adiere, cum mandatis ut niſi poſtridie Idus Majas Cracoviam adrueundum à Moſcovitis & Tartaris, ac aliis hoſtibus regnum reverteretur, Polonos alium regem creaturos, nec poſtea ullo tempore ejus rationem habituros. Henricus ad ea rurſus ſimulatis verbis reſpondit, ſe non eo animo Poloniæ regnum reliquiſſe, ut ad illius gubernacula reverti nequaquam vellet: ſed ad componendas Galliæ res turbatas & confuſas iter ſuſcepiſſe, quibus Deo Optimo Maximo bene juvante brevi compoſitis, pro eo, quo illud regnum proſequeretur, amore & benevolentia mox reverſurum; neque paſſurum, ut ejus opulentiſſimi ac florentiſſimi regni optimatum judicium, quo ſe aliis ſummæ dignitatis & virtutis principibus, præteritis, regem prætuliſſent, ipſe ingrato animo ſpreviſſe, aut nihili feciſſe videretur. Quæ etiam poſtea, datis ad eoſdem Auguſta Taurinorum literis, repetere nequaquam prætermiſit.

Sed quum Poloni eum Gallici quoq; regni corona inſignitum eſſe, ac Aloyſiam Lotharingiæ principis, ac Mercuriani ducis Nicolai filiam, in conjugem duxiſſe, nec de redeundo quicquam penſi habere certo cognoviſſent convocato publico omnium ordinum concilio, de exauctorando, ac novo rege creando conſilia inierunt: edictoq, ſanxerunt, res Polonicas iterum ad interregnum rediiſſe, non ſecus quam ſi Henricus fatis conceſſiſſet. Quorum cum Henricus certior eſſet redditus, miſſo oratore, ne tam celeri deſperatione de ſuo reditu decerent; ut novi creandi regis neceſſitatem ſibi incumbere putarent, ab eis poſtulavit: ſed illi propoſiti tenaciores, iiſdemq; conſiliis inſiſtentes, comitia creando regi ad Calend. Octobris Varſoviam indixerunt. Ad ea compluſimi principum legati confluxere; Cæſariani imprimis, qui per eoſdem ſummæ dignitatis oratores, quorum ſupra memini, ut illud Erneſto filio obveniret, procurabat; ac Johannis Sueciæ Regis, qui pro ſeipſo, aut Sigiſmundo filio, ex filia Sigiſmundi primi regis progenito, amicorum præcipuos prehenſabat; ac Alphonſi Aeſtini Ferrarienſis principis, idem regnum ambientis. Nec deerant Johannis Baſilii Moſchorum regis nuntii eadem ſceptra & gubernacula poſtulantes.

Comitia de novo Rege creando à Polonis indicta.

Competitores regni.

Non-

1576. Nondum Stephanus Bathorius ad petendum aut ambiendum tantæ dignitatis faſtigium animum appulerat. Sed ut ſe quoque candidatis immiſceret, caſu aut quadam fati benignitate evenisse conſtat. Erat in Tranſſilvania apud eum Samuel Sborovius, Petri Sborovii Cracovienſis Palatini & Caſtellani frater è Polonia extorris ac legibus proſcriptus, propterea quod eo forte die, quo Henricus regio diademate ornaretur, Andream Vapovium, ſummæ dignitatis & Senatoriæ virum, in ipſius regis conſpectu, nulla ejus majeſtatis, aut comitiorum habita ratione, crudeliter occidiſſet. Is cum à Bathorio ſingulari humanitate honoreque exceptus, ac ſtipendio & muneribus liberaliter ſuſtentatus aliquamdiu fuiſſet, interregni tempore in Poloniam reverſus, fratribus & propinquis, quorum magnum numerum è præcipuis ſenatoribus habebat, plurima de præclaris ejus animi corporiſque dotibus, rei militaris ſcientia, fide, religione, moderatione ac conſtantia diſſeruerat; ita ut congeſtis in eum innumeris laudum præconiis, illum omnibus aliis competitoribus, ſuo quidem judicio, anteferendum prædicaret. Quibus rebus perſuaſis Petrus, auctor Bathorio fuit, nomen quoque ſuum inter alios regni candidatos ſine profitendi; ſuamque operam, induſtriam & auctoritatem, qua eo tempore cæteros anteire videbatur, internuncio uſus eodem Samuele fratre, ultro offerendam exiſtimavit. Itaque haud ſine numine Divum ſe ad tantum dignitatis culmen vocari ratus, occaſionem minime omittendam decrevit; gratiiſq; Sborovio utrique actis, eoſdem ingentibus promiſſis donis oneratos, ad promovendam tuendamque cauſam ſuam vehementer accendit & ad comitia legatos: quorum princeps Alexander Quendius erat, amandavit.

Sborovii ſuaſu Bathorius regnum affectat.

Res interim in Comitio magnis contentionibus agebatur, cum legati ſingularum partium, ſuis principibus regio honore augendis, atque amplificandis, ſolertem & ſingularem operam ſtudiumque navare contenderent: eoſque omnes, quibus ferendi ſuffragii jus & poteſtas eſſet, ſive ſenatorii ordinis ii, ſive equeſtris forent, induſtria ſua, ac multis magniſque muneribus, ſive occulte, ſive palam largiendis, ac maximorum præmiorum pollicitationibus, ad ſuas partes pertrahere conarentur. Qua quidem in parte Cæſariani præ aliis longe eminebant, quum præter eximiæ virtutis dignitatiſque legatos, Bohemici generis, linguæ commercio ac ſanguinis, ab ipſa uſque conditorum utriuſque gentis origine, mutua propinquitate cum Polonis junctos; etiam Hiſpaniæ potentiſſimi regis legatus ſuffragiorum captator ſolers & diligens adeſſet, & Johannes Cobencelius è Carnis oriundus, nuper è legatione Cæſaris nomine ad Moſcum obita reverſus, ac Andreas Dudithius ingenio, ac morum elegantia Polonis ut ferebatur, acceptus, de quo antea diximus, publice privatimque agendo & largiendo, cauſam ſuam, & totius conſilii rationes, ſumma ſedulitate tuerentur.

Cæſaris legatorum prǣſatio.

Sed à Bathorio ſtabat Sborovius ſenior, multo præbito auro conciliatus, quem magnæ factionis ſuæ hominum catervæ ſequebantur; quod eo interregni tempore firmis opibus & clientelis, ac inveterata inter ſuos auctoritate plurimum poſſet polleretque: is adeo illuc propendebat, ut quum ſupra complures ſenatores, & equeſtris ordinis magnam partem in poteſtate haberet, etiā Chauſium, qui Muratis Turcarum principis nomine legatus comitiis intererat, docere atque inſtruere non intermitteret, quibus modis & ſtudiis, quave arte animi Polonorum à Cæſare abalienari ad Bathorium, veluti Muratis beneficiarium ſublevandum & extollendum flecterentur. 1576. Contra Jacobus Uchanius Gneſnenſis Archiepiſcopus, cum multo maxima nobilitatis Polonicæ & Lituanicæ parte, omni ſtudio atque officio, omnibuſque viribus Cæſari erat addictus: ita ut Cæſariani, qui cum eo ſentiebant, ſuffragiis & votis innixi, quorum æque magnus erat numerus, de proſpero rerum exitu egregiam ſpem concepiſſe viderentur. Cæteri competitorum tametſi nihil quo quiſque cauſam ſuam promoverent, intermittebant, ſuperantibus tamen adverſarum partium viribus ita percelli videbantur, ut quotidie ſpes eorum infringi, & induſtriam langueſcere nequaquam vanis conjecturis animadverterent.

In hunc modum fluctuantibus comitiis, Sboroviani in conceſſu comitiorū, Bathorium pro Rege proclamarunt, ea conditione, ut Anna Sigiſmundi Regis, ultimo abſque liberis vita functi ſoror, ab eo in conjugem duceretur: cujus ut ſanguine regio Jagellonidarum, qui de regno optime erant meriti, progenitæ ſummam rationem habendam cenſebant: ex adverſo Uchanius Archiepiſcopus, illorum intempeſtiva inſolentia, & ſuo erga Cæſarem favore permotus, cum magna ſenatus & optimatum parte, Maximilianum Cæſarem ſublata voce manuq; nominavit, quem cætera multitudo ſequuta, Cæſaris nomen identidem vociferando ingeminavit: ambæque factiones, retento mordicus ſuæ electionis tenore, ad eos principes, quos nominaverant, legatos ſine mora mittendos decreverunt. Et ad Cæſarem quidem Albertus Laſcus, Hieronymi filius, Siradienus Palatinus, cum Stanislao Goſtonſcio, ac Nicolao Firleio, ſummæ auctoritatis ſenatoribus aliiſq; tam ex optimatum, quam equitum numero collegis miſſi ſunt: ad Bathorium verò Johannes Tarlo Palatinus Lublinianus, nobiliſſimæ ſtirpis cum duodecim ſenatorii equeſtriſque ſtatus viris expediti.

Sboroviana facta Bathorium.

Altera vera, cuius princeps Gneſnenſis Archiep. Maxim. Cæſ. elegit.

Ad Cæſarem & Bathorium utrinque miſſi legati.

Interea Sboborovianis, & qui ad Bathorium inclinaverant, non ſine tumultu ac immoderatis clamoribus, comitia ad XIII. diem Januarii ineuntis Anni Andreoviam, quod eſt oppidi nomen, indicta ſunt; ad quæ tamen nemo ex iis, qui Maximilianum elegerant, comparendum ſibi exiſtimavit: in quibus factionis ejus ſtudiis decretum fuit, electionem Cæſaris irritam eſſe, quod ea ab Archiepiſcopo & ei addictis non in conceſſu caveaque comitiorum loco liberis ſuffragiis ferendis ordinato, ſed foris ab armatis & ſeditioſis civibus facta eſſet. Ad ea Comitia Cæſar quoque ſuos legatos miſerat, per quos adverſariæ factionis proceres hortabatur, ut cavendæ diſſenſionis & ſeditionis cauſa, ſuffragia ſua iis adjungerent, qui non inſulſo nec improbando judicio ſibi regnum detuliſſent: nec Bathorium multis partibus inferiorem ſibi præferendum putarent. At illi nec auditis legatis, ne qua vis ſibi à Cæſarianis inferretur, magno armatorum numero, & equitatu ſeſe munierunt, & ſatis diu conſultando atque deliberando tempus protraxerunt. Laſcus interea & legati, qui ad Cæſarem Viennam venerant, de regno ineundo, ejuſque conditionibus ac juramento ad ſervandas libertates Poloniæ, & Lithuaniæ & provinciarum, à Cæſare præſtando frequentes conſultarunt, Haud diſſimiliter &

Andreovianum concilium à Sborovianis indictum.

Batho-

1576. Bathorius in Tranſſilvania cum Tarlone & collegis de ducenda Anna, deque occupando regno & aliis, quæ illi habebant in mandatis, conſilia & rationes mutuo inter ſe conferebant. Sed neutris placebat quicquam ante exitum Andreoviani concilii ſtatuere, quem præſtolandum ambæ partes cenſuiſſent.

Tieffenbachius legatur à Cæſare ad Bathorium.

Interea Cæſar experiundum ratus, an Bathorii animum, ambitione ægrum ſanare, ac ab ejus regni petitione, quod ſibi prius ac majori ſuffragiorum numero delatum eſſet, dimovere poſſet; Chriſtophorum Tieffenbachum Sacmarii præfectum in Tranſſilvaniam miſit, eique multis rationibus ſuadere contendit, ut honeſtiſſimo Tranſſilvanicæ provinciæ loco contentus eſſe vellet; qui ei maxime tutus atq; commodus foret, quum ampliſſimos quotannis inde reditus percipere, & ſplendidi & opulenti principis nomen tueri haud dubie poſſet. Repeteret ipſe animo, quantum hinc ſibi curarum atque moleſtiæ pararetur, quantumque Cæſari deberet, qui eum ad tantæ dignitatis honorem, ac provinciæ celeberrimæ & ditiſſimæ, quæ jure ſua eſſet, imperium facili benignitate promoviſſet, cui etiam haud exiguo, aut mani juramento ſe devinxiſſet; proinde hortari ſedulo & diligenter, ut ſibi cedendum duceret, & primoribus ſuæ factionis hominibus, qui ipſum tumultuoſius pro ſuo rege nominaſſent, oblatum imparibus votis munus renunciaret. Fore ut ipſe hoc ſalubri officio pietatiſque pleno regnum illud, quod multis (ſi tam ab ipſo, quam factione ſua in ſententia pertinacius perſiſtatur) bellorum tempeſtatibus obruendum haud dubie ſit, incomparabilem apud omnes mortales gloriam, regno à vaſtitate & cædibus, ac cruentis ſeditionibus ſumma cum laude conſervato, promeriturus ſit; ab ſe autem omnia ea præmia, quæ à grato & benefico principe liberaliſſimè dari poſſint, omni tempore & occaſione expectanda exiſtimet. Admiſſus ſine mora in colloquium Tieffenbachus, hæc atq; talia ei diſertè ac prudenter propoſuit: teſtatus Cæſarem ſibi & iis, qui eum ad dignitatis regiæ ſummum decus faſtigiumque primis, majoribuſque ſuffragiis elegiſſent, deeſſe non poſſe: conſulturuſque facturum eum, ſi cedendo locum majori & digniori, rerum tranquillitati conſulendum putet, quam armis diſceptando, magnam perturbandæ reipublicæ occaſionem ſit allaturus.

Bathorii reſponſio

Ad ea Bathorius nihil cunctatus alterâ die reſpondit: ſe eum honorem qui ſibi non multum quærenti, nec juſto ambitioſius expetenti, Diis faventibus delatus eſſet, integro pudore repudiare non potuiſſe, ne ſi id feciſſet, degeneri animo minus illo dignus eſſe propria confeſſione cenſeretur: nunc ſe eo eſſe propoſito, ut propediem regnum inire, illudq; rectis conſiliis, ac conſtanti virtute gubernatum tueri pergat, ita ut neminem eorum, qui ſe elegiſſent, conſilii factique ſui pœnitere poſſit: ſperare ſe etiam in benignitate & clementia Cæſaris, tanta illum animi moderatione uſurum, ne ejuſmodi potentiæ ſuæ nomen invidioſum eſſe velit. Quòd ſi autem bello aut armis vis ſibi aliqua inferatur, quod ab æquiſſimo Cæſare minimè expectandum puto, oſtenſurum ſe, ea præditum eſſe animi firmitate & conſtantiâ, ut omnia prius experiri velit, etiamſi vita amittenda ſit, quam jam receptum, nec infeliciter inchoatum honorem, per ignaviam aut ceſſationem deſeruiſſe. Tieffenbachus, qui illum in tanta tamque gravi re, conſilia cum ſuis collaturum, ac iis aliquot dierum mora præmeditatis ſibi reſponſurum exiſtimaverat, ubi ſe eodem fere temporis momento, quo legationis rationes expoſuiſſet, ſpe celerius dimitti vidit; dolore atq; iracundia perculſus, illum, ut digna Cæſaris ratione habita, præcipiti ac immaturo conſilio abſtineret, admonuit. Verum quum is, etiamſi annus conſultando deliberandoque eſſet extrahendus, non ſe ſententiam mutaturum reſpondiſſet; utpote cui conſtanter adhærendum decreviſſet, tandem accepto commeatu, Sacmarium verſus reverſus Cæſarem quamprimum de irrito legationis ſuæ exitu certiorem reddidit.

Bathorius, comitiis ad Megieſſum indictis.

His hoc modo peractis, in conventu quoq; Andreoviano haud diſſimili pertinacia, Sbotovianæ factionis capita à ſententia minimè dejici potuere. Quod quum apud ambas partes pro certo & firmo conſtitiſſet, prior Bathorius comitiis ad oppidum Megieſſum indictis, regnum à Polonis & Lithuanis ſibi delatum accepit, ſeque illis juramento ad diem octavum menſis Februarii ſolenni more obſtrinxit: dimiſſiſque Tarlone & collegis, ſe primo quoque tempore ad illud ineundum, Diis ſuperis bene juvantibus, profecturum pollicitus eſt.

Regno accepta, ſe Palatinis iuramento aſtringit.

Cæſar quoque longa & diuturna deliberatione adhibita, quum Ferdinandi & Caroli fratrum, Auguſtique Saxonis, & Alberti Bavari, aliorumque principum ſententiam exquiſiviſſet, tandem Laſco & Polonis, Lithuaniſq; legatis annitentibus, aſſenſit, oblatumque regni honorem ſuſcepit: & juramento, quo ſe eis ad ſervanda jura & libertates communes obſtricturus erat, diem XXVI. menſis Martii conſtituit. Quo adveniente in templum Divo Auguſtino dicatum, ad quod ex Aula ſeu Palatio per majus atrium, ac annexas porticus, inter hortos itur, ſella à cubiculariis geſtatus, (quod æger pedibus nonnihil eſſet) aurata indutus trabea, ac corona privata caput redimitus, quam ingentis pretii ſibi parari juſſerat, adductus eſt; filiis ac ingenti comitatu militum & promiſcuæ multitudinis præcedentibus, Mariaq; conjuge cum ſororibus, quæ inviſendi fratris ergo ab Oenoponte tunc forte advenerant, ſubſequentes: ſed & duobus è legatorum numero diploma, quo regnum Poloniæ & Lithuaniæ ei præferebatur, multis ſigillis munitum, extenta ſupra caput manu deferentibus, ſacramentum prælegente Stanislao Coniarſcio Referendario, & aſtantibus legatis, ſolenni more conceptiſque verbis, recitavit. Tum ſacer hymnus tympanis & tubis interſtrepentibus decantatus, & omnibus in propugnaculis urbis, majora tormenta ingenti fragore & boatu diſploſa ſunt pauloq; poſt conviviis & ſumma omnium hilaritate dies celebratus.

Idem Sacramentum legatis etiam Maximilianus præſtat.

Ferunt plurimi, ſi Cæſar in præſtando jurejurando Bathorium aliquot diebus præceſſiſſet, ac ad occupandum regnum iter in Poloniam abſque cunctatione ſuſcepiſſet, non fuiſſe illum tantum in ſua factione præſidii poſiturum, ut adverſus Cæſarem armis & bello contendendum exiſtimaret; cum præſertim Cæſar magnas copias equeſtres & pedeſtres, ac magnam vim pecuniæ paratam haberet: & ex Germania auxiliorum & ſtipendii militans magna copia expectaretur; verum tarditate & cunctatione Cæſaris adductum, ac de ejus in regnum ingreſſu maxime dubitantem, celeritate quæ in gerendis rebus vel maxime

con-

1576. *Cæſaris literæ ad Poloniæ & Lithuaniæ ordines.*

conducit, uſum, præoccupato Cæſare, fortunam tentaviſſe, eamque ſecundiſſimam & indulgentiſſimam expertum eſſe.

Altero poſtquam juraſſet die, literas ad Poloniæ & Lithuaniæ, cæterarumque provinciarum ordines & populos univerſim dedit, quibus ſe tam primi, quam ſecundi interregni tempore haud ulla ambitione, aut immoderata regnandi cupiditate, nec privati alicujus commodi cauſa, ſed juvandorum imprimis ipſorum, & totius Chriſtianæ Reipublic. cauſa ad petendum iſtud regnum animum adjeciſſe, & omnibus comitiis qui bus de Rege eligendo agebatur, Erneſtum filium ipſis propoſuiſſe ſcribebat; ita ut quamvis etiamnum multis graviſſimiſque de cauſis illum ſibi præferendum exiſtimet; ſi tamen ſui potius, quam filii potior ratio habenda ſit, ſe eo quoque in caſu Republic. deeſſe nequaquam poſſe. Cum igitur divina providentia ſequutum ſit, ut ipſe ſuperiori menſe Decembri, rex rite electus, ac per eos, ad quos id jure pertinet, publice renunciatus ſit, nihil in votis prius potiuſque habuerit, quam ad capeſſendum regnum quamprimum periexiſſe: quia tamen nonnullos regni ordines ſuis rationibus ductos, ad contrariam electionem progreſſos eſſe intelligat, ſe pro officio & ſtudio quietis publicæ adductum, nihil reliquiſſe intentatum, quod eo pertinere judicaret, non modo Vaivodam Tranſſilvaniæ; tam per litteras quam nuncium à regno minus ei legitime delato dehortandi (quem, quia Varſovia per legatos ſibi & inclitæ ſtirpi Auſtriacæ primum locum tribuiſſet, dicto obtemperaturum putaſſet) verum etiam ad eos, qui à ſua legitima electione diſſentiunt, miſſis Andreoviam præcipuæ auctoritatis legatis tentaſſe, an mitigatis illorum animis ad ſaniora amplectenda conſilia inducerentur, tantum vero abfuiſſe, ut alterutro in loco quicquam profeciſſet, ut neque ejus oratores Andreoviæ, niſi perfectis, quorum cauſa convenerant, negotiis admiſſi, auditique ſint, neque meliori cum reſponſo dimiſſi, quam quod ſe legatos Viennam miſſuros dixiſſent, ſicque rebus infectis diſcedere coacti fuiſſent, cum tamen talia illi propoſituri fuiſſent, quibus & publicæ regni & totius reip. Chriſtianæ quieti haud dubie conſultum fuiſſet.

Ex quibus etſi ſatis colligi potuerit, parum ſpei reliquum eſſe rem eo deducendi, quo ipſe ſemper optaviſſet; nihilo tamen minus non tunc ſuum in Poloniam adventum maturaſſet; ſed ne ulla diſſentientibus ejuſdem reipub. civibus in ſua viſcera ſæviendi occaſio ab ſe præberetur, quin potius concordiæ ineundæ tanto commodius vacare poſſent, pro ſua in Poloniæ regnum & rempubl. pietate, ac benigna integerrimaque voluntate, eundem adventum ſuum differre, quam feſtinatione aliqua diſſentientium animos exacerbare voluiſſe; ea præſertim ſpe, quod futurum putaſſet, ut alio quopiam in loco idonea aliqua ac dignitate ſua haud aliena cōcordiæ ratio iniretur. Quoniam verò hactenus non is, quem expectaſſet, ſequutus eſſet effectus; ſed alius frequens ad nonum diem proximi menſis Aprilis Varſoviam indictus ſit conventus, ſe etſi iis peragendis, quæ ad ſui legitime quæſiti juris confirmationem pertinerent, diutius deeſſe nolle; adeoque heſterna die (quod felix & fauſtum, ac tam Poloniæ regno, quam univerſæ reipublicæ Chriſtianæ ſalutare ſit) oblatum ſibi Poloniæ & Lithuaniæ legatis juramentum præſtitiſſe, & libertates ac jura omnia, quæ ab ſe requirebantur, confirmaſſe: ac demum electionis decretum, in Dei altiſſimi nomine ſuſcepiſſe; tamen cum etiamnum nihil magis cupiat, quam Polonorum & Lithuanorum dignitati & rationibus ſimulque univerſæ reipublicæ Chriſtianæ quieti & tranquillitati quam optime conſultum eſſe, idque tanto majori deſiderio, quanto magis ſibi ob oculos verſetur ruina & interitus, ex inteſtina civium diſſenſione expectandus; cum illa, ſicuti omnibus Rebuſpublicis ſemper fuit exitioſa; ita Poloniæ quoque regno non alium eventum allatura videatur: neque nunc ſuam profectionem accelerare, ſed regni ordinibus per ſuos ad Varſovienſem illum conventum, (quem, ſi modo brevitas temporis pateretur, ſuum progreſſum imprimis habere cupiat: ſin minus, continuandum, vel in aliud tempus prorogandum cenſeat) deſtinandos oratores pacis & concordiæ conſilia amplectenda proponere ipſiſque permittendum decreviſſe, ut quibuſcunque remediis & rationibus ad ſananda reipublic. vulnera & concordiam juvandam deſcendere poſſint; ſalva tamen ſua dignitate, ita ne Bathonus, ipſo longa inferior, non ſine graviſſima contumeliæ nota, ac totius reipub. Chriſtianæ detrimento exitioque cujus avertendi ſibi præcipua cura ſit, ipſi præferatur.

Quia vero Annæ reginæ Sigiſmundi primi filiæ mentio, ac conjugium huic negotio annexum eſt, ut illa Erneſto filio ſuo matrimonio jungatur, ſi ita Polonis Lithuaniſque videatur, ſe non abnuere; daturum etiam oratoribus ſuis talia mandata; quibus ad ea omnia, quæ ad pacem & concordiam uſpiam pertinere poſſint, ita ſint inſtructi, ut illos nihil deſideraturos exiſtimet. Quod ſi vero pars adverſa his juſtis & honeſtis rationibus locum dare nolit; ſed in ſua illa opinione perſiſtat, utique nec ſe dignitati juribuſque ſuis defuturum, neque ſuos deſerturum: imo cum primum ab iis, qui ſuas partes ſequuntur, certior redditus fuerit, in regnum primo quoque tempore properaturum; nec intermiſſurum, quin legatis inter cætera hæc mandet, ut quo ad præſidia contra hoſtium incurſiones neceſſaria comparari queant, cum eiſdem populis id unanimi voto deliberarent, quod imminentis periculi neceſſitas poſtulare videbitur; tum etiam ea, quæ oratores ſui, quos ſuperioribus menſibus in Moſcoviam miſiſſet, in Polonorum & Lithuanorum utilitatem egerint, atque effecerint, ipſis ordine referant. Quæ quum omnia ipſos ſcire interſit, ea ipſis ſignificanda curaſſe: tum vero etiam hortari benigne, ut futuris illis comitiis frequentes adeſſe & ad negotia omnia, quæ commemoraſſet, ad æquabilem concordiam reducenda, omnibus ſtudiis incumbere non negligant.

Cæſar legatos cum magnis muneribus dimiſit.

Quum has literas per certos nuncios Varſoviam miſiſſet, ipſe Laſcum (quem magno ſtudio & labore in numerum procerum Pannoniæ annumerandum curarat, dicentibuſque id contra leges fieri, reſponderat, unam hirundinem ver non facere) & legatos Polonicos ejus collegas, ampliſſimis muneribus, maximaque ad uſum abaci vaſorum argenteorum & aureorum vi, ac ſignatæ quoque pecuniæ copia donatos dimiſit: ipſe vero ſecus, quam temporis & neceſſitatis ratio poſtulabat, quæ in ſola celeritate poſita erat, Pragam diceſſit: ibiq; ad principes Germaniæ, ut frequentes Ratiſponam convenire, ſibiq; Poloniæ regnum legitime occupaturo, ac de ſucceſſore 1576.

Cæſare

1576. Cæſare conſilia cum ipſis inituro, præſto eſſe non recuſarent, literas mandataque dedit. Dum Pragæ eſſet, & ad curandas res Ungaricas Carolum fratrem Viennæ reliquiſſet, Bequeſſium è Tranſſilvania ut diximus, pulſum, in provinciam reducendum eſſe decrevit. ut Bathorius, qui ab ineundo occupandoque regno verbis & legatione dejici nequaquam potuiſſet, vi atque armis ab inſtituto revocaretur: ſic tamen ſuppreſſis quantum fieri poſſet, ac occultatis conſiliis, ut quaſi Cæſare nequaquam conſcio, ſolus Bequeſſius, tumultuario irruptionis genere, expeditionem adverſus illum ſuſcepiſſe videretur. Itaque Rubero, quid fieri velit, per literas ſignificat, & ut Bequeſſius Tranſſilvaniam repetenti, arma, equos, milites, & omnia quæ fuerint neceſſaria ſubminiſtret, dat in mandatis.

Imperator Bequeſſium cum exercitu in Tranſſilvaniam reducere ſtatuit.

Nec mora is ex militum præſidiariorum numero ſelectiores copias deducit, ac in ulteriori Tibiſci ripa locum deſignat, ad quem ſilentio conveniant. Chriſtophorus Ungnadius Agriæ præfectus ducentos equites, ac totidem pedites attribuit; ducemque eis Colomanum Balaſum præeſſe juſſit. Ex Germanis equitibus, qui in Sendrone, ac Scepſio, Gonciοque, oppidis ſtationes habebant, ſexcenti deliguntur; ducibuſque Philippo Hartiro. Ruſſelii legato, & Johanni Henrico Proio parare jubentur. Echediani Nicolai Bathorii equites numero ducenti, quos Paulus Melithius ductabat: & ex præſidio Sacmariano, & quod in Callone oppido ante biennium adverſus excurſiones hoſtiū extructo, inerat, duce Paulo Deregniano totidem milites ſeſe cæteris conjunxerunt. Equitatui vero Caſſovienſi Georgius Perenius Nagidanus, & alius alii viri fortes præerant. Michael Telegdinus, qui ob ſimultates quaſdam, propter intentatam litem, occupatoſque fundos, cum Bathorio contractas, voluntario exilio ſuſcepto, Tranſſilvaniam reliquerat, ac Sigiſmundus Racocius, & Valentinus Præpoſtuarius Cæſaris duces, cum ſuis equitum turmis, & cohortibus, ultro nomina dederunt: ita ut ſumma omnium copiarum ad trium millium utriuſque ordinis militum numerum conſtituere cenſeretur.

...ſtia ...præſi- ...ude ...o- ...a.

His omnibus copiis, qui imperaret, Antonius Siculus, rebus in Moldavia aliiſque bellis præclare geſtis conſpicuus, poſcente Bequeſſio, nec improbante Cæſare, delectus erat, qui & egregii bellatoris, duciſque famam erat conſequutus, & rerum Tranſſilvanicarum apprime peritus habetur, nec ipſe operam eſſet denegaturus; ſed is hoc præciſe tempore, quo decreta expeditio erat, ſceleratæ uxoris dolo, à nonnullis ſicariis, dum valetudinarius ante focum oleo ungeretur nudus & inermis, erat interfectus. Qua indigna clariſſimi viri nece, veluti adverſo belli omine, quamquam Bequeſſius vehementer perturbaretur, tamen quum rem omnem in una celeritate poſitam eſſe videret, nihil cunctandum ratus, in Tranſſilvaniam ut perrexit, tam ſilenti agmine, ut prius in fines provinciæ penetraret, quam à Bathorio nihil hoſtile ſuſpectante ſentiretur.

...man. ...ulus exerci- ...præ- ...ctus, ...me- ...ur.

Satis conſtat Bequeſſium, ſi poſthabita mora, nuſquam conſtitiſſet, ſed primo ſtatim impetu Albam, principatus ſedem, ubi Bathorius venatu, & cæteris id genus oblectamentis ſeſe recreabat, improviſo adortus eſſet, illum non multo labore opprimi, & provincia ac dominatu exui potuiſſe. Sed cùm apud Tordam in æſtivis, ducum ſententias exquiſiviſſet, illæque diſcordibus votis variarent, indignabundus præcepſque relicto Albæ invadendæ conſilio, ad Radnotum deflexit, quod erat Petri Quendii prætorium, ad ſingularem amœnitatem ad Maruſii amnis ripas exædificatum. Ibi plures ex Tranſſilvanis; qui clam ejus partes fovebant, ad eum armati convenerunt, Gabriel Quendius, Balthaſar Bornemiſſa Lupi filius, Paulus Chaquius, & è numero Siculorum clari nominis Petrus Andraſſius, Franciſcus Allardus, Stephanus Dobraius, & alii complures, ita ut caſtra haud contemnendo armatorum numero augerentur; & multi parentibus etiam in campis ſi Bathorius in aciem prodiret, haud dubiam Bequeſſio victoriam polliceri non dubitarent.

Plures Tranſſilvani & Siculi ad Bequeſſium deficiunt.

Dum Radnoti tempus terunt, ac majorem conjuratorum manum præſtolantur, certioribus nuntiis Bathorio adfertur, Bequeſſium cum exercitu in provinciam irrupiſſe, & quotidie plurimos ex Saxonibus & Siculis, Ungariſq; ad eum deficere. Ea fama perturbato, ſed ingenti animo, ſumma adhibita celeritate copias convocat, prætorianos è veſtigio paratos eſſe jubet, ad fratrem Chriſtophorum, ut præſidiarios Varadienſes ad ſe dies & noctes properare jubeat, perſcribit; Hagmaſſium cum ſuis, ac Siculos ſimiliter, & Saxones arma ſumere, & Lugaſſianos ac Sebeſſianos Albam armatos celeriter convolare mandat; ita ut confluentibus undiq; copiis, paucis diebus juſti fere exercitus numerum contraheret, parque viribus hoſti videretur. Nec mora, ſumptis ex armamentario aliquot campeſtribus tormentis, contra hoſtes recta ducit. Gaſpar Corniſſius Huſti præfectus; dum ad eum cum ſuis equitibus properaret, Valentinū Balaſſium egregiæ indolis juvenem, Johannis filium, qui eodē modo Bequeſſio ſuppetias opemque laturus, in Tranſſilvaniam ire maturabat, in finibus provinciæ obvium habuit, cum quo conſertis nocturno tempore manibus, Corniſſius, quamquam Valentinum & ejus milites, ut numero & viribus inferiores, fuſos fugatoſque profligaſſet; tamen haud leve vulnus in cervice à Stephano Pribego, accepit, quo tardatus Bathorio ſe conjungere non potuit, & Valentinus, diſſipatis ſuis, errabundus in equites Hagmaſſii, ad Bathorium lentiori paſſu contendentis incidit: atq; ab iis non ſine vulnere captus fuit.

Bathorius hoſtiū irruptione audita celeriter copias comparat.

Et contra hoſtē recta pergit.

At Bathorius cùm exercitum promoveret, eſſetq; in itinere, Mehemetes Lippæ præfectus, cognomento Cunovitius, ad eum miſit nunciatum, ſe eum quadringentis equitibus Turcis ad eum venire; adeo ex itinere equis, ut multo maxima eorū para ſudore & laboribus tabeſceret: & aliquot horarum quiete ad reſpirandum, & recipiendas vires opus haberet: petere itaque ut ſe & copias, haud parvo ei ad parandam victoriam uſui futuras expectare vellet. Igitur ad Maryſum amnem aliquamdiu ſubſiſtendum, expectandoſque Turcas ratus, Pancratium Sennieium, & Nicolaum Sarmaſſagium cum valida equitum manu ſpeculatum hoſtium caſtra præmiſit: qui paulo poſt reverſi, illos ad Radnotum æſtivare, neque, ſi poſcatur, pugnam detrectare retulerunt; quod id à quibuſdam agricolis illinc commeantibus, ac ſutte interceptis cognoviſſent.

Mehemetes Lippæ præfect9 Bathorio quadringentos equites ſūmittit.

Nec mora Mehemete & Turcis in caſtra receptis; copias promovet, & ad hoſtem recta contendit. Bequeſſius quoque, qui de Bathorii adventu certior erat redditus, ſuos armis ſumptis è caſtris eduxit, obviamque hoſtibus progreditur: ita acie conſtituta, ut Germanis equitibus cata-

1576. cataphractis in medio collocatis, ac lateribus utrinque peditatu confirmatis, Ungaros equites in cornibus in ſubſidio relinqueret: eoſque paucis verbis hortaretur, ut Cæſari imprimis, & poſtmodum ſibi, qui in eorum dextris & virtute magnam ſpem poſuiſſet, & quibus ejus diei victoria ſtaret, egregiam fortemque operam navare contenderent. Ex adverſo Bathorius alacri & ſpei pleno vultu, acies idoneis in locis ſtruere, ſuos animare, utque in perfidos & deſertores, qui ſe nefariis armis laceſſere non dubitaſſent, ferrum promptiſſime ſtringere, & pro ſalute dignitateque ſua, libertateque communi, proque præmiis, quæ ſingulis ex ampliſſimæ provinciæ opibus obventura eſſent, forti animo conſiſtere, & ſtrenue manus conſerere vellent, hortari. His dictis, prædaque, quam quiſque capturus eſſet, tam Turcis, quam ſuis militibus promiſſa, utrinque procurſum eſt, & haſtæ in adverſis pectoribus perfractæ, ac pugna magnis viribus inchoata, in qua Turcarum virtus egregia ante alios fuit. Cum enim eorum conſpectum, & inſolitam vociferationem, qua in prælio utuntur, ac cædes, quas ingentibus machæris inferebant, promiſcui ex collectitio Tranſilvanorum numero milites ferre non potuiſſent; ſubita perculſi formidine, ſeſe ex acie ſubducere ceperunt, poſtremoque fuga ex eorum parte fieri cepta. Quam quum Bequeſſius cæterique duces ſiſtere vellent, nec quicquam proficerent, quamquam Cataphracti Germani, & equites Ungari, ac pedites fortiſſime pugnarent; incumbentibus tamen Turcis, & prætorianis militibus, qui ſclopetis periti ſſime rem gerebant, quum etiam à Tranſilvanis ſumma ignavia conſternatis desererentur, pedem referre, ac victoriam Bathorio relinquere coacti fuere.

Mox acie inſtructa, atri pugna utrinque decertatũ.

Plures ex Bequeſſianis in fuga, quam certamine partim capti, partim interfecti interierunt: Nam & Hartinius, & Projus quum acerrime dimicaſſent, poſtea aliis fugientibus ſeſe miſcere compulſi, in equites Hagmaſſianos inciderunt, à quibus dum diutius ſeſe defendunt, conſanciati captique fuere; Bequeſſius & alii duces, quamquam eos Turcæ pariter & Tranſilvani, per ſilvas & montes, ac omnia ubique itinera, intento curſu cutaque proſequerentur, incolumes tamen in tutum pervenerunt. Sed magna inter cæteros virtus ac fortitudo peditum Agrienſium fuit, qui quum in unum agmen conglobati, prælio exceſſiſſent, quamquam ex ducentis aliquot viros fortes deſideraſſent, & ab innumeris hoſtibus oppugnati eſſent, poſtremo tamen rejectis & cum cæde repulſis omnibus incolumes evaſerunt. Verum neque poſtea feſſis labore itineris & pugnæ quies aut ocium in receptu fuit: Nam à Valachis montanis & agreſtibus, inſidioſo & expedito hominum genere, qui ſe ſummis è collibus improviſi demittebant, per multa loca crudeliſſimis inſultibus excepti & fatigati: demum etiam per milites, qui ex arcibus prædatum excurrebant, circumventi & quaſi indagine clauſi, cum ſummis conatibus præliando ſeſe ubique defendiſſent, ad extremum pauciſſimis e ſuorum numero amiſſis, victores è vivis effecti Agriam redierunt. Stephanus Niarius, qui Bequeſſiu pecuniam ad ſtipendia militum adferebat, quum impro ſperum pugnæ exitum in itinere audiviſſet, Tocajum, & inde Caſſoviam, unde venerat, retro-

Sed Bequeſſiani Turcarum impreſſione conſternati, paſſim terga dant & interimuntur.

Agrienſium equitum virtus.

ceſſit. Caſtra & impedimenta omnia, quæ haud parvi momenti, precii que erant, victoribus ceſſere. 1576.

Parta victoria Bathorius tantam in captos & deditos ſeveritatem exercuit; ut Ungaros quidem, qui cum Bequeſſio adverſum ſe in acie ſteterant, neque ſibi ullo fiduciario nomine obſtricti erant, liberos domum remitteret; Tranſilvanos vero, qui rebus novis paulo ante ſtuduiſſent, Turcis in ſervitutem rapiendos abducendoſque permitteret, non niſi ſoluto redemptionis precio poſtliminio redituros. Verum Siculorum perfidiam acerbiore pœnâ ultus eſt, in quos partim ſuſpendio, ac capitis ſupplicio, partim auribus & naribus præciſis deformatos, publicatis etiam bonis & fortunis omnibus, animadvertit. Johannem Barlacovitium, ſenem natione Chrovatum, quod vocatus à Bequeſſio, ut Byzantium mitteretur, ire auſus eſſet, tametſi legationem detrectaſſet, laqueo è urbe propriæ domus ſuſpenſum, ac Jacob. Pocajum, in acie captum, capitis ſupplicio punivit. Cæteros vero, quos ſupra ad Bequeſſii caſtra profectos eſſe memoravi, aut eos, qui ei faviſſe compertí eſſent, omnes proſcripſit.

Bathorii in captos Tranſilvanos crudelitas.

Hujus pugnæ atque victoriæ fama quum in Poloniam perlata eſſet, eamque Bathorius ſuæ factionis aſſeclis perſcripſiſſet, tantam ſui nominis ac virtutis bellicæ laudem conſequutus eſt, ut mox ex ipſo rerum proſpere geſtarum ſucceſſu opinione celerius ad regnum adeundum; ac coronam ſolenni ritu ſuſcipiendam Cracoviam vocaretur; & quod ſummæ rerum grave momentum ſecum trahebat, depreſſis & contuſis Cæſarianarum partium viribus, ſuæ factionis ſtudia magnopere confirmarentur. Itaque parans, quæ ad iter neceſſariæ erant, rebus, ac provincia Chriſtophoro fratri cum ſumma poteſtate tradita, cum quatuor militum millibus, quorum dimidia para ex equitibus, ſplendido apparatu inſtructis; altera vero dimidia ex ſelectiſſimis peditum cohortibus conſtabat, tranſitis Alpibus Aroſſiis, per Sanatenſes, Leopolitanos, & Præmislienſes, in Poloniam iter ſuſcepit: paucíſque diebus prodeuntibus ſibi cum exercitu obviam ſuis ſuffragatoribus, Cracoviam perventum eſt. Ubi Calendis Maij, corona Regni Poloniæ ac Lithuaniæ ejus capiti impoſita eſt: ac poſtea Anna Jagellonia, Sigiſmundi primi filia, ac ſecundi ſoror germana, matrimonio juncta: tanta ceremoniarum omnium ſolennitate & pompa, ut nihil eorum quæ in hujuſmodi feſtivitatum ac hilaritatis genere uſurpari ſolent, prætermitteretur.

Hoc prælii feliciter geſti ſucceſſu Bathorius in Poloniam vocatur.

Cum IV. millibus equitum in Poloniam diſcedit. Ubi Kalendis Maii coronatur, & Anna Jagellonia ei matrimonio iungitur A.1576.

Cæſarianarum partium ſtudioſi & ipſe imprimis Jacobus Archiepiſcopus Gneſnenſis, cujus muneris eſt Reges Poloniæ corona inſignire, ei coronando non adfuit; atque ideo ab Epiſcopo Uladiſlavienſi Staniſlao Carencovio regium diadema accepit; regnumque poſtmodum omnibus regis virtutibus tam domi, quam militiæ ita adminiſtravit, ut per decennium, quo vixit, non ſolum illud tueretur, ſed etiam dilatatis cum ſumma laude finibus, Moſchis perdomitis, recepta Livonia Danuſcaniſq; ad officium reductis longe lateque amplificaret. Bequeſſius quum è fuga ſe Caſſoviam, & inde Ceſmarcum recepiſſet, illumque ad Polonici Regni Sceptra, ſingulari divini numinis benignitate promotum vidiſſet, non ullis publicæ fidei literis impetratis, Bidgoſtiam venit, & ejus opem ſupplex imploravit: impetrataque

Bequeſſius in gratiam ab eo receptus.

1576. taque ab eo venia in gratiam receptus eſt; rexque ipſe poſtmodum ſuas Ungarici nominis copias, quibus adverſus Moſchos bellum proſpere geſtum eſt, ejus imperio ſubjecit; iſque per triennium ei operam militarem impendit, donec morbis & laboribus fractus, Grodnæ mortem obiret, & in agro Lithuanico Vilnenſi, ſupra eminentem viæ militari collem, (ſic enim vivens ſtatuerat) tumularetur.

Poſtea Ungarici nominis copiis à Rege præfectus Grodnæ obiit.

Dum Cæſar Ratiſponæ comitiis peragendis vacat, domi tam in Pannonia, quam Illyrico haud leve detrimentum à Turcis illatum eſt, quum abſente Cæſare, Carolus frater rebus præeſſet: Nam hoſtes levibus cauſis irritati, non obſtante induciarum fide, qua arces obſideri, aut tormentis curulibus hoſtilia tentari cautum erat, novum utrobique bellum inceptavere. In ea parte regni, quæ ad urbes montanas vergit, Johannes Balaſſius arcem habebat, Queconem, Germanis Plobenſtaniam dictam, in qua relictus Zolio, Dobravena, aliiſque locis jampridem habitabat; in eaque aliquot Turcas, non obſcuri nominis captivos ſervabat. Erat ei curator Benedictus Pinterius, quem tanquam in rationibus accepti & expenſi ſibi haud contemnendam pecuniam debentem ficto crimine, compedibus vinciri, ac in eundem carcerem, quo Turcæ claudebantur, mutua, nec ſatis felici, ut poſtea apparuit, nequitia condi juſſit. Ibi multa Pinterius de Balaſſii crudelitate, ac tam inſigni injuria ſibi illata, apud conſervos Turcas queſtus, poſtremo cũ eis paciſcitur, ut aliquem ex eis ſpecie redimendi captivi, promiſſo Vadimonio, dimitterent, ac cum Muſtapha purpurato Budenſi clam agerent, ad certum diem milites expediret, à quibus per funem ſurſum perductis (locum patrandæ rei opportunum eis oſtendit) capto aut interfecto Balaſſio, arx facili labore in poteſtatem redigeretur. Gnara ea Balaſſio erant, indicante ei omnia conſilia Pinterio; quum commeantibus frequenter Turcis, dies mutuo aſſenſu conſtituitur, ad quem deſtinata perficiantur. Ad eum diem Turcæ pedites è Fileco, Nogrado, Budaque ſummo ſilentio advenere: Pinterius funem demittit, & quatuor aut quinque illorum in arcem pertrahit, atque in veſtigio vinciuntur. Sed cæteri, qui ſub rupe proxima occultabantur, fraudem & dolum ſuboderati, quod ab ſociis nullum ſignum, de quo erat conditum, ex arce redderetur, magno ſublato clamore, conviciiſque & vituperiis in Balaſſium & Pinterium jactis, indignantes diſceſſere.

Balaſſius inſigni dolo fallit hoſtem.

At Muſtaphas purpuratus, cujus in Balaſſium jam antea flagrantiſſimum odium erat, ſe dolo fraudeque petitum, deluſumque dolens, ira ſimul & odio exacerbatus, vindicandum Balaſſii ſcelus, eumque arce deturbandum decrevit: moxque coacto exercitu ex finium præſidiariis, eoque curæ Alibegi Albenſia præfecti cui ex re Nigro cognomen erat, tradito, ultum injuriam properavit. Præfecerat Balaſſius arci Emericum Temeſienſem, cognomento Pribegum, veteranum equitum ſuorum præfectum, ſibi, multis virtutis & induſtriæ militaris, ac fidei nominibus cognitum. Is intellecto Turcarum adventu, ea quæ illis propulſandis, ac tolerandæ obſidioni erant neceſſaria, tempeſtive comparaverat. Alibegus ſitum arcis contemplatus, quatuor colubrinis eam verberare incipit; Ex adverſo Emericus & ſocii, magna virtute & fortitudine eam tuentur. Sed quia ſimplici eoque debili muro extructa, tormentorum ictus ferre non poterat, ex ea parte, quæ opportunior ruinæ erat, haud modicum hiatum fecit: adeo ut qui intus erant, de ea ſervanda deſperarent. 1576.

Qua ex re Turcæ irritati.

Aly Bega Duce.

Plavenſtaniam Balaſſii arcem obſident.

Itaque ad Balaſſium nuncios crebro mittere, ejus opem implorare, promiſſa ejus ac ſpem auxiliorum urgere: neque is ea negligere; ſed à Carolo principe ut coactis copiis obſeſſos periculo eximat, locumque tuendis montanis civitatibus opportunum ab hoſtium vi tueatur, identidem poſtulare. Ille cura periculi impendentis avertendi anxius, Simoni Forgacio Ultradanubianæ militiæ, nobilitatiſque duci, dat in mandatis, ut ſtatim Balaſſianis in diſcrimine conſtitutis ſuccurrat. Andream Qinlmannum Comaronii præfectum cum DCCC. peditibus ei adjungit: Præſidiarios Jaurini & Papæ, ut in caſtra ſine mora confluant, edicit; atque illinc Vincentius Gregorocius, hinc vero Petrus Huſſarus mittuntur. Ordinariæ quoq; nobilitatis copiæ, è duodecim regionibus regni, imperio Forgacii ſubjectis, ſumma adhibita celeritate conveniunt, progreſſique una omnes, ad Vigleſſum, duobus ultra Zolium milliaribus, ſitum, delecto aquationi & lignationi aliiſque neceſſariis idoneo loco caſtra ponunt; in queis circiter decem millia armatorum cenſebantur. Balaſſius invadendos hoſtes, antequam noſtris vires animique nimia mora langueſcerent, contendebat: ſeque in primo agmine præeundo, operam navaturum pollicebatur: contra alii duces viribus collectitiorum ſuorum nonnihil diffiſi, ac virtutem hoſtium veriti, cautius progrediendum, nec exercitum hoſtibus temere objiciendum cenſebant: quo nimirum ſalvo, tuta omnia forent, in diſcrimen vero adducto, certa pernicies montanis civitatibus, apertumque excidium immineret. Neque id erat dubium: tametſi noſtri pugnam poſcerent, & hoſti viribus ſuperiores eſſe dicerentur, nec de victoria quicquam dubitarent.

Copiæ noſtræ arci ſubſidia mittuntur.

Dum in hunc modum variantibus ducum ſententiis mora trahitur, Turcæ dejectam tormentis murorum partem aggredi ſtatuere, & magnis ſtructis agminibus, magnoque impetu procurrerunt. Verum à noſtris ſumma virtute dimicantibus, rejecti ſunt cadentibus plurimis, & Berhamo Chauſio, craſſioris ſclopeti glande coxendicem vulnerato, & etiam non paucis ex propugnatorum numero deſideratis. Jam noſtri, ſi ſecundam oppugnationem expectarent, ſe arcem nequaquam tueri poſſe animadverterant, ideoque ad duces & Balaſſium opis ferendæ cauſa nuncios mittere frequentes non deſinebant. Sed quum fruſtra omnia eſſent, rebus deſperatis, relicta hoſtibus illa, in aliam arcem Diviniam, quæ etiam Balaſſiani juris ditioniſque erat, digredi decreverunt: & ſilentio noctis egreſſi, per notos ſilvarum montiumque tramites eo pervenerunt. Hoſtes vacuam arcem occuparunt, caſtriſque abſque cunctatione promotis, (tantum apud eos conceptum in Balaſſium odium, & recentis injuriæ ultio potuit) Diviniam quoque obſidione cinxerunt.

Sed præſidiarii, relicta illa,

In arcem Diviniã refugiũt.

Ea erat tribus milliaribus à noſtrorum caſtris diſſita, ſupra monticulum conſtructa, vetuſti, infirmique operis. Cum neque illa tormentorum vim ſuſtineret, nec obſeſſis, uti ſperabant, & Balaſſius fruſtra urgebat, auxilia mitterentur, ac ſupra alias difficultates Emericus dum magna

Iſthuanſ. Hiſtor. Gg 2 virtute,

1576. virtute, ſed incautius mænia tuetur, mortifera glande ictus cecidiſſet, noſtri rebus iterum deſperatis arce egredi, & qua cuique fuga pateat, fortem ſuam pugnando ſequi, aut ſi vita amittenda ſit, libero potius & patenti in campo, quam incluſi mænibus occumbere decreverunt. Igitur cum egreſſos Turcæ perſenſiſſent, repente totis viribus in eos irrumpentes, ſine ullo diſcrimine omnes trucidarunt; ſolo Radoſſa Thrace, cum pauciſſimis gregarii nominis militibus evadente, qui poſt varios errores Agriam pervenerunt. Periere eo in certamine cæſi Franciſcus Galſajus, Nicolaus Scaroſſius, Johannes Ebeccius, Andreas Bodajus, & complures alii; non quidem omnino inulti, quum in partibus Turcarum præter vulneratos, quorum non parvus erat numerus, Ailabaigus Fileclenſis, ac Muſtaphas è Nogrado, ac è Vacia Ferhates peditum ductores cecidiſſent.

Quam Turcæ aderti noſtris effugientibus & trucidatis, ſtatim occupant.

Begi Turcici cæſi.

Capris in conſpectu noſtrorum, non ſine ignominia, duabus arcibus, ac dolo Balaſſii acerrime vindicato, Somoſconem etiam non procul ab iis diſtantem Alibegus invadere non dubitavit, & cum ad ejus ſitum contemplandum, cum legato ſuo Haſane, ac aliquot Turcis acceſſiſſet, pila falconis ex arce emiſſa, legatus diſcerpitur, ita ut ejus cruore ac fruſtulis viſceribuſque, ipſe fœdaretur. Qua nece permotus, attrahi tormenta, & arcem eis verberari jubet. Ea olim Loſoncii ditionis, hoc tempore ab illius vidua poſſeſſa, arte ſimul & natura ſatis munita erat; adeo ut portæ ejus, per quas ſolas iter in eam patet, è duriſſimis cotibus magno labore exciſæ ſint; cætera in abruptæ rupis crepidine conſtructa adiri nuſpiam poſſint. Cum aliquot pilæ in eam contortæ eſſent, Nicolaus Fodrocius, imbellis & meticuloſus adoleſcens, à Chriſtophoro Ungnadio, Loſoncianæ viduæ genero impoſitus, cum ſociis, qui eam cuſtodiebant, ſubito ignobilique pavore conſternatus, eam deſeruit, & Agriam profugit; ubi cum à militibus ignaviæ incuſaretur, & à præfecto ſibi metueret, mœrore animi contabuit, & interiit.

Saſnoſconem arcem à noſtris deſertam capiunt.

Forgacius interea & Quilmanus, incerta quæque metuentes, ideoque tutiora ſequuti conſilia, frendente ac fremente Balaſſio; qui rem ad pugnam & certamen deduci malebat, amiſſis fœde tribus arcibus, caſtra ſolvere, ac exercitum dimittere decreverunt. Quotacunque autem pars ſolatii fuit, Turcas Albanos & Strigonienſes, è caſtris ad ſuas ſtationes redeuntes, à noſtris ſimiliter Jannum & Papam repetentibus, inter Nitriam & Levam profligatos fuiſſe: qua in pugna ex hoſtibus CL. equites deſiderati ſunt. Jam redactæ in poteſtatem hoſtium arces erant, cum Cæſar datis Ratiſpona literis Nicolaum Iſthuanffium Budam ad purpuratum miſit, eas repetitum, quod contra induciarum pacta captæ eſſent: quæ apertis hujuſmodi bellis, ac tormentorum apparatibus utrinque viam præcluſiſſent. Verùm ille Turcico aſtu, earum expugnatarum famam Byzantium perlatam eſſe, nec ſe injuſſu principis ſui reddere eas poſſe reſpondit; ſicque re infecta, ille reverſus eſt; & arces in manibus & poteſtate hoſtium remanſere.

Iſthuanffius fruſtra arces à Turcis occupatas repetit.

At in Illyrico non minori acerbitate, nec minus petulanter fortuna in Herbario Aurſpergo, ejus oræ ac copiarum ſummo duce tollendo inſolentis & lubricæ ſuæ conſtantiæ exemplum edidit; ubi ſupra locorum atque arcium jacturam, cæde ſane militarium virorum atque interitu longe ſævius atque truculentius graſſata eſt. Ferhates Boſnæ præfectus, quum à maritimis uſque Dalmatiæ littoribus, ad provinciæ ſuæ mediterranea loca, copiis Topuſcam, Bonitium, ac eos populos, qui hoc tempore poſt ædificatum Caroloſtadium, inter Colapim & Dobram, Mreſniaciamque amnes, militari præſidio cuſtodiri, tutiori in ſtatu vivunt, populatum ire, eaſque regiones ferro & igne vaſtare decreverat. Quum deſtinata ejus animo, docentibus exploratoribus, Aurſpergo conſtitiſſent, partium ſuarum eſſe duxit, illi occurrendo, regionem ac innoxios populos pro virili tueri. Jam hoſtes cum exercitu haud contemnendo per deſerta provinciæ in progreſſu itineris erant, cum Aurſpergus ſuis copiis, ut ad Radoniam amnem præterfluentem, haud procul Budaſco, ſumma celeritate convenirent, hoſtibuſque reſiſterent, juſſit; ipſeque cum iis, qui priores confluxerant, quorum numerus vix adhuc mille equitum ac peditum ſummam æquabat, eodem in loco cæteros præſtolabundus, conſedit. Oritur Radonia e montibus Petrinis, primoque in Coravam, deinde ambo in Mreſniciam influunt, ſimulque omnes ſupra Caroloſtadium Colapi commiſcentur. 1576.

Res in Illyrico geſta.

Ferhates Boſnenſis noſtrã provinciam incurſat.

Aurſpergus cum ſuis copiis illi obviam it.

Interea progredienti Ferhati, à ſpeculatoribus, quos præmiſerat, adfertur Aurſpergum cum paucis ad Radoniam caſtra poſuiſſe, & copias cogere, quibus in caſtra receptis, cum eo manus conſerere poſſit. Unde habito ſtatim cum ſuis conſilio, omiſſa populatione, atque incendiis, ad eum opprimendum, prius quam vires omnes in unum contrahat, proficiſcendum duxit. Igitur ſuis, qui erant antegreſſi, nunciat, ut Radoniam verſus ſigna, ac iter flectere maturent. Cum propius locum ventum eſſet, Aurſpergo nunciatur hoſtes magno numero adeſſe. Perturbato in re ſubita & inopinata animo, ut qui illos populatum ituros crediderat, conſcenſis equis, ac juſſis prodire cohortibus confligere deliberavit; quum jam nec fugæ tempus, niſi intempeſtivi plenum periculi videretur. Itaque præmiſſo Johanne Voicovitio, cum leviori equitum Chroatorum turma, ipſe cum Germanis equitibus, ac iis, qui convenerant, peditibus ſubſequitur. Ferhates viſis noſtris aciem componit, ac ſtructis ordinibus citatiore paſſu in noſtros invehitur, ac equitibus circiter mille, ut nullâ factâ morâ in antegreſſos impetum faciant, jubet, ſeque cum ſubſidiariis tempeſtive adfuturum promittit. Voicovitius & ſocii inito certamine haſtas perfringunt, deinde ad gladios enſeſque deveniunt. Et Aurſpergus ſuis laborantibus opem opportune fert. Sed quum hoſtes numero & viribus longe ſuperiores eſſent, vincente paucitatem multitudine, cadentibuſque quamplurimis noſtrorum ordines turbari, pediteſque primi omnium incompoſiti feſſique, deſerto prælio ad ſilvas & montes ſeſe ſubducere cœperunt.

Acie inſtructa ſtrenue confligitur.

Equitatus utriuſque nationis retinere ſumma virtute locum, ferire hoſtem, ſeque & ſocios hortari: Aurſpergus quoque magna voce, ne ſibi deeſſent, vociferari, redintegrare aciem, Germanos equites, ut ſclopetis rem gererent, admonere. Sed dum proſtratus equi lapſu Voicovitius manumque ſaucius, ab hoſtibus captus fuiſſet, & hoſtes è multis undique partibus noſtros veluti indagine

clauſos

1576. clauſos tenerent, pugnandoque fatigatos urgerent, Aurſpergo equus confoditur, ipſeque, quamquam ſeſe acerrime tueretur, tamen primo haſta per thoracem adacta in terram ſternitur; poſteaque jacenti, neque ſe adhuc defendenti caput detruncatur, cujus dira cædes immane quantum ſuis pavoris, & hoſtibus animorum & ſpei addidit. Fit fuga paſſim ab omnibus, & Engelbartus Aurſpergi filius, qui una cum patre in aciem prodierat, cum multis è Germanorum numero vivus capitur. Vitus Clecovitius, veteranus ſclopetariorum præfectus, gravi vulnere in frontem accepto, & Georgius Jancovitius, ac Petrus Sarcovitius, & complures alii eandem fortunam ſubeunt; ſigna omnia & tympana ac cætera id genus amittuntur: victoria haud dubie ad Turcas inclinat, quorum magnus numerus nec pugnæ particeps, & multi incruentati fuere; adeo imparibus viribus certatum eſt. Caput Aurſpergi præciſum cum captivis aliquot ac ſignis, à Fethate Byzantium miſſum eſt, & filio ejus ac cæteris, qui in manus hoſtium inciderant, poſt longi temporis moram, multo auri pondere libertas reddita eſt. Nec Ferhati abſque ullo prorſus detrimento victoria conſtitit, cum multos ex ſuis, præcipui nominis viros, aut interfectus amiſiſſet, aut captos & abductos deſideraſſet; inter quos fuit Regeſſus Celebinus, quo nomine à Turcis adoleſcentes nobili genere progeniti vocantur, cognomento Uraſitus, ab Antonio Gerecio equitum præfecto, manu captus, qui poſtea Matthæo Quegleviti venditus, ac ab eo variis modis excruciatus, in vinculis & carcere vitam finivit.

Aurſpergo fortiter pugnanti caput præciditur.

Filius ejus capitur, cum aliis proceribus.

Interfecto Aurſpergo Ferhates noſtris duce orbatis, nullam moram aut ocium dandum ratus, Buſinum Quegleviti arcem, in qua præſidium viginti quinque peditum erat, ac Czaſtum quæ ad jus ditionemque Epiſcopi Tininienſis pertinebat, admoto tormentorum terrore ac præſidiariis diffugientibus, obtinuit: ac emiſſis, qui Colapianos urendo populandoque vaſtarent, Caſtellum Staciam, quod ſpeculæ inſtar ad Colapis ripam, è materia ac roboribus contextus erat extructum, igne conjecto concremavit. Deinde cum nemo adhuc in locum Aurſpergi ſuffectus eſſet, & improſpero ejus caſu omnes veluti attoniti confuſique animis nutare viderentur, modicâ ſuis quiete datâ, Zrinium arcem, Comitum Zriniaorum domicilium, à qua veluti natali ſolo ipſi cognomen ducunt, admotis tormentis expugnavit. Erat illa duplex, & muro duplici cincta, ita ut ſi propugnatores idoneos & fortes nacta eſſet, facile ſervari potuiſſet. Verum Petrus Camenianus, imbellis peditum, qui locum cuſtodiebant, præfectus, vix expectans aliquot ferrearum pilarū ictibus, ſubito pavore perculſus, accepta à Ferhate fide, arcem dedidit. Quæ ei more Turcico ita ſervata eſt, ut captivus in Boſnam abduceretur, ibique diuturno tempore ſervatus, tandem incertum an non ex compoſito dimiſſus libertati reſtitueretur. Quum de his adverſus fas & fœdera inſolentiſſimè ac iniquiſſimè actis legatus Cæſaris Prainerius Byzantii apud purpuratos, graviter queſtus eſſet, non aliud ab elatis, multoque arridentis fortunæ ſucceſſu intractabilibus reſponſi accepit, quam noſtros priores bellum intuliſſe; ſuos illatum ſuſtinuiſſe, fortunamque melioribus affuiſſe. His profecto tantiſque cladibus, tanta vaſtitas, ſtragesque edita

Ferhates hac victoria elatus, Caſtella aliquot, diffugientibus noſtris, obtinet,

In quibus & Zrinium

Prainerij legati lamentatio apud purpuratos, hac de re querela.

Iſthuanſ. Hiſtor.

eſt, ut ab eo tempore in Illyrico, necdum ſpe aut reſurgendi facultate oblata, plurimi incolarum, qui ſuperfuere, in varias Auſtriæ Pannoniæque partes, tædio præſentium, aut futurorum metu, deſertis ſedibus migraſſe conſpiciantur. 1576.

At Cæſar interea dum hæc improſperè geruntur, Pragæ Rudolpho filio Bohemici regni ſceptra coronamque, aſſentientibus populis & ordinibus, de manu tradidit; illincque Ratisbonam ad frequens Germaniæ concilium profectus, eundem ſibi conſortem Romani imperii, & ſucceſſorem à ſeptemviris electoribus declarandum, ſingulari & rara felicitate curavit: iis legibus, ut ipſo vita functo, non alius comitiis expectatis, Rudolphus pro Romanorum Cæſare & Imperatore ab omnibus agnoſceretur; ac inſtar majorum omnia ei obſequii fideique munia præſtarentur: fuitque valde memorandum, atque omnino admirabile, ex una eademque Auguſta Auſtriæ familia ſeptem Cæſares nunquam interciſa ſerie, ad ſummum rerum faſtigium evectos eſſe; perinde ac ſi illud decus non electorum ſummæ amplitudinis ſuffragiis, ſed hæreditario jure ſucceſſione parari conſueviſſet. Nec prætermiſſæ à Cæſare fuêre, ceremoniæ & ſpectacula, quæcunque in ejuſmodi pompis fieri conſueverunt; theatrales ludi, choreæque omnis generis, ac convivia notabili ſumptu, ac epularum varietate & copia, inter rara ac inuſitata: in queis cùm piſcis è gobiorum fluviatilium genere appoſitus eſſet, ac ſtructor à Cæſare interrogatus, viginti aureis emptum dixiſſet, in Ungaria duos aut tres præpingues juvencos, tanti emi poſſe reſpondit, cæteris principibus conviviis id nutantibus, ac ejus ſoli feracitatem ac copiam ſumma laude efferentibus.

Rudolphus in Ratiſbon. Comitiis, eligitur Rex Romanorum.

Tractavit poſtes per aliquot dies de rebus Polonicis, ac de obeunda ejus regni ſibi legitime delati poſſeſſione, atque ad eam pro ſua atque imperii Romani dignitate occupandam, ſubſidia pecuniæ, & exercitus poſtulavit, quandoquidem præoccupante Bathorio, jam illud abſque vi & armis adiri nequaquam poſſe conſtaret: nec magnam in re difficultatem ſitam eſſe exiſtimabat, quod multo maxima Polonicorum procerum atque ordinum pars, quæ ipſum elegerat, fidem indubiam atque inconcuſſam adhuc retineret, nec Bathorii imperio pareret, cujus neque coronationi interfuiſſet, & ſi ipſe cum Germanico & Pannonico exercitu ingredi, regnumque capeſſere vellet, illi omnes ſibi opem & auxilia allaturi eſſe crederentur; nec Moſchorum principis militares copiæ defuturæ eſſent, omne ſtudium & operam ultro offerentis. Sed neque Germaniæ principes & ordines imperatori ſuo, quem ſummo amore ac veneratione proſequebantur, opportuna auxilia denegaturi erant; multique ex eis ſe una profecturos, omnemque fortunæ aleam una ſubituros pollicebantur, & quod magni ad rem totam momenti foret, copiæ è Bohemia & Sileſia, Pannoniorumque equitatus, pro Cæſaris imperio & nutu in promptu habebantur; adeo ut ſpes certa boni eventus omnes atque tenere videretur.

Ibidem de Polonia regno adeunda & occupando tractatum.

Verum fortuna, quæ ex profeſſo Bathorium blandius fovere, atque evehere cœperat, nunc quoque ei ſecundiſſime favendo & indulgendo viam aperuit, qua univerſa Cæſaris conſilia atque cepta perturbata atque everſa cîderentur: ac Bathorius ſui tuendi cura atque ſolicitudine liberatus, ex-

1577. optati otii tranquillitate, ac regno recens parto, abſque controverſia felix ac lætus frueretur. Poſtquam enim ſuſceptis de Polonia conſiliis pauciſſimos dies impendiſſet, in cardiacos & nephriticos dolores periculoſiſſimos incidit, à quibus cum nulla medicorum ope levari potuiſſet, quod jam fatalis hora adveniſſet, inter complexus Mariæ conjugis, ac Annæ ſororis Bavaricæ viduæ, quæ ei decumbenti amanter ſeduloque miniſtrabant, animam efflavit, vitæque pariter ac imperio finem impoſuit, excipiente imperii ac regnorum paternorum curam Rudolpho filio: cui etiam iiſdem in comitiis ſubſidia adverſus Turcas decreta ſunt, ipſeque non multò pòſt cum Maria matre funus Cæſaris, ſingulari exequiarum pompâ Pragam deduxit: ſuitque ibi in templo majori reconditum, donec juſtis funebribus majori ſolennitate perſolvendis, anno inſequenti Ungaris & Bohemis, ac Germanis proceribus comitantibus, penes utrumque parentem magnificentiſſimo apparatu tumularetur. Quibus ad plenum peractis, Maria vidua Pragæ ſubſtitit: Rudolphus vero terreſtri itinere Lincium, ac deinde conſcenſis navibus, ſecundo Danubio, Viennam venit; ubi ab Erneſto fratre, ac Auſtriæ nobilitate urbanisque civibus, exquiſitiſſimo honore exceptus eſt.

Maximilianus Imp. Ratiſbonæ diem extremum obit. A. 1576. ſecundum de Revva 1576. 12. Oct.

Interea dum Ratisbonæ ac Pragæ, vita functo Cæſari parentatur, ac novus Cæſar Viennam revertitur, non leve in Croatia rurſus detrimentum ab hoſtibus Turcis illatum eſt, capto ignaviâ præſidiariorum Goldanico Zrinianorum comitum oppido, cui argenti fodinæ magni emolumenti erant ſubjectæ: quæ tamen ſimul ac in Turcarum poteſtatem devenerunt, diffugientibus operis, à quibus argentum magna ubertate effodiebatur, inutiles redditæ, ac deſertæ fuerunt. Sed ne hoſtes quotidie latius in viſcera regni penetrantes, etiam Carnis propinquis populandis apertam viam haberent Rudolphus imperator communicatis cum Carolo principe patruo conſiliis, munimentum illis finibus tuendis commodum & neceſſarium extruendum decrevit: ut iſthic equitum & peditum præſidia, qui hactenus ſparſim per diverſa loca ſervabantur, ſimul excubarent, ibique etiam ſummus copiarum dux continuè manendo, ſedem locumque haberet. Itaque illud opera & ſtudio ſumptibuſque Caroli principis & Carnorum in territorio Dubociano Comitum Zrinianorum ditionis, inter Colapim, Dobram & Mreſniciam amnes, è fundamentis erigitur, ac Caroliſtadium nominatur; atque adeo Cæſar locum privilegiis ac immunitatibus auget, iiſque qui ibi domos exædificaſſent, certas libertates donat ac pro arce Dubocia, in cujus fundo erectum erat, Zrinianis comitibus præſentem pecuniam numerat; præfectumque tam loco quam copiis omnibus, Johannem Ferenbergum, qui hactenus Segniam maritimam civitatem curaverat, in locum Waichardi Auſpergi (is interfecto fratri Herbarto ſucceſſerat, ſed non multò pòſt vitâ officioque functus erat) ſubſtituit; ac per hunc modum majori militum numero, certoque ſtationis loco conſtituto, permuniſioni & ſaluti reliquiarum Illyrici, rectius ac melius conſultum eſt.

Goldanicum Zrinianorum oppidum à Turcis intercipitur.

Caroliſtadium ad reprimendas Turcarũ incurſiones exſcitatur.

Sub id tempus Cæſar, prima ſuis auſpiciis comitia, ad Calendas Februar. Poſonium indixit, in quibus poſt decreta numorum & pecuniæ ſubſidia, magiſtratus quoſdam diſtribuit, & in locum Johannis Liſthii Epiſcopi Jaurienſis & Cancellarii, nuper Pragæ extincti, Georgium Draſcovitium, ab Epiſcopatu Zagrabienſi in Ungariam tranſtulit, ac ei in præfectura Illyrici ab illo geſta quam Banatus nomine vocant, Chriſtophorum Ungnadium ſuccedere juſſit. Decretum etiam fuit iiſdem in comitiis, ut Carolus patruus in Illyrico, ac Erneſtus frater Cæſaris in Pannonia, tam abſente quam præſente ipſo res bellicas, ac quæ ad loca finitima ſpectant, gubernaret. Quod quamvis ordinibus regni minus gratum acceptumque eſſet, utpote qui à Cæſare veluti rege ſuo gubernari res bellicas, ac omnia alia maſſent, annuente tamen Cæſare, nec aliud volente, ægrè tandem ac difficulter aſſenſere. Poſt illa comitia Rudolphus Viennam reverſus, curandæ valetudini aliquamdiu operam dedit, thermis ſeu balneis Manetſtorffianis ſeſe lavando; nec multò pòſt Opitium Lutheranæ ſectæ ſeu Flaccianæ concionatorem Vienna ac omni Auſtria ejecit promulgato ſeveriore edicto, ut niſi eodem die urbe, ac intra decimum diem cunctis finibus excederet, læſæ majeſtatis crimine teneretur.

Poſonienſia Comitia à Rudolpho Caſ. indicta. A. 1578.

Opitius Flacciana ſecta Vienna expellitur.

Interea, appetente ejus anni autumno, Matthias frater, quum à Gulielmo principe Auranio Belgicorum ſtatuum & ordinum antesignano, quâ Philippo rege Hiſpaniarum, tam inſolenter quam perfide, ipſo inſtigante, defecerant, per literas vocaretur, ut eas provincias nomine regis gubernaret, ambiguo ac præcipiti uſus conſilio, nimiumque illius fidei tribuens, in Belgium proficiſci decrevit. Quamquam autem Cæſar magnopere ſuaderet, ne perverſiſſimi hominis maleſanis conſiliis quicquam fidendum duceret, quibus rex Philippus patruus, inclytæque domus Auſtriacæ natu ac dignitate major, tantæque gravitatis ac potentiæ princeps quam maximè offenderetur; tamen vel invito prohibenteque Cæſare, fortunam experiri voluit, paucisque familiarium comitatus, ignaro fratre, clàm, avitiſque itineribus, primo Liram, deinde Antverpiam venit; ibique certis conditionibus Belgii gubernator inauguratus eſt. Quæ res Cæſari gravis imprimis moleſtaque accidit, adeo ut tam Philippo regi, quam Johanni Auſtriaco, ejus in Belgio ſummo duci, ſe illius diſceſſum ægrè tuliſſe perſcriberet multiſque Germaniæ principibus mandaſſe, ut frater ex itinere retractus ſibi mitteretur; illum tamen vitatis inſidiis eo quo volebat, perveniſſe. Verum tamen ille, quum diu multumque Auranii atque aliorum ſtudiis & factionibus obſtitiſſet, quominus à rege ſuo deficerent, quod jam flagitioſiſſimè facere decreverant; quandoquidem eum è longinquis terris, ea lege & conditione vocaſſent, ut illas provincias regis nomine gubernaret, nec tamen impedire eos aut refrænare poſſet, quin jam Antverpianos apertæ rebellionis conſilia agitare animadvertiſſet; memor fidei & arctæ propinquitatis, qua regi patrueli conjunctus erat, ne armis adverſus eum ſumptis, tantam probroſi decoris ac infamiæ notam ſibi inureret, cujus vel apud poſteros male audiendo pœnas daret, triennio fere, poſt quam diſceſſerat, abdicatis Auranio atq; Belgis per Menapios & Sicambros Coloniam Agrippinam vectus, deindeq; ad fratrem Cæſarem reverſus eſt; & in ejus locum ab eodem Auranio Ludovicus princeps Alanzonius, regis Galliæ Henrici frater, ac Hiſpani nominis haud obſcure æmulus & hoſtis [illegible] legatione in Belgium accitus.

Matthias Archidux clam in Belgium profectus.

Ex qui

A. 1579. *Caroli Principis per Duces nonnulla Turcis loca eripiunt.* En qui ſequutus eſt anno, Carolus princeps, coacto ad Pruccum oppidum in Muræ amnis ripa ſinim ſuorum concilio, communicatis cum Cæſare conſiliis, copias è Styria Carinthiisque, & Carnis cæteriſque ſuis provinciis coegit; eiſque Georgium Quevenhillerum cum ſummo imperio præeſſe juſſit; Johannem vero Ferenbergum, qui Chroatiæ, & Vitum Hallecum, qui Sclavoniæ limitibus præerant, ei adjungit. Chriſtophorus etiam Ungnadius, qui ordinibus & ſtatibus eorum regnorum Bani nomine non ita pridem præeſſe juſſus erat, nobilitatem ſumptis armis haud contemnendo numero in caſtra adduxit; ita ut confluentibus etiam Labacenſibus & Goritianis Iſtriſque, juſti exercitus ſpeciem habere videretur. Ejus autem animi propoſitique erat Carolus, ut ea loca, quæ anno ſuperiore à Ferhate & Boſnenſibus Turcis contra pacta induciarum, ſingulari illorum perfidia, noſtrorumque ignavia, in poteſtatem redacta erant, primo quoque tempore recuperarentur: ne occupatis ab hoſte ſemel atque iterum opportunis arcibus & munitionibus in Carnos & Iſtros, & Japides, & intima ſuæ ditionis, expeditum diris hoſtibus iter panderetur. Erat exercitui per deſerta & confragoſa loca progrediendum, denſique ſaltus & ſaxoſi montes ſuperandi, per quæ tormenta curulia & commeatus innumeris carris impoſiti, magno tam hominum quàm jumentorum labore, magnaque difficultate vehebantur; Ducum tamen induſtria ingens operarum numerus, qui enatas in via arbores dolabris & ſecuribus excinderet, & deturbans grandioribus ſaxis iter complanaret, erat comparatus.

Itaque primu ad Buſinium perventum eſt, idque diffugientibus pedeſtris ordinis militibus, quorum exigua manu cuſtodiebatur, facili negotio receptum eſt. Eadem celeritate Czaſinum, Zrinium, atque aliæ cis Unam flumen arces, dilabentibus Turcis in noſtrorum manus & poteſtatem redierunt. Ferhates vero & Turcæ nonniſi ſemel in conſpectum noſtrorum venire auſi, leve certamen cum noſtris contraxerunt, in quo perpauci utrinque ceciderunt; plures tamen ex hoſtibus deſiderati ſunt; in partibus autem noſtrorum Nicolaus Badracius, nobili genere ortus adoleſcens, dum interfecti Turcæ cadaver, armis & pelle tigridis ſpoliaturus, abſque galea equo deſcendiſſet, caput prægrandi acinace ictus, eodem in veſtigio occubuit. *Quæ Turcæ, diſcedentibus noſtris paulo poſt recipiunt.* Ejus autem expeditionis magna cura & labore ſuſceptæ is exitus fuit, ut noſtris per loca, quæ recuperaverant, idoneis diſtributis præſidiis, mature celeriterque redeuntibus, Turcæ ea illico reperent, & noſtris militibus nimio pavore conſternatis ac diffugientibus, iiſdem locis omnibus parvo labore potirentur.

Ejuſdem anni exitu caſtellum ad arcendas Turcarum clandeſtinas excurſiones, & latrocinia à noſtris exædificatum eſt, eo in loco, qui Bricia vocatur, ubi Caniſa flumen, paulo ſuperius quam in Muram influat, diffuſius ſtagnare, nec niſi pediti pervium eſſe ſolet. Confluxere eo in caſtra Georgius Zrinianus, Balthaſar Battianus, & Franciſcus Nadaſdius, cum vicinæ nobilitatis copiis, ac juſſu Caroli principis, Vitus etiam Hallecus e confiniis Sclavonicis, eodem haud contemnendam militum numerum, duce Johanne Glubiccio miſit, & Andreas Quilmanus, præfectus Caniſianus cæteris ſeſe conjunxit. 1579. Qui dum magna agreſtium coacta multitudine materiam in proximis ſilvis cæſam convehi, ac vallum ſepimentumque erigere contendunt, Alibegus, qui Sigheto præerat, cum tribus millibus equitum ad impediendos noſtrorum conatus, adductis etiam aliquot falconum campeſtrium paribus, advenit. Nec mota tanta fuit irrumpentium Turcarum vis ac celeritas, ut quod noſtri minime crediderant, contempta omni ſtagnantis & cœnoſæ paludis voragine, ingenti animorum ardore procurrere, & in noſtros invehi nequaquam formidarent.

Sed nec ex adverſo noſtris defuit animus egregie reſiſtendi. Cum tamen hoſtes profundo luto diu multumque colluctati, multis ſuorum amiſſis, tandem citeriorem ripam tenuiſſent, cæteri quidem è noſtris acerrime certavere; ita ut Alibegus multo majorem partem ſuorum glandibus petitam deſideraret, cadereique ejus legatus ſclopeto ab Quilmano trajectus; ſed nobilitatis copiæ ut variis ex locis tumultuariè collectæ inani metu perterritæ, ad primum hoſtium impetum terga dare, & in proximas ſilvas fœdâ fugâ ſeſe recipere cœperunt. Qua rei indignitate permotus Battianus, quum aliter fugam ſiſtere non poſſet, duos Turcas equis, veſtibus & armis bene inſtructos, qui tunc forte capti erant, ad illos, qui per ſilvas agminatim perfugiebant, ſub cuſtodia miſit, hoſteſque fuſos & fugatos, victoriam in manibus eſſe aſtuta diſſimulatione nuntiavit. Læto eo victoriæ, quamquam nondum partæ nuntio perſuaſi, retro in pugnam, unde ſe ſubduxerant, explicatis ſignis mox revertuntur. At Alibegus nova ratus eſſe auxilia, haud cunctanter receptui cani juſſit, & Turcæ omiſſo certamine tanta trepidatione, cœnoſum & impeditum iter remenſi ſunt, ut plurimi eorum partim paludibus immerſi, partim glandibus & falconum pilis icti fœdè interirent: & qui ſuperarant, ſaucii & male habiti, nullo facto opera pretio, domum reverterentur; *Aly Begi copiæ à noſtris profligantur.* noſtri vero, collaudato Battiano, opus inſtitutum commode perficerent, præſidioque impoſito munirent: manſitque locus apud noſtros per multos poſt annos, donec amiſſa Caniſiana arce, omnis ea ultra Muram ditio hoſtium armis occuparetur.

Inſequens annus apud Pannonios quietus tranquilluſque, Perſarum tamen de Turcis, & 1580. Stephani Poloniæ regis de Moſchorum gente partis victoriis, & rebus proſperè geſtis memorabilis fuit. Quæ à nobis ad res Ungaricas properantibus de induſtria prætermiſſæ, ex aliorum annalibus haud difficili labore peti poterunt: illud tamen haud abs re adjecerim, Turcas, ut ſunt egregii ſimulandi artifices, fictis frequenter rumoribus, aut pyris ingentibus accenſis, aut multa majorum tormentorum diſploſione impudenter ſparſiſſe, ſe adverſus Perſas acie victores, ac modò has, modò illas in orientis partibus provincias ab ſe ſubactas, quæ demum progreſſu temporis falſo excogitata fuiſſe apparuerunt. Laceſſivere etiam Rudolphi novi Cæſaris arma, ac Pannonios & Germanos, quamquam fidei & induciarum tenaces, multis frequentibuſque excurſionibus & prælis, quibus fere omnibus majori ex parte victi diſceſſerunt: poſtremo induciis ab eorum parte in Illyrico violatis, ac pace in apertum bellum erumpente, totos

1581. quindecim annos, magnum ſatis mortalis ævi intervallum, vario atque ancipiti Marte dimicavimus, ſicuti ea omnia ulterius progredientes ordine exponemus.

Comitia Poſonienſ. re infecta, diſſoluta.

Is, qui hunc ſequutus eſt, annus Comitia Poſoniom indictis quibus Ernestus Cæſaris nomine præfuit, atque illis re infecta diſſolutis, quod nunquam antea contigerat, memoratu dignus fuit. Quum enim ſæpenumero de reſtituendis vetuſtis libertatibus, & abrogandis exteris, qui non ſolum in militares præfecturas, ſed etiam ærarii adminiſtrationem, ac Cancellarii officium, atque alia, quæ opulentiora putabantur, munia indignis modis irrepſiſſent, non nuper tantum Cæſari, ſed patri, avoque omnibus fere conventibus publico nomine ſupplicatum, neque tamen quicquam profectum eſſet, tam exacerbatos animos nobilitas habebat, ut nec ſubſidia ſolita, nec quidpiam ad propoſita de communi defenſione capita decerneret, niſi illi protinus amoverentur. Ad quæ quum Erneſtus tempus ac ſpatium poſtularet, quo tam exteri incolumi honore dimitti, quàm Cæſar conſuli poſſet, & procerum nonnulli æqua poſtulanti aſſentirentur; major tamen pars inconditis clamoribus, & promptis ad ſeditionem animis interceſſit, neque ſe à ſententia dimoveri paſſa eſt. Quamquam autem brevi affutura remedia reſponderet, quæ tardiora ſemper quam mala eſſe conſuevifſent, nullo tamen operæ pretio facto ille Viennam, Ungari vero ad ſua quiſque loca reverterunt. Quæ quum Cæſari perſcripſiſſet, ſummo ille ſilentio ea tranſmiſit, partim morbo gravi & ancipiti, partim ingenti negotiorum mole preſſus, ita ut ad biennium inſequens & remedia & comitiorum tempus differenda cenſeret.

Caniſa fulmine de cœlo tacta.

Pulvis ſulphureus incenſus magnam ſtragem dat.

Per hæc tempora Caniſa de cœlo fulmine tacta eſt XXI die Martii, qui fuit dies Divo Benedicto ſacer. Et quum pulverem ſulphureum inflammaſſet, magnam murorum ſtragem edidit; cujus violentia Johannes Bornemiſſa arcis præfectus cum genero & filia, ac Potentiana uxore, & hominibus XC. obruti ſunt. Ipſe quidem ex mœniorum fragminibus, ope militum extractus fuit, cæteri omnes exanimati. Quæ res quum hoſtibus innotuiſſet, incertum quas ob cauſas nuſquam ſe commoverunt.

Stephanus Rex Poloniæ Sacmarium repetit.

Interea Stephanus Rex Poloniæ, miſſo ad Cæſarem Hieronymo Epiſcopo Uladiſlavienſi legato, Sacmarium repetere cepit, quod ſibi illud patrimonium fuiſſe, eoque etiam tempore, quo cum Johan. Sigiſmundo pace & permutatione facta, de eo oppido tranſactum eſſet, jus ſuum ſibi integrum reſervaſſe diceret. Si vero Cæſar loco ſibi oportuno, jamq; magnis ſumptibus munito cedendum nequaquam exiſtimaret, ſe etiam aliam pro eo ditionem æqua permutatione accepturum: Sin minus, ſe ſibi ac fratri Tranſilvaniæ principi, æquale ſecum jus habenti, deeſſe non poſſe nec velle. Cùm ea res in Senatu proponeretur, omniú ea erat ſententia, nihil illi jam juris ibi ſupereſſe, quod eo legato & aſſentiente Maximilianus Cæſar ante paucos annos illud jure tranſactionis acquiſiviſſet, itaque nec oppidum reddendum, nec aliam ditionem dandam. Rubertus quoq; ſententiam rogatus diſſuadebat reſtitutionem, addebatq; ſi res ad arma ab rege deduceretur, ſe Cæſaris nomine & auſpiciis lucum defenſurum, & ſi obſidio ingruat, ſeipſum eam toleraturum, poſtquam iuſtæ cauſæ Deum quoque immortalem adjutorum ſperaret. Verum Cæſar Trautſoni & Harrachi conſiliis uſus, quibus multum tribuebat, ut pacem & amicitiam cum eo coleret, pro Sacmario aliud oppidum quinto milliari diſtans, quod noſtri Nagibaniam, ſeu Latino nomine Rivulum Dominarum vocant, longe Sacmario opulentius, & ob auri atque argenti fodinas uberrimas utilius regi dandum decrevit; miſſoſque illuc Franciſcus Revajus Caſſovienſis ærarii præfectus, qui illud Martino Berſevicio, Regis legato de manu traderet; ſicque Cæſar regi Poloniæ ſatisfecit, ut ille ad ponendas ſimultates & pacem ac rerum tranquillitatem ſtabiliendam eo facto pertraheretur. 1581.

Imperator Nagibaniam illi loco ei tradit.

Turcarum excurſiones.

Vere interim appetente Turcæ variis in locis pacem nequaquam pati ſoliti, in noſtros excurrere, & detrimenta inferre ceperunt, primumque Novæ arci, quæ Archiepiſcopalis dici ſolet, quam Fridericus Sirotinus cum provinciæ Moraviæ ordinibus, non procul à priſtino loco tranſlatam, ad Nitram flumen denuo ædificaverat, inſidias ſtruxere; quas quum noſtri vitaſſent, prohibere tamen non potuerunt, quin magnum majoris pecoris numerum ex agro abigerent; quod ipſi hoſtibus longe inferiores numero eſſent. Neque multo poſt Paulus Thrax, qui loco præerat, acceptum ab hoſte damnum reddere cupidus, cum ſuis ad Parcanum in citeriore Danubii ripa, è regione Strigonii caſtellum excurrit, cæſiſque obviis qui reſiſtere auſi eſſent Turcis, pecora, quæ iſthic paſcebantur, abripuit, ac ſuos incolumes, cum præda reduxit: Turcis è caſtello ac ſumma arce Strigonienſi tormenta oſque adeo in noſtros explodentibus, ut Muſtaphas purpuratus è Buda ad inſolitum illum fragorem excitatus, Strigonioque metuens, citatis equis eo provolaret, ac in itinere cæteris ſalvis pecora tantum abacta eſſe cognoſceret, ſicque Budam reverteretur. E Jaurienſi quoque præſidio quum Martinus Czohotius, & Laurentius Revajus, egregiæ ſpei adoleſcentes, fortunam tentaturi exiviſſent, Ferdinandus ſpeciacaſa Veſprimii præfectus, cum Lupo Starcitio, & Stephano Pilquio ſe eis conjunxit, & quum in Ibraimum Muſtaphæ purpurati legatum, non procul à Sambuco oppido, in ſilva Vertelia obvium fortè incidiſſent, neutra parte pugnam detrectante, manum conſeruerunt, interfectoque cum pleriſque Turcis Ibraimo, ac captis XXXVIII. præcipui nominis hoſtibus, incolumes Jaurinum redierunt.

Alia Turcarum excurſio repreſſa.

Sed major Turcarum damno & detrimento in partibus ſuperioribus ultra Tibiſcum, in quas tametſi Turcis tributarias Saſvares Solnoci præfectus, Seceniana obſidione toleratâ, nomen famamque conſequutus, repentina excurſione irruperat, pugnatum eſt. Is enim ſi per ea loca terrorem circumtuliſſet, Agrienſes in inſidias elicere poſſe ratus, valida Turcarum manu coactâ oppidatim vagabatur, & obvios paſſim milites noſtros in vincula rapiebat; jamque ad Nad[illegible] cum oppidum celebre pervenerat, cum Bartholomæum Colnicium Agrienſis præſidii præfectum, cum quadringentis equitibus, ac totidem peditibus Tibiſcum tranſiſſe cognovit. Stephanus quoque Bathoreus Georgii filius adoleſcens, ex Onodia arce cum ducentis equitibus progreſſus, trajectu ſimiliter Tibiſco ei ſe conjungere contendit. Franciſcus vero G[illegible] ex Diuſgenio, explorandis hoſtium conſiliis jam antea [illegible] ſe jecerat, & Sendio itaque Germani [illegible] itinere erant.

Igitur

1581. Igitur cum in patentibus campis ad Nadudaſum hoſtes aſſequuti eſſent, ac ambo exercitus explicatis vexillis ac ſtructis ordinibus in mutuum conſpectum progreſſi eſſent, Colnicius & Bathorius multitudine hoſtium territi, pedem referre ceperunt; quamquam à cataphractis Germanis, & Stephano Thrace, ac Andrea Batbelio Agrienſibus, ne de victoria dubitarent, magnifice proloquutis palam admonerentur. Verum quum illi in ſententia perſiſterent, & reflexis equorum habenis citatiore gradu ſeſe cum ſuis turmis proripuiſſent, domi profligatos ac cæſos noſtros, victoriamque penes Turcas eſſe trepidi retulerunt. Sed quum Stephanus & Andreas cum Alberto Raibicio cataphractorum equitum Sileſiacorum præfecto, qui vix cum octingentis utriuſque nationis equitibus, contra majores hoſtium copias, quæ amplius duobus millibus Turcarum conſtabant, in acie perſtitiſſent, diuque pugnam protraxiſſent, virtute conſtantiaque eorum effectum eſt, ut Turcæ perfractis magno animo haſtis, ad gladios & enſes delati, ac cataphractorum ſclopetis brevioribus ſauciati, & cadentes noſtrorum vim perferre nullo modo poſſent, ſed in effuſam fugam verterentur. In eo cruentæ pugnæ concurſu Saſuares accepto vulnere profugit, cæteri deſperatis rebus partim Solnocum & Giulam, partim ad alia loca pernicibus equis delati periculo ſe ſubduxerunt.

Saſuares Solnoci præfectus fugit.

Periere ex Turcis cæſi ad CCC. numerum, capti CCCC. ac ſigna XIII. Inter captivos, Alivaida, Muſtaphæ purpurati diſpenſator fuit, qui à Franciſco Geſtino, cui eum pro navata eo die extraordinaria opera conſenſus militum dono dederat, XI. millibus aureorum præſentis pecuniæ ſe redemit. Quum plerique militum Agriam præiviſſent, ac partam victoriam, cæſos hoſtes, captoſque ac ſigna adempta retuliſſent, cæteri non credere, eos commota mente deliros dicere, quod ab aliis, qui de nocte redierant, noſtros profligatos, reſque perditas intellexiſſent. Sed poſtea quum verſam paucorum opera in melius fortunam, ac ſecundo eventu pugnatum eſſe certius cognovere, & interim ſocios quoque cum opima præda revertentes conſpexere, in mutuam congratulationem gaudiumque verſi, lætos dies agitavere, ac ſtipendia & prædam, captivoſque de more divenditos per æquas ſortes diviſere.

Cum hæc pugna ultra Tibiſcum meſſis tempore pugnata eſſet, non multò pòſt Balthaſar Battianius, Georgius Comes Zrinianus, & Franciſcus Nadaſdius collatis inter ſe conſiliis, quibus Johannes quoque Globicerius, Caproncæ præfectus adhibitus fuit, ad partes Poleganas, quæ inter Savum & Dravum flumina ſitæ ſunt, cum validis copiis, acrique impetu excurrere, ac eam regionem omnem, ſimul cum Turcarum inhabitantium domibus & commeatibus, qui in locis minus munitis reperirentur, igne & ferro vaſtare decreverunt. Itaque omnibus copiis ad diem XXVI. Septembris Caproncíam adeſſe juſſis, poſtero die ſub noctem iter aggrediuntur, lentiſque paſſibus, quòd peditatum una ducere conſtituiſſent, per viam militarem progreſſi ſunt, ac eo die ad Comarnicíam amnem pernoctarunt. Habebant in caſtris milites utriuſque ordinis ad duo millia & quingentos, ſed qui eſſent ex multis ſelectiſſimi & exercitatiſſimi.

Noſtrorū felix excurſio.

Sequenti die ultra Gorbonocum caſtrum jam olim dirutum, extantibus ſecus viam militarem ruderibus, prætergreſſi, ut milites corpora equoſque curarent edixêre. Fortè fortuna evenit, ut Scanderbegus quoque Poſegæ præfectus, Ulsmanis Perſæ multis in nomen Chriſtianum maleficiis clari filius, eodem propoſito, ut oram, quæ in ulteriore ripa Dravi à Caproncia Varaſdinum uſque protenditur, hoſtiliter depopularetur, cum duobus aut tribus millibus Turcarum, non procul ab eo loco, in quo noſtri conſederant, caſtra poneret, ac ſuis, ut paululum temporis quieti corporibuſque curandis darent, mandaret. 1581.

Cùm neutra pars alterius adventus gnara eſſet, quidam ex numero vagantium militum, Battiani manipularius, natione Ungarus, ex proximo fonte aquam ſumpturus caſtris egreditur, & quum Turcæ ad eundem fontem fortuito caſu acceſſiſſent, Ungarum ſtricto enſe ſe tuentem circumſiſtunt, & capiunt, ac ad Scanderbegum adducunt. Ab eo, unde domo, quis, cujas ſit, cur eo venerit? quæri jubet: cùmque Illyricæ linguæ ignarus eſſet, quæſito diu in caſtris, tandemque ægre invento interpreti, ſe Battianii militem eſſe reſpondit, & illum cum Zrinio & Nadaſdio, ac Globicerio, multiſque proceribus Ungaris & Germanis, & non contemnendo exercitu, in proxima eſſe ſilva. Quæ res magnam Scanderbego & Turcis undique trepidationem intulit; ita ut manipulario interfici juſſo, ſine mora Huſſaimo uni ex familiaribus ut duos filios adoleſcentes, quos ſecum adduxerat, conſcenſis equis domum reduceret, juberet; ac ſuprema ad uxorem & liberos mandata, tanquam moriturus daret, ſeque nunquam domum rediturum præſagiret. Tum verò cùm prælió decertare neceſſarium eſſe videret, Calendero legato ac Derviſio ejus fratri, cæteriſque præfectis, ut ſtratis equis, & ſtructâ acie pugnæ ſignum dent, jubet, ipſe etiam ingenti corporis mole, ac ventris abdomine gravis, in equum à ſervis imponitur. A noſtris, qui hoſtes adeſſe ſenſerant, idem fit, tubæque ſimul ex utraque parte & tympana perſonare, ſtrepereque incipiunt; militeſque commeſſabundi cibis relictis celeriter equos frenant ac conſcendunt, & expediti ad pugnam ſe parant.

Noſtri cū Scanderbego Vlamanis Perſæ filio confligunt.

Nec mora, concurritur infeſtis armis, animiſque: & quum utraque pars ſpes omnes ad unam ejus prælii fortunam omnino periclitandam recidiſſe videret, acerrimum certamen initur. Ibi Battianius & cæteri duces non modò præfectos, ſed & milites nominatim appellando, ut pro ſalute omnium, proque dignitate Chriſtiani nominis fortiter pugnandum, neque perfidis hoſtibus cedendum exiſtiment, cohortari, præmiaque fortiter dimicantibus polliceri. Cum variâ fortunâ, ancipitique victoriâ pugna protracta fuiſſet, ad extremum Scanderbegus, haſtâ transfixus equo dejicitur, & obtruncatur; Calenderem verò Franciſcus Pettendius Zriniani Comitis eques capit, & vivum, cæteri horum inopinato caſu territi profugiunt; fit promiſcua cædes, pluresque in fuga, quam certamine occumbunt. Huſaimus Athinenſis arcis cuſtos, & Oſmanes equitum præfectus è fuga retrahuntur, ac ſigna militaria XX. cum tympaniſtis & tubicinibus capiuntur. Capita hoſtium

Scanderbegus trucidatur.

Noſtri victoria potiuntur.

1582. ſtium CCXLIX. præciſa inter quæ Scanderbegi fuit, quod poſtes cum aliquot ſignis Carolo principi miſſum eſt: Truncum ſpoliatum quidem veſte, ſed tapetibus involutum, noſtri eodem in loco reliquerunt; qui tantæ vaſtitatis erat, ut paulo procul aſpicientibus albi equi jacentis cadaver, non hominis eſſe videretur; tantæ enim voracitatis eum fuiſſe, ideoque pinguem & obeſum factum ferebant, ut integrum vervecem ferventi in furno coctum ſolus abſumeret, & repetitis aliquot vicibus unâ die eſitaret. Captivorum numerus quadringentos & triginta exceſſiſſe fertur: inter quos complures præcipui nominis & dignitatis viri, ſed equorum major numerus fuit. Noſtri re bene geſta, ad ſuas quiſque ſtationes & loca ſalvi incolumeſque redierunt.

Voracitas Scanderbegi.

Dum hæc arridente fortunâ geruntur, Cæſar morbo diuturno levatus, rerumque Pannonicarum memor, Erneſtique irritis in comitio laboribus non parum laceſſitus, poſt biennii moram Ungaris alia comitia ad diem memoriæ Divi Martini ſacrum indixit, ac Pragâ Viennam, illincque navigio Poſonium venit. Ibi quum Ungaris pro vetere libertate magnâ verborum contentione laborantibus quædam propoſuiſſet, quibus illa reſtitui poſſe videretur, nec ordinibus Nobilitatis placuiſſent, quos exterorum inſolentiæ intolerandis injuriis vehementer exacerbaverant, poſtremo interventu procerum, quorum conſiliis utebatur, pro Cæſare ſpondentium, fore ut intra futuri conventus diem omnia, quæ per abuſum introducta erant, amotâ etiam exterorum potentiâ, emendarentur, ita demum non ſine tumultu ad ſubſidia offerenda, ac cætera quæ Cæſar poſtulabat, præſtanda, animum applicuerunt.

Comitia Hungarica.

In iis comitiis magiſtratum Propalatinalem, quem antea Emericus Czoborius geſſerat, & paulo ante è vivis exceſſerat, Nicolao Iſthuanffio, aſſentientibus omnibus regni proceribus ac nobilitatis nuntiis contulit, qui cauſis inter regem & ſubditos dijudicandis præeſſet, itque ſedente pro tribunali Cæſare, & aſſiſtentibus cæteris omnibus, publice Sacramentum præſtitit, ac prodeunti in publicum Cæſari ſtrictum enſem de more prætulit, quod Ladiſlaus Banffius, regii ſtabuli præfectus, cui id muneris incumbit, gravi oppreſſus morbo abeſſet. Nicolaum quoque Palffium cubicularium ſuum, ad Poſonienſis arcis præfecturam promovit eumque & Juhannem Craſſitium legit in ſenatum Decretum etiam eſt, ut publica judicia Eperieſſo Tirnaviam transferrentur.

Nicol. Iſthuanffius Propalatinus. 1584. apud longelin.

Cæſarem hunc in modum cum Ungaris conventus agitantem, Murates Turcarum princeps, ut per legatos circumcidendi Mehemetis filii decimum ſextum ætatis annum agentis pompæ intereſſe vellet, pro eo, qua induciarum legibus mutuo juncti eſſent, amicitia vocandum, atque invitandum duxit. Ad quam Gallorum quoque regem Henricum, ac Senatum & Principem reipublicæ venetæ, Eliſabethamque Angliæ reginam, Perſarumque principem, & complures alios principes Chriſtianos pariter & Mahometanos per literas vocaverat, iique omnes miſſuri legatos dicebantur. Itaque Cæſar Stephanum Niatium Dapiferum ſuum, Hontenſemque Comitem, huic muneri obeundo delegit, datiſque illi rebus ad iter neceſſariis, ac magnis, quæ Byzantii offerret, muneribus, ab ſe dimiſit, & is ſub finem menſis Aprilis in viam ſe dedit. Ad tertium Calendas Junias cœpit inaudita ſeculo noſtro circumciſionis hujus pompa celebrari, & variis ac admiratione dignis ludis & ſpectaculis in Hippodromo editis, per XL. dies, ne noctibus quidem intermiſſis duravit. 1582.

Murates Cæſarem ad filii circumciſionem invitat.

Galli regis legatus Germinius Germollæus, ſecundo loco poſt Cæſaris legatos ſpectare juſſus, quum ſe quidem Prainerio Romani imperatoris legato ceſſurum dixiſſet, ſic tamen ut Niatio & aliis, qui non Cæſaris ſed Ungariæ regis nomine adeſſent, præferretur; deinde ut Stephani Poloniæ regis orator, quem Henricus prius rite apud Polonos coronatus, nequaquam pro rege agnoſceret, excluderetur, altercatione ad Sinanum delata, qui tunc purpuratorum ac conſilii Sultanici princeps erat, ita dirempta eſt, ut Henricum unius Galliæ regni, clari quidem haud dubie & opulenti regem eſſe pronuntiaret; Verum Ungariæ regem, qui olim Dalmatiam, Chroatiam, Sclavoniam, Boſnæque & Bulgariæ regna, cum utriuſque Valachiæ & Tranſſilvaniæ provinciis tenuiſſet, ac à ponte Polemoniaco ad mare uſque Adriaticum imperium extendiſſet, jure præferri poſſe; nec Stephano Poloniæ regi, principi militari & bellicoſo, cui cedente Henrico ac Galliam repetente regnum à Polonis legitime delatum eſſet, dignum in theatro ſpectandi locum denegandum. Sed ille Sinani adjudicatione nequaquam contentus, doloreque ac iracundia percitus, domi ſe continuit, nec ſpectaculis intereſſe contumaci animo voluit, muneraque quæ ſui regis nomine attulerat, non ipſe obtulit, ſed à præfecto aulæ ſuæ exhibenda curavit.

Gallici legati contentio cum Hungaro ac Polono.

Porro Murates filium Mahometem recens recutitum, poſtquam ſanatum vulnus eſſet, more majorum Magneſiæ & Amaſiæ regnaturum in Aſiam tranſmiſit, & Niatius contracto Byzantii morbo, poſtquam feſtivitati finis impoſitus eſſet, menſe Septembri domum rediit, & pridie Idus Decembris è vivis exceſſit, non ſine ſuſpitione veneni, quod ſibi à Turcis in aquæ dulcioris multo ſaccharo temperatæ potu propinatum fuiſſe putabat. Prainerius quoque haud multo poſt, quum Byzantii animi relaxandi cauſa in hortum ſuburbanum equitaret, ex equo in humum ſubita paralyſi provolutus concidit, ac triduo poſt vitam finivit: cum tamen priuſquam moreretur, induciarum terminum, qui paulò pôſt finem habiturus erat, ad novem annos ſubſequentes, initio à Calendis Januariis ducto, prorogandum procuraſſet. Cui Joachimus Sincendorffius Conſtantinopolitana in legatione ſucceſſit.

Prainerius legatus Caſ. paralyſi obit.

Solutis Comitiis, abeunteque Cæſare, res in ſuperiore Ungariæ parte ad arcem Onodiam à noſtris adverſus Turcas proſpere geſta eſt: Saluares ſiquidem Solnoci præfectus, qui ſuperiori anno ad Nadudvarum profligatus, plurimis ſuorum amiſſis fuga ſe ſervaverat, detrimentum illud reſarcire volens, magnâ ſuorum coactâ manu, trajectoque Tibiſco, villas inter Dioſgiorium ac Onodiam ſitas, quæ antea Turcis vectigales nimiâ crudelique tributi exactione ad extremam inopiam redactæ, illud ſolvere intermiſerant, populari & vaſtare, & ſi Agrienſes A. 1582.

Sincendorffius illi ſuccedit.

Saluares à noſtris ad arcē Onadiā profligatus.

præli-

1582. præſidiarii, aut alii ex noſtris reſiſtere conarentur, cum iis prælii fortunam periclitari conſtituit. Jam aliquot villæ, oppidumque imprimis Mohium nundinis annuis celebre, ab hoſte acerbo & implacabili incenſum flagrabant, fumique & ignes à longe conſpiciebantur, quum Ruberus, qui in oppido Saroſio tunc forte gravi morbo implicitus decumbebat, Michaeli Serienio, ſuo Caſſoviæ legato, Albertoque Raibicio cataphractorum Germanici nominis equitum præfecto, aliiſque, qui partium illarum præſidia obtinebant, perſcripſit, ut collecta celeriter quanta poſſent, ſuorum manu, populabundos hoſtes, captiviſque & prædâ onuſtos invadere maturarent. Ac Serienius cum ſuis Ungaris, qui pernicioribus equis utuntur, hoſtes non procul Onodia aſſequutus, quum numero & viribus longe inferior eſſet, aggredi non eſt auſus, nec tamen incepto deſtitit, donec Onodianis & Dioſgiorianis, Stephanique Bathorii turma equeſtri ſibi adjunctis, veſtigia hoſtium obſervando ſequeretur, etiam ab Agrienſibus in itinere expectari didiciſſet.

Igitur hoſtes ad unum aut alterum milliare progreſſi, quum à fronte Agrienſium equeſtres & pedeſtres copias iter præcluſiſſe, ac Caſſovianos à tergo ſubſequi animadvertiſſent, quamquam trepidi & extremo pavore perfuſi, tamen ſtructis ordinibus conſiſtunt, & irrumpentes noſtros, ac primo impetu haſtis rem gerentes, magna vi ſuſtinent. Sed cum recentiores ſocii, Albertus Raibicius cum Germanis equitibus Sclopetariis ſubſidio advenîſſent, copiæque noſtrorum concurrentibus undique auxiliis, ſupra duorum millium equitum numerum ſuccreviſſent, victoria, quæ hactenus anceps & incerta eſſe videbatur, in noſtros haud dubie inclinavit; ita ut Saſuares & Turcæ in fugam converſi terga darent, prædaque & captivis ac impedimentis omnibus exuerentur. Quos noſtri uſque ad Tibiſcum celeri curſu proſequuti, magnam eorum partem trucidarunt, ac plurimos è fuga retractos ceperunt; ita ut mille quingenti aut amplius Turcæ partim cæſi, partim capti deſiderarentur; & ipſe Saſuares, ne agnitus à noſtris eo avidius peteretur, abjecto purpureo paludamento, ſumptaque vili & obſoleta agaſonis chlamyde ſeſe periculo eriperet, & à ſuis in tutum perduceretur. Signa XVIII. cum aliquot captivis ac gladiis auro atque argento ornatis, ac militares equos Andreas Barbelius Agrienſis equitum præfectus Erneſto principi Viennam attulit: cujus in ea pugna egregia virtus & fortitudo ante alios conſpicua fuit. Hæc ſane pugna eo gratior noſtris accidit, quod quatriduo ante paſcha pugnata eſſet, ideoque ad dies Chriſtiana religione feſtos & celebres hilarius tranſigendos lætam occaſionem attuliſſet.

Ea re bene geſtâ Cæſar ad annum ſequentem iterum comitia ad Calendas Martias Poſonium indixit, quod bonum tempus promiſſorum ad neceſſitates ærarii ſubſidiorum effluxiſſet; ad quæ lentius convenientibus Ungaris, ipſe tranſactis Viennæ feſtis paſchalibus, tertio Nonas Aprilis navigio deſcendit. Fuere illa quoque turbulenta, clamorumque & querelarum plena, quod Ungari nondum libertates ſuas reſtitutas, neque amotos officiis & præfecturis exteros lamentari non deſinerent, & ſuis miſeriis miſeriiſque ſub tutela Cæſaris exoptatum ſi- 1584.

Comitia Hungarica turbulenta.

nem imponi contenderent: adeo ut iis quæ à Cæſare in medium allata eſſent, remediis, veluti quæ tarda toticſque oblata, nec unquam ad effectum perducta eſſent, rejectis, comitia longius quam par erat, Cæſariſque negotia requirebant, protraherentur, & ipſe eorum morâ & temeritate non parum offenderetur. Sed illi ſe bello ab hoſte diripi, pace vero ab ſociis vaſtari, ac inexpiabilis injuriæ detrimenta pati miſerrimum calamitoſiſſimumque eſſe ducebant.

Cæſar autem quamquam eos haud iniqua poſtulare diceret, ſanandis tamen malis, quæ per tot retroactos annos ab avorum uſque memoria ſuccreviſſent, tempus & facultatem expectandam arbitrabatur; quum illa pro diri & calamitoſi ſæculi ratione repente averti tollique, nec factu facile, nec incumbente hoſte ſatis tutum fore prævidebat. Quibus contentionibus comitia ad primos fere Menſis Maji dies protrahi, auſtero vultu, contractaque fronte, nec æquo animo ferre videbatur. Poſtremo cum ſe Draſcovitius Jaurienſis, ac Radecius Agrienſis Epiſcopi, ac plerique è magnatum numero, qui Cæſaris conſiliis adhibebantur, partes ſuas interpoſuiſſent, proque Cæſare omnia æqua & honeſta ac toleratu haud indigna promiſiſſent, oblato ab ordinibus ad biennium ſubſidio, ac iis, quæ ad confiniorum tutelam contribuenda erant, ita contentionum querelîſque finis impoſitus eſt, ut niſi intra iſtud tempus votis ipſorum ſatisfieret, ſe in poſterum neque ſubſidia collaturos, neque ad comitia venturos aperte denuntiarent. Qua vocis diſſolutæ libertate Cæſar offenſus, ita omnem eam injuriam diſſimulavit, ut poſtea toto quinquennio ab indicendis conventibus abſtinuerit, & continue in Bohemia manendo, nec Viennæ, nec in Ungaria conſpici voluerit.

Sedatis in præſens qualicunque ratione domeſticis tumultibus ad comitia Bohemiæ, relicto Viennæ ad res ſuo nomine gubernandas Erneſto fratre, Pragam diſceſſit: fueréque aliquandiu quieta omnia, donec hoſtes pacem pati nequeuntes, novam in partes citerioris Ungariæ ſuperioribus bellis intactas excurſionem feciſſent. Hazanes ſiquidem Sigheti præfectus, ſtatura puſillus, ideoque ex re cognomen nactus, cum valida Turcarum manu Arrabonem flumen ad Chacaniam, non procul Quermendio ſitam trajecit, ibique quoſdam non obſcuri nominis viros, nuptiis forte vacantes improviſo adortus, nuptiis & gaudio repentem luctum & lachrymas verſis partim cæcidit, partim in captivitatem abduxit: eodemque impetu pagum diripuit & incendit. Solus Lupus Pottondius, veteranus miles domum, in quam è nuptiis ſe proripuerat, ab Turcis magna vi oppugnantibus fortiter defendit, ſeque & eos, qui intus erant, ſclopetis rem gerendo incolumes ſervavit. Hoſtes deinde ad proximos pagos populando & urendo, ac obvios quoſque intercipiendo aut cædendo perrexerunt, ac in agro Quermendiano (quam civitatem à veteribus Scarbantiam dictam multi exiſtimant, idque Romanæ lapidum inſcriptiones, quæ in agris ſubjectis erui ſolent, teſtari videntur) multa vini dolia plauſtris impoſita, quæ ad uſus Franciſci Nadaſdii vehebantur, forte repererunt, eaque cum jumentis & vectoribus extemplo abripuerunt, eodemque vado, quo

Haſane Sigheti præfectus noſtra vaſtat. 1584.

1584. quo venerant, Arrabone ſuperato, nemine reſiſtente, præter caſos, cæteramque prædam, CCCXI. captivis abductis, incolumes Sigethum redierunt. Quod tamen detrimentum noſtri, qui in præſidio Veſprimienſi agitabant, hoſtibus Coppanianis non ſine fœnore reddiderunt.

Veſprimienſis Turcas Coppanienſes cædunt.

Quum enim Stephanus Iſthuanffius Veſprimii præfectus, cum Petro Ormandio, Martini Thurii Palotæ legato conſilia communicaſſet, ad condictum diem, ut ambo cum ſuis ad montem Madacionem convenirent, ſtatuerunt. Itaque Iſthuanffius cum CC. equitibus, & CCC. peditibus ſelectiſſimis ante auroram prior ad locum venit. Contra Alibegus quoque Eunuchus, qui non ita pridem Byzantio ex imperatricis miniſterio Coppanum venerat, forte eadem nocte ſacto penes Hiduegum & Sivonem flumen, quod è lacu Balatone effluit, itinere, cum DCL. Turcis Veſprimium venire decreverat, ut noſtri inſidiis ab eo excepti, damno aliquo & detrimento afficerentur. Cùm alterutrius conatuum ignara pars utraque eſſet, ac Iſthuanffius & Lupus Starcitius paribus aſturconibus vecti, obſcura adhuc nocte ſuos præcederent, & necdum Ormandius appareret, fortè in Turcas inopinato inciderunt; cumque ſublato utrinque clamore equi eorum militares, qui ad manum docebantur, territi è manibus ducentium profugiſſent, Veſprimium, quod non longe aberat, eodem quo venerant itinere rectà redierunt: quos quum ſocii domi excubantes vidiſſent, noſtros aut periiſſe, aut extremo in diſcrimine verſari anxiis animis ſuſpicabantur. At illi ea re nequaquam permoti ſuos cohortari ac ſtatim pugnam inire ceperunt, quæ quidem diu ancipiti Marte protracta eſſet, magnaque utrinque vi dimicatum; ſic tamen ut noſtri ſuperiores eſſe viderentur; apud quos primo in congreſſu aliquot è numero Turcarum captivi, atque equi, & obtruncata cæſorum capita haberentur, poſtremo inalbeſcente cælo, ſed dubia adhuc luce, nec certamine defervente, Ormandius cum LX. haſtatis equitibus, ac centuria peditum è proximo colle ſe demittere viſus eſt, Petrus vero Orſius, & Matthæus Niger Veſprimii ordinum ductores eam manum hoſtilem eſſe rati, Iſthuanffium, ut receptui canere juberet, ac quantocunque victoriæ provento contentus eſſet, monere, & ne ſe ſuoſque hoſtibus temere & incaute objectaret, dehortari; parceret feſſis cohortibus, & rediret, non defuturos deinceps quoque hoſtes, cum quibus dimicari poſſit. Verum is cùm certis conjecturis Palotanos ſocios eſſe animadvertiſſet, in dimicando conſtanter perſtitit, miſſoque ad Ormandium nuncio, qui eum ad intendendum gradum urgeret, pugnam redintegravit. Tum vero Turcæ auxiliorum adventu haud vanum timorem concipientes perturbari, ac fugam circumſpectare, noſtri contra validius inſtare, ac miſtis equiti peditibus acerrime pugnare.

Alybeg9 Coppani capitur.

In eo fervore pugnæ Alibegus à Gabriele Forro haſta adactus equo deturbatur, ac levi per frontem accepto vulnere capitur: Abdulahes Sinanbegi filius, formoſus adoleſcens, ac inſigni inſidens equo, dum à peditibus circumventus in orbem pugnat, loris ambobus, quibus ſiniſtra manu equum circumagebat, uno ictu præciſis, in poteſtatem redigitur. Eundem caſum ſubeunt Hagiaga, olim Muſtaphæ purpurati Budenſis faber ferrarius, equos calceare ſolitus,

cum aliis procerib. Turcu.

nunc vero in Caſtello Bolondvaro legatus, cum 1584.
pluribus aliis præcipui nominis Turcis, ac tranſfuga quodam Ali nomine, qui ſuperioribus annis à Nadaſdio ad Turcas profugerat, & ab iis cuſtodiæ arcis Quinqueeccleſienſis erat præpoſitus, captivi fere omnes è Spahiis & minoribus præfectis erant, ita ut pauciſſimi ex gregariorum cœtu eſſe cenſerentur; erantque in univerſum numero LXXVII. capita vero XXIX. ſigna militaria V. relata. Quæ ſimul cum Eunucho Viennam à militibus delata, ac Erneſto principi data ſunt; quos ille collaudatos & muneribus donatos dimiſit. Equum illius cum thorace ferreo ejus generis, quam Coracinam vocant, ac ephippio & latiore gladio, atque acinace eximii operis, item ſicam, quæ vagina ſolido auro gemmiſque exornata condebatur, ſocii & commilitones Iſthuanffio pro re egregie & fortiter ipſius ductu & conſilio geſta, donavere, & tranſfuga Nadaſdio ad ſupplicium de eo ſumendum traditus: cætera per auctionem vendita, & pro rata cujuſque parte æqualiter diviſa fuerunt.

Ejuſdem anni autumno in Illyrico quoque A. 1584.
haud improſpere pugnatum à noſtris eſt. Cum enim Pechatis Boſnæ præfecti juſſu Turcarum duces haud contemnendas copias collegiſſent, in quibus ipſorum confeſſione ad VIII. armatorum millia cenſebantur, in Carnos gravem acerbamque incurſionem uſque ad Lublanos fecêre, concrematis pagis, ac multis captivis in ſervitutem abductis. Non tulêre perfidorum hoſtium contumelias Joſephus Comes Turrianus, qui nuper Johanni Ferenbergo in Chroſnæ finium præfectura ſucceſſerat, ac Thomas Erdodius prorex, ſeu veteri nomine illorum regnorum Banus, collectiſque ſumma adhibita celeritate ſuorum copiis, hoſtes jam ſe cum præda & captivis domum recipientes, quamquam numero & viribus ſuperiores, forti animo aggredi nequaquam dubitarunt; eiſque primo congreſſu apud Sluniumu. effuſam fugam conjectis, captivos omnes, qui ſupra DC erant, liberarunt. Ex hoſtibus XL. vivos ceperunt: ſed interfectorum magnus fuit numerus, quum ex ſuis non niſi duos aut tres glandibus ictos amiſiſſent. Signa militaria X. illis adempta, ac Carolo Cæſaris fratri Græcium Stiriæ urbem miſſa ſunt.

Turcarū excurſiones uſq; in Carnos.

A Comite Turriano & Erdodio repreſſæ.

Hæc detrimenta Turcis illata cum initio Novennalis fœderis cum ipſis ſuperiori anno initi contigiſſent, Byzantium perlata, purpuratorum ipſiuſque Muratis animos haud leviter pupugerunt; ita ut ea Paulo Aicingo & Henrico Lichtenſtanio Cæſaris legatis, qui munera illuc attulerant, acrioribus verbis exprobrarent, & ſe inducias nequaquam ſervaturos minarentur; Verum quum poſtmodum intellexiſſent injuriarum initium à ſuis factum eſſe; acquieverunt, & legatos dimiſerunt; quorum alter Lichtenſteinius, quum Navi Veneta per mediam Græciam reverturus, Calliopoli ad Helleſpontum in morbum incidiſſet, ibi migravit è vivis. Poſtea foris, domique quietiores ab hoſte eo anno fuimus. Sed Lazarus Suendius rebus tam in Germania, & Hiſpania, quam Pannonia bello præclare geſtis clariſſimis, domi ſuæ repentino morbo ſublatus eſt, cum annos ætatis LXII. exegiſſet. Nec diſſimili feſtinatæ mortis genere Johannes quoque Ruberus in oppido Saroſlio non multò pòſt extinctus fuit, ſic vo-

Novennale fœdus cum Turcis Aicingero forte.

Lichtenſteinius legatus obit.

Laza. Schuendius & Ruberus obeunt.

lenti-

1584.

lentibus fatis, ut qui ad ſummos honores & Pannonici exercitus imperium ſua virtute & illius commendatione conſcenderat, ejus etiam exitum vel nondum ſenex ſequeretur. Huic Cæſar in exercitus cura Ferdinandum Nogarolæ Comitem Cæſaris Maximiliani antea cubicularium, & poſtea ad militiæ munia tranſeuntem, & hoc tempore Saemariano præſidio præpoſitum ſuffecit, quod Ungara matre genitus, Pannoniis gratus fore crederetur. Sed & alterum è ſuis cubiculariis officio Comaronienſis præfecturæ eodem fere tempore cohoneſtavit, in locum Andreæ Quilmani, ad Caniſam tuendam proficiſcentis acerrimo judicio electum; Nicolaum nempe Palffium, quem niſi paucos poſt annos invida Pannonico nomini fata, in ipſo ætatis & juventæ vigore, immatura annos invidia Pannonico nomini fata, in ipſo ætatis & juventæ vigore, immatura morte extinxiſſent, ad abſoluti ac omnibus numeris conſummati ducis nomen, famamque perventurus eſſe putabatur, ſicut id ipſum rebus præclare fortiterque geſtis, tam apud Cæſarem, quam labantis patriæ cives populareſque ſuos, atque apud omnes mortales teſtatiſſimum reliquiſſet, ſi longior ei vitæ curſus ſuppeditaviſſet.

Nogarola comes illi ſuſſicitur.

1585. Nicol. Palffius Comaronio præficitur.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXVI.

Gregor. XIII. PP. obitus. A. 1585.

MORITUR eodem fere tempore Gregorius ſummus Pontifex, ejus nominis decimus tertius, qui antequam decederet, annum ex vetuſta intercalatione faſtis minime reſpondentem, præſtantiſſimorum Aſtronomorum operâ uſus emendavit, ut paſchalia feſta ad ſtatos ex curſu lunæ certoſque dies revocaret. Quod etiam detractis ſemel menſe Februario vel Octobri decem diebus, quibus ſiderum curſus per mille quingentos præterlapſi temporis annos greſſum exceſſerat, deprehendiſſe viſus eſt; idque vivens publicavit, ut abrogata veteri dierum totius anni conſuetudine, novus certiorque numerandis faſtis uſus introduceretur. Cui veluti omnium Chriſtiani orbis populorum parenti, cum alii Principes, tum vero Cæſar in re ad ipſius curam officiumque ſpectante obtemperandum ratus, ut is modus ubique reciperetur, edictis promulgatis juſſerunt. Verùm fuêre nonnulli per Pannoniæ regiones ſeu provincias, in quas illam dividi antea diximus, qui rem haud levis momenti, tantæque novitatis, ſine comitiorum conſenſu nequaquam recipiendam putarent. Quod quamquam Cæſari prima fronte minus gratum, minimeque ferendum videretur, certis tamen conſiliorum rationibus poſtea delinitus acquievit; remque ad comitia differri permiſit.

Sixtus V. ſuccedit.

Gregorio vita functo, Sixtus Quintus ſucceſſit, is Cæſare etiam atque etiam commendante, Georgium Draſcovitium Epiſcopum Jaurienſem & Cancellarium Ungaricum, virum doctum, ac vitæ morumque ſanctimonia & pietate celebrem, in Cardinalium collegium cooptavit, miſſo ad eum Viennam per Gaſparem è familia Attinorum Bononienſem patrinum, purpureo galero, quem cum nomine ſummi Pontificis in templo Divi Auguſtini de manu Gaſparis Epiſcopi Vienneniſis accepiſſet; ipſe demum Erneſtum, Matthiam, & Maximilianum, Auſtriacos principes, Cæſaris fratres, ceremoniæ ejus ſpectatores, nec invitatos, ſed pro ſingulari ipſorum humanitate, ac erga ſe benevolentia ultro venientes, convivio excepit. Sed non diu ea ampliſſimæ dignitatis acceſſione lætari potuit; Cùm enim vix biennium in ea expleviſſet; & à Pontifice in urbem vocaretur, dum rebus neceſſariis comparandis, ac Romani itineris rationibus ineundis operam impendit, gravi dyſenteria oppreſſus, ſexageſimo ſecundo ætatis anno vita functus eſt, non ſine Cæſaris & Pannoniorum procerum dolore, qui cum cùm propter ſingulares corporis animique ejus dotes plurimum amabant; tùm vero quod à ſexaginta & amplius retroactis annis neminem in Pannoniæ regno, poſt Thomæ Bacocii obitum Cardinalem fuiſſe meminiſſent.

Draſcovitius in Cardinalium collegium cooptatur.

Et paulo poſt obit.

Sub idem tempus exceſſit etiam Nicolaus Bathorius, prætorio præfectus; vir raræ probitatis, ac ampliſſimæ ultra Tibiſcum ditionis atque auctoritatis; tum quod quadriga, qua vehebatur, à ferocientibus jumentis rapta; crure ſupta

Nico. Bathor. moritur.

1585. talo fracto immane vulnus accepiſſet; tùm quòd alioa ſupervenientes morbus ſuperare non potuiſſet. Eum magiſtratum Cæſar, annitente Draſcovitio novo Cardinale, ad Stephanum Bathorium defuncti patruum, Georgii nempe filium, quamquam juvenem detulit, indulſitque ut cum tam longo itinere Pragam ſine ſummo labore & gravi ſumptu venire non poſſet, ac publica judicia inſtarent, quæ abſque eo fieri nequaquam poſſent, in oppido Goncio Sacramentum præſtaret, præſente ac illud prælegente Stephano Meliſhio ærarii Caſſovienſis præfecto.

Steph. Bathori ſu in digniitate illi ſuccedit.

Nec multò pòſt Chriſtophorum quoque Bathorium Somlianum, Stephani Regis germanum fratrem, cui ille regnum apud Polonos adeptus Tranſilvaniam provinciam conceſſerat, inclementioris podagræ ac articulorum dolores è vivis exemerunt; cùm Sigiſmundum filium impuberem reliquiſſet, nondum duodecimum ætatis annum excedentem. Illi Albæ Juliæ ſepulto Stephanus frater magnificentiſſimis exequiis parentavit, ac ſumptuoſum ſepulchrum fieri juſſit; tutoreſque puero educando ac provinciæ adminiſtrandæ conſtituit ex proceribus Tranſſilvanis Alexandrum Quendium, Ladiſlaum Somborium, & Lupum Covaciocium Cancellarium. Sed quum uſuveniret, ut ii vel inter ſe diſſiderent, vel frequenter abeſſent, differendoque & in minna conſilia rejiciendo, rebus expediundis moram injicerent, abdicatis atribus iis, unum Johannem Gicium, qui poſt amiſſam Giulam ſe in Tranſſilvaniam receperat, elegit, cui titulo gubernatoris collato, pupilli quoque tutelam, & rerum Tranſſilvanicarum curam concredidit; quam ille aliquot annos, regis auſpiciis ac auctoritate adjutus egregiâ fide adminiſtravit.

Chriſt. Bathorius Dux Tranſſilvaniæ fato concedit Sigiſmundo filio relicto.

Per idem tempus, præter ſummam peſtilentiæ vim paſſim in Pannonia ſævientem, prodigia multis in locis viſa, curioſorum mortalium animos haud levi pavore terruiſſe videbantur. Calendis enim Januariis Poſonii, Zagrabiæ, multiſque aliis Pannoniæ, Illyricique partibus ingentes terræ motus extitiſſe nunciabantur: cum vero Viennæ adeo tremuerat, ut aliquot in urbe domus repentino vitio facto ruinam minarentur, & turris illa alta ac ſumptuoſiſſimi elegantiſſimique operis, non ſine graviſſima vicinorum formidine cul'apſura crederetur; cujus aliquot turriculæ haud modicâ tectorum ſtrage decidiſſent. Apud Ovanum quoque inter Danubium & Laitani flumina, terra ad magnum ſpatium ignem concepiſſe viſa eſt, ita ut trium pedum profunditate arderet, flammaſque eructaret, quibus multum fœni in jumentorum uſum delectum & in cumuloa coacervatum, aliquot in locis concremaretur. Et quod vix ſine admiratione credatur, in Illyrico ad oppidum Bihigium, quod flumine uno circumfluente in modum inſulæ cingitur, noctis ſilentio ingens multitudo anatum atq; anſerū provolavit, ac incredibili ſtrage inter ſe depugnavit; ut nimio alarum ſtrepitu, ac inuſitatu vocis clangore milites excitati, oriente ſole in pugnæ locum exirent, & aliquot millia utriuſq; avium generis, mutuis vulneribus mactata colligerent, tanta copia, ut ſupra recentis obſonii lautitiam in futuros quoq; uſus fumo & ſale maceratæ reconderentur. Quæ aliquādiu per ora hominum paſſim jactata, demum voluntaria oblivione obruta ſunt.

Prodigia varia.

Terræ motus in Pannonia & Vienna.

Ignis è terra erumpēs

Anatum atq; anſerum pugna ad Bibigium oppidum A. 1587.

Eudem fere tempore Haſanes parvus Sigethi præfectus, quem tranſnatato flumine Arrabone villas depopulaſſe diximus, miro aſtu ſilentioque coactis copiis peninſulam illam, quas Dravus & Muta, (hanc olim Savariam dictam fuiſſe quidā exiſtimant) à Gracio & Petovione, non longo inter ſe tractu decurrentes, ac deinde ad Legradum in unum confluentes efficiunt, invaſit; & ductore itineris peritiſſimo uſus Matthia quodam Ulaſuhio transfugâ, qui ob admiſſum ſcelus in vincula conjectus, ſupplicioque deſtinatus, ex arce Chactornia ad Turcas profugerat, per loca antea explorata reperto vado trajecit; priuſq; villaa populari, rapereque & agere obvia quæque cepit, quam noſtri eū vel in itinere eſſe, vel in peninſulam penetraſſe putarent. Aberat Zrinius ad Ullariam profectus, quam ad voluptuarios, prope fluminia ripas condiderat, cum in arce majora tormenta magno fragore explodi audivit, arreptoque mox equo verſus arcem curſum intendit, & Simonem Paulicovitium, qui ægrè manus hoſtium effugerat, ſtrictum habentem gladium equumque anhelantem calcaribus urgentem obvium habet, à quo Turcas Muram vado tranſiiſſe jamque pagos Decanociam & Gardinociam vaſtare, pecuraque & homines abigere cognoſcit. Sed dum ipſe inopinatâ re perculſus inflari tubas jubet, ac perſequi hoſtes contendit, illi eodem quo venerant vado flumen tranſeunt. Tanta tamen velocitas noſtrorum in procurrendo fuit, ut cum hoſtes in ulteriorem ripam tranſiiſſent, ipſi quamquam irritâ ſpe recuperandæ prædæ citeriorem attingerent; & Haſanes eo non toto vertente anno, haud exigua facinura, nec factu facilia periclitaretur, Arrabonem, Muramque vadando, & utrobique pulcherrimas ac populoſas regiones prioribus bellis intactas impune vaſtando. Quas injurias noſtri non ſolum in Illyrico, cæſo cum ſociis ad Juanicium oppidum Alibego Ferhatis Boſnæ præfecti fratre, ſed etiam in Pannonia, Comaronienſi ac Coppanienſi cladibus illatis, longè majori detrimento refuderunt; Palffio imprimis, non ita pridem Comaronienſem præfecturam adepto, haud ſegnem operam impendente. Is Nadaſdio & Ferdinando Speciaſa, cæteriſque, qui Jaurini & Papæ erant, in ſocietatem adſcitis, adverſus Albanos Turcas fortunam belli experiri voluit; cumque feriis Paſchalibus ſilentio noctis copias tranſiiceret, earumque parte in ulteriorem ripam vectâ, pars adhuc in tranſeundo occuparetur; ab iis, qui antecesſerant, & juſſu Palffii in diverſis partibus vigilabant, animadverſum eſt hoſtes pro vallo adeſſe: nam Iſacus Albæ præfectus Giafferis Eunuchi, qui Conſtantinopoli purpuratorum unus & honorum magiſter erat, Germanus frater, cum valida ſuorum manu, ut illud vallum à Palffio extructum dirueret, & ſi noſtri reſiſterent, cum iis manū conſereret, eadem nocte eo pervenerat. Denſis obſcuræ noctis tenebris, noſtri nuntio ad Palffium, qui hoſtes adeſſe diceret, remiſſo, pugnam quidem ſine mora inchoarunt, ut clamor dimicantium exaudiretur; ſed de numero hoſtium, & qua in parte pugnaretur, non ſatis diſcerni poterat: Sed ut tamen cuique pronum erat, ad voces & clamorem certantium adcurrebatur.

1586.

Haſanes Sigethi præfectus noſtra populatur.

Palffius Albanos Turcas cædit & fugat.

In eo ancipiti prælio multi noſtrarum militum mutuis acti erroribus ſeipſos conficiebant, aut vulneribus debilitabant; eademque etiam apud hoſtes rerum facies, & dubia cæca nocte Martis eventus erat, donec inalbeſcente aurora,

interim-

1586. interimq; noſtris trajicientibus, hoſtes apparuere incepiſſent. Tum vero incumbente Palffio & cæteris atrox prælium redintegratur, & Iſacus cum ſuis in conſertiſſimam noſtrorum aciem invehitur, pugnatumque magna vi. Sed noſtri ſubſidio peditatus, qui pone advenerat, adjuti, cohortante Ferdinando Turcas ſuſtinent; ibique ſtratis vexillis, & aliquot Turcis captis atque interfectis, cæteri ad ſocios, ubi cum Palffio & Nadaſdio pugnabatur, ſeſe recipiunt. Sed creſcente noſtrorum numero, dum Iſacus à fronte, à tergo, à lateribus undique acrius & inſolentius urgeretur, ac multi ex Turcis occumberent; victoriâ noſtris relictâ profugit, & ad proximas ſilvas Verteſii montis, cum Veliaga legato cognomine Ribiccia, ac parte ſuorum evadit. Cæteri qua quiſque potuit, fuga ſalutem quæſivêre, tantâ trepidatione, tamque extenuatis animis, ut nonnulli abjectis armis & veſtibus, ipſoque capitis tegumento, quo à noſtris diſcerni ſolent, habitum agreſtem & pileos ſumerent, nonnulli in prægrandibus curruum orbitis, pondere rotarum cavatis, ſuperingeſta humo ſeſe abſconderent, ſed ab inſequentibus noſtris agniti extraherentur.

In ejus noctis pugna deſideratus inter alios fuit in partibus noſtrorum Achatius Corontalius, Nadaſdii equitum ductor; à Turcis, ut quidem putabant, interfectus; ſed poſtea clara luce caput ejus apud quendam è noſtris, qui eum in tenebris pro hoſte occiderat, oſ'icina in capſula ſimul cum ejus lorica inventum fuit, quod ſimul cum trunco ſocii honorifice compoſuere. Inter fugiendum etiam cum Petrus Zalaius, veteranus equeſtris ordinis miles, in Carabeghamum cognomine Nigrum Albenſis turmæ ductorem incidiſſet, in modum ſingularis duelli cum eo dimicavit, eumq; captum & vinctum & Comaronium perduxit. Captus quoq; fuit Aliaga, interioris Albanæ arcis cuſtos, vir ſenex, & apud hoſtes ſecundum Veliagam præcipui nominis & dignitatis. Cæſi autem in univerſum fuere ex hoſtibus LXVIII. capti CCLII. ſigna militaria IX. Duæ item columbrinæ verſatiles ad campeſtres uſus idoneæ, in noſtrorum manus devenere, Comaroniumque vectæ ſunt. Ex noſtris præter Johannem Quincium, in facie vulneratum, & aliquot conſauciatos, Coruntaliumque cæſum, pauciſſimi deſiderati ſunt.

Et hæc quidem hoc anno ad primi veris initia geſta eſſe conſtat. Hieme verò ſubſequutâ, Nadaſdius cum Ferdinando Veſprimii, Petroque Huſſario Papæ, atque Ormandio Palatæ præfectis colloquutus, quum Balatonem lacum rigidâ glacie conſtrictum vidiſſent, ac Villas, quæ inter Lacum, & Sancti Ægidii collegium à Thracibus habitabantur, Chriſtianiſque tributum pendere recuſabant, depopulandas ire ſimul cum Battianianis turmis & cohortibus decreverunt. Ad condictum igitur diem circa ultimos Februarij dies iter aggreſſi, jam media in glacie progrediebantur, quum Paulus Sylva peditum Veſprimienſium centurio, Petrum Orſium alæ equeſtris ductorem, & quid velint, quorſum tendant, quærit; quumque ille, qui conſilii conſcius erat, ad vaſtanda Thracum mapalia, abigendaque pecora inſtitutum iter eſſe reſpondiſſet; quin inquit, omiſſo hoc propoſito, quo non multum operæ facturi ſumus dum adhuc commodum tempeſtivum-

Nadaſdius militari aſtu Coppanium interceptum diripit. A. 1587.

quee eſt, ad aliud egregium facinus patrandum 1587. tuimus; & non potius ad Coppanum intercipiendum proficiſcimur; quo facile capto omnem exercitum luculenta præda non ſolum explere, ſed etiam ditare queamus; ubi hoſtes nunc ſecuri, nec quicquam adverſi metuentes otientur, nec difficile ſit oppidum ſimplici vallo, nec arcis ullius munimento validum primo impetu expugnare; ſe in primo certamine operam navaturum, ut qui omnes loci aditus, ſtationumq; loca & portarum cuſtodias apprimè cognitas habeat, effecturumque, ut cum ſuâ centuriâ exercitum præcedendo viam irrupturis aperiat, quæque nunc verbis promittit, opere compleat. Quæ quum Orſius Nadaſdio in agmine equitanti commemoraſſet, ac Sylvæ conſilium placuiſſet, jubet illum ſtatim Coppaniana via pergere, ſeque cum reliquis ſubſidio ſequuturum promittit; ſimulque centuriam peditum Battianianorum, quam Thomas Babocianus ductabat, ei adjungit: illi igitur Coppanum tendere juſſi, contentis paſſibus antegrediuntur.

Huſſarius fortè repentino & militari huic conſilio non intererat, retro poſt agmen cujuſpiam rei cauſa profectus, is cum ad Nadaſdium paulo poſt reverſus mutatum conſilium cognovit, ſive detrectando alienis conſiliis, ſuſque ſuum ambitioſe præferendo, ſive alia de cauſa diſſuadere, Nadaſdiumque maxime dehortari cœpit; Coppanium longæ opinionis præſectum ſedem eſſe dictitans, multos ibi hoſtes, tam equites, quam pedites in præſidio eſſe; qui pro aris & focis, proque conjugibus & liberis quam acerrime, & pertinaciſſime pugnaturi ſint; oppidum vallo & foſſa, multiſque tormentis & apparatu bellico munitum eſſe; Turcas, qui in præſidiis Endredii, Lattanii, Bolondvarii, ac Capolæ maneant, poſſe in ſubſidium facili negotio provolare, qui ipſos vel ab loco expugnando armis propulſent, vel certe a Balathone ac glacie excludant. Quo turpiter interclusio, qua tandem via, inter tot hoſtiles arces reverti, iniquum victis. quod DEUS avertat, & fugientibus periculoſiſſima omnia, quæ hodie proſperrima ſunt, fore in aperto ſit. Hæc ubi dixit, Nadaſdium non parum commoviſſe viſus eſt, qui ea non abſque certa ratione dici putaret; Igitur Paulum Cytharœdum prope forte obequitantem, in veſtigio procurrere jubet, Sylvæque præcedenti dicere, ut poſthabito Coppanienſi itinere, quod id periculi plenum foret, alio quod ad Thracum villas ducit, progrediatur. At ille ſubitis equo calcaribus provolans, ſceleri ſuus mendacio, nomine Nadaſdii Sylvam, ut citatiore gradu pergat, nec Coppanium aggredi dubitet, ſerio admonet. Mox ad Nadaſdium reverſus, ſe Sylvæ & antecedentium cohortium copiam nequaquam habere potuiſſe retulit.

Per hunc modum unius Citharœdi aſtuta quamquam proſpera prævaricatione factum eſt, ut quum paulò poſt Sylva proximè oppidum veniſſet, & craſſiore matutinâ nebulâ aër denſior eſſet, ut hoſtibus, qui nihil de noſtrorum adventu ſciebant, conſpectum eriperet, ad minorem portulam, per quam ab occidente ſitam peditibus ſuis commeandi facultas erat, defertur, eamque mox nullo ſentiente ſecuribus & dolabris aperiret, reliquoſque ſuorum intromitteret. Nec mora adventanti jam cum omnibus copiis Nadaſdio decumanam

1587. portam, nemine reſiſtente pandit, ſociique omnes uno impetu, magnis ſublatis clamoribus irrumpunt, clamante Sylvâ & vociferante, ut ſe primo in agmine vadentem ſequerentur. Ibi hoſtes conſternati, quo ſe vertant non ſatis explicare, pars conjuges & liberos, pars fortunas tueri, nonnulli conſcenſis ſubito equis profugere, pars quantum poterat ſumptis armis pugnare. Sed ut fieri in re inopinata, & improviſa ſolet, attoniti & palantes, nec pugnando, nec ſe ſervando ſatis rationis habere, feminarum & puerorum clamor ſuorum opem implorantium, ac rapinas cædeſque paventium, atque ejulatus multus ubique eſſe. Noſtri quum è ſtabulis equos militares, poſtea ſupellectilem obviam certatim diripuiſſent, poſtremo ſcriniis perfringendis incubuere, ibique reconditæ veſtis, pecuniæ, auri atque argenti vis magna reperta eſt ac ablata.

Regeſſus præfectus Coppanii capitur.

Regeſſus præfectus à ſuis deſertus, rebus deſperatis domi ſuæ repertus, nec quicquam repugnans ſeſe dedidit. Is eſt Regeſſus, qui Muſtaphæ olim purpurati Budenſis cubicularius fuit, per quem ille MAXIMILIANO Imperatori equos militares & alia munera dono miſerat. Muſtabegus Sinanus filius, & Abdulahis frater, (is adhuc Veſprimii captus detinebatur; ſed poſtea mira arte eſt elapſus) in penuariam cellam ſubterraneam ſeſe abdiderat, & cum aliquot ſervis diu ſe ſclopetis ſagittiſque tueri contenderat; poſtea cum ab ſociis jam captis vinctiſque, & in ejus conſpectum adductis, res perditas cognoviſſet, noſtrique eum hortarentur, ut ſibi ſuiſque parcendum exiſtimaret, Nadaſdium ad ſe accerſiri rogavit, cui ſe dediturum, ejus fretum humanitate, inquiebat. Cùm verò loco Nadaſdii Johannes Thrax, cognomento Odabaſſa prodiiſſet, Muſtabegus, diſtento arcu ſagittam ita in eum direxit, ut guttur ei transfigeret, illeque equo provolutus in veſtigio expiraret. Quamobrem noſtri irritati, iráque & furore perciti, ſuadentes deditionem, ſimul & terrentes, magno numero in fores vectibus & prægrandi trabe arietare cœperunt; pars per feneſtras fœnum & ſtramina fumantia injiciunt, quumque perfractis poſtibus ingreſſi eſſent, illum cum ſuis omnibus & conjuge elegantiſſimæ formæ, quæ duos liberos, ſpirantibus ſimiles, ſinu complexa tenebat, præcluſis nimio fumo ſpiritibus ſuffocatos reperêrunt. Omerbegi quoque uxor, & ſocrus, ac quatuor liberi capti ſunt, ipſo ad ſubjunctæ oppido piſcinæ glaciem ſe proripiente, & in tutum evadente. Præda omnis generis cum DC. promiſcui ſexus hominibus, tanta congeſta fuit, ut quũ auferri nequiret, neque conquirendis plauſtris mora tuta eſſet, plurima etiam in cœnum ac lutulentas aquas abjecta, ſui inutilis humano uſui reddita paſſim proculcanda relinqueretur.

Poſtquam ſatis captivorum, equorum & prædæ fuit, Nadaſdius receptui cani, & oppidum injecto igne concremari juſſit ac onuſtum ingenti prædâ exercitum reduxit; eo etiam feſtinantius, quod vereretur, ne eo biduo meridionalibus ventis calidiore aura perflantibus diſſoluta glacies, difficiliorem viam redderet. Arſere quidem aliquot domus in oppido, ſed quod tecta forinſecus nivibus ſtrata eſſent, nequaquam gliſcentibus flammis, Turcæ diſcedentibus noſtris reverſi, incendium extinxere; vix centum ædibus ambuſtis. Regeſſus cum aliquot equis, & captivis, ſigniſque militaribus Viennam ad Erneſtum principem miſſus fuit: Nadaſdius vero & cæteri eadem qua venerant via, Papam redierunt, ibique vendita ac diviſa præda, ſuas quiſque ſtationes repetivere. 1587.

Hoc modo Nadaſdius & Palffius, exercendo & in hoſticum ducendo, rapiendoque, militare otium redimebant, fortuna cœptis plerumque blandiente. Sed paulo poſtquam ad Comaronium & Coppanum res bene proſpereque geſtæ eſſent, prædâ gloriaque feroces, quærere rurſus arma & novam ex armis laudem & ſpolia contendebant. Nec deerat Johannes Græcus Novæ arcis legatus, ac alii, qui ardore militum oſtentato, ipſos ubique victores, celebri ubique famâ in ſolos Budenſes Turcas inſtigarent, quorum vim atque virtutem nondum pertentaſſent: nunc magnum equorum militarium numerum, quorum major pars ex ultramarinis generoſæ ſobolis armentis conſtaret, per gramina inter Sambucum & Budam, Danubio non procul paſci; ad eliciendos ex urbe hoſtes, & cum iis certamen præliandi, nihil eſſe proclivius, quam ut illi abripiantur; ſe cum ſuis adfuturum, venturas in ſocietatem è Leva Dobonis & Battiani ex Vivario copias, Comaronienſem peditatum, & ſocios navales haud contemnendum militiæ robur, & milites Tatenſes, locorum viarumque peritos in promptu fore.

Noſtri prædatũ excurrentes, à Budenſibus Turcis cæde profligantur.

Re conſtitutâ, copiiſque omnibus, quas ad deſtinata perficienda idoneas eſſe arbitrabantur, Comaronium convenire juſſis, facto per cis Sambucum itinere, ad Quelenfeldum, ubi equi longo ordine paſcebantur, prima luce pervenere, ac præeunte Græco, Turcas, qui in tentoriis cuſtodiæ equorum attributi erant, quieſcentes, nec quicquam tale ſuſpectantes, magno clamore impetuque aggrediuntur, ac exili puncto temporis, iis, qui reſiſtere auſi eſſent, cæteris relictis equis, pars ad ſcaphas, & naviculas, quæ ad varios uſus in ripa diſpoſitæ erant, fugere; pars in montes & ſilvas, qua cuique dabatur, procurrere, pars arreptis, quos ſors obtulerat, equis in urbem celeri curſu ferri. A quibus quum Ferhates (is non ita pridem in locum Regeſſi diſcedentis, quo magiſtro Murates princeps literas Arabicas primis pueritiæ annis didicerat, è Boſna miſſus advenerat) & equorum periculum, & ſuorum cædem, fugamque cognoviſſet, ſine mora ad arma conclamari, tubaſque perflari, tympanis, ac fiſtulis ſignum pugnæ dari jubet. Et tanta fuit hoſtium in procurrendo velocitas, ut nullo expectato cujuſvis imperio, nec ullo ſervato ordine, in occurſum noſtrorum, quiſque magno ardore certatim ruere videretur.

Ferunt noſtros rebus ex animi ſententia confectis equiſque abductis, dum fama ad Turcas perferretur, dumque ipſi ſtratis, quos domi habebant, equis, noſtros perſequi incepiſſent, facile in tutum pervenire potuiſſe; ſed ita volentibus fatis, ut qui multis in rebus propitiam fortunam experti eſſent, ne ſuperbia atque arrogantia inflari, humanæ conditionis lubricæ inconſtantiſque obliviſcerentur, importuna

& in-

1587. & incautiore mora res omnes & anteacta corrupiſſe. Dum enim magno captu equorum numero contenti eſſe nolunt, ſed & ſtragula, ac tentoria, & viliores lodices, ciliciaque auferre parant, plauſtra avehendis illis pagatim conquirunt, eaque re ad medium diei, jugis boum lento paſſu progredientibus fruſtra hærent; hoſtibus tempus & ſpatium dedere, captis armis obviam eundi. Quamvis autem Palffius periculoſam in talibus moram eſſe haud ignarus receptui canere, militeſque prædâ onuſtos reverti juſſiſſet; à Manhia tamen Huſſatio, Petri fratre, lingua potius immodico, quam manu prompto, multis verbis retentus eſt, ne juſto ocyus reverti maturaret; affore mox Budenſes, non armis, non numero, non virtute ipſis pares, linteatis & orbiculatis capitum tegumentis conſpicuos, equiſque auro & argento ornatis fulgentes, quos non niſi ſtatim comprehendi vincirique opus ſit; ita ut omiſſis vilioribus mancipiis, ſoli divites & pecunioſi deligantur, in veſtigio abducendi, nec niſi multo extorto auro poſtliminio remittendi.

Quæ dum ille magnitudinis prædæ nondum captæ ſpe prædicat, ſuoſque lactat, Palffio non abſque diſcriminis metu anxio ſollicitoque hoſtium antecurſores in conſpectum advolant, & Ferhates viſis noſtris, magna ad ſuos voce ; irent ulturet, inquit, in perfidus & ſceleratos, eorumque ſuperbiam & temeritatem ferro retunderent; neque principalis ſedis violatoribus res temere violenterque raptas, in ſuo exercituſque conſpectu non ſine ſempiterno nominis ſui opprobrio auferri paterentur. Sic animis ſuorum inflammatis, magna utrinque contentione pugna committitur; & primi quidem agminis equites, qui procurrerant, non modo à noſtris non ſuſtinentur, ſed etiam fortiter repulſi, ad Ferhatis, qui ſequebatur, copias retro fugere compelluntur: præda cum equis & ſarcinis præmittitur; & noſtri pedetentim ſeſe recipere incipiunt: Sed quum hoſtium numerus magis ac magis ſubinde aggregaretur, & Peſtani quoque Turcæ cum Janiceris, qui celeritatis cauſa currus tumultuaria manu coactos conſcenderant, adcurriſſent, ac ſcloperis craſſioribus rem gerendo multos ex noſtris proſternerent; ex altera quoque parte Sambuciani agminatim in cæterorum ſubſidium advolarent, ac Nicolaus Bornemiſſa è turma Battianiana eques cum aliquot ſociis cecidiſſet; noſtri pavore perculſi deſerto peditatu, fœde terga dantes profugiunt. Quos nec Palffius, nec Nadaſdius, nec cæteri duces, quamquam acerrime contenderent, retentare potuerunt.

Initium fugæ ab iis qui penes Manhiam Huſſatium erant equitibus factum eſſe, eoſque ante diſcrimen feroces, in periculo poſtea pavidos fuiſſe ferunt. Tum relicta hoſti præda quilibet quà ſors tulit, per vaſtiſſimas Veteſii ſilvas in diverſa profugere. Pedites, quum fugæ locus non eſſet, diu certavere: Sed quum prætoriani equites cum Giumliarum Budenſium turma, ac Janicerorum valida cohorte, aliiſque hoſtium agminibus acriori impetu irruiſſent, victi demum & cæſi victoriam hoſtibus reliquere, pauci per notos tramites ſylvarum beneficio uſi, poſt varios errores & pericula tutum evaſere. Signa militaria, potiſſimùm pedeſtria capta ad XXII. cæſi vero ex noſtris & capti; non pauciores ſexcentis, inter quos Antonius cognomento Literatus, Palffiani ſtabuli magiſter fuit. Jacobus Solus aliquot acceptis vulneribus captus eſt, ac poſtea feliciori uſus fortuna, ruptis vinculis evaſit. 1587.

Ferhates quamquam non levi detrimento accepto, non paucos ex ſuis amiſiſſet, parta tamen victoria lætus, captivos cum ſignis, ac capita noſtrorum contis & longuriis præfixa præmiſit, ipſeque cum ſuis magno tympanorum ſonitu, tubarumque clangore triumphanti ſimilis urbem invectus eſt; in qua captivi ſolita hoſtium inhumanitate ac ſævitia, fameque & rerum neceſſariarum inopia per aliquot dies male habiti, ut nulla ſauciorum cura, eis etiam mulierculæ arroganter inſultarent, illiſque perfidis, cum ubique appellatis cam urbem non Coppanum, quod nuper fraude cepiſſent, & diripuiſſent, ſed Budam vocari; nec cujuſvis præfecti minorum gentium, ſed purpurati ſedem domiciliumque eſſe objectarent, id quod nunc inſigni damno & detrimento didiciſſent. Poſtmodum captivi nonnulli & ſigna capta, omnia ad Muratem principem Conſtantinopolim miſſa ſunt. Sed neque Ferhates diuturnum ejus victoriæ fructum percipere potuit, quum non multo poſt à Turcis ipſis, ut ſuo loco dicemus, crudeliter foret interfectus. Caſtigata in hunc modum noſtrorum temeritate, converſis ad quietem animis, non amplius cura eadem excurrendi in hoſtes habebatur, niſi Saſuares è Boſnenſi præfectura, quam poſt adminiſtratam Solnocenſem obtinuerat, Sighetum translatus, prædæ magis quam pugnæ avidior, ſed magna ferocia occaſionem ſubminiſtraſſet: prout id in tempore memorabo.

Inſultatio Budenſium mulierculàrum in noſtros captos.

Nunc ad res Polonicas convertamur; quas tametſi integro antè anno actas eſſe non ignoramus, eas tamen hunc in locum rejiciendas eſſe exiſtimavimus, ut ordine rerum ſervato, nec interciſa ſerie commemorari poſſint. Stephanus Rex Poloniæ Grodnæ exceſſit è vivis menſe Decembri anni ejus, qui fuit à partu virginis octuageſimus ſextus, ſupra mille & quingentos, cum vixiſſet annos quinquaginta tres, & regnaſſet decem; non tam atrocitate morbi, quàm Nicolai Bucellæ imperitiâ extinctus, Arianâ labe infecti hominis, quo medico utebatur. Virtutes in eo fuerant maximæ & admirabiles ſplendoris, munificentiæ, facilitatis, exactiſſimæque bello ſcientiæ, diſciplinæque & in pace pietatis ac juſtitiæ; ita ut vi bellica magnitudineque animi, ac victoriarum curſu & numero, non tantum eos qui paulò ante eum in Polonia regnaſſent; ſed etiam ſuperioris ſæculi reges ſummo gloriæ faſtigio ſupergreſſus eſſe videretur. Ejus immaturam mortem Poloni & Tranſſilvani paribus lachrymis luxere; quum his magno haud dubie defenſore carendum foret; illorum verò res iterum ad importunas frequentioris interregni conditiones deveniſſent, quod ille nullos poſt ſe hæredes reliquiſſet. Funus ejus Grodnæ relictum fuit, donec more majorum ſolenniore pompa curaretur.

Stephanî Regis Poloniæ obitus. A. 1586.

Nec multò pòſt comitia creando Regi ab Archiepiſcopo Gneſnenſi Varſoviam indicta ſunt, in quibus Erneſtus & MAXIMILIANUS Auſtriaci Principes, & Sigiſmundus Sueciæ Regis filius, ac Johannes Baſilii filius Moſchorum Princeps competitores fuere. Suecum ingenuè favorem Johannes Samoſcius Polonicus Cancellarius,

Competitores regni Polonici.

1587. quem Stephanus rex ad magnos honores, & cupratum imperium, conſiliorumque omnium arbitrium, datâ etiam ei fratris filiâ Griſeldi, evexerat, ac magnum ſuffragiorum numerum, auctoritate ſua, qua plurimum pollebat, conciliare non prætermittebat. Maximiliano aderat ambiendi regii nominis auctor & cunctator Chriſtophorus Sborovius, qui tametſi cum Samoſcio ob affectum ab eo capitalis ſupplicii pœna Samuelem fratrem, immortales inimicitias atque odia exercebat; tamen ad comitia Varſoviam veniendum duxit, ut in iis prenſando atque agendo partes Maximiliani tueretur, ac promoveret. Eum omnibus viribus quibus poterat atque artibus Andreas frater prætor regni, aut ut ipſi vocant. Marſcalcus cum Spitcone Jordano, Joanne Staduiccio, Stanislao Crocleco, & cum pluribus aliis adjuvabant. Itaque quum Archiepiſcopus, qui more veteri Reipublicæ & conſiliis præeſſe ſolet, cum Samoſcio Cancellario ac Nobilitate, majoribus ſuffragiis Sigiſmundum Suecum pro regeio Comitio proclamaſſent, Sborovii quoque fratres cum ſuis, & cum Lithuanicis proceribus aliquot, ac Epiſcopo Quioviensi, Maximilianum Auſtriacum magnis ſub laus vocibus, viciſſim proclamarunt: euntibuſque in diverſa ſuffragiis, nec una parte ullo metu aut minis alteri cedere volente, ii ad Maximilianum, illi vero ad Suecum legatos miſere, ut ad capeſſendum regnum in Poloniam venire maturarent.

Maximilian9 Archidux & Suecus electi.

Nec mora Maximilianus quidem cum ea manu & copiis, quas in ea temporis brevitate ex Auſtria & Moravia cogere potuerat, facto per Moraviam & Sileſiam itinere, ad Racoviniam venit, unius diei iter ab Cracovia diſtantem. Erant cum eo Stanislaus Paulovius Epiſcopus Olomucenſis, Georgius & Ladiſlaus Poppelii, Fridericus Sirottinius, Felicianus Herbeſtanius, Ferdinandus Comes Hardeccus, quorum conſiliis utebatur, atque alii tam militares, quam togati viri; paulóq; poſt Andream Dudiſium, quod Polonicarum rerum cognitione & uſu polleret, ac Sborovios, ducta ex eorum familia uxore, propinquitate jungeretur, ad ſe accivit. Sed quum Paulovius uno in conſeſſu, ac conſultatione eſſe cum eò unà nollet, quod illum ſacerdotii deſertorem ad ſectariorum caſtra profugiſſe diceret, ſeorſim ejus conſilia exquirere erat ſolitus. Cum Maximilianus multos dies Racoviniæ, ac demum in Mogilano collegio tranſegiſſet, Suecus quoque conſcenſis navibus per Balthicum mare vela dedit, ac proſpera uſus navigatione, paucis diebus Dantiſcum celeberrimam Pruſſiæ urbem trajecit, ibique à civibus magnificentiſſime exceptus eſt; & complures ex Senatorio ordine, & equeſtri proceres congratulantes ei occurrerunt.

Maximilian9 cum copiis ſuis in Poloniam movet.

Utroque rege jam præſente, Samoſcius, qui tuendis Sueci partibus incumbebat, cum validiſſimis copiis Cracoviam venit, eamque veluti ſedem regiam & coronæ ſervandæ locum; regniq; caput, contra adverſarios & hoſtes quoſcunque omnibus viribus defendendam ſuſcepit; multoſque proceres ſuæ factionis eodem convocavit. Deinde modò per literas ultro citroque miſſas, modò per legatos actum eſt, ut Maximilianus in urbem, & ad gubernanda regni ſceptra admitteretur: Sed id Samoſcio ac Suecianæ factionis proceribus nequaquam perſuaderi potuit; quod illum non communibus votis, ſed per quatuor aut quinq; ſenatores, quorum nonnulli obærati, 1587. & decoctores, nonnulli vero legibus proſcripti eſſent, ac unum Epiſcopum Quiovienſem nec quidem auctoritate ſummi Pontificis ſacratum aut confirmatum, ſed tantum electum, pauciſque nobilibus, qui in illorum ære aut famulitio forent minus legitime nominatum eſſe contenderent, ideoque ad Suecum omnibus ſuffragiis electum, diadema ſimul, ac poſſeſſionem regni deferendam atque tradendam arbitrarentur. Nec multo poſt Maximilianus ſuorum uſus conſilio, & Polonorum maxime, quos apud ſe habebat, vim admovendam ratus, urbem Cracoviam invadendam decrevit, in qua non defuturos factionis ſuæ aſſeclas, & pro ſuo ac novæ dignitatis ſuæ aſſerendæ ſtudio arma ſumpturos exiſtimaret.

Samoſcius nomine Sigiſmundi Cracoviam occupat.

Itaque XXIV. Novembris die, iis copiis, quas habebat, in conſpectum urbis miſſis, partem eam, quæ Clepardia vocatur, magno impetu aggreſſus eſt, Sborovus ac Germanicis cohortibus, ſignum ferentibus. Verum metu præſentis Samoſcii nemo vel hiſcere, nedum ad arma conclamare auſus fuit, nam ipſe cum militibus ſuis ſtipendiariis, ac urbano delectu, ac proceribus, qui una intus erant, eamque ea manu, quam extra urbis mœnia idoneo in loco ſtatuerat, irrumpentes Germanos pari virtute ſubmoveret, qua in re magno ei detrimento fuit locus ille extra urbem plectendis ac ſuſpendendis furibus dicatus è muro conſtans, ſiquidem hunc ingeſta humo, eaque bene contuſa, duabus colubrinis additis munierat, ex quibus pilæ in ſubeuntes Germanos ita collibrabantur, ut plures ex eorum numero proſternerentur. Nec tamen ea re perterriti quicquã remittebant, ſed tanta vi mœnia & portas oppugnabant, ut ſe Clepardia potituros ſperarent, jamque valvis perfractis ingreſſuri videbantur. quum adhortante Samoſcio, non ſine ſtrage repelluntur inſtantibuſque à tergo Polonis, Mogilam verſus, ac qua cuique via patuit, ſeſe recipiunt. In eo conatu perficiendo ferunt, Maximilianum Ungarici nominis milites; ut Polonis armorum ſimilitudine agilitateque pares, vehementer deſideraſſe: Quocirca ex iiſdem caſtris, ad præfectos illos, quibus pecuniam ad ſtipendia numerari curaverat, literas dederat, cohortatus eos ut cum copiis, quanto celerius poſſent, venire ne cunctarentur. Erant ii Valentinus præpoſituarius, Paulus Melichius & Petrus Andraſtius è Siculis Tranſſilvanis ortus, qui ducentenos ſinguli equites, ac aliquantã peditum manum, in locis Caſſoviæ & Tocajo vicinis, ac Gemeriana regione, mercede conduxerant.

Maximilianus Clepardiam oppugnat.

Interea Sigiſmundus Suecus, cui majores è Polonia vires, ac validiora partium ſtudia erant, concurrentibus ad eum nobilitatis copiis, Dantiſco progreditur, ac Cracoviam petiturus Viſſiciam oppidum Salinarum, uno ab urbe milliario conſedit, eamque noctem in ea quievit, inde ad Caſimiriam; quæ ſolo flumine Viſtula à Cracovia disjungitur, ventum eſt, exercitu eum expectante, ac magno tormentorum & ſclopetorum fragore ſalutante. Inde Samoſcio exercitus imperatore una equitante, Clepardiam de induſtria ductus eſt, ſique ei congeriem armorum & ſpoliorum, quæ nuper ab irrumpentibus Germanis, repreſſiſq; relata erant, oſtendit, ſicq; ad quintũ Idus Decembris Cracoviam introduxit. Neq; poſtea ceſſatum eſt ab mutuis excurſionibus ac nuntiis & literis intercipiendis, quum Germani

Sigiſmundus Cracoviam advenit.

1587. in pagos & oppida rerum neceſſariarum cauſa caſtris exirent, contra Poloni in eos caperent ne ac cædibus hoſtilem in modum graſſarentur. Sborovii quoque fratres, qui ab Samoſcio & ejus aſſeclis capitali odio diſſidebant, nova quotidie contumeliis illum, & ſocios afficere non deſinebant: quorum alter Chriſtophorus Visliciam, Nicolai Fulei clariſſimi Senatoris, ditionem vi & armis occupaverat, Andreas vero Stanislaum Tarnovium, Senatorium virum nihil tale expectantem improviſo ceperat, nec niſi graviſſimis conditionibus ab eo exactis dimiſerat, inter quas ea fuit, ut ad promittendum in electionem Maximiliani principis ſuum conſenſum adigeretur. Quibus rebus injuriiſque effectum fuit, ut Samoſcius juſſu ordinum novique regis, Maximilianum & ſuos bello perſequi, & Poloniæ regno arma arcere neceſſarium putaret.

Sigiſmundo ſuppetiæ à Tranſſilvanis miſſæ. Itaque perfecta legitimis ceremoniis Sueci coronatione, literis ad Joannem Gicium in Tranſſilvaniam miſſis, auxilia poſtulavit, & accepit: qui non diu cunctatus Balthaſarem Batborium, cui Rex Stephanus arcem Fogaraſſiam moriens teſtamento legaverat, ac Johannem Bornemiſſam, multis facinoribus bello Moſcovitico præclare editis inſignem, cum quadringentis equitibus ad eum miſit. Contractis igitur in unum copiis adverſus MAXIMILIANUM, caſtra movit. Non latuere ejus conatus Germanos, ipſumque imprimis MAXIMILIANUM, ad quem per certos fidoſque exploratores omnia perferebantur. Igitur quum ſe & copias ſuas, imparea Polono, atque inferiores viribus animadverteret, conſilio ſuorum uſus, ad Sileſiæ fines ſeſe recepit, ibique haud procul Bicino oppido caſtra poſuit. Samoſcius & Poloni ſuis viribus freti, eum ſecuti ſunt, ita ut per lutulenta geluque & glacie impeditiſſima itinera ejus veſtigiis inſiſterent, nec procul à Germanorum caſtris ſua caſtra metarentur.

Ante hunc Maximiliani receptum præfecti copiarum, qui eum in Poloniam comitati erant, uno Melchiore Redero excepto, partim litibus ſe domi circumventos dictitantes, partim neceſſariorum ſuorum morbos & mortes cauſati, petito commeatu, domum redierant; neque adhuc Ungari equites in caſtra pervenerant; ii enim aliquot dies ſub arce Lublune conſumpſerant, quam ab imbelli & metu conſternato Polono cuſtode, facili negotio deditam, nomine Maximiliani tanquam Poloniæ regis in manus & poteſtatem redegerant, ſimul cum oppido Polemicio, ditioneque eo ſpectante, demumque impoſito ei Ungarico præſidio, & arce fidei Jacobi Derviſſii commendata, ceptum in Poloniam iter proſequebantur. Ea arx in provincia Scepuſienſi ſita, antiquiſſimo jure ad Ungariam ſpectabat, ſed à Sigiſmundo rege atque Imperatore Jagelloni primo, Poloniæ reg., pro octoginta octo millibus aureorum nummûm, ſimul cum XIII. oppidis oppignorata, in hunc uſque diem à Polonis detinebatur. Perculit ea res vehementer Samoſcium & Polonos, eorumque iram in Maximilianum magis exacuit, quum injuriæ ac ignominiæ impatientes, ulciſcendi libidine plurimum deflagrarent.

Cum igitur Bicinum perventum eſſet; Maximilianus & noſtri, quamquam numero & viribus inferiores; cum tamen explicandi via nulla eſſet, nequaquam pugnam detrectandam decrevere; quod patentibus in campis fortunam prælii experiri, quam mœnibus imbellis, & ligneo vallo muniti oppidi ſe ac ſalutem ſuam committere tutius & præſtabilius eſſe arbitrarentur: vel eo potiſſimum confidentius, majorique ſpe, quod equitatum Ungaricum jam non procul eſſe cognoviſſent. Ferunt circa Bicinum complures piſcinas, congeſtis, quæ fluentes rivulos coercent, aggeribus, more gentis extructas eſſe, quas ſi duces aliquanta ſclopetariorum manu in tumulis aggerum collocata præmuniviſſent, Polonis quamquam equitatu ſuperioribus, facile aditum in noſtrorum caſtra præcludi potuiſſe. Sed Maximilianus & Germani obviam hoſtibus progredi ſtatuentes, dum componendis ordinibus & ſtruendæ aciei incumbunt, Redero inter primos rem gerente, tamdiu expectati equites Ungari, labore ac itineris hiberni difficultatibus feſſi, atque fatigati superveniunt, eique ſpem addunt. Nec mora Polonis magno impetu irrumpentibus, pugna inchoatur. Sed quum Poloni recentiores tam numero quam viribus longe præſtarent, Ungarorumque equi, qui modo per magnas viarum aſperitates, media fameque enecti, nec ſpatium reſpirandi habuiſſent, vix pedibus inſiſterent, magno incommodo noſtrorum & detrimento certabatur. Ad extremum incumbentibus Polonis & Tranſſilvanis, Maximilianus cum ſuis terga dare cogitur, & omnes in effuſam fugam ruere compelluntur: non adeo multis ex ſuorum numero amiſſis. *Maximiliani cum Polonis pugna.*

Quum Præpoſituarius ei, ut ſe fugæ comitem ſibi in tutum ituro conjungeret, nec ſe incertis in oppido obſidionis periculis committeret, ſuadere cepiſſet, ipſe Germanis potius ſe ut Bicinum è fuga reciperet, quem locum in Sileſiacis Caſtanauæ ditionis finibus ſitum Poloni minime violare auſuri eſſent, ſuadentibus paruit, infelici exitu, præter conſilium ante pugnam ſuſceptum cum majori parte ſuorum in oppidum ſe recepit. Ungari autem, ut feſſis recenti labore & pugna equis venerant, ita amiſſis aliquot locis ac impedimentis omnibus, ea qua quiſque potuit via, una cum Redero ſimul profugere. At Samoſcius & Poloni victores, tantani bene gerendæ rei occaſionem nequaquam prætermittendam rati, ad oppugnandum oppidum ardentiſſimis animis convolarunt, exiſtimantes in perpetuum debellatum fore, ſi uno eodemque impetu Maximilianus ipſe princeps, atque alii & præcipue Poloni, factionis ejus capita commodum opprimerentur. Itaque pedites acrioribus verbis cohortatus, ad dejiciendum dolabris & ſecuribus vallum impulit, qui tanto animorum ardore atque audacia pedem intulerunt, ut ſubire portas ac exſcindere non dubitarent. Noſtris vero vix ſpiritu ex fuga recepto, ita animi protinus conciderunt, ut nec ſatis ad tuendum ſe, & defendendum rationis haberent, & etiamſi præſentem gererent animum, tormentis tamen ac ſulphureo pulvere, rebuſque omnibus neceſſariis ac commeatu deſtitutis, nulla ſalutis conſervandæ via ſupereſſet. In hunc modum extremo diſcrimine circumventi, ex eminentiori valli parte proloqui, & ab Samoſcio, ut ad ſe oratores venire permitteret, petere ceperunt. *Noſtri fuga ſe in oppidum Bicinū recipiunt.* 1587.

1587. *Maximiliani legatio ad Samoſcium*

Prodierunt inde Alexander Prumſcius, præfectus Lucenſis, & Stanislaus Ciolecus Poloni, ac Georgius Logus Sileſius, expoſtulantes Maximiliani principis nomine, quod in ditionem alienam & pacatam, eum perſequi & armis oppugnare non dubitaſſet. Reſponſum eſt; non eſſe jam de iis rebus agendi locum, quum lis omnis Marte judice dijudicata eſſet, quamvis antea ſatis Cracoviæ ultro citroque de ea diſceptatum foret: debere Maximilianum principem, quo in ſtatu res eſſent conſiderare, & alia, quæ ſibi magis conducerent, proponere. Quum ſe illi hoc reſponſo recepiſſent, non multo poſt redierunt, oſtenderuntque, ſi quod princeps in Poloniam tranſiiſſet, eum propterea oppugnaret; primo non tanquam hoſtem veniſſe, ſed veluti regem vocatum ab iis, qui partim adhuc penes ſe eſſent, partim abſentes, id ſe jure facere exiſtimaſſent. Nunc ſi de eo Polonis ſecum certamen eſſet, tum ſe abdicaret regno & titulo regio. Samoſcius ad ea reſpondit, de eo quidem poſſe ſimul agi; non ſatis tamen eſſe, ut eo ſe abdicaret, niſi etiam id caveretur, ut & ſtabilis pax conſtitueretur, & hæc controverſia non amplius excitari poſſet. Ad eam rem conſequendam neceſſarium eſſe, ut princeps Maximilianus factâ deditione, in poteſtate regis & reipublicæ eſſet.

Deditionis conditiones à Samoſcio præſcriptæ.

Actum deinde paucis de conditionibus deditionis, eæque manu Samoſcii in pugillari exaratæ, ad Maximilianum in hunc fere modum miſſæ fuerunt.

Imprimis Samoſcium rogare, ut princeps caſum hunc moderate & fortiter ferat, inſcrutabili DEI Opt. Max. judicio ei irrogatum, qui eum alio loco, alio imperio compenſare queat: convenire vero tam ſummo loco nato adverſam fortunam conſtanter ferre; ſe non elatione aliqua animi, ſed ob tranquillitatem patriæ Poloniæ requirere, ut princeps ſe ad eum conferat in cuſtodiam, quæ principis dignitati, tantique & tam clari faſtigii homini conveniat, contumeliam aut ſubſannationem, in ſiſtendo eo coram rege, nullam futuram. Eum in arce aliqua privatim tali loco futurum, qui ipſius dignitati par ſit, uſque ad pacem & concordiam, quæ inter regem & rempub. ac Cæſarem, certis & æquis conditionibus tranſigetur: quæ quidem conditiones ſine ulla ejus ignominia fient: maximeque ad integritatem regni, & tam inſignium damnorum atq; ſumptuum tam privatim, quam publice factorum compenſationem pertineant. Homines nationum exterarum ſalutis ſuæ ſecuros fore, qui tenuioris fortunæ ex illis ſunt, armis traditis, ſine pretio dimittentur; inſigniores libertatis & ſalutis æque ſecuros ſub pretio futuros. Qui nationis Polonicæ gregarii ſunt milites, Regi Sigiſmundo, & reipub. juramento præſtito libere abire permittentur; inſigniores circa principem, ad deliberationem regis & Senatus futuros. Quantum ad vitam & famam eorum pertineat, earum pœnas non irrogatum iri, idque Samoſcium in ſe recipere. Pro bonis eorum & fortunis conſervandis Samoſcium promittere, ſe apud regem omni ope laboraturum; res tamen, quas apud ſe habeant, non poſſe ſalvas ab iis retineri, quandoquidem militiæ jura quid poſtulent, non ignorari, quæ Samoſcio infringere animus non ſit. Hæc ut Maximilianus omnia ſpondeat, & Luboubliam ab Ungaris nuper captam, reſtituendam jubeat, eſſe neceſſe. Quod ad ſe ſpectet, ſe iis omnibus conditionibus ſubſcribere, idemque à principe poſtulare. Quæ cum ſupremæ neceſſitatis vi adacto principi facienda forent, tandem XXIIII. die Januarii, utrinque approbata fuere; ipſeque deinde juxta ipſas conditiones ſeſe Samoſcio dedidit, ab eoque honeſtiſſime cuſtoditus, & in Poloniam fuit abductus, ubi primum Craſniſtæ, ac demum Rodlone honeſtiſſimam, dignamque ſuo loco cuſtodiam, per unum ferme annum cum dimidio toleravit. 1587.

Quæ quum ad Cæſarem & regem Hiſpaniarum, indeque ad matrem, quæ ſe jam antea in Hiſpaniam contulerat, perlata eſſent, incredibilem eis dolorem attulerunt. Qui rebus & conſiliis cum Sixto pontifice communicatis, certas illius in libertatem reſtituendi rationes, opera arbitrorum utrinque deligendorum inire decreverunt: iiſque conditionibus, ut Cæſar ſuo, ac inclitæ familiæ Auſtriacæ nomine, idoneos homines è regnis & provinciis ſuis deligendos ſtatueret, qui in Sileſiæ finibus Poloniæ vicinis convenirent; contra à Polonis alii ad eoſdem fines venturi deligerentur: iiſque præeſſet è numero Cardinalium præcipuæ dignitatis legatus, à ſummo pontifice mittendus: quorum arbitraria compoſitione, ſopitis controverſiis, princeps ea calamitate indignus libertatem recuperaret. Hæc Cæſar, miſſo in Poloniam Johanne Cobencelio, ad Maximilianum perferenda curavit; iſque ad regem & Senatum Poloniæ, ac Samoſcium repetitis vicibus commeando, laborandoque effecit, ut omnes paribus ſuffragiis duo oportuni oppida deligerent, ad quæ Pontificis, Cæſariſque, & Regis legati convenirent, Benginium nempe & Bithoniam, unius milliaris intervallo inter ſe diſtantia, quorum illud in Polonia, hæc in Sileſia, interfluente Clodnicia amne, metas utriuſque diſtinguente ſita ſunt.

Legati in Poloniam ob liberationem Maximiliani miſſi.

A Pontifice quidem miſſus fuit Hippolytus Aldobrandinus Cardinalis, vir manſuetudine, ac ingenii moderatione & æquitate inſignis. A Cæſaris partibus Stanislaus Paulovius Epiſcopus Ulomucenſis, Wilhelmus Roſenbergus Aurei velleris eques, Bohemiæque Burgravius, & Chriſtophorus Poppelius ærarii Bohemici præfectus; ex Ungaris Petrus Hereſincius Epiſcopus Jaurienſis & Cancellarius Ungaricus, ac Nicolaus Iſthuanffius Propalatinus; ex Auſtriacis Richardus Strainius; è Sileſiis Saifridus Promovicius, ac Johannes Cobencelius ordinis equitum Teutonicorum commendator Proſeccenſis è Carnis & Stiriacis, Bithoniam ad Calendas Januarias convenerunt. Ex parte vero Polonorum & Lithuanorum Hieronymus Uladiſlaviæ & Pomeraniæ Epiſcopus, Januſius Dux Oſtrorogenſis, Stanislaus Goſtomſcius Rabenſis, Chriſtophorus Senovicius Breſtenſis Palatini, Andreas Opolinſcius de Bnino Marſcalchus, ac Johannes Samoſcius regni Poloniæ Cancellarius, & ſummus copiarum imperator, viri undecunque graves, ac experientes, circa eoſdem dies Benginium ſeſe contulerunt. Qui poſt multos & difficiles ultro citroque habitos ſermones & colloquia, Cardinale, veluti pacis & concordiæ ſequeſtro ac interprete, modò apud hujus, modo apud alterius partis legatos, auctoritatem ſuam interponente, aut nuntios miſſitante, tandem Quinto Idus Martias iis conditionibus tranſactum eſt, & concluſum.

Tranſactionis conditiones.

Ut

1587. Ut quum in pace omnia floreant, ita non modo ullum malum tantum eſſe poſſit, quod à bello abſit, ſed ne auctor quidem & aliorum bonorum, ne etiam pacis DEUS, non niſi in pace pie recteque coli poſſit, cum ob publicam reipub. Chriſtianæ ſalutem, tum imprimis nominis divini gloriam, omnes offenſiones ſuſpicioneſque & cauſæ offenſionum perpetuo obliterentur: condonabuntque utrinque tam Cæſar, & illuſtres inclytæ familiæ Auſtriacæ principes, quam Rex Poloniæ omnia, quæ ſuperiore anno inter ipſos & ditiones eorum, quomodocunque interceſſiſſent, primum univerſæ Chriſtianitatis tranquillitati, deinde non minus etiam mutuæ neceſſitudini, ac ſanguinis conjunctioni, maxime vero ſummi ipſius Pontificis auctoritati. Id autem quo facilius fieri poſſit, Maximilianus omne jus & titulum regium abdicet, neque eo amplius utatur; præterque eum cæteri etiam Auſtriacæ ſtirpis principes, ipſeque Hiſpaniarum Rex, nullam unquam pro eo controverſiam, regno Poloniæ aut Sigiſmundo ejus regi, ſucceſſoribuſque movebunt: neque ea res in ullam Maximiliani principis injuriam aut contumeliam accipi, aut quiſquam interpretari debeat.

Si (quod Deus diutiſſime ſuſtinere velit) regnum iterum vacare contingeret, ordines ejus, ad quos libera electio pertinet, nullo modo, nec vi aut armis, neque largitione aut factionis, in libera regis electione turbabuntur. Lublovia cum oppidis villiſque, ac tormentis & bellico apparatu in ea reperto, in priſtinum uſum & poſſeſſionem regni Poloniæ reſtituatur conſigneturque, ad quam accipiendam à Polonis & occupandam XXI. menſis Julii dies præfinitus eſt. Et ut non ſolum controverſiæ omnes ſopiantur; ſed etiam priſtina fœdera & pacta, quæ ab aliquot ſæculis utriuſque partis regnis & provinciis interceſſerunt, renoventur, ac conſtans in poſterum & ſincera amicitia conſervari poſſit; Cæſar & Rex Poloniæ tranſactionem hanc noviſſimam Sacramento præſtito confirmabunt. Ad quod recipiendum, & ad deprecandas injurias prætéritas, mutuo legati ab utraque parte mittentur, ita ut ad XX. diem menſis Aprilis, rex Poloniæ prior, ſuos ad Cæſarem mittat; deinde vero ad diem XV. Maji ſimili modo Cæſar ad Polonum regem legatum miſſurus eſt, per quem gratam ſibi Polonicam legationem oſtendet, & quæ Cæſari alia in benevolentiæ atque amicitiæ teſtimonium videbuntur, addet. Eodem deinde legato præſente, Polonus rex juramentum præſtabit, cujus forma nunc conceptis verbis deſcripta eſt, cui ſimile præſtabunt ordines Polonici & Lithuanici publico nomine.

Quæ cum perfecta fuerint, intra diem XV. menſis Junii, mittet rex Poloniæ alterum legatum ſuum, qui tranſactionem hanc & juramenta tam regis, quam ordinum Cæſari tradet, atque idem legatus tum Cæſaris Sacramentum præſens audiet in eam formulam quæ præſcripta eſt, tam ab ipſo, quam ab ordinibus & ſtatibus Ungariæ & Bohemiæ, cæterarumque provinciarum præſtandum, eaque omnia ſcripto comprehenſa, ac ſignis obſignata ſibi tradi poſtulabit, & in Poloniam referet. Viciſſim Maximilianus princeps debebit è Rodlone, quo in loco nunc detinetur, ad diem XVI. Julii movere, ac quam honorificentiſſime Bicinium, vel ſi maluerit, Bithoniam cura Polonorum ad diem XXVIII. ejuſdem Julii menſis ſiſti, qui priuſquam è regno Poloniæ exeat, à rege conveniet ur, mutuæque benevolentiæ declarationem accipiet, ut ea ſuperioris temporis injuria potius interrupta fuiſſe, quam vel tum defuiſſe videatur, vel in poſterum defutura ſit: quamque maximam poterit dignitatis ejus rationem habebit: Quamprimum autem ultra fines Poloniæ perducetur, hanc per Bicinenſes, & Bithonianos legatos, factam tranſactionem, ipſe quoque acceptabit, deinde etiam juramento addito confirmabit: illudque ſua manu, ac procerum aliquot Germanicorum, quos tunc ſecum habebit, manibus ac ſignis roboratum dabit. Ad quæ omnia inviolabili fide obſervanda, utriuſque partis legati ſub fide, honore, juramentiſque ſuis promiſerunt, & ab Cardinale, cujus prudentia ſtudio, atque opera maxime hæc res confecta fuit, ut tranſactionem ſubſcriberet, & ſigillo ſuo muniret, communibus votis impetrarunt. tum vero duo ejuſdem exempla conficienda curarunt, eaque ab omnibus communiter ſubſcripta ſecum acceperunt. 1587.

His rebus ultro citroque perfectis, reſtitutâque Lubloviâ, (quod ne cui præjudicio juribus regni Ungariæ foret, legati Ungarici apud collegas cautum eſſe voluerunt) Maximilianus ſexcentis plus minus equitibus Polonis comitatus, Bithoniam adductus eſt; accidítque ut quum è Sileſia mille & amplius cataphracti equites ei recipiendo occurriſſent, ducibus Gulielmo Opperſtorffo & Melchiore Redero, inter congratulantium & ſalutantium voces, ac amplexus, juramenti, quod de renuntiando regno, & obſervandis conditionibus, eo loco & tempore erat præſtandum, oblivisceretur, & quamquam Poloni urgerent, ipſe tamen in eo fortuito tumultu, conſcenſo equo, & eis valere juſſis, ad ſuos ſe reciperet, & ab iis in tutum mox deduceretur. Quæ res animis Polonorum, non parum ſuſpicionis & mutatæ fidei ſcrupulum injecit; cui tamen non multò poſt Cæſar ita occurrit, ut interpoſito etiam propinquitatis vinculo, omnis ea ſuſpicio aut controverſia prorſus tolleretur.

Maximilianus libertati reſtituitur.

Cardinalis ipſe rebus ex animi ſententia confectis, liberatoque Maximiliano, ſalutans Cæſare ac fratribus ejus, & patruo Carolo in Italiam conceſſit, ac poſt paucos annos, Diis juvantibus, virtuteque & pietate comitibus, ad ſummi pontificatus faſtigium, Clemens octavi nomine deſumpto, evectus eſt, fuitque per omne ætatis tempus, quo vixit, Cæſari & principibus Auſtriacæ familiæ, omni amore amplectendis, juvandiſque & tuendis Ungariæ reliquiis quam promptiſſimus. Sed & Maximilianus prius quam Rodlone diſceſſiſſet, pro ſe ac cæteris, qui ſecum erant, Germanici nominis captivis, ſolutis XL. millibus argenteorum numûm, quos Talleros vocant, Sanroſcio præſenti pecunia ſatis fecit; quam ille, tametſi ex uſu victoriæ, quæ rebus omnibus ad arbitrium leges imponere ſolet, pro tanto principe parvam eſſe reputaret, pro iis tamē humanitatis ac munificentiæ ornamentis & virtutibus, quæ in eo viro raræ erant, & ſingulares, nihil tergiverſatus aut cunctatus, accepit: illeque per hunc modum ex captivitate, in quam ex infelicitate prælii Bicinenſis inciderat, poſtliminio fuit reverſus.

Aldobrandinus Cardinalis in Italiam redit

Atque hæc quidem forte eo anno minus felici ſorte geſta eſſe ſatis conſtat; dum tamen Cæſariani duces, meliori fato fortunaque adverſus Turcas, & quidem geminatâ victoriâ repreſſos, arma exercuere. Talis enim & tantus erat utri-

uſque

1587. utique partis è mutuis & quotidianis rapinis & excurſionibus exortus abuſus, ut quamquam & Cæſar & Murates novennales inducias cum patre Selimo pactas habuiſſent, tamen milites & duces nullo cujuſpiam imperio coerciti, expeditis armis & minutioribus prœliis, quæ abſque tormentorum curulium apparatu fieri ſolent, ſalvis induciarum vinculis in mutuam perniciem graſſari poſſe arbitrarentur. Quibus rebus fiebat, ut ducibus & præfectis, quum victores evaderent, ingentia præmia ex præda & captivis, qui ſe multo auro redimebant, provenirent, limites tamen regni & regiones ab hoſtibus crudeliter vaſtarentur, ac tenuis & innoxia agricolarum plebs ad pendendum hoſti vectigal, & ſervilia quæque miniſteria ſubeunda, tributaria redderetur.

Nondum Maximilianus adverſam Martis aleam erat expertus, ſed Polonicis rebus irrito, ut diximus, conatu incumbebat, quum Saſuares è Boſnenſi præfectura, quam translato poſt cædem Aurſpergi Budam Ferhate inierat, trajecto ultimatis itineribus Savo atque Dravo, ad prima veris initia Sigetum venit, ac majorem æſtatis partem curandæ valetudini, ac danda militibus quiete conſumpſit.

Saſuaris Sigetbani præfecti depopulatio. A. 1587.

Poſtquam equos è paſcuis in ſtabula reduxit, milites ut ſe & illos curarent, paratoſque ad imperia ſervarent, admonuit. Deinde diuturno ſilentio & mora abrupta eam regionem, quæ Stiriæ finibus vicina, ad flumen Muram longo tractu protenditur, in qua Sombarum oppidum, à Germanis Olſnicium appellatum, ac complures pagi inter Muram & Cerniceium amnes habentur, quæ adhuc deditionem ſubire recuſaverant, vaſtandas & depopulandas ire conſtituit; ratus noſtris in occurſum prodeuntibus, nobilis alicujus pugnæ ſimul & victoriæ occaſionem oblatum iri. Gnatum id erat Comiti Georgio Zriniano, qui eo tempore Caniſæ tuendæ cum præſidio præerat; & cui conſilia illius per certos ſpeculatores ac fidos ex tributariorum plebe homines, qui quum Chriſtiani eſſent uno conſenſu, natura cogente, noſtris rebus favebant, aſſidue perferebantur; iſque eos conatus Battianio & Nadaſdio, ſingulis fermè horis, per celeres tabellarios ſignificare ſolebat.

Erant inter Turcas complures præfecti minores, qui à tempore capti per Solymanum Sigeti multorum annorum ſtipendia, non ſine manifeſtis vitæ periculis ibidem exegerant, quibus minimè eo tempore laceſſendos & irritandos Ungaros ſatius & conſultius fore videbatur: poſtquam brevi in unum convenire, & non contemnendum copiarum numerum opponere, Germanoſque & Illyricos, quorum fines non procul eſſent, uno die in ſocietatem convocare poſſent. Sed ille, quamquam antea frequenter adverſam fortunam expertus eſſet, & diras aliquot clades ab Ungaris accepiſſet, fatali tamen arrogantiâ & temeritate eos cautos magis, quam pugnaces appellando, copias tantùm, quas ad Idus Sextiles è variis locis Polegâ, Coppano, Quinqueeccleſiis, Draco, Sirmio (hoc adhuc vetus retinet nomen) ac Sunontornia, aliiſque finibus convenire juſſerat, præſtolabatur. Quas cum in caſtra ad VIII. millium numerum recepiſſet, non amplius cunctatus ea promovit: & quum nonnulli ex Turcis, ut de nocte, ac procul Caniſa iter faceret, ne à noſtris animadverti poſſet, monuiſſent, minimè paruit, tanto noſtrorum contemptu, ut ſe de induſtria in conſpectu Zrinii, & Caniſianorum iturum diceret, quos tanta ſui exercitus formidine perculſos vaniſſimè prædicaret, ut tranſeuntem ſe ne aſpicere quidem auſi eſſent. 1587.

Contrà Zrinius identidem Battianium & Nadaſdium de hoſtium itinere & conſiliis certiores reddebat, ac ut parati in ſingulas horas eſſent, & quum majorum tormentorum fragore ſignum daret, quam celerrimè capto itinere convolarent, hortabatur: atque illi non ſolùm ſuos milites & clientes, ſed etiam magnum nobilitatis numerum paratum habebant. Præter hos Johannem Globicerium, qui Capronciæ præerat, ac Fridericum Trautmanſdorffium trecentorum Germanorum equitum præfectum literis & nuntiis admonuerat, ut ad exploſionem majorum machinarum teſſeram convolarent, ſeſeque deſignato loco ſibi conjungerent.

Quibus rebus opportunè diſpoſitis, jam tertius erat dies, ex quo Saſuares copias & caſtra promoverat; quarto autem die ad Pamlianum vicum, dimidio ſtadio à Caniſa diſtantem, paludem, qua ſtagnante rivo Caniſio late ibi diffunditur, meridiano tempore trajecit, noſtris ex arce proſpicientibus, nec tamen prodire aut tormenta in tranſeuntes dirigere volentibus. Quam rem ipſe mox metum, & pavorem interpretatus, peditatum præmiſit, ipſe cum equitibus ſubſequutus eſt; poſtea intentiore gradu eam viam, qua inter Lindvam & Nemptim oppida, ac inter Quercam & Muram fluvios itur, tenuit: quumque Turcarum agmen, quod præcedebat, ad Redicium pagum perveniſſet, & Stephanus Sereuius cum paucis equitibus Lindvâ profectus, levi cum iis certamine inito, ſclopetum in confertos exploſiſſet, & illud reponere in thecam vellet, nec acinacem ocyùs expediret, inimici vulnere per caput ictus atque interfectus eſt. Turcæ ulterius profecti pagos & villas, ſive illæ deditititiæ & Turcis vectigales forent, ſive non; pari tamen paſſu urebant, atque vaſtabant, miſeramque plebem ſine diſcrimine abducebant.

Interea Zrinius ingentibus tormentis frequenter exploſis ſignum locis, quos nominavimus, date, eoſque per literas & nuntios duplicatos, ut ſi unis quid adverſi accideret, alteri tamen tuto pervenirent, accire, ſuos in armis tenere, clientes ex ſua peninſula magno numero, magnaque celeritate convocare. Battianus, quanquam non ſatis proſperâ valetudine uteretur, & nonnihil pedibus laboraret, facto per Egerſegum & Barnacum itinere, cum quingentis equitibus, quos ſuo ſumptu alebat, & ducentis peditibus, prior ad deſtinatum locum venit; deinde Globicerius & Germani cataphracti equites duce Trautmanſdorffo; poſtremo Nadaſdius & Papenſis præſidii ductor Pertus Huſarius, iique omnes inter Inſulam Sarcaniam ac pagum Cacerlscum, æquali à Caniſa intervallo diſtantes, caſtra conjunxere; ut ſi hoſtes reverterentur, & ſive dextrum iter, ſive ſiniſtrum tenerent, in utrumque parati eos expectarent, ac cum illis flumine & paludibus ac locorum anguſtiis, & quod magis terreret, duobus exercitibus interclusis, de ſumma rerum dimicarent. Erant copiæ noſtrorum Turcicis ferè pares; tria ſiquidem millia equitum, huc numeratis etiam Germanis, facile cenſeri poterant; nec minor erat peditum numerus.

Noſtri, tumultuaria collecta manu, hoſti occurrunt.

Inte-

1587. Interim Saſuares & Turcæ vaſtatis incenſiſque pagis aliquot, coloniſque abductis, reverti inceperunt, & cum ad vicum, cui Sancto Blaſio nomen eſt, lucente lunâ perveniſſent, ac loca omnia, per quæ tranſeundum eſſet, ab hoſte teneri animadvertiſſent, tum primum temeritatis ſuæ ſentire incommodum cepere. & conſilio cum ductoribus viarum communicato, fruſtraque tentatis effugiis, necdum orto ſole, ad Caceſlacum progrediuntur, ut ſi qua poſſent factâ vi & armis viâ in tutum evaderent. Sed Zrinius ac cæteri duces locorum opportunitate, & ſuorum virtute ac viribus freti, hoſtes in ipſis paludum anguſtiis de tranſitu hæſitantes, magno impetu adoriuntur, & qua dabatur, equites perfractis haſtis eos ſternere & cædere contendunt: ſed quum cænoſus difficiliſque locus equitibus incommodus foret, peditatum, quem per opportuna loca diſtribuerant, incitante Nicolao Malicocio, Zrinii legato, viro acri & militari, ſclopetis rem gerere jubent, quorum mortiferis ictibus tam equi quàm homines, quamplurimi ex hoſtibus partim occubuere, partim ab iiſdem cum vexillis aliquot capti, in noſtrorum poteſtatem devenere. In ea rerum & locorum aſperitate Berſenciani & Seguſdiani Turcæ equites viarum peritiores, fœdo pavore perculſi, nec expectato quidem primo noſtrorum impetu, fugam dedere, nullo Saſuaris aut aliorum ducum imperio retenti, ac citatis equis, per invia, & ſaltus, ac paludes, non ſine certo in iis quorundam interitu, evaſerunt. Cæteri ex Quinqueccleſienſibus ac Mohacianis & Poſegania Turcis, quum aliquandiu pugnaſſent, tamen à peditibus, qui eos ſclopetorum glandibus vulnerare ac proſternere non ceſſabant, magno affecti detrimento ſimiliter profugerunt.

Turcæ in fugam conjecti paßim trucidantur.

Reliqua multitudo equitum pariter & peditum, quæ feſſa itineris labore, & anhelantibus equis, in recentes, & fortiſſimas noſtrorum alas, & cohortes inciderat, neque ſe parem eis futuram videbat, quo quiſque poterat modo, vitæ ſaluti que ſuæ conſulebat, jamque ad tantas trepidationis & deſperationis anguſtias ventum erat, ut nonnulli Turcæ, exemplo & periculo ſociorum deterriti, qui paludes tranſnatare conati, in iiſdem fœdo mortis genere ſuffocati perierant, ſuis acinacibus ultro traditis, ſeſe noſtris capiendos offerrent: nonnulli abjectis omnibus armis, vitam & incolumitatem voce geſtuque lamentabili deprecarentur. Alii vero firmiori ſpe evadendi, per carecta & arundines, fœdis lapſibus colluctati, ipſis ſe paludibus immergebant, sic tamen ut moribundi & viribus exhauſti, quod ulterius pergere non poſſent, opem noſtrorum implorarent, à quibus miſeratione tantæ calamitatis erepti ſervabantur. Poſtremo Saſuares cæterique omnes, infeſta ſibi numina conſpicati, rebus deſperatis, aut latebras quærere, aut in effuſam fugam ferri & ruere ceperunt.

Mahmutes Aly Baſſæ filius capitur, &

In fuga Mahmutes Quinqueccleſienſis præfectus, Alybaſſæ prælio navali ad Echinadas ab Hiſpanis cæſi filius, qui Romam perductus, & unà cum fratre à ſummo pontifice Pio V. ad matrem remiſſus erat, à Stephano Praſchocio captus eſt: quum enim Alygiaoem quendam citato equo, infeſtiſque armis perſequeretur, is ore inter fugiendum obverſo, quid, inquit, me pauperem, & modo è captivitate redemptum perſequeris? cur qui ante me fugiunt, duces & præfectos opulentos teque facile ditaturos capere & vincire dubitas? igitur prætereito eo, in Mahmutum ipſum ſplendenti ac deaurato thorace, armiſque conſpicuum incidit, eumque captum è fuga retraxit. 1587. Haſſanes Coppanii præfectus, in locum Regeſſi captivi nuper ſuffectus, dum in pedites Caproncianos, qui tranſitus cuſtodiebant, incidiſſet, ſeque, ne caperetur, acrius defendiſſet, poſtremo ſecuricula dextram manum ictus (quo ictu etiam enſis ejus, miræ temperaturæ, qui à Solymano principe ei è cubiculariis adoleſcentibus uni datus eſſe dicebatur, ſupra capulum levi fragmine contuſus fuit) deditionem fecit. Sed Sinanus Mohacienſis, dum calcaribus equum in cænoſam paludem adigit, in ea defixus hæret, ſclopeti per mediam frontem glande penitus occubuit.

Haſanes Coppani præfectus

Sinanus Mohacienſis occumbit.

At Saſuares cum equum abſolutæ nigredinis unicolorem, quem ipſe ex armento Nicolai Homonniani ortum, fuſis ad Solnocum quibuſdam Ungaris, ceperat & educaverat, in cænoſam paluſtremque lacunam direxiſſet & ex ea emergere non poſſet, hoſteſque infenſiſſimi inſtarent, omiſſo equo & calcaribus calceiſque abjectis, nudis pedibus profugit; ac Durmiſe quodam & aliis variarum peritis comitatus, verſus Berſinciam per avios ſaltus, & varios errores delatus eſt; ſic, ut quum aſperitate viarum pedes inſolito labore læſi turgeſcerent, ex pelle tigridis magni pretii, quam aureis fibulis & ſerico ſuffultam, more militari è collo ſuſpenderat, in fruſta & particulas conciſa, pedibus plantaria adaptaret, ac quinto poſt pugnam die, ab eodem Durmiſe & ſociis ægre Seguſdium perduceretur. Naſuffio quoque Stubiciano cognomine, qui Chriſtianis ortus parentibus, clade Palaſtianâ cum Sforcia Pallavicino à Turcis captus, ſe eorum ſuperſtitioni addixerat, quem Gaſpari Alapiano comitatos hoſtium perſcripſiſſe ſupra diximus, miro caſu fortuna illuſit, quum enim adacto in paludem equo ejus viribus fretus ſe vadare poſſe ſperaſſet, mox eo in caput & aures procidente, & exanimato, ipſe eam diem noctemque profundo in luto hæſit, ac hinc venenatis culicum & tabanorum aculeis, illinc à ranis & ſerpentibus morſus & corroſus, noſtris ibi paluſtria nemora & exitus paſſim indagantibus, lamentabili ejulatu & clamore ſeſe prodidit, à quibus limoſo lacu extractus Caniſæ apud Bartolum Grecium equeſtris turmæ ductorem eodem die expiravit. Memis quoque Spahoglanes, & Berhanes Quiha, a dictus Quinqueccleſiis oriundi, & Haſſanes Muſtaphæ Epirotæ, qui olim cum Valentino Magiaro ſingulari duello pugnaverat, filius, ex eorum ordine, quos Turcæ Zaimos vocant, inſignes viri, cum compluribus aliis, & Olmane Celebi in eadem fuga capti ſunt. Haiules etiam juvenis, ſororis ipſius Saſuaris genitus, ac Corcutus Taſquinis privignus, ac alter Corcutus ſcriba, & multi alii, quos longum eſſet enumerare, eandem fortunam ſubierunt.

Saſuares fœda fuga evadit.

Fuſis fugatiſque hoſtibus noſtri, juvantibus etiam agricolis, ad aliquot dies fuga & latebris ſilvarum occultatos inſequuti, velut in ferarum venatu fieri ſolet indaginibus quaſi quibuſdam cinctos incluſoſque cepere: ita ut multi vel inveſtigantium ſtudio reperti, vel quod omnem evadendi ſpem ſublatam viderent, ſponte ſua ſeſe dedentes, in poteſtatem venirent. E caſtellis etiam aliquot minoribus arcibus præſidiarii milites, ad prædam effuſi, ubi ſepes aut foſſæ con-

1587. ſæ conciſaque itinera, aut denſiores arborum frondes eſſent, multos palantes & trepidos, fameque & curſu debilitatos oppreſſerunt. Inter quos Currus Vaivoda fuit, Alibegi cognomento Sari legatus, qui illis ipſis diebus ex Armenia, ab heto contra Perſas bellum gerente, in Pannoniam remiſſus fuerat, quem Peleſcani milites errantem in ſilvis, ac pagana veſte vili indutum, nec agnitum, tertio poſt pugnam die, pro gregario milite ceperant. *Cæſa hoſtium 2000. capta totidem.* Cæſi tam in pugna quam deinceps, & in paludibus ac ſilvis extincti hoſtium ad duo millia, nec captivorum minor numerus fuit.

Confecto prælio, duces tanto ſucceſſu læti, quum multis & Globicerio imprimis præ gaudio lachrymæ manarent, ut vix per multum ſpatium effari poſſet, tandem adhibitis ſibi Malicocio & Trautmanſdorffo, Zrinium & Battianium, qui tametſi ſanguine juncti, privatis tamen ſimultatibus inter ſe acriter diſſidebant, in mutuam gratiam reductos, ad dextras jungendas induxerunt; ut pro tanto tam celebris victoriæ proventu, oblitterratis ſincero corde offenſionibus, *Præda hoſtilis diviſa.* dignas DEO Opt. Max. gratias agere poſſent. Deinde communi conſenſu Linduam, quæ inferior vocatur, delegerunt, ubi captivi & præda omnis in medium collata, more militiæ venum exponeretur. Itaque ſub finem menſis Auguſti, producti fuere captivi MDXXIII. nec enim fieri potuit, quin ab inhiantibus vel indecoro turpique lucro militibus, ac aliis, complures ex iis occultati ſupprimerentur. Equorum militarium cum ephippiis & apparatu ad M C. ſigna XIX. Decretum quoque eſt, ut duo inſigniores præfecti Quinqueccleſienſis & Coppanianus, cum eorum equis & armis, ac vexillis, ad Cæſarem ſeu ejus loco Erneſtum fratrem, quorum auſpiciis, ſecundum Deum, res proſpere geſta eſſet, dono mitterentur: & poſtquam ducibus, quorum virtute & opera victoria parta fuiſſet, idonea munera data forent, reliquus captivorum grex & præda cujuſvis generis per auctionem divenderetur, pretiumque ratis æquè omnium portionibus dividendum eſſet, quæ omnia mox ibidem peracta fuere.

At Saſuares tanto inconſultæ ferociæ & temeritatis ſuæ detrimento accepto triſtis & mæſtus, ac laquei pœnam à ſuo principe veritus, poſtquam vires reſumpſit, gravíſſimo auri pondere, & longe ampliſſimis muneribus, aulæ & purpuratorum collegio largiſſime dividendis, Byzantium profectus eſt, ut ſi fieri poſſet, cladem ſua temeritate acceptam verbis elevare, largiendoque & donando priſtinum militiæ ordinem & dig- *Saſuares Conſtantinopolim profectus.* nitatem retinere poſſet. Sed quum Muratis aures eorum operâ, quorum fratres & propinqui infelici prælio cecidiſſent, præoccupatas clauſaſque reperiſſet, ac ab Janitorum præfecto, cujus præſidio ſtudioq; ſe imprimis tutum fore fruſtrà ſperabat, nullum ſupereſſe veniæ locum præmonitus eſſet, ut ignominioſæ necis pœnam præverteret, venenum, quod ad tales ſupremi infortunii caſus paratum habebat, hauſit, & paulo poſt interiit. *Veneni hauſtu ſibi mortem conſciſcit.* Hoc diro infauſtoque exitu Saſuares infelix vitam ſuam, quam nulla humaniori conſuetudine, ſed multam in miſeros captivos feritatem, & ſævitiam exercédo impiiſq; & cruentis bellis, omne Chriſtianum nomen implacabili odio exagitando, tranſegerat, ultoribus tandem ſuperis fœde terminavit; ita ut quum vivens damnata ſana arma contumaci pertinaciâ ſemper renovaret, ſemper tamen victus, & mul acum ſtrage repulſus, 1587 meritas immanitatis ſuæ pœnas dediſſe videretur.

Poſonienſia Comitia A. 1587. At Cæſar actis pro hujus victoriæ lætitia Deo Opt. Max. gratiis, paulo poſt comitia Ungaris Poſonium ad Calendas Novembres indixit, & quod ipſe aliis graviſſimarum rerum curis in Germania & Bohemia occupatus, iis intereſſe non poſſet, Erneſtum fratrem præeſſe juſſit. In his duos præfectos Turcas, ad Caceriacum captos; ac vexilla & munera, quæ Cæſari ſeu Erneſto fratri, ut diximus, conſenſu militari offerenda erant, Nicolaus Malicocius, Alexander Sennieſius, Petrus Huſſatius, aliique aliquot minores præfecti, magna ſpectantium multitudine circumfuſa obtulere, quos ipſe omnes benigne alloquutus, catenis, poculiſque aureis, aliiſque rebus remuneratos dimiſit.

Porro fuêre hæc quoque comitia inſtar priorum tumultibus, querelis, & inconditis clamoribus plena turbidaq;, ſicuti ex publicis, quæ extant, actis conſtare poteſt. Neque enim adhuc præfecturis & magiſtratibus exteri homines amoti erant ſicuti crebrius fuerat promiſſum; & nobilitas res Ungaricas ab exteris, earum imperitis & ignaris tractari, ac intolerabili mora, nec ſatis digno fine expediri vehementer dolebat. Itaque petitum eſt à principe, ut quum annus in quatuor partes, quæ ſingulos ternos menſes conſtituunt, dividatur, eis ſingulis omnes Senatores, aut eorum potior pars conveniant, reſq; omnes tam publicas *Senatus trimeſtris.* quam privatas ipſi tractent & expediant, ſenatuique Ungarico priſtina auctoritas reſtituatur; ac pro iis rebus, quæ trimeſtris conſultationis morā pati aut expectare non poſſent, terminandis aliquot Senatores, continue apud principem manerent. Magna quoq; contentione actum eſt de Pa- *Palatinus.* latino more majorum creando, qui eſt primæ poſt regem, ut antea diximus, auctoritatis & dignitatis magiſtratus. Sed quum tempus & commoda occaſio ejus creandi in præſens ſe nequaquam offerret, ut præfecti, qui illius loco ſupplendo delecti eſſent, è Pannoniorum numero crearentur, decretum eſt.

Quæſitores proventuum regni. Cæterum de omnibus regiis & ærarii juribus, ac publicis vectigalibus, & proventibus inquirendis, quæ eorum incuria & negligentia, per quos adminiſtrabantur, vehementer conciſa & diminuta eſſe ferebantur, nec non ad invećtigandas arcium & locorum hoſtibus vicinorum rationes, legati conſtituti ſunt, qui abſolutis comitiis in omnes partes regni uſq; ad littora Adriatici ſinus egreſſi, omnia quam diligentiſſime & ſolertiſſime inquirerent, & ad Senatum trimeſtris conſilii, qui primus habebitur, bona fide referrent. Et quidem à Danubio ad Montanas Civitates perluſtrandas quatuor viri Balthaſar Battianius, Stephanus Illieſius, Franciſcus Eſterhaſius, & Andreas Juſtus delecti ſunt. Verſus Poloniæ & Trãſſilvaniæ fines, ac ſuperioris Ungariæ partes, Simon Forgacius, Franciſcus Revajus, Nicolaus Socolius, & Sigiſmundus Racocius. Ultradanubianis uſque ad Dravum flumen partibus, Franciſcus Nadaſdius, Nicolaus Palffius, Emericus Megerius, & Chriſtophorus Peteo delegati. Ad Illyricum & Dalmatiæ reliquias, Gaſpar Stancovacius Epiſcopus Zagrabienſis, cum Stephano Beriſlavio, ac Gaſpare Petricevitio profecti fuere. Quibus omnibus ex publico ſumptus ſuppeditati ſunt, juſſumque omnibus, ut ad diem XX. Aprilis menſis rebus confectis reverterentur.

Sed

1587. Sed magni hujus & ſummâ contentione ſuſcepri conſilii & laboris nullum aut planè exiguum operæ prerium vidimus : nam dum interventu variotum negotiorum ea, quæ in inquiſitione comperta erant, anno demum ſequenti in ſenatu proponerentur, multi ex Senatoribus obliquè interceſſerint, ea præſenre Cæſare referenda eſſe contendentes, à quo etiam remedia poſtulanda eſſe exiſtimarenr : aut ſi Erneſtus [attriburâ ſibi à Cæſare poteſtare eos abuſos, qui irrepſiſſent, altiùſque radices jeciſſent, evellere poſſet, aur peculâribus vectigaliũ corrigendis eriam Cæſare inconſulto ſtatim manus admoveret, tum poſſe referri. Sed quum neutrum in prompru eſſet, quòd tam procul Cæſar abeſſet, quòdque Princeps Erneſtus eam provinciam ſibi nequaquam ſumendam arbirraretur, re totâ in aliud commodiùs tempus dilatâ, nec poſteà ullâ adveniente occaſione conatus tanro ſtudio & labore inchoati fruſtrà fuêre. Quod quidem incommodum poſteà multis & magnis Reipublicæ perturbationibus & detrimentis non parvam novarum retum ſtudioſis opportunitatem ſubminiſtravit. Cenſus ramen publico nomine promiſſus eſt, ita ut de fundis agricolarum, qui oppida & pagos incolerent, quique veteri more cenſeri ſolent, bini numnii aurei duobus rerminis exigerentur, & in ærarium inferrentur : Erneſto quoque Principi ex eodem cenſu fundorum munus honorarium dimidii taleri decretum eſt.

Georgius Debrecenius proſcriptus.

Eodem in tumultu æſtuque comitiorum Georgius Debrecenius, qui vice & loco magiſtri Thavernicorum, quo magiſtratu Georgius Zrinius eo tempore fungebatur, liberis civitatibus jus dicebat, quod Senatui Ungarico verbis contumelioſis & illicitis inſultare & obloqui auſus eſſet, auctoritatemque eorum tam enormi verborum convitio, quàm infamibus libellis læſiſſet, iique ſtatuum & ordinum fidem, & legum opem imploràſſent, neque reus citatus ad diem reſpondiſſet, læſæ majeſtatis damnatus & proſcriptus eſt. Quæ publici judicii ſeveritas tametſi haud indignè homini immodicos ſpiritus gerenti irrogata eſſe videretur, triennio ramen pòſt eodem Georgio comite Zriniano apud Cæſarem & Senatores, quos ille offenderat, & univerſæ Reipublicæ ordines vehementer pro eo laborante, & ſummi odii crimen deprecante, mitigatis animis in integrum reſtitutus eſt, amiſſaque dignitatis ſuæ bonorum jura recuperavit, nec diu poſteà vixit. Poſtremò nomine Cæſaris poſtulatum eſt, ſicuti ſuperioribus annis ipſe per edicta juſſerat, ut nova ſubducendi anni aut commemorandorum faſtorum ratio à Gregorio ſummo Pontifice inventa atque introducta ubique ab omnibus reciperetur; quam innovationem à quadam parte nobilitaris cis Danubianæ abſque omnium ordinum conſenſu minimè admiſſam fuiſſe oſtendimus. Itaque his comitiis non ampliùs reluctati, eum uſum in foro & contractibus, item templis & ſacris ubique pari modo obſervandum approbârunt, utque reciperetur, latâ lege conſtituerunt; quum in Polonia & Tranſſilvania jam anteà receptum fuiſſe cognoviſſent.

Novum Calendarium receptum.

Poſt finem Comitiorum, à primordio veris ad æſtatis uſque adultæ tempus judiciis E-

periſſi adminiſtrandis ſuperior Ungaria vacavit, fuêreque omnia domi foriſque pacata, quòd Turcæ bello adverſus Perſas gerendo occuparentur, multique è liminibus Pannoniæ ad illud gerendum conſcripti eſſent. Autumno res domi turbari cepêre, hoſtibus ad arma priùs mentibus, qui non induciarum vi, aut fæderibus, ſed contrariis armis, miràque & manifeſtâ divini Numinis ope coërciti fuêre. Quippè mihi multa tam veterum quàm recentium exempla revolventi, non facilè in mentem venit uſpiam validiſſimas & inſtructiſſimas copias à paucioribus victas fuſaſque fuiſſe, atque hoc anno noſtris ad Sixonem crudeliſſimo prælio dimicantibus contigiſſe conſtat. Ferhates quum è Boſna Budam veniſſet, pro ea, quâ laborabat, inexplebili avaritia populos ſibi ſubjectos pro libidine expilare, ab eiſque inſolitos cenſus, intolerandamque pecuniæ vim extorquere cepit tam immani ſævitiâ, ut oppidis & pagis tributa duplicaret; quæ ſi ſolvendo non eſſent, incolæ eorum cum conjugibus & liberis in ſervitutem rapti divenderentur. Quâ ejus crudelitate brevi effectum eſt, ut magna miſerorum pars ſedibus relictis aliò migraret, cæteri, quibus arces finitimæ præſidio eſſe poſſent, ei ampliùs tributariæ aut vectigales eſſe recuſarent. 1588.

Prælio ad Sixonem commiſſo noſtri inſigni victoriâ potiuntur. An. 1588.

Ferhatis Budenſis avaritia & ſævitia

Inter alia loca Sixo oppidum erat, cujus cives & incolæ millenos aureos nummos quotannis ſolvere jubebantur : quod quum ſupra vires eorum facultateſque eſſet, truculenti imperii pertæſi, noſtrorumque præſidio, qui Caſſoviæ & Tocaii, ac Sendrone erant, ſe tutos ab illius injuria fore rati, tributi pendendi curam intermiſerunt; ita ut crebriores Achomatis curatoris minas ſurdâ aure prætetire non dubitarent. Quod ille ægrè ferens, tam literis quàm nuntiis debitum aliquot annis tributum ſuperbo ore repoſcere, & niſi dicto parerent, ferrum & ignem, & quæque extrema minari non deſinebat. Itaque nec recenti Saſuaris infortunio & clade territus oppidanos ad imperata facienda armis compellendos eſſe decrevit, addens ſe etiam ſi ſibi & exercitui funditùs pereundum eſſet, de illis tamen ut refractariis meritas pœnas ſumpturum. Nec mora, omnibus præfectis, qui ejus imperio parebant, ut ad diem pridie Calend. Octobris in agro Peſthano ad Racoſium amniculum cum copiis præſto ſint, ſeriò edixit, atque ii magno numero ad eum locum convenerunt, ita ut ager omnis expanſis tentoriis & caſtris, equiſque & militibus impleretur, ejuſque apparatûs fama paſſim ad omnes diffunderetur. Ipſe ex urbe in caſtra profectus, Caralibegum Albæ Regiæ præfectum, qui maximi in militia uſûs & experientiæ dicebatur, & qui anteà in partibus illis bellum cum Balaſſio & noſtris haud improſperè geſſiſſet, omnibus copiis præfecit, tormentaque quatuor mediocria, quorum in campeſtribus præliis uſus eſt, attribuit. Fuêre caſtra ad Peſthum per aliquot dies, dum de itinere progreſſuque exercitûs conſultatur, ac commeatus & res neceſſariæ parantur : deindè cùm ad octo circiter millia armatorum conveniſſent, lentis paſſibus Vaciam, indè Secenium, ac demùm Filecum perventum eſt, ibique dies militi conceſſa, donec

Ferhatis Baſſa cepta.

1588. eorum quoque locorum præſidia, in quibus robur exercitûs conſtabat, unà conjungeretur.

Nec adbuc noſtri ſatis compertum habebant quorſum conatus hoſtium tenderent: à quibuſdam enim Onodium verſus ad populandam regionem excurſuri dicebantur; quidam verò illos munitionem aliquam adverſùs Cæſarianos opportuno quopiam in loco ædificaturos eſſe exiſtimabant. Sed poſtquam auditi ſunt Loſſontium, poſteaque Sabaticam, & Rimâ amne vado ſuperato Sombatum perveniſſe, noſtri quoque quamquam conjecturâ, id quod erat, aſſequerentur, Sixonem infeſtis armis peti, tamen à quibuſdam transfugis & exploratoribus certiùs edocti, ſtatim Sixonem verſus concurrere ſtatim cepetunt. Hoſtium exercitus præſidiariis Secenii, Vaciæ & Fileci auctus jamadeò excreverat, ut equitum ſelectiſſimorum ſex millia, peditum verò totidem aut ampliùs conſtituere diceretur; quorum ne tertiam partem noſtri æquare videbantur: quippè quorum non niſi M. & D. è præſidio Agrienſi, duce Sigiſmundo Racocio & Stephano Balaſdiaco, Joanneque Barcio ejus legatis adveniſſent; Caſſoviâ autem Michaël Serenius plus minus ducentos, è Sendrone Thomas Secius, & Joannes Rottallius, ac Albertus Raibicius Germanos Ungaris permiſtis CCCXX. adduxiſſent. His equites Germani nigri ex Sceplio, rubrique & gilvi è Goncio a ſagorum coloribus dicti numero CCXXX. acceſſerunt. Cum Stephano Drugeto Homonnano ex ſuis ſtipendiariis, ac qui in Dioſgiorio Onodio, Vardaminori, aliiſque locis militabant, CCCXXXIX. armati ſeſe Racocio conjunxerunt: ita ut noſtri in univerſum duo M. bellatorum D. & LIX. haud excederent; exigua manus adverſus tam numeroſum hoſtium exercitum: ſed quæ ſubeundam omnem fortunæ aleam tuendo decori & popularibus defendendis conſtanti animo decreviſſet.

Hoſtium exercitus noſtros longè ſuperat.

Ita hoſtes facto prope Putnocum, quod à noſtris tenebatur, itinere, in conſpectum oppidi ad quintum Idus Octobris ſub Veſperum progreſſi, illud majori ex parte vacuum repererunt, quòd incolæ cognito eorum adventu relictis ſedibus ad tutiora loca profugiſſent: præter aliquos è numero juventutis, quæ ſuis freta viribus, & noſtrorum, quos venturos ſciebant, auxiliis, in templum, quod præaltâ turre & mœnibus medio in foro eſt, ſe receperat, illudque ſclopetis craſſioribus in omnes partes jaculando eminùs & ſubeuntes arcendo pro virili tuebatur. Eodem ferè tempore noſtri quoque duabus ex partibus, duobuſque factis agminibus in conſpectum hoſtium obſcuriore jam ad veſperum cœlo advenêre: Racocius enim cum ſuis Agrienſibus, & Serenius ac Secius cum Germanis & Ungaris bipartito ordine veniebant. Quibus viſis hoſtes, qui templo incluſos obſidere atque expugnare contendebant, omiſſâ eâ contentione, juſſu Caralibegi ſeſe ad pugnam parârunt, incenſiſque templi tectis, oppido quoque aliquot in locis faces ſubdiderunt, ac in proximam planiciem, in qua Purpureus & Hernatus fluvii labuntur, ac demum in Saionem illapſi, ſimul ad S. Petri oppidum Tibiſco miſcentur, ſtructâ acie, explicatiſque vexillis conſtitêre; ita ut cornua eorum ſeu latera magnâ carrorum multitudine utrinque clauderentur, & in fronte tormenta collocarentur. Nec noſtri, quin hoſtes validiſſimo impetu aggrederentur, quicquam ſibi dubitandum exiſtimavêre; quibus plurimùm profuit exortus incenſi ab hoſtibus oppidi ſplendor, quum collucentes undique flammæ obſcuram noctem & tenebras longè latèque diffuſo lumine illuſtrâſſent. 1588.

Quum Caralibegus in prima acie criſtis armiſque conſpicuus verſaretur, ſuoſque ad prælium incitaret, noſtra tympana tubæque increpuêre, ſimulque ſublato ingenti clamore ſigna ſignis collata ſunt. In eo primi certaminis fervore complures ex Turcis, è noſtrorum autem numero Georgius Peteius, ſummæ virtutis adoleſcens occumbunt, & Caralis excuſſo è capite linteo tegumento magnum in fronte vulnus accipit; ſed etiam is, qui eum ſauciaverat miles, à Turcis mox ibidem interficitur; fit prælium ſi aliàs unquam atrox & cruentum. Muſtaphas Secenienſis præfectus dum vulnerato ac pugnâ excedente Carali, nutantem ſuorum aciem reſtituere contendit, à noſtris haſtâ trajicitur, caditque, & utrinque ancipiti victoriâ dubioque Marte diu pugnatur; cùm Paiazeres Peſthanæ claſſis præfectus, & Mehemeres Janicerorum tribunus ſuos cohortati, tormenta in adverſos noſtros à latere explodi jubent, & contentiùs gradum inferre. Quamquam autem inter pedites equiteſque noſtros intervallum intercedebat, ita ut tormentorum pilis leve admodum incommodum illatum eſſet: eorum tamen fragore & reboatu, juvantibus etiam tenebris, pars eorum loco moveri, ſolutiſque ordinibus perturbari, poſtremo interno curſu terga dare, & fugam capeſſere incepit. Conſtat ea in præcipiti fuga aliquot Germanorum & Ungarorum vexilla ſtrata captaque eſſe, & fugientes verſus Vadazum pagum noſtros à Turcis perſequentibus magno numero trucidatos eſſe. Pugnabatur tamen alio loco enixiùs, & multi utrinque cadebant; verùm cæcæ noctis ſolitudine atque horrore cuncta implente, quænam victrix pars foret, quæ victa, in incerto habebatur.

Acri utrinque certamine dimicatur.

In tanta perturbatione & prælii aſperitate Andreas Paciotus Racocium ſuos animantem trepidanter alloquutus, ut ſibi conſulendum putaret, admonuit res eſſe perditas, noſtros fuſos fugatoſque, victoriam à noſtris vi extortam ad hoſtes inclinâſſe: ſatiùs videri, ſi ſe ad meliora reſervet, ac pugnâ ſubducat. Credidit vir alioqui cautus ac pugnax, nec tamen in tenebris diſcrimen pugnæ ſatis diſcernens homini amiciſſimo & militiæ claro, utpotè qui paucos ante dies ſingulari pugnâ cum quodam Turca congreſſus victor evaſerat, quamquam nimis præproperâ deſperatione mentienti, ac Serencium verſus ſe recipere cepit; ſic tamen ut paulò poſt à ſuis, qui hoſtes fuſos & fugatos, victoriam noſtram eſſe nuntiaverant, revocatus, ſub pugnæ exitum reverteretur. At Balaſdiacus & Barcius ſuorum partem, quæ in pugna conſtanter perſtiterat, cohortati, prolatis duobus colubrinis, & in hoſtes cum ſummâ ſtrage eorum exploſis, rem reſtituerunt, adcurrentibuſque Serienio & cataphractis Germanis atrox pugna reſtituta eſt, in qua utrinque

plurimi

1588. que plurimi cadunt, ſed ex hoſtibus longè plures; ibique laborantibus noſtris ſexcenti etiam haſtati, & manus ſclopetariorum equitum Germanorum opportunè ſubveniunt. Hic primùm Janiceris loco pulſis, & protrito hoſtium peditatu tormenta currulia adempta fuêre; iiſque in hoſtem obverſis unius horæ & ampliùs ſpatio inter ſe variâ ſorte, & ſummâ utrinque obſtinatione, Corcute Filecienſi præfecto ſuos animante, colluctati ſunt. Quo in conflictu omnium acerrimo Stephanus Homonnianus equo cadente, ac ad hoſtes profugiente, pedes pugnare coactus, dum à Damiano Thrace familiare ſuo equum poſceret, & ſi ab hoſte caperetur, ſe eum redempturum polliceretur, nec id ab homine omnium ingratiſſimo obtinuiſſet, à Turcarum peditibus captus vinctuſque fuit; cui quum chirothecas loricatas auro exornatas, ac arma & veſtes detrahere contendunt, nec de iis dividundis ſatis convenire poſſunt, ſuperventu equitum Ungarorum felici ſuâ ſorte è manibus eorum ereptus liberatur.

Nec tamen prælium adhuc intermittebatur, quamquam utraque pars pugnando fatigata langueſceret. Erat à latere ejus loci, in quo pugnabatur, inter vineta collis eminentior, hoc tubicen Racocianus ſive à ducibus juſſus, ſive ultrò conſcenſo tubam Germanico more inflare cepit; tum verò hoſtes nova noſtris Germanorum auxilia adeſſe ſuſpicati, non parum conſternari animis cepêre: & quum quatuor ferè horis continuè dimicatum eſſet, laboreque & vulneribus laſſi, neminem ex præfectis, qui eis cohortandis animos adderet, prodeuntem viderent; jamque tormentis etiam amiſſis Pajazetes quoque peditatui præpoſitus occubuiſſet, tandem in fugam ſe prorrpuêre; ita ut equites Turcæ attoniti & trepidi pedites ſuos proculcatos & deſertos noſtris mactandos relinquerent. Multi in fuga capti cæſique: & qui ad Sajonem pervenerant, cùm non quibuſvis in locis vado tranſire poſſent, magna eorum pars in flumen ſe præcipitavit & gurgitibus abſorpta periit. Ceciderer ex hoſtibus ampliùs IIM.
Numerus cæſorum & captorum hoſtium. capti CCCLXXVI. ſigna militaria omnia & colubrinæ: equi CCCCLXXXII. carri impedimentis & commeatu variis rebus onuſti, CXXI. in loco pugnæ cadavera hoſtium MDCCXLV. Serienius in unum acervum congeſſit, ac obducto ſepimento, ne à feris & canibus manderentur, claudenda curavit. Nec noſtris incruenta fuit victoria, cùm ex Germanis CCXX ex Ungaris CCCCX. interiiſſent, inter quos præter Georgium Pereium Petrus Sequius Agrienſis eques, ac Leonardus Quercus, Lucas Tarnocus, & multi alii deſiderati fuerunt. Ex Germanis Fridericus Raibicius, Joannes Nimpſius, & Chriſtophorus Praiſicius cum quàmplurimis ſociorum periêre. Paulus autem Sorius, & Franciſcus Soldoſſius inter fugiendum ab hoſte capti ſunt.

Hæc eſt pugna memorabilis ad Sixnnem magnâ utrinque animorum & virium pertinaciâ ſummoque ardore pugnata; cujus exitum & victoriam ſi quis vel hoſtium numero & robore ponderare velit, ſive magnitudinem periculi, ſi res improſperè cecidiſſet, metiatur; ſive tam noſtrorum, quàm barbarorum conſtantiâ & fortitudinem conſideret, omni ratione magnam, & divinitùs planè conceſſam nequaquâ negaverit. 1588. Eſt hoc oppidum noſtrâ memoriâ binis anteà Turcarum cladibus nobilitatum, ſemel Veligiane Perſâ cum quinque millibus Turcarum à Telequeſſio ad internecionem victo & profligato, iterum annis ab hoc poſtremo conflictu undecim, ab hoc eodem Racocio & Præpoſtuario victoria de Filecienſibus mille Turcis parta, quâ Haſanes Allaibegus, Spahiis equitibus præpoſitus, magni vir nominis captus fuit; adeoque ut fatalis hic locus ad interitum Turcarum à fortuna deſtinatus haud immerito dici poſſit.

Paucis poſt hanc victoriam diebus Vincentius Gregorocius Jaurini, ac Petrus Huſſarius Papenſis legati, cum ſuis præſidiariis, qui ad duorum circiter millium numerum conſtituebant, fortunam experiri conſtituerunt, ac mutuo habito conſilio verſus montes & ſilvas Verteſias copias promoverunt, eo animo, ut ſi Budenſes aut Albani Turcæ occurriſſent, cum iis manum conſerere, vireſque periclitari non dubitarent. Ipſis ſe in itinere conjunxit Radicius Voivoda Thrax cum ducentis è Veſprimio militibus, ac è præſidio Comaronienſi aliquot è claſſiariis pedites: cùmque per biduum ſilvis morati neminem ex hoſtibus obvium habuiſſent, quòd illi clade ad Sixonem acceptâ domi ſe continerent, ad oppugnandam arcem Geſteſiam, quæ non procul erat ſuadente Radicio, qui quòd anteà iſthic ſtipendia meruiſſet, loci peritus erat, animum & vires converterunt. Approbante conſilium Gregorocio, V. Idus Novembris intempeſtâ nocte proximè ad arcem ſilentes & ſuſpenſo gradu pervenêre. Nec *Gregorocius Geſteſiam*
mora, præeunte Radicio peditatus omnis ad *arcē Tur-*
portas occupandas improviſo impetu irrupit; *cis eripit.*
ita ut tantiſper, donec hoſtes, qui intùs erant, è ſtratis procurrere, armaque capere, aut explodendis tormentis manus admovere poſſent, noſtri primam portam ſecuribus & dolabris, ac multò lancearum nixu aperirent & ingrederentur, hoſteſque trepidi in ſuperiorem arcem ſeſe reciperent: cujus fores & valvas cùm pari ardore adorti eſſent, & modò trabium concuſſu, modò bipennibus refringere conarentur, & intereà incluſis, ſi ſe dederent, incolumem vitam atque abitum pollicerentur: hoſtes rebus deſperatis de tradenda arce proloqui ceperunt: eaque ad interpoſitam Gregorocii & Huſarii fidem iis conditionibus dedita eſt, ut propugnatoribus cum gladiis & ſclopetis, aliiſque armis eò quò vellent, abire liceret; ſed tormenta ac eorum apparatus, commeatuſque omnis generis ibidem relinquerentur. Quibus peractis, & hoſtibus, qui ad LX. pedites erant Budam dimiſſis, noſtri arcem occupârunt, & Gregorocius eam Radicio Thraci, cujus in ea capienda eximia virtus conſpecta erat, tuendam commiſit, ipſeque cum ſuis Jaurinum reverſus eſt.

At Ferhates re ab iis, qui arce exceſſerant, cognitâ, literas minarum contumeliæque plenas ad Principem Erneſtum, eoſque, quorum conſilio in rebus bellicis utebatur, queis eo tempore David Ungnadius præerat, paulò pòſt dedit, quibus arcem contra inducias ereptam repetebat, niſique redderetur, ſe mox prolatis tormentis, eductoque exercitu aliam quampiam arcem expugnaturum, barbarico

1588. faſtu comminabatur. Reſponſum illi eſt, ipſum nuper admodum ad vaſtandam ſuperioris Ungariæ partem juſto exercitu contra pacta induciarum excurriſſe: quòd ſi hoc ipſi licuiſſet, noſtris quoque ejus exemplo arcem ſine tormentis, & ſine ullo belli apparatu licuiſſe in poteſtatem redigere; ut tamen in aperto ſit, ipſos nolle occaſionem præbere, quâ induciæ violentur, mandaturos iis, qui nunc intùs eſſent, ut illâ reſtitutâ confeſtim excedant.

Sed iis paulò pòſt reſtituitur.

Proindè juſſum eſt Gregorocio, ut ad certum diem, de quo inter ipſum & Ferhatem conventum fuerit, arcem Turcis reſtituat. Quod ille exequutus, Radicium & milites, quos in ea reliquerat, eduxit, & arcem Ferhatis legato Achomati reſtituit; poſteaque toto hoc anno & inſequenti apud Ungaros res quietæ & tranquillæ fuêre.

Joannes Geiius tutor Sigiſmundi Tranſſilvani obit,

In Tranſſilvania Joannes Geiius, quem Sigiſmundo Chriſtophori Bathorii filio impuberi tutorem ab Stephano Polonorum Rege patruo datum fuiſſe diximus, hoc ferè tempore migravit è vivis; quum pupillum decimum jam & ſeptimum ætatis annum agentem, provinciam pacatam, & ſub clientela Turcica florentem, & in ærario ingentem præſentis pecuniæ vim ad futuras pupilli neceſſitates repoſitam reliquiſſet.

Trautſoniy,

Apud nos annus fuit clariſſimorum virorum morte notabilis. Nam Joannes Trautſonius, qui tribus Imperatoribus togâ & pace charus, primum ſemper locum inconcuſſâ fide regundis conſiliis promeruerat, & res Ungaricas magno ſemper ſtudio atque amore erat complexus, ſub hoc tempus fato conceſſit.

Harrachy,

Nec magno interpoſito temporis intervallo Leonardus quoque Harrachus, qui parem gloriam, aut certè ſecundas poſt ipſum partes obtinebat, morbis ſenioque confectus maturo fato illum ſequutus eſt.

Battianij obitus.

Sed Balthaſaris Battianii properata mors eò gravior & luctuoſior patriæ fuit, quod ea virum ingentibus pace belloque negotiis parem amiſit, ac niſi eum fata ante provectæ ætatis terminos properè ſuſtuliſſent, ut res Pannonicas cum Turcis ad bellum brevi poſt deductas attingere potuiſſet, militaris quoque diſciplinæ ſcientia, & adminiſtrando bello haud poſtremæ dignitatis virtutiſque ducem habitura fuiſſet.

Caroli Archiducis è vivis exceſſus.

Carolus quoque Auſtriacus Princeps præſtantiſſimus eâdem æſtate quinquageſimo ætatis anno ſubitâ vi atrocioris morbi extinctus fuit, ſummo omnium mortalium, ſed maximè Illyrici nominis militum luctu & dolore, quos ſingulari amore & liberalitate proſequebatur, eiſque ſtatis ſemper certiſque ſtipendiorum temporibus ſummâ fide ſatisfaciendum curabat: ut ſalvis eorum operâ & labore confiniis ipſe ſubjectæque ejus imperio gentes quietem & otium, ac ſecuram vitam agitarent. Ei Cæſar ut patruo longè omnium amantiſſimo de more magnificentiſſima funeris juſta perſolvit, compoſituſque eſt Secaviæ ſepulchro, quod vivens ſibi condendum curaverat. Liberos ex Bavara Maria complures reliquit, quorum maximum natu Ferdinandum, avi Cæſaris nomen referentem, paterniſque inſiſtentem veſtigiis ſceptra provinciarum gubernare videmus. Sed ante alios noſtræ ætatis Principes, vel poſt obitum felix & fortunatus elegantiſſimâ & pulcherrimâ filiarum prole meritò dici poteſt; cùm ex earum numero maximis & potentiſſimis Hiſpaniæ ac Poloniæ Regibus, cæteriſque nobiliſſimis Europæ Principibus aliquot connubio junctas, & ſplendidiſſimo apparatu collocatas conſpiciamus. 1588.

Noſtri fortunâ temerè tentatâ ab hoſte cæſi ſunt.

Paulò ante ejus exceſſum res ſatis pro temporum conditione tranquillæ, parum abfuit quin militari temeritate turbarentur. Georgius Turzo Franciſci olim ærario præfecti filius, ſummæ ſpei ac virtutis adoleſcens, cùm ſub duce Palffio in arce Nova Archiepiſcopali, ad Nitriam flumen ſita, ordines equitum duceret, cum CCCC. equitibus fortunæ aleam periclitaturus Strigonium verſus profectus fuit, ibique cùm ſe & ſuos in inſidiis collocâſſet, Matthiam Huſſarium, & quoſdam alios, qui ſe in conſpectum darent, eoſque elicerent, præmiſit. Quos cùm Menis præfectus validiore Turcarum agmine inſequutus adeò premeret, ut res in extremum adducta periculum eſſet, evenit ut iter alioſum flectere cogerentur, quam eò, quò à Turzone expectabantur. Itaque hoſtes captis & trucidatis nonnullis ex eorum numero, qui præcurrerant, Turzonem etiam & ſocios in ſilva latentes aggreſſi, eodem proſperi eventûs tenore fuſos & fugatos, quamquam diu & acriter repugnantes, terga dare coegerunt. Quo in certamine complures ex noſtris clsro loco nati, ſummæque ſpei adoleſcentes in manus hoſtium inciderunt; inter quos Andreas & Laurentius Zaii, Franciſco patre olim magni nominis viro geniti, ac Emericus Jacoſitius, Sigiſmundus Peſthius, Joannes Caconius, & ipſe Matthias Huſſarius, compluresque alii fuêre. Joanni tamen Sceleſtio benignius fortuna favisse viſa eſt; quum enim eum hoſtes inſequuti ita premerent, ut laſſo equo vix ſe evaſurum ſperaret, equitem ſuæ turmæ æquè fugientem nactus, illum celeriter equo deturbavit, eoque conſcenſo inſequentium manus effugit. Turzo etiam meliore uſus fato, generoſique equi pernicitate fretus, periculum vitavit, ac cum palantibus ac diſperſis ſociis domum reverſus eſt.

Poſt acceptum hoc incommodum milites irritati, ſumendæque ultionis cupidi, quonam modo hoſtibus par vulnus infligere poſſent ſæpè conſultârunt. Intereà rei inter ſe penſitatæ occaſio oblata eſt, quam temerè quidem & inconſultè, nec ſine flagitio arreptam meliùs omittere fuiſſet.

Barius & Ibraimus duello cõcertare ſtatuunt.

Iiſdem enim ferè diebus Michaëli Borio Bacabanienſis præſidii legato, cum Ibraimo equitum ductore Palancano ob captivorum quorundã redemptionem, mutuis conviciis contracta diſcordia interceſſit, quâ magis ac magis gliſcente eò demum irarum atque indignationis utrinque exarſit, ut miſſis ultrò citròque literis ad ſingulare duellum ſeſe mutuò provocarent. Quod quum legibus induciarum cautum eſſet, prior Ibraimus a Ferhate pugnæ poteſtatem obtinuit. Cujus exemplo Palffius quoque, qui partibus ultradanubianis ſumma cum poteſtate præerat, eam conceſſit, eâ conditione in literas publicæ fidei inſertâ, ne Ibraimus ad eam pugnam, niſi centum equitibus comitatus veniret; quòd ſi eum numerum excederet, tum literæ ſuum vigorem amitterent: quæ quidem ambigui ſensûs formula perturbandis rebus occaſionem ſubminiſtravit; quandoquidẽ eam aliter Palffius, aliter milites interpretabantur: ille enim, ne pugnaretur; hi verò

1589. ut noſtris jus interficiendorum hoſtium eſſet, intelligendum exiſtimabant. Cæterùm a Gaſpare Sibricio, qui tum Bacabaniæ præerat, dies pridie Iduum Maii conſtituitur, ad quem Ibraimus cum centuria ſociorum ſecundùm literas Palffianas veniret, ſicque pugnaretur.

Ad diem Benedictus Pogranius Corponæ, Franciſcus Nagius è Lezenia, Lævæ præfecti, & Georgius Turzo, ac Andreas Revaius cum Gregorio Dulone, & Joanne Barbelio ex Nova arce advenêre; & ex Montanis civitatibus non contemnendus ſclopetariorum numerus confluxit. Haſanaga quoque Ciquario præfectus (qui locus Albæ vicinus, alio nomine Battianium vocatur, natale celeberrimæ Battianiorum familiæ ſolum) cum Turcis, qui in Palanca & Boſca caſtellis erant, Ibraimum eò adduxit; acciditque non dolo, qui omnis eo tempore aberat, ſed fortuito quodam caſu, ut Turcæ paulò plures centum equitibus eſſent, qui numerus ſecundùm Palffii literas minime erat excedendus. Itaque Haſanaga noſtros alloquutus, ſe multis verbis excuſavit, quòdque ampliori numero adveniſſet, non de induſtria factum retulit; quos ipſe ſingulatim, ad Hippoli fluminis pontem omnes numeraro recenſuiſſet, & qui centuriam exceſſiſſent, eos retrò in oppidum reverti non ſolùm verbis, ſed etiam verberibus compuliſſet. Verùm ſpectandi aviditate quoſdam juvenes vel clam præcedentes in itinere cæteris ſe aggregâſſe, vel poſtea ſequutos eſſe: nec tamen eos decem aut viginti numero eſſe; petere ſe ne id vitio vertatur. Pogranius & Sibricus id parum referre, nec eis fraudi futurum reſponderunt.

Equi Turcici inſignis ferocia.

Cùm intereà Borius ferociſſimum ab Ibraimo equum adductum eſſe didiciſſet, adeò ut calcibus & morſibus hoſtem petere, ac quicquid membrorum ſive boſtilis equi, ſive hominis mordicus conſtrinxiſſet, non niſi avulſum dentibus diſcerptumque relinqueret; ſic ut ſibi non cum Ibraimo ſolùm, ſed ejus equo ſimul pugnandum foret, detrectare pugnam cœpit, niſi ille alio equo conſcenſo certamen iniret. Quod quum Ibraimus nequaquam facere vellet, aliquot horas multis verbis altercando conſumpsêre. Ad extremum quum ambobus tergiverſantibus certamen ſucceſſu caruiſſet, & Turcæ annuentibus Pogranio & noſtris re infectâ reditum pararent, milites è Nova arce præconceptis, uti credi par eſt, conſiliis mutuo ſeſe cohortati in eos jam recedentes magno facto impetu, inclinatis haſtis irrupeiunt. Mox quod Turcæ pauci eſſent, fuga facta, in qua major eorum pars protrita interfectaque eſt: quanquam Pogranius voce, manuque & clamore, demùm ſtricto quoque enſe, ne tam inſigne flagitium adverſùs datam fidem, quæ etiam hoſtibus ſervanda eſſet, committeretur, prohibere contenderet. Quâ quidem re ipſe quidem ſuos Corponenſes in officio continuit; ſed cæteri retineri nequaquam potuerunt, quin in fugientes, & Deûm atque hominum fidem implorantes Turcas vulneribus & cædibus crudeliſſimè graſſarentur tantâ ſævitiâ, ut fugientes uſque ad Pecenediam villam & Semberum caſtellum cædendo, capiendoque & vulnerando perſequerentur, ac Sabanum & Curtum clari nominis equites cum ampliùs ſexaginta Turcis interfectos trucidarent, &

Noſtri hoſtes contra datã fidem occidunt.

circiter quatuordecim, & inter eos Alagani peditum ductorem retraherent. Haſanaga tamen & Ibraimus notitia locorum freti cum pauciſſimis in tutum evasêre; ſed ita ut equum illum præferocem ſpadicei coloris, qui intermittendæ pugnæ cauſam præbuerat, noſtris capiendum relinquerent: quem quum aliquot poſt dies jubente Palffio Joannes Draſcovitius periculum ferociæ facturus conſcendiſſet, & cum altero equite congreſſus eſſet, adverſarium anterioribus pedibus deturbatum, dentibuſque & immani morſu petitum in veſtigio confecit, ſeſſore Draſcovitio habenis retractis, pugniſque & verberibus fruſtrà reluctante. 1589.

Hoc facinus militum tantâ indignitate & publicæ fidei oblivione ſive contemptu (quod nunquam anteà contigerat) patratum, adeò Turcarum animos, & ipſius potiſſimum Ferhatis in noſtros concitavit, ut ſi ulteriùs vitam produxiſſet, ac niſi brevi pòſt induciæ in apertum bellum prorupiſſent, graviſſimas omninò moleſtias vir ferox, & ſumendæ ultionis cupidiſſimus Cæſarianis intuliſſet. Dedit tamen impacato animo literas ad Erneſtum Principem. ac Davidem Ungnadium, quibus captivos cum equis & rebus reddi, ac de cæſis & interfectis æqui juris & juſtitiæ adminiſtrationem minaciter poſtulabat. Qui totius facti nomen ita diluere & refellere conati ſunt, ut ſe illud ægerrimè ferre, brevique cauſam enormis ejus inſolentiæ injuſſu ſuo factæ militari judicio cognituros, & ſummâ ſeveritate caſtigaturos teſtarentur. Intereà captivi ut dimitterentur, ſeriò injunctum eſt, & equi ac arma & cætera præda, quæ Turcis erat adempta, reſtitui juſſa.

Ferhatis de hac injuria querela.

Cùm verò poſt contractam non parvam temporis moram circa hibernos eos dies publica judicia per ordinarios regni magiſtratus Poſonii exercerentur, viſum fuit ut eodem tempore Palffius ſe & milites judicio ſiſteret, cauſaque ſecundùm militarium legum formulam decideretur. Convenêre ad diem citati milites ac præfecti complures, ac juſſu Principis etiam Germani aliquot præcipui nominis diſceptaturi, ſe eo contulêre: David ipſe Ungnadius, Andreas Taifalius Iaurini præfectus, Lupus Gilles ejus gener, Eraſmus Praunius, aliique qui ordinariis judicibus permiſti, controverſiæ dijudicandæ intereſſent. Verùm quum milites ſe niſi Ungaricis legibus ſubmittere nollent, in cauſâ præſertim, in qua provocatio non daretur, ideòque Germanos, qui diverſas & alienas à noſtris leges ſequerentur, nequaquam admitterent, eo quidem tempore res in alium terminum dilata eſt, irato ac frendente Ungnado, qui ſe & Germanos excludi admodum moleſtè graviterque ferebat. Deindè dum invidioſæ litis actio de die in diem comperendinando extenditur, & Palffius ac Turzo noxæ eximuntur, eò tandem deducta eſt, ut lis omnis Palffio, ſub cujus imperio nata erat, militari ac compendioſo jure decidenda committeretur. Qui die dictâ, teſtibuſque productis ita litem diremit, ut paucorum pœnâ contentus, cæteris abſolutis, Franciſcum Nagium, Georgium Nirium, & Petrum Ormancozium irritati in Turcas militis reos pronuntiaret, & captos cuſtodiæque traditos, pœnæ aut gratiæ Principis aut Cæſaris reſervaret: idque ideò ab eo factum,

Iudicium militare de auctoribus cædis exercitum.

1589. ut exaſperatos hoſtium animos eorum carcere & captivitate deliniret; quamquam qui occubuerant, nullâ jam arte nulliſque remediis in vitam revocari poſſent. Quorum etiam placandorum causâ cum muneribus miſſus ad Ferhatem fuit Joannes Jurcovitius Dalmata, quem primo in congreſſu acrioribus verbis & convitiosis, more barbarico exceptum, poſtmodum à quis ideò reprehenſus, in honore habuit, & veniâ ab eo petitâ nec irremuneratum dimiſit; ſic tamen ut de reis pro læſo gentium jure, & publicâ fide violatâ ſupplicium ſumendum eſſe ſæpè repeteret.

Ferhates Baſſa à ſuis trucidatur.

Verùm non multò pòſt ipſe quoque Ferhates per ſuorum ſeditionem Budæ interficitur: nam Giunliæ & Janiceri, ac Besliæ, cæterique qui ſtipendia merebant, quòd ſtatis temporibus ea non perſolveret, ac monetæ aureæ & argenteæ, & rerum omnium pretium ſummâ militum injuriâ maximè intendiſſet, ac vilem pannum Theſſalonicenſem, Oryzamque, & ſruticis ejus Ægyptii pulverem, qui tingendis croceo colore equorum ſetis in uſu eſt, ſimileſque minutias duplici pretio eis obtruderet, & ab eo convento nihil æqui retuliſſent, ad arma converſi eum multis illatis vulneribus in ipſo prætorii atrio contrucidârunt: manſitque mors ejus inulta, Murate ob eam in neminem animadvertente. Venit tamen poſteà in ejus locum Constantinopoli Haſanes, Mehemetis magni Purpuratorum olim Principis filius, qui res Pannonicas curaret, ac muneris honorarii mittendi curam apud Cæſarem urgeret, quod à biennio intermiſſum eſſe ferebatur.

Haſanes in præfectura Budenſi illi ſuccedit.

Fœdus à Perſis cū Murate initum.

Sed & fœdus a Murate cum Perſis, eorumque Rege Meheorete cognomento Hodabende ſub id tempus ictum fuit, quum integros quindecim annos bellum variâ utrinque fortunâ geſtum eſſet; ſic ut locorum quidem complurium, ac Caſpini quoque, ubi interior ſedes Perſarum Regum erat, Turcæ potirentur; extrema tamen & ferè incredibilis Turcarum ſtrages aliquot prælus & conflictibus edita eſſet, eorumque exercitus, cui primùm Muſtaphas purpuratus, cujus immanitas & perfidia bello Cyprio adverſus Venetos geſto nobilitata eſt, item Oſmanes, deindè Sinanus, Guletâ captâ & everſâ clarus, poſtremò Ferhates præfuerant, ſæpiùs ad internecionem fuſus fugatuſque eſſet; ipſique Turcæ ferro fameque, & rerum omnium neceſſariarum inopiâ preſſi, & ad contemnendam paucitatem ſæpè redacti, tranſmarinum bellum diris omnibus devoverent, pacemque & otium vel maximè præoptarent; ut poſt tot & tantos labores, rerumque omnium difficultates exantlatas quiete & tranquillitate partâ apud ſuos penates frui poſſent. Tentata quidem fuit ſæpenumerò pax & amicitia per legatos utriuſque gentis; ſed Turcis difficiles & intolerandas conditiones poſtulantibus coaleſcere nequaquam potuit: poſtmodùm cùm utroſque tædium diuturni difficiliſque belli cepiſſet, hisdem iiſdem legibus pax conſtituta eſt, ut utraque pars quod in manu & poteſtate haberet, id retineret, & Hodabendes obſidibus, qui è regio ſanguine originem ducerent, datis, de pace ſervanda caveret. Itaque brevi pòſt Hodabendes ſolennes legatos, ſimulque Haidarem puerum Aba fratre ſuo uterino genitum miſit, matre illius ſingulari pietate filium comitante, qui obſidis loco Constantinopoli ſervaretur: ſicque relictis, qui regiones in poteſtatem redactas in officio continerent, locaque bello capta munirent, præfectis, exercitus in Aſia deductus eſt. 1589.

Rebus in hunc modum comparatis, annitente non multo pòſt ſingulari aſtu & perfidiâ Sinano, qui paulò antè Purpuratorum princeps effectus, famam bello in Aſia & Africa geſto paratam, Europæ quoque finibus extendere cupidiſſimus erat, bellum illud tranſmarinum in Pannoniam contra Cæſarem, induciarum fide contiſum nefariè translatum eſt; quod non ſolùm Bacabanienſis controverſiæ obliviſcendæ occaſionem attulit: ſed etiam per quindecim continuos annos vario & ancipiti Marte ita geſtum eſt, ut hinc diverſæ Chriſtiani nominis gentes & nationes pro Reip. ſalute; illinc barbari ab ultimis Aſiæ, Syriæque & Ægypti finibus exciti, adeò pertinacibus animis armiſque inter ſe contenderent, ut jam non de Pannoniæ poſſeſſione, ſed adverſus Germanos vetere militiæ gloriâ, & præſenti libertate ſpoliandos periculoſiſſimum certamen ſuſceptum eſſe, & ſæpè utra pars periculo propior fuerit, in dubio incertoque hærere videretur.

Per eos dies terra vehementi impetu multis in locis tremuit; ita ut Viennæ & Poſonii, Tirnaviæque & propinquis locis, ac in Illyrico Zagrabiæ, & non procul à mari Segniæ, non ſine ingenti mortalium formidine, collapſis pleriſque ædificiis moveretur: Poſonii verò etiam fortuitus ignis ex angiportu, in quo officinæ fabrorum ferrariorum non procul à ſuperiore urbis porta habentur, meridiano tempore ſubortus, uſque adeò immani violentiâ debacchatus eſt, ut præter ſacratarum Virginum cœnobium, templumque divæ Claræ eodem igne correptum ac concrematum, tota ferè urbs pauciſſimis domibus exceptis, populantibus terribili velocitate cuncta incendiis conflagraret. Manſit tamen intactum ope Numinis templum majus divo Martino ſacrum, & Franciſcanorum Sodalium collegium cum templo, ac domus Archiepiſcopalis cum ſacello divi Ladislai Regis, ac prætorium urbis; cæteris omnibus publicis privatiſque ædificiis eodem igne quàm citiſſimè conſumptis. Mox juvantibus ventis ſuburbana etiam ædificia ſub radice montis, cui arx impoſita eſt, & attiguas verſus Solis ortum domos inflammavit, & momento temporis miſerabili vaſtitate atque ſtrage abſumpſit. Quòd ſi repentinum iſtud atroxque incendium nocturni temporis obſcuritate erupiſſet, res & fortunas miſerrimæ urbis longè majore proculdubio cladis mole afflixiſſet, quando ſcilicet pervagantibus ubique ſummâ rapiditate flammis non tam facilè, ut interdiu, remedia ad reſtinguendum adferri potuiſſent.

Terra motus An. 1590.

Poſonij conflagratio.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXVII.

1590. PAce cum Perſis factâ, eâque obſidibus præcipuis ſtabilitâ, Militares exercitum tot annorum laboribus & ærumnis feſſum quiete & otio recreare, dimiſſiſque ad ſuas ſtationes militibus, vacationem dare conſtituit. Nec deerant præcipui ex Purpuratis, quorum numerum auxerat, qui id imprimis neceſſarium eſſe arbitrarentur, ac ut exequeretur, rectiſſimis conſiliis ſuadere contendebant. Verùm Sinanus, qui ſublato nuper è medio & ſtrangulato Ferhate æmulo ad clavum & gubernacula imperii ſedebat, ac lentum & pacatum Muratis ingenium fallacibus & ſubdolis conſiliorum ſuorum rationibus, quò volebat impellere poterat, bellum in Europam transferendum, ac Polonos aut Venetos, aut certe Pannonios armis laceſſendos & compeſcendos diſſerebat. Quibus tametſi pacem conceſſam eſſe non iret inficias; illa tamen ab iis crudeliſſimis in Turcicam ditionem factis excurſionibus identidem violaretur, ut nuper Benditia & Coſſo urbes à Coſacis improviſo impetu captæ atque direptæ: ab Ungaris autem multa Turcarum millia ad Cacerlacum & Sixonem, captis præcipui nominis præfectis, & in his Mahmuto Alipaſſæ filio, regii ſanguinis adoleſcente, cujus caſum mater infelix quotidie deplorabat, ad internecionem cæſa teſtarentur; & Cæſar ad mittendum munus honorarium jam à biennio intermiſſum, quamquam ſæpiùs ſolicitatus adduci nondum potuiſſet. Venetorum autem arrogantiam minimè ferendam, qui certum quendam, non quidem magni momenti cenſum, ſed tamen qui jam a multis annis pro Corcyræis ſolvendus fuiſſet, in hunc uſque diem ſingulari contumaciâ denegare non dubitâſſent.

Sinanus bellum in Europam transferendum ſuadet.

Erant qui huic ſententiæ multis rationibus obliquè contrairent, nec exercitum multis laboribus & diuturno bello fatigatum, majoribus periculis temerè objiciendum exiſtimarent; quòd Polonos atque Ungaros, ſi ſocietate initâ communibus viribus bellum propulſaturi forent, non ſine aperto diſcrimine ſuſtineri poſſe dicerent; quandoquidem illi trajecto in Valachiæ finibus Iſtro, per apertos & planos Bulgariæ campos in Thraciam, & ad uſque Imperii ſedem Conſtantinopolim irrumpere, ac ferro & igne terrorem circumferre poſſent. Venetorum verò vires levibus de cauſis minimè irritandas, qui quum divitiis & claſſibus maximè valeant, tum verò ſi potentiam cum Hiſpano & cæteris Principibus conjungant, ut bello Cyprio feciſſent, verendum eſſet, ne nimis ancipiti rerum eventu cum iis dimicandum foret. 1590. Variantibus in hunc modum ſententiis viſum Murati fuit, ut priùs quàm de ſumma conſultationis deliberaret, Muphti ſummo ſuperſtitionis Mahometanæ antiſtiti in conſilium adhibito, ea ordine referrentur, quo ſalvis auſpiciis & religione maturè omnia terminari poſſent. Qui quum in Divanum, quo nomine publicum à Turcis concilium vocatur, acceſſiſſet, aliorumque ſententias referentibus ſcribis didiciſſet, in hunc modum loquutus eſſe fertur.

Muphtis ſententia de bello gerendo.

Si Principibus & Imperatoribus noſtris, quorum opes in excelſo ſunt, in uſu fuiſſet adverſus hos aut illos Reges aut populos pro arbitratu & libidine, non maturo conſilio ac ratione bellum ſuſcipere, ac fortunæ temeritati, quæ ut plurimùm vitrea fragiliſque eſt, rerum ſummam committere, ſupervacaneè nunc de iis rebus diſceptatio inſtituta eſſe videretur. Verùm poſtquam conſiderandum ſemper & prudenter dijudicandum cenſuerunt, quâ rerum opportunitate, quibuſnam hoſtibus, quo ordine, quibuſnam de cauſis bella inferenda eſſent, in deliberando quidem maturis conſiliis, in aggrediendis verò expediendiſque rebus celeritate ac conſtantiâ, indomitiſque viribus arma tractârunt. Quibus etiam ſummæ prudentiæ, & expediti roboris artibus & adminiculis ab Oriente ad Occidentem admirabili virtute & gloriâ innumerabilia trophæa ex diverſiſſimis orbis terrarum nationibus & ingentes victorias pepererunt, Imperiumque longè latèque productum, poſtremò in hac urbium Regina Conſtantinopoli feliciſſimè condiderunt. Eorum ſequutus morem potentiſſimus Imperator noſter, qui nunc rerum potitur (cujus ut unicus dies concedentibus Superis in millenos extendatur, precor) Perſas Deo & hominibus inviſos, noſtræque religionis impios deſertores, armis perdomitos pacem petere coëgit; eamque ipſis, uti planè victis & ſub jugum miſſis ita conceſſit, ut conditio-

1590.

,,nes vel non ſatis æquas accipere, eaſque ob-
,,ſidibus è tegio ſaogoine progenitis firmare
,,ſunt coacti. Nunc utrùm victori exetcirui
,,quies & otium detur, vel bello in Europam
,,adverſus Chriſtianos translato, his aut illis
,,rationibus, Regibus aut populis provinciiſ-
,,que arma inferantur, in quæſtionem & diſce-
,,ptationem vocari animadverto. Mihi qui-
,,dem ſive externas, ſive domeſticas res conſi-
,,dero, pace nihil æquius, nihil tutius eſſe vide-
,,tur: ſcio enim Imperatori noſtro magnas
,,opes, virorum, armorum & auri ſatis eſſe; nec
,,ea aut talia eum ad prædam minùs æquè ab
,,aliis contra fas & jus petendam ſtimulare,
,,nee eſſe opus ut audendo & fallendo, bella-
,,que ex bellis ſerendo magnus aut clarus eva-
,,dat, eâque conſilii importunitate ærarium,
,,opes, copias vireſque exhauriat. Si viciſſim
,,exterorum Regum & Principum conditio-
,,nem procul ambitione ac avaritiâ, procul
,,privatis ſtudiis contemplemur, neque eâ re,
,,qui bellum gerendum ſuadent, homines ſce-
,,leſtiſſimi ſatis cauſæ habent, cur tam atrox
,,& crudele facinus deſignent. Nam quum il-
,,li ferè omnes, qui noſtris finibus, quaeunque
,,ſpectemus, attigui ſunt, amicitiam noſtram
,,colere, & imperata facere non abnuant, ini-
,,quum ſanè, & præter recti verique fidem vi-
,,detur, quæſitis ultro belli cauſis, per ſcelus &
,,invidiam eos exagitare, & invictos exercitus
,,temerariis & ancipitibus periculis objectare,
,,quorum exitus incerti indeterminatiq; ſunt.
,,Gallorum & Anglorum Principes amicos
,,habemus, eorumque legatos quotidie hic
,,cernimus. Veneti pacem nobiſcum habent,
,,eamque colunt, & ex eorum quæſtu & nego-
,,tiatione commerciiſque non parum commo-
,,di ærario quotannis infertur. Cæſar Romanus
,,habet ſuum in hac porta, ut vocamus, lega-
,,tum, iſque munus honorarium utriuſque an-
,,ni brevi huc allatum iri promittit; ita ut pro
,,ea tedigladiandum, aut armis contenden-
,,dum nequaquam exiſtimaverim. Polono-
,,rum Rex paucos ante dies munera planè re-
,,gia huc miſit, & ſe amicitiam pacemque no-
,,biſcum inviolatam ſervaturum, & Coſaco-
,,rum contumelias nobis injuſſu ſuo illatas na-
,,ctâ occaſione ulturum pollicetur. Quâ ergò
,,tantâ tamque effrenatâ quorundam libidine
,,incitari amicis & confœderatis, qui nullam
,,violandi juris & æqui occaſionem præbue-
,,runt, arma & iniquum bellum inferamus?
,,Quid ſi nos violato jure gentium, ruptis in-
,,duciis bellum primi ſuſceperimus, DEO Opt.
,,Max. & Mahometis noſtri numine irato, pri-
,,mi etiam à fortuna deſerti, amiſſis exerciti-
,,bus (quod omen procul abſit) meritas pœnas
,,luemus? Numina enim ruptores fœderum,
,,& maximè impios averſantur, & flagitioſo-
,,rum tam in hac vita, quàm poſt obitum acer-
,,timi vindices futuri ſunt. Itaque jam mihi
,,ſenectâ ætate non aliud quàm felicitatem, ac
,,fauſtum & diuturnum imperium Principi no-
,,ſtro potentiſſimo optanti, & noſtræ incon-
,,cuſſæ religionis placitis conſilia expromenti,
,,ea eſt mens & ſententia, ut pax omnibus iis,
,,quibus ſemel conceſſa eſt, inviolata conſerve-
,,tur, quamdiu illi nihil, quod contrà eſſe poſ-
,,ſit, admittant, ſicuti hactenus minimè admi-
,,ſiſſe conſtat; neque dolo malo excogitatis in

Hortatur ad pacē.

ſpeciem cauſis, quæ nullum pondus habeant,"
iniquum bellum cuipiam inferatur. Quod ad"
me attinet, ego meâ & ſacrorum noſtræ legis,"
quibus præſum, auctoritate uſus, omnibus il-"
lis, quicunque diverſum ſuaſerint, aut fece-"
rint, ſive ii Purpurati, ſive præfecti ac copia-"
rum ductores, ſive togati, aut cujuſvis morta-"
lium generis fuerint, communione & com-"
mercio hominum, & aquâ & igne interdi-"
cam; animas verò diris cacodæmonibus apud"
inferos æternis ignibus excruciandas tradam"
& devovebo."

1590.

Hàc Muphtis oratione magno ſilentio auditâ, Purpurati, & quotquot aderant Turcarum primores, ſed ipſe ante alios Sinanus, qui auctor belli & concitator erat, magnoperè commoveri viſi ſunt, vel eo præcipuè nomine, quod ejus tam gravi & concitato ſermone diſſerentis verba ab ipſo Murate è conclavi, cujus feneſtella prætorium, in quo conſultario erat, reſpiciebat, audita eſſe non dubitarent. Soluto concilio Sinanus Muphtim honoris & venerationis causâ in convivium vocavit, quod illi ſupremum fuit. Et cùm eum in ſe, uti rebatur, infenſiùs loquutum, graviter indignéque vir ambitioſus & crudelis tuliſſet, ſed profundâ ac cæcâ diſſimulatione in præſens devorâſſet, venenum inter epulas ei clam præbendum curavit, quo tabefactus, antequam ſuaſores & auctores belli excommunicare poſſet, è medio tolleretur. Et tanta ejus ſive de induſtria, ſive caſu in eum modum temperati vis ac enecandi facultas fuit, ut quanquam poſt intervallum aliquod vires & effectum exerere debebat, tamen cùm poſt convivium gravato torminibus ſtomacho equum poposciſſet, quo domum veheretur, à gradibus atrii uſque ad fores ædium, quæ in plateam aperiebantur, progredi nequiverit, quin equo deſideret, & protinùs exſpiraret. An autem Murati gnarum fuerit illum veneno periiſſe, aut forſan à Sinano perſuaſus, nimio imbecillis ſenectæ vitio repentè exanimatum fuiſſe crediderit, mihi quidem hactenus incompertum.

Muphtis à Sinano veneno è medio tollitur.

Interea Sinanes, uti erat ingenio turbido, crudeli & furioſo, ac Pannonici belli cupidine, quod præ aliis adminiſtrandum decreverat, æſtuanti, adeòque in rabiem qoandam verſo, per literas Haſanem Boſinæ præfectum ſecretò admonuit, ut ea in parte bello Cæſarianis illato, cauſas novarum rerum quærere non intermitteret: ſic ut poſteà ſe ab iis contra inducias armis petitum, ſcriptis Byzantium literis aſtutâ diſſimulationis oſtentatione conquereretur. Non erit, ut puto, alienum, poſtquam in mentionem Haſanis hujus incidimus, qui ſecundùm Sinanem auctor violati fœderis, & diuturni belli fuit, & primus perfidiæ ac temeritatis ſuæ pœnas fœdâ morte perſolvit, ſi ejus vitæ conditiones paucioribus, quàm potero, verbis hic recenſeam.

Sinanes Haſanem Boſnenſem ad bellum nobis inferendum extimulat.

Igitur ei genus ex Thracia, ac cum Haſane illo, quem Fileeienſem Bebeci & Magochii calamitate notum ſuprà memoravi, neceſſitudo & propinquitas fuit; eumque ille in numerum adoleſcentum Selymi commendaverat; à quo brevi aucupibus ſuis, & curæ aquilarum ac hierofalconum, aliarumque rapacium avium, quarum in venatu uſus eſt, præfectus fuit. Nec multò pòſt, quòd Principi charus eſſe diceretur,

Haſanis origo & fortuna.

1591. tur, Oſmanis purpurati, bello adverſus Perſas geſto clari uxorem viduam in conjugem accepit, quæ ſecum haud contemnendas opes & dotales divitias adſerebat. Ea erat nobiliſſimæ ſtirpis Semhalemis Perſæ filia, qui ditionem ad Derbentum maris Caſpii urbem obtinebat; ſed qui à genero Oſmane primùm ad Turcas à Perſis ſeductus, & poſtremò veneno nefariè erat ſublatus. Ductâ eâ Bacienſem præfecturam, quæ è regione Colociæ ad Danubium ſita eſt, liberalitate Principis obtinuit. Sed quia illa inops & tenuis ſuo novæque nuptæ luxui minimè reſpondebat; quum Murates relaxandi animi causâ in gynæceum ad fœminarum & exoletorum greges proceſſiſſet, annitente eâ, cujus jucundâ conſuetudine præ cæteris maximè oblectabatur, & quam Perſica Haſanis uxor ſibi conciliatam habebat, accedentibus Sinanis quoque ſuffragiis & commendatione ad Boſnæ præfecturam conſcendit, quam eo tempore Ferhates Budam translatus fortè vacuam reliquerat, & Saſuares eam gubernabat, donec alius mitteretur: pro quo favore & dignitatis acceſſione Sinanis imperio adeò erat addictus, ut vel ſolis ejus nutibus maximè obtemperaret.

Hunc Sinanes propoſiti tenax per ſe belli avidum ac temerarium facilè ad irritandos armis & cruentis incurſionibus Cæſarianos impulit; primumque omnium collectis totâ provinciâ copiis, cum quinque armatorum millibus, ac totidem tormentis eutrulibus minoris formæ, quæ binis equorum jugis trahebantur, acerrimam in eam regionem, quæ inter Criſium & Ivanicium eſt, irruptionem fecit, ac circumlato paſſim terrore, Cuſtaroeium pagum ſuccendit, caſtello, quod illinc eminùs peteretur, intacto relicto. Boſiacum autem Tahii caſtellum, in quo haberi quidem tormenta, ſed pulveris ſulphurei ne pugillum quidem à transfuga quodam edoctus erat, acri peditatûs impetu cepit & diripuit, & capto ibidem Laurentio Radinovo, conjugeque & liberis ejus in ſervitutem abductis, injecto igne concremavit. Poſtremò capto ſatis magno circuitu, ex Roconoco, Verboccio, & ſanctæ Helenæ vico, pagiſque cis Zagrabiam ſitis, ingentem prædam egit; majorem acturus, niſi ingentes pluviæ autumnales itinera cæno & crebris lacunis impedivissent, inflatique & exundantes amnes Golgoucius & Lonius ulterioribus ejus conatibus reſtitiſſent.

Haſanis in noſtros fines irruptio. An. 1591.

His difficultatibus circumventum, & cum captivis ac præda redire conantem Stephanus Grasbanius è Caproncia, Gregorius Labeharius & Michaël Siculus è Criſio, ex Ivanicio autem Albanus Grasbanius (nam Halecus & Globicerius paulò antè è vivis exceſſerant) ac cæteri arcium finitimarum præfecti cum Germanis & Illyricis militibus inſequi decreverunt, ac contento gradu veſtigiis abeuntium inſtiterunt. Haſanes cùm noſtros adventare intellexiſſet, relictis tormentis, quæ profundo in cœno pertrahi nequaquam poterant, pluviis intermittentibus ceptum iter ita proſequutus eſt, ut valido à tergo equitum & peditum præſidio relicto ipſe cum cætero exercitu præcederet. Noſtri Turcarum agmen noviſſimum acerrimo illato impetu aggreſſi ſunt, quum illud ad Gradacium lentis paſſibus progreſſum attigiſſent. Nec Turcis defuit animus reſiſtendi, qui obversâ in adverſos noſtros fronte acre certamē inceperunt, cohortante eos Alibego & Oſmane Sircianis, qui tuendis poſtremis agminibus invigilare juſſi erant. Dum pugnatur, Oſmanes expeditiſſimos equites ad Haſanem, qui præcedebat, mittit, nuntiatque hoſtes adeſſe, certamen acre contractum, & niſi ſuppetias mittat, Martem ancipitem eſſe. Sed ille cùm cogitabundus paululum ſubſtitiſſet, remiſſis equitibus reſpondit, ſe aſſiduis imbribus impediri, ut recurrendo laborantibus ſuccurrat, at ſi impatem ſe hoſti viribus videat, ad exercitum ſe recipiat. 1591.

In hunc modum quum noſtri diutiùs atque acrius certamen protraxiſſent, nec Haſanes auxilio ſuperveniſſet, Turcæ multis ex numero ſuorum amiſſis terga dedêre. Cecidit eo prælio Oſmanes, & complures Turcarum capti ſunt: ſigna militaria XXII. capta, quæ majori ex parte pedeſtria erant, cum LXXII. Turcis, interque eos Muſtapha equeſtris turmæ Verucianæ ductor, ac equis C. & cæſorum CXX. capitibus. Sed gratum militibus noſtris ſpectaculum ante alia attulêre captivi Chriſtiani ad CCCC. promiſcui ſexûs hominum numerum, vinculis eorum operâ ſoluti, & in libertatem vindicati, quum hoſtes viſis noſtris ſeſe ad pugnam parantes illos ſtatim dimiſiſſent. Compertum eſt à captivis tormenta non procul à loco pugnæ relicta eſſe, quòd fatigatis & procumbentibus jumentis ulteriùs protrahi nequiviſſent, itaque ea etiam in noſtrorum poteſtatem devenêre. Ex noſtris nemo præter Franciſcum Iacianum veteranum equitem deſideratus eſt, qui ſine galea pugnans diſciſsâ immani vulnere fronte occubuit, & poſt hoſtium fugam in loco pugnæ tumulatus eſt. Sauciati in partibus noſtrorum pauci, atque ii brevi poſt omnes convaluerunt. Haſanes hoc accepto detrimento nihil permotus cum domum perveniſſet, duos e captivis Gracium ad Ferdinandi Principis impuberis, qui patri Carolo ſucceſſerat, curatores cum literis miſit, quibus tormenta currulia, quæ avehere ob viæ incommoditatem non potuiſſet, ſibi reddi poſtulabat, a quibus tamen reſponſum fruſtra expectavit.

Turcæ cō-pluribus caſis terga dant.

Intereà in Ungaria ab altero Haſane, cognomento Parvo, qui Sigetanam provinciam obtinebat, non leve detrimentum acceptum eſt. Is enim quum Seguſdium veniſſet, & noſtros in arce Comaria ſegnius vigilias obire, ac ſummâ negligentiâ arcem cuſtodire accepiſſet, nocte intempeſtâ adductis peditum promptiſſimis ſcalas mœnibus apponi juſſit, ac ſummâ celeritate miroque ſilentio priùs arce potitus eſt, quàm noſtri adeſſe hoſtes ſentirent. Erant enim ſomno vinoque importunè gravati, quòd die Divæ Virgini in cœlum aſſumptæ feſto ad ſecundam circiter vigiliam uſque ad temulentiam compotâſſent. Itaque eâ nocte Franciſcus Capra (id præfecto nomen erat) ad primum eorum clamorem experrectus, arma capit, & ſuos, quantum in re improviſa & inexpectata poteſt, cohortatur, ut præſenti animo reſiſterent hoſtibus, & pro ſalute ac vita, proque arce ſervanda fortiter ac ſtrenuè dimicarent. Sed tarda jam omnis contentio erat, cùm hoſtes, qui mœnia ſuperârant, ſociis portam aperuiſſent, & ii magno numero acerrimoque impetu irrumpentes,

Haſanes Sigetbanus Comariam arcem improviſe impetu capit.

1591. tes, eos, qui arma cepiſſent, facili negotio trucidarent, & reliqui partim in lectulis & ſtratis, è quibus, quòd nimiam crapulam nondum exhalâſſent, ſe erigere vix poterant, partim in latebris, ad quas præmetu ſe abdiderant, ab iiſdem hoſtibus crudeliter mactarentur. Cecidit præfectus initio pugnæ, & cæteri omnes pariter cæſi præter impuberes pueros, & fœminarum turbam. Quum hoſtes ad claram uſque diei lucẽ ſupra multos captivos ac equos, ac militarem ſupellectilem, tormenta etiam, & ſulphurei pulveris magnam copiam ac ingentem prædam ex capta arce exportâſſent, ſuccensâ eâ & concrematâ Seguſdium, undè venerant, ſeſe receperunt.

Nec Zrinius, & qui in Caniſienſi præſidio agitabant, priùs vicinæ arcis excidium ſensêre, quam collucentes procul incendii flammas conſpexiſſent, ac à paucis, qui nudi & inermes obſcuræ noctis beneficio adjuti profugerant, totius funeſtæ cladis exitium cognoviſſent. At Zrinius, quòd re jam peractâ ſera eſſent remedia, non aliud in præſens faciendum exiſtimavit, quàm quòd convocatis ſummâ celeritate circumvicinæ nobilitatis copiis, ac militibus præſidiariis, qui Caniſæ, Iaurini, Papæ, & locis propinquioribus ſtipendia merebant, arcem è materia & ceſpite denuò reſtauraret, ac tormentis & rebus neceſſariis, ac militum tam Germanorum quam Ungarorum præſidio impoſito muniret. Quo opere peracto, & arce Melchioris Rattquii curæ demandatâ, ipſe Caniſam reverſus eſt, cæteros verò ad ſuas ſtationes dimiſit.

Parte aliâ in Illyrico Haſanes habito cum ſuis conſilio, quorum præcipui erant Ruſtanes ejus legatus, ac Velehtames & Erdoglis, viri undecunque promptiſſimi, ac regionum & viarum peritiſſimi, Caſtellum non procul à Colapi fluvio erigendum, præſidioque muniendum decrevit, ex quo Raſtovicia ac Gora, quæ adhuc à noſtris tenebantur, in poteſtatem redactis, planiciem eam, quæ à Colapi ad Savum uſque flumen & Zagrabiam amœna & ſpatioſa, ac pópulis referta protenditur, ſibi armis ſubjicere poſſet. Et cùm de loco, ubi commodiùs extrueretur, non ſatis conveniren (alii enim è regione Breſlii, inter Drencinam & Raſtoviciam idoneum locum putabant, aliis Bercuſevina opportunior cenſebatur) ipſe eam regionem omnem perluſtrare voluit. Igitur cùm noſtri, qui Goræ & Raſtoviciæ in præſidio erant, repentino metu perculſi arces dediſſent, caſtello extruendo eum locum delegit, in quo Petrinius amnis è montibus, qui ab iis arcibus uſque ad Dalmatiæ fines longâ & diverſâ ſerie diffunduntur, decurrens Colapi miſcetur. Eo loco ab omnibus collaudato quum materia & res neceſſariæ in promptu non eſſent, neque operæ haberentur, ſed ea omnia è Boſnenſi provincia comparare neceſſe eſſet, deſtinata animo in annum ſequentem diſtulit, præfectiſque fabrûm ſeriò edixit, ut quicquid foret neceſſarium, intereà pararent, pollicitus cætera ſibi curæ fore.

Haſanes Sciſciam arcem obſidet

Sciſcia, quæ ad unius milliarii ſpatium diſtabat, nondum ei viſa erat: igitur ſuorum uſus conſilio illuc divertit, arbitrantium poſſe evenire, ut ii, qui intùs erant, adventu ſuo ac oſtentatis tantùm copiis perterrefacti ad deditionis conditiones, ac tradendam arcem compellerentur. 1591. Ea arx lateritia & triangularis, ad ipſum Savi & Colapis confluentem à ſodalibus Collegii Zagrabiani, ad quos priſcorum Ungariæ Regum munere pertineret, olim ædificata, vetus adhuc nomen retinet. antiquamque ibi Romanorum coloniam fuiſſe, per quam ex Italia Sirmium & Pannonia ſecunda adiretur, cùm pleraque marmora vetuſtis inſcriptionibus, Latiniſque literis inſculpta, quæ ibi viſuntur; tum etiam Dionis, Zoſimi, Herodiani, & aliorum veterum monumenta teſtimonio eſſe poſſunt. Præerat arci nomine reliquorum ſodalium ipſe ex iis unus Nicolaus Macacius, patriâ Siſcienſis, vir ſupra togæ & ordinis ſui opinionem fortis & impavidus, ſed ingenio ſuſpicaci, cum Stephano Fabritio collega. Is adventanti Haſani, & arcem ſubindè petenti tormentorũ ictibus & reboatu reſpondit: & quum Marcus Vaivoda peditum centurio, ſive verè, ſive falsò apud eum delatus eſſet, ut qui ſecreta cum hoſtibus & clandeſtina conſilia miſceret, & Haſanem ſpe potiundæ arcis eò clam vocâſſet, illum menſæ adhibitum per Balthaſarem Cranecium, tormentorum magiſtrum, minoris ſclopetæ glande per ilia confodi, ac noctis tenebris Savo immergi juſſit. Haſanes per triduum in ulteriori Culapis ripa ad turrim deſertam è regione arcis cum copiis hæſit, ac minoribus colubrinis, quarum pilæ ovi anſerini magnitudinem æquabant, arcem petere non intermiſit; ſed nullo ferè illato incommodo: quumque ab Micacio arcis deditionem nec minis, nec terrore tormentorum exprimere poſſet, interminatus ſe poſt breve temporis intervallum majoribus viribus, ac majori ejus expugnandæ apparatu rediturum, cutemque ei crudeliter detracturum, eo quo venerat itinere retroceſſit, cùm priùs arcis ſitum, ac condendi caſtelli locum diligentiſſimè fuiſſet contemplatus.

irritâ operâ.

Erdodius Haſanis injuriis irritatus,

Tot & tantis hoſtium contumeliis provocatus Erdodius Illyrici præfectus, nequaquam eas ampliùs ſuſtinere certus, Haſanem omne fas abrumpentem, & bellum ſubindè renovantem, armis ultum ire properavit; excitiſque ad ſigna & caſtra Nobilitatis copiis, & adjuncto ſibi è variis præſidiis milite, cum aliquot colubrinis Monoslonem obſidere conſtituit. Id oppidum Plinio & veteribus Montem Claudium appellatum fuiſſe, quibuſdam videtur; abeſt autem ab Ivanicio trium aut quatuor millium paſſuum intervallo, & eo tempore à peditibus Turcicis plus minus ſexaginta cuſtodiebatur. Cùm autem exercitus præeunte Stephano Tahio ſub arcem perveniſſet, aggeres primùm fieri cepti, ac deindè tormenta minora currulia in iis more conſtituta ſunt; quibus cùm muri per ſe ob vetuſtatem debiles concurerentur, & non parvam ruinam feciſſent, triduo poſtquam oppugnari cepta eſſet, dedentibus propugnatoribus recepta eſt eâ conditione, ut ii qui intùs erant, incolumes dimitterentur. Captam arcem Erdodius, quanquam ei hæreditaria avitaque eſſet, quod non ſine magnis ſumptibus conſervari poſſet, nec ſatis opportuno ad defendendum loco foret, dirui juſſit; tametſi multi eam impoſito præſidio retinendam eſſe cenſêrent.

Monoslonẽ capit.

Haſanes cogitâre, atque hinc idoneâ ca-

ptâ

1591. *Ruſtanes Haſanis legatus Muratem Imp. ad bellum nobis movendum incitat,*

ptâ rerum novandarum occaſione, Ruſtanem legatum ſuum Conſtantinopolim miſit; iſque vera falſis miſcendo, inducias ab Erdodio vio latas, arcem cum inſigni apparatu bellico, ac tormentis inuſitatæ magnitudinis obſeſſam expugnatamque conqueſtus eſt, brevique Velicam iiſdem oppugnatum iri retulit, prout id ab explotatoribus certò didiciſſet: igitur petebat ut copiæ ſuæ ultra ordinarium numerum augerentur, ſibique poteſtas daretur ſua tuendi, & injurias Erdodii primo quoque tempore armis ulciſcendi. Et quum petoráſſet, quo dictis fides eſſet, pilam ingentem ferream ſexagiota pondo alibi acceptam, in veſtibulo curiæ projecit, eâque & ſimilibus arcem concuſſam, & ad deditionem coactam ſalsò retulit.

Sinano ſtrenuè frigidam ſuffundente.

Non deerat Sinanus, qui novi belli cupidine rem verbis exaggeraret, ac Haſani & nobiliſſimis Boſnæ provincialibus ante omnia opem ferendam conſuleret; jam non eſſe obſcuram Cæſarianorum voluntatem, qui adverſus induciarum & amicitiæ jura & fœdera prolatis tormentis & caſtrenſi apparatu primi fidem fefelliſſent, & Turcas induciis fretos & quieſcentes improviſo inexpectatoque impetu invaſiſſent, & anteà munus honorarium à duobus retroactis annis mittere neglexiſſent. Quibus rebus effectum eſt, ut Murates Sinanis ſequutus conſilia Ruſtanem grato cum reſponſo dimitteret, ampliſſimamque Haſani auctoritatem tribueret, ut curaret, nequid ea in parte Reſpublica detrimenti caperet: admonerique juberet Fridericum Crecovicium Cæſaris Byzantii legatum, ne qua in mittendis muneribus mora fieret, quam ipſe pro ligno commutatæ voluntatis, ruptæque amicitiæ interpretaturus eſſet.

At Cæſar intereà nihil minus quàm quicquam adverſus fœdera & pacta admiſſum cupiens, munus, quod à biennio variis de cauſis intermiſſum erat, ſine ulla mora curari, ac Comaronium ſecundo Danubio mitti juſſit, ac Adamum Poppelium, clarum in Bohemia virum, à quo illud Byzantium deferretur, legatum conſtituit, mandavitque Palffio, ut Haſanem Purpuratum Budenſem de iis certiorem redderet, eumque hortaretur, ut ſi dona honoraria mitti vellet, Boſnenſis Haſani incurſiones in Cæſaris ditionem variæ & cruentæ, & obſidiones, & hoſtilia quæque adverſus pacta fœderum temerariè tentata ſeriò interdicerentur.

Haſanes Boſnenſis Bihigium obſidet.

Quæ dum ab illo peraguntur, ac nuntii Budâ Byzantium eunt, atque illinc redeunt, Haſanes Boſnenſis à Sinano, ut eredi par eſt, ſtimulatus, juſtis iterum comparatis copiis, adultâ inſequentis anni æſtate Bihigium gravi obſidione

An. 1592

cinxit. Eſt oppidum in parte Illyrici, quæ recentiori nomine Croatia appellatur, clari nominis, quod Huna fluvius in modum inſulæ circumfluit, à Bela quarto Ungariæ Rege olim, dum à Tartaris pulſus in Dalmatia exularet, opportuno loco conditum, & libertate donatum, quâ muro cinctæ urbes fruuntur. Illud eo tempore à Germano præfecto Chriſtophoro Lambergo cuſtodiebatur cum quadringentis utriuſque nationis militibus, quibus ſtipendium è Carniæ provinciæ vectigalibus & contributione ſolvebatur. Jam ab octo diebus mœnia tormentis aſſiduè quaſſata hiatum dederant; ſed qui à propugnatoribus, ſi viri fuiſſent, ceſpite & materiâ ad diuturniorem defenſionem obſtrui potuiſſet; verùm imbellis, & ante tempus degeneri metu perculſus Lambergus, nullâ ulteriore morâ expectatâ cum Haſane de

1592.

Noſtri oppidum hoſti dedunt,

deditione paciſci decrevit. Itaque miſſis internuntiis, & petitâ publicâ fide facilè tranſactum eſt, ut obſeſſi tradito oppido incolumes dimitterentur.

Occupato à Turcis oppido Lambergus & alii cum conjugibus & liberis ſarcinisque verſus Slunium, quod à noſtris tenebatur, iter aggrediuntur, eiſque Velehtanes, qui ſecuriori comitatu deducat, cum equeſtri turma adjungitur: acciditque inter eundum, ut quum Turca quidam fœminam egregiæ formæ conſpexiſſet, eamque à marito Thoma Batalitio, ne ſibi pecuniam pro illa numeranti abnueret, petiiſſet, idque illi pernegâſſet, quòd inter ſe & illum Sacramentum matrimonii intercederet, Turcâ vim parante, noſtriſque ſeſe tuentibus res ad rixam & arma devenit, Thomâ Turcam ſclopeto trajiciente, eoque mox ab circumequitantibus Turcis interſecto, ac compluribus ex utraque parte cæſis. Vulneratus quoque fuit eo in tumultu ſub poplite Ibraimus claſſis Gradiſcanæ præfectus, quo ex vulnere poſteà ſemper claudicavit. Itaque Lambergus & alii quum adhuc non procul caſtris deducti eſſent, retracti coram Haſane ſiſtuntur, conclamantibus Turcis eos in ſervitutem redigendos, aut trucidandos, qui ficti & dediti contra fidem publicam ferrum in victores ſtrinxiſſent, & non paucos Turcas interfeciſſent. Verùm Haſanes re cognitâ, cujus utpotè initium ab inſolentia Turcarum profectum fuiſſet, omnes iterum abire permiſit. Per hunc modum urbecula illa opportuno & amœno loco ſita, mœnibus, turribus, ac Sacerdotum & Franciſcanorum Sodalium templis & cœnobiis, veteranorumque militum & ducum ſepulchris clara, ac multo ſudore & ſanguine veterum indigenarum à tot ſeculis fortiter conſervata Turcarum imperio & poteſtati ceſſit.

Haſnes caſtrum Petrinii exſtruere laborat.

Haſanes eâ re patratâ non ampliùs quàm unius menſis ſpatium, quo domi quieſcerent, ſuis dandum ratus, nullâ jam ratione induciarum, nullâ juris ac æquitatis curâ, ad ædificandum infeſtandis noſtris caſtellum innumerabili plauſtrorum ac jumentorum ſimul, & agreſtium multitudine ſecum adductâ, ad eum locum venit, in quo Petrinius amnis, ut diximus, Colapim influit. Nec mora, ſucciſis ibidem roboribus, quorum ingentem vim ſaltus propinqui ſubminiſtrant, munitionem, quam inſtituerat, tantâ celeritate perſecit, ut non ſolùm caſtellum firmiſſimâ roborum clavis ferreis bipedalibus connexorum compage, ac propugnaculorum ad lineam æquis inter ſe ſpatiis diſtantium ſerie erigeretur; ſed etiam Colapis ipſe haud ſpernendæ latitudinis, ponte ſublicio tam lato, ut ſeni equites uno eodemque ordine facilè commearent, intra XX. diem commodiſſimè conſtratus eſſe conſpiceretur. Jam Haſanes ac Turcæ vallum novæ munitionis argillâ molliore obducere, ac ſpatium inter robora ceſpitibus implere cœperant, portaſque & valvas erigere, cùm Erdodius coactis copiis ſuis, & quæ à nobilitate contrahi poterant, caſtra ad Breſtum metatus eſt, ac cæteros iſthuc convocavit, perſcripſitque Stephano

Erdodius caſtra ſua hoſti opponit,

Graſba-

1592. Grasbanio Capronciam, qui mortuo Haleco tunc præſidiis locorum finitimorum curandis præerat, ut cum majori quàm poſſet manu ad caſtra primo quoque tempore ſe conferret. Per eos dies advenête cataphracti Germani equites numero ſexcenti, è Carnis & Stiria conſcripti, eo propoſito, ut cùm ex omnibus partibus in unum conveniſſent, cum hoſte confligerent, ac partâ ſecundùm Deum immortalem victoriâ caſtellum cervicibus miſerorum accolarum impoſitum demolirentur. Complures jam dies

Erdodius caſtra ſua hoſti opponit.

effluxerant, cùm caſtra caſtris proximè collocata eſſent, ut Colapi tantùm interfluente dirimerentur, & utrinque non ſolùm currulibus tormentis minoribus, ſed etiam ſclopetis res geri poſſet, ſæpèque milites datâ acceptâque fide, variis ſermonibus collatis mutuo inter ſe congrederentur; interim tamen hoſtes in perficiundo inſtituto opere nullam intermiſſionem aut moram facere viderentur. Sed Graſbanius ſummâ negligentiâ copias cogebat, cauſatus ſe pecuniam militibus in ſtipendium dividendam expectare, & adventum ſuum de die in diem procraſtinando & differendo protrahebat, fremente Erdodio, qui ejuſmodi pigritiâ & morâ oblatas rerum gerendarum occaſiones magna cum Reipublicæ jactura & detrimento negligi vehementer dolebat.

Intereà Voinus Thrax viarum ductor & conſiliorum omnium Erdodii conſcius, ſive ſponte ſuâ, ſive à Turcis, apud quos anteà militaverat, clam ſolicitatus, relicto Erdodio ad hoſtium caſtra ſummâ perfidiæ notâ transfugit. Is Haſanem cunctantem, ac extruendo operi intentum, multis verbis ad invadenda noſtrorum caſtra, ac ineundam pugnam incitavit; nunc eſſe tempus & occaſionem dictitans hoſtes aggrediundi, quum adhuc & pauci ſint, & magna peditum pars è juventute, ab agrorum cultura nunc primùm ad militiam exercendam abſtracta conſtet; ſed ſi omnes in unum confluant, prout id Erdodius magnâ contentione poſtularet, brevique futurum ſperaret, tum ob Germanorum equitum, qui oblongis ſclopetis rem geſturi eſſent, tum peditum itidem ſclopetariorum haud contemnendum numerum, qui conjunctis viribus pugnaturi forent, rem in ancipiti futuram; proindè tolleret moras, & quòd inſtaret periculum, ferro avertere maturaret. Biduum in conſultando extraxêre, donec copiæ convocato majori è proximis præſidiis militum numero augerentur, qui intereà tempeſtivè in caſtra pervenêre. Triduo pòſt, qui fuit XIX. menſis Quintilis, Solis fervore æſtuoſiſſimus, Turcæ pontem tranſire ceperunt; ita ut peditatus cum tormentis præcederet, & equites turmatim ſubſequerentur. Erdodius viſo hoſtium tranſitu ſuis ſtatim tubâ ac tympano ſignum pugnæ dari jubet, iique celeriter conſcenſis equis in ordines rediguntur. Sed mora in Germanis aliquamdiu fuit, quòd meridianum fortè tempus erat, quo plerique graves cibo vinoque ſopiti jacebant, & multi eorum pabulatum caſtris egreſſi, aut aliis rebus occupati, conſcendere equos, ac diſponere aciem, præoccupati hoſtium repentino impetu, non potuiſſent.

Haſanes noſtros magno

At Haſanes cum equitatu noſtros ſine ordine tumultuantes aggreditur, & Erdodiani eos irrumpentes fortiter excipiunt, haſtaſque invicē perfringunt: ſed quia impares viribus ac numero erant, hoſteſq; commoditate pontis, novi & recentes ſubindè concurrerent; tormentoque, quod noſtri unicum habebant, res geri nequiret, quod à feſtinante & trepidante ejus magiſtro Zanieco pertica fagina, in imo ferrata, quâ pulvis ſulphureus cum pila ingeri ſolet, quam magiſtri tormentorum tudiculam vocant, in tubo relicta exploſaque eſſet, terga haud dubiè verterunt. Quos Turcæ non ulteriùs cædendo capiendoque inſequi voluerunt, quàm ad veterem uſque piſcinam, ac ſaltum, qui verſus Litovaticiam munitionem protenditur. Ea

1592. *aggreditur impetu, ac multis caſis in fugam conjicit.*

hoſtium remiſſio Erdodio cum equitibus ſimul in fugam ruenti, & Germanis quoque, qui vix tentato certamine turmatim ſe fugæ dederant, commodo ſalutique fuit: dum hoſtes ad ſocios, qui magnum cum peditibus certamen contraxerant, reverti contendiſſent. Reverſi à perſequendo hoſtes, peditatum adhuc ſeſe defendentem circumcingentes, in orbem pugnare compellunt, ac cùm feſſos pugnâ & vulneribus terga dare coëgiſſent, majorem partem trucidârunt, paucis, qui Savo tranſnatato evaſiſſent, aut ſilvarum latebris ſeſe abdidiſſent, ſalvis remanentibus. Haſanes victoriâ potitus caſtra dirupit, ac cæſorum capita ad DC. detractâ oſſibus ſummâ cute pro Turcarum more Byzantium miſit, cum multis ſignis militaribus, quorum numerum ut augeret, multa atri coloris vexilla, quæ variorum ducum ſepulchris in Bihigianis templis affixa pendebant, detrahenda curaverat. Ruſtanes ejus legatus ea cum ſatis magno captivorum numero Murati obtulit; Sinanem verò peculiaribus donis magni pretii cohoneſtavit. Quo extollente jam Haſanes magnus clarusque in aula apud ignaros futurorum haberi, ejus nomen undecunque celebrari, in ejus viri fortitudine eâ tempeſtate rem Turcicam ſitam prædicare.

Poſt hanc victoriam de Erdodio ac paucis Germanis reportatam ad obſidendam Siſciam,

Haſanes Siſciæ obſidionem repetit.

quam anno ſuperiore propugnante Micacio fruſtra tentaverat, ire perrexit, eamque atrociore quàm anteà vi, non ſine temerario immoderati animi impetu circumvallavit. His in hunc modum procedentibus Murates quum ab Haſane Purpurato Budenſi certiùs cognoviſſet, honorarii biennii donum unà cum legatis Comaronii eſſe, ac propediem Byzantii affore, ſi Boſnenſis à maleficio abſtineret, mandata ad illum ſeveriora dedit: addito, qui ad eum perferret, peculiari ex Chauſiis nuntio, ut ab inſolentiis atque armis abſtineret, neque Cæſari muneris diutiùs retinendi, aut belli bello propulſandi occaſionem daret. Verùm Haſanes

Ejuſdem fraus.

cùm in caſtris ad Siſciam poſitis mandata accepiſſet, inſigni uſus fraude, Chauſium largitione corruptum remiſit, adjuncto ei Ruſtane legato ſuo, per quos Muratem dolo ſic circumvenit, ut Cæſarem quidem in ſpeciem retinendæ pacis munera Comaronium miſiſſe non negaret, re tamen vera ingens bellum parare mentiretur; adeò ut XL. millia Germanorum peditum jam Zagrabiam perveniſſent, & equitatum ac tormenta currulia cum incredibili rerum omnium neceſſariarum apparatu brevi affutura expectarentur. Quâ rerum ambiguitate Murates dubius animique pendens hærebat, neſcius utrinam è duobus Haſanis, Budenſi ne an Boſnenſi

1592. nenſi major fides danda eſſet; tametſi Boſnenſis à Sinano, qui lentioribus Muratis conſiliis pro libidine dominabatur, cum inſigni rerum geſtarum laude & approbatione ſuſtentaretur.

Præerant hoc anno Siſciæ præſidio duo è collegio Zagrabiano ſacerdotes, Blaſius Juracus, & Matthias Fintitius (nam Micacius expleto præfecturæ tempore, quod annuum eſſe ſolet, domum ſe receperat) qui non minore conſtantiæ & fortitudinis laude locum tuebantur, ſic ut quum per octo dies mœnia majoribus tormentis vehementer quaſſata eſſent, nihil tamen proficeretur, & noſtri præſenti animo ſeſe tueri, & hoſtibus haud parva detrimenta tormentis jaculando, & nonnunquam ad aggeres excurrendo inferre non dubitarent. Quum Haſanes tandem oppugnandæ arci fruſtrà incubuiſſet, ne tempus & laborem inani conſumpto conatu terere videretur, retractis tormentis reductoque exercitu ſe Petrniam recepit, ac paucorum dierum quiete militi conceſsâ Colapim

Idem vicina omnia loca ferro flammáq́; populatur.

ponte novo tranſire, ac Turopolianum campum, planaque inter Savum atque Colapim loca populando & urendo vaſtare conſtituit; caſtriſque ad Lomniciam locatis, quaquaverſus equites pariter & pedites populatum ire, ac prædam agere juſſit. Deſeruerant ædificia accolæ periculo propinquiores, ita ut qui paulò longiùs abeſſent, rati ſe viarum diſtantiâ tutos fore, domi agitarent: itaque supervenientibus inopinatò hoſtibus cum familia & pecoribus prædę fuêre; & amœniſſimus atque fertiliſſimus ager inter Savum & Colapim omni belli clade uſque ad Coreſtincium & Oquicium impune vaſtaretur; ipſeque hoſtium dux ad Lomniciam aucupio & venatu ſeſe recreando per aliquot dies oblectaret.

Intereà Palffius & Nadaſdius, ac Joannes Cutaſſius Jaurienſis Epiſcopus, qui nunc Cancellarii munere fungebatur, Pragam profecti apud Cæſarem multis verbis de Boſnenſium Turcarum maleficiis conqueſti, opemque iis avertendis implorantes, ab eo ad ſuos defendendos egregie propenſo brevi obtinuêre, ut ſi hoſtes ab inferendis contumeliis abſtinere nollent, ac inducias omninò reſpuerent, ſe daturum operam polliceretur, ne qui ſingulari patientiâ hactenus omnia adverſa toleráſſet, pacemque minimè abrumpendam exiſtimáſſet, ad extremum ab hoſtibus circumventus ludibrio haberi poſ-

Cæſar copias adverſus hoſtem comparat.

ſet. Itaque Nadaſdio ſtatim in mandatis dedit, ut præter eas copias, quas Carolo Auſtrio Marchioni Burgavio, ac Bernhardo patri, & Annibali filio Ratenaviis apud Tirolim & Salisburgum conſcribi juſſerat, primo quoque tempore in patria, majori quâ poſſet celeritate, mille equites Ungaros, ac totidem pedites conſcribendos curet, & cum iis Zagrabiam proficiſcatur; avertendiſque conatibus hoſtium invigilet, ſe dediſſe in mandatis, ut omnes tam qui in præſidiis finium ſtipendia mererent, quàm quos Carolus Burgavius, cæterique duces adducturi eſſent, cum eo ad defendendam Remp. arma & vires conſociarent. Quæ Cæſaris præclara voluntas tam ſibi laudabilis, ſummæque plena gloriæ, quam ipſis magno ſolatio fuit; Nadaſdiuſque intra paucos dies copias conſcripſit, ita ut ante ſolſtitium autumnale Varaſdinum, ac ante diem Calend Octobris Zagrabiam perveniret. Dedêre ei nomina Franciſcus Deſſius,

Stephanus Enningius cognomine Turcus, aliique clari nominis militares viri; ſequutuſque eſt poſt aliquot dies Sigiſmundus Forgacius, & Thomas Nadaſdius Franciſci patruelis, qui ſingulis bis centenos equites ductabant, inter quos veterani complures, & egregia militum manus erat. 1592.

Cum ad Somſediam arcem in itinere eſſent, quæ in colle Savo imminenti poſita Turopoliam & omnem ultra flumen regionem longè latéque proſpicit, cognitum eſt hoſtes non procùl Coreſtincio eſſe, & ubique hoſtiliter populari. Nadaſdius conſilio cum ſuis habito aggredi illos conſtituit, navigiiſque & pontonibus, quibus exercitus trajiceretur, celeriter comparatis, Fabianum Tolnenſem cum peditatu præmiſit, ipſe cum equitibus ſequi conſtituit. Sed quum ab Thoma Erdodio ſupervenientes Turcas majori eſſe numero didiciſſet, quàm ut eis nocere poſſet, revocato Fabiano & peditibus captum Zagrabiam iter proſequutus eſt, & copias tam in ſuperiori civitate, quem Montem Græcum vocant, quàm in ea, quæ à collegio ſacerdotum nomen habet, per domos & hoſpitia diſtribuit, & illinc Alexandrum Sennieium legatum ſuum Carolſtadium miſit, qui adventum ſuum Andreæ Aurſpergo, eorum finium præfecto nuntiaret, eumque ad conjungenda conſilia & arma cohortaretur. Qui dum ab illo rediret, Aurſpergi promptitudinem relaturus, in Turcas agrum populantes fortè incidit, ac contractâ cum illis pugnâ, interfecto uno ex illis aut altero, ægrè ſe explicavit, ac ad Nadaſdium reverſus eſt. Qui multo tempore Burgavium cum copiis Zagrabiæ expectavit, ac populantes Turcas victis ac cæſis quàmplurimis coërcere contendit, ac Petriniam ad pontis uſque extremas partes excurrere ſuos juſſit, Turciſque laceſſendis atque eliciendis operam impendit; ſed illis congreſſum vitantibus, nec niſi clandeſtinas prædas agentibus, quòd ita ab Haſane Banialucam repetente juſſum eſſet, tempus inutili otio atque mora conſumptum eſt.

Dum Burgavius expectatur, ac lentiùs quàm res poſtulabat, progreditur, immodica vis pluviarum multâ nive permiſtarum, ut inclinante in hiemem autumno plerumque fieri ſolet, turbato cœlo decidit, ut inexplicabiles cœno limoque vias efficeret, & amnes incredibili aquarum mole ubique intumeſcerent. Venit tamen ille tandem ad VII. Idus Novembris, ac Zagrabiæ magno omnium applauſu atque lætitiâ exceptus eſt. Adducebat legiones Germanorum duas, à Rotennaviis, ut dixi, conſcriptas, ac equites DC. inter quos erat turma equeſtris Italica duce Sebaſtiano Montis Cuculi Comite, ac egregia voluntariorum e Stiria & Carnis manus, quibus omnibus poſt Burgavium præerat Hieronymus Comes Lodronius legatus, rerum uſu & militari prudentiâ inſignis ſenex. Caſtrorum verò metandorum cura Chriſtophoro Haimo, qui olim Bihigii ordines duxerat, concredita fuit; iſque copias inter Savum flumen & Zagrabiam urbem æquali ferè intervallo tendere & conſidere juſſit, loco aquationi & lignationi admodum opportuno. Sed tanta mox imbrium vis ſupervenit, & Savum inundavit, ut caſtra & tentoria, impedimentaque exercitûs omnia aquis innatarent; atque

Burgavius Marchio copias ſuas Hungaris conjungit.

1592. iis in immenſum creſcentibus, pereundum pleriſque fuiſſet, niſi properè ab equitibus Ungaris occurſum foret; qui jubente Nadaſdio pedites Germanos & eorum mulierculas, quas pudendâ conſuetudine ſecum circumferre ſolent, equorum clunibus ſublatos ſingulari beneficio ſtagnantibus aquis eripuerunt. Eadem moles ſummâ vi excreſcentis fluminis frumentarias molas, quæ ad utramque ejus ripam extructæ erant, ruptis retinaculis ad pontem, qui paulò ſupra caſtra ad commodiorem commeatûs ſubvectionem, ac copiarum tranſitum paratus erat, repentino impetu abripuit & dejecit, ita ut nequaquam ceſſantibus pluviis exercitus relicto campo per colles eminentiores, qui à ſuburbio uſque ad arcem Somſediam longo ordine protenduntur, partim ſub tentoriis, partim per domos & hoſpitia collocaretur.

Intereà Burgavius quamquam navandæ operæ cupidus, neceſſaria belli haud ſegniter curabat, gliſcentibus tamen temporis difficultatibus, quæ nec tormenta ac eorum apparatum provehi, nec peditarum, niſi aperto cum diſcriminis metu procedere patiebantur, ac continuis imbribus, qui ſclopetorum uſum omnem importunè ablaturi videbantur, coacto præfectorum & ducum concilio, quidnam faciundum eſſet, an non gerendi belli rationes intermittendas exiſtimarent, exquirere decrevit. Omnium ea fuit ſententia multis confirmata rationibus, etiam eorum, qui fervidis ingeniis ad pugnam proni ferebantur, hac adverſâ pluvioſi cœli tempeſtate non eſſe eò progrediendum, undè vel difficilis receptus foret, vel clades & ignominiæ timerentur: conſultiùs futurum, ſi commodior occaſio pro militaris diſciplinæ ratione eligeretur, quâ deſtinata perfici faciliùs poſſent. Obventuram, Diis benè juvantibus, primo apperente vere commoditatem exequendæ rei, quæ nunc intolerabili ingruente cœli aëriſque injuriâ, & obſeſſis luto limoque itineribus, ut nec componi, nec ullo ſtabili veſtigio niti acies queat, prorſus ſublata eſſe videatur: haberi in promptu militiam in Croatiæ ac Illyrici finibus, in ſpeciem juſti exercitûs, duraram in armis, & ſtudio pugnæ vindictæque flagrantem, cui ſi quid auxiliorum aliundè accedat, hoſtile hoc caſtellum non adeò firmum & munitum eſſe, quin ab illa per temporis opportunitatem intercipi atque exſcindi queat. Quæ quum ab omnibus uno ore conſenſuque dicta eſſent, & à Burgavio approbata, copiæ dimiſſæ ſunt, conceſſumque omnibus, ut quique ad hibernas ſuas ſtationes reverterentur. Verum per eos ipſos dies altiſſimæ nives turbidis è nubibus delapſæ terram cooperuère, ita ut omnis ferè exercitus non niſi curribus, & omnibus impedimentis ac ſarcinis cum gravi detrimento relictis, quorum magna pars poſteà periérit, redire cogererur, & Nadaſdiani iter illud, quod veniendo VI. vel VII. diebus confecerant, vix integri menſis ſpatio revertendo ſuperare potuerint. Per hunc modum noſtris, Petriniâ apud hoſtes relictâ, dilabentibus, nulla quies, nullum otium Turopolianis ab infeſto crudelique hoſte fuit, qui Vocovinam Nicolai Alapiani caſtellum amœno loco poſitum, nocturnâ irruptione captum & direptum delevère; Selinum tamen ſæpè eorum inſidiis petitum, ab Erdodianis militibus me-

Noſtri cœli injuriâ exagitati, rebus infectis in hyberna dimittuntur.

liori diſciplinâ excubantibus conſervatum defenſumque eſt. 1593.

Nec tamen deinceps poſt diſceſſum noſtrorum ob vias profundis nivibus oppletas, hoſtis notabile aliquod incommodum aut detrimentum intulit uſque ad inſequentis veris initium, quo appetente Haſanes è Banialuca Petriniam adveniens, pontem, qui inundatione Colapis fortè interruptus erat, firmioribus ſublicis & trabibus reparavit; atque adeò ſuis omnibus edixit, ut ſeſè paratos ad accipienda imperia tenerent. Miſit etiam ad Purpuratum Budenſem nuntius, petitum ut ex ſingulis Ungaricis præſidiis certum militum numerum ſubducere, ac ſilentio ad ſe mittere primo quoque tempore vellet; eſſe enim ſibi à Sinano ſeriò juſſum, ne interim quieſceret, donec quibuſcunque poſſet artibus Siſciâ potiretur: nec modo deſore occaſionem imperata exequendi, quum eos, qui in præſidio agitarent & paucos eſſe intelligat & imbelles, quibus nimium homines togati, & ſacris obeundis dicati, quàm militares viri præſint, quod ab vicinis Petrinianis aſſiduè illuc irrumpere aſſuetis certo compertum atque exploratum haberet. Eadem ad Albæ, Strigonii, Quinqueeccleſiarum, Sigetbi, Fileci, aliorumque locorum præfectos mandata dedit, quos etiam ſingulos Sinanus inſtituti belli avidus peculiaribus literis ejuſdem rei admonuerat. Quibus rebus incitati, quos modò nominavi, præfecti, poſtquam equos è graminibus ſeu paſcuis ſolito celeriùs in ſtabula recepiſſent, ſingulas equitum turmas tricenarias miſère, & Sigethanus magiſtros etiam tormentorum peritos adjunxit.

Haſanes ingentem militum numerum ex omnibus præſidiis contrahit.

An. 1593.

Venit etiam è Segediro, quod ad Maruſii & Tibiſci confluentem procul Boſnæ terminis celeberrimum Pannoniæ oppidum eſt, Ibraimus re & nomine claudus, XL. equitibus comitatus, ac complures è Belgrado & Temeſuario, cæteriſque Ungariæ præſidiis, cùm ab Haſane invitati, tum vero famâ ingentis armorum apparatûs, & lucri ſpe, voluntariæ militiæ nomina dantes: quos Haſanes ad varia provinciæ loca diſtributos, donec ex omnibus locis convenirent, ſummo ſilentio habuit: poſtremò ad Cal. Junias Banialucã in caſtra convocavit, quibus in caſtris quum aliquot dies quieti & otio indulſiſſet, ea tandem promovit, & lentis paſſibus iter fecit, proptereà quòd tormenta currulia majora & eorum apparatus (inter quæ illud quod clade Eſſequianâ Cociano ademptũ, inſculpto Ferdinandi Cæſaris nomine inſigne erat) prægrandibus quatuor navigiis, quæ è robore conſtabant, impoſita, adverſo Savo per claſſiarios Gradiſcanos, qui XXIX. Saicas, quas vocant, habebant, remulco trahebantur. Aderant præter copias ex Ungaria convocatas præfecti, qui ejus imperio parebant, cum majori quo potuère equitum & peditũ numero; ita ut qui minimum XXV. millia Turcarum in caſtris fuiſſe, qui verò maximum numerum proderent, XL. millia exceſſiſſe affirmarent. Fuit ſanè juſtus exercitus, & tam copiarum multitudine & robore, quàm tormentorum apparatu, navibus, claſſe, commeatu, armis, viriſque, poſtremo triſti funeſtoque exitu, qui immoderatum ſuperbi animi faſtum ac temeritatem conſequi ſolet, ſatis memorabilis. Præmiſerat DC. equites cum II. millibus peditum, & magna operarum

XXV. Turcarũ millia in caſtris.

& ca-

1593. & calonum turba, qui itinera confragoſa, accœno paluſtribuſque lacunis impedita, ſtratis pontibus complanarenr, ne quæ mora progrediendi exercitui & impedimeotis objiceretur.

Siſciam denuò obſidet.

Venrum verò eſt Siſciam, itinere penes Savi ripam ulterioiem facto ad XV. diem menſis Junii, & caſtra per colles & valles ſubjectas poſita, quibus proximi ſaltus & lignarionem commodam, & virides arbotum frondes, amœna, ſub quibus tenderenr, æſtumque vitarent, umbracula præbebanr. Eâ, quæ ſequuta eſt, nocte, aggeres in ulteriori Colapis ripa, ad turrim deſertam templi, quod olim in oppido erat. conſtrui juſſi, & corbes viminei terrâ oppleri, inrerque eas rormenta collocata. Peditatum aurem & navales ſocios, qui ſtipendia merebant, per pontem tranſire flumen juſſit Memibego duce, quem ſuperiore anno, quum Strigonii præfectus eſſet, noſtros profligâſſe retulimus; eique dedit in mandatis, ut quam proximè aıcem aggeres conſtirueret, inque eis pedites collocarer, qui ſclopetis rem gererent, tormentumque unum aheneum quidem breviore tubo attribuit, quo in poıtas & teneſtellas arcis obruendas, & in eos, quos per mœnia conſpexiſſenr, propugnatores feriendos ac dejiciendos uterentur. Cæteri peditum & Thraces potiſſimùm, quorum magna erat multitudo, in caſtris manſêre.

Juracus & Fintitius Canonici Siſciæ præſunt.

Tuebantur arcem iidem, quos anno ſuperiore octiduanam obſidionem roleraſſe memoravi, Juracus & Fintitius, atque it haud ignari conſiliorum & conatuum Haſanis, ſupra ordinarium militum præſidium centuriam peditum Germanorum à Rupeno Equenpergo, qui XVII. annos in Belgio civilibus bellis ætatem agitaverat, ac nunc Zagrabiæ rebus adminiſtrandis præfectus erat relictus, paulò antè impetraveranr, & novos quoque milites conſcriptos in arcem induxeranr; inſuper agreſtium juventutem tractandis armis idoneam ex pagis collectam habebant. ſeque forti animo ad toleranda quævis obſidionis incommoda comparaverant.

Non ceſſabar intereà Haſanes quin propugnaculum, quod ex parte Colapis rotundâ formâ, ad aliorum triangulum conſtructum eſt, continuè verberaret. Accidit autem fortuitò, ut cùm repagula ferrea, quibus arcis valvæ claudebantur, ictu minoris pilæ ex caſtris Memibegi contortæ, loco mota violenrer reſiliiſſent, in occipitium Fintitii alterius ex præfectis vehementi impetu inciderenr, eumque protinùs exanimarent; eodemque ictu alii quoque XII. ſocii fragminibus percuſſi interirent. Cæteri, qui totùs eranr, miſſis frequenter nuntiis a ſodalibus Zagrabianis, & Bano Erdodio, Germani verò ab Equenpergo opem & auxilia implorabanr: quibus ipſe prolixâ pollicitatione fidem dediſſe dicebatur, ſe rebus omnibus poſtpoſitis, cum iis, quas pro rerum & temporum anguſtiis habere poſſet copiis, laborantibus auxilio affuturum At Erdodius & Equenpergus ſocios minimè deſerendos rati, ne deſperatis auxiliis duriùs ſibi conſulendum putarent, ſine mora copias cogere ceperunt; & ille quidè nobilitatem omnem ſtatim ſumptis armis in caſtra Zagrabiã convenire juſſit: hic verò per celeres nuntios Aurſpergo & Grasbanio, cæteriſq; præfectis in mandatis dedit, ut dies & noctes eodem venire, ſeque in unum conjungere maturarent: eſſe haud leve periculũ in mora conſtitutum, quum Siſciani diruto propugnaculo, ſi res ad ſummi certaminis & oppugnationis aleam deducarur, actum de ſe & loco eſſe identidem nunriatent. 1593.

Erdodius & Equenpergus collectis copiis, noſtris ſuppetias ferunt.

Interim autem dum ii ſolicitantur, Equenpergus Savum ponte è navibus facto ſternendum curat, quo exercitus celeriùs tranſiret. Neque in illis mora ulla fuit; ſiquidem ante diem XIX. Junii omnes Zagrabiam venêre, & ibi Savum tranſiêre; Aurſpergus autem cum ſuis Carolſtadianis, & Carnorum & Hiſtrorum auxiliis, & Georgio Paradiſio, Chriſtophoro Obtuciano, & Jacobo Plancherio equitũ ductoribus, in Turopoliano campo non procul à ponte ſe illis conjunxit: copiæque in univerſum ad ſummam VIII. millium militum excrevêre. Opportunè aurem admodum ad totius victoriæ momentum accidit, quòd Melchior Rederus è Sileſia, rebus bello Stephani Poloniæ Regis adverſus Moſchos eorumque principem Joannem Baſilium geſtis clarus, cui ſuis ſtipendiis inter voluntarios militavit, ante paucos dies cum D. equitibus ſclopetariis ad Equenpergum advenıſſet. Advenit etiam cum uno Germanorum peditum vexillo Ferdinandus Waidinerius, Pauli Medici è Judæo Chriſtiani facti filius. Progreſſi illinc ulteriùs ad Selnum caſtra poſuêre, & Georgium Zrinianum Comitem iſthic eo die fruſtrà expectavêre; is enim, incertum quibus de cauſis, venire non potuit.

Dum ille expectatur, duces in concilium convocati ab Equenpergo ſententias rogantur: Redero de hoſtium numero, & locorum ſitu ab aliis percunctanti, quòd ipſe eorum ignarus tum primùm illuc veniſſet, videbatur adverſus hoſtes progrediendum, & cum eis certamen ineundum, ſub quo militum pars ſelectior in arcem immitteretur ab hoſtili oppugnatione eam defenſura; quòd ſi propitior fortuna Diis propitiis aſpirâſſet, ut hoſtes terga verterent, tum capiendum conſilium ex re & tempore eſſe. Hæc etiam Aurſpergo & Equenpergo probabantur, qui fidei ſuæ non immemor, obſeſſis ante omnia opem ferendam cenſebat. Sed non deerant complures, & Stephanus imprimis Tahius, qui vires hoſtium ſupra modum extollendo, copias noſtras numero longè inferiores, nec temerè periculo objiciendas putarent; conſultiùſque fore dicerent, ſi inito leviore prælio hoſtis diſtineretur, ſub quo obſeſſi relictâ incenſàque arce erumpentes vitæ & ſaluti conſulerent, omneſque poſteà unà ad Novigradum Erdodianæ ditionis caſtellum, vallo foſsâque munitum ſeſe reciperent. Sed Equenpergus priore approbante ſententiâ, hanc utpotè degenerem, & amittendæ Siſciæ dedecus in ſe complectentem rejecit, ac compoſitis ordinibus pergendum rectà adverſus hoſtes decrevit; ſic ut Erdodius pro officii prærogativa cum ſuis præcederet, eumque Aurſpergus ſequeretur, ab ipſo autem & Rodero cum peditatu & reliqua copiarum parte agmina clauderentur.

Noſtri appropinquãt hoſti.

Quum ad XXII. diem Junii ſtructis aciebus exercitus progrederetur, Memibegus Suomici præfectus, qui ponte cum peditibus tranſito cis flumen excubare juſſus erat, Haſani in caſtris prandenti nuntiavit, ſe & excubitores tympanorum ſonitum procul audire; ita ut ſenſim magis ac magis appropinquare ſentiatur. Tum ille Voinum transfugam, qui proximus ei diſcubuerat, quid hoc rei eſſe putaret,

1593. interrogat? iſque quòd noſtros minimè conventuros credidiſſet, ſe non aliud quàm alterū ex Erdodiis fratribus, inquietandis levi aliquo certamine caſtris adventantem putare reſpondit. Interea alii nuntii poſt alios adcurrentes jam præter appropinquantem tympanorum ſonitum etiam ſigna procul ſplendentia, & exercitum haud contemnendum gradum promoventem conſpici nuntiârunt. Perturbatus eâ re Haſanes remotis ſubito menſis ad arma conclamare, tubâ ac tympanis pugnæ ſignum dare, ſuos ad conſcendendos equos hortari, vexilla expandi, & verſus pontem procedere juſſit; ſimulque Chauſiis ad pontem diſpoſitis mandavit, ne quem Thracem tranſire, ſed ſelectiſſimum quemque Turcam patiantur. Nec mora, mille equites ex omnibus quàm lectiſſimos pontem tranſire, & cum iis qui noſtrorū agmina præcedebant, manus conſerere jubet, quorum veſtigiis ipſe cum præfectis & primoribus inſiſtit. Interim etiam noſtri propiùs pedem inferunt, ac Joannem Draſcovitium, Benedictum Turocium, & Franciſcum Orehocium ſingulas equitum centurias rectà in hoſtem ducere jubent. Sed quum illi Turcarum præcedens agmen longè validius eſſe cernerent, Lupum Druſcocium clarum adoleſcentem ad Aurſpergum, qui cum DC. ſclopetariis equitibus ponè ſequebatur, remittunt, ac ut gradum promoveat, hortantur. Is arrepto breviore ſclopeto ſuos, ut gradum intendant, & abſque ullo metu in hoſtes ferantur, admonet; ſimulque ſeriò edicit, ne ſclopetos longiores uno eodemque impetu, ſed per vices explodant, ut primis ſecundi, ac iis tertii ſuccedant: quæ res mirum quantum ad ſummam victoriam profuiſſe viſa eſt.

Ferunt, antequam ad conferendas mutuò manus veniretur, Haſanem à Taliſmano ſacerdote ponè equitante quæſiviſſe, quamnam prælii fortunam fatales libri portenderent? tum illum certâ verborum ſuperſtitione, & hordei grano indito, librum è ſinu depromptum conſuluiſſe, ac Deum Optimum Maximum Turcis relictis ad Chriſtianos eſſe profectum dixiſſe, eâ re perculſum illum omnia tam proſpera quam adverſa, ut Deo viſum foret, hominibus toleranda reſpondiſſe. Interim concurſum eſt terribili utrinque ſublato clamore, & noſtri primâ fronte rejecti retrò ſe recipiebant, quum ab Aurſpergo ſubſidio adcurrente adjuti pugnam reſtaurârunt, tubiſque & tympanis horrendùm perſtrepentibus diu anceps fuit certamen, & equites ſclopetarii ducenti Turcas à latere glandibus petere cœperunt, cadentibus ex eorum numero quàm plurimis: moxque alii totidem eodem modo glandium procellâ peritè & opportunè in eos ſparsâ multos partim ſauciârunt, partim equis viriſque cadentibus interfecerunt; ita ut Haſanes pro ſubſidiaria acie, cujus pars nondum pontem trajecerat, pars tunc trajicere inceperat, mittere compelleretur, & jam Turcarū acies nutando & vacillando fugam circumſpectaret. Fervente in hunc modum pugnâ, ac Erdodio cum ſuis equitibus acerrimam impreſſionem in hoſtes faciente, ac Aurſpergianis tertii quoque ordinis equitibus ſclopetos cum maxima hoſtium ſtrage & pernicie explodentibus, Turcæ inclinare cœperunt, tandemque captâ fugâ terga vertere; quam nec Haſanes, neque alii præfecti aut minis, aut verbis, neque verberibus retentare potuerunt, quin ſolutis ordinibus, effuſâ fugâ pars ad pontem, quò tranſierat, curſu penetrare contenderet, pars in Colapim inſiliret, & quocunque poſſet modo, ſaluti conſulere feſtinaret. In ea rerum perturbatione ipſe quoque cum cæteris præfectis fugam capeſſere coactus, ad pontem ferri cœpit, in cujus medio cùm præcones Chauſii clavâ ferreâ iter eis parare, ac tumultuantem fugâ & metu militum turbam dimovere conarentur, nec quicquam præoccupante omnia formidine proficerent, ac Turcæ confertiſſimi à fronte, à tergo, à latere ſeipſos urgerent, atque urgerentur; Haſanes, & qui cum eo unà erant, ſive ſponte, ſive impulſi ab aliis è ponte in flumen unà cum equis præcipitantur, ac aquis ſubitò abſorbentur. Eandem fortunam ſubiêre innumeri Turcæ, dum fugientes, & tumultuantes in ponte invicem colluctantur, & urgente fato, noſtriſque inſtantibus quilibet alium præcurrere feſtinat; ita ut tot hominum & equorum confertim natantium corpora ſecundo flumine deveherentur, ut flumen præ eorum denſitate haud facilè conſpici poſſet. Parte aliâ peditatus noſter Janiceros & alios Turcarum pedites, quos ad arcem in aggeribus, diſpoſitos fuiſſe diximus, & qui ad Oderam flumen caſtra poſuerant, adortus, partim pugnando, & ſclopetis rem gerendo proſtravit, partim in flumen præcipites inſilire coëgit; ita ut ad unum uſque occidione delerentur.

Noſtri cū Turcis acerrimo prælio cōgrediuntur.

Turcæ profligati effuſâ fugâ ſaluti ſua conſuluni.

Haſanes Boſnenſis ponte in flumen dejectus perit.

Peditatus etiā Turcicus victus dilabitur.

Oritur Odera ex rivis & fontibus apud Selinum magnâ copiâ ſcaturientibus, ac paludibus, quæ ibidem perpetuò ſtagnant, ac à Savo ad Colapim in inſulæ modum tranſverſim facto curſu evolvitur, tam profundo alveo, ut raro vado tranſiri queat. Mehemetes præfectus Hercegovinæ, Turcici Principis ſororegenitus, quum è ponte delapſus dimiſſo equo, ſublicis utrâque manu comprehenſis, Deûm atque hominum opem imploraret, ac potiſſimùm Erdodium Banum altâ voce identidem clamaret, à peditibus innumerâ glandium procellâ petitus atque interfectus fuit. Cæteri, qui ultra Colapim in caſtris erant, viſâ ſociorum clade, quos ipſi victores ad opimæ cœnæ epulas expectabant, collectis extemplò vaſis & impedimentis ſummâ celeritate profugerunt, qui tamen majori ex parte è Thracibus, & lixis ac calonibus conſtabant. Quibus fugientibus ſi noſtri à tergo inſtitiſſent, nemo, qui evaderet, aut certè pauciſſimi reperti forent. Sed Tahius Haſanem & omnes præfectos periſſe ignarus, interrupto non ſatis expeditâ ratione uſque ad ſecundas ſublicas ponte, neminem tranſire permiſit; quæ res fugientibus effuſè hoſtibus ſaluti & commodo fuit. Periêre hoſtiū multa millia, partim cæſa, partim aquis hauſta: quorum numerus haud facilè iniri aut dici poteſt; adeò res quanquamvis recentis memoriæ in dubio eſt; duodecim tamen millia, aut ampliùs interiiſſe pro comperto affirmari poſſe crediderim. Præter Haſanem ſiquidem ducem, & Mehemetem regii ſanguinis juvenē, ac duodecim præfectos, quos ipſi Begos vocant, eodem fato amiſſos, quadraginta Allaibegas, qui ſunt Spahiarum ductores, Zaimos ducentos, hoc eſt, magnates, item CCCC. Spahias clarioris nominis, & inſuper maximam multitudinē Janicerorum & Aſaporū uno eo prælio aut trucidatos, aut gurgitibus ſuffocatos eſſe ſatis conſtat.

Mehemetes ſororis Moratis natus interimitur.

XII hoſtiū millia periêre.

Eodem

1593. Eodem die Haſanis cadaver ſuſpenſâ è collo tigridis pelle, lividam dextræ genæ partem habens è flumine extractum eſt, ac quinque aliorum corpora tumentia aquis, Voini nimirum transfugæ, Memis Suornicienſis, Ramadanis Poſegani, Curti Cliſienſis, Sinanis Rahociani, & Mehemetis ſorore Muratis Principis geniti Hercegovinæ præfectorum, milites uncis ferreis, & lanceis, & longuriis tractim ad ripas educta ſpoliavêre; hujuſque collo Bezoaris lapidis dimidium fruſtulum cum cote, ad quam ſiccari ſolet, purpureo involucro ſuſpenſum reperêre. Omnibus verò acinaces auro & gemmis ornatos, ac veſtes & annulos aureos, ac aliam ingentis pretii ſupellectilem detraxerunt. Capita autem cute deglubita, ac paleâ ſeu molliori fœno repleta, Vitus Clecovitus in Herbarti Auſpergi ultionem, cui idem Turcæ immaniter fecerant, perticis infixa, & ſpectanda exercitui expoſuit. Sed & volgus militum atque agricolarum non eo die ſolùm quo pugnatum eſt, ſed multis etiam poſt diebus inſtar opimæ piſcationis, cadaveribus tam hominum quàm equorum extrahendis & ſpoliandis haud inutilem operam impendit, quum apud homines pleroſque omnes aurum, & veſtes, ac gladios auro & argento obductos, in equis vero ephippia & phaleras ſuperbi operis, & latiores enſes, & ſicas aureas reperiret. Naves, quas Saicas vocant, & navigia majora, quibus tormenta impoſita erant, ac magna pilarum ferrearum & ſulphurei pulveris copia, & octo muralia tormenta, & illud prægrande Cociani nomine appellatum, in poteſtatem noſtrorum devenêre. Signa militaria omnia, & equorum ad duo millia capta. Captivorum exiguus fuit numerus, adeò ut vix decem aut duodecim totis caſtris reperirentur, præter Haſanagam Rabuli præfectum, quem cum equis fugientem Luchinus Dalmata Tahii eques, cum uno aut altero equo ex iis, qui ad manum ducebantur, ac Dauthem Spahiam ſenex Radecius retraxit, & quendam gregarii ordinis equitem, qui primus Haſanem exercitûs ducem è ponte præcipitatum periiſſe noſtros certiùs edocuit.

Hæc Siſciana pugna maximè cruenta, quâ Haſanes inauſpicati honoris ac ruptorum fœderum inuſitatâ clade obrutus pœnas dedit, inter memorabiles ſæculi noſtri, quæ à multis retroactis annis acciderint, meritò numerari poteſt, ſive quis clariſſimorum ducum inopinatum interitum, ſive peditatûs internecione deleti cladem cum paucitate noſtrorum conferat, ſive promptiſſimi cujuſque funeſtam mortem & cædem animo contempletur. Eâ nobili victoriâ per celeres nuntios ex ſuorum ducum literis auditâ Rudolphum Cæſarem maximè lætatum ferunt, & ſtatim aditis templis DEO Optimo Maximo ingentes gratias egiſſe, qui fœdifragum barbarum, ditum juris & æqui contemptorem, in ipſo admiſſi ſceleris veſtigio tam præſenti numine ultus eſſe videretur. Sed & Clemens ſummus Pontifex datis ad Erdodium & Equenpergum literis eorum in tuenda Republica Chriſtiana ſtudium & operam gratam ſibi accidiſſe oſtendit: eoſque ad continuanda officia cohortatus eſt. Cæterùm Equenpergus & Erdodius, cæterique duces bidui quiete militibus conceſſâ Pe-

Clemens is Pp. litera ad Equenpergum & Erdodium.

triniam invadendam eſſe decreverunt, quòd multi ex hoſtibus, ac ipſe Ruſtanes & Erdoglis è fuga illuc ſe receperant, tranſmiſſoque per pontem, qui refectus erat, exercitu, eo die in hoſtilium caſtrorum loco pernoctârunt. Sequenti porrò die, relicto ad dextram Colapi, per ſilvas, quæ Drencinam & Petriniam interjacent, levi cadente pluviâ progredi cœperunt. At Ruſtanes cognito noſtrorum adventu nequaquam demiſſo animo ſe ad defenſionem parat, ſcandulas tectis dejicit, tormenta idoneis in locis collocat, ſtationes ſuis diſtribuit, per quas defendendæ arci invigilent. 1593.

Erdodius Petriniā obſidere cōſtituit,

Progrediente exercitu ac Erdodio, & omnibus indigenis, nihil magis quàm ut Petriniâ potirentur deſiderantibus, operæque navandæ cupidiſſimis, inſperatò nuntiatur Equenpergum & Germanos, qui poſtremo in agmine incedebant, commutatâ voluntate agmina & tormenta retrovertiſſe. Quo nuntio perturbatus Erdodius, ſuis ſubſiſtere juſſis illum multis verbis obteſtandum duxit, ne rebus hactenus divini Numinis ope proſperè feliciterq; fluentibus inſtituta oppugnandæ Petriniæ conſilia intermitteret, & inuſitatâ deſperatione reverti vellet; futurum enim eſſe ſi in conſpectum ejus veniretur, hoſtes tametſi nunc tuendæ arcis ſpeciem præ ſe ferant, non multis tamen tormentorum ictibus expectatis deditionem oblaturos. Sed quum nullis precibus aut obteſtationibus id ab eo impetrare potuiſſet, reditum in Siſciana caſtra eſt: dicebat enim ſe injuſſu Cæſaris, cujus de pace ſervanda animum nondum planè cognitum habeat, tormenta ad expugnandas palam arces protrahere nequaquam poſſe: ſatis caſtigatam eſſe hoſtium inducias violantium perfidiam ac temeritatem, deleto eorum exercitu accidere poſſe, ut utrinque denuò ad fœdera & pacem colendam recurratur. Ad quæ tametſi ei reſpondebant, fuſis fugatiſque hoſtibus, & tam florente exercitu ferè deleto victoriâ utendum, ne apud omnes mortales, quibus ea conſtiterit, importunæ ceſſationis malè audiendo pœnas luat; non fore adverſus Cæſarem, ſi jugum hoſtile cervicibus accolarum eâ munitione impoſitum excutiendum armis diruendumque putet; à quo ſi tam brevi momento temporis inſtrui præceptis non potuerit, à Deo tamen immortali abundè eſſe inſtructum, qui hoſtibus ſummâ celeritate inſtar vetuſtiſſimi Pharaonis profundo merſis, nos veluti manu ductos ad proſequendam longè omnium pulcherrimam occaſionem invitare videatur, ne nobis dictum illud meritò quadrare poſſit: Vincere nos ſcire, ſed victoriâ uti neſciviſſe. Erant hæc vera, prout haud longo ſequuto temporis proceſſu & Cæſari & cæteris clariſſimæ ſtirpis Auſtriacæ Principibus eadem conſilia placuiſſe conſtitit; ſed ipſe, incertum quibus de cauſis, divelli à propoſito non potuit, & exercitum Siſciam reduxit, brevique pòſt copias ad ſua loca & ſtationes dimiſit. Erdodius verò ſuis & Illyrici nominis militibus non priùs abeundi poteſtatem conceſſit, quàm diruta tormentis hoſtilibus propugnacula, confibulatis è materia trabibus, eaque ceſpite cum virgultorum faſcibus repleta tumultuario opere reſarciviſſet: cui operi ipſe quoque & alii ex primoribus manus admoverunt, ut ſuo

renitente & abeunte Equenpergo.

1593. exemplo gregariorum militum & agricolarum turbam ad ſubeundum alacriùs laborem incitarent.

At Turcæ, qui cruentiſſimam cladem effugerant, creberrimis nuntiis Byzantium miſſis, deletas ſub Siſcia copias, Haſanem cum undecim præfectis, ipſoque Mehemete Imperatoris propinquo cæſum, caſtra cum tormentis & impedimentis omnibus capta & direpta, claſſem amiſſam, rerum ſummam in extremum diſcrimen adductam ſignificaverunt, re adeò exaggeratá, ut ſi Cæſarianis victoriam incredibili aſpirantis fortunæ beneficio ac ſummâ celeritate partam proſequi animus ſit, non Boſnenſi duntaxat provinciâ, quæ adverſo eo prælio exhauſta viribus defenſoribuſque nudata reſiſtere nequeat, potiri; verùm etiam totum Sirmium cum Belgrado & ampliſſima regione, quæ à Savo ad Danubium protenditur, facili negotio occupare poſſint. Tum verò Sinanus paulò antè ferox & ſuperbus improſpero conſiliorum ſuorum exitu cognito, quum arma, quæ ipſe levibus diſcordiarum initiis temerè ſuſceperat, fatis quoque damnata, & robur Pannonici atque Illyrici exercitûs radicitùs convulſum videret, immoderati animi detrimenta ſentire cepit, Muratemque tantâ ſuorum clade magnoperè perturbatum non tam ad invadenda aliena, quam ſua defendenda hortari, cohortes Janicerorum & prætorianorum equitum turmas, & Aſiaticos præfectos ad bellum propulſandum concitare, opem & præſentiam ſuam ei gerendo & adminiſtrando ultrò offerre. Soror quoque Muratis filio adoleſcente orbata eum ad vindicandam miſerabilem filii necem aſſiduè incitabat, neve illam inultam pateretur, cum multis lachrymis & lamentis orare & obteſtari non deſinebat. Quæ dum fiunt, & Turcæ cogendo exercitui rebuſque neceſſariis feriò vacant, Murates impellente Sinano contra jus gentium Fridericum Crecovitium Cæſaris legatum cuſtodiæ traditum ad ſeptem turrium carcerem mitti, ejuſque familiam partim ad triremes damnari, partim variis carceribus includi juſſit, Sinanumque delegit, qui ſine mora bellum Pannoniis & Cæſari inferret.

Murates clade Siſcianâ auditâ, à Sinano & ſorore inſtigatus bellum Cæſari infert.

Quâ rei indignitate permotus Cæſar, quum ſublatam à barbaris omnem ſpem pacis videret, ipſe quoque legatum Poppelium Comatonio revocat, pecuniam Byzantium pro munere deſtinatam in uſum belli convertit, Palffioque & Comiti Zriniano, ut quaconque in re poſſint, Turcis quàm maximè noceant, edicit, in Illyricum verò ut Petriniæ obſidio, importunâ Equenpergi ceſſatione interruptâ, primo quoque tempore repetatur, iiſdem quibus anteà ducibus in mandatis dat. Itaque rebus manifeſtè ad arma deductis bellum ſuſcipitur, & primùm exercitus, qui anno ſuperiore celebrem de barbaris pro Siſciæ mœnibus victoriam pepererat, Zagrabiam convenit: eodem etiam ex Ungaria Zrinius, & adoleſcens Battianius prima militiæ rudimenta poſiturus cum ſuis copiis venêre, conjonctiſque viribus ad quartum Idus Auguſti Petriniam obſidione cinxêre, quam Ruſtanes & Erdoglis cum valida Turcarum manu tuendam ſuſceperant. Eâdem nocte aggeres jubente Equenpergo, qui exercitui præerat, effodiuntur, & inter corbes vimineos octo tormenta de more collocantur, tanto ſilentio, ut hoſtes, qui intùs veſpertinis & nocturnis precibus præcinente Taliſinano vacabant, non niſi perfecto opere, & tormentis ad ſua loca advectis rem perſenſiſſe viderentur. Sed exitus rei omnium judicio videbatur fore difficillimus, quandoquidem arx & procul verberabatur, & ſi quæ muri pars concuſſa decidiſſet, non tamen à noſtris tutò aut facile irrumpi poſſet, quòd Colapis caſtra noſtrorum & hoſtilem arcem interflueret: pons autem tametſi ſatis latus, arci tamen attiguus ab hoſte facilè tormentis eminùs defendi poſſet, ne à noſtris ſubiretur. Nocte tamen, quæ ſequuta eſt, aggeres & tormenta propiùs arcem promota ſunt ita, ut pilæ ferreæ tantâ vi in vallum inciderent, ut quamquam contignatio duplex terræ interjectu ſatis firma eſſet, utrinque tamen illud perforarent, & multi intùs ex numero hoſtium fortuitis ictibus ſternerentur. Has noſtrorum difficultates Turcæ, qui arcem tuebantur, rerum bellicarum periti ſatis intelligebant, tantaque erat eorum confidentia, ut nec portam clauderent, & quotidie in flumine aquarentur; noſtri verò de victoria deſperarent, niſi majoribus copiis auxiliaribus caſtra augerentur, quas Equenpergus ſive verè, ſive ad augendam noſtrorum ſpem brevi adfuturas affirmabat.

Exercitus Cæſareus Petriniam obſidet.

Jam octavus dies irritæ oppugnationis erat, quum Sinanus, qui poſt cladem Siſcianam poſthabitis omnibus moræ cauſis Byzantio exercitum eduxerat, ſummâ adhibitâ celeritate Belgradum, & illic ſuos Petriniæ obſeſſos magno eſſe in diſcrimine intellexit. Itaque nihil cunctatus filium Haſanem, Græciæ & Thraciæ præfectum, quem ipſi Beglerbegum vocant, cum ſuis copiis ad novum Boſnæ præfectum itidem Haſanem cognomine Parvum, qui, donec alter mitteretur, è Sigetho iſthuc ire juſſus erat, auxilio laborantibus ſtatim accurrere jubet, ipſe verò paucis pòſt diebus rectà Budam contendit. Haſanes Parvus cum Boſnenſium copiis, quæ cladi ſupererant, XIII. menſis Auguſti die Raſtoviciam venit, ibique in edito monte prope arcem fixis tabernaculis conſedit. Biduo pòſt Beglerbegus ſuperato ad Suinarium trajectum Savo ſequutus eſt, eodemque in monte caſtra cum illo conjunxit, loco nec lignationi, nec aquandis jumentis opportuno; quum & ligna è remotioribus ſilvis petenda eſſent, & equi ac jumenta ad amnem Petriniam, qui in ſubjecta valle profluit, & in Colapim illabitur, longo & difficili labore deduci oporteret. Verùm barbarico faſtu factum apparuit, ut ſicuti primus Haſanes nuper aquis ſubmerſus arroganter fecerat, ita ipſi quoque ejus exemplum imitari, à noſtris, qui in ſubjectis campis ad Colapis ripam caſtra habebant, oſtentatâ ad incutiendum terrorem copiarum amplitudine conſpici poſſent.

Sinanus Belgradũ advenit.

Filium ſuum Beglerbegũ Petrinenſibus ſubſidio præmittit.

Cùm in hunc modum bina caſtra mutuis aſpectibus expoſita eſſent, Ibraimus ſenex vegetus è campo Merulæ cum Beglerbego huc profectus, à noſtris iſthic inſidiantibus interceptus fuit: is referebat hoſtes eò eſſe animo, ut ponte penes arcem flumen tranſire, ac de ſumma rerum ferro decernere velint; aut ſi eos noſtri

593. noſtri expectare non auſi retroceſſiſſent, Siſciam expugnent, ac ſociis, qui ſuperioribus diebus ibi periiſſent, illorum cæde & ſanguine parentent. Igitur Equenpergus & cæteri duces ad prætorium Zrinii tabernaculum congregati, quidnam conſultius foret, conſultandum duxère. Ziiniani comitis ſententia ac Erdodii erat, ab eo, quo nunc erant caſtra, loco Siſciam eſſe deflectendum, ad eam inſulam, quæ hinc Colapi, illinc Savo, & per tranſverſum Oderà fluvio decurrente, in trianguli cujuſdam formam ſita eſt, & caſtra penes Siſciæ arcem ad tormenti jactum collocanda, foſsâque & vallo munienda, ac Colapis & Oderæ ripas idoneis militum cuſtodiis præſepiendas, ne hoſti liber tranſitus pateat; commeatus in eum modum minimè deſuturos, quum terrâ æquè ac flumine Savo devehi commodè poſſint, & Siſciæ conſervandæ conſultum fore: nec hoſtem temerè ſe fluminibus objecturum, quæ ab armatis noſtris cuſtodita, tranſituque difficilia eſſe conſpiciat; quòd ſi præproperâ feſtinatione in præſens diſcedatur, nòn eſſe dubitandum, quin opportunus locus protinùs hoſti expugnandus relinquatur. Aurſpergus & Equenpergus huic ſententiæ non admodum reluctari videbantur, & ſi ingruente hoſte res minùs ex ſententia proceſſuræ viderentur, Savum ponte facto tranſiri poſſe exiſtimabant.

Equenpergius cæterique duces hoſti caſtra in inſula opponenda cenſent.

Verùm Godfridus Prainerius, qui mille equites, & pedeſtres copias è Stiriæ & Carinthiæ provinciis conſcriptas ducebat, intempeſtivam eorum audaciam, qui expectandos hoſtes ſuaderent, nequaquam probabat, nec rerum ſummam fortunæ caſibus & temeritati ,,committendam arbitrabatur. Quid enim, ,,inquiebat, ſi dum vos hoſtem tantoperè con- ,,temnitis, res interim ad conſerendas ma- ,,nus deveniat, & quod Deus omen avertat, ,,fortuna & victoria ab hoſte ſtare videatur? ,,Savuum, etiamſi ponte ſternatur, tranſiti ,,poſſe exiſtimabitis? num præferocem ho- ,,ſtem, numeroque & viribus ſuperiorem, id- ,,eòque tumidum quieturum? Bello Babo- ,,cienſi, quod me puero adverſus Turcas Si- ,,getum oppugnantes, auſpiciis Ferdinandi ,,Cæſaris ab ejuſdem nominis filio Ferdinando ,,geſtum eſt, quum Græciæ Beglerbegus ſuis ,,ſubſidio veniſſet, à ducibus noſtri exercitûs, ,,magnis viris, vitatum ejus congreſſum ut ,,periculi plenum, ab iis qui bello interfuerunt ,,cognovi. Et eo quidem tempore ex Unga- ,,ris Nadaſdium Palatinum, Nicolaum Co- ,,mitem Zrinianum, Franciſcum Tahium, ,,Emericum Telequeſſium, & ex noſtris Ni- ,,colaum Polbailerium, Joannem Ruberum, ,,Honorium Quinſpergum, Carolum Sirori- ,,nium, clariſſimos bellatores & duces in ca- ,,ſtris fuiſſe, & majores quàm nobis modò ſup- ,,petunt vires, & copias habuiſſe certum eſt. ,,Mihi igitur noſtras cum hoſtilibus vires com- ,,paranti hinc extemplò retrocedendum vide- ,,tur, reductiſque tormentis Zagrabiam red- ,,eundum; ne copias has, in quarum virtute ,,& dextris ſalus & permanſio non harum dun- ,,taxat regionum, ſed Carnorum ac Stiriæ & ,,Carinthiæ populorum ſita eſt, fortunæ te- ,,meritati ac fortuitis prælii caſibus objicia- ,,mus. Quod ad me attinet, ego profectò meas, ,,quas huc adduxi copias, quæ ferè è nobilitate earum, quas nominavi, provinciarum" collectæ ſunt, & nunc tirocinio & rudimen-" tis belli aſſueſieri cœperunt, nequaquam in" aciem producam, ſed ſi vos in ſententia per-" tinaciùs hæſuros cognovero, unà cum iis" protinùs caſtris excedam, voſque conſilio" tum veſtrorum rationibus ſubnixos DEO" Optimo Maximo ac bono eventui commen-" dabo, precatus, ut quæcunque egregiâ virtu-" te aggrediemini, ea omnia proſperè feliciter-" que cedant."

At contra obnititur Preinerius, exercitumque eſſe reducendum pervincit.

593. Poſtquam dicendi finem fecit, Aurſpergus cæteros etiam minores duces, ac turmarum præfectos in conſilium convocavit, ut eorum quoque ſuffragia voluntatemque cognoſceret: quibus quo res eſſent in ſtatu, quo hoſtis animo ex oppoſito caſtra locâſſet, commemoravit. Ii petito ad deliberandum ſpatio paulò pòſt redièrunt, ac Ladislaus Bucovaccius, (is Carolſtadii turmam equitum ductabat) nomine omnium breviter in hanc ſententiam reſpondit: Antequam Zagrabià exiiſſetis, nihil de hu-" jus belli progreſſu nobiſcum communicatum" voluiſtis, veſtrorumque omnium conſilio-" rum hactenus expertes fuimus, itaque non eſt" noſtrum ne nunc quidem quicquam in me-" dium adferre, niſi id quod vobis, qui auctori-" tate & belli gloriâ anteſtatis placere & pro-" bari viderimus, conſenſu & obedientiâ ap-" probare pariter, & juſſa veſtra exequi. Vos" enim æquum in nos imperium exercetis, no-" bis obſequii decus relictum eſt. Hortari ta-" men non omittimus, quod, ſi nos tacemus," vobis cordi eſſe debet, ut conſilia factaque" veſtra omnia ad Reipubl. & exercitûs ſalutem" convertenda exiſtimeris. Brevis ambiguaque oratio animos minimè pugnam appetentes declaravit.

Igitur quamquam imperii ſumma ad Equenpergum reſpiciebat, tamen diſponente cuncta Zrinio, cujus militari ſcientiæ & virtuti plurimum ab omnibus tribuebatur, exercitum eàdem nocte reducendum eſſe decernitur; ita ut ad tertiam vigiliam tormenta cum carris & impedimentis præmitterentur, peditatu ea ſubſequente, deindè Germani equites ſuccederent, poſtremam aciem Ungari utriuſque ordinis milites inalbeſcente cœlo ſubſequerentur: Zrinius & Erdodius cum ſuis copiis agmina clauderent, & ſi hoſtes conſpecto noſtrorum receptu poſtremos invadere vellent, obverſâ fronte antecedentium terga tuerentur. In hunc modum ſtructis ordinibus appetente aurorâ redire cœptum eſt tantâ feſtinatione, ut multi mortales, quibus avehendis impedimentis currus deerant, quòd caſtra tam maturè diſſolvi nequaquam putâſſent, ea relinquerent, imprimiſque mercatores, qui vino Cretenſi aut Pucino, aliiſque id genus poculentis & eduliis negotiabantur, haud contemnendi pretii merces corrumpere, vinaque doliis effundere, & multa injecto igne concremare cogerentur, ne illa hoſtibus uſui forent. Sed illi quamquam noſtros ſeſe recipientes eminùs conſpexiſſent, ignari tamen quibusnam de cauſis diſceſſiſſent, nec temerè eos irritandos putarent, quietos ſe in caſtris per aliquot dies continuerunt.

Verùm quum poſteà dilapſos ad ſuas ſtationes noſtros, ac Zrinium, & qui ex Ungaria

venetant, domos ſuas repetiviſſe cognovêre,
1593. relictis montibus caſtra ad Petriniam tranſtulerunt, eaque illinc ad expugnandam Siſciam promoverunt, quæ nunc à Gaſpare Grangia, ac Andrea Fabricio collegii Zagrabiani ſodalibus præſidio tenebatur. Verùm ii noſtrorum diſceſſu conſternati, adeò animos dimiſerant, ut de retinenda arce deſperâſſe viderentur. Turcæ per quinque dies propugnaculum rotundum è parte Colapis conſtructum majoribus tormentis acerrimè verberârunt, ut irrumpi poſſe non dubitarent. Propugnatores ſtrage diruti muri perterriti, de auxiliis deſperantes de arce dedenda cum Turcis colloqui & paciſci decreverunt, & nuntios ad eos, qui tranſigerent, in caſtra miſerunt: qui paulo poſt Turcis aliquot comitati cùm rediiſſent, protinùs datâ acceptâque fide, ut inter tractandum à tormentis & ſclopetis utrinque ceſſaretur, complures Turcæ in arcem colloquendi, ut dicebant, causâ, convenire ceperunt: ex alia verò parte Janiceri per ruinas adaperti propugnaculi magno numero, & nemine prohibente conſcenderunt, ſublatoque clamore noſtros nec opinantes oppreſsêre, cæſiſque iis aut captis, & interfecto Grangiâ præfecto, ac Fabricio capto arce puncto temporis potiti ſunt. Per hunc modum inter fraudulenta colloquia occupatâ arce pauci ex defenſoribus tranſnatato Savo evasêre; cæteri aut crudeliter cæſi, aut in ſervitutem redacti ſunt, ſeras ignaviæ & credulitatis ſuæ pœnas dederunt. Captæ Siſciæ præeſſe juſſus eſt Ibraimus, claſſis Gradiſcanæ trierarchus, quem Bihigii ſub poplite vulnus accepiſſe diximus, altero pede ex eo vulnere claudus, ita ut utriuſque arcis cura ei demandaretur; Beglerbegus verò illinc caſtra movit, & magnis itineribus Budam ad patrem Sinanum contendit.

Turcæ noſtris diſcedentibus Siſciã occupant.

At Sinanus recepto in caſtra filio, cum victore exercitu non ampliùs cunctatus, quintis caſtris Albam pervenit, ibique unum non ampliùs diem commoratus, Calend. Octobris caſtra Veſprimium verſus progredi juſſit. Dicebant Turcæ, ut ſunt ſuperbiâ & jactantiâ ſingulari, eum ampliùs centum millia militum in caſtris habere; verùm ſi ad eos, qui idonei ad pugnam ſint, reſpiciatur, vix ejus numeri dimidia pars bello apta erat: cæterâ multitudine inter impedimenta potiùs, quàm alicui ad prælium momento aut auxilio recenſendâ. Sequenti die, qui fuit ad quartum Nonas Octobris, Veſprimium venit, ac colles, & agros, & valles, quæ plurimæ in circuitu ſunt, caſtris & tentoriis implevit; aggeres autem & tormenta ſupra eum collem juſſit collocari, qui valli, quam Abbatiſſæ vocant, imminet; quo in loco ea ab Ali Eunucho Purpurato Budenſi ante quadraginta annos collocata fuiſſe memoravimus. Octo muralibus tormentis primùm arx verberari cepta eſt, & quòd muri vetuſtate debiles, atque arx ipſa veterum in morem oblongâ & anguſtâ ædificii formâ conſtaret, tanta vis atque impetus incidentium pilarum fuit, ut non ſolùm mœnia aggeribus proxima penetrarent, ſed etiam quæ ex adverſo erant, unâ eâdemque violentiâ perforarentur, pilæque in agrum Ratolrianum incidentes colligerentur; quas ſi quis in caſtra retuliſſet, pro ſingulis illud monetæ genus, quod ipſi Sainum vocant, accipiebat.

Sinanus Veſprimium obſidet & occupat.

Præerat Veſprimio Ferdinandus patre Mario Speciacasâ Neapolitano ortus, quem bello Peſthano claſſi Danubianæ præfuiſſe diximus, cum ducentis equitibus, & trecentis peditibus, & quum proximè cognitum eſſet, Sinanum ad illud expugnandum venturum, trecentos etiam Germanos pedites, quos Andreas Huſſquinhius ducebat, in ſupplementum ordinarii præſidii acceperat. Commeatus, & quæ alia erant neceſſaria, abundè curata erant. Sed angebat plurimùm obſeſſos aquarum penuria, quæ, ſi longior obſidio foret, haud dubiè expectanda erat; quum puteus, qui in arce extat, & quem Turcæ, dum arce potirentur, ſingulari diligentiâ purum atque incorruptum ſervaverant, eorum, qui intùs erant, ſocordiâ & negligentiâ viciatus uſui eſſe non poſſet: aquæ verò è rivis & fontibus, qui extra arcem ſcaturiunt, quos jam Turcæ occupaverant, niſi ſummo cum diſcrimine peti nequaquam poterant. Occurrebant tamen ei difficultati, quum utribus & cuppis coriaceis ligneiſque obſcuræ noctis beneficio egreſſi aquarentur. Sed brevi tanta murorum per ſe debilium ſtrages edita fuit, ut & hoſtes ad irrumpendum muruò ſeſe incitarent, & Ferdinandus de ſua & arcis commilitonumque ſalute deſperaret, poſtquam duro ſaxeoque in ſolo glebæ terreæ deeſſent, quibus adaperti muri ruinæ militum labore obſtrui poſſent. Quibus rerum anguſtiis multi illum palam, quamquam ſerò, acrioribus verbis coarguebant, ut qui per ſexdecim annos loco præfuiſſet, eum tamen fatali deſidiâ, quæ demùm illi dedecori ſimul & exitio fuit, reſtaurare & munire neglexiſſet.

Rebus in hunc modum deſperatis, Ferdinandus præter veterem ſuam exiſtimationem, & alii ferè omnes per portulam, quæ ad meridiem vergit, exeundum, & relictâ hoſtibus arce in ſilvas profugiendum, ſeque & ſuam ſalutem fortunæ caſibus committendam eſſe decreverunt, ſolo Lupo Tarnocio ejus legato, ne tantum dedecus & flagitium committeretur, quẽ anteà ut nullius frugi hominem decoctoremque omnes contempſiſſent, ſocios multis verbis dehortante. Re deliberatâ, Ferdinandus Martino Seplaquio impigro juveni equũ ſuum ducendum dat, & ut ſe paulò pòſt exiturum extra portulam præſtoletur, jubet: reliqui militum eundem in locum unà cum Germanis conveniunt, globoque facto properanti gradu taciti erumpunt. Sed fuga tanto ſilentio fieri nequivit, quin eam Turcæ arcis & exitûs conditionum gnari, ac ubique ſummâ diligentiâ excubantes perſentiſcere cepiſſent. Itaque ingenti clamore ſublato adcurrunt, ac ſcloperis & gladiis in exeuntes irrumpunt: in eo tumultu Martinus, qui Ferdinandi equum ſervabat, eo amiſſo interficitur, ipſe in pedes deſtitutus cæteris fugientibus ſe aggregat. Alii, qui hoſtium concurſu præventi profugere non poterant, partim pugnando cadunt, partim patefactâ armis per tumultum & noctis tenebras viâ, quò quiſque potuit, in valles & ſilvæ Bacaniæ latebras inconditi & palantes delati periculo ſeſe exemerunt: inter quos Radicius Vaivoda, & Paulus Silva, ſummâ virtute centuriones cum aliquot ſociis fuere. Major Germanorum cædes fuit, qui quòd locorum & viarum ignari eſſent, partim in veſtigio cæſi, partim capti fue-

Noſtri arce deſertâ profugiunt.

1593. fuerunt: ita ut ex trecentis vix ſexaginta in turrim pervenire potuerint. Ferdinandus & Hoffquithius quum non procul fugere potuiſſent, à multitudine hoſtium undequaque tanquam indagine clauſi & circumventi, vivi in poteſtatem hoſtium devenêre. Multi etiam ſequentibus diebus, dum errabundi in Baconia latebras mutarent, retracti ſunt, ut Matthæo Nigro centurioni accidit, qui poſteà diuturnæ captivitatis pertæſus, ad hoſtes deſcivit. Tainocius, qui eum ſociis exire arce noluerat, ſupra tectum ſuæ domûs inventus, eandem captivitatis fortunam ſubiit, paulòque pòſt apud hoſtes periit. Ferdinandum tamen & Hoffquirhium benigniora numina poſt unum aut alterum carceris annum ad ſuos poſtliminio reduxerunt, quum ille è turri Neboiſana, quæ Belgradi eſt, cum Joanne Barciano Agriæ capto, & aliis fune demiſſus; hic verò Byzantii, corruptis multo auro quibuſdam Turcis, è carcere ſeptem turrium ad Boſphorum Thracium ſito, miro aſtu evaſiſſent.

Indè Palotam noſtrorum ignaviâ deditam invadit.

Veſprimio poſt XXVII. annum, quàm ab Ecchio Comite Salmenſe recuperatum erat, in hunc modum quatridui oppugnatione turpiter amiſſo, Sinanus nihil ibi moratus, ad V. Idus Octobris Palotam duobus milliaribus Veſprimio diſtantem, iiſdem tormentis, eodemque exercitu obſedit. Arcem eam à Nicolao Vilaquio, avorum noſtrorum memoriâ ad voluptuarios ſeceſſus, in valle potiùs quàm plano ædificatam, poſteaque à Laurentio ejus filio concameratis teſtudinibus & palatio auctam, indèque nomen adeptam eſſe ſatis conſtat. Foſſam habet latam præaltis muris undique circumſeptam, in qua ſalubres perennis aquæ fontes ſcaturiunt, & Orientalem partem, quæ Albam reſpicit, lacu veluti quodam muniunt, quum ſuperior pars ſeptentrionibus obverſa aridior aquis eareat. Ex hoc latere Sinani juſſu aggeres conſtituti ſunt, & tormentis ibidē collocatis mœnia verberari cœpta: quibus quum haud mediocris ruina facta eſſet, neque tamen tanta, ut hoſti ingreſſus pateret, Petrus Ormandius præfectus altero ſtatim oppugnationis die fœdo & intempeſtivo metu perfuſus, hoſtibus è muro deditionem obtulit, ſi interim ab emittendis tormentis ceſſaretur, donec de conditionibus tranſactum eſſet. Eo impetrato Nicolaum Berentium ad Sinanem emiſit, ſeque arce exceſſurum nuntiavit, ſi ipſe & ſocii cum omnibus rebus incolumes in tutum abire permitterentur. Nec mora, annuente Sinano, ac Berentium purpureâ veſte donatum remittente, collectis vaſis & ſarcinis egrediuntur. Sed nondum omnes exierant, quum Janiceri Berentio, & iis qui primi præibant, trucidatis, pueris & fœminis manus injicere, & ſarcinas diripere ceperunt: eodemque tumultuario hoſtium in accurſu Andreas Segedinus, Barrabas Sangallianus centurio, & Gregorius Pataquius, aliique cæſi occumbunt. Ormandius equo deturbatus, & telis undique petitus, in ſummo vitæ diſcrimine verſabatur, niſi à notis Turcis, quos complures habebat, fuiſſet defenſus; à quibus etiam equum, quo Papam uſque veheretur, eâ conditione accepit, ut eum indè remittendum curaret.

Sinanus exercitū

Sinanus bidui ſpatio arce potitus, cujus obſidionem anteà Motæus, demùm verò Thurius permultos dies fortiter toleraverant, nullâ ulteriùs belli fortunâ tentatâ Budam reverſus eſt, ibique diutiùs exercitum in æſtivis tenuit. Cur autem Papam vicinam, & alias arces aggredi & expugnare noluerit, quæ adverſis vicinorum commilitonum rebus cæco impetu vehementer perturbatæ erant, ceu injuriæ ac periculo opportunæ, non ſatis conſtare apud Auctores video. Alii enim mandaro Muratis eum revocatum è curſu rerum gerendarum tradunt; aliis videtur eum exiſtimâſſe, quòd Cæſar oſtentatis terrore & armis, ac repentinâ duarum arcium amiſſione perculſus, ad amplectendas pacis conditiones reduci poſſe videretur. Qua tamen in re ſpe ſuâ maximè falſum eum fuiſſe mox apparuit: Cæſar enim auguſtalis ſuæ dignitatis benè memor, ac tot tantarumque injuriarum impatiens, ducibus ſuis omnibus, ac imprimis Palffio, cui in ditionem citerioris Ungariæ à Danubio ad Scepuſium uſque imperium erat attributum, ac Zrinio, qui locis & regionibus ultra Danubium præerat, Ferdinando item Comiti Hardecco, qui Jaurinum obtinebat, & in cujus provincia bellum gerebatur, ſeriò in mandatis dedit, ut hoſtium injurias, qui fidem improbè fefelliſſent, & inducias primi ſuſtuliſſent, legatoſque ſuos violato jure gentium in vincula conjeciſſent, paribus illatis damnis & detrimentis primo quoque tempore ulciſcerentur.

1593. Budam reducit.

Itaque nulla facta mora collatis inter ſe conſiliis copias cogere, nobilitatem & regiones ſibi ſubjectas ad arma concitare, & præſidia militum evocare, omnibuſque mandare, ut ad certa loca armati convenirent, in quibus luſtrarentur. Quod tantâ alacritate, ac animorum promptitudine factum fuit, ut in oppido Mozonocco ad XIII. diem Octobris ex duabus Nidriæ & Polonii regionibus mille equites armis optimè inſtructi, & decem M peditum cenſa fuiſſe conſtet. Ex Trincinienſi vero tractu duo millia militum, & ex aliis pro virium facultate haud contemnenda manus collecta eſt; ita ut voluntariorum peditum XXX. & ampliùs M. in caſtra convenerint, præter nobilium & evocatorum, ac qui in finibus ſtipendia merebant, equitatum. Cùm ad diem XX. Octobris Palffianus exercitus Comaronium in caſtra confluxiſſet, ac Zrinius & Hardeccus, ac quæ ultra citraque Danubium conſcriptæ erant copiæ paulò pòſt vires in unum conjunxiſſent, præterea ex Auſtria equites circiter mille Germani, ducibus Leone Gallo, & Wilhelmo Maraxio ſuperveniſſent, & Carolus Teturius è Moravis trecentorum equitum turmam mercede conductam adduxiſſet, omnes copiæ XL. millium bellatorum numerum haud dubiè æquâſſe ferebantur. Aderant præter Nadaſdium & Georgium Turzonem Battianius tum primùm ex ephebis egreſſus, Sigiſmundus Forgacius, Franciſcus Derſſios, Michaël Telequeſſius, Stephano patre ortus, ac Emerici clariſſimi quondam ducis nepos, juvenis infami poſteà vitæ exitu notabilis, Nicolaus Iſthuanffius, & alii complures, quorum nomina enumerare longum eſſet, & ſupervacanei laboris. Ad navandam enim pro patria operam nemo omnium erat, qui non ad ſacræ adverſus barbaros militiæ munia libentiſſimis & promptiſſimis animis nomen profiteretur, ita ut amiſſione dua-

Cæſarem exercitus recenſetur.

1593. duarum arcium ira magis noſtrorum accenſa, & irritati quàm imminuti animi viderentur.

Non ignarus harum rerum Sinanus erat, ut qui ab exploratoribus noſtros caſtra Comaronii metatos eſſe, ac Danubium, qui ibi duplici decurrit alveo, binis utrinque pontibus, notâ navium contabulatione conjunxiſſe didiciſſet. Sed quum eſſet naturâ & moribus ſuperbus & inſolens, vel quòd ſe, ut res in tuto eſſent, rectè providiſſe putaret, nec quicquam adverſi metueret; vel omninò noſtrorum copias uti collectitias, & nihil egregii facinoris auſuras, elato animo contemneret, publicatâ in caſtris profectione, ut ſibi quiſque de commeatu rebuſque ad iter neceſſariis proſpiceret, ſe ad reditum comparabat, jamque ex Janiceris duo millia ſelectiſſimorum deſcribenda curaverat, qui Budæ ad urbis cuſtodiam, ac ad incerta belli relinquerentur. Noſtri convocato concilio in arcem Comaronienſem, cui etiam minores duces & præfecti interfuêre, quidnam aggredi opus eſſet, neve tantus exercitus, qui navandæ operæ deſiderio ardere, pugnamque poſcere videbatur, fruſtrà per otium & deſidiam tempus tereret, diu multumque conſultavêre.
Conſultatio de ſumma belli. Nonnulli Strigonium, aut certè Albam obſidendam eſſe, ſi Sinanus diſcederet, ut fama ferebat, exiſtimabant; pars eas urbes admodum munitas eſſe, & magnis præſidiis cuſtodiri, nec ea aggredienda, quæ in irritum recidere poſſent conſilia, dicebant: ſed Veſprimium & Palotam infirmiora loca tentanda, ut quæ incuriâ & fœdâ noſtrorum conſternatione recens amiſſa eſſent, recenti etiam occaſione recuperarentur. Atque hæc ſententia vicit; tametſi Hardeccus, & tunc, & poſteà, ut Alba non quidem ſummis virium conatibus, ſed acriori tantùm impreſſione tentaretur, magnâ verborum contentione obtinere conaretur.

Dum in hunc modum diſceptaretur, & noſtrorum profectio ad XXVIII. diem Octobris indicta eſſet, Sinanus (quod poſteà cognitum eſt) uno antè die caſtra promovit, eaque Tolnam verſus progredi juſſit. Noſtri quum imparibus ſuffragiis ducem Hardeccum, qui exercitui præeſſet, conſtituiſſent, (Palffius enim & Zrinius ex officii prærogativa cedere illi nequaquam volebant; ſed poſteà, ne ea contentio rebus gerendis obſtaret, hortatu procerum acquievêre) inflatis tubis & tympanorum ſtrepitu, vexilliſque explicatis ſignum progrediendi dedêre, relictâque ad lævam Tatâ, breviori autumnali die duo milliaria confecêre, eo propoſito, ut Veſprimium invaderetur; quamquam quatuor aut quinque non ampliùs tormenta currulia, & modica rerum neceſſariarum copia in promptu haberentur. Primis in caſtris Hardeccus propoſiti ſui tenax, & omninò Albæ tentandæ conſilia animo complexus, Nicolaum Iſthuanffium ad Palffium & Zrinium miſit rogatum, ne tuis ejuſmodi conſiliis reluctari vellent: quos quum ille cum Nadaſdio in tabernaculo colloquentes adiiſſet, commodam nactus occaſionem, non ſine aliqua difficultate obtinuit, ut ſi Albana via nondum præterita eſſet, Hardecco obtemperarent: cùmque à Georgio Hermannio, & Joanne Barbellio, qui erant locorum viarumque peritiſſimi, intellectum eſſet, eam adhuc ſupereſſe, ut ſummo manè diei ſequentis caſtra per eam viam ducerent, ſumma cum Hardecci ſatisfactione juſſum fuit. 1593.

Sequenti die poſt promota caſtra, quamquam ingens & nebuloſa caligo aërem obtenebraſſet, ita ut cohortibus & turmis mutuum aſpectum eriperet, & equites haſtarum, quas in manibus habebant, ſummas cuſpides nequaquam viderent; tamen itum eſt rectà Albam verſus, & relictis ad medium milliare tormentis & impedimentis, expedito agmine ſub Solis occaſum eò perventum. Turcæ nihil tale ſuſpicati, otium & quietem agitabant, quum aliquot equites urbe egreſſi, nebulâ proſpectum impediente, in noſtros inciderunt, & duobus aut tribus eorum cæſis alii effuſo curſu reverſi, ad arma conclamârunt, noſtroſque adeſſe nuntiârunt. Præfectus Iſacus inopinatâ re perculſus, ex ſuburbano vallo, quod Ingovanum vocant, in quo habitabat, cum equis & ſervis, ac rebus, quas ſubitaneo eo in tumultu auferre poterat, in urbem interiorem, quæ muro cincta eſt, profugit; reliqui Turcæ, quòd locus ſimplici vallo circumdatus defendi nequaquam poſſet, raptis ſecum conjugibus & liberis, & multâ ſupellectili relictâ idem fecêre. At noſtri, quòd tormenta nondum attrahi potuiſſent, eò, ubi illa conſtiterant, ſub noctem redeuntes, conſilio habito Petrum Huſarium cum quatuor millibus peditum ſelectiſſimorum primis tenebris mittunt, qui ſuburbia improviſo impetu invadant, & ſi fortuna proſperè aſpiraverit, ut trucidatis defenſoribus illa occupari queant, etiam in urbem appoſitis ſcalis irrumpere ne dubitet; ſeque cùm primum ſignum dederit, cum toto exercitûs robore affuturos pollicentur.
Noſtri urgente Hardecco Albam aggrediuntur.

Is igitur nocte intempeſtâ per notos tramites proximè vallum pervenit, & promptiſſimos peditum partim ad quaſdam portulas, quæ ad rerum neceſſariarum convectionem de induſtria adapertæ erant, partim ad majorem portam ſecuribus diruendam irrumpere juſſit; & re celeriter confectâ, ac militibus per diſſectas fores irrumpentibus, Turcæ magnum clamorem ſuſtulerunt, ſeque ad defenſionem confeſtim compararunt: tametſi major eorum pars veſpertino tumultu perculſa in urbem ſeſe recepiſſet. Oborto certamine, & ſclopetariis noſtris multam glandium procellam in hoſtem ſpargentibus, ita ut fragor & ſtrepitus, ac ingens pugnantium clamor in caſtra exaudiretur, Turcæ tametſi ſatis diu ſeque & vallum defendiſſent, tamen amiſſis quàmplurimis, deſerto exteriore oppido, in urbem compulſi ſunt. Tum verò noſtri potito vallo, & ad agendam prædam converſi domos invaſêre, inventaque eſt in iis varia & multiplex militaris ſupellectilis copia, eaque ſummâ celeritate omnis direpta. Huſarius deindè nihil cunctatus proximam vallo urbis portam adortus diu oppugnavit; ſed irrito conatu, quòd ea muro cincta eſſet, & majorum tormentorum pilis, & ſclopetorum glandibus ab hoſtibus acerrimè defenderetur; miſit tamen in caſtra ad Hardeccum, qui Ingovanum in poteſtate eſſe, & ſi exercitus ſubſequeretur, tormentaque admoveret, ſe, quin territis hoſtibus urbs intercipi poſſet, minimè dubitare nuntiarent. Itaque motis ante auroram caſtris, urbs adhibitis etiam Germanis militibus acriùs oppugnari cœpta: ſed ne

tum

1593. tum quidem feliciore ſucceſſu, quòd modica expugnandis viribus inſtrumenta non tam anguſtiâ temporis, aut viæ difficultate, quàm Hardecci negligentiâ præter quædam falconum minorum paria advecta eſſent.

Intereà Turcæ crebris tormentorum fragoribus, quæ aſſiduè vel in incertum emittebantur, ac incenſis interdiu noctuque ignibus, urbem circumvallatam eſſe, ſeque in ſummo ſalutis ac urbis amittendæ diſcrimine verſari ſignificabant, ut Budenſes & alii vicini exciri ad opem ferendam incitarentur. Et mox ingruente Solis occaſu, & noſtris necdum ab incepta oppugnatione deſiſtentibus, aliud ſuburbanum, quod ab equitibus, qui illud inhabitabant, Besliam vocant, quodque anteà ſub exercitûs adventum vacuum reliquerant, inflammârunt, atque inſuper multis etiam ſtraminis & fœni cumulis, qui ibi coacervati erant, faces & ignem ſubdiderunt, tum ut eorum flammis procul collucentibus periculum ſuum ſociis indicarent, tum etiam ut noſtri, qui omnes angulos & latibula, ac domos, contempto plerumque incendio, rimari & diripere non ceſſabant, certioribus ad ignium ſplendorem ictibus ferirentur. Cùm in hunc modum incerto ancipitique Marte certaretur, Hulanus colubrinam ab Hardecco & ducibus mitti ſibi poſtulavit, quâ portâ urbis quaſſaretur; qui tametſi eâ re parum profici conſpiciebant, nec ſe tantæ tamque munitæ urbi expugnandæ apparatu, quem habebant, pares eſſe noſſent; eam tamen petenti illi minimè denegârunt. Quâ labore & humeris peditum nec expectatis ob celeritatem jumentis attractâ, majorem partem peditatûs denuò in mœnia & portam urbis irruere, ſclopetiſque rem gerere, ſimul & majoribus pilis eam verberari juſſit. Sed illa jam ab incluſis hoſtibus terrâ & ceſpite, roboribuſque interjectis adeò erat munita, ut vel ingentium tormentorum ictus facilè ſuſtineret, & labor omnis noſtrorum irritus & inanis redderetur: atque ii pedem referre cogerentur, multique interirent, inter quos Joſephus Veſſeius Thomæ Nadaſdii juvenis equitum ductor, & ei propinquitate junctus, dum pedites voce exemploque incitaret, glandeque trajiceretur, quo ex vulnere biduo pòſt interiit.

Haſanes Budenſis Albanis laborantibus opē affert.

Dum hæc geruntur, Haſanes Purpuratus, qui Budæ præerat, Mehemetis magni Veſirii filius, Albanorum periculo permotus, ac ab Iſaco Albæ præfecto, qui noſtrorum copias non tam militarium virorum robore, quàm agreſtium inconditè multitudine conſtare nuntiabant, ſolicitatus, miſſis in omnes partes celeribus nuntiis, copias tantâ curâ & celeritate coëgit, ut intra quintum diem juſti exercitûs numerum in unum colligeret, & aſſumptis ſecum duobus Janicerorum millibus, quos Sinanus Budâ profectus ibi reliquerat, cæteroque peditatu ex arcibus deducto Albam provolaret, ſuis laborantibus opportunam opem allaturus. Jam Cal. Novembris aderant, Huſario & noſtris inceptis nondum deſiſtentibus, quum duces equis vecti haud procul urbe in unum convenerunt, eique, ut copias unà cum tormento reduceret, nec amplius fruſtrà contendendum putaret, nuntiaverunt, & in diem poſterum reverti decreverunt. Eo ferè temporis momento equites duo ex Iaurino, Turcam multis in capite & pectore, dum ſe acriter defenderet, vulneribus ſauciatum adduxêre; qui, quòd nullius 1593.
niſi Illyricæ linguæ gnarus eſſet, Zriniano Comiti cæteris omnibus arbitris præter Illhuanſfium remotis, percunctante, Budenſem cum exercitu Albanis ſubſidio venire, nec procul abeſſe retulit, eoque dicto paulò pòſt expiravit. Accidit autem miro ſanè caſu, & haud obſcuro divini Numinis beneficio, ut neuter eorum ſive oblivione, ſive quòd incerto indici fidem derogarent, ulli eum rumorem ſignificaret. Sub veſperum duces ignari hoſtium adventûs, permutari vigilias juſſerunt, ac recentiores milites triſariam emiſerunt, Palffius Georg. Croatum Barth. filium, Hardeccus Hermannum, & Nadaſdius Benedictum Bicerdium, ac ut in omnes partes ſingulari diligentiâ excubarent, & ſi quid, quod ſua ſcire intereſſet, ſpeculari poſſent, ſe quàm celerrimè de eo certiores redderent.

Intereà illuceſcente altero poſt Calendas die, exercitus colligere vaſa cepit, ac lentis paſſibus, relictâ Albâ, ad Sarviſium amnem, de cujus è Balathone lacu origine alibi diximus, in loco, qui à delubro olim ibi conſtructo Divæ Barbaræ quercetum vocatur, ob aquationis commoditatem conſedit, ibique pernoctavit. Die poſtero, qui ad tertium Novemb. illuxit, Eraſmus Praunius, Comatonienſis præfectus, & caſtrorum magiſter cum ſuis redire cepit, eumque peditatus ferè omnis, & impedimentorum magnus longo ordine numerus ſubſequutus eſt, cohortibus inordinatè & tumultuariè, quà cuique viſum fuit, progredientibus; ſic ut in caſtrorum loco modica admodum peditum manus, ac vix octo aut novem millia equitum relinquerentur; ii quoque non multò pòſt præeuntes legiones ſequuturi. Profectis iis, ac modico imbre è nubecula decidente, qui tamen mox ad pugnæ initium pluere deſiit, ab iis, qui in excubiis vigilabant, ſe noctis pervigilio viâ Budenſi frequentiores ignes conſpexiſſe nuntiatur, tum etiam venaticos hoſtium canes, quales propendentibus auriculis, ac villoſâ caudâ à noſtratibus, qui arrectas & glabras habent, dignoſcuntur, ad ipſorum ſtationes adcurriſſe; jam verò haud ubicurâ luce progredientem exercitum videri.

Hæc primò ad Nadaſdium perlata, ac ab eo ſtatim Palffio & Hardecco, cæteriſque nuntiata, eos haud parùm perturbavêre, ut qui adventûs hoſtium ignari, magnam virium partem præmiſiſſent; nihilo tamen minus ingenti animo ſummâque celeritate, quòd hoſtium præſentia, & maximè urgens neceſſitas moram omnem excluderet, ſuos in ordinem redigere, aciemque componere ceperunt. Ex adverſo Haſanes jam ſuos longo ordine & lunatâ acie inſtruxerat; ita ut XLIV. tormenta curulia, quorum campeſtribus in præliis uſus eſt, ante agmina unâ eâdemque ſerie collocaret, ac à dextra duo millia Janicerorum prætorianorū, quos è Sinano Budæ relictos eſſe diximus, ac mille alii veterani; à ſiniſtra verò Aſapi Albani, ac alii ex diverſis præſidiis deducti pedites, haud pauciores tribus millibus; in medio ipſe cum equitatu, qui ad duodecim millia cenſebantur, conſiſterent, tormentis interim in noſtros non ceſſantibus, nec tamen notabili damno. Certum eſt hoſtes, quòd nullâ factâ morâ

1593. noſtros nec opinantes & imparatos primo ſtatim impetu aggreſſi non fuerint, ſpatiumque ſtruendæ aciei conceſſerint, quod facilè prohibere poterant, victoriam, quæ haud dubiè penes ipſos futura fuiſſet, præbitâ eâ quantacunque morâ corrupiſſe; ſed Diis ſuperis res humanas æquâ lance moderantibus ſic fuit placitum, ut tam in Illyrico quàm Pannonia impii fœderum & fidei ruptores debitis perfidiæ pœnis plecterentur. Contrà noſtri hoc ordine in occurſum proceſſerunt, ut aciem ſiniſtram Palffius cum ultradanubianis copiis, ac equitibus ſclopetariis, tam ſuis peculiaribus, quàm è Moravia mercede conductis; dextram verò Hardecus cum Jaurini & Papæ præſidiariis, ac cataphractis Auſtriacis duceret, Zrinio & Nadaſdio cum ciſdanubianis turmis media acies obveniret, quæ Haſani & equitatui hoſtili ex adverſo opponeretur.

Acie utrinque inſtructâ prælium initur.

Stetêre ambæ acies, mirum dictu, obverſâ invicem fronte immobiles integro duarum horarum ſpatio; quum Haſanem, dum Ungaros & Germanos egregie inſtructis ordinibus ſtantes, & ad pugnam paratos conſpexiſſet, Albenſi præfecto dixiſſe ferunt, eam aciem non plebeiam aut agreſtem, qualem ipſe retuliſſet, ſed virorum militarium, nec pugnam detrectantium videri. Cùm in hunc modum congreſſuræ acies ſtarent, noſtrique duces, qui prior inferre pedem pugnamque inire deberet, per nuntios mutuò ſeſe cohortarentur, Palffius primus in Janiceros ex oppoſito ſtantes acerrimo impetu invectus eſt, ſimulque eodem momento cæteræ acies in hoſtem pedem intulêre, tanto ſilentio, & quod mirum videri poſſit, tam taciturno congreſſu, ut tametſi comminuè cruentum & atrox prælium ſuboriretur, nullæ tamen utrinque voces, nullus clamor, nec tubarum aut tympanorum ſtrepitus, ſed horrendus armorum & pugnantium fragor, moxque diſſoni occumbentium gemitus exaudirentur. Tum Janiceri ſclopetorum grandinem diffudêre, ſimul & magiſtri tormentorum omnes colubrinas in noſtros proximè invectos exploſerunt; ſed quòd veterem quampiam foſſam eo momento tranſirent, pilæ ſupra haſtarum ſummitatem volitantes exiguum detrimentum intulerunt: Noſtri verò tormentarii, qui quatuor duntaxat falcones habebant, nullum operæ pretium jaculando fecêre. Palffius cum Janiceris congreſſus diu ancipiti prælio dimicavit, ſauciato aliquot vulneribus ejus equo, & vehementer clavarum ictibus contuſa galea, nec tamen cum ſuis pugnam intermiſit, donec Janiceri ad unum omnes delerentur. In dextra parte, quæ hoſtibus ſiniſtra erat, eodem modo Hardecus & Auſtriacus equitatus, ac turmæ ex Jaurino & Papa egregiè contra hoſtium pedites rem gerebant.

Noſtri ſtrenuè rem gerunt.

Quo in certamine ferox pedeſtris ordinis Turca Hardeco grave vulnus in crure inflixit, deciſurus ei haud dubiè tibiam, niſi ferreo inſtrumento concavo, quo ſclopetum pulvere ſulphureo impleri ſolet, ocreæ fortè impoſito eam muniviſſet; illum autem Turcam Sigiſmundus Hagerius, & Gilbertus Santolerius è Burgundis ortus, ille unius equitum alæ Germanicæ Jaurini, hic verò cohortis ductores, interfecto hoſte protexerunt. Praunius, & qui manè ejus diei præceſſerant, audito tormentorum fragore, admirantibus cunctis, nequaquam reverterunt, præter Lupum Szarcitium ejus legatum, virum fortem, qui id quod erat, ſuſpicatus, Turcarum ſuperventu certamen eſſe contractum, durante adhuc pugnæ fervore cum paucis adhuc erat reverſus. Sed dum Zrinius & Nadaſdius adverſus Haſanem in medio agmine præſtanti equo vectum irruerent, qui Zrinium vehebat, procerus albuſque, & multis anteà præliis probati roboris equus fortè prolapſus eſt, & ad hoſtes profugit; ipſe ſuorum interventu, quos præſtanti virtute ſibi tuendo elegerat, protectus, & alteri equo illatus eſt. 1593.

Hoſtes victi fugantque.

Nec diuturna cum hoſtium equitibus pugna fuit; nam cùm primum profterni ad utrumque latus peditatum & Janiceros vidiſſent, ſtatim metu nimio correpti, nec primum noſtrorum impetum ferre potuêre, quin ſtatim relictis tormentis & peditibus effuſam fugam capeſſerent, & pars Albam, pars ad Bacaniam ſilvam, & quo quemque ſors tulit, profugere feſtinarent. Verùm plurimi in fuga partim cæſi, partim pauci è curſu retracti fuêre: inter quos Veliaga & Ibrainius, ducentis Janiceris præpoſiti, ſericeis veſtibus & tiarâ illâ pyramidali, quales Chorbagiis geſtare mos eſt, inſignes intercepti fuêre. Nec in toto hoſtium exercitu, præter hos & quendam Chauſium, ac unum aut alterum è Janiceris quiſquam captus fuit; adeò omnes efferatis animis ad trucidandos delendoſque hoſtes ferebantur. Jam Janiceri & alterius ordinis hoſtium pedites internecione occiſi erant, nemine omninò evadente, cùm Palffius alio conſcenſo equo, cum ſuis, quorum equi adhuc vegetiores erant, cæteris, qui hoſtes perſequebantur, Nadaſdioque imprimis ſeſe adjunxit, & eò major Turcis fugientibus terror illatus eſt; ita ut major eorum pars ad lacum Pacordium temerè confuſèque illata, ac illum tranſnatare conata profundioribus aquis mergeretur, ſupernatantibus anſerum inſtar lineis & orbicularis capitum tegumentis: qua in colluctatione cum multis aliis periit Alibegus ille Eunuchus Coppanienſis præfectus, ſuperioribus annis, ut diximus, Veſprimii captus, quum nondum Principi Erneſto integrum redemptionis pretium perſolviſſet. Cernere erat patentibus in campis vias, quà hoſtes pugnâſſent, quâve inter fugiendum obverſâ fronte reſtitiſſent, & aliquandiu certamen protraxiſſent, jacentium cadaveribus in cumulum ſtratas eſſe, quoſdam adhuc ſemivivos palpitare, nonnullos manibus & brachiis, aut aliâ corporis parte detruncatâ petere, ne ulteriùs tanto in cruciatu vitam producerent, ſed crudeli miſericordiâ extemplò trucidarentur.

Peditum VI. millia, equitum IV. interiêre.

Pugnatum eſt cum peditibus & maximè Janiceris amplius duabus horis, ſed equites nequaquam pari fortitudine dimicârunt. Peditum ſex millia, equitum quatuor interiiſſe poſtea à transfugis cognitum eſt. Haſanes hoſtium dux, dum inter fugiendum in quendam Joannis Tapolchanii equitem eliguem & mitum incidiſſet, diu cum eo ſingulari pugnâ dimicavit; demum cùm vulnus accepiſſet, & acinacem pugnando perfregiſſet, qui vaginâ & capulo è ſolido auro gemmis exornato conſtabat, in tutum profugit. Equus quoque, quem ſub Zrinio concidiſſe retulimus, a quibuſdam equiti-

1594. quiritibus pro hoſtili captus reductuſque fuit. Ex noſtris vix XL. deſiderati ſunt, & pauci etiam vulnerati. Ludovicus Sarca, Pauli filius, cui in primo congreſſu caput cum galea immani colubrinæ ictu abreptum fuit, & Michaël Anioſius glande plumbeâ trajectus, ac Joſephus Veſſeius, quem ad urbis portam cecidiſſe diximus, Jaurinum à ſociis perducti, exquiſito ſepulturæ honore tumulati fuerunt.

Deleto in hunc modum hoſtium exercitu, Hardeccus cohortante Nadaſdio caſtra ad lacum urbi vicinum, quem Soſtonem vocari diximus, tranſtulit; ipſeque, quòd ſaucius eſſet, curru eò vectus eſt. Et conſtat eos, qui intùs erant, Albanos noſtrorum victoriâ territos, extremoque metu perfuſos, haud dubiè urbem dedituros fuiſſe, ſi vel minima vis tormentis illata à noſtris foret: nam & captivos jam quoſdam Chriſtiani nominis cædere, conquiſitaſque portarum claves Huſaino veterano alæ unius equeſtris præfecto, qui de deditionis conditionibus tractaret, tradere inceperant; verùm duces præpoſteris uſi conſiliis, ſummo manè diei ſequentis conclamatis vaſis, relictâque Albâ, & ejus capeſſendæ commodiſſimâ occaſione omiſſâ, domum reverti maturârunt. Quo animadverſo hoſtes quoque ab incepto deſtiterunt. Exercitus autem Palffianus Comaronium, indèque ad Novam arcem Archiepiſcopalem, cæteri cum Hardecco Jaurinum, & inde ad ſuas quiſque domos & ſtationes redierunt. Tormenta omnia & ſigna, ac tympana hoſtium circiter XLIX fractumque hoſtium ducis acinacem, & gladios ac ſpolia magni pretii Leo Gallus & Eraſmus Praznus triumphantibus ſimiles Erneſto Principi Viennam detulêre: qui lætum partæ felicibus auſpiciis tam inſignis victoriæ diem gratiis DEO Optimo Maximo ſolenni ritu actis, quantum potuit impenſius celebravit.

At Sinanus Tolnâ progreſſus, cùm Carancio in oppido, ubi prandendi causâ ſubſtiterat, Albanæ ſuorum cladis famam cognoviſſet, nihil cunctatus, omiſſis omnibus rebus

Sinanus auditâ ſuorum clade Eſſecum revertitur,

Dravum ponte ex navibus anteà contabulato trajecit, & Eſſecum delatus eſt. Cur autem ſuis laborantibus opem reverſus non tulerit, quos etiam iiſdem diebus à Cæſarianis obſideri comperiſſet, incertum eſt. Beglerbegum tamen filium cum quatuor millibus militum ex itinere remiſit, ut Budam præ aliis omnibus locis tuendam atque defendendam ſuſciperet,

reſtitu[illegible] filio.

& quæ deinceps gererentur, de iis ipſum certiorem redderet. Palffius quum victor rediiſſet, Chriſtophoro Tiffenbacho, qui nomine Cæſaris Caſſoviæ Pannoniæq; ſuperiori imperabat, ac Sigiſmundo Racocio, cæteriſque amicis victoriam ab ſe & ſociis de hoſte partam ſignificavit: eoque hortatus eſt, ne otio torpere vellent, ſed haud diſſimili alacritate bellum hoſtibus inferrent, poſtquam Turcis auctoribus res ab induciis ad arma & apertum bellum prorupiſſent; ſe, ſi opus ſit, idque ipſi velint, cum ſuo exercitu ſubſidio venturum. At illi vindictæ & gloriæ avidi, tum ſponte ſuâ, tum à Cæſare juſſi, omnes jam in armis, inque rerum gerendarum procinctu erant, Sabatcam invadendam conſtituerant, cohortante eos atque impellente Simone Forgacio, clariſſimo ſene, rebuſque cum Turconio, & demum cum Suendio præclarè geſtis inſigni. Convenerant in caſtra præter militem ſtipendio conductum ac præſidiarium certatim nobilitas, ſenatores equites, evocati, ſummi, infimique, & ſuas quiſque copias militarem in modum inſtructas adduxerant, Stephanus Bathorius, Franciſcus Dobo, Stephanus Homonnajus cognomento Drugetus, Racocius, & ipſe Forgacius, multique alii, quibus Tiffenbachus tormenta & eorum apparatum ſubminiſtravit, ac ſe ducem præbuit; itumque eſt primo impetu ad Sabatcam expugnandam. 1593.

Tiffenbachius Sabat. à expugnat.

Erat id caſtellum à Filecianis Turcis paucos ante annos in ripa Rimæ fluminis, opportuno adverſus noſtros loco conſtructum, ſive verſus Caſſoviam & Sixonem, ſive Agriam & Tocajum infeſtis armis excurrendum foret: ibi euntibus & redeuntibus ſtationes & hoſpitia opportuna, ac quietis receptacula præſtò erant, & ad colubrinæ jactum propinquum habebatur oppidum Sombatum, magno Sabatcanis Turcis adjumento commodoque. Conſtabat duplici vallo valde firmo, & propugnaculis validis, & in medio lapidea turris erecta erat, quadratæ nec contemnendæ munitionis, foſſaque latâ & aquis plenâ circumdabatur. Hic quoties ad Sixonem pugnatum ſuperioribus annis fuit, ab hoſtium ducibus & copiis quietis quantum ſatis ſumptum: huc Bebecus, Magocius, & Sarcoſius uno eodemque certamine capti; Georgius poſtremò Secius, & Gaſpar Putnoquius, & innumeri alii variis intercepti caſibus huc deducti fuerunt, atque adeò hinc variis excurſionibus adjacentes, & procul quoque diſſitæ regiones crudeliter evaſtatæ. Igitur omnibus & Tiffenbacho viſum eſt huic loco primum omnium terrorem & tormenta admovenda. Inerant præſidio quadringenti Turcæ, omnium, qui illis in limitibus eſſent, promptiſſimi & ferociſſimi: qui quum ad primos tormentorum ictus egregiè ſe defendere ſtatuiſſent, biduo oppugnationem fortiſſimè ſuſtinuerunt; nec ad noſtrorum voces incolumitatem, ſi caſtello tradito exceſſiſſent, promittentium quicquam reſponderunt. Dejecto interim majoribus pilis & procidente vallo, tam Ungari quàm Germani pedites, cohortante Drugeto, linguæ eorum gnaro, & qui dies & noctes in aggeribus tormentariis aſſiduè verſari, ibique cibum & ſomnum capere ſolebat, ad irrumpendum ſeſe accinxêre. Nec mora, acerrimo facto impetu repulſi hoſtes, & in interiorem lapideam munitionem rejecti, multis ſuorum amiſſis, ſerum de deditione colloquium poſtulavêre. Sed noſtri, quòd ſe vel invitis hoſtibus loco potituros viderent, eo denegato acriùs inſtare cœperunt; cæſiſque ad internecionem hoſtibus, caſtellum tridui labore in poteſtatem redactum, quod vi tormentorum adeò dirutum eſſet, ut retineri non poſſet, nec retento eo opus eſſe videretur, reductis tormentis, quæ intùs erant, ſolo æquatum eſt.

Proximum erat Filecum, magnæ apud Turcas & opulentæ præfecturæ ſedes, in qua DCCC. equites, & totidem pedites continuè præſidium agitabant: prætereà magnus voluntariorum equitum, & Martalaciorum pedeſtris ordinis militum, qui per montes & ſaltuoſa ea loca excurrendi & prædandi magnam ha-

1593. bebant opportunitatem. Olim arx erat Bebecorum, à quibus, quo aſtu quâve unius noctis fraude ante XL. annos amiſſa fuerit, ſuo loco memoravi.

Hinc Filecum oppugnat. Ab eo tempore nobiliſſima regni pars, hinc ad viſcera & penetralia montanarum civitatum, Zolium uſque & Biſtriciam, illinc verò ſub ipſos ferè Caſſoviæ muros tyrannicum & crudele hoſtium jugum ferre, & tributũ quotannis pendere coacta erat. Hanç arcem cum ſubjecto oppido Tiffenbachus, & quos ſuprà memoravi duces, omnibus viribus expugnandam ſuſcepêre, nihilque cunctati, promotis caſtris poſt aggeres ſummâ celeritate conſtitutos tormentis oppidum magnâ vi concuti ceptum eſt, eâ opportuniore occaſione, quòd Uſreſſus præfectus, privatarum rerum causâ aliorſum profectus, eo tempore abeſſet. Intereà Palffius, quamquam exercitum labore itineris fatigatum, ideòq; quietis indigentem haberet, quem paucis ante diebus reduxiſſet; admonitus tamen a Tiſſenbacho & Racocio, Sabatcam in poteſtatem redactam, & Filecum oppugnari caſtra protinùs promovit, ac Ladislao Martinio Zolii, Benedicto Pograni Corponę præfectis, ac Georgio Fancio, qui Boſoco præerat, ut ſe cum ſuis copiis ad certum locum conjungant, in mandatis dat, ac de curanda annona, & mittendis, quæ decreto publico debebat, auxiliis nobilitatem commonefecit; ipſeque navandæ operæ cupidus, non multò pòſt, confecto celeriter itinere, ad Tiffenbachum pervenit. Habebat ſecum ad ſeptem millia militum, qui omnes erant cùm præteritis annis exercitatiſſimi, tum proximè prælio Albano magnam bellicæ laudis ac virtutis opinionem adepti. Exhilarati ejus adventu omnes, animiſque aucti oppidum majori vi ac impetu oppugnare cœperunt; ipſeque perluſtratis aggeribus nonnulla in eis vitia aſſentiente Tiſſenbacho correxit, ac propiùs admoveri tormenta juſſit: ita ut illa ipſemet ſæpè collimaret, atque ad deſtinatum ſcopum nuſquam fallente ictu diſploderet.

Itaque oppidi vallum brevi tempore magnâ ruinâ & ſtrage patefactum eſt, ut duces irrumpi poſſe putarent. Nec mora, ſigno dato peditatûs major pars, quæ ad quatuor millia militum ſelectiſſimorum conſtituebat, ad ſuperandas ruinas magno animorum ardore atque alacritate procurrit. Sed mox ab hoſtibus fortiſſimè ſeſe tuentibus non ſine cæde rejecta atque repulſa fuit. Quo irrito conatu tantum abfuit, ut noſtrorum animi diminuerentur, ut etiam magis ad vindictam efferati irritarentur; quippè eodem die modicâ quiete ſumptâ oppugnationem indeſeſſo animi corporiſque robore redintegrandam duxêre; cohortantibuſque Tiſſenbacho & Palffio, ac imprimis Racocio, explicatis ſignis, magnâque ſublatâ voce adaperti muri ruinas conſcendere cœperunt: Et hoſtes nihil prætermiſêre, quin fortiter nec ſine noſtrorum cæde pugnarent, ac conſcendentes *Oppidum à noſtris capitur.* deturbare conarentur. Sed ad extremum victi, & ad interiora oppidi compulſi illud noſtris relinquere coacti ſunt, in quo ii, qui in arcem ſe fugiendo recipere nequivêre, quorum magna multitudo fuit, omnes aut capti, aut crudeliter interfecti fuêre: magnæque opes inventæ, & ingens præda comportata: quæ deindè exercitum equis eximiis, prædâque omnis generis divite & armis replevit. Mulierum etiam & puerorum turba ingens in manus noſtrorum incidit, quæ ut in re inopinata & improviſa nec ad tutiora loca mitti, nec nunc inſtante periculo in arcem profugere potuiſſet. 1593.

Reſtabat arx duplex, ſaxeę rupi impoſita, quę unicum ex oppido aditum habebat, cæterę partes vaſtâ rupium crepidine aſperæ & inviæ erant, & ab iis, qui intus erant, non ille duntaxat aditus tormentis defendebatur, ſed etiam ii, quos loca arci propinquiora ſpeculari, aut oculis luſtrare animadvertiſſent, deſtinatis ictibus petebantur, tantaque erat pilarum vis & frequentia, ut nemini in aggeribus conſiſtendi ſine aperto vitæ diſcrimine facultas eſſe videretur. Palffius tamen & Tiſſenbachus contempto omni periculo frequentes in iis verſati, magiſtros tormentorum inſtruere, ac ad dirigendas in mœnia pilas incitare, ſuiſque omnibus ſpem & animos addere. Obſtaculo obſeſſis erat arcis exterioris murus, penes quem ad tuendam portam commeare oportebat, & propugnaculum à Gaſparo Raſcaio, Blaſii filio, qui arcem ante tempora Bebecorum obtinebat, conſtructum, qui tormentis concuſſus ingentem hiatum fecerat, & identidem procidendo multos fragminibus lapidum aut graviſſimè affligebat, aut omninò oppreſſos celeriter exanimabat. Nec prætermittendum videtur, quòd paſſim ab omnibus, *Propugnatores miris exagitati morbis.* qui obſidioni interfuerunt, Turcis pariter & Chriſtianis traditum eſt, plurimos propugnatorum partim comitialibus morbis, & inſolitâ vertigine, aut membrorum omnium reſolutione, partim oculorum caligine tentatos officium præſtare nequiviſſe, idemque & fœminis & virginibus, puerîſque, qui nunquam anteà tale quicquam ſenſiſſent uſu veniſſe, uſque adeo, ut præfecti & tribuni ab iis, magno ejulatu & lamentis aſſiduè ad deditionis conditiones ultrò offerendas, & tradendam arcem ſolicitarentur.

Quibus rerum difficultatibus, ſive obſidentium præſtigiis & incantamentis, quod Turcæ falsò ferebant, ſive divinitùs ut credi par eſt, immiſſis, hoſtes perturbari ac deſperare cœperunt. His malis accedebat, quòd nulla ex Budenſibus auxiliorum ſpes recenti ad Albam clade attritis expectari poſſet, nec adhuc Beglerbegus cum copiis iſthuc perveniſſe diceretur. Itaque à noſtris de deditione interpellati, ſe eam non abnuere de muro reſponderunt, ſi de conditionibus conveniretur. Nec mora, jubentibus Tiſſenbacho & Palffio ſex è præcipuis paulò pòſt propter portam aggeſtâ terrâ & materiâ *Arcem noſtris dedunt.* obſtructam funibus per mœnia demiſſi adfuerunt; atque ii cum Racocio (ſic enim poſtulabant, quòd eum anteà, quum Sendroni præfuiſſet, familiariter cognitum habebant) ita tranſegerunt, ut ſinguli unis enſibus accincti, ſine equis, ſine ſignis, ſine tympanis incolumes dimitterentur, conjugeſque & liberos ſolos efferre liceret; ſed ſubſtantia omnis ac facultates ibi relinquerentur: miſſuſque eſt Pogranius in arcem, poſtquam porta magno labore repurgata eſſet, qui eos ex arce deduceret, neve quid ultra conditiones à quopiam auferri pateretur. Exceſsêre ampliùs tria millia hominum promiſcui ſexûs, deduxitque eos uſque ad Seceniam Turcico adhuc præſidio cuſtoditam, ad tertium lapidem diſtantem, Diugetus tribus Germanorum & Ungarorum milli-

1593.

millibus comitatus, ſine maleficio, iiſque ibidem relictis, ipſe cum ſuis in caſtra reverſus eſt.

Noſtri iam opportuno loco intra ſextum diem incredibili celeritate potiti, quum quamnam in partem ulteriùs arma promovenda eſſent, conſultarent, multique ut Hathuana arx obſideretur, quæ ſola Budam petentibus reſtare videbatur, utendumque occaſione divinitùs oblatâ cenſerent, ad Tiffenbachum adfertur magnas apud Secenium hoſtium copias in caſtris eſſe, quæ nimirum tantâ clade colligi potuiſſent. Itaque ſine mora ex omnibus copiis ſeptem millia militum utriuſque ordinis deliguntur, eiſque Stephanus Bathotius, & alter Stephanus Drugetius Homonnianus duces præficiuntur; moxque quadratis & inſtructis ordinibus iter aggrediuntur. Cùm haud procul Secenià perveniſſent, hoſtes ad Hippolum amnem caſtra metatos eſſe, & inalbeſcente auturâ ſignum profectionis tubis inflatis dediſſe animadverterunt. Verùm quum noſtrorum antecurſores in eos, qui ab hoſtibus præmiſſi erant, equites fortè incidiſſent, eoſque terga dare compuliſſent, non ſine præſenti divini numinis ope ſingularique beneficio accidit, ut cæteri, quorum pars impedimenta curris impoſuerat, conſcenſiſque equis ſtabat, pars adhuc frenandis equis, & induendis armis componendiſque ſarcinis occupabatur, viſâ ſuorum fugâ, & noſtrorum adventu perterrita, extemplò fugam daret, ſeque ad ſilvas & montes proximos proriperet, noſtriſque incruentam victoriam, & carrorum impedimentorumque omnium prædam relinqueret. In hunc modum quum hoſtes ad varia loca, in quibus ſtipendia merebant, diſperſi, Filecum tanti nominis præſidium amiſſum, copias auxiliares fuſas fugataſque, caſtra capta & direpta ſociis & commilitonibus trepidi retuliſſent, tantus repentè Turcas terror occupavit, ut nullâ factâ motâ complures arces commeatu rebuſque omnibus

Auxiliares Turcorum copiæ à noſtris fugatæ,

refertas; nec ſpernendæ munitionis Plabenſtaniam & Deniniam Balaſſianæ ditionis, à Muſtapha olim Purpurato, ut diximus, captas, Bujacum, Ainaſconem, Somoſconem, & Caſtrum Corvi vocatum, vacuas, & noſtris occupandas relinquerent, ſeque cum conjugibus & liberis ad tutiora loca conferre maturarent: quibus in poteſtatem noſtrorum redactis poſteà Tieffenbachus idonea præſidia & cuſtodias impoſuit.

1593. arceſque ab iis plures deſerta noſtræ ditioni accedunt.

His rebus geſtis, quòd mediâ hyeme & intolerandis frigoribus nec homines nec jumenta in caſtris perdurare poſſe ampliùs viderentur, nec Tieffenbachus ſibi cum hoſte acerrimo ſimul, & cum aëris & cœli injuriis colluctandum eſſe arbitraretur, aliiſque multis de cauſis, relicto Fileci, qui præeſſet, & dirutas ejus partes reſtauraret, Michaële Serienio, Caſſoviam verſus cum caſtris reverti conſtituit; Palffiumque collaudatum abs ſe dimiſit, gratiaſque ei ingentes habuit, quòd præſenti occaſione, Dei Opt. Max. ſingulari beneficio oblatâ, tam neceſſariam quàm opportunam reipublicæ Chriſtianæ & patriæ ac Cæſari operam præſtitiſſet. Qui cum ſuis copiis in reditu Turcas Secenii præſidia agitantes, tormentorum terrore admoto perterritos ad deditionis conditiones compulit, ac liberos & incolumes dimiſit, arcique præſidio impoſito Honorium Tanhauſerum, Germanum quidem origine, ſed in Ungarum familiæ Hathalmianæ adoptatum præeſſe juſſit: ac ulteriùs progreſſus, Dregelum edito in monte ſitum, ac Palancam, quæ ad Hippolum flumen amœno & opportuno loco à Turcis conſtructa erat, perterritis & diffugientibus defenſoribus vacuas reperit, eaſque facili negotio occupatas Ægidio Magno præfecto, viro forti cuſtodiendas attribuit, & ad XV. Calendas Januarias incolumem & victorem exercitum reduxit.

Noſtri in hiberna diſcedũt.

Palffius Secenũ, Dregelũ atque Palancam occupat.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXVIII.

1594. SECUNDUM hanc victoriam, auſpiciis Cæſaris, & curâ atque adminiſtratione Erneſti fratris partam, Alexander Farneſius Parmæ & Placentiæ Dux, rebus in Belgio & Gallia geſtis clariſſimus, qui exercitum Philippi Regis Hiſpaniarum immortali cum laude, ac nominis fama ductaverat, è vivis exceſſit, aquâ intercute extinctus. In ejus locum Philippus Rex Erneſtum delegit, ut ſibi ſanguine junctum, qui Belgicis provinciis adminiſtrandis imperatorii muneris nomine præeſſet; quem etiam per legatos ſummæ auctoritatis ad amplectendam conditionem hortatus eſt: qui cùm Pragam conveniſſent, convento primùm Gulielmo de Sancto Clemente, ordinario ejuſdem Regis apud Cæſarem legato, paribus cum eo ſtudiis Cæſarem orârunt, ut Erneſto fratri ad ſe vocato auctor eſſe vellet voto Philippi Regis ſatisfaciendi. Annuente Cæſare, nec Erneſto pariter detrectante, qui Regis potentiſſimi, & propinquitate ſibi juncti rebus plurimùm ſtudebât, nō multò pòſt accepto per literas ab Ungaris magno verborum cum honore commeatu, & Pannonicis rebus atque exercitibus Matthiæ fratri de Cæſaris voluntate traditis, ac tutelâ Ferdinandi patruelis Caroli filii ſimul & Stiriæ, Maximiliano alteri fratri commendatâ, per Norinbergenſes & Wirciburgenſes, ac deindè trajecto Rheno per Lucemburgum ad Belgas profectus in urbem Bruxellas pervenit, magnificentiſſimâ obique pompâ & populorum acclamatione exceptus. Sed ea res inauſpicatò ſuſcepta eum habuit eventum, ut Princeps pacis belliqre artibus clarus, & longiori vita dignus non diu Belgis præeſſe poſſet, ſed biennio nondum exacto, incertum veneno an alterius morbi atrocioris vi extingueretur.

Ducis Parmenſis obitus.

Erneſtus Archidux ei ſuccedit.

Ejuſdem è vita exceſſus.

At Matthias ſuſceptâ Pannonici exercitûs curâ, poſtquam bellum cum Turcis contractum indies magis ac magis exarſiſſet, nihil antiquius habuit, quàm victorias toties & tam feliciter partas, virtute & induſtriâ ſuâ proſequi, ac priuſquam hoſtium vires, uti fama ferebat, in Græcia ac ultramarinis Aſiæ partibus
An 1594. colligi juſſæ adventarent, ardua quæque & difficilia, quòd illa eſſent tum decora, tum plena laudis militiæ excitamenta, primo quoque tempore experiri. Igitur poſt Calendas Januarias Iaurinum profectus, duces copiarum 1594.
tam Ungaros quàm Germanos, imprimiſque Palffium è Nova arce ad ſe vocavit, ac cum iis de futuri belli progreſſu, ac quibuſnam in locis illud inchoaretur, conſultandum decrevit. Non defuêre, quemadmodum in ſuperiori conſultatione Comaronienſi acciderat, qui Veſprimium & Palotam recenti Turcarum expeditione captas, recuperari oportere exiſtimarent; neque id factu difficillimum fore, quandoquidem in propinquo nec munitæ admodum eſſent, nec magno hoſtium numero cuſtodirentur: pertinere ad famam & exiſtimationem Cæſaris exercitûs, ſi illæ maturiùs ab hoſtibus extorqueantur, & ad Papæ ac Iaurini quietem, quæ loca ab illis, qui ibidem excubarent, aſſiduè inquietarentur. Hujus ſententiæ Hardecus cum Chriſtophoro Quinſpergo, & quibuſdam aliis princeps erat, qui illas arces præfecturæ ſuæ ademptas ferre æquo animo non poterat, & ideò ut hoſtes iis ejicerentur, audaciæque ſuæ & temeritatis citò pœnas darent, cupiebat.

Deliberatio de belli ſumma.

Matthiæ Archiduci belli Pannonici præfectura demãdatur.

Ex adverſo Palffio minimè dignum videbatur, Principem tanti nominis cum exercitu, cujus recentem curam ſuſcepiſſet, oppugnandis illis occupari, in quibus vel recuperatis haud magnum operæ pretium foret, niſi Alba vicina tentaretur; cujus viciſſim oppugnatio aliam occaſionem, alias vires & copias requireret. Proindè ad magis illuſtre extendendæ famæ & gloriæ decus, reique publicæ majus emolumentum fore, Nogradum, quod anno ſuperiore ob adverſas ingruentis hiemis tempeſtates omiſſum erat, repetere, illudque fortiter expugnare: cujus acceſſione Zolio, Corponæ, & Boſoco, ac civitatibus Montanis quies & ſalus redderetur, & præſidia, quæ hactenus in illis locis fuerant, Nogradum transferrentur, quod opportuno loco & itinere ad Budam, Deo auſpice, brevi recuperandam, quam ad conjungendas Ungariæ ſuperioris vires & copias ſitum eſſet: locum quidem eſſe Veſprimio & Palotâ munitiorem, ſed quæ vim noſtrorum nequaquam diu ſuſtinere poſſe videretur: ſe curaturum ne exercitus, quamquam viæ ob incommodiſſima anni tempora multo cœno ac gelu impeditiſſimæ ſint, ex iis, quas ſibi ſubjectas habeat, regionibus, re frumentariâ & rebus neceſſariis deſtituatur.

Prin-

1594. *Cæſareum exercitum duce Matthiâ Nogradū obſidione cingit.*

Princeps approbatâ hâc ſententiâ eam ſequi deliberavit, legatumque poſt ſe cum ſumma poteſtate in exercitu Palffium duxit; Eraſmum Praunium Comoronii præfectum, magiſtrum caſtrorum conſtituit, Leonem Gallum tormentario negotio præpoſuit, Engelhardum Curtium legionis unius Germanicæ tribunum præeſſe vigiliis, Joannemque Jovium, prætorem regni, annonam curare juſſit, ac omnibus, ut ſequenti menſe Februario Levam in caſtra convenirent, in mandatis dedit. Tormenta verò, & eorum apparatum quòd lentiori gradu promoverentur, ſine mora præire, ac ſe Levæ expectare juſſa ſunt; idque Leo Gallus ſummâ diligentiâ curavit. Advenêre juſſu Principis, quamquam ob viarum difficultatem lentiùs facto itinere, mille equites catephracti, quos Sebaſtianus Sliccus ducebat, ac legio Germanica Curtii, quatuor millibus peditum conſtans, è Suevia & Rheticis gentibus collecta, ſummæ virtutis, ac militum Ungarorum è Jaurino, Papa, Comaronio, Corpona, aliiſque locis egregia manus, omneſque ad Dregelium & Palancam præire juſſi. Hos Palffius cum ſuis ac Nobilitatis Ultradanubianæ, & poſtea cum ultimis agminibus Princeps ipſe ſequutus eſt. Tametſi autem omnes properandi, & operam præſtandi cupidiſſimi forent, tamen ob continuas nives & pluvias, ac itinera glacie & gelu conſtricta, progredienti exercitui inſenſiſſima, non antè Palancam perventum eſt, quam circa ultimos menſis Februarii dies; Principe Matthiâ omnes cœli injurias & tempeſtates invicto animi & corporis robore, patientiâque perſerente: adeò ut ejus exemplo cæteri quoque omnes viarum incommoda infracto animo ſuſtinere viderentur. Ibi exercitus, ut aliquandiu quieſceret, & corpora curaret, in hiberna per pagos diſtributus eſt, qui ad decurſum Hippoli fluminis frequentes ſunt: atque illinc ad Tieffenbachium mandata data, ut ſuas copias educere, & cum iis, quas Princeps ducebat, conjungere maturaret.

Verùm cùm ob itinerum graviſſimas difficultates Tieffenbachius nimis tarde adventare videretur, & res omnis in celeritate poſita eſſet, Princeps ſuaſu Palffii & aliorum, ne quid mora ſecum diſcriminis adferret, neve hoſtibus ad reſiſtendum vires atque facultatem ſubminiſtraret, nihil cunctandum aut expectandum ratus, exercitum promovit, ac ad ſextum Idus Martias ad oppidum Ruthenicum Oroſſalvam, uno lapide ab Nogrado diſtans, de quo anteà diximus, caſtra locavit, in quibus Germanorum atque Ungarorum quatuordecim millia peditum, ac ſeptem millia equitum cenſa fuiſſe ferebantur. Iſthic pernoctante exercitu adfertur Turcarum haud contemnendum numerum ſub Nogrado in caſtris eſſe. Itaque habito conſilio decernitur, eos primâ luce invadendos eſſe, cumque iis ferro decernendum. Sed aliis ſubindè exploratoribus advenientibus, & hoſtes noſtrorum adventu cognito, retrò ad Vaciam ceſſiſſe referentibus, ab incepto deſtitêre, ac ſequenti die ſtructis ordinibus, ac explicatis vexillis, tormentiſque ſequentibus, ſub meridiei tempus, quo Turcarum ſacerdotibus mos eſt conſcenſis turribus altâ voce ſuos ad preces convocare, in conſpectum Nogradi perventum eſt.

Ea arx ditionis olim Epiſcopi Vacienſis, rupi non admodum editæ impoſita eſt, avorumque noſtrorum memoriâ magno Nicolai Bathorii Vacienſis Epiſcopi ſtudio, multis ædificiis ac elegantibus, opere Jacobi Traguriui architecti & ſtatuarii reſtaurata fuit: habetque ab occidente ſole vaſtiſſimas ſilvas, quæ Filecum & Dioſgiorium verſus longè latèque protenduntur, ac ad meridiem Danubium & Vaciam duobus diſſitam milliaribus; ad Solis verò ortum colles ſunt & vinera minimè alto vertice, è quibus haud irrito labore tormentis peti poteſt: habet etiam circumcirca foſſam XXX. pedes profundâ latamque, in ipſa rupe, magno, ut apparet, labore & ſumptu ejuſdem Bathorii antiſtitis exciſam, cum puteo haud minoris laboris & impendii, ac turrim in medio erectam, quibus ipſius nomen & gentilitiarum lupinorum dentium inſignia exſculpta adhuc extare videntur. Hanc autem veteris ædificii molem Turcæ, erectis forinſecùs duplicis & valdè craſſi valli cratibus, iiſque roboribus confibulatis, ac ceſpite repletis, ad propugnaculorum formam longè firmiorem reddiderant. Præerat ei Mehemetes Niger, è Pheris Theſſaliæ urbe oriundus, ideòque Carapheris cognominatus, cum octingentis circiter Turcis, qui ad primum exercitûs conſpectum, oppidum arci ſubjectum non contemnendæ amplitudinis ac firmitatis injecto igne funditùs concremârunt; ſimul cum horreis & frugibus, ac fœni ſtraminiſque cumulis, quos foris congeſſerant, tantâ vi & ſævitiâ, ut etiam in hortos, eorumque ſepimenta & arbores fructiferas, ne noſtris uſui eſſe poſſent, exſcindendas, barbarâ feritate debaccharentur; interimque noſtros caſtra & tentoria collocantes aſſiduis tormentorum ictibus, nec tamen notabili aliquo detrimento, infeſtare non deſinerent.

1594. *Nogradi deſcriptio.*

Sub veſperum ejus diei ſole nondum occidente, Leo Gallus cum tormentis & eorum apparatu adventavit, lentiori ob itineris difficultates facto progreſſu, ac tormenta in eo colle, quem ex adverſo arcis ad orientalem plagam eminere diximus, collocavit; ac tria majora, quæ viginti aut triginta pondo ferream pilam evomebant, in arcem ſalutandis veluti hoſtibus exonerari juſſit, & hoſtes pariter ex arce reſponderunt. Eâdem nocte aggeres fieri, & corbes terrâ ac ceſpite celeriter repleri, ac tormentis inter eas collocatis arcem verberari juſſit; ita ut die quoque toto inſequenti & nocte nulla in concutiendis mœnibus intermiſſio fieri videretur. At Turcæ, qui eâ temporis & anni aſperitate noſtros nequaquam bellum moturos exiſtimâſſent, ideòque ad defendenda mœnia arcemque minùs parati eſſe viderentur, ad obſtruendam ceſpitibus & materiâ portam, ac ad attrahenda idoneis in locis tormenta ſeſe converterunt, tanto ſilentio operi intenti, ut & tormenta diſplodere in obſidentes, & excubitores ſublato ut moris eſt clamore, obire vigilias prohiberent; adeò ut multi eos relictâ arce diffugiſſe exiſtimarent. Verùm perfecto opere ad mœnia tutanda reverſi, expanſis per ea, ac turrim ac propugnacula multis vexillis, ſeſe ad defenſionem comparârunt, ut ſe nequaquam territos eſſe, nec de ſalute & victoria deſperâſſe demonſtrarent:

1594. itaque magnam in noſtros pilarum majorum minorumque procellam diffuderunt.

Palffius nullam eis quietem dandam ratus, operas, quarum haud contemnendum numerum è montanis civitatibus acciverat, quæ effodiendorum varii generis metallorum apprimè gnaræ eſſe ſolent, ad faciundos ſub exteriori vallo cuniculos, quod è craſſiſſimis roboribus contextum erat, ſubire murum jubet, iiſque mille, aut paulò plures pedites, quorum dimidia pars ex Ungaris conſtabat, reliquum è Curtii & Galli legionibus ſelectum erat, attribuit, qui eos ab injuria hoſtium, ſi fortè excurrerent, tutarentur; interim autem tormentorum magiſtris ſeriò imperavit, ut crebriùs & terribilius pilas in arcem contorquerent, ne illos, qui cuniculos agere ceperant, ſentire poſſent. Verùm fieri nequaquam potuit, quin hoſtes in omnia intenti & vigilantes animadverterent, ac ad eum locum adcurrentes, tam eos, qui in opere erant, quam qui illis tuendis excubabant, glandibus, & ſaxis, ac trabibus ſupernè in ſubeuntes dejectis eminùs vulnerare ac deturbare conarentur; ſic ut pluribus ex noſtris ſauciatis, ac nonnullis cæſis re infectâ redire conarentur.

Nec mora, Palffius receptis in caſtra foſſoribus alias cohortes ſociis laborantibus ſubmiſit, ducibus Ladislao Maitinio, & Bendicto Pogranio, multiſque ex earum numero ſecures & dolabras dedit, quibus dejiciendo vallo, quod jam argillâ nudatum erat, operam darent; cæteros faces & ſtraminum manipulos inferre, & vallum ſuccendere jubet. Et exteriores quidem valli partes, quæ præacutis palis, supernè virgultis connexæ erant, aliquot in locis inflammatæ arſerunt, ita ut ad interiora poſthac facilior aditus adaperiretur. Duravit hæc pugna à media nocte ad quintam ferè horam diei, cadentibus utrinque vel ſauciatis non paucis: è numero ſiquidem noſtrorum circiter XLV. cecidêre, ſauciatis ampliùs ducentis; ex hoſtibus verò LXX. cæſi, ac CL. graviter vulnerati fuêre; ita ut Carapheris & ſociorum animis haud dubius diſcriminis metus & rerum deſperatio injiceretur, cogitantium & reputantium, ſi dejecto interiore vallo oppugnatio repeteretur, ſe tanto ardore atque ordine incumbentibus nequaquam pares futuros. Intereà Palffius ultra priora octo tormenta, quibus mœnia ex utraque parte quaſſabantur, alia quatuor attrahi, & ex aggeribus, quæ verſus ſeptemtrionem, quà hoſtes ex ſumma arce in exteriorem commeabant, conſtitui juſſerat, rem gerere cœpit, periculum facturus, an incluſi tanto tormentorum ingentium apparatu è tribus locis petiti, ad complectendas deditionis conditiones compelli poſſent, cujus rei haud dubiam animo ſpem concepiſſe videbatur.

Matthias Archidux in caſtra venit.

Dum hæc fiunt, Matthias Princeps è Dregelio, ubi pernoctaverat, cum mille equitibus, ac legione Germanica, aulæque ſuæ comitatu lentiùs ob viarum incommoditatem progreſſu facto, in caſtra venit, ac poſtquam ſtatim aggeres & tormenta perluſtrâſſet, collaudatâ Palffii & Galli diligentiâ ac ſolertiâ, ut iis in arcem emittendis nihil ceſſaretur, imperavit. Quorum vi ac impetu cùm vallum haud leves rimas feciſſet, & Turca inſignis tormentario negotio præpoſitus terribili ictu pilæ diſcerptus eſſet, Carapheri & reliquis animus concidit: nec diu poſt Alaibegus, quo nomine is, qui Spahiis, hoc eſt, pagos & latifundia habentibus præeſt, è muro ploloqui, ac Benedictum Pogranium, ac Michaëlem Borium (is erat Bacabaniæ præſidii legatus) nomine compellare cepit: qui quum præſtò adfuiſſent, ut tormenta ceſſarent, petivit, ſeque acceptâ fide ad tranſigendum de deditione exiturum ſignificavit. Eâ datâ exivêre cum Alaibego ſex alii clarioris nominis Turcæ, & cum iis Palffius, qui perſonam Matthiæ Principis ſimulabat, ſic tranſegit, ut ſe & arcem cum omnibus, quæ intùs eſſent, ad arbitrium victoris mox dedere maturarent. Cùm internuntii in arcem remeâſſent, & Matthias ac cæteri duces a Palffio invitati, ſub pellibus & tentoriis prandiſſent, paulò poſt redière, & Carapherim conditionibus non aliter aſſentiri retulerunt, quàm ut inſtar Filecienſium cum uxoribus & liberis, ac ſingulis gladiis arce excedere liceret; ſed ut in arbitrio victoris vitæ ac incolumitatis poteſtas ſit, id nequaquam admittere; quin illum in arce extrema quæque pati, quàm tam fœdam & inhonoratam ſervitutem ſubire malle.

Eâ re cognitâ quamquam non deerant, qui verberandam iterum tormentis arcem, ac vi expugnandam cenſèrent, nonnullis verò æquæ conditiones, quas poſtulabant, admittendæ viderentur, ad extremum, ne qua difficultas aut mora in recipiendo fieret, tranſactum eſt. & abeundi omnibus facultas conceſſa; cautum tamen, ne quid præter ſingulos enſes auferre liceret: atque eo die, qui fuit quarto Idus Martias, Ferhates, qui nuper præfecturâ Belgradienſi & Samandriæ deceſſerat, cum tribus aliis pro obſide datus, in caſtris remanſit: ac ſequenti die Carapheris cum cæteris ac puerorum & fœminarum turba arce excedens, claves arcis Palffio traditas ſimul cum arce reliquit: qoadrageſimo ſecundo anno, poſtquam à Turcis bello Temeſuarienſi capta fuerat. Quæ deindè à Principe curæ & fidei Andreæ Revaii, qui turmam equeſtrem cum laude ductaverat, commendante Palffio tradita eſt, ſic ut cum CCC. Ungaris, ac tribus vexillis Germanorum, quibus Andreas Ridemannus præerat, tuendam ſuſciperet, ac deindè difficillimis itineribus, ac amnium inundationibus, continuiſque pluviis ægerrimè reditum eſt: adeò ut nullis in promptu navigiis, & pontibus ubique vi aquarum interruptis, exercitus multis in locis complures dies ſubſiſtere, famemque & frigus, rerumque neceſſariarum inopiam, cæteraque incommoda ſuſtinere cogeretur, ſicuti Principi ad Nitriam contigit; ubi ipſe quidem ratibus non ſine ſummo labore tranſvectus, ac à Stephano Feircuvio Epiſcopo convivio exceptus, donec copiæ & impedimenta decreſcentibus aquis trajicerentur, aliquamdiu morari atque expectare fuerit coactus. Priùs verò quàm caſtra ſolverentur, ducibus ac præfectis copiarum in mandatis dedit, ut ad Calendas Apriles rurſus Jaurinum, aut quò ipſe juſſiſſet, convenirent: nam cumprimùm majores copiæ, quas ad eum diem affuturas ſperabat, in unum conveniſſent, Strigonium obſidione cingere decreverat.

Turcæ arcem noſtris dedunt.

Intereà

1594.

Comes Zrinius cum aliis ducibus in Illyrico varia caſtella ſurgit.

Intereà Georgius Comes Zrinianus collatis cum præfectis copiarum, qui in Illyrici partibus agitabant, Sigiſmundo Herberſtainio, Friderico Trautmanſdorffio, ac aliis conſiliis copiiſque maturè collectis, quibus ſeſe conjunxit Joannes Laſeſius Melchioris Rederi legatus, cum D. equitibus Sileſiis Caniſiam in caſtra convenerunt, & cum Nobilitatis militibus ac Caniſiano præſidio in hoſticum excurrere, ac dignum aliquod facinus adverſus hoſtes exequi decreverunt. Igitur quamquam flumina Dravus & Mura, cæterique amnes ubique continuis pluviis & nivibus tum primùm colliquatis inflati exundâſſent, nihilo tamen minùs Caniſam confluxerunt, & undecim tormentis curtulibus in campum protractis, quæ Jacobus Pillerius curabat, ad XXI. diem Martii, memoriæ Divi Benedicti dicatum, caſtra ad Mauritii pagum promovêre: indè ſecundis caſtris ad Berſenciam perventum eſt, à Turcis bello Sigetano occupatam.

Berſenciam,

Sed hoſtes, qui intùs erant, nec conſpecto exercitu, neque expectatis tormentis, ſuccensâ arce profugerunt; noſtri verò extinctis quantum fieri potuit, ignibus, tormenta majora ſeptem, totidemque colubrinas indè avexerunt; cæteris ferè omnibus, ut re frumentariâ ac reliquo commeatu, ac militari ſupellectile eodem incendio corruptis, aut omninò abſumptis. Sequenti die ad Chorgonem itum eſt, ibique tormenta, quæ in caſtris erant, duplici ordine, juſſu Zrinii exploſa ſunt; ita ut donec dimidia eorum pars diſploderetur, interim reliqua ſulphureo pulvere implerentur, quò major vero & amplior eorum numerus procul audientibus exiſtimari poſſet.

Seguſdiū.

Quorum boatu & fragore audito Haſanaga Seguſdii præfectus, qui tunc fortè vallum arcis & feneſtellas tormentis ejaculandis aptas reſtaurabat, dimiſſis, quos ad operas faciundas convocaverat, agricolis, arcem ipſe quoque ſuccendit, & ſe cum ſociis Babociam, indèque ad tutiora loca recepit. Zrinius miſſis ad primum flammarum conſpectum equitibus quadringentis, tormenta ignibus, ſi poſſent eripi, eoſque extingui juſſit. Verùm cùm iſthuc perveniſſent, jam rotæ & axes eorum abſumpti igne erant; tubos tamen ſeu fiſtulas æneas, ne fervefactæ liqueſcerent, magno labore extrahendas curavêre, quæ cum aliis Caniſam devēcta fuêre.

Baboeiā aggredi viarum difficultatibus inhibetur.

Reſtabat Babocia, quam eodem itinere laboreque in poteſtatem redigere decreverant, eâ ſpe, quod ne illam quidem impetum aut vim exercitûs ac tormentorum ſuſtinere auſuram exiſtimarent; verùm Turcæ id futurum arbitrati, pontes, quibus Rinnia fluvius tranſiri poterat, ubique disjecerant: vado autem ſuperandi, aut tormenta & impedimenta tranſvehendi, ob latè patentes aquas nulla facultas apparebat. Tantis tumeſcentium amnium obſtaculis ea etiam difficultas accedebat, quòd illud arenoſum ingentis ſilvæ Giotæ ſolum, quà tranſeundum erat, ſuapte naturâ ad primi veris initia, liquatis nivibus adeò molleſcere ſolet, ut quamquam ſupernè herbidum ac viride appareat, calcatum tamen ab equite ſive pedite ſtatim veſtigia devoret & abſorbeat; adeò ut ignari & incauti ejus rei homines, niſi præſenti ope ſuccurratur, non minùs ac profundioribus lacunis ac ſcrobibus immerſi interire ſoleant. Miſit tamen Zrinius quoſdam viarum & locorum peritos ad Corpadum oppidum, ubi in Rinniam amnem paludoſum Labadus alter rivus æquè ſtagnans influit, tentaturos, an eo in loco tranſiri poſſet. Sed illi quoque pontes cum ſublicis juſſu Turcarum disjectos, & aggeres ligonibus complanatos, nec cuipiam vel expedito equiti, nedum exercitui ac impedimentis pervios eſſe retulerunt.

Exercitū reducit.

Itaque decimo, poſtquam Caniſâ diſceſſerant, die, utrâque arce vacuâ relictâ, ac ſubjectis in ima fundamenta pulveris ſulphurei aliquot cadis disjecta, incolumem exercitum reduxerunt.

At Matthias, quamquam copias, quas ad Calendas Apriles Comaronium convenire juſſerat, viarum difficultatibus impeditas cognoviſſet, quò minùs ad præſtitutum locum venirent, tamen ut eis moram omnem excuteret, poſt Paſchales ferias Viennæ tranſactas ferventiore ad res gerendas cupidoque animo Poſonium venit, ibique biduum commoratus Iaurinum deſcendit; ac cum Hardeco cæteriſque ducibus de rebus ad obſidionem neceſſariis, deque promovendis caſtris conſultavit; quum Palffius eodem tempore ad Novam arcem cum ſuis, quæ ſtipendia merebant, ſimul & cum Nobilitetis ultradanubianæ copiis, haud contemnendo numero in caſtris eſſet, & Zrinius ac Nadaſdius cum ciſdanubianis brevi eodem expectarentur, qui etiam mox, cùm Matthiam Iaurinum veniſſe cognoviſſent, adfuerunt.

Matthias Archidux Iaurinū ſe confert, copiaſq; undique contrahit.

Franciſco Duci Saxoniæ Lauenburgico cum quatuor millibus equitum Germanicorum per Moraviam venienti, Sigiſmundum Forgacium obviam ire juſſit: iiſque præcedentem Principem in caſtris ſub Strigonio poſitis poſteà aſſequutus, in citeriore ſiniſtra Danubii ripa à Parcani Turcarum præſidii parte conſedit. Intereà Princeps Comaronium venit, ac Danubium ponte trajecit, & ibi Palffianas copias in ſua caſtra recepit, iiſque promotis, ſextis demùm caſtris in conſpectum Strigonii perventum eſt.

Copiarū numerus.

Præter Ungaros, quorum copiæ ad quindecim millium bellatorum numerum conſtituebant, Sebaſtianus Sliccus mille equites Germanos ductabat, & Rederus totidem, ac Brandeburgenſis equitatus cum Moravis & Auſtriacis, ac Bernardi Comitis Turriani & Seifridi Colonicii, ac Richardi & Ulrici Quinsbergorum, nec non Gothardi Starenbergi turmis, paulò minus decem millibus conſtabat. Peditum Germanorum ampliùs ſexdecim millia erant, in tres legiones diſtributa, quarum unam Leo Gallus ſub duodecim ſignis, quinquies mille circiter pedites continentem ductabat; ſecundæ Engelhardus Curtius præerat, tertiæ Schombergius, quæ ſingulæ tantundem peditum ſub totidem ſignis habebant, quorum ſingula CCCC. milites continebant. Poſteà quoque unâ legione, quæ quatuor millibus militum conſtabat, caſtra aucta fuerunt; quam è Salisburgo Rottennavius juvenis (pater enim Zagrabiæ è vivis exceſſerat) navibus impoſitam celeritatis causâ advexerat.

Biremes XIII.

Aderant biremes quoque tredecim à Ferdinando Imperatore olim conſtructæ, & nunc ex Viennæ navali in

1594. Danubium deductæ, in quibus octingenti aut ampliùs mille ſclopetarii cenſebantur; & ſupra has XXV. navigia ejuſdem formæ, ſed paulò minora, quæ noſtri Naſadas aut Saicas vocant, in quibus ſingulis XXXIII. Ungari, milites ſimul ac remiges erant, ac in earum proris breviora ex ære fuſili tormenta habebantur, & in anterioribus ſentinis pilæ ferreæ ovi gallinacei magnitudine cum certo pulveris ſulphurei pondere ſervabantur. Claſſi huic Joannes Alexander Princenſtainius præerat legatus, donec Antonius Rideſelius eques Marianus Theutonici Ordinis, uti vocant, Commendator, in caſtra adveniſſet. Caſtrorum magiſter Hardeccus erat declaratus, ac tormentarium negotium Leo Gallus procurabat, idem qui ſub Nogrado eodem officio functus fuit: iſque tormenta navibus collocata ſecundo flumine devexit, jumentorum jugis terreſtri itinere ſubſequi juſſis.

L. millia armatorum.

Strigonium Archidux obſidione premit.

His copiis, quæ omnes quinquaginta millia armatorum facilè æquabant, Matthias Nonis Mair, die divo Gothardo ſacrâ, urbem ſimul & arcem obſedit, caſtris in planitie latiſſima & amœniſſimâ collocatis. Quæ ideò aliquantò longiùs à Danubio & aquatione ſita erant, quòd ripas fluminis ſocii navales & claſſiarii, nautæque occupabant. Turcæ cùm noſtros caſtra metantes conſpexiſſent, extemplò ſuburbia, quæ latè patebant, ac horrea & id genus ædificia injecto igne concremârunt, expanſiſque per turres & propugnacula ac muros plurimis vexillis ſeſe ad defenſionem parârunt. Credidêre complures, ſi eo tempore, quo Filecum & Nogradum noſtri cepêre, Strigonio terrorem admoviſſent, multò minore labore eos, qui intùs erant, ad deditionem compelli potuiſſe; quum nec præſidio militari, nec rebus neceſſariis abundarent. Verùm illos duarum longè municiſſimarum arcium exemplo ſibi intereà ita caviſſe, ut rebus obſidioni tolerandæ idoneis comparatis minimè imparati reperirentur: nam ad Iſaci præfecti & reliquorum preces Caralibegus Albenſis, quem ad Sixonem exercitui præfuiſſe, ac ingens in capite vulnus accepiſſe diximus, cum validis Janicerorum cohortibus, quibus multi equites clarioris nominis, peditum functuri officio intermixti erant, paucis antè diebus arcem erat ingreſſus, cujus inter Turcas eâ tempeſtate clarum militiæ nomen habebatur. Eo auctore collis ſatis altus, & minimè ſaxeus, quem à delubro elegantiſſimi operis olim ibi conſtructo Divi Thomæ montem vocant, è regione arcis ad tormenti jactum eminens, caſtello è vimineis cratibus ac roboribus tumultuario opere munitus fuit; cui ipſe præſidiarios milites, & duo currulia tormenta imponenda curaverat, quibus noſtri, qui arcem aut urbem aggreſſuri forent, undique peterentur.

Caralibegus illi præerat.

Cæterùm Gallus Palffio cohortante atque ſatagente, eâdem nocte tormenta per vineta ſcrobibus ac foſſis impedita, ac alia confragoſa loca magno labore tranſvehenda curavit, iiſque arcem magnâ vi verberari juſſit. Sed quum is locus non ſatis commodus eſſet, utpotè qui longiuſculè diſtaret, eâ demum quæ ſequuta eſt nocte, propiùs arcem promota ſunt, non procul à ſepulchris, quibus Turcæ ſuos humare conſueviſſent, ibique aggeres corbeſque è diſciplina conſtituti, ex quibus ſine intermiſſione pilæ majores in arcis mœnia directæ ſunt. Palffius etiam non ſolùm ad aggeris & tormentorum cuſtodiam validas, Ungarorum & Germanorum peditum cohortes diſpoſuit; ſed etiam ultra arcem ad ortum Solis aggeres fieri juſſit, & in iis utriuſque nationis ſclopetarios occultavit, qui tres biremes hoſtiles commeatu & militibus onuſtas arcis acceſſu prohiberent. Claſſi enim noſtræ metu tormentorum, quibus tam ex arce, quàm è Parcano infeſtari poterat, deſcenſus ſine aperto diſcrimine minimè patebat. Sed illi vitatâ dextrâ ripâ in ulteriorem, quæ verſus Parcanum ducebat, curſum direxerunt, ac ſociorum ſubſidio freti, de nocte ea quæ vehebant, ad aquarium oppidum expoſuerunt. 1593.

Arx tormentis verberata.

Biduo poſt ad VII. Idus Maii quum nunquam tormenta ceſſâſſent, tandem ſub veſperum pilæ ferreæ igne candentes (hoc reli genus novum Stephani Poloniæ Regis bello Moſcovitico expugnandis ligneis arcibus inventum fuiſſe fertur) nec non fictiles tubi notâ ratione confici juſſi, qui bituminoſi & ſulphurei ignis flammas jaciunt, in turrim ſummi templi Divo Alberto dicati, cui etiam Solimanus pepercisse ferebatur, ac cætera ædificia arcis conjuncta fuerunt, quibus illa ſuccenſa ingenti mox fragore & ſtrepitu conflagrârunt, ut non ſolùm quàmplurimi ex propugnatoribus, qui extinguendo igni opem ferre contenderent, petuſtis crudeliter membris ſauciarentur, aut flammis fumoque correpti, in veſtigio ſuffocati interirent: ſed etiam commeatus ac ſulphurei pulveris maxima pars uno eodemque incendio abſumeretur: neque dubium fuit, quin invadentibus tunc noſtris aditus in arcem eſſe potuerit, ſi per ruinas muri, quæ jam ad aliquot paſſus apertæ erant, duces impetum fieri imperâſſent. Sed ii, quòd vallum pro mœnibus erectum obſtare exiſtimarent, ſuos eo tempore prælio continuerunt; ita ut ad diem ſequentem, quum illud obſtaculi amoveretur, differrent. Sed etiam tunc fruſtrà tentata oppugnatio fuit: cùm enim noſtri diu multumque ancipiti conatu vallum illud conſcendere contendiſſent, quod ab hoſte pauculâ morâ ei conceſſâ reſtauratum erat, amiſſis ampliùs XXX. ſociis, ac Rudolpho Greiſio Curtii legato, multiſque aliis vulneratis repulſi & rejecti in caſtra ſeſe receperunt: altero poſt irritum conatum die tormentis XVIII. duabus ex partibus arx quaſſari denuò cepta, eo propoſito, ut per hiatum mœniorum poſtridie oppugnatio repeteretur.

Pila ignea.

Oppugnatio irrita.

Intereà autem curante per idoneos internuntios Palffio clandeſtina conſilia cum Thracibus, qui in urbe erant, Chriſtianis quidem, ſed Græcos ritus ſequutis, contracta ſunt; ac ii promiſſis ingentibus onerati, ſi cæſis Turcis, qui cuſtodiæ urbis attributi non magno erant numero, urbem noſtris tradere conarentur. Qui quum diem conſtituiſſent, ad quem Palffius cum validis ſuorum & Germanorum cohortibus nocte intempeſtâ ad portas & mœnia adfuiſſet; cæteri verò duces oppugnationem ex alia parte tentaturi, ſuos, ut clamore ſublato procurrerent, Turcaſque ad eam partem tuendam provocarent, in mandatis dediſſent,

Palffio

1594.

Thraces urbem Palffio produnt.

Palffio adventanti pnrtam patefecerunt, cæſis qui obſtabant Turcis, eumque & cohortes in urbem intromiſerunt, à quibus Turcæ reliqui confeſtim cæſi aut capti ſunt, oppidumque muniſſimum facili labore à noſtris occupatum eſt. Thraces in fidem recepti, & urbs præſidio Germanorum & Ungamrum peditum firmata eſt. Sed cùm in urbe nemo à tormentis, quæ è monte Divi Thomæ in commeantes confertim diſplodebantur, tutus eſſe poſſet, juſſu Principis tormenta in alium ex adverſo collem quatuor attracta, iiſque caſtellum concuti ceptum eſt: quod quum abſque propugnaculis, quæ latera munirent, feſtinanter erectum eſſet, ictus tormentorum ſuſtinere diu non potuit, ſed primò patentiores rimas, demùm verò à parte orientali baud minimam ruinam fecit, ita ut noſtris irrumpendi facultas oblata eſſe videretur. Igitur cum Germani & Ungari paribus animis & ſingulari alacritate procurriſſent, vallum celeriter conſcenderunt, primique Radicius & Silva Veſpriani centuriones ſigna in ſumma valli parte ſuſtulerunt; ſequutuſque eos pauló pòſt ſignifer Germanus legionis Schombergianæ cum militibus, ac ſubindè aliis atque aliis conſcendentibus vallum captum eſt, & Turcæ ferè ducenti, à quibus defendebatur, cæſi omnes ſunt; nam quum in oppidum jam antè à noſtris occupatum tutò ingred. non poſſent, & arx longiùs diſſita peti non poſſet, pauciſſimi fugâ ſalutem acquiſivêre.

Mons S. Thomæ captus.

In hunc modum redacto in poteſtatem oppido, pariter & monte Divi Thomæ vi capto, tormenta è prioribus locis in oppidum ad domum præfecti, inter carcerem & equorum ſtabulum, ac quatuor alia in montem Divi Thomæ, quibus utrinque in arcem & ſubjectam urbeculam Aquariam (quam etiam minorem civitatem vocabant) acerrimo impetu diſploderentur, attracta fuerunt; quæ dum lentiùs & bidui morâ adminiſtrantur, hoſtibus ſpatium datum eſt, labore nec interdiu nec nocte intermiſſo, ruinas reſarciendi, ac foſſas denum pedum latas introrſus conficiendi, quarum objectu noſtri, etiamſi conſcenſis ruinis mœnia ſuperâſſent, retardari poſſe viderentur. Dum intra hos aggeres tormentis res acerrimè geritur, pars muri aquariæ urbis, quæ ad occidentem ſolem vergit, ſatis lato facto hiatu concidit: quo animadverſo Hardeccus & alii duces, erectis animis oppugnationem inſtituerunt; quamquam non deeſſent ejuſmodi rerum periti, quibus amplius diruendi muri viderentur, quum nondum XV. paſſibus latior aditus eſſet patefactus.

Itaque Matthiâ Principe ſuorum ducum conſiliis nequaquam reluctante, octingenti ferè milites Germani è legione Curtiana deliguntur, qui murum dirutum ſubeant; iique explicatis ſignis magno animo ad irrumpendum procurrerunt, ducibus ſe eis præbentibus Palffio & Nadaſdio, ac Comaronienſi præfecto Praunio & ipſo Curtio, aliiſque paucis Ungaris: datum enim hoc fuit honoris & exiſtimationis genus exterarum nationum militibus, quaſi Ungaris parcendo, ut primæ oppugnationis qualenicunque eventum ipſi periclitarentur. Sed quum ex adverſo Turcarum promptiſſimi quique, ad duorum millium numerum pro ruinis in acie conſtitiſſent, noſtri vix ſubire quidem muros auſi, amiſſis plus minus ducentis è ſociorum numero retrocedere coacti fuêre: Palffiuſque & cæteri, qui prodierant inter pilas volitantes, & tædas ac rubos fictiles ſulphure & pice repletos ardenteſque, non ſine vitæ periculo verſati, poſt monumentum quoddam lapideum ſeſe reduxêre, quo in conatu Valentino Balaſſio, impigro juveni, ac Martis ſimul & Palladis cultori utrumq; femur glande plumbeâ trajectum eſt, quo vulnere quamquam intactis oſſibus inflicto paucos poſt dies interiit. Eandem fortunam ſubiit Curtius quoque tribunus craſſiore ſclopeto vulneratus, ac Balaſſium eodem fato iiſdem in caſtris ſequutus eſt. Vulnerati etiam ſagittis & glandibus, ac pulvere ſulphureo uſtulati militum complures. Nec hoſtibus incruenta pugna fuit; ſiquidem in ea Caralibegus Albenſis, dum ſuos cohortaretur, glande per frontem trajectus, in veſtigio concidit, exanimiſque in arcem à ſuis relatus eſt.

Aquariũ oppidum fruſtrà tentatũ.

Balaſſius & Curtius cadunt.

Caralibegus occũbit.

Poſtridie cùm tormentis majoribus nuſquam ceſſaretur, oppugnatio iterum & tertiò repetita eſt; ſed irrito ubique conatu: quum enim noſtri mœnia conſcendere conarentur, & ſignifer cohortis Sombergianæ vexillum magno auſu ſupra rudera ſuſtuliſſet, ac ſocios ut ſequerentur intrepidè moneret, majoris colubrinæ pilâ alterum pedem ictus atque diſcerptus eſt, & ſociorum ad mille deſiderari. Multi etiam ex hoſtibus eminùs icti occubuerunt: inter quos Iſacus præſidii præfectus è noſtrorum aggeribus majori tormento in dextro humero ſauciatus, eâdem nocte expiravit: ac utriuſque ducis cadavera noctis ſilentio navigiis impoſita, Budam non ſine publico luctu delata, ibique bononficentiſſimè tumulata ſunt. Quamquam autem noſtri aliquot præliis cum cæde repulſi, ac multis millibus ſociorum amiſſis ingenti detrimento affecti eſſent, necdum tamen animo penitùs frangi videbantur, & ab ducibus Palffioque imprimis, ut militaris conſtantiæ memores eſſe vellent, & commilitonum cædem ultum ire properarent, ac ſpe prædæ, quam ampliſſimam & opulentiſſimam captâ arce adepturi eſſent, ne à repetenda oppugnatione deterrerentur, appoſitis verbis ſuſtentabantur. Hunc in modum animati, quum ad XXII. diem menſis Maii ad Aquariæ urbis angularem turrim rotundam, cujus pars humotenus ferè diruta erat, validiſſimo facto impetu iterum irrupiſſent, Janicerorum tamen validis cohortibus ſeſe opponentibus, & ſubeuntes glandium procellâ ſternentibus, plurimis amiſſis pedem retulerunt.

Impreſſiones noſtrorum iterum repulſa.

Iſacus præfectus extinguitur.

Quo in irriti conatûs fervore ſupra cæteros aut cadentes, aut vulneribus debilitatos Gallus quoque tribunus, & tormentis præfectus vulnus accepit, & ex hoſtibus ac Janiceris plures trecentis deſiderati ſunt; ita ut jam tot oppugnationibus fortiter exantlatis defenſores quoque ad exiguum numerum redacti eſſe viderentur; cui tamen defectui brevi proviſum eſt: nam decimo poſt die quingenti Janiceri biremibus vecti, duce Annivano Belgradienſi præfecto, qui duobus nuper interfectis ſuccederet, apud quem laus ſervatæ arcis manſit, clarâ diei luce Parcanum appulerunt, ac

Quigenti Janiceri duce Annivano arci præſidio veniunt.

1594. eàdem nocte in minorem urbem recepti ſunt, quod ex vexillorum colore animadverſum fuit, quæ cùm aureâ in puppibus biremium conſpecta eſſent, orto ſole per muros explicata à noſtris ſpectabantur. Quorum adventu obſeſſis adeò crevêre animi, ut ſauciis per eaſdem biremes Budam miſſis, in noſtros aggeres & tormenta, quæ ad ripam Danubii è regione urbis Aquariæ conſtituta erant, naviculis trajecti excurrere non dubitarent. Qua in ſtatione quanquam dimidia pars legionis Schombergianæ excubaret, tamen niſi ſignifer forti animo cum paucis ſeſe oppoſuiſſet, actum etiam de tormentis foret: ille enim diffugientibus ſociis, increpitâ fugâ cum parvo ſuorum numero reſtitit, tamdiuque certamen protraxit, donec ad clamorem & tumultum cohors Ungarica ex majori urbe procurreret, ac Turcas ſubmoveret. Quorum adventu Turcæ pedem retulerunt, amiſſis XXX. ſociis, ac duobus ſignis militaribus, ac quinque vivis captis.

Jam quinque præliis Turcæ ſuperiores facti adeò noſtros nihil pendere videbantur, ut biremes & alia navigia impunè ire & redire, modòque ſaucios & ægrotos Budam vehere, modò vani generis commeatum, & multos tannæ culeos invehere auderent: nam claſſis noſtra quamquam hoſtili haud inferior, nullo totâ hac obſidione uſui fuit; adeò ut trierarchis torpore & ignaviâ, ac tormentorum metu agitatis omnis hoſtis invadendi, ejuſque temeritatem contundendi animus defuiſſe videretur.

Claſſis noſtra ignavia.

Interim verò ii, qui intùs erant, quicquid in mœnibus & propugnaculis interdiu diruebatur, nocturno labore celeriter reficiebant; noſtris verò diurno eoque irrito conatu animi vireſque mirum in modum diminuebantur; ut ſumma rerum omnium & proſperioris eventûs deſperatio haud inanis ſuboriretur. Princeps tamen, quamquam difficilem & ærumnoſam muniti ſſimi loci expugnationem haud diffiteretur, ſingulari patientiâ omnes rerum difficultates tolerare, duces & milites ad perſiſtendum & labori incumbendum hortari, in eorum dexteris & virtute obtinendæ victoriæ ſpem ſitam dicere; futurum affirmare, ut propediem opulentâ omnis generis prædâ quamprimùm largiſſimè recreentur.

Tiffenbachus eodẽ tempore Hathuaniam obſidet.

Eodem tempore, ac triduo fermè priùs, quàm Strigonium noſtri obſediſſent, Tiffenbachus cum ſuis præſidiariis, qui Sacmarii, Callone, Tocaii, Sendrone, Caſſoviæ, cæteriſque locis ſtipendia merebant, ac ſuperioris Ungariæ nobilitate & copiis Hathuaniam arcem, medio inter Budam & Agriam itinere ſitam, obſidione cinxerat, eamque tormentis magnâ vi verberabat; ita ut ſi paulò ampliorem numerum militum haberet, magnâ ſpe teneretur ejus brevi in poteſtatem redigendæ. Itaque de eorum, quos ſecum in caſtris habebat, conſilio, Demetrium Naptadium Agrienſis ſacerdotii Præpoſitum, ac Nicolaum Dengelegium ad Matthiam Principem Strigonium miſit, petens accuratè ut novæ ſibi copiæ mitterentur, quarum ope voto potiretur. Tametſi autem magna multitudo ex Principis exercitu tot & tam cruentis oppugnationibus & conflictibus partim cecidiſſet, partim vulneribus & variis morbis debilitata eſſet, ita ut tareſcentibus paſſim legionibus nec peditatu, nec equitatu abundaret; illius tamen deſiderio, quantum tempus & occaſio tuliſſet, ſatisfaciendum arbitratus, quatuor vexilla Germanorum peditum, quibus ſingulis tricenariæ cohortes ſubeſſent, mittere decrevit. 1594.

Haſanes Budenſis & Beglerbegus Hathuaniæ opẽ ferre conãtur.

Tiffenbachus autem priùs quàm hos in caſtra recepiſſet, egregiam de hoſtibus victoriam erat conſequutus: Haſanes enim Budenſis & Beglerbegus, quem paulò antè à patre Sinano ad tuendam Budam miſſum eſſe diximus, collectis quas habere poterant copiis, quum ſe ad ferendam Strigonio opem viribus impares viderent, quòd noſtros numero ſuperiores aggredi tutum non putarent, ſuis Hathuaniæ laborantibus ſuccurrere, & Tiffenbachum invadere conſtituerunt. Itaque cum decem millibus equitum & peditum ultimâ Aprilis, ſuperato ponte ad Iazberinum caſtellum Sagivâ flumine (hoc caſtellum Iazygum quondam coloniam, ſuperioribus annis Muſtapha Purpuratus Budenſis, inſtigantibus Calvinianis, ex Monachorum Franciſcani Ordinis collegio expulſis illis, conſtruxerat) ſequenti die verſus Hathuanum iter ſuſcepêre, nec multum progreſſi, ad Sajonem caſtra poſuête. Tiffenbachus cognito hoſtium adventu, & habito cum ſuis conſilio, ipſe continuatâ obſidione in caſtris manere; Ungaricas autem copias cum equitatu Germanico hoſti obviam mittere decrevit: poſtulantibuſque idoneis omnibus Simonem Forgatium, eximiæ virtutis & fortitudinis ſenem copiis præeſſe voluit. Adjunxêre ſe illi certatim Stephanus Bathorius, Franciſcus Dobo, Sigiſmundus Racocius, Stephanus Drugetus Homonnianus, aliique viri inſignes, & cùm aliquantum itineris proceſſiſſent, hoſtes non longè à Tura pago inſtructâ acie adventantes reperêre. Forgacius ex adverſo ſuos in pugnam & ordines mox diſtribuit, ac paucis cohortatus, ut pro Chriſtiani nominis, proque dulciſſimæ patriæ à barbarorum ſervitute vindicandæ gloria quàm fortiſſimè pugnare niterentur, explodi tormenta jubet, quibus haud modica ſtrages hoſtibus illata fuit, ut eorum ordines perturbarentur; moxque in trepidos & metu perculſos haſtis & gladiis irrumpit, peditatumque ex latere ſclopetis rem gerere jubet.

Noſtri hoſtem aggreſſi eũ fundunt fugantq́.

Haſanes quoque & Beglerbegus ſuos animare, & ad pugnam cohortari: & Turcæ ſanè diu dimicavêre, ut ampliùs duabus horis acerrimè reſtiterint, cùm tamen ſuos à noſtris acriùs urgeri viderent, ita ut plurimi in certamine cæſi occumberent, & ipſe Budenſis Haſanes vulnus ſub cingulo inter femur & ventrem accepiſſet; ad extremum fortunæ ſibi & ſuis infenſæ cedere coacti, fugæ ſe commisêre, & ad Iſſazegum ſilvam verſus Peſthum effuſo curſu ſe proripuêre. Ejus exemplo cæteri quoque, nequaquam diutiùs extracto prælio, terga dedêre; quos noſtri cædendo, diſſipatoſque & palantes trucidando, per campos & extentam illam planitiem proſequuti ſunt: cautum enim erat juſſu ducum, Forgaciique imprimis, ne cuipiam hoſtem capere aut vincire liceret. Periêre tam in pugna, quàm inter fugiendum ex numero hoſtium, tria millia & trecenti: ſigna militaria XXV. & tormenta omnia, quæ hoſtis circiter XVII. advexerat, in noſtrorum poteſtatem redacta.

Turcorũ tria millia, & 300. ceciſere.

Cæſi

1594. Cæſi complures ex primoribus & præfectis Turcarum admodùm inſignes: nam & Giulenſis Mehemetes, & præfectus claſſis ubiſque Peſthanæ Fervaga, quem Turcæ peculiari officii nomine Capitanbegum vocabant, ſimul cum Muſtapha Chauſio, qui recens Byzantio venerat, ac Solnocenſis Allaibegus deſiderati fuerunt. Ex noſtris C. aut paulo plures periêre. Bathorius cùm in pedites hoſtium, qui quòd fugere non poterant, pugnare cogebantur, incidiſſet, vulnus in dextro pede accepit, nec tamen atrox aut lethale. Cæteri cum Fugacio victores cum ſpoliis & tormentis, ac XXVII gregarii nominis captivis, quos poſt fugam ceperant, in caſtra rediêrunt, & à Tiffenbacho obviam prodeunte cum lætitia & applauſu excepti ſunt, tormentis in gaudii teſtificationem, ac obſeſſorum terrorem magno fragore & boatu exploſis.

Hac victoriâ cognitâ hoſtes, qui Jazberinii erant, ſuccenſo caſtello & concremato profugerunt: & Tiffenbachus poſtero die aquas, quæ è Sagiva amne in foſſam oppidi deductæ erant, alvertum derivare contendit, idque multo agreſtium labore, ſed irrito conatu tentavit; quandoquidem foſſæ incidentibus pluviis, & ſuapte verni temporis naturâ, ereſcente fluvio iterum replebantur. Re ad Turam bene geſta, ad Hathuanum tamen ancipiti, cum Tiffenbachus per exploratores didiciſſet, multos carros farinâ & hordeo onuſtos e Solnoco Budam iter facere, ut illinc Strigonium obſeſſis, qui earum rerum inopia laborabant, mitterentur, Franciſcum Balaſſium impigrum juvenem, Valentini nuper cæſi fratrem, cum ſua equeſtri turma, cui Tocari præerat, mittit, qui interceptis plauſtris commeatum ad caſtra perferret. Is igitur cùm non procul Jazberinio in hoſtes, qui plauſtris præſidio erant attributi, incidiſſet, acerrimam cum illis pugnam contraxit, cæsâque eorum majori parte cæteros fudit & fugavit; commeatuque potitus victor ad Tiffenbachum reverſus eſt, cui aliquot hoſtes, ac cæſorum capita dono attulit: iſque collaudato Balaſſio ad inceptæ obſidionis curam conſiliaque vires animumque adjecit.

Balaſſius commeatum Turcis intercipit.

Dum in hunc modum Matthias Strigonii, & Tiffenbachus Hathuaniæ gravi curâ anxii hærent, deque iis obtinendis haud obſcurè dubitare videntur, Maximilianus precibus populorum Stiriæ & Carnorum permotus, Illyricorumque præſertim, qui ex præſidiis, quæ in nova Petrinïæ munitione erant, aſſiduis populationibus, igneque & ferro infeſtabantur, Equempergo & Grasbanio ac Lencovitio perſcripſit, ut cum exercitu quiſque ſuo tormentiſque & rebus neceſſariis convenirent, & ad cingendam obſidione Petriniam ducerent, ſe quoque ad dimidios quintil. menſis dies ibidem affuturum pollicitus. Eadem de re & ſuo adventu Erdodium quoque Illyrici præfectum certiorem reddidit. Hi igitur collectis brevi copiis, cum XVI millibus armatorum Savum tranſgreſſi, ad XXI diem ejuſdem menſis caſtra in campis ſubjectis, interfluente Colapi, collocavêre: nec quicquam cunctati aggeres eâdem nocte & tormenta priori in loco citra flumen conſtituerunt, ac ſequenti die pontem ex XXIV. navibus, quas

Petriniā noſtri obſident.

plauſtris ſecum advexerant, loco à munitione paulò remotiore, ne ex ea tormentis impeti poſſent, ſupra Colapim conſtruere ac contabulare cœperunt, quo exercitus trajiceretur. Quod cùm Turcæ animadvertiſſent, cum CL equitibus, ac paucis peditibus in noſtros faciundo ponti intentos ſine mora prorupêre. 1594.

Advexerant ſecum quatuor curules falcones, quos primo ſtatim impetu in opus facientes exploſerunt, & uno aut altero ex Germanis militibus, qui in ſubſidium operarum procurrerant, interfecto, magnum totis caſtris tumultum & terrorem concitârunt. Sed quum noſtri ponte in ulteriorem ripâ perducto tranſiiſſent, ac cum hoſte manus conſeruiſſent, quamquam etiam tormentis frequentioribus ex arce peterentur, non ſolùm tamen eos cum cæde repreſſos in fugam conjecerunt; ſed etiam falcones omnes relinquere coëgerunt, cæſo in pugna Regeſſo legato, quem illi Quihaiam vocabant, qua in pugna & reprimendo hoſte Nicolai Iſthuanffii, Petri Caſtellanffii, ac Gregorii Peteonis mirifica virtus enituit: nam Daniel Francolus equitum Caroloſtadianorum turmæ præfectus, ſeriùs quàm erat pollicitus, & ſeriùs poſt pugnam ſubſidio advenerat. Intereà vallum munitionis tormentis verberabatur; ſed quod illud duplex erat, & craſſioribus roboribus bipedalium ferreorum clavorum confibulatione conſtabat, parum proficiebatur, & Turcæ ejuſmodi noſtrorum conatus irriſui ac contemptui habebant, quòd inter caſtra & munitionem Colapis interflueret, & vel dirutis mœnibus difficillimus irrumpentibus aditus & oppugnatio fore videretur.

In hunc modum re per aliquot dies protractâ, Maximilianus Zagrabiam venit, ejuſque adventu noſtris animi admodùm crevêre: interim vero ipſo quietis nonnihil ſuis concedente mirum apud hoſtes erat ſilentium; qui quum eruptionem in aggeres & tormenta noſtrorum molirentur, ſua tormenta omnia in eam munitionis partem ſummo quantum poterant ſilentio attrahere contenderunt, quâ parte noſtros ad illa tutanda adcurſuros exiſtimabant. Nec mora, XXVII die Julii ſummo manè hoſtes ferè trecenti, Ruſtane & Erdogli ducibus, qui candidâ veſte induti facilè ab iis dignoſcebantur, per pontem ſublicium arci contiguum preſſis veſtigiis improviſi in aggeres irruperunt, ac ſummâ celeritate aſſi pugnam cum noſtris contraxerunt. Qui cùm & pauci eſſent, & negligentiùs quam neceſſitas poſtulabat excubias obiiſſent, facilè à plurimis hoſtium circumventi cæſique ſunt, interfecto Stephano Garaio centurione Capronceni, ac Joanne Velico cohortis præfecto, quibus eo die tormentorum & aggerum cuſtodiæ erant commiſſæ, fugâ evadente. Ex alia parte duæ equitum hoſtilium alæ vexillis explicatis, ac magno ſublato clamore pontem aggreſſi, reſcindere nitebantur, ut noſtri utrinque exagitati diſtrictique, in quam ſe partem verterent, non ſatis explicare poſſe viderentur. Ad primum pugnantium clamorem & tumultum totis caſtris ad arma conclamatum eſt, & Equenpergus adcurrere, ſuiſque opem ferre contendebat. Verùm ingenti ex arce tormentorum multitudine explosâ, inter

Eruptio hoſtium.

1594 tet volantes majores minoreſque pilas, ac hoſtes magno utrinque conatu incumbentes, dubia & anceps rerum facies, ac Martis alea erat, ita ut ipſe, quid faceret, ignarus, animo anxio & pendenti nutare videretur. Ejus certaminis poſtremo is fuit exitus, ut pons à noſtris ingenti virtute fortitudineque defenſus conſervaretur: ſed in aggeribus plures XC. militibus Germanici & Illyrici nominis trucidatis, cæteriſque fuſis & fugatis tormenta quinque, quibus arx verberabatur, in manus & poteſtatem hoſtium devenirent, ac humeris & multo niſu militum in arcem pertraherentur; uno majori excepto, quod immani pondere vix moveri poſſet, & noſtri auxilio accurriſſent, auferri nequivit.

Maximilianus Archidux in caſtra venit.

Re hac ad Maximilianum perlatâ, morâ omni poſthabitâ in caſtra venire maturavit, eodemque die dimidio à caſtris milliari, cum M. circiter equitibus ſuis loco inter Litovaniciam & piſcinam quandam deſertam idoneo conſedit, ibique pernoctavit. Deindè ſequenti mane in caſtra pervenit: nec ibi quicquam moratus, Calendis Auguſti cum toto exercitu pontem trajecit, & propiùs arcem in propinquiore ſilva caſtra locavit. Cùm autem eodem die Lencovitium cum ſuis Croaticis & Carnicis copiis in caſtra venturum cognoviſſet (is enim ſic iter ſuum compoſuerat, ut cum Maximiliani adventu in idem tempus incideret) ei dedit in mandatis, ut ex itinere arces propinquiſſimas Petriniæ Raſtoviciam & Goram, quæ à paucis hoſtibus tenebantur, admoto tormentorum terrore, quæ ex caſtris ad illum miſerat, expugnaret. Is igitur primo Raſtoviciam adortus, facili negotio eâ potitus eſt: Ibraimus ſiquidem, qui cum XL. Aſapis peditibus Thracibus & Turcis mixtim eam cuſtodiebat, non expectatis ampliùs ſexdecim ictibus tormentorum, incolumitatem pactus, arcem dedidit, ac abire permiſſus eſt. Eâ re intellectâ Gorani perterriti, nec quicquam cunctari auſi, arce vacuâ, ſed integrâ relictâ, profugerunt, & Lencovitius arcibus præſidio firmatis ad Maximilianum in caſtra exercitum adduxit.

Lencovicius Raſtoviciam & Goram caſtella occupat.

Ruſtanes & Erdoglia è regione Petriniæ turrim è roboribus partim in quadrum ſectis, partim teretibus & rotundis, ferroque confibulatis conſtruendam curaverant, tormentumque unum prægrande impoſuerant, quod pilam ferream XX. pondo evomebat, eaque ab XXC. militibus cuſtodiebatur: qui aſſiduè jaculando eminus, & ſi qui propiùs ſubiiſſent, ſclopetorum glandibus comminùs feriendo atque cædendo caſtra adeò inquietabant, ut noſtri nec in tentoriis à volitantium pilarum vi ac ictibus tuti eſſent, neque aggeres & tormenta idoneis in locis collocari poſſe viderentur. Haud procul ab hac turri Haſanes Boſnæ præfectus, primus, ut diximus, hujus belli concitator, tumultuario funere humatus erat. Tametſi enim illum è Colapi extractum, Petrus Erdodius humanarum miſeriarum memor, tapetibus novis involvi, ac Siſciæ in colle eminentiore ſepeliendum curâſſet, haſtâ & vexillo ſuperjectis; Ruſtanes tamen & Erdoglis quâdam ſuperſtitione moti, eum intempeſtâ & tenebricosâ nocte illinc effoſſum, ac Petriniam delatum hoc in loco tumulaverant.

Igitur Maximilianus hanc turrim, ut maxime arci oppugnandæ obſiſtentem, primum omnium tormentis conquaſſari juſſit; quod licèt impigrè fieret, quòd tamen à propugnatoribus fortiter defenderetur, & ex arce quoque frequentia incommoda obſidentibus inferrentur, lentiùs oppugnatio procedebat. Sed quarto, poſtquam concuti cepta eſſet, die, meridiano tempore milites Segnienſes circiter DC. quorum magna virtutis opinio erat, ſublato clamore, tumultuarioque facto procurſu turrim repentè adorti ſunt: nec mora, partim admotis ſcalis, partim per prominentes extantium roborum extremitates, quæ nondum luto aut argillâ obductæ erant, celeriter conſcenderunt. Quamquam autem ii, qui intùs erant, illos haſtis & lanceis detrudere, ac ſclopetis vulnerare aut interficere niterentur, multique è ſcandentium numero incenſi ſulphurei pulveris ignibus in eos conjectis crudeliter amburerentur; tantâ tamen animorum viriumque contentione pugnavêre, ut tandem ad ſummitatem pervaderent, dejectiſque & pulſis defenſoribus turri potirentur: pauci ex hoſtibus, qui cædi ſuperfuiſſent, quòd arx vix ducentis paſſibus abeſſet, in eam recepti fuêre. Captâ turri, in cujus conſervatione hoſtes omnem ſpem collocaverant, Maximilianus collaudatis, ac pecuniâ donatis Segnienſibus, tormenta octo in arcem obverti, iiſque eam concuti mandavit; quorum vi penetrantibus mœnia pilis, multi ex propugnatoribus icti, aut lethalibus vulneribus debilitati indies deficiebant, aut in veſtigio exanimabantur, ac quòd in medio æſtatis fervore intolerabilis cadaverum fœtor à cæteris, qui adhuc ſuperſtites erant, ſuſtineri nequaquam poterat; ita ut ex multis jam ad paucos redacti eſſent: Ruſtanes & Erdoglis rebus deſperatis, ſuæ & ſuorum ſaluti quàm maturrimè conſulendum decrevêre.

Turris hoſtilis à Segnienſibus fortiter occupata.

Igitur ſparſis per mœnia & propugnacula ſulphureis pulveribus, & tormentis magna ejuſdem pulveris & pilarum copiâ oneratis, ut cùm ignes concepiſſent, eò faciliùs diſſilirent, inutiliaque redderentur, arcem injectis facibus incenſam inflammârunt, deceptiſque noſtrorum excubiis, ſummo noctis ſilentio Zrinium, ac deindè Coſtaniciam profugerunt. Eodem momento Turcæ quoque, qui Siſciæ in præſidio erant, collucentes ignes conſpicati, pulveriſque & tormentorum fragore audito, id quod erat, ſocios metu coactos Petriniam deſeruiſſe rati, haud diſſimili terrore, relictâ arce & incensâ ad Saicas, quas ad ejuſmodi extremos caſus paratas in Savo habebant, fugâ factâ ſe proripuêre, tanto tumultu ac perturbatione, ut multi, qui in navigia inſilire ocyus non poſſent, aut illa natando aſſequi conſgerentur, aut relicti à ſociis abnavigantibus cum aperto vitæ & ſalutis periculo deſererentur. Inter quos fuit Ibraimus claſſis Gradiſcanæ trietarchus, ſub cujus poteſtate (id quod eò magis contumelioſum fuit) navigia habebantur, qui quòd ex vulnere ad Bihigium, ut diximus accepto, altero pede claudicaret, ideòque cæterorum curſum æquare non poterat, à militibus Petri Erdodii captus fuit; qui viſis Siſciæ flâmis, & equis celeriter conſcenſis, eò advolaverant.

Turca Petriniam & Siſciam deſerentes profugiunt.

1594 verant. Maximilianus intra vigeſimum diem confecto, pro quo venerat, bello, & receptis inſigni celeritate quatuor munitis arcibus, liberatiſque metu Illyricis, Petriniam quod tota exulta eſſet, nec ea reſtaurata aut retenta opus eſſe exiſtimaret, eductis tormentis funditus dirui juſſit, & eodem, quo venerat itinere, per Gracium & Stirios Neoſtadium eſt reverſus.

Petrinia fundit[*us*] *exscinditur.*

Siſciam autem collegio ſacerdotum Zagrabiæ reſtituit, à quo brevi reparata eſt, ac impoſito præfecto & militibus præſidiariis cuſtodita. Ut autem commodius retineri poſſet, Pornenſe ſacerdotium, quod inter Quermendum & Nemetvivarum ſitum eſt, ad certum uſque tempus à Cæſare eo collatum fuit. Nec multo poſt Maximiliani diſceſſum Erdoglis, quum nedum quieſcere poſſet, ſed in agrum Turopolianum vaſtandi & populandi cauſa cum trecentis equitibus veniſſet, à noſtris, qui Zagrabiæ & Caroloſtadii ſtipendia merebant, ac in hoſtiles excurſiones invigilabant, captus fuit, ac juſſu Maximiliani Poſonium delatus, in carcere & cuſtodia interiit.

Erdoglis à noſtris capitur.

Interea dum hæc in Illyrico adminiſtrantur, & in Pannonia magnis, ſed ubique irritis conatibus duarum inſignium arcium oppugnatio lento pede procedit, certiſſimis nuntiis in caſtra adfertur, Sinanum purpuratum cum magnis copiis, tam ex Europa, quam Aſia collectis, adventare, ut Strigonio laboranti opem ferat; habere eum in caſtris ad centum millia armatorum, & Tartarorum principem cum ingenti ſagittariorum equitum multitudine expectare, qui vires ſuas ſecum conjungat; ejuſque eſſe propoſiti, ut ſolutâ Strigonii obſidione locum aliquem finitimum præcipui nominis obſideat, ac ſi occaſio ferat, cum noſtris de ſumma rerum collatis ſignis & viribus periclitetur: jamque trajecto ad Belgradum Savo, & ad Eſſecum Dravo, non procul abeſſa, Grecoviciumque legatum in caſtris male habitum Belgradi mori coactum eſſe.

Sinanis adventus in Hungariam.

Cum numeroſis copiis.

Quæ res ut nova & inexpectata iis, quorum conſiliis princeps utebatur, magnam animorum commutationem attulit, cum potiſſimum Sinanus famam adventus ſui celeritate prævertiſſe videretur: is enim juſtis factis die noctuque itineribus, jam Tolna axarcitum promoviſſe, & Budam intra paucos dies venturus eſſe ferebatur. Itaque metu novi belli concuſſi, cum principe in concilium coeunt, ac collatis ſententiis retrocedendum cenſent, ne rem maximè dubiam & periculoſam ingreſſi, cum innumerabilibus hoſtium copiis, inexpiabili facinoris auſu certamen ſuſcepiſſe viderentur: decerniturque ut caſtra ad ſiniſtrum Danubii latus & ripam, ubi Parcanum ſitum eſt quamprimum transferantur; & fixis ibi caſtris Parcani intercipiendi conſilia ineantur, ſi qua arte aut vi in poteſtatem redigi queat, donec ferox hoſtis appropinquet, ac iis, quam in partem propoſito itineri incumbat, explorari cognoſcique poſſit, tum demum capi conſilium ex re & tempore poſſe.

Huic ſententiæ magna Germanorum ducum pars, Saxo & Brunſuicenſis, ac tribuni legionum adverſabantur, qui nequaquam ſolvenda caſtra, ſed in iiſdem quibus nunc eſſent caſtris, ac eadem in Strigonii planicie hoſtes expectandos, & prælii fortunam tentandam

Iſthuanſ. Hiſtor.

exiſtimabant: nec deerant ex Ungaris Palffius & Nadaſdius, quibus idem probaretur, & qui ſe oppidum ſimul cum munitione montis Divi Thomæ adverſus hoſtem defenſuros offerrent, ac primas in congreſſu partes expoſcerent, remque peſſimi exempli & ignominiæ plenam eſſe ducerent, poſt tot labores & commilitonum ſociorumque cædes, ac tantum auri ſimul & ſanguinis profuſum re infectâ diſceſſiſſe. Verum quum iterum in concilio eædem, quæ antea conſiliorum rationes explicatæ eſſent; neque tutum eſſe cenſeretur, ſalutem & dignitatem Chriſtiani nominis & totius exercitus hoſti bellicoſo, & ancipiti Martis aleæ temerè committendam, princeps convocatis iis, qui fervidiore animo pugnam & prælium malle videbantur, per Davidem Ungnadium cauſas commutatæ voluntatis, ac retro vertendorum agminum propoſuit, iiſque, quòd pro dignitate Cæſaris & reipublicæ tutela tam fortem, quàm fidelem operam præſtare non renuerent actis gratiis, ut non tantum bonis & proficuis, ſed omnino neceſſariis conſiliis obtemperandum ducant, cohortatus eſt: à ſe quidem non ut caſtra ſolvantur decretum eſſe; ſed ut in ulteriorem ripam tutiori conſilio transferantur, donec quodnam iter hoſtis ſuſcepturus ſit, quidve conetur, apertius cognoſci queat; neque ibi conſtitutis defore occaſionem, ſi ea è republica fore videbitur, ipſis rem prælio decernere cupientibus ſatisfaciendi. Hæc tametſi nequaquam vana erant, ſi quis recentes & haud dubie numero longè ſuperiores hoſtium vires, cum noſtris jam multis militiæ laboribus ac cædibus attritis conferendas cenſeret; neque tamen re à principe in medium adferebantur; ſed tamen mirum dictu, quam ægrè & difficulter avelli à propoſito expectandi hoſtis, & conferendæ pugnæ potuere: ad extremum tamen teſtificati diverſam nec levibus ſubnixam rationibus ſibi fuiſſe ſententiam, principi ut Cæſaris auguſti ſummæ auctoritatis perſonam ſuſtinenti ceſſeruot.

Strigonii obſidio ſoluta.

Decretâ caſtrorum tranſlatione, mox tormenta aggeribus, & monte Divi Thomæ extrahuntur; ac per pontem in ulteriorem ripam tranſmittuntur; deinde currus, & impedimenta ſubſequi jubentur: tentoria evelluntur, equitatus præit, legiones Germanicæ agmina claudunt. Quæ ex arce hoſtes conſpicati, magno ſublato clamore, divinum numen invocant eique grates reddunt, lætitiamque multo tormentorum fragore teſtantur: & miſſis extemplò nuntiis Sinanum, qui jam in Peſtanos campos cum exercitu pervenerat, de noſtrorum receptu certiorem reddunt.

Et caſtra in ulteriorem translata ripam.

Tiffenbachus quoque cum Harthuniæ capiendæ eum deſperatio cæpiſſet, & adventum ingentis hoſtium exercitus cognoviſſet, non improbando conſilio reductis tormentis, ſolutaque obſidione Caſſoviam reverſus eſt.

Tiffenbachius motis caſtris Caſſoviã redit.

Sinanus iis cognitis, conſilio cum ſuis habito, Danubium è Peſto Budam uſque ponte extemplò ſterni jubet, ac quo celerius exercitus trajici poſſit, prægrandibus undique conquiſitis celocibus, milites tranſvehendos eodem tempore curat: demum quod reſtabat copiarum, ponte tranſducit, ac non multò pòſt verſus Sambucum & Banhidam oppida (quod iter Tatam ducit) caſtra promovet. Interim

1594 noſtri Parcanom aliquot oppugnationibus adorti, quum omnem ſe laborem fruſtra ſuſcepiſſe viderent, quod hoſtes id futurum ſuſpicati, magnum numerum Janicerorum & aliorum militum ei tuendo præmiſiſſent, incepto deſtiterunt. Et princeps cognitâ hoſtium verſus Tatam profectione ſua caſtra promovere, rectaque Comaronium ducere conſtituit. Quo cum perventum eſſet, ab exploratoribus certo cognitum eſt, Sinanum ejus eſſe propoſiti, ut redacta ex itinere in poteſtatem Tatâ, ne quid hoſtile e tergo relinquat, rectà Jaurinum ducturus, eamque urbem valida vi circumvallaturus ſit. Itaque Matthias nihil Comaronii moratus, caſtra Jaurinum duxit, & navales ſocios cum tota claſſe ſubſequi juſſit, & loco caſtris idoneo ad Arrabonem & Danubium conſedit; & illinc literas ad omnes circa regionum incolas, mandataque dedit, ut quanto majorem militum numerum poſſent, in ſupplementum exercitus magnis itineribus in caſtra mitterent. Tiffenbachium quoque, & qui cum eo ad Hathuaniam in caſtris fuerant, admonuit, ut ſe paratos ſervarent, & cum neceſſitate urgente juberentur, ad Jaurinum venire maturarent. Ferunt Hardecum, qui Jaurienſi præſidio præerat, audito hoſtium adverſus eam urbem obſidendam propoſito, præferocem & gloriabundum in ea verba prorupiſſe, ut ſe gratias Deo Optimo Maximo ingentes habere diceret, qui hunc hoſtibus animum indidiſſet, ut Jaurinum potius, quam alium minus munitum locum obſiderent; quod ſe urbem ad extremum uſque ſpiritum fortiter tuente, rebus infectis, & funeſta etiam ac ignominioſa clade accepta, diſceſſuros certo ſperaret.

Sinanus Jaurinum obſidere decernit.

Hardecii comitis vana jactatio.

Interea Sinanus (Mehemete Carapheri, qui Nogradum noſtris dediderat, iiſdem purpureis quibus indutus erat, veſtibus è feneſtra domûs ſuæ laqueo ſuſpendi juſſo) promotis copiis, & pontibus, qui ad Banhidam interrupti erant, celeriter refici juſſis, Tatam pervenit; quam eo tempore Georgius Paxius præfectus cum CLXX. Ungaris, et CL. Germaniæ militibus tuebatur. Cùm hoſtes tormenta promoviſſent, arcemque verberare cepiſſent, quod murum haberet vetuſtate & prioribus oppugnationibus invalidum, pilæ ferreæ majores facile eum penetrantes, multos ex defenſoribus proſternebant, aut ſauciatos adeo debilitabant, ut uſui eſſe non poſſent. Igitur Paxius cum aliquot dierum oppugnationem anxio perterritoque animo utcunque toleraſſet, vitæ parcus quam honoris, poſtulantibus identidem ditionem hoſtibus, ac ut ſuæ & commilitonum ſaluti conſuleret hortantibus, aſſenſit, et non difficili negotio cum Sinano tranſegit, ut incolumi ſibi & ſociis unà cum rebus omnibus arce excedere liceret. Confectis tabellis, Paxius traditâ arce, trajectoque ad Comaronium Danubio, domum, quam in Cicione pago habebat, ſe contulit: milites autem ad varia loca ſparſim diſceſſere.

Sinanus Tatā ſibi deditam occupat.

Redacta in poteſtatem Tata, arx Divo Martino ſacra, hoſtibus obvia erat, opulento Monachorum Benedictinorum collegio inſignis, quod olim Divus Stephanus primus Rex Pannoniæ, in edito & amæno ac in longum exporrecto colle, ante DC. annos è ſpoliis & manubiis devicti ad eum locum Cuppani perduellis ſui, quamquam ſanguine juncti condiderat, & ſacrum Pannoniæ montem nominaverat. Ea arx Paulo Baroniano Abbati parebat; militari autem præſidio, quod ex duobus ferme centuriis peditum, & turma equeſtri conſtabat, Joannes Zadorius præerat, itque ex eo loco velut è ſpecula excurſiones & itinera Albanorum & Bodenſium Turcarum obſervare ac Jaurienſibus ſignificare ſolebat. Sinanus nequaquam intermiſſo itinere Haſanem filium Beglerbegum cum parte Janicerorum, ac quinque millibus equitum ad oppugnandum illam ablegavit, attributis ei tormentis ac rebus neceſſariis. Qui cum in conſpectum veniſſet, Paulus & Zadorius extremo metu perfuſi, nec ullis tormentorum ictibus expectatis, altero ſtatim die deditionem fecêre, ac incolumes ad pacata loca dimiſſi ſunt. Beglerbegus autem ad patrem reverſus, eum in ſubjectis Jaurino campis longo ordine caſtra metatum invenit, eque ſeſe conjunxit. 1594.

Arx S. Martini ab hoſte obſeſſa, altero die deditionē facit.

Fama fuit eum in caſtris habuiſſe centum millia armatorum, præter Janiceros, & peditatum ex multis & variis regionibus collectum; idque Turcæ pro certiſſimo affirmare non dubitabant, qui & lixas, & calones, & inconditæ plebis colluviem eo adnumerare ſolent; ſed erant complures, qui neque dimidium ejus numeri militum pugnæ idoneorum æquare exiſtimarent. Caſtra autem in urbis conſpectu, ultra colubrinæ jactum eo ordine collocavit, ut ad ripam Danubii longa ſerie, uſque ad veterem piſcinam, quæ euntibus ad ſancti Martini delubrum in ſiniſtra parte eſt, extenderentur, & ipſius ampliſſimum viridis coloris prætorium tabernaculum, in caſtrorum medio ſupra collem collocaretur, quod in expeditione Sigetana Solimani principis fuiſſe, illeque ſub eo è vivis exceſſiſſe, nuper vero ei in Pannoniam proficiſcenti à Murate nepote dono datum fuiſſe ferebatur. Cum urbis ſitum & munitionem eſſet contemplatus, ſequenti nocte aggeres conſtituit; atque in iis tormenta collocavit, ſed paulo ab urbe remotius: Nam Nicolaus Perlinius Urbinas architectus, & oppugnandarum defendendarumque urbium mirus artifex habitus, terrenos aggeres oblongos, & denum pedum craſſos latoſque inſtar propugnaculi extra urbem ex adverſo portæ, quæ ſacra vocatur, extruendos curaverat, tormentaque currulia, & aliquot cohortes ſclopetariorum iis tuendis impoſuerat, è quibus hoſtes aliquamdiu à propiore urbis acceſſo arceri poſſe cenſebat: tranſierantque jam complures dies, quum caſtra caſtris interfluente Danubio ſatis propinqua fronte collata erant, ut continuis vigiliis, & minutioribus præliis milites utrinque corpora atque arma exercerent, ac interim tormentis omnia quaterentur.

Caſtra Sinani Jaurino admota.

Nec multo poſt Tartarorum quoque, quos Precopitas & Quereios vocant, princeps Cazis nomine, cum XXV. millibus equitum ſuæ gentis, qui ſagittarii omnium peritiſſimi habentur, in caſtra venit, mirumque dictu, quantum Sinani & Turcarum animos adventu copiiſque ſuis recreavit. Is per Moldaviam & fines Podoliæ, ac per alpes Beſquedias, quæ Poloniam à Pannonia diſterminant, ac ingentes ſilvas montium confragoſis

Tartarorū copiæ.

1594. enfractibus impeditas, ideoque tranſitu difficillimas, facto itinere in Maramaruſium pervenerat, multiſque ſuorum amiſſis, quod loca ea à Gaſpare Corniſio cum Tranſſilvanicis & accolarum copiis inſeſſa ægerrime ſuperaſſet, tandem tranſnatato Tibiſco Solnocum, indeque ducentibus Turcis in Sinani caſtra venerat; cui antea quoque bello Perſico cognitus erat. Ibi enim, quum operam Murati principi adverſus Perſas navaret, ab iis captus, ac biennio & amplius graves carceris & vinculorum moleſtias paſſus, miro demum aſtu decepto Perſarum rege, cujus ſororem in matrimonium duxerat, profugiens ad ſuos erat reverſus. Nec Tiffenbachus quantum viribus poterat quicquam prætermiſit, quo Tartaros à tranſitu Tibiſci prohiberet; ideoque eductis Caſſoviâ copiis, verſus Maramaruſium & Huſtum iter intendit, ac ad oppidum Zoloſium caſtra eſt metatus; verùm impar numero & viribus, ac etiam adverſa ex membrorum dextræ partis paralyſi tentatus valetudine, eodem quo erat profectus itinere reverſus fuit. Quo in conatu Franciſcus Balaſſius impiger ac maximæ expectationis adoleſcens, dum extrema Tartarorum agmina laceſſendo carpendoque infeſtaret, ſagittis ſub cingulo per ventrem & ilia ictus, magno cum omnium dolore erat interfectus.

Turcæ Perlinianos aggeres invadunt.

Hunc in modum auctis acerrimo militum genere, ac diſtinendis & inquietandis noſtris aptiſſimo Sinani copiis, ante omnia Perlinianos aggeres, pulſis noſtrorum ſclopetariis in poteſtatem redigere conſtituit. Igitur cohortatus Janiceros, & quemlibet militum promptiſſimum, eos tormentis jam antea quaſſatos invadi jubet, ac acerrime oppugnari. Noſtri qui tuendis illis è numero militum nobilitatis impoſiti erant, non diu protracto certamine, fœdo metu perterriti terga dant. Hos fugientes conſpicatæ Italicæ cohortes, quas ex Hetruria Joannes Medicæus Florentini principis frater adduxerat, Virginio Urſino duce, è ſtatione ſua per pontem ſubſidio procurrunt, ac celeriter opem ferunt, pulſiſque magna virtute Turcis, aggeres recuperant. Quos tamen tormentis hoſtium adeo dirutos, ut ſine detrimento & periculo defenſorum diutius ſervari nequaquam poſſe viderentur, poſtea noſtri retractis in caſtra tormentis, deſeruerunt.

Noſtri deſerunt, ſorte.

Sinanus ergo, aggeſtis novis aggeribus, propius urbem tormenta promoveri, ac mœnia & munitionem, quæ ad portam Sacram conſtructa de nomine centurionis Valentini Toti appellatur, indeſinenter verberari juſſit.

Munitio Tobana tormentis concutitur.

Quorum vi ac impetu non mœnia dumtaxat & propugnacula; verum etiam interiores domus & ædificia vehementer infeſtabantur; adeo ut Martinus Loſpergius, ordinarii Germanorum præſidii tribunus, cum in fornice inferiori ædium ſuarum ex vulnere ad aggerem Perlinianum ſuſcepto æger decumberet, penetrante parietem majoris colubrinæ pila in lectulo interficeretur, & multi milites ultro citroque commeantes, ſimiliter icti quotidie perierunt.

Tartari principe præeunte Danubium tranſnatant.

Eodem tempore Tartari ex adverſo deſerti fani, quod Divi Viti vocatur, tranſnatare in inſulam juſſi, quum profundiſſimo & rapidiſſimo flumini, & omnium Europæ totius maximo ſe credere non auderent, Cazis eorum princeps

Iſthuanſ. Hiſtor.

navandæ operæ avidus omnium primus equum in flumen adegit, ac cæteri ejus exemplum ſequuti, magno numero tranſnatarunt, pagumque Segiem inflammarunt. Quo viſo Palffius cum omnibus ſuis copiis Ungaricis, ac Germanico Saxonum & Sileſiorum equitatu tam in eos, qui tranſierant, quam qui natando ſequebantur, irrupit, eoſque terga dare coegit. Qui dum palantes tumultuaria fuga in flumen ſe præcipitant, noſtrique ultum ire properant, magna eorum multitudo tam colubrinis campeſtribus, quam ſclopetis & gladiis cæſa, ſed longe major in flumine aquis abſorpta eſt; ita ut tria amplius millia eorum deſiderata eſſe exiſtimentur. 1594.

A noſtris cæduntur.

Jam aggeres, quorum latebris Janicerorum promptiſſimi ſclopetis rem gererent, uſque ad marginem foſſæ per ſinuoſos circuitus excavati erant, & ex iis non ſolum prætoriani, ſed etiam Aſapi, & quos Sarhorios vocant pedites, ac magna agreſtium multitudo, ſive illi noſtrates tributarii forent, ſive Aſiatici ad implendas virgultorum faſcibus, ramiſque & frondibus arborum, & ſaccis terra repletis foſſas, nullo cujuſpiam habito diſcrimine, compellebantur: nec ſi obſeſſi operi intentos glandibus ferirent, quicquam penſi habebatur. Sed cum injecta curſu fluminis abriperentur, nec quicquam proficeretur, tum Sinanus advocatis Janicerorum tribunis, ac magiſtris fabrûm, quos ſecum adduxerat, naviculas conquiri jubet trium aut quatuor hominum capaces, plauſtriſque vectas in foſſam demitti, quibus ſingulis ternos fabros imponit: ii ſilentio noctis taciti proxime oppido ſuccedunt, ac malleis & inſtrumentis quibuſdam ferreis in imo acuminatis muros, qui latericii erant, ſuffodiunt; ita ut uno aut altero laterculo exempto cæteri facilè eliderentur, quo poſtea in loco, pluribus identidem operis immiſſis, ingens ligonibus & batillis ſcrobs effoditur, & pulvere ſulphureo impletur.

Cuniculis actis muros hoſtis ſubruit.

Noſtri periculo animadverſo, ad deturbandos eos, qui in opere erant, ſine mora concurrerunt: Verum quum ſub ima propugnaculi parte nec peti glandibus, nec majoribus pilis poſſent, & conſiſtendi in muris facultas, fulminantibus ex aggere omnibus hoſtium tormentis nequaquam eſſet, operæ hoſtium funiculo indito ignito, quo pulvis ad certam temporis moram incenderetur, retroceſſere, paucis, qui poſtremi erant, noſtrorum ſuperventu trucidatis. Nec mora propugnaculum ingenti edito fragore disjectum concidit, ſed non adeo lato hiatu, ut irrumpi poſſet; & flumen obſtabat, nequaquam hoſti pervium.

Propugnaculum pulvere ſulphureo disjectum corruit.

Hæc res obſeſſos & maxime Hardecum perterruit; ita ut ſi hoſtes ejuſmodi artificii genere pluribus locis uſi muros perfoderent, muſſitando & diverſa inter ſe conſilia miſcendo, de urbe retinenda deſperare viderentur. Adhuc tamen ſpe & fiduciâ exercitûs circa urbem in caſtris collocati, ex quo per pontem milites in urbem commeare, ac feſſis & vulneratis recentiores ſubinde ſubmitti poterant, aliquantum ſuſtentabantur.

Interea Matthias cum ſuas copias indies dilabi ac diminui videret; nam voluntarii milites è nobilitate, quod præſtitutum legibus tempus in caſtris explevisſent, partim ipſo inſcio caſtra deſeruiſſent, partim ægerrimè detineren- tur;

1594. *Copiæ noſtra paſſim dilabuntur.* tur; mandara ad omnes regiones, in quas Pannonia diviſa eſt, dedit, ut quamprimum novos delectus habere, & majoribus coactis copiis, ad tuendam patriam confluere maturarent. Ad eoſdem Palffius quoque literas dedit & nuntios, qui rem urgerent, ſine cunctatione expedivit. Ad Moravos quoque & Sileſios, ac Bohemos miſſi, qui eorum in caſtra adventum ſollicitarent, Cæſaremque hortarentur, ut illis ad concurrendum & opem ferendam ſua auctoritate calcar adderetur. Nam ipſe, quod plures cohortes Jaurino & aliis præſidiis tuendis diſtribuiſſet, eo quidem tempore in caſtris vix equitum ſex millia, ac peditum bis totidem habere cenſebetur.

XL. millia equitum & peditũ Hungarorũ denuo confluunt. Confluxere ex Ungariæ ad mandatum principis die condictâ, in caſtra circiter XL. millia equitum & peditum magna celeritate, quorum major pars collectitia quidem è plebe & ex agris erat; tamen & ſclopetis & armis ſatis bene inſtructa, & tantæ neceſſitatis tempore gratus & commodus eorum adventus fuit: quod & erigendis aggeribus, & vigiliis aliiſque muniis caſtrenſibus obeundis tuto adhiberi poſſet: & non modica pars etiam militiæ exercendæ haud inepta eſſe videretur. Cæterùm Carolus Burgaviæ regulus, qui caſtrorum magiſter & principis legatus à Cæſare erat deſignatus, cum legione ſua & equitibus, viarum difficultate impeditus nondum in caſtra venerat. Itaque Franciſco Saxoniæ duci Lauenburgio ejus vices erant demandatæ, viro cætera quidem cauto & pugnaci, ſed Turcicis bellis & prœliis minus exercitato. Ungaris Palffius præerat, vir indefeſſus & fortis, navandæque operæ cupidiſſimus. Is quantum ingenio viribuſque poterat, hoſtibus arcendis & inquietandis incumbere non prætermittebat.

Igitur cum minoribus ducibus & præfectis colloquutus, permittente principe in hoſtium caſtra irrumpere decrevit; & oportuniore occaſione, quod eodem die Tartarorum major pars ad populandum in inſulam, quam Arrabo fluvius in aliquot diviſus alveos efficit, caſtris diſceſſiſſet; re itaque cum Herdeco & trierarchis communicatâ, tali ordine, ut ipſe è caſtris, ille vero ex urbe cum ſuorum ſelectiſſimis excurrerent; trierarchi verò cum claſſe ſociiſque navalibus ſecundo flumine devecti, ſuos ex adverſo aggerum, in quibus tormenta erant in continentem exponerent, & uno eodemque impetu aggeres & caſtra aggrederentur, decrevere. *Palffi irruptio in hoſtium caſtra.* Itaque XXVIII. die menſis Sextilis ſummo mane Palffius cum quinque millibus equitum & peditum, & Hardecus cum Joanne Gaiſſclopeiio tribuno haud minore ſuorum numero erumpentes in Janiceros, qui in aggeribus ad tormenta cuſtodienda excubabant, validiſſimum impetum fecere. Qui tametſi fortiter aliquandiu reſtitiſſent, ad extremum tamen fuſi fugatique in caſtra fœdâ factâ fugâ evaſere. Ad quem tumultum Budenſis purpuratus, ac Sinani filius Beglerbegus, ſuos totis caſtris ad capienda arma cohortati, eo occurrerunt: initumque eſt acerrimum certamen, in quo noſtri premere Turcas & occidere, partem in aggeribus penes tormenta trucidare, partem in effuſam fugam vertere ceperunt, eratque res Turcarum in extremum adducta diſcrimen, adeo ut Beglerbegus vulnerato, quo vehebatur, equo, in magno periculo verſaretur, & Palffius ancipiti fortunâ cum quodam 1594. Turca dimicaret, qui tamen à Derſffio brevioris ſclopeti glande trajectus occubuit; jamque Budenſis & Beglerbegus fugam dederant, in qua multo maximus hoſtium numerus cæſus erat; ni Sinanus omnem fere equitatum & prætorianos ſuis laboribus opem laturos ſubmiſiſſet. Ibi prœlium atrox ſi unquam alias redintegratur; & tametſi hoſtes magnis viribus noſtros repellere contenderent, vincentibus tamen noſtris denuò terga dare coguntur. apparebatque Turcas facile fundi delerique potuiſſe, quum jam totis caſtris trepidaretur, & multi etiam tentoria revulſa componere feſtinarent, ſi claſſis & ſocii navales in tempore, ut decretum erat, adfuiſſent, & pugnantes hoſtes adorti eſſent.

Eâ pugnâ fervente, Petro Huſario Papenſi præfecto ſiniſtræ manus ad cubitum craſſiore ſclopeto fractis oſſibus vulneratur; cadit etiam Joannes Barberius, viarum ductor celebris & fortis, cæterique nonnihil animo perturbantur: ſed cum ſocios navales tardius quam res poſtulabat, incedentes animadvertiſſent, increpita mora, gradum eos celerare jubet. Verum illi noſtrorum receptum fugæ haud diſſimilem arbitrati, retro ad naves trepidi refugiunt, uſque adeo trepidanter, ut Joannes Gaiſclopeius eos retentare fruſtra conatus, ut ſaluti conſuleret, una cum iis ad naves ſe proriperet, & inter tumultum, dum in biremem inſiliret, fallente forte veſtigio, in Danubium prolapſus mergeretur. Prodierat etiam e claſſe Honorius Tanhauſerus, Seconii præfectus, quamquam tardius, & dum retentare aciem & ſuorum fugam ſiſtere contendit, ſuperveniente hoſtium in humero vulneratur. Pugnabatur tamen adhuc à noſtris fortiſſimè, & plurimi ex hoſtibus occumbebant; & haud dubie victoria ad noſtros inclinare videbatur, cùm Palffio ſiniſtrum pedem prope talos glande vulnerato, ac Sinano ſuis laborantibus totum exercitum è caſtris ſubſidio adferente, noſtri ſe in urbem & caſtra recipere ceperunt.

Duravit hæc pugna ab ſolis ortu uſque ad meridiem, ac tria fere millia Turcarum cæſa fuiſſe dicuntur, neque erat dubium, ſi validior manus noſtris ſubſidio veniſſet, hoſtes ee dis fundi, & caſtris exui potuiſſe, *Tria fere millia hoſtium ea pugna cæſa.* quod etiam ex literis Budenſis purpurati, biduo poſt interceptis cognitum fuit. Tartarorum ſiquidem major pars cum Turcis Albanis & Coppanianis ad vaſtandos inſulæ Arrabonienæ populos excurriſſe, & negligentius in hoſtium caſtris omnia adminiſtrari ferebantur. Nec noſtris incruentum certamen fuit; inter quos præter Palffii ducis, & Huſarii graviſſimum vulnus, ſelectiſſimi milites ad CCLV. periiſſe ac vulnerati eſſe exiſtimantur. Poſt hanc pugnam Nadaſdius cum Franciſco Derſffio, Stephano Turca, Thoma Secio, aliiſque nonnullis, ac cum haud modica parte copiarum, ad tutandam adverſus Tartaros Arrabonis Inſulam, cujus major pars ejus erat ditionis, accepto à principe commeatu, proficiſci decrevit. Sed quum eo perveniſſet, jam hoſtes ingenti hominum & pecorum abactâ prædâ diſceſſiſſe

cogno-

1594. cognovit: itaque ſpe domi ſe continuit, nec caſtra repetivit ſuis defendendis intentus.

Exinde hoſtes ad Papæ præſidiarios tentandos excurrerant; rati, ſicut evenit, eos ad inſidias elici poſſe. Erat in oppido Nicolaus Becaſius, quem Huſarius, dum Jaurini vulnus curat, ſui loco legatum conſtituerat: is cum Matthia Hathalmio equitum præfecto, ac centurionibus colloquutus, nec ferendam hoſtium inſolentiam dictitans, cum ſuis adverſus hoſtes vociferantes, ac in gyrum obequitantes excurrendum exiſtimavit; pugnâque contractâ, quamquam noſtri pro vetere ſua fama, qua pugnaces forteſque habebantur, diutius eam protraxiſſent, cum tamen Tartari ex inſidiis procurriſſent, numeroque & ſagittarum vi multos non ſolum milites, ſed etiam equos, crudeliter ſauciare atque interficere cœpiſſent, & Becaſius ac Hathalmius ſagittis confixi in veſtigio occubuiſſent, cæteri fuſi, fugatique & uſque ad oppidi portas cæſi ſunt; paucique oppidum incolumes reverterunt; adeo ut niſi inde tormentorum pilis ſubmoti fuiſſent, parum abeſſe videretur, quin fugientibus intermixti in oppidum penetrarent.

Papenſes præſidiarii à Tartaris cæſi.

At Sinanus propoſiti ſui tenax, quo Jaurinum in poteſtatem dirigere ſtatuerat, Danubium vel invitis noſtris ponte conſternere, ac de rerum ſumma ferro decernere, aut ſi ii vitato congreſſu retroceſſiſſent, oppidum vera vi expugnare, aut admoto terrore ad deditionem compellere decrevit. Igitur imperata oppidis & pagis tributariis infinita plauſtrorum ac jumentorum multitudine, naves Budâ Strigonium adverſo flumine ſubvehi, & illinc jugis boum aut equorum per continentem in caſtra ferri juſſit. Denſior caligo ac nebula diem obſcuriorem reddiderant, ſicuti locis humidis fieri ſolet, ut aſpectum eriperent, dum hæc agerentur; ex multo tamen agreſtium hominum qui jumenta urgebant, clamore, hoſtes aliquid moliri ſuſpicio erat; & interea etiam ab exploratoribus & transfugis cuncta hoſtium conſilia ad principem adſerebantur. Ipſe cum omnia ponti conſtruendo neceſſaria comportari juſſiſſet, ut quod animo volvebat, bene verteret, ſuccenſis per omnia tentoria innumeris cereorum luminibus, præcinentibus que Taliſmanis, preces & ſupplicationes placando numini fieri inſtituit. Quibus peractis, tormenta curulia majora minoraque ferme XXC. ad ripas Danubii, longa ſerie, interpoſitis corbibus terra repletis collocari juſſit, quæ tuendis iis, qui pontem curarent, ſubſidio eſſent.

Danubius ponte à Turcis ſternitur.

Quæ tametſi ab hoſtibus maximis conatibus propalam fieri duces noſtros minime latebat, fatali tamen quadam negligentia adeo animos corporaque laxaverant, ut nedum mature obviam ire contenderent; ſed etiam copias auxiliares, quæ audito hoſtium adventu in caſtra convenerant, domum redire permitterent, ſuaſu, ut fama fuit, Stephani Illeshazii, qui Palffio affinitate junctus erat, jam non procul caſtris eſſe legionem Burgavianam, ac Bohemorum & Moravorum auxilia Sacolciam perveniſſe dicentis; ac iſtos collectitios tempus præſtitutum explevisse, ſtipendiiſque & commeatu deſtitutos dimitti ad curandos agros oportere. Qui quum vexillis explicatis via Comaronienſi reverterentur, idque Tartari, qui prædatum exierant, ex ulteriori Danubii ripa conſpexiſſent, fraudem ſubeſſe rati, id non ſine admiratione in caſtra reverſi ſuis retulerant. Opportunam igitur occaſionem nacti hoſtes, navigia in flumine componere, & contabulare aggrediuntur, ac noſtros numero paucos prohibere conantes, innumeris tormentorum pilis ex adverſa ripa ſubmovent. Tartari denuo eodem in loco tranſnatantes, noſtros diſtrahere contendunt, & Janicerorum validæ manus per Saicas & navigia tranſvectæ, aggeres noſtrorum, paucis peditibus, qui eos tuebantur, cæſis, occupant; obverſiſque in noſtros tormentis non modicam in eis ſtragem edunt. Burgavius legatus, quum relicta in itinere legione ſua, per celeres equos in caſtra veniſſet, nec adhuc Bohemi auxiliares, qui ad XX. millia hominum eſſe dicebantur, Poſonio è ſtativis moviſſent, Palffius autem ex vulnere nondum convaluiſſet, quidnam in hac rerum perturbatione ageret, non ſatis explicabat. At Zrinius ingenti animo extremis periculis præſentem opem ferendam ratus, cum ſuis copiis in Janiceros, qui aggeres occupaverant, acerrimo impetu irrumpens, magnâ eorum parte cæſa, cæteros illinc exegit, ac amiſſis quamplurimis, ad naves retro fugere compulit. Supervenere etiam ei ſubſidio Palffiani, ac Saxonum & Sileſiorum equites, globoque facto Tartaros in fugam conjecere; qui cùm temerè in flumen præcipites ruiſſent, multos ſuorum aquis immerſos amiſerunt.

Auxiliares Hungarorum copiæ domum redeunt.

1594.

Hoſtes ex aggeribus repulſi cedunt.

Dum noſtri in hunc modum extremo in diſcrimine verſantur, hoſtes ex ulteriori ripa tormentis majoribus in noſtrorum aciem directis acerrimè rem gerebant, tantâ pilarum frequentiâ, noſtrorumque ſtrage, ut multi ex promptiſſimis viri ſimul cum equis majorum pilarum ictibus membratim dilaniati interirent: & nec proſpici quicquam, neque facile exaudiri poſſet, fumo ſcilicet in craſſiſſimæ caliginis morem late diffuſo, ac crepitu tormentorum cuncta terribili impetu quatiente. Inter quos Andreas Revaius, nobili ortus gente Nogradi præfectus, ac Franciſcus Topos alæ equeſtris Palffianæ ductor, ac Benedictus Totus, ejus Thomæ filius, qui bello Peſtano inter Ungaros caſtrorum magiſter erat, diſcerpti fuere. Hæc pugna ad VIII. Idus Septembris inchoata ab illuceſcente aurora, ad Solis uſque occaſum protracta eſt, quum milites tota die nec ſua, nec equorum corpora curaſſent: in qua ex Ungaris & Germanis circiter CCXX. equites pediteſque deſiderati ſunt; ex Turcis vero & Tartaris amplius duo millia interiiſſe, ipſorum etiam confeſſione relatum eſt. Interim autem dum pugnaretur, pons ſine intermiſſione, urgentibus hoſtium præfectis conſtruebatur; & quum diſcuſſis nebulis luna pernox eſſet, quod interdiu perfici non poterat, de nocte finitum eſt; & noſtri amiſſis aggeribus magna cum trepidatione in caſtra redierunt. Dum in hac perturbatione res adminiſtrantur, ac hoſtis per pontem agminatim explicatis vexillis trajicit, Matthias princeps & duces Germani, ut quidnam conſilii pro tempore capiendum ſit, in concilium coeunt, evocatur ex urbe Hardeccus, Palffii quoque lectulo decumbentis ſententia, miſſo ad eum Benedicto Pogranio

Optimates Hungari aliquot occumbunt.

1594 exquiritur: ac communibus ſuffragiis, nequaquam tamen evulgatis, decernitur, urbe Hardeci curæ, fideique relicta, præſidioque firmiore, & rebus neceſſariis munitâ, retrocedendum ac caſtra ad Ovarium reducenda; eo ordine, ut currus & impedimenta, per inſulam itinere Hedervatiano præmitterentur; exercitus vero Abdana via procederet, ac Ovatii ad Laitam flumen conjungerentur.

Noſtri caſtra Ovarium reducunt.

Sed quum ſubita ejuſmodi conſilia exequi contendunt, molæ frumentariæ, quæ in minore Danubii parte ſtabant, incertum caſu ne an conſilio, ruptis vimineis retinaculis, vi & curſu fluminis tunc fuite exundantis, deorſum ferri ceperunt; ac pontem, quo noſtri Jaurinum commeare ſolebant, puncto temporis disjecerunt; commodum tamen evenerat, ut prius quam pons interrumperetur, VI. circiter millia peditum Germanorum in urbem ingrederentur, ducibus Antonio Tino, Rudolpho Graiſio, Gaudentio Rechpergio, Honorio Sigelſtorffio, & Hieremia Plairotio. Italicis autem cohortibus Ferrantes Roſſius imperitabat. Ungari vero vix CLX. in urbe relicti erant, quum Hardecus cæteros, aut eorum diſſiſus fidei integritatique, aut nimis invidioſo præjudicio, partim in caſtra tranſire juſſiſſet, partim in aliorum locorum præſidia diſtribuiſſet: & Joannem duntaxat Iſdentium, equeſtris turmæ præfectum, ac alterum Joannem Ormandium militari juri dicundo præpoſitum penes ſe retinuiſſet. Nec multo poſt conclamatis vaſis, ac ſolutis tentoriis, noſtri duplici via, ſicuti erat decretum, iter ſuſcipiunt, tanta perturbatione ac rerum omnium confuſione, dum quiſque in progrediendo alterum præcedere contendit, ut multi de ponte in flumen præcipitarentur: nonnulli de progreſſu altercantes armis inter ſe digladiarentur. Interim equites conſcenſis tumultuarie equis, nec ullius expectato imperio, qua cuique libitum fuit, verſus Ovarium procedere: princeps quoque cum ducibus ac primoribus eodem modo, ſine ordine progredi, quiſque anxiis animis ſibi privatim conſulere, nullâ publici decoris aut virtutis curâ permoveri. Et quum Germani pro more tuguriola ſua, ſecus quam habebant in mandatis, ſubjecto igne incendiſſent, late relucens flamma fœdam militum & equorum trepidationem & fugam, qualem nocturno in metu & perturbatis confuſiſque omnibus oriri neceſſe erat, hoſtibus oſtendit.

VI. millium præſidio Jaurino impoſitio.

Noſtrorum perturbatio in diſceſſu.

Qui id quod erat rati, noſtros haud dubiam fugam capeſſere, nihil cunctati mox equos conſcenderunt, Turcæque & Tartari partim ad diripiendos currus & impedimenta, partim in caſtra, quæ partim jam ſoluta erant, partim ſarcinis colligendis occupabantur, provolarunt: & utrobique incredibili omnium rerum atque hominum præda potiri ſunt. Irrumpentes enim magno clamore atque impetu magnam partem peditum aut captam, aut interfectam, aut in Danubium præcipiti curſu profugientem deleverunt; & impedimenta ac currus, quibus non tantum vanæ ſupellectilis ingens copia, ſed etiam paratæ pecuniæ magnus numerus repertus fuit, unà cum equis & vectoribus facili negotio in poteſtatem redegerunt. Plurimi etiam onuſtos variis rebus & pecunia currus per tumultum & trepidationem in via reliquerunt, qui poſtea vel hoſtibus, vel vagis haidonibus, aut agreſtibus prædæ fuere. Inter quæ Matthiæ principis & Burgavii legati res ingentis pretii, ac argentea menſis, & abaco dicata ſupellex, pari infortunio damnoque amiſſa eſt. Zrinius tamen & paucæ quædam Ungaricæ turmæ, quæ poſtremi agminis terga claudebant, ſatis pro diſciplina Turcas confertim irrumpentes excepere, ſolitaque earum virtute impetus hoſtium aliquantum repreſſus: quo in tumultuario certamine Joannes Cunovitius, & Martinus Somogius, Zrinii equites interiere, & Andreæ Chozio viro forti, & viarum perito, longioris Numidicæ lanceæ cuſpide dextrum brachium lethaliter ſauciatum eſt, multique alii cæſi ac vulnerati; aliquotque muli ſarcinarii abrepti. Nec deſtitere hoſtes noſtris infeſtandis, donec ſumma diſſipatorum ordinum confuſione, neglecto ducum imperio ad Ovarium perventum eſt. Triremes quoque & claſſis, quæ ad inſulam, quam Danubius in duos diffuſus alveos efficit, quorum uno Comaronium, altero Jaurinum navigatur, in ſtatione erant, eadem trepidatione, multis navium, quæ remigiis & epibatis forte carebant, hoſti relictis, ab Rideſelio duce ſaluti ſuæ conſulente, Danubii ripam ad Moſonum oppidum ſubierunt. 1594.

Hoſtes caſtra noſtra invadunt diripiuntque.

Claſſis etiam noſtra turpi fuga ſibi conſulit.

Pulſis in hunc modum noſtris, ac cauto potius quam honeſto conſilio caſtris Ovarium perductis, Sinanus eo victoriæ ſucceſſu animis auctus, Jaurinum arctiori quàm hactenus obſidione circumvallavit, ac aggeres in ſuburbio Aquilonaris plagæ, quod ab Hardeco ſub adventum hoſtium concrematum erat, conſtitui, ac in iis decem tormenta collocari juſſit, quibus mœnia verberarentur. Et quamquam id ſine intermiſſione fieret, quia tamen firmiſſima multoque repleta ceſpite erant, ictus omnes irriti vanique eſſe videbantur. Itaque rurſus ad agendos cuniculos converſus, propugnaculum aliud, quod verſus meridiem, arcemque Divi Martini ſpectat, iiſdem quibus antea inſtrumentis ſuffoſſum, ac laterculis exemptis nudatum, injectoque pulvere ſulphureo in ſublime jactandum decrevit: mirumque dictu, & vix credibile, tantum hoſtium conatum, tanto diurni nocturnique temporis labore ſuſceptum, extremique plenum periculi nec à Perlino, ejuſmodi rerum artificiique imprimis perito, nec ab Hardeco, aliiſque ducibus animadverſum fuiſſe: ita ut pro diſciplina contrariis ſuffoſſis cuniculis obviam iretur. Cùm igitur pulvis ſcrobi egeſtæ injectus, nemine prohibente ſuccenſus ignem concepiſſet, ac muri partem ſatis amplo facto aditu patefeciſſet, qua tamen hoſtes necdum irrumpere poſſe multis viderentur, extemplo turbata intus omnia, tumultuari Hardecus, milites repentino periculo perterrefieri, nec Perlino ſatis animi audaciæque ſupereſſe. Itur tamen confeſtim ad locum, & oſtendente Perlino hiatus gleba & ceſpite ac trabibus ſine mora reſtauratur.

Noſtris diſcedentibus arctius Jaurinum premit Sinanus.

Altero propugnaculo pulvere ſulphureo ſubverſo.

Eodem die hoſtes magno ſublato clamore, per ruderа conſcendere contenderunt; Verùm objectu fluminis, & quod majora fragminum fruſta, non in foſſam ſed interiorem propugnaculi partem ſortè fortuna procidiſſent, multique ex ſubeuntibus tormentis petiti occubuiſſent, receptui cecinere, plurimis ſuorum

Noſtris animus concidit.

cada-

1594. cadaveribus in foſſa relictis. Secundum hanc oppugnationem Hardecus res ſuas & ſociorum perditas ac profligatas exiſtimans, nec jam ſalutem ſuam urbi duobus in locis adapertæ committendam arbitratus, diverſa degeneris animi de urbe dedenda, ac paciſcendo cum hoſtibus conſilia volutare, eaque cum ducibus, quos paulo ante nominavi, diſcrimine in majus quam erat ante amplificato, communicare cepit. Tametſi autem Matthias princeps, ex Ovario per idoneos homines eum honoris & exiſtimationis ſuæ admonuiſſet, ac ut omnem obſidionis fortunam, forti animo tolerando præſtitæ fidei memor eſſe vellet, cohortatus eſſet, atque adeo certum eſſe perſcripſiſſet, Burgavianam quater millenariam exercitatiſſimorum militum legionem, Bohemoſque & Moravos, cum juſto exercito jamjam affuturos, nec de ſuppetiis primo quoque tempore ferendis dubitandum eſſet; ipſe tamen ingenti pavore & conſternatione occupatus, nihil ejuſmodi ſermonibus moveri, ſed in propoſita deſperatione perſiſtere.

Hardecus de deditione cum Sinano tranſigit.

Igitur perductis in ſuam ſententiam Perlino, & Germanorum militum tribunis, unoque ex Ungaris Ormandio, tabulas deditionis conficit, ac eorum ſyngraphis firmat; peritoque colloquio, & publicâ fide Perlinum, qui cum Sinano de conditionibus tranſigat, in hoſtium caſtra emittit. Sinanus re cognita, ſicuti ſua & omnium opinione celerius, ita gratiſſimo lætiſſimoque animo Perlinum deditionem ultro offerentem audit, ac tridui inducias concedit, quibus & tormenta utrinque ceſſent, & de re tota tranſigatur. Itaque ſuum & Beglerbegi et Budenſis purpurati legatos in urbem mittit; brevique in hunc modum concluditur; ut cum omnibus rebus, ſarcinis, equis, armis, & ſupellectili arce excedatur, iiſque & ſauciis ægrotiſque avehendis naves idoneæ concedantur. Quibus à Sinano obſignatis, Hardecus claves Beglerbego (eum enim Sinanus loco ſui miſerat) tradit, precatus impudenter, ut occupata urbe quamdiutiſſime potiretur; eoque dicto, nec expectatis iis, qui naves conſcenſuri, aliquantulum moræ protrahebant, urbe exceſſit, rectàque ad principem contendit: qui audita non ſine ſummo dolore intempeſtiva urbis deditione, relicto Ovarii valido præſidio, eoque fidei & curæ Sigiſmundi Hageri concredito, ad Pruccum Laitæ flumini adjacens oppidum, ſeſe receperat. Ubi quum princeps ei colloquium expetenti, uti abjecto & contempto homini denegaſſet, ejuſque etiam congreſſum Burgavius & Zrinius averſati eſſent, Viennam ſe contulit, ibique juſſu Cæſaris non multò pôſt unà cum Perlino cuſtodiæ traditus fuit, ut in eos judiciis convictos, per rerum capitalium judices lege ageretur. Sed iis, qui naves conſcenderant, aut ægri per domos atque hoſpitia inventi, quive tardius antecedentium agmina conſequuti fuerunt, fides publica ita ſervata eſt, ut omnibus fere miſerabilem in modum cæſis, aut captis, aut omnibus bonis & fortunis ſpoliatis, mirum documentum nos capere Turcicæ fraudis & fallaciæ, & quæ fictis à perfido hoſte pertimeſcenda ſint, fortuna voluiſſe videatur.

Idemque cum Perlino Viennæ cuſtodiæ traditur.

Turcica perfidia.

Sinanus in captivos

Sinanus Jaurino potitus, primo urbis ingreſſu gratiis Deo actis, captivos Turcas, ad XX. qui juxta pacta ibi erant relicti, ad ſe vocat, deinde vinculis ſolutos, quod pro ſacris Mahumetanis crudeles carceris & compedum ærumnas, & vitæ pericula forti & conſtanti animo pertuliſſent, collaudavit; pedeſque eorum aqua calefacta, ſpectante exercitu, ſuis manibus lavit, ſinguloſque denis aureis nummatos, ut in iis perpetua fide permanerent, cohortatus dimiſit. Deinde relictis in præſidio mille Janiceris, ac totidem equitibus, ac urbe Ali purpurato Italicæ originis, (Surrentinum eum è Campania fuiſſe tradunt) commendata, expeditam exercitus partem Beglerbego filio tradidit, ac cum Tartaris Papam miſit, ut eam quoque urbem dejectis hoſtium præſidiis in poteſtatem redigeret, ac parta victoria ad ſe Comaronium, quod obſidione cingere decreverat in caſtra venire maturaret. Papæ nemo fere præter gregarios milites erat, qui præſenti animo hoſtibus reſiſtere, urbemque pro diſciplina tueri velle videretur: Nam Huſarius cogente ingenti vulneris ac fractorum oſſium dolore, in Moraviam ad medicos fuerat profectus, & Becaſius ejus legatus, Hathalmiuſque cum majori parte equitum paulò antè à Tartaris cæſi occubuerant, & ii qui domi erant relicti, fugæ magis quam prælio arma atque animos præparatos habebant.

1594.

Turcos humanitas.

Urbis præfecturam Aly purpurato mandat.

Papa à noſtris derelicta in hoſtium poteſtatē venit.

Itaque cognito Beglerbegi & Tartarorum appropinquantium adventu, tanta in urbe atque arce perturbatio exorta eſt, ut præ tumultu & trepidatione militum, quibus fœminarum, & puerorum plangentium pavidum genus cum ejulatu & lachrymis immiſcebatur, nihil aliud conſilii, quam de urbe deſerenda cogitaretur. Itaque ſubito pavore exanimati, ac anteactæ militiæ laudiſque obliti, reconditis in publico carcere XXX. ferme captivis (id gratum Beglerbego poſtmodum accidit, quod eos vivos repererit: eamque ob cauſam Papenſes, immiſſis equitibus, perſequi nequaquam ſuſtinuit) in adverſos montes & ſilvas ſeſe proripuere, ac pars Arrabonis inſulam, pars Savarium Nadaſdii oppidum, alii Sopronium, & quo quiſque potuit effuſa fuga petiverunt. Beglerbegus incruenta potitus victoria, miſſis populatum Tartaris, biduo ibi ſtativa habuit, iiſque rurſus cum præda in caſtra receptis, Jaurinum ad patrem rediit, & ab eo Papæ in præſidio Hydrizes cognomento Coracevitius natione Dalmata, Zlunii olim comitis alumnus, cum M. utriuſque ordinis militibus Turcis relictus fuit.

Inde Sinanus promotis caſtris ad dextrum Danubii latus, verſus Comaronium iter tenuit, gloriabundus & jactitans ſe, uti ab Hiſpanis in Africa munitiſſimum Guletæ præſidium vera vi ac virtute expugnaſſet, nunc vero Germanos & Ungaros, extorto ab eis Jaurino perdomuiſſet; ita etiam tertiam Comaronii munitionem, quam Chriſtiani inexpugnabilem putent, brevi captam cæteris ſuis victoriis ſuperaddìturum; quòd ſi Murati principi ſuo omnium potentiſſimo videatur, idque ſibi exequendum committat, etiam Corcyræ maris Adriatici inſulæ arcem à Veneris, nulla arte, nulla vi expugnari poſſe arbitrantibus poſſeſſam, duorum menſium labore in poteſtatem redacturum. Hæc ab iis, qui ſermoni interfuerūt, poſteaque ad nos transfugerunt, didicimus.

1594.

Inde Comaronii Sinanus obſidet.

Igitur quum ad IV. Nonas Octobris, die Divo Franciſco dicatâ Comaronium perveniſſet, primum quidem ex dextra Danubii ripa tormentis arcem quaſſari; ſed quum parum id proficeret, quod fluminis latiſſimi & ampliſſimi interfluentis objectu, vanos conatus eſſe cognoſceret, poſt irritam aliquot dierum oppugnationem, expediri naves pluteoſque, & in inſula Danubii bipartito ſupra oppidum decurrentis pontem conſtrui juſſit. Qui dum conſtruitur, Matthias princeps, qui hoſtem jam appetente hieme obſidionem tam munitæ arcis tentaturum minime crediderat, è Prucco Poſonium cum exercitu contendit, ac cum Palffio & aliis communicato conſilio, eum cohortes Burgavianas, quæ jam Poſonium pervenerant, dimidiam nimirum legionis partem, Comaronium, priusquam hoſtis ponte facto trajiciat, perducere jubet. Palffius quamquam nondum ex vulnere ſatis convaluiſſet, id tamen impigre neque cunctanter exequendum ſuſcepit. Sed cohortes ſeſe non ad tuendas ab hoſtibus arces, ac toleranda obſidionum incommoda periculaque, ſed ad pugnas campeſtriaque prælia ſtipendio conductas cauſando, id militiæ genus detrectare ac ſubterfugere videbantur. Verum Palffio cohortante, & appoſitis ſermonibus earum præfectos & centuriones promiſſis ingentibus onerante, naves conſcendere, & eos ſecundo Danobio Gutam, quod oppidum inter Novam arcem & Comaronium jacet, deductos expoſuit: additiſque viarum peritis, Comaronium feliciter introduxit, ſimulque obſeſſis commeatum, cujus penuriam jam ſentire ceperant, & res neceſſarias ſubminiſtravit. Quæ oportune curata, ad conſervandam eam arcem, & totius belli conficiendi rationes quam maxime conduxiſſe viſa ſunt.

Tormenta mænibus concutiēdis admota.

Confecto interea ponte Sinanus cum toto exercitu non procul ab oppido (quod Ereſmus Praunius loci præfectus, ne receptaculo hoſtibus foret, ſub eorum adventum funditus concremaverat) conſedit; tormentaque inuſitati ponderis XVIII. primum quidem proxime templum ſtatuit; ſed deinde biduo poſt ad ipſius foſſæ marginem, in aggeribus nocturno agreſtium operarum labore effoſſis, promota collocavit: quo in opere quamquam majoribus pilis ex arce emiſſis multos ex Janiceris operi & cuſtodiæ tormentorum intentos amiſiſſet; tamen nihil eorum cæde permotus duo propugnacula, inter quæ porta arcis adiri ſolet, interdiu noctuque inceſſanter dirui mandavit. Praunius ex adverſo, ac Lupus Starcitius ejus legatus, atque alii, qui intus erant, iis, quæ ad defenſionem erant neceſſaria, indefeſſo labore & ſolertiâ comparatis, mutuo conſilio & paribus armis ſeſe impigre tueri non deſinebant. Quæ dum in hunc modum geruntur, &

Hoſtes ab agendis cuniculis repelluntur.

Sinanus fruſtra tormentis laborat, ad agendos in medio murorum cuniculos, quibus Hardecum in obſidione Jaurini perterruerat, animum adjecit; ac fabros & Janiceros ejus rei peritos navigiis impulſos, quid fieri velit edocuit: nec mora iiſdem inſtrumentis, quibus Jaurini uſi erant, latera & lapides, quibus murus coaſtabat, eximebant, ut ſcrobibus brevi effectis pulverem ſulphureum immitterent, eoque incenſo mænia diſturbarent. Non tulit immoderatam hoſtium inſolentiam Starcitius; ſed Martinum Contrarium, & Franciſcum Zapatam trierarchos, ac ſociorum tam Ungarorum, quam Germanorum promptiſſimos cohortatus, ut ſe adverſus hoſtes vadentem intrepide ſequerentur, ſub veſperum erupit, contractoque cum hoſtibus acri certamine, eos ab opere ſclopetis & glandibus ſumma vi ac fortitudine ſubmovit; cæſiſque & interfectis fabris & Janiceris, inſtrumenta, quibus opus faciebant, ademit, ac navigia fruſtulatim ſecuribus diſſecta inutilia reddidit, incolumiſque in arcem eſt reverſus. 1594.

Matthias Archidux novas copias comparat.

Interea Matthias periculo Comaronienſium permotus, per celerrimos curſores mandata ad Bohemos dat, ut venire in caſtra maturent: Tiffenpacho ac nobilitati Pannoniæ ſuperioris, ut omnibus viribus periclitanti patriæ opem ferre feſtinent, jubet: Palffius ſponte ſua copias tam ſuas, quam quæ ei ſubjecta erat nobilitatis, quam citiſſime conſcribendas, & Danubium in inſulam Sallocoziam trajiciendas curat: Princeps ipſe, facto ſupra Danubii cornu, quod infra Poſonium ad Verecuiam vicum fluit, è navibus & tabularis ponte, ad Piſpecum oppidum proficiſcitur, exercitumque ſuum ac Burgavianæ legonis partem, una cum Italicis cohortibus, quas Joannes Medicæus adduxerat, ibidem per hoſpitia diſtribuit. Paulo poſt Ungari è ſuperiori regni tractu frequentes adfuere, & Sigiſmundo Racocio, Franciſco Doboni, Stephano Homonniaeo, ac Stephani Bathorii equitibus, & cohortibus, quibus Nicolaus Socolius, & Ladiſlaus Veteſius præerant, in oppido, quod Paca vocatur, ſtationes diſtributæ. Bohemi etiam & Moravi Petro Roſembergio regulo duce, quorum numerus ad XX. millia hominum cenſebatur, jam non procul Poſonio ad oppidum Stompham veniſſe nuntiabantur. Annibalem quoque Rottenavium, princeps ut juſtis paſſibus, ac itinere etiam de nocte continuato, adeſſe cum ſua legione maturaret, per literas & nuntios incitavit; qui non multò poſt exercitui ſe conjunxit: jamque fere ad XL. millia armatorum in ſtativis haberi exiſtimabantur; quorum virtute pleriſque arceri hoſtes aut certe ſuſtineri poſſe, haud inſulſo judicio videbatur. Sed ubi virtutes imperatoriæ ac felicitas deſunt, caſuque magis & fortuna, quam virtute & conſilio res geruntur, & magnæ copiæ oneri magis, quam auxilio ſunt, & fruſtra ſuſcipi omnem laborem oportet.

Confluentibus in hunc modum undique noſtrorum copiis, Matthias concilium denuo cogit, ut à ducibus quidnam, quod è republica ſit, faciundum putent, deliberetur. Diſputatur ab iis varie, utrum ſociis laborantibus ſuccurrendum, caſtraque promovenda ſint, an majorum auxiliorum adventus ex Auſtriacis provinciis præſtolandus? Cæterùm omnem moram non inutilem duntaxat, ſed ſummi etiam periculi plenam eſſe judicans, ea conſilia, quæ pro trahendo tempori amittendæque occaſioni cauſas adferre viderentur, abjecit, & caſtra plenis paſſibus verſus Comaronium promovit; itumque eſt ad Niaraſdum pagum, duobus Piſpeco milliaribus diſſitum; eo propoſito, ut caſtris ſibi collocatis, valloque & foſſa munitis, hoſtium conſilia certius explorarentur. Quo cùm ſecundis caſtris ad veſperum ſequentia

Diſceptatio de bello gerēdo.

Caſtra Comaronium verſus promota.

tia

1594 tis diei perventum eſſet, cognitum eſt, Bohemos Poſonium veniſſe, & dum exiguam militi quietem conceſſiſſent, in caſtra feſtinaturos.

Nec mora Palffius cum toto Ungarico exercitu, ac iis, quæ ex ſuperiori Ungaria accitæ erant, auxiliaribus copiis ac equitibus M. Comaronium verſus miſſus fuit. is non procul Comaronio ſubſtitit, & validam equeſtrem alam, quæ hoſtium caſtra late ſpecularetur, ac aliquos è numero hoſtium caſtris egreſſos interciperet, à quibus hoſtilia conſilia ſciri poſſent, præmiſit. Sed ab ea paulo ante occaſum ſolis redeunte, Sinanum ſoluta obſidione exercitum reduxiſſe cognovit. Poſtquam enim principem in inſulam cum Germanicis & Italicis legionibus trajeciſſe, Ungariæque ſuperioris auxiliis, quorum apud hoſtes magna virtutis & fortitudinis opinio erat, auctum eſſe; Bohemos etiam & Moravos advenrare didiciſſet, quorum omnium numerum vulgaris rumor ſupra veri fidem auxerat, tantum mox timorem concepit, ut nequaquam plane collectis vaſis effugere cogitaret, ægreque & difficulter tormenta ex aggeribus in caſtra pertrahi poſſent, tanta omnium Janicerorum & aliorum Turcarum celeritate & conſternatione; ut præter pulveris, & pilarum magnam copiam, unum etiam ex majoribus inuſitatæ magnitudinis tormentis, Arabicis inſculptum literis, erumpentibus Starcitio, & Ungaris ac Germanis, qui intus erant, relinquerent, & multis ſuorum amiſſis, effuſa per pontem fuga, ſaluti ſuæ conſulere cogerentur; moxque reſciſſis repente ſuccenſiſque navigiis, & tabulatis, quibus pons conſtabat, ne noſtri per ardentes pluteorum & aſſerum flammas inſequi poſſent, Tatam verſus perculſis metu totis caſtris & diſſipatis ſine ordine agminibus profugerent.

Hoſtes à Comaronii obſidione metu perculſi diſcedunt.

Qua hoſtium fuga & diſceſſu, ii qui obſeſſi erant, mirum in modum exhilarati, gratiis Deo actis, tormenta omnia audiente Sinano exploſerunt; eo tamen minori animorum lætitia, quod Praunius præfectus, dum inter pinnas dextri propugnaculi incautius verſaretur, ab Janiceris in commeantes dejiciendos vigilantibus, craſſioris ſclopeti glande in ipſo genu letifero vulnere eſſet ſauciatus; ex quo non multo poſt Viennam delatus è vivis migravit.

Praunius ſclopeti ictu ſauciatus Viennæ moritur.

Cæterum Palffius die, qui ſequutus eſt, ad principem reverſus, hoſtes metu adventantium noſtrorum, ſalvo Comaronio, reque infecta, diſceſſiſſe ſignificavit: quo nuntio ſolicitum & ancipiti ſpe nutantem ejus animum haud dubie erexit, & confirmavit: iſque de receptu hoſtium, fugæ haud diſſimili, Cæſarem certiorem reddendum curavit. Non defuere, qui hoſtiles copias diuturnis militiæ laboribus, ac urbium oppugnationibus feſſas, ac multis commilitonum amiſſis aut vulneratis debilitatas diminutaſque, ſi non deleri, at certe inſigni clade affici potuiſſe exiſtimarent, ſi noſtri tempeſtive confluentes, eos fluminibus utrinque incluſos, unanimi armorum impetu eggreſſi fuiſſent; ſed alii contrà ſalubriori conſilio, vitatum conflictum publicæ ſalutis intereſſe dicebant, ne univerſis copiis in unius pugnæ diſcrimen deductis, aliquod è temeritate infortunium eveniret, quo Ungariæ & Auſtriæ fines omni militari præſidio nudati funeſto & inexplicabili periculo exponerentur.

His rebus confectis Matthias, relicto in 1594 inſula ſtativis exercitu, cum ducibus Comaronium deſcendit, ac collaudatis militibus, qui ſecundum Dei Optimi Maximi opem repulſis hoſtibus arcem conſervaſſent, loca ab hoſtibus diruta reſtaurari juſſit, & ad ultimos menſis Octobris dies in caſtra reverſus eſt, commendato curæ Palffii Comaronio; qui Starcitium ob navatam in obſidione fortem fidelemque operam in præſidio reliquit, donec alius in Praunii locum à Cæſare mitteretur. Nec multo poſt, quod hibernæ tempeſtates bello gerendo maxime adverſæ ingruerent, & Bohemi voluntariæ ipſorum militiæ præfixum tempus præteriiſſe dicerent, nec Ungaris diſcedente ad hiberna hoſte quicquam amplius incommodo frigidoque tempore, quod utile fructuoſumque foret, geri poſſe videretur; princeps eos ad ſua loca redire permiſit, & ipſe cum ſuo comitatu equeſtri, ac prætorianis cohortibus Viennam reverſus eſt, quum copias omnes mercede ex Germania conductas, per eam inſulam amnicarum quæ in Danubio ſunt maximam, à Piſpeco uſque ad Comaronii limites, ac inde ab Ovariana ditione ad Fertonem lacum & Laitam flumen, per oppida & pagos, non ſine incomparabili miſerorum incolarum damno & detrimento diſtribuiſſet, donec eis de emerito ſtipendio ſatisfactum foret: ii ſiquidem tam antea in caſtris, quam deinde per ſtationes ex præda victitando, fertiliſſimarum & amæniſſimarum regionum vicos, vexatis & direptis agricolarum fortunis atrociter planeque hoſtiliter pervaſtabant; adeo immani licentia, peccandique impunitate, ut ex militibus immaniſſimi latrones effecti, miſerorum hoſpitum pecora, quibus ſe & parvos liberos ſuſtentare; variaque onera ad varias publicas, privataſque neceſſitates obire ſolebant, non quotidiana duntaxat ingluvie mactata vorare & conſumere, ſed rapta & in longinquas terras abacta divendere conſueviſſent; & reconditas cellis penuariis fruges & vina, & quicquid eſſet ejus generis obſonii, è faucibus complorantium crudeliter extorquere: defectas vero tempore meſſis & in acervos compoſitas fruges in ſuoa & equorum uſus exponere non vererentur: & denique freti nimia impunitate miſeris hominibus, ſi qui facultatum ſuarum rapinis prohibendis paulo contentioſius reſtitiſſent, impias & crudeles manus inferrent: nec ea, quam obtinebant, regione contenti in remotas etiam partes ſæviendo, & abditiſſima quæque loca perſcrutando rapiendoque truculentiſſime graſſarentur: poſtremo ſegniter imperata facientibus, niſi notabilis tributi pecuniâ ſeſe & pauculas ſubſtantiæ reliquias redemiſſent, omnem cædis & incendiorum cladem denuntiare atque inferre non dubitarent; atque adeo uno ejuſmodi graſſantium prædonum agmine diſcedente, alii æque crudeles & flagitioſi nullo miſeriarum fine ſubinde ſuccederent.

Copiis in hyberna & domum dimiſſis. Princeps Viennam redit.

Germanorum rapinæ.

Quibus immanium ſcelerum irritamentis, Deum Optimum Maximum, divoſque omnes offenſos atque iratos, credibile ſane eſt, ducibus atque exercitibus noſtris, felices & proſperos rerum gerendarum ad decoram victoriam ſucceſſus haud immerito eripuiſſe:

ereptu-

1594 erepturoſque etiam deincaps, niſi eorundem ſuperum benignitate, aliqu s glorioſi nominis & ſummæ pietatis imperator exoriatur: qui revocata veteris & incorruptæ militiæ diſciplina, & immanibus militum flagitiis coercitis & caſtigatis, placatoque numine, miſeram & innoxiam plebem, immunam eb injuria, indemnemque conſervare, conſulendoque & bene agendo avaritie atque ambitione procul habitis, ed ſolius tantummodo victoriæ de barbaris hoſtibus reportandæ immortalem laudem flagrantiſſimo ſtudio & ardore pugnacis animi, contendere velle videatur. 1594.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXIX.

1595. Liberato ecti obſidione Strigonio, ec rapto inſuper ſub jugum Jaurino, redeuntem Sinanum magnâ domi foriſque partâ gloriâ, domeſticiſque opibus & potentiâ adverſus æmulos ſtabilitâ, Murates congratulabundus magno ſtudio & benevolentia excepit: tanta ejus virtutis ac militaris ſcientiæ excitata ubique fama & opinione, ut quamcunqua ſe in partem vertiſſet, aut certam ſecum ſalutem, aut perniciem haud dubiam allaturus putaretur: atque ipſi ambo mutuis conſiliis ſibi blandiendo, Cæſarem veluti poſt detractum Jaurinum, & vicinas Viennæ munitiones amiſſas, animo viribuſque fractum; ad extremam neceſſitatem in reliquum tempus, quærendæ pacis potius, quam instaurandi belli conjectum prædicabant; Sinanuſque niſi id fieret, ſe, qui non hoc duntaxat bello, ſed etiem ſuperioribus In Africa etque Aſia feliciter geſtis nomen cuncta expugnantis eſſet conſequutus, danuo egreſſurum cum exarcitu, & Viennam, quæ Jaurino nonmulto munitiur, aut expugnatu difficilior foret, in poeeſtatem redacturum, ſumma vanitate & jectantia gloriando dictirabat. Verum ſecus, quam ipſe, & multo maxima pars hominum exiſtimabat, Cæſarem neque fuſi aut fugati exercitus; neque amiſſi Jaurini incommode adeo perturbaverent, quin eadem infracti ardentiſque animi magnitudine, qua bellum ab initio ſuſceperat generoſiſſimo conatu, in utramque ſortis aleam finire deliberatum haberet.

Sinanes triũphans Conſtantinopolim redit.

Ejuſdem jactatio.

Primum omnium inſtitutam paulo ante interventu Summi Pontificis, cum Sigiſmundo Bathorio Chriſtophori filio, Tranſſilvaniæ principe amicitiam, novo icto fœdere confirmandam decernit; eaque de re maodara ad Tiffenbachum Caſſoviæ præfectum dat: deinde promulgatis ad menſis Aprilis initium Comitiis Germaniæ, quibus ipſe de ſumma rerum conſulturus interſit, legatos ed Sigiſmundum Poloniæ regem delegit Stenislaum Paulovium Epiſcopum Olomucenſem, ac Wenceslaum Bercam; nomina vero regni Uogariæ tres alii legati publicis votis mittuntor, Demetrius Naptadius Aradienſis collagii Præpoſitus, ac Nicolaus Socolius, & Michael Quellemeſius, Qui cùm Cracoviam ad publicum Polonorum conventum perveniſſent, luculenta & eleganti oratione ſigillatim habita, quæ embæ axtant, Regis & Polonorum animos ad ferenda auxilia ac conſociandas vires & arme cohortati ſunt: neve laboranti Chriſtianæ reipublicæ deeſſe vallent, ſumma ope & precibus flectere & inducere contenderunt: quam ſummus Pontifex, & potentiſſimus Hiſpaniarum Rex, Italique principes, omniſque adeo Germania conjunctis animis & armis juvare conſtituiſſent, eaſdemque confœderationis conditiones apud regem & principes Poloniæ impenſius ſollicitarunt duces Electores Saxo, & Brandubuigicus par legatos Joannem Coſticium & Nicolaum Renſnerum, viros doctos & prudenres. Verum illi Joanni Samoſcio Cancellario, qui eo rempore non regis tantum juvenis animum, quo volebat, impellere poterat; ſed cunctis etiam aliis pari ferè cum rege poteſtate dominabatur, ne barbarorum ſocietatem repudierent, nec ſeſe, dum quieſcere poſſenc, novis incertiſque belli caſibus involverent, magne contentione ſuadenti paruerunt, & legati re infecta redierunt.

1595. Legati Cæſarei ad Poloniæ Regẽ miſſi.

Re infecta redeunt.

Efficacior epud Tranſſilvanum legatio fuit, cujus animum Tiffenbachus, miſſo ad eum Sigiſmundo Paczothio paulo ante pertentarat: & quod is ſuopte inſtinctu erectus in ſpem communis libertatis, ac multis & variis Sinanis purpurati injuriis ac minis territus eſſet, tunc forte haud parum eum à ſocietate Turcica alienatum repererat, occaſioneſque & modos, quibus pro præſentis periculi neceſſi-

Legatio Cæſaris ad Tranſſilvanum.

1595. eeſſitate pernicioſis tumidi & inſolentis barbari conſiliis, ad excutiendum ſervitutis jugum obviam iret, quærentem. Obſtabat tamen ei tutam & expeditam viam animo agitanti maxima procerum pars, qui Turcicis ſtudiis inveterari, nequaquam à conſortio impiæ gentis diſcedendum arbitrabantur, ne mox invictis ejus armis ſub jugum priſtinum redacti, deteriorem & crudeliorem ſervitutem ſubire cogerentur: è qua eos nec Germania omnis, neque alii principes Chriſtiani, utpote procul diſſiti, nec ſatis concordes aſſerturi fore crederentur; quamquam nec deerant plerique ex iiſdem, qui ſtudio aſſerendæ libertatis, uti humaniores, æquiſſimique homines, communi conſentientis Chriſtianitatis voto nequaquam reluctandum, ſed omnem ſortis aleam ſimul ſubeundam ſuaderent: poſtquam Sioanus cùm aliès ſæpè, tum verò non ita pridem Georgio Ravaſdio, qui legatus annuum Tranſſilvaniæ cenſum Byzantium detulerat, apertum ſe inimicum & hoſtem declaraſſet, et cunctæ humanitatis, amicitiæ, ac denique priſtinæ etiam clientelæ jure inſolenti faſtu ſubvertiſſet. Petentem enim Ravaſdium, ne majoribus tributi oneribus provincia gravaretur, quam Joannis Sigiſmundi, qui Joannis regis filius Tranſſilvaniam poſſedit, tempore factum fuiſſet; ille intoleranda ſuperbia eum convitioſe canem appellatum, ut ſileret, interpellaverat, & Joannem Sigiſmundum ab Solimano potentiſſimo principe filii loco habitum fuiſſe; eum verò, qui nunc provinciæ præeſſet, imperatorium ſervum & mancipium eſſe; idque, ſi per ſe ſtet, brevi redactis in ſervitutem provincialibus, reipſa, quid & quantum inter illum, & hunc interſit, demonſtratum illoto ore pelem addiderat.

Sinani faſtus erga legatū Sigiſmundi.

Auxerant formidinem mandata Sinani præter morem iniquiſſima, & imprimis factu difficillime, quibus ad bellum, quod adverſus Cæſarem in Pannonia gerebatur, L. millie haſtarum, XL. cubitorum longarum poſtulabat; quarum media pars ſolida eſſet, altera dimidietas concava, ſed cannabe, ſtuppaque & bitumine bene contorta. Totidem operas cum dolabris ad cedendam materiam, et palis & ligonibus ad egerendos cuniculos, cæteraque caſtrenſia munia obeunda. Tormenta item currulia & naves, quibus in oppugnando Tocaio & ponte faciendo Joannes Sigiſmundus, Joannis regis filius uſus fuiſſet. Ad hæc ut fruges tota provincia tam perticis flagellatas, quam jumentis excuſſas, ad Danubium convehendas curaret, eodemque modo & apparatu, quo ante triginta annos filius regis Joannis eunti ad Sigetanam expeditionem Solimano obviam prodierat, ſibi Belgradum profecturo, honoris officiique cauſa occurrat, ſerio imperabat. Quæ res manifeſti plenæ periculi, non ſecus, quam ſi ab ipſo Murate principe profectæ fuiſſent, ingentem omnibus, ſed ipſi potiſſimum Bathorio juveni formidinem incuſſiſſe videbantur. Itaque ſibi & provinciæ conſultum cupiens comitia, in queis de aſſerenda publica libertate deliberaretur, ad oppidum Saſſebeſſum uno ab Alba milliari diſſitum indicit. Ubi quum magnitudinem

Iniquiſſimæ Sinani poſtulationes.

periculi, perfidiam Turcarum, inſidias Sinani, et viam, qua illæ caverentur, defectionemque ab impia barbarorum ſocietate diſſeruiſſent, ac vires & arma cum Cæſare, ac cæteris Chriſtianæ religionis principibus conjungenda ſuaſiſſet, non tantum proceres & populum, ſed eos etiam, quorum conſiliis utebatur, & quos ſe jam in ſuam ſententiam pertraxiſſe putabat, longe diverſe ſentire animadvertit, & ſimul maximum ſentiens dolorem, nova animo conſilia volvere cepit, ac ut omnes Tordam ad certum diem armati convenirent, certique aliquid deliberarent, edixit.

1595. Sigiſmundus à Turcica ſocietate deſciſcere laborat.

Repugnātibus nonnullis è procerum ordine.

Quo quùm rurſus frequentes conveniſſent, & ipſe tamen adhuc Albæ ſe contineret, certis indiciis cognovit eos etiam, qui ſibi auctores deſerendæ Turcicæ ſocietatis fuiſſent, inter quos Balthaſer Bathorius patruus præcipuum locum obtinebat, alia & diverſa conſilia, ſecus quam antea cenſuiſſent, amplexos eſſe, noviſque rebus ſtudere, ita ut in priſtina Turcici fæderis vincula iterum conſpirare, multoſque è plebe & primoribus, vel diſſentire paratos, aut certe perplexos in ſuam ſententiam perducere contendant. Secedendi autem cauſam eſſe, ut Turcicis armis confiſi, alias novi principatus conditiones, ipſo abdicato, conſtituere poſſint. Quæ tametſi conficta, nec ſatis explorata nonnullis videbantur; ipſe tamen conſilii inops, gravique cura & dolore anxius, & ſibi metuens, cum neminem cui opinione prudentiæ ſubnixo fidere poſſe videretur, penes ſe haberet, ad Comitia Tordam proficiſci minime ſibi integrum duxit; ſed unà cum rebus & pretioſiore ſupellectili, Stephano Joſica, aliiſque paucis comitantibus, iter in Cuvarum inſtituit, quod eſt arx & munimentum in ipſo Tranſſilvaniæ limite poſitum: prius tamen quam iter ſuſciperet, literas ad provinciales dedit, quibus ſe abſente Balthaſarem Bathorium patruum cum ſumma poteſtate rebus omnibus gerendis & adminiſtrandis præficiebat, univerſiſque provinciæ ordinibus, ut ſui loco illi parerent, jubebat. Is mox accepta dignitate edictum in caſtris promulgavit, ut univerſi ſine mora ſe Claudiopolim conferrent, ipſeque ſuis tentoriis ac impedimentis compoſitis eo proficiſci ſtatuit, nec comitia in campo, ſed in urbe haberi voluit.

Sigiſmundus Tordenſia comitia adire recuſat.

At Sigiſmundus in itinere ad Caplianum oppidum divertit, illincque ad eos omnes, qui Claudiopoli comitiis vacabant, alias literas dedit, quibus ſignificabat, ſe non alias ob cauſas Tordam, ac deinde Claudiopolim ire nequiviſſe, quàm quòd non inanibus indiciis priora ſua, eaque rectiſſimè ſuſcepta de rejicienda Turcica ſervitute conſilia, quibus ipſorum major pars aſſenſiſſet, inverſa et immutata eſſe cognoſcat; proinde etiam atque etiam viderent, quibuſnam conſiliorum rationibus innixi communem Chriſtiani nominis ſocietatem fugiendam, ac in amicitia perfidorum hoſtium perſiſtendum cenſerent; ejus rei ſe neque auctorem, neque conſultorem unquam futurum: nec ea comitia, quibus jus faſque, ac reipublicæ Chriſtianæ decus nefariè ſubvertatur, approbaturum; quin potius in eos, qui novis hujuſmodi rebus, cum certiſſima

ſua

1595. ſua ac totius reipublicæ pernicie ſtudeant, adhibitis Chriſtianorum principum auxiliis, ſeverius animadverſurum. His literis in publico conventu lectis & recitatis, mira protinus animorum mutatio ſequuta fuit, ac diverſi diverſas dixêre ſententias: Nonnulli enim & quidem ex præcipuis, qui vel rebus novandis animum adjecerant, ac in iis opes & dignitates ſe adepturos ſperabant, vel metu impendentium malorum, ſi Turcico fœderi nuntium remiſiſſent, attonitâ & ſuſpenſa mente perſiſtebant, & qui neque ex uſu commodoque reipublicæ futurum putabant, ſi violato eodem fœdere novus rerum ſtatus induceretur, palam proloquebantur, illum, uti inconſulto Senatu ac cæteris omnibus, diſceſſum fugæ haud abſimilem ſibi ſumpſiſſet; ita etiam temere, quo vellet, abire poſſe. Sibi Dei Optimi Maximi munere uno avulſo non defore alium, qui in ejus locum conſultius ſuccedat. Hæc multo maxima pars primeriæ nobilitatis, apertis votis & ſuffragiis dicendo, ad novi principatus rationes inclinabat.

Ex adverſo nonnulli ex Ungaris, ac Siculi, & Saxones ferè omnes, recitis primum inter ſe collatis ſermonibus, poſtremò magna ut fit, voce ſublatâ, principem nonnullorum fidei diffiſum, adeoque metu perculſum, ubicunque locorum fuerit revocandum exclamare, cædem & ſupplicia aliis, qui eum abdicandum vellent, minari: neque ſe aliom principem, eo vivo, agnituros, nec niſi eo reverſo, quicquam in publicum conſulturos vociferari: qua atroci denuntiatione territi ii, qui ratum ejus exilium malebant, languidius & conſultius deliberare, perplexiſque animis ſuſpenſi nutare videbantur; non parvum enim eis terrorem incuſſerat conſentientis populi fremitus; ita urvicti ſuffragiis, nec ultra biſcere euſi, contentioni finem imponerent. Igitur *Princeps de communi ſententia Cuvario reducitur.* communi conſilio quatuor viri deliguntur, qui illum publico nomine adeuntes Cuvario reducant: Gabriel Quendius, unus optimatum factionis, Balthaſar Bogathius, Joannes Sigerius, Albertus Sivegus Cibini Saxonum prætor. Interea priuſquam ii Cuvarum perveniſſent, Franciſcus Geſtinus è Deva, ac Stephanus Boſcaius Varadini præfectus, propinqui ejus, non ſine militibus præſidiariis, ad ejus auxilium confluxerunt; iiſque ac Chriſtophoro Quereſturio Cuvarii præfecto conſulentibus, animum quem hactenus deſpondiſſe videbatur, erexit; ita ut ad Comitia Claudiopolitana profecturus, Vivarium à Fratre Georgio Monacho olim amœniſſimo loco ædificatum veniret. Ibi quatuor viri nomine publico eum ſalutarunt, ac ut in conventum tutò veniret cohortati ſunt: & eodem fere tempore Gaſpar quoque Cornisius Maramaruſii ac arcis Huſtanæ præfectus cum copiis, Varadienſe præſi- *Claudiopolim advenit.* dium militare ad eum pervenerunt. Quibus receptis, poſtquam ſe ſat ſecurum arbitraretur, quatuor viros, qui ſuum Claudiopolim adventum nuntiarent, miſit. Quos ipſe ſequutus, cùm eo veniſſet, non tantum civitas univerſa, ſed ordines omnes populi magnâ frequentiâ obviam prodeuntes eum excepere; ipſeque diſſimulatâ in præſens, quam in quoſdam conceperat, irâ atque indignatione, dextris junctis eos comiter habuit; ſicque in hoſpitium deductus eſt. Poſtero die concionem habuit 1595. brevem, qua illos ſuam voluntatem à Lupo Covachocio Cancellario cognituros memoravit: qui longiori ſermone proſequutus diſſeruit, principi ſtare ſententiam, jugum barbarorum ſtatim excutiendi. Nec mora, omnes vel non ſatis liberis ſuffragiis & votis, metu tamen compulſi aſſenſere, & decretum ſanxere.

Die quæ ſequuta eſt, quæ vigeſima nona & vigeſima menſis Auguſti dies erat, Divo Baptiſtæ decollato ſacra, ſe in templum ſacrorum cauſa iturum ſimulavit, primoreſque procerum nec quicquam mali ſuſpicantes adeſſe juſſit. Ibi è feneſtra proſpiciens (quod erat ſignum prætorianis in id maxime intentis clam pro teſſera datum) Stephanum Lazarium & Michaelem Calmendium eorum ductores accerſit: qui quum armati celerrime accurriſſent, proceres, quorum nomine jam notata habebant, in exteriori cubiculo egreſſurum illum expectantes, inermeſque ſclopetis, gladiis ac ſecuribus circumſtetere, ac captos injectis manicis, in infe- *Proceres complures custodiæ mancipat.* riorem conclavis teſtudinem clatris ferreis munitam deduxerunt: ii fuêre Balthaſar Bathorius patruus ejuſque vitricus Joannes Iſſiu, qui compluribus antea annis è Sigethano præſidio iſthuc profugerat, Lupus Covachocius Cancellarius, Alexander Quendius ſenatûs princeps, vir clarus & prudens, Gabriel & Franciſcus Quendii ejus patrueles, Joannes Bornemiſſa, Gregorii cognomento Literati, præfecti olim Agriæ, ejuſque loci obſidione tolerata clariſſimi filius, Joannes Forro, Gregorius Diacus fiſci advocatus, Joannes Gerundius, Albertus Lonaius, Gregorius Salancius, & Balthaſar Silvaſius. Triduo poſtquam *Deque iis capitale ſupplicium ſumit.* capti fuere, capitale de iis ſupplicium ſumi juſſit, Geſtio, Boſcaio, ac Joſica ſuadentibus: ita ut Alexander & Gabriel Quendii, cum Joanne Iſſiu, Gregorio Diaco, & Joanne Forrone, paulò ante auroram tortoribus & carnificibus traditi, indicta cædis cauſa, in foro urbis obtruncarentur. Quo tempore peracta cæde, denſiſſimus & procelloſiſſimus imber, multa permiſtus grandine, turbato cœlo decidiſſe viſus eſt. Balthaſar vero Bathorius cum Lupo Covachocio Vivarium deductus eſt, amboque poſt aliquot dies laqueo in collum injecto ſtrangulati ſunt, Bathorio diu cum lictoribus ſed fruſtra reluctante. Idem vitæ exitus fuit Franciſco Quendio ac Joanni Bornemiſſæ in arce Gialuina, ad quam vincti ſub cuſtodia erant deducti; horumque omnium bona, pecuniæ & facultates, quæ inæſtimabilis ſummæ pretiique eſſe ferebantur, publicatæ ſunt. Ex iis quatuor poſteriores, Gerundius, Lonaius, Selancius, & Silvaſius interventu & opera amicorum, vita quidem donari, ſed bonis ac rebus omnibus exuti ſolum vertere.

His in hunc modum è medio ſublatis, Sigiſmundus in publicum prodiens factum ſuum excuſavit, culpamque omnem in eos, qui cæſi erant, transferre conatus eſt, atque adeo illos ſibi exilium aut cædem machinatos eſſe; Tarteris iter & tranſitum per fines provinciæ clandeſtinis conſiliis conceſſiſſe: quoſdam ex iis veneno, nonnullos ſica, & pugione, aut minore ſclopeto vitæ ſuæ inſidiatos affirmavit: quæ ſcelera luculentis & locupletibus teſtimoniis, ac illorum chirographis comprobari poſſe

1595. poſſe aſſeveravit. Quæ tametſi minime producta fuere; provinciales tamen cauſas peccati facillimè mortuis delegantes, miro præpoſteroque judicio jure cæſos fuiſſe pronunciarunt; idque publicis Comitiorum decretis inſerendum curaverunt. Nec diu poſt, ad ſtabiliendam cum Cæſare pacem miſſus fuit Pragam Alphonſus Carillius Hiſpanus, Societatis Jeſu Theologus; quem ſequutus ſubinde eſt avunculus ejus Stephanus Boſcaius legatus, qui conditiones noviter icti fœderis, petitâ in conjugem Sigiſmundo una ex Cæſaris neptibus, nova etiam affinitate confirmandas procuraret. Adjunxerat ei veluti conſiliarios ac adjutores præter Carillium alios quatuor, Gregorium Chaquium doctum & eloquentem virum, ac Joannem Sigetium, Albertum Sivegum, & Joannem Frataium.

Legati Sigiſmundi ad Cæſarem.

Cæſar quoque præcipuos ex iis, quorum conſiliis utebatur, delegit, qui cum illis mutuo habito tractatu fœdus ſancirent, Joannem Curaſſium Jaorienſem, ac Stephanum Zuhaium Vacienſem Epiſcopos, Thomam Erdodium Illyrici præfectum, quem Banum appellant, Nicolaum Palffium, ultredanubianarum partium imperium obtinentem, Simonem Forgacium, eodem antea munere functum, ac Joannem Jonium regni Ungariæ prætorem. Qui vero inter hos pro arbitris forent, Cæſarem Specianum Epiſcopum Cremonenſem ſummi Pontificis nuntium, ac Gulielmum de S. Clemente Hiſpaniarum regis oratorem, ac Paulum Trautſonium aulæ ſuæ Mareſcalcum adhibuit, qui non multis interjectis diebus ſub Januarii menſis finem ſolenne fœdus pepigere: idque duodecim conditionibus ritè conceptis utrioque concluſere; quibus Tranſſilvano illuſtris principis titulus, cum aurei velleris torque, & Tranſſilvania omnis cum ea parte Ungariæ, quam ei attiguam hactenus poſſediſſet, ac Moldavia & Tranſalpina Valachia, quarum Vaivodæ ſeu principes Stephanus Reſvanus, & Michael cognomento Battus à Turcis receſſerant, ſeque Tranſſilvano ſubdiderant, mero & abſoluto jure ei concedebantur; ſicut decedente eo abſque hæredibus, eæ provinciæ rurſus ad Ungariæ regnum, ejuſque reges, ad quos antiquitus pertinebant, abſque ulla controverſia redigerentur. Quæcunque arces aut oppida & Civitates communibus viribus, ac miſſo è Cæſare juſto exercitu capientur, aut recuperabuntur, ea Cæſari, tanquam Ungariæ regi cedant. Quæ vero Tranſſilvanus ſuis armis ac induſtria, aut alia indulgentia hoſti ademerit, ſibi jure clientelæ retineat. Sed quæ ad coronam regni propriè pertinebunt, Cæſaris ſunto, qui pro iis Tranſſilvano æquam ſatisfactionem impendito. Si fors Tranſſilvano ab hoſtibus, quod Deus avertat, ejecto, ſolum foret vertendum, Cæſar locum certum ſecurumque cum redditibus, quibus cum dignitate ſeſe ſuſtentet, dabit. Conjux illi dabitur ex auguſta domo Auſtriaca: & ut ille adverſus communem hoſtem alacrius & promptius ſuſceptum bellum gerat & adminiſtret, Cæſar nec ipſum, nec provincias ejus ullo unquam tempore, quicunque rerum caſus, fortunæque mutatio ingruat, deſerturus eſt, nec conſilio, armis, pecuniâ, exercitu idoneo, ejuſque apparatu neceſſario juvare deſinet. Hæc omnia

Solenne fœdus cum illis pactum.

Cæſar approbavit, ac in comitiis regni Ungariæ, quæ deinde menſe Martio ſequuta ſunt, à ſtatibus & ordinibus recipi & confirmari curavit; ipſeque Boſcaius brevi pôſt à Cæſare liberaliter donatus, dimiſſuſque Gracium Stiriæ urbem profectus, Mariam Chriſtiernam, Caroli Archiducis, qui Cæſaris patruus fuerat, filiam, ſingulari elegantia ac forma virginem, ac Latinæ linguæ peritam, à vidua matre Maria Bavara Sigiſmundo petivit, & ſolenni ritu deſponſavit; quæ ſequenti æſtate deducente matre, in Tranſſilvaniam conceſſit, nuptiæque ſolenni pompa Albæ peractæ ſunt. 1595.

Maria Chriſtierna Sigiſmundo deſponſa.

Dum hæc in hunc modum aguntur, Murates Turcarum princeps Byzantii Nonis Januarii nephriticis doloribus extinctus, è vivis exceſſit, cum imperaſſet annos XX. & vixiſſet XLVI. Succeſſit ei Mehemetes filius, nominis ejus tertius, XXVII. annorum juvenis, quem ad Magnetes, & Cappadociæ urbem Amaſiam, poſt eum ſolenni ritu circumciſum, à patre amandatum fuiſſe retulimus. Is quum paternum ſolium Byzantii, procurante Sinano occupaſſet, imperium cæde & ſanguine juniorum fratrum auſpicatus eſt; matreſque eorum, novercas ſuas mari ſubmerſit: demum purpuratis ſuis, & Janicerorum tribunis pro concione pollicitus eſt, ſe æſtate inſequentis anni in Pannoniam cum exercitu venturum, ac obvia quæque uſque ad urbis Viennenſis portas & ſuburbia, igne & ferro vaſtaturum; proinde ut hujus futuræ expeditionis memores, ſeſe ad caſtra & bellum pararent, ſerio edixit.

Murates Imper. Turcarū fato fungitur.

Mahemetes filius illi ſuccedit.

Quæ quum certis nuntiis ad Cæſarem perlata eſſent, eum ſua ſponte ad proſequendas inſtituti belli rationes non obſcurè proclivem, multo magis ad reſiſtendum, ac propulſandum hoſtem exacuerunt. Itaque cum duce rei militaris admodùm perito ac exercitato opus ſibi eſſe cenſeret, cujus penuria hactenus ſe haud parum laboraſſe comperiebat, ſcriptis ad Carolum Comitem Mansfeldium literis, qui vir ſtrenuus, & à primo ætatis flore bello exercitatiſſimus, in exercitu Belgico claſſis regis Hiſpaniarum præfectus erat, multaſque & præclaras res terra marique geſſerat, id muneris detulit, ac ut illud haud gravatim ſubire vellet, hortatus eſt: Patrem quoque Erneſtum, ejuſdem Caroli patrem, octogenarium ſenem, ſed vegetum, qui Lucenburgenſis provinciæ præſes in exercitu Belgico, poſt Alexandrum ducem Parmenſem, ac deinde eo vita functo, poſt Erneſtum principem, primam dignitatem obtinebat, itidem rogavit, auctor filio eſſet, provinciam eam minimè detractandi; quæ ut ei magno honori & gloriæ, ornamentoque foret, ita Cæſari haud dubiè gratiſſimam, omnique ſtudio & grati animi ſignificatione reponendam eſſet facturus. Permiſſu igitur regis Hiſpaniarum, ac patris hortatu Mansfeldius, ſuſcepto per Germaniam ac Francofurtum itinere, ad Cæſarem contendit; ac inundatione aquarum, & itineris difficultate, multis in locis retardatus, ad ſeptimum tamen Idus Martias Pragam appulit; atque à Cæſare ſumma benignitate exceptus, muneribuſque exculrus, & titulis principalibus ornatus fuit: copiaſque ſuas, quas ad futuri belli rationes conduxerat, quæ viarum difficultatibus lentius progrediebantur,

Carolo Mansfeldio ſummum exercitus Cæſ. imperium defertur.

1595. tur, ibidem expectavit. In iis duo millia eqoitum ſelectiſſimorum habebantur, quibus Adolphus Suarcemburgius illis juſſu præerat; ſub quo Hermanus Roſwurmius alam equeſtrem ducebat. Bina peditum Wallunum millia à Daolio & Aſſicurto tribunis ductabantur; Bovillerus vero & Marciua ſinguli mille pedites Vallones ſub ſignis habebant: Leonardus Jellus caſtrorum præfectus erat, qui poſtea omnes, atque imprimis Suarcemburgius, hoc Pannonico bello reipublicæ Chriſtianæ & Cæſari egregiam operam navaverunt. Eos vero, ut Viennam ſeſe conferrent, præmiſit; ipſe autem ſub menſis Aprilis finem, cum Matthia principe, qui poſt Comitia Ungarica Pragam ſe contulerat, Viennam venit: ibique juſſu Cæſaris Matthias exercitum ita partitus eſt, ut qui infra Viennam ad Danubium caſtra habiturus eſſet, ſibi regendum conſervaret, conſtituto, qui omnibus ſecundum ſe imperaret, ſummo duce Mansfeldio: quæ vero copiæ in ſuperiori Ungaria eſſent, eas fratri ſuo Maximiliano gubernandas ſubjiceret, eique Chriſtophorus Tiffenbachius vicariam operam præſtaret. Tunc primum nomen Vallonum militum apud nos innoteſcere cepit, antea quidem in Pannonia vix fama auditum.

Copiæ Belgica ab illo contracta.

Porro Mansfeldius paratis omnibus ad bellum neceſſariis, ac idoneo tormentorum apparatu in naves impoſito, primum ad oppidum Pruccum, quod ad Laitam flumen ſitum eſt, cum exercitu venit; ac deinde paulo ſupra Ovarium caſtra ad Moſonium metatus eſt: quæ aggere & foſſa lata ad Danubii ripam ſumma celeritate atque arte munienda curavit, tormentaque ad angularia propugnacula collocavit; ita ut extenſis in eo tabernaculis muniti cujuſdam oppidi ſpeciem repræſentarent: tanta ubique in caſtris rei militaris diſciplina ſervata, ut quamvis demeſſæ fruges nondum in horrea comportatæ, cumulatim per agros jacerent, nemo tamen militum rapaces, ut antea impunè conſueverat, manus eis admoveret, præſens & feſtinatum ab ſevero duce veritus ſupplicium: in foro autem & diverticulis caſtrorum tam edulia & poculenta, quam anſeres gallinæque, & alia id genus tutò venum exponerentur: nec mercatoribus atque agreſti plebe omnia ad victum neceſſaria affatim ſubminiſtrantibus, quicquam omnino præſenti ementibus pecuniâ deeſſet. Expectavit ibidem reliquas copias, quæ ex Germania ſumptibus ordinum Romani Imperii, Cæſariſque ipſius ære condoctæ erant, atque adeo Italicorum principum, ac ſummi pontificis auxilia, & quæ Auſtriacæ ditiones, Bohemique ac Muravi & Sileſii miſſuri erant, quæ quotidie conveniebant: quarum ſumma militum millia ſexaginta excedere ferebatur: Palffio autem in mandatis dedit, ut cum ſuo exercitu Ungarico paratum ſe ad imperia contineret. Et eo fere tempore Franciſcus Aldobrandinus, Pontificis frater patruelis, cum duobus equitum, & octo peditum millibus, Joannes verò Medicæus cum tribus millibus pedeſtris ordinis militum, à fratre Hetruriæ principe Ferdinando miſſis in caſtra venerunt, huncque haud cunctatus tormentario negotio præfecit. In Pontificio exercitu erant tribuni claris orti natalibus, clarique militiæ Marcus Farneſius, Julios Cornetanus, Leo Strozza, Rudolphus & Horatius Baleoni, & Fridericus Gislerius, compluresque alii. Nec cæteros, qui erant in itinere expectandos duxit, ſed inſtitutam expeditionem primo quoque tempore maturandam ſuſcepit. Quo autem magis ac cautius conſilia ſua, quæ pectore animoque volvebat, occultaret, hoſtemque aſtutum ac in omnia intentum falleret, omni Auſtria, quæ ad utramque Danubii ripam exporrecta eſt, ac Ungaris, qui infra Viennam, inſulamque Sallocoſiam, quæ à Germanis Sitta vocatur, uſque ad loca Jaurino propinquiora Danubium prope habitant, ſub capitis pœna mandavit, ut multas myriadas faſciculorum è ſalicibus ad ripam natis, aliiſque arborum frondibus colligatas, ad flumen conficerent, ut inde navibus in caſtra convaherentur. Quæ res ad hoſtes delata, eorum animos variis curis anxios diſtractoſque tenebat, Jaurinoque imprimis metuere cogebat; cujus foſſas ea faſcium multitudine implendas fore ſuſpicabantur. 1595.

Diſciplina militaris à Mansfeldio obſervata.

Copiæ Italicæ Pontificis & Hetruriæ Ducis.

Interea dum hæc fiunt, Cæſar adverſus Ferdinandum Comitem Hardecum, ac Nicolaum Perlinum Urbinatem, qui Jaurinum ut diximus, puſillanimitate an proditione incertum (utrumque enim vulgo dictum fuit) Turcis tradiderant, lege agi juſſit; ac de iis jure militari convictis, in foro ſublimi loco è tabulatis erecto, extremum ſupplicium ſumptum fuit; ita ut ambo truncatis cervicibus interirent: ſed Hardeco dextra quoque manus eodem fere alterius carnificis ictu præcideretur. Cæteris tribunis Cæſar ignovit, ita ut inter legiones Carolo Burgoviæ regulo ſubjectas diſtributi, ſuis ſumptibus ad certum tempus militarent: ſimul & Paxium, Ormandium, Orſum, ac Joannem Zadorium, qui Tatam, Palotam, Veſprimium, & Montem ſacrum Pannoniæ Turcis capienda deſeruerant, quamquam in comitiis centumvirali judicio damnatos, dimitti liberos juſſit.

Comes Hardecus ac Perlinus capitis ſupplicio affecti.

Ceterùm Mansfeldius quo minus quam in partem bellum facturus eſſet, hoſtes ſcire aut explorare poſſent, modò Comaronium ire, ac inde Albanis Turcis terrorem inferre; modò aſſumpto ſecum Palffio, cum parte copiarum Jaurinum obequitare, locique ſitum contemplari, ac idoneum caſtris locum, ut opportunius falleret, deſignare ſolebat. Porro poſtquam in ſua caſtra reverſus eſſet, nihil cunctatus tubis ac tympanis ſignum profectionis dari, ac vexilla attolli juſſit, ac apud Comaronium, ſtrato ſumma celeritate ponte Danubio, ductoque per inſulam Sallocoſiam juſtis paſſibus exercitu, Calendis Julii nec opinantibus hoſtibus Strigonium obſidione cinxit: quòd eo tempore annona ac rebus neceſſariis ſatis munitum erat, ſed quod inopinatus noſtrorum adventus ingruiſſet, pauciſſimos in præſidio milites & defenſores habebat. Ab oriente Aldobrandinum cum Pontificis copiis collocavit: Suarcemburgum autem cum Vallonibus ad viridaria, quæ ſancti Georgii, à delubro quondam ibi extructo vocantur, ſub vineis tendere, ac

Mansfeldius Strigonium obſidione circumvallat.

in

1595. in omnes partes excubare juſſit. Ab Aquilone Ungaros Palffio duce, longo penes Danubium ordina curare voluit. Ipſe in medio caſtrorum non procul flumine, ſuis tentoriis ec peculiaribus copiis locum delegit, & tormenta prægrandia octo ex parte oppidi, quod à Turcis poſt tridui defenſionem in arcem profugientibus vacuum erat relictum, ſinuoſis factis more militiæ aggeribus diſpoſuit, toridem apud Orientalia Aldobrandini caſtra, quibus propugnaculum è lapidibus quadratis dirutæ majoris templi teſtudinis, è Sollmano conſtructum, concureretur, pertrahi juſſit, In monte quoque ſancti Thomæ, ac alio ex oppoſito arcis ad occaſum exporrecto, ad diſtantiam unius ſtadii, item in vineis, quæ ad meridiem vergunt, caſtella inſtar ſpecularum erigi, eaque foſſa & tormentis, ac præſidio militari munienda curavit, magiſtro fabrûm uſus Cornelio, quem è Belgio ſecum adduxerat, ſibi imprimis fido, ſuæque artis peritiſſimo, ac Claudio Cogorano Architecto Italo: idque eo conſilio, ne ſi hoſtis prior ea loca occuparet, tormentis ſuis caſtra noſtrorum continuè infeſtaret. Ex illo etiam monte, quem olim Laroœm, nunc vero montem Caroli milites vocabant, hoſtes Budâ commeantes videri, & commonefacto per caſtre exercitu, tempeſtive arceri poterant. Erant qui ea opera non ſupervacanea tantum eſſe dicerent, ſed etiam ut inutilia minimèque neceſſaria, clam & in occulta irriderent, ne legiones illis cuſtodiendis tabeſcerent, minuerenturque; verùm brevi pòſt cùm hoſtes magno numero ad ferenda obſeſſis auxilia, ac tentandam ingrediendi in arcem viam adcurriſſent, manifeſte apparuit ea omnia prudentiſſimè & ſolertiſſimè excogitata proviſaque fuiſſe; quorum adminiculis, hoſtis acerrime in noſtros invectus, conceſſa eis haud dubie victoria repreſſus fuiſſet.

Per hunc modum circumvallato oppido, Palffium cui multum tribuere erat ſolitus, hortatur, ut equites Ungaros celeritatis cauſe Budam verſus emittat, tentaturos, an quippiam certi de hoſtium conatibus & conſiliis explorari poſſet: qui cæſis aliquot hoſtibus, ac captis nonnullis, ſequenti die reverſi, hoſtes inſtructis aliquot celocibus ac Saicis, annonam & auxilia adverſo flumine in urbem Aquariam immittere conſtituiſſe attulerunt. Quorum certior factus cohortes Ungaricas Wallonibus & Belgis permiſtas obviam miſit, ut ab ulteriore ripa ſubeuntes hoſtes glandibus arcerent; ejuſque rei Aldobrandinum admonuit, ut & ipſe è citeriore ripa eoſdem tormentis & ſclopetis infeſtandos curaret. Itaque noſtri duplici ab utraque ripa impreſſione, hoſtes verſis retro navibus in effuſam fugam conjecerunt. Poſtea Mansfeldius Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum ſeu Cacatum reſpicit, petardo tentandam & convellendam conſtituit. *Petardi deſcriptio.* Id erat inſtrumentum è materia & trabibus ſolidum, ferroque compactum, ac inſtar tormenti ahenei fabrefactum, ſulphureoque pulvere indito tantæ violentiæ, ut vel ferreas portarum valvas quantumvis firmiſſimas, uno eodemque terribili velut fulminis ictu, totis cardinibus evelleret & proſterneret; ſed cujus formam à nobis, quamquam omnibus his bellis & expeditionibus verſatis vix commodè deſcribi poſſe putemus, quod illud in arcano ſervari, nec cuiquam oſtendi ſoleat, ne ad hoſtes transferatur. Sed quum importunæ ac aſſiduæ pluviæ cecidiſſent, viæque & flumen vehementi mole aquarum impediviſſent, inſtituta res nedum perfici, ſed neque tentari potuit. Ejuſdem noctis crepuſculo ad proſternendum propugnaculum, quod in angulo Aquariæ urbis rotundæ formæ extructum erat, ex quo noſtris, qui in aggeribus latentes excubabant, crebra damna ab hoſtibus inferebantur, tormenta aliquot juſtæ magnitudinis collocata ſunt; juſſumque eſt magiſtris eorum, ut utrobique, tam illic, quam è monte Divi Thomæ, illud idem ſine intermiſſione quateretur. Sub id tempus legio Bohemica, duce Wilhelmo Terſcone, in caſtra venit, quæ tria millia peditum continebat, cui locus in caſtris penes Belgicas legiones datus fuit.

Nec diu pòſt certis indiciis allatum eſt, hoſtes pleniori numero cum tribus triremibus, ac aliis multis navigiis & Saicis iterum adverſo flumine adventare; eo conſilii propoſito, ut extrema quæque tentare, & vel auxilia reſque neceſſarias urbi imponere, aut omnes fortiter occumbere parati ſint. *Hoſtes auxilia & commeatum, noſtris fruſtra repugnantibus urbi important.* Igitur Mansfeldius nihil cunctatus, Palffio, ut mille quingentos pedites Ungaros ex ſelectioribus & promptiſſimis in ulteriorem ripam feſtinanter trajiciendos curet, in mandatis dat: Aſſicurtum verò tribunum cum Belgicis militibus, & quibuſdam tormentis campeſtribus citeriorem ripam obſidere, hoſtique aſcenſuro viam præcludere jubet. Quo viſo hoſtes in alteram ripam, ubi Ungaros confertis ordinibus ſtare conſpexerant, deſcenſione è navibus celeriter facta prorumpunt, ac certamen acerrimum ineunt, quos Ungari, quamquam longè pauciores, quam imperatum erat, prima fronte non ſolum ſuſtinuera; verum etiam interfectis quamplurimis & ſauciatis, retro ad naves præcipiti fuga ſeſe recipere coegerunt: ſed poſtea quum cæteri è navibus in terram proſiliiſſent, ſimulque hoſtes, animadverſo ſociorum periculo, ex urbe erumpere non dubitaſſent, creſcente ſubinde hoſtium numero, deſideratis è numero eorum amplius trecentis, in fugam conjecti fuerunt: Aſſicurto & Belgis ex altera ripa, glandibus & Falconum pilis, nullam aut exiguam eis opem ferentibus: ſicque Turcæ repreſſis, qui obſtiterant, Ungarorum cohortibus, in urbem recepti ſocios haud leviter recrearunt. Quæ res Mansfeldio imprimis non parvum dolorem attulit; Palffiumque, quamquam ſibi charum, & alias ipſius quoque judicio fortem & impigrum virum, quia tamen minorem numerum militum, quam juſſus erat, rei tam arduæ perficiendæ miſerat, acrioribus verbis caſtigavit: tametſi ipſe omnem eam culpam tribunorum aut centurionum ſuorum negligentiæ tribuebat.

Cæterùm poſtquam mœnia aſſiduis tormentorum pilis uſque adeo diruta eſſe videbantur, ut quædam veluti via irrupturis facta cenſeri poſſet, Mansfeldius Aſſicurtum tribunum Belgicæ legionis occupare murum jubet. Qui dum cum ſuis militibus multo ſonitu tympanorum *Noſtri occupando*

1595. ad pugnam ſe pararet, jamque ad locum propiùs adventaret, pedites Ungari variis è locis miſtim procurrerunt, & tumultuarie ac temere Belgis ſeſe conjunxerunt. Sed quod nullo ſervato ordine in aciem cæterorum irrupiſſent, impedimento potius quàm uſui aut auxilio fuerunt. Nam quum hoſtes ad defenſionem murorum adcurrentes ingentem clamorem ſuſtuliſſent, remque adverſus noſtros glandibus & gladiis egregie gererent, confuſos & inordinatos noſtros, cum ſibi invicem oneri & obſtaculo forent, vulnerato etiam graviter Aſſicurro, ejuſque centurione cum multis aliis cæſo, procul mœnibus ſubmoverunt. Manſfeldius & Palffius juſto dolore exacerbati, illos, qui ſuo injuſſu temerè progrediendi auctores fuiſſent, ad ſumendam de iis ad cæterorum exemplum gravem pœnam ubique per caſtra quærendos curarunt; ſed eos multo vino temulentos id facinus inceptaſſe, ac in pugna periiſſe cognoverunt.

Muro inſtenti reprimuntur.

Caſtigatâ in hunc modum noſtrorum temeritate, Manſfeldius ſummo ſequentis diei diluculo tormenta rurſus ad diruendos muros, quos heſterna die occupare non potuiſſent, converti, latioremque aditum ad irrumpendum fieri juſſit; Wallonibuſque ſimul & Ungaris irrumpendi facultatem conceſſit: & ut vimineas corbes duplices ſecum ferrent, quibus ceſpite impletis protecti, tutius hoſtes infeſtare poſſent, ordinatis ad opus certis manipulariis, mandavit. Navem etiam armatam, quæ ſuperne craſſioribus tabulis, ad arcendos hoſtilium telorum & glandium ictus cooperta militibuſque plena erat, magnâ induſtriâ, nec minore labore conſtructam, inter inſulam & urbem aquariam prono flumine demittendam curavit, ut per eam veluti per pontem in proſtratos muros conſcendere poſſent. Nec mora, noſtri tam terra, quam flumine alacriter & fortiter progreſſi, ingens & maxime cruentum prælium inierunt: quum hoſtes mutuo ſeſe cohortati, ad murorum ruinam unanimiter adcurriſſent, ſeque & mœnia pari fortitudine defendere, noſtroſque deſcendentes ſclopetis & haſtis ferire & detrudere conarentur. Magna eo die, qui decimus Julii menſis fuit, ingenti ſolis ardore æſtuoſiſſimus, ſtrages hoſtibus illata eſt; quandoquidem noſtrorum machinæ & tormenta, quæ in aggeribus propinquioribus, ac monte Divi Thomæ indeſinenter fulminabant, hoſtes frequentiſſimis ictibus proſternebant, aut lethaliter ſauciabant; adeo ut eo tantum conatu octingentos Turcas haud dubie interiiſſe conſtans fama eſſet, idque poſtea à transfugis quoque cognitum fuit. Quum noſtri magna virtute proſtratos muros ſuperaſſent, jam jamque occupaturi eſſent, hoſtes nihil cæde & ſanguine ſuorum territi, iiſdem defendendis non arma ſolum & ſclopetos, ac majora tormenta egregie expediverunt, ſed etiam fervefacto plumbo, ac ollis & tubis ſulphureo pulvere plenis, funiculoque ardente ſuccenſis, noſtros ſubeuntes arcuerunt; tandemque noſtri cedere coacti, obſcuro jam & tardo veſpere, irritoque labore, amiſſis amplius ducentis ſociis, compluribuſque ſauciatis, & igne ambuſtis, receptui cecinere, & in caſtra rediere. Cecidit in eo certamine Antonius Tinius, cui ob deditum Jaurinum capto & condemnato nuperrime Cæſar ignoverat, et Fridericus Merſpurgus, & Terſco per brachium, Greiſius verò penetrante per galeam plumbea glande per caput icti, ſauciatique fuerunt. Navis quoque illa militibus ſclopetariis plena, quam ad ſecundi fluminis curſum demiſſam eſſe diximus, quum inſpectante, ac è ripa urgente Manſfeldio jam à proſtrato muro haud procul abeſſet, ignominioſe & turpiter à militibus deſerta, non ipſius tantum, ſed totius exercitus ſpem & expectationem, irrito & inauſpicato ſucceſſu eluſit, atque fefellit. Quam hoſtes noctis tenebris protecti, naviculiſque eo delati, partim incenſam excuſſerunt, partim demerſerunt.

Irruptio iterum à noſtris tentata.

Hoſtium virtute rejecta eſt

1595.

Poſtero die Manſfeldius duplicis irritique conatus infelici exitu permotus, ſuos, qui ſub peculiaribus ſuis ſignis & vexillis ſtipendia merebant, quos Henricus Solenius ſorore ſua genitus ductabat, cohortatus eſt, ut præ oculis totius exercitus, ac tam diverſarum gentium & nationum, edito ſupremæ virtutis ſpecimine, murum amiſſum recuperare contenderent. Quod cùm nihil cunctati impigrè aggreſſi eſſent, iiſque Columbæus Burgundus Belgicæ peditum cohortis præfectus ſeſe aggregaſſet; nullis aliorum militum ſubſidiis adjuti, ſubmotis hoſtibus, incredibili auſu & virtute murum occuparunt, ac totam diem noctemque pugnando, hoſteſque fortiter ſuſtinendo, eundem adverſus hoſtium eruptionem egregiè muniverunt, nec ceſſatum eſt à minutioribus pugnis, quum è Parcano Turcæ naviculis delati, nonnunquam ſuis auxilium ferrent, et nonnullos è lixis & calonibus obvios trucidarent, aut captos abducerent: nonnunquam vero majorum etiam tormentorum pilis noſtros opus facientes infeſtarent. Itaque Manſfeldius obviam eorum inſolentiis eundum ratus, Palffio ejus expugnandi curam committit, copiaſque è toto exercitu collectas, cum rebus neceſſariis et tormentis attribuit: ipſe autem in caſtra reverſus, vallum quod ab urbe Aquaria ad Danubium uſque hoſtes extruxerant, evelli ac proſterni juſſit; quo noſtri propius aggerem effodere, inque iis ſeſe occultare, ad hoſtes facilius tutiuſque feriendos poſſent. Quod quidem ipſo præſente, ac opus urgente, quamquam undique tormentis tam ex arce quam urbe peterentur, ad effectum perductum fuit; hoſteſque eo nudati præſidio rarius & cautius poſtea eruperunt.

Manſfeldiani incredibili auſu murum occupant muniuntque.

At Palffius accepto ſecum Nadaſdio, trajectoque per pontem Danubio, Parcanum tanta vi, & ardore pugnacis animi adortus eſt, ut convocato ad concionem peditatu Ungarico, ac Germanicis cohortibus, quæ variis in locis ejus imperio poteſtatique ſuberant, priſtinæ virtutis admonitis, nullo adhibito tormentorum apparatu, vallum, quod è materia & ſæpimento, ceſpite tamen & terra interjecta haud modicè firmato conſtabat, tametſi tam ab iis, qui intus erant, quam ex arce Strigonienſi majorum tormentorum pilis acerrimè defenderetur, unius horæ momento fortiter expugnaret, cæſis fere omnibus defenſoribus, paucis captis, & quibuſdam per arreptas forte naviculas Strigonium evadentibus. Duo tormenta cum ſignis & captivis Manſfeldio per legatum ſuum Martinum Turium miſit,

Parcanũ à Palffio expugnatur, & evertitur.

cui

1595. cui ille collaudato imprimis Palffio torquem aureum donavit: porro Parcanum a Palffio incenſum ac concrematum funditùs, deletumque fuit. Tentarunt interea hoſtes adverſo Danubio per Saicas delati in urbem clandeſtine ingredi; ſed ab Italicis cohortibus & Ungaris, qui ad Orientem caſtra habebant, animadverſi, crebriſque tormentórum pilis & glandibus petiti, retro unde venerant Vaciam redierunt. Nec multò pôſt Mansfeldius effoſſis eggeribus, ac collocatis tormentis Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum ſpectat, diruendam decrevit; Ungaricaſque & Belgicas cohortes, quæ ibi operam navarent, impoſuit, idque muneris & curæ Palffio commiſit; qui impigrè loco præeſſe, & portam ſimul ac attigua murorum latera acriter verberare cepit: Verum quum inde parum damni hoſtibus inferri poſſe, nec quicquam operæ pretii fieri animadvertiſſent, incepto deſtiterunt.

Inter hæc hoſtes, quo magis Mansfeldium anxio animo ſuſpenſum & ancipitem tenerent, & caſtra ejus inquietarent, incertis itineribus vagari, modò ex parte Montis Caroli, modò è viridariis ſancti Georgii ſeſe videndos præbere, nonnunquam noſtros provocando & illudendo, minutioris prælii occaſionem offerre, & refugere: nonnunquam circumactis in gyrum equis, ſubito ſeſe retro in ſilvas ac valles & nemora proripere. Poſtemo Calendis Auguſti à fidis exploratoribus, Palffii ſtudio & opera quæſitis, certius allatum eſt, Budenſem præfectum Haſanem, ac Beglerbegum ejuſdem nominis, nec non Mehemetem Ciliciæ præſidem, cum XXX. millibus Turcarum, ad ferendum obſeſſis auxilium iter ſuſcepiſſe, nec procul abeſſe eo propoſito, ut ſub pugnæ tempus, valida militum præſidia urbi, atque arci inferant: atque adeo ſi res & occaſio tulerit, nobilis alicujus pugnæ edendæ facultatem experiantur.

Turcæ obſeſſis ſpē ferre conantur.

Quibus hoſtium conſiliis cognitis, extemplò foſſas & aggeres, ac vallum quod caſtra ambiebat reparari, ac à militibus diligenter cuſtodiri juſſit, tormentaque idoneis in locis collocavit, & ſingulis ducibus ac tribunis, ut intenti in omnia momenta vigilarent, ſerio edixit. Ipſe vero totam fere noctem inſomnem ducens, caſtra & vigilias obivit, omnibuſque rebus neceſſariis quam rectiſſime in ordinem redactis, hoſtem paratus expectavit. Dum autem his adminiſtrandis ſumma ope & induſtria incumbit, opportunè duo millia equitum Belgicorum, quos jam diu ſummo deſiderio expectabat, in caſtra advenerunt, quorum adventu exhilaratus, quod lentioribus factis itineribus, recentiores equos viroſque adduxiſſent, ſpem haud dubiam inſignis victoriæ animo concepit, atque omnia, quæ erant in caſtris majora minoraque tormenta, ac ſclopetos in lætitiæ ſignum, cum ingenti fragore & ſtrepitu explodi juſſit.

Turcarū caſtra.

Nec multâ interjectâ temporis morâ, Turcarum duces copias ſuas omnibus rebus inſtructiſſimas noſtris videndas præbuerunt, ac uno à noſtris milliari caſtra ſua collocaverunt; nullo tamen edito certamine, quod ſub ejus diei veſperum, totamque noctem inſequentem, inſolita aëris perturbatio, ac pluviarum tempeſtas, non ſine horrendo tonitru & fulgetris, ac validis ventorum turbinibus repentè coorta eſſet. Sub cujus procelloſæ tempeſtatis ſtridore tumultus in caſtris ad arma conclamantium, ac non modicus, quamvis inanis terror, & conſternatio ſubſequuta eſt, initio à Bohemicis, & Terſcatis cohortibus facto; adeo ut multi ex iis de fuga cogitarent, niſi à cuſtodibus, qui ad pontem excubabant, tranſitu prohibiti eſſent, ac Mansfeldius cum ſclopetariis Wallonibus, ac Palffio & Borgavio adcurrens, reſtitutis animis tumultum compeſcuiſſet. Redeunte ſub auroræ tempus tranquilla ſerenitate, hoſtes validam turmam equeſtrem, intermiſtis Janiceris jaculatoribus, verſus noſtrorum caſtra emiſerunt, quæ & caſtra ſpecularetur, & certamen ſereret; univerſæ tamen pugnæ caſum vitaret. Mansfeldius viſis hoſtium antecurſoribus, Palffium cum tribus millibus equitum Ungarorum & Germanorum, qui è Franconibus ac Rheni accolis conſtabant, confeſtim miſit: quos quum Turcæ conſpexiſſent, ſimulato timore ſe in fugam conjecerunt, ut noſtros inſequentes ad inſidias, quas in valle ſaltuoſa caſtris proxima tetenderant, perducerent. E quibus tametſi hoſtes in noſtros appropinquantes celeriter erupiſſent, noſtrorum tamen tanta virtus, & fortitudo fuit, ut illos quoque haud ſecus, quam qui ad caſtra procurrerant, funderent, fugarentque. Ea re à Turcis animadverſa, aliæ atque aliæ ſubinde turmæ fugientibus auxilio mittuntur, & Turcarum fuga ſiſtitur: fit pugna anceps & cruenta, ac uſque fere ad occaſum ſolis protrahitur; adeo ut noſtri, quamquam acerrime & diutiſſime dimicaſſent, ad extremum tamen creſcente hoſtium numero, amiſſis aliquot sociis, terga dare cogerentur, & verſus caſtra fugam intenderent; niſi à Mansfeldio nova tam Ungarorum, quam Belgarum & Wallonum ſubſidia, ſclopetarioſque equites accepiſſent. Quibus oportunè adcurrentibus hoſtes uſque ad ſua caſtra fugati, pari accepto detrimento pedem retulerunt: quos quum noſtri converſa fortuna iterum avidius ſectarentur, Turcæ colubrinis campeſtribus, quas in colle proximo aſtute collocaverant, eos ſubmoverunt, ac ut ſe ad caſtra reciperent, compulerunt. Nec ejuſmodi certaminibus modus, aut finis futurus apparebat, noſtris ac hoſtibus mutuo clamore & provocatione ſeſe irritantibus, niſi Mansfeldius ipſe cum toto robore equitatus procurſuro ſimilis, ſeſe commoviſſet, ac interim nox ſuperveniens prælium diremiſſet. His pugnæ præludiis, ſupra paucos ex Ungaris interfectos, Germani etiam equites ex alis Comitis Georgii Hollachii, ac Joannis Reccii, & Chriſtophori Brandeltanii, quinquaginta tres deſiderati ſunt; ſauciati verò quinquaginta ſeptem.

Certamen cū Turcis.

Turcæ ſub heſterni prælii tempus munitionem, quæ in monte Carolino extructa erat, contemplati, oculos, mentem & induſtriam omnem ad eam defixerant, ut ejectis vel vi vel dolo defenſoribus occupare poſſent. Itaque duo millia Janicerorum deligunt, qui ante auroræ exordium eam in poteſtatem redigant: ii ſummo conatu ac viribus acerrimè oppugnatam, cum ſumma ſua tandem clade relinquere ſunt coacti: Wallones enim & Belgici milites, duce Danſio ſtrenue & fortiter eam ſeque incolumes ſervarunt; inter-

Turcæ munitionē in mōte Carolino fruſtrà adoriuntur.

[..]cto cum aliis plurimis Naſupho Janicero-[..] præfecto, ex iis, quos Chorbagias vocant; Turcis abeuntibus Mansfeldius caſtellum inviſit, militibuſque collaudatis, in locum ſauciorum integros & vegetos ſubſtituit; ejuſque præſidium majori propugnantium numero auxit, pluraque tormenta ibidem collocavit; quibus ſi hoſtes rurſus in conſpectum ſe darent, eminus peterentur, ac iis rite adminiſtratis, in caſtra reverſus eſt.

Turcæ promotis caſtris, acieque inſtructa, prælio cū noſtris acerrime concurrunt.

Jam ad quartum diem Auguſti menſis perventum erat, quum Beglerbegus & cæteri duces caſtra promovent, relictâ ad præſidium caſtrorum certa peditum manu, iterque ſuum bipartito diſtribuunt; ſic ut ex altera montis parte, quæ prata Divi Georgii reſpicit, & ubi Suarcemburgum à Mansfeldio relictum diximus, ſeptem millia equitum ex Spahoglanis, qui ſunt equites prætoriani, ac Aſiaticis teligerent, quibus Mehemetes Cilex præerat; reliquum verò equitatum, ſimul cum toto Janicerorum ac exercitus robore adverſus Mansfeldium, qui ex caſtris progreſſus, ſtructis ordinibus in acie ſtabat, Beglerbegus cum Budenſi duceret; utremque autem hoſtilem aciem ſeptem & deni falcones, quorum uſus in pugnis campeſtribus eſt, cum totidem magiſtris tormentorum muniebant. Progredientibus in hunc modum ſtructa acie Turcis, Mansfeldius Suarcemburgo & cæteris, qui cum eo erant, per idoneos homines nunciat, hoſtem certo paſſu ad pugnam adventare; proinde nunc ſe virum fortem preſtet, ac vel vincendum, vel moriendum ſibi exiſtimet; nihil eſſe tertium; ſimul ipſe ſuos in ordinem redigit, ac cum Burgavio regulo ſingulas acies obequitans, adeſſe jam tempus, quo ſe fideles & ſtrenuos viros, ipſius auſpicia, nomenque ſequutos re præclarè geſtâ oſtendere poſſint, brevi ſermone proloquitur: in ipſorum virtute, & dextris Chriſtianæ Reipublicæ & Cæſaris decus, & propriam ſalutem conſiſtere; nullum plane dubium eſſe, quin Deus Optimus Maximus adverſus fœdiſſimi generis hoſtes exoptatam victoriam largiturus ſit, modò ipſi ſe eos præſtent, de quibus ipſe præclaram ſpem & opinionem diu antea concepiſſet, eaque expectatione è longinquiſſimis regionibus vos in illius diei fortunam ſecum deduxiſſet, ut parto inſigni trophæo cum dignitate, & honore in patriam, paternoſque lares reduci poſſent.

Nec mora, hoſtis nihil cunctatus, verſus majorem urbem recte procedit eo animo, ut illatis ſub prælio ſubſidiis, locum tueri & conſervare queat. Ex adverſo Mansfeldius totis agminibus inſtructis contra prorumpit, rectàque in hoſtem pergit: Palffio ut cum equitatu Ungarico & Germanico pugnæ initium faciat, jubet; ipſe cum Wallonibus equitibus, ac Germanis, nec non duodecim millibus ſelectorum peditum, qui ex Italis & Germanis conſtabant, ac colubrinis aliquot, quas verſatiles vocant, mox illum ſequitur, pugnantique ſuppetias fert. Nec in ea parte certamen uſque adeò diuturnum aut anceps contigit: Cum enim Palffius cum Ungaris & Nadaſdio prælium iniiſſet, reſtitere quidem hoſtes impigrè, & perfractis in noſtrorum pectora haſtis aliquamdiu noſtros ſuſtinuere, ita ut utrinque nonnulli occumberent; inter quos Chriſtophorus Brandeſtainius, & Joannes Reccius, turmarum ductores, à Janiceris procellâ glandium dejecti, deſideratique ſunt; ſed quum Mensfeldius validiora pugnantibus auxilia atque arma intuliſſet, nutare primùm hoſtes cepêre; denique quum ab equitibus æque ac peditibus innumera glandium vi, veluti denſa quadam grandine peterentur, relictis omnibus tormentis, abjectiſque ſignis fœde per montes, vineas, valles, & ſilvas fugâ ſeſe proripuere, quos palantes effuſe & diſperſos Ungari pariter & alii partim ad uſque prata Georgiana, partim longe ultra, per notos tramites proſequuti, ſine diſcrimine cæcidere, aut captos in caſtra perduxere. Ex parte alia Suarcemburgus cum Henrico Oberebprucco ac Bovillerio eos, qui eum adorti erant hoſtes, haud diſpari contentione, ac virtute non ſolum ſuſtinuit, ſed etiam ingenti edita pugna proſtravit, & in fugam conjecit; adjutus etiam tormentorum pilis, quæ jubente & curante Medicæo è caſtellis ad Divorum Thomæ, Caroli, & Georgii montes, induſtria Mansfeldii extructa erant, paſſim cum ſtrage hoſtium volitantibus. Quo quidem tempore cognitum fuit, eas munitiones à Mansfeldio non inanibus conjecturis, ut quidam putabant, ſed ſummo judicio, ſingularique prudentia & peritia erectas fuiſſe, & ad totius victoriæ eventum non parvo uſui fuiſſe. Ea in fuga pars hoſtium, quæ primum omnium fugæ initium dederat, Budanam viam effuſo curſu tenuit: pars cum Mehemete Ciliciæ, quem Caramanum vocabant, à noſtris à fronte, à tergo, à latere, circumvente, quum alio fugere non poſſet, amiſſis decem & ſeptem colubrinis (quarum vix dimidiam partem in noſtros, idque ſemel tantum & ſine notabili damno exploſerant) & amplius tribus ſociorum millibus, ad urbem Aquariam præcipiti fuge contendit, ibique à ſociis recepta eſt: quorum numerum ad quingentos circiter Turcas fuiſſe ferunt. Parta victoria, noſtri ſumma celeritate in hoſtium caſtra delati, ea rebus omnibus referta, puncto temporis diripuere: in queis mille quingenta & amplius tentoria, cameli totidem ac muli ſarcinarii, haud multo pauciores reperti, in noſtrorum poteſtatem devenerunt. Cæſa aut capta ad quatuordecim millia hoſtium dicuntur. Signa 37. cum totidem colubrinis relata, ac præda ingens parta: ex qua Mansfeldius nihil præter tormenta & ſigna retinuit: cætera victoribus ducibus & militi conceſſit. Tentorium tamen Beglerbegi, quod Quinſquio Bohemorum equitum ductori obtigerat, communi conſenſu, ei, ut ſummo duci exercitus, dono datum fuit; quod erat Phrygio opere elegantiſſime elaboratum.

1595. Reccius & Brandeſtainius cadunt.

Hoſtes victi & fugati cedunt.

Caſtraque illorum direpta.

Cæſaque & capta 14000. hoſtium.

Hoc in prælio Mansfeldius imperatoris ducisque imperterriti, ac militis fortiſſimi munere functus eſt: pugnando ac obequitando, ſuoſque ne pugnam, quam forti & invicto animo inchoaſſent, intermitterent, neve victoriam, quæ foret in manibus, cunctatione aut ſocordia corrumperent, animando: ſic ut tres equos fatigatos recentioribus permutaret, ac inter tormentorum fragorem & reboatum interritâ ad ravim uſque voce impenſius clamare non ceſſaret. Unde ejus prælii laborioſiſſimo die viribus exhauſtus, ac ſitibundus recentia

Mansfeldii eximia virtus in hoc prælio

Unde morbo correptus fato concedit.

cujuſvis

1595. cujuſvis generis poma, uvaſque & Melopepones, quæ omnia in Pannonia affatim reperire eſt, copioſe ſumpſit, ac avide potavit. Quamobrem moleſtâ & importunâ febri tentari cœpit, ad quam quum etiam alui profluvium acceſſiſſet, ſiſti nullis remediis potuit. Ipſe nihilominus actis Deo gratiis, hymnoque in ejus laudes decantato, poſtridie continuandæ oppugnationi & proſternendis muris totus incubuit; quæve agi vellet Medicæum edocuit, & militibus, præſertim Ungaris, qui veluti viarum periti toto triduo, nova ſpolia & captivos in fuga & latebris deprehenſos in ejus conſpectum adducebant, dona ac pecuniam diſtribuit. Deinde heſternæ victoriæ ſucceſſum Matthiæ principi perſcripſit, miſitque ad Cæſarem Henricum Salonium, ſorore ſuâ gentium, cum ſigitis ac ejus generis vexillis, qualia ex feris caudæ equinæ eleganter facta Turcarum principes ſuis præfectis dare ſolent, ac aliquot equis militaribus, captivis item præcipui nominis duobus. Denique ſuadentibus Medicis, ut aerem mutaret, & caſtrenſes curas & labores aliquamdiu intermitteret, paruit, ſeque Comaronium lectica deducendum curavit. Ubi creſcente morbo, vir nobiliſſimus & fortiſſimus, longiorique vitâ dignus, die Aſſumptæ in cœlum virgini matri dicato extinctus eſt, quum 52. ætatis annum ageret, ſummaque ſpe capiendæ urbis tenetur. Luxere eum paribus lachrymis Ungari pariter & Belgæ, Germanique, à quibus omnibus ut pater amabatur. Fuit à teneris annis, & ipſis ferè incunabulis à patre, qui adhuc erat in vivis, inter caſtra & militiæ munia educatus; ita ut nemo eo melius diſciplinæ militaris leges calleret & exerceret, nemo fortibus viris & militibus æquior eſſet; contrà erga malos & flagitioſos inexorabilior. Veneficio & incantamentis, dum eſſet adoleſcens, non ſine exquiſitiſſimis doloribus tentatum eum ſatis conſtat; ita ut vivum inſtar lacerti animal ex ejus crure ſupra talos exſcinderetur; quo vulnere læſis nervorum compagibus eum nonnihil claudicantem ſæpe conſpeximus. Eo mortuo quum imperii ſumma Matthiam principem reſpiceret, cæteri duces obitum Manſfeldii, magno animorum dolore illi ſignificarunt. Nec ſine luctu, & lachrymis memorari poteſt, quantopere ſimul ac Mansfeldius fato conceſſit, omnis diſciplinæ militaris atque religionis, pietatiſque cura in caſtris collapſa fuit, quantum non miſeræ ſolum plebis, ſed aliorum quorumcunque fortunæ & facultates impune diripi vaſtarique cœptæ ſunt: & qui ſupra alios dignitate imperioque eminebant, nedum ad inſolentiam ſubjectorum militum licentiamque compeſcendam quicquam penſi habebant, ſed potius maligno pravoque ingenio, bellum avare, crudeliter, & impie adminiſtrando, ſuoſque rapto vivere permittendo, rempublicam poſt privatum decus facile habebant.

Mansfeldio defuncto licentia militaris aperte denuo erumpit.

Venit interea in caſtra Matthias, nihil Viennæ cunctatus, ac priuſquam equo deſcendiſſet, caſtella & munitiones Mansfeldii, aggereſque & loca tormentorum ab illo diſpoſita, ſitumque caſtrorum perluſtravit & collaudavit; eodemque ordine, quo ille vivens inſtituerat, obſidionem proſequendam mandavit. Nec more, ſatagente Medicæo, mœnia Aquariæ urbis denuo ſine intermiſſione verberata cœpta ſunt; &

Matthias Archidux obſidionē ſtrenue perſequitur.

ſimul Pontificis copiæ, poſtquam propugnaculum Orientale, quod à Solimano è lapidibus ſacrarii majoris templi conſtructum diximus, adeo dirutum eſſet, ut illud proxime ſubirent, in egerendis cuniculis, & ſubvertendis ab imo fundamentis aſſidue occupabantur. 1595.
Qui verò intus erant hoſtes, rebus quidem ad victum neceſſariis, quanquam parce & frugaliter, uti ipſis conſuetudo eſt, nondum erant deſtituti, ac inter reliqua magnam hordei nondum moliti copiam in cellis penuriis & ſubterraneis reconditam habebant; unà tamen militum & defenſorum penuriâ magnopere laborabant: quum tot & tantis prœliis, à diverſis fortiſſimis Chriſtiani nominis nationibus acerrime oppugnari, cæſique magna ex parte aut ſauciati, ad exiguum numerum redacti eſſe viderentur: Sauciorum etiam ac puerorum & mulierum magna erat multitudo, utpote quibus inexpectata obſidio nec opinantibus ingruens, imbellem ejuſmodi turbam emittendi ſpatium ademiſſet: quorum precibus & ejulatibus præfecti ſingulis fere horis, ut arcis & oppidi deditionem, quæ defendi ulterius non poſſet, honeſtis conditionibus maturarent, obtundebantur.

Interea minimè ceſſantibus tormentis, pars muri concuſſa pilarum ictibus concidit, tanto hiatu, ut principes irruptionem tentari poſſe haud dubie exiſtimarent. Quo tempore Vincentius Gonzaga, Mantuæ & Montisferrati Dux, à Cæſare in caſtra venit, quingentos equites totidemque pedites egregie inſtructos ſecum adducens; iſque Carolum Roſſium clarum militiæ virum legatum habebat. Ad diem XIV. menſis Auguſti Matthias ſuos ad pugnam inſtructos eſſe, ac legionem Annibalis Kottennavii, cum Suevis & Belgis, ad Ungaros Palffii imperio ſubjectos procurrere ad mœnia jubet. Hoſtes contra ſe intrepidè opponunt, ac diu in muris certamen, cæſis è noſtrorum numero quamplurimis, protrahunt, & ex ipſis multi occumbunt; poſtremò tamen aliis ſubinde atque aliis cohortibus ſubſidio supervenientibus, Palffioque & Suarcemburgio, ut rem præclarè & fortiter gererent, cohortantibus, tandem mœnia ſuperantur, & hoſtes detruduntur: quorum pars præcipiti fuga in arcem evadere contendit, pars in urbis foro conglobata, pugnæ ſe parat; ſed mox à noſtris diſſipatur & conciditur. Supervenit etiam Rideſelius eques Theutonicus, claſſis præfectus, ejuſque milites & ſocii navales, quamquam ex arce pilis acriter peterentur, deſcenſione è navibus facta, auxilio noſtris adcurrunt, & hoſtes fruſtra repugnantes ad internecionem cæduntur: in hac pugna Alibegus ſenex præfectus pugnans interficitur; alter Mehemetes Cilex ſeu Caramanus in arcem ægre evadit; cæteri aut trucidantur, aut ſe Ungaris capiendos ultro dant. Quorum cauſa inter Germanos & Pannonici nominis milites rixæ oriuntur; Germanis captos Turcas, cæteraque ſpolia adimere conantibus, illis vero contumaci animo reſiſtentibus, nec niſi Palffii interventu ſedantur. In eo certamine præter Germanos Italoſque qui ceciderunt, periit glande per os ictus Stephanus Malatus junior, Stephani clariſſimi viri è Gabriele filio nepos, in quo ejus familiæ progenies defecit; & Bapriſta

Dux Mantuanus in caſtra venit.

Oppugnatio à noſtris tentata feliciter cedit.

Mœnibuſque ſuperatis, oppidum occupatur.

Aly Begus occiditur.

1595.

etiam Peczius Tirolenſis legionis tribunus vulnus haud quaquam tamen lethale accepit. Capto oppido Aquario, pro quo tamdiu tamque ancipiti eventu aliquoties dimicatum eſt, noſtri ad arcem oppugnandam animos viresque converterunt. Sed mox incidentibus pluviis, quibus cœnoſum & lubricum ſolum redditum eſt; & tempeſtas ſclopetis minus idonea ſuborta, conetus ad ſerenitatis commodiorem occaſionem delati ſunt, nec tamen à concutiandis mœnibus ceſſatum.

Interea certis nuntiis adfertur, Beglerbegum & Budenſem cæteroſque Turcae, qui proximo prælio aveſerant, copiis collectis bellum inſtaurare, caſtraqua ad veterem Budam poſuiſſe, rurſuſque novas ad ferendas obſeſſis ſociis ſuppetias conſilia agitare. Itaqua Marthias octo millia Germanorum utriuſque ordinis militum, ac cum Palffio & Nadaſdio quatar mille Pannonios delegit, ducemque eis Carolum Burgaviæ ragulum conſtituit, qui eorum caſtra explorarent, invaderentque. Sed Palffius ob ſimultates inter ipſum & Burgavium ſuborias manſit in caſtris. Porro quum propius hoſtium caſtra ventum eſſet, Nadaſdio procurrendi cum Ungaris munus imponitur; iſque impigrè hoſtes adortus pugnæ initium facit, quæ ſtatim adcurrantibus Turcis ſommo ardore aceenditur; ita ut quamquam Nadaſdius fortiter ſeſa tueretur, tamen multitudine hoſtium circumventus, multis circa cadentibus maximè laboraret: igitur miſſis, qui ſe in diſcrimine verſari referrent, idoneis hominibus opem à Burgavio & ſuppetias poſtulavit; ſed quum ille incertum ob quaſnam cauſas lentius & ſerius, quam par arat, & magnitudo periculi poſcebat, cunctaretur, Belgæ & Vallones, obaquitante Oberanprucco præfecto, vel injuſſu Burgavii, ad ferendam laborantibus ſociis opem citatis equis protinus advolarunt, Nadaſdioque & Ungaris æquioram confligendi facultatam attulerunt. Ibi aſperà recrudeſcente pugnâ, & multis utrinque occumbentibus, Abdulahes Coppanienſis præfectus, quem ante aliquot annos à Veſprimii præſidiariis acie captum, è carcere miro aſtu evaſiſſe diximus, acerrimè pugnans, ſuffoſſo & procidente equo ab Ungaris capitur: eandemque fortunam aliquot ex ejus ſatellitio, qui cadenti opem ferre feſtinabant, ſubierunt. Progrediente vero inter hæc cum ſuis Burgavio, Turcæ quod ſe impares eſſe animadvarterent, omiſſo prælio, in ſua caſtra redierunt. Sic etiam noſtri, pugna ſuperiores, facto per noctem itinere ſub auroram, adducto Abdulahe & quibuſdam vexillis hoſtilibus, ad caſtra reverſi ſunt. Ferunt Turcas eo adverſi certaminis eventu uſque adeò fuiſſe conſternatos, ut ſi Burgavius, poſtulante Nadaſdio, cum tota mole copiarum gradu ocyus promoto, in pugnantes irruiſſet, haud dubie in fugam conjici, & caſtris exui potuiſſent. Magnum tamen momentum ad totius victoriæ acceſſum attulit Abdulahis capti, & in aggeres tormentarios producti conſpectus: Palffius enim & Nadaſdius Mehemeti Caramano, qui conſenſu militum Alibego interfecto præfectus erat conſtitutus, ſub fide publica ex arce ad mœnia vocato, Beglerbegum & alios purpuratos, in quorum auxiliis omnem ſalutis ſpem collocatam habebat, acie cæſos, caſtra capta & direpta, poſtremo debellatum eſſe ſerio affirmaverunt. Siva igitur ipſe id revera eveniſſe non dubitans, ideoque ulterius infenſæ fortunæ reluctari nequaquam debere ratus, ſive jam amiſſa urbe Aquaria, ſitis incommoda & aquæ penuriam veritus, ſive aliis duræ neceſſitatis anguſtiis adactus, Calendis Septembris poſt multam contentionem verborum cum Palffio ita convenit, ut datis utrinque obſidibus, omnes cum ſarcinis & rebus univarſis exire permittantur: cuncta tormenta curulia, apparatuſque eorum, ac commeatus in arce relinquantur: XXX. naves onerariæ, quæ abeuntes Viſſegradum uſque devehant, eis concedantur, quae illinc remittant.

1595.

Strigonium noſtris deditur ſecunda die Septemb. An. 1595.

His pactis à principe firmatis, ſequenti die, tradita arce, quingenti circiter è propugnatoribus, ac mille imbellis fœminarum & puerorum turbæ capita, præter ægros & ſaucios excedentes, navigia conſceodarunt; quæ licet Viſſegrado remittere debebant, promiſſi tamen immemores, Budam uſque perducta retinuerunt. In hunc modum locus inſignie momenti, poſt quinquageſimum ſecundum annum, quam a Solimano dedentibus Hiſpanis urbs cepta fuerat, Deorum immortaliũ ope Reipublicæ Chriſtianæ reſtitura eſt, Manſfeldio paulo ante vitâ functo, cujus fortitudine & militaris diſciplinæ ſciantia ejus racuperandi fundamenta jacta fuerunt. Fama racepti Strigonii non ſolùm Cæſeri lætiſſima accidit; ſed etiam Romæ, ac omnibus fere Pontificiæ ditionis urbibus, Deo Optimo Maximo gratiæ actæ ſunt; ipſeque Clamens Pontifex è Vaticano ad Minervam pedibus profectus, ibique ſacris operatus, pro re bello bene geſta praces ſupplicationeſque inſtituit.

Strigonii præfectura Palffio Committitur.

Poſt hæc Matthias Strigonium, valido militum præſidio indito, curæ Palffii commiſit; diruta vero loca, Joanni Alberto Princenſtano magiſtro ſabrûm reſtauranda commendavit: exercitumque ad Viſſegradianam arcem obſidione cingendam promovit. Ea aſt editiſſimo & munitiſſimo loco ſita, in qua olim Corona regni Ungariæ marmoreo in fornice ſervebatur; atque inter hanc & palatia, ac prætoria Caroli regis, quorum nunc rudera tantum ſpectantur, turris aſt aquaria Danubio imminens ſatis munita. Varum hoſtes viſis procul noſtrorum agminibus, hac deſerte, in ſuperiorem arcem migravatunt, eamque defandendam conſtituerunt. Quum noſtri caſtra ad dextram Danubii ripam collocaſſent, partim vero ad oppidum Maroſſum è regione arcis cum equitatu ſubſtitiſſent; Palffius nuntios ex Ungaris ad eos, qui intus erant, miſit, hortatus ut ſibi ipſis parcerent, deditâque arce incolumes abirent; ne ſi pertinacius reluctari, aut vim noſtrorum experiri mallent, nullus poſtea veniæ aut gratiæ locus foret. Turcæ tam loci naturâ, quàm ſuis viribus freti, ſe ad extremum uſque ſpiritum arcem ſuo principi ſervaturos reſponderunt, neque enim adhuc tormenta curulia attracta erant, nec ea, niſi ſummis difficultatibus & laboribus ad juga præcipitis, arduique montis extrahi poſſe putabant, & ſpe etiam auxiliorum ſeſe ſollentabant. At Palffius ſe cum Medicæo & Aldobrandino communica-

Mox Viſſegradum oppugnare inſtituit Archidux.

1595. municatâ, expugnandam vi & armis hoſtium pertinaciam conſtituit, tormentaque magno & indeſeſſo militum ſtudio & operâ, ac ubi per loca aſpera & ſentibus, ac ſpinetis, & arboribus impedita equis & jumentis via deerat, ergatarum molimine & craſſioribus funibus, ipſis etiam militibus Italis & Ungaris impigrè manus admoventibus, in ſupercilium ac cacumen excelſi montis, unius diei & noctis labore ſtatuerunt, atque iis murum vetuſtum, & variis ſuperiorum annorum oppugnationibus debilitatum verberare ceperunt. Præerat arci & trecentis, qui in ea erant militibus, Pyrrhus Aga Peſtanus ſenex; qui dum auxiliorum ſpei & expectationi inhæret, interea ſe & ſocios, amiſſa etiam arce perituros animadvertens, deditionem facere conſtituit, ſi ea à Palffio honeſtis conditionibus acciperetur. Igitur è muro proloquutus, ut ſibi & ſociis cum ſupellectili & armis in tutum abire liceret, petere cepit; ſed quum Aldobrandinus, Medicæus & Mantuanos, nonniſi vitæ eorum parcendum, & relinquenda quæcunque alia habebant omnia, ac abſque gladiis & armis diſcedendi facultatem conceſſiſſent, ac interea Fridericus Ghiſelerius cum ſuis Italicis cohortibus arcem ingreſſus eam occupaſſet, extremo metu perfuſi, nec quicquam amplius locuti, arbitrio victoris arcem tradiderunt. Verum quod Turcæ Strigonio dimiſſi naves, quas juxta pacta Viſſegradum uſque devehere debebant, retentas non remiſiſſent, communi conſenſu militum ducumque retenti fuerunt; ita ut per cohortes & contubernia diviſi, in varias Italiæ partes abducerentur: nonnullique eorum, ope Venetorum, è ſervitute redempti, longis exantlatis erroribus, Byzantium, atque in patriam reverterentur, multi natale ſolum nunquam viſuri in tranſtris triremium & vinculis expirarent.

Hoſtes arcem arbitrio victoris tradũt.

Horum exemplo atque infortunio cognito, Mehemetes, qui Vaciæ præerat (is antea Gregorius Borſius appellatus, è præſidio Palorenſi transfugiens ad Turcas deſecerat) nequaquam ſe dubiis & periculoſis fortunæ caſibus objiciendum arbitratus, incensâ arce, ac duabus etiam aut tribus biremibus, quas noſtri prioria & irritæ obſidionis Strigonienſis tempore turpiter reliquerant, præ nimio metu & ſugæ feſtinatione ibidem relictis, Budam ſeſe recepit: Palffius autem re ex fumo ac flammarum ſplendore, haud inani conjecturâ, uti acciderat, compertâ, per Saicas citatis remigiis eo delatus, reſtinctis ignibus, oportunum locum occupavit, impoſitoque præſidio, eoque Andreæ Oroſlii curæ & induſtriæ commiſſo, ad caſtra reverſus eſt. Ferunt noſtros, ſi totis viribus in Budæ conſpectum veniſſent, tormentaque mœnibus diruendis admoviſſent, ea quoque potiri haud magno labore potuiſſe: Adeo enim tunc Turcæ, amiſſis brevi tempore tribus munitiſſimis præſidiis perterriti, & ad ſummam rerum deſperationem redacti erant, ut conjuges & parvos liberos, ac cariorem ſubſtantiam navibus imponerent, & Albam Græcam ac Samandriam, aliaque longinquiora & tutiora loca dimittere contenderent, moltique confictis abeundi cauſis, in Aſiam ac ultramarinas regiones dilaberentur. Sed quia frigidior jam autumnus præ foribus erat, ac Italicæ cohortes confectis ſtipendiis in patriam reverti feſtinarent, ut iterum ad conficiendum bellum commodiori tempore redirent, nec Cæſar de Budæ obſidione quicquam ad id uſque tempus deliberaſſet, Matthias rebus in præſens divina ope bene geſtis, rejectiſque aut dilatis Budæ invadendæ conſiliis, reliquo exercitu & tormentis, aliiſque rebus bello neceſſariis curæ Maximiliani fratris, ut erat à Cæſare conſtitutum traditis, Viennam reverſus eſt. 1595.

Turcæ, deſerta Vacia, Budã refugiũt.

Matthias Archidux dimiſſis copiis, Viennam redit.

Sub id tempus, & eo fere die, quo Mansfeldius ſub Strigonio fuſis fugatiſque hoſtibus, re præclare geſtâ victoriam eſt adeptus, Georgius Comes Zrinianus, cum Joanne Sigiſmundo Herberſtainio, limitum Illyrici præfecto, ac Stiriacis Ferdinandi principis copiis undiquaque contractis, præſidioque militari Caniſano, cui Chriſtophorus Haimus præerat, in ſocietatem adſcito, arcem Babociam, inter Caoiſam & Sigetum ad Dravum flumen ſitam, quam anno ſuperiori aquarum inundatione impeditus, intactam relinquere erat coactus, obſidere conſtituit; facto ſupra Rinniam paludoſum & ſtagnantem fluvium, penes Corpadum, (eſt id oppidi nomen) ponte tumultuario. Promotis igitur caſtris, in quibus ad decem millia militum, cum neceſſario tormentorum apparatu erant, ad Chorgonem conſedit, eo conſilio, ut die ſequenti Babociam tempeſtive perveniret. Sed quod eſſet æſtuoſiſſimus intolerabili ſolis fervore dies, ita ut equi præſertim pinguiores, & peditum nonnulli nimio calore exanimati inter eundum conciderent, & interirent, propoſitum tenere non potuit; ſicque ad pagum Senquiralum, qui à Babocia medio milliari abeſt, eam noctem in caſtris quievit. Turcæ nondum quicquam de adventu exercitus comperti habebant, quod ab iis, qui in pagis otioſi & vagi errabant, fore in manus noſtrorum incidentibus cognitum fuit. Verum ubi nocturnos ignes conſpexere, & fremitum caſtrorum audivere, ſuorum promptiſſimos ad ſpeculandum emiſerunt; reque compertâ, totam noctem conſultando, & quidnam fieri expediret, diſputando inſomnem duxere: poſtremo quod impares pauci que eſſent, ſub auroram incenſa arce, relictiſque ibi tormentis & rebus omnibus profugerunt; juſſu autem Zriniani Comitis tormenta octo juſtæ magnitudinis flammis erepta ſunt; ſed pulveris ſulphurei magna copia eodem incendio abſumpta evanuit: ac ædificia, in quibus ſervabatur, attiguaſque domos puncto temporis disjecit, & concremavit; nemine noſtrorum, qui jam omnes angulos & latebras prædando perſcrutabantur, læſo.

Zrinius cum Herberſtainio Babociam occupat.

Captâ Babociâ duces nondum Mansfeldii victoriæ gnari, in conſilium conveniunt, diſputaturque, quorſum arma vertenda ſint? Herberſtainius tranſeundum Dravum, ac ulteriorem regionem uſque ad Poſegam igne & ferro vaſtandam, depopulandamque exiſtimabat; eamque ob cauſam lintres & Saicas, ac varia navigia ſecundo Dravo devehenda curaverat, quibus exercitus trajiceretur. Haimus victoria lætus, relicto ad ſiniſtram Sigeto, ac itinere inter Dravum, & Ormanum rivum, inſtar paludis lacunoſum facto, Quinqueeccleſias urbem cum ſpe opimæ prædæ improviſo invadendas proponere non dubitabat, quod eſſet locus

minùs

1595. minùs munitus, & turcæ ex illis confiniis Strigonium profecti oecdum rediiſſent, ideoque nemine, qui reſiſteret, obvio, proclivia omnia fuѕure differebet. Quibuſdam ad majorem terrorem circumferendum videbetur, locus ille penes Siborum oppidum, ultre Sigetum ſitus, quem Turbitum Turcæ vocant, in quo viſcera Solimani in delubro Taliſmanorum ſacerdotum condita ſunt, igne & ferro funditus excindendus. Sed vicit ſententia Zriniani Comitis, ut Reipublicæ utilior, qui prætermiſſis ec repudistis eliorum ſententiis, ibidem perſiſteodum, ec Baborciam veterem ſuperioribus bellis dirutam, repurgetis ruderibus inſtaurandam præſidioque muniendem decrevit: ac in caſtris magnam cerrorum & jumentorum copiem conquiſivit (egricolæ enim metu belli, relictis ſedibus, ed interiora & longinque regionum migraverent) quibus robora & virgolta, cæteraque neceſſarie tente celeritsre convecta ſunt, ut intre VII. diem tote arx vallo, propugnaculis, valvis, cæteriſque ædificiis ad defenſionem neceſſariis, ſolâ militum operâ & laboribus, ex præſcripto Cæſaris Portæ Placennioi Archiecti, ſat commode erigeretur. Cui quum Zrinius Nicolaum Horvatum Caniſa peditum centurionem præfeciſſet, & Haimus ſotte ducta centuriam Germenorum peditum Vemillerio ductore eddidiſſet, duces X. poſtquam domo diſceſſerant, die, incolumi reducto exercitu redierunt: & in itinere ad Orſadum vicum heud procul Chorgone, lætum de Mansfeldii victoria, ſub Strigonio reportata nuncium accepere; confeſtimque tubas & tympane paſſim reſonare, tormenta quæ habebant omnie explodi, & ignes plurimos io lætitiæ ſignum in ceſtris excitari juſſerunt.

Babocia vetus à Zrinio inſtaurata ac munita.

Ar Herbeſtainius domum perveniens, haud multorum diarum quiete ſuis conceſſa, conſilio cum Thome Erdodio Bano, Equempergo, ac Lencovitio, cæteriſque ducibus communicato, Petriniam, ex qua hoſtes acerbes & funeſtas in egrum Toropolianum, ec Zagrabienum excurſiones feciebant, improviſo impetu tentandam, ec ſi rempus & occaſio feret, appoſitis repentè ſcalis, operâ peditum, quos habebat prompriſſimos, occupandam conſtituit. Re ab illis epprobatâ ad certum locum ultre flumen Sevum convenere, ac ceſtra ed Novigradum, inter Savum & Colspim conjunxere; nec diu cunctati, relictis Siſciæ, quæ prope erat, impedimentis caſtrorum, & tormentis paulò ante Solis occeſum, leviori eccincti apparatu, Petriniam eppulere. Præerat arci Ruſtanes, de quo eote dixi, vir clarus & pugnax, apprimeque militaris; qui adventantes noſtros conſpicatus nequaquam contineri potuit, quin conſcenſo ſtatim equo promptius prodiret, ſuoſque ed pugnam educeret. Qua fervente, & cadentibus utrinque nonnullis, ipſe brevioris ſclopeti glande, è Gaſpare Curtitio equite, ut poſtea intellectum eſt, lethale vulnus in ſiniſtro latere accipit, ſauciuſque ſe mox cum ſuis in arcem recipit, quum eum vulneretum eſſe noſtris minime conſtaret. At pedites eppoſitis ſcalis propugnaculum, quod penes Colepim venientibus à dextra parte ſitum eſt, conſcendere conati, à Turcis magne vi, haſtis, ſegittis, & ſclopetis, aliiſque telis in ſubeuntes confertim jactis detruduntur. Illi tamen eo irriti conatus

Noſtri Petriniam felici ſucceſſu capiunt.

ſucceſſu oequaquam territi, repetito ſummis viribus certamine, vellum ſecuribus & dolabris ſtemere, modò roboribus detraheodis uncos ferreos injicere, modò ligonibus & batillis ima fundamente ſubruere; nec tamen, quod Turcæ peri virtute & conteotione locum egregiè tuerentur, quicquam proficere. Poſtremò multâ & obſcurâ gliſcente nocte, quamquam iniquiſſimi loci occaſionem ereptam viderent, nihilominus quo inefficacius, tanto temen pertinacius ad perſiſtendum è præfectis incitati, ſtramine & fœnum, quod ab hoſte accomulerum io prompio eret, cæteramque aridæ mstertiæ copiem, vallo ſuppoſitam ſuccenderunt, eodem que igne munitio flammam concepit, & noſtri magnom clamorem ſuſtulerunt. Tum vero Turcæ, quamquam nox intempeſta, & cælum nubiloſum, ec inconditæ foris clamantium voces, & fremitus cuncta terribiliora reddebant, nihil tamen enimis ſeſe demittentes, ad eam ſtationem celerrimè edcorterunt, ſclopetiſque & falconibus rem gerendo, noſtros operi intentos multis eminus interfectis ſubmoverunt; & partim cuppis & doliolis aquæ, è puteo, qui media ercis in aree erat, hauſtis, partim madefactis lodicibus, eut luto & ceſpite, & quicquid ad reſtinguendos ignes in re tam ſubita obvium ec oportunum ducebant, raptis, ægre tandem flammam extinxere, noſtrique totem noctem uſque ed clarius diluculum fruſtra leborantes, re deſperatâ receptui ſignum dedère, & eodem quo venerant itinere, Siſciam triſtes & conturbeti teperivere. 1595.

Vix dum eo ubi tormente & caſtrenſem ſupellectilem reliquerant, perventum eret, quum adoleſcentulus vix pubertatem egreſſus, Chriſtianis ortus parentibus, ſed depopuletione forte ſuperioris enni captus, quo in ſctibendis Illyrica lingua literis Ruſtanes amanuenſe utebatur, in ceſtre venit, illumque dolore ſuſcepti vulneris ſuo in complexu extinctum eſſe, & Turcas ejus morte magno metu perterritos, de fuge & deſerenda erce cogitare nuntiavit. Fuere qui ſtatim redeundum, hoſtemque improviſe urgente formidine conſilii inopem iovedendum, & fortunam denuo experiuodam erbitrarentor. Coorrà qui cautiores prudentiæ & conſilii nomine valebant, verbis pueri fidem derogare, nec rem irrito incepto, adverſeque fortuna ſemel tentatam, iterum temerè majoreque detrimento, nec minore ignominiæ lebe repetendam cenſere. Itaque Herbeſteinius ac Lencovitius unum è centurionum numero promprum, & viarum peritum, ſine mora Petriniem verſus proficiſci, ec ſumme ope niti jubent, ſi quis ex hoſtibus intercipi poſſit, à quo certiora cognoſcantur. Qui paulò pòſt reverſus captos ſeptem, aut octo Turcas adduxit, atque ii cuncta, ut à puero relata erent, ſua etiem confeſſione vera eſſe confirmarunt. Quamobrem noſtri captis ſubito armis & conſcenſis eqois, Petriniam extento curſo delati, jam hoſtes majori ex parte arce exceſſiſſe, paucos intus eoſque metu attonitos hærere compererunt: cumque portæ ercis paterent, ſignifer Joannis Draſcovitii equitum præfecti, primus ſignum illatum in vallo affixit, cæteri equites pariter & pediter, partim promiſcue ingreſſi, cæſis paucis, qui cunctabundi ex hoſtibos intus

1595. remanſerant, eam occuparunt, partim vero fugientes perſequuti, plurimos retraxerunt, ac equis militaribus, & rebus diverſi generis, magniquepretii, captivisque & opimâ prædâ, ac Kuſtanis ipſius ſupellectili potiti ſunt; quum ii, qui ejus cadaver Banialucæ humandum deferebant, aliquot ante horis, in tutum præceſſiſſent.

Raſtovicia etiam & Gora à noſtris recuperata.

Receptâ in hunc modum necopinato ſucceſſu, ſecundum Dei opem Petriniâ, hoſtes qui Raſtoviciæ erant, incenſa eâ, profugerunt; qui vero Goram cuſtodiebant, collectis ſubito vaſis ad tutiora loca trepidi ſeſe recepere. Herbeſtainius & ceteri duces re bene geſta hilares, quod præcedenti nocte ſemiambuſtum erat propugnaculum, è materie & ceſpite nova ratione reſtaurandum curarunt, locumque præſidio militari impoſito, Danieli Francolo Tergelſtino turmæ equitum præfecto cuſtodiendum dederunt; ac deinde his rebus proſperè confectis ad ſuas ſtationes reverſi ſunt. Fama fuit, eaque tam apud hoſtes quam noſtros conſtans, inſigne à ducibus operæ pretium fieri potuiſſe, ſi armis ulterius prolatis, Jaiciæ & Banialucæ terrorem admoviſſent: neque enim iis recuperandis irritos futuros fuiſſe eorum conatus, niſi in medio rerum gerendarum curſu importunis conſiliis ceſſatum fuiſſet.

Bathorii nuptiæ cum Caroli Archiducis filia.

Interea dum hæc in Pannonia & Illyrico, Cæſaris auſpiciis ſat proſpere geruntur, Sigiſmundus Bathorius fœdere, ut diximus, cum Cæſare inito, ductâque in matrimonium filiâ Caroli Auſtriaci Cæſaris patrui, nuptias Albæ Juliæ concurſu populorum, ac muneribus planè regiis ſolennes peregit: ac ſub finem menſis Auguſti ſocrum, quæ filiam in Tranſſilvaniam uſque comitata erat, excultam donis dimiſit: quum ipſe eam uſque ad Eniedinum oppidum officii cauſa deduxiſſet; novæ verò nuptæ Teſnadium uſque, quod eſt in provinciæ finibus oppidum, ut matrem comitaretur, permiſiſſet. Is jam antea, poſtquam veteris Turcicæ clientelæ jura, ſeu potius compedes exuiſſet, nec eſſet ignarus, Turcas omni ope & viribus arma & bellum adverſus ſe & provinciam rurſus ſub jugum mittendam concitaturos; nihil prius potiuſque habuit, quàm quomodo rebus ſuis, & reipublicæ conſulere, ſeque & ſuos populos ab injuriis barbarorum tueri poſſet. Eam ob cauſam, cum Arone, Moldaviæ (ſed is proditionis, ac Turcicæ ſocietatis ſuſpectus loco & dignitate poſtea motus fuit) ac Michaele Beno (ſic eum à præfectura Craliovana ad Iſtrum ſita vulgo vocabant) Valachiæ Tranſalpinæ principibus, Turcæ tributariis, per internuntios Stephanum Joſicam, & Pancratium Senieium tranſegerat,

Tranſſilvanus Moldaviæ & Walachiæ Principibus, ut jugũ excutiant Turcicũ, perſuadet.

ut ſuo exemplo ſervitutis Turcicæ jugum cervicibus excuterent, ac ſecum unà Cæſari ad Chriſtianam rempublicam ab immanibus barbaris vindicandam præſto eſſent; eaſque duas provincias Pannoniæ olim attributas, permittente Cæſare, unà cum principibus, quos nominavi, certis conditionibus & legibus ſuæ poteſtati & clientelæ ſubjecerat: quum etiam Cæſar eis ſe, ad ferenda auxilia, & equitatum copiaſque idoneas, cum tormentis bellicis & eorum apparatu, pecuniam item rerum gerendarum nervum ſubminiſtrandam promiſiſſet. Itaque ſtatim poſt violatum Turcicum, & confectum cum Cæſare fœdus, 1595. limites ſuos neceſſariis præſidiis munire, eoſque viris militaribus cuſtodiendos diſtribuere cepit; ac Georgium Barbelium è diſciplina Gaſparis Magochii, olim dum Giulæ præeſſet, virum fortem, & ducendi exercitus peritum, traditis ei copiis, Caranſebeſſum proficiſci, & in hoſticum ducere juſſerat: iſque primo & improviſo impetu Bochciam, & Varſocium Turcis omnibus, qui in iis erant, trucidatis, receperat.

Bochciam & Varſocium Turcis eripit.

Turcæ quum initium belli a Tranſſilvanis factum eſſe vidiſſent, ipſi quoque, qui Giulæ, Chanadii, Lippæ, & Jenone in præſidiis erant, in Tranſſilvaniæ fines ingreſſi, aliquot pagos non procul Joſſeo oppido diſſitos, abductis in ſervitutem incolis exuſſerant. Ex adverſo milites Tranſſilvani adjunctis ſibi nobilitatis copiis, quæ ad M D. equites conſtituebant, jubente Sigiſmundo Totuardiam, Turcicæ ditionis oppidum ſatis populoſum,

Totuardiam.

invaſerant, oppidoque concremato, ac arce appoſitis ſcalis conſcenſa & capta, Turcas fere ducentos, qui in ea erant, trucidaverant: reque confectâ ſeſe in caſtra Barbelii Caranſebeſſum contulerant. Qui auctis eo modo copiis, Fadſato terrorem admoverat,

Fadſatũ.

locumque dedentibus ſe Turcis, occupaverat: venientemque Farſadenſibus auxilio Temeſienſem purpuratum Solimanum, cæſis duobus Giulæ & Chanadii præfectis, & hoſtium duobus millibus fuderat: Eperieſſum & Solmoſum diffugientibus hoſtibus receperat,

Eperieſſũ.

Lippam poſt quatuor & quadraginta annos, quam ab Hiſpanis deſerta erat, admoto tormentorum terrore, deditione in poteſtatem redegerat; ejuſque inſignis loci periculo territi Turcæ, qui Vilagoſuarii, Chanadi, Aradi, Pancotæ, Sirmi, eiuſque propinquioribus locis erant, quo quiſque potuit, profugerant: ita ut Barbelius ſingulari virtute & celeritate, ad urbem Temeſienſem recuperandam viam aperuiſſe videretur.

Lippam, aliaque loca ditioni ſuæ adjicit.

His rebus & aperte Tranſſilvanorum rebellione auditâ, Sinanus tot & tantis rebus in Aſia & Africa geſtis clarus, & nuper capto Jaurino, & repulſis illinc Cæſarianis tumidus, ſuopte ingenio Tranſſilvanis infenſus, petitâ adminiſtrandi ejus belli veniâ & ingenti comparato exercitu, ad prima veris initia, Byzantio egreſſurus nuntiabatur, animo Tranſſilvaniæ & utriuſque Valachiæ provinciis priſtinum jugum imponendi.

Sinanus, magno coacto exercitu, Conſtantinopoli ſe movet.

Michaelem etiam Tranſalpinum principem, ſeu, ut à ſubditis veteri nomine vocatur, Vaivodam, Alexandri, qui ob avare & crudeliter adminiſtratam provinciam à rebellantibus ſubditis regno pulſus fuit, ſucceſſorem, Petrique, qui ante Alexandrum ſceptra tenuerat, filium, impenſe oderat, quod is poſt fœdus cum Cæſare ac Tranſſilvano ictum, Turcas, quorum duo amplius millia in ſua ditione, ne conſcio quidem ipſo, nedum concedente, ſedes & domicilia fixerant, ac Judæos Turcarum ſocios, ad unum omnes trucidari juſſiſſet.

Ejus in Michaelẽ Vaivodã odium.

Huic Tranſſilvanus debita ex fœdere auxilia & copias poſtulanti tempeſtive ultra alpes miſerat, in queis duo millia equitum & quingenti totidemque pedites Pannonici nominis cenſebantur, præeratque eis Albertus Quiralius, vir fortiſſimus,

1595. tiſſimus, & bello Moſcovitico, à Stephano Poloniæ rege edminiſtrato, multis rebus praelatè geſtis clariſſimus, ex provincia Gemerienſi Pennoniæ ſuperioris oriundus. Igitur Michael & Alberrus commonicatis conſiliis, adventum atque arma Sinani præoccupanda arbitrati, primo Flocium oppidum inter Uroſcienm & Nicopolim pari intervallo diſſens, trucidatis aut in ſerviturem abductis omnibus Turcici nominis incolis funditus deleverunt. Inde ad Civitatem Arſonam verſi, quam Carolus & Ludovicus Pannoniæ reges muro clauſerant, unius diei itinere à Braila inſule Danubiana diſtantem, ſcalis appoſitis repente capram incenderunt: Seliſtriam, quam Bulgari & Turcæ Deſtorum eppellant, urbem amplam & mercatu celebrem, Conſtantini, ut ferunt, Magni opus, haud diſſimili detrimento affecere: Achomatem insuper Eunuchum purpuretum, cui Aphis cognomentum erat, quæ vox cantorem exprimete dicitur, cum valida Janiceiotum Tartarorumque menu, ec quetuordecim millibus Bulgarorum & Thracum obviam venientem, ut pulſo Michaele Bogdanum quendam provinciæ præficerent, collatis ſignis & manibus fuderunt & fugarunt; ite ut Turcæ Tartarique amiſſis copiis & caſtris turpiter refugerent: & Aphis ſuffoſſo equo pedibus pugnare, & puſillo ec degeneri equo à ſervis ſoste oblato impoſitus, ſalurem fuga quærere cogeretur. Quibus rebus adminiſtratis, Michael relicto cum Tranſſilvanis, & mercede conductis militibus ad Iſtri ripam Quiralio, ipſe cum ſuo peculiari præſidio teipublicæ negotiis revocatus, Bocareſtam reverſus fuit. Nec multò pòſt Quiralius concreto glacie Iſtro, cum Ungarorum & Coſacorum turmis & Valachis ſtipendiariis, in Bulgariam trajecit, ac paucis diebus Villovam & Orehovam oppida cepit, & diripuit, ulteriuſque progreſſus Cernavodam, Roſgradum, ac Oblucicιam vaſtavit; ec per omnem circa regionem uſque ad Achilleam & Moncaſtrum urbes, non procul eb Iſtri in pontum Euxinum ſeſe exonerantis oſtiis ſitas, cuncta obvia ferro & igne veſtando & exurendo, erma circumtulit: neque ullo eccepto detrimento, victorem & incolumem exercitum cum ampliſſima & ditiſſima præda ad Michaelem reduxit.

Michael Vaivoda & Kiralius Flocium oppidũ funditus diruunt.

Arſonam captam inflãmãt.

Seliſtriã diripiunt.

Achomatem Eunuchum fundunt fugantq́.

Kiralius Bulgariã ferro flãmaque excindit.

Sinanus Bucareſtam & Tergoviſtam, Michaeli adimit.

Interea Sinanus adultâ jam æſtate Byzantio digreſſus, decimis quintis caſtris ad campos, quos Doburgianos vocant, pervenit; Indeque progreſſus caſtre haud procul Iſtro poſuit, in quibus ſupre centum millia armaturum eſſe ferebentur: nec diu cunctatus, ponte facto in Valachiam trajecit: ac Bucoraſtem, quæ ei prime occurrebat, ſubito adorrua impetu, cepit: ulteriuſque progreſſus Tergoviſtam principatus ſedem vecuam repertam, facile occupavit. Nam Michael ſuis viribus diffiſus, uxore & filio Petraſcone, ad Cibinium Tranſſilvaniæ urbem miſſis, cum Quiralio & exercitu ad Alpes, quatuor millium paſſuum intervallo diſſitas, quæ è vetuſta arce ibi conſtructa, ſed jam olim à Turcis diruta Negrevodæ appellantur, ſeſe receperat: quæ loca ob contragoſes & aſperas rupium crepidines, & cænoſum lareque ſtagnantem ad earum radices rivum, & internata humido ſolo ad juſtam proceritatem ſalicta diverſoſque frutices, acceſſu difficillima, ac ſere impervia ſunt: nec niſi onico itinere, pontibus ſubliciis, nec tamen continuis ſtrato edeuntur, quos ſi quis vel parvo ſcloperariorum numero, ac mediocribus colubrinis obſtruat, hoſtium magnas etiam copias adiro prohibere poteſt. In iis anguſtiis avorum noſtrorum memoria, quum Ladicus Tranſalpinæ Valachiæ princeps ed Bulgarorum regem Strahimirum trensfugiens, Ludovico Pannoniæ regi ejus nominis primo tebellaſſet, Niconem Garanum & Simonem Megeſalium Ludovici duces, à Dragomiru Ladici perduellis copiarum ductore in inſidias perductos, ac ad internecionem cæſos memorabant. At Sinanus miſſis Cheuſiis non ſolùm totâ provinciâ coactie operis, ſed etiam è Bulgaria ad opus eccitis, Bucareſtum & Tergoviſtam vallo è materia & craribus craſſioribus, ec ceſpite duodenus pedes Iſro circumſepiendas ſuſcepit, labore dies & noctes continuato: ipſe autem exercitum bipartito diviſit, ita ut partem cum Ali purpurero Trapezuntino, qui copiis & cepro operi urgendo præeſſet, Tergoviſtæ relinqueret; reſiduum vero virium & præcipuum robur ed hoſtes perſequendos duceret: nec procul ab iis, quas diximus, anguſtiis, in conſpectu noſtrorum editiore in loco caſtra poneret, ut bina caſtra mutuo ſeſe intueri poſſent: ipſeque noſtrorum temeritatem, qui ſe invictis armis, ut putabat, & viribus metuendum, & inſuperabilem expectare auſi eſſent, non parum miraretur. 1595.

Michael & Kiralius acerrimo cum Turcis prælio cõgreſſi.

Die quæ ſequute eſt, duodecim millia expeditiſſimorum Turcarum, quorum pars dimidia è Janiceris conſtabat, delegit, qui ſuperetis anguſtiis noſtros invaderent, nec niſi victores reverterentur. Michael & Quiralius qoamquam peucitatis ſuorum gnari, virtute temen ſuâ ſecundum Dei opem, & locorum commoditate freti, in ipſis, quas diximus, paludis & ſilvæ anguſtiis hoſti occurrerunt. Hoſtes numero & multitudine, Ungari & Valachi virtute confiſi pugnabant, fiebatque embarum partium pertinacia, ut aliquando hoſtes rettocedendo à noſtris magnâ cæde editâ, uſque ad caſtra fugarentur: nonnunquam noſtris hoſtium impetu loco pulſis barbari ſeſe jam viciſſe proclamarent: ederatque Sinanus pugnantes voce compellans, ec teſtitantes & ignevos, modò contumelioſis verbis, modò clava & verberibus incitens, hunc in modum tote fere dies, uſque ad occaſum ſolis, elternante dimicantium fortuna, tranſacta eſt. Ad extremum tricenarie ſcloperariorum peditum Ungarorum manus, quæ caſtris uno ante die pabulatum egreſſa fuerat, veluti cælo divinitus demiſſa ſupervenit; juſſuque Michaelis defatigatis labore pugnæ noſtris, oportunum neceſſariumque auxilium attulit, hoſteſque recentiorum copierum edventu territi fugem dedere: quorum noſtri tergis inſiſtentes, non ſolum multos ex potiotibus Turcis ciderent, ſed etiam quatuor currulia tormente cum aliquot ſignis, & in iis prægrende unum viridis coloris intercepta tetulerunt. Quo in fugæ tumultu Sinanum è ponte, quem à noſtris ruptum ſubitanio opere reſtauraverent, in paludem delepſum, ac equi colluctatione præter

Sinanum vincũt & in fugam cõjiciunt.

veſtes

1595. veſtes & ora turpiter fœdatum, duobus etiam excuſſis dentibus, vix a ſuis periculo ereptum fuiſſe ferunt. Hujus pugnæ a Sinano & Turcis male pugnatæ infortunium non multis poſt diebus Byzantium allatum, æmulis illius & obtrectatoribus, qui ejus intolerandam ſuperbiam ferre non poterant, non minimam obloquendi occaſionem præbuit. Unde ipſe in iram & ultionem pronus, redintegrandum omnibus viribus bellum, & Michaelem provincia pellendum, ac eo bello confecto Tranſſilvaniam invadendam conſtituit.

Sed Michael quod ſe imparem hoſti futurum intelligebat, ad interiora alpium juga, atque aditu difficilia ſeſe & copias ſuas recepit: & menſem fere integrum ad auxiliorum adventum in iis continuit: ſimulque Sigiſmundo in Tranſſilvaniam ſine mora perſcripſit, ſuas res in eas anguſtias & difficultates eſſe redactas, ut niſi mature ſuccurrat, periculum eſſe, ne ipſa cum exercitu & provincia hoſti prædæ ſit futurus, qui ſe devicto & pulſo Tranſſilvaniam protinus invaſurus foret. Sigiſmundus viro forti, ſuamque fidem ſequuto, pro eo ac juxta pacta debebat, maturam opem ferre conſtituit: ſtatimque poſt peractas nuptias, ſocrumque in Stiriæ fines dimiſſam, Benedicto Mindcentlo, Siculorum Vicecomiti ſeu prætori, ac Balthaſari Bogathio, & Lupo Cornisſio in mandatis dat, ut omnes Siculos, quicunque octo tribubus ſeu tractibus continentur, arma ſumere, & in caſtra ad campos Barcenſes, & oppidum Saxonicum, quem Nigrum collem vocant, convenire jubeant, ſuoque nomine eis promittant, ſpondeantque, ſeptilitias ipſis libertates, quas ob crebras rebelliones, ac læſæ majaſtatis crimen ſuperioribus annis amiſiſſent, redditurum, ſi quam promptiſſimos ſeſe ad communem reipublicæ defenſionem præſtiterint. Ipſemet, quo & Siculis & aliis provinciæ incolis celerius conveniendi exemplum daret, XXVII. die Menſis Auguſti motis Albâ caſtris Sebeſſum venit, ibique tridui ſpatio ſubſtitit, ut reliquos opperiretur. Ibi in æſtivis quieſcens, lætiſſimum nuntium de triplici fortunæ arridentis ſucceſſu accepit: Lippam nimirum captam, repulſos in Walachia Sinani conatus, ac Tartaros, qui duce Cazi eorum principe, quem Hamura vocant, magno numero Moldaviæ ac Tranſſilvaniæ infeſta arma

Tartari profligati à Moſchis. illaturi, ſuis ſedibus emigraverant, poſtquam Boryſthenem tranſiiſſent, à Moſchis ferro & igne, regionem eorum omnem vaſtantibus, revocatos, ad tuendam patriam reverſos fuiſſe: neque eo anno ob imminentem hiemem eorum excurſiones eſſe formidandas.

Sigiſmundus exercitum comparat. Poſt tridui quietem quum ad Nigrum collem ſextis caſtris perventum eſſet, ac Calendæ Septembres illuxiſſent, equites Germanos à Cæſare miſſos, qui tunc erant in itinere, expectandos duxit, & Siculi eo quo juſſi erant, armati & frequentes convenerant, quos una cum Stephano Boſcaio, & Gaſpare Cornisſio, patentibus in campis aſpexit & perluſtravit: *Siculorũ copia.* repertuſque eſt eorum numerus ad XIV. millium, DCC. & LV. armatorum. Tantâ promptitudine eorum viſa atque collaudatâ, edictum per tota caſtra conceptis verbis, de ſcripto publicari juſſit, quo veteres libertates Siculis reddebantur. At ii lætitia ingenti perfuſi, mox certos nuntios remiſerunt, cum ſeriis mandatis, ut qui ſuis in ſedibus remanſerant, impuberibus tantum & ætate confectis domi relictis, omnes ſub capitis pœna in caſtra properarent. Quo cognito magnus eorum numerus dulcedine libertatis illectus certatim in caſtra venit, ita ut intra paucos dies omnium ſumma ad XXIV millia hominum accederet: quorum IX. millia & CC. ſclopetarii, cæteri haſtati & ſagittarii erant. E Varadino equites præſidiarii DCCC. omnes haſtati: ac MCC. ſclopetarii pedites adfuerunt. E Pruſſia Poloniæ provincia, Joannem Viherium, Erneſti filium, cum trecentis Coſacis, qui omnes duplici ſclopeto, uno oblongo, altero breviore muniti erant, arcumque & pharetram ſagittis plenam ſinguli habebant, in caſtra venientem lætus excepit. Ibidem Germani quoque equites gravioris armaturæ, quos Cæſar ſubſidio mittebat, numero MDC. armis, equis, & viris egregie inſtructi, duce Alberto Raibicio Sileſio, variis bellis & certaminibus in Pannonia exercitato ſupervenerunt. Quorum adventu exhilaratus caſtra promovit Braſſonem, ſeu Coronem verſus: literaſque ad Stephanum Reſuanum Moldaviæ Vaivodam perſcripſit, ut in caſtra venire maturaret. Qui itinere abſque mora ſuſcepto, quod metu Tartarorum recta progredi non poſſet, verſus Tranſſilvaniæ & Siculorum fines divertere coactus, obviam hoſtilem Polonorum manum habuit, quæ & iter obſederat: cum qua dimicare compulſus, eam cæſis quamplurimis diſſipavit, itinereque continuato copias, in quibus MMCCC. pedites, ac DCCC. equites erant, ac XXII. tormenta currulia in caſtra, quæ jam ad Terchvaram erant poſita, adduxit. Ea eſt arx à Ludovico Ungariæ rege, inter anguſtias alpium olim ædificata, poſteaque à Joanne Huniade aucta, quam hoc tempore Braſſoviani ſeu Coronenſes obtinent. Supra hae copias mille pedites ſclopetarii à colore veſtimentorum Nigri vocati, quos Civitas Cibinienſis continue ſuis ſtipendiis alit, & totidem æque mille à Coronenſibus, & mille virides à Megieſanis, Rubeique totidem à Biſtricenſibus miſſi caſtra auxerunt. Equites prætoriani bis mille, & pedites totidem principis latera ac tentoria ſtipabant.

Coſaci.

Germani equites.

Moldavica copia.

Cùm eſſet in caſtris ad Terchuatam, allatum eſt Joannem Samoiſcium Poloniæ Cancellarium exercituſque ducem, audita Stephani Reſuani è Moldavia profectione, inſcio rege ſuo, è Podolia in provinciam eum copiis irrupiſſe, eique facile occupatæ, Hieremiam Mogilam Moldavum, clientem ſuum obſcuri quidem nominis, ſed ſibi gratum hominem præfeciſſe. Quo nuntio perculſus collatis conſiliis, eam injuriam in præſens concoquendam duxit, quod Sinano ingentibus viribus ſibi imminente, & Siculis ob nondum redditum eis libertatis diploma tumultuantibus, nulla eſſet occaſio vindicandi; confecto tamen, quod ſuſceptum erat, bello, ejus tam importunæ injuriæ memoriam nequaquam depoſiturum pollicitus, Siculis diploma in membrana deſcriptum reddi juſſit, eoſque in Walachiam præmiſit; ipſeque paucis poſt diebus, difficillimo & ærumnoſiſſimo itinere, ſuperatis magno labore alpibus, ad villam Rucariam, ſub ea-

1595. *Sigiſmundus copias ſuas recenſet.*

tum radicibus ſitam pervenit ; ibique copias denuo recenſuit, quæ in univerſum in novem agmina diviſæ, XX. millia equitum haſtatorum, ac XXXII. peditum conſtituebant. Tormenta curtulia LIII. ac magnus carrorum numerus, quibus pulvis ſulphureus, & res bello neceſſariæ vehebantur, ac impedimenta exercitus longo ordine procedebant : quæ omnia ob ſummas itineris anguſtias, non niſi ſingulatim funibus, & ergatarum labore ex alpium ſummitate ad imam vallem tranſportari poterant. Adhæc Michael & Quitalius cum octo millibus ſelectiſſimorum militum, illum adventantem ſummo cum deſiderio oppetiebantur. Caſtra ad Rocarium habenti principi, aquila ex Alpibus præcipiti volatu delapſa, prope prætorianum ejus tentorium, quod tunc tendebatur, conſedit ; quam præ magnitudine humo ſe attollere nequeuntem, milites captam, boni ominis ergo, ut interpretabantur, ad eum deduxere. Ab hac Rucaria promotis caſtris, & flumine Dombovicia, qui è jugis alpium ſumma rapiditate provolutus, recepto Jalovincia amne, in Danubium procurrit, vado ſuperato ventum eſt, ad eum locum, in quo Michael ſua caſtra metatus erat. Ibi ex ejus ſententia, decem dierum quies militibus conceſſa eſt, donec impedimenta dimitterentur; interea tamen pabulatione, & velitationibus eo hoſticum nequaquam ceſſantibus, in quibus noſtri ſæpe victores, magnum adverſus hoſtes animum, magnam audaciam concepiſſe videbantur.

Aquila prope Principis tentorium conſidens.

Mons erat caſtris haud procul, ſubterlabente Dambovicia fluvio, in longum exporrectus, quo conſcenſo ferunt Sinanum caſtra noſtrorum eminus ſpeculatum fuiſſe, atque diſſimulato metu, quem, uti exitus docuit, haud parvum animo conceperat, verbis elevaſſe. Interim vallo, quo arcem Tergoviſtæ circumdare cœperat, ad finem perducto, ſuis in concionem vocatis, perſuadet ſe una cum copiis, donec Tranſſilvani propius acceſſiſſent, Bucoreſtum ſubducturum, fugamque in præſens & metum ſimulaturum, & mox ſi tantum audaciæ ſibi ſumerent, ut Tergoviſtam obſidione tentandam exiſtimarent, inſtructa acie in illos improviſo irrupturum; ita ut cæſis & diſſipatis eorum caſtris, nihil tandem obſtaculo futurum, quin eodem victoriæ curſu Tranſſilvania quoque potiatur. Finita concione, magnaque tormentorum ac apparatuum bellicorum, & commeatus copiâ in arcem impoſitâ, quatuor millia Turcarum ejus cuſtodiæ præſidioque reliquit, & eam curæ Alis purpurati Trapezuntini commendavit, adjuncto ei Bali Epirota, Aulonis Macedoniæ urbis præfecto, & Mehemete Cadi ejuſdem loci prætore, qui eam tuerentur ; ipſe cum exercitu de nocte Bucoreſtum contendit, ſuccenſo prius oppido, ac templis ad XX. quæ in eo erant, concrematis.

Sinanus Bucoreſtum cum exercitu ſe recipit.

Sequenti die Tranſſilvanus inſtructâ acie copias promovet, animo fortunam prælii cum Sinano & Turcis, Deo Optimo Maximo juvante, experiundi, totiſque viribus confligendi. Præcedebant in primo agmine Michael & Quitalius cum vetere exercitu, quibus quatuor millia equitum, ac Stephani Chaquii turmæ adjunctæ erant. Hos Siculorum legiones ſequebantur, inter quarum & Germanici equitatus ordines pone ſubſequentes, tormenta curtulia LXXV. cum ſuo apparatu vehebantur. A dextro primi hujus agminis latere duæ validiores turmæ equitum progrediebantur, quarum utrique quina millia equitum inerant. Lævum latus idem numerus quinum millium equitum binis agminibus, atque eodem ordine claudebat : quos omnes Sigiſmundus cum reliqua exercitus Tranſſilvanici parte, quæ ad duodecim millia equitum conſtituebat, proximo intervallo ſequebatur ; iiſque omnibus poſt Sigiſmundum legatus imperabat Stephanus Boſcaius, non tam virtute, aut rebus fortiter geſtis eam dignitatem conſequutus, quàm quòd Sigiſmundo avunculus arctâ conſanguinitate jungeretur. Servato in progreſſu hoc ordine, III. Nonas Octobris ad eum locum, ubi Sinani caſtra erant, nemine præter quam quinque aut ſex Turcis, qui egreſſi antea caſtris palantes revertebantur, repertis, iiſque illico jugulatis, ſub meridiei tempus ventum eſt; veriti qua inſidias ſubeſſe duces, eam noctem in armis vigilando, & caſtra obeundo tranſegerunt. Poſtea cum certius conſtitiſſet, illum eo quo diximus modo Bucoreſtum citatis paſſibus diſceſſiſſe, Sigiſmundus convocatis ducibus, quidnam facto opus eſſet, an Sinanum haud obſcurè fugâ ſibi conſulentem inſequi; aut dato ei fugiendi ſpatio, arcem obſidere præſtaret, quæſivit. 1595.

Poſt haud longam conſilii moram, Michaeli & Quitalio cenſentibus, ne illi inſiſtendum putaret (quamquam fugienti hoſti juxta vetus acutè dictum pons foret ſternendus) id enim periculoſum foret, quandoquidem ab iis, qui Tergoviſtæ in præſidio relicti eſſent Turcis, ſi à tergo relinquerentur, intercludi commeatus poſſet, facilè obtemperavit, arcemque potius obſidere ſtatuit: eademque nocte aggeres more militiæ fieri, & corbes tormentaque collocari juſſit, & arcem tribus in locis acerrime verberari. Reſvanus cum ſuis Moldavis, ac Siculorum legionibus, à parte orientali, qua ad Bucoreſtum itur, cum X. tormentis collocavit : is nuper Arronem apud Sigiſmundum, multis proditionis & mutuæ fidei calumniis oneratum detulerat, ideoque illi dignitate moto ſucceſſerat. Michael & Sigiſmundus cum Quitalio, à montium & Jalouniciæ fluminis latere prope templum, quod ſagittæ jactu ab arce diſtat, locum ſibi delegêre, ac XX. tormentis vallum à Sinano noviter extructum, nunquam intermiſſis ictibus diruendum ſuſcepêre. Ex adverſo Turcæ, ſupremo virtutis conatu edito, tormentis ſuis oppugnantes crebro petere, ſubeuntes & ignem ab imo inferentes, ſclopetis arcere, ſcalas mænibus apponere conatos deturbare, nec quicquam ad ſe & mænia defendenda prætermittere. Simili modo noſtri extrinſecus tormenta & pilas, ad diverberanda valli latera, continuo diſplodere; adeo ut fumo ſulphurei pulveris, qui tam ab obſeſſis, quam oppugnantibus, frequentiſſimis editis fragoribus excitabatur, aer ipſe obſcurior reddi, & mutuum utrinque aſpectum eripere videretur. Sub ejus quadam caligine Siculi ligna arida ac piceam materiam, ac tædas & ſimilia ignibus conciendis idonea comportare, ligneiſque munitionibus injicere,

Sigiſmundus Tergoviſtam obſidet.

arcem-

1595. arcemque ſummis viribus oppugnare cepe- runt. Sed quia opus è recenti & viridi materia, ideoque humoris plena conſtabat, & argilla necdum ſiccata, obductum repente ignem concipere non poterat, & tormentis interim continue tonantibus rimoſæ arcis fragmina in ſubeuntium capita concidentia, oppugnationem difficilem imprimis, & ancipitem reddebant; & hoſtes quoque rem fortiter gerendo, oppugnantes procul ſubmovebant.

Altera die Sigiſmundus, cæterique duces aderant, qui Siculos, ut recens recuperatæ libertatis memores eſſent, neve rerum difficultatibus ac laboribus permoverentur, ſed ſe mactos virtute viros, libertateque haud indignos præſtarent, hortabantur. At illi mutuo ſeſe cohortati, majorem aridæ materiæ copiam ad incendenda valli robora certatim comportare ceperunt. Nec mora, quamquam fieri non poſſet, quin ab hoſtibus complures ex eorum numero proſtrati occumberent, tamen indefeſſo tandem eorum labore effecere, ut vallum conceptâ flammâ ſuccenderetur. Qua viſa, Siculi Salvatoris Jeſu, ac Divæ Virginis Matris tutelaria numina ingeminantes, magnam vocem ſuſtulerunt; ac pars mœnia ſcalis conſcendere, pars aliis munitionis lateribus ignem inferre cepere. Hoſtes ingenti uſque adeo creſcentis flammæ periculis territi, quum utrum igni extinguendo, an repellendis hoſtibus incumberent, ancipites eſſent; tandem conſilii inopes, per portulam quandam, quæ noſtris erat incognita, agminatim erupere. Sed re ab equitibus, qui more militiæ, ad incerta belli parati, in equis exitum oppugnationis præſtolabantur, intercepti ac majori ex parte trucidati fuere. Alis purpuratus Trapezuntinus ac Balis & Mehemetes, ſive quod arce excedere noluerint, quam tuendam ſuſceperant, ſeu quid aliud animo volventes, capti, vivi in poteſtatem devenerunt: prædaque ingens parta, cujus major pars Siculis, qui primi mœnia ſuperaverant, obtigit: eaque omnis militi conceſſa præter duo tormenta inuſitatæ magnitudinis, quæ pilas LVI. pondo ferreas evomebant, ac colubrinas mediocres XLIV. In tanta autem re conficienda, ex noſtris LX. milites gregarii cecidere; ſauciati tamen complures.

Eaque Siculorum virtute expugnatur.

Captæ Tergoviſtæ fama cum ad Sinanum perlata eſſet, tantum ei mox timorem incuſſit, ut quamquam Bucoreſti templum majus, quod ab Alexandro tertio provinciæ ante Michaelem principe, magnis ſumptibus erat extructum, aggere & craſſioribus roboribus, firmiore fere, quam Tergoviſtæ fecerat, opere munitum reddidiſſet; tamen neque illius ſe munitioni credere, aut in ea victorem, infeſtumque hoſtem expectare auderet. Itaque conjecto in templi fundamenta multo pulvere ſulphureo, eoque palea contecto, ut quum noſtri locum occupaſſent, illo tum demum ab ardente ſenſim ignito funiculo ſuccenſo, templo in aerem magna vi ſublato, ab ejus ruinis & fragminibus, miſerabiliter dilacerati interirent: conclamatis vaſis, & impedimentis Bucoreſtum incendit, & quanta potuit adhibita celeritate turpiſſime fugiens Girgionem iter maturavit. Sigiſmundus relicto ad lævam Bucoreſto, ideoque vi atis, quæ ad templi imos parietes locatæ erant, inſidiis, fugientes inſequi ſtatuit; firmo eo ſibi propoſito conſilio, ut ubicunque eos aſſequutus fuiſſet, manus conſereret, & fortunam belli cum eis periclitaretur. In itinere cùm eſſet, à transfugis, qui tres natione Ungari occurrerant, Sinanum metu adventantium copiarum tam intentâ fugâ ſe proripuiſſe cognovit, ut multa tormenta, quæ axibus vel rotis luxatis avehi non potuiſſent, aliaque impedimenta in itinera reliquiſſent; uſque adeo gliſcente totius exercitus formidine, ut ubi ad loca anguſtiora, aut pontes paludibus & lacunis impoſitos perventum eſſet, in præoccupando tranſitu mutuis ſeſe vulneribus conficere non dubitarent.

Sinanus Bucoreſtiano tē- *plo incenſo turpiter fugæ.* 1595.

Tametſi autem transfugæ haud incomperta attuliſſe viderentur; tamen illicò Nicolaum Senieium, ac Georgium Farcaſſium equitum præfectos, qui locum caſtrorum hoſtilium ſpecularentur, cum centuria equitum miſit. Qui ſub veſperum reverſi, eadem, quæ ab transfugis cognita erant, certius confirmarunt. Itaque promovendum gradum, & fugienti hoſti metum & terrorem augendum eſſe cenſuere. Sed quia Sinanus, quacunque iverat, pagos & oppida depopulatus injecto igne concremaverat; & cuncta obvia adeo vaſtaverat, ut eodem itinere exercitus ductari ob rerum penuriam nequiret; propterea relicto ad ſiniſtram Bucoreſto aliam, quæ adhuc intacta ab hoſte erat, viam, qua duceret, elegit. Quum duobus tantum milliaribus à Girgione abeſſent, qui exercitum præcedebant, in Turcas palantes & diſperſos inciderunt, ac captos quoſdam ex eis ad Sigiſmundum perduxere: à quibus Sinanum, cognito ab indigenis Tranſſilvanorum adventu, uno antè die cum potiori parte copiarum Iſtrum trajeciſſe intellectum eſt; adhuc tamen ſupereſſe in citeriore ripa magnam carrorum & impedimentorum multitudinem, cum ingenti captivorum numero, ac maxima omnis generis præda; ad quorum cuſtodiam octo circiter millia Turcarum relicta eſſe, qui nondum tranſiiſſet, quòd pontem graviori carrorum & tormentorum pondere forte fatiſcentem prius experiri non eſſet auſus, quam equeſtres & pedeſtres copiæ prius transjeciſſent. Igitur Sigiſmundus conſilio ſuorum uſus, XXVIII. die Octobris Girgionem propiùs caſtra promovit, nec multò pòſt meridiem peditatum ferè omnem & Siculorum cohortes, centuriis tantùm aliquot prætorianorum, quos ad corporis cuſtodiam retinendos duxit, exceptis, in hoſtes prælio laceſſendos, & tranſitu prohibendos irrumpere juſſit. Qui protinus in conſpectum hoſtium delati quamplurimos Turcas, magnos animalium greges, ac majoris minoriſque pecoris armenta bello capta, ac maximum captivorum numerum præ ſe agentes offenderunt: eoſque confeſtim adorti in fugam conjecere, partim cepere; cæteros uſque ad Girgionem, & qui ibi erat, pontem perpulere.

Sigiſmundus fugientem inſequitur.

Turcas in ponte trāſeundo occupatos Tranſſilvani turbant, cædunt, ac mergunt.

Girgionis ſitus arte & naturâ ſatis munitus eſt, jacet enim in peramæna inſula, quam Iſter paulo ſupra arcem in duos diviſus alveos, ac non multo poſt in unum junctus curſum efficit, ponteſque habet utrinque duos, ad dimidii ſtadii ſpatium inter ſe diſtantes. Ea à Sigiſmundo Imperatore & Rege Ungariæ muris & aliis ædificiis inſtaurata fuit, quando Ra-

Girgionis ſitus.

1595. duloneni cognomine Praznaglavam, Turcarum auxilio, & rebellantium ſubditorum auxilio fretum provinciâ ejeciſſet, ac Danum Nigrum ad ſe confugientem, ac clientelæ nomine opem poſtulantem, miſſo cum exercitu Joanne Marothio celeberrimo duce, dignitati priſtinæ reſtituiſſet. Jam Turcæ citeriorem pontem tranſierant, quando improviſo noſtrorum adventu perturbati, ſtudio & contentione alterius pontis tranſeundi tumultuari, denique creſcente periculo metuque, mutuis etiam vulneribus ſeſe confodere ceperunt: Sinane ex ulteriore ripa eos inſpectante, nec ullam tamen laborantibus opem adferente. Multi etiam ſive metu diſcriminis, ſive nandi peritiâ freti, ſeſe in flumen præcipitantes, ac evadere conati, quòd latiſſimi fluminis vortices ſuperare non poſſent, abſorpti perierunt. Cæteros, Michaele imprimis voce, manu, exemploque ſuos ad pugnam cohortante, longe lateque cecidere. Supervenit pugnantibus Sigiſmundus cum exercitu reliquo, & hoſtes objectu carrorum adhuc ſeſe defendentes, ſed labore prælii ac vulneribus debilitatos, miſſis ſclopetariorum promptiſſimis, facile disjecit, tantâ editâ eorum ſtrage, ut citerior fluminis alveus viris, equis, camelis, cæſorumque cadaveribus oppletus, ac multo cruore immixtus, vix curſum tenere poſſet. Periere in ea pugna ad quinque millia hoſtium, partim cæſa, partim profundis aquarum gurgitibus hauſta, nec minor jumentorum numerus captus eſt. Carrorum, qui variis belli apparatibus, ac non ſolum privatis militum rebus, ſed etiam negotiatorum mercibus onerati erant, ſex millia in noſtrorum poteſtatem redacta, ſimul cum tormentis, quæ tranſvehi non potuerant. Sed jucundum præ aliis ſpectaculum fuit, ſupra quatuor aut quinque millia captivorum Chriſtiani nominis eo bello è Moldavia, & Walachia in ſervitutem rapta, priſtinæ libertati & ſaluti vindicaſſe. In eo tumultu aliquot ſulphurei pulveris cadi, qui in arcem invehi debuerant, à noſtris prædandi cauſa inter curruum ordines vagantibus forte ſuccenſi, magno edito fragore, in fumum & aëra evanuerunt, nullo quod mirum fuit, læſo.

Periere ibidem quinque hoſtium millia.

Ingens præda capta.

Multique Chriſtiani è ſervitute erepti.

Quæ res magno noſtris adjumento evenit; Sequenti enim die aggeribus factis & tormentis, quæ Tergoviſtæ hoſti adempta erant, prolatis, arx dirui cœpta eſt; in qua quum defenſores pulveris inopia laborarent, bidui quaſſatione latior in muro hiatus effectus eſt. Quo animadverſo ex ſingulis contuberniis bini pedites, ad occupanda mœnia irrumpere juſſi, primam oppugnationem irritam habuere, quod complures ex noſtrorum numero ab hoſtibus non ſolum ſclopetis, quos ob defectum pulveris ſulphurei rarius, ſed certis ictibus diſplodebant, verum etiam ſagittis aliiſque telis miſſilibus, & denique prægrandibus ſaxis vulnerati dejicerentur. Sed brevi poſt repetito conatu, pulſiſque barbaris mœnia occupata ſunt, & omnes qui intus erant cæſi; adeo ut ex DCCC. unus tantum evaderet, ac ſuperato flumine, quamquam innumeris petitus glandibus, incolumis tamen ad caſtra Sinani narando perveniret. Duo tormenta prægrandia, ac colubrinæ mediocres XXXVIII. in arce inventæ noſtris ceſſerunt. In hunc modum Sinanus, cui domi & foris indomitus ſemper, & contemptor aliorum omnium animus & ſuperbia inerat, quique viribus ſuis tumidus 1595. aſpernari cæteros, omniaque libidini & ambitioni ejus ceſſura exiſtimabat, tota Walachia trans Iſtrum pulſus, temeritatis atque imprudentiæ ſuæ meritas pœnas dedit, ſcilicet ut Girgio, tanti nominis locus, qui ab aliquot ſeculis Turcico imperio paruerat, à tyrone duce & tumultuariis copiis, ipſo inſpectante expugnaretur: ipſeque amiſſa parte exercitus, impedimentiſque fere omnibus exutus, raris diſcinctiſque agminibus, itinere fugæ haud diſſimili Byzantium profugiſſe videretur. Ubi etiam non toto vertente anno, ſeu morbis & ſenio confectus, (octogeſimum enim ætatis annum exegiſſe ferebatur) ſive dolore rei malè infeliciterque geſtæ; ſeu uti fama fuit, ignominiæ impatientia, ſumpto veneno migravit è vivis: quum hujus in Walachia acceptæ cladis dedecus & infamiam, multo tam publicè, quam privatim diſtributo auro, ac per difficillimos labores, expugnatis largitione & reconciliatis æmulis, redemiſſe diceretur.

Girgiensis arx expugnata.

Sinanus profugus paulo poſt Byzantii extinguitur.

Cæterùm Sigiſmundus captæ arci præſidium militare in præſens imponere minimè opus eſſe cenſuit; ſed tectis igne injecto, ac ponte reciſſo, ejuſque navibus ac tabulatis concrematis, re feliciter geſta exercitum victorem & prædâ ingenti onuſtum reducere cōſtituit, quem uſque ad Gergiciam Walachiæ oppidum ſub alpibus poſitum comitatus, relicto cum imperio in caſtris Boſcaio, ipſe Braſſonem profectus præceſſit, ejus iſthic adventum expectaturus. Priuſquam ſe viæ daret, Calendis Novembris Michaeli ſuopte ingenio ad id proclivi, defendendæ Walachiæ curam commendavit; & gravi ſermone eum, ut fidei & fœderis nuper icti memoriam retineret, ac Chriſtiani nominis decus adverſus barbaros invicto animo tueretur, admonuit. Ubi exercitus ſuperatis alpium jugis in Tranſſilvaniam pervenit, Stephanum quoque Reſuanum, quem amoto Arone Moldaviæ præfecerat, iſque illinc in caſtra profectus provinciam à Polonis, ut diximus, occupatam abſens amiſerat, abſe dimittere decrevit: ac datis ei in ſubſidium duobus millibus Siculorum, qui eum in provinciam comitarentur, ipſe Albam Juliam reverſus eſt.

Sigiſmundus rebus præclare geſtis domum repetit.

Valachia vera Michaeli cōmendata.

At Reſuanus tametſi eum, ne quid temere aggredi, neve prælii fortunam cum Polonis experiri maturaret, ſi eos numero & armis ſuperiores eſſe animadvertiſſet, tam ipſemet, quam per nuntios admonuiſſet, ſeque majora ſubſidia, ſi res & neceſſitas poſtularet, mature ſubmiſſurum fuiſſet pollicitus; quum tamen ſuperatis Aitoſſiis alpibus, quæ Siculorum ſedes à Moldaviæ finibus ſeparant, in provinciam veniſſet, Joannem Samoiſcium Regis Poloniæ Cancellarium, ac Hieremiam Mogillam, ab ipſo conſtituto principem, ac Polonos, magno collecto exercitu, in limine eſſe, ut eum aditu provinciæ armis prohibeant, cumque eo acie confligant, certis nuntiis accepit. Quibus quum ſe viribus imparem videret, à Sigiſmundo majores in ſupplementum copias, & equitum imprimis majorem numerum poſtulavit. Sed antequam ii in Moldaviæ fines pervenire potuiſſent, Poloni præoccupato eorum adventu, caſtra Reſuani adoriri, ac

Reſuanus Moldavus à Samoſcio vincitur.

ſummæ

1595. ſummis viribus cum eo congredi maturarunt. Nec Reſuanus, tametſi numero & copiarum robore longè inferior, incumbentibus Polonis prælium detrectare aut vitare potuit. Conſertis igitur manibus quum diu pugnatum eſſet, ad extremum a Moldavis, ſive illo loco à Polonis vera vi pulſi fuerint, ſeu ſimulato metu, novi principis ac Samoiſcii gratiam opportuna ea fraude aucuparentur, fugæ initium factum fuit: quorum fugâ territi auxiliares Siculi, veluti deſerti à ſociis, & hoſtibus inferiores, mox terga verterunt. Reſuanus cum paucis ſuorum relictus, fortiter quantum potuit, & diu certamen protraxit, ita ut duobus interfectis equis, tertium quoque ſumma agilitate conſcenderet, multoſque obvios trucidaret. Sed tandem etiam a ſuis, & ab infeſta fortuna deſertus, à Polonis non ſine vulnere captus fuit; cæteri palantes & diſperſi, pars ad alpes delati, pars eo, quo ſors tulit, per montes & ſilvas dilapſi ſunt. Potitus victoriâ Samoiſcius Reſuanum extremo ſupplicio affici juſſit; ita ut naſo & labiis mutilatis deformatus, ſingulari crudelitate adacto per inguina præacuto ſtipite in altum ſublatus, ac exercitui & incolis provinciæ miſerabili ſpectaculo expoſitus, è medio tolleretur; Hieremiam verò cum pactione tributi quotannis Turcarum principi pendendi in provinciæ reliquit.

Fortiterq́; pugnans capitur,

Crudeliq́; ſupplicio necatur.

Fuit hæc Moldavi cædes non ſolum Cæſari, veluti Ungariæ Regi, ad quam Moldavia à multis ſæculis, & ante captam a Turcis Conſtantinopolim, jure clientelæ attributa, poſſeſſaque erat, & quam ab ea avelli nolebat, imprimis gravis & moleſta: ſed etiam Clementis Pontificis animum non parum pupugerat, qui res Pannonicas & Tranſſilvanas, eo Samoiſcii acerbiore atque importuniore facto perturbari indigne ferebat. Sed ipſe eam ſummæ opportunitatis provinciam Sarmatis vicinam & conterminam, ad jura Poloniæ potius pertinere arbitratus, præſtabilius reipublicæ Chriſtianæ fore ducebat, a Polonis occupari, quam in ſervitutem & tyrannidem immanium barbarorum redigi, e quibus ejecto indigena principe, per purpuratos præfectos, ſummæ crudelitatis, & rapacitatis homines, cum aſſiduo vicinorum metu & periculo, expolianda vaſtetur, ac corruat, aut Tartaris æque immanis ſævitiæ barbaris inhabitanda concedatur: tametſi ea litis controverſia inter Polonos & Ungaros, ut alibi retulimus, antea quoque non tantum verborum præjudicio & contentione, ſed etiam armis tentata, non tamen idoneo judice deciſa, in ancipiti pendere videatur.

Et Mogila provincia præficitur

Cæſar & Pontifex hac Moldavi cæde graviter offenſi fuere.

Tranſſilvanus novam, & intempeſtivam contumeliam, cum regno Ungariæ & Cæſare conjunctam, armis protinus ulciſci conſtituerat; nec Cæſar, ſibi pariter illatam injuriam reputans, illi deeſſe poterat, utpote quum res communis utrique ageretur; niſi à ſummo pontifice, quem eximia pietate, illuſtrique ſtudio ſupra cæteros Chriſtiani orbis principes eminentem, miſſis idoneis hominibus conſuluerant, prohibiti fuiſſent; ne ſcilicet ex controverſiæ incommodo tempore exortæ, ipſis inter ſe digladiantibus, cœptos feliciter bellorum adverſus Turcas progreſſus, aut injectâ morâ retardarent, aut in medio rerum gerendarum curſu, rem Chriſtianam invecto aliquo graviore periculo corrumperent, quod poſtea nullis remediis, aut conſiliis reparari poſſet. Ille enim paterna & prompta oblatione, ſe earum rerum & totius contentionis æquum arbitrum & diſceptatorem futurum reſponderat, daturumque operam, ut ſua auctoritate & interventu diſſidentium jure in mutuam optimæ pacis concordiam reducta componerentur, ac rectiſſimi judicii ratione ad certum exitum pervenirent; literaſque haud diſſimili argumento ad Regem Poloniæ & Samoiſcium, à quo ille regebatur, dederat, quibus eos magno ſtudio & amore plane paterno, ad omittendas intempeſtivo tempore finium regundorum contentiones & diſcordias, ac amplectenda ſe arbitro & moderatore quietis conſilia hortabatur. Sed quum variis curis & laboribus impeditus eam curam & diſceptationem tamdiu differendo, & prolongando extraxiſſet, donec Turcico bello nondum confecto, poſt annum Sæcularem Romæ ſolenni ritu & pompa ab eo celebratum, confecta ætate ad ſuperos evocatus, vivere deſiiſſet, res quoque Moldavicæ ſegniter procuratæ, eadem in ambigui ſtatus conditione uſque ad hoc tempus permanſerunt. 1595.

Sigiſmundus eam armis vindicare ſtatuit.

Sed à Pontifice inhibetur.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXX.

1596. AT Maximilianus accepto à fratre exercitu, quamquam multi ex ducibus hiemis tempeſtates, ac tempus anni nulli rei bellicæ aptum, jamjam ingruere cauſarentur, ipſe tamen navandæ operæ cupidiſſimus, præparato ad gerendum bellum animo, prius quam milites ad hiberna concederent, aliquid operæ pretii tentandum exiſtimabat, dabatque ſolerti ingenio operam, ut inferendi belli conſilia, quam fieri poſſet maxime tegerentur, nec hoſtes quam in partem arma verterentur, ſcire poſſent. Itaque Tiffenbachum conſilii ſui atque animi certiorem reddit. Ferdinandum Gonzagam & Georgium Baſtam, qui Belgicis & Gallicis bellis magnam laudem erant conſequuti, à Cæſare evocatos ad ſe accerſit, illumque legatum in exercitu ſuum conſtituit; huic vero caſtrorum præfecturam confert, ac copias omnes Strigonium in caſtra convenire jubet. Nec diu cunctatus, caſtra Strigonio promota Agriam verſus ducit, & ut hoſtes ingenio ſemper excubante, paratoque iter ſuum obſervantes falleret, Hathuanienſi via procedit, mox eâ declinatâ ad Saionem flumen in lævum divertit, ac deinde Tibiſcum trajicere, & Solnoco vim adhibere deliberavit. Quo quum tertiis à Saione caſtris perveniſſet, & hoſtes, quid in animo haberet, facili conjecturâ eſſent aſſequuti, eum nimirum Solnoco tormenta & exercitum admovere velle, ſeſe ad defenſionem impigre pararunt: ii tamen qui in caſtellis Sarvaſſo & S. Nicolai, quod à Bala amne nomen habet, præſidio impoſiti agitabant, quod pauci numero eſſent, & locis ad reſiſtendum infirmis minus fiderent, igne tectis injecto, partim Giolam, partim vero Solnocum ſeſe receperunt.

Maximilianus Archidux Solnocum irrita obſidione urget.

Solnocum ante 48. annos juſſu Ferdinandi à Nicolao Comite Salmenſi, ad Tibiſci & Sagivæ confluentem ædificatum, ac biennio poſt ignaviâ præſidii deſertum & à Turcis occupatum fuiſſe docuimus. Maximilianus ad penultimum Octobris diem, Solnoco propiùs tormenta admoveri, iiſque à ripa Sagivæ haud procul collocatis arcem verberari juſſit. Nec deerat ſpes loci potiundi, ſi diutius in eo oppugnando perſeverari potuiſſet; Aggeres enim terreni, quibus arx novo militiæ more extructa erat, tot annorum ſpatio minime ſubſederant, 1596. ita ut non multis tormentorum ictibus dejici, factoque impetu oppugnari poſſe crederentur. Verùm quod milites frigidiore autumno exagitati nequaquam in ſtationibus aut tabernaculis conſiſtere poſſent, & in ampliſſima planitie, & locis campeſtribus, ubi nulla arbor, nullæ ſilvæ, niſi procul erant, luculenti ignes propulſandis aeris injuriis excitari nequirent, & jam tam miſerorum agricolarum caſæ, quam hortorum hoſtilium ſepimenta, & arbores fructiferæ ad caſtrenſes ignium uſus concrematæ defeciſſent; ſed neque frumentariæ convectiones & commeatus ſatis commode expedirentur, obſidio eum habuit exitum, ut quamquam Maximilianus nihil earum rerum difficultate deterritus, eam continuare mallet, tamen ducum ſuorum uſus conſilio, qui oppugnationem alacriter cœptam, ſed quæ durior & aſperior opinione evaſiſſet, ac militum vires & animos non mediocriter hebetaſſet, omittendam ſuadebant, obtemperavit, & exercitum incolumem quidem, ſed rebus infectis, & irrito labore fatigatum reduxit, ac in hiberna diſtribuit, iis additis mandatis, ut ad imminentis veris initium denuo in caſtra reverterentur; ipſe vero Viennam, ac deinde Neoſtadium conceſſit. Turcæ quoque temporis incommoditate coerciti, ſuis ſe in locis & ſtationibus continuerunt.

Sub hujus brumæ atque anni principium, Cæſar aſſiduis precibus Erdodii, qui per aliquot retroactos annos Illyrici præfecturâ functus erat, permotus eum ſeſe officio abdicare volentem dimiſit, ac in ejus locum Gaſparem Stancovaccium Epiſcopum Zagrabienſem, ac Joannem Draſcovitium Croſii equitum præfectum conſtituit; ſic tamen, ut Epiſcopo paucos poſt dies gravi morbo è vivis ſublato, ſolus Draſcovitius abſque collega magiſtratu poti retur, eumque per complures annos, qui ſequuti ſunt, cum laude & omnium ſatisfactione adminiſtraret.

Erdodie Illyrici præfectura abeunti Epiſcopus Zagrabiēſis, & Draſcovitius ſuccedūt.

Venit etiam per eos brumales dies Pragam ad Cæſarem Sigiſmundus Tranſſilvaniæ princeps, facto per Caſſoviam, ac deinde Moraviæ fines itinere, ac paſſim ubique magnis honoribus exceptus eſt. Dum apud Cæſarem de iis rebus quarum cauſa iter inſtituerat, verba faceret, inter loquendum importuna ac gravi febre

Tranſſilvania princeps ad Cæſarē venit, An 1596.

concuti

1596. concuti ac tremere cepit; adeo ut abrupto ſermone, in hoſpitii cubiculum, quod ei juſſu Cæſaris in palatio erat adornatum, ſeſe recipere cogeretur: ubi paulo poſt erumpentibus per ora vultumque liventibus puſtulis, qualibus puerilis infantium ætas tentari ſolet, per aliquot dies lecto affixus decubuit. Sed tamen miniſtrorum quos adduxerat operâ, cum Cæſare, de futuri belli adverſus Turcas gerendi apparatu, ſubſidiiſque tractavit, cui ſuſtinendo à Cæſare milites, exercitum, tormenta, pecuniam ad ſtipendia jure fœderis obtinuit: deinde ope medicorum recuperatâ valetudine dimiſſus fuit, certa cum ſpe, torquem aurei velleris, ab Hiſpaniæ rege, cohoneſtandi amplificandique ejus ergo propediem allatum iri. Sunt qui dicunt illum eodem itinere duo difficillima & maxime ardua negotia Cæſari ſuppliciter inſinuaſſe, unum de permutanda Cæſarique reddenda Tranſſilvania, alterum de inſperato conjugis divortio, quamvis illa moribus lectiſſimis, ac forma & pudicitia longe omnium maxime præſtare diceretur. Sed Cæſarem, quod utcumque longiori egeret conſilio ac deliberatione, in aliud tempus rejeciſſe, ita ut eum ab incepto graviſſimis verbis dehortaretur; ſimulque ei promptum ſuum, ac omnium Chriſtianæ reipublicæ principum patrocinium, in omni qualiſcunque fortunæ conditione, ſumma benevolentiæ ſignificatione offerret. Et tunc quidem ſpes illius hoc modo inchoatas, ſummoque tectas ſilentio ad alias occaſiones extrahendas exiſtimaſſe. Ipſe Pragâ diſcedens profectionem in Stiriam ad inviſendam ſocrum inſtituit. Verùm quum paululum proceſſiſſet, ex literis Boſcaii, quem tuendæ provinciæ domi reliquerat, de Siculorum ſeditione & tumultu cognovit: qui quòd libertate, quam bello Tranſalpino feliciter geſto confectoque recuperaverant, rurſus ab illo per provinciales Ungaros & Saxones ſollicitato, privari in priſtinam ſervitutis conditionem relapſi eſſent, arma cepiſſe adferebantur. Quamobrem relicto in præſens Græcenſi itinere, per literas neglectum officium deprecatus, cum Maximiliano, quem Viennæ reperetat, Poſonium ad Matthiam tunc comitia Ungarica habentem divertit, à quo obviam ad Danubium uſque prodeunte, honorifice exceptus ac in arcem deductus, medius inter duos principes cœnavit, ac biduo poſt, rectà in Tranſſilvaniam ire pergit. In itinere autem cum eſſet, Siculos tu-

Siculi tumultuantes coercentur. multuantes à Boſcaio diſſipatos, atque cæſos intellexit: Is enim principiis obſtandum ratus, antequam omnes convenire in caſtra poſſent, coactis copiis & præſidio Varadienſi in ſubſidium accito, duce Georgio Ravaſdio apud Ciquium oppidum eos prælio fudit, captoſque ex eis complures partim variis & enormibus ſuppliciis affectos, partim auribus ac naſo mutilatos dimiſit, provinciamque omnem ante ipſius reditum pacavit.

Cliſſia à noſtris recuperata. Appetente interim vere ineuntis anni, belli initium a noſtris in Dalmatia exortum eſt, recuperatâ per clandeſtinam fraudem Cliſſiâ, quam ſexageſimo ab hinc anno cæſo in fuga Petro Cruſicio, ab Amurate Vaboſaniæ præfecto, dedentibus iis, qui intus erant, captam fuiſſe memoravimus. Erant complures viri fortes Dalmatæ, & in iis Bertucius eques Rhodius, qui jam inde à pluribus annis cupiditate ejus 1596.
recuperandæ incenſi, occaſionem captabant, qua Turcas cuſtodes inopinantes & imparatos invaderent, priuſquàm auxilia convenire poſſent: erantque ea conſilia quibuſdam Cæſarianæ aulæ proceribus, & ipſi Cæſari haud incognita, perſcribente ea Georgio Lencovitio, qui illis regionibus cum poteſtate præerat, quibus quidem perficiendæ rei oportunitas, conſilio quam ſecretiſſimo habito, in hunc modum oblata eſt. Ad diem Solis, quæ Paſcha præcedit, ac Palmatum nomine à Chriſtianis vocatur, nundinæ ad Drilonem quotannis haberi ſolent, ad quas magnus mercatorum numerus confluit; qui ut à prædonibus & militibus rapto vivere ſolitis, qui Uſcoci, & Motolachi vocantur, ac Segniæ præſidiatiis tutiores ſint, a Cliſſiæ præfecto, & qui ei ſubſunt, militibus, cuſtodiri ſolent. Itaque profecto illuc Ibraimo ejus præſidii duce, Cliſſia majori militum parte nudata, & à paucis cuſtodita relinquebatur. Igitur Bertucius conſtituto rei perficiendæ tempore, cum quibuſdam Cliſſianis ac Segnienſibus ipſe ad montem Marlianum, qui ſupra Salonarum portam, (ejus urbis veſtigia adhuc apparent) editiſſimus eſt, unde Bracciam, Buam, Sultam, aliaſque plures Dalmaticas maris Adriatici inſulas, ac Tragurium & Spalatum urbes, Cliſſiamque & montes circumcirca poſitos videre eſt, cum quinquaginta promptiſſimis ſociorum procedit, ac Turcas ſex vel ſeptem, qui ibi ſpeculandi causâ agitabant, vino ad hunc finem eis largius propinato ſopitos obtruncant; moxque igne accenſo Segnianis, qui ad templum Divæ Virginis Matris in littore poſitum, numero quingenti naviculis eo appulſi excubabant, ex condicto ſignificant, rectàque eo feruntur, cæſorum Turcarum capita oſtendentes; neve quæpiam mora, ſæpe ſeriis in rebus periculum adferre ſolita fieret, quam citiſſimè aggrediendam pro Chriſtiani nominis gloria, ac patriæ libertate rem deliberant. Nec mora, confertis ordinibus progreſſi, Chriſti Dei, Divæque Virginis matris nomina exili voce invocantes (nec enim tollere clamorem furtim agentibus expediebat) relicto ad lævam oppido, rectà ad arcis murum vetuſtate debilem feruntur, præeuntes eos ſequuti, qui locorum pertii aditum, per quem occultus in arcem ingreſſus patebat, probe noviſſent: illud erat foramen jam pridem exeſis vetuſtate laterculis apertum, ſed cœno ac argilla utcunque obſeptum, facili tamen labore diſcutiendum, per quod purgamenta arcis egerebantur, à Turcis, qui intus erant, vel non animadverſum, vel in tam præcipiti ſaxo minus periculoſum exiſtimatum. Superatis primum nocturno difficilique labore prætuptis cautium crepidinibus, duces Dalmatæ ante primum diluculum locum detexere, ac bipennibus ſubmotâ celeriter argillâ priores arcem intravere, ſubſequutis mox ſilentio Segnianis; cumque jam in area eſſent, ſublato ingenti clamore ſemiſopitos & novitate rei perterritos Turcas ad XXX. qui in exteriore arce erant, ac arma ceperant, primo impetu obtruncavere. Erat in ſuperiori arcis parte ſaxum ingens & præruptum, ac ſupra illud munimentum antiquitus extructum, quod non niſi per gradus ferro exciſos, ac portulam anguſtam adiri poterat.

1596. Quod quom Segniani impigrè celeritarque conſcendiſſent, Turcas ſe defendere conatos, facileque repulſos trucidavere; paucis exceptis qoi quom in torrim ſaxo ſoperimpoſitam, in qua captivos ſervebant, ſeſe recepiſſent, paulo poſt ſalotem, & abeundi facultatem pacti, ſeſe & arcem dediderunt.

Receptâ in hunc modum Cliſſiâ noſtri in genua provolnti, Deo primùm Optimo Maximo gratias egere, deinde diſploſis tormentis & ſclopetis, lætitiam inde conceptam palam declaravere. Quorum fragore & roboatu audito, Torcæ peditibus Martolociis immixti, duobus itineribus, quorum unum in valle montis Coſaccii, qui duorum milliarium ſpatio abeſt, alterum ſub radicibus areis anguſtum, ſoloque pediti pervium habetur, agminatim ad ferenda ſociis auxilia adcorrerunt. Quibus Segniani milites in planitie, quæ inter mare & alpes non nimium late protenditur, relicta in arce dimidia ſuorum parte occurrere, & ſtatim manus conſeruere. Hoſtes cum ſero ſe veniſſe viderent, perterriti, nec diu contracto certamine terga vertere, multiſque ſuorum amiſſis & vulneratis juge montium, de quibus tumultuarie deſcenderant, palantes repetivetunt. Sub hac pugnæ contentione, Turcæ, qui in oppido arci ſubjecto commorabantur, eum conjugibus & liberis, ac ſubſtantia, quantam improviſa illa & inſperata conſterna lo auferri patiebatur, quo quemque ſors & fortuna tulit, profugerunt.

Turcæ ex oppido Cliſſa profugiunt.

Nec tamen fieri potnit, quin à Segnianis eorum veſtigia prementibus, multi & quidem opulentiores è fuga retraherentur, nec captivitatem evitarent; adeo ut præter opimam prædam, & ſpolia ingentis pretii, trecentorum captivorum numerus Segniam deportatus, eum equis & rebus ſub haſta per auctionem divenderentur. Ibraimus ſtrepitu tormentorum audito, periculum ſubeſſe ſuſpicatos, tum vero ab iis, qui arce exceſſerant, re compertâ, ſe ad Hiiunonam attonito ſimilis, & conſilii inops recepit: quum præter ingens rerum ſuarum & fortunarum diſpendium, ſupra quam credibile eſt, ſubita ea interceptione acceptum, tum vero ne incuriæ aut negligentiæ nomine accuſatus extremum vitæ diſcrimen ſubiret, vehementer formidare videretur. Lencovitius abſens per literas arci trecentorum peditum Germanici & Illyriei nominis præſidium imponi juſſit, ac eis Nicolaum quendam Tergeſtinum præfecit, juſſitque, ut daret operam, ne arx & militea commeatu deſtituerentur, neve, ſi opus foret, & res ad obſidionis neceſſitates deveniret, ſiti & aquæ penunia laboraratur: quorum illud Dalmatæ vicini Chriſtiani nominis, & Regum Ungariæ ſtudioſiſſimi, quorum olim leni & moderato imperio gerebantur, affatim ſe ſubminiſtraturos pollicebantur, jamque larida, & ſalitas carnes, & farinam, ac certum ovium numerum ſumma promptitudine contulerant: huic vero incommodo avertendo modico labore provideri poterat, utribus è fonte, qui ante arcem large ſcaturit, aqua impletis, inque exciſas è petra celles, ad neceſſarios uſus collocatis.

Sed his omnibus tametſi recte diligenterque proviſis, una infeſta rebus humanis fortunæ vis, fatali quadam invidia illuſit; neque diuturnam hanc recuperatæ Cliſſiæ felicitatem eſſe voluit: Vix enim ſexaginta dierum ſpatio a noſtris retineri potuit, quum Turcæ ejus loci jacturam minime ferendam rati, conſiliis cum Apardi Boſnæ præfecto collatis, ac coacto è Dalmatiæ, Boſnæque & Poſegæ finibus juſto exercitu eum obſidione cingendum, ejiciendoſque ex eo Chriſtianos decreverunt: 1596. Nihil enim eis moleſtius, nihil pernicioſius accidere poſſe exiſtimabant, quam ex ea arce, veluti tutiſſimo receptu Segnianos, ac alios prædæ & rapinis aſſuetos homines infeſta itinera terrâ marique reddituros, invitis oculis ſpectare. Huc accedebat, quod cæteri Dalmatæ factioni Venetæ addicti, & Cæſarianorum progreſſibus haud dubio odio invidentes, eos ad reperendam amiſſæ per fraudem arcis poſſeſſionem omnibus conatibus aſſiduè incitarent, ſeque occultâ manu commeatum & res neceſſarias, pulveremque ſulphureum ſuppediraturos pollicerentur: poſſeque facile evenire affirmarent, ut interceptia rebus ad victum neceſſariis, ac intercluſa fontis haoriendi commoditare, lento obſidionis genere, & ne ſtrictis quidem gladiis loco potiri poſſent. Igitur ad Calendas Junias, adductis ſecum tormentis, factiſque idoneo loco caſtris, in qoibus ad X. hominum millia erant, arcem tribus in partibus circumvallarunt: ac tametſi tormentis efficere ſe poſſe ſatis ſcirent, terrendi tamen cauſa frequenter jaculari, pilaſque in arcem vel fruſtra frequentes intorquere non deſinebant: omnemque dabant operam, ne quiſplam arce exire, aut in eam ingredi poſſet.

Turcæ Cliſſam obſidione iterum premunt & vexant.

Contrà obſeſſi nocto quidem ignibus ſupra interiorem rupem exercitatis, interdiu vero tormentorum ſtrepitu, aut fumo opem & auxilium implorabant.

Lencovitius è republica & Cæſaris commodo futurum arbitratus, ſi loco idoneo, & maxime ad reliquam Dalmatiæ oram recuperandam oportuno tempeſtive ſuccurreret, poſtpoſitâ omni morâ copias colligare cepit, ac iis, qui Caroloſtadii, Segniæ, Otociani, Breniæ, ac Vinodolii, cæteriſque finitimis oppidis ſtipendia merebant, ut Segniam quamprimum convenirent, in mandatis dedit: interim ipſe biremes, & alias naves onerarias, quæ velis, remiſque aguntur, ſummâ diligentiâ conquiſivit, militeſque, qui nihil cunctati convenerant, iis impoſuit, litoriſque oram lagendo vela dedit; quod terreſtria itinara ab hoſtibus occupata, obſeſſaque tenerentur: eumque ad Rogoſnitiem villam perventum eſſet, ſuborto validiore Auſtro biduo ſubſiſtere coactus eſt: ubi cum jactis anchoris moratur, Cliſſiâ emiſſi homines affuerunt, maturam opem petentes, quæ niſi primo quoque tempore afferretor, ſe inedia & ſiti coactos deditionem facturos nuntiabant.

Lencovitius Cliſſanis laborantibus opem ferre contendens.

Remittentibus ventis, ſubſequutaque malacia, noctem inſequentem, & diem totam circa littus, remigum labore actis navibus, progreſſi ſunt: poſtea quum dimidio milieri a Tragurio abeſſent, ſub veſperum deſcenſione in continentem factâ, reliquum iter uſque ad Cliſſiam pedibus conficete maturarunt: quo tempore complures ex Dalmatis & Traguriniseriam iis, qui Venetis pareban, ſeſe noſtris eggregerunt; ac ſub veſperum diei alterius, Suturciam Archiepiſcopi Spalatenſis arcem, ac inde Cliſſiam pervenerunt. Gnarum erat

Apardi

1596. Apardi & Turcis noſtros adventare; eo enim forte die Ibraimus antea Cliſſiæ præfectus, ad Loncharıcium caſtellum cum torma equeſtri vigilando, excobias agitaverant, idque animadverſum ſociis in caſtra nuntiaverat; qui eos parari ac inſtructi expectabant. Cum in conſpectum hoſtium ventum eſſet, Lencovitius ſuos, qui trium vel quatuor millium ſummam conſtiruebant, paucis verbis cohortatus, ut nihil cunctandum, ſed invadendos hoſtes, nec quicquam de victoria dubitandum ducerent, rectà verſus caſtra hoſtium duxit; neque ii, ut numero & viribus ſuperiores, prælium detrectaverunt. Igitur eo conſerto, & noſtris acerrimo impetu irrumpentibus, nec diu extracta pugna, hoſtes terga vertunt, fugæ initio ab Thracibus & Martalociis, pedeſtris ordinis militibus orto. Quorum celeri conſternatione & fugâ Turcis adbuc pugnantibus animos concidit: Apardis & alii concitatis equis diffugiunt, noſtri, paucisſimis amiſſis, victoriâ ac caſtris, & tormentis hoſtium puncto temporis potiuntur; ac pauci equites, qui cum Lencovitio tergis hoſtium inſiſtebant, ſubſequuturum peditatum, nec hoſti territo & fugienti ſpatium recolligendis animis permiſſurum reputabant.

Primo vi ctor & mox, ob noſtros prædatis incumbentes, victus diſcedit.

Sed illi ac potiſſimum Uſcoci, ſpreto ducum & tribunorum imperio, non ad perſequendus hoſtes, ſed ad occopanda caſtra, & diripendas varii generis res ac tentoria, pro ſua quiſque libidine & arbitrio, verti ſeſique ceperunt: jamque partam magna ex parte victoriam, infelici ea & intempeſtivâ interpellatione è manibus amiſerunt. Turcæ enim in editis montium cacuminibus in unum collecti, quum ſuis veſtigiis neminem inſiſtere, & noſtros victores in congerenda præda per caſtra ſparſim vagari conſpexiſſent, cohortante Ibraimo, qui ſolus amiſſæ Cliſſiæ culpam ſuſtinebat, ideoque ejus repetendæ avidiſſimus erat, globo facto reverſi in noſtros improviſo impetu irruperunt, diſperſoſque & plaures, prædâque irriritos citiſſimè perturbarunt: nec mora pluribus partim interfectis, partim captis, eadem qua amiſerant celeritate, pulſis noſtris & caſtra & tormenta recuperarunt. Lencovitius & ejus legatus Vitus Clecovitius, ut præſenti animo reſiſtendum hoſtibus, nec partum ſemel decus turpiſſimo flagitio & terrore corrumpendum ducerent, ac ut turpem fugam ſiſterent, voce, manu, ſtrictis denique gladiis hortari atque obſtetari non deſinebant. Et quamqoam Segniani, Dalmatæque quantum fieri in ea perturbatione, & omnium rerum confuſione poterat, ad inſtaurandam pugnam conglobari redireque contenderent, incumbentibus tamen hoſtibus, qui identidem è montibus agminatim ſeſe demittebant, vincente pudorem & verecundiam formidine, omnia fruſtra erant; ſic ut cedentibus noſtris & ad effuſam fugam concitatis, Turcæ inſperatâ victoriâ, quam pene jam amiſiſſe videbantur, potiri ſint. Cecidere in eo tumultu ex noſtris complures, inter quos Proſper Marchio Neapolitanus, verum captivorum longe major fuit numerus. Nam Franciſcus Barbus, Fridericus Sauratius, Antonius Ginius, Jacobus Mungezonius, Felix Peczius, Bartholomæi Conſtantinopolitana legatione functi frater, cum duobus filiis Andreæ Paradiſii, ac Franciſco Jacominio è Terſato ſeu Flumine oppido, ac multi alii claris natalibus, ac egregia virtute juvenes vivi in hoſtium poteſtatem devenere. Lencovitius ipſe cum majori ſuorum parte, ac Clecovitius in arcem fugientes, ſaluti ſuæ conſuluere; ac biduum iſthic morati, ne commeatus, qui vel priori præſidio parce fuerat ſuffecturus, ab aliis magno ingreſſis numero abſumeretur, communi conſilio iſthinc recedendum, ac arci de commeatu & rebus neceſſariis mittendis denuo providendum decernunt. Itaque relictis in ea CCC. militibus Mauritio Alfiero duce, ac DC. aquæ utribus, XXXVI. equis, qui ſi dura neceſſitas urgeret, uſui eſſe poſſent, ac pane biſcocto, quibus per aliquot dies ſeſe ſuſtentarent, nocte egreſſi iter Segniam verſus ſuſcepere. 1596.

Captivorū è noſtris numerus.

Nec tamen diſceſſus eorum hoſtes latere potuit, qui eo cognito totis viribus in confertos & lentius progredientes irrumpere nequaquam dubitarunt, quòd partâ victoriâ efferati, aliqoot in locis anguſtioribus, per quæ erat tranſeundum, inſidias collocaſſent, & luna pernox claraque ad audendum incitare videretur. Non defuere, qui Dalmaras Veneris ſubjectos, qui in campis Policianis ſedes ac domicilia habent, noſtrorum diſceſſum, quove itinere progrederentur, hoſtibus indicaſſe retulerint, quod ut affirmare oon auſim, ſic neque negaverim: quum ſæpenumero atrocia paſſi aliis crimen delegare ſoleant. Numerus eorum, qui cum Lencovitio exiêre, ad D C. milites conſtituit, cumque haud procul ab arce ſilenti agmine irent, Turcæ in utrumque latus progredientium ingenti ſublato clamore irruerunt, pugnaqoe magnis utrinque viribus inita eſt. Verum noſtris oumero longe inferioribus prævaluere hoſtes, ac geminatâ partâ victoriâ noſtros io effuſam fugam vertere; ita ut cadentibus multis, & Joanne Domnivio Epiſcopo Segnienſi, cum aliquot ſacrificulis, quos Glagolias vocant, item Andrea & Joanne Balſaniis fratribus una interfectis, plures tamen vivi caperentur: inter quos Georgius Paradiſius Segniæ præfectus, Vaichardus Aurſpergus, Andreæ ex fratre nepos, Joannes Mardax, Gabriel Criſanitius, ac aliquot centuriones Segniani. Lencovitius accepto vulnere cum tribus fugæ ſociis, ac Michaele Radicio viarum perito, è mediis hoſtibos elapſus, poſt varios & multiplices errores Segniam pervenit. Clecovitio ætate ac laboribus confecto equus ſuffoditur, ac ipſe qoum fugere non poſſet, ſub rupe quadam cava, velut antro, eam noctem ſe occultavit, ac haud procul caſtris Turcicis itinere facto altera nocte Sutiocciam, ac deinde Segniam veniens, Lencovitio ſe conjunxit: Magna etiam ooſtrorum pars trepidi & conſilii inopes, in arcem unde exierant, refugere. In hunc modum variis caſibus alternante fortuna ſub Cliſſiæ mœnibus, ſatis improſpero eventu pugnatum eſt, ita ut utroque in certamine, tam in diripiendis caſtris, quam in reditu nocturno, viri fortes ex noſtris ſupra trecentos deſiderati ſint: cæteri incolumes, ſed variis erroribus acti ad ſuas ſtationes redierunt. Nec Turcis incruenta ceſſit victoria; quandoquidem mille circiter eorum occubuiſſe feruntur;

Noſtri cū Lencovitio è Cliſſa diſcedentes cæduntur.

1596. tut; & Ibrsimus ſclopeto trajectus ex vulnere murtem obiis, plurimique ex præcipuis partim in acie cæſi, partim domi vitam finiverunt.

Lencovitius è Segnia per idoneos nuntios couſeſtim Cliſſianos bono animo eſſe juſſit, neve deſperati arcem hoſti traderent, admonuit, ſeque intra octiduum redintegratis viribus, adducto ſecum commeatu, & recentiori milite reverſurum pollicitus eſt; daturumque operam, ut vel inviris hoſtibus arci ſuppetias ferat: & frumentariis etiam anguſtiis quam celerrimè occurrat: jamque conveniſſe circiter mille milites ex Dalmatis voluntarios, qui iterum Cliſſiam reperere, & ſecum unà prælii fortunam cum hoſtibus experiri velint. Mauritius & obſeſſi ſe octiduum expectaturos reſponderunt; ſic tamen ut Lencovitium magnopere petitum vellent, ut promiſſi memor maturam intra hoc tempus opem ferre non differret, ne ipſi duræ neceſſitatis telo adacti ſpe celerius ſibi conſulere cogerentur. Verùm Turcæ miſſo in arcem Paradiſio, nocturna in pugna capto, omnibus, qui in arce erant, liberum abitum cum armis & ſarcinis, ſi arcem reddant, ultro offerebant: tum vero etiam eos omnes, qui utroque in certamine capti erant, ſeſe ſine pretio dimiſſuros jurejurando pollicebantur. Paradiſius multis verbis ſocios, qui in arce erant, cohortari, ut ſuæ & ſociorum ſaluti quam optime conſultum vellent, ac conditiones à Turcis propoſitas haud cunctanter admitterent, ſatius & præſtabilius eſſe cedendo adverſæ fortunæ ſeſe ad meliora reſervare, quàm neglectâ propriâ ſalute arcem pertinacius tueri, quam mox inediâ & ſiti, rerumque neceſſariarum inopiâ coactis ad arbitrium crudeliſſimi hoſtis, nec poſtea cuiquam paſſuri dedere oporteat. Quibus & aliis talibus verbis Paradiſius ultro citroque commeando perfecit, ut utrinque de conditionibus ſubſcribendis tranſigeretur; ac literæ mutuo conficerentur: quibus confectis captivi à Turcis dimittuntur; ipſe Paradiſius, Aurſpergus, Criſanitius, & alii complures; Sed Jacominius, Peczius, ac Mardax, quod eſſent decorâ formâ adoleſcentes, contra pacta occultati retentique fuerunt: jurantibus, quamquam falſo, Turcis, illos nocturna in acie cæſos occubuiſſe. Obſeſſis etiam militibus fere quingentis fides ab hoſtibus ſervata eſt, & cum rebus omnibus dimiſſi domum redierunt. Atque hic fuit infauſtæ hujus Cliſſianæ expeditionis exitus; in qua profectò fortunæ potius inconſtantiam, quæ & dolis & virtuti noſtrorum maligne defuiſſe viſa eſt, incuſare licet; quam Dalmatarum qui facinus inceperaverant, fidem aut induſtriam deſiderare.

Paradiſius Cliſſianus, ut arcem Turcis reddant, perſuadet

Paucos demum poſt dies Sigiſmundus Herbeſtanius, qui citeriores Illyrici partes & limites tuebatur, exercitu coacto ignominiam cladem que Cliſſiæ acceptam rependere hoſtibus conatos ad recuperandam Coſtaniciam vires animumque adjecit. Venêre àd eum mille è Stiria equites, quos Fridericus Schaffenbergius ductabat, & è Carinthia ac Camis equeſtres pedeſtreſque copiæ, quas Deſelanas vocant, & Joannes Draſcovitius, cui nobilitas earum regionum juſſu Cæſaris tamquam Bano, ut veteri vocabulo noſtrate utamur, parere juſſa erat, eis ſeſe cum tribus circiter millibus utriuſque ordinis militibus conjunxit. Itum eſt primo Petriniam, ibique Lencovitius Caroloſtadianos ſuos, qui Cliſſiano bello ſuperfuerant, in caſtra miſit duce Chriſtophoro Obruciano equitum præfecto. Adfuere etiam nuntii Thracum cum literis à Radoslano Archipresbytero, ac Rajaco Vaivoda, Voino, & Siucone Cneſiis, Emanuele Jusbaſſa, Bogdano Harambaſſa, Novacaga, Dracula Odabaſſa, aliiſque omnibus, qui a Colapi ad Adriaticum litus uſque ſedes habent, communi nomine ſcriptis (eas autem, ut quam ſecretiſſimè haberentur, petebant) quibus ſi ipſis vacuæ arces, cum agris & fundis deſertis, quæ inter Colapim & Valdanum (ſic antiquitus flumini Hunæ nomen fuiſſe ferunt) circiter LXX. habentur, inhabitandæ concederentur, ſe arma adverſus Turcas ſumpturos pollicebantur. Sive tamen hoſtium metu, & quod rebus infectis reditum fuerit, ſive inſitâ ejus generis hominibus inconſtantiâ, ſive ob alias cauſas promiſſis minimè ſtetêre; tametſi duces nuntiis pecuniâ donatis, vota eorum rata fore reſpondiſſent. Primis caſtris è Petrinia promotis ad vallem Vinodoliam, qua Moſenicius rivus præterfluit, ventum eſt; ſecundis ad eam planiciem, quæ Plavicia nominatur, amniculo Veleſnone irriguam, indeque lentis agminibus ad diem octavum Iduum Julii cum impedimentis & carris, ac tormentis in Coſtaniciæ conſpectum ductus exercitus. Ejus arcis ſitum, & quali quamcumque ſupina noſtrorum negligentia in hoſtium poteſtatem devenerit, ſupra expoſuimus. Turcæ pedites Thracibus permixti viſis noſtris, priuſquam tabernacula extenderentur, ac tormentis collocandis idoneus locus quæreretur, cymbis & naviculis tranſjecerunt flumen, ac ad Dedum montem, qui arci ſupereminet, delati; eos, qui primi ex noſtris procurrerant, ſclopetorum glandibus petere ceperunt: ſed mox aliis atque aliis auxilio ſupervenientibus, uno aut altero ex illis trucidato, cymbarum beneficio, ſuperato flumine in arcem redierunt. Paulo poſt meridiem tormenta promota, & duobus in locis collocata ſunt, tria quidem in edito Dedi montis ſupercilio, unde arx commode peti poterat; duo autem in ejus radicibus citra Hunam fluvium, qui arcem in inſula ſitam circumfluit; quibus arx bipartito verberari cepta eſt.

Sigiſmundus Herbeſtainius Coſtaniciam obſidet.

Thraces in promiſſis levitas.

Apardis Boſnæ præfectus, qui Bamalucæ fragorem tormentorum facile exaudire poterat, miſſis equitibus obſeſſos, ut arcem fortiter ſervarent, admonuit, ſeque die ſequenti ſubſidio venturum promiſit. Nec dictis fides defuit; eodem enim tempore, quo venturus expectabatur, ipſe equo inſidens cum ducentis peditibus ſclopetariis, penes ulteriorem fluminis ripam verſus arcem per notos tramites ire perrexit; noſtris qui editioribus locis per montes paſſim tentoria ſua tetenderant, eum eminus conſpicientibus, ita ut eorum numerus facile iniri poſſet. Sed tamen quum aliquot

Turcæ

1596. Turcæ noſtris aquationi intentis inſidiantes, ad flumen capti eſſent, impudenti ore illum octingentos ſecum Janiceros adduxiſſe falſo teferebant; adeo illi ſuorum numerum pejerando atque mentiendo ſupra veri fidem augere conſueverunt: neque plures eo tempore auxiliares mitti poterant; eo qoòd ex Boſnæ præſidiis magnæ milium manus in Pannoniam defendendæ Budæ cauſa translatæ eſſe dicerentur. Cùm io hunc modum bidui ſpatio arx tormentis patita verberareiur; ſed quod interfluente Huna irritus omnis eſſet labor, Herbeſtainius habito cum ſuis conſilio, navibus, quas in hunc uſum ſecum plauſtris attulerat, & tabulatis, flumen ponte inſternere conſtituir; Sed indigenis viarumque peritie poſſe vado trajici teferentibus, paruit: moxqoe tubis & tympanis exercitui ſignum trajiciendi dedit: primique Joannes Voicovitius, & Chriſtophorus Mernaucius aquitum præfecti cum ſuis turmis in olteriorem ripam evaſerunt. Eorum exemplo cæteri equites eodem vado certatim tranſire ceperunt, & qui robuſtiores habebant equos, ſingulos pedites ſclopetarios eorum clunibus impuſitos tranſvexare, ita ot totus fere exercitus ſumma celeritate, diverſis qua quiſque potuit repertie vadis, fluvium ſuperaret, & peditatùs major pate, ſclopetos & ſulphurei pulveris lagenulas, ne madefactæ ulli uſui eſſent, ſupra capita tolleret, & extantibus è flumine pectoribus pone ſequeratur.

Exercitus noſter Hunam flumen trajicit.

Apardis conſpecto noſtrorum tranſitu haud dubio perculſus metu, relicto in arce ordinatio præſidio, cum iis quos pridie adduxerat peditibus, ac Thracum manu, quæ è Dobicia, ac monte Corario tumultuariè confluxerat, obviam noſtris venit; ita ut equites haud plures ducentis præcaderent, & iis quatuor vexilla equeſtria præferrentur; pediteſque rari & ſparſim laxiori ſpatio in ordines redacti, quo major eorum numerus appareret, ſequerentur. Sed vix primum noſtrorem impetum ſuſtinuere, quin ſtatim terga verterent: & equites abjectis lignis in præruptos montes, & præcipitia rupium, vix feris aut capreis pervia fugam darent; pedites verò urgentibus terga noſtris, ignari quam capeſſerent viam, pari terrore, ſed duplici viarum divortio fœde profugerant: pars enim eo arduo & difficili aſcenſu, qua aquites iverant, vitato, in proximas ſilvas multa filice proceraque & fruticibus denſiſſimas ſeſe proripuit; pars notis tramitibus verſus arcem, ac quo cuique licuit, palantes & diſperſi, ſaluti conſuluere; ſicque facila evenit, ut etiam noſtri in tot agmina diviſi fugientibus inſiſterent. In eo fugæ tumulto, multi ex hoſtium numero, ſed etiem aliquot ex noſtris equites cecidere, ab hoſtium peditibus, ſubter frondes & proceriores ſtirpes latentibus circumveoti; inter quos Joannes Clobucitius, & Ladislaus Bucovaccius, junior fuere. Gaſpar etiam Cryſanitius, Gabrielis nuper Cliſſi æ capti, & mox ex pacto dimiſſi frater, egtegiæ virtutis peditum centurio, quum ad fontem viæ militari impoſitum, ut ſitim levaret, divertiſſet, à Thracibus martalociis, ibi inſidiantibus glande trajectus, non ſine commilitonum dolore occubuit.

Apardis Boſnenſis à noſtris fugatur.

Reditum deinde eſt ſub noctem ad ulteriorem fluminis ripam, ubi oppidum ſitum eſt, quod ſine mora direptum eſt; ſed pauca ſpaque minor præda reperta fuit; quod hoſtes rebus ſuis tempeſtive aſportandis proſpexiſſent, moxque igne ſubjecto concrematum. Diluculo facto, ooſtri pontem axtruere ceperont; eodemque die maturato labore, ad ulteriorem ripam perduxerunt; eo animo ut arx tormentis tranſvectis, ac propius admotis expugnaretur. Nec cæptis optatus exitus defuiſſet, ſi duces ſtabili propoſito conſtantiæ decus retinendum duxiſſent; tranſvectiſque copiis tormenta mænibus admoviſſent.

Opidum direptum 1596. & concrematum à noſtris.

Verùm quum Herbeſtainius incertis & dubiæ fidei auctoribus Achomatem Eunuchum, cognomento Aphiſem, cum ingentibus copiis Coſtaniciæ opem latorum advent ate, jamque ad Suinarium Savi fluminis tranſitum pervaniſſe didiciſſet, (quamquam is necdum Belgradum attigerat) reductis copiis, & reſciſſo plauſtriſque impoſito ponte, infectis rebus eodem qoo venerat itinere, reverſus eſt.

Herbeſtainius, metu Achomatis, caſtra obſidione ſoluta reducit.

Primis in redeundo caſtris cometa ingens apparuit, magno radiorum fulgore, crinibuſque oblongis, & late lucentibus in Orientem converſis.

Cometa.

Per eos quoqua dias Solimanus Temeſienſis purpuratus, cognomento Superciliosus, cum Ennehano Belgradienſi præfecto, coactis tumultuariè copiis, Lippam ſuperiori anno à Georgio Barbelio Tranſſilvanianſium copiarum duce receptam, tormentis adductis oppugnare cæpit. Sed tuentibus ſe fortiter iis, qui in præſidio erant, quum Barbelium auxilio ſuis venire, ac Sigiſmundum principem cum juſto exercitu ſubſequi cognoviſſet, incepto deſtitit, caſtriſque repente ſolutis domum ſe recepit.

Lippa fruſtra à Solimano tentatur.

At Sigiſmundus cum Devam perveniſſet, cognito hoſtium diſceſſu, nequaquam ſibi revertendum duxit, continuatoque itinere Lippam venit, ſeque Barbelio conjunxit, ulteriuſque terrorem circumferendum ratus, Naglacum invaſit, quod eadem die à Turcis deſertum eſt. Ibi quum Turcas & Tartaros magno numero Temeſvatii in caſtris eſſe audiiſſet, eo cum exercitu delatus, eos metu perculſos dilapſoſque eſſe cognovit. Mox Temeſvario tormenta admovit, ratus eam quoque urbem ſibi ceſſuram; ſed cùm eliquot diebus fruſtra oppugnaſſet, quod Turcæ urbem validam & purpurati ſedem fortiſſime defenderent, quamquam & Cæſaris copias & pecuniam in ſtipendium in caſtris racepiſſet, tamen re infecta domum redire conſtituit. Verum Tartaros & Turcas duce principe eorum, quem Hamum vocant, ad ſolvendam obſidionem contra ſe venire cognoſcens, & obviam iis progreſſus in planicie, quæ inter Nandotalbam & Temeſvarium late patet, manus conſeruit, ex ſoſque & profligatos ad tria milliaria tergis inſtando perſecutus eſt. Deinde victor reductis tormentis, & incolumi exercitu, Cæſarianos in ſtationes ſuas dimiſit.

Sigiſmundus Princeps Temeſvario fruſtra oppugnato, Turcas ac Tartaros profligat.

Poſt noſtrorum receptum, circa Idus Menſis Septembris, Achomates Aphis Eunucbus, quem à Michaele Tranſalpino, & Alberto Quiralio in Bulgaricis campis fuſum & fugatum, caſtriſque exutum fuiſſe retulimus, trajacto Savo, cum copiis è Thracia ac Macedonia, ac Peloponeſo contractis in Illyricum venit, ac magno cum tormentorum apparatu Petriniam obſidione cinxit. Ingentem militum numerum in caſtris habere dicebatur;

1596. batur; ita ut ſi qua fides hoſtibus vires ſuas in immenſum extollantibus dari poteſt, centum millium ſummam excederet. Nam quo majorem exercitum contraheret, permiſſu principis ipſe mari triremibus vectus, ac Chauſiis ſecum ſumptis, inſulas, qui Ægæo, Jonioque mari alluuntur, circumnavigaverat, & Turcas earum incolas, vel invitos & tergiverſantes, diuturnæque militiæ pertæſos, ſupplicio etiam de nonnullis refractariis ſumpto, in caſtra convenire coegerat. Boſnenſis quoque Odaverdis, qui Apardi ſucceſſerat, cum præfectis ſibi ſubjectis, ac aliis voluntariis & evocatis ſeſe ei conjunxerat. Tuebatur Petriniam Daniel Francolus Tergeſtinus cum CCL. militibus, & ante obſidionem à Draſcovitio centum pedites Illyricos, duce Georgio Braſtoſcio in ſubſidium miſſos opportune acceperat. Turcæ quin dies & noctes tormentorum ictus continuarent, nihil de diligentia remittebant; ita ut illud propugnaculum, quod à noſtris adverſus Ruſtanem irrito labore oppugnatum, ac igne ſubjecto ſuccenſum fuiſſe diximus, adeo ſuffoſſum ac debilitatum redderent, ut obſeſſi de arce retinenda non parum dubitarent: & Francolus metu perculſus, frenatis equis, de fuga aut deditione cogitaret, niſi à Breſloſcio graviſſimis verborum minis fuiſſet caſtigatus, retentuſque.

Achmed Eunuchus Petriniã cum copioſo exercitu obſidet.

Daniel Francolus Petriniæ præf.

Cum igitur frequentioribus nuntiis propoſito ſuo ſocique periculo, opem à Lencovitio, Bano, Herbeſtanioque implorarent, ii nequaquam diutius cunctandum arbitrati, juſſis undiquaque in caſtra convenire copiis, trajecto Savo magnis itineribus Petriniam contendentes, unà cum Erdodio, qui in itinere ſe eis conjunxerat, ad Colapim conſederunt, ita ut utraque caſtra ejus interfluentis objectu dirimerentur. Quum fluvius ſuperiorum dierum pluviis auctus vado tranſiri non poſſet, neque pontis conſtruendi facultas daretur, quod nec naves in promptu, neque hoſtes permiſſuri eſſent, duces conſilio habito, recedendum inde Sisciam, ibique tumultuarium pontem faciundum, tranſeundumque, & cum hoſtibus prælium committendum decreverunt: Sed quum admoniti à tribunis peditum eſſent, ne prius caſtra ſolverentur, quam obſeſſos de ſua profectione atque inſtituto itinere, ac conſiliis certiores redderent; ut ne illi earum rerum ignari, ac ſuppetiarum incerti, rebus deſperatis, ad aliquas ſubitaneæ deditionis conditiones deſcenderent, profectione in diem inſequentem dilata, iis in caſtris ſubſtiterunt. Et quum diu nuntius quæſitus eſſet, qui ad obſeſſos iret, literaſque perferret, poſtremo Martinus Sagnianus peditum centurio, ita ut centum auri nummi ei caverſuro, aut ſi periiſſet, conjugi liberiſque ejus numerarentur, iſtud facinus extremæ plenum audaciæ, ſe impigre ſubiturum profeſſus eſt; moxque ſingulari aſtu ſe Boſnenſis Saimi famulum ſimulans, per medias excubias deceptis cuſtodibus arcem propius acceſſit, & ab iis, qui intus erant, pro hoſte habitus glandibuſque petitus, tandemque agnitus, demiſſo fune in arcem protractus eſt, literiſque redditis, obſeſſos de ducum itinere, animique propoſito certius edocuit, eoſque bene ſperare juſſit. Francolus vero, uti erat ab eo edoctus, edito majoris tormenti fragore, Martinum feliciter ad ſe perveniſſe ad caſtra ſignificavit. 1596.

In hunc modum ſequenti diluculo noſtri tentoria ſolvere, ac impedimenta convaſare, plauſtriſque & clitellariis jumentis imponere ceperunt. Id hoſtes ex adverſa ripa conſpicati, eoſque fugam capeſſere rati mox ad arma conclamarunt, ac partim tranſvadato, partim vero multis in locis tranſnatato flumine, ſine ordine qua quiſque poterat, in noſtros præmiſſis impedimentis iter facientes, magno ſublato clamore irrupere. Duces perturbato ſed ingenti animo milites obvertere frontem, & pugnam fortiter capeſſere juſſerunt; tympaniſque ac tubis perſonantibus ſigna in adverſos hoſtes intulerunt: cumque haud adeo diu certamen eſſet protractum, Turcæ ſclopetariorum glandibus partim trajecti, partim crudeliter ſauciati terga verterunt, ac ad Colapim præcipiti curſu ſeſe proripuerunt. Ubi inſequentibus ſumma celeritate ac ardore noſtris, maxima hoſtium pars in flumine partim cæſa eſt, partim protrudentibus & colluctantibus ſeſe invicem immodica confuſione equitibus, aquis merſa interiit: & equi haud minore numero dejectis abſorptiſque seſſoribus conſternati, & in hanc citeriorem ripam enatantes à noſtris intercepti fuere; inter quos unus præſtanti forma, aureis gemmatiſque ephippiis & phaleris, pendenteque ex iis elegantiſſimi operis gladio inſignis, quo Eunuchi frater Huſſaimus vectus erat, ſeſe noſtris capiendum præbuit. Hac in pugna partim cæſi, partim hauſti aquis ex numero hoſtium haud pauciores tribus millibus feruntur.

Noſtri, caſtris motis, Turcas ſe invadentes cædunt.

Noſtri partâ ſecundum Dei opem victoriâ eodem die Sisciam pervenere, ibique apud veteres ſublicas, curante cum ſuis peditibus Draſcovitio, pons tumultuarius per Colapim celerrime confectus fuit, quo copiæ tranſiere, & verſus Drencinam iter direxere. Poſtquam relictâ Drencinâ juſtis paſſibus progreſſæ eſſent, antecurſores noſtrorum in equites Eunuchi, quos ſpeculatum caſtris emiſerat, inciderunt; conſertoque cum eis prælio, cæſiſque nonnullis in fugam conjecere: trepidi ii & palantes in caſtra profugiunt, hoſtiumque copias magnis & validis agminibus advantare nuntiant: fit totis caſtris trepidatio & pavor; adeo ut qui paulò antè feroces cædem, vincula, carceres, ſupplicia noſtris deſignabant, nunc pavidi & attoniti non niſi de fuga & latebris cogitare viderentur. Cum noſtrorum agmina in conſpectum ſe dediſſent, & obſeſſi quoque erumpere non dubitaſſent, Aphis, qui jam antea ſub noctem tormenta & impedimenta præmiſerat, conſcenſo equo cum ſuo peculiari famulitio profugit. Ejus exemplo Odaverdis cum Boſnenſibus, poſtremo omnes fugam capeſſunt; ita ut noſtri perterritis & fugientibus inſiſtentes, plurimos ex eis obtruncarent, ac aliquot vexillis, & duobus inuſitati ponderis tormentis, quæ ſatiſcentibus jumentis, ea quæ præceſſerant ſequi nequiviſſent, potirentur, quibus Pherhatis purpurati nomen Arabicis literis inſculptum erat, & axibus ſolido è ferro compactis vehebantur. Magna etiam pabuli & farinæ, ſalitæque carnis copia haud procul eo loco, ubi tentoria Eunuchi fuerunt, ſepimento incluſa reperta

Et ponte apud Sisciam extructum tranſeunt.

Equiteſq; Eunuchi diſſipant.

Moxque totum exercitũ in fœdiſſimã conjiciũt fugam.

1596. perta eſt: ac aliquot Chriſtianorum capita contis ac perticis infixa, inter quæ etiam infelicie cujoſdam fæminæ inuſitata crudelitate cæſæ caput, paſſis crinibus ſpectaculo fuit, quam non niſi propterea obtruncatam illius juſſu ferebant; quod interrogata copias noſtrorum, uti verum erat, vix octo aut novem millium militum ſummam conſtituere dixerat, evaſuramque fuiſſe cædem, ſi earum numerum triplo ampliorem vel falſo affirmaſſet. Sed ea noſtri ſublata ſpectantium oculis confeſtim humanda curaverunt, geminatâque victoriâ læti, relictis Petriniæ, quæ ab hoſte ceperant tormentis, copias incolumes reduxerunt.

His rebus in Illyrico per hunc modum adminiſtratis, Maximilianus & Cæſariani duces, irritâ Solnoci oppugnatione nequaquam fracti animis, copias ex hibernis aducere decreverunt, ac ut Ovarium convenirent, dederunt in mandatis, eo animo, ut nihil egregium quod fortibus viris tentandum, ac ſumma ope aggrediendum foret, prætermitterent; indeque Strigonium progreſſi, caſtra ad Danubium poſuerunt Cæſar quoque ſub id tempus ad legionum & equitatus ſupplementum ac alia omnia bello gerendo oportuna comparanda, ſummam curam & ſtudium applicuit, ac in Germaniam miſſis nuntiis tribunos, qui è Vindelicia ac Franconia, ac Sileſitis & Moravis, aliiſque provinciis legiones in caſtra adducere debebant, ad maturandum iter ſerio admonuit. Hortatus ſimiliter eſt Sigiſmundum Tranſſilvanum, nova ſibi affinitate & fœdera junctum, ut quanto majoribus poſſet copiis adductis vires conjungere ne cunctaretur. Nec prætermiſit legatos in Poloniam ad Regem & proceres expedire, qui fœderis adverſus communem hoſtem feriandi negotium prius quoque tractatum, ſed nequaquam confectum, ſolerti curâ ac induſtriâ tractarent & abſolverent, hac præſertim neceſſitate urgente, quando Mehemetes Turcarum princeps, magnos Byzantii totaque Europe & tranſmarinis Aſiæ provinciis, bellicos apparatus facere, ac ipſemet propediem cum ingenti exercitu in Pannoniam egreſſurus nuntiaretur. Iverte Joannes Cucaſſius Jaurienſis, & Andreas Vratiſlavienſis Epiſcopi, Joannes Hoſtinſtanius, Adamgallus Poppelius, & Joannes Jovinius. Sed Polonos ſpe & expectatione duriores invenere: nec diu ultro citroque diſputando ac laborando quicquam profecêre; poſtremoque rebus infectis dimiſſi redire.

Cæſar undique copias comparat.

Ejus legati ad Regem Poloniæ.

Porro apud Maximilianum diſputatum in conſilio fuit, Buda ne veterum regum ſedes totis viribus petenda eſſet, aut ne quid à tergo relinqueretur, Hathuanum fore expugnandum? Poſt rationes ex utraque parte in medium adductas, eorum ſententia valuit, qui Vaciam oportuno loco ſitam, ac alterutri ex duobus itineri impoſitam ante alia omnia in poteſtatem redigendam ſuadebant: quæ quum minus munita eſſet, haud difficili labore obtineri poſſet; & eâ receptâ tum demum de ulteriori progreſſu conſultandum. Itaque Suatcemburgus cum Wallonibus, ac Palffius cum ſuis Ungaris, ac modico tormentorum numero protinus illuc mittuntur: & priusquam Vaciam perveniſſent, Turcæ eorum adventu cognito, incenſa arce, partim navibus ad id ante paratis, partim conſcenſis aquis, effuſo curſu Budam profugerunt. Noſtri re animadverſa gradum accelerantes, non militum duntaxat labore, ſed etiam civibus & incolis oppidi, quanta adhiberi potuit celeritate ad opus coactis ignes extinxerunt, ac locum Stephano Comaronienſi, muniendum curandumque dederunt. Dum Vaciæ reparandæ incumbitur, & aliquot dies prætereunt, Maximilianus convocatis ducibus, quid porro conſilii capiendum, quamve in partem deflectendum ſit, deliberandum propoſuit: ac omnium fere ſententiis probari animadvertit, ut quum Cæſar tentandæ Budæ conſilia nondum ſatis explicuiſſet, id conſilium differendum in aliud tempus, nunc vero ad Hathuanum oppugnandum vires convertendas. Igitur ſigno profectionis dato, copias progredi jubet, ac biduo poſt die Divæ Virgini matri in cælum aſſumptæ dicato, in conſpectu oppidi caſtra locat idoneo nec procul Sogiva flumine capto ſpatio. Oritur is è paluſtribus lacunis, quæ inter Danubium & matram montem inter Cumanos ſtagnare ſolent; ac primo Berinum Jazygum oppidum, indeque Hathuanum præterfluens, tandem apud Solnocum Tibiſco miſcetur.

Noſtri Vaciam ab hoſte deſertã invadunt.

Iſthuanſ. Hiſtor.

1596.

Maximilianus Archidux Hatiuanum obſidere aggreditur.

15. Aug. An. 1596

Præerat arci Arslanes adoleſcens, Saraliбegi, qui multis in Pannonia rebus præclarè geſtis inſignis, tandem adverſus Perſas bellum gerere juſſus, in Armenia morbo perierat, filius, cum mille quingentis circiter militibus lectiſſimis. Ad eum enim fortiſſimus quiſque paratis ad omne obſequium animis confluebat; quod ipſe cum eis unà equitare, convivia agitare, equis, veſtibus, armis, pecunia denique promptiſſimum quemque donare, captos ab hoſtibus redimere, poſtremo domi militiæque res dubias & aſperas tolerare conſueverat, cumque iis opes & divitias, quas à patre ingentes acceperat, liberali manu communicatas abſumpſerat. Cum noſtri ſeſe in conſpectum dediſſent, Arslanes cum ſuorum promptiſſimis obviam egreſſus, pugnæ poteſtatem fecit, in qua levi inito certamine, cæſis ac vulneratis utrimque paucis arcem repetivit, ſocios & commilitones ſupra ætatem gravi ſermone cohortatus, ut æternæ laudis operam in defendenda ea præſtare vellent. Maximilianus circumvallato oppido tormenta tribus in locis collocari, eorumque pilis vallum, quod è materia & ceſpite conſtabat, dirui juſſit. At cum jam aliquot dies in oppugnando ac verberando præteriiſſent, Turcæ conceſſa ab Arslane exeundi facultate circiter treceni numero, in aggeres & tormenta improviſum impetum fecerunt: Tribunus militum Germanorum Rudolphus Greiſius, cui cuſtodiæ eo die ſorte obvenerunt, captis armis acrem cum hoſtibus pugnam inivit; Sed cùm à ſuis metu perterritis deſertus eſſet, primo in congreſſu occubuit. Hoſtes cæſo eo, & fugatis magna ſtrage cohortibus, ad obſtruendas tormentorum fiſtulas, ac pulveris cados incendendos animum adjecerant; & proculdubio deſtinata perfeciſſent, niſi Palffius cum ſuis & turma Germanicorum equitum ſubſidio advolans, eos, deſideratis quamplurimis, pedem referre coegiſſet. Ob hujus adverſæ

Arslanes ei præfectus egregie ſe tuetur.

Greiſius tribunus occidit.

1596. *Milites Greiſiani ignominia notati.*

pugnæ detrimentum, fugâ Greiſianæ cohortis acceptum, Maximilianus milites, quorum ignaviâ acciderat, ignominiâ notavit, ſtipendiiſque privatos & inermes militari ſeveritate, ante ſolis occaſum caſtris excedere juſſit.

Interea ex aggeribus mænia arcis triginta ſex tormentorum ferreis pilis, ingentis ponderis continue quaſſabantur, & vallum quod triplici roborum ſerie, ac ſcpimento obducto argillâ munitum erat, multis in locis concuſſum laceratumque ruinam fecerat, turriſque etiam quædam, ex qua hoſtium ſacerdotes interdiu atque noctu quinquies altiori ſublatâ voce populum ad preces proclamare ſolebant, & ſæpenumero minoribus tormentis caſtra inquietabantur, crebris ictibus everſa, ſimul cum Taliſmano prociderat: adhuc tamen Arslanes egregie ſe cum ſuis tuebatur, reſectis quantum poterat militum labore hiatibus; noſtroſque deditionem poſcentes, nulla edita voce, elato animo contemnebat. Ferunt Fatimam matrem ejus viduam, virili ingenio mulierem, revocatis ei in memoriam paternis virtutibus, identidem eſſe obteſtatam, ne ſeipſo vivo quempiam intempeſtivum deditionis auctorem eſſe pateretur; ut Turcarum princeps, qui propediem cum ingenti armorum apparatu in Pannoniam venturus expectaretur, eum conſervata arce ad honores divitiaſque eveheret; vel ſi fata ſecus ſtrerent, eum etiam mortuum juſtis laudibus efferendum cenſeret. Ad expugnandam ejus pertinaciam Albertus quoque Princenſtanius, fabrûm præfectus, tria navigia in caſtris fabricavit, craſſioribus tabulatis, ac coriis bubulis madefactis ſuperne tecta, quæ in Sagivam ac foſſas arcis, rotarum lapſibus ſeu ſcutulis ſubjectis intruderentur, ac ex illis hoſtes mænibus eminus arceri poſſent.

Phatima matris Arslanis virile robur.

Oppugnatio irrita labore infinitur.

Quibus in hunc modum præparatis oppugnatio inſtituta eſt, tuentibuſque ſeſe egregie hoſtibus, tribus fere horis pugnatum, occumbentibus utrinque quamplurimis, ac inter alios Vallonum legato. Verum quum Turcæ magno virium animorumque ardore mænia defendiſſent, noſtri repulſi irrito labore in caſtra redierunt.

Sed accidit miro fortunæ ludibrio, ac fatali hoſtium imprudentiâ, quod cum multi ex eis partim vulneribus affecti, partim nimio pugnæ labore fatigati eſſent, nec eo die cibum ſumpſiſſent, deſertis ſtationibus ad curanda corpora, & illigandas plagas domum ſeſe recipeient, & noſtros quoque quietem ſibi ſumpturos putarent. Sed cum duo milites gregarii, unus Ungarus ac alter Germanus colligendis ſarmentis, ut fieri ſolet, per oppletas ruderibus foſſas, ſubter mænia ſenſim irrepſiſſent, cognito neminem ex hoſtibus ad mænia excubare, commilitonibus forte obviis, atque ii ſubinde aliis atque aliis rem puncto temporis ſignificarunt. Mox factis agminibus, ſublatiſque vexillis, tantâ celeritatæ ad mænia procurſum eſt, tribunis etiam Terſcone, & Roſwurmio ſeſe militum turbæ aggregantibus, ut priuſquam Turcæ ad reſiſtendum è domibus exſilire potuiſſent, jam noſtri ſingulari aoſu in oppidum pervaderent, & in obvios quoſque trucidandos crudeliſſimè graſſarentur. Arslanes improviſa eâ noſtrorum irruptione perturbatus, hortante matre, ut quando ad extremam oſtendendæ virtutis & fortitudinis metam perventum eſſet, fortiter occumberet, armatus in forum, ubi confertim pugnabatur, provolat; ibique pugnans ſimul cum Curto patruele interficitur; nec cuiquam parcitum eſt, ſive ille miles, ſive mercator, aut adoleſcens, ſenex puerve eſſet, ne fæminis quidem exortibus petituli, jacuitque ingens ſtrages omnis ætatis atque ſexus; adeo animos omnium ira præceps furorque efferaverat. Interfectis ad unum defenſoribus paucæ ex matribus, quæ in latebras ac ſecretiores domorum partes cum infantibus pavidæ ſeceſſerant, ejulantes lachrymanteſque, ex metu & odio Germanorum, Pannoniis potius militibus ultro ſe dedere volentes, extractæ captæque ſunt, inter quas Arslanis mater in Teſcanorum militum manus incidit, ac demum in ſervitute mortem obiit. Imo ſævitum in cadavera eſt, cûm Germani fædo exemplo, nec ullo caſtigante, cutem eis detraherent, apertiſque viſceribus & inteſtinis, aurum in iis fruſtra ſcrutarentur.

Noſtri hoſte negligenter vigilias obeunte, urbem capiunt.

1596. *Arslanes fortiter prælians occumbit.*

Promiſcua omnium cædes.

Arslanis etiã mater capta.

Expugnato Hathuano Maximilianus aggeres & opera, quæ foris extruenda curaverat, dirui, & complanari juſſit, & ignes, qui tectis injecti erant, extingui, collapſa mæniorum loca reſtaurari reficique, & quæ præterea uſus poſcebat neceſſaria importari, locoque Michaelem Serinium, Fileci antea præfectum impoſuit. Sed quum is adventantem cum ingenti exercitu Turcarum principem cognoviſſet, metu percelli, ac provinciam non ſolùm recuſare, ſed etiam milites, qui loco tuendo deſcripti erant, propoſitis periculis, ſi hoſtis eà iter faceret, deterrere cepit: nec quiſquam præter quendam ſclopetariorum ductorem Germanum repertus fuit, qui ſecum ſuis conſtanter permanſurum obtuliſſet. Itaque conſilio cum ſuis habito, ſatius viſum eſt, milites ſalvos, ac tormenta eorumque apparatum integrum ſervare, quam manifeſto diſcrimini exponere, cum potiſſimum locus ille non pauciores quatuor millibus hominum requirere ad defendendum videretur, omiſſaque muniendi ejus cogitatione, & oppugnandi etiam Solnoci conſilio, quod Pannoniæ ſuperioris proceribus placere videbatur, id quoque quod adhuc reſtabat, ſolo æquari aut concremari fecit; & exercitum Vaciam ad Danubium reduxit eo animo, ne hoſtis commeatum intercluderet, & finibus Auſtriæ, ſi res poſceret, auxilio eſſe poſſet, atque ibi plus virium contraheret, ſimulque quid hoſtis moliretur aut inceptaret, ibidem operiretur.

Michael Serienus Harvvano imponitur.

Qui provinciam hanc recuſat.

Jam Mehemetes Turcarum princeps Belgradum pervenerat, & illinc Crecovitii legati famulos numero XVIII. ab ſe contra jura gentium initio belli hujus captos dimiſerat, necdum tamen plane conſtare poterat, quam in partem vires copiaſque eſſet converſurus. Verùm poſtquam aliquot dies militum quieti conceſſiſſet, motis caſtris Segedinum clarum oppidum ad Tibiſci & Maduſii è Tranſſilvania profluentis concurſu ſitum, univerſum exercitum adduxit, quod abeſt à Solnoco viginti milliarium Pannonicorum intervallo,

Mehemetes Turcarum princeps cum immenſis copiis in Pannoniam venit.

indeque

1596.

Giapherē Eunuchū Solnocum præmittit.

indeque Jafferem Eunuchum, è purpuratis unum cum XXX. millibus Turcarum Solnocum præmiſit. Non deerant, qui hunc, antequam majores ad eum copiæ convenirent, aggrediendum cenſerent; nec Maximilianus ab eo conſilio alienus Palffio in maodatis dederat, ut idoneos viarum peritos mitteret, qui cognoſcerent, qua ex fluminis parte hoſtis caſtra poſuiſſet, & loca, per quæ ducendus exercitus, ac manus cum hoſte conferendi facultas eſſet, explorarent. Sed quum omnes captivi, uno ore conſanſuque confirmarent, Mehemetem principem cum univerſa mole copiarum Solnocum indies expectari, ut Giafferi ſe conjungat, nequaquam è republica fore putavit, ut ipſe impar viribus cum longe numeroſiſſimo Turcarum exercitu, non ſine aperto diſcrimine congrederetur. Nec diu poſt ſollicito principi certiſſimis nuntiis allatum eſt, hoſtem totis viribus ad expugnandam Agriam progredi conſtituiſſe. Statim igitur Paulus Niarius ejus loci præfectus, qui in caſtris erat, illuc redire juſſus eſt; traditaque ſunt illi tormenta cum neceſſario apparatu, adjunctaque legio Moravica, duce Joanne Jacobo Comite Turriano; data etiam Tiffenbacho mandata, ut Agriam proficiſci, & quæ in omnem fortunæ eventum neceſſaria fore judicaret, iis omnibus quam diligentiſſime comparandis provideret. Prius verò quàm Hatbuann diſcederet, Tiffenbacho & Niario ſeriò præcepit, ut equos & jumenta ad vehendum rei tormentariæ apparatum paſſim oppidis & pagis imperarent, quòd à quibus antea vectus eſſet, ſub obſidionis tempore clam diſceſſiſſent. Sed quum illi præter ſpem & expectationem ſecus quàm promiſerant, in exequendo ſegniores ſeſe præſtitiſſent, multa inſtrumenta bellica aut defodi, aut corrumpi, inutiliaque reddi neceſſe fuit; quòd deficientibus jumentis auferri nequirant. Quum ad X. diem Septembris Vaciam ventum eſſet, certioribus indiciis compertum fuit, de obſidenda Agria nullum jam ſupereſſe dubium, ſic ut Niarius præfectus ejus rei plane certus, plura militum ſubſidia, ac majorem ſulphurei pulveris numerum poſtularet, Maximilianus ſine mora Wilhelmum Terſconem ultro ſeſe offerentem, cum D. ſclopetariis Germanicis, qui ex omnibus aliis legionibus ſelecti erant, ac tricenaria Walonum cohorte communiſit; adjunxitque Claudium Cogoranum Architectum, & quoſdam præfectos ac milites, aliquot antea toleratis obſidionibus peritos, qui CCC. cados ſulphurei pulveris, quibus ſingulis centum pondo ineſſent, ac aliquot currus funiculis fovendo igni, & ſclopetis exonerandis onuſtos perferrent. Quæ omnia Agriam tuto feliciterque pervenerunt.

Agria rebus neceſſariis & præſidio militari munitur.

Niarius Agriæ præfectus.

Terſcus ſeſe Agriæ tuendæ offert.

Eodem tempore cognitum eſt, Budenſes & Jaurienſes Turcas, ac alios, ut cum tormentis aliquot bellicis, quæ vehebant, Mehemeti principi ſuo Agriam invaſuro ſeſe conjungerent, caſtra prope Peſtum fixiſſe. Maximilianus quòd intelligeret eos non magno numero eſſe, & prius quam caſtris majoribus conjungerentur, invadi delerique poſſe, eam occaſionem minimè prætermittendam ratus, noctu eorum caſtra adoriri decrevit. Igitur vergente ad occaſum ſole caſtris egreſſus, inexpectatum

hoſtibus aliquod facinus, detrimentumque erat illaturus, quibus, ut poſtea patuit, nihil de ejus adventu conſtabat, niſi fortuitus importunuſque caſus inſtituti itineris rationes & progreſſum perturbaſſet. Nam non procul Vaciâ tormenta, quæ præire juſſerat, lacunoſo in ſolo, ac ob pluvias frequentes molli & profundo, uſque adeo depreſſis axibus inhæſerunt, ut extrahi nullo jumentorum labore poſſent, ac aliquot horæ donec bona noctis pars abiret, & in cœno fruſtra conſumerentur. Quæ mora procul dubio effecit, ut inita viarum ac temporis ratione, invadendi hoſtis commoditas interpellaretur, & Maximilianum ab incepto deſiſtere, & cum prætorianis Franconicisque equitibus pedem referre oporteret. Nihilominus Palffium ex eodem campo verſus Peſtum miſit cum Ungaris, & equitum Germanicorum parte, ut belli fortunam experiretur; ſed etiam illi re infecta eodem die reverterunt.

1596.

Sub id tempus Vaciam ad Maximilianum venere, à Tranſſilvano principe, ac ab omnibus ſuperioris Pannoniæ regionibus legati, auxilia haud contemnenda, ſi Agria ab hoſte obſideretur, offerentes. Cum quibus conſilio ſine mora habito decretum eſt, pro eo tanti momenti loco, omnes vires in unum conferendas, ac cum hoſte armis decernendum: moxque id tam in Tranſſilvaniam, quam ad Ungariæ & Auſtriæ incolas perſcriptum eſt; evocatique undique in caſtra, & equi ac jumenta ad tormentorum & commeatus vecturas paſſim ſerioque imperata. Sed donec ea, quibus erat imperatum, exequi contendunt, nec pari celeritate curantur, ne Maximilianus in planicie illa, ſi hoſtis ingruiſſet, non perinde tuta, tempus tereret, caſtra ad Hippolum flumen prope Coveldium oppidum tranſtulit, medio ferè ſpatio inter Vaciam & Strigonium ſitum; ibique an aliquid operæ facere, Tatamque obſidere, aut aliud quippiam redimendo militum otio aggredi præſtaret, quæſitum eſt; ac ut Tata invaderetur, viſum omnibus; ſicque Strigonium ductus exercitus. Sed inter deliberandum, ac modicam conſultationis moram ſupervenêre, qui Agriam XXVII. die Menſis Septembris ab hoſte obſeſſam eſſe, Niariumque, ne ſibi & præſidiariis, gravi in periculo conſtitutis, maturam opem ferre cunctarentur, vehementer poſtulare nuntiabant. Quo cognito mutandum conſilium fuit, & caſtra Strigonium rurſus ab Hippolum & priorem locum transferenda, & iter Agriam verſus inſtituendum.

Tranſſilvani auxilia offerunt.

Agria 27. die Septembris obſeſſa.

At Mehemetes Hathuanum ipſo Segedini ſtativa habente, à noſtris captum graviter ſuperbèque ferens, ac Maximilianum metu ipſius retroceſſiſſe exiſtimans, nequaquam diutius cunctandum ratus, Ibraimo purpuratorum principi, cui ſoror ejus nupta erat, & qui Sinano nuper vita functo ſuffectus erat, in mandatis dedit, ut caſtra promoveret, Solnocumque Giafferi nuntiaret, ut ad Agriam oppugnandam cum ſuo exercitu præire maturaret, eo ſervato in progreſſu ordine, ut ambo exercitus uno eodemque tempore in Agriæ conſpectu caſtra metarentur. Itaque ad XXVII. diem Septembris, ingens hoſtium multitudo, ac tormentorum & tentoriorū apparatus, qua-

Copiarum Turcicarū multitudo.

1596. Iam à XXX. annis, qui jam inde ab obitu Solimani effluxerant, noſtra ætas non viderat, montes & valles ab agris ſuburbanis, uſque ad Maclarum & Felnemetium oppida, et Talliam, viamque, qua ad Gemmeum oppidum itur; ab occaſu vero ſolis ad Oſtoroſum pagum, & colles ei imminentes longe lateque implevit. Dicebantur enim in caſtris ad CC. armatorum millia reperiri; idque hoſtes non ſolùm affirmare non dubitabant, ſed etiam longè aucto numero amplificare non erubeſcant; quum tamen vix eorum dimidia pars bello apta eſſet, cætera multitudine, ſervilibus caſtrorum miniſteriis dicata.

Tormenta collocantur.

Eadem nocte, multo ſervorum & agricolarum labore quatuor in locis aggeres ſunt conſtituti, ac in iis tormenta collocata; ſic ut è regione ædium Ungnadianarum unius prægrandis tormenti pilis, ac duabus colubrinis; ex eo vero loco, qui antea buſtis, ſeu ſepulchris militum dicatus erat, tribus inuſitatæ magnitudinis baſiliſcis mœnia quaterentur. A ſeptemtrione in locum ſedis regiæ quatuor mediocria tormenta, & ad jugum montis, ubi vineta olim erant, arci, ut videre eſt, importunè ſupereminentis, alia quatuor attracta fuere, quibus murorum latera indeſinenter tunderentur.

Præſidium noſtrum 4000. & 500. cenſetur.

Erant in arce & oppido militum præſidiariorum quatuor millia & quingenti, quorum major pars ex variis nationibus, non ita pridem poſt ortam nimirum futuræ obſidionis famam, ut diximus, erat introducta. Quorum tanta virtus initio apparuit, ut utraque portas urbis claudere, nec quicquam formidinis præ ſe ferre viderentur, ſæpeque cum hoſtibus facto haud improſperè virium periculo, minutioribus prœliis congredi non dubitarent.

Exuſto oppido, in arcem ſe recipiunt.

Sed demum cum hoſtes oppido quoque tormenta admovere cepiſſent, qui intus erant, tam arci quam oppido tuendo ſeſe impares fore rati, poſt ſeptimum diem incenſo oppido in arcem ſe receperunt. Poſtquam hoſtes incendii flammas conſpexiſſent, magno ſublato clamore per portam Magiarianam in oppidum irruperunt, ac pertractis illuc tormentis propugnaculum, quod Dobonianum vocabatur, verberandum ſuſceperunt: & quum aſſiduis ictibus hiatum feciſſet, mutuo ſeſe ad oppugnandum cohortari, magno numero per ruinam conſcendere ceperunt. Sed à noſtris fortiter retruſi, amiſſis amplius mille ſociis, inde receſſerunt, quum ex noſtris triginta vulnerati eſſent, ac totidem cæſi occubuiſſent. Ex parte etiam aggerum, qui in Sede Regia erant ab hoſtibus facti, egeſtâ humo cuniculi fieri ceperunt, ad ſubruenda improviſo & clandeſtino impetu murorum fundamenta. Quod quum à Claudio Cogorano, et Chriſtophoro Stelle vetere loci ſupremo Architecto ac Capitaneo certis inditiis eſſet deprehenſum, mox ex adverſo aliis contrariis cuniculis obviam eundum cenſuere, adhibitiſque operis ſcrobes magno labore, ſed mira celeritate perfecere. Sed quum hoſtes forniſecus pulverem ſulphureum ſuccendiſſent, mœnia quidem, quod flammæ viam, qua exhalarent, ſibi reperiſſent, parum detrimenti ſenſere; ſed ii, qui ſubterraneo labori incumbebant, violento ejus impetu diſcerpti, puncto temporis interiere: inter quos Stella ipſe cum aliquot ex operarum numero, & Jobus Sennieius, & Georgius Balo deſiderati ſunt. 1596. Hic eſt ille Balo, qui ſuperioribus annis, à Sigiſmundo Racocio Agriæ præfecto, ob diras in Deum Optimum Maximum et divos execrationes impio ore effuſas, captus, ac neci deſtinatus, miro aſtu evaſerat, & illo præfectura ſe abdicante erat reverſus.

Maximilianus dimiſsis nunciis, auxilia promiſſa urget.

Interea Maximilianus miſſis iterum nunciis, qui copias adventantes ad properandum incitarent, facto circa Hippoli decurſum itinere, quantum aſſiduæ pluviæ ac viarum difficultates permittebant, caſtra indies promovebat. Et quo cuncta majori ſolicitudine & ſtudio gererentur, Chriſtophorum Quinſpergum bellici Senatus collegam, cum Joanne Chriſtophoro Seretio, ad ſuperioris Ungariæ partes, Zachariam vero Gaiſcoflerium Romani Imperii in Germania quæſtorem, Pragam ad Cæſarem per diſpoſitos equos celeritatis cauſa emittendos duxit, qui ubique promiſſa auxilia ſeriò urgerent, & in caſtra perducerent; Venit ad eum etiam Gaſpar Corniſius è Tranſſilvania, à Sigiſmundo provinciæ principe miſſus, referens illum cum ſuis copiis jam Varadinum perveniſſe, atque adeo ubinam ſua cum Cæſarianis caſtra conjuncturus ſit, cupere edoceri. Nec illum ſolicitum magis ac anxium quicquam reddebat, quàm (cùm copias partiri prætermittereque vellet) rei tormentariæ ac commeatuum vecturæ tarditas, quæ à nobilitate eorum locorum ſæpius promiſſa, nondum tamen præſtita erat, nec ea loco moveri deficientibus jumentis poterant. Qua in parte Tiffenbachii & Palffii diligentiam ſe imprimis deſiderare nequaquam diſſimulabat. Nihilominus tamen Corniſium nequaquam remorandum ratus, diſpartitis itineris diebus & intervallis, tempus & locum deſignavit, ad quem utriuſque ipſorum et Tiffenbachii exercitus conjungendi eſſent. Præſente adhuc Corniſio, protinus ſuas copias tripartito promoveri juſſit, ita ut Palffius cum equitibus haſtatis Ungaris ac peditatu, ultima die Septembris præcederet; eique Nobilitatis copiæ Secenii occurrerent, hos vero Suarcemburgus legatus cum media parte exercitus Germanici ſubſequeretur: poſtremum agmen cum tormentis ipſemet duceret, & quarta die Octobris viæ ſe committeret; quum equos & boves ad vehendam rem tormentariam neceſſarios fruſtra interim expectaſſet, & non modicam ejus partem à tergo relinquere eſſet coactus.

Maximilianus caſtra ſua promovet.

Superatis magno labore hiſce difficultatibus, ſequenti die ad Palancum, & pontem Hippoli fluminis ventum eſt, ibique propter tormenta & impedimenta, quæ ob pluvias forte incidentes ſequi non poterant, integrum diem ſubſiſtendum. Deinde biduo poſt Secenium promota caſtra, ibique Palffius & Suarcemburgus, quos eædem viarum difficultates detinuerant, reperti ſunt; ac Maximilianus præmiſſis illis, non prius quam ad XII. diem Octobris Filecum pertingere potuit, quod toto eo tractu inter Secenium & Filecum, per invios montes & ſilvas recenti importunâque pluviâ humentes & cœnoſas, iter confici oportuerit. Acceſſit ad hæc incommoda rei frumentariæ, & annonæ incredi-

1596. credibilis penuria, quantumvis ejus procurandæ & convehendæ cura ſerio ubique injuncta imperataque eſſet; non aliunde orta, quam eorum, qui præerant, incuriâ; quandoquidem in oppidis & pagis magna frugum omnis generis copia, ac plures acervi nôdum excuſſis granis ubique habebantur. Unde fiebat, ut deficientibus cibariis plurimi militum, pedeſtris potiſſimum ordinis, aſperitate itineris atque inediâ debilitati, in itinere paſſim ſuccumbere viderentur.

Inter progrediendum venit ad Maximilianum Nicolaus Raſcianus, à Niatio & iis, qui Agriæ obſidebantur, miſſus, qui eorum nomine, auxilium mille peditum ſclopetariorum petebat. Quod quum juſſu ejus è diverſis legionibus ſelectum eſſet, nec tamen Nicolaus ſibi tantum audaciæ ſumere videretur, ut deceptis hoſtium cuſtodiis, illud in arcem inducere poſſet, niſi prius Agriam rediret, ac ſolertius & cautius indagatis itineribus ingreſſum exploraret, permiſſus eſt id facere, mox Agriam provolans, iterum inde citatis paſſibus reverſus, obtulit ſe, quod prius promittere non erat auſus, oportune effecturum. Itaque dati mox Julio Cæſaris Straſoldo Forojulienſi, Terſcanæ legionis legato, qui hanc provinciam lætus, libenſque ſuſcepit, octingenti milites Germani & Ungari, quibus præerat Petrus Nicolai Palffi fratris filius, cum Michaele Semereno, qui cum die XV. Octobris duorum ab Agria milliarium ſpatio abeſſent, accepto certiore nuntio, eam heſterno die hoſti traditam eſſe; triſtes ac gemebundi in caſtra redierunt. Cùm enim hoſtes jam ex oppido, quam ab jugo montis propugnacula adeo diruiſſent, ut non parvam animo ſpem capiendæ arcis concepiſſe viderentur, juſſu Mehemetis Chauſii per caſtra obequitantes, duplicem in craſtinum irruptionem, qui erat decimus Octobris, publicavere: quæ tam pertinaci utrinque ſtudio, ac contentione inita & pugnata eſt, ut hoſtes quater per ruinas aſcendere conati, quatuor repetitis vicibus repellerentur, magnâ editâ utrinque ſtrage, adeo ut è noſtris quadringenti milites deſiderati eſſe tradantur: ex hoſtium vero numero tormentis & ſclopetorum glandibus icti amplius tribus millibus occubuiſſe. In ea pugna Terſco in caput penetrante galeam glande ſauciatum fuit, ſed leviori vulnere; Ex Germanorum vero Capitaneis tres fortiter pugnando illa die occubuere, inter quos eximia Virtus militaris Loitfridi ab Ulm, Suevicæ Nobilitatis, Equitis Ordinis Teutonici, Viri Gallicis, Belgicis, atque Hungaricis Bellis exercitati, præ cæteris eminuit; inter Turcas vero præter mille Janiceros prætorianos, Odaverdis etiam Boſnæ præfectus, & complures purpurati atque prætoriani equites cæſi atque interfecti fuerunt.

Irruptio hoſtium magna virtute ab obſeſſis repellitur

Hujus pugnæ cruento admodum exitu Wallones & Germani pedites perterriti, cum ſe viribus defectos, ac hoſti pares futuros dicerent, ſi adhuc oppugnatio repeteretur, degeneri animo cuncta metu & pavore attollentes, clancularia de arce dedenda inter ſe conſilia miſcere cœperunt. Quod cum Niarius & Terſco animadvertiſſent, primum ſeveritate imperii, quo fungebantur, in auctores animadvertere conati ſunt; eoſque correptos ad furcam, quæ in area arcis puniendis reis erecta erat, ſuſpendendos juſſerunt. Verùm cum omnes inter ſe conjuraſſe, & ſeditioſius, quàm probos fideleſque milites deceret, poſthabito contemptoque militiæ jure, captos commilitones è manibus lictorum ſtrictis gladiis extorquere, liberareque vidiſſent, & ipſis quoque cædem minitarentur, ad preces converſi, ne tantum flagitii & dedecoris committerent, neve hoſti fidem nequaquam ſervaturo quicquam crederent, orare & obſecrare; poſtremo aperto capite, genibus provoluti per Deos immortales, per ſalutem animarum, per fas, fidemque, ut honoris & virtutis memores fœdo ac infando incepto abſtinerent, ſeque prius occiderent, quam tam turpe & nefarium facinus deſignarent, cum lacrymis & lamentis obteſtari: ſed fruſtra omnia erant. 1596.

Germani & Wallones arcē hoſti dedere ſtatuunt.

Reluctantibus fruſtra ducibus.

Rebus ad hunc ſtatum inter duces, ac conſternatos militum animos deductis, nec ſeditione quicquam remittente, Michael Balogus ex Ungaris in muri ruinas injuſſu progreſſus de deditione cum hoſtibus colloqui cœpit: cui ſtatim Wallones & Germani, omiſſis in præſens ducibus, catervatim ſeſe aggregavere. Hunc Balogum poſtea aliam ob ſeditionem Fileci concitatam, Georgius Turzo Palffii ſucceſſor capitis ſupplicio affecit; Diis immortalibus procul dubio hoc dirum ejus ſcelus, ſimul nec ſero vindicantibus. Nec mora hoſtes, propius arcem concurſu facto, purpuratorum atque ipſius principis fidem inconditis clamoribus ingeminare, ſecuritatem omnibus polliceri, tutum abitum cum rebus & ſarcinis offerre. Mox creſcente proditione tumultuque, ſpretis ducibus, multi ex Germanis & Ungaris Martinum Pacionam unum è collegio ſacerdotum, ac Georgium Beſſenianum deligunt, qui ad Mehemetem & Ibraimum purpuratum egreſſi, certa liberè exeundi & recedendi conditionibus tranſigant: quibus extemplò diploma fidei aureis deſcriptum characteribus nomine Mehemetis datum: confeſtimque Turcæ & Tartari in arcem irrumpunt, Chriſtophorum Coſlatum, qui arcis cuſtodiæ præerat, exutum veſtibus, ac flagellis cæſum per portam ejiciunt, Niarium & Terſconem, ac Quinſquium juvenem*, cum Joanne Jacobo Turriano Comite, ac Joanne Barciano Niarii legato & Cogotano, vel invitos & reluctantes ad Mehemetem perducunt: atque hoc modo infauſti infeliciſque eventus XVIII. die obſidionis, ea inſigni arce potiuntur. Eos omnes Mehemetes fidei ſervandæ admonitus amoveri, & de ſalute ac libertate bene ſperare juſſit. Sed partim in libera cuſtodia habiti, partim compedibus vincti Belgradum perducti fuerunt, uno excepto Niario, quem ſecum in caſtris à Janicerorum decurione cuſtodiri voluit. Ex iis Cogoranus, Beſſenianus, meliori uſi fortunâ ex caſtris ſe clam ſubducentes profugere, alii poſt longi temporis captivitatem, ut Barcianus & Quinſquius, cum Ferdinando Veſprimii præfecto ac aliis, è turri Belgradenſi Neboizana poſtliminio domum redierunt. Sed Terſco & Turrianus partim mærore animi, partim morbo ibi contracto, & rerum neceſſariarum

Hungari de deditionis cond[illegible]ibus tranſigūt.

Duces & præfecti, fide violata cuſtodia traduntur.

1596. defectu in cuſtodia periere. Captâ Agriâ vicinas

Mox vicinas arces à noſtris deſertas hoſtis occupat.

etiam arces, diffugientibus præſidiariis, Turcæ nullo negotio occuparunt: quum Michael Beſſeniaous Cerapiam, Joannes Gallus Sarvaſconam, ac Benedictus Cotaius, & Joannes Helmatius Sirocum metu pertarriti vacuas deſeruiſſent.

Fama amiſſæ Agriæ ad Maximilianum perlata eſt, cum ad oppidum Rimaſombatum caſtra haberet, eâque quamquam graviſſime permoveretur, moleſtiſſimeque ferret, ſe ei laboranti, ut vehementer cupiebat, tempeſtive ſuccurrere non potuiſſe; neqoaquam tamen ſtacto aut deſperato animo deſiſtendum à ſoſceptis conſiliis, ſed perſeverando atque audendo experiri decrevit, quantum divinâ adjutus ope, vel in recoperanda Agriâ, vel repellendis ulterioribus hoſtium conatibus præſtare operæ poſſet: eamque ſuam ſententiam principi Tranſſilvaniæ, ac Tiffenbachio ſina mora perſcripſit, ac ut quamprimum vires conjungere maturarent, admonuit. Sub id

Sigiſmundus ſe Maximiliano conjungit.

tempos, venit cum Tranſſilvanis Sigiſmundus ad oppidum Vamoſum, trajecto ad Tocaium Tibiſco, ac relicto ibi exercitu cum paucis equitibus ſalutatum acceſſit Maximilianum, tunc ad Rimaſaciom copias omnes in una caſtra colligentem, ac inde XVIII. die Octobria unà ad Vamoſum omnes copiæ promotæ ſunt. Quo die Tiffeobachus, qui erat in itinere, ac Tranſſilvani cum Tartaria minutiore prælio dimicarunt, qui per fines Podoliæ, ac Maramaruſium, atque inde facto per juga & anguſtias montis Beſquedi, duce Galga, quæ vox dignitatem exprimit, ejus, qui principi eſt ſucceſſurus, ad Mahumetis caſtra pervenerunt, quum aliæ Tartarorum manua, illo adhuc Samandriæ caſtra habeote, cum Caſilrano eorum principe Torcis ſeſe conjunxiſſent.

Copiæ noſtræ recēſitæ.

Hæ noſtrorum copiæ triſariam diviſæ, omnium judicio ad ſeptuaginta millia bellatorum conſtituere credebantur; & ſane fuiſſent, ſi omnes, uti debebant, integro numero confluxiſſent. Verum poſtquam Maximilianus ipſemet univerſum exercitum perluſtraſſet, ac ab ſingulis præfectis & tribunis cenſum equitum & legionum popoſciſſet, quot nimirum quiſque armatos in aciem perducere poſſet, deprahenſum eſt, Germanorum equitum tria millia, peditum quatuor, tormenta campeſtria XXII. Tranſſilvanorum equitatum una cum Sileſiacis, quos Raibicius ductabar, quinque millium eſſe, pedites totidem, ac XL. tormenta. Tiffenbachianos Germanos pariter & Ungaroa ſupatioris Pannoniæ incolas quinque millia equitum, ac parem peditum numerum, ac XXXV. tormenta; ita ut ſumma totius exercitua in unum collata, ſimul cum Palffianis, XXXIX. millia equitum & peditum efficeret, ac XCV. tormenta haberet. Peracto cenſu atque habito cum præfectis & ducibus conſilio decretum eſt, ut ad oppidum Creſteſum, Dioſgiorgianæ ditionis, quæ olim ad reginam Pannoniæ ſpectabat, cum omni exercitu contenderetur; quod locus ille anni ſuperioris ad Solnocum expeditiona Maximiliano cognitus, ac ſi prius occuparetur, propoſito commodus eſſe judicaretur. Quamobrem ſuſcapto itinere poſt tridui laborem iſthuc eſt perventum.

Com caſtra collocarentur, intellectum ab 1596
exploratoribus & captivis fuit, Giafferem & alios qeoſdam purpuratos habere a Mehemete in mandatis, ot caſtra noſtrorum, quæ ad XXI. diem Octobris, prope Miſcocium collocata erant, vel circa noctem, vel ſummo diluculo, cum XXX. millibus Turcarum adoriretur. Quamobrem Maximilianua Suarcemborgo legato, ut caſtra carris & curribus muniret, excubiarum numerum doplicaret, ac ſub noctis medium novis & recentioribus militibus ea variaret, omneſque in armis paratua eſſe juberet, ſerio juſſit. Sequenti die, qui fuit XXII. Octobris, inſtructia aciebus ad Creſteſum promotua exercitus; præmiſſiqua Hermanus Roſwurmius excubiarum, ac Joannes Baptiſta Peczius, Conruberniorum præfecti, cum DC. equitibua, ut caſtris idoneum locum caperent, adventumqua caſtrorum ibidam operirenrur. Illi cùm Giafferem ejoſque copias non procul conſpexiſſent, ſubitò, remiſſia aliquot equitibus majorem equitum & peditum numerum tam Germanorum quàm Ungarorum celari curſu ſubmitti poſtularunt; interim tameo minutiorem pugnam ad paludis tranſitum cum hoſte inceprarunt. Palus illa oritur ex amniculo Cincia nomine, qui è montibus ſupra Vatam vicum poſitis in eam planiciem delapſus, nulliſque ripis coercitus, rapit potius quam fluit; denique pigro ubique lapſu in Saionem ſupra ſancti Petri oppidum fertur difficilis tranſito, quamquam vadoſus ob profundam cæni voraginem.

Ad Creſteſum promotus noſter exercitum.

Quibus mox præſto fuit Suarcemburgus cum Auſtriaco equitatu, ac Palffius cum Ungaris, & Albertus Quiralius cum Tranſſilvanienſibus copiis. Hoſtes fugam ſimulantes ac paulatim terga vertentes, noſtroa ad inſidias Janicerorum, ac tormenta, quæ non procul collocaverant, allicere contendebant; Sed cùm à noſtris dolum animadverti vidiſſent, tormentis, quæ magoo numero adduxerant, in noſtros obverſis & exploſis rem gerare cæperunt. Nec Suarcemburgus ſuis defuit, quin capto ex tempore conſilio, aſſumpta quorundam Tranſſilvanorum ac Palffianorum peditum valida manu, ſex colubriuas campeſtri pugnæ aptas, paludi, qua erat tranſitus, celeriter admoverat, & in conſertos hoſtes explodi juberet. Mox accurrentibus Franconicis & reliquia Auſtriacis equitibus, ac ſuperioris Ungariæ copiis, & aliquot Wallonum turmis, prælium acerrime redintegratur; tormenta cum magna ſtrage hoſtium, qui conſertiſſimi ad vadum conſtiterant, bis diſploduntur, pedites ſclopetarii hoſti locum eripiunt, ac ſuperato paluſtri tranſitu eum in effuſam fugam vertunt. Quam quum noſtri equites vidiſſeot, fugientium tergis inſiſtendo, ac cædendo ad duo milliaria proceſſerunt, cæſis ex hoſtiom oumero circiter M. Janiceris, & equitibus, qui fere omnea prætoriani erant, amplius qoadringentis. Ex noſtris non plures XV. militibus interfecti, totidem volnerati ſunt; & in iis Dithmarus Quinſpergus equitum ſclopetariorum magiſter, claro loco oatus, vulnere minime lethali perſtrictos fuit. Tormenta etiam omnia, quæ hoſtes ſecum habebant, noſtris reliquerunt, qoæ XLIII. numero in

Hoſtes prælio cū noſtris dimicantes profligantur.

Tormenta 43. Turcis adempta.

caſtra

1596. caſtra noſtrorum attracta ſunt. Et niſi nox ſupervenienſ certamen diremiſſet, haud parva eo die victoriæ ſpes noſtris affulſiſſe videbatur. Hujus pugnæ lætiore ſucceſſu noſtris ingens animorum ardor, ac decernendi de rerum ſumma cupiditas creverat, ita ut Tranſſilvanus ante auroram inſcio Maximiliano, cum ſuis omnibus paludem tranſiret, ut cæteros ſecuturos urgeret, quo citius ad conſerendas manus deveniretur. Verùm inito conſilio viſum fuit, ut eo revocato, tam equis, quam viris, longo itineris labore fatigatis aliquantulum quieſcendi ſpatium concederetur; intereaque de progreſſu ac conſiliis hoſtium certiora cognoſci poſſent: quandoquidem multi Mehemetem reductis copiis jam reverſum eſſe, multi Agriæ adhuc ſubſiſtere, & noſtros invadendi conſilia agitare ferebant.

Interea quod eo loco nec pabulandi, nec lignandi, nec aquandi copia erat, meliori & commodiori loco delecto, caſtra ulterius quarta parte milliaris à Creſteſo locari placuit; eodemque die ab Ægidio Magno, ac Joanne Arnoto, qui juſſu Pelffii Agriam verſus excurrerant; tum vero à Niario in hoſtium caſtris captivo, per idoneos homines allatum eſt, Mehemetem cum univerſo exercitu adverſus noſtros tendere, animo cum illis confligendi. Quamobrem Maximilianus & Sigismundus ac cæteri duces dictis ſententiis decrevere, ſatius conſultiuſque fore, illum loco tutiore præſtolari, quam obviam ei procedere. Nec evento conſilia caruere; eodem namque die circa meridiem ſex millia Turcarum & Tartarorum, ductore Galga paluſtrem illum locum trajecerunt, ſed eos noſtri magnâ eorum cæde repulerunt, & ſex tormenta, quæ advexerant, eis ademerunt. Mehemetes ſummo diei ſequentis diluculo, cum innumerabilibus copiis, ac ingenti tormentorum numero, ac camelis, mulis, & jumentis clitellariis, aliaque infinitâ impedimentorum multitudine, caſtra in conſpectum noſtrorum poſuit, quæ multi duces veterani certo judicio ad CL. millia utriuſque ordinis militum continere exiſtimabant. Tametſi autem inſtructæ acies, ac denſata haſtatorum equitum agmina, invicti exercitus robur, ac ſpeciem proſpectantibus præberent; nemo tamen erat ex noſtris, qui tumidum hoſtem, ac numero quam virtute fretum magnopere formidandum putaret; ſed magis pertinaci admodùm devoti animi propoſito pugnam poſcere videretur.

Mehemetes caſtra ſua noſtris objicit.

Nec mora, priuſquam caſtra univerſim conſediſſent, primum agmen validiſſimum, quod præceſſerat, in quo Haſanes Mehemetis magni filius Budæ præfectus, ac Sinanus Ferhate nuper ſtrangulato genitus, ac Cicala purpurati, ac ipſius Ibraimi legatus, à Barbaris Quihaia dictus, rem gerebant, tecta ad paluſtrem tranſitum acceſſit, ac pars in Cæſarianos laceſſendos irrupit, pars vero pluribus in locis, ſicubi vado locus reperiretur, tentare cepit. At Maximilianus ex ea hoſtium circa paludem obverſatione facilè cognito, eos id agere unicum, quo caſtra circumvenire poſſent, mox relicto juxta locum tranſitus Tiffenbachio, ipſe relictis ad præſidia caſtrorum equitum peditumque ſubſidiis, quæ ſufficctura putabat, reliquas copias in aciem produxit in tres ordines diſtinctas, ac Suarcemburgum opem Tiffenbachio laturum adcurrere ad vadum juſſit: qui oblatâ ſtatim occaſione inſtantes truci ululatu barbaros, ac tranſire conantes adorti, in hoſtilis exercitûs conſpectu, magnâ eorum cæde ſtrageque editâ, profligatos longe ſubmovere, tantâ vi atque ardore, ut quatuor colubrinis, quas attulerant, ac tribus circiter millibus ſuorum amiſſis turpiter profugere, ſociosque, qui templum deſolatum prope vadum occupaverant, deſerere cogerentur. In tanta autem re perficienda neque noſtris incruenta victoria fuit; quandoquidem circiter CC. ex Tranſſilvanicis peditibus, qui ſtudio inſequendi hoſtis præter mandatum, ultra vadum procurrerant, cæſi ſunt, nec pauciores ſauciati: ubi etiam Dithmarus Quinſpergus pilâ falconis ab hoſte emiſſa ictus atque interfectus fuit: Franſpergue Bavarici equitatus præfectus in crure, ac Georgius Roberus Tocaio præpoſitus, in humero vulnerati: Sed in partibus Turcarum, præter Aſiæ Beglerbegum, tormenti ictu ſublatum, ac gregariorum militum maximum numerum, ex præcipuis prætorianis equitibus plurimi deſiderati ſunt. Eo in loco tormenta Cæſarianorum, quæ eminentiori in colle ab Joanne Preſtenſcio eorum præfecto collocata erant, ingens detrimentum Turcis intulerunt; adeo ut nulli ictus abſque certa & cruenta confertiſſimorum ſtrage emitti viderentur. Maximilianus ſolicito animo ad omnia intentus, tamdiu in acie ſtructis ordinibus perſtitit, donec hoſtes, regreſſi ad ſua caſtra profugiſſent; quæ non ſine horribili clamore ac fremitu tandem ſubſederunt: ita ut bina caſtra vix quarta parte milliarii invicem diſtarent, exiguo ſanequamquam paluſtri & uliginoſo rivulo Cincia dirempta: qui amborum viris & equis potum uſumque præbebat, adeo non profundus, quod poſtea compertum eſt, ut multis in locis pediti pariter & equiti pervius, nec tranſitu admodum difficilis eſſet.

1596. Copia noſtra in aciē producta.

Hoſtes paludem tranſire conatos repellunt.

Repulſis hoſtibus Maximilianus receptui cecinit, ac ſuos in caſtra reduxit, datis Roſwurmio mandatis, ut totam noctem obitis diligenter vigiliis excubaret; Suarcemburgo autem, ut paſſim omnibus per caſtra publicaret, quo quiſque ante lucem in campo ſub ſuis ſignis & turmis armatus inſiſteret, ſeque ad experiendam ſummæ rei fortunam, Deo Optimo Maximo juvante pararet. Quod pro eo ac juſſum erat, ſummo diei diluculo, qui erat XXVI. Octobris, Divo Demetrio militi & martyri ſacer, factum fuit. Ad tuenda vero caſtra, circiter ſex millia equitum ſubſidio relicta ſunt, inter quos quadringenti ſclopetarii erant; additique iis pedites Sileſiaci, Norimbergenſes, Auſtriaci, Caſſoviani, & Luſatii, ac non parvus Ungarorum peditum numerus, præter aurigas, calones, lixas, alioſque id genus homines caſtrenſibus miniſteriis dicatos, ac mercatores: quibus præeſſe juſſus Carolus Tetaurus Moravicorum equitum ſclopetariorum præfectus, Ungaris vero Benedictus Pogranius. Altera ex parte hoſtes haud diſſimili pugnæ aviditate ducti, quod noſtros adeo contemnerent,

Vterque exercitus ſe ad prælium parat.

1596. ut ſuum adventum, ne expectaturos quidem ſumma vanitate credidiſſent, paludem de nocte magno numero tranſierant, & tam citra vada quam ultra, inſtructis aciebus ſtabant; ita ut omnis moles ac robur exercitus in modum creſcentis lunæ, validis agminibus expanſa ac parata, confligendi poteſtatem tympanis, & aſſiduo tubarum & buccinarum ſono ac clangore offerre videretur. Omnes etiam purpurati, et ipſe Ibraimus eorum princeps ejuſque legatus, magni vir nominis Mehemetes, ac Giafe?es, & Cicala, ac Sinanus, multique alii, præter Chauſios & minores præfectos in acie obequitantes, multo ſermone ſuos ad prælium accendebant; ut ad victoriam omni ope contenderent, eamque inſignem & toto ævo memorabilem Mehemeti novo & juveni imperatori invictis dextris & armis pararent, qui & avo ejus Selimo, proavoque Solimano perpetuis nobilitati victoriis ſtrenue pugnare pro una tantum nominis gloria didiciſſent; quod ſi ipſi, ut ſint ſoliti, fortiter arma expediverint, non modo vim eorum hoſtes non ſuſtinerent, ſed nec aſpectum formidabili incumbentium impetu ferre poſſent.

Turcici Baſſa, ſuos, ut fortiter rem gerant, hortantur.

Maximilianus contra obeundo ordines, & quemque præfectorum ſingillatim compellando, & fortiter Chriſtianam rempublicam, cujus ſalus & incolumitas in eorum dextris ſita eſſet, tuendam defendendamque ſuſciperent, paucis verbis hortari, hanc diem, hanc aciem futuram dicere, qua poſtquam Dei immortalis ope victoriam de perfidis hoſtibus reportaverint, non tantum laboribus & ærumnis hactenus exantlatis, ſed imperio barbarico finem, ac omnium, quæ erepta ſunt recuperandorum initium ſit allatura: non debere eos multitudine hoſtium terreri, aut eam formidare, quum Chriſti Dei Optimi Maximi muneris ſit ac benignitatis, ad extollendam ſui nominis gloriam, multos à paucis, ſuperbos & tumidos ab humilioribus poſſe ſuperari. Nunc vitam, corpus, fortunas, rem domeſticam, conjuges, liberos, ac omnia, quæ dici talia poſſunt, libertate, ac Chriſtiani nominis aſſerendi ſtudio, poſteriora ducant, ac arma expediant.

Maximiliani Principis oratio ad milites.

Dum hæc & alia Maximilianus fiduciæ ac bonæ ſpei plenus commemorat, Turcæ magis ac magis paludem tranſire, ac verſus Cæſarianorum caſtra progredi ceperunt. Tum verò ſigno dato Suarcemburgum cum Palffio in prima acie hoſtem, Deo auſpice adoriri jubet; ſed ſi is terga det, ultra vadum inſequi ob certas cauſas prohibet: Ipſe cum Sigiſmundo & Tranſſilvanis medio agmine pedetentim ſubſequitur: A tergo in tertio agmine Tiffenbachus cum Simone Forgacio, Stephano Bathorio, aliiſque exercitum claudebat; quem etiam quum Tartari, qui caſtra adoriri contendebant, à tergo invaſiſſent, rejectis eis & cum cæde repulſis, ſervato ordine ſuum iter proſequutus eſt. Primum agmen noſtrorum duobus in locis in hoſtes irrupit, & ſtatim abſque acriori certamine in fugam vertit; ita ut qui lacunam tranſierant, multa cum ſtrage ultra eam fugati, ſocios qui ex ulteriore ripa tranſire parabant, magna ordinum confuſione perturbarent, pluri moſque ſociorum præcipui nominis & dignitatis cæſos amitterent, ſimul cum XLIII. tormentis, quæ ſecum tranſvexerant, ac quinque carris, quæ barillis & ligonibus, ac aliis effodiendo ſolo inſtrumentis onerata erant, ac decem, in quibus pulvis ſulphureus & pilæ ferreæ erant, in caſtra noſtrorum perductis. Quæ illi ideo ſecum advexiſſe ferebantur, ut occupato, quod ſecus pugnæ locum erat, delubro, à multis annis deſerto, aggeribuſque in eo conſtitutis & illatis tormentis noſtros premere & infeſtare acrius poſſent. Sed & ea omnia ibidem relicta fuere, & Janiceri circiter trecenti, qui operi perficiendo erant adhibiti, ad unum omnes cæſi interiere.

Noſtri hoſtem ultra paludem repellunt.

1596. *Cum magna clade, & tormentorũ ademptione.*

Parta feliciter hac victoria, fuſis & fugatis hoſtibus, Maximilianus, uti erat ante pugnæ initium in conſilio deliberatum, ſuos paludem tranſire neqoaquam concedebat, cum potiſſimum ſolem jam inclinare ad veſperum videret; verum non ſolum princeps Tranſſilvanus cum Quiralio, cui ille plurimum tribuebat, ſed etiam Palffius, ac alii plures, tam Germani quam Ungari, Italique, ut exorientem victoriam, Deo auſpice, proſequi maturaret, nec hoſti perterrito & fugienti ſpatium reſpirandi concederet, orare atque obteſtari ceperunt. Victus tandem eorum precibus, ne cunctatione ſua tantam rei bene gerendæ occaſionem amittere, ac ignaviæ notam ſubire videretur, quod Deus Optimus Maximus ſecundare vellet, macte virtute viri ite, inquit, mecum unà, & hoſti fractis viribus fugienti ad plenum victoriæ cumulum incumbite: tum Suarcemburgo, ut copias bono ſervato ordine transjiciat, jubet.

Dum hæc fiunt, ac noſter exercitus transjicere vadum parat, Mehemetes extra ſua caſtra ſub tentoriolo, quod ad ejus uſum uno Camelo clitellario geſtari ſolet, complicatis cruribus, humiliore plicatili ſcabello cogitabundus, exitumque pugnæ expectans ſedebat: ac ſonipes albi coloris, caudam & ſummos ſupra ungulam pedes, croceo colore tinctus juxta ſervabatur. Ad eum citato equi curſu Cicala luto fædatus, amiſſo capitis tegumento veniens præſto fuit, & hoſtes paludem tranſiiſſe nunciavit: Tum ipſe conſcenſo equo cum prætoriano ſuo comitatu, qui ad ſex millia equitum, armis, veſtibus, equis ſplendidiſſimè inſtructi erant, relictis aliis omnibus profugit adeo extento curſu, ut eam noctem nuſquam ſubſiſtendo, alterius diei medio ad Solnocum perveniret, ibique eum prætor & nonnulli Segedini cives conſpicere poſſent, ac ab Ibraimo, qui unà fugæ comes erat, ut illi recenter coctos panes, uvaſque & ſimiles fructus adferrent, admonerentur. Ejus exemplum ſequuti ſunt omnes alii, quotquot elabi paſſim potuere, ſimul cum Ricardo Reginæ Angliæ Eliſabethæ legato, qui caſtra ſequebatur; ita ut diverſis viis, pars Agriam, pars Solnocum, multi Peſtum & Budam palantes pervenirent.

Mehemetes, noſtris tranſeuntibus, effuſo curſu fugit.

Antequam totus exercitus noſtrorum trajiceret, multi ex Germanorum æque ac Ungarorum numero vado trajecto, cum Turcis manus injuſſu conferebant, hos alii ſuppetias laturi catervatim ſubſequebantur; ita ut magna manus utriuſque gentis ex ulteriore parte cum hoſtibus pugnans conſpiceretur.

Quos

1596. Quos quum Maximilianus retro ad ſua ſigna revocari, & eis, ne prædæ cauſa quiſpiam acie atque ordine excederet, aut ſigna deſereret, ſerio interdici juſſiſſet, noſtri hoſtium nimis avidi, mandatis obauditis, in hoſtes eo magis ferri, nonnulli cum Tartaris congredi & præliari, & diſcurrendo ordines perturbare, & qui in poſtremo agmine locati erant, quiſque ad primos provolare, imperia ducum ſurdis auribus excipere, nec iis parere; poſtremo pedites palantes ac anhelantes, ruptis ordinibus, ad ſocios properare. Quæ in rerum perturbatione

Noſtri, hoſtibus disjectu & fugatis,

uſque adeo noſtri, unanimi temeritate, ſine ordine, ſine ducibus hoſti incubuere, ut non ſolum totis caſtris, ſed etiam tabernaculis ipſius principis Mehemetis & tormentis, quæ ibi penes tentoriorum ſeriem catenis ferreis connexa erant potirentur, et multi ex Germanis tentoria egregii operis & ſplendida, variarumque rerum plena, fixis ante oſtia haſtis & alabardis, ad tribunorum & ducum ſuorum uſus certatim occuparent. Alii hoſtem fugientem

Caſtris diripiendis incumbũt

inſectando, cum in caſtrorum marginem perveniſſent, omiſſo hoſte ad prædam converſi tabernacula ſpoliare, ciſtas ſecuribus perfringere, multi funibus tentoriorum, qui inter ſe arcte connexi & illigati erant, irretiti, ac à Turcis cuſtodibus, partim gladiis, partim fuſtibus & lignis, aut ſemiambuſtis titionibus, è ſoco erreptis ſubmoveri. Sed & iis fugatis aut interfectis, jam ad diripienda prætoriana tabernacula proceſſum erat, multique è ſpadonibus pueris, ac mutis, quos elingues ac per quædam ſigna animi conceptus edentes, Turcarum principes ad varios uſus, & ad illidendas fratrum ac purpuratorum fauces alere ſolent, cæſi atque interfecti paſſim jacebant; adeo ut etiam ipſi Taliſmani, & Hogiæ, & Derviſii, quæ ſunt ſacerdotum apud illos nomina, rebus deſperatis flere, ejulari, barbas ſibi ipſis evellere, elatis in cælum oculis Deum incuſare, qui ſacrum religionis Mahumetanæ nomen, impiorum pedibus proculcari permiſiſſet, imperioque quod tot annis retroactis invictum, florens et inſuperabile ſteterat, triſtiſſimum & luctuoſiſſimum finem impoſuiſſe videretur.

Hæc mora & noſtrorum inhiandæ prædæ aviditas Turcis fugientibus ſaluti fuit, quum ex adverſo noſtris, ne pleniore victoria potirentur, importune retardatis, præclaram delendi hoſtis occaſionem, nec unquam fortaſſis offerendam proculdubio eripuiſſet. In eo tumultu Niarius, qui prope Mehemetis & Ibraimi tentoria à decem Janiceris cuſtodiebatur, nemine reſiſtente elapſus & equo impoſitus, ad noſtros feliciter evaſit. Alberto Loniajo nuper in quadam excurſione capto, ne evaderet, acerbior fortuna invadere viſa eſt: eum enim ſumptis armis evadere conantem, Janiceri haſte transfoſſum crudeliter mactavere. Eodem modo Micheel Borius Nogradienſis, ac Vitus Vidfſius Dregelienſis præfecti, qui alios ab agenda præda arcere debuerant, dum ciſtas aureis numis & pecunia plenas effringunt, à ſupervenientibus Turcis trucidati, temeritatis ſuæ pœnas dederant. Interea Turcæ non magno

Turcæ nõnulli noſtros ſpoliis onuſtos inſu-

numero, qui ad cuſtodiam caſtrorum relicti erant, cæteris abeuntibus, (qui tamen nequaquam ultra quingentos fuiſſe viſi ſunt) reſumptis animis, pedites noſtros rapinis onuſtos in turpem fugam conjecerunt. Tum Maximilianus ſuis laborantibus cum turma prætoriana edcurrens in ipſo progreſſu obvios habuit equites Germanos pariter & Ungaros tanto pavore & formidine ſe & ſuam turmam prætervolantes, ut etiam proximos pedites protererent, & multos pari terrore poſt ſe trahere viderentur. Igitur concitato quantum potuit equo ad vadum properavit, & non antùm verbis, ſed & jurgiis & ſtricto gladio fugientes retentare conatus, tantum effecit, ut nonnulli falcones currules in hoſtes exploderentur, ac Bernardus princeps Anhaltinus, qui equitibus ſuperioris Saxoniæ præfuit, duo equitum vexilla ſiſteret, & in hoſtem fortiter duceret, iſque ab equitibus pulſus fortiter fugaretur. Sed quum cæteros cujuſvis nationis neque fugam ſiſtere, nec dicto audientes eſſe appareret; quin abjectis ſignis non victoriæ conſulere, ſed urgendo calcaribus equos ignominioſe & turpiter curſum intendere videret, jamque nox ingrueret, neque illis, qui trepide fugiebant, nec ullis ad caſtra ſe recipiendi animus eſſet, ipſe quoque conſilio ex re capto cum paucis Miſcocium ſeſe proripuit, ac in itinere in Germanicum Streſoldum et Carolum Roſcium comites incidit, qui poſtea ab ejus latere nuſquam diſceſſerunt. Ubi illuc perventum eſt, tum etiam Tranſſilvanos & Vallones ac Germanorum equitum plurimos jam Caſſoviam aut Sendtonem, Puthnocumque procurriſſe cognovit; indeque etiam ipſe lentiori gradu Caſſoviam ire pertexit: Peſſius & Burgaviæ regulus eum paulò poſt ſequuti ſunt. Solus Tiffenbachius cùm ſuos fugientes ſiſtere nequiviſſet, nec a quo fugaretur quemquam hoſtem videret, in caſtris cœnavit, totamque noctem in iis tranſegit, et mane facto tutus & intactus cum ſuis impedimentis Caſſoviam appulit: quum reliqui omnes omnia plauſtra oneraria curruſque & ſarcinas, ac tentoria pavidi deſeruiſſent, aut injecto igne ne hoſtibus cederent, concremaſſent. Tranſſilvanus Tocaium, ac deinde Varadinum, & poſtea in ſuam provinciam diſceſſit. Turcæ etiam omnes fugæ ſeſe committentes, deſertis caſtris & tormentis omnibuſque impedimentis, qua quiſque potuit, dilapſi ſunt; eorumque tabernacula & res Tartaris, ac vagis è confinio equitibus, noſtrorum verò Coſacis, & Haidonibus, & agricolis ceſſere; qui tamen ſeſe terreri paſſi non ſunt, ſed conferti recta proceſſerunt, meliore uſi fortunâ feliciter evaſerunt.

1596. …gam conjiciunt.

Panicus terror.

Qui nobis victoriam è manibus eripuit.

In hoc prælio, quo nullum acrius ac magis cruentum noſtra tempeſtate fuit, tam aperto in campo, quam hoſtium caſtris, interiere ex noſtris quinque aut ſex millia equitum, ac totidem peditum, inter quos non pauci clari nominis præfecti, ac equitum magiſtri, tribunique & centuriones; imprimis verò fratres duo Erneſtus & Auguſtus Holſatiæ Duces: Cecidit etiam è Bohemis Wenceslaus Poppelius, cum Joanne Pretipſcio, ac ex Italis, Wallonibus, Weſtphaliſque, fere omnes deſiderati; E Suevis & Vindelicis Eitelechius Raiſacus, et Pletemburgius, Conradus ab Ulm, Marquardus à Freyberg, ac centurio Praitſuertus cum plurimis ſuorum. Joannes Perſtinſcius relictis omnibus tormentis &

Interiere è noſtris decem millia.

Duces & primores quinam ceſi.

apparatu

1596. apparatu bellico, cui præfuerat, ſe in tutum recepit. Ex Ungaris præter gregarios, ac Vidſſium & Borium, qui primi equis deſcendantes, prædæ ac rapinis incuboere, cæſos ac interfectus, Sebaſtienus quoque Forgacius, & Srephanus Zelemerius, Petrus Palffius, ac Joannes Telegdius, claro loco nati adolaſcentes, Nicolaus itam Hathalmius, Stephanus Eſterhaſus, & Nicolaus Strittetus, cæſi periere. Nemini enim vivum hoſtem capere licebat, quod id uno ante pugnam dia crudeli principis edicto cautum eſſet. Lupos Docius & Joannes Soſius, ſuſcepris vulnaribus, quum à Medicis curari non potuiſſent, domi è vivis exceſſerunt. Paulum Beronianum Archiabbarem collegii S. Martini, quod prope Jeurinum in edito ſcrimonris Pannoniæ jugo ſitum eſt, nuperrimè Româ reverſum, & Gragorium Aponium Tartari ſagittarom ictibus transfixos, cum multis aliis, dum in caſtra irrupiſſent, ſuſtulerunt. Ex Tranſſilvanis Andreas Georgii Barbelii filius, ac è Siculis Sraphanus Lazarus, alter ab illo, qui prætorianorum peditum ductor arat, in tranſitu paludis ab Janiceris trajecti glandibus occubuerunt. Perüteriam Nicolaus Gabelmenus, vir Garmanus, qui ut res in Pannonia adverſus barbaros geſtas literarum monumentis poſterorum memoriæ rtanſmitterat, à Nadaſdio Cæſari fuerat commendatus, ac in caſtra ſe conrulerat, ut eorum, quæ ſcribenda ſibi propoſuiſſet, pars foret, ſubjectaque oculis fidelius commemoraret. Quo autem caſu perierit, in pugna na, aut ejus nocturnæ fugæ tumultu, incertum eſt; quum poſtea à nemine viſus, nac quicquam de eo auditum aut compertum ſit. Ex hoſtium nomero tribus in prælijs XX. millia promptiſſimorum occubuiſſa fama fuit, eaqua conſtans & ſimilis vero. Nam turmenta ſuis locis apte diſpoſita, & collibrara, ingenti eis detrimento fuere: & alios in fuga, ac palude, mulros glandibus & gladiis cæſos, cænoque immerſos amiſete; quorum recenſeri nomina nequeunt; certum tamen eſt, purpuratos & præfectos, ac plurimos celeberrimi nominis & dignitatis viros tam prætorianos, quam finitimis io locis ſtipendia marentes, ingenti numero interiiſſe. Nam & in caſtris hoſtilibus varii erant animorum habitus, ahi enim mærore, pauci gaudio affici videbantur; prout cuique tocius aut propinquus in prælio occiderat, aut graviter vulneratus diceſſerat, vel qualicunque prædæ lucro erat potitus. Sed quum Byzantium de fuga tanti regis, quem barbari Diis proximum & inſuperabilem ducebant, ac triplici exercitus cæde allarum eſſet, fama in majus cuncta augente, paſſim in urba fletus & lachrymæ, non per privatas duntaxat domos, ſed in palatio gynæceoque principis, ac luctus & dolor ubiqua agitebantur.

Ex hoſtibus XX. millia occubuere.

Hæc eſt memorabilis pugna Creſteſiana, à Turcis Agrienſis appellata, quam ſingularis magnanimitatis & virtutis princeps Maximilianus toto terrarum orbe meritis laudibus celebrandus, pro Chriſtiani nominis gloria vindicanda, ingenti auſu, & niſi prædæ ac ſpoliorum cupidine corrupta fuiſſet, haud improſpero fine pugnavit: quæ tamerſi non omnino ex enimi ſententia ſucceſſerit, id ſaltem propitia divini numinis majeſtas manifaſtum reddidit, hujus ipſius hoſtis potentiam & vires, quas in hoc prælio ex ſelectiſſimis omnium provinciarum ſuarum militibus conſtatas habuiſſet, non eſſe tam formidabiles & immanas, ut Deo Optimo Maximo bane juvante, reprimi ac ſuperari non poſſint, modo ſecundum Deum ejuſque opem forti & iotrepido animo invadanrur, ac ſervatis ordinibus (imprimis autem ne prædæ ſtudium obſtet) impeiando ac bene egendo, ad ſolius victoriæ conſaquendæ finem votis omnibus reſpiciatur. Quod vero nō daaſſe plerique videntur, à quibus carparur, quod vadum eum ſuis tranſierit, ac poſt id facinus, dilabentibus ad prædam colligendam militibus, victoriæ jam fere in manibus habitæ exitum corrupiſſe exiſtimetur: ſi quis ea omnia, quæ in hujus tocius prælii progreſſu, ac rebus quæ illud circumſtabant, acta ſunt, æquo judicio ponderanda arbitretur, legitima ac juſta neceſſitatis excuſatione, facile calumniæ eximi jureque defendi poſſe videtur. Niſi enim Tranſſilvano & Palffio cæteriſque multis hortantibus, ec partæ victoriæ gratulantibus, ac ad eam totis viribus proſequendam ſuadentibus paruiſſet, vitare nullo unquam tempore vel ignaviæ vel ceſſationis crimen potuiſſet, quod tali tamque inſigni occaſione hoſtibus profligaris & ad internecionem deleris, in republica Chriſtiana perpetuo matu ac periculo liberanda ſegnius, ac flagirioſius, quam virum principem decaret, proceſſiſſe videretur. Neque verò credendum eſt, Mehametem anxio animo pugnæ exitum pro caſtris expectantem in fugam conjici potuiſſe, niſi ſuis fuſis & fugatis noſtros cæca paludis vada toto victore exercitu ſuperaſſe, ſibique præſeos imminere ſalutis diſcrimen intellexiſſet: Quo animedverſo, conſtat tandem eum metu haud inani perculſum equum popoſciſſe, & fugam arripuiſſe; minimè id facturum, ſi noſtros adhuc trans paludam hærere ſenſiſſet, & forſitan extrema etiam inſtaurandi belli conſilia eadem nocte initurum fuiſſe. 1596.

Cæterum Mehemetes, ut erat corpulentus, & mambris ex nimia agitatione graviter affectus, Solnoci aliquor dies quieti & otio indulſit; denique præmiſſis tatreſtri itinere prætorianis & aliis, qui in ultramarinis Aſiæ regionibus ac Græcia ſedes habebant, ſeque Belgradi expectare juſſis, ipſe cum familiare ſuo comitatu conſcenſis biremibus ſecundo amne Tibiſco Titulium venit, ad ejus & Danubii confluentem ſitum, indeque à nullo laceſſitus, nec ipſe cuiquam infenſus eâdem vectus claſſe Belgradum pervenit: nec ibi diu moratus exercitu per Bulgariam ducto primo Hadrianopolim, ac poſt paucos dies Byzannum contendit, quo in itinere, priuſquam montem Aemum ſuperaſſet, ejus copiæ ſæpius à Tranſſilvanis & Valachis, ſtructis carptim inſidiis petitæ, ac ut erant longo itinere, magniſque laboribus & ærumnis admodum extenuatæ, pluribus in locis multa variaque detrimenta acceperunt: iiſque tandem ægre ſuperatis ad ſuas ſtationes in hiberna conceſſerunt. Maximilianus poſtquam paucos dies quieviſſet, plurimis ac maximis rerum difficultatibus circumventus, exercitu qua & rebus bello neceſſariis deſtitutus nec inſtaurandi belli, nec reperendæ Agriæ conſilia amplecti potuit. Sed relicto Caſſoviæ

Mehemetes Byzantium revertit.

Tiſſen-

1597.

Maximilianus Viennam indeque Pragam ſe cõfert.

Tiffenbacho, conſcenſis curribus ad ſextum Calendas Decembris Viennam venit, ibique Svarcemburgum & Rosburmium cum Burgavio & Preſtenſcio, nonnulliſque aliis præfectis invenit: ac una cum iis brevi poſt ad Cæſarem fratrem, ut eum de fortuna & ſucceſſu prælii edoceret, & rationes propulſandi in futurum hoſtis, quem minime quieturum noverat, coram iniret, Pragam contendit. Ille enim totius hujus belli cum Turcis tam vario & ancipiti Marte geſti tempore, ne unico quidem paſſu pedem ex ea urbe extulit; Sed tamen & tum & poſtea infracto animo, redivivaque virtute bellum ſic adminiſtravit, ut Maximilianus adveniens nullo territum periculo, iiſdem ettamnum inſtaurandi belli cogitationibus, ac qui infenſæ fortunæ acerbitate, præfectorumque ignavia amiſſi erant finibus recuperandis maxime intentum, potiſſimum autem Jaurini ab hoſtium faucibus extorquendi, ſtudioſiſſimum cupidiſſimumque reperiret. Quamobrem ei cuncta pro neceſſitate inſtantis belli denuo curanda committit, & quæ ex uſo & diſcipline forent, adminiſtrari jubet, utque dilapſum exercitum reparet, duces & præfectos ad conſcribenda nova legionum ſupplementa admoneat, equitarum, tormenta, eorumque apparatum reſtauret, in mandatis dat: ipſe vero inſtante jam nunc hyeme, in Germania aliiſque regnis & provinciis ſuis, ſe comitia promulgaturum, inque iis novas copias & pecuniam in ſtipendium, ac commeatum, reſque bello neceſſarias diligentiſſime curaturum pollicetur; ita ut ineunte vere ad primi graminis è terra erumpentis herbam, caſtra tempeſtive in apertos campos promoveri poſſint. Quæ omnia tametſi Cæſaris & Maximiliani etiam opinione ſerius confecta fuerint; hac tamen Cæſaris voluntate cognitâ in Tirolim digreſſus eſt, deinde Viennam ſecundo Danubio revectus, recte conſulteque ſe facturum duxit, ſi muneri ſibi impoſito oportune proſpiciendo, legionum tribunos, turmarumque & tormentorum præfectos, potiſſimum vero annonæ & commeatus curatores officii admonitos, ut mox appetente vere, recte omnia curata in promptu eſſe vellent, aſſidue urgeret.

Haſanes Sigethi præfectus Baboci am irrito conatu oppugnat.

Sub id tempus prælii Creſtelani Haſanes parvus Sigethi præfectus, quod majorem Ungarorum partem & caſtra evocatam exiſtimaret, & Nicolaum Horvatum præfectum abeſſe ſciret (is quamquam Turcas adventantes non ignoraret, vir tamen verbis ferox, ſed ut poſtea apparuit in periculo pavidus, ac rapinis infamis de induſtria diſceſſerat) collectis quatuor circiter hominum millibus, Baboci am tormentis admotis obſedit. Sed Gregorio Vego, ac Urmillero cohortis Germanicæ ductore fortiter defendentibus voti compos eſſe non potuit: nec tamen prius incepto deſtitit, quam Georgium Comitem Zrinianum cum auxiliis undiquaque contractis adventare, jamque Caniſam perveniſſe cognuviſſet: Quem expectare minimè auſus, reductis copiis & tormentis Sigethum eſt reverſus. Zrinius tamen remiſſo in hiberna exercitu, cum ſua peculiari equitum ala eo profectus loca tormentis diruta reſtauravit, collaudatiſque militibus, qui obſidionem toleraverant, ac ut deinceps quoque virtutis memores ſimilem adverſus hoſtes operam navarent, admonitis, Caniſam, ac deinde domum rediit. Solutâ obſidione Horvatum redeuntem milites arce excluſerunt, quod eum metu obſidionis territum dolo malo abfuiſſe noſſent, & Matthias princeps, approbato eorum judicio Gregorium Peteonem in ejus locum ſuffecit. 1597.

Sigiſmundus ad Cæſarem, aurei velleris, & provincia illi tradendæ cauſa contendit.

Principio ejus anni Sigiſmundus è Tranſſilvania cum ſplendido comitatu Pragam venit, ut promiſſum ſibi aurei velleris, ut vocant, torquem, mittente Philippo rege Hiſpaniæ acciperet, & quæ de tradenda Cæſari Tranſſilva- nia præter omnium opinionem tractare ceperat conſilia, aliquo fine terminaret. Torqueſolitæ pompæ more accepto, miſſis ultro citroque Boſcaio, Cornifio, Joſica aliiſque, quorum conſilio utebatur, provinciam, quæ antiquitus ad regnum Ungariæ pertinuiſſet, certis quibus utrinque conveniri poſſet conditionibus, reddituum obtulit. Et ſane Cæſari, qui eum in provincia manere maluiſſet, repentina & inſperata ejuſmodi conſilia non parum admirationis ac ſolicitudinis pepererunt.

Cæſar autem ab hiſce conſiliis illum modis omnibus dehortatur.

Nec deſtitit eum per arbitros, Pontificium & Hiſpanicum legatos graviſſimis rationibus à propoſito dehortari; poſtremo coram ſerio diſſuadere, ne hujuſmodi indecoris neque tutis conſiliis inhærendum duceret; licere ei, retenta provincia, quietem pacemque agitare; poſtquam ſuo interventu ac ſolicitudine Pontifex, & Hiſpanus Rex, uti hactenus, ſecundis rebus ſuis feciſſent, ita adverſis, ſi, quod Deus avertat, ingruant, minime eum ſint deſerturi; ſe vero è propinquo exercitum, tormenta, reſque bello neceſſarias, virorum & armorum, quod ſatis ſit, & aurum rerum nervum oportune ſubminiſtraturum, & ſi res poſcant, ſeipſum in tempore vindicem affuturum. Conſiderandum et etiam atque etiam eſſe, ne hos ſubitaneos animi motus nullis nixos fundamentis, indignoſque prorſus viro principe ſic in præſens, dum integer famæ fortunarumque eſt, amplexetur, ut nec diu poſt, nec ſerâ, nec ſine dedecore pœnitentiam cum irrecuperabili detrimento ſentiat; atque adeo inauſpicatis conſiliis omnes reliquas amborum ſpes temerarie evertat. Sed pertinax quædam & obfirmata animum libido occupaverat, ut honeſtis & præſentibus, incerta ac flagitioſa præferret, & in cedendo ac permutando, repudiatis omnibus rationibus perſiſtendum putaret, tanta obſtinatione, ut ſe vel diſpari etiam & iniqua permutatione contentum fore; & ſi Cæſar nollet, vel cum Polonis, atque adeo cum ipſo Turcarum principe, ſe tranſacturum affirmaret, dummodo graviſſima & difficillima impacatæ provinciæ adminiſtratione excedere, vitamque privatam & tranquillam in otio & libertate tranſigere liceret. Non defuere, qui exiſtimarent eum ſuaſu Italorum, quorum familiaritate utebatur, quorumque linguam didicerat, Italiam provinciarum pulcherrimam & opulentiſſimam, ac Galliæ & Hiſpaniæ amplitudinem & facultates impenſius laudando identidem extollentium, ad perluſtrandas eas inductum, intempeſtivæ peregrinationis conſilia ſuſcepiſſe, eo propoſito, ut abdicatâ conjuge tandem Romæ ſubſiſteret, opeque & ſtudio Cæſaris à ſummo Pontifice in Cardinalium collegium adoptaretur; ſicuti ejus rei deſiderium biennio ante, cũ certis aliis ſignis, tum vero veſtibus & togis atri, ferruginei-

rug:ıeique & punicei coloris, quales ſacraris viris geſtare mos eſt, in ſuum uſum aptaris minime diſſimulaſſet. Cæterum quum nullis rationibus expugnari poſſe videretur, Cæſar ne inſignis regni Ungariæ portio in exterorum, aet barbaro:um poteſtatem deveniret, atque ab iis rerum initiis ſupremæ cladis metus aliis queque vicinis regnis immineret, ad neceſſarias conditiones cum eo tranſigendas deſcendere fuit coactus. Tandem itaque in hunc modum conventum eſt, ut Cæſar ei principatū Oppolitanum in Sileſia, quem antea Iſabella regina cum filio tenuerat, traderet: ac quinquaginta millia aureorum numûm duabus penſionibus ſoperadderet, quæ aut Venetiis, aut Romæ, aut Genuæ quotannis ei exſolverentur. Si vero animum ad ſacris initiandum applicaret, tantundem ei reddituum ex bonis opimi alicujus ſacerdotii deſignaret, & apud ſummum Pontificem pro conſequenda purpuræ dignitate, omnem ſuam operam interponeret. Ipſe autem Praga diſcedens ad certum diem, Cæſari ante ſignificandum, comitia indiceret, ad quæ Cæſar idoneos legatos cum diplomate tranſactionis mitteret, per quos provincia Tranſſilvania abſque bello & armis, nomine Cæſaris occuparetur; ad quam poſtea ſuis legibus gubernandam Maximilianus Cæſaris frater eo mitti poſſet. De divortio matrimonii eo quidem tempore nihil qood in publicum prodierit, tranſactum eſt: Cæſar tamen ſummâ offenſi animi diſſimulatione, omnem enormioris ejus facti contumeliam patienter tulit; & ſororem ſuaviſſimis moribus, ac ſingulari pudicitia præſtantem, majoriſque longe princip s conjugio dignam, inde ad matrem reducendam aſſenſit, quòd jam pridem ab eo intactam, ac geniali thoro excluſam, ac in intimos alpium receſſus nullis ejus demeritis Cuvarium relegatam comperiſſet, nec illa alienum à ſeparando animum habere videretur.

Tranſactio inter Sigiſmundum & Cæſarem & Sigiſmundum.

His tranſactis Sigiſmundus Pragâ diſceſſit, & in ſuos fines provinciamque ſe recepit, brevique poſt appetente vere, belli primordia à Palffio & Joanne Preſtenſcio, cui Maximilianus tormentariæ rei negotium concrediderat, incepta ſunt. Genus quoddam machinæ bellicæ ad expugnandas clandeſtino impetu arces atque urbes, bellis civilibus, quæ proximis retroactis annis Galliam & Belgium uſque ad internecionem fere exercuerunt, inventum fuit, Petartum appellatum, quod portis etiam ferreis & robuſtiſſimis applicatum, eas vi ſulphurei pulveris inuſitatâ ac horrendâ improviſi impetus rapiditate, à poſtibus & cardinibus puncto temporis evellere ac diffringere ſolet. Hoc inſtrumentum nondum erat Turcis aut Ungaris viſum aut cognitum, & vix fama auditum. Sed cum à Preſtenſcio allatum eſſet, re cum Palffio communicatâ, Tatam eo genere ſubitæ expugnationis tentandam decreverunt. Ipſi igitur Comaronio profecti, quum ante auroram eo pervenîſſent, Eliam Thracem cum Ungaris quibuſdam Turcicæ linguæ peritis præmittunt, eiſque quidnam in animo habeant patefaciunt; jubentque ut ſi excubitores hoſtium, quidnam velint, qui ſint, quorſum tendant percunctarentur, ſe Budâ Jaurinum venire ac Turcis quibuſdam res ad victum neceſſaria:, quorum penuria eſſet ferre; metuque

Bellum redintegratur à Principe Maximiliano, An. 1597

Ungarorum, qui itinera infeſta redderent, plauſtra ad pontem arcis ſecuritatis cauſa donec illuceſceret, protrudere velle, reſponderent. Favit arridens aſtutis conſiliis fortuna, ſimulque Wallones applicandæ machinæ gnari eam valvis admovent, & mox ſuccendunt: Illa ingenti edito fragore portas extemplo patefecit, Palffiuſque & Preſtenſcius, qui cum quingentis equitibus, ac MCC. peditibus Ungaris, ac M. Germanis in proxima valle, penes templum deſertum ſtabant in latebris, adcurrunt, trucidatiſque ad unum Turcis, qui ad inuſitati fragoris ſtrepitum evigilantes arma ceperant, loco potiuntur; ſolo duntaxat præfecto qui in arcem fulmine cælitus demiſſo percuſſam putabat, ſeque viſo ſtatim hoſte cum paucis in turrim receperat, vivo capto. 1597.

Palffius & Preſtenſcius, petards Tatæ admoto eam occupant.

Interea Maximilianus exercitu ex hibernis educto Ovarium in caſtra contendit, duceſque & copias omnes ad ſe convenire juſſit. Eodem modo Tiffenbachus ab exploratoribus ac amicis, quos in Polonia & Tranſſilvania habebat, admonitus, Tartaros, facto per Moldaviæ & Podoliæ fines, ac Maramaroſiam Ungarorum provinciam itinere, ut ſe Turcis conjungant, in Ungariam irrupturos, ad oppidum Zoloſum Pereniorum ditionis prope Tibiſci ripam ſitum, cum Germanis & Ungaris ſtipendio conductis, caſtra poſuit: copiis autem Nobilitatis, quæ duorum millium equitum, totidemque peditum numerum, decreto comitiorum publico conſtituebant, ut eo conferre maturarent, edixit. Ruthenos autem & Walachos, ac Ungaros, qui alpes illas Beſquedias Pannoniam à Sarmatiæ finibus, & Podolia ſeparantes accolunt, conſtitutis ad id exequendum certis centurionibus, loca ea & anguſtias per quas Tartaris tranſeundum foret; proceris craſſioribuſque arboribus, & ingentibus earum truncis, ſaxiſque prægrandibus obſtrui juſſit; eo animo, ut donec illi repugnando tranſitui incumberent, ipſe ſuis viribus ac campeſtribus tormentis, quæ in hunc uſum ſecum habebat, ac ſclopetariorum virtute eos invaderet, prælíique fortunam experiretur. Verùm rumores illi falſo, ut poſtea compertum fuit, & maligne à Polonis ſparſi, nullis admodum Tartarorum turmis ea venientibus, fruſtra fuerunt: & ipſe ſenio laboribuſque confectus, repentinâ membrorum paralyſi tentari in caſtris cæpit, nec ulterius copias retinendas duxit, ſed ad Sendronem, Tocaium, ac alias ſtationes ſuas remiſit, ipſeque ſeſe Caſſoviam lectica vehi juſſit; ubi prægravante morbo nondiu poſt è vivis exceſſit, vir Ungaris univerſim charus, apud quos ductâ uxore multos annos Caſſoviam & ſuperiorem Pannoniam fortiter adminiſtraverat. Ejus locum Honorius Laſſotta Sileſius, qui luſtrando exercitui præerat, donec alios mitteretur, à Maximiliano non diu poſt obtinuit.

Maximilianus copias undique cogit, & in caſtra arceſſit.

Tiffenbachius Caſſoviæ moritur.

Laſſotta illi ſuccedit.

Cæterùm ipſe dum Ovarii copiis in caſtra contrahendis operam dat, duces in conſilium vocatos, de ſua profectione, & quidnam opportune tentandum cenſerent, conſuluit. Eorum aliis Budæ aut Agriæ invadendæ conſilia placebant, quod & Tranſſilvanienſia auxilia, & ſuperioris Ungariæ militares copiæ commodius ac citius convenire in una caſtra poſſent: alii Papam primis conatibus expugnandam ſuadebant; quod & loco infirmiore

ſita

Maximilianus Papam obſidione adoritur.

ſita eſſet, & ea in poteſtatem redacta, ſeu Jaurinum ſeu Albam aggredi mallet, nullo à tergo obſtaculo relicto, certiori cum ſpe obtinendi tentari poſſe cenſerent: hoc unum horum ſententiæ videbatur impedimentum allaturum, quod relicto aliquantulum procul Danubio, verendum eſſet, ne convectiones frumentariæ tardiùs, ac majore militum incommodo procederent: Sed Johanne Jovio, qui annonam curabat, ejus impedimenti tollendi curam pollicente copias Ovario promovit, ac quintis caſtris Papam duxit, eodemque tempore Comes Zrinianus, Franciſcus Battianius juvenis, Stephanus Turcus, & Franciſcus Derſffius, ac Nobilitatis, quæ regiones cis Danubium ſitas incolit copiæ, ad ſeptem millium numerum, caſtris ſeſe coniunxerunt, & admodum opportunè DC. currus panibus & commeatu onuſti ſimul advenêre, qui externæ nationis militibus, ejus jam penuriam ſentire incipientibus confeſtim diſtributus fuit. Aberat Palffius ſuæ præfecturæ, ac Strigonio defendendo intentus. caſtriſque ad flumen Granum poſitis, quorſum conſilia Turcarum tenderent, obſervabat, quos cum Beglerbego & Budenſi in campis Peſtanis ad Racolum rivum caſtra metatos eſſe conſtabat. Cæterùm Papenſi præſidio Semenderes è Nicomedia Bithynia urbe oriundus præerat, ab Haſane Beglerbego Sinani filio cum DCCC. Turcis ibi relictus, qui erat unus ex Mehemetis principis diſpenſatoribus. Is quum exercitum adventantem conſpexiſſet, quamquam eo venturum ignoraſſet, magiſque Jaurino & Albæ quam ſibi metuendum cenſuiſſet, nequaquam demiſſo animo ea confeſtim parare ac adminiſtrare cepit, quæ ſuſtinendæ obſidioni neceſſaria eſſe exiſtimabat. Noſtri arcem à parte molarũ frumentariarum, quæ aquis è piſcina derivatis volvuntur, oppidum verò è regione portæ igneæ quæ vocatur, & qua in Simigium & Balatonem lacum itur, prægrandibus tormentorum pilis verberare ceperunt. Sed oppidum foſſa plena profundioribus aquis, ac duplici vallo circumdatum munitumque erat, & ideo difficiliorem habebat oppugnationem. Inter oppidum verò & arcem Semenderes novam foſſam, denum pedum profundam, ac bis totidem latam agricolarum labore fieri curaverat, ut oppido fortè amiſſo, ſuos in arcem recipere, & in ea ſe ad extremum uſque ſpiritum tueri poſſet.

Prima noſtrorũ oppugnatio irrita.

Cùm autem oppidi vallum, quamquam duplici ſepimento validum, tormentorum vi adeò corruiſſet, argilla & roboribus in foſſam procidentibus, ut ingreſſus judicio militum tentari poſſe exiſtimaretur, Maximilianus à ducibus perſuaſus oppugnationem à Germanis & Italis, Valonibuſque & Gallis ineundam edixit; quod Ungarorum ſanguini & vulneribus parcendum putarent; tametſi Ungari eo tem ſpectare interpretarentur, ne ipſi prædæ, quam opimam quiſque fore ſperabat, participes forent. Signo igitur dato, fortiſſimarum nationum, quas nominavi, milites ſumma animorum viriumque alacritate & robore procurrerunt, ſuperatiſque non ſine ingenti difficilique labore foſſis, in ipſis ruinis, & roborum fragminibus acerrimum certamen cum hoſtibus contraxêre. Sed pari contentione virtuteque reſiſtentibus Semendere & Turcis, repulſi ac rejecti cum magna cæde ſeſe in caſtra receperunt. Poſtero die, quo memoria Divi Stephani primi regis Ungariæ colitur, conceſſa eſt edicto principis militibus cuiuſvis nationis oppugnandi oppidi facultas, non tamen ex æquo, ſed diſtinctis ordinibus, ita ut Germani & Vallones uno eodemque agmine, Galli atque Itali altero mœnia invaderent, tertia pugna ab Ungaris iniretur. Nec mora tubis ac tympanis concrepantibus mœnia invaduntur, Galli & Itali magna virtute conſcendentes, ſigna in ſummo vallo figunt: Ungari pari fortitudine vallum ſuperant, primuſque Radicius Thrax, militum centurio pinnas comprehendit: nec Germani æmulatione alienæ virtutis ſibi deſunt; ſic ut undiquaque noſtri victores, quamquam fortiter & admodum cruentè repugnantes Turcas, terga dare ſeque effuſa fugâ in arcem recipere compellunt, cæſis ex eorum numero circiter ducentis, ex noſtris verò plus minus L. militibus deſideratis.

Secunda irruptione fortiter facta oppido potiuntur.

Capto oppido & hoſtibus in arcem evadentibus, noſtri ad prædam & ſpolia rapienda converſi, quanquam nonnulli ſurdiores, & minus dicto obtemperantes, ſtrictis etiam gladijs à præfectis vulnerarentur, latebras omnes & ſtabula. ac penuaria ſcrutari, inter ſe pro captivis & lucro rixari, poſtremò Ungari & Germani inter ſe, dum hi prædam extorquere, illi ut labore partam retinere contendunt, ad arma & mutuam cædem rapi, niſi ſuperventu ducum compoſita res foret.

Mox Semenderes pacto ſe cũ arce dedit.

Reſtabat arx, foſſa, quam diximus, latâ à parte oppidi munita, cujus difficiliorem fore oppugnationem plurimi credebant, fuiſſetque procul dubio non ſine cæde & ſanguine militum ſuperanda, niſi Semenderes & Turcæ ex arce proloqui, & unius diei inducias petere cepiſſent, ut interea de conditionibus paciſcendi tractaretur. Conceſſis ijs, obſides utrinque dantur, ac Franciſcus Derſffius, qui ultro citroque commeando rem tranſigat, à principe deligitur. Is in arcem ingreſſus, à Semendere, unde domo, quiſnam ſit, interrogatus, nomen & dignitatem profitetur, mox an ejus principis nomine arcem petat, qui cum Sultano Mehemete in campis Croſteſianis aperto Marte congredi auſus ſit percunctatur; Derſffio illum ipſum eſſe, qui ſe miſerit dicenti:

Semenderis encomiũ de Maxim. Archiduce.

Redito ad eum, inquit, referq; meis verbis, me ei arcem, ut omnium audaciſſimo & maximè glorioſo principi & bellatori æquâ pactione traditurum, cujus ego vel nomine audito in admirationem & ſtuporem rapior, qui auſus ſit cum longè potentiſſimo terrarum orbis domino & principe, innumerabilibuſque & invictis eius copijs æquo Marte dubiâque victoriâ congredi, quem nos nec conſpectum illius intueri aut expectare auſurum putabamus: quod ſi alter quiſpiam ſive is princeps, ſive dux, ſive Imperator foret, mori maluiſſem, quam verbum de deditione eflari. Orare me per ejus dextram, fide virtuteque præſtantem, ac magnanimitatem cunctos mortales ſupergreſſam, ut mihi arcem tradenti cum ſocijs, equis, armis, rebuſque omnibus incolumi, & ſecuro abire liceat. Redeunte ex arce Derſffio, Maximilianus nuntiari iterum Semenderi jubet, ſe ei uni conceſſurum, ut cum rebus omnibus proprijs, ac quatuor equis, quos velit, ſalvis exeundi poteſtas ſit: cæteri nihil præter veſtes & ſingulos gladios auferant, arx integra cum tormentis, & quæ inſunt, omnibus, abſque dolo & fraude de-

dedantur: Si hæc amplecti pacta, has conditiones ſubire in animo habeat, utrinq; diplomata conficiantur: Sin minus, armis ſtatim, & non verbis diſceptandum eſſe. Cùm ille in arcem rediiſſet, nec aliter tranſigi poſſe retuliſſet, nun amplius quicquam obteſtatus eſt, quam ut gladium, quem à Mehemete principe dono acceperat, auferre ei liceret; eo quoq; conceſſo, literas de tranſactione dat, & accipit, eodemque adhuc die arce egreditur. Sed non ſine magna Chriſtiani nominis nota accidit, quod Itali & Vallones publicæ fidei interventum nihili reputantes, arce egreſſos Turcas haſtis & gladijs crudeliter transfodere ac cædere inciperent, ac dum præfecti & duces adcurrunt, trecenti ex deditis puncto temporis trucidarentur. Mox Semenderes trepidus ac tremens, Deumq; atq; hominum opem implorans a Zriniano Comite periculo eripitur, ac cum CCL. ſocijs, adhibita ei turma Vallonum equitum in tutum abire permittitur, qui nimium cædi ſupererant. Sed quum vix ſtadij itinere progreſſi eſſent, ſulphurei pulveris magna copia in arce incenditur, ac jactis in ſublime ædificijs extera tectorum ignē concipiunt. Viſa ea re Vallones Semenderem & Turcas retrahunt, victoſque & ſupplicio deſtinatos Ungaris Zriniani comitis militibus, id ipſis poſcentibus, uſq; ad principis arbitriū cuſtodiendos tradunt. Sed quum teſtimonio compluriuм noſtratium, & Marotij imprimis, cui traditis arcis clavibus loca etiam tormentario pulveri ſervando dicata oſtenderant, ſatis conſtitiſſet, ignem non dolo eorum, ſed incuria peditum Germanorum, qui ſcintillantibus ſclopetorum funiculis, omnes latebras incautiùs uri ſolent excutiendo perluſtraſſent, concitatum eſſe, ſequenti die abire permiſſi ſunt. Maximilianus mille Germanis, & Ungaris in præſidio relictis arcem Andreæ Hoſquirchio tuendam reparandamque commiſit, qui initio exorti belli Veſprimij à Sinano captus, Byzantij è cuſtodia ſeptem turrium admirabili altu, fortunæque arridentis munere evaſerat: in oppido verò commendante Nadaſtio, Michael Marothius, equitum ſuorum præfectus, Ungaris præeſſe juſſus eſt: ac quatuor dierum quiete militi conceſſa diſſolvi caſtra juſſit, eodem quo profectus erat itinere, exercitum ad vetera caſtra Ovarium perduxit.

Trecenti ex deditijs à Vallonibus & Italis caſi.

Hoſſkirchio & Marothio Papa tuenda committitur.

Hiſdem diebus, quibus Maximilianus re ad Papam benè geſtâ Ovarium redijt, Draſcovitius, qui in Illyrici præfectura Erdodio ſucceſſerat, Petriniam operâ agricolarum reſtaurari, ac citra flumen munitionem erigi curavit, in qua equitibus idoneæ forent ſtationes; ac re peracta ſimul cum Herbeſtanio, Sclavonicorum limitū præfecto, ad oppugnandam Veruciam profectus eſt; Sed ea oppugnatio adeò lentè negligēterque proceſſit, eumque habuit exitum, ut quāquam tribus tormentis mediocris ponderis mœnia quaterentur, arcem tamen vel pauci, qui intus erant Turcæ, iique gregarij ita defenderent, ut noſtros deditionem flagitantes nihil prorſus reſpondendo contemnere viderentur. Et Herbeſtanius relictâ parte exercitus, quæ obſidionem continuaret, ipſe Slatinam oppidum ad ſecundum inde lapidem diſſitum depopulatus, ignem injecto concremavit, cæſis Turcici nominis incolis omnibus multiſque, qui in turrim templi ſatis altam ſeſe receperant, ibidem fumo ac flammâ exanimatis, aut ſeſe periculoſo ſaltu præcipitantibus. Inde poſtmodum ad proximas villas & pagos, ac mapalia ducto exercitu, Thraces qui magno numero illinc ſedes habebant, Turcicum jugum excutere cervicibus cupidos, cum familia & pecoribus ac facultatibus ad propinquos agros, Turcarum armis & continuis excurſionibus deſolatos tranſtulit, omiſſaque irritæ obſidionis Verucianæ cura incolumem reduxit exercitum.

Draſcovitius & Herbeſtanius vanis conatibus Veruciā obſident.

Herbeſtanius Slatinā direptā incendit.

At in Ovarianis Maximiliani caſtris nihil intermiſſa rerum cura, duces quidnam deinceps exequendum foret conſultaturi, ad principis tabernaculum in concilium deſcenderunt; acciturq; fuit Strigonio etiam Palffius: & omnium ferè animi, ſive quod idē adhuc ſentirēt, ſeu quod plerumq; fieri ſolet, qualiſcunq; conſtantiæ retinendæ cauſa, ad prioris ſententiæ ſummam inclinabant, cujus antequam Papa recuperaretur, fuiſſent, ut pars Budam oppugnandam, pars Hathuanio, atque inde Agriæ teriorem admovendum, alij, inter quos Aldobrandinus & Preſtenſeus, Jaurinum, veluti Auſtriæ Viennæque propugnaculum ante omnia recuperandum ſuaderent. Diſcrepantibus in hunc modum ſententijs, Maximilianus perplexo æſtuantique ſimilis, ſe Comaronium recta ducturum, ibique quorſumnam arma vertenda forent, deliberaturum reſpondit: Noniſq; Septemb. caſtra Ovario promovit, Palffiumque, qui celeritatis cauſa levioribus quadrigis, vectus advenerat, remiſit. Sed quum per ea loca, quæ inter Jaurinum & Comaronium ab incolis deſerta, iter eſſet, mutato conſilio caſtra nequaquam ulterius promoveri, ſed prope Jaurinum ſubſiſtere juſſit, illudq; oppugnandum ſuſcepit: ac Rupertum Equenpergum, & Joannem Preſtenſcium cum tormētis propiùs urbem proficiſci, factiſque moræ militiæ aggeribus & ſcrobibus, eam quam validiſſimè verberari mandavit. Quibus etiam valida peditum ſubſidia, ac equeſtres turmas tuendis tormentis adjunxit; Ipſe cum Carolo Burgaviæ regulo, quem legatum in exercitu habebat, ac Georgio Baſta. Italicisque Aldobrandini cohortibus, ac univerſis copijs, penes ripam Danubij longo ordine conſedit. Palffius quoque juſſu Maximiliani ſuas copias ei conjunxit: Sed quæ ſub imperio Zriniani Comitis cis Danubium erant, quamquam ſæpiùs vocatæ, varijs uſæ excuſationibus tam diu venire diſtulerunt, donec certis nuntijs allatum eſt Mehemetem purpuratum, cognomine Satergiun, cum exercitu nō quidem ex Aſia, aut militibus prætorianis ducto, ſed quem maiori ex parte ex Boſnæ, ac Illyrici, ac Pannoniæ confinijs contraxiſſet, Belgradum perveniſſe. Eum à Mehemete principe exercitui præfectum eſſe dicebant, quod Ibraimi opera, qui purpuratorum princeps, & ſororis ejus vir erat; eo potiſſimum tempore magnopere domi indigeret: quandoquidem circa id tempus Haidares puer, a Perſis pro obſide Byzantium, ut diximus, miſſus, incertum morbo an veneno mortem obierat, ejuſque audito obitu, Hodabendes Perſarum Rex, novum adverſus Turcas bellum moliri nuntiabatur.

Maxim. Iaurini oppugnationem aggreditur.

Mehemetes Satergi Belgradum advenit.

Interea hoſtium adventu, nequaquam remiſſo animo, noſtri urbem continuè oppugnabāt: tanta tamen inerat Alipaſſæ præfecti ac Janicerorum animis conſtantia, tantuſque noſtrorum contemptus, ut nec portas, niſi nocte, clauderēt, & greges ovium tanto intervallo, ut tormento-

Aly Baſſa ſtrenue Iaurinum tuetur.

tum

rum jactu defendi ab injuria poſſent, ad paſcua urbi propinquiora propellere auderent, excurrendoque frequenter, & rurſus ſeſe properè recipiendo, multos ex noſtris abriperent, atque ab ijs ea quæ de noſtrorum conatibus ſcire volebant edocerentur. Hunc Alibaſſam Italum genere, patria Surrentinum fuiſſe, & quo tempore Solimanus Sigethum expugnavit, claſſiſq; ejus duce Piali, Chium mediterranei maris inſulam a Genuenſibus inſigni inuſitataque fraude intercepit, captum, ad impiam Turcarum ſuperſtitionem defeciſſe ferunt. Illud quoque adminiſtrandis rebus in caſtris ſummo obſtaculo erat, quod continui perfrigidiq; imbres cœlo deciderent, quibus itinera in caſtris & paſſim ubique impedita erant, ut & milites tabernaculis pluviâ madentibus in ſicco eſſe non poſſent, & qui ſub dio genuum tenus in luto hærerent, madefactiſque lodicibus frigore & macie conſumpti, ac inutiles redditi viderentur. Accedebat inopia commeatus, tum ob cœli injurias, ac itinerum difficultates oborta, tum verò militum & Valonorum præcipuè inſolentia, quibus nihil ſanctũ, nihil inauſum erat, nec rarò etiam Germanorũ rapinis, qui non tantum terreſtri itinere convehentibus omnia vi auferre ſolebant, ſed etiam Danubio navigantibus per minores piſcatorias naviculas, collocatis inſidijs obviam armati ire, & nullo ſoluto pretio auferre conſueverant; Burgavio legato nedum in facinoroſos, & militaris diſciplinæ corruptores exemplum ſtatuẽte, ſed etiam haud obſcurè connivente. Quibus rebus negotiatores ac agricolæ territi, à commeatu & cibarijs importandis abſtinebant, fiebatque ut in caſtris tam milites, quam eorum equi omnibus rebus neceſſarijs vehementer premerentur, cùm ex adverſo hoſtibus in urbe omnia abunde ſuppeterent. Inter hæc hoſtes tam excurrendo, quam tormentis eminus rem gerẽdo acerrimè ſeſe & mænia defendebant: acciditque tertio Cal. Octobr. ut dum Preſtenſcius aggeres & tormenta inviſurus equum conſcendere vellet, ac nonnihil incautiùs cunctaretur, ab hoſtibus è propugnaculo in eum veluti ſcopum collineantibus, deſtinato prægrandis pilæ ferreæ ictu prorſus diſcerptus interiret: eodem die Quinſquius ſenior in ſuo tentorio pila ingenti in incertum emiſſa vulneratus in veſtigio expiraret.

Preſtenſcius & Quinſkinſcki cadunt.

Tantis rerum difficultatibus circumvento Maximiliano, exploratores & transfugæ Mehemetem Satergim jam Mohacianos campos ſuperaſſe, breviq; ut Jaurino ſuccurrat, Budam venturum eſſe, nuntiarunt. Quapropter ſuorum conſilio uſus, ne ſub Jaurino duplici cum hoſte ſibi pugnandum eſſet, caſtra in inſulam Comaronienſẽ, trajecto Danubio tranſtulit, tanta feſtinatione, ut multa caſtrenſis ſuppellex, & non contemnenda commeatus & alimentorum copia, quæ eo tridui ſpatio convecta erat, ſimul & navium haud exiguus numerus hoſtibus relinqueretur. Traducto in inſulam exercitu, Palffius qui audito Satergis & hoſtilium copiarum adventu, ut Strigonio opem ferret, ad quod oppugnandum hoſtes venire fama erat, caſtris diſceſſerat, à Maximiliano cũ ſuis copijs revocatur, qui quòd hoſtem, relictis Strigonii invadendi conſiliis, Tatenſi via per ſilvas Verteſias iter ſuſcepiſſe cognoverat, caſtriſque Comaronii relictis, ad Maximilianum proficiſcitur. Satergis

Noſtri, relicta obſidione caſtra in Comaronienſẽ inſulam transferunt.

vero poſtquam noſtros ſolutâ Jaurini obſidione in inſulam trajeciſſe accepiſſet, ſibi viribusq; ſuis fidens, caſtra ad montem Latonem, quo in monte Sinanũ ante biennium conſediſſe milites meminerant, collocavit, ut à noſtris edito in loco facile conſpici poſſet, eademque ingruente nocte Tatam obſidione cingere, & tormentis expugnare conſtituit. Haud diſſimili modo Maximil. ad Comaronium trajecto flumine, prope Iſam pagum, ſimul cum Palffiano exercitu & aliis qui indies agminatim confluebant, è regione Tatæ & hoſtilium caſtrorum conſedit, ita ut interfluens Danubius utraque caſtra ſepararet, habitoque cum ducibus conſilio, flumen ponte è navibus & tabularis conſternendũ, & pro Tata vindicanda armis cum hoſte confligendum deliberavit. Sed ingruentibus confeſtim ingenti horrore validiſſimis ventis ac pluviis, inſolitisq; tempeſtatibus pons perfici ad deſtinatũ tempus non potuit, quamquã a Palffio operæ vehemẽter urgerentur. Satergis vero dies & noctes cõtinuata oppugnatione propugnaculum, quod Ferrandinum vocabatur, actis in imo cuniculis, & pulvere ſulphureo injecto, magna parte dejecerat, adeo ut ſexcentis propugnatoribus, qui cum Chriſtophoro Vaida præfecto locum defendebant, ad ducentos tantum redactis, iiſque ſauciatis, ut plurimum & debilitatis, nec retinendę arcis, nec auxiliorum ſpes ulla ſupereſſe videretur. Igitur quinto acerrimæ oppugnationis die, rebus deſperatis, intempeſta nocte vacuam arcẽ hoſti reliquerunt; quum à noſtris ſex menſium ſpatio poſſeſſa eſſet, ab eo die, quo Palffius & Preſtenſcius portis improviſa Petardi violentiâ perfractis eam occupaſſent. Hoſtes ut mænia reficerent, & noſtris poteſtatem pugnæ offerrent, octo pòſt diebus iiſdem in caſtris permanſerunt, Verũ cum eos elicere nequaquã poſſent, XX. die Octob. motis de nocte caſtris, Budã cõtenderũt.

Mehemetes Tatam occupat.

Maximilianus vero qui Strigonio metum impendere ſuſpicaretur, facto cis Danubium itinere caſtra illuc promovit; Sed quum Turcas recta Budam contendiſſe, & ad Peſtum ponte flumen trajeciſſe cognoviſſet, Vaciam eos petituros, certa ductus conjectura, ac à transfugis quoque, qui frequentes veniebant, edoctus, ſine mora eodem ire maturavit, alteroque die ad Veruciam pagum parvo infra Vaciam intervallo ſitum caſtra metatus eſt. Turcæ nihil morati in conſpectu noſtrorum prolatis ſex tormentis majoribus, Vaciam verberare ceperunt. Verum propugnatores, & Georg. Duboſcius præfectus uti à Palffio in mandatis acceperant, paulo ante tormentis in tutum emiſſis, ne ſe infirmiſſimo in loco hoſtibus mactandos exponerent, pulvere ſulphureo fundamentis injecto, vacuam reliquerunt, & arx paulo poſt incenſa conflagravit. Turcæ occupata Vacia ruinas reſtaurare, & munire cæperunt, ſed non ita diu poſt, quod noſtros non ſine gravi cauſa munitis caſtris in propinquo conſidere, ac brevi poteſtatem prælii daturos exiſtimarent, omiſſa muniendi loci cura, noſtros, ſi animum ineundo certamini adjicerent, expectandos eſſe; ſin minus, eorum caſtra adoriri decreverunt. Nec Maximilianus id procul dubio futurum arbitratus, caſtra vallo foſſaque, & carris undique circumcingere deſtitit, ac admonente Georgio Baſta, caſtella quatuor in locis per editiores monticulos ad defenſionem caſtrorum erigi, ac invectis tormentis mu-

Vacia à noſtris deſerta hoſti cedit.

tis muniri juſſit, eiſque Germanos, Italos, Gallos, & Ungaros pedites impoſuit, exemplo ſalubri a Carolo Manſeldio Comite ducto, quem ejuſmodi caſtellis in obſidêdo Strigonio idoneis in locis erectis, victoriã peperiſſe memorabant.

Turcæ caſtra noſtra oppugnant.

Igitur hoſtes ad diem pridie Nonarum Novembris, maximo numero, acerrimoque impetu. ad caſtellum illud ab Ungaris defenſum, quod è regione Neſmelii oppidi a Germanis Longendorffij appellati, conſtructum erat (eo in oppido Albertus Romanorum Imperator, ac Ungariæ Rex, dum Turcis Samandriam obſidentibus bellum inferre vellet, profluvio ventris exſpiraſſe traditur) irruperunt, ac totum fere diem pro eo capiendo mutuo contenderunt; ſed à noſtris, qui intus erant, Ungaris peditibus fortiter defenſum, conſervatumque eſt; adeo ut innumeri Turcæ partim haſtis & ſclopetis, partim gladiis interfecti proſternerentur, plurimaq; eorum cadavera paſſim ſtrata jacerent, & nocte prælium dirimente, cæteri cum ingenti detrimento ad ſua caſtra regrederentur, nec ſe quieturos minitando dictitarent, donec ſociorum & commilitonum cædem pari illis vitæ illato exitu vindicarent. Maximilianus nequaquam contemptis hoſtium minis, eoſque ad repetendam oppugnationem redituros exiſtimans, caſtellum illatis duabus verſatilibus colubrinis, ac duabus peditum centuriis, eadem nocte munivit ac ejus aggeres reſtaurari juſſit.

Sequẽti die pugnam inſtaurat hoſtis

Sequenti die Turcæ duce Haſſane Budenſi, duobus prævalidis inſtructis agminibus rurſus in conſpectum noſtrorum delati ſunt; quorum alterũ ad illam eandem munitionem oppugnandam direxêre; alterum contra Colonicium, quem haud procul in colle proximo, cum mille Germanis equitibus Suarcemburgus collocaverat, inde dejiciendum.

Vano conatu & cum clade.

Et Caſtellani ſubeuntes magno ululatu barbaros, crebris tormentorum & glandium ictibus proſtratos & ſauciatos ita ſubmoverunt, ut amiſſis ſuorum amplius ſexcentis, & pluribus vulneratis, terga darent, & adeo conſternatis animis fugerent, ut quamquè à tribunis & centurionibus clavarum ictibus, & ſtrictis enſibus ad repetendum conatum adigerentur, tamen detrectatâ pugnâ nullus fugæ ſiſtendæ modus ſupereſſet. Colonicio exadverſo arridens fortuna prius ſavere videbatur: Nam dum illud Turcarum agmen, quatuor millium equitum & peditum ad inſtaurandam caſtelli impugnationem irruere conaretur, ipſe cum ſuis equitibus fortiter in hoſtes invectus, acerrimum certamen iniit, & eos in fugam conjecit, atque adeo uſque ad locum, ubi Satergis cum univerſis copiis conſtiterat perſequutus eſt. Quo viſo Satergis totum robur exercitus promovit, & Colonicium undique circumventum in orbem pugnare coegit; eratque Colonicius cum ſuis omnibus in ſummum adductus diſcrimen, niſi Nadasdius, qui cum DCCC. equitibus haſtatis pannonicis in proximo colle ſubſtiterat, properè accurrendo maturam opem attuliſſet; Sed quum vel ſic dubia adhuc acie pugnaretur, & hoſtes numero ac multitudine ſuperarent; Palffius cum ſex millibus armatorum Nadaſdio ac Colonicio opportunè ſuccurrens prælium diremit, & ab hoſtibus in fugam effuſis aliquot ſigna, & in eis prætorianum unum purpurei coloris, aureis limbis ornatum retulit; Capti etiam ſunt ex Tartaris Jarullahes Tangriverdis, & Ahchurahes equitum decuriones, & Maximiliano dono dati.

Satergis interim inceptis ſuis & fuga retentata, copias in ordinem compoſuit, inſtructaque acie noſtris novæ pugnæ poteſtatem obtulit, in quibus multorum judicio XL. hoſtium millia ineſſe exiſtimabantur. Nec Palffius cum Nadaſdio & Colonicio, quamquam viribus inferior, certamen detrectavit; ſic tamen ut non pleno virium concurſu, ſed per partes & agminatim minutioribus prælijs dimicaretur.

Levioribus deinde præliis certatum.

In quibus multis utrinque cadere neceſſe erat, ſemper tamen plures ex Turcarum numero occumbebant; ſic ut quamquam hoſtes XII. tormentis campeſtribus frequenter in noſtros diſploſis ré gererent, pilæ tamen abſq; notabili noſtrorum damno in aeris & cœli vacuum irritis ictibus provolarent. Nox deinde nebuloſa ſuperveniens & denſiores tenebræ, quales autumno locis aquoſis oriri ſolent, prælium diremerunt, & tam Turcæ quam noſtri receptui cecinerunt. Periêre è Turcis amplius tria millia, & inter eos præter unum è tribunis Janicerorum, Caſſonum nomine, Hydrizes quoque Dalmata natione, quem Papenſi arci à Beglerbego primũ captæ, præpoſitum fuiſſe diximus, interfectus fuit, quum hoc tempore nullo fungens munere in Syrmio habitaſſet. Noſtri præter ſauciatos CLX. deſiderati. Interim verò Nobilitatis copiæ à Palffio celeriter convocatæ Strigonium, è ſuperiore verò Ungaria tria millia militum in caſtra venêre: Auſtriæ quoque injunctum fuit, ut quintam partem hominum armatam mittere maturarent.

Quæ dum expectantur biduo poſt pugnam, qui fuit quinto Idus Novembris, quum in hoſtium caſtris ſeditio inter equites prætorianos & Janiceros exarſiſſet, armatique inter ſe concurriſſent, ac plures CC. utrinque cecidiſſent, nec amplius in caſtris manere vellent, Satergis petitâ publicâ fide impetrataque, Chauſium prætorianum, qui poſt illius diſceſſum Byzantio venerat, cum ſex aliis ſplendidè ornatis ad noſtrorum caſtra miſit, qui petendis induciis ac conſtituendæ paci initium auſpicato facere viderentur.

Legati Turcici ad noſtros de pace miſſi dolo malo.

Qui juſſu Maximiliani ad Palffij tabernaculum quod in Vacienſi inſula Danubiana extentum fuit, introducti, præſentibus Baſta, Nadaſdio, alijſque ſermonem amplius duabus horis protraxerunt, quãvis à ſuo principe nullas literas attuliſſent.

Mehemetes caſtris motis Peſtũ exercitũ reducit.

Dum Chauſius Satergis juſſu parum ſincero colloquio de pace tractat, ac noſtrorum caſtra recentioribus copiis augentur, eadem nocte impoſitis in naves tormentis, convaſatiſque omnibus impedimentis, nec expectato Chauſio caſtra Peſtum verſus reduxit: fuitque tam impudens doloſiſſimi & flagitioſiſſimi hominis facinus, ut quum noſtros egregiè ludificatus eſſet, tamen Chauſium & reliquos, ſimul cum Palffij nuntio, qui literas ad eum pertulerat, Budæ in carceres condi (tanquam reos majeſtatis, qui rem tanti momenti, inter duos potentiſſimos terrarum orbis principes ſuo injuſſu, neque ſe conſcio tractare auſi eſſent) & per aliquot dies arctè cuſtodiri jubet. Budæ militibus quum quietem conceſſiſſet, poſtmodum exercitum in hiberna dimiſit, & ipſe Belgradum ſecundo flumine reductus eſt.

Maxim. dimiſſis copiis Viennã redit.

Maximilianus ſimiliter dimiſſis ad ſuas ſtationes copiis, Tirnaviam, & Poſo-

1597 & Poſonium indeque Viennam rediit; non ſine eximia in tantis rerum anguſtiis ſervati incolumis exercitus laude & gloria.

Eo diſcedente cura datur Palffio reparandæ Vaciæ, ac præſidio muniendæ, quæ oportuno ad invadendam armis Budam loco minime negligenda videbatur. Itaque Palffius continuato dies & noctes labore, eam celeriter inſtaurandam curavit, ut a ſubita hoſtium irruptione defendi poſſet, tormentiſque & vetere præſidio impoſito, & cuſtodia ejus Georgio Doboſcio, qui antea ei præfuerat, commendata, in ſuam Novæ arcis ſtationem reverſus eſt, copiis etiam ad ſua loca remiſſis. Sigiſmundus quoq; Tranſſilvanus, qui ſe ad Budæ obſidionem cum Maximiliano principe conjunctis viribus tentandam paraverat, cum hoc anno ejus conſilia dilata eſſe vidiſſet, ne tempus in otio tranſigeret, Temeſienſem arcem urbemque denuo obſidione cingendam duxerat, traditisque curæ & imperio Stephani Joſicæ Cancellarii ſui XXV. millibus hominum, eam amplius XL. dierum ſpatio oppugnaverat: defendente eam Solimano ſuperciliosó genere Acarnane. Et is Chanadio, diffugientibus hoſtibus, ex itinere capto ſuburbus Temeſii erat potitus. Sed quum multi variis oppugnationibus occubuiſſent, ac peditatus in paucos redactus minime ad irrumpendum ſufficeret, re infecta copias & tormenta reducere fuit coactus, cadentibus inter alios equites, quos in pugnam relictis equis deſcendere juſſerat, cum aliis plurimis, tum vero Petro Poſedario Dalmata Zriniani Comitis alumno: clamantibus ſubinde Turcis, ne in capienda urbe deſudando, & nihil proficiendo tempus fruſtra extraherent; quam ante quadraginta quinque annos, ingentes principis Solimani copiæ, ipſeque Achomates purpuratus & Beglerbegus Mehemetes, Loſſontio & Hiſpanis propugnantibus, non niſi tardius & multo militum ſanguine in ſuam poteſtatem redegiſſent. 1597.

Sigiſmundus Temeſuarum fruſtra obſidet.

NICOLAI ISTHUANFI

PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXXI.

1598. Ut ex caſtris Vaclanis in hiberna Viennamque ſalvis exercitibus reditum eſt, Cæſar, qui Pragâ ſibi pedem efferre minimè integrum putabat, comitiis, quæ Ratiſponam Germaniæ principibus & populis indixerat, Matthiam Principem fratrem loco ſui præeſſe; Poſonium verò, quo Ungaros eodem ferè tempore convocaverat, Maximilianum proficiſci voluit, quibus utriſque conventibus de continuandis in futurum gerendi belli rationibus, ſumptibuſque in militum ſtipendia ſuppeditandis ageretur: ſimulque decrevit, ut abſolutis illis, & ex ſententia finitis, ille quidem uti antea, receptâ exercitûs curâ, bellum adminiſtraret; hic vero ad Tranſſilvaniam gubernandam (quod Sigiſmundus tam per literas quam legatos urgere videbatur) ſeſe primo quoque tempore compararet: ad quem uſum Cæſar ei aliam exercitum, tormenta reſque bellicas, & in ſtipendia pecuniam, ſupra provinciæ cenſum, qui haud contemnendus eſſe ferebatur, ſe ſubminiſtraturum promittebat.

Comitia Ratiſpone & Poſonij habita.

Interea verò dum ipſe ad iter ſe inſtrueret, legati qui in provinciam irent, eamque tradente Sigiſmundo Cæſaris nomine occuparent, delecti ſunt Stephanus Zuharus Epiſcopus Vacienſis, Franciſcus Nadaſdius, ac Bartholomæus Peczius, clari & experientes viri. Verum quòd Nadaſdius morbo impeditus ſeſe excuſaſſet, in ejus locum Nicolaus Iſthuanffius ſuffectus fuit: atque is alios antegreſſos aliquot poſt dies citatis itineribus ſequutus; antevertere tamen niſi in Tranſſilvania non potuit: ii circa Calendas Aprilis Albam Juliam adventantes Sigiſmundum Comitiis provincialibus vacantem repperere: quos cum honorifice excepiſſet, primum omnium in conſilium adhibitis, de Stephano Joſica Cancellario ſuo, quem ipſe obſcuro loco natum ad eum honoris & dignitatis gradum evexiſſet, acerbiſſime conqueſtus eſt; manifeſtis indiciis compertum eſſe referens, illum occultis conſiliis cum Michaele Tranſalpino communicatis, atque adeo tentatis etiam largitione complurium provincialium animis in eo laboraſſe, ne Cæſaris legati ad occupandam provinciam admitterentur; ſed ad quietem & felicitatem provinciæ pertinere, ut quiſpiam è ſuorum numero in ſui diſcedentis locum eligeretur: grave per ſe & intolerandum Germanorum jugum propoſuiſſe, uti antea patrum memoria, regnante Ferdinando Cæſare experti eſſent; nunc vero Turcas, qui provinciam exteris hominibus nunquam eſſent conceſſuri, incomparabilem præſentium temporum tranquillitatem, in qua hactenus ſub eorum clientela vixiſſent, invectis formidoloſiſſimis armis, & horrenda rerum omnium tam divinarum quam humanarum confuſione perturbaturos; ſubindeque plures oſtentata ſingulis ſpe ingentium promiſſorum, ut regnum ei deferendum putarent, in partes pertraxiſſe, proinde ſe ſtatuiſſe, ut ſi ipſis videatur, ſtatim illum ob tantum infidelis animi ſcelus,

Legati Cæſarei.

1598.

Quibus Sigiſmundus provinciam traderet.

Stephanum Ioſicam Cancellarium ſuum de graviſſimis inſimulatũ criminibus in carcerẽ compingit.

lus, quo omnes ſuas pacis & fœderis cum Cæſare & ſummo Pontifice, cæteriſque Chriſtianæ reip. principibus percuſſi cogitationes nefarie ſubvertendas ſuſcepiſſet, quam ſeveriſſimè animadvertat. Hæc & alia multa, vultu & ſermone ad iram prono præfatus Boſcajum primo loco ſententiam dicere juſſit, qui illum malis ambitioſiſque artibus, tale tantumque ſcelus auſum, ut reum majeſtatis acerbis pœnis afficiendum pronunciavit; cæterique qui aderant, fere omnes in ejus ſententiam iere: Legati tamen Cæſaris, quod de capite, & fortunis, ac exiſtimatione ſummi viri ageretur, ne quid temere fieret, deliberandi ſpatium petiverunt. Re ita in ſequentem diem dilata, Joſica qui ſummo mane relaxandi animi cauſa, extra urbem equo vectus exierat, & ab agro recta in prætorium venerat, juſſu Sigiſmundi antecaptis legatorum ſententiis, à Boſcajo captus, ac Michaeli Calmandio peditum prætorianorum præfecto in cuſtodiam traditus fuit; qui eum confeſtim compedibus vinctum in carcerem perduxit, bonaque ejus omnia ſimul fiſco addicta ſunt. Quo inopinato tanti hominis caſu, quamquam docendæ rei nec teſtes ulli, nec legum adhibita neceſſitudo eſſet, perculſi omnes, ingenti metu ſilentium agitavere; & eorum quoque, qui ſorte conſcii illius ambitionis erant, animi viresque extemplo conciderunt. Deinde cum legatis de ſtipendio militibus prætorianis, atque iis, qui finibus provinciæ tuendis invigilabant, perſolvendo actum eſt, & ita convenrum, ut quæ illis hactenus deberentur, ipſe perſolveret, à Calendis autem Aprilis legatorum cura, Cæſariſque impendio ſatisfaciendum foret.

Legatorum Cæſaris dehortatio ne provincia decedat.

Nec diu poſt ad quartum Idus Aprilis, prius cum legatis in conclave ductis pauca loquutus, jam ſe juxta promiſſum ſuum reſignato Cæſari Tranſilvaniæ imperio Viennam, indeque ad ſuam, quam ſibi privatam vitam acturo Cæſar dediſſet provinciam profecturum retulit, pluraque loquuturo legati interceſſere, eumque multis in medium adductis rationibus, ne provincia excederet, dehortari cœperunt: poſſe & debere eum ſecum reputare, nullas eſſe tam graves & arduas cauſas, quibus inductus patrimonium ditiſſimæ & omnium rerum feraciſſimæ regionis relinquendum putet; ſupereſſe ſubditorum fidem indubiam, & promptum ad omnia obſequium: meminiſſe eum oportere, quanto fortunæ arridentis munere & felicitate, ſuperiore anno Turcarum & Tartarorum infenſiſſimas gentes, eorumque arma propriis viribus ſuſtinuiſſet, quàm longè imperii ſui fines & terminos prolataſſet, accedentibus in præſentiarum ſummi Pontificis & Cæſaris, Hiſpanique regis auxiliis, proculdubio eventurum, ut non ſolum hoſtes barbaros procul Tranſilvaniæ finibus propulſaturus ſit, ſed etiam eo anguſtiarum, ut ſua vix defendant, redacturus; ſicque minimè deſperandum, quin provinciæ ſuæ, ſecuritatis & quietis quantum ſatis ſit comparetur. ſibi vero oportuna ſempiternæ laudis & gloriæ occaſio obveniat. Supereſſe Michaelem Tranſalpinum, conſtantem hactenus & fidum ſocium clientemque; venturum ad obſequium etiam Moldavum, quod in ea provincia recuperanda Summus Pontifex & Cæſar nihil opis, nihil laboris atq; operæ prætermiſſuri ſint; donec Polonos ſive æquo arbitrio, ſive aliter diſceptando ad officium, & reddendas res pertrahant. Deum Opt. Max. qui ei hactenus, expugnatis tot hoſtium munitionibus, tantis exercitibus fuſis & fugatis, Sinanum, qui orbem terrarum nominis terrore compleverat, ultra Iſtrum pulſo & profligato, certiſſimis divini ſui numinis præſidiis adfuiſſet, deinceps quoq; adfuturum: & Cæſarem, ſi tempora belli poſtulabunt, nequaquā neglecturum, quin ei pro Chriſtianæ Reip. ſalute & commodo bellum geſturo adcurrere, & præſentem opem allaturus ſit, quando eum non in conſortium duntaxat laborum, quos pro aſſerenda Chriſti nominis gloria, ſubeundos ſumpſiſſet, adſcitum; ſed tradita in conjugium ſorore præſtantiſſima, arctæ etiam neceſſitudinis vinculis adſtrictum in omnibus quorum indiguerit, ſublevandum & defendendum ſuſcepiſſet. Facile eſſe momento, quo quis velit, cedere poſſeſſione magnæ fortunæ; facere & parare eam, difficile prorſus & arduum eſſe. Tametſi vero de recipienda Tranſilvania, Ungarici olim juris provincia, ad neceſſarias cum ipſo tranſactionis conditiones jam deſcendiſſet, tamen in reddenda ea ne nunc quidem quicquam moræ facturum, & ſi recipere eam retinereq; velit, (quod etiam ut faciat Cæſarem hortari & rogare, ac ejus nomine, ſe velut internúntios & ſequeſtros vehementer obteſtari) eum quicquid Cæſar habeat bonorum, amicos, genus, cognatos, divitias, arma, copias, regna, & quicquid in homine principe dici inſigne poteſt, ad eum tuendū & amplificandum, ſalvumq; & incolume cum ſuis omnibus protegendum quam benevolentiſſimo & ſtudioſiſſimo animo impenſurum, omninoque effecturum, Diis bene juvantibus ut ſi rectiſſimis conſiliis parere velit, ſe ſuperſtite, tam domi dignitatem, quam foris auctoritatem integrā, illabatamq; conſervare poſſit.

Legatis ad hæc brevi ſermone reſpondit, ſibi firmam ſtabilemque eſſe ſententiam tranſactioni cum Cæſare factæ inhærendi, neque opus eſſe, ut longioribus in diſſuadendo verbis utantur, pauloque poſt in atrium majus à Johanne Sigiſmundo Johannis regis filio ædificatum, in quo magna provincialium frequentia expectabatur, ſimul cum legatis & Senatorii ordinis viris progreſſus eſt, talemque ad eos orationem habuit. Meminiſſe vos decet, me in tenera ætate patre orbatum ſub tutela patrui Stephani, quē Dii immortales, qui terrena hæc atq; mortalia proculdubio moderantur, ex hac provincia ad Poloniæ florens amplumq; regnum, ob raras & inſignes ejus virtutes evexerant, eo uſq; agitaſſe, donec in adultiorem ætatis gradum pervenirem: quo tempore me ex ephebis egredientem, publicis votis & ſuffragiis veſtris principem declaraſtis: neq; ex illo eniti ſummis viribus deſtiti, ut me tam domi unumquemque veſtrum liberaliter habendo, atque indulgendo, quam foris, dum famam egregiis militiæ factis extendere contendo, ejuſmodi judicio veſtro non indignum oſtendere poſſem. Nec honeſtiſſimis conatibus noſtris, propitia numina defuiſſe viſa ſunt: poſtquam provinciam hanc, tanta in hunc uſque diem moderatione, cura, ſtudio, labore, rexi; ut nihil quod ad eam tuendam, defendendamque pertinuerit, neglectum eſſe videatur. Suſtinendo enim ac omni ope, apud potentiſſimos Chriſtianæ reipub. principes ſummum Pontificem, Cæſaré ac Hiſpaniæ regem adjungendo, majora præ-

ſidia

“ſidia paravi, quibus hactenus ab infenſiſſimis
“barbaris, qui internecivo odio erga nos nomé-
“que noſtrum, contra veteris cliételæ jura occi-
“dione delendum inhiabant, tuti & ſecuri red-
“diti ſimus, neq; ambigendum videtur, etiam
“in poſterum niſi fortuna virtuti & felicitati
“publicæ, nimio plus invidere velit, tutos fu-
“ros. Nunc verò pleroſque veſtrûm me haud
“modicè admiraturos non dubitaverim, qui
“provincia diſceſſurus, ac commeatum veniãq;
“a vobis poſtulaturus in medium prodierim,
“conſtantiamq; meam deſideraturos: Sed quæ
“me rationes, ut id facerem, induxerint, arduæ
“ſanè prorſus & neceſſariæ, eas modo aperire
“non eſt animus, quas utpote antea pleriſque
“veſtrûm cognitas ex meo ſermone eſſe non
“ſum neſcius, nec modo repetere opus eſt. Stat
“animo fixum provinciâ decedere, ſatiſque fo-
“re, ſi uti cum Cæſare jam conveni, quietiori mi-
“hi ſedes non ambitioſo non mortalitatis meæ
“inſcio, & ſpernendis honorum fulgoribus va-
“lido alibi contingat, tranquillam, nec divini
“humaniq; juris expertem conditionem tranſi-
“gere licitum ſit. Non deſunt veterum & re-
“centiorum principum exempla, quæ mihi imi-
“tanda propoſui, Diocletianiq; imprimis, quem
“ſi perſequendi Chriſtiani nominis infamiæ
“quis eximat, cætera bonum principem haud
“negaverit; cui poſt abdicatos imperij faſces
“privato perjucundum fuit paterna in domo
“hortorum amænitati ſtuduiſſe. Sed patrum
“noſtrorum memoria Carolus Quintus Cæſar
“Imperator, fortiſſimus & ſapientiſſimus prin-
“ceps, qualem prior ætas a multis ſæculis
“non viderat, privatam vitam imperii digni-
“tati ſceptriſque antehabuit: nec amplius re-
“rum humanarum ancipites caſus ſubeundos
“cenſuit, quas fortuna mille caſibus exponere
“ſolet; ſed divinis tantum inſiſtendo, vitam fe-
“liciſſimo exitu terminavit. Porò jus provin-
“ciæ adminiſtrandæ Cæſaris, tanquam Panno-
“niæ Regis legatis, quod benè vertat, jam nunc
“reſtituere in animo habeo; quem rerum ve-
“ſtrarum providum, in periculis conſtantem, in
“tuendis vobis munificum & liberalem, in aſ-
“ſerenda libertate impigrum, adverſus barba-
“ros potentem fortunatumque fore non eſt
“quod dubitetis. Proinde vos non ſolum teſtor
“& moneo, ne uti hactenus ad res novandas ſo-
“lita mobilitate agitemini, ne veſtræ incon-
“ſtantiæ nomen, ut quondam Punicæ fidei de-
“decus, in proverbium abeat, ſed etiam precor,
“ut fidei obſequium, quo vos Cæſari jamjam
“obſtringi cupio, inviolabile ac inconcuſſum
“perpetuò ſervetis: me verò & facta, famamq;
“nominis mei, quocumq; fatis ducentibus con-
“ceſſero, cum laude & bonis recordationibus
“proſequi non intermittatis.

Plura volentem dicere lachrimæ luminibus obortæ vocem impedivêre; & nemo etiam ferè auditorum fuit, qui lachrymas continere potuerit, Epiſcopus autem Vacienſis, unus ex legatis ea, quæ in conclavi dixerat, ut manere in provincia vellet, repetendo denuo interpellavit: ſed ille per verba ſingultu interrupta, tardè fabulam ſurdis narrari reſpondens, ſeu in cubiculum recepit. Boſcaius autem nomine omnium verba fecit, ac Cæſari & ejus legatis omnes obtemperaturos affirmavit; quamdiu in ſuis vetuſtis libertatibus indemnes conſervati fuiſſe videbuntur. Nec diu poſt primum viri ſenatorii, (inter quos Demetrius Napradius Albanus in provincia Epiſcopus, ac Boſcaius primi fuere) ſacramentum Cæſari, & quem ſuo loco principem ſtatuerit, ſolenni more præſtiterũt. Deinde Ungari, Saxones, Siculi, cæteríque ſine diſcrimine nomina profeſſi, juramenta ſigillis chirographiſque munita legatis tradiderunt. Ipſe autem quo facilius adeuntes & ſalutantes arceret, non diu in palatio moratus, per portulam, quæ ex inferiore ædium parte in hortum patebat, ſeſe ſubduxit; & in villam Quisfaludianam, quam in ſuburbano agro Lupus Covaciocius, ad voluptarios ſeceſſus ædificare cæperat, ſed cæde præventus non abſolverat, ſimplici rheda vectus fuit: ibiq; interea privatorum more vixit, donec in Sileſiam proficiſceretur.

Proceres ſacramentum Cæſari more ſolenni præſtãt.

Erat adhuc in rure ſuburbano Sigiſmundus, nondum deciſis, quæ in Tranſilvania habebat negotiis, quum exoptatiſſima & ſecundiſſima recuperati unius noctis labore & auſu e faucibus hoſtium Jaurini fama ad legatos allata eſt. Quã rem in omne ævum memorabilem, poſtquam inter omnia quæ adverſus Turcas clam & in tenebris doloque geſta ſunt facinoribus primas tenere videtur, quo ſucceſſu, quantave reipub. felicitate, ac divini numinis beneficio contigerit, enarrare erit operæ pretium. Poſt irritum Jaurienſis oppugnationis exitum, ac caſtris caſtra ad Vaciam collata, ac clandeſtinum hoſtiũ diſceſſum, Cæſar cum Maximiliano fratre, ac Suarcemburgio colloquutus, cùm toto ingenij & virium robore, nec ullis deterrentibus impẽſis ad recuperandum Jaurinum ferretur, advocandum etiam Palffium cenſuit, arcanique ſui conſilij rationes ita explicavit, ut validis agminibus ex omni copiarum numero delectis, ejus inſtrumenti, quam Petarram vocant, vi atq; impetu experiundum exiſtimaret, ſi qua fieri via ad irrumpendum poſſet: ſin minus, valida poſtmodum & aperta belli mole incumbendum eſſet: quandoquidem tempeſtates illinc & procellas impendere providebat, quæ niſi maturè diſcuterentur, in magnum diſcrimen rem Auſtriacam adducturæ eſſe viderentur; ideoque ſe gravi judicio duos ipſos tantæ rei agendæ delegiſſe teſtaretur, quod uſu & experientiâ rerum magiſtrâ, nullam rem cum aliis omnibus, tum maximè gerendis bellis æquè obeſſe ac multorum imperium didiciſſet: quum omnibus eadem auctoritas, minimè verò aut fides, aut prudentia eadem ſit. magnam certamque ſpem ſe concepiſſe, fore ut Deus Optimus Maximus eorum operâ atque induſtriâ, quod moliretur, ingentis audaciæ operi perficiendo optatam & felicem ſucceſſum haud dubiè ſit conceſſurus, dummodo cavere provideréq; velint, ne hujuſmodi conſilia cuiquã panderentur. Igitur ij, quibus ætas ferè eadem ac magnitudo animi par, ac mutuus inter ſe amor, ac erga Cæſarem ſtudiũ unum fuit, re ſuſcepta, cujus ampliſſimus foret laborũ fructus expectandus, toto hiemis decurſu intẽti ad ea fuére, copias luſtrando atq; exercẽdo & quæ erant neceſſaria in tẽpore comparando.

Jaurinũ eximio ſtratagemate a Suarcẽburgio recuperatur.

Sed nives genuum tenus profundæ totam hiemem occupaverant, mox initio veris diſſolutæ, auctæque pluviis, itinera infeſta ac incommoda reddiderant, ut exercitus educi ex hibernis non poſſent. Interim tamẽ deſiderii Cæſaris, officijq; ſui, ac muneris impoſiti memo-

res, ab idoneis exploratoribus, ac captivis, & ruſticis, qui ultro citroque commeabant, de ſtatu portarum urbis, ac propugnaculorum, de hoſtium numero, de itineribus, ienuitis, pontibus, eorumque aditu, cæteriſque rebus, quæ tam intra urbem, quam foris neceſſaria videbantur, inquirere, ac quæ advertenda erant, animo imprimere non deſiſtebant. Itaque reſidentibus aquis, ac æquioribus nonnihil viis redditis, Suarcemburgus ex omnibus copiis equites & pedites quam promptiſſimos ſeligit, ac Comaronium convenire jubet. Fuere Galli pedites nongenti, Vallones totidem, è Strigonio Galli Vallonibus permixti trecenti, ac ex veteranis Comaronii ſtipendia merentibus Germanis quinquaginta: qui juſſu Suarcemburgii tympana & fiſtulas, ut inſtrumenta clandeſtino conatu rem gerentibus minimè neceſſaria, abdicaverant. Palſius mille haſtatos equites Ungaros, ac totidem pedites ſclopetarios; nec multò minorem Germanorum equitum numerum adduxit: ut omnium copiarum cujuſvis gentis nationiſque & ordinis ſumma V. M. ac CL. militibus conſtaret. Cum hac ſelectiſſima manu XXVII. die Martii, hora poſt meridiem prima, quod Dei Maximi providentia felix fauſtumque fuit, Comaronio per pontem, quem ea nocte ad fallendos è navibus & tabulatis celerrimè conſtruxerant, tranſjecere, & in ulteriore Danubii ripa Matthæum Felnemethium, qui in ea obſidione Jaurienſi captus à Turcis fuerat, ac pro exolvendo redemptionis pretio è Jaurino veniebat, obvium habuêre: à quo Turcas nihil hoſtile metuentes in otio agitare, ac ducentos ex Janiceris heſterno die Budam pro ſtipendio, & commeatu profectos eſſe cognovêre. Tantus enim hoſtium animis inerat noſtrorum contemptus, ut ne portas quidem claudere ſatis cum cura, nec vigilias ſolitâ diligentiâ obire viderentur; jactarentque ſuperbo ore, quando Gallus gallinaceus è ferrea lamina in turris faſtigio collocatus vocem editurus eſſet, eo tempore Chriſtianos Jaurinum potituros. Igitur Felnemethium ipſis in compedibus, & eodem quo vectus erat curru reduxêre, de variis rebus, ſi opus foret, ab eo quæſituri. Trajecto Danubio, ſingulis cohortibus ac turmis Suarcemburgus certum locum aſſignavit, quoq; ordine procederent, ſcripto comprehenſum exhibuit: atque eodem die ad ſolis occaſum amnem Zonzonem, non quidem latum aut profundum, ſed ſtagnantem, & cœno impeditum, naviculis piſcatoriis ante eò per plauſtra allatis ſuperavêre, indeque ad alium rivum, qui è collibus & ſilvis Memphonis pagi decurrit, de nocte hora nona perventum eſt, & pars, quæ ſupererat noctis, militi ad quieſcendum & curanda corpora conceſſa.

Illuceſcente die ſequenti, qui fuit Martii XXVIII. hinc progreſſum eſt ad milliaris ſpatiū in vallem Nemethianam, quæ ſaltuoſa eſt, & ad dextram itineris inſtituti partem porrigebatur; totuſque ille dies uſque ad veſperum eo in loco tranſactus fuit. Quum illinc diſcedendum foret, neque jam niſi duorum milliarium intervallo Jaurinum diſtaret, duces convocatis præfectis, quotquot aderant, ac equitum & peditum præcipuis, quem quiſque locum teneret, quo ordine procederet, qui civitatem adorirentur, qui in forum advolarent, nec hoſtem conglobari permitterent, qui occupandis propugnaculis præſto eſſent, allatâ etiam eleganti picturâ, diligentiſſimè propoſuerunt. Poſt accuratam harum rerum inculcationem, eodem ordine, juſtis paſſibus procedere inceperunt, ac unâ ante dimidium noctis horâ, in conſpectum urbis propè ſepulchra Thracum ad eum locum, ubi ſuperiori anno caſtra noſtrorum poſita erant, feliciter pervenerunt. Ferunt aquilam ſupra noſtrorum agmina, à Cumaronio uſque huc volitantem viſam, militeſque eo omine boni eventus accepto, alacrius ad rem gerendam incitatos eſſe. Sed unum ad explicanda felicius conſilia & conatus obſtare videbatur, quod luna pernox ſplendore ſuo noſtros hoſtium excubitoribus haud difficulter conſpiciendos proditura videretur, idque duces ante omnia metuebant; Verum enimverò ſingulari & manifeſto Dei Optimi Maximi beneficio, mox illa paululum progreſſo exercitu, nubibus condi, ſeque obſcurius occulere cœpit; ita ut modico ſparſo lumine, noſtris favere inciperet, hoſtibus verò procul aſpiciendi facultatem adimere videretur. Illinc ad pontem progreſſum eſt, & excubitores hoſtium animadverſis ex voce & corporum motu ex noſtris, quidnam ibi inſidiarentur, utque procul irent, proclamare cœperunt. Babacurtus, cui cum ſua centuria militum munus applicandæ ad exteriorem portam, quæ pontis in medio clathris & cancellis ligneis munita erat, minoris Petardæ demandatum erat, cùm illam clauſam quidem, ſed neque ferâ, neque repagulo obſtructam vidiſſet, felici arridente fortuna ſilentio aperuit, ac Lamarſium Gallorum militum decurionem, qui majorem petarram majori Albanæ portæ admovere debebat, ut cœptam rem celeriter conficeret, admonuit; ſed etiam ibi præſentiſſimo Dei numine providente animadverſum eſt, attractilem portam, quæ attolli, ac aliam interiorem duplici velut obice claudere ſolebat, ab hoſtibus minimè ſublatam fuiſſe. Itaque eo felicior fuit, Deo juvante, petarræ admovendæ ratio: Quæ ſine mora valvis applicata, ac ſubito accenſa, eas, ruptis intus vectibus, quæ per tranſverſum extenſæ craſſioribuſque repagulis munitæ erant, momento temporis ita diſjecit, ut alteræ in forum CCC. paſſuum intervallo abreptæ provolarent: alteræ in veſtigio minutatim ſcinderentur; adeoque ingens ederetur fragor, ut hoſtes ſopiti & ſemiſomnes eo veluti tonitru audito excitarentur, & pars diſcincti & ſeminudi, pars ſolis induti tunicis arma caperent, & modò perturbatis animis ad forum, modò in arcem ad præfectum conglobati, quantum poſſent, conſertique ſeſe aggregare conarentur. Verùm ut erat à ducibus ſeveriſſimè injunctum, Babacurtus & Henricus Oborenpruccus, ipſius Suarcemburgi legatus, ſtatim per apertas portæ Albanæ fores, cum quatuor tricenariis cohortibus Gallorum & Vallonum fortiter irruperant, & forum occuparunt. Hos celeriter inſequuti fuêre Vallones & Galli mixtim, binis ſingulæ cum cohortibus, ad dextram viam petivêre, quæ ad arcem & propagnacula ducebat. Nec mora ex præſcripto Ungaricus peditatus duce Petro Orſio à dextra ſiniſtraque in pro-

Aquila ſupra noſtrorū agmina volitans.

Luna illuſtris nubecula obſcuratur.

Porta urbis petarto disjecta noſtris aditum aperit.

Mox in forum fortiter irrumpunt.

Præcipuaque loca invadunt.

propugnacula duo, quorum alterum Cæſaris, alterum Valentini Toti nomine appellabatur, provolavit, mixtuſque ſociis Gallis, qui priores erant ingreſſi, fortiſſimè rem gerere cepit. Horum veſtigiis Michael Lopes Hiſpanus cum ſua centuria mox inſtitit, & Germanicus Straſoldus nihil moratus, ac poſtremo univerſa Gallorum & Vallonum manus, ac veterani pedites Germani, docente inſtruenteque Suarcemburgo, quid quisque peteret, quo tenderet, quibus ſociis ſubſidio eſſet, in urbem introrunt. Suarcemburgus ipſe in concamerato portæ fornice, cum Sebaſtiano Tôcôlio, ac aliquanta peculiarium militum ſuorum manu ſubſtitit, ut facilius, quo neceſſitas poſtularet, ſubſidia expediret. Palffius verò cum equitibus Ungaris & Germanis, ad incerta belli in campo excubabat, ne quid illinc detrimenti ab hoſte poſſet accipi.

Rebus in hunc ſtatum deductis, tametſi hoſtes inſperatâ noſtrorum irruptione experrecti, quam ipſi nunquam fore crediidiſſent, ſummâ animorum perturbatione arma cepiſſent; tanta tamen pertinacia & contentione pugnaverunt, ut poſtquam noſtri foro & aliquot præcipuis locis potiti eſſent, tribus amplius horis ſeſe acerrimè defenderent, & plurimos ex noſtris ſclopetis & gladiis cæſos obtruncarent. Præfectus Alipaſſa ad portam, quæ exeuntibus arce ſiniſtra eſt, cum XXX. ſuorum cæſus eſt, quum alterâ manu vexillum teneret, alterâ, quamquam nullis protectus armis acriter pugnando ſeſe tueretur. Incredibile memoratu eſt, quantâ ubique obſtinatione repugnatum ab hoſtibus ſit; adeo ut uno in loco non longè à foro, ubi Oberenpruccus & Babacurtus rem gerebant, plures ducentis è noſtrorum numero cæſi reperti fuerint. Ubi vero præfectus occubuit, LX. fere noſtratium partim interfecti, partim ſauciati ſunt. Adhæc tres vel quatuor è Janiceris, ut rebus deſperatis fieri plerumque ſolet, velut in rabiem quandam verſi, tam veſano temeritatis furore perciti in noſtros irruerunt, ut quingentos in fugam converterent, adcurrentibusque ſubinde aliis atque aliis noſtros, ter repetitâ fugâ, verſus portam pedem turpiter referre compellerent; eſſetque tota res in ſummum adducta diſcrimen, niſi properè Suarcemburgus, adhortante Tôcôlio, Palffium, ut equites, qui foris vigilabant, deſcendere equis, & peditatui in urbe laboranti opem ferre maturarent, admonuiſſet. Ibi Palffius cum ſe apud equites voce & verbis nihil proficere videret, quod in re nocturna & ancipiti cunctati viderentur, exemplo tandem promovit, cum ipſe primus in pedes deſcendiſſet, & ad urbem procurrendo præceſſiſſet: Sic enim ipſi quoque minime deſerendum ducem arbitrati, relictis equis extento curſu ſubſidio ſuis adcurrerunt. Ibi recrudeſcente Marte pugna atrox & admodum cruenta redintegrari cæpta eſt: Turcis in extremo diſcrimine tanto ardore & ferocia ſeſe defendentibus, ut quidam ex eis haſtis veluti verubus transfixi, jamjamque morituri, noſtros tamen vulnerarent, & occiderent, ut victi & victores ſimul expirarent. Supra propugnaculum quoque Jacoſitianum, alia pugna cum Straſoldo & Lopes, ac Orſio & Ungaris erat, in qua Alaibegus Spahiis & Timariotis præpoſitus, cum multis ex equitum & Janicerorum ordine cæſus occubuit, ibidemque è noſtris complures cecidere. Sed poſtquam equites & Palffium auxilio ſuis veniſſe vidiſſent, pars cum Omeraga legato in arcem profugerunt, pars pulverem ſulphureum, qui ſub ejusdem propugnaculi fornice, magna copia ſervabatur, ſuccenderunt, cujus violentia disjectis fornicibus & diſſipatis per aera multis tam noſtrorum quam hoſtium corporibus, ingens utrinque detrimentum acceptum, illatumq; fuit.

Alÿ Baſſa caditur.

Hoſtes ſumma pertinacia ſe defendunt.

Equites, noſtris laborantibus opem ferunt.

Cum jam hoſtes è foro & propugnaculis omnibus pulſi cæſique eſſent, Palffius Omeragam cum iis, qui ſeſe in arcem receperant, ut ſibi ipſis, quorum jam vita & ſalus conclamata eſſet, parcendum putarent, ſeque dederent, hortari cepit; Sed quum ſe ſclopetis eminus tueri nondum ceſſarent, attractis, annuente Suarcemburgo, tormentis, ac in arcem obverſis, eorum tandem pertinacia fracta eſt, ac ad arbitrium victoris in deditionem accepti. Multi etiam hoſtium ſeſe è muro in foſſas & Danubium præcipitaverunt, quorum pars luxatis aut fractis omnibus artubus in veſtigio interiit, pars ſed admodum exigua evaſiſſe dicitur; plures per abdita domorum ac ſtabulorum latibula, ac ſubterraneas ſcrobes occultati non ſine cæde & vulneribus inde extracti fuerunt; & tandem claro jam die integra victoria, cum ingenti præda parta eſt, quum à media nocte pugnatum ancipiti Marte eſſet: præda inter duces & milites æquis partibus diviſa eſt; ſic tamen ut tormenta CXXCVIII. cum apparatu Cæſari addicerentur. Hoſtium MCCCC. cæſi ſunt, capti CCC. abſque pueris & mulieribus. Sed nec noſtris incruenta victoria ceſſit; quum præter ſauciatorum magnum numerum, quingentos & amplius milites deſideratos fuiſſe ſatis conſtitiſſet. Babacurtus felices rei ſucceſſus ad Cæſarem allaturus, per diſpoſitos equos celerrime profectus, quatuor millia aureorum nummûm donativi nomine obtinuit; ita ut millenos ex ærario quotannis caperet; Suarcemburgio autem centum millia aureorum data, & oppidum Huſtopecium in Moravia. Palffius ab Auſtriacis poculo aureo mille nummûm pondo cohoneſtatus eſt; nec à Cæſare quicquam præmii poſtulavit, quum ſe operam omnem, quam hac in re præſtitiſſet, patriæ imprimis debuiſſe, ideoque gratuito impendiſſe profiteretur.

Præda ingens parta, ac magnus tormentorum numerus.

Babacurto donativum 4000. aureorum datum.

Suarcemburgio autem 100000 donata.

Hunc in modum admirabili Dei beneficio Jaurinum recuperatum eſt, non toto quadriennio à Turcis poſſeſſum: qua in re tota illuſtre documentum capi poteſt, diu contemptas vires, ubi temporis diuturnitate corroboratæ fuerint, pernicioſas contemnentibus eſſe ſolere. Nec multò poſt Suarcemburgus priſcæ ſeveritatis exemplum Jaurini præbuit; quum Michaelem Lopes turmæ equeſtris ductorem in vincula conjici juſſiſſet. Is commilitonem quendam Gallum, qui in præda non contemnendum auri pondus acquiſiverat, clam necandum & ſterquilinio occultandum curaverat, ut auro potiretur. Tametſi igitur eum virum apptime militarem eſſe noſſet, promptaque ejus & forti operâ in capienda civitate uſus eſſet, re tamen poſtmodum comperta, & certis indiciis comprobata, de convicto confeſſoq; publice in foro capitale ſupplicium ſumi juſſit. Legati in Tranſilvania ob

recu-

recuperatum tanti momenti locum, ſacro hymno in triumphis & victorijs, ac publicæ lætitiæ ſignificatione decantari ſolito, ac tormentorum fragore edito, ſingulare ſuum gaudium teſtati ſunt: quamquam eſſent, qui ut rem fictam, & cumnientitiam, atque adeo incredibilem eſſe putarent.

Sigiſmundus in Sileſiam cōtendit.

Poſtea Sigiſmundus exiguo comitatu ſecum ſumpto, in Sileſiam iter ſuſcepit cum Alphonſo Carillio, Sigiſmundo Sarmaſſagio, & Emerico Sixoniano, cujus familiari conſuetudine oblectabatur, Joſicamque captum ijſdem in vinculis, in manibus & poteſtate legatorum reliquit, lentiſque factis itineribus Galgocium, atque inde Strigonium, poſtremò Jaurinum recens à noſtris occupatum venit, & ubique ſummis honoribus exceptus eſt; nec prius in Transſilvania fama recepti Jaurini, niſi ipſo perſcribente, credita fuit. Dimiſſo eo, unus ex legatis Iſthuanffius ad illius conjugem Cuvarij relictam cum literis Cæſaris, quibus illa ſive manere in provincia, uſque ad Maximiliani adventum, ſive ad matrem reverti vellet, libera permittebatur, profectus eſt; eamque comitantibus Stephano Chaquio, Petro Ghicio, Chriſtuphoro Quereſtutio, & Sigiſmundo Comite Turriano, quem ei mater conſiliorum arbitrum adhibuerat, Albam deduxit, atris veſtibus, quales viduis geſtare mos eſt, amictam: manſitque ibi per aliquot menſes, ac communi cum legatis cura rebus præfuit. Poſt paucos autem dies ab ejus adventu, Peczius legatus relictis Albæ collegis, Pragam reverſus eſt, Joſicamque ſecum ad novam arcem Samoſianam perductum, Alberto Hamvaio præfecto dedit, ut paulò poſt Sacmarium perductus Michaeli Siculo, qui ei loco Cæſaris nomine præerat, cuſtodiendus traderetur. Hiſtorias verò rerum Ungaricarum, cura & ſtudio, auſpicijſque, & impenſa Stephani Poloniæ Regis à Johanne Michaele Bruto doctè eleganterque ſcriptas, quæ auctore Albæ fatis concedente, apud Sigiſmundum remanſerant omnium qui viderant firma aſſeveratione digniſſimas, quæ in lucem ederentur, ad Cæſarem pertulit. Diſcedente Peczio duo legati, qui Albæ erant relicti, miſſo ad Maximilianum cum literis Nicolao Bogathio, ut venire maturaret, cohortati ſunt. Sed quum rebus ad uſum & iter neceſſarijs nondum eſſet inſtructus, cunctantibus, qui eas curabant, Cæſaris miniſtris, venire non potuit; venturum tamen cùmprimum illæ expedirentur, pollicitus eſt.

Conjunx Sigiſm. Albam deducitur.

Michaelis Bruti hiſtoria Vngarica ad Cæſarem defertur.

Maximilianus Archidux in Transſilvaniā accerſitur.

Michaelis Vaivoda legatio ad Cæſaris legatos.

Sub id tempus Michael Tranſalpinus miſſis ad legatos nuntijs, Elia Cacucio Siculo, & Petro Armenio, ſe poſt Sigiſmundi diſceſſum in ancipiti eſſe ſignificavit, quid ſibi faciundum, quove modo conſulendum ſit, poſtquam nec exercitum adverſus barbaros hoſtes abſque ſtipendio tenere queat; nec pecunia ei ingentes quotidie ad præſidia ſumptus effundenti ſuppetat, nec de Cæſaris aut legatorum mente quicquam conſtet; proinde petere vehementer, ut quid facere eum velint, admoneant, pecuniamque expediant; aut ſi id fieri nunc nequeat, quod ad multas, quæ prægravarent, neceſſitates impendenda ſit, ſe oppigneratis, quas habeat, rebus & fortunis ſuis, exercitui ſatisfacturum, dummodo à legatis certior reddatur, quem diem redimendo pignori ſtatuant, ac de ſummo rerum ſuarum ſtatu certi aliquid cum eo deliberent: ſibi pro ijs rebus decidendis venturum ad eos fuiſſe, ſed inter venandum caſu equi luxato humero facere nequiviſſe. A legatis, qui hominem militarem, & ad omnia promptum, ne ad hoſtes tranſiret, omnibus quibus poſſent artibus in officio retinendum putabant, reſponſum eſt, illum bono animo eſſe debere, futurum propediem, ut omnia pro ejus deſiderio perficiantur: deque ijs omnibus non parvi momenti negotijs, vel per idoneos homines conferant, vel ipſimet coram congreſſi deliberent; principem quoque Maximilianum interea affuturum, qui nihil quod ad ipſum propugnandum & tuendum, verum etiam ſummis quibuſvis dignitatibus & gloriæ ornamentis amplificandum pertineat prætermiſſurus ſit.

Nuntijs hoc reſponſo dimiſſis cùm nec Maximilianus veniret, nec ille ulterius expectare ſibi integrum diceret, Radulonem Clavigerum (eſt id genus officij & dignitatis, cui tributa & vectigalia cenſuſque provinciæ curæ ſunt) & Mirliſonem Logothetem legatos, rurſus eadem adferentes miſiſſet, collato cum Transſilvaniæ primoribus conſilio, ac relictis, qui res domi curarent, idoneis hominibus, ipſi ad Michaelem proficiſci conſtituerunt; ac per ſilvam Sarcaniam Cibinium, indeque Braſſonem facto itinere, ſuperatiſq; ad Rucariam villam alpibus ſexto, poſtquam Alba diſceſſerant die, cum Gaſpare Comiſio, ac Pancratio Sennieio, Tergoviſtiam pervenêre, & à Michaele, qui valetudine impeditus prodire obviam non poterat, miſſo tamen in occurſu filio Petraſcone, cum amplius tribus millibus militum, ſummo cum honore excepti fuère. Ibi poſtquam cum legatis per triduum multis ultro citroque contractis ſermonibus diſceptaſſet, & à legatis X. millia aureorum numûm in ſtipendium militare accepiſſet, tandem in hunc modum conventum eſt: Michael Vaivoda Transalpinæ Valachiæ, quæ regni Ungariæ portio, & pars eſt, princeps, Rudolphum Romanorum Imperatorem & Regem Ungariæ, pro ſuo legitimo Rege recognoſcet, contra Rudolphus provinciam Tranſalpinam ei & filio ejus Petraſconi jure hæreditario conferet, abſque ullo ſolvendi tributi onere, ſic tamen ut ipſe declarandæ clientelæ gratiâ, quotannis mittendi muneris honorarii, quantum virum principem decet, curam habeat. Si ipſe aut Petraſco filius abſque hæredibus decedant, Rudolphus & ejus ſucceſſores liberam Tranſalpinis Valachis poteſtatem concedent Vaivodam ejuſdem gentis & religionis, quam Græcam colunt eligendi, prærogativâ electionis & confirmatione ſibi reſervatâ, atque ii omnes regibus Ungariæ iuramento obſtringantur. Religio, quæ hactenus in provincia viguit, ſuo loco relinquatur: Cæſar Michaeli ſtipendium ad quinque millia hominum dabit, quibus adverſus quoslibet hoſtes rem gerat: Amicos Cæſaris pro amicis, hoſtes & inimicos pro hoſtibus & inimicis habebit. Ad quæ obſervanda quinto Idus Junij in æde Divæ Virginis Genitricis Tergoviſtiæ ſupra promontorium ſita, primus ipſe juravit ſolenne juſiurandum; ſequuti ſunt eum

Legatorū Transſilvania cum Vaivoda pacta conventa.

ſtatim

ſtatim Euthymius Archiepiſcopus Tergoviſtianus, Demetrius Vornicus ſummus provinciæ Judex, Michael arcis Craliovæ Banus, Radulo Claviger, Theodoſius Logothetes Cancellarius, Andronicus Veſtiarius Cubiculo præpoſitus, Nigronus Spatarius, Miroslo Logothetes, & Ban Calota, qui univerſæ provinciæ nomine ſimili ſe & poſteros juramento obligarunt. Quibus peractis legati Albâ redierunt, Cæſaremque & Maximilianum de iis, quæ acta erant, miſſo ad eos etiam fidei à Valachis præſtitæ diplomate, certiores reddiderunt.

Dum per hunc modum res in Tranſſilvania & Valachia adminiſtrantur, Solymanus Temesienſis purpuratus, qui binas Tranſſilvanorum obſidiones ſervatâ arce Temeſvariâ toleraverat, collectis militibus præſidiariis præfecturæ ſuæ ſubjectis, aliisque è Nandoralba & Samandria accitis, Chanadium obſidione cinxit, ac quatuor tormentis acriter verberare cœpit. Franciſcus Lugaſſius, qui non ita pridem ibi à legatis præfectus erat conſtitutus, miſſo ad eos Johanne Thurio, Franciſci prætoriani centurionis fratre, maturam opem imploravit: quæ niſi tempeſtive adferretur, ſe loco infirmo vim hoſtium diu ſuſtinere non poſſe nuntiavit. *Solymanus Temesuarienſis Chanadium obſidet.* Nec mora, legati Georgio Quiralio Varadini præfecto in mandatis dederunt, ut partem militum eo mitteret, ac præſidio, quod in oppido Joſſeo erat, ut in auxilium adcurreret, juſſere: Media quoque pars prætoriani militis ſecundo Maryſo flumine celeritatis cauſa iſthuc miſſa eſt: quibus omnibus deducendis Thurius operam diligentem præſtitit. Verum quum hoſtes auxilia obſeſſis venire cognoviſſent, incepto deſtiterunt, retractisque tormentis eo, unde venerant redierunt; villas tamen aliquot & pagos circumvicinos igne & ferro vaſtarunt. *Irrito conatu abſcedit.*

Ejus Solymani inſolentiis permoti legati, conſiliis cum Andrea Barciano Caranſebeſſij & Lugaſſi præfecto communicatis, qui diu apud Nadasdium rem militarem ſecunda nominis fama exercuerat, & virtute ac præclarè factis ad eam præfecturam conſcenderat, contulerunt, daret operam, ſi qua occaſio daretur, ut dum rapinis & prædæ è regionibus noſtris abigendæ inhiat, notabili aliquo detrimento afficeretur. Is navandæ operæ cupidus, re cum transfugis quibusdam, qui Temeſium clam fugientes, Turcicæ ſuperſtitioni ſeſe addixerant, communicatâ, atque adeo impunitate ac oblivione omnium ſcelerum eis promiſſa, ſi Solymanum in inſidias perducerent, brevi effecit, ut deſiderii votique compotes redderentur. Itaque Solymanus à transfugis perſuaſus, qui oppidum Lugaſſum infirmo muro, ac quibusdam in locis pertuſo facilè capi poſſe affirmabant, ſeque primos in iisdem explorandis offerebant, mille equites, totidemque pedites ad iter accingi, ſeque in hoſticum vadentem ſequi juſſit. Cum pridie Nonarum Juliarum ſub veſperum Temeſſio egreſſus eſſet, & peditarum præmiſiſſet, ut ſunt æſtivæ noctes admodum conciſæ & breves, ante auroram tamen Lugaſſum pervenit, ubi à Barciano & præſidiariis, qui quo itinere, quo numero veniret, quibusnam ex partibus oppidum adoriri vellet, docentibus clam transfugis, bene ſciebant, paratis animis viribusque expectabatur. *Solymanus* Itaque Turcæ obſcura nocte magno ſublato clamore oppidum invadunt; ſed Barcianus egregiè ſeſe defendendo tamdiu, donec illuceſceret, eos ſuſtinet: mox dubiâ adhuc luce portâ erumpit, & ducentis peditibus ſclopetariis, quos prope ſuburbia idoneo in loco occultaverat, & quando ad conſerendas cum hoſte manus ventum foret, prodire juſſerat, ſignum invadendi dat: pugna atrox & cruenta exoritur: Turcæ à fronte à tergo circumventi in orbem pugnare coguntur; & tandem dum ſe à ſclopetariis incumbentibus confertim proſterni vident, in fugam conjiciuntur: multi capiuntur, ſed multo plures cæduntur. *non mediocrem cladem a Barciano accipit.* Solymanus præcipiti equo vectus profugit, victoriâ Barciano relictâ: dumque intenſo curſu percitus ad pontem Temeſio flumini impoſitum perveniſſet, illum à noſtris disjectum reperit; quamobrem metu cogente fluvium cum paucis transnatando ſuperavit, ſicque in tutum ſe recepit. Ex noſtris nemo alicujus hominis miles deſideratus eſt, præter Johannem Joſeſſeium, qui quum vulnus in capite accepiſſet, eodem die interijt. E Turcarum numero CCL. vivi in noſtrorum poteſtatem devenerunt; ac inter eos Ibraim Aga equitum Centurio veteranus, cum multis alijs præcipuæ dignitatis; qui nec ſe paſſus vinciri, nec pedes compedibus conſtringi, octo millibus aureorum numũ intra triduum perſolutis, ſe redemit. Cæſorum capita CC CXI. perticis & longurijs è muro præfixa ſpectaculo fuerunt, & ſpolia præter opinionem multa. Signa vero magna deaurata duo relata, & tertium, quod Solymani proprium erat, anguſtum quidem, ſed in longum extenſum, ut haſtam, cui affixum erat, longitudine ſuperaret. Quæ Albam ad legatos cum captivis & muneribus perlata fuère. Caſtigatâ hunc in modũ Solymani temeritate, modum poſtea excurſionibus & direptionibus poſuit, & non multos poſt dies Budam translatus, infeliciorem quam nunc fortunam expertus eſt, quum non toto vertente anno à paucis peditibus, qui Strigonio egreſſi propè thermas Budenſes, quæ Muſtaphanæ vocantur, ſeſe abdiderant, captus fuit, ut ſuo loco dicemus.

Cum interea crebrioribus nuntijs, qui ferè quotidie veniebant, adferretur Turcarum ingentes copias, partim jam Samandriam, partim Nandoralbam perveniſſe, & Satergim, qui eis præeſſet, brevi ſubſequuturum, & conſilia de bello Tranſſilvanis inferendo agitare; *Maximilianus iterum, ut in Tranſſilvaniam iter acceleret, vocatur.* Legati miſſo per celeres equos Georgio Herbeſtainio Feliciani filio, Maximilianum denuò ad feſtinandum & defendendam provinciam invitavère; cui ſe propediem venturum promiſit. Sed quum mora nimium longa videretur, Joanem quoque Beicium, qui cum ſolicitudine adventum ejus urgeret, non multò poſt miſerunt: isq; illi Tapolciani occurrit, & de ſtatu Tranſſilvaniæ, deque aliis rebus, quas illum ſcire intererat edocuit. Nec minore cura ac ſolicitudine inter hoſce adventantium hoſtium rumores, premebantur, tuendæ, & in tutum emittendæ Mariæ Chriſtiernæ Sigiſmundi conjugis, ejuſdemque Cæſaris agnatæ, fœminæ undecunque præſtantiſſimæ. Itaque adhibito in conſilium comite Turriano viſum eſt, ut quando incertum foret, quorſum hoſtes arma inferrent, ſatius eſſe, ut tempeſtive pedẽ efferret, quam Maximilian.

fruſtra expectando interclusâ ab hoſtibus in diſcrimen conjiceret. Approbato conſilio, ſic ſui itineris rationes explicavit, ut ſtatim Cuvarium proficiſceretur, ibique decem dies quieſceret, denique Calen. Septemb. viæ ſe daret, rectaque Gracium ad matrem contenderet. Nec diu morata, conſcenſis curribus Albâ Claudiopolim diſceſſit, ut inde Cuvarium ire maturaret.

Maria Chriſtierna Sigiſmundi uxor domum redire ſtatuit.

Tartarorum legati in Tranſſilvaniam veniunt.

Venère inter hæc per Moldaviæ fines in Tranſalpinam Valachiam, indeque in Tranſſilvaniam ad legatos Caſi Queraij Tartarorum Precopenſium ſive Tauricanorum principis nuntij, Seferſahes, & Alexander Palæologus, natione & religione Græcus, nomine principis ſui referentes, illum literas Sigiſmundi, quas antea per Johannem Bernadſſium, & Georgium Thracem cum muneribus miſiſſet, ac poſtremò ſex millia aureorum nummûm à Johanne Peſonienſi legatorum nuntio dono allata accepiſſe, eàque ſibi tam grata accidiſſe, ut ſi Mehemeti Turcarum principi bellum adverſus Ungaros gerenti operam ſuam non obtuliſſet, prius quam legatorum literæ ad eum perlatæ eſſent, minimè ſe hoc anno ſuas vires cum Turcis conjuncturum fuiſſe, quod ab illis ut ingratis & inſolentibus barbaris alieno eſſet animo, utpote pro quibus ipſe apud Perſarum regem bello captus, compedes & catenas, ac extrema captivitatis incommoda pertuliſſet, quorum veſtigia & vibices etiam nunc in manibus, collo, & cruribus, totoque corpore gereret, ac ægerrimè libertatem recuperaſſet; poſtea verò Sinano Jaurinum obſidente, ac ponte Danubium ſternere conante, ipſe primus omnium equo in flumen advecto, cæteros ad tranſnatandum invitaſſet: Verùmtamen, pro ijs omnibus nullam à Turcis gratiam, ſed graves magis injurias, & varia contumeliarum genera pertuliſſet: Nihilominus ut legatorum ac Chriſtiani Imperatoris amicitiam, ſe non verbis duntaxat, ſed re ipſâ plurimi & maximi æſtimare demonſtraret, ſe in caſtra Turcarum, qui nihil niſi ipſo præſente tentaturi eſſent, iturum quidem, ne non obſervatæ fidei argui ab ijs poſſet: Sed ante Calendas Octobres ſe è campis Doburgianis pedem minimè promoturum, ut hæc mora ipſis qualicunque commodo eſſe poſſit. De jungendis ulterioris amicitiæ officijs poſſe nunc, ſi ipſis videatur, cum nuntijs tractari, quos ejus rei cauſa mittendos cenſuiſſet, ut ipſorum rationes intelligerent, & ad ſe referrét. Legati re cum Napradio, Comiſio, Toldioque, & alijs Tranſſilvanis communicata, nuntios gladijs auro atque argento elaboratis, ac pecuniâ donatos, ad Maximilianum qui jam erat in itinere, rejiciendos duxerunt, & adhibitis itineris ducibus, qui eos ubique publico ſumptu deducendos curarent, dimiſerunt.

Jam Valachia ad obſequium Cæſaris reducta, Chanadio obſidione liberato, pulſis & fractis ad Lugaſſum hoſtibus, Tartarorum gente emollita, ſtipendijs omnibus ad eum diem exſolutis, & Maximiliano adventante provinciæ quies & tranquillitas parta eſſe videbatur, quũ unius hominis pravum & inconſtans ingenium quod nec principatus curam, nec privatæ vitæ quietem toties præoptatam pati potuiſſet, inauſpicato adventu, omnia quam rectiſſimè proviſa perturbavit & evertit. Nam Sigiſmundus repetendæ poteſtatis avidus, cui Opolitana ſedes in Sileſia à Cæſare aſſignata, uti Tranſſilvaniæ impar & inops ſorderet, à nonnullis etiam Tranſſilvanis, ut poſtea patuit, incitatus XX. die Auguſti, relictis in via ſuis, ipſe paucis comitatus, diſſimulata perſona, Claudiopolim de improviſo venit, rectaque ad Michaelem Catonanum, qui eo tempore prætoriana poteſtate fungebatur, divertit; & ab eo conjugem, a qua ſine cauſa diſceſſerat, in urbe eſſe & reditum ad matrem adornare intellexit. Eum igitur ad illam precibus in templo vacantem ire jubet, dicereq; ſuo nomine ſe ad illam ſalutandam veniſſe. Perturbata illa rei novitate, ſe mox peracto ſacro ad hoſpitium redituram, nec colloquium detrectaturam per interpretem reſpondit. Tum illam conſilij inopem & auxilij indigam, ſimulatis blandimentis promiſſiſque ad ſe allicit: nec mora Benedictum Macedium, & Stephanum Lazarium, prætorianorum militum præfectum, apud quem claves urbis portarum ſervabantur, mittit, qui clam legatis Albam intromiſſas, deinde in caſtra, quæ propè Sebeſſum erant, ad Boſcaium proficiſcitur, eiq; literas reddit Claudiopoli exaratas, cætera quæ habebat in mandatis ſermone exequitur. Boſcaius rapta, quam diu optaverat, occaſione nihil cunctatus, ad Cornelium de nocte adhuc in tentorio quieſcentem, armatorum caterva ſtipatus venit, Sigiſmundumque rediſſe è Sileſia, & cum conjuge ſimul Claudiopoli eſſe nuntiat; proinde ut vel illum denuo in principem recipiendum conſentiat, vel ſibi in veſtigio moriendum ſtatuat, brevi ſed acerba denuntiatione ſignificat. Cunctantem illum & perplexum, eadem iterum atque iterum ſevero vultu repetendo deterret, & extremi ſupplicij metu coactum in ſuam ſententiam pertrahit. Mox Siculos, quorum præcipui in caſtris erant, operâ Moyſis Siculi, quem antea ſibi adſtrictum reddiderat, promiſſa eis veteris immunitatis reſtitutione, in partes traductos ſibi conciliat: prætoriani pedites intellecto reditu illius, ac Siculorum conſpiratione ſponte Boſcaio nomina dant, & ad illum deficiunt.

Sigiſmundus ex Sileſia in Tranſſilvaniam revertitur.

Et principatum, duce Boſcaio ſibi iterum vendicat.

His ad legatos perlatis, quod inermes ſoliq; cum paucis familiaribus eſſent, neq; copiæ quas Sigiſmundus Racocius Cæſaris pecunia conductas mittere debuerat, præter Paulum Melithium adeſſent, qui etiam ſuas turmas per pagos circa Claudiopolim diſtributas reliquerat, quidnam facerent, quæve conſilia captarent, non ſatis expediebant: nam ipſi de Sigiſmundi conatibus ad reditum ſe parantis aliquid ſubodorati, Cæſarem ante admonuerunt, ut in Sileſia eis obviam eundum cenſeret, ne ille revertẽdo maleſanis conſilijs provinciam perturbaret; idque minimè neglectum eſſe ſibi perſuaſerat. Re inopinata perculſi, ſuos homines citatis equis in caſtra mittunt pro Comiſio celeriter advocando, ut cum eo conſilia communicarent, qua ratione, quibuſve viribus flagitioſiſſimis hominibus reſiſtendum foret. Verum quum illum, ea quam retuli ſalutis vitæque amittendæ formidine, præoccupatum cognoviſſent, & nonnulli ex iis, in quibus ſumma fides eſſe debebat, vacillarent, nonnulli verò apertè defeciſſent; id quod facere poterant, ſcriptis ad Saxonicas Civitates & Claudiopolitanos literis, eos præſtiti nuper Cæſari ſacramenti admonitos, ut tam flagitioſo infamiæ ac violatæ fidei facinore abſtinerent,

Legatorum Caſar. literæ ad Maxim. intercepta.

ſtinerent, cohortati ſunt. Ad Maximilianum quoque triplices unius ejuſdemque argumenti literas dedêre, quibus illum ad conſilia viro principe ac bellicoſò digna amplectenda, nec intermittendum iter incitabant, nullam fore, dummodo veniret provinciæ occupandæ difficultatem, quod nondum factionis Boſcaianæ vires coaluiſſent, aut uſque adeo magnum incrementum ſumpſiſſent, & multô maxima pars adhuc ad Cæſaris ſtudia propenderet; tantas eſſe ei vires, ut hunc profligatæ impudentiæ atque inconſtantiæ hominem haud magno labore provincia exturbari poſſe providerent. Sed Georgius Palaticius, qui unas literas clam Caſſoviam perſerendas ſub fide acceperat, Boſcaio ad conciliandum ſibi favorem tradiderat; alteræ à Nicolao Hamoldo, excuſſis Tordæ, dum equos permutaret, omnibus ſarcinis & corporis linibus, non ſine capitis diſcrimine erant ademptæ; tertias Johannes Marcus Ragiſinus, à ſociis Italis proditus, dum apparitores nocte intempeſta, effringendis hoſpitij januis incumbunt, id quod erat ſuſpicatus, confeſtim devoraverat. His rerum perturbationibus, ac mutato provinciæ ſtatu audito, Tartarorum nuntii, qui ad Maximilianum contendentes erant in itinere, omiſſa legatione ad ſuum principem redierunt.

Boſcaius ad legatos ſe cõfert.

Interea illuceſcente die Boſcaius è caſtris, ubi jam voti compos erat factus, adducto per vim ſecum Comiſio in urbem armatus ad legatos venit, ingreſſuſq; ad eos, literas Claudiopoli à Sigiſmundo principe allatas retulit, vocatoq; Macedio qui una venerat, eas reddi juſſit. Scribebat ſe reverti ſſe in provinciam ſuam, & cum conjuge rediiſſe in gratiam, hortariq; eos, ut ad ſe venirent: Sed legati re dilatâ ſe conſilium ex tempore capturos reſponderunt. Boſcaius inde cum multis ſuorum armatis in palatium ingreſſus illud occupavit, & Albertum Serdahelium, quem legati præfecerant, ſuo loco reliquit; ita ut Franciſcum Lecenianum ei collegam adjungeret, moxq; in caſtra eſt reverſus. Ibi convocata concione Sigiſmundum à Germanis ludibrio habitum rediiſſe Claudiopolim, ac cum conjuge ſimul converſari retulit: illum meritò recipiendum eſſe, qui erga univerſos ſe liberalẽ & munificum præſtitiſſet; nec eſſe dubium, quin idem deinceps facturus eſſet: à Germanis natura cunctantibus ac parcis nihil eſſe boni expectandum, qui nec copias, nec pecuniam, nec auxilia hactenus miſiſſent, Maximilianum non eſſe auſum in provinciam venire, ſe à legatis in hunc uſq; diem vana ſpe lactatos eſſe: nullum in eis perfugium, hoſtes in armis, periculum præſens eſſe: igitur ſibi neceſſariũ videri, ut de hoc principe divinitus reducto animos reſumant, ſceptraq; ei rurſus tradant. Quæ quum diſſeruiſſet, omnes aſſentiri, Sigiſmundum principem proclamare, multos illi annos, multam felicitatem precari: cumq; Cornifius conſilia non eſſe præcipitanda, nec Cæſaris obliviſcendum, cui paulò ante fides publica obſtricta eſſet, dicere cepiſſet, parum abſuit, quin ab inconditis & in furorem verſis trucidatus in fruſta ſecaretur.

Palatiũ occupat.

Vocataque concione Tranſſilvanos ad deſectionem ſollicitat

Sigiſmundo principatum reſtituit,

Miſſi ergo Claudiopolim, qui hæc nuntiarent, & de principatu reddito gratularentur, legatis arctâ cuſtodia adhibitâ; ita ut ſclopetarijs prætorianis per vices interdiu noctuque excubantibus, nemini ad eos aditus pateret; nec multò poſt Stephanus Bodonius à Boſcaio miſſus, ut ſe domi continerent, ſi ſalvi eſſe velint, apertè denuntiavit. Paulus etiam Melithius, qui biduo ante ad eos venerat, unà detentus fuit. Interea Sigiſmundus Napradium Epiſcopum, & Chriſtophorum Quereſturium, quod ad eum deficere nollent, hunc quidem ſecum ſeriô agi putantem, quod & ipſe ſeriò ageret; illum verò ſimulato in ſpeciem dolo, adhibitis cuſtodibus detineri juſſit; ſed paulò poſt utrumque dimiſit: ac deinde Tordam cum coniuge venit, eoque conventum indixit, ut denuò ad regẽdã provinciam juraret. Eodem & legatos accerſendos curavit, literaſque ſua & conjugis manu ſignatas per Stephanum Thracem miſit, id abſque ambagibus denuntiando, ut ſi ſponte venire nollent, etiam invitis veniendum eſſe ſcirent. Itaq; ſub eadem cuſtodia, nocte concubia & pluvioſa, itinereque cœnoſiſſimo Tordam deducti ſunt, comitantibus cum turma equeſtri Stephano Petquio, & Nicolao Viteſio, ac armata peditum prætorianorum cohorte; cui celeritatis cauſa currus aliquot dati erant, quibus veherentur. Tordam quum perventum eſſet, quinto poſt die legatos inter duos prætorianorum ordines ad ſe accivit, cæteriſque arbitris, præter conjugem, ſemotis, humanioribus quamquam ſimulatis verbis uſus, factum ſuum excuſavit, ſibique ipſi moleſtum eſſe dixit, quod ſuo è Sileſia reditu Cæſarem offendiſſet; invitum tamen ſe facere coactum, quod ei & locus ad habitandum commodus, & ad victum neceſſaria defuiſſent; ſe tamen etiamnum veterem erga Cæſarem obſervantiam & fidem retinere, dummodo apertum ei bellum non inferat, nec Maximilianus eum provinciâ exagitandum putet: quæ tametſi ab optimis & prudentiſſimis principibus minimè expectanda cenſeat; ſi quid tamen forte adverſi ingruere videret, ſe aliorum quoq; principum viribus convocatis ſubſidia ad defenſionem comparaturum. De ipſis dimittendis, quos neque capiendos voluiſſet, cum primum in publico conventu cum ſubditis colloqui licuerit, daturum operam, ut ſalvi integrique dimittantur.

Legatos Caſ. cuſtodia tradit.

Legatis Caſar. Tordam adductis Sigiſm. ſe excuſat.

Mehemetes Satergis Chanadium, Aradum, & Naglacum occupat.

Poſtquam inter hæc colloquia ſacramentum ad ſervandas provinciæ leges publicè præſtitiſſet, cognitum eſt Satergim Mehemetem purpuratorum ſecundum, verſis in fines Tranſſilvaniæ armis Chanadium obſediſſe, ac diffugiẽte Franciſco Lugaſſio præfecto & præſidiariis occupaſſe; eodemque itinere Aradum & Naglacum à noſtris metu perculſis deſerta, quæ omnia à legatis non ſine ſumma laude ſervata erant, in poteſtatem hoſtium deveniſſe, & hoſtes Varadinum tendere; conſilio cũm Boſcaio Napradioque habito, Matthæum Barbelium ad Satergim miſit, ab eoq; ut legatum in caſtra ad eum mittere liceret, impetravit; Moxque Stephano Ovario iſthuc miſſo, ſumma ope niti cepit, ut fœdus intermiſſum cum eo revocaret; de cujus conditionibus tranſigendis legatos quatuor Lippam mittendos petebat, ſeq; totidẽ miſſuros pollicebatur, Pancratium nempe Senniciũ Georgium Palaticium, Lupum Cornifium Siculum, & prætorem Saſſebeſſianum. Mens animuſq; ejus erat, ut ſi aliter cum hoſte tranſigi non poſſet, quam ut legati Cæſaris dederentur, idq; Satergis urgere imprimis videretur, accipiendam ad extremum conditionem cenſeret.

Legatus Sigiſm. de fœdere ad Mehemetem miſſus, re infecta redit.

Verùm felici eorum ſorte evenit, ut Ovarius adeò alienum ab omni fœderis mentione barbari animum reperiret, ut etiam jurgiis exceptus, convitiiſque proſciſſus, abire in malam crucem juberetur, diceretque Sigiſmundo, ſe nihil cum eo, ut deſertore, commercii habere velle, ſed primum omnium ad Varadinum expugnandū tendere; quo occupato, ubicunque eum reperiret, armis perſequi ſtatuiſſe: ſi quid de fœdere agere vellet, id Byzantii experiretur. Qua belli denuntiatione territus, legatos mitiùs, humaniùſque habere cepit, ac ad Cæſaris clementiam confugere, quam incertam barbarorum fidem, cum certo ſalutis diſcrimine tentare neceſſe habuit; ac poſtmodum cum conjuge Albam cōtendit, & altero poſt die eos ſub eadem cuſtodia ſe ſequi juſſit; illinc Paulum Melithium Calendis Septembris, ita ut legati pro illo intra vigeſimum diem redituro ſponderent, certis propoſitis conditionibus Caſſoviam dimiſit, quarum ſumma erat, ut imperata mittendorum legatorum ad Maximilianum poteſtate, res ſuæ ac currus & impedimenta à Nicol. Zelemerio ex itinere retracta, ac juvenes quidam eodem tempore intercepti, intra eum diem redderentur, quibus ipſe receptis legatos eſſet dimiſſurus. Sed quum poſt illius diſceſſum cognoviſſet de Stephano Joſica eodem die Sacmarii juſſu Cæſaris capitale ſupplicium ſumptum eſſe, ad novas iterum res & nova conſilia animum convertit, ut legatos compedibus vinctos, & in diverſas arces ſeparatim cuſtodiendos amandare conſtituiſſet; mox tamen à conjuge & Comiſio precibus fatigatus delinituſque expectandū Melithium decrevit: poſtquam Joſicam ſuo judicio juſſuque captum, ac affectati regni ſuſpicione damnatum, jamque cæſum in vitam revocari non poſſe ſatis ſciret. Interea Gabriel Hellerius, ac Lucas Trauſnerius Claudiopolitanus Civis, quos per ſpeciem incuſandorum falſo legatorum, re autem vera explorandis rebus Caſſoviam miſerat, redierunt, pacatiora de Maximiliano, quam ipſe animo conceperat, adferentes. Melithius quinque ad diem præſtitutum adfuit, tali Maximiliani decreto allato, ut ſi ipſe ad nonum poſt diem, Legatos Sacmarium venire permitteret, currus & res, famulique ejus eodem die ibidem ſtatuerentur. Per hunc modum legati recuperata libertate Sacmarium primo, ac deinde Caſſoviam ad Maximilianum, gravi tunc morbo implicitum, redierunt.

Joſica Cancellarius capite multatur.

Legati Caſ. dimiſſi à Sigiſmundo Caſſoviam redeunt.

Interea quum tam à ſpeculatoribus, quam captivis certius cognitum eſſet, Satergim, uti Stephano Ovario prædixerat, Varadino arma illaturum, Maximilianus miſſo ad præſidiarios, & Georgium Quiralium præfectum, Paulo Niario, ut fidei Cæſari præſtitæ memores, majora in urbem arcemque præſidia ac commeatum, & res tolerandæ obſidioni neceſſarias reciperent, cohortatus eſt. Eodem tempore Sigiſmundus quoque ſuadente Boſcajo, per Stephanum Chaquiū diligentia ſingulari egit, ut ſibi ab exilio reduci, ac in priſtina principatus jura de integro recepto arcem, civitatemque reddere ne cunctarentur; ut de iis, quæ ſuſtinendis hoſtibus neceſſaria eſſent, providere, aut fœdere cum illis percuſſo, bellum alio avertere poſſet. Quum ſummis utrinque ſtudiis contenderetur, Quiralius cum Georgio Corlatovitio, cui cuſtodia arcis commiſſa erat, & præſidiarii milites, oppidaniq; diu in ancipiti hæſerunt quamnam in partem inclinarent, poſtremo quum etiam Ambroſium Dereſquianum Calviniſticæ ſectæ concionatorem, magna inter eos auctoritate pollentē conſuluiſſent; atque is decere omnino reſpondiſſet, ipſos, qui Pannonici ſanguinis eſſent, poſthabita damnataque Tranſſilvani levitate atque inconſtantiā, datæ ſemel fidei religionem tueri, niſi à Cæſaris legatis juramenta ſyngraphis roborata ipſis remitterentur: illa vero a Boſcajo, excuſſis legatorum ſarcinis & literis nuſquam inveniri potuiſſent, quòd ſyngraphæ ad Cæſarē miſſæ eſſent; ad extremum pro Cæſare & Maximil. ſtare conſtituerunt; freti ſe fidei ſervatæ & religionis nomine, ac Cæſaris curâ auxilioque adverſus infenſiſſimos hoſtes arcem urbemque incolumem conſervaturos. Quibus à Paulo Niario cognitis, Maximilianus ſine mora, tormenta bellica, pulveris ſulphurei magnam copiam, item XXIV. plauſtra ligonibus, palis ferreis, batillis, ſecuribus, & id genus inſtrumentis plena Varadinum invehi, eundemq; Niarium, ac Melchiorem Rederum Sileſium clarum militiæ virū. & egregium ducem, id munus ſponte ſubire volentem, cum tribus millibus peditum Germanorum, ac cum Joanne Marco Iſolano Bononienſi Italorum peditum præfecto, ac mille Ungaris arcem ingredi, ſeque ſuſtinendæ obſidioni præparare juſſit. At Satergis, poſtquam Caſim Hamum & Tartaros variis nuntiis & literis, ut venire maturarent, fatigaſſet, nec illi diverſis uſi excuſationibus veniſſent, niſi novum illis pontem prope Panchovam ad traiiciendum Danubium faciundum curaret, quod Nandoralbam circumducere longis anfractibus exercitum tam difficile quam tardum foret, non prius quam ad Calendas Octobris eos in caſtra recipere potuit; quæ ſeparato à Turcarum caſtris loco, uti aliàs fieri conſueverat, collocata fuerunt.

Varadinenſes, rejectis Sigiſmundi promiſſis fidem Cæſari datam ſervant.

Niarius ac Rederus cum ſelecto præſidio Varadino imponuntur.

Promotis Chanadio copiis, Turcæ & Tartari, inter Chryſium & Maryſium amnes, qui è Tranſſilvania profluentes, ille quidem apud Chongradum, hic vero ad Segedinum oppida Tibiſco miſcentur, facto itinere, ad quartum Nonas Octobris Varadinum pervenere; fuitque memoratu dignum, non tantum eodem tempore, ſed ipſa ferme ejuſdem diei hora Varadinum ab Turcis, Budam vero à noſtris obſidione cinctum eſſe, & poſt irritos XXX. dierum conatus, utraque caſtra tanto diſſita intervallo, eodem die rebus infectis ſoluta fuiſſe. Triduo poſt perfectis Turcarum munitionibus, noſtri ſuburbiis oppidoque incenſo, ne hoſtibus uſui eſſent, ſeſe in arcem receperunt; ac diviſis ſtationibus, tormentiſque & rebus neceſſariis ſingulari diligentia diſpoſitis, ſeſe ad defenſionem compararunt. Hoſtes è duobus aggeribus arcem verberare inſtituerunt, quorum unus, quod paulo longius diſtaret, quam quod propugnaculo diruendo admodum ex eo noceri poſſet, Satergis inſequenti nocte tormenta propius protrahi, ac ad domum lapideam, quam Johannes Gicius ad lapidis jactum prope arcis foſſam ſuperioribus annis ædificaverat, aggeres erigi juſſit, unde mœnia ſumma vi dirui cepta ſunt. Nec noſtri, quin hoſtes in aggeribus verſantes, aut neceſſariarum rerum cauſa hinc inde commeantes & diſcurrentes fauciarent, aut interficerent, ab emittendis continue ex arce tormentis abſtinebant. Satergis cum mœnia

Varadinum à Turcis, Buda à noſtris, eodē die obſidentur.

Eodemq; etiā die utrinq; obſidio ſolvitur.

per

per ſe natura & arte munitiſſimam eſſe, tum vero ab iis, qui intus erant, ſumma virtute defendi conſpicatus, ideoque obſidionem diuturnam fore arbitratus, habito cum Tartarorum principe conſilio, excurſiones in proximas regiones, modò has, modo illas fieri inſtituit; ut caſtra, quæ ob continuas pluvias & itinerum difficultates, commeatuum convectione impedita, rerum ad victum neceſſariarum penuria laborare videbantur, majoris pecoris & aliorum obſoniorum recenti præda nonnihil recrearentur. Quod quemadmodum à Tartaris frequenter & magna celeritate fiebat; ſic ex adverſo ſæpe à noſtris, qui è Callone, Tocajo, Echedio, ac caſtris, quæ ad Racamaſſum oppidum locata erant, impigre obviam excurrentibus, deprehenſi, extorta præda, liberatiſque captivis interficiebantur. Ejuſmodi hoſtium & maxime Tartarorum rapinis & populationibus accidebat, ut miſera plebs metu perculſa, relictis ſedibus, pars Sacmarium & pacatiora loca, pars in remotiores Tranſilvaniæ ſeceſſus, tranſcenſis montibus & ſilvis, ſeſe cum uxoribus & parvis liberis reciperet: & omnia fere loca hinc uſq; ad Claudiopolim, illinc vero Vardam cis & ultra Tibiſcum, exulibus & profugis referta eſſe conſpicerentur.

Tartarorum rapina & populationes.

Interea quamvis tormenta dies & noctes nequaquam ceſſarent, tamen Satergis quo majorem obſeſſis terrorem incuteret, ſubruendum cuniculis murum exiſtimavit, tormentorumq; magiſtris, ut egerendæ ſub fundamentis humo operam darent, mandavit. Quod cùm ab obſeſſis animadverſum eſſet, alium cuniculum in cōtrarium agere neceſſarium duxerunt, ac Iſolano earum rerum perito, ac navandæ operæ cupido, ejus effodiendi negotium impoſuēre. Cum verò hoſtes ignari noſtros intus ipſorum conatibus occurriſſe, pulverem ſulphureum ſcrobibus ſuppoſitum ſuccendiſſent, flamma meatum ſibi reperiente, labor omnis & opera fruſtra fuit; ſic tamen ut Iſolanus, qui aſſiduus in opere erat, ſuccenſi pulveris vi non paucos ex ſuis amitteret, & ipſe in facie fœdè uſtulatus ſummum vitę diſcrimen adiret. Cum verò jam tormentorum aſſiduis ictibus mœnia proſtrata oppugnari poſſe viderentur, Satergi jubente magna Janicerorum, ac promiſcua Aſaporum & aliorum pedeſtris ordinis militum turba, ingenti ſublato clamore ad muros, qua hiatum fecerant, irrupit, & atrox certamen contractum eſt, Turcis ſuperare mænia contendentibus, noſtris verò pari conatu ea defendentibus. Diu acriter pugnando, res & victoria in ancipiti verſabatur: Sed ducibus & Redero imprimis ſuos, ac Niario Ungaros cohortante, ad extremum hoſtes, qui confertiſſimi ſubierant, partim haſtis & ſclopetis, partim tormentorum vi deturbati, ingenti acceptа clade, retro in caſtra profugerunt. Qua in re præter Iſolanum, qui tametſi vultum & ora fœdatus, ac ſolis oculis extantibus caput faſcijs involutus, ad navandam operam prodierat, Jo. Seleſteii mira virtus & fortitudo enituit, qui illis diebus Aradio à Turcis pulſus, Varadinum ſe contulerat. Is enim tubis fictilibus & ſacculis lineis pulvere ſulphureo repletis, & in hoſtes jactis impigrè rem gerebat; qui dum funiculo ardente indito ignem concepiſſent, magna in hoſtibus ſtrage editâ crudeliter ſæviebant, ut plurimi diſceptis membris in veſtigio occum-

Hoſtes, oppugnationem aggreſſi deturbantur.

berent, multi ſemiambuſti in foſſas præcipitarentur. Germani quoq; partim glandibus peritè exploſis, partim prælongis haſtarum cuſpidibus hoſtes etiam loci iniquitate impeditos, deturbabant.

Turcæ cum cæde rejecti, nequaquam tamen animis fracti, continuare obſidionem, & tormenta in arcem aſſiduè emittere non deſinebant, & magna quotidie obſeſſis detrimenta inferebant. Nam & præaltam templi turrim ingenti ruinâ deciſſerant, æreis campanis ruptis, & cum magno tinnitu ac ſtrepitu decidentibus, iiſque aliquot militibus, qui in ſtatione erant, oppreſſis & interfectis: & pleroſq; Janiceri ab aggerum lateribus inſidiantes ex occulto feriebant; ita ut propugnacula defenſoribus nudarentur, nec ullus editioribus in locis abſq; vitæ periculo verſari aut conſiſtere poſſet: ac milites & duces ſcrobes ſubterraneas ſibi parare cogerentur, queis ab ictibus majorum, minorumque pilarum tuti eſſent, nec niſi raro & dubio procurſu, ad mænia ſpeculandi cauſa prodirent. Illud ſanè miraculo proximum fuit, inter tot & tantos innumerabilium pilarum ictus, qui dies & noctes ſine intermiſſione hinc inde volitabant, ſtatuam equeſtri D. Ladislai Regis Ungariæ, ejus nominis primi, quæ in veſtibulo majoris templij miro & eleganti artificio ex ære fuſili conflata, marmoreæque baſi ſuper impoſita eſt, illæſam atq; intactam permanſiſſe, quanquam parietes circum ſupraq; & infra plurimis paſſim ictibus pertuſi eſſe conſpicerentur.

Ea re animadverſâ, Turcæ noſtros metu perterritos eſſe rati, ex aggeribus deditionem poſtulare, varijs linguis arcem petere & abire volentibus incolumitatem offerre; ſed quum nihil ex arce reſponderetur, iterum ad repetendā oppugnationem accingi. Sed ad eundem muri hiatum ſummis viribus & magno numero procurrentes, ſcandere muros cepēre; ſed noſtris impigrè contra ruentibus, incidenteſque crebro glandes, & majores pilas nec quicquam curantibus, pugna collato pede, & diu ancipiti eventu commiſſa eſt. hoſtes enim, ut partum magno labore in mænibus locum tuerentur, acerrimè pugnare, noſtri viciſſim non pro muris duntaxat, ſed pro aris & focis, proq; vita & ſalute ſtrenuè reſiſtere; eoq; tandem certamen proceſſit, ut adcurrentibus Redero & Niario, recollectis viribus redintegrato prælio ad extremum hoſtium impetus egregiè reprimeretur, victiq; & è ſuperiore loco deturbati, fœdam fugam capeſſere, & in caſtra profugere compellerentur. Ea die fortiter pugnando Georg. Quiralius, veteranus loci præfectus, ſeptuagenario proximus, glande per ilia trajectus, non ſine ſummo ſociorū dolore occubuit. Certatum eſt poſtea quoq; pro mænibus, multis utrinque cadentibus ferè quotidie; conatique ſunt Turcæ ſæpiſſimè conſcendere hiantes muros; ſed ea res ſemper multis illatis acceptiſq; vulneribus improſperè tentata eſt. His rebus in hunc modum procedentibus, Tartarorum pro inquieto & prædæ avido eorum ingenio, tum à Satergi & Turcis iterum inſtigati haud parvum regionibus illis detrimētum intulerunt; quum eorum pars ad Belleneſij Valles, in quibus fontes amnis Chryſij, qui niger vocatur, erumpunt; pars verſus Beſerminiū in planitię ſitum (quanquam regio Turcis æq; ac no-

Hoſtes irruptionem repetentes magno impetu à noſtris fortiter reprimuntur.

Kiralius glande trajectus cecidit.

ac noſtris tributaria erat) validis duobus agminibus excurriſſent, ac obvia quæque urendo & depopulando ingentem vaſtitatem edidiſſent.

Dum Rederus & Niarius ad Varadinum per hunc modum a Turcis & Tartaris circumvallantur, & Maximilianus Caſſoviæ adverſa laborans valetudine, juvandis tamen obſeſſis cum Georgio Baſta, & alijs ducibus conſilia confert, Matthias princeps magno cum exercitu & tormentorum apparatu Budam gravi obſidione premebat. Primis quidem ceptis & conatibus favens fortuna ſic arriſerat, ut Suarcemburgus & Palffius, donec Matthias, qui majora adhuc ſupplementa è Germania & Galliis expectabat, cum totis viribus in caſtra perveniſſet, Tatam adhibitis tormentis vi expugnatam recuperarent, cæſis ad unum omnibus, qui eam tuebantur, Turcis: deinde tanta celeritate arma & terrorem circumferrent, ut Geſteſia, Vitania, Veſprimio, Balota, Ticonio, & Vaſonio, ac Monedulæ arce, ad Bacaniam ſilvam, intra octavum diem potirentur, victoreſque Jaurinum exercitu incolumi redirent. Nec multo poſt, decreſcentibus Danubio, & minoribus fluvijs, qui aſſiduis imbribus aucti adeo intumuerant, ut exercitus nuſpiam progredi poſſet, ſed menſem totum in inſula otioſè, nec ſine commeatus penuria trãſigere cogeretur, decrevère ut promotis caſtris exercitus Strigonium duceretur. ac cùm primũ Matthias in caſtra appuliſſet Budę oppugnandæ conſilia inirentur, quæ etiam Cæſar ducũ ſuorum, Palffijq; inprimis id ſtudioſiſſimè urgentis votis & ſententiis permotus, exequi prima occaſione juſſiſſet. Diſputatum eſt in conſilio à ducibus, quodnam iter ſuſcipiendum eſſet, ne hoſtis Budæ invadendæ conſilia ſcire poſſet, cùm hactenus Hathuanum petendum vulgo ſparſiſſent; Si enim Danubio penes Strigonium trajecto, progredi exercitus inciperet, ſagaciſſimi hoſtes ad quod erat facilè ſubodorarentur, contra ſi ad Valum vel Sambucum ſalebroſiore viâ iretur, præterquam quod difficiles Verteſiæ ſilvæ montuoſæ anfractus ægrè eſſent ſuperandi, tum verò aquationis & annonariæ convectionis incommoda ſubſequerentur, & tormenta, quæ ſecundo Danubio navibus impoſita vehebantur, nimis procul caſtris relinqui neceſſe eſſet. Ea ſententia tenuit, quæ haud procul à Danubio recedendum, ac Vacienſi via progrediendum cenſebat; eodemq; tenore poſſe ambiguã petendi Hathuani, ſi quid juvet, famam in vulgus ſpargi.

Matth. Princeps Budam obſidet.

Schar- zenbur- zenburgus & Palffius varia caſtella hoſti eripiunt.

Dum ſententiæ de itinere conferuntur, literæ à Matthia principe venêre, quibus ſcribebat, non eſſe cur adventum ſuum diutiùs præſtolarentur, quod is aliquot adhuc diebus moram requireret; poſſe exercitum rectà Budam duci ſe cum prætoriano ſuo comitatu brevi adfuturum. Igitur Suarcemburgus, miſſis qui Granum & Hippolum flumina pontibus conſternerent, Vacienſem viam tenuit, eo modo ſtructis ordinibus, ut Palffius cum ſuis Ungaricis copijs, quæ ad quinque millium bellatorum numerum conſtituebant, præcederet. Hunc Nadaſdius cum ſuo agmine equeſtri millenario, ac Johannes Stadniccius Polonus cum mille Coſacis pone, ſed ſeorſim ſequerentur. Tertium ordinem Germani, Gallique & Vallones equites conſtituerent, quorum numerus præcedentium ſummam æquare dicebatur. Poſtremam aciem ex legionibus Germanicis conſtantem, in queis XXV. millia peditum continebantur. Suarcemburgus claudebat; ita ut tamen in omnes partes obequitando & vigilando, cuncta ſæpiùs oculis coluſtraret; & claſſis naviumque præfectos, quibus tormenta erant impoſita, ac navales ſocios, exercitus gradum obſervare, & æquato cum eo pede curſum tenere juberet. His autem legionibus ſingulis, tribuni rebus geſtis inſignes, Hermanus Rosburmius, Leo Gallus, Henricus Oberenpruccus, è Leodio oriundus, Adolphus Althanus, Johannes Prainerius, Baptiſta Peczius, Frider. Meriſpurgius, ac alij multi præerant; tormentarium verò negotium Rupertus Equempergus curabat. Hoc ordine quum ad Vaciam ventum eſſet, ea inſula, quam Danubius bipartito alveo diviſus à Maruſo uſque ad Vaciam & ruinoſum D. Andreæ Sacellum efficit, à quo tota inſula denominatur, duobus utrinque effectis pontibus occupata eſt; & mille circiter ſclopetarij Ungari præſidio in templum impoſiti ſunt, qui veluti è ſpecula hoſtes videre & arcere poſſent, donec pontes perficerentur; per quos ſive quis Peſtum, ſive Budam adire vellet, commeandi facultas eſſet.

Ordo copiarum noſtrarũ

Poſtquam pons nemine reſiſtente utrinq; eſſet confectus, exercitus ad Budenſes campos transduci ceptus eſt, Palffio cum Ungaris præcedente. Haſſanus purpuratus viſis hoſtibus obviam progreſſus, poſtquam cum antecurſoribus leve & minutum prælium commiſiſſet, nullo accepto neque illato detrimento ſeſe in urbem recepit: Saicas quoq; duas, quas ſpeculandi cauſâ adverſo flumine emiſerat, tam navales claſſis noſtræ ſocij citatis remis inſequuti, quam pedites ad utramque ripam procurrentes, falconetis & infeſtis ſclopetorum glandibus, non ſine periculo, unde venerant, fugaverunt. Sequenti die, qui fuit ad tertium Nonas Octobris, ſummo manè Suarcemburgus tubis ac tympanis ſignum profectionis dati juſſit, & exercitum ad veterem Budam duxit, ſic ut uſq; ad ſolis ferè occaſum ſtructis ordinibus in acie ſtaret, donec impedimenta, & currus, ac tormenta eodem pervenirent. Nec multò poſt caſtra inter veterem Budam, & Sicambriæ, quam vocant, ruinas & extantia rudera, longo penes Danubium tractu collocata ſunt, ac collibus & locis opportunioribus occupatis munita: Ungaricus verò peditatus ut locorum & viarum peritior, Thermas, quæ olim inferiores, nunc autem Muſtaphanæ vocantur, eadem nocte occupavit; ſimul cum aliis thermis, quæ olim ſuperiores, ſeu Sanctæ Trinitatis vocari conſueverant. Illas noſtra memoria Muſtaphas Budenſis præfectus lapidibus quadratis ſumptuoſiſſimè reſtaurandas, ac plumbo & vitreis ſupra laquearia tabulis contegendas curaverat; in his molas circiter XXX. quæ partim pulverem tormentarium, ſulphure & ſalignis carbonibus commixtum piſtillis pertunderent; partim verò quibus etiam frumentum moleretur, eleganti Aſiatici artificis opere conſtruxerat, muroq; claudi juſſerat. Sic etiam ſuburbium exteriùs in quo purpurati domus, & ſtabula, ac carceres habebantur, ejuſdem noctis labore minimo negotio in noſtrorum poteſtatem redacta eſt: quamquam clarratis valvis, & validis repagulis, valloque munitum eſſet, quod hoſtes mete

Ponte cõfecto exercitus ad Budenſes campos traducitur.

Caſtra noſtra quo ordine collocata.

Suburbium à noſtris occupatur.

perculſi illud vacuum indeſenſumque reliquiſſent. Nec erat dubium, inferiorem quoque civitatem, ſi vis adhibita fuiſſet, parvo labore occupari potuiſſe, niſi Suarcemburgus inſidias veritus, milites ab incepto revocaſſet. Hanc civitatem antiquitus abſque mœnibus fuiſſe ſatis conſtat; Sed poſtquam Solimanus urbem cepiſſet ab Arslane purpurato, ejus juſſu, muro circumdatam, non magnopere munito.

Matthias in caſtra venit.

Pulſis è ſuburbio hoſtibus Matthias Quinto Idus Octob. cum prætorianis ſuis cohortibus & turmis in caſtra ad veterem Budam pervenit, cumq; à Suarcemburgo cognoviſſet Equempergum in aggeribus conſtituendis, protrahendiſq; tormentis ſegniùs, quã par eſt procedere, mox ipſe perluſtratis locis oportunioribꝰ, propugnaculum inferioris urbis, quod Danubio alluitur, ac attiguos ei muros, eodem die tribus ex aggeribus, quibus vicena quina tormenta inerant, verberari juſſit: ita diſtributis per legiones cuſtodiis, ac oppugnationis muneribus, ut Gallus, Oberenpruccus, & Peczius ad primos aggeres, & eorum tormenta cum ſuis legionibus excubarent, medios autem Carolus Comes Sulcius, & Rosburmius, extremos verò Frid. Merisburgus cum Gallis & eorum tribuno Bopparto Lotharingo tuerentur.

Noſtri oppugnationem adorti ſtrenuè repelluntur.

Quum ab his ab diluculo uſq; ad diei ferè ſerum abſq; intermiſſione tormẽtis res geſta eſſet, ſigno tympanis & tubis dato, ac divini numinis ope implorata, oppugnatio ab ijs legionibus earumq; tribunis acerrimè inchoata eſt; & hoſtes contra è ſuperiori urbe decem inuſitatæ magnitudinis tormentis, ac ex inferiore colubrinis, ſclopetis, alijsq; telis miſſilibus, nec non prægrandibus ſaxis ſupernè devolutis, uſq; adeò ſeſe defendere ceperunt, ut Galli qui promptiſſimi adcurrerant, deturbati pedem referrent, eorumq; tribunus Boppartus tormento majori diſcerptus, ac Ruſſelius centurio cum multis aliis militibus, ſclopetis ac ſagittis vulnerati interirent. Nec diſpari conditione Leo Gallus & Peczius pugnabant, quos hoſtes è propugnaculo, quod magna virtute & audacia ſubierant, cadente Chriſtoph. Ginetto centurione, detruſerant; ita ut re infecta & multis amiſſis commilitonibus retrofugere compellerentur; niſi tribuni ſuos ad reſtaurandam pugnam cohortati eſſent, ijq; recollectis animis eam redintegraſſent.

Moxque certamine redintegrato urbem inferiorẽ capiunt.

Qua fervente, & Peczianis impigrè rem gerentibus, noſtrorum vexilla ſupra murũ vibrari ceperunt: Sed quum hoſtes ea ſimul cum ſigniferis è muro dejecta provolviſſent, & certamen anceps & cruentum recruduiſſet, dubiaq; imprimis & incerta victoriæ ſpes eſſet, pedites demum Ungari circiter ſexcenti ex Palffianis, qui Strigonii & in Nova arce merebant, laborãtibus Germanis ſubſidio accurrerunt, & hoſtes primum ſenſim retrocedere, ſimulq; cum Gallianis & Peczianis tandem deſerere mœnia coegerunt; ita ut urbem noſtris, non ſine utriuſque partis cæde relinquerent; ipſique partim in urbem ſuperiorem, partim verò ad pontem Peſtum verſus fugam capeſſerent.

In qua fuga quum Turcæ circiter quadringẽti, qui ex pugna cum Gallis contracta ſupererant, ſeſe nec in urbem evadere, neq; ad pontẽ ſaluti conſulere poſſe animadvertiſſent, quod utriuſq; aditus à noſtris præſeptus & præoccupatus eſſet, in templum ſuæ ſuperſtitionis, quod proximum erat, profugientes, diu & fortiter, ut in extremo diſcrimine, ſeſe defenderunt: poſtremò tamen à Gallis & Meriſpurgianis ac Ungaris peditibus circumventi, & ad unum interfecti fuerunt. Inter quos Huſaimus Maraſſienſis purpuratus, (qui locus ad Marſyam fluvium carminibus veterum poetarum inclytum, in Phrygia ſitus eſſe dicitur) vir ſenex à Germanis cæſus eſt: Cautum enim erat ducum imperio, ne quiſquã vivus caperetur. Eos, qui effugij cauſà ad pontẽ procurrerant, Pecziani milites cum Ungaris inſequuti, magnum cum eis certamen contraxẽre, multiſque ex eorum numero cæſis & in flumen præcipitatis, ad unum deleviſſent, niſi Janiceri ex Aquario propugnaculo ſubſidio provolaſſent: quorum adventu noſtri jam labore feſſi ſeſe in Danubium præcipitantes, aquiſq; umbilico tenus immerſi, ſeſe ad ſocios incolumes receperunt. In hac acerrima inferioris urbis oppugnatione præter Boppartum, Ruſſelium, ac Gallicanæ legionis legatum Laudam cæſos, complures etiam centuriones ac manipularij, & ex militibus amplius trecenti occubuêre. Peczius verò in facie tœdè ambuſtus, & Flugius Rosburmij legatus in brachio glande ſauciatus, ac ſigniferi aliquot vulnerati fuerunt. In partibus hoſtium ſupra Maraſſienſem purpuratum interfectum, ampliùs M. & D. Turcæ promptiſſimi periêre, ac Caramanus Mehemetes glande maxillam percuſſus, Aſiaticuſq; Beglerbegus, intenta fugâ in urbem ſuperiorem evaſerunt.

Cæſi in hac pugna utrinque cõplures

In hac inferiori civitate tormenta bellica circiter XL. majora minoraq; reperta ſunt: & Cameli C. ac aliquot Burdones Sarcinarii; cum pauca, nec alicujus nominis aut pretii ſuppellectili; nam quæ cariora erant, in ſuperiorem urbem jam antea comportata erant.

Munitio S. Gerardi ab hoſte derelicta.

Biduo poſt ad tertiũ Idus Octob. hoſtes munitionem illam ſupra montem S. Gerardi è materia conſtructam de nocte ſuccenderunt, & tenebris tecti ſeſe in urbem contulerunt; quum tormenta priùs humo contecta defodiſſent, quæ tamen à Palffio inventa & in caſtra allata uno aut altero ibi relicto, ac peditum Ungarorum præſidio locus munitus fuit.

At Matthias aliique duces occupato minori oppido, aggeres propiùs ſuperiorem urbem fieri, ac tormenta admoveri juſſerunt, tribuſque ex locis mœnia verberari cepta ſunt.

Eruptio hoſtilis proſperè coercita.

Tũ verò Turcæ non ſolum ſe & urbem egregiè tueri, ac noſtros procul arcere contendebant, ſed etiã paulo poſt magno tam Janicerorum, quam equitum numero in noſtros erumpere non dubitarunt. Cumq; ad legionem quam Oberenpruccus tribunus ductabat, quæve aggeribus & tormentis adjuncta erat, irrupiſſent, milites magno animo hoſtibus reſiſtere ceperunt; ſed quamquam acerrimè pugnarent, tamen vincentibus numero Turcis res erat in ſummum conjecta diſcrimen, & noſtri jam pedem referre ceperant, niſi poſtea totis ferè caſtris accurrentibus hoſtes repreſſi in urbẽ profligerent. Decretum deinde fuit, ut cuniculis agendis incumberetur, & mœnibus pulvere ſulphureo convulſis & apertis aditus in urbem pararetur. Ex altera etiam urbis parte, via Albana, quæ ad Meridiẽ ſpectat, tormenta XX. in aggeres pertracta ſunt, ut illinc quoq; mœnia dirnerentur. Et quum allatum eſſet, hoſtes ea via ſuis ſubſidio venturos, Palffio munus excubandi cum ſuis Ungaris datum eſt, adjunctæq; legiones Germanicæ Sulciana & Pecziana, quæ auxiliis hoſtium opponerentur. Nec tamen ea uſpiam

apparuêre, quod hoſtes oppugnando Varadino interim caſtra militibus & præſidiis minimè nudanda exiſtimarent. Albani verò ſibi ipſis potius meruerent, quam Budenſibus opem ferre poſſe viderentur. Ad portam quoq; Sabatinam, intra quam vicus Judæorũ in urbe eſt, decem tormẽtis majoribus mœnia conquaſſabantur; ſed labor omnis quamquam impigrè ſuſceptus, in irritum recidebat. Nam interea turbatum variis ventorũ turbinibus cælum ingentes interdiu noctuq; pluvias, frigidioribus tempeſtatibus mixtas, ciere non deſinebat, uti autumnalibus diebus uſu venire ſolet; ita ut egeſtæ cuniculorum ſcrobes aquis importunè replerentur, & ſulphureus pulvis humida in tellure hebetatus, deſtinato operi ſucceſſum denegaret; & quod magis obſtabat, militum animi & vires adeo languebant, ut administrandis & obeundis rerum caſtrenſium muniis fatiſcere prorſus, neq; vel ipſo vitæ diſcrimine permoveri poſſe viderentur. Præterea non in operis ſolum tormentorum vecturæ dicatis, omnis ad ſubeundum laborem alacritas aut promptitudo refrixerat; ſed & jumenta & equi dies & noctes in cæno & aquis perſiſtere coacti, ac ob inopiam pabuli fame macieq; enecti, vix pedes movere poterant: & Equembergus tormentario negotio præfectus, pedibus captus tepidius admodum & remiſſius, quam neceſſitas poſtularet, officio fungebatur. Accedebat ad tãtas rerum difficultates, quod hoſtes animadverſis caſtrorum moleſtiis, quas à continuis cæli & aeris injuriis milites pati neceſſe erat, frequentiùs excurrere, ac variis ex partibus eis inſultare, obvios cædere, ac variis modis inquietare non deſinebant. Erant qui tormenta Peſto admovẽda, negotiumque ejus in poteſtatem redigendi Palffio, ac uni ex legionibus Germanicis committendum exiſtimarent, ac ut eadem nocte tranſmiſſo Danubio id auſpicaretur, decernerẽt. Verum iiſdem rerum anguſtiis impedientibus, ea quoque conſilia intermiſſa fuerunt.

Noſtri continuis pluvijs & cæli tempeſtatibus vexati coeptis deſiſtere coguntur.

Nec minoribus omnium rerum incommodis, ac graviſſimis cæli injuriis, Satergis ac Turcæ & Tartari, qui Varadinum oppugnabant, exagitari atq; afflictari videbantur, quum in eorũ quoq; caſtris cameli & equi calidiori cælo aſſueti, frigidiores pluvias & aquilones ferre non poſſent, ideoque paſſim ubiq; interirent: & cibariorum quoq; inopia laborari ceptum eſſet. Igitur quẽadmodum eodem noſtri Budam, hoſtes verò Varadinum obſidione cinxerant; ita eodem etiam tempore, iiſdem difficultatibus rerũ, ac paribus cæli & tempeſtatum injurijs coacti ambo duces, rebus infectis tormenta retrahere, & copias reducere conſtituerunt. Tametſi verò Sigiſmund. è Tranſilvania, miſſo Caſſoviam ad Maximilian. adhuc ægrotantem Stephano Toldio, ad ferendas Varadino conjunctis viribus ſuppetias, invitaſſet, ipſeque Georgium Baſtam cum Germanis ac Nobilitaris, quæ ad Racamaſſum caſtra habebat, copiis iſthuc proficiſci juſſiſſet; prius tamen quam ea auxilia Debrecenium perveniſſent, Turcæ ſoluta obſidione Varadini & conclamatis vaſis verſùs Belgradum erant profecti, eodemq; die, quod notabile videri poteſt, qui fuit ad tertium Nonas Novemb. Matthias quoq; princeps, reductis in naves tormentis, caſtriſq; ſolutis, Strigonium redire contendit.

Eadem incommoda in caſtris ad Varadinum obſidionem omittere Turcas cogunt. Unde utrinque eodem tempore exercitus re infecta reducitur.

Dum hæc in Pannonia à Matthia & Maximiliano principibus in hunc modum adminiſtrantur, Sigiſmund. in Tranſſilvania habito cũ ſuis conſilio, partes reipub. Chriſtianæ nondum deſerere, ſed cum Cæſare quibus poſſet conditionibus in gratiam redire conſtituit, quamquã non deeſſent, qui eum ut brevi poſt eventus oſtendit, ſolitâ naturæ inconſtantiâ laborare, nec ejus dolis credendum eſſe exiſtimarent. Itaque reconciliationis ſpe aſſumptâ legatos deligit, Demetrium Napradium Epiſcopum Albanum, ac Stephanum Boſcaium ſuum avunculum, quibus potiores totâ provinciâ nullos habebat, eoſque Pragam ad Cæſarem mittit; quorum operâ repetitis, Varadino, Huſto, Rivulo Dominarum, cæteriſque locis, quæ ad Tranſſilvaniam extra ejus terminos ſunt, quæve tunc Cæſaris præſidus obtinebantur, eadem fœdera, quæ ante quadriennium, ſancita erant, renovari poſtulabat. Quum legati, confecto per Moraviæ fines itinere, ad Cæſarem perveniſſent, & fraudis ignari, de conditionibus agerent, nec ſpes ab indulgentia Cæſaris rerum ex animi ſententia exequendarum deeſſe videretur. Sigiſmundus ſive ſponte, ſive artibus Joann. Samoiſcu Cancellarij Polonici, ac Andreæ Bathorii Cardinalis qui tunc Epiſcopatum Varmienſem in Pruſcia Polonicæ ditionis provincia obtinebat, ad novandas res, & ſemina odiorum animum adjecit. Igitur legatos ſuos egregia fraude ludificatus, per occultiores nuntios Cardinalem (cum quo tanquam patruele antea capitalibus odijs, atq; inimicitijs diſſidebat) ad ſe ſub fide evocat, & provinciam certis conditionibus ei offert. Is prius rege Poloniæ Cracoviæ convento, ac conſilijs cum Samoiſcio collatis, via Sandocenſi, & Homonniana, ſimulato mercatoris habitu, mẽſe Februario in Tranſſilvaniam pervenit; ac coercitis ſpe dominandi in præſens odijs, aliquot ante feſta paſchalia diebus in Civitate Megieſia, ubi conventum provinciæ indixerat, cum eo de tradenda provincia tranſegit, his conditionibus, ut Cardinalis quotannis ei, ubicunq; locorum & gentium foret, XXIV. millia aureorum nummûm exolvenda curaret: Urbs Biſtricia cum territorio, ac decimis fructuum, præterea arces Vechio & Saio, ac decimæ oppidorum Rusdij, Aſſonfalvæ, Bogachii, atque Equemezonis, Sigiſmundo cederent, deque ijs pro libito ei diſponendi facultas eſſet.

Sigiſmundus legatus ad Cæſarem de renovãdo fœdere miſsit

paulo poſt mutata ſententia,

Cardin. Bathor. provinciam cedit.

Tranſactionis conditiones.

Re celeriter tranſacta conjugem, quam iterum ad Cuvariani ſeceſſus anguſtias relegaverat, minimè dignam quæ ei, ſed longè majori, melioriq; principi collocaretur, Albam vocavit, & necopinantem brevi in hunc modum ſermone allocutus eſt: "Provinciam hanc Tranſſilvaniam, pro qua toties ſeditione, aut armis certatum eſt, quam nuper permutatione minimè pari Cæſari traditam repetivi, Cardin. patrueli meo denuo tradere in animo habeo: quòd legatos meos à Cæſare tam diu detineri, & miror, & gravis mihi cuncta adverſa animo volventi, eorum expectatio eſt. Igitur te bono deinceps eventui commendatam ad matrem redire permitto; & ſi quæ retroactis annis diſſidia inter nos extitêre, ut utriuſq; noſtrûm animo tollantur cupio, teq; ut idem facere velis, etiam atq; etiam obteſtor." Quæ poſtquam dixiſſet, triduo poſt, rebus quæ ad iter erant neceſſariæ paratis, eam dimiſit; & Franciſco Dersffio, qui paulò antè juſſu Cæſaris ad eam inviſendam & reducendam erat profectus, dedit,

Conjugẽ à ſe ad matrem dimittit.

dit, ut ad matrem deduceret. Ipſe, convocatis populis, Cardinalem deinceps provinciæ præfuturum prætatus, ſe in alienas regiones ſtudio privatæ vitæ amplectendæ profecturum retulit; atq; adeò apud ſervitio atq; patientiæ aſſuetos, præteritorumque exemplorum metu coactos, quicquid vitum obtinuit. In hunc modum fortuita celeritate ipſe exceſſit regno, & itinere per Moldaviam ſacto, ad Samoiſcium, apud quem antea ſoror ejus Griſeldis in matrimonio fuerat, in Poloniam ſeſe ſubduxit. Cardinalis autem, cum ſolenne ſacramentum provincialibus Megieſij præſtitiſſet, officioſi leviri functus munere, Mariam Chriſtiernam provincia excedentem, curru eleganti & equis donatam, ad oppidum uſq; Tirſium comitatus eſt; ſeq; pro ijs arcibus ac fructuum decimis, quas ipſa à marito donativi nomine in Tranſilvania obtinebat, XV. millia aureorum numûm quotannis ſolutum promiſit. Interea Cæſar temporibus etiam aliquid tribuendum reputans, legatos ejus moderata cum deliberatione dimiſerat, qua ille facilè contentus reddi potuiſſet; ſed quum ad Hodolinum Moraviæ oppidum appuliſſent, obviam ſuos tabellarios habuère, à quibus Sigiſmundũ ſolitâ inſtabilis animi mobilitate agitatum provinciâ exceſſiſſe, & Cardinalem rebus præeſſe cognoverunt. Quibus cognitis Tirnaviam eundum, ibiq; ſubſiſtendum rati, Cæſarem de his rerum mutationibus certiorem reddidere; ſeq; earũ penitus ignaros aſſeverando, quid fieri velit, ibidem expectaturos perſcripsère. Qui eorũ excuſatione acceptâ, miſſo Tirnaviam Bartholomæo Peczio, qui Cæſari eos fide obſtrictos redderet, ſuis rationibus, quo poſſent modo in præſens conſulere, permiſit: ſicque alter Napradius poſt Cardinalis cædem in provinciam reverſus eſt; Boſcajo verò extra fines diutius fuit deliteſcendum.

Ad Samoiſciũ in Poloniam ſe recepit.

At Cardinalis primam novo principatu legationem ad Michaelem Tranſalpinum miſit Georgium Ravasdium, & Nicolaum Viteſium, amicitiam & boni vicini officium pollicitando, eandemq; viciſſim ab illo expetendo. Nec multo poſt etiam alteram ad Georgium Baſtam Caſſoviam ire juſſit, expoſtulatum graviter Tranſalpinum novas res, nova pellendi ſui & occupandæ Tranſilvaniæ conſilia animo agitare. Verùm Baſta ſimplici uſus ſermone, ſibi Michaelis animum minimè cognitum eſſe legatis reſpondit, licereq; ei ab illo, quid moliatur percunctari. Interea venit in Tranſilvaniam Germanicus Malaſpina Epiſcop. Caſertanus à Clemente Pontifice miſſus, qui Cardinalẽ ad fœdus cum Cæſare feriendum cohortaretur, quẽ illis ipſis diebus Huſaimum Chauſium Turcæ legatum ab ſe dimiſiſſe cognoverat. Nec irrita Caſertani legatio fuit, cui Cardinalis ſuam fidem & obſequium Cæſari ſemper promptum & paratum obtulit: ejuſq; confirmandi cauſa Stephanum Cacalium ad Cæſarem miſit.

Cardin. legati ad Valachum & Baſtam.

Malaſpinam Tranſilvanã à Clemẽte PP. mittitur.

Hanc cum Cæſare & Pontifice pacificationem Michael Tranſalpinus quum neſciret, aut ſe neſcire ſimularet, arte utendum ratus, copias cogere belli Turcis inferendi prætextu cæpit, arma in urbibus Saxonicis Trãſſilvaniæ, & bellicos apparatus comparare, tympana, vexilla, ſclopetos, pulverem, non ſine bona Cardinalis venia emere, legatos ejus Ravaſdium, & Viteſium, quo à ſe omnem ſuſpicionem amoveret,

Iſthuanſ. Hiſtor.

cum bona ſpe pacis dimittere, ac coram eis juramentum ſolenne cum ſuis Bojerijs, ſeu nobilitate præſtare; quo ſe ea fide obſtringebant, qua non ita pridem Sigiſmundo abeunti obſtrictæ fuiſſent. Hoc juramento ſimulatiuneq; benevolentiæ Cardinalis confirmatus, eorum voces & ſtudia, qui ſuſpectum apud ſe Michaelem reddere conabantur, & ejus apparatus non in Turcas, ſed occupandam Tranſilvaniam fieri contendebant, nequaquam admittere erat ſolitus. Dicebatur autem Michael, mox poſt ingreſſum Cardinalis, ad Cæſarem nuntios miſiſſe, per quos illum Turcicæ ſocietatis, & clientelæ ambitus inſimularet: & ſi Cæſari videretur, eum velut occultum Cæſaris inimicum & hoſtem, armis provinciâ exturbandum pollicebatur. Quo autem fraudulentius deſtinata perficeret, ſub id tempus menſe Septembri Dinionum Veſtiarium legatum ad Cardinalem ire juſſit, tutum in Ungariam tranſitum per mediã Trãſſilvaniam petens, quod Michaelem juſſu Cæſaris in Ungariam adferenda contra Turcas, & Ibraimum purpuratum auxilia vocari diceret. Sed Cardinalis negavit tantum diſcriminis exercitui Chriſtiano imminere, ut ejus auxilijs opus eſſet, hortatuſq; eum eſt, ut potiùs in Bulgariam, trajecto Iſtro, duceret; ibique vaſtata igne & ferro regione ageret, ut hoſtes ad ſua tutanda revocarentur. Vix dum Dinionus redierat, cum iterum legatos Michaelem Banum Cralovanũ, & Georgium Thracem prætoriæ turmæ præfectum, ad Cardinalem remittit; ſe uti conſuluiſſet, Iſtro trajecto ad vaſtandam Bulgariam profecturum nuntians, dummodo ne quid ſibi a tergo è Tranſſilvania hoſtile inferatur. Cardinalis cum ei ac copijs ejus nihil mali imminere reſpõdiſſet, ſecurumq; eum reddidiſſet, legatos dimiſit: & quum res Tranſſilvanicas per hunc modũ in tuto collocatas exiſtimaſſet, comitia ad Divi Lucæ feſtum Albam indixit, ut in ijs fœdus cum Cæſare & Pontifice initum publicaret, quod adhuc cum paucis, quorum conſilio utebatur communicaverat.

Michael Vaivoda Tranſilvaniam invadit.

Ejuſdem doli ac fraudes.

Intento in eam curam ſubitò adfertur, Michaelem magnis copijs ſumma celeritate Alpes ſuperaſſe, jamque ad urbem Braſſonem in Tranſſilvania eſſe, ac domum & villam Johannis Beoldij inter Siculos incendio abſumpſiſſe. Nam is ſive permiſſu Cæſaris, ſive non ullis ejus expectatis mandatis, ambitioſi facti certus, ac dominationis quam animo conceperat, præproperus, exercitum coegerat, ut provinciam armis invadere, Cæſariſque imperio in ſpeciem, re autem vera, uti exitus docuit, ſibi ſubijcere poſſet. Igitur Cardinalis ſolutis repentè comitijs, omnes armatos Sebeſſum in caſtra convenire jubet, Gaſparem Cornilium legatum in exercitu conſtituit, & obviam Valachis quam celerrimè ire decrevit. Sed quum hoſtes Albam verſus progreſſos eſſe cognoviſſet, non expectatis omnibus copijs, quæ lentiùs, quam neceſſitudo temporis poſtularet, confluebant, cum ſex duntaxat millibus armatorum occurrere potuit, cumq; Fogoraſſum prætervectus eſſet, qui locus ejus præſidio tenebatur, ad campos Cibinienſes pervenit; ibique adeſſe hoſtes, ut rem ad prælium & certamen haud dubiè deductam animadvertit. Itaq ipſe ejuſmodi rerũ atq; armorũ rudis, animo tamen præſenti & minimo

1599.

pavido Comiſium, ut exercitum in aciem & ordinẽ cõponat, hortatur; ipſe obequitando & ordinum ductores alloquendo & cohortando, ad rem bene fortiterq; gerendam incitat. Valachus quia erat juxta formam veteris Calendarii dies Divo Lucæ Evangeliſtæ dicatus, apud Græcos quoque, quorum ritum Valachi ſequuntur, feſtus & ſacer, & necdum ſuas copias ex montium anguſtiis eduxerat, à pugna abſtinuit. Quo die Caſertanus Alba profectus in caſtra venit, & à Cardinale paulo poſt ad Michaelem miſſus eſt, ut de fœdere cum Cæſare percuſſo eum edoceret, & ab inferendis Transſilvaniæ armis eum averteret: Sed is reverſus, nihil certi de pace attulit.

Transſilvanorum cũ Valachis certamen atrox.

Sequenti die Divis Apoſtolis Simoni & Judæ dicato Michael ſuos ad pugnam inſtruere cepit, & in aciem produxit, Transſilvani ſimulatione pacis ſibi imponi ſero animadvertentes, primum Valachorum impetum exploſis tormentis retũdere ceperunt, nec diu poſt prælium utrinque atrox & cruentum cõmittitur, quum utraq; pars parem fere militum numerũ habere videretur: Nam à Cardinalis partibus novem circiter millia militum erant, cum iis, qui poſt comitia advenerant; quũ Tranſalpinus ex promiſcuis gentibus tria millia & ducentos ſecum adduxiſſet, & citra alpes caſtra ejus Siculorum adventu (iis ſe veteres libertates redditurum erat pollicitus) duplici fere numero aucta eſſent. Tametſi Trãsſilvani egregie fortiterq; pugnando, novũ principem tueri non prætermitterent; incumbentibus tamen ab una parte Valachis, & ab altera Siculorum prævalida manu, quũ plurimi partim ſclopetis, partim haſtis & gladiis cæſi occumberent, ac multo plures ſauciarentur, pedem referre, ac poſtremo terga vertere ceperunt. Corniſius & alii Præfecti fugam retentare conati, nihil profecère, & diffugiẽtibus in diverſa omnibus, Cardinalis quoque ſaluti ſuæ fuga conſulere eſt coactus. Cæſi in acie ſunt milites MCXVIII. inter quos Stephanus Lazarius veteranus prætorianorum peditum ductor, Moſchicis bellis apud Stephanum Regem Poloniæ clarus, Franciſcus Toldalaghius, Joannes Berendius, & Michael Culpenius, qui lignum prætorianum geſtabat. Pancratius Sẽnieius, Moyſes Siculus, Stephanus Toldius, ac Petrus Huſarius, qui in prima acie fortiſſime dimicaverant, ad extremum relicti à ſociis fugientes ſeſe in rutum receperunt. Capti etiam haud pauciores, inter quos Georgius Ravaſdius jam ſenex, & Lupus Comiſius Siculus, infelici ſua ſorte in manus Valachorum inciderũt: quorum alter Ravaſdius, efflagitantibus eum ad ſupplicium magno clamore & tumultu Siculis traditus eſt: ipſique extemplo eum innumeris plagis & vulneribus affectum in fruſta diſſecuerunt; propterea quod ante triennium in ipſos ob promiſſa ſed non reddita libertatis jura rebellantes, juſſu Boſcaij, crudeles & ſanguinarias manus acerbiſſime exercuiſſe dictitarent. Lupus autem paulo poſt, ſive ob privatas, quas cũ Valachis habebat ſimultates, ſive Arianæ ſectæ, quã profitebatur, odioſo nomine in carcere necatus fuit. Gaſpari Comiſio, copiarum imperatori, qui vivus in ejus conſpectum adductus erat, pepercit, eumque incolumem dimiſit.

In quo Transſilvani fuſi ac fugati.

Georg. Ravaſdius à Siculis fruſtatim dilaceratus.

Cardinalis, ubi fuſum & fugatum exercitum ſuum, nec ſpem ullam reparandi ejus vidit, ante occaſum ſolis, verſus Moldaviam fugæ ſe commiſit. Sequuti ſunt eum fugientem circiter centum ſocii, Thomas Chomortanus, Georgius Palaricius, Joannes Beoldius, cum Paulo & Clemẽte filiis, ac complures alii. In fuga Palaticium in arcem Vaſacheliam divertere, ac ſi fieri poſſet, Siculos, qui nondum omnes defecerant, in officio continere juſſit, promiſſa eis oblivione proditionis, & veteris libertatis reſtitutione; Sed ea omnia fruſtra fuere: Nam Siculorum agreſtium valida manus, Bulgaris & Valachis ſeſe aggregans, eos ſaltus & juga obſederat, & Cardinalẽ, quẽ ex acie evaſiſſe conſtabat, (quamquam abjectis purpuræ inſigniis, vilem & villoſum habitum induiſſet) indicio Siculorum & ductu perſequi inceperat. Is jam ad radices montis Airoſſii, Transſilvaniam à Moldavia & Podolia dirimentis, quæ olim Sarmaticæ alpes vocabantur, errandu ac famem & ſitim, rerumque omnium inopiam tolerando pervenerat, crebroq; ſuſpirio fortunæ ſuæ indignatus, triduo poſt adversã pugnam, ad opiliones quoſdam noctu in his ignibus excitatis caleſcentes diverterat; quorum unum, dato ei aureo nummo, pro vicini fontis aqua miſerat, quum hoſtes, ducentibus Siculis, eumq; digitis oſtendentibus adeſſe ſenſit. Illis obviam milit Miconem adoleſcentem, qui eos blandiori prece & promiſſis placaret; Sed illi ferino more miſerum illum extemplò trucidarunt. Cardinalis quum ſibi non cum hominibus, ſed atrocibus belluis rem eſſe vidiſſet, hoſtiles ictus ſtricto latiore gladio excepit, diuque pugnavit; Sed inter pugnandum vulnus ei lethale ſecuri jacta ſupra lævum oculum in fronte illatum eſt, & mox aliud in occipitio ſupra jugulum; ac cum in humum exanimis corruiſſet, caput ei præciſũ fuit. Cæteri quoque fere omnes partim trucidati, partim capti ſunt; quorum etiam complures in itinere ab iratis agreſtibus cæſi, uti accidit Stephano Caboſio & Nicolao Bartacovirio, cum nonnullis aliis. Caput Cardinalis abſciſſum ad Michaelem allatum, eorundem, qui interſecerant operâ, reperto trunco additum, magnificentiſſimo ſepulturæ honore Albæ curatum eſt, comitante ipſo Tranſalpino, & exercitu; non ſine multorum mortalium commiſeratione, qui illum vix XXXIII. annorum juvenem ac vix octimeſtri potitum imperio, tam ſævo diræ calamitatis infortunio prorſus indignum judicaſſent, niſi intempeſtivæ ambitionis, ac prævaricati ſacri ordinis reus, haud immerito argui poſſe cenſeretur.

Cardinalis diu oberrãs à Siculis fœde trucidatur.

Harum rerum, uti acciderant, Baſta certior factus, quem Maximilianus recuperatâ valetudine Viennam diſceſſurus, ſuum Caſſoviæ & in ſuperiori Pannonia legatum reliquerat, in ſpem recuperandæ Transſilvaniæ, quum etiam à Michaele victore identidem accerſeretur, Varadinum, ac inde Claudiopolim contendit, adductis unà ſecum Davide Ungnadio, ac Michaele Siculo Sacmarij præfecto, quos eo tempore Cæſar in Transſilvaniam legatos miſerat, qui rebus Transſilvanicis componendis Baſtæ auxilio eſſent, provinciamque à Michaele receptam, ſuo nomine gubernarent. Verum Michael ſuopte ingenio mobili repentinus, ſuſpicax, & facile quibuſvis vel incertis rumoribus temerèque fidem adhibere ſolitus, Baſtâ & legatos in provinciam ingredi paſſus, nequaquam tamen ea decedere, ac Cæſari, ſicuti ſe illi acquiſiviſſe jactitabat, reſtituere voluit: ſed dictis ac factis in Baſtam Cæſarianoſq; omnes acerbius invectus, provinciaq; avarè, crudeliter, atq; inſolenter expilatâ,

Baſta à Michaele accerſitus in Transſylvaniã contendit.

Michael provincia decedere abnuit.

pilatâ.in ſuſpicionem venit perfidioſi initi conſilii, quod dominandi incenſus libidine, regnum affectare videretur. Quæ quidem fuere initia diſſenſionum, & odiorum, quæ inter ipſum & Baſtam in occulto gliſcere cœperunt; ac non diu poſt diram ei & improviſam mortem maturarunt, ſicuti ſuo loco memorabimus. Atque hæc quidem initio ejus hiemis acta ſunt, quę ſæculatem annum præceſſit, & Sigiſmundus res Tranſilvanicas variis invectis belli calamitatibus acerbiſſime conturbavit.

Eodem etiam tempore, per certæ fidei exploratores allatum eſt, poſt Haidar Scahi obſidis mortem, ſeu naturali curſu, vique alicujus morbi obvenientem, ſive veneno procuratam, bellum inter Perſas & Turcas recrudiuiſſe, ac Cicalam purpuratum ad illud adminiſtrandum in Aſiam miſſum eſſe; adverſus Cæſarem verò in Pannoniam Mehemetem belli avidum per ſe exercitum ductare voluiſſe, ſed à matre & primaria conjuge tenerrimè blandientibus & obſecrantibus, ne prioris ad Agriam acceptæ cladis exemplo deſertus à purpuratis & prætorianis, caput manifeſto crimini objectaret, ſeque & imperium omne inconſtantis fortunæ arbitrio cōmittendum putaret, ægrè retentum, Ibraimo purpuratorum principi, ſuæque ſororis marito rerum gerendarum curam demandaſſe; ſic tamen ut omnia, quæ ad pacis & induciarum conditiones tractandas pertinerent, prius & ante alia cuncta experiri juberet; & ſi Cæſariani ad eas amplectendas ſponte adduci non poſſent, quod vix fore ſperabant, tum demum armis & bello cogendos eſſe decreverat; jamque ille ſuperatis Thraciæ & Macedoniæ montibus, Samandriæ appropinquare nunciabatur. Quapropter Suarcemburgus conſiliis cum Palffio & Nadasdio communicatis, promovendas ex hibernis copias, & antequam hoſtes tota belli mole ingruerent, tentandam aliquam fortunæ aleam decrevit. Primum igitur Palffius peditatus Ungarici partem cum iis, qui nullis addictis ſtipendiis, prædâ ex hoſtico raptâ vivere ſolent, ducibus Petro & Abrahamo Thracibus ſelegit, ac Danubium verſus in inferioris Ungariæ partes ire juſſit; ut ſi occaſio ſe offerat, commeatum, qui Budam in uſum Turcarum, adverſo flumine navibus vehebatur, interciperent, atque igni aut aqua corrumperent. Ipſi vero conjunctim evocatis ex hibernis tam equitibus quam peditibus Ungaris & Germanis, ac Gallis mercede conductis, petarroq; duum generum plauſtris impoſito, Albanis ſuburbiis patefaciendis, illud admovendum cenſuerunt: Ex itinere vero præſidiarios è Veſprimio, Palota, aliisque arcibus ſibi adjunxerunt.

Abraim⁹ cum copiis in Vngariam proficiſcitur.

Et quum de nocte Albam perveniſſent, ac deſtinata exequi vellent, jamque machinam portæ Ingovanæ furtim aptarent, animadverſi ab hoſtibus, qui ad tuendam urbem providi præcipitesque tuebant, tormentisq; petiti cœptis abſtinuere, tantâ Gallorum operi incumbentium trepidatione, ut quum machinarum alteram ſuccenſo pulvere fruſtra exploſiſſent, alteram adcurrentibus necopinato hoſtibus capiendam relinquerent, non ſine ducum perturbatione doloreque, qui in hunc modum nequaquam arridente conatibus fortunâ, Jaurinum reverterunt, eo eventu, ut imposterum ſequentibus bellis nullus ejus machinæ uſus eſſe potuerit. Ferunt hoſtes eam, quam cæperunt, magnâ admirantium & proſequentium turbâ & pompâ in urbem vexiſſe, atque illinc ſimul cum quatuor aut quinque militibus Gallis unà interceptis triumphantium in morem Budam perduxiſſe, iſthicque purpurati juſſu, experiundæ ejus violentiæ causâ Gallis explodēdi negotium datum eſſe, quū illi ejus rei ſe ignaros, ac præſidii duntaxat non artificii causâ adhibitos fuiſſe fruſtra excuſaſſent, poſtremo minaciter cogentibus Turcis, pulvere incenſo illam exploſam in fruſtra diſſiluiſſe, ac Gallos una cum aſtantibus Turcis fœda membrorum dilaceratione ſubito diſcerptos atque exanimatos periiſſe.

Noſtri petardū Albæ portis, irrito labore admovent.

Petardū machina à Turcis intercipitur.

Sed Petrus & Abrahamus, cæterique liberorum peditum ductores, quum facto penes ripam Danubii itinere, Tolnam perveniſſent, ſociosque, qui Caniſæ, Babociæ, ac aliis confiniis & in Illyrico erant, de ſuo adventu certiores reddidere, & in partem laboris lucrique invitatos ad certum in inſula Danubii locum adeſſe juſſere. Nec diu poſt Prodanus Thrax cum Caniſianis & Baicianis adfuit, & aliunde quoque multos prædæ aviditas certatim confluentes attraxit; breviq; omniū numerus ad MCCLVIII. milites excrevit. Interea Ibraimo purpurato jubente, qui jam Belgradum pervenerat, rei annonariæ præfecti Turcæ, commeatum omnis generis navibus onerariis, & actuariis, quas ipſi Gemias vocant, impoſitum, adverſo Danubio, è Samādria & Belgrado vehere cœperunt. Claſſis Belgradi ſtationem habere ſolita cum una trireme, ac Turcarum, qui terreſtri itinere comitabantur, quinq; millia cuſtodiæ ejus & ſecuritati adhibita. Quod quum peditibus noſtris per exploratores, quos inter hoſtes habebant, & qui de numero, & conſiliis eorum certiſſima quæque adferebant, ſignificatum eſſet, mox in inſulam Danubii, haud procul Calocia diſſitam, in qua arx Erdodia deſerta jam nunc, & diruta conſpicitur, conceſſerunt, eo conſilio, ut quamcunque fluminis ripam hoſtes tenerent, ex ea inſula, navigiis, quæ in hunc uſum undique conquiſita ſibi comparaverant, impetum facerent. Cùm Turcæ dextrâ ripâ venirent, tot & tantæ claſſes, ac terreſtres copiæ juſti exercitus ſpeciem procul intuentibus præbebant: eam ob cauſam bipartiri copias ſortirique peditibus viſum eſt; ita ut pars terra, pars flumine hoſtes aggrederetur. Quum propius ventum eſſet, Prodanus, cui forte cura terreſtris pugnæ obvenerat, in Turcas terreſtri itinere venientes primus infeſta ſigna intulit; Abrahamus verò & Petrus magno ſublato clamore fortiter in claſſem irruerunt. Pugnatum eſt cùm à Turcis, tùm verò à peditibus acerrimè; ſed quum pedites crebram in hoſteis glandium procellam effunderent, & duobus tormentis minoribus, quæ nuper Turcis adempta in campeſtres uſus ſecum attulerant, è ripa ſæpius exploſis, navales ſocios magno detrimento affeciſſent, ſimul & naves vehementer afflictas perforaſſent, & Prodanus ſclopetis rem perite gerendo hoſtes, cæſis amplius mille, in fugam conjeciſſet, relicta peditibus tam victoriâ, quam omnis generis commeatu, fœde profugerunt: cum ex eorum, qui vicerant numero, vix centum milites deſiderarentur.

Heydones, claſſe Turcica, præſidiariisque ejus profligatis, opima potiuntur præda.

Captæ ſunt naves onerariæ ingentis magnitudinis LVIII. queis incredibilis frumenti, oryzæ, hordei, farinæ, ac biſcocti panis, & ſalitæ carnis ovillæ copia reperta eſt. Triremis etiam

una,

1599.

una, & XXXIV. naſadæ, quas etiam Saicas vocant, diffugientibus in continentem iis, qui eas conſcenderant, militibus, facilè occupatæ ſunt: ac præter illa, quæ in navibus erant, alia etiam IX. tormenta currulia, terreſtri vecta itinere in poteſtatem noſtrorum pervenêre. Verum omnia ea, quod inter tot hoſtiles urbes atque arces avehi non poſſent, ut naves & commeatus omnis generis partim injectis ignibus concremata fuerunt, partim ut tormenta & eorum apparatus in Danubium immerſa perierunt. Pulvis verò ſulphureus, cuius duo tecta navigia plena erant, ardenti funiculo indito magnum edidit fragorem, & temporis momento in fumum & aerem evanuit. Pedites agricolis, qui catervatim ad pugnæ locum frequentes convenerant, liberam accipiendi dividundique inter ſe commeatus poteſtatem ſponte obtulêre. Verum illi Turcarum vim crudelitatemque veriti, eiuſmodi muneribus, quæ ſibi perniciem allatura eſſent cauto prudentique conſilio abſtinuerunt. Parta à peditibus pro eorum numero notabili victoria, cui etiam haud contemnendus variarum rerum & manubiarum cumulus acceſſit, quum hoſtes tanta rerum bellicarum, ac annonæ & militum jactura perculſi perturbatiq;, nuſquam ad claudendum eis reditum prodiiſſent, opimâ onuſti prædâ ad ſuas ſtationes redierunt; Ibraimo ob acceptum commeatus intercepti detrimentum, non mediocri dolore, curaque affecto.

Legati Boricij Moſcoviæ Ducis ad Cæſarē.

Sub id tempus Pragam ad Cæſarem venêre Michael Ivanovicius, & Iohannes Sonius Vlaſinus legati, nomine Boricij Moſcoviæ Ducis, qui deficiente Baſiliorum progenie, conſentientibus populorum ſuffragiis, è Cancellario in Principem electus erat, amicitiam & obſequia pollicentis. Is munera etiam ſplendidiſſima, & tam mittentis quam accipientis nomine digna mittebat, quæ ad decem myriadum ſummam æſtimabantur; ita ut pro dimidia eorum parte monetam argenteam eximiæ puritatis, quam Moſchi Rublos vocant, repræſentaret: altera vero pars ex pretioſiſſimis pellium Zebellinarum, ac Luporum cervariorum, nigrarumque vulpium cumulis conſtaret; quas principum veſtibus ſuffulciendis dicatas, natura Moſchis frigidiore cœlo habitantibus indulgentior, cæterarum gentium regionibus denegavit. Fuêre etiam inter dona aliquot hieroſalconum paria, quorum captura in locis Septemtrioni ſubjectis frequentior eſt, ſparſa candidis guttulis cauda & alis, ex genere rapacium avium capiendis gruibus & ardeis idoneum. Addebant Legati, ea nunc Cæſari ad ſuſtinendos belli ſumptus miſſa eſſe, ad ſuum adverſus Cæſarem benevoli animi teſtimonium in præſens declarandum, brevi haud minora obſequii ſigna ſubſequutura. Gratiæ Boricio actæ, & legatis, donec Pragæ & in ditione Cæſaris fuerunt, hoſpitium ubique & lautia præbita: ipſique aureis torquibus, ſericeis veſtibus, accelaboratis ad ornandum abacum argenteis poculis, aliiſque muneribus cohoneſtati, domum reverſi fuerunt.

Eximia illi munera offerunt.

Interim Palffius certum Ungarorum militum numerum Strigonio ad ſpeculandum Budam verſus emiſit, qui haud procul urbe & ſuperioribus thermis in occulto ſaltuoſoque loco ſeſe abdiderunt; Accidit autem, ut Solymanus purpuratus, cui nomen Superciliofo ex re fuit, non ita pridem Temeſvario Budam translatus quem à Lugaſſianis & Andrea Barciano fuſum fugatumque diximus, cum LX. equitibus, relaxandi animi cauſa urbe exiret, ac in noſtrorum veſtigia fortè incideret: quæ indagando ac longius incautiuſque perſequendo in inſidias incidit; & dum equus ad ſclopetorum ſtrepitus ferociret, rupto equeſtris ſellæ cingulo, excuſſus, & aliis omnibus (quod mirum videri queat) ſalvis ſolus ipſe captus fuit, & ad Palffium perductus; à quo Viennam Matthiæ principi dono miſſus eſt. At Ibraimus, qui hactenus lentiùs atque ſuſpenſius propter Aſiaticarum copiarum expectationem ſibi progrediendum exiſtimaverat, improviſo viri clariſſimi caſu, ſimul & infauſta eorum, qui commeatum vehebant, clade permotus, ruptis moræ cauſis, caſtra promovere, ac cum eo, quem ſecum habebat exercitu, Budam venire maturavit. Ibi in locum Solymanni tam fœda & miſerabili ſorte capti, Muratem purpuratum conſtituit. Eodem tempore variis in locis Pannoniæ & Illyrici ac Viennæ, & tota Auſtria terræ motus ingentes fuêre, ut pleriſque in oppidis collapſæ turres, ac multæ privatorum hominum ædes vitio in parietes facto, incredibile detrimentum acceperint, quod poſtea maximis ſumptibus fuit reſarciendum.

Solimanus Budenſis ab Haydonibus capitur.

Murates ei ſuccedit.

Terræ motus.

Ibraimi purpurati ac Tartarorum principis litera de pace ad Palffium

Nec multò poſt Ibraimus ex præſcripto principis ſui ad Palffium literas dedit, quibus ſe ac ſuum principem calamitatum & ærumnarum innoxiæ plebis miſertos, quas jam ferè à decennio aſſiduis bellorum procellis jactata tolerasſet, ad pacem & quietem animum applicuiſſe: non quod eos belli tæderet, quo feliciter geſto fines ſuos latiùs extendiſſent, ſed ut quieti & tranquillitati populorum conſuleretur; ſe igitur eum etiam atque etiam hortari, ut omnibus viribus laborare ne deſinat, quo inter duos potentiſſimos principes pax & amicitia redintegretur: certum eum eſſe debere, ut ſi ejus operâ & interventu ea coaleſcere queat, animam ejus delictis omnibus expiatam poſt hujus vitæ decurſum, ad perpetuas beatorum ſedes, ac ſempiternam felicitatem evolaturam. In eandem ſententiam Tartarorum quoque princeps Caſſis ſcribebat: ac ambo literas ſuas duobus Budenſis urbis civibus Chriſtianis in caſtra noſtrorum perferendas dederant. Quum verò eadem ab exploratoribus ad Palffium de Turcarum principis animo minimè à pace alieno aliundè allata eſſent, Matthiam ac Cæſarem, miſſis ad eos Ibraimi & Tartari literis, certiores reddidit Cæſare ex adverſo, ſi æquis conditionibus pax fieri poſſet minimè diſſentiente, reſcripſit Ibraimo Palffius, ſuis apud Cæſarem precibus, ac indeſeſſo ſtudio, quo ad pacem eſſet inclinatus, ægrè obtinuiſſe, ut de conditionibus renovandi fœderis, ſi æquæ ac toleratu minimè difficiles proponantur, certo loco ac tempore utrinque colloquium inſtitueretur. Quum Ibraimo quoque & Tartaro idem placuiſſet, inſula Danubiana, æquali ferè inter Budam & Strigonium intervallo deligitur, ad quam utrinque conveniatur. Palffio curante ibi tentoria extenduntur, cùm ſingula unicuique, tum verò prægrande in medio unum, in quod omnes tractandæ rei ' divertere poſſint. Tum Legati à Cæſare delecti agilioribus navigiis, quas Saicas vocant, valida militum manu aſſumpta in inſulam devehuntur; Johannes

Conventus Chriſtianorum & Turcarum in inſula Danubiana.

Cucaſ-

Cutaſſius Archiepiſcopus Strigonienſis, Palffius, Nadaſdius, & Peczius, iis diebus Pragâ huc profectus. Eodem ex parte Turcarum convenêre Ahmataga Tartarorum principis legatus, ac omnium conſiliorum arbiter, Mehemetes, qui Haja Ibraimi legatus, ac Ferhates Janicerorum tribunus, & Habelus Affendius Budēſis prætor & legiſperitus, vir ſenex, & magnæ apud barbaros auctoritatis: & cum iis Alexander Palæologus, genere Græcus, quem ad legatos Cæſaris in Tranſſilvaniam veniſſe retulimus.

Obſides utrinque dati.

Is Tartarorum principi charus & conſiliorum particeps, ejus vectigalibus & portoriis tā terra quam mari præerat. Antequam convenirent, obſides utrinque dati & accepti; hinc Lupus Starcitius, Comaronij legatus, ac Horatius Proviſionalis Mantuanus, Strigonij Germanorum militum præfectus: illinc verò Murates Budenſis cum Ali Maraſienſi purpurato, in locum ejus, qui ſuperiori anno Budæ cæſus fuit, nuper ſuffecto.

Turcarū iniquiſſimæ petitiones.

Cùm in prætorio tabernaculo diu multumq; verbis diſceptaſſent, petere cœperunt, ut non ſolum Strigonium, Filecum, Nogradum, & alia omnia hoc bello a noſtris capta, ſed etiam Jaurinum redderetur, quod illud Sinanus multo Turcarum labore & ſanguine expugnaſſet: noſtri contra & Agriam & Hathuanum, ac quæ circa poſſiderent, cum Siroco, & Cerepo reddi poſtulabant; nec Jaurinum ex æquo & bono repeti poſſe dicebant, quod jure belli, atque adeò vi ab ipſis extortum recuperatumq; eſſet; illi ex adverſo Agriam cum locis vicinis ab ipſo principe Mehemete occupatam ſine expiabili delicto, nec dari nec accipi poſſe reſpondebant. Et quum tempus in hunc modum protractum eſſet, nec conveniri poſſet, quod a neutra parte tolerabiles ſatis conditiones proponerentur: Turcæ prius tacitis inter ſe ſermonibus colloquuti, ſe ea, quæ eſſent ultro citroq; tractata, Ibraimo, purpurato & Tartarorum principi relaturos dixêre, ac in craſtinum diluculum cum illorum votis & ſententiisredituros. Dirēpto colloquio ad cibum ſumendum invitati, quod jam meridiei tempus abiiſſet, unà cum noſtris legatis diſcubuêre; ac deinde ſecundo flumine citatis remis deſcenderunt. Sed quum ad ſequentem diē diutiùs expectati non veniſſent, duos tandem Chauſios miſêre, qui obſides repeterent, iiſque receptis Palffio & Cæſarianis dicerent, ſe detrimentoſæ paci, qualem ipſi cuperent, aſſentiri non poſſe; ſed ſicuti Deo Opt. Max. auſpice arma ſumpſiſſent, ita etiam partâ propediem victoriâ poſituros eſſe: Noſtri quoque Deum immortalem, qui ruptores fœderum ulciſci ſoleat, & pro meritis cujuſque eo bello præmia redditurus ſit, non deſiturum juſta & honeſta exequentibus reſponderunt: nec obſides reddituros,

Noſtri pace infecta redeunt.

niſi priores ipſi ſuos recipiant. Remiſſis Chauſiis Cæſariani in caſtra Strigonium rediêre, & Peczius Pragam regreſſus, irritæ legationis exitum ad Cæſarem pertulit; & Snarcemburgus

Snarcēburgus caſtra ſua validè munit.

eodem die Jaurino eadem in caſtra deſcendit; eaque vallo & foſſa ſeptenum pedum lata profundaque circumdari, caſtella etiam & munitiones iiſdem in locis, quibus Mansfeldius inſtituerat, erigi juſſit.

Quæ dum fiunt, & obſides ultro citroq; redduntur, Ibraimus, qui noſtros oblatæ duntaxat pacis mentione ab armis diſceſſuros exiſtimaverat, poſtquam protracto pertinacibus animis bello, omnem iniquioris otij conditionem aſpernari & reſpuere animadvertit, irâ doloreq; percitus, ac fremens, caſtra promovere, ac noſtrorum caſtris propius conferre conſtituit:

Ibraim. ſua caſtra noſtris admovet.

& exercitum omnem ſimul & Tartarorum auxiliares copias Vaciam primò, ac deinde trajecto Grano, ad ſubjectos Strigonio campos duxit. Sed quum noſtri caſtris ſe continerent, nec facilè invitos ad prælium perduci poſſe conſtaret, præfectis & ducibus frequens concilium militare, quod illi Divanum vocant, indixit, cui Tartarorum quoque Hamus, & Ahmataga eius legatus interfuêre; talemque ad eos concionem habuit:

Ibraimi in Divano oratio.

Video ego, viri fortes & longo militiæ uſu factiſque celebres, hoſtibus noſtris, tametſi virtute veſtrâ ſæpenumero victis, incerta belli & fortunæ etiamnum ſecuritate & otio potiora eſſe, ut qui toties oblatam à nobis, nomine potentiſſimi Imperatoris noſtri pacē, tam ſuperbè quam inſolenter repudiare, ac cædem & vulnera, ac calamitates, quæ bella ſecum trahunt præoptare videntur. Qua eorum obſtinatione non equidem adeo permoverer, ſi vel ad decernendam ferro rem progredi, & manus nobiſcum conſerere vellent; tali enim eventu, ſive felici, ſive aſpero & adverſo, rerum humanarum omnium, ſed maximè bellicarū dominatrix fortuna hactenus finem qualemcunque impoſuiſſet. Verum enimverò nec in aciem prodire, nec pugnæ poteſtatem facere homines importuniſſimi & flagitioſiſſimi audent; ſed ſe in caſtris, vallo, foſſa, propugnaculis, caſtellis, aggeribus, & vario machinarum genere munitis abditos continent, ut nos è lōgiſſimis Aſiæ & Europæ regionibus quotannis huc pertrahant, ac fame, ſiti, & rerum inopiâ excrucient, ac demum ingruentibus hibernis tempeſtatibus, labore & difficultate belli, ac cœli injuriis fatigatos, compoſito dolo, quod jam ſæpè evenit, nec ſine ludibrio remittant. Quibus de cauſis commutandam nobis omnem belli rationem, & hoſtes, qui munitionibus ſuis incluſi nec facilè oppugnari, nec ad pugnam elici poſſunt, rerum omnium incommodis & crudeli regionum depopulatione, univerſiſque belli calamitatibus, quæ dici poſſunt, ſi vobis idem videbitur, exagitandos ſtatui. Et quo facilius deſtinata perficiamus, primum Tartaros commilitones, qui equitatu & celeritate maximè valent, excurſionumque & populandorum agrorum peririſſimi habentur bifariam procurrere; deinde Turcas alia via alias regiones populoſas adhuc, belli & cladis integras pervaſtare jubebo; ipſe cum exercitus robore idoneo loco conſiſtam: unde ſi opus ſit & neceſſitas poſtulet, atq; adeo ſi hoſtes (quod eos auſuros valdè dubito) luctuoſo patriæ ſuæ excidio permoti, obviam eundum cenſeant, occurrere eis, ac nobilis alicujus committendæ pugnæ occaſionem capere poſſimus. Hæc ad commodum invicti Imperatoris noſtri, ac noſtram & exercitus exiſtimationem pertinentia, quę in animo habui, vobis duxi proponēda; & hanc viā in pręſens commodiorē putavi, qua vel hoſtes è ſcrobibus ſuis, & cuniculorū latebris, in aciem & dimicationem pertrahi, non ſine ſperato victoriæ provētu, poſſint, aut nobis cū ingentibus opimæ prædæ ac manubiarū ſpoliis, ac magna omnis generis & ſexus capti-

vorum

“vorum multitudine, liberum iter & reditum “permittant.

Hæc ubi dixiſſet, fremitus concionis & dicta approbantium ſequutus eſt; nec ipſe diu moratus, pugnaciſſimum quemque è Tartaris, adhibito eorum principe & Ahmataga ſeligit, & verſus Nogradum ac Palancam terrorem circumferre, ac populari jubet; aliam eorundem manum ad utramque Vagi ripam vaſtandam emittit. Turcis quoque in duo prævalida diviſis agmina, ferro & igni obvia quæque abſumenda committit; ipſe facto inter Novam Arcem & Levam itinere, populando ubique & urendo, ad oppidum Irmeliam haud Nitria procul, in quadam valle ſaltuoſa, quæ prægrandis piſcinæ & ſilvæ adjacentis commoditate aquationem pariter & lignationem præbebat, caſtra metatus eſt. In hunc modum egreſſi hoſtes, quicquid terrarum à Nogrado Tunaviam verſus, illinc verò uſque ad Bezconem & Trincinium, inter Granum, Hippolum & Vagum flumina adjacet, urere, vaſtare, & incolis partim in ſervitutẽ abductis, partim cæſis, crudeliſſime graſſari cœperunt. Sunt Thermæ ultra flumen Vagum, quæ Peſteniæ vocantur, ſalubres pellendis languoribus, & aquarum natura admirabili: nam egeſtâ humo tanto è ſcrobibus fervore proſiliunt, ut ſuſtineri nequeant, niſi ſatis longo temporis intervallo intepeſcant, aut frigida infuſâ temperentur: Vago autem creſcente recedunt, & quum decreſcit, ſequuntur, nec in frigidiore fluminis fundo, ſi ſuffodiatur, ebullire deſinunt. Creduntur autem adverſus quoslibet etiam diuturniores morbos, ſed potiſſimum cutaneos ſaluberrimæ, & teſtante ſæpius experientia, efficaciſſimæ eſſe. In has magnus ægrorum æque ac valentiũ numerus, adultiore autumno confluxerat, quos ibi majori ex parte improviſus & necopinatus hoſtium advẽtus, qui ponte ſublicio flumẽ tranſierant, ſubitò oppreſſerat, partimq; qui abduci ob imbecillitatem corporis non poterant, cæſi, partim rapti in diram ſervitutem ſunt. Hinc penes Vagi ripam procurſando ſuque ad Bezconis oppidi portas, cæde & ſanguine obviorũ debacchati, Borium pagum exuſſère, abductis nobilibus fœminis Johannis Baloghii, & Pauli Viſqueletij uxoribus ac liberis. Deinde ad ditionem Nadaſdianam verſi, Coſtoliano, Verbone, aliiſque oppidis & vicis igne concrematis, incolas & colonos magno numero abduxerunt. Nec facilè quis inire numerum miſerorum & infelicium hominum queat, qui capti aut interfecti ſunt; non tamen pauciores decem millibus fuiſſe conſtans fama fuit. Multi longè majorem numerum prodidère. Sed ab iis, qui aut redempti pecuniâ, aut ab oportuniore fuga quæſito præſidio poſtliminio redierunt, XIII. millia omnis ætatis & ſexus captivorum fuiſſe compertum fuit: præter majoris minoriſq; pecoris vim ingentem. Pervaſtata ea regione omni, prædâ & ſarcinis onuſti redeuntes, obvia Turzonum oppida, Galgocium, Privigiam, Pronam, Baimocium, ac penes Nitriam Querium, Ivancam, & antigua Novæ arci municipia Tardoſqueddium, Niarhidam, Giſariam, quãvis Turcis tributaria, infenſiſſimè direpta, mox injectis facibus concremavère: abacti armentorum greges, congeſti fertiliſſimæ regionis frugum acervi, in cineres redacti, & magnis ſumptibus extructæ nobilium ædes direptæ & incenſæ & qui Vagum flumen cũ conjugibus, & parvulis liberis tranſierant, disjectisque paulo poſt pontibus, tutos ſe fore crediderant, tranſnatato ab immani hoſte fluvio parem cladis fortunam ſubierunt. Noſtri è caſtris fumantia procul tectorum culmina, & ignes longe lateque collucentes fruſtra proſpiciebant.

Turcæ & Tartari longe lateque noſtros fines populantur.

Thermæ Peſtenia.

XIII. millia hominum abducta.

In tanta rerum perturbatione & calamitate, omnium animi, & præſertim Ungarorum, quorum domus, & paterni domeſticique lares, hoſtili igne cremabantur, ad ulciſcendum & invadendos hoſtes ſummo ardore ferebantur: Palffi uſque & Nadaſdius propemodum frementes & furibundi Suarcemburgũ, ad quem ſumma imperii reſpiciebat, adeunt, eumque multis rationibus hortantur, ut abrupto ſilentio moraque, exercitum caſtris educat, paratum omnes labores pro Cæſaris commodo ac regni ſalute ſubire, & fortunam cum perfido hoſte periclitetur: ne is regionem amæniſſimam impune exagitare & exurere pergat: non fore factu difficile alterutrum ex duobus, cum ſpe victoriæ experiri, ut ſive eam partem hoſtilis exercitus invadat, quæ populatum egreſſa eſt, rapiniſque & incendiis quaqua verſum graſſatur, ſive in ipſius Ibraimi caſtra non procul ſita improviſo impetu irruat: diviſos in partes & palãtes infeſtis ejus armis protinus ceſſuros: Duces quoq; minores qui aderant, idem flagitare, neve virtuti militum diffidendum arbitraretur, magnoperè obteſtari, & magna victoriæ ſpe teneri: præſtare veris militibus in acie non inultos honeſtè mori, quam in eorum oculis & conſpectu fratres & propinquos ſuos, ac tantum innoxiæ plebis numerum in perpetuam diramq; ſervitutem abripi. Erant omnium judicio veriſſima, quæ illi proponebant, ut ſive caſtra hoſtilia, ſive populabundi Turcæ & Tartari expeditis armis invaderentur, in ſpẽ totius conficiendi belli opprimi eos & delerĩ poſſe appareret; Verum ille muneris impoſiti officijque memor, obfirmato animo, potiorem omnibus rebus exercitus ſalutem ducere; compeſcere ejuſmodi voces, ac quantum flagitij exercitu in periculum ſua temeritate adducto admitteretur, docere; patientia & tolerantia ſæpè neceſſitates ſuperari: poſtremò negare ſe quicquam inconſulto Matthiâ principe facturum; cujus quidem animus dum explorari, ac in caſtra reſponſum perferri poſſet, hoſtes deſtinata perfecturos eſſe conſtabat.

Palffius & Nadaſdius fruſtra Suarcẽburgum hortatur

ut hoſtilem vaſtationẽ coerceat

Nec ſciri ſatis atq; inveſtigari poterat, quibuſnam de cauſis Suarcemburgus, impiger alias ſemper & pugnax, ejuſmodi cautioribus conſiliis, non ſine famæ & nominis ſugillatione inniteretur: Nihilo tamen minus Palffio, ſiquid ipſe cum ſuis copiis adverſus populantes & vagabũdos hoſtes inſidioſo incurſu tentandum putaret, poteſtatem impertit; teſtatus ſe invitum ad ea conſilia trahi, in quibus nulla, ferè aut exigua ſecundi eventus aut tuti receptus ſpes eminere cenſeretur. Igitur Palffius cum quinque ſuorum millibus egreſſus caſtris verſus Palancam, ubi pons Hippolo flumini impoſitus habebatur, duxit, ibique ab Ægidio Magno loci præfecto Turcas circiter mille Tartaris immiſtos Secenium verſus excurriſſe cognovit; & quum pontem tranſiſſet duce itineris eodem Ægidio uſus, eos cum multa miſerorum hominum & pecorum præda obvios habuit; & acri invectus impetu in eos irruit, liberatiſque captivis,

& ex

1599. & excuſſâ prædâ, diſſipatos & palantes partim in fugâ cæcidit, partim in Heppolum flumen ſeſe præcipitantes mori coegit, ac LX. vivis captis, & CL. capitibus hoſtium relatis victor in caſtra redut. Interea hoſtes magna rerum omnium, ac hominum & pecoris congeſtâ prædâ, atque adeo gravi ex incendiis & cædibus luctu in his regionibus relicto ad Ibraimum pervenerunt; ipſeque iis in caſtra receptis Peſtbum verſus movit, diviſaque præda & captivis decumatis, copias in hiberna dimiſit; ipſe verò Belgradum eſt reverſus.

Ibraimus dimiſſis copiis Belgradum revertit. Nec ab hoſtibus eo autumno, & hieme tentatum quicquam facinoris eſt; Sed Suarcemburgus & Palffius à Nadaſdio & Chriſtophoro Peteone exorati, qui Queſtelum & loca circumjacentia à Tartaris, Albam, Coppanum, & Quinqueeccleſias per hiberna diſtributis vaſtari ægre tolerabant, Palffio ſuam operam ultro offerente, partem copiarum in ſtationibus & præſidiis reliquere, parte alia ſecum ducta, tormentiſque curulibus attractis, verſus Laccum & Bolondvariam hoſtiles munitiones duxerunt. *Noſtri nonnulla caſtella occupant.* Verùm hoſtes metu exterriti, ac ad tutiora præſidia profugientes, utrumque locum vacuum deſeruerunt. Et Suarcemburgus utrumque præſidio muniendum Peteoni, quod id illum poſtulaſſe antea meminiſſet, curandum commiſit; & quum ille miſcendo ambages & perplexè loquendo detrectare provinciam ſecùs, quàm antea promiſerat, videretur, ſtricto gladio ita percitus, eum violaturus erat, niſi à Nadaſdio & aliis fuiſſet placatus ac prohibitus. Cùm illinc ulterius caſtra & arma promoviſſent, Capoſuarinam arcem adhibitis tormentis oppugnandam ſuſceperunt. Tantus autem terror & metus Turcas omnes ejus regionis invaſerat, ut Coppanum, Dombonem, Uſuram, munitas arces, eodem flumine Capoſſo circumfluas deſererent, & Sigetum ac Albam aliaque tutiora loca cum uxoribus & liberis, rebuſque cariſsimis confugerent, & tam Albæ quàm Quinqueeccleſiis non parùm trepidaretur. Sed Capoſuarianæ obſidionis is fuit exitus, ut mœnibus duplici roborum ſerie vallatis, & interjecto craſſiori ceſpite admodum munitis, tormenta non multum detrimenti inferrent, *Capoſuarum fruſtra obſeſſum.* & quod hiems geliſſima & aſperrima connatibus maximè obſtaret (nam ad octavum Calendas Decembris erat perventum) duces ab incepto deſiſtere, & tormenta retrahere cogerentur; ultimuſque ea in expeditione Oberenpruccus, nobilis tribunus ex Eburonibus & Leodio oriundus, dum incautius in aggeribus circa tormenta verſaretur, frontem glande trajectus occumberet, *Oberenpruccus obit.* magno Suarcemburgi & Palffii dolore, qui acerbiſſimum præſtantiſſimi viri caſum ægre ferentes, eum in templo Queſteliano ſummo honore tumulandum curavere; ac relictis Caniſæ tormentis, quod ea cœnoſiſſimo, nec adhuc ſolidiore glacie durato itinere auferri non poſſent, Jaurinum & ad ſuas ſtationes redierunt.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XXXII.

An. 1600. PERVENTUM jam eſt ad annum ſecularem ſexcenteſimum à partu virginis ſupra milleſimum; quem ſicuti priore ſæculo Alexander ſextus Pontifex maximus ritè coodiderat; ita hunc Clemens octavus, veterem in morem, ſingulari erga Deum pietate, & incredibili omnium gentium concurſu Romæ celebravit. Nos quoque novum annorum centenarium, quod benè vertat, velut novum ſæculum ordiemur. Fuit lanè is annus apud Pannonios, quàs tumultibus Moldavicis & Tranſſilvanicis, ac inexpectatâ Gallorum proditione inſignis, qua clariſſimorum & fortiſſimorum ducum Nicolai Palffii, Melchioris Rederi morte, ac inſpera à Adolphi Suarcemburgii cæde, quorum virtute hoc decennali bello res Ungarica ſteterat, valde memorabilis. *Nicolai Palffii obitus.* Palffius primo veris initio à principe Mathia ad conſultandum de progreſſu belli, & de ejus ad Tranſſilvaniam gubernandam profectione vocatus (ea enim provincia decreto Cæſaris, niſi mors, ultimus rerum terminus prævertiſſet, ei decreta erat) quum Viennâ domum rediiſſet, in repentinum gravemque morbum incidit, ac quinto poſt die vi ejus extinctus fuit, quum nondum L. ætatis annos exegiſſet, ac incredibile ſui deſiderium tam Cæſari quàm patriæ & omnibus reliquiſſet. 1600. Erat enim magna omnium de eo ſpes concepta, fore eum in præclarum & omnibus numeris conſummatum ducem evaſurum, quod à teneris annis Hiſpaniâ, Belgio, Galliis, ac Thraciâ peragratâ, in laboribus patientia, boniſque militiæ præceptis benè conſulendo & fortiter agendo ſe atque ætatem omnem exercuiſſet. Eo fatis concedente, Cæſar Strigonium Adolpho Althanio, & Novæ arcis præfecturam, cum no- *Adolpho ab Althan Strigonii & Turcae*

1600.

nobilitatis juriſdictione Georgio Turzoni adminiſtrandam dedit, quibus ille antea vivens præfuerat.

& nova arcis præfectura commendata.

Per id tempus Michael Valachiæ princeps, Tranſſilvaniâ ut diximus, potitus, quum nec provinciam Cæſari mature reddere vellet, naque bene regere noſſet, ſed avare & crudeliter imperitaret, ad Moldaviam quoque invadendam armis & occupandam animum adjecit. Fuerat paulò antè ad eum miſſus à Cæſare Bartholomæus Peczius, cum pecunia, quæ militibus in ſtipendia diſtribueretur, à quo ille ſe arcana Cæſarea mandata accepiſſe gloriabatur: quod ut nobis incompertum eſt, ſic in medio relinquendum videtur, & perficiendis deſtinatis talem habuit occaſionem. Sigiſmundus Bathoræus vindicandæ Cardinalis patrui cædis, repetendæque Tranſſilvaniæ avidus, conſiliis cum Samoiſcio Cancellario habitis, copias ab eo auxiliares, mandataque ad Hieremiam Moldavum acceperat, quibus illi cum exercitu præſto eſſe jubebatur. Eum exules quoque Tranſſilvani, Franciſcus Ferreus, Gabriel Betlenius, & alii aſſidue incitabant, quorum princeps erat Moyſes Siculus audax, & ad omne facinus patrandum promptus, ac etiam ipſe dominationis appetens. Quorum clandeſtina conſilia quum Michaeli gnara eſſent, copias quas in promptu per urbes & oppida diſtributa habebat, cogere abſque mora, & relicta in Tranſſilvania conjuge, ac filio quem unicum habebat, Petraſcone, ultra alpes ducere conſtituit, ut extra utriuſque provinciæ fines, fortunam cum iis in hoſtico experiretur. Itaque ſuperatis alpibus in Valachiam trajecit, & illinc eo locorum progreſſus eſt, ubi Sigiſmundum & Hieremiam cum Coſacis & Polonis caſtra metatos eſſe didicerat. In quos quum nequicquam tale ſuſpicantes de improviſo irruiſſet, & tormentis verſatilibus, quæ ſecum habebat, ac peditatu firmo rem gerendo non ſine ſumma certaque illorum ſtrage in fœdam fugam conjecit, fuſoſque & fugatos tamdiu perſequi non deſiit, donec Moldaviâ & ejus finibus expelleret, ac tota provinciâ, ipſaque principum ſede Suchavâ, non magno labore potiretur.

Michael Vaivoda Moldaviā invadit.

Sigiſmundo & Hieremia Vaivoda copias fundit fugatque,

Quo perfecto negotio utendum victoriâ ratus, continuo in Pocuciam & Beſſarabiam Polonicæ ditionis regiones, ad quas hoſtes profugiendo ſeſe receperant, cum exercitu convolavit, pulſiſque illis, non ſolùm in eas, ſed etiam in Ruſſiam & Podoliam finitimas, de quibus nulla unquam cum Polonis contentio fuiſſet, igne & ferro hoſtilem in modum graſſatus eſt. Quibus rebus Polonorum animos, ipſiuſque Samoiſcii, qui tum & Cancellarius & ſummus copiarum dux erat, & cui tam apud regem quàm omnes regni ordines præcipua erat auctoritas, arma & vim in ſe concitavit. Hi namque Moldaviam, ut ſupra retuli, eo tempore, vi occupatam, ſub clientela obtinebant, & contumelias à Michaele illatas, ultum ire properabant. Itaque Samoiſcius nihil cunctandum ratus exercitum ſummâ celeritate coegit, ac nobilitatis quoque copias convenire juſſit; adfuereque brevi in ejus caſtris, quæ ad Boſortum oppidum fixerat, Staniſlaus Golſcius Podoliæ, ac Marcus Solinſcius Lublinenſis, Staniſlaus Viodecus Belſienſis præfecti, quos ipſi Palatinos vocant, necnon Staniſlaus Zomienſcus Leopolitanus Caſtellanus, ac ipſius Samoiſcii legatus, cum plurimis aliis, & maxime cum Coſacorum, quos Niſovios appellant, equeſtribus turmis, aſſidua cum Tartaris dimicatione exercitatiſſimis. Igitur Poloni, juſtis factis itineribus in Moldaviam Idibus Octobris pervenerunt, & Michaelem ad cujuſdam montis radices caſtra metatum, occupatis collibus & inſeſſis itineribus eos expectare cognoverunt. Nec quin primo facto impetu, in eum omnibus copiis irrumperent, quicquam dubitavere. Et quum Michael imparem ſe viribus animadvertiſſet, in proximum montem ſeſe & copias ſubduxit, ita ut caſtra trans illum cum impedimentis & carris metaretur. Sed quod Poloni & Coſaci impigre inſiſterent, & numero longè præſtarent, inde quoque cum cæde dejectus caſtra reperivit.

& in Ruſſiam Podoliamq́; irruit.

1600.

Altero, qui ſequutus eſt, die, prægrandes foſſarum margines, quas hiberni torrentes imbreſque forte effecerant, occupavit; ac ex iis opera ſclopetariorum peditum Polonos arcere conatus, ſuperante illorum multitudine, pulſus montem tranſcendere fuit compulſus. Quum veſtigiis inſiſtere Poloni non deſinerent, ad flumen Sereſmum, quod ſuperandum erat, in loco, cui Bucobilo nomen eſt, natura difficili & impedito caſtra poſuit, aciemque inſtruxit: ita ut dextrum, ſiniſtrumque latus exercitus altiſſimi & prærupitiſſimi montes munirent; à fronte verò tortuoſus amnis, & rapidus in plures ramos facto divortio objiceretur; ac peditatum & tormenta, in quibus potiorem ſpem collocaverat, in ſilva occultavit; penes quam Samoiſcio & Polonis neceſſario erat tranſeundum, quæ multa & denſa ilice ac quercu apta inſidiis erat. Samoiſcius aſtu & inſidiis cognitis, ſuum peditatum ac Coſacos Niſovios, quorum magna erat virtutis opinio, in ſilvam progredi jubet, ipſe cum equitibus & reliquo exercitu ſubſequitur. Mox conſerto prælio, ſiniſtra MICHAELIS acies, quam eo die triplicem inſtruxerat, parvo accepto detrimento, metu incumbentium Polonorum exterrita terga vertit, cujus fugâ viſa altera quoque acies, quæ ad dextram partem pugnaverat, ſive metu ſive occultâ proditione agitatâ in diverſam profugit; ſicque Michael à ſuis, & fortuna deſertus, amiſſis tormentis & impedimentis, incitato quam potuit celerrimè calcaribus equo, ſeſe è conſpectu hoſtium proripuit, & variis errorum ambagibus ſuperatis, quum ſequuturos in Valachiam hoſtes exiſtimaſſet, ſeſe cum equitibus & parte copiarum in Tranſſilvaniam recepit, ita ut miſſis idoneis hominibus, ac ordinum ductoribus, qui viarum, tramitumque peritiſſimi erant, reliquias profligati exercitus ſe quamprimum ſequi juberet.

Michael conſerto cum Samoiſcio & Polonis prælio victus è Moldavia profugit.

Sed Samoiſcius utendum victoriâ, & fugienti metum ac terrorem ſuperaddendum ratus, Jacobum Perocium cum valida Polonorum manu, ac Moyſem Siculum cum exulibus ac Ungarorum & Siculorum copiis in Tranſſilvaniam ire, & Michaelem quacunque poſſent viâ inſequi, & provinciam occupare juſſit. Quibus de cauſis Baſta, Ungnadius, & Michael Siculus, quos non multò antè in Tranſſilvaniam cum exercitu progreſſos eſſe retulimus, cùm per idoneos nuntios, tùm verò per literas Samoiſcium admonere hortarique ce-

Moyſes Siculus, juſſu Samoiſcii Michaelem inſequitur.

pe-

Is Tranſſilvaniam occupare contendit.

perunt, ne Valachiam & Tranſſilvaniam Cæſaris provincias, ab antiquiſſimis temporibus regno Ungariæ attributas infeſtis armis occupare, bonaque vicinitatis jura & veteres pactiones turbare vellet; ſe illum ab inferenda alienis regnis, alienoque tempore injuria ita temperaturum exiſtimare, ut facilès ipſorum poſtulatis aures præbere; neque Cæſarem & Poloniæ regem cognatos & affines principes ad digladiandum mutuis armis & Chriſtianorum ſanguinem profundendum incitare velit. Quod ſi in eo animi propoſito pertinacius, quàm conveniat, inſiſtere pergat, tum verò etiam Cæſari arma, quibus ſe & regna ſua tueatur, minime defutura.

Baſta Samoiſcium hortatur, ne aliena invadere conetur.

Samoiſci litera.

„Ad quæ Samoiſcius miſſo ad eos cum lite-
„ris Johanne Voſachinciæ turmæ equitum præ-
„fecto, longioribus verbis reſpondit; neque
„ſe, neque regem ſuum, optimum principem,
„ac reipublicæ Chriſtianæ ejuſque quietis ſtu-
„dioſiſſimum, quippiam turbarum ac bellici
„tumultus ſponte concitaſſe; ſed ut Michaelem
„Tranſalpinum, hominem audacem, ambi-
„tioſum, avarum, crudelem ulciſcerentur:
„qui non ſolùm Moldaviam tutelæ ſuæ provin-
„ciam per vim occupaſſet, ſed Ruſſiæ etiam &
„Podoliæ confinia, ac regiones trans Neſtrum
„flumen ſitas ferro & igne vaſtaſſet. Se quidem
„nihil magis optare, quàm Chriſtianæ reipubli-
„cæ tranquillitatem, & principum ſinceram
„ſolidamque amicitiam; ſed Michaelem dediſ-
„ſe malis omnibus occaſionem; nec illum
„quamquam omnibus provinciis pulſum, ani-
„mum mutaſſe, quin adhuc eo magis, accitis
„è Bulgaria & Moldavia, ac Valachia Marco
„Delio, Vita, Voicza, ac Novaco cogno-
„mento Baba, ſceleris & perfidiæ ſuæ ducibus,
„& adſcitâ in conſpirationem Siculorum parte,
„retinendæ Tranſſilvaniæ ſpem concepiſſe; Æ-
„quum eſſe & mutuæ amicitiæ convenire, fœ-
„deribuſque eſſe conſentaneum, ut ille pacis
„turbator ſibi tradatur puniendus; nunquam
„Michaele incolumi, tranquillas has provin-
„cias fore; interitu ejus pacem firmandam; to-
„tum hominem ex fraudibus eſſe compoſitum;
„id ne cuiquam dubium ſit, eum tot perjuriis &
„ſceleribus, palam omnibus feciſſe. Non de-
„eſſe etiam alias rationes, quæ ipſum ad mit-
„tendum adverſus ſceleratum illum hominem
„exercitum impuliſſent: nimirum proſpexiſſe
„ea re, ne Turcarum & Tartarorum infenſiſ-
„ſimæ gentes in has provincias migrarent: qui-
„bus quàm damnoſum & periculoſum foret,
„barbaros præfectos & purpuratos præeſſe, ne-
„minem eſſe, qui non intelligat; id ſine dubio
„eventurum fuiſſe, niſi ipſe juſſu regis ſui, ad-
„ducto exercitu, quam opportune occurriſſet,
„& tranſmittendi illis Danubii facultatem ade-
„miſſet. Optandum quidem eſſe Chriſtianis
„omnibus votis, ad invadendum *Byzantium*
„Turcici imperii caput, nulla obſtacula, nul-
„las arces, nulla montium juga, apertos cam-
„pos, planam viam ad ejus uſque muros habe-
„ri, & hanc opportunitatem ei ſocietati ſi quæ
„unquam ſacro bello conciliabitur, expeten-
„dam eſſe; quam & Rex ſuus & ipſe ſummo de-
„ſiderio exoptare ſoleant, ut antè conſpicere
„poſſint, quàm ex hac vita decedant. Neque e-
„nim ſe cuipiam ſtudio & deſiderio hujus pacis
„conciliandæ, quam ex intimis animi corpo-
riſque ſenſibus ſummopere optet, concedere:“
Ubi enim præſtantius vitam hanc profundere“
poſſit, quàm in CHRISTI DEI imperio augen-“
do? ſed ea omnia in ejuſdem divini numinis ar-“
bitrio ſita eſſe.“

Quod verò Tranſſilvaniam in Cæſaris po-“
teſtatem conceſſiſſe ſcribant, ſe plurimum gra-“
tulari, & ut bene vertat, etiam atque etiam“
cupere; ſed quàm ſit ea exhauſta, quàm fra-“
cta, quàm rebus omnibus non ſolùm accisa,“
ſed perdita ſit, adeo ut quem inde fructum“
Cæſar capere poſſit, ſe nequaquam videre: illud“
planè videre, ad eam cùm defendendam, tum“
retinendam ingenti ſumptu & ſolicitudine o-“
pus eſſe. Turcas eam amiſſam minime laturos“
ac potius jam id conaturos, ut eam repetant,“
ſe compertum habere, injunctumque eſſe ne-“
gotium purpurato, qui omni ope ad eam re-“
cuperandam nitatur, & Tartarorum Taurica-“
norumque principi, ut idem faciat; eum ve-“
rò longe plures, & bellicoſiores ſuis Tauricanis“
Nogaiorum copias adjuncturum, qui concre-“
to glacie Boryſthene, cum accolis Ponti Euxini“
Turcis, & cum iis, qui nunc cum Mehemete“
purpurato Gimeſgi cognomine ultra Danu-“
bium in Bulgaria ſunt, Tranſſilvaniam invade-“
re prorſus conſtituiſſe; ſicque brevi tempore in-“
genti incendio eam provinciam arſuram. Ma-“
ximam vim, niſi major præſto ſit, non poſſe ar-“
ceri. Cùm autem Tranſſilvania proximus Po-“
loniæ paries ſit, ſe & ejus regni ſenatum pro-“
pterea conſultum ei velle, ne illa ardente Polo-“
nia quoque flammam concipiat. Et quum ni-“
hil tyranni viciniâ pejus terrioſque ſit; ſi tuta“
conſilia ſpecioſis anteferenda ſunt, diſſimulan-“
dum eſſe, & permittendum, ut quem provin-“
ciales velint, ſibi præſidem eligant, qui ſummo“
Pontifici, Cæſari, & Regi Poloniæ obſtri-“
ctus fide per ſpeciem, ad tempus pacem cum“
Turcis habeat, ad rem Chriſtianam attentus,“
ut quæ tot cladibus, quas noſtra vidit ætas, in“
ea provincia concuſſa & labefactata ſunt, ea“
recreentur & coaleſcant. Nam ſi hoc importu-“
no tempore armis hoſtium invadatur, ſe vere-“
ri, ne ſolo æquata, ac ſuis incolis orbata, ingens“
& latum oſtium ad ea invadenda, quæ uſque“
nunc integra, Turcis abdita, & interclusa fue-“
runt, aperiat. Quæ ne accidant, ut omni ratio-“
ne provideant, ſe & Senatores Regni Poloniæ,“
pie & ex animo hortari, ac ad ea ſingula ſine“
mora reſpondeant, & nuntios ne morentur, et-“
iam atque etiam petere.“

Ad ea Baſta & Cæſaris legati, cum Tranſſilvanis habito conſilio, nequaquam per literas reſpondendum duxerunt, quum negotium arduum ſit & difficile, quodque celeritatem imprimis requireret, ſcribendo & reſcribendo minime differendum videretur; ſed Stephanum Chaquium multis precibus & promiſſis impulerunt, ut ad Samoiſcium in Polonorum caſtra proficiſceretur, ac cum eo & Sigiſmundo Bathorio, qui ibidem erat, ſermonem & conſilia conferret, hortareturque, ne afflictas Tranſſilvaniæ & Valachiæ provincias majoribus cladibus involvendas & deſtruendas exiſtimarent; ſed retro, unde venerant, reverterentur. Securaturos, ut provincia Michaeli Valacho adempta Sigiſmundus, ſi ad gratiam Cæſaris confugiendum duceret, eam haud alienam à bonis & æquis conditionibus eſſet inventurus,

Steph. Chaquius à Baſta ad Samoiſcium & Sigiſmundum legetur.

1600. rus. Promiſſa autem ei fuere, nomine Cæſaris, ſi Polonos, ut retrocederent, ac Moyſem Siculum & exules Tranſſilvanos, & Jacobum Podoccium cum Polonorum copiis revocarent, inducere poſſet, duæ arces Saroſia, & Saduara. Qui pro ſumma, qua apud Sigiſmundum & Tranſſilvanos pollebat auctoritate, ac cui cum Moyſe Siculo arcta neceſſitas intercedebat, ſuſcepta provincia, in caſtra proficiſcitur. Fit magna, uti debebat, de ſumma re in utramque partem diſceptatio; Samoſcio ea, quæ literis comprehenderat, ſermone etiam identidem proſequente; erantque ſuſpenſi omnium animi expectatione tantæ rei, ipſeque Chaquius promiſſis oneratus, Sigiſmundum itidem promiſſis onerabat, & de reditu in Tranſſilvaniam propediem futuro ſpem haud dubiam pollicebatur: & niſi rectiſſimis conſiliis, & Chriſtiano homine maxime dignis pareret, perpetuo cuncta hoſtilia, & quam maxime ſæva denuntiabat, ac magnitudine & robore copiarum quas Baſta in præſens haberet, quaſve inſuper venturas expectaret; quæ jam Varadinum appuliſſent, eos terrendos putaret, ad extremum obtinuit, ut Moyſa & Podoccio ac exercitibus revocatis, in Moldaviam reverterentur: reductoque ejus provinciæ principe Hieremia, ibi expectabundi ſubſiſterent. Ferunt eum quam occultiſſimo conſilio auctorem Sigiſmundo fuiſſe, ut in præſens pacato animo recedendum putaret, certamque ei ſimul ſpem dediſſe fore propediem, ut conſentientibus provincialium ſuffragiis, ipſo procurante, in patriam & principatum reduceretur. Quod quamquam ille poſtea inficias ivit, ſeque ſincere omnia fideliterque exequutum fuiſſe affirmavit, ex iis tamen, quæ poſtea ſubſequuta fuêre, eam ſuſpicionem haud omnino inanem fuiſſe deprehenſum fuit. Cæſar tamen arces, quæ ei ſuo nomine à Baſta & legatis promiſſæ erant, abſque hæſitatione tradi juſſit: atque in hunc modum Tranſſilvani ab externis bellis aliquamdiu quievere; niſi brevi poſt inteſtinis ſeditionum procellis, & contrariarum partium ſtudiis agitati, pacem & tranquillitatem patriæ, nova rebus perturbaſſent, uti ſuo loco à nobis commemorandum erit.

Polonicæ copiæ in Moldaviam reducuntur.

Sigiſmundo Saraſia & Saduara arces à Cæſare data.

Quæ dum inter Polonos & Cæſarianos in iis provinciis, quas veteres uno Daciæ nomine vocabant, administrantur, in Pannonia res mira & nefarii ſceleris plena accidit, inaudita hactenus & prodigioſa militum Gallorum, qui Papam in hiberna collocati erant, ad hoſtes Turcas defectione. Hi ſiquidem Calendis Junii hujus anni ſecularis, quum mille ferme in præſidio eſſent, ducibus quibuſdam Fino & Motta, occultis & nefariis inter ſe habitis conſiliis, Michaelem Marothium loci præfectum, quem receptâ à Turcis arce, à Maximiliano principe ante biennium impoſitum fuiſſe diximus, quaſi de rebus magni momenti cum eis colloquuturum ad ſe vocaverunt. Is nihil fraudis ſubeſſe ſuſpicatus, cum Lupo Slacovitio, ac quibuſdam centurionibus, & Alexandro Bacacio, ad eorum contubernium ſe conferi: & quum de variis rebus colloqui priùs cepiſſent, magna Gallorum multitudo armata eodem confluxit; moxque ubi ſe numero ſuperiores eſſe vidiſſent, deponere eos arma juſſerant, & recuſantes facto impetu, gladiis exutos cuſtodiæ tradiderunt, cæſis nonnullis, qui ſeſe ad defenſionem parabant. Nec multò pòſt occupatâ arcis portâ, & Germanorum quoque cohorte ibidem armis & rebus omnibus ſpoliata, arce quoque ſe per ſcelus potiti ſunt. Tum vero ſcrinia compilare, & omne quicquid militibus ac civibus erat reliquum, non ſolùm equos, arma, veſtes, pecuniam, aurum, commeatum, per vim auferre; ſed conjuges, parvos liberos, ac filias nubiles in ſervitutem redigere, omnia tam publici quàm privati juris maxima, minima ſibi uſurpare. Quæ quidem inaudita hactenus & abominabilis facinoris ſcelera cur facere non horteſcerent, & cur tantam incredibilis perfidiæ notam non ſibi duntaxat, ſed patriæ & univerſæ Gallorum genti inuſtam vellent, percunctantibus, derivatâ in alios culpâ ad denegata aut non ſoluta ſtipendia rejiciebant. Supra hæc captivos Turcas ſolutis ergaſtulis, & adapertis carceribus liberos abire juſſerunt; ſcriptiſque ad Albanos Turcas literis, ſe eis urbem arcemque tradituros ſignificarunt, ſi quæ emeruerant ſtipendia, ſibi ſolverentur. Turcæ iis rebus è ſociorum, qui ſoluti vinculis poſtliminio redierant, ſermone cognitis, primo non credere & fraudem ſubeſſe rati, quòd tantum ſcelus in animos eorum cadere potuiſſe minimè putabant, tandem quum commeantibus ad eos catervatim Gallis rem ſeriò agi vidiſſent, Achmatem quendam turmæ præfectum, cum LX. equitibus, ac unius menſis pecuniâ miſerunt, qui auctoramento nefandæ militiæ obſtrictos in fidem reciperet. Tametſi autem ſæpe Turcas literis & nunciis fatigaſſent, ut majora militum præſidia imponerent, ſolutiſque ſtipendiis locum ſibi occuparent, illi tamen vel pecuniæ tenaces, vel Gallorum inconſtantiæ diffiſi, modò has modò illas procraſtinandi cauſas objectantes, utrumque de die in diem diſtulerunt.

1600.

Galli Papenſes præſidiarii concitata ſeditione, ad Turcas deficiunt.

Cum hæc ad principem Matthiam perlata eſſent, re necopinatâ perculſus, Suarcemburgo, ut ſedatis ſtipendiorum exolutione Gallis, curaret, ne quid reſpubl. detrimenti caperet, in mandatis dedit. iſque cum ala equitum ac cohortibus, quæ Jaurini in ſtatione erant, ſecum acceptis, proficiſci Papam ad eos maturavit, ſi quo remedio exulcerati, & ad tantum nefas proni eorum animi ſanari poſſent, experturus; cùm potiſſimum adhuc ſupereſſe nonnullos ex Gallis didiciſſet, qui inauditam & retroactis ſæculis minimè auditam defectionem reprobare, ac multis rationibus diſſuadere conarentur. Sed quum major pars, quod dici ſolet, meliorem vicisſet, omnis à Suarcemburgo labor fruſtra ſuſceptus fuit. Quum enim in itinere non procul Papa abeſſet, XXV. equites præmiſit, qui ſuo nomine Gallis dicerent, ſtipendia eorum in numerato eſſe, ſeque ſpondere, ut depoſitis armis, ac omiſſis, quæ nefarie cepiſſent, conſiliis, ea intra decem dies accepturi integre eſſent. Verùm illi nec admiſſis, nec auditis equitibus, & multis conviciis proſciſſo Suarcemburgi nomine, eos abire extemplò juſſerunt, niſi tormentorum certos ictus expectare vellent. Redeuntibus re infecta Suarcemburgo, non multò pòſt venit ad eos à Cæſare miſſus Pecrius certam illis ſtipendiorum ſolutionem, certumque diem, ad quem ea repræſentarentur adferens; ſed nec ille admiſſus eſt, potiùſque exploſis in eum aliquot tormentis abire juſſus. Tentavit poſtea Suarcem-

1600. cemburgus, oppidum ſubitario petarræ impetu capere, eoque propoſito cum tribus militum millibus noctu, quo occultius potuit, illuc proficiſci ſtatuit; ſed conſiliis ejus patefactis, Galli ad molas frumentarias, quæ ſub prægrandis piſcinæ aggeribus conſtructæ ſunt, CCC. ex ſociis ſclopetarios in inſidiis collocaverant, qui ſubeuntes Suarcemburgianos ſimul cum Petarra longe ſubmoverunt; ſicque ex arce ſimul & oppido tormentis petiti, deſtinata perficere non potuerunt, reque infecta Jaurinum ſunt reverſi. Cùm in hunc modum Galli ad Turcas manifeſtâ proditione defeciſſent, nec ullis rationibus aut promiſſis ad officium reduci potuiſſent, Suarcemburgus armis obviam eorum libidini perfidiæque eundum conſtituit, copiaſque & caſtra cum tormentis & rebus neceſſariis Jaurino promovit, ac Nonis Julii, Papam obſidione cinxit. Colonicius & Nadaſdius cum ſuis aliis, & nobilitatis ciſdanubianæ copiis ad caſtra venientes, ei ſe conjunxerunt: primumque omnium molæ frumentariæ, quas Galli aggeribus erectis, ac duobus campeſtribus tormentis ac milite muniverant, noſtrorum virtute ac impetu, pulſis in arcem perduellibus, expugnatæ ſunt. Quamvis autem Suarcemburgus oppugnationem difficilem & arduam fore providebat, quod Galli ut in extremo vitæ diſcrimine, omnibus belli artibus, quibus poterant, & quarum peritiſſimi habebantur, ſeſe defenderent; ingentis tamen ſpei plenus, nihil ipſe quoque prætermittere, cuncta oculis diligenter perluſtrare, eorum conatibus obviam ire. Galli contra à vicinis Albanis auxilia & commeatum, quem ab Ungaris perfidioſe deceptis, vi ademptum jam abſumpſerant, aſſidue petere non deſinebant; nec tamen quicquam, incertum quas ob cauſas, ad eos perferebatur.

Suarcemburgius Papam obſidione cingit.

Cùm hæc agerentur, Galli quorum adhuc DCCC. in præſidio reliqui erant, illuceſcente die, qui fuit XXVI. Julii, ad aggeres noſtrorum, in quibus tormenta erant collocata, impetum facere decreverunt, egreſſique portâ, quæ ignea vocabatur benè magno numero, acerrimum cum noſtris certamen conſeruerunt. Quo fervente & cadentibus utrinque haud paucis, Suarcemburgus nullis protectus armis, & abſque galea ſuis auxilio advolavit, dumque eos ut adverſus perduelles & parricidas, ac omnis divini humanique juris impios contemptores, fortiter dimicarent, cohortari cepiſſet, glande caput derepente ictus, equo decidit, & exanimis à ſuis eſt ſublatus. Cujus necopinato caſu noſtri irritati potiùs quàm animis fracti, cohortante Nadaſdio, Gallos loco pellunt, ac uſque ad oppidi portas cedendo & trucidando inſequuntur; aliquos ex eis non ſine vulneribus vivos capiunt. A quibus licet in arce oppidoque cibaria omnis generis defeciſſe, & nonnullos adhuc equos, quibus mactatis veſcerentur, ſupereſſe didiciſſent, ſocios tamen metu extremi ſupplicii, quod ſibi ob tanti ac tam nefarii facinoris ſcelus haud dubiè imminere ſciant, adductos, extrema quæque incommoda tolerare priùs, quàm ſe dedant, decreviſſe; ita ut reliquo jam abſumpto commeatu, ſi equi etiam deficiant, tum ſe hominibus captivis devorandis famem ſedaturos. Quibus cognitis, jubente Nadaſdio, iis, qui vivi in manus inciderant, partim cutes detractæ à militibus ſunt, partim aliis ſuppliciis affecti, ut manibus Suarcemburgii eorum cæde & ſanguine parentarent.

Gallorum eruptio.

Suarcemburgus glande trajectus occumbit.

Nadaſdius interim communi ducum, & militum voto in ejus locum delectus eſt, qui caſtris & exercitui præeſſet, donec à Matthia principe, cui id eadem hora per celeres nuntios ſignificatum erat, alter cum ſummo imperio dux futurus deligeretur. A quo paulo pòſt Melchior Rederus, de cujus victoriis ſæpè antea memoravi, tam Jaurino quàm caſtris regendis dux delectus, abſque cunctatione in caſtra venit. Cujus adventu Galli ex aggeribus eminus oppugnari cœpti, eorumque audacia repreſſa eſt; ita ut ad edenda per excurſiones levia certamina nequaquam ampliùs exire, nec ad conſerendas ex propinquo manus decurrere auderent; ex oppido tamen & arce, tormentis ſeſe egregie tuerentur. Sed accidit magno noſtrorum omnium dolore & jactura, ut Rederus quoque graviſſimo in caſtris morbo corriperetur, qui ei ſupremus fuit; & quum officio fungi non poſſet, exercitu curæ Nadaſdii commendato, ſeſe Jaurinum & inde Viennam deferendum curavit. Sed cùm morbus nullis remediis tolli aut minui poſſe videretur, & domum redire vellet, in itinere ad oppidum Bohemiæ, cui Brodæ Germanicæ nomen eſt, vir fortiſſimus exceſſit è vivis; ſic ut tribus inſignis virtutis & fortitudinis ducibus, Palffio, Suarcemburgo, & Redero brevi tempore è medio ſublatis, Papæ recuperatæ, partæque de ſceleratis Gallis victoriæ decus Nadaſdio relinqueretur.

Melch. Rederus in illius locum ſubrogatur. 1600.

Qui paucis inde diebus morbo correptus obit.

Qui quum longè acriorem obſidionem inſtituiſſet, ut neminem in oppidum ingredi, aut quicquam inferri pateretur, incluſos ad rerum omnium extremam inopiam adegit, ut nihil quod famem levaret, præter captivos ſupereſſet, à quibus tamen manducandis, ſecùs quam ipſimet putaſſent, abhorrente impias & execrabiles dapes naturâ, abſtinere cogebantur. Itaque illuceſcente die Divo Laurentio ſacra, ad deſerendæ urbis conſilia compulſi, vitata ejus porta, ſemitam, quæ intervallum & piſcinam, pluribus in locis aqua & cæno impedita, progreſſuris moram factura erat, intempeſtæ noctis tenebris, ſtramine & tabulatis impleverunt; ac cum conjugibus & liberis Albam verſus ad hoſtes iter ſuſceperunt. Sed nequaquam longiùs abire potuerant, quum eorum fuga Nadaſdio & noſtris cognita, ac comperta fuit: itaque Ungari imprimis, quorum propinquos & fratres, ac ſanguine junctos indignis modis excruciaverant, deinde & Germani equis conſcenſis eos inſequuti, ad extremas Bacaniæ ſilvæ oras, circa celeberrimum quondam Carthuſianorum templum, à Ludovico rege primo ædificatum, ſed modò dirutum, attigerunt. Quũ effugere non poſſent, obverſa in noſtros fronte, ſtrictiſque gladiis & ſclopetis, ſeſe acerrime defendere cœperunt. Verùm quum noſtri & æquitate cauſæ, & multitudine eſſent ſuperiores, & ſubinde recentiores aliis atque aliis ſupervenirent, major eorum pars protrita, ac crudeliter cæſa eſt; adeo ut militibus juſto dolore exacerbatis, neque pueris, neque fœminis parceretur, & ex DCCC. Gallis, vix CC. ſilvarum & montium, ac diverſarum latebrarum beneficio Albam, evadere poſſent; ac capti circiter XC. in caſtra retraherentur. Tanta autem obſtinatione & ferociâ pugnatum eſt, ut etiam ex noſtris quam-

Nadaſdius arcta obſidione Gallos premit.

Galli, urbe clam deſerta, effugiunt.

Verùm ab Hungaris deprehenſi caduntur.

quamplurimi interirent, & multò plures glandibus, quibus Galli pertinaciſſime jaculabantur, graviter vulnerati redirent: inter quos Lupus Caidocius, manum ſiniſtram per ipſas cubiti vertebras glande trajectus, fractis minutas in partes oſſibus in caſtris interiit. Marothius & alii ordinum ductores ac milites, jam ferè per anni ſpatium compedibus, carcere, ac omnibus miſeriis excruciati in libertatem reſtituuntur, qui Nadaſdio & reliquis ducibus ad genua provoluti, manantibus præ gaudio lachrymis, ingentes, ut par erat, gratias habebant, qui per domitos ac devictis immanis & inhumanæ ſævitiæ barbaris hoſtibus patriæ totius & ipſorum conſervatores extitiſſent.

Capti exquiſitiſſimis ſuppliciis necantur.

Sed Galli, quos ceperant, communibus totius exercitus ſententiis, per exquiſitiſſima pœnarum genera necandi decernuntur; ſcilicet ut nonnulli volubilibus molarum rotis alligati, tamdiu aquis merſarentur, donec impiam & crudelem animam exhalaſſent; pars veribus per ilia impactis lento igni torrerentur: multos milites ipſi revinctis poſt terga manibus, perticis, quibus frugum vel leguminum grana excutiuntur, ad diram uſque necem verberatos, ac contuſos è medio tollerent: quidam à ferociſſimis canibus, fame prius maceratis vivi laniarentur: compluribus umbilico tenus humi defoſſis, multaque glandium & ſagittarum grandine, veluti ad quendam ſcopum directa & effuſa, obrutis confixiſque vita ſic relinquebatur, ut ſupra immanium vulnerum dolorem, & intolerandos cruciatus ſiti & mediâ pereundum foret. Recuperata in hunc modum Papa, ac meritis pœnis caſtigata Gallorum perfidia, exercitus Jaurinum & Ovarium in æſtivas ſtationes eſt reverſus.

Michaelis Marothii infelix caſus.

Sed in Michaele Marothio quâ attollendo, quâ premendo mirabiles ludos inſolens fortuna exercuit: Nam quum poſt recuperatam urbem à Nadaſdio & ducibus priorem præfecturæ dignitatem, locumque obtinuiſſet, ac relicto Papæ Slacovitio legato, domum ad ſuos ire voluiſſet, currum tectum Nadaſdii conſcendit, quod ob diuturnas carceris moleſtias affecta eſſet valetudine, nec equo vehi poſſet, ideoque præcedentem exercitum ſequeretur, à Turcis & Tartaris quibuſdam, non pluribus quàm decem numero, qui ſecus viam loco ſalicoſo ſeſe occultaverant, derepente erumpentibus, & ignaris, quemnam ferirent, multis cæſim punctimque illatis vulneribus crudeliter ſauciatus fuit, ut Sarvarium deductus in ipſa cura, & medicorum manibus expiraret: nec quiſquam ex tanto exercitu, (quod mirum eſt) tantùm & tam audax paucorum hoſtium facinus, & ejus infelicis viri adverſum caſum, niſi re perpetrata, cognoſcere potuerit. His hoc modo peractis Cæſar haud parvâ æſtuans curâ quemnam poſt immaturum tantorum belli ducum, ac ipſius potiſſimum Mansfeldii obitum, copiarum ſuarum ac exercituum præfectum conſtitueret, quod Georgium Baſtam è ſupremis Ungariæ ac Tranſſilvaniæ finibus in ipſo Moldavici belli ardore, ac nova & ſubinde recidiva Sigiſmundi Bathorii cum Tranſſilvanis conſpiratione avocare nec neceſſarium nequerutum putaret, ad evocandum è Lotharingia Philippum Emanuelem Ducem Mercurianum, è regia Galliæ regum familia Valdemontia ortundum, Gallicis & Belgicis ſuperiorum annorum bellis, auſpiciis regis Hiſpaniæ varia

Dux Mercurianus à Cæſare accitus exercitui præficitur.

fortuna geſtis, ſecundiſſimam nominis famam adeptum animum adjecit. Nec ille, uti erat navandæ operæ cupidiſſimus, Cæſaris votis deeſſe voluit, ſeque brevi in Pannoniam venturum ſingulari promptitudine reſcripſit.

Tranſſilvani, auctore Chaquio Michaeli bellum inferunt.

Dum ille à Cæſare & Matthia principe, ac univerſo exercitu, ſummo cum deſiderio expectatur, Tranſſilvani ſolidâ morum & naturæ mobilitate, nova ſubinde rerum monſtra & ſeditiones crebras agitare & alere ſoliti, Stephano Chaquio auctore, comitia Claudiopolim indicere: ac poſt multas diſceptationes, Michaelem Valachum, ut occupata abſque Cæſaris voluntate provincia, avare & crudeliter imperitantem, Cæſarique & Baſtæ minus dicto audientem, armis provincia expellendum decreverunt, Baſtamque, qui cum Cæſariano exercitu ipſis auxilio eſſet, in belli ſocietatem adiciverunt: eoque id proclivius ob inierunt, quod ſcirent illum contractis cum Valacho occultis ſimultatibus inter ſe graviſſime diſſidere. Is igitur relicto Caſſoviæ Laſſotia, Sacmarium, atque inde Taſnadum per viam, quæ à calce ſeu arena alba Meſeſia vocatur, in Tranſſilvaniam iter ſuſcepit. Quæ quum Michaeli cognita fuiſſent, petitâ ab eis publicâ fide, ut ei liceret legatos in comitium mittere, poſtulavit, ac multo majori parte diſſentiente impetravit. Itaque Radulonem Cuſſarum, ac Michalcæum Banum præfectum Craiovæ abſque mora miſit, & per eos, ne in declarando ſe perduelle nimium præproperi eſſe vellent, ſed ſuis quoque, quas haud vanas haberet, excuſationibus aures præbeant, petebat. Sed legatis cum tumultu & ſeditione curiâ & comitio ejectis, Novacum etiam Babam Bulgarum, qui in illorum comitatu publicâ fide fretus aderat, virum militiæ clarum, ſed qui privatim Chaquio inviſus erat, factionibus inter ſe fluctuantes comprehenderunt, quod ab eo Cardinalem interfectum dicerent, ac multâ & crudeli carnificinâ excruciatum, ſed ſane indignum uſque adeo atroci ſupplicio in foro combuſſerunt. Legatis re infectâ diſcedentibus, ac Novaco è medio ſublato, Michael ſe ad arma & bellum ſuſtinendum parare cepit; adſcitoque in ſocietatem Siculorum exercitu, quos ad libertatem convocaverat, & quorum major pars cum eo ſentiebat, ad pagum Miriſſonem, tertio ab Alba lapide diſtantem, penes rivum, qui in Maryſum influit, caſtra collocavit.

Tranſſilvani copias ſuas Baſtæ jungunt.

At Baſta cum ſex millibus armatorum, quos ſecum Caſſovia adduxerat, tam Germanici quàm Ungarici nominis, Tordam pervenit; atque ibi Chaquius & Tranſſilvani ſe & copias ſuas, quæ circiter duodecim millia militum utriuſque ordinis conſtituebant, ac quatuor tormentis curulibus cum eo conjunxerunt; indeque progreſſi haud procul Valachorum caſtris ad Miriſſonem, inter Maryſum flumen & montem conſederunt, in eum modum, ut inter utraque caſtra, monte illo & ſtrictâ ſub ejus radicibus via militari poſitâ, Valachi ſi manum conſerere nollent, inviti ad pugnam elici nequaquam poſſe viderentur. Igitur cùm eo in loco caſtra caſtris collata in propinquo eſſent, ut minoris prælii committendi occaſio daretur, Baſta ad XVIII. diem Septembris in conſpectum hoſtium duxit. Michael quoque ex adverſo ſuas copias, in queis XXII. millia militum è diverſis nationibus collecta eſſe dicebantur, inſtructas in ordines ſcie-

1600

Certamine fortiter inito, Valachi fugientes paſſim occiduntur.

bus conſtruit. Verùm paulò pòſt Tranſſilvani, monente & jubente Baſtâ, qui Valachos ad patentiores campos, ex anguſtiis & faucibus elicere in animo habebat, pedem referre pedetentim verſus ſua caſtra ceperunt, ipſo & equitibus Germanis ſclopetariis, ac peditum lectiſſimis terga tuentibus. Ea re viſa, Valachi noſtros non expectato certamine, retrocedere exiſtimantes, ſublato clamore, citatiſque paſſibus equitatum inſiſtere fugientibus jubent. Sed illi medio in campo, loco tamen multo magis ad pugnam opportuniore, frontem obvertere, ac irruentes Valachos denſis ſclopetorum ictibus & tormentis, quæ ſupra collem quendam idoneo in loco conſtituerant, petere ceperunt. Non tulêre vim noſtrorum Valachi, cùmque ſclopetis quàm maximè ſauciarentur, magnaque eorum pars eminus icta concideret, ac Germani equites ſimul & Tranſſilvani in eos acerrimo impetu irruiſſent, fuga primum à peditibus facta, deſertis ordinibus, terga dedere. Fugientes & palantes Michael ipſe ac duces & præfecti ejus Radulo, ac Leccaga altero captus oculo, ſed vir fortis, atque alii retentare contendentes nihil proficere, & quoſdam voce, alios manu, clavaque ad redeundum compellere, ſed fruſtra, operam perderent illi effuſa fugâ, quo ſors tulit, procurrere: pars ſe in Maryſum præcipitare, ibique aquis hauriri. Michael quoque à ſua & ab irata infenſaque fortuna deſertus, cum paucis equitibus Albam Juliam verſus effugit: ibique paululum moratus, donec alium equum conſcenderet, reſque ſuas quaſdam canores ad ſe reciperet, fugâ continuatâ ad Fogaraſſum, indeque vitato Cibinio, Braſſonem ſeſe recepit. Sed quum Baſtam cum victore exercitu ſequi, & Samoiſcium quoque ac Sigiſmundum acerrimos ſuos hoſtes, miſſo ad obtudendos alpium tranſitus cum mille equitibus Moyſe Siculo, inſidias ei ſtruxiſſe cognoviſſet, è militari via, qua alpes tranſcenduntur, ad pedeſtres, pauciſque notos tramites declinavit: & vitato in præſens periculo, Tergaviſtiam pervenit, relictiſque ibi idoneis præſidiis, multis & variis curis exæſtuans, tandem ad Cæſaris potiùs clementiam, quam ad dubiæ fidei barbaros Turcas ſibi confugiendum duxit: curatiſque quanta difficillimo ſuo tempore potuit, ſumptibus, capto inter Danubium & alpes quæ Severinum urbem reſpiciunt, itinere Pragam ire conſtituit, adducto ſecum Mihalcæo Bano ſene, quem ad Cæſarem antea miſſitaverat, ut invidiis & inimicis, ac Baſtæ potiſſimùm æmulo obtrectatorique ſuo coram Cæſare reſponderet, ac calumnias, quibus retenta præter mentem animumque Cæſaris Tranſſilvania, oneratus erat, refelleret, ejuſque recuperandæ conſilia, ad Cæſaris reique publicæ commoda explicaret.

Michael Tergaviſtiam fuga recipit.

Indeque Pragam ad Cæſarem contendit.

Poſt hanc victoriam, virtute & operâ Baſtæ & Cæſariani exercitus partam, Stephanus Chaquius, qui eam juvenilis potiùs, ac ſtolidæ temeritatis, quàm exactæ prudentiæ nomine ſibi tribuebat, dominatum & regnum tam bonis quàm malis artibus affectans (quæ in re conſequenda uni duntaxat Sigiſmundo, non Moyſi Siculo neque Boſcaio ceſſurum ſe in occulto prædicabat) comitia alia denuo ad eandem urbem Claudiopolim publicavit. Eo enim tempore ipſe à ſuæ factionis hominibus, quos ejecto è provincia Boſcaio ac Moyſe Siculo, tam palam & in aperto, quam clanculariis ſtudiis addictos habebat, ſupremum ſe provinciæ Tranſſilvanicæ, & exercituum præfectum, ac conſiliorum omnium arbitrum fieri curaverat, & rebus omnibus tam publicis quàm privatis juxta dominabatur. In iis Comitiis legati ad Cæſarem ituri deliguntur, Balthaſar Bornemiſſa Cæſarianas ab initio partes ſequutus, ac Lucas Trauſnerius, Claudiopolitanus Civis & Cauſidicus, ac Saxonum nomine Johannes Reghenius, cum mandatis, quorum ſumma hæc erat, ut ſi Cæſaris frater Maximilianus, ad provinciam ſuis legibus regendam mitti non poſſet, provincialibus poteſtas eligendi quem vellent permitteretur: eumque Cæſar ſacramento ſibi obſtrictum confirmaret; (iis verborum involucris Chaquius haud obſcure ſeipſum intelligi volebat.) Religio, quam unuſquiſque profiteri vellet, libera cuique eſſet, Leges & judicia uti antea, ita etiam deinceps in Tranſſilvania exercerentur, nullâ ad Ungaricum forum aut regium tribunal provocatione. Donationes principum hactenus editæ ratæ habeantur, exceptis iis, quas Michael Valachus edidiſſet; quas illi invalidas & irritas publicis ſuffragiis reddidiſſent, iis tantummodo quas Chaquio dediſſet, ſuo in vigore relictis. Siculi ob magnas & frequenter repetitas rebelliones libertate priventur. Cæteros omnes Cæſar remiſſis & obliteratis omnibus noxis, in gratiam recipiat; ita ne illæ unquam ipſis fraudi ſint. Stephanus Boſcaius, ut perduellis, & læſæ majeſtatis crimine damnatus, Tranſſilvaniâ univerſa arceatur, pulſuſque in exilium, tam bonis, quàm manſione interdicatur, quod ille omnium malorum & ſeditionum, quibus provincia laboravit, & reducti è Sileſia Sigiſmundi reus ſit manifeſte compertus. Poſtremo ut ea bona, quæ ipſi publico communique nomine Balthaſari Bornemiſſæ, Franciſco Allardo, Sebaſtiano Tocolio, & Ladiſlao Petelo (ii duo Cæſaris militares præfecti erant) pro rebus bene proſpereque geſtis contuliſſent, ea Cæſar benigne ſtabiliat, rataque eſſe velit.

Legati ab eo ex comitiis ad Cæſarem miſſi.

Legatis ad initium anni & Calendas Januarii Pragam profectis, ac in Cæſaris præſentiam brevi admiſſis, ea quæ poſtulabant, ſcripto comprehenſa exhibuerunt, ac verbis oblato pleno provinciæ jure Cæſari, debitum clientelæ obſequium, veluti Regi Ungariæ obtulere. Ad quæ Cæſar gratam ſibi Tranſſilvanorum legationem, ac obſequii ſtudium eſſe reſpondit; brevique tempore rebus, quæ maturo indigeant reſponſo, ad deliberandum deductis ſe effecturum, ne eos initi ejuſmodi conſilii pœniteret poſſit. Sed dum Cæſar aliis quoque reipublicæ Chriſtianæ negotiis ſatis ſuperque occupatus in deliberando & reſpondendo neceſſariam moram facit, ac aliquot dies procraſtinando differuntur; qui domi erant relicti, Chaquio impellente, (quem in legatione ad Samoiſcium & Sigiſmundum ſuperiori anno editâ, occulta conſilia miſcuiſſe, eaque hac occaſione in effectum deduxiſſe conjici poteſt) tertia comitia Claudiopolim promulgavere; ibique auditis Turcæ & Polonorum nuntiis, recipiendum rurſus Sigiſmundum ſuadentibus, nulla legatorum, quos Pragam ablegaverant, nulla fidei Cæſari præſtitæ, nec denique ulla juſti & honeſti ratione habitâ, ſingulari perfidiâ & avaritiâ agitati, Sigiſmundum principem proclamaverunt; ac nihil cunctati Gaſparem Cornuſium, Pan-

Quibus necdum reverſis, Sigiſmundum denuo Principem renuntiant.

1600. cratiom Sennieium, Stephanum Toldium, & Stephanum Bodonium, atque alios, qui honoris fideique memores Cæſarianas partes tuebantur, in cuſtodias poſuerunt: manus etiam in Baſtam ſine dubio injecturi, niſi ipſe ab amicis admonitus maturè ſibi proſpexiſſet, ac validâ militum ſtipatus manu primo Cuvarum, mox Huſtum, quod ei Cæſar dono dederat, ſe recepiſſet. Qui ex tutiore loco omnem geſtæ rei ſeriem, ac Tranſſilvanorum perfidiam Punicæ proximam Cæſari perſcripſit: eodemque ferè tempore Michaël quoque Tranſalpinus nuperrime Tranſſilvania pulſus Viennam ad principem Matthiam venit, à quo ſummâ benevolentiâ exceptus, ac poſt paucorum dierum moram ad Cæſarem ire juſſus fuit. Cæterùm Chaquius & Tranſſilvani, retentis in arctiſſima cuſtodia Cornisio, Pancratio, qui nec Cæſarem deſerere, nec illis adhærere volebant, Stephanum Toldium, Nicolaum Bogathium, & Johannem Senpalium ſacramento priùs in fidem Sigiſmundi adactos, ac demum carcere emiſſos, cum bis mille equitibus ad alpes, per quas è Valachia ingreſſus in provinciam patet, ire jubent, Sigiſmundo cum Polonis & Moldavis ad occupandam provinciæ poſſeſſionem venturo occurſuros; ipſi verò prope Braſſonem urbem obviam ei prodeuntes, Albam Juliam eum deductum denuo principem declarant, tormentorumque fragore ac tubis & tympanis lætitiæ publicæ ſigna edunt.

Quibus rebus peractis, novoque principe in conſilium adhibito, Stephanum Cacaſſium Claudiopolitanum, Pragam ad ſuos, quos ibi habebant legatos, & Cæſarem cum literis miſere: quibus ſingulari impudentiâ & flagitio petere minime erubuerunt, ne Cæſar eorum defectionem, ac Sigiſmundi in provinciam ingreſſum ægrè ac moleſtè ferret; quod ea ob metuendas Turcarum vires, qui id unà cum Polonis armati, & ni facerent, excidium minitantes vehementer urgebant, neceſſario fieri debuiſſet. Verùm Cæſar, eorum perfidiam deteſtatus, legatos cum ignominiâ orbe extemplò excedere juſſit, Michaelemque Tranſalpinum acceptis in præſentiarum excuſationibus, ſuis quanquam non magno nixis fundamento, ac multis muneribus, & ingenti ſumma pecuniæ, quæ centum millium aureûm ſummam excedebat, donatum remiſit, cum mandatis, ut communicato cum Baſta conſilio, conjunctiſque viribus, invadendæ & recuperandæ Tranſſilvaniæ operam darent, nec interea deſinerent, donec ejectis Polonis, quos pedem in Provincia figere nollet, voto potirentur. Admonuit etiam per literas Ferdinandum Gonzagam, Caſſoviæ & partium ſuperiorum præfectum, ut quo commodiùs deſtinata perficerentur, Baſtam & Michaelem abjectis offenſarum ſimultatibus in gratiam reduceret. Quod ille ambobus Caſſoviæ convivio exceptis, ac Cæſaris nomine ſerio interpellatis, qui eorum inimicitias mortales eſſe juberet, abunde exequutus eſt; ita ut diſſidentes redintegratâ amicitiâ, junctiſque dextris (quamquam ut brevi poſt apparuit, minimè ſincero animo deterſis odiis) mutuo reconciliarentur. Nec multò pòſt bipartito ad majorem celeritatem exercitu, Tibiſcum partim ad Tocaium, partim ad Tarcanum trajecerunt; ac eâdem viâ, qua Baſta antea tranſierat, quod

Legati Tranſilvanorum ignominia urbe excedere juſſi ſunt. Michael Vayvada à Cæſare in Tranſilvaniam remittitur.

Gonzaga ſtudio reddit cum Baſta in gratiam.

vehendis tormentis & impedimentis commodior eſſet, exercitus promotus eſt. 1600.

Sigiſmundus Cæſarianorum adventu cognito obviam procedendum ratus, caſtra ad pagum ſuum paternum Doroslonem poſuit; in quibus amplius XXXV. millibus collectitii generis militum habebat, Legatumque in exercitu Georgium Barbelium conſtituit; concedente ætatis illius honori & rebus geſtis priorem locum Moyſe Siculo, qui vicariam ei operam præſtare non recuſavit. Sed ille immiti articulorum dolore oppreſſus in itinere ſubſtitit, & ducendi exercitus munus curamque Moyſi reliquit, admonito, ne manum cum hoſte conſereret, niſi ipſe priùs in caſtra rediiſſet. Siculi etiam toties promiſſæ libertatis ſpe, quæ eis vel periculoſa, tamen otioſo ſervitio potior erat, magno numero in caſtra confluxerunt. Ex altera parte Baſta & Tranſalpinus Cæſaris duces, cum X. millibus peditum, ac VIII. equitum, caſtra propiùs hoſtem promovenda decreverunt: eo conſilio ut priùs quam Sigiſmundo auxiliares Turcarum atque Tartarorum copiæ advenirent, quas ab Ibraimo purpuratorum principe, qui jam Belgradum cum ingenti exercitu pervenerat, frequentiſſimis nuntiis poſtulare non deſinebat, belli fortunam, collatis ſignis, periclitarentur. Primo agmine equitatus Sileſiorum ac Vallonum trium millium præcedebat: hos Ungari haſtati equites totidem ferè ſequebantur; quibus pone ſubibat Germanica equitum ſclopetariorum Michaelis Siculi Sacmario præfecti turma: Subinde verò legio Johannis Baptiſtæ Peczii trium millium peditum; poſt hos peditatus Vallonicus, ac ſex tormenta curulia procedebant. His parvo intervallo præcedentibus, Michael Tranſalpinus cum ſuis Valachis, & Coſacorum ac Bulgarorum copiis ſuccedebat, & Ludovicus Racocius cum peditatu Ungarico eum ſequebatur: ita ut Baſta diſponente, Michael ex ſuis mille equites, Johanni Jacobo Rottallio, Sendronis arcis præfecto, qui ordines claudebat, dare juberetur, eorumque loco alios mille ſclopetarios equites Flacci tribuni acciperet. Quo in ordine extremo unà ſub Rottallio erant M. & D. pedites Ungari, circa Sendronem & Filecum, ac vicina Hippolo flumini loca, mercede conducti, ac tormenta currulia ſex numero, nec non DC. equites ſclopetarii, rubei & cærulei, nigrique, à colore Sagulorum vocati, qui Gonoir, Scepſii, & Caſſoviæ ordinaria præſidia agitabant.

Cæſareana copiæ.

Hoc ordine quartis à Sacmario caſtris, inter Somlionem & Taſnadum, itinere facto, tertio Nonas Sextiles ad Doroslonem pervenere; ac quum Tranſſilvani in vallis initio caſtra haberent, & collem quendam caſtris propinquum occupaſſent, docenteque Moyſe Siculo tormentis muniviſſent; Baſta alterum è regione ejuſdem collis eodem tempore à ſuis celeriter occupari juſſit, eò commodiorem, quòd lunatas vertici & lateribus prægrandes quercus haberet, quæ noſtris ab tormentorum hoſtilium ictibus præſidium eſſe viderentur. Ex iis collibus utrinque tormentis res geri cepta eſt; ſed prior Sigiſmondus multo eorum fragore & ſtrepitu infeſtare cepit; neque noſtri, quia cos haud minore impetu jacularentur, ceſſavere: idque ad ſolis occaſum ferè factum eſt: Volebat

1600. bat enim Baſta, haud diſſentiente Tranſalpino, eum diem, & ſequentem noctem abſque prælio tranſigere, eaque mora quieti exercitus conſulere, qui in æſtu & vix tolerando ſolis fervore iter confeciſſet, & vixdum pulverem & ſudorem deterſiſſet. Sed quum Sigiſmundus & Moyſes totum diem in armis & acie ſtetiſſent, jamque ſub veſperum nullam fore dimicationem ſperaſſent, horâ pomeridianâ quintâ militibus, ut in caſtra redirent, edixere, ac tormenta è colle retrahi cepta ſunt.

Baſtæ, qui humi ſuper viridi gramine quieturus equo deſcenderat, Tranſalpinus hoſtes in caſtra reverti, & partem tormentorum jam attractam, partem junctis ad juga jumentis provehi nuntiat; nunc ſi videretur tempus eſſe poſcendi ſimul & aggrediendi prælii. Itaque Baſta conſcenſo celeriter equo Tranſalpinum in dextro cornu, Rottallium in medio curare jubet, ſibi ſiniſtrum ſumit, talique ſervato ordine unà in hoſtem feruntur. Tranſſilvani cùm noſtros magno ſublato clamore in pugnam ruere vidiſſent, mox ora & frontem obvertere, ac ſpeciem nequaquam certamen detrectantium præbere. Sed via ſine confuſione ac perturbatione componi acies poterat, quod magna equitum pars jam frænos equis & phaleras detraxiſſet, pars aliis rebus occupata ſigna ſequi, & imperio parere ea qua debebat celeritate non poſſet. Nihilo tamen minùs Moyſe, quod exequi in re tam ſubita & ancipiti poterat, nihil prætermittente, pedites primo ſclopetarii, qui cum tormentis collem rurſus occupaverant, irruentes noſtros magno animo excepere, & diu fortiterque pugnavere, occumbentibus ex utraque parte plurimis. Baſta quum tumulum illum ad totius victoriæ ſummam in poteſtatem redigere vellet, ſuos ad irrumpendum concitat; Et quum propter hoſtium equitatum, qui à valle ſubjecta imminebat, non facile quicquam proficeret, capto ex tempore conſilio, DC. è legione milites ſclopetis inſtructos, quos Moſchettarios vocant, acciti, ac in hoſtes glandium procellam effundi jubet; quibus ad primum fragorem diffugientibus, quòd multi tam equi quàm ſeſſores cecidiſſent, loco potitus eſt. Sed ſupervenientibus peditatûs univerſi hoſtilis, noſtri dejici tumulo ceperunt, cohortante tamen Baſta, recollectis animis, & redintegratâ pugnâ iterum hoſtes repelluntur; ac pari utrimque contentione dimicatur, tantâ virium animorumque pertinaciâ, ut tam ex Tranſſilvanis, quàm Cæſarianarum partium militibus plurimi interirent; & Baſtæ thorax ferreus, eo tamen intacto, circa humerum glande pertunderetur. Ad extremum Tranſſilvani terga vertere, ac deſertis tormentis profugere compulſi ſunt. Ea rurſus immiſſo equitatu, ac peditibus in pugnam reverſis recuperare contendentes, cohortante Moyſa, acerrimum certamen reſtituunt, ac pertinaciſſimè pugnant; & multi utrinque cadunt, plures tamen ex Tranſſilvanis. Verùm virtute & conſtantia legionis Peczianæ, ac Racocianorum peditum Ungarorum, ac equitum ſclopetariorum, qui Baſtæ juſſu adcucurrerant, Moyſes & ſui loco pulſi, inordinati incompoſitique diffugiunt, victoriamque noſtris & tormenta relinquunt. Pecalus & noſtri, admovente Baſta tormenta ab hoſte deſerta, partim in fugientes, partim adhuc in acie perſiſtentes obverterunt, magnamque in eis ſtragem ediderunt, in qua Stephanus Perquius, veteranus equitum doctor, qui olim juvenis Agriæ Cæſaris ſtipendiis cum laude militaverat, ac demum in Tranſſilvaniam patriam redierat, pila tormenti ferrea ictus periit, & Albertus Serdshelius, aliique multi periere. Nec caruit magno diſcrimine Sigiſmundus, cùm in eo tumultu tormentorum pilis paſſim volitantibus multo ſuorum, qui diſcerpebantur, cruore, & membrorum particulis reſperſus, per invios montium & ſilvarum tramites, peritis viarum ducibus uſus, velocioris equi curſu ſalutem quæſiviſſet, ac ægre in tutum evaſiſſet. Parte alia Tranſalpinus & Rottallius, quod erat reliquum Tranſſilvanici exercitus, jam ante in effuſam fugam conjectum, per multum terræ ſpatium tergis inſiſtendo occidione delevetant; adeo ut in univerſum ex hoſtibus amplius X. millibus interiiſſe relatum ſit: Capti verò perpauciſſimi, inter quos Stephanus Thrax & Nicolaus cognomento Vaida, è Caranſebeſſo ambo ex famulitio Mariæ Chriſtiernæ, dum in conjugio Sigiſmundi fuerat, quos Baſta, incertum quibuſnam de cauſis ambos interfici juſſit. Ex Cæſarianis CLX. deſiderati ſunt, ac vulnerati pauciores; adeo noſtris minus cruentum fuit prælium. Signa ac vexilla majora minoraque hoſtes CXXX. amiſere. Quæ omnia duces invicem inter ſe gratantes ad Cæſarem perferenda Thomæ Capriolo, Vigilum præfecto, ac ipſius Baſtæ propinquo dedere, cum mandatis, ut prælii totius ſucceſſum, cui interfuiſſet, Cæſari per occaſionem referret. Tormenta curulia hoſti adempta XLV. numero fuere, quæ quod jumentis deficientibus avehi non poſſent; ad Somlionem pertracta, ac in arce relicta ſunt. Poſt hanc victoriam bidui quies militi reficiendo conceſſa eſt; ac deinde ad VIII. Idus Auguſti, ſuſceptum in Tranſſilvaniam iter, illudque lenis paſſibus ſatis proſpere confectum. 1600.

Prælio acerrimo confligitur.

Quo Sigiſm. copia par tim proſtrata, partim in fugam conjecta ſunt.

Decem millia hoſtium ibi cecidere.

Et hactenus loquuti de Georgio Baſta ſumus, nondum rebus ſecundis luxuriante, nec avaritiæ, rapinis, & habendi libidini, ac cædibus immerſo, quibus pauld pòſt, ſupra quam dici crediqùe poſſit, à bono honeſtoque in pravum abſtractus, per omne fas, nefaſque vehementer laboravit. Ventum deinde eſt Claudiopolim, atque ibi veteres inter Baſtam & Tranſalpinum ſimultates & diſſenſiones, quas Gonzaga juſſu Cæſaris nuper reconciliatione concordiæ extinxiſſe videbatur, longe quàm antea acerbius recruduerunt: Nam quum Baſta ab illo ſuam auctoritatem lædi atque convelli, imperium minus obtemperando detrectari, nec dantaxat eum cum Tranſſilvanis proſcriptis factiones alere, ſed etiam ad Turcas ſuo injuſſu tam literas, quàm nuntios miſſitare conquereretur; contra ille ſe non empta aut per vim uſurpata, ſed à Cæſare data poteſtate fungi, æquatum cum illo imperium ſibi dicere; in ſumma, uterque ſe plus nimio amare, & neuter alteri cedere, atque adeo æmulatione honorum abſque rivali velle potiri. In hunc modum gliſcentibus in occulto odiis, cùm Tordam eſſet perventum, ac Tranſalpinus equitum ſuorum Valachorum agmen, Thracibus & Bulgaris permixtum, ignaro Baſta præmiſiſſet, atque illis in Cornìſium & Pancratium, qui à Chaquio & Tranſ-

Simultates veteres inter Baſtam & Michaelẽ recrudeſcunt.

Cornìſius à Vala-

& Tranſſilvanis ob fidem Cæſari ſervatam capti, ad famam victoriæ Doroſſlonianæ dimiſſi erant, incidiſſent, ac Corniſium, quamquam ſeſe & nomen profitentem crudeliter interfeciſſent; Pancratius verò multis acceptis vulneribus ægre eſſet ſervatus, iique per agros & oppida omni rapinarum genere graſſarentur; (quamquam haud minus damni & detrimenti à Germanis & Italis, ac Vallonibus, qui in peculiares ipſius alas & cohortes erant deſcripti, inferri agricolis certum erat) Baſta angi & curis æſtuare, varia de eo capiendo aut tollendo pectore verſare conſilia: poſtremo remota dubitatione, vim illi & manus inferre conſtituit.

Ibi trucidatur, Pancratius vulneribus affectus ægre ſervatur.

Itaque convocatis duobus Vallonum præfectis, quid fieri velit, ſecreto edocet, atque illi aſſumptis ſuorum promptiſſimis, VII. Idus Septembris, in ejus tabernaculum profecti, eum cum Ludovico Racocio, peditum Ungarorum tribuno colloquentem offendunt; ac eſſe, de quibus Baſtæ nomine eum compellent præſantur; ac dum ille alterius auſcultando ſermoni aures accommodat, ab altero ingentis alabardæ cuſpide, per ventrem & ilia, nec opinato transfoditur, & repente concidit. Racocius quoque quamquam inſons, extremum vitæ diſcrimen adiit, quum ab efferatis Vallonibus, quatuor vulnera, inter quæ unum, in cervice juxta guttur, prægrande & periculoſum ſuſcepiſſet. Indigna jam exanimato addita ſunt ludibria; ut caput ejus detruncatum, ſupra equi albi cadaver, eo ſorte die, ante prætorium tabernaculum mortui poneretur; quod tamen poſtea permiſſu Baſtæ ſimul cum corpore tumulatum eſt. Ex miniſtrorum præcipuis, Mihalæus Banus cognomine, ætate ſeptuagenario provectior captus, diuque tortus, tandem in cuſtodia mori eſt coactus. Cæteri formidine attoniti, pars nec animo, nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere, nec quicquam audere; poſtquam adveniente cum armatis Baſta, pavor omnes occupaſſet, quies & ſilentium fuit. Res ejus & equi, arma, pecuniæ, tabernacula, veſtes, militarique & caſtrenſis ſupellex, diffugientibus Valachis, Baſtæ ceſſerunt: Ipſe perpetrata cæde, literas ad Cæſarem dedit, quibus factum ſuum excuſabat, compoſitis in odium demortui multis calumniis, quibus jure cæſus dici judicarique poſſet, quarum ea erat præcipua, quòd epiſtolam ejus manu literis ſemigræcis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriæ purpuratum Sophum cognomine ſcriptam intercepiſſet, qua illum petebat, ut ad XVII. menſis Auguſti diem Lippam aut aliquem circa locum veniret, & ſecum de rebus graviſſimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet, miſſurum ſe, eouſque ei obviam Leccagam, fideliſſimum & fortiſſimum equitum ſuorum præfectum. Severitum eſſe, niſi clancularii ac perfidioſis ejus conſiliis ac machinationibus quàm maturrime occurrendum exiſtimaret, aut ſi prius rem ad Cæſaris notitiam deduceret, donec ejus mens & voluntas cognoſceretur, diuturniorem moram interventuram, quæ adeo damnoſa ac periculi plena eſſet, ut omnia poſthac remedia ſera & intempeſtiva redderet: atque ita præveniendum, & maturandam illius cædem conſtituiſſe. Verùm ad ea Cæſar, ſpe Baſtæ longiſſime extracta, perplexe admodum reſpondit, ut neque laudare facinus, & quia jam infectum reddi non poſſet, neque improbare videretur; ſed ſummo in præſens ſilentio tranſmittendum cenſeret.

Michael Vaivoda Baſtæ juſſu è medio tollitur.

Literæ Baſtæ excuſatoriæ ad Cæſarem.

Sub id tempus quo hæc gerebantur, Ibraimus purpuratorum princeps, magno cum exercitu Belgradum pervenerat, cum prioribus mandatis, ut prius pacem cum Cæſare faceret, cujus commodo utrinque res pacarentur; ſin minus, ut Strigonium omnibus, quibus poſſet artibus & viribus expugnaret. Ex eo ſiquidem loco Budenſes & Peſtanos Turcas quotidianis excurſionibus uſque adeo infeſtari ex eorum aſſiduis querelis intelligebat, ut neque lignatum in proximas ſilvas exire auderent, & nuper pedites magno collecto numero urbem Peſtum improviſo impetu, cæſis defenſoribus intercepeant, biduumque, donec prædam & ſpolia colligerent, navibuſque impoſitam Vaciam perferrent, in ea manſerant; tantamque jam ſibi arrogantiam ſumpſiſſe videbantur, ut circumſcribere Budenſes, eiſque quas vellent leges eis imponere non dubitarent, quibus ſi lignationem & pabulationem, ac falcationis liberam facultatem habere vellent, haud obſcure ſubjicerentur. Jam æſtas ferè in exitu erat, quum in æſtivis Belgradi agitando nequicquam adhuc operæ fecerat, quod ſcriptitando & nuntios miſſitando pax & quies coaleſcere non potuiſſent. Itaque ne amplius ejus expectatione fruſtraretur, caſtra promovere, & Strigonium verſus ducere conſtituit. Sed quum tormenta adverſo provehenda Danubio navibus imponit, ac milites paratos ad iter eſſe jubet, tali occaſione propoſitum mutare coactus, ad aliam belli gerendi rationem omnes cogitationes convertit.

Liberi pedites, quos Haidones & Haramias vocare ſolamus, juſſu Herberſtanii, qui Illyrico præerat, ducibus Nicolao Nigro & Prodano Thracibus, ad Harſanum oppidum infra Sigethum & Quinqueeccleſias poſitum nocturnâ & clanculariâ irruptione excurrebant, ibique haud contemnendum numerum boum, quibus agreſtis plebs colere agros atque arare ſolebat, de nocte furtim abreptum, aviis itineribus Babociam atque inde Caniſam & Capronciam abegerant. Pro quibus reddendis Naſuffus Sigheti præfectus, ac ejus legatus Juſuffus cognomento Janiceras, literas ad illum dederant, & miſeri agricolæ ad genua ejus provoluti, cum lachrymis & lamentis eos repetebant. Sed ille impiè magis Haidonibus, qui boves Turcicos eſſe falſo aſſeverabant, quam detrimentum & damnum paſſis, vera & indubitata adferentibus, plus fidei tribuens, eos reſtituere nequaquam voluit; ſed partim nonnullos ex proceribus & pinguioribus ſibi retinuit, partim per auctionem divendendos curavit. Cùm agricolæ re infectâ rediiſſent, Naſuffus irâ atque indignatione percitus, adductis ſecum agricolis, & eorum dominis Turcis, quos Spahias vocant, ad Ibraimum Nandoralbæ in æſtivis morantem, jamque brevi copias Strigonio admovere conantem extemplò perrexit: ac tali apud eum ſermone uſus eſt: Niſi me in-" ſignes injuriæ, & contumeliæ, quas ab execra-" bili & inquieta Haidonum colluvie non ego" duntaxat, ſed omnes qui circa Sighetum loca" inter Dravum & Danubium jacentia inco-" mus,

Haidones juſſu Herberſtanii magnam pecorum vim miſeris agricolis eripiunt.

Naſuffi Sigheti ante eas d- injur- apud Ibraimum querela.

mus, aſſidue & ſine ceſſatione patimur, adeo gr. iſſeu; non fuiſſem auſus committere, ut te aliis rebus intentum, & juſſu potentiſſimi Imperatoris noſtri Strigonio expugnando copias vireſque accingentem, querelis meis, quæ fortaſſis importunæ, niſi ærumnæ cogerent, videri poſſent, interpellarem. Nunc miſeriis communibus actus, cum his commilitonibus meis ad te venio, opem contra perditiſſimum genus hominum, & auxilium implorans; quos niſi tu armis & virtute compeſcueris, actum de nobis erit, brevique ea regio pulcherrima, atque rerum omnium feraciſſima, quam Solimanus invictæ virtutis princeps regnis ſuis adjecerat, diffugientibus populis, quorum operâ & labore hactenus & publica & privata res ſtetit, in extremam ſolitudinem & vaſtitatem redigetur. Illi enim non ſolùm Turcas rerum neceſſariarum cauſa hinc inde commeantes, ſilvis, montibus, vallis, viiſque omnibus obſeſſis, per inſidias intercipere, ſpoliare, ac trucidare ſolent; ſed quod crudelius eſt & intolerabilius, miſeros terræ colonos, nobis æque ac ipſis tributarios, ſuæ religionis ac mutui ſanguinis homines, nulla juſti honeſtique ratione ducti, indignis modis excruciare, torquere, necare, & rebus fortuniſque omnibus exuere ſolent; uſque adeo, ut nihil jam illis egentius, nihil ſpoliatius ſit, qui paulò antè & ſeipſos cum uxoribus & liberis, & nos, quibus ſubjecti erant, æquabili ratione ſuſtentabant. Qui verò talia & alia ſimilia mala feri & inhumani homines inferunt, Caniſæ ut plurimum ſua domicilia aut latibula habẽt, illinc adverſus nos excurrunt, eo abacta impia & ſcelerata præda ad ſuos recurrunt: nec dies eſt, nec nox, nec annus, nec menſis quieſcendi, nec ulla inſidiarum interpolatio. Hi non ſuis tantùm rapinis infeſtas reddunt noſtras regiones; ſed alios nequitiæ & ſceleris ſocios ex Illyrici confinio, ac Thracibus & barbaris rapto, furtoque vivere aſſuetis adſciſcunt; ac per villas, compita, pagos, colles, montes, ſaltus, invia ac pervia, cædibus, furtis, rapinis, incendiis, & aliis malorum generibus, quæ dici aut excogitari poſſunt, incredibili impietate graſſantur.

Equidem omnem adhibui operam, ut aſſiduis meis curis & vigiliis peſſimos & flagitioſiſſimos homines ſi exſcindere ſtirpitus non poſſem, averterem tamen, & deprehenſos meritis pœnis ac ſuppliciis afficerem: ſæpè cum eis congreſſus vario marte pugnavi, nuperrimèque cum iis, qui Legradi ad Muræ & Dravi confluentem latebras ſuas habent, acriter dimicando vulnera intuli, accepique; ſed adeo eſt inquietum redivivumque latronum genus, ut uno aut altero manipulo, cohorte, aut centuriâ repreſſâ aut deletâ, mox alio loco, alia regionis parte, alii æque impii & malefici emergant, & haud diſſimilia latrocinia in obvios quoſvis exerceant. Decimus eſt dies hodie, ex quo Haſſanianis armenta boum, perditiſſimi graſſatores furto abſtulere, quos cùm miſeri agricolæ veſtigiis inſiſtentes perſequi nõ intermiſiſſent, Caniſam eos perfugos repererunt, nec cum magno fletu & lachrymis repetendo quicquam obtinuerunt. Sed neque ego ſcribendo ad præfectos, ac res repetendo quicquam profeci. Itaque ad te magnanime Ibraime confugiendum, tuamque opem implorandam duximus; tu qui exercitum in promptu habes, nos ab hoc maleficentiſſimo, & facinoroſiſſimo latronum genere, liberos reddere potes: ſi Caniſam eorum receptaculum Diis & hominibus inviſum in poteſtatem redegeris. Quod ut facias te per omne fas, piumque, per caput & fortunam invicti Imperatoris noſtri, per omnia religionis noſtræ ſacra, ſupplices obteſtamur. Tui erit ante omnia muneris & officii, noſtris juſtiſſimis precibus flecti, & ſic permoveri, ut has vires quibus Strigonium recuperata conſtituiſti, ad Caniſam occupandam convertendas exiſtimes. Non deerit tibi juſtam cauſam foventi arridens & propitia fortuna, ut faciliùs hoc loco, quam Strigonio potiare; utpote cui degenerem & ignavum è Carnis hominem præeſſe intelligimus. Quod ſi res pro voto & deſiderio ſuccedat (quod Diis bene juvantibus futurum non ambigimus) opportuno maximè loco fines & terminos invicti Imperatoris noſtri augebis & amplificabis, ex quo brevi poſt tempore Stiriam & Illyricum ac Auſtriæ fines non procul diſſitos armis & excurſionibus infeſtare, & in poteſtatem redigi poſſe ſperandum eſt. Nos verò qui in proximo habitamus, non ſanguini, non vitæ parſuri ſumus, quin ob inſignem operam præſtemus, idoneos commeatus ad bellum expediamus, hoſtium conſilia, vias & compendia exploremus, ac ad ea quæ victoriæ parandæ opportuna erunt omnia, quam diligentiſſime comparanda, opes vireſque noſtras adjungamus.

Vt Caniſam oppugnandã ſuſcipiat, exhortatur.

Hæc dicentem Spahiarum equitum fremitus, ac multitudinis agricolarum, idem poſtulantium fletus & lachrymæ exceperunt, adeo, ut Ibraimus eos graviſſimis ærumnis coactos, ad tales tantaſque querelas ad ſe deferendas veniſſe haud dubitaret: eaſque audiendo & commiſerando ad vindictæ cupidinem quàm maximè excitaretur. Naſuffo autem & Spahiis reſpondit, ſibi moleſtiſſima ea quæ referrent accidere: Verùm quin puniendis & tollendis hoc tempora Hardonum latrociniis incumbat, ſe mandatis imperatoris maximè prohiberi; à quo ante omnia alia Strigonio expugnando operam dare juſſus eſſe; ipſorum tamen precibus, quas non juſtas ſolùm & honeſtas, ſed propemodum neceſſarias eſſe cenſeret, adductum, Chauſios, Byzantium ſummâ adhibitâ celeritate miſſurum, qui imperatorem conſulant, an invadendæ Caniſæ rationes ei minimè diſpliceant: ejuſque mente cogni à facturum, quæ imperata fuerint; ipſos rectè facturos, ſi quempiam ex ſe ipſis adjungant. Nec mora, tanta celeritate iter eſt ab illis confectum, ut vix credibile videatur; intra decimum ſiquidem diem itum Byzantium, ac reditum eſt, conceſſumque, ut niſi quid emergat obſtaculi, Caniſæ oppugnandæ rationes ineantur.

Itaque Ibraimus omiſſis Strigonii oppugnandi conſiliis Belgrado copias promovit, trajectoque ad Eſecum Davo Sigheum venit, & illinc Mehemetem Quthaiam, legatum ſuum cum parte copiarum ad oppugnandam Babociam, quæ erat in itinere, præmiſit. Præerat ei Gregorius Peteo cum ducentis Ungaris militibus, ac centuria Germanorum, duce Urmillerio, quem poſt captam à noſtris arcem, ante quinquennium ſorte ducta ibi relictum fuiſſe memoravimus. Cùm Peteo Turcas appropinquare, aggeres ſta-

Mehemet Kthaia Babociam noſtrorum ignavia deditam occupat.

tue-

1600. uere, inque iis collocare tormenta vidiſſet, & ipſe ſe ad defenſionem inſtruxit; diſpoſitiſque ſupra mœnia & propugnacula tormentis, hoſtes eminus petere cœpit; ſed adeò lentè timidèque, ut jam inde primum haud inania concepti timoris ſigna in ejus ore vultuque apparerent. Erat quidem arx ſatis infirma, & quæ ſuperiorum bellorum tempeſtatibus ſemel atque iterum diruta, moxque tumultuario opere reſtaurata, magnam oppugnantium hoſtium vim ſuſtinere nequaquam poſſe videretur. Poſtquā ea triduum tormentis quaſſata eſſet, ii qui intus erant, intempeſtivo metu perculſi, quarto die obſidionis de conditionibus deditionis cum hoſte paciſci decreverunt: quæ dum tranſiguntur, Ibraimus cum tota mole exercitus ſupervenit, egreſſoriſque arce noſtris publica fide de ſecuritate itineris cavit: ductoque ſecum Perone, qua ſtatis caſtris Caniſiam pervenit, eumque illinc in tutum abire permiſit. Non defuere, qui Peronem nimis præproperæ deditionis reum agerent, qui ſi eam aliquot porro diebus longiùs extraxiſſet, futurum fuiſſe putabant, Paradiſio pecuniam in ſtipendium militum, & quingentos cados ſulphurei pulveris, ac alias res neceſſarias importari potuiſſe, quæ jam perferente Jacobo Pillerio Linduam perveniſſe dicebantur.

Tanta autem impendentis belli ſecuritate Paradiſius agitari videbatur, ut hoſtes captâ Babocſâ minimè ulterius progreſſuros crederet, quod id in caſtris hoſtium cautè ab Ibraimo & callidè ſparſum eſſe audiviſſet: & tunc demum cùm antecurſores eorum propiùs arcem obequitare conſpexiſſet, complures frugum & fœni acervos in uſum militum congeſtos, ne iis hoſtis potiretur, injectis facibus concremandos juberet: & Johannem Balogum ex Volvardo, ac cæteros ex caſtellis milites ad defendendam arcem accerſeret; quorum etiam nonnulli metu ſimul & perfidia agitati venire neglexerunt. Eodem etiam impetu oppidum, quod in colle eminentiore ſitum, arcem reſpiciebat, ſimplici vallo circumdatum, ſuccendi juſſit, quod à paucis cuſtodiri, aut defendi non poſſet. Erant in univerſum cum eo milites Germani DCCC. ac totidem Ungari; equites verò CCCC. & Germanorum equitum ſclopetariorum centuria una; quorum tamen in numero ob tardam ſtipendiorum ſolutionem magni eſſent defectus: nec milites ad eum, uti ſupra modum parcum, & in convictu

Caniſa ab Ibraimo obſidetur. minus familiarem nequaquam facilè confluere vellent, ejuſque nomen, ut qui Cliſſæ Turcis reddendæ auctor fuiſſet, & tanto detrimento rempub. afflixiſſet, apud eos ubique odioſum eſſet.

Primo die, qui fuit ſexto Idus Septembris, Mehemetes Quihaia ad Pamlenum prædium idoneo in loco conſedit, ac ſine mora iter cœno & ſtagnantibus aquis impeditum, frondibus proximarum arborum ac materiâ, multo agreſtium hominum labore conſterni juſſit, quo commodius ad citeriorem Caniſæ fluvii latè ſeſe diffundentis ripam trajicere exercitum poſſet. Quo opere perfecto, ac rivo cum XX. circiter millibus militum trajecto, caſtra ad meridiem ex oppoſitu Bacivæ caſtelli, quod à noſtris educto præſidio & tormentis deſertum erat, metatus eſt; ita ut Ibraimus poſtero die adveniens in metandis circa Pamlenum caſtris ei ſuccederet; atque adeo Caniſiani utraque ex parte fluminis arctè clauſi circumvallarentur. Mehemetes ea citeriore meridionali parte duobus in locis aggeres ſtatuit, ac tormentis in iis collocatis arcem verberandam ſuſcepit; quorum unum in loco horrei frumentarii, alterum ad pontis ſublicii majoris finem conſtitui: Ibraimus verò ab Aquilone, ad concremati oppidi collem tormenta attraxit, & arcis vallum crebris pilarum ictibus diruere cœpit. Sed quia arx craſſiori triplicis valli munimento, ac latiore profundâque foſsâ undique munita erat, exiguum detrimentum aut ferè nullum inferebatur. Deinde Ibraimus, habitis cum Naſuffo Sighetano, & Haſane parvo conſiliis, ac aliis, qui locorum peritiores erant, ſuas & ipſe copias ad citeriorem ripam tranſtulit, ac ſua caſtra Mehemetis caſtris conjunxit, relictis ad ulteriorem ripam tribus aut quatuor millibus ſuorum, qui majoribus caſtris tuendis invigilarent, ac hoſtium itinera ſpecularentur, incluſiſque & obſeſſis exitum, ingreſſuriſque aditum præcluderent.

Tartari vicina loca excurſionibus depopulantur. Interea vero Tartarorum copias ad excurrendum quaquaverſum & populandum circumjacentem regionem emiſit, qui uſque ad Linduam inferiorem, & Nemptim igne & ferro in obvia quæque hoſtilem in modum, ut ipſis mos eſt, ſævierunt. Verùm à militibus Zriniani comitis ſemel ad Nemptim profligati, & ab Illyriei nominis militibus Herberſtainio ſubjectis iterum ſingulari affecti detrimento, cæſis aut captis quàmplurimis, ac equorum ingenti numero eis ablato, pedem in caſtra retulerunt. Nec interea Paradiſius ſuo muneri deeſſe videbatur, & quum aliâ viâ non poſſet, crebrioribus tormentorum ictibus hoſtium aggeres & caſtra, quantum poterat, non ſine detrimento infeſtabat, ſuoſque ad navandam operam, & arcem egregiè fortiterque defendendam voce exemploque accendebat.

Foſſa faſcibus & materia completur. Jam hoſtes X. diem oppugnando ac quatiendo mœnia conſumpſerant, quum ſe tormentis nihil proficere conſpicati, ad lentam obſidionem ac foſſas faſcibus & materiâ, quas proximæ ſilvæ affatim præbebant, implendas, animum vireſque adjecerunt; moxque agreſtium labore, quorum ingentem numerum in caſtra adduxerant, robora ſenum pedum longa ſuccidenda curaverunt, ac camelis & jumentis clitellariis comportata in margine foſſæ collocarunt, ut illis pedetentim promotis, donec ad proximiorem vallo foſſam pervenirent, iter ad arcem pararetur. Conſultatum à Paradiſio cum ſuis eſt diligenter, utrum ea lignorum congeries vi pulveris ſuccendi aut diſſipari poſſet, & Andreas cognomento Turcus, qui tormentario negotio præerat, vir induſtrius ſe quibuſdam ſacculis pulvere repletis, ac ad certum temporis intervallum ſuccenſis occurrere poſſe retulit, operamque in eo ſuam obtulit. Verùm quum operi incautiùs incumberet, intereaque complures militum, quorum lagenulæ ob glandes crebriùs exploſas, exhauſtæ & inanes erant, ad accipiendum pulverem confluxiſſent, fortè fortunâ excuſſa è funiculo ſcintilla pulvis ignem concepit, punctoque temporis non ſolùm ædificium omne immani fragore & violentia obruit, ſed etiam plurimos circumſtantium militum miſerabilem in modum diſcerpſit, & fruſtulatim dilaceravit. Inter quos ipſe Turcus, ac Sigiſmundus Lippaitus, Germanorum militum, qui in oppido habitabant, tribunus, cum ſignifero, ac XX. commili- *Pulvis ſulphureus incenſus magnum noſtris damnum infert.*

1600.

tonibus, repentino caſu laniati atque exanimati interiere. Paradiſius ſupra nec opinatum militum interitum, jacturâ etiam tantæ pulveris copiæ imprimis angebatur, quum reliquum quod reſtaret ad varios obſidionis uſus & neceſſitates, incertumq; ejus finem vix ſuffecturum arbitraretur; augebatque angorem, quod ſupra hos alii quoque plures quotidie ab hoſtibus & Janiceris potiſſimum, qui in cæno ac internatis paludi arbuſculis & carectis cingulo tenus ad uſque muros clam irrepere ſolebant, ſternebantur: ſicuti Ladiſlao Pernesio turmæ equeſtris præfecto tum forte acciderat, qui dum incautius in mœnibus verſaretur, hoſtili pilâ per oculos & frontem trajectus ſubito occubuerat.

Paradiſius à Serinio auxilia ſibi ſubmitti rogat.

Interea Johannem Covecium, quo interprete utebatur, cum ſocio intempeſtâ nocte ad Georgium Zrinium emittit cum literis, quibus eum de periculoſa arcis conditione certiorem reddebat, ac auxilia & pulverem ſulphureum poſtulabat, ſeque arcem, donec eſſet in vivis, fortiter ſervaturum pollicebatur; ſed vereri tamen nuntiabat, ne ſi ſuppetiæ ſeriùs advenient, milites rebus deſperatis aliter ſibi conſulturi ſint. Zrinius eum bono animo eſſe jubere, ipſum & milites bonæ ſpei implere, Mercurianum ducem cum exercitu eſſe in itinere, ſe & Illyrici exercitûs duces cum copiis jam in caſtra conveniſſe, nec commiſſuros, quin ipſis maturam opem ferant. Covacius hoc reſponſo partim vitatis hoſtium inſidiis, partim feliciter eluſis in arcem reverſus, incluſos ſpe auxiliorum non mediocriter recreavit. Interea Mercurianus ad Matthiam principem Viennam venit, cum duabus equitum alis, quas in Lotharingia, ac Ubiis, & Eburonibus mercede conduxerat, ac legione una Vallonum, quæ ob celeritatem, qua erat uſus, ſemiplena erat, cui Henricus Sallignius comes, ejus frater Germanus præerat, ac CCC. cataphractis, duce Johanne Tillio, viro forti, quorum alia tricenaria pars erat in itinere: quos omnes terreſtri itinere Jaurinum præmiſit, ubi exercitus erat in caſtris; ipſe verò ſecundo Danubio deſcendere conſtituit, ſed adverſis tempeſtatibus, ac ventis ab oriente vehementius flantibus, qui per Danubium navigantibus contrarii eſſe ſolent, retardatus, non niſi triduo, poſtquam naves conſcenderat, eos ſequi potuit. Eodem Matthias quoque jevinctibus curribus alio itinere vectus advenit, ac communicatis conſiliis, quod res omnis in celeritate poſita eſſet, miſſo ad caſtra Leone Gallo tribuno, eum legatum eſſe publicavit, utque omnes ei haud minus quam aut Cæſari aut ſibi obſequii præſtarent, juſſit; ac XVII. Septembris die, exercitu promoto, iter Caniſam verſus inſtituit; admonito priùs & petito Matthiæ principe, ut curando commeatui ante omnia proviſum vellet, poſtquam nihil magis labefactando exercitui, rebuſque minùs proſperè gerendis, quam rerum ad victum neceſſariarum inopia & fames extimeſcenda eſſe cenſeretur.

Dux Mercurianus cum principe Matthia in caſtra venit.

Cum copiis Caniſam verſus movet.

Erant in caſtris circiter decem millia equitum tam Germanici quàm Ungarici nominis, quos variì præfecti Fridericus Comes Hollachius, Colnicius, Bernardus Tarrianus Comes, ac Dux è Sileſiæ Teſſinienſis, ac Hodiccius Moravus ducebant: Peditum quinque legiones, quarum unam Carolus Comes Sulcius regebat, cui etiam tormentorum præfectura erat demandata, cæteras Andreas Hoffquirchius, Schombergus, & Meriaburgus, ac Johannes Prainerius ductabant; ſed quæ integrum numerum non habebant, quod ferè ex ſingulis certæ partes militum in finibus Jaurino proximis præſidii cauſa relictæ erant; ac Merisburgus & Prainerius privatarum rerum cauſa abſentes per legatos curabant. Annonæ & commeatui curando Zacharias Gaiſcolerus Suevus præerat, qui non niſi quinque dierum cibaria exercitui ſupereſſe ſollicitè referebat; ſed à nobilitate earum regionum ſpe non deſuturi caſtris commeatûs ſuſtentabantur. Ad ſextum Idus Octobris, Mercurianus ad Muræ fluminis ripam prope Dobrim pagum cum exercitu venit, ac Zriniano Comiti, & Johanni Draſcovitio Illyrici Bano (ſic veteri nomine præfectus regioni cum ſumma poteſtate vocatur) ac Battianio, nec non Herberſtainio & Cerolſtadienis, qui ex finibus Illyricis venerant, ac caſtra ad Torniſtiam Muræ flumini proximam habebant, dedit in mandatis, ut ad oppidum Semenium proficiſci, & caſtra ſecum conjungere maturarent. Nam Nadaſdius cum ſuis copiis, quæ M. equites ſimul cum nobilitatis militia conſtituebant, ac alæ equeſtres è Jaurino & Nova arce totidem, ac Stanislaus Turzo cum ſuis equitibus CC. una cum eo agmine ſimul incedebant; & univerſa omnium ſumma, ad XXV. millium armatorum numerum, & amplius cenſeri poſſe videbatur. Sunt qui longè minorem copiarum ſummam fuiſſe tradent; ſed ego qui comes & ſocius expeditionis laborumque fui, quantum potui, auſim id etiamnum pro vero affirmare. Cæterùm caſtris ad Semenium conjunctis, duces in concilium vocati, & utrum univerſis copiis adverſus hoſtes ire, vel expeditiſſimos milites ſub alicujus pugnæ cum hoſte conſerendæ occaſionem, in arcem immittere conſultius putarent, diſceptari placuit. Id unum omnibus viſum eſt, univerſo cum exercitu progrediendum, & de ſumma rerum ferro decernendum; quòd ob itineris ac tranſitûs difficultates, profundiſſimis ubique cæni voraginibus impeditas, nulla vel auxiliorum vel commeatus importandi facultas eſſet.

XXV. millia armatorum in noſtris caſtris.

Eo in loco literæ ab Ibraimo allatæ ſunt, quibus Mercuriano ac Comiti Zrinio & Nadaſdio ſcribebat, ſe necdum alieno à pace animo eſſe; & ſi ipſi velint, poſſe eam æquis conditionibus tranſigi: ſatiùs longe & conſultius eſſe quietem & tranquillitatem publicam in eum modum procurare, quam rebus omnibus in extremum diſcrimen deductis belli exitum ferre, quorum ut exitus incerti ſint, ita non niſi Diis immortalibus cognitum eſſe, in quam partem victoria ſit inclinatura; petere igitur, ut per illum eundem hominem, quem vice tabellarii fungi juſſerat (is ſenex ruſticus erat, proximæ caſtris villæ incola) pro æquitate reſponderetur. Noſtri re in conſilium perductâ reſcripſerunt, ſi relicta Caniſæ obſidione, & tormentis retractis locum, tempusque induciis tranſigendis quæreret, ſe quoque ut publicæ quieti conſultum ſit, haud gravatis animis acceſſuros. Sed quum ille ſummo ſilentio uſus, nihil poſtea amplius reſpondiſſet, omnis ea res in medio relicta fuit. Igitur ſequenti die ante Solis occaſum exercitus progreſſus ad Letenium pagum, tranſcenſo monte ſaltuoſo & arboribus impedito, quem Diaboli lucum à ſingulari aſcendendi difficultate appellant, caſtra poſuit: eamq;

Ibraimi litera de pace componenda.

1600. noctem ibi tranſegit, factoque poſterioris diei diluculo, ad cænoſum paluſtreque iter ſatis latum, quod Cizarum vocant, perventum eſt; ibique omnium ferè opinio erat, hoſtes occurſuros, ac exercitum tranſitu prohibituros eſſe: Verùm nemine qui reſiſteret viſo, ægrè admodum ſuperatâ loci difficultate ibidem caſtra locata ſunt, quod jam & ſerum diei eſſet, & milites feſſi quiete indigerent.

Hoſtium equitatus in noſtros irruens pellitur.

Die quæ ſequuta eſt, exercitu in valle ad Saſſamum pagum progrediente, qui quarta milliarii parte à Cauiſa diſtat, hoſtium equitatus magno numero ſupra collem in conſpectum ſe dedit, apparatus ſplendore ac denſa haſtarum & ſignorum ſerie ſpectabilis, à quarum colore rubeo & aureo prætorianos equites, ac limitaneos fuiſſe cognitum eſt. Ibi Mercurianus, qui inſtructâ ac ordinatâ ſemper acie procedebat, hoſtes pugnæ poteſtatem facturos ratus, eam neque ipſe detrectare oſtendit, primumque agmen, quod ex equitibus Tilliianis, peditibus ſclopetariis intermiſtis conſtabat, irruere in hoſtem juſſit, qui duobus campeſtribus tormentis inſtructos, ſupra collem in acie ſtabat. Sed quum noſtri acri in eos impetu irrupiſſent, ac nonnullos, qui præcurrendo ac obequitando agmen præcedebant, trucidaſſent, relictis poteſtati noſtrorum tormentis, ſeſe recipere cepit, & mox quum noſtri acrius inſequerentur, de uno colle in alterum pedetentim recedendo tandem in ſua caſtra profugit. Eorum veſtigiis, qui haud dubii timoris ſigna dederant, inſiſtendum complures dicebant, ipſeque dux Mercurianus ejus erat ſententiæ; ſed quum profundas paludes tranſituque difficiles adhuc ſupereſſe ab Ungaris didiciſſet, & nox quoque ingrueret, à perſequendo ceſſatum eſt; ſic ut caſtra eodem in loco proxime hoſtium caſtris collocarentur, & inter duo caſtra modica ſylva & paluſtris quædam via intereſſet, & ſclopetorum fragor ac fremitus caſtrorum clamorque mutuo exaudiri poſſent. Ibi hoſtes tranſitum noſtrorum à ſiniſtra parte caſtrorum prohibere omni ope conati ſunt, ne aquandi noſtris facultas eſſet; Verùm ab peditibus Ungaris, ampliùs duabus horis variè ac fortiter dimicantibus, ſub noctem repulſi, loco noſtris conceſſo, & multis ſuorum amiſſis, in caſtra redierunt; quem militibus ſclopetariis ibidem relictis locum munierunt. Sub hujus prælii occaſione Mercurianus à dextra parte caſtrorum, ubi Banus cum Illyricis conſederat, locum contemplatus, hoſtibus, ſi fortè irruerent, nimis obvium, noſtris verò admodum periculoſum animadvertit; itaque eadem adhuc nocte aggere & foſſa eam caſtrorum partem ad magnum ſpatium circumvallandum curavit; Hoſtis tamen ea nocte uſque ad meridiem ſequentis diei caſtris ſe continuit. Verùm horâ pomeridianâ circiter ſecundâ, magna equitum ac peditum manu, & ſummo impetu in noſtros, dextramque caſtrorum partem irruit; ſed quum foſſam tumultuariam repentinamque ſibi objectam animadvertiſſet, falconum etiam ictibus procul ſubmoveretur, retroceſſit.

Hoſtium caſtra noſtra aggreſſorum conatus coercetur.

Interea recipientibus ſeſe hoſtibus, Mercurianus Colonicio & Herberſtainio, ut Janiceros, qui extructo aggere, ac impoſitis XIIII. falconibus, tranſitum quendam in propinquo caſtrorum occupatum cuſtodiebant, noſtroſque ex eo aſſiduè infeſtabant, ſuis cum copiis aggrederentur, juſſit; qui navandæ operæ cupidi, provinciâ impigrè ſuſceptâ cum tribus millibus armatorum in hoſtes rectâ perrexerunt: Quorum tanta ad primum conſpectum fuit trepidatio ac conſternatio, ut Janiceri abjectis ſclopetis & bombis, qui tormenta attraxerant, relictis, in fœdam fugam conjicerentur, ac verſus caſtra fugientes à noſtris ad unum cæderentur: qui eos inſequuti uſque ad hoſtium caſtra ſummo ardore atrox, ſi unquam alias certamen cum eis contraxerunt. Dimicatum eſt uſque adeo infeſtis animis & viribus, ut tria circiter millia hoſtium deſiderarentur, & pedites Prainerjani in ipſos hoſtilium caſtrorum margines irrumpentes, inter ipſa tabernacula manum cum hoſte consererent, tanto illorum metu, ut complures ſolutis tentoriorum funibus, de diſceſſu & fuga cogitarent, quorum ingens clamor & fremitus, ac inconditæ cohortantium inter ſe voces in noſtrorum caſtris facilè exaudirentur. Conſtat ſub eo prælii tempore Colonicium & Herberſtainium miſſis nunciis, majora militum ſubſidia poſtulaſſe, ſpe pellendi ultra flumen hoſtis; ſed quum Tartari eodem tempore duobus in locis, uno ubi comes Hollachus cum Germanicis equitibus, altero ubi Banus cum Illyricis militibus curabant, caſtra infeſtarent, ut in tanta rerum confuſione noſtros perturbatos circumvenirent; Mercurianus caſtra milite nudanda nequaquam ex uſu & commodo fore exiſtimavit, ne univerſum exercitum in extremum periculum adduceret; nihilo tamen minus Hodiccium cum turmis equitum Vallonum, ac duas partes legionum Hoffquirchianæ & Sembergianæ extemplò miſit; quorum adventu redintegrata pugna noſtri in multam noctem acerrimè & fortiſſimè dimicarunt, cæſis iterum ex numero hoſtium quampluriimis, ac deinde obſcurâ nocte prælium dirimente, unà cum XIIII. tormentis hoſtilibus in caſtra reditum eſt. In ea pugna poſteriore, quæ amplius tribus horis in ipſis propemodum hoſtium caſtris pugnata eſt, cecidère, ut poſtea cognitum eſt, ex hoſtibus duo circiter millia equitum, ac mille Janiceri ex prætorianis, quum nemo ex noſtrorum numero, præter paucos aliquot gregarios cecidiſſet. Uni Petro Caſtellanſtio, nobili fortique viro, occiput ictu colubrinæ majoris abreptum eſt, vultu & facie integra, iſque effuſo cerebro in veſtigio occubuit: Colonicio equus vulneratus fuit, cæteri incolumes in caſtra redierunt.

Colonicius & Herberſtainius Janiceros magna edita cæde profligāt.

Tartari noſtros oppugnant.

Antequam illi reverterentur, anxio erat animo Mercurianus, ne pugnatores dulcedine prædæ illecti, ut in prælio Creſteſienſi acciderat, relicto hoſte, ad tentoria diripienda verterentur, ſicque victoria interpellata corruptaque incommodum aliquod inſigne ſequeretur, eamque ob cauſam ipſe cum toto exercitu in auxilium ire conſtituerat; nec deerant, qui id faciendum ſuaderent; ſed ipſe in regione ſibi incognita, locorum ignaros non priùs egredi caſtris voluit, quam miſſo Gothardo Starembergo, loca ea omnia perluſtrare ac explorare juberet, utrum ipſe cum toto exercitu & tormentis eo penetrare, ac pugnantibus opem ferre poſſet. Ab eo verò non multò pòſt revertente cognitum eſt, vias omnes ibi anguſtiſſimas eſſe, paludibus inviis & profundis, ac ſilvis ubique impeditas & difficiles, ut tutum exercitui iter nequaquam pateret; ſicque à propoſito diſceſſum eſt.

Quum-

1600. Quinto deinde & quarto Idus Octobris hoſtes ex ſilva, quæ erat caſtris à meridie attigua, magno numero erumpentes, leve primo certamen cum noſtris contraxerunt; deinde creſcente pugnâ non pauci eorum cecidere; inter quos quidam, ut ex veſtium ac armorum, & equi apparatu aureo atque argenteo conjici poterat, præcipuus prætorianorum militum præfectus occubuit, cui ſclopeto in terram dejecto, Ungarus caput præcidit ac ſpoliavit, equum Vallones cepere; & rotundam eleganris artificii parmam Georgius Rabus, qui erat conſilio bellico à ſecretis celeriter aſportavit. Altero poſt hoc prælium die, Ibraimus univerſum exercitum, duce Mehemete ſuo legato tres maximè validas acies inſtructum emiſit; ipſe cum Janiceris, quorum non plures quatuor millibus habebat, in caſtris remanſit. Dedere hoſtes operam, ſi quo modo circumcurſando caſtra & obequitando, ac ſæpe ad foſſam uſque & vallum cum ingenti clamore provolando, noſtros ad pugnam provocarent; cùm tamen nec quicquam proficerent, multoſque potiùs tormentis & ſclopetis ictos amitterent, ſeſe ante veſperum in caſtra receperunt.

Tillii cum Turcis inſigne certamen.

Eodem die Johannes Tillius, Mercuriani legatus, cum trecentis cataphractis in Belgio & Lotharingia mercede conductis, quos in itinere reliquerat, in caſtra veniebat, jamque haud procul erat, quum tria circiter millia Tartarorum & Turcarum equitum, ſublato ingenti clamore ex ſilvis in eum irruperunt; pugnatumque eſt pro Gallorum numero, ſupra quam credi queat, fortiſſimè & diutiſſime, Tartaris magnam vim ſagittarum in eos aſſiduè jacientibus; ſed quod thoracibus & galeis armatos ſagittæ haud facile permeabant, ipſi vero longioribus ſclopetis peritiſſimè rem gererent, ac Mercurianus, qui in fronte exercitus equitando ſuos circumventos in orbem pugnare animadverterat, Verlinium cum turma equitum ſclopetariorum auxilio accurrere juſſiſſet, omnis ea hoſtium manus in effuſam fugam conjecta eſt, centum ex eis ibidem interfectis, ac bis totidem vulneratis, quum Galli non niſi decem ſuorum deſideratis, incolumes in caſtra eſſent ingreſſi, ſauciato tamen in ſummo pede ſupra talos ſagittæ ictu Tillio legato.

Die, quæ poſt tertium Idus Octobris illuxit, inopia commeatus in caſtris ſentiri cœpit, quod non ſolùm currus onerarios ducum & præfectorum, rebus ad victum neceſſariis plenos, ſed etiam eos, qui ex villis & oppidis omnis generis commeatum convehebant, Turcæ & Tartari aſſiduis excurſionibus diripiebant, noſtroſque, qui ad tuendum adcurrebant, aſſidue inquietare ſolebant; minores duces, ne cum fame & media ſimul & cum hoſte eſſet conflictandum, de recepta cum Mercuriano conſilia inire cœperunt: Tantâ enim inopiâ jam laborabatur, ut gregarii milites occiſos tormentorum ictibus equos, aut inedia enectos certatim rapere, ac inter ſe dividere, ac vorare cogerentur; eoque magis & gravius, quòd Solmenſis Comes pro conducendis curribus commeatu onuſtis ad Muram flumen, cum CC. ſclopetariis equitibus miſſus nondum rediiſſet; erat que oborta ſuſpicio, illum ab hoſtibus circumventum eſſe; ſed quum ille cum CC. curribus cibariorum, ſalvâ equeſtri turmâ, incolumis in caſtra perveniſſet, conſilium in præſens diſſolutum, ac in diem ſequentem delatum eſt. 1600.

Verùm quum commeatus ille recens allatus ad depellendam militum eſuriem, vix in unum aut alterum diem ſuffecturus eſſe videretur; & equi militares, conſumptis jam antea per hoſtes graminibus, non niſi arborum frondibus & paluſtri arundine paſcerentur, multique ex eis deficiente alimento quotidie fame interirent, omnes quotquot erant præfecti, retrocedendum ad Muram, & ibi refectis cibo militibus & jumentis, iterum ad eadem caſtra cum uberiore rerum neceſſariarum apparatu redeundum eſſe conſulebant. Quamquam autem Mercurianus horum ſententiæ nequaquam aſſentiebatur, unicuſque duntaxat eſſet, qui cum eo ejuſdem eſſet voluntatis Colnicius, quòd eo receptu Caniſianos in extremam deſperationem deventuros, diutiuſque ſibi conſultutos prævideret, id quod brevi eventus quoque belli comprobavit: poſtremo tamen cæterorum ſuffragiis, precibuſque victus, ac potiſſimum, quod Zrinio atque Nadaſdio idem probari videret, qui nullam aliam convehendi commeatus ſpem dabant, vel invitus obtemperavit.

Noſtri commeatus inopia compulſi, caſtris motis diſcedunt.

Itaque ad XIII. diem Octobris Zrinius, quod infirma valetudine uteretur, cum ſuis præire permittitur, deinde tuto potiùs quàm decoro conſilio vaſa in caſtris colliguntur, tormentaque cum curribus & impedimentis præmittuntur, quibus ſua cum legione Sulcius præire, eumque equitatus Hollachii ſequi, & Banus eiſdem antecedentis veſtigiis inhærere jubetur: Mercurianus cum Nadaſdio, Colnicio, ac Turriano ac toto exercitu poſtremi agminis curam ſuſcepit ſimulque mandavit, ut ſummo, quo poſſent, ſilentio, qui ſequentia agmina ducebant, ita antecedentium iter obſervarent, ne inſtitutus ordo perturbaretur; & ſi hoſtis animadverſo diſceſſu circumfundi & laceſſere inciperet, denſatis ordinibus repelli, & iter continuari poſſet. Per hunc modum prima noctis vigilia, quæ ſupra ſolitam obſcuritatem denſioribus etiam nebulis contecta erat, copiæ omnes, ſublatis uſque ad prima caſtra, omnibus ferè naturæ deſideriis ac quiete progrediuntur. Nec tamen caveri ullo ſilentio potuit, quin hoſtes & potiſſimùm Tartari, inquietum & maleficum hoſtium genus, diſceſſum noſtrorum perſentiſcerent, veſtigiiſque abeuntium ſubito inſiſterent; atque modò à tergo, modò à lateribus ingenti ſublato clamore irruerent, modò verò palantes, & ordine digreſſos trucidarent, aut raptos abducerent. Interea autem tanta inter procedendum confuſio ordinis contigit, ut viâ cœnoſiſſimâ currus & impedimenta luto inhærerent, & ſatiſcentibus præ inedia jumentis, extrahi nequirent. Nihilominùs ſuperatis magno militum labore difficultatibus, qui pontes male cohærentes reficere, ac lacunis frondes arborum ad commodiorem rotarum tranſitum conjicere contendebant, tormenta & eorum apparatus omnis, Deo juvante integra in tutum pervenerunt. Quo in labore exantlando mirificum Sulcii ſtudium ac diligentia enituit, qui unà cum Bano in tranſvehendis per lacunoſa loca illis, incitandiſque ad opus militibus, omnem operam impenderunt. Nonnihil tamen damni in curribus, qui retro poſt agmina manſerant, ſed quod facilè tolerandum eſſet, acceptum fuit.

Turbatis noſtrorum in progrediendo.

Iſthuanſ. Hiſtor. Tt 2 Ho-

1600.

Hoſtes interea expergefacti, re animadverſa cum majori exercitus parte, ad tertium uſque cæpoſiti tranſitus locum noſtros inſequuti ſunt, atque hinc inde partim fervidius, partim remiſſius, carptimque dimicarunt. In tertio autem tranſitu Turtianus, qui in ultima acie erat conſtitutus, cum ſuis, qui ab equis denſas in eos glandes diſplodere non ceſſabant, maximo illato damno ſubmovit. Sed ii mox illuceſcente die, diſcuſſaque ſolis calore matutinâ nebulâ, pugnam majoribus longe viribus reſtaurarunt. Erant ſiquidem circiter XX. millia hoſtium, qui poſtremum ejuſdem Turtiani agmen equeſtre acerrimo impetu invaſerunt: jamque res in ancipiti verſabatur, quum Mercurianus Tilium legatum, & ſuos cataphractos cohortatus, cum Colonicio & ſexcentis ſclopetariis, quos Muſcaterios vocant, eorum audaciam repreſſit, tamdiuque cum illis certamen protraxit, donec ad equitatum Hollachii & Nadaſdii, ac legiones, quæ contento gradu præibant, proceſſum eſſet: ubi quum illi quoque juſſu ejus frontem atque ora in hoſtem obvertiſſent, ſclopetoſque & arma expediviſſent, Turcæ plurimi ſauciati, plures occumbere ceperunt: cùmque ſibi fortiter repugnari conſpexiſſent, retrahere equorum habenas, ac ſenſim retrocedere; poſtremo relicto prælio conglobati ſtare, noſtroſque quorſumnam tenderent, eminus circumſpectare. In eo certamine ex noſtris plures, nec tamen alicujus nominis milites ſauciati ac confixi ſagittis ſunt; ex hoſtium tamen numero multo plures ſclopetorum ictibus aut læſi aut interfecti fuere. Mercurianus verò collocato à ſiniſtris Vallonum peditatu, cui frater ejus Comes Salignius præerat, ac à dextris legione Pratneriana, compoſito ordine progreſſus eſt, nec amplius hoſtes animum ad inſequendum adjicere auſi ſunt. Quod ſi in tam infeſto difficilique itinere, ordines ſevero diſciplinæ præcepto ſervare, ac ſuis, qua à fronte, qua à tergo laborantibus ſubſidio adcurrere, legiones & equitatum ubi opus eſſet, in hoſtem vertere, intermiſiſſet, actum de toto exercitu, maximeque pertimeſcendum fuiſſet, ne Cocians improſperæ memoriæ clades renovaretur. Parte alia Tartari, qui uſque ad initia recipientis ſeſe exercitus, citatiſſimo equorum curſu provolaverant, non procul à ponte Leguenſi certamen cum equitibus Illyricis contraxerunt, captoque Lupo Sirncovaccio, cui equus humi erat provolutus, ac tubicine quodam Germano, retro unde venerant ad Turcas profugerunt, noſtrique poſtea ante occaſum Solis ad Muram, ubi pons è navibus & tabulatis erat confectus, pervenerunt. Hic eſt ille receptus, à quo forti & ſatis proſpero, Mercurianus omnium ducum judicio, raro aliis conceſſam peritiæ militaris gloriam conſequutus eſt; quum per tot difficillimarum rerum neceſſitatea, ac impeditiſſimarum viarum anfractus, tot millibus infenſiſſimorum hoſtium circumvolitantibus, ac prælium undique cientibus, incolumi exercitu, ſalvis tormentis, & exiguo accepto detrimento, ſingulari felicitate ad deſtinatum locum perveniſſet.

Hoſtes extremũ noſtrorum agmen adorti, ſingulari virtute loco pulſi recedunt.

Tametſi autem eo conſilio huc ventum erat, ut nihil operæ neque ſolertiæ intermitteretur, quo obſeſſis auxilia, ac pulveris ſulphurei, cujus inopia laborabant, aliquantum mitti poſſet; ac demum accepto commeatu iterum caſtris, ad ſpem ferendi auxilii repeterentur; nemo tamen inventus fuit, qui ſtudium aut operam offerret. Johannes quidem Curioſſius, qui antea Caniſæ ordines dexerat, à Batthyanio productus fuit, qui præmio mille aureorum petito, ſe, auxiliis introducendis ducem futurum pollicebatur, dum tamen exequi promiſſa debere, ſe furtim ſubducens, nuſquam fuit inventus. Ceteræ quoque copiæ, exemplo à Caroloſtadianis ducto, qui nullo modo retineri potuerunt, tam Germanicæ, quàm Illyricæ, ad ſuas ſtationes diſceſſerunt. Paradiſius, & qui Caniſæ obſidebantur, poſtquam exercitum, in quo omnem ſpem collocaverant exiguo facto operæ pretio revertiſſe animadverterunt, rebus deſperatis, XLV. obſidionis, octavo autem, poſt noſtri exercitus diſceſſum, die, cum Ibraimo & Quihaia Mehemete ejus legato de deditione tranſigere decreverunt; ac Johanne Balogo & Petro Heſſo ultro citroque commeantibus, Paradiſium aliquamdiu cunctantem, moraſque nectentem tandem perpulerunt, ut arce traditâ ipſe cum militibus & eorum ſarcinis omnibus incolumis dimitteretur; quibus etiam exeuntibus fides ab hoſte ſervata eſt. Verùm non diu poſt ipſe ejus nimis intempeſtivæ deſperationis, & deditionis reus convictus cum quibuſdam ſociis juſſu Cæſaris capite pœnas perſolvit. Gregorio Peteoni, ac Johanni Balogo, cùm diu in compedibus & carcere macerati cauſam dixiſſent, damnatique judicum ſuffragiis ea cecidiſſent, à Cæſare ſingulari ac vix ſperatâ clementiâ abſoluti ſunt. Mercurianus poſtquam ſecus quàm eſſet decretum, copias dilapſas, & ſe cum Nadaſdio, Batthyanio, Turzone, paucíſque aliis relictum vidiſſet, incertus conſilii, Racoſpurgum primo, ac poſtea per Valles Liudux ſuperiores, ac ſancti Gothardi oppidum, facto itinere Sabariam, deindeque relictis militibus, ut per oppida ac loca circumjacentia hibernarent, Viennam venit; ibique Henricum Comitem Salignium fratrem, morbo in caſtris contracto, extinctum amiſit.

Caniſæani noſtrorum diſceſſu exterriti, de deditione cum hoſte paciſcuntur.

Mercurianus copiis dilapſis, Viennam abit.

Quæ dum aguntur, Caſinares Perſarum Regis Abaſi legatus, comite duceque itineris uſus, Antonio Sitleio Anglo, Pragam ad Cæſarem venit, qui quum ex itinere Romam divertentes, Clementem Pontificem honoris ac venerationis cauſa ſalutaſſent, Cæſarem ſummis precibus orabant, ut bellum adverſus impios Turcas ſuſceptum, & hactenus ſatis proſperè geſtum continuare vellet, regemque ſuum ex adverſo in illis ad Orientem regionibus nihil prætermiſſurum, quo infeſta eis arma inferre poſſit; jamque provinciam Siruanam, à Sollimano olim Tahmaſi proavo ſuo ademptam recuperaſſe, & de redigendis in poteſtatem reliquis, ſpem haud exiguam concepiſſe; egiſſeque non ſolùm cum compluribus populis Turcarum tyrannide oppreſſis, veluti Georgianis, Mengrelis, & Cercaſſis, ut inviſum crudeleque jugum cervicibus excutere ſuis auſpiciis maturarent; ſed etiam quoſdam Aſiaticarum provinciarum præfectos, ac imprimis Cicalam Haſanem, quem à fuliginoſo oris & faciei, Nigrum ſcribam vocarent, in ſuas partes traduxiſſe. Eos Cæſar variis tam longi itineris laboribus fatigatos, hoſpitio idoneo, ac lautiis præbitis excipi, ac dum ipſe de belli ſocietate deliberat, quie-

Legatus Regis Perſarum ad Cæſarem venit.

tem

tem & otium agitare juſſit, ac demum Calendis Decembris ita dimiſit, ut ipſius Abaſi regis voluntatem, ipſorumque legationem tantis terrarum & marium ſpatiis ad ſe miſſam, gratam ſibi fuiſſe teſtaretur. Quod verò ad conjunctionem & ſocietatem adverſus Turcas attineret, ad quam ipſe ſe jam amicè & promptè offerat, ex eo ſe ejus excelſum & infractum animum cognoſcere, idque apud omnes Chriſtiani nominis gentes & principes glorioſum & æternâ memoriâ dignum videri, nec ſe intermiſſurum, quin vires omnes & facultates ſuas Turcarum tyrannidi libidinique opponat, eamque identidem fatigare omittat; interimque, donec cæteros Chriſtianos principes ad ſumenda adverſus eos arma concitet, ſe polliceri bellum totis conatibus continuaturum, pacemque toties ab Ibraimo purpurato & Tartarorum principe oblatam, quam hactenus recuſaſſet; viſa hac legatione, eo magis recuſaturum, ſe quidem nunc conventus variorum regnorum agere, & Chriſtiani imperii principes ad conjungendas vires & corroborandum belli nervum conquirere: hortari proinde, ut ipſe quoque ad opportuniſſimam hanc occaſionem vicinos & propinquos principes Chriſtianos, ut Georgianum, Mengrelium, & Magnum Moſcoviæ ducem, (quem & ipſe tanquam Chriſtianum principem ad hoc fœdus ineundum inducere contenderet) alioſque in ſocietatem trahat: & proximo vere ab Occidente ipſe Cæſar, illinc verò ex partibus Orientis Perſæ, impios Turcas validis armis invadant. Quarum rerum cauſa ſe brevi ad ipſum legatos miſſurum pollicitus eſt; miſſuſque fuit paulò poſt Stephanus Cacaſſius Claudiopolitanus, qui quod conjugem è gynæceo Mariæ Chriſtiernæ Germanam duxerat, relicta Tranſſilvania, eo tempore Pragæ agitabat. Sed quum is in Moſcoviam perveniſſet, morbo correptus è vivis exceſſerat.

Inter tot & tantas curas & labores, annus ſæcularis, civilibus & inteſtinis pariter ac Turcicis bellis, & amiſſa Caniſa memorabilis, elabitur; ac dum inſequentis initium ſuſpenſos mortalium animos ſpe, & expectatione futuræ pacis deniret, ad extremum poſt irritos utrinque conatus in atrox & formidabile bellum ad primum veris initium denuo erupit. Hieme vacatum eſt comitiis, in quibus ſi pax, quam Turcæ magnopere exoptare videbantur, coaleſcere non poſſet, de rationibus inferendi aut ſuſtinendi in futurum belli conſultatum eſt. In iis Comitiis magnæ ſeveritatis exemplum, in Michaelem Telequeſſium, clariſſimi bello ducis Emerici Telequeſſii ex filio Stephano nepotem, juſſu Cæſaris editum eſt. Is arcem Ledeniciam, ſupra Trincinium ad Vagum flumen ſitam, virtute avita, ut ſupra memoravimus, partam habebat: ex qua adſcitis in conſortium vagis prædonibus, infeſta circum itinera reddebat; acciderat que anno ſuperiori, ut conventus publici tempore in Adamum Pelerdium incideret, qui Michaelis Tranſalpini nomine munera ad Cæſarem deferebat; inter quæ ſupra prægrandes tapetes, & tentoria Phrygiæ ac Perſici operis elegantiſſima, erat horologium auro & gemmis exornatum, quod antea Cæſar Sigiſmundo Bathorio donaverat, illudque cæſo Cardinale Bathorio, belli jure Michael obtinuerat, ac

Michaeli Telequeſſio ob rapinas Paſſoniis capitis pœna infligitur.

tabella aurea imaginem Divæ Virginis Matris continens, quæ tritavia per manus ab avia, atavisque tradita Flavii Conſtantini Magni Imperatoris fuiſſe ferebatur. Ea vecta quadrigis, Telequeſſius diſſimulato habitu, ſtructiſque in ſilva inſidiis deprædatus, in Poloniam conceſſit, ibique aliquamdiu delituit: nec Cæſaris nomine à procuratoribus fiſci citatus comparuit, abſenſque damnatus & proſcriptus eſt. Deinde cùm in manus incidiſſet, Poſonii in comitio de eo capitis pœna ſumpta eſt; quam ille tam præſenti fortique animo ſuſtinuit, ut tota urbs atque nobilitas, quæ ad miſerabile ſpectaculum frequens confluxerat, ejus in obeundo ſupplicio, contemnendaque morte conſtantiam admiraretur. Bona ejus fiſco addicta. Franciſco Doboni centum millia nummûm argenteorum, quos Taleros vocant, pro eis numerandi obvenerunt. Nec ſanè defuere, qui immaturam nobiliſſimi adoleſcentis cædem non parum commiſerarentur, eique avitæ virtutis recordatione, & quod juvenili potiùs temeritate, quàm certo judicio deliquiſſet, remiſſo ſummo jure, eatenus indulgendum fuiſſe judicarent, ut mitiori pœna, parcendo vitæ, plectendus fuiſſe exiſtimaretur.

Poſt comitia nihil intermiſſis belli cogitationibus, quibus Caniſa anno ſuperiori fœde amiſſa recuperanda eſſe cenſebatur, ad inducias cum hoſtibus tranſigendas deſcenſum eſt, ſi de conditionibus conveniri poſſet. Ibraimus ſiquidem purpuratus, ſcriptis frequenter literis ſuum principem ſibi Byzantio diſcedenti in mandatis dediſſe affirmabat, ut tandem diuturno bello finem vel pace ac induciis; vel ferro & armis imponeret. Igitur annuente Cæſare, rurſus viri graves, & uſu rerum ac experientia clari deliguntur, qui Strigonium profecti rem pertractarentur, Johannes Cutaſſius Archiepiſcopus Strigonienſis, Nadaſdius, Peczius, Lupus Aicingerus, & Sigiſmundus Herberſtainius, Illyrico limiti præpoſitus, quibus additus fuit Paulus Niarius, quod is Agrienſi infortunio captus, in familiaritatem Ibraimi venerat, & ſe illum ad æquiores conditiones deducere poſſe confidebat. Sed quoniam Mehemetes Quihaia unus ex legatis Turcarum venire ad diem non potuiſſet, tota res ad XV. diem menſis Julii dilata fuerat. Accidit autem ut intra eum diem Ibraimus peſtilentiâ correptus Belgradi è vivis excederet, Turcæque ejus obitu tractatus omnes ad XV. diem Auguſti dilatos cuperent. Sed neque ad eum diem, ab eis incerta uſis compendinatione quiſquam venit, tametſi tanta ſe pacis & quietis cupidine teneri præ ſe ferrent, ut eam aliis etiam minus honeſtioribus arbitris, quaſi ipſis inſciis & ignaris agendam, tractandamque permitterent; & non multò poſt. Judæi quidam ex Maranorum genere, qui olim à Ferdinando rege Hiſpaniâ pulſi, Theſſalonicæ ſedes ſibi fixerant, deprehenderentur, qui nomine Mehemetis principis ad Cæſarem venire, ac homines improbiſſimi, linguâ Hiſpanicâ, cujus gnari erant, pacem tractare auſi eſſent. Quos propriâ culpâ & temeritate tantam rem tam audacter aggreſſos Cæſar quum ultimo futuræ ſupplicio afficere debebat; mitiori tamen & diuturnâ carceris pœna caſtigavit; Ut Viennæ ſordes & purgamenta platearum ſcopis ad igno-

De pace, irrito conatu agentium eſſe sterili decernitur.

Ibraimus Budæ peſte extinguitur.

Iudæi ad Cæſarem legati cuſtodiæ traditi.

1601. minium mundarent, ac à pueris & fori incolis, ac vulgo ſibilis & probris, atque adeo etiam nonnunquam cæno & lapidibus exciperentur.

Sed & Nehemias, ejuſdem ſecuriti generis ſocius & aſtecla, Hoſiæ ditiſſimi olim publicani Budenſis gener, plurium linguarum ac Germanicæ imprimis peritus, ad FERDINANDUM Auſtriæ, Stiriæque principem, ac Herberſtainium cum literis Ibraimi purpurati, incertum an non confictis, ſive ementitâ legatione; ſive, quod verius credi par erat, explorandæ regionis, ac inſtantis belli apparatibus & conſiliis ſpeculandis Varaſdinum uſque profectus fuit. Ubi manere, traditis, quas attulerat literis, ac reſponſum præſtolari juſſus, cum diuturnæ ac tædioſæ expectationis faſtidio torqueretur, nocte intempeſtâ clam omnibus naviculam conſcendit, ut ſuperatâ arcis foſſa, quæ profundiore aquâ plena erat, equis in ſuburbio ad id præparatis, in tutum evadere contendiſſet: quo in conatu ab excubitoribus nocturnis, lucente lunâ conſpectus, glandibuſque petitus, ac ſauciatus in humero eſt: quo ex vulnere triduo poſt ibidem periit.

Sublatâ in hunc modum ſpe induciarum, Cæſar auxilia ſummi Pontificis miſſis, qui iter eorum urgerent, idoneis hominibus, ad maturandum incitavit, ſuaſque copias in caſtra convenire juſſit. Nec multò pòſt decem ſe è millia Italorum peditum, Anconâ navibus in Dalmatiam vecta, illinc agmine ſtatim Zagrabiam pervenere, quibus Johannes Franciſcus Aldobrandinus Clementis ſummi Pontificis cognatus præerat. Sed ipſe alia via Græcium ad Ferdinandum principem erat profectus, eumque altero die Vincentius Mantuæ Dux, ac Johannes Medicæus Ferdinandi ducis Hetruriæ frater Coſmi Medicæi filius, cum ſuis copiis ſequutus eſt; quibus cum honore excipiendis Maximilianus princeps juventutis, nomine fratris Ferdinandi occurrit, quod is valetudine impeditus officio fungi non poſſet. Inde Aldobrandinus Petoviano itinere Crapinam venit, ibique à Johanne Draſcovitio provinciæ præfecto, quem Banum vocant, honorificè exceptus, Zagrabiam ad exercitum contendit; quem etiam illic recenſuit, & ſtipendium militibus perſolvit. Erant cum eo tribuni, qui per partes exercitum ductabant Aſcanius Sforcia, Horatius Baleonus, Paulus Sabellus, Fridericus Ghiſilerius, compluresque alii; primaſque poſt illum imperii partes Flaminius Delphinus civis Romanus obibat. Erat mens ac voluntas Cæſaris, ut conjunctis exercitibus bellum in Pannonia gereretur, & oppugnandæ Budæ aut Albæ conſilia ſuſciperentur: ac alterutrâ ex duabus urbibus recuperatâ, quod fieri haud difficulter poſſe videbatur, ac rationes quoque firmæ ac permultæ pro militaris diſciplinæ inſtituto compingi vires præſtabilius fore ſuadebant, poſtea Caniſa tentaretur. Verùm Aldobrandino, qui ſecus ſentiendo Caniſam invadendam, ejuſque rei causâ ſe miſſum eſſe referebat, perſuaderi nequaquam potuit, ut rectioribus conſiliis obtemperaret.

Copiæ Italicæ in Dalmatiam appellunt.

Tribuni duceſque Italorum.

Cæſar Budam aut Albam conjunctis copiis aggrediendam ſuadet.

Renititur Aldobrandinus.

Igitur eo anno, qui ſæcularem ſequutus eſt exercitibus tripartitim diviſis bellum geri adminiſtrarique oportuit; quorum unus duce Mercuriano operam impenſius navante, Albam ſingulari virtute ac fortitudine, juvante divini numinis ope, recuperavit: Alter Baſtæ ductu in Tranſſilvania rem geſſit; tertius verò auſpiciis Ferdinandi principis ac Italicorum auxiliorum ope, Caniſam magna virium contentione, ſed irrito conatu oppugnavit. Cùm copiæ Illyricæ tam quas Banus voluntarias collegerat, quàm ſtipendiarii, quibus Herberſtainius præerat, ad pagum Turniſtiam in ea peninſula, quam Muſa & Dravus flumina è Stiriæ & Valeriæ montibus ſupra Saliſburgum non adeo procul invicem decurrentes efficiunt, brevi conveniſſent, Medicæus cum duobus millibus peditum, quibus Franciſcus Montanus præerat, ac Mantuanus cum ſua equitum ala, ac cohortibus, die XXVII. Auguſti, eo pervenerunt: Ferdinandus verò princeps cum ſuorum prætorianorum manu, Racoſpurganâ viâ biduo poſt ſequutus eſt; & poſtero die Gaudentius Madrucius tria millia peditum Germanorum, quos nomine & ſtipendio Philippi regis Hiſpaniæ conduxerat, in caſtra adduxit. Per eos etiam dies è Croatiæ confiniis, ac Segnia maritima urbe, ac Iſtria, Tergeſtinis, Goricianis, ac Foro Julio, haud contemnendæ copiæ ſub diverſis præfectis advenтarunt; ac Calendis Septembris, Mura fluvius quem veteribus Sabariam dictam fuiſſe quibuſdam videtur, è navibus & tabulatis ponte facto conſtructus eſt; quo ponte exercitus brevi tranſjecti, & caſtra ad Letenium oppidum promota, præeunte cum ſuis copiis Comite Zrinio, qui eorum locorum peritiam habebat, quod complures annos cum laude Caniſæ præfecturam egiſſet. Aldobrandinus verò malignis correptus febribus Varaſdini in arce ſubſiſtere fuit coactus, quibus etiam diu conflictatus vim earum ſ itinere non potuit; & quamquam à Sebaſtiano Jugcio Interamnenſi medico, vitæ ejus & ſalutis cupidiſſimo, diligentiſſime curaretur, tamen nihil juvantibus remediis, exceſſit è vivis, annum agens LV. quo obeunte Pontificii exercitûs curam Flaminius Delphinus ſuſcepit. Fuere in caſtris XXII. millia peditum, & VIII. equitum, ac tormentorum vis ſatis magna; commeatus autem omnis generis ingens copia; ventumque eſt Caniſam ad quartum Idus Septembris, eaque mox aggeribus & vineis circumductis vallata, & oppugnari cepta.

Ad Caniſam ventum a circa, oppugnationem inſtituit.

Aldobrandini vita excedit.

A Caniſa (oppidum ſiquidem à Paradiſio & noſtris concrematum, poſtea non eſt reſtauratum) cænoſo paluſtrique loco ſita eſt, fluviolo ſtagnante, & nullis coercito ripis, ſed magis latè diffuſo ac carectis, multaque alno & arundine impedito, undique cincta; eoque oppugnatu difficilior, quòd ejus curſus alio derivari nullis viribus queat. Forma eſt quadrangulari oblonga, foſſamque habet ex parte propugnaculorum latam XVI. pedum, ab interpoſita vero valli diſtantia pedum circiter XX. cinctaque eſt collibus, inter quos fluvius lento curſu labitur, quorum ii, qui ab Aquilone protenduntur, cæteris eminentiores ſunt. Supra hos à Septemtrionali plaga tormenta majora tribus in locis, juſſu Medicæi, qui eis præerat, collocata fuere; caſtra verò Ferdinandus ab Oriente prope templum deſertum rotundæ formæ, in quo Georgius Thurius clariſſimus miles & Dux ſepultus fuit, ſatis lato circuitu fixit; Mantuanus autem, qui primas poſt illum partes in exercitu

Caniſæ ſitus.

1601.

1601 ſitu obtinebat, ad meridiem conſedit; quum Madrucius ei latus dextrum, Medicæus verò ſiniſtrum occupaſſet: Franciſcus autem Montauus cum legione Hetruſca, penes flumen ad Sigheranam viam, ac Flaminius Delphinus ad Septemtrionem cum Pontificiis copiis, in valle quadam ſua tabernacula extenderunt. Operibus autem & oppugnationi, jubente Ferdinando adhibitus fuit, cum ſumma poteſtate, Orpheus Gallonius, cui ille multum tribuebat, tametſi quàm viribus & ingenio, eſſet linguâ ac verbis validior; ſic ut Medicæo pareret. Præerat arci Haſanes cognomento Parvus cum DCCCC. Turcis, qui paucitate præſidii vehementer ſollicitus, ab Sigheranis & Quinqueeccleſienſibus dies & noctes auxilia flagitare non deſinebat. Itaque miſſi totidem Turcæ, ut duplicato numero defenſorum arx contra vim obſidentium commodius ſervari poſſet. Gnarum id erat Ferdinando, quum adhuc hoſtes inter Belavarum & Vizuarum in itinere eſſent, & Mantuanus obviam eundum cenſebat, operamque offerebat, faciliorem adverſus paucos oppugnationem futuram referens, ſi auxilia aditu & ingreſſu arcis excluderentur. Sed ea conſilia, quæ proficua admodùm erant, incertum quibuſnam de cauſis, omiſſa ſunt, quod nondum fama captæ à noſtris Albæ audita eſſet, & Turcæ incolumes in arcem recepti fuere.

Haſanes Parvus Caniſæ præf.

Non ceſſarunt tamen noſtri quicquam in verberanda arce, uſque adeo ut mænia à Septemtrione, ſimul cum duobus angularibus propugnaculis uſque ad ima fundamenta ſolo tenus procíderent, & turris quoque præalta ſupra interiorem arcis portam magna ſtrage dirueretur: & niſi foſſæ ac paluſtres undique lacunæ obſtarent, noſtri ad oppugnandum facilè procurrere poſſe viderentur. Hoſtes tamen nihil ea murorum vallique ruinâ permoti, noſtros obſidentes tormentis petere, & pilas in caſtra & in obvios quoſque intorquere non ceſſabant. Qua de cauſa Orpheus iturus ad pugnam militibus, ut iter pararet multos ſaccos lineos conquirendos, qui terrâ pleni in lacunas ſternerentur, ac faſces virgultorum magnâ copia in proximis ſilvis cædendos animum adjecit: pro quibus conficiendis, ſupra magnam Græcii, Petoviæ, Racoſpurgæ cæteriſque urbibus telæ craſſioris copiam ſumma celeritate conquiſitam, multa etiam tentoria ipſorum ducum, facilè id ipſis concedentibus, conciſa & in ſaccos converſa fuerunt. Et in iis omnibus mirificum ſtudium & ingens Mantuani induſtria emicuit, qui ſingulis diebus conſcenſo ſummo mane equo, aggeres & tormenta aliaque loca magis periculo expoſita inviſere & munire, operas, ut neceſſariam celeritatem adhiberent, urgere non prætermittebat. Sed Orpheus minus obſequendo, ſingula quæque ſuo more lente exequebatur, ſupraque omnia, quæ deerant, & quæ ab initio à multis animadverſa, nec proviſa difficiliorem reddebant oppugnationem, longa mora & ingens in parandis rebus idoneis tarditas vel maximè officiebat. Præterea equi & jumenta, quorum ad trahenda tormenta uſus erat, majori ex parte, qua pabuli inopiâ, qua frigidioris aeris intemperie, aut enecti aut viribus deſtituti erant; ut principes & duces, ac plurimi privatorum militum ſuos equos & currus, ad comportandos è ſilva ſatis procul diſſita faſces, vehendamque materiam accommodato dare cogerentur. 1601

In lacunas ſacci linei terra pleni, & virgultorum faſces conjecti.

Gallonii in munere ſuo ſegnities.

Habebat in animo Orpheus, repleta quinque in locis palude, iter ad arcis foſſam parare, ut ea totidem oppugnationibus tentari poſſet; cùmque in conficiendo opere aſſiduus verſaretur, (quamquam à multis & à Georgio Albenga, ne loco periculoſo incautius hæreret, admonitus eſſet) fatali colubrinæ pila ex arce in eum directa per ſcapulas ictus atque interfectus fuit. Excepit ejus munia Cæſar Porta è Pontificiis cohortibus architectus, ſed pari tarditate, ac rerum difficultate implicitus, quibus etiam effectum eſt, ſuperingruentibus temporis & hiemis injuriis, ne obſidentes voto & deſiderio potirentur. Quod quum hoſtes animadvertiſſent, tantam animis audaciam concepere, ut quamquam mænia & propugnacula undique diruta eſſent, nihil tamen metuerent, ſed etiam clara diei luce, in noſtros ad aggerum & tormentorum cuſtodiam excubantes erumpere non dubitarent. Sicuti ad diem Non. Octobris evenit, quum Turcæ circiter centum, è terrenis extra arcem munitionibus, (quæ quod ab Andrea Quilmano, olim præfecto verſus orientem conſtructæ eſſent, Quilmanianæ vocabantur) naviculis egreſſi, aggeres ſeptemtrionibus objectos invaſerunt; ut ſulphureo pulvere, quem ſacculis è corio factis, magna copia ſecum acceperant, faſces & materiam ab Italis comportatam, disjicerent aut concremarent. Sed ab Italis cæſo ſignifero, & compluribus interfectis ademptoque vexillo, ac ſupra aggerem collocato, in arcem ſunt repulſi. Eo hoſtium excurſu cohors una è legione Madruciana, quæ in proximo aggere tormentis præſidio erat impoſita, repentino perculſa metu, ſeſe in fœdam fugam dederat. Quamobrem Madrucius, juxta militaris diſciplinæ ſeveritatem milites acerbiſſime erat decimaturus, jam paratis ad lege agendum carnificibus, niſi Monachi, quos Capucinos vocant, eorum miſerti, ſummis precibus ac indefeſſo ſtudio, vitæ eorum & capitibus veniam impetraſſent, quæ ita eis conceſſa eſt, ut in aggredienda oppugnatione & ſcandendis muris primi omnium periculo exponerentur. Nec multò pòſt hoſtes ad Hetruſcæ legionis ſtationem excurrere auſi magnum cum ea certamen inierunt, ac occiſis utrimque multis, ſeſe in arcem receperunt; quum ex Italis Pavolinus Senenſis, vir non obſcuri nominis deſideratus eſſet.

Gallonius architectus occumbit.

Quem excipit Cæſar Porta.

Hoſtium crebræ eruptiones.

Magnum autem etiam in caſtris inter tentoria ab hoſtibus detrimentum, nuſquam ceſſantibus tormentis inferebatur: nam & Mantuani tabernaculum pila penetrante laceratum eſt; quo ictu Horatius Rabanus cuſtodiæ ejus militari præfectus, per ſiniſtram coxendicem ictus, ſimul cum altero milite diſcerptus, & alii haud leviter ſauciati fuere. Nec caruit periculo Ferdinandus ipſe cum aliis principibus; Cœnante ſiquidem illo cum Maximiliano fratre ac Mantuano, quod tentorium accenſis in uſum luminibus ſplenderet, hoſtes ictum collineantes ita in illud direxerunt, ut pila tabernaculo penetrato inter eos, qui ad menſæ miniſterium ſtabant, nullo læſo provolaret, ac fractis quibuſdam ſcriniis, poſtremo ad culinæ angulum humi infigeretur. Interea quum equites è turma

Tentorium Ferdinandi ictus pila majorum penetrat.

Zriniana & Herbeſtaniana circiter centum, verſus Sighetum excurriſſent, Cazanfferem Quihaiam, Haſanis parvi, qui Caniſam tuebatur, legatum vivum comprehenderunt, & in caſtra perduxerunt. Eodem etiam tempore allata fuerunt duo capita, unum Muratis purpurati Budenſis, ac alterum Mehemetis, qui fuerat Ibraimi purpuratorum ſupremi legatus, quæ ambo in Albana pugna admodum cruenta cum Matthia principe & Mercuriano pugnata, truncis erant præciſa. Itaque placuit, ut Herbeſtanius & Bartolus Gerecius Cazanfferem extra aggeres ad foſſæ marginem perductum, ea capita obſeſſis oſtentare, ac ne deditionem differrent, proclamare juberent, quandoquidem exercitus, quem ipſi auxilio venturum ſperabant, à Chriſtianis fuſus eſſet & fugatus, ejuſque duces cæſi, ut ex eorum capitibus apparere. Verùm tametſi Turcæ in mœnibus frequentes eſſent, qui tam capita aſpicere, quàm vocem facile audire poſſent, tamen ne verbum quidem ab illis de deditione exprimi potuit; quin potiùs ad extremum, niſi ocyus inde ſeſe reciperent, tormentis eos petituros vociferabantur.

Muratis Budenſis & Mehemetis Ibraimi capita ex Albano prælio allata, Caniſianis Turcis oſtentantur.

Oppugnatio à noſtris nullo cum effectu inſtituta.

Quæ dum aguntur, nec hoſtes ad deditionis neceſſitatem adigi queunt, principes, convocatis in concilium ducibus oppugnationem inſtitui, eamque in diem ſequentem, qui erat dies ſolis, XXVIII. Octobris, Divis Simoni & Judæ Apoſtolis dicatus, milites aggredi debere deliberarunt. Ejus autem ordo in hunc modum deſcriptus fuit, ut Flaminius Delphinus, cum Pontificia cohortibus, ac Madrucius cum Hiſpanienſibus, duo propugnacula ad aquilonarem portam aggrederentur: Franciſcus verò Montanus, cùm Tuſcorum legione ſiniſtram portæ munitionem oppugnaret; Herbeſtanio verò cum Illyrico peditatu tertium, quod à dextra parte ejuſdem portæ habebatur, propugnaculum attributum fuit: ita ut aliud vicinum ſiniſtræ partis munimentum ab Aſcanio Sfortia oppugnaretur, cui etiam Mantuanus validam ex ſuis cataphractis manum adderet, ex Inſubribus, ac Gallia Ciſalpina ſtipendio conductam. Tribunus autem Biſaccionus cum reliquo peditatu Pontificio, medius inter Sforciam & Herbeſtanium adverſus illud, quod erat in medio propugnaculum, rem adminiſtraret. Conſtitutis in hunc modum rebus, ſequenti die magno animo noſtri ad pugnam prodiere, tribus in locis, quibus pontes & viæ in paludibus erant utcunque paratæ: (duæ enim mao erant imperfectæ) ſed ex arte ab hoſtibus undique crebris tormentorum pilis petebantur, ita ut antequam ad foſſam arcis pervenirent, magna pars militum eminus icta periret. Alii, ut Herbeſtanius & Sfortia (cui præibat juvenis agricola, qui paucis ante diebus, relictis Turcis ex arce ad nos transfugerat) poſtquam iter peſſime ſtratum eſſet, in paluſtrem aquam, qua genuum tenus, qua pectore duntaxat extante profundam incidiſſent, milites gelida aqua ac glacie pleriſque in locis concreta impediti, officio fungi, nec tantùm frigoris ſuſtinere, nec rigentibus triſti gelu manibus, ſclopetos armaque tractare poterant. Igitur amiſſis amplius trecentis ex ſuorum numero, maximè Italis, quorum magnus in adeundis periculis omnibus animi vigor fuit, pedem referre coacti fuêre, quum duplici cum hoſte, Turcis nimirum, & elementorum ferè omnium injuriis dimicare nequaquam poſſe viderentur. Cadentibus in irritum ejuſmodi inceptis, Ferdinandus à Cæſare & Matthia patruelibus per literas auxilia poſtulavit: poſtremo Jacobum Prainerium Albam in caſtra miſit, qui auxiliorum quàm maturrime mittendorum negotium præſens urgeret. Nec Matthias, quin ea opportune expediret, quicquam moræ faciendum eſſe ratus, Rosburmium Mercuriani legatum, virum è diſciplina Manſfeldiana fortem & impigrum, cum VI. peditum, ac duobus millibus equitum miſit, iſque ad XIV. Novembris diem, in Ferdinandi caſtra pervenit, tanta viarum ac tempeſtatum difficultate, ut ſarcinas & impedimenta partim Veſprimii, partim alibi relinquere cogerentur, multique in itinere frigoris vi, ac rerum neceſſariarum inopia interirent. Erat ejus legatus Philippus Comes Solmenſis, qui equites longioribus utentes ſclopetis circiter D. ſub ſignis habebat; veneratque una Anhaltinus princeps Johannes Erneſtus, ac Tuſtianus Comes, & plerique alii tribuni.

Rosburmius cum VIII. millibus princip. Ferdinando ſuppetias fert.

Diſpari fortunâ felicioreque eventu Mercurianus cæterique Cæſariani duces in recuperanda Alba, ac conſerendis cum hoſte manibus arma expediebant. Nam quum Mercurianus caſtris Jaurino promotis, ac rumoribus de invadenda Buda per caſtra ſparſis, IX. die Septembris eam repentina obſidione cinxiſſet, (eſt autem æque ac Caniſa ſtagnantibus aquis & paludibus cincta, uti antea relatum eſt) Turcæ, qui Budæ metuentes, conjuges & liberos cæteramque ſupellectilem iſthuc miſerant, de eorum ſalute ſoliciti, Albanam ut ad defenſionem fortiter comparerent, perſcripſerunt, idque illi haud leniter exequi contenderunt. Et primo Mercurianus Babacurti operâ, qui Jaurinum tam forti, quàm felici aſtu irruenti Suarcemburgo patefecerat, petarto inſtrumento in ſuburbanis portis aperiendis uti voluit. Sed quum ſclopeti fortè fortuna diſploſi ſtrepitu fraus innotuiſſet, tuendo loco, adcurrentibus ſubito Turcis, doloſo conatui ſucceſſum fortuna eripuit.

Alba Regia obſidionem felici eventu Mercurianus ſuſcipit.

Cæterùm Mercurianus ab Ungaris, qui locorum, regionis & urbis maximè periti erant, paludes propemodum invias ubique eſſe, præterquam uno in loco ad ſuburbium Inſulæ nomine appellatum, per quos ægre admodum ac magno labore per lacunoſos tranſitus, paucis etiam hoſtium cognitos poſſe ad urbem penetrari: dato Rosburmio, qui ejus in exercitu legatus erat, negotio duo ex Vallonibus milites delecti ſunt, qui ducibus aliis duobus Ungaris tranſitum explorarent. Quo diligenter facto, & illis non ſine magna in palude & cœno colluctatione poſſe tranſiri referentibus, Rosburmius mox mille ex omnibus lectiſſimos milites Germanos & Vallones elegit, cum quibus ipſe circa occaſum ſolis, viam illam ſuperatu perdifficilem tentandam ſuſcepit, invenitque eam paulò quam putarat profundiorem; adeo ut milites modo umbilico tenus, modo uſque ad humeros aquis mergerentur. Sed ipſe & ſocii integram noctem, nunquam fractis duro labore animis, luſulento illo progreſſu tranſigentes, tan-

Rosburmii cum ſuis audax in ſuperandis lacunis facinus.

tandem paulò ante auroram ad ſuburbii extremam partem pervenerunt, qua tanta erat anguſtia, ut ne dimidiam quidem militum partem capere poſſet, cæteris in molliori luto cœnoque ſtare coactis. Itaque conſilii propemodum inopes, an expectandi cæteri eſſent, dum eluctarentur, vel cum iis qui emerſerant, fortuna periclitanda foret; reſque ſummam celeritatem requireret, ne luce exoriente ab hoſtibus deprehenſi, audaciæ temeritatiſque pœnas darent, ad extremum cum iis duntaxat, qui in continentem evaſiſſent, rem aggrediendam decreverunt. Igitur Rosburmius relictis in ripa nonnullis, qui ſequuturos mox milites poſt ſe maturare juberent, aſſumptis Babacurto & Quinderrotto Althamii legato, cum aliis procurrens, invocato nomine Chriſti Dei, magnum ſuſtulit clamorem, & in hoſtes ſuburbanam inſulam tuentes irrupit, qui ſubito perculſi metu, deſertis ſtationibus, verſus urbis portas diffugere: inſtantibus à tergo noſtris, & ampliùs centum ex eorum numero interfectis, quum ipſi ſupra octo milites, qui in palude tranſeunda perierant, in pugna non plures quinque aut ſex commilitonibus amiſiſſent. Aliud ſuburbium Beſſianum (de quo ſic inter Rosburmium & Mercurianum convenerat, ut uno ab illo capto, hic in alterum capiendum irrumperet) Turcæ metu alterius amiſſi perterrefacti, vacuum deſeruerunt, & ab ſociis in urbem admiſſi ſunt.

Duo ſuburbia, hoſte expulſo, occupat.

Die ſequenti, qui XVII. fuit menſis Septembris, Mercurianus attrahi tormenta, & iis acerrima urbem verberari juſſit. Cujus cùm mœnia & vetuſtate debilitata, & vi pilarum triduo jam concuſſa ruinam dediſſent, tribenos ad pugnam inſtruxit, eamque turſat iam inici inſtituit, ut Althamius ab una cum Quinderrotto, ac Starrembergius & Gaiſpergus ab altera acerrimè invecti, murum conſcendere conarentur; ipſe cum toto exercitu eorum veſtigiis inhæreret. Itaque tametſi hoſtes acerrime & fortiſſime ſeſe defenderent, & non tormentis tantummodo & telis, ſed etiam fictilibus tabulis ac ollis ſulphureo pulvere repletis, ac demum ſaxis & fervente aquâ rem gererent, tamen ſummâ virtute noſtrorum repulſi, & è mœnibus deturbati, terga verterunt; noſtrique vera vim muri coronam evadentes, partim cæſis omnibus Turcis, partim in domos & latibula conjectis, urbe potiti ſunt: in qua præter pueros & fœminas, imbellemque turbam in poteſtatem redactam, magna etiam aliarum rerum & pretioſæ ſupellectilis præda fuit, cujus majori parte Valones expleti fuêre; qui cæteris ædium aditu prohibitis, abdita quævis ſcrutari, ſpoliare, atque crudeliter exinanire contendebant. Inter hæc pulvis ſulphureus à Turcis circa templi veſtibulum ac privatas circa domos clam diſpoſitus, ignem derepente concepit, & magno edito fragore, disjectis domibus earum materiam & tecta ſuccendit, emergenteſque ſubito flammæ, tam inſigne illud & toto orbe celebratum Divæ Virginis Mariæ templum, priſcorum Pannoniæ regum ſepulchris nobile & auguſtum, quam totam urbem puncto temporis concremavere. Captivorum cujuſvis generis & ſexûs ampliùs tria millia; inter quos DC. circiter Turcæ milites fuêre. Cætera omnia furor militum ferro & igne abſumpſit. Nonnulli, qui ſe in paludibus inter carecta & arundines occultaverant, à noſtris omnia ubique expiſcantibus, partim capti, partim cæſi ſunt. Mercurianus, urbi poſt LVIII. annum, quàm à Solimano occupata fuerat, Diis juvantibus receptæ, Jo. Marcum Iuſulanum Bononienſem, toleratà Varadinenſi obſidione clarum, cum M. peditibus Germanis, ac DC. Ungaris præfecit, quod & muniendarum urbium & obſidionis peritus, & conſilio æque ac manu promptus habebatur.

Noſtri hoſtibus loco pulſis vi urbe potiuntur.

B. Mariæ virginis auguſtum templum exuſtum.

Marcus Inſulanus urbi tuenda & munienda præficitur.

At Haſanes purpuratus cognomento Gimeſgis in locum Ibraimi purpurati nuper vita functi ſuffectus, Albæ amiſſæ dolore ſimul & ira ſtimulatus, raptato citatis paſſibus per invia & aſpera quæque itinera exercitu, ad diem Idus Octobris adverſus noſtros in Albanis campis caſtra poſuit. Cujus itinere cognito Matthias cum ſuo prætoriano comitatu, & equitibus Germaniæ, quos Nigros vocant, Mercuriano ſuppetias laturus Albam contendit, ac majori qua potuit celeritate urbem muniri, & res bello neceſſarias importari juſſit. Hoſtes ſequenti die magno numero, propiùs noſtrorum caſtra procurrere, & ea magnis, ut ſolent, clamoribus obequitare, & ſi quos pabulatores aut vagos reperiſſent, trucidare. Mercurianus eo modo provocatus Rosburmium legatum, cum bis mille equitibus caſtris egredi jubet; oriturque ex minori prælio ingens certamen, & undique plurimi cadunt; Nam Turcæ multis è propinquioribus caſtris in auxilium adcurrentibus ſubinde augebantur. Qua re animadverſa, Mercurianus mille alios equites Turriani Rosburmio auxilium ferre jubet: quorum adventu hoſtes pugnam nequaquam intermittunt, ſed ferè uſque ad occaſum ſolis protrahunt, nec niſi nocte ſuperveniente, ac æquato ferè Marte utrinque dirimitur. Deinde per ſequens biduum hoſtes quievere; & noſtri vigilando, ac ſupra colles eminentiores, quales in Albano campo frequentes videre eſt, munitiones erexere, & peditibus ſclopetariis inſtruxere. Tertio poſt die, rurſus equites hoſtium peditibus intermixti, unam ex his munitionibus oppugnandam aggreſſi ſunt, quam ſi caperent, eodem tempore ſe Albam recuperaturos arroganter dictitabant. Verùm ab Ungaris peditibus numero ſexcentis, quos ibi Mercurianus excubare juſſerat, ſclopetis petiti, occumbentibus plurimis, rejecti ſunt. Mox quum pedites paucos eſſe animadvertiſſent, magno ſublato clamore, pugnam redintegrarunt: jamque pedites magno erant in diſcrimine, niſi Mercurianus propriam equitum alam eis ſubſidio miſiſſet; quorum adventu pulſis hoſtibus iſtei in ſociorum agmina incolumes receperunt.

Haſanes Baſſa capta Alba, caſtra noſtra ſeſe aggredi jubet.

Sed pugna aliquoties inſtaurata à noſtris fortiter repulſi ſunt.

Die inſequenti, qui fuit XV. menſis Octobris, duobus validiſſimis agminibus, reliquus hoſtium exercitus in aciem prodiit, in quibus L. armatorum millia fuiſſe nemo erat qui ambigeret; quorum uni Muſtafes Budenſis, alteri Mehemetes Quthaia, Ibraimi nuper vita functi legatus præerant, & ante ſigna ac tubicines, magna eorum equitum manus præcedebat, quos ipſi Delias ſeu furibundos vocant, pellibus Leonum, ac pantherarum & tigridum ex humero pendentibus inſignes, quorum etiam pileis, ſcutis, habenis, ac equorum clunibus alæ aquilinæ ad incutiendum terrorem, veluti vola-

tu-

1601. tutis expanſæ erant. Viſo hoſtium adventu, Rosburmius legatus occurrendum eis, ac pugnæ poteſtatem dandam proclamat; idem Gallo tribuno, ac Sulcio cæteriſque ducibus videri conſultum eſſe referentibus, poſtremo Mercurianus, qui jam acies in ordinem compoſuerat, ad Matthiam principem citato equo procurrens, ſi ei videatur, tempus eſſe ſuadet venientem hoſtem excipiendi prælio, atque fortiter invadendi. Ille accepta ab Octaviano Cabriano ſtabuli magiſtro galea, (thorace anea indutus erat) mox unanimi impetu in hoſtes fertur; ita ut peditatum Rosburmius duceret cum tribunis Praineno, Althano, & Hoffquirchio, eorumque veſtigiis Gaiſpergius cum ſua legione inſiſteret; equitatui verò tam Ungarico, quàm Germanico, ipſe cum Mercuriano præeſſet. Itaque irrumpentibus utrinque exercitibus, quamquam Turcæ numero ſuperarent, tantum tamque atrox certamen eſt exortum, ut multis retroactis annis majore utraque pertinacia, & etiam periculo pugnatum fuiſſe nemo ferè meminiſſet. Et primo quidem hoſtes tormentis curulibus, quæ in editiores tumulos attracta erant, noſtris magnum terrorem & detrimentum inferre cœperant, & ab Janiceris in proximo ſaltu collocatis, crebris ſclopetorum ictibus petebantur: ita ut ſuperante hoſtium multitudine, res in ancipiti verſaretur: & quædam alæ Ungarorum jamjam fugam circumſpectarent, urgente eos Quihaia Mehemete, quum Mercurianus ingenti animo Johannem Erneſtum principem Anhaltinum equitatui Saxonico præpoſitum, necnon Althanum, Prainerium, ac legiones, Culoniciumque & Hodiccium, deinde Nadaſdium, Turzonem, Forgactum, & alios Ungaros cohortatus, ut eam diem, eam aciem ſore ducerent, qua perpetuam nominis laudem & gloriam adepturi eſſent, ſi vires & arma intrepide fortiterque expedirent, recta in hoſtem convertit. Laurentius quoque Brundiſinus Capucinorum ordinis Monachus, Chriſti Dei cruci affixi imaginem tenens, magna voce noſtros ad pugnam accendebat, pilas circumvolitantes nihil moratus. Nec mora, ſclopetis, quos Germani equites à fronte, ac pedites à latere peritiſſime diſplodebant, ac haſtati Ungari in promptu in Turcas fortiſſime invecti, pugnam iniverunt, magnaque vi hoſtes loco pellere cœperunt; ſicque poſt ingentem cædem promiſcuorum hoſtium, Murates Budenſis & Mehemet Quihaia, ab Ungaris dejecti equis, obtruncantur, eorumque capita celeriter præciduntur. Eorum interitu cæteri fracti animis terga dant. Sulcius, qui tormenta curabat, è collibus & tumulis hoſtes pilis directis magna clade affecit, nec ultimus eorum fugæ auctor fuit. Decidit ibidem etiam Celebis Muratis filius, & ſupra eos periere in eodem conflictu Deruiſius Boſnæ purpuratus, ac quatuor ex his præfectis, quos ipſi Sangiacos ac Begos vocant, & quinque ferè millia Turcarum & Tartarorum cæſa ſunt. Ex noſtris mille circiter deſiderati, inter quos præter gregarii nominis milites, Chriſtophorus Batthianius minor, ac Stephanus junior Queſerius, Matthias Oſtroſitius, & Stephanus Mereius interiere. Adamo Poppelio Ladiſlai filio, qui in turma Turriana, alæ equitum præerat, pila falconis grave in pede ſupra talos vulnus inflictum eſt, ex quo tamen cura & ope medicorum deinde convaluit. Capita Muratis & Quihaiæ Matthias princeps Petro Bolbaſio militi & ſociis Caniſam in caſtra perferenda dedit, quæ à noſtris deditionem poſtulantibus, obſeſſis, ut diximus, Turcis fruſtra oſtentata fuerunt. Exinde noſtri propiùs urbem caſtra promovere; ita ut illa æquali ferè inter urbem & hoſtium caſtra intervallo collocarentur. Verùm illi ſive ingruentium hiemis tempeſtatum providi, ſive orbati ducibus, quorum virtuti præ aliis magnopere confidebant, ſeu metu Germanorum, quos eo prælio tanta virtute & fortitudine dimicaſſe dicebant, ut ſe majorem ejus gentis vim atque virtutem nuſquam expertos eſſe dicerent, nihil poſtea tentaverunt; Sed dies ferè decem, eodem in loco permanſere, non ceſſantibus interea minutioribus præliis, nec tamen memoratu dignis.

Acies inſtructa magna animorum contentione ab utroque exercitu depugnatur.

Murates Budenſis & Mehemet Kihaia in prælio cadunt. Aliique primarii Turcæ.

Quinque Turcarũ & Tartarorum millia occumbunt.

Poſtea Haſanes, præmiſſis Budam verſus tormentis atque omnibus impedimentis, ipſe quoque cum reliquo exercitu eodem itinere reverſus eſt; miſſis priùs equitum promptiſſimis qui noſtris proclamarent, Germanos, cum quibus hiſce diebus dimicaſſent, viros fortes eſſe omnes & invictos, nec ſe illis uſpiam melioribus congreſſos hactenus; nunc diſcedere, ſed redituros ad prima veris initia experiundi cauſa, utrum pari virtute pugnando, vel ipſi Albam iterum amittant, vel Germani Budâ potiantur: quibus dictis ante egreſſum cum caſtris Haſanem citatis equis ſequuti ſunt. Nec diu poſt Matthias princeps ſua caſtra Jaurinum reduxit, atque inde Viennam eſt reverſus. Sed Ferdinandus & reliqui duces nondum Caniſæ obſidionem reliquerant, atque eam tanta vi quotidie verberabant, ut jam inclusi, mœnibus uſque ad humum ſtratis, ſcrobes ſubterraneas ſubire, inque iis agitare cogerentur; tantaque rerum neceſſariarum penuriâ laborarent, ut obſidionem ulteriùs nequaquam toleraturi crederentur; quum & farina omnis ac aliis cibariis defeciſſent; Itaque adhuc in replendis foſſis inceſſanter occuparentur, quibus operi intentis ſæpe ex arce detrimenta inferebantur, ac pauco ante dies Johannes Carolus Sacormianus glande ictus grave vulnus ſuſceperat; nihilominùs tamen incredibilis erat obſeſſorum pertinacia, ſive quod foſſam gelidiſſimæ aquæ plenam à noſtris ſuperari nequaquam poſſe crederent, ſive noſtros hiemis jamjam ſævituræ incommodis obſidioni finem impoſituros confiderent, ita ut ne verbo quidem deditionis ſignum dare vellent. Tartarorum quoque turma è Sighetro duce Abollate, videndi quidnam ageretur cauſa, & ad caſtra inquietanda procurrerat, quæ tamen à noſtris Illyrici nominis militibus cæſis ferè omnibus diſſipata conciſaque fuit: eorum capita contis præfixa, una cum ipſius Abollatis capite in caſtra relata.

Turca caſtris motis, Budam verſus diſcedunt.

Archidux Matthias Viennam redit.

Interea Rosburmius in concilium vocatus, ac quanam ratione obſidionem continuandam arbitraretur, interrogatus, in hunc modum diſſeruit. Non dubito, principes optimi, vos " ab initio hujus obſidionis nullis impenſis, nul " lis laboribus aut operæ peperciſſe, ut ea ad o- " ptatum exitum perduceretur, talique provi- " dentia veſtra calamitatibus ac cladibus, quæ " ex hoc loco vicinis noſtris provinciis impen- "

Rosburm. ſententia de obſidione Caniſiana.

deie

„dere videntur, ſatis proſpectum eſſe poſſet; ſed
„conſiliis induſtriæque veſtræ, & ducum veſtro-
„rum ante omnia fortunam, cujus in rebus
„humanis, & potiſſimum bellicis maxima eſt
„& incredibilis poteſtas, defuiſſe video. Qui-
„bus ſummis viris, & rei bellicæ peritiſſimis, ut
„nihil hac mea oratione derogatum cupio, ſic
„rationes inſtitutæ obſidionis probare minimè
„poſſum, quæ & tardius, quàm par erat, in-
„choata, & minore cum ſolertiâ promota mi-
„hi videtur, quod exercitus, qui ex Italia tem-
„peſtive advenerat, tempus fruſtra expectan-
„do Zagrabiæ & procraſtinando in otio trive-
„rit, & tandem adverſis tempeſtatibus, ac an-
„ni parte in hiemem verſa, ita huc adductus ſit,
„ut nec viæ hoſti præcluſæ, & exeundi ac ingre-
„diendi hoſtibus facultas conceſſa eſſe videan-
„tur. Nunc ſi quid navare operæ pretii velimus,
„equidem obſidionem arctius inſtituendam, &
„longè alio modo omnia reparanda cenſeo; &
„ſi rerum difficultatae, maximè verò cœli &
„aeris injuriæ minimè obſtent, durandum no-
„bis in incepto, nec ullum laborem aut pericu-
„lum ſubtrahi fugiendum duco; & quod ad me
„exercitumque meum attinet, ſpondere atque
„polliceri non dubito; quanquam ſi hæ tem-
„peſtates non remittant, perdurari poſſe vix
„mihi perſuadeo. Imprimis autem mihi vide-
„retur, tormenta ex his aggeribus in alium lo-
„cum attrahi oportere, & arcem ab Orientali
„regione verbe andam, qua ex parte muros
„debiliores eſſe, ab iis, qui ejus ſitum cogni-
tum habent, cognovi: deinde pedites undi-
„que diſponendos, cum acerrimis præfectis, qui
„hoſtes ad comportandos faſces & cæteram
„materiam exire minimè permittant, quod ha-
„ctenus factum eſſe audio, & nulli mortalium
„ad eos eundi, aut literas, aut quicquam nun-
„tii perferendi poteſtatem dent: ac omni ope
„enitantur, ut hoſtes creſcente rerum neceſſa-
„riarum inopia, aut ad deditionem compellan-
„tur, aut ea ab iis vera vi ac inſigni virtute no-
„ſtra extorqueatur. Me verò in omnibus his
„rebus, quæ ad officium meum pertinebunt,
„nihil diligentiæ & ſolertiæ prætermiſſurum, nec
„laboribus ac vitæ periculis parſurum offero, at-
„que adeo omnibus viribus conaturum, ne ve-
„ſtræ de me expectationi ulla in parte deeſſe vi-
„dear.

„Cæteri duces ordine rogati, pars Roſbur-
„mio aſſentiri, non recedendum, niſi re perfe-
„ctâ illinc eſſe, pars major eo inclinare, ut quum
„æquiore cæli ac temporis conditione, nihil pro-
„ſpere tentatum eſſe, ac operam fruſtra con-
„ſumptam appareret, occaſionem aliam dein-
„ceps quærendam: nunc non aliud futurum, et-
iam ſi quid amplius tentari placeat, quàm ut
milites ad aperti periculi diſcrimen, veluti oves
ad cædem & macellum ducantur, poſtquam ar-
duum & difficile, nec exitu pervium ſit, cum
hoſte ſimul ac frigore, & nivibus ac intolerandis
cœli tempeſtatibus uno eodemque tempore pu-
gnare. Inter haſce ducum ſententias, quæ mire
variabant, Ferdinandus ad eos, qui tormenta-
rio negotio, ac aliis muniis præerant, conver-
ſus, quid ab ſe præter miſſum eſſet, quod ab ip-
ſis uſui fore propoſitum eſſet, percunctari cœ-
pit, à quibus reſponſum eſt, nihil in ipſo deſi-
deratum eſſe, qui non ſolùm proprios equos, ad comportandam materiam conceſſiſſet, ac ad telam ſacculis conficiendis magnam pecuniæ ſummam impendiſſet, neque ſuis tentoriis in eum uſum diſcindendis pepercisset, ſed unam iniquæ ſortis & fortunæ aleam votis tritè ſuſceptis obſtitiſſe, proinde majori parti ſolvi tri-tam obſidionem oportere videbatur. Mantuanus autem & Delphinus, Montanuſque & Italici duces, expectandos aliquot dies, donec ſereniora illuceſcerent tempora putabant, ac deinde deliberandum, an miteſcente cœlo cœptis inſiſtendum foret. Et eo quidem die, qui fuit XV. Novembris, ſoluto concilio, in tabernacula diſceſſum eſt. Sed mox ingruente eadem nocte, ſæviſſimi & horridiſſimi è Septemtrione Boreæ flare cœperunt, inſolitæque & præaltæ nives turbato aere cecidère, quales vix avorum ætas meminiſſet, adeo ut milites horrenda ventorum ſtatim omnia congelantium vi perculſi, nedum ſua officia & munia excubando, atque vigilias obeundo exequerentur, ſed ne membra quidem movere poſſent: & plurimi in ipſis tuguriis & ſcrobibus, miſerrimo mortis genere enecti ac rigentes reperirentur. Jumenta quoque & equi antea pabuli inopia, nunc autem intolerando frigore vitalia viſcera opprimente paſſim interirent. Quæ horrendæ tempeſtatum procellæ nedum remittere aliquantulum, ſed furentibus quotidie ventis magis ac magis valeſcere videbantur, cœlumque ipſum ac terra pro hoſtibus ſtare, noſtris verò contra, adverſiſſima omnia ingruere, & graviùs gliſcere palam eſſet. Igitur duces non jam amplius tot tantiſque rerum difficultatibus obluctandum eſſe decernunt, quæ in ipſos multiplici veluti diri ominis congerie conjuraſſe cernebantur, & communibus ſententiis exercitum reducere incipiũt.

Noſtri graviſſimis cæli tempeſtatibus exagitati obſidionem ſolvunt.

Tormenta, quæ deficientibus, & fame frigoreque enectis jumentis quum attrahi non poſſent, ibidem relinquuntur: quæ etiamſi ſuperfuiſſent, quia tamen telluri cænoſæ uſque ad axes impacta, ac demum rigidiſſimo gelu concreta eſſent, loco moveri non poterant, quantum tamen concedebatur, corrumpendis opera navata. Tentoriorum maximus numerus ſubditis ignibus concrematus eſt; eademque pulveris ſulphurei & impedimentorum ſors fuit.

Miſerabilis noſtrorum diſceſſus.

Sed magno crudelitatis & inhumanitatis exemplo ægrorum ac vulneratorum nulla habita eſt cura: qui in eiſdem, quibus ejulando ac lamentando, Divumque atque hominum opem fidemque implorando, tantiſper & lectulis decumbebant, miſericordiæ aut feritati hoſtium relinquebantur: poſtquam incredibilis & ſupra fidèm intoleranda vis frigoris omne genus officii ac pietatis excludere videretur. Ferdinandus cum Mantuano ac Maximiliano fratre ad XVIII. diem Novembris primo illuceſcentis diei crepuſculo cum ſuo prætoriano comitatu verſus Chactorniam iter ſuſcepit, ad quam ſe eodem die perventurum putabat, idque meliori cœlo ac via factu facilè erat; ſed triduum in eundo conſumptum fuit. Nondum à Caniſæ arce procul erat diſceſſum, quum in quodam paludis tranſitu, quem Ferdinandus Herberſtanio reficiendum ac ponte ſterneodum mandaverat, ſed ille contumacia ſingulari obaudiverat, plurimi mortales æque ac equi immerſi glacie & aquis interiere; quum quatuor integras horas ibidem expe-

Ægris & vulneratis crudeliter relicta.

pectando, ventorum rabiem, & procellas ſu-ſtinere non potuiſſent. Currus onerarii ac impedimenta morientibus aut dilapſis aurigis, ac cuſtodibus, aut etiam interfectis, ac multa pretioſa ſupellex injuriæ inſidiantium ac prædæ fuere. Videre etiam in itinere erat, multos pueros & fœminas, & imbellem ejuſcemodi turbam, atque adeo etiam milites rigentibus nimio frigore artubus, corruere, & ſine ulla prætereuntium miſericordia aut ope extingui & expirare.

Qua in re tantam militum Germanorum feritatem vidimus, ut nulla morientium commilitonum commiſeratione tangerentur, ſed potiùs concidentibus, nec toto nativo calore deſtitutis, & adhuc palpitantibus calceamenta & veſtes detraherent, ac crudeliſſimum mortis genus ſociis accelerare conſpicerentur. In hunc modum multa nocte ad villam Decanociam ventum eſt, ibique principes in mapalibus & ruſticanis caſis ſimul cum paucis, & Madrucio ac aliis è comitatu hoſpitio excepti fuêre; alii ad villas proximas, qua quiſque potuit, ſemineces & gelu rigidi diverterunt: multos vel ibidem vel ſecus vias & compita corruentes vita reliquit. Nec adhuc mitigatis cæli injuriis, ſed præcipiti cadente nive, exercitus Italici, ſine ordine, ſine ſignis catervatim, uti cuique licuit, Perovium atque Gracium contenderunt; eo propoſito ut Pontificiarum & Hetruſcarum legionum reliquiæ per Carinthiæ fines in Carnos & Flumen oppidum pedibus profecti, ibi navibus conſcenſis, mari in Italiam reveherentur; Madrucianæ verò ſolutis Gracii ſtipendiis exauctorarentur. Rosburmius, Nadaſdius, & Medicæus cum ſuis copiis per Caposnacum ac Sabariam, indeque Viennam reverſi ſunt, multis ſuorum in itinere partim temporis injuria amiſſis; ſuosque ibi milites in hiberna diſtribuere. Mercurianus verò magnam peritiæ militaris, ac ducendi exercitus laudem adeptus, ideoque exercitui apprimè charus, accepto à Cæſare & principe Matthia commeatu, primis anni & menſis Januarii diebus iter in Lotharingiam patriam ſuſcepit, ut ad ineuntis veris initium conductis è Gallia & Belgio militibus, ad ſummi imperii curam ſibi delatam reverterentur. Sed quum Norimbergam celeberrimam Germaniæ ſuperioris urbem diverti*Dux Mercurianus obit.*
ſet, acutâ febri vir longè omnium virtute ac fortitudine militari florens ac memorabilis, rebus humanis eſt exemptus: magno hercle omnium & imprimis Cæſaris dolore, qui brevi tempore clariſſimos ſuarum copiarum duces, ab ſe gravi curâ & ſtudio conquiſitos, tam properantibus fatis, ſibi & reipubl. eripi moleſtiſſimè ferebat. Fuêre, qui ejus ſubitam immaturamque mortem ad venenum referrent, quod iiſdem omnino diebus, puer ejus cubiculo aſſuetus, ac Medicus, & alii quidam ex ejus comitatu, ætate florenti juvenes, pari oppreſſi morbo periiſſent; ſed quod nullo certo indicio innitebantur, res ſilentio involuta fuit. Natus erat patre Nicolao Comite Validemontio, familiâ regiâ è Galliæ regum ſanguine oriunda, cujus filiam Aloyſiam Henricus Tertius Galliarum & Poloniæ Rex, matrimonii fœdere ſibi conjunxerat; qui ut ſocerum amplioribus titulis ornaret, eum ab oppido Mercurio ducem appellaverat, quo cognomine hic quoque & ejus poſteri denominati fuerunt.

Nicolai

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XXXIII.

1602. *Res Tranſſilvanica.*

TEtius Cæſarianarum partium exercitus, cui Baſta præerat, feliciori eventu in Tranſſilvania rem adminiſtrabat, ſed tantis licentiæ militaris & avaritiæ corruptelis agitatus, ut miſera agricolarum plebs, ac nobilitas tot exhauſta belli incommodis, majora & graviora ab ipſo duce & militibus, quam à barbaro quovis hoſte detrimenta pati videretur. Poſtquam enim Claudiopolim occupaſſet, & præſidio muniviſſet, ibique aurum omne & argentum, ſive id celatum, ſive rude, ſive in monetam cuſum eſſet, undique ſub fide conquiſitum extorſiſſet, quorum vis ingens fuit, Sigiſmundus metu perculſus Braſſonem ſe receperat, & illinc in Moldaviam, ſi Baſta vim admoveret, profugere in aoimum induxerat (Tranſalpinus enim Radulo, qui Michaeli ſucceſſerat, Cæſaris partes ſequebatur) niſi à Georgio Barbelio & Moyſe Siculo retentus fuiſſet, qui ſe Turcas & Tartaros in ſocietatem belli vocaſſe, brevique aſſore, ſpe retinendæ provinciæ injecta, referebant. Qui etiam non multò pòſt cum non contemnendo numero advenère, eoſque Bectaſpurpuratus Temeſuario præfectus ductabat: is Mehemete patre genitus, quem à Maximiliani Cæſaris militibus Georgioque Thurio in excurſione ad caſtra prope Jaurinum captum fuiſſe retulimus, Solnochi in Pannonia natus, linguæ pariter & rerum Ungaricarum apprimè gnarus erat.

Moyſes Siculus Turcos in ſocietatem belli adverſus Baſtam vocat.

Reſtabat Biſtricia quæ Baſtæ portas claudere auſa, adhuc in partibus Sigiſmundi ſtabat; ejuſque copias cum præfectis Nicolao Viteſio & Alberto cognomine Magno intra mœnia receperat. Eam urbem olim à Ladiſlao Rege, qui poſthumus vocatus eſt, Joanni Huniadiano inclitæ virtutis duci, titulo perpetui ac majoris comitis, ob res pace belloque adverſus Turcas præclarè, proſperèque geſtas dono datam, Matthias ejus filius regnum Ungariæ adeptus, in publicum Saxonum Tranſſilvanorum jus ac territorium tranſtulerat, eaque ab ijs muro & turribus cincta egregiam habet munitionem. Vergit autem ad alpes, quæ Moldaviam a Tranſſilvania dirimunt. Huic expugnandæ Baſta prædæ avidus tormenta admovenda duxit, quod in eam tutioris permanſionis cauſa complures nobiles, eorumque conjuges & liberos cum cariori ſupellectile, rebuſque magni pretij metu bellorum ſeſe recepiſſe cognoviſſet. Cùm verò Viteſius & Albertus aliquot diebus vim tormentorum & obſidionis incommoda ſuſtinuiſſent, & ſe urbem amplius retinere deſperarent, miſſis ad Baſtam, qui de deditione tranſigerent, ea exire decreverunt, ſeque ad Sigiſmundum, qui eodem fere tempore Claudiopolim obſidebat, conferre; Sed & ille virtute præſidij Germanici inde repulſus, iterum Braſſonem remeaverat. Cæterum ſubſcribitur utrinque conditionibus, nimirum ut exituris liberum iter cum ſarcinis & rebus univerſis, quocunque ire velint, pateat, nemoque ex ijs aut verbo aut re violetur. Sed quum traditis Baſtæ urbis clavibus, tam præfecti quam alij convaſaris rebus excederent, mox omnes contra datam fidem à Vallonibus & legione Pecziana, omni ſubſtantiá crudeliter ſpoliati ſunt, vulneratis cæſiſque permultis, qui reſiſtere auſi eſſent, inter quos Viteſius alter præfectorum deſideratus fuit. Matronæ etiam non auro & pecunia, carioribuſque rebus, ſed annulis, quibus digitos ornaverant, & veſtibus indignum in modum exutæ, lamentis, & ejulatibus omnia complerunt. Alberto Magno id tantummodo ſaluti fuit, quòd cùm novis cothurnis pedes induiſſet, mileſque è Vallonibus, qui eum ceperat, ne calcei cruore ejus fædarentur, aſſidere, donec detraherentur, eum juſſiſſet, Baſta ſupervenit, eumque dimitti juſſit. Cæterorum quoque corpora & matronarum imprimis a vi & ſervitute incolumia ſervavit; ita ut nullis rebus reſtitutis, ipſe earum præda, quæ ampliſſima ingenſque fuit, potiretur. In urbe demum idem quod Claudiopoli antea fecerat, miſſis præconibus, omnia quæ apud cives depoſita erant, ſive aurum aut argentum, ſeu veſtes aut arma, ac quicquid dici tale queat, produci juſſit atque ademit, poſteaque urbem à militibus diripi permiſit.

1602 *Baſta Biſtriciam à partibus Sigiſmundi etiamnum ſtantem oppugnat.*

Occupat, & fide labefactata ſede ſpoliat.

Erat per id tempus Tranſſilvaniæ facies adeo duræ & miſerabilis conditionis, ut multis juſtas lachrymas excuteret, quum hinc Baſta & ejus exercitus omnia ſacta pariter ac prophana impunè diriperent; illinc verò à Turcis & Tartaris obvia quæque crudeliſſimè vaſtarentur: ne-

Tranſſilvania miſeranda conditio.

1602 neque alia re levior toleratu illius crudelitas erat, quam quod a populis in ſervitutem abducendis manus abſtinebat, cæteris in rebus facilè hoſtes æquabat. Qua rapinarum feritate adeo omnium animos a Germanorum imperio abalienatos avertit, ut eorum vel nomine exhorreſcere etiamnum videantur. Quibus etiam incommodu brevi poſtea extrema in provinciam fames & rerum ingens inopia invecta eſt, quum ſupra quotidianas omnium alimentorum direptiones, ingens quoque majoris minoriſque pecoris numerus in Sileſiam & alias regiones, flentibus agricolis, & ſua pecora fruſtra repetentibus gregatim abigeretur; ſic ut brevi poſt frumenti modius XXV. & amplius aureis nummis veniret; & miſeri homines equinis carnibus ac felibus, & id genus præter naturam cibarijs veſci cogerentur.

Fames invaleſcit ibidem.

Sigiſmundus interea ſive hujuſmodi malorum difficultatibus fatigatus, ſive à barbaris, quibus toties in auxilium vocatis ſolvendo non erat, ſibi metuens, tametſi Barbelio & Moyſe dehortantibus, & ne deſperaret identidem jubentibus, nuntios ad Baſtam mittere, ac de pace cum eo & Cæſare tractare conſtituit. Receperat ſe eo tempore Baſta ad Deſium, claram ſalis fodinis provinciæ civitatem, quod quum à Cæſare nova auxilia in ſupplementum exercitûs ſui petiiſſet, iſque Prainerianam, & Perenhuſianam legiones extemplò proficiſci ad eum juſſiſſet, ſed illæ lento procedentes gradu nondum eo perveniſſent, ipſe vero ſuas copias ad præſidia Varadini, Huſti, Claudiopolis, Cuvarij, & aliorum locorum diſtribuiſſet, ſe poſitis eo in loco caſtris, ac ijs vallo foſſaque munitis, tutum adverſus quantumlibet magnas copias fore exiſtimaret. Ad eum igitur Deſij in caſtris morantem Calendis Martijs nuntios miſit, per quos inducias duorum menſium ſibi dari petijt, ut interea legatum ad Cæſarem pro renovanda pace & ſanciendis conditionibus mitteret, ijque ſub id tempus reverti poſſent. Nec Baſta ſuis & Cæſaris rationibus, quo minus ancipiti & diuturno bello, ac ſubinde novis & redivivis rebellionibus recrudeſcenti finis imponeretur, obſtare ratus, nuntios remiſit, qui ſuo nomine Sigiſmundo dicerent, ſtultitiæ videri poſſe eum hactenus hoſtem Cæſari abſque cauſa fuiſſe, quem æquum & benignum adeo principem ſæpe antea expertus eſſet; & nunc quoque, ſi potiora bello conſilia ſequutus ad ejus clementiam amplectendam recurrat, certum apud eum rebus ſuis refugium, pro incerta barbarorum ſocietate inventurus ſit; Martem ancipitem ſæpe miſerrimum exitum ſecum ferre; nec in ejuſdem poteſtate initium finemque belli eſſe; proinde ſuis conſuleret potius & provinciæ commodis cum Cæſare conveniendo, apud quem omnia prona ad pacem & proclivia fore non dubitaret; quibus dictis petiti temporis ſpatium eâ conditione conceſſit, ut tres obſides ſuo ac provincialium nomine primo quoque tempore ad eum mitterentur, qui interea, donec de Cæſaris voluntate certiora adſerrentur, Sacmarij honeſta ſub cuſtodia ſervarentur.

Induciæ inter Baſtam & Sigiſmundum pactæ.

Nec mora miſſi pro obſidibus Joannes Senpalius, Lupus Harinianus, & Joannes Georeſſius, quos Baſta Sacmarium ad Michaelem Siculum ejus oppidi præfectum tranſmiſit. Sigiſmundus verò ſalubre conſilium ſequutus, 1602.
contra Barbelij & Moyſis ac nonnullorum aſſeclarum ſuorum voluntatem, qui Germanicum & Baſtæ imperium, ut avarum & crudele recuſabant, Nicolaum Bogathium citatis itineribus ad Cæſarem ire juſſit, ſuoque nomine pacē redintegrare, quam ſi obtineret, mox redditā ſponte Tranſſilvaniā, ſe ad eum profecturum, juſſiſque ejus obtemperaturum pollicebatur: Qui quum ſummam legationis expoſuiſſet, ac pro Sileſiaca Oppolitanaque ditione aliam in Bohemia commodiorem, ac Cæſari propinquiorem petijſſet, ab æquitate & indulgentia Cæſaris tale tulit reſponſum, ut quamquam multis in rebus graviter ab illo eſſet offenſus, omnis tamen injuriæ oblitum ſe omnia illi condonare, ut pacem in provincia ſtabiliat, conceſſurumque illi, donec vixerit, arcem Lobcovitiam, quæ pridem Georgij Poppelij fuerat, ſed ab eo lege Juliā majeſtatis reo adempta eſſet, cum annua L. millium aureorum nummûm penſione: nec ei cæteris in rebus, quæ ad perſonæ ſuæ dignitatem & amplitudinem pertinebunt, defuturum. Bogathius igitur non diu poſt reverſus, Sigiſmundo ea, quæ à Cæſare acceperàt, retulit, ac bona ſpe ejus animum implevit. addidere etiam ei tabellarium, nuntiumque Demetrius Napradius, & Stephanus Boſcajus, quos ante triennium nomine ejus legatos ad Cæſarem miſſos fuiſſe diximus, & qui adhuc privato nomine Pragæ erant, Joannem Banhegium cum literis, quibus illum ut clementiæ Cæſaris minime diffidendum putaret, multis verbis adhortabantur: documento illi eſſe debere; quantis fraudibus quantiſve periculis involutæ ſint barbarorum ſocietates, quàm inſida & momentanea amicitiæ eorum jura, cujus in Iſabella regina ejuſque filio illuſtre exemplum eſſe queat; quorum Turcicâ tutela amiſſione Budæ & Ungariæ conſtiterit: & ſi ſinceræ ſint, minimè tamen principi Chriſtiano eum animæ detrimento expetendæ. Quibus cognitis Sigiſmundus & Baſta brevi poſt Claudiopolim convenere, & in conventu publico, ille provinciā ceſſit, hic vero eam accepit nomine Cæſaris gubernandam.

Bogathius ab eodem ad Cæſarem mittitur.

Conditiones ab Imp. illi propoſita.

Sigiſmundus Claudiopoli provinciam Baſtæ tradit.

Fuere qui conditionibus cum Cæſare pactis minimè ſtandum putarent, ideoque ad conventum venire recuſaſſent; ut Barbelius & Moyſes Siculus, Germanicum adverſati imperium, quòd recenti Baſtæ & exercitûs impune omnia diripientium exemplo, crudele, avarum atque impium eſſe dicebant: quorum ille diuturnis articulorum omnium doloribus, quibus oſſa quoque jam nodoſa excoctaque erant, victus iiſdem fere diebus exceſſit e vivis; hic vero Siculis ad defectionem concitatis, ac Turcis in conſortium belli adſcitis, copias colligere cepit, imperium provinciæ haud obſcure affectando. Ejus ambitioni atque libidini Baſtam ferunt occurrere potuiſſe, conceſſa illi arce Devá, quam antea corruptis cuſtodibus occupatam tenebat, aut Gergeniā quæ nuper Boſcajo adempta, eo tempore in ejus poteſtate erat. Cum igitur nondum profecto ad Cæſarem Sigiſmundo, Moyſem rebellaſſe, ac cum V. millibus Siculorum & aliorum, qui conjuraverant, verſus Albam tendere cognitum eſſet, ut ibi Maryſum trajiceret, Baſta conſilijs Sigiſmundi actiſque fraudem

Moyſes autem Siculus rebellionem renovat.

ſub-

1602. ſubeſſe ratus, nuntios ad illum miſit, qui iracundius atque vehementius cum illo expoſtularent. Interim autem eductis Deſio copijs, Albam Juliam adverſus perduelles iter ſuſcepit. At Sigiſmundus in itinere eum conveniens, multis verbis ſe excuſavit, nihil conſilio ſuo, nihil conſenſu referens, & ſimol numquam ſe poſtremo initi cum Cæſare fœderis & amicitiæ jura violaturum prolixè teſtificatus eſt. Sic ille cum Pecztana ac Praimeriana legione ac Vallonibus & Sileſiacis equitibus Albam contendens, Moyſem Siculum inter urbem ac pontem Maryſo flumini impoſitum, ac ferarum vivarium conſediſſe cognovit. Nec mora milites ad prælium cohortatus, aciem componit; ex adverſo Moyſes nequaquam detrectato certamine caſtris ſuos educit, moxque infeſtis ſignis armiſque concurritur: fit pugna atrox & cruenta, ſed diu protracto prælio, cadentibuſque ex utraque parte plurimis, fuga a Siculis fieri cœpta, qui ſclopetariorum equitum vim ſuſtinere non poterant; incumbentibuſque magnâ ferociâ Germanis, victoria ad Cæſarianos inclinavit; qui poſtquam multos in acie proſtraviſſent, tum vero tergis fugientium inſtantes, omnia cruore cædiboſque complevere: multos hauſit Maryſus, qui eum tranſnatando ſuperare contendebant; ita ut in acie & fuga ac flumine circiter tria hoſtium millia deſiderarentur.

Baſta illi occurrens, copias ejus, cum magna ſtrage profligavit.

Moyſes amiſſis copiis & caſtris ſeſe ex fuga ad vicinos Turcas recepit, adductâ ſecum Temeſuarium conjuge & liberis, ac ſocru, eumque Gabriel Bethlenus & alii nonnulli exules ſequuti ſunt; ubi à Bectelle purpurato aliquamdiu ſuſtentati, rebus iterum novandis ſtuduere. Baſta verò eâ potitus victoriâ Tranſſilvaniam poſtea omnem in poteſtate habuit, nihil tamen intermiſſis rapinis, ac nullo exagitandorum miſerorum cujuſvis ſexus hominum fine facto aut moderatione; uſque adeo creſcente indies licentiâ, ut incolæ, dummodo ejus jugum excuti poſſet, qualibet conditione ſerviendum barbaris hoſtibus præoptarent; quum non multò pôſt inſolentiores ſumendo ſpiritus etiam in nobilitatem tam palam, quam occultis criminationibus, cædibuſque graſſaretur. Michael ſiquidem Calmandius, Joannes Boroncanos ac Gregorius Ciſarius, ab eo Claudiopolim ſub fide vocati, nec quicquam adverſi metuentes, diverſis in hoſpitijs, necopinatâ morte necari fuêre, nemine cædis auctores inquirente, ac prætore quoque ſilere juſſo; ſed rebus ac fortunis omnibus in uſum arbitriumque victoris converſis. Quibus rebus eveniebat, ut Baſta apud provinciales, tot malis exacerbatus, ſingulari invidiâ atque odio deflagraret, & ad illud declarandum non aliud, quam commodam occaſionem rerum novandarum, avidis ad ultionem animis, expectare viderentur.

Tranſſilvaniamque in poteſtatem ſuam redigit, varieque expilat.

Sigiſmundus Pragam ad Cæſ. contendit, & in arce Lobcovicia ſedem conſtanter figit.

His confectis rebus, Sigiſmundus Caſſoviam initio menſis ſextilis venit, ibique ſex non amplius dies moratus, per Moraviam facto itinere Pragam ad Cæſarem contendit, qui eum, donec audiendi & alloquendi ejus commoditas eſſet, Litomericij expectare juſſit; pauloque poſt traditâ arce Lobcoviciâ, & alijs, de quibus inter pacta & conditiones tranſactum erat, ei ſatisfecit, iſque ab eo tempore privato more in Bohemia aſſidue, conſtanterque permanſit.

Hiſdem quoque diebus Cæſar Joannem Jacobum Barbianum Comitem Belgiojoſæ (locus eſt in Italia ad Abduam flumen ſitus) qui nuper in aulam è Belgio ac caſtris Hiſpanicis venerat, Caſſoviam miſit, ut in locum Ferdinandi Gonzagæ ea præfecturâ abeuntis ſuccederet, ab Electore Septemviro Erneſto Colonienſi Archiepiſcopo ſibi commendatum. Is brevi ejus urbis & ſuperioris Ungariæ adminiſtrandæ curam ſuſcepit; ſed fatali ac occulto quodam præjudicio, quamquam vir alias clarus militariſque eſſet, minime ad genium reſpondit, atque adeo non multo interjecto tempore, ab infeſta ejus cœptis conſilijſque fortuna deſtitutus, paratis in præſens honoribus & ipſe excidit, & diſſenſione ac ſeditione populorum ſuborta, tam urbs illa, antea ſemper fida Cæſari, quam ſuperior regni pars, non ſine veteris gloriæ & exiſtimationis jactura, ab imperio Cæſaris defecerunt; ſicuti id prout geſtum fuit, paulo poſt referemus.

1602. *Comes Belgiojoſa Gonzagæ in præfectura Caſſoviana ſuccedit.*

Haſanes purpuratus Albam obſidione circumvallat.

Dum hæc in Tranſſilvania geruntur, Haſanes Gimeſgis purpuratus, qui Mehemetem principem, dum puer eſſet, circumciderat, ira doloreque amiſſæ ob oculos ſuos Albæ Regiæ, tam ſponte ſua incenſus, quam à principe & collegis purpuratis ſtimulatus, qui urbis jacturam iniquiſſimo animo ferebant, collectis undique ſummâ celeritate ingentibus copijs, tempeſtivius quàm annis præteritis acciderat, Belgradum applicuit, ibique paucos dies moratus, ad oppidum prægrande Sancti Demetrij, quod in Sirmio ad ripam Savi fluminis jacet, Calendis Auguſti pervenit, indeque tormentis in naves collocatis, adverſoque Danubio pertractis Budam contendit, ut demum ductis illinc terreſtri itinere copijs, Alba infeſtis armis omnibuſque viribus peteretur. Id quum Cæſar ab exploratoribus didiciſſet, Roſwurmio, qui exercitui præerat, nondum quopiam in locum Mercuriani ſurrogato, in mandatis dedit, ut priuſquam urbs ab hoſtibus circumvallaretur, ea quæ eſſent neceſſaria, quæve ab Joh. Marco Inſulano, urbis & præſidij præfecto ſubſidia peterentur, celeriter inferenda curaret. Itaque è caſtris, quæ Ovarij metatus erat V. millia utriuſque ordinis militum ſelectiſſimorum ſumpſit, ac ſine mora præter pecuniam in militum ſtipendium, etiam commeatum omnis generis, plurimis impoſitum plauſtris, in quibus ſupra ingentem pilarum ferreatum, ac ſulphurei pulvens copiam, duo millia modiorum farinæ, totidem ſalis, ac DCCCVI. modij panis biſcocti continebantur. Albam intulit; ac oneraris certa ſpe auxiliorum militibus, in caſtra reverſus eſt. Interea Turcæ promoto Budâ exercitu, quartis caſtris in conſpectum urbis pervenerunt, ac ad ejus partem Orientalem tormenta collocaverunt, quibus mœnia dies ac noctes verberare non ceſſarunt.

Præerat præſidio, ut diximus, Inſulanus, ac legatum habebat Franciſcum Vatajum, qui initio obſidionis, nihil quod ad fortiſſimorum ducum & militum officium pertineret, agendo ac vigilando, conatuſque hoſtium propulſando, prætermiſerunt. Sed quia mœnia urbis, ac muniriones ſuburbanæ, quæ ex materia partim ceſpite repleta, partim ſimplici conſtabant, ita ut Inſulanus volebat, jamque munienda ſuſceperat,

1602 ceperat, perfici nequaquam potuiſſent, res erat in ſummum adducta diſcrimen; poſtquam barbari ſitus & locorum omnium peritiſſimi, nihil intentatum relinquere viderentur, quo deſiderio capiendæ urbis potirentur. A ſeptentrione quidem jam muius magnum hiatum feciſſe videbatur, ut irrumpi poſſet: verum Haſanes noſtros duabus ex partibus arctandos atque oppugnandos ratus, majorem exercitus partem cum Janiceris à meridionali parte, qua anno ſuperiore Roſwurmium ſuperatâ magnis difficultatibus palude ad Sighetanum ſuburbanum evaſiſſe retulimus, dato negotio Janicerorum tribunis rem gerere juſſit, ne inferiores virtute & conſtantiâ in ſuperando labore Chriſtianis viderentur; ipſe vero eodem tempore ab Aquilonari plaga murum jam non mediocriter adapertum invadere conſtituit. Igitur hoſtes illo tractu ad Auſtrum vergente, impeditiſſimam paludibus & cœno viam aggreſſi, modò faſcibus ſecum acceptis, lacunas explere conati, modò ad pectus uſque, modò verò puberenus in aquas merſi, in continentis anguſtam partem, quæ ad Sighetum ducebat, pervenerunt; ibique pedites Ungaros locum magna virtute defendentes, ſubmoverunt, ac una cum Germanis, qui ſubſidio adcurrerant, magna ſtrage loco pulſos in urbem retrofugere compulerunt.

Inſulanus vulneratur

Quibus quum Inſulanus opem tuliſſet, in urbem eos recepit; ſed ipſe ſupra genu vulnus ſuſcepit, eoque, quo minus verſari in ſtationibus poſſet, importune fuit impeditus. Cum eam quoque in partem tormenta attracta eſſent, rebus ad deſperationem deductis, Germani milites ex gregarijs, inſcio Inſulano ac tribunis, occulta conſilia inter ſe miſcere de deditione ceperunt, factaque conſpiratione miſſus eſt clam ad Haſanem purpuratum in caſtra Joannes Bagnerius, excubitorum ſeu vigilum legatus, qui eam tranſegit, ita ut duo ſigniferi, ſceleris & perfidiæ conſcij, pro obſidibus hoſti traderentur.

Germani cum Turcis de deditione, inſcio Inſulano tractant

Quæ conſilia dum coquuntur, Galli, quos Papæ à Suarcemburgo obſeſſos poſtea ad Turcas transfugiſſe diximus, Janiceros cohortati, per muros tormentis dirutos, in urbem nemine reſiſtente irrumpunt, & obvios quoſque ſumma crudelitate trucidant, aut capiunt; cæteros tam tubis & tympanis, quam nuntijs ad prædam invitant; poſtremo captis Inſulano & Vatajo, & Georgio Herbeſtainio Feliciani filio, multiſque alijs Germanis pariter & Ungaris, urbe atque arce potiuntur. Extemplo ſtationes in mœnibus, ac propugnacula turreſque occupantur, & urbs diripitur, captivique omnes in caſtra ad Haſanem perducuntur. Qui quum ſinguli ſe quoque conditionibus deditionis fruituros ac liberum diſceſſum impetraturos ſperarent, interrogati ex ijs Inſulanus, ac Vatajus, cæterique minores præfecti, negavere ſuis conſilijs aut conſenſu tam ſubitam factam eſſe deditionem: ſed quum tranſacta ea ſit, non aliud ſibi reſtare, quam ut privatæ paucorum ambiguæque fidei ſociorum, ſuam quoque voluntatem adjiciant. Quibus verbis capta celeriter occaſione Haſanes ad iram provocatus, & excandeſcens, quandoquidem, inquit, deditionem facere noluiſtis, vos potentiſſimi Imperatoris noſtri captivos eſſe jubeo; cæteros vero milites, qui nobis noſtram urbem reddiderunt, [illegible] abire permittit. Nec mora dimiſſis gregarijs, Inſulanum, & alios maledictis proſciſſos abduci è conſpectu, ac barbara feritate in vincula & carceres condi juſſit; eoſque demum ſecum Belgradum, ac deinde Byzantium ad Mehemetem principem duxit, ubi Inſulanus, dum ejus redimendi rationes nimium cunctando expediuntur, morbo ac tædio carceris interiit, ſimul cum Herbeſtainio; Vatajum vero poſtea permutatione cum Tatenſi præfecto, Cæſar redimendum curavit. In hunc modum Alba regia, nondum expleto à Chriſtianis in ejus poſſeſſione integri anni ſpatio, iterum barbaris inimanibus ceſſit, die XXIX. menſis Sextilis, qui Divo Joanni Baptiſtæ decollato ſacer eſt, ac ipſis cùm alijs tùm victoriâ Mohacianâ fauſtus, felixque.

Et mox Janiceri, in urbem irrumpunt, & obvios quoſque cùm interimunt, tum capiunt,

Inſulanus, Vatajus aliique præfecti vinculis conſtricti in carceres compinguntur.

Capta urbe Haſanes, quamquam adhuc tempus rebus gerendis idoneum ſupereſſet: caſtraque noſtrorum multis millibus militum referta, non procul Jaurino poſita eſſe ſciret, nihil tamen ultra tentandum ratus, ſed una captæ Albæ famâ, & victoriâ contentus, nec noſtros, qui Albæ laboranti ſuppetias ferre auſi non fuiſſent, quicquam eo anno auſuros exiſtimans, reductis tormentis, & copijs Belgradum lentis itineribus contendit, relicto Budæ in omnem belli eventum valido Janicerorum & equitum prætorianorum præſidio.

Haſanes Belgradum hac victoria parta redit.

Ejus diſcedentis fama cognita, Roſwurmius, cui Cæſar ejus anni expeditionem bellicam Marſchalli nomine, tituloque ei conceſſo, ſecundum Matthiæ principis auſpicia contulerat caſtra Jaurino promovit verſus Budam, ac Vaciam quæ erat in itinere, a noſtris metu hoſtium derelictam reparavit; iiſdemque in locis Inſulæ Sancti Andreæ, inter Peſtum & Vaciam ſitæ geminum pontem, qualem priori obſidione à Suarcemburgo factum fuiſſe diximus, conſtruxit: urbemque propius aggreſſus, caſtris & tormentis idoneum locum quæſivit. Sed hoſtes ex urbe magno numero egreſſi, acre prælium cum eo contraxerunt; paucis tamen utrinque cadentibus, die XXIX. Septembris, Divo Michaëli ſacra urbs obſideri cœpta eſt. Cùm verò hoſtes ex eo loco, ubi olim ſtabula regia erant, nunc verò horrea & frugum conditoria habentur, multum noſtris detrimenti inferrent, ac pons quoque Danubio impoſitus, quo Budæ Peſtum tranſiri poterat, illinc eminus defenderetur, Roſwurmius communicato cum alijs ducibus conſilio, pontem tam flumine, quàm terrâ oppugnandum, eamque hoſti commoditatem eripiendam duxit. Igitur ipſe naves, quas Saicae vocant, remige & milite Ungarico actas conſcendit, Lembumque Gilberti Lotharingi arte factum remulco trahi juſſit; comiti vero Sulcio, ut cum ſua legione itinere terreſtri locum aggrederetur, in mandatis dedit. Hoſtes viſo noſtrorum conatu, ſine mora magno ex urbe numero prorumpentes, occupare & defendere pontem cœperant, ſclopetis & ſagittis alioque telorum genere noſtros rejecturi. Dum Roſwurmius cum hoſte juxta pontem acerrimè pugnat, & hoſtes ei arcendo intenti eundem pontem tueorur, Sulcius ejus loci è terra adortus, magna cum ſuis vi & impetu intrepide ſuperat, Turciſque qui ejus cuſtodiæ, cæteris ad pontem certantibus, pauci erant relicti, extemplo cæſis

Buda à Roſwurmio obſidetur.

etque

1602. atque interfectis, in eos, qui adhuc contracto cum Roſwurmio certamine pugnabant, repentinus irruit, iíque duplici pavore conſternati partim in Danubium proturbantur, partim ſclopetorum glandibus vulnerati in fugam conjiciuntur. Interea navigium quoque illud Lotharingi arte fabrefactum, à claſſiarijs, & ſecundi fluminis, ac ventorum beneficio adjutum appellitur ad pontem, & illum felici impetu medium perrumpit, ita ut eo diſiecto hoſtibus ex una in aliam urbem commeandi facultas adempta eſſe videretur.

His diſcuſſis obicibus noſtri poſtridie Peſtum tam flumine, quam terreſtri itinere, nequaquam diſſimili, quam pridie fecerant, conſilio aggredi ſtatuerunt. Itaque Roſwurmius claſſem, cujus nautæ, remiges, militeſque ex Ungaris ferè conſtabant, ſibi delegit, Suleio atque Althanio in continenti rem gerere jubet, Turrianum, Colonicium, & Nadaſdium, ut conſcenſis equis ad incerta belli parati ſint, admonet. Itaq; cum provocantem tũ ſuisè flumine Roſwurmium hoſtes aggreſſi eſſent, Sulciani ex altera parte ſcalis appoſitis mœnia ſubeunt, ſed ab hoſte tumultuariè repelluntur, quibus extemplo ſubſidio adcurrunt Ungari Strigonienſes præſidiarij, ac Althaniani Germani pedites, qui reiectis in urbem hoſtibus, ac cæſis, qui pauci ad clamorem procurrerant, urbem capiunt, magnoque victoriam clamore ingeminando ad eam diripiendam diſcurrunt. Cæteros cum Roſwurmio ad ripam Danubii pugnantes, clamor & tumultus fugientium, & captam urbem nunciantium perterritos in fugam vertit: multi, qui conjugum liberorumque recordatione in urbem refugere contendebant, à noſtris aut capti aut obtruncati ſunt: alios Danubium natando ſuperare, & Budam ad ſocios profugere conantes, haud diſpar excepit periculum, ut vel profundo latoqoe flumine abſorpti, vel inter natandum glandibus trajecti fuerint: alij ſecundo ſe amne demittentes, ſilvarum, & quas ſors obtulerat, latebrarum beneficio ſalutem quæſivere Roſwurmius & navales ſocij deſcenſione facta, hoſtes fuſos & fugatos in urbem repellunt, quorum maxima pars tam ab inſequentibus, quam qui jam in urbe erant, à noſtris cæſa eſt; pars in turrim quandam, & templum, cum pueris & fœminis, quorum numerus, quadringentorum fere hominum erat, ſeſè receperunt: atque illinc ſupplices, vitam ac incolumitatem petentes deditionem obtulere. Quorum commiſeratione ducti Roſwurmius & alij duces, ut Budenſes eorum exemplo ad ſimiles conditiones amplectendas allicerent, Budam ire permiſerunt; dato negotio Franciſco Nadaſdio, ut eos uſque ad urbis portas incolumes ſiſtendos curaret. Reperta eſt in urbe ingens rerum omnium præda, & præter captivos cujuſvis ſexus & ætatis, ac equos circiter mille militares, tormentaque & eorum apparatum in propugnaculis ac turribus conditum, auri etiam atque argenti, veſtimentorum, commeatus, mercimoniorum, & armorum ſatis: quorum magna pars Roſwurmio, eum à militibus, & potiſſimum ab Ungaris extorquente ceſſit. Occupato Peſto, & præſidio tam Ungarorum, quam Germanorum militum bene munito, Buda arctius obſideri cœpta eſt: cujus propugnatores neque noſtrorum minis crebrioribus, neque Peſtanorum exemplo permoti, deditionem pertinacibus animis admittendam cenſebant. Acti etiam ſub fundamentis mœniorum cuniculi, ac colubrinæ majores in altiores tumulos collocatæ, quibus in urbem directis, ingentia paſſim publicis, privatiſque ædificijs detrimenta inferebantur, ita ut Roſwurmius propediem ſe urbe potiturum ſperaret, ideoque Matthiam principem, qui adhuc Viennæ ſubſiſtebat, in caſtra acciret. 1602

Noſtri Peſthum acerrimo impetu aggreſſi capiunt.

Ingens præda ibi inventa.

Interea Gimeſgis Haſanes Peſti ac Budæ obſeſſæ fama permotus, reiectis in præſens Moyſis Siculi precibus, qui eum ad invadendos Tranſſilvaniæ fines, expugnandamque Lippam vocabat, facilemque victoriam diſſidentibus provincialium ſtudiis pollicebatur, ad ferendas Peſto ſuppetias, aut ſi Chriſtiani urbe iam potiti eſſent, ad extorquendam ab eorum poteſtate animum adiecit, & magnis itineribus in campos Peſtanos, qui Racoſiani vocantur, reverſus eſt. Habere in caſtris dicebatur XXX. millia militum, erantque in eius caſtris Galli, qui Papenſi præſidio perfidioſe intercepto ad hoſtes transfugerant, circiter CCC. Quibus adventantibus Roſwurmius valida exercitus parte ſecum accepta, ac præter Germanos cataphractos, Nadaſdio, Turzone, & Pogianio, cum Ungaricis equitibus una adductis obviam proceſſit, & Turcæ adverſus eos magno numero occurrerunt, ſubindeque atrox & cruentum prælium exortum eſt. In quo ſuperiores fuere Turcæ, cadentibus utrinque plurimis, & noſtros in fugam conjectos, uſque ad Peſti mœnia ſunt proſequuti; quo in certamine præter Gallos quoſdam, ſummo loco natos, qui interfecti fuere, Joannes Tamovius Coſacorum præfectus vulnus in dextra manu grave accepit, ac Nadaſdius & Pogianius è fuga Peſtum ſeſe recipientes, altero poſtea die in caſtra navibus trajecerunt. Eodem temporis ſpatio, hoſtium ad millia duo ex urbe Budenſi eruperunt, & eam caſtrorum partem, in qua legio Suarcemburgiana ſtationes ſuas habebat, magno impetu invaſerunt, & niſi accurſu equitum, ac legionum reliquarum, qui ad clamorem & tumultum ſine mora provolaverant, adjuti fuiſſent, magnum procol dubio noſtri ab hoſte detrimentum accepiſſent.

Haſanes in campos Peſtanos, ut Budenſibus ſuccurrat, redit, Et noſtros, prælio conſerto fugat.

Interea princeps Matthias, cum prætorianis ſuis copijs in caſtra venit; qui obſeſſos ſpe & expectatione Roſwurmij duriores reperit, quod deditionis, de qua hactenus nihil niſi verba dediſſent, adventu Haſani & ſuorum reſumptis animis, ne meminiſſe quidem velle viderentur. Itaque urbem majore tormentorum vi pulſari, atque arctius obſideri juſſit: Haſanes quoque Peſtum eodem tempore quinque majoribus tormentis acriter verberandum ſuſcepit. Sed tanta obſeſſorum utrinque vis ac virtus pertinaciaque fuit, ut tam noſtri Petro Orſio ac Strozza Italicæ legionis tribuno ducibus Peſtum adverſus Turcas; contra Alis & Haſanes parvus purpurati adverſus noſtros Budam acerrime & fortiſſime defenderent. Et Gimeſgis quidem per XIIII. dies Peſtanos ingenti virium robore oppugnare non deſtitit; virtute tamen præſidij ſecundum Dei Opt. Max opem conſervata urbs eſt; quod tametſi ſæpe in hoſtiles ag-

Mox etiam Peſthum acriter oppugnat.

1602 geres & munitiones excurriſſet; nihil tamen profecit, nec hoſtes illis ejici aut exturbari potuerunt. Cæterum biduo, antequam Turcæ obſidionem ſolviſſent, die XXIII. Octob. illuceſcente, juſſu principis Roſwurmius cum Germanis & Sulcio ejuſque legione, ac Petrus Orſius cum Ungaris, ante auroram, ad aggeres & tormenta hoſtium è Peſto excurrerunt; ita ut legio Semburgiana, duce Craczio legato præcederet, ac Ungari per averſam portulam emiſſi ejus veſtigijs inſiſtere juberentur. Et dum Craczius hoſtes ex aggeribus magna virtute fuſos multis cæſis ejeciſſet, Ungaros mox ſibi auxilio adfuturos exiſtimans; ij inuſitato quopiam fœdoque metu correpti & conſternati, retrocedenteſque ſeſe in fugam turpiter conjecerunt, nec eos Orſius ullo modo retinere potuit, quum effuſiſſimè dilaberentur; cumque ſtricto latiore enſe, eis convitio proſciſſis occurrere ante portam, & ut fugam ſiſterent, quando nemo tergis inſtaret, hortari cepiſſet, ac nonnullis etiam vulnus inflixiſſet, ſive forte fortunâ ac caſu, ſive de induſtria, (utrumque enim dictum eſt) ab territis & denſato procurſu irruentibus ita in humum proſtratus, ac proculcatus eſt, ut contuſo vultu ac capite, & ruptis inteſtinis protinus exanimaretur. Pugnabant interea egregie fortiterque Germani, cum hoſtes ad tutanda tormenta, ingenti numero ex caſtris adcurrerunt, atroxque & cruenta admodum pugna identidem fervere & creſcere cepit, Sulcio ſuis animos addente; verum cùm Craczio legato caput glande trajectum eſſet, & Biſancionus tribunus cum XX. circiter ſuorum promptiſſimis cecidiſſet; Ungarique, ut diximus, inopinata conſternatione fractis animis nulli uſui eo die fuiſſent, noſtri amiſſis ſociorum plurimis, ſeſe Peſtum receperunt.

Pet. Orſii miſerabilis caſus.

Noſtri fugientibus Ungarus profligati Peſtum ſe recipiunt,

Poſt hanc pugnam minùs proſperè à noſtris tentatam, Haſanes intempeſtâ nocte, aggeribus tormenta educi juſſit, eaque cum ſuo apparatu & inſtrumentis præmiſit; ipſe ſummo diluculo copias in aciem ordinemque conſtructas noſtris oſtentando, ac colubrinas majores diſplodendo aliquandiu ſubſtitit, ſpeciem provocantis noſtros ad pugnam præbens; poſtea via militari progreſſus, Belgradum verſus iter inſtituit; duobus millibus militum prius Budam à parte turris aquariæ immiſſis, qui cæteris, quos ſocij deſiderarent, ſupplemento eſſent. Majorem numerum propterea nequaquam reliquiſſe ferebatur, ne commeatus penuriam, quæ jam pridem in urbe ſentiri cæperat, magis auxiſſe cenſeretur. Quum eo diſcedente, nonnulli è noſtris in locum hoſtilium caſtrorum ſpeculatum veniſſent, multa tentoria vacua, ac in ijs non contemnendum hominum jugulatorum numerum projectum, & inhumatum repererunt, & eodem modo jumenta & equos præciſo gutture relictos: nec aliud in re inuſitata judicari potuit, quam eos fame, macie, morbiſque confectos, quum ſecum abducere non poſſent, ne noſtris uſui eſſent, crudeliter interfeciſſe cenſerentur. Ejus diſceſſu comperto, noſtri Nadaſdio, Turzone, ac Pogranio ducibus, penes Danubij ripam facto itinere, claſſe quoque & navalibus ſociis ſecundo flumine deſcendentibus, Adonum, Paxum, & Felduarium hoſtium caſtella, & munitiones, quæ inſtar propugnaculorum arcendis noſtrorum excurſionibus ac curando commeatui, Budenſibus erant, adorti facili negotio ceperunt, dedentibus ſeſe ijs, qui in præſidijs erant, aut metu dilabentibus. Milites Ungari eis occupatis impoſiti fuere; deindeque cum duces re bene geſta in caſtra reverſi eſſent, liberi pedites, quos Haidones quoque vocamus, ab eis digreſſi, Tolnam, olim claram civitatem, XVI. milliarium ſpatio infra Budam occuparunt, ac Turcicas, quæ in ea erant ædes, diripuerunt; inde Colociam Archiepiſcopatûs ſede, & inſigni templo ac duplici præaltarum turrium faſtigio decoram, iamque maiori ex parte à Thracibus & Turcis habitatam, injectis facibus ſuccenſam concremarunt; ac maximâ congeſtâ prædâ, in caſtra redierunt. 1602.

Haſanes, duobus millibus Budæ præſidio immiſſis, Belgradum repetit.

Noſtri caſtella quædam Danubio adſita occupant.

Haidones Tolnam ac Colociam deprædantur.

Sed dum ijs abſentibus negligentius excubiæ exercentur, hoſtium ad duo millia urbe eruperunt; ac eos aggeres, quos Sembergiani tuebantur, cæſis Germanis occuparunt; ac partim rotis & axibus tormentorum diſſectis & confractis, partim vero foraminibus eorum & ſpiraculis magno ferreorum clavorum numero impacto obſtructis, ea inutilia reddiderunt; adeo amplius duabus horis eodem in loco detrimenta aſſidue inferendo, moram protraxerunt. Et cum cæteri ſerius quam par eſt, ac poſt peracta hoſtium deſtinata auxilio accurriſſent, anceps & diuturnum cum ijs certamen contraxerunt; ita ut mille è Germanis & amplius occumberent, caderetque inter alios cæſus Carolus Mansfeldius adoleſcens, ejus Caroli clariſſimi ducis filius nothus, quem reportatâ de hoſtibus Turcis ſub Strigonio victoria, morbo correptum Comaronij è vivis exceſſiſſe diximus. Ferunt Roswurmium in ferendo laborantibus auxilio tardius ſeſe expediviſſe, quòd eo fere tempore aleâ & chartis pictis in tabernaculo ludendo, nec lucri faciendæ pecuniæ ſpem relinquendo, nuntios & legatos aliquandiu ad tribunos miſſitaſſet, ſicque tempus terendo, hoſti ſpatium exequendi quæ volebat conceſſiſſet.

Hoſtium eruptio cum magna noſtrorum clade.

His qui caſtella ceperant & liberis peditibus in caſtra receptis allatum eſt certis nuntijs, Albanos, Caniſianos, ac Sigbetanos Turcas auxilium Budenſibus allaturos in itinere eſſe, ducibus Omerbego & Ibraimo, qui in animo haberent, ſub tempus contrahendi cum noſtris certaminis, benè magnam ſuorum manum in urbem intromittere, ſubſidio cæteris qui intus erant futuram. Quibus mox Mathias princeps Nadaſdium, ac Georgium Torzonem, & Sigiſmundum Herberſtainium Illyricarum copiarum præfectum obviam miſit, qui cum in hoſtes non procul caſtris incidiſſent, qui plures duobus millibus equitum erant, nihil cunctati in eos acerrimum impetum fecerunt. Nec Turcæ minore virtute eos exceperunt; pugnatumque eſt fortiter ab utraque parte. Sed quum noſtri ſclopetarios quoque equites non paucos haberent, qui Turcas vulnerare atque interficere non ceſſabant, hoſtem fugam dedere, & à noſtris ad multum ſpatium inſequentibus partim cæſi, partim capti fuere; ita ut amiſſa plus dimidia ſuorum parte, ſeſe pars Albam repetere, pars extento curſu, quo potuit, profugere cogerentur: noſtrique CC. fere adductis captivis, ac ſignis militaribus aliquot, victores in caſtra reverterentur.

Turcæ Budenſibus opitulaturi à noſtris ſummoti & cæſi ſunt.

Jam

1602.

Jam hoſtili diſcedente exercitu, captis in vicinia caſtellis, & fuſis fugatiſque ijs, qui auxilio obſeſſis veniebant, ac munitione ea, quæ ad ſtabula regia erat, in poteſtatem redacta, Matthiæ principi ad integram obtinendam capiendæ urbis victoriam nihil deeſſe videbatur; & ijſdem diebus turris aquaria non procul à ſtabulis ſita XVI. majoribus tormentis acerrimè quaſſata funditus corruerat, ut in ſequentem diem oppugnatio haud difficili labore inſtitui poſſe videretur; Verum tanta ſubito intolerandi frigoris vis, ac adverſarum tempeſtatum procellæ ſequutæ ſunt, ut cadentibus dies & noctes pluvijs nive multâ intermixtis, nedum oppugnatio inſtituta perfici, ſed ne tormentorum quidem uſus, impedientibus cuncta cæli injurijs, exerceri, neque excubiæ ab nudis & enectis frigore militibus obiri poſſe cenſerentur; ita ut princeps vel invitus, ac maxime fortunam, quæ bis ſuis conatibus maligne invidiſſet, incuſans, de receptu, & deſerenda urbis obſidione cogitare compelleretur. Quarum difficultatum

Hoſtiles ex urbe eruptiones à noſtris retunduntur.

haud ignari hoſtes, quotidianis fere excurſionibus noſtros infeſtare non deſinebant: ut decima die Novembris contigit, quando hoſtes in aggeres tormentorum ex urbe eruperunt; ſed à noſtris celeriter occurrentibus, cæſis ex eorum numero quamplurimis, retrocedere, & in urbem regredi coacti fuere. Quo in certamine magna virtus Othonis Rhenani Comitis equitum præfecti, excelſæ ſtaturæ juvenis enituit, qui hoſtes cædendo ac tergis inſtando, ad urbis ferè muros uſque inſectatus fuit. Altero die hoſtes nequaquam caſtigatæ temeritatis pœnâ coerciti, iterum excurrere in noſtros, ac caſtra invadere minime dubitarunt. Et cum ad ſtationem Turriani Comitis irruiſſent, qui ad ſingula momenta paratus excubabat, pugnam atrocem & diuturnam contraxere; ſed adcurrente cum equitibus ſuis Colonicio, ac Nadaſdio, & Turzone cum Ungaris, hoſtes amiſſis iterum ſociorum quamplurimis in urbem compulſi ſunt: ceciditque in eorum partibus præfectus prætorianorum equitum Spahoglanorum, thorace & galea cæteriſque armis auratis protectus, quem ſub ilia glande trajectum, ac equo prolabentem ſocij magno numero conglobati in urbem retulerunt. Inter noſtros ipſe Turrianus in ſiniſtro brachio, ac Chriſtophorus Puchaimius equeſtris turmæ præfectus, in capite levi vulnere perſtricti fuere.

Noſtri tot & tantis hoſtium injurijs irritati, acriorem obſidionem redintegrare, ac Idibus Novẽbris ex claſſe Danubiana XL. circiter ingentes pilas ferreas igne candeſcentes in urbem jaculari, ex aggeribus quoque majore vi, crebriores ictus ingerere, ijſque magna obſeſſis detrimenta & ſtrages inferre. Sed quum adver-

Noſtri cæli injurijs oppreſſi obſidione decedere compelluntur.

ſæ tempeſtates magis quotidie ac magis invaleſcerent, ut venti Aquilonares frigore ac gelu intolerabili perflantes omnibus conatibus conſilijſque eorum, veluti ex profeſſo obſtare viderentur; quinto poſt eam pugnam die ſolvere obſidionem decreverunt. Igitur Sulciani milites, & alij è propugnaculo, quod antea manu ceperant, educuntur, ac ad Peſti præſidia tranſferuntur, quod munire & tueri ſtatuerant: ijſdem alij milites Germani è Suevorum & Moravorum ac Sileſiorum legionibus adducturus; ex numero vero equitum centuriæ aliquot equeſtres Rhenani Comitis ac Colonicij, & aliorum præfectorum deſcribuntur, qui Peſti maneant, eique tuendo invigilent: conſtituiturque

Peſtum, delectu habito, præſidio munitur

qui loco & præſidio præſit Albertus Princeſtainius, multæ virtutis juvenis, id ſponte cupiens; Caſtellis vero quæ infra Budam capta eſſe diximus, præſidiarij è cohortibus Ungaricis imponuntur. Quibus rebus eum in modum conſtitutis, idoneoque commeatu Peſtana in urbe relicto, tormenta retrahi, & navibus imponi, caſtraque ſervato decenti ordine reduci cepta ſunt, ac quartis caſtris Strigonium pervectum: ubi princeps exercitum partim dimiſit, partim vero milites per hiberna diſtribuit: in queis ſolita prædarum ac rapinarum agitatione paſſim ubique graſſati ſunt; nihilo ſecius, ut antea diximus, quam ſi eas non ex faucibus miſerorum agricolarum, quos tueri ex officio verorum Chriſtiani nominis militum debebant, ſed ex hoſtico ac barbarico ſolo rapuiſſe viderentur.

Peſtis & terræ motus.

Eo anno magna peſtilentiæ vis, ac ingentes & inſoliti terræ motus in Auſtria ac Pannonia ſentiri cepere; ita ut hiſce domus & ædificia pleriſque in locis aut corruerint, aut vitium contraxerint; illa verò infinitos mortales omnis ſexus & ætatis abſumpſerit; invectâ etiam mali contage in ipſa pecora, & jumenta, quæ nullis inventis remedijs paſſim ubique interibant. Poſtquam Matthias è caſtris redijt, venère è Germania copiæ auxiliares M CC. equites gravioris armaturæ, ac duo M. peditum, miſſa à Julio principe Brunſuicenſi, quæ in hiberna ad ſanctum Gothardum, ac Dobram, & Sahariam diſtributa ſunt, donec ad finitimas hoſtibus arces, & idoneas ſtationes dividerentur; qui tametſi ſua ſtipendia ſtatis temporibus accipiebant, nequaquam tamen à rapto & vitijs abſtinebant.

Anno 1603.

Anni inſequentis initium rigidâ hieme concretis glacie fluminibus multiplici hoſtium excurſione, ac infeſtis populationibus, mox Tranſſilvanicis motibus inſigne fuit, quæ provincia rerum crebra novitate ac mutatione, ac novis ſubinde ſeditionibus pro incolarum ingenio, ne regibus quidem niſi ex libidine parere ſolita eſt. Primum Tartari in hibernas ſtatio-

Tartarorum infeſta excurſiones.

nes diviſi, circa Quinqueeccleſias & Sigherum ac Caniſam, magna manu collecta, pagos circa oppidum Papam, & oblongum montem Cameneſum ſitos, quamquam Turcis æque ac nobis ſubditos, contra fas & æquum concremarunt, & abductis in ſervitutem colonis, pervaſtarunt; Inde Ceſtregum & Dobronacum oppida penes Linduam diripuere. Tertio Muram prope Leſcocium pagum per glaciem tranſeuntes, peninſulam eam, quam Dravus & Mura fluvij efficiunt, duplici factâ excurſione uſque ad Perlacum oppidum, ferro & flammâ impune vaſtavêre, ac ſummâ celeritate eodem remenſo itinere, ad ſuas ſtationes præda onuſti redierunt. Poſtremo longe majori numero coacto, Turcis

Illis etiam Turci ſe jungunt & Illyricum graviſſimo damno afficiunt

quoque in ſocietatem adſcitis, ita ut ad XVI ∞ equitum conſtituerent, in Illyricum progreſſi, quum Jacobum Graſbanium inter Veniciam & Breſoviciam cum CCCC. militibus Capronciæ præſidiarijs ſorte obvium habuiſſent, qui adventus eorum ignari, excurrere in hoſticum volebant, fuſis & fugatis noſtris, captoque

1603 Grasbanio, omnem eum tractum, qui ſecundum Dravi dextram ſeu citeriorem ripam à Caproncia uſque ad Varaſdinum & Viniciam lata & plana protenditur, hinc inde diſcurrendo & carptim urendo crudeliter depopulati ſunt, tantâ celeritate, ut à Comarnicia amne, ubi pernoctarant, adusque Vinicenſes campos (quod iter expedito equiti vix uno die ſuperabile eſt) trium horarum ſpatio longe lateque percurrerent. Aberat Herbeſtainius, limitis illius præfectus; Sed Joannis Draſcovitij provinciæ præfecti, quem Banum vocant, ſtudio atque vigilantiâ, qui ſe cum copijs Varaſdinum receperat, effectum eſt, ut & ſuburbia ejus loci ab eorum immanitate ſalva retenta ſint, nec multum captivorum aut pecoris abductum. Illi quoque, qui ex hoſtibus Criſium verſus populatum procurrerant, à ſubjectis Herbeſtainio præſidiarijs, ac nobilitate, quæ in ſuam defenſionem arma ſumpſerat, aliquot locis non ſine clade cohibiti fuere. Georgium Queglevinium cum Balthaſare Viragovitio fuſum, in caſtellum Cuſtarocium ſeſe è fuga recipere coegerant, illudque aggreſſi diu oppugnarunt; Verùm quòd latiore foſſa aquarum plenâ munitum eſſet, & incluſi ſe ſclopetis craſſioribus tuerentur, incepto deſtitere. Demum altero die Ludbregum redeuntes, ubi ſocios & Turcas in caſtris reliquerant, & expugnata ex itinere Raſinia, onuſti ſpolijs & MD. circiter captivis abductis, paucis ſuorum amiſſis, eo quo venerant itinere, Sighetum & Quinqueeccleſias reverſi ſunt.

Rudolphi Imper. mater in Hiſpania obit.

Hujus etiam anni principio extremum diem in Hiſpania clauſit Maria Caroli Quinti Cæſaris Imperatoris filia, Maximiliani Cæſaris conjux, ac Rudolphi filij ejus & ſucceſſoris, qui nunc rerum potitur, genitrix, ſummæ in DEUM pietatis & virtutis matrona, cùm annum ætatis octavum & ſexageſimum exegiſſet. Cui ſplendidum funus ac magnificum Cæſar Pragæ faciundum curavit, inſtructoque regio cænotaphio prolixe ac pie parentavit. Nec diu poſt Georgius Comes Zrinianus, Nicolai Sighetanâ obſidione clari filius, vir & ipſe ſummæ virtutis & fortitudinis, nondum plane ſenex, cum quartum & quinquageſimum annum ageret, vitam cum morte commutavit, qui ſupra peritiæ militaris opinionem, multo etiam ſplendore liberalis vitæ, militariumque alumnorum copia, cultuque familiæ Pannonicorum procerum longe clariſſimus habebatur.

Et Georgius Comes Zrinianus.

Raduloinus Valachi legati cum muneribus ad Imp. miſſi.

Quæ dum aguntur, Radulo Tranſſalpinis, quem provinciales in locum cæſi à Baſta Michaëlis principem ſibi elegerant, miſſis ad Cæſarem Radulone Cuſſario ac Leuecaga legatis, omne obſequium clientelæ, promptumque & fidele ad omnia ſtudium obtulit, ac munera addidit: inter quæ præter acinaces, ac ephippia auro & argento elaborata, aſturcones optimi generis, ac equi Doburgiani quietioris & ſedati greſſus, ac rhedarij unicolores, ad manum ducebantur. Legatos Cæſar in clientelam acceptos ac donatos muneribus dimiſit; Radulonemque antiquis conditionibus provinciam habere permiſit: ac ut in colenda fide conſtanter perſeveraret, admonuit. Advenere etiam eodem tempore è Tranſſilvania legati totius provinciæ nomine, fidem atque obſequium promittentes, Benedictus Mincenthius, Joannes Petquius, Joannes Quiralffalvius, ac Joannes Reghenius, & nonnulli è Saxonum genere. Qui dum ſuis negotijs cum Cæſare tractandis incumbunt, ij, qui domi remanſerant, non ſine ſingulari fraude, & nominis ſui infamiâ, novâ factâ conſpiratione & rebellione, à Cæſare defecerunt: eam nacti occaſionem, quod Baſta & ejus copiæ, longam & difficilem ſtipendiorum tarditatem cauſatæ, ſeſe Sacmarium & Tocajum verſus ſubduxiſſent, Moyſemque Siculum ſibi in principem elegerunt. Itaque Cæſar legatos vel demiſſe & ſuppliciter ſeſe excuſantes, urbe extemplo decedere juſſit: quamquam neque jus gentium obſtitiſſe videretur, quin in eos uti fraudulentæ legationis reos ſeverius animadvertere poſſet; uno ex eis Quiralſſalvajo, antequam diſcederent, morte ſublato, & quod Arianæ ſectæ eſſet addictus, vix in urbe ſepulturam nacto.

Legatis Tranſſylvanis Cæſari

1603. fidem deſerentibus.

Factioſi domi relicti Moyſem Siculum ſibi Principem deligunt

Moyſes interea, quem poſt pugnam, in qua victor Baſta extiterat, Temeſvarium ad Turcas transfugiſſe diximus, à Mehemete Turcarum principe, provinciæ Tranſſilvaniæ imperium ſibi & poſteris impetravit; miſſumque ab illo acinacem & clavam, ac vexillum imperii inſignia accepit, ac paulò pòſt cum Becteſſe purpurato ei opem ferre juſſo, & Turcis ac Tartaris, ac Siculis, qui rerum novarum ſtudio, ad eum tanquam popularem ſuum magno numero concurrerant, ad obſidendum Caranſebeſſum, quinto milliari à Temeſvario diſſitum, copias promovit. Sed Joannem Seleſtium Vilagoſvari præfectum ad eum & Turcas, tradita eis arce, tranſire volentem, Joannes Barſonius & reliqui milites, qui Cæſari fidem ſervare cupiebant, inter diſceptandum interfecerant. Præerat Caranſebeſſo Petrus Huſarius qui olim Papæ haud ignobilis oppidi præfectus, relicto Cæſare, in Tranſſilvaniam ad Sigiſmundum opimioris ſtipendij fiduciâ ſeſe contulerat. Eum portas claudere, locumque Cæſari ſervare volentem, uti paulo ante in Comitio fuerat deliberatum, oppidani & milites pari perfidiâ comprehenſum ac vinctum Moyſi & Becteſi ac hoſtibus tradiderunt, ejuſque miſerijs & captivitate ſibi libertatem, ac impunitatem ſunt conſequuti. Ferunt Moyſem clementiæ laudem aucupari volentem, illius vitæ parcere cupiviſſe; ſed Turcæ & Tartari, quod eum ob varias & graves contumelias & detrimenta, dum Cæſarianas partes ſequeretur, eis illata admodum exoſum haberent, extemplo cæſum in multas partes diſſecuere. Inde Alba Julia petita eſt; quam quod vacua, nec ullo cuſtodita præſidio eſſet, facile in poteſtatem redegerunt.

Is, inſignibus imperij à Turca nefarie acceptis, Caranſebeſſum occupat, Petri Huſarij indigna cædes.

Mox Alba Julia ejus in poteſtatem redigitur,

Cæterum cum tormentis, quæ erant Albæ reperta, Claudiopolim promotus eſt exercitus, qui confluentibus undique quam plurimis & præſertim Siculorum ſeditioſiſſimis quotidie augebatur. Defendebant urbem Germanorum peditum nonnullæ cohortes, in ea à Baſta relictæ; Sed illæ ab urbana multitudine, quæ aperte ad Moyſem inclinabat, longe numero ſuperabantur, ut milites Germani conſilij inopes ac paucitatis ſuæ conſcij, quid facerent, non ſatis explicabant. Moyſes duabus ex partibus urbem obſedit, una è colle ad meridiem protenſo, qua parte prope collegium ſocietatis JESU, quod olim Dominicanorum fuit, mœnia

foſſis

1603. ceſſis carent; altera prope pontem, quo ſuburbia adeuntur. Nec qui intus erant diu moram fecere, quin cum Moyſe convenirent; qui niſi deditio maturaretur, ſe ſuburbia, quæ erant ampla & ipſa urbe majora concrematurum, & vineas, quæ uberrimam largioris vindemiæ ſpem oſtendebant, immiſſis equitibus & jumentis protriturum comminabatur. Igitur octavo die obſidionis ea conditione urbs deditur, ut Germani quotquot erant in præſidio ſimul cum ſarcinis illæſi, indemneſque Sacmarium ire permittantur: atque ijs excedentibus fides ſervata eſt. Redacta in poteſtatem Claudiopoli, & Civibus pecuniâ mulctatis, Torda, Eniedium, Saſſebeſſum, & reliquæ Civitates ac municipia facile imperatis paruere.

Inde Claudiopolim deditione ſubegit cum aliis nonnullis opidis.

Itum deinde eſt Cibinium, urbem provinciæ primariam, quæ abſque cunctatione portas aperuit: illinc Braſſonem, quæ Germanis Corona dicitur, & in campis urbi ſubjectis ad molas verſatiles, quibus e contuſis linteolis chartæ ſcriptoriæ conficiuntur, caſtra trifariam collocata ſunt; ita ut Moyſes cum ſuis ſeparatim tenderet, ac Turcæ & Tartari diſtinctis inter ſe locis metarentur. Ibi aliquot dies ſtativa habita, ac Saxonibus commeatus & pecunia imperata; quæ ab ipſis prompte & ſedulo curata eſt; quamquam tot & tantis, tamque varijs bellorum incommodis, ac Baſtæ ac aliorum ducum avaritia ac crudelitate ſatis ſuperque exhauſti atque expilati eſſent. Dum ibi morantur, Radulo Tranſalpinæ Valachiæ princeps, cujus legatos obſequia, fidemque pollicitos paulò antè apud Cæſarem fuiſſe diximus, collectis ſummâ celeritate ac ſilentio copijs, ac quatuor tantum levioribus tormentis ſecum acceptis, Moyſem uti Cæſaris perduellem, ac Turcarum aſſeclam noctu aggredi conſtituit, ut ea re ſummum ſuum erga Cæſarem ſtudium teſtaretur.

Statimque Cibinio capto, Braſſonem oppugnare aggreditur,

Radulo Vaivoda illum caſtra nocturno adoritur.

Nec conſilio eventus defuit; nam cùm ab exploratoribus de ſitu caſtrorum abundè eſſet edoctus, cum quatuor equitum, ac ſex peditum millibus in Moyſem & Turcas ac Tartaros nihil tale metuentes, & ſemiſopitos nocte intempeſtâ, quæ fuit ad diem XXII. menſis Quintilis necopinato irrupit, magnoque ſublato clamore Moyſem imprimiis eſt aggreſſus. Nec is ſe animo demiſit, quin fortiter periculoſo in loco repugnaret, & ſuos ad pugnam cohortaretur; Sed ut in re nocturna & ancipiti, inconditiſque paſſim ad arma conclamantium vocibus, partim verò alijs è tentoriis ad frenandos ſternendoſque equos proſilientibus, partim nonnullis, atque ijs, qui peditum ignaviſſimi erant, latebras & fugam quæritantibus fieri neceſſe erat, parum proficiebatur; & res in extremum erat adducta diſcrimen. Interim vero ſuperveniro tormentorum curulium, eorumque pilis magna cum ſtrage circumvolitantibus, omnia tumultu, cædibus, fugâ, periculo miſcebantur. Quo animadverſo Turcæ & Tartari, quorum auxilijs Moyſis ſpes, & belli cæptorumque omnium fiducia ſtabat, ſubito & inexpectato pavore perculſi, relictis caſtris & impedimentis, in præcipitem fugam vertuntur, & qui arma ſumpſerant Janiceri ac peditum promptiſſimi, à Valachis & eorum ſocijs Ungaris mercede conductis, quos Aloyſius Radibradius Raguſinus ductabat, cæduntur: Beſtes abjecta purpura ac tigridis exuvijs, ſumptâque vili penulâ, cum ſuis eo quo potuit profugit, ac poſt multos errores cum Alberto magno & Tartaris verſus Vaſcapum curſum intendit.

Turcæ ac Tartares præcipites fuga ſe dantes diſſijciu.

Adhuc tamen Moyſes, quantum poterat pugnando ſeſe tuebatur, multique ex Ungaris & Sicolis conglobati ad eum defendendum concurrebant: alij ab hoſte circumventi pro ſuis tentorijs dimicabant, nec alij proprio periculo propulſando intenti opem ferre poterant; videbaturque facies tumultuarij prælij prorſus anceps & confuſa, & Tranſſilvani ad extremas neceſſitates compulſi, quum Moyſes pugnando à Valachis interficitur; penes eum non procul Stephanus quoque Toldius multis confoſſus vulneribus occumbit: quibus cadentibus cæteri diſſipântur & profugiunt: & inter fugiendum haud minore vi, inſtantibus hoſtibus, cæduntur. Nicolaus Bogathius multis læthalibus affectus vulneribus, quod Valachorum linguæ peritus, ac hoſtium nonnullis cognitus eſſet, in præſens ſervatur, ſed poſt pugnam apud hoſtes extinguitur. Periere ex ijs, qui Moyſem ſequuti erant complures præcipui nominis viri non procul ab eo cæſi, Matthæus Peruſitius Gaſparis filius, qui è Dalmatiæ urbe Scardona in Tranſſilvaniam, evocante Georgio Monacho olim provinciæ gubernatore, profectus fuerat, Joannes Senpalius, Georgius Maco, Joannes Canacus, ac Joannes Capturius & alij complures. Interijt etiam in eo prælij tumultu Joannes Jacobinus Claudiopolitanus, quem Moyſes epiſtolarum magiſtrum & Cancellarium ſuum fecerat, tam immatura crudelique cæde indignus, niſi peſtiferos Ariani dogmatis errores ſequutus fuiſſet: cujus ingenij monumentum extat de rebus à Sigiſmundo Tranſſilvaniæ principe geſtis libellus. Melchior Bogathius meliori uſus fortuna ad Devam cum paucis profugit: Cæſa Tranſſilvanorum ad quatuor millia: Vexilla CLV. capta, quæ Tranſalpinus in ſignum navatæ operæ & victoriæ ſtatem Pragam ad Cæſarem miſit per Radulonem Cuſſanium, Mircem Mirislonis Logothetæ fratrem, ac Aloyſium Radibradium Raguſinum, quorum virtus & induſtria in pugna enituerat: quæ Cæſar in arcis templique area circumlata è feneſtra ſpectavit, ac legatos donis & auro cohoneſtavit:

1603. Tranſſylvanos fortiter pugnantes cadit & diſſipat.

Moyſes Siculus & Toldius cæduntur.

Proceres item complures.

Joan. Iacobinus.

Tranſſylvanorum quatuor millia cæſa. 155. Vexilla capta Cæſari oblata.

Poſt cæſum ac vitâ ſimul & momentaneo imperio functum Moyſem, Baſta, qui ſub id tempus Sacmarij rerum eventum præſtolabatur, quum è pecunia Dobonis, qui eo fere tempore moriens, ingentem reliquerat, ſtipendum exercitui dandum accepiſſet, juſſo Sacmarij Michaële Siculo, ut ſe paulo poſt ſequeretur, promotis copijs in Tranſſilvaniam redire conſtituit: & in itinere de ſucceſſu victoriaque Valachorum, ac Moyſis & perduellium interitu certius cognovit: cumque Thomam Capriolum propinquum ſuum, & excubiarum in exercitu præfectum, ad Radulonem citatis itineribus præmiſiſſet, qui eum de ſuo & copiarum adventu edoceret; is forte in equites Joannis Turci adoleſcentis, qui ex arce Huniadiana excurrerant, incidit, & ab ijs captus eſt. Verum ille partium quas ſequutus erat principem acie cæſum, & converſam in melius Cæſarianorum fortunam animo reputans, Capriolum Baſtæ in-

1603.

incolumem ac in honore habitum gratis remiſit. Cum in Tranſſilvaniam eſſet perventum, Siculum Sacmarij ubi ta paralyſi extinctum accepit, & ſimul Albertum Magnum ac Becteſſem ſubſuriſſe, & reliquias fuſi & ſugati exercitus colligere, majoreſque in ſupplementum copias expectare, janique Turcas & Tartaros ac Coſacos haud contemnendo numero, partim ex fuga, partim è limitibus earum regionum ad Vaſcapum ſeu portam ferream conveniſſe didicit. Locus eſt inter Tranſſilvaniæ fines, Alpeſque & planiciem Temeſianam poſitus, qua viæ anguſtæ ſunt, per quas Tranſſilvania adiri ſolet, ubi Joannes olim Huniadianus incliti nominis ac raræ virtutis dux, ingentes Turcarum copias memorabili prælio deleverat.

Albertus Magnus & Becteſes copias inſtaurant.

Porro Baſta de eorum conſilijs certior factus, Henricum Duvallum Damperij Comitem Lotharingium, ac Ludovicum Racocium cum quatuor millibus Ungarorum adverſus eos miſit. Qui infeſto exercitu celeriter eo profecti, in unamque intenti occaſionem delendi hoſtis, in eum necopinantem acerrime irruerunt: cumque hoſtes & præſertim Tartari, qui ob inſitam animis corporibuſque feritatem inſuperabiles reputantur, impetum noſtrorum irrumpentium ægerrimè ſuſtinerent, ac ſclopetis crebro vulnerarentur, quod teli genus illi valde formidant, primi in fugam verſi ſunt: nec diu Coſaci & Turcæ cum Becteſſe & Alberto pugnam protraxere, quin terga darent. Cæſi ex hoſtium numero circiter ter mille; cæteri palantes & diſcincti ac vulneribus debilitati, fuga ſibi ſalutem quæſivere. Bectes & Albertus ægre ſeſe è manibus noſtrorum eripientes, Temeſuarium pervenere. Signa capta XX. cum quibus, ac multis captivis & ingenti præda victores ad Baſtam redierunt.

Quas Damperij Comes & Racocius cædunt fuganique

Hac reportatâ victoriâ ipſe recuperatæ Tranſſilvaniæ laudem ſibi arripuit, eamque ſolitis avaritiæ & crudelitatis generibus aliquamdiu in fide Cæſaris continuit, ſed adeo averſis & alienatis omnium voluntatibus, ut niſi auctor & dux deeſſet, inſignium contumeliarum & detrimentorum indignitatem nequaquam laturi eſſe viderentur. Receptâ provinciâ Cæſar Joannem Molardum Comaronij præfectum, ac Nicolaum Burchauſerum in Tranſſilvaniam miſit, qui conſilio cum Baſta & provincialibus, quorum fides minimè ſuſpecta eſſet, communicato rationes inirent, quibus ejus ſatis impacatæ ac identidem jugum excutientis provinciæ homines refrenari, commodiuſque regi poſſent. Qui quum inde rediſſent, viſum fuit Lupo Unferzagtio ærarij præfecto, ac collegis, idque Cæſari perſuaſum reddidere, ut Provinciam Baſta conſilio & adminiculo decemvirûm ex Germanis & Ungaris delectorum gubernaret; nominatique ad id muneris ſunt Germani, Burchauſerus ipſe, & Carolus Inhofferius, & Paulus Crauſeneccus: ex Ungaris Pancratius Sennie-jus, Georgius Hoffmanus, Albertus Sivegus, Cibinij prætor, Joannes Rhegenius, & quidam alij. Rebus vero & negotijs expediundis Franciſcus Darocius è Bereghiana provincia vir ſummæ virtutis delectus eſt, qui vices atque officium Cancellarij præſtaret. Verum mox concitatâ à Boſcajo rebellione, & rebus ferocis & rebellatricis provinciæ graviſſime perturbatis, ut paulo poſt dicemus, ejuſmodi conſilia effectu caruerunt.

Decemviri Tranſſylvania gubernanda delecti,

Hiſdem fere diebus Nadaſdius & Colonicius Bolonduarium agreſſi, quod ad Balathonem lacum ſitum eſt, deditione ceperunt: & Laccum, ſubjecto fundamentis ſulphureo pulvere, à præſidiarijs Turcis diſiectum facili negotio, occuparunt. Verum nec ipſi Laccum reſtaurandum putantes vacuum reliquerunt: illud vero uti commodiore loco ſitum, impoſito adverſus piratas, qui prædatorijs per Balathonem navibus frequenter excurrere ſolebant præſidio, ac Joanne Balogo præeſſe juſſo munierunt: eoque proſperè geſtâ ad ſuas ſtationes ſunt reverſi.

Laccum & Bolonduarum noſtri occupant.

Atque hæc quidem eo ferè tempore foris militiæque geſta ſunt; domi duo ſenatorij viri majeſtatis accerſiti, magno in periculo fuere, Stephanus Illieshazius, & Joannes Jovius, quorum ille magiſterio Aulæ clarus; hic vero litibus dijudicandis prætor conſtitutus, tribunali regio, quam tabulam vocant, præerat. Illum ærario præfecti advocatique probroſis libellis bifariam ſcriptis Cæſarem inceſſiſſe, ideoque lege Julia majeſtatis crimine tenen deferebant. Cum Cæſar jacta indigne in ſe probra in cognitionem vocari juſſiſſet, dies illi dicta fuit ad comitia, quibus controverſiæ majeſtatis inter regem & ſubditos obortæ, a Palatino centumvirali judicio diſcuti ſolent. Sed comperendinatâ à comitiis cauſa, ſenatores poſtea nonnulli & judices, qui auditis actionibus ſententiam ferrent, nec tamen eam publicarent, adhibiti fuere. Quorum ſententiæ quum variarent, & ille ſcripta ſua mitius interpretando, nihil mali noſſe, aut de induſtria libidineque, ſed communi loquendi ſcribendique genere accidiſſe excuſaret, neve id tantillum verborum, ſibi factis inſonti crimini duceretur, poſtularet; a majori tamen parte judicum convictus damnatuſque eſt, idque Cæſari ſic expetenti reſcriptum. Qui quum Nicolaum Iſthuanffium eo tempore Propalatinali dignitate fungentem Pragam vocatum, ferre in publico ſententiam adverſus reum juſſiſſet; is ſe patriis legibus quibus extra fines Ungariæ ferri ſententia cavetur, prohiberi reſpondit: nec eam dici ſententiam poſſe, quæ inſtar opinionis de propoſita quæſtione privatim concepta fuiſſet: diuque in eum modum diſceptatum eſt, quum collegium Cameræ urgendo ſententiam, cupidis animis, lege in reum agi juberet; ille vero contra leges eam ferre nollet. Dilatâ in hunc modum re, Illieshazius, qui tam arduæ & difficilis cauſæ ſuæ Jovium nimis æquum diſceptatorem, & nimis præpropero judicio pronum, ad damnandum extitiſſe cognoverat; tali exacerbatus injuriâ literas illius protulit, quibus illum longe majora & atrociora in Cæſarem & principes ejus fratres probra conjeciſſe appareret, ideoque atrociori etiam ſententiæ magis attineri. Quod poſtquam patefactum fuit, Lupus Unferzagtius Cameræ ſeu ærario præfectus utriuſque bonis & fortunis avide inhians, ut ijs per auctionem divenditis, æs alienum publicum, quod creditoribus & Lazaro imprimis Henquelio prædiviti mercatori debebatur, vel cum injuria & acerbitate aliorum diſſolveret, convento Cæſare, quum ob rem pecuniariam, quam fiſco ex eorum damnatione

Illieshazius & Jovius majeſtatis crimen admiſiſſe inſimulantur.

1603 natione obventuram ſperabat, ſcripta utriuſque prave detorqueret, ejus ſententiæ auctor fuit, ut Viennam ambo acciti à Matthia principe, lata ſeveriore ſententia capti, cuſtodiæque traditi, bonis & fortunis mulctarentur. Igitur ad diem pridie Nonarum Novembris cùm in Curiam vocarentur, Illheshazius per occultum à quopiam ſui periculi admonitus profugit, ac ad arcem ſuam Trincinienſem delatus, convaſatis celeriter rebus & pecunijs, quas ingentes habere dicebatur, in Poloniam ſeſe recepit. Jovius vero nullius, ut putabat, noxæ conſcius, quum literas manu ſua ſcriptas negare non poſſet, inſperato caſu primum loco & dignitate motus, ſigilloque Cæſaris exutus, quod judiciale vocatur, mox in turrim Viennenſis arcis conditus fuit; bonaque eorum fiſco addicta, ut nec portionibus uxorum parceretur.

Illieshazius fuga in Poloniam ſe recipit.

Jovius in carcerem detruditur

Per eundem modum Georgio quoque Homonniano arx Terebeſia extraordinario jure adempta, Valentinus ejus frater patruelis, judicio capitis & bonorum arceſſitus, Franciſcus Magocius ad neceſſitates amittendi Regechij adductus, permultique alij intentatis actionibus, in forum citati. Quæ omnia ciendis invidiæ & impatientiæ tempeſtatibus opportuna ac valida alienandarum voluntatum inſtrumenta ab ærario præfectis injecta atque propoſita, Cæſar abſque diſcrimine admittebat. Per id quoque tempus Maximilianus princeps Cæſaris frater, itinere per Venetias facto, Romam voti ſolvendi cauſâ profectus, à Clemente quamquam pedibus laborante, miſſis obviam aulæ primoribus ſplendidè atque magnificè in Vaticano exceptus fuit; & quum res viſu dignas Chriſtiana pietate perluſtraſſet, pontificemq; ſingulari honore veneratus fuiſſet, Oenipontem, ac deinde ad Cæſarem eſt reverſus, certa cum ſpe promiſſorum à Pontifice auxiliorum, ad futurum bellum adminiſtrandum.

Intentantur etiam alijs proceribus actiones

Maximilianus Archidux Romam voti ſolvendi cauſa proficiſcitur.

Non equidem libens incepto longius abierim; ſed quum hoc ferme tempore Turca quidam Albenſis, audax imprimis & atrox facinus deſignare auſus ſit, ut gentis ad dolos & fraudes, ac Chriſtiani nominis odium natæ artes plus quam Punicæ caveantur, illud commemorare libet. Quiſibraimius erat Albæ equitum decurio, qui in rixa quadam centurionem Janicerorum interfecerat, ideoque Jaurinum ad noſtros transfugiens Chriſtianis ſacris imbutus erat. Nec Turcis diverſas injurias ac detrimenta inferre deſinebat, itinera eorum Budam atque Albam verſus infeſtis armis obſidendo, nonnunquam ad urbem uſque excurrendo, ac in ſuburbanis ipſaque urbis porta obvios trucidando aut intercipiendo, adeo ut non imbellis duntaxat fœminarum puerorumque turba, ſed etiam milites in hortis, villis, moliſque frumentariis ſecuri ab eius inſidiis eſſe non poſſent. Interdum noctu excubitores mœnia circumeuntes ſclopetorum glandibus petebat, aut cum portæ aperirentur, cuſtodibus vulneratis, aut interfectis citato equo, quem velociſſimum habebat, domum incactus revertebatur. Itaque aſſiduis ejus incurſibus irritatus urbis præfectus Murates, trepidam ſibi vitam eo vivo arbitratus, ducentorum aureorum nummûm præmium conſtituit, qui eum quocunque aſtu è medio tollendum ſuſciperet: repertuſque eſt Huſaimus ex peditum ordine manipularius, qui caput incerto diſcrimini ultro objiceret, & vitam eo pretio licitaretur: vir tantulæ ſtaturæ, quadratæ tamen & robuſtæ, altero que effoſſo oculo vultum deformatus, ſed ſtupendâ armatus audaciâ, & qui antea dum Jaurinum à Turcis teneretur, ibi ſtipendium meruerat, captaque à noſtris urbe, ſe è muro in Danubium præcipitem ejiciendo evaſerat. Itaque relicta conjuge & liberis, ſpecie transfugæ Palotam pedibus profectus, ſe occiſo ſocio Albæ manere nequaquam auſum mentitus eſt. Illinc à Gaſpare Horvato loci præfecto Jaurinum miſſus fuit; qui quod nonnihil ab agreſtibus, qui Albæ frequentes verſabantur, cognoviſſet, transfugam inſigne aliquod facinus aut admiſiſſe, aut moliri animo ſtatuiſſe; de eo Lupum Soniogium Jaurini legatum ſecreto certiorem reddiderat. 1603.

Albenſis Turcæ atrox facinus.

Cum Jaurinum veniſſet, diemque in legati domo fuiſſet, ſub veſperam ad hoſpitium Quiſibraimi deduci poſtulavit, ſecordiaque legati nihil de eo inquirentis aut providentis deductus, comiter ab eo excipitur, & poſt varios ſermones colloquendo ac compotando in multam noctem colloquium protrahitur, ac tandem eodem in cubiculo ſterni transfugæ lectulum jubet; atque is, quo incautiorem hoſpitem deciperet, prior ſomno ſe teneri ſimulat; pauloque poſt illum ad primæ quietis tempus alte ſtertentem, cultro prægrandi in pectus adacto, uno ictu transfodit, cruoreque ad culcitram abſterſo, nihil cunctatus ſe domo proripit, ac ut erat urbis viarum, ac mœniorum apprimè gnarus, prope propugnaculum, quod Albana porta exeuntibus ſiniſtrum eſt, ad ejus generis munitionem, quæ Caſamatta vocatur, è muro ſe demiſit, atque illinc in foſſam præcipiti ſaltu conjecit, nemineque vigilum aut circitorum ſentiente, in tutum evaſit. Mane illuceſcente, dirum ac crudele ſcelus patuit, trepidaque urbe ad atrocitatem recentis cædis, mox equites, qui ſicarium retraherent, ad diverſas vias emittuntur: ſed paſſim in ſacro Monte, ac ſilva Bacania fruſtra quæſitus eſt. Divini tamen numinis ope factum eſt, ne immanis, & truculenta bellua impune evaderet; Cùm enim in agro Tatenſi Albam repetiturus iter faceret, milites quinque numero, Comaronium rerum ſuarum cauſa proficiſcentes, in eum inciderunt, quumque profugere non poſſet, acre cum eis certamen inire non dubitavit, unoque ex illis interfecto, à reliquis, quum ſe vivum dedere nollet, cæſus eſt, caputque ejus Jaurinum miſſum. Quiſibraimum commilitones ſummo cum honore funeris, nec ſine gravi illatæ ab hoſte tam notabilis contumeliæ dolore humatum compoſuere; atque hic exitus utriſque bis viris fuit, æque perniciosus & lugubris; tanto Quiſibraimi potior, & minoris triſtitiæ, quod Chriſtianæ veræque religionis ſtudium eſſet amplexus.

Interim Rosburnius exercitu ex hibernis educto ad Strigonium convenire juſſo, caſtra ibidem poſuit, Danubiumque ponte conſterni juſſit; ibique copias Brunſvicenſes & equites Franconicos in caſtra recepit; cumque allatum ad eum ab exploratoribus fuiſſet, Muratem purpuratum Budenſem pontem ad flumen Sarvitium infra Albam ad pagum Seidahelium, non procul Saxardia conſtruxiſſe, ibique copias,

quæ

quæ ab Haſane ſupremo earum præfecto adducendæ eſſent, præſtolari; Colonicium cum duobus millibus equitum, ac Sulcium cum aliquot biremibus Viennâ deductis, ac claſſe Comaroniensi, in quibus tria millia peditum Ungarorum & Germanorum erant, ſecundo Danubio exploratum hoſtium conſilia, miſit. Qui cùm eò pervenilſent, & pedites cum ſocijs navalibus deſcenſionem in continentem feciſſent, hoſtes abſque cunctatione aggreſſi ſunt: nec illi prælium detrectavere, & mox atrox & cruenta dimicatio exorta eſt; ſic ut utrinque plurimi occumberent, ac diu anceps & dubia victoria neutro inclinaret. Ubi Colonicius de ponte in cænoſam impeditamque carectis paludem ſimul cum equo delapſus; magno erat in periculo, niſi properè à ſuis adcurrentibus ereptus, ſervatuſque eſſet. Ad extremum ſclopetorum glandibus fracti & in fugam verſi hoſtes, terga dedere: & noſtri trucidatis amplius quingentis eorum, captiſque ingentibus duobus purpurei coloris vexillis aureo limbo redimitis, ac præfecto Saxardienſi in poteſtatem redacto, ſuperiores fuere, Murate purpurato ægre & difficulter ſeſe explicante, ac verſus Saxardiam procurrente. Qua re patrata noſtri pontem, ne ſequuturi hoſtes eo tranſire poſſent, diſſipatis ſublicis & concrematis, diſiectoque aggere inutilem ac impervium reddiderunt; ita ut non niſi magno labore refici reſtaurarique poſſet. Neque noſtris incruenta pugna victoriaque fuit; ex quorum numero circiter CC perierunt. Ferunt uberiorem futuram fuiſſe victoriam, niſi Sulcius peditatum Colonicio laboranti ſubſidio adcurrere volentem, cum verbis non poſſet, atque verberibus, ſtricto poſtmodum enſe, ac cæſis punctim vulneratiſque nonnullis, ad naves revocaſſet, quas nudari remigibus & milite, ac epibatis nolebat. Noſtri re ſat proſpere geſta, prædâ ac captivis onuſti Strigonium redierunt.

...ni- ...us & Sulcius Muratem Budenſem ex improviſo opprimunt caduntque.

Nec multò pòſt ad diem XXIX. Septembris Rosburmius promoto exercitu, caſtra inter Vaciam & Budam metari, Danubiumque iiſdem in locis, quibus anno ſuperiori fecerat, duplici ponte ad utramque inſulæ ripam conſterni juſſit; modiſque omnibus & crebro minutiorum pugnarum interventu occaſionem cum hoſtibus confligendi quæſivit. Verum illi caſtra inter urbem Budam & Montem S. Gerardi anguſto in loco poſuerant; eaque præter Turcarum conſuetudinem, exemplo à noſtris capto, foſſa ſenum pedum latâ, ac vallo muniverant; ita ut inviti ad pugnam & conſerendas manus elici nullo modo poſſe viderentur; cùm tam ex urbe, quam monte tormentis facile eminus defenderentur. Dum in hunc modum caſtra caſtris propinqua fronte collata ſedent, nec hoſtes ad univerſi certaminis aleam perduci poſſunt, & milites utrinque perpetuis vigilijs & laboribus victi, moleſtiſſimas aëris injurias ac hiemis incommoda nequaquam amplius laturi viderentur; Turcæ qui hactenus ſummo ſilentio ſeſe continuerant, mutuo habito conſilio, caſtra noſtrorum noctu aggredi conſtituerunt, idque muneris & periculi ante alios ſibi deſumpſit Haſanes Cilix genere, à Turcis Carajaziges, hoc eſt, Niger Scriba vocatus, qui primus cum ſuo equitatu, cujus virtutis magna apud omnes opinio erat, caſtra noſtrorum adoriretur.

Caſtra noſtrâ caſtris hoſtium conferuntur.

Hic eſt ſcriba ille, qui præteritis annis magiſtratum Equitum Aſiæ minoris, quam Anatoliam vocant, ac Cutheiæ urbis in Phrygia præfecturam, in qua ſedes ejus magiſtratus eſt, conſequutus, cum aurum quod pro ea quotannis fiſco inferre pollicitus erat, ſolvendo non eſſet, ideoque captivitatem & carceres metueret, concitata in Aſiæ provincijs ſeditione, multis & magnis rerum difficultatibus & incommodis rem Turcicam afflixit, occupatoque Iconio & Ancyra alijſque urbibus crudeliſſimis uſque ad Pruſiam Bithyniæ urbem excurſionibus populos ad defectionem ſolicitavit, & longe lateque tyrannidem exercuit, ac à Turcis Gelalis vocatus fuit, quæ vox rebellem denotat. Cum verò Mehemetes, miſſo adverſus eum ſemel & iterum prætoriano exercitu, ad officium reducere, domareque armis non potuiſſet; impunitate demum & oblivione omnium maleficiorum, ac præfecturâ Boſnienſi ei promiſſa, in Europam traduxit, ubi quum à provincialibus, qui eum recipere recuſabant, ſumptis armis rejectus eſſet, Temeſuarij præfectum eum conſtituit. Sed paulo poſt proditionis & tradendi Chriſtianis ejus loci crimine ſive vere ſive falſo accuſatum, cum multis ſuorum Aſiatici generis Turcis interfici juſſit: ſic tamen ut frater ejus patruelis Haſanes Caracaſſes à denſo nigroque ſupercilio vocatus, fraternam cædem ulturus, rebellionem renovaret: qua Turcæ in Transmarinis Aſiæ provincijs, mutua rebellium cum Perſis habita ſocietate etiamnum crudeliter exagitari dicuntur. 1603.

Itaque X. millia equitum ſelectiſſimorum totis caſtris deliguntur, & commeatus circiter Camelis mille vectus Budenſibus infertur; cætera peditum Janicerorum pars navigijs ad caſtra noſtrorum, equites vero terra delati, pontem à noſtris factum magno impetu invadunt, tanto uſi ſilentio, ut qui in excubijs erant, eorum adventum non prius advertere potuerunt, quàm cùm pugnandum foret, nec ſpatium in caſtra nuntiandi, aut ad arma conclamandi ſupereſſet. Erat dies XXIX Septembris Divo Michaeli Archangelo ſacer, & primus adeſſe hoſtes Nadaſdius Rosburmio nuntiavit, eiſque cum equitatu Ungarico occurrit, ac pugnam tantiſper magna virtute ſuſtinuit, donec Colonicius & Turrianus cum Germanorum equitatu, & Rosburmius cum toto ferè exercitu ſubſidio adcurrerent. Pugnatum eſt ad diluculum uſque diei, magno utrinque conatu, magniſque viribus, ſed majori hoſtium detrimento: Nam quum Sulcius, jubente Rosburmio, octo tormenta currulia attrahi, & in hoſtes obverti curaſſet, volitantibus inter confertiſſimos hoſtes eorum pilis, incredibilis edebatur ſtrages, adeo ut occumbentium cadaveribus locus, ubi pugnabatur, late compleretur, Aſiaticis rebellibus (ita adhuc à ſuis appellari ſolebant) in prima acie ſumma virtute rem gerentibus; & Carajazige, eos ne quid remiſſius agerent, ſed ſicuti primam aciem popoſciſſent, ita etiam primi locum fortiter tuerentur, voce exemploque cohortante. Ex altera parte Murates purpuratus non ſolùm cæteros ſuorum ad certamen accendebat, ſed etiam tormenta quatuor, quæ ſecum attulerat, & è navigijs in continentem attrahenda curaverat, in noſtros diſplodi jubebat; ſed

Noſtri cum Turcis acerrimo confligunt certamine.

1603. ſedirritis plerunque & in incertum evaneſcentibus pilis. Cùm diu in hunc modum dimicatum eſſet, poſtremo terga dantibus Janiceris, fortuna & victoria à noſtris ſtetit; dumque hoſtes navigia fugiendo repetunt, aut ponte profugere contendunt, noſtris à tergo inſtantibus, & ſine diſcrimine cædentibus, plurimi eorum cadunt; poſtremo in Danubium inſilire coacti fœde aquis abſorbentur, ut eorum ſanguine flumen rubeſcere videretur. Nadaſdius etiam & Germani Aſiaticos equites & ipſum ſcribam, quamquam fortiter ſeſe tuentes, pedem referre coegerunt: magnaque pars eorum in flumine perijt, magna in continenti cæſa eſt, Scribâ & Murate purpuratis ægre ſe è Nadaſdianorum manibus & difficulter eripientibus.

Victique hoſtes fugam capeſſunt, compluribus caſis & ſubmerſis.

Interiere complures ex hoſtium præcipuis; inter quos Belgradenſis & Samandrianus præfecti, ac ex Janiceris circiter MD. præter eos, qui aquis hauſti ſunt; ex Aſiaticis autem & alijs equitibus multis partibus plures, ij enim inceptam pugnam majori animorum ac virium pertinaciâ ſuſtentare conati, primo in ordine dimicabant, adeo ut in univerſum ea die circiter VII. millia hoſtium cecidiſſe memorentur. Signa militaria XXXV. & in ijs aliquot è ſeris equinæ caudæ eleganter facta; quæ Scribæ Nigri fuiſſent: tormenta iré quatuor in caſtra relata, equorum haud exiguus numerus fuit; pauci captivi facti. Per hunc modum caſtigatâ hoſtium, & imprimis Aſiaticorum temeritate caſtra adhuc in propinquo invicem collata conſidebant, varijſque eruptionibus & inſidijs certabatur, quibus modo noſtrorum lixæ & calones, ac pabulatorum plerique ab hoſtibus cæſi aut capti deſiderabantur, modò hoſtibus noſtri milites haud levia detrimenta inferebant; fuereque poſtea aliquot è Gallorum transfugarum numero, qui Papam arcem Turcis prodiderant, intercepti, ac ſupplicio affecti. Quum poſtea hiems gerendo adverſa bello, majores indies difficultates adferret, & neutra pars triſte rigidumque frigus pati poſſet, nec hoſtes elici ad edendum notabilis alicujus pugnæ eventum cogi poſſe viderentur; Rosburmio viſum fuit conſultum, Hathuanum aggredi, ut occaſio Agrienſibus & Budenſibus Turcis invicem commeandi, ac commeatum & res neceſſarias importandi, ea munitione capta tolleretur; quam à Maximiliano principe ſuperioribus annis vi captam, & everſam fuiſſe retulimus. Eam hoſtes loco commodiſſimo inter Agriam & Budam, ac æquali fere intervallo ſitam, repurgatis foſſis, valloque è materia facto reparaverant. Quæ conſilia prius quam exequi poſſent, hoſtes conſervata in præſens Budâ atque Albâ contenti, neque amplius cum tempeſtatibus & aëris procellis, ſimul & cum hoſtibus colluctari volentes, ſolutis caſtris Belgradum redire ceperunt.

VII. millia hoſtium ea die periere.

Hoſtes, ſolutis caſtris, Belgradum redeunt.

Eorum diſceſſu Rosburmius commodiorem rei deſtinatæ occaſionem nactus, relictâ Peſti majore tormentorum & impedimentorum parte Hathuanum cum exercitu contendit, ac cùm haud procul eſſent, Sulcium & Nadaſdium, qui arcis ſitum, & novas munitiones, & ubinam aggeres & tormenta collocarentur, oculis perluſtrarent, cum DC. equitibus Ungaris, & Germanis præmiſit, quibus ſeſe excubiarum & legionis Italicæ præfectus Germanicus Straſoldus conjunxit: & dum locum propius ſpeculantur, Straſoldus glande craſſioris ſclopeti è muro ab hoſte diſploſi ictus vulneratur ac equo prolabitur, inque veſtigio expirat. Hoſtes interim ex oppido agminatim erumpunt, ac ſtructa acie, cum ijs, qui procurrerant, Sulcio & Nadaſdio certamen contrahunt; ſed mox creſcente noſtrorum numero, ipſoque duce ſuis ſubſidio adcurrente, cadentibus utrinque haud multis, Franciſco Sebeſſio Pauli filio impigro juvene per brachium graviter vulnerato, in oppidum repelluntur, & incluſi ad arcem tuendam ſeſe parant. Verùm poſtquam noſtri aliquot tormentorum pilas idoneis è locis in vallum eſſent jaculati, deditionem obtulere; eamque Rosburmius accepit. Exiere ex oppido circiter CCCC. promiſcui ſexus homines, quos cum Rosburmius Agriam aut Budam ire prohibuiſſet, Solnocum conceſſerunt. Reperta ſunt in oppido XXIV. tormenta, cum idoneo apparatu ſulphurei pulveris & pilarum: nec non commeatuum, ac majoris minoriſque pecoris pro loci commoditate quod ſatis eſſet. In eo ducentos equites Ungaros, ac totidem pedites Germanos reliquit, ducemque eis præfecit è ſua turma quendam propinquitate ſibi junctum, indeque reverſus, detractis è Friderici Colonicij & Romeri cohortibus aliquot centurijs peditum, Peſtum firmavit, locoque curæ Gaiſpergerij tribuni commendato, ad Calendas Decembris Strigonium redijt, & dimiſſo in hiberna exercitu, Viennam atque inde Pragam ad Cæſarem contendit. 1603

Rosburmius Hathuanum obſidet & occupat.

Rosburmius, Peſtho præſidijs firmato, Viennam redit.

Peſtani quum flumine tantum Danubio à Budenſibus diſtarent, ſæpe facto virium periculo mutuis certaminibus pugnabant; ita ut aliquando Budam excurrentes ab hoſtibus cæderentur, nonnunquam etiam barbaros viciſſim haud levi detrimento afficerent; ut tum accidit, quum centurio Lehnerius cum aliquot Ungaris in eos, qui in thermis Muſtaphanis lavabantur promiſcui ſexus homines, per flumen glacie concretum improviſus irrupit, ac nudos hoſtes, nec ſatis expedire armis captis pugnantes ad unum interfecit, uno aut altero è pueris ſervato; fœminæ verò ſicuti in balneas deſcenderant, veſtibus exutæ, ac linteolis ſubito arreptis tectæ, dum viri dimicant, in urbem per glaciem pavidæ & ejulantes ægre profugerunt.

Nec interea alijs etiam in locis ab infeſtandis hoſtibus ceſſabatur: Nam & in Illyrico Sigiſmundus Trautmanſtorffius, militum ejus regionis præfectus, ditionem Poſeganam Turcis parentem vaſtavit: & paſſim ubique circumlato terrore, in oppida & pagos ac arces hòſtiles igne ferroque ſævijt, frumentumque hoſtium in horrea & acervos congeſtum concremavit, pecoraque magno numero abacta, militibus diviſit: præterea caſtella duo ad Dravum flumen, infra Bobociam, ad Tamaſſium pagum ſita, quæ ponti ibi conſtructo, ac commeanti, ex Illyrico in Pannoniam Turcis præſidio ad tranſitum erant, cum Nicolao Zrinio, Georgij nuper fato functi filio (is adoleſcens tunc primum arma adverſus hoſtes induit, equumque conſcendit, ut tyrocinium militiæ faceret) per vim capta evertit, & ſuccendit, incolumemque reduxit exercitum. In Tranſilva-

Res in Illyrico geſta.

Trautmanſtorffius regionem Poſeganam vaſtat.

1603.

Baſta in Tranſſilvania Lippam & Lugaſſum recuperat.

ſilvania Lippam & Lugaſſum Baſta recuperavit, dedentibus ſeſe ijs, qui ea loca cuſtodiebant Ungaris; Claudiopolitanos vero, qui patres ſocietatis JESU collegio ejecerant, illudque cum templo funditus diruerant, pecunia mulctavit; atque in templum majus, quod ab Arianæ ſuperſtitionis aſſeclis hactenus obtinebatur, ademptum ab ijs, patres eoſdem introduxit; poſteaque ſuos milites in hibernia dimiſit; qui uti antea, ſic haud minore etiamnum militaris diſciplinæ neglectu, in omnes omnium fortunas ac facultates, non rapiendo duntaxat, ſed etiam igne ferroque ſævierunt.

Patres è Soc. Ieſu ejectos Claudiopoli reſtituit.

Anno 1604.

Nadaſdius laude bellica clariſſimus extremam diem obit.

Interea annus quartus ſupra mille & ſexcentos à partu virginis inierat, quum Nadaſdius capto Hathuano domum reverſus in morbum incidit, lentaque tabe conſumptus, annos natus undequinquaginta, pridie Nonas Januarias, extremum diem clauſit, unico relicto filio impubere, ſicuti & ipſe unicus à patre erat relictus. Mortem ejus cuncti ferè milites magnoperè doluere, quod ab ineunte ætate arma cum ſumma laude tractando, apud omnes magnam gratiam & exiſtimationem rebus præclare gestis eſſet conſequutus. Decimo poſt eum die, Mehemetes quoque Turcarum princeps ejus nominis tertius in ipſo ætatis flore è vivis exceſſit, cum imperaſſet annos novem, vixiſſet VIII. & XXX. ſtatimque in ejus locum & ſolium Achomates maior natu, ex duobus, quos habebat liberis, vix pubertatem ingreſſus, Byzantii princeps eſt declaratus: ac quod nondum regno adminiſtrando aptus eſſet, illud à purpuratis, quorum princeps Mehemetes evaſerat, is, qui Strigonium nobis dediderat, gubernatum eſt. Et quum mos eſſet à Solimani iam inde temporibus uſurpatus, primogenito fratre imperium auſpicante, minoribus natu fauces laqueo elidi, & is Achomates nondum per ætatem liberis procreandis operam dare poſſet, decrevere purpurati eius fratrem Paiazetem nomine, ſeptimum agentem annum interea educandum eſſe, donec ille hæredis maſculi pater efficeretur.

Quem ſequitur Mehemetis III. Turcarum Principis obitus. Ahmed filius illi ſuccedit.

Alys Budenſis Baſſa literas ad Althanum de pace ineunda.

Obitum principis purpuratus Budenſis Alys nomine, patre ortus Nicopolis ad Iſtrum flumen prætore, quem Cadim Turcæ vocant, Gaiſpergio Peſti præfecto, per unum ex Chauſis nuntiavit, eiuſque rei per literas Althamium, qui paucos ante dies apud Turcas pacem optantes de eius conditionibus acturus Budæ fuerat, ac eximiis cultus muneribus redierat, certiorem reddidit, rogavitque ut in promovendo pacis & induciarum negotio omnem operam impenderet, quas ſicuti princeps pater dum vixit, ſingulari ſtudio cupiviſſet confectas, ſic haud minore curâ filium quoque qui recens ſucceſſiſſet ejus complectendæ teneri, nec eſſe diutius Reipublicæ cauſâ differendum, poſtquam adoleſcens princeps inſtar pubeſcentis floſculi creſcere indies, nec otium aut temporis jacturam pati poſſe videatur, ipſius maxime intereſſe inchoatum negotium, totieſque promiſſum optato fine concludere, avertendiſque ſubditorum miſerijs, quas diræ diuturni belli calamitates invexiſſent, ſalubri hac via in medium conſuluiſſe. Veniret igitur, ac ſecum tales arbitros adductos vellet, qui pacem bello præferrent, quam armorum & belli cupidine tenerentur; quæ ulterioribus & nunquam finiendis miſerorum hominum ærumnis occaſionem eſſent allatura. Itaque Althamius conſulto prius Matthia principe, eoque concedente, Cæſarem Gallum cognomine, gente Italum, Peſtum primo, ac deinde Budam remiſit, literaſque publicæ fidei ijs, qui arbitri pacis deſcenſuri forent, ſimul ne quid Turcæ hoſtile Peſtanis molirentur, dum inducijs & amicitiæ ineundæ incumberetur, petit, neque difficulter impetravit. Breviquepoſt Cæſare aſſentiente, deliguntur arbitri tractandis conditionibus ex Germanis & Pannonijs graves & experientiæ ſingularis viri, Stephanus Zuhajus Agriæ Epiſcopus, Thomas Erdeodius in locum decedentis Nadaſdij ſuffectus, Adolphus Althamius Strigonij, ac Joannes Molardus Comaronij præfecti. Venit etiam ab ipſo Cæſare Praga ad hoc munus obeundum miſſus Bartholomæus Peczius, horum conſiliorum ab initio particeps, ac rerum Turcicarum linguæque ob diuturni Byzantij obitam legationem apprimè peritus. 1604.

Arbitri tractandæ paci delecti.

Hi ad ineuntis veris initium Calendis Martij Strigonium atque inde Peſtum navigijs vecti pervenerunt, multo tormentorum fragore tam à Peſtanis noſtris, quam Budenſibus Turcis excepti; nec mora adfuere Turcarum præcipui à purpuratis miſſi, qui adventui eorum officioſe gratularentur. Altero die Turcæ à noſtris in convivium vocati, ſeſe non prius, quam ad cænam adfuturos obtulere; poſt quam eo jejuniorum tempore ante occaſum ſolis ullo cibi genere vaſci religione prohibentur. Ad poſterum diem magno numero adfuere: cumque ad multam fere noctam compotaſſent, Budam rediere. Deinde in Peſtano campo tentoria erant extenſa, numero X. ſeorſim convenientibus arbitris dicata, quorum in medio, ubi ſimul ad conſultandum diſceptandumque convenirent, prætorium tabernaculum ſatis capax habebatur erectum: & juxta duo aut tria millia equitum Ungarici ac Germanici nominis, duce Colonicio caſtra collocaverant, qui ſupra Peſtanas legiones ſecuritati arbitrorum advigilarent. Poſtquam ij, quos nominavi Cæſaris nomine convenisſent, Murates Veſirorum ſecundus, ac Alis Budæ præfectus, & Abiles Afendia Prætor Budenſis à Muphti & Cadileſchero, qui ſuperſtitioni & legibus barbarorum præſunt, Budam Juri dicundo miſſus, à novo principe delegati, Budâ navigiis, quas Saicas vocant, appulere: ac cum utraque pars diplomata principum proferri poſtulaſſet, quibus eis ſumma tractandi & decernendi de pace & inducijs poteſtas concedebatur, eaque prolata & ab interpretibus, hinc Andrea Nigrono, & Joanne Illeſio in Latinam, illinc à Blaſio Sucio Cive Budenſi, in Turcicam linguam translata eſſent, initium deinde tractandi utrinque ceptum eſt; quo tempore Peczius à cauſis & belli principio exorſus, tali Turcas ſermone alloquutus eſt.

Turcici legati.

Peczij oratio.

Crebrioribus literis nuntijſque veſtris adductus Cæſar Imperator Auguſtus, nos huc miſit, ut ſe ab æquis & honeſtis pacis conditionibus minime alienum eſſe teſtaretur: nobiſque in mandatis dedit, ut ſi illæ à vobis juſtæ, & tolerabiles poſtulentur, eis ſuo nomine aſſentiamur; ſin minus, quemadmodum hactenus, quo minus amicitia mutua inter nos foret, non per Ipſum ſtetiſſet, ſed vos illam rupto

fædere

1604. ,,fœdere ſuſtuliſſetis, ita nunc quoque quum vos belli culpa veſtra contracti, tædium cæpiſſe videatur, pacis aut belli arbitrium in veſtra poteſtate eſſe ſinamus. Itaque certiores vos eſſe volumus, Cæſarem ita eſſe animatum, ut ſi pax inter ipſum & vos mutua noſtra opera redintegrari poſſit, eam haud invito animo ſit accepturus: ex adverſo ſi vobis cura belli & inferendæ injuriæ potior & præſentior ſit, quod ex hac, quæ modo inſtituta ſit præſentis actionis fine conſtabit, tum vero ejus propulſandi, ſuaque tuendi eas rationes ineat, quibus nec æqua fœdera aſpernatum eſſe, nec ad arma capienda invitum, aut imparatum deſcendiſſe palam ſit; Pax & induciarum poſtulatio, ut ſcitis, antea quoque vivente Ibraimo purpuratorum veſtrorum principe, & ejus legato Mehemete nuper vita functis tentata eſt, & à Mehemete Satergi, poſtea à vobis quoque pari ſolicitudine: ſed quum ad rem ventum eſt, frigida ſemper, ne dicam minus æqua, ac plane non ferenda dilationis reſponſa reddidiſtis Neque nos primi fœdera ab avis & proavis horum potentiſſimorum principum icta reſcidimus, ut nos culpam ejus rei ſuſtinere, & iniquioribus propterea conditionibus ſubeundis obnoxij eſſe dici queamus; veſtra ea culpa omnis fuit, ut à parte veſtra initium belli factum eſt: Nam munera, quæ imperatori veſtro mittenda, quæve honoraria purpuratis promiſſa erant, in promptu omnia habebantur: Legati in procinctu naves, currus, vehicula, reſque omnes ad iter neceſſariæ paratæ: eaque a veſtris Chauſijs viſa perluſtrataque ſunt; quum bello opinione maiori & atrociori à vobis illato petiti ſumus; quod pro æquitate cauſæ ita propulſavimus, ut annuentibus Diis immortalibus, & Marte iudice auctores & incitatores eius meritas ruptorum fœderum pœnas primi perſolviſſe videamini. Vos contra fas & iura legatum Cæſaris, nihil tale meritum, aut ſi quid meritus eſſet, tutum tamen communi omnium gentium iure futurum, captum in vinculis mori coegiſtis: vos familiam eius inſontem ad triremes & ergaſtula condemnaſtis; à vobis Veſprimium & Palota, miſſo prætoriano duce & exercitu Byzantio, ut alia multa taceam, contra inducias expugnata ſunt. Ea quæ poſtea ſequuta ſunt, ſicuti in recenti memoria hominum verſantur, ita nos fateri ea haud piget. Utrinque ſane Mars belli & fortuna ſat ſuperque ſævit; nec ſævire in poſterum deſinet, niſi nunc ope noſtra, qui huc convenimus, ac ſumma moderatione veſtra, diuturno & ancipiti bello, quiete & pace ſuperinducta, exoptatus finis imponatur. Quapropter hortamur vos & monemus, ut tam pio ſalubrique officio, quo & Deus Optimus Maximus placari queat, & miſera agricolarum plebs, quæ belli calamitates & incommoda ſuſtinuit, & intollerabili ærumnarum multitudine fere ad internecionem deleta eſt, aliquando ſublevetur, diligenter & ſincero animo, incumbendum putetis, depoſitaque animorum ferocia ira in medium conſulatis; ut nos æquioribus veſtris poſtulatis acquieſcere poſſimus. Poſtulate æqua, & accipite: nam alias & hauriendus & dandus utrinque ſanguis erit, non ſine ingenti omnium rerum divinarum, atque humanarum, uti hactenus evenit, confuſione." 1604

Muratis reſponſio ad eandem. Ad ea Murates placido mitique ingenio ita reſpondit, ut cauſas & initia belli ab ſeipſis profecta eſſe minime negaret; ſed ſe & collegas ad hoc ſaltem colloquium eo animo eaque mente acceſſiſſe diceret, ut ſi quis ſui usus ad publica commoda ſit, meliores pacis auctores, quem belli duces eſſe velint, dummodo ipſi æquis poſtulatis aures præbeant. Nec dubitavere plurimi eum cupidine pacis plurimum teneri, quem nempe ſatietas armorum & belli iam pridem cepiſſet, daturumque operam fuiſſe, ut ea ſtabiliretur; niſi fatalis & occulta fortunæ vis infeſtior paci & concordiæ obſtitiſſet. *Turcarum iniqua poſtulationes rejecta.* Quum poſtea in conſultando ad verba proceſſiſſent, Strigonium & Jaurinum repetere, munera retroactis annis prætermiſſa legatorum Byzantium mittendorum curam urgere ceperunt. Noſtri nihil tam iniquas conditiones ad coaleſcendam amicitiam pertinere, quin animos ad abenandum ſtimulare; ſi Caniſa ſub tractatu pacis ab Ibraimo capta reddatur, & Agria, tum fore ſpem concordiæ aliquam, de muneribus & legatis aut hactenus prætermiſſis, aut in poſterum mittendis, ne mentionem quidem faciendam, idque ea ratione, quod ipſi primum iniquiori bello occaſionem ſubminiſtraſſent. Jaurinum concitato ferventeque bello recuperatum, quod etiam ante bellum noſtrum fuiſſet, nullo jura ab ipſis repeti poſſe. Quum in hunc modum diu multumque diſceptaſſent, ſerumque diei eſſet, Turcæ Budam repetivere. Poſtea quum a noſtris Nigronus interpres ad Muratem & alios in urbem miſſus eſſet, qui eos ad æquiores poſtulationes adduceret, renunciavere elato animo (ſic referente nuntio) eam, quam ex mutuo colloquio intellexiſſent, eſſe non tam ſuam, quam principis ſui potentiſſimi mentem, animumque. Cui ſi accedere haud cunctentur, poſſe conveniri; ſin in propoſitis conditionibus repetendæ Agriæ & Caniſæ perſiſtant, ſublatam ſpem eſſe concordiæ omnem, quandoquidem eorum oppidorum alterum ab ipſo Mehemete principe captum eſſet; ideoque nec repeti, neque reddi poſſet; de altero reddendo nihil in ſyngrapha ipſis data contineri; proinde vim publicæ fidei jam expiraſſe, & ipſos, niſi cedendo ad æquiora deſcendant, ea qua poſſint via reverti poſſe. *Unde rebus infectis utrinque diſceſſum eſt.* Itaque noſtri, mutuo habito conſilio, ne à barbaris, quorum fidem ſuſpectam habebant, circumvenirentur, neve nimis ſolicite pacem urgendo ſeſe aut metuere, aut pertæſos belli eſſe indicarent, eadem nocte, qua flumine adverſo, qua per continentem Vaciam & poſtea Strigonium rebus infectis redierunt. Cum dies illuxiſſet, Turcæ noſtrorum diſceſſum mirari, nihil fuiſſe ipſorum animis niſi fidele & ſincerum juraſſe; à Nigrone non ſat bene intellecta ipſorum verba, aut male interpretata eſſe; arbitros ut redirent, nec incepto deſiſtendum putarent, petere; Althamium imprimis, ut cæteris redeundi auctor eſſet, peculiaribus literis hortari. Verum ij, quod Haſanem etiam Belgrado caſtra moviſſe, & cum ingenti exercitu progredi cognoviſſent, in propoſito perſtitere: ſicque pacis & concordiæ negotium hac quoque vice optato fructu ac fine caruit.

1604.

Poſonienſia comitia. Caſſoviæ templum majus Agrienſibus Canonicis traditur.

Poſt horum reditum brevi à Matthia principe Puſonij comitia celebrata ſunt ; non ſine multa verborum contentione ac tumultu, pro Civitate Caſſovienſi exorto ; à qua templum majus ademptum, ac Collegio Agrienſium ſacerdonim, qui captâ urbe Agriâ eo ſe receperant, juſſu Cæſaris traditum erat, tumultuatumque eſt haud leviter à ſectarijs pro religione, ſed ea omnia princeps ad aliud comitiorum tempus diſtulit. Acciderat autem, ut eo die, quo Poſonium veniret, ortum fortuito in urbe incendium aliquot ædes & tecta ac contignationes turris portæ Laurentianæ ſupereminentis abſumeret; & quando abſolutis comitijs reverti Viennam vellet, alio ad portam Martinianam loco ſubitus iterum ignis è domo cujuſdam fabri lignarij erumperet ; ſed paulò pôſt adcurrentibus vicinis extingueretur: multique inde rerum futurarum auguria captarent, ac incendia reipublicæ ominarentur : quæ paulò pôſt cum inſigni rerum omnium perturbatione ſequuta ſunt, de quibus infra agemus. Hiſdem in comitijs Georgius Turzo præfectura regni ultra danubiana, qua in locum Palffij ſuffectus non ſine laude functus fuerat, ſeſe abdicavit, inque ejus locum Sifridus Colonicius jam pridem in Ungariæ civem receptus, ipſo commendante Turzone, ſucceſſit, quamquam non deeſſent, qui ex indigenis creandum aliquem cenſerent.

Perſarum Regis Legatus ad Cæſar. venit.

Nec multo poſt Pragam ad Cæſarem venit Seivelhanes Perſa, ab Rege Hodabende miſſus legatus, facto per Moſcos & Polonos, ac maritimas Germaniæ partes longo & laborioſo itinere : cujus legationis ea ſumma erat, ut Cæſarem etiam atque etiam hortaretur, ne quid in continuando adverſus Turcas communes hoſtes bello remitteret, ſicuti ipſe in majore Aſia, Armeniaque eoſdem aſſiduis armis petere & fatigare nequaquam ceſſaret: jamque ab ijs Vanum, Tauriſium, & Revanum, ac alia quædam loca magni momenti, amplaſque regiones partim vi & bello, partim vi & deditione extorſiſſet. Eum Cæſar, dum de reſponſo deliberat, quieſcere juſſum, ac lautijs & hoſpitio exceptum, eadem, qua Caſinalibegum dimiſerat, amicitiæ, & continuandi belli ſpe oneratum, ac muneribus exc ultum dimiſit.

Interea quum ad Cæſarem certo eſſet perlatum, hoſtes magna vi ad obſidendum Strigonium venturos jam in itinere eſſe, Baſtam ſuo exercitui in locum Rosbumij, quod is apud illum ſemel atque iterum negligenter fruſtraque oppugnata Buda minimè priorem gratiæ locum teneret, præfecit, eumque citato itinere è Tranſſilvania excivit, ac ad exercitum proficiſci juſſit ; interim vero provinciam ab ijs, quos ſupra nominavi, arbitris, quorum nonnulli jam eo pervenerant, atque adeo à Joanne Jacobo Barbiano Comite Belgiojoſi Caſſoviæ præfecto gubernari voluit. Baſta cum ad exercitum proficiſceretur, Colonicium in Novam arcem Archiepiſcopatus præfecturæ nempe ſuæ locum, una cum Stephano Zuhajo Epiſcopo Agrienſi, in locum Torzonis introduxit, ac militibus & Nobilitati, ut ei parerent, nomine Cæſaris injunxit ; ipſe vero curam & imperium exercitus ſuſcepit, caſtraque inter Jaurinum & Comaronium collocavit. Sed poſtea communicato cum cæteris ducibus conſilio, penes ſiniſtram Danubij ripam deſcendit, & ad Parcanum conſedit. duoſque pontes, unum in ulteriore inſulæ ripa, ad civitatem uſque Thracicam, quæ vacua deſertaque erat, alteram vero à Parcano ad oppidum Aquatium conſtrui juſſit: eorumque extremas partes vallo foſſaque & præaltis craſſiſque aggeribus munivit, & tormenta ad tuendum, cum militari præſidio impoſuit. Quæ etiam ex arce eminus defendi poterant; in quam præter Althamum, & Fridericum ejus Caroli Mansfeldij, qui ſummus exercitus imperator fuerat, agnatum, & multi alij clari bello duces militeſque erant impoſiti. Munitionem quoque ſub arce non procul à Thermis extruit, cui Caſimirum Comitem Hollachium Friderici fratrem præeſſe juſſit.

Baſta è Tranſſilvania accitus, exercitus noſtro præficitur. Colonicium loco Turzonis in Novam arcem introducit.

1604.

Duos pontes ad Strigon. conſtruit ac munit.

Cæterùm Haſanes cum exercitu ad diem decimum Septembris, in Peſtanos campos pervenit. Cujus adventu nequaquam expectato Jagenraiſerius, qui præſidio præerat, metu perculſus, relictis in oppido tormentis ac magno eorum apparatu, carne item ſalitâ, ſuccidiis, farinâ, ſale, leguminibus ac id genus multo commeatu, una cum ſociis Strigonium verſus profugit, oppidumque quod diutius conſervari poterat, ſuccenſum hoſtibus reliquit. Sed is quum Strigonium perveniſſet, ab Althamo comprehenſus, ſimul cum aliquot centurionibus ac militibus, ad luendam degeneris intempeſtivique facti pœnam in vincula & carceres conjectus eſt. Eius exemplum ſequuti ij, qui Hathuani erant, incenſa ſimilem in modum arce, ſeſe illinc in tutum proripuerunt, & Turcæ utrumque locum, reſtinctis ignibus facili negotio occuparunt: ijſque rebus confectis, exercitus hoſtium, in quo LXX. millia hominum eſſe dicebantur, XIX. Septembris Strigonium ductus eſt, caſtraque ad montem, quem olim Latonem, nunc à militibus Carolinum nuncupari diximus, collocata ſunt: & Haſanes aggeres, ex quibus oppidum ſimul cum arce verberaretur, duobus, in locis fieri juſſit, ripâ nempe dexteriore Danubij, ac campo, quem viridem ſeu Sancti Georgij vocant; tertium vero, ex quo Caſtellum in monte Sancti Thomæ à noſtris extructum dirui poſſet. Quibus perfectis ſummâ vi arx ſimul cum oppido oppugnari à Turcis cœpta eſt, cum quibus Stephanus Cutronus, qui Ungaris præerat, acre pro aggerum foſſa prælium contraxit; in quo quum utrinque nonnulli eſſent vulnerati, ſeſe in urbem recepit. Octavo die obſidionis noſtri ex arce & oppido caſtriſque valido agmine egreſſi, in quo duo millia peditum, ac D equites fuere, ad caſtra hoſtium, ubi Murates purpuratus conſederat, irruperunt, ac Turcas, trucidatis ijs, qui præſidio tormentis erant, cæteros in fugam conjecerunt. Sed Murates celerrime ſuis ſubſidio ſupervenit, contractumque eſt acerrimum & cruentum certamen; ita ut confluentibus in mutuum auxilium hoſtibus, plurimi utrinque occumberent, ac vulnerarentur. Deſideratus eſt eo in prælio ex noſtris Caſimirus Comes Hollachius cum CLI. ſocijs, ac Amone Hoffquirhianæ legionis legato, ex Turcarum vero numero DC. cecidere, vulnerato graviter in ſiniſtro humero Murato. Caput Caſimiri præciſum, ac vulneribus fœdatum noſtri, quodam Turca, qui ab Ungaris priore in pugna captus erat, ſimul cum trunco.

Jagenrauter. cum ſumma ignominia nota Peſthum deſerit. Ejus exemplum etiam Hatuani præſidiarij ſequuntur.

Haſanes Strigonium obſidet.

1604. trunco redemerunt, ac in arcis templo condiderunt.

Poſt hanc pugnam Haſanes, miſſis ad Baſtam literis, ut rurſus de ineundis inducijs arbitri utrinque convenirent, poſtulavit; ne tot viri fortes & bello clari, ac commodius ad alias neceſſitates ſervandi utrinque interirent, factâque pace ab armis diſcederetur. Et quamquam ſpes earum nulla hoc tempore appareret, tamen ceſſatum utrinque à tormentis eſt, dieſque unus negotio conſultando attributus. Ad quem medio inter caſtra Turcarum, & noſtrorum loco, penes Civitatem à Thracibus denominatam, à Turcarum parte convenere Haſanis legatus, & Janicerorum Tribunus, ac Alis purpuratus Aſiæ ſenex; à noſtris Althamus, ac Ottho Rheni Comes, Fridericus Hollachius, ac Ferdinandus Culonicius. Quum Turcæ ſolicitis animis deditionem Strigonij peterent, ac pro eo Caniſam offerrent; noſtrique viciſſim Agriam ſuperaddi poſtularent, re infectâ reditum in caſtra eſt; & oppugnatio ab hoſte eo acrius inſtituta.

Tractatio de inducijs fruſtra iterum ſuſcepta

Turcæ acriorem oppugnationem inſtituunt;

Tentavere tam arcem, quam Montis Divi Thomæ munitionem effoſſis cuniculis, & injecto pulvere ſulphureo, eoque incenſo, captas in poteſtatem redigere; ſed re à noſtris animadverſa, contrarijſque actis cuniculis nihil profecere. Nec multò pòſt irruptio quoque tentata eſt, tam in arcem, quam montem: Sed utrobique hoſtes repulſi, tergaque dare coacti, cum magna ſuorum ſtrage, in caſtra reverſi ſunt. Poſtero die Coſaci, qui inter Tartaros in hoſtilibus caſtris militabant, de nocte, cæſis Turcarum excubijs, Comaronium ac Tatam, deinde in caſtra venerunt; ſed turmæ unius equites circiter LX. breviori uſi compendio in Danubium ſeſe dejecerunt; eoque tranſnatato, ad Colonicium venerunt; & ab eo comiter excepti ſunt; Ab ijs cognitum eſt, hoſtes deſperatâ loci expugnatione brevi caſtra ſoluturos, prius tamen, quam diſcedant, periculum facturos, utrum arx expugnari queat: quod poſtea brevi eventus comprobavit. Sed priuſquam quicquam aggrederentur, iterum Althamium ad inſulam minorem infra Strigonium ſitam ſub fide acceerſiverunt, ac ad concordiæ amplectendæ ſtudium cohortati, pro Strigonio Agriam ſe reddituros polliciti ſunt: aut ſi nec ea permutatio placuiſſet, Filecum, Secenium, & Nogradum pro Agria reddi poſtulabant: quum tamen neque ſic conveniri potuiſſet, re infecta diſceſſum fuit. Sequenti die, qui dies Octobris menſis decimus fuit, quum validam in arcis mænia, qua parte tormentis diruta erant, oppugnationem inſtituiſſent, ac duabus fere horis acriter dimicatum eſſet, poſtquam re infectâ in caſtra repulſi ſunt, eadem nocte tormenta in naves collocare ceperunt, ac die, quæ ſequuta eſt, caſtra verſus Budam reduxerunt. Noſtri hoſtium veſtigijs inſtitêre, & præſertim Ungari, locorum & viarum perita freti, multiſque retractis aut cæſis, ac non contemnenda præda capta rediere. Et ij, qui in arce ac caſtris erant, in lætitiæ ſignum, & barbarorum contumeliam tormenta omnia cum ingenti reboatu & fragore diſploſerunt, Deoque Optim. Maxim. gratias egerunt, qui ſuis ab extremo diſcrimine liberatis, omnem hoſtibus deſtinata perficiendi facultatem eripuiſſet. Alis Aſiæ purpuratus, qui ſecundas poſt Haſanem partes in exercitu obibat, cum Budam unà cum caſtris rediſſet, ægrotare cepit, pauciſque poſt diebus morbo ſenioque confectus è vivis exceſſit: ejuſque cadaver ſecundo amne Belgradum, indeque in patriam delatum eſt.

Sed repulſi cedunt; Coſaci ad noſtra caſtra transfugiunt.

Hoſtes obſidione ſoluta diſcedunt.

1604. Aly purpuratus extinguitur.

Eodem tempore & iiſdem ferè diebus, quibus Strigonii obſidio ſoluta eſt, Stephanus Boſcaius in partibus ultra Tibiſcum flumen turbulentos & pernicioſos motus concitavit, qui confluentibus ad eum puncto temporis ſeditioſiſſimis quibuſque, & rerum novarum cupidiſſimis, nonnullis verò metu coactis, totum fere regnum vehementer conturbavêre, & parum abfuit, quin funditus everterent: quem paucis etiam ante annis in Tranſſilvania affectati regni cupidine exarſiſſe, & quum id minimè ſuccederet, revocandi è Sileſia Sigiſmundi auctorem extitiſſe docuimus. Cujus quidem atrociſſimæ ſeditionis initia & progreſſus paulo altius repetendo, pro inſtituto operis mei, qua potero brevitate, explicare contendam. Cum ille à Sigiſmundo ad Cæſarem legatione fungeretur, iſque interim Andreæ Cardin. Bathorio, quamquam patrueli, ſed inimico ac hoſti paulò antè ſuo provinciam Tranſſilvaniam, decepto Cæſare de manu tradidiſſet, ſeque in Poloniam recepiſſet, poſt diuturnam in Aula Cæſaris manſionem, ſub qua de objectis criminibus ſeſe purgare debebat, domum, quam extra Tranſſilvaniæ fines habebat, diſceſſit, neque auſus in Tranſſilvaniam redire, ex qua factionibus Chaquianis excluſus, proſcriptuſque erat, diu in ſuis arcibus circa Varadinum exilium toleravit, Cæſarianarumque partium ſe ſectatorem oſtendit; quum tamen ingens eſſet ſuſpicio apud omnes, interea eum ambitione atque avaritia procul ab æquo & honeſto deductum affectandi regni conſilia & cogitationes in occulto coquere, & agitare. Poſtquam Moyſes Siculus, quem ipſe ante ſe regnaturum nunquam putaverat, armis Valachorum ad Braſſonem cæſus eſſet, & ejus factionis exules Tranſſilvani, ad Turcas ſe contuliſſent, Turcæ Gabrielem Bethlenium, qui alijs ſimul cum Moyſe interfectis inter cæteros eminebat, ad repetendum ſua ope & auxilijs regnum incitare non deſinebant. Cum ejus rei Boſcajus certior eſſet redditus, ad Betlenium clam omnibus literas dedit, operaque Ibraimi cujuſdam captivi, cui libertatem promiſerat, perferendas curavit, hortatuſque eum eſt, ut potius provincia, cui adminiſtrandæ impar eſſet, ſibi cedendum exiſtimaret, ac cum Turcis Temeſvariano que ac Giulano præfectis, agendo & pollicitando, multaque obſequia & officij ſtudia deferendo aditum ſibi ad regnum pararet, fore pollicitus, ut ſimul ac provinciam adipiſceretur, ea ſub imperio & clientela principis Turcarum adminiſtrata, ipſis pro navata opera cunctis grati animi teſtimonijs tota vita foret devinctiſſimus. Huic petitioni Betlenius ſuæ imbecillitatis minimè ignarus, haud gravatim aſſenſit, ſeque nihil prætermiſſurum reſpondit, quo ille voti & deſiderii compos redderetur: contra Boſcajus gratias ei habuit, reſcripſitque, ne quid in hiſce rebus omittendum putaret.

Stephani Boſcaij rebellio.

Ejus origo altius repetita

Boſcajus Betlenium literis rogat, ut Turcarum auxiliaribus copiis Tranſſilvaniam obtinere poſſit.

Ultro citroque in hunc modum commeantibus literis, accidit, ut Turcæ, ac Bectes Te-

1604. meſienſis purpuratus, communicato cum Betlenio ac exulibus Tranſſilvanis conſilio, occupandæ Lippæ rationes conſiliaque inirent, coactiſque copijs hand procul caſtra ad fluvium Temeſium metarentur; ut ea ſive deditione, quam Betlenius ſucceſſuram rebatur, ſive armis in poteſtatem redacta facilior in Tranſſilvaniam aditus pararetur. Quæ quum ad Ludovicum Racocium, ac Henricum Duvallum Comitem Dampierium idoneis nuntijs perlata eſſent, qui tunc Lippæ tuendæ munere fungebantur, communi habito conſilio occurrendum hoſtibus, & eos nocturnâ ideoque necopinatâ irruptione & pugnâ adoriri decreverunt. Nec mota, Blaſio Lippaio peditum, quos etiam Haidones vocant, tribuno dedere in mandatis, ut primâ noctis vigiliâ paratus cum ſuis imperium expectaret; is autem ad quinque millia peditum ſub ſuis ſignis habebat; & equites quoque acceſſere ſatis valido numero. Igitur idoneis viæ ducibus uſi, obſcura nocte ad locum, ubi Bectes & Betlenius in caſtris erant, perveniunt, & excubias, antequam adventum noſtrorum ad caſtra perferre poſſent, fundunt & fugant; ſimulque tergis fugientium inſtantes, una in caſtra irrumpunt, omnia cæde, fugâ, tumultu complent, Bectes & Betlenius vix arreptis equis, ſeminudi & ſemiſomnes, traſnatato flumine Temeſo, profugiunt; cæterorum ſtrages puncto temporis ingens editur, noſtrique caſtris, tentorijs, ac omnibus impedimentis hoſtium potiuntur; ita ut etiam veſtes Betlenij, quibus eo die uſus erat, in ejus tabernaculo repertæ noſtris peditibus prædæ cederent. Signa militaria duo eximij operis & magnitudinis, & equi amplius mille, & multa alia ſupellex capta eſt. Nec eâ contenti prædâ, ad Giulanos quoque inſidijs excipiendos animum adjiciunt, & cùm in eorum conſpectum veniſſent, cum ijs egreſſis acre prælium contraxerunt, multiſque cæſis & captis, eos in oppidum repulerunt; qua in pugna X. vexillis ac equis & captivis potiti, incolumes Lippam redierunt. Quæ duplex præda, quum per auctionem uti fieri ſolet, divideretur, literæ Boſcaji & Betlenij mutuo ſcriptæ, in marſupio veſtimenti ejus repertæ, ad Barbianum eo tempore copias cogentem, & in oppido Racamaſo prope Tibiſcum caſtra habentem, perlatæ ſunt. Quæ res eius de Boſcaii inconſtantia ſuſpicionem auxit, & ille à Betlenio admonitus literas cum veſte periiſſe, & in manus Cæſarianorum incidiſſe, eo magis captæ proditionis maturandæ viam quæſivit: nec in caſtra à Barbiano vocatus, mordicante eum ſceleris conſcientia, venire auſus eſt.

Dampierra & Racocius Bectaſſi & Betlenium copias fundunt fugantque.

Giulanos quoque profligant.

Boſcaij & Betlenij literæ mutuæ in Betlenij veſte repertæ nefaria illa conſilia produnt.

Interea dum Cyprian. Concinius Varadini legatus privati negotii cauſa Sacmarium proficiſceretur, ac caſtellum S. Jobi ditionis Boſcaianæ præteriret, à Franciſco Siculo loci præfecto rogatus fuit, ut ſe de rebus graviſſimis ſecretos cum eo ſermones collaturum pauliſper expectaret. Cum is ſe expectaturum dixiſſet, Siculus cum duobus aliis, quos Boſcaius omnium conſiliorum ſuorum arbitros participeſque habebat, Lazaro Diaco, ac Stephano cognomine Fratre prodiit, & eum in proximam ſilvam longius ſeductum, Frater de tentata, fereque iam ad finem perducta Boſcaii proditione, ac ad Turcas defectione his verbis edocuit: Boſcaius nos magnis & multis beneficiis, in nos multifariam collatis ſibi obſtrictiſſimos habet; meque imprimis, quem ab ineunte ætate optimis literis erudiendum curavit, latifundiis & facultatibus amplificavit, puellam ſibi ſanguine iunctam mihi in conjugem dedit, & in dies in nos pariter omnes ſua benefacta cumulat: pro quibus officiis gratam illi memoriam; atque adeo ſi non parem, tamen pro virili ſingularem gratiam nos debere ingenue fatemur: niſi Dei primum Optim. Maxim. ac patriæ amor, & Cæſaris obſequium, debitaque ei fides aliud ſuaderet: quæ illi omnia ſingulari ſcelere & impietate poſthabere, & immania cum principe Turcarum conſilia adverſus communem patriam inire, & reipſa jam fere ad ſummam compleviſſe videtur. Itaque quamquam ei bene cupimus, eumque veremur & timemus; plus tamen Deum immortalem verendum, timendumque exiſtimamus, atque adeo animas noſtras ab æterno interitu, conjugeſque & liberos, ac patriam à barbarorum tyrannide vindicatos malumus, quàm ut huic enormi flagitio & ſceleri conſentiamus. Eo jam res deducta eſt, ut quum ab amico neſcio quo ſcriptum ei ex caſtris ſit, Cæſaris præfectum Barbianum, ſi in caſtra proficiſci nolit, vim ei adhibiturum, territus tantis conſcientiæ ſtimulis agitetur, ut auxilia a Giulanis & Temeſianis Turcis expecter, quibus etiam arces ſuas tradere conſtituit, & cum facultatibus ac auro & pecunia, ad purpuratum Belgradum tranſfugere; a quo promiſſus ei Tranſſilvaniæ principatus eſt. Ante paucos hoſce dies unum ex nobis legatum ad Veſirium mittere in animo habebat, ut copias & auxilia occupandæ Tranſſilvaniæ ab eo peteremus; ſed nos ne tanto ſcelere contaminaremur, excuſatâ quantum honeſte poteramus legatione, ut ſceleris, flagitijque plena, ad Sanctum Jobum divertimus, & ſacerdotem doctum divinique juris optime peritum conſuluimus, qui multis rationibus è ſacrarum literarum præceptis & penetralibus depromptis diſſuaſit, id quod etiam noſtrapte naturâ ac inſtinctu horrebamus exequi. Quod jam unum reſtat, te cujus præſentiam non ſine numine divûm nobis obvenisse putandum eſt, per omne fas fidemque, & omnia ſacra oramus, & obteſtamur, hæc, quorum à nobis certior redditus es, ſine mora Barbiano patefacias, ac etiam atque etiam vehementer hortere, ut huic extinguendo igni, prius quam in gravem emergat flammam, agendo & providendo operam diligentem adhibeat, ne ſi opportuna remedia in tempore negligantur, totum regnum acerbiſſimo iſto incendio conflagret prorſus & concidat: maturè autem facto opus eſt, quicquid ſtatuere placuerit. Noſtrum fuit efficere, ne hæc immania facinora neſciretis, veſtrum erit ea decernere & exequi, quæ optima vobis reique pub. erunt."

Eadem etiam Concinio à miniſtris Boſcaii deteguntur.

Concinius collaudatis ijs reſpondit ſe facturum ſedulo & diligenter, ut ea omnia ad Barbianum ſine mora perferantur; cumque Varadinum ei reipub. cauſa redeundum eſſet, Mauritium Viennerium Architectum ad Barbianum

1604. *Concinius ea Belgioſo renunciari curat.*

bianum miſit, eaque quæ à Fratre & ſocijs acceperat, ei fideliter renunciavit. Eum is ab arce Echedia Stephanoque Bathorio, quem mutuæ petendæ pecuniæ cauſa fruſtra convenerat, tedeuntem in oppido Bathorio offendit; & is remiſſo Mauritio Racamaſſum ad caſtra reverſus, de detecta Boſcaij proditione legatos, qui erant in Tranſſilvania, ſecreto certiores reddidit, hortatus ut Thomam Capriolum, quem Baſta ſuum ibi legatum reliquerat, cum quanta poſſent militum manu ad ſe mitterent, ut cum eo ac reliquo, quem habebat, exercitu impendentibus malis maturè obviam iret. In caſtris dum eſſet, ac cum Paulo Crauſenecco uno ex legatis qui in Tranſſilvaniam mittebantur, ac Baptiſta Peczio legionis tribuno, Dampierio Comite, Nicolao Snecquenhauſio, Rotuuicio, ac alijs præfectis, de importuna Boſcaij ſeditione conſultaret, ſupervenere Matthiæ principis nuntij Vienna per diſpoſitos equos miſſi cum mandatis, ut ſtatim in ſupplementum exercitus, quinque millia militum ad Baſtæ caſtra mitteret. Igitur abſque mora Dampierio, ut cum MMD. peditibus Ungaris, qui jam fere omnes ad equos, abdicatis tamen haſtis, & ſumpto ſclopetorum uſu, translati erant, ac Georgio Rubero Tocaij præfecto, qui milites a nobilitate ſuperioris Ungariæ mercede conductos, quorum erant D. equites, totidemque pedites ductabat, in mandatis dedit, ut ſeſe ad Baſtam conferrent. Verum ij milites, minus quam putarant, dicto audientes habuere, excuſatis ſtipendiorum necdum ſolutorum difficultatibus, ſine quibus ſe quopiam perventuros pernegabant. Cùm vero cogi nequaquam poſſe viderentur, rem omnem, uti erat, principi perſcripſit, & ipſe ſecundum communia conſilia, aſſumpto ſecum ordinato milite, ac Rotivicio cum CCC. equitibus qui expeditiores erant, ac Dampierio cum mille partim Thracibus partim Haidonibus equitibus, Varadinum verſus ire conſtituit. Cum ad Calloném perveniſſet, Bernardum cognomento Pulicem equitum Germanorum, quia ſagulis ejus coloris rubei vocantur, præfectum, ac Julium Marcianum peculiaris alæ ſuæ equeſtris legatum ad Boſcajum miſit, deducente eos Joanne Imreffio, cum literis, quibus ſe adverſos de illo rumores, nullo certo ſubnixos auctore ſpargi in vulgus audiviſſe ſcribebat; hortabaturque ne rebus temere & abſque cauſa innovandis animum adhiberet, aut ſi tale quidpiam contigiſſet, correctum id & emendatum vellet; eaque in re opera & ſtudio ſuo uteretur. Et quum nunc Varadinum iturus ſit, monitum eum velle, ut ſe conveniat; interimque ſi quid de ſua propenſa voluntate dubitet, poſſe eum majoris fiduciæ cauſa duos ejus præfectos militares apud ſe obſidum loco tenere, donec tuto revertatur.

Sed dum hæc in hunc modum tractantur, Concinius caſtrum Sancti Jobi repentina militum Varadinenſium irruptione occupaverat, atque aliam quoque Boſcaij arcem Querequiam, eadem via adortus erat, ſed iſthinc non ſine aliquot militum Germanorum cæde fuerat repulſus: acciderat que ſub tumultus ejuſmodi tempore, ut Boſcajanorum militum animi à Gregorio Loniano, & Blaſio Nemethio clancularijs artibus ad transfugiendum, daſerendaſque ejus partes concitarentur. Quibus rebus effectum eſt, ut ille aucta ſuſpicione, fidei Barbiani minime ſe committendum exiſtimaret, ſed remiſſis duobus præfectis reſcribendo, & DEOS innocentiæ ſuæ teſtes appellando, familiares ſuos ſummæ perfidiæ, ac multiplicis proditionis homines, falſa de ſe & conficta crimina calumnioſe commentos fuiſſe affirmaret, cui neque in mentem unquam veniſſet, quicquam adverſus Cæſarem rerum novarum moliri: petere propterea magnopere à Barbiano, ut pro ea, qua erga ſe affici videretur, benevolentia aliquem ad ſe mitteret, cui mentem ſuam ſinceram ac fidelem expromere poſſet: poſtquam in ſuis, quorum hactenus operâ uſus fuiſſet, nullam fidem, nullum fidele obſequium experiretur.

1604 Boſcajus à Barbiano Comite vocatus dicto minime audiens fuit.

Cum Barbianus ſe, acceptis prius ab eo literis fidei Ladislaum Petejum, equitum Ungarorum Caſſoviæ præfectum miſſurum reſpondiſſet, ille non amplius quicquam reſcripſit. Verum majori perculſus metu, cœptam proditionem nequaquam intermiſit, ac ut facilius Haidones, fœdam hominum variorum colluviem, ad ſe pertraheret, non ſolum per leviſſimos homines ſpargi incertos rumores, ſed etiam fictas dolo callido literas circumferri curavit, Barbianum ad exagitandam & extirpandam religionem, quæcunque Pontificia ac Romana non ſit, adveniſſe: nec alias ob cauſas infenſum adverſus ſe animum gerere, quam quod in tuenda fortiter contraria veraque religione perſiſteret: illum ſicuti Caſſoviæ expulſis concionatoribus; ademptoque Civibus templo, tam religionem, quam ipſas Civium conſcientias oppreſſiſſet; ita etiam Varadini & omnibus circa locis effecturum, ne quæ vel ſcintilla puræ ac reformatæ doctrinæ ſuperſit. Quibus calumnijs Haidones ejuſmodi rerum ignari, ut qui inter armenta & paſtoriciæ vitæ ſordes à puero educati inſtitutique eſſent, non parum commoveri videbantur.

Idem nefariis ſuis conatibus religionem obtendit.

Itaque Barbianus nihil conſultius fore exiſtimans, quam ſi numerato Haidonibus, de quorum præcipue fide dubitabat, ſtipendio, eos in officio contineret, conquiſita mutuo ab alijs pecunia, & hinc inde à Mercatoribus Debrecenij & Varadini, ſatis difficulter corraſa, unius menſis ſtipendium eis perſolvit: & convocatis eorum præfectis Blaſio Lippajo, Joanne Silaſio, Joanne Vivario, Blaſio Nemethio, alijſque, non de religione aut ejus placitis quicquam ſibi controverſiæ cum Boſcajo aut alijs quibuſvis intercedere oſtendit, ſed en ille proditionis manifeſtæ, ac transfugij ad Turcas reus ſanari & ad officium reduci poſſet, velle prius placido conſilio ac verbis, deinde verò, ni pareret etiam vi & armis experiri Et inter hæc colloquia tam literas pugna Temelienſi ab ipſis interceptas, quam ea, quæ à Concinio & Mauritio acceperat, aliaque plura indicia eis oſtendit: percunctatuſqoe eſt, utrum adverſus omnes Cæſaris æmulos & hoſtes, ipſumque etiam Boſcajum, ſi aliter abduci ab incepta perfidia non poſſet, operam, quam jure meritoque debent, præſtituri necne forent, ij ſe ad omnia pro Cæſare certamina promptos, ne Boſcajo quidem excepto, ac paratos reſponderunt. Sed quando ea, quæ ipſis propoſita eſſent, militum vulgo minus eſſent cognita, petere, ut miſſo quopiam ex præ-

1604. ſe … idoneo, de ijs edocerentur; & eo alacriores ad capeſſenda juſſa redderentur. Miſſus confeſtim Petejus, per omnia fere contubernia, oſtenſis omnibus meditati à Boſcajo ſceleris indicijs, ac diſcuſſa ea, quæ de religionis oppugnandæ aut exterminandæ negotio falſo diſperſa erat, opinione, juramentum ab eis exegit: quod haud cunctanter præſtitere, ſeque in fide & obſequio Cæſaris vivere & mori velle ſucclamarunt.

… Cæ- ſari de- bita re- novant.

Inter hæc Boſcajus nedum ad meliorem mentem redire volebat, ſed occupatis Saca, Hencida, alijſque infirmioribus caſtellis, per quæ tranſeundum noſtris foret, in perfidioſo ſuo propoſito pergebat; ſuoſque haidones, quos ad quingentos mercede conductos habebat, ad eos, qui Cæſarianis in Caſtris militabant, amicitiæ & propinquitatis nomine ſibi conjunctos commeare frequenter jubebat, eoſque occultis ſermonibus, præbitoque auro, ad defectionem ſollicitabat. Quo animadverſo Barbianus, ſedatis jam, ut putabat, præbito ſtipendio Haidonibus, poſtquam verbis ac conſilijs apud hominem obſtinatum, & fidei ac honoris oblitum necquicquam fruſtra laboraſſet, ad alia compeſcendi ejus conſilia animum adjecit; ac cum copijs ad obſidendam Querequiam proficiſci conſtituit. Igitur ad legatos Tranſſilvanienſes perſcripſit, ut Capriolum cum Vallonibus ad ſe majoribus copijs magnopere indigentem quam primum mittere ne cunctaretur. Quod ab illis ſine mora factum eſt, eoque celerius, quo provincia ab eorum effrenata licentia ac inſolentijs liberata aliquantiſper reſpiraret. Ex caſtris vero ad Racamaſſum collocatis, reliquias Sileſiaci equitatus, ac Peczium cum ſuæ legionis ſex vexillis militum, ac aliquot tormentis; & neceſſario eorum apparatu arceſſivit. Erat tunc in caſtello, quod Adorianum vocatur: interim & Capriolus adfuit, & intervallo quatuor millium paſſuum ab Adoriano conſedit: Peczius vero in oppidum Almaſium, duobus milliaribus diſſitum, divertit. Itaque inſtituta ad XIV. diem Octobris profectione, cùm iterum Haidones in fidem Cæſaris juraſſent, Barbianus Peczio, ut circa mediam noctem cum ſuis peditibus & tormentis atque impedimentis præcederet, edixit; ac Sileſiaci equites eorum latera ac terga clauderent, ac lente ſenſimque interea incederent, donec ipſe eos ſubſequeretur. Sed equitatus dicto parere, inſtitutumque ordinem ſervare recuſavit; Verum partim cum carris & impedimentis unà incedere, partim medio bene milliari ſubſequi voluit; nolle ſe ſemper militum legionariorum ac peditatus cuſtodem fieri dictitans, ne ſerius in locum caſtrorum pervenientes, tam ipſi, quam eorum equi rebus neceſſarijs deſtituerentur. Peczius, relicto aliquantiſper peditatu & tormentis, ad pontem Dioſegianum Beroquio amni impoſitum, cum aliquot equitibus præceſſit, viſurus an tormentis ſuſtinendis & tranſvehendis validus eſſet.

Sub idem tempus dimidiæ noctis Dampierius quoque, ut injunctum erat, Haidones ad tertium tympanorum & buccinæ ſonum è contubernijs educit, ratus eos juramenti memores minime operam detrectaturos, & uti Peczianis præcedentibus, unà ſecum inſiſterent, jubet; Sed illi ad ſubitam conſternati ſeditionem, occulta, uti creditum eſt, Boſcaii largitione corrupti, negarunt ſe progreſſuros, eo quod certioribus indicijs comperiſſent, Barbianum & Germanos ad extirpandam religionem, & Boſcajum, qui ejus tuendæ curam ſuſcepiſſet è medio tollendum contendere, eaque exterminata, ad delendam ſtirpitus Haidonum gentem vires & arma conversuros; quapropter ſe ſtatuiſſe, ne amplius auſpicijs Germanorum & ſocietate infauſtam militiam exerceant; ſed in eos, qui præceſſiſſent, trucidandos arma convertant. His dictis facta conjuratione, & ſublato ingenti clamore, relicto Dampierio præfecto, ac diris convicijs proſciſſo Germanorum nomine, præcipiti equorum curſu provolarunt, ac exercitum, diſſolutis ordinibus procedentem aggreſſi, primo Peczium & equites nihil adhuc hoſtile metuentes invadunt; atque ij perturbato quidem ſed minime fracto animo, obverſa fronte, eos fortiter excipiunt, acreque cum eis certamen inire minimè dubitant: pugnatur diu & acriter; ſed tandem Peczius, interfecto & prolabente humi equo, non ſine gravi vulnere capitur, reliqui funduntur & diſſipantur: poſtea peditatum cum tormentis & carris pone ſubſequentem adoriuntur; ſed illi vallo ex curribus facto diu ſe defendunt, ac Haidones, plurimis interfectis & vulneratis, multa è ſclopetis effuſa glandium procella longe ſubmovent. Ad extremum quum pulvis tormentarius fortuitum ignem concepiſſet, ordines militum diſſolvit eorumque complures partim interfecit, partim varijs & gravibus illatis plagis afflixit: reliquum, quod ſupererat, jamque ad exiguum numerum fuerat redactum, Haidonibus prædæ ceſſit. Ad primum pugnæ rumorem Peczius, remiſſo ad Barbianum Chriſtophoro Scarſellà equitum præfecto, opem implorabat, atque is ſubito conſcenſis equis, cum ijs, quos apud ſe habebat, eo, ubi laborabatur adcurrere, ac Capriolo, ut cum Vallonibus ſubſidio venire maturaret, nuntiare non prætermiſit, eumque ad pontem Dioſegianum aliquantiſper expectavit. Sed antequam opem tuliſſent, jam & pulvis ſulphureus tanta cum militum ſtrage ſuccenſus, & pugna peracta erat: ac Haidones ſeſe cum præda & captivis in tutum receperant: ac Boſcajo ad famam victoriæ ſeſe ad eos conferente, Debrecenium conceſſerant; ubi præda diviſa, & vulnus Peczio, quod in tergo grave acceperat, obligatum fuit; Barbianus cum ſeram ſe opem ſuis tuliſſe vidiſſet, Adorianum ad ſerum diei ſe recepit, & poſtero die Varadinum, cum reliquijs profligati exercitus ire conſtituit; poſtquam Boſcajus tam pontem Dioſegianum, quam Sacam, & Hencidam, ac Chatarum, & pontem, quem vocant, Siculorum, aliaque loca, per quæ tranſitus ad Sacmarium eſſe poterat, miſſis copijs præoccupaſſe dicebantur.

Haidones tumultuantes Dampierium deſerunt.

Peczij copias magno impetu aggreſſi cædunt.

Cùm Varadinum eſſet perventum, conſilio cum ducibus habito, cui etiam ex Ungaris Pancratius Senniejus, Ladiſlaus Petejus, ac Balthaſar Corniſius interfuere, dictis ſententijs viſum eſt, currus & impedimenta exercitus ibi relinqui debere; & cum expeditiore militum manu Tocajum petendum: poſtquam Civitas Varadinenſis propter ejus amplitudinem, multo vero nimis ſuburbia nec vallo nec foſſa munita, defendi nequaquam poſſent; in arcem verò

Barbianus, accepta hac clade, Varadinum ſe recepit.

propter

Indeque Tocajum contendit.

propter ejus anguſtiam, diverſarum nationum milites recipi non eſſe tutum cenſebant: præſertim autem Siculos, cum quibus Boſcajus jam conſilia de defectione miſcuerat, ut id literæ ejus interceptæ facile teſtabantur. Itaque relictis Varadini impedimentis, ſed facultate Sacmarium eundi ſublata omni, circa meridiem abijt, ac ſequenti veſpere circa Solis occaſum ad pontem Tibiſci prope Tocajum pervenit; eumque cum exercitu tranſijt, & caſtra ibidem fixit: equitum Thraciorum turmis, ut in oppido Racamaſſo, ubi uxores & liberos habebant, relinquerentur, expetentibus. Quos tamen Haidones inſequuti, eadem nocte ante auroram oppreſſerant; cæſis aut captis ijs qui ad eos deficere recuſaſſent. Nec mora ad pontem magno numero provolantes, parum abfuit quin eo potirentur; quum propter matutinam & denſiſſimam ejus diei nebulam, quæ viſui obſtaret, tormentis majoribus ex arce eminus defendi non poſſet. Verum Barbianus & Dampierius ſtrepitu ſclopetorum audito, quem pontis cuſtodes ad primum hoſtium conſpectum ediderant, adcurrerunt, & rejectis hoſtibus, & diſciſſo aliquot in locis ponte rem reſtituerunt.

Valentinus Homonnianus ad Boſcaij partes tranſit.

Paulò pòſt ad ripam Tibiſci equo vectus acceſſit Blaſius Lippajus ſingularis perfidiæ ac proditionis ſummus auctor, ac colloquium Barbiani petijt, ad quem ille ſui loco Dampierium miſit Sed quum nihil operæ pretij præter vaniloquentiam & malignitatem inanium verborum attuliſſet, abire in malam peſtem juſſus eſt. Ibi cognitum fuit Racocium valetudine impeditum domum rediiſſe; Valentinum autem Homonnianum, quem cum nobilitate earum regni partium, ad incerta belli, circa Sixonem vigilare juſſerat, cum omni nobilitate Boſcaio ſe conjunxiſſe, eo quod religionem, quam hactenus profeſſi eſſent, ſibi publico decreto interdictam conquererentur: quod quidem ejus decreti punctum, ſub extremum finem adſcriptum, abſque publico conſenſu irrepſiſſe in acta affirmarent: ejus fraudis tantam apud eos vim eſſe, ut reliquis omnibus actis legitimam firmitatem adimat; ideoque ipſi ad nulla onera publica adſtricti eſſe cenſeantur: & propter eam cauſam nec milites in caſtra mittere, nec jumenta vehendis tormentis curulibus conferre, in ſumma nec dicto audientes eſſe velint. Cujus rei cauſa præterquam quod nobilitas ac Civitatum legati in comitijs coram judicibus ordinarijs queſti eſſent, tum vero poſtea, primo ad Galſecium oppidum, ac deinde Nagidam convenerant: ac nihil fere ad concitandam ſeditionem deeſſe aliud quicquam, quam dux & auctor videbatur. Sed Stephanus Bathorius, licet ejuſdem cum ipſis religionis ſectator, ſuſcipere eam provinciam eo quidem tempore recuſavit; ſicque ad Boſcajum, oportuno eis tempore rebellantem, ac proditionem prætextu religionis velantem confugiendum duxerunt. Itaque Barbianus nihil conſultius fore ratus, relicto Tocajo, ac Rubero, ut locum ſumma fide Cæſari ſervaret, admonito, Caſſoviam verſus, ubi uxorem & familiam reliquerat, iter ſuſcepit, præmiſſo Rotivicio, qui adventum ſuum Civibus ſignificaret; & ſi ſecus fieri non poſſet; templum quoque aliquod eis exercendæ contra religioni polliceretur. Sed illi prætore urbis Joanne Bocacio Sileſio rigido Lutherani dogmatis aſſecla, operam imprimis navante, ſtatim poſt pugnam à noſtris apud Adorianum male pugnatam, Stephanum Hercegum, ad Boſcajum Debreceni ſpolijs aliena perfidia partis dividundis, ac muneribus ad Turcas ſocios mittendis intententum, miſerant, urbemque in ejus fide & poteſtate futuram nuntiaverant. Quæ res partibus Cæſarianis incredibile detrimentum attulit: neque enim ille unquam longius Tranſſilvaniæ finibus abſcedere, aut Tibiſcum tranſire auſus foret, niſi Caſſovia portas ei aperuiſſet.

Caſſovia etiam à Cæſare ad Boſcajum deficit.

Ad quod peſſimum facinus patrandum, illi non tam ob ademptum ſibi majus templum, turbatamque ibidem religionis profeſſionem adductos ſe ferebant: quamquam id etiam moleſtiſſime ferrent; quam quod pagis circiter XXVIII. quos liberali veterum regum indulgentia Civitati attributos poſſediſſent, à Barbiano juſſu Cæſaris privatos eſſe conquererentur; ita ut colonorum opera, nec ad quotidianas vitæ neceſſitates, nec ad colendas vineas, quas in Tallia ac Mado haberent, uti poſſent; ex quarum fructibus & vino, quod nobile admodum & generoſum ibi naſcitur, omnia fere emolumenta & redditus, coementibus ea ingenti pretio Polonis, conſtare videntur.

Barbianus Caſſovia excluſus, ad Chriſtophorum Turzonem ſe confert.

Progredienti eum reliquijs copiarum Barbiano, occurrit Rotinicius, ac prætorem urbis Boccacium, cæteroſque cives, diſſimulata in præſens perfidia, Cæſari fidem quam debent ſervaturos; ſed nec eum, nec milites in urbem intromiſſuros reſpondiſſe nuntiavit; ne ipſorum cauſa ab Haidonibus, qui ſobinde eum ſequerentur, Civitas aliquid detrimenti pateretur. Igitur conſilij inops, & ſuæ, ſuorumque qui in urbe erant, ſalutis ſollicitus, variaque animo volvens, ad extremum regno & provincia ſibi concredita excedere nequaquam voluit; ſed ſe ad Chriſtophorum Turzonem, qui in arce Scepuſiana per id tempus agebat, conferre ſtatuit; & ex itinere equites Sileſios in Eperieſſa urbe reliquit: ſed qui deinde paucos poſt dies, metu perculſi, non ſine reip. & Cæſaris detrimento, urbe vacua relicta, inde in patriam diſceſſerunt. Habebat ſecum fugæ comites & ſocios Dampierium, Pancratium Senniejum, ac ex Valachis Leucagam Radulonis Tranſalpini turmæ equitum præfectum, ac Marcum Vaivodam Moldaviâ profugum & exulem, ſed equitibus ſub ipſo Barbiano præpoſitum, ac Italos ſuos circiter XL. cum quibus una ſtatuit alterutram fortunam Scepuſij experiri Locus is viſus eſt ei commodior, etiam ſi obſidio toleranda foret, tum propter Turzonis propenſum adverſus Cæſarem animum, tum propter liberas Civitates, quæ circumjacebant: in quibus tamen omnibus neceſſario & difficili tempore, fides & officium maxime deſiderata ſunt.

Cibinium minus, Levocia, & Eperieſſa perduellibus ſe dedunt.

Nam & Eperieſſa, & Cibinium minus, & Levocia, impellente Joanne Deſeffio exemplum Caſſovienſium ſequutæ, partibus perduellium adhæſerunt.

Interea Boſcajus, collaudato multis verbis Caſſovienſium erga ſe ſtudio, ac beneficio, quo in offerenda ei urbe uſi eſſent, Blaſium Lippajum, ut ſuo nomine urbem occuparet, præmiſit; qui bipartito itinere facto, Tibiſcum partim penes Tocajum, partim Vaidam cum exercitu trajecit: eique Caſſoviam venienti Boca-

cius

1604 eius prætor, reliquique Cives nihil cunctati portas aperuerunt, ac in fidem & clientelam Boſcai recepti ſunt: uxore Barbiani ac ſervis & familia prius urbe emiſſis; quas Joannes Catajus, Michaëlis frater Germanus, ſingularis ſceleris & perfidiæ nota, omnibus rebus in itinere ſpoliavit, ſicque Scepuſium ire permiſit.

Blaſius Lippajus Caſſoviam occupat & expilat.

Cæſaris ærarium, quod in urbe erat, continuò expilatum eſt, armamentaria cum tormentis, & alijs rebus bellicis patefacta & occupata; magiſtri tormentorum Germani vi, & minis, ac captivitate in partes traducti; Præfectus ærario Nicolaus Micacius Epiſcopus Varadienſis captus, & direptis omnibus rebus, ſub arctiſſima cuſtodia detentus: collegæ ejus Georgius Caproncius, & Nicolaus Otkcius (nam Georgius Hoffmanus in Tranſſilvania aberat) Sacramento ad illius fidem adacti. Eandem carceris fortunam ſubijt Georgius Salamocius Epiſcopus Quinqueeccleſienſis. Quidquid autem publici privatique juris in urbe erat aut Cæſaris, aut eorum, qui ejus partes ſequebantur; id omne in prædam & rapinas converſum eſt: domus prætoria Cæſaris ad hoſpitio excipiendum Boſcajum deſtinata ac expurgata. Quibus omnibus diripiendis tanta Lippaij erat immanitas, ut nemini parceret, quin aurum argentum, pecuniam, arma, equos, veſtes, vina, frumentum, pecora, & quicquid ejuſmodi dici poteſt ab ijs; apud quos relictum habebatur, jurejurando adactis crudeliſſime extorqueret; & multis occultare & negare conatis vulnera & necem intentaret. Quod genus inhumanæ crudelitatis, tam ille, quam alij ejus farinæ homines alijs etiam in locis & Civitatibus, nihilo minori avaritiæ & libidinis exemplo indignum in modum exercuerunt: gementibus miſerabiliter bonis; atque immania ſcelera ſine ſummo dolore & multis lachrimis aſpicere nequeuntibus. Similem in modum domus Luchini divitis mercatoris Italici, & aliorum, qui catholicam religionem profitebantur, prodentibus clam Civibus, impie & crudeliter direptæ ſunt.

Michaël Catajus Calloneм Boſcajo dedit, Ejuſque Cancellarius conſtituitur,

Michaël Catajus, qui Callone Cæſaris erat præfectus, ſumma agitatus perfidia, ſtatim poſt adverſæ Adorianæ pugnæ ſucceſſum ſponte, ſeque & locum Boſcajo dedit, ac quod eſſet Latinis literis paulo alijs eruditior, epiſtolarum magiſter & Cancellarius ab eo conſtitutus fuit.

Lippajus in Scepuſiana arce Barbianum irritis conatu oppugnat.

Occuparâ Caſſoviâ, Lippajus attractis illinc è Cæſaris armamentario ac Levocia tormentis currulibus, Scepuſianam arcem, in qoam Barbianum ſe recepiſſe cognoverat, obſidione cinxit, & triduo pòſt ſcalis admotis, inferioris arcis partem occupare contendit: Verùm à Barbiano & paucis, quos habebat militibus, ſtrenue rejectus eſt, amiſſis & vulneratis quamplurimis ſuorum, ubi etiam ex ijs, qui intus erant, Barbiani ſignifer Italus dimicans interfectus eſt. Cum hoſtes vera vi nihil proficerent, quod Barbianus multa contentione ſeſe tueretur, ad artes & minas converſi, Turzonem cohortari ceperunt, ut eo ipſis tradito, Boſcajanas partes amplecteretur, futurum ei honeſtum apud regem & principem (tali enim honote homines flagitioſiſſimi illum dignabatur) gratiæ & dignitatis locum; ſin ſalubriora monita admittere nollet, bonis ejus & oppidis villiſque incendia; ei verò, ſi in manos incideret, præſentem cædem minabantur. Quamobrem magno labore Barbiano fuit enitendum, ut delinitum Turzonem in partibus Cæſaris conſervaret, ne juvenis flexibili ingenio à ſuis militibus laboris & incommodorum belli pertæſis ſeductus, durius aliquid ſtatuendum putaret. Perſtitit tamen ille firmiter promiſſi tenax, ac omnem fortunæ aleam cum Barbiano una ſuſtinuit; donec hoſtes poſt XXII. oppugnationis dies Calendis Decembris irritæ obſidioni finem fecerunt, ac rebus infectis, & relictis etiam quatuor tormentis majoribus, quæ ſecum auferre non poterant, ultra Braniſcam montem, ad Sirocam atque inde verſus Caſſoviam diſceſſerunt; pagis Turzonianis paſſim ubique crudelem in modum concrematis; ipſo ignes & tecta ardentia ex arce proſpectante. Quo incendio oppidum quoque Somolnocum, & machinæ, quibus admirabilis naturæ aquæ, ferrum omne paucorum horarum ſpatio in cuprum convertentes, ſiphonibus hauriri, & per diverſa incilia derivari ſolebant magno operarum detrimento Turzoniſque damno conflagrarunt.

Barbianus Pragam abit.

Solutâ obſidione, Barbianus ad Baſtam primo, ac deinde ad Matthiam Principem & Cæſarem diſceſſit.

Baſta cum copiis in Tranſylvaniam redit.

Interea poſt ſolutam Strigonio obſidionem abeuntibus Turcis, Baſta juſſu Cæſaris cum ſelectiſſima exercitus parte Caſſoviam iter ſuſcepit: in qua equitum & peditum XV. millia eſſe ferebantur, ac Zolium, quod vetus vocant, pervenit: ibique aliquot diebus ſubſtitit, ut intra eos militibus labore itineris fatigatis quietem concederet, & copias quæ ſequebantur, expectaret. Poſtea cum ad diem XIII. Novembr. Loſſoncium, ac inde Filecum duxiſſet, caſtraque in ſubjectis agris collocaſſet: Boſcajanos Haidones, duce Blaſio Nemethio, Caſtellum Oſgianum, quod amæno colli impoſitum, duorum millium paſſuum intervallo diſtabat, expugnaſſe, & caſtra ibi metatos eſſe cognovit. Erant ij numero amplius quatuor millia, ſed quibus haud minor pars agreſtis & inconditæ plebis, partim inermis, partim qualibuſcunque telis, ut ſunt præacutæ ſudes, ac longurijs tranſverſim adaptatæ fænariæ falces, utcumque armata, vel ſponte odio Germanorum, vel vi & metu ab Haidonibus adacta ſeſe aggregaverat. Itaque Baſta nihil cunctatus, adverſus illos exercitu ducto proceſſit, Friderico Comite Hollachio, quem legatum in exercitu conſtituerat, præire juſſo.

Haidones Blaſis Nemethio duce, à noſtris deſfecti excaduntur.

Perventum eſt circa meridiem Oſgianum, facto penes Tornalliam itinere, ac ſine ulla mora in perduelles & agreſtium turbam infeſtis ſignis itum. Tanta autem fuit Blaſij eorum ducis temeritas, ut quamquam militi & duci veterano, ac multis ſtipendijs prælijſque & bellis exercitato, tam numero quam viribus, & militum genere, & diſciplina longe inferior eſſet; tamen expectare ejus congreſſum, nec pugnam detrectare auderet; quantumvis non deeſſent quidam ex ſocijs, militiæ peritiores, qui Germanorum ſclopetis peritè admodùm jaculantium impetum devitandum, ac copias ultra Rimam & Balogum amnes, in tutiora loca reducendas eſſe ſuaderent; aut ad Sanctum Petrum, ubi Blaſius Lippajus, cum cæteris Haidonibus ad Sajonem flumen caſtra habebat, retrocedendum.

Progredientibus Germanis, Blaſius nihil ijs, quæ à ſocijs, haud inutilia proponebantur,

motus,

1604. motus,uſque ad Darocium pagum,cum CCC. ſocijs obviam equitavit, eoſque leviori prælio excepit; cæteros verò equites, qui ex ordine Haidonum erant,ac agreſtium multitudinem, ex qua peditatus conſtabat, ad pontem rivo prope Oſgianum profluenti impoſitum collocavit,tormentumque currule minus, quod falconem vocant,attribuit Pugnando & ſemper retrocedendo,cum ad Haidonum ſociorum caſtra perveniſſet,Germani ſclopetis ſuis eos acerrimè infeſtare ceperunt;quorum ictus nec Blaſius nec Haidones, nec eorum equi ferre potuerunt.Itaque ejus juſſu locum & aciem,in qua pugnando hactenus perſtiterant,deſerere ceperunt,eo animo, ut ſe poſt peditatus terga reciperent,ac peditibus immixti,ab eiſque defenſi, tutiori loco Germanorum vim facilius ſuſtinerent.Verum agreſtes belli rudes & inſueti,poſtquam Haidones loco ſe movere vidiſſent, fugam eſſe rati, ſtatim fœde profugiunt, & Germanis egregie vincentibus,terga dant. Illi ſublatis vocibus inſtandum victis utendum victoriâ exclamantes, cædendo palantes ac vulnerando, agreſtes pariter & Haidones, nullo diſcrimine partim glandibus, partim prælongis haſtarum cuſpidibus facile confodiunt, atque ad unum contrucidant: ſie ut ab ira & odio exacerbatis, nemini armato vel inermi parceretur, & ad incutiendum alijs terrorem, nullum omnino vivum ſupereſſe paterentur. Cecidere ex Germanis pauci, vulnerati nonnulli, inter quos Ferdinandus Coloniciu s; ſed ex hoſtibus duo M.& amplius. Blaſius retentare fugientes conatus,equo deſilijt. & in dextris & gladijs ac virtute,non in pedum velocitate ſpem victoriæ eſſe clamitans,quum nihil proficeret poſtremo in caſtellum cum reliquijs fuſi peditatûs ſeſe recepit, & Germanos eminus arcere craſſioribus ſclopetis conſtituit. Sed Baſta ſumma uſus celeritate,miſſis in caſtra nuntijs, qui tormenta duo abſque mora attrahenda curarent, iiſque adductis caſtellum concuti juſſit. At ille rebus deſperatis, cum ſe & ſuos aliter ſervare non poſſet, erumpendum & ferro viam parandam deliberavit: Apertâ igitur portâ omnes ſimul erumpunt, ſed à Germanis ſubito adcurrentibus circumventi,cæſique ſunt, paucis evadentibus, & Blaſio mox inter primos capto. 1604

Nemethius captus occiditur.

Baſta victoriâ potitus, Blaſium interfici juſſit, & ſuas copias Eperieſſum verſus promovit; quo cum perveniſſet, Civitatem ad partes perduellium traductam reperit; multiſque verborum minis,& extremi diſcriminis denuntiatione, & ad extremum, ni paruiſſent, tormentorum prolatorum terrore perpulit,ut in urbem admitteretur; & in ea ac ſuburbanis caſtra collocaret: ſed ea Civibus data ſpe, ne in ſua religione, quæ Auguſtana erat, turbarentur. Ubi per aliquot dies quieſcendo occaſiones quæſivit,quibus hoſtem furentem,& majores quotidie vires & incrementa ſumentem propulſare poſſet; ne ſi cunctaretur, impunitate & mora pernicioſi malorum progreſſus adeo invaleſcerent, ut poſtea omnis obviam eundi labor & ſtudium fruſtra ſuſcepta eſſe viderentur Civitas autem ea in hunc modum tempeſtive reſipiſcens, & rurſus ad Cæſaris obſequium reducta, quamquam ab alijs rebellibus ſæpe graviſſimis incommodis affecta,ac igne & ferro vaſtata;recepto tamen Germanorum militum præſidio, & contemptis omnibus periculis, rerumque & fortunarum ſuarum diſpendiis, uſque ad belli exitum in fide & officio conſtantiſſime perſeveravit.

Eperieſſum Baſtæ ſtudio ad Cæſaris partes reducitur.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXXIV.

1605. QUINTUS ſupra M. & DC. à partu Virginis annus jam ſequitur, cujus memoria nova tyrannide, diſcordijs Civilibus, celeri populorum defectione, & quod fædum au[?]tu eſt, fædius viſu fuit, patriæ vaſtitate à Civibus impie illata recens quidem eſt, ſed injucundæ atque adeo acerbæ recordationis. Hæ namque mutuæ cruentæque diſſenſiones, prætextu quidem religionis, re tamen vera dominandi libidine ſubortæ, tantam in pejus & deterius rerum omnium mutationem attulerunt; ut pollutis antiquæ & ſinceræ religionis placitis, corrupta militari diſciplina, variatis moribus, nemo jam hominum, nemo Dei immortalis verecundiam habeat, non edicta principum, non eorum, qui religioni præſunt, præcepta atque inſtituta obſerventur: vagi milites ex peſſimo ſervilique genere ac fece hominum collecti, ideoque licentia effrenes, juſſu, injuſſu, ubi velint, ubi libeat, impune vim libidinemque exerceant ſuam, non ſigna, non ordines ſervent: promiſcui etiam cætus hominum, civilis neglecta ordinis ac concordiæ cura, non religione, non moribus, non pietate à barbaris & incultis hoſtibus differre videantur, adeoque omnes ſpretis bonorum monitis proni in malum ruant. Quæ omnia utinam non calamitatis ac cladis, certiſſimique interitus haud dubia ſigna, atque prænuntia Deus Optimus Maximus eſſe velit.

Racocius.

Initio hujus anni trajecto Tibiſco Boſcajus, Caſſoviam venit, & in itinere ad Sigiſmundum Racocium Sirennum divertit; qui tametſi à Cæſare ad præfecturas, honores, & divitias evectus, & in Senatum receptus erat, ad eum tamen deſcivit, cum compluribus aliis, quos ad deflectendum à fide, aut metus, aut novarum rerum cupiditas avertit. Inter eos præter Homonnianos fuere Nicolaus Detsffius, Franciſcus Magocius, Georgius Secius, Deſeffii, & Pereni duo juniores, ac omnis fere partium ſuperioris Ungariæ nobilitas. Sed præ aliis præcipua Pauli Niarii, ac notabilis defectio fuit: Is ſiquidem pro Agria amiſſa nulli noxæ ac pœnæ addictus, ſed magis Varadinenſi haud minoris dignitatis ac commodi præfectura à Cæſare accepta; deinde cum Pragam veniſſet, ſtipendiis perſolutis, ac donativo quoque cohoneſtatus, & in Senatorium ordinem adnumeratus; cum primum tamen Caſſoviam attigiſſet, ſecus quam fide data promiſerat, non ſine magna ingrati animi malevolentiâ illius partibus adhæſit. Igitur factus animo inſolentior Boſcaius, literas ad Mehemetem Veſirium, ac ad Budenſem purpuratum dedit, & Janiceros ac alterius ordinis Turcas auxiliares poſtulavit, accepitque; & coactis undique quantis potuit copiis, 1605.

Homonniani, Magocius, Dersffius, Secius, & Niarius à Cæſare deſciſcunt ad Boſcajum.

Baſtæ & Cæſariano exercitui occurrere non dubitavit; Nicolao Sennieio cum mille ſelectioribus peditibus, & CC. equitibus, ac legato Alberto magno Caſſoviæ in præſidio relictis. Erat Baſta cum exercitu haud procul Sendrone; qui audito perduellium adventu copias promovit; & concurrere duo exercitus ad Edelinum pagum, penes flumen Bolduam, quod ex alpibus Murano proximis ortum, deinde Sendronem præterlapſum Saioni miſcetur. Et primum impetum magna vi hoſtes ſuſtinuere, ac diu prælium protraxere, donec adveſperaſceret, quo tempore obſcuritas noctis prælium diremit. Mane facto cum craſſiores nebulæ cœlum diemque obtexiſſent, Baſta hoſtes necopinato adortus, in fœdam fugam conjecit; primique omnium milites Magociani ſublatis vexillis terga verterunt: deinde Boſcajus & Homonnianus, cum prætorianis verſus Serencenium profugerunt. Janiceri & alij Turcæ, qui numero fere DC. erant, cum diu apud tormenta fortiter dimicaſſent, neque ea à Cæſarianis auferri paterentur, ad unum omnes cæſi fuere, tormentis octo curulibus eorum poteſtati relictis. Cecidere in hac pugna præter Turcas, perduellium circiter M. & D. Ex Baſtæ militibus pauci deſiderati; duo tamen ex præcipuis Germanorum occubuere, à Turcis pro tormentis interfecti, Ludovicus Comes Erpachius, Hollachianæ equitum turmæ ſignifer, ac Fridericus Solmenſis Comes juvenis, qui biduo ante Peſtanæ legionis ab Jagenraitero deſertæ præfecturam à Baſta erat conſequutus. Ferunt Boſcajum adeo adverſæ hujus pugnæ ſucceſſu externatum ac perterritum fuiſſe, ut neque Caſſoviam ſe recipere auderet; ſed rectà Agriam, indeque ad Turcas Budam profugere cogitaret: niſi Valentinus Homonnianus, quamquam juvenis, animum ei, multis in medium adductis rationibus, erexiſſet.

Boſcajus, accitis Turcarum copiis, Baſtæ occurrere ſtatuit.

Cum eodem prælio dimicans vincitur.

Ea

1605 Baſta Sendronem recipit.

Eâ victoriâ Sendronem Baſta recepit, ac rurſus Eperieſſum cum victore exercitu contendit: Ubi non diu moratus Tocajum, quod ab Haidonibus in modum lentæ obſidionis erat circumvallatum, nec tamen tormentis petebatur, periculo eximere decrevit. Igitur infra Eperieſſum tranſvadato Tarcio amne Roſgonum, ac Miſſejum prætervectus, eo iter intendit.

Tocajumque obſidione liberat.

Cujus adventu cognito, Haidones relictâ obſidione in varias dilapſi partes profugere, ipſe vero commeatu ad multum tempus ſuffecturo, ac præſidio ibi relicto, & Georgio Rubero ſpe auxiliorum confirmato, rurſus Eperjeſſum reverſus eſt, hoſte nuſquam prodire obviam auſo. Cùm ibi in caſtris eſſet, & exercitus multarum rerum penuriâ premeretur, Matthiam principem, ut ſtipendia militibus primo quoque tempore mittere maturaret, admonuit. A quo curata ea abſque mora ſunt, ac XXIX. currus, pecunia ac laneo panno argentoque elaborato, & multis alijs rebus onuſti, quæ ad ducenta millia aureorum nummum pretium æquare ferebantur, Eperieſſum ire juſſi ſunt, comitantibus eos Philippo Comite Solmenſi, ac Gothardo Starembergio, alijſque Germanis.

Currus pecuniâ ac panno, in militum ſtipendia, onuſti à Filecienſibus diripiuntur.

Sed quum Filecum perveniſſent, ac Tanhauſerus ducentos equites ac totidem pedites præſidij cauſa eis petentibus adjunxiſſet, quo ſecurius in caſtra veherentur, accidit ſingulari eorum, qui comitabantur, perfidiâ, ac Cæſaris & militum detrimento damnoque, ut qui tueri ea ab alijs debuerant, ipſi ijdem diripiendis curribus & pecunijs nefarium animum adjicerent. Itaque interfectis ex aurigarum numero nonnullis, & alijs, qui ſtrictis gladijs reſiſtere auſi eſſent, equos & currus in proximam ſilvam abripuere; effractiſque ſcrinijs, & diviſa inter ſe pecuniâ ac cæterâ prædâ, pars ad Boſcaium, pars in Poloniam ac alias regiones & latebras profugerunt. Solmenſis & Starembergius, conſcenſis, quos ſors obtulerat, equis effuſa fuga Filecum repetivere; & Tanhauſerius miſſis aliis equitibus, quorum fidem probatam habebat, prædones illos per ſilvas & montes fruſtra indagavit. Baſta cognito hoc tam enormi perfidorum militum ſcelere, exercitum ægre, quin dilaberetur, retinuit; ſpemque fecit brevi aliam pecuniam aliaque ſtipendia affutura; dummodò per aliquod tempus officio fungi, ac dicto audientes eſſe vellent.

Baſta Caſſoviam admotis caſtris fruſtra tentat.

Nec multo poſt Eperieſſio digreſſus, Caſſoviam terrore admoto tentandam ratus, ſpretis nivibus pluviâ frigidiore immiſtis, quæ turbato cœlo decidebant, eo exercitum duxit, propiuſque urbem caſtra locavit, miſſis per idoneos homines in urbem literis, gratiam Cæſaris & clementiam, ac eorum quæcunque ablata ab eis erant reſtitutionem pollicitus eſt; ſi redire ad officium priſtinum vellent. Verùm Cives communicato cum præfectis conſilio, illum in Tranſſilvania quoque plurima populis illis miſerrimè divexatis promiſiſſe, quibus neutiquam ſtetiſſet, reſponderunt, ac in propoſito pertinaciter perſtiterunt. Interim ſub ejus diei veſperum Blaſius Lippaius cum Haidonibus erupit, ut ſuburbia concremaret, ne Cæſarianis receptaculo forent. Verùm à Germanis rejectus, in urbem rediit, cum aliquot ſocios glandibus trajectos amiſiſſet. Captus tamen ex Cæſarianis fuit Leonardus Jellus Huſti præfectus, vir ſtrenuus, qui cum Mansfeldio Principe in Pannoniam venerat, & in urbem introductus; ubi à Nicolao Sennieio crudeliter interfici iuſſus eſt. Cùm verò exercitus partim vim frigoris & cœli injurias ferre non poſſet, partim vero multi ex minoribus præfectis ſe adverſus religionem, quam ipſi eandem cum Ungaris, qui pro ea ſeditionem moviſſent, profiterentur, pugnare detrectarent, ac ſtipendiorum quoque tarditatem cauſarentur: nec Baſta eis perſuaderet, non negocium religionis ſed dominatus agi; & ſupra has difficultates commeatus quoque penuriâ laborari ceptum eſt, ad VI. Idus Decembris caſtra Eperieſſum reduxit, copiaſque per pagos vicinos in hiberna diſtribuit; quarum ea fuit in cogenda præda avaritia & crudelitas, ut omnium voluntates, etiam qui adhuc in partibus Cæſaris perſiſtebant, magnopere abalienarentur; adeo ut quum nomine Cæſaris omnibus, qui redire ad obſequia vellent, obliteratâ præteritæ defectionis memoriâ gratiam offerret, eamque oſtenſo palam diplomate publicari juberet, nemo tamen reperiretur, qui obtemperandum exiſtimaret. Poſtea quoque ſæpius à milite ob ſtipendiorum tarditatem impenſius tumultuatum eſt: & ipſe modò precibus & pollicitis, modò certa temporis ac diei, ad quem pecunia adforet, denunciatione, iratos ac ſua flagitantes ægerrimè placavit, in officioque quantum potuit continuit.

1605.

Indeque exercitum in hyberna deducit.

Militum licentia & rapinæ,

Ac tumultus ob ſtipendiorum tarditatem.

Dum in hunc modum procraſtinando res differtur, ac Cæſariani per pagos diſtributi in hibernis otiando ac prædando tempus tranſigunt, Haidones Caſſovia de nocte egreſſi, in eos, qui Sovarij, & S. Petri pago erant, intempeſtæ noctis tenebris irruperunt; ubi Carolus Colonicius cum ſuis equitibus hoſpitium erat ſortitus; is quamquam è ſomno experrectus, interioreque tantum tunicâ indutus, improviſos hoſtes adeſſe ſenſiſſet, ignominiæ tamen loco ducens, ſi vel iniquiore loco pugnam abnueret, diu pugnando ac reluctando hoſtibus repellendis obſtaculo fuit. Sed poſtea illi, injecto tectis igne, pagum ſuccenderunt, captoque Pettingerio & abducto, & Copello ſignifero interfecto, Caſſoviam redierunt, cum ex ipſis quoque circiter XXV. cecidiſſent, multique ſclopetis vulnerati diſceſſiſſent. Interim vero quum vulgus militum nullo modo amplius in caſtris perſiſtere abſque ſtipendijs vellet; ea vero nuſquam apparerent, Baſta eos, ut durare vellent, acri ſermone adhortabatur, ac propemodum adferendæ pecuniæ certam propemodum ſpem præbebat: debere ipſos duobus jam prælijs victores, & nec pedite, nec equite, nec numero, nec militum genere ac delectu hoſtibus inferiores, aliquantiſper rerum difficultates æquo animo ferre, donec patiendo & vigilando, Deo Opt. Max. concedente, ipſoque annitente, brevi integra victoria paretur: fortibus viris, quales ipſi ſe multis prælijs & bellis oſtendiſſent indignum fore, deſertâ corruptâque victoriæ ſpe, de reditu cogitare, ac tantum flagitij committere, quo tam ſibi duci ipſorum, quam univerſo exercitui ac Germanico nomini, æternæ ignominiæ infamiæque dedecus inureretur. Sed quum nullis hortamentis, nullis artibus permoverentur; jamque Vallones ſublatis ſignis injuſſu ſuo

- *Iſthuanſ. Hiſtor.*

1604. abitum pararent, fremens ac gemens, fortunamque incuſans, quæ incomparabilis gloriæ victoriam, fœda militum conſternatione & contumaciâ ſibi è manibus eripuiſſet; quamquam ipſe jus imperij haberet, manus tamen neceſſitati dedit, & ſigna canere ad profectionem juſſit, adeoque ante exortum ſolis una cum tormentis & impedimentis, Levociam verſus iter direxit: atque ibi per aliquot dies ſubſtitit, expectabundus, an milites ſpe aliqua exolvendi emeriti ſtipendij delinitus in officio continere poſſet.

Baſta militum ſeditione compulſus Levociam verſus iter ſuſcepit.

Baſtâ in hunc modum diſcedere coacto, Boſcajus, confluentibus quotidie ad eum prædæ aviditate militibus, quibus maxima & inaudita peccandi impunitas & licentia erat, reſumpto animo, non Tocajum duntaxat, ſed & Sacmarium obſidione cingendum deliberavit, ac emiſſis diverſiſſimas in partes Haidonibus, veluti crabronum examinibus, uno eodemque tempore varias arces, quæ adhuc Cæſari parebant, ad defectionem ſolicitare, ac loca negligentius cuſtodita in poteſtatem redigere cepit. Miſſo igitur cum duobus millibus Haidonum Franciſco Redeio, Corponam primum occupavit, quæ ei metu coacta portas aperuit; Situiani & Chabragiani, ubi tormenta ij, qui Hatuano profugerant, reliquiſſe dicebantur, ſponte ſe dedidere, & Joannes Verebelius abſque cunctatione Vaciam tradidit, ſed loco manere permiſſus fuit. Filecum autem Thomas Boſniacus, qui ad ejus factionem tranſierat, ab Honorio Tanhuſero, & Hieronymio Atconato Sileſio cuſtoditum, cum duobus millibus Haidonum, ac Janicerorum cohorte, & agreſti, quæ circum habitabat plebe, tam arcta obſidione circumdedit ut exire aut egredi nemo poſſet. Trincinium vero, quod a XL. Germanis militibus, è cohorte Hoffquirchiana delectis pigre admodum cuſtodiebatur, civitate ſe dedente, ab Joanne Silaſio, & Stephano Carolio, ac quodam Rutheno Beliſtecio (is poſtea furti convictus in furca pependit) obſeſſum fuit. Levam oppidum à Colonicio uxoris Sophiæ Pereniæ, quam duxerat, jure poſſeſſum, Redeiani Haidones, injectis de nocte facibus, totum combuſſere, arce intacta relicta, quod ea ab ipſo Colonicio defenderetur. Saduarani LX. milites Germani, qui præſidio impoſiti erant, ad primum Haidonum conſpectum fœdo pavore perculſi ſimiliter dediderunt, quam contempto hoſte facile retinere potuiſſent, quum tantæ firmitatis ac munitionis eſſet, ut à Suendio olim totis viribus obſeſſa ac diu oppugnata non niſi deditione capi potuerit. Zolienſis quoque arx, & oppidum muro cinctum, cui Lucas Fefferius præerat, à paucis Haidonibus levi obſidione premebatur, ut quemadmodum alia loca quælibet, ita hanc quoque omnibus præcluſis aditibus, ne quid alimenti importari poſſet, fame & rerum inopia adactam ad deditionis neceſſitates compellere poſſent. Eodem tempore arx quoque Viglesia, quæ olim procerum Raſcanorum fuerat, obſidionem tolerabat: cui Chriſtophorus Rappachius Semnicienſis Cameræ Metallicæ præfectus, cum uxore & liberis erat incluſus; Hanc ab Haidonibus bis terve oppugnatam, ille cum paucis ſuorum, cæſis haidonum amplius CC. fortiter & impigre conſervavit. Impari tamen virtute fideque Balthaſar Covacius, qui Palanco & Dregelin præerat, ac ij, qui Nogradi, Bujaci, & alijs arcibus erant, ad hoſtes defecerunt. 1604.

Diſcedente Baſta Haidones varias arces in ac deditione invadunt.

Quum inter hæc Boſcajus Caſſoviæ moraretur, ac Baſtam diſceſſiſſe cognoviſſet, Nicolaum Senniejum, & Blaſium Lippajum cum valida Haidonum manu Eperieſſum miſit, qui primum verbis tentarent, an cives adduci ad aliquas deditionis conditiones poſſent; deinde ſi id non procederet, etiam vim adhibere conarentur; igitur cum ad eorum clamorem, quo urbem ſibi tradi poſtulabant, ac nomine Boſcaij incolumitatem pollicebantur, nihil reſponderent, admovere mœnibus ſcalas, ac ſuos ad ſcandendum incitare ceperunt. Verum à Germanis militibus, eorumque duce Georgio Emerico Pucbainio, quos Baſta in præſidio urbis reliquerat, rejecti, ac glandibus & tormentis vulnerati re infecta Caſſoviam, unde venerant, redierunt. Poſtea Boſcajus, diſceſſu Baſtæ magno metu liberatus, ad Serencium ire decrevit, ut ibi Comitia factionis ſuæ hominibus, quos jam ad ingentem numerum, partim vi & metu, partim odio Germanorum excreviſſe videbat, publicaret. Sed prius quam eo proficiſceretur, Blaſium Lippajum, ſive ut in ejus opibus, quas ingentes urbis Caſſoviæ ac nobilitatis direptione congeſſiſſe fama erat, potiretur, ſive ſtolida quadam ejus temeritate offenſus, qua rerum & conſiliorum ejus rationibus licentius quam par erat ſeſe immiſceret, eumque ab ſe potiſſimum ad tantum regij honoris & amplitudinis faſtigium evectum eſſe, nec ſe inſcio inconſultoque, honores & magiſtratus cuiquam conferri debere dictitaret, è medio tollendum conſtituit. Dedit igitur ejus rei conficiendæ negotium Michaeli Catajo, Nicolao Senniejo, & Alberto Magno. Qui illum ad cœnam invitatum, in hoſpitio Cataij, dum per anguſtum quendam & tenebricoſum locum in proximum cubiculum tranſiret, adactis in pectus & ventrem pugionibus, contrucidarunt, & cadaver ſervis ejus ad ſepulturam tradiderunt. Fuit Lippæ ex ignobili ac ſordido hominum genere, quos Cinganos vocant, ortus; multis latrocinijs, perjurijs, furtis, proditionibus infamis, ideoque eo vitæ exitu non prorſus indignus, ſi ab alio, quam Boſcajo cæſus eſſet, cui ultima proditione & pugna Adoriana non inutilem, quamquam infamem operam impendiſſet. Uxor ejus, exuta ſpolijs per ſævitiam mariti congeſtis, ac catenis aureis, quibus collum impudenter ac indignè onerare ſolebat, ad priſtinam inopis & ſervilis vitæ conditionem redire coacta eſt: illeque peracta cæde poſtea ſubjiciebatur crimini, ac perfidiæ, quod occulta cum Baſta & Germanis conſilia habuiſſet, quibus Caſſoviam eis tradere voluiſſet.

Eperieſſum vane conatu à Boſcajanis tentatur.

Blaſius Lippajus à Boſcaij adminiſtris, ſumma perfidia trucidatur.

Interea quum Comitia, quæ Cæſar ad initium hujus anni promulgaverat, his pernicioſis motibus interturbata ſolutaque eſſent, ij, qui è Senatorum numero convenerant, communicato inter ſe conſilio, Viennam profecti, Matthiam principem orarunt, ut quamquam ipſi ſicuti nihil magnopere timendi, ita nihil contemnendi auctores eſſe vellent; tamen miſſis ad Boſcajum legatis experiretur, quibus modis extinguendo ei igni obviam iri poſſet; & an ille

oblata

1605. oblata aliqua ſpe pacis ſanari poſſe videretur. Sed quum princeps nihil ſe ea in re à Cæſare documenti accepiſſe reſpondiſſet, neque tamen prohiberet, quin Senatores, ſi ita ipſis videretur, aliquos ex ſuo ordine ad eum ablegarent, abſque mora miſſi fuere Demetrius Napradius Epiſcopus Veſprimienſis, & Sigiſmundus Forgacius, qui eam provinciam promptis animis obière; rati ſe pro vetere amicitia, quæ ipſis cum Boſcajo interceſſiſſet, illum ad amplectendam concordiam haud ægre adducturos. Sed longe aliam in eo mentem rebus ex animi ſententia ſuccedentibus, alios ſpiritus elatiores, quam putarant, repererunt. Nam quum primo ad Baſtam, qui nondum ſe Eperieſſo, ut ex hibernis moverat, veniſſent, illumque de ſuo adventu certiorem reddidiſſent, ægre admodum eos in ſui præſentiam admiſit: & cum tandem ſerius admiſiſſet, poſtquam non Cæſaris, nec principis, ſed privato Senatus nomine acturos veniſſe cognoviſſet, rebus infectis, remiſit, atque ij non ea qua profecti erant, via ob metum Haidonum vias obſidentium, ſed per fines Poloniæ redierunt.

Legati ad Boſcajum miſſi, rebus infectis redeunt.

Poſt ſublatum è medio Lippajum, ac dimiſſos legatos, Boſcajus ad ultimos menſis Martij dies Serencium cum veniſſet, comitia ad XVII. diem Aprilis, ijs, qui ejus factioni adhæſerant, per literas publicavit; quarum hæc erat ſententia: Equidem ſcire vos minimè du-
,,bito, quantam ſuperioribus annis jacturam
,,communis libertatis, quantas calamitates mi-
,,ſerum & afflictum hoc Ungariæ regnum, pa-
,,tria noſtra dulciſſima, ab exteris nationibus
,,Germaniſque imprimis paſſum fuerit; &
,,quantum non nobiſmetipſis duntaxat, ſed
,,bonis fortuniſque noſtris indies periculi ab
,,iiſdem impenderit, adeo ut præter graviſſi-
,,mas injurias, rerumque noſtrarum direptio-
,,nes, injuſtiſſime illatas, neque conſcientijs
,,noſtris, quæ ſoli Deo omnipotenti ſubjectæ &
,,cognitæ eſſe debent, quietam & tranquillam
,,conſiſtendi facultatem habuerimus. Cujus o-
,,neris graviſſimo pondere gravata nobilitas,
,,proximis Comitijs Poſonij habitis, coram ju-
,,dicibus ordinarijs, veluti præviſis futuris, quæ
,,hinc oriri poſſent malis mentem ſuam de-
,,clarare non prætermiſit, ſe in religione, quam
,,hactenus publicè privatimque profeſſa eſſet,
,,ea animi & conſcientiæ firmitate permanſu-
,,ram, ut ſi turbari a quopiam cepiſſet, ſe omni-
,,bus, quibus poſſet, modis ad defenſionem pa-
,,ratum fore clare teſtaretur. Quæ tametſi haud
,,obſcura voluntatis declaratio, juſto & æquo
,,conſentanea, merito apud omnes valere vim-
,,que obtinere debuiſſet; tantum tamen abſuit,
,,ut quicquam ea profeciſſe videretur, ut præte-
,,rea Cæſar, capta illinc occaſione, contra leges
,,& jura patriæ noſtræ, propria auctoritate, in-
,,ſcijs ordinibus regni, ſub finem actorum co-
,,mitialium, legem, ſi Dijs placet, apponi & ad-
,,ſcribi juſſerit intolerabilem, nec unquam à
,,liberis hominibus admittendam; qua ſtante
,,ac ſtabilita nobis certa ſalutis & vitæ perni-
,,cies & clades, ac non dubia mors in horas
,,expectanda eſſet. Quod id ipſum ex ijs quo-
,,que Barbiani Cæſariani Caſſoviæ præfecti re-
,,ſponſis, quæ ille nuntijs veſtris, quos è con-
,,ventu veſtro Galſeciano ſemel atque iterum

Boſcajus Serencium comitia factioſis ſuis indicit.

Religio obtentui eſt. Ejuſque palliis ſcelera ſua obvelare connititur.

ad eum tuendæ religionis cauſa miſeratis, in-"
telligere potuiſtis: ei nimirum à Cæſare injun-"
ctum eſſe, ut noſtræ libertatis ac religionis ex-"
terminandæ ſtudium etiam cum noſtro exci-"
dio, ac ſanguinis noſtri profuſione curæ eſſe"
deberet. Quam quidem crudelis ſententiæ"
acerbitatem in me primo omnium exequi"
idem ipſe Barbianus ſummis viribus contendit"
cum promoto exercitu Cæſareo, prolatiſ-"
que tormentis unam alteramque arcium mea-"
rum partim intercepit, partim valida obſidio-"
ne cingere non dubitavit. Qua inſigni injuria,"
ac extremæ neceſſitatis vi compulſus, ut ſa-"
luti vitæque conſulerem meæ, ijs, quibus ſe-"
cundum Dei immortalis opem fieri potuit, ra-"
tionibus modiſque me defendi. Quo quidem"
in conatu cæptiſque meis, quales divino nu-"
mine opitulante progreſſus fecerim, & quan-"
tum juſtam cauſam propitia fortuna juverit,"
neminem veſtrum latere arbitror. Tametſi"
autem credibile ſane eſt, vos in his turbis &"
diſſenſionibus tam à Germanis militibus,"
quam Haidonibus natura rapto vivere aſſue-"
tis, ſatis injuriarum & detrimenti cæpiſſe, in"
dieſque capere, ea tamen omnia libertatis &"
ſalutis cauſa, donec meliora illuceſcant tem-"
pora, patienter ferenda eſſe, & ut ea ſenſim à"
cervicibus noſtris amoveantur, vos omni ope"
niti deceat, meminiſſe vos oportet. Itaque quo"
magis meliuſque adverſus hujuſmodi tempe-"
ſtates protecti eſſe queamus, & cum alijs Un-"
garici nominis fratribus amiciſque noſtris"
conjungere animos vireſque poſſimus, labo"
randum eſt, ut ijs de rebus conſilia capturi in"
unum locum conveniamus, quibus libertatis"
ac religionis noſtræ hoſtibus reſiſtendum ſit,"
& quibus patria noſtra & reſpub. priſtino ſta"
tui reſtituta, ejectis exteris, exoptata quiete &"
tranquillitate frui poſſit. Nam alia omnia, quæ"
huc non pertinent, hoc quidem tempore præ-"
tereunda, inque aliam occaſionem differenda"
exiſtimo. Hortor igitur vos & moneo, ut ad"
XVII. diem Aprilis Serencium conveniatis,"
ibique unanimi conſenſu ea quæ ad conſer-"
vandam dulciſſimæ patriæ noſtræ ſalutem,"
quam accommodiſſima erunt, ſecundum Dei"
omnipotentis opem decernatis. Qui vero ſa-"
lubribus hiſce monitis, præceptiſque noſtris"
aures præbere noluerint, ſeque alienos à com-"
muni bono per abſentiam ſuam oſtenderint,"
in eos & eorum fortunas facultateſque quid"
ſtatuendum ſit, de eo poſtquam convenerì-"
mus, mihi una vobiſcum curæ erit. Valete."

Ad hæc comitia cum frequentes conveniſſent, principatus Boſcajo ab omnibus confirmatus eſt, & religionis profeſſio libera cuilibet conceſſa; ſic tamen ne quæ præter Catholicam, Lutheranam, & Calvinianam (hæc ibi Helvetica novo nomine vocata eſt) admitteretur. Copiarum, & regni, ac exercitus præfectura Valentino Homonniano; prætoriani vero militis cura Georg. Secio commiſſa; ac deliberatum, quo apparatu, quanto militum numero, quam celebri comitatu iter ejus ad capeſſendam Tranſſilvaniæ poſſeſſionem institueretur. Quibus peractis, illinc in Tranſſilvaniam perrexit, & præſtito Claudiopoli mutuo cum provincialibus juramento, princeps eſt ſalutatus, ac id ipſum à Chauſio, nomine Turcarum principis,

Decreta in hiſce comitiis edita.

tra-

1605. *Magni inſignia à Chauſio ei oblata ſunt.*

tradita cum clava, enſe, & vexillo, protinus confirmatum. ſolo Georgio Thrace, uno è Michaëlis Tranſalpini præfectis in arce Gialuina, imperium ejus detrectante; ac in partibus Cæſaris conſtanter perſeverante; qui poſtea in eadem arce, poſt diuturnam obſidionem, fame, ſiti, & cibariorum inopia ad deditionem compulſus, ac præter datam fidem captus fuit. Eum tamen à Boſcajo è medio clam tolli juſſum, Racocius provinciæ præfectus ſumma pietate conſervavit. Panctatio Semiejo & Balthaſari Corniſio, qui ſub initium belli, & poſt adverſam Adorianam pugnam provincia excluſi, ad Cæſarem confugerant, exilium ratum eſſe juſſit. Inde ad oppidum Megieſſium profectus eſt, ibique Siculis & Saxonibus pecunia imperata aliquamdiu ſubſtitit, quo in loco Stephanus Chaquius, qui multas cum eo ſimultates & inimicitias exercuerat, ſeque regno affectando antea corrivalem & æmulum præſtiterat, in gravem morbum incidit, ac paucis poſt diebus extinctus eſt; rumore haud ſane irrito eum veneno clam ab illo ſubminiſtrato interiiſſe, quòd vir firma valetudine & florenti ætate validus, niſi vis adhibita eſſet, longe ulterius vitam producere potuiſſe crederetur. Nec diu poſtea in provincia commoratus, quod res Ungaricæ ejus reditum flagitare viderentur, commendata Sigiſmundo Racocio provincia, qui ſuo interim nomine eam gubernaret, donec pacatis in Ungaria rebus reverteretur; brevi illinc Caſſoviam reverſus eſt.

Steph. Chaquius obit.

Reſtabat in partibus Cæſaris Stephanus Bathorius, qui Judicatum Curiæ, uti appellant, primam poſt Palatinatum dignitatem obtinebat, in arce ſua Echedia, in inſula lacus cujuſdam, munitiſſimo loco ſita. Sed etiam is, præter omnium opinionem, ſive aſſiduis bellorum incommodis fractus, ſive Germanorum odio, & ulciſcendis eorum injuriis, quas intolerabiles ab iis ſibi illatas querebatur, ſeu religionis Calvinianæ aſſerendæ ſtudio, cui erat addictiſſimus ad Boſcajum deſcivit. Quamquam autem à Michaele Bajo, familiare ſuo, ne à Cæſare deficeret, multis rationibus confirmaretur, cujus avum Ferdinandum, Stephanus Bathorius, ipſius avunculus, qui tunc Palatinus erat, ad capeſſendum Ungariæ regnum omni ope atque armis juviſſet; neque fas eſſe eum à veſtigiis & virtute majorum levibus de cauſis exorbitare, identidem inculcaret; ipſe tamen in ſententia perſtitit, & ſigillum, quo duplici in jure dicundo utebatur, per Michaëlem Ancieiterium, Germanicæ originis famulum ſuum, Baio, ut ad Cæſarem perferendum curaret, miſit. Is verò ne ab Haidonibus Auſtriam & Moraviam hoſtiliter infeſtantibus circumveniretur, arcem Deveniam deſerere non auſus, ad Martinum Petejum Jaurienſem Epiſcopum, ac tunc proregià dignitate fungentem pertulit, à quo ad Matthiam principem miſſum fuit. Sic vir ille, alias nobiliſſimæ & antiquiſſimæ ſtirpis, paulo ante obitum rebus novandis animum applicuit; ac quod ſæpe in ore habebat, honeſtum vitæ uſque ad funera curſum ſervare non potuit; tantum in animis hominum inſatiabilis injuriarum ultio, ac vindictæ cupiditas poteſt. Nec multo poſt, ultimus illuſtris & antiquæ familiæ hæres, nulla relicta ſobole, annum agens ætatis LV. extinctus eſt.

Steph. Batho. Boſcaio ſe jungit.

Pauloque poſt obit, nulla relicta ſobole.

Diſcedens è Tranſſilvania Boſcajus Veſirio, qui Belgradi hibernaverat, & adhuc ibi hærebat, per legatos & literas ſignificavit, ſe confectis ex animi ſententia in ea provincia rebus Caſſoviam rediturum, ac Budæ, ſive ubi ipſi videretur, de ſervandis ſub clientela & patrocinio Turcico, partis ab ſe eorum ope provinciis conſilia communicaturum. Miſit etiam legatos iiſdem de rebus Byzantium Stephanum Corlatum, & Georgium Quequedium, ac ſupra varia ingentis pretii munera, vexilla, quæ à Germanis prælio Adoriano fuſis obtinuerat, pueros item captivos Chriſtiani nominis Germanos elegantis formæ, recenti amictos purpura: quorum capitibus quatuor infulæ Phrygii pretioſique operis, qualibus Epiſcopi, dum ſacris operantur, uti ſolent, inuſitato more impoſitæ erant, munus ſane dari Turcis a Chriſtiano homine non ſolum indignum, ſed etiam impium & execrabile. Quequedio & Corlato Alys Budæ purpuratus Mehemetem cognomento Jazygem, legatum, ſeu uti ipſi vocant Quihajam ſuum, comitem adjunxit, qui eos Byzantium deduceret, ibique in expediendis negotiis eis auxilio foret, cui etiam Boſcaius CC. argenteos numos, qui Taleri appellantur, annuos conſtituit, è ſuo ærario perſolvendos.

Legati Boſcaii cum inſolitis muneribus Conſtantinopolim miſſi.

Cùm Caſſoviam veniſſet, arces eas, quas ab Haidonibus oppugnari cœptas eſſe ſupra diximus, Trincinium ac Zolium, deditione eorum, qui in præſidiis erant, in poteſtatem conceſſiſſe cognovit. Fileco quoque Tanhauſenus & Arconarus, aquæ inopia, (quod putei duo, qui in arce erant, longis æſtatis fervoribus exhauſti atque exſiccati eſſent) ac intolerandæ ſitis neceſſitate compulſi, poſt duos obſidionis menſes exceſſere. Trincinio potitus Boſcajus, Stephano Illieshazio, qui ut diximus, Vienna profugiens in Poloniam ſe receperat, ibique hactenus exilium fere biennio toleraverat, auctor fuit, ut rediret, eique ea, quæ amiſerat, oppida atque arces redditurum promiſit. Sed & Sacmarium, poſt quadrimeſtrem fere obſidionem, Joachimus Becquius, Hieronymi filius, fame & alimentorum inopia compulſus, perduellibus dedit, quum aliquot oppugnationes fortiter ſuſtinuiſſet; cui excedenti vis intentata etiam fuit, & ſclopeti exploſi, quorum glande virgo conjugis ejus germana ſoror trajecta interiiſſet, niſi à Nicolao Boſcajo, qui obſidioni præfuerat, ipſius Boſcaii propinquo, ſervatus eſſet, atque is, itinere per Poloniam facto, domum reverſus, pauciſſimis poſt diebus morbo extinctus eſt. Eodem tempore Huſtum quoque iiſdem commeatûs difficultatibus coactum deditionem fecit.

Trincinium, Zolium ac Filecum ab ejuſdem Haydonibus occupantur.

Steph. Illieshazius è Polonia revocatur.

Mox Sacmarium diu obſeſſum deditione capit.

Redeius interea cum quotidie caſtra ejus novis Haidonum ſupplementis augerentur, qui ſpe lucri & prædæ undique confluebant, Nitriam tumultuariis copiis obſidione circumvallavit, ac lentis tariſque ictibus duorum tormentorum mediocris magnitudinis verberare cœpit; ſimulque primo impetu oppidum inferius (inter hoc & aliud in colle ſitum Nitria fluvius labitur) injectis ignibus concremavit. Erat in arce Franciſcus Forgacius Epiſcopus, & cum eo præter ſuos milites, aliquot etiam nobiles viri è vicinia, qui ſui tuendi cauſa illuc confugerant; qui omnes arcem fortiter defendebant, ſæpeque Colonicum per literas & nuntios urgebant,

Caſi & Huſtum accedit.

Franc. Forgacius Nitriam ſuorum defectio.

1605. gebant, veniret auxilio obſeſſis, eoſque in anguſto poſitos liberaret, ſicuti & promiſiſſet ſæpius ſe facturum, & pro eo, quod gerebat officio etiam facere deberet: Redejanos non militiæ, non armis ſed latrocinio aſſuetos, ac ex fure & fæce agreſtium bubulcorum collectos poſſe haud magno labore ſuperari. Verum ille ſive ſuis, quos habebat Ungaris peditibus diffiſus (nam paulo ante CCC. ex ijs ſacramento adacti, & pecunia in ſtipendium accepta, fidem fallentes ad hoſtes transfugerant) ſive paucos, qui cum Germanis in fide perſtiterant, ſolvendæ obſidioni impares fore ratus, auxilio tamdiu venire diſtulit, donec nonnulli ex ijs, qui in arce erant, obſidionis & incommodorum belli pertæſi, neque ambigua perfidiâ agitati, eo ſcelerum inclinarunt, ut fidem mutarent, ad Redeiumque tranſirent, Epiſcopo quoque, qui reluctari pergeret, una eis tradito. Fuere ex ijs nonnulli conſiliorum conſcij, qui cuncta Epiſcopo referrent, diſſerendoque verbis & annitendo ſatius fore dicerent, eum neceſſitati parere & honeſtas deditionis conditiones minime aſpernari, quam renuendo importunæ inutiliſque conſtantiæ famam propriæ ſalutis ac vitæ diſcrimine ancupari: Igitur in hoc difficili rerum ſtatu conſuleret ſibi ipſi & ejus fidem ſecutis. Epiſcopus quamquam nihil virtute ſua, ac familia nobili, à qua originem ducebat, alienum aut indignum committere, & potius pro egregia ſua erga Cæſarem fide arcem ad extremum uſque ſpiritum tueri ſtatuiſſet; ne tamen in atrocius periculum, quam quod grave & inſperatum ingruiſſet, incideret, ſibique uno eodemque tempore, cum duplici hoſte dimicandum foret, incolumitatem cum Redejo pactus, arce exceſſit, & collegij ſacerdotes ſecum excedentes per currus, quos ex pacto hoſtes dederant, Jaurinum perduxit, indeque Viennam ſe contulit.

ne, hoſti relinquere cogitur.

Tentavit interim Colonicius Baſtæ ferre ſuppetias, à quo, ut id faceret identidem admonebatur. Et quum copias ex Germanis, & paucis, quos habere poterat ex Ungaris collegiſſet, Levociam uſque perrexit; Nec tamen quid operæ præſtitit, quam quod ex itinere arcem Muraniam, quam Haidones & ruſtici, incluſo in eam cum coniuge & liberis Jo. Jacobo Rottallerio, lente oppugnabant, obſidione liberavit, & quod Baſtæ ob militum conſternationem redeundum eſſet; ipſe quoque itinere per Civitates Montanas facto, Levam reverſus eſt. Interea Baſta non ſe amplius tumultuantes & ſtipendia poſcentes milites verbis ſedare poſſe animadvertens, ne ab illis dilabentibus ſolus relictus hoſti obiiceretur; pecunia vero ab ærario præfectis nulla uſpiam mitteretur, promoto ex hibernis Levociaque exercitu, via militari per Liptovianos & Turocianos facta, Baimociam, atque inde Galgocium pervenit; quod adhuc à Turzonibus in fide Cæſaris retinebatur. Nec diu ibi moratus, quod eius antecedentis veſtigiis ubique perduelles inſiſtendo, ac minutiores etiam pugnas nonnunquam miſcendo inſiſterent, nec ab iis circumveniri, aut Vago & Danubio intercludi vellet, retrocedendo ſemper & terga obvertendo Poſonium venit, cum amplius X. millibus militum. Cæteri enim partim variis in præliis cæſi aut capti, partim morbis extincti, partim etiam relictis

Baſta exercitus tumultuantis ſeditione coactus,

Poſonium venit.

ſignis hinc inde dilapſi erant. Quos tanta inutilium hominum per pagos ſuperioris Ungariæ vi & metu ad ſervitia militum ac caſtrenſia miniſteria coactorum turba, ac impedimentorum, jumentorumque multitudo ſequebatur, ut exercitus numerum ſuperaret: & equorum duntaxat ac maioris pecoris greges ibidem direpti & vi abacti ſupra XX. millium capitum eſſe cenſerentur. Baſtæ & exercitus adventu, quantum ſpes & animi conſternatorum metu civium levati videbantur, tanto maiori eis detrimento ceſſere: Nam præterquam quod ab hoſtibus tam ex Inſula Sallocoſia, quam Tirnavia frequenter uſque ad ſuburbia excurrentibus aſſidue infeſtabantur; tum vero Vallones, Thraces ac Germani milites, partim hortos ſuburbanos, partim vineas, quarum redditibus ipſi ſe ſuſtentare ſolebant, fructibus vel nondum ſatis maturis, inſatiabili ingluvie conſumptis pervaſtare non ceſſabant; & quod ſupererat, confractis ſæpibus, & maceriis diſtractis, equis & jumentis depaſcendum relinquebant; gementibus ſua damna nec ſine fletu aſpicientibus Civibus; & Baſta, ſi pro compeſcenda militum licentia adiretur, Parcendum eſſe inſolutis militibus reſpondente. 1605

Cæterum Redeius Nitriâ occupatâ inſolentiores ſumens ſpiritus, cum Civitates Montanas quas vocant, partim vi, partim deditione, & cæteris pactis ad ſuas partes traduxiſſet, à Boſcajo de rebus ab ſe proſperè geſtis certiore reddito ſupplementum copiarum poſtulavit: atque is Michaëlem Denghebegium cum MD. Haidonibus, ac Gregorium. Nemethium cum DCCC. ejuſdem generis equitibus in ſubſidium miſit: ipſeque cum his, & quos ipſe adduxerat, circumjectum agrum populari, & qui ei adhærere nollent, omni injuriarum & damnorum genere afficere, tectis ædificijſque nobilium ignes mjicere, ac hoſtilia quæque inferre cepit. Quarum rerum terrore permoti Tirvanienſes, eiuſque minis adacti, cum nullas, quibus fidere poſſent, copias haberent, nec ullium à præfectis Cæſaris auxilium ſperarent, quus incertum quiſnam torpor, ignaviæ & ſocordiæ haud abſimilis, aut metus & deſperatio ceperat, Redeio miſſi imperata facerēt, obſidionē certā & cædē denuncianti abſq; cunctatione portas aperuerunt, eo quidem maiore contumelia, quod Baſtæ è ſuperiori Ungaria nuper reverſenti eaſdem claudere non dubitaſſent, exulceratis nempe Civium animis, quod inter conſilia & tractatus intromittendorum agminum, horrea & ſuburbanæ eorum villæ a Vallonibus & aliis militibus inſigni cum Civitatis damno concremata fuiſſent. Quibus de cauſis Stanislaus Turzo eo tempore Sintaviæ commorans, Tirvaniaque & Nittia duobus locis, veluti indagine interclusus, ut ſubditis ſuis, ne ferro & igne vaſtarentur, conſuleret, deditione facta, ad eam factionem tranſiit. Eius exemplo Chriſtophorus quoque frater eius, quem Barbianum excepiſſe hoſpitio, ac cum eo in arce Scepuſiana obſidionem pertuliſſe narravimus, poſt multa accepta detrimenta, ad illum ſe Caſſoviam contulit; a quo ibi falſo dicterio perſtrictus eſt, ut eum, poſtquam longis & diuturnis imbribus madefactus eſſet, tandem penulam induiſſe diceret.

Tirnavia hoſti Redeio ſe dedit.

Staniſl. Turzo Boſcaij partibus ſe jungit, & frater ejuſdem Chriſtophorus.

Redeius Tirnaviæ ſubſtitit, impetata Civibus

1605. vibus pecunia, ac coccineo panno pretioſiore, quo ſibi & ſuis veſtes fierent; Denghelegium vero cum VIII. millibus Haidonum, ac M. circiter Turcis, ad populandam Moraviam, facto per montem, quem Album vocant, itinere miſit. Qui provinciam longe lateque populati, quum in Moravorum equeſtres copias, quas Wilhelmus Poppelius, & Hodiccius ductabant, non procul Sacolcia incidiſſent, acre cum eis certamen contraxerunt in quo utrinque plurimi cecidere; & in partibus Haidonum Gregorius Balogus juvenis, eiuſdem nominis protonotarii filius (ſic iudices regii tribunalis appellantur) qui ſe eis aggregaverat, interiit. Paulo etiam Quicindio Haidonum equeſtrium præfecto, qui deſerto nefarie Colonicio ad perduelles transfugerat, & crebris latrociniis multa detrimenta Cæſarianis intulerat, latus ſiniſtrum glande traiectum eſt, quo ex vulnere Tirnaviam delatus, magno dolore & cruciatu in manibus medicorum expiravit. Denghelegius nihilominus in reditu Sacolciam urbem in limine & finibus Moraviæ ſitam, dedentibus ſeſe civibus occupavit, & Stephano Horvato defendendam commiſit. Quam Moravi, velut ipſis attiguam, ab illo vi eiecto incenſam, & ſolis templis duobus illæſis, cætera combuſtam recepere, ſimul cum arce Berencia, & præſidio firmavere; quod illinc non niſi longo poſt finitum bellum tempore eductum eſt. Holicium vero defendente ſumma conſtantia Petro Revaio in fide Cæſaris permanſit.

Denghelegii excurſio in Moraviam

Turcæ & Haidones Moraviam ferro flammaque infeſtant.

Nec deſtitere deinceps quoque Denghelegius & alii perduellionis duces, & anteſignani, Turcis in ſocietatem adſcitis, populando crudeliter & urendo Moravis infeſti eſſe; ita ſævo atque impio exemplo, atque abuſo ut miſeros & innoxios Chriſtiani numinis agricolas, ac promiſcui ſexus imbellem turbam, nulla religionis, nulla Deorum immortalium cura tacti, Turcis æternis noſtris hoſtibus in diram ſervitutem abducendos præſenti pecunia pretioque divendere non dubitarent. Turcas vero, tametſi per ſe ad prædam proclives, Bectes purpuratus nuperè Temeſiana præfectura ad Budenſem translatus, eo ut frequentes ad infeſtandos & populandos Moravos excorrerent, incitare ſolebat: quod eſſet prædæ avidiſſimus, ac ſervorum & mancipiorum tam muliebris quam virilis ſexus inexplebilis, quos miris artibus comptos, maxime quos venuſtæ formæ ſpecies aut ingenii virtus commendaret, Byzantium principi aut amicis dono mittere erat ſolitus. Sed non diu nefario Mangonii quæſtu uti potuit: Nam quum adornata ad Boſcajum profectione, cum multo ac ſpecioſo XXVII. quadrigarum comitatu, ac nonnullis equitibus, regium in morem inſtructis, Caſſoviam ire cōſtituiſſet, in inſidias à Cæſarianis Comaronienſis præſidii militibus Ungaris, non pluribus XL. circa Hathuanum collocatis incidit, atque ab ijs interfectus fuit, dilapſis ad primum clamorem & impetum comitibus, ac pulcherrima locupletiſſimaque ejus & Comitum ſuppellectili direpta; ſed quæ à paucis tota aufferri nequiviſſet; & paulo poſt Alys, qui modo præeſt, Nicopolitano prætore, ut diximus patre genitus, ſuffectus fuit.

Inſigantes Bectaſo Budenſi, paulo poſt à noſtris interfecto.

Martinus Petejus

Paulo antequam Baſta, quamquam duobus prælijs victor non ſecus tamen ac ſi victus eſſet, Poſonium veniſſet, Martinus Petejus Epiſcopus Jaurienſis, qui proregiæ dignitatis locum obtinebat, Sabanam venit, ut tutiore loco ab hoſtibus foret, quos eo nequaquam perventuros putabat. Verum quum nec in ea arce, quæ debilibus & infirmis muris conſtabat, ſatis fidere poſſet, per ea à Franciſco Battianio in arce ſua Salonocia manſione, dum eo proficiſceretur, à militibus Cæſarianis Quermendii ſtipendia merentibus, quibus Marcus Pecquius Hieronymi filius, & ejus legatus Melchior Rattquius præerant, (ſed Pecquius auditis hiſce motibus ſe in Auſtriam receperat) pari cum Haidonibus perfidia agitatis, in itinere rebus omnibus ſpoliatus fuit: mirumque videri potuit eum impias ſceleratorum prædonum manus, quin cæderetur, evadere potuiſſe. Nec multo poſt hieme ſequuta, tutioribus vijs Viennam delatus, morbo articulari & annis gravis, vitam cum morte commutavit, ac a Ladislao Petejo fratre Poſonii tumulatus eſt. 1605.

Epiſcop. Jaurienſis ab Haidonibus ſpoliatus paulo poſt vita excedit.

Tocajum à Ruberto extrema omnia perpeſſo Boſcajo deditur.

Sub id tempus Tocaium, poſt exantlatos varios labores, ac ſitis, famis, & aliorum belli incommodorum neceſſitates, poſt unius anni aut amplius obſidionem, deditum eſt; quum Georgius Rubertus præfectus & milites, quotquot habebant equos abſumpſiſſent, nec poſtremo à felibus & canibus devorandis cogente media, abſtinuiſſent. Rubertum Caſſoviam profectum, Boſcaius conſtantiæ militaris nomine collaudatum, quo vellet, abire permiſit. Solum adhuc Varadinum à Cypriano Concinio, Cæſaris nomine ſervabatur; quo etiam Baptiſta Peczius pugna Adoriana captus ſeſe receperat; poſtquam Boſcajo pro libertate XX. talerorum perſolviſſet. Supra hæc omnia incommoda ardente ubique bello novus terror acceſſit, inſperata ad perduelles Inſulæ Sallocoſiæ defectione, qua tam Jaurini, quam Comaronii præſidijs haud ambiguum diſcrimen impendere videbatur, occupatis terreſtribus vijs, ac ſublata Danubii navigatione. Redejus enim cum aliquos ex ſuis in Inſulam miſiſſet, Marthiam & Albertum Somogios fratres, partim minis, partim promiſſis in ſuas partes traduxit: atque ij primum ad ejus factionem, ſpe prædæ & latrociniorum invitati tranſierunt: cæteroſque poſtea, ut tranſirent, coegerunt. At perduelles Tirnavià cum Turcis & Tartaris egreſſi, ſex millia numero, Benedicto Buchio duce, concrematis, ex itinere oppidis Sempcio, Bozinio, S. Georgij, Ceclesio, alijſque obvijs pagis, Poſonium irrupetunt. Ubi Germani equites & Thraces acerrimum cum eis certamen contraxerunt; quod cadentibus utrinque plurimis, ab hora diei quarta pomeridiana, ad undecimam noctis duravit. In eo Sava Temeſuarianus Thracum ductor, vir militaris, Baſtæque fidus, ideoque charus, ſagitta à Tartaris ictus, magno totius exercitus dolore occubuit. Poſtremo tamen rejecti hoſtes, Tirnaviam repetiverunt, Matthias quoque Somogius ex Inſula cum CCCC. militibus Georgio Maquio, ſuburbia Poſonienſia, qua ab extima urbis parte, verſus Reciam itur, irrumpi juſſit; incenſiſque eis, cum Germanis Baſtæ militibus acriter pugnatum eſt. Nec Baſta ignes extingui permiſit, quod eam ſuburbii partem, ipſe quoque, niſi id hoſtis prior feciſſet, concrematurus erat, ne inſidijs tendendis opportuna hoſti foret. Sed paulo poſt Vallones in eos immiſit, qui poſt acerrimum certamen Inſulanos fuſos

Inſula Sallocoſia ad Perduelles tranſit.

Hoſtes caſtra noſtra adorti pluribus occiſis, pedem referunt

1605

fuſos & fugatos ad Danubij ripam conſtrinxere, ac ad unum omnes trucidavere; ijs exceptis qui tranſnarare potuiſſent; quorum tamen plurimi in flumine perierunt, ita ut pauciſſimi evaderent, & ipſe quoque Maquius pugnans interficeretur. Nec ea ſuorum clade permotus Somogius in fines Auſtriæ, tranſito Danubio, irrupit, ac ferro & igne graſſatus, concremato Prinquellio, viciniſque Pagis, & mola illa frumentaria Laitæ flumini impoſita, quæ duodecim lapides molares totidem verſatilibus rotis volvebat, funditus exuſta, magnum etiam majoris minoriſque pecoris numerum abegit. Mox Ovarium agreſſus, ſuccenſo oppido, & Molendino è regione arcis ſtructo à Germanis ex arce erumpentibus magna virtute repulſus fuit, amiſſis haud paucis ſuorum multiſque vulneratis. Atque in hunc modum, occupata cis & ultra Danubium à perfidis hominibus majore regni parte, cum tot tantique terrores undique circumſtarent, nulla tamen à Cæſarianis præfectis uſpiam auxilia cuiquam adferebantur; eoque erat deventum, ut eorum nomen non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemptu etiam apud ſocios laborare videretur.

Somogius in Auſtriam ferro flammaque graſſatur.

Sub id tempus per eam inſulam, Gregorius Nemethius unus ex Haidonum ductoribus, cum DCCC. ſocijs & ala Tartarorum, Danubium ad Samariam & Raicam tranſivit, ac regiones Tranſdanubianas paribus incendiis & latrociniis ad defectionem ſolicitavit, primumque oram illam amæniſſimam Lacus Fertonis, oppidis inſtar urbium ampliſſimis conſpicuam, urendo & populando pervaſtavit, ac Chepregium uſque contendens ibi ſubſtitit. Thomam vero Horvatum Albam ad conciendos in auxilium Turcas ire iuſſit. Qui poſtquam cum paucis perduellibus ad arcem Vaſoniam, quæ in partibus Cæſaris erat, obſcura nocte acceſſiſſet, ſeque è Papenſi præſidio militem ſimulando, portas aperiri poſtulaſſet, quod captivos quoſdam Turcas duceret, & deceptis hoc aſtu cuſtodibus, intromiſſus arcem occupavit. Sed eadem, qua ipſe ceperat, fraude decimo poſt die à Milboſſo Thrace Papenſi centurione recuperata fuit. At Gregorius Nemethius cum in domo laxa & maxime ampla, quæ Chepregii nuptiis & tripudiis Nicolai Zriniani Comitis, filiam Franciſci Nadaſdii ducentis, nuper dicata erat, conſediſſet, nobilitatem vicinam eodem convenire iuſſit; mirumque memoratu eſt, quanta celeritate, & obedientia, cum perfidia haud vulgari coniuncta, quiſque ſe ad eum aggregare, ac dicto parere cepit; imprimiſque Thomas Nadaſdius, Melchior Ratquius, & Quermendiani milites, ac cum compluribus alijs Chriſtophorus Hagmaſſius, qui jam pridem capiendæ arcis Simegiæ inhians, hac publicæ ſeditionis occaſione ſe voti compotem fore arbitrabatur. Arx ea eſt Epiſcopi Veſprim. non procul Balatone Lacu, edito atque ab alijs ſeparato monte poſita, ideoque expugnatu haud facilis. Hanc eo tempore Lud. Vilaquius Epiſc. nuper Roma reverſus obtinebat, nec Nemethij adventus gnarus, nec de Hagmaſio quicquam fraudis aut criminis ſuſpectans. Cum itaque Valentinum Horvatum ab Hagmaſio miſſum, & quid facere vellet, edoctum, cum XVIII. equitibus in arcem incautius, quam ratio temporis poſtulabat intromiſiſſet, ſecuri per frontem impacta ab illo interfectus fuit, & incertum, an attonitis ad rem necopinatam famulis ejus, nec quicquam reſiſtentibus, aut certe occulta perfidia laborantibus momento temporis arx occupata eſt. Non longe ad templum Tyrlenſe aberat Nemethius, ac cognita Epiſcopi cæde confeſtim cum ſuis eo advolavit, arcemque ab Hagmaſio invito, qui eam ſibi retinere volebat, ademit, ſuoſque, qui cuſtodirent impoſuit, prædamque quam potuit omnem eo congeſſit; itumque demum eſt Sabariam, quæ à Franciſco Thurio metu perculſo ei abſque cunctatione dedita eſt. Poſtea Quermendiam Battianiæ ditionis arcem obſedit, ac cum diu oppugnando nihil profeciſſet, tandem Emericus Quisfaludius fame & alimentorum inopia coactus eam dedidit.

Nemethius regiones Tranſdanubianas incendiis & rapinis fert agitque.

Nadaſdius, Ratquius, Hagmaſſius, & alij ad Nemethiam deficiunt.

1605. Vilaquius epiſcopus, occiditur.

Sabaria & Kermendia, à Nemethis capiuntur.

Quibus incrementis auctus Georgium Perneſium Queſtelli præfectum ad Mehemetem purpuratum Niſſæ Thraciæ urbe repertum, pro petendis auxilijs miſit; qui abſque mora Sighetianis, Quinqueeccleſienſibus, Caniſianis, & Coppanianis Turcis dedit in mandatis, ut quocunque à Nemethio vocarentur, abſque cunctatione ire maturarent. Ille igitur ad trium millium equitum, & peditum numerum in caſtra receptis, ad Auſtriæ fines ac Stiriam crudeliſſimas excurſiones fecit, ac Quiſinaitonium, Fracnonem, & eam oram omnem, quæ inter Arrabonem, & Laitam flumina verſus Viennam & Novam urbem eſt, urendo & populando vaſtavit, abducto paſſim in ſervitutem ingenti populorum utriuſque ſexus numero, nullo Germanici aut Ungarici nominis diſcrimine, ac incredibili majoris minoriſque pecoris multitudine. Et quod fœdi res exempli eſt, quemadmodum ultra Danubium in Redeij caſtris factitatum diximus, ita hic quoque Chriſtiani nominis captivi Tartaris, & Turcis in perpetua mancipia venditi fuere; tantaque Haidonum feritas, & inhumana rabies fuit, ut multi propinquitate & ſanguine ſibi junctos divenderent: quodque execrabilius eſt, à multis fratres & ſorores, barbaris aurum ſolventibus, per auctionem non ſecus ac bruta animalia venum exponerentur. Sunt qui horrendam rem per ſe miraculo divinitus notatam addant, ex auro nempe à Tartaris cuipiam Haidoni Chriſtianos vendenti pueros numerato, cruorem manaſſe, quo impiæ manus & marſupia abominandi hominis macularentur. Inde cum nemo ex Cæſarianis obſtaret, Battianius, quantum viribus potuit, eorum excurſiones obſervando, ac nonnunquam carpendo & cædendo latrocinia compeſcuit; ac milites ejus quadam in pugna haud procul Sabarienſi agro pugnata, Joanne Selejo Nemethij legato & propinquo, ac Gregorio Baconi, qui è militibus Nadaſdianis ad perduelles tranſierat, interfectis capita amputaverant. Neque id tamen ſine detrimento Battianij evenit: Hoſtes enim cum eum acrioribus minis ad ſe allicere non potuiſſent, igne & ferro, omnibuſque maleficijs, in ejus oppida ac pagos acerbiſſime ſævierunt. Nec deerant equites Germani mille & quingenti, ac ſex peditum ſigna, qui Sopronium venerant, ducibus Adamo Trautmanſdorffio, ac Chriſtophoro Puchiainio, quin vicinam regionem tuerentur. Adverſus quos Nemethius ira atque odio exacerbatus exercitum mittere conſtituit: Sed quum tormentis currulibus careret, miſſo ad

Qui Turcis auxilio accitis Auſtria fines Stiriam graviſſime, excurſione facta, afflixit.

Abducta & Turcis in miſerandam ſervitutem divendita hominum copia ingenti.

Miraculum inſigne.

Battianus pro virili eorum excurſiones reprimit

1605.

Eliſabetham Bathoriam Franciſci Nadaſdij viduam, internuntio Franciſco Dersffio, ab ea, ut duo aut tria tormenta cum rebus neceſſarijs mutuo daret, poſtulavit; Sed illa ſeſe hoſtibus Cæſaris arma ſubminiſtraturam, quibus fideles ejus ſubditi exagitentur, aperte denegavit.

Rebelles à Sopronij obſidione magno cum damno repulſi ſunt.

Nihilo tamen minus Hagmaſium id muneris ſibi depoſcentem, & cives poſſe ad defectionem flecti exiſtimantem, cum Turcis & Tartaris, ac majori copiarum parte Sopronium miſit, ac urbs acerrimo in ſuburbanum oppidum facto impetu tentata eſt. Sed ab Gergnanis obviam urbe egreſſis, magna virtute io fugam acti ſunt; Cæſaque ex rebellium numero amplius duo M. quos fugientes Germani uſque ad Quereſturium ſemper urgendo & cædendo perſequuti ſunt. Ubi quum equus Hagmaſij curſu & labore fatigatus in humum procidiſſet, parum abfuit, quin caperetur; Sed Turcæ quidam globo opportune celeriterque facto, donec equum conſcenderet, eum protexere. Nec Nemethius irrito hujus conatus exitu, ac clade ſuorum territus, Sopronioque mirum in modum iratus, abletis è Quermendiana arce tribus tormentis mediocribus, totis viribus urbem oppugnare conſtituit. Verum quum ſuburbia funditus exuſſiſſet, nec interiorem urbis partem aggredi auſus eſſet, quod Germani milites & Cives armati excurrendo, & magnam in Haidonibus cædem edendo, ſe & urbem egregie defenderent, deſiſtere incepto coactus eſt; eoque celerius tormentis reductis retro unde venerat, exercitum reduxit, quod Baſtam cum expeditionibus ſexies mille equitibus mature obſeſſis auxilio venire cognoviſſet.

Nemethius iterum vires ad populandam Stiriam convertit.

Nec Auſtriam intactam relinquit.

Nemethius ſemel & iterum Sopronio rejectus, ad exercenda latrocinia & populationes animum advertit; miſſiſque bifariam prædatoribus, qui Tartaris Turciſque immiſti, ſumma in excurrendo celeritate utebantur partim in Auſtriæ fines, partim vero in Stiriam immiſit; atque hinc ultra Racoſpurgam, & regionem trans Arrabonem, ac Pinguam, & Lapincium flumina, Forſtenfeldum, Feldpechum, ac Lotombergum, illinc vero uſque ad Walterſtorffum & Hinpergum haud procul Vienna, quicquid hominum, quicquid pecoris fuit, abegere; loca vero quævis obvia inſatiabili rabie urendo & pervaſtando delevere, paucis Tartarorum à Coſacis, qui forte tunc Viennæ erant, & urbe in populantes barbaros excurrerant, interfectis. Ferunt Tartaros ex Hinpergo ed Loſtorffum uſque ad ſylvam rotundam amæno colli adjacentem, ductoribus & monſtrantibus ex fece Haidonum Ungaris, excurriſſe, ac pulcherrimam urbem Viennam, fama eis tantum hactenus auditam, & turrim excelſiſſimam ac elegantiſſimæ ſtructuræ, quæ in media urbe eſt, avidis oculis non ſine admiratione & ſtupore conſpexiſſe. In redeundo quoque nihil à populando & urendis oppidis, cumque in caſtra ventum eſſet, ab immani & efferato divendendorum Turcis mancipiorum exemplo temperatum eſt. Quo tempore quum Tartari & Haidones à populando revertentes, Sancto Gothardo appropinquare nuntiarentur, Tiſſenpachus, qui juſſu Ferdinandi Principis loco præerat, perterritus ſuffoſſo jam ante templi pulcherrimi, & ſumptuoſiſſimi fundamento, ſulphureum pulverem ſuppoſuit, eoque incenſo, totam Aquilonarem partem puncto temporis diſiecit, corruente toto ædificio, omnibus partibus elegantiſſimo, quod olim ab priſcis Ungariæ regibus conſtructum, hoc tandem ſervili impioque bello deletum ab degenere meticuloſoque homine eſt, nunquam fortaſſis reſtaurandum. Ipſe vero, qui locum facile tueri potuiſſet, quandoquidem Tartari & Haidones populabundi nihil apparatus ad expugnandum attulerant, in tutum profugit; dignus omnino, qui tam ſupiuæ ignaviæ, quam deleti celebris templi nomine in præaltam crucem ſublatus, ventis agitandus, & volucribus carpendus relinqueretur.

1605

S. Gerhardi templum igne ſubjecto conſumitur.

Interea cum Banffij Linduenſes ad eum defeciſſent, ac Ormoſdium quoque quod in provincia Stiria ſitum, ſolo Dravo interfluente ab Illyrici parte Sclavonia nunc dicta dirimitur, nocturna hoſtium excurſione direptum incenſumque eſſet; Nemethius eorum, veluti qui vicini eſſent, exemplo Joannem Draſcovitium Illyrici præfectum, quem Banum vocant, ac alios proceres, miſſis ad eorum nonnullos ipſius Boſcaij literis ejuſdem ſententiæ, multis verbis & ſermone hortari cepit, ne reſurgentem ipſorum ſtudio & opera Ungaricæ gentis libertatem negligerent; ſed ſuâ qua poſſent ope juvarent, conjunctiſque viribus & animis Germanorum jugum excutiendum ſuſciperent: ſe brevi propius venturum, imperata facientibus amicum, detrectantibus verò acerrimum hoſtem futurum. Ad ea nihil reſponſum eſt; Sed convocato Concilio Draſcovitius, quidnam faciendum ſalvâ Cæſaris gratiâ foret, decernendum propoſuit. Variabant procerum ſuffragie, partim magna ſumma pecuniæ contribuenda avertendum Nemethium exiſtimantium; partim Illieſhazium, qui magnâ iam apud Boſcajum gratiâ pollebat, petendum, ut auctor eſſe vellet revocandi à propoſito invadendæ Sclavoniæ Nemethij. Sed quum potiori parti neutrum placuiſſet, ne ille acceptâ pecuniâ nequaquam tamen delinitus, inſtructior ad nocendum redderetur; ab hoc vero homine ſuſpicaci & verſatili, ſuſque deque haberentur; & utraque re Cæſar offendi poſſet: poſtremo concordibus animis decretum, ut citerior Dravi ripa, qui eo tempore ob diuturnos æſtatis fervores vado pleriſque in locis tranſiri poterat, à Vinicenſi agro uſque ad Ludbregum, ſex plus minus milliarium longitudine cuſtodiretur, & caſtra per pagos & villas haud procul inter ſe diſſita eo ordine collocarentur, ut ſi neceſſitas poſtularet, in mutuum auxilium celeriter concurrere poſſent: atque in hunc modum Draſcovitio præſente & annitente, ab æſtate uſque ad Calendas Decembres, ac ingruentem hiemem vigilando & hoſtium adventum expectando in caſtris permanſere; qui tamen nequaquam auſi venire, alio vires converterunt.

Sclavon. Draſcovitij opera ab hoſtis incurſione immunis ſervatur

Interea ne hoſtibus ubi vellent, & quicquid cuique liberet, etiam licere poſſet, Sigiſmundus Trautmanſtorffius ſtipendiarijs militibus in Illyrico præfectus, communicato cum Draſcovitio conſilio, eos aggredi ſtatuit. Itaque ad XXIII diem Julij Draſcovitius, equitatu & dimidiâ peditum parte ſecum ducta (alteram enim voluit ad vada cuſtodienda relinquere) trajecit, ac quintis caſtris ad Sanctum Gothardum in caſtra Trautmanſtorffij pervenit, eo ſemque die M. quoque pedites à principe Ferdinando mer-

cede

1605 cede conducti eodem appulere. Itum eſt ſequenti die ad Chacaniam Battianij villam, ad Arrabonem flumen non niſi uno milliari à Quermendio ſitam, ubi Nemethius cum Turcis & Tartaris caſtra habere, & noſtrorum adventum, ad patrandæ nobilis alicujus pugnæ occaſionem, expectare dicebatur. Eo in loco Battianius & Zrinius juvenis cum ſuis equitum & peditum copijs exercitui ſeſe conjunxere, jamque Cæſariani ad X M. bellatorum numerum excreviſſe cenſebantur. Poſtero die inſtructis ordinibus in agrum Quermendianum proceſſum eſt, & Matthias Belavitius, qui nuper ad hoſtes transfugiens arci erat præpoſitus, noſtrorum adventum ſtrepitu tormentorum eis ſignificavit. Erat animus Trautmanſtorffio & Draſcovitio, nihil prorſus cunctari, ſed protinus hoſtes, qui inter Holloſium & Quermendium caſtra habebant, ſumma vi adoriri, quod & milites pugnæ deſiderio teneri haud ambiguè cernerent, & ipſi eum in finem, ut hoſtem diuturnâ impunitate inſolentem retunderent, & ad ſpem univerſæ victoriæ occaſionem quærerent, domo veniſſe meminiſſent. Sed ardenter & obnixe interceſſit Battianius, ſeque cum ijs, qui paulo ante ex vicinia ad perduelles tranſijſſent, occulta communicaſſe conſilia aſſeruit, qui ſpem ſibi certam dediſſent fore, ut æquis conditionibus pacem faciant, atque ab armis diſcedant: aut ſi id minus velle viderentur, ſe eodem tempore, quo Cæſariani impetum in eos facturi eſſent, acerrimam & pugnaciſſimam Turcarum & Tartarorum gentem converſis armis invaſuros: conſultius fore bellum hunc in modum finire, quam Chriſtianos in mutuam perniciem pertinacius decertare; cautoque & prudenti duci quam maxime convenire, ut citra ſuorum ſanguinem & cædem incruenta victoria potiatur.

Differente Battianio, duo ad eum ab hoſtibus internuntij venere, Ludovicus Polanius, & Alexander Holloſius, qui nomine Thomæ Nadaſdij referebant, Nemethium & Turcas, ac Tartaros poſtulare obſides, ut ſecurius de induciis ſanciendis diſceptari queat. Itaque datus fuit, contendente Battianiu, Stephanus Comornicus, iſque cum nuntijs ad hoſtes profectus eſt. Sed ij metu noſtrorum perculſi, nec manus conſerere audebant, & doloſe nuntios mittitando, colloquiumque expetendo, tempus extrahebant, ut decepto Battianio, impedimenta & currus, prædamque trans Arrabonem in tutiora loca præmitterent, eaque deinde ipſi, vitatâ pugnæ aleâ, uti evenit, fugiendo ſequerentur. Quod quum à ducibus noſtris, quamquam ſerius, animadverſum eſſet, progredi ſtatim juſſis paſſibus exercitum, ac poſtremo laxis habenis, & ſubditis calcaribus equitatum procurrere juſſerunt: atque adeo extento per patentes campos curſu, cum ad Hidvegum caſtellum, quod Polanianum vocatur, pontemque ibidem Arraboni impoſitum perventum eſſet, jam hoſtes, abducto ab Tartaris obſide Comornico, effuſa fuga in diverſas partes dilapſos eſſe cognovere. Nadaſdius qui cum globo Tartarorum ſpecie tractandæ pacis poſtremo loco erat relictus, poſtquam inſequentis ſumma celeritate equitatus pulverem inſtar fumi craſſioris in aëra ſublatum conſpexiſſet, præcipiti fugæ ſe commiſit, & nec quæſito ponte ab eminentis & præaltæ ripæ margine in Arrabonem inſilijt, &

Hoſtes manus cum noſtris conſerere haud unquam auſi diffugiunt.

ægre in tutum evaſit. Nemethius, cum Simega intercepta, non haberet quo confugeret, cum Turcis Sighetum ſe proripuit; Nadaſdius Egervariam, Hagmaſius Sengrotum, Tartari Coppanium repetivere. Multi ex Ungaris ad Camengiam edito in monte ſitam arcem profugerunt. Fugatis ultra Arrabonem diſſipatiſque hoſtibus, Quermendia, Sabaria, Cuſegum, & quæcunque loca à perduellibus capta erant, in Cæſaris poteſtatem facili negotio redierunt. Simega quoque arx munita, a Miloſſo Thrace centurione Papenſi, qui nuper Vaſoniam receperat, ſub id committendi prælij tempus iſthic forte cum ſuis militibus oberrante, quod cæſos ad internecionem hoſtes, Nemethium & Turcas, Tartaroſque fuſos & fugatos, ac debellatum eſſe multo aſſeverantius affirmaſſet, ijs, qui intus erant, extremo perfuſis metu, ac non obſcura perfidia agitatis, recuperata & poſtmodum Battianio tradita fuit. His rebus peractis, Draſcovitius nequid detrimenti ab hoſte inferri poſſet, relicto in caſtris inter Quermendiam, & Hidvegum Trautmanſtorffio, pridie Nonas ſextiles cum ſuis copiis reverſus eſt, ac cuſtodiendis Dravi ripis vadiſque, ut cæperat, incumbendum exiſtimavit.

1605. Hac hoſtium fuga, caſtella quædam à noſtris recuperantur.

Sub id tempus Matthias Somogius, qui inſulæ Sallocoſiæ, ut deficeret, auctor fuerat, opera & interventu Demetrij Napradi Epiſcopi Veſprimienſis, ac Friderici Meſpurgij legionis tribuni, necnon Leopoldi Pecquij, quæſtoris ærarij, ſed potiſſimum ſuaſu & conſilio Pauli Aranaſij, relictis rebellibus ad officium redijt; pecunia & fundo in Auſtria à principe Matthia donatus, ac ſtipendio ad D C. equites, cuſtodiendæ inſulæ auctus; opportuno id quidem tempore, quum ingruentibus Strigonio paulo poſt Turcis, ea in regione neque caſtra collocari, neque ſecundo Danubio quicquam rerum neceſſariarum devehi potuiſſe conſtaret. Dersffius quoque quum à principe ſupplex petijſſet, ut Bernardum Lebelnum, cubiculo ſuo præpoſitum, arciſque & oppidi Quiſmartoniani præfectum, ac Chriſtophorum Taiffalum ad ſe mitteret, apud quos ſe ea, quæ feciſſet, neceſſitate coactum feciſſe excuſaret, in gratiam receptus fuit.

Matthias Somogius, relictis rebellibus ad obſequium Cæſ. revertitur.

Dersffius quoque in gratiam recipitur.

Dum hæc in citerioribus Danubij regionibus, vario marte eventuque adminiſtrantur, ac Boſcajus in ſuperiori Pannonia dominatum affectando rebus novis ſtudere, cumque Turcarum ope ſtabilire contendit, Mehemetes, qui jam collegij purpuratorum, quos Veſirios vocant, princeps evaſerat, & à qua Strigonium ante annos decem Matthiæ principi deditum erat, hac procul dubio diſſidentium Ungarorum occaſione arreptâ, (quamquam in fœdere cum Boſcaio inito cautum foret, ne ulla arx, ullumve oppidum, quod ab Ungaris eo quidem tempore poſſideretur, obſideri aut expugnari poſſet) promotis Belgrado copijs, & multo expugnandarum urbium apparatu ſecum adducto, eum locum ad ultimos dies menſis ſextilis obſidione circumcinxit; Redejus vero jam antea Novam arcem ſemel irrito conatu tentatam, iterum ad diſtinendos uno eodemque tempore duplici curâ Cæſarianorum vires obſederat. Sed quum ſe ei obtinendæ imparem videret, à Boſcajo ſupplementum copiarum poſtulavit: Qui nihil cunctatus, Valentinum Homonnianum

Mehemetes Veſirius Strigonium obſidione cingit Redejus vero Novam Arcem

1605.

Comes iterata oppugnatione vexat.

num cum ſex millibus hominum eo ire juſſit. Præerat militibus Novæ arcis, Germanis quidem Gabriel Strainius, ex Auſtria nobili ortus genere; Ungaris vero Franciſcus Thurius Martini filius, Georgij clariſſimi ducis ex patruele nepos; Vallonibus vero Motta Gallus, viri militares & ſtrenui; Sed Strigonio poſt diſceſſum Althani, qui ſe præfectura abdicaverat, nemo certus, qui præeſſet magiſtratus erat; cura tamen ejus Vilhelmo Oetingenſi comiti è Suevia ſummo loco nato concredita fuerat, qui non ita pridem cum ſua legione munus tuendi loci ſuſceptum adminiſtrabat. Is ſive Ungaris pro veteri Germanorum more diffiſus (quæ res Ungaros perdidit) qui tamen hactenus fortem fidelemque operam navaverant, ſive conſultius futurum arbitratus, ſi ſolis cum legionarijs Germanis quamcunque ſortis aleam toleraret, Ungaros veteres præſidiarios, ſimul cum ſocijs navalibus, qui per Saicas ſtipendia merebant; antequam Turcæ advenirent, non ſatis utili conſilio exauctoravit; inter quos præcipui erant Stephanus Cutronus Althanij legatus, Martinus Contrarius Saicis ſeu Claſſi præfectus, ac Adamus Abſtemius compluresque alij. Qua intempeſtivæ ſuſpicionis contumeliâ adducti, quod ſe abſque cauſa tantâ notatos ignominiâ putarent. non ad Cæſariana præſidia aut arces, ſed ad caſtra Redeij tranſierunt.

Comes Oetingenſis Jaurine præfectus Hungaros præſidiarios dimittit.

Quibus offenſi non mediocriter ad caſtra Redeiana tranſeunt.

Turcæ eodem tempore tribus aggeribus conſtitutis, oppugnationem trifariam inſtituerunt, oppidum nempe Aquarium, ac arcem ſuperiorem, in qua templum eſt, ac munitionem, quæ in monte Sancti Thomæ extructa à Germanis defendebatur. Et quum hanc diu tormentis verberaſſent, ſexto tandem Idus Septembris, ad ruinas conſcendere conati, oppugnationem magno animorum viriumque ardore aggreſſi ſunt; Sed a Germanis pari contentione acerrime propugnantibus rejecti, cum magna ſuorum ſtrage pedem retulerunt, ita ut ſupra M. & D. ſocios tormentis & glandibus cæſos amiſiſſe dicerentur. Octavo poſt die illuceſcente, hoſtes redintegratis viribus, oppugnationem acrius quam antea repetivere polliciti ſuis purpuratis, ſe nequaquam niſi victores rediuros. Et Germani forte eo die nimium compotationi indulſerant, ut adhuc ſomni vinique pleni eſſent. Tametſi igitur hoſte conſcendente experrecti, quantum poſſent, ſeſe & arcem tuerentur, ad extremum tamen victi cæſique ad unum omnes ſunt, ac hoſtes non ſine magna ſuorum ſtrage locum obtinuerunt. Ex Germanis plus minus noningentos milites, hoſtium vero duplo majorem numerum perijſſe ſatis conſtat. Eâ captâ munitione, hoſtes ad Aquarium oppidum omnes vires converterunt, ac XXX. circiter tormentis ſine ceſſatione verberarunt. Sed quum multi Turcarum interirent, Mehemetes Veſirius quendam Chauſium ad Homonnianum ac Redeium miſit, ac quatuor millia peditum ab eis poſtulavit, nuncians, ſe neceſſitate coactum petere, quod Janiceri, quos ſecum Byzantio adducebat, ex itinere ad bellum, quod adverſus Perſas gereretur, revocati eſſent. Verum illi quoque ſuas neceſſitates & paucitatem copiarum cauſati, quantum modeſtius potuerunt ſeſe excuſarunt.

Munitionem S. Thomæ hoſtes expugnant.

Hungari in novam arcem impreſſione facta repelluntur.

Interea ipſi quoque novam arcem, jam ſatis quaſſatam oppugnare conſtituerunt, ac Haidones dato ſigno irruere per ruinas juſſerunt. Quod tametſi illi impigrè procurrendo exequi & conſcendere contendiſſent; à propugnantibus tamen Strainio, Thurioque & Germanis cum magna ſtrage rejecti ſunt: Motta ſuis laborantibus, ubi neceſſitas poſceret, ſedulo opem ferente, ac magiſtros tormentorum ad dirigendos in hoſtem ictus docente, ſtrenuamque operam ubique impendente. Cecidere ex Haidonibus amplius mille, vulnerati haud pauciores: & eadem in oppugnatione Cutronius & Abſtemius, ac Contrarius, quos Strigonio dimiſſos, & ejus contumeliæ impatientes ad caſtra perduellium profugiſſe diximus glandibus trajecti occubuere.

At Turcæ vallo, quod è materia ad muniendum Aquarium oppidum erectum erat, incenſo & concremato, Calendis Octobris, oppidum ipſum adorti, cum ingenti Germanorum clade ac internecione expugnarunt; eoſque in ſuperiorem arcem ſeſe recipere coegerunt; nec Turcæ, quin eos cedendo perſequerentur, contineri potuere, ſed tormentis eminus rejecti in oppidum redierunt. Eo acerrimo in certamine, ſupra mille milites Germanos crudeliter cæſos, iniquiore ſorte etiam Comes Oetingenſis præfectus cecidit, & ejus legatus Richanius, è vulnere, quod grave admodum acceperat, paulo poſt interijt; quæ res Germanorum animos mirum in modum conſternavit. Sequenti die cum Turcæ cuniculos agere cepiſſent, & vallum etiam ſuperioris arcis ſubjecto igne conflagraſſet, quo multi ex Germanis partim concremati, partim craſſiori fumo, præcluſo ſpiritu ſuffocati eſſent, deſperatâ arcis retinendæ ope, ad Dampierium, quem in locum Oetingenſis ab hoſte cæſi, conſenſu & ſuffragio militari ſufficerant, converſi, ut deditionem facere vellet, magno fremitu poſtulare ceperunt. Quod ille eis conſtanter denegavit, eoſque officij & ſacramenti, quod Cæſari & loco tuendo præſtitiſſent, admonuit; neve tantam incredibilis infamiæ & perfidiæ notam nomini Germanico inuſtam vellent, identidem ſerio ſevereque repetivit, exemplum abſe capere juſſit, qui nullo accepto ſtipendio, ad tuendum tam celebre totius regni propugnaculum, voluntariam militiam eſſet ſequutus, nec vitam pro eo profundere dubitaret.

Turcæ Aquarium oppidum vi capiunt.

Comes Oetingenſis occumbit.

Germani extreme pavore attoniti.

Cùm nihilominus pertinaci animo in ſententia perſiſterent, & major pars deſertis ſtationibus libellum conſcribendo, quo deditio urgeretur, nulla defendendæ arcis cura tangeretur; Turcæ vero interim in egerendis cuniculis & quatiendis mœnibus nequaquam ceſſarent, Dampierius conſilij inops, ſpeique incertus, libellum quidem iracunde mox diſcerpere, eoſque ut ſeditioſos, fideique immemores, neque veluti deſertores, militum nomine dignos appellare, ac ut reſipiſcerent, magnopere cohortari. Sed apud obſtinatos omnia fruſtra erant; ij ſiquidem magis aucta ſeditione illum captum cuſtodiæ tradiderunt; ac intromiſſo Ali Budenſi præfecto, agere de deditione & diſceſſu cum eo inceperunt. Qui ſumma recuperandi Strigonij cupidine flagrans, non ſolum liberum ijs, qui vellent, abitum ſe & Veſirium conceſſuros reſpondit; ſed etiam ſi qui permanere in loco & ſtipendia ibidem merere in animo haberent, ea uti ſtatis temporibus eis ſolverentur, curaturos pollicitus eſt. Cui conditioni milites ex Germanie

Dampetra comite custodia tradito,

Cum Turcis de deditione paciſcuntur.

1605. nis fere ducenti, fruſtra reluctante Dampierio, aſſenſere, ac quod nunquam antea acciderat, cum ſignis, tympanis, duce, manipularijs, ac eodem plane, quo Cæſari militaſſent, ordine ibi remanſere. Cæteri mille circiter una cum Dampieno cuſtodia emiſſo Comaronium verſus, ablatis ſecum ſarcinis, explicatiſque ſignis diſceſſere: comitantibus ad aliquot milliaria Turcis, ſauciosque & ægrotos per ſua navigia Comaronium deducentibus. Per hunc modum incertum ignaviane majori, an perfidia Germani militis, ac diſſenſione ſeditioſorum Ungariæ Civium, hoſtis Strigonio iterum potitus eſt, quum illud à Cæſarianis decennio integro poſſeſſum fuiſſet: ceſſitque magno honori & gloriæ Mehemeti Veſirio, quod quum ipſe eam urbem ante decem annos, fuſo à Mansfeldio Turcarum exercitu, ingreſſus, tandemque noſtrorum vi coactus dediſſet; ita poſt tantum diuturni temporis progreſſum ei contigiſſet, ut iterum per conditiones dedentium ſeſe Germanorum ipſe feliciter recuperaret. Cum Germani Comaronium perveniſſent, armis exuti, ac in vincula & carceres conditi, ac deinde ſimul cum Dampierio Poſonium miſſi ſunt. Ubi de alijs varia ſupplicia ſumpta fuere. Sed Dampierius, quod nullis ſtipendijs addictus eo iſſet, & ſemper deditionis conſilia improbaſſet militari judicio abſolutus eſt.

Baſta interea caſtra inter Jaurinum & Comaronium idoneo loco erat metatus; ſed quum ijs copijs imparem ſe duplici hoſti, nec quicquam, quod è repub. eſſet, niſi illæ augerentur, ſe tentare aut efficere poſſe prædicaret, ac rebelles Ungari barbarorum animos vireſque ad infeſtandam & perdendam patriam aſſidue exacuerent, juvarentque; tam Strigonium quam Novam arcem hoſtibus capienda reliquit. Nam Mehemetes Veſirius, capto Strigonio, mox ſua caſtra Homonianis & Redeianis caſtris conjunxit, ac tormenta quibus Strigonium oppugnaverat, ſecum eo attrahenda curavit: ac Boſcajanos Haidones, tormentorumque magiſtros aggeribus ejecit, ipſeque ſuis tormentis arcem conquaſſari juſſit. Et brevi ij, qui intus erant, ad ſummam rerum omnium, imprimiſque eduliorum inopiam devenere; ut equos etiam omnes, quos habebant, conſumere cogerentur, & illis deficientibus multi inediâ interirent; poſtremo pulveris etiam tormentarij ſumma penuria laborarent. Quibus difficultatibus cum aliud nihil reſtaret, ad deditionis conditiones erat deſcendendum Sed cùm à duplici hoſte eſſent circumventi atque obſeſſi, certum erat atque perſpicuum, ſi ea offerretur, Turcas, qui numero & viribus ſuperiores erant, ac ſuis tormentis rem gerebant, arcem, rejecto Homonniano & Ungaris ſibi ipſis occupaturos. Itaque Illieshazius, qui jam è Polonia ad Boſcajum reverſus, arcibus & bonis ſuis recuperatis, primum apud eum dignitatis & gratiæ locum obtinebat, ita ut omnibus in rebus ejus conſilio uteretur, & qui ijs diebus Timaviam, atque inde in caſtra venerat, communicatis cum Homonniano & Redejo conſilijs, Matthiæ principi perſcripſit, conſultius fore, ſi arx tanti momenti, quæ jam nullo modo retineri poſſet, Ungaris potius traderetur, eam poſtea reddituris, quam barbaris, qui quum loca quæpiam cepiſſent, deductis in ea quibuſdam veluti colonijs, ac nido compoſito, æternam eorum poſſeſſionem ſibi vendicare conſuevitſſent. Qua de re, ſi Octavianus Caprianus, Stabuli principis magiſter, in communi aliquo loco colloquuturus ad ſe mitteretur, plura perſſum eſſet nuntiaturus. Cum res neceſſariam celeritatem requireret, Caprianus juſſu principis Bozynium profectus eſt; venitque eo Illieshazius: ibique poſt mutuam colloquutionem, literas ſuo nomine dedit, in quibus ſtrictiſſimo jurejurando promittebat, ſi arx ſibi dedita, nunc ea via, quæ ſola ſupererat, conſervari poſſet, confecto bello, quandocunque Matthias princeps juberet, eam abſque tergiverſatione redditurus eſſet. Principi inter duo extrema, quæ inſtabant pericula, id minus malum viſum; quamquam Baſtæ & nonnullis parum differre videbatur, barbaris ne an Haidonibus traderetur. Igitur Strainio & propugnatoribus alijs juſſum eſt, ut excluſis à tractatione deditionis Turcis, arcem Homonniano dederent, & Redejo; ipſi vero impetrata diſcedendi ſecuritate eâ excedere maturarent. Quod brevi poſtea in eum modum effectum eſt: & Turcæ id ſubodorati, eamque ſibi præreptam prædam haud ſatis æquo animo ferentes, non ſine convicijs in Ungaros jactis, Strigonium redierunt. *Nova arx Illieshazij conſilio Hungaris deditur.* 1605

Sub id tempus Boſcajus Michaelem Catajum ad Poloniæ regem Sigiſmundum, ejuſque Cancellarium Joannem Samoiſcium miſit: Qui quum Cracoviam veniſſet, orationem habuit, qua Boſcaium vindicandæ libertatis patriæ ac religionis ergo arma adverſus Cæſarem ſumpſiſſe diſſerebat, deponenda, ſimul ac Cæſar eas reſtituiſſet: petebatque ne rex quicquam vicinitate belli permoveretur, quod ille nihil hoſtile adverſus eum, regnumque Poloniæ inferri eſſet paſſurus; viciſſim ne ipſe Cæſari in hoc tumultu opis aut auxilij quid ferendum exiſtimaret: ac Tartaris, qui venturi in Ungariam per Podoliæ fines eſſent tranſitum permitteret, hortabatur. Ingrata Regi legatio fuiſſe dicitur, quod is Cæſarem multis nominibus ac affinitatis vinculis ſibi junctum, tueri potius ab injuria, quam alijs ſuis perduellibus, honeſtiores libertatis & religionis cauſas prætexentibus opitulari mallet; & paulo ante Boſcajum, Polonis contra ſe inſignem ſeditionem concitantibus, DCC. Haidones auxiliares miſiſſe meminiſſet. Itaque rejectis in præſens ijs, pro quibus venerat, in aliud tempus conſilijs, & rege propediem ſe per legatum reſponſurum pollicente, remiſſus fuit. Samoiſcium vero convenire nequaquam potuit, quod is paulo ante ipſius adventum domi ſuæ è vivis exceſſiſſet. *Boſcajus Catajum legatum ad Regem Poloniæ mittit.*

Inter ea Mehemetes Veſirius, miſſis ad Boſcajum nuntijs, eum hortatus eſt, ut quod ſuo commodo fieri poſſet, ad ſe Budam venire maturaret; eſſe ardua & magni momenti negotia, de quibus juſſu principis cum eo colloquendum eſſet, ſimulque ut coronam, quam amicitiæ & perpetui fœderis ergo princeps ei miſiſſet, de manu acciperet. Itaque ſuæ factionis hominibus, qui jam negligentia præfectorum Cæſaris, qui tuendis ijs, quorum fides erga Cæſarem immota erat, in aciem prodire nuſquam audebant, ad ingentem numerum excreverant, dedit in mandatis, ut ſibi Peſtum Budamque profecturo, majori quo poſſent apparatu, Cor-

pona

1605.

Boſcajus Budam profectus, Mehemetem Veziruem adit.

ponæ aut Vaciæ præſto eſſent, atque rebus ex ſententia confectis, Corponæ omnium comitia celebrarent, quibus ipſe eſſet interfuturus. Itaque magnis copijs in formam juſti exercitus ad campos Peſtanos, & ad rivum Racoſium perventum eſt. Ibi Alys purpuratus Budenſis per Saicas Danubio trajecto, eum nomine Mehemetis Veſirij ſalutavit eoque perfunctus officio, conſcenſis navigiis diſceſſit, & non diu poſt nox adfuit. Sequenti die poſt mutuas congratulationes, ac tormentorum fragores, aliaque lætitiæ ſigna, convivio cum ſuis ſplendido, uti Turcis mos eſt, exceptus fuit: & poſtquam Boſcaius, quod tardius veniſſet, Tranſſilvaniæ componendæ, ac ſub priſtinum patrocinium invicti Turcarum principis reducendæ curam obſtitiſſe diſſeruiſſet, poſtremo per interpretem Gabriëlem Halmium, tumultibus Tranſſilvanicis paulo altius repetitis, retulit, ſe Sigiſmundo Bathorio, ne poſthabita Turcarum ſocietate ad Cæſarem & Germanos deficeret, obſtare nequaquam potuiſſe, quod & juvenis fuiſſet tum, & minoris, quam quod diſſentire potuiſſet, conditionis. Nunc rebus omnibus non in Tranſſilvania duntaxat; ſed tota fere Ungaria, Dei immortalis ac potentiſſimi Turcarum principis ope longe aliter ſe habentibus, ſua & omnium, qui ſuam fidem ſequuti, quique deinceps ſequuturi eſſent, obſequia, certamque & inconcuſſam fidei conſtantiam ſancte polliceti.

Mehemetis reſponſio.

,,Ad quæ Mehemetes: Non ſum neſcius, inquit, earum rerum, quæ vel tum, vel poſtea in ,,Tranſſilvania actæ ſunt; Sed velim conſideres ,,animo, ac conferas eorum populorum ſta- ,,tum, qui Sigiſmundo regnante, & fœdus no- ,,biſcum obſervante, tranquill..s & plane au- ,,reus fuit, cum eo, in quem poſtea rupto melio- ,,ris fortunæ fœdere inciderunt, ferreo prorſus ,,& miſerrimo. Cujus recordatione vos Unga- ,,ros æque & Tranſſilvanos cautiores poſthae ,,& ſapientiores fieri decet: ac ſedulo & dili- ,,genter animo metiri, quam genuino erga vos ,,odio Germani ferantur, & quod hactenus ab- ,,undè experti eſtis, quam vos ab illis defendi ,,non poſſitis, & potius ſub inani defenſionis ,,ſpe acerrimum quotannis bellum in viſceri- ,,bus veſtris inſtaurari, & non niſi cum excidio ,,& ruina patriæ veſtræ infeliciter & improſpe- ,,rè ab ijs geri & adminiſtrari videatis. Gratu- ,,lari igitur merito poteſtis, factâ iam nobiſcum ,,pace ac ſocietate, quibus nunquam deinceps ,,veſtræ genti hoſtile quippiam nedum infe- ,,rendi, verùm neque cogitandi animus ſit; ,,quin potius certa ſit ſententia, contra quoſvis ,,hoſtes, quandocunque poſcat neceſſitas opor- ,,tunam opem adferendi. Neque vero dubitari ,,de conſervanda per nos libertate veſtra debe- ,,tis, quandoquidem principes noſtri è clariſſi- ,,ma & potentiſſima Oſmanica progenie orti, ,,iis omnibus, qui ad fidem patrociniumque ,,ſuum confugiendum duxiſſent, quoad in offi- ,,cio permanſere, tuendis & ab omni iniuria ,,vindicandis nullo unquam tempore defue- ,,runt. Contra uſitatum maxime Germanis eſt,

In Germanos invehitur.

,,omnia polliceri, iurare, dicta ſcriptis roborare, ,,& tandem fallere, nihil perjuria curare. Et ſa- ,,ne eſt & fuit ſemper Turcarum genti fides, ,,iuſtitia, pietas, ut ſi iam ſemel inceptam ſocie- ,,tatem integram inviolatamque conſervaveritis, propediem reipſa experiamini, quanta" vos patriamque veſtram felicitas, opulentia," tranquillitas quies, rerumque omnium uber-" tas & copia exceptura ſit. Porro te imprimis," Stephane princeps, qui ad imperium obſe-" quiumque Achomatis orbis terrarum princi-" pis invicti confugere, quam acerbiſſimo Ger-" manorum iugo collum ſubmittere maluiſti," eius nomine Regem appello. Coronam, ſce-" ptrumque & enſem, vexillumque trado; ſum-" mam poteſtatem, honorem, auctoritatem, ad" hæc ornamenta adiicio, hortorque ut ea quâ" incepiſti, in eo colendo, & imperia eius capeſ-" ſendo via pergas. Vos vero Ungari, eam huic" quam regi debetis obedientiam præſtabitis," neque amplius à Germanis aureos quantum-" vis montes pollicentibus, vos hactenus ſatis" ſuperque deceptos, magis decipiendos per-" mittatis."

1605.

Regem Boſcaium nuncupat, & Augustalia inſignia illi confert.

Quæ quum dixiſſet, (erat autem dies Veneris, Turcis ſacer, apud nos Divi Martini memoriæ dicatus) proferri poſtea coronam, ac alia ornamenta iubet, & enſe, auro & gemmis admodum ſplendido ornato, latus ei ipſemet cingit, coronamque capiti imponit. Ea eſſe dicitur rudioris operis, intus quidem lignea, & ſuperne laminis aureis tecta, & lapillis obſoletum in morem inditis elaborata, quæ quamquam à Turcis Imperatorum Conſtantinopolitanorum, aut Deſpotarum Thraciæ diadema fuiſſe fertur; incertum tamen eſt, quænam & unde ſumpta ſit. Eam Boſcaius accepit quidem, ſed præfatus (quod unicum in omni vita modeſtiæ eius exemplum ſit) ſe loco muneris, non ad uſum, aut regiæ dignitatis ſignum accipere, Georgio Secio ſtatim tradidit, moris apud Ungaros eſſe, inquiens, diadema à Viro quopiam forti ac fide virtuteque præſtanti ſervari; neque interim alterius caput redimiri eo poſſe; donec qui prior inſignitus fuiſſet, in vivis ſuperſit. Conſtare autem omnibus, Cæſarem, qui idem rex quoque Ungariæ ſit, ante XXX. & amplius annos rite eſſe coronatum. Deinde ad circumſtantes ſuos aſſeclas converſus Ungarico ſermone, eadem diſſeruit: debere eos teſtes ſibi eſſe, non ita ſe eam coronam accipere, ut iura publicæ libertatis, aut ſingulorum violare, aut oppreſſa eſſe vellet, quorum cauſæ tuendæ arma ſumpſiſſet. Subiunxit deinde Mehemetes, Principem Turcarum velle iubere Tranſſilvanos ac Ungaros, à tributo ſoluto ſolvendo per integrum decennium immunes & liberos eſſe, poſtea denis millibus aureorum numûm annuis contentum fore. His peractis, ſplendidiſſima ac magnificentiſſima munera Veſirio, ac cæteris purpuratis & Janicerorum tribuno miſſa; ac cum de adminiſtrando bello, deque cavenda Germanorum ſocietate, ac aliis rebus conſultatum eſſet, venia accepta inter medios utrinque ſtantes Janiceros, ac alterius ordinis Turcas confertiſſimos, Regi Ungariæ felicitatem & vitam diuturnam, ingenti ſublato clamore ingeminantes, ad tentoria, quæ ultra Racoſium extenta erant, reditum eſt. Poſtero die Boſcaius Vaciam venit, ubi Illieshazius præſto adfuit; quodque arduis rebus impeditus intereſſe pompæ heſternæ dici nequiverit, ſe excuſavit; & poſtea ambo eodem vecti curru, biduo poſt Corponam pervenerunt, ubi eos magna frequentia illorum, qui ad comitia convocati erant, expectabat.

Corona Boſcajana.

Moderatio Boſcaij.

Triduo

1605.

Sigiſmundus Forgacius à Matthia Principe ad Boſcaium legatur.

Triduo poſt advenit Sigiſmundus Forgacius, a Matthia Principe miſſus legatus, cum Cæſaris reſponſo, quod ad poſtulata Boſcaii & aſſeclarum ejus datum erat, quod cùm in comitiis proponere cepiſſet, & Cæſarem permiſſurum diceret poteſtatem cuilibet in ſua religione permanendi; ſic etiam Palatinum creandi, Cameras tollendi, & alia quæ petebantur, eâ moderatione temperandi, ut contenti redderentur; ſpes apparebat quædam poſſe conveniri. Verùm quum XXV. die Novembris Forgacius plura quædam in medium attuliſſet, non poſſe tùm iterum Cæſarem, niſi factâ cum Turcis pace exercitum dimittere. Boſcaium promittere, præſtareque debere ſe inducias ſincerè obſervaturum; ut prætereà miniſtri Camerarum ad ſua loca & officia adminiſtranda reverti poſſint. Arces & bona cuilibet reſtituenda, captivos utrinque dimittendos: ejuſmodi poſtulatis Boſcaius & Ungari partim abnuerunt, partim ea ad ulteriorem deliberationem rejecerunt. Die verò, quæ ſequuta eſt, plura ad hujus concordiæ ſtabilimentum pertinentia addidit; quæ partim ab illis omninò rejecta, partim tumultuariè admiſſa, partim verò ad futura Comitia dilata ſunt. Et quum per hunc modum diſceptaretur, Illiesbazius, ne quid deliberaretur, interceſſit, ſeque cum aliquo collega, qui ſibi publico ſuffragio daretur, Viennam ad Principem profecturum, ac de iis certiora allaturum retulit; datuſque ei ſubitò eſt collega Paulus Aponius; ſed quum is ſe excuſâſſet, Petro Mladoſſevitio injunctum, ut ipſe Illieshazio comitem & collegam acturus, ſe ad iter pararet. Multi illum non publici commodi causâ, quam ut privatarum rerum rationibus conſultum vellet, hanc legationem ſuſcepiſſe credidêre; ſicuti brevi pôſt eventus comprobavit. Hoc reſponſo dimiſſus Forgacius, brevi pôſt Viennam eſt reverſus. Illi verò non multò pôſt Gaſparem Segedinum pro literis, quarum vi ſalvi & incolumes venire revertique poſſent, ad Principem miſerunt, iiſque acceptis ille ad eos eſt reverſus.

Joannes Bocacius à Boſcaio in Germaniam miſſus, à Brunſuicenſi Duce capitur.

Solutis Corponenſibus Comitiis Boſcaius Joannem Bocacium, qui ſummæ gratiæ locum apud illum obtinebat, ad Principes Germaniæ legationem ſuſcipere voluit, eumque literis & pecuniâ inſtructum ab ſe dimiſit. Qui quum per Poloniæ fines itinere facto, ad Henricum Julium Brunſuicenſium & Luneburgenſium Ducem appuliſſet, quòd nullas à Cæſare, cujus imperio Germania ſubjacet, literas haberet, abſque quibus homini peregrino, & adverſæ factionis, urbes & regiones perluſtrare cautum eſſet, pro exploratore captus fuit, & in carceres conditus. Ejus caſum Boſcaius ægrè tulit, & Pragam ad Cæſarem miſſum eſſe ſuſpicatus, petere ut dimitteretur, non deſtitit. Ipſe verò eodem ferè tempore Georgium Solotnocum Epiſcopum Quinqueeccleſienſem Caſſoviæ captum ad petitionem Regis Poloniæ vinculis exemit, & liberum abire juſſit, retento in cuſtodia Micacio Varadienſi Epiſcopo, cui erat multis partibus infenſior. Qui quum in Poloniam eſſet profectus, ut Regi liberatori ſuo gratias, quas poſſet, ageret, in morbum Cracoviæ incidit, mœrore animi & tædio carceris conceptum, ibique è vivis exceſſit; atque adeo juſſu & ſummâ Regis pietate, ſumptu publico ela-

Epiſcopus Quinqueeccleſienſis obit.

Iſthuanf. Hiſtor.

tus, in templo Divi Stephani honorificentiſſimam habuit ſepulturam.

Nemethius noſtros primò victores denuò aggreſſus fundit fugatque.

Intereà priùs quam Corponæ induciæ tractarentur, Nemethius, ad quem ut egentiſſimus quiſque & inops erat, ita ad ſeditionem & civiles diſcordias pronior ruebat, reparatis viribus, & adſcito in ſocietatem Ibraimo, qui per id tempus tam Sighetanam, quàm Canisianam præfecturam ſolus adminiſtrabat, miſſis Haidonibus & Tartaris Sabariam & Quermendiam recepit, & Simegam duobus falconibus ſecum allatis obſedit: ſed defendente eam Thomâ Tulocco, quem Battianius arci præfecerat, expugnare non potuit, quòd eſſet loco munitiſſimo ſita. Interim tamen donec irrito conatu tempus ibi terit, equites è Stiria Germani, duce Andreâ Rindſadio, circiter mille, cum equitibus Ungaris Stiriaca ſtipendia merentibus, quibus Georgius Queglevitius præerat, ac Battianii militibus, quos Stephanus Blaſcovitius ductabat, in caſtra Nemethii excurrerunt. Hoſtes tam Turcæ quàm Tartari, & Haidones cùm ad eos arcendos caſtris procurrere non dubitâſſent, acerrimum contractum eſt prælium. Sed victi hoſtes multis ſuorum amiſſis & vulneratis, captiſque ampliùs XL. in caſtra retrò fugerunt. At Germani eâ captâ prædâ rectà in caſtra undè venerant, reverti non curârunt; ſed morâ penes ſilvam, quæ prope viam erat, ſatis diu factâ, ſub frondibus umbraque arborum corpora & equos curare ceperunt. A ſupervenientibus autem repentè hoſtibus fuſi & fugati temeritatis ſuæ pœnas dederunt: nam interfecti multi, captique plures ex eis fuêre, Rindſadio ægrè ſe è manibus hoſtium explicante. Vulneratus etiam fuit Blaſcovitius manum dextram graviter; & capti Matthias Gerecius, ac Franciſcus Petricii Vaivodæ filius, atque alii nonnulli. Quo detrimento accepto Germani poſteà ſe Racoſpurgam receperunt; & Nemethius relictâ Simegâ Sabariam cum Turcis & Tartaris rediit, ibique cùm in equites Italos Pontificiâ pecuniâ conductos, quibus Alexander Rudolphius Florentinus præerat, incidiſſent, anceps & cruentum certamen ſubortum eſt. Sed demùm Itali numero & multitudini hoſtium cedere coacti terga dedêre, non inulti quidem, quum longè plures ex hoſtibus interfeciſſent.

Equites Itali duce Rudolpho à Nemethio & Turcis oppreſſi terga dãt.

Nec multò poſt Joannes Tillius Belga, Baſtæ legatus, Cuſegum cum quatuor equitum millibus venit, qui etiam hoſtes Tartaros inter Hiduegum & caſtrum, quod vocant Ferreum, prædæ & rapinis intentos, improviſo adorti, magnam eorum partem impedimentis & prædâ omni exuêrunt, cæsâ ex eorum numero glandibus ſcloperorum magnâ multitudine, ac captis M. & D. equis, ſed magno totius exercitûs dolore cecidit ex ipſis Dux Holſtainius Fridericus juvenis mille equitibus præpoſitus, quum eum armis ſplendentibus, & thorace ac galeâ, tibialibuſque auratis indutum, hoſtes equo ſagittis confixo atque interfecto in terram proſtraviſſent, & aliis in locis ferro protectum per inguina adacto pugione occidiſſent.

Tillius Tartaros incurſantes profligat.

Holſtainus dux cadit.

Tentavêre quoque Haidones barbaris immiſti Racoſpurgam, in quam Trautmanſdorffius cum Illyrici nominis copiis paulò antè ſeſe receperat; ſed improviſo exitu: nam quum intelligante Tartaros, ac ſe eis ducem ufferente Hagmaſſio, opimamq; prædam eà captâ urbe-

Haidones cum Tartaris Racoſpurgã ex inſidiis fruſtrà adoriuntur.

1605.

culâ ſibi promittente, Muram flumen apud molendina quædam frumentaria vado tranſiiſſent, confiſi craſſiori nebulâ, quæ eum diem longè latèque occupaverat, in Trautmanſdorſſium eos expectantem, haud procul ſuburbii parte extrema, ubi horrea & fornaces coquendis lateribus habentur, incidêre; ac multa cum ſtrage in fugam acti, amiſſis præcipui nominis ſociis, flumine per eadem vada ſuperato profugerunt. Quibus de cauſis multa in Hagmaſſium probra & convitia conjecerunt, qui eos in anguſta ea loca, ſclopetorum glandibus vulnerandos & proſternẽdos peditibus objeciſſet. Sed quum jam dura hiems ingrueret, frigoraque & tempeſtates gliſcere indies viderentur, legatique à Boſcaio paci faciendæ Viennam expectarentur, ad quartum Idus Decembris utrinque in hiberna diſceſſum eſt; ita ut noſtri ad ſuas ſtationes, Nemethius verò cum Ibraimo præfecto Sighetum; & Tartari Coppanium; Hagmaſſius Sengrotum concederent. Sed Thomas Nadaſdius adductâ ſecum etiam matre & conjuge Caniſiam, atque indè Sighetum, nec multò poſt Caſſoviam ad Boſcaium profectus eſt. Quibus diſcedentibus omnia loca, quæ præteritæ æſtatis tempore, aut poſteà ab hoſtibus occupata erant, quamquam miſerabilem in modum crudeliſſimè vaſtata & concremata, in priſtinum ſtatum redierunt.

Exercitus uterque in hiberna diſceſſit.

Per eos quoque dies, quibus in Ungariæ & Stiriæ finibus hæc vario eventu gerebantur, Cæſar Pragæ præter ſolitum manſuetudinis & clementiæ ſuæ tenorem in Hermanno Roſwurmio, clariſſimo viro, & qui ſummo copiarum ſuarum imperio duabus in expeditionibus functus eſſet, puniendo, acerbæ ſeveritatis exemplum edidit. Is enim ob interfectum ex inſidiis Franciſcum Barbianum, Belgiogoſi Comitem, Joannis Jacobi, qui Caſſoviæ præfuit, germanum fratrem; juſſu Cæſaris, quem Joannes Jacobus aſſiduè ſupplex pro ea innocentiſſimi fratris cæde vindicanda interpellabat, captus, ac in cuſtodiam Curiæ veteris urbis Pragenſis ductus erat. Nec multò pòſt à præfecto Prætorii & judicibus lege latâ criminis condemnatus eſt: nec gratiam pro navata bellis ſuperioribus præclarè operâ conſequi ullam potuit aliam, quàm quòd non in publico foro, ut alii ſontes, verùm in ipſius curiæ ſuperioris veſtibulo, non magnâ inſpectante hominum turbâ, caput ei à miniſtris rerum capitalium præcideretur; tametſi ipſe, ſi moriendum eſſet, parum aut nihil intereſſe diceret, publicène an privatim interiret. Itaque magno præſentique animo cervicem lictori feriendam præbuiſſe fertur, expiatis priùs Chriſtiano more criminibus, & multâ pecuniâ ad pios uſus teſtamento legatâ: & in templo demùm Divæ Virginis Matris, quæ de Nivibus nuncupatur, ſummo honore conditus eſt. Non defuêre qui cædem ejus commiſerarentur; non quidem quòd eam indignè ſubiiſſet, quum eum complures etiam alios pro duro & atroci ejus ingenio ſuâ manu occidiſſe palam eſſet; ſed quod virum fortem & clarum, atque adeo Cæſaris ſummum aliquando exercitûs ducem, infami manu carnificis concidere, miſerum ac calamitoſum eſſe exiſtimarent.

Roſwurmius Pragæ extremo ſupplicio afficitur.

Illieshazius intereà, priùs quàm Viennam ſuſceptæ legationis munus obiret, communicatis cum Boſcaio conſiliis, novas in contumeliam ſacerdotum conquirendæ pecuniæ rationes excogitavit, quibus ille anteà minimè erat uſus; nempè ut licèt nullis militibus, præter paucos pedites prætorianos ſtipendium ſolveretur, ſed ii per pagos & oppida vagari, & rapto ac prædâ vivere juberentur, tamen ſupra liberas civitates variè & graviter expilatas, bona etiam ſacerdotum, Epiſcoporum & collegiorũ aut vendenda, aut grandi ſummâ pecuniæ obliganda conſtituerentur: adeo ut pecunia, quæ ex ejuſmodi bonis partim oppignoratis, partim verò iis, quæ ipſe ſibi uſurpâſſet, ad CXLV. millium Talerorum ſummam accederet. Venit autem poſteà ad Nonas Januarias ineuntis anni Viennam cum collega Mladoſevitio, ac biduo pòſt convento Principe, ac prolatis quibus inſtructus venerat, ſummę poteſtatis literis, tractandæ pacificationi initium fecit. Nomine Cæſaris Princeps adeſſe juſſit ſummos viros Franciſcum Forgacium Epiſcopum Nitrienſem, Cancellarium Ungaricum, Paulum Sixtum Trautſonium, Sifridum Prainerium, Georgium Turzonem, Leonem Gallum Loſtorffium, Sigiſmundum Forgacium Cancellaris fratrem: Joannem Euſebium Cuneum, Ulricũ Crempergum, Petrum Revaium, & Joannem Lippaium regni prætorem. Hi permultos dies diſceptando, & nonnunquam non ſine mutua diſſenſione altercando, tandem de controverſiis, quæ in Comitio Corponenſi propoſitæ nec finitæ erant, ac de ſatisfactione Boſcaio impendenda, deque Tranſſilvania ei concedenda (de quibus antea non erat deliberatum) de exteris amovendis, de Religione & Epiſcopis, Palatino, Camera pace cum Turcis facienda, & aliis capitibus, & poſtremò de oblivione & impunitate omnium ſcelerum, quæcunque in hiſce ſeditionibus commiſſa eſſent, ita tranſegêre, ut literæ ac diplomata ederentur: jamque pax cum Boſcaianis inita eſſe omnium judicio crederetur. Eodem tempore, donec de pace tractaretur, induciæ quoque factæ ſunt uſque ad diem Divi Joannis Baptiſtæ Natalem: idque Princeps Cæſarianis; Illieshazius verò ſuæ factionis hominibus per literas publicavêre. Proindè Illieshazius confectæ pacis & concordiæ laude ſibi vendicatâ, privati quoque ſui lucri haud immemor, cùm plurima ſua & facultatum ſuarum detrimenta, quæ tam exilio diuturniori tolerato, quàm redactis per injuriam in fiſcum ſuis arcibus perpeſſus eſſet; tum verò ſolertiam & induſtriam, ſtudiumque ſuum indefeſſum, quo Boſcaium & Ungaros ad amplectendam pacis & concordiæ curam non ſine aperto vitæ diſcrimine indixiſſet, Matthiæ Principi, remotis arbitris, expoſuit: & ut arcibus Bozinio ac ſancti Georgii reſtitutis tot & tanti labores ſui pro Rep. ſuſcepti & exantlati compenſarentur, poſtulavit. Itaque præbita eſt ei magna ſpes a Principe, fore, ut ſi inceptæ ejus operâ pacis fructuoſus & exoptatus finis imponeretur, paribus officiis & beneficio votis ejus reſponderetur; nec ipſe irritas ea in parte preces ſuas fuiſſe experiretur. Igitur Caſſoviam menſe Februario reverſus, quòd valetudinis causâ ad thermas Trincinianas divertiſſet, adhibito ſibi Paulo Niario Boſcaium adiit; ac cum ea quæ Viennę acta erant, commemorâſſet, ambo deindè multo ſermone eum ad concordiæ ſtudium cohortati ſunt: & eo quidem tempore non

Illieshazius Viennam venit, pacis tractanda initium facit.

1606.

Illieshazius Bozinii ac S. Georgii arcem ſibi reſtitui petit.

Boſcaium ad pacem amplectendam hortatur.

1606. non aliud decrevère, quàm ut Comitia ad diem XIX. menſis Martii indicerentur, in quibus ea, quæ Viennâ retuliſſet, Nobilitati coram exponerentur. Joannes verò Lippaius, qui à Principe eò miſſus erat, ut reſponſum urgeret, ac celeriter referret, redire juſſus fuit. Boſcaio promittente ſe per legatos illud primo quoque tempore remiſſurum.

Quæ dum Viennæ ac Caſſoviæ adminiſtrantur, & pax cum Boſcaianis tranſacta eſſe videtur, Princeps legatos, quorum operâ fœdus cum Turcis feriri volebat, Joannem Molardum, Adolphum Aldanium, & Nicolaum Iſthuanffium Comaronium ire juſſit; quum Boſcaianos Michaëlem Czoborium, Joannem Barcianum, ac Georgium Hoffmannum jam pridem eam ob cauſam Budam profectos eſſe cognoviſſet. Itaque ſimul ac Comaronium ventum eſt, miſſi à legatis fuêre Chriſtophorus Taiffalus, & Cæſar Gallus ad Alim Budæ præfectum, & Abilem Afendim, qui tractandæ paci a Turcarum Principe deſignati erant, ut diem & locum, ad quem conveniri placeret, ſignificarent. Quos quum forte Strigonii reperiiſſent, reſponſum retulêre, ſe nihil tantiſper cum Cæſarianis de induciis ſanciendis colloqui velle, donec cum Boſcaio & Ungaris pax firma certaque inita non eſſet: quòd hoc ipſis à Principe ſuo datum eſſet in mandatis. Cùm miſſo iterum Andreâ Nigrono interprete eam ipſis præſentibus Viennæ initam eſſe reſpondiſſent, Turcæ & Boſcaiani ſe nondũ de illa penitùs tranſacta quicquam à Boſcaio certi accepiſſe, ideòque in propoſito nihil interea agendi perſiſtere ſignificârunt. Quamobrem legati rebus nec inceptis Viennam rediêrunt. Paucis interjectis diebus cognitum eſt Boſcaium ejuſque aſſeclas comitiis Caſſoviæ habitis ea, quæ ab Illieshazio & Mladoſſevicio nuper acta erant, quamquam ab ipſis ratam de omnibus tranſigendi auctoritatem accepiſſent, partim reſcidiſſe, partim immutâſſe, partim multis vel iniquis conditionibus adjectis amplificâſſe: idque in cauſa fuiſſe, cur ad colloquium Turcæ venire recusâſſent. Quarum conditionum ea erat præcipua, quòd ſupra Tranſſilvaniam provinciam omnis etiam ultra Tibiſcum ditio, ac cis illum ara Tocaia cum duabus ampliſſimis regionibus, quas Ungari comitatus vocant, poſtulari dicebatur.

De fœdere etiam cũ Turcis tractatur irrito conatu.

Brevi poſt Illieshazius Trincinium venit, & miſſo illinc Gaſpare Segedino literas ſecuri itineris à Principe iterum poſtulavit, & obtinuit: adductiſque ſecum collegis Paulo Aponio, Thomâ Viſquelethio, ac Andreâ Oſtroſitio Viennam rediit: imprimiſque admoneri Principem curavit, ne Forgacius Nitrienſis Epiſcopus in tractatum admitteretur, quod nuperrimo quoque in colloquio multum ſibi negotii faceſſiſſet, injectâ etiam rebus inutili morâ; deindeut rem tranſigere maturaret, ne quid expleto bteviori induciarum tempore ab Haidonibus vel barbaris detrimenti acciperetur; ſe quidem multum operæ & laboris in re conficienda conſumpſiſſe, nec tamenâ refractariis & pertinacibus aliud obtinuiſſe, quàm quod nunc attuliſſet. His verò animis exceptus eſt ejus adventus, ut non modò partium Cæſarianarum Ungari, ſed plerique exterorum æquiſſimi homines, neutiam inclinantes in partem, eum tanquam Cæſari illudentem, ejuſ-

Illieshazius cum collegis ſuis iterũ Viennam venit.

que abutentem patientiâ, & quod majus eſſet, patriæ detrimenta molientem meritò puniendum exiſtimarent; qui rem ſemel tranſactam non ſine levitatis & inconſtantiæ probro, novis quæſitis diſcordiæ concitandæ colonibus, inſtaurare auſus eſſet; & ut religionis opprimendæ ſtudium tueatur, ſub prætextu libertatis non Tranſſilvaniam duntaxat, ſed omnem ultra Tibiſcum regionem ab Ungariæ regno avellere, & homini Turcarum ſocietate ſubnixo impioque addicere contendat; quas nec Ferdinandus Imperator, nec Maximilianus ſucceſſor & filius Regi Joanni, aut poſteà ejus filio unquam concedere voluiſſent; quaſi ad libertatem & non magis ad perniciem & excidium afflicti & collabentis regni pertineret, abraſâ majori parte, truncatiſque nobiliſſimis ejus membris, adeo in anguſtũ coarctan & circumſcribi, ut jam hoſtibus quidem ludibrio & contemptui habendum, civibus autem & ſociis vicinis commiſeratione & juſtis lacrymis proſequendum exponeretur. Sed tanta erat animis quorundam ad pacem inclinantium propenſio, ut ad omnes vel iniquiſſimas damnoſiſſimaſq; conditiones deſcendere minimè parcerent, dummodò bellum avertere poſſe viderentur. Quos ille eò magis iis rationibus ad concedenda, quæ petebat, omnia adducebat, quòd diceret Boſcaium proculdubio propediem è vita diſceſſurum, & quæ ei darentur, rurſus ad conferentem Cæſarem & regnum Ungariæ reditura, quum ille nullos ex ſe hæredes eſſet relicturus. Quod quidem minimè à vero erat alienum; poſtquam in eo jam haud obſcura aquæ intercutis ſigna apparere cepiſſent, quibus illi vel teſtimonio medicorum, quos è Polonia acciverat, brevi moriendum eſſet. Ad ejus etiam morbi periculum haud per ſe leve accedebat, quòd veneficiis tentatus eſſe crederetur; cujus criminis ſuſpicione paulò poſt quam legati Viennâ veniſſent, Michaël Cataius ejus juſſu captus, compedibuſque vinctus in arctiſſima cuſtodia detinebatur.

Itaque poſtridie Iduum menſis Junii ipſe & collegæ ejus cũ Cæſarianis Paulo Sixto Trautſunio Tyrolis, Carolo Lichtenſtanio Moraviæ, Erneſto Molardo Auſtriæ præfectis, Siſrido Prainerio Auſtriaci ærarii magiſtro, Ulrico Crempergo Cancellario: ex Ungaris verò Thomâ Erdodio Thavernicorum, Georgio Turzone Dapiferorum, ac Sigiſmundo Forgacio Pincernarum Magiſtris tractare inceperunt: ac diu multumque diſputando, tandem conceſſis quæ petebantur omnibus his conditionibus tranſactum eſt; quarum capita ſummatim exponam, ne quum illæ paſſim extent, in cunctis particulatim recenſendis faſtidio legentibus ſim. Primùm omnium religio libera ubique ſit, eâ lege, quæ abſque comitiorum conſenſu in acta publica ante biennium irrepſerat, ſublatâ; abſque tamen religionis Catholicæ Romanæ detrimento, cui ſua jura intacta & libera maneant. Palatinus more antiquo publicis ſuffragiis eligatur, & Cæſar confirmet; ejuſque & procerum Ungaricorum conſilio omnia negotia Ungarica, exteris procul ſubmotis, curentur. Cæſar, quia Pragæ continuè manet, nec ſemper adiri poteſt, Gubernatorem conſtituet Matthiam fratrem: conceſſâ ei omnimoda poteſtate regendi, non ſecus ac ſi præſens in-

Pacta cõventa inter Caſarem & Boſcaium concluſa.

1606. „Ungaria maneret: iſque per Palatinum &
„Senatores Ungaros omnia agat, dijudicet &
„finiat. Corona Regia in Ungaria ſervetur.
„Cameræ tollantur, & Theſaurarius, ſive is
„Præfectus, ſive Rationarius, ſeu quocunque
„nomine vocandus ſit, ſubrogetur: qui magi-
„ſtratus non ſacerdoti, ſed alterius conditionis
„homini detur. Cæſar Ungariam per Unga-
„ros gubernet, exteris eliminatis, officiaque &
„præfectutas Ungaris conferat. Jaurinum ta-
„men & Comaronium pro arbitrio viris bene-
„meritis etiam Germanis dari poterunt. Arces
„Germanis pignori datæ, ab Ungaris redi-
„mantur, iique receptis ſuis pecuniis exce-
„dant. Oblivio & impunitas omniū ſcelerum,
„cædis, ſpolii, prædæ, hoſtilitatis, & quæcunque
„ſimilia mala ad eum uſque diem patrata fue-
„runt, omnibus utrinque concedatur. Porrò in
„retinendis Societatis JESU Patribus, quos
„Boſcaiani è regno ejiciendos poſtulabant,
„Cæſar auctoritatem ſuam firmam & ſtabilem
„eſſe voluit. Donationes Boſcaianæ & Coro-
„na, quam à Turcis accepit, antiquentur. Cæ-
„tera, de quibus tranſigi non potuit, ut de ven-
„ditis aut oppignoratis ſacerdotiorum bonis,
„de foro ſpirituali, deque aliis, tam publica,
„quàm privata quædam ad futura comitia, quæ
„Cæſar primo quoque tempore promulgatu-
„rus eſt, rejiciantur. Atque hæc quidem, quæ
„ad Nobilitatis petitiones pertinent, in hunc
„modum tranſacta.

„Quod verò ad Boſcaium attinet, Tranſ-
„ſilvania omnis cum ea parte Ungariæ, quam
„Sigiſmundus Bathorius obtinuit, & inſuper
„omnis ultra Tibiſcum ditio, ſimul cum arci-
„bus Sacinato & Tocaio, Boſcaio concedetur,
„duoque præterea tractus, ſeu, uti vocant, Co-
„mitatus Bereghianus & Ugocianus adjicien-
„tur. Quæ omnia Boſcaius jure hæreditario te-
„nebit. Si tamen nullos hæredes relinqueret,
„ea omnia ad Coronam regni, ac legitimos
„Ungariæ Reges revolvantur: neq; ejus agna-
„ti aut propinqui quicquam in iis juris habere
„poſſint. Caſſoviæ adminiſtrandæ jus & pote-
„ſtas Ungaris non exteris hominibus ſit. Ad
„hanc tranſactionem obſervandam Cæſar ſe
„diplomate edito obſtringet, & vicinarū quo-
„que provinciarum ac regnorum incolæ nihil
„ſe hoſtile tentaturos promittent: ſicuti viciſ-
„ſim Ungari omnes Cæſari in futuris Comitiis
„ad perpetuam fidem & fidelitatem ac obſe-
„quin ſe obligabunt, quod ſalvis ſemper liber-
„tatibus ſuis nunquam ab eo deficere, aut ei re-
„bellare, aut quod publicam quietem & pacem
„turbare poſſet, tentare, aut vicinas provincias
„armis invadere velint: nec clanculariam aut
„apertam cum barbaris conſpirationem, aut
„privata cum quibuſvis conventicula habe-
„bunt. Sic viciſſim vicina regna & provinciæ
„Ungaris de conſervanda quiete & bona vici-
„nitate ſuas peculiares literas dabunt. Poſtre-
„mò ſi pax æquis conditionibus & honeſtis cū
„Turcis iniri non poſſet, & illi talia propone-
„rent, quæ regno Ungariæ & vicinis provinciis
„damnoſa & periculoſa, pernitioſaque eſſent,
„tum verò conjunctis viribus cum exercitu Cæ-
„ſaris contra eos, uti communes Chriſtiani no-
„minis hoſtes, ſecundùm veteres patriæ leges
„pari alacritate ac promptitudine, abſque ulla
„tergiverſatione ad conteſtandam ſuam fidem
armis ſumptis procederent. Qui verò ſecus" 1606.
facerent, ii crimine læſæ majeſtatis ſtatim"
condemnentur. Poſtquam in hunc modum tranſactum eſſet, Illieshazius cum ſuis ad Nonas Julias diſceſſit; ita ut conditionibus à Boſcaio confirmatis, ad Calendas Auguſti reverteretur, ac literas Cæſaris & provinciarum referret. Ad quod tempus negotium quoque arcium ſancti Georgii & Bozinii ei reddendarū, cujus ope oblivisci nullo modo poterat, dilatum fuit. Hoc tandem tempore confectæ pacis Varadinum Boſcaio ex fœdere traditum fuit; juſſique illinc excedere Baptiſta Peczius, & Cyprianus Concinius, qui illud hactenus per ſummas & extremas omnium rerum difficultates conſtantiſſimè & fortiſſimè defenderant. *Varadinū Boſcaio traditur.* Sub id tempus perduelles, & Boſcaianæ factionis aſſeclæ, novo nomine Dunbancii paſſim appellari cepti ſunt, vocabulo uti incertæ originis, ita ipſis maxime exoſo, adeò ut id magni probri loco ducerent, armiſque etiam pro eo digladiarentur; nec tamen gliſcente indies per omnium ora hominum famà inditum à vulgo nomen abulere potuerunt.

Princeps intereà Matthias Bohemis, Moravis ac Sileſitis perſcripſerat fœdus cum Boſcaianis tranſactum eſſe; admonitis, ut ad diem Calendarum Auguſti Viennam ad dandas mutuò accipiendaſque literas adeſſent. Illi igitur frequenter, annuente Cæſare, legatos ad diem miſêre; ſed Boſcaius quanquam rata haberet ea, quæ acta erant, utpotè qui nullam in omnibus quæcunque vel indigna poſtulaverat, repulſam tuliſſet: Illieshazium tamen ſive ob itineris difficultates, quas aſſiduæ pluviæ fecerant, ſive ob morbum ſuum, qui indies invaleſcebat, Viennam remittere differebat, non ſine Bohemorum incommodo, quibus diuturna ejus expectatio moleſta imprimis tædioſaque erat. At ille adductis poſteà ſecum ſupra Aponium, & Oſtroſitium, Viſqueletiumque aliquot aliis collegis, Geoigio nempè Humonniano, Franciſco Magocio, Stanislao Turzone, Sebaſtiano Töcölio, Georgio Hoffmanno, & Petro Mladoſſevitio, ad ſeptimum Idus Septembris Viennæ adfuit. Nec multò pòſt, renuvatis fœderibus cum vicinis, ac ſtabilità pace, tabulæ confectæ ſunt in eum, quem retulimus modum. *Tabulæ conventionis à quibus obſignatæ fuêre.* Et ex Bobemis ſcribendo affuerunt Adamus Sterembergius Regni Bohemiæ Cameranus, Adamus ꝰ. alſtanius Marſcballus, Leopoldus Poppelius Equitum Rhodiorum in Bohemia Prior, aliique complures. Ex Moravis verò Carolus Lichtenſtanius, Waichardus Comes Salmenſis, & Guntherus Golcius, ac Georgius Hoſiccius. Ex Sileſitis Joachimus Malcianus, Fridericus Rasbarius, & Chriſtophorus Hencerius. E Luſatia verò utraque Fabianus Punicus, Sigiſmundus Quindlerius, & Maximilianus Ampticius. Poſtremò è Stiria & Carinthia Vilhelmus Dietrichſtanius, & Joannes Bogunius. Eaſdem tabulas Ungari Boſcaiani, quos modo nominavi, ſubſcripſerunt. Ex Cæſarianis verò Franciſcus Forgacius Epiſcopus Nitrienſis Cancellarius, fœderi tantùm provinciarū ſubſcripſit: reliquis capitibus reclamavit; ac Stephanus Zuhaius Agrienſis, & Petrus Radovitius Vacienſis Epiſcopi: Thomas Erdodius, Georgius Turzo, Sigiſmundus Forgacius, Nicolaus Iſthuanffius, Thomas Se-
cius,

1606. cius, & qui eo tempore aderant alii complures. Quibus rebus confectis, eleganti ab Hoffmanno ad Principem habitâ oratione, quâ labores ejus pro Republica ſuſceptos meritis laudibus extollebat, Boſcaiani actis Principi gratiis diſceſſêre. Illieshazius vero ad paucos dies ſubſtitit, donec de arcibus Sancto Georgio & Bozinio tranſigeret, quæ unà cum Hodolnia arce, quæ in Moravia eſt, jubente Matthiâ Principe brevi redditæ ſunt. Ejus autem pecuniæ exolvendæ ratio, quam cives Boziniani & Georgiani permiſſu Cæſaris à variis fœneratoribus ſumptam adhuc debebant, cujus fœnus ferè ſortem æquabat, non ſine creditorum detrimento ad futura Comitia dilata fuit. Atque in hunc modum neceſſaria potiùs, quàm honeſta cum Boſcaianis pax inita eſt, Cæſare quaſvis conditiones æquo animo diſſimulante, dummodo ſuſceptum bellum adverſus Turcas tranſmarinis ſeditionibus & Perſicis bellis feſſos continuare, & meliori ſucceſſu adminiſtrare poſſet.

Boſcaiani domum redeunt.

S. Georgio & Bozinium Illieshazio redduntur.

Reſtabat fœdus cum Turcis feriendum, quod & ipſi æquè ac Boſcaiani urgebant, & jam Cæſar quoque, ut tractari poſſet obiter annuerat. Cui promovendo Illieshazius operam ſuam obtulit, ſeque interfuturum pollicitus eſt. Itaque ipſe cum ſuis ad Arcem-Novam ſe contulit; Cæſariani verò partim ſecundo flumine Danubio, partim terreſtri itinere Comaronium deſcenderunt. Triumviris autem, qui antea illud cum Turcis tractandum ſuſceperant, Joanni Molardo, Adolpho Althano, & Nicolao Iſthuanfio Princeps alios adjunxit, quò ſolennior eſſet tractatio, Georgium Turzonem, Franciſcum Batthianum, Sifridum Colonicium, Chriſtophorum Erdodium Thomæ filium. Creterùm ad Muratem Purpuratum exercitui præpoſitum, & Alim Budenſem Cæſariani paulò poſt Matthæum Felnemethium miſêre cum literis, quibus ſuum adventum ſimul & deſiderium exoptatæ pacis, quo tenerentur, ſignificârunt; ſe ad omnes æquas & honeſtas conditiones paratos, dummodo ipſi quoque haud ſecùs quàm verbis ſæpiùs declarâſſent, re ipſâ abhorrere ab ea nollent; ac communi voluntate locum eligant, ad quem utrinque conveniatur. Turcæ in eam ſententiam reſcripſêre, ſe haud diſſimili pacis ſtudio teneri, brevique ad locum, ubi ipſis videatur, venturos. Nec multò poſt Alys Budenſis cum Abile Aphendi adverſo flumine Strigonium venit, relicto in caſtris infra urbem Budam Murate Purpurato, ipſius Alys ſocero deſignato: ac miſſis ultrò citròque non ad Turcas ſolùm, ſed etiam Boſcaianos, qui in Nova Arce præſtolabantur, literis & nuntiis, tandem ita conventum eſt, ut Turcæ ad oppidum Almaſium, quod ad dextram Danubii ripam ſitum eſt (ubi thermæ è latere Collegii Monachorum, quod ibi olim pulcherrimum erat, in Danubium profluentes habentur) ſed modò deſertum incolis caret, convenirent; Cæſariani vero ad citeriorem ſiniſtrorſus eo in loco, ubi Sithua amnis è montibus inter Gimeſiam arcem & Ruſſonem ſitis defluit, & Danubio miſcetur, ſua tentoria figerent, ac è regione ejus confluentis Boſcaianis locus eſſet; ita ut inter eos & Cæſarianos Sithua flumen, inter utroſque autem & Turcas Danubius interfluens intercederet.

Igitur ad diem XX. Octobris Alys & Aphendis promotâ Strigonio claſſe, quæ è navigiis, quas Saicas vocant, tota conſtabat, Almaſium venit, ac Muſtapham Afendim Comaronium ad Cæſarianos miſit, qui eorum adventum gratularentur, ſeque ad locum conſtitutum veniſſe referret. Poſtero die Cæſariani accitis ad ſe è caſtris inter Jaurinum & Comaronium ad Nemam poſitis mille equitibus Germanis, quos Hollachius Comes ductabat, & legione Mansfeldianâ, ac claſſe Comaronienſi eo ordine & apparatu deſcenderunt, ut ab inſidiis, ſi quæ à fraudulenta & perfida gente tenderentur, tuti eſſe poſſent. Erant tentoria aliquot extenſa in pratis ad ripam Danubii amœno loco ſita, ad quæ Turcæ frequentes conveniebant, quotidieque de conditionibus induciarum fœderiſque diſputabatur; ſic ut Cæſariani ad ſerum diei, & ſæpè nocte Comaronium redirent; Turcæ verò & Boſcaiani eodem in loco ſub tentoriis pernoctarent. Erant autem Boſcaii nomine cum Illieshazio delegati Paulus Niarius, Michaël Czoborius, & Georgius Hoffmannus. Poſt aliquot dierum diſceptationem quum ambæ partes omnia, quæ hoc diuturni belli tempore amiſerant, repeterent: Cæſariani pro reddenda Agria & Caniſa, quam ſub induciarum & pacis tractatione callidè obſeſſam ab Ibraimo Purpurato, ac deditione captam dicebant, magnoperè contenderant; ita ut eâ contentione quinque ferè dies conſumerentur, & Cæſariani abſque ea pacem non coalituram dicerent; Alyſque de ejus proſpero exitu deſperaret, ideóque Achomati legato ſuo vehementer iraſceretur, gladio etiam ſtricto eum, niſi è conſpectu aufugiſſet, violaturus, qui ei auctor fuiſſet diutius iſthic manendi, & non ſtatim primo die abſcedendi. Sed quum poſteà legati Cæſaris à certis & fidei indubiæ exploratoribus cognoviſſent, nec Agriam, quòd ab eorum Principe præſente capta eſſet, reddi poſſe: nec Caniſam, quòd de ea reddenda nihil in mandatis datum eſſet (quamquam Boſcaius & Illieshazius, cæterique pro ea, quâ apud Turcas pollerent gratiæ opinione, ſæpè anteà alterutram ex duabus ſe recuperaturos fruſtrà gloriati eſſent) neceſſitati parere coacti, ab eo negotio urgendo ita deſtitêre, ut legato Byzantium brevi ituro integrum reſervarent, ſi Caniſa non reſtitueretur, rebus infectis revertendi. Interim verò priùs, quàm tractationi finis eſſet, Althanus, quem Boſcaiani tam palam, quàm in occulto, privatiſque colloquutionibus graviter carpere ac criminari ſolebant, ut qui ſuperiori tempore cum Aly Purpurato collatis conſiliis ingentia munera & immenſum auri pondus promiſiſſet, ſi Ungari è pace & fœdere excluſi, Cæſari & Germanis bello exagitandi ac delendi relinquerentur, inter mutuos tractatus graviſſimis verbis ſeſe excuſavit: ipſoque Aly & Abile, præcipuiſque nominis aliis Turcis, qui ſuis ſermonibus ſemper interfuiſſent, in teſtimonium adductis, nunquam ſe vel Cæſarem ejuſmodi fœdi exempli conſilia cum quopiam contuliſſe comprobavit: ita ut quicunque ejus falſi & impii rumoris auctores extitiſſent, eo in publico diverſarum gentium conſeſſu manifeſti mendacii convincerentur, ipſeque famæ & honoris integer omnium judicio redderetur.

1606. Tractatio de pace inter Cæſarianos & Turcas.

1606. Cæterùm pridie Calendarum menſis Novembris Cæſariani Alym & Abilem, alioſque Turcas & Boſcaianos ſplendido convivio excepêrunt: ac deindè ſequentibus diebus, modò cum ſpe coaleſcendæ concordiæ, modò dubiis incertiſque animis diſceptatum; denique poſt multas & graves conditiones utrinque propoſitas, & magnâ contentione diſputatas, in hanc ſententiam devenêre, fœduſque his conditionibus ad annos XX. percuſſum eſt, quorum initium à Calendis Januariis ſumi deberet. Primò, ut Achomates Turcarum Princeps Cæſarem appellet, ipſeque ab Cæſare filius appelletur, ac in literis, quas Cæſari ſcribet, ac in legationibus cunctiſque actibus eum nomine Cæſaris patriſque ſalutet. Tartari hoc fœdere comprehendantur, nec illis liceat quicquam detrimenti Principum Chriſtianorum ditionibus ac provinciis inferre, omniaque hujus fœderis jura terrâ marique utrinque obſerventur. Excurſiones mutuæ interdicantur, & milites, qui furtim latrocinari auſi fuerint, capi puniríque à præfectis debeant, rebus reſtitutis & captivis dimiſſis, arces & oppida occupare, aut clam vel palam invadere nemini liceat. Quæ verò Boſcaio conceſſa ſunt, ea maneant, juxta vires Viennenſis tranſactionis. Captivi, qui intra cœptæ tractationis tempus capti ſunt, utrinque gratis reſtituantur; qui verò anteà in ſervitutem incidiſſent, jamque de redemptione cum dominis tranſegiſſent, ii promiſſum ſolvant. Si quæ controverſiæ inter milites ambarum partium ſuborirentur, eas Jaurienſis civitatis præfectus cum Budenſi Purpurato, ac ſupremis cis & ultra Danubium militares præfecti, ac in Illyrico Banus dirimendi poteſtatem habeant. De gravioribus, quas hi decidere non poſſent, rebus, uterque Imperator requiratur. Arces in ſuis veteribus locis, quælibet pars reſtaurandi & ædificandi poteſtatem habeat: de novo autem ædificare nequaquam poſſit. Vacia tamen ædificari & amplificari, & in manibus Cæſarianorum relinqui debeat. Legatus Cæſareus nunc ſtatim deferat Conſtantinopolim Achomati Principi Turcarum munus honorarium CC. millium Talerorum, juxta promiſſum anteà factum, idque hac ſolùm vice, nec ampliùs ullo tempore. Quando is legatus Conſtantinopolim ad confirmandam ab Achomate pacem venerit, indè quoque Achomates mittet Pragam legatū ſuum ad Cæſarem cum muneribus majoris quàm anteà preti. Nunc verò Murates Purpuratus, & ſummus exercitûs præfectus, quem Serdarium vocant, Principi Matthiæ per nuntios ſuos munera dabit, & accipiet. Cùm munus honorarium Byzantium afferetur, poſteà per integrum triennium à mittendis mutuo legatis & muneribus ceſſabitur; elapſo autem triennio mittet uterque Imperator invicem abſque obligatione, & nomine vel numero munera pro ſuo quolibet arbitrio per homines utrinque dignos & condecentes. Et ſub hoc XX. annorum ſpatio ſub fœdere comprehenſi intelligantur cum Cæſare hæredes quoque ejus ac ſucceſſores legitimi Ungariæ Reges, itemque fratres, nepotes & affines ejus; illudque idem ex altera parte intelligendum. Legatis Cæſaris Byzantii liberum ſit proponere petereque quæcunque voluerit. Oppida & pagi deditítii, qui cum arcibus recuperatis jugum Turcicum excuſsêre, illi nec impoſterum ad pendendum tributum cogantur. Ea tamen loca, quæ poſt captam Agriam ſemper fuerant tributaria, maneant in eo ſtatu: nec tamen Agrienſes Turcæ alios pagos ac colonos ad deditionem compellant. Strigonio quæ ſe anteà villæ ſubdiderunt, nec modò Turcarum imperium detrectent: Caniſiæ vicina loca Battianius cum Budenſi Purpurato recenſeat & conſcribat, quæ Turcis villæ ſerviant, quæ non. Cautum autem ſit Turcis villas plures ad deditionem cogere, aut ad eas egredi, noviſque ſubindè oneribus & exactionibus gravare. 1606.

Pacis cū Turcis initæ cōditiones.

His ferè conditionibus confecta pax eſt, cujus mentione veterani milites duceſque adeò offendebantur, quibus in armis duntaxat & bello ſpes erat, ut vel audientibus legatis, eos, qui pacificationi ſtuduiſſent, diris omnibus devoverent. Igitur obſidibus datis & acceptis, ac ex formula tranſactionis tabulis utrinque firmatis & obſignatis, Alys legatos Cæſarianos convivio excepit, equiſque & veſtibus, aliiſque muneribus donatos ſingulari cum honore dimiſit, ac multa lætitiæ ſigna tam Strigonii, quam Budæ à Turcis; Comaronii verò à Cæſarianis multâ prægrandium tormentorum diſploſione & fragore edito ſunt. Poſteà Cæſariani Arcem Novam ab Illieshazio repetere cœperunt, quam ex formula datæ ſyngraphæ, cujus anteà mentionem fecimus, reſtituere debebat. Verùm is in præſens negavit ſe facturum, quòd reſtitutionem locorum priùs in ſuperiori Ungaria Caſſoviæ eſſe inchoandam arbitraretur, poſteaquam Boſcaius eâ redditâ in Tranſſilvaniæ poſſeſſionem foret introductus. Verùm is jam deſperatâ valetudine lecto defixus ita languebat, ut propediem imminentibus fatis procul dubio conceſſurus eſſet, neque unquam vivus & valens Caſſoviâ pedem elaturus crederetur. Quod quidem à vulgo minimè falsò jactatum fuiſſe, brevi eventus comprobavit. Ille enim XLV. pòſt die quàm pace cum Turcis confectâ legati diſceſſiſſent, die nimirum, quæ memoriæ interfectorum ab Herode Aſcalonita infantium dicata eſt, lento & tabifico hydrope, turgentibus omnibus membris extinctus eſt, cùm quinquageſimum ætatis annum exceſſiſſet, nullo hærede relicto; quamquam uxor ejus Catharina Hagmaſia Euſtathii filia paulò priùs quàm ipſe Caſſoviam occupâſſet, fato functa, ex priore marito Nicolao Varcocio liberos ſuſtuliſſet. Funus ejus magnificentiſſimâ pompâ, planèque regiâ ab inſaniis ejus aſſeclis Caſſoviâ elatum eſt, duabus coronis, quarum unam à Turcis acceperat, altera à Coronenſibus ſeu Braſſonianis civibus è latebris eruta Deſpotæ illius fuiſſe dicebatur, qui Moldaviâ per tyrannidem occupatâ, noſtro ævo inclaruerat, feretro impoſitis: deindè congeſtæ bello civili per injuriam opes multis carris ſequebantur, Valentino Hommoniano, Paulo Niario, Georgio Secio, ac aliquot Haidonum millibus comitantibus.

Boſcaius Caſſoviæ extinguitur.

Sed priuſquam funus efferretur, prætoriani milites mutuò ſeſe cohortati, auctoribus, ut fama fuit, Niario & quibuſdam proceribus, Michaëlem Cataium, qui ſublato illo jam ſe evaſurum

Michaël Cataius Cancellarius ejus

1606.

Fruſtillatim ab Haidonibus diſſecatur.

ſurum ſpectare poterat, ſummo diluculo è lectulo abreptum in forum repentè attraxêre, ibique Deûm atque hominum fidem implorantem, mille & ampliùs enſibus petitum, barbarum in morem fruſtillatim diſſecuêre, nullâ parte corporis, præter pedes, quos ferreæ compedes & vincula texerant, illæsâ; ita ut miſera conjunx diſcilla minutatim membra linteolis caniſtriſque ægrè colligere poſſet: quaſi eâ hoſtiâ manes & ſcelera præmortui flagitioſiſſimi hominis expiarentur. Subjiciebatur crimini, quòd illum opera adamatæ cujuſdam puellæ, quæ illius lenocinio Claudiopoli adducta erat, pharmacis philtriſque ei in potu ciboque præbitis corrupiſſet, quod ut ille ſemper negare viſus eſt, ita ejus maleficii certis indiciis convinci non potuit. Teſtamentum anteà vivens condiderat, in quo cum prærogativa ſui ſuffragii Tranſſilvanis Valentinum Homonnianum in Principem commendabat, ſe omnibus aliis, qui ſibi cogitanti occurriſſent, eo digniorem neminem cenſuiſſe præfatus.

Sigiſmundus Racocius neglecto Valentino Homonniano Princeps renunciatur invitus.

Sed jam Tranſſilvani Sigiſmundum Racocium exire è provincia volentem, invitumque & reluctantem ſibi præeſſe ſponte voluerant, eumque, quòd ſingulis artubus ob ſævos articulorum dolores captus ſellâ geſtaretur, vel cum lachrymis recuſantem Claudiopoli ſacramentum præſtare coëgerunt; ſimulque nuntios, ſummâ adhibitâ celeritate, Valentino, qui in ſpeciem proſequendi funeris magnas copias ſecum ducebat, ac Haidonum quoque animos in occulto ſibi conciliaverat, ut eorum ope adjutus provinciam occuparet, obviam ire juſſerant, qui referrent provinciam nemini à Boſcaio legari potuiſſe, ideòque admonitum eum velle, ne ad turbandas res ſpe adipiſcendi regni provinciam ingredi conetur: ſe enim armis adverſus eum ſumptis injuriam propulſaturos. Itaque Homonnianus poſtquam ſe ſpe deceptum, & à ſocero præoccupatum vidit, ad diripiendas opes, & maximi pretii res Boſcaianas animum adjecit, & confeſtim currus numero ex pluribus circiter XVI quibus illæ vehebantur, ex itinere retraxit, flexiſque habenis rediens, domum perduxit: in quibus præter equos rhedarios eximiæ pulchritudinis, & alios, qui ad manum ducebantur, præſtantiſſimos, coronæ illæ duæ, & multa aurea argenteaque ſupellex, gladiique auro & gemmis elaborati. & quod majus, ſignatæ aureæ monetæ vis ingens collocata erat. Eundem in modum Paulus Niarius, & Georgius Sectus, atque alii eam nacti occaſionem, quantum ex illis diripere potuerunt, ad ſuos uſus tranſtulerunt; adeò ut Joannes Rimaius, Simon Pecius, & Paulus cognomento Literatus curando funeri delecti, & qui eis præerat Petrus Mladoſſevicius, cum paucis, nec ſine defectu neceſſarii apparatûs Albam pervenirent: ubi ille in æde Divo Michaëli Archangelo ſacra, prope ſororis monumentum, quæ Chriſtophori Bathorii conjunx fuerat, tumulatus eſt. Ferunt eum dominationis & potentiæ dulcedine illectum, pravis cogitationibus cauſas quæſiturum fuiſſe, quibus incœpta abrumperentur, & quæ parta per injuriam habebat, retineret; ſimulque plura ad flagitia accingeretur, nulla patriæ & Reip. cura, niſi eum vita, quam longiorem ſperabat, deſtituiſſet.

Homonnianus & alii opes Boſcaianas malè partas diripiunt.

1606.

Sublato Boſcaio quum allatum eſſet Cæſari Ungaros, ſuperioris Pannoniæ incolas, qui illum ſequuti erant, communibus ſuffragiis ſe ad eam pacificationem quæ Viennæ facta erat, accommodaturos, Georgium Turzonem & Sigiſmundum Forgacium eò ſumma cum poteſtate ire juſſit, qui ſecundùm pacta Caſſoviam cæteraſque urbes & arces, ac Nobilitatem in priſtinæ obedientiæ jura recipere maturarent. Qui quum Caſſoviam perveniſſent, Franciſcus Magocius, qui poſt Boſcaii obitum urbi præerat, eis portas ſtatim aperuit, ipſeque Regecium ſe recepit. Cæteræ civitates ſimilem in modum imperata fecêre: & Joannes Deleſſius Tocaium abſque cunctatione reſtituit. Cæterùm Huſtum, quod Valentino Homonniano datum erat eo pacto, ut Georgii Palociani filiam, ſorore Boſcaii genitam duceret, eodem in ſtatu ad arbitrium Cæſaris relictum eſt. Sed Nicolaus Boſcaius Sacrario excedere recuſavit; & Homonnianus quoque nondum rebus novandis, & adeundæ Tranſſilvaniæ conſiliis, Haidonumque conſortio abſtinere dicebatur. Quibus de cauſis Turzoni & Forgacio, adhibitis in conſilium procerum & amicorum præcipuis, conſultum viſum fuit comitia indicere, & Nobilitatem earum partium Caſſoviam convocare, ut de iis, quæ ad conſervandam Reip. tranquillitatem pertinerent, publico conſenſu ſtatueretur. Quum frequens Nobilitas conveniſſet, cùm multa alia ad Reip. ſalutem decreta ſunt, tum verò conventicula tam publica quàm privata prohibita, ac Haidonum inſolentia ſic coërcita, ut aut ad ſtipendia militaria tranſire, aut ſtivæ & aratro manus admovere juberentur; ſi verò, quod hactenus effrenatè licenterque fecerant, ad rapinas exercendas animum adjicerent, laqueo & furcâ extremiſque ejuſcemodi ſuppliciis afficerentur.

Superiores Hungariæ civitates ad Cæſaris fidem obſequiumque redeunt.

Comitia Caſſoviæ indicta, quibus Haidonum effuſa licentia coërcetur.

Ad Nicolaum Boſcaium mitti nuntios è Comitio placuit, eumque ſerio admoneri, ut Sacrarium reddat; quod ni fecerit, ſciret ſe crimine læſæ majeſtatis teneri: ejus tranſactionis vi & lege, quæ nuper Viennæ eſt inita. Haud diſſimilem in modum alios ex potiori ordine equeſtri mittendos ad Homonnianum, eique nomine publico ſignificandum, meminiſſe eum debere promiſſorum, quibus præſtito ſacramento ſe obſtrinxiſſet, nihil contra Remp. & patriæ leges facturum, quibus nunc longè contraria eum moliri audiant. Nam præterquam quòd Tranſſilvaniam armis invaſurus feratur, etiam legatos Principis Turcarum eum Ungariæ Regem ſalutantes admiſiſſe in colloquium, & ab eis vexillum, acinacem, clavam, paludamentum, diplomata accepiſſe, verè ne an falsò iſſimulatur. Quâ rei novitate Turcæ ab eo revertentes paſſim jactantiâ ſingulari gloriati eſſe dicuntur. Quæ quum omnia in perniciem patriæ & excidium tendant, petere eos magnoperè, ut ab ejuſmodi temerariis conſiliis abſtinendum exiſtimet: ſcire enim eum, ejuſmodi perfidos, gentis nomini Chriſtiano infenſiſſimæ homines, nedum legatos, & quietis publicæ turbandæ conſilia adferentes, vel in colloquium congreſſumque admitti legibus cautum eſſe. Cognitum etiam certis indiciis eſſe, ipſum cum Haidonum præfectis & anteſignanis in occulto amicitiam colere, conſilia conferre, eos ad ſe allicere, & ad novas res

Legati ad Nicolaum Boſcaium, & Valentinum Homonnianum ex Comitiis mittuntur.

1606. inceptandas ſtimulare: prætereà Nicolao Boſcaio, ne Sacmarium juxta pacta Viennenſia reſtituat, auctorem eſſe. Quæ quum ſingula læſæ majeſtatis crimini obnoxia ſint, poſtquam ea tam antiquis legibus, quam novâ pacificatione interdicta ſunt. Haidonumque commercia & ſocietates, ut pernitioſæ itidem ſublatæ: ſe veluti fratres & gentiles ſuos, eum hortari magnoperè, ut ſuperſedere ab ejuſmodi inceptis velit: & potiùs patriæ dulciſſimæ tuendæ curam ſuſcipiat, quàm ejus graviſſima mala augeat & amplificet: poſtremò ſua commoda & fortunas, ac qualeſcunque dignitatis acceſſiones poſteriora Republicâ ducat. Quòd ſi perſiſtere pravo in propoſito pergat, nec ſalubribus monitis obtemperet; tum verò pace & veniâ ejus apertè denunciandum, ſe adverſus eum, ut reum majeſtatis, arma ſumpturos, ejuſque militibus, qui ex equeſtri ordine ejus ſtipendia mererent, nunc ſub exilii & proſcriptionis pœna jubeant, ut eo relicto ad Remp. communibus viribus defendendam revertantur. Data etiam ſimul eſt poteſtas legatis Cæſaris & præfectis arcium, ubicunque in ejuſmodi Turcas, clandeſtinis legationibus fungentes, aut Haidonum anteſignanos conventicula cientes inciderint, ſeverè è medio tollendi. Sed quum nuntii ad eos perveniſſent, & quæ acceperant in mandatis retuliſſent, tam Boſcaius Sacmarium ſe redditurum promiſit, quàm Hommonianus ſe in legatorum Cæſaris poteſtate futurum, & iis, quæ imperata fuerint, obtemperaturum reſpondit.

Boſcaius & Homōnianus ſe imperata facturos eſſe promittunt.

Pacatis igitur in hunc modum in ſuperiori Pannonia rebus, Turzo ad Cæſarem Pragam venit. Forgacio Caſſoviæ relicto, auctorque fuit, ut ii, quæ Caſſoviæ acta erant, confirmandis Poſonium Comitia indicerentur, quod neceſſarium videretur, ut totâ undique Nobilitate conveniente diſſidiis & pravis quorundam opinionibus ſopitis finis imponeretur. Nec Cæſar alieno fuit animo, Turzonemque pro re bene geſta, & diſcordiis ſublatis arce Tocaio remuneratus eſt, eâ conditione, ut cùm ei LXX. millia Talerorum ſolverentur, arcem reſtitueret. Nec multò pòſt Comitia ad diem Divi Joannis Baptiſtæ Natalem Poſonium indicta ſunt: mox verò intervenientibus nonnullis magni momenti impedimentis ea ad VI. Cal. Quintiles dilata ſunt. Ad quem diem frequentes Ungari ex omnibus partibus convenêre, ac diu multumque Matthiæ Principis adventum expectavêre. Verùm is propterea, quòd ea quæ publicè proponenda eſſet, nondum à Cæſare accepiſſet, venire ad diem non potuit. Nobilitas verò & legati cùm diutiùs expectare

Comitia Poſonium indicta.

non poſſent, quòd jam multi duos aut ampliùs menſes domo abfuiſſent, diſceſſerunt. Racocius, quem a Tranſſilvanis receptum, ac provinciæ Principem factum eſſe diximus, ut ratum id Cæſar haberet, & Huſtum reddendum juberet, quòd Homonnianus pactis dotatibus non ſtetiſſet, Pancratium Sennejum ad Cæſarem miſerat; quem hoc tempore Cæſar ita dimiſit, ut per legatos ſuos, quos propediem unà cum ipſo in Tranſſilvaniam miſſurus eſſet, mentem ſuam declaraturum polliceretur, interimque eos ipſe Viennæ præſtolaretur. Nec poſtea quicquam memoratu dignum eo quidem anno geſtum eſt; niſi quod fine anni, ad diem X. Calend. Decembris Baſta, cùm lautè paulo antè cœnaſſet, repentinâ membrorum reſolutione, relictis, quas ingentes congeſſerat, opibus, extinctus eſt. Nec dubitatum quin vir magnæ virtutis militiæque præſtans fuiſſet, niſi avaritiæ & crudelitatis ſordibus contaminatus, nec ultimus hujus adverſus Cæſarem civilis ac inteſtini belli concitator fuiſſe crederetur; ideòque nominis Ungarici odio, vaſtatâ Pannoniâ omni, & amiſſâ Tranſſilvaniâ ingratam ſui memoriam poſteris reliquiſſet. Genus ei ex Epiro fuit, ejuſque gentis linguæ adhuc gnarus eſſe dicebatur: ſed cujus majores mutatis ſedibus olim in Italiam conceſſiſſent. 1606.

Baſta apoplexiâ correptus è vita excedit.

At Cæſar quum de induciis cum Turca pactis certior eſſet redditus; ſecus quàm putabatur, in eis confirmandis durior & perplexior eſt inventus: nam tametſi æquis & honeſtis conditionibus initæ eſſe omnium judicio viderentur, & vincula illa mittendorum quotannis munerum, & legati continue Byzantii tenendi onera ſoluta ſublataque eſſent, & XX annis non modicum mortalis ævi ſpatium paci ſervandæ deſtinati; ipſe tamen (cauſæ in incerto fuêre) tam Chriſtophorum Taſſalum, quem legati qui paci ſanciendæ affuerant, ad ſuſcipiendam Byzantium legationem induxerant, Pragam vocatum apud ſe detinuit; quam omnem eam pacis ac fœderis Turcici tractationem ac confirmationem in longiſſimum protraxit; ſic ut jam ab eorum fine per legatos Comaronii impoſito plus annui temporis ſpatio effluxerit, nec quicquam tamen vel in mittendis legatis, vel in expediendis muneribus, quæ parata erant, effectum ſit. Quâ quidem temporis morâ & tarditate eveniebat, ut incertæ etiam induciæ redderentur, conquerentibus Turcis, ac fidem legatorum requirentibus, & re omni in ambiguo relictâ. Ergò in hunc modum omnia per longam expectationem inter ſpem metumque variè & ambiguè agitari videbantur. * * * *

Cæſar in confirmādis pacis cū Turcis initæ cōditionibus lentior eſt.

CVM Auctor huic operi ſupremam manum apponere vellet, ideòque ad ſpectandum Coronationem Matthiæ Regis Poſonium profectus eſſet, ibique cum Benedicto Turocio, neceſſario ſuo ad ripam Danubii equitaret, ſubitâ apoplexiâ tactus eſt, quam paralyſis dextræ partis ſequuta eſt, ob quam uſum ſcribendi amiſit. Quapropter ſequentium librorum Epitomen confecit, ut & ipſe eâ corporis debilitate oppreſſus officium utcunque peragerect, & legentibus rerum geſtarum ſeries continuato ordine proponeretur.

EPITO-

EPITOME LIBRI XXXV.

STEPHANUS Illieshazius tempore primæ legationis, à pluribus amicis ſuis, quos largitione ad ſuas partes traduxerat, certas nec leves ſimultates inter Cæſarem & Principem Matthiam in occulto intercedere intellexit: Nam Cæſar ad bina Comitia Romani Imperii non ipſum Matthiam, quamquam fratrem germanum, ſed Ferdinandum patruelem Græcii in Stiria impetantem loco ſui delegaverat: etatque rumor in vulgus editus, eum habere in arcano ſtatutum, ut eundem patruelem propediem Romanorum Regem conſtituat, neglecto fratre: quandoquidem illum jam liberos mares è conjuge Maria Bavara ſuſcepiſſe conſtaret: quum Matthias necdum ductâ uxore, jam ferè quinquagenarius vergente ætate, dubium foret an hæredes relicturus eſſet. Eandem quoque eſſe Cæſaris mentem de regno Ungariæ, ut patruelis in eo administrando & regendo ſibi poſt obitum ſuccedat. Quæ quum ei pro certo per'uaſa eſſent, non ignarus iræ & indignationis Cæſaris in ſe conceptæ, & de gratia deſperans, ſtatuit ea conſilia Cæſaris primo quoque tempore prævertere. Itaque adito Principe, ſe regnum Ungariæ ad ipſum ante alios translaturum pollicitus eſt. In quem uſum à Principe Paulum Sixtum Traurſonium, Carolum Lichtenſtanium, & Seifridum Praienerium viros graves, & multo rerum uſu excellentes poſtulavit, ut cum iis de modo & ordine totius rei ad effectum deducendæ conſilia iniret. Cum iis per aliquot dies, ſemotis aliis arbitris, ſecretos ſermones habuit, qui etiam omnem operam in attollendo Principe & promovendis ejus partibus obtulêre. Namque eâ tempeſtate Cæſar ſuis innixus conſiliis, abdicatâ Reip curâ, intra privatos parietes deliteſcebat, neq; toto belli Turcici, quamquam ancipitis, tempore in publicum prodire volebat. Nec mora, præſcribente Illieshazio, Princeps milites conſcribit, ac Calendis Januariis aſperrimâ hieme Poſonium proficiſcitur, & ab Ungaris, quos eò convocaverat, oſtenſis Auſtriacorum diplomatis, quibus contra quemvis hoſtem ſe ei fideles & dicto audientes futuros jurejurando aſſerebant, ut ipſi quoque haud diſſimiliter agere vellent, magnoperè flagitavit. Multi ex Ungaris, quin id facerent tergiverſabantur, quod in eo ſcripto ab Auſtriacis concepto ne Cæſar quidem exciperetur: poſtremò tamen annitente modis omnibus Georgio Turzone, cui res & conſilia omnia erant patefacta, omnes conſenſêre, præter Franciſcum Forgacium, paulò antè Epiſcopum Nitrienſem; qui ut Cæſarem repudiaret, aut diverſas ab eo partes ſequeretur, nullo nec minarum, nec acerbæ mortis periculo terreri potuit: dicens ſe ei nolle ingratum eſſe, qui ex Epiſcopo Nitrienſi ſe Archiepiſcopum primæ ſedis Strigonienſis creâſſet: & inſuper commendatione ejus 'eriò interveniente, S. Romanæ Eccleſiæ Cardinalis eſſet declaraturus. Deindè pileum à Cubiculario ſummi Pontificis ſolitis ceremoniis in templo Divi Martini accepit; abſente Principe, nec eum ſolemnem actum aſpicere volente.

EPITOME LIBRI XXXVI.

HASCE machinationes ad Cæſarem Pragam detulit Adolphus Althanius ex comitatu Principis, mutatis ad ceteritatem jumentis clam ſe ſubducens, atque hæc contra eum à fratre peragi, ut in ordinem redigatur, niſi ſe maturè defendat, nuntiavit. Ex illo Cæſar commodum rempus habuit, ſi quid voluiſſet, contra peragendi, & tribuni militares, ut Althanſus & Tillius, atque alii plerique operam ſuam atque promptitudinem pollicebantur. Sed ipſe lentis conſiliis hæſit in ambiguo. Itum deindè in Moraviam eſt ad Znaimam, haud procul Diâ flumine ſuam civitatem, in qua diebus aliquot mora facta. Et quum provinciales ſeſe obſequio Principis permiſiſſent, & mandata ejus exequi polliciti eſſent, indè profectio in Bohemiam inſtituta eſt. Ubi in Broda Bohemica, deindè Chaslove, poſteà Colinii moratus, legatis ultrò citròque commeantibus, quorum princeps erat Franciſcus Dieterichſtanius Epiſcopus Olomucenſis, & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis, atque iis operam ſuam egregiè navantibus, tandem juxta Principis voluntatem & poſtulata, res omnis compoſita eſt. Neque multò poſt Cæſar vigeſima ſeptimâ die Junii, qui eſt celebris memoriæ Divi Ladiſlai Regis Ungariæ, Coronam Ungaricam Sceptrumque, ac Pomum aureâ Cruce inſignitum, Palliumque cum Enſe Divi Stephani Regis Ungariæ, per Cardinalem Dieterichſtanium & reliquos legatos reſtituit; ſimul & ſucceſſionem in regno Bohemiæ, & provinciarum eò pertinentium de manu tradidit: ipſo Illieshazio tunc in ſuperiore Ungaria Caſſoviæ partes Principis agente. Præterea Magnates & Proceres Ungaros, cujuſcunque dignitatis ſint, à priſtina obedienria & obligatione, quâ Cæſari devincti erant, datis ſuper ea re literis abſolvit, & liberatos ab juramento ſuo, in fidem Principis Matthiæ, veluti futuri Regis Ungariæ, obſtrinxit, ſic ut præter ſpem & expectationem ſuam quaſi invitus & reluctans id præſtitit, quod ſuâ ſponte facere debuerat.

EPITOME LIBRI XXXVII.

POTITUS per hunc modum Princeps coronâ & ſceptro Ungariæ, & Stephano Illieshazio in ſuperiore Ungaria, cuncta ex animi ſententia proficiente, jamque reverſo, comitia in autumnum ejuſdem anni Poſonium indixit, ut inauguratio Coronationis in iis perficeretur. Quo adveniente Princeps in oppido Auſtriaco Hamburgo per nonnullos dies ſubſtitit, donec copiæ militares, quæ ſolenni Coronationis pompæ intereſſe debebant, advenirent. His advenientibus, quæ erant ad numerum ferè duorum millium egregiè & militariter inſtructæ: mittitur Nicolaus Iſthuanffius, & Stephanus Palffius, qui Principem Poſonium accerſant. Quo quum veniſſet poſt diverſas diſputationes, in feſto Divæ Eliſabethæ viduæ Reginæ Ungariæ Corona ejus capiti per novum Cardinalem Franciſcum Forgathium ſolitis ceremoniis imponitur: ipſeque extra portam S Michaëlis, loco ad id præparato, prælegente ipſo Cardinale, juramentum ſolenne ad ſervanda jura & libertates regni præſtitit. Nec defuêre tormentorum ſtrepitus & clangor tubarum, & alia hiſce ſolemnibus ritibus admiſceri ſolita. Altero pôſt die Palatinum, quod eſt officium ſeu Magiſtratus poſt regium culmen & dignitatem ſecundum, Stephano Illieshazio, quod is præ cæteris omnibus toto in hoc negotio plurimum operæ poſuerat, Rex contulit, & ipſe quoque ſacramentum ſimile ad ſervanda jura & libertates Regni depoſuit. Quæ quidem dignitas ab obitu Thomæ Nadaſdii uſque ad hoc tempus, quadraginta ſex annos vacaverat.

EPITOME LIBRI XXXVIII.

DUM Novus Palatinus, quæ ad officium ſuum pertinebant ſedulò & accuratè exequitur, & Turcis induciarum paribus votis præfixarum leges interpretatur, qui non ſatis earum conditiones intelligebant, aut intelligere diſſimulabant & totus in eo incumbit, ut eos in rectum earum ſenſum adducat, ſtomachi vitio laborare cepit, quòd illi imbecillum adeò & debile redditum erat, ut nihil alimenti poſſet concoquere. Quo morbo afflictus cùm Viennam ad medicos fuiſſet profectus, nihil iis eum juvare valentibus anno ætatis climacterico mortuus eſt: nullâque funeris pompâ, quòd Lutheranæ religionis fuiſſet, elatus, in oppido Bozinio, in Sacello, quod ipſe ædificaverat, tumulatus eſt. Comitiis Poſonii iterum convocatis, poſt multiplices & varias ea de re ortas diſputationes, tandem Georgius Turzo vir præſtantiſſimus, niſi Lutheranæ religioni faveret, in ejus locum à Nobilitate electus eſt, atque à Rege confirmatus. Cæterùm Rex in Bohemia anno inſequenti coronatus eſt XIII. die Maii, & de ſumma pecuniæ, quam Rudolpho Cæſari quotannis dare ex pacto debebat, concordiam inivit, atque intereà Rudolpho Cæſare vitâ functo, qui Pragæ hydrope mortuus eſſe fertur (quem ſequutus eſt paulò pôſt Sigiſmundus Bathorius ſubita apoplexiâ tactus) in Imperio Romano ſucceſſit, & Francofurti ad Mænum ritè fuit coronatus: ita ut rarâ felicitate in una eademque familia inclytæ domûs Auſtriacæ nuſquam intermiſsâ ſerie ipſe Octavus Imperator deſignaretur. Et quum adhuc liberalitatis & clementiæ nomine laudatiſſimus Princeps in vivis ſit, DEUS Optimus Maximus eum vitâ longiore ſoſpitet, felicemque & fortunatum contra veros hoſtes efficiat.

F I N I S.

. REGUM HUNGARIÆ
INTROITUS ET EXITUS.

SAnctus STEPHANVS Rex & Apoſtolus Vngarorum, coronatus Anno ſalutis 1001 mortuus 1038

PETRVS Rex II. Vngarorum, coronatus anno 1038 privatus coronâ 1041 coronatus ſecundò 1044 mortuus 1047

ABA Rex III. Vngarorum, coronatus an. 1041 obiit 1044

ANDREAS Rex IV. Vngar: coronatus an. 1047 obiit 1059.

BELA Rex V. Vngar: coronatus anno 1059 mortuus 1063

SALOMON Rex VI Vngar. coronatus anno 1063 privatus coronâ 1073 obiit 1077

GEYSA Rex VII. Vngar: coronatus an 1073 obiit 1076

S. LADISLAVS Rex VIII. Vngar: coronatus an. 1076 obiit 1096

COLOMANNVS Rex IX. Vngar: coronatus an. 1096 obiit 1114

STEPHANVS II. Rex X Vngar: coronatus an. 1114 obiit 1131

BELA II. cæcus Rex XI. Vngar: coronatus an. 1131 obiit 1141

GEYSA II. Rex XII. Vngar: coronatus 1141 obiit 1161

STEPHANVS III. Rex XIII. Vng: coronatus 1161 obiit 1173

LADISLAVS II. Rex XIV. Vngar: coronatus & mortuus 1173

STEPHANVS IV. Rex XV. Vng: coronatus an. 1161 privatus coronâ 1173. eand. recepit & obiit eod. an.

BELA III. Rex XVI. Vngar: coronatus an. 1173 obiit 1196

EMERICVS Rex XVII Vngar: coronatus an. 1196 obiit 1200

LADISLAVS III. Rex XVIII. Vng: coronatus 1200 obiit 1201

ANDREAS II. Rex XIX. Vngar: coronatus an. 1201 obiit 1235

BELA IV. Rex XX. Vngar: coronatus 1235 obiit 1275

STEPHANVS V. Rex XXI. Vng: coronatus 1275 obiit 1278

LADISLAVS IV. Rex XXII. Vng: coronatur 1278 obiit 1290

ANDREAS III. Rex XXIII. Vng: coronatur 1290 obiit 1301

WENCESLAVS Rex XXIV. Vng: coronatur 1301 obiit 1307

OTHO Rex XXV. Vng: coronatur 1305 coronâ privatur 1308

CAROLVS I. Rex XXVI. Vng: coronatur 1310 obiit 1342

LVDOVICVS I. Rex XXVII. Vngar: coronatur 1342 obiit 1382

MARIA Rex XXVIII. Vng: coronatur 1382 privatur eâdem 1384

CAROLVS II. Parvus, Rex XXIX. Vngar: coronatur 1384 obiit 1385

SIGISMVNDVS Rex XXX. Vng: coronatur 1387 obiit 1437

ALBERTVS Rex XXXI. Vngaror. coronatur 1438 obiit 1439

LADISLAVS Poſthum' Rex xxxii. Vng: coronatur 1440 obiit 1457

VLADISLAVS I. Rex XXXIII. Vng: coronatur 1440 obiit 1444

MATTHIAS Corvinus Rex xxxiv. coronatur 1464 obiit 1490

VLADISLAVS II. Rex XXXV. Vngar coronatur 1490 obiit 1516

LVDOVICVS II. Rex XXXVI. Vngar. coronatur 1505 obiit 1526

IOANNES de Zapolya Rex xxxvii. Vngar. coronatur 1526 privatur 1527 reſtituitur 1530 obiit 1553

FERDINANDVS I. Rex xxxviii. Vng: coronatur 1527 obiit 1564

MAXIMILIANVS Rex XXXIX. Vng. coronatur 1563 obiit 1576

RVDOLPHVS Rex XL. Vng: cor. 1572 cedit coronâ Matthiæ 1608

MATTHIAS II. Rex XLI. Vngar, coronatur 1608 obiit 1619

FERDINANDVS II. Rex XLII. Vngar: coronatur 1618 obiit 1637

FERDINANDVS III. Rex XLIII. Vng coronatur 1625 obiit 1657

FERDINANDVS IV. Rex XLIV. Vng: coronatur 1647 obiit 1654

LEOPOLDVS Rex XLV. Vngar. coronatur an. 1655. vivit & regnat.

ARCHIEPISCOPATVS

REGNI HVNGARIÆ DVO.

Strigonienſis, Regni Primas, habet ſuffraganeos Epiſcopos:

Agrienſem.
Quinqueeccleſienſem.
Veſprimienſem, qui Reginæ Cancellarius eſt.
Iaurienſem.
Vacienſem, &
Nittrienſem.

Colocenſis ſeu Bachienſis habet ſuffraganeos Epiſcopos:

Zagrabienſem.
Tranſſylvanienſem.
Varadienſem.
Chanadienſem.*
Suidnicienſem.
Boſznenſem, aliàs Diacojenſem, &
Sirmienſem.

In Croatia & Dalmatia Archiepiſcopus Iadrienſis habet Epiſcopos ſuffraganeos:

Anſarenſem, Veglienſem, & Arbenſem.

Archiepiſcopus Spalatenſis habet ſuffraganeos Epiſcopos:

Tragurienſem.
Scardinenſem.
Tininienſem.
Novenſem.
Sibinicenſem.
Temnenſem.
Segnienſem.
Almiſienſem.
Modruſienſem.
Macarienſem,
&
Pharenſem.

Archiepiſcopus Raguſinus habet ſuffraganeos Episcopos:

Stagnenſem. Tribunicenſem. Bacenſem, &
Rolonenſem. Catharienſem. Biduanenſem.

Tom. 2. Decretor. *COMITATVS Regni Hungariæ enumerat Verbecius ſequentes:*

Sirmienſis,	Moſonienſis,	Scepuſienſis,	Szolnoc exterior,	Solth,
Valko,	Iaurienſis,	Thornenſis,		Kis heves,
Poſga,	Comaroniẽſis,	Vyvar,	Bihor,	Nagy heves,
Verocze,	Piliſienſis,	Borſodienſis,	Kraſzna,	Saros,
Baronya,	Peſthienſis,	Gômerienſis,	Berenſis,	Chongrad,
Bachienſis,	Poſonienſis,	Vng,	Bekes,	Haronenſis,
Bodrog,	Nittrienſis,	Bereg,	Zarand;	Maczo,
Tholna,	Barſienſis,	Vgocha,	Chanad,	Orbacz
Alba Regalis,	Honthenſis,	Maramaros,	Torontal,	Kraſſo,
Veſprimienſis,	Neugradienſis,	Szathmar,	Themeſienſis,	Orodienſis,
Somogy,	Zolienſis,	Szabolcz,	Strigonienſis,	Kovinienſis,
Szala,	Lipthovienſis,	Szolnoc mediocris,	Zeurenienſis,	Ztebernik.
Caſtriferrei,	Arva,		Zemplenienſis,	
Sopronienſis,	Thurocz,		Thrinchiniẽſis,	

Comitatus Regni Sclavoniæ.

Criſienſis. Zagrabienſis. Varaſdienſis.

Comitatus Tranſſylvaniæ.

Kolos, Szolnoc interior, Kikellô, Hunyad.
Doboka, Thorda, Albenſis,

VIENNA AUSTRIÆ

A

TURCIS BARBARE

OPPUGNATA,

GLORIOSE à CHRISTIANIS

DEFENSA,

ET VICTORIOSE

LIBERATA

ANNO 1683. DIE 12. SEPTEMBRIS.

DESCRIPTA

PER I. I. K. S. C. V.

1683.

INſIGNEM illam decem fermè millium Turcarum cladem prope S. Gothardi oppidum à Chriſtiano Leopoldi Cæſaris exercitu ſub cura & adminiſtratione Raymundi Montecucoli, Kalendis Auguſti ad annum Chriſti MDCLXIV. Mechmeti Turcarum archiſtratego inflictam, viginti annorum pax, armorumque induciæ exceperunt: gaviſa tum quidem aliquo uſque tranquillitate Pannonia, niſi barbari mox & degeneres quidam filii, ſi tamen filii, & non tyranni potiùs nominari queant, eam ipſam patriam ſuam Regis etiam ſui ſanguine defœdare, & prorſus evertere attentâſſent; ſed ſupplantati inciderunt in foveam quam fecerant: nam capti, convicti, & Cæſareæ Regiæque Majeſtatis & perduellionis rei Franciſcus Comes Nadaſdius, Hungariæ regni judex: Franciſcus Marchio Frangepanus, & Petrus Comes Zrinius Croatiæ Banus, frater Nicolai ab apro, ut ajunt, diſcerpti, omnes inclytæ & illuſtris familiæ, atque etiam inſignes aut militiæ, aut literarum alumni, ille Viennæ, hi in Civitate-Nova pridie Calendas Maii 1671. publicè ultimo capitis affecti ſupplicio, bona eorum lege Juliâ fiſco ſunt addicta. Prodiit tamen pauco pòſt tempore in apricum altera, niſi fortè eadem abhinc fomentata perduellionis hydra, auſpicijs Emmerici Comitis Tôckelii, magno Hungaricæ Nobilitatis acceſſu confirmata, & variis querelis prætenſionibuſque roborata, quòd in demortui locum Palatini novus tanto abhinc tempore præter patriæ morem, dignitatem & damnum non ſubrogatus; Hungari Reipublicæ dignitatibus & officiis jure competentibus excluſi; miles Germanus & alienigenus nedum hactenus Pannoniâ ejectus, ſed dedecore & detrimento indigenarum auctus, quorum tamen tutelæ & defenſionis limitaneæ meritò urbes & arces eſſent committendæ; quòd religionis denique non ſolùm illis adempta libertas; ſed templa etiam, Patrum Societatis conſilio & operâ, everſa; ideóque regno eos expellendos, &c. Quas rerum novandarum ſpecies & querelas Cæſar licèt paternâ literarum dehortatione, virorum primariorum legatione, ac Tirnaviæ conventione, ſi quo modo poſſet, abrogare promitteret; indictis etiam Sopronium comitiis præſens ipſe ante ſolemnem ibidem Reginæ coronationem religionis libertatem, & templorum reſtitutionem, aliaque multa indulgeret, ita ut motuum tunc componendorum ſpes affulgere videretur; paulò tamen pòſt omnes fuêre tractatus inanes, & conventiones fruſtraneæ, quòd Gallorum, ut dicebatur, ſollicitatione ac ære, militarique Turcarum ſubſidio & tutelâ freti ſana omnia rejicerent conſilia, & fœdiſſimum indè bellum exarſit toti Chriſtianæ Reipublicæ, & imprimis Hungariæ perniciosiſſimum.

Ex rebellione oritur bellum Hungaricum.

Ejus cauſas Cæſar fruſtrà ſopire nititur;

Jam enim crebris ſignificabatur literis, ingentem undique & jam pridem in Turcia & Belgradi armorum fieri apparatum; minus tamen certum Pannoniæ partibus inferendum, quòd viginti annorum induciæ ſequenti nonniſi anno expirâſſent; Cæſar nihilominùs Capratam Comitem Belgradum, indèque Byzantium ablegavit, ut quo hic fervens & ingens armorum tenderet apparatus, à Purpuratis & ſupremo Vizirio intelligeret. Muſtapha Vizirius autem ancipiti dato reſponſo legatum apud ſe detinuit, & Belgradum poſteà conduxit: ex hoc nunc & aliis Cæſar ſibi belli inferendi minimè dubius, arma parare, à Chriſtianæ Reipublicæ Principibus ſubſidia petere, Viennam occidentis Imperii ſedem haud obſcurè petendam communire, exercitum maturè cogere, ut non ſuſtinere bellum, ſed poſſit inferre. Igitur adulto jam vere pridie Nonas Maii ſolemne copiarum omnium armiluſtrium haud procul Poſonio in amœniſſimis Kirſeenſibus pratis cis Danubii ripam inſtituit, cui ipſe cum Auguſta & Electore Bavaro, multiſque aliis Imperii Principibus ſummus luſtrator interfuit. Viſu XXIV. millium circiter exercitu Carolus Dux Lotharingiæ affinitate Cæſari, cujus ſororem duxerat, junctus, regali prandio ſub papilionibus Cæſarem cum Auguſta, Maximiliano Electore Bavaro, Ludovico Wilhelmo Marchione Badenſi, Julio Franciſco Saxenlawenburgio excepit; militi autem jam in hoſtem procincto menſis unius ſtipendium anticipato eſt erogatum. Tum Cæſar Viennam, Carolus Dux Jaurinum verſus movet exercitum, cujus ipſe ſupremus Campimareſchallus curam omnem à Cæſare commendatam habebat: indè Strigonium & circumjacentia loca juſſit explorari; ſed quòd nullus occurreret hoſtis, nec è re eſſe, imò fruſtraneom urbem in hoſtico longè diſſitam cum non exiguo exercitûs, hoſtium circumquaque injuriis expoſiti, damno & detrimento expugnare, per curſorem Cæſari ſignificaret: hic approbatâ Caroli ſententiâ expeditis literis aliò, aut ſi ipſius & ducum conſilio videretur, Vivarino arma mandavit inferri, ut quum tempeſtivè adeò exercitus campo ſucceſſiſſet, aliquid fieret eorum, quo ſuorum fama armorum capiat incrementum; neve miles pugnæ avidus otio torpeſcat & ignaviâ. Re ad conſilium de invadendo Vivarino delatâ collaudant omnes propoſitum, & imprimis Rutgerus Erneſtus Stharenbergius, generalis rei tormentariæ præfectus (cujus immortali gloriæ Viennenſis dein urbis debebitur conſervatio) ſedulam ſuam curam & inſignem ſpondebat operam: qui dum urbis ſitum explorat avidiùs, parum aberat, ut fatali Turcarum glande, cujus ingens tum evolabat multitudo, peteretur; eo tamen opus urget imperterritus progreſſu, ut mox ſuburbium à noſtris interciperetur, in cujus quoddam ædificium, quod antehac templo ſervierat, milites quinquaginta jubet immitti; re autem perperam intellectâ, Joannes Georgius Comes ab Herberſtein, Scherffenbergianæ legionis inſtructor, cum CL. legionariis accurrit, numero ſtationem adeo adimplente, ut

1683.

ideò ad bellum ſe præparat.

Armiluſtriū Cæſareanorum, quibus Carolus Lotharingus præficitur Generalis.

Carolus Vivarinū obſidet.

te, ut

1683. te, ut nec vertendi, nedum arma tractandi locus aut ſpatium compactis ſupereſſet; ſpatium itaque laxandi cauſâ ſcamna & ſedes per templum locata tumultuariè cum ingenti fragore & vociferantium confuſione confringunt, undè plures ſupervenientes, & ab Herberſteinio in ſubſidium acciti, hoc terrore ac tumultu perculſi, hoſtes in loco eſſe ſubdubitantes, in ſuoſmet explodunt commilitones, quo inter cæteros errore cecidit capitaneus Silberberg. neque hoſtis huic deerat occaſioni, cujus tormentis & tubis plures etiam noſtrorum læſi occubuerunt; maximè verò præ cæteris deplorabatur Stharenbergiæ legionis capitaneus Kraus, tribuno ſuo imprimis charus, cujus ille tunc ceu Adjutantis, ut vocant, operâ utebatur: cæſus quoque hiſce diebus Lamotanus Comes Taxius, & læſus Leopoldus Comes Kobbios, legionis Beckianæ ſubtribunus, qui Poſonium deportatus, cùm non magni brachio exceptum vulnus æſtimaret, & minus diligentè curando operam adhiberet, ingraveſcente ſub cura malo vitam finivit, dignus longiori: filius magni & prudentis olim tormentorum præfecti Wolffgangi Friderici Comitis Kobbii, qui in Daniam paucis ab hinc annis à Cæſare pro Rege miſſus, ſenio, laboribus ac morbis fractus glorioſus ibidem occubuit.

Dum ſic eminus Vivarinum concludit obſidione Carolus Princeps, certis undique affertur nunciis, Muſtapham primum Vizirium cum incondita hominum multitudine, & juſto imprimis exercitu magnis Budâ paſſibus accelerare, & mox adfore in propinquo; convocato igitur protinùs concilio pariter concluſum, confeſtim exercitum hinc in talem transferendum locum, ubi & omnem ſe in caſum defendere, & hoſtium obniti conatibus, & hæreditarias Cæſaris ditiones ac regna valeat conſervare; idque eò faciliùs effici poſſe, quòd ſinuoſæ vineæ, ſeu obſidionales nondum viæ pateſcant, nec aggeres ſuggeſtuſve ſint formati.

Ejus mox obſidio diſſolvitur.

Nec mora, Comorronium verſus Princeps exercitum ducit; cujus præſidium, quòd minus videretur, quàm ut omni par eſſet caſui & tanto hoſtium periculo, illud ſub Gubernatore loci Carolo Ludovico Comite Hoffkirchio, armamentarii aliàs præfecto, & conſilii aulico-bellici ſeniore, pedeſtri generalis vigiliarum magiſtri Baronis Diepenthalii legione adauxit, ſub ductu tamen ejuſdem legati Joannis Andreæ Comitis Jörgeri, ipſo Barone in Sileſiam ad curanda alia deſtinato. Quum interim hoſtium adventus magis indies appropinquaret, per Schuttam inſulam itinere ſex M paſſuum, relicto ad lævam Danubio Jaurinum movet; ubi per ſublicium flumini inſtratum pontem traducens exercitum, altero ab urbe lapide, duo inter cognata nominibus flumina Arabonem majorem & minorem vicinius conſedit, perficiendæque loci per Stharenbergium fortificationi indefeſſus incumbit, donec pauculis poſt diebus & Turcarum ingens multitudo, quæ virorum omnis generis plus quam ducenta millia exæquare dicebatur, è regione noſtrorum caſtra metari eſt viſa; eâ nempe viâ, quâ Alba-Regali Jaurinum eſt iter, Arabone ſemper intermedio: ad cujus mox ſpondam cœptum eſt comminùs crebris agi velitationibus; eminùs verò tormentis in adverſas utrinque partes reboantibus; tentataque hinc indè vada, ut ſi quæ darentur, acrior noſtros inter & hoſtes committi poſſet pugna. Noſtris verò ſe continentibus, quòd totis omninò caſtris cum innumerabilibus hoſtium copiis ad certam Chriſtianæ Reipub. ruinam prælium committere foret temerarium, magnus Tartarorum cuneus pro inquieto, & prædæ avido eorum ingenio (quorum XXX. millia ſub ipſomet præſente eorum Hano ſeu Principe, caſtris Turcarum intereſſe referebant captivi) explorato altiùs quà ad ſcaturiginem vergit Arabone, quum monſtrantibus Hungaris commodiorem nullibi tranſitum, quam prope Kementum, & D. Gothardum inveniſſent, ubi ante novendecim annos ingens illa & famoſa nobis de eodem reportata eſt tyranno victoria, ibidemque pontes adhuc integros & non disjectos (negligentiâ, uti fama eſt Comitis Bathiani) reperiſſent, derepentè tranſeunt: tranatoque deindè, quod pronius erat, minori Arabone * ad dexteram Sarabiam & Güntzium, ad levam autem Soptonium relinquentes, veloces necopinati inſtar rapaciſſimi remoto obice fluminis in Peiſonem lacum, circumſitoſque in via vicos, pagos, arces & oppida muris viduata omnia ferro flammâque longè latèque vaſtantes, multis etiam Chriſtianorum millibus in miſerandam abductis captivitatem ad Leitham uſque amnem, qui Hungariam diſcriminat ab Auſtria, indomitè effunduntur: nec immanis eorum furor & prædandi libido, niſi ad foſſis mœnibuſque cinctam urbem & cognominem arcem Brugg, Harrachiorum genti obnoxiam ſiſti potuit, cæteris trans Leitham pagis & oppidis Harrachianam ad arcem ſpectantibus igne fœdiſſimè conſumptis. Inalgeſcit adhuc calamus ſcribere, quantus eâ nec præviſâ, nec opinatâ depopulationis calamitate incolis timor, quantus accolis pavor ſit obortus: nec ſenſibus capi poterat, quomodo integro adhuc noſtro exercitu emiſſarii hujuſmodi prædones tam enorme auderent facinus; nec deerant qui & metuerent & dicerent exercitum noſtrum interclusum internecionis ſubeſſe periculo.

Hoſtium adventus, & caſtrorum oppoſitio.

1683.

Tartarorum populationes.

* Rabnitz.

Et certè Carolus Princeps inaudiens, prætereito ſe, hoſtē jam in Auſtriam uſque penetrâſſe, imminenſque periculum perpendens, quòd cis & ultra Arabonem ſuus viginti tantùm quatuor millium exercitus ab innumerabili Turcarum multitudine cingi facilè & intercludi poſſet, re cum cæteris deliberatâ indè ſe ſtatuit recipere; ne autem peditatus ſimul cum tormentis ſuâ equitatum morâ retardaret, hunc ab exercitu ſeparatum unà cum re tormentaria in inſulam Schuttam tranſportat, undè tutioribus dein trans danubianis itineribus Poſonium & Tabas; ſuperatoque illic Moravo amne per cognomines amni * campos ſecurè Viennam poſſent traduci, ut paulò pòſt feliciter traducta ſunt. Ne autem Jaurinum aliaque vicina loca obſidionis periculo obnoxia recedente exercitu videretur deſtituere, iis maturè, quantum pro rei neceſſitate licuit, idoneis præſidiis, aliiſque ad defenſionem neceſſariis ſufficienter providit: nam Leopoldopolim non longis abhinc annis ad Vagum extructam (cui cum laude tum præerat Henricus Godefridus Baro Kielmanſeggius) quatuor majoris notæ (quas medias

Carolus transfert exercitū.

* Marckfeld.

& Leopoldopolim inſtruit neceſſariis.

dias

[illegible]3.

dias cartaunas vocant) amandavit tormenta unà cum annonæ militaris copia non vulgari cui dein Generalis Schulzius ex agris Nitrienſibus, ubi haſtenus rem contra Töckelios curaverat, iſthac tranſiens, cohortes aliquot peditum, imamque dimachorum, quam è Montanis contraxerat civitatibus, adjecit; ita ut & huic loco commodè fuerit proviſum per omnia. Reſtabat Jaurinum, cujus, ſicut & confiniorum Gubernator eſt Hermannus Princeps Badenſis, conſilii aulico-bellici præſes, cùm non haberet niſi cohortes ſuas ordinarias quinas, ſub ſuis ſingulas capitaneis, viros circiter ſexcentos; quibus omnibus Daniel Müllerus tribunus titularis, vir ſenio jam gravis, at vegetus, militaribus aliàs à primis juventæ annis innutritus præerat; ſed duobus pòſt annis irritâ cum Turcis, ut ajebant, colluſione, ſeipſum ſclopeto confecit. Huic, inquam, Jaurino immiſit ſequentes: legionem Marchionis de Grana ſub vice ejus tribuno Georgio Henrico Samoratsky, viros mille octingentos, Marchio ipſe pro Hiſpaniarum Rege Carolo Belgii tum Gubernator, paulò pòſt calculo extinctus eſt. Ludovici item Wilhelmi Marchionis Badenſis legionem ſub Comitis Tyllii legati ſui cura viros MM. legionem Straſuldianam, vix numerantem MC. & denique Walliſium Baronem tribunum cum ſeptem ſuæ legionis cohortibus, viros MCCC. ita ut univerſim ejus propugnatores eſſent 6800.

ſicut & Jaurinū.

1685.

His ita ritè diſpoſitis, traductoque per pontem Araboni minori inſtratum, & Jaurinenſibus excubiis cuſtoditum, equitatu, continuatis itineribus Altenburgi * conſedit: & cùm aliquamdiu propter arctas ibidem viarū ſemitas moraretur, Carolus expilandā connivet militi urbeculam, ne, quod boum aliarumq; humanæ vitæ rerum utilium illhic erat, hoſti cederet in prædam; ægerrimè hanc quidem incolis expilationem ferentibus, donec inſecuto mox hoſte mitius tolerarent, qui flammis omnia peſſimè devaſtavit: ſicque ſuperatis viarum anguſtiis selectum eſt iter in Kitſeenſia prata, ubi duobus ferè menſibus antè fuerat armiluſtrii inſtituta ſolemnitas. Magnus, quem vocant Vizirius, Muſtapha Baſſa dictus, hunc exercitûs noſtri receptum meticuloſam interpretatus fugam, convocato protinus Baſſarum conſilio deliberat, num perſequendus Chriſtianorum exercitus, an obſidendum Jaurinum? unâ omnium ſententia perſequendum voluit exercitum, quòd cedendo ſigna metûs & fugæ daret; moris proindè caſtris idem legit præeuntium iter. Eo audito cùm nec in Kitſeenſibus pratis contra tantam hoſtium molem tutum videret exercitum Carolus, Viennam juſtis itineribus movet, præmiſſo Æneâ Comite Capraiâ equitum Generali, qui exercitûs noſtri ſtatum, & hoſtis conſilia, & alia Cæſari maxime neceſſaria referret: quod celerrimè ille etiam cum Philippo Leopoldo Comite Montecuculo cognato ſuo, & cataphractorum tribuno expedivit. Carolus interim prætercitis Wolffsdalio Haimburgoque, ſextâ Julii caſtris conſedit Altenburgi-Teutonicorum; indeque ſub Solis ortum cùm promoveret exercitum, impedimentis majoris ſecuritatis ergò longo ſyrmate præcedere juſſis, accidit, ut turma Tartarorum mixta Turcis, Hungariſque ductoribus (ter mille circiter) qui

** Hungaricè Ovaroni.*

Vizirius deliberat an Cæſareani perſequendi.

Tartari ultimas

Leitham amnem tranârant, à leva cum horrido ululatu proſilientes è ſilvula Petronellam inter & Elend pagos, irruerent in legiones aliquot alæ ſiniſtræ, quæ poſt impedimenta præduces equitabant in exercitûs fronte. Hæ inexpectatâ illâ irruptione, inconditâque barbarorum vociferatione confuſæ cùm ob denſiſſimos pulveres vix ſe ſuoſque ab hoſtibus dignoſcerent, eòque haud ſtarent ſat firmo pede; ſed diſſipatis ordinibus ſequentes etiam legiones confunderent, factum eſt ut prædones tumultuariâ pro more uſi celeritate in ſarcinarios vectores, lixas atque calones converſi, frameis hos ſuis victimas immolârint, ſociis interim currus atque impedimenta impunè diripientibus: inter cetera ſupellex argentea Ducis Saxenlawenburgici, Principiſq; Croiy, & Æneæ Comitis Capraræ, Generalium virorum, iſtic amiſſa eſt.

1683. legiones & impedimenta noſtra involant.

Ingentes ille caſus concitavit in exercitu noſtro motus ac turbas, quòd hoſtis, quem poſt ſe noſtri deſtituerant, velociori nunc per alias ad lævam vias curſu inſtituto, noſtrorum itineribus antevertens, audaci planè facto in imbelle lixarum vulgus irrueret, quod ſat tutum credebat Carolus eorum præſidio, quos præduces ſarcinis protegendis dicaverat; at ubi nunc de genuino rei ſtatu illi pleniùs conſtabat, majus ſubeſſe periculum ratus, cui implexa modò exercitûs pars totum fors in plenam aciem poſtulatura eſſet exercitum, alias jubet ocyus prioribus ſuccedere legiones, quæ prædones retundant. Hæ dum curſum accelerant, Julius Ludovicus Sabaudiæ Princeps, dimachorum tribunus, ſuos, ut diximus, hoſtium impetu laxatos ordines quantâ poteſt virtute recolligens, ceu qui maculam ſuorum magnanimiter cuperet eluere, magno connitens impetu rurſus in hoſtem ſuos educit; cui licèt viribus impar, rem tamen eò viriliter agit, donec dimicationis æſtu abreptus, & à ſuis plurimùm delituros, quum adhuc maſculè paucis tantùm ſuorum ſtipatus pugnaret, cum equo ſuccubus non ſine vulnere corruit, cujus ut cervicem Tartarus frameâ diſſectuiſſet, reſupinatum animalis cadaver incumbit inſidenti, ephipii nodo pectus ejus adeò conterente, ut a ſupervenientibus ſubſidio noſtris levatus ſuppuratum adhuc ſanguinem expueret; ſed eo malo omnem deindè medicorum artem ſuperante, inſignis Princeps Viennæ paulò pòſt tertio Idus Julii, annorum circiter XXIV. extinctus eſt, longiori, ſi fata voluiſſent, vitâ digniſſimus. Eodem etiam fato Dux Areſchottanus in florentiſſimo ætatis vere, dum animoſiùs hoſtem laceſſit, ſcloperi pilo, pluribuſque vulneribus frameâ confoſſus occubuit, & in avitum in Belgio ſepulchrum longis itineribus delatus, omnium dolore ſepultus eſt. Inter hæc Ludovicus Wilhelmus Badenſis Caroli legatus diſſipatas jam legionum aliquot in devia abeuntium turmas ſiſtere, ſuiſque poſtliminio ordinibus reſtituere, & integras demùm legiones hoſti cœpit opponere, quarum vim nequaquam ille ſuſtinens prædam haud contemnendam hâc tumultuariâ, & vix horariâ irruptione obtentam celeri fugâ præcipites ſecum abducunt, relictis ſuorum centenis aliquot, è noſtris plus minus ducentis (vel ut alii volunt, quinquaginta) deſideratis: eos verò ultrà perſequi providè interdictum, quòd juſte Carolus metuebat, ne integer fortaſſis, aut potior hoſti-

Ludovic Sabaudiæ Princeps moritur.*

Badenſis rem reſtituit.

lis

lis pars exercitûs ex intervallo ſubſecuta noſtros irrueret, velitationibuſque ſic innodatos teneret, quoaduſque plenâ, ut ſuprà notavimus, acie, ſed inæquali tum Marte foret dimicandum, Cæſare nondum incólumi & ſalvato: undè latiùs habuit eâ ſedatâ tempeſtate, compoſitoque tumultu, continuato adhuc paululùm itinere die ſeptimâ Julii Viſchamundę ſubſiſtere.

Conſilii de abitu Cæſaris Viennâ.

Cæſar acceptis hiſce per Capraram nuntiis, hæret anceps, quid facto expediat, convocatiſque ocyus Miniſtris eorum ſenſa depoſcit: quorum ſuffragia cùm unanimiter ſuaderent diſceſſum, hæſitatum in eo eſt, quâ viâ abeundum foret. Erant qui arbitrabantur, cis Danubii amnem per montana Campililium eſſe properandum; quòd iis ſuperatis illac per viarum plana deinceps citiùs Cæſar Lintzium poſſet deferri. Contrà diſſerebant alii, tutius proceſſurum Cæſarem ſi trans-Danubiano itinere pergat: cùm enim Turcarum agmen abs hac Danubii parte, quâ Vienna eſt, nobis immineat, perſequaturque exercitum noſtrum, uti refert Caprara, videamuſque noſtrorum partem cum ſarcinis & impedimentis ſub mœnibus Urbis jam tum conſiſtere, haud dubium eſſe quin integræ eorum vires ab ea Danubii parte incedant: neque enim auditum hactenus eſſe, nec etiamnum audiri de hoſte ullo, qui tranſiiſſet Danubium; proindè dictamine rationis humanæ doceri tutiorem fore receptum Auguſti, quem ſuperatis hîc Danubii pontibus ſit amplexurus: vix enim Urbe exceſſurum, cùm mox per exploratores nequam (quorū haud pauci in urbe deliteſcant) de abitu edoctus Turca, plura velocium equitū millia poſt Cæſarem ſit immiſſurus, qui unâ die tantum deproperaturi ſint itineris, quale Cæſar cum Aula vix quatuor dierum intervallo confecerit; ſicque indubiè in manus hoſtium (quod benigniſſimum DEI Numen avertat) deventurum. Paſſim placuit hæc ita opinantium ſententia, in quam manibus mox pedibuſque, quod ajunt, unanimiter itum eſt, confeſtimque indicuntur & parantur omnia (quantum in confuſa iſta celeritate fieri poterat) quæ itineri maturando ſerviebant.

Metus & tumultuaria ex urbe fuga.

Hæc ſama divulgata, & quòd viderentur impedimenta & ſarcinarii currus abſque rectore & ordine, fugitivis ſimiles mœnibus Urbis ſuccedere, metuentes, ut fit, res noſtras pejori loco eſſe quàm erant, tanto mox Urbem, Urbiſque circumſita replevit pavore, ut abituro Cæſare nemo jam videretur velle remanere Viennæ: quidquid equorum, quidquid curruum & lixarum ullo modo erat reperire, in fugam conducitur; compinguntur in carros & viles vecturas honeſtiſſimæ cum filiis & filiabus matres, ædes cum pretioſa ſupellectili, vino, frumento, omniſque generis annona deſeruntur, convaſantur duntaxat pretioſa quæque, quæ in arctum facilè compingi poſſunt; ubique fletus, ubique audiuntur lamenta, ejulatuſque plorantium, haud ſecus, ac ſi jam tum præſens dominaretur Viennæ Turca; atque ita totum pomeridianum tempus exactum eſt.

Cæſar urbe exceedit.

Veſpere horam inter octavam die ſeptimâ Julii Viennâ per Aulæ portam evectæ diſcedunt Cæſareæ Majeſtates cum Auguſta ſobole, gynecæis & Aula, ſuperatiſque, queis in alterum Danubii litus eſt iter, pontibus, Corneoburgi, oppido duobus aut ferè tribus milliaribus diſtante, pernoctant: quibus idoneè præmiſſus è præſidio urbico Capitaneus Thadæus de Haſſie natione Hybernus, homo prudens, & manu fortis, cum legionariis ducentis, ut pro Auguſtis iſtic pernoctaturis excubent, poſterâ die Cæſare ulteriùs iter ſuum promovente reverſuri, ut factum eſt.

Tanta autem fuit ſequacium curruum, vecturarum, navigantium, equitantium & pedes fugientium confuſa & incondita multitudo, ut Viennam omnem hominibus exinanitam juráſſes; adeò volebat nemo videri fugiendo fuiſſe poſtremus: ſuntque qui aſſeverent, ultra ſexaginta hominum millia diſceſſiſſe eâ nocte; & tamen initus deindè obſidionis tempore eorum numerus, qui remanſêre, adhuc alia ſexaginta hominum millia armis tractandis apta, præter militiam & debiliorem ſexum cenſuit. Continuata eſt autem ea fugientium prurigo adhuc in ſequentes aliquot dies, ut non immeritò metus ſit, poſteriorum in fuga multos incendiariis Tartaris ceſſiſſe in prædam, prout de variis fama increbuit. Multi etiam currus ſuos adeò onerârant, ut vix ultra pontes profectis rotæ crepuerint, extra conſilium poſitis, & quò ſe verterent, neſciis. Antè tamen quam Cæſar Urbe diſcederet, varios in Europam expedivit curſores & legatos, qui Chriſtianæ Reip. Principes fatalis omninò ruinæ redderent certiores: D. Götzium ablegavit in Franconiam, ut circularium copiarum maturaret adventum: Comitem Kunitzium ad Bavarum deſtinavit, ut præſentibus periculis tanta quanta poſſet ſubſidia poſtularet: ac ne deſolatam omninò deſtitueret Viennam ſibi unicè dilectam, de duplici ei clementiſſimè providit gubernio: politico uno, altero militari; & de militari quidem poſteà diſſeremus ampliſſimè. Politicum conſiſtit in Viris quinque, ut puta:

Vienna poſt Cæſaris exceſſum quibus commiſſū ſit gubernium.

Caſparo Zdenko Comite à Capplits, Cæſareæ Majeſtatis Camerario, Conſiliario Statûs, rei tormentariæ Præfecto, & Commiſſario Generali plenipotentiario, nec non Conſilii Aulico bellici Vice-Præſide.

Franciſco Maximiliano Comite à Molart, Cæſareæ Majeſtatis Camerario, Conſiliario Statûs, Auſtriæ Mareſchallo, atque Colonello Provinciali.

Rutgero Erneſto Comite à Stharenberg, Cæſareæ Majeſtatis Camerario, Conſiliario Aulico-bellico, Generali tormentariæ rei Præfecto, atque Urbis Viennenſis Archimanoritâ.

Joanne Oſwaldo Hartman, Excelſi Regiminis Auſtriæ Cancellario.

Quibus demùm adſciri Cæſar voluit unum de Camera Conſiliarium, & ſingulatim quidem Carolum Theophilum ab Aichpûhl; quòd autem is etiam jam tum cum familia ſua exceſſiſſet, adſciri huic Collegio viſum eſt Capplirio Carolum à Belchamp.

Hiſce ceu Caput & Directorem præpoſuit Cæſar primum quem ſcripſi, Capplirium.

Magnus ex Viſchamūda & Schwecheti incendio terror.

Quæ dum Viennæ, ac in Cæſaris protectione fiunt, Viſchamunda (ubi Carolum cum exercitu pernoctâſſe diximus) fœdo conflagrat incendio, ſicut & paulò pôſt concubiâ nocte Schwechetum, flammis undique Viennæ conſpicuis, tantoque iterum pavore cives incolaſque replentibus, ut qui cum Cæſare nondum exceſſerant, jam de vita ſaluteque penitùs ſua

 deſpe-

1683.

deſperare profiterentur: ſed imminuit pavorem fama, quæ tulit, non hoſtile id facinus eſſe, ſed lixarum noſtrorum improbum opus, qui incuriâ ne dicam, an petulanti nequitiâ ignem & lumina incuſtoditè circumferentes, oppidorum partem ſuccenderint: & ipſe protinus innumeris optatus votis Caroli adventus non exiguum metum, terroremque abſterſit, qui poſterâ die (*octavâ Iulii*) ſummo manè clangentibus tubis ac tympanis, integerrimo ordine cum equitatu Cæſareo Viennæ mœnia in civium conſpectu prætervectus, trajecto per ſublicium pontem Danubii ramo, qui medio ſupra Viennam milliari, a pleno amnis Alveo Nuſdorffii diviſus, & Viennam, qua meridiem ea ſpectat, præterluens, ſuoque ſe alveo medio infra Urbem milliari reddens, Inſulam facit, ambitu ſuo milliaria facilè duo complectentem, Divo Leopoldo cognominem, templis ternis, & Monaſteriis binis, tum civitate integrâ vix minore Viennâ, quæ paucis ab hinc annis, abactis Judæis, à Chriſtianis incolitur, horto Cæſaris amplo & magnifico, aliiſque Magnatum deliciolis ſumptuoſiſſimiſque palatiis luxuriantes decorant: in qua Carolus Princeps cum omni equitatu, & non contemnendo variorum pecorum numero à civibus vili pretio in annonam coempto conſedit, ut Danubianum opportunius pontem, quem interclusis aliis undique itineribus pedites, urbis propugnatores erant tranſituri, poſſet conſervare.

Carolus Princeps Lotharingus Viennam cum equitatu advenit.

Vix iſthic conſederat, cùm mox die altera viſa ſunt innumera paſſim incendia, è longinquo per circumvicina Hungariæ fumigare queis Pagi, Vici, Arces, Caſtella, Oppida, Urbes, ipſæque demùm in campis fruges abſumptæ ſunt; continuatique hi ignes diebus, ac noctibus: Auſtriam quoque in circuitu, quidquid ejus eſt, Neoſtadium uſque ſunt depaſti: Caſtrum ferreum * excipe, Sopronium, * & Guntzium: quæ quòd aut nomen invocaſſent Archi rebellis Teóckeôlii, aut ejus ſe deditiſios eſſe profiterentur, flammis intacta ſteterunt. In Auſtriâ Neoſtadium hucuſque ſervatur, octo milliaribus Viennâ diſtans, regia in Styriam via, Urbs amœna & nitida, Leithâ amne, muris, mœnibus, & vallis circumdata, Arceque, Cæſarum æſtivo à curis ſeceſſu ſæpiùs nobilitatâ, illuſtris. Hæc adventantibus initio incendiariis nebulonibus, ſua met civium arma obvertens, facilè ab inermi illa, & meticuloſâ ſcurrarum colluvie ſe exêmit; donec immiſſus iſtuc Tribunus Comes Caſtellus cum ſua Dimachorum legione Urbem hucuſque ſervat incolumem.

Variorum locorum per Tartaros depopulationes.

** Eiſen-Statt.*
** Edenburg.*

Sunt hæc truculenta Tartarorum facinora, qui plerumque Turcarum prodromi, popularier alias inermes, niſi frameis inſtructi & telis præcurrere, & ubi nulla reſiſtentia, omnia ferro, flammis, & terrore ſolent involvere: ut dilabentibus circum circa præ pavore Regionũ incolis, aut trucidatis, aut in captivitatẽ concatenatis, & Barbarorũ ſervituti divẽditis, ſecuturi mox Turcæ à nemine habeant timere periculũ. Et quamvis à militiæ œconomia alienum videatur in cineres ædificia redigere, & devaſtare multis in circuitu milliaribus omnia, ubi vicinam urbem obſidere volueris; unde pro hominibus annona, pro equis pabulum deficit, queis abundare alias potuiſſes: Flammivomi tamen hi præcurſores Tartari quo Viennæ viciniores

Duobus circa Viennam milliaribus omnia devaſtant Tartari.

facti, eo nulli deinceps pago, nulli in pagis aut vicis horto (ô quanti deliciarum ſumptus! quanta palatia!) pepercerunt, redigentes in cineres, quidquid cis Leitham ad Danubium amnem, quà Hainburgum ſtetit, * à Cæſiſque montibus Clauſtro-Neoburgum uſque, duobus Viennâ miliaribus locorum interjacet, quidquid ad ſuperiorem Danubii ripam ſitum, omnia ad internecionem exciſa, ut ne in rutis quidem & cæſis quicquam reſidui permanſerit.

1683.

** Galenberg.*

Parce Lector, ſi te ad Geographicam * Auſtriæ deſcriptionem Viſcheri, aut alterius cujuſvis remiſero, ut locorum ibidem in circuitu omnium nomina legas; quotquot iſtic expreſſa inveneris, crede, omnia, nullo dempto, crudeli barbarorum igne eſſe abſumpta; hominibus, rejectâ omni ferme ſuppellectile & ſedibus ſuis, aut in Urbem, aut in ſaltuum abdita feliciter diffugientibus aut immaniter frameis Chriſtiane-Maſtygarum diſſectis, aut in miſerrimam, & pejorem morte captivitatem abductis. Neque hic ſtetit inſidiantium Chriſtiano ſanguini belluina ferocitas; Sed montana penetrantes, ad plana Auſtriæ trans ſaltum Viennenſem * dilapſi, in ſylveſtres etiam pagos, oppida, ſumptuoſaque diverſorum ordinum aſceteria; poſtque ea in planam, ac Vicis & Arcibus ad ſtuporem orbis faſtigatam Regionem graſſati, ferro, flammâque ad Ibiſſam * uſque amnem deſævierunt, uti captivi iſtic facti, & poſtliminio ad nos in Urbem transfugæ nos docuerunt. Neque in ſaltuum abditis, aut in denſiſſimis ferarum cubilibus, aut vallium abſtruſis tuta fuit fugientibus Chriſtianis manſio: ſilvæ enim, & ſilvarum invia venaticis ſuis canibus, quorum atrox ad hoc uſus eſt Barbaris, callide indagata ſunt. Quanta jam in tanto terrarum tractu ſit facta ſtrages, quæ calamitates obortæ, quis hominum pavor, quis metus, & miſeriæ fuerint, perpendat qui voluerit: nos, qui adhuc Urbi incluſi ſumus, dum hæc ſcribimus, nihil deſuper certi ſtatuere poſſumus, niſi quod hujuſcemodi devaſtationibus, inſpicientibus & commiſerantibus nobis, impenſi ſint dies ſeptem. Horum poſtmodum prædonum aliquot chiliarcha Heisler, vir manu fortis & animo promptus hinc inde carpſit, equos & multigena ſpolia extruſit; ſed vento veluti velociores mox diſparuerunt.

** Land-Carten.*

Tartarorum barbara immanitas.

** Wiener-wald.*

** Ips.*

Dum interim viſi ſunt quotidie idonei in colle promontorii ad Noſocomion * Sancti Marci ſtationarias excubias agere, * unde tota per Vinearum declivia obſervari Vienna poterat; ubi gnaviter & ſtrenuè laborabatur ab omni hominum conditione, & ſexu: Sacri proſtatis mixti, ſenes cum junioribus, mulieres & famulæ, omnes, omnes operam navabant effodiendæ terræ, cui ſudes, & pali per extimas foſſarum ſponſas * mœnibus adverſas infererentur, ut poſt hos ceu repagula ſecuriores ſtarent propugnatores noſtri, futurum hoſtis impetum propulſaturi: magno certè Urbis obſeſſæ bono; quippe ſudes illos, & palos nullo unquam aſſultu, uti nos fore credebamus, hoſtis ſuperavit; ſed neceſſe habuit continuato noctu diuque labore ſuffodere, humoque in altum ſupra palos egeſta ſupernè ſibi viam multâ ſuorum cæde conſternere, quâ demum quartâ priùs obſidionis hebdomade penetravit in ſpondam.

Vienna variè munitur.

** Kranckẽ-hauß.*
** Schildwacht.*

** Sic nos ex Strada Iovio & Gramundo nominabimus in futurũ Contraſcarpam.*

1683. dam. Alii planabant exſtantia foſſarum aſpera, raſâ ligonibus & palis ſcabritie, ut æquales eſſent, & profundiores, ac ſcandendo difficiliores. Sic per ambitum Urbis ſepiendæ occupatos tuebantur equitum alæ (nam peditatus nondum advenerat) extra urbem inter portas & portas mediæ, à Principe interdiu collocatæ. Magna etiam quotidie nitrati pulveris, majorumque globorum ingens copia, cum alio bellico apparatu ſecundo feliciter Danubio in urbem delata ſunt.

Turca urbem recognoſcūt.

Sub hæc dies illuxit Julii menſis tertia & decima, cùm matutino tempore ſub horam octavam glomeratim apparent in eodem promontorii ad S. Marcum colle ingentes equitum turmæ, quæ deinceps deſcendentes per vinearum declivia eminùs urbem obequitant, tam ſpiſsè denſatæ, ut leporibus per vineas indagandis dare operam diceres: propiùs autem ad urbem (credo per incuriam) prorumpentibus, obmurmurabant propediem noſtra (quæ pauciſſima tunc adhuc diſpoſita erant) è mænibus tormenta, quorum diſploſionibus eviſcerati in tanta ſpiſſitudine plures, reddiderunt cæteros cautiores, ut tutiora repeterent, atque è longinquo magis per Montem Viennenſem, poſt Suburbia ad montes uſque Cælios * & Danubii ripam deflectentes, ſitum urbis, aditus atque receſſus explorarent quàm diligentiſſimè: quo facto ſub meridiem eadem montana repetentes, poſtque fanum S. Marci declives, tunc quidem deſierunt videri. Id, quod Comes Stharenbergius, qui pauculis duntaxat ante diebus à peditatu, & re tormentaria lentiùs ſubſequente ſejunctus, Viennam intraverat, cùm pro certiſſimo ſigno haberet, torarios * eos eſſe, qui ſecuturo mox agmini obſidendæque civitati, & præſenti urbis periculo præluderent; decem omnino Suburbia juſſit ſuccendi, initio in Carinthiaco pomeridianis ejuſdem diei horis facto, tam luctuoſo intuentium paſſim per diem integrum noctemque ſpectaculo, ut vetus & flebile illud Trojæ excidium noſtris temporibus repeti etiamnum Viennæ jurares. Conſideret, qui Viennam unquam vidit, qualis & quanta fuerit templorum, arcetenorum, hortorum, ædificiorum, palatiorumque ſtrages & ruina? quæ poſſeſſoribus damnaſ ſeris nepotum annis a poſteris noſtris haud inſtauranda Quorum ſolida poſtmodum rudera urbi plusquam noxia, hoſti verò rura oportunaque fuêre receptacula. Pretioſiora quidem & pecora, quantum per tumultuariam illam licebat feſtinationem cives in urbem ſepoſuerant; farinæ tamen, frumentorumque & ingens vini copia aut flammis dire conſumpta, aut in hypogeis hoſtiú gulæ reſervata ſunt: plures etiá nimium rerum ſuarum cupidi & tardigredi hoſtium deinde frameis, aut ſervituti fuere ſubjecti; quorum viciſſim tum non pauci noſtrorum ſclopetis petiti occubuerunt. Eidem fato deſtinata jam erat Inſula Leopoldopolitana, præmonitis Religioſis ibi Viris & Incolis, ut ſe ſuaque in civitatem tranſportent ocyùs, quæ ſalva vellent: aſt, quia magna inibi annonæ militaris copia ad Cæſarem & urbis conſervationem ſpectans, quæ ſecundo amne defluxerat, erat depoſita, nec in momento inde deduci poterat, parcitum quidem à noſtris tunc loco eſt; ſed tamen pauculis pòſt diebus ab ipſomet hoſte ſuccenſus in cineres abiit, annonâ militari jam tum inde ſalvatâ, uti ſuo loco dicemus Ligna quoque tam focaria, quam fabrilia quorū ingentes ad Danubii ripas jacebāt ſtrues, omnibus quidquid tollendi libere conceſſa eſt facultas, ne qua hoſtium uſui ſervari viderentur. Cæterùm hodie peculiare nil accidit, niſi quòd equites noſtri in excubiis huc illuc ad ſuburbiorum limites diſtributi modicas ſubinde velitationes cum Turcis fortè fortuna illac dilabentibus ſubierint: ubi factum, ut ſcedulas binas, deditionem urbis poſtulantes, a Turcis per terram ſparſas, inventas noſtri ad urbis præfectum Stharenbergium deferrent, qui eas nunquam reſponſo dignatus eſt. 1683.

** Kalenberg.*

** Vor-troppen.*

Vienna ſuburbia ſuccenduntur.

Schultzium &

Sub hæc ad caſtra Caroli per adverſam Danubii continentem advenerat Generalis Mareſchalli Locumtenens Comes Schultzius (quē trans Vagum curaſſe hactenùs, ſupra deſcripſimus) trahens ſecum virorum bellatorum millia facilè ſeptem, quos inter Poloni plus minus quater mille ſub Lubomirio principe, Cæſareo ære pridem collecti, qui aliquot diebus antè per Sileſiam, &c. è Polonia proficiſcentes, commodum ſe illi ad Moraviæ fines conjunxerant, anteambulones eorum, qui deinceps cum Rege ſecuti. Sed & peditatûs antè in Inſulam Schuttam ſepoſiti una cum re tormentaria nūc adrepentis initium fecit Tribunus Fridericus Sigiſmundus Comes à Scherffenberg, (quæ gens alias hoc habet peculiare ut Dominorum a Scherffenberg notione utatur) qui cùm ſua legione hodie ſuccedens urbi aſſeveravit, poſtliminiò adfore cæteras legiones pedeſtres, quæ Viennam defendant: neque enim eò tunc uſque erant in urbe, niſi præſidium ordinarium, conſtans, credo, viris mille ducentis, & media Keyſerſteinii legio (viri mille) ſub ductu Vice-Tribuni Schenckii (viri prudentis & cordati, cujus ſpecimina dedit obſidionis tempore) quæ Pragâ aliquot hebdomadibus antè advenerat.

peditatus adveniūt.

Et certe adfuit peditatus eàdem & poſterâ die, una cum Turcarum agminibus hoc diſcrimine: quod Turcæ intermedio amne cis Danubium ante urbem caſtra metati; peditatus autem trans flumen, uti jam ſæpiùs retulimus, inſuper proficiſcens, demùm per pontes & Inſulam Leopoldopolitanam in Urbis penetralia magno eſt omnium ſolatio & applauſu receptus; quem, ſicut Generalis Vigiliarum Magiſter, Comes à Serini, ex mandato ſupremi rerum militarium in Urbe Præfecti concubiâ nocte introductum, per extimas foſſatum ſpondas in Urbis circuitu diſpoſuit, ita tu eum, Lector, in claſſes ſuas diſtinctum hîc à nobis deſcriptum habe.

Vienna præſidiū.

Generalis Comitis Stharenbergii legio ſub ductu ejus Vice-Tribuni Georgii Mauritii Baronis Kotlinsky Sileſitæ, virorū bis mille. 2000

Keyſerſteinianæ legionis medietas ſub ductu Vice-Tribuni Wolffgangi Henrici Schenckii, viri mille - - - 1000.

Mansfeldii Comitis legio, ejus, qui in Hiſpania Legatum agit pro Cæſare, ſub ductu Vice ejus Tribuni, Alexandri Leslei Comitis, qui Generalis rei tormentariæ Præfecti frater eſt. virorum bis mille - 2000

Comitis Caroli Ludovici Souchii, magni iſtius Generalis Radvvigis olim filii, legio virorum bis mille - - - 2000

1683. Comitis quoque Scherffenbergii legio, virorum 2000.

Baronis Beckii legio virorum - 2000.

Ludovici Antonii Principis Neoburgici legionis pars, id eſt, cohortes ſeptem, quibus aderat ipſe Dux in armiluſtrio; cùm autem poſtea aveheretur cum Cæſare, ſubſtituit Vice-Tribunum ſuum Baronem Ariezagam, numerantem viros mille ducentos - - 1200.

Legionis Heiſterianæ pars media ſub ipſomet Tribuno Barone Siberto Heiſtero præſente, viri - - - 1000.

Principis Ferdinandi Caroli Wittenbergii legionis pars ſub ipſo Principe præſente, conſtans viris - - - - 1000.

Obriſt-Wachtmeiſter.

Altera pars ſub Inſtructore legionis * Franciſco Ferdinando Kucklander Linzium profecta, ut Cæſari inſerviat.

Dimianæ legionis cohortes tres, quibus nec Tribunus, nec Vice-Tribunus, nec legionis Inſtructor adeſt (hi alibi in Sileſia occupantur) horum omnium vices Capitaneus in ordine ſenior agit, conſtantes viris - - 600.

His accedit Equeſtris legio Baronis Dupygni Tribuni, virorum - - 600.

Et demùm præſidium ordinarium Civitatis in tres cohortes diviſum, quarum ſingulæ numerant viros 400. in univerſum. 1200.

Summa militum ſtipendiariorum, qui Urbi Viennenſi propugnandæ dicati ſunt 16600.

Notet autem hic Lector, quòd hunc adſcriptum à nobis virorum computum inivimus ſecundum illum numerum, quo legiones conſtare ab initio campiductûs debuerant, ex formula ſingulis Tribunis abs Imperatore præſcripta; non autem, quòd reverà adhuc tot ſub ſingulis legionibus centa ſint capita, cùm Urbi propugnandæ ſuccederent; quia alibi jam tum aut cæſi, aut læſi, aut ægri quamplurimi, aliquot millibus ſupra deſcriptum à nobis numerum imminuerunt; adeo ut ex ſexdecim millibus ſupra computatis, cùm legiones eſſent integræ, vix decem millia effectivè Viennam ſubierint, quorum conſtantem contra Turcas operam Stharenbergius potuerit uſurpare: præſentibus autem & rebus gerendis idoneis præfuerunt cum imperio ſequentes:

Stharenbergius urbis præfectus ſeu Gubernator & alii ejus Mandrita Daunius, Serenus, &c.

Comes imprimis Stharenbergius, ceu Generalis loci Gubernator.

Ejus in præſidio ordinario Urbis locumtenens, alias Generalis Vigiliarum Magiſter, & legionis pedeſtris Tribunus, Wilhelmus Joannes Antonius Comes a Daun.

Tum ordinarius præſidii urbici Inſtructor, ſive ſupremus Vigiliarum Præfectus, alias & ipſe Tribunus, Ferdinandus Marchio Obbizzi: quos continuata ſerie hic ideo connectimus, quia his continua præſidii cura commiſſa fuit.

His quarto loco apponimus alterum Generalem Vigiliarum Magiſtrum Joannem Comitem Sereni, cujus legio Zathmarini curat; ipſe autem curandæ valetudinis ergò, impetratâ Viennam commeandi licentiâ, adfuit in tempore, quo variato in dies ſingulos ordine, alterna cum Daunio præſtitit officia. Cæteros Tribunos atque Mandritas ſuo jam ordine ſupra deſcripſimus, qui omnes tam concordi animorum voluntatumque harmoniâ ſibi invicem deferre conſtanter ſunt viſi, ut & ipſi legionarii milites ductis inde exemplis unanimes, laudabili ſanè æmulatione vigilias, æſtum, pericula, plagas, vulnera, ipſam denique mortem, fatis ſic jubentibus, toleraverint alacriter.

Souchesius item & Scherffenbergius.

Hoc tamen monendus hic nobis es Lector benevole, quòd bono in militaribus ordini ſervando, omnique confuſioni evitandæ conducere viſum ſit, ſi duo ſeniores in ordine Tribuni præſentes, charactere quopiam honoratiore, qui inter Generales Vigiliarum Magiſtros & Tribunos medius eſſet, inſignirentur; proinde hi duo Comites de Souches & Scherffenberg uſitato Gallis vocabulo, Brigadieri ſunt dicti; hoc ordine officia ſua locantes, ut quotieſcunque alternis diebus ac noctibus Generalis Vigiliarum Magiſter Comes Daunius ad curationem rei accederet, huic præſtò eſſet, qui Brigadierorum eſſet officii ordine ſenior Comes Souchius, & ſub ipſo Baro de Beck, Tribunorum, qui præſentes erant, ſenior, unà cum aliis ſubalternis: Cùm autem alter Generalis Vigiliarum Magiſter Comes Serenus curaret, Brigadierus alter Comes Scherffenbergius, aliuſque Tribunus aut Subtribunus, cujus id tunc poſtularent vices, aſſiſteret; Marchione Obizzio præſidium Urbicum ordinarium ex præſcripto curante.

Princeps Croijus Jaurino ad tempus præficitur.

Hiſce diebus Carolus Eugenius Dux Croijus, Generalis Vice-Mareſchallus, deſtinabatur Jaurinum, ut iſtic in abſentia Principis Hermanni Badenſis illis copiis præeſſet, quas Carolus huic loco, uti ſupra narravimus, immiſerat; qui navim ſimplicem non armatam generosè conſcendens, ſecundo protinùs Danubio Turcas, qui in continente proficiſcebantur, prætervectus, Poſonium, tum Commoronium priùs infra Jaurinum deſcendit, indeque per Schuttam inſulam, adverſâ Danubii ripâ per continentem relectâ, ſeſe ſuperato amne in Urbem conjecit.

Nobiles alii urbis propugnatores.

Sed & Viennæ è Nobilitate fuêre complures, qui cùm poſſent in quiete vivere foris, maluere tamen in Urbe eandem cum Viennenſibus ſubire ſortem, exemploque ſuo ad fortitudinem animare & excitare propugnatores. Maximilianus imprimis Comes à Trautmanſdorff, Tribunus quondam in Belgio, qui quaternis cohortibus hoc obſidionis tempore Præfectus eſt, uti ſuo loco dicetur: Joannes Carolus Comes Quinqueeccleſienſis, qui circuli iſtius in Auſtria, quâ malum omne prorupit, Capitaneus Provincialis, elegantis ſui & Aviti prædii buſtis vicinus, Viennæ maluit, quàm alibi rei finem expectare. Godefridus Comes à Salaburg, Subtribunus Keryanæ Croatarum legionis, qui attritide in campo laborans, cum valetudinis curandæ ergo Viennam eſſet delatus, iſtic & ſanitatem obſidionis tempore recepit, & Stharenbergio Generali ſe obtulit, ad eruptionem adornandam in hoſtem, collectis in cuneum his, qui equis armiſque inſtructi cum ipſo vellent aleam tentare. Fuit & Henricus Fridericus Baro a Kielmanſegg, ſupremi Venationum Magiſtri, Franciſci Chriſtophori Comitis Kievenhilleri vices gerens, qui 80. Venatoribus imperans per tres primas obſidionis dies conſtanter in propugnaculo Aulæ excubans, ingens hoſti per obſidionales vias laboranti damnum intulit, ipſi cum cæteris ar-

Kielmanſeggii jaculandi dexteritas.

tis

tis jaculatoriæ gnaris adeò certos ictus in capita hoſtium deſtinante, ut vix ulla ſine cæde fuerit diſploſio. Vidimus ipſi, quando virum talari holoſericâ inſignem, mitratum (quem Machinatorem bellicum fuiſſe poſtea didicimus) dum in ſpondam obſidionalium eluctatus iſtic faſtuosè obambularet, trecentis à propugnaculo paſſibus & ultra diſtantem ſclopeto transfodit, alterumque, qui huic levando accurrerat, lethi ſocium repetitâ diſploſione conjunxit. Fuit & Comes Vignancourtius, ſui juris & liber, qui olim in ſervitio Cæſaris Corneoburgi, Cremſiique & alibi varia præclarè geſſit, Annoque 1657. Regis Galliæ Legatum ad Cæſarem Ferdinandum Tertium, glorioſiſſimæ recordationis, alioſque per Imperium Electores & Principes non ſine prudentiæ ſpecialis nota peregit: & Matthæus Colalto Comes S. Michaelis, olim Croatarum Cæſaris Tribunus, Venetiis oriundus, qui, quòd munere militari nunc vacaret, Stharenbergio aſſiduus latera comes ſtipabat, & ubicunque prudentis ſtrenuique is militis operâ uti neceſſe habebat, illic præſtò Matthæus erat, operam ſuam indefeſſe collocans haud ſecus, ac ſi Cæſaris mereret ſtipendia. Erneſtus Sigiſmundus à Zetteniz, nobili in Sileſia gente ſatus, qui ob litem Juredicialem, cui coram Tribunali Bohemico Aulico Viennæ erat implicitus, cùm huc adveniſſet, nondumque confecto negotio, commoditate ad ſuos in tempore remeandi deſtitutus, obſidioni involveretur, maluit in Civitate nobiſcum, uti eventus docuit, ſecurus manere, quàm in fugâ inquietus palari. Fuit & Cornelius à Rûmlingen Tribunus, parvus ſtaturâ, ſed magnus prudentiâ & longo rerum militarium uſu vir, annos natus 62. qui podagrâ afflictus cùm aliud vix poſſet curare, opportunus lateri Gubernatoris comes & gratus domeſticus; quocum conſilia contulit, abs hoc viciſſim humaniſſimè habitus. Denique & Franciſcus Sigiſmundus Roſtauſcher à Reithoffen, Nobilis Moravus, olim & Adjutans Generalis, & legionis Schultzianæ Dimachorum Inſtructor ſupremus, vir gnavus & ſolers, expeditus ad exequenda ea, quæ mandare & expedite per eum Stharenbergius decreverat.

Sed & Cives, aliique diverſiſſimi Status & ordinis Incolæ in ſuas authorati legiones atque vexilla quotidie in armis excubabant aſſignatis locis, queis dies noctéſque ſub ſuis ſinguli Mandritis rem curarent pro publico. Diſtincti in claſſes ſequentes:

Civium centuria

Cives imprimis, qui in octo cohortes diſpertiti Capitaneum ſuum ſupremum agnoſcebant Conſulem Joannem Andream Liebenbergerum, ejuſque vices gerentem Danielem Focky, Senatorem Urbis & Ædilem curulem, vulgo Ober-Cammerern: hiſce ſuccedebant Capitanei alii, nempe:

Joannes Martinus Trach, Senator.
Joannes Ludovicus Braun.
Nicolaus Kraus.
Vitus Henrici.
Joannes Franciſcus Peickhard, Senator.
Erneſtus Joſua Pentz.
Lothus Som.
Joannes Erneſtus Zirck.

Horum locumtenentes fuêre

Joannes Caſparus Prâms.
Michaël Schmickel.
Sebaldus Stemler.
Joannes Georgius Metzger.
Michaël Berggaver.
Matthias Alxinger.
Joannes Chriſtophorus Kiehn.
Daniel Plackner.

Signiferi.

Paulus Schmuderer.
Auguſtinus Schmidbauer.
Joachimus Kleber.
Joannes Melchior Zorn.
Joannes Petrus Rauch.
Martinus Ferner.
Joannes Paulus Mauſer.
Hermannus Dubellius.

Singula vexilla numerarunt ſub ſe:

1.	- - - - -	260.
2.	- - - - -	456.
3.	- - - - -	300.
4.	- - - - -	266.
5.	- - - - -	290.
6.	- - - - -	334.
7.	- - - - -	226.
8.	- - - - -	250.
Summa	- -	2382. Viros.

Opificum cohortes.

Poſt hos fuit & Centuria Virorum, quam Libertinorum vocabant, Viri numero 335. quorum Capitaneus fuit Ambroſius Franck: Locumtenens Petrus Schvvâbel: Signifer Lucas Hârtel. Fuit & Piſtorum cohors, qui quamvis dies noctéſque occupati eſſent pinſendo pro tot hominum millibus pane, nec ſæpe ſufficerent; nomina tamen ſua & hi dederunt, prompti gerendis & tractandis armis, quæ & per ſtationes ſuas locati ſat aptè tractabant; numero 206. quorum Capitaneus fuit Jacobus Rudolphus à Kirch: Locumtenens Nicolaus Pârgler: Signifer Joannes Michael Wagenlehner Hos ſequitur *Lanionum*, Braxatorumque Centuria ſub Capitaneo Adamo Simone Schmid ab Ehtenhaus: Locumtenente Wolffgango Steinhard: Signifero Caſparo Taglang. Viri 230. Sutores ſuam etiam numerabant Centuriam; cujus Capitaneus erat Joannes Wilhelmus Rudolphi, cæteri manſerunt nobis ignoti, viros tamen numerabant conſtantet 400. Has cohortes, quòd omnes ex civici ordinis quantumvis diverſæ ſortis & profeſſionis hominibus coaluerint, uno continuo tractu huc adnotare voluimus; quibus (ceu etiam Cives) ſubjungimus Mercatores, quorum merces non quidem per officinas publicas vænales quotidie proſtant, ſed à quibus cæteri, queis menſurâ & pondere ſua diſtrahere mos eſt, co ēmptas tanquam à prima manu merces in officinis iterum ſuis ulnatim & libratim divendunt (Niderlâger appellat vulgus.) Hi ceu locupletiores & honoratiores numerabant ſub ſignis ſuis Viros 256. qui omnes ſuas ſinguli bombardas proprio ære comparatas ſilice non fune ad concipiendum ignem inſtructas geſtarunt, ſoluti hebdomadatim Mercatorum privato, non publico ærarii ſumptu: Horum Officiales

Mercatorum vexillationes.

1683 ciales erant Wilhelmus Schůz, vir militaris, provectæ ætatis, qui haud ita pridem legionis Badenſis Inſtructor Supremus in campo fueſat, quem, quòd vacaret, ſibi ducem elegerant, ut ab hoc militarium exercitiorum magis rudes inſtituerentur in iis, quæ ad arma aptè, & cum fructu tractanda pertinerent: poſt hunc Capitaneus fuit Henricus Böller, Locumtenens Chriſtianus Weyer, Signifer Wolfgangus Baurenfeindt, curaruntque aut in conclavibus, aut in propugnaculo palatii, aut in receptaculis ejus, uti continuo glandium imbre depluebant hoſtes, quibus multi trajecti ſunt.

Officialium centuria. Huic civium & mercatorum militiæ connectimus Officiales Cameræ, & eos, qui ſub protectione curæ Mareſchalli, ut vocant, diverſas artes & profeſſiones exercent: his authot erat Wolfgangus Reuſchel à Reuſchelsberg, vir ſeptuagenario major, rationalium librorum per Auſtriam inferiorem Cenſor, * & Conſiliarius Cameræ, ut in eo Reipublicæ periculoſo ſtatu, quo cæteri in Urbe cives & incolæ ſuam quotidie operam locent propulſando hoſti, ipſi quoque in partem veniant & laudem merean-tur; ut qui mœnibus clauſi nihil etiam nunc, ubi nulla jam alia commercia vigeant, utiliùs & digniùs poſſint præſtare. In Reuſchelii verba cum ultro concederent plurimi, in quatuor vexilla omnes ſunt diſtincti, & expoſtulato ſibi pro capite ceu Tribuno Maximiliano Comite Trautmanſdorffio, grandævum illum ſenecionem pro ſupremo earum Inſtructore *, ceu primum Centuriarum Capitaneum conſentiente per omnia & commendante æmulationem eorum Sthatenbergio, ſalutarunt; ſingulæ autem centuriæ ſub ſe numerabant viros 240. in ſumma bellatores erant plus minùs mille, quorum Capitanei cæteri fuerunt Michael à Mulberg, Marcus Marcolini, Martinus Martini. Locũtenentes: Joannes Chriſtophorus Zweich, Franciſcus Jacobus à Walckering, Claudius Bugnet, Fridericus Scomus. Signiferi: Leopoldus Ignatius Franciſcus Wiſendo, Franciſcus Matthias Hueber, Joannes Carolus Bertalotti, Joannes Baptiſta Vitali. Hi alternis vicibus curabant dies & noctes in Revelino extra portam Hungaricam inter & hydragogicum * propugnaculum medio.

* Buchhalter.

* Obriſt-Wachtmeiſter.

* Waſſer-Küſt.

Literarum & Studioſorum. Nunc ne Literati quoque ſuâ laude priventur, de Univerſitate Viennenſi, ejuſque militia pauca dicenda ſunt. Conflavit illa ex Studioſis, Palladiſque alumnis, centurias tres in ſingulis cẽturiis viros 236. conjũctim capita plus minus 700. His cum imperio præfecti ſunt approbãte Sthatenbergio, ejus imprimis Gener Baro de Welz, titulo Subtribuni. (Tribuni verò nomen reſervabat ſibi Univerſitatis Rector Magnificus,) poſt hunc ceu ſupremus Inſtructor Paulus de Sorbeit, Cæſareæ Majeſtatis viduæ Archiater, literatorum fautor. Capitanei fuerunt Stanislaus Altman, J.U.D. Chriſtophorus Ignatius à Tibleren. Joannes Müller, J.U.D. quòd tamen Tiblerus paulò poſt aditum munus, ei renunciaſſet, Sorbeirus Inſtructor eam ſibi cohortem ſubdidit, ſubſtituto ſibi Sylverio de Coſcoloſſa, qui Vice-Capitanei nomine eam curaret; ita quoque quia Joannes Müllerus obſidionis tempore obiit, eidem ſuffectus fuit in Capitanei locum Joſephus Schmuz Philoſophiæ Magiſter. Locumtenentes fuerunt: Dominicus Henner ab Hennenfeld, Joannes Ulricus Jeger ab Heiſenberg. Signiferi: Joannes Jacobus Meſter, J.U.S. Hieronymus ab Immendorff, J.U.S. Joannes Philippus Andreas à Raidegg. J.U.S. huic autem tempore obſidionis defuncto ſurrogatus eſt Joannes Franciſcus Wenighoffer. Præter hos alii adhuc Officiales hiſce literatis cohortibus adlecti ſunt, quorum curâ ac operâ omnis bona inter eos diſciplina eſt culta, ut puta: Adamus Suter, J.U.D. Schulteti munere functus, & Joannes Chriſtianus Kitchſtetter J.U.D. Univerſitatis Syndicus, ceu militiæ hujus Secretarius. Hæ centuriæ probe exercitatæ plerumque aut in propugnaculo juxta rubram Portam, aut in Revelinis Melicenſe inter & novæ portæ propugnaculis, aut Carynthicam inter & Hungaricam Portam mediis, defenſionis munere acerrimè ſemper ſunt functæ. Hæc quamvis diverſis continuatæ obſidionis temporibus ita, uti hic ſcripſimus, ſint adminiſtrata ſingula, collectim tamen hic adnotare voluimus, ut uno quaſi intuitu Lector advertas ſolertiam, quam in armandis atque excitandis in Turcam præter ſtipendiatam militiam Civibus Incoliſque Gubernator noſter adhibuit. 1683

Nervus bellicus. Quæ media Urbi conſervandæ fuerint relicta, quis belli nervus, nobis haud conſtat: hoc didicimus, Ferdinandum Principem Schwartzenburgicum, Supremum Auguſtæ Viduæ Stabuli Præfectum, uno alterove die poſt Cæſaris abitum Viennam reducem, quando jam Tartari in circumvicinis ſæviebant incendiis, ultro & munificè conſignaſſe manibus Leopoldi Comitis à Kollonitſch, Ungaricæ Cameræ Præſidis, & Epiſcopi Neoſtadienſis, quinquaginta florenorum millia, & viginti unum ter mille, ut Civitati & militiæ quocunque neceſſitatis caſu ſervirent; quod totum Epiſcopus clam habuit in tempus opportunum. Accidit autem aliquanto pòſt, ut coram hoc viro Epiſcopo inſtitueretur de nervo belli ſermo, Stharenbergio inter cæteros haud diffitente eum tandem defecturum, niſi recentibus quibuſdam & adventitiis mediis reſtauraretur. Ad quæ Kollonitſchius interroganti ſimilis, quam crederent igitur ſummam obſidioni ſuffecturam? cui cùm reſponderetur centum Imperialium daleſorum millia magnum rei benè gerendæ additura pondus; Epiſcopus exemplo Candiæ (cujus quondam obſidioni, ceu Melitenſis Eques per annos tres interfuerat) edoctus, quàm ſempè præclarè cœpta promoveat Regina pecunia; ocyus animum conquirendis nummis applicat: & ecce, accitis ſibi hoc in negotio ſtrenuis, nec minùs munificis opitulatoribus Com. Mollartio, Hartmanno, & Bellekampo, haud multos poſt dies ducenta florenorum millia & offert, & detegit, levandæ præſenti obſidionis neceſſitati dicanda: quæ deindè aut in paratis numerata, aut ex auro argentoque infecto in monetam cuſa, in occurrentes quaquaverſum caſus & ſtipendia militum erogata, animos omnibus ſimul & robur addidit ſubeundi quævis pro libertate Urbis pericula.

Hoſtis urbem circumvallat. Dies quarta & decima Julii menſis illuxerat, cum omne Turcarum agmen cum innumeris curribus, quadrigis, bubulis, equis & mulis viſum eſt appropinquare per eminentis

collis

1683. collis ed Sancti Marci verticem, exercitu magis poſt collem in declivi proficiſcente, undè minùs obſervari è mœnibus poterat. Diffuſa eſt multitudo per circuitum Urbis in ſemilunarem formam, à Danubii nempe ripa poſt Sancti Marci fanum, poſtque ſuburbia Vienneníia, buſtaque pagorum & vicorum circumſita, Nuſdorffium uſque; duravitque ea profectio & caſtrorum metatio in ſeram uſque noctem. Eâ ſtatim animadverſus eſt hoſtis ante portam Cæſaream inchoare labores, quos noſtri iſtic poſt ſudes & repagula in extimis foſſarum ſpondis curantes, indeſinenter continuatis ſclopetorum exploſionibus (quanquam pilis in incertum, uti fit, vibratis) impedire conati ſunt, ut jam planè palparemus nos eſſe obſeſſos. Erant qui Viennam arctâ circumvallandam obſidione dubitarent, quòd contra Martis & Turcarum ſtylum, relictis poſt tergum Jaurino & Comorronio validiſſimis, infeſtis & in omnes inſidiandi, carpendi, intercipiendique partes intentiſſimis, urbem tam longinquè in hoſtico poſitam, tam egregie probèque communitam, tantum Chriſtianæ Reſpub propugnaculum irritò ſæpiùs oppugnatum peterent; quam indubitatis equidem viribus & ſubſidiis Romani Principes & Imperium, facto nunc opportunè cum Gallis poſt captam ab his aſtu Argentinam armiſtitio, eſſent defenſuri: quò difficulter ſatis tantis in obſtaculis commeatum pro tot hominum millibus, tantaque in diſtantia pro immenſo jumentorum numero alimentationem poſſent deferre, quem ipſi ſibi omnia circum in campis fruges, in pagis domos ac pecora urendo, cædendo & devaſtando præcidiſſent. Urbem nihilo minùs temerario malevolorum hominum & rebellium conſilio impulſuque aggredi Turcæ videbantur, qui ſufficienti eam eſſe deſtitutam annonâ, abeunte Cæſare totâque Nobilitate deſperato fermè metu terroreque agonizantem, ac militari denique præſidio denudatam aſſeverabant; ideòque duorum terniorumque certius dierum intervallo, ut conſtanter Janizaris perſuaſerant, propediem intercipiendam exiſtimabant; ſed quum peditatus juſtis per ſex dies noctesque itineribus feliciter, at feſſus & enervatus ex inſula Schutta hoſtiumque inſidiis eluctatus Urbem attigiſſet, ac de annona apparatuque ei ſuperflue eſſet proviſum, hoſtium ſpes & labor omnis evanuit.

Carolus Princeps cum equitatu excedit inſulâ Leopold.

Princeps Lotharingiæ, qui hactenus cum equitatu in inſula Leopoldopolitana ſubſtiterat, nec indè ſperabatur diſceſſurus, mutato conſilio, per quatuor Danubii pontes, quà in Moraviam itur, equitatum traduxit, qui hiſce ferè legionibus conſtabat: Æneæ Comitis Caprara, Comitis Rabatta, Comitis à Dunnewald, Caroli Comitis Palfii, cujus prænomen ad differentiam fratris ejus Joannis adſcribimus, Comitis Gondola, Comitis Taffe, Baronis à Mercy, Baronis ab Halleweil, Comitis Montecucoli, & Comitis Gôzii. Tum Dimachorum legionibus, Comitis Schulzii Generalis, Comitis à Styrum, Principis Sabaudi (quæ poſt hujus mortem Heisleio data) Comitis à Kueffſtein, Baroniſque d' Heibeville. Item Croatarum legionibus, Comitis Nicolai à Lodron, Comitis Kery, & Petri Ricciardi: denique Poloni, quos ſecum, ut ſuprà narrabamus, adduxerat Schulzius; hi omnes excedebant cum Principe. 1683. Nondum autem planè exceſſerant, cùm, ecce, Tartari permixti Turcis inſequuntur, & pontibus inſtant: in quos immiſſus Schulzius, magnâ diu fortitudine rem egit, ut à pontibus hoſtem arceret; quod & demùm obtinuit majori eorum disjecto: hac velitatione præter gregarios occidit Subtribunus Gerſtorffius, & legionis Inſtructor Franciſcus Comes à Trautmanſdorff, viri ambo ſtrenui & cordati.

Hoſtis Favoritam occupat.

Repulſus autem à pontibus hoſtis, in elegantiſſimum iſtic æſtivetium Cæſaris (quod novam Favoritam vocant) aliaſque Magnatum ſplendidiſſimas hortorum delicias, ac denique in omne id, quidquid templorum, monaſteriorum, domuumque maximo numero fuit, voraci flammâ graſſatus in cineres planè omnia atrociſſimè redegit: Generali Vigiliarum Magiſtro Sereni, qui poſt curatas ſui officii partes tardiuſculè illac à Carolo redux paucis comitatus tranſibat, à barbaris ferè oppreſſo, niſi cõcitato mox curſu in pontem rami amnis eluctatus, poſt ſe trabes aliquot feciſſet dejici. Optâſſemus omnes, votiſque ad DEUM ſactis invocâſſemus propitium ejus Numen, ut ſalvis pontibus ſubſiſtere cum equitatu Carolus potuiſſet in Inſula, quâ ſervatâ ſervabatur omnis cum Cæſare communicatio, poteratque & ſuccurſus ſuo tempore, & annona quotidie ex Bohemia, Sileſia, Moravia, aliiſque Imperii etiam Romani plagis in Urbem introduci: ita opinantibus paſſim omnibus, mala ea omnia & difficultates plurimas, quæ deinceps ex hac Inſulæ deſtitutione ſunt orta, evitari faciliùs potuiſſe. Sed graviora oportet ipſiuſmet Principis fuiſſe momenta, rebellium nimirũ infeſta arma, quibus is perſuaſus hanc adeò ex Inſula profectionem maturavit. Nec mora, Vezirius Walachiæ Moldaviæque Principibus, ut gemino ponte Danubii ramos medio milliari infra & ſupra Urbem ſternerent, in mandatis dedit, eoſque ſex millium præſidio communirent, ut tutior illis ex caſtris in Inſulam eſſet commeandi facultas.

Urbs ab hoſtibus circumvallatur.

Illuceſcente die quintâ & decimâ menſis viſebantur papiliones ſine numero varii coloris tenſi, & hoſtis in editiore naturâ ſolo, ducentis circiter paſſibus abs urbe remotus, fixiſſe pedẽ in horto Malaſpino, cui nomen Rotenhoff: & ex altera parte in pomario Reichowizii, ac prope Flûgelhoff, è regione Palatini propugnaculi, ubi lineæ circumvallationis duci jam cœptæ, & eltiùs egeſtâ humo apparebant ſuggeſtus, ſuggeſtibuſque ſuperimpoſiti exiguis ſemper à ſe intervallis ſeparati viminei plutei * magno numero: inter quos plantata eâ nocte tormenta ſummo manè, in noſtra detonabant mœnia; foſſoribus ſuas impigrè lineas obſidionales * obliquis ductibus ſinuoſè proſequentibus, & incredibiliter promoventibus.

Caſtrorũ metatio.

*Schãtz Körb.

*Lauffgraben.

Nam primus Vizirius Muſtapha Baſſa è regione D. Ulricii idoneo in loco & capaciſſimo conſedit, ubi in latiſſima circumferentia omnigenis avium, leporum, cercopithecorum, hortorum, fontis, balneique delitiis abundabat, & Scottenſem portam oppugnabat. Janizerorum Aga cum legaro ſuo Kihaja Bego infra D. Ulricum ſuas promovebat ſinuoſas vineas contra Palatinam portam, eamque attractis in aggeres tormentis verberandam ſuſcepit. Kara Mechmet Baſſa cum

1683.

ſa cum Tartariæ, Walachiæ & Moldaviæ Principibus circa Suburbium Roſſavianum aggeres ſtatuit; cæteri Baſſæ verſus Carinthiacam & Stuben-Thor ſuas promovebant obſidionales vias, ibidemque tormenta in Urbem evomebant; ita ut quinis in ſtationibus Urbem acriter quaſſarent.

A noſtris contrà munitur & defenditur.

Econtra in Urbe noſtri tormenta nunc priùs ex armamentariis educere, per propugnacula eorumque loricas diſponere, fiſſuras * per vallorum coronas ſecare, exonerandis in hoſtem tormentis pluteorum defectu adinventas: aſſeres humo ad inſtar pavimenti ſternendæ, cui machinæ curules inſiſtant, convehere: vaſa conquirere, farcire ſaccos, queis humo alioque tomento fartis & loco viminearū corbium verticibus vallorum ſuperimpoſitis, tueri ſe libratores & ſclopetarii contra denſiſſimas Barbarorum glandes queant defendere. Fiebantque hæc ſolerti eorum induſtriâ, qui rem curabant tormentariam: Chriſtophori Bömeri imprimis, nobilis Megapolitani, Tribuni gnavi & gnari, qui trajectus globo ſclopeti per genam, eâ die quâ nos ſalvati ſumus, nondum planè erat à vulnere ſalvus. Hujus alacriter inſiſtebat veſtigiis Subtribunus Joannes Martinus Geſchwind, læſus quidem, ſed reſtitutus: cujus atavus olim Anno 1529. cùm Vienna etiam tunc temporis obſideretur à Turcis, inter Nobiles Carynthiæ ab Hieronymo Megiſero Hiſtorico Auſtriaco fol. 1373. fuiſſe recenſerur, qui rem in Urbe tunc præclarè geſſiſſe laudantur. Nec minus in hoc deſudabant Capitanei Maximilianus à Weidlingen Bohemus, Michaël Mied Saxo, Wilhelmus Jemagne Viennenſis, Henricus Creſſelius Danus, Chriſtophorus Zimmermannus Saxo, Leonardus Behr machinator bellicus, vulgò Ingenieur; qui per ſuas ſinguli ſtationes diſtributi, indeſeſſâ ſemper ac imperterritâ ſolicitudine aut librabant tormenta, aut valla, muros, mœnia inter cuniculorum hiatus & explodentium pila obeuntes, iſtud curabant ſedulò, ne quippiam eorum deficeret, quæ ad iterandas continuò diſploſiones, & per has inferenda hoſtibus damna conferrent: undè & factum, ut plures eorum hoſtium globis eviſcerati vitam glorioſè finierint. Jemagnius imprimis & Weidlinger, hic rei quondam tormentariæ Tribuni filius; alter viri honorati, in Dicaſterio Imperiali Aulico quondam Agentis, ut vocant, filius: Creſſelius quoque, vir artis ſuæ peritus, ſolers & audax, in propugnaculo Carinthiaco curans, qui dum è ſtatione ſua alibi luſtraturus diſcedit, in lorica valli trajicitur. Michaël Mied, quàmvis aliquot ſeptimanis ante obſidionem utramque manum tormenti globo, dum id probaretur, amiſiſſet, rem tamen non eò minùs in hac obſidione perbellè geſſit; Chriſtophorus autem Zimmerman hodiedum ex vulnere nondum curato decumbit, ſicut & Leonardus Behr machinator.

Rei tormentariæ curatores.

* Schieß-Scharte.

Pyrobolos hoſtis in urbem vibrat.

* Bomben.

Interea viſi ſunt Turcæ promovere vineas & obſidionales foſſas eâ profunditate egeſtas, ut Operarum corpora duorum cubitorum altitudine ſuperarent, & tuta iis eſſet commeatio. Cœperunt & pyrobolos piloclaſtros * ex mortariis in Urbem vibrare, qui tamen, quòd ſatum ut tibus ignem non evomerent, nec medii creparent, abſque damno hactenùs & noxa fuerunt. Et primus quidem in Urbem evibratus pyrobolus, ſine damno, ut dixi, diſſilit: qui mox recollectis partibus ſolemniter, ut fieri aſſolet, benedictus in hoſtes revibratus fuit; eorum etiam aliquot in contiguam mœnibus domum, pro Cuniculis ante annos extructam deciderint, abſque notabili tamen damno. Hæc, quia lignea erat, ingens, & oleo illinita, timebatur citiùs ignem conceptura, cum graviſſimo viciniores Aulæ, & Monaſterii Patrum Auguſtinianorum, aliorumque præſtantium ædificiorum periculo: unde & mox deſtrui cœpta & disjici, donec reciſis demùm Fabrorum operâ tibicinibus * tota corrueret, trabibus in receptaculorum * per propugnacula poſteà ſtructorum uſus, diligenter & cum fructu verſis. 1683.

* Stützen.

* Abſchnitt.

Monaſterium & templum Scotenſe incendio conſumitur.

Dum autem miſſilibus hiſce ignibus à foris in Civitatem evibrandis dat operam hoſtis, inventi ſunt in ipſis Urbis viſceribus, coëmpti, uti fama tulit, ad id hoſtili pecuniâ, incendiarii nebulones, qui prompto ad facinus fomite inſtructi civium domos, ſpatioſioraque illuſtrium habitationum atria ſub noctem oberrantes occaſionem ignis ſubſtruendi captarent, prout primâ ſtatim obſidionis die compertum fuit. Illâ enim detectus eſt adoleſcens annorum circiter ſedecim, qui puellari veſtitu mentitus ſexum (credo ut minùs ſuſpectaretur) ad ſtabula Scotenſis Abbatiæ, Ordinis S. Benedicti adrepens, injecto clam fomite ingens mox excitavit incendium; quo aſceterium Urbis elegantiſſimum & maximum, recenter poſtremis his annis à Joanne Schmidsbergero, Prælato loci, eodemque Epiſcopo Helenopolitano, & Emmerici Viennenſis Epiſcopi Suffraganeo (qui obſidionis dein tempore obiit) ingenti ære & ſumptu exſtructum, unà cum templo ac templi turre conflagravit: ſerpente flammâ ad vicinum iſtic Arſenale, ubi ingens erat pulveris nitrati, annonæque militaris copia. Et jam corripuerat ignis fornicis valvas, quò pulvis erat reconditus, ſtabatque exteriùs Cunibertus Wentzel à Wentzelsberg armamentariorum Subtribunus conſilii inops, eò quòd clavim, quâ fornix recluderetur, neſciret. Viſo periculo adeſt in tempore Vigiliarum Præfectus Comes Sereni, qui eo die (nam Daunus adhuc cum febri luctabatur) ex officio omnia curare, nihil moratus oſtium vi perfringit, quem mox ſecuti Joannes Andreas Liebenbergerus Conſul, èque militari ordine Guido Comes Sthazenbergius, tunc temporis Capitaneus, aliique præſentes effractis ſubitò repagulis viā patefecerunt, quâ aſportatâ ocyus aquâ, præſentiſſimo conflagrationis periculo domus erepta eſt; proque miraculo ea res habebatur, quòd ventis in adverſam partem prodigioſè verſis Principis Awerſpergii, Comitumque Traunii & Palffi ædes ſumptuoſæ atque magnificæ eidem proximæ periculo cum pretioſis aulæis & ſupellectile non abirent in cineres. Adoleſcens pro incendiario habitus confeſtim à furioſa plebe per tumultum miſerabiliter ſed fruſtrà reclamans, in fruſta diſſectus, occaſionem ademit ſciendi, num verè is incendii author mentito ſexu, & quidem ex ſuggeſtu hoſtis fuerit; de quo dubitabant quamplurimi, credentes magis ignem aliundè & caſu per ſtabularios ipſos accenſum eſſe. Altero quoque die ad ſedandum populi tumultum & ſuſpiciones alii in carcerem conjecti, alii fractis cruribus & brachiis atrociter tracta-

Arſenale Cæſareū in præſentiſſimo verſatur incendij periculo.

Incendiarij quidā duci aut capti, aut mactati.

tractati, alii omninò cæſi fuerunt, inter quos infelix Thanonus vi ad cœmiterium S. Petri raptus, crudeliter excoriatus fuit. Interim Scharenbergius publicis per Urbem tubis ſub capitis mandavit periculo, duas intra horas omnia removere tecta ſcandularia, quo magis incendiorum tollatur occaſio. Laus autem & benedictio DEO Uni & Trino, cujus miſericordiâ factum eſt, ut terribile illud incendium luctuoſo hoc rerum in Urbe ſtatu tertiâ demum die deſævierit, nec omnes aquam indefinenter affundentium curas eluſerit; facilè aliàs futurum, ut Arſenale vicinum, quod diximus, una cum annorario & pulverario apparatu integræ illic Civitati adferret excidium, apertâ fortaſſis viâ, quâ Turcæ ea in regione extra Urbem curantes, uti olim Anno M. D. XXIX. factum eſt, penetrare in Urbem potuiſſent. Animadverſum namque eſt, quòd hoſtis continuò tormenta ignivomaque mortaria in hance inflammatam urbis plagam diſploſerit, foſſoribus indeſeſsè obſidionales vias iſtic versùs promoventibus contra Aulæ, Carinthiacum, & Lôbelianum propugnacula, atque his interjacens aliud minus, quod vulgò Revelinum dicunt, eoque à nobis nomine perſæpè repetendum. Et jam ſuſpicio erat, nec vana, ne ſubterraneis meatibus cuniculos agere contra hæc loca hoſtis inciperet, ideòque de machinatoribus illis, quos contracunicularios appellant, ſermo inſtitui cœptus; ſed (quod obſtupeas) talis nemo ullus in tanto hominum militarium numero eſt inventus, qui hujus operis gnarus Cæſarea mereret ſtipendia: non quòd in ſervitio Cæſaris haud eſſent viri ejuſmodi, ſed quòd alibi eſſent, quàm ubi vel maximè tunc erant neceſſarii; quorum autem hoc culpâ acciderit, neſcio. Donec duo viri, Belga unus, alter è Lotharingia oriundus, ſui ambo juris, ſemet detegunt, quòd operum eſſent periti, ſi ſuâ operâ placeat uti, paratos ſe qui locent; admittuntur, probantur, & advertitur aut pauca illos didiciſſe, aut multa oblitos: ſed quia inter cæcos quiſque luſcus Rex eſt, in ea iſtiuſmodi virorum carentia cuniculis ducendis hi ſunt conſtanter adhibiti; informante eos plurimùm Bartholomæo Camuccio natione Veneto, qui pluribus annis Comiti à Wimes, machinatori quondam hic Viennæ bellico Generali convivens multa ab eo & cognoverat & didicerat, quæ nunc utiliter exercuit. Hiſce commemorandus eſt Capitaneus præſidii urbici Joannes Jacobus Hafnerus, ad hunc honoratum militiæ gradum è gregario eluctatus, vir provectæ jam ætatis, at vegetus & robuſtus, qui militaribus rebus a puero innutritus cùm magnam earum peritiam uſu comparâſſet, nec exerceret, & fortè opus quodpiam cunicularium ab aliis cœptum, ſed haud ſecundùm artem factum reprobaret, per hoc ſemet prodidit, quod artem calleret: adhibitus ergò & ipſe deinceps dirigendis cæteris multa verè in hoc genere præſtitit, quæ à Mandatis & Tribunis conſtanter ſunt laudata.

Panici in urbe cuniculary.

Dum hæc ita diſponuntur in Urbe, Generalis Scharenbergius ſolerter curat in mœnibus & foſſis ea, quę hoſtem quàm diutiſſimè poſſint arcere. Nam in extimis foſſarum ſpondis, & per foſſatum civitatis ima infixis palis & ſudibus, egeſtâque humo nova parari fecit receptacula, poſt quæ ſe noſtri recipiant caſu, quo Turcæ vi illac penetrare contenderent; ita quidem, ut ſuperatâ unâ vel ſpondæ vel foſſæ particulâ in objectos illicò novos hos obices impingentes cogerentur ſubſiſtere: quod ſæpè deinceps cum magna Turcarum jactura contigiſſe plaudentes conſpeximus. Diligentem hoc in labore periculis pleno navavit operam Capitaneus Elias Kûlin Sileſita, qui conductus privato cujuſpiam ære ante obſidionem, ut Sonnaviam arcem, haud procul Neoſtadio ſitam, ab incurſu Tartarorum defenderet; cùm illuc, uxore, quatuor filiis, & aliqua militum conductorum manu comitatus properaret, in via à Tartarorum multitudine obrutus, ipſe quidem excuſſis ex equo duobus ſalvus cum equo Viennam reverſus eſt, ignorans quid de uxore & liberis factum ſit.

Hodie autem adhuc hoſtis eſſe totus in eo eſt viſus, ut obſidionales ſuas ad urbem vias verſus Aulæ & Lôbelianum propugnaculum, idque, quod intermedium illis Revelinum, adhibitis in hanc rem multis Chriſtianorum captivis promoveat, quibus jam vix amplius 30. paſſus abeſt à ſpooda, non attentâ aſſiduâ tormentorum noſtrorum, ignivomorumque pyrobulorum è mortariis diſploſione: nam his paria rependit hoſtis, tormentis atque mortariis æquè ignem evomens in urbem & valla, quo fœdum dilacerata ſunt palatia Cæſaris vallis innitentia, perterebratis etiam templis, turribus & ædificiis Magnatum circumvicinis. At, quod omnium ægerrimè vidimus, eſt, quod Præfectus noſter Scharenbergius inter denſiſſimos tormentorum æquè ac ſclopetorum globos periculoſiſſima quæque loca oberrans, præſentiſſimis ſemper ſe expoſuerit caſibus, prout quintâ & decimâ Julii jam tum ſumus experti: nam cùm eâ die diligenter pro more curaret in locis impugnationi ab hoſtibus maximè deſtinatis, & propugnaculum Aulæ inviſeret, Turcæ tormenta illac exonerantes, in loricæ verticem merâ & ſolidâ petrâ factum impingunt; undè diſſilientia ſparſim fragmenta præter alios quatuor aſtantes Scharenbergium ipſum ſecundùm caput adeò ſauciârunt, ut domum indè aſportatus neceſſe habuerit aliquot dies curationi medicorum & chyrurgorum, quàmvis non ſine ſtomacho, dare: horum autem diligenti curâ euſque mox reſtitutus eſt, ut tertiâ a vulneribus die, moræ omnis impatiens, cùm vecturæ jactationem adhuc ſufferre non poſſet, portatili ſede ſe efferri mandaret, ne ob ſui non præſentiam aliquod Reſpublica detrimentum pateretur: accedebat, quod eodem tempore Daunius, qui à Scharenbergio alter erat, ardenti adhuc ſebre correptus hæreret lectulo, undè non ſine ingenti vitæ periculo quarto decimo demum die vix eſt eluctatus. Tertius tamen ab his impigras ubique vices ſuſtinuit Serenus, & Brigardieri Souchelius & Scherſenbergius cum cæteris Colonellis & Vice-Colonellis, qui tantâ ipſimet ſolertiâ ubique, etiam non juſſi curabant, ut ingenti indè voluptate repleretur animus Scharenbergii nec ullus in omni propugnatorum numero fuit Tribunus, Subtribunus, inſtructor, Capitaneus, Officialis, imò gregarius, quin partes ſibi concreditas generoſè ſemper & exactè, ſpreto omni mortis periculo, impleverit, immortale

Hoſtis gradum ad urbem promovet.

Scharenbergius vulneratur,

cujus poſt vices obit Serenus.

1683. ſibi gloriæ decus, & immarceſſibilem nominis famam comparantes. Nec minùs animos quam vires eorum auxit Dupignianæ legionis in urbem ingreſſus, & paulo poſt ſubſecutus tribunus Weiner.

Lector, dum hæc nonnihil laxiùs ſcribo, video trium ſimul dierum geſta uno me compendio eſſe complexum, hinc ſtylum nunc diei nonæ & decimæ Julii menſis admovebo, ubi paucula priùs hic adjecero, quæ intermediis adhuc, id eſt, 17. & 18 diebus interceſsêre.

Nempè die 17. menſis Julii viſus eſt hoſtis ſuggeſtus ſuos, quorum ternos à Kaltſchmidiano ad hortum uſque Reichewizianum contra Palatinum & Lôbelianum propugnacula longo ſanè & impigro tractu, ſed mediis ſemper intervallis extruxerat, continuatis & binis ultra viri ſtaturam cubitis nunc altioribus vineis & foſſionibus in unam lineam contraxiſſe, innumeris licèt noſtrorum pilis & tormentis petitus; ita ut qui heri adhuc videbantur eſſe plures, nunc planè appareat eſſe unicus longo labore cohærens ſuggeſtus, è quo tormenta plus minus triginta horrendùm detonant in ea, quæ diximus, urbis propugnacula; quorum quidem, ut conſtat, univerſim eſſe numero undecim, & duodecimum minus: ut puta Palatinum, Lôbelianum, propugnaculum quod vulgò die Elend Paſtey dicitur, poſt Patres Dominicanos ſitum; propugnaculum Aquaticum & Hydragogicum, vulgò auff der Waſſerkunſt: propugnaculum Novæ-Portæ, Carynthiacum, Biberianum, & quod dicitur Hollerſtauden/ Braunianum, Melicenſe & Hiſpanicum minus. Tria tamen præ cæteris priora fore lapides offenſionis viſa ſunt, in quibus dejiciendis & evertendis tota ſit impoſterum deſudatura Turcarum induſtria. Unde Stharenbergius etiam hiſce binis propugnaculis, & ei quod utrique intermedium eſt, Revelino tuendis, omnes ingenii ſui vires & artes applicuit, ut ſuis ſemper locis narrabimus.

Quot urbis propugnacula.

Nunc id videamus, quandoquidem hæc tria, uti jam conſtat, aggreſſionis loca ſunt, quæ ſubvertere præcipuè hoſtis intendit, per eorum ruinas aliquando eluctaturus in Urbem, quinam Turcarum curaverint in ſingulis? Et in media quidem, quæ Revelinum ſpectat, curavit ipſe Primus Vezirius Muſtapha Baſſa, id eſt, Supremus Imperii Conſiliarius (quotquot enim præter militare munus Conſiliarii ſunt, vocantur Vezirii: ipſe autem primus Vezirius, quaſi primus Miniſter indigetatur) cum Janitſerorum Aga, id eſt, Generali, etiam Kara Muſtapha Baſſa dicto, & Vezirio: & cum ejus locumtenente, quem ſuâ linguâ Kihaia Begum vocant: cumque Haſſan Baſſa Rumeliæ ſive Sophiæ, qui tormenti globo trajectus interiit. Aggreſſioni dexteræ verſus Palatinum propugnaculum præfuit Huiſſein, Baſſa Damaſci: hic eſt, quem Ragozzius olim in Tranſilvania, Souchius ad Lævam (Leventz) modernus Poloniæ Rex in Golſchin profligârunt: ſocio Sagarzi Baſſa, qui eſt primus Janitſerorum Colonellus poſt eorum Vice-Generalem Kihaia Begum, idem quod apud nos Generalis Vigiliarum Præfectus. Siniſtram aggreſſionem Lôbelianum verſus promovit Achmet Baſſa Temiſwarienſis, qui olim & Tefter Dar, id eſt, Præſes Cameræ fuerat. Hic pauculis ante ſalvationem noſtram diebus, id eſt, tertiâ die Septembris diſſenteriâ interiit, eique poſtliminio ſurrogatus fuit Haſſan Baſſa, eodem Cameræ officiu anteà functus.

Quomodo Turcæ caſtra fuerint metati.

Sed redeamus ad Diarii orbitam: Decimâ octavâ die Julii menſis Turcæ in inſula Leopoldopolitana ad ripam Danubii contra Urbem obſeſſam ab horto Comitis à Berka uſque ad disjectum pontem; indeque viâ Regiâ & rectâ per ſuburbium iſtuc longos & profundos aggeres egeſſerunt, paliſque & ſudibus firmatos inſederunt, ubi dein ſuggeſtus attollere, & tormenta cum mortariis plantare ſunt viſi, quibus horrendùm deindè iſta Urbis plaga, uti ſuis dicetur locis, eſt deturpata.

Die decimâ & nonâ Julii continuantur opera & diſploſiones utrimque, terebraturque fœdè hoſtilibus tormentis palatium Imperatoris. Sub veſperam ejectus ex mortario major pyrobolus, decidenſque juxta Lôbelianum propugnaculum intrùs in ordinariam Regis Hiſpaniæ Oratoris habitationem, omnia iſtic mœnibus ſubſtructa Magnatum aliquorum ſtabula ſolo æquavit. Luctuoſum ſanè periculoſumque erat ſpectaculũ, quòd ad valli radicem in oculis hoſtium iſtac horrendè diſplodentium flamma ſæviret: adeò tamen circumſpectè providerat Præfectus de omnibus, ut ſemper ſtarent per vicos Urbis parati viri 250. quorum Capitaneus erat Henricus Wolffgangus Venediger, Locumtenens Antonius Harer, & Signifer Joannes Caſparus Schlenckler, qui incendia quacunque ſuſcitarentur, ſuffocarent, perque hos flamma hæc quoq; feliciter eſt ſopita. Cæterùm globi in ſumma templorum domuumque recta tranſverſim per Urbem, ſtudio an caſu impingentes rara hominibus damna dederunt: cui plurimùm ſervit, quod primis ſtatim obſidionis diebus juſſerit edicto Stharenbergius omnia Urbis tecta, quæ lignea forent, amoveri, ſuo ipſe prædux exemplo.

Pyrobolus ſtrages tectis illata.

Hac nocte in Leopoldopolitana binos hoſtis cepit erigere ſuggeſtus & vimineos corbes, impoſitiſque altero die tormentis & mortariis in Urbem horribili damno fulminavit, quos propugnatores tormentis ex Biberiano propugnaculo eò ductis multo, ſed fruſtraneo labore & exiguo nocumento conati ſunt impedire. Quòd autem interdiu animadverſus eſſet hoſtis lineâ communicationis duplicem machinari, quâ vias ſuas obſidionales invicem illigatas conjungeret, ei ultra impediendo hac nocte à Præfecto Stharenbergio eſt decreta eruptio: hanc viriliter adornârunt hinc Chriſtophorus Samſon Steinbachius Mansfeldianæ, illinc Guido Comes a Stharenberg, legionis cognominis Capitanei: egeruntque tam prudenter & ſtrenue, ut plures è laboratoribus hoſtium cantâ celeritate uſi obruerent ſternerentque, & unum è multis captivum abducerent, qui de caſtrorum ſtatu abs Stharenbergio interrogatus, ea ducentis armatorum millibus valere edixit, inter quos eſſent decem millia Janizarorum, & viginti eorum millia, qui ære proprio velut candidati, ut in Janizarorum numerum adoptarentur, militarent; quod reliquum, equitatus eſſet. Addebat Jaurinum viginti Janizarorum millibus ſub duobus adhuc Baſſis eminùs cingi; & Vezirium hac expeditione ſuâ Viennam, Jaurinum, & plura alia certâ modo ſpe

Transfuga de hoſtiũ caſtris interrogatus varia narrat.

devo-

devoráſſe, caſtraque omni annonâ & bellico apparatu abundare : quæ licèt fidei planè eſſent ancipitis, libuit ſaltem commemoráſſe.

Decimo tertio Calendas Auguſti promiſſi ſunt edicto centum aurei viro, qui auderet tentare viam aut vadum , quo literas perferret ad Carolum , recepturus à Duce centum ducatorum præmium ; tametſi reſponſum abs eo ad nos non reportaret, modò conſtiterit aliquo ſigno (puta facis cujuſpiam ſuccenſione in editiore trans Danubium loco) penetráſſe ad Ducem : nemo tamen hactenus , quod ſciam, inventus eſt.

Alij tráſfugæ alia narrant.

Intereà haud feriatur hoſtis , ſed tormentis mortariiſque hodie acriter infeſtat aggreſſionibus deſtinata propugnacula , Lôbelianum imprimis; quòd id novo ſuggeſtui, quem pridie ad dexterâ rubræ aulæ hoſtis exſtruxerat, eſſet vicinius ; nec illud capacioris eſſet ſpatii, ut contra hoſtilem ſuggeſtũ plura & majora deſuper poſſent tormenta plantari: undè majora iſti, quàm Palatino pluribus tormentis inſtructo damna ſunt illata. Eodẽ die transfugę duo a Turcis antè capti urbẽ ingreſſi referunt, hoſtis exercitum cum lixis & calonibus ducenta hominũ millia numerare; ab iiſq; Môdlingam, Badenã & Petriniam deditione captas; ſed violatâ fide præſidiarios aut cæſos eſſe, aut captos: ad ducenta etiã Chriſtianorum millia ſervituti mancipata in Turciam modò raptâſſe ; & quod horrendum & perfidum erat, duas nobilis conditionis puellas confugiſſe in arcem quandam; furore autem hoſtium imperiique perculſæ pactis & traditis pro libertate decem florenorum millibus in miſeram nihilominùs abſtraxiſſe captivitatem.

Carolus nuntium urbi immittit.

Vigeſimâ primâ Julii nuntius à Carolo duce in Urbem tranſmiſſus , penetravit ad nos natando per quatuor Danubii ramos , Turcis, qui in ripis excubabant , nequidquam advertentibus, literis veſicæ illigatis, & è collo ſuſpenſis: queis bono nos animo eſſe Dux jubet, fore enim brevi , ut plenâ hoſtis acie Viennâ profligetur: ex Imperio quippè cæteriſque hæreditariis Cæſaris provinciis convenire militem amplum, cui mox junctus Rex Poloniæ cum ſuis , qui jam tum Olomucium advenerint , tam numeroſum ſit redditurus ſuppetiarum exercitum, ut DEO juvante certa ſit futura Viennenſium eliberatio: agerent fortiter & maſculè, certi abs Imperatore & Imperio Viennenſes haud iri deſertum. Nunc primùm etiam intelligebatur partim à transfugis , partim oculis ex præalta S. Stephani turre proſpiciebatur , pontes binos ab hoſte ſtemi , queis Danubii ramus Viennam alluens medio ſupra & medio infra Urbem milliari cum continente commiſſus eſt, quorum, ut dixi , curam geſſerunt Vallachiæ & Moldaviæ Principes cum ſuorum plus minus ſex millibus : quibus, quòd non tutè fiderent Turcæ, (Chriſtiani utique erant , & huic inviti intererant expeditioni) præfecerunt Achmet Baſſam Magneſienſem (Manſſam Turcæ appellant, quæ civitas eſt Natoliæ) inſulam autem Chydir Baſſa Boſnenſis , Sultanæ olim regnantis Aulæ Præfectus , cum Ægyptiis copiis, ſex mille viris , inſidendam ac propugnandam ſuſceperat.

Hoſtis Danubium binis inſternit pontibus.

Tormentis urbs fœdè dilaceratur.

Ex hac inſula è tormentis ad ripam alvei contra urbem locatis horrendùm Turcæ hac die detonant quàmtumque propugnaculum , quod vocant Aquaticum (ubi Joannes Corneo inſignis bellicus Machinator curabat) ideò, quòd aquam inter & portam Urbis rubiam meris ſuperſtructum cratibus antiqua Urbis mœnia tegat & tueatur : nec parcitum eſt domibus ac templis , quæ in colle iſtic ædificata, altiora mœnibus proſtant. Monialium parthenonibus maximè incubuit hæc peſtis , Sanctorum Joſephi & Laurentii, totique illi diſtrictui, qui à vico pontis alti ad uſque Sanctæ Barbaræ vergit , ubi tecta & muri globis continuis , excuſſiſque è mortariis ſæpè pyrobolis fœdùm ſunt lacerati, inhabitatoribus nullibi, niſi fortè ſub denſis fornicibus ſalvis ; orationi tamen & precibus conſtanter incumbentibus , ut cœleſte Numen ſibi & nobis propitiarent : quo in genere mirus quoque fuit Civium fervor & pietas, horis per Concionatores è ſuggeſtu dictatis (nam ex interdicto Præfecti campanæ non pulſabantur) ad Eccleſias confluentium, ibiq; corã Deo & homine Chriſto Jesu unico Salvatore orbis & urbis , ſub conſecratis panis ſpeciebus palàm omnibus expoſito ſe proſternentium , & miſericordiam humiliter implorantium , quà flagellum hoc ſatis dirũ nobis ob peccata noſtra juſtè immiſſum à contritis jam de ſceleribus & toto corde proſtratis clementer avertat.

Civium in urbe pietas.

Hodie qui eſt XI. Calend. Auguſti, Studioſi iterum erumpentes numerum aliquem bubalorum intacti hoſtibus abigunt , qui in Urbem intromiſſi per foſſas , adque Præfecti Scharenbergii ædes deducti, pars ægro ceſſit militi, pars Studioſis in præmium eſt relicta ; præſidiariis quoque medii menſis perſolutum eſt ſtipendium.

Sed & literas hodie ſcripſit è caſtris hoſtilibus , quibus detinebatur noſter ad Portam Otomanicam Georgius Chriſtophorus Kunitzius, quas in urbem de nocte comportandas familiarium ſuorum uni commiſerat ; quod ideò minus fuit arduum , quia Reſidentes noſtri , omneſque ipſorum Officiales & famuli Turcarum habitu incedunt , & linguam plerumque callent. His literis quid edoctus ſit Scharenbergius, nobis haud conſtat. Id ſcimus, quòd hæc literarum tranſmiſſio mox fuerit in Urbe per compita & vicos adeò decantata vulgoque nota, ut non immeritò prudens quiſque timuerit, ne id Turcis aliquando per transfugas aut captivos aperiretur , & in futurum prohiberetur, ut paulo pòſt factum eſt : nam vix ex urbe alterâ vice regreſſus intercipitur, & ad Vezirium ductus, inter eundum præcautione uſus, literas, quas globo ex cera denſato incluſerat , clàm demiſit, nec ampliùs unquam ad herum reverti viſus fuit. Nec minus ſingulari fortunâ & induſtriâ pyrobolus Urbis armamentario injectus cautè fuit extinctus, qui alterum modò manualem corripuerat pyrobolum; ſed & hic propediem in arena ſuffocatus eſt.

Kunitzij literæ feliciter ad urbẽ deferuntur.

Vigeſimâ tertiâ Julii domatim indictum eſt omnibus propriam in Urbe domum habentibus, ut de homine ſibi provideant ſinguli, qui in cellis vinariis excubans diligenter attendat, ſicubi laboratores ſub terra adveniat , & indicet: rumor enim increbreſcebat eſſe in urbe nebulones, qui clandeſtinis ejuſmodi & ſubterraneis foſſionibus ſtudeant Barbaris viam in Urbem aperire.

Vidimus hodie , dum Turcæ tormentum unum atque mortarium breviori uſui viâ non

1683. per pontem remotiorem, ſed in conſpectu civium haud procul à Revelino iſtic Judaico, quod vocant, excubantium, cymbâ vellent trajicere, ut tantò citiùs uſui contra nos eſſent, noſtros in cymbam tormenta diſplodere, quorum ictu perfurata navis unà cum hominibus & armis eſt merſa Danubio: illud tamen alibi Nuſdorffii & Erdbergi feliciùs ab hoſte tentatum impediri haud potuit.

Cæterùm hoſtis hodie, poſtquam de nocte & illuceſcente die ſuo more nos è tormentis & mortariis ferociter ſalutâſſet, quievit deindè præter morem, nobis à cauſa ſuſpenſis; donec ſub horam ſextam veſpertinam duos ſimul cuniculos, quos ſub terra ante Lôbelianū & Palatinum propugnacula infra juncturam extimæ ſpondæ, quà ſudes & pali committuntur (Machinatores bellici les Angles Saliants appellant) effoderat, ſuppoſito igne ſuccenderet, non reſpondente, quem ſperabat, & nos timebamus, eventu: nam in altero ignis relecto ad peſſulum non ſatis obſtructum fomite, evaporavit irritò; alter ſciſſam excuriens terræ molem in ſponda, cui erat ſuppoſitus, decem duntaxat viros excuſſit in aëra, recidenteſque ſepeliit: aſſaltum tamen, & hunc quidem tertium in eodem hoc loco tentavit, ſed & tertiâ hâc vice generoſâ noſtrorum propulſatione cum multa ſuorum cæde rejectus eſt.

Panicus in urbe timor.

Vigeſimâ quartâ Julii continuati labores utrimque, & tormentorum, mortariorumque tonitrua: ſub meridiem accurrit ad Stharenbergium (anhelum adhuc ſpiritum trahens) Laurentius Nitsky, civicæ Urbis militiæ hoc obſidionis tempore adlectus Inſtructor (quem belli Præſes Hermannus Marchio Badenſis aliquot ſeptimanis ante, ob mixta cum Teôckeôlii Secretario haud decentia de Auguſta Domo colloquia, arreſto dicaverat) hic refert, animadverti hominis aliquid ineſſe cloacinæ urbis, quâ ſordium indè colluvies per cameratum ſub terra fornicem extra muros in Danubium egeritur; metum eſſe paſſim cives conſternentem, ut ne ſint Turcæ, qui cuniculos iſtic agendo viam ſibi parent Urbis potiundæ. Præfectus cùm nondum ſat virium recuperâſſet à morbo, generum ſuum Baronem à Wels, & Tribunum à Rûmlingen, qui fortè cum ipſo erant prandentes, mittit cum Nitskio, ut rem explorent: illi ocyus abeuntes cùm lentiùs redirent, Præfectus ipſe moræ impatiens, ſemipranſus & æger in equum ſe conjicere, ad locum advolare, ipſeq; ſe in impuriſſimū meatū inſinuare; & ecce advertit carnificis Viennenſis aſſeclas eſſe pecorum cadavera excoriantes: undè ſtolidæ viri militaris temeritati ſuccenſus, benè mentis eum convitiis mulctans domum repetit, & decantatum per vicos periculum cachinnis exſibilat. Cæterùm hodie admiratione dignum accidit, quòd in ipſam S. Stephani Baſilicam ſub horam quintam concionis pomeridianæ hominibus refertiſſimam, per feneſtram illapſus globus, atque in columnam, cui ſuggeſtus adſtructus eſt, violenter impingens, nemine vel à globo, vel lapidum fragminibus læſo ſubſiderit innoxius.

Turcarū muſicam luctuoſus ſequitur ſaltus.

Vigeſimâ quintâ Julii die ſub horam quintam pomeridianam Turcæ in obſidionalibus viis ſuis, tintinnabulis (muſica ſunt ipſorum inſtrumenta) clangere, inflare fiſtulas, & miſcere barbaro more horrificos halalatus incipiunt 1683.
(mirè ſuavi, ut illi credunt, concentu) ut feſtum celebrare diem agnoſceres: quod inaudientes noſtri in foſſæ ſponda proximè excubantes (nā decem vix pedibus diſtabant ab invicem.) ſarcaſticè eos ad choreas & ſaltum invitant poſt cantum. Et certè ſecutus eſt ſaltus: nam Palatinum verſus propugnaculum eorum maximè furori expoſitum poſtliminiò novum ipſi Turcæ ſuccendunt paratum ſub ſudibus & palis cuniculum, quo cum everſâ humo pali aliquot, & cum palis noſtrorum ſimul, qui iſtic curabant, decem ferè viri in aëra excuſſi vivere deſiêrunt; Turcæ verò cùm per eum vi ignis apertum hiatum impetu facto penetrare glomeratim niterentur in ſpondam, gravis enimverò ſuborta eſt velitatio, quæ integrâ horâ dimicantes diſtinuit, pluresque hinc illinc proſtravit. Nec aberat procul à confuſione noſter tunc rei Status, quando Generalis Vigiliarum Magiſter Comes Sereni; qui eo tunc die curabat, unà cum Sant Croyo, equeſtris Dupegnianæ legionis Subtribuno, accurrens, centum viros recentes ſubmiſit, qui manuales mox pyrobolos igne miſſili ſartos * in hoſtē excutiunt; quo forti laudabilique facto & ſubſidio priores ſublevati, in ipſas hoſtiles vineas irruendo haud pauca demetunt Turcarum capita, quæ ſudibus deindè paliſque per extimas foſſę ſpondas in hoſtis conſpectu infixa, docebant continuò barbaros, non fiſtulis tinnabuliſque ludendo, nec ululando, uti olim in Jericho, Chriſticolarum mœnia eorruere; ſed fortitudine ad hoc opus eſſe majori, qualem gentes paganorum in ſua feritate confiſæ non conferent, dexteræ Chriſti potentiâ conterendæ. Guido Comes à Stharenberg cognominis ſibi legionis tunc Capitaneus, pôſt Inſtructor & Subtribunus à Præfecto cognato ſuo creatus, iſtic trajectus, diligenti Medicorum curâ vitam (ultrà deinceps promovendus) retinuit. Idem Comiti Souchio, ſed paulò mitiùs obtigit; nam ictus vulnere haud gravi in brachio, cùm id obligaturus paululùm ſeceſſiſſet, ocyus eo facto redivit: aliter accidit Supremo Machinatori bellico * Georgio Rumpler Miſhienſi, qui quidem & ipſe in brachio ſiniſtro confractis ſclopeti ictu juncturæ oſſibus ſaucius, cùm donum ductus Medicorum manus & medelam adhiberet, ſuperante tamen eorum artem malo octavâ poſt die extinctus eſt: Vir artis ſuæ atque ſcientiæ apprimè gnarus, cujus olim ſpecimina dederat Hermanno Marchioni Badenſi Philippopolim ad Rhenum pro Cæſare expugnanti; à quo ceu Belli Præſide interim facto, nunc huc evocatus, Cæſari hyeme priori ſtipendia merere cœperat. Cecidit quoque hujus diei tempeſtate Baro Walteri equeſtris olim Tribuni hujus nominis filius, Subtribunus Principis Wûrtenburgenſis. Capitaneus item Wilhelmus à Schemnitz legionis Sthareubergicæ: Locumtenens autem Baro Dubsky per clunes trajectus, eſt curatus. Ipſe Præfectus dum hodie foveas, militumque labores viſitando inſpiceret, lapidis ictu in manu eſt ſauciatus.

** Hand-Granat.*

Laſi & caſi tunc aliqui ex noſtris.

** Ingenieur.*

Vigeſimâ ſextâ Juliiad horam circiter quintam pomeridianam cuniculus noſter extra ſpondam Revellini Palatini in obſidentes actus fragore tormentorum concuſſus diſſilit, quo tres viri laboratores ſunt oppreſſi. Sed & homo ille,

1683. mo iſte, quem Dux Carolus recenter, uti ſupra annotavi, ad nos cum literis miſerat, eâdem viâ cum literis zyphra exaratis remiſſus, in manus Turcarum devenit: Cujus rei ſignum evidens eſt, quod eaſdem hodie Turcæ literas noſtras ad Ducem deſtinatas, & ſagittis alligatas in foſſam Urbis ſint ejaculati, adnexis aliquot lineis, quæ latino erant idiomate ſcriptæ, ſignificantes: *Remitti noſtras nobis literas, fruſtra ad Ducem mittendas, cùm palam ſit mundo miſer urbis Viennenſis ſtatus, & juſta Dei ultio Chriſtianos meritò puniens, quòd pactis haud ſteterint promiſſis; proindeque Turcarum Imperatorem ad hanc ultra expeditionem irritârint.* Ad eas nequicquam niſi tormentorum boatu reſponſum eſt.

Vigeſimâ ſeptimâ Julii edictum vulgatur, quo cæteri Urbis incolæ armis apti cujuſcunque conditionis ſint aut ſtatûs, qui nec militiæ, nec Univerſitati, nec Urbis Magiſtratui hactenus ſua nomina dederint, jubentur ſe modò ſiſtere, armis ex urbano armamentario inſtruendi, ut quartam armatorum in urbe claſſem conſtituant, & confluant in forum novum, quamprimum hoſtilis aſſaltûs ſignum pulſandis per univerſam civitatem campanis ſint audituri. Horâ circiter tertiâ pomeridianâ Turcarum manipulus, è viis in obſeſſos verſus palatinum ſinuosè ductis, ferociter proſiliens, in pedites noſtros impetum juxta palos curantes facit: hi autem indeſinenter ad propulſandum prompti, Turcarum novem, ſudes præterſilire cum frameis auſos, è vertice ſpondæ in ima foſſæ præcipites agunt, qui in manus iſtic curantium incidêtes, è veſtigio ſunt in fruſta diſſecti. Enituit hic ſingularis legionis Mansfeldianæ Inſtructoris, Caroli Burchardi Gallenfelſij, Carynthiaci nobilis viri virtus, vel ideo juſte deplorandi, quòd rem fortiter agens in flore ætatis ſuæ ſagittâ venenatâ perfoſſus occubuerit: cæteris tantâ contentione dimicantibus, ut cum Generalis vigiliarum Magiſter Comes Serenius illic officii ſui partes cum Scherſſenbergio Comite Brigadiero, aliiſque viriliter implens, ſagittâ ſecundum ſcapulas in dexteri humeri vertice transfigeretur, nec ſagittam, nec vulneris ſentiret dolorem Serenus, donec à locumtenente legionis Souchianæ (cujus ceu Adjutantis opera Souchius Comes nunc quoque præſens utebatur) Antoniu Adalberto de la Gatte, læſionis admonitus, ſagittam abs hoc ſibi extrahi pateretur, poſtquam ipſe Comes paulò ante Gallenfelſio adhuc vivo ſpiculum fatale juſſiſſet extrahi. Sed & ſupremus Souchianæ legionis Inſtructor Franciſcus Chriſtophorus Montenelli hac tempeſtate eſt læſus, quem tamen à vulnere dein reſtitutum Princeps Würtenbergius ſuæ legionis creavit Subtribunum. Multi è noſtris gregarii eâ nocte ſunt fulminati; è Turcis quotnam ſint læſi aut cæſi, neſcimus. Hoc ſcimus, Janizaros interim ob longam nimiſque difficilem urbis obſidionem murmurari & cauſari, quam faciliori, & ex præſidii annonæque defectu haud diutinam illis fore perſuaſerat Vezirius; qui hanc ob cauſam vias obſidionales ſeu vineas ipſe obire, ſuâ operas animare præſentiâ, & ad conſtantem periculi laboriſque perſeverantiam ſuo adhortari exemplo viſus fuit, ne ulterioris ſædique tumultûs daretur occaſio.

Turcarum inſultus repellitur.

Fervor Sereni vulnus non ſentientis.

Vigeſimâ octavâ die Julii pyrobolos piloclaſtros * ex ſuburbio Leopoldopolitano hoſtis excuſſit in urbem, quorum unus in ædes portæ rubræ vicinas ad aureum lupum dictas decidens tanto fragore ſtrageque detonuit, ut potior ampliſſimi tecti latentii pars disjecta, ſparſim volitarit per Urbis compita non ſine commeantium damno. His quoque diebus plures Chriſtiani, quos captivos Turcæ, Tartarique abduxerant, captâ opportune occaſione aufugerunt in Urbem, quos omnes capitibus raſis Turcico veſtitu amictos fuit videre. 1683.

** Bommen.*

Vigeſimâ nonâ die Julii continuati ſunt hoſtium conatus, illam extimam foſſarum ſpondam * ſuperare contendentium, quæ verſùs propugnaculum Palatinum, Lôbelianumque, & medium utriſque Revelinum porrigitur; ſuccenduntque in eum finem horâ quintâ pomeridianâ cuniculum, quem iſtic paraverant: ſed quod hic cuniculus ultra palos & ſudes eſſet foſſus, factum eſt, ut his immotis, cuniculus in ipsâ ſpondâ ſub receptaculo erumperet, ubi noſtri curabant, excuſſiſque unà cum terra palis plus minùs quindecim, viginti circiter noſtrorum ruinâ involverentur, læſis haud minùs quinquaginta. Aſſultum tamen ultra non tentarunt Turcæ, quod exterior palorum linea, quam evertere eâ cuniculi ſuccenſione intenderant, ſtetiſſet illæſa. unde tantò faciliùs noſtri lacunam ſuccenſione cuniculi factam poſtliminio reſarcierunt.

** Contraſcarpen.*

Turcarum cuniculi.

Trigeſimâ Julii die cuniculum noſtri in Turcas ductum ſuccenderunt, ipſo illum dirigente Stharenbergio, qui præſens in apice palatini propugnaculi, dato ſigno quod ſe noſtri è ſtationibus tantiſper ſuis, queis in extimis ſpondis curabant, reciperent, cuniculum jubet accendi, qui ſub octavam veſpertinam extra Urbem ſub viis obſidionalibus erumpens, quæ damna dederit hoſti, non ſatis liquet; dediſſe autem conſtat ex eo, quòd reparare iſtic diruta Turcæ viſi ſunt die ſequente, & ducenti dicebantur cæſi. Jam verò quòd læſorũ indies in Urbe augeretur numerus, ſingulis negotium famuliis ſaccum conficiendi ſtramineũ Conſul Liebenbergus dedit, quo commodiùs vulnerati in monaſteriis poſſent curari. Hoſtis etiam hiſce diebus ramum Danubii ab Urbe quanquam irritò conatus deducere, naves aliquot ponti verſatili annexuit & rates, quo opportuniùs Urbem ad rubram turrim minùs munitam, aſſultu poſſet oppugnare.

Noſtri cuniculo hoſtem repellunt.

Pridie Calendas Auguſti Turcæ cuniculos ſuos uſque ad ipſam ſpondam, adeò vicini jam noſtris promoverant, ut non loqui modò & nugas divendere invicem, ſed & cominus manus conſerere fuſtibus ſudibusque poſſent: ſed cùm fuſtium loco noſtri harpagones in manus pretenderent, quibus in capita Turcarum impactis hos intra palos attrahebant; aut adaptatas longiuribus perticarum manubriis falces (novâ, uti fama fert, Comitis Daunii adinventione) extra palos ſpondæ exerebant, certam necem his, ad quos pertingere poterant, inferentes; nec erat injucundum videre ſubindè duos & plures ex perticis pendulos, hinc ſalce, inde percuſſâ prædâ potiri contendentes, fortiori denique pugnam dirimente. Sed nec hoc prætermittendum ſilentio, quod notatu nos dignum judicamus. Accidit duobos his diebus continuis, ut è mortario ignitos hoſtis pyrobolos

Mirus pyro-

robolorũ caſus.

los evibraret: horum utroque die unus in propugnaculum palatinum juxta noſtra mortaria iſtic plantata, penes quæ ſtabat tormentariæ rei Subtribunus Geſchwindius, rem iſtic curans, dilapſus, cum diſſiliret, caſu ſuccendens unum è noſtris mortariis, pyrobolum, quo fartum erat, rectà in hoſtem haud abſque ejus damno excuſſit; ſed periculo Subtribuni præſentiſſimo, niſi is pronùs terræ alliſus fragmenta diſſilientis pyroboli circumſtrepentia eluſiſſet, cum applauſu Generalis, paulò remotiore loco præſentis, qui mox interrogatum mittens, qui valeret, cùm intelligeret benè, gaviſus eſt. Neque hoc ſilendum, quod hac nocte, quæ primam Auguſti diem præcedit, idem hic Subtribunus, ſex tormenta ſupra Cabalerium Lôbeliani propugnaculi (hoc ipſo nomine vocat Paulus Jovius in Hiſtoriâ ſuâ propugnaculi ſupremum verticem, prout paſſim appellatur) antè plantata inde deducit, reponitque eorum tria ſubeis in cortina ad lævam, ubi jam ante tria erant plantata, tria autem cætera in inferiorem propugnaculi contignationem recondit, quæ laxior erat: idque ideò, quòd in ſupremo Cabalerio non tantùm plus æquo ſtarent expoſita ictibus tormentorum hoſtilium, ſed & altiori loco diſploſa haud raderent Turcarum ſuggeſtus.

Vinea Turcarũ tuta.

Hiſce diebus Generalis Vigiliarum Magiſter Comes à Daun, quamvis adhuc languens à febri, curas tamen militares repetiit. Contrà Turcæ ejuſcemodi deinceps damnis præventuri, ſubterraneos meatus magis urgent promoventque quotidie, fruſtra noſtris manualium pyrobolorum indefeſſo jactu improbos eorum labores impugnantibus: quòd ipſi foveas ſuas obſidionales mox ut egeſſerant, continuò trabibus ſupernè tegerent, trabeſque aſſeribus & farris arenâ ſaccis operirent, non manualibus tantùm pyrobolis, ſed & piloclaſtris ipſis imperviis: unde & factum, ut Baſſæ inſignes, imò ipſe ſupremus Vezirius loca manſionis ſuæ haberent in viis obſidionalibus tuta, quantumvis amplè & ſpatiusè ſtructa, atque in conclavia plura diſtincta, aulæis ornata & pavimento latericio ſtrata, quibus nihil deerat, quod humanæ vitæ commodo poſſit ſervire; ne receſſus quidem. Cæterùm inſignis bellici Machinatoris, Subtribuni Hoênii, natione Saxonis, equus mille florenis æſtimatus, quem poſt ipſum famulus ejus ducebat ad manum, quando herus pedes machinantium ſtationes ibat viſitatum, ſuper ponte, quo canalis è Danubio ad Arſenale vergens interſtitur, ſclopeti ex Inſula Leopoldopolitanâ diſploſi ictu trajectus crepuit, quod ſummè dolebat Hoênius, cujus ceu ingenioſi & ſtrenui viri adinventiones & praxes non ſemel à Generalibus laudari præſentes audivimus. Nec prætereundus hîc eſt Reinerus Machinator Urbicus ordinarius, cujus opera præſentior ſæpè præſtantiorque fuiſſet, niſi pertinaci quopiam tuſſis aridæ morbo laborans, ſubinde rarior eſſet in opere viſus, ac cuperet Schatenbergius præfectus.

Hoenii 1000. flor. equus cadit.

Auguſti Menſis.

Hoſtis urbi proxime appropinquat.

Dies prima terruit populum, octavam inter & nonam matutinam in ſancti Stephani ſub concione præſentem, quando iterato hoſtilis tormenti globus per Baſilicæ feneſtras in navis columnam impingens facto impetu ſubſidens, unam ſolummodò è millenis civem inclſis tibiis facilè in proſtravit: nocte verò, quando jam Turcæ ſuis ad palatinum foſſionibus adeò egeſſerant humum in altum, ut tribus minimùm ulnis ſtationariis noſtris eminerent, pali e declives ex alto facti, hos igne comburere occipiunt: noſtri, qui poſt palos curabant, viros ſe præbentes, maſculè hoſtem propulſant, aliis fontanam in pileis ſuis ex imo foſſæ aſportantibus, quâ flammas extinguerent; fuit hæc dimicatio utrimque haud ſine cæde multorum.

Vix autem illuxerat dies Auguſti altera, feſto, quod vocant Portiunculæ ſacra, cùm ſummomane Turcæ Patrum Capuccinorum Eccleſiam permultis exploſionibus infeſtantes devotionem populi, DEO ſe per ſacram Exomologeſin reconciliantis, haud modicè turbant; caſu, an malevulorum in caſtris Chriſtianorum ſuggeſtione, incertum: Excuſſus quippe è mortario pyrobolus tectum templi cum ingenti fragore transverberat, ſiſtenſque in fornice cùm anxios teneret eos, qui ſubtus in templo erant orantes, quorſum ultra globus eſſet erupturus, timore replevit adeo, ut inde ſe quà datâ portâ quivis reciperet, reverſus tamen poſtliminio ad devotionem, quum innoxium eſſe caſum videret. Hâc eâdem ſecundâ Auguſti die veſperi poſt octavam ductus à Lôbeliano propugnaculo in hoſtem cuniculus eſt ſuccenſus eo ſucceſſu, ut excuſſâ in aliùm inter obſidionales Turcarum meatus terrâ plures Turcas unà in aërem excuſſos, ſectoſque membris relapſos ſepeliret: videbamus enim è mænibus hîc brachia, iſtic tibias, aliaſve corporis humani partes fumeam inter excuſſæ terræ caliginem per aërem agitari diſperſas: præſtante hac in re egregiam ſuam operam Joanne Jacobo Hafnero Capitaneo (cujus ſupra non ſemel cum laude meminimus) quem idcirco amplexu dignatus cum expreſſo gratæ benevolentiæ ſigno eſt Schatenbergius Comes, in propugnaculi vertice cum cæteris iſtic curantibus Officialibus præſens, præſtolans eventum, qui fuit optatus. Nocte hac exeuntem è noſtris peditum manum, paucis mixtam equitibus, vidimus oculis noſtris alterâ, id eſt,

& devotionem populi feſto portiuncula turbat.

Felix à noſtris ſuccenſus cuniculus.

Hafneri laus.

Tertia Auguſti die in Urbem redire cum bobus plùs minùs quinquaginta, quos hoſti abactos illæſi adducebant, qui deinceps per ſubterraneas cæcaſque cryptas * in Urbem acti, pars egenis & ægris ceſsère militibus, pars autem his, qui aleam tentaverant, ſunt relicti in præmium. Et mirare Lector, in tantâ hominum obſeſſorum multitudine, ſexûſque & Status varietate bubulam ſemper fuiſſe in promptu, quamvis haud eodem ſemper pretio venditam: namque initio, cum extra Urbem noſtri, qui ex Hungaria redibant, integros pecorum comeſtibilium greges ante ſe agerent, obeſumque bovem laniinibus quæſtui intentis & civibus, ducato, quem vocamus, divenderent; vænijt libra vix ſolido, emebanturque triginta tria, quatuor aut quinque pondo unico Imperiali dalero: hoc pretium deinceps auctum tamdiu crevit, quam diu crevit dierum numerus, queis duravit obſidio; adeo ut novem denique ſolidis væniret unica carnis libra; ut jam mirum non ſit, ſi intelligas lamenta eorum, qui queruntur, quod ne micam quidem habere potuerint:

Boves aliquot hoſtibus abacti.

** Die heimliche Außfäll.*

Integra obſidione bubula in urbe non defuit.

1683. rint: penuria enim hæc non defectu carnis exorta eſt, ſed defectu pecuniæ, quæ plures deſtituebat; multi avaritiâ ducti proprium defraudarunt abdominem; donec eâ die, quâ ſalvari ſumus, tot boum bubalorum, oviumque greges noſtrorum à Turcis præda abacta eſt, ut non tantùm Urbi & Viciniæ nutriendæ in longum tempus parabili pretio à victore Chriſtianorum exercitu coëmpti ſufficiant, ſed & ſerviant arandæ quaquaverſum iterum terræ equorum defectu, queis barbarorum ferocia patriam univerſam privaverat.

Georgius Rumpeler obit.

Hac eâdem Auguſti die tertiâ obiit ab accepto nuper in brachio vulnere ſupremus noſter bellicus Machinator, qui & ſubtribuni nomine vocabatur Georgius Rumpeler, de quo ſupra: ajunt acceleratæ mortis cauſam ipſummet fuiſſe, quòd vini immodicus eſſet curationis tempore. Electi ſunt etiam hodie ex iis, qui Arſenali inſerviunt, ut adlectis ſibi è militia urbana voluntariis ſociis concubia nocte cataphractu trajiciant in adverſam Danubii ripam, quâ naves plures & rates Nusdorffio aliundeque advectas Turcæ in Inſulâ cutantes, longo ordine aſſervabant, fortè aliquando ponti in noſtram perniciem ſtruendo iis abuſuri, ut has aut ſolutas abducant ad Canalem in Arſenale portectum, aut terebratas demergant, aut ſuccendant igni; quod hi ſtrenuè maſculeque perfecerunt, non ſine præmio & laude promerita: ſed dum non ſine ſtrepitu naves feliciter decem abduxiſſent, hoſtis id quod erat ſubodoratus, ex Leopoldopolitana Inſula eos vi, duorum internacione, repellit.

Naves à liquot hoſti ablata.

Miles urbanus quotidie vino & pane reſi cibatur.

Invitari denique cœpti ſunt hodiè tympanorum pulſu ex omni hominum in Urbe præſentium ſorte, qui nulli hactenus ordini eſſent inſcripti, panis tamen penuriâ afflicti, ut nomina darent militiæ, mererentque cum cæteris ſtipendia, donec duratura eſſet obſidio: eâ finitâ ad ſua iterùm liberè abituri: quales deindè, quotquot nomina ſua dederunt (dederunt autem quamplurimi) tribus imperialibus è veſtigio donati, pane & vino quotidie cum reliquis ſunt gaviſi Nam Principis Schwartzenburgici imprimis, & Religioſorum, Civiumque liberalitate, nulli, qualicunque militantium ordini defuit vinum: ita enim Stharenbergius concurrente Magiſtratus ope ac operâ providerat, ut centeſimam urnam Eccleſiaſtici, Religioſi, Cives & Incolæ alendo & recreando militi penderent, quod abſque ullâ renitentiâ promptiſſimè factum Nec Miniſtrorum Cæſaris Magnatumve abſentium vinariis cellis hîc parcitum fuit, nec domibus, neque palatiis, quæ hoſpitandis Officialibus deſervirent.

Acerrima urbis aggreſſio.

Hâc nocte, quæ quartam Auguſti diem præcedit, ferociter res acta eſt, Turcis dec tectoriè pro poſſeſſione extimæ foſſarum mœnibus adverſarum ſpondæ * pugnantibus; cui egeſtâ per plures dies ſupra palos humo, altiores eminebant, unde declives facti facilè jam in ipſam ſpondam dilapſi rem cominus gerebant, concurrentes in una eademque cum noſtris ſtatione: dimicabantque Turcæ ſclopis, frameis & ſpiculis quam pertinaciſſime. Imbrem dixiſſes, adeo venenatis Barbarorum ſagittis perpluebat hæc ſtatio, hoſte novos in horas bellatores qui feſſos levarent ſubmittente: contra Præfectus noſter Officialibus mixtus rem omnem accuratè, & ex militari diſciplina adornabat, evitari tamen haud potuit, quin hoſtis tandem quartâ poſt primam aggreſſionem hebdomade cuniculo ſub roſtro ſpondæ ſuccenſo, terræ ſpatiolum inde decerperet, in junctura linearum, queis ſudes erant commiſſi (les Angles Saliens Galli appellant) unde è veſtigio paucis noſtri paſſibus ſeſe recipientes, novo mox ardore pars aggeribus hinc & hinc egeſtis novos terræ palos infigere, eoſque congeſtitiâ humo firmare: * pars hoſtem adhuc arcere, ne pedem ultra loculum, quo poſt quaternam expulſionem conſtanter tandem erat potitus, figeret Revelinum iſtic eſt medium inter palatinum Lôbelianumque propugnacula; ad hujus latus dexterum curabat ſtrenuè, ut ubiquè ſolebat, Georgius Mauritius Kotlinsky Baro de Jeliſch, Sileſita, qui iſtic, dum ſuos animaret, recenteſque ipſe Ductor viros feſſis ſubſtitueret, globo trajectus occubuit, magno paſſim ſed ſui maximè Generalis Stharenbergii luctu, cujus Vice-Tribunus eique charus fuerat: Frater ejus Georgius Adolphus, Beckeianæ legionis Capitaneus, ad lævam curans, eodem fere momento fragmentis pyroboli diſſilientis in facie læſus, naſum ſemigmatibus illitum aliquo tempore ceu reſectum linteis circumligavit, nec tamen ſtatione unquam abſtinuit, donec plene deinceps curatus, jam docet ad majora ſe aſpirare Nepos utriuſque Joannes Georgius Baro Kotlinsky, honorarius miles, tertia poſt die, accepto adverſo ictu ſclopeti vulnere, octavâ poſt diè vivendi & is quoque fecit finem: utile profectò ſtemma, ſi tribus Chriſtianitatis ſervitio immolatis, alii ei terni ſemper ſuperſint, queis gentis ſuæ lacunas priorum nece inductas poſtliminio poſſit reſtaurare. Cecidit quoque ejuſdem Stharenbergicæ legionis centurio Lorneus cum ſuo Signifero. Et hæc quidem noctes Diem ſequentem, quæ fuit

** Contraſcarpe.*

** Newe abſchnitt.*

Quidam è noſtris caſi & læſi.

Kotlinskiorum laus.

Auguſti quarta, tranſegerunt Turcæ egeſtionibus, reboantibus hinc & inde tormentis, volitantibuſque pyrobolis: donec ſub horam octavam veſpertinam ſolito more tentarent fortunæ aleam Turcæ, ut foſſæ, quæ Revelinum à ſponda diſcriminat, fierent propiores: his iterum dum maſculè obſiſtunt noſtri, accidit, ut è grege unus in ſingulare cum feroci Turca prælium deſcenderet, quem multùm luctatus tandem frameâ nudatum ſauciat, arcteque ſtringit; Turca inter luctandum ſpiculo è pharetra deprompto, cuſpide Chriſtiani caput ferit & frontem: cui accurrens qui iſtic curabat Locumtenens, caput Barbari amputat, quod mox ſudi impactum nobis in propugnaculo ſupra portam Carynthiacam ſtantibus ſpectaculo erat allarum. Erat homo robuſtus non inelegantis formæ, annorum viginti, & quod inde ad trigeſimum tendit. Cæterùm inter dimicandum noſtri palos ſpondæ, queis Turcæ adhuc erant circumſepti, & cuniculos binos à propugnaculo Lôbeliano in hoſtem ductos unà & ſimul ſuccendunt, multis hoſtium cæſis & vulneratis. Hac eadem die Polonus ab hoſtibus in Urbem transfugus narrabat, bina Turcarum millia pridie caſtris egreſſe, ut Chriſtianorum interciperent conſilia, in horum manus incidiſſe, commiſſa mox pugnâ victoriam ad Chriſtianos inclinatam, Turcarum ferè mille occubuiſſe: addebat omnem Cæſareanum exerci-

Polonus in urbem transfugus plura refert de exercitu Cæſar.

1683. tum circa Laxenburgum & monaſterium Neoburg conſiſtere, qui eodem hoc tempore mille annonarios currus, præſidio fugâ ſublato, intercepiſſent, ideoque Turcæ ulteriorem Urbis obſidionem multùm averſarentur; ſed quòd ſupremum Vezirium in argentea lecticâ omni triduo per ſinuoſas deſerti vineas viderent, ejus exemplo, ſpe, metuque plurimos ad fortia animari.

Propius urbem hoſtis accedit.

Quinta Auguſti, fortiter, inter tormentorum noſtrorum exploſiones, crebris pyrobolorum manualium evibrationibus ſub noctem urgent opus Turcæ, quo denique tantum, noſtris fruſtra obnitentibus, effectum eſt, ut hoſtis in extimâ foſſæ ſpondâ humum multâ contentione ſupra alteram in ea a noſtris tumultuario excitatam opere militarem ſepem egeſtam, in demiſſiorem à ſponda Revelini foſſam dejiceret, & repletam ſic humo foſſam ſpondæ æquaret; quâ ſic complanatâ illic viâ, facilior fieret Barbaris oppugnaturis aſſaltus: ſed mira fuit in propulſandis noſtrorum alacritas, quam præſens ubique Stharenbergius collaudans, fratres humaniter & commilitones nominabat gregarios; qui illuceſcente etiam die ſextâ Auguſti lectiſternia ſibi horâ quartâ matutinâ ad palatii atrium curabat afferri, in militarem illam ſtationem, cui excubiæ alias, quæ pro Cæſare curant, ſolent ineſſe; ut omni caſui, quicunque ſe poſſet ingerere, magis eſſet in futurum vicinus. Interim videbantur hoſtes tormenta aliquot caſtris educere in Cæſareanos vicinos in partibus monaſterii Neoburgenſis; nam captus hodie Turca, eadem quæ heri Polonus confirmabat.

Pontem à VValachu reficiendum Carolus impediri jubet.

Sexta Auguſti die viſi ſunt ex ſancti Stephani turre magno numero noſtri ſtare ſub tentoriis ultra Danubium ad ripam amnis contra majorem Inſulam, cujus nuper pontem Schulzius disjecerat, uti ſupra ſub 15. Julii deſcripſimus. Quem pontem cùm Moldavi nunc & Valachi, quibus hæc cura commiſſa erat, laborarent reficere, & jam juga duo eſſent refecta, Carolus Princeps contra nitendum ratus Donato Heiſlero Dimachorum Tribuno, & Ludovico Comiti Archinto, legionis pedeſtris filii ſui Subtribuno, & Petro Ricciardi Croatarum Tribuno in mandatis dat, ut ſtructuram eam porrò impediant. Hi oppoſitis mox contra barbaros laboratores tormentis, diſpoſitisque per amnis ripam ſclopetariis, hoſtem a continuandis laboribus per exploſiones conſtanter arcent. Hæ exploſiones dum audiuntur in caſtris, viſi propediem ſunt Turcæ, qui viciniores Inſulæ caſtra metabantur, ut puta, qui ab amnis inferiore ramo uſque ad promontorium ſancti Marci tentoria fixerant, omnes equos conſcendere, paſſiſq; vexillis condenſari, & contra Inſulam tendere, donec a ſociis, qui in Inſula curabant, equis ultro citroque currentibus rem plenius edocti Baſſæ, & primus Vezirius tormenta tormentis contraponere juberent: ſed quum noſtri diebus aliquot hoſtium operas tormentis jugiter peterent, à reſtaurando ponte interim ceſſatum fuit.

Periculoſum Heiſleri & Archinti factum.

Nec ſilendum nobis eſt factum heroicum, quod eo tempore ab Heiſlero & Archinto patratum eſſe didicimus: Heiſlerus quippe, & Archinto Comes, ut propiores ſcirent, quid hoſtis ultra alveum ſuâ in ſtatione factitaret, ſcaphæ ſe committunt pedites, armati ipſi, aliiſque armatis binis ſtipari, ſicque ſe nautæ piſcatori ejuſque ſocio, qui inter alios iſtic exulabant, ſilentio noctis confidunt, & in adverſam continentem, cui hoſtis dominabatur, trajiciunt. Illic appulſi nautam pro cuſtodienda ſcapha relinquunt ad litus, juſſum poſt abſtruſa dumeti ſe recondere, ne detegatur, donec reduces revehat unde veniſſent. Ipſi ſumpto ſecum nautæ ſocio, cùm paululum proceſſiſſent, Heiſlerus humi procumbens, ſilentibus ſociis, aures applicat terræ & auſcultat: cùmque deprehenderet clamores & murmura barbarorum magno numero contra eam plagam, quâ ipſe jacebat, tendentium, cedendum tempeſtivè ratus viam ad amnem cum ſociis relegit: quò cùm ventum eſſet, advertunt deeſſe nautam cum ſcapha, ignari an in manus hoſtis inciderit, an timore obrutus ad alterum ſe cum ſcapha litus ſalvaverit; ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit: donec eos nautæ ſocius, quem ſecum a ſcapha abduxiſſe memoravimus, reſtitueret, ſuggeſto in arena conſilio: Eja vir inquiens me ſequimini, ego per hunc qui ante nos eſt, Danubii alveum vadum ſcio, illud tentate me ductore, nec timete, eluctabimur incolumes; nec mora, deſcendit in alveum, ſequuntur cæteri, proceditur madido ordine, ſtatur, natatur, hæretur, timetur, ſperatur, nec ullibi aqua erat dimiſſior, quam ubi ſcapulas contegebat. Eluctati tamen ſunt omnes incolumes, præſentique periculo liberati, nautam autem nuſquam reperiunt, nec reperêre poſtea, gravi alias pœnâ mulctandum. Creſcebant interea Danubii aquæ, quæ pontem, à Turcis ſupernè ramum, Urbem inter & Nusdorffium ſtratum, diſtupêre: Turcis mox rates adverſo amne advehentibus, queis ocyus reficeret, ut ea nocte factum fuiſſe ſequenti mox die deprehendimus: quæ erat

** March. Incendia per Tœkelianos cauſata.*

Auguſti ſeptima: quâ remotioribus trans Danubium locis Moravum * amnem inter & Moravicam Regionem verſùs, fumos ingentes quaſi ignium ex turre ſancti Stephani vidimus ſub horam quintam veſpertinam, qui tamen ſub octavam videri deſierunt: ignorabamus quid eſſet & unde? ſuſpicabamur tamen eſſe Tœckeolios, qui Vagum prætergreſſi barbare illic more ſuo ſævirent; nec vanam fuiſſe ſuſpicionem tempus poſtea docuit, quo Dux Carolus reſcripſit, vapulaſſe à ſe Tœckeolium ad Moravum amnem, retroactumque ad Vagum, uti ſuo loco narrabitur.

Hoſtis urbu foveas invadit.

Hac autem nocte ferociter iterum eſt dimicatum; nam Turcæ in illo terræ ſpatio eminentiori, quo nuper ſunt potiti, a noſtris ibidem poſt receptacula excubantibus hinc & hinc interclusi, ictibuſque ſclopetorum expoſiti, quò minus tantis deinceps exponerentur periculis, in profundis latibulorum foſſis tuti, humum multo labore, magnâque in altum copiâ egeſſerunt: tùm demum eandem ſic egeſtam humum a ſponda in imum foſſæ, quæ eſt Revelinum inter & ſpondam, quâ foſſam æquare cum ſponda & Revelini corona nitebantur (Conert vocant Machinatores) cœperunt ejicere quò facilius deinde aſſultum adornarent. Hanc humum noſtri monotrochiis * clam, quantùm licuit, è fundo avehere alior- ſum aliquamdiu moliti ſunt; ſed cùm hoſtem

** Schelbtruchen.*

per

1683.

per tectas & concameratas ſub terra teſtudines à vertice obſidionalium ad ima foſſæ ductas (Zappas aut galerias appellant) relicto, quem fodiendo mentiebatur, deſcenſu, in ipſam Urbis foſſam verſus Lôbelianum propugnaculum cũ ingenti impetu magnoq; numero viderent erũpere, ſaccosq; lanâ & arenâ repletos in urbis foveâ projectare, abjectis noſtri ſubito monotrochiis, ad propulſandum eum ſe actutum parant: dumque hi parant, & alii ad ſublevandos accurrunt, cæduntur ex noſtris plures, e Mansfeldiana præcipuè legione, cujus Subtribunus Alexander Comes à Leslie, Generalia rei tormentariæ Præfecti frater, dum animare militem inſtar, & cæpta reſtaurare, glande ſclopeti trajectus cecidit: levatus autem humo cùm audiretur adhoc loqui & vivere, aſportatur a pugnæ loco in palatium Principis Liechtenſteinii (cujus filiam frater Uxorem habet) ibiq; haud ita diu pôſt Sacramentis piè munitus occubuit: Vir juvenis & robuſtus, acris ingenii ad majora nati, niſi Parcæ novercantes vitæ ejus ſtamina præmaturiùs ſecuiſſent. Cæſi hac pugna ſunt plures alii; hoſtis autem foveâ excluſus, ultra dimidiam ſpondæ partem cuniculi adjumento ſe immiſit, multum licet renitentibus Daunio & Souchio.

Comes Leslæus cadit.

Die octavâ Menſis Auguſti interdiu labores improbè continuant Turcæ, ſuntque viſi humum extollere, & in ipſa Revelini & Civitatis foſſa, quà per cavernas ſubterraneas * deſcenderant, cuniculos agere, neque ullis tormentorum diſploſionibus, aut manualium pyrobolorum evibratione poterant impediri, quod ſupernè ſe trabibus & materiis contegiſſent, credebanturque effoſſa ſufficienter humo Revelinum ipſum tentaturi; unde propterea tormenta ibidem plantata, iſthinc in Urbem Urbiſq; mœnia ſunt retracta, relictis ſolummodo in Revelino viris, qui ſclopetis inſtructi majoribus * damna hoſti inferrent. Nocte verò concubiâ Daunius, Souchiuſque Comites, ut hoc Turcis filum interdicerent, prudentiſſimo conſilio & Præfecti Starenbergii conſenſu, (quem ſordidiſſima diſſenteria jam a biduo, quamvis impatientiſſimum, tenebat in lecto) eruptionem inſtituunt virorum plùs minùs trecentorum, qui eorum exemplo viriliter adeo hoc munus geſſere, ut ne quidquam Turcis obnitentibus, ipſas eorum concameratas ſubterraneas teſtudines, * queis aditus iis in ima foſſarum erat deſcenſus, igni cremarent, hoſtemque abigerent, cadentibus è noſtris haud paucis, vulneratis verò plurimis.

** Zappas.*

Hoſtis urbis foſſas penetrans expellitur.

* Doppelhacke.

** Galleriæ vocant.*

Inde lætior affulſit aurora diei nonæ Menſis Auguſti, quæ & ipſa ſua dedit notatu digna: Namque hodie Henricus Fridericus Baro à Kielmanſegg Turcam in equo inſignem, qui ſupra pontem Carynthiacum denudatâ ſuâ frameâ, neſcio quas geſticulationes ſaltuosè edebat, è propugnaculo Urbis, quod contra hũc pontem cognominem eſt, directo in eum ſclopeto collimans, ut eſt artis jaculatoriæ peritiſſimus, uno ictu ex equo eliſum occidit. Econtra hoſtis cuniculum in Revelini foſsâ ſub militari ſepe inibi à nobis exſtructâ ſuccendit, qua ſuccenſione ſudes aliquot disjecti, & quinque noſtrorum ex his, qui iſtic curabant, occiſi sũt, omiſſo ulteriori prælio. Continuabant tamen foſſiones aſſiduè, ut reficerent opera, heſternâ eruptione combuſta: noſtris nova ſemper & nova in Revelino, & propugnaculis Palatino, & Lôbeliano receptacula atque repagula molientibus. Imo novum in foſſam auſi inſilitum inſigni noſtrorum reſiſtentiâ excepti, & haud levi damno affecti reſilierunt; Cæſareani viciſſim horâ ſextâ poſtmodùm veſpertinâ, eruptione facta eorum operas deſtruxerunt, qua noſtrorum ultra triginta aut læſi aut cæſi ſunt.

Kielmanſeggii dexteritas jaculandi.

1683.

Emiſſus hodie horâ decimâ veſpertinâ Gregrowicius, qui olim Locumtenens ſub Generalis Heiſteri legione meruerat, à Turcis deinde captus, nunc refugus, Turcicæ linguæ gnarus, literas à Caplierio & Starenbergio ad Carolum Ducem expeditas perferat, hac conditione, ut in alteram continentem eluctatus, igne ſuper vertice montis accenſo, quem Biſemberg vulgari notione vocamus, ſignum daret, primam viciſſim centuriam redux, quæ vacaverit, recepturus: feliciter hoſtium caſtra tranſgreſſus nonniſi quarto poſt die prædictum in loco ſignum exhibuit.

Literæ urbis ad Carolum.

Decima Auguſti dies detexit novum Turcarum cuniculum, quem versùs Revelini roſtrum * deduxerant: quo ſuccenſo, noſtrorum tres in aëra excuſſi, in priorem unde eſilierant ſtationem rectà relapſi ſunt incolumes, interrogatique, qui valerent: num detrimenti quidpiam paſſi eſſent? reſponderunt, nihil, niſi quòd vehementer ſitirent: èconrra Turcarum plurimi viſi ſunt eâdem cuniculi ſui ſuccenſione volitare per aëra, quòd ignis ſuccendendo cuniculo datus, peſſulo minùs arctè obducto, & occluſo viam relegens quà aër ſpirabat, vim ſuam in Authores Turcas rejecerit: continuati ſunt tamen labores & tormentorum exploſiones utrimque acerrime; noſtris hâc die è viginti duobus mortariis partim pyrobolos, partim magni ponderis lapides tranſverſim in obſidionales Turcarum vias ejaculari incipientibus, quod ipſis ingenti damno fuit. Globus item è tormento hoſtili jactus hodie in unam ex noſtris colubrinam, * ſuper palatino propugnaculo impegit, diſruptoque ejus orificio illam accendit & exonerat, libratore, qui baſi curuli * inſiſtebat, unà cum tormento ad aliquot, uti fit, paſſus amoto & illæſo: res multis viſa incredibilia, niſi Subtribunus Geſchwindius eam cum centenis aliis ocularis teſtibus nobis confirmaſſet. Factum quoque hiſce diebus, ut Studioſus quidam Turcam ſclopeto ictum in fronte proſterneret, cadentemque harpagone extra palos exſerto attraheret intra ſepes, & caput amputaret: quod mox infixum perticæ per urbem ſpectandum circumtulit, cùm priùs ſtomachum ſecuiſſet, in quo ſex Ducatos ex auro ſolido convolutos invênit. Adoleſcens hodie annorum plus minus ſeptendecim, qui in contubernio civis cujuſpiam pocillatoria aquarum citreorum ſucco & ſaccaro maceratarum vixerat, eſt deprehenſus, dum per palos tentaret ad Turcas tranſitum: examinatus fatetur, ſe argenti numerandi ſpe ſeductum, jam tum ſemel atque iterùm nuntium de Urbis ſtatu Turcis attuliſſe, nunc que in commiſſis habuiſſe, ut quot & qualia tormenta circùm Urbem, quibuſque in locis ſint plãtata: qualis in armamentario belli apparatus, quot milites & duces obierint, quantum adhuc præſidium, ubi Cæſareanorum cuniculi, quan-

* Die Spitz.

Milites per cuniculum in altum ejecti incolumes relabuntur.

Hoſtilis globus noſtrum exonerat tormentum.

* Ein Schlangen.

* Laffeten.

Urbis proditor capitur.

1683. quantaque ſuperſit annona referret Interrogatus an hoc ex ſe, an aliorum inſtinctu fecerit? reſpondit ex ſe ſolo feciſſe.

Undecimâ Auguſti ſperabamus nos ignem viſuros emiſſi nuper nuntii in Biſemberg, ſed dies illuxit, vidimus nihil. Cæterùm cùm hodie hoſtis duos ſeorſim cuniculos irrito protſus ſuccendiſſet effectu, Comes Daunius de nocte eruptionem in illum adornavit, cui Princeps Wirtenbergius addidit pondus erumpentium primipilus: eo cum ſuis ſub crepuſculo noctis egreſſo poſtquam cuniculum noſtri in hoſtem accendiſſent, reboantibus contra Turcas tormentis, globis minoribus, lapidibus etiam, & informibus ferri fragmentis * fartis, barbari eâ peſte adeò ſunt conſternati, ut in obſidionalium ſuarum ima retroceſſerint: quò eos perſecuti Princeps & Polheimius Baro Souchianæ legionis Locumtenens, manualium pyrobolorum imbre immaniter texerunt. Non tamen incruenta & nobis ſtetit hæc eruptio; nam 40. noſtrorum aut cæſi eſſe, aut læſi dicebantur. Multa hic poſſent recenſeri, quæ hiſce diebus à variis ad nos in captivitatem adductis variè ſunt relata; ſed quia eventus docuit ficta fuiſſe, ſuperſedeo, Lector, mihi ſcribendi onere, tibi mendacia legendi moleſtiâ. Hodie Baro Walterus de Gall, qui recenter Gallenfeldio legionis Mansfeldianæ ſupremo Inſtructori defuncto fuerat ſuffectus, Subtribuno Leſleio his diebus etiam fatis functo, ſurrogatur, ringentibus licet dignitatis æmulis.

Noſtrorū eruptio.

* Car-tätſchen.

Duodecimâ die menſis Auguſti, horam duodecimam meridianam inter & primam cuniculos tandem ſuos ſubterraneos, quos ſub Revelini roſtrum hucuſque ad Palatinum promoverant, eo Turcæ ſuccenderunt fragore, ut media Urbis pars (ſenſimus prandentes) concuſſa contremuerit, eo effectu, ut in apicem ejus disjectum ocyus tentarent aſſultum, Revelinumque ſcalis conſcenderent; ſed tormentis & maſcula noſtrorum iſtic curantium virtute poſt acerrimam duarum horarum pugnam repulſi pedem tunc iſtic figere non potuerunt; ſed coacti ſunt ſtationem deſerere haud ſine multorum hinc & inde ſtrage, è noſtris plus minùs centum aut cæſis aut læſis, Turcarum ad minùs ducentis: Serenus & Scherffebergius Comites ingentem hinc militaris fortitudinis laudem ſunt promeriti, qui rerum iſtic ſummè cum prudentia moderabantur, Comite Daunio novo iterùm diſſenteriæ morbo in lectulum dejecto. Illud vero ad dexterū uſque receptaculi dejectum Revelini roſtrum triborario noſtri ſpatio ceſpite, palis, materiâ, ſaccis terrâ & lanâ fartis ſubito refecerunt, & miles hodie merito donatus eſt ſtipendio.

Grandis Turcarū cuniculus.

Decimâ tertiâ Auguſti: Hoſtis dum improbo ſane labore infra Palatini Revelinum ſuum promovet cuniculum, a morbo ſenſim revaleſcit Stharenbergius; econtra verò e viginti ad triginta quotidie omnis conditionis homines diſſenteriæ morbo miſerè pereunt; hinc certæ nuntium fidei ad Carolum mittere deſiderantes, haud ullus, qui aleam tentaret, fuit inventus; paulo tamen pòſt à Liebenbergo Conſule adductus D. Georgius Franciſcus Kotſchitzkius Polonus, orientalis olim ſocietatis interpres, uti morum, ita Turcicæ linguæ peritiſſimus, qui in veſte turcica aſſumpto ſibi famulo ejuſdem linguæ gnaro, decimam inter & undecimam Scotenſi portâ emiſſus, quàm ambo feliciter hoſtili caſtris tranſeundo illuſerint, leges ad XSeptimum hujus menſis diem. Cæterùm Turcæ gnaviter adhuc fodiunt, non cunctâ noſtrorum aſſiduâ tormentorum diſploſione, promoventque denuò ita labores ſuos, ut ſub horam octavam veſpertinam novum cuniculum ſuccenderent, quem ſubruendæ noviter refectæ Revelini parti ab heſterna die ſubſtruxerant; ſed cavit Dei bonitas, ut cōcipiens ignem pulvis ad fomitem remitteret, antraque perrumpens ingens damnum ipſiſmet Turcarum Operis refunderet, adeò ut ultra tentare nihil ſint auſi. Excuſſus autem hodie ex hoſtili mortário pyrobolus in oneratæ mediæ Cartaunæ tubum decidens, moxque diſſiliens accendit tormentum, quod inde diſploſum eſt; idemque contigit die ſequenti, quæ fuit

Kotſchitzkius novus nuntius ad Carolum mittitur.

1683

Decima quarta Auguſti: quâ continuarunt indefeſsè labores ſuos, & pyrobolorum lapidumque evibrationes pro more Turcæ, noſtris horrendum contra detonantibus: Indicibile eſt, quàm ſe profundè foveis, quas novem pedum altitudine egeſſerunt, immergant, propediemque contegant tabulatis, ſub quibus dein tuti deliteſcunt, ac labores proſequuntur. Horâ ſextâ pomeridianâ cuniculum ſuccenderunt à facie dextra Revelini; quæ tamen ſuccenſio noſtris ſine jactura, ipſis autem Turcis magno fuit damno. Hac nocte Stammersdorffii condictum Koltſchitzkii rutilum ſignum de emeſſis feliciter caſtris conſpeximus, obſidionales autem hoſtium vias in foſſa urbis contra Revelinum fuiſſe promotas, exoriente primùm ſole vidimus.

Cuniculos mire promovet hoſtis.

Die decimâ quintâ Auguſti; quâ rarior erat hoſtis in diſploſionibus tormētorum; ſed mortariorum, pyrobolis partim, partim lapidibus fartorum cum ingenti noſtrorum incommodo ferociſſimus. Hora nonâ matutinâ ante dexteram propugnaculi palatini faciem cuniculum in Revelini ſponda ſuccendit, et irrito planè effectu: nocte verò ſuarum ſpatia fovearum in foſſa Lôbelianum verſus laxavit, pedemque in radice Revelini, qua parte disjectum id nuper erat, fixit. E contra quàm diligentiſſimè à Præfecto Stharenbergio curata ſunt ea, quæ diſtinere, aut ullo modo arcere aſſulturos poſſent; idque vel maxime in Revelino jam quaſſato, in duobus propugnaculis palatino & Lôbeliano, & in altero Melicenſi Revelino, quod à cognomine propugnaculo ad Lôbelianum porrigitur, videbatur neceſſarium, ubi novos continuò aggeres congeſtitiâ terra alterno ſemper labro altiores, * caſtrenſis ad inſtar ſepis fecit attolli: quos infixis deinde palis ac trabibus muniri, atque ita ab invicem curavit diſtingui, ut plura ſemper ſpatia ſeparatim complexi, nullum tamen 24. pedes ſtatione excederet, quin diſtinctus ſemper aggeribus atque repagulis eſſet à vicinis intermediâ novâ ſepe diſcriminatus, eo providentiſſimo fine, ut aſſulturus aliquando hoſtis, ſi unum fortè ſpatium occuparet, in novos hoſce obices ſemper impingens, à noſtris, qui illud defenderent, novis ſemper prælus innodatus, tormentiſq; & ſclopetis expoſitus arceretur. Sed & valla omnia & Cortinas dictorum jam locorum juſſit per coronamenta grandibus fiſſuris incidi, ut tormen-

Stharenbergius valla diligenter reficit.

* Abſchnitt.

ta

1683. ta inde , quorum plurima longo iſtic ordine diſpoſuit, tutiùs exonerarentur. Hodie item viſi ſunt currus permulti , oneratique cameli hoſtilibus caſtris ſuccedere,quibus quidem militarem nos annonam advehi conjectabamus, nec vanè: Quando alterâ pòſt die, quæ erat menſis

Noſtrorū felix eruptio.

Decima ſexta,noſtro haud levi incommodo ſumus experti, quòd tormentorum diſploſionibus,evibrationibuſque pyrobolorum queis hoſtis rarior fuerat diebus præteritis, nunc denſior eſſet, promotis interim indefeſsè ſuis interdiu laboribus, donec eo veſpere ſub horam quintam noſtri plus minus ducenti eruptionem adornarent, qui in hoſtiles operas juxta Lôbelianum propugnaculum per ima foſſæ ductas irruentes,eas penitùs complanârunt,læſis non niſi quinque,& tribus deſideratis. Fuit hæc eruptio omnium,quæ hactenus factæ ſunt,fortunatiſſima, quam Generalis Stharenbergii juſſu prudenter non minùs quam fortiter ambo Comites Serenus & Scherfenbergius lapidibus etiam mortario excuſſis ſaucii conſecerunt.

Serenus & Scherfenbergius ſaucij.

Generoſam præ cæteris operam hac in eruptione navavit Ferdinandus Gotſchalkus Heiſtermannus, quem Generalis Comes à Stharenberg, cujus anteà fuerat Adjutans, ſuæmet legionis Capitaneum præfecerat: hic quippè in ſingulare cum Turca certamen deſcendens, acinacem ei è manibus eluctatus,eodē luctatoris caput diſſecuit,paloque infixit; acinacem verò elegantem ac ſanguinolentum tranſactâ mox pugnâ Generali ſuo Stharenbergio ex diſſenteria adhuc decumbenti dono dedit, qui eò gratior illi eſſe videbatur, quòd novus hic ſuæ legioni adlectus miles tam decumanum mox virium ſuarum ſpecimen ediſiſſet.

Repetiti ſæpiùs hoſtium inſultus.

Sub ſeptimam veſpertinam novum noſtri cuniculum ſub luxato jam ſæpè Revelino ad latus, quod hoſtis inſedetat, eo fructu ſuccenduot, ut ſtationem illam ad tempus deſerere, atque in priſtinam ſe ſub Revelini roſtro cogeretur recondere; qui tamen mox ad priorem rediit. Horâ verò decimâ nocturnâ Turcæ denuò per teſtudines ſuas & ſubterraneas cryptas * in ima foſſæ remeare,& opera ſua,quæ juxta Lôbelianum pridie effoſſa noſtri tum eruptione factâ dimeraot & complanaverant, tentârunt reficere; eoq; fine vimineos corbes & pluteos * ſaccoſqoe lanâ fartos ante ſe agentes,ut horum veluti propugnacolo â pilis tutiores repetere labores poſſent: quos noſtri contrà nitentes, Scherfenbergii Comitis præcipoè ductu, poſt mediæ iterum horæ conflictum fortiter & feliciter adeò quidem retuderunt, ut non in foſſa modo, ſed & in ſuperiore ejuſdem ſponda prædictos vimineos corbes, & ſaccos, & pluteos, quos confertim iſtic Turcæ congeſſerant.noſtri aut aſportârint, aut flammis concremaverint; atque ſic hoſtis priſtina ſua exciſi Revelini antra coactus eſt repetere. Cæterùm hac nocte nihil præterea tentatum, pluviâ pugnas dirimente, quæ aliàs apud nos rara fuit, quòd creberrimæ tormentorum exploſiones omnes paſſim nubes in tempeſtatem aliàs condenſandæ, & in pluviam reſolvendæ longiùs propellerent. Hac die duo nebulones, alter ex legione Beckiana, ex urbano alter præſidio per extimos Urbis palos navigio fugam in Leopoldopolitanam meditantes, è navi retracti, ac cuſtodiæ traditi promeritas ſuo tempore pœnas perſolvent. 1683.

** Zappa & Gallerias.*

** Schantzkorb.*

Horâ ſeptimâ veſpertina priſtinam hoſtis iterum multo impetu ſtationem, adductis ultra trecentis ſaccis lanâ repletis, pluribuſque pluteis repetivit: quæ res quum ad Tribunum Beckium, qui eà nocte curabat,deferretur, ille confeſtim quinquaginta militum eruptione factâ hoſtem foveâ excluſit, eorum ultra centum delevit, omneſque pluteos & ſaccos aut igne conſumpſit, aut in Urbem detulit. Placuit ea militis fortitudo Stharenbergio, qui ſingulis imperialem militibus in præmium juſſit numerari. Nihilo tamen minùs ad medium noctis eundem hoſtis repetens locum, ternis licèt vicibus fortiter repulſus tandem obtinuit ac tenuit.

Decima ſeptima dies Auguſti detexit nobis hoſtilem ſuggeſtum haud procul à ſponda ſuper foſſis obſidionalibus eductum, è quo tribus tormentis Lôbelianum propugnaculum modico ſolùm tempore conquaſſavit: nam quatuor cartaunæ,quas ocyus e Lorica ſive Cortina propugnaculis intermedia contrà reboare Stharenbergius mandaverat, diſploſæ, hoſtilia mox tormenta obmuteſcere coëgerunt; aliis autem è locis & ſuggeſtibus frequentatæ ſunt diſploſiones more conſueto. Horâ nonâ matutinâ noſtri in foſſam ante Lôbelianum propugnaculum eruptionem irrito conatu faciunt; quippè qui condenſantibus ſe contra eos Turcis, intra mœnia recipere ſeſe ſunt coacti: è contrà hoſtis veſpere horam ſeptimam inter & octavam cuniculum ſub Revelino quaſſato accendens aſſultum tentavit, quem quidem maſcula noſtrorum virtus aſſilientibus retropulſis coërcuit; hoc tamen haud tacebimus. Inter aſſultum hunc poſtremum gregarius quidam miles ſingulari cum Turca certamine congreſſus, cùm diu colluctatus tandem adverſarii frameâ potiretur, caput antagoniſtæ detruncat, viſitatque marſupia: ubi cùm penulam haud elegantem reperiſſet, in eaque conſutum æs, clam ſinu recondit, donec tranſactâ velitatione rediret ad Urbem; tunc enimverò in diſſecto linteolo cùm centum Cremnicenſes aureos ducatos unius monetæ numeraret, homo extrà ſe ſuique impos, lymphaticoque ſimilis curſitare per Urbis compita, ſtupeſcere, hærere, mirari, manibus plaudere & lætari, ceu quo hominum nemo jam felicior, beatiorque ſit, obtentâ tantâ auri ſummâ: cui obvii quique rem edocti applaudunt, cæteroſque ad ſimiles tentandos cum Turcis congreſſus, queis aurum ipſis in ſinum pluat, accendunt.

Felix Chriſtiani cum Turca certamē.

Redierunt & hâc die Raziani duo, Georgius Franciſcus Kotſchinsky, & famulus ejus, nuper cum literis hinc ad Ducem Carolum emiſſi, fauſtum reportantes reſponſum, quo de ſuccurſu ſub finem menſis adfuturo reddebamur certi. Hi eâdem quâ emiſſi nocte, ob ingruentem nimis pluviam haud procul Urbe inter bina hoſtium caſtra fronde ſuper viridi adusque diluculum incommode ſatis conſederunt: quo exorto quum per innumeros papiliones tranſeundi viam ignoraret Koltſchinskius, procedendo multùm ſolicitus, lætum tamen, inſigniter licèt madefactus, carmen Turcicum intonans, quo faciliùs hoſtiū undique pertranſeuntium effugerent ſuſpicionem, in primarium Agam inciderunt; qui eorum propter pluviam miſer-

Koltſchinskius in urbem incolumis redit.

miſertus, interrogat, quinam eſſent, undè venirent, & quò tenderent? reſpondentibus Belgradenſem unum, alterum Vivarienſem, mercaturam in caſtris ad tempus exercuiſſe, ſed fortunulis exutos aliquid obſonii & fructus levandæ ſiti colligere. Aga in papilionem ſuum humaniter introductis gratum illis *Charve*, uſitatum Turcis pro vino potum liberaliter præbuit, cum hac ſeria monitione, ne vineas longiùs perreptando in Chriſtianorum illic excubantium manus inciderent. Indè per vineas uvas & mala perſica carpendo, perque aſpera & devia Turcarum aliquot cohortes feliciter ad montem Cælium * prætergreſſi, eminùs Danubii alveum, & in altera ejus ripa Chriſtianorum pontes curantium fixa vident tentoria, notantque in fluminis medio agreſte hominum Chriſtianorum genus iſthac in Inſula exulantium cymbas & ſcaphas habere; undè paulatim ſub crepuſculum veſpertinum flumini viciniores ruſtici eos turcicè adhuc veſtitos ceu hoſtes ſclopetis petiverunt; ubi autem ſe Chriſtianos cruce ſignificarent, & transfretari peterent, in Inſulam navi ambo ſunt deportati, ubi ingentem omnis ſexûs exulantium gregē, coquentium, cœnantium, & vinum bibentium, quod noctu Danubium ſcaphis tranſvecti Nuſdorffio viciniſque pagis furtim aſportâſſent, reperêrunt, ab iiſque tum edocti non licere Turcis per legem de nocte alibi, quàm in caſtris ſuis ſub tentoriis, niſi munere aliquo militari neceſſario diſtentis verſari, atque ita ancipitem iſthic hactenus vitam duxiſſe. Porrò cùm ſe nuntios ex Urbe ad Chriſtianum exercitum miſſos diceret Koltſchinskius, idque literis ſalviconductûs confirmaret, agreſtes multùm gaviſi ac gratulantes, in altera Inſulæ ripa legiones aliquot Cæſareanas excubare extentis digitis oſtendunt, quarum Centuriones ac Tribunos pauculis ante diebus haud exiguo peditum numero comitatos in alterum quò veniſſent Danubii litus tenebris & ſilentio noctis tecti transfretâſſe dicebant, relictiſque ad ripam ſcaphis ac cymbis ſub crepuſculum in alta vinearum reptando aſcendiſſe, in quibus paucis ſub cuſtodibus per noctem tuti camelorū greges pabulabantur; horum multos in declivia ad fluminis uſque ripam abactos (Turcis vel non advertentibus, vel ad adaquandum agi exiſtimantibus) ibidemque tumultuariè aliquot eorum colligatos, in ſcenſis cymbis milites loris tenuiſſe, quos juxta cymbas natare occipientes reliqui etiam non ligati præeuntium exemplo ducti natando in Inſulam longo ordine ſunt inſequuti: ex Inſula deindè in alterum continentem, quâ legiones ſtabant, numero ultrà trecenti ſunt eluctati. His ſermonibus Koltſchinskium cum ſocio recreatos, vinoque & cœnulâ largiter refectos in alteram Danubii ripam ad Donatum Heislerum Dimachorum, Petrum Ricciardum Croatarum Tribunos, & Ludovicum Comitem Archynrum pedeſtris legionis Lotharing. Ducis filii Subtribunum conduxerunt, à quibus humaniter excepti, cùm itineris cauſam expoſuiſſent, equis & neceſſariis inſtructos confeſtim ad Carolum Principem cum exercitu Stillfridum inter & Anger conſidentem remisêre, à quo benevolè iterum lautèque excepti, poſt moram aliquam recepto reſponſo, ingentique ac certâ præmii ſpe mactati, idem relegentes iter non abſque præſentiſſimo proditionis periculo ſalvi tandem & incolumes per Scotenſem portam ſunt regreſſi. Quorum felicem ad nos reditum miſſili in altum igne ſub noctem è S. Stephani turre evibrato, & condenſo fumo Chriſtiano noſtro exercitui ſignificabamus.

*Galenberg.

Decimâ octavâ Auguſti tempore matutino eruptionem tentârunt noſtri in Revelini quaſſati roſtrum, eo fine, ut Turcas inibi delitescentes abigerent; ſed minimè reſpondit eventus: nihil enim eſt actum, niſi quod captivum unicum abduxerint, qui affirmabat hac in obſidione undecim Turcarum millia cum præcipuis Ducibus Baſſis interiiſſe, & decem ferè millia læſa, aut morbis afflicta decumbere. Horâ autem quintâ pomeridiana ipſi viciſſim Turcæ ad ipſuſmet quaſſati Revelini latus, ab Urbe ſpectantibus dexterum, cuniculum ſuccendêre, quo everſa iterum terræ moles ita hoſti ſpatia laxavit, ut acerrimâ quatuor millium irruptione factâ duodecim illic vexilla defigeret, ferociterque inſtaret; poſt duarum tamen horarum pugnam præſtanti noſtrorum, præſertim pyrobolariorum virtute victus, retrocedere fuit coactus. Præclaram hac in occaſione virtutem exercuit Comes Scherfenbergius, cadente ad latus ipſius Dupegnio equitum Tribuno, qui, quòd eques vix poſſet quidpiam laude dignum patrare, pedes hodie in eum accinctus rem ad miraculum benè geſſit cum ſuis, qui peditem Tribunum ſequuti, ex equitibus tantiſper pedites ſunt facti: haud minorem Baro d' Aſti ex hac pugna laudem promeritus fuit, & Equitum Magiſter de Chauvillo cæſus, cujus deindè pater grandævus & Tribunus Duci Lotharingiæ inprimis charus, Dupegnianâ legione donatus eſt: gregariorum autem ſeptem læſi, tredecim occubuêre; econtrà Turcarum, ajunt, hac dimicatione cecidiſſe quadringentos. Porrò hoſtis ſic Revelini foſſam terrâ repleverat, ut pertranſire eam commodè poſſet; ſed Sereni diligentiâ poſtmodo evacuata & ex parte eſt reſtituta.

Turcarū inſultus repreſſus.

Decimâ nonâ Auguſti parcè hoſtis tormenta, nec è majoribus ullum diſploſit: econtrà è mortariis plurimos excuſſit pyrobolos lapideſque gravi noſtrorum incommodo. Horâ ſeptimâ matutinâ cuniculum noſtri ſub quaſſatis Revelini lateribus, quæ Turcæ heri inſederant, ſuccendunt, eâque ſuccenſione effectum eſt, ut excuſsâ indè terræ mole Turcæ intùs & infrà excubantes, quicunque ſe in tempore indè non proripuerint, miſerè obruerentur, eaſque ita luxatas Revelini partes iterum cogerentur deſerere, niſi quòd ſub noctem labores reſumpſerint, queis egeſtâ diligentiſſimè humo in priſtinos Revelini nidos redirent. Sub nonam matutinam vidimus oculis noſtris exire è ſpondæ foſſa per palos ante Carynthiacam portam viros gregarios legionis Schertenbergicæ decem & quatuor cum Ductore uno egredi, rectâque ferri in pecorum, vineas iſtic proximas depaſcentium greges; diſpoſitis per viarum acceſſus hinc indè, qui advenientes fortè Turcas armatos arcerent, non curatis gregum cuſtodibus, quorum viginti facilè, ſed inermes erant, abigere boves triginta & duos, qui feliciter in extimam foſſam, indèque deinceps in Urbem recepti ſunt, cuſtodibus reliquum pecus innocuè

foras

1683.

foras ad remotiora agentibus. Hodie etiam Præfectus Stharenbergius à morbo revaleſcens primùm Urbis ſtationes periculis plurimùm expoſitas viſitavit.

Vigeſimâ Auguſti die horrendum detonuerunt tormentis & pyrobolis in propugnacula ſuo more Turcæ, queis in Biberiano propugnaculo Wolfgangus Henricus Schenckius Keyſerlteinianæ legionis Subtribunus, vir planè egregius ſauciatus eſt in humero, indèq; multis pùſt diebus defunctus: Capitaneus autè Hiller* alio trajectus globo in ſtatione ſua ſtatim occubuit: Turcis adhuc impigrè occupatis, ut priſtinos Revelini nidos recuperent. Hinc ſuccenſo rurſus cuniculo noſtrorum tredecim terrâ ſepulti, omnes præter duos incolumes emerſerunt; eorum verò quinquaginta propè infauſto cuniculo ſuffocati ſunt. Sub horam decimam noctis emiſſus denuo ex Urbe cum literis ad Carolum Ducem Koltſchinskii famulus, qui nuper dimiſſus, officioque benè cum domino functus feliciter ad nos redierat.

Conſpeximus hodie oculis noſtris, quòd in Revelino, quod portæ Carynthiacæ & Hydragogico propugnaculo * eſt intermedium, tormenti librator in Turcâ, dum is torrente, Vienna dicto, phaleratos, purpureoq; inſtratos panno duos equos eminùs & à longè ad lora ducens adaquaret, exonerârit tormentum, cujus globus excuſſus utramque miſero tibiam diſſecuit: indè cadens, lora tamen, queis equos duxerat, è manibus haud dimiſit, ſed moriendo retinuit: donec quadrante pòſt accedentes alii duo Turcæ equos à fragore globi adhuc ſpumantes & turbidos ſolverent, & homine deſtituto abducerent: ſupervenientes autem ex intervallo alii, poſtquam ſingulatim accedentes jam mortuum veſtibus denudâſſent, eas quidem abſtulerunt, cadaver autem canibus reliquerunt inſepultum, uti per tubum proſpicientibus palam erat. Undè didicimus Chriſtianum eum fuiſſe, Turcarum mancipium, qui Turcico veſtitu amictus ad equorum curas fuerit damnatus, quales Turcæ nullâ dignantur ſepulturâ; cùm alias neminem, modò Turca fuerit, inſepultum deſtituant, ſed in præſentiſſimo etiam commoriendi periculo abreptum dent ſepulturæ.

* Die Waſſer-kunſt.

Turcæ Chriſtianos non ſepeliunt.

Vigeſimâ primâ Auguſti tormentis ſummo mane barbare ſalutavit nos hoſtis, pyroboliſque excuſſis juſſit ſomno ſurgere, tum pro jentaculo cuniculum ſuccendit Lôbelianum verſus, ſed nullo effectu; ideòque nec aſſultum tentavit, ſed in id incubuit, ut obſidionales ſuas in Urbis foſſa vias laxaret. Veſpere ſub horam ſextam iterum cuniculum in eadem plaga ſuccendit, pari, id eſt, nullo effectu. Hodie transfuga venit ad nos, referens inter cætera, quòd octavâ & vigeſimâ menſis ſingulare quodpiam facinus, quantum intellexerit, ſint ediituri Turcæ. Vidimus item hodie à noſtris per palos ante portam Carynthiacam duos equos ephippiis ſarcinisque tectos, & Janitſerum ſclopeto ictum ſemianimem, altero fugâ elapſo, in Urbem introduci: ex quo cùm varia de caſtrorum hoſtilium ſtatu intellexiſſet Stharenbergius, juſſit eum benè haberi & curari ut ſanaretur. In Urbe tantum prævaluit diſſenteria, ut morientibus quotidie quadraginta, grandem ſepulturæ foſſam debuerint effodere. Quatuor etiam in locis ad pulveris nitrati defectum ſupplendum præparabantur prunæ ſaligneæ: & cum Stharenbergius more ſuo ſtationes viſitaret, tormenti librator pro dextra & felici in hoſtem jaculatione præmium ab eo tulit.

Vigeſimâ ſecundâ Auguſti noſtri ſub horam undecimam antemeridianam ſuccenderunt cuniculum, quem ſub toties jam luxato Revelino adhuc effoderant, eo felici effectu, ut excuſſa in altum humus, atque in opera hoſtis relapſa, ea penitùs, & qui in illis laborabant, operarios terrâ contexerit: ubi poſtmodum aliquot adhuc Turcæ capitibus humo extare ſunt viſi, quos magno mox alii numero accurrentes inſtauratis laboribus eximere ſunt enixè conati. Cæterum hodie uſque ad decimam noctis acriter pro loco eſt dimicatum; hinc verbis & exemplo præeuntibus Guidone Stharenbergio, & centurione Reckhâ ut arceretur hoſtis, illinc ut Revelinum ſuperaretur, quem in finem Turcæ in ſuperiore ſponda denuò, quò deſcenſum laxârant, minorem incenderunt cuniculum, noſtris contrà manuales indeſinenter pyrobolos jacientibus, quibus tamen vix ullum potuit Turcis inferri damnum, quòd cuniculos illi ſuos, & egeſtas humo cavernas ſupernè omnes aſſeribus contexiſſent, in quos pyroboli decidentes his, qui ſubtus erant, nil poterant creare incommodi: unde pyrobolis & tormentis ferociùs è vallis & mœnibus noſtris fuit agendum, ut arceretur hoſtis a propugnaculis Palatini muris, quibus improbo ſemper labore ductis præter Revelinum ſub terra meatibus inſidiabatur.

Noſtri peritè cuniculū ſuccendunt.

Dumque hæc ad Urbem fiunt, videntur hi, qui ultra pontes Danubii excubuerant, plicatis tentoriis alio, deſertâ ſtatione migrare: credebanturque juncturi ſe Carolo Duci, ut ſuccurſum, quem indies nunc expectabamus, adaugeant: tranſitoque prope Crembſium ad nos ſalvandos ponte per agros Tulnenſes Cæſiosque montes deproperent. Spem hanc nobis faciebat, qui hodie denuò ad nos feliciter reverſus eſt Razius Koltſchinskii famulus, cum Caroli Ducis literis, quæ docebant: *Commeare jam in unum undique exercitum, & appropinquare Crembſio Bavaros, Saxones, Francos, Polonos & Cæſareos: ipſum Poloniæ Regem, uti & Bavariæ, Saxoniaque Electores perſonaliter accelerare: quibus & Viennæ ſuæ ut vicinior ſit Imperator, deſcenſuram quoque Lintzio ſuam Majeſtatem; in eo autem totius negotii cardinem verſari, ut tantillo adhuc tempore hoſti reſiſtatur, quò coadunari in unum omnes poſſint exercitus, quod ſub finem hujus menſis ſperet certò futurum: interim ſe Crembſium verſus movere, ut pontibus iſtic ſtruendis inſtet præſens, nec omittatur quidpiam, quod promovere ſuccurſum adeò nobilem & neceſſarium queat; ſubiturum ſe priùs quodvis & qualecunque periculum, tentaturumque ſe omnia, quàm Viennam relinquat deſtitutam: quod omninò abs omnibus credi deſideret, ſcribique, vigeſimâ nonâ Iulii Teôckellium juxta Poſonium à ſe victum vapulâſſe, Schintam uſque ad Vagum amnem profligatum eſſe, & omnibus impedimentis exutum naveſque, quas ſuper amne Vago conſtruendo ponti, congeſſerat, partim perforatas, partim eſſe combuſtas, ne uſui eſſe deinceps poſſint; Poſoniumque urbem, quam deditiam ſibi Teôckelius fecerat, devotioni Cæſaris reſtitutam. Alteram prætereà victoriam de eodem Teôckelio reportâſſe ad Moravum* amnem, quâ decem labara hoſti ſunt erepta, & cæſi plurimi.*

Noſtri videntur ſe conjungere, quod cōfirmat redux nuntius.

Literæ Caroli ad obſeſſos.

Tôckelius bis à Carolo profligatur.

* March.

1683. In hunc ſenſum Dux literas ſcripſit, quæ languentes & pene deſperatos animos multorum, Religioſorum maximè, Eccleſiaſticorum & civium, quorum quotidie infirmabantur, moriebanturque quàmplurimi. Morborum (diſſenteriæ præſertim, quæ paſſim in Urbe graſſabatur) cauſam tribuebant prudentiores victui non aſſueto; puta, continuæ bubulæ ſalitæ, quæ pleriſque ordinaria fuit, multis nulla planè, nec quidpiam obſonii, aut farinæ nitidioris & teneræ, cujus Auſtriacis aliàs diebus piſculentis in cibaria multus eſt uſus, ſimiliumque penuria, quâ diſſenteriæ malum ajebant cauſatum. Panis, cæteræque annonæ caritas & pretium creſcebat quotidie, ut indigentes plurimi fame conficerentur, iiſque feles eſſent in delitiis: ubique in plateis magno numero cubitabant ægri & vulnerati, & in maximis caniculæ ardoribus graviſſimus ab interemptis equis fœtor exhalabat, quo præter ignotum vulgus ex honoratioribus familiis in lectum plerique, in ſepulchrum multi ſunt dejecti: Joannes Schmidsberger imprimis, Abbas Scotenſis, &c. de quo ſupra: Petrus Vautier, Præpoſitus ad S. Stephanum, & Univerſitatis Viennenſis Cancellarius; tum Laurentius Grünerus, Theologiæ Doctor, Canonicus S. Stephani, Cantor, & pro tempore Univerſitatis Viennenſis Rector: Joannes Jacobus Goppoltus, Aulici Imperialis Dicaſterii Conſiliarius: Chriſtophorus de Catena, Canonicus S. Stephani: Joannes Andreas Liebenbergerus, Civitatis Conſul: N. Schiltbacherus Medicinæ Doctor: Paulus Scheiza, Georgius Widelus, Doctores Juris: Balthaſar Heroltus tormentorum fuſor: Daniel Müllerus, Pharmacopæus Caſtrenſis. Pater Chriſtophorus Schweizer Ordinis Prædicatorum, Pœnitentiarius Apoſtolicus, Vir Religioſus planè & animarum Zelotes, omni paſſim hominum ordini & ſexui ob integritatem morum & vitæ innocentiam gratus, à multis poſt obitum deploratus. Uti & Pater Vincentius Bauman, Subprior ejuſdem Conventûs cum aliis plus minus quindecim, qui læſis aut ægris iſtic militibus per Monaſterii ambitum decumbentibus religioſâ charitate dum inſerviunt, contracto ferè omnes ex fœtore, turpiſſimo morbo, ſuccubuerunt; idque cæteris paſſim Religioſis ex eodem ferè fonte contigit.

Urbis ſtatus & morbi.

Mors plurimorum virorum illuſtrium.

Accidit autem à morte Rectoris Magnifici Grüneri, ut Rectoratus Univerſitatis vacaret: cui tamen mox per electionem Conſiſtorialem ſuffectus eſt Joannes Baptiſta Mayerus Tyrolenſis, Cathedralis S. Stephani Decanus, & Epiſcopi Viennenſis Emerici Officialis, qui & ephemeride honoratus confeſtim ſuccollavit officio: in quo, quòd & Præpoſito ædis Vautiero defuncto ex gratia Imperatoris ſuccederet, Cancellarii Univerſitatis munus unà conjunctum fuit. Sed redeat nobis in memoriam dies vigeſima ſecunda Auguſta, quâ hæc recenſemus, & addamus narrationi; quòd eâ die noſtri cœperint ſuccenſa ſulphure & pice farta vaſa è propugnaculorum Palatini & Löbeliani verticibus in imam foſſam dejicere, flammamque ſuperjectâ continuò dies & noctes lignorum ſtrue alere, quæ arderet ſimul & luceret in foſſis: impedituri hac methodo, ne ad roſtra hoſtis appropinquare, inibique cuniculos ad ea ſubvertenda poſſet agere; nec vanè, nam declinato deinceps igne, & omiſſis roſtris cuniculos egerunt ad latera, ut ſuo loco videbimus. 1683.

Rector Univerſitatis eligitur Mayerus.

Vigeſimâ tertiâ Auguſti improbo ſuo labore hoſtis fodiendo terram egerit meatibus ſubterraneis tribus (quas gallerias appellant) ſupernè tectis, è quibus dilabens, & ſubtus ad imum ſpondæ denſato numero opportune erumpens, rectà in quaſſatum toties Revelinum aſſurgit, inibique ſe humo talparum aut ſuum more operit, quo tamen hactenus plus nihil obtinuit, quàm quòd tertiâ Revelini parte, noſtris per vices debellatis, potitus ſit, reliquas adhuc partes noſtri poſt novas ſemper & novas militares ſepes egeſtas ſtantes imperterritè defendunt. Heri ſub veſperum exeuntes ex noſtris aliqui, cùm nocte delituiſſent poſt ſuburbii Carynthiaci buſta, hodie ſummo mane Turcam glande trajectum equo ſemivivum excuſſerunt, cœperuntque ſocium ejus, qui pedes vervecinam deferens ad aſſandum comitabatur, quem unà cum equo adducunt: ſemi-animem verò Turcam intra ſpondæ palos intromiſſi, ac in Urbem per ſubterraneas cryptas aſportantes cùm animadverterent hominem jam morti vicinũ, ſuccollationis tædio affecti capite minuerunt: pedite vivo (qui in Polonia natus, captivus olim à Turcis in juventute abductus Mahomiſta fuerat factus) ad Stharenbergium deducto; à quo propter continuam hominis temulentiam vix aliquid ſolidi fuit addiſcere.

Interim hoſtis novum hodie ſuccendit cuniculum ad ſiniſtrum Revelini toties tentati, totieſque luxati latus, ut fodientium laboribus parceret; quo disjectâ iterum terræ mole bipaliis aliàs multo labore egerendâ, procurrendi quidem ſpatia laxabant, apertam verò pugnam cautè declinabant: quò quidem militantibus parcitur, ſed tempus ad id longum requiritur, quale nos ſperamus eos haud habituros in futurum, accelerantibus noſtris ſuppetiis. Tanto prætereà furore hoſtis globos & pyrobolos hodie in Urbem evibrabat tormentis, quæ in ſpondis tecto artificio collocaverat, ut in unico Löbeliano propugnaculo, taceo alia, numerarentur globi juſtæ magnitudinis octo & viginti. Increbreſcebat quoque rumor, intellectum eſſe à transfuga, quòd hoſtis effodiendis meatibus ſubterraneis dies & noctes inſiſtens, ſtudeat illac ſub mœniorum cortina ſeu lorica per cellas vinarias Aulæ in Urbem penetrare; id tametſi haud creditum, tamen effecit, ut Bipenniferis Cæſareis, qui Aulæ cuſtodiæ relicti ſunt, demandaretur provincia excubandi in cellis, conſtituendique circuitores, * qui horis ſingulis obeuntes referrent ocyus, quidquid in hoc genere eſſent notaturi: prout & nuper per totam Civitatem mandatum fuiſſe, ſupra narravimus. Utilis certè in caſum proviſio, cui tamen ægrè ſubſcripſerunt, qui iſtic Cæſarei vini promi erant & condi, deprecantes hanc ejuſcemodi virorum in cellas intromiſſionem, quòd eſſent vino peſtem illaturi. Demùm juſſu Stharenbergii omnes Urbis, præter Hungaricam, portæ muro & vallo hodie ſunt munitæ.

* Rund.

Vigeſimâ quartâ Auguſti viſi ſunt Turcæ numero fermè 4000. diverſis ſummo mane navigiis conſcenſis, eiſq; ad lora juxta naves natantibus ad alterum Danubii litus tranſire, & eas nempè ſtationes & locum occupare, ad quem noſtri duobus antè diebus in pontium cuſtodiam

Hoſtis Danubiũ tranſiens egregiè à Polonis excipitur.

diam

1683. diam confederant, nunc verò ſe totis caſtris conjunxerant. Et ecce paucas intra horas Stamerſtorffium, Eipeltaviam, Kagaram, & obvios quoſvis pagos, arces & oppida, & omnem circa regionem ad aliquot uſque miliaria funeſtiſſimè in cineres redegerunt; imò totâ devaſtâſſent Marchfeldiam, niſi benignâ DEI providentiâ factum eſſet, ut Poloni poſterâ iſthàc die Crembſium proficiſcentes, eminùs viſis fumigantibus vicis ac arcibus turmatim illuc excurrerent, repertoſque Turcas ingenti factâ ſtrage confuſos ad Danubii litus repellerent, in quem Polonorum illis incumbentium frameas evitando cùm ſe tumultuariè fugitivi navibus deficientibus conjicerent, vitam tranando ſalvaturi, maxima eorum pars flumine hauſta miſerè ſuffocata eſt. Hac actione Poloni XXV. ſignis equeſtribus, IV. tympanis, & prædâ non contemnendâ potiti ſunt. Quæ dum patiuntur ad alteram Danubii ripam Turcæ, hi, qui ſub Urbe erant, validè nos tormentis quatiunt, mearum imprimis ſubterraneum circa Lôbelianum propugnaculum promovent, quo ſuccenſo ſperabant integrum deindè revelinum iri ſubverſum: quod noſtri in excubiis animadvertentes, Hafnerum ejus rei admonent. Is aſſumptis ocyus ad labores viris centum effodere incipit ſupernè humum, quâ ſubtus inaudierant hoſtium malleos: cùmque quatuor plus minus pedum altitudinem ſuper Revelino terram egeſſiſſent, adverſus hoſtium cunculus detegitur, quem jam ſeptem orgiis * ſub Revelino ultra receptacula noſtra promoverant: detecti ergò hac egregiâ Hafneri operâ Turcæ cùm fruſtrà labores hos ſuos hac vice eſſe conſpicerent, omnes ablato ſecum nitrato pulvere aufugerunt ex antro, relictis poſt ſe manualibus inſtrumentis, quæ aſportârunt noſtri: ſicque eo nunc metu ſumus defuncti, quo credebamus venturâ nocte eo Revelino depoſſidendi. Neque tamen eâ nocte quievit hoſtis, ſed inſolito furore Palatinum impetivit Revelinum, quo etiam potitus tympanis & fiſtulis in eo gloriabatur; ſed poſt duarum horarum pugnam egregiâ noſtri virtute, pyrobolis, falcatis ſeculis & tubis eum omninò rejecerunt.

Hoſtilis cuniculus à noſtris offenditur.

* *Klaffteren.*

Vigeſima quinta Auguſti dies cruenta nobis & hoſti fuit, qui quàmvis rarior eſſet in jaciendo igne, lapidibus tamen vibrandis fuit continuus. Curabant eâ die in propugnaculo Lôbeliano, quod infeſtabatur præ cæteris, aliiſque vicinis in locis Comites Daunius, Serenus, Souchius, Scherſenbergius, Baro de Beck, & Georgius Fridericus Princeps Würtenbergicus; ſupervênit & Generalis ipſe: ſtatuuntque ut indè adornaretur eruptio, cujus operâ labores hoſtium, quos ſubtus in foſſa propugnaculi contra muros ejus promovebant inſtanter, ſolo æquarent: deſertur hæc Provincia horâ quartâ pomeridianâ tribus egregiis Capitaneis, Chriſtiano Trauers, & Joanni Henneman è Souchiana, & Capitaneo tenenti Simoni, è Beckiana legione, quibus tunc iſtic ſtatio fuerat. His per cryptas ſubterraneas cum 300. erumpentibus conſiſtit cum Würtenbergico Principe Comes Serenus ad pedẽ cavernę, per quam priores exierant. Diſcuſsâ caligine cum animadverteret Princeps noſtros haud vacare periculo, Serenũ Comitem orat, ut mittat ſuppetias: is centum viros decernit, quorum Ductor eſſe geſtit ipſe Princeps Georgius: Serenus excuſat, haud eſſe ejuſcemodi expeditionem pro Tribuno, ſiſteret Princeps, demandaretque Provinciam Centurioni. Quia autem omninò & abſolutè ſic ambibat Princeps, dedit ipſum Comes Serenus in manus conſilii ſui. Inde Princeps ſpiritu planè principali in hoſtem irruens ſublevat feſſos, & pugnam inſtaurat: dumque ſub eodem tempore alibi in vicinia Comes Souchius aliam inſtruiſſet eruptionem, Turcæ ab omni demùm parte ſibi metuentes ſalutem ſuam in pedibus ponunt. Quibus inſiſtens Princeps, in obſidionales extra ſpondam vias eos eſt perſecutus uſque ad proximum ſpondæ ſuggeſtum, cui tria inſiſtebant tormenta, quæ ſtylis ferreis per ſpiramenta adactis configere * facilè potuiſſent, ſi ſtyli fuiſſent ad manum; quorum defectu cùm ſe glomeratim magno numero condenſarent Turcæ, noſtri ſe indè deorſum in ima foſſæ recipiunt, continuatis ſemper in inſequentes ſclopetorum diſploſionibus. Deſiderati ſunt eâ pugnâ ex noſtris viri gregarii plus minus ducenti; ex officialibus ceciderunt Capitaneus Kayſerſteinianæ legionis Joannes Georgius Scablitsky Baro de Sauditz, & è Neoburgica legione Capitaneus Joannes Adrianus Baro de Veltbrugg: Capitaneus quoque rei tormentariæ Maximilianus à Weidling, non hac eruptionis horâ, ſed poſt meridiem in propugnaculo tormenti globo trajectus occubuit. Inter ſauciatos ipſe Princeps Würtenbergicus fuit, per dexteram tibiam infra coxendicem ſagittâ trajectus, non niſi aliquot poſtmodum ſeptimanis graves dolores moleſtiaſque perpeſſus convaluit. Hæc inter ſub Revelino toties quaſſato, toties luxato iterum hoſtilem noſtri cuniculum, quem Hafnerus detexit, deprehendêre. Hodie etiam aliquot exercitûs noſtri ſtationem nuper ad Danubium deſertam repetiverunt, & locatis ibidem tormentis hoſtem, illi viciſſim noſtros impetiverunt.

Nostrorũ eruptio.

Principis VVürtenbergicis generoſũ factum.

1683.

* *Vernagelen.*

Vigeſimâ ſextâ iterum ſub luxatis Revelini lateribus cuniculo ſuccenſo hoſtis aſſiliit, ſed maſculâ noſtrorum, Souchefii præſertim & Scherſenbergii virtute retuſus eſt; deinceps per eam diem pyrobolorum, & lapidum è mortariis evibrationes frequenti noſtrorum damno, Souchefii læſione, & internecione Gemagni, rei tormentariæ Capitanei continuans; donec ſub horam nonam veſpertinam repetitâ novi cuniculi ad eadem Revelini latera ſuccenſione iterum aſſiliret, iterum à noſtris cum multa ſuorum cæde rejectus; niſi quòd tormenti hoſtilis in propugnaculum Palatinum exonerati globus quinque iſtic viris capita uno eodemque ictu demeſſuerit. Primâ poſt prandium horâ viſi ſunt Turcæ magno numero camelos onuſtos ex caſtris Poſonium verſus multis nebulonum turmis comitantibus catervatim abigere. Conjectamus opimas à Chriſtianis ereptas eorum prædas ſic præmiſiſſe, ut hæ ſaltem ipſis, quicunque ſe fortè ſuccurſu noſtro veniente caſus ſit daturus, ſalvæ permaneant. Et quàmvis necdum in urbe tanta annonæ fuerit caritas, felis tamen capitello emptus militi fuit in delitiis.

Turcæ prædas ad tutiora conducunt.

Vigeſimâ ſeptimâ Auguſti, poſtquam benè manè pro more ſuo nos ferociter ſalutâſſet hoſtis, à tormentorum exploſionibus deindè requievit, continuatâ nihilominùs lapidum aſ-

Eruptio noſtrorũ.

1683. ſiduâ è mortariis evibratione. Horâ ſeptimâ deindè cùm ſclopetarii noſtri numero plus minus trecenti, queis triginta Dupegnianæ legionis equites erant immixti per ſubterraneas cæcaſque cryptas erumperent in foſſarum propugnaculi Palatini ima, vidimus, quantâ alacritate mox illi rem agentes opera hoſtis, quantumcumque reſiſtentis, ſolo æquaverint, tanto ſpatio, quanto reſarciendo tres minimùm dies de novo Turcæ cogentur impendere. Velitatio autem acris fuit & cruenta, quâ ultra 200. gregarii, & inſignis Turcarum aliquis, & non de promiſcuo grege Vir cæſus interiit, pro cujus cadavere eximendo integram horam cruentè pugnârunt: à noſtra parte deſideratus eſt præter alios quindecim Benedictus Baro Spindlerus, legionis Souchianæ Signifer, qui ſclopeti ictu ſauciatus, alterâ mox die extinctus eſt, filius Joannis Ignatii Spindleri Regiminis Auſtriæ inferioris Conſiliarii, læſis viginti. Horâ quintâ veſpertinâ binos iterum cuniculos hoſtis ſuccendit, alterum in ſiniſtro toties luxati Revelini latere, alterum è ſponda verſus Palatinum propugnaculum. Ad fragorem primi ſtatim aſſilit hoſtis, maſculâ tamen noſtrorum virtute repulſus, quam Scherfenbergius Comes noto ſuo dexteritatis exemplo iſtic exacuit. In altero vix quidpiam præſtitit; unus tamen aut alter eſt læſus, atque in obſidionales eorum vias foris attractus, multis ex hoſtibus cruentatis.

Hodie item in Urbe, alter è Beckiana legione, ex Urbis præſidio alter, qui nuper à transfugio erant retracti, in foro Urbis novo ſunt ſuſpenſi patibulo: capiteque plexus adoleſcens, qui cum hoſte communicâſſe fuerat deprehenſus, applaudentibus miro gaudio inſpectantibus incolis benè meritam ſumi de fontibus vindictam. Viſæ ſunt etiam aliquot equitum noſtrorum turmæ trans Danubii pontes litora explorantium, ſi fortè incendiarios iſtic daretur reperire. Denique faculas ſub noctem

Obſeſſi ſuccurſū poſtulât. miſſili igne fartas iterum plus minus quadraginta è medio turris Sancti Stephani Generalis Stharenbergii diſpoſitione ſuccenſas evibravit Kielmanſeggius Baro, ſignum Carolo Duci, ubicunque fuerit, ſuccurſum à nobis citiùs expectari.

Vigeſimâ octavâ Auguſti ſummo mane horrendè cepit tormentis per horam, alta mox utrimque quies, quòd cœlum tonitruis horrendùm ranas juberet tacere. Vix tempeſtas remiſerat, cùm quartam inter & quintam hoſtis cuniculum ad dexterum quaſſati Revelini latus ſuccendit, & Revelinum impetiit; tormentis noſtris mixto fermentorum lapidumque tomento fartis, conſtanteque ſclopetariorum noſtrorum exploſione retuſus: quàmvis eodem pomeridiano tempore ſub propugnaculo Palatino ſeſe foſſæ immerſerit hoſtis trabibus ſupernè tectus; undè in laxandis per noctem obſidionalium viarum per ima foſſæ ſpatiis tanto promptior tutiorque erat, & nobis periculoſior. Sicque defuncti quidem ſumus eo periculo, quod hodie à Turcis nobis inſtare transfuga nuper vatidico ore hallucinatus prædixerat; veſpertino tamen hujus diei crepuſculo cœ-

** Raggetten.* lum inumbrante, iterum gyrandulas * in altum evibravit Kielmanſeggius, ſignum Duci petentium inſtantiùs accelerari ſuccurſum.

Vigeſimâ nonâ Auguſti parcior fuit in ex- 1683.
plodendis tormentis hoſtis, at in igne ac lapidibus è mortariis excutiendis conſtanter liberalis. Nonam tamen inter & decimam matutinam ſuccendit cuniculum ſub Revelini toties quaſſati reſiduis, queis ultimum vale dedit: ita enim egeſtum, ruptum, quaſſatum, luxatumque eſt tot cuniculorum continuâ ſuccenſione Revelini circumferentia, ut vix firmo iſtic pede ſtare ampliùs poſſint ſive hoſtes ad pugnandum, ſive ad arcendum noſtri: remanſit tamen adhuc loculus nobis palis ſeptus, cui ultimus hic Turcarum conatus in medio pepercit: & hunc quoque, quàmvis circumquaque ab hoſte obſeſſi, conſtanter pyrobolarii noſtri inſident, nec ſtationem deſerent, niſi à Stharenbergio juſſi, quod proximis diebus factum intelligemus. Complanatis ergò ſic paulatim omnibus, quæ in Revelinum Turcis facilitabant aſcenſum, de deſcenſu jam ex eminentioris foſſæ ſponda illis fuit cura; quem etiam ut laxiorem pararent, horâ meridianâ ſuccendunt cuniculum, qui egeſtâ deſuper terræ mole cavernas eorum ſubterraneas teſtudineſque (gallerias) ita diffidit, ut quadragenarii numero, & quinquagenarii etiam illac jam potuerint tuti in foſſarum ima deſcendere. Et quia hæc dies Decollationi S. Joannis Baptiſtæ ſacra Chriſtianis fatalis, & Turcis è contra ſæpè proſpera & ominoſa timebatur, omnes in Urbe armis idonei cunctis hoſtium conſiliis lynceè invigilabant. Nec tamen adhuc auſi ſunt ſupremam manum adeò fœdùm lacerato huic admovere Revelino; cuniculum tantùm novum, ſed minorem effodiunt, eumque ſuccendunt die alterâ, quæ erat penultima menſis,

Revelini longo tẽpore conſiſtẽſtans defenſio.

Dies Decollationis S. Ioãnis Turcis proſpera.

Trigeſima nempè Auguſti: Eâ enim erupit ſuppoſiti ignis effectus in poſtrema & extima Revelini ſponda, quâ Lóbelianum ſpectat, tentavitque hoſtis aſſaltum, quem fortiter ſuſtinuêre noſtri, quantumvis exiguum adhuc eſſet in Revelino ſpatiolum, quo hoſti, à quo undique ſepti erant, poſſent reſiſtere. Dumque hæc in alto ſuper Revelino fiunt, infra in foſſarum imis continuò laxant & promovent fodiendo vias, queis ad muros & valla propugnaculorum Palatini & Lóbeliani approximent. Creſſelius rei tormentariæ Præfectus interim hac die tormenti globo trajectus occubuit, de quo ſuprà. Et Henricus Fridericus Baro Kielmanſeggius hodie in conſpectu Stharenbergii Generalis noſtri probavit pyrobolos manuales, non ex metallo, non ferro, non vitro denſo, uti aliàs, ſed ex argilla figuli manu tornatos: qui immixtis quibuſdam aliis materiis, non propalandis, in ferri ſoliditatem indurati, igneque ſuccenſi eundem ad minus præſtent effectum, quem vitrei. Nova ſagacis hujus & induſtrii viri adinventio, quæ in caſu, quo diutiùs continuatâ obſidione ejus generis arma defeciſſent in Urbe, uſui fuiſſet ventura. Sed & pulverarium molendinum recenter ſub concameratis vallorum fornicibus machinatus eſt idem Baro, quale antè nunquam fuerat viſum: quo & pulvis præparatus, & factus eſt quotidie, bobus ventum aut aquam ſupplentibus. Multam tanè præſtitit hic Kielmanſeggius operam hiſce temporibus, quæ laudem profectò & præmium promerentur: donec morbo diſſenteriæ correptus, & febri ſuperveniente deplorato par, ad inven-

Kielmãſeggius pyrobolos terreos conficit,

& molendinum pulverarium.

1683 inventionibus ſuis atque laboribus abſtinere coactus, Cognato ſuo Carolo Ferdinando Baroni Udalrici de Schwartzenau, Subtribuni titulo inſigni, provinciam eam vicariâ ope exornandam committeret: quam & ille ſedulus accuravit ad finem, poſtquam militari aliàs munere vacans, Scharenbergio Generali obſidionis principio ad præſtanda obſequia ſemper adſtitiſſet promptus. Pyrobolus item major è caſtris excuſſus hodie decidit in pulverem nitratum, operandis ſuper propugnaculo palatino tormentis depoſitum, diſſiliensque in fruſta, aliquot manuales pyrobolos juxta ſuccendit, quorum fragmentis tres noſtrorum diſrupti ſunt, & ſeptem læſi.

Trigeſimâ primâ Auguſti viſi ſunt Cameli onuſti, currus & quadrigæ cum tormentis aliquot ex hoſtium caſtris abire in Viennenſem ſaltum, unde & pomeridiano tempore diſploſiones auditæ ſunt: nos conjectabamus fore rorarios.* ſuccurſus noſtri paulatim inde appropinquantis, queis ſe oppoſituri ſint Turcæ. Horis pomeridianis duo iterum ſuccenduntur ab hoſte cuniculi, unus in lacerato tantopere Revelino, alter in ſponda palatinum versùs, quibus aliud quæſitum eſt nihil, niſi ut viarum utrobique ſpatia laxarentur, per quæ ad muros propugnaculorum illis facilior aditus pateret, ad ſuffodiendos etiam iſtic cuniculos, uti conſtanter jam tum fieri animadvertebatur. Duæ fœminæ in urbem transfugæ referebant in caſtris claſſicum canì, ternis jam vicibus tota caſtra, nunc verò media ſemper in procinctu hoſtem expectare; addebant nullum deinde Turcam ad Viennenſem ſaltum frumentatum ire ob ruſticorum illac infeſtantium periculum, & quòd undique deciſis arboribus eſſet obſtructus & impeditus. Prædictus deinde Razius tertiò emiſſus in reditu pabulantè equitem incautum detruncans, ipſe eques Urbem ſubiit cum fauſtiſſimo ſuccurſus adventantis nuntio.

** Vor-troppen.*

September.

Hoſtes urbis muros proximè accedunt.

Prima Septembris dies fuit parca globorum, aſt non lapidum, horum enim copiam injecit hoſtis in ſtationes noſtras ſat numeroſam, intereaque vias ſuas ad propugnaculorum muros improbiſſimâ laboratione promovit. Hanc ut interturbaremus, erupimus in ima foſſæ propugnaculi palatini, ejectiſque inde Turcis inſtitimus ſuperne adusque ſpondam, & in obſidionales eorum ante Urbem & Urbis valla vias proceſſimus, duo in ſuggeſtu foſſis noſtris vicino tormenta transactis per ſpiramenta eorum ferreis ſtylis configentes; ſed quòd cordatus ejuſcemodi actus tempus & moram poſtularet, factum eſt, ut condenſatus interea hoſtis è poſtremis obſidionalium ſuarum meatibus recollectus glomeratim redux, in noſtros inſtauraret pugnam, quâ vivere deſierunt Turcarum multi, noſtrorum læſi aut cæſi plus minùs centum, & vix centum in urbem regreſſi ſunt. Sub noctem ſuccenſæ ſunt iterum è ſancti Stephani turre gyrandulæ *, ut in altum evibratæ docerent Ducem & exercitum, quam neceſſarius ſit Urbi ſuccurſus, quem ſuſpiramus: Jam enim conſtabat, hoſtem ſuperatis modò foveis proxima nocte cuniculis tentaturum ipſum Palatii propugnaculum, promoviſſeque ſimiliter per foſſarum ima vias ſuas trabibus ſemper tectas ad Lobelianum uſque, & eam loricam, quæ eſt ambobus intermedia: nec noſtri quicquam lapidibus, pyrobolis, moſquettis contranitentes eis depellendis potuerunt efficere, itaque Razium denuo permovent, qui literas ad Carolum ſubſidii abſque ulla mora ſubmittendi poſtulatrices deferret.

** Ragetten.*

Et propugnacula cuniculis ſubverti conantur. 1683.

Secunda namque die Septembris cuniculum hoſtis ſuccenderat, in radice ad lævam propugnaculi palatini, declinato ejus roſtro, quod ignis tuebatur, eſtollum horizonti foſſæ æqualem, eo effectu, ut quadrati lapides aliquot (qualibus continuatâ ſerie per ſui ima, quadruplici lineâ moles innitebatur) eâ vi pulveris exempti ruinam ulterius minarentur, aut ſaltem rimam aperirent Turcis, quâ jam deinceps in viſcera propugnaculi ſeſe talparum & Suum more ingerere, productâque longiùs cuniculi ſciſſura majus mox damnum integræ ſtructuræ dare poſſent. Interea ſuper eodem fortalitio ſtrenuè laboranti Geſchwindio rei tormentariæ Subtribuno, excuſſi e mortario hoſtili lapides & petræ luxarunt humeros & brachia, quæ balteo deinceps ſuſpenſa circumtulit uſque ad ſalvationis diem.

In tam continua vinearum ſuarum per imas foſſas ad latera utriuſque propugnaculi factâ extenſione rationabiliter jam timebatur medio utrique pridem agonizanti Revelino: cui tamen, & quod iſtic adhuc ſupererat fariſcenti ſpatiolo curando immiſſus eſt (cujus tunc vices erant) Capitaneus Scharenbergicæ legionis Heiſtermannus, cum mandato, ut ſi importunè inſtaret hoſtis, omiſſa ſtatione cum ſociis noctis obſcuritate atque ſilentio modeſtè ad tutiora ſe reciperet: Is tamen cum ſociis quinquaginta, tanta ſtationem conſtantia defendit, ut noluerit inde recedere, quantumvis hoſtis ſæviret atrociter, repagulaque ante ſe lignea, quibus ſolis & unicis invicem ſeparabantur, admoto igne concremaret, quorum ignes ſocii ejus magna virtute ac animis, Capitanei ſui exemplo incitati, ſopire, ſclopetiſque hoſtem omni niſu arcere contenderunt. Viginti omninò ex his quinquaginta ſunt ab hoſte trajecti: quos inter Locumtenens, Sommervogel dictus, & inſtructor Centuriæ: Capitaneus ipſe cùm duos e Turcis proſtraviſſet, cum reliquis triginta eâ nocte uſque ad diem ſtetit incolumis. Hac etiam nocte ſignum nobis ab exercitu Chriſtiano dabatur, Razii feliciter ibidem adventantis; & tanto hoſtis furore, tormentis & pyrobolis in nos debacchatus eſt, quantum vix toto obſidionis intervallo ſumus experti.

Altera die, quæ fuit tertia Septembris, cùm prædictus Centurio Heiſtermannus horâ ſecunda pomeridiana pro more vocaretur è ſtatione, ſuperveniente alio cum recenti virorum turma vices ejus acturo (Mällero nomen erat viro,) cùm hunc informare de rei iſtic & loci ſtatu vellet, illeque ſibi jam nota omnia eſſe reſponderet, informantemque ceu juniorem ſe aonis faſtidiret, alterâ mox poſt aditam ſtationem horâ telo hoſtili foſſus occubuit, Capitaneo læſo, cùm jam ſciret Generalis fruſtra iſtic ultra curari, ubi nulla deinceps cura deſperatiſſimè agonizanti Revelino utilem poſſet præbere ampliùs medicinam; juſſit ſtationem deſeri, accenſis antè per ima foſſæ ſtructis a Revelino

Tandem Turca Revelino totius con uſſo potiuntur.

lino

1683. lino utrimque ad propugnacula receptaculis, alibique curari, ubi majus ſit futurum operæ pretium: quod nocte illa concubia plurimorum votis eſt factum: indeque jam Turcæ ab hodierno priùs, id eſt tertio Septembris die, Revelini illius, tanto ſuorum ſanguine, tanto labore & ſumptu tot ſeptimanis impenſo poſſeſſione potiti ſunt. Hoc tamen adhuc dignum notatu eſt. Dum ita dies & noctes Turcæ ſuffodiunt reſiduam Revelini terram, & noſtri ſuperne fodiendo contra nituntur, accidit, ut in puncto quaſi demum concurrerent partium utrimque fodientium palæ & harpagones, quibus exſecta tellus dabat Turcis noſtros ſuſpicere, contra noſtris deſpicere Turcas, aperto forte fortuna utrobique hiatu: per quem digladiati invicem cùm nec Turcæ auderent eluctari ex imo, nec noſtri ex alto ambirent delabi, intra mediocritatis terminos dimicatio ſubſtitit, quam nox propediem ſecuta diremit. Per diem plures in urbem adducebantur captivi Turcæ, qui de plurimis interrogati referebant apparatum bellicum in caſtris eſſe ſufficientem; deficere autem annonam: ſupremum Vezirium a Sultano ſuo graviter literis increpatum, quod Jaurino & Comoronio præteritis Viennam circumvallarit; hinc ſublatis caſtris abitum proxime parare, eâ vel maximè etiam de cauſa, quod tantum ſuorum numerum amiſiſſet, ac præter cæteros ultra decem fortiſſimorum Janizarorum millia, qui ſupra quinquageſimum diem militare amplius detrectarent: abeuntibus etiam hinc Tartaris duos purpuratos Baſſas ſuis cum turmis Vivarinum contendiſſe. Affirmabat alius ideo ſe in urbem transfugiſſe, quod magnus in caſtris Chriſtianorum advenientium metus & terror omnes paſſim Turcas concuteret; obleſti autem fauſto quaſi omine recreati ſunt, quod ex Cæliis montibus octo ciconias urbem prætervolare ſpectarent. Interim pauci Dupinianæ legionis gregarii aſſociatis ſibi aliquot Studioſis boves XXII. & binos cum curru equos hoſti ſublatos in Urbem introduxerunt, quos Scharenbergius ægris vulneratiſque militibus dari juſſit, perſolutis in præmium pabulatoribus nongentis florenis. Gyrandulas * denuò ſub noctem vibravit Kielmanſeggius Baro ſignum Duci, præcordia nobis palpari, veniret exſpectatiſſimus cum ſoſpitatoribus noſtris redemptor.

* Raggeten.

Quartus Septembris dies tormentorum exploſionibus fuit tempore matutino tranquillus: niſi quod pyroboloruum lapidumque ejectione fuerit aliquanto moleſtior noſtro incommodo. Erat autem cælum haud ſudum, pluerat enim manè: at vix ceſſaverat nymbus, cùm ecce horâ pomeridianâ ſecundâ cuniculum ſuccendit hoſtis ſub ſiniſtro fortalitii palatini latere (declinato iterum roſtro) tantâ vi & fragore, ut media pars Urbis concuſſa contremeret, ſubverſâ inde immani murorum & mœnium propugnaculi parte, quinas ad minùs orgyas * exæquante; quam mox ferociter cum Mahometico halalatu aſſilientes barbari totam momento Civitatem conturbant; ſed præſenti mox adfuerunt præſidio præfectus ipſe Scharenbergius, Daunius, Serenus, Souchesius, Scherffenbergius, pluresque alii, & a noſtris rem illic curantibus & ferociter dimicantibus, objectis ad lacunæ fauces ſubito vaſis ac trabibus, ferratis ac ſtellatis ſudibus, * ſacciſque arenâ ac humo fartis poſt ſeſquihorariam cruentamque ſanè pugnam viriliter & feliciter ſunt rejecti, cæſis utrobique benè multis: benignior tamen fuit Chriſtianorum ſtrages, quàm barbarorum; nam illorum CXIV. cæſi & læſi, horum D. cæſi dicebantur. Horrēdū inter hæc reboarunt utrimq; tormentorum mortariorumque tonitrua, & ſclopetorum fulgura immanè quantū micabant: videbanturq; dein milleni ex Turcis a ſūmo ſponte per laxatas teſtudinum cryptarumque ſubterranearum fauces * in foſſæ ima ſe ſingillatim dimittere, iiſque citatiſſimo curſu emenſis in voraginem propugnaculi iſtâ ſuccenſione excuſſam ſe continuatis effoſſionibus totos talparum inſtar & ſuum immergere, ut extenſis ita ruinæ ſinubus plures iſtic & ulteriores ſub egeſta humo deliteſcentes poſteris inde diebus faciliores ſibi ad debellanda cætera pararent progreſſus. Sed cavit Dei bonitas, & militum Chriſtianorum alacritas, ut ne pedem iſtic figere ultra poſſent, ſed exacti cavernis, novas has ſtationes ſuperne deſerere, & in priùs exſectum propugnaculi antrum ſe abdere cogerentur: plurimi ſanè hoſtium & hâc velitatione ſunt cæſi, nec è noſtris pauci. Capitaneus Scharenbergicæ legionis Blumenthalius Baro læſus ſclopeti ictu per clunes, indeque aſportatus, poſt tempus convaluit. Enituit hic iterum heroica Sereni & Scherffenbergii Comitum virtus, quam laudare ſatis Lector vix poteris. Horâ nonâ veſpertinâ rurſus gyrandulæ ſunt è turri S. Stephani evibratæ, ſignum Duci, moram poſt hac periculoſam, nec eſſe diutiùs cum ſuccurſu tardandum; Jam enim corripi Urbis præcordia. Poſtque hoc ſignum horâ noctis ſecunda Georgius Mihalowiz, qui olim Cæſareis ad Ottomanicam Portam Reſidentis, Joannis Baptiſtæ Caſa nova cubicularius fuit, linguæ Turcicæ apprimè gnarus, ex Urbe ad Carolum Ducem cum literis emiſſus, imminens Urbis periculum ſignificavit.

Cuniculo propugnaculi murus ſubvertitur.

* Klaffter.

* Spaniſche Reuter.

* *Gallerien.*

Hoſtis à laxato muro ægre repelluntur.

Sereni & Scherffenbergii virtus.

Quinta dies Septembris nihil nobis exteriùs, niſi urgentes globos è novis tormentis majoribus, qualia nunquam hactenus hoſtis exoneraverat, in propugnaculorum ægrotantium muros & mœnia immaniter excuſſos dedit, dum interim caveas ſuas hoſtis in Revelino, & per imas foſſas præter loricam ſive cortinam iſtic mediam, improbo ſanè labore tectus toto die continuat, & cuniculos agere jam ſub ipſis cortinæ ſeu loricæ muris advertitur. Vergente autem ad occaſum die, horâ ſextâ, magnâ contentione conatus eſt per lacunam in palatino propugnaculo recens excuſſam penetrare in ſtationem paulò antè deſertam; ſed jam factis interim per infixos egeſtæ terræ palos ac ſudes novis repagulis fruſtra fuit omnis conatus: nam vigore noſtrorum poſt repagula ſecuriùs rem curantium, falces, calas, harpagones & oblongas fuſtes ſuperne capitatos, ferreiſque cuſpidibus in ſtellæ formam * præmunitos, aliaque id genus mortis inſtrumenta in barbarorum capita fortiter ac viriliter impingentium, iteratò cum multa ſuorum cæde repulſus eſt. In caſtris hac nocte milleni aliquot videbantur ignes in omnem hoſtium adventum vigiles.

* Morgenſternen.

Sextâ

1683. Sextâ die Septembris evênit nobis quod pridem metuendo prævidimus, & timuimus prævidendo: nam ſub horam primam pomeridianam præparatos aliquot dierum tecto labore cuniculos ſub Löbeliano propugnaculo hoſtis ſuccendit, quâ ſuccenſione longa & ingens muri moles, craſſitie viginti quatuor pedes ſuperans, & ab imo ad ſupremum uſque verticem è petra & lateritio lapide ſolida, ita eſt diruta, & ad fundamenta uſque ſex orgyarum latitudine adeo hac vice eſt everſa; ut propugnatores omni robore & munimine deſtituri nudis & apertis pectoribus ferocem hoſtium aſſultum exciperent, qui mox remiſit, quòd aſcenſus immanibus murorum hinc & hinc exſectorum adhuc cohærentibus cubis * impeditus, vix paucos, eosque diſperſos admitteret: unde condenſare ſuos in loco tam importuno Turcis erat impoſſibile, ſine eo autem conatus omnis fruſtaneus fuit; nec minus aſſiduus tormentorum noſtrorum & ſclopetorum ignitus imber fuit illis lethalis. Unde tunc quidem intrò ſe recipientes, quòd bina jam tum vexilla in locum ſuſtuliſſent; ſequenti ſtatim nocte inſtaurato labore foſſas ultra promovent; nos autem evibratis in altum gyrandulis iterum anxie Ducem docuimus (prout & per Georgium Mihalovitſchium pridie ſignificaveramus) jam intimam tangi Urbis medullam, opus eſſe ſuccurſu velocimo. Nec tamen feriati ſumus eâ nocte & nos; nam novos continuò meatus ſupernè effodimus, ſudeſque & palos infiximus, terra congeſtitia firmavimus, & tuta impoſterum propugnaturis repagula * quaquaverſum conſecimus, Suggeſtuſque novos, ubi opus id eſſe ſagacitas & prudentia Gubernatoris exegit, extruximus in propugnaculo imprimis hiſpanico, quod intrinſecus magis poſt palatinum propugnaculum ſitum eſt ad palatii ſpondam; item ſuper cortina, quæ ante æſtivarium illic curiæ nova in altum educta eſt, vulgo das Paradeiß-Gärtl / ita ut ubicunque in poſterum aleam tentaturus eſſet hoſtis, huc de propulſatione, quantum fieri humanitus poteſt, ſit cautum. Et hæc quidem omnia intus in Civitate; à foris in vertice Cœtii Montis gyrandulas vidimus numero quinas hac nocte, ſignum nobis, ut ſperamus, optatum appropinquare ſuccurſum; cui & nos alia quoque ejuſdem ſortis ſigna rependimus.

Propugnaculum Löbelianum cuniculo evertitur.

* An einander ſtehende groſſe Stücker der Mauren.

Ab obſeſſis reficitur.

* Abſchnitt.

Septimâ die Septembris, præterquam quòd hoſtis horrendam more ſuo globorum, lapidum, & pyrobolorum grandinem in nos evomuerit, plurimos etiam ſaccos laneos, vimineas corbes, pluteos, trabes & materias aſſultui idoneas in Palatini ac Löbeliani propugnaculi foveas contulit, & incredibiliter diu noctuq; fodiendo ubiq; laboravit. Cæſarei interea officiantes deſtinabantur in Cæſ. palatiū omni æque periculo obnoxium, quia globis & pyrobolis undequaque fœde dilacerabatur; timebaturque ne ſuccenſis circa hoc cuniculis tentaretur ibidem aſſultus: quamvis hoſtilis à noſtris hodie cuniculus ad Löbelianum propugnaculum detectus, & XIII. pulveris ſulphurei cadis oportune exemptis corruptus & dejectus fuerit. Nocte gyrandulis iterato Principi Carolo enixè pro ſubſidio ſupplicavimus, credimuſque id ipſum quoque a barbaris intellectum eſſe, quorum ſupremus Vezirius hac eadem die exercitum ipſe ſuum in caſtris luſtravit, idque nos ſcimus ex Authographis Turcarum Catalogis, quos eorum linguâ, charactere & chartâ per totum conſcriptos poſt eliberationem noſtram, & hoſtium fugam juxta Vezirii ipſius, Cancellariique ejus, (Reiß-Efendi Turcarum vocabulo dicti) tentoria diffuſim ſparſos collegerunt illi, quos in hunc finem miſerat Neoſtadienſis Epiſcopus Comes à Kollonitſch: è cujus manibus eos acceptos, & abs Interpretibus Cæſareis explicatos nos hic eo ordine, quo dati ſunt nobis, adnectimus. 1683.

Catalogus ſive Liſta.

Baſſarum & copiarum, quæ luſtratione coram Venerabili Primo Vezirio in caſtris ante Viennam factâ, decimo octavo die nobilis menſis Rameſan, id eſt, ſeptimo Septembris die, Anni 1683. inſtitutâ ſunt numeratæ & ſcriptæ.

1. Imprimis ipſe Venerabilis Supremus Vezirius, Kara Muſtapha Baſſa dictus, cum Janitſeris & aula ſua, virorum 6000.
2. Kara Mehemet, Baſſa Meſopotamiæ & Vezirius 5000.
   Nota: Kara idem eſt quod niger. Vezirii dicuntur, qui præter munus militare, quod obeunt, ſimul etiam ſunt Conſiliarii, ut nos vocamus, Status.
3. Chydir, Baſſa Boſnenſis, qui olim, uti ſupra jam narravimus, Præfectus ſupremus fuit Aulæ regnantis Sultanæ; hic præfuit Inſulæ Leopoldopolitanæ, habebatque ſub ſe viros Ægyptios 6000.
4. Ibrahim, Baſſa Budenſis & Vezirius, quem Supremus Vezirius deinde poſt eliberationem noſtram, infra Jaurinum fecit decollari: Is viros adhuc in armiluſtrio hodie ante Viennam habuit ſub ſe 5000.
5. Huſſein Baſſa, Damaſcenus 3000.
6. Haſſan, Baſſa Temiſvarienſis 1000.
7. Muſtapha, Baſſa Siliſtrienſis 1500.
8. Scheich Ogli Achmet, Baſſa Magneſienſis 1000.
   Nota: dictus hic ab Urbe Magneſia *Civitate Natoliæ, quam Turca* Manillam *vocant.*
9. Hoghaogly, id eſt, filius Præceptoris, Beglerbegus Romeliæ, ſeu Sophiæ 6000.
   Nota: Beglerbegi *vocantur, qui talibus Provinciis imperant, in quibus alios Baſſas ſub ſe habent: hinc vocantur Principum Principes.*
10. Beckir, Baſſa Aleppenſis 1000.
11. Achmet, Baſſa Natoliæ 1000.
12. Harmos, Baſſa Mentecholienſis 500.
13. Achmet, Baſſa de Tyra 600.
14. Haſſan, Baſſa de Harmit 500.
15. Halyl, Baſſa Sebaſtenſis, Turcæ *Sivas* vocant 1000.
16. Aly, Baſſa Ancyrenſis 500.
17. Aly, Baſſa Teckenſis 500.
18. Achmet, Baſſa Maruſienſis 1000.
19. Aly, Baſſa Caramanienſis 1000,
20. Muſtaffa, Baſſa Eſſekovienſis (Civitas in Boſnia) 500.
    Nota: hic fuit olim à Budenſi Vezirio Ibrahim Baſſa huc Viennam pro Legato miſſus, amicus Ibrahimi, qui unà cum Ibrahimo nunc truncatus eſt.
21. Huſſein, Baſſa Bolicenſis 600
22. Emir, Baſſa Adanenſis 500.

1683.

23. Aslan, Baſſa Nicopolienſis 1000.
24. Haſſan, Baſſa de Nigka 500.
25. Aly, Baſſa de Bruſſa 300.
26. Haſſan, Baſſa Chermenus 300.
27. Jurigi, Baſſa Agrienſis 600.
Nota: Hic cognomento dictus eſt Chiör, *id eſt, monoculus, eſtque ad pontes Viennenſes in dimicatione, quam Schultzius die decimâ quintâ Iulii habuit, occiſus.*
28. Omer, Baſſa Karahyſarenſis 1000.
Nota: Turcice Karahyſar, *ac ſi dicas, de nigro Caſtro.*
29. Oſman Ogli, Baſſa Chiutahienſis 1000.
30. Ibrahim, Baſſa Varadienſis 600.
31. Muſtapha, Aga, ſive Generalis Janitſerorum 16000.
32. Oſman, Aga Spahiorum, nempe prætorianorum 12000.
NB Spahi *dicuntur equites.*
33. Dilly, Aga feudatariorum ſive Vaſallorum 5000.
34. N. Aga Voluntariorum 5000
35. Topſchy Baſſi, id eſt, Generalis tormentariæ rei Præfectus, ſub ſe adhuc habens viros 1500.
36. Gebegi Baſſi, id eſt, Præfectus, ſeu Generalis eorum, qui annonæ & armamentarii curam gerunt. 4000.
37. Milites grandis Kairi. 3500.
38. Cuniculatorii laboratores ſtipēdiati. 5000
Nota: hi ſunt, quos pro cuniculis parandis mittunt Provinciæ.
39. Eorum, qui non quidem ſtipendiati ſunt Sultani milites, ſed aliorum famuli apti in neceſſitate tractare arma. 20000.
40. Tartarorum Hanus. 20000.
41. Teöckeölius cum Hungaris. 15000.
Nota, hoc eſt mendacium Turcici ſcriptoris, decipere volentis Vezirium & nos: Nam Töckelius non fuit niſi ſemel viſitandi Vezirii gratiâ in caſtris obſidionalibus; Ungaros tamen addidit plus minus mille, qui nomen Hungarorum contra Regem ſuum unà cum Turcis militantium ſuſtinerent. His mixti fuerunt Battianus, Draskowitſchius, Nadaſdis bini fratres, aliique.
42. Michaël Abaffi Princeps Tranſſilvaniæ. 6000.
*Nota: hic ſæpius citatus olim ad Portam nunquam comparuit, excuſans ſe variis ſemper prætextibus; à Vezirio autem nunc vicemiore facto invitatus ad caſtra, venit ad uſque Iaurini * Confinia: unde parvo comitatu ſtipatus excurrit Viennam ad caſtra Vezirii; à quo dum benigne exceptus eſſet, mox dimiſſus eſt retrò, ut cum ſuis Arrabonem majorem inter & minorem curaret pontes, * quos iſtic nuper excitaverant Turcæ, ut fortè fugitivis paterent ad ſalutem.*

* Raab Urbs.

* Raab & Rabnitz amnes.

43. Syrvan aliàs Servanus Canthacuzenus Waywoda Valachienſis. 4000.
44. Duca, Waywoda Moldaviæ. 2000.
Nota: hic Turcæ Waywodas appellant, quos nos Principes; quorum primus Servanus, ante Urbem obſidionis tempore, Crucem ingentis è quercu molis fabricatam defodit in terram haud procul à loco, in quo tentorium ſuum tetenderat: habebat autem inter cæteros Chriſtianos captivos unum, Ioannem Auguſtinum à Strowaſſer, Comitis Queſtenbergii Regentem, ut vocant: hunc paucis ante liberationem noſtram diebus, receptis in lytrum ducatis quinquaginta libertati reſtituit, juſſum, ut accederet Viennam redux Epiſcopum, indicaretque de hac cruce, quam captivitate ſua vidiſſet; rogandum ſuo nomine, ut erigi jubeat in ſui memoriam, eo, quo tentorium ſteiſſet loco, à populo in futurum colendam. Sed quòd jam antè adventum hujus Viri per famulam iſtac lignatum euntem caſu detecta crux, & indicata Reverendiſſimo Cathedralis ad S. Stephanum Præpoſito, & Generali in Sacris Vicario, Domino Ioanni Baptiſtæ Mayero eſſet, is hanc crucem in Urbem ad palatium Epiſcopale deduci prius curaverat, quàm de hoc Servani Valachiæ Principis deſiderio fuiſſet edoctus. Videtur itaque crux illa quotidie in Epiſcopali palatio longa pedes ſeptendecim cum inſcriptione Latinâ ipſi ligno inſculpta, quæ eſt talis:

Walachia princeps crucem in caſtris in loco tentorii defodit. 1683.

Crucis exaltatio eſt conſervatio Mundi; Crux decor Eccleſiæ, Crux cuſtodia Regum, Crux confirmatio fidelium, Crux gloria Angelorum, & vulnus dæmonum.

Walachus Crucem veneratur.

Nos Dei gratiâ Servanus Scanthacurzenus Valachiæ Tranſalpinæ Princeps, ejuſdemque perpetuus Hæres ac Dominus, &c. Ereximus Crucem hanc in loco quavis die devotione Populi, & ſacro honorato in perpetuam ſui, ſuorumque memoriam tempore obſidionis Machametanæ à Vezirio Karà Muſtafla Baſsâ Viennenſis Inferioris Auſtriæ Menſe Septembri die prima Anno 1683.

Viator memento mori.

Sed jam ſeriem armiluſtrii continuemus, quo cenſa ſunt eorum, qui in caſtris Turcicis ad eam diem manſère ſuperſtites capita 168000.

Nota autem Lector, hunc numerum eſſe fictum ad illudendum Vezirio, qui omni paſſim exercitui fuit exoſus ob arrogantem hominis tyrannidem; quæ nos docuerunt viri Turciam multis annis inhabitantes, & negotia aulæ noſtræ tractātes. Falſum autè eſſe Catalogum, vel hoc ſolùm doceat, quod Töckeölium inter cæteros cenſeat interfuiſſe caſtris illis ante Viennam cum quindecim millibus Hungarorum, cùm tamen ſit certum, à Teöckeblio huc nunquam niſi ad ſummum mille viros eſſe ſubmiſſos, cùm cæteris indigeret ipſe in caſtris ſuis ad Vagum amnem haud procul Poſonio, ubi iteratò fuit à Carolo Duce Lotharingiæ profligatus: ita nimirum augere bellatorum numerum Vezirio ſategerunt, ut expectare aut ſtare contra ſuccurſum noſtrum reſolveret, quem jam appropinquare didicerat: deſerendus deinde à Conſiliis tombus ſuis, uti jam pridem in odium viri ſtatuerant. Credendum autem eò magis eſt alteri Catalogo non minus autographo, cui inſcriptus eſt numerus eorum, qui obſidionis tempore ad hunc uſque diem, aut læſi aut cæſi, capti, aut ex morbis deleti ſunt, quos ita nobis ſignatos invenimus.

Töckeölius non interfuit caſtris Viennenſibus.

Catalogus eorum, qui ex noſtris (ſubintelligé Turcis) mortui ſunt ab obſidione Viennenſi uſque ad ſeptimam Septembris diem 1683.

Turcarum quot mortui.

Baſſæ 3 Ciorbagi, id eſt noſtro more, Janitſerorum Tribuni 16. Capitanei militum grandis Kairi 25. Officiales feudatariorum 500. Janitſari 10000. Laboratores in obſidionalibus

viis

1683. viis 16000. Spahi Equites 12000 Tormentariæ rei Officiales, pyrobolarii & cuniculatii 6000. Tartari 2000. Feudatarii communes 2000.

Summa - 48544.

Nec tantâ nos fiduciâ hic talia adnotaremus, niſi ex authographis, uti ſcripſimus, Turcicis quæ Neoſtadienſis Epiſcopus tertiâ ab e-liberatione noſtrâ hebdomade priùs in caſtris haud procul papilione Vezirii reperta nobis communicavit, vera & ita peracta eſſe didiciſſemus.

Sed dum hæc omnia foris fiunt in caſtris, ad Urbis & Revelini jam debellati foſſas hoſtis indeſinenter laborat effodiendis cuniculis: ſubmiſſis, qui luſtrationem obierant, iis, qui adhuc erant luſtrandi: nam omnes recepto Turcis more bini & bini ſupremo Vezirio ſe ſiſtere, non manipulatim tranſgredi debent. Sub noctem ejus diei gyrandulæ è ſancto Stephano in altum exſurgentes, orarunt Ducem, ut ocyus periculis noſtris ſubveniat.

Alia Lôbeliani pars dejicitur ſed fruſtra oppugnatur.

Octavâ Septembris miniùs tormentis nos hoſtis impetiit, pyrobolorum & lapidum evibrationibus totâ ea die conſtans: promovitque labores ſuos Lôbeliano ſub propugnaculo, ut horâ ſecundâ pomeridianâ cuniculos ſubtus paratos ſuccenderit, quo nova muri moles eliſâ ſubſidit in foſſam, ſed nondum ad aſſiliendum ſat perviam & accommodam: aſſilierunt tamen ferociter, & magno repetitis vicibus numero; utriſque autem à noſtris viriliter eos propulſantibus, aſſiduâque tormentorum, globis, ferro, petris, alioque id genus tormento fartorum * exonerationibus ſunt rejecti. Occidit hac cruentâ pugnâ præter gregarios, & minores Officiales multos Subtribunus Dupegnianæ legionis equeſtris, Crois Chevalier Gournee dictus: alii autem plures ſunt læſi. Horâ decimâ matutinâ nos contracuniculo, * à nobis in Palatino propugnaculo effoſſo pyloclaſtrum * applicuimus; eâ ſpe fore, ut illud ſuccenſum diſcuſſo terræ obice viam in cuniculum hoſtis iſtic præparatum abiret; ea tamen nos ſpes deluſit. Horis pomeridianis animadverſus eſt 10 hoſtium caſtris ingens motus & commeantium, & huc illuc confusè equitantium alteratio, paſſimque per caſtra inſternentium equos, & Camelos onerantium; credebamuſque de Succurſu noſtro adventante hoſti jam plus, quàm nobis conſtare debere, qui hos inter ipſos conciliaverit motus & tumultum: interim tamen cuniculorum ſuorum labores non omittunt perficere, ac ſi à foris nihil timerent. Circa veſperum more ſuo hoſtis nunquam hac in obſidione, niſi pauculis ſolùm diebus, intermiſſo, preces ſuas veſpertinas ferventior exploſis omnibus tormentis ſuis & bombardis perſolvit. Et quia ex certis indiciis & pulſu in Palatino propugnaculo auditis indubitata timebatur cuniculi ſuccenſio, & univerſalis aſſultus, Stharenbergius omnibus & ſingulis ad arma ferenda idoneis mandavit binis in Urbe ſtationibus, ad Michaelitas & alibi fideliter comparere, & in omnes hoſtium machinationes & conſilia ſollicite invigilare. Nec omiſit Stharenbergius curare omnia ſedulo, quæ exſtruendis novis per valla repagulis, excisiſque per propugnacula ruinis reficiendis confirmá-

** Kartetſchen.*

** Contra-Minen.*

** Petarde.*

Turcarum motus in caſtris.

diſque ſervirent; infernè etiam poſt propugnaculorum valla vias in Urbem tendentes, & 1683.
domos ferreis catenis fecit muniri tegique, ut omni, quicunque ſe daturus ſit, caſui iſtac illaturo damnum hoſti robuſtius poſſit reſiſti. tum ſub noctem gyrandulæ iterum è turre ſancti Stephani emiſſæ pro nobis Ducem interpellarunt: & multi paſſim in caſtris ignes videbantur, & glomeratim hoſtis ad montem tendebat.

Turca ad montem Viennenſem copias promovēt.

Quinto Idus Septembris hoſtis frequentiſſimis tormentorum ictibus, ignis & lapidum è mortariis evibrationibus ferociùs ſolitò in Urbem detonuit. Horâ decimâ matutinâ Turca captivus introductus in Urbem retulit ingentem eſſe in Turcarum caſtris conſternationem ob ſuccurſum Chriſtianorum, poſt montes indies viciniorem. Sub meridiem autem viſa eſt magna exercitus Turcici pars ad radices ſaltus & montis Cæſii jam tum ſtare in armis, quam innumeras turmas depoſitis plicatiſque tentoriis ſequi videbamus: ductis etiam ſecum camelis, curribuſque onuſtis pabulo & utenſilibus ſarcinis, tanquam alio domicilium ſuum tranſlaturas, quod factum eſt. Nam caſtra metati ad eoſdem ſaltus & montium radices iſtic iterum papilionibus explicatis conſedêre, & Viennenſem undequaque ſaltum profundis communiunt foſſis, tormentiſque campeſtribus (quibus noſtri poſtmodum ſunt potiti) inſtruunt, ut deſcenſuro fortaſſis iſtac ſuccurſui eminus magis abs Urbe reprimendo eſſent viciniores. Non obſtantibus his promovent nihilominus ad Urbem labores ſuos in foſſis, & eâ nocte noſtrâ nos lineâ communicationis vi & foco exuros multâ ſuorum cæde exturbat & occupat, promovetque cuniculos novem, quos ſub lorica propugnaculis mediâ jam ante parare occeperat. Hodie Subtribunus Schenekius ex vulnere nuper accepto vitam cum morte commutavit; quo etiam denatus hic eſt meritiſſimus Conſul Joannes Andreas Liebenbergus, cui juſto dolore omnis cum Stharenbergio civitas parentavit.

Decimâ Septembris promovere pergit hoſtis cuniculos ſub denſatis contra Urbem exploſionibus tormentorum. Horâ undecimâ noctis cuniculum ſuccendit ſub propugnaculo palatino, loco priori ruinæ vicino, quo hac quidem vice ſingulare aliud nihil effectum eſt, quàm quod laxaverit ſpatia ad tentanda iſtic deinceps majora & periculoſiora nocumenta. Inducendis ſub cortina ſive loricâ cuniculis impeditus eſt repetitis in foſſam dejectionibus pyrobolorum ingentium, quingentarum librarum (quos Mortſchlâg libratores appellant) quorum pondere fatiſcens inſernè terra, immani dein hiatu reverberata, magnâ deniùm excuſſâ terræ mole ſparſim vicinos cuniculatores, antraque abs ipſis perforata contexit: cui regerendæ multum temporis neceſſe habuerunt impendere. Quia interim in Palatino propugnaculo cuniculi timebatur ſuccenſio, tormenta inde in vallum maturè ſunt retracta; ad Lôbelianam verò portam parabantur hinc inde repagula, eaq; in extremam defenſioné tormentis & ſudibus, demolitis etiam ad hanc rem & accommodatis domorum tignis & trabibus, probè muniebantur; jamque in bellico verſabatur conſilio, ut defectu repentini ſubſidii pla-

tea

teæ clathris undique & materiis ſternerentur, & irrumpentibus tumultuarie hoſtibus aditus occluderentur. Vidimus item hodie columbam albicantem horis matutinis ex hoſtium caſtris in Urbem ad nos volitantem: Fauſtus ille veluti nuntius geſtato olivæ ramo aquas paulatim recedere & decreſcere ſollicito arcæ architalaſſo Noe olim ſignificabat; ita & ab Urbe hac noſtra immani tormentorum, calamitatum, periculorum & Barbarorum cataclyſmo obrutâ, & miſerè hactenùs jactatâ, omnem mox tempeſtatem receſſuram, omnique liberandam periculo videbatur indicare. Hac ſpe ſub noctem ſuccenſis è turre gyrandulis unà & ſimul quàm plurimis, hoc voluimus innuere Duci, ſupplicare nos ſimul omnes & una, velit accelerare ſuccurſum, ſine quo ingens aliàs Chriſtianorum ſanguinis ſit mox ſecuturum profluvium.

Chriſtianus exercitus ſubſidio venit urbi.

Undecimâ Septembris. Hoſtis ſummo manè maximis nos tormentis, quæ habuit, ſolito ferociùs ſalutavit horis duabus; poſt has remiſit ejus ferocia: laboribus autem cuniculorum inſtitit lentiùs: horis pomeridianis vidimus eum totis agminibus, etiam avocatis ex Leopoldopolitana iis, qui iſtic curſaverant, versùs Cæſium montem iter intendere; certiſſimum nobis ſignum iſtac ſalvatores noſtros accurrere: Nec eâ nos eſſe ſpe falſos advertimus, quando ſub dubia adhuc luce ſequentis diei vidimus oculis noſtris, occupari montis cacumina denſatis continuò turmis & turmis, explicatâ lineâ à Sancti Leopoldi ſacello ad uſque Chamaldulenſium buſta per medium milliare à ſacello in longum porrecta: unde & tormenta ocyus in Turcas ſubjectos aſcenſum molientes vidimus contra diſplodi. Quantum id nobis ſpei ſolatiique attulerit, ille conſideret, qui novem ſeptimanis nobiſcum à Barbaris & feris iſtis beſtijs interclauſus omnes vel ab humana mente excogitandas calamitates & miſerias paſſus, tantis vitæ periculis exagitatus, tot millenis tormentorum pilis, pyrobolis, lapidibus, cuniculis, & diabolicis invẽtionibus expoſitus, de vita demum ipſa, uxore, liberis, & fortuna prorſus omni periclitatus eſt: cùm jam inde ex noſtris quà igne, quà ferro, tùm fœdis morbis, cum aliis caſibus, vel ipſis etiam ſolis calamitatibus & miſeriis obierint viginti duo millia & centeni aliquot incolæ, quos inter numerantur DCCC. armati milites. His inquam ſexaginta duobus diebus feræ iſtæ beſtiæ tot & tam diverſas infra terram cuniculis, obſidionalibus viis, foveis, aliiſq; latibulis confecerunt habitationes, ut ſi quis eas omnes rite & ene bcuperet ſpectare & conſiderare, tantum temporis videndo, quantum illi ædificando fodiendove foret impendendum: omnes enim obſidionales eorum viæ tam artificioſe erant diſpoſitæ ut ex omni latere, & tranſverſim in unum veluti coirent punctum, & in unam eamque generalem viam concurrerent ſingulæ; quemadmodum etiam poſtea per unicam ſolùm viam verſus hortum Rothen-Hoff dictum omnes viſi ſunt fugere. Qui non externa modò Urbis propugnacula, muros, cortinas, ſpondas aliaſque operas ſi non omnino ſunt demoliti; ad ruinam tamen proximam conquaſſarunt; ſed ipſa quoque Urbis viſcera, tot auguſta Cæſaris Principumque palatia, turres & templa S. Crucis,

Quot Viennenſium in obſidione intermortui.

Turcarum viæ obſidionales artificioſæ.

Quæ urbis pars maxime fœdata.

Minoritarum, Hoſpitalis, Auguſtinianorum, S. Joſephi, S. Laurentii fœdiſſime dilacerarunt: neque ipſa Europæ toti celeberrima S. Stephani machina Solimanni licet privilegio munita, & lunâ creſcente illuſtris à tormentorum ictibus haud quaquam immunis fuit; ſed illatum haud leve damnum magnis vix poterit impenſis reſarciri. Interea per noctis obſcura aſcenſum promovere pergunt Turcæ, è contra noſtri deſcenſum, evibrantque è cacumine montis gyrandulas exſpectatiſſimum nobis præſentiæ ſuæ ſignum, cui nos ſimili ocyus ſigno gaudia inde noſtra innuimus: ſupplicantes totâ nocte DEO, donec illuceret tandem optata nobis, toties ſuſpirata & ſalvifica dies, quã fecit Dominus, dies nimirum Dominica infra octavam Nativitatis Mariæ, quæ Salvatorem nobis genuit. Hanc merito diem Innocentius PP. XI. perpetuâ divini officii in Eccleſia memoriâ celebrandam poſtea mandavit: Dies, inquam, duodecima menſis Septembris albo ab omni Chriſtianitate in futurum calculo notanda, quâ ſupplicum ſuorum vota exaudiit juſtus ſimul, & miſericors DEUS, paganaſque gentes in ſuâ feritate confiſas dexteræ ſuæ Omnipotentis virtute contrivit, uti nunc paucis annotabimus.

Turris S. Stephani multum læſa.

Die Dominica Vienna obſidione liberata.

Hac tamen fauſto nobis die barbarus omnino hoſtis barbarè ſatis, ultraque morem tormentis, pyrobolis, & lapidibus ad meridiem uſque nos coanguſtavit, laboremque ſuum undequaque fodiendo improbè promovit, ut omni obſeſſi momento ternos in cortina ſtructos expectarent timerentque fatales cuniculos, jam jam erumpendos. Inter hæc otio vix ſole horâ circiter ſecunda audiebantur ſummo animi noſtri gaudio binæ eminùs tormentorum incerti adventûs teſſeram diſploſiones, quas mox excipit, proditque in Cæſios montes una peditum legio, à Turcis protinùs aggreſſa, & duabus propemodum horis acriter velitata, donec hoſtis cum CCCC. ſociis in eos magnâ vi irrupturus eſſet, tum Heislerus ſuos illico dimachos jubet ſubſidio accurrere, quibus hoſtem pedetentim repellẽtibus ſuccedebant alii, mox & alii, iterumq; alii ſubſequebantur: nã profunde ſtudio effoſſæ ab Turcis foveæ, excavatæque aurigantium viæ multum noſtris moræ, condenſandiq; ordines inferebant impedimẽtum, ut crederent omninò Turcæ noſtros vix poſſe tot fovearum, & ſaltûs obſtacula tantis cum tormentis perrumpere; prodibant tamen denſatis agminibus, tardigradiſque paſſibus è buſtis aſceterii Chamaldulenſium, & ſacello D. Leopoldi in Cæſii montis vertice conſtructis; explicatiſque ad ſiniſtrum latus inſpectantium longioribus alis, latius etiam ultra monaſterii buſta è ſaltuum dumetis prorepunt, indeque ſeratis ſemper ordinibus lento, ac æquali gradu è vertice montis paulatim declives, cedunt ſequentibus ſtandi, & ſeſe ſimiliter dilatandi ſpatia; hoſte contra aciem ad montium radices explicante, qui vallis aggeribuſque probe communitus, noſtriſque deſcenſum magna haud dubie virtute impediturus videbatur. Eo tamen non obſtante tanto magis noſtri in montis vertice condenſantur, longoque ſequentes ſyrmate ipſam mox planiciem magis premunt, magiſque etiam in latum extenſi demittunt ſe lento, ſed ſerato ſemper, ut diximus

Succurſus Viennenſis quomodo adornatus.

1683.

gradu per vinearum declivia, tormenta præ ſe continuo agentes;iiſque per intervalla in hoſtem diſploſis tantiſper ſubſiſtunt, donec denuo onerentur, conceſſo interea his, qui ſequebantur, in ſuos ſe ordines remittendi tempore: tum actis iterum ante ſe tormentis deſcenſum ad triginta plus minus aut quadraginta paſſus promovent; ibi denuo exonerandis tormentis, & præbendo ſequentibus condenſandi ſe ſpatio, eoque deinceps modo & ordine peracta res eſt, uſque dum totus Chriſtianorum exercitus à ſummo montis cacumine ad radices uſque exporrectus magnis ad pugnandum animis promptus & alacer, belloque junctus ordine ipſis hoſtibus admirationi ſimul eſſet & terrori.

Viennenſes quum jam præſentem ad ſuccurrendum cernerent Chriſtianorum exercitum, ternis ſimul vicibus omnia Urbis tormenta, omnesque è mænibus bombardas & muſquettos in hoſtium terga adeo denſate ejaculabantur, ut integrum quaſi armamentarium una ſemel & ſimul evomere in impios ſcurras velle viderentur. nec impigre ſuis in obſidionalibus viis Turcæ grandibus tormentorum diſploſionibus reſpondebant, tanto utrimque boatu & terrore, ut cœlum ruere, & terram inverti dixiſſes.

Ordo & acies Chriſtiani exercitûs.

Superato per hunc modum ſaltu, occupatoque pateutiori montis intervallo in ordinatiſſimam mox exercitus aciem eſt compoſitus; ſiniſtram alam ſuſtinebat Carolus Dux Lotharingiæ generalis Cæſaris Marechallus, adjunctis ſibi Marchionibus Badenſibus Hermanno & Ludovico, Principibus Saxo Hallenſi, Croyo, Salmenſi, Lubomirskio: Caprara, Leſleio, Mercy, Taffio, Goltzio. Flemmingo, Plawenio, Reitſchio, & cæteris Cæſareis copiis: dexteræ præeminebit alæ Rex ipſe Poloniæ Joannes, multo ſenatorũ numero, & viginti ſex millium exercitu ſtipatus, cui aliquot Cæſarei equitatûs turmæ ſub Principe Saxo Lawenburgico, Rabatta, Dunewaldio, Gondola & Palffio erant adjunctæ: Corpus intermedium ex imperio dilapſum Danubio ſuſtinebant Electores Saxo & Bavarus, Princeps Waldeccenſis, Marchio Bareit, Halleweil, Degenfeldus, à Zäyen/Bavan & Münſter, Diepenthalius, Steinavius, Tungen & Rumpelius cum Bavaricis & Franconibus aliiſque adjunctis copiis. Acies ita erat circumſpecte, fortiter & prudenter inſtructa, ut vix ſimile quicquam viderit orbis: nemo pedem movebat loco, niſi alter moviſſet ſimul, expectabantque ſe invicem omnes, donec unà ſtarent aut moverent: Necullus erat illic Princeps aut Generalis, qrin ſuo copiis exemplo prior in hoſtem ducens præiret: Joannes hujus nominis III. Rex Poloniæ ſuos ipſe primus verbo animavit, ſuos ipſe primus exemplo eduxit: idem præter Carolum Lotharingiæ Ducem ad miraculum præſtitit uterque Elector Saxo & Bavarus: omnes exercitus Generales ac Tribuni abſolutiſſimi Ducis ſimul & militis munere perfuncti ſunt: ſinguli ſemper videbantur in capite, præſtabantque omnes quidquid à fortibus & invictis heroibus poterat orbis expectare; eorumque exemplis accenſi milites adeò fortiter, ferventer & generoſe feſtinabant in hoſtem, ut fræno eſſet penè opus, quo præpropera fervoris feſtinatio, ne orbitam excederet, cohiberetur. Nemo cedendi ſed vincendi animum gerebant omnes: in prædas ante reportatam certò victoriam debacchandi nullus, ſed aggrediendi generoſe & debellandi hoſtem zelus omnes & ſingulos comedebat; nec aliud paſſim quàm Barbarorum reſiſtentia, non fuga deſiderabatur ut vehementior inde pugna, & glorioſior exoriretur Urbi victoria, & orbi quies ſecurior. 1683. *Militum ardor.*

Prælium utriuſque exercitûs

Interim Turcæ repetitis ſæpè vicibus noſtros laceſſunt, nec totam prælii aleam unquam tentare auſi, ſed laceſſendo tantum, noſtris acriter incumbentibus, pedem ſemper retrahebant, donec circa 4. pomeridianá Carolus ſiniſtrâ ſuam alâ primus in hoſtem ferri jubet, quæ tanto armorum animorumque fortitudine hoſtem eſt aggreſſa, ut eorum impetum fortiſſimi Janizeri non ſuſtinentes pedem referrent: inſtat Dux Croyus, & acriter pro more ſuo inſtando vulneratur in brachio. Tum enimverò continue cœptâ pugnâ confligitur, cæduntur & cædunt, ſed non diu: mox enim ira barbarorum deferbuit, cùm obſervarent Joannem Poloniæ Regem levato regali tegmine Polonos ſuos animantem à dextris, pariterque Lotharingiæ Ducem à ſiniſtris, & reliquos Duces ac Principes in exercitûs Chriſtiani medio, uno omnes impetu facto unitis viribus totâ acie in adverſos incumbere: tum enim verò cedere ſæpius loco Turcæ, mox ſe colligere & vires reſumere, denique terga vertere, & turpi ſe fugæ committere, relictiſq; tormentis & impedimentis omnibus, quæ ante quatriduum eò convexerant, priora ſua prope D. Ulricum locata caſtra effusâ fugâ repetere. *Turcæ cæduntur & fugiũt.*

Fuga Veziris.

Supremus Vezirius, qui deſertis papilionibus ſuis initio pugnæ in locum paululùm à cõflictu remotiorem in viam, quâ Laxemburgum itur, ſe receperat, ibique tentorium aliquod tumultuario ſibi opere expandi paraverat, cùm cerneret Polonos ſuperato ad Dornbachum ſaltu plenis paſſibus erumpere, ut ſe, ſuumque agmen incautum circumcingerent; videret præterea barbaros ſuos confusâ multitudine contra ſe dilabentes ſalutem in pedibus quærere, ipſe quoque laxatis equo habenis communi ſe involvens opprobrio fugam capeſſit: fugientes inſecuti Victores Chriſtiani, non Caſtris modò, ſed & omnibus, quæ in iis erant, potiti ſunt: papilionibus, annonâ, tormentis, pecuniâ, bubalis, carris, camelis, ſuppellectili, globis, pyrobolis, pulvere, pice. adipe, ferro, plumbo, ſtanno, argento, auro, tapetis & aulæis: uno verbo omnibus, quorum nos deinde catalogum ad hujus operis calcem adnectimus.

Marchio Badenſis ad urbem deſtinatur.

Dum hoſtis fugam continuat, promovens Caroli Ducis juſſu ad Urbem Ludovicus Wilhelmus Marchio Badenſis, cum Halleweilii Heislenque Dimachorum, media Principis Wirtenbergici, & aliâ pedeſtri, aliaque ex equeſtribus legionibus manu ad uſque repagula, ſignificatum mittit Generali Stharenbergio, veniſſe ſe, ut unitis viribus, quas intra Urbem habeat, in obſidionales hoſtium foveas, è quibus horrendum adhuc ſæviebant barbari (ac ſi nullum à foris adeſſet periculum) irruptionem adornet: ſed hâc non expectatâ Turcæ jam deſeruerant ſtationes ſuas, quando Marchio dein ſub noctis crepuſculum delibera-

ratam eruptionem adortuavit: nemine Turcarum ultra in obſidionalibus eorum viis reperto. Unde occupabant noſtri tormenta & annonam omnem iſtic inventam, nemine omnium reſiſtente. Dum interim Poloniæ Rex cum ſuis ſuccedit Turcarum caſtris, ſubitque papiliones Vezirii, quibus ipſe reſederat in medio elatioris campi, qui poſt vicum ſuburbij (Neuſtifft dicti) versùs Pentzingam pagum eſt ſitus, deprædante hâc victorioſâ gente quidquid ipſis prædare erat volupe, nam delectum habebat.

Comes Awerſpergius mittitur ad Cæſarem fugā hoſtium ſignificatum.

Dum ignominioſiſſimè diffugiunt Turcæ, ocyus in arena amandatur abs Lotharingiæ Duce Franciſcus Carolus Comes ab Awerſperg, Principis quondam Awerſpergii filius, Adjutans Generalis, quem vocant, Caroli Ducis; qui fauſta hæc nova Cæſari ex ſuperiori Auſtria Lintzio ad eandem hanc Viennæ elibrationem properanti referat. Is intellecto fortunatiſſimo eo pugnæ eventu ſummè lætatus, confeſtim auditâ Miſſâ anchoras ſolvi mandat (nam in navigio pernoctaverat) & Dürrenſteinio defluens, Clauſtro-Neoburgum appellit, ubi eâ nocte quievit. Illuc excurrens Stharenbergius, ut Imperatori eminùs gratularetur antè, quam Urbi Is ſuccederet; ab ejus Majeſtate quam benigniſſimè eſt exceptus, & cum gratæ clementiæ notis dimiſſus.

Caſtra hoſtium direpta.

Dilabente autem ita turpiter & probroſè Turcarum exercitu, à perſequentibus eum Polonis eodem adhuc veſpere caſtra cœpta ſunt diripi, continuataque direptio alterâ die torâ à ſupervenientibus Germanis. Et vix ullus in Urbe Nobilis, miles, civis aut incola fuit, quin die ſequenti per ruinas Palatini propugnaculi deſcendens in Urbis foſſas, indèque reptando relegens ſpondæ verticem per ſudes iſtic, & ſubverſa receptacula (nam porta Urbis nulla adhuc commeabilis erat) penetraret in caſtra hoſtilia, indèque aſportaret quidquid volupe eſſet, palatoque ac animo arrideret.

Ingens præda caſtrorū.

Nam tanta erat in caſtris rerum omnium imaginabilium, & humanæ vitæ utilium abundantia, ut diſpliceret delectus. In auro numerato, ajunt, ſupellectilique pretioſiſſima ſub papilionibus Vezirii aliorumque Baſſarum inventos eſſe milliones aliquot: ſuntque inventi ègrege viri, qui viginti & triginta etiam millium florenorum pretia aſportaverint ſoli: Rex autem Poloniæ impedimentorum Vezirii partem majorem cū equo, phaleris, pharetra & ſagittis, cum vexillo Solymanni ex aurea tela, inſcriptiſque ei characteribus Turcicis, & cauda equina duplice, quam vocant, ante Vezirium deportari ſolita, ceu ſupremæ poteſtatis ſigno, cum militari & Vezirii cancellaria omnino potitus eſt, ſubintravitque Vezirii ſupremi tentorium, in quo is de nocte requievit. Taceo cæterum bellicum apparatum, millena aliquot tentoria, & tormenta, quorum ultra centum in Cæſareanorum Polonorumque poteſtatem devenère. In obſidionalibus autem viis, & in campis undique videbantur ſparſim multa Turcarum cadavera, & ad caſtrorum latera ingens camelorum, mulorum, pecorumque numerus ibidem collectus, quæ omnia militum poteſtati ſunt tradita; & quemadmodum paulo antè multi Chriſtianorum, ita nunc multi Turcarum gregatim in captivitatem abſtrahebantur. Inter hæc Kunizius Cæſareus ad Portam Ottomannicam Reſidens in caſtris à Vezirio detentus, cum ſuis opportunè famulis ſociiſque Urbem ingreſſus, qui aliquot mille Hungaricorum ducatorum jacturâ, & trium famulorum internecione in præſentiſſimo ſemper vitæ verſabatur periculo, quòd turcicâ veſte indutus ceu hoſtis a Chriſtianis petebatur.

Infantiū turma in hoſtium caſtris inventa, & a Kollonitſchio educata.

Cùmque alii paſſim Turcarum caſtra luſtrarent utilitatis ergò, & unuſquiſque curaret portari domum aut vehi, quidquid ſupellectilis ſibi, aut rei ſuæ familiari commodum fore exiſtimaret; Neoſtadienſis Epiſcopus, Leopoldus Comes à Kollonitſch pupillos & orphanos, infantes & pueros (quadringentos plus minus & quinquaginta) atque inter hos ipſos vulneratos quamplurimos ſuſtulit; quorum matres multæ truculentis barbarorum frameis hac illàc ſtratæ jacebant per campos & caſtra diſſectæ, pupulis haud eò minùs adhuc trucidatarum matrum ubera pro lacte prenſantibus: quibus deinceps aut liberalitate ſuâ Epiſcopali, aut impetratâ devoti fœminei ſexûs miſericordiâ, de benigna vulnerum & plagarum curatione, educatione & alimentis bonus Paſtor providit, ingenti patriæ & Chriſtianitatis ſolatio: mercedem olim recepturus ab eo, qui nec hauſtum frigidæ ſuo nomine ſitientibus impertitum ſinit eſſe irremuneratum. Appropinquante nocte, equitatuque noſtro hoſtem inſequente, quatuor peditum centuriæ vias obſidionales accenſis facibus perluſtrârunt, hoſtium verò neminem niſi cadavera repererunt. In tumultuaria hac fuga quum Turcæ tantam Chriſtianorum multitudinem nequirent abducere, hac nocte crudeliter ingentem eorum numerum mactârunt, ut altero pòſt die in caſtris & campis ubique plurima eorum cadavera ſparſim viderentur.

Quot noſtrorum cæſi.

Cæterùm cæſorum numerus Turcarū haud iniri potuit; Polonorum autem tum cæſi, tum læſi 600. gregarii: Germanorum occubuère trecenti, quos inter numerantur Mauritius Principis Croy frater, legionis ejuſdem equitum Præfectus: & niſi pugnam nox intercepiſſet, totus Ottomannicus exercitus eo tum die potuiſſet deleri, & omninò peſſumdari; tam enim fortiter & leoninè Chriſtianus pugnabat exercitus: nihilominùs omnis illa glorioſiſſima victoria uni & ſoli DEO eſt adſcribenda, qui potenti virtutis ſuæ divinæ brachio Chriſtianam miſerè ſuſpirantem Rempublicam mirabiliter dignatus eſt protegere, illi uni, inquam, omnium exercituum Domino imprimis illam in acceptis referimus; nam ſi conſideremus ignominioſiſſimam Barbarorum fugam, quâ deſerere omnia priùs, quàm ſubire Martis aleam voluerunt, DEO Optimo Maximo terrorem panicum Barbaris immittente: ſi locorum ſitum, queis probè vallis communiti arcere ſuccurſum opportunè potuiſſent, noſtris è contrà incredibili labore montes & ſaltus conſcendentibus, & iniquo loco conſiſtentibus: erant prætereà Turcæ duplo numero potiores noſtris, referebant tamen captivi Turcæ tam ingentem Chriſtianorum exercitum ſibi viſum fuiſſe, ut ſi non majorem, parem ſaltem ſuo æſtimaverint; ſi denique ſpectemus

Mauritius Croyus obit.

Deo ſoli adſcribēda victoria.

miſs tam deſperatam fermè, & miſerè agonizantem Viennam, quæ jamjam in Barbarorum manus devolvenda videbatur, eam nihilominùs tam turpiter deſeruerint, quis non uni omnipotenti dexteræ tam inſignes, torique orbi & poſteritati celebres attribuat victorias?

Rex & Electores urbem ſubeunt.

Septembris tertiâ & decimâ Poloniæ Rex cum Electoribus binis, Duco Lotharingiæ, cæteriſque ferè Generalibus, illuſtribuſque perſonis ducti à Stharenbergio Conſervatore, obivêre Urbis mœnia luſtrantes obſidentium obſeſſorumque labores & opera: quæ omnes cen attoniti obſtupeſcentes, laudare uno omnes ore occupiunt Conſervatoris noſtri fortitudinem atque induſtriam, virtutemque omnium & ſingulorum, qui ſub ipſius directione tam præclarè ſe geſſerint. Hoc interim certum eſt, nullum fuiſſe omnium, quin ultimam ſui ſanguinis guttam maluerit fundere, quàm dedendo ſe Turcis famam nominis ſui commaculare. Poſt luſtrata quæ foris ſunt, Rex & Elector Bavariæ, præbitis Electori Saxoniæ & Lotharingiæ Duci omnibus benevolæ amicitiæ ſignis, ab his ſeparati in Urbem proceſsêre, quam viſis videndis ultra quinriduum conſervari vix potuiſſe omnes judicabant. Et Rex quidem curabat ante ſe portari vexillum, qood ante Vezirii papiliones acceperat, moxque in ſacellum B. V. MARIÆ Lauretanum PP. Auguſtinianorum aliquot ſuorum comitatus ſecedens, magnam ibidem hominum multitudinem eum unicè præſtolantiom invenit, qui humillimè manus ejus ac pedes oſculabantur; plures verò ob hominum copiam ſolis contenti veſtibus, ſi eas attingere oſcularive poſſent, paſſim inclamabant: Sinite nos victrices illas manus oſculari; & nihil niſi ubique triumphus ac jubilus audiebatur: ac quò magis Rex per Germanos tribunos ac centuriones illud impedire vellet, eò altiùs inclamabant geminabantque VIVAT REX. In ſacello lecto Miſſæ officio reverenter intereſt, quo finito pro ſua devotione Rex ipſe Ambroſianum hymnum cum præſentibus humi ſtratus decantat; poſt hunc rheda unà cum Principe filio ſuo, Germanico habitu veſtito, deportatur in Stharenbergii ædes, ubi unà cum Electore Bavariæ, pluribuſque Poloniæ Magnatibus & Generalibus, Domino item Comite Schaffgotſchio, qui abs Cæſare ad Regem erat legatus, aliiſque perſonis illuſtribus pranſus eſt dapſiliter: Carolo Lotharingiæ Duce in exercitu ſuo variis impedito, cui in mandatis etiam dederat, ut in omnem horam in hoſtem movendi ſtaret paratus. Poſt prandium cùm poſt alios benignè collocutus Menynskio eſſet, in domicilium Comitis Capplirii quietis causâ divertit: cui cùm per ſemihorulæ plus minùs ſpatium indulſiſſet, ſub veſperam eques in caſtra reverſus eſt; in quibus negligenti militum avidiùs inhiantium prædæ incuriâ centena aliquot pulveris nitrati centenaria evaporârunt in altum: multis opinantibus, cuniculorum hos ignes eſſe, quos ſub viis ſuis obſidionalibus vafre fugitivi deſtituiſſent. Et qoia miles Polonicus ob intolerabilem nimis fœtorem in Turcarum caſtris nequibat conſiſtere, eâ adhuc die indè movens, à S Marco per Danubii marginem ad Viſcham uſque conſedit, Stharenbergio interim curante, ut hoſtilis è caſtris apparatus, annona & bellica tormenta, quorum plura ulteriori uſui inepta, in Urbem conducerentur, ne majora poſſent incauto militi ſuboriri incommoda & pericula. Urbanus autem miles, cives & incolæ quum portis adhuc omnibus præter Hungaricam occluſis Urbem egredi non poſſent, per rimas & murorum lacunas, per foveas & ſudes reptando hoſtilia catervatim caſtra adibant, & magnam ſupellectilis annonæque copiam auferebant. Altero poſt hunc, id eſt,

Cæſar urbem ingreditur.

Decimo quarto Septembris die Sacra Majeſtas Cæſarea, Clementiſſimus Princeps & Dominus noſter cum ſelecto comitatu ſecundo amne defluit ad nos: exſcendentem navigio ſub terna tormentorum per mœnia urbis, ſclopetariorumq; diſploſione exceperunt Electores ambo (nam Rex Poloniæ cum exercitibus caſtra promoverat) & præcipui quique Campi ac Urbis Mandritæ, quos omnes benignè viciſſim & clementer acceptos admiſit ad manus oſculum: ductus indè ab Stharenbergio per obſidionales hoſtium vias, & Urbis foſſas, cùm accuratè luſtrâſſet ſingula, ſub horam deinceps pomeridianam ſecundam per portam Hungaricam, * (ſub qua gratulatorio ſermone per Danielem Fockium Conſulem nomine Magiſtratûs præſentis demiſſè exceptus) quæ ocyus ad hoc adaptabatur, Bavarum inter & Saxonem Electores medius ſubeuns Urbem, rectà in ſacram S. Stephani ædem deductus eſt: ubi ſub terna iterum tormentorum mutalium, univerſæque militiæ per valla diſpoſitæ ſclopetorum feſtivâ diſploſione devotas palàm DEO gratias egit, decantato ſymphoniacis inſtrumentis & vocibus Ambroſiano Hymno, quem Epiſcopali paludamento circumdatus Comes à Kollonitſch repetito tertiâ vice principio ſolemni cantu intonuit: nam hic ſolus ex omni virorum ejuſcemodi dignitatis Eccleſiaſticæ gradu præfulgentium numero Viennæ ſubſiſtens, præſtantiſſimæ huic manſerat, preſſæ diu Urbis elibrationi ſuperſtes.

* Stubenthor.

Luna in turre ſancti Stephani commutatur in Crucem.

Peractis indè ſic ſolenni ritu DEO gratiis, Emericus Viennenſis Epiſcopus captans cum Cæſare loquendi opportunitatem recenſuit Majeſtati, renovavitque memoriam hiſtoriæ ejus, quâ conſtat, quòd Anno 1529. Turcarum Sultanus, etiam tunc ut modò Solymannus dictus, cùm & ipſe ducentis & pluribus barbarorum millibus comitatus Viennam fruſtrà obſideret, deprecantibus incolis pepercerit S. Stephani turri, prohibueritque in eam ſævire tormentis, ne artificiosè iſtic per circuitum è ſolidis petris facta toreumata eliſa & fracta conciderent: Viennenſibus in beneficii memoriam ex ſtipulatu ſemilunam & ſtellam, Turcarum nempè inſigne, ea cumine turris tunc figentibus: quod quia hodiedum adhuc iſtic hæreret conſpicuum, hoſtiſque nunc, contempto veteri pacto, ferociter & aſſiduè turrim hanc tormentis quatiens immania illi damna intulerit; ſupplicari modò, ut clementiſſimâ Cæſaris veniâ ſibi nunc Epiſcopo liceat hæc impia Turcarum arma deturbare, & ſalvificæ Crucis ſignum (cujus hodie Exaltationis feſtum celebratur) priorum loco refigere; quod Cæſari placitum in eo eſt, ut propediem executioni mandetur.

1683. Poſt hæc Imperator in Arcem vectus, cui Archiducali Curiæ nomen (nam ordinaria manſio fœdum tormentis lacerata hoſpitalitatem negabat) cùm plures ad ſe accedentes benignè audiſſet, unà cum Electoribus binis horâ priùs quintâ veſpertinâ eſt pranſus: nec cœnavit ultra. Sublatâ menſâ Poloniæ Regis Legati admiſſi audiuntur, gratulantes Cæſareæ Majeſtati de fugato feliciter hoſte, & recuperata Vienna; quos cùm decente gratiarum actione remiſiſſet Imperator, aliique aliis viri Principes ſemper ſuccederent, qui Cæſareæ Majeſtatis pedibus adgeniculati felicem ipſi in Sedes ſuas reditum gratulabantur, illa dies obſequiis ejuſcemodi continuatis conſumpta eſt. Die poſterâ, id eſt

Decimâ quintâ Septembris Imperator foras in campum, milliaribus minimùm duobus abs Urbe per Danubii ripas porrectum, proceſſit corâm ſalutaturus Poloniæ Regem, quem in eam diem antè non viderat, & luſtraturus Victores exercitus.

Cæſari à Polono ſpolia quædam offeruntur.

Antè verò, quàm Cæſar prodiret, acceſſit Coronæ Polonicæ Subcancellarius, Regis ſui ad Imperatorem Legatus magnâ Nobilium Magnatumque cataphractorum aheneis loricis circumdatorum catervâ ſtipatus. Hic abs Imperatore auditus orationem habuit latino idiomate elegantem, quâ Regis ſui nomine Cæſareæ Majeſtati obtulit ſpoliorum partem, quæ à Turcis obtinuiſſet. Inter cætera pertica erat longa pedes plus minus ſedecim, tornata in craſſitiem virilis pugni, ſupernè deaurata, toreumatibuſque acupictis effulgens, à qua coronamentum dependebat in longitudinem ulnæ, quod Turcæ ſuâ linguâ Tugh, nos caudam equinam vocaremus, quia ex jubis equi marini conſuitur; ſignum ſupremæ in campo poteſtatis, qualia ante Primum Vezirium deportari ubique, & ante tentoria ejus reverentiæ ergò figi conſueverunt.

Cæſar ad caſtra progreditur,

Cæſar poſtquam eleganti viciſſim ſermone Legato clementer reſpôdiſſet, benignè abs ſe dimiſit; qui paulo pòſt procedentem è Penetralibus ſuis Majeſtatem comitatus eſt in B. V. MARIÆ Lauretanæ Sacellum: ubi audito priùs ſacro Miſſæ officio equi conſcenſi ſunt, & ad caſtra perrectum. Vix ad tertium ab Urbe lapidem ventum eſt; cùm ecce Bavariæ Electoris exercitus primus ſe oculis Cæſaris ingerit mox ut buſta PP. Auguſtinianorum poſt terga erant relicta:

& Bavaricum luſtrat exercitum,

in cujus fronte ſuper equo conſpicuus Elector, ſtrictum enſem gemmis & unionibus pretioſiſſime diſtinctum in dextra gerens, præſtolabatur adventum Imperatoris: appropinquantem cùm profundiſſimâ vibrato diſcuſſatim enſe reverentiâ excepiſſet, eloquutus: Ecce, ait, Clementiſſime Cæſar & Domine, tres circiter anni ſunt, quòd Cæſarea Majeſtas Veſtra Oëttingæ hoc me enſe bearet; Ego, quod tunc temporis repromiſi, nunc exequor: Enſem hunc ſtrinxi, & porrò ſtringam in obſequium Majeſtatis Veſtræ contra hoſtes ejus, & Chriſtianitatis univerſæ. Cui blandè arridens Imperator, & gratias agens benigno vultu, multum hunc ſibi Principis conſobrini zelum & ardorem placere commonſtravit.

mox Imperialem,

Indè ſe Elector comitivæ Cæſaris adjunxit: qui luſtrando ultrà ſuum & illum, quem Imperium ſubmiſerat, exercitum, pergens Eberſdorffium (nam euſque porrigebantur alæ) hinc mox in dexterum latus ultra Schwechetum ſemihoræ viâ declinat, ubi Poloniæ Rex cum ſuis caſtrametatus operiebat Imperatoris acceſſum: 1683.

tum Polonicum.

qui cùm admoneretur in vicino, nec ampliùs unius aut alterius ſclopeti ictûs intervallo abeſſe, ocyus cum Principe filio ſuo Eques accelerat ubviam, denudatiſque hinc & inde verticibus cùm ſe invicem inclinatis in amicam ſalutationem corporibus excepiſſent, reopertis iterum ſacris verticibus Equites, prout erant, familiariter ſunt collocuti in Electoris Bavariæ aliorumque centenorum utriuſque Aulæ Magnatum circumfuſa præſentia.

A Rege excipitur.

Cæſaris & Regis colloquium.

Primus loquebatur Imperator, prolixas Regi diſertis verbis gratias agens, quòd tantâ ſuâ ſuorumque moleſtiâ tantum iter emenſus, tam fidelem aſſiſtentiam contra communem Chriſtianitatis hoſtem præſtare voluerit Ejus Dilectio, cui meritò poſt Unum DEUM felix Viennæ ſuæ liberatio debeatur: pro qua non ſolùm ipſe Cæſar, ſed & Chriſtiana Reſpublica univerſa ſummoperè Ejus Dilectioni devincta ſit: Ejus Dilectionem autem apud eum, qui venturus eſt, mundum, feramque ejus progeniem & poſteros omnes immortale ſibi decus, & famam Nominis ſempiternam comparâſſe. Ad quæ conſideratiſſimè Rex: Uni DEO deberi inſignitam hanc de truculento Chriſtianitatis hoſte victoriam: Se quidem aliud præſtitiſſe nihil, niſi quod debitum Principis Chriſtiani pro Chriſtianitate, & Principis Chriſtiani injuſtè patientis ſalute requirit: libentiſſimè ſe præſtitiſſe quæ præſtitit, omnibuſque animi ſui & corporis viribus porrò daturum operam, ut plura edantur à ſe ſuiſque virtutis pro Chriſtianitate exantlandæ ſpecimina: dolere ſe quidem, quòd hoſtibus è veſtigio inſiſtere, atque victoriam haud interrupto filo proſequi non licuerit; triduano illo nuper itinere continuo per alta montium valliumque profunda avia & invia, ſejunctâ omni ſupellectile, & vitæ commodis longè poſt ſe relictis, dies noctéſque emenſo, adeò defatigatos fuiſſe exercitus annonæ pabulique defectu, ut neceſſe fuerit triduum ho[illegible] indulgere, quo ſuammet imprimis cuticulâ curare [illegible], & jumentis in ulteriora itinera providere poſſint, mox iterum fugitivum hoſtem perſecuturi. Atque ejuſmodi familiaris collocutio ad integrum unius horæ quadrantem protracta eſt, poſtquam denudatis iterum ſacris verticibus cùm benè invicem eſſent precati, Princepſque Regis Filius in veſtitu Germanico, juſſu Patris, obſequioſiſſimâ factâ priùs reverentiâ Cæſari, ad manûs oſculum abs Ejus Majeſtate eſſet admiſſus, retroceſſerunt ab invicem: Cæſare iter ſuum præter Polonam gentem (Præduce exercitûs Ejus Generali) Civitatem verſus proſequente; Rege autem cum aula ſua paulò longiùs ad tentoria ſua progrediente.

In hujus diei itinere vidit Cæſar omnia paſſim loca eſſe vaſtata, præter hortum Eberſdorffio & Simmeringæ pagis poſt S. Marci mediû, Neugebäw dictum; ubi olim anno 1529. etiam Viennam obſidentibus Turcis, Solymannus eorum tentoria ſua tetenderat, ad quorum formam Rudolphus deindè Imperator hortum exſtruxit turribus cupro tectis per intervalla ea diſtinctum & ornatum, queis olim papiliones ſtete-

1683. ſteterant ab invicem ſeparati. Id quia notum in hanc diem Turcis, conflagrando huic loco præ Sultani ſui olim iſthac caſtrametati reverentia pepercerunt, & pro annonario uſi ſunt: undè immanè quantum panis bis cocti aliarumque humanæ vitæ utilium rerum indè aſportaverint noſtri.

Elector Saxonic⁹ in patriã properat.

Reliquis diebus, queis Viennæ adhuc ſubſtitit Sacra Majeſtas, defenſiones Urbis intrinſecas diligenter luſtravit; Elector autem Saxoniæ cum ſuis retroceſſit in patriam: quod variè quidem interpretari audivimus plures; ſed de his olim certiora nos; nunc narrationem abſolvimus. Variis namque conſultationibus pauculi hi dies tranſacti ſunt, communicatiſque hinc indè conſiliis ſtatutum, quî reportatis hiſce à communi Chriſtianitatis hoſte victoriis ſit inſiſtendum, quà ſequendum, quidque deinceps Autumno adhuc durante agendum omittendumve. Cæſar, poſtquam Sthaꝛenbergium Comitem annulo magni pretii donâſſet, & Generalem Campi Mareſchallum creâſſet, die decimâ nonâ Septembris ducto per ſaltum Viennenſem terreſtri itinere, Linzium ſalvus & incolumis rediit: quem ſoſpitet porrò cum terris & ſubditis ſuis in annum uſque & uſque ignoratum Nepotibus ſuis, ignoratum aſtris annum, DEUS Unus & Trinus, cui laus ſit, honor & gratiarum actio in æternum. 1683.

F I N I S.

L E C T O R,

QVam promiſi, ecce, nunc præſto fidem. Catalogos promiſi eorum, quæ in Turcarum fugitivorum caſtris inventa, Armamentariis Imperatoris ceſſerunt, tanquam illuc ſpectantia, aliaque id genus: quæ propterea vernaculâ Germanorum linguâ adnecto, quia verba latina me ſæpè deſtituunt, quibus propriè ſingulas has rerum adſcriptarum notiones poſſim exprimere: hinc eâ linguâ, qua mihi ſunt data, tuæ mi Lector, fidei illa reſtituo, quæ ſic habe:

S P E C I F I C A T I O N,

Was über den ſo eylends flüchtigen Auffbruch der Türckiſchen Armee von der Statt Wienn / auß dem Läger in die allhieſige Zeughäuſer überbracht worden / und noch zu überbringen verbleibet.

4000 Centen Bley.
4000 Centen Pulver.
18000 Metallene Hand-Granatē.
2000 Eiſerne Hand-Granaten.
10000 Krampen und Schauffeln.
6 Centen Lunten.
2000 Brand-Kugeln.
50 Centen Pech und Hartz.
10 Centen Petrolium, und Catharina Oel.
500000 Pfund Leinöl.
50 Centen Salpetter.
30000 Minen-Zeug.
50 Centen Feldmacher-Leinwath.
200000 Härene Sandſäck.
80 Centen Türckiſche Hueff-Eiſen und Nägel.
50 Centen Battary- und Brucken-Nägel.
1100 Stuck Pechpſannen.
4000 Stück Schaaff-Fell.
20 Centen Bindfaden von Cammel- und Ochſen-Haaren.
2000 Heleparten.
400 Senſen.
500 Janitſcharen-Röhr.
50 Säch geſpunnener- und ungeſpunnener Baumwoll.
1000 Ungefüllte Woll-Säck.
2000 Eiſerne Platten auff Schild und Rundtatſchen.
100 Centen Schmeer und Inßlut.
200 Janitſcharen Pulfferhorn.
20000 Lederne Pulffer-Säck.
4 Blaſbälck zu glüenden Kugeln.
50 Centen ungearbeitetes Eiſen.
200 Höltzerne Wagenwinden.
8000 läre Munition-Wägen.
1000 Groſſe Bommen.
18000 Unterſchiedliche Kugeln.
4 Gantze Carthaunen.
106 Groß und kleine Stück / 10. Mörſer / 1. Haubitz.
Ein Menge Schlepp-Säil zun Stücken.
16 Groſſe Amboß.
200000 Brundröhren auff groß und kleine Granaten.

Verzeich-

Verzeichnus

Der bey Belägerung der Statt Wienn auff die Pasteyen auß denen Käyſerlichen Zeughäuſern auffgeführten Stück/ Haubitzen vnd Pöller. Als:

Gantze Carthaunen	20
Drey viertel Carthaunen	4
Doppelte Schlangen	4
Dreiſſig pfündige Stück	1
Halbe Carthaunen	23
Kurtz 24. pfündiges Stück mit der runden Kammer	1
Gantze Schlangen	6
Quartir-Schlangen oder Viertl-Carthaunen	35
Halbe Schlangen	2
Falckaunen	20
Sechs pfündige Cam̃er-Stück	2
Vier pfündige Schlängl/vnd auff Karren gefaſt : vnd vngefaſte Stückl	10
Lange Feld-Schlängl	22
Regiment Stückl	57
Drey pfündig Eiſen ſchieſſende Stückl/mit zugeſpitzten Cammern	2
Regiment-Stückl nach Gründls / vnd Prinz Roberts invention	2
Doppelte Falckaneth / oder zwey pfündige Schlängl	8
Haubitzen	12
Zwey hundert pfündige Pöller/vō Metall	4
Hundert vnd fünfftzig pfündige	2
Hundert pfündige	5
Sechtzig pfündige	10
Acht vnd zwantzig pfündige	2
Sechs vnd zwantzig pfündige	1
Acht vnd zwantzig pfündige eiſene Pöller	6
Fünffzehen pfündige.	1
Summa in allem Stück groß vnd klein	262

SPECIFICATION

Der jenigen Stück vnd Pöller / auß Jhro Mayeſtät Zeughäuſern / ſo in währender Belägerung der Statt Wienn / von dem Feind zerſchoſſen/vnd theils ſonſt ruiniert worden. Nemblich:

Gantze Carthaunen/als acht ſo völlich ſchadhaffte/zwey außgebrent/ vnd an einer der Kopff abgeſchnitten/ zuſammen	11
Item iſt die Türckiſche Carthaunen / ſo ſchon vorhero im Zeughauß vorhanden geweſen / außgebrent	1
Doppelte Nothſchlangen / oder dreyviertel Carthaunen	5
Halbe Carthaunen / als 13. gantz ſchadhaffte / vnd eine außgebrent	14
Gantze Schlangen/darunder zwey ſchadhaffte / eine außgeſchoſſen/ vnnd an einer der Kopff abgeſchnitten	4
Quartier-Schlangen / worunter 13. ſchadhaffte/ 9. außgebrent/ vnnd an viern die Köpff abgeſchnitten	26
Halbe Schlangen / an welcher der Kopff abgeſchnitten	1
Falckonetten ſo ſchadhafft/darunter an einer der Kopff abgeſchnittē	6
Langes Feldſchlängl	1
Kurtze Regiments-Stückl	2
Doppelts Falckonet / an welchem der Kopff abgeſchnitten	1
Hundertpfündiger Pöller	1
Summa der Stück - - - -	72
Pöller - - - -	1

Liſta

Deß Kraut vnd Loths/ vnd dergleichen materialien mehr/ ſo bey dieſer Belägerung auß denen beyden Käyſerlichen Zeug-Häuſeren hergegeben worden/ vnd auffgangen ſeynd: Wobey doch die kleinere Nebenſachen/ als Schauffeln/ Hacken/ Ketten/ Piquen/ Panteuer/ Pulfferflaſchen/ vnd dergleichen mit Fleiß nicht annotiret worden.

Doppelhacken	212.	Pulffer	3187. Centner.
Lange Muſqueten/ oder Halbhacken	77.	Lunten	862. Centner.
Ordinari Muſqueten	9337.	Bley	8084. Centner.
Carbiner	456.	Geleüterten Salitter	12. Centner.
Piſtolen	104. Paar	Schwebel	7. Centner.
Kurtzewehren	1504.	Pech	3. Centner.
Springſtöck	2323.	Pech-Krántz	8442.
Curaß ſambt Caſquet	645.	Pechpfannen	113.
Pöckelhauben	227.	Batterie-Nägel	3700.
Stuck-Kugelen groß vnd klein	35383.	Sturm-Nägel	2900.
Doppelhaggen-vnd Trad-Kugelen	48421.	Eiſen	59. Centner.
Muſqueten-Kugeln	1106. Centner.	Copienſtangen	1720.
Steinere Kugeln	155.	Lantzen zu Morgenſternen	273.
Cartatſchen	1998.	Morgenſtern	600.
Granaten auß Mörſern / vnd Haubitzen zuſammen	6657.	Cammerſpiegel	79.
Hand-Granaten Eiſerne / vnd Gläſerne	80502.	Lämeiſen	9000.
		Eiſene Mordſchläg.	200
		Alte Spreng-Kugeln	80.
		Reitherharniſch hinder vnd forder-Theil	623.
		Piquenier-Hauben	275.
		Raſſadiſten-Spieß	250.

Extract.

Was auß dem Bürgerlichen Zeughauß von Armaturn vnd Munition außgeben vnd gebraucht worden wie folgt:

ERſtlichen ſeynd 50. Stück/ worunter 8. Haubitzen/ nicht allein auff die ſonſten ordinari Bürgerliche Paſteyen / ſondern auch auff alle nothwendige Poſten zur Defenſion auffgeführt vnd gepflantzt worden / zu welchen 50. Stücken auff gute Vorſehung eines Statt-Raths ein gantze Compagnia Pixenmeiſter 100. Mann/ ohne der zugehörigen Officir vorhanden geweſen / welche Bürgerliche Pixenmeiſter auff Ihro Excellentz Herrn Generaln Grafen vnd Herrn von Stharenberg/ vnd Statt-Raths Befelch / auff alle nothwendige Poſten ſich alſo gebrauchen laſſen / daß deren viel die gantze Belägerung niemahlen von ihrer Poſt abgelöſt worden/ von welchen 100. Man 16. theils gleich todt geblieben; theils alſo bleſſirt / daß die hernach bald zeitliches todts verblichen/ von welchen 50. Stucken 5. ruinirt worden.

Folgen die verſchoſſene Stuck-Kugeln.

Stuck-Kugel zu 1. Pfund 579.
Zu 2. Pfund 1714.
Zu 3. Pfund 851.
Zu 6. Pfunden 989.
Zu 12. Pfunden 1425.
Zu 18. Pfunden. 817.

Summa 6375.

Folgen die Granaten.

Eiſerne Hand-Granaten 2222.
Gläſerne Hand-Granaten 2681.

Summa 4903.

Folgen die Cartatſchen.

Gantze Cartaunen-Cartatſchen / jede 48. Pfund. 221.
Dreyviertel Cartaunen jede von 36. Pfund 204.
HalbeCarthaunen jede 24. pf. 350.
Einfache Nothſchlangen / jede 18. Pfund 112.
Viertel-Cartaunen / 12 Pf. 206.
Falckhaunen / jede 6. Pf. 192.
Haubitzen / jede 12. Pfund 312.

Summa 1527.

Folgt was von Eiſen / Kugel-Schrott / vnd Hagel verbraucht worden zu denen Cartatſchen.

Zu Vntermiſchung der gantzen Carthaunen-Cartätſchen ſeynd 1190. Kuglen / jede von 1. Pf gebraucht worden / wären 11. Centen 90 Pfund.
Item 116. Ceaten eiſerne Kugeln. 116.
Item 225. Centen Schrott 225.

Summa 352. Centen 90. pfund.

Doppelhacken ſambt Pantelir. 612
Mußqueten ſambt Pantelir. 2972
Flinten ſambt Taſchen. 56
Mordſchläg. 25511
Sturmhaſen. 1000.
Kuras ſambt den Caſchetten. 460
Helleparten vnd allerhand Wapffen. 4626
Picken vnd Springſtecken. 1210
Ledige Stangen von Picken 48
Hand-Fewrſpreitzen 521
Lederne Fewrämper 460
Stuck Hacken vnd Mußqueten-Pulffer 382. Centen
Scheiben-Pulver 5. Cent.
Staub-Pulver vnd allerley Sätz. 15. Centen.
Bley. 319 Cent.

Darauff ſeynd nachfolgende Kugeln gegoſſen worden.

Doppelhacken Kugeln 165300
Mußqueten-Kugeln 258300
Tradkugeln 5250

Summa aller Bleykugeln. 428850.

Geleuterte Salliter 3. Centen 10. pf.
Pech 664. Cent.
Lunden 262. Cent.
Pech-Träntz 63000
Fewr vnd Pechtrummen 569
Im Pech getauffte Schintel zu beleuchtung der Gräben. 146. Wägen.
Baum-Sail 17.
Sturmväſſer / jedes bey 50. pf. 46
Battereyen-Nägel 1016
Pechpfannen 10
Kohlen. 136. Stübich
Pulver-Flaſchen 38
Spiegel zun Haubitzen 312
Lämeiſen 1026

DESIG-

DESIGNATIO PRÆSIDIARIORUM,

qui obſidionis tempore Viennæ obierunt.

EX Legione Kayſerſteiniana Subtribunus Schenckius, unus Centurio, & unus Locumtenens.

Ex Legione Stharenbergica Subtribunus Baro Gotalinskius, duo Centuriones, quatuor Locũtenentes, & duo Signiferi.

Ex Legione Mansfeldiana Subtribunus Lesleus Comes: unus Centurio, & tres Locumtenentes.

Ex Legione Souchiana unus Centurio, ſeptem Locumtenentes, & tres Signiferi.

Ex Legione Scharffenbergica unus Centurio, & unus Locumtenens.

Ex Legione Neoburgica tres Centuriones.

Ex Legione Beckiana duo Locumtenentes.

Ex Legione Heiſteriana tres Centuriones, & unus Locumtenens.

Ex Legione Wurtenbergica Subtribunus Baro Walter, unus Centutio, & unus Locumtenens.

Ex Legione Dupigniana equeſtri Tribunus Comes Dupignius, unus equitum magiſter, & unus Signifer.

Ex machinatoribus bellicis D. Rimplerus, & tres Centuriones.

Ex gregariis militibus octingenti circiter obiêre.

INDEX RERUM IN HOC OPERE COMPREHENSARUM LOCUPLETISSIMUS.

Numerus paginam, a columnam primam, b ſecundam, A magnum Appendicem deſignat.

A.

AChmed Baſſa Sabacium obſidet 62. b
Achmed Eunuchus cum copioſo exercitu Petrinam obſidet 446 a. equites eius diſſipantur ibid. b totus exercitus in fœdiſſimam fugam conjicitur ibid.
Achomates Hadrianopoli præfectus Conſtantinopoli ſe movet 208. a. cum Mehemete Europæorum equitum magiſtro ad Temeſvarium obſidendum contendit 210. a. muralibus tormentis urbem & arcem Temeſvarienſem verberat 211. a. ab oppugnatione propugnaculi repellitur ibid. eo occupato fidem violat 213 a. extremam Agriæ oppugnationem tentat 227 a. propugnaculum ſumma impetu adoritur ibid. à præſidiariis repellitur ibid. Agrienſem obſidionem ſolvit 228. a. Babocſam deſerit, & ad Aly Eunuchum ſe recipit 238. b
Achomates Michaloglis occiditur 196. b
Acies in campo Mahocianu inſtruitur cum Solimano 85. a. Ludovicus Vngariæ Rex in medio ſtatuitur ibid. ſignifero. Ioanni Dragffio, calcaria detrahuntur, ne fugam cogitet ibid. locus pugnæ ibid. acies caſtrorum direptorum fama & tormentorum terrore inclinatur 86. b
Adamus Contarſcius Epiſcopus Poſnanienſis cum Bequiſio à Ioanne Sigiſmundo Tranſilvaniæ principe ad Caſ. Max. de pace Legati mittuntur 336. a
Agria ſitus 220. b. obſidetur 449. b
Agriæ arcis præfectura Bartholomæo Hernatinovitio committitur 188
Agriæ arci, pulvere tormentario fortuito incenſo, magna clades infligitur 225. b
Agrienſium Legati à Ferdinãdo & aliis donati 228. b
Agrienſium lætitia & exultatio Achomatis abſceſſu, ibid. eorundem litera ad Ferdinandum cum tribus auratis vexillis ibid.
Agria rebus neceſſariis & præſidio militari à Cæſarianis munita 449. a
Agrienſes Præſidiarii exuſto oppido ſe in arcem recipiunt 450. a. arcem, reluctantibus ducibus, Mehemeti dedere ſtatuunt 451. a. de deditionis conditionibus tranſigunt ibid. b
Agrienſes præfecti, fide violata à Mehemete cuſtodiæ traduntur ibid.
Ala equitum Pannonicorum Maximiliano Regi Bohemiæ & Mariæ Reginæ ex Hiſpania venientibus obviam mittitur 207. a
Albana urbis ſitus 6. b. & 174. a
Alba urbs munitur 6. a
Alba urbis oppugnandæ caſtra promovet Imp. Maximilianus ibid.
Alba a Caſ. Maximiliano occupatur 7. a. mirandum in modum diripitur ibid.
Alba à Rege Vladislao capitur 11. a
Albanum ſuburbium à Turcis vi capitur 175. a
Alba Solimano dedita, Italis & Germanis vita & libertas datur 175. b
Albani crudeliter à Turcis trucidantur 176. a
Alba clariſſima urbs amiſſa, Anno 1543 pag. 155. b
Albanum Templum B. Mariæ virginis exuritur 503. a
Alba regalis Oſmani, Caramaniæ Baſſæ tuenda committitur 307. a
Albenſis Epiſcopatus Paulo Abſtemio donatur 232. b
Albenſis Turcæ atrox facinus 317. a
Albertus Vladislai Vngariæ Regis Frater bellum contra Vladislaum inſtaurat 12. a. Caſſoviam obſidet ibid. Tocaienſem tractum infeſtat ibid. cum Stephano Scepuſienſi fortiter pugnat, at profligatis ſuis, fuga ſibi conſulere cogitur 14. a. b Caſimiro patri demortuo in regno Poloniæ ſuccedit 19. a
Albertus Rex Poloniæ obit 31. b
Albertus Cardinalis Moguntinus Ludovicum Vngariæ & Bohemiæ Regem ad comitia Regis Rom. creando Francofurtum ad Mœnum vocat 57. a
Albertus Laſcus, Ioanni Heraclide Deſpota vivo videntique funus celebrat 263. a
Albertus de Wis Legatus Cæſareus muneribus Ferdinandi nomine, Solimano oblatis, arcem Tatam ſub induciis captam fruſtra repetit 252. a. Conſtantinopoli moritur 333. a
Albertus Quiralius Bulgariam ferro flammaque excindit 424. a
Aldana Caſtrorum Magiſter Lippæ præficitur 200 b
Alexandri Regis Poloniæ obitus 35. a
Alexander Farneſius dux Parmenſis obit 402. a
Alexander Moldaviæ à Deſpota ejectus, Solimani auxiliis regnum recuperat 283. b
Alexander Moldaviæ princeps collectis exercitus reliquiis, Turcas & Mirceam Montanæ Valachiæ principem in ſubſidium vocat contra Deſpotam 264. a. b.

a.b. rebus deſperatis, ſuiſque deſertus Conſtantinopolim tendit 265. a. obit relictis duobus filiis 339. b
Alexander Pontifex Thomam Bacocium in numerum Cardinalium cooptat 31. a
Alexandri Vitellonis Italorum equitum ducis congreſſus cum Turcis 163. b. eximia virtus & præmia in prælio Peſtano 165. b
Alexius Turzo, Eliæ quondam Moldaviæ principis Filius, à Boieris Moldaviæ princeps eligitur 146. b cum Moldavis ad Ferdinandum tranſire parat, ibid. à Boieris intercipitur ibid. crudelitas ejus in Nobiles, quæ ei exitum peperit ibid. obit 167. b
Alimentorum penuria Budæ 153. b
Nunquam ea in obſidione Viennenſi defuerunt A 18. 12
Allobroges Sclopetarii in exercitu Cæſareo 310. b
Alphonſus Ferrariæ dux cum mille equitibus in caſtra Iaurinia ad Imperatorem Maximilianum venit 311. b
Aly Baſſa Præfectus Iaurinienſis cæditur 467. a
Alybegus Batsoglius Selymbriæ ad pontum Polomoiæum præfectus in oppugnatione Strigonienſi cadit 172. a
Aly Begbi copiæ à Ducibus Caroli principis profligantur 357. b. Copptani capitur cum aliis proceribus Turcicis 362. a
Aly Boſnenſis Nicolaum Zerinium Comitem ad monomachiam provocans, congredi cum eo haud auſus 249. 250. a. Byzantium abit ibid.
Aly Budenſis quinquies mille naſos cadaveribus mutilatis ademptos, Conſtantinopolim miſit 207. a
Aly Budenſis Baſſa literas ad Albanum de pace cum Rudolpho Imperatore ineunda mit. t 520. a. Legatos ad tractationem mittit ibid. b
Aly Budæ præfectus columbæ pedibus epiſtola alligata Turcis in arce Segedina ſuppetias pollicetur 207. a
Aly Chauſim cum literis Solimani ad Andream Bathorium agit de reſtitutione Iſabellæ in Tranſſilvaniam 233. a. b.
Alys Dalmata Budenſis Præfectus conſtituitur 259. a. Diploma induciarum ad Ferdinandum mittit ibid.
Aly Eunuchus Beſprimium obſidet 208. a. arcem Dregolum obſidione cingit 214. b. caſtellum Corvi capit 215. b. Buiacum Bathori arcem occupat ibid. Sagum, Collegii Monachorum Benedictorum caſtellum diripit ibid. Giarmatum, Balaſſianæ familiæ domicilium deſtruit ibid. cum duodecim millibus Hungarorum copiis occurrit 216. b. Solnocum obſidet 218. a. illud præſidiariorum fuga occupat ibid. b. ad Agriam obſidendum ſe accingit 219. a. literas ad præfectos Agrienſes mittit ibid. cum exercitu ad Sigethi obſidionem tendit 235. a. Sigethana obſidione intermiſſa Babocianis ſubſidio accurrit 237. b. exercitum ſuum, deſideratis circiter decem millibus Sigetho reducit 242. a
Aly Portugus civitatem veterem & arcem Sigethanam continuis tormentis verberat 313. b. capit 314. b. Solimanus illi donativum offert, ibid. b. tormento ictus extinguitur 315. a
Aly Sigethanus Præfectus Caniſam ex inſidiis intercipere molitur 345. 344
Ambitio Iacobi Heraclidis Deſpotæ 261. b
Americus Veſputius Florentinus quatuor navigationibus Americam patefacit 16. b
Amurathes Vſrephi Boſnenſis Præfecti alumnus Venetos cædit 138. a. ejus origo ibid.
Andreas Bathorius Comes Sacmarienſis, à Valentino Enningio & Franciſco Hedervario, præfectura Nandoralbæ excluditur 61. b
Andreas Bathorius vir rebus præclare geſtis illuſtris obit 322. b
Andreas Bathorius Tranſſilvaniæ adminiſtrator Legatos ad Valachum & Baſſam mittit 477. a. diu oberrans à Siculis fœde trucidatur 478. b
Andreas Bothus in Dalmatia & Illyrici præfectura, Ioannis Corvino ſuccedit 33. b. obit 40. a
Andreas Caraffa Comes Montorii à Beatricis patre, Ferdinando Siciliæ, Neapoliſque Rege ad Vladiſlaum mittitur, ut Beatricis cauſam agat 15. a
Andreas Duditius Epiſcopus Quinqueeccleſiarum, juſſu Cæſaris Maximiliani, Catharinam ſororem Poloniæ Reginam domum reducit 332. b. amore puellæ in Gynæceo Reginæ inflammatus à vera religione deſciſcit ibid.
Andreas Radotovitius arcem Banialucam, cui præerat, una cum oppido ſuccendit, & in tutum ſe cum ſuis proripit 99. b
Andreas Auria à Carolo Genuam revocatur 123. b
Anna Aquitana ex Galliæ regii ſanguinis Vladiſlao ducitur 32. a
Anna Cæſaris Maximiliani filia Philippo Regi Hiſpaniarum deſpondetur 337. b
Anna Regina, Ferdinandi conjunx Viennæ Maximilianum in lucem edit 92. b. partus doloribus extinguitur 181. a
Anna Vladiſlai filia Carolo vel Ferdinando Philippi filiis, promittitur 52. b. certa utrinque lege de regnorum ſucceſſione ibid.
Anna Vladiſlai filia, & Maria Neptis Cæſaris Maximiliani ſimul educantur ibid.
Annus vini proventu in Hungaria ſterilis 258. b
Antonius Bonfinius, Hiſtoriarum Scriptor eloquentiſſimus habet orationem funebrem de Caſimiro Rege Poloniæ 17. a
Antonius Epiſcopus Nitrienſis ab Vladiſlao ad P. P. Alexandrum VI. & Ferdinandum Regem Siciliæ legatur, ut aperte doceat, cur Vladiſlai Regis ſui animus à Beatricis conjugio abhorreat 15. b
Antonius Longus prælio cum Iacobo Banffio, in Bacca ad oppidum Apathium, capitur 49. b
Antonius Rinco, Franciſci Gallorum Regis ad Ioannem Pannoniæ Regem legatus 91. a
Antonius Polinus, Franciſci Galliæ Regis legatus, Solimanum provocat ad bellum Cæſari Carolo & Ferdinando Hungariæ Regi inferendum 168. b
Antonius Quendius Iſabellæ juſſu occiditur 255. a
Antonius Verantius, Epiſcopus Quinqueeccleſienſis, & Franciſcus Zaius, claſſis Danubianæ præfectus extraordinarii Ferdinandi ad Solimanum de pace Legati mittuntur 229. a. Solimano abſente Ibrahimum & Ruſtanem viſunt, eoluntque 230. a in Aſiam ad Solimanum contendunt, à quo benigne auditi, domum redire jubentur ibid.
Antonius Verantius Archiepiſcopus Poſonienſis è vita migrat 344. b
Apoſtatæ Viennam incendere moliuntur 107. a
Aquarium oppidum à Cæſarianis fruſtra tentatur 407. a
Aquaria Turris Temeſvarii à Turcis oppugnatur 212. a. capitur 212. b
Aquila ſupra Cæſareum exercitum volitans 466. b
Arbitri Cæſarei & Turcici pacis tractandæ electi, rebus infectis utrinque diſcedunt 521. b
Archiepiſcopatus Strigonienſis Nicolao Olaho à Ferdinando Sopronii Comitiis confertur 232. b

Archiepi

Archinti periculoſum factum A. 20.a
Arsanus ſolus patet aditus ad Sigiſmundum Tranſylv. 337. b
Armati in coronationibus Regum Hungaricorum octoginta millia numerantur 277. b
Armiluſtrium Caſareanorum A. 2. b. Turcarum prope Viennam A. 31. b. ſeq.
Arslanes Budenſis Boliquiariam turrim aggreſſus cum magna ſtrage rejicitur 227 b. Palotam obſidet 303. a. obſidionem ſolvit ibid. b. ob res ad Palotam & Veſprimium male geſtas à Solimano interfici jubetur 308. a
Arslanes Hatbuani præfectus oppidum egregie tuetur 447. b. fortiter prælians occumbit 448. b
Arslanes Poſegana provinciæ præfectus nondum commiſſa pugna cum Zrinio Comite, turpi fugæ ſe dat 273. b
Arces Siculis coërcendis extructa 275. b
Arces plures, capta Feleco perterritis & diffugientibus Turcis, ditioni Cæſareæ accedunt 401. b
Arx Ducis Sirmii à Bertholdo Dragſſo Vladulai nomine acriter oppugnatur 24. a
Arx S. Martini ab Sinano obſeſſa, altero die deditionem facit 412. b
Arſenalis Viennæ periculum A. 12.b
Areſibotti Dux cadit A. 4. b
Avaritia Ferhatis Budenſis 375. b
Augerius Busbequius Orator induciis à Solimano impetratis Viennam redit cum nonnullis Hiſpanis Ducibus 276. a
Auſtriæ oppida & mancipia Hungaris à Cæſare Maximiliano adimuntur 3.a
Autores cædis Georgii Monachi variis calamitatibus perierunt 201.a. b
Auxilia Petra Petrovitio collocata contra Regem Ferdinandum 243.a
Auxilia à Ferdinando Hungariæ Rege Stephano Dobono contra Tranſilvanos proceres ſubminiſtrata 244. b
Auxiliares Turcarū capia Craſnahoream miſſa 243.a
Auxilia Ioannis Sigiſmundi Valachis contra Deſpotam Moldaviæ principem miſſa 283. a
Auxilia ab Hungaris Imp. Maximiliano adverſus Solimanum decreta 302. b
Averſpergus fugam Turcarum Cæſari nuntiat A. 36

B.

BAbacurto Centurioni Cæſareo Rudolpho Imp feliciſſimam Iaurini oppugnationem nunciantí 4000. aurei donantur 467. b
Babocia ab Hungaris diruta paulo poſt reſtauratur 238.b. ab iiſdem deſerta in Turcarum poteſtatem venit 321. b
Babocia arx à Georgio Comite Zriniano occupata 431.b. inſtaurata ac munita 432.a. difficulter poteſt aggredi 405. a
Badenſis Marchio Iaurino præfectus A.4.a. reſtituit rem A. 4.b
Bajazetis Turcarum principis bellicus apparatus contra Chriſtianos 16.b
Bajazetis Turcarum principis Legati Budam veniunt, Vladislao munera offerunt 27. b. triennales inducias obtinent ibid. dehortantur Vladislaum ne rationem reddat geſti belli contra Laurentium ibid.
Balibegus Samandriæ præfectus Turcis Sarnonienſibus ſuccurrit 54. a. & caſtra Vaivodæ oppugnat ibid. b. à Stephano Bathorio Palatino fugatur 65. b
Balthaſar Battianus vita defungitur 378.a. Caroli Archiducis Auſtriæ è vivis exceſſus ibid.
Balthaſar Balaſſius Viennæ obit 333. a
Balthaſar Banffius Thalloczianus Zatmarium nocte invadit & diripit 134. a
Barbara Regina Poloniæ, Ioannis Tranſilvaniæ Vaivodæ ſoror obit, Anno 1515 pag. 55. a
Barbara Stephani Scepuſienſis Comitis filia Sigiſmundo Regi Poloniæ deſpondetur 39. a.b
Barbianus accepta ab Haidonibus clade, Varadinum ſe confert 526. b. indeque Tocaium commendit 527. a. Caſſovia excluſus, ad Chriſtophorum Turzonem ſe confert ibid.b. Pragam abit 528 b
Barnabas Belaus Vladulai Legatus ad Pajazetem, Tranſilvaniæ Vaivodam Conſtantinopoli redit ad Ludovicum 57.b. dimiſſus à Selymo Tranſilvaniæ Vaivoda cum octennalibus induciis ibid.
Bartholomæus Beriſſans Auranæ Prior in carcerem conjicitur 27. b. culeo inſutus ſubmergitur 28.a
Baſta Cæſarei exercitus in Tranſilvania Dux urbem Biſtriciam à partibus Sigiſmundi ſtantem oppugnat Anno 1602. 507.b. occupat, & fide labefactata fœde ſpoliat ibid. Tranſilvaniam in poteſtatem ſuam redigit, eamque expilat 509. a. Lippam & Lugaſſum recuperat 520.a. Patres è Societate Ieſu ejectos Claudipoli reſtituit ibid. è Tranſilvania accitus, exercitui Cæſareo in Hungaria, præficitur 522. a. Colonicium loco Turzonis in novam arcem introducit ibid. duos pontes ad Strigon. conſtruit ac munit ibid b cum copiis in Tranſilvaniam redit 528.b. Eperieſſum ad Cæſareanas partes reducit 529. b. Sendriomem recipit 530. b. Tocaium obſidione liberat ibid. Caſſoviam admotis caſtris fruſtra tentat 531. a. indeque exercitum in hiberna deducit ibid. b. militum ſeditione compulſus Levociam verſus iter ſuſcipit 532 a. exercitus tumultuantis ſeditione coactus Poſonium venit 535.a. apoplexia correptus è vita excedit 550.b
Bathorius V. Stephanus.
Battianus pro virili Haidonum Baſcaianorum excurſiones reprimit 537. b
Battianus, intellecto Frangepani interitu, omnes Illyrici optimates, excepto Epiſcopo Zagrab. & Banfſio ad Ferdinandi partes traducit 97. b
Bavarica matrimonium Ioannis Sigiſmundi Tranſilvaniæ principis, ut Arsani repudiat 337. b
Bavarus Elector Viennam cum aliis liberat obſidione A. 35
Beatrix Vngariæ Regina ab Vladislao ſibi promiſſum matrimonium acriter ſollicitat 5. a. inanibus promiſſis fruſtratur 5.b. Vladislaum bello fraterno fine impoſito interpellat, ut promiſſas nuptias quamprimum acceleret 9. b. ſui repudium deplorat 29.b. in Italiam abit ibid. ibique obit 37. a
Besba arx à Turcis occupata 195. a
Begi Turcici in arcu Divitiæ oppugnatione caſi 354. a
Beglerbegus Græciæ Alexandrum Moldaviæ à Deſpota ejectum, regno, Solimani juſſu, reſtituere debet 165 b. Hatbuanenſibus à Cæſarianis obſeſſis opem ferre conatur 408. b
Belgica cohortes in caſtris Strigonienſibus muro occupando intenta reprimuntur 425.426
Belgradenſes acerrime Turcarum impreſſiones repellunt 64. a
Belgradum Turcis deditur 66. b
Bellum Cyprium à Turcis geſtum 334. b

Bellum inteſtinum inter Stephanum Batborium Tranſilvaniæ principem & Becqueſium 346. a
Hungaricum ex rebellione A. 2. a
Bellum Mohacienſe, Anno 1526. 77. 78. a
Bellum Schmalcaldicum, Anno 1546. 180. b
Bellum adverſus Turcas in comitiis Ratiſponæ ac Spiræ, Anno 1542. decretum 163. a
Bellum adverſus Turcam redintegratur à Principe Maximiliano, Anno 1597. 458. a
Bellorum motus in Dalmatia 18. a
Bequeſius à Ioanne Sigiſmundo Tranſilvaniæ principe pro fœderum confirmatione ad Cæſarem Maximilianum Pragam mittitur 337. b. morte principis audita cum literis Cæſaris in Tranſilvaniam properat 338. a. principatum affectat ibid. repulſa dolore æſtuans Fogaraſium abit ibid. b. in arce Fogaraſſo à Stephano Bathorio Tranſilvaniæ principe obſeſſus coacervatis thesauris & gemmis ex arce elabitur, & ad Cæſarem Maximilianum Pragam venit 346. a. b. à Stephano Bathorio Tranſilvano in gratiam recipitur 352. b Vngaricis nominis copiis, quibus Bathorius adverſus Moſchos bellum gereret, præficitur 353. a. Grodnæ obit ibid.
Berhamus Chauſius Turca Legatus, vel explorator Budam advenit 59. b. inducias à Ludovico ſubdole petit ibid. quas ut amplectatur Ludovicus Sigiſmundus Poloniæ Rex auctor eſt ibid. ad arcem Tatam perductus cum universo comitatu clam interficitur 62. a
Bernardinus Aldana ob Lippæ deſertionem ſupplicio afficiendus, à Maria Ferdinandi conjuge liberatur 214. a
Bernovius equitum & Mociorum Aulæ Magiſter auctor ac concitator ſeditionis contra Deſpotam Moldaviæ principem 280 b. Ioannem Luſcinium Epiſcopum veneno tollit ibid. occumbit 283. a
Berſencia à Zrinio occupatur 405
Bertholdus Draggfius Tranſilvaniæ præfectus 23. a. inferiorem arcem Syrmii Ducis capit, ſuperior illi deditur 25. a. Capoſvariam obſidet 25. b. deditione occupat 26. b
Beſprimii Deſcriptio 208. a. V. Veſprimium,
Beſprimium arx ſe Vladulao dedit 15. a
Beſquerecam oppidum munitiſſimum Mehemeti deditur 195. a
Blaſius Magiarus equites Beatricis Reginæ 400. fundit 5. a. moritur ibid.
Blaſius Nemethius à Cæſarianis captus, juſſu Baſtæ occiditur 529 a
Blaſius Lippaius à Boſcaii adminiſtris, ſumma perfidia trucidatur 532. b
Bogdanus demortuo patri Alexandro Moldaviæ principe, in regno ſuccedit 340. a. cum fratre Elia in Poloniam refugit ibid. rure adverſis jactus ad Moſchum ſe confert ibid. à Moſcho bareſeos ſuſpectus culeo inſutus mergitur ibid. b
Bohemiæ Rex Maximilianus in Hiſpaniam ſe confert 189. a
Bohemi ſummam adminiſtrationem Ludovico deferunt 57. a
Bohemorum tumultus & defectio à Rege ſuo Ferdinando 181. a
Bohemi ad Fridericum Saxoniæ principem inclinantes 182. à Petri Baqutty & Caroli Serotiny equitibus caduntur 183
Bolondaariam à Baſta exercitus Cæſarei in Tranſilvania duce occupatur 516. b
Boſcaius Gabrielem Bethlenium literis rogat, ut Turcarum auxiliaribus copiis Tranſilvaniam obtinere poſſit 523. b. à Barbiano comite vocatus dicto minime audiens eſt 525. b. nefarius ſuis conatibus religionem obtendit ibid. accitis Turcarum copiis Baſtæ Duci Cæſareo occurrere ſtatuit 530. b. cum eodem prælio dimicans vincitur ibid. Serenicam comitiis ſaikroſis ſua indicit 533. a. Religio obtentum eſt, ejuſque pallio ſcelera ſua obvelare connititur ibid. decreta edit ibid. b. Regni inſignia à Chauſio ei offeruntur ibid. Legatos cum inſolitis muneribus Conſtantinopolim mittit 534. a ad Sigiſmundum Poloniæ Regem Legatum mittit 541. b. Budam profectus, Mehemetem Vezirem adit ibid. ejuſdem moderatio 542. b. Caſſoviæ extinguitur 548. b
Boſcaiani caſtra Cæſarea adorti pluribus occiſis pedem referunt 536 b
Boſcaiani Haidones, Blaſio Nemethio duce, è Cæſarianis duċtis caduntur 528. b
Boſcaiani Haidones, Baſta Caſſovia abſcedente, varias arces vi ac ſeditione invadunt 532. a. Trincinium, Zolium, ac Filecum occupant 534. b
Boſna præfectura Mehemeti collata 307. a
Boves aliquot Viennenſes Turcis adimunt A. 18. b.
Bubula nunquam Vienna obſeſſa defuit ibid.
Buda à Reſvvurmio obſidetur 510. b
Buda proditio Rogendorffii incuria improſpere cedit 154. a. ſupplicia de proditoribus ſumpta 154. b
Budenſes Turcæ urbe erumpentes, Cæſarianis magnam cladem inferunt 512. b. iterata eruptione retunduntur 513. a
Budæ comitia in campo Peſthano habentur, in quibus de Sileſia, Moravia & Luſatia 34 a decretum ne exteræ Gentis Rex, defuncto Vladulao, eligatur ibid. b. ut Ioanni Scepuſienſi Comiti aditus ad Poloniæ regnum pateſiat ibid. b
Buiacum Barboris arcem Ali Eunuchus occupat 35. b
Burgravius Marchio copias ſuas Hungaris adverſus Haſanem conjungit 377. b
Buſſam turrim Turca occupant 215. a

C.

CÆdes promiſcua Hatbuanenſium 448. b
Cædes aliquot illuſtrium militum in oppugnatione ſuburbii Albani 175. a
Cædes indigna Petri Huſarii Caranſebeſſi præfecti 414 b
Cæſaris Caroli claſſis adverſus Turcas, Duce Andrea Auria Coronam oppugnat & occupat 123. a. Patras Achiæ urbem capit ibid.
Cæſaris Caroli V. exercitus contra Solimanum 120. a conſtabat nonaginta millibus peditum ac triginta equitum ibid. b
Cæſar Leopoldus Vienna metu Turcarum excedit A. 5. a. v. Leopoldus. Viennam redit A. 37. Poloniæ regem ſalutat, & gratias agit A. 38. Electori Bavaro gratias agit pro ſubſidio Viennæ præſtito A. 38. amborum luſtrat exercitum ibid. et ſpolia quædam à Polonis offeruntur A. 38. a
Cæſar Maximilianus in Hungariam irrumpit 5. 6. tria celebria oppida, Sepronium, Sabariam & Vaſuarum occupat ibid.
Cæſar Maximilianus à Budæ obſidione inhibetur ſeditione, quæ oritur ex prædæ diviſione 7. a
Cæſar Maximilianus pecuniaria rei inopia laborans fruſtra mutuam petit à Sigiſmundo Epiſcopo Quinqueeccleſienſi 8. a. Exercitum ex Hungaria reducit

reducit ibid. ſeditioſos varys ſuppliciis caſtigat ibid.
Cæſar Maximilianus Ioannem Cuſpinianum urbis Viennenſis præfectum mittit de fœdere adverſus Venetos 35. b. de affinitate mutua jungenda ibid.
Cæſar Maximilianus Cuſpinianum iterum mittit ad Vladulaum da bello adverſus Venetos ſuſcipiendo 36. a
Cæſaris Maximiliani & duorum Regum, Vladulai & Sigiſmundi conventus Viennæ, Anno 1815. 52.b
Cæſaris Maximiliani & Sigiſmundi Poloniæ Regis Legati ad Ludovicum 55.b
Cæſar Maximilianus Ecchianæ caſtra, capto Sigetho cum ſuis conjungi jubet 319.b
Cæſar Maximilianus exiſtimans Solimanum adverſus ſe cum exercitu venturum, de ſumma rerum conſilium exquirit 320. b
Cæſar Maximilianus obit, Anno 1519. 12. Ianuary 57. a
Cæſar Rudolphus comitia Caſſoviam indicit 549.b Legatos ad Nicolaum Boſcaium & Valentinum Homonianum ex comitiis mittit ibid. in confirmandis pacis cum Turcis initæ conditionibus lentior eſt 550.b. comitia Poſonium indicit ibid.a
Cæſar Porta excipit munia Orphei Gallonij in obſidione Caniſiana Architecti 501.b
Cæſariani caſtri ferrei circa urbem Albam à præſidiariis non levem accipiunt cladem 6.2.b
Cæſariani cum Scanderbego Vlamanis Perſæ filio confligunt 359 b. Scanderbego trucidato victoria potiuntur ibid.
Cæſariani cum exercitu Haſanis acerrimo prælio congrediuntur 390.a. Turcas profligant ibid. XII. millia cadunt ibid. b
Cæſariani urgente Hardeco comite Albam aggrediuntur 395. b. cum Haſane prælium ineunt 398. a. rem ſtrenue gerunt ibid. hoſtes vincunt ac fugant ibid. b peditum VI. equitum IV. millia cadunt ibid.
Cæſariani Haſanum & Beglerbegum aggrediuntur 408. b. hoſtium tria millia interficiunt ibid. Petriniam arcem obſident 409. a
Cæſariani Petardum Albæ portis, irrito labore admovent 479. a. machina petardi à Turcis intercipitur ibid.b
Cæſariani pace infecta ex Inſula Danubiana ad Rudolphum Imperatorem redeunt 481. a. Turcas ad Viennam profligant A. 19.b
Cæſariani Duce Comite Suarcemburgio nonnulla Turcica caſtella occupant 483.a. Capoſuarum fruſtra obſident ibid. b
Cæſareus exercitus adverſus Turcas recenſetur 395. b. A.2
Cæſareus exercitus, Duce Matthia, Novigradum obſidione cingit 403.a. Matthias Archidux in caſtra venit 404. a
Calcaria vel lexiſero cur in prælio detrahantur 85.a
Caniſa ſitus 500.b
Caniſa ab Ibraimo purpurato obſidetur 494.a. foſſa faſcibus & materia complentur ibid.b
Caniſianis Turcis Mehemetis Kahaia caput, ex Albano prælio allatum, oſtentatur 502.a
Caniſienſium Turcarum crebræ eruptiones 501 b
Caniſiani Cæſarianorum diſceſſu exterriti, de deditione cum Ibraimo paciſcuntur 498. b
Caniſana præfectura, Valentino Banffio demortuo Caſpari Alapiano commendatur 344.b
Caplirius Comes Viennæ director A. 5. b
Capoſvarium fruſtra obſeſſum 483.a
Captivorum clade Mohaciana, exiguus numerus 88. a
Captivorum numerus è clade Cliſſiana 443.a
Caput Zriny comitis à Muſtapha Ecebio Salmenſi comiti mittitur 319. b. Chaltorniæ in arce ſepelitur ibid.
Caput Muratis Budenſis, ex Albano prælio allatum Caniſianis Turcis oſtentatur 502. a
Carali Begus Albenſis in oppugnatione urbis Aquariæ occumbit 407. b
Carcer in arce Sodoſia, octoginta paſſus profundus 170. a
Caro bubula nunquam Viennæ obſeſſa defuit A. 18.b
Carolſtadium ad reprimendas Turcarum incurſiones excitatur 356. a
Carolus V. Imperator Ferdinando Fratri imperium cedit 251 a
Carolus V. Imperator abdicato imperio Hiſpaniam abit 248. b
Carolus V. è Pannonia in Italiam redit 122. b. inde in Hiſpaniam ibid. Italicas copias fratri relinquit, quarum maxima pars dilabitur ibid.
Carolus V. ut Hungaris in extremum diſcrimen adductis opem ferat, rogatur 78.b
Caroli V. reſponſio ad orationem Ioannis Peteonis 183. a
Carolus V. Hiſpaniæ Rex, Imperator eligitur 57.a.b
Carolus V. Imperator in Italiam appulit 110.a
Carolus IX. Rex Galliæ obit 347. a. Henricus Rex Poloniæ, deſerto regno in Galliam contendit ibid.
Carolus Dux Lotharingiæ fit Cæſarei exercitus Mareſchallus A 2.b. Vivarinum obſidet ibid. Exercitum ducit Viennam A.6. a. excedit inſulâ Leopoldopolitanâ A.11.a. Pontem à Walachis reficiendum impedit A.20.a. Literas ad obſeſſos Viennenſes mittit A. 25.b. bis cadit Toekelium ibid. Poſonium recuperat ibid.
Carolus Mansfeldius ſummus exercitus Caſ. Dux 423 b. ejuſdem diſciplina militaris 424. a. Strigonium obſidione circumvallat, Anno 1595. ibid. b. murum incredibili auſu occupat, muritque 426. b
Caroli principis Duces nonnulla Turcis loca eripiunt 357. a
Caſimirus Rex Poloniæ moritur 17. a
Caſpar Mogocius 14. aureorum millibus ſe à Turcis redimit 275. a
Caſparis Seredi urbis Caſſoviæ Præfecti commentum 133. a
Caſparus Stancovatcius Epiſcopus Zagrabienſis, Erdodio Illyrici præfectura abeunti ſuccedit 44 b
Caſſonus triorarchus, claſsis Turcicæ præfectus Peſthum vacuum occupat 157. a
Caſſoni Turcarum Ducis excurſio & deprædatio Lincium verſus 120. b
Caſſonus quatuor copias Hiſpanorum fundit ibid. à ſuis trucidatur 121. a
Caſſonus Temeſvarii præfectus Lippam occupat & inſtaurat 214. a. Solmoſiam arcem capit ibid. b. Chanadium occupat ibid. b
Caſſovia à Vaivodanis ex inſidiis intercipitur & fœde diripitur 133.b
Caſſovia urbs incendio forte ſuborto tota conflagrat 244. b
Caſſoviana Præfectura Stephano Deſſio à Ferdinando attribuitur 247. b

Caſſovia à Ferdinando Hungariæ Rege Ioanni Peteoni committitur 255.a
Caſſoviæ præfectus Petrus Macedonius fato defungitur 258.a
Caſſoviæ templum majus Agrienſibus canonicis traditur 523.a
Caſſovia à Cæſare Rudolpho ad Boſcaium deficit 527 b. à Blaſio Lippaio occupatur & expilatur 528.a
Caſtaldus Temeſvarium præſidiis firmat 207. a. cum Andrea Bathorio Tortam comitia indicit ibid.
Caſtella à Turcis metu perculſis deſerta 253.254
Caſtella varia Turcis, Duce Svvartzenburgio Comite, erepta 474.a
Caſtella Turcica Danubio adſita Cæſariani occupant 512.a.b
Caſtellum Zoloſum à Franciſco Bebeco & Melchiore Balaſſio obſeſſum Emericus Telequeſsius liberat 253.a
Caſtellum in pago Halmio à Balaſſio extructum à Chriſtophoro Hagmaſſio Huſti præfecto capitur & exſcinditur 285.a
Caſtellicrius Hiſpanus in bello Temeſvarienſi glande trajectus perit 211.b
Caſtra Eraſmi Teuffely in campis Pleſſnitij oppidi contra Achomatem 216 b
Caſtra Turcarum ad Viennam à Chriſtianis ſunt direpta A. 35. 36. quanta in iis ſpolia inventa A. 36.b
Caſtra Ioannis Sigiſmundi ab exercitu Ferdinandi Imperatoris diripiuntur 270.a
Caſtrametatio Turcarum Viennæ A.11.b
Caſus miſerabilis Petri Orſii præfecti Peſtani 512.a
Catharina Polonia Regina Lincii ſato concedit 335.a
Cauſa, quibus ſubditorum animi à Deſpota Moldaviæ principe averſi ſunt 280.a
Cauſa fœderis inter Iſabellam Tranſilvaniæ Reginam & Ferdinandum Hungariæ Regem 190 b
Certamina Bogdani Moldaviæ principis cum Polonis 34 a
Certamen inter Bohemos & Hungaros fœdiſſimum 38 a
Certamen Cæſarianorum cum Ioannis Sigiſmundi copiis 269.b
Certamē exercitus Rogendorffii & Mahumetis 155.b
Certamen Emerici Telequeſsii cum Ruſtane Budenſi atrociſſimum 256.a
Certamen acre inter Hungaros & copias Ferhatis Budenſis 376.a
Certamen ſingulare Caralicoſii cum Valentino Baſſio 300.b
Chriſtiani cum Turca A.11.b
Certamen atrox Tranſſilvanorum cum Walachis, in quo Tranſſilvani fuſi ac fugati 478.a
Certamen inſigne Ioannis Tilli ducis Cataphractorum in exercitu Cæſareo, cum Turcis 496.a
Certamina Vladislai & Alberti fratrum de Regno Vngariæ 5.a. v. Prælium, Pugna.
Chanadinum oppidum Mehemeti deditur 471.b
Chaſmam arcem Vlamanes occupat 230.b
Chriſtianus apoſtata Solimano, ut cuniculis arcem Belgradenſem ſubruat, ſuadet 65.a
Chriſtianos Turcæ ſepulturâ non dignantur A. 25.a. eorum exercitus major viſus eſt Turcis, quam erat A.36 b
Chriſtophori Columbi Liguris navigatione novus orbis reperitur 16.b
Chriſtophorus Bathorius Dux Tranſſilvaniæ fato concedit 364.a. Sigiſmundo filio relicto ibid.
Chriſtophorus Frangepanus Segniæ, Vegliæ & Modruſiæ Comes ad partes Cæſaris Maximiliani deſciſcit 5.a
Chriſtophorus Comes Frangepanus arce Iaicia obſeſſis ſuppetias ferre jubetur 71.b. Elogium ejus & res geſta ibid. Iaiciæ commeatum infert 72.b
Chriſtophorus Comes Frangepanus Sclavoniæ Defenſor deſignatur 73.b
Chriſtophorus comes Frangepanus, & Nicolaus comes à Salmis Duces exercitus contra Solimanum 78.b
Chriſtophorus comes Frangepanus copiis ex Dalmatia & Illyrico adverſus Solimanum coactis præficitur 80.a
Chriſtophori comitis Frangepani res geſta, in Illyrico 96.a
Chriſtophorus comes Frangepanus arcis Varadinenſis obſidione intentus glande plumbea lethaliter ictus Duces & militum præfectos hortatur, ut Ioannis Thaii partibus conſtanter adhæreant 97 a. b. conſtanti animo mortem obit ibid. b. Modruſiæ tumulatur ibid. ejus copiæ dilabuntur ibid.
Chriſtophorus comes Frangepanus Ioanni Pannoniæ Regi Auſtriam & Styriam vaſtandam ſuadet 91.a
Chriſtophorus Brandenſtainius turmarum ductor in exercitu Cæſaris cadit 428.b
Chriſtophorus Hagmaſſius ad Georgium Nemethium Boſcajanum deſecit 517.a
Chriſtophorus Lambergus Iaurinum, arce inceſſa, turpiter deſerit 105.a
Chriſtophorus Orſagus abſque hærede diſcedit 333.a
Chriſtophorus Sedlitius in prima excurſione à Turcis captus ab Ibrahimo dimittitur 109.a.b
Chriſtophorus Tieffenbach Sabaciam expugnat 399.b. arcem Filecum oppugnat 400.a. oppidum capit ibid. arcem deditione occupat ibid. b. auxiliares Turcarum copias fugat 401.a
Chriſtophorus Tieffenbachius arcem Hathuaniam obſidet 408.a. motu caſtris Caſſoviam ſe recipit 411.b
Chriſtophorus Tieffenbach, qui multos annos Caſſoviam & ſuperiorem Pannoniam fortiter adminiſtravit mortem obit 458.b
Chriſtophorus Turzo Boſcai partibus ſe jungit 515.b
Cibinium minus à Cæſare Rudolpho ad Boſcaium deficit 527.b
Ciganorum miniſterium in caſtris Georgii [illegible].b
Cingani in Turcarum caſtris 296.a
Civitates Hungariæ ſuperioris ad Imperatoris Rudolphi fidem obſequiumque redeunt 549 b
Clades Mohacienſis 77.78 &
Clades miſerabilis incendii Sacmarienſis 271.b
Clades exercitus Ioannis Sigiſmundi Tranſſilvaniæ Vaivodæ 270.a
Clades Ruſtanis Budenſis in pratis inter Ianocum & Saionem flumen, ubi ex quinque Turcarum millibus, vix quadringenti evaſerunt 256.b
Clandeſtina conſilia conjuratorum Hungariæ procerum nuntiantur 331.a. Scena univerſi ſceleris aperitur 331.a
Claſſis Sforziæ Pallavicini in ſupplementum copiarum Tranſſilvanicarum adverſus Turcas
Claſſis Cæſarea ignavia 408.a
Claſſis Cæſarea turpiter fugit 416.b
Claſſis Cæſarea 410.b
Clemens PP. ut Hungaris in extremum diſcrimen adductis opem ferat, rogatur 78.b
Cliſſia arx Turcis deditur 138.a
Cliſſia à Chriſtianis recuperata 441.a
Cliſſani, ut arcem Turcis reddant, Georgius Paradyſius

dyſim Turcarum captivis ſuadet 444. a
Cocsani metu perculſi inſanem paßim fugam capeſſunt 142. a. à Turcis undique cinguntur & funduntur ibid.
Cocsano Scepuſium deditur 98. a. Trincinium obſidet ibid. ejus ſitus ibid. arx injectu ignibus conflagrat 98. b. arcem & oppidum occupat 99. a
Collegium Græcorum Monachorum expilare conantur Balaßius & Zaius 385 b
Columba Viennenſibus pacem veluti & liberationem nuntiat A. 34. a
Comes Suarcemburgius Papam obſidione cingit 487. glande trajectus occumbit 487. a
Comiti Suarcenburgio ob feliciſſimam Iaurini oppugnationem donativum 10000. aureorum à Rudolpho Cæſare datur 467. b
Comes Zrinius bellum adverſus Turcas ſuſcipiendum ſuadet 287. a. Petrus Zrinius capite plectitur A. 2. a
Comes Zrinianus ad mortem heroico & forti animo oppetendam ſe adornat 317. a. Fatali incenſa arcis neceßitate coacti milites extremum alloquitur ibid. porta aperta & tormento cum ſexcentorum hoſtium ſtrage diſploſo fortiſſime in Turcas irruit ibid. b. duobus ictibus trajectus conſtanter occumbit ibid. caput ejus pertica infixum Turcis ſpectaculo fuit 318. a.
Berſenciam, Segusdinum occupat 405. a
Comites ab Arco coronam adverſus Valachos defendunt 207. b
Cometa 445. b
Comitatus Maximiliani ad coronationem Hungaricam 276. a. b
Comitia in campis Peſthanis ob Verbecii molitiones habita 47. b
Comitia à Regina Maria, vidua Ludovici Poſonium indicta 91. b
Comitia Ratiſponenſia 115. a
Comitia Vormatiæ & Ratiſponæ 152. b
Comitia à Carolo V. Wormatiam indicta 179. b
Comitia Ratiſponæ ac Spiræ de bello adverſus Turcas ſuſcipiendo habita, Anno 1542. 260. b
Comitia Poſonienſia 407. b
Comitia Poſonienſia ad Calendas Iunias Anno 1557. 250. b
Comitia Imperii Auguſtam indicta, Anno 1559. 253. b
Comitia Poſonienſia contentione turbida 279. a
Comitia Spiram à Cæſare Maximiliano indicta 335. a
Comitia Poſonienſia à Rudolpho Cæſare indicta, Anno 1578. 356. a. re infecta diſſoluta ibid.
Comitia Hungarica 360. a. 361. b
Comitia Auguſtana 301. b
Comitia Hungarica turbulenta 302. a
Commeatus Sigetho invectus 241. b
Communio ſub utraque Tranßilvania conceſſa 295. a
Comorroni præfectus Hoffkirchius A. 3. a. præſidio contra Turcas munitur ibid.
Competitores regni Polonici, Stephano Rege demortuo 367. b
Concilium militare de Turcis perſequendis à Cæſare Carolo Viennæ habitum 122. b
Concilium Tridentinum terminatum 285 a
Conditiones initæ pacis inter Ioannem Corvinum & Regem Vladulaum 4. b
Conditiones initæ pacis inter Regem Vladulaum & Albertum fratrem ejus 9. a
Conditiones Tranſactionis inter Vladulaum & Albertum 13. a
Conditionibus tranſacta pacis inter Vladulaum & Albertum nonnulli factioſi aſſentiri renuunt ibid.
Conditiones, quibus certa ſtabilisque pax inter Vladulaum Vngariæ Regem & Albertum fratrem ejus, firmatur 14. b
Conditiones initæ pacis inter Solimanum & Ferdinandum Vngariæ Regem 128. a
Conditiones pacis Wacienſes 135. b
Conditiones pacis à Cæſare Ferdinando Ioanni Sigiſmundo Tranßilvaniæ principi oblatæ 264. a
Conditiones pacis inter Cæſarem Maximilianum & Ioannem Sigiſmundum Tranßilvanum 295. a
Conditiones graviores à Tranßilvano Cæſari Maximiliano propoſita 297. b
Conditiones tranſactionis inter Cæſarem Rudolphum & Sigiſmundum Tranßilvaniæ Principem 458. a
Conditio miſeranda Tranßilvaniæ 507. b
Congreſſus Nicolaus Zrinii cum Turcis ad Rinnia tranſitum 237. b
Conflictus Hungarorum cum Aly Budenſi 206. a
Conjux Balaßii Sacmarienſis præfecti capto Sacmariano, cum filia nubili & Stephano, filio in Tranßilvaniam abducitur 289. a
Conjuratio adverſus Cæſarem Maximilianum excepto Dobone & Balaßio, venia datur 332. a
Conſilia pacis inter Ioannem Sigiſmundum & Cæſarem Maximilianum turbantur 297. b
Conſiliarij Ioannis Sigiſmundi Ariana peſte infecti 284. b. Stephano Bathorio ex Solimano inſidias ſtruunt ibid.
Conſilia nefaria Boſcaij Cypriano Concinio Varadini Legato deteguntur à Boſcaij miniſtris 524. a
Conſpirationes quorundam Hungariæ procerum adverſus Cæſarem Maximilianum 330. a
Conſultatio Maximilian. Imp. de ſumma belli adverſus Turcas 395. a
Contentiones inter Ludovicum Petrum & Mauritium Furſtum 136. b
Contentiones Petri Petrovitij & Georgij Monachi 190. b
Contentiones in comitiis Varſovienſibus de Rege Poloniæ eligendo 347. b
Controverſiæ de finibus, injuriis, damnis & rapinis inter Ferdinandum Hungariæ Regem & Ioannem Tranßilvaniæ Vaivodam, deciſa 125. a
Controverſia de pagis dedititiis ex tabulis Halulis, inter Cæſarem & Selynum 330. a
Conventus Tranßilvanorum, Bohemorum ac Moravorum poſt pugnam Mohacianam 88. a
Conventus Chriſtianorum & Turcarum in Inſula Danubiana 480. b
Copiæ Ferdinandi Hetruriæ ducis in Cæſaris exercitu contra Mahometem 424. a
Copiæ armatorum in caſtris Lippenſibus 197. a
Copia Georgii comitis Helffenſtanii adverſus Turcas 207. b
Copia adverſus Achomatem Anno 1552. collecta 216 a. decem millium numerum explebant ibid.
Copiæ auxiliares Agrienſibus ſubmiſſæ 219. b
Copia auxiliares à Perenio Filecenſibus miſſa 232. a
Copia exigua Hungaris ab Imperio mittuntur, ſpe inducia rum, quas Solimanus polliceri videbatur 250. b
Copias Ioannis Balaßii Haſanes Filecienſis aggreditur & cadit 273. a
Copia Cæſariana Hadadum ad caſtra Ioannis Sigiſmundi pergunt 269 a
Copia Ioannis Sigiſmundi Tranßilvaniæ Principis à Cæſarianis cæduntur ibid. a. b
Copia Cæſarea Ioanni Balaßio adverſus Turcas ſubſidio miſſa 351. b

Copia lectiſſimorum militum Lazari Suendy 310. b
Copia Cæſariana in Tranſſilvania Hungarorum ſubſidiis augentur 292. b. arcem Tocaienſem irrito ſucceſſu oppugnant 293. a. oppugnatione redintegrata propugnaculum capiunt ibid. b
Copia Ferhatis Budenſis exercitum Hungarorum longe ſuperant 376. a
Copia Ioannis Heraclidis contra Alexandrum Moldaviæ principem à Sarmatis profligantur 262. b
Copia Belgica contracta à Carolo Mansfeldio exercitus Cæſarei contra Turcam ſummo duce 424. a
Copia Italica Pontificis in exercitu Cæſaris contra Mahometem ibid.
Copia auxiliares Pontificis in Dalmatiam appellunt 500. a earundem Tribuni ac Duces ibid.
Corogy B. Gerardo necem inferunt 87. b. memorabilem ultionis divinæ in eorum poſteros exempla ibid. & 88
Corona Ungarica cur ſacra dicatur 4. a
Coronem Mendocio à Carolo V. commiſſam Turca obſident, Anno 1533. pag. 123. b. quam obſidione liberat Auria 124. a.
Coronenſes præſidiarii caſo Præfecto, Macicao, Coronem turpiter deſerunt 129. a
Corothna arx ab Hungarico exercitu expugnatur 241. a
Corpus Imperatoris Ferdinandi Vienna Pragam deducitur 300. a
Corpus Solimani à Mehemete Byzantium deducitur 321. b
Corvinus Illyrici præfectura ſe abdicat 18. b
Coſaci ad caſtra Cæſarea transfugiunt 523. a
Coſtanicia adverſus Malchum defenditur 235. a
Coſtaniciam arcem Aly Dux Turcarum ex inſidiis adortus capit 249. a. præfecto ejus cum centurionibus aliquot, ad nuptias Zaberdum profecto ibid.
Croym Dux Iaurino proficiſcitur A. 8. b. Vulneratur A. 35. Mauritius ejus frater obit A. 36. b
Crudelitas Haidonum latrocinantium 233. b
Crupa arx in Illyrico præſidiis munita 235. a
Crupa arx, præſidiariis fortiter ſe tuentibus adeoq́; ad unum caſis, Turcis ceſſit 296. b
Crux à Walachiæ principe in caſtris Turcicis veneratur A. 32. a. Supponitur Luna in turri S. Stephani A. 37. a
Cumani ſeu Cuni 211. a
Cuniculus bene ſuccenſus A. 18. b. Turcarum cuniculi A. 17. b. &c. per totum.
Cuniculo miles exiliens incolumis reſiſtit A. 21. b. grandis Turcarum cuniculus A. 22. a. in cuniculo duæ adverſæ partes concurrunt palis A. 30. a. eis duo propugnacula Vienniensia evertuntur A. 29. 30. 31. 33. a. hoſtilis cuniculus à noſtris offenditur A. 27 a. b periit à noſtris ſuccenditur A. 25. b
Cunis Vaivoda Dux Sacmarium obſidet, & capit 134. a. lethali vulnere ictus obit ibid.
Curanum oppidum infirmis & vetuſtis mœnibus cinctum, certis conditionibus ab Athomate redimitur 214. a
Currus pecunia ac panno in militum Cæſarianorum ſtipendia, onuſti à Felicienſibus diripiuntur 531. a
Curarum fruſtra tentatur à Ioanne Sigiſmundo Tranſſilvano 300. a
Curarum, Cæſarianis negligentius excubias obeuntibus à Tranſſilvanis, omnibus, excepto Petro Solienſo altero præfecto, cæſis expugnatur 329. a
Cyprianus Concinnus Varadini Legatus nefaria conſilia Boſcay, à miniſtris ejus ſibi detecta religioſe renunciare curat 525. a

D.

DAniel Francolin Tergeſtinus Petrinæ præfectus 446. a
Danubiana claſſis ad Ferdinandi partes tranſit 94. a
Danubius à Turcis binis inſtruitur pontibus A. 15. a. & à Walachis cuſtoditur A. 15. a
Daunius comes fortiter Viennam defendit A. 8. a
Decemviri Tranſſilvaniæ gubernandæ delecti 516. a
Decurſiones Equeſtres in comitiis Poſonienſibus 278. b
Dedeſidam arcē Haſanus Temeſvarienſis obſidet 327. b
Dehortatio Hungariæ procerum à bello Turcico 287. a
Deliberationes in comitiis Budenſibus de Beatricis conjugio 28. b. de tributo imponendo 29. a
Deliberatio Ducum Hungarici exercitus de bello adverſus Turcas prorogando 240. a
Deliberatio Imp. Maximiliani in caſtris Ovarianis de bello gerendo adverſus Solimanum 311. a
Deliberatio Lazari Suendii de bello adverſus Tranſſilvanos gerendo 292. a
Demetrius Laxitius Equitum præfectus cum Tartaro ſingulari certamine congreſſus victor evadit 9. a
Demetrius Viſnovecius Deſpotam Moldaviæ Principem in arce Suchava obſidet 282. a. Moldaviæ princeps eligitur ibid. b
Demetrium Viſnovecium à Stephano Tomſa victum, Byzantium mittit, ubi unco in coſtas adacto crudelem mortem oppetiit 283. a
Demetrius Bulgarus à Mirce Walacho trucidatur 283. b.
Demetrii Thracis præclare factum 234. b
Denghelghis excurſio in Moraviam 536. a
Deo ſoli Vienneſis adſcribenda eſt victoria A 36. b
Derviſius Turcarum Monachus ad Hungaros transfugiens Solimanum obiiſſe nunciat 319. b
Deſvium arcem Ioannes Sigiſmundus deditione occupat 298. a
Detrimentum in Illyrico à Turcis illatum 295. b
Dies decollationis S. Ioannis Chriſtianis fatalis, Turcis ominoſa A. 28. b
Die Dominica Vienna à Turcarum obſidione liberata A. 34. b
Diſceptatio inter Hungaros & Bohemos de Sileſia 39. a
Diſceptationes Tranſſilvanorum procerum de principe eligendo 338. a
Diſceſſus exercitus Cæſarei Caniſa miſerabilis 505. b
Diſſenſiones inter Georgium & Caſtaldium de deditione arcis Lippenſis 199. a. de copiis in hiberna diſtribuendis 200. b
Diſſenteria Viennæ graſſatur A. 25. a b
Diſſidia in Illyrico inter Simonem Epiſcopum Zagrabienſem & Ioannem comitem Zerinium 160. a. juſſu Ferdinandi compoſita ibid. b
Ditio Saroſpataci ab Emerico Telequeſſio vaſtata 453. a
Debronem oppidum Epiſcopi Zagrabienſis Vlamanes cum copiis ſuis diripit & incendit 230. b
Doloſa mandata Georgii Bebeck ad Lazarum Suendium 324. a
Dominicus Stephani Bodonis frater à Walachis capitur, & Byzantium mittitur 246. b
Dona Ioanni Sigiſmundo à Solimano oblata 306. a
Dorothea Caniſiana, Emerici Pereny Palatini vidua ſtrage Mohatiana cæſorum cadavera ſepulturæ mandari jubet 88. a
Dos Iſabellæ Caſſoviæ perſolvitur 204. b. Iſabella Regina Caſſovia in Sileſiam iter intendit ibid.
Draſcovitius Illyrici Præfectus cum Herbeſtaino Sclavonicorum limitum præfecto Veruciam ramis conatibus obſidet 460. a

Duces

Duces, qui ſtrage Mohaciana perierunt 87.a

Duces Ferdinandi Regis contra Tranſilvanos conjuratos arcem Nagidam capiunt 245.a. *Granſnahoream Bebecorum arcem obſident* ibid.

Ducibus Exercitus contra Tranſilvanos conjuratos ob fugam ignominiæ nota à Ferdinando inuritur ibid. b

Duces in prælio cum Mehemete commiſſo occiſi 455.b

Duces Cæſarei exercitus Comitem Suarcenburgium hortantur, ut hoſtilem Ibrami vaſtationem coerceat 482.b

E.

Ecchius Salmenſis Comes Turcarum caſtra ad Albanum Laoum cum ſelecta manu invaſurus literis Cæſaris Maximiliani eis cauſis revocatur 319.320

Ecchius Comes Salmenſis Tatam expugnat 304 b

Eckenburgius cæterique exercitus Cæſarei duces Turcis caſtra in inſula opponenda cenſent 393.a

Electio Maximiliani in Regem Romanorum 276.a.b

Electores Saxo & Bavarus cum aliis Viennam obſidione liberant A.35

Elephas indicus 207. b

Elezes Iacundius, qui dolabra pugnavit, glande trajectus interijt 208. a

Elias Alexandri Moldaviæ principis filius Conſtantinopoli perit 340. b

Elias Dormanus rebellium Moldavorum Dux Deſpotam Suchava in arce obſidet 281. b

Elias Moldavus cum Valachis & Turcis Tranſilvaniam longe lateque vaſtat 209.a

Eliſabetha Cæſaris Maximiliani filia Carolo nono Galliæ Regi deſpondetur 337.b

Emerici Cibaci, Temeſvary Comitis familia 90. a

Emericus Cibacus inſtaurata pugna, Ioannem Nigrum ſuperat 93.b

Emericus Cibacus Tranſilvaniæ Præfectus à Ioanne Docio inſidioſè circumventus, cum 200. equitibus ad Gritum ſe confert, cujus juſſu nefariè in temovio trucidatur 130 a. *ejus encomium* ibid.b

Emericus Derencenius & Ioannes Bothus in locum Corvini Illyrici præfectura potiuntur 18. b. *Comitem Frangepanum Bernardum tumultuantem ad officium reducere ſtatuunt* 19.a

Emericus Derencenius Bernardum Frangepanum comitem ad deditionis conditiones compellit ibid.

Emericus Derencenius cum Iacuppe Bego fortiter prælians capitur, filio ac fratre interfectis 20. a. *in qua pugna quinque millia ex noſtris periere* ib.

Emericus Derencenius & Bernardi comitis Frangepani hoſtes parta præda redeuntes fuſi fugatique ſunt à Turcis, Anno 1493. pag. 19. b

Emericus Perenius in locum Palatini Petri Gerebi ſublectus eſt 33.b

Emericus Perenius Palatinus pactionibus à Cæſare Maximiliano & Rege Vladislao Viesinæ initis repugnat 53. a. *reprehenditur ideo ab Vladislao* ibid. *revocare abnuit* ibid. *largitione tentatus, capitur* ibid.b

Emerici Pereny Palatini obitus & elogium ambitioſum ibid. b

Emericus Telequeſſius copiarum Ferdinandi Dux Coraſonem arcem capit & diripit 252. b. *Caſtellum Zoloſium expugnat* ibid. b. *Lelecium fugientibus propugnatoribus capit* ibid. *eodem impetu capit Olſuæ munitionem* 253.b. *cui Zetemam, Barconem & Coveſdiam arces adjicit* ibid. & 254

Emericus Telequeſſius de ſententia ducum Suomni, Ruſtanis Budenſis depopulationi obviam ire ſtatuit 255. b. *Georgio Bebeco, ut cum copiis adſit, nuntiat* ibid. & 256

Emericus Telequeſſius vir immortali memoria dignus obit 257. b

Encomium Semendrii Tatenſis præfecti de Maximiliano Archiduce Auſtriæ 459 b

Eperieſſi urbis obſeſſus ad arbitrium victoris inter Albertum & Vladislaum deditionem fecit 14. b

Eperieſſia à Cæſare Rudolpho ad Boſcaium deficit 527.b

Eperieſſum vano conatu à Boſcaianis tentatur 532.a

Epiſcopi, qui clade Mohaciana periere 87.b

Epiſtola acerba Lazaro Suendio à Ioanne Sigiſmundo Tranſilvano miſſa 327. V. Literæ.

Epulum Cæſareum & regium in Hungarica inauguratione Rudolphi 344.b

Eques humana ſpecie auguſtior Turcis viſus, illorum impetum in Guncium miraculoſe retundit 119.a

Equitum Ductores in oppugnatione Giulæ à Turcis cæſi 308. 309

Equites è Sileſia Suendio ſubmiſſi 300.a

Equites voluntarii in caſtris Cæſareis contra Solimanum 310.311

Equi Turcici inſignis ferocia 372.a

Equus 1000. florenorum cadit A. 18.a

Equeſtre Solimani conſilium 302.a

Eraſmus Praunius Comoroni præfectus ſclopeti ictu ſauciatus Viennæ moritur 419.a

Eraſmi Teuffely infauſta expeditio adverſus Turcas Anno 1552. pag. 215. 216

Eraſmus Touffelius ſummus copiarum contra Achomatem dux in prælio cum Achomate capitur 217 b. *cum aliquot captivis & ſignis* 40. *Byzantium mittitur* ibid. *culeo inſutus ſubmergitur* ibid. & 218. a

Erdodium Georgius Bathorius certis conditionibus Suendio dedit 294. b

Erdodius Illyrici præfectus Haſanis injuriis irritatus Menotlonem oppidum capit 384. b. *caſtra ſua Haſani opponit* 386.a. *ab Haſane in fugam conjicitur* 386.a.b

Erneſtus Archidux Auſtriæ Alexandro Farneſ demortuo duci Parmenſi ſuccedit 402.a. *ejuſdem e vita exceſſus* ibid.

Eruptiones Petrinienſium in caſtra Cæſarea 409 b

Eruptiones Sigethanorum in Turcas 239. b

Eruptio Turcarum ſuperiore urbe Budenſi proſpere coercetur 475.b

Eruptiones in Turcas à præſidiariis Sigethanis 314.a

Eruptio Viennenſium in Turcas A. 27. a. b. *Vide* Vienna.

Eunuchus Sigethanam obſidionem repetit 239.b

Excoriandorum cadaverum conſuetudo originaria à Germanis 241. b

Excurſiones Tartarorum in Bereghianos & Vgocianos à Ioanne Sigiſmundo cohibentur 321.a

Excurſiones Turcarum è caſtris Sigethanis cohibitæ 319. b

Excurſio Vlamanis in Illyricum à Nicolao Zriniano, Illyrici prorege, & Luca Siculo copiarum Stritenſium præpoſito, coercetur 230 b

Excuſatio Ioannis Sigiſmundi apud Peruanam Chauſium; cur Legatos ad Cæſarem Maximilianum miſerit 316.b

Exequiæ Ferdinandi Imp. Viennæ celebratæ 299.b

Exercitus Alexandri Moldaviæ principis contra Ioannem Heraclidem Deſpotam 263. b

Exercitus Cæſareus adverſus Haſanem, cœli injuria exagitatus, rebus infectis in hyberna dimittitur 386. a

Exercitus Cæſareus Petriniam obſidet 398. a. b
Exercitus Chriſtianus ſubſidio venit Viennæ obſeſſæ A 34. a. quomodo Turcam ab Viennenſi obſidione repulerit A. 34. 35. quomodo ille diſpoſitus A. 35
Exercitus Turcarum ad Viennam deſcribitur A. 31. b & funditur A. 35. ſeq. Chriſtianus major viſus eſt Turcis quam in ſe erat A. 36. b
Exercitus Ferdinandi Regis Craſnaborea Roſnonem verſus recedens, hoſtium ſuperventu, disjicitur & concidit 245. a. b
Exercitus Imperij contra Turcam, Anno 1542. pag. 161. a. ad oppugnandum Strigonium caſtra movet 162. a
Exercitus à Maximiliano Cæſare duce Lazaro Suendio, in Tranſilvaniam miſſus 291. b
Exercitus Muſtaphæ Boſnenſis Illyricum depopulaturus à Petro Erdodio cum exigua manu opprimitur, cæditur, & fugatur 296. 297. magna præda parta 297. a
Eximia virtus Kuberi in levioribus præliis cum Turcis 300. b

F.

FActiones duæ in comitiis Varſovienſibus de Rege Poloniæ eligendo, quarum una Stephanum Bathorium Tranſilvaniæ principem, altera Cæſarem Maximilianum elegit 348. b
Fames invaleſcit in Tranſilvania 508. a
Faſces virgultorum à Cæſareanis in latrinas Caniſianas conjiciuntur 501. a
Faſtus Aly Eunuchi Veziretis 215. b
Fatalis prælij cum Solimano committendi ardor 83. 84
Faventia à Turcis occupatur A. 11. b
Felix Vienna in deliciis A. 17. b
Ferdinandi Imperatoris obitus Anno 1564. vixit annos 61. p. 285. b. ejus encomium 286. b. Beneficia in Ungaros eximia ibid. Pietatis in Deum ſtudium ibid.
Ferdinando Imperatori XIII. ſigna militaria Turcis adempta, mittuntur 257. b
Ferdinandus Imperator Ioanni Heraclidi, Deſpotæ occulte auxilia contra Alexandrum Moldavum mittit 263. a
Ferdinandus Imperator octo peditum Germanorum ſigna in ſupplementum Legionum contra Tranſſilvanos conſcribit 270. b
Ferdinandus Imp. Maximilianum filium ſucceſſorem ſibi in Hungaria declarat 266. a. oratio ejus ad frequentem Pannoniæ procerum ſenatum ibid.
Ferdinandi Regis Neapolitani mors 16. a
Ferdinando Regi aliquot Illyrici arces tuendæ ab Hungaris dantur 67. b
Ferdinandus Rex Romanorum creatur, Anno 1531. 115. a
Ferdinandus Auſtriæ Princeps, ut Hungaris in extremum diſcrimen adductis opem ferat rogatur 78. b
Ferdinandus ab Hungaris Proceribus inſtigatur, ut Pannonici regni jura, Ioanne Vaivoda vita jam defuncto, illato bello recuperet 149. a
Ferdinandus in Hungariam cum exercitu venit ibid. b. cui Palatinus in finibus, qui Auſtriam ab Hungaria dirimunt, inter oppidum Copeinium & Laitam flumen, magna Procerum manu occurrit ibid.
Ferdinandus Hungariæ Rex Iaurinum, Comaronium, Tatam & Strigonium occupat ibid.
Ferdinandus potitur Buda, fugato Vaivoda 93. a. Alba coronatur ibid. Vaivodam inſequi jubet ibid. a. b
Ferdinandi Regis Hungariæ Duces Tocaium capiunt 95. b. Agriam, Hatuanum, cæteraque oppida & arces ſubigunt ibid.
Ferdinandi Regis exercitus Turcis oppoſitus 137. b
Ferdinandus Hungariæ Rex & Ioannes Tranſſilvaniæ Vaivoda clanculum copias adverſus Solimanum conſcribunt 145. a. b
Ferdinandi auxiliares copiæ adverſus Solimanum ibid. b
Ferdinandus Rex militum copias ad Pannoniæ jura & ſceptra, Ioanne fato functo, recuperanda conſcribit 150. b. quibus Leonardus Felſius præficitur ibid.
Ferdinandus bellum Turcicum, Duce Wilhelmo Rogendorffio, inſtaurat, Anno 1541. 151. b
Ferdinandi Hungariæ Regis copiæ adverſus Turcas 161. b
Ferdinandus Bohemiæ & Hungariæ Rex poſt finem belli Saxonici Pannoniæ ordinibus Comitia Tirnaviam indicit 183. b. in quibus ruſticis alio migrandi libertas conceditur ibid.
Ferdinandi Hungariæ Regis mandata de Georgio Monacho 199. b
Ferdinandi literæ ad Hungarici regni conſiliarios de morte Georgij 201. b. bellus ejuſdem apparatus adverſus Turcas 204. a
Ferdinandus Auſtriæ princeps Poſonienſibus comitiis Anno 1527. Rex Hungariæ declaratur 92. a. in Hungariam vocatur ibid.
Ferdinandus Princeps ad patrem Ferdinandum Regem Hungariæ Viennam redit 242. a
Ferdinandus Auſtriæ & Styriæ princeps obſidionem Caniſianam ſuſcepit 501. b. oppugnationem inſtituit 502. a. graviſſimis cœli tempeſtatibus exagitatus obſidionem ſolvit 503. b
Ferdinandus Nogarola comes Sacmario præficitur 363. a
Franciſcus Bodoni in nova Auſtriæ civitatis carcerem conditus, ibi fato defungitur 95. b
Ferdinandus comes Hardecus, ob Iaurini deditionem captus ſupplicio afficitur 424. b
Ferdinandus Wilhelmi Bavariæ Ducis frater 400. cataphractos equites in caſtra Iaurinia ad Imperatorem Maximilianum duxit 311. b
Ferhates Muhael Begogli Sirmium ferro flammaque depopulatur 69. b
Ferhates Boſnenſis Præfectus planiciem inter Ivaniciam & Zagrabiam ferro flammaque depopulatur 250. a
Ferhates Boſnenſis Hungariam incurſitat 354. b. Caſtella aliquot diffugientibus præſidiariis, obtinet 355. a. Zrinium expugnat ibid.
Ferhates Budenſis à ſuis trucidatur 380. a
Feſtum Portiunculæ turbans Viennæ Turca A. 18. b
Fileci ſitus 231. a
Filecum muniti ſſimam arcem Æthiope quodam captivo proditore Turcæ occupant ibid.
Filecenſes Præſidiarij, metu auxiliarium copiarum, quæ Hamſa advenerant, arcem vacuam relinquunt & excedunt 232. a
Feloctum oppidum à Michaele Tranſalpino Vaivoda funditus diruitur 434. a. ab eodem Arſonaca pta inflammatur ibid. Seliſtria diripitur ibid.
Fœdus à Ioanne Rincone, Regis Gallorum Franciſci Legato inter Vaivodam & Franciſcum ſancitum 91. a
Fœdus à Perſis cum Murate initum 380. a
Fœdus ſolenne cum Sigiſmundo Tranſilvaniæ Principis Legatis Pragæ pactum 423. a

Fergatus

Forgatii Lupi Buchanii Coppanii cadis auctores à Ferdinando ad Comitia Poſonienſia citantur 207 b. in gratiam recipiuntur 208.a

Fortitudo militis ad ſingulare certamen provocati 18. a

Fortuna adverſa Ferdinandi partium in Tranſilvania 242.a.b

Fortuna adverſa Bartholomæi Croati Lavæ præfecti 319. b

Fortuna Haſanis Boſnenſis 382.b

Foſſa arcis Sigethanæ aquis derivatis à Turcis exſiccatur 313. b

Franciſcus Aldobrandinus Caniſa, irrita opera, oppugnationem inſtituit, Anno 1601. pag.500.a. è vita excedit 500. b

Franciſcus Balaßius Commeatum Turcis intercipit 409. a

Franciſci Battiani Illyrici præfecti ad Clementem VII. legatio 14. Ianuarii 1527 pag 89.b

Franciſcus Battianus, vir rebus præclare geſtis illuſtris obit 322. b

Franciſcus Bebetus Filecenſibus ſuppetias fert 231.b

Franciſcus Bebecus ad Solimannum profectus privatis de cauſis, ſingulari benevolentia ab eo excipitur & liberaliter dimittitur 252.a

Franciſcus Bebecus à Solimano Tranſilvaniæ Gubernator creatur 254. b. immiſſis à Melchiore Balaßio percuſſoribus, Iſabella juſſu, Albæ occiditur 255. a

Franciſcus Capolvaius ad Balationis exitum à Tartaris depopulantibus occiſus eſt 176. b

Franciſcus Croatus Challiam Michalogli adimit 196. b

Franciſcus Croatus & Balaßius Turcas Lippa dimiſſos aggrediuntur 200. a

Franciſcus Colocienſis Archiepiſcopus à Ioanne Vaivoda ad Carolũ V. Legatus de pace mittitur 127.b

Franciſcus Dando veteranus centurio excurſione ex arce Sigethana in Turcas facta, ſtrenue pugnans occumbit 514.a

Franciſcus Dobo effracto carcere, ex arce Samoſiana, evadit 259. b. ad Ferdinandum Cæſarem attractus, & barba capilloque promiſſo ſupplex accedit, cujus eximia in eum liberalitas enituit 260. a. fratrem Dominicum à Turcis redimit ibid.

Franciſcus Forgacius Epiſcopus Varadienſis ad Ioannis Sigiſmundi partes tranſit 332.b. ejuſdemque ſuaſu etiam Ladislaus Giulaffius transfugit ibid.

Franciſcus Forgacius Nitrianus ſuorum defectione Boſcaianis relinquere cogitur 534. 535

Franciſcus Frangipanus capite plectitur A. 2. a

Franciſcus Gallorum Rex à Caroli Cæſaris copiis capitur, Anno 1524 76.b

Franciſcus Gallorum Rex imploratur ab Hungaris contra Turcas 78.b

Franciſco Gallorum Regis inſtigationi expeditio Solimani in Hungariam tribuitur 115.b

Franciſcus Gallorum Rex per Legatos ſuos in comitiis Ratiſponenſibus, Anno 1542. dehortatur principes à bello Turcico 161.a

Franciſcus Gallorum Rex vita defungitur 188. b

Franciſcus Magocius ab Imperatore Rudolpho ad Boſcaium deficit 530.a

Franciſcus Nadaſdius capite minuitur A. 2. a

Franciſcus Niarius Turcas Strigonienſes cadit & fugat 179. b

Franciſcus Perenius Epiſcopus Varadienſis viginti ſex utilia Martyrum Hungarorum, ex vaticinatione, in faſtos referri jubet 84. a

Franciſcus Perenius ob rebellionem in arce Saroſiana detentus, à Cæſare Ferdinando in gratiam recipitur, & reſtitutis omnibus bonis, liber dimittitur 284. a

Franciſcus Perenius cum uxore & liberis in poteſtatem Emerici Tellequeßi venit 252. b

Franciſcus Quendius Iſabella juſſu interficitur 255.a

Franciſcus Revaius in comitiis Novi Zolii & Poſonii Anno 1542. habitis Propalatinus Hungariæ creatur 166. a

Franciſcus Salamanca Strigonienſis præfectus ad Turcas deditionis ergo egreſſus, ab iiſdem detinetur 177. a. Collega ſuo, Martino Liſano, diploma Turcicæ fidei mittit ibid.

Franciſci Slunii comitis Frangepani obitus 333. b

Franciſcus Tabius caſtellum Talpaſſum capit 243.a de Nicolao Toldio adoleſcente ob defectionem à Ferdinando crudele ſupplicium ſumendum curat ibid.

Franciſcus Tabius ſelecta militum manu Petro Petrovitio rebellium Tranßilvanorum duci occurrit ibid.

Franciſcus Tabius arci Caniſæ à Cæſare Maximiliano præficitur, ut Sigethanæ eruptiones prohibeat 322. a

Franciſcus Zaius Veteranus, alæ equitum præfectus, Agriæ præficitur 188. a

Franciſcus Zaius Caſſoviæ præfectus 258. a

Franciſcus Zaius Ioannis Sigiſmundi conatibus præveniens, Conaſonem arcem occupat 268. b

Franciſcus Zaius pacis belliq; artibus clarus obit 333.a

Frangipanus capite plectitur A. 2. a

Fridericus Holſtatius Dux in prælio cum Tartaris occumbit 543. b

Friderici Imperatoris Auguſti mors 18.a

Fridericus Palatinus Rheni in exercitu Caroli V. contra Solimannum, auxilia Germanica ducebat 120.a

Fridericus Regum Ungariæ & Poloniæ frater moritur 33. a

Fridericus Saxoniæ Dux in bello Schmalcaldico à Ioſepho Lucano Hungaro captus, Anno 1547. p. 182.a

Fuga Franciſci Nemethii 269. b

Turcarum, & Veziris ad Viennam A. 34. 35

G.

Gabriel Bebecus ad Ferdinandi obſequium, relicta Iſabella, ſe recipit 254. a

Georgius Bebecus Huſſitini apoſtata fraude cum magna Hungarorum clade à Turcis capitur 274.a

Georgius Bebecus fraude Haſanis capitur 323.a. Byzantium mittitur ibid. Ioannis Sigiſmundi deprecatione libertati reſtituitur ibid. ſubdole à Cæſare Maximiliano in gratiam recipi flagitat 323 324. Turcarum præſidium in arcem Saduariam introducere nititur 324.b. ſero Mulieri in arce obſeſſa auxilia adducit 325. b

Georgius Bebecus vita defungitur, ejuſdemque bona fiſco Cæſareo cadunt 333. a

Gabriel, Perenij Filius, arcem Agriam Nicolao comiti Salmenſi, & Stephano Bathorio tradit 188. a

Gabriel Perenius ad Ferdinandi obſequium, relicta Iſabella ſe recipit 254.a

Gabriel Perenius nullo relicto herede fato defungitur 333. a

Galli Papenſes præſidiarij concitata ſeditione, ad Turcas deficiunt 486.a

Georgius Blaſcovitius Nariſii in Dalmatia regulus in prælio cum Iacuppe Bego cadit 20. a

Georgius Comes Zlunius fulmine ictus obit 231. a

Georgius Comes Zrinianus, cum aliis Ducibus Illyrico varia caſtella ſubigit 405. a. Berſenicam, Segeſdium ibid. Babocſam aggredi variis difficulta-

caltatibus inhibetur ibid. *exercitum reducit* ibid. b

Georgius Comes Zrinianus Caniſa præficitur 346.a

Georgius Comes Zrinius extremum diem claudit 514. a

Georgius Debrecenius proſcriptem 375.a

Georgius Draſcovitsius, Epiſcopus Iauriensis & Cancellarius Vngaricus in Cardinalium collegium cooptatur 363. b. *paulo poſt obit* ibid.

Georgius Frangepanus, Colocenſis Archiepiſcopus obit 68.b

Georgius Hoffutotius Cæſaris Maximiliani ad Selymum Legatus abſque ullo reſponſo ad Cæſarem dimittitur 322. a

Georgii Huſti itinerarium 122. a

Georgius Lencovitius Cliſſianis laborantibus opem ferre contendens, primo victor, & mox ob milites prædationi incubantes, victus diſcedit 442.b

Georgius Literatus Agriæ præfectus à Velibego captus & Byzantium miſſus laqueo ſtrangulatur 229. a

Georgii Litterati artificioſum inventū bellicum 226.a

Georgius Monachus ingratus Iſabellæ Tutor exercitum contra Reginam conflat 191.b. *Sebeſſum & Megieſſum occupat* ibid. *Turcicas & Valachicas copias profligat* ibid. *cum Regina in gratiam redit* 192. a. *in oppido Dioſego Ferdinandi Legatos convenit* ibid. *Enedum ad comitia ſe confert* ibid. *Ferdinandi copias accerſit* ibid. b. *Albam capit* 192. b. *colloquitur cum Iſabella regina ut Tranſilvania cedat* ibid.

Georgii Monachi clandeſtina conſilia cum Alberto Perego 189. a. b

Georgius Monachus in Cardinalium collegium per Ferdinandum cooptatus eſt 197.a

Georgius Monachus à Marco Antonio è medio ſublatus eſt 201. a

Georgius Monachus 20 *dierum inducias cum Vlamane, arcis Lippenſis præfecto paciſcitur* 199.b. *commeatu eundem ſublevat* ibid. *repugnantibus cæteris Ducibus dimittit* ibid. *cum mille & trecentis Turcis abit* 200.a

Georgius Nemethius unus ex Haidonum Boſcaianorum ductoribus regiones Tranſdanubianas incendiis & rapinis fert, agitque 537.a. *Sabariam & Kormendiam capit* ibid.b. *Turcis auxilio accitis Auſtriæ fines, & Stiriam graviſſima excurſione facta, affligit* ibid. *abducit & Turcis in miſerandam ſervitutem ingentem hominum copiam divendit* ibid. *à Battiano repellitur* ibid. *iterum vires ad populandum Stiriam convertit: nec Auſtriam intactam relinquit* 538. a. *cum Cæſarianis manus conferre haud quaquam auſus diffugit* 539.a. *Cæſarianos primo victores denuo aggreſſus, fundit & fugat* 543. b

Georgius Ravaſdius à Siculis fruſtatim dilaceratur 478. a

Georgius Sacmarius Cancellarius Strigonienſe ſacerdotium obtinet 60. a

Georgii Sacmarii Strigonenſis Archiepiſcopi mors & legatum 68.b

Georgio Sacmario fatis erepto, Strigonienſem dignitatem adipiſcitur Ladulaus Saleanus ibid.

Georgius Salotnocus Epiſcopus Quinqueeccleſienſis moritur 543. a

Georgius Secius ab Imperatore Rudolpho ad Boſcaium deficit 530.a

Georgius Siculus cruce ſignatorum præfectus arma in Nobilitatem convertit 44.b. *Budæ & Peſthi Suburbia deprædatur* ibid. *diviſis copiis omnia vaſtat* 45. a. *Nicolaum Tornalium, Nobilem equeſtris ordinis interimit* ibid.

Georgius Siculus Nanderalbæ equitum præfectus, exercitui voluntariorum militum contra Turcam præficitur 43. b. *ejus ſingulare certamen cum Turca* ibid.

Georgius Siculus cruce ſignatorum præfectus Chanadium oppidum capit & diripit 46. b. *Ioannem Chaquium Epiſcopum Chanadienſem palo in inguina adacta occidit* ibid. *crudeliſſime graſſatur in multos alios nobiles* 47. a. *ſingulari & barbaro exemplo in Stephanum Telegdinum* ibid.

Georgius urbem Temeſvarum obſidet ibid. a b

Georgius Siculus & frater ejus in prælio ad portam ferream cum Ioanne Vaivoda, vivi capiuntur 48. a. b. *reliqui diſſipantur, & in fluvio Temeſi pereunt* ibid. b

Georgii Siculi cruce ſignatorum præfecti crudeliſſimum ſupplicium 48.49

Georgii Siculi apud Ioannem Tranſilvaniæ Vaivodam pro fratre Gregorio interceſſio 48. b

Georgius Thurius præfectus ſe munit adverſus Arſlanem Budenſem 303. a

Georgius Thurius ob res bene geſtas in equitum numerum à Cæſare cooptatur 312. a

Georgius Thurius vir bellica laude clariſſimus Turcica fraude interceptus perimitur, Anno 1571. p. 334. *fortiter cadit* 334. a

Georgii Varadienſis Epiſcopi origo & vita 132.133

Georgius Varcocius Albæ Præfectus in ſuburbii oppugnatione cadit 175. b

Georgii Zondii Dregeli Præfecti generoſa & heroica animi conſtantia 214.b

Georgius Turzo cum 400. *equitibus fortunæ aleam periclitaturus, à Mehemete præfecto Strigonienſi multis caſis & captis, in fugam conjicitur* 378.b

Gerardus Felducius à Carolo V. & principibus Imperii pro induciis ad Solimanum miſſus, Anno 1545 p. 180. a. *peracta Legatione Ratiſponam pervenit, difficilibus conditionibus* ibid. *Conſtantinopolim remittitur* ibid. *inducias ad quinquennium impetrat* ibid.b

Geſteſia arx, à Vincentio Gregorocio Turcis erepta, iiſdem reſtituitur 377.378

Geſchvvindy Machinatoris periculum A. 18.a

Giaſer filius Vlamanis excurſione in Illyricum cadit 230. b

Giarmatum Balaſſianæ familiæ domicilium ab Aly Eunucho diripitur, & ſubjectis ignibus concrematur 215. b

Girgionis ſitus 438.a

Girgonis arx expugnata à Tranſilvanis ibid.

Gregorius XIII. P.P. obit, Anno 1585. p.363. a

Germani Budam ingreſſi repelluntur & caduntur 154. b

Germani Budam oppugnando aggreſſi repelluntur 112. b

Germanorum Cunctatio in aggrediendis Turcis 162. a

Germani de urbe Alba dedenda cum Rege Vladulao paciſcuntur 11. a

Germani equites in exercitu Sigiſmundi Tranſſylvaniæ principis comparato adverſus Sinanem 435.b

Germani, incolumitate promiſſâ arcem Erdodini Turcis dedunt 299. b. *ſed fide læſâ à Turcis trucidantur* ibid.

Germanorum legio in certamine cum Achomate fugit 217. b

Germanorum militum rapina in ditione Oraviana 419.b

Germania Principes, ut Hungaris in extremum diſcrimen adductis opem ferant, rogantur 78.a

Glaucos craßities in oppugnatione arcis Tocaienſis Cæſarianis uſui 293. a

Goſdanſium Zrinianorum oppidum à Turcis intercipitur 356 a

Gotfredus Praimerius exercitum Cæſareum Petrinâ reducendum evincit 393.a

Gothardus Sicquesius arcis Papa & Somboris Præfectus agreſtes rebelles circa Albam & Veſprimii tumultuantes fugat 50.a

Gradiſca arx à Petro Erdodio & Georgio Comite Zlunio direpta & concremata 230. b

Gregorius Carachondius Niger, Solnoci mania, ubi exercitũ ſuum admoverit, caſura vaticinatur 341. b. *prætorem Debrecenenſem ſuſpendi jubet* ibid. *à promiſcua plebe Debreceniana capitur, illique cervix præciditur* 342. a

Gregorius Legatus Nobilium, frater Georgij minor natu, dehortatur ab armis contra Nobilitatem 43.b

H.

Hadadum arx à Tranſſylvanis Cæſarianis deditur 270.a

Haſſneri machinatoris laus A.18.b. 27.a

Hamaſius Boſcaianus à Soproniy obſidione magno cum damno repellitur 538.a

Haidones ab Aly Budenſi caſi 206. b

Haidones ſpolijs direpti Segedini locupletati 205. b

Haidones ad Turcas tranſeuntes trucidantur 208.b

Haidonum latrocinantium crudelitas à Marco Stanſitio Sigeti præfecto vindicatur 233.a

Haidones claſſe Turcicâ, præſidiariјſque ejus profligatis, opimâ potiuntur prædâ 479. b

Haidones juſſu Herberſteinij magnã pecorum vim miſeris in regione Sigethana agricolis eripiunt 492.b

Haidones Tolnam ac Calociam deprædantur 512.b

Haidones juramentum fidei Cæſaris Rudolphi debita renovant 526. a. *tumultuantes Dampetrum deſerunt* ibid. b. *Peczi copias magno impetu aggreßi cadunt* ibid.

Haidones cum Tartaris Racoſpurgam ex inſidiis fruſtrà adoriuntur 543.b

Haidonum effuſa licentia in comitiis Caſſovienſibus coercetur 549.b

Hamza Turcus ab Hungaris capitur 208. a. *ſacris interdictus abſolvitur* 232.a

Hannibal Taßius, arcis Tata præfectus ob deditionem arcis à Philippo Torntello Comaromenſis præfecto capite mulctatur 174.a

Hardeci Comitis jactantia 412. a. *de Iaurini deditione cum Sinano tranſigit* 417. a. *ob hoc cuſtodiæ traditus* ibid. *& capite plectitur* 424. b

Haſanes Baſſa captâ Albâ caſtra Cæſarea ſuos aggredi jubet 503 a. *pugna aliquoties inſtaurata fortiter repellitur* ibid. *Murate Budenſi & Mehumete Kihaia, aliiſque primariis Turcis caſis caſtra Budam verſus movet* 504. b

Haſanes Boſnenſis ingentem militum numerum ex omnibus præſidiis contrahit, Anno 1593. p.387.b *XXV. millia in caſtris ejus* ibid. *Siſciam denuò obſidet* 389.a. *ponte in flumen dejectus perit* 390.b

Haſanes Budenſis Hathuanenſibus à Cæſareanis obſeßis opem ferre conatur 408 b

Haſanes Coppani præfectus clade Seſuarienſi capitur 373 b

Haſanes Ferhati interfecto, in præfectura Budenſi ſuccedit 380 a

Haſanes Filecienſis præfectus Comitem Zrinium per Apoſtatam in inſidias præcipitare conatur 275.a

Haſanes Filecienſis Tranſſylvanis adverſus Imp. Maximilianum ſuppetias fert 298. a. *Pancotam arcem capit* ibid.

Haſanes Filecienſis & Tranſſylvanus caſtra Suendiana ad Sacmarium conjunctis oppugnant copiis ibid. *irrito conatu* ibid. a.b. *inde Erdodium obſident,* ibid.b. *acri eruptione tentatâ propulſantur,* ibid. *oppugnationem repetunt,* 299. a. *magnâ ſtrage à tormentis editâ pedem referunt* ibid.b

Haſanes Patum Caniſa præeſt 501.a

Haſanes Purpuratus Albam obſidione circumvallat, Anno 1602. p.509.b. *deditione capit* 510. a. *Inſulanum, aliosque præfectos in carceres compingit* ibid.b. *partâ hac victoria Belgradum redit* ibid. *in campos Peſthanos, ut Budenſibus ſuccurrat, revertit* 511. b. *Cæſareanos prælio conſerto fugat,* ibid. *mox Peſthum acriter oppugnat,* ibid. *duobus millibus Budæ præſidio immißis Belgradũ repetit* 512 a

Haſanes Sigethi præfectus Hungaros nuptiales ex improviſo adortus, partim trucidavit, partim in captivitatem adduxit 361.b. *Decanoſiam & Sardinociam pagos Hungaricos vaſtat* 364.a b

Haſanes Sigethanus irrumpit in Hungariæ fines, Anno 1591. p. 383. a. *compluribus caſis terga dat,* ibid. b. *Comariam arcem improviſo impetu capit,* ibid. *Siſciam arcem obſidet irritâ operâ,* 384. a. *Muratem Imperatorem per Legatum ad bellum Hungaris inferendum incitat* 385. a. *Bihigium oppidum Anno* 1592. *obſidet* ibid. *Caſtellum Petrinium extruere laborat,* ibid. b. *Erdodii copias magno aggreditur impetu, ac multis caſis in fugam conjicit* 386. a. b. *Siſciæ obſidionem repetit* ibid. b. *ejuſdem fraus* ibid. b. *vicina omnia loca ferro flammaque populatur* 387.a

Haſanes Sigethi præfectus Babociam irrito conatu oppugnat 457.a

Haſanes Strigonium obſidet 522. b. *acriter oppugnat* 523. a. *repulſus cedit* ibid. *obſidionem ſolvit* ibid.

Hathuanum à Maximiliano Archiduce Auſtriæ obſidetur 15. *Auguſti, anno* 1596 *oppugnatur* 447.b *capitur* 448.b

Hathuanum cum ſumma ignominiæ nota præſidiarii deſerunt 522.b

Hazatria Solimani uxoris obitus 259.a

Hegieſdiam arcem, auſpiciis Hamſæ, Martolocij fraude capiunt 260.a

Heiſtermanni cum Turca certamen A.23.a

Heuleri periculoſum factum A.20. a b

Henricus Duvallus Comes Damperij copias factioſorum Tranſſylvanorum cædit & fugat 516.a

Henricus Galliæ Rex filiam ſuam Ioannis Sigiſmundo Iſabellæ filio in matrimonium offert 254.a

Henricus Loichtenſteinius, Legatus ad Selymum de novennali fœdere, mortem obit 362.b

Herbatus Aurſpergerus contracto inſigni exercitu, cũ Turcis congredi haud audet 296.a

Herbatus Aurſpergerus Ferhati Boſnenſi regiones inter Colapim & Dobrã depopulaturo, cum copiis obviam it 354. b. *eidem fortiter pugnantis caput præciditur,* 355.a *filius ejus cum aliis Proceribus capitur* ibid.

Heremias Mogila Moldaviæ, Stephano Reſnano principe

cipe crudeliter interfecto præficitur 439.b
Hieronymus Iaderenſis ex vulneribus in Budenſi oppugnatione acceptis interit 153.b
Hieronymus Laſcus Solimani auxilia contra Ferdinandum imploranda ſuadet 100.b
Hieronymus Laſcus Ioannis Vaivodæ Legatus à Solimano in Divano auditur 101.a
Hieronymus Laſcus legatione apud Solimanū feliciter confecta ad Vaivodam redit 102.a. *à quo arce Duvanociâ, & oppido Keſmarka donatur*, ibid.
Hieronymus Laſcus à Ioanne Vaivoda ad Ferdinandum Legatus mittitur, Anno 1535. p. 124. b. *ſed annua induciæ tantùm conceduntur*, ibid.
Hieronymus Laſcus bello Pannonici regni iura, Vaivodâ iam vitâ functo recuperanda, diſſuadet, 149. a. *mittitur ea de re ad Solimanum*, 149.b
Hieronymus Laſcus Ferdinandi Legatus in carcerem à Solimano detruditur 152.a
Hieronymus Laſcus non abſque ſuſpicione veneni obit 159.b
Hippopotamorum cauda elegantiſſima 4.b
Hiſpani duces Viennæ defendendæ præfecti 105.b
Hiſpani impreſſionem faciunt in urbem Lippam, 198.a
Hiſtoria Hungarica Michaëlis Bruti ad Rudolphum Imp. defertur 468.a
Hoëny machinatoris laus A.18.a. *eius equum* 1000. *florenorum cadit* ibid.
Hoffkirchy Comes Comorronio præfectus A.3.a
Homonniani à Cæſare Rudolpho ad Boſcaium deficiunt 530.a
Homonniani & alij opes Boſcaianas malè partas diripiunt 549.a
Honorius Laſſola Sileſius Chriſtophoro Tieffenbachio demortuo Caſſovienſi præfecto ſuccedit, 458.b
Humanitas Stephani Bathorij in Michaëlem Bidium 291.a
Hunæ fluminis deſcriptio 11.b
Hungari ſe Imperatori Maximiliano dedunt 3.a
Hungariæ leges à Stephano Verbecio Pratore in III. lib. digeruntur 40.b
Hungarici Legati ad Bohemos de actis in concilio Peſtano 56.b
Hungariæ diſſidia & ruina undè orta ibid.
Hungarorum adverſa fortuna in regno Boſnenſi, Anno 1520. 58.a
Hungari in oppugnatione arcis Belgradenſis ſtrenuè ſe tuentur 65.a
Hungariæ ſtatus miſerabilis 76.b
Hungaricæ Nobilitatis ſegnities in cogendis militibus contra Solimanum 74.b
Hungari Palatino Solimanum Dravi tranſitu prohibendo obtemperare detrectant 81 b
Hungari in velitationibus cum Turcis ſuperiores 84.b
Hungarorum legatio in Comitijs Ratiſponæ & Spiræ habitis, Anno 1542. 160.b
Hungarorum equitum XV. millia in bello Peſtano, Anno 1542. 161.b
Hungari equites 1150. *item Thraces & alij, Duce Franciſco Niario, à Ferdinando Carolo V. ſubſidio mittuntur adverſus Proteſtantes Evangelicos* 181.a
Hungaros ex ſpolijs Schmalcaldici belli ditatos aiunt 182.a
Hungarorum ſplendor ac pompa in coronationibus ſuorum Regum 277.b
Hungari ex arce Suchava eruptionem faciunt in rebelles Moldavos, eoſque cædunt 282.a
Hungarorum factioſa conſilia de deditione arcis Suchavæ 283.a
Hungarorum poſtulata à Maximiliano Rege coronando 278.a
Hungari Germanos præfecturis amoveri debere, & Palatinū creari contendunt 344.a *à Cæſare Maximiliano poſtulant, ut Epereſſinis dicatur*, ibid.b
Hungari prædatum excurrentes à Budenſibus Turcis fœdè profligantur 366.b
Hungari, tumultuariâ collectâ manu Seſuari Sigethanæ præfecto, depopulatori occurrunt 372. b. *Turcas in fugam conijciunt, & paſſim trucidant* 273.a. *cadunt duo millia, totidem capiunt*, 374.b. *prædam hoſtilem dividunt* ibid.
Hungari, prælio ad Sixenem cum Turcis commiſſo, inſigni victoriâ potiuntur, Anno 1588. 375.b
Hungari cum Georgio Lencovitio è Cliſſia diſcedentes, à Turcis cæduntur 443.b
Hungari arcem Petriniam felici ſucceſſu capiunt, 432.a. *Raſtoviciam recuperant* 433 a. *Goram occupant* ibid *In Caſ. Leopoldum rebellant* A. 2
Hungari ſub Archiduce Matthia Budæ oppugnationem adorti repelluntur 475.a. *certamine redintegrato urbem inferiorem capiunt*, ibid. *continuis pluvijs & cæli tempeſtatibus vexati obſidionem omittere coguntur* 376.a
Hungari, præſidiarij Iauriniani, à Comite Oetingenſi dimiſſi, ad caſtra Redeiana tranſeunt 540.a. *in novam Iaurini arcem impreſſione factâ repelluntur*, ibid. *iiſdem nova arx deditur* 541.b
Hutina arx Alberto Laſco à Deſpota Moldaviæ principe eripitur 280.a

I.

IAcobus Banffius Legatus Ioannis Tranſſylvaniæ Vaivodæ copias diſſipat ac delet 49.b
Iacobus Barbianus Comes Belgioioſa Ferdinando Gonzaga in præfectura Caſſoviana ſuccedit 509.b
Iacupes Begus Turca nomine excurſiones in Carnos facit 19.a
Iacobus Heraclides Deſpota in Alexandri Moldaviæ principis familiaritatem irrepens, conſilia de eodem tollendo iniviſſe deprehenditur 262 a. *quas ob inſidias fugâ ſe recipere Braſſoviẽ cogitur*, ibid. *opes præſidium Alberti Laſci contra Alexandrum implorat* ibid.
Iacobus Malvetius Nobilis Bononienſis Conſtantinopoli apud Solimanum Ferdinandi Regis Hungariæ cauſam agit 180.b
Iacobi Medichini claſſis Danubianæ præfecti eximia virtus, & præmia in prælio Peſtano
Iacobus Medichinus claſſis Danubianæ præfectus, in bello adverſus Solimanum primò Budam aggrediendam ſuadet 162. a. *omiſſo Peſtho obſidendam aſſerit* ibid. b. *repugnante Marchione & octo viris* ibid.
Iacobus Siculus Racoſpurgi, Petoviæ ac Stiriæ præfectus ad partes Cæſaris Maximiliani deficit. 4.5
Iacobus Siculus à Corvino profligatur 11,a. *Zagrabia ab eodem recipitur* ibid.
Ibraimus Budenſis peſte extinguitur 274.a
Ibraimus Dragomanus Turcicus Legatus inaugurationi Maximiliani Francofurtenſi intereſt 276 a.b. *ad Ferdinandum Imperatorē admittitur*, ibid.b. *Diploma olemalium induciarum eidem offert*, ibid.

Ibraimus ad Mercurianum ducem exercitûs Cæſarei literas de pace componenda mittit 495 b. eiuſdem equitatus in Cæſarianos irruens repellitur 496.a. impetus in caſtra coercetur ibid. Ianiceri magnâ editâ cade profligantur, ibid. b. ipſe Budæ peſte extinguitur 499.b
Ibraimus à Selymo ad Sigiſmundum Poloniæ Regem mittitur, ut nepoti Ioanni Sigiſmundo in officio permanendi, neque cum Germanis clandeſtina conſilia conferendi auctor eſſet 336.b
Ibraimus Purpuratus cum copiis in Hungariam proficiſcitur 499.a. literas de pace ad duces Cæſareos mittit 480.b. Caſtra ſua Cæſareanis admovet 481.b. orationem habet in Divano, ibid. unà cum Tartaris Hungariæ fines longè lateq; populatur 482.a. XIII. millia hominum abducit ibid. dimiſſis copiis Belgradum revertit 483 a
Iactatio Aly Eunuchi Veziretis 235.a
Iactatio Franciſci Nemethi 269 b
Iaicia ſolutâ obſidione Turcicâ rerum neceſſariarum copiâ munitur 73.a
Ianiceri veterem Agriæ portam oppugnantes repelluntur 227.b
Ianiceri quingenti duce Amirano arci Strigonienſi præſidio veniunt 407.b
Ianoſius mœrore amiſſi Fileci afflictus diem ſuum obit 232 a
Iaſenocium & Sobocinum, arcee in ripa Savi, à præſidiariis famâ capta Dubicæ perterriti deſeruntur 144. a. Iaſenocium Nadaſdius recuperat ibid.
Iaurinum Aly Baſſa ſtrenuè tuetur 460 b
Iaurinienſis præfectura Honorio Cauſpergo confertur 190.a
Iaurinum contra Turcas munitur A. 4. a. ejus præfectus Marchio Badenſis ibid.
Iaurinum repentino igne ambuſtum eſt cum magna clade hominum 320 a
Iaurinum eximio ſtratagemate à Comite Suarcenburgio recuperatur 465 b. portâ urbis Petardo diſjectâ milites in ſortuna irrumpunt, præcipuaque loca invadunt 466 b
Ienonem arcem à præſidieriis relictam Pertaſſus Baſſa occupat 31 .a
Ignis è terra erumpit 364 a
Imperator Ferdinandus Francofurto Oenipontē proficiſcitur 277.a. ad Calend. Iulii Viennam appulit, Anno 1563. ibid.
Imperatori Maximiliano fœderis & connubii tabulæ ab Vladulao Auguſtam mittuntur 51 b
Imperator Maximilianus Viennam advenit 52.a
Impreſſio Turcarum in oppidum Sigethum 236 a
Impreſſiones Cæſarianorum in urbem Agneriam à Turcis repelluntur 407.b
Inauguratio Maximiliani in Regem Vngariæ 275.b
Incendium miſerabile in propugnaculo Henciano 316.a
Incendium Iaurinium Hungarorum caſtra flamma corripit 320.b
Incendiarii Viennæ mulctati A. 12. b. Tôckeliani A 20.b
Induciæ octennales inter Ferdinandum Cæſarem & Solimanum 468.a
Induciarum Turcicarum exemplum 276.b
Infantium turmam Kollonitſchius in Turcarum caſtris inventam enutrit A 36
Inopia aquæ & vini in arce Viſſegradenſi 177.b
Inopia pulveris in arce Agriæ 225.b
Inopia pecuniaria Ioannis Heraclidis Deſpotæ 265.b
Inſidiæ Muſæ Kibaiæ à Sigethanis oppreſſæ 242.a
Inſignia Regia Maximiliano ab Vngaris prolata 278.a
Inſula Sollocoſia ad perduelles Boſcaianos tranſit 536.b
Inſultatio Budenſium mulierculorum in captos Chriſtianos 367.b
Interitus Franciſci Bebeci 254.a
Ioachimus Marchio Brandenburgenſis Imperialis exercitus adverſus Turcas Generalis Dux Peſthanam obſidionem deſerit 165.a
Ioannem Archiepiſcopum Lundenſem, & Corneiium Scepperum Carolus V. ad fratrem Ferdinandum de pace cū Vaivoda ineunda Legatos mittit 127.b qui cum Vaivodæ Legatis Poſonii tractant irrita opera ibid.
Ioannes Balaſſius conjuratorum Vngariæ procerum adverſus Cæſarē Maximilianum præcipuus 330 a de re literis interceptis, Viennæ Cæſarem adit, ſeque prolixè excuſat 331.a. feciſſe contra leges à Senatu in comitiis Poſonienſibus iudicetur 331. 332. Cæſaris arbitrio committitur 332 a. cuſtodiæ mancipatur ibid. excuſatiuncula ejus ibid. è carcere elabitur 338. b. cum Turcis amicitiam init 339.a
Ioannes Balaſſius Zolii veteris & Montanarum urbium præfectus in prælio cum Haſane Filecienſe à ſuis deſertus, accepto vulnere ſe in tutum recipit 273.a
Ioannes Belaſſius inſigni dolo fallit Turcas 353.a
Ioannes Benſſius Ludanus, Vaivodæ Palatinus moritur 125.b
Ioannis Baptiſtæ Caſteldi obitus 287.a
Ioannes Bocacius à Boſcaio in Germaniam miſſus, à Brunſuicenſi Duce capitur 143.a
Ioannes Bornemiſſa, & Thomas Cardinalis Vladulai regiam authoritatem contra vulgus tuentur 50.b
Ioannis Bornemiſſæ commendatio 25.b
Ioannes Bornemiſſa, & Thomas Cardinalis Vladulao auctores ſunt, ut affinitatem cum Imp. Maximiliano jungat 51.a
Ioannes Borus Illyrici præfectus in obſidione arcis Brmiæ perit 19 b
Ioannes Cocianus Eſſecum verſus caſtra promovet 139.b. velitationes ejus cum Turcis, ibid. caſtellum Hermanum eidem deditur 140 b. inopia commeatûs caſtra rurſus movet & diſcedit 140.141
Ioannis Cociani expeditio adverſus Solimanum infelici eventu ſuſcepta, Anno 1537. p. 138 b. Exercitûs Duces, ibid in exercitu equitum octo millia, pedites 16000. cenſentur, ibid. annonæ penuria in eodem 139.a
Ioannes Cocianus, & Ludovicus Pecvius è clade Eſſecienſi elapſi, domum revertuntur, 143. a. à Ferdinando ob deſertum exercitum in cuſtodiam conjiciuntur, ibid. Cocianus è cuſtodia elabitur, ibid. ad Turcas defectionem molitur, ibidem, b. juſſu Ferdinandi à duobus militibus occiditur ibid.b
Ioannes Comes Zerinus in Vinadola arcis obſidione globo trajectus occubuit 160.a
Ioanni Carlovicio, ac Franciſco Battiano viris domi militiaque claris Illyrici præfectura demandatur 68 b
Ioanni Carovitio in Croatia quædam arces à Turcis adimuntur 99 b
Ioannes Corvinus Turcas prælio adoritur 31. b. arcem Laiciam à Turcarum obſidione ſolvit, ibid.

Ioannes Corvinus rebus humanis eximitur 33. d. *viduæ ejus nubit Georgio Marchioni Brandeburgenſi* ibid.
Ioannes Cuſpinianus Anno 1514. *ab Imperatore Maximiliano ad Vladulaum Budam venit, ipſumque ad mutua fœdera propinquitatis vinculo confirmanda hortatur* 51.a
Ioannes Cruſitius in obſidione Seceny captus, à Solimano poſtliminio Cæſ. Maximiliano dono mittitur 297.a
Ioannes Draſcovitius Criſii equitum præfectus, Erdodio Illyrici præfecturâ abeunti ſuccedit 440.b
Ioannes Eſſechius Quinqueeccleſienſis Epiſcopus, & Stephanus Verbecius Epiſtolarum Magiſter, à Tutoribus Tranſſylvaniæ ad Solimannum Legati mittuntur 148. b. *Conſtantinopoli redeunt* 155. a
Ioannes Eſſechius Epiſcopus Quinqueeccleſienſis obit ibid.
Ioannes Epiſcopus Quinqueeccleſienſis coronã Hungaricam Ioanni Perenio eripit 111.a
Ioannes Eſſequius Tatæ arcis præfectus ob negligentem arcis cuſtodiam capitali ſupplicio punitur 252 a
Ioannes Frangepanus Comes in prælio cum Iacnppe Bego cadit 20.a
Ioannes Gerſacherus à Gabriele Perenio in ædibus Bathorianis, quæ in oppido Varrone habebantur, obſeſſus, ab Emerico Tilequeſsio, fugatis hoſtibus, periculo eripitur 247. 248. & *Viennam reverſus in Equitum ordinem cooptatur* 248. b.
Ioannes Gicius Tutor Sigiſmundi Tranſſylvani obit 378.a
Ioannes Halapſitius Quisborratus unà cum fratribus Stephano ac Georgio Cæſari Maximiliano conſtanter adhæret 12.a
Ioannes Halapſitius Quuborvatus Cæſaris Maximiliani & Sigiſmundi Regis deprecatione in gratiam Vladiſlai redit 25. b
Ioannes Heraclides & Albertus Laſcus profligatis contra Alexandrum Moldavum copiis, ad Franciſcum Zaium in ſuperiori Pannoniæ præfectum confugiunt 202.b
Ioannes Heraclides Deſpota Alexandrum Moldaviæ Principem vicit 263. b. *pugnamque in foro Iazygum depingi curavit* 264. a. *Suchavam contendens ab Epiſcopis & populo latiſſimo cum applauſu excipitur* ibid. a
Ioannes Heraclides Deſpota à Solimano in Moldavienſi principatu confirmatur, 265. b. *Alberto Laſco decem millia aureorum donat,* ibidem. *Petrum Ruſſellum eximiis muneribus donat* ibid.
Ioannes Heraclides Moldaviæ Princeps à ſuis in arce Suchava obſeſſus Ferdinandi Imp. opem implorat 279.b
Ioannes Heraclides Moldaviæ Princeps conjugem è Polonia, Martini Zborovii filiam ſibi deſignat 280.b
Ioannes Hoberdanſcus à Ferdinando ad Solimannum Legatus mittitur 101.a. *ejus varia fortuna* ibid. *Libertas in exponenda ſua legatione* ibid. *quâ Solimanus offenſus illum ſuis finibus excedere iubet* ibid.
Ioannes Hoberdanſcus à Ferdinando ad Spirenſia comitia celerrimè mittitur 102.a. *minas & molitiones Solimani exponit* ibid.
Ioannes Iovius regii tribunalis apud Sigiſmundum Tranſſylvaniæ Vaivodam præfectus, criminis læſæ Majeſtatis in Rudolphum Imp. inſimulatus in carcerem detruditur 517.a
Ioannes Lugaſsius Muncacy præfectus ad victoris Suendy arbitrium deditionem facit 326 b
Ioachimo Marchioni Brandeburgenſi præfectura exercitûs Imperialis adverſus Turcam demandatur 161. a. *adjunctis octo conſiliariis* ibid.
Ioannes Marcus Inſulanus urbis & præſidii Albani præfectus, in oppugnatione à Turcis vulneratus 510.a. *Albâ captâ à Huſane Purpurato in carcerem compingitur* ibid. b
Ioannes Malvetius Ferdinandi nomine apud Solimannum conqueritur de rapinis Turcarum, 188. b
Ioannes Maria Malvetius Ferdinandi Legatus à Solimano in carcerem conjicitur 194.a
Ioannes Maria Malvetius Orator obit 229.b
Ioannes Maſſa Signifer Italus de deditione Strigonienſe cum Turcis tractat 173.a
Ioannis Nigri Deſpotæ facinora 93 b. *rapinæ & direptiones* ibid.
Ioannes Niger Deſpotes ad Ferdinandum deficit, ibidem. *Vaivodæ copias, duce Perenio, profligat,* ibid.
Ioannes Niger Deſpotes in pugna cum Emerico Cibaco vulneratus, à Valentino Turco interficitur 94. a
Ioannis Perenii oratio ad Carolum Cæſarem, in qua Pannonius Cæſaris opem adverſus Turcas implorat 182.a
Ioannes Peteo & Georgius Bebecus Serencium arcem obſident 258.a. *copiis ſuis ſemiſomnibus ex improviſo à Nemethio oppreſsis fugâ ſibi conſulunt* ibid.
Ioannes Praſtenſcius tormentorum in exercitu Cæſareo præfectus, Petardo arci Tatæ admoto eam occupat 458. b
Ioannes Rex Poloniæ Viennam obſidione Turcarum liberavit, & eorum caſtra cepit A. 34. 35. &c.
Ioannes Rubetus Sacmari præfectus obit 362.b
Ioannes Scepuſienſis Comes, Tranſſylvaniæ præfectus nuptias filiæ Vladiſlai affectat 38 b
Ioannis Scepuſienſis Comitis ambitio 39.b
Ioanni Scepuſienſi Comiti bellum adverſus rebelles demandatur 46.a
Ioannis Scepuſienſis Comitis laus à vulgo 50. a
Ioannes Sigiſmundus Byzantii apud Solimanum de Balaſsii & Bathorei defectione conqueritur, 261. b
Ioannes Sigiſmundus profligato exercitu ſuo fugam in Poloniam cogitat 270. a. *Ibraimi Budenſis auxilia contra Ferdinandum imperatorem invocat, & obtinet* ibid.b
Ioannes Sigiſmundus Georgio Sulocco ob defectionem ad Imperatorem Ferdinandum Hadadum arcem eripit 268,b
Ioannes Sigiſmundus Stephanum Bathorium de pace ad Ferdinandum Imperatorem Legatum re infecta revocat 284.a
Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvaniæ Vaivoda bellum Maximiliano Cæſari indicit 289,a
Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvanus ad Caſſoviam expugnandam animum adjiciens, cœli injuriis cœpto abſiſtere compellitur 291.a
Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvaniæ Princeps Tocaium obſidet 311,b
Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvaniæ Princeps Tocaii obſi-

obſidione ſolutâ decedit 321.a

Ioannes Sigiſmundus ad arcem Cuvarum ſigna convertit, 327 b *obſidet* 328.b

Ioannes Sigiſmundus capto Cuvaro, ad Rivulum Dominarum caſtra promovet, 329. a. *acerrimam ejuſdem oppugnationem inſtituit,* ibid. *bis repellitur,* ibid. *copiis ſemper auctis cum ingenti ſuorum clade arce potitur,* ibid b *omnibus in arce occiſis,* ibid. *Idem inteſtinorum doloribus correptus demum deſertur* ibid.

Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps, pacis & amicitiæ fœdus cum Cæſare Maximiliano renovare ſtatuit 335.a

Ioannes Sigiſmundus & Proceres Tranſſylvani ſervandis fœderis cum Cæſare Maximiliano conditionibus iuramentum præſtant 337.a

Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps poſtridie Iduum Martiarum mortem obit XXXII. ætatis anno, Anno 1571. p. 337. b. *ejus mores & vitia,* ibid. *teſtamentum* 338 a

Ioannes Sigiſmundus Tranſſylvanus comparatis copiis Ienonem arcem vi occupat 198.a

Ioannes Sigiſmundus Solimannum Belgradi viſit cum ſplendido comitatu 306.a

Ioannes Somoſcius Polonicus Cancellarius nomine novi Regis Sigiſmundi Cracoviam occupat, 368.b

Ioannes Tillius Baſta Legatus incurſantes Tartaros profligat 143.b

Ioannes Tranſſovius tribus Imperatoribus togâ & pace charus fato concedit 378.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Georgium apud portam ferream aggreditur 48. a. *acies utrinque inſtruitur, & acriter pugnatur,* ibid. *rebelles agreſtes in fugam conjiciuntur* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda crudelia ſupplicia de captis ſumit 48 49 a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Sarnonem arcem obſidet 53.b

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda exercitus arcem Sarnonem oppugnaturus cæditur, & in fugam conjicitur, 54.b

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda ſuſpectus habetur de clandeſtinis cum Turcis conſiliis 55. a. *Euchariſtiam toto biennio videre haud potuit* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda unum Hungariæ Gubernatoris affectat 55. b. *Palatinatum ambit* 55.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda ſuſpectus de occultis cum Solimano conſiliis 88.b

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda in Poloniam profugit ad Ioannem Tarnovium Cancellarium Cracovienſem 96 a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda regno Hungarico inhiat 80.b. *Petrum Perenium ſibi conciliat, à quo regiam Coronam accepit* 90. a. *Emericum Cibacum Temeſuarii Comitis titulo ornat* 90. a. *Nobiles omnes ad ſe pertrahit* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Hungariæ Rex proclamatur Tocaii ibid.b. *conventus ei coronando Albam indictus,* ibid. *Reginam corpus Ludovici inquirere mandat* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda inauguratio regia Anno 1526. 91.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda electio regia irrita pronunciatur Poſonii in comitiis 91.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda acceptâ Tocaiand clade ſuos hortatur, ut copiis reparatis Franciſco Bodoni ſe jungant 95.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda ſociis jacturam Ferdinando objicit apud Imperii Principes 99.b

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda cum Hieronymo Laſco, Siradienſi Palatino, conſilia confert de recuperando regno Hungarico 100.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Ludovicum Grittum muneribus ſibi devincit 101.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda à Solimano in clientelam recipitur, & ejus beneficiarius appellatur, ibid. *auxiliares copiæ ei promittuntur* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda contractâ aliquâ militum manu in Hungariam iter ſuſcepit 102 a. *ſuas copias quidam Tranſſylvaniæ Optimates Vaivodanis conjungunt,* ibid. *verſus Caſſoviam Ferdinandi copias profligat,* ibid. *hac victoriâ lætus rectà Lippam ſe confert,* 103.a. *ibi à compluribus Optimatibus benignè excipitur,* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Solimano in campis Mohacianis occurrit ſupplex & venerabundus unà cum Hieronymo Laſco 104.a. *à quo benevolè excipitur* ibid.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda ſævitia in captivos 134.a.

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Sigiſmundi Poloniæ Regis filiam Iſabellam ducit, 146.b. *nuptiæ & inauguratio Albæ celebrantur* 147.a

Ioannes Tranſſylvaniæ Vaivoda Emerico Balaſſio defectionem ad Ferdinandum molienti ignoſcit, 147.b. *arcem Fogaras Maÿlatt aggreditur,* 148.a

Ioannis Vaivodæ copiæ Valentinum Turcum Sigethi obſident 112.a

Ioannes Vaivoda Nadaſdium cum ſuis à Sigethana obſidione revocat 113.a

Ioannes Vaivoda Strigonium obſidione premit 116. a

Ioannes Vaivoda cuſtodia traditur 117.b. *Franciſco filio obſide dato, ſe redimit* 118.a. *qui ad Mahometicam ſuperſtitionem adactus, nunquam ampliùs à patre viſus eſt* ibid.

Ioannis Vaivodæ copiæ cum Felſianis velitaribus prælüs quotidie depugnant 135. a. *receptui canunt,* ibid. *fugiunt, & flumine Tibiſco pereunt* ibid.

Ioannes Vaivoda in Tranſſylvania copias cogit adverſus Solimanum 80.a. *ad Ludovicum in caſtra, Georgium Bacium ſcribam mittit, qui ediſſerit cur Vaivoda pugnæ non intereſſe potuerit* ibid.b

Ioannes Vaivoda in gravem morbum incidit 148. a *moritur* 21. *Iulii* 1540. *Anno ætatis* 53. ibid. *ejus mores, ambitio & teſtamentum,* ibid. *corpus Albæ ſepultum* ibid.b

Ioſeph Somnius Temeſuarii præfectus oppidum Nemethuivarium obſidet 25.b

Irruptio Balſſii in caſtra Sinani 414. a. *quâ tria millia Turcarum cæſa* ibid.

Iſabella Ioannis Vaivodæ conjunx filiolum maſculum enixa eſt Anno 1540. 148.a

Iſabella Regina cum filio infante Budâ excedit 158 b

Iſabella Tranſſylvaniæ Regina contumeliis Petrovitii & Georgii exacerbata in Poloniam ſe. edere ſtatuit 191 a. *retinetur à Tutoribus,* ibid. *excluditur à Monacho Cibinio,* ibid. *Comitia Claudiopoli indicit.* ibid. *querela ejus de Monacho.* ibid. *Solimani præſidio freta bellum infert Monacho,* ibid. b. *Legatos ad Solimanum ablegat,* ibid. *Cſanadium auctu Varcocii obſidione liberat,* ibid *Thraces fundit,* ibid. *Petrovitii ditionem vaſtat* ibid.

Iſabella Tranſſylvaniæ Regina flens ſe pactis Georgii aſſentire reſpondit 193.a. *Coronam & regni Hungaria*

garia inſignia Ferdinandi Legatis tradit, ibid. *arces ſuas Caſtaldo dari jubet*, ibid.b. *Tranſſylvania excedit*, ibid. *Caſſoviam venit, ibique nonnihil moratur* ibid.

Iſabella vidua Regis Ioannis cum filio in Tranſſylvaniam revocata 244 b

Iſabella Regina in Tranſſylvaniam pervenit 245. b *Andeea Bathorio mandat, ut Huſtum arcem oppugnet* ibid.

Iſabella Regina copia ab Emerico Teleqneßio diſſipata 252.a

Iſabella Melchiori Balaßio ſupremum ſuarum copiarum imperium confert 255. a

Iſabella fœdera cum Ferdinando Imperatore iiſdem conditionibus, quibus Caſtaldus & Monachus contraxerant, ſanciri conſtituit 258. 259. a. *extremum ſuum diem claudit* 259.a

Iſacus præſidy Strigonienſis præfectus in oppugnatione urbis Aquaria extinguitur 407 b

Italus è Strigonio ad Turcas transfugit, & tormenta in Inſulam transferenda, indèque turrim Aquariam verberandam monet, & Turca Strigonio maturè potiri vellent 172. a

Iudæi ad Cæſarem Rudolphum Legati cuſtodia traduntur 499 b

Iudicium militare de auctoribus fidei Turcis datæ, violandæ 379 b

Iulius Papa moritur 42.a

Iusjurandum Maximiliani Hungariæ Regis. 278. b

K.

Kielmanſeggy jaculandi peritia in obſidione Viennenſi A.8. b. 21.a. *Leopoldopolis præfectus* A.3 b. *pyrobolos novos, & molendinū pulvevarium invenit* A.28 b. *ejulans*, ibid. *Diſſenſerid corripitur*, ibid. *grandulas in cœlum vibrat* A.28.a

Kollonitschius infantum turmam inventam enutrit A.36.b

Kolſchinskius urbis Viennenſis nuntius quomodo feliciter Turcarum caſtra tranſierit A. 23. 24. *ejus famulus aliquoties caſtra tranſit Turcarum* A.25.&c.

Kotlinskiorum laus & generoſitas A.19. b

Kunitzy ad Portam Ottomannicam Reſidentis literæ ad Viennenſes obſeſſos deferuntur A. 15. b. *ex Turcarum caſtris Viennā ſummo periculo tranſit* A.36.b

L.

Laccum à Baſſa Cæſareo Duce in Tranſſylvania occupatur 516 b

Ladiſlaus Moraus à Ferdinando proſcribitur 125. a *in Palota arce obſidetur*, ibid. *ex arce funibus demiſſus, ad arcem Rabociam elabitur* ibid. b

Ladulaus Moraus à Bali Epirota, Budæ præfecto in Nova-arce obſidetur 168. a. *arce oppugnatā capitur*, ibid. b. *Conſtantinopolim adductus in carcerem conjicitur, in quo unà cum filiys Mahumetanam ſuperſtitionem amplectitur* ibid b

Ladulas Quereceny fratres Ferbatem Boſnenſem planiciem inter Ivaniciam & Zagrabiam depopulatum inſequuntur, cadunt ac fugant, prædā omni ademptā 250. b

Ladulaus Querecenius præfecturā Sigethana ob hoſtium metum ſe abdicat 234.b

Ladulaus Sternbergius Bohemiæ Cancellarius à Ludovico ad comitia Francofurtum ad Mœnum mittitur. 57 a

Lapides prægrandes de cœlo cadunt 258 b

Laurentius Niarius Solnoci præfectus in fuga à Turcis captus, non multò poſt elabitur 218. b

Laurentius Presbyter ex clade Georgiana fugā evaſit 48. b

Laurentius Presbyter & Antonius Longus belli conſilia contra Ioannem Vaivodam Tranſſylvaniæ iterum inſtaurant 49. b

Laurentius Presbyter in pugna cum Iacobo Banffio ad oppidum Apathium vulneratus fuga ſe dat. ibid.

Laurentius Sacerdos è Ceglegdio oppido Georgium Siculum cruce ſignatorum præfectum hortatur, ut inſolentiam Nobilitatis compeſcat 44. a

Laurentius Sirmii Dux, & Blaſius Magiarus Vladulai inaugurationi non interſunt 4 a

Laurentius Dux Sirmy à Rege Vladulao defecit 22.a

Laurentius Sirmij Dux contra Vladulaum Palatini opem implorat 24.a.b

Laurenty Sirmy Ducis mater Dragffium ingenti vi pecuniæ ab obſidione arcis, & funeſto bello adverſus filium amovere nequit ibid. b

Laurentius Sirmy Dux ad Regem Vladulaum pluribus deprecationibus uſus accedit 27. a

Laurentius Sirmy Dux in comitiis Budenſibus certis pactis conditionibus in gratiam recipitur 28.b

Laurentii Sirmii Ducis cauſa ad comitia Budenſia rejicitur 28.a

Laurentii Sirmii Ducis obitus 71. a *ejus bona variè diſtribuuntur* ibid.

Lazarus Suendius copiarum Maximiliani in Tranſſylvania Dux aſperrimā hyeme Eperieſſum contendit 292.a

Lazarus Suendius Rivulum Dominarum recipit 301 a *Ienonem recuperat*, ibid. *Senderonem Bebecò arcem occupat* ibid.b

Lazarus Suendius Caſſoviæ præfectus ſuſtinendi potiùs quàm inferendi belli conſilium Cæſari Maximiliano infeliciter ſuggerit 323. a. *coactis copiys Bebecianas arces oppugnat* ibid. *Sendronem arcem capit*, ibid b. *Zaduariam acri obſidione premit*, ibid *periculoſo majoris pilæ ictu ex arce perſtringitur* 325.a

Lazarus Suendius concilium de Muncatio obſidendo convocat ibid.b

Lazarus Suendius Turcicis & Tranſſylvanis ſubſidys territus, Huſti oppugnandi conſilium omittit, 326. b. *exercituqne reducto Caſſoviam redit*, 327. a. *Bartholomæum Stephitium ad Ioannem Sigiſmundum Tranſſylvaniæ principem de pace legat* ibid.

Lazarus Suendius Caſſoviæ præfectus, abdicatā præfecturā, relicto ſui loco Ioanne Rubero, Poſonium ad Cæſarem Maximilianum venit 330.a

Lazarus Suendius rebus tam in Germania & Hiſpania, quàm Pannonia bello præclarè geſtis clariſſimus, diem obit 362.b

Legati Boricii Moſcoviæ Ducis ad Cæſarem Rudolphum, eximia illi munera offerunt 480.a

Legati Cæſaris Rudolphi ad Sigiſmundum Poloniæ Regem de amicitia novo fœdere confirmanda, Anno 1595. p.420 b *re infectā redeunt* ibid.

Legati Cæſaris Rudolphi ad Sigiſmundum Tranſſylvaniæ principem, quibus Sigiſmundus provinciam traderet, Anno 1598. p.463. b. *eorundem dehortatione provinciā decedit* 464.a

Legati Imperatoris Rudolphi ad Boſcaium rebus infe-

ctis

ſtis redeunt. 533.a
Legati Ferdinandi à Turcis duriùs tractati. 233.a
Legati à Cæſare Ferdinando & Hungaris ad concilium Tridentinum miſsi. 267.a
Legationes Henrici Galliæ Regis & Iſabellæ. 254.a
Legati Hungarici ad Comitia Imperii auxilia contra Turcas ſollicitant. 250.b
Legati Ioannis Sigiſmundi ad Ferdinandum Imperatorem de pacis fœderibus, 259.b. re infecta in Tranſylvaniam redeunt. ibid.
Legati Michaelis Vaivodæ Tranſalpini ad Rudolphum Imperatorem. 468.a
Legati Palatini ad Vladislaum, pro Laurentio Sirmii Duce, cum ſumma Regis Vladislai indignatione dimittuntur. 24.b
Legati Radulonis Tranſalpini cum muneribus ad Imperatorem Rudolphum. 514.a
Legatus Sigiſmundi Tranſylvani principis ad Mehemetem de fœdere miſſus, re infecta redit. 471.b
Legatus Regis Perſarum Hodabendis ad Imperatorem Rudolphum venit 522.a.
Legatorum Tranſylvaniæ cum Michaele Transalpinæ Vaivoda pacta conventa. 468.b
Legati Tranſylvani è comitiis Claudiopolitanis ad Imperatorem Rudolphum cum ignominia Pragâ excedere jubentur. 490.a
Legatis Tranſylvanis Imp. Rudolpho totius provinciæ nomine fidem deſerentibus factioſi domi relicti Moyſem Siculum ſibi principem eligunt. 514.b
Legati ad Solymanum cum munere honorario miſsi à Cæſare Maximiliano. 292.a
Lencovitius croaticarum & carnicarum copiarum in exercitu Cæſareo dux caſtella Raſtovitzam, & Goram occupat. 410.a
Lento expeditum in rebus neceſſariis ſuſtinenda Nandoralbenſi obſidioni. 61.b
Leo X Pontifex eligitur. 42.a
Leonardus Cecoim Caſſoviæ obit. 194.a
Leonardus Comes Nogoratus ac Ioſephus Lambergus Legati ad Solymanum miſsi à Ferdinando, 115.b ut Solymam caſtra ſequantur, eis mandatum. ibid.
Leonardus Felſius in ſuperiorem Hungariam cum exercitu mittitur à Ferdinando, 134.b. Saroſiam Pereny arcem vi expugnat. ibid.
Leonardus Felſius Caſſoviam aggredi ſtatuit, at pace à Cæſarianis & Vaivodanis Legatis facta, revocatur. 135.a
Leonardus Felſius Vicegradi turrim aquariam oppugnat, & capit, 150.b. Vaciam & Peſthum occupat, ibid Budam obſidet, 151 a. Budæ cum hoſtibus collocuturus, Banffium caſtris excedere jubet ibid a.b Budenſem obſidionem ſolvit. ibidem.b Vicegradum deditione capit. ibid. Albam regiam, Pereny ſtudio, in fidem recipit. ibid.
Leonardus Harrachius diem ſuum obit. 378.a
Leopoldopolis urbs contra Turcas munitur. A.3.b. Kielmanſeggius eam defendit. ibid.
Leopoldopolitana Inſula ad Viennam. A.11. a. eâ Carolus Dux excedit. ibid.
Leopoldus Cæſar rebellionem Hungaricam ſopire ſtudet. A. pag. 2.a. ad arma in Turcas ſe præparat. ibid. b. Vadit ad armiluſtrium. ibid. Viennâ diſcedit ob metum Turcarum. A 5.a. Turcarum victor. A.2.a. diſcedens cui Viennam committat. A.5.b, eſ fugam Turcarum nunciat Awerſpergius. A 36. Viennam liberatam ingreditur. A. 37 a exercitum Polonicum, Bavaricum, Saxonicum, & Imperialem luſtrat. A. 38.a. Regi Polono & Bavaro pro ſuppetiis gratias agit. A. 38. v. Vienna
Lerta prælia inter Achmetem & Eraſmum Teuffelium in campis Bleſſmirtys. 217.a
Levocia à Cæſ. Rudolpho ad Boſcaium deficit. 527.b
Liberatio Viennæ abs Turcarum obſidione. A. 34. 35. v. Vienna.
Licentia militaris, Duce Carolo Mansfeldio defuncto, in exercitu Cæſ. erumpit. 429.a
Lignorum acervus in arcis Sigethæ foſſam à Turcis congeſtus, ſuccenditur. 237.a
Lippa à Ioanne Petcone turpiter deſerta, Mehemetis juri ceſſit. 195.b
Lippa oppidum disjectis Turcis à Georgio Monacho occupatur, 198 arx ab eodem oppugnatur. 199.a
Lippa præſidiis firmatur à Caſtaldo. 207.a
Lippa à Bernardino Aldana ejus Præfecto deſeritur. 214 a.
Lippa ſruſtra à Solymano Temeſienſi purpurato, tentatur. 445.b
Litera Viziri Muſtaphæ ad Viennenſes. A.17. a. Kunitzio ad urbem Viennam obſeſſam deferuntur. A.15. Caroli Ducis ad Viennenſes. A.25.b.
Litera Clementis PP. ad Equenpergium, 391.a. ad Erdodium. ibid.b
Litera Legatorum Cæſ. Rudolphi ad Maximilianum Archiducem Auſtriæ intercepta, 471.a
Litera Maximiliani Cæſ. ad Sigiſmundum Poloniæ Regem de Tranſylvani injuriis. 291.b
Litera mutua Boſcaii & Bethlenii in Betthleni veſte reperta nefaria eorundem conſilia produnt. 524 a.
Litera Solymani ad Cæſ. Maximilianum de induciis ſervandis. 288.b
Lites Illiricorum decidendi jus ſingulare. 18.b
Locuſtarum multitudo in Hungaria, Anno 1542. 166 a.
Loſſoncius Caidaza occiſo Naglacum arcem invadit. 197.b.
Loſſoncii ad commilitones oratio. 210.a
Loſſoncius Temeſvarii Præfectus arcem & urbem certis conditionibus Achomati dedit, 213.b
Ludovici filii Vladislai coronatio Hungarica. 38.a
Ludovici coronatio Bohemica. ibid.
Ludovicus Vladislao patri ſuccedit, anno ætatis decimo. 55.b
Ludovici præclara indoles à Georg. Marchione Brandenburg. depravatur. 56.b
Ludovicus Hungariæ Rex Stephanum Verbecium Regni prætorem ad Leonem X. Legatum mittit, ut Hungariæ periclitanti adſit. 59.a
Ludovicus ægri animi Budæ à Georg. Marchione ad ludicra avocatur, 67 a. repugnante Ioanne Bornemiſſa ac Maria conjuge. ibid:
Ludovici Regis Legati ad comitia VVormatienſ. Anno 1522. ob auxilia adverſus Turcas impetranda. 67.b
Ludovicus cum Maria conjuge in Bohemiam proficiſcitur, 68.a. Bohemis juramentum renovat, ibid. Maria Regina Bohemiæ coronatur, ibid. Bohemiam Carolo Duci Munſterbergenſi gubernandam committit, ibid. Iglavienſibus ut Lutherana doctrina ſe abdicent, imperat, ibid b. Ioannem Speratum, qui Iglavienſibus mutandæ religionis occaſionem præbuiſſet, carceri mancipat. ibid.
Ludovicus Hatwanum ad comitia ſe confert, 77.a. ſeditioſis per Ladislaum Strigonienſem Epiſcopum acriter obſiſtit, ibid. Factioſorum magna pars dilabitur. ibid.b
Ludovicus ob Solymani incurſiones comitia indicit, 78.a. Exercitum & res bello neceſſarias comparat,

ra, ibid. Bohemorum & Moravorum, item Sileſiorum & Luſatiorum auxilia ſollicitat, ibid. decernitur, ut donaria Eccleſiarum, in neceſſaria belli ſubſidia convertantur. 79.a
Ludovicus Stephano Bathorio, Palatino, ut Solimanum Dravi tranſitu arceat, injungit. ibid.
Ludovicus Rex Buda ſe movere cogitur. ibid.b
Ludovicus Ioannem Tranſylvaniæ Vaivodam mandatis urget, ut ſtatim, promotis caſtris ad ipſum contra Solimanum properet, 80.b. mittit & in Illyricum, 81.a. ad Ferdinandum & Bohemos, ut auxilia, omni mora abjectâ, ſubmittant. ibid.
Ludovicus ignaviam exercitus ſui contra Solimanum libero carpit, 81.b. Batham verſus caſtra promovet. ibid.
Ludovicus prælij aleam cum Solimano tentandam negat, 82.b. antequam univerſa copia jungantur, 83.a. ſed alij temere de ſumma rerum decertandum, ſuadent, & evincunt. ibid.
Ludovici copia adverſus Solimanum aucta, 84.a. 26000. hominum in iiſdem. ibid.
Ludovicus Mohacium venit, & de ſumma rerum, contra Solimanum, deliberat. 83.a
Ludovici caſtra cum Tomoræi caſtris conjunguntur. 84.b.
Ludovicus acie contra Solimanum inſtructa, caſtra obequitat, & luſtrat. 85.b
Ludovici corporis cuſtodia in prælio cum Solimano, tres ordinum ductores attribuuntur, 84.85. in prælio cum Solimano alio avocantur à Tomoræo. 85 b.
Ludovicus Rex, galea in prælio cum Solimano impoſita, expalluit. 86.a
Ludovici Regis exercitus fugit, 86.b. Rex ipſe fuga ſibi conſulturus in Caraſſi paludibus perit. 87.a
Ludovici Regis corpus Mariæ conjugis ſtudio Caraſſi paludibus erutum, & Albæ ſepultum. 90.b
Ludovicus Grittus & Hieronymus Laſcus Ibraimo purpuratorum Principi Vaivodæ cauſam contra Ferdinandum enixe commendant. 101.a
Ludovicus Grittus cum Turcis arcem ad urbem Strigonium acriter oppugnat, 176. claſſem commeatum devehentem vincit, ibid. obſidione deſiſtit. 118 a.
Ludovicus Grittus à Ioanne Vaivoda Pannoniæ Gubernator deſignatur, compluribus è procerum numero repugnantibus, 126.127. odium & ultio ejus in proceres, 127.a. Simonem vectigalibus regiis ac fodinis ſalis Præfectum, obtentu peculatus, furcæ affigi mandat, ibid. Paulum & Blaſium fratres Artandy extremo ſupplicio afficit. ibid.
Ludovicus Grittus cum filio Perenni obſide Conſtantinopolim abit, ib. Vaivodam ad pacem cum Ferdinando incundam hortatur. ibid.
Ludovicus Grittus Conſtantinopoli in Valachiam venit, 127 a. ejus copia, 129. b. ſcelerata molitiones, ibid. ei obviam prodit Hieronymus Laſcus, ibid litteris ad ſe vocat Emericum Cibacum Tranſilvaniæ Præfectum, ibid.
Ludovicus Grittus Megreſium urbem dolo ac vi irrumpit, 131.a. arcta obſidione à Tranſylvanis premitur, ibid. capta arce Turcisque interfectis elabi conatur, ſed à Valachis intercipitur, 132.a & de illo ac Ioanne Doczio publice ſupplicium ſumitur, ibid. filij ejus à Moldavo è medio ſublati ſunt. ibid.
Ludovici Gritti & Ibrahimi exitus funeſti. 137.a
Ludovicus Heltani Regis Gallorum Legati oratio in laudem Ludovici Regis. 58.a
Ludovici Lodronij comitis generoſa animi conſtantia in Coctano prælio. 142.a
Ludovicus Lodronij comes compluribus vulneribus in prælio Coctano conciſus in poteſtatem hoſtium venit, ibid b. eidem caput præciditur, & cum aliis ad Solimanum mittitur. ibid.
Lupus Pecius in obſidione Secetij à Deſpota captus, & Solimano miſſus, poſtliminio Maximiliani Imp. donon redit. 197.a
Ludovicus Pecrius equeſtrium copiarum Ferdinandi Dux ex inſidiis oppreſſus, capitur à Mauritio Furſto, Quiſmartoniæ arcis Præfecto. 136.b
Ludovicus Sforcia Turcarum Principem Bajazetem ad bellum Venetis inferendum ſollicitat. 40.a
Ludovicus Vilaquius Epiſcopus à Boſcaiano occiditur. 537.b
Lugaſſum oppidum certis conditionibus ab Achomate redemptum eſt. 214.a
Luna è turri S. Stephani deponitur, & crux ſupponitur Viennæ. A.37.b
Luna illuſtris nubecula obſcuratur. 466.b
Luppus Battianus, Muſtaphas Seliſtriæ Bulgaricæ ad Danubium præfectus, truncatis brachiis & pedibus crudeliter perit. 213.b
Lupus Thraciæ Deſpotes oppidum S. Demetrii ditioni Vladiſlai ſubjugat. 25.a
Lupus Thraciæ Deſpotes Raboczam arcem aggreditur, 26.a. obſidet, ibid.b. & occupat, ibid.

M.

Mahometes Aly Baſſæ filius clade Seſuarienſe capitur. 373.a
Mahmutus Albæ præfectus Comaronium ad infeſta caſtra Cæſarea contendit, 318 b. capitur, & ad Georgium Thurium mittitur. 319.a
Malaſpina Epiſcopus Caſertanus à Clemente PP. in Tranſylvaniam ad Andream Bathorium de fœdere cum Rudolpho Imp. feriendo mittitur. 477.a
Malcocius Temeſvarienſis præfectus Ibraimo Budenſi adverſus Imper. Ferdinandi copias ſe conjungit. 271.a.
Marcus Mulenovicius in Dalmatiæ & Illyrici præfectura, Ioanni Corvino ſuccedit, 33 b. obit. 40.a
Marcus Stanſitius Sigethi præfectus mortem obit. 267 b.
Marcus Stanſitius Croatus Sigethi præfectus. 235.a
Maria Chriſtierna, Caroli Archiducis filia Sigiſmundo Tranſylvaniæ principi deſponſa. 423.b
Maria Ludovici Regis vidua, Anno 1530. in Belgium proficiſcitur 115 a
Maria Maximiliani conjunx Regina Hungariæ coronata. 278 b
Maria neptis Cæſaris Maximiliani, ex Philippo Filio, Ludovico Vladiſlai filio deſponſatur. 52.b
Maria Regina Ludovici vidua Budâ Poſonium fugit. 88.b.
Maria Rudolphi Imperatoris mater in Hiſpania obit. 514.a.
Martinus Ezobonus à Vladiſlao ad Paiazetem Turcarum principem miſſus, redit. 16.b
Martinus Liſcanus & Franciſcus Salamanca Strigonienſes præfecti, 171.a. ſuburbanis Strigonienſibus deſertis in arcem ſe recipiunt, ibid b. Turcarum inſultus reprimunt, 172 a. oppugnationem depellunt, ibid.b. tria millia Turcarum interficiunt. ibid.
Martinus Liſcanus & Franciſcus Salamanca, proditionis ob deditionem Strigonienſ. ſuſpecti, cuſtodia tra-

traduntur, 173.b. veniam impetrant. 174.a
Martinus Pectoris Epiſcopus Iaurienſis ab Haiderrbus Boſ. atanuſpoliatus, paulò poſt vita excedit. 536.537.
Matthæus Langus, Epiſcopus Gurcenſis, & S. Angeli Cardinalis ab Imp. Maximiliano ad Vladulaum Sigiſmundum mittitur, Cæſaris moram excuſans. 51.b
Matthæus Sexudim in exteriore arce Sigethana graviter vulneratus perimitur. 316.a
Matthias Vngariæ Rex obit Anno 1490. 1.a
Matthias Baquitius Crupenſis Præfectus ſubſidia Herbati Aurſpergeri implorat contra Muſtapham Boſnenſem. 295.b
Matthias Boſo rapinarum & ſcelerum multorum in comitiis Tirnavienſibus accuſatur, 184.a, latrocinia ejus ibid. publicis ſuffragiis proſcribitur. ibidem b.
Matthias Boſo per Martinum fratrem Ferdinandi gratiam petit irritis precibus, 187. a. Muraro, arte ejus prodito fuga elabitur, 187.b. ab Opilione capitur, & ad Salmenſem perductus capite minuitur. 188 a
Matthias Somogius in Auſtriam ferro, flammaque graſſatur, 537.a. relictis rebellibus ad obſequium Imp. Rudolphi revertitur. 539 b
Matthias Archidux Auſtriæ Budam obſidet. 474.a
Matthiæ Archiducis Auſtriæ in Belgium profectio. 356.b.
Matthiæ Archiduci Auſtriæ belli Pannonici præfectura mandatur, Anno 1594 p.402.a ejuſdem deliberatio de ſumma belli. ibid.b
Matthias Archidux Iaurinium ſe confert, 405.b. copias undique contrahit, ibid. Strigonium obſidione premit, 406.a. tormentis verberat, ibid. irrito conatu oppugnat. ibid.b
Matthias Archidux copias in ſubſidium obſeſſorum Comaronienſium comparat, 418.b. caſtra Comaronium verſus promovet, ibid obſidione Turcica ſoluta, copias domum dimittit, ipſe Viennam redit. 419.b
Matthias Archidux Auſtriæ, Carolo Mansfeldio in caſtris Strigonienſibus defuncto, obſidionem ſtrenue proſequitur, 429.a in caſtra venit. ibid. oppugnationem feliciter tentat, ibid.b. mænibus ſuperatis oppidum occupat ibid. Strigonium deditione occupat, die Septemb. ſecunda Anno 1595 p.430.b. præſidio ibidem relicto, Viſſegradum oppugnare inſtituit, ibid, deditione potitur. 431. a. dimiſſis copiis Viennam redit. ibid.b.
Matthias Archidux Auſtriæ à fratre Imp. Rudolpho coronam Vngaricam cum reliquis inſignibus accipit, 551. Rex Vngariæ, 552. Bohemiæ coronatur, ibid. in Imperio Romano, Rudolpho fratri vita functo, Francofurti ad Manum rite ſuccedit. ibidem.
Maximilianus Imp. Viennam occupat, 2.a. arcem obſidet, ibid.b. in oppugnanda arce vulnus accipit. 3.a
Maximilianus Ferdinandi Filius in Regem Bohemiæ eligitur. 189.a
Maximilianus Bohemiæ Rex conventui Hungarico Poſonium indicto præſidet. 251.b
Maximiliano Regi XIII. ſigna militaria Turcis ademta, mittuntur. 257.a
Maximilianus Poloniæ Rex cum Maria conjuge Carolo Imperatori, Hiſpaniam petenti, ultimum valedicunt. 248.b
Maximilianus Rom. Rex Poſonium ad Hungaricam coronationem cum inſigni comitatu contendit, 277.b. à Nicolao Olaho Archiepiſcopo Strigonienſi oratione excipitur. ibid.
Maximilianus Imperator cum Hungariæ proceribus de bello Turcico deliberat. 286.287.
Maximilianus Cæſar ad Selimum Legatos de pace mittit, 329.b. octennales inducias publicat, 330. a. comitia Poſonium indicit, ibid. Antonium Verantium, Nicolao Olaho demortuo, Archiepiſcopum Strigonienſem conſtituit, ibid. Chriſtophorum Tieffenbachium Sacmario præficit, ibid. comitia differt. ibid.
Maximiliani Cæſaris ſingularis comitas in Ioannem Balaſſium conjurationis ſuſpectum. 331.a
Maximilianus Cæſar ad coronationem Rudolphi filii Poſonium contendit Anno 1572. p.343.b
Maximilianus Cæſar in comitiis Poſonienſibus Dobonem & Balaſſium ob conjurationem cuſtodiæ tradi petit. 331 b
Maximilianus Cæſar à fœderatis ſollicitatur, ut arma denuo Turcis inferat, 334 a. Rudolphum & Erneſtum filios ex Hiſpania revocat. 335.a
Maximilianus Cæſar regno accepto, ſe Polonis juramento adſtringit, 349.b. ejuſdem literæ ad Poloniæ & Lithuaniæ ordines, 350.a. Legatos Polonicos cum magnis muneribus dimittit, ibid.b. Bequeſſium cum exercitu in Tranſſylvaniam reducere ſtatuit, exercitui præficit Antonium Sculum. 361.a
Maximilianus Imperator in comitiis Ratiſbonenſibus tractat de Polonia regno adeundo & occupando, 355. b. diem extremum Ratiſbonæ obit, Anno 1577. 356.a
Maximilianus Cæſ. copias adverſus Haſanem comparat. 387.a
Maximilianus Archidux Auſtriæ Poloniæ Rex eligitur, 368 a. cum copiis ſuis in Poloniam movet, ibid. Cleopardiam oppugnat. ibid.b. pugna ejuſdem cum Polonis, 369.b. fuga ſe cum copiis in oppidum Biscinium recipit, ibid. certis conditionibus ſeſe Ioanni Samoiſcio Polonico Cancellario dedidit, 370.a. ob liberationem ejus Legati in Poloniam miſſi, ibid.b. tranſactis conditionibus libertati reſtituitur. 371.b
Maximilianus Archidux in caſtra Petrimenſia venit. 410.
Maximilianus Archidux Auſtriæ Solnocum irrita obſidione urget. 440 a
Maximilianus Archidux Auſtriæ copias in exercitu Cæſareo adverſus Mehemetem recenſet, 452.a. exercitum ad oppidum Creſteſum promovet, ibidem.b prælio cum Turcis commiſſo XL. tormenta iiſdem ademit, 453.a. exercitum ad pugnam parat, 453.454.a hortatur milites, ut fortiter rem gerant, ibid. Mehemetem, ultra paludem repellit cum magna clade, ibid, exercitum ejus disjicit & fugat, 455.a. caſtra diripit, ibid. Viennam indeque Pragam ſe confert. 457 a
Maximilianus copias undique cogit & in Ovarians caſtra arceſſit, 458.b. Papam obſidione aderitur, 459.a. bina irruptione, oppido potitur, ibid.b. arcem deditione occupat ibid. Iaurini oppugnationem aggreditur, 460.b. relicta obſidione, caſtra in Comaronienſem Inſulam transfert, 461.a. Mehemetem caſtra ejus oppugnaturum cum magna clade repellit; 462.a. levioribus præliis cum Mehemete concertat. ibid. b. dimiſſis copiis Viennam redit. 463.a
Maximilianus Archidux Auſtriæ in Tranſſylvaniam

acceſſitus, 468.a. *iterum ut iter acceleret, vocatur.* 469.b

Maximilianus Archidux Auſtriæ Romam voti ſolvendi cauſa proficiſcitur. 517.a

Mayerus univerſitatis rector Viennæ eligitur. A.26.a

Megalandri noſtri Lutheri ortus, 67.a. *doctrina.* ibidem.

Mehemetes III. Turcarum princeps obit, 520.a *Achmed filius illi ſuccedit.* ibid.

Mehemetes Baſſa Solimani obitum celat. 316.a

Mehemet Belgradi Præfectus Budenſibus ſuppetias fert. 114 a

Mehemet Chauſius capita pacis, quam Iadrenſis cum Ibraimo & Gritto tractaverat, Ferdinando Viennæ exhibet, Anno 1534. 128.a

Mehemetis Chauſii Legatio, accitis compluribus Proceribus Bohemis & Vngaris, auditur. ibid.

Mehemetis Chauſii querela apud Imperatorem Ferdinandum de auxilio Deſpotæ præbito, 268.a. *de Bathory & Balaßy defectione.* ibid.

Mehemetes Iabiogli Nandoralba præfectus varia loca in Poſega obtinet. 137.a

Mehemetes Iabiogli, Oſoram, Simontorviam & Dobrogeſtum, arces haud procul oppido Tolnenſi ſitas, occupat. 178.a

Mehemet Kihaia Babociam, præſidiariorum ignavia deditam, occupat. 493 b

Mehemetes Satergi Belgradum advenit. 460.b

Mehemetes Satergi Chanadium, Aradum & Naglacum occupat, 471.b. *Varadinum obſidet*, 472.b *oppugnationem aggreſſus deturbatur*, 473.a. *irruptionem repetens reprimitur*, 473.b. *continuis cæli tempeſtatibus captis deſiſtere cogitur.* 476.a

Mehemetes Turcarum princeps cum immenſis copiis in Hungariam venit, 448 b. *Giaphereum Eunuchum Soluocum præmittit*, 449. *Agriam obſidet*, 27. *Septemb. Anno* 1596. ibid, b. *oppugnat*, 450. 451. *deditione capit*, 451.a. *capta Agria vicinas arces, diffugientibus præſidiariis occupat*, 452.a, *caſtra ſua exercitui Cæſareo ad oppidum Creſteſium obiicit*, 453.a. *dum paludem tranſire conatur, repellitur*, ibid.b. *exercitum ſuum ad prælium parat*, ibid. *hortatur ſuos, ut fortiter rem gerant*, 454.a. *ultra paludem repellitur cum magna ſtrage & tormentorum ademptione*, ibid. a.b. *ipſe effuſo curſu fugit*, ibid. b. *Byzantium revertit.* 456.b

Mehemet cum Turcis vaſtando & depopulando omnia, graviſſimam cladem infert Hungaris, 114 a. *decem millia hominum in ſervitutem abducit*, ibid.b, *quibus viſis Vaivoda lachrymaſſe fertur.* ibid.

Mehemetes Viſirius Strigonium obſidione cingit, 539 b *munitionem S. Thomæ expugnat*, 540.a. *Aquarium vocapit*, ibid b. *Boſcaium Regem nuncupat*, 542. *Auguſtalia inſignia illi confert.* ibid.

Mehemetes arce minore Sigethana incenſa, invadendæ arcis ſignum dari jubet. 317.a

Mehemet à Temeſvary obſidione diſcedit. 197.a

Mehemetes ad Sodoſium ab Hungaris inopinato impetu oppreſſus, caditur. 307 b

Mehemetes Murati patre demortuo in regno Turcico ſuccedit. 423.b

Mehemetes ſe expeditioni Pannonicæ accingit, ut Reginam Iſabellam cum filio in Tranſſylvaniam reducat, 194.b. *exercitus Duces præcipui*, ibid. *Temeſvarium obſidet.* 196.a

Melchioris Balaßy rapina & ſcelera in comitatu Tirnavienſibus accuſantur, 184.a. *crimina ejuſdem.* ibid *publicis ſuffragiis proſcribitur.* ibid.b

Melchior Balaßius acie adverſus Telequeßium inſtructa, incertam Martis aleam ſubterfugit, 257. b. *ad Ferdinandi Hungariæ Regis partes tranſit.* ibid.

Melchior Balaßius ad Ferdinandum Imperatorem deficit, 261.a. *Saumarium, Taſnadium & Nogbaniacidem donantur.* ibid.

Melchior Balaßius Viennæ fato extinguitur, Anno 1567. 332.b

Melchior Ratqunus ad Georgium Nemethium Boſcaianum deficit. 537.a

Melchior Roboles, Mariæ Maximiliani conjugis Collaltanum, Ioannem Peteonem, Comarony Præfectum, Poſony in comitiis, ob privatas ſimultates fuſte percutit, atque equo pernice aufugit. 279.a

Melite Inſula à Turcis fruſtra obſidetur. 301.a

Metus Viennenſium. A.5.a. 6.a

Michael Ardrius VValponis præfectus ſe dedit Solimano, 169.b. *Idem & aliquot centuriones à Turcis perfide trucidantur.* ibid.

Michael Borius Bacabanienſis præſidij Legatus & Ibraimus equitum ductor Palancanus duello concertare ſtatuunt. 378.b

Michael Catanus Callonem Boſcaio dedit, 528 a. *ejus Cancellarius conſtituitur*, ibid. *in Scepuſiana arce Barbianum irrito conatu oppugnat.* ibid.

Michael Catanus Boſcai Cancellarius fruſtillatim ab Haidonibus diſcerpitur. 548.b fin.

Michaelis Dabozy eximia virtus ac præclarum facinus. 89 a

Michael Ferreus Socloſiam arcem, cui præerat, turpiter Solimano dedit. 169.b

Michaelis Marothy infelix caſus. 488.a

Michael Rederus Iaurinæ & caſtris Cæſareis in obſidione papenſi regendis, dux deligitur, 487.b. *paucis ab hinc diebus morbo correptus obit.* ibid.

Michael Sarcoſius ab Haſane Filecienſe præfecto poſt varios cruciatus clam occiditur. 275 a

Michael Secenius Veſprimio Præfectus. 304 b

Michael Serenus Hathuanienſem præfecturam recuſat. 448.b

Michael Vaivoda Tranſalpinus cum Alberto Quiralio Tranſſylvanarum copiarum Præfecto, Achoma Eunuchum fundit, fugatque, 434 a. *acerrimo cum Turcis prælio congreſſus Sinanum vicit & in fugam conjecit.* ibid. 435

Michael Tranſalpinæ Vaivoda Tranſſylvaniam invadit, 477. b. *ejuſdem doli ac fraudes.* ibid. *Tranſſylvania decedere abnuit* 478.b

Michael Tranſalpinæ Vaivoda Baſtæ juſſu è medio tollitur, 492.a. *litera excuſatoria de cæde ad Imp. Rudolphum.* ibid.

Michael Valachiæ Princeps Moldaviam invadit, 484.a. *Sigiſmundo Tranſſylvaniæ & Hieremiæ Moldaviæ Vaivoda copias fundit, fugatque*, ibid. *conſerto cum Samoiſcio & Polonis prælio victus è Moldavia profugit.* ibid.b

Michael Valachiæ Princeps Tergoviſtam fuga ſe recipit, 489.a. *indeque Pragam ad Cæſ. Rudolphum contendit*, ibid. *à Cæſare in Tranſſylvaniam remittitur*, 490.a. *Ferdinandi Gonzagæ ſtudio cum Baſta in gratiam redit.* ibid.

Militibus Sigethanis duplex ſtipendium perſolvitur. 241.b.

Milites Cæſariani ſub Baſta duce, ob ſtipendiorum tarditatem tumultuantur. 531 b

Milites ſepulchrorum effoſſores caſtigati. 294.b

Mira-

Miraculum inſigne. 537.b
Mohacy ſitus. 82.a
Mohaciana clades, qua X. millia equitum, & XII. peditum interiêre. 87.a.b
Moldaviæ Principes pontem Danubio inſternunt in obſidione Viennenſi. A.11.b.20.a.
Moldavici motus Anno 1561. auctore Iacobo Heraclide Deſpota excitati. 261.b
Moldavi pulſo Alexandro principe, certatim ſe Ioannis Heraclidis Deſpotæ fidei, obſequioque addicunt, 265.a. cui quatuor è Boieris præſtare navant operam. ibid.
Moldavorum agreſtium complura millia exactionis aurei nummi levationem à Deſpota Principe petunt, 280.b. Auctores tributi ad ſupplicium ſibi tradi volunt. ibid.
Moldaviæ Princeps Deſpotes peditum factione in arce Suchava proditus, capite multatur. 283.b
Moldaviæ Princeps Deſpota à ſuis in arce Suchava obſidetur. 279.b
Moldavica copia in exercitu Sigiſmundi Tranſylvaniæ Principis, comparato adverſus Sinanem. 435-636.
Molitiones Ioannis Sigiſmundi Tranſylvaniæ Principis. 268.a
Monaſterium Scotenſe Viennæ à Turcis incenſum. A 12.b.
Mons S. Thomæ Strigonienſis à Cæſarianis vi capitur. 407.a
Morbus Solimani, 321.b. ætas ejuſdem. ibid.
Moyſes Siculus juſſu Samoiſcy Michaelem Tranſalpinum Moldavia pulſum, inſequitur. 484.b. *Tranſilvaniam occupare contendit.* 485.a
Moyſes Siculus à factioſis Tranſylvanis princeps electus, a Turcis inſignia imperij nefarie accipit, 514. Caranſebeſſum occupat, ibid Albam Iuliam in poteſtatem redigit, ibid Claudiopolin deditione ſubigit, cum aliis nonnullis oppidis, 515.a. Cibinio capto, Braſſonem oppugnare aggreditur, ibid. in prælio cum Radulo in Valacho cadit. ibid b.
Moyſes Siculus Turcas in ſocietatem belli adverſus Baſtam ducem Cæſarei exercitus in Tranſylvania, vocat, 507.a. induciis inter Baſtam & Sigiſmundum pactis rebellionem renovat, 508 b Baſta illi occurrens, copias ejus cum magna ſtrage proſternit. 509 a
Multitudo confluentium Hungarorum in caſtra Cæſarea. 414.a
Multitudo Turcarum, Duce Carolo Manſfeldio in obſidione Strigonienſi occiſorum. 428.b
Muncatiy ſitus, 326 a expugnatio difficilis. ibid.
Munera eximia Marco Stanſitio Præfecto Sigethano à Rege Ferdinando miſſa. 241.b
Munitio S. Gerardi, inferiore urbe Budenſi capta à Turcis derelinquitur. 475.b
Muphtis ſummi ſuperſtitionis Mahumetanæ antiſtitis ſententia de bello gerendo, 381.b. qui à Sinano veneno è medio tollitur. 382.b
Murani arcis ſitus. 186.b
Murates purpuratus Budenſis ex improviſo à Cæſarianis opprimitur caditurque. 518.a
Murates Selymo patri, ſublatis quinque fratribus, in regno ſuccedit, 347.a. octennales cum Caſ. Maximilia o inducias ratas habet. ibid.
Murates Turcarum Imp. clade Siſciana audita, à Sinano & ſorore inſtigatus, bellum Cæſari Maximiliano infert. 392.a
Murates Imp. Turcarum fato fungitur. 423.b
Muſicam Turcarū luctuoſus ſequitur ſaltus. A.16.b
Muſtapha Boſnenſis Crupam arcem obſidet, 295.b. Illyricum populatur. 296.b
Muſtaphas Boſnæ præfectus Budæ præficitur. 307.a
Muſa Kihaia à Sigethanis capitur. 242.a
Muſtapha Nicopolitanus præfectus in bello Temeſvarienſi occumbit. 251.b
Muſtapha Vizirius movet in Hungariam, A.3 a. noſtros perſequitur, A.4.a. Viennam obſidet. A, 10. b. 11. &c. omni triduo per vias obſid. lectica argentea in obſidione Viennenſi defertur. A 20.a. & 57.a. literas ad Viennenſes mittit. A.17.a. v. Vienna. Ejus fuga in obſidione & prælio Viennenſi. A,35.b

N.

NAdaſdius Comes capite minuitur. A,2.a
Nadaſdius laude bellica rei clariſſimus extremam diem obit, Anno 1604. 520.a
Nandoralba aut Belgradi deſcriptio, 62.a. obſeſſæ initia. ibid.
Naſuffus Sigethi præfectus de Haidonum injuria apud Ibrahimum querela. 492 b .493. ut Canisam oppugnandam ſuſcipiat exhortatur. 493.b
Naves aliquot Turcis ablatæ. A. 9 a
Nemethium & Sacmarum, clari nominis oppida, interfluente Samoſio diſcinguntur. 271.a
Neogradi deſcriptio. 403.b obſidetur. ibid.a *deditur.* 404 b
Neoſtadienſis arx ſe Imp. Maximiliano dedit. 3:a
Nobilitas Hungarica ruſticis interdicit, ne cum cruce ſignatis militatum abeant. 44 a
Nobiles, qui ſtrage Mohacianæ occubuerunt. 87 b
Nobiliores qui clade eccaſina à Turcis capti ſunt. 142.b.
Nobiles clade Balaſſiana capti & occiſi. 273 b
Nicolaus Balffius Comarinio præficitur, 363.a. Albanos Turcas cædit. 364.b
Nicolaus Bathorius, prætorio præfectus diem ſuum obit. 363.b
Nicolaus Boſcaius & Homonnianus ſe Cæſaris Rudolphi imperata facturos promittunt. 550.a
Nicolaus comes Salmenſis à Ioanne Vaivoda ad Cæſ. Carolum V. de reſtituenda Corona mittitur. 528.a
Nicolaus Salmenſis ad Iſabellam reginam viduā Ioannis ablegatur cum tabellis initi fœderis cum Ioanne. 150.a. Regina negotium tanti momenti ad Sigiſmundum patrem referendum cenſet. ibid.
Nicolaus Comes Salmenſis juſſu Ferdinandi copias ducit adverſus Matthiam Baſonem, & Melchiorem Balaſſium proſcriptos, 184.b. Stuniam Baſonis arcem obſidet, 185.a. deditione ea potitur, ibid. *Levam oppugnat,* ibid. *in poteſtatem ſuam redigit, 186.a. eidem deditur arx Chabragum,* ibid. *ad Muranam obſidendam caſtra promovet,* ibid. b. *proditione eam occupat.* 187.b
Nicolaus Comes Turrianus Zagrabienſem arcem obſidet, 103.a.b. à Rege Ferdinando, omiſſa obſidione ad Viennæ defenſionem avocatur. ibid.b
Nicolaus Comes Turrianus & Petrus Cruſitius Cliſſiæ Præfectus profligantur ab Amurathe Uſrephi Bocnenſis Præfecti alumno. 137.138.a
Nicolai Comitis Zriniy ac Georgij Biſtenslaiq copiæ à Turcis conciſa.
Nicolaus Comes Zerinius Illyrici præfecturam adeptus eſt, 166.b Petrum Leglevitium in arce Chactornia obſidet. 160.a
Nicolaus Comes Zrinius cum Hungaris Tartaros depopulatores fugat, 176.a tria millia cadit ibid.b
Nicolaus Comes Zrinianus Illyriciana præfectura ſe abdicat. 249.a
Nicolaus Comes Zrinianus Sigethi præfectus. 267.b
Nicolaus Comes Zrinianus Sigethi præfectus cladem

Ba-

Balaſſianam Turcis reddit. 273 b
Nicolaus Deriſſius ab Imp. Rudolpho ad Boſcaium deficit, 530 2. ad Caſ. revertitur. 539 b
Nicolaus Iſthuanffius propalatinus. 360.2
Nicolaum Iuriſitium Ibrahimus variis artibus tentat, ut oppidum Guncium dedat. 119.b
Nicolaus Olahus Regis Ferdinandi Cancellarius, Epiſcopus Zagrabienſis conſtituitur. 178.a
Nicolaus Palffius Strigonij & nova arcis præfectus ſa-turconcedit. 483.b
Nicolaus Perlinus Vrbmates ob Laurini deditionem capitis ſupplicio afficitur. 424.b
Nonus Palatinus Vngaricus Lutheranæ religionis, placide & pie obdormit. 552
Novam arcem Samoſiuuam Tranſſylvaniæ tradit juſſu Ferdinandi Stephanus Dobo. 246.a
Novum Calendarium in Hungaria receptum. 375.a
Numerus Chriſtianorum, qui in prælio cum Mehemete Turcarum Principe commiſſo, occubuerunt. 455.b.
Numerus cæſorum & captivorum Turcarum in prælio cum Ferhate Budenſi. 377 a
Numerus Turcarum, Duce Carolo Mansfeldio in obſidione Strigonienſi captorum 428.b
Numerus Turcarum, qui in tribus præliis cum Cæſarianis Maximiliano Duce occubuerunt. 456.a
Nuptiæ Sigiſmundi Bathorij Tranſſylvaniæ Principis cum Maria Caroli Archiducis Auſtriaci filia. 433.a.

O.

OBitus Nicolai Comitis Salmenſis. 190.a
Oberenpruccus, nobilis in Caſ. exercitu, ſub comite Suarcenburgio, Tribunus occumbit. 483.a
Obſides conventus Chriſtianorum & Turcarum in Inſula Danubiana. 481.a
Occupationes Ferdinandi Imper. tabifica febre affecti. 285.b
Odium Mehemetis in Ioannem Sigiſmundum Tranſſylvaniæ Principem. 306.b
Oppidum Sigethum pilis igneis à Turcis ſuccenſum totum conflagrat. 235.236
Opitius Flacciana ſecta Vienna expellitur. 356.b
Optimates Moldaviæ Bogedanum Principem apud Selymum accuſant, 340.2. Ivoniam quendam illo abdicato eligunt. ibid.
Oratio Bartholomæi Peczy Cæſarei Legati ad Arbitros Turcicos tractandæ paci delectos. 520.b
Oratio funebris in exequiis Ferdinandi Imperatoris. 299,b
Oratio Sigiſmundi Seldy Rom. Imperij Vicecancellarij ad proceres Hungariæ de coronatione Maximiliani, 277.278.
Ordo caſtrorum in obſidione Budenſi. 474.b
Ordo copiarum in exercitu Cæſareo ſub Archiduce Matthia. 474.a
Origo Haſſanis Boſnenſis. 382 b
Oroſſalva oppidi prærogativa. 278.a
Orphei Gallonij in obſidione Caniſiana Architecti ſegnities, 501.2. ejuſdemque obitus. ibid.b
Oſman Agæ cum reliquiis Turcarum victus ac interfectus. 121.2
Oſwaldus Epiſcopus Zagrabienſis Ioannis Corvini oppidis imminet. 22.a
Ovarium à præſidiariis deſeritur. 105.a

P.

PActa conventa inter Georgium & Iſabellam utrimque juramento confirmantur. 193.a
Pacta conventa inter Cæſarem Rudolphum & Boſcaium concluſa, 545.b. Tabula hujus conventionis. 546.b
Pajazeti Turcarum Principi Selymus filius imperium eripit. 41.a
Palatini Hungarici dignitas. 56.a
Palatinus Poſonij res novas molitur, nec niſi Ferdinando Hungariæ declarato introductoque quieſcere vult. 91 a
Phatima matris Arslanis virile robur. 448.2
Palocia arx ab Emerico Telequeſſio capitur & ſolo æquatur. 247.b
Palota arx capitur, 125.b. à Ioanne Vaivoda Raphaeli & Ioanni Podmanicius fratribus dono datur. ibid.
Paluſtria loca propius arcem Sigethanam cratibus vimineis Turcæ ſternunt. 314.a
Panicus terror, qui Cæſarianis victoriam de Mehemete eripuit, 455.b. ſimilis fuit in Vienna obſidione. A.16.a.
Panis dabatur quotidie militi in obſidione Viennenſi. A.19.a
Pannonicis ruſticis in comitiis Tirnavienſibus alio migrandi libertas conceditur. 183 b
Papenſes præſidiarij à Turcis conciſi. 415 a
Papa tuenda Andreæ Hoffkirchio cōmittitur. 460.a
Papa à Suarcemburgo obſidetur. 487.
Paradiſius Caniſæ præfectus à Georgio Zrinio comite auxilia adverſus Ibrahimum ſibi ſubmitti rogat. 495.a.
Parcanum caſtellum juſſu Caroli Manſfeldii ſummi exercitus Caſ. Ducis à Palffio expugnatur & evertitur. 426.b
Patocia Bebeci uxor Sachtariam arcem certis conditionibus Lazaro Suendio dedit. 325.a
Paulus III. electus Pontifex. 129.b
Pauli III. auxiliares copiæ adverſus Turcas. 161.b
Paulus Archiepiſcopus Strigonienſis obit. 188,b
Paulus Baquitius e Thracia nobili ſtirpe ortus, cum quinque fratribus à Turcis ad Hungaros deſciſcit. 69 2.
Paulus Baquitius Thrax pontibus Danubij tuendis à Ferdinando conducitur. 106.a
Pauli Baquitij felix cum Solimano conflictus. 108.b
Paulus Baquitius dux bello clarus in prælio Ociano cadit. 141 a
Paulus Chaquius Tranſſylvanorum conjuratus ad Ferdinandum redit. 243.2.b
Paulus Kiniſius Temeſvarij præfectus Bohemicas Nigrorum cohortes caſtris exuit ac profligat. 17.b
Paulus Kiniſius militum manu verſus Samandriam excurrit, & Alj Begi Samandriæ præfecti duo caſtella cum magna præda occupat, 20.b. idem inaudito ſupplicio, qui Beligradum Turcis prodere ſtatuerant, necat. 21,a
Pauli Kiniſii & Bertholdi Dragffii excurſiones in Bulgariam, 23.2 unde ingens præda parta ibid,
Pauli Kiniſii viri, ob rei bellicæ peritiam æterna memoria digniſſimi, mors & eloquium. ibid.
Paulus Kiniſius Regionem inter Savum, Danubiumque pacat. 11.b
Paulus Niarius ab Imper. Rudolpho ad Boſcaium deficit. 530 2
Paulus Rattaius Papæ præfectus Veligianum Perſam Albæ præfectum cadit & fugat. 190 a

Pau-

Paulus Ratcaius obit glande fortuita ictus. 237.a
Paulus Tomoraus caſtra hoſtium in Peſthanis ſuburbiis expugnat, 46.a. rebelles agreſtes cadit ac fugat. ibid.
Paulus Tomoraus Georgio Frangepano demortuo Colocienſi Archiepiſcopo ſucceſſit, 69.a. ejuſdem origo & varia fortuna. ibid.
Paulus Tomoraus Archiepiſc. Colocienſis collectis temerè copiis Michaël Beglegum reprimunt, 69. b. Exercitum ejus fundit & fugat, 70.a. Dux Ferhates occiditur. ibid magna præda diſtribuitur, & Manubiæ Ludovico Regi offeruntur. ibid.
Paulus Tomoraus & Georgius frater Vaivoda, Duces exercitus contra Solimanū conſtituuntur. 81.82.
Paulus Tomoraus Solimani conatus inhibere committitur. 81.b
Pauli Tomoræi milites caſtra cum regiis conjungi abnuunt. 82,b
Paulus Tomoraus pugna cum Solimano cupidus, 83.b hoſtium copias elevat. ibid.
Paulus Vardanus Archiepiſcopus Strigonienſis ſe Solimano dedit. 105.a
Pax inter Ioannem Tranſſylvaniæ Vaivodam & Ferdinandum Hungariæ Regem. 135.b
Peditum LX. millia in exercitu Cæſareo. 311.a
Peditum tria millia à Coſmo Florentiæ Duce in ſupplementum Cæſarearum copiarum contra Solimanum miſſa. ibid, b
Penuria cibariorū in inferiore arce Sigethana. 316.b
Perfidia Franciſci Nemethy. 247.a
Pertaſſus Baſſa Giulam arcem obſidet, 305.b. obſidionem ſtrenue urget. 308. a. oppugnationem ſummis viribus tentans repellitur, ibid.b. amiſſis duobus millibus. ibid.
Pertana Chauſim Ioannē Sigiſmundū Tranſſylvaniæ principem hortatur nè quid adverſus Imperatorē ſuum Selymum rerum novarum moliatur. 336.b
Peſthenæ thermæ ſaluberrimæ. 482.a
Peſthi oppidi ſitus, 163.a
Peſthum ab exercitu imperiali tormentis verberatur, 164 a. infelici impreſſione tentatur. ibid.b
Peſthum à Cæſarianis acerrimo impetu capitur, 511. a. ingens præda ibi inventa. ibid.
Peſthum, delectu habito, præſidio Cæſareo munitur, 513.b.
Peſthum cum ſumma ignominiæ nota ſegniter deſerit. 522.b
Peſtis in Auſtria ac Pannonia. 513.b
Petardi, bellici inſtrumenti, deſcriptio. 425.a
Petrinia exuſta à Cæſarianis fūditus excinditur. 411. a. à noſtris feliciter capitur. 432.a
Petrus Archiepiſcopus Colocenſis querelas Beatricis Reginæ de connubio incomitiis Budenſibus in caſſum revocat. 15.a
Petrus Baquitius Franciſco Niarſo ægrotanti, in imperio copiarū, quas Ferdinandus Carolo V. contra Evangelicos proteſtantes miſerat, ſuccedit. 181.b
Petrus Baquitius à Carolo V. Ferdinando eximie commendatus. 183.2
Petrus Berulaus Epiſcopus Veſprimienſis Andreæ Botho & Marco Mulenovicio Banis Illyrici ſufficitur. 40.a
Petrus Berulaus Illyrici præfectus Turcarum deprædationes reprimit, 40.a. cum 2000. ſtrage. ibid.
Petrus Berislaus Epiſcopus Beſprimienſis, & Illyrici totius Præfectus in itinere ad amnem Coronitam à Turcis interficitur. ib.
Petrus Corogius N bilis, ferreo ſtomacho. 87.b
Petrus Erdodius Illyrici præfectus. 249.b
Petrus Erdodius vir rebus præclare geſtis illuſtris obit. 322.b.
Petrus Fare aſſiſtens Zrinij legatus obit. 312.2
Petrus Gerebus Matthiæ Regis conſobrinus & Germanici exercitus præfectus, Stephano Zapoliano Hungariæ Palatino ſufficitur. 30.a
Petrus Gerebus Palatinus obit. 33.b
Petrus Keglevitius. pro regia dignitate, quæ in Illyrico ſurgebatur, motus eſt. in comitiis Novi Zoly & Poſonij habitis, 166.b. cauſa cur hæc dignitas ei adempta. ibid.
Petrus Keglevitius Turcarum opem contra Nicolaum Zerinium imploraturus, proditione Peſegani à Zerinio intercipitur, 167.a & ad regem Ferdinandum mittitur, ibid. à quo paulò pòſt, bonis reſtitutis dimittitur. ibid.
Petrus Keglevitius in prælio ad Rechem pagum Caniſiæ propinquum à Turcis interficitur. 322.a.b
Petrus Moldaviæ princeps in Cicionem arcem ſe ſubducit, metu Solymani, 145 a. Scelera eidem imputata. ibid.
Petrus Moldaviæ princeps Ioannis Vaivodæ arbitrio ſe ſubmittit, 146.a. à Solimano in Galatam relegatur. ibid.
Petrus Moldaviæ princeps à Solimano in Galatam relegatus, cognita Alexij defectione, in principatum reſtituitur. 146 b
Petrus Perenius coronæ Regiæ cuſtos in comitiis Poſontenſibus ad Ferdinandum tranſit. 91.b
Petrus Perenius, dū in peculiarē Solimani beneficiarium recipi contendit, nefarie à Turcis proditus capitur, 116.b, ſuis quæ eſſet, quā ſpoliatus. ibid.
Petro Perenio à Ferdinando mandatur, ut coronam regiam, quam ante Ioanni Tranſſylvaniæ Vaivodæ tradiderat, Albam perferat. 93.a
Petrus Perenius Viennæ fato concedit. 188.a
Petrus Perenius Cancellarij munere oblato, ad Ferdinādi partes à Caſparo Seredio traducitur. 147 a
Petrus Perenius, inſimulatus affectati Hungarici regni ſuſpicionis, juſſu Ioachimi Marchionis comprehenditur, & Viennam adducitur. 165.b
Petrus Peteo à Michaële Ferreo, Ioannis Paxi Legato præfectura VVeſprinienſi excluditur. 208.b
Petrus Poquius arcis Baimocsæ Gubernator ſupremo afficitur ſupplicio, 28.a. in fruſta diſſecatur, ibid.
Petrus Petrovitius rebellium Tranſſylvanorum dux pugna Franciſco Tahio detrectata, in Sarmatiam ſe ſubducit. 243 a
Petrus Zrinius capite plectitur. A.2 a
Philippus Emanuel dux Mercurianus ab Imp Rudolpho accitus, exercitui adverſus Turcā præficitur, 488, a b. cum principe Matthia in caſtra venit, 495.a. cum copiis Caniſam verſus promovet, ib. multitudo armatorum in caſtris, ib.b. commeatus inopia cōpulſus, caſtris motis diſcedit, 497.b. turbatio in progrediendo, ibid. copiis dilapſis Viennam abit, 498.b. felici eventu Albæ Regiæ obſidionem ſuſcipit, 502 b. urbem, Turcis loco pulſis vi occupat, 503.a. Marcum Inſulanum urbi tuendæ & muniendæ præficit, ibid.b. diem ſuum obit. 506.b
Philippus Tornello Comaronienſis præfectus quatuor Italicos Præfectos Albæ à Solymano obſeſſæ ſubſidio mittit. 174.a
Pietas civium Viennenſium tēpore obſidionis. A.15.b
Pilarum ferrearum XII. millia in obſidione Agrienſi collecta. 228 b
Piſces in thermis Budenſibus. 151.a
Pluviæ in obſidione Viennēſi raræ A.23.a. & cur. ib.
Podmanici Fratres, Ioannes & Raphaël, ob rapinas proſcribuntur. 167.a.b

Polonici ſeu Tartari. 211.a
Poloni à Valachis ſingulari perfidia trucidantur. 282.b. Turcas egregie cadunt. A.26.b
Poloni præterito Caſ. Maximiliano, Henricum Andium ducem, Regem eligunt, 329.b. Moldavici motus. ibid b
Poloni comitia de Rege creando indicunt. 347.b
Poloniæ Regis Ioannis cum Cæſare Leopoldo colloquium A.38 vide Joannes.
Polonica copia in Moldaviam reducuntur. 486,a
Pontes Danubio à Turcis insternūtur. A.15.2.20 11
Pontifícia & Ferdinandi Regis copia adverſus Solimanum ſerius coacta. 176.b
Portiuncula feſtum turbant Turcæ in obſidione Viennenſi. A.18.b
Poſonium conveniunt Arbitri componendæ pacis inter Vladiſlaum & Albertum. 12 b
Poſonij in comitiis Thomas Nadaſdius Palatinus creatur. 232.b
Poſonium ad coronationem Maximiliani filij, Imp. Ferdinandus claſſe devehitur. 277.278.
Poſonienſia comitia Anno 1587. 374.b
Poſonij conflagratio. 380 b
Poſonium à Tôckelianis Carolus Lotharing. Dux recuperat. A.25.b
Poſonij comitia habentur. 463.a
Poſonienſia comitia à principe Matthia celebrata. 522.2.
Poſtulationes Turcarum iniquiſſimæ à Cæſarianis rejiciuntur. 521.b
Pragenſes ob defectionem à Ferdinando Rege male multati. 183.b
Præda Iaurinj oppugnatione parta inter duces & milites Cæſareos æquis partibus dividitur. 467.b. quam in liberatione Viennenſi Chriſtiani à Turcis adepti, A.36.b
Præfectus Giulæ Querecenius arcem Pertaſſi Baſſæ dedere, ſtatuit, 309.a. deditionis conditiones, ib.b. contra pacta à Turcis compedibus vinctus, ibid. juſſu Selymi laqueo in octo ſtrangulatur. 310.a
Prælium atrox Eunuchi cum exercitu Zerinij, 238.a in quo Turcæ vincuntur & in fugam conjiciuntur, ibid. pugnam redintegrantes iterum profligantur & palude ſubmerſi, refugiunt. ibid.b
Prælium Chriſtiani exercitus cum Turcis Viennam obſidentibus. A.34.35.
Prælium Ferdinandi & Vaivodæ partium juxta Tocaium, 94.b. in quo Vaivodani fuſi & fugati ib.
Prælia leviora Exercitus Cæſarei & Ioannis Sigiſmundi Tranſſylvaniæ principis. 300.a
Prælium cum Solimano acerrimum, 86.a in quo primum agmen equitum Solimani in fugam actum, Ianiceros turbat. ibid. v. Certamen, Pugna.
Prainerij Cæſarei Legati iuanes apud purpuratos querela de Ferhatis Boſnenſis incurſitationibus. 355 a
Præſidiarij Sabatium contra Solimanum defendentes mortem fortiter oppetunt. 63.a
Præſidiarij in arce Dedeſila, Ladiſlao Canaſſio deſuncto, paſſim dilabuntur. 327.b
Præſidiarij Albani cum Haſane purpurato, neſcio profecto Ioanne Alario Iuſulano, de deditione tractant. 510 a
Præſidiarij Balaſſiani relicta arce Plauenſtanio in arcem Divinium refugiunt. 353.b
Præſidiarij Belgradenſes contra fidem datam à Turcis trucidantur. 66.b
Præſidiarij Beſprimenſes contra fidem qua caduntur, qui ſervitutis iniam ipantur. 209 a
Præſidiarij Caſſovienſes eruptione facta, hoſti tormenta eripiunt. 8.9.
Præſidiarij Huſti morbis inſolitis & variis incommodis fracti Iſabella ducibus ſe dedunt. 246.b
Præſidiarij Iaurinenſes Germani, comite Ottingenſi præfecto caſo attoniti, cum Turcis de deditione arcis paciſcuntur. 540.b
Præſidiarij Peſtani ad caſtra Turcica excurrentes, fugientibus Vngaris profligati, Peſtum ſe recipiunt. 512.a
Præſidiarii Sigethani Turcas in aggeribus invadunt, fundunt ac fugant. 236 a
Præſidiariorum Sigethanorum numerus. 313.a
Præſidiarii Tocaienſes ſe Lazaro Suendio exercitus Cæſariani duci dedunt. 293.b
Præſidiarii Viēnenſes plures nobiles. A.8.9.v. Viēna
Præſidiarii Viennenſes tumultuantur, 109.110. quos Palatinus, triplici promiſſo ſtipendio ægre placat. 110.a
Præſidium Deſpotæ Moldaviæ principis contra rebelles, ex variis gentibus. 281.b
Præſidium Iaurino à Cæſarianis imponitur. 416 2.A 4.2. Comoronio impoſitum. A.3.2. Viennæ impoſitum. A.7.b
Præſidium ſelectum à Maximiliano Archiduce Auſtriæ Varadino impoſitum 472.b
Prætoriani Deſpotæ, equites Hungari & Thraces, à rebellibus Moldavis perfide obtruncantur. 281 a
Primores in prælio cum Mehemete commiſſo, interfecti. 455.b
Priulus Dux Venetorum Caſ. Maximilianum certiorem facit de Solimani obitu. 321.a
Prodigalitas Alberti Laſci. 262 a
Proceres Vaivodanæ factionis in Illyrico. 98.a
Propugnaculum Henetianum, præſidiariis aliquandiu repugnantibus capitur. 315.b
Propugnaculum Iaurinianum pulvere ſulphureo ſubverſum. 416.b
Propugnaculum Sigethanum à Turcis tormentis verberatur. 235.236. Quot Viennæ propugnacula, A.14.2. bina eorum cuniculis everſa, A. 30 31. 32.
Proventus frugum malignus, ac ſterilitas in Hungaria, 333 b
Pruccum oppidum ſe Imp. Maximiliano dedit. 32
Pugna Albana, in qua Murates Budenſis, & Mehemet Kihaia, multaque millia Turcarum & Tartarorum occubuere. 504 a,b
Pugna acrox inter Demetrium Viſnovetium & Valabos. 282.b
Pugna Hungarorum cum Tartaris, 415.b. qua optimates Hungari occumbunt, ibid.
Pugna Ioannis Heraclidis cum Alexandro Moldaviæ principe. 263.264.
Pugna inter Ioannis Bornemiſſæ & Franciſci Battiani famulos. 76.b. v. Certamen. Prælium.
Pugna Turcarum de præda. 316.b
Pulvis ſulphureus incenſus magnum Caniſanis damnum infert. 494.b
Pulvis tormentarius in caſtris Eraſmi Teuffeli ſuccenditur. 217.a
Purpurati Ferdinandi Legatos ab aditu Solimani excludunt. 233.a
Pyrobolis Vienna infeſtatur. A.12.2. ſeq. 14.2. mirus pyroboli caſus. A.18.a

Q

QVerela Ferhatis Budenſis de Hungarorum injuria. 379.b
Querela procerum Hungariæ de Antonii Siculi injuriis & rapinis. 279.a
Querecenii Giulæ præfecti ignavia & pavor. 309.a
Quæſitores proventuum regni Vngarici. 374.b

Quæ-

Quinqueecclesia, clariſſima urbs, amiſſa, Anno 1543. 176.a.

R.

R*Adulo Valachia Princeps ad Vladislaum venit,* 36 b *Aldrodum oppidum ei donatur.* 37 a
Radulo Transalpinæ Vaivoda castra Moyſis Siculi noctu adoritur, 515 a *Turcas ac Tartaros præcipiti fuga ſe dantes diſſipat*, ibid *Tranſylvanorū quatuor millia cadit*, ibid b. *centum & quinquaginta vexilla capta Rudolpho Imp offert.* ibid.
Ratiſponæ comitia habentur. 463.b
Rebellionis Hungaricæ cauſam fruſtra Leopoldus ſupprimere ſtudet. A 2.a *ejus auctores capite plectuntur*, ibid. *Töckelius Hungariæ archi-rebellis*, ibid. *Ex rebellione bellum Hungaricum oritur.* A.2.a
Rebellium agreſtium copiæ diverſis in locis profligantur. 45.b
Rebellium Moldavorum Stratagema. 281.a
Rebelliones Moldavi capite plectuntur. 284.a
Rederus Boſcaianus Novam arcem iterata oppugnatione vexat. 539.540,
Reſponſio Muratis Turcici Legati ad orationem Bartholomæi Petzij Cæſarei de pace Legati. 521.b
Reſponſio Thomæ Nadaſdij Hungarici Palatini ad orationem Cæſ Ferdinandi de Maximiliano Filio ſibi in Pannonia ſuccedente. 266.b
Rhodus obſidetur à Solimano Anno 1522. 68.a
Rhodienſes expeditionem moliuntur. 67.a
Ridiculum barbari Stratagema. 215.b
Ritus coronationis Maximiliani in Regem Hungariæ. 278.a.
Rivulus Dominarum deditionem offerens à Cæſarianis [illegible] *recipitur.* 294 b
Rixa inter Georgium Sacmarium, Archiepiſcopum Strigonienſem, & Chriſtophorum comitem Frangepanum. 76.a
Roſwurmus Budam obſidens cæli injuriis obſidione decedere compellitur. 513.a.b
Roſwurmus caſtra Cæſarea ad urbem Budam cum Turcicis caſtris confert, 518.a. *cum Turcis acerrimo confligit certamine*, ibid.b. *hoſtes vincit, & in fugam conjicit*, 519.a. *VII. millibus cæſis & ſubmerſis*, ibid. *Hathuanum obſidet & occupat, Anno* 1603. ibid. *Peſtho præſidiis firmato, Viennam redit.* ibid.b
Roſwurmus Pragæ extremo ſupplicio adficitur, 544 a.
Ruberi eximia virtus. 300.b
Rudolphus Greſſius Germanorum militum in caſtris Hathuanenſibus Tribunus cadit, 447 b. *milites ejus ob fugam ignominiâ notantur* 448.a
Rudolphus Ratiſponenſ. comitiis eligitur Rex Rõ 355.b
Rudolphus Imp Stephano Regi Poloniæ Nagibanium Sacmarij loco tradit. 358 b
Rudolphus Imp. Refutant Principis Moldaviæ cæde crudeliſſimus offenditur. 439.a
Rudolphus Imp. undique copias adverſus Turcam comparat, 447.a. *Legatos ad Sigiſmundum Poloniæ Regem de confirmando fædere mittit.* ibid.
Rudolphus Imp. Budam aut Albam conjunctis copiis aggrediendam ſuadet, 500.a *renititur Aldobrandinus.* ibid.
Rudolphus Salicetus tormentorum præfectus colubrinæ ictu in oppugnatione Saduanienſi vulneratus, concidit. 324.b
Rumpleri machinatoris laus. A.19.a. *obit.* ibid.
Ruſtici ſeditioſi in Illyrico, in Nobilium fortunas graſſantur, 342.a *Carnos & vicinos ut ſecum vires conjungant hortantur*, ibid. *Franciſci Tahy villas devaſtant*, ibid. *à Matthæo Gubecio Duce Stubiciam occupant*, ibid b. *à Matthæo Queglevitio Nobilitatis Duce, funduntur, & fugantur.* ibid.

S.

S*Abacij ſitus & varia fortuna.* 62.b
Sabariam milites Thomæ Iaurienſis Epiſcopi capiunt. 11.a
Sabaudiæ Dux moritur. A 4 b.
Sacculinei terra pleni à Cæſarianis in Caniſianas lacunas conjiciuntur. 5[illegible].a
Sacmarium & Nemethium, clari nominis oppida, interfluente Samoſio, diſcriminuntur. 271.a
Sacmarium à Sotulimo Tranſylvani duce deſertum, Maximiliani copiarum dux Lazarus Suendius occupat. 294.a *novam arcem in Inſula conſtruere incipit.* ibid.
Saduaria arx à Georgii Bebeci muliere defenditur. 324 b.
Saduaria arx acerrime per quatriduum à Lazaro Suendio concutitur. 325.a
Sævitia Alexandri Moldaviæ Principis in Nobiles. 284.a.
Saguin collegij Monachorum Benedictinorum caſtellum ab Aly Eunucho direptum. 215,b
Salgo arx Turcis deditur. ibid.
Samandriæ præfectus Balibegus incurſionem in Sirmiū redintegrat, 63.b *omnia ferro & flāma vaſtat.* ib.
Samandriæ præfecto Balibego Belgradum à Solimano committitur. 66.67
Saſuares caſtra Ecchiana adortus, multis amiſſis, Albam redit. 319.a
Saſuares Solnoci præfectus ab Hungaris ad arcem Onodiam profligatur. 360.b
Saſuaris Sigethani præfecti depopulatio, 372.a *fuga*, 373 b. *mors quam ſibi veneno conſciſcit.* 374.a
Saxones & Siculi Tranſylvani ad Ferdinandum deficere ſtatuunt. 134.a
Saxones à Gerſa Rege in Tranſylvaniam ducti. 144 b
Saxoniæ elector cum aliis Viennam obſidione liberat. A 35. *inde in patriam redit.* A. 39.a
Scanderbaſſa Trapezuntij, Boſnæ præfecti in forum Iulij excurſiones, 30.b, *ejuſdem horribilis interitus, ex phtiriaſi.* ibid.
Scherffenbergius Comes fortiter Viennam defendit. A. 8 b. 30.b.
Schultzius cum parte equitatus Viennā venit. A 7.b
Sclopetorum diſploſio in regium cubiculum Vladislai. 51 a
Scottenſe monaſterium Viennæ conflagrat. A. 14. a
Sebaſtianus Totus Apoſtata ignibus exuſtus. 241.b
Sebeſſum infirmum oppidum certis conditionibus ab Achomate redimitur. 214.a
Secenia arx turpi præfecti & præſidiariorum fuga Turcis ceſſit. 215.a
Secenum Ioannes Balaſſius Zolij veteris & Montanarum urbium præfectus obſidet, 272.b. *ac certis finitimis præſidiis.* ibid.
Selymus Tranſylvaniæ Vaivoda Alkarum oppugnat, 57.b. *moritur*, 1518. ibid.
Selymus Solimani filius, citatis itineribus, paterno corpori, ad Valconarum obviam prodit. 321 b
Selymus Imp. Turcarum e vivis migrat. 347.a
Selymus bello Cyprio intentus proclivior ad pacem cū Cæſ. Maximiliano ineundā exiſtimatur. 330.a
Semenderes Tatæ præfectus, oppido capto, ſe cum arce Maximiliano Archiduci dedit, 459. b. *encomium ejus de Maximiliano Archiduce.* ibid.
Semplinienſe Munimentum à Ferdinandi Regis exercitu expugnatur. 247,b
Senatus trimeſtris apud Hungaros, 374.b. *Palatinus Vngaricus.* 374.b

Sententia Ioannis Sigiſmundi Tranſſylvani & Turcarum de bello adverſus Cæſarem Maximilianum gerendo. 327.a
Sepulturâ Turcæ non dignantur Chriſtianos. A.25.a
Serenicum Cæſarianus deditur 294 a
Serenus Comes (Ioannes) Viennam generoſe defendit. A.8.a.30.b.per tot. *Vulnus in fervore non ſentit.* A.17 a
Sforcia Pallavicinus cum legione ſua fortiſſime contra Achomatem dimicavit, 217.b. *ſaucius in Turcarum poteſtatem venit.* ibid.
Sforcia Pallavicinus Exercitus Ferdinandi contra Aly Eunuchum præfectus. 239 a
Siculorum motus in Tranſſylvania. 35.a
Siculorum patres familias ſinguli Ludovico, filio maſculo Regi nato offerunt bovem. ibid.
Siculi caduntur ac domantur. ibid.b
Siculorum conatus adverſus Ferdinandum Hungariæ Regem. 243.b
Siculi Ioanni Sigiſmundo rebellantes à Ladislao Radaco comprimuntur. 275.a
Siculi ob cõtinuas rebelliões libertate ſpoliãtur. ib.b
Siculorum copia in exercitu Sigiſmundi Tranſſylvaniæ principis adverſus Sinanem comparato. 435.a
Siculi tumultuantes è Sigiſmundo Tranſſylvaniæ principe coerciti, 441.a
Sigethi deſcriptio. 235.b
Sigethanam veterem Turca ſummo impetu expugnant. 314.b
Sigetha obſidio 1. Auguſti, An. 1566.*capta,*311.312
Sigethana nova à Zrinio comite incenditur, 313.a. *vetus ab eodem ſtrenue defenditur.* ibid.
Sigethana arx minor ignibus injectis incẽditur. 316.b
Sigiſmundus Bathorius Tranſſylvaniæ princeps à Turcica fide deſciſcere laborat, repugnantibus nonnullis è procerum ordine 421.b *Tordenſia comitia adire recuſat,* ibid.b *proceres complures cuſtodiæ mancipat,* 422.b *de quibus capitale ſupplicium ſumit,* ibid. *ejuſdem Legati ad Cæſ. Rudolphum de ſtabilienda pace.* 423 a
Sigiſmundo Bathorio Saroſia & Saduaria arces à Cæſ. Rudolpho donantur. 486.a
Sigiſmundus Bathorius in comitiis Claudiopolitanis denuo Tranſſylvaniæ princeps renuntiatur, 489.b *exercitum adverſus Imp. Rudolphum comparat, Moſe Siculo Duce,* 490.b. *prælio acerrimo conflicto copiæ ejus partim proſternuntur, partim in fugam conjiciuntur,* 491.a, *decem millia ſuorum caduntur.* ibid b
Sigiſmundus Forgacius à Matthia principe ad Boſcaium legatur. 543.a
Sigiſmundus Herbeſtainius Illyrici præfectus Coſtaniſiã obſidet, 444.a. *oppidum diripit,* 445 a.b. *metu Achomatis caſtra obſidione ſoluta reducit.* ib.b
Sigiſmundi Poloniæ Regis ad Vladiſlaum fratrem legatio de victis profligatisque Moſchis. 51.a
Sigiſmundi Regis in Hungariam adventus, An. 1515. p.51.b *Poſonij à fratre Vladiſlao excipitur* ib.
Sigiſmundus Poloniæ Rex annos natus 18. *fato defungitur* 188 b
Sigiſmundi Poloniæ Regis abſque hærede obitus, Anno 1572. 339 b
Sigiſmundus Racocius à Cæſ. Rudolpho ad Boſcaium deficit. 550.a
Sigiſmundus Racocius, neglecto Valentino Homoniano, Tranſſylvaniæ princeps invitus renuntiatur. 549.a.
Sigiſmundus Sueciæ Regis filius, Poloniæ Rex electus, Cracoviam advenit, 368 b. *eidem ſuppetiæ à Tranſſylvanis mittuntur.* 369.a
Sigiſmundus Torda à Georgio Bebeco captus, juſſu Lazari Suendy liber dimittitur. 324.a
Sigiſmundus Trautmansdorffius, militum in Illyrico præfectus, regionem Poſsegenam vaſtat. 519.b
Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps, Moldaviæ & Valachiæ principibus perſuadet, ut jugum Turcicum excutiant. 433.a. *Baboci㠀 Varſocium Turcis eripit,* ibid.b *Timardiam Fadſatum, Lippam aliaq; loca ditioni ſuæ adjicit,* ibid. *exercitum adverſus Sinanem comparat,* 435.a *copias recenſet,* 43[illegible].a. *Aquila prope tentorium eius conſidet,* ibid. *Tergoviſtam obſidet,* ibid.b *Siculorum virtute expugnat* 437 a *Sinanem Bucoreſto fugientem inſequitur,* ibid.a.b *quinque millia Turcarũ cædit.* 437 438. *multos Chriſtianos è ſervitute eripit, arcem Girgionis expugnat,* 438.a. *rebus præclare geſtis domum redit* ibid.b.
Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps cædem Ioannis Reſuani Moldaviæ principis armis vindicaturus, à Clemente pontifice inhibetur, 439.b. *Anno* 1596 *ad Imp Rudolphum venit.* 440.b
Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps Temeſvario fruſtra oppugnato, Turcas ac Tartaros profligat. 445 b
Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps ſe Maximiliano Duci exercitus Cæſarei adverſus Mehemetem conjungit. 452.a
Sigiſmũdus Tranſſylvaniæ princeps ad Rudolphũ Imp. aurei velleris & provinciæ illi tradendæ cauſa cõtendit, 457.b. *conſilia ejus Cæſ improbat.* ibid.
Sigiſmundus Tranſſylvaniæ Princeps Temeſvarium fruſtra obſidet, 463.a. *ejuſdẽ oratio valedictoria ad provinciales Tranſſylvanos,* 464.b. *Idem in Sileſiam contendit,* 468.a. *ex Sileſia in Tranſſylvaniam revertitur,* 470.a.b *principatum, Duce Boſcaio ſibi iterum vindicat,* ibid b. *ſe Legatis Cæſ Rudolphi excuſat.* 471.b
Sigiſmundus Tranſſylvaniæ princeps Legatos ad Rudolphum Imp de fœdere renovando mittit, 476.a.b. *paulò poſt mutata ſententia Andreæ Bathorio Cardinali provinciam cedit.* ibid b. *certis conditionibus,* ibid. *Conjugem à ſe ad matrẽ dimittit,* ibid. *ad Samoiſcium in Poloniã ſe recipit.* 477.a
Sigiſmundus induciis inter ſe & Baſtam pactis, Nicolaum Bogathium ad Imp. Rudolphũ de pace mittit, 508.a.b. *Claudiopoli provinciam Baſtæ tradit,* ib.b. *Pragam ad Cæſarem contendit,* 509.a *in arce Lobcovitza ſedem conſtanter figit.* ibid.
Signum Alys Eunuchi in Agriæ oppugnatione interceptum, 227.b
Simon Erdodius Epiſcopus Zagrabienſis, Ioannes Baſſus à Ludua, Ioannes Tahius Auranæ Prior, ac Petrus Marcus Poſegæ Valconarijque comes aliique Vaivodæ factioſi bellum adverſus Ferdinandum in Illyrico redintegrant, 103.a. *Montem Græcum obſident,* ibid. *oppidum in colle Zagrabiæ Hiſpani ſtrenue tuentur,* ibid. *ideoque Vaivodam obſidionem ſolvunt.* ibid.
Simonis Epiſcopi Zagrabienſis obitus, 178.a
Simultates inter Albertum Laſcum & Moldaviæ Principem Deſpotam. 280.a
Simultates veteres inter Baſtam & Michaelem Tranſalpinum recrudeſcunt. 491.b
Simultates inter Frangepanos comites Bernhardum & Ioannem. 18 b
Simultates inter Lazarum Suendium & Andream Bathorium. 295.b
Simultates inter Stephanum Dobonem & Franciſcum Quendium Tranſſylvaniæ præfectos. 242.b
Sinanes Muratis bellum in Europam transferendum ſuadet, 381.a. *Haſanem Boſnienſem ad bellum* Hun-

Hungariæ inferendum extimulat. 382.b
Sinanus Belgradum venit, 192.b. filium ſuum Beglerbegum Petrinenſibus ſubſidio præmittit. ib. Veſprimium obſidet & occupat, 394.a inde Palotam præſidiariorum ignavia deditam invadit, 395.a. exercitum Budam reducit. ibid.b
Sinanus adventus in Hungariam cum numeroſis copiis, 411.a. Iaurinum obſidere decernit, 412.a. Tatam ſibi deditam occupat. ibid.
Sinanus Munitionem Tobanã tormentis concutit, 413 a. cuniculis actis muros ſubruit, ibid b. Danubiũ ponte conſternit, 415.a. Iaurinũ arctiſſime premit 416.b. deditione occupat, 417.a. urbis præfecturam Aly purpurato mandat, ib b. inde Comeroniũ obſidet, 418.a. tormenta mænibus concutiendis admovet, ibid. ab agendis cuniculis repellitur, ibid.b ab obſidione diſcedit, 419.a. triumphans Conſtantinopolim redit, 420.a. ejuſdẽ jactatio, ib. faſtus erga Legatum Sigiſmundi Tranſſylvaniæ principis, 421.a. iniquiſſimæ poſtulationes. ibid.
Sinanus magno coacto exercitu Conſtantinopoli ſe movet, 433.b ejus odium in Michaelem Vaivodã Tranſalpinum, ibid. Bucareſtam & Tergoriſtam Michaeli Vaivoda admitit, 434 a. profugus Byzantij extinguitur. 438.b
Siſciam arcem Turci profugi deſerunt. 410.b
Socordia & crapula Haidonum. 205 b
Solertia Stephani Dobonis præfecti Agrienſis in rebus obſidioni neceſſariis. 220.a
Solimano quando & quomodo corona Hungarica tradita. 110.b
Solimanus ad Nandoralbam urbem obſidendam ſe accingit, Anno 1521. 61.a
Solimanus præſidiariis caſis Sabacium occupat, 63. a. Savum ponte ſternit. ibid.b
Solimani expeditio in Hungariam. 78 a
Solimanus trajecto Savo Varadinum Petri obſidet, 79.b idque omnibus caſis, vi expugnat. ibid.
Solimanus ab Hungaris ad certamen provocatus, milites ſuos uſq; ad meridiẽ in caſtris continuit. 85.b
Solimanus Marotbum, Archiepiſcopi Strigonienſis municipium ſumma vi expugnat, trucidatis omnibus, qui eo confugerant. 88.b
Solimanus vacuam Budam occupat, 89.a. Conſtantinopolim redit. ibid.
Solimanus Vaivodæ Budam reſtituit, adjuncto ei Gritto cum Turcarum præſidio. 104.b
Solimanus 26 Sept. An. 1529. Viennã advenit, 106.a caſtra ejus quadripartita, ibid majora tormenta ſibi deſunt, Ibrahimi, ut fertur, verſutia. ibid.b
Solimanus prima impreſſione repulſus, ſuis mandat, ut omnibus viribus oppugnationem Viennæ denuo aggrediantur. 108.a.b
Solimano Buda deditur, 104.a. arx à Germanis eidem traditur, ibid.b. qua dedita omnes perfide trucidantur. ibid.
Solimanus ſoluta Viennenſi obſidione, feſtinus abſcedit, 109 a. quem noſtri inſequuntur, & plurimos ex ejus copiis cædunt, ibid.b. ſuorum viginti millia deſideravit. ibid.
Solimanus Ioanni Vaivodæ coronam ac regia inſignia Budæ confert, 110.a. Verba ejus ad Ioannem Regem, ibid. jubet, ut Vardanum Archiepiſcopum Strigonienſem, & Petrum Perenium in gratiam recipiat. ibid.b
Solimani in campos Mohacianos adventus. 117.a
Soliman Guncium obſidione cingit, 118.a. quã præter omnium ſpem defendit Nicol. Iuriſſitius. ibid.
Soliman Ferdinandi legatos cum literis faſtus & arrogantia plenis dimittit. ibid.b
Soliman Guncij obſidionem magna ignominia ſolvit, 119.b. caſtra movet verſus Styriæ montana, de conſilio Ibrahimi. 120.a
Solimanus prædatorum ſuorum clade territus Muram fluvium trajicit, 121.b. fluvium Dravum nando tranſmittit, ibid. Raſiniam arcem ferro & flamma delet. 122.a
Solimani copiæ bipartito diviſa media hieme Adrianopolim pervenmnt. 122.a
Solimanus Petro Moldaviæ principi bellum infert. 144.b.
Solimani odium in Moldavũ quibus ex cauſis ortũ. ib.
Solimanus Stephanum Petri fratrem Moldaviæ præficit. 145.b
Solimani indignatio in Ioannem Tranſſylvaniæ Vaivodam ob exercitum cum Ferdinando collectum, 145.b ſupplex Vaivodæ excuſatio. ibid.
Solimanus rebus in Moldavia confectis Conſtantinopolim redit. 146.a
Solimanus Legatis Iſabellæ reginæ pollicetur auxiliares adverſus Regem Ferdinandum copias. 151.b
Solimanus Mahumetem Baſſam in Hungariam mittit. 155.a
Solimanus cum ingentibus copiis in Pannoniam movet. 156.a
Solimanus Budam venit, 157.a. Mahemetem Beglerbegum Europæum creat, ibid. Vlamanem Perſam in Poſnenſi præfectura confirmat, ibid.b. captivi in ejus conſpectu puniuntur, ibid. ſuo, & filiorum Selymi & Pajazetis, nomine Iſabellæ Reginæ & filiolo munera offerri curat, ibid. & ut puer cum proceribus quibuſdam in caſtra Turcica veniat, petit, ibid. infantem regium blande tractavit, optimates, qui eum proſequuti ſunt, convivio excepit, 157.158. puerum cum proceribus, excepto Valentino Turco, Buda ſingulari aſtu occupata, ad matrem Iſabellam remiſit, 158.a. de Pannoniæ regno conſultavit, ibid Budam ſibi aſſerit, ibid.b Reginam Iſabellam cum infante filio in Tranſſylvaniam amandat, ibid. infanti regio filio, ubi adoleverit, Budam ſe reſtituturum jurat. ibid.b
Solimanus cum exercitu Sam'andræam pervenit, Anno 1543. 169.a
Solimanus urbem Quinqueeccleſiam premit, 170.a. à profugis ejuſdem præfectis deſertam occupat, ibid.b. inde Strigonium contendit, 171.a. Strigonium advenit. ibid.b
Solimanus arce Tata capta, Albam obſidet. 174.a
Solimanus Mahometem Iahioglim Budæ præficit, 176.b. Balim Epirotam Albæ, ibid. Huſſainum Strigonio, ibid. Conſtantinopolim redit. ibid.
Solimanus Maximiliano reſcribit, ut Ioanni Sigiſm. adepta reſtituat. 301.a. bellum Tranſſylvanicum omittat. ibid. irritatus ob munus ordinarium non allatum nec Tocajum redditum, bellum Cæſ. Maximiliano indicit. 302.a
Solimanus Temeſvarienſis Chanadium obſidet, 469. a, irrito conatu abſcedit, ibid. non mediocrem cladem ab Andrea Barciano Caranſebeſij & Lugaſij præfecto accipit, ibid.b. Legati Tartarorum in Tranſſylvaniam veniunt. 470.a
Solimanus Budenſis ab Haidonibus capitur, 480.b. Murates purpuratus ei ſuccedit. ibid.
Solimanus à Tranſſylvano & Arslane Budenſi aſſiduis nuntiis ad bellum Imp. Maximiliano inferendum, inſtigatur. 302.b
Solimani cum Ioanne Sigiſmundo Tranſſylvano colloquium. 306.a
Solimanus Mehemetis cæde irritatus omiſſa Agriæ obſidione, Sigethũ verſus caſtra promovet. 307.b
Solimani copiarum in Hungariam multitudo. 312.a

Solymanus alvi profluvio extinguitur. 316.a
Solu Arianu ad Ioannem Sigiſmundum Tranſylvaniæ Principem graviſſimis doloribus excruciatum patet aditus. 337.b
Solnoci egregia munitio extruitur. 188 a
Solnoci ſitus. 218 a
Somma Georgii Carachondii ex oppido Nagbania oriundi, 340.b *ad quem ob ſimulatam vitæ auſterioris profeſſionem magna hominum etiam armatorum multitudo confluit,* 341 a. *quorum ſexcenti caſtellum Turcicum S. Nicolas aggreſſi miſerandum in modum caeduntur.* ibid.
Sou beſim fortiter Viennã defendit. A.8.b.per totũ.
Spiræ fœdus & pax inter Ioannem Sigiſmundum Tranſylvaniæ Principem & Cæſ. Maximilianum concluditur certis conditionibus. 336.a
Spolia magna in caſtris Turcarum ad Viennam inventa. A.36.a.40.ſeq.
Srebernicum oppidum à Turcis capitur. 58.a
Stanulaus Turca Boſcaii partibus ſe jungit. 535 b
S.Stephani turris Viennæ multum à Turcis læſa. A.34 b. *Luna depoſitá impoſita ei crux eſt.* A.37.a
Stephanus Bardius ob res præclare geſtas Eques creatur a Ludovico, 70.b *inſolens ejus oratio,* ibid. *Thomam Boſmacum in duello occidit,*ibid. *capitis ſupplicio eadem luit.* ibid.
Stephanus Barius ſpe arcis Dedeſtæ tuendæ abjecta, pulverem ſulphureum ita diſponit, ut Turca irrupturi arcem igne concepto, in ſublime raperentur, & necarentur. 327.b
Stephanus Bathorius juſſu Regis Vladulai Albam obſidendam ſuſcipit. 10.a
Stephanus Bathorius ac Gerebus Mathias viri militia præſtantiſſimi e vivis excedunt. 18.a
Stephanus Bathorius copias auxiliares contra Georgium Siculum, à Ioanne comite Scepuſienſi petit. 47.b.
Stephani Bathory & Ioannis Tranſylvaniæ Vaivodæ pollicitationes mutuæ 49.a
Stephanus Bathorius Palatinus declaratur. 56.a.b
Stephanus Bathorius Palatinus in integrum reſtituitur. 77 b
Stephani Bathorii Palatini oratio ad milites cum Solymano pugnaturos. 85.b
Stephanus Bathorius Palatinus moritur. 135.b
Stephanum Bathorium Tranſylvanorum copiis arcem Vardam obſidentem turpi ſuga ſibi conſulere compellit Emericus Telequeſſius. 253.b
Stephanus Bathorius Somlianus à Ioanne Sigiſmundo Tranſylvaniæ Vaivoda ad Imp. Ferdinandum de pace mittitur. 284.a
*Stephanus Bathorius Varadinenſis præfectus Sa.marium aſtu militari occupat,*288.b *Rivulum Dominarum oppidum cum arce deditione capit,* 289.a *Hadadum arcem vi expugnat,*ibid.b. *inde ad oppidum Echedum caſtra promovet,*ibid.b *ad Vardam oppugnandam contendit,* 290.a, *certis conditionibus occupat,*ibid b. *Hinc Covazonẽ arcem captam ſolo æquat,*ibid. *Adriam Erdy arcem ſingulari celeritate occupat.* ibid.
Stephanus Bathorius Somlianus Tranſylvaniæ princeps eligitur, Anno 1571. *Electio ejus à Cæſ. Maximiliano & Selymo confirmatur.* 338.b
Stephanus Bathorius Tranſylvaniæ princeps Bequeſſium in arce Fogaraſſi obſidet, 346.a. *arcem deditione capit.* ibid.b
Stephanus Bathorius comitiis ad Megeſſum indictis, regno accepto ſe Polonis juramento aſtringit 349.b
Stephanus Bathorius Cæſarianorum irruptione audita, celeriter copias comparat, 351.b. *ſubmiſſis quadringentis equitibus a Mehemete Lippa præfecto, recta contra Bequeſſium pergit,* ibid. *atri pugna utrinque commiſſa Bequeſſium cum copiis Cæſareis tandem vicit,*352 a *in captos Tranſylvanos ſummam ſeveritatem exercuit,*ibid.b *hoc prælio feliciter geſti ſucceſſu in Poloniam vocatur,* ibid *venit cum IV. millibus equitum,*ibid. *Kalendis Maij coronatur, Anno* 1576. *Annam Iagellonicam Sigiſmundi I filiam ducit.* ibid.
Stephanus Bathorius Somlianus, cum Franciſco Craſinecio à Ioanne Sigiſmundo Tranſylvano & Sigiſmundo Poloniæ Rege ad Cæſarem Maximilianũ de pace firmanda mittuntur. 297.b
*Stephanus Bathorius Boſcaio ſe jungit,*534.a. *paulò poſt obit, nulla relicta ſobole.* ibid.
Stephani Boſcaij rebellio, 523 b *ejus origo altius repetita* ibid.
Stephanus Broderinus, Epiſcopus Vaticenſis à Ludovico ad Clem. PP mittitur, 76.77 *Franciſcum Gallorum Regem in arce Pitleone cuſtodiam inviſit, & ſui Regis nomine conſolatur.* 77 a
Stephanus Chaquius à Baſta, duce Cæſariarum copiarum in Tranſylvania, ad Samoiſium & Sigiſmundum Bathorium legatur de motibus Tranſylvanicis 485.b
*Stephanus Chaquius Tranſylvaniæ principatum affectat,*489.a. *ex comitiis Claudiopoli habitis Legatus de re ad Cæſ. Rudolphum mittit* ibid.b
Stephanus Chaquius diem ſuum obiit. 534 a
Stephanus Criſpus Sirmienſis Epiſcopus, ac Ioannes Sullemburgus Bohemicus Cancellarius ab Vladislao Hungariæ Rege ad Imp. Maximil. Legati rebus infectis redeunt, 3 b. *Legatorum horum Oratio Cæſ. Maxim. dura reſponſio.* ibid.
Stephanus Dobo & Stephanus Neſqueius præfecti Agrienſes ad literas Achomatis nec verbum reſpondent. 219 a
Stephanus Dobo & Neſqueius Agriæ præfectura ſe abdicant. 228.b
Stephanus Dobo cum Franciſco Quendio à Ferdinando Tranſylvaniæ præfectus conſtituitur. ibid.
Stephanus Dobo præfectura Tranſylvaniæ ornatur. 232.b.
Stephanus Dobo à Gabriele Perento fide violata capitur, 246.b. *in arce Nova Samoſiana cum conjuge & liberis cuſtodia mancipatur.* ibid.
Stephanus Dobo conſpiratorum Hungariæ Procerum adverſus Cæſ. Maximil. præcipuus, 330.a. *ſcena univerſi ſceleris patefacta, calumnias ab inimicis ſibi affictas apud Cæſ. obtendit,*331.a. *contra leges feciſſe à ſenatu in comitiis Poſonienſibus indicatur,*ibid.b. *Cæſaris arbitrio committitur,* 332.a. *cuſtodiæ mancipatur,*ibid. *excuſatiuncula ejus,*ibid. *Ordinum deprecatione dimittitur,* 339 a *e vita excedet.* ibid.
Stephanus Illiesbazius Aulæ apud Sigiſmundum Tranſylvaniæ Principem Magiſter criminis læſæ majeſtatis in Rudolphum Imp. inſimulatus, fuga in Poloniam ſe recipit. 517.a
Stephanus Illiesbazius à Boſcaio è Polonia revocatur, Sarmarium diu obſeſſum deditione capit, 534 b. *cui & Huſtum accedit.* ibid.
Stephanus Illiesbazius à Boſcaio Viennam miſſus pacis tractandæ initium facit, 544.a.b. *Bozinium & S.Georgij arcem ſibi reſtitui petit,*ibid.b *Caſſoviam reverſus Boſcaium ad pacem amplectendam hortatur,* ibid. *cum collegis ſuis iterum Viennam venit,* 545.a. *S.Georgij arx & Bozinium eidem redduntur,*547. *rebus confectis domum redit,*ibid. *de mortuo Boſcaio in ſuperiore*
Vnga-

Vngariæ partes Principis agit 551. *Magnates & Proceres Vngaricos ab obedientia, quâ Rudolpho Imperatori devincti erant, abſolvit, & in fidem Principis Matthiæ, futuri Regis Vngariæ obſtrinxit*, ibid. *Palatinatum à Principe Matthia accepit*, 552. a. *Iuramentum de eo præſtat*, ibid.
Stephanus Ioſica Sigiſmundi Tranſſylvani Principis Cancellarius capite mulctatur 472.a
Stephanus Mailatus, & Emericus Balaſſius Tranſſylvaniæ Adminiſtratores ad Ferdinandum molıuntur defectionem 147. b. *quorum conatibus Ioannes Vaivoda obviam it*, ibid. *Diodum & Almaſiam Balaſſij arces occupat* ibid.
Stephanus Mailatus Achomatu Nicopolitani præfecti, & Petri Moldaviæ Principis fraude capitur, 159.b. *in eundem cum Valentino carcerem compingitur*. 160.a
Stephanus Moldaviæ Princeps vitâ defungitur 33.b. *ejus res præclare geſta* 34. a. *Bogdan filius ei ſuccedit* ibid.
Stephanus Moldaviæ Princeps ob immanem in ſuos ſævitiam trucidatur 146
Stephanus Palatinus arcem Somber Ioanni Corvino eripit 22.a
Stephanus Palatinus Vladislaum & Albertum inviſit, & ſplendidis muneribus ornat 22.b
Stephanus Poloniæ Rex Sacinarium repetit 358.a
Stephani Regis Poloniæ obitus, Anno 1568. 367.b
Stephanus Radetius Epiſcopus Agrienſis Antonio Verancio demortuo Archiepiſcopo Poſonienſi ſubſtituitur 344.q
Stephanus Reſuanus Moldaviæ Princeps à Ioanne Samoiſcio Regis Poloniæ Cancellario vincitur 438.b *fortiter pugnans capitur* ibid. *crudeli ſupplicio necatur* 439.a
Stephani Scepuſienſis atrox & cruentum cum Alberto prælium 14.a
Stephanus Tomſa rebellium Moldavorum dux arcem Nemethinum occupat 281.b. *à conjuratis Moldaviæ Princeps electus, arcem Suchavam arctiore obſidione premit* 282.q
Stephanus Verbecius, prætor regni Vngarici, & Michael Zobius, publici judicij aſſeſſor cum vulgo à partibus Ioannis Scepuſienſis Comitis ſtant 50.b
Stephanus Verbecius moliſtiones Vaivodanæ factionis refricat 74. a. *benignitatis obſequiis placari haud poteſt* ibid.
Stephani Verbecij oratio in comitijs Peſthano campo habitis, virulenta ac ſeditioſa ibid. & 75. *conſpiratio ejuſdem cum Nobilitate adverſus Ludovicum* 76.q
Stephanus Verbecius, & Michaël Zobius omnia turbulentis conſilijs Hatvvani turbant 77. a. *Ludovicum Regem cum Proceribus ad comitia Hatvvani vocant* ibid. *proſcribuntur* ibid. b
Stephano Verbecio proſcripto prætura adimitur, & Ludovico Nicolao Turocio confertur ibid.
Stephani Verbecij oratio in laudem Ioannis Tranſſylvaniæ Vaivodæ 90.a
Stephanus Verbecius auctor excidii Hungariæ moritur 159.b
Stephanus Zapolianus Comes Scepuſienſis Palatinus urbi Viennenſi præeſt 1.b
Stephanus Zapolianus Comes Scepuſienſis Palatinus reverſus Viennenſes rebelles acrioribus verbis perſtrictos abs ſe dimittit ibid. *acri præſidio relicto Budam abit* 2.a
Stephanus Zapolianus Hungariæ Palatinus moritur 30.a. *relictis tribus liberis* ibid.
Stharenbergius Viennæ præfectus eam propugnat A. 8. a *vulneratur* A. 13. b. *Dyſſenteria laborat* A. 21. a. *Regem Poloniæ convivio excipit* A. 37. *Cæſarem poſt obſidionē Viennenſem excipit* A.37. vide *Vienna*.
Guido Stharenbergius Viennam defendit A.12.b. pertotum.
Strigonium & Viſſegradum, in quo regia corona, egregiè defenditur 88.b *Strigonii ſitus* 116.b
Strigonium, clariſſimam urbem, Solimanus occupavit, Anno 1543. 176 a
Strigonium Solimano deditur 173. a. X. *Auguſti* 1543. ibid. b
Strigonii obſidio à Cæſarianis ſolvitur 411. b. *caſtra in ulteriorem ripam transferuntur* ibid. *ab Cæſarianis Strigonium obſidetur* 406 a
Studioſi generosè Viennam defendunt A 10.a
Subdola & verſuta techna Georgii Boſcaii de Cæſare Maximiliano Pannoniâ ejiciendo 330.b
Subſidium duplex in comitiis Ratiſponenſibus Anno 1557. *Hungaris contra Turcas promittitur*, 250.b
Subſidia Romana in Auguſtano conventu Cæſari Maximiliano promittuntur 302.a
Suburbium Budenſe à Cæſarianis occupatur 474 b
Succeſſio Maximiliani in Imperio & regnis patris Ferdinandi 286.b
Summa præſidiariorum Agrienſium 219 b
Summa omnium copiarum Cæſarearum in caſtris Ovarianis 311.a
Supplicium de Stephano Cytharado Agriæ proditore 225 a
Supplicium immane Matthiæ Gubecij Ducis rebellium in Illyrico ruſticorum 343.a
Suſpicio de Solimani morte 318.a

T.

T*Agonus Budenſis præfectus rapinis Haidonum motus Capoſuarium arcem Dreſſicorum obſidet* 233 b. *à Petro Scelo deſertā occupat* 234.a *Corothnam diffugientibus præſidiariis ſibi ſubjicit* ibid. *Babociam dedentibus ſe præſidiariis, invaſit* ibid.
Tarconem Melchioris Balaſſij arcem Ferdinandi Regis Duces capiunt 245.a
Tartari ex Alberti caſtris villas Caſſoviæ vicinitores depopulantur 8. b. *eorum bellicus apparatus*, ibid.
Tartarorum ac Turcarum irruptiones in Ruſſiam, 29.b
Tartarorum vaſtationes in Hungaria 157. a. *Solimanus Nicolaum Comitem Salmenſem, ac Sigiſmundum Herbeſtanium, Legatos Ferdinandi cum ſuperbo reſponſo dimittit* 159. a. *Buda cōmendata Solimano Baſſa, Conſtantinopolim redit*, ib.
Tartarorum barbaries A.6.b.
Tartarorum depopulationes in Hungaria 473. a 482.a. 176.a. & A.6.a.b. & 3. b. *impedimenta noſtra invadunt* A.4
Tartarorum excurſiones in Saroſpatace & Muncacio 311.b
Tartari Bereghianos & Vgocianos depopulantur, 321.a
Tartari, Principe præeunte, Danubium tranſnatant 413.a.b
Tartarorum copia ad Sinanum in caſtra Iaurianæ veniunt 412.b
Tartari à Moſchis profligati 435.a

Tartari vicina Caniſa loca excurſionibus depopulantur 494. b. *pugna eorundem cum Cæſarianis* 496. b
Tata occupatur ab Achomate 173. b
Tata arx ab Hamſa Turco ex inſidijs intercepta 251. b
Tavernicorum officium 56. b
Telequrſius vide *Emericus.*
Temeritas Franciſci Nemethij 269. a
Temeſuarij deſcriptio 211 a
Temeſuarienſis copia præſidiaria ibid.
Temeſuarienſes auxiliares copiæ profligata & cæſa 212. a
Temeſuarium ab Achomato curandũ datum Caſſono 214. a
Temeſuarij præfectus Malcocius ſaeo defunctus, à militibus ſuis cilicio indutus humatur 274 a
Templum S. Gothardi Viennæ igne ſubiecto conſumitur 538. b
Templum Veſprimienſe, Stephani primi Hungarici Regis opus, conflagrat 304. a
Templum Scotenſe Viennæ à Turcis accenſum A. 12. b
Tenterium Ferdinandi Principis in obſidione Caniſiana ictus pila majoris penetrat 501. a
Terræmotus, Anno 1590. 380 b
Terræmotus in Auſtria ac Pannonia 513. b
Terræmotus in Pannonia 364. a. *Viennæ* ibid
Terræ motus in Pannonia & Auſtria 480. b
Terror Viennenſium A. 5 a. b
Teſſenium & Secotia arces ab Hungaris deſerta à Turcis invaduntur 58. b
Thermæ Peſthanæ ſalubres 482. a
Theſauri Franciſci Quendij 255. a
Thomas Bacocius Agrienſis Epiſcopus, ac Stephanus Comes Scepuſienſis coronæ Ungariæ cuſtodes 21 a
Thomas Bacocius Cardinalis Strigonienſis moritur, 60. a. *tenuis ejus origo, & fortunarum acceſſiones* ibid.
Thomas Cardinalis Strigonienſis ad erigendum Regem Vladislaum è mœrore mortua Beatricis orationem habet 37. a
Thomas Cardinalis Strigonienſis euntibus ad bellum Turcicum univerſorum criminum veniam impetrat 42. a. *Diploma hujus indulgentiæ* 43. b. *Stephanus Telegdinus ærarij præfectus diſſuadet exercitum voluntariorum militum contra Turcas eſſe cogendum* 42. b
Thomas Cardinalis exercitum voluntariorum militum contra Turcã cruce inſignit 43. b. 40000. *cruce ſignatorum intra menſem concurrunt,* 44. a
Thomas Erdodius collectis copijs Siſcienſibus ſuppetias fert 389. a
Thomas Erdodius arcem Petriniam obſidere conſtituit 391. b. *renitente Eckenpergo* ibid.
Thomas Laſcus, & Stephanus Verbecius Ludovicum Grittum Hungariæ Gubernatorem à Vaivoda conſtitui contendunt 125. b *id Vaivoda coacto ſenatu proponit* 126. a. *& Thomas Nadaſdius diſſuadet,* ibid.
Thomas Laſcus veluti Cibaciana cædis conſcius à Ioanne Vaivoda in carcerem conjectus, Ioannis Tarnovij ac Matthæi Tarlonis interceſſione liberatur, & in Poloniam diſcedit 132. b
Thomas Liſcanus arcis Strigonienſis præfectus 116 b
Thomas Nadaſdius & Saracenus Budæ ſubſidio veniunt 113. a
Thomas Nadaſdius urbis & arcis Budenſis præfectus ſubmergendus, elabitur è Turcarum manibus feliciter 104. b. *à Vaivoda veniam obtinet* ibid.
Thomas Nadaſdius à factione Vaivodana deficit, 127. a
Thomas Nadaſdius Franciſco Battiano in præfectura Illyrici, jubente ita Ferdinando, ſucceſſit 144. a
Thomas Nadaſdius in comitiis Novi Zolij & Poſonij habitis, Bani in Illyrico dignitate ſe abdicat, 166. a
Thomæ Nadaſdio lis intentata ob illatam Stephano Iſthuanffio mujuam necem 167. a
Thomas Nadaſdius Pannoniæ Palatinus Baboeiam obſidet, ut Sigethum obſidione liberet 237. a. *exercitús ſui Duces* ibid.
Thomæ Nadaſdij Palatini oratio diſſuaſoria à prorogatione belli contra Turcas 240. a b
Thomas Nadaſdius Hungariæ Palatinus obit 267. a
Thomas Nadaſdius aſtu militari Coppanum mercenarium deripit, Anno 1587. p. 362. a. *præfectum ejuſdem capit* 366. a
Thomas Nadaſdius Gallos perfidos Papenſes præſidiarios arctâ obſidione premit 487. b
Thomas Nadaſdius ad Georgium Nemethium Boſcaianum deficit 517. a
Thomas à Vio Caietanus à Leone miſſus Budam ad Ludovicum venit 59. b. *diſcedit* ibid.
Thraces Belgradum Turcis produnt 64. a *& in arcem refugiunt* ibid. b
Thraces deditione arcis Belgradienſis cum hoſtibus conſilia uniſcent 65. b. *deditionem Hungari omnibus modis diſſuadent* 66. a
Thraces ad Mehmetem deficiunt 195. b
Thraces urbem Strigonienſem Cæſarianis dedunt, 407. a
Thracum in promiſſis levitas 444. b
Tirnavia ſe Redero Boſcaiano dedit 535. b
Tocaium ſe Leonardo Felſio dedit . 135. a
Tocaj confinia à Dreſſio depopulantur 253. a. b
Tocaium obſidione cingitur à Lazaro Suendio Cæſarianarum copiarum duce 292. b, *capitur ab eodem* 293 b
Tocaium à Cæſarianis Iacobo Rammingerio tuendum datur 294. a
Tocaium Ioanni Sigiſmundo Tranſſylvano reſtitui petit Solimanus ab Imperatore Maximiliano, 297. b
Tocaium à Matthia Calvaſio defenſum 311. b
Tocaium à Georgio Rubero præfecto omnia extrema perpeſſo Boſcaio deditur 536 b
Tôckelius archi-rebellis Hungariæ A. 2. a. *non interfuit obſidioni Viennenſi* A. 32. b. *bis à Carolo Duce Lotharingiæ cæditur* A. 25. b. *Tôckeliani incendiarij* A. 20. b
Tolnam diverſæ Regis Ludovici copiæ contra Solimanum confluunt 81. a
Tormenta Turcica clavis infixis obſtructa 224. a
Tormentorum paucitas in arce exteriore Sigethana 316. b
Tractatio Salmenſis & Bathorij cum Georgio Monacho 189.
Tractatio de pace inter Cæſarianos & Turcas 547. b *conditiones pacis hujus* 548. a
Transfugæ à Turcis inveſtigati, in curribus lardo impoſito delitescunt 234. b
Tranſſylvaniæ præfectura Stephano Mailato & Emerico Balaſſio à Ioanne Vaivoda demandatur, 132. b
Tranſſylvani Emerici Cibaci necem vindicandam decernunt 130. b. *ſumenda vindicta triumviri Duces eliguntur* ibid. *copiæ contrahuntur ad* 40000.

40000. excepto Valachico exercitu 131.a
Tranſſylvani à Ferdinando deficiunt 242.b
Tranſſylvani Solimani opem implorant adverſus Regem Ferdinandum 242.b
Tranſſylvani factioſi ad Dobonis obſequium redeunt 244.a
Tranſſylvani Proceres à Ferdinando Hungariæ Rege deſciſcunt ibid.b. Iſabellam Reginam cum filio revocant ibid. Stephanum Dobonem in arce Nova obſident ibid.
Tranſſylvanicum bellum Emerico Telequeſſio à Ferdinando demandatur 247.a
Tranſſylvani Hungaros ad deditionem arcis Suchava promiſſis incitant 283.a
Tranſſylvani acerrimâ factâ irruptione in arcem Dedeſdam, à Cæſarianis magnâ cæde editâ, loco pulſi retrò concedunt 328.b
Tranſſylvaniæ Proceres Ioannem Sigiſmundum hortantur, ne abſque Selymi conſenſu fœdus cum Cæſare Maximiliano renovent 335.a
Tranſſylvani multi cum pluribus Siculis ad Bequeſſium Ducem exercitûs Cæſarei adverſus Bathorium Principem deficiunt 351 b
Tranſſylvanicum bellum diſſolvitur 301.a
Tranſſylvani Agriæ à Turcis obſeſſæ auxilia offerunt 449.b
Tranſſylvani proceres Rudolpho Imperatori ſacramentum de obedientia ſolenni more præſtant 465 a
Tranſſylvani, auctore Stephano Chaquio, Michaëli Valachiæ Principi bellum inferunt 488. b. copias ſuas Baſtæ jungunt ibid. certamine fortiter inito Valachos fugientes paſſim occidunt, 489.a
Tranſſylvaniæ Proceribus intentantur actiones 517.a
Tunetum à Smane Baſſa expugnatum 346.b
Turcarum incurſiones Illyrici præfectus Emericus Drencenius felici pugnâ reprimit 11.b
Turcæ Sabaciam adorti repelluntur 15.a
Turcæ arcem Iaiciam obſident 31.a
Turcarum incurſiones in Poſegam & Valconem 32.b reprimuntur ab Hungaris ibid. diverſis in locis ibid.
Turcæ Guncio repreſſi receptui canunt 119.b
Turcæ maximam cladem accipiunt, Duce Ioanne Tranſſylvaniæ Vaivodâ 53.b
Turcæ Iaiciam arcem infelici ſucceſſu tentant 58.b Tininum oppidum diripiunt, & exurunt 59. a item Pethinum caſtrum ibid.
Turcæ Sumonium oppidum in Sirmienſi regione occupant 63.b
Turcæ in Illyrico Oſterviciam arcem invadunt 68.b
Turcæ Iaicianu arcem obſident 71.a
Turcæ arcem Iaiciam obſidentes cæduntur, & in fugam conjiciuntur 73.a
Turcarum incurſiones & populationes circa Strigonium & ſilvas Verteſias 88.b
Turcæ in Illyrico & Boſna ingens detrimentum inferunt 99.a. Iaiciam obſident ibid.
Turcarum expeditio Viennam verſus A. 7. a. & 106.a. eam obſident A. 11. b. eorum caſtrametatio ibid. ſua Cæſareis caſtris opponunt, A. 3.a
Turcæ Viennam obſidentes duos cuniculos agunt, unum ad Carinthiacam portam, alterum contra Divæ Claræ templum 106.107.a.b. V. Vienna.
Turcæ ſupremam capiendæ Viennæ fortunam tentant 108.b. magno numero & conatu, ſed irrito ibid.
Turcarum prædatorum XV. millia intercepta 121.b
Turcæ Cocianum cum exercitu Eſſeco diſcedentem aggrediuntur 141.a
Turcæ Dubiciam arcem capiunt 144.a
Turcarum Budam adventus 155.a
Turcarum eruptio e Peſtho 163. a. ab Alexandro Vitellione, Italorum equitum Duce repulſa ibid.
Turcarum præſidia Peſthi 163.a
Turcarum certamen cum Imperiali exercitu Budâ abſcedente 165. a. in quo Turcæ fuſi & cæſi ſunt ibid.b
Turcæ inſignis Vitellium virtutis ergò in prælio venerantur ibid.a
Turcæ Viſſegradum obſident, Anno 1544. p.177.a
Turcæ Strigonienſes oppidum Levam capiunt & diripiunt 179.a
Turcarum via obſidionales tuta A. 18. a. & artificioſè facta A. 34 a. Chriſtianorum ſuccurſum volentes impedire, rejiciuntur ab urbe Vienna, relictis omnibus impedimentis A. 34.35. eorũ fuga ibid. Chriſtianos non ſepeliunt A. 25. a. duobus circa Viennam milliaribus omnia vaſtant A. 6. a. b. eorum ſtulta Viennam obſidendi conſilia A. 11. a. acriter Viennam invadunt A. 19. a Revellino tandem multoties concuſſo Vienna potiuntur A. 29.30. quot eorum in Viennenſi obſidione obierint A 32. b. & ſeq. Vide Vienna. eorum exercitus ad Viennam luſtratur & deſcribitur A. 31. b. eorum metus in caſtris Viennenſibus A. 33. a. transferunt caſtra & copias ad montem Viennenſem ibid. b. prædas altiò ad tutiora conducunt A. 27. b. à Polonis cæduntur A. 26. b
Turcæ Hiſpanos impreſſionem in ruinas urbis Lippenſis facientes repellunt 198.a
Turcæ fide nefariè violatâ Laſſoncium cum claſſe Temeſuario exeuntem invadunt 213.a. Laſſoncium capiunt ibid. b. exprobratâ primùm inſidiâ eidem caput amputatur ibid.
Turcæ cingunt urbem Agriam cum centum viginti quinque millium exercitu 220. b. turrim templi tormentis verberant 221. b. arcis mœnia concutiunt ibid. globos igneos jaculantur ibid.
Turcarum irruptio in præſidiarios Agrienſes cum magna ſtrage ſubmovetur 124. a b
Turcæ in ſecunda Agriæ oppugnatione foſſas terrâ & lignis implent 226. a. ad veteris portæ propugnaculum, impetu facto, magno accepto detrimento pedem referunt ibid.b
Turcæ ad terrenam Agriæ munitionem impetum facientes fugantur ibid. à Bolignianâ turri rejiciuntur ibid.
Turcicæ mutationes, Anno 1554. 233.a
Turcæ oppidum Sigethum capiunt 236.a
Turcæ Agriam arcem Sigethanam circumfluentem aliò derivant, & oppugnationem ſtrenuè inſtituunt ibid.b
Turcæ Baboſiam deſerunt 237.b
Turcicæ verſutiæ 239.b
Turcarum & Valachorũ auxilia à conjuratis Tranſſylvanis dilabuntur 243.b fin.
Turcæ Roſalcani Cuverum munitionem aggreſſi, à Franciſco Gemeſio & Cataio reprimuntur 271.b
Turcæ Nemethium oppidum ſuccendentes, Sacmarium eodem igne, ingenti ſpirante Auſtro, corripiunt 271.a
Turcæ Sacmarium oppidum irrumpentes à Dominico Dobone expelluntur 272.a
Turcæ & Tranſſylvani à Satmarij obſidione diſcedunt 274.a
Tur-

Turcarum incurſio in Illyrico à quo repreſſa 295.a
Turcæ impetu magno in propugnaculi Sigethani ruinis facto, cum inſigni ſtrage repulſi cedunt 315.a
Turcæ à Nadaſdiani propugnaculi oppugnatione bis repulſi recedunt 316.a
Turcarum in obſidione Sigethana occiſorum multitudo 318.a
Turcæ pulveris ſulphurei turri in arce Sigethana incluſi conflagratione complures pereunt ibid.
Turcæ multos Vngaros ad Resbem pagum Caniſiæ propinquum in inſidias pellectos cædunt 322.a
Turcæ Caniſiam aggreßi à Franciſco Tahio eiuſdem præfecto rejiciuntur ibid b
Turcæ Putnocnium caſtellum ſibi ſubjiciunt 328. a. *Agriæ, Tocay & Caſſoviæ regiones ferro flammiſq; depopulantur* ibid
Turcæ urbem Camſanam vino ſomnoque ſepultam adoriuntur 345.2. *capiunt & trucidant obvios quoſque* ibid. *ingentem variarum rerum prædam abducunt* ibid. b
Turcæ Fileckenſes prædatum egreßi cæduntur 346 b
Turcæ, Aly Bege Duce, Plauenſteinium Balaßij arcē obſident 353 a *à præſidiarijs deſertam occupant* ibid.b. *Diviniam arcem præſidiarijs effugientibus & trucidatis occupant* ibid. & 354 .*Soſnoſkenem arcem à præſidiarijs deſertam capiunt*, 354.2
Turcæ loca à Caroli Principis ducibus ſibi adempta, paulò pòſt recipiunt 357.a
Turcarum excurſiones, Anno 1579. 358.b
Turcarum excurſiones uſque ad Carnos 362. b *reprimuntur à Comite Turriano & Erdodio* ibid.
Turcæ ab Vngaris contra fidem datam occiſi 379.a
Turcæ Siſciam arcem occupant 394.a
Turcæ arcem Neogradum Cæſarianis, Matthiâ duce, dedunt 404.b
Turcæ Petriniam deſerentes profugiunt 410.b
Turcæ Sinani juſſu Perlianos aggeres invadunt 413.2 *à Cæſarianis repelluntur* ibid b
Turcæ caſtra Cæſarea ad Iaurinium invadunt & diripiunt 416 a
Turcæ commeatum Strigonio Cæſarianis fruſtrà repugnantibus important 425. 2. *obſeßis opem ferre conantur* 427. a. *caſtra eorundem* ibid. *munitionem in monte Carolino fruſtrà adoriuntur* ibid. b. *promotis caſtris acieque inſtructâ prælio cum Mansfeldianis concurrunt* 428. a. *victi & fugæ ſe cedunt* ibid.b
Turcæ capto Viſſegrado Vaciam deſerunt, Budamque refugiunt 431.a
Turcæ ex oppido Clißia profugiunt 444. a. *obſidione iterum premunt & recipiunt* ibid b
Turcæ pedites Cæſareos ſpolijs onuſtos in fugam conjiciunt 455.a b
Turcæ Tatâ egreßi à Vallonibus & Italis cæduntur 460.a
Turcarum iniquißimæ poſtulationes in inſula Danubiana conventu 481.a
Turcæ Budenſibus opitulaturi à Cæſarianis ſummoventur & cæduntur. 512.b
Turcæ cum Haidonibus, inſtigante Bectaſo Budenſi, Moraviam ferro flammâque vaſtant 536.a
Turris ſancti Stephani Viennæ à Turcis multùm læſa A.34 b. *et lunâ depoſitâ crux impoſita* A.37.a

V.

V*Aciæ arx à Chriſtianis recuperata* 446 a
Vaciæ arx ab Hungaris deſerta Turcis cedit, 461.b
Valentinus Turcus ad Vaivodæ partes tranſit 135.b
Valentinus Balaßius in oppugnatione urbis Agriæ cadit 407.a
Valentinus Enningius Turcus inducias facit cum Stephano Mailato 148.b
Valentinus Homonnæus ad Boſcaij partes tranſit, 527.a
Valentinus Magnus, & Petrus Turcus Caſſoviumcum DCCC. equitibus Turcicis profligârunt; ſed dum Segedinum concedunt, ignari Hungarorum cladis, à Turcis cum claſſe ſua opprimuntur 207.a
Valentinus Turcus, & Franciſcus Hedervarius à Ludovico proſcribuntur 67 a
Valentinus Turcus in carcere poſt decennium extinguitur 159 a
Varadinum arcem Simon Forgatius juſſu Ferdinandi conjuratorum Tranſſylvanorum Ducibus tradit, & ſeſe ijſdem dedit 246.a
Varadinum Boſcaio traditur 546.b
Varadinum quando conditum & libertate donatum 96.97. *ejus ſitus* 97.2. *irritò à Mahomete Saſergi oppugnatur* 472.b
Varadinenſes cives Comiti Frangepano ſe dedunt, 97.a
Varadinenſis Epiſcopatus Georgio Heremitarum Ordinis Monacho à Ioanne Vaivoda confertur 132 b
Varadinenſes rejectis Sigiſmundi Tranſſylvani promißis fidem Rudolpho Imp datam ſervant 472. b
Vardam à Melchiore Balaßio copiarum Iſabellæ Duce obſeſſam Emericus Telequeßius liberat 257.a
Varia hominum judicia de Georgij Monachi morte, 201.b
Vaſonium arcem ſuam Paulus Zuinilius recipit 11.a
Velica arx in Illyrico ab agreſtibus Turcis prodita eſt 178.a
Veliganes loco & dignitate motus, veneno ſibi mortem conſciſcit 25 a
Veliganes Perſa, Albæ præfectus, magnâ Turcarum manu collectâ regionem inter Iaurinum & Papam depopulatur 190.a
Venetorum Legati Marcus Dandulus, & Paulus Capellus Budam veniunt, & Vladiſlaum ac Albertum Hungariæ & Poloniæ Reges ad bellum Turcis inferendum hortantur 20.a b
Veneti à Bajazete funduntur ac fugantur 30.b
Veneti adverſus Bajazetem aliorum Principum opem implorant 30.b *fœdus cum Vladiſlao Vngariæ Rege adverſus Turcas percutiunt* 31 a
Veneti pacem à Bajazete redimunt 33. 2. *Hungari octennales inducias à Bajazete obtinent* ibid.
Veneti Turcis maximam cladem inferunt 141. b. *oppida multa capiunt* 144.a
Verantius Archiepiſcopus Poſonienſis Rudolpho Vngariæ Regi gratulatur 344.2. *cui paucis Ioannes Vlricus Zaſius Romani Imperij Vice-Cancellarius reſpondet* ibid.
Vernica arx ſe Vlamani dedit 230.b
Veſprimium, vide *Beſprimium*
Veſtes auro intertexta Ioanni Sigiſmundo Tranſſylvaniæ Vaivodæ à Solimano oblata 306 a
Vexillum Arslani ademptum 227.b
Vezirij Muſtaphæ fuga A.35.b
Viæ obſidionales Turcarum tuta A.18.2. *& artificioſa* A.34 2. Vide *Vienna.*
Victoria ad Echinadas de Turcis parta, Anno 1571. 334.b. *cum jactura XXX. millium Turcarum*, ibid.
Viennenſis urbis deſcriptio, Anno 1529. 105. b
Viennenſes cives defectionem ad Cæſarem Maximilianum

lianum moliuntur 1.b
Viennenſes cives concitato tumultu domos Hungarorum diripiunt, 2. a. *ſe & ſua Cæſaris Maximiliani poteſtati ſubmittunt* ibid.b
Viennæ præſidium contra Selimanum impoſitum, 16000. *peditum, & equitum* 2000. p. 102.a. & A.7.b
Viennæ defendendæ Duces præfecti 105. & A.8.a. & 5.b
Viennæ ſuburbia, ne Selimani inſidijs opportuna eſſent, exuruntur, 106. a. & A.7.a. *Eam Turcæ recognoſcunt* ibid. *eâ Cæſar metu Turcarum excedit* A. 7. 8. *metus & fuga ex ea,* ibid. *munitur* A.6.b. 12. *ad eam Carolus Dux cum exercitu appropinquat* A.6.a. *à Turcis obſidetur* A. 10. 11. b. *ejus propugnatores* A.8. 9. &c. *acriter à Turcis oppugnatur* A. 19.a. *in ejus obſidione nunquam caro bubula, panis & vinum defecit; ſed quotidie ex diſpoſitione Schvvartzenburgi panis & vinum militi dabatur* A.18.19. *ei cuniculis appropinquat hoſtis* A.18. a.b. *Vienna in obſidione nervus bellicus* A.20.b *Turcæ urbis foveas invadunt* A.20.a b. *panicus in urbe timor* A.26.a. *civium pietas* A. 15.a *tormentis ſudè lacerатur* ibid. *pyrobolis ſtrages illi illata* A. 14. a. *quot Viennæ propugnacula* ibid. *ejus Revelino potiuntur Turcæ multo ſanguine & labore concuſſo* A. 29.30. *propugnaculum ejus Lôbelianũ cuniculo evertitur* A. 31.a 33.a. *Palatini propugnaculi murus cuniculo dejicitur* A. 30. a. *hoſtis agro ab urbe rejicitur* ibid. b. *in ejus obſidione quot Turcæ mortui* A. 32. b. *quot ejus incolæ & milites tunc mortui* A.34.a. *muros hoſtis proximè accedit* A. 29.a.
Viennenſium eruptio A. 27.a.b. *ſelis ſeu cattus ibidem ſuit in delicijs* A.27. b. *dyſenteria in urbe multùm graſſata* A.25.a.b.
Viennenſes obſeſſi ſubſidium poſtulant A. 28.a. & ſeqq. *hoſtem ab urbe repellunt* A.17.b. *acerrima urbis aggreſſio à Turcis* A.19.a. *ei ſubſidio venit Chriſtianus exercitus* A.34.a. *die Dominicâ à Turcarum obſidione liberata eſt* A.34.b *ejus liberatio quomodo adornata* A.34.35. *pugna Chriſtianorum cum Turcis* A.35.a.b. *columba Viennæ liberationem prænuntiat* A.34.a
Vienna ubi maximè læſa ibid.
Cetera vide per totam Appendicem Viennæ oppugnatæ.
Viennenſium excurſiones in hoſtium caſtra 107.a
Vilagoſuarum arcem Ioannes Sigiſmundus deditione occupat 298.a
Villacum oppidum Ducis Sirmij à Bertholdo Draggfio Vladulai nomine obſidetur 24. a. *deditione civium capitur* ibid.
Villacum Turcis deditur 81 a
Vinum panisque in obſidione Viennenſi dabatur militi quotidie A.19.a
Vineæ Turcarum in obſidione tutæ A. 18.a. & *artificioſæ* A.34.a
Virtus in hoſte etiam laudanda 215.a
Virtus eximia Ibomæ Viczmandij in tuenda arce Cavaro 328. b. *ejuſdem miſerabilis caſus* ibid.
Virtus eximia Caroli Mansfeldi ſummi exercitus Cæſarei Ducis in prælio 428. b. *unde morbo correptus fato concedit* ibid.
Viſſegradi ſitus 177.a
Viſſegradenſe palatium 250.b
Viſſegrado præfectus Petrus Amadeus, vir militaris 177.a
Viſſegradenſes præſidiarij ſiti tantùm non enecti ſe dedunt 177.b. *à Turcis fide violatâ nefariè trucidantur* 177.178
Vivarinum Carolus Dux Lotharing. obſidet A. 2. b. *obſidionem ejus ſolvit* A 3.a
Vladulaus Caſimiri Regis Poloniæ filius Matthiæ ſuccedit 1
Vladulaus Caſimiri Regis Poloniæ filius Albæ inauguratur 4.a
Vladulaus Hungariæ Rex ad Caſſoviam, Alberti fratris obſidione eximendam, contendit inſtructo exercitu 5.b
Vladulaus Hungariæ Rex caſtra fratris Alberti confert, ſeque ad prælium accingit 8.b
Vladulaus Rex Hungariæ dyſenteriâ corripitur 11.a *à Ioanne Monardo ſanitati reſtituitur* ibid. b
Vladislaus ad Cæſarem Maximilianum Legatos mittit de pace cum fratre ſtabilienda 12.b
Vladulaus comitia Budam indixit 15.a
Vladulaus Belgradum rebus obſidioni tolerandæ neceſſarijs communiri jubet 17.a
Vladulaus factâ cum Maximiliano & Alberto pace animum ad condendas reformandaſque leges convertit 18 a
Vladulaus clade Derencenià auditâ Ladulaum Caniſianum Illyrico præfecit 20.a.b
Vladulaus Raguſam civitatem maritimam in fidem clientelamque ſuam recipit ibid. b
Vladulaus Anno 1493. *comitia Budam convocat,* 21. a
Vladulao graviſſimæ querelæ in comitijs Budenſibus à Proceribus objiciuntur 21. a. *quas refutat,* ibid. b.
Vladulaus Alberto concedit, ut arces Achilleam & Moncaſtrum invadat 22.b
Vladulai & Alberti Regum conventus Levociæ ibidem, a
Vladulaus Tranſſylvaniam nonnihil motam pacat, 22. b. *Temeſuarium & Varadinum arces pervadit* ibid.
Vladulai querimonia adverſus Laurentium Sirmij Ducem & factioſos 23.a
Vladulaus Anno 1494. *adverſus Sirmij Ducem bellũ decernit* 23. b. *copiæ contrahuntur* ibid.
Vladulaus Legatis Palatini duriori reſponſo dimiſſis, Draggfio acriorem oppugnationem arcis Laurentij Sirmij Ducis inſtituendam jubet 24.b
Vladulaus matrem Laurentij Sirmij Ducis ſingulari benignitate excipit 25.a
Vladulaus Ioannis Halapſitij Zuubornati contumaciam domat, eumque omnibus arcibus quatriduo exuit 25.a.b
Vladulaus potitur omnibus arcibus & ditione Laurentii Sirmij Ducis ibid.
Vladislaus judicia in facinoroſos exerceri jubet 28.a
Vladulai reſponſio ad orationem ſupplicem Laurentij Sirmij Ducis 27.a
Vladulaus peſte Budæ ſæviente Verteſiũ ſecedit 28.b *Poſonij conventum Moravorum ac Bohemorum agit* ibid.
Vladulai & Alberti Poloniæ & Hungariæ Regum fœdera adverſus communes hoſtes, quibus cautum eſt, ut Moldavia in Hungarorum fide maneat, 29.b. & ſeqq.
Vladulaus regnum Poloniæ, mortuo Alberto, fratri Alexandro cedit 32 a
Vladulao Ludovicus filius naſcitur 34.b
Vladulai ſegnities in ſeditionibus Budenſibus coercendis 34.b

Vla-

Vladulao affinitatem Cæſaris Maximiliani nonnulli Proceres diſſuadent 35.b
Vladulaus fœdus cū Cæſare Maximiliano ſancit 36.b
Vladulaus inducias cum Turcis prorogat 38.b
Vladulaus epidemicâ lue in Hungaria graſſante territus in Moraviam 29. Ianuarij, Anno 1511. indè in Sileſiam contendit 39 a
Vladulaus Thomam Cardinalem Strigonienſem Romam mittit, ut Chriſtianos Principes ad bellum Turcicum ope Pontificis conciteet 41.b
Vladulaus Rex cum Cardinale & Senatoribus conſultat de bello adverſus rebelles ſuſcipiendo 45.b
Vladulai & Sigiſmundi Legati Cæſarem Maximilianum Viennæ excipiunt 52.a
Vladulaus Hungariæ ac Bohemiæ Rex obit 6. Martij, Anno 1516. p. 55.a. *ſegnities ejus & neglectus rei militaris* ibid.
Vlamanus Perſa, Boſnæ præfecti expeditio in Illyricū, 167.b. *Athinam Battiani arcem occupat, item Sopronciam & Beloſtinam* 167.b
Vlamanes Boſnæ, & Malchi Hercegoviæ præfecti, Velicam arcem in Illyrico obſident 178. a. *montem Claudium capiunt* 178.a
Vlamanes Lippæ præfectus ſuburbia Lippenſia incendi jubet 197.b
Vlamanes de deditione arcis Lippenſis cum Georgio & Caſtaldo agit 199.b
Vlamanis excurſio in Illyricum 230.a
Vngariæ Epiſcopatus à profanis & militaribus hominibus occupantur 130. b. Vide Hungaria.
Vrſus Vrſinius Pontificis Legatus Regem Vladulaum ad bellum Turcicum, & Beatricem ducendam fruſtrà hortatur 16.17
Vfreſſi tenterium ex ſpoliis Ludovico donatur 73.a
Vfreſſi Boſnæ & Amuratus Cliſſæ præfecti, excurſiones in Croatiam 148. b. *Zerinium fruſtrà obſident* ibid.
Vſreph, Mehetes, & Amurates Turcarum Duces Reginæ Iſabellæ ſuppetias ferunt adverſus Ferdinandum, Anno 1541. p. 1[illegible].a. *Waciam capiunt,* ibid. *Peſtinum magno conatu obſident* ibid.
Vulgus promiſcuum Adamo de Nova-domo, Bohemici Cancellarij ſupellectilem diripit 76.b. *Emerici Fortunati, ærario præfecti domum expilat* ibid.

W.

Waivodanorum, Frangepani, Broderici & Verbecij litera ad Caroli Legatos ad Ferdinandum, ne re infectâ ad Cæſarem redeant 128.b
W*Alachi pontem ad Viennam reficiunt* A.20.a. & 11.b
Walachiæ Princeps crucem in obſidione Viennenſi veneratur A.32.a
Wilhelmus Oetingenſis Comes Iaurinio præfectus Hungaros præſidiarios dimittit 540.a. *occumbit* ibid.b
Wilhelmi Rogendorffij prima expeditio Budenſis, Anno 1530.b. p. 112. b. *fruſtrà Budam obſedit* ibid.
Wilhelmus Rogendorffius obſidionem Budenſem ſolvit 114.a
Wilhelmus Rogendorffius copiarum Ferdinandi Dux promiſſis Iſabellæ Reginæ animum tentat 153.a *oppugnationem urbis Budæ inſtituit cum murorum magna ruina* ibid. *quam urbis propugnatores ſedulò reparant, unde irritus irrumpentium conatus fuit,* ibid. b. *& Bohemi cum Pereno repelluntur* ibid.b
Wilhelmus Rogendorffius Peſthana clade vulnere ac mœrore confectus, fato defungitur 157.a
Wilhelmi Rogendorffij copia Peſthum trajiciunt 156. b. *à Turcis & Budenſibus profligantur & funduntur* ibid.
Wilhelmus Rogendorffius obfirmato animo Budenſi obſidioni incumbendum cenſet 155.a
Würtenbergici Principis generoſum factum A 27.b

Z.

Zrinii Comitis ad præfectos & milites Sigethanos oratio 312. a. *eximia virtus in propugnaculi Nadaſtiani defenſione* 316.a
Vide Georgius, Nicolaus.
Zrinius Comes (Petrus) capite minuitur A.2.a

FINIS.

I.i47.

A01 1614968

I.147.